

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA ; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA ; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA ; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORBIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERBUS, A PRIMO GENESIOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERUNDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA. SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ clerici universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRÆ EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 4140 FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT ; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRÆ, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORDIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLVI.

NICEPHORUS CALLISTUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

c 55014

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

BIBLIA IH'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBRI XVIII.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENEUNT 3 VOLUMINA 33 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM.
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLVI CONTINENTUR.

NICEPHORUS CALLISTÛS XANTHOPULUS.

Ecclesiasticæ Historiæ libri VIII-XIV.

col. 9

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Η΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS VIII.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Α

528 CAPUT I.

Ἀνακταλαλίωσις τῶν προβήθέντων καὶ ὧν ἐν τῷ παρόντι διαληφόμεθα.

Repetitio eorum quæ dicta sunt, et dicendorum propositio.

Ὅσα μὲν δὴ τῷ ἱσακτοστέλῳ γεγένηται Κωνσταντίνῳ, πρὶν ἐς ἀντίπαλον κριθῆναι μοῖραν Λικίνῳ τῷ δυσσεβεῖ, ἀχρι δὴ καὶ εἰς τὴν Βύζαντος οἰκοδομήν τε καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, ταῦτά ἐστιν· ἐπεὶ δὲ τῶν λίαν ἀτόπων ἔμοιγε κρίνεται, τὴν οὕτω περιφανῆ βασιλείαν, καὶ τὴν τῆς εὐσεβείας ὡς ἂν τις εἴποι κρηπίδα καὶ κορωνίδα, τῷ τῶν δυσσεβεστάτων τυράννων καταλόγῳ σύμμικτον οὖσαν ἐξῆν (τοῦτο δὲ πάντως ἐξ ἀναγκαίου συνέβαιεν), οὐκ ἀνήσω μὴ διελεῖν ταύτην ὡς ἐγγυροῦν, καὶ ἰδίῳ τόμῳ συμπεριγράψαι, περιφανῆ τε οὖσαν καὶ τὸ ὑπερφέρον προβεβλημένην ἐφ' ἅπασιν. Καὶ τοίνυν δεκά μὲν προδιείληπται τοῖς τῶν τυράννων χρόνοις ἐγκαταμιμγμένα, ὡς οἶόν τ' ἐπιδραμοῦμαι τῷ λόγῳ τὸν τε πατέρα καὶ γένεσιν καὶ ἀνατροφήν, καὶ ὡς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κατέστη, ἐκδηγοῦμενος· εἶτα ὡς καὶ τῆς πικρατέρας κατάρχει Ῥώμης, καὶ κατ' οὐρανὸν τὸ νικοποῖον τρόποιον ἐθεάτο, δι' οὗ καὶ τῶν ἀλιτηρίων τυράννων περιεγένετο· ἔπειτα ὡς τοῦ θεοῦ ἐν Ῥώμῃ κατηξιώθη λούτρον· καὶ δεκά ὑπὲρ Χριστιανῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν διεπράξατο· καὶ τρεῖς νομοθεσίαις ὑπὲρ ἡμῶν κεκρημένως, τὰ ἡμέτερα ὡς τάχος ἐπιδοῦναι παρεσκευάσατο· ἔτι δὲ καὶ ὡς Λικίνος αὐτῷ τελευταῖος διέφθαρτο· καὶ τέλος, ὡς Βυζάντιον χειρωσάμενος, τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπελαύνει ληστάς, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπώνυμον πόλιν μεγαλοπρεπῶς ἀνιστά, νεῶς τε καὶ οἰκοὺς ἐμβόλοις τε καὶ ἀγάλμασιν, ὑδάσι τε καὶ δημοσίοις ἄλλοις διαρκῶς ἀγαλάσας ἐσωθέν τε καὶ ἐξώθεν. Ταῦτα μὲν οὖν, ἅτ' εἰς πλάτος εἰρημένα, ἐπιδραμεῖται αὐθις ὁ λόγος· τὰ δ' ἐφεξῆς· πλατύτερον διεξέλθοι· τὰ κατὰ τὸν δυσσεβέστατον δευλαδῆ Ἀρείου, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ

Β

Γ

Res gestæ apostolis ipsis comparandi Constantini, postquam hostiliter cum impio Licinio bello est congressus, usque ad conditum atque in amplio rem urbem redactum Byzantium, sic se habent. Quandoquidem vero admodum absurdum mihi esse videtur, tam illustrem imperii administrationem, veræque in Deum pietatis, ut ita dicam, fundamentum simul et fastigium, impiissimorum tyrannorum catalogo et historiæ ita insertam (quod quidem necessario prorsus factum est) relinquere, facere non possum quin eam, quoad ejus fieri potest, ab illis sejunctam proprio persequar libro : cum scilicet tam ampla sit, et rebus omnibus excellens. Quapropter quæ antea tyrannorum temporibus conjuncta exposui, quam potero brevissime oratione perstringam, de patre nimirum ejus, de nativitate, de educatione, quomodo ad rerum administrationem pervenerit; mox etiam veteris Romæ imperium consecutus sit : ut triumphale victoriae signum in cælo conspexerit, per quod etiam exitiales et execrandos illos tyrannos devicit; deinde quomodo divino Romæ lavacro sic ablutus; quæ pro Christianis et Ecclesiis ipse peregert; quibus constitutionibus pro religione nostra promulgatis effecerit, ut res nostræ brevi magna 529 acceperint incrementa; ut postremum Licinium attriverit; denique Byzantio capto, prædonibusque inde pulsis, cognominem sibi urbem magnifice excitarit, eamdemque sacris et profanis ædibus, porticibus, projectis, statuis, aquis aliisque publicis intra et extra mœnia ædificiis exornavit. Hisce omnibus, quæ antehac latius sunt ex-

plicata, breviter repetitis, quæ sequuntur fusius commemorabimus: res scilicet impiissimi Arii, primamque œcumenicam et universalem Nicænam synodum; et uberem, qui tum floruerunt, divinorum virorum proventum; quæ gentes, et quomodo professionem fidei nostræ susceperint, Arianorum post synodum improbitate rejecta; quæ Antiochiæ, Tyri, Æliæ, Alexandriæ et Constantinopoli contra Eustathium et Athanasium veræ pietatis illustratores acta sint. Deinceps de rebus beatæ Helenæ, quomodo ea Hierosolymis pretiosam venerandamque Domini crucem invenerit, quibus rebus ibi pulcherrime sacrosancta excoluerit loca, et quomodo tandem diem suum obierit. Multa præterea alicubi inserentur, videlicet de Melitianis, tum de Asterio et Marcello, de Novatianis; et quomodo Arius crepuerit, libello prius verioris pietatis exhibito. Post hæc omnia felicissimam Constantini mortem magnificasque et tali principe dignas exsequias, qui innumera deinde miracula et prodigia ediderit, referemus. Sedenim manum operi admoventes commode id tali initio ordiemur.

CAPUT II.

Brevis commemoratio rerum apostolis æqualis Constantini, a nativitate ejus usque ad imperii initium.

Divo Constantino pater fuit Constans, cui Proceri (1), ab aliquibus etiam Chlorig seu Virentis cognomen impositum. Illustri is admodum loco natus, genus ad imperatorum familiam retulit. Claudii enim, qui ante Diocletianum et Aurelianium ipsum Romæ imperavit, ex filia nepotem fuisse constat. Posteaquam autem Persæ, Sarmatæ et insuper Parthi, Varacho concitante, adversus Romanos bellum movere: Diocletianus, qui tum imperium obtinebat, Constantem oratorem (2) ad Barbaros componendæ pacis gratia misit. Hic ex Occidentalibus in Orientem profectus, 530 ad locum cui Drepani nomen erat, appulit. Ibi hospes, comitatus ejus et cohortis regiæ splendore captus, filiam ei suam vivida et nubili jam ætate puellam subiecit. Constans, amoris concubitusque mercedem, pallium mulieri, regia purpura intextum atque exornatum, donat; et puellæ patrem, quod illa recreatura esset, tollere atque educare jubet; id et admirandum quiddam fore arbitratus, x eo quod cum puella dormiens, in occidente, circum ipsum lectum, solem illucescentem se visisse in cubiculo, dixit. Cæterum legatione sua defunctus, domum rediit, ibique egit. Interea Diocletianus, postquam ad imperium pervenerat, quarto administrationis ejus anno, Maximianum Herculum socium sibi imperii asciverat. Constans vero et Maximinus Galerius Cæsares insignibus decorati sunt. Maximus quidem Galleriam Diocletiani, Constans vero Procerus Theodoram Herculi

(1) Alii ex filia Crispi, qui fuit frater Claudii, patre Eutropio genitum tradunt.

(2) Constans dicere solitus fuit, opes publicas

πρώτην οἰκουμένην σύνοδον· τὴν τε φορὰν τῶν τρικαῦτα διαλαμψάντων θείων ἀνδρῶν, καὶ ἕσα τῶν ἐθνῶν καὶ ὅπως τὴν ἡμετέραν πίστιν ἠσπασαντο· τὴν μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἀρειανῶν δυστροπίαν· ἕσα τε ἐν Ἀντιοχείᾳ, Τύρῳ τε καὶ Αἰλίᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ τῇ Κωνσταντινῶν αὐτῇ διεπράξαντο κατὰ τὸ Εὐσταθίου καὶ Ἀθανασίου τοῦ τῆς εὐσεβείας λαμπτήρος. Εἶτα τὰ κατὰ τὴν μακαρίαν Ἑλένην, ὡς εἰς Ἱεροσόλυμα γενομένη, τὸν τίμιον ἀνεῦρε τοῦ Κυρίου σταυρόν· ὅσοις τε καλοῖς τοῦ θεοῦ ἐκείνους ἐσέμνυε τόπους· καὶ οἷον τέλει καὶ αὐτῇ ἐχρήσατο. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα ἐν τῇ μεταξὺ διαλήφεται περὶ τῶν Μελιτιανῶν, Ἀστερίου τε, καὶ Μαρκελλοῦ, καὶ Ναυατιανῶν· καὶ ὡς διεβράβη Ἀρειος, πρότερον λιβελλῶν ὄντων εὐσεβείας ὄσους.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις περὶ τοῦ μακαριστοῦ τέλους διαλήφεται Κωνσταντινίου· καὶ ὡς περιφανῶς τῆς ἀνηκούσης κηδείας τετύχηκε, θαυμάτων καὶ μυρίων τεράτων γεγόμενος αὐτουργός. Χεῖρα δ' ἐπιβάλλων τῷ ἔργῳ, ἐνετύθεν ποιησομαι τὴν ἀρχὴν.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἐπιτομή τῶν κατὰ τὸν Ἰσαπόστολον Κωνσταντίνου γεγονημένων ἀπὸ γενέσεως ἕως οὗ ἀρξεν.

Τῷ θεῷ Κωνσταντίνῳ πατὴρ Κώνστας ἦν, ὃ Πανύπερτος ἐπώνυμον, πρὸς τινῶν δὲ καὶ Χλωρὸς κατωνόμαστο. Οὗτος τῶν εὐγεγονότων ὢν, εἰς βασιλείαν τὸ γένος ἀνέφερε. Κλαυδίου καὶ γὰρ θυγατρὶδος ἐγνωρίζετο· ὃς πρὶν ἡ Διοκλητιανὸν καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ Δυρήλιον εἰς τὴν ἀρχὴν παριέναι, τὴν βασιλείαν ἐν Ῥώμῃ διείπεν. Ἐπὶ δὲ Πέρσαι, Σαρμάται δ' ἐπὶ τούτοις καὶ Πάρθοι κατὰ Ῥωμαίων κελίγητο, Οὐαράχου αὐτοῦ ἐβριθέοντος, Διοκλητιανὸς δ' ἦν τῆνικαῦτα τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διαχειρίζων· πρέσβειν τὸν Κώνσταντα ἔπεμπε τὴν εἰρήνην καταστησόμενον. Ἐξ Ἑσπερας δ' ἐς τὴν Ἑω γενόμενος, ἐπὶ χῶρον, ὃς Ἀρέπανον ἐκαλεῖτο, κατασκηνοῖ. Ἐνταῦθ' ὁ ξεναγὸς τὴν βασιλικὴν κορυφορίαν ἰδὼν, ὑποβάλλει αὐτῷ τὴν θυγάτριον, ἀκμάζον καὶ ὥραν ἤδη γάμου προβεβλημένην. Κώνστας δὲ μισθὸν τῶν φίλτρων εἰδίδου πέπλον τι βασιλικῆ πορφύρα διηριθσμένον· φυλάττειν δὲ καὶ τὸ τεχθὲν παρηγγύα τῷ τῆς κόρης πατρί· καινὸν γὰρ τι ἔσεσθαι ὑπενείει, οἷς συγκαθεύδων τῇ γυναικὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν, περὶ τὴν εὐνήν ἔλεγεν ἰδεῖν ἐνδον περιλάμψαι τὸν ἥλιον. Καὶ ὁ μὲν τὰ τῆς πρεσβείας· καλῶς διαθόμενος καὶ ἐπανήκων, οἶκοι διήγα. Χρόνῳ δὲ τῷ μέσῳ Διοκλητιανὸς εἰς τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, τῷ τετάρτῳ τῆς ἡγεμονίας ἔτει, Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρκοῦλλον συνάρχειν αἰρεῖται. Κώνστας δὲ καὶ Μαξιμίνος ὁ Γαλλέριος ταῖς Καισαρικοῖς ταινίαις ἀναγορεύονται, ὁ μὲν τὴν Διοκλητιανῶν θυγάτρα γήμας, ὁ Μαξιμίνος, Γαλλερίαν θυγατέρα, Κώνστας δὲ ὁ Πανύπερτος Θεοδώραν τὴν τοῦ Ἐρκοῦ-

melius a privatis pluribus haberi, quam intra unum principis claustrum reservari. » Eutrop.

λίαν παῖδα εἰς λέγουσιν κοινωνίαν λαβόν· καὶ ἄμφω
 δὲ ἄς εἶχον πρότερον γαμετάς, τῇ πρὸς τοὺς κρα-
 τοῦντας στοργῇ ἀπέλιπον. Ὁ μὲν οὖν Κώνστας
 Βρετανίας ἤρχε καὶ Ἄλπειν καὶ τῶν ἄνω τε Γαλ-
 λῶν· δυσέμβολα δὲ ταῦτα χωρία τε καὶ δυσπρό-
 οδα. Χρόνου δ' ἤκοντο· πρέσβεις καὶ αὐτὸς ἐς τὴν
 ἐστάλην πρεσβεῖαν ἐπεμπεύειν, ἀνδράς γένει διαφα-
 νεῖς. Ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτοι κατὰ τὸ Δρέπανον γένοιντο,
 τῇ οἰκίᾳ ἐπιζηνουῦνται τῆς τοῦ Κωνσταντίνου μη-
 τρός. Παῖζων δ' ὁ παῖς, πρὸς τινος τῶν πρέσβεων
 παρωξύνετο· καὶ ἀγαλλίων τοῖς εἰρημένοις, οὐ κα-
 θεκτῶς εἶχε τῇ μητρὶ ἐπιδακρυς προσιῶν. Ἡ δ'
 Ἑλένη τὸ περὶ τὸν παῖδα δράμα προῆγεν εἰς μέσον
 ὡς βασιλικὸς μὲν εἴη σκύμνος ὁ παῖς· ἀληθῆ δὲ
 πιστὴν παρεῖχε τοῖς λόγοις ὅτι τοῦ παιδὸς χαρα-
 κτὴρ ἀκραίφωτος τὸν Κώνσταντα διαγράφων, εἶτι δὲ
 καὶ ὃν ἡ περφόρα πέπλος ἐπέχρωσε τῆς θίδος ἐξα-
 γαγοῦσα. Ὡς δὲ κάκεινοι τὸ πρὸς βουλῆς τῶν Κών-
 σταντι· ἐκπληρώσαντες ἐπανήκον, τὰ τε ἄλλα τῆς
 πρεσβείας κατέλεγον, προσετίθουσαν δὲ καὶ τὰ κατὰ
 τὸν παῖδα Κωνσταντίνου· ὡς ὠραῖόν τε καὶ εὐφύως
 μεῖράκιον εἶη· σικρήματα δὲ βασιλικὰ διαδεικνύουσι,
 καὶ σχεδὸν ὅλον αὐτοῦ τὸν τύπον ἀκραίφωτος ἀναμά-
 ζαιτο. Κώνστας δὲ μετὰ πεμπτον εὐθύς ἐποίησε τὸν
 παῖδα σὺν τῇ μητρὶ. Ἐπεὶ δὲ μή τι πάθοι ὁ παῖς καὶ
 ἡ μήτηρ διὰ τὸ ζηλότυπον τῆς γυναίκος ὑφεύρα, τὸ
 κατὰ τὴν Ἑλένην ὡς περ ἔχρηθ' ἀδικήσας, τὸν παῖδα
 πολλῶν ὕστερον κατὰ τὴν Νικομήδου· ἀνέπεμπε Διο-
 κλητιανῶ. Καὶ ὁ μὲν οἶα τι ἐνέχυρον τοῖς βασιλείοις
 διέτριβε, δομέστικος προχειρισθεὶς τῶν σχολῶν·
 γενναῖα δὲ χειρὸς ἔργα διαπραξάμενος, ἐθεάσας μὲν
 τὰ Χριστιανῶν ἡρέμα· ἔχθητο δὲ τῇ πολλῇ τῶν
 κρατούντων δεισιδαιμονίᾳ, καὶ ὅτι τῇ πολλῇ ἐφη-
 δοντο τῶν μαρτύρων σφαγῇ. Ὡς δὲ καὶ μαγγανείαις
 εἴ τισιν αὐτῶν μόνον τῆς ὅλης ἀρχῆς ἐγκρατῆ γε-
 νέσθαι, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ὀρθοκτεῖαν ἐκ μέσου
 ποιεῖν οἱ περὶ Διοκλητιανῶν εὐρίσκον, εἰς φθόνον
 ἀνεβρίπιζοντο· καὶ ὅλην τὸν ἐκείνου φόνον ἤσαν
 ἐμμελετώσαντες. Ὁ γνοὺς Κωνσταντίνος, πρὸς τὸν
 πατέρα διέβαινε. Ἐπεὶ δ' ἐν τελευταίαις τὸν πα-
 τέρα κατεῖληφε ἀναπνοαῖς, ἤδη δὲ καὶ ἐς διαθήκας
 τυτρώπιστο· ἐκείνῳ οἶα δὲ τὰ Χριστιανῶν ἐλομένῳ
 τὸ κράτος ἐφεί, τοὺς ἐκ τῶν γνησίων σπερμάτων
 τῆς Θεοδώρου παρωσάμενος παῖδας· αὐτὸς οὐκ εἰς
 χερσὶ κατὰ Βρετανίαν τὸν βασιλικὸν στέφανον
 αὐτῶ περιθεῖς, ἐξ μὲν καὶ πενήτηκοντα ζήσας ἐνιαυ-
 τοὺς, τρεῖς δὲ καὶ εἰκοσι τοῦτων ἡγεμονεύσας, λι-
 μὴν ἀκλυστος τοῖς· εὐσεβεῖν ἡρημένοις γενόμενος.
 Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντίνος οὕτω τὴν ἀρχὴν ἀναζών-
 νουσι, τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πέμπτῃς
 ἀρχομένης· Ὀλυμπιάδος· ὅπερ ἐστὶ κόσμου ἔτος
 πεντακισχιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν πέμπτον καὶ δέ-
 κατον.

et per fugium. Eo modo Constantinus paternum est
 quinta in eunte olympiade : qui annus est a mundo

filium uxorem duxit : cum quidem uterque quam
 antea habuerat conjugem, propter eam quam erga
 imperatores gerebant animi affectionem et propen-
 sionem, repudiasset. Constanti Britannia, Alpes et
 Gallia superior provincia obvenit, aditu et accessu
 difficiles regiones. Annis aliquot intercedentibus,
 quo ipse antea legatus missus fuerat, oratores quo-
 que ire jubet, viros genere claros. Cæterum et illi,
 cum Drepanum delati essent, hospitiæ matris Con-
 stantini excipiuntur. Ubi puer ludens, ab uno ora-
 torum ad animi acerbitatem per objurgationem est
 commotus. Cujus verba ille ægre impatienterque
 ferens, lacrymis profusis ad matrem querelam de-
 fert. Tum illa rem omnem de puero in medium
 producit, regii asseverans sanguinis esse. Et verba
 ea facile confirmabant, cum pueri facies, quæ Con-
 stantis vultum apprimè referebat, tum purpura
 illi infecta vestis, quam ex arca mulier protulit.
 Atque ii quoque legatione ex Constantis sententia
 confecta, in patriam reversi, cum alias muneris
 sui res illi exposuere, tum de puero etiam Con-
 stanti retulere, formosum eum ingeniosumque
 adolescentulum gestus edere regios, et vultum
 constitutionemque ejus fere omnem egregie re-
 ferre. Quam ob causam Constans filium statim ut a
 cum matre ad se adducendum curavit. **531** Cum
 vero metueret ne quid vel puero vel matri ab
 uxore sua per zelotypiam et conjugalem æmula-
 tionem accideret, Helenæ ipsi, sicuti decebat,
 prospexit, puerum autem aliquanto post Nicomæ-
 diam ad Diocletianum misit. Ibi ille in imperato-
 rio palatio, perinde atque pignus quoddam dege-
 bat, domesticus scholarum creatus. Et fortia manu
 peragens facinora, Christianorum sacra sensim et
 occulte est complexus, et imperatores, qui tanto-
 pere vanæ superstitioni dediti essent, et plurima
 martyrum cæde oblectantur, detestatus. Porro
 ut incantationibus divinationibusque quibusdam
 Diocletianus cognovit, ipsum Constantinum solux
 sumnia rerum et imperio potiturum, idolorumque
 cultum sublaturum, odio erga eum est accensus,
 consiliumque occidendi ejus cepit. Qua re com-
 perta, Constantinus ad patrem se contulit : quem
 jam supremum prope trahentem spiritum, et circa
 testamentum condendum occupatum reperit; in
 quo illi Christianorum religionem consecranti, im-
 perium potestatemque suam reliquit : reliquis,
 quos ex Theodora susceperat liberis, præteritis ;
 ipse quoque manibus suis, in Britannia coronam
 imperialem ei imposuit, quinquaginta et sex ata-
 tis, tribus vero et viginti imperii exactis annis (1) ;
 cum quidem omnibus, qui veram pietatem colen-
 dam statuisent tutus et tranquillus fuisset portus
 consecutus imperium, ducentesima septuagesima
 condito quinquies millesimus octingentesimus quin-

(1) 19 ut Cæsar, 4 ut Augustus. Apud alios
 chronicos scriptores invenio olympiadem 272, an-
 num mundi conditi 4271, annum Domini 310. Bi-

liander ponit annum mundi conditi 4289 et an-
 num Domini 311.

CAPUT III.

Et Constantinus tyrannos vicerit, et Christianam amplexus sit religionem.

Diocletianus autem et Maximianus, viginti annis in imperio administrando completis, propter certas causas, et quod dura quædam perpessi essent, potestatem eam sua sponte sibi ipsis abrogarunt. Qualia autem vel contra nos, vel etiam pro nobis proposuerint edicta, et quot martyrum millibus strenue pro Christi nomine decertantibus, ipsi simul et Maximinus successor eorum necis causa exstiterint, **532** plenissime a nobis paulo ante est explicatum. Maxentius porro Romæ, et Maximinus Nicomediæ, hic in Oriente, ille in Occidente, tyrannidem exercentes, eisdem detinebantur studiis, civium subditorum bona diripientes, matrimonia aliena violantes, et cædes innumeras quolibet prope die subornantes. Adversus hos, oppressorum legationibus pluribus excitus e Galliis Constantinus, primum Maxentio ad urbem Romam bellum intulit. Quo tempore aleam Martis prælio adversus eum experturus, paternum invocavit Deum. Et derepente in cælo salutiferum crucis signum longius distentum, orientem versus, meridiano tempore, splendore solem ipsum superante, apparuit: circum quod, in orbem, stellis itidem, ut in cruce, litterarum Latinarum formam referentibus, inscriptio hisce verbis est visa, *In hoc vince*: quod signum confestim ex auro et lapillis pretiosis, ad militaris vexilli instar, fieri curavit: et simul Maxentium fortissime devicit, in ponte submersum, et Romam in potestatem suam recepit. Deinde deorum simulacra comminuens, in cinerem redegit, eorumdemque delubra solo æquavit. Mox, manibus ipse suis, Servatori in Palatio Romæ templum sarculo descripsit et excitavit. Leges pro Christianis tulit, aliaque magno studio pro nobis egit, quæ paulo ante recensuimus. Et cum eum morbus invasisset, et medici infantum sanguine id malum discuti purgarique posse renuntiarent, abhorruit resiliitque ab eo facinore Deo charissimus imperator, luctu et ejulatu matrum permotus. Intercedit nox, et principes apostolorum se ei spectandos exhibent, Romanæque arbis antistitem accersere jubent, piscinam apud eum esse ostendentes, cujus lavacro ablutum illum saluum subito et incolumem fore dicunt. Advenit ille, quæ opus sunt refert, imperatorem baptizat: et morbus ipse aquis innatat, squamarum in morem, non ab oculis, verum a carne ipsa decidendum. Itaque ille melius habet, usque adeo ut miraretur ipse, isne esset, qui antea fuerat Constantinus.

Postea Judæorum turba existit, qui imperatoris matrem adeuntes, Constantini quidem ab idolorum cultu defectionem laudant et admirantur, sed transitionem ejus ad Christum valde arguunt et criminantur. **533** Et litteræ ea de re ab Helena ad filium datæ. At ille firmis nixus fundamentis efficit, ut illi ipsi Judæi cum Sylvestro Romanæ urbis episcopo congregiantur, sermonesque confe-

A

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἐως τῶν τυράννων περιεγένετο Κωνσταντῖνος, καὶ ὡς τὴν Χριστιανῶν ἠσπάσατο πίστιν.

Διοκλητιανὸς δὲ καὶ Μαξιμιανὸς ἔτος που εικοστὸν διανύσαντες τῆ ἀρχῇ, ἐκόντες ταύτης ἐξίσταντο. Ἐπὶ τίσι δ' αἰτίαις, καὶ τίνα πεπονηότες θεινὰ, τίνα τε προγράμματα καθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνεστήσαντο, καὶ ὅσοις τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διενεγκεῖν κατέστησαν πρόξενοι, αὐτοὶ τε καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ Μαξιμῖνος, φθάνει τε μικρὴν διπσθεν καὶ πρὸς λεπτόν ἐρμῆμον. Μαξέντιος δ' ἐν Ῥώμῃ καὶ Μαξιμῖνος ἐν Νικομηδείᾳ τυρανοῦντες, ὁ μὲν κατὰ τὴν Ἑω, ὁ δ' ἐν Ἐσπερά, τὰ ἴσα πρῶτοντες ἦσαν ἀρπαγαῖς χρώμενοι, γάμους διορύττοντες ἄλλοτρῖους, καὶ φόνον ἀπειρον καθεκάστην ὡς εἰπεῖν κεραυνῶντες· καθ' ὧν ἐκ πρεσβείας πολλῶν τῶν Γαλλῶν κινηθεὶς Κωνσταντῖνος, πρῶτα μὲν κατὰ Μαξέντιον ἐπιστρατεύει ἐν Ῥώμῃ ὀπηνίκα δὴ συβράγηται μέλλων πρὸς μάχην ἐκείνῳ, τὸν πατρῶον ἐπεκαλεῖτο Θεόν. Αἰφνης δ' ἐν οὐρανῷ τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ ἐπιφαίνεται ὄπλον κατ' ἀνατολὰς, ἐπὶ μῆξιστον διήκον, ἐν ἡμέρᾳ μέση ὑπεραστράπτων τῇ ἀγλῇ τὸν ἥλιον. Ἴρις δὲ περιθέουσα κύκλῳ ἐκ τῶν ἴσων ἀστρῶν πρὸς γραμμάτων χαρακτηριστῆρα ῥυθμιζομένῳ Ῥωμαῖστί, Ἐν τούτῳ νῆκα, ὑπέγραφεν· ὁ αὐτίκα ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν διασκευάσας, Μαξέντιόν τε κατὰ κράτος ἐνῆκα κατὰ τῆς γεφύρας διαφθαρέντα, καὶ τῆς Ῥώμης εἶχε τὸ κράτος. Ἐντεῦθεν τὰ μὲν εἰδῶλα εἰς λεπτήν διετίθει· κόνιν, καὶ τὸς ἐκείνων νεῶς εἰς ἔδαφος ἐβάλλεν· αὐτὸς δὲ οἰκειαῖς χειρὶ τῷ Σωτῆρι νεῶν ἐν τοῖς κατὰ Ῥώμην ἀνακτόροις τῇ σκαλίδι διέγραφε καὶ ἀνίστα· καὶ νόμους ὑπὲρ Χριστιανῶν ἐτίθει, καὶ τὰλλα κατεσπουδασμένως ὑπὲρ ἡμῶν ἐπραττεν, ὅσα δὴ μικρὴν ἀνοθεν διελάδομεν. Καὶ νόσος μὲν ἐκείνῳ ἐπέσκηπτεν· αἵμασι δὲ νηπίων ἐκκαθαίρεσθαι τὴν νόσον ἰατρῶν παῖδες διήγγελον. Ἄλλ' ἀπηγόρευε τὴν πρᾶξιν ὁ θεοφιλῆς βασιλεὺς, μητρικῶν ἠτῶμενος ὀρθῶν. Νῦς ἐπὶ τούτοις ἐπῆε· καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων ὀπτόνονται, τὸν τῆς Ῥώμης μεταστῆλθεσθαι ἱερέα παρεγγυώμενοι· παρ' ᾧ κολυμβήθραν εἶναι, ἧ λουσάμενον, ἀθρόον ἐξάντη γενέσθαι τῆς νόσου. Καὶ ὁ μὲν ἤκε· καὶ ὅσα ἦν εἰκὸς ἐπειπὼν, ἐβάπτιζε. Καὶ ἡ μὲν νόσος τῷ ὕδατι ἐπεπόλασεν, ὡσεὶ λεπίδες οὐκ ἀπ' ὀφθαλμῶν, ἀλλ' αὐτῶν σαρκῶν ἀποπίπτουσαι. Ὁ δὲ βῶων ἦν· καὶ ἐπὶ τόσον ὡς καὶ θαυμάζειν εἰ ἐκεῖνος ὧν ὁ πρῶτον ἐτύγγανε Κωνσταντῖνος.

Ἐντεῦθεν Ἰουδαίων στίφος ἐγείρονται· καὶ τῇ τοῦ βασιλέως προσιόντες μητρὶ, τὴν μὲν τῶν εἰδῶλων τοῦ Κωνσταντῖνου ἀποστροφὴν δι' αἰδοῦς εἶχον· τὴν δ' ἐπὶ Χριστὸν μετάθεσιν καὶ σφόδρα κατηρῖωντο· καὶ γραφαὶ τῆς Ἐλένης προήγοντο. Ὁ δ' ἐρηρῆσμένος στεβρῶς, ἐς διάλογον ἐκείνους καθίστα Σιλβέστρῳ τῷ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖ· καὶ πολὺς κατ' ἐκείνων βέλω, τὸ κράτος ἰνέγκυτο.

Ἐπειτα Μαξιμίνῳ εἰς μάχην ἦκε, τὸ σταυρικὸν ἄρμα ἐπαγόμενος· καθ' οὗ βάλλειν ἐκεῖνος κελύων, διώλλυτο. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐκ τοῦ μέσου ἔγινετο, εἰς μέγα τε τὰ Χριστιανῶν ἦρετο, ἐγκαλινὰ τε ἀπανταχοῦ εἰρήνης ἐκ Θεοῦ πρυτανευομένης συνεκροταίτο· καὶ τῆλλα ὅσα ἦν εἰκὸς ἐπὶ τοιαύταις πραγμάτων οἰκονομίαις· Ἐντεῦθεν διατάξεις, ἔγγραφοί τε καὶ ἄγραφοι ὅσα δὴ προσήκε Χριστιανοῖς ἐπιτάττουσαι· ναῶν οἰκοδομαὶ τε καὶ μεταπίσεις, πρὸς τὸ εὐρύτερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον· καὶ νόμοι λάτραις Θεοῦ ἀτέλειαν εἰσηγούμενοι, ἀνεστίν τε, καὶ πολυτελεῖς ἐπιχορηγοῦντες τὰς δωρεάς, τοῖς ἱεροῖς καὶ θεοῖς τεμένεαι· συνόδους τε καὶ συνελεύσεις ἐς ταυτὸ πιστῶν διατάξεις συναθροίζουσαι· ἕτεραι τὸ σύμπνον ταῖς ἐκκλησίαις λατρεύουσαι.

plis sacrisque ædibus largientes; aliæ præterea, synodos et conventus fidelium in unum cogentes, atque item aliæ concordiam Ecclesiarum concilians.

Ἐίχε μὲν οὖν οὕτω ταῦτα· Λικίνιος δ' ἐπ' ἀδελφῇ Κωνσταντίνῃ γαμβρὸς ὢν Κωνσταντίνῳ, καὶ τὴν Ἔω διέπειν κατὰ τὴν Νικομήθειαν κελουσθεῖς, ἤκιστα τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον διενεγκῶν, ἐπανάστασιν τῷ εὐεργέτῃ ἐκμελετᾷ, καὶ τὴν ἄμυναν ἐδείκνυ, λάθρα ὢν αὐτὸς ἐραστής ἦν, κτείνων Χριστιανούς, καὶ πολλοὺς ἐκ τούτων τῷ τῶν μαρτύρων καταλέγων χορῷ. Ὡς δὲ παραινῶν, συμβουλεύων, καὶ δεδιτόμενος, οὐδαμῶ· ἔώρα πειθῆνιον Κωνσταντίνου, τὸν ἐν Χρυσοπόλει Βιθυνιακὸν τὸ τελευταῖον ἔκείνῳ συνεβήγγυντο πόλεμον. Καὶ εἰς χεῖρας μὲν ἦκε τῷ Κωνσταντίνῳ καταστρατηγηθεὶς ὁ Λικίνιος· φειδοῦς δὲ ὄμως καὶ οὕτως ἐτύγχανε· καὶ ἡ τῶν Θεταλῶν ἦν αὐτῷ εἰς φρουράν. Ἐπεὶ δὲ κάκιστος νεωτερίζων ἠλίσκετο, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν τὸ εἶφος

quoque ad novas res respectare deprehensus est, ipse in seipsum ferrum pertraxit (2). Quam ob rem securi percussus, sibi ipsi quidem vitæ finem, creavit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς ἀνεγέρσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ· ὁπως τε τὰ Χριστιανῶν ἐπέδωκε, καὶ περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ νομοθεσίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου.

Τοῖς δὲ κατὰ Λικίνιον καλῶς ἀπαντήσασι, καὶ πόλιν εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ ἀνιστᾶν διεσχόπει. Καὶ δὴ Βυζαντίοις ἀγρίοις δὴ τιεὶ καθεστῶσι, καὶ βαρβάρῳ εἶπει τὰ μεγάλα φυσῶσι, καταστάς εἰς διαφορᾶν, πολέμου νόμῳ νικᾷ· καὶ τὸ ἐκ παλαιοῦ φρούριον εἰς ἔδαφος καταστρέψας, μεγαλοπρεπῆ συνεισενεργῶν εἰσφορᾶν, τὴν μεγάλην ἐγείρει πόλιν, οὐδὲν τι λιπῶν τῶν, ὅσα ταύτης εἰς περιφάνειαν· οἶκους τε δεινὰ μόνον ἐκφανεῖς, ἐκ τῆς Πώρης καὶ τῶν ἐθῶν, ἀλλαχοῦ τοῦ· οἰκίσσοντες

(1) Licinium imperii socium Constantinus primum in Pannonia, deinde in Macedonia, rursus in Thracia, postremo in Asia vicit, fugavit, et per dedicationem cepit: litterarum acerrimum hostem, Dacia oriundum, parentibus armentariis. Unde ei

A rant. Atque is magna eloquentiæ vi cum illis agens, facile eos vincit. Mox cum Maximino prælio congressus, tropæum crucis inferri in hostem jubet: adversus quod cum ille jacula emittere juberet, victus succumbit. Quo e medio sublato, magis etiam res Christianorum sunt auctæ. Itaque encænia, innovatarumque rerum seriæ, tranquillitate ubique a Deo concessa, celebratæ, aliæque omnia peracta quæ in ejusmodi inutationibus et Dei dispositionibus fieri receptum est. Sub hæc constitutiones scriptæ et non scriptæ, quæ pro eo atque deceret res Christianorum ordinarent, editæ. Tempa quædam de integro constructa, quædam in ampliorem decentioremque formam mutata. Leges latæ, immunitatem ministris Dei conferen-

B tes, libertatemque et magnificas donationes templis, libertatemque et magnificas donationes tem-

Atque hæc quidem tum ad eum modum se habebant. Licinius autem (1), qui Constantiam Constantinæ sororem in matrimonio habebat, Orientemque ad Nicomediam cum imperio administrare jussus erat, quod magnitudinem imperii moderate perferre non posset, rebellionem exitiumque adversus eum, a quo summa acceperat beneficia, molitur: conatumque suum, occulte Christianos, quorum ille magnus amator erat, occidens, ac multos ex eis in rationem martyriorum referens, declarat. Apud quem cum Constantinus neque cohortando, neque suadendo, neque adeo territando, ut a cæpto desisteret, aliquid efficeret, postremo bello eum aggressus, ad Chrysopolim Bithyniæ prælium cum eo committit. In quo superatus ille, in potestatem quidem Constantini pervenit: vitam, victore donante, recipit, et Thessaloniciæ sub custodia servatur: ubi vero tum ipse in seipsum ferrum pertraxit (2). Quam ob tyrannidi vero et idololatriæ bellicum motum

534 CAPUT IV.

De conditu urbis Constantinopolitanæ, ædificiisque ejus: et ut res Christianorum auctæ sint, et de pietate, virtute, ac constitutionibus sancti Constantini.

D Rebus contra Licinium prospere gestis, urbem quoque ut sub nomine suo condat, circumspicit. Byzantii quidam erant sævi admodum, armisque sibi barbaro more plurimum arrogantes. Hos armis adortus, belli jure vincit: eorumque vetusto castello diruto, ingentibusque et magnificis tributis comportatis, magnam construit urbem, nihil prorsus rerum omnium quæ ad eam illustrandam spectarent, omittens, ædes præclaras struens, ex ipsa Roma aliisque populis incolas eo alliciens.

etiam Armentarii cognomen inditum.

(2) Cavet Constantinus, Licinio cædendo, ne idem is tentaret quod Maximianus Herculius imperio, quod deposuerat, repetendo fecerat.

circum equestrem, porticus, projecta, aqueductus, fontes, statuas, imagines, et quæcumque essent præcipuæ artis opera, fieri eoque comportari, ut splendida ornataque redderet omnia, curans. Ad hæc, templa Deo, apostolis et martyribus, et maximam illam porphyretici marmoris columnam construens, in qua statuam quoque suam collocavit, in polo seu vertice mundi crucem infixam manu tenentem. Quo ille symbolo indicavit, virtute invicti ejus tropæi et signi terram omnem et mare ipsum a se esse subactum. In regione etiam ea quæ Sosthenium dicitur, et in trajectu, ex apparitione archangeli Michaelis, templa condidit, aliaque plura opera perfecit, quæ illius divina mente et prudentia atque etiam in rebus omnibus magnificentia digna erant. De cognomine ei urbe dicitur, non longe ab Ilio, circa Græcorum navalem stationem, eam illum excitare cœpisse: quod autem noctu oraculo divino admonitus, circum Byzantium, e regione Chalcedoni exstruere jussus esset, responso ei morem gerentem, amplis ita mœnibus ibi circumdedit, rebusque omnibus et ornamentis atque honoribus præcipuis Romæ parem exstruxisse, curiam atque senatum, sumptus, tesseras frumentarias, dignitatisque genus omne, imperatoria prorsus munificentia civibus largitum esse; atque ita omnibus rebus rite atque ordine dispositis, Constantinopolim et Novam Romam appellasse, **535** eademque cum illa potestate, eisdem moribus atque institutis, eisdemque legibus esse jussisse, et insuper imperatricem urbem declarasse, populorum omnium qui Romanum imperium agnoscentes, septentrionem, austrum et solem orientem versus, et quod in medio est mare colunt, ab eis quæ ad Istrum exstructæ sunt urbibus, et ab Epidamno, quæ non longe ab Ionio sinu est sita, usque ad Cyrenem et proximam Libyam, per totum, quod dicitur, boreale clima et regionem arctoam; et urbem eam condi cœpisse, a mundo creato quinquies millesimo octingentesimo vicesimo quinto, imperii ejus decimo: absolutam autem prorsus esse, ejusdem imperii vicesimo octavo anno, qui incidit in conditi mundi annum quinquies millesimum octingentesimum quadragesimum tertium, sive, ut alii tradunt, tricesimum octavum. De ea illud quoque memoriæ est proditum (1), ut imperator ipse pedibus, hastam manu tenens, ambitum mœniaque ejus definiens circumivit: quod comitibus ejus ulterius quam conveniret, pomeria urbis proferre videretur, quemdam ex eis ad eum accessisse atque rogasse, Quo usque tandem, here? illumque diserte respondisse: En usque, dum qui me præcedit ductor, constiterit. Unde satis constabat, caelestem quampiam ei præiisse virtutem, quæ eum, quod fieri deberet,

(1) Si scilicet aut intra tredecimum annum perfecta, aut quinto imperii ejus anno ædificari cœpta esset. Justinianus Constantinopolim novam Romam,

μετεστέλλετο· ἰππόδρομὸν τε καὶ ἐμβόλου; καὶ ταμεία ὑδάτων, καὶ κρήνας, ἀγάλματα καὶ πᾶν τι τῶν, ὅσα χειρὸς ἐξαιτίας, ἐκόμεζέ τε καὶ κατεκόσμη, διαφανῆ καθιστῶν. Νεώ; ἐπὶ τούτοις Θεῶ ἀνίστα, καὶ ἀποστόλοι; καὶ μάρτυσι· καὶ τὸν μέγιστον πορφυροῦν κίονα, ἐν ᾧ καὶ Ἰδιον ἀνδριάντα ἐπήγεν, ἐπὶ πόλει σταυρὸν ἐμπεπηγότα διακατέχοντα. Οἷς παρεδήλου, ὡς γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλαττα δεδούλωται πᾶτα τῇ δυνάμει τοῦ ἀητήτου τροπαίου. Καὶ κατὰ τὸν δε; καλεῖται χώρος Σωσθένιον ἐν τῷ ἀνάπλι, νεῶν ἐξ ἐπιφανείας τοῦ ἀρχαγγέλου ἀνίστη· καὶ ἄλλ' ἄλλα, ἀξιά γε τῆς ἐκείνου καὶ φρενὸς καὶ θείας συνέσεως, ἐτι δὲ καὶ τοῦ ἐφ' ἅπασι μεγαλοπρεποῦ; διεπράττετο. Λέγεται μέντοι περὶ τῆς ἐπωνύμου αὐτῷ πόλεως, ὡς κατὰ τὴν Ἰλιον περὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ναύσταθμον ἐπιβάλλειν πρότερον αὐτὴν ἀνίστα· τοῦ δὲ Θεοῦ χρήσαντος νύκτωρ, κατὰ τὸ Βυζάντιον ἀντικρὺ Χαλκηδόνος, ἔγειρειν αὐτὴν, τῷ χρησμῷ πεισθέντα, τείχεσι μεγάλοι; περιβαλεῖν, ὁμοίμῳ τε τῇ Ῥώμῃ προεβίαι; πᾶσιν οἰκοδομησάσθαι, βουλευτήριόν τε καὶ σύγκλητον, καὶ δαπάνην, καὶ σιτηρέσια, καὶ φιλοτιμίαν ἄλλην αὐταρκεστάτην βασιλικῶ; τοῖ; οἰκίτοισι διανεμῆσαι. Φιλοκάλως δ' ἅπαντα τὰ κατ' αὐτὴν διαθέμενος, Νέαν Ῥώμην Κωνσταντινούπολιν κατωνόμασεν, ἵσα τ' ἐκεῖνη κρατεῖν, καὶ οἰκονομεῖν, καὶ θεμιστεύειν ἐδίδου· καὶ βασιλεύειν τῶν πόλεων ἀνηγόρευε, τῶν, ὅσοι τὴν Ῥωμαίων ὑπήκουον γινώσκουσι, πρὸς ἀρκτον καὶ νότον καὶ ἀντίχοντα ἤλιον, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πελάγῃ, ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον πόλεων, καὶ Ἐπειδάμνου τῆς πρὸς τῷ Ἴονι κλίπῃ μέχρι Κυρήνης, καὶ τῶν τῆδε Λιβύων, παρὰ τὸ βόρειον καλούμενον κλίμα. Καὶ ἀρξασθαί γε τῆς οἰκοδομῆς κατὰ τὸ πενταχιλιεστὸν ἑκτακοσιοστὸν πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ κόσμου, τῆς δὲ ἀρχῆς αὐτοῦ δέκατον· τελέσαι δὲ ταύτην παντάπασι κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἡγεῶν αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς· ὅπερ ἐστὶ κόσμου ἔτος πενταχιλιεστὸν ἑκτακοσιοστὸν μγ', ὡς δ' ἔτεροι, μωλι'. Καὶ τοῦτο δὲ περὶ ταύτης ἱστορεῖται, ὡς τὸν ταύτης περιβόλον ὀρίζομενον, βάρην περιεναί τὸν βασιλέα δόρυ κατέχοντα τῇ χειρὶ· ἐπει δὲ τοῖ; ἐπομένοι; ἐδόκει μείζων ἢ προσῆκε τὸ μέτρον ἐκτείνειν, προσελθεῖν τε αὐτῷ τινα καὶ διαπυρθέμενοι, Ἔως ποῦ, δέσποτα; τὸν δὲ διαβρήδην ἀποκρινάμενον φάναι, Ἔως ἂν ὁ ἔμπροσθεν ἰδηγῶν με στῆ. Ἐπίδηλον δὲ ἄρα ἦν, ὡς δύναμις αὐτοῦ τις οὐρανία προηγείτο, τοῦ πραττομένου διδάκταλος. Οὕτω δὲ μεγαλοπρεπῶ; ἰδρυσάμενον, ἄλλα Ῥώμην ὀνομάσαι αὐτὴν, δὲ τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὴν ἑνδοξον ὑπαινίσσεται. Ἐπεὶ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁ Κωνσταντῖνος ἀεὶ τι πονῶν διετέλει· καὶ οὐκ ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἀλλὰ καὶ ἅπανταχοῦ τῆς γῆς, περιεκαλεῖ; ἀνίστη νεώ;. Διαφερόντως δ' ἐν ταῖ; μητρόπολεσι τοῦθ' ἐωρᾶτο ποιῶν ὡς περ ἐν τῇ κατὰ Νικομήδειαν τῶν Βιθυνῶν ἐπιγραφῇ· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ὀρόντην Ἀντιοχείᾳ, καὶ τῇ

Deo propitio, melioribus quam veterem conditam esse auguriis censet, I Deo auctore. C. De veter. jure encl.

προσβυτέρῳ Ῥώμῃ, καὶ ἐν αὐτῇ Ἱερουσαλήμ· περι-
 ἤς μικρὸν ὕστερον τὰ αὐτῷ εἰργασμένα διέλωθ.
 Ἐπαὶ δὲ αὐτῷ πάντα κατὰ γνώμην προύχῳρει, κα-
 λῶς δὲ οἱ αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀλλοφύλων συνέβαινε,
 τῶν τε πορρωτέρῳ καὶ σύνεγγυς νόμῳ πολέμου καὶ
 σπονδαῖς ἐξημερουμένων, βαθεῖα εἰρήνη τοῖς Ῥώ-
 μαίων ἐπεχόρευε πράγμασιν ἔτεσιν ἤδη συχνῶς,
 καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις· ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διε-
 σπεύρετο, ὡς καὶ πολλὰ τῶν ἀγρίων ἔθνῶν ἀσπάσα-
 σθαι τὰ ἡμέτερα· πολιτεία τε ὑπερρέουσα ἐν τε
 ταῖς ἐκκλησίαις καὶ πλήθεσι δῆμων καὶ ἐν αὐτοῖς
 τοῖς ὄρεσιν ὑπερήστραπτεν, ἄρτι τῶν μοναχῶν ὑπο-
 φουμένων· ἔτι δὲ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν διασω-
 ζομένων, καὶ ἱερῶν ἀποστολικῶν· χάρισμασι καὶ
 θαύμασι καὶ ἀπλότητι βίου διαπρεπόντων, ὧν ἔτι
 περιόντων, τὴν οὐράνιον ἦν πολιτεῖαν ἔρῃν ἐπὶ γῆς,
 καθεκάστην καὶ διὰ πάντων ἀεὶ τῆς θρησκείας ἐπι-
 δοῦσης, τοῦ Κωνσταντίνου πᾶσαν εἰσάγοντος τὴν
 σπουδὴν, ὥστε καθεστάναι τοῖς ὄλοις, ἀβξιν τε τού-
 την καὶ εἰς μέγεθος ἤκαιν· καὶ δι' αὐτὸν, τὰ τοῦ
 Χριστιανισμοῦ ἐν σταθερᾷ καὶ ἀταράχῳ γαλήνῃ,
 καὶ ἐν βαθεῖα καθειστήκει εἰρήνῃ· καὶ ἀπλῶς εἰ-
 πεῖν, τηνικᾶδε χορείας καὶ θυμηδίας ἦσαν ἐμπλεῶ
 τὰ ἡμέτερα· τὰ δὲ τῶν ἐναντιῶν εἰς τὴν ἐναντίαν
 μετεχώρει ἀηδῖαν τε καὶ κατήφειαν.

rebus omnibus augmenta sua capiente : et Constantino studio omni in hoc incumbente, ut apud
 omnes ea ubique confirmata stabiliretur, et ad ampliorem magnitudinem excresceret : utque per
 ipsum, adjuvante Deo, Christianismus in serena certaque tranquillitate et altissima pace consistere-
 ret. Atque ut simpliciter dicam, ea tempestate res nostræ lætissimæ, jucundissimæ et florentissi-
 mæ fuere : adversarii autem contra in tristitia, summissione et mœrore summo vixere.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

C

CAPUT V.

*Περὶ τῆς Ἀρείου πρὸς Ἀλέξανδρον φιλονεικίας·
 καὶ περὶ Μελιτίου· καὶ ὅθεν καὶ ὅπως καὶ δι'
 αὐτῆς αἰτίας ἡ ἐρις ἐγένετο.*

*De Ario cum Alexandro contentione : de Melitio :
 unde et quomodo, et per quas causas et occasiones
 ea contentio exstiterit.*

Καίπερ δὴ οὕτω τῆς θρησκείας εὐδοκίμουσης,
 καὶ οὕτως ἀγομένης, τὴν τοιαύτην εἰρήνην ἐμφύ-
 λως τις πόλεμος ἀνερόριπεν. Ἐριστικαὶ γάρ τινες
 λέσχει καὶ διαλέξεις, πρόφρασιν ἔχουσαι τὴν εὐσε-
 βειαν, καὶ τὴν τελείαν τοῦ θεοῦ εὐρεσιν, τὰ πρὶν
 ἀνεξέταστα ὑπὸ ζήτησιν ἦγον, κἀντεύθεν καὶ τὰς
 ἐκκλησίας ἐτάραττον. Ὁ γάρ τοῦ γένους ἡμῶν
 ἀλάστρωρ, ὁ παμπόνηρος καὶ παλαμναῖος ἐχθρὸς,
 οὕτω τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑλκᾶδα ἐξ οὐρίων τῷ θεῷ
 πνεύματι φερομένην ὄρων, καὶ κυβερνωμένην ὑπὸ
 τοῦ τῶν ὄλων Δεσπότου, οὐκ ἀνεκτῶς εἶχεν. Ἐν
 δεινῷ δ' ἐποιεῖτο εἰ μὴ καταδῦσαι ταύτην παρα-
 σκευάσαιεν, οὕτως ἀκλύστως τῶν πονηρῶν ὑπερ-
 νηχομένην δογμαίων. Ὡς γὰρ εἶδε τὴν Ἑλληνικὴν
 διαπυσομένην τερθρείαν, εἰς προῦπτόν τε τὰς ἐκει-
 νου φωραθείσας πάγας, καὶ ἐπ' ἀκριβὲς διελεγχο-
 μένας, καὶ τὴν μὲν κτίσιν οὐκέτι σεδομένην ὡς
 πρότερον, τὸν δὲ ταύτης ποιητὴν ὡς χρεῖων ὑμνού-
 μενόν τε καὶ προσκυνούμενον· ἀπέπειε μὲν τὸ προ-
 φανῶς οὕτω κατὰ Θεοῦ ἀναρόριπίζειν αὐθις τὸν
 πόλεμον· μέτεισι δὲ τὸ πρᾶγμα λίαν ὑπόουλως καὶ
 δολερῶς. Εὐρῶν γάρ τινας, τὴν μὲν τῶν Χριστια-
 νῶν πίστιν ἀσπαζομένους, τύφῳ δὲ καὶ τῇ διακένῳ

Religio nostra cum in tanta esset gloria et flore,
 pacem et quietem tantam intestinam turbavit bel-
 lum. Nugæ namque et disputationes contentiosæ,
 veram pietatem perfectamque divini numinis
 cognitionem prætexentes, de quibus antea inqui-
 situm non fuerat, ea in quæstionem deduxerunt,
 eaque re ingentes turbas in ecclesiis concitarunt.
 Siquidem generis nostri pestis, improbusque prorsus
 et exitiosus hostis, navim ecclesiasticam tam
 placide secundis ventis ferri et ab universitatis
 hujus Deo gubernari videns, ferre id non potuit,
 et grave molestumque sibi esse putavit, nisi sub-
 mergendam eam curaret quæ tam securum citra
 pravorum dogmatum fluctus et procellas teneret
 cursum. Ut enim Græcæ superstitionis præstigias
 proculcari, dolososque laqueos ejus in apertum
 protrahi et manifesto argui atque convinci, et
 creaturam quidem (ut antehac) amplius non coli,
 Creatorem vero ejus, sicuti convenit, laudibus veli
 et adorari animadvertit : apertum rursus contra
 Deum movere bellum posthabuit, et dolo rem
 clandestine admodum et fraudulenter aggressus
 est. Repertis namque quibusdam, qui Christianam

quidem profiterentur fidem, **537** arrogantia autem inanique vanæ gloriæ ambitione et dominandi cupiditate quasi intemperitiis quibusdam agerentur, eis ipsis veluti instrumentis adinventionis fraudisque suæ utens, alio quodam modo rem in priorem reduxit errorem et seductionem, ut conditor scilicet rerum omnium Deus, creaturis ipsis exæquatul et connumeratus, creatura rursus quemadmodum antea adoraretur, cultusque divinus adorationi illius similis fieret. Verum unde, quove modo et per quem zizania hæc sata sint, re alius repetita, ut potero, exponam.

Alexandriæ, quæ primaria et præcipua inter Ægypti, Thebaidis et Libyæ urbes civitas est, amplissima sane et populosissima, post Theonam, ut antea diximus, Petrus eximius veræ pietatis propugnator, Ecclesiam gubernavit : qui certaminis sacri cursu splendide sub impiis tyrannis peracto, Achillam brevi habuit successorem. Atque huic ecclesiæ clavo dirigendo Alexander suffectus est, apostolicæ doctrinæ generosus defensor : qui in ea, quam diximus, tranquillitate et pace divinis institutionibus quotidie ecclesiam exhilaravit. Ea tempestate Arius quidam erat, in rationem quidem ille sacri ordinis relatus, sed qui jam inde ab initio studium suum super dogmate suo satis declaraverat. Melitio namque novas res molienti primum adhæsit : atque eo relicto, se postea ad divinum, quem diximus, Petrum contulit, a quo etiam diaconus est factus : sed ab eodem rursus Ecclesia exactus, eo quod Petrus Melitium sectatoresque ejus excommunicavit, et baptismum ejus non admisit (1), propter nonnullas quidem causas, potissimum autem quod ille persecutionis periculo non perlato, cultum divinum abjuravit et dæmonibus sacrificavit. Ejus quippe rei gratia depositus, neque aliam quampiam ob causam, quæ probari aut defendi posset, ab Ecclesia proscriptus Melitius, injuria se affectum esse dictitans, conviciis et maledictis Petrum proscidit. Et cum sectatores multos haberet, hæresiarcham se et ducem eorum constituit : et episcopali dignitate sibi arrogata, in oppido Lyco (2), quod ad Ægyptum est, quæcunque sunt episcopalis muneris, citra pudorem timoremque omnem peregit, Petro prorsus præ se contempto. Itaque una cum aliis Melitio faventibus, Arlus quoque quiescere nolens, in Petrum est injectus. **538** Ubi vero Petrus, accepta martyrii corona, vitæ cursum finiit, ab Achilla successore ejus Arius veniam impetravit : et rursus diaconi ministerio fungi permissus, postea in presbyterorum quoque ordinem est allectus. Apud Alexandrum quoque, proximum ab Achilla episcopum, honesto loco fuit ; et quod cavillationum dialecticarum non imperitus, atque in ejusmodi disciplinis probe exercitatus esset, Scripturarum interpretatio credita ei fuerat. Enimvero cum non

(1) Hæc est, non passus est eum sacramentum baptismi administrare.

(2) ε Deinde Ptolemæis, et Panopolis, ac Veneris

τῆς δόξης φιλοτιμία καὶ φιλαρχία βεβακχευμένοις, καὶ οἷα τισιν ὄργανοις τῆς σφετέρως τέχνης καὶ ἐπινοίας χρησάμενος, ἕτερον τρόπον εἰς τὴν προτέραν ἐπανήγαγε πλάνην, τὸν δημιουργὸν τῶν ὄλων θεὸν συγκαταλέξει τοῖς κτίσματιν· ὡς ἴσον εἶναι τῇ ἐκείνου προσκυνήσει, τὴν κτίσιν πάλιν προσκυνέσθαι ὡς περ τὸ πρότερον· τοῦ δὲ καὶ ὅπως καὶ διὰ τίνος ὑπέσπειρε τὰ ζιζάνια, ἐγὼ ἀνωθεν ὡς οἶόν τε ἀναλαβὼν, διηγήσομαι.

Ἐν Ἀλεξανδρίᾳ, πόλις δὲ αὕτη μέγιστη καὶ πολυάνθρωπος, τὴν ἡγεμονίαν τῶν πρὸς Αἰγύπτου καὶ Θήβαις καὶ Λιβύῃ περιφανῶς ἔχουσα, μετὰ Θεωνᾶν, ὡς εἴρηται, Πέτρος ὁ τῆς εὐσεβείας ἄγωνιστῆς, τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐγκρατεῖστον οὐκ ἂν ἀγῶνα λαμπρῶς ἐπὶ τῶν δυσσεβῶν τυράννων διηρυκότος, Ἀχιλλᾶς μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῶν ἱερῶν πηδάλων καθήστο· ὃν Ἀλέξανδρος διεδέχετο, τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων γενναίως ὑπερμαχῶν· ὃς ἐπὶ τῆς μνημονευθείσης εἰρήνης διάγων, δόγμασι θεοῖς καὶ διδασκαλίαις ὁσημέραι τὴν Ἐκκλησίαν ἐψίδρυνεν. Ἄρειος δὲ τις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, τῷ μὲν ἱερῷ καταλόγῳ συναριθμούμενος, ἀρχῆθεν δὲ περὶ τὸ δόγμα σπουδῆν ἐνδεικνύμενος, πρῶτα μὲν νεωτερίζοντι Μελίτιῳ συνέπραττε· τοῦτον δὲ καταλείψας, τῷ εἰρημένῳ θεῷ προσῶν Πέτρῳ, χειροτονεῖται διάκονος· καὶ παρ' αὐτοῦ πάλιν τῆς Ἐκκλησίας ἐκδέχεται· καθότι Πέτρον Μελίτιον καὶ τοὺς ἐκείνου σπουδαστὰς ἰκνηρίζαντος, καὶ τὸ ἐκείνου βάπτισμα μὴ προσιεμένου· καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, μάλιστα δ' ὅτι τὴν τοῦ διωγμοῦ πείραν οὐκ ἐνεγκῶν, τὸ σέβας ἐξημοσάμενος ἐπιθύει· οὐ χάριν καθαιρεθείς, καὶ δι' οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν εὐλογον τῆς Ἐκκλησίας ἀποβράχεις, ὁ Μελίτιος ἀδिका μὲν πάσχειν ἔλεγε, καὶ ἐλοιδορεῖτο τὸν Πέτρον κακηγορῶν· πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπομένους ἔχων, αἰρῆσι· ἀρχῆς καθίστατο· ἀνῆθητετο δὲ τῆς ἐπισκοπῆς· Λυκῶ δὲ ἦν αὕτη ἡ πρὸς Αἰγύπτου· καὶ τὴ τῆ ἱερουσύνης ἐφειμένα ἀδεῶς ἔπραττεν, ἐν δευτέρῳ τὸν Πέτρον τιθέμενος· ἐπέσκηπτεν οὖν Πέτρῳ σὺν ἄλλοις καὶ Ἄρειος τοῖς κατὰ Μελίτιον γινομένοις, καὶ ἡρεμεῖν ἤκιστα ἤθελεν. Ἐπεὶ δὲ Πέτρος μαρτυρίῳ ἐστεφανῶν τὸν τοῦ βίου δρόμον, τὸν μετ' ἐκείνον Ἀχιλλᾶν, συγγνώμην Ἄρειος ἦται, καὶ πάλιν διακονεῖν ἐπετρέπετο. Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦ πρεσβυτερίου ἠξίωται. Διὰ τιμῆς δὲ καὶ ὁ μετ' Ἀχιλλᾶν Ἀλέξανδρος ἦγεν αὐτόν. Δέσπης δὲ διαλεκτικῆς οὐκ ἄμοιρος ὢν, ἐλέγετο γὰρ καὶ τῶν τοιοῦτων μαθημάτων εἶναι ἐν πείρᾳ, τὴν τῶν Γραφῶν ἐρμηνείαν πεπίστευτο. Καὶ γε μὴ φέρων τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ τοῦ θρόνου ὄρᾶν, ὑπόψηφος γὰρ καὶ οὗτος ἐτύχαιεν, εἰς ἐριδᾶς τινὰς καὶ μάχας ὑπούλως ἐχώρει. Καὶ ἐπεὶ μὴ πρὸς τὸν βίον Ἀλεξάνδρου ἀντιλέγειν, οὐδέ τινα συκοφαντίαν ἐκ τοῦ βίου εἶχεν ὑφαίνειν, τῶς μὲν ἡσυχίαν ἦγεν ἐν τούτοις· τοῖς γε μὴν

oppidum iterum : et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. » Plin. lib. v, cap. 9.

ὁ, ἰσοδόξως ἐκείνῳ λεγομένοις ἐπ' ἐκκλησίας ἀνα-
 τείνειν διαπειράτο. Ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ὁμοτίμον
 ἔλεγε τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας
 εἶναι ἐκεῖνον, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ γεγεννη-
 κότε Πατρὶ, κατὰ τὴν τῶν θείων Γραφῶν παρὰ
 σιν. Ἄρειος δὲ ὁ τῶν πρεσβυτέρων ἡγούμενος, τῷ
 λόγῳ τῆς ἀληθείας ἀντικρὺς διὰ μάχης ἰὼν, κτίσμα
 καὶ ποίημα τὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς προσηγόρευσε,
 καὶ εἰς ἀτόπους δόξας ἐξέκυλλετο· ἐξ οὐκ ὄντων τε
 γεγεννηθῆσαι, καὶ εἶναι ποτε χρόνον ὅτε οὐκ ἦν·
 καὶ αὐτεξουσιότητα γνώμης κακίας· καὶ ἀρετῆς
 δεκτικὸν ὑπάρχειν, δυσσεβῶς ἐδογματίζε· καὶ ἄλλα
 τοιαῦτα ὅσα ἦν εἰκὸς τὸν ἐπὶ τοιοῦτοις συνιστάμενον
 ἐπὶ διαλέξεσι καὶ συζητήσεσι χωρεῖν. Καὶ γὰρ
 οἰόμενος τὸν ἐπίσκοπον τὸ τοῦ Λίβου Σαβελλίου
 συνιστᾶν δόγμα, εἰς τὸ κατὰ διάμετρον ἐναντίον τῇ
 ἀντιλογίᾳ ἐξέκλινε· πολλοὺς τε πρὸς τὸν νεωτε-
 ρισμὸν τοῦ δόγματος ὑπεσύρετο, καὶ ἐπὶ σμικροῦ
 σπινθῆρος μεγάλη καὶ διάρῃς ἀνήπτετο φλόξ. Ἐκ
 γὰρ τῆς Ἀλεξανδρου τοῦ δόγμα τὴν ἀρχὴν ἐσχηκός,
 Αἴγυπτον τε καὶ Λιβύην καὶ τὴν ἄνω Θηβίδα διέ-
 τρεχεν· ἥδη δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων
 ἦπτετο. Ἀμφηρίστου δὲ τῆς ζητήσεως οὐσης, πεί-
 θειν Ἀλέξανδρος ἐπειράτο· ἥδη γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν
 ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐκ τοῦ κλήρου δὲ πλείστοι,
 καλῶς λέγειν τὸν Ἄρειον διετένοντο, καὶ τῆς ἐκεί-
 νου δόξης ἀνταλαμβάνοντο. Ἐπει δὲ μὴ συνείδαινον
 ἄλλήλοις, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κορυθακτιῶν Ἄρειος
 ἀναφανδὸν ἐκήρυττε τὴν ἀσέβειαν, ἀπεκήρυξε μὲν
 καὶ τῶν ἱερατικῶν ἐξήλασε καταλόγων αὐτόν τε καὶ
 οἱ συνέπραττον αὐτῷ κληρικοί· ὁ Ἀλέξανδρος.
 Συνέπραττον δὲ ἐκ μὲν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροι-
 κίας πρεσβύτεροι· μὲν Αἰθαλάς· καὶ Ἀχιλλᾶς,
 Καρπῶνης· τε καὶ Σαρμάτης, καὶ Ἄρειος ἕτερος·
 διάκονοι δὲ Εὐζώϊτος· καὶ Μακάριος, Ἰούλλιος, Ἀηνάς
 καὶ Ἑλλάδιος πολλὴν καὶ τοῦ λαοῦ μοῖραν ἀποτε-
 μόμενοι. Τοῖς μὲν οὖν ὁμοίως χροῖνα· περὶ Θεοῦ
 πιστεύειν ἐνομιζέτο δεῖν τῷ ἀρχιερεῖ· οἷς δὲ, οἷα δὲ
 συμβαίνειν εἴθε τοῖς πολλοῖς, εἰς οἶκτον ἦσαν
 ἐκεῖνοι, ὡς ἡδικημένοι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀκρι-
 τως ἐκβεβλημένοι.

Achillas, Carpones, Sarmates, et alter Arius, presbyteri : et Euzoius, Macarius, Julius, Menas
 et Helladius, diaconi, muliam etiam populi partem secum trahentes. In quo, alii idem sibi de Deo
 sentiendum atque credendum esse quod episcopus
 evenire consuevit, istos miserabantur, velut injuria
 pios.

Εἰσι δὲ οἱ φασὶ τῆς τοιαύτης ἑριδος πρὸ Ἀρείου
 ἕτερον ἄρξασθαι, Ἀλέξανδρον ὄνομα, τὴν δευτέραν
 τάξιν μετ' Ἀρείου ἔχοντα, Βαυκάλιον ὄνομα· καλεῖ-
 σθαι δ' οὕτω, διὰ τὸ σαρκὸς ὑπερτραφοῦς ὄγκον ὑπὸ
 τῶν μεταφρένων αὐτοῦ σεσαρωμένον ἄγγους ὄστρα-
 κίνου ἐκμεισθαι σχῆμα· ἕπερ οὖν βαυκάλας
 ἐπιχωρῶς· Ἀλεξανδρεῖς εἰώθασιν ὀνομάζειν. Τὰ
 δευτέρα δὲ σχόντα τῆς λειτουργίας, τῆς αἰτίας
 ἄρξαι, ἐξ ἧς ἡ διαφορὰ Ἀλεξανδρῶν καὶ Ἀρείων
 ἐπειτα συνεβράχη, καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀνακη-
 ρυξιν ἐντεῦθεν γενέσθαι. Τῷ γὰρ προτιμηθῆναι
 τὸν Ἀρείον μὴ φέριον ὁ Βαυκάλις, τὸν περὶ τὸ
 δόγμα ἐπήγε νεωτερισμὸν ἐκεῖνον. Ἀλέξανδρος δὲ

A bene ferret Alexandrum episcopi dignitatem obti-
 nere, quod non rite is quoque neque ordine lectus
 esset, dissidia adversus eum latenter et contentio-
 nes movit. Cumque non haberet quod in vita mori-
 busque Alexandri carperet, neque per sycophanti-
 am facile quidquam confingere posset, ea quidem
 in parte quietus fuit : quæ vero ille in ecclesia
 pro concione recte pieque doceret, in eis repu-
 gnare illi instituit. Episcopus namque, Filium cum
 Patre ὁμοτίμον, hoc est, ejusdem honoris, atque
 ejusdem substantiæ, æqualemque per omnia eidem
 qui eum genuit, esse, ex divinarum Scripturarum
 sententia et traditione docuit. Arius autem inter
 presbyteros primas tenens, verboque veritatis
 prorsus repugnans, creaturam facturamque Patris
 Filium vocavit, in absurdas opiniones provolutus.
 Ex non existentibus siquidem genitum esse : et
 fuisse aliquando tempus cum non fuerit, meraque
 sententiæ et arbitrii libertate vitii et virtutis cap-
 pacem esse : aliaque ejusmodi censuit, quæ opi-
 nari eum par erat, qui sibi de hujus generis rebus
 disserendum atque inquirendum esse constituisset.
 Et cum existimaret episcopum Libyci Sabellii
 dogma asserere, contendendi et adversandi studio
 in errorem ex diametro illi contrarium decidit.
 Sane quidem permultos ad novas ejus dogmatis
 res pertraxit, et ex parvi igniculi scintilla ingens
 est et altum exortum incendium. Ab Alexandria
 enim doctrina hæc progressa, Ægyptum, Libyam
 et superiorem Thebaidem percurrit, mox etiam ad
 alias provincias et urbes pervenit. Quæstione tali
 jam in controversiam vocata, Alexander dissua-
 dere eam est conatus. Sed jam non pauci episcopi
 et plurimi ex clero recte dicere Arium affirma-
 bant, sententiamque ejus complectentes compro-
 babant. Postquam autem inter se non consense-
 runt, seu potius Arius furis correptus propalam
 impietatem docuit, 539 Alexander illum, et cum
 eo qui partes ejus sequerentur, clericos omnes
 excommunicavit et sacro ordine movit. Sentiebant
 porro cum eo in Alexandrina paræcia, Aithalas,
 Euzoius, Macarius, Julius, Menas
 et Helladius, diaconi, muliam etiam populi partem
 secum trahentes. In quo, alii idem sibi de Deo
 sentiendum atque credendum esse quod episcopus
 evenire consuevit, istos miserabantur, velut injuria
 pios.

Sunt qui dicunt, contentiois hujus alium, ante
 Arium, auctorem fuisse, Alexandrum, secundo ab
 Ario loco presbyterum, Baucalium cognomine : qui
 nomen id adeptus fuerat, ex supercrescentis car-
 nis pondere in dorso ejus collecto, testacei vasis
 forma, quod Alexandrini vernaculo sermone *baucalium*
 nominare solent : hunc, inquam, secundas
 in ministerio sacro ferentem, dissensionis causam
 existitisse putant : unde postea inter Alexandrum
 et Arium contentio commota, et τοῦ ὁμοουσίου,
 hoc est *consubstantialis*, pronulgatio exorta sit.
 Quod namque Baucalis prælatum sibi honore
 Arium ægre ferret, novationem dogmatis istius

illi ascripsit. Alexander vero episcopus, utrumque a contentione abducere volens, ad disputationes sermonumque collationes eos invitavit, persuasione potius quam violenta jussione controversiam sopire conducibilis esse ducens. Et cum multoties disputando congressi essent, sicuti fieri assuevit, contentione inter quospiam mota, episcopus nunc huic, nunc illi benevole et commode adhæsit: postremo vero tandem et ipse cœternum et consubstantialem Patri Filium, ita uti antea semper senserat, disertis verbis pronuntiavit, Ariumque idem sentire jussit. Quod ubi ille, ut faceret, in animum inducere non potuit, sacris ædibus est ab eo ejectus.

540 CAPUT VI.

Quia tempestate magnarum urbium fuerint episcopi: et de episcopis qui ab initio Byzantii ecclesiam rexerunt.

Eo tempore Romanæ Ecclesiæ Sylvester præfuit, Miltiadis successor, qui post Marcellinum egregie in persecutione ipsa certamine defunctum, sacri muneris suscepit administrationem. Alexandriae autem post Theonam et Petrum, Achilles, ac deinde quem dixi Alexander, ecclesiasticam tenuit præfecturam; Antiochiæ, Tyranno in ecclesiastico ministerio Vitalis suffectus, pace primum ecclesiis reddita. Is a tyrannis ecclesiam dirutam denuo excitavit, cujus structuram reliquam Philogonius perfecit, qui ex causidico episcopus factus illi successit, Liciniique temporibus, uti virum fortem decet, ardorem æmulationemque suam pro vera pietate ostendit. Porro Hierosolymis post Hermo-

nem Macario sacrum munus creditum, digno tali nomine viro, ut qui omnibus bonis et ornamentis floruerit. Constantinopoli vero, post Metrophanem, Probi imperatoris fratris filium, Alexandro sacrorum cura sorte cesserat. Verum enimvero hoc loco faciendum mihi omnino videtur, ut alius ab ipsis apostolis repetitis Byzantios episcopos recenseam, et veluti sacram quandam inscriptionem historiæ huic adjiciam.

Andreas, Domini apostolus, Thraciam, Mæcedoniam et Euxinum, provincias sortitus, Byzantii Christum prædicavit. Et cum a Zeuxippo, tyrannidem tum ibidem tenente, ad cædem quæreretur, Argyropolim transiit, atque ibi biennium conventus agens, permultos ad Christi fidem pertraxit. Cæterum sacra eo loco fundata æde, et Stachy apostolo episcopo ordinato, Sinopen concessit. Stachys sacro eo munere annis sedecim administrato, ibidem sepultus, Onesimum habuit successorem. Onesimus quatuordecim annos ecclesiam eam gubernavit, cique Polycarpus subrogatus, qui decem et octo annis munere suo cum laude functus, Plutarcho id reliquit. Hic non minus quam sedecim annis ecclesiæ præfuit, eamque moriens Sedecioni concessit: quo post annos novem defuncto, Diogenes quindecim annis eam rexit. Illi Eleutherius suffectus, qui septem annis episcopali munere obito, Felicem habuit successorum. Felix quinque annis sedem episcopalem

A θέλων παύειν τῆς ἐριδος ἄμφω, εἰς ἄμιλλαν λόγων ἐκάλει, πειθοῖ μᾶλλον ἢ βίᾳ λύσαι τὸ ἀμπίβολον ἤρημένος. Καὶ συνεδρίων γεγενημένων πολλῶν, οἷα ὄντα φιλεῖ τῆς ἐριδος ἐκατέρωθεν αἰρομένης, ποτὲ μὲν τούτῳ, ἄλλοτε δ' ἐκείνῳ εὐφυῶς προπέκειτο ὁ ἐπίσκοπος· τέλος δὲ καὶ αὐτὸς, συναΐδιον καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, ὡσπερ καὶ ἄνωθεν εἶχε δόξης, τρανῶς ἀνεκήρυττε, καὶ Ἄρειον τὰ ἴσα φρονεῖν ἐκέλευεν. Ὡς δ' οὐκ ἐπειθε, τῶν ἱερῶν περιθόλων τέλος ἐξήλαυεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τίνας τηνικαῦτα τῶν μεγάλων πόλεων ἦσαν ἐπίσκοποι· καὶ περὶ τῶν ἀρχῆθεν ἐπισκόπων τοῦ Βυζαντίου.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Σίλβεστρος τὰς ἡνίας εἶχε, Μιλτιάδην διαδεχόμενος, ὃς μετὰ Μαρκελλίνον τὸν ἐν τῷ διωγμῷ καλῶς διαγωνισάμενον, τῇ ἱερωσύνῃ διέπρεπε· τὴν δ' Ἀλεξάνδρου μετὰ Θεωνῶν καὶ Πέτρον Ἀχιλλᾶς· εἶτα ὁ προβήθητις Ἀλέξανδρος τὴν θείαν ἡγεμονίαν διεῖπε· τῆς δ' Ἀντιόχου μετὰ Τύραννον Βιτάλιος τὴν διακονίαν ἐγκειρίστο, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρξάμενος εἰρήνης· καὶ τὴν ὑπὸ τῶν τυράννων καταλυθεῖσαν ἐκκλησίαν ἀνήγειρεν· ὃν Φιλογόνιος ὁ ἀπὸ δικολόγου ἐπίσκοπος γεγονὼς διαδεχόμενος, τὰ λείποντα τῇ οἰκοδομῇ ἐπετίθει, καὶ τοῖς Λικινίου κειροῖς, τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ἀνδρικῶς διεδείκνυ. Τῶν δὲ Ἱεροσολύμων μετὰ Ἑρμωνα Μακάριος τὴν λειτουργίαν ἐνεπιστεύετο, ἄξιος τῆς ἐπικλήσεως ὁ ἀνὴρ, καὶ πᾶσιν ἀδρυνόμενος ἀγαθοῖς. Τῆς δὲ Κωνσταντινου μετὰ Μητροφάνην τὸν ἀδελφὸς Πύροδος τοῦ βασιλέως Ἀλέξανδρος τὴν ἱερὰν ἐκκληροῦτο ἀρχὴν. Ἐνταῦθα δὲ γενομένων, προῦργου δοκεῖ μοι ἄνωθεν ἐκ τῶν ἀποστόλων, τοὺς τοῦ Βυζαντίου ἐπισκόπους διαλαβεῖν, καὶ ὡς πρόγραμμά τι θεῖον τῇ ἱστορίᾳ ἐνθεῖναι.

Ἄνδρας γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου ἀπόστολος, τὰ περὶ Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ τὸν Εὐξείνιον κλῆρον λαχὼν, ἐπεὶ ἐν Βυζαντίῳ γενόμενος ἐκήρυττε τὸν Χριστὸν, ὑπὸ Ζευξίππου τοῦ τηνικαδέ τυραννοῦντος ζητούμενος, ἐν Ἀργυροπόλει μετέβαινε· καὶ χρόνον διετῆ ἐκεῖτε συνάγων, πολλοὺς ἐπεσπᾶτο πίστει τῇ εἰς Χριστόν. Θεσιαστῆριον τοίνυν τῷ τόπῳ ἐδράσας, καὶ τὸν ἀπόστολον Στάχον ἐκεῖσε χειροτονήσας ἐπίσκοπον, εἰς Σινώπην ἀπαίρει. Ὁς τῇ λειτουργίᾳ ἔτη ἰς' παραμείνας, καὶ ταφῆς ἐκεῖσε, Ὀνήσιμον ἔσχε διάδοχον· ὃν τέσσαρα πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσι διαγεγονότα Πολύκαρπος διεδέξατο. Δεκαοκτὼ δ' ἔτη τῇ διακονίᾳ καὶ οὗτος ἐμπρέψας, Πλουτάρχῳ ταύτης ἐξίσταται. Καὶ οὗτος δὲ οὐχ ἦστον ἢ ἰς' διαγεγονῶς, Σεδεκίῳ τοῦ ὀνόμου παραχωρεῖ· οὗ μετὰ θ' ἔτος Διογένης πεντεκαίδεκα ἔτη ἱερατεύει. Μεθ' ὃν Ἐλευθέριος· ὃς ζ' ἔτη ἱερατεύσας, Φίλικῳ διάδοχον ἔσχε. Πέντε δὲ καὶ οὗτος διακονησάμενος, Πολυκάρπῳ μεταδίδωσι τῆς λειτουργίας. Οἱ δὲ πάντες· διὰ τὰς τῶν ἀπίστων ἐφόδους, τῷ διελημμένῳ

εὐκτηρῶ τοῦ ἀποστόλου τὰς συνάξεις ἐπεποιήντο. Ἐπειτα Ἀθηνόδωρος τὴν λειτουργίαν ἐλάμβανεν· ὃς ἐτη δ' ἱερατεύσας, ἐκκλησίαν ἐτέραν ἀνίστησιν ἐν τόπῳ ἐπιλεγόμενῳ Ἐλαία· κἀκεῖ τὴν σύναξιν ἐποιεῖτο· ὃν οἶκον ἐς ὑστερον ὁ μέγας Κωνσταντίνος ἐγείρει περιφανῶς. Τοῦτον Εὐζόϊος διαδέχεται ἔτη ς'· ὃν Ἀαυρέντιος ἐπὶ ἔτη ἕνδεκα· μεθ' ὃν Ἀλύπιος, τρία πρὸς τοῖς δέκα ἱερατεύσας· οὗ μετὰ τελευτῆν Περτίνιαξ ὁπατικὸς ἐπίσκοπος γίνεται. Πλούσιος δὲ σφόδρα γενόμενος, ἐτέραν ἐκκλησίαν ἐγείρει πρὸς θάλασσαν, ἐν τόπῳ, ᾧ Συκαὶ κληθεῖς ἦν, Εἰρήνην τὸν οἶκον προσαγορεύσας. Ὅν δὲ τόπον Χριστιανοὶ τῷ συνεχεῖ καὶ καλλίστῳ τῶν οἰκοδομημάτων εἰς πόλεω· σχῆμα μετεσκευάσαντο. Οὗ χάριν καὶ ὁ πολλὸς τὴν ἀρετὴν Κωνσταντίνος τελεῖται καλλίστοις τὸν τόπον ἐτίμα· ἐν ἧ τῆς Εἰρήνης ἐκκλησίᾳ πρῶτος μετὰ Περτίνιαξ ἔτη ἑννέα ἐπισκοπήσαντα Ὀλυμπιανὸς ἐπὶ ἕνδεκα ἔτεσι τὸν θρόνον λαμβάνει. Τοῦτου δὲ διάδοχος Μάρκος· ἦν ἔτη ιγ'· μετὰ δὲ τοῦτον Κυριλλικὸς ἔτη ις'· καὶ τοῦτον δὲ Κωνσταντίνος διαδέχεται ἔτη ς'. Οὗτος τῷ πρώτῳ τῆς ἱερατείας ἔτει ἕνδον τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸ βόρειον μέρος νεῶν ἀνίστατ', Εὐφροῖα τῇ μάρτυρι τὴν τέμενος ἀναθεῖς, τηνικάδε τὸ μαρτύριον ἀγωνισαμένη· οὗ δὲ καὶ τὸ λείπον διανύσας τοῦ βίου, Τίτῳ διάδοχον καταλείμπανεν· οὗ ἐπὶ ε' καὶ λ' καὶ μικρόν τι πρὸς τὴν ἱερατείαν τελέσαντος, Δομητίος ὁ ἀδελφὸς Πρόδος τοῦ βυζαντίου, ἐπὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας οἰάκων καθήστω. Τοῦτον δὲ Πρόδος ὁ υἱὸς διεδέχετο· ὧν ὁ μὲν δ' πρὸς τοῖς εἴκοσι, Πρόδος δὲ τὰ ἡμίση τούτων, διήνησεν. Τὸν δὲ Πρόδος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μητροφάνης διεδέχετο· ὃς ἐπὶ ἔτη δέκα καλῶς τὴν ἱερωσύνην κοσμήσας διεπρεπεν. Ἐφ' οὗ δὲ καὶ ὁ ἀσιτέδαστος Κωνσταντίνος τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ περιφανῶς ἀνεγείρει πόλιν. Μεθ' ὃν Ἀλέξανδρος τῆς ἱερατικῆς ἡγεμονίᾳ καθέδρας, ἀποστολικοῖς χαρίσμασι λαμπρυνόμενος. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἐπισκόπων ἐν τούτοις.

Augustus, cognominem sibi urbem magnifice con-

Sub quo etiam Constantinus semper didit. Metrophanis porro successor fuit Alexander, Tunc enim Alexandriæ episcopus Alexander, cum Arium videret dominandi furge flagrantem, privatim illegitimos conventus agere, et turbam motumque ingentem concitare, non modo ad sacros ecclesiarum prefectos, verum etiam ad fideles passim in urbibus omnes, 542 de blasphemia ejus publicitas litteras dedit. Ex quibus partes certas operi huic intexam, ut mihi verior narratio rerum constet et nemini confingere quidquam videar. Adjiciam præterea alias, quæ veritati erunt consonæ, historiamque omnem dilucidiorē reddere poterunt.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Κωνσταντίνου πόλεως Ἀλέξανδρον διὰ τοῦς περὶ Ἀρειον.

Πρὸς μὲν οὖν τὸν δμῶνυμον αὐτῷ τῆς Κωνσταντίνου Ἀλέξανδρον τὰς ἐγγραφὸς ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας

(1) Olea, Constantinopolis regio.

tenuit, eamque ad Polycarpum transmisit. 541 Qui sane omnes, propter infidelium incursiones, in eo quod memoravimus Apostoli oratorio synaxes, et conventus celebrarunt. Deinceps Athenodorus, functione ecclesiastica suscepta, quatuor eam annis obtinuit, ecclesiamque aliam, in loco cui nomen erat Olea (1), construxit, ibique synaxim peregit. Eam ædem postea Constantinus Magnus splendidissime auxit et ornavit. Athenodori successor Euzoius, sex annis episcopatum gessit : cui Laurentius succedens, undecim annis Ecclesiæ præfuit. Post hunc Alypius tredecim annis sacrum magistratum administravit. Istius successor Pertinax, vir consularis, novem annis episcopalem dignitatem obtinuit : qui cum locupletior esset, ecclesiam aliam ad mare, in loco quem Ficos (2) nominabant, excitavit, eamque Pacem appellavit. Eum locum Christiani perpulchris et continuis ædificiis in oppidi formam redegerunt. Quapropter eum etiam mœnibus eximiis, magna virtutis gloria pollens Constantinus est dignatus. Post Pertinacem, qui primus in hoc Pacis templo episcopatum administraverat annis novem, Olympianus undecim annis sacrorum antistes fuit : rursus post hunc Marcus, annis tredecim. Post Marcum Cyrillianus, sedecim : post Cyrillianum Constantinus, septem. Hic primo episcopatus sui anno, intra Byzantium in parte septentrionali templum ædificavit, atque id Euphemie martyri, quæ tum sacrum peregerat certamen, consecravit. Ad quod templum reliquo vitæ tempore transacto, episcopale munus Tito reliquit, qui id supra triginta et quinque annos administratum, ad Dometium Probi imperatoris fratrem transmisit. Atque huic Probus filius successit. Et Dometius antistitis honorem viginti quatuor, Probus duodecim annos gessit, cujus Metrophanes frater successor fuit. Hic annis decem cum ingenti laude episcopale ministerium

Sed enim Alexandriæ episcopus Alexander, cum Arium videret dominandi furge flagrantem, privatim illegitimos conventus agere, et turbam motumque ingentem concitare, non modo ad sacros ecclesiarum prefectos, verum etiam ad fideles passim in urbibus omnes, 542 de blasphemia ejus publicitas litteras dedit. Ex quibus partes certas operi huic intexam, ut mihi verior narratio rerum constet et nemini confingere quidquam videar. Adjiciam præterea alias, quæ veritati erunt consonæ, historiamque omnem dilucidiorē reddere poterunt.

Augustus, cognominem sibi urbem magnifice con-

CAPUT VII.

Epistola Alexandri Alexandrini episcopi ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum, de Arianis.

Alexander itaque iste Alexandrinus, ad cognominem sibi Alexandrum Constantinopolitanum hæc

(2) Item, Fici.

scripsit : « Reverendissimo et unanimi fratri A Alexandro. Alexander in Domino salutem. Pravorum hominum, qui dominandi libidine et pecunie cupiditate ducuntur, institutum, semper quæ ampliores eis esse videntur, insidiatur ecclesiis : qui vario sane pretextu pietatem ecclesiasticam invadere solent. Siquidem tanquam stimulis quibusdam, ab eo qui in illis effrax est, diabolo, ad propositam sibi voluptatem incitati, religione omni projecta, iudicii Dei timorem proculcant. De quibus necessitas mihi imposita est, multa ab eis passo, ut ad pietatem vestram scribam, ut ejusmodi homines caveatis, et ne quis eorum se in parœcias et ecclesias vestras subinsinuare audeat, provideatis. Instructi enim sunt per simulationem et dissimulationem, ad fraudem et seductionem, impostores isti, ut sive per se ipsos, seu per litteras, per assentationem et venditationem falsam arte quadam compositas, transversos agant simplicem atque sinceram fidem consecrantes homines. Quandoquidem Arius et Achilles, conjuratione nuper facta, Coluthi (1) dominandi cupiditatem, longe etiam deterius quam ipse ille, sunt æmulati. Ille namque accusatione adversus hos ipsos instituta, maligni consilii sui aliquem reperit prætextum. Isti vero, æruscationem illius sub Christi nomine susceptam videntes, Ecclesiæ amplius subiecti esse non sustinuerunt : sed extractis sibi ipsis latronum speluncis, continuos ibi peragentes conventus, diu noctuque se in calumniis adversum Christum et nos excogitatis, meditando exercent, atque omnes pias et apostolicas sententias reprehendentes, **543** Judaico prorsus more, Christi persecutricem instituunt officinam, divinitatem Salvatoris nostri pernegantes, omnibusque eum parem esse docentes, et voces salutiferæ ejus œconomix et administrationis nostraque causa abjectionis colligentes, congerere ex illis impietatis suæ dogma contendunt, verbaque divinitatis initio carentis et ineffabilis apud Patrem gloriæ ejus aversantur. Quapropter impiam Græcorum et Judæorum de Christo opinionem corroborantes, laudem ab illis, quam maxime possunt, venantur : omnia ea quibus illis ludibrio sumus, subornantes atque procurantes, seditionesque et persecutiones quotidie contra nos excitantes : et cum judicia a versus nos, impudicis mulierculis, quas ipsi dolose seduxerunt, intervenientibus instituentes, tum Christianismum ad obtreccionem traducen-
tes, ex eo quod turpiter per plateas et vicos omnes juvenulæ eorum discurrant. Quin etiam indissolubilem Christi tunicam, quam ne carnifices quidem illi dividere voluerunt, scindere ipsi ausi sunt. Itaque nos ea quæ moribus improbisque conatibus illorum congruunt, licet sero propter rei ignoracionem, adhibentes remedia, communi-

Ἀλέξανδρος : « Τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ ὁμοψύχῳ Ἀλεξάνδρῳ Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἡ φιλαρχος τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων τε καὶ φιλάργυρος πρόθεσις, ταῖς δοκούσαις αἰεὶ μείζονσι παροικίαις πέφυκεν ἐπιβουλεύειν, διὰ ποικίλης προφάσεως τῶν τοιοῦτων ἐπιτιθεμένων τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ. Οἱ στρηλατούμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐνεργούντος διαβόλου εἰς τὴν προκειμένην αὐτοῖς ἡδονήν, πίστες εὐλαθείας ἀποσκιρτήσαντες, πατοῦσι τὸν τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ φόβον. Περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἦν μοι τῷ πάσχοντι δηλώσαι τῇ ὑμετέρῃ εὐλαθείᾳ, ἵνα φυλάττησθε τοὺς τοιοῦτους, μὴ τις αὐτῶν τοιμήσῃ καὶ ταῖς ὑμετέραις παροικίαις ἐπιβῆναι. Ἰκανοὶ γὰρ ὑποκρίνεσθαι πρὸς ἀπάτην οἱ γόητες ἦτοι δι' ἑαυτῶν, ἢ διὰ γραμμάτων ψευδῶς κεκομφευμένων, δυναμένων ἀφάρπαξαι τὸν ἀπλήπισται καὶ ἀκεραῖα προσεσχηκότα. Ἄρειοι οὖν καὶ Ἀχιλλᾶς, συναμοσίαν ἔναγχον ποιησάμενοι, τὴν Κολούθου φιλαρχίαν πολὺ χειρὸν ἢ ἐκεῖνος ἐξήλωσαν. Ὁ μὲν γὰρ αὐτοῖς τούτοις ἐγκαλῶν, τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρίας προθέσεως εὖρα πρόφασιν · οἱ δὲ τὴν ἐκείνου θεωροῦντες Χριστευπόριαν, οὐκέτι τῆς Ἐκκλησίας ὑποχείριον μένειν ἔκαρτέρησαν · ἀλλ' ἑαυτοῖς σπῆλαια ληστῶν οἰκοδομήσαντες, ἀδιαλείπτους ἐν αὐτοῖς ποιούντες συνόδους, νύκτωρ τε καὶ μεθήμεραν ἐν ταῖς κατὰ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν διαβολαῖς ἀκούμενοι, οἱ πάσης τῆς εὐσεβοῦς ἀποστολικῆς δόξης κατηγοροῦντες, Ἰουδαϊκῷ προσχήματι Χριστομάχον συνακρότησαν ἐργαστήριον, τὴν θεότητα τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς πᾶσιν Ἰσον εἶναι κηρύσσοντες · πᾶσάν τε αὐτοῦ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καὶ δι' ἡμᾶς ταπεινώσεως φωτὴν ἐκλεξάμενοι, ἐξ αὐτῶν συναγείρειν πειρῶνται τῆς ἀσεθείας αὐτῶν τὸ κήρυγμα, τῆς ἀρχῆθεν θεότητος αὐτοῦ καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ δόξης ἀλέκτου τοὺς λόγους ἀποστρεφόμενοι. Τὴν γοῦν Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων ἀσεβῆ δόξαν περὶ Χριστοῦ κρατύνοντες, τὸν παρ' αὐτοῖς ἔπαινον ὡς ἐνὶ μάλιστα θηρῶνται, πάντα μὲν ὅσα καθ' ἡμῶν παρ' αὐτοῖς γελᾶται πραγματευόμενοι, στάσεις δὲ ἡμῖν καθ' ἡμέραν καὶ διωγμοὺς ἐπεγείροντες· καὶ τοῦτο μὲν, δικαστήρια τυγχροτοῦντες δι' ἐντυχίας γυναικαρίων ἀτάκτων ἃ ἠπάτησαν, τοῦτο δὲ, τὸν Χριστιανισμὸν διασύροντες, ἐκ τοῦ περιτροχάζειν πᾶσαν ἀγιοιὰν ἀσέμνως τὰς παρ' αὐτοῖς νεωτεροποιίας. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρβήκτον τοῦ Χριστοῦ χιτῶνα, ὃν οἱ δῆμιοι διελεῖν οὐκ ἐβουλεύσαντο, αὐτοὶ σχίσαι ἐτόλμησαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἃ καὶ τῷ βίῳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀνοσίῳ ἀπιχειρήσει, διὰ τὸ λαυθάνειν, βραχείως ἐπιστήσαντες, παμψήφει τῆς προσκυνούσης Χριστοῦ τὴν θεότητα Ἐκκλησίας ἐξηλάσαμεν · ἐπεχειρήσαν δὲ περιδρομαῖς χρώμενοι καθ' ἡμῶν, παρεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας ἡμῶν συλλειτουργοὺς, σχήματι μὲν εἰρήνης καὶ ἀξιώσεως ἀξίωσιν ὑποκρινόμενοι, τὸ δ' ἀληθές, συναρπάσαι. Τινὰς αὐτῶν εἰς τὴν ἰδίαν νόσον διὰ τὴν χρηστολογίαν

(1) « Et Coluthus quædam perversa docebat, sed non duravit ejus hæresis : nam statim disparuit. » Epiphanius contra Ariomantus.

σπουδάζοντες, καὶ στωμυλώτερα γράμματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦντες, ἵνα παραναγινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠπατημένοι, ἀμετανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφάλησαν κατασκευάζωσιν, ἐπιτριβομένους εἰς ἀσέθειαν, ὡς συμψήφους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντες ἐπισκόπους. Οὐχ ἄπερ γοῦν πονηρῶς παρ' ἡμῖν ἐδίδαξαν καὶ διεπράξαντο, ὁμολογοῦσιν αὐτοί, δι' ἃ καὶ ἐξώθησαν· ἀλλ' ἡ σιωπῇ ταῦτα παραδιδόσιν, ἢ πεπλασμένοις λόγοις καὶ ἐγγράφοις ἐπισκιάζοντες, ἀπατώσι. Πιθανωτέρας γοῦν καὶ βωμολοχικαῖς ὁμιλίαις τὴν φθοροποιὴν αὐτῶν διδασκαλίαν ἐπικρούπτοντες, συναρπάζουσι τὸν εἰς ἀπάτην ἐκκειμένον, οὐκ ἀπεγύμνειον καὶ τοῦ παρὰ πᾶσι συκοφαντεῖν τὴν ἡμετέραν εὐσέθειαν. Ὅθεν καὶ συμβαίνει τοῖς γράμμασιν αὐτῶν τινὰς ὑπογράφοντας, εἰς ἐκκλησίαν εἰσδέχεσθαι, μεγίστης διαβολῆς ὑποκειμένης, ὡς οἶμαι, τοῖς τοῦτο τολμῶσι συλλειτουργοῖς, τῷ μῆτι τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τοῦτο συγχωρεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπακαλεῖν τὴν ἐπ' αὐτοῖς διαβολικὴν κατὰ Χριστοῦ ἐνέργειαν. Δι' ἃ δὴ καὶ οὐδὲν μελλήσας, ἀγαπητοί, δηλώσαι ὑμῖν τὴν τῶν τοιούτων ἀπιστίαν ἐμαυτὸν διανέστησα. »

nostram, passim apud omnes sycophantice carpere non omittunt. Quapropter illud evenit, cum nonnulli litteris eorum subscribant, ut in Ecclesiam illi recipiantur : et collegæ, qui id permittere audent, ut equidem puto, gravi calumniæ crimine non careant : qui scilicet non solum id faciunt, quod apostolicus canon eis non permittit, verum etiam diabolicam, quæ in illis est, contra Christum efficaciam succendunt et augment. Eam ob causam nihil cunctatus, dilecti, meipsum excitavi, ut talium hominum vobis ostenderem infidelitatem. »

Ἐπειτα κατὰ μέρος τὰς ἐκείνων βλασφημίας ἐκτίθησι, καὶ ἀνθίσταται ταύταις τὰ ἐκ τῶν θείων εἰς πλάτος παράγων Γραφῶν, ἀπελέγχων αὐτῶν τὴν εὐσέθειαν· καὶ τοῦ πρόσω πολὺ προΐων, ἐπάγει· « Πολλὰ λέγειν ἔχων, ἀγαπητοί, παρέρχομαι, φορτικὸν εἶναι νομίσας διὰ πλειόνων διδασκάλους ὁμόφρονας ὑπομιμηθήσκειν. Αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοὶ ἐστέ, οὐκ ἀγνοοῦντες, ὡς ἡ διδασκαλία αὐτῆ, Ἐβίωνός ἐστι καὶ Ἀρτεμᾶ καὶ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου· ὧν τῆς ἀσέθειας τὴν τρύγα ἐβρόφηκότες, νῦν ἡμῖν ἐξ οὐκ ὄντων ἐπεφύρησαν τὰ ἐκείνων κεκρυμμένως μοσχεύματα, Ἀρειῶς τε καὶ Ἀχιλλᾶς, καὶ ἡ τῶν σὺν αὐτοῖς πονηρευομένων σύνοδος, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν Συρίᾳ χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι τρεῖς· περὶ ὧν ἡ κρίσις τῇ ὑμετέρᾳ ἀνακείσθω δοκιμασίᾳ. »

Ἐπειτα διασαφῆσας περὶ τῶν ταπεινοτέρων λέξεων τῆς Γραφῆς, ἃς ἐπικτήτους ὁ Σωτὴρ δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο διὰ τὴν κένωσιν καὶ τὸ σωτήριον πάθος· ὡσαύτως δὲ καὶ ὅσα τὴν ἀνωτάτω ἀρχὴν καὶ λεδότητα, τὴν τε φυσικὴν αὐτοῦ δόξαν τε καὶ θεότητα διεληθῶν καὶ φιλοσοφήσας, ἐπιφέρει λέγων· « Καὶ τί λοιπὸν ἐτι θαυμάσθην ὃ μέλλω γράφειν, ἀγαπητοί, εἰ τὰς κατ' ἐμοῦ ψευδεῖς διαβολάς, καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου λαοῦ ἡμῶν ἐκθίησμαι; Οἱ γὰρ κατὰ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ περὶ ταξάμενοι οὐδὲ τὸς καθ' ἡμῶν ἀχαρίστους παροινίας, πρᾶτουνται λέγειν· οἱ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀρχαίων τινὰς συγκρίνειν ἐαυτοῖς ἀξιοῦσιν οὐδὲ οἷς ἡμεῖς ἐκ πείθω

A bus suffragiis nostris, illos ab ea quæ divinitatem Christi adorat Ecclesia proscriptimus. Consilium quoque ceperunt, ut nos fraudulentè circumveniant, ad consentientes nobis collegas furtim transire, sub obtentu pacis atque unionis, deprecationem quidem præ se ferentes, re ipsa vero aliquos ex illis in contagionem morbi sui pertrahere per blandiloquentiam satagentes, et ut captiosis argutisque ab eis acceptis litteris, habeant, quas a se in fraudem abductis perperam legant : eosque impietati jam assuefactos, prorsus a pœnitentia et fuga errorum, quibus sunt seducti, abstrahant, perinde atque suffragantes sibi et consentientes haberent episcopos. Non illi sane, quæ apud nos male et docuerunt et egerunt (quam ob rem etiam excommunicati sunt), contententur, sed aut silentio ea committunt, aut conflictis atque compositis verbis et scriptis adumbrantes tegunt, hominesque decipiunt, atque ad persuadendum comparatis insidiosisque sermonibus pestiferam suam occultantes doctrinam, seductioni et fraudi expositos abripiunt. 544 Sed et pietatem quoque

Deinde blasphemias illorum singillatim exponit, eisque copiose ex divinis Scripturis refutationes objicit, impietatem ipsorum redarguens : et longius stylo progressus, infert : « Multa, dilecti, cum dicere possem, prætereo : molestæ arrogantia esse ducens, eadem sentientes doctores, pluribus admonere. Nam vos ipsi a Deo docti estis, minime ignorantes, doctrinam hanc Ebionis ipsius, et Artemæ (1), et Pauli Samosatani esse, quorum isti impietatis fœcibus haustis, nobis nunc, ex non existentibus, illorum clam vivi radices producunt ; Arius nimirum ipse et Achilles, et quod cum eis est malignantium conciliabulum : et tres præterea illi in Syria nescio quo modo creati episcopi, de quibus iudicium arbitrio vestro permittimus. »

Deinceps declaratis summissioribus Scripturæ vocibus, quas Salvator ascitiis nostra causa per exinanitionem salutaremque passionem suscepit, itidemque eis locis relatis atque expositis, quibus extra initium omne principium ac deitas, naturalisque gloria et divinitas ejus exprimitur, hæc prosequitur : « Quis vero quod scripturus sum mirabitur, dilecti, si contra me et piissimam plebem nostram ementitas eorum calumnias exposuero ? Qui etenim adversus divinitatem Filii Dei aciem suere ausi sunt, contra nos quoque ingrata probra et convicia dicere non verentur. Qui etiam ex veteribus nullos esse dignos putant, qui cum

(1) Hic etiam Artemon supra dictus.

eis conferantur : neque eis æquari se patiuntur. quibus nos a pueris præceptoribus usi sumus : sed ne ex omnibus quidem qui passim sunt, collegis et presbyteris, quemquam ipsis comparari volunt, solos se sapientes, possessionum contemptores, et dogmatum repertoires esse jactantes : ut quibus unis revelatum sit quod nemini omnium qui sub sole sunt hominibus in mentem venerit.

545 O tumorem impium, et furorem immensum !

Sub hæc aliis quibusdam memoratis, et dogmate fidei eorum fusius exposito, circa finem epistolæ hæc adjicit : « Hosce igitur anathematis fulmine, de fidelium fratrum consensu, ictos, nemo vestrum recipiat, neque vel dicta vel scripta eorum sustineat. Qui enim mentiri omnia consuevere, impostores, veritatem certe non proloquuntur. Urbes illi circumeunt, nihil aliud agentes quam ut amicitia obtentu per hypocrisim et adulationem litteras dent et accipiant, quibus seducant, ab ips' jam deceptas paucas mulierculas peccatis oneratas, » et quæ sequuntur. « Hosce itaque talia contra Christum ausos, et qui Christianismum cum publice ad populum traducunt, tum in judiciis magno studio et contentione probris manifestis exagitant ; qui persecutionem temporibus pacatis, quantum in eis situm est, adversus nos concitant : qui ineffabile Christi nativitatis mysterium enervant : hosce, dilecti, aversantes, unanimi nobiscum consensu et suffragio, calculis quoque vestris furibundam eorum audaciam jugulate, exemplo collegarum nostrorum qui indignati sunt et litteras contra eos ad me dederunt, libelloque damnationis subscripserunt : quæ omnia per filium meum Appionem archidiaconum nisi per Ægyptum omnem, Thebaidem, Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphyliam, Asiam, Cappadociam et alias circumcirca regiones. Ad horum sane exemplum, a vobis etiam eum confirmatum iri, persuasum habeo. Multum quidem certe opis a me in eos qui ab illis sunt detrimento affecti, est collatum : sed illud maximum fuerit depellendorum a seducta plebe malorum auxilium, si collegarum nostrorum (1) concordii consensu illa persuasa, ad pœnitentiam decurrere studuerit. Salutate vos invicem, ejus quæ apud nos est consentientis fraternitatis nomine. Valere vos in Domino opto, dilecti. Utinam fructum aliquem vestrorum tantopere Christi amantium beneficium percipiam. »

Deinde anathemate excommunicatis in epistola recenset, quos et nos supra retulimus. In eadem sententiam : (2), Philogonio Antiochiæ, Eustathio Berrhœæ in Syria, atque aliis etiam aliarum Ecclesiarum antistitibus scripsit, quos apostolicam doctrinam comprobare sciebat. **546** Arius porro neque ipse sibi cessandum esse putavit. Quapro-

ὡμίλησαμεν διδασκάλοι; ἐξισοῦσθαι ἀνέχονται· ἀλλ' οὐδὲ τῶν νῦν πανταχοῦ συλλειτουργῶν τινα εἰς μέτρον ἡγοῦνται, μόνοι σοφοὶ καὶ ἀκτῆμονες καὶ δογμάτων εὐρεταὶ λέγοντες εἶναι, καὶ αὐτοῖς ἀποκεκαλύφθαι μόνοις, ἅπερ οὐδενὶ τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐτέρῳ πέφυκεν ἐλθεῖν εἰς ἔννοιαν. Ὁ ἀνοστοῦ τύφου καὶ ἀμέτρου μανίας, καὶ μελαγχολικῆς δόξης καὶ σατανικοῦ φρονήματος ! »

O opinionem insanam, et Satanicum plane sen-

Εἰπὼν δὲ καὶ ἄλλα καὶ τὸ δόγμα τῆς αὐτοῦ πίστεως πλατύτερον διεκθήμενος, περὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταῦτα ἐπάγει : « Τούτους οὖν ἀναθεματισθέντας ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος μηδεὶς ὁμῶν δεχέσθω, μηδὲ ἀνασχέσθω τῶν λεγομένων ἢ γραφομένων ὑπ' αὐτῶν. Πάντα γὰρ οἱ γόητες ψεύδονται· ἀλήθειαν οὐ μὴ λαλήσωσι· περιέρχονται γὰρ τὰς πόλεις, οὐδὲν ἕτερον σπουδάζοντες, ἢ τῆ τῆ; φιλίας προσχῆματι δι' ὑποκρίσεως καὶ κολακείας γράμματα διδόναι καὶ λαμβάνειν· πρὸς τὸ πλανῆν ὑπὸ τούτων τὰ δι' αὐτῶν ἠπατημένα ὀλίγα γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίαις. Καὶ τὰ ἐξῆς. Τούτους οὖν τοὺς τοσαῦτα κατὰ Χριστοῦ τολμήσαντας, τοὺς τὸν Χριστιανισμὸν τοῦτο μὲν δημοσίᾳ σύροντας, τοῦτο δὲ ἐπὶ δικαστηρίων ἐπιδεικτικῶς φιλοτιμουμένους, τοὺς διωγμὸν ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ τὸ ὄσον ἐπὶ αὐτοῖς; ἐπεγεύραντας, τοὺς τὸ ἔβροχον μωστήριον τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐκνευρίσαντας· τούτους ἀποστραφίντες, ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι, σύμφυχοι· γένεσθε κατὰ τῆς μανιώδους αὐτῶν τόλμης, καθ' ὁμοίότητα τῶν ἀγανακτησάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν, καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ' αὐτῶν, καὶ τῆ τὸμψ συνοπογραφάντων· ἃ καὶ διεπεμψάμην διὰ τοῦ Υἱοῦ μου Ἀπίωνος καὶ ἀρχιδιακόνου, τοῦτο μὲν πάσης Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος, τοῦτο δὲ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως καὶ Συρίας, καὶ ἐπὶ Λυκίας καὶ Παμφυλίας, Ἀσίας τε καὶ Καππαδοκίας, ὧν καὶ τῶν ἄλλων περιγύρων καθ' ὁμοίότητα καὶ παρ' ὑμῖν δεῖξασθαι πέποιθα. Πολλῶν γὰρ μοι βοηθημάτων πρὸς τοὺς βλαδέοντας πεπορισμένων, καὶ τοῦτο εὐρηται λυσιφάρμακον τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθέντος λαοῦ, πειθόμενων, καὶ ταῖς τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν συγκαταθέσειν εἰς μετάνοιαν ἐρχεσθαι διὰ τούτου σπουδαζόντων. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν τῇ παρ' ἡμῶν ἀδελφότητι. Ἐβρώσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοί. Ὁναίμην ὑμῶν τῆς φιλοχρίστου ψυχῆς. »

Εἶτα τοὺς ἀναθεματισθέντας τῇ ἐπιστολῇ καταλέγει, οὓς καὶ ἡμεῖς ἀνωθεν διελάβομεν. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ Φιλογονίῳ καὶ Εὐσταθίῳ, ὧν ὁ μὲν Ἀντιοχείας, Εὐστάθιος δὲ τῆς ἐν Συρίᾳ Βεβρόλας ἔγειτο, ἐπέστελλε, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσιν, οὓς ἤδει τοῖς ἀποστολικῶς συνηγοροῦντας δι' ἀγαθῶν. « Ὁ γε μὴν Ἄρειος, οὐδ' αὐτὸς ἡσυχίαν ἄγειν

(1) Scriptum hoc integrum reperitur apud Theodoretum *Eccles. histor.* lib. 1, cap. 1.

(2) Cap. 5 eod.

ἤρειτο· ἀναγκαῖον δ' ὤφειτο τὴν εὐνοίαν προφθάνειν τῶν ἐπισκόπων· καὶ πρεσβεῖων ἔγραφεν ὡς ἐπίστευε· καὶ ἐξήτει δῆθεν εἰ μὲν ὀρθῶς πιστεύοι, κάκεινους κυροῦν· Ἀλεξάνδρῳ τε δηλοῦν μὴ κατ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν χαλεπαίνειν· εἰ δ' οὐκ, καλῶς ἐθέλειν διδάσκεισθαι ἐν χρῆ τρόπον πιστεύειν. Καὶ οὐ μικρῶς γε ὤνησε τὸ τοιοῦτο τοῖς περὶ Ἄρειον· τῆς γὰρ τοιαύτης δόξης τοῖς ἀπανταχοῦ σχεδὸν ἐπισκόποις διασπαρείσθαι, κοινῆ πᾶσι ζήτησις ἦν. Οἱ μὲν οὖν μηδαμῶς προσέειπαι τοὺς περὶ Ἄρειον Ἀλεξάνδρῳ ἐπέστελλον, πρὶν τὴν ἑαυτῶν ἀποκηρύξωσι βλασφημίαν· οἱ δὲ τὸναντιὸν μᾶλλον, ἀντιποιεῖσθαι ὡς εὐσεβῶν καὶ μηδὲν περὶ τὴν πίστιν νεωτερίζοντων. Ὁ γοῦν Ἀλέξανδρος, ὄρων πολλοὺς τῶν τρικαῦτα ἐν σχήματι σεμνότητος τοὺς περὶ Ἄρειον συλλαμβανομένους, καὶ ἄλλους διερεθίζοντας, Ἀλέξανδρον πείθειν εἰσδέχεσθαι Ἄρειον, καὶ μάλιστα τὸν Νικομηδείας Εὐσεβίον, ἀνδρα ἐλλόγιμον, ἑκατέραν τε παιδεῖαν εἰς ἄκρον ἀσκήσωντα, τιμῆς τε πλείστης ἐν τοῖς βασιλείοις εὐμοιροῦντα, περὶ γὰρ τὴν Νικομηδείαν οἱ πρὸ Διοκλητιανοῦ τὴν διατριβὴν εἶχον, διεγείρεται· καὶ πάλιν οὐκ ἀνήκει γράφων, μὴ εἰς κοινωνίαν αὐτοῦς δεχεσθαι· λίαν δὲ τοῖς γράμμασι καὶ τοῦ τῆς Νικομηδείας Εὐσεβίου καθήπτετο· ἃ δὲ ἔγραφεν, ἦσαν ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ἐτέρα ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ καθολικῆ, ἀποκηρύττουσα Ἄρειον· καθαρτομένη δὲ καὶ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου.

«Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε οὐσης ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστοις γινόμενα· ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν ἢ συχαίρωμεν ἀλλήλοις. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοῖσιν παροιμίᾳ ἐξήλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ Χριστομάχοι, διδάσκοντες ἀποστασίαν· ἦν εἰκότως ἂν τις πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου νομίσειε καὶ καλέσειε. Καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ἐν ἴσως ἐν τοῖς ἀποστάταις μόνοις ἀναλωθῆναι τὸ κακόν, καὶ μὴ εἰς ἑτέροις τόπους διαβάν, βυβύση τινῶν ἀκραίων τὰς ἀκοάς· ἐπειδὴ δὲ Εὐσεβίος δὲ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομίσας ἐπ' αὐτοῦ κείσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν, καὶ ἐπορθάλμισας τῇ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων, οὐκ ἐκδεχόμενος τὰ κατ' αὐτὸν, περιστάται καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν, καὶ γράφειν ἐπαχείρησε πανταχοῦ, συνιστῶν αὐτοὺς, ἵνα μὴ ἴσως ὑποσύρη τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν ἐσχάτην καὶ Χριστομάχον αἵρεσιν, ἀνάγκην ἔσχον, εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπήσῃσι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τοὺς τε ἀποστάτας γε-

A pter necessitate quadam ductus, occurre episcoporum benevolentiam voluit : et culpam deprecans, de fide sua ad eos scripsit, simulque petit, si recte quidem crederet, ut et ipsi auctoritate sua id confirmarent, et Alexandro ne sibi suisque molestiam exhiberet, significarent : sin minus, ut quemadmodum credendum esset, rite doceretur. Nec parum ea res Arii partibus profuit. Opinione namque tali ubique fere apud episcopos vulgata, communis omnium de eo quæstio fuit. Itaque alii ad Alexandrum scripserunt, nequaquam prius Arium recipiendum esse quam solenniter blasphemix suæ nuntium remisisset, alii contra illum ut pium et nihil in fidei doctrina novantem potius defenderunt. Alexander porro, cum cernebat multos, per speciem sanctimonix et gravitatis, Arianos ad se admittere : multos etiam instigare, ut ipse ad recipiendum in gratiam Arium persuaderetur : maxime vero Eusebium Nicomediensem, virum præclarum, atque in utraque disciplina summe versatum, et in imperiali palatio plurimum honoratum (siquidem Nicomediæ, qui ante Diocletianum fuerat principes, imperatorum domicilium constituerant) seipsum excitat, atque illis rescribit, Arianos se ad communionem non recepturum. Admodum autem litteris suis Nicomediensem Eusebium pertrinxit, quæ sic habent.

CAPUT VIII.

Alia ejusdem epistola publice universis scripta, in qua Arius excommunicatur : in qua etiam Eusebium Nicomediæ episcopus perstringitur.

« Charissimis (1) et reverendissimis, qui ubique sunt, per catholicam Ecclesiam, collegis, Alexander in Domino salutem. Cum corpus unum sit ipsa catholica Ecclesia, præceptumque exstat in divinis litteris, ut vinculum concordix et pacis retineamus. Peræquum est ut aliis aliis invicem, quæ apud quosque accidunt, perscribamus, ut sive doleat seu lætetur membrum unum, ipsi inter nos vel condoleamus vel congratulemur. In Ecclesia sane nostra exsurrexerunt nunc viri iniqui et Christi inimici, defectionem docentes, 547 quam recte quis præcursorem Antichristi existimaverit atque dixerit. Constituam equidem id silentio committere, ut forte inter solos desertores malum hoc consumeretur, neque in loca alia progressum, s implicitum quorundam aures contaminaret. Quandoquidem vero Eusebium, qui nunc Nicomediæ est, in se Ecclesiæ res sitas esse existimans (quoniam in eum, quod Beryto relicta, oculis cupiditatis in Nicomediensem Ecclesiam adjectis, eam associatus est, legitime vindicatum non est), patrocinari desertoribus istis, et ad loca quævis scribere, eos commendans, cæpit, ne forte ignorantes aliquos in extremam et Christi inimicam hæresim pertrahat, necesse habeo, id quod in lege scriptum est memoria tenens, amplius non silere, sed vos

(1) Socrates. Eccles. histor. lib. I, cap. 6.

rem eam omnibus annuntiare, ut et defectores ipsos atque inauspicata eorum verba cognoscatis : et cum Eusebius scripserit, animum ad litteras ejus non attendatis. Dudum namque malevolentiam suam tempore occultatam, nunc tandem per hos renovare volens, præ se fert ille quidem tanquam pro his scribat, revera autem pro seipso id se studiose facere declarat. Et desertores quidem sunt, Arius, Achilles, Aithales, Carpones, alter Arius, Sarmates, Euzoïus, Lucius, Julianus, Monas, Helladius, Caius, et cum eis Secundus et Theonias, aliquando episcopi dicti. Quæ vero contra Scripturas adinventæ docent, hæc sunt : Non semper Deus pater erat, sed erat cum Deus pater non erat : non semper igitur Dei Verbum erat, sed ex non existentibus factum est. Qui enim erat Deus, eum qui non erat, ex non existente fecit. Itaque aliquando erat tempus, cum non erat, siquidem creatura et factura est Filius. Neque vero similis substantia est Patri, neque verum et naturale Verbum Patris est, neque etiam vera sapientia ejus : sed unus quidem ex creatis et factis est, abusive autem Verbum et Sapientia factus. Et ipse in proprio seu nativo Dei Verbo, et in Dei Sapientia est, in qua et omnia et ipsum quoque fecit Deus. Propterea etiam mutationi et alterationi natura obnoxius est, sicuti omnia quoque rationalia. Peregrinum quoque et alienum segregatumque est Verbum a substantia Dei. Et inenarrabilis est Pater Filius : neque enim perfecte cernere potest Verbum Patrem, neque perfecte et certo eum cognoscere.

548 Etenim suam ipsius quoque substantiam, uti est, Filius non novit : propter nos namque factus est, ut nos per eum, veluti instrumentum, crearet Deus : neque is substitisset, nisi nos Deus creare voluisset. Rogavit igitur eos quidam. Possetne Verbum Dei mutari, sicuti diabolus mutatus est? atque illi respondere non reformidarunt, Posse : mutabilis enim naturæ esse, generationi et mutationi obnoxium. Hæc dicentes, atque his impudenter sese venditantes Arianos, sectatoresque eorum, nos quidem cum Ægyptiis et vicinis Libycis fere centum numero episcopis, conventu acto, anathemate jugulavimus. Eusebius vero receptos complexus est, qui mendacium veritati et impietatem pietati commiscere studet. Sed non prævalebit : vincit enim veritas. Nulla enim est communio luci cum tenebris, nulla concordia Christo cum Belial. Quis enim unquam audivit talia? quis ad reni tam peregrinam et insolentem, eam audiens, non obstupescit auresque obturat, ne verborum istorum sordes auditum pertingant? Quis Joannem audiens dicentem, *In principio erat Verbum*, non damnat hosce asserentes, Erat aliquando tempus cum non erat? Aut quis audiens in Evængelio, *Unigenitus Filius*, et, *Per ipsum facta sunt omnia*, non aversabitur sonantes, unum esse creaturarum Filium? Quomodo vero par esse eis potest, quæ per ipsum facta sunt? aut quomodo

νομένους καὶ τὰ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν δύστηνα ῥήματα; καὶ ἐν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ πρόσχητε. Τὴν πάλαι γὰρ αὐτοῦ κακὸν οἰαν τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν νῦν διὰ τούτων ἀνανεώσαι βουλευόμενος, σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφων, ἔργῳ δὲ δεικνυσιν, ὡς ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζων τούτο ποιεῖ. Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται εἰσὶν Ἄρειος, Ἀχιλλᾶς, Ἀειθαλής, καὶ Καρπώνης, καὶ ἕτεροι; Ἄρειος, καὶ Σαρμάτης, καὶ Εὐζώϊτος, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰουλιανός, καὶ Μηνῆς, καὶ Ἐλλάδιος, καὶ Γάϊος, καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. Ποῖα δὲ παρὰ τὰς Γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἐστὶ ταῦτα. Οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ἕτε ὁ Θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν· οὐκ ἀεὶ σὺν ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. Ὁ γὰρ ὢν Θεὸς τὰ μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. Διὸ καὶ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν. Κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα ὁ Υἱός. Οὐτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ ἐστίν, οὔτε ἀληθινός, καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς Λόγος ἐστίν· οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστίν· ἀλλ' εἰς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γεννητῶν ἐστὶ· καταχρηστικῶς δὲ Λόγος καὶ σοφία γενόμενος. Καὶ αὐτὸς δὲ, ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ καὶ τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ ἐστίν· ἐν ἧ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός. Διὸ καὶ τρεπτὸς ἐστὶ καὶ ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. Ξένος τε καὶ ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοινισμένος ἐστὶν ὁ Λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· καὶ ἀρρήτῳ ἐστὶν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ· οὔτε γὰρ τελείως ὁρᾶν δύναται τὸν Πατέρα ὁ Λόγος, οὔτε τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει αὐτόν. Καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ Υἱός ὡς ἐστὶ. Δι' ἡμᾶς γὰρ πεποιήται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανου κτίσῃ ὁ Θεός. Καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἠθέλησε ποιῆσαι. Ἠρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύναται ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τραπῆναι, ὡς ὁ διάβολος ἐτραπή· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, Ναὶ δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστὶ, γεννητὸς καὶ τρεπτὸς ὑπάρχων. Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυνοῦντας, αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπων καὶ τῆς Λιβύης ἐγγύς ἑκατὸν ὄντων συναλθόντες ἀνεθεματίσαμεν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο σπουδάζοντες συγκαταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν. Ἄλλ' οὐκ ἰσχύσουσι· νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια. Καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὔδὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. Τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, καὶ τὰς ἀκοῆς βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων φαῦσαι τῆς ἀκοῆς; Τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; Ἦ τίς ἀκούων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, Ὁ μογοῖσθε Υἱός, καὶ, Δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, οὐ μετήσκει τούτους φθεγγόμενος; ὅτι εἰς ἵστι τῶν ποιημάτων ὁ Υἱός; Πῶς δὲ δύναται ἴσος εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; ἢ πῶς μονογενῆς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος; Πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς λέγοντος, Ἐξημεύετο ἡ καρδιά

μου λόγον ἀγαθόν, καὶ Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; Ἡ πῶς ἀνόμοιος τῆ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ λέγων, Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα; Πῶς δὲ, εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; Ἴσον γὰρ ἐστὶν αὐτοῦς λέγειν ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν. Πῶς δὲ τρεπτή, ἢ ἀλλοιωτὴς ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν; διὰ δὲ τοῦ προφήτου, Ἴδετέ με ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι; Εἰ δὲ καὶ ἐπ' αὐτὸν τις τὸν Πατέρα τὸ ῥητὸν δύναται ἀναφέρειν, ἀλλ' ἀρμεδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ Λόγου νῦν λεγόμενον ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίωται ἄλλ' ὡς ὁ Ἀπόστολος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Τί δὲ ἄρα εἰπεῖν αὐτοῦς ἐπειτεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος, Δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα; Περὶ μὲν οὖν τοῦ βλασφημεῖν αὐτοῦς, ὅτι οὐκ ὄθεν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν ἄπειρ γὰρ προθέμενοι Χριστομαχεῖν, παρκαρούονται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. Εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, δηλονότι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ μέρους γινώσκει τὸν Πατέρα ἢ διὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις, οἷδε δὲ τελείως ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὕτω καὶ ὁ Λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, οὗ καὶ ἐστὶ Λόγος.

Filium: certum est et manifestum, quemadmodum Patrem suum, cuius etiam est Verbum.

Καὶ ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας Γραφάς, πολλάκις ἀνετρέψαμεν αὐτοῦς: καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικούντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκῶσαι τὸ γεγραμμένον Ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. Πολλὰ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγονάσιν, αἵτινες πλεόν τοῦ δέοντος τολμήσασιν πεπτόκασιν εἰς ἀφροσύνην. Οὗτοι δὲ διὰ πάντων αὐτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες ταῖς ἀναιρέσεις τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτεροι τοῦ Ἀντιχρίστου γενόμενοι. Διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεματίσθησαν. Ἀποῦμεθα μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἀπολείᾳ τούτων, καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες καὶ αὐτοὶ ποτε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν ὡς ξενιζόμεθα δὲ τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμένας καὶ Φιλητὸς πεπόνθασιν, καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας ἀκολούθησας τῷ Σωτήρῃ, ὕστερον δὲ προδότης καὶ ἀποστάτης γενόμενος. Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμενέχαμεν ἄλλ' ὁ μὲν Κύριος προεῖρηκε, Βλέπετε μὴ τις ὑμῶς πλανήσῃ: πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνοματι μου λέγοντες, Ἐγὼ εἰμι καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ

A unigenitus, qui, juxta eorum sententiam, omnibus connumeratur? Quomodo porro ex non existentibus sit, cum Pater dicat, *Eruclavit cor meum verbum bonum*: et, *Ex utero ante Luciferum genui te*? Quomodo dissimilis sit substantiæ Patris, qui est imago perfecta, et splendor Patris: quique dicit, *Qui me videt, videt Patrem*? Quomodo, si verbum et sapientia est, Filius Dei, erat aliquando tempus cum non erat? Perinde enim est, atque si dicant, irrationalem et insipientem aliquando Deum. Quomodo mutationi aut alterationi subjectus est, qui per se ipse dicit, *Ego in Patre, et Pater in me*: et, *Ego et Pater unum sumus*? Per Prophetam vero: *Videte me, quod ego sum, et non mutator*. Etiam si enim in Patrem dictum hoc referri queat, commodius tamen rectiusque in presentia de Verbo dicatur: quod etiam si homo factum, non tamen est mutatum: **549** sed sicuti Apostolus inquit *Jesus Christus heri et hodie, idem et in sæcula*. Quid vero eis, ut dicerent, suavit, propter nos factum esse, cum Paulus scribat: *Propter quem omnia, et per quem omnia*? De blasphemia quidem eorum illa, quod Filius non noverit Patrem, non est quod miremur. Cum enim semel Christum oppugnare hostiliter constituerint, fraudulentem et calumniose etiam voces ejus depravant, dicentis: *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem*. Si igitur ex parte Pater cognoscit Filium, videlicet et Filius ex parte cognoscit Patrem. Sin hoc dicere nefas est, et Pater perfecte novit

Pater novit Verbum suum, ita etiam Verbum novit

C Atque equidem nos hæc disserentes, et divinas Scripturas explicantes, sæpenumero eos convicimus: sed rursus veluti chamæleontes mutati sunt, certamine quodam in se pertrahere contendentes illud quod scriptum est: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit*. Verum enimvero multæ ante eos existerent hæreses, quæ longe plura quam deceret aut oporteret tentare ausæ, in stultitiam decidere. Isti vero omnibus verbis suis abolere Verbi divinitatem aggressi, justitiæ illas laude, præ ut ipsi sunt, ornare, quippe Antichristo propinquo. Quapropter etiam ab Ecclesia proscripti, et anathemati subjecti sunt. Dolemus quidem nos perditionem et interitum eorum, et maxime, quod et ipsi aliquando sacra mysteria Ecclesiæ didicerint et nunc ab eis desciverint. Non miramur tamen, qui nihil novi accidere eis scimus. Idem enim etiam Hymenæo et Philetō evenit, et ante eos Judæ Servatoris primum sectatorii, postea vero proditori et desertori. Et de his ipsis nobis non desunt documenta et præcepta, sed ipsemet Dominus prædixit: *Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum, et tem us prope est, et multos seducent, ne sequamini eos*. Et Pau-

¹ Psal. XLIV, 2. ² Psal. CIX, 3. ³ Joan. XIV, 9. ⁴ Joan. X, 58. ⁵ ibid. 59. ⁶ Malac. III, 6. ⁷ Hebr. XIII, 8. ⁸ I Cor. I. ⁹ Joan. X. ¹⁰ Prov. XVIII, 3. ¹¹ Matth. XXIV, 4-6.

lus eadem a Servatore edoctus scripsit ¹, quod in extremis temporibus deficient quidam a fide sanctorum, intendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, aversantium veritatem. Itaque cum et Servator atque Dominus noster Jesus Christus per se nobis præceperit, et per Apostolum de istis significaverit, **550** rite sane ordine nos, qui auribus ipsi nostris impietatem illorum audivimus, eos, sicuti antea diximus, anathemati subjecimus, et alienos prorsus ab Ecclesia et fide catholica declaravimus. Idque propterea pietatis vestræ, charissimam atque reverendissimam collegæ, significavimus, ut neque ex eis quemquam, si per temeritatem ad vos accedere ausi fuerint, suscipiatis: neque Eusebio, aut alii cuiquam de eis scribenti, credatis. Convenit enim vobis, ut Christianis, omnes qui contra Christum vel dicunt, vel sentiunt, veluti Dei hostes, et animarum pestes, aversari, et ne salutatione quidem dignari, ne quando scilicet participes peccatorum eorum stamus: sicuti beatus annuntiavit Joannes. Salutem, dicite, qui apud vos sunt fratribus; vos, qui mecum sunt, salvare jubent.

Hæ litteræ ad loca omnia perlatæ, majorem etiam contentionem peperere, malumque propter dissidendi studium adauxere. Qui enim Alexandro sunt suffragati, eis subscribere; alii autem contra eas venire, in primis vero Eusebius Nicomediensis in contrariam sententiam est raptus, quod admodum se in eis perstrictum esse intellexerat. Permulti autem partes ejus sequubantur. Atque is crebras ad Alexandrum dedit litteras ut Arianos, quæstione posthabita, reciperet: quem ad hoc maxime litteris suis excitans induxit Arius. Ex quibus aliqua historiæ inseram, ut simul et participes ejus impietatis manifesti fiant et Alexandri fides, qui nihil perperam contra eos statuerit, ostendatur. Scribit igitur ad Eusebium Nicomediensem Arius in hæc verba:

CAPUT IX.

Quibus de rebus Arius ad Eusebium Nicomediæ episcopum scripserit.

Desideratissimo domino, viro Dei, fideli, orthodoxo, Eusebio, Arius, qui injuste persecutionem ab Alexandro papa, propter omnia vincentem veritatem, quam et tu propugnans, patitur, in Domino salutem. Proficiscente Nicomediæ patre meo Ammonio, recte me facturum esse putavi, si per ipsum te compellarem, **551** simulque insitam tibi charitatem, et quam erga fratres propter Deum et Christum ejus geris affectionem, admonerem, magno opere persequi me et oppugnare, omnemque adversum nos funem movere episcopum, ut nos prinde atque sine Deo homines urbe ejiciat, propterea quod non comprobamus voces ejus, publicus quicquid dicentis: Semper Deus, semper Filius: simul Pater, simul Filius: coexistit ingenito Dei Filius (1),

¹ II Tim. 1v.

(1) Ingenito Filius Deo.

Α τοῦ Σωτῆρος, ἔγραψεν, ὅτι ἐν ὑστέροις καιρῶν ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως τῆς ὑγιαίνουσας προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν. Τοῦ τοίνυν Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραγγέλλοντος, καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου σηµάναντος περὶ τῶν τοιούτων, ἀκολουθῶς ἡμεῖς αὐτῆκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προεἶπομεν, τοὺς τοιούτους, ἀποδείξατες αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως. Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ Θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μὴτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπεταύσαιντο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδεξήσθε, μὴτε Εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε· πρέπει γὰρ ὑμᾶς, ὡς Χριστιανούς ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονούντας ὡς Θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφασθαι, καὶ μὴδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν, ἵνα μὴ ποτε καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρῆγγελεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς· ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

Ταῦτα τὰ γράμματα ἀπανταχοῦ φοιτῶντα μέζονα τὴν ἔριν ἐποίουν, καὶ τὸ κακὸν ἐκ φιλονεικίας ἐπικρατέστερον ἦν. Οἱ μὲν γὰρ σύμφητοι γενόμενοι, προσυπέγραφον· οἱ δὲ καὶ ἀντέλεγον· μάλιστα δ' Εὐσεβίος· ὁ Νικομηδείας, καὶ πρὸς ἀντιπάθειαν ὄρμα· ἵτιπερ κἂν τοῖς γράμμασι πολλὴν αὐτοῦ εἶναι τὴν καταφορὰν ἐπυθάνετο· πολλοὶ δ' αὐτῷ συνέντες ὑπήκουον. Ἀλεξάνδρῳ δ' ἐκεῖνος συχνῶς ἐπέστελλεν, ἵνα τοὺς περὶ Ἄρειον δέξηται τὸ ζήτημα παρωταμένῳ. Ἐνῆγε δὲ αὐτὸν Ἄρειος μάλιστα παραθήξων τοῖς γράμμασιν· ὧν τινα καὶ τῇ ἱστορίᾳ ἐντάξω, ὡς ἂν καὶ οἱ κοινωνοῦντες τῆς ἀσεβείας καταδῆλοι γένωνται, πιστὸς δὲ καὶ Ἀλέξανδρος δόξει, μὴ ψευδῆ κατ' αὐτῶν συστησάμενος. Γράφει οὖν Ἄρειος τῷ Νικομηδείας Εὐσεβίῳ πρὸς λέξιν οὕτω·

ΚΕΦΑΛ. Θ.

Περὶ ὧν Ἄρειος τῷ Νικομηδείας ἔγραψεν Εὐσεβίῳ.

Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ ἀνθρώπῳ Θεοῦ, πιστῷ, ὀρθοδόξῳ, Εὐσεβίῳ, Ἄρειος ὁ διωκόμενος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ πάππα ἀδίκως διὰ τὴν πάντα νικῶσαν ἀλήθειαν, ἧς καὶ σὺ ὑπερασπίζη, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τοῦ Πατρὸς μου Ἀμμωνίου ἐρχομένου εἰς τὴν Νικομηδείαν, εὐλογον ὀφειλόμενον προσαγορεύσαι σε ἐφάνη δι' αὐτοῦ· ὁμοῦ τε καὶ ὑπομνήσαι τὴν ἐμφυτόν σου ἀγάπην καὶ διάθεσιν, ἣν ἔχει πρὸς τοὺς ἀδελφούς διὰ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ὅτι μεγάλως ἡμᾶς ἐκπορθεῖ καὶ ἐκδιώκει, καὶ πάντα κἄλων κινεῖ κατ' ἡμῶν ὁ ἐπίσκοπος· ὥστε ἐκδιώξαι ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ὡς ἀνθρώπους ἄθεους· ἐπειθὺ οὐ συμφωνοῦμεν αὐτῷ ὀμνίσαι λέγοντι, Ἄει Θεός, ἀεὶ Υἱός· Ἄνα Πατήρ, ἄμα Υἱός. Συνοπάργει ἀγεννητῶς ὁ Υἱὸς τῷ Θεῷ. Ἄει-

γενής ἐστιν, ἀγεννητογενής ἐστιν. Οὕτε ἐπινοήσῃ A
 οὕτε ἀτόμῳ τινι προάγει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ. Ἄει
 Υἱὸς, ἀει Χριστός. Ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ Υἱός.
 Καὶ ἐπειδὴ Εὐσέβιος ὁ ἀδελφός σου ἐν Καισαρείᾳ,
 καὶ Θεόδοτος, καὶ Παυλῖνος, καὶ Ἀθανάσιος, καὶ
 Γρηγόριος, καὶ Ἀέτιος, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν
 ἀνατολὴν λέγουσιν, ὅτι προϋπάρχει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ
 ἀνάρχως, ἀνάθεμα ἐγένοντο· δίχα μόνου Φιλογοῦ
 καὶ Ἑλλαντικοῦ καὶ Μακαρίου, ἀνθρώπων αἰρετικῶν
 σκηπηχῆτων, τὸν Υἱὸν λεγόντων οἱ μὲν ἐρυγῆν, οἱ
 δὲ προβολῆν, οἱ δὲ συναγέννητον. Καὶ τούτων τῶν
 ἀσεβῶν οὐδὲ ἀκοῦσαι θυνάμεθα, καὶ μυρίους θανά-
 τούς ἐπαπειλώσιν ἡμῖν οἱ αἰρετικοί. Ἡμεῖς δὲ τί
 λέγομεν καὶ φρονοῦμεν, καὶ ἐδιδάξαμεν καὶ διδάσκο-
 μεν; Ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδὲ μέρος
 ἀγέννητον κατ' οὐδένα τρόπον, οὔτε ἐξ ὑποκειμένου
 τινός· ἀλλ' ὅτι θελήματι καὶ βουλή ὑπέστη πρὸ
 χρόνων καὶ αἰώνων, πλήρης Θεός μονογενής· ἀνα-
 λοίωτος καὶ πρὶν γεννηθῆναι, ἤτοι κτισθῆναι, ἢ ὀρισθῆναι,
 ἢ θεμελιωθῆναι, οὐκ ἦν. Ἀγέννητος γὰρ οὐκ ἦν.
 Διωκόμεθα δὲ, ὅτι εἴπαμεν, Ἀρχὴν ἔχει ὁ Υἱὸς, ὁ
 δὲ Θεὸς ἀναρχός ἐστι· διὰ τούτου διωκόμεθα· καὶ
 ὅτι εἴπαμεν ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν. Οὕτως δὲ εἴ-
 παμεν, καθότι οὐ μέρος Θεοῦ ἐστίν, οὐδὲ ἐξ ὑπο-
 κειμένου τινός· διὰ τούτου διωκόμεθα· λοιπὸν σὺ οἶ-
 δες. Ἐβρώσῃ σε ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, μεμνημέ-
 νων τῶν θλίψεων ἡμῶν, συλλουκιανιστὰ ἀληθῆς Εὐ-
 σέβιε. »

te in Domino, memoremque tribulationum nostrarum esse opto, Collucianista (1) vere, pie Euse-
 bie. »

Οἱ μὲντοι καταλεγέντες ἦσαν Εὐσέβιος μὲν ὁ C
 Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκοπος, ὁ Πρωφι-
 λου λεγόμενος· Λαοδικεῖας δὲ ἦν ὁ Θεόδοτος· Παυ-
 λῖνος δὲ τῆς Τυρίων ἐπισκοπῆς τὴν δ' Ἀνάζαρθον
 διεῖπεν ὁ Ἀθανάσιος· Βηρυτοῦ δὲ Γρηγόριος ἦν·
 Λυδῶν δὲ, ἣ νῦν καλεῖται Διδασπολίς, ὁ Ἀέτιος. Οὗ-
 τοι μὲν ἦσαν οἱ συμφωνοῦντες Ἀρεῖῳ τῆς δ' ἐναν-
 τίας ἐκάλεσε μοίρας τὸν τῆς Ἀντιόχου Φιλομόνιον,
 Ἑλλαντικόν τε τὸν Τριπόλεως, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων
 Μακάριον, οὓς συκοφαντῶν, αἰρετικῶς ἐνομάζει·
 εἰ συναΐδιον καὶ προαιώνιον, ὁμοτιμόν τε καὶ ὁμοού-
 σιον τῷ Πατρὶ Θεῷ τὸν Υἱὸν ἐδογματίζον. Ἐκ δὲ
 ταύτης κινήθει τῆς γραφῆς, πολλοὺς μὲν καὶ ἄλ-
 λους ἠρέθιζε, τὸν ἰὼν τῆς αἵρέσεως ἐξέμῳν ὁ Εὐσέ-
 βιος. Οἷα δὲ Παυλῖνος τῆς Τυρίων Ἐκκλησίας ἡγου-
 μένῳ γέγραπεν, ἀκούειν χρεῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ὅτι ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος Παυλῖνος τῷ Τυρίων
 ἐπισκόπῳ ἐπέστειλε.

« Τῷ δεσπότῃ μου Παυλῖνῳ Εὐσέβιος ἐν Κυρίῳ
 χαίρειν. Οὕτε ἡ τοῦ δεσπότου μου Εὐσέβιου σπουδὴ
 ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς λόγου παρεσιωπήθη, ἀλλ' ἐφθασεν
 ἕως καὶ ἡμῶν, οὕτε ἡ σοῦ σιωπὴ ἐπὶ τούτῳ, δέσποτα.
 Καὶ ὅσον ἀκόλουθον, ἐπὶ μὲν τῷ δεσπότῃ μου Εὐσε-
 βίῳ ἠὲ φράνθημεν· ἐπὶ σοὶ δὲ λυπούμεθα, στοχαζό-

(1) Collucianistam Eusebium vocat, quasi con-
 discipulum, qui secum Lucianum presbyterum An-
 tiochenum martyrem, sacras litteras Antiochie

semper genitus est, ab ingenito genitus est, neque
 cogitatione neque momento aliquo præcedit Deus
 Filium, semper Deus, semper Filius, semper Chri-
 stus, ex ipso Deo est Filius. Et propterea quod Eu-
 sebius frater tuus Casariensis, et Theodotus, et
 Paulinus, et Athanasius, et Gregorius, et Aetius,
 et Orientales omnes dicunt, Deum qui sine princi-
 pio est, præexistere Filio, anathema facti sunt :
 excepto solo Philogonio et Hellanico et Macario
 hæreticis, nulliusque doctrinæ hominibus. Ex qui-
 bus Filium quidam eructationem, aliqui gerimen,
 nonnulli coingentum dicunt. Quorum impietatem
 ne audire quidem possimus, etiamsi mille mortis
 cruciatus nobis minentur atque intentent hæretici.
 Nos vero quid dicimus et sentimus, docuimus et
 docemus? Quod Filius non est ingenitus, neque
 pars ingenita ullo prorsus modo, neque ex subjecto
 quopiam : sed quod voluntate et consilio subste-
 rit ante tempora et sæcula, plenus Deus unigeni-
 tus, immutabilis : et priusquam gigneretur, aut
 crearetur, aut designaretur, aut fundaretur, non
 fuerit : ingenitus enim non erat. Affigimur autem
 quod diximus, principium habere Filium, Deum
 autem esse absque principio : propterea, inquam,
 persecutionem patimur, et quod diximus, ex non
 existentibus eum esse. Idque ita diximus, quod ne-
 que pars Dei, neque ex subjecto quopiam est : hanc
 ob causam affigimur. Reliquum ipse nosti. Valere

Porro qui hic enumerantur, sunt : Eusebius,

Cæsareæ Palæstinæ episcopus, qui dicitur Pam-
 phili : Theodotus Laodiceæ, Paulinus Tyri, Atha-
 nasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Aetius Lydæ,
 quæ nunc Diospolis vocatur : hi Arianarum partium
 fuerunt. Adversarum autem nominat Philogonium
 Antiochenum, 552 Hellanicum Tripolitanum et
 Macarium Hierosolymitanum, quos sycophantice
 hæreticos vocat, quod coæternum et antesæcula-
 rem, ejusdemque honoris et ejusdem substantiæ
 cum Patre Filium esse docuerunt. Hoc scripto
 permotus Eusebius, cum plures alios venenum
 hæresis evomens incitavit, tum ad Paulinum Tyriæ
 Ecclesiæ antistitem litteras dedit, quas audire
 convenit.

D

CAPUT X.

Quæ Eusebius idem Paulino Tyrio episcopo scri-
 psit.

Domino meo Paulino Eusebius in Domino salu-
 tem. Neque egregium domini mei Eusebii pro
 verbo veritatis (2), de quo ad nos est renuntiatum,
 studium : neque tuum eadem de re silentium,
 domine, tacitum apud nos est. Itaque pro eo atque
 convenit, de domino quidem meo Eusebio læta-

docentem, audierit.

(2) Eusebium Pamphili Casariensem antistitem
 intelligit.

mur : de te autem dolemus, tanti viri silentio causam nostram damnari existimantes. Quapropter te, qui nosti prudenti viro minime omnium convenire, ut aliena et absurda sentiat veritatemque obticeat, hortor, ut spiritu mentem tuam ad scribendum redintegrante, scribere tandem de rebus iis incipias quæ et tibi et auditoribus futuræ sunt utiles : præcipue, si consentanea Scripturæ, vestigiis verborum et sententiarum ejus insistens, scribere animum induxeris. Neque enim duo ingenta audivimus, neque unum in duo divisum, sed neque corporeum quid perpressioni obnoxium didicimus aut credidimus, domine : verum unum quidem ingentum : unum vero ab ipso vere, non autem ex substantia ejus factum, prorsus naturæ ingenti non particeps : neque quod ex substantia ejus sit, sed factum plane sit, aliud natura atque virtute, ad perfectam similitudinem affectionis et virtutis factoris ipsius factum. Cujus principium non verbo tantum inenarrabile, sed neque mente, non dico hominum, sed eorum, quæ supra homines sunt, omnium, comprehensibile esse credimus. Proindeque non nostris ipsorum rationibus freti, sed sacræ Scripturæ auctoritatibus edocti, dicimus, conditum esse et fundatum et genitum substantia, **553** et immutabili atque inenarrabili natura et similitudine ad factorem ipsum, sicuti ipse dicit Dominus : *Deus creavit me in initio viarum ejus, ante omnes colles gignit me* ¹. Si vero ex ipso, hoc est, ab ipso erat, cum pars ejus, aut ex defluxu substantiæ, non jam creatus neque fundatus esse diceretur : id quod ipse quoque, domine, profecto non ignoras. Quod enim ex ingenito existat, conditum jam ab alio, vel a seipso, fundatumve non sit, utpote ab initio ingentum existens. Si vero genitum id esse dicatur, indicium quoddam de se præbeat, veluti ex paterna substantia genitum, et quod eandem habeat ex eo naturam, scimus quod non de eo solo genitum esse, Scriptura, verum etiam de aliis, illi per omnia natura dissimilibus, loquitur. Nam et de hominibus dicit ² : *Filios genui et exaltavi, ipsi autem s. reverunt me*. Et, *Deum qui genuit te, dereliquisti* ³. Et in aliis quid dicit? *Qui genuit guttas roris* ⁴ : non naturam ex natura, sed cujuslibet rei quæ generatur, ex voluntate ejus, generationem deducens. Nihil enim est ex substantia ejus, verum omnia voluntate ejus, pro se quodque, genita sunt, sicuti genita sunt. Atque ille quidem Deus, hæc vero ad similitudinem ejus ratione sua similia futura, et tamen omnia ex Deo. Quæ tu accepta et elaborata, pro ea quæ tibi divinitus adest gratia, ad dominum meum Alexandrum perscribere. Persuasum enim habeo, si ad hominem scripseris, te eum permoturum esse. Saluta omnes in Domino. Valentem te, et pro nobis orantem, divina gratia

αμενοι την σωτην ανδρος τουτου ηταν ημων ει-
ναι. Αιδ παρακαλω σε, ειδοτα ως απρεπες ανδρι
φρονιμη αλλοια φρονειν, και σωτην τληθη, ανα-
σευασαντι τω πνευματι τον λογισμον, περι το
γραφειν αρχου λυσιτελουντος, και σοι και τοις
ακουουσι σου· μαλιστα δταν κατ ακολουθιαν της
Γραφης και τοις εχνεσι των λογων αυτης και των
βουληματων θελοις γραφειν. Ουτε γαρ δυο αγεν-
νητα ακηκοσαμεν, ουτε εν εις δυο ερηρημενον, ουδε
σωματικο τι πεπονηδς (1) μεμαθηκαμεν η πεπι-
στευκαμεν, δεσποτα· αλλ εν μεν το αγεννητον· εν
δε το υπ αυτου αληθως και εκ της ουσιας αυτου γε-
γονος, καθολου της φυσειως της αγεννητου μετεχον,
ως ουκ αν εκ της ουσιας αυτου, αλλα γεγονος ομο-
σχερως, ετερον τη φυση και δυναμει προς τελειαν
B ομοιοτητα διαθεσειως τε και δυναμειως του πεποιτη-
κοτος γενόμενον. Ου την αρχην ου λογω μονον αδιτη-
γητον, αλλα και εννοια, ουκ ανθρωπω μονον, αλλα
και των υπερ ανθρωπουσ, παντων ειναι ακαταλη-
πτον πεπιστευκαμεν· και ταυτα, ουχι λογισμουσ
εαυτων υποτιθεμενοι, αλλ απο της αγιας Γραφης
μεμαθηκοτες, λεγομεν κτιστον ειναι, και θεμελιω-
τον, και γεννητον τη ουσια, και τη αναλλοιωτω και
αβρητω φυση και τη ομοιοτητι προς τον πεποιτη-
κοτα μεμαθηκαμεν, ωσ αυτησ ο Κυριος φησιν·
'Ο θεοσ εκτισε με αρχην οδων αυτου· προ δε
παντων βουνων γεννη με. Ει δε εκ αυτου, τουτ
εστιν, απ αυτου ην, ωσ αν μέρος αυτου η εκ απορ-
ροιασ της ουσιασ, ουκ αν ετι κτιστον, ουδε θεμελιω-
τον ειναι ελεγτο· ουδε αυτησ αγνοεισ, κυριε, αλη-
C θωσ· το γαρ εκ του αγεννητου υπαρχον κτιστον ετι
υφ ετερου η αυτου, η θεμελιωτον, ουκ αν ειη,
εξαρχησ αγεννητον υπαρχον. Ει δε το γεννητον αυ-
του λεγεσθαι υποφασιν (2) τινα παρεξει, ωσ αν εκ
της ουσιασ της πατρικησ αυτον γεγονοτα, και εχειν
εκ τουτου της φυσειωσ την ταυτοτητα, γινωσχομεν
ωσ ου περι αυτου μονου το γεννητον ειναι φησιν η
Γραφη, αλλα και επι των ανομοιων αυτω κατα
παντα τη φυση. Και γαρ και επ ανθρωπων φησιν,
Υιουσ εγεννησα και υψωσα· αυτοι δε με ηθε-
τησαν· και, θεοσ των γεννησωντα σε εγκατελιπεσ.
Και εν ετεροισ τι φησιν· 'Ο τετοκωσ βωλουσ διο-
σου· ου την φυσιν εκ της φυσειωσ διηγουμενοσ,
αλλα την επ εκαστω των γενομενων εκ του βουλη-
D ματοσ αυτου γενεσιν· ουδε γαρ εστιν εκ της ουσιασ
αυτου· παντα δε βουληματι αυτου γενόμενα, εκασ-
τον ωσ και εγενετο· ο μεν γαρ θεοσ, τα δε προς
ομοιοτητα αυτου λογωσ ομοια εσομενα· παντα δε εκ
του θεου. Απερ λαβων και εξεργασαμενοσ, κατα
την προσοσαν σοι θεσειν χαριν, γραφαι τω δεσποτη
μου Αλεξανδρω σπουδασον. Πεπιστευκα γαρ ωσ, ει
γραψεισ αυτω, εντρεψεισ αυτον. Παντασ προσειπε
τουσ εν Κυριω. Εβρωμενον σε, και υπερ ιμων
ευχομενον, η θεια χαρισ διαφυλαττοι σε, δε-
σποτα. »
conservet, domine. »

¹ Prov. viii, 22. ² Isa. i, 2. ³ Deut. xxxii, 18.

⁴ Job xxxviii, 28.

(1) Hoc est, diminutionem, decrementum.

(2) Alii habent υπεφασιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

A

CAPUT XI.

Περὶ τῶν ὑπὲρ Ἀρείου συνόδων· καὶ περὶ τῆς τῆν οἰκουμένην διαλαβούσης συγχύσεως διὰ τούτων.

De synodis pro Ario coactis, et de turba et confusione quæ orbem propter Arium invasit.

Τοιαῦτα καὶ οὗτοι ἔγραψον πρὸς τὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ὀπλιζόμενοι πόλεμον. Ὡς δὲ πολλὰ γράφοντες ἤμιστα πείθειν τὸν Ἀλέξανδρον εἶχον, χαλεπαίνοντες ἦσαν ὡς ὕβρισμένοι· καὶ σπουδῆν ἐτίθειντο τὸ Ἀρείου κρατῦναι δόγμα. Καὶ δὴ ἐν τῇ Βιθυνῶν τὸ τῆς ἀσθεείας συγκροτήσαντες ἐργαστήριον, τοῖς ἀνά τὴν οἰκουμένην οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐπισκόποις ἔγραφαν, Ἀρείον τε καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ κοινωνία· ἀξιούν· εἶναι γὰρ αὐτοῖς ἐβρωμένην τὴν περὶ τὸ δόγμα δόξαν· καὶ Ἀλέξανδρον δὲ ταυτὸ τοῦτο δράσαι παρασκευάζειν. Ὡς δὲ οὐδὲν ἤττογ τὸ σπουδασμα παρὰ γνώμην ἐξέβαινεν, Ἀλεξάνδρου τοῖς ἀπαξ κατ' Ἀρείου δεδογμένοις ἐμμένοντος, ἀπεικῶν Ἀρείου, πρεσβείαν ἔστειλε Παυλῖν τε καὶ Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλῳ, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλεως, καὶ περὶ ἐκεῖνους συστήματι, ἐπιτετραφῆναι οἱ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν, τὸν περὶ αὐτὸν ὡς πρότερον ἐκκλησιάζειν λαὸν, οἷα δὴ καὶ τὴν τῶν πρεσβυτέρων τάξιν ἐκ πολλοῦ ἔχοντα, ἔθους ἐκ παλαιοῦ κρατήσαντος· ἕνα μὲν εἶναι τὸν κατὰ πάντων ἐπίσκοπον, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ἰδίας τὰς ἐκκλησίας ἔχειν, καὶ τὸν λαὸν ἐκεῖσε συναγόντος ἐκδιδάσκειν. Οἱ δὲ δέχονται τὴν πρεσβείαν· καὶ ἐν Παλαιστίνῃ μεθ' ἑτέρων γενόμενοι, τὴν Ἀρείου αἰτησίαν ἐκπληροῦσιν, ἐγγράφως διαταξάμενοι συναίγει μὲν ὡς πρότερον Ἀρείου, Ἀλεξάνδρῳ γε μὴν ὑποκείσθαι· δεῖσθαι δὲ καὶ ἀντιβολεῖν τῆς ἐκεῖνου καταταγῆναι εἰρήνης τε καὶ ἐνώσεως. Καὶ ἄλλη δ' ἐν Αἰγύπτῳ σύνοδος ὑπὲρ τούτων συνίστατο. Συνέπραττε δὲ αὐτῷ καὶ Μελλίτιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, οἱ τῆς Ἐκκλησίας πρὸ βραχέος σχισθέντες, καὶ τὰ μέγιστα συναλειμθάνοντο, ἅτε δὴ καὶ οὗτοι κακῶς πρὸς Ἀλέξανδρον διακείμενοι. Τίς δὲ ὁ Μελλίτιος οὗτος; φθάνομεν εἰρηκότες. Τοῖς δὲ κατ' Αἴγυπτον καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις διασπαρείσης τῆς αἰρέσεως, ἕρις ἐν ἑκάστοις ἀμαχος ἀνηγέρετο. Ὁ δὲ κοινῶς ὄχλος κρίνων ἦν τὰ τοιαῦτα· καὶ ἐπ' ἀγορᾶς προὔκειντο, τῶν μὲν τοῖσδε, τῶν δ' ἐκεῖνοις προστιθεμένων καὶ ἐπικλινομένων. Τραγῶδια τε καὶ γέλως ἀντικρυ· τὰ δρώμενα ἦσαν. Οὐ γὰρ ἀλλόγλωσσοι ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεστράτευον, ἀλλ' ὁμοδίαιτοι καὶ ἐμόφυλοι κατ' ἀλλήλων ὀπλιζόντο, ταῖς γλώσσαις οἷα ὄρασι χρώμενοι· καὶ ὑπ' ἀλλήλων κατηγοροῦντο ἕκαστοι. Εἰς τοσαῦτον δ' ἀτοπίας προέβη τὸ πρᾶγμα, ὡς δημοσίᾳ ἐν καταγέλωτι τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκκεῖσθαι. Νεανικῶς γὰρ διαπληκτιζόμενοι, πρέσβεις ἔστειλον, ὅποσον τῶν μερῶν μεῖζονα περιαιροῦσαι τὴν σύλλογον. Γράμματα δ' ἐναντία παρ' ἑκάστοις ἐπέμποντο. ὡς πλεῖστα καὶ Ἀλέξανδρον καὶ Ἀρείον ταῖς σφετέραις δόξαις συναγαγεῖν· ὡς ἐξ ἐκεῖνων καὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις Ἀρειανῶν, Εὐνομιανῶν, καὶ ὄσων ἄλλων, τὴν πρόφασιν τῆς συστάσεως ἐσχηκάναι.

B

C

D

Talia et isti scripserunt, adversus veritatem bellum instituentes. Postquam autem diu multumque scribentes, persuadere Alexandro quod volebant non potuerunt, perinde atque injuria affecti essent, ægre id ferentes, magno studio in hoc incubuere ut Arii dogma obtineret. Et in Bithyniæ primaria urbe, impietatis instituta officina, Eusebius ad plerosque orbis Christiani episcopos litteras dedit, ut Arium sectatoresque ejus ad communionem admitterent. Sic enim futurum, ut ingentem de dogmate consequerentur gloriam, et Alexandro, ut idem faceret, auctores fierent. **554** Ut vero nihilo magis cœptum eorum ex sententia processit, quod Alexander in eis quæ semel decrevisset, constanter perseveraret, desperata ea re Arius internuntios ad Paulinum, et Eusebium Pamphili, et Patrophilum Scythopolitanum, et ad illorum collegium misit, ut sibi sectatoribusque suis populi sui in ecclesia cogendi, sicuti antea fecissent, potestas fieret, petens: quippe qui longo ipse jam tempore ordinem locumque suum inter presbyteros haberet, et ex consuetudine antiqua unus quidem omnibus præset episcopus, presbyteri autem suas ipsi regerent ecclesias, atque in eis populum congregatum pro concione docerent. Illi legationem hominis suscipiunt, et cum aliis in Palæstina venientes, petitionemque ejus adimplentes, decretum in scriptum referunt: Arium quidem, ut antea, conventus cogere posse: Alexandro autem subditum esse, deprecarique et supplicare ei, quo in gratiam unionemque ejus pervenire posset, debere. Sed et alia quoque in Ægypto synodus hac de re acta. Ario Melitius etiam sectatoresque ejusdem favorunt, eumque maxime juverunt: qui et ipsi non ita pridem ab Ecclesia desciverant, et male erga Alexandrum animati erant. Quis autem Melitius iste fuerit, jam antea diximus. Cæterum hæresis hac per Ægyptum et alibi passim in ecclesiis vulgata, dissidium ubique implacabile excitatum est. Et vulgus judicium earum rerum sibi sumebat. Agebatur de his publice in foro, aliis ad hanc, aliis ad illam partem animi affectione inclinantibus. Eaque rerum facies risum prorsus tragicumque præbebat spectaculum. Siquidem non peregrini et advenæ Ecclesias oppugnabant, sed cives ac tribules quotidiana consuetudine inter se conjuncti, bellum intestinum gerebant, linguis pro hastis utentes, et seipsos invicem mordentes. In eam sane indignitatem res evasit, ut publice Christianismus ad locum et ludibrium omnibus expositus esset. Juveniliter namque inter se decertantes, legationes circummittebant, ultra pars majorem ad se pertraheret hominum frequentiam. **555** Unde deinceps, quæ secutæ sunt hæreses dissidii et conflictationis occasionem sumpserunt.

Et quamplurimæ epistolæ, inter se contrariæ, passim mittebantur ab eis qui vel Alexandrum vel Arium opinionibus suis assentiri cupiebant. Ari-norum, Eunomianorum, et si quæ sunt aliæ,

CAPUT XII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ut Constantinus audita Ecclesie contentione. Hosium Hispanum in Orientem miserit, ad concordiam inter dissidentes conciliandam:

Quæ contentio cum ad imperatoris quoque aulam pervenisset, non mediocriter, ea audita, laudatissimus permotus est atque indoluit princeps. Et gravi in animo concepto mœrore, propriam eam reputavit esse calamitatem. Confestim ergo flammam accensam extinguere, et quam celerrime malorum fontem obturare studuit. Verebatur enim, quod nuper admodum religio vigere cœpisset, multos ejusmodi opinionum dissensione adductos, fidem aversaturos esse. Itaque litteris scriptis, et Arium et Alexandrum objurgans, vitio eis vertit quod, quæ latere potuerit, quæstionem in medium attulerint: et nimia ad contendendum inclinatione, ea perperam vulgarint, quæ neque movere, neque prorsus in animum admittere, aut certe, si admisisent, silentio tegere, neque ita inter sese dissidere, quamvis illis tum de dogmate non conveniret, debuissent. Omnium quippe maxime necessarium unum esse putavit, ut de divina providentia consentiamus, et omnes eandem fidem servemus. Exquisite vero de ejusmodi rebus inquirere, secundarum esse partium. Quod si ambiguae emergent sententiæ, rectius eas in recessibus mentis tanquam in umbra, regi. Quapropter ut a talibus contentionis nugis alienissimi, idem sentirent, eos est cohortatus: ægre sibi esse quam maxime testatur, homines tales et urbes Orientales, quamvis

Ὡς ἀκούσας τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἔριν ὁ Κωνσταντῖνος, Ὅσιον τὸν Ἰσπανὸν εἰς τὴν ἑω ἀπέστειλεν εἰς διαλλαγὰς χωρῆσαι τοῖς στασιάζουσιν.

Ἐπεὶ δὲ ἡ ἔρις ἀχρι καὶ τῶν βασιλείων ἐφοῖτα, οὐ μετρίως ἐδυσφόρησε διακούσας ὁ πανεύφημος βασιλεὺς. Περιαλγῆς δὲ τὴν ψυχὴν γενόμενος, οἰκείαν ἰλογίσατο συμφορὰν· καὶ παραχρήμα σέβεται τὴν ἀναπτομένην φλόγα σπουδὴν ἐποιεῖτο, καὶ τὴν τῶν κακῶν ὦ· τάχος ἐμφράζει πηγὴν. Καὶ γὰρ ἤθετο προσρᾶτως ἡδὴ τῆς θρησκείας αὐξίν ἀρχομένης, πολλοὺς τῇ διαφωνίᾳ τῆς δόξης ἀποστραφῆναι τὴν πίστιν· καὶ γράφων, ἐν αἰτίαις ἐτίθει καὶ Ἄρειον καὶ Ἀλέξανδρον, ἐγκαλών, οἷς δυναμένην λαθεῖν ζήτησιν ἦγον εἰς μέσον· καὶ τῇ ἀγαν τοῦ φιλονεικεῖν μετακλίσει, πράξειν ἄ μήτε κινεῖν ἰδεῖ, μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμεισθαι· καὶ ἐνθυμηθέντος, σωπῆ κρύπτειν· μὴδ' οὕτως ἄλλήλων ἀποδίστασθαι, εἰ καὶ τέως περὶ τε τοῦ δόγματος διαφέρονται. Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ἐν εἶναι, περὶ τῆς θείας προνοίας συμφωνεῖν πάντας, καὶ τὴν αὐτὴν τηρεῖν πίστιν. Τὸ δ' ἀκριβολογεῖν περὶ τῶν τοιούτων ἐν δευτέρῳ τίθεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἀμφίβολοι γένοιτο γινώμει, ἐν ἀπορρήτῳ τῆς διανοίας ἐπηλυγάζειν. Διὰ τοι καὶ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα λέσχης ὡς πορρωτέρω γενομένων, τὰ ἴσα φρονεῖν ὁπερὶθι· ἀχθεσθαι γὰρ τοῖς τοιούτοις ὡς πλείστον· καὶ γε προὔργου τιθέμενον καὶ τὰς κατὰ τὴν ἑω πόλεις ἰδεῖν καὶ αὐτὴν Ἀλεξάνδρειαν τὴν τοιαύτην ἔριν καθίστασθαι ἐμποδῶν.

usu publico id flagitante, ipsamque adeo Alexandriam visere.

Talia quædam objurgatione et suasionem temperata, Alexandro et Ario sapientissimus scripsit imperator. Graviter etiam admodum tulit, quod audisset, quosdam in Oriente festum Paschæ diem non eodem tempore quo reliquos omnes Christianos, celebrare: eosque cum singulare quiddam sibi usurpare, atque a destinato receptæ ab aliis consuetudinis instituto recedere, tum ferias eas Judaico quodam more peragere; quapropter fieret ut tam lætus et festus Christianorum conventus obscuraretur, et dissensione depravaretur. Itaque consentientem statum Ecclesiis conciliare volens, 556 utraque in re inhibere mali currentem impetum, priusquam latius ad plures perveniret, et seditionem ad concordiam reducere studuit. Ejus rei gratia, virum et vita et doctrina insigni præditum, qui cum aliis in rebus præclarus esset, tum in tuenda fidei professione paulo antea magnam sibi gloriam comparasset, qui que in maxima apud imperatorem veneratione et honore præcipuo esset, nomine Hosium, civitatis Cordubæ in Hispania episcopum, ex omnibus familiaribus suis delectum, cum litteris ad eos qui in Ægypto inter se dissidebant conciliandos et ad concordiam reducendos: et item ad eos qui in Oriente Ecclesiis aliis se Paschali die celebrando non accommodabant, ad

Τοιαῦτα δὲ τινὰ σύμμικτα μέμψει καὶ συμβουλῇ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ ὁ πάνσοφος ἔγραψε βασιλεὺς. Λίαν δὲ χαλεπῶς ἔφερε πυνθανόμενος, καὶ τινὰς κατὰ τὴν ἑω τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μὴ ἐπὶ μιᾷς ἄγειν ἡμέρας, ὡς τοὺς ἄλλους ἅπαντας Χριστιανούς· διαφόρους δ' ἐντεῦθεν καθίστασθαι· καὶ τῷ ἀκοινωνήτῳ μὲν μὴ δίστασθαι, ἅτε δὲ Ἰουδαϊκώτερον ἐπιτελοῦντας αὐτὸ, συμβαίνειν τὸ φαῖδρον τῆς πανηγύρεως ἀμαυροῦσθαι τῇ διχονοίᾳ καὶ καταβλάπτεσθαι. Καὶ γε τὸ ἀστασίαστον τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγματευόμενος, ἐσπουδάσας δι' ἀμφοτέρω προσκαλαθεῖν τὴν τοῦ κακοῦ ῥύμην, πρὶν εἰς πολλοὺς δισθῆ, καὶ τὸ στασιάζον συναγαγεῖν εἰς ὄμιλον. Καὶ δὴ τινὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν βίβω τε καὶ λόγι· διάστημον ἀνδρῶν· διαβόητον μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ ταῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁμολογίαις μικρῶν πρόσθεν εὐδοκίμησαντα· δι' αἰδοῦς δὲ καὶ οὐκ ἐκείνης ἦγε τιμῆς τοῦτον ὁ βασιλεὺς· ὄνομα δ' ἐκεῖνο Ὅσιος ἦν· μιᾷς δὲ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλεων τὴν ἐπισκοπὴν ἐκίτρυντο· Κουρδοῦβη δὲ ἐκαλεῖτο· τοῦτον μετὰ γραμμάτων τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ στασιάζουσιν ἐπεμπε, καταλλάξαι τε καὶ εἰς ὁμόνοιαν ἀγαγεῖν· ἔτι δὲ καὶ τοῖς περὶ τὴν ἑορτὴν διαφερομένοις· κατὰ τὴν ἑω τὴν συμφωνίαν βραβεῦσαι. Μέρους δὲ ὧν ἐπεφέρετο γραμμάτων, οὐκ ἂν δι' ὅχλου γένοιτο, εἴ γε τῇ συγγραφῇ παραβηθῆμεν· τὸ γὰρ

πλήρες Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς Κωνσταν-
τίνου βιβλίων ἀνέγραψεν. Ἔχει δὲ οὕτω·

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως, Ἀλεξάνδρῳ
καὶ Ἀρείῳ πεμφθεῖσα.

« Νικητῆς Κωνσταντίνος, μέγιστος, σεβαστὸς,
Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ. Μανθάνω ἐκείθεν ὑπῆρχθαι
τοῦ παρόντος ζητήματος τὴν καταβολήν. Ὅταν γάρ
σύ, ὦ Ἀλέξανδρε, ἐζήτηεις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων
μαθεῖν, τί δὴ ποτε νοεῖ ἕκαστος αὐτῶν ὑπὲρ τινος
τόπου τῶν ἐν νόμῳ γεγραμμένων· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ
τινος ματαίου ζητήματος μέρους πυνθάνοιο· σύ τε,
ὦ Ἀρείε, ὅπερ ἢ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι, ἢ
ἐνθυμηθέντα σιωπῇ παραδοῦναι προσήκον ἦν, ἀπρο-
όπτως ἐντέθεικας, τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγεθελεί-
σης, ἢ μὲν σύνθετος ἠρνήθη· ὁ δὲ ἀγνώστου λαός
εἰς ἀμφοτέρους σχίσθαι, ἐκ τῆς τοῦ κοινού σώματος
ἀρμονίας ἐχωρίσθη· οὐκοῦν ἐκότερος ὁμῶν ἐξ ἔσου
τὴν γνώμην παρασχών, ὅπερ ἂν ὁ συνθεράπων
ὁμῶν δικαίως παραιτῆ, δέξασθε. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν,
οὐτε ἐρωτῆν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξαρχῆς προσήκον
ἦν, οὔτε ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι. Τὰς γὰρ τοιαύ-
τας ζητήσεις, ὁπόσας οὐ νόμου τινὸς ἀνάγκη προσ-
τάττει, ἀλλ' ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεσχέλιζα προστί-
θησιν, εἰ καὶ φυσικῆς τινος γυμνασίας γένοιτο
ἕνεκα, ὅμως ὀφειλομένον εἶναι τῆς διανοίας ἐγχελεῖν,
καὶ μὴ προχειρῶς εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν,
μηδὲ ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεῦειν.
Πόσοι γάρ ἐστιν ἕκαστος, ὥστε πραγμάτων οὕτω
μεγάλων καὶ λαῶν δυσχερῶν δύναμιν ἢ πρὸς τὸ
ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ κατ' ἀξίαν ἐρμηνεύσαι; Εἰ δὲ
καὶ τοῦτο ποιεῖν τις εὐχερῶς νομισθεῖται, πόσον μέ-
ρος τοῦ δήμου κείσεται; Ἡ τίς ὅς ταῖς τῶν τοιούτων
ἀκριβείαις ἐξω τῆς ἐπιχειρῶντος παρολισθήσεως ἀν-
τισταίη; Οὐκοῦν ἐφεκτέον ἐν ταῖς τοιούτοις τὴν
πολυλογίαν· ἵνα μήπως ἢ ἡμῶν ἀσθένεια τῆς φύ-
σεως, τὸ προτεθὲν ἐρμηνεύσαι μὴ δυναθέντων, ἢ ἢ
τῶν διδασκομένων ἀκραστῶν βραδυτέρα σύνεσις,
πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ῥηθέντος κατάληψιν ἐλθεῖν μὴ χω-
ρησάντων, αὐθις ἐξ ἐκατέρου τούτων, ἢ βλασφημίας
ἢ σχίσματος, εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περισταίη. Διό-
περ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ ἀπόκρισις
ἀπρονοήτος, τὴν ἴσην ἀλλήλαις ἐπιιδότωσαν ἐφ'
ἐκατέρῳ συγγνώμην. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κορυφαίου
τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελμάτων ἡμῖν ἐξήφθη πρό-
φασις, οὐδὲ καινὴ τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ
θρησκείας ἀρετῆς ἀντείσχηθη· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν
αὐτὸν ἔχετε λογισμὸν, ὥσπερ τὸ τῆς κοινωνίας σύν-
θημα. Ὑμῶν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ
λαχῶ ἐλαχίστων φιλονεικούντων, τοσοῦτον τὸν τοῦ
Θεοῦ λαὸν ταῖς ὑμετέραις; ἰθύνεσθαι φρεσὶν οὐ
προσῆκει διὰ τὸ διχονοεῖν· ἀλλ' οὔτε πρέπον οὔτε
δίκαιον εἶναι πιστεύεται. Ἴνα δὲ μικρῶ πα-
ραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσω, λέξω.
Ἴστε δὴ καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς, ὡς ἐνὶ μὲν
ἐπαντεῖ; δόγματι συνεθέμεναι· πολλὰς; δὲ ἐν τινι

A consentientes nobiscum cæremonias pertrahendos,
misit. Litterarum earum partem aliquam non in-
commodum fuerit hoc loco inserere. Epistolam enim totam Eusebius libro tertio eorum quos de
Constantino scripsit, de verbo ad verbum retulit. Cujus capita quædam sic habent :

CAPUT XIII.

Epistola Deum diligentis imperatoris, ad Alexandrum
et Arium missa.

« Victor Constantinus, Maximus, Augustus, Ale-
xandro et Ario. Questionis præsentis exordium: a
vobis isthuc exstitisse intelligo. Cum enim tu, Ale-
xander, a presbyteris requireres quid quisque eorum
sentiret de quodam loco legis, seu potius de cujus-
dam partis inani quæstione interrogares: et tu,
Ari, quod vel prorsus in animum non admissumi,
B vel certe admissum silentio mandatam oportuit,
improvide respondendo exponeres, excitata inter
vos dissensio, conventus quidem solemnibus qui-
busdam denegatus, sanctissimus autem populus in
partes scissus, communis corporis apta et consen-
tiente unione excidit. Itaque uterque vestrum ex
æquo sententiam animumque animadvertens, ad
quod vos conservus et collega vester legitime ac
juste cohortatus fuerit, id suscipiat. Quid vero hoc
ipsum est? Neque interrogare de ejusmodi rebus a
principio, neque interrogatum respondere, æquum
erat. Ejusmodi enim quæstiones, quas non aliqua
legis et religionis nostræ necessitas injungit, sed
inanes inutilis otii nugæ proferant, etiãsi natu-
ralis alicujus exercitationis gratia proponantur,
tamen intra abdita mentis nostræ continere, 557
neque vel facile in publicos conventus producere,
vel incaute omnium auribus credere debemus.
Quotus enim quisque est qui res ita magnas et
difficiles admodum aut certo perspicere, aut rite
exponere queat? Quod si quis id sibi facere pro-
clive esse ducat, cui parti plebis id persuadebit?
Aut quis tandem erit, qui contra tales tantarum
rerum argutias et subtilitates sine periculoso lapsu
consistet? Quam ob rem inhibenda est in talibus
disputatio longior, ne quo modo, si vel naturæ
nostræ imbecillitas quod propositum sit exponere
non valeat: vel discentium auditorum hebetius in-
genium id quod exquisite dictum sit assequi non
possit, in alterius istorum, blasphemiarum scilicet,
aut schismatis atque dissidii, necessitatem populus
incidat. Itaque et interrogatio incauta et responsio
improvida æquam sibi invicem in utroque veniam
concedant. Neque enim de præcipuo aliquo legis
nostræ præcepto occasionem concertandi sum-
psistis, neque novum aliquid a vobis de cultu
Dei institutum est inductum, sed unam eam-
demque habetis propositam rationem, sicuti
communione etiam tesseram. Et cum de rebus
minimis inter vos contentiose decertetis, minime
omnium decet, per dissensionem vos tantam populi
Dei multitudinem pro arbitrio vestro ducere.
Quod neque decorum, neque prorsus fas esse cre-
ditur. Sedenim, ut prudentiam vestram parvi

exemplo commonefaciam, non ignoratis sane, A philosophis etiam ipsis de uno omnibus convenire dogmate, et persæpe eosdem de parte aliqua sententiarum aut brevium dictorum dissentire: sed enim etiam si scientiæ virtute discordent, corporis tamen unione inter se conspirant. Quod si hoc sic habet, quomodo non multo justius fuerit, vos, qui religionis instituto unanimes inter vos esse?

« Verum age, deliberatione majore consideremus, et cogitatione prolixiore quod dictum est animadvertamus, an recte propter paucas et vanas verborum inter vos rixas fratres fratribus adversentur, et solennes conventus impia dissensione per vos segregentur, qui de parvis admodum et minime necessariis rebus mutua contentione decertatis. **558** Vulgaria hæc sunt, et puerilibus mentibus magis convenientia, quam sacrorum et prudentium virorum sapientiæ congruentia. Decedamus nosira sponte a diabolicis tentationibus. Magnus ipse Deus et Salvator omnium nostrum commune omnibus protulit lumen, per cujus providentiam, cœptum hoc mihi, illius longe potentioris famulo (1), ad finem debitum perducere permittite, ut per vos (2), illius populos, mea admonitione, ministerio et cohortationis contentione, ad conventus communionem reducam. Est enim, quemadmodum dixi, una quædam in vobis fides, una instituti vestri sententia, et legis ipsius præceptum, omnibus suis partibus in unum animæ propositum et voluntatem omnia concludit. Hoc ipsum quod vobis inter vos contentionem peperit, quandoquidem non ad totius legis vim refertur, nequaquam apud vos seditionem aliquam et secessionem faciat. Atque hæc dico, non ut omnino necessitatem vobis istam valde puerilem atque incautam, aut qualemcunque tandem quæstionem sopiendi imponam. Potest enim a vobis sincere solemnitas conventus retineri, et communio omnium servari, quamvis maxime in parte quæpiam inter vos aliqua sit de re minima dissensio. Siquidem non omnibus nobis, in rebus quibusvis, eadem voluntas est, neque una apud nos natura aut sententia obtinet. Itaque de providentia divina una in vobis sit fides, una sententia, unus de Deo consensus. Ea vero quæ de minimis istis quæstionibus inter vos exquisite inquiritis, tametsi ad eandem sententiam non deducantur, convenit intra cogitationem retinere atque in animi penetralibus conservare. Itaque facite ut ineffabile illud et præcipuum communis amicitie et charitatis sacramentum, et veritatis fides, Dei que cultus, et religionis atque legis nostræ honor reverentia, constans et firma apud vos permancant. Reddite ad mutuam charitatem et gratiam, reddite universo populo suos amplexus, et vos ipsi veluti animas vestras expiantes, rursus alter alterum agnoscite. Jucundior namque persæpe, post depositas inimicitias, reconciliatione

(1) Dei scilicet.

τῶν ἀποφάσεων μέρει ὁ ἀφωνοῦσιν· εἰ καὶ τῆς τῆς ἐπιστήμης ἀρετῆ διαφωνοῦσι, τῆ μέντοι τοῦ σώματος ἐνώσει πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνεοῦσιν. Εἰ δὲ τοῦτό ἐστι, πῶς οὐ πολλῶ δικαιοτέρων ὑμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντας καθεστῶτας ἐν τοιαύτῃ προσιρῶσει θρησκείας, δημοφύχους ἀλλήλοις εἶναι; ἡ magni Dei ministri constituti estis, in tantæ reli-

« Ἐπισκεψόμεθα δὲ λογισμῶ μελίζονι, καὶ πλείονι συνέσει τὸ βῆθὲν ἐνθυμηθῶμεν, εἴπερ ὀρθῶς ἔχει δι' ὀλίγας καὶ ματαίας βῆμάτων ἐν ὁμίῳ φιλονεικίας ἀδελφούς ἀδελφοῖς ἀντικεῖσθαι, καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοεῖ χωρίζεσθαι· δι' ὁμῶν, οἱ πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικεῖτε. Δημιώδη ταῦτ' ἐστὶ· καὶ παιδικαῖς ἐννοίαις ἀρμόττοντα μᾶλλον ἢ τῆ τῶν ἱερέων καὶ φρονιμῶν συνέσει ἀνδρῶν προσήκοντα. Ἀποστῶμεν ἐκόντες τῶν διαβολικῶν πειρασμῶν. Ὁ μέγας Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν πάντων κοινῶν ἀπάσι τὸ φῶς ἐξείτεινεν· ἐφ' οὗ τῆς προνοίας ταύτης ἐμὸι τῷ θεραπειῶν τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος ἐνεργεῖν συγχωρήσατε· ὅπως δι' ὁμῶν τοὺς ἐκείνου δῆμους ἐμῆ προσφωνήσῃ καὶ ὑπηρεσία καὶ νοουθεσία ἐνστάσει πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπαναγαγοίμι. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστὶ πίστις ἐν ὁμίῳ, καὶ μία τῆς καθ' ἡμᾶς αἰρέσεως σύνεσις, τὸ τε τοῦ νόμου παράγγελμα τοῖς δι' ἑαυτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς πρόθεσιν τὸ ὅλον συγκαλεῖται, τοῦτο ὅπερ ὁμίῳ ἐν ἀλλήλοις φιλονεικίαν ἤγειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς νόμου δύναμιν ἀνήκει· χωρισμὸν τινα καὶ στάσιν ἐν ὁμίῳ μηδαμῶς ἐμποεῖτω. Καὶ λέγω ταῦτα, οὐχ ὡς ἀναγκάσει ὑμᾶς ἐξάπαντος τῆ λῆαν εὐθδεῖ καὶ οἰαδῆποτέ ἐστιν ἐκείνη ζητήσῃ συντίθεσθαι. Δύναται γὰρ καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ὁμίῳ ἀκέραιον φυλάττεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ πάντων κοινωνία τηρεῖσθαι· κἂν τὰ μάλιστα τις ἐν μέρει πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἐλαχίστου διαφωνία γένηται· ἐπεὶ μηδὲ πάντες ἐν πᾶσι ταῦτο βουλόμεθα· μηδὲ μία τις ἐν ὁμίῳ φύσις ἢ γνώμη πολιτεύεται. Περὶ μὲν οὖν τῆς θείας προνοίας μία τις ἐν ὁμίῳ ἔστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος· ἃ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζητήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, κἂν μὴ πρὸς μίαν γνώμην συμφέρηται, μένειν εἰσω λογισμῶν **D** προσήκει τῷ τῆς διανοίας ἀπορόρητον τηροῦμεν. Ἐδ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἀπορόρητόν τε καὶ ἐξείρετον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἡ τε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν τιμὴ, μενέτω παρ' ὁμίῳ ἀσάλευτος. Ἐπανέλθετε δὴ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ χάριν. Ἀπόδοτε τῷ συμπαντι λαφ' τὰς οικείας περιπλοκάς· ὑμεῖς τε αὐτοὶ, καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκαθάραντες, αὐτοῖς ἀλλήλους ἐπιγνώστε. Ἰδίῳ γὰρ πολλαῖς γίνεται φιλία μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ἀπόθεσιν, αὐτοῖς εἰς καταλλαγὴν ἐπανελθοῦσα. Ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνάς μὲν ἡμέρας νόκτας δὲ ἀμερίμους· ἵνα χάμοι τις ἴδονῃ καθαροῦ φωτός καὶ βίου λοιπῶν ἡσυχος εὐφροσύνη σώ-

(2) Id est, vestra pace.

ζηται· εἰ δὲ μὴ, στένειν ἀνάγκη καὶ δακρυόεις διόλου συνέχεσθαι, καὶ μηδὲ τὸν τοῦ ζῆν αἰῶνα πραεῖος ὑφίστασθαι. Τῶν γάρ τοι τοῦ Θεοῦ λαῶν, τῶν συνθεριπόντων λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκως καὶ βλαβερῶ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικία κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ λογισμῷ συνεστάναι λοιπῶν; Ἴνα μηδὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν οἰσθησθε, ἀκούσατε. Πρώτην ἐπιστᾶς τῇ Νικομηδείῳν πάλει, παραχρῆμα εἰς τὴν ἐφῶν ἐπειγόμεν τῇ γνώμῃ· σπεύδοντι δέ μοι πρὸς ὑμᾶς ἤδη καὶ τῷ πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ἔντι, ἣ τοῦδε τοῦ πράγματος ἀγγελία πρὸς τὴ Ἐρπακίον τῶν λογισμῶν ἀνεχαίτισεν· Ἴνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖ, ἔρῃ ἀνεγκασθεῖσιν, ἀ μηδὲ ταῖς ἀκοαῖς προσέσθαι δυνατόν ἐγγύμεν. Ἀνοίξατε δὲ μοι λοιπὸν ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τῆς ἐφῶς τὴν ὁδὸν, ἣν ταῖς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατε· καὶ συγχωρήσατε ὁἴττον ὑμᾶς τε ὁμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας δήμεους ἐπιθεῖν χαίροντας, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁπάντων ὁμονοίας καὶ ἐλευθερίας οὐκ ἐπιδομένην χάριν ὑπερρυθμοῖς λόγων συνδήμασιν ὁμολογήσαι τῷ κρείττονι. ὁ celeriter vos omnesque alios populos lætus videre, et pro communi omnium concordia et libertate, orationibus auspiciatissimis faustissimisque verbis, debitam gratiam Deo agere possim. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης οἰκουμένης ἀγίας συνόδου· οὗ περὶ αὐτῆς ὁ Εὐσεβίος γράφει.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοιαῦτα συνέσεως ἔγραφε ῥήματα· ἐκράτει δ' οὖν ὁμῶς ἡ φιλονεικία, καὶ παρ' ἐπιπέδους ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, καὶ κρείττων ἦν ἡ ἐρις διαλλαγῶν. Οὕτε γάρ ἡ τοῦ κρυπτοῦντος σπουδὴ, οὕτε ἡ τοῦ διακονησαμένου τοῖς γράμμασι ἀρετὴ ἴσχυε· τοσοῦτον γὰρ εἶχον πείθεσθαι, ὥστε καὶ ἐπὶ μάλλον πρὸς ἄμυναν ἡρεθίζοντο· ὅθεν καὶ ἀπρακτος ἐπαυθεῖ ὁ τὴν εἰρήνην βραβεῦσαι ἀπεσταλμένος. Ὁρῶν τοίνυν ὁ βασιλεὺς τὸ δεινὸν κορυφούμενον, τὴν πολυθρόλλητον ἐκείνην σύνοδον κατὰ τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Νικαίαν συνεκρότει, γράμμασι τοὺς ἅπανταχοῦ ἐπισκόπους εἰς βριτὴν ἡμέραν μεταστελλόμενος. Ὁγήματά τε δημόσια τοῦτους ἦγον, ἴπποι καὶ ὄσει; καὶ ἡμίονοι· οὐκ αὐτοὺς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτοι τοῦτοις πρὸς θεραπεῖαν συνείποντο· ἦσαν δὲ σχεδὸν ἐκ πατῶν ἐπαρχῶν τε καὶ πόλειων, ὧν τὰς τε κλήσεις, καὶ ὧν ἐπισκόπουν πόλειων τὰς ὀνομασίας, ὁ πολὺς Ἀθανάσιος ἐν τῷ ἑαυτοῦ συνοδικῷ καταριθμήσεν. Ἦσαν δὲ ἀρχιερεῖς, ἀμφὶ τοῖς τριακισίοις δέκα πρὸς τοῖς ὀκτώ. Οὐχ ἦττους δὲ ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι συνεπόμενοι. Τῶν δ' ἀποστολικῶν θρόνων ἐκοινώνουν Ἀλέξανδρος μὲν ὁ Ἀλεξανδρείας τῆς πρὸς τῇ Μαρείᾳ λίμνῃ κειμένης· Εὐστάθιος τε, ἡδὴ τὴν πρὸς τῷ Ὁρῶντῃ ἐπιτραπέας Ἀντιόχειαν. Φιλογονίου γὰρ ἔρτι τὴν πρὸς Θεβν στειδαμένου, καὶ τὴν ἀμείνω βίον μεταιληχότος, τοῦτον οἱ τῆς ἐπαρχίας ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ἔτι δὲ καὶ ὁ κοινὸς τοῦ Κυρίου λαὸς, βίαν πλείστην ἐπαγαγόντες, ἐκ Βερρόας ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνελευκταν ἐπιπέριστον ἀπαγορεύοντα· ὁ φερώνυμος τε τῶν Ἱεροσολύμων Μιχαῆριος· Ἰούλλιος δὲ ὁ Ῥώμης, καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινου Μητροπόλεως. Ὁ μὲν ὁ Ῥώ-

A interveniente, sit amicitia. Reddite mihi quoque serenos dies et noctes securas, 559 ut mihi suavitas aliqua puræ lucis et tranquilla vitæ letitia deinceps servetur. Quod si non sit, illa mihi necessitas incumbit, ut suspiriis et lacrymis totus extenuer, et neque vitæ hujus tempus placide sustincam. Si enim tot Dei populi, hoc est conservi mei, tam iniqua et detrimentosa inter se de-certatione dissideant, quomodo fieri potest ut ipse deinceps animo consistam? Cæterum ut summum meum hac de re mœroreui amplius intelligatis, illud sic habete : nuper adeo, cum Nicomediæ essem, derepente, nescio quo urgente, in Orientem cogitavi. Et properantem me ad vos, cum majore jam ex parte vobiscum essem, nuntius hujus rei perculit, et consilium cœptumque meum disturbavit, meque retrocedere coegit, ne oculis conspicerer cogere quæ ne auribus quidem tolerare me posse judicavi. Aperite mihi, quæso, deinceps, per concordiam vestram, orientale iter, quod mutuis vestris contentionibus clausistis. Date mihi hoc, ut pro communi omnium concordia et libertate, orationibus auspiciatissimis faustissimisque verbis, debitam gratiam Deo agere possim. »

CAPUT XIV.

De prima universali sancta Nicæna synodo, quæ de ea Eusebius scribat.

Et imperator quidem prudenter hæc ita scripsit. Dissidium autem magis invalescebat : res omnis præter spem in deterius vergebat, et contentio impotens reconciliandi locum non relinquebat. Neque enim tam pium imperatoris studium, neque excellens illius, qui litteras attulerat, virtus, quidquam effecit. Et tantum abest ut ad gratiam redintegrandam homines persuaderentur, ut amplius etiam ad vindictam sint excitati. Quapropter infectis rebus ad imperatorem rediit, qui ad pacem componendam missus fuerat, Hosius. Itaque imperator, malum id ad summum excrescere cernens, decantatissimam illam in Bithynia Nicænam synodum promulgat, et litteris locorum omnium episcopos ad constitutum diem eo evocat. Illos publica vehabant vehicula et jumenta, publici equi et muli; nec ipsos tantum, sed etiam qui eos ministerii gratia comitabantur. Convenere eo fere ex omnibus provinciis et urbibus Patres, 560 quorum nomina una cum urbibus, quibus episcopali administratione præfuerunt, magnus Athanasius in synodali suo libro recensuit. Episcopi fuere circiter trecenti decem et octo, nec pauciores sacerdotes et diaconi, eorum comites. Apostolicas sedes tum tenere Alexandria ad lacum Mareoticum sitæ, Alexander : Antiochiæ ad Orontem ecclesia jam tum Eustathio commissa fuerat. Philogonio non ita pridem ad Deum recepto, et ad meliorem vitam translato. Hunc Eustathium, invitum admodum et reluctantem, vi plurima allata provinciales episcopi, sacerdotes, communisque Domini populus, ex Berrhœa ad eum thronum

pertraxerunt. Hierosolymis episcopatum gessit, suo respondens nomini, Macarius; Romæ Julius, Constantinopoli Alexander. Et Romanus antistes, propter ætatem decrepitam, Constantinopolitanus vero propter multam imbecillitatem, in sedibus suis remansere; sed eorum nomine bini presbyteri missi sunt, a Julio quidem Vitus et Vincentius, ab Alexandro autem duo alii, et vita et eruditione plurimum excellentes. Habebant ii ab illis mandatum et cautionem, ut in conventu locum illorum obtinerent, et quod ibi rite atque ordine actum decretumque esset, comprobarent. In synodo ea multi apostolicis donis pollebant: non pauci etiam, propter Christianam constanter obitam confessionem, stigmata et notas in carne circumferebant, præsertim ex episcopis, Paphnutius superioris Thebaidis, et Spyridon Cyprius Trimythuntis, et Hosius Cordubæ, et Jacobus Nisibis (sic enim Antiochia Mygdoniæ antea vocata est), qui etiam mortuos resuscitans in vitam reduxit et innumera alia miracula edidit: Meletius Sebastiaz, Basileus Amasæ, Nicolaus Myrorum, Gregorius majoris Armeniæ, Paulus Neocæsareæ in Euphratis ripa conditæ; qui ambarum manuum usu, Licinii improbitate, ignito ferro venis atque nervis, quibus vis movendi inest, perustis, orbatus fuerat. Et alii, quibus partim alter oculus stridenti ferro ademptus erat, partim poplites dextri cauterio mutilati, pedes ad gradiendum inutiles reddiderant. Inter quos et Paphnutius Ægyptius fuit, de quo sicut et de Spyridone postea dicemus. Atque, ut simpliciter dicam, martyrum plane populum in unum convenit cum. **561** Adfuere ibi etiam plurimi alii, ex præstantibus et laicis, docti et eloquentes, in primisque sacrarum Litterarum, nec non profanarum quoque disciplinarum peritia præclari viri, alterutri parti momentum afferre alacriter parati.

De eis porro qui ibi convenere, Eusebius Palæstinus in tertio ad Constantinum libro hæc refert: « Ex Ecclesiis omnibus quæ per Europam, Libyam et Asiam omnem sunt, ministrorum Dei columnæ convenerunt in una oratoria æde, perinde atque a Deo amplificata: Syri et Cælices, Phœnices et Arabes, Palæstini eisque vicini Ægyptii, Thebæi, Libyes atque a Mesopotamia venerant: quin et ex Persi le episcopus aderat. Neque Scythia in eo choro desiderabatur. Pontus quoque, Asia, Phrygia et Pamphylia delectos suos et præcipuos viros eo miserant. Aderant quoque Thraces, Macedones, Achæi et Epirotæ. Quin et qui iis longinquoires remotioresque sunt, advenerant. Ab ipsis quoque Hispanis celeberrimus ille (1) una cum aliis ibi considebat. Imperatoriæ sane urbis antistes propter ætatem senilem aberat, sed presbyteri ejus præsentibus vicem ejus implebant. Solus profecto et unus imperator Constantinus post sæcula condita, Christo Servatori suo, corona pacis vinculo contexta, de victoria contra hostes parta, ejusmodi divinum gratiarum actionis consecravit donarium, et

α μηs διὰ γῆρας βαθῦ, ὁ δὲ διὰ πολλὴν ἀσθένειαν ἀπελείφθησαν. Ἄντ' αὐτῶν δὲ κατὰ δύο πρεσβύτεροι διεπέμφθησαν· Ῥωμαῖοι μὲν Βίτων τε καὶ Βικέντιος· ἐκ δὲ Μητροπόλεως ἕτεροι βίω καὶ λόγῳ πολλῶ διαφέροντες· ἑγγύτη λαθόντες, τὸν τ' ἐκείνων τόπον ἀναπληροῦν, καὶ τοῖς καλῶς πραττομένοις συνθέσει. Πολλοὶ δ' ἦσαν ἐκείνων ἀποστολικῶς χάρισμασι διαπρέποντες. Οὐκ ἐλάχιστοι δ' ἔτι ταῖς δὲ Χριστὸν ὁμολογῶντας τὰ στίγματα τῆς σαρκὸς περιφέροντες· ἐκ μὲν τῶν ἐπισκόπων Παφνούτιος ἐκ τῆς ἄνω Θεβαΐδος, καὶ Σπυρίδων ὁ Κυπρίων τῆς Τριμυθούτων, καὶ Ὅσιος ὁ Κουρδοῦθης, καὶ Ἰάκωβος ὁ Νισίβης (Μυγδονία δὲ τῆς Ἀντιοχείας ἡ Νισίβις; πρότερον ἐκαλεῖτο), ὃς καὶ νεκροῦς ἀνιστῶν, τοῖς ζῶσι συνέτατε, καὶ μυρία εἰργάζετο θαύματα· Β Μελέτιος ὁ Σεβαστοπόλεως· Βασιλεὺς ὁ τῶν Ἀμασέων· ὁ τῶν Μύρων Νικόλαος, καὶ ὁ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας Γρηγόριος, καὶ Παῦλος ὁ Νεοκαισαρεῖα· ἐχθρὴ δὲ τῆ τοῦ Εὐφράτου αὐτῆ παράκειται· ὃς ἄμφω τῷ χεῖρι πεπηρωμένος ἦν, τῶν κινήτικων ὀργάνων διαθραυσθέντων πεπυρακτωμένῳ σιδήρῳ, προσβαλόντι τοῖς μέλεσι ταῖς Δικινίου κακοτροπίαις. Καὶ ἄλλοι, ὧν οἱ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν θάτερον σιζοντι σιδήρῳ εἶχον πεπηρωμένον· οἱ δὲ τὰς τῶν γονάτων ἀγκύλας τὰς δεξιὰς ἀκινήτους τοῖς καυστήρσιν ἐκέκτηντο. Ὡν μετεῖχε καὶ Παφνούτιος ὁ Αἰγύπτιος· περὶ οὗ καὶ Σπυρίδωνος ὑστερον ἐροῦμεν. Καὶ ἄλλῳ; εἰπεῖν, μαρτύρων ὄμιλος ἦν εἰς ἓν συνίων. Πλείστοι δὲ καὶ ἄλλοι ἐκ διαφόρων ἦσαν καὶ ἐκ λαϊκῶν, ἀγαθοὶ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ἐπίσημοι τε τῆ τε τῶν ἱερῶν βιβλίων παιδείᾳ, καὶ τῆ ἐξω σοφίᾳ διαπρεπεῖς, ἐκατέρους μέρεσι πρόθυμοι διδόναι βροπῆν.

Περὶ μέντοι τῶν συναληλυθότων ἐν τῷ εἰς τὴν Κωνσταντίνου τρίτῳ βιβλίῳ τὰδε ὁ Παλαεστίνος Εὐσεβίος ἱστορεῖ· « Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἀπασαν, Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια· εἰς τε οἶκος εὐκτήριος, ὡσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρουσ τε καὶ Κίλικας, Φοινικὰς τε καὶ Ἀραβίους, καὶ Παλαεστινοῦσ· καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θεβαίους, Λίβυας, τοὺς τε ἐκ Μέσης τῶν ποταμῶν ὀρωμένους. Ἦδη δὲ καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῆ συνόδῳ παρῆν. Οὐτε Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας. Πόντος τε καὶ Ἀσία, Φρυγία τε καὶ Παμφυλία τοὺς παρ' αὐταῖς εἶχον ἐκκρίτους. Ἀλλὰ καὶ Θράκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Ἡπειρώται· τούτων τε οἱ ἔτι προσωτάτω οἰκοῦντες ἀπῆντων· αὐτὸς τε Ἰσπανῶν ὁ πάνυ βοώμενος εἰς τῆ τοῖς πολλοῖς ἔμα συνεδρεῦον. Τῆς δὲ γε βασιλευούσης πόλεως· ὁ μὲν προεστὼς διὰ γῆρας ὑπέρει· πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες, τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν. Τοιοῦτον μόνος, ἐξ αἰῶνος εἰς βασιλεὺς Κωνσταντίνος Χριστῷ στέφανον δεσμῶ συνάψας εἰ-

(1) Hoc ipsi videlicet,

ρῆνης τῆ αὐτοῦ Σωτῆρι τῆς κατ' ἐχθρῶν πολεμίων Α
 νίκης θεοπραπές ἀνείθει χαριστήριον· εἰκόνα χο
 ρεῖας ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συστησάμενος.
 Ἐπει κατ' ἐκείνους συνήχθη λόγος ἀπὸ παντὸς
 ἔθνους τῶν ὑπὸ τῶν οὐρανῶν, ἀνδρες εὐλαβεῖς· ἐν οἷς
 ἐτύγγανον Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ
 κατοικοῦντες Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καπ
 παδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ
 Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς
 κατὰ Κυρήνην, οἱ τε ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰου
 δαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀραβῆς. Πλὴν
 ὅσον ἐκείνοις μὲν ὕστεροι τὸ μὴ ἐκ Θεοῦ λειτουργῶν
 συνεστάναι τοὺς ἀπαντας· ἐπὶ δὲ τῆς παρουσίας
 χορείας ἐπισκόπων μὲν κλήρος ἦν, τριακοσίων ὑπερ
 ακοντίζουσα· ἐπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων Β
 καὶ διακόνων, ἀκολουθῶν τε πλείονων, ὄσων ἐτέρων
 οὐδὲν ἦν ἀριθμὸς. Τῶν δὲ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν οἱ
 μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερότητι
 καὶ καρτερίας ὑπομονῇ· οἱ δὲ τῶ μέσῳ τρόπῳ κτε
 κοσμοῦντο. Ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν χιόνου μέκει
 τειμημένοι, οἱ δὲ νεότητι καὶ ψυχῆς ὀκμῇ δια
 λάμποντες· οἱ δὲ ἀρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς λει
 τουργίας δρόμον. Οἷς δὲ πᾶσιν ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἐκά
 στης ἡμέρας τὰ οἰτηρέσια διαψιλῶς χορηγεῖσθαι
 διετάξατο. Καὶ ὁ μὲν Εὐσέβιος ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῶν πρὸ τῆς συνόδου γεγενημένων· καὶ
 περὶ τῶν δύο φιλοσόφων τῶν παραδόξως πι
 στευσάντων Χριστῷ.

Τῆ δὲ γε Ἀρείου δόξῃ πλείστοι προσέκλιντο. Μά
 λιστα δ' αὐτὴν συνεχρότουσεν Εὐσέβιος ὁ τῆς Βηρυτοῦ
 μὲν πρότερον, εἶτα δὲ καὶ τῆς Νικομηδείας ἡγήσα
 μενος· Θεογνίς τε ὁ Νικαεὺς, καὶ αὐτῆς Νικαίας
 ἐπίσκοπος ὢν, καὶ Μάρις Καλκιδόνιος τῆς ἐν Βιθυ
 νίᾳ τὴν ἐπιτροπήν ἔχων. Πρὸς οὗ· γενναίως ἀντε
 φέρετο Ἀθανάσιος, τοῦ χοροῦ μὲν τῶν διακόνων ἐν
 Ἀλεξανδρείᾳ ἡγούμενος, σφόδρα δὲ τίμιος τῷ ἐπι
 σκόπῳ Ἀλεξάνδρῳ ἦν, ἅτε δὴ λόγῳ καὶ ἀρετῇ σε
 μνυνομένοις· ζεινὸς δ' ὢν διαλέγεσθαι, μέρος οὐκ
 ἐλάχιστον τῆς ἐν τῇ συνόδῳ βουλῆς ἦν· γνώριμὸς τε
 βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν ἐγένετο· ὢν χάριν πο
 λὺν τὸν φθόνον τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκίνησε κατ' αὐτοῦ,
 ὡς προϊούσης ἰστορίας δευχθήσεται. Πρὶν δ' εἰς κοι
 νὸν ἐλθεῖν ἀπαντας, εἶα δὴ φιλεῖ γίνεσθαι, οἱ τῶν
 διελέξεων ἑμπειροὶ ἀμύλλαν ἐποιοῦντο καὶ προαγῶ
 νας λόγων ὑπὲρ ὧν δόξῃς εἶχον. Τινῶν δ' ἐλκομένων
 τῶ τῶν λόγων τερπνῷ, παρὼν τι· τῶν βρολογητῶν
 λαϊκῶν, ἀκερατῶν δὲ φρονήματι κεκατημένον, Τὸ καθ'
 ἡμᾶς, ἔλεγε, δόγμα, οὐ λόγῳ ἀπάτη καὶ διαλεκτικῇ
 μεθόδῳ οἱ ἐξαρχῆς ἀντίστανται παρέδοσαν, γινώμη δὲ
 καὶ πίστει γυμνῇ, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἔργων ἐναρ
 γῶς ἡδρασμένον. Καὶ γε τοῖς περὶ Ἀρειον συνεβού
 λεισε μήτι νεωτερίζειν περὶ τὴν ἐξαρχῆς παραδο
 θεῖσαν πίστιν· ἀθασανίστως δὲ τὴν περὶ τὸ θεῖον
 σέβας προσέειπε δόξαν. Οἱ δὲ μὴ χρῆναι ἀντέλεγον
 δοκιμασίας δίχα ταῖς τῶν παλαιτέρων ἔπασθαι δό
 ξαις. Καὶ οἱ μὲν τὸν ὁμολογητὴν ἀποδοχῆς ἤξιον·

praclarum hoc apostolici chori apud nos exhibit
 specjmen. Quandoquidem ad exemplum Illius con
 ventus coactus est ex gentis omnis quæ sub cælo
 est, viris religiosis, in quibus erant Parthi, et Medi,
 et Elamitæ, et Mesopotamiam incolentes, Judæam
 quoque, et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phry
 giam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ
 quæ est circa Cyrenem, advenæ Romani, et Judæi
 et proselyti, Cretes et Arabes. Præterquam quod
 illic non omnes ex Dei ministris convenerant, in
 præsentī vero choro, episcoporum turba trecento
 rum numerum excessit. Qui vero eos comitati sunt,
 presbyterorum, diaconorum, acolythorum, alio
 rumque plurimorum, neque numerum inire erat.
 Inter eos autem Dei ministros alii quidem sapientie
 sermone, alii autem vitæ morumque firmitate,
 et patientiæ constantia enitebant : 562 alii rursum
 mediocribus dotibus ornati erant. Nonnulli porro
 aetate proveciore venerationem merebantur, non
 nulli juvenilibus annis animorumque vigore flore
 bant. Quidam etiam non ita dudum functionis suæ
 susceperant munus. Atque his omnibus quotidie
 imperator sumptus liberaliter præberi curaverat. »
 Hæc Eusebius.

CAPUT XV.

Quæ ante synodum sint acta : et de duobus philoso
 phis qui præter omnium opinionem in Christum
 crediderunt.

Plurimi sane Arii partibus addicti erant, maxi
 meque opinionem ejus comprobabant : Eusebius
 olim Beryti, postea vero Nicomediæ antistes : Theo
 gnis Nicææ ipsius, et Maris Chalcedonis Bithyniæ,
 episcopi. Quibuscum fortiter congregiebatur Atha
 nasius, inter diaconos Alexandriæ primarius, ipsi
 que episcopo Alexandro percharus : quippe præ
 clara doctrina et virtute præditus, et disputator
 gravis et acutus, non minima sane consilii synodi
 ejus pars, imperatori ipsi et familiaribus ejus egre
 gie notus. Quamohrem magnam contra se Ariano
 rum concitavit odium : sicuti historia procedente
 postea indicabimus. Prius autem quam omnes epi
 scopi in publicum coirent conventum, pro eo atque
 fieri consuevit, qui artium disserendi periti erant
 homines, quasi præludentes certamina, de senten
 tiis quas sequebantur et conteationes inibant. Et
 cum quidam disputationis voluptate longius pro
 ducerentur, ex confessoribus laicis aliquis, simplici
 prudentia ornatus, qui ibi aderat, Doctrinam,
 inquit, nostram non verborum fraude aut disserendi
 aliqua arte primi ejus actores atque adeo spectato
 res prodidere (1), sententia et fide nuda bonisque
 operibus simpliciter et aperte fundatam. Arianis
 idem suavit, ne quid de fide ab initio tradita nova
 rent, sed inexplorato sententiam de Numinis divini
 cultu complecterentur. At illi non oportere dixe
 runt, antiquorum, nisi inquisita re, recipere æni

(1) Christus videlicet et apostoli ejus.

tentias. Verum nonnulli quidem consilium confessoris minime contemnendum esse judicarunt; nonnulli autem, quod vera cum dicere scirent, sermones cum eo tum non conseruerunt.

Sed et multi ex Græcorum philosophis disputationibus se immiscuerunt: alii quidem, ut quænam esset religio nostra discerent, **563** alii vero quod indignarentur, per Christianismum nuper admodum ortum Græcæ superstitionis imposturas supprimi et perire. Atque ii professionem nostram in contentiosam controversiam trahebant, ut propter intestina dissidia pessum iret minusque vulgo grata esset. Horum quidam, arte dicendi sese ambitiose venditans, sacerdotibus nostris insultabat, et nugæ ac deliramenta dicta eorum esse cum reprehensione obijciebat. Ejus tam arrogantem superbiam simplex quidam senex non ferens (creditur autem celebris ille et magnus Spyridon fuisse), cum eo disputatione est congressus. Et temeraris quidam ea res risui fuit: qui vero æquiores humanioresque erant, verebantur ne ab homine arte multa instructo, vir Græcarum disciplinarum prorsus expertus, ludus fieret, et tamen dignitate tanta spectatum inhibere reformidabant. Itaque cum id ei permissum esset, In nomine Jesu Christi, philosopha, inquit, audi. Unus est Deus cæli et terræ, visibiliumque et invisibilium omnium conditor, qui universa hæc virtute Verbi producit et sustinet, et sanctitate Spiritus ejus stabilit et confirmat. Id Verbum, quod a nobis Filius Dei nominatur, errorum et seductionem humani generis miseratum, natum est ex muliere, et humanum substantialiter recepit corpus, mortuum etiam est pro nobis, et resurrexit. Et veniet primo quoque tempore, factorum cujusque quæsitur et iudex. Hæc sic se habere, citra curiosam inquisitionem cognosces: ita credimus. Nec tu, quomodo hæc sint, quære: neque rationem eorum arguere aut explorare aude. Superant enim hæc rationem, et cognitionem omnem longe præcellunt. Et paululum conticescens: Credisne, inquit, hæc? responde. Ad hæc primum hiantiore consternatus philosophus, deinde, credere se, dixit: victumque esse statim confessus, eadem quæ divinus ille senex sentiret, se quoque sentire constituit: atque ut et alii eundem reciperent animum, operam dedit, jurejurando confirmans omnibus, non sine divino Numine religionem se complexum, sed arcana quadam vi ad sacra Christianorum traductum esse.

Idem postea Alexandro episcopo Constantino accidisse dicunt. Vixit post synodum Constantinus Byzantium venerat, cum quidam Græcorum philosophi accedentes, cum reprehenderunt, **564** quod se illegitimo religionis cultui dedisset, ac res divinas novasset, sacra alia quam majores ejus coluissent, et tot sæculorum tempora tulissent, sectatus. Et ut periculum eis de nova opinione facere, atque cum episcopo sermones conferre liceret, rogarent. Atque ille, tametsi inexercitatus et artium disserendi imperitus, vitæque tantum integritate fretus (erat enim, ut vix alius quisquam, honestus et bonus) tamen imperatore jubente, colloqui

Α οὐ ἐξ τοῦ διαλόγου ἡσυχίαν τριτίως ἦγον, τὰ ἑθὺς διακούοντες.

Πολλοὶ γὰρ μὴν καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων μετεῖχον τῆς διαλέξεως· οἱ μὲν δὲ τι ποτέ ἐστι τὸ ἡμέτερον μαθεῖν ἐπιέμενοι, οἱ δὲ παρήσαν ἀσφάλωντες, οἷς διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἐώρων προσφάτως ἄρτι τὴν Ἑλληνικὴν τερθραῖαν ἀπολλυμένην. Καὶ εἰς ἑρίδας τὸ ἡμέτερον ἔβαλον· ἐν ὧς στασιάζον ἐναντίον καθίστηται, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπρόδεκτον εἶη. Καὶ τις αὐτῶν ἐπὶ φιλοτιμίᾳ λόγων κομπάζων, καὶ τοῖς ἱερῶσιν ἐπιτιμᾶζων, πολλὴν ἐκείνων καταγγέλλει ἐρεσχελίαν. Οὗτινος τὸν τύπον ἀπλοῦς τις γέρων μὴ ἐνεγκῶν (λόγος δ' ἔχει τὸν πολὺν καὶ μέγαν εἶναι τοῦτον Σπυριδῶνα) εἰς ἀμιλλαν καταστήναι λόγων. Καὶ τοῖς μὲν προπετέσι γέλως ἐδόκει· ὅσοι δ' ἦσαν ἐπεικτεῖ· δι' αἰδοῦ· ἐποιοῦντο μὴ ὑπ' ἀνδρὶ τεχνίτῃ γελοῖος ὁ γέρων φανείη, τέχνης τῆς Ἑλληνικῆς παντάπασιν ἄμοιρος ὢν· ἐπέειπεν γὰρ εἰσάγων ἠύλαβοῦντο τὸν ἄνδρα τοιοῦτον ὄντα. Ἐπεὶ δὲ εἶαταν, Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, φιλόσοφε, ἔλεγεν, ἄκουσον. Εἰς ἐστὶ Θεὸς οὐρανόθεν καὶ γῆς καὶ πάντων, ὅσα τε ὁρατὰ καὶ ὅσα ἀόρατα, δημιουργός· ὅς πάντα ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου παράγει, καὶ τῇ ἀγασίᾳ τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος ἑδραῖοι. Οὗτος οὖν ὁ Λόγος, ὃν ἡμεῖς Υἱὸν Θεοῦ ὀνομάζομεν, τὸ ἀνθρώπινον τῆς πλάνης οἰκτεῖρας, τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς, καὶ ἀνθρώπινον οὐτιοῦται σῶμα, καὶ θνήσκει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνίσταται· ἤξει· δὲ ὅσον οὐρανῶν ἐκάστῳ πεπραγμένων ἐξεταστής. Ταῦτα γνώσει πολυπραγμοσύνης ἐκτός· οὕτω πιστεύομεν ἔχειν. Μὴ τοίνυν πῶς ταῦτα ζῆτει, καὶ τὸν τρόπον ἐλέγγειν πειρῶ· ὑπερὶ γὰρ λόγον ταῦτα, καὶ γνώσιν πᾶσαν ἐν δευτέρῳ τίθει. Καὶ μικρὸν ἐπιτρέχων, Πιστεύεις ταῦτα; ἀπόκριται, ἔφη. Ἐπὶ τοῖς ἀθανάτης γενόμενος ὁ φιλόσοφος, εἰτα πιστεύειν ἔλεγε· καὶ τὴν ἤτταν εὐθὺς ὁμολογεῖ· καὶ τὰ ἴσα δοξάζειν ἤρειτο τῷ θεῷ πρεσβύτῃ· καὶ τοῖς ἄλλοις τὸν ἴσον τρόπον διατεθῆναι ἐσπούδαζε, πᾶσιν ἐπορνούμενος, μὴ ἀνευ θείας μοίρας ἐπὶ τὸ σέβας ἐλαύνεσθαι· ἀρρήτῳ δὲ βίᾳ ἐπὶ τὰ Χριστιανῶν μετατίθεσθαι.

Τὸ δ' αὐτὸ φασὶν ὕστερον γενέσθαι τῷ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τῆς Κωνσταντινου προεδρεύειν λαθόντι. Ἄρτι γὰρ Κωνσταντίνου μετὰ τὴν σύνοδον παρελθόντος εἰς τὸ Βυζάντιον, τινὲς τῶν Ἑλλήνων προσιόντες τούτῳ φιλόσοφοι ὑπὲρ μέγαν ἐποιοῦντο, ὅτι μὴ προστηκούσῃ θρησκείᾳ ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν, καὶ ὡς νεωτερίζου περὶ τὸ θεῖον, τὸ δόξαν τοῖς προγόνοις πολιτεύεσθαι ἠρημένος, καὶ οὗς ὁ μέγας αἰὼν ἐκ παλαιοῦ ἤνεγκε. Πείραν δὲ καὶ τῆς προσφάτου δοξῆς ἦσαν λαβεῖν· καὶ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς λόγους ἤκειν κατηντιόλου. Ὁ δὲ καίπερ ἀτριθῆς καὶ ἀπειρος ὢν τῶν τοιούτων λόγων, μόνῳ δὲ τῷ βιοῦν πεποιοῦς (ἐγένετο γὰρ εἶπερ τις καλὸς τε καὶ ἀγαθός), διαγωνί-

σασθαι πείθεται, τοῦ κρατοῦντος κελεύσαντος. Πολ-
λῶν δ' ἐν ταυτῷ προσόντων, ἕνα τὸν τῶν ἄλλων
διαφωρότατον ἐπιεγγίαι· ἦται· τοὺς δ' ἄλλους ἐν
ἡσυχίᾳ μένοντας ἀκροᾶσθαι. Ἐνὸς οὖν τὸν ἀγῶνα
ἀναδεξαμένου, Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἀλέ-
ξανδρος ἔλεγεν, ἐπιτάτω σοι μὴ καλεῖν. Ὁ δὲ, ἅμα
τῷ λόγῳ τὴν γλῶτταν δεθείς, ἀφωνος ἴστατο, δια-
νεύων τοὺς ἄλλους, καὶ ἐκπληττόμενος τῷ πραχθέντι.
Πιστεύειν δὲ σχηματίσας, καὶ τῶν δεσμῶν λυθείς,
πέτρα τὴν τοῦ μυστηρίου ἐλάμβανε δύναμιν. Καὶ τὰ
μὲν ὧδε ἔσχεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἦς εἰσῆει ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν σύνοδον· καὶ
δημηγορεῖ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἱερέν ἐκείνῳ χο-
ρόν.

Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπινίκιον ἑορτὴν τῆς κατὰ
Λικινίου μάχης τελέσας, εἰς Νίκαιαν καὶ οὕτως
ἀπήντα, μέγιστον ἐν τοῖς βασιλείοις οἶκον εὐτρεπίσας,
βῆθρα πολλὰ ἐκατέρωθεν παρεσκεύαζε, καὶ θρόνους
ἀποχωρῶντας τοῖς συνεληλυθόσι τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν,
συμπαρεκτεινομένοις τοῖς τοίχοις· καὶ δῆθ' ἐκάστην
τὴν προσῆκον εὐτρεπίσας γέρας, εἰσιέναι κατὰ τάξιν
πάντας ἐκέλευεν. Ἐπεὶ δ' ἔδωκε καὶ αὐτὸν τῆς
βουλῆς κοινωνῆσαι, ἔσχατος σὺν ὀλίγοις κἀκείνος
εἰσῆει, μέγεθος μὲν ἀξιάγαστον ἔχων, ὧρα δὲ δια-
λάμπων φαειοῦ, ξένην δὲ τινα καὶ ἐπιεικῶς τέρ-
τουσαν τῶν προσώπων ἐπικαθημένην φέρων αἰδῶ.
Ἦς ἐμμένου δὲ τῇ ἀξίᾳ θρόνον τεθέντος, ὅς αὐτῷ
κατεσκεύαστο, οὐ πρότερον ἤρθετο καθῆσθαι, πρὶν
ἂν πρὸς τῶν ἐπισκόπων ἐπιτραπέη. Τσαύτη τις
ἐπιεικεία συγκεκραμένη τῇ τῶν ἀνδρῶν εὐλαθείᾳ
τῷ κρατοῦντι προσῆν. Καὶ δὴ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ
συλλόγου προτραπέη· ἐκαθέσθη· σὺν αὐτῷ δὲ ἅμα
καὶ ὁ θεῖος ἐκείνος χορός. Ἠσυχίου γοῦν καὶ ἀθορύ-
θου γενομένης σιγῆς, πρῶτος ὁ τῆς Ἀντιόχου
Εὐστάθιος ἐγκωμίοις λόγων τὴν βασιλικὴν ἐκείνην
οἶα τισι νεοδρίπτοις ἄνθεσι περιέστεφε κεφαλὴν,
καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα κατεσπουδαζόμενον ἐκείνην γε-
ραῖρων, ταῖς εὐφημίαις ἠμειβετο. Παραπλήσια δὲ
καὶ ὁ Παμφίλιος Εὐσέβιος διεπράττετο ἀναστάς·
προσεφώνει μὲν γὰρ ἐκείνῳ τὸν αἰνετήριον χρι-
στῆριον δὲ δι' αὐτὸν καὶ τὸν ὕμνον ἀνετίθει θεῷ.
Τούτων δὲ παυσαμένων, καὶ αὐθις σιγῆς γενομένης,
ὁ βασιλεὺς αὐτόθεν ἐκ καθέδρας τοῖς πραινετικοῖς
ἐγρήτο τῶν λόγων, προτρέπων αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν·
καὶ τὴν μὲν ἰδίᾳ ἐκάστην προσοῦσαν λύπην τὸ γε-
νῶν ἔχον ἐκέλευεν ἀμελεῖν· πολλοὶ γὰρ ἀντεγκα-
λοῦντες ἦσαν ἀλλήλοις, καὶ καιρὸν οἰόμενοι· ἔχαιν τὰ
λυπούντα διορθώσασθαι ὑπὲρ ὧν πρὸς ἀλλήλους
διεπληκτίζοντο, βιβλία γράφοντες ἐνεχειρίζον βασι-
λεῖ. Εὐχερῶς δὲ τούτου συμβαίνοντος, εἰς ῥητὴν
ἡμέραν ἐκέλευεν ἕταρον διασκεπτεσθαι περὶ τού-
των ἐπὶ μόντοι τὴν περὶ τῆς πίστεως προκειμένον
ἀρτίως χωρεῖν. Πολλοὶ δὲ, οἷς φίλον καὶ ἐπιπολὺ
ἀπεχθάνεσθαι καὶ τινὰς αὐθις τῶν ἐπισκόπων ἐγρά-
φοντο· καὶ ἐγγράφως καὶ ταῦτα βασιλεῖ ἔδωσαν.
Οἷς πᾶσι δεσμὸν ἐπιθείς, καὶ τῷ σφραγιστήρι δικτυ-

A congressum non detraxit. Et cum permulti phi-
losophorum convenissent, ut ex omnibus alii præ-
stantissimus unus ad disputandum deligeretur,
alique taciti et quieti sedentes auscultarent, pe-
tit. Ita uni ad certamen progresso: In nomine
Jesu Christi, Alexander inquit, tibi, ut ne loquar,
impero. Atque ille una cum hoc verbo lingua ejus
impedita obtinuit, eo, quod sibi acciderat, facto,
reliques per nutum admonens atque exterrens. Et
cum signis manuumque gestu credere se significas-
set, cum lingua soluta simul vocem recuperavit.
Sic scilicet ille experientia ipsa vim et documentum
mysterii cepit. Atque hæc sic gesta.

CAPUT XVI.

Ut imperator synodum ipsam ingressus sit: et oratio
ejus, quam ad sacrum episcoporum ordinem
habuit.

Imperator ipse quoque, ubi festo die propter vi-
ctoriam a Licinio reportatam peracto, Nicæam venit,
maximum in imperiali palatio ædificium exornavit,
et subsellia sediliaque satis multa, qui convenerant
sacris viris, parietibus quoque productis, fieri cu-
ravit: et unicuique congruenti habito honore, or-
dine eos omnes ingredi jussit. Cum vero ei vide-
retur ut et ipse in consilium prodiret, postremus
omnium cum paucis ingressus est, digna prorsus
admiratione corporis proceritate vultuque læto
conspicuis, et novam quamdam gratam atque de-
centem, quæ in facie ejus insidebat, præferens ve-
nerationem. Et submissiore, quam amplitudo ejus
ferret, throno, qui ei paratus fuerat, positio, non
prius sibi considendum putavit quam id ei ab epi-
scopis permetteretur. Tanta in imperatore humani-
tas cum reverentia qua viros illos prosequabatur,
conjuncta inerat. Et tandem primus ipse in con-
ventu admonitus consedit, et cum eo simul sacer
ille chorus. 565 Ibi, cum altum esset silentium,
primus Antiochenæ Ecclesie episcopus Eustathius,
orationis laudibus, perinde atque recens decerptis
floribus, imperiale illius caput exornavit, specta-
tumque divinis rebus curandis studium ejus legi-
timo honore et fastis omnibus compensavit. Iti-
dem et Pamphili Eusebii assurgens egit: verba
enim ad eum, quibus virtutes ejus laudibus vehe-
bat, fecit, et per eum gratiarum actiones et hymnos
Deo sacravit. His finitis, silentio rursus facto, im-
perator ex ipsa cathedra exhortatione usus est,
qua illos ad concordiam excitavit, et quem quisque
privatim haberet dolorem, eum in præsentia post-
ponere jussit. Permulti namque alius alium accu-
saverant: et tempus datum esse putantes quo quod
cuique argeres et averti curarique posset, de quibus
rebus inter se conflictabantur, de eis libellos im-
peratorii obtulerant. Quos cum non gravate rece-
pisset, ad certum diem postea de eis se deliberatu-
rum dixit, atque in præsens, ad id quod de fide
propositum esset, agendum, procedere jussit. Mul-
ti siquidem, qui libenter diutinas et acres etiam
inimicitias gererent, episcopos quosdam crimina-

bantur, et querelas suas scriptas imperatori dabant. Quibus ille omnibus colligatis, sigillum annuli sui impressit, eosque diligenter servari præcepit. Post conventionem eam, dies constitutus cum venisset, libellos eos omnes in manibus tenens: Hæc, inquit, querelæ et accusationes magno illi Judici decidendæ remittuntur, statumque tempus extremi iudicii sit dies: cui iudici occulta etiã manifesta sunt. Mihi quidem homini, errori obnoxio, nefas esse videtur ecclesiasticorum virorum accusationes recipere et audire. Neque etiã omnino convenire puto, Dei ministros tales se præstare debere, ut vel a me vel ab alio iudicentur. Si namque sacerdotum delicta plurimis innotescant, maxima præbetur eis offendiculi occasio, qui impune nullo timore peccare constituere. Quapropter agite, Christum æmulati, per mutuam veniam alius alii commissa remittamus. Oportere siquidem remitti ab eo debita, ille dicit, qui ipse gratiam delicti petat. His verbis dictis, libellos in conspectu eorum combussit, juratus, nihil se prorsus quæ in eis scripta essent legisse.

566 Addidit et illud: Si in episcopum incideret, alienum conjugium violantem, se purpura sua piaculum id obiecturum esse, ne tam sædum facinus spectatoribus occasionem mali crearet.

Atque hæc quidem sic ante communem conventum acta. In consessu autem Patrum, oratione ad concordiam eos cohortans, de dogmatibus fidei consultare et sententias per suffragia dicere iussit. Quæ vero tum ad eos dixit in summa hæc sunt: « Gratias quidem, inquit, rerum omnium causa, sed hujus potissimum conventus nomine, ago Deo, Patres et fratres charissimi. Recte enim sic vos appello, quando hanc mihi communis Servator omnium nostrum concessit gratiam, ut felicius etiã mihi quam votis optare sim ausus, res ceciderit. Tantam namque sacerdotum Dei in consilio et conventu uno frequentiam, illo concedente intueri, an non ingentis felicitatis loco habendum? sed pervehiim vos omnes, eadem cogitantes, et animorum consensu in eadem sententia consistentes, videre. Rebus enim malisque adeo, quæ quis eloqui possit omnibus, longe deterius mihi esse duco, quod Ecclesiam Dei seditionibus inter se dissidentem et contrariis hostiliter sententiis conflictantem cerno. Quandoquidem autem (quod sane factum nollem) quæ ad me relata sunt omnibus jam innotuere, quo dolore animum meum perculsum esse putatis, cum seditionibus involutos esse vos audirem? Quod minime omnium a vobis factum oportuit, qui Dei ministri et pacis præcones designati estis. Quis jam aliis quietam conscientiam sequi persuadere, quando vos tam hostiliter arma sumitis et inter vos depugnatis? Quam ob causam hanc sacram coegi synodum, qui imperator et conservus vester sum. Et hæc a vobis unam peto gratiam, quam cum a me vobis recipere, tum vos mihi dare est æquum, ut rebus quæ seditionem hanc peperere in medium prolatis, controversisque quietis consiliis decisis, ad pacem, pro ea

ἂν ὑποσημειώμενος, ἀσφαλῶς τηρεῖν παρηγγύα. Μετὰ δὲ τὴν σύμβασιν, ἀνικομένης τῆς προθεσμίας, τὰ βιβλία παρόντων ἀπάντων ἐπὶ χεῖρας φέρων, Αὐταὶ μὲν. ἔφη, αἱ κατηγορίαι τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ κριτῇ ἀνεῖνται, καὶ καιρὸς αὐταῖς ὁ τῆς ἐσχάτης κρίσεως ἐστίν, ᾧ δῆρα καὶ τὰ φανῆ καθίσταται· ἐμοὶ δὲ οὐ θέμις, ἀνθρώπῳ ἐφαμάρτυ γε ὄντι, ἀνδρῶν ἱερῶν κατηγορίαις ἀναδέχεσθαι, καὶ εἰς ἀκρίβειαν καθιστᾶν. Μηδὲ γὰρ ὅσιον ἐμοίγε χρῆναι λειδογιστῆ, Θεοῦ λειτουργοῦς καθεστῶτας, τοιοῦτους ἑαυτοὺς παρέχειν, ὡς παρ' ἐτέρων ἢ ὑφ' ἑμῶν κρινεσθαι. Τῶν γὰρ πλημμεληθέντων τοῖς ἱεροῦσι δῆλων καθισταμένων τοῖς πλείστοις, πρόφασις σκανδάλου ἀνακύπτει· πλείστη τοῖς ἀδελῶς ἀμαρτάνειν ἐθέλουσιν. Ἄγε οὖν Χριστὸν μιμησάμενοι, τῇ πρὸς ἀλλήλους συγγνώμῃ τὰ ἑαυτῶν θεραπεύσωμεν· ἀφίενοι γὰρ φησι τὰ ὀφειλόμενα δεῖν τὸν ἀφέσεως τυχεῖν ὀρεγόμενον. Ταῦτα λέγων, τὰ βιβλία παρβήσας κατέκαυσεν, ἐπομνύμενος· μηδὲν τῶν ἐγκριμένων τοῖς γράμμασιν ἀναγνῶναι. Προσετίθει δὲ τοῦτοις, ὡς εἰ γε καὶ ἐπισκόπῳ ἐνέτυχε γάμον ἀλλότριον διορῦτοντι, συγκαλύψαι ἂν τῇ πορφυρίδι· τὸ ἄγος, ἵνα μὴ τοὺς θεωμένους ἢ τῶν δρωμένων ὄψις εἰς βλάβης πρόφασιν περιστῇ.

Ταῦτα μὲν πρὸ τῆς κοινῆς συναλεύσεως· τότε δ' οὖν τοὺς πρὸς ὁμόνοιαν παρακλητικούς διελθὼν, περὶ τῶν δογματικῶν τῆς πίστεως τὴν σχέψιν ποιῆσαι· κατὰ γνώμην ἐπέτρεπεν. Ἄ δ' οὖν διελέγετο τοῦτοις, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν, ἦσαν ταῦτα· « Χάρην μὲν εἶδέναι Θεῷ πάντων ἕνεκεν ἔλεγεν· οὐχ ἤρτον δὲ τῷ παρόντι συλλόγῳ, ᾧ φίλοι καὶ πατέρες καὶ ἀδελφοί· καλῶ γὰρ ὑμᾶς οὕτω, τοῦ κοινῶ Σωτήρος ἡμῶν ταῦτα χαρισάμενους. Καὶ πλείον γὰρ ἢ κατ' εὐχὴν ἐμοίγε περιστῆ τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ τοσοῦτους ἱερέας Θεοῦ, ἐς ταυτὸ σμωδραμόντας ἀξιοῦσθαι ὄρῃν, πόσου ἂν τις θεῖη; Ἀλλὰ γε βουλομένη ἂν ἀπαντας ταῦτα μὲν θεᾶσθαι φρονούντας, συμφωνίᾳ δὲ ψυχῆς ἐπὶ μῖα ἐστάναι τῆς γνώμης. Παντὸς γὰρ ἐμοίγε χεῖρον, καὶ ὅσου ἂν τις εἴποι κακοῦ ἐπέκεινα κρίνω, τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ ὄρῃν στασιάζουσαν, καὶ εἰς ἀντιπάλους διακρίνεσθαι δόξας. Ὅπηνίκα τοίνυν, ὡς γε μὴ ὤφελε, καταφανῆ ἄ μοι προσηγγέλη ἐγένετο, πῶς δοκεῖτε δέδηγμα, τὴν ψυχὴν στασιάζειν πεπυσμένο· ὑμᾶς; οὐδ' ἤκιστα γε προσῆκε, Θεοῦ λειτουργοῦς καὶ βραβευτὰς εἰρήνης καθεστηκότας. Τίς γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους πείσειεν ἡρεμεῖν, ὑμῶν οὕτω διὰ μάχης ἰόντων καὶ κατ' ἀλλήλων ὀπλιζομένων; Ἐνθεν τοι καὶ τὴν ἱερὰν ὑμῶν συνεκρότησα σύνδον, βασιλεὺς τε ὢν καὶ συνθεράπων ὑμέτερο. Καὶ γε μίαν αἰτῶ χάριν, ἣν ἐμέ τε λαβεῖν, καὶ ὑμᾶς πάντως δοῦναι δίκαιον· τὴν δὲ εἶναι τὰ τὴν στάσιν γεννήσαντα ἐπὶ μέσου προθεῖναι, καὶ τὴν ἀμφισβήτησιν ἡσυχῇ διαλυσαμένους, εἰς εἰρήνην κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν χάριν ἄγειν πάντας, καὶ τὸ ἀστασίαστον τῷ δόγματι ἐπιγορηῆσαι· ἵνα συναγα τοσοῦτω θεῷ στρατῷ καὶ κατὰ τεῦ φθονεροῦ δαίμονος κοινὸν ἀναστήσω τὸ τρόπαιον· εἰς τῶν παλαμναίων τυράννων ἐκποδῶν ὡς τάχος

γεγενημένων, οὐ τὰ φλα ἐκείνη ἦσαν διαπρατόμε- **A**
νοι, ἀμηχανήσας, τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον ἀν
ἐρρίπισε, νεμεσῶν δὲ καὶ τοῖς ἡμετέροις ἐπιτιθέ-
μενος ἀγαθοῖς. Διὸ δέομαι ὡς Θεοῦ παρόντος, ἕκα-
στος διαβρίβας εἰ τι ἄχθος ἐντριβὲν ἔχει, τῷ τῆς
κοινῆς ὁμονοίας προσίτω καλῶ. Μηδὲ γὰρ ἀν τὰ
κοινὰ καλῶς ἔχειν οἰσέσθω τις, τῶν καθ' ὑμᾶς οὕτως
ἐν στάσει καθεστῶτων καὶ διχονοιαῖς. Καὶ γὰρ ἀν
εἴη δεῖνόν καὶ τῶν ἀγαν ἀτόπων, εἰ τῶν πολεμίων
οὕτω καταλυθέντων, οὐδενὸς δ' ἔτι ἀντιτείνειν τολ-
μῶντος, ὑμᾶς κατ' ἀλλήλων ὀπιλίζεσθαι· καὶ τοῦτό
γε εἰς ἡδονὴν καθεστάναι τῶν πολεμίων καὶ εἰρωνα
γέλωτα· καὶ ταῦτα περι οὐρίων διαλεγόμενος πραγ-
μάτων, οἷς ἡ τοῦ Πνεύματος διδασκαλία διαβρήδην
εἰσηγεῖται τὸ ποιητέον. Ἡ τε γὰρ τῶν ἱερῶν Εὐαγ-
γελίων γραφή, τὰ τε τῶν ἀποστόλων θεόπνευστα **B**
ῥήματα, πρὸς ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ προφητῶν ἀρχαῖα
θεσπίσματα σαφῶς ἀ χρῆναι περὶ Θεοῦ λέγειν τε καὶ
φρονεῖν ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσι. Καὶ τοίνυν τὴν ἔριν ὡς
κέρβιυτέρω βλάδοντες, ἢ τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον
ἀνηρέθισε, τοῖς θεορρήτοισι διδάγμασι τῶν ἀμφηρί-
στων τὴν λύσιν ζητήσωμεν. Καὶ γε βρόδια, ὡς γε
εἰμαι, ἐσεῖται ἢ εὐρεσις, εἴπερ βουλοίμεθα. »
oracula, manifesto nos quæ de Deo et dicere et sentire oporteat, erudiunt. Itaque, quæ sacrum
hoc bellum excitavit, contentione quam longissime **et inventu facile erit, si voluerimus. »**

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

*Περὶ τῆς ἡ σύνοδος ὤρισε· καὶ περὶ τοῦ ἀγίου **C**
συμβόλου.*

Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια οἶα παῖς
φιλοκάτωρ τοῖς ἱερεῦσιν ὡς πατράσι προσφέρων,
τὴν ἀποστολικὴν συμφωνίαν ἐπραγματεύετο. Ἐπι-
συνείρων δὲ καὶ ἄλλα, ἐξῆς περὶ τοῦ δόγματος ἀνα-
κινεῖν ἐπέτρεπε τὴν διάλεξιν. Καὶ παρήγετο μὲν εἰς
μέσον ὁ Ἄρειος· καὶ τῶν ἐκείνη προβαλλομένων
ἀκριβῆς ἡ βῆσσανος ἦν· ἐφυλάττοντό γε μὴν προπετῆ
τὴν ψῆφον ἐπὶ θάτερον ἀγειν. Οἶα δ' ἐν τῷ τρίτῳ
πρὸς Κωνσταντίνον βιβλίῳ καὶ περὶ τούτων φησὶν
ὁ Εὐσέβιος, χρωῶν διαλεξίν. « Πλείστον δὲ τῶν ὑφ'
ἐτέρῳ τάγματι προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμφιλο-
γίας τὰ πρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικακῶς ἐπηκροῶτο
ὁ βασιλεὺς τῶν πάντων, σχολῆ τε εὐτόνῃ τὰς προ-
τάσεις ὑπεδέχετο· ἐν μέρει τε ἀντιλαμβανόμενος **D**
τῶν παρ' ἐκατέρου τάγματος λεγομένων, ἡρέμα
συνῆγε τοὺς φιλονεικῶς ἐνισταμένους· πρᾶτως τε
ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ἐμίλλας, ἐλλογιζῶν τε
τῆ φωνῇ, ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκύτερός
τε· ἦν καὶ ἡδὺς, τοὺς μὲν συμπεῖθων, τοὺς δὲ καὶ
σιωπῶν τῷ λόγῳ, τοὺς δ' εὖ λέγοντας ἐπαινῶν, πάν-
τα· τε εἰς ὁμόνοιας ἐλαύνων, ἐμογνώμονάς τε καὶ
ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητούμενοις ἅπασιν
ἐπισταυρὸν κατεστήσατο· ὡς ὁμοφώνως μὲν κρατή-
σαι τὴν πίστιν, τῆς δὲ σωτηρίου ἐροσῆς τὴν αὐτὴν
παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρὸν. Ἐκυροῦτό
τε ἡδὲ καὶ ἐγγράφως δι' ὑπόσημειώσεως ἐκάστου
τα κοινῇ δεδομένα. »

ues se salutiferum festum celebraturos profiterentur. Decreta quoque communia in scriptum relata,
et uniuscujusque subscriptione roborata. »

CAPUT XVIII.

*De quibus rebus synodus decreta fecerit, et de sancto **C**
fidei nostræ symbolo.*

Hæc illi, aut certe hisce similia, veluti pius fi-
lius, ad episcopos, tanquam patres, dixit. Alia
quoque addidit, quibus disputationem de doctrina
moveri permisit, apostolicam concordiam inducere
studens. Et productus est in medium Arius, atque
de eis quæ ab ipso in quæstionem deducta fuerant,
diligens et accurata disquisitio facta. In primis
vero cavebatur ne temere atque præcipitanter in
alterutram partem sententiæ proferrentur. Quæ
porro hisce de rebus in tertio ad Constantinum
libro Eusebium memoret, referenda censui. « Plu-
rimis sane argumentis a parte altera prolatis, ac
multa primum disputatione hinc et inde instituta,
patienter admodum omnia audivit imperator, et
intenta diligentia propositas quæstiones sustinuit:
seorsimque deinde quæ ab utraque afferebantur
parte excipiens, paulatim eos qui ardore conten-
tionis acrius ferebantur, conciliavit, et placide
cum unoquoque agens, atque Græco sermone
utens, quod et hujus imperitus non esset, suavem
et jucundum se exhibuit. Et his quidem persua-
dens, illis vero sermone silentium imponens, nec
non recta dicentes laudans, **568** omnes autem
ad concordiam excitans, in eandem opinionem et
sententiam de rebus in controversiam deductis
omnibus omnes perduxit, ita ut in professione
eadem fidei consentirent, et eodem tempore om-

Hæc propterea hic inserui, ut professionis fidei A testimonium etiam ab hostium confessione momentum et pondus aliquod habeat, ne quis objicere aut cavillari queat, idiotas et indoctos prorsus fuisse, qui eam in scriptum retulere. « Eorum enim, inquit Eusebius, qui Nicææ convenerunt, servorum Dei, alii quidem præcellerunt sapientiæ sermone, alii vitæ gravitate. » Et imperator ipse præsens, omnes ita ad concordiam producens, consentientes effecit. Sedenim professio fidei a trecentis decem et octo episcopis in scriptum relata, atque ab eisdem et simul a sapientissimo Constantino adnotationibus confirmata, quæ etiam nunc Ecclesiis olim tradita obtinet, de verbo ad verbum sic habebat : « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, visibilibus et invisibilibus omnium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre, unigenitum : hoc est, ex substantia Patris : Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum; consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem, descendit, et incarnatus est, homo factus et passus, et resurrexit tertia die. Ascendit in cælos, et venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, fuisse aliquando tempus cum non esset, aut non fuisse priusquam genitus esset, aut ex non existentibus factum esse, aut ex alia subsistentia vel substantia fuisse, aut creatum, aut mutationi alterationive obnoxium : eos anathemate ferit catholica et apostolica Ecclesia Dei. » Ad hunc modum omnibus inter se convenit, ut consubstantialem Patri Filium esse decernerent et sanam fidem complecterentur.

569 CAPUT XVIII.

De episcopis qui per dissidium contra decretum synodi pugnarunt : et quæ contra eos ipsumque Arium synodus et ipse imperator constituerunt.

At pauci admodum Arii laudarunt opinionem. Paulo post tamen et ipsi fidem eam approbarunt (excepto Secundo et Theona) qui etiam *ὁμοουσίου, consubstantialis*, vocem reprehenderunt. Erant autem hi : Eusebius Nicomediæ, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis, Menophantus Ephesi, Patrophilus D Scythopolis, Narcissus Neroniadiis (quæ secundæ Ciliciæ civitas est, nunc Irenopolis vocata), episcopi. Dicebant namque *ὁμοούσιον* esse quod ex aliquo sit per partitionem, aut per germinationem, aut per fluxum. Ac per fluxum quidem, ut paterni liberi; per germinationem, ut ex radicibus surculus; per partitionem autem, ut ex massa aurea ramenta duo vel tria. At quia juxta nullam talium modorum rationem ex Patre Filius esset, propterea editam fidei professionem rejicere instituerunt. Et cum *ὁμοουσίου* vocem prorsus non receperunt, tam subscribere decreto ei, quo dignitas presbyteri Ario est abrogata, noluerunt. Quæ res synodo causam præbuit ut Arium atque una omnes qui

Ταῦτα δὲ παρεθέμεν, ἵν' ἡ μαρτυρία τῆς πίστεως; καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἔχοι τὸ βέβαιον· μηδὲ τις κατηγορεῖν ἔχοι, ὡς ἰδιώται ἦσαν, καὶ μηδὲν ἐπιστάμενοι οἱ ἐκθέμενοι. « Τούτων γὰρ, φησὶν ὁ Εὐσέβιος, τῶν ἐν Νικαίᾳ Θεοῦ λειτουργῶν οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερόβητοι. » καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς πρῶτον, πάντας εἰς ὁμόνοιαν ἄγων, ὁμοδόξους κατέστησεν. Ἦ γὰρ μὴν παρὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐξενεχθεῖσα πίστις, ἣ καὶ ταῖς ἐκκλησίαις; μέχρι καὶ νῦν ἐκδέδοται πολιτευομένη, ἀσφαλιθεῖσα ταῖς γραφαῖς τῶν ἐπισκόπων, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ θεοσφόρου βασιλέως, εἶχεν ἐπὶ λέξεως αὐτως· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, μονογενῆ· τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ τοιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, ἢ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἢ, Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ, Ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἄλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία. » Οὕτως ἅπαντες ἀλλήλοις συνέθεσαν· καὶ ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐψηφίσαντο, καὶ τὸ ὕμνος τῆς πίστεως κατήσπισαντο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΙΓ'.

Περὶ τῶν στασιασάντων ἐπισκόπων κατὰ τοῦ δόγματος· καὶ ὅσα κατὰ τὸ Ἄρειου καὶ αὐτῶν ἢ σύνοδος καὶ ὁ βασιλεὺς ἐψηφίσαντο.

Ὅλγοι δὲ τινες τὴν Ἄρειου ἐπήρουν· ὄξεν· μεταβραχὺ δὲ καὶ οὗτοι συνέθεντο, πλὴν Σεκούδου καὶ Θεωνᾶ, οἳ καὶ ἐν αἰτίας τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν εἰθέντο. Ἦσαν δὲ οὗτοι, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, Θεόγνης ὁ Νικαίας, Μάρτις ὁ Χαλικιδόνος, Θεωνᾶς ὁ Μαρμαρικῆς, Σεκούδος ὁ Πτολεμαίδος, Μηνόφαντος ὁ Ἐφέσου, ὁ Σκυθοπολίτης Πατρός· ἰλος, ὁ Νερωνιάδος Νάρκισσος (Κιλικίᾳ δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ἢ Νερωνιάς ἐστίν, ἣ νῦν Εἰρηνούπολις ὀνομάζεται). Ἔλεγον γὰρ ὁμοούσιον εἶναι, ὃ ἐκ τινός ἐστι κατὰ μερισμὸν, ἢ κατὰ προβολὴν, ἢ κατὰ βεῦσιν· καὶ κατὰ μὲν βεῦσιν, ὡς οἱ πατρικοὶ παῖδες· κατὰ προβολὴν δὲ, ὡς ἐκ ριζῶν βλάστημα· κατὰ μερισμὸν δὲ, ὡς βῶλον χρυσίδος δύο ἢ τρεῖς. Ἄν κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι ἐκ Πατρὸς τὸν Υἱόν· καὶ διὰ τοῦτο μὴ συντίθεσθαι τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει ἐνίσταντο. Τὸ παράπαν δὲ μὴ δεξιόμενοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, τῇ Ἄρειου καθαιρέσει ὑπογράψαι οὐκ ἤθελον. Διόπερ ἡ μὲν σύνοδος Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμόφρονάς ἐκέλευε ὑπέλαθεν ἀναθέματι ἐκκηρύξασθαι, καὶ μὴ ἐπιθαινεῖν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος τούτων

μηδένα. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ τῆς Α αἰρέσεως ἀνεθεμάτισε· καὶ τὸ βιβλίον δὲ ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας συντάξας ἐπέγραψε *Θάλειαν*· οὐδ' ὁ χαρακτήρ, ὡς ἐκ γραφῆς ἐπιθόμην, ἀφελῆς τις ἦν καὶ διαλειόμενος, ἰοικῶς τοῖς Σωτάδου τοῦ ποιητοῦ ἄσμασι· καὶ εἰ τι δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ εὐρίσκειτο σύγγραμμα, θαπάνην πυρὶ καταλείπεσθαι, ὡς μῆτι αὐτῶν ὑπόμνημα τῆς αἰρέσεως τῷ ἔξῃ· βίβη ἐμφέρεσθαι· θάνατον δ' εἶναι ζημίαν ἐνομοθέτει, εἰ τις φωραθεῖται καὶ κατακρύπτων ἐκείνων, καὶ μὴ θάπτον ἐμπύρρησι. Πολλὰς δ' ἐπιστολάς ὁ βασιλεὺς κατὰ πόλεις ἐπεμπε κατὰ τε Ἀρείου καὶ τῶν τὰ ἴσα φρονούντων ἐκείνων. Εὐσέβιον δὲ καὶ Θεόγνιν τῶν ἰδίων ἐφυγάδευε πόλεων. Τῇ δὲ Νικομηδείᾳ ἔχεσθαι τῆς ὀρθῆς πίστεως παρηγγύα, ἦν οἱ τριακῶσιοι παρίδοσαν· καὶ ἐπισκόπους προχειρίζειν ἑτέρους, ὀρθὰ φρονεῖν ἡρμημένους· βυθοῖς δὲ λήθης Εὐσεβίου παραδοῦναι τὴν μνήμην. Ὅϊς δ' ἐπιχειρεῖν γένοιτο τὰ ἐκείνων ἢ φρονεῖν ἢ ἐπεινεῖν, κολάζειν σφόδρα ἠέλει. Ὅϊς δὲ γράμματα καὶ ἄλλα ἀπιχθιμένα εἶναι ἐδήλου Εὐσέβιον, ὡς πρότερον Λικινίῳ συμφρονούντα. Κατὰ δὲ ταῦτα τὰ γράμματα οὐ μόνον ἠλάθησαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἔσχον ἐπὶ τῶν οἰκείων θρόνων. Ἀντὶ γὰρ Εὐσεβίου Ἀμφίων τὴν Νικομηδέου ἐλάμβανε, Χρηστός δὲ τὴν Νικαίας· καὶ ἕμφω δὲ τῶν εὐσεβούντων μάλιστα ἦσαν. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὡς Εὐσέβιος καὶ Θεόγνις καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς πρότερον μὲν τῇ συνόδῳ πίστεως διδασκαλίαν ἰδίαν ὑπαγορεύσαντες ἔδοσαν, ἦν, ὡς κίβδηλον καὶ ἀσεβείας μεστὴν, διέβρῆξαν· πολλοὺ δ' ἐντεῦθεν ταραχῶ ἀναχυθέντος, καὶ πάντων τῷ προδήλῳ τῆς ἀσεβείας κατ' αὐτῶν κινουμένων, τὰ μὲν πρῶτα Ἀρείου καὶ αὐτὸν ἀναθέματι καθυπέβαλον, πλὴν Σεκούδου καὶ Θεωνᾶ· ὑπογράφαι μέντοι τῇ αὐτοῦ καθαιρέσει οὐκ ἠδουλήθησαν, καίπερ τῇ τῆς πίστεως ἐκθέσει καθυπογράψαντες, κἀν ὁπούλωσ καὶ οὐκ εἰλικρινῶς μετὰ τὴν ἔξορίαν ἐπανελθόντες, ὡς προτέρως ὁμολώσωμεν. Μαρτυρησεῖ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ παρ' αὐτῶν γεγενημένα τοῖς τῆς εὐσεβείας προδόλοις, καὶ ὅσα περὶ τούτων κατέλιπον· ἀ δὲ καὶ ἐκθήσομαι. Ὅ γε μὴν Εὐσέβιος ἑτερος, ὁ Παμφίλιου τὴν προσωνυμίαν κακληρωμένος, τῇ συνόδῳ παρών, ἀμφιβάλλων ἦν καὶ διασκηπτόμενος, εἰ γε δέον τῷ ἐκτεθέντι ὄρω στοιχεῖν· καὶ μικρὸν ἐπισχῶν, συνήνεσέ τε, καὶ τῇ χειρὶ ἐπεσφράγισε· καὶ τῇ σφετέρῃ ἐκκλησίᾳ αἰτιωμένη τὸν ὄρον ἐπεμπε, ἐν ᾧ καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διασφεί· ἵνα μὴ τινι δι' ὑπονοίας γένηται, ἅτε δὲ ἐμβραδύνας, ὡς ἀτημελήτως καὶ ὡς ἔτυχε τὰ τοῦ ὄρου ὑπέγραψε.

ὁμοουσίου declarat, ne cui suspectus fieret tanquam subscripsisset.

(1) Eusebius Nicomediensis ad Constantinum imperatorem, manu vestem suam quam gestabat demonstrans, dicere est ausus : « Etiam si hæc me inspiciente rupta dividatur, non tamen ejusdem substantiæ esse dixerim utrumque : Et τούτο τὸ ἱμάτιον ἐμοῦ θεωμένου διαιρεθῆναι, οὐποτ' ἂν φαίην

ejus adhærent sententiæ, excommunicatos anathemati subjeceret, ac ne quis eorum Alexandriam ingredi auderet, sanciret. Voces etiam hæresis ejus anathematizavit, et librum quem ille contra pietatem compositum *Thaliūm* inscripserat, quasi floridum et viridantem, cujus stylus et elocutio, sicuti ex scripto ipso cognovi, simplex et dissoluta, Sotadisque poetæ cantilenis persimilis fuit; ac præterea, si quod aliud ejus aut sectatorum ejus inveniretur scriptum, ut id igni mandaretur edixit. Quin capite quoque Constantinus sanxit, si quis quidquam eorum pressum occultasse, nec statim exussisse compertus esset. Multas insuper epistolas per urbes passim contra Arium et qui sectæ ejus erant, misit. Eusebium et Theognidem sedibus suis B exegit, et Nicomedienses ad complectendam a trecentis proditam rectam fidem, aliosque episcopos qui recte sentirent legendos, Eusebiumque (1) oblivioni mandandum, est hortatus. 570 Qui vero cum Ario sensuri aut opinionem ejus laudaturi essent, in eos se graviter animadversurum esse, est minitatus. Quibus litteris etiam significavit, aliam ob causam invisum sibi Eusebium esse, ut qui antea Licinii partes secutus fuerit. Itaque non solum illi sunt proscripti, sed alii quoque in eorum locum lecti. Pro Eusebio enim Nicomedjæ Amphion, pro Theognide autem Nicææ Chrestus, episcopi facti, ambo sincerioris pietatis quam maxime studiosi. Illud scire oportet, Eusebium et C Theognidem, quique præterea factionis ejus erant alios, fidei suæ doctrinam in scriptum relatum seorsim synodo obtulisse, eamque ut adulterinam et impietatis plenam disceptam esse. Quam ob causam, quod ingens turba excitata, atque omnes propter manifestam impietatem adversus eos commoti essent, ipsi quoque, præter Secundum et Theonam, Arium quidem anathemati (2) subjicere, exactoratorumque illius subscribere nolentes, fidei professioni subscripserunt: quod tamen simulanter et insincere fecerunt, ab exilio reversi, sicut postea ostendemus. Testificabuntur id quoque res eorum adversus pietatis defensores actæ, et quæ ipsi de rebus his reliquerunt scripta, quæ itidem recensebo. Eusebius sane alter, cui Pamphili cognomen inditum, adfuit et ipse concilio, dubiusque etiam atque etiam secum consideravit an promulgatæ fidei professioni assentiri deberet: atque aliquantulum assensione retenta, eam tandem approbavit et subscriptione sua confirmavit: Ecclesiæ quoque suæ quærenti professionem et definitionem eam misit, in qua vocem quoque τοῦ tardius aut neglectim, nulla adhibita cura, illi

τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐκάτερον. » Qua blasphemia permotus Constantinus, eo proclivius in proscriptio-nem ejus consensus. » (Sozom. lib. II, cap. 21).

(2) Καθαίρεσις, abrogationi, abdicationi, degradationi.

571 CAPUT XIX.

Quæ de Paschate et hæresiarcha Melitio synodus decreverit, et de sacris divinisque canonibus. Item quid Paphnutius confessor suaserit.

Fidei dogmate rite atque ordine confirmato, rursus convenere ac de sacris Paschæ feriis disceptarunt. Placuitque omnibus ut eodem tempore ab omnibus festus is dies celebraretur. Tertio porro congressu, de eo quem antea diximus, Melitio hæresiarcha, ejusque sectatoribus atque rebus per eum in Ægypto novatis, inquisitum atque decretum, ut omnes illi Lyci essent, nudum episcopatus nomen retinentes, et ne cui eorum postea imponendæ manus potestas esset. Quos autem antea manuum impositione dignati essent, ut illi in ministerio suo, quod sortiti fuerant, permanerent quidem, et absque metu omni communicarent, dignitate autem et honore ab aliis cujuscunque Ecclesiæ ministris secundas ferrent: atque ut in defunctorum locum deinceps recens apud eos cooptati subrogarentur, si quidem suffragio digni viderentur, episcopo Alexandrino legente, ipsi vero legendi arbitrio suo potestatem non haberent. Ac recte sane et commode hoc sic synodus constituit, ut Melitii sectatorumque ejus temeritas atque celeritas manuum imponendarum compesceretur. Tam præfracta namque audacia fuit Melitius, ut persecutionis temporibus cum fugeret atque latitaret, manus imponendæ potestatem, ad celeberrimum illum Petrum martyrem pertinentem, sibi raperet atque vindicaret. Quare illud evenit, ut tantopere schisma et factio ejus per Ægyptum invalesceret.

Illis ita peractis, moribus conformandis concilium leges postremo tulit viginti (1): canones nominare solent. De quibus cum consultaretur, reliquis quidem constituendum esse visum est (2), ut quicumque sacrum aliquod sortiti essent ministerium, præter quam lectores, de cætero cum uxoribus suis non concumberent, quas ante initum sacrum magistratum duxissent. Solus autem Paphnutius, superiorum Thebarum episcopus, de quo antea nobis facta est mentio, intercessionis suam eam impedivit: veneratione dignum esse matrimonium, neque castitate et pudicitia sua id carere dicens; legitimumque insuper jus ejus subiciens, synodum rogavit ut legem eam non perferret: gravem enim utrisque, sacerdotibus scilicet et conjugibus eorum, atque etiam fortasse vite parum pudicæ causam fore. **572** Quapropter, inquit, pro eo atque antiquitus servari solitum est, deinceps quoque obtinere oportet, ut qui sacerdotalem susceperint dignitatem cælibes, postea quodque a conjugio abstineant; qui vero uxore ducta in ordinem sacrum cooptati sint, ut a conjugibus suis non separentur. Hæc Paphnutio (3),

(1) 22 reperiantur apud Rufinum *Ecclesiast. histor. lib. x, cap. 6.*

(2) Socrat. lib. 1, cap. 41, *Hist. Eccles.*

(3) In sententiam Paphnutii istam Honorii et

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ΄.

Ὅσα περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τοῦ αἰρεσιάρχου Μελιτίου ἡ σύνοδος ἀπεφάνητο· καὶ περὶ τῶν ἐξῶν καὶ θείων κανόνων. Τὸ ὁμολογητῆς Παφνούτιος ἐβουλεύσατο.

Καλῶς δὲ κυρωθέντος τοῦ δόγματος, αὐτοὶ συνελθόντες, τὰ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς διεσκέπτοντο. Καὶ ἐδόκει πᾶσι, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιτελεῖν καιρὸν πάντας τὴν ἑορτῆν. Τρίτῃ δὲ συνελεύσει καὶ τὰ κατὰ τὸν πρόσθεν ῥηθέντα Μελίτιον τὸν αἰρεσιάρχην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξητάζοντα, καὶ τὰ δι' αὐτὸν ἐν Αἰγύπτῳ συμβάντα καὶ νεωτερισθέντα. Καὶ δεῖν ἐδόκει πάντας ἐν τῇ Λυκίᾳ διατρίβειν, μόνον ἐπισκοπῆς γυμνὸν ὄνομα ἔχοντας· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς εἰσέπειτα χεῖρας ἐπιτιθέσθαι τινί. Οὐς μέντοι φθάσαντες χειροθεσίας ἤξιώσαν, μένιν ἢ ἔλαχον λειτουργίᾳ, καὶ ἀδεῶς κοινωνεῖν· ταῖς γε μὴν τιμαῖς δευτέρους εἶναι τῶν ἐν ἐκάστῃ παροικίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ κεκληρωμένων. Εἰ δὲ τις φθάσει τελευτήσας, τῶν πρὸ αὐτῶν ταῖς τιμαῖς ἐπαναλαμβάνειν, εἰ ψῆφῳ τῶς ἀξίος φαίνοιτο, τοῦ τε Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου ἐπιχειροτονοῦντος· μὴ αὐτοὺς δὲ ἐπιλέγεσθαι οὐς ἂν ἐθέλωσι· καλὸν δὲ καὶ δίκαιον τοῦτο τῇ συνόδῳ ἐδέδοκτο, τὸ προπετὲς καὶ ἔτοιμον εἰς χειροθεσίας Μελιτίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιστομιζούσῃ. Τοσοῦτος γὰρ ἦν αὐθαδέιᾳ χρώμενος, ὡς καὶ τὰς διαφερούσας Πέτρῳ τῷ ἀοιδίμῳ μάρτυρι χειροθεσίας ἀφαρπάζειν καὶ ὑφ' αὐτὸν ποιεῖν, ὀπηνίκα τὸν διωγμὸν φεύγων ἦν ἐκεῖνος, καὶ διὰ τοῦτο κρυπτόμενος. Οὐ χάριν καὶ ἐπιπολὺ τὸ κατ' αὐτὸν σχίσμα ἐν Αἰγύπτῳ ἐκράτησεν.

Ἐπειτα ἡ σύνοδος καὶ τὴν βίον ἐπανορθύσα, τὸ τελευταῖον καὶ νόμους ἐκτίθησιν εἴκοσιν, οὓς κανόνας εἰωθὺς ὀνομάζειν. Βουλευομένων δὲ περὶ τούτων, τοῖς μὲν ἄλλοις δεῖν ἐδοῖκε πάντας τοὺς ἱεραῖσθαι λαχόντας, δίχα μόνων ἀναγνωστῶν, μὴ τουλοιοῦ ταῖς ἑαυτῶν γαμεταῖς συγκαθεῖδεν, ἀς πρὶν τῆς ἀξίας τυχεῖν ἔσχον· Παφνούτιος δὲ ἐκ τῶν ἀνω θηδῶν, οὐ μικρῶ πρόσθεν ἐμνήσθη, ἀναστὰς διεκώλυε, τίμιον εἶναι τὸν γάμον ἀποκαλῶν· μὴ ἀμοιρεῖν δὲ σωφροσύνης καὶ τὴν ἔννομον ὑποτιθέμενος· καὶ τῆς συνόδου ἐδεῖτο τοῦτον τὸν νόμον ἀπαγορεύειν· ἐν χαλεπῷ γὰρ εἶναι καὶ ἀμφοτέροις, αὐτοῖς τε καὶ γαμεταῖς. Ἰτως γὰρ αἴτιος ὁ νόμος οὗτος τοῦ μὴ σωφρονεῖν γένοιτο. Ὅθεν ἐμοίγε δεῖν ἔλεγε κατὰ τὸ ἐκπάλαι κρατήσαν ἔθος τοὺς μὲν ὑποδύντας ἱερωσύνην ἀγάμους μὴ τουλοιοῦ αἰρεῖσθαι γαμεῖν· τοὺς γε μὴ μετὰ συζυγίαν οὗτου ἔξωμένους τῶν γαμετῶν μὴ χωρίζεσθαι. Τοιαῦτα Παφνούτιου εἰρηγομένου, ἡ σύνοδος ἔστεργε· καὶ ταῦτ' ἀπίρου γάμου παντάπασιν ὄντος. Καὶ περὶ μὲν τούτου, τῇ γνώμῃ τῶν ἡρημένων ἐάσασα, οὐδὲν εἶρηκε· περὶ δὲ τῶν ἄλλων, ὡς αὐτῇ καλὸν εἶναι ἐδόκει, νόμους ἔθετο, καθ' οὓς προσήκει τὰ κατὰ Θεοδοσίου ΑΑ. lex est scripta, l. *Eum qui*. C. De epis. et cler., quæ hodie quoque in Orientalibus Ecclesiis servatur.

την Ἐκκλησίαν φέρεσθαι. Καὶ πρόκειται γε πᾶσι Ἀ qui uxorem nunquam duxisset, suadente, synodus καὶ εἰ τῷ φίλῳ ἐντυγχάνειν, ῥάδιόν ἐστιν. comprobavit; atque de hac re, quam arbitrio cujuslibet reliquit, nihil sanxit. De aliis autem, ut ei est visum, rite atque ordine legēs tulit, ad quarum præscriptum convenit res ecclesiasticas geri. Quæ sane leges propositæ omnibus sunt, et a quovis, si velit, facile legi possunt.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ὅτι καὶ Ἀκέσιον τὸν τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν σύνοδον μετεστειλάτο.

Ὁ δὲ θεοφιλῆς βασιλεὺς, τῆς κοινῆς προμηθοῦ-
 μενος ὁμονεας, καὶ Ἀκέσιον τὸν τῶν Ναυατιανῶν
 ἐπίσκοπον εἰς τὴν σύνοδον μετεστειλάτο, καὶ τὸν
 τῆς συνόδου ὄρον περὶ τοῦ δόγματος καὶ τῆς
 ἑορτῆς ὑπέδεικνυ. Ἡρώτα τε εἰ καὶ αὐτῷ τὰ δό-
 ξαντα καὶ τοῖς ἐπισκόποις βεβαιωθέντα καλὰ γε
 εἶναι δοκεῖ· τὸν δ' ἐπαινέσαντα, μηδὲν τι καινὸν
 ἕρισταθαι φάναι. Καὶ αὐτὸν γὰρ οὕτω ἀνωθεν εἰλη-
 φεῖναι τὸ δόγμα, καὶ οὕτω δὴ ἑορτάζειν. Ὁ δὲ βα-
 σιλεὺς, τί οὖν οὕτω δοξάζω, πῶς τοῦ σὺν ἡμῖν
 κοινωεῖν πορρωτέρω γίνῃ; Καὶ δε τὴν κατὰ
 Ναυάτων καὶ Κορνήλιον τὸν Ῥώμης διαφορὰν ὑπε-
 μνήμησε κατὰ Δέκιον· ὅτι περ τοῦς μετὰ τὸ βά-
 πτισμα ἀμαρτόνας τὴν πρὸς θάνατον ἀμαρτίαν,
 καὶ ἐπιθύσαντας, θεῶν μυστηρίων ἀπηξίου τῆς
 κοινωίας. Θεοῦ γὰρ εἶναι τῆς ἐξουσίας ἔλεγε
 μόνου, καὶ οὐχ ἱερέων, πρυτανεῦειν τούτοις τὴν
 ἄρεσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς τάχος ὑπέφερε· Θέε, ὦ
 Ἀκέσιε, κλίμακα, καὶ μένος εἰς οὐρανούς ἀνάβηθι.
 Ταῦτα δ' εἰπεῖν τὸν κρατοῦντα, μὴ τὴν Ἀκέσιον
 ἐπαινοῦντα, ἀλλ' ὅτι περ ἀναμάρτητον ἑαυτὸν τάχα
 ἐνόμιζε. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν σύνοδον οὕτω προέ-
 βη, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν· ἐγὼ δ' οὐκ ὀκνήσω τά-
 σφαλές πρυτανεῦειν τοῖς γεγραμμένοις, μὴ καὶ ἂ
 περὶ τοῦ δόλου τῶν Ἀρειομανιτῶν Εὐστάθιος· καὶ
 Ἀθανάσιος τῆς εὐσεβείας οἱ πρόβολοι γεγράφασι
 διελεῖν· ὅσα τε αὐτὸς ὁ Παμφίλου Εὐσέθιος περὶ
 τῶν δοξάντων τῇ συνόδῳ τῇ ἰδίᾳ γέγραφεν ἐκκλη-
 σία· ἔτι δὲ τὰ ὀρισθέντα πᾶσι Πατράσι κοινῶς·
 πρὸς δὲ καὶ ὅσα ὁ θεοφιλῆς Κωνσταντῖνος τοῖς
 ἀπανταχοῦ μὴ παροῦσι τῶν ἐπισκόπων περὶ τοῦ
 δόγματος καὶ τοῦ Πάσχα, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν περὶ
 Ἀρείου, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ Νικομηδείας γέγραφεν
 Εὐσεβίου. Γένοιτο γὰρ ἂν ἐκ τούτων μᾶλλον δῆλα
 τὰ τῇ συνόδῳ πραχθέντα. Καὶ πρότερόν γε τὰ
 Εὐσταθίου τοῦ τῆς Ἀντιοχείας ἐκθήσομαι· ἐν οἷς
 τὴν τε τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίαν ἐλέγχει, καὶ
 τὰ πραχθέντα ἀναδιδάσκει· καὶ τὴν ῥῆσιν ἐρμη-
 νεύει, τὴν, Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ.
 Γράφει δὲ οὕτω·

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

Ὅτι Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχείας καὶ Ἀθανάσιος ὁ
 Ἀλεξανδρείας, οἱ τῆς εὐσεβείας πρόβολοι, περὶ
 τῶν ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντων ἰστέρησαν.

ε Βαδῶ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ πεπραγμένα. τί οὖν;
 Ἐπειδὴ διὰ ταῦτα σύνοδος εἰς τὴν Νίκαιαν ἀφικνεῖ-
 ται μεγίστη, μήτι γε καὶ ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμὸν
 ὁμῶσε συναχθέντων. Τὸ γὰρ σαφές διὰ τοὺς τῆς
 πολυανδρίας ὄχλους οὐχ οἷός τε εἶμι γράφειν,

CAPUT XX.

Quod etiam Acesium Novatianorum episcopum impe-
 rator in synodum acciverit.

Cæterum imperator Dei amantissimus, de com-
 muni concordia sollicitus cogitans, Acesium quoque
 Novatianorum episcopum ad concilium evocavit,
 eique et de fidei dogmate et de die festo decre-
 tum synodi ostendit, interrogavitque adeo cum an
 ea recte sic ab episcopis essent constituta. Qui
 cum ea laudasset, neque novi quidquam definitum
 esse dixisset, se enim et idem dogma fidei a ma-
 joribus accepisse, et nunquam aliter Paschæ festum
 celebrasse, imperator, Qui igitur, inquit, cum in
 eadem sis nobiscum sententia, a communione
 nostra tantopere abhorres? Ibi ille dissidii quod
 inter Novatum et Corneliium Romanæ urbis episco-
 pum sub Decio imperatore fuit, meminit; Nova-
 tium videlicet, eos qui post baptismum peccatum
 ad mortem patrassent, ac diis sacrificassent, a
 communione divinorum mysteriorum rejecisse,
 solius Dei, et non sacerdotum potestatem eam esse
 dictitans, talibus hominibus remissionem delicti
 concedere. Ad quem ex tempore imperator: Scalas,
 inquit, admove, Acesi, et solus in cælos ascende.
 Quo dicto, non Acesium ille laudavit, sed potius
 quod immunem a peccatis se forte existimavit
 esse, perstrinxit. Ac res quidem concilii, sicuti
 brevissime exposuimus, sunt gestæ. Mihi vero
 grave aut molestum non fuerit, ad fidem dictorum
 certius confirmandam, 573 quæ de dolo Iuren-
 tium Arianorum Eustathius et Athanasius vera
 pietatis propugnacula scripserunt, allegare, quæ
 item Eusebius Pamphili de synodi constitutionibus
 sæ significavit Ecclesiæ, præterea quæ a Patribus
 universis sunt communiter decreta, denique quæ
 Deo charus Constantinus ad quoscunque absentes
 episcopos de fidei dogmate, de Paschate, de Ario
 ejusque sectatoribus, et de ipso Eusebio Nicome-
 diensi scripsit. Ex iis enim maxime synodi acta
 cognoscentur. Et primum Eustathii Antiocheni
 episcopi verba exponam, quibus Arianorum blas-
 phemiam redarguit, et rem gestam docet: atque
 insuper dictum illud, Dominus creavit me ab initio
 viarum suarum, interpretatur. Qui sic scribit.

CAPUT XXI.

Qualia Eustathius Antiochenus, et Athanasius Ale-
 xandrinus, episcopi, veræ pietatis propugnatores,
 de synodi actis historiæ monumenta prodide-
 rint.

ε Ad rem ipsam, ut gesta est, progredior. Quid
 igitur est? Postquam eas ob causas Nicææ synodus
 coacta est maxima (convenerunt enim eo ducenti
 et septuaginta fere præterea episcopi; certum
 enim numerum, propter tantam multitudinis tur-

ham, referre nequeo, neque id adeo magno studio sum scrutatus), ubi de fidei ratione est quasitum, perinde atque manifestum argumentum atque indicium blasphemiae, Eusebii scriptum est productum, quod in praesentia omnium lectum, cum varium auditoribus motum propter perversam depravationem, tum auctori ipsi probrum attulit maximum. Posteaquam autem conatus fraudulentus Eusebii manifesto est deprehensus, et scriptum iniquissimum in conspectu omnium discriptum, ex composito nonnulli pacificationis nomen praeseferentes, effecerunt, ut qui optime sententias dicere soliti fuerant, silerent. Ariani vero, metuentes ne tam frequentis concilii decreto damnati relegerentur, priores ipsi sententia sua abrogatum dogma anathemate jugularunt; et consentientibus annotationibus professioni fidei manibus ipsi suis subscripserunt, et episcopatibus per ambitionem et circumcursionem maximam manus pletorumque pressantes, qui poenitentiam potius agere debuissent, retentis; postea, nunc quidem clandestine, **574** nunc autem propalam damnatas docuere opiniones et variis ea in re usi sunt argumentis et insidiis. Et cum pangere vellent zizaniorum plantas, ab hominibus peritis sibi metuentes, eos, a quibus deprehendi poterant, devitarunt, et alios verae pietatis praecones atque professores fraudulentanter expugnaverunt. Non credimus autem, impios atque sine Deo homines divino numine unquam fore superiores. Etiam si enim rursus in-

haec magnus ille Eustathius. Qui vero eo vel virtute vel pietatis aemulatione inferior non est, celebratissimus Athanasius, ad Afros scribens, haec infert: « Episcopi qui convenerant, cum abolere ab Ariani excogitatas impietatis voces illas (ex non existentibus creaturam esse et facturam Filium, et. Erat aliquando tempus cum non erat, et quod mutabilis sit naturæ), atque eas quæ ex professo in Scripturis sunt promulgare vellent, quod scilicet ex Deo Filius natura unigenitus est Verbum, virtus, sapientia sola Patris, Deus verus, ut Joannes dixit; et ut Paulus scripsit, resplendentia gloriae, et expressa imago subsistentiae Patris, Eusebiani a propria insanae opinionis persuasionem transversim acti, inter se sunt collocuti: Pactum seriamus, nam et nos ex Deo sumus. Unus enim est Deus, ex quo omnia; et vetera praeterierunt, ecce nova facta sunt omnia, ex Deo autem omnia. In mentem quoque eis venit, quod in Pastore scriptum est; Primum omnium crede, unum esse Deum, qui omnia creaverit et perfecit, atque e nihilo substantiam deduxerit. At episcopi, ubi versutiam illorum atque impietatis malignam fraudem animadvertenter, dilucidandum esse, quod ex Deo dicitur, rati, ex substantia (1) Dei esse Filium scri-

¹ Hebr. 1, 3. ² II Cor. v, 17.

(1) Οὐσία, substantia sive essentia dicitur: et hoc illo significantius est verbum. Ego vero in vertendo pro *essentiae* substantiae verbo uti malui,

ἐπειδὴ μὴ πάντῃ τοῦτο περισπουδάζτως ἀνίχνευον. Ὡς δὲ ἐζητεῖτο τῆς πίστεως ὁ τρόπος, ἐναργῆς μὲν ἑλεγχος τὸ γράμμα τῆς Εὐσεβίου προῦβάλλετο βλασφημίας· ἐπὶ πάντων δὲ ἀναγνωσθέν, αὐτίκα συμφορὰν μὲν ἀστάθμητον τῆς ἐκτροπῆς ἔνεκα τοῖς αὐτῆς προξενεῖ· αἰσχύνῃ δ' ἀνήκεστον τῷ γράψαντι παρεῖχεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐργαστήριον τῶν ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον σαφῶς ἐάλω, τοῦ πικρανόμου γράμματος διαβραγέτος ὑπ' ὄψεϊ πάντων ὁμοῦ, τινὲς ἐκ συσκευῆς τοῦνομα προβαλλόμενοι τῆς εἰρήνης, κατεσίγησαν μὲν ἅπαντας τοὺς ἄριστα λέγειν εἰσθότας· οἱ δὲ Ἀρειομανεῖται δεισαντες μήποτε ἄρα τοσαύτης συνόδου ἐν τούτῳ συγκεκροτημένην ἐξοστρακισθεῖν, ἀναθεματίζουσι μὲν προπηδήσαντες τὸ ἀπηγορευμένον δόγμα· συμφώνοις δὲ γράμμασιν αὐτοχειρῶς ὑπέγραψαν. Τῶν δὲ προεδριῶν διὰ πλειεστης ὄσης περιδρομῆς κρατήσαντες, δέον αὐτοῦς ὑπόπτωσιν λαμβάνειν, ποτὲ μὲν ληθηθῶτας, ποτὲ δὲ προφανῶς τὰς ἀποψηφισθεῖσας; πρεσβεύουσι δόξαι, διαφοροῖς ἐπιβουλεύοντες τοῖς ἐλέγχοις. Βουλόμενοι δὲ παγιῶσαι τὰ ζιζανιώδη φυτουργήματα, δεδοικότες τοὺς ἐπιγνώμονας, ἐκκλίνοῦσι τοὺς ἐφόρους· καὶ ταύτη τοὺς τῆς Εὐσεβείας κήρυκας ἐκπολεμοῦσιν. Οὐχ οὕτως δὲ πιστεύομεν, ὡς ἀνθρώπους ἀθέους δύνασθαι κρατῆσαι πάποτε τοῦ θεοῦ. Κἴν γὰρ πάλιν ἰσχύσῃσι, καὶ πάλιν ἠττηθῆσονται, κατὰ τὸν σεμνόφωνον προφήτην Ἠσαΐαν. »

unquam fore superiores. Etiam si enim rursus in-

« Οὐ μὲν οὖν πολὺς Εὐστάθιος; ταῦτα· ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν οὐχ ἤττον, ἢ καὶ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον πολυῦμνητο; Ἀθανάσιος, Ἀφροῖς ἐπισπέλλων, καὶ ταῦτα διεξίσει· Ἐτῶν γὰρ συνελθόντων ἐπισκόπων βουλομένων τὰς μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀναλεῖν, τὸ, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν Υἱόν· καὶ τὸ, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ἔτι τρεπίτης ἐστὶ φύσεως· τὰς δὲ τῶν Γραφῶν ὁμολογουμένας γράφαι· ὅτι τε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς φύσει μονογενὴς ἐστὶ Λόγος, δύναμις, σοφία μόνη τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινός, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἐλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλους· Συνθιόμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· εἰς γὰρ Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆθεν· ἰδοὺ γέγονα τὰ πάντα καινά· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐλογίζοντο γὰρ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες τὴν κακουργίαν ἐκείνων καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρήχασιν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ

propter *consubstantialis* verbum, Ecclesiae etiamnum usitatissimum.

εἶναι τὸν Υἱὸν ἵνα τὰ μὲν κτίσματα διὰ τὸ μὴ ἀφ' ἑαυτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γίνεσθαι, λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃ δὲ Υἱὸς μόνος, αἰετός, ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Τοῦτο γὰρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ Λόγου Πατρὸς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας πρόφασις ἦν αὐτῇ· πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτῶντων τοὺς δοκοῦντας ὀλίγους, εἰ λέγοιεν τὸν Υἱὸν οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν τε μόνην τοῦ Πατρὸς· καὶ εἰκόνα ἀίδιον ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, κατελήψθησαν οἱ περὶ Εὐσέβιον διανεύοντες· ἀλλήλοισι, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰκὼν καὶ ὄψις τοῦ Θεοῦ λεγόμεθα· καὶ περὶ ἡμῶν εἴρηται. Αἰεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ Δυνάμεις· πολλαὶ εἰσι· καὶ, Ἐξῆλθε πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ δὲ κάμψη καὶ ἡ ἀκρὴς λέγεται δύναμις μεγάλη· καὶ, Κύριος τῶν δυνάμεων ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιος ἡμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔχομεν οὐχ ἀπλῶς· ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινόν λέγουσι τὸν Υἱόν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γενόμενος γὰρ ἀληθινός ἐστιν. Αὐτῇ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἐφθαρμένη διάνοια. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες ἐκεῖνο τὸ δόλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν Γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τὴν τε πηγὴν, καὶ ποταμὸν, καὶ χερσὶν κτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν· καὶ τὸ, Ἐν τῷ φωτὶ σου ὄψόμεθα φῶς· καὶ τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἕν ἐσμεν· καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν Εὐσέβιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, ὅτι ἀγραφοὶ εἰσιν αἱ λέξεις. Ἐλέγχεται δὲ πρὸς αὐτῶν ματαίως ἐξ ἀγράφων γὰρ κακείνοι ἀσεβοῦντες ἦσαν. Ἄγραφα δὲ τὸ, Ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, αἰτιῶνται· διὰ τοῦτο ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας νοουμένων λέξεων κατεκρίθησαν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ὡς ἐκ κοπρίας εὐρόντες ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ ἐπίσκοποι οὐχ ἑαυτοῖς εὐρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ τῶν Πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν, οὕτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸς ἑαυτῶν ἑγγύς· που ἑκατὸν τριάκοντα τῆς τε μεγάλης· Ρώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως ἠτιάσαντο τοὺς ποιήματα λέγοντας τὸν Υἱόν, καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν Εὐσέβιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας· πρότερον μὲν οὖν συντρέχων τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει· ὕστερον δὲ ὑπογράφας ἐν αὐτῇ τῇ Νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἴδιοις διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους συγγραφέας ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησιμῶν ὀνόματι. Οὗτοι μὲν οὖν κατακρύψαντες τὴν νόσον, εἶδεισαν γὰρ τῶν ἐπισκόπων τὸ πλήθος,

¹ Psal. xxxv, 10.

(1) Eusebii mentio hic non fit apud Theodoretum, cap. 8, lib. 1, *Historiæ suæ ecclesiasticæ*.

(2) Stulte Ariani verba catholicorum, ex *substantia Patris*, et *consubstantialis*, quod in Scriptu-

pserrunt: ut creaturæ quidem, quod a seipsis absque auctore substantiam non capiant, sed principium creationis suæ ex Deo habeant, sic ex Deo esse perhibeantur: Filius autem solus æternus, ex substantia Patris esse dicitur. Hoc etenim peculiare et proprium unigeniti et veri Verbi Patris. Ac descriptionis quidem ejus quæ est, ex substantia Patris, occasio et causa hæc fuit. Episcopis porro rursus paucos, ut tum videbantur, illos interrogantibus, an Filium dicerent non creaturam, sed virtutem sapientiamque solam Patris, **575** atque imaginem sempiternam, non variantem, et similem per omnia Patri et Deo vero, deprehensi sunt Eusebiani sibi invicem innuere atque dicere, hæc in nos quoque cadere, quod et nos imago et gloria Dei dicamur. Ac de nobis illud dictum esse, Semper enim nos et qui vivimus; et, Virtutes multe sunt: et, Exiit omnis virtus Dei ex Ægypto; et, Erucam atque locustam dici virtutem magnam; et, Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob. Sed et peculiare nos Dei esse, non simpliciter dici, verum fratres etiam vocari. Quod si verum quoque Deum Filium dicant, nihil nos id perturbat: cum enim factus sit, verus est. Hæc sane est Ariarum perversa sententia. Quapropter episcopi etiam, dolo eo perspecto, ex Scripturis collegerunt, resplendentiam, fontem, fluvium, expressam imaginem substantiæ: et, *In lumine tuo videbimus lumen*: et, *Ego et Pater unum sumus*, luculentiusque deinceps et compendiosius scripserunt, consubstantialiam Patri. Quæ verba Scripturæ non esse, Eusebius Cæsariensis episcopus novit (1): sed ab eis stulte reprehenduntur. Præter Scripturam enim et ipsi impietatis auctores erant (2). Minime namque Scripturæ verba sunt, Ex non existentibus; et, Fuit aliquando tempus, cum non esset. Itaque illi verbis non ex Scriptura quidem petitis, sed pietatem inventis, convicti sunt et damnati. Ipsi siquidem veluti e stercore erutis vocibus, plane e terra locuti sunt. Episcopi autem non ipsi sibi verba confluentes, sed Patrum de eis testimonium habentes, ea in scripto suo usurparunt. Veteres enim episcopi ante annos prope centum et triginta, et in magna Roma, et in nostra urbe eos reprehenderunt, qui Filium creaturam, et non consubstantialiam Patri esse dixerunt. Id quod cognitum est Eusebio Cæsareæ episcopo, qui prius quidem Arianae fuit sectator hæresis: postea vero ipsi Nicænae subscribens synodo, ad suos litteras dedit, et comprobavit, et priscis quoque doctos quosdam et præclaros episcopos et scriptores in Patris et Filii divinitate nomine τοῦ ὁμοουσίου esse usos. Isti igitur, morbo suo suppresso, quod tanquam episco-

ris non inveniantur, reprehendunt, cum Ariarum præstigiis nec voces, nec sententiæ in eis deum reperiantur.

porum multitudinem metuerent, in ea quæ decreta sunt, pedibus ierunt, propheticam in se reprehensionem pertrahentes. Nam **576** et ad eos hujus universi Deus exclamat: *Populus iste labiis me honorat, corde autem longe abest a me*¹, Theonas porro et Secundus, quod idem facere nollent, ab omnibus, suffragiis consentientibus, sunt excommunicati, ut qui Arii blasphemiam veritati evangelicæ anteferrent. » hæc Athanasius.

CAPUT XXI.

Epistola Eusebii Pamphili ad Ecclesiam suam, acta synodi exponens.

Sedenim quæ etiam Eusebius Pamphili ex ipsa Nicææ ad quosdam Arianos qui prodicionem non injuria ei objecerant, scripserit, audire convenit (1). Ea sane rabiem quoque eorum manifesto arguunt. Rectius autem consilium intentionemque ejus epistola ipsa indicabit, quæ sic habet: « Quæ de ecclesiastica fidei professione in frequenti synodo Nicææ celebrata sint acta, aliunde etiam credibile est vos cognovisse: quod fama plerumque certam accuratamque rerum gestarum commemorationem præcurrere solita sit. Cæterum ne rumoribus hujusmodi rei veritas aliter ad vos quam est acta, perferatur, necessario vobis misimus, primum a nobis propositam de fide scripturam, deinde etiam alteram, quam ad voces nostras accessionibus quibusdam adjectis ediderunt. Scriptum sane nostrum in præsentia Deo dilecti imperatoris nostri recitatum, ac recte probeque conceptum esse judicatum, ad hunc se habet modum: Professio fidei a nobis exposita, sicuti eam a decessoribus nostris episcopis, atque in prima rerum sacrarum institutione, et cum sacrum subiunus lavacrum, accepimus, et sicuti ex divinis didicimus Scripturis, atque simul et in presbyterio et in ipso episcopatu professi sumus et docuimus, ea est talis: Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, rerum omnium visibilium et invisibilium factorum. Et in unum Dominum Jesum Christum, Dei Verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, **577** vitam de vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Patre genitum, per quem et omnia facta sunt; qui propter nostram salutem incarnatus, et inter homines versatus, et passus est: et resurrexit tertia die, et ascendit ad Patrem, venturus rursus in gloria ad judicandum vivos et mortuos. Credimus etiam in Spiritum sanctum: horum quemque esse et subsistere credentes, Patrem vere Patrem, et Filium vere Filium, et Spiritum sanctum vere Spiritum sanctum, quemadmodum et Dominus noster discipulos suos ad prædicandi munus mittens, inquit: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris et Filii et Spiritus*

¹ Isa. xxix, 13.

(1) Theodoret. lib. i, cap. 11 et 12.

τοῖς ἐκτεθεῖσι συνέθεντο, τὴν προφητικὴν κατηγορίαν ἐπισπασάμενοι. Βοῶ δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων Θεός, Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσσι με τιμᾷ· τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Θεωνᾶς δὲ καὶ Σεκουῆδος τοῦτο δρᾶσαι μὴ βουληθέντες, παρὰ πάντων συμφωνίως ἀπεκηρύχθησαν, ὡς τὴν Ἀρείου βλασφημίαν τῆς εὐαγγελικῆς προτεθεικότας διδασκαλίας. » Ταῦτα καὶ Ἀθανάσιος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν ἐκκλησίαν, τὰ κατὰ τὴν σύνοδον διεξιούσα.

Οἶα δὲ καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσεβίος αὐτόθεν ἐκ Νικαίας πρὸς τινὰς ἔγραψεν Ἀρειανούς, προδοσίαν ὡς εἰκὸς ἐγκαλοῦντας, ἀκούειν χρῶν. Ἐλεγχος δ' ἐναργῆς καὶ τῆς ἐκείνου λύτης ἐστίν. Ἀμεινον δὲ τὴν οἰκεῖον σκοπὸν ἢ ἐπιστολὴ δείξει. Ἐχει δὲ οὕτω· « Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὕμᾶς καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰθωσίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβοῦς λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὸ τῆς ἀληθείας ἐτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμφάμεθα ὑμῖν πρῶτον τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν παρὰ τῆς πίστεως γραφὴν. Ἐπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες, ἐκδεδώκασι. Τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλοῦς ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν εὖ τε ἔχειν καὶ δοκιμῶς ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Ἡ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα πίστις, καθὼς παρελάβομεν ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λούτρον ἐλαμβάνομεν, καθὼς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν μεμαθήκαμεν· καὶ ὡς ἐν αὐτῇ τῇ πρεσβυτερῶ καὶ ἐν αὐτῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστευσόμεν τε καὶ ἐδοδάσκομεν. Ἔστι δὲ αὕτη· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ἀπάντων ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα· τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον, καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἤξοντα πάλιν ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες Πατέρα ἀληθινῶς Πατέρα, καὶ Υἱὸν ἀληθινῶς Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθινῶς Πνεῦμα ἅγιον· καθὰ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἐαυτοῦ μαθητάς, εἶπε· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως

ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν, καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης συνίστασθαι τῆς πίστεως, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν.

Ἐταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πεφρονηκέναι, ἐξ ὀπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρούμεθα· δεικνύναι ἔχοντες καὶ δι' ἀποδείξεως, καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν. Ταύτης ὄφ' ἡμῶν ἐκπεθείσης τῆς πίστεως, οὐδεὶς παρὴν ἀντιλογίας τύπος. Ἄλλ' αὐτὸς τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὁρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. Οὕτω τε καὶ αὐτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε, καὶ ταύτη B τὴν πάντας συγκατατιθέναι· ὑπογράψαι τε τοῖς ὁμοφύμοις καὶ συμφωνεῖν τούτους αὐτοῖς παρεκελεύσατο. Ἐνδὲ μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου· δ καὶ αὐτὸ ἠρμήνευσε λέγων, ὅτι μὴ κατὰ σωματίων πάθῃ λέγοιτο ὁμοούσιος, οὔτε κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατὰ ἀποτομὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι. Μῆδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν αἰὸν καὶ νοεράν καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι· θεοὺς δὲ καὶ ἀπορρήτους λόγους προσήκει τὰ τοιαῦτα νοεῖν. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος καὶ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τὰ τοιαῦτα διεφίλοσόφει· οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης ἐτέραν ἐκθεσιν πίστεως πεποιθήσαν (ἦν μικρῶ πρόσθεν κατὰ παρεθέμην τῇ ἱστορίᾳ). Ἦ; δὴ καὶ υπαγρυευθείσης, C ὅπως εἴρηται, αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον οὐκ ἀνεξέταστον αὐθις κατελιμπάνομεν· ἐρωτήσεις γὰρ καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινούντο. Ἐδασανίζετο δὲ ὁ λόγος τῆς διανοίας τῶν εἰρημένων. Καὶ δὴ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὁμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν, δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς. Ταύτη καὶ ἡμῖν καλῶς ἔχειν ἐδόκει συγκαταθεσθαι τῇ διανοίᾳ, τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας υπαγορευούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴ μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας συγγάνειν. Διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοῖς συνειθέμεθα· οὐδὲ τὴν φωνὴν παραιτούμεθα τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν κειμένου· καὶ τοῦ μὴ τῆς ὁρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. Κατὰ ταυτὰ δὲ καὶ τὸ, Γεννηθέντα, καὶ οὐ ποιηθέντα, κατεδεξάμεθα· ἐπειδὴ τὸ ποιηθὲν κοινὸν εἶναι· ἔφασκον πρόσορμα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὁμοίον ἔχειν τὸν Υἱόν. Διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφερές· κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν

¹ Matth. xxviii, 20.

(1) Ambrosius *De fide, contra Arianos* : « Quomodo dicis, Ariane, in Scripturis divinis non inveniri ὁμοούσιον? Quasi ὁμοούσιον aliud sit quam quod dicit Dominus : « Ego et Pater unum sumus; Ego de Patre exivi, et veni in mundum : Ego in Patre, et Pater in me : Qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est ut esset æqualis Deo. » Hæc est tamen nominis ratio, ut in Patre et in Filio unitatem substantiæ credas : licet rem

A sancti ¹. Quæ sic se habere, et nos sic sentire, sic etiam olim obtinuisse, nosque adeo de tali fidei professione usque ad mortem decertaturos esse, etiam atque etiam confirmamus, anathemate ferientes omnem impiam Deoque carentem heresim.

Hæc nos sic ex corde et animo, jam inde ab eo tempore quo nos ipsos novimus, sensisse, atque etiam nunc sentire et profiteri vere, omnipotentem Deum et Dominum nostrum Jesum Christum testamur. Declarare quoque certa et fidei probatione, et persuadere vobis possumus, prioribus etiam temporibus nos sic et credidisse, et prædicasse. Hac a nobis exposita fidei professione, nullus erat contradicendi locus. Et ipse Dei amantissimus imperator, noster princeps, cum rectissime eam conceptam esse testatus, tum ita seipsum sentire professus est : atque ut omnes ei assentirentur, subscriberent, et voce una suffragarentur, admonuit : uno duntaxat adjecto τοῦ ὁμοουσίου verbo, quod verbum etiam interpretatus es dicens, non juxta corporum perpeffiones ὁμοούσιον dici, neque juxta divisionem, neque juxta resectionem ex Patre subsistere, quod materiæ prorsus expers intellectualis et incorporea natura corporalem quampiam perpeffionem sustinere nequeat : divina vero et ineffabili ratione debere talia in animo considerari. Atque sapientissimus quidem et piissimus noster imperator ad hunc modum est philosophatus. 578 Illi vero per occasionem et prætextum adjectionis τοῦ ὁμοουσίου (1), aliam fidei professionem composuerunt (quam paulo antea (2) historiæ adjecti). Ea porro recitata, quomodo ab eis, et ex substantia Patris, et consubstantialis Patri, esset dictum, minime indiscussum atque inexploratum reliquimus. Interrogationes namque et responsiones interpositæ, ratioque et sententia dictorum inquisita. Atque equidem illud, ex substantia, illi professi sunt significare, ex Patre quidem esse, sed non ut partem existere Patris. Cui sententiæ, cum recta esse videretur, assensimus : pia quippe doctrina dictante ex Patre esse Filium, non partem substantiæ ejus esse. Quapropter cum sententiam eam approbavimus, tum vocem quoque ipsam non repudiavimus, quod pacis scopum nobis ob oculos positum haberemus : et præterea, ne a recta sententia excideremus. Eadem ratione et, Genitum, non factum, admisimus ; quandoquidem verbum factum, communem appellationem esse dixerunt reliquarum creaturarum, quæ per Filium sunt conditæ. Earum quippe nihil habere simile

ipsam, quæ est inenarrabilis, definire non possis. Ut, sive lumen de lumine dicas, sive Verbum de Verbo, sive Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino, quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentiæ Patrem et Filium credas : ὁμοούσιον enim Græci dicunt quod nos cum uno aliud ipsum. » Cap. 5.

(2) Cap. 17 eod.

Filium : proptereaque non esse eum facturam, eis quæ per ipsum factæ sunt similem : præstantiorem autem quam creaturam omnem obtinere substantiam, quam ex Patre genitam esse divina docent oracula : cum quidem modus ipse generationis omni genitæ naturæ ineffabilis sit, et inconsiderabilis. Similiter vero ratio probe disquisita, consubstantialiam Patris esse Filium astruit, non quidem corporum more, neque ad animantium morti obnoxiorum instar : neque etiam juxta divisionem substantiæ, neque juxta resectionem : sed neque juxta perpressionem quampiam, aut versionem, aut mutationem Patris virtutis ; quod aliena prorsus ab his omnibus sit ingenta Patris natura : sed quod consubstantialis Patri dicatur, illud significat atque infert, nullam omnino similitudinem ad creaturas conditas Filium Dei ferre, sed qui eum genuit, Patri tantum modis omnibus esse similem, et non esse ex alia quampiam subsistentia vel substantia quam Patris. Cui verbo, eo pacto per interpretationem exposito, recte nobis visum est assentiri, præcipue cum sciremus, ex veteribus eruditos quosdam et spectatos episcopos et scriptores (1), **579** in exponenda Patris et Filii divinitatis ratione τοῦ ὁμοουσίου nomine usos esse. Hæc de professione fidei publicitus edita sunt dicta. Cui universi assensimus, et quidem non citra disquisitionem, sed juxta sententias in præsentia Deo dilecti imperatoris investigatas, nobisque expositas, et rationibus quas diximus ex professo consentaneas. Porro anathema quod professioni fidei ab eis est adjectum, comprobandum esse diximus, ut homines vocibus quæ in Scripturis non inveniuntur, uti prohiberentur, quæ fere causam omnem confusioni et seditioni Ecclesiæ præbuerunt. Nullius sane divinitus inspiratæ, et quæ rite ordineque dictis utitur Scripturæ, sunt illa, ex non existentibus : et, Fuit aliquando tempus cum non esset. Quare rationi minus consentaneum visum est, ea et dicere et docere : quo facilius calculo etiam nostro rite decretum anathema comprobavimus, quando quidem neque antea actis temporibus ejuscemodi verbis uti soliti sumus. Quin et illud, Eum antequam gigneretur non fuisse, anathemate jugulare non absurdum putavimus, propterea quod omnes profiteantur, eum esse Filium Dei, etiam ante nativitatem secundum carnem. Jam vero et Dei amantissimus imperator professioni inseri curavit, Juxta divinam illius nativitatem, ante omnia illum existere sæcula. Cum etiam priusquam actu gigneretur, potentia fuerit in Patre ingento, Patre semper existente Patre, sicuti quoque rege semper et Salvatore : potentia omnia existente, semperque secundum eadem et similiter se habente. Hæc vobis, charissimi, necessario perscribenda putavimus, ut quæ disquisitionem et rarem, et pulchre primum quidem ad ultimam

A ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως καὶ ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως· οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τι πάθος, τροπήν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς δυνάμεως. Τούτων γὰρ ἀπάντων ἀλλότριον εἶναι τὴν ἀγέννητον Πατρὸς φύσιν· πικραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γεννητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν· μόνον δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηκότῃ κατὰ πάντα τρόπον ἀφομοιοῦσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς· ὃ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκατατίθεσθαι· ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἔγνωμεν, ἐπὶ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου συγχρησαμένους ὀνόματι. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρησῶν πίστεως· ἢ συνεφωνήσαμεν ἅπαντες οὐκ ἀνεξετάτως, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἀποδοθείσα· διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως ἐξετασθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. Καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν τεθέντα δεκτὸν εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπειργεῖν ἀγράφοις χρῆσασθαι φωναί·· δι' ἃς σχεδὸν πάντα ἐγεγόνει σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. Μηδεμίαν γοῦν θεοπνεύστου Γραφῆς τὸ, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἐξῆς· ἐπιλεγόμενοις κερημένῃς, οὐκ εὐλογον ἐφάνη ταῦτα καὶ λέγειν καὶ διδάσκειν· καὶ αὐτῷ καλῶς ὄξεντι συνεθέμεθα· ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθειμεν συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασι. Ἔτι μὴ τὸ ἀναθεματίζεσθαι, τὸ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄστοπον ἐνομήσθη, τὸ παρὰ πάντας μὲν ὁμολογεῖσθαι εἶναι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἡδὴ δὲ ὁ θεοφιλῆς ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκευάσθη κατὰ τὴν ἐνθεον αὐτοῦ γέννησιν τὸ πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτὸν· ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργεῖν γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ Πατρὸς αἰὲ Πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως αἰὲ καὶ Σωτῆρος, καὶ δυνάμει πάντα ὄντος, αἰὲ τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος. Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκάτως διεπεψάμεθα, ἀγαπητοί, τὰ κερημένα τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως, φανερὰ καθιστάντες· ὡς εὐλόγως ποτὲ μὲν καὶ μέχρις ὀσάτης ὥρας ἱστάμεθα, ὅθεν ἡμῖν τὰ ἐπερωτῶν γραφέντα προσέκοπτε· τότε δὲ ἀφιλωνεῖως τὰ μὴ λυπούντα καταδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν, ἐμφανῆ σύμπραξιν ἔχειν ἔδοξε τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις.

D assensionem nostram subsecuta sint decreta declarasse nos intelligeretis, cum nos

(1) In his est Justinus Martyr.

ab aliis aliter scripta offenderent: deinde vero contentionis studio abjecto, ea quæ nos nihil perturbarent complexos esse, cum nobis benigne verborum sententiam inquiringibus, manifestum habere consensum viderentur cum eis quæ in fide a nobis prius proposita professi fueramus. »

Ὡς μὲν οὖν οὐ πρόσφατος ἡ τοῦ ὁμοουσίου λέξις ἂν ὑπὸ τῶν τηνικᾶδε συναθροισθέντων φανεῖται, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἤδη τῶν χρόνων σοφοῖς τισι Πατράσιν ἐξευρημένη, ἀριδῆλως ἐστήμανεν ὁ Εὐσέβιος. Καὶ ὅτι κοινῇ συμφωνίᾳ πάντες τῷ ὁμοουσίῳ συνεψηφίσαντο, ὡς αὐτὸς μικρὸν ἄνωθεν παρεθέμην· ἃ καὶ Εὐσέβιος ἐν τῷ Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου σαφῶς παριστά.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ὡς καὶ οἱ τελευτήσαντες δύο Πατέρες τὸν ὄρον τῆς συνόδου ὑπέγραψαν, Χρυσάνθος καὶ Μουσώνιος.

Ὁ δὲ γέγονε παράδοξον ἐν τῇ τοῦ ἁγίου συμβόλου ὑπογραφῇ, οὐκ ἀκαιρον γένοιτο διαλεθῆναι. Ἐν τῷ μεταξύ τοῦ χρόνου τῆς συνοδικῆς τελειώσεως δύο τινὰς τῶν ἐπισκόπων συνέβη τὸν βίον ἀπολιπεῖν, μήπω τῷ τόμῳ τὰς ὑπογραφὰς ἐνθεμένους. Ὁ δὲ λοιπὸς τῶν Πατέρων ὁμιλος, ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς κοιμηθῆσεως χωρίῳ γενόμενοι, ὡσπερ δὴ ζῶσι καὶ ἀκρωμῆθους περιστάνας τὸ μνημα, τὸν τόμον ἐπὶ χεῖρας φέροντες, Τὴν καλὸν ἀγῶνα, εἶπον, θεῖοι Πατέρες, σὺν ἡμῖν ἠγωνίσασθε· τὸν δρόμον ἐτελέσατε· τὴν πίστιν ἐτηρήσατε. Εἰ τοίνυν δεῖν εἶναι λογίζεσθε τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν, ὅτι γε καὶ νῦν καθαρώτερον ἐποπτεύετε, ἀμέσῳ τῇ ἀγλῇ τῆς Τριάδος καταστραπτόμενοι, σὺν ἡμῖν τὸν τόμον ὑποσημαίνειν χρεῶν. Ταῦτ' ἔλεγον, καὶ τῇ σαρφῇ τὸν τόμον ἐσφραγισμένον παραθέμενοι, ἐν ἀγρύπνῳ διετέλουν νυκτὶ. Εἶθ' ἔβηξ προσιόντες τῶν σφραγίδων ἐπικειμένων, ἀνεβίξαντες τὸν τόμον εὖρον καὶ τὰς ἐκεῖνων ὑπογραφὰς ἐνταγείσας ταῖς λοιπαῖς, νεαρὰς ἔτι, ταῦτα διαγορευούσας· Χρυσάνθος καὶ Μουσώνιος οἱ μετὰ τῶν Πατέρων πάντων ὁμοφωνήσαντες ἐν τῇ ἁγίᾳ πρώτῃ καὶ οἰκουμένην συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ, εἰ καὶ τῷ σώματι μετέστημεν, ἀλλ' οὖν οἰκείᾳ χεὶρὶ τὸν τόμον καὶ ἡμεῖς ὑπεγράψαμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ὅποια καὶ ἡ ἁγία σύνοδος τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἔγραψεν Ἐκκλησίᾳ περὶ ὧν διεπράξατο.

Ἡ δὲ σύνοδος τὰ πεπραγμένα τῇ τε Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ Αἰγύπτῳ, Λιβύῃ τε καὶ Πενταπόλει τάδε ἀπέστειλε γράψασα· Ἐτῇ ἁγίᾳ Θεοῦ χάριτι μεγάλην Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν συγκροτήσαντες σύνοδον, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου συγκροτήσαντος, ἐξέπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπισταλθῆναι γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη· πρῶτον μὲν οὖν ἐξ ἀπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ τὴν

Verum enimvero consubstantialis vocem non novam, aut ab episcopis Nicææ tum congregatis primum proditam, sed a multis antea annis a sapientibus inventam usurpatamque Patribus esse, aperte ostendit Eusebius. 580 Tum autem τὸ ὁμοουσίου communi consensu concordique calculo ab omnibus comprobatum, paulo ante ipse exposuit, id quod Eusebius quoque in libro De vita Constantini luculenter astruit.

CAPUT XXIII.

Ut duo etiam mortui episcopi et Patres decretis synodi subscripserint, Chrysanthus et Musonius.

Cæterum quod in subscriptione sancti Symboli insigne accidit miraculum, id non intempestivum fuerit commemorare. Priusquam acta synodi perficerentur, evenit ut duo episcopi e vita ante discesserint quam professionis fidei scripto annotationem subscriptionemque suam apposuissent. A reliqua Patrum turba ad communem sepulturæ et dormitionis locum venerunt, et monumento illorum assistentes, scriptumque in manibus habentes, tanquam ad viventes et audientes: Bonum certamen, dixerunt, divi Patres, nobiscum decertastis, cursum peregistis, fidem servastis. Si igitur obtinere debere id censetis quod a nobis est actum, quoniam nunc, nullo interposito obstaculo, Trinitatis splendore illustrati, clarius id perspiciatis, peropus est vos nobiscum libello subscribere. Hæc illi dixere, et libellum obsignatum ad tumulum deposuere, noctemque totam insomnem egere. Postridie vero ad locum cum rediere, signa inviolata invenere, et libello explicato subscriptiones illorum reliquis insertas cognovere, recentes adhuc in hæc verba conceptas: Chrysanthus et Musonius, qui cum Patribus omnibus in sancta prima et oecumenica Nicæna synodo consensimus, quamvis corpore translati, manu tamen propria nos quoque libello subscripsimus.

581 CAPUT XXIV.

Quæ ipsa sancta synodus Alexandrinæ scripserit Ecclesiæ de rebus in synodo gestis.

Synodus autem acta sua Alexandriæ, Ægypto, Libyæ et Pentapoli, litteris ad hunc modum perscripsit: Sanctæ et magnæ Dei gratia Alexandrinorum Ecclesiæ, et qui in Ægypto, Libya et Pentapoli sunt, dilectis fratribus, qui Nicææ congregati, magnam et sanctam celebrarunt synodum, in Domino salutem. Quandoquidem divina gratia et Deo dilectissimo imperatore Constantino congregante, omnino necessarium visum est, sacram synodum ad vos dare litteras, ut intelligere possitis, cum quæ ibi in quæstionem et disquisitionem venerunt, tum quæ decreta sancta que sunt. Itaque scitote, primum omnium inquisitum esse in impieta-

tem et prævaricationem Arii sectatorumque ejus, et in præsentia Dei amatissimi imperatoris Constantini, consentientibus omnium sententiis, placitum ut anathemata impia ejus opinio et voces atque verba blasphemia condemnarentur, quibus ille Filium Dei blasphemans usus est, ex non existentibus illum esse dicens, et fuisse aliquando tempus cum non fuerit, et arbitrii libertate vitii virtutisque capacem esse Filium Dei creaturam eumdem et facturam nominans. Quæ omnia sancta synodus anathemati subjecit, ne audire quidem impiam opinionem, mentis recordiam blasphemæque ejus verba sustinens. Atque equidem res ejus quem consecutæ sint exitum, aut jam audivistis, aut certe audietis, ne insultare nos homini videamur qui peccati sui condigna tulit præmia. Tantopere autem invaluit ejus impietas, ut simul cum eo pessum ierint Theonas Marmariæ, et Secundus Ptolemaidis, episcopi: nam et hi factionis ejus sunt. Sed enim cum per gratiam Dei perversa illa opinione, impietate et blasphemia, nec non hominibus eis qui seditionem atque discessionem ausi sunt concitare in populo antea pacato, Ægyptus sit liberata, et temeritas Melitii atque eorum qui ab eo sunt in sacrum ordinem cooptati, adhuc reliqua fuerit, quæ etiam super hæc re synodus decreverit, vobis, fratres dilecti, significamus. Constituit namque ut Melitius (in quem illa quidem humanius affecta fuit: **582** summo enim jure nullam prorsus merebatur veniam) in civitate sua maneat, potestatem autem nullam habeat vel eligendi, vel manus imponendi: et ut neque in regione, neque in urbe alia, hujus saltem rei gratia appareat, nudumque dignitatis nomen retineat: et qui ab eo in sacrum ordinem lecti fuerant, ut arcaniori et sanctiori ordinatione confirmati, ad communionem admittantur. Præterea ut liceat eis quidem honorem simul et functionem ministerii obtinere: secundum autem prorsus locum, ab omnibus cujuscunque parocciæ et ecclesiæ exploratis, ac per reverendissimum fratrem et collegam nostrum Alexandrum lectis atque designatis, ferant. Cæterum ut nulla eis sit facultas quos visum sit designandi, aut nomina eorum subjiciendi, aut omnino faciendi quidquam præter catholicæ Ecclesiæ episcoporum, qui sub Alexandro sunt, sententiam. Qui vero per gratiam Dei et preces vestras in nulla dissidii factione reperiantur, sed integri atque impolluti in catholica Ecclesia consistent, eis potestas permissa est et designandi, et nomina dictandi eorum, saltem qui clero digni sint, et omnia prorsus faciendi legibus constitutionibusque ecclesiasticis consentanea. Quod si quem eorum qui Ecclesiæ præsent, decedere contingat, tum in defuncti locum et honorem provehi quisquam ex recens cooptatis debet, ut modo idoneus sit et a populo eligatur, ita tamen ut ad electionem ejusmodi calculus, suffragium, et confirmatio episcopi Alexandrini accedat. Atque hoc quidem

ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ· καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγων αὐτὸν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ εἶναι ποτε ὄτε οὐκ ἦν, καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος, καὶ κτίσμα καὶ ποίημα ὀνομάζοντος. Ἄπαντα ταῦτα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἅγια σύνοδος, οὐδὲ ὄσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης ἢ ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων ἀνασχομένη. Καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκείνον οἴου τέλους τετύχηκεν, ἢ ἀκηκάετε, ἢ ἀκούσεσθε· ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβάλλειν ἀνδρὶ δι' οἰκειαν ἁμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπιχειρα κομισσάμεν. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυσεν αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι Θεωνᾶν ἀπὸ Μαρμαρικῆς, καὶ Σεκούνδου ἀπὸ Πτολεμαίδος· τῶν γὰρ πῶ τῶν κάκεινοι τετυχήκασι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας καὶ βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ ἡλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον· ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἡ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἔδοξεν οὖν Μελίτιον, φιλανθρωποτέρως κινήσεως τῆς συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν, μένειν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν μῆτε χειροθετεῖν, μῆτε προχειρίζεσθαι· μῆτε ἐν χώρᾳ, μῆτε ἐν πόλει ἐτέρᾳ φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα· ψιλὸν δὲ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτησθαι· τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας, κοινωνήσαι· ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧ τε ἔχειν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν· δευτέρους δὲ ἐξάπαντος εἶναι πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ τε καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προχειρισμένων. Ὅστε τούτοις μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, ἢ ὄλως ποιεῖν τι, χωρὶς γνώμης τῶν τοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῶν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου· τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαίς ὑμετέρας ἐν μηδενὶ σχίσματι εὐρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδῶτους ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄντας, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἁγίων τοῦ κλήρου· καὶ ὄλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν. Εἰ δὲ τινα συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῆνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς ἄριτοι προσληφθέντας· μόνον εἰ ἄξιοι φαίνονται, καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ, καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη· ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε διὰ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης· ἵνα μηδεμίαν ἐξουσίαν ἢ αὐθεντίαν αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπων ὄνομα μὲν πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι. Ταῦτα

ἴσσι: τὰ ἐξάρητα καὶ διαφέροντα Αἰγύπτου καὶ τῆ Α
 Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ τι ἄλλο ἢ ἑκανονίσθη
 ἢ ἐδογματίσθη, συμπάροντος τοῦ κυρίου καὶ τιμω-
 ράτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου,
 αὐτῆς παρῶν ἀκριβεστέρως ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτε
 δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχά-
 νων. Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν καὶ περὶ τῆς συμ-
 φωνίας τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα, ὅτι καὶ ὑμετέρας
 εὐχαίς καταρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος· ὥστε πάν-
 τας τοὺς ἐν τῇ Ἐψά ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ Του-
 δαίων τοπρότερον ποιοῦντας συμφώνως Ῥωμαίοις
 καὶ ἡμῖν, καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοῖς ἐξ ἀρχαίου
 μεθ' ἡμῶν φυλάττουσι τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο
 ἄγειν. Χαίροντες οὖν ἐπὶ τῆς κατορθώμασι,
 καὶ τῇ τῆς εἰρήνης συμφωνίᾳ, καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν
 αἵρεσιν ἐκκοπήναι, ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος
 τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν,
 ὁμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλεξάνδρον, τὸν εὐφράναντα
 ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τούτῃ τῇ ἡλικίᾳ
 τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέ-
 σθαι καὶ παρ' ὑμῖν· εὐχεσθε δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν
 ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δοξάζοντα ταῦτα βέβαια
 μείνη διὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι· ᾧ
 ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

fecto presentia sua exhilaravit, plurimumque in
 laboris sustinuit. Orate pro omnibus nobis, ut quæ
 a nobis recte sunt constituta, firma stabilitaque
 nostrum Jesum Christum, cum sancto Spiritu : cui
 sit gloria in sæcula. Amen.

Οὐχ ἡ θεία σύνοδος μόνη, ἀλλὰ καὶ ὁ περιδότης C
 Κωνσταντίνος, τῷ δὴμῳ τῶν Ἀλεξανδρέων τὰ ἴσα
 διεχάραττε γράμματα· ἐν ᾧ δεικνυσιν ὡς οὐχ ἀπλῶς,
 οὐδὲ ὡς ἔτυχε, ὁ ὅρος ὑπηγορευθῆ τῆς πίστεως,
 ἀλλὰ δοκιμασίᾳ πολλῇ καὶ συζητήσει ἡκριβωμένη·
 καὶ ὅσα τῷ δόγματι ἦσαν ἀρμόδια, πάντα εἰς μέσον
 ἤχθη· καὶ πρότερον ἐρεύνη διαβεβηκυῖα. ὅσα πρό-
 φασιν διαστάσεις ἐδόκει γενῆναι, ἐκποδῶν ἐγένοντο
 ἀναντιρρήτως· καὶ οὕτως ὁ ὅρος ἐξήγητο. Καὶ τέ-
 λος Θεοῦ γνώμην τὴν εἰς ταυτὸ γνώμης ἐλθοῦσαν
 τῶν ἐπισκόπων σύνοδον ὀνομάζει· καὶ Πνεύματι
 ἁγίῳ τῶν τοσούτων Πατέρων τὴν συμφωνίαν εἶναι
 διασαφεῖ, κἀντεῦθεν καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἀστοχη-
 σαι καὶ τᾶσφαλοῦς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου
 ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις περὶ τῶν ἐν τῇ
 ἀγία συνόδῳ διαπεπραγμένων· καὶ κατὰ Ἀρσιαν-
 ῶν.

Ὁ δ' αὐτὸς καὶ τοῖς μὴ δυνηθεῖσιν ἀφικέσθαι
 τῶν ἐπισκόπων, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις τὰ
 γεγενημένα διδάσκων, ἔγραψε τοιάδε· « Πείραν λα-
 βῶν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας ὅση τῆς θείας
 δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον πρὸ πάντων ἔκρινα
 εἶναι μοι προσήκειν σκοπεῖν, ὅπως παρὰ τοῖς μακα-
 ρωτάτοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πλήθουσι πίστις
 μία, καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε περὶ

(1) Theodoret. lib. 1, c. 10.

omnibus aliis concessum est : in persona autem
 Melitii non idem constitutum, propter priorem
 inordinatum ejus morem celeritatemque et præci-
 pitantiam sententiæ et consilii, ne qua sit ipsi vel
 potestas vel auctoritas, homini scilicet qui rursum
 temeritatem ordinis negligentem inducere possit.
 Hæc sunt quæ præcipue ad Ægyptum et Ecclesiam
 Alexandrinam pertinent. Si quid vero præterea vel
 canonibus vel decretis est constitutum, reveren-
 dissimus dominus, frater et collega noster Alexan-
 der, certius ad vos reversus perferet, quippe et
 auctor et particeps actorum omnium. Lætum in-
 super vobis offerimus nuntium de sanctissimi
 Paschatis celebrandi consensu ; nam et hæc res
 precibus vestris recte constituta atque ordinata
 est : 583 fratresque Orientales omnes, qui antea
 cum Judæis fecerunt, ex hoc ipso tempore cum
 Romanis et nobiscum, omnibusque adeo aliis qui
 antiquitus nobiscum Pascha celebrarunt, id se
 concorditer acturos conenserunt. Gaudete igitur
 de rebus ecclesiasticis ordinatis, de pacis consensu
 et concordia restituta, et de hæresibus omnibus
 excisis, atque majore eum honore prolixioreque
 charitate suscipite collegam quidem nostrum, epi-
 scopum autem vestrum Alexandrum, qui nos pro-

Non ipsa vero synodus tantum, sed et celeberrimus
 Constantinus, ad populum Alexandrinum ejus
 generis dedit litteras, quibus ostendit, non simpli-
 citer, temere aut neglectim definitionem profes-
 sionis fidei editam, sed exploratione multa atque
 disquisitione accurata adhibita, quæcunque dog-
 mati consentanea essent, in medium producta :
 primumque investigatione diligenti observata, quæ-
 cunque occasionem dissidii et seditionis creare
 possent, ea ita rejecta, ut contra dici quidquam
 non posset : et sic deinde definitionem ipsam pro-
 mulgatam esse : postremo Dei sententiam concor-
 dem episcoporum synodi sententiam vocat, atque
 Spiritui sancto tot Patrum consensum acceptum
 refert, per quem illi a vera et certa sententia non
 D exciderint.

CAPUT XXV.

Epistola magni imperatoris Constantini ad omnes
 ubique ecclesias de sanctæ synodi actis, et ad-
 versus Arianos.

Idem et ad episcopos qui ad conventum venire non
 potuerunt, et ad omnes ubique ecclesias quæ, acta
 ibi essent declarans, ad hunc modum scripsit (1) :
 « Experientia edoctus per rerum publicarum pro-
 speritatem, quanta sit divinæ potestatis gratia,
 illum mihi propositum esse debere finem judica-
 vi, ut a beatissimis catholicæ Ecclesiæ populis
 fides una et sincera charitas, consentiensque in

Ilem pietas servetur. Sedenim cum aliter omnino fieri non posset, **584** ut ordo stabilis et firmus constitueretur, nisi simul omnes, aut certe plures episcopi convenirent, et de re qualibet ad sanctissimam religionem pertinente dijudicarent, ejus rei gratia, quam fieri potuit plurimis coactis, me quoque perinde atque uno aliquo ex vobis (non enim negaverim, quo maxime lætor, conservum vestrum me esse) præsentē, usque adeo omnia in debitam sunt disquisitionem vocata, quousque rerum omnium inspectori Deo placita sententia, ad consentientis unitatis concordiam stabiendam, in lucem est protracta, ita ut nihil jam quod ad dissensionem aut professionis fidei ambiguitatem facere posset, sit relictum. Ubi cum de sanctissimo etiam Paschatis die quæstio esset exorta, sententiis omnium decretum est, convenire, ut id eodem tempore ab omnibus ubique peragatur. Quid enim nobis esse potest vel pulchrius, vel gravius, quam si is dies festus, unde spem immortalitatis percepimus, uno ordine et celebri ritu ab omnibus certo inviolabiliter peragatur? Ac primum quidem indigna res fuit, sanctissimum eum diem imitatione atque consuetudine Judæorum celebrare, qui manibus suis nefario flagitio contaminatis, non injuria quoque animis sunt exæcati, homines scelerati. Quidni enim licet, gente ea rejecta, rectiore verioreque ordine, quem a primo passionis die hucusque servavimus, ad futura quoque sæcula observationis hujus ritum transmittere? Itaque nihil vobis commune sit cum istiusmodi Judæorum turba. Aliam siquidem a Salvatore accepimus viam. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ suus cursus, et legitima quæ illam deceat regula, quam unanimi consensu complectentes, nos ipsos a fœda illa conscientia et societate retrabamus, fratres reverendissimi. Et profecto omnium absurdissimum est, illos gloriantes jactare, hisce observandis nos sufficere non posse absque illorum doctrina et præscripto. Quidnam vero illi recte sentire et sapere possunt, qui post illam Domini cædem mentibus capti, non ratione aliqua, sed impotenti impetu, quocumque eos insitus impellit furor, ducuntur? Quam ob causam, cum in hac quoque parte verum non perspiciant, sed uti semper, affectu vitioso transversi rapiantur, potius quam errorem corrigant, eodem anno bis Pascha peragunt. **585** Qua igitur de causa eos sequemur, qui gravi errore se implicatos esse confitentur? Bis equidem eodem anno Pascha celebrare haud unquam sustinuerimus. Atque etiamsi hæc vobis non exponerentur, conveniret tamen, vos, pro mentis vestræ sagacitate, semper et studere et optare, ne cujuscumque similitudine et exemplo puritatem animarum vestrarum pollueretis, neve hominum modis omnibus malorum consuetudinem imitari videremini. Ad hæc illud quoque considerandum venit, in re tanta et tam solemnibus religionis nostræ feriis, dissensionem exstare

τὴν παγκρατῆ θεὸν εὐσεβεία τηρῆται. Ἄλλ' ἐπεὶ δὴ τοῦτο ἐτέρως οὐχ οἶδ' ἂν τε ἦν, ἀκλιτῆ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταυτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν γούν πλείονων ἐπισκόπων συναλοότων, ἐκαστῶν τῶν προσηκόντων τῇ ἀγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο· τοῦτου ἕνεκεν πλείστοιν ὄσων συναθροισθέντων, καὶ αὐτὸς δὲ, καθάπερ εἰς ἐξ ὑμῶν, τυγχάνων συμπαρῶν (οὐ γὰρ ἀρησαίμην ἂν ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι), ἄχρι τοσούτου ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ ἢ τῶν τῶν πάντων ἐφόρῳ Θεῷ ἀρέσκουσα γνώμη πρὸς τὴν τῆς ἐνότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη, ὡς μηδὲν ἐτι πρὸς διχόνοιαν, ἢ πίστει ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι. Ἐνθα καὶ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἀγιωτάτης ἡμέρας γενομένης ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ, καλῶς ἔχειν ἐπὶ μᾶζ ἡμέρας πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπιτελεῖν· τί γὰρ ἡμῖν ἀλλίον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξει δυνηταί τοῦ τὴν ἐορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τὴν τῆς ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐλπίδα, μᾶζ τάξει καὶ φανερῷ λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτῶτως φυλάττεσθαι; Καὶ πρῶτον μὲν ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἀγιωτάτην ἐκείνην ἐορτὴν τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπομένους συνθηθεῖα πληροῦν, οἱ τὰς ἐκυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημελέματε χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μικροὶ τυφλώτουσιν. Ἐξῆσσι γάρ, τῷ ἔθνους ἀποβληθέντος, ἀληθεστέρᾳ τάξει ἦν ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρησεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνοσθαι. Μηδὲν τοίνυν ἔστω ὑμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. Εἰλήφαμεν γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐτέραν ὁδόν. Πρόκειται γὰρ δρόμος τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ, καὶ νομικῶς κανὼν καὶ πρέπων τούτῳ, οὗ συμφώνιος ἀντιλαμβάνομενοι· τῆς αἰσχρᾶς ἐκείνης ἑαυτοὺς συνειδήσεως, ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν, ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἔσμεν ἱκανοί. Τί δὲ φρονεῖν ἐκείνοι ὀρθὸν δυνησονται, οἱ μετὰ τὴν Κυριοκτονίαν ἐκείνην τῶν φρονῶν ἐκστάντες, ἄγονται οὐ λογισμῶ τινι, ἀλλ' ὀρμητικῶς ἀκατασχέτῳ, ὅπου ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος ἀπάγη μανία; Ἐκεῖθεν τοίνυν κἂν τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἐρύωντας, ὡς αἰεὶ κατὰ πάθος αὐτοὺς πλανωμένους, ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως ἐν τῷ αὐτῷ ἔτι δεύτερον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. Τίνος οὖν χάριν τοὺτους ἐπόμεθα, οἱ δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὡμολόγηται; δεύτερον γὰρ τὸ Πάσχα ἐν ἐνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἂν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα. Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προῦκαίτο, τὴν ὑμετέραν ἀγχίνον ἐχρῆν καὶ διὰ σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδενὸς ὁμοιωμάτι τὸ καθαρὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν, ἢ δοκεῖν ἐπεσοῖα ἀνθρώπων ἕθει παγκάκων. Πρὸς τοῦτοις κἀκεῖνο πάρεστι συνορᾶν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτης θρησκείας ἐορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν ἐστὶν ἀθεώτατον· μίαν γὰρ ἡμῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτέστι τοῦ ἀγιωτάτου πάθους, ὃ ἡμέτερος παρέδωκε Σωτῆρ· μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν βεβού-

ληται ἥς εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλοὺς τε καὶ A
 διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηνται, ἀλλ' ὅμως ἐν
 πνεύματι, τουτέστι τῷ θείῳ βουλήματι θάλλεται.
 Λογισάσθω δὲ ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγχύσιον,
 ὅπως ἐστὶ δεινὸν τε καὶ ἀπρεπὲς κατὰ τὰς αὐτὰς
 ἡμέρας ἐτέρους μὲν ταῖς νηστειαῖς σχολάζειν, ἐτέ-
 ρους δὲ συμπόσια τελεῖν· καὶ μετὰ τὰς τοῦ Πάσχα
 ἡμέρας ἄλλους μὲν ἑορταῖς καὶ ἀνάεσσειν ἐξετάζεσθαι,
 ἄλλους δὲ ταῖς ὄρισμέναις ἐκδιδοῦσθαι νηστειαῖς.
 Διὰ ταῦτα γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυ-
 χεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἀγεσθαι τοῦτο, ἡ
 θεία πρόνοια βούλεται· ὡς ἔγωγε ἀπαθῶς συνορῶ.
 Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο οὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσήκει,
 ὡς μηδὲν μετὰ τῶν Κυριοκτόνων εἶναι κοινὸν, ἔστι
 τε τάξις εὐπρεπῆς, ἣν ἀπασαί τῶν δουτικῶν τε καὶ
 μεσημβρινῶν καὶ ἀρκύων τῆς οἰκουμένης μερῶν B
 παραφυλάττουσιν αἱ ἐκκλησίαι· καὶ τινες τῶν κατὰ
 τὴν Ἐφῶν τόπων, ὧν ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς
 ἔχειν ἀπαντες ἠγήσαντο· καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρῃ
 ἀγχυνοῖα ἀρέσειν ὑπεσχέθη· ἵνα ὅπερ δ' ἂν κατὰ
 τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν
 ἄπασαν, Αἴγυπτον, Ἰσπανίας, Γαλλίας, Βρεταννίας,
 Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοίκησιν, καὶ
 Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μίξ καὶ συμφώνη φυλάττη-
 ται γνῶμη, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδί-
 ξηται σύνεσις, λογιζομένη, ὡς οὐ μόνον πλείων
 ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλη-
 σιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ
 πάντας ἐσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι· ὅπερ καὶ ὁ ἀκρι-
 βῆ· ἀπατεῖν δοκεῖ λόγος· καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς C
 Ἰουδαίων ἐπιτοκίας ἔχειν κοινωνίαν. Ἴνα δὲ τὸ
 κεφαλαιωδέστατον συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων
 ἤρесе κρῖσι, τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μίξ
 καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεσθαι. Οὐδὲ γὰρ πρέπει
 ἐν τοιαύτῃ ἀγιότητι εἶναι τινα διαφορὰν· καὶ κάλ-
 lion ἔπεσθαι τῇ γνῶμῃ ταύτῃ, ἐν ἣ οὐδεμία ἔσται
 ἀλλοτριῆς πλάνης καὶ ἀμαρ. ἡμάτος ἐπιμείξια. Τοῦ-
 των οὕτως ἔχόντων, ἀσμένως δέχεσθε τὴν οὐρανίαν
 καὶ θεῖαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν. Πᾶν γὰρ ὁ τὸ δ' ἂν ἐν
 τοῖς ἀγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται,
 πῦτο πρὸς τὴν θεῖαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφορὰν.
 Διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανισαν-
 τες τὰ προγεγραμμένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον
 λόγον καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἀγιωτάτης ἡμέρας
 ὑποδέχεσθαι τε καὶ διατάττειν ὀφείλετε· ἵνα ἐπειδὴν D
 πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμετέρας δια-
 θέσεως ἔψιν ἀφίλωμαι, ἐν μίξ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ
 τὴν ἀγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι δυναθῶ,
 καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκῆσω, συνορῶν
 τὴν διαβολικὴν ὠμότητα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως
 διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀντηρημένην, ἀμαρζού-
 σης· πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης
 καὶ ὁμοιοῦσας. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξαι, ἀδελφοί
 ἀγαπητοί. »

Ἄποστα καὶ κατ' Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοφρονῶν
 ἐκείνῃ γράφει τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ λαοῖς,
 εἰκαῖον ἐπικροῦσαι. « Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς

A aliquam, longe esse impiissimum. Unum naniq̄
 nobis libertatis atque redemptionis nostræ diem,
 sanctissimæ scilicet passionis suæ, Salvator nost̄ r
 dedit. Unam esse catholicam suam Ecclesiam vol-
 luit : cujus tametsi partes in multis variisque sunt
 dispersæ locis, uno tamen spiritu, hoc est, divino
 arbitrio fovetur. Consideret porro sanctitatis ve-
 stræ solertia quæ grave sit et indecorum, per
 eosdem dies, alios quidem jejuniis intentos esse,
 alios vero conviviis vacare ; et post Paschatis
 dies, hos quidem ferari et conquiescere, illos au-
 tem statis jejuniis macerari. Quapropter hanc rem,
 pro eo atque decet corrigi, atque ad unum institu-
 tum formamque perducī, divina vult providentia,
 quantum equidem extra omnem affectum positus
 perspicio. Itaque cum hoc sic corrigere conveniat,
 ne quid nobis cum Domini percussoribus sit com-
 mune, et decens exstet ordo, quem omnes Occi-
 dentalium, et Meridionalium, Septentrionaliumque
 habitabilis orbis partium Ecclesiæ, et quibusdam
 quoque in locis Orientales observant, ea de causa
 in præsentia omnibus convenire visum est, ipse-
 que adeo id solertiæ vestræ placitum esse re-
 cepi, ut quod per urbem Romanam, Italiam, Afri-
 cam omnem, Ægyptum, Hispanias, Gallias, Britan-
 nias, Libyam, cunctam Græciam, Asianam atque
 Ponticam ditionem, et Ciliciam, uno atque consen-
 tenti servatur consilio, id libenter quoque pru-
 dentia vestra suscipiat, secum ipsa perpendens,
 non modo ampliorem esse Ecclesiarum in eis quæ
 diximus locis numerum, verum etiam idem com-
 muniter omnes sentire et velle, esse quam sanctis-
 simum. Quin et strictior ipsa atque exactior ratio
 flagitare videtur, 586 ne qua nobis sit cum Ju-
 dæorum perjurio communitio. Et et tandem sum-
 mam rei breviter dicam : communi omnium judi-
 cio placuit, sanctissimas Paschatis ferias, uno eo-
 demque die peragi. Minime namque decet in re
 tam sancta aliquam exstare dissensionem. Et pul-
 chrius est eam sequi sententiam, in qua nulla sit
 alieni erroris et peccati contagio. Ac cum ita se
 res habeat, libentibus animis cœleste hoc et vere
 divinum suscipite præceptum. Quidquid enim in
 sanctis episcoporum agitur conventibus, id ad
 divinam refertur voluntatem. Itaque eis quæ scrip-
 psimus omnibus dilectis fratribus nostris signifi-
 catis, jam rationem hanc et observationem sanctis-
 simi diei suscipere atque instituere debetis, ut
 cum in pietatis vestræ (quod dudum mihi fuit in
 votis) conspectum venero, uno eodemque die sanctas
 vobiscum ferias celebrare valeam, et rebus
 omnibus una vobiscum ex animo delecter, ferita-
 tem diabolicam per vim divinam operibus nostris
 sublatam, vestramque ubique fidem, pacem et con-
 cordiam vigentem cernens. Deus vos servet, fra-
 tres dilecti. »

Æquum etiam est, quæ contra Ariam et secta-
 tores ejus, omnibus passim episcopis et populis
 scripsit, cognoscere. « Cum malignos et impios

Arius sibi imitandos auxerit, per est ut eandem cum illis ferat ignominiam. Quemadmodum igitur Porphyrius divinæ pietatis hostis, iniquis de religione compositis libris, condignam reperit mercedem, per quam omnium futuris sæculis probris obnoxius erit, plurimæque obruetur infamia, atque insuper impia ejus abolita sunt scripta, ita et nunc placitum nobis est, Arium et Arii suffragatores, Porphyrianos quidem nominari, ut quorum imitati sunt mores, eorum quoque obtineant appellationes: si quod autem scriptum ad Ario compositum reperitur, ut igni id tradatur volumus, ut non modo improba ejus doctrina abrogetur, verum etiam ne monumentum quidem aliquod ejus relinquatur. Illud equidem prædictum volo, si quis libellum aliquem ab Ario conscriptum celare, nec continuo igni comburere, deprehensus fuerit, supplicium ei mortis esse constitutum. 587 Illico namque in crimine tali comprehensus pœnam sustinebit capitalem. » Plures etiam alias adversus eosdem ad loca omnia misit epistolas, verbis per ironiam ad simulationem compositis, eis illudens. Nicomediensibus itidem (1) contra Eusebium et Theognidem scripsit, Eusebium perstringens, veluti Licinio aliquando faventem sibi que insidiantem, atque alium episcopum legere jubens; quod et factum est. Eas epistolas hoc loco apponere, ne longior esse videar, minus convenire putavi. Ac de his quidem hactenus.

CAPUT XXVI.

*Quod Constantinus benedictionis causa, Constantino-
polim synodo translato, publicum ei præbuit
epulum et muneribus, omnes honoris gratia prose-
cutus, domum quemque diniserit.*

Cæterum rebus ad hunc modum euntibus, commo- dum evenit ut vicesimus Constantini imperii annus tum compleretur. Et Romani more recepto, decimo quoque principis sui imperii anno, communem et publicum agebant conventum diemque festum. Itaque et ipse decere id arbitratus, ad epulas synodum invitavit, et toris plurimis ordine suo collocatis, eodem in loco excipit, multisque et sermonibus et donis honorificentiam et liberalitatem erga illos declarans, præclarissimos quoque eorum mensæ suæ adhibet. Quorum quidem, cum ille mutilata propter Christum cerneret membra, atque fidei eorum constantiam inde colligeret, labiis ipse suis cicatrices eorum exosculari et venerari dedignatus non est, gratiam se osculo ejusmodi et benedictione eorum percipere confisus. Posteaquam autem finem suum convivium id habuit, loco suo exurgens, supplicis more conventum rogavit, ut qui tantum pertulissent laboris, perpauca sibi dies dare, et recens fundatam urbem, jam tum perfectam, adire non gravarentur, ut precationibus suis munitiones et muros ejus firmarent. Atque illi statim, quod petierat, faciunt. Constantinopolim veniunt, Encænna et consecra-

(1) Socrat. lib. 1 *Historiæ eccles.*

A μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. Ὅσπερ τοίνυν Πορφυρίου ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα παράνομα περὶ τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὐράτο μισθὸν καὶ τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον, καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς Ἄρειου ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι. Ἰν' ὧν τοὺς τρόπους μεμύμηται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ εἴ τι σύνταγμα ὑπὸ Ἄρειου συντεταγμένον εὐρίσκειτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθῆι, ἀλλὰ μὴδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὄλωσ' ὑπολίποιο. Ἐκείνο μόντοι προαγορεύω· ὡς εἴ τι σύνταγμα ὑπὸ Ἄρειου συνταγὴν φωραθῆι κρύφας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκῶν πυρὶ καταναλώσῃ, τούτῃ θάνατος ἔσται ἡ ζημία. Παραχρῆμα, γὰρ ἀλοῦς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλικὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν. » Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας ἐπιστολάς κατ' αὐτῶν πέμψας, ἀπανταχοῦ ἐξαπέστειλεν, ἐν εἰρωνίᾳ τῷ λόγῳ διαπαίζων αὐτούς. Καὶ Νικομηθεῦσι δὲ κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος ἔγραψεν, ἐν οἷς τοῦ Εὐσεβίου καθάπτεται, ὡς Λικινίῳ εὐνοοῦντος, κάκεινον ἐπιβουλεύοντος, καὶ ἐπίσκοπον ἕτερον ἐλεῖσθαι· ὃ καὶ ἐγένετο. Τὸ δὲ μῆκος φεύγων ἐγὼ, καὶ ταύτας παραθεῖναι τὰς ἐπιστολάς οὐ δέον ἰστοισάμην. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν σύνοδον ἀγαγῶν, εὐλογίας χάριν, δημοτελεῖν αὐτῇ κοτίασιν ἐποιήσαστο· καὶ δώροις ἀπαντας φιλοτιμησάμενος, οἰκὰς ἀπέλυεν ἕκαστον.

Τούτων οὕτω προβάτων, συνέβη τὴν εικοσαετηρίδα τῆς Κωνσταντίνου τηλικαῦτα βασιλείας περιελθεῖν. Εἰωθὸς δὲ Ῥωμαίοις καθ' ἑκάστην δεκάδα τοῦ κρατοῦντος ἀρχῆς κοινὴν πανήγυριν ἀγεῖν, προσήκον κάκεινος λογισάμενος, εἰς ἐστίασιν τὴν σύνοδον προετρέψατο· καὶ δῆτα πολλῶν σιθιδῶν ἐν εὐθέτῳ γεγενημένων, κατὰ ταυτὸν πάντας εἰσία, πολλοὺς καὶ λόγους καὶ δώροις τὸ φιλότιμον ἐπιδεικνύμενος. Τοὺς μὲν οὖν περιφανεῖς ἐκείνων καὶ ὁμοτραπέζους· αὐτῷ ἐποίησεν ὄντινων καὶ τὰ πετηρωμένα διὰ Χριστὸν μέλη θεώμενος, καὶ τὸ ἔδραϊον ἐντεῦθεν τῆς πίστεως ἐνοῶν, χεῖλεσιν ἰδίοις οὐκ ἀπηξίου τιμῆν τὰς πληγὰς, θαρρῶν ὡς χάριν ἔλκει τῷ φιλήματι καὶ ταῖς εὐλογίαις. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἱερὸν ἐκείνο συμπόσιον εἶχε πέρας, τοῦ θρόνου ἐξαναστάς, ἰκέτης ἐγένετο τοῦ συλλόγου, μὴ ὀκνησαι τοσοῦτον κίματον ἀνατλάντας, βραχείας καὶ αὐτῷ τινος ἡμέρας χαρίσασθαι, καὶ ἀχρι δὴ τῆς νεοπαγοῦς αὐτοῦ πόλεως, ἀφικέσθαι ὅσον ᾗδῃ συντελεσθείσης· ἵν' εὐχαῖς τὸν ταύτης περιβόλον καὶ τὰ τεῖχη στηρίξαιεν. Οἱ δ' εὐθύς ἐποίησαν τὸ αἰτηθῆν· καὶ τῆς Κωνσταντίνου καταλαθόντες, τὰ ἐγκαίνια ταύτης ἐποίησαν, τὴν ἀναλμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες· καὶ εὐχαῖς διαλαθόντες καὶ στηρίζαντες ἱκανῶς, τῇ

Θεοτόκῳ ἀνέθεντο, νέαν Ῥώμην καὶ βασιλεύουσαν Κωνσταντινουπόλιν ὀνομάσαντες, Μητροπόλιν τε νικαῦτα τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου διέποντος. Καὶ αὐθις εὖν εἰς ἐστίασιν κλέσας, ἑτερὰ δῶρα προσήγαγε· καὶ γράμματα πρὸς τοὺς τῶν ἔθνων προστατέοντας, ἐκάστη πῆλει τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ θεῇ λατρεῖα, χήραις τε καὶ ταῖς προσεδρευούσαις παρθένοις θεοῖς σηκοῖς σιτηρέσει ἐτήσια χορηγοῦντα, οὐ χρεῖα μᾶλλον ἢ φιλοτιμίᾳ προσήκοντα· ἃ Ἰουλιανὸς μὲν ὕστερον περιεῖλεν· ὁ δὲ μετ' αὐτὸν τὸ τρίτημόριον ἐκείνων χρηρηγείσθαι προσέταξεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἰκαδὲ ἐπανέναι παρεσκευάσαντο ἕκαστος, παρεκάλει τὸ ταυτὸ τῆς πίστεως πάντα φρονεῖν, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς εἰρήνης ἐπιμᾶλλον ἀντιποιεῖσθαι, ἵνα ἀστασιαστοὶ διαμένοντες, τῷ τῶν ὄλων εὐαρεστῶσι Θεῷ. Πολλὸν δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὁμοῖας κατατείνας λόγον, τέλος ὑπὲρ τε αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων καὶ τῆς ἀρχῆς εὐχεσθαι θερμῶς παρηγγύσα, καὶ διηνεκῶς ἴλεων αὐτοῖς τὸ θεῖον ποιεῖν, καὶ τὸ τῆς συνόδου δόγμα ἀρραγῆς καθιστᾶν. Τοῖς δὲ μὴ παροῦσι γράφων τὰ προρόρηθέντα, τὴν διὰ τοσούτων δοκιμαθεῖσαν μετὰ βᾶσανον ἀκριβῆ στέργειν πίστιν ἐπίστευεν, ὡς κατὰ γνώμην πάντως γεγεννημένην Θεοῦ, τοσούτῳ συλλόγῳ Πατέρων συγκροτηθεῖσαν. Καὶ οἱ μὲν ἕκαστος τοσαύτης ἀξιώθοντες τιμῆς, οἰκαδὲ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανήσαν ποίμνην· χαίρων δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπερφυῶς διετέλει, μίαν ἔρωσιν τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν, συμφανοῦσάν τε περὶ τὸ δόγμα· καὶ Θεῷ ἀντιθεῖ ταῖς χαριστήρια τῆς ὁμοῖας· χάριν τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐπισκόπων.

comprobatam susciperent atque complecterentur, mandavit. Et illorum quisque tanto affectus honore, domum ad gregem suum rediit. Imperator autem, supra modum lætatus quod unam per universum orbem Ecclesiam, eamque in dogmate consentientem, cerneret, Deo de omnium ubique episcoporum unanimi concordia solemniter gratiarum obtulit actiones.

Φιλομαθὲς δ' εἶναι νομίζω καὶ τῶν ἐπισκόπων τὰ ὀνόματα καὶ τὰς ἐπαρχίας τῶν πόλεων καὶ τὰς κλήσεις αὐτῶν εἰδέναι· καὶ γε ἂν παρεθέμην εὐρῶν ἐν τῷ Ἀθανασίου συνοδικῷ, εἰ μὴ τὸ προσκορὲς τοῦ λόγου φεύγων, τοῖς βουλομένοις ζητεῖν ἐπιτρέπω. Ὁ δὲ τῆς συνόδου χρόνος, ὡς εὔρομεν, ἐν μηνὶ Μαΐῳ ἰα' ἐγένετο, τρίτης τεπερούσης, ἐν ὑπατεῖα Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν ἔτος ς' καὶ τριακοστὸν καὶ ἑξακοστοστὸν ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἀρχῆς· εἰκοστὸν δὲ τῆς ἀρχῆς Κωνσταντίνου, ἀπ' οὗ κατὰ Βρεταννίαν ἤρξε· τρισκαίδέκκτον δ' ἐξότον πρὸς Βυζάντιον ἦκεν. Ἡ δὲ σύνοδος ἐπὶ τρία καὶ μικρόν τι πρὸς ἔτη ἐν Νικαίᾳ συνήχθη. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Νικαίαν τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· Κωνσταντίνου δ' ἐντεύθεν ὑπερφυῶς ἐτι

tionis festum diem celebrant, incruento sacrificio operantur, precibus votisque urbem abunde consequuntur et firmant, eandemque Dei Genitrici dedicant (1), novam Romam, imperantemque Constantinopolim cognominantes, Alexandro tum Byzantii Ecclesiam regente. **588** Hic denuo illis epulo exceptis, alia dona obtulit, et litteras ad provinciarum præfectos dedit, ut in urbe quaque divino cultui addictis atque sacratis viduis virginibusque, ad sanctiora divinorum templorum sacraria excubantibus, annonæ annuæ tribuerentur, quæ ad liberalitatem splendidam magis quam ad usum necessarium pertinerent. Has Julianus quidem postea accidit, successor autem ejus ex triente præberi curavit. Ubi vero jam pro se quisque domum redire pararet, cohortans eos est, ut eandem omnes colerent fidem, mutuamque pacem et charitatem maxime consecrarent, atque ut absque seditione omni, pacati atque tranquillii, rerum universarum placerent Deo. Et cum multa, oratione longius producta, de communi concordia fecit verba, tum postremo vehementer eos admonuit ut et pro se, pro liberis suis et pro imperio Romano orarent, perpetuoque propitium sibi divinum numen facerent, synodique decretis stabilem firmitatem conciliarent. Absentibus porro ea quæ commemoravimus scribens, ut professionem fidei, diligentibus atque accurata exploratione tot virorum disquisitam, et de sententia totius universi Dei constitutam, suffragiisque tantæ synodi Patrum

mandavit. Et illorum quisque tanto affectus honore, domum ad gregem suum rediit. Imperator autem, supra modum lætatus quod unam per universum orbem Ecclesiam, eamque in dogmate consentientem, cerneret, Deo de omnium ubique episcoporum unanimi concordia solemniter gratiarum obtulit actiones.

E re studiosorum easet, episcoporum ipsorum nomina, præfecturas urbium earumque appellationes nosse, eaque omnia in synodali Athanasii libro reperta apposuissem, nisi lædium prolixioris orationis vitarem: proinde ea inquirere volentibus, permitto. Tempus porro synodi, sicuti invenimus, in mensis Maii undecimam diem, indictio-nem vicesimam tertiam, et consulatum Paulini et Juliani incidit (2): qui annus sexcentessimus tricesimus sextus ab Alexandri Macedonis regno fuit: vicesimus vero imperii Constantini, ex quo rerum in Britannia potiri cœpit; tertius decimus porro ex quo ad Byzantium venit. Synodus vero ipsa Nicææ annis tribus et paulo longius est acta (3). Et res Nicææ talem habuere finem. **589** Constan-

(1) Θεοτόκος Græcis Dei Genitrix dicitur: quod verbum in solam virginem matrem Mariam cadit: Θεοτόκος autem accentu mutato, Deo genitus, qui unus est Dominus noster Jesus Christus. Cui urbem Constantinopolitanam recens exstructam Constantinus dicavit atque commendavit. (Supr. lib. vii, cap. 49). Utrumque nomen eisdem compositum litteris, sed accentu diverso prolatum et scriptum: dativum casum habet Θεοτόκῳ. Quapropter hic pro Dei Genitrici, etiam verti posset, Dei nato Christo, ut hic locus cum superiore illo

concordet. Sed librarius in Græco exemplari τῇ Θεοτόκῳ scripsit, cum fortasse τῷ Θεοτόκῳ scribere debuere. Potest etiam esse auctoris memorie lapsus. Qui tamen infra Christo simul et Matri ejus urbem eam dedicatam memorat.

(2) Anitius Paulinus, Cejonius Julian. Camænius Coss.

(3) 17 imperii ejus anno synodus celebrari cœpit, 20 autem finita est. Initium ejus in annum Domini 326, finis in 329 incidit.

tinus autem, ex eo tempore prolixius etiam quam antea religionis accensus ardore, ad urbes et populos Romani imperii omnes epistolas dedit, ut priori quidem errori nuntium remitterent, Christianam autem doctrinam et religionem amplecterentur. Episcopis porro sane quam liberaliter pecunias mittens, eos ad ecclesiarum ædificationes excitavit, sumptusque ad id abunde præbuit. Libros itidem ecclesiasticos manibus propriis describere et concinnare jussit. Sed consilium animumque scribentis certius indicabit epistola ejus ad Eusebium data, quæ sic habet :

CAPUT XXVII.

Epistolæ magni Constantini de ecclesiarum restauratione, et sacrorum librorum comparatione.

« Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio. Tantisper dum ad hoc usque tempus impietas et tyrannis pro arbitrio suo ministros Salvatoris Dei persecuta est, credo atque adeo certo persuasum habeo, ecclesiarum omnium opera vel per incuriam pessum iisse, vel imminentis persecutionis metu minus esse quam dignitas earum postularet perfecta, frater charissime. Nunc vero libertate reddita, et serpente illo, Dei optimi maximi providentia, atque opera nostra, a rerum publicarum administratione depulso, satis in apertum productam esse arbitror apud omnes divinam potentiam, eosque qui vel metu vel incredulitate, vel etiam peccato oppressi fuerant, eo qui verissime constat cognito Deo, ad verum rectumque vitæ statum tandem pervenisse. Itaque quibuscunque vel ipse præes Ecclesiis, vel alios passim episcopos, presbyteros, aut diaconos præesse nosti, eos admone ut diligenter incumbant in opera ecclesiarum quæ supersunt, vel restaurandarum, vel amplificandarum, vel ubi hoc necessitas postulaverit, recens extruendarum. Petes autem et ipse, **590** et alii per te sumptus necessarios a præsidibus et provincialibus magistratibus. Diligenter namque eis per litteras est mandatum, ut quæ a sanctitate tua dicta fuerint, ipsi exsequantur. Deus te servet, frater dilecte. »

Hæc de ecclesiarum structuris non ad hunc modo, sed et ad reliquos episcopos scripsit. Quæ autem Eusebio Pamphili de librorum comparatione significarit, hisce subjungam : « Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio. In cognomine nobis urbe, Salvatoris Dei opitulante providentia, maxima hominum multitudo sanctissimæ ecclesiæ nomen dedit, seque ipsam illi dicavit : ut omnibus illis plurimum capientibus incrementi, faciendum omnino videatur, ut plures quoque ibi construantur ecclesiæ. Quapropter, quod judicio nostro placuit (prudentiæ enim tuæ significandum duximus), id libentissime accipe, ut comparatis quinquaginta membranarum codicibus, qui et ad evolendum et ad portandum commodi sint, a notariis pulchre scribendi peritis,

A περι τὴν θρησκείαν διατεθεῖς, πόλεσι καὶ δήμοις ἄπασιν ὑπὸ σκήπτρῳ τειλοῦσι Ἑρωμαίων ἐπέστειλε, τὴν μὲν προτέραν ἀπάτην ἀρνεῖσθαι, τὴν δὲ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ἀσπάζεσθαι. Τοῖς δ' ἐπισκόποις χρήματα πέμπων, φιλοτιμότερον ἐπὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομὰς ἀνηρέθιζεν, ἀφθόνοους χορηγῶν τὰς δαπάνας· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βιβλίους χερσὶν ἰδίαις γράφειν καὶ ἐπισκευάζειν ἐκέλευε. Δηλώσει δὲ μᾶλλον τὸν σκοπὸν τοῦ γεγραφότος ἢ αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς Εὐσέβιον, τοῦτον ἔχουσα τὸν τρόπον·

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ.

Ἐπιστολὰς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς, καὶ τῆς τῶν ἱερῶν βιβλίων ἐπισκευῆς.

« Νικητὴς Κωνσταντίνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ. Ἔως τοῦ παρόντος χρόνου, τῆς ἀνοσίτου βουλῆσεως καὶ τυραννίδος τοῦς ὑπὲρτάς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ διωκούσας, πεπίστευκα καὶ ἀκριδῶς ἑμαυτὸν πέπεικα, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἔργα ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφθάρθαι, ἢ φόβῳ τῆς ἐπικειμένης ἀδικίας ἐλάττονα τῆς ἀξίας γεγενῆσθαι, ἀδελφεῖ προσφιλέστατε. Νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδοθείσης, καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν δικαίσεως, Θεοῦ τοῦ μεγίστου προνοίᾳ, ἡμετέρα δὲ ὑπηρεσίᾳ διωχθέντος, ἡγοῦμαι καὶ πᾶσι φανεράν γεγενῆσθαι τὴν θεῖαν δύναμιν· καὶ τοὺς ἢ φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἢ ἀμαρτήματι περιπεσόντας, ἐπιγόντας τὸν θῆτω, ἤξειν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν. Ὅσων τοίνυν ἢ αὐτοῦς προΐσταται ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους τοὺς κατὰ τόπον προϊσταμένους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους τε ἢ διακόνους οἶσα, ὑπόμνησον σπουδάζειν περὶ τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐπανορθοῦσθαι τὰ θῆτα, ἢ εἰς μείζονα αὐξάνειν, ἢ ἔνθα ἂν ἡ χρεια ἀπαιτῆ, καινὰ ποιεῖν. Αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ λοιποὶ διὰ σοῦ τὰ ἀναγκαῖα παρὰ τε τῶν ἡγεμονουσόντων καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως. Τούτοις γὰρ ἐπεστάλῃ πάσῃ σπουδῇ ἐξυπηρετησασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ὀσιότητος λεγομένοις. Ὁ Θεὸς σε διαφυλάξοι, ἀδελφεῖ ἀγαπητέ. »

Ταῦτα περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς οὐ τούτῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἐπισκόπων ἐπέστειλεν. Οἶα δὲ καὶ τῷ Παμφίλῳ Εὐσεβίῳ ὑπὲρ τῆς τῶν βιβλίων ἐπισκευῆς ἔγραψεν, ἐξῆς παραθήσομαι· « Νικητὴς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς Εὐσεβίῳ. Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῶν πόλιν τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ συναιρομένης προνοίας μεγίστου πληθὸς ἀνθρώπων τῇ ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτὸ ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλῶν λαθόντων αὐξήσιν, σφόδρα ἀξιὸν καταφαίνεσθαι, καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι κλειούς. Τοιγαρτοὶ δέδεξο προθυμότητα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει· πρόπον γὰρ κατεφάνη δηλώσαι τοῦτο τῇ σῇ συνέσει, ὅπως ἂν ὡς σώματα ἐν διφθέραις ἐγκατασκευεύσῃ, εὐαναγνωστότατα, καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐπαρακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων, καὶ ἀκριδῶς τῆν

τιχνην επισταμένων, γραφῆναι καλεύσεας· τῶν
 θεῶν δηλαδὴ Γραφῶν, ὧν μάλιστα τὴν ἐπισκευὴν
 καὶ τὴν χρῆσιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας λόγων ἀναγκαι-
 αῖν εἶναι γινώσκεις· Ἀπέσταλται δὲ καὶ γράμ-
 ματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς
 διοικήσεως καθολικῶν, ὅπως ἂν πάντα τὰ πρὸς τὴν
 ἐπισκευὴν ἐπιτήδεια παρασχέιν φροντίσειεν. Ἴνα
 γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωμάτια κατασκευα-
 σθειν, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γενήσεται.
 Καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς δια-
 κομιδὴν ἐκ τῆς αὐθεντίας τοῦ γράμματος ἡμῶν
 τούτου λαθεῖν σε προσήκει. Οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα
 καλῶς γραφέντα, καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων
 ἔστα διακομισθεῖν· ἐνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος
 τῶν τῆς ἐκκλησίας διακόνων· ὃς ἐπειδὴν ἀφίκηται
 πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθήσεται φιλανθρω-
 πίας. Ὁ θεὸς σε διαφυλάξοι, ἀδελφε ἀγαπητέ. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ.

*Ὅτι ὁ μέγας Κωνσταντῖνος Μακαρίῳ τῷ Ἱερο-
 σολύμων γράφει περὶ τοῦ ζωηφόρου τάφου
 Χριστοῦ.*

Ἰῆστα μὲν οὖν ἂν τις τεκμηριώσει σαφῶς ἐκ τού-
 των τὴν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὰ θεῖα σπουδὴν· οὐχ
 ἤτιον μέντοι δείξει καὶ ἃ περὶ τὸν ζωηφόρον τάφον
 Χριστοῦ διεκράξατο. Ἐπει γὰρ μάθοι ὡς οἱ πάλαι
 περὶ τὴν τῶν εἰδώλων πλάνην βεβαχχυμένοι τὸν
 μὲν σωτήριον τάφον κατέχουσαν, ὑπὸ πολλῶν δὴ τῷ
 χώματι ὑψος ἐγείραντες μέγιστον· τὸν δὲ περίεξ
 τόπον τοῦ Κρανίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως διαλαθόντες,
 λίθοις μεγάλοις τὴν ἐπιφάνειαν κατέστρωσαν, λήθη
 τὰ τῆς μνήμης διδόντες, νεῶν τε ἐπὶ τούτοις τῆς
 ἀκολάστου δαίμονος Ἀφροδίτης καὶ ἄγαλμα ταύτης
 ἰδρύσαντι, ταῖς παρθενικαῖς ὄδοις διατυθάζοντες,
 ἵν' οἱ ἐκεῖσε δὴ Χριστῷ νέμειν ἡρημένοι σέβας δο-
 κῶσι τῷ ξοάνῳ μᾶλλον χαρίζεσθαι, καὶ χρόνῳ δὲ τῷ
 προήκοντι λήθη τὴν ἀληθὴ κατακρύφοι αἰτίαν, τῷ
 μὴ ἀδεῶς αἰρεῖσθαι τινὰς ἐκεῖσε φοιτᾶν, μηδ' ἄλλοις
 καταμηνύειν τολμᾶν· τὸν μὲν νεῶν ἀνασπᾶν ἐκ
 βάρων προσέτατε, καὶ τὸν χοῦν ἐκείνον ὡς πορ-
 βωτέρω βάλλειν τοῦ ἄστρου, οἷα δὴ ταῖς ἐναγέσι
 θυσίαις μεμιασμένον· νεῶν δ' ἕτερον εἰς κάλλος
 ἐξείσιον τῷ Χριστῷ ἀνίστην μέγιστόν τε καὶ μεγα-
 λοπρεπέστατον· ὃν μάλα σαφῶς ἡ ἐπιστολὴ δηλώσει,
 τῆν Μακαρίῳ τῷ Ἱεροσολύμων ἐπισκόπῳ ἀπέστειλεν,
 ὃς σὺν ταῖς λοιποῖς Πατράσι τὴν Ἀρείου δόξαν διέ-
 σπειρεν, οὕτωςί πως διεξιούσα· ἡ Νικητῆς Κωνσταν-
 τίνος Μέγιστος Σεβαστὸς Μακαρίῳ. Τοσαύτη τοῦ
 Σωτήρος ἡμῶν ἔστιν ἡ χάρις, ὡς μηδεμίαν λόγων
 χορηγίαν τοῦ παρόντος θαύματος ἀξίαν εἶναι δοκεῖν·
 τὴ γὰρ γνώρισμα τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πάθους· ὑπὸ
 τῇ γῆ πάλαι κρυπτόμενον τοσαύταις ἐτῶν περιόδοις
 λαθεῖν, ἀχρις οὐ διὰ τῆς τοῦ κοιντοῦ πάντων ἐχθροῦ
 ἀναιρέσεως, ἐλευθερωθεῖσι τοῖς ἑαυτοῦ θεράπουσιν,
 ἀναλάμπειν ἐμελλε, πᾶσαν ἐκπληξεν ὡς ἀληθῶς
 ὑπερβαίνει. Εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκου-
 μένης εἶναι δοκούντες σοφοί, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ

A qui scilicet probe eam artem didicerint, describi
 cures divinarum Scripturarum libros, quorum
 instaurationem et usum ecclesiis maxime necessa-
 rium esse judicaveris. Datæ enim sunt a mansue-
 tudine nostra ad catholicum et dispensatorem ge-
 neralem diœceseos litteræ, ut omnia quæ ad eam
 rem procurandam commoda sunt, præbenda curet.
 Porro ut quam celerrime codices describantur et
 concinnentur, procurationis tuæ id fuerit opus.
 Duorum autem publicorum vehiculorum accipien-
 dorum potestatem, ad librorum deportationem,
 auctoritas harum nostrarum litterarum tibi merito
 præbabit. Ita enim pulchre descripti codices, quam
 facillime ad nos perferri poterunt, ex diaconis
 ecclesiæ uno ministerium id adimplente : qui cum
 in conspectum pervenerit nostrum, benignitatem
 nostram experietur. Deus te servet, frater dicte.

CAPUT XXVIII.

*Quæ magnus Constantinus Macario Hierosolymo-
 rum episcopo de vivifico Christi sepulcro scri-
 psit.*

591 Sed enim cum facile quis ex iis liquido
 cognoscere imperatoris erga res sacras studium
 possit, tum id non minus ea etiam quæ de vivifico
 Christi sepulcro Hierosolymis egit indicabunt.
 Cum namque cognovisset eos olim, qui idolorum
 errore tanquam furoris intemperis acti fuerant,
 salutarum monumentum defodisse, aggere multo
 molem altissimam excitasse, Calvariæ et Resur-
 rectionis viciniam circumcirca locum occupasse,
 et lapidibus ingentibus solum ejus constravisse (ut
 oblivioni monumenta memoriæ sempiternæ man-
 darent), et templum præterea impudicæ deæ Ve-
 neris, statuamque ejusdem ibi collocasse, virgineo
 partui illudentes : ut qui eo loco debitum Christo
 honorem sibi præstandum statuissent, simulacro
 ei exhibere viderentur, processuque temporis
 oblivio veram premeret atque occultaret causam :
 quod nemini libere eo commutare (1), aut aliis
 rem indicare fas futurum esset, funditus templum
 ipsum eruere, aggeremque illum egestum quam
 longissime a civitate projicere, ut qui sceleratis
 sacrificiis contaminatus esset, jussit, ac templum
 aliud pulchritudine præcipua amplissimum magni-
 ficentissimumque exstruere præcepit. Quod tem-
 plum luculenter epistola ostendet, Macario Hiero-
 solymitano episcopo, qui et ipse cum reliquis
 patribus Arii opinionem labefactavit, hisce prope
 verbis scripta : « Victor Constantinus Maximus
 Augustus Macario. Tanta est Servatoris nostri
 gratia, ut nulla orationis vis presentis miraculo
 digna suppetere cuiquam possit. Quod etenim
 monumentum sanctissimæ illius passionis terra
 jam dudum opertum tot annorum curriculis la-
 tuerit, donec per communis et publici omnium
 nostrum hostis oppressionem, ministris ejus in

(1) Socrat. lib. 1, cap. 17.

libertatem vindicatis, erutum reduceret, omnem A profecto stuporem et admirationem excellit. Nam etiamsi qui ubique terrarum esse videntur sapientes homines, in unum eundemque convenientes locum, dignum aliquid re tanta dicere velint, ne minimam quidem partem tamen ejus eloquentiæ concertatione attigerint. **592** Tantum enim miraculi hujus fides naturam, quam humana ratio et cogitatio consequitur, omnem excellit, quanto rebus hominum cœlestia sunt efficaciora et potentiora. Eam ob causam ille mihi semper unicus et præcipuus consiliorum actorumque omnium propositus est finis, ut quemadmodum se ipsam novis miraculis veritatis fides exhibet, sic etiam animi omnium nostrum castitate et consentienti promptitudine alacriores reddantur (1). Quod B cum omnibus manifestum puto, tum hoc maxime tibi persnasum esse volo, rerum omnium illud mihi summopere esse curæ, ut sacratum locum, quem jussu Dei, accessione sædissimorum simulacrorum, veluti quodam imminente gravique pondere levavi, sanctum quidem jam tum ab initio illum judicio Dei factum, sed sanctiorem etiam factum, ex quo salutiferæ passionis fidem in lucem protulit, ædificiorum pulchris structuris exornem. Convenit igitur solertiæ tuæ, omnia sic disponere, et res quasque necessarias procurare, ut non modo basilica aliis quæ ubique sunt præstantior, sed et reliqua omnia ita construantur atque parentur, ut quæcunque in quibuscunque urbibus pulchritudine sunt excellentia opera, a structura ista longe superentur. Atque equidem de parietum opere atque artificio, Draciliano amico nostro, qui clarissimorum præfectorum partes administrat, et provinciæ rectori, a nobis mandatam esse curam scito. Præceptum enim a pietate nostra est, ut artifices, operæ, et quæcunque præterea sunt ad ædificationem necessaria, cum id ex solertia tua cognoverint, confestim per providentiam illorum mittantur. De columnis autem et marmore, quæ præstantissima et commodissima operis ipsius forma summatim perspecta existimaveris esse, ad nos tac scribas, ut quot et qualibus opus fuerit, cum ex litteris tuis intellexerimus, ea undequaque comportari possint. Æquum enim est, D locum totius mundi maxime admirandum pro dignitate sua exornari. Basilicæ porro camera, lacunaribusne an alio quopiam opere tibi fieri debere videatur, cognoscere ex te cupio. Si enim lacunaribus exstruenda erit, auro quoque illustrari poterit. **593** Quod superest, sanctitas tua quibus diximus magistratibus primo quoque tempore significet, quot operariis artificibusque et quantis impensis sit opus. Quin et ad nos quoque ut celeriter referatur, da operam, non modo de marmore et columis, verum etiam de lacunaribus, si quidem hæc pulchriora commodioraque esse judicaveris. Deus te conservet, frater dilecte. »

(1) Erga sanctam legem.

συνελθόντες, ἄξιόν τι τοῦ πράγματος ἐθέλωσιν εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχύτατον ἀμιλληθῆναι δυνήσονται· ἐπὶ τοσοῦτῳ πᾶσαν ἀνθρωπίνου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἢ τοῦ θαύματος τούτου πίστις ὑπερβαίνει, ὅση τῶν ἀνθρωπίνων τὰ οὐράνια συνέστηκεν εἶναι δυνατώτερα. Διὰ τοῦτο γοῦν οὗτος ἀεὶ καὶ μόνος καὶ πρῶτος ἔστι μοι σκοπὸς, ἐν ᾧ ὡς περ ἑαυτὴν καινοτέροις θαύμασιν ἢ τῆς ἀληθείας πίστις ἐπιδείκνυται, οὕτως καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν σωφροσύνη καὶ ὁμογνώμονι προθυμίᾳ σπουδαιότεραι γίνονται· ὅπερ ἐπειδὴ πᾶσι νομίζω εἶναι φανερόν, ἐκεῖνο μάλιστα σε πεπεισθαι βούλομαι, ὡς ἄρα πάντων μοι μάλιστα μέλει, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι αἰσχίστης εἰδῶλων προσθήκης ὡς περ τινὸς ἐπιχειμένου βάρους ἐκούφισα, ἄγιον μὲν ἐξαρχῆς Θεοῦ κρίσει γεγενημένον, ἀγιώτερον δὲ ἀποφανθέντα, ἀφ' οὗ τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμήσωμεν. Προσθήκει τοίνυν τὴν σὴν ἀγχινοῖαν οὕτω διατάξει τε καὶ ἐκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν, ὡς οὐ μόνον βασιλικὴν καὶ τῶν πανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γενέσθαι, ὡς πάντα τὰ ἐφ' ἐκάστης πόλεως καλλιστεῖοντα ὑπὸ τοῦ κτισματος τούτου νικᾶσθαι. Καὶ περὶ τῆς τῶν τοίχων δὲ ἐργασίας καὶ καλλιεργίας Δρακιλλιανῶ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι παρ' ἡμῶν ἐγχεχειρίσθαι τὴν φροντίδα γίνωσκε. Κεκέλευσται γάρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας καὶ πάνθ' ὅσα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα τυγχάνει, εἰ παρὰ τῆς σῆς μάθοισιν ἀγχινοῖας, παραχρήμα διὰ τῆς ἐκεῖνων προνοίας ἀποσταλῆναι. Περὶ δὲ τῶν κίωνων ἦγουν μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομισθεὶς εἶναι τιμιώτερά τε καὶ χρησιμώτερα αὐτῆς συνόψεως γενομένης, πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπουδάσον· ἵνα ὅσων δ' ἂν καὶ ὅποιων χρεῖαν εἶναι διὰ τοῦ σου γράμματος ἐπιγνώμεν, ταῦτα πανταχοῦθεν δυνήθῃ μετενεχθῆναι. Τὸν γὰρ τοῦ κόσμου θαυμασιώτερον τόπον κατ' ἀξίαν φαιδρύνεσθαι δίκαιον. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν πότερον εἰ λακωναρῖαν, ἢ διὰ τινος ἑτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ, παρὰ σου γυνῶναι βούλομαι· εἰ γὰρ λακωναρῖα μέλλει εἶναι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι. Τὸ λοιπόμενον, ἵνα ἢ σὴ εἰσιότης τοῖς προειρημένους δικασταῖς ἢ τάχος γνωρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεῖα· ἃ καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν σπουδάσον, οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων τε καὶ κίωνων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωναρῖων, εἰ γε τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνεας. Ὁ Θεὸς διαφυλάξῃ σε, ἀδελφὲ ἀγαπητέ. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

A

CAPUT XXIX.

Ὡς ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη εἰς Ἱεροσόλυμα γενομένη, τὸν θεῖον εὖρε σταυρὸν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένα.

Διάκονος δὲ τῶν τοῦ βασιλέως γραμμάτων ἡ τὸν τοσοῦτον τεκοῦσα τοῦ βασιλέως μήτηρ, ἡ μακαρία Ἑλένη, ἐγένετο. Τῷ γὰρ αὐτῷ τῆς συνόδου ἔται κατ' ἑναρ χρηματισθεῖσα, εὐχῆ· χάριν καὶ ἰστορίας κατέλαβε τὰ Ἱεροσόλυμα, οὔτε τὸν τῆς ἑδοῦ κόπον, οὔτε μὴν τὰ τοῦ γήραος ὑπολογισαμένη. Περὶ γὰρ τὸ τέρμα τῆς αὐτῆς ἀφίκετο βιοτῆς. Αἶαν δὲ καὶ αὐτὴ περὶ τὸ Χριστιανῶν εὐλαδῶς διέκειτο σέβας. Περὶ πλείστου δ' ἦν αὐτῇ τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον εὐρεῖν, καὶ τὸ ζωηφόρον μῆμα Χριστοῦ. Καὶ δυσχερῶς μὲν, εὐρίσκει δ' οὖν δαμω, ὡς μὲν τινες ἔφασαν, ἀνδρὸς Ἐδραίου καταμηνύσαντος τὸν χώρον ἐκ τινος πατρῴας γραφῆς· τὸ δ' ἀληθές, ὡς ἐγὼ μαι, Θεοῦ σημείους δὴ τισι καὶ ὀνειράσιν ὑποδείξαντος. Ἥρημένψ γὰρ Θεῷ δῆλα καθιστῶν τὰ θεῖα τε καὶ ἀπόρρητα, ἥκιστα δεῖσθαι τῆς ἐξ ἀνθρώπων μηνύσεως. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ κρατοῦντος πρόσταξιν, τοῦ ἑναγοῦς ἐκεῖνου καταιρωμένου ναοῦ, καὶ τοῦ χώματος ἐκφορουμένου, ἔνθεν μὲν τὸ ἱερὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐκεῖνον ἀντρον ἐφαίνετο, τρεῖς δ' ἐν μέρει σταυροὶ χύδην διεβριμμένοι, καὶ σάνις ἑτέρα λευκῆ, ἧ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων γράφων διαφόροις γραμμασιν ὁ Πιλάτος ὑπὲρ κεφαλῆς ἐτίθει, ἐν εἰδει στήλης βασιλέα τῶν Ἰουδαίων τὸν σταυρωθέντα κηρύττων. Καὶ γε διεβριμμητός τοῦ γράμματος, καὶ τῆς σάνιδος ὡς ἔτυχεν ἐβριμμένης, ἐργώδης ἔτι ἡ τοῦ θεοῦ ξύλου εὐρεσις κατεφαίνετο, καὶ τῶν σταυρῶν διεσπαρμένων συγχυθείσης τῆς τάξεως. Τί γὰρ καὶ τοῖς βίψαισι πάσαι κατὰ χώρον ταῦτα ἔβν, τοῖς σταυρωταῖς τὸν θάνατον διὰ τὸ Σάββατον ἐπισπεύδουσιν; ἄλλως τε καὶ οὐκ ἀγαθὸν ἡγουμένοις περὶ σταυροῦς διατρίβειν, ἀνδρῶν καὶ ταῦτα βίψα τελευτησάντων, ἄλλο ἄλλῃ ἐβριψαν. Ἀμφηρίστου δὲ τῆς ζητήσεως οὕσης, ἐν ἀθυμίαις ἡ τοῦ βασιλέως ἦν μήτηρ, καὶ καταμηνύσειν ἑδείτο Θεοῦ· καὶ ἑλυέ γε τρώπῳ τοῦδε, ὑποδεικνύς τὸ ξύλον, ᾧ τὸ δεσποτικὸν προσπέλασαν σῶμα, τοῦ θεοῦ αἵματος τὴν λιθίδα ἐδέξατο καταρρέουσιν. Γυνὴ γὰρ τις τῶν εὐ γεγονότων, χαλεπῷ πάθει κατισχομένη, τὰ ἔσχατα κάμνουσα ἦν, ἐφ' ἧ Μακάριος σύναμα Ἑλένη καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἦκε· σύμβολόν τε ἐδίδου, ὅς ἂν ἐπιτεθείς τῶν σταυρῶν τὴν κάμνουσαν ἀπαλλάττειν ἀθρόον ἔχοι, τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν. Καὶ δὴ εὐχόμενος, κατὰ ἕνα τῶν σταυρῶν προσῆγεν ἀρξάμενος. Τῶν τοίνυν δύο τεθέντων οὐδὲν ἤττον τοῖς ἴσοις ἦν ἡ γυνὴ, ἀπολεγόμενη ἡδὴ τὸ ζῆν. Ὡς δὲ τὸ γνήσιον προσπέλασε ξύλον, ἐξαπίνης ἀνέβλεψε· καὶ τὰς δυνάμεις ἐβριμμένως ἀθροίσασα, παραχρῆμα τῆς στρωμνῆς ἀπεπήδησε. Λέγεται δ' ἔπειτα καὶ νεκρῷ παντάπσειν ἐπιτεθέντα τὸν θεῖον σταυρὸν ἀναβῶναι ἐκ τοῦ αὐτίκα. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον τὸ θεσπέσιον ἐμφανὲς γεγενῆσθαι ξύλον ἰστόρηται. Οὐ μέρος τὸ πλείστον ἡ θεῖα Ἑλένη ἀργυρᾷ περικλείσασα θήκη, τῷ ἐπισκόπῳ εἰς μνήμην

Ut imperatoris mater Helena Hierosolymis fuerit, et ibi crucem sanctam invenerit, et quæ circa eam inventionem sint acta.

Litteris porro eis perferendis mater ipsa imperatoris beata Helena, quæ illum talem genuit, ad ministra fuit: ipso namque synodi coacte anne, in somnis oraculo admonita, precationis ergo, locorumque sacrorum cognoscendorum gratia, Hierosolyma petierat: neque se ea in re vel itineris laborem, vel senectutis molestiam remorari est passa. Ad extremum enim jam vitæ pervenerat, et de rebus atque religione Christianorum pie admodum sentiebat. Plurimi porro faciebat, ut crucis lignum et vivificum Christi monumentum inveniret. Et quantumvis difficulter, attamen ea tandem invenit, ut quidem nonnulli dicere, Judæo homine ex paterna quadam annotatione regionem indicante, re vera autem, ut equidem puto, Deo signis quibusdam et visionibus nocturnis ostendente. Cum enim Deo visum esset, res divinas et occultas in lucem proferre, minime opus fuit humanis indiciis. Enimvero imperatoris jussu, contaminato illo templo dirato, aggereque exposito, ex eo loco sacrum illud Resurrectionis antrum exstitit, et tres sparsim disjectæ cruces: et tabula præterea alba inventa, in qua diversis litteris Pilatus regem Judæorum scripserat, eaque supra caput Christi collocata in morem columnæ crucifixum illum Judæorum regem esse promulgavit. Cæterum quod litteræ diffluxerant, et tabula temere jacta jacebat, difficilis adhuc divini ligni inventio erat, quod ordine confuso cruces disjectæ fuerant. Quid namque curarent, qui ita illas temere disjecerant, ut loco suo quamque relinquerent? præcipue cum milites mortem propter Sabbathum deproperarent, 594 iidemque præterea inauspicatum esse crederent, ad cruces morari virorum, qui per vim illatam mortui essent: quapropter alia alio projecta. Cum ergo incerta inquisitio esset, dubia animi imperatoris mater Deum obsecravit ut ei indicium fieret. Atque ille ambiguitatem quodam dissolvit modo, lignum demonstrans ad quod Dominicum affixum corpus fuerat, et quod divini sanguinis stillam defluentem exceperat. Muller quædam honesto loco nata, gravi oppressa morbo, extremo laborabat periculo: ad hanc Macarius una cum Helena comitibusque ejus venit, et signum ille dedit, quæ ex crucibus istis feminæ ægrotæ imposita periculum omnino discuteret, eam Christi crucem esse. Atque precatione facta, crucem quamlibet seorsim ille adhibuit. Et duabus admotis (1), in eodem nihilominus mulier discrimine mansit, vitæ jam desperatæ; ut autem verum ei imposuit lignum, subito illa respexit, viribusque firmiter collectis, lecto statim exsiluit. Dicunt quoque, postea mortuo prorsus crucem impositam, in vitam illum

(1) Rufinus in Eccles. historia, cap. 7 et 8.

derepente revocasse. Hoc sane modo memorizæ proditum est, sacrum in apertum productum esse lignum. Cujus partem maximam divina Helena argentæ cistæ inclusam, episcopo ad memoriam posterarum generationum reliquit, ubi etiam sacram Exaltationem quotannis peragendam sanxit. Partem vero ad filium imperatorem transmisit. Quam illum quo animo quis suscepisse dicat, cum fide secum ipse reputaverit, urbem eam servatum iri in quæ tam sacrum conservaretur donarium? Quapropter eam partem statuæ suæ inclusit (†), quam in urbe a se magnifice condita, super porphyreticâ collocavit columna, in eo quod dicitur Constantini foro. Misit illa etiam ad eum ex sacris clavis quosdam, quos tum ad monumentum repererat: illis porro corpus Christi transmissum fuerat. Quorum altero ille sibi fertur galeam instruxisse, alterum equi frenis inseruisse, ut in certaminibus tutus a vulneribus illæsusque maneret, et sic tempore suo prophetia Zachariæ impleretur, *Erit, dicentis, in freno equi sanctum Domino omnipotenti*¹. Quæ prophetæ quidem sancti olim cognoverunt, postea vero temporibus suis, cum Deo visum est, ærentium certum sunt consecuta.

595 Atque id non admodum est mirandum, quandoquidem et Græci divinarum rerum quædam præstantiarunt. Quemadmodum quidem certe et illud Sibyllæ vel ex adversariis quisque confitebitur, de sancta cruce antiquitus dictum:

O lignum felix, in quo Deus ipse pendit.

Parimi namque apud Græcos, qui cæteris præstare sunt visi, multas noverant prophetias, quas versibus gravioribusque ad populum verbis veluti quædam oracula incluserunt. Et erat potestatis divinæ, ut equidem judico, ad futurarum rerum certiore consensum, non solum per perculiaries ministros futura prædicere, verum sensim quoque advenis et alienis ad id uti: perinde atque musicus quispiam, gratum et jucundum decantans carmen, supervacaneas quoque percurrit plectro chordas, aut ornatus gratia, supra eas quæ ex usu sunt, alias etiam adjicit. Hæc etiamsi per digressionem, commode tamen dicta esse putô: quod a doctrina nostra alieni, præstantiore quâdam Dei ordinatione, futura de Christo prædicarunt.

CAPUT XXX.

De ecclesiis quas Helena et Constantinus Hierosolymis et circa ea loca construxerint.

Imperatrix autem Helena, amplissimo templo in Resurrectionis et Calvarizæ monumento ita constructo, ut nulli prorsus, quæcunque vel pulchritudine vel magnitudine eximia sunt, cederet, novæ Jerusalem nomen indidit, exemplari scilicet veteris illius et jam soluti tabernaculi. Ipsa vero domesticis propriisque impensis alias duas magnifice sacras construxit ædes: alteram in Bethleem,

¹ Zach. xiv, 20.

(†) Hæc se Socrates historicus ex aliorum relatione audita scribere ait lib. 1, cap. 17.

ταῖς εἰσέπειτα κατελίμνανε γενεαῖς· οὐ καὶ ἔτο· καὶ τὴν θείαν Ὑψωσιν ἐθέσειεν ἐκτελεῖν· μέρος δὲ τῷ παιδί καὶ βασιλεὶ διεκόμιζεν. Ὁ πῶς ἂν τις εἴποι ἐκεῖνος δεξάμενος, συναλογίζετο πίστει τὴν πόλιν ἐκαίνην σώζεσθαι, ἢ ἂν τὸ τοσοῦτον διατηροῖτο κειμήλιον; Καὶ δὴ τοῦτο τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι κατέκρυπτεν, ὅς ἐν τῇ παρ' αὐτῷ μεγαλοπρεπῶς δομηθεῖση πόλει ἐπὶ πορφυροῦ ἰδρυτο κίονος, κατὰ τὴν ἐπιλεγομένην ἀγορὰν Κωνσταντινείου. Ἐπεμπε γὰρ μὴν καὶ τῶν θείων ἡλίων τινὰς οὐς εὖροι τηνικαῦτα περὶ τὸ μνήμα, οἷς τὸ σῶμα διεπερονάτο Χριστοῦ. Ἐξ ὧν λόγος περικεφαλαῖαν τε αὐτοῦ κατασκευάσαι, καὶ ἐπὶ τῷ χαλινῷ δὲ τοῦ ἵππου θάτερον ἐμβάσειν, ὡς ἂν ἐν μάχαις ἀτρωτος διαμένοιεν· ἴν' ἐντελής ἡ Ζαχαρίου γένοιτο προφητεία ἐπὶ καιροῦ, Ἔσται, λέγοντος, τὸ ἐπὶ τοῦ χαλινῷ τοῦ ἵππου ἄγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Ἄ δὴ προφήται πάσαι μὲν ἱεροὶ ἔγνωσαν, ἐς ὕστερον δὲ καιροῖς ἰδίαις, ὅτι δοκοῦν ἐφάνη Θεῷ, καὶ ἔργοις ἔχον τὸ βέβαιον. Καὶ τοῦτο μὲν οὐ τόσον γὰρ διὰ θαύματος, ὅτι γὰρ καὶ Ἕλληνας τῶν θείων τινὰ προσμήνυσαν· ὡς περὶ δὴ Σιδύλλης ἐκεῖνο εἶπαι πᾶς ἂν τις· καὶ τῶν ἐναντίων ὁμολογήσεις περὶ τοῦ θεοῦ σταυροῦ πρόβαται εἰρημίνον·

quandoquidem et Græci divinarum rerum quædam præstantiarunt. Quemadmodum quidem certe et illud Sibyllæ vel ex adversariis quisque confitebitur, de sancta cruce antiquitus dictum:

Ὁ ξύλον μακαριστόν, ἐν ᾧ Θεὸς ἐξετανύσθη.

Τῶν γὰρ Ἑλλήνων πλειστοί, οἱ τῶν ἄλλων διαφέρειν ἐδόκουν, ἤδεισαν μὲν πολλὰς τῶν προφητειῶν, ἃς ἐν μέτροις καὶ σεμνοτέραις πρὸς δῆμον λέγεσθαι οἶα δὴ τινὰς χρησμοῦς ἐγκατέκρυψαν· Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα, ὡς γὰρ οἶμαι, ἐπὶ τῇ τῶν ἐσομένων συμφωνίᾳ μὴ μόνον διὰ τῶν σφετέρων θεραπεύοντων ἐνηγῆσαι τὸ μέλλον, ἀλλ' ἠρέμα πῶς καὶ τοῖς ἄλλοις προσχρησασθαι· ὡς καὶ τις μέλους ἐργάτης κατὰ χρεῖαν ἐπεράστου μέλους, καὶ τὰς περιττὰς τῶν χορδῶν ἐπιτρέχων τῷ πλήκτρῳ ἢ κόσμου χάριν κἀν ταῖς οὐσαις καὶ ἄλλας προσεπιβάλλων. Ταῦτ' εἰ καὶ παρεκβατικώτερα, ἀλλ' οὖν ἄρμοζόντως οἶμαι εἰρησθαι, καὶ τοὺς ὀνειδούς τοῦ δόγματος οἰκονομικῶς κρείττονι τὸ μέλλον προφητεῦσαι περὶ Χριστοῦ.

D

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἃς Ἑλένη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ τοῖς ἐκείσε μέρεσιν ᾠκοδόμησαν.

Ἡ δὲ βασίλις Ἑλένη, πολυτελῆ τὸν οἶκον ἐν τῷ τῆς Ἀναστάσεως μνήματι καὶ τοῦ Κρανίου δειμαμένη, ὡς μηδενὸς λείπεσθαι τῶν, ὅσα εἰς κάλλος ἦκει καὶ μέγεθος, νέαν Ἱερουσαλὴμ τὴν Ἐκκλησίαν ὠνόμασεν, ἀντίτυπον τῇ παλαιᾷ ἐκεῖνη καὶ καταγελυμένη σκηνῇ. Οἰκοθεῖν δὲ αὐτὴ καὶ ἄλλας δύο ἐκκλησίας μεγαλοπρεπῶς ἀνίστα· τὴν μὲν ἐπὶ Βηθλεὲμ ἀμφὶ τὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως σπήλαιον· ἐξ δὲ

μυλίοις διέχει τῆς πόλεως, ἐν ᾧ τοῦ θυσιαστηρίου χαμαὶ τὴν φάτιν καὶ τὸ θεῖον σπήλαιον περιέσχεν· ἑτέραν δ' ἐν τῷ τῶν Ἑλαιῶν ὄρει πρὸς τῆ ἀκρωρεΐα, ὅπου δὴ λιπῶν τοὺς μαθητάς ὁ Χριστός, πρὸς οὐρανούς ἀνελήθη. Ἰπερφυῆ δέ τινα ἕτερον ἐν τῷ χωρίῳ Γεθσαιμανῆ νεῶν τῆ Θεοτόκῃ ἐγείρει, ἐνδοῦ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ζωηφόρον ἐκείνης τάφον ἀσφαλῶς περιστεύασα. Καταφερούς δ' ἐντός τοῦ τόπου, ἀναβαθμούς ἐκ μαρμάρων ποιησαμένη, τὸν βουλόμενον ἐκ τῆς ἀγίας πόλεως πρὸς ἀνατολὰς κατάγει. Λέγεται γάρ τοι καὶ στόμασι πολλῶν περιάγεται, ὡς ἐς τὸ κάταντες ἰὼν ὁ τόπος, κοιλὰς Κλαυθμῶνος καλεῖσθαι· χειμάρρους τε τῶν Κέδρων καὶ κοιλὰς τοῦ Ἰωσαφάτ· ἀγχιστα δ' εἶναι καὶ τὸν κήπον ᾧ παρεδόθη Χριστός, εὐθὺς ὡν ἐκεῖ προσεύχεσθαι. Καὶ τοῖς θεοῖς δὲ νηπίοις, καὶ ὅπου δὲ ἄγγελος τοῖς ποιμέσιν εὐηγγελίζετο, ἐδημιούργει τούτοις δὴ τοῖς ἀντροῖς ἱερὰ φροντιστήρια· αὐτοῖς τε βρέφεισι, καὶ τῆ τοῦ Λόγου λοχευτήρι, καὶ τῷ μνήστορι· Ἰωσήφ ἕτερον. Ἐκεῖθεν εἰς Βηθάνιαν ἰούσα, Λαζάρου τῷ φίλῳ Χριστοῦ νεῶν περὶ τὸν τάφον περιφανῶς ἀνίστα· διέχει δὲ Ἱεροσολύμων ὡσεὶ μίλια δύο. Ἐπειτα τῷ θεῷ Ἰορδάνῃ προσβάλλει· καὶ ἀμφὶ τῷ σπηλαίῳ ᾧ παλαιὰ τὴν κατοίκησιν εἶχεν ὁ Βαπτιστής, οἶκον αὐτῷ περικαλλῆ ἀνεγείρει· καὶ ἄλλον δὲ πρὸς τὸ ἄναπτες τοῦ ὄρους Ἥλιου τῷ Θεοδίτῃ ἐγκαθίστα. Ὅθεν δ' ἐκεῖθεν τεσσάρων ἀνύσασα ἡμῶν, εἰς Τιβεριάδα ἦκει, ἐνθα τὸ δωδεκάθρονον Ἰστηεν, ὅπου Χριστός καὶ τοὺς τετρακισχιλίους διέθρηψε· καὶ τὸ χωρίον ἔστιν ἡ Καπερναοῦμ, ἐνθα δὴ καὶ τὰ κατὰ τὸν ἑκατόνταρχον ἐτελέσθη, καὶ ὁ διὰ τῆς στέγης χαλασθεὶς παραλυτικὸς αὐτίκα εὗρε τὴν ἴασιν. Εἶτα ἐν ᾧ τὴν τοῦ αἵματος στάσιν ἡ αἰμόβροτος εὗρε· κὰν τῷ Ἐπιπῆγῳ λεγομένῳ ἐφίσταται, ὅπου τὸ τῶν ἐπτά ἄρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων θαῦμα ἐξόνον εἰργάσατο. Κὰν τῆ ἀλεΐα δὲ τῆς Τιβεριάδος γεγενημένη, καὶ ὅπου δὲ τὴν Μαγδαληνὴν ἰάτο, διαφόρους καὶ ἕκαστον τούτων τοῖς ἀποστόλοις ἀνίστα νεῶς. Ἐνδοῦ δὲ τῆς πόλεως Τιβεριάδος τὴν οἰκίαν τῆς πενθερᾶς Πέτρου εὐρούσα Πέτρω τῷ θεῷ ποικίλον ἐφοδόμαί νεῶν. Κὰν τῷ Θαδωρίῳ δὲ τὰ ἱερατεῖα ἐπράττετο· ἐνθα δὴ λέγεται καὶ τὸν Μελχισεδὲκ εὐλογίας καταξιώσαι τὸν Ἀβραάμ. Τῷ δὲ τῆς Μεταμορφώσεως τόπῳ τοῖς τὴν ὑπερφυᾶ κατιδοῦσιν ἀγγλῆν ἐκείνην τρισὶν ἀποστόλοις περικαλλῆ τὸν οἶκον ἐδείματο· καὶ πολλὰ τῷ τόπῳ κατεβάλλετο χρήματα, ἵν' εἶεν τοῖς ἐκεῖσε παραμένουσι, καὶ τὸν χώρον ἐκρεπῆ καθιστώσιν εἰς ὄνησιν. Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς ἀνατολὰς κατιούσα, εἰς Ναζαρέτ γίνεται. Καὶ τὸν τοῦ χαιρετισμοῦ οἶκον εὐρούσα, νεῶν χαριέντα τῆ Θεοτόκῃ ἀνίστα [ἀλ. ἀνίστη]. Κὰν τῆ Κανᾶ δὲ τῆς Γαλιλαίας, ἐνθα ὁ τοῦ Κανανίτου Σίμωνος γάμος ἐγένετο, καὶ ἐξ ἀθήλων βοτρώων οἶνος ἐπηγάζετο, οἶκον ἱερὸν ἐδείματο ἕτερον.

A ad eam in qua Christus natus est speluncam, sexies mille passibus ab urbe distantem : in cuius sanctiore sacrario humi et præsepe, et speluncam sacram est complexa ; alteram vero in Olivarum monte, ad verticem ipsum, ubi relictis discipulis Christus in caelos est assumptus. Excitavit quoque mirificum aliud templum in Gethsemani prædio Genitrici Dei, atque in sacrario ipso vivificum ejus sepulcrum firmiter inclusit. Cum vero declivis is sit locus, gradus marmoreos fieri curavit, viatores ex sancta urbe orientalem plagam versus ferentes. **596** Multorum quoque sermonibus circumfertur, decliviorum eum locum Vallem Betus, et torrentem Cedron, atque etiam vallem Josaphat dici. In propinquo etiam esse hortum illum in quo proditus est Christus, et in quo orare solitus fuerat. Sanctis itidem infantibus, et ubi angelus pastoribus lætum attulit nuntium, in eis ipsis locis sacras exstruxit aedes : infantibus videlicet ipsis, et Verbi puerperæ, nec non aliam quoque sponso Josepho ædem. Inde Bethaniam progressa Lazaro Christi amico insigne ædificavit delubrum : abest id Hierosolymis passuum millibus duobus. Deinde ad sacrum Jordanem conversa, circa speluncam ubi olim domicilium Baptista habuit, perpulchram ædem illi crexit, aliamque ad acclivitatem montis, Eliæ Thesbitæ. Atque inde quatuor dierum itinere emenso, Tiberiadem venit, ubi τὸ δωδεκάθρονον, hoc est, duodecim Thronorum templum statuit, quo loco Christus quatuor hominum millia pavit. In ea regione est Capernaum, ubi miraculum illud in centurione editum, et in paralytico, qui per tectum demissus, statim salutem invenit ; deinde ubi mulier sanguinis fluxu laborans restituta est. Sistitur etiam in loco qui dicitur Ἐπτάπηγος, hoc est, Ad septem fontes, ubi ingens illud miraculum de septem panibus et paucis piscibus Dominus fecit. Accessit quoque ad Tiberiadis piscatum, et in locum ubi Magdalena sanata est, et in singulis locis diversa apostolis construxit templa. Intera urbem Tiberiadem, socius Petri domo reperta, divo Petro prædicium constituit delubrum. Eisdem porro in monte Thabor fecit, in quo Melchisedech Abrahamum dicitur benedictionis prosecutum esse. In ipso autem Transformationis loco, qui splendorem illum mirificum conspexere, apostollis tribus præherrimam exstruxit ecclesiam. Quo loco vitam etiam reliquit pecuniam, in subsidium eis qui ibi manerent, locumque ipsum excolerent. Inde orientem versus descendens, Nazareth pervenit, et salutationis angelicæ domo reperta, Dei Genitrici peramoenium excitavit templum. Et in Cana Galilææ, ubi Simonis Ghananzæ nuptiæ celebratæ, et ex occultis incoertisque botris vinum factum, aliam quoque sacram ædem ædificavit.

597 Cæterum in urbem sanctam reversa, in Sion amplissimum longe lateque construxit templum, in cuius postico domum circumclusit, in qua, foribus clausis, propter metum Judæorum, discipuli fuerant congregati: in qua etiam sacra cœna peracta, sacraque pedum lotio, nec non Spiritus sancti in cœnaculo adventus, in qua primus quoque hierarcha et episcopus Jacobus renuntiatus est. In eo templo marmorea quoque fuit columna, ad quam cum flagellis cæderetur, alligatus est Salvator. In cuius parte sinistra, divi prophetæ Davidis sepulcrum magnifice in sublimi collocatum. Sion ipsa ad australem urbis est sita partem, superiorem ejus sortita regionem, passibusque mille a Christi resurrectionis loco distat. Et in palatio Caiphæ, Petro apostolorum principi templum aliud constituit. Atque in fovea Jeremiæ, et ad fontem qui Siloe dicitur, mirifica construxit opera. Postremo et agrum siguli apparari curavit, in advenarum scilicet et peregrinorum sepulturam. Sed et filii Constantini instinctu, ad arborem Mambre, quæ nunc Terebinthus dicitur, quindecim stadiis meridiem versus viciniam habens Hebron, Hierosolymis autem circiter ducenta et quinquaginta stadia abest, ubi vera certa que fama est, una cum angelis contra Sodomam euntibus, et Filium Dei hospitaliter acceptum esse ab Abraham, ab eoque Isaac procreationem annuntiatam, maximum ornatissimumque templum erexit. Intellexerat enim Constantinus sub ea arbore, veteres Græcæ superstitionis aras construxisse, Græcis sacrificiis istic operatos esse, vinum libasse, thura adolevisse, bovem, hircum et gallum sacrificasse, lucernas accensas oleo infuso apposuisse, placentas obtulisse: quosdam etiam nummos et varii generis unguenta in vicinum puteum conjecisse, ita ut rerum conjectarum ingenti copia aqua inutilis sit reddita. Quod sane Constantini uxoris mater, cum istac transiret, visum, genero ipsi renuntiavit. Animadverterat enim æstivo tempore, loci incolas, longinquoeres etiam Palæstinos, Phœnices et Arabes, annuas ferias in ea regione peragere. Et (1) conventus celebritasque ea grata fuerat

598 omnibus: Judæis quidem quod patriarcham generisque sui principem jactarent Abrahamum; Græcis vero, propter angelorum in eum locum adventum: Christianis porro, quod Deo dilecto illi id prædictum fuerat, quod multis postea sæculis de Virgine futurum fuerat. Qua re Constantinus cognita, episcopis Palæstinis vitio vertebat, in primisque Eusebium Pamphili perstringebat, quod sic tam sanctum locum despexissent. Itaque episcopis Phœniciæ mandavit ut ex ipsis fundamentis aræ everterentur, simulacrâ igne comburerentur, ac templum ibitantæ antiquitatis nomini conveniens exstrueretur, in quo divinum numen Ecclesiæ recepto in ritu coleretur, locusque de cætero a contaminatione omni liber esset. Quod si quis dein-

Πάλιν δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν ὑποστράψασα πόλιν, ἐν τῇ Σιών μέγιστον εἰς μήκος καὶ πλάτος ἐκτρέχοντα οἶκον ἀνίστη· οὐ ἐν μὲν τοῖς ὄπισθεν μέρεισι τὸ οἶκον περιέκλεισεν, ἐνθα ἦσαν συνηγμένοι τῶν θυρῶν κεκλεισμένων διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον οἱ μαθηταί, ἐν ᾧ καὶ ὁ θεὸς δειπνὸς ἐγένετο, ὃ τε θεὸς νικητὴρ, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κάθοδος ἐν τῷ ὑπερφῶ· καὶ πρῶτος ἱεράρχης ἀνεκηρύχθη Ἰάκωβος· ὅπου δὴ καὶ ὁ πορφυροῦς ἦν κλῖων, ἐνθα προσεξέθη φραγγελωθεὶς ὁ Σωτὴρ. Οὐ τοῖς εὐωνύμοις μέρεισι τοῦ ναοῦ ὁ τοῦ θεοῦ προφήτου Δαυὶδ ἀνάφορος μεγαλοπρεπῶς Ἰβραῦται τῇ προσκομιδῇ τῆς ἀναφορᾶς. Ἡ δὲ Σιών πρὸς νότον ἐστὶ τῆς πόλεως, τὸν ὑπερανεστηκότα χῶρον ταύτης λαχοῦσα. Μίλιον δ' ἐν διέχει Σιών τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Κἀν τῇ αὐτῇ δὲ τοῦ Κατὰφα Πέτρω τῷ κορυφαίῳ τῶν μαθητῶν ναὸν ἕτερον ἤγειρεν. Ἐν τε τῷ λάκκῳ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν τῇ πηγῇ ἡ τοῦ Σιλωὰμ εἴρηται, πολυτελῆ τὰ ἔργα ἐποίησε. Τέλος δὲ καὶ τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμῆως μετασκευάσασα, πολυάνδριον ἐπραττε τοῖς ξένοις δηλονότι ταφῆν. Σπουδαίς δὲ τοῦ παιδὸς Κωνσταντίνου κἀν τῇ δρυὶ τῇ Μαυρῇ, ἥτις νῦν Τερθέβινθος λέγεται, ἀπὸ ἐσ' μὲν σταδίων γέτοια τὴν Χερδῶν ἔχουσα πρὸς μεσημβρίαν, Ἰεροσολύμων δὴ διεστῶτα ἀμφὶ διακόσια καὶ πεντήκοντα στάδια, ἐνθα λόγος ἐστὶν ἀληθῆς σύναμα τοῖς κατὰ Σοδομιτῶν Ἰουδαῖοις ἀγγέλοις καὶ τὸν Ἰὶδὸν τοῦ Θεοῦ ἐπιξενωθῆναι τῷ Ἀβραάμ, καὶ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ γέννησιν ἐπαγγελισθῆναι, ναὸν μέγιστον καὶ περικαλλέστατον ἀνεδείματο· καὶ γὰρ μαθῶν ἦν Κωνσταντῖνος ὑπὸ τῇ δρυὶ, βωμοὺς Ἑλληνικοὺς τοὺς παλαιοὺς ἰδρύσασθαι, καὶ θυσίας Ἑλληνικὰς ἐκείσε τελεῖσθαι, οἶκους τε σπένδειν, καὶ λιθάνους ἐπιθῆναι, καὶ βουὴν καὶ τράγον καὶ ἀλεκτρούονα· λυχνοὺς τε ἐτίθειον ἡμμένους ἐπιχέοντες ἔλαιον, καὶ πόπανα προσήγον· ἦσαν δὲ οἱ καὶ νομίσματα καὶ μύρα διάφορα κατὰ τοῦ ἐκείσε φρέατος ἐβαλλόν, ὡς ἐντεῦθεν ἀχρεῖον τὸ ὕδωρ γίνεσθαι τῇ ποικίλῃ μετουσίᾳ τῶν βιπτουμένων. Ἡ τῆς Κωνσταντίνου δὲ γαμετῆς μήτηρ ἐκ τοῦ παρῆκοντος, θαλασσιμένη, τῷ γαμβρῷ τὸ δρώμενον ἤγγελεν, ὡρᾶ θέρους τοῦ· ἐπιχωρίου· ἰδοῦσα καὶ τοὺς προσητάριον Παλαιστινοῦς, Φοινικᾶς τε καὶ Ἀραβίους, τὴν ἐτήσιον τῷ χώρῳ ἄγοντας ἑορτήν. Πᾶσι γὰρ ἐπέραστο· ἦν ἡ πανήγυρις· Ἰουδαίοις μὲν, ὅτι πατριάρχην ἠύχουν τὸν Ἀβραάμ, Ἕλλησι δὲ, διὰ τὴν τῶν ἀγγέλων τῷ χώρῳ ἐπιδημίαν· Χριστιανοὶ δὲ, ὅτι περ τῷ θεοφιλεῖ ἐκείνῳ προσημύσαν, ὃ πολλοῖς χρόνοις ἐς ὕστερον ἐκ παρθένου ποιεῖν ἐμελλεν. Ἄδη πυθόμενος· Κωνσταντῖνος, τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισκόπων κατητήτατο· καὶ μᾶλλον Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου καθήπετο, οὕτω τὰ περὶ τὸν ἅγιον ὑπερῖδοντα τόπον. Καὶ γ' ἐκέλευε τοῖς τῆς Φοινίκης ἐπισκόποις ἐκ βάρθρων μὲν καθαιρεῖν τοὺς βωμοὺς, πυρὶ δὲ τὰ ξέβανα δαπανᾶν· ἀξίον δὲ τέμενος τῷ περιουσίῳ τῆς τοῦ τόπου ἀρχαιότητος· καθιστᾶν, καὶ τὸ θεῖον ἐκείσε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθος θρησκεύειν, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐλεύθερον τὸν τόπον

(1) Sozomenus *Eccles. Histor.* lib. II, cap. 4 et 5.

εἶναι τῶν μισμάτων. Εἰ δὲ τις ἐξῆς φωραθεὶς ἅλοη Α τοιαῦτα πράττων, μεγίστη τούτων ζημία ὑπάγεσθαι. Καὶ ἔργῳ τὰ προσετατόμενα αἴσιον ἐλάμβανε πέρας. Καὶ ἐν τῇ τῆς Φοινίκης Ἡλιουπόλει ἕτερον οἶκον οἰκοδομεῖν ἐκέλευε Κωνσταντῖνος· ἐπίσκοπόν τε καὶ κλῆρον ἱερὸν κατεσκευάσε· καὶ τὸν ἐκ παλαιοῦ προσόντα νόμον τούτοις ἀπεῖργεν, ὃς κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας εἴθει, καὶ τοῖς παριοῦσι ξένοις τὰς σφῶν παρθένους πρότερον ἐκπορνεύεσθαι, ὡς εἶναι μὲν αὐτοῖς τὰ τέκνα ἀμφίβολα, καὶ μηδεμίαν εἶναι τούτοις διάκρισιν. Ὡν ἀνελὼν τὸ μῦθος, τὰ γένη ἐπιγινώσκειν παρεσκευάσατο. Παρπλήσιον δὲ τῆ· καὶ ἐν Φαϊάκοις ἐποίησε· τὸ γὰρ τῆς ἐκεῖσε Ἀφροδίτης ἱερὸν τῷ Λιδάνω περιελὼν, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ αἰσχρὰς καὶ ἀσέμνους μίξεις συμπεριεῖλε· τὸν τ' ἐν Κ·λικίᾳ Πυθωνικὸν κατέστρεφεν οἶκον· καὶ τὸν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντα ἐξήλκυσε δαίμονα. Οὐ μόνον δὲ τῇ γῆ τὰς Ἐκκλησίας ἐρρίψεν, ἀλλὰ τῷ περὶ Χριστὸν πόθῳ φλεγόμενος, ἵνα κὰν ἐρήμοις ἔχει τὰ σύμβολα, καὶ οἶκον ἐξ ὀθόνης ποικίλης κατασκευάσας, ὡς περὶ πάλαι Μωϋσῆς περιέφερεν, ἥπερ μοι προεῖρηται. Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας ἐκκλησίας τοῖς ἀγίοις ἐκεῖνοις τόποις κατασκευάσασα, οὐσας ὑπὲρ τριάκοντα, ἡ θεοφιλῆς βσιλεύς, Ἐλένη, πρὸς τὸν φῖλον ταύτης υἱὸν ἐπανέστρεψε, τοῖς ἐσπερίοις μετὰ τὴν σύνοδον διάγοντα μέρεισι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῶν θεοφιλῶν ἔργων τῆς μακαρίας Ἐλένης, καὶ τῆς αὐτῆς τελευτῆς· καὶ περὶ τῆς ἔπωνύμου αὐτῆς πόλεως· καὶ ἱστορία παραδόχου τοῦ ἀγίου μάρτυρος Λουκιανοῦ.

Ταύτης πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα μαρτυρεῖ τὸ εὐλαδῆς καὶ φιλόθεον· οὐχ ἦστον δὲ παραστήσει καὶ ὁ μέλλω ἐρεῖν. Λέγεται γὰρ τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὰς παρθένους πρὸς ἐστίασιν μεταστειλαμένην, θεραπευνίδος ἐκπληρῶσαι τάξιν αὐταῖς. Αὐτὴ γὰρ τὰ ὄψα ταῖς αἰκείαις παρετίθει χερσίν· ὕδωρ τε προσῆγε καὶ χέρνιβα καὶ ἄλλ' ἅττα διακονουμένη, οἷς τοὺς δαιτυμόνας εἰωθὸς θεραπεύειν. Δῶρα δὲ πλεῖστα καὶ πολυτελῆ ἀναθήματα ταῖς ἀνά τὴν ἔω ἐκκλησῖαις εἶδθου. Ἐνδεάσι τε τὰ ἐπιτήδεια ἐχορήγει σφθόνως. Πολλοὺς τε εἰς τὴν προτέραν ἐπανήγεν· ἔξιν καιρῶν δυσκολαῖς ἀνατραπένας· δεσμῶν τε χρονίων λύσιν ἐπέγγε, μετάλλων τε ἰλευθέρου· καὶ τὴν ὑπερόριον ἀνεκαλεῖτο φυγῆν. Ὡς χάριν καὶ ἀξιά γε πρὸς Θεοῦ εἰληφέναι τὰ γέρα· καὶ γὰρ τὸ μὲν παρὸν, ὡς οὐκ ἂν τις ψῆθη, κάλλιον διαέγγονε· σθεαστή τε ἀνακηρυχθεῖσα, καὶ χρυσοῦν νόμισμα εἰς μόρφωμα ἴδιον κόψασα, θησαυρῶν τε βασιλικῶν ἐξουσίαν λαβοῦσα, κατὰ γνώμην ἐπέχρητο. Ἐπεὶ δὲ τελευτῆν εἶδε, μετ' εὐφρόμῳ ἐτελευτᾶ τῆς μνήμης· ἐν Ῥώμῃ ὀδοποχοστὸν ἔτος γεγεννημένη ἐνδὲς λείπονται, πολλὰ τῷ παιδί ἐντειλαμένη τοῖς ἐξιτηρίοις περὶ τῆς εὐσεβοῦς πολιτείας. Πάνου δὲ μεγάλης καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ἠμόλορει τιμῆς, ὅποιον ἐχρήν

ceps ejusmodi quidquam facere deprehensus esset, eum gravi mulctatum iri pœna, constituit. Atque imperata hæc ad rem collata, legitimum consecuta sunt exitum. Nec minus Heliopoli in Phœnicia a-liam sacram ædem Constantinus ædificari præcepit. eique episcopum suum et sacrum clerum dedit, veteri sublata lege quæ communes esse uxores, et advenientibus hospitibus virgines suas prostituere jubebat, ut dubia et anceps apud eos soboles nullumque ejus discrimen esset. Hoc tam abominandum scelus abolens, ut gentes familiarumque dignoscerentur, effecit. Simile quiddam etiam in Aphacis (1) fecit. Templum namque Veneris isthic ad Libanum montem demolitus, una quoque fœdos et indecentes, qui mistim fiebant, concubitus prorsus sustulit. In Cilicia porro Pythonicum evertit fanum (2), atque incubantem ibi dæmonem ejecit. Non tantum ecclesias e fundamentis terræ exstruxit, verum etiam pro suo erga Christum flagranti desiderio et amore, ut in solitudine quoque sancta haberet symbola, ædem sacram e variis linteis fieri curavit, eamque veluti priscus Moses, sicuti a me antea est dictum, secum circumtulit. Quin et plures ecclesias alias in sanctis illis locis, supra triginta, amantissima Dei femina imperatoris mater condidit: et ad clarissimum sibi filium, in occidentalibus post synodum agentem partibus, est reversa.

599 CAPUT XXXI.

De Deo gratis operibus beate Helenæ, ejusdemque obitu. Item de cognomine ei urbs: præterea historia fidei prope excedens de sancto martyre Luciano.

Pernulta quidem sunt, quæ illius in Deum amorem et pietatem testantur: non minus tamen eam virtutem, quod nunc dicturus sum, declarabit. Dicitur siquidem Hierosolymis, sacris virginibus ad epulas vocatis, famulæ præstitisse officium. Manibus enim ipsa suis escas illis apposuit, et aquam præbuit, aliaque omnia ministeria obivit, quæ convivis invitatis exhibere moris est. Munera vero plurima et pretiosa donaria, Orientalibus attribuit ecclesiis. Indigentibus res necessarias affatim largita est. Et multos in priorem reduxit statum, qui temporum difficultate eversi fuerant. Sic illa captivorum vincula diuturniora solvit, ad metallum damnatos liberavit, et exsules revocavit. Quam ob causam condigna etiam a Deo accepit præmia. Etenim in præsentī hac vita, ea est consecuta, ut præstantius quidquam nemo ei acquirere potuisse putarit. Nam Augusta renuntiata est, et nummos aureos sub effigie sua proculdit, imperialibusque thesauris in potestatem suam redactis, pro arbitrio suo est usa. Cum autem ei finis vitæ instaret, cum celeberrima memoria Romæ decessit, unde octuagesimum a-gens ænnum: cum quidem in extrema illa allocutione et valedictione, moritura, de piæ Christianæ-

(1) *Tripert. lib. II. cap. 20.*(2) *Æsculapii ad Ægas oppidum.*

que vitæ instituto, permulta mandata filio dedisset. A Ingentes quoque ei post obitum tribuit honores : quales scilicet eam decebant, quæ tam pie sancteque vixisset. Extra urbem Romanam sepulta, in templo rotundo porphyretica urna deposita, atque biennio post una cum urna Constantinopolim deportata est : prima ipsa, in imperialia monumenta ædis Sanctorum Apostolorum illata, lætisque posthac atque etiam nocturnis memoriis, ut par erat, est celebrata. Hierosolymis autem venerandæ virgines, quibus veluti quædam ancilla inservierat, præcipuis eam sunt memoriis solemniter prosecutæ. Quod si quis mundana hæc in aliquam bonarum utiliumque rerum rationem referre velit, in eo quoque omnem longe superat oblivionem. Periude enim atque pignus quoddam futura sæcula habent, ad memoriam ejus sempiternam, in Bithynia unam, et in Palæstina alteram urbem : 600 quibus imperator filius conditis, memoriam illi tribuit immortalē (1). Admodum vero beatam Helenam regione et situ alterius delectatam esse ferunt, quæ antehac Drepanum (2) nominata fuerat : cum quod ibi orta esset, tum quod Lucianum martyrem post martyrium obitum eo a delphine deportari contigerit. De quo martyre illud est decantatum : moriturum eum, cum vis tyrannica neque templi neque sacrarii copiam faceret, et vincula quoque atque plagæ motum prorsus denegarent, in suo ipsius pectore discumbentem, horrendo illo operatum esse mysterio, ad eumque modum et ipsum participasse de immaculato sacrificio, et aliis ut itidem communicarent, suasorem fuisse. Sacrum id in carcere perficiebatur, et Ecclesiæ specimen sacer Ille chorus, qui eum tanquam jam morientem stipabat, repræsentabat. Aliam quoque ob causam ita sacris operabantur, ut scilicet quæ a piis peragebantur, ab iis qui alterius essent opinionis, non conspicerentur. Hujus discipulos esse dicunt, Eusebium Nicomediensem, Marin Chalcodonensem, Theognidem Nicænum, Leontium, qui deinde Antiochiæ episcopus fuit, Antonium Tarsi Ciliciæ antistitam, Numenium, Eudoxium, item Alexandrum et Asterium Cappadocem, quos ad Græcorum superstitionem deflexisse, fama est, tyrannorum crudelitati cedentes : postea autem lapsi atque errori, opem ferente eis ad poenitentiam præceptiore, renuntiassent : quavis iterum non idem sibi cum magistro sentiendum esse delegerint, Arit opinionem ex professo complexi. De beata Helena hactenus.

CAPUT XXXII.

De tribus magnificis crucibus quas in magnis columnis Constantinopoli Constantinus collocavit : et mirifica de una earum narratio.

Verum enimvera Constantinus, cum ubique terrarum in illustribus urbibus delubra, tum maxime

(1) Constantinus duabus civitatibus matris suæ Helenæ nomen imposuit. Idem Ponto quoque nomen, ut Helenopontus diceretur, imposuit. (Justinian. *De moderat.* Helenoponti, Nov. II. 28.)

(2) Socrates lib. 1, cap. 48, scribit, Constanti-

την οὕτω θεοφιλῶς ζήσασαν. Ἐξω δὲ τῆς πόλεως : Ῥώμης ἀξιώθεισα ταφῆς, ἐν ναφ̄ στρογγύλιω λάρνακι πορφυρᾷ κατετέθη. Μετὰ δὲ διετὴ χρόνον, σὺν τῇ λάρνακι ἐν τῇ Κωνσταντινίου ἀνασωθεῖσα, πρώτη ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνημείοις τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ταφῆς ἤξιώθη, φαιδραῖς τὸ ἐξ ἐκείνου μνείας καὶ παννυχίσιν ὡς εἰκὸς τιμωμένη. Αἱ δ' ἐν Ἱεροσολύμοις σεμναὶ παρθένοι ἐκείναι, αἷς οἷά τις διηκονεῖτο θεραπευαῖς, ἐξαισίας μνήμαις ταύτην ἐσέμνονον. Εἰ δέ τι καὶ τὸ κατὰ κόσμον εἰς ὀνησίην τις λογιζέσθαι ἔλοιτο, καὶ λήθης κἀν τούτῳ ὑπερταρεῖ· ἐνέχυρον γὰρ ὡσπερ ὁ μέλλων ἔχει αἰὼν τῆς ἐς αἰὼν μνήμης τὴν ἐπὶ Βιθυνίας πόλιν, καὶ ἑτέραν ἐν Παλαιστίνῃ· ἃς ὁ παῖς αὐτῇ καὶ βασιλεὺς δειμάμενος, τὴν ἀθάνατον ἐκείνην μνήμην χαρίζεται. Ἀσπίζεσθαι δὲ φασὶ τὸ χωρίον τὴν μακαρίαν Ἐλένην· καὶ ὡς ὀρωμένην ἐκεῖθεν Δρέπανον πρῶτον ὀνομασμένον· καὶ δεῖ Λουκιανὸς ὁ μάρτυς ἐκεῖσε τῦχοι μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὀπὸ δελφίνος ἐκκομισθεῖ. Περὶ οὗ μάρτυρος λόγος διατεθρύλλεται τελευτᾶν μέλλοντος, τῆς τυραννικῆς βίας μήτε ναὸν, μήτε θυσιαστήριον παρεχούσης, ἀλλὰ μὴδὲ τῶν δεσμῶν καὶ τῶν πληγῶν συγχωρῶντων κινεῖσθαι, ἐν τῷ οἰκείῳ στέρνῳ ἀνακαίμενον, τὴν φρικτὴν ἐπιτελεῖσαι μυσταγωγίαν· καὶ οὕτως αὐτὸν τε μετασχεῖν τῆς ἀχράντου θυσίας, καὶ τοὺς ἄλλους μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι. Τὰ δὲ τῆς ἱεροφυγίας ἐτελεῖτο ἐν τῇ εἰρκτῇ· καὶ ἐκκλησίας σχῆμα ὁ κυκλώσας ἐκείνον ἱερὸς ἐτύπου χορδῶς, ὡς ἦδη ἀποβιοῦντα. Ἄλλως τε καὶ τοῦ μὴ καθορᾶσθαι τὰ δρωμένα παρὰ τῶν εὐσεβῶν τοῖς ἄλλως ἔχουσι δόξης, οὕτως ἐτέλουν. Τούτου μαθητὰς φασὶν εἶναι τὸν τε Νικομηθείας Εὐσέβιον, Μάριν τὸν Χαλκηδόνος, καὶ τὸν Νικολάου Θεογονί, Λεόντιόν τε τὸν ὕστερον τῆς Ἀντιόχου ἀπακοπήσαντα, Ἀντωνίον τε (Ταρσοῦ δὲ τῆς Κιλικίας οὗτος ἐγένετο), καὶ Νουμήνιον, καὶ Εὐδόξιον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ Ἀστέριον τὸν Καππαδόκην· οὗς καὶ ἔλληνισαι φασὶν ἐνδόντας τῇ τῶν τυράννων βίᾳ· ἐς ὕστερον δὲ τὴν ἥτταν ἀνακαλέσασθαι, συλλαβομένου αὐτοῦ, πρὸς τὴν μετόπισιν τοῦ διδασκάλου· κἀν αὐθις μὴ τὰ ἴσα τῷ διδασκάλῳ φρονεῖν ἡρετίασαντο, τὴν Ἄρειον περιφανῶς ἀσπασάμενοι δόξαν. Περὶ μὲν οὖν τῆς μακαρίας Ἐλένης τοσαῦτα.

D

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ.

Περὶ τῶν τριῶν μεγάλων σταυρῶν, οὗς ἐν κίοσι μεγάλας Κωνσταντίνος ἐν τῇ ἐπωνύμῳ αὐτοῦ πόλει ἀγίδουσα· καὶ ὑπερφωδῆς τις περὶ ἐνός τούτων διήγησις.

Κωνσταντίνος δὲ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς πολλοὺς ἐγείρας ναῶς ταῖς περιφανέσι τῶν πόλεων, κἀν τῇ

num vicos multos amplificatos in formam urbium extulisse, atque in primis Drepanum, seu Drepanum, a matris suæ nomine Helenopolim vocasse : et civitati ab eo aucte in Palæstina, a sororis suæ appellatione nomen Constantiæ indidisse.

ἐπωνύμιον δὲ αὐτοῦ πόλει μάλιστα τούτους ἀνίστη· ἦν καὶ ἀγάλμασι καὶ ἄλλοις ὑπερφουσίον ἔργοις ἐκίλλυεν, ὡς ἐν τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου διαλάδομεν τόμου. Εἰδὼς γὰρ μὴν πείρα καὶ τὴν τοῦ θεοῦ σταυροῦ δύναμιν, ὑπερφουῶς αὐτὸν ἐτίμα, καὶ ἐν θαύματι διὰ παντὸς ἤγα. Καὶ δὴ μετὰ νόστον Ἐλένης τρεῖς ὑπερμεγέθεις σταυροὺς τεκτονάμενος, κατὰ μίμησιν ὧν τριχῶς ἐν οὐρανῷ ἐθεάσατο, πρῶτον μὲν ἐν Ῥώμῃ καταστρατηγῶν Μαξεντίου· δεύτερον δ' ἠνίκα Βυζαντίου διὰ μάχης ἰὼν ἐτροπούτο· καὶ τὸ τρίτον, ἠνίκα Σκυθίας πέραν Ἰστρου ὑπέταξε, καὶ τὸν ποταμὸν γαφύρα ἰξέωγνυ· κατὰ μίμησιν τοίνυν τῶν τριῶν τούτων σταυρικῶν ὄρασεων, τρεῖς ἐκ χαλκοῦ ἐποίησε σταυροὺς, καὶ τὰ σεβάσματα τούτων ὀνόματα οὕτως ὠνόμαζεν· Ἰησοῦς, Χριστὸς, νικῶ. Ὅν ὁ μὲν τὸ Ἰησοῦς ὄνομα ἔχων, χρυσοῦ ἀπανταχοῦ διαχυθέντι κοσμηθεὶς, ἔστη ἐπάνω τῆς ἀψίδος τοῦ φόρου, ὅς τὸ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ θερμὸν ὑπαινίσσεται· τῷ γὰρ κρᾶται τῆς ἰσχύος αὐτοῦ τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν κατέβαλλε· τὸν δὲ ὅς ἐκαλεῖτο Χριστὸς, σεβάσμιον καὶ θεῖον σταυρὸν, ἐπὶ πορφυρῷ Ῥωμαίῳ ἀνίστα κίονι, ἐν τῷ Φιλαδελφίῳ οὕτως ἰσως εἰρημένῳ· τὸν δὲ τρίτον, ὃν Κωνσταντῖνος μὲν νίκος ἐκάλεσεν, Ἡράκλειος δ' ἀνίκητον κατωνόμασεν, ἐπὶ ὑψηλῷ κίονι ἐκ μαρμάρων συνεθεμένῳ ἀνίδρυσεν, ἐν τόπῳ ᾧ κλήσις ἦν Ἀρτοπέλιον· ἐν ᾧ καὶ πολλὰ δυνάμεις ἐνηργούντο παράδοξοι· καὶ ἄλλοι ὅσοι ῥίγιε φλογώσεως ἐπασχον, καὶ ὀφθαλμίας καὶ ὑποχύασιν ἤσαν συνημένοι· περὶ οὗ τι καὶ τῶν μάλα διὰ θαύματος ἀγομῆνων πραττόμενον διηγήσομαι. Καὶ μοι μηδεὶς ἀπιστεῖται διηγουμένῳ· οὐδὲν γὰρ εἶμαι παράδοξον, ὃ μὴ Θεῷ διαπεπραγμένον εἴη· οὐδὲν δὲ πάλιν ἀδύνατον, Θεοῦ βουλομένου. Δέγεται γὰρ, καὶ ἀληθῶς λέγεται, ὡς ὅτι παρ' αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου τρίτον ἰὼν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν ἀπορρήτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς, οἰάπερ ἀστρατὴ ἐξ οὐρανῶν διέπτουσα, ἐν ἀπροσίτῳ τῇ αἰγλῇ, κύκλῳ περιεῖσι τὸν σταυρὸν θυμιῶν, λιγυρᾶ τε φωνῇ ὡς δὴ τις λεπτοῦ σημαντήρος· τὴν παρουσίαν διαμηνύει τοῖς ἀνεπιστρόφῳ πρὸς κακίαν βίβη τὰ τοιαῦτα καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν ἤξιωμένοις. Ἄσματι δὲ ἀπορρήτῳ τὸ ἐνθεον μέλος τῆς τρισαγίας φωνῆς τούτῳ ἐπιλέγων καὶ ὑποβάλλων, καὶ αὐθις ὡσπερ ἀστὴρ μεγαλοπρεπῶς διέπτων, πρὸς τὰ οἰκεία ἐπανάρχεται· ἦθη. Ὅν δὴ τα σεβάσμιον τοῦ Κυρίου σταυρὸν, πολλῶ χρόνῳ ὕστερον κατὰ τὸ ὀκτωκαιδέκατον ἔτος τῆς ἀρχῆς Μαυρικίου, σεισμῷ μεγάλῳ πεσοῖν ἐπειγόμενον, ἔπειτα σιδηροῖς τισι μηχανήμασι Ἡράκλειος ἤδρασε, πρὸς τῇ βάσει ταῦτα δὴ ἐγκολάσας τὰ γράμματα· Ἔργον θεάρεστον βασιλέως μεγάλου Ἡράκλειος ἤδρασεν· ἃ δὴ καὶ εἰς ἡμῶν νῦν εἰσι θεωροῦμένα. Ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ περὶ τῶν τριῶν σταυρῶν εἰργασμένα τῷ Κωνσταντίνῳ.

in cognomine sibi civitate, ea extruxit: quam stultis et aliis admirandis operibus exornavit, sicuti in sine proximi expressimus tomī. Quod vero re ipsa sanctæ crucis vim et efficaciam expertus fuerat, summopere eam semper venerabatur atque admirabatur. **601** Ac post Helenæ reditum tres immensa magnitudine cruces fabricari fecit, ad exemplum earum quas ter in cœlo viderat: primum Romæ, contra Maxentium depugnans: secundo, cum commisso cum Byzantiis prælio tropæum de eis statuit; tertio autem, cum Istro ponte juncto, Scythas ultra id flumen subegit. Ad imitationem igitur triplicis istius visionis, tres ex ære fieri curavit cruces, eisque sacra hæc imposuit nomina: *Jesus, Christus, vincit*. Ex his, cui nomen *Jesus* inditum, auro per omnes partes diffuso ornata collocata est super forniciem seu arcum triumphalem in foro, ut obscurior significatione ardorem pietatis ipsius indicaret. Potentia namque roboris ejus Græcam superstitionem debellavit. Alteram vero venerandam, sacramque crucem *Christi* nomen præferentem, in Porphyrætica Romana statuit columna, in loco qui Φιλαδέλφιον, hoc est Fraternus amor, dicitur. Tertiam, quam *Constantinus* quidem *νίκος*, id est victoriam, vocavit, *Heraclius* autem *ἀνίκητον*, hoc est invictam, nominavit. in alta marmorea columna posuit, in loco cui nomen est Ἀρτοπέλιον, id est Forum pædagogicum, ad quam multæ etiam supra opinionem hominum virtutes sunt editæ: atque in primis, si qui rigore inflammationis vexarentur, et oculorum doloribus et suffusionibus premerentur, sanati sunt. De qua factum quoddam, quod admodum in admiratione fuit, exponam. Ne vero quisquam narranti mihi fidem non habeat; nihil enim tam præter opinionem et præter fidem est, quod Deus non perficiat; neque etiam quidquam quod Deus velit, impossibile est. Dicitur namque, et vere dicitur, cum ad eam angelus Domini ter quotannis per altissimum intempestæ noctis silentium, perinde atque emicans quoddam cœlitus fulgur, cum splendore inaccessu venit, crucem eum circumire suffutim facientem: suavique voce quasi cujusdam tenuis indicis, præsentiam suam illis qui puritate vitæ a vitiis abhorrentes, talia et videre et audire idonei sunt, insinuare: atque ubi cantu ineffabili divinum carmen ter sancti hymni psallens concinuerit, rursus illum veluti stellam magnifice emicantem ad munia redire sua. Hanc sane venerandam Domini crucem, longo post tempore, decimum octavum annum Mauritiū imperante, **602** quod immenso terræ motu corruebat, ferreis quibusdam operibus *Heraclius* firmavit, et in basi ejus hujusmodi incidit inscriptionem: *Opus Deo acceptum imperatoris magni Heraclius firmavit. Quæ inscriptio ad mea usque tempora duravit. Hæc de tribus crucibus a Constantino constructis.*

CAPUT XXXIII.

Ut Constantinus Christianismum ubique terrarum propagari curaverit.

Qui rerum omnium illud quam maxime studuit, ut religio ampliora caperet incrementa. Neque se continere ea in re potuit. Universos namque homines, quantum in manu ejus id fuit, ad Christum adductos atque pertractos voluit, apostolicam prorsus declarans mentem et studium. Quandoquidem autem homines Romano subditi imperio, præter rationem omnem, metum atque superstitionem, propter conceptam de simulacris opinionem retinebant, ritus patrios complectebantur, et ex antiquitatis auctoritate pendebant, inducendam esse cultus ejus apud ipsos oblivionem putavit. Id vero nec aliter nec prius fieri potuit, quam illi templa, et quæ in eis sunt statuas negligenter atque contemnerent. Consiliumque id ad exitum perduxit. Edictis enim imperatoriis passim publicatis, populi metuentes ne de rebus sibi charissimis in periculum venirent, in officio fuere. Et templorum custodes sacerdotisque, cum quod agerent non haberent, res quæ antea apud eos in honorem fuerant, despexere: et quæ dudum in abstruso latentia a nemine conspecta fuerant, ex ardytis arcanisque locis pertraxere: quæque solis ipsis cognita erant, omnium oculis exposuere. Simulacrorum vero materia, quæ quidem ingentis esset pretii, igni adjudicata, et in minuta frusta concisa: quæ vero ex ære artificioso opere fabrefacta esset, propter pulchritudinem et præstantiam, in novam imperatoris urbem comportata est: atque ibi per regiones certas, atque in Hippodromo seu circo equestri, et alibi passim collocata. Abductus igitur est ex Pythii oraculi sede Apollo, ex Helicone Musæ, et Delphis sacer tripos: atque celebris ille Pan, quem Pausanias post Medicum bellum dicaverat. Tempa porro neglecta, prorsus ad ruinas sunt redacta. **603** Omnino etiam tum et apud Ægas Æsculapii in Cilicia (1), et apud Aphacos (2) ad Libanum montem Veneris delubrum sublatum. Utrumque autem veteribus et celebre et venerandum habitum. Quæ quum ita fierent, ex sententia imperatoris res procedebat. Et qui templa deorum, quæ prius coluerant, jacere, stipulaque et storea completa esse videbant, in contemptum eorum veniebant, majorumque errorem reprehendebant. Quidam nos sunt æmulati. Alii imperatoris ipsius gratia oportere se principis mores et instituta colere existimabant. Nonnulli porro (3) ab episcopis et monachis, in quos divinis quibusdam indicibus inciderant, edocti, satius esse Christianam suscipere religionem censuerunt. Proinde populi multi et urbes totæ ad Christianismum se confere-

(1) Rectius, ut supra cap. 30 eod. in Cilicia. Sicuti etiam apud Sozomen. lib. II, cap. 5, legitur. Lucan. :

Et extremæ resonant navalibus Ægæ.

(2) Hic de certo ad invocationem et preces

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.J

Ὅπως Κωνσταντῖνος τὸν Χριστιανισμὸν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διαδραμεῖν παρεσκεύασε.

Πάσης δ' ἦν ἐκείνῳ σπουδῆς ὑπέριτερον ἢ τῆς θρησκείας ἐπιδοσις. Κατέχειν δ' οὐκ εἶχεν ἑαυτὸν· ἀθρόον γάρ, εἰ γ' ἐνῆν αὐτῷ, πάντας ἠθελεν ἐπισπᾶσθαι καὶ προσάγειν Χριστῷ, ἀποστολικὴν ἐπιδεικνύμενος τὴν σπουδὴν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀνά τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον δεῖμα καὶ σέβας ἀλογον τῆς περὶ τὰ ξάνα φανασίας εἶχον, ἤθη τε πάτρια κατησάζοντο, καὶ ἀρχαιότητος εἶχοντο· δεῖν ἐδόκει λήθην αὐτοῖς τῆς θρησκείας εἰσάγειν. Τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ἦν ἐγχαρῶν, πρὶν ἂν τῶν νεῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμελήσειαν ἀγαλμάτων. Καὶ τὸ ἐννόημα εἰς ἔργον ἤγετο· γραμμάτων γὰρ φοιτησάντων βασιλικῶν δέισαντες οἱ δῆμοι μὴ τι περὶ τὰ φίλτατα πάθειεν, καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν. Οἱ γε μὴν νεωκόροι καὶ ἱερεῖς μὴ τι δρᾶν ἔχοντες, τὰ παρ' αὐτοῖς τίμια κατεφρόνουν· καὶ τὰ ἐν μυθῷ πάλαι ἀθέατα τῶν ἀδύτων ἐξήγον· πᾶσι δὲ ὄηλα τὰ πρὶν αὐτοῖς γε μόνους ἐγνωσμένα καθίστατο. Ἡ δὲ τῶν ξοάνων ὕλη, ὅση μὲν διαφέρουσα ἦν, περὶ διακρινομένη εἰς κέρμα ἐκόπτετο· ὅση δ' ἐν χαλκῷ εἰς κάλλος ἐξείργαστο, κόσμου χάριν εἰς τὴν νέαν τοῦ κρατοῦντος πόλιν ἤγετο· καὶ ἀνά τὰς ἀγυιάς, τὸν τε Ἰππόδρομον καὶ ἀπανταχοῦ καθιδρύετο. Ἦγετο οὖν Ἀπόλλων τε ἐκ Πυθίας, καὶ ἐξ Ἐλικῶνος αἱ Μούσαι, καὶ ὁ σεμνὸς ἐκ Δελφῶν τρίπους, καὶ ὁ διαδόχτος Πάν, ὃν Πausanias μετὰ τὸν Μηδικὸν ἀνέθετο πόλεμον. Οἱ δὲ νεῶ, παντοίως ἀμεληθέντες, εἰς ἐρείπια ἦσαν. Παντάπασι δὲ τὴνικαδὲ ὃ τε ἐν Αἰγαῖς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Συρίᾳ, καὶ ὃ ἐν Ἀφάκοις τῆς Ἀφροδίτης περὶ τὸ τοῦ Λιδάου ὄρος ἠφάνιστο. Καὶ ἀμφω δὲ οὗτοι ἐπισήμω ἦσαν καὶ σεβασμῷ τοῖς πάλαι. Ὦν γινόμενων, κατὰ σκοπὸν τῷ βασιλεῖ προὐχώρει τὸ πρᾶγμα· οἱ μὲν γὰρ τὰ πρὶν δι' αἰδοῦς αὐτοῖς ἐβριμμένα ὀρώντες, καλᾶμης τε καὶ φοροτοῦ ἐμπλεα, εἰς καταφρόνησιν ἦκον ἐκείνων, καὶ τοῖς προγόνοις τῆς πλάνης ἐμέμφοτο· οἱ δὲ ζήλῳ τῶν ἡμετέρων καὶ τῆς τοῦ βασιλέως χάριν τιμῆς δεῖν ἠγοῦντο τὰ τοῦ κρατοῦντος ἤθη τιμᾶν· ἄλλοι δὲ καὶ θεοσημίαις τισιν, ἐπισκόπους τε καὶ μοναχοῖς ἐντετυχηκότας, ἀμεινον εἶναι Χριστιανίζειν ἠροῦντο. Ἐνθεν τοι καὶ πολλοὶ δῆμοι καὶ πόλεις ὅλαι μετεβύθμιζοντο· ὧς δὴ καὶ τὸ Γαζαίων ἐπίγειον, ὃ Μαιουμάς καλεῖται, δυσσεύδαιμονοῦν τὰ μάλιστα πρότερον, ἀθρόον μετέβαλε πρὸς ἡμᾶς· ὃ καὶ τῆς ἀθρόας μεταβολῆς ἀμειβόμενος, πολλῆς ἤξιτο τιμῆς· καὶ πλὴν εἶναι ἐκέρυττε, Κωνσταντῖαν κατονομάζων, ἐν τῶν παίδων τὸν χώρον τιμῶν τῇ θρησκείᾳ. Τὴν Ἰσὴν δ' εἰλήχε τάξιν καὶ ἢ παρὰ Φοινίξιν Κωνσταντῖνα ἐπικληθεῖσα, διὰ τὸ σέβας τὴν τοῦ βασιλέως ἐπιγραφάμενη ἐπωνυμίαν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλαι τῶν πόλεων αὐτόματοι πρὸς τὸ θρησκεύειν ἠπειλούντο τὰ ἡμέτερα· ἐκόν-

quasdam ex summo Libani montis jugo emicantis ignis, perinde atque stella in vicino flumine, qui Adonis vocatur, submergebatur: Venerem exlestem civem esse dixere. (Sozom. lib. II, cap. 5.)

(3) C. lib. II, tit. 45.

τες τε τὰ ξέανα καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς κατέστρεφον ἅπαντα, καὶ εἰς ἐκκλησίας Θεοῦ μεταβόρθηζον. Οὕτω δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδοῦστος, πᾶσαν διελάμβανε τὴν οἰκουμένην καὶ διὰ τῶν βαρβάρων χωροῦσα ἡ πίστις. Οὐ γάρ τοι τὰ περὶ τῶν ποταμῶν Ῥῆνον μόνον τὰ Χριστιανῶν ἠσπάζοντο, ἀλλὰ καὶ Γαλάται καὶ Κέλτοι, οἱ τελευταῖοι τῶν Ὀκσεανῶν προσοικουσί· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Γότθοι καὶ ὅσα ὄμορα τοῦτοις ἀμφὶ τῶν Ἰστρον ἔχουσιν, οὐ πάλαι τὴν εἰς Χριστὸν δεξιμένοι πιστῆν, ἐξ ἀγρίου διαίτης πρὸς τὸ λογικόν τε καὶ ἡμερον μεθρημόζοντο. Ὡς δὲ λόγος εἰπεῖν, βαρβάρους ἅπασιν πρόφασιν μιζ ἐγένετο τὰ Χριστιανῶν ἐλεῖσθαι, οἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ ἄλλοφύλων γενόμενοι πόλεμοι ἐπὶ τε τῆς Γαλιήνου βασιλείας, καὶ καθέξης· πλήθος γὰρ σύμμικτον τὴν ἕω περαιωθέν, τὴν ἐκείνην κατέδραμον· καὶ ἄλλοι ἀλλαγῆ τῶν βαρβάρων ταυτῶν εἰργασμένοι, τοῖς ἀγχιούροις Ῥωμαίοις ἐπέστησαν. Δεῖλαν δὲ πεποιθμένοι πλείστην, πολλοὺς καὶ τῶν ἱερῶν αἰχμαλώτους ἔγγαγοντο· ὧν ἰωμένων τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι νόστους, καὶ δαίμονας ἐλαυνόντων, τῇ ἐπικλήσει μόνῃ Χριστοῦ, βιοτήν τε φιλόσοφον καὶ ἀμωμον ἐπιδεικνυμένων, οἱ κατὰ χώρας βάρβαροι, τῆς τε ἀρετῆς καὶ τῶν παραδόξων ἔργων τοῦ ἀνδραγαθμάσαντες, συνείδον τὸ θεόν· καὶ θεὸν ἰλωσάμενοι δι' αὐτῶν, τὸ κρεῖττον εἶλοντο θεραπεύειν. Καὶ δὴ ἐκείνοις τὸ πρακτικόν εἰσηγουμένοις ἐπέβητο· βαπτιζόμενοι τε, τὴν ἀκραίφνην διδασκαλίαν ἠσπάζοντο, καὶ τέλος ἐκκλησίας ἀνυποκόδοι.

604 atque ibi plurimam prædam agentes, multos quoque ex sacerdotibus captivos abduxerunt. Qui apud eas nationes, cum moribus curarent, dæmonesque sola Christi invocatione exigerent, et integros prorsus atque irreprehensibiles vitæ mores exhiberent, Barbari passim viros eos propter virtutem et admiranda opera veneratione prosequentes, quid eos facere deceret, ab eis cognoverunt: Deoque per illos conciliato (1), cultum Numinis meliorem secuti, sinceramque doctrinam complexi sunt, ac postremo ecclesias quoque construxerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῶν Ἰβήρων, ὅπως εἰς τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἐφωδηγήθησαν.

Ὅσπερ δὲ καὶ Ἰβήρες· ἔθνος δὲ τοῦτ' ἐβάρβαρον τε καὶ μαχιμώτατον, τὰ Χριστιανῶν κατοπάσαντο, Κωνσταντίνου τὴν αὐτοκράτορα Ῥωμαίοις διέποντος. Οἰκεῖ δὲ τὸ ἔθνος τοῦτο τὰ ἐνδοτέρω τῆς Ἀρμενίας πρὸς Ἄρκτον καὶ πρὸς τὸν Εὐξείνιον ἀπονεύοντα τόπον, ἀποικίαι ὄντες τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Ἰβήρων. Ἠγήσατο δὲ τῆς θρησκείας αὐτοῖς γυνὴ τις αἰχμαλώτος· ἡ τὰ τε ἄλλα καὶ σώφρων οὔσα, οὐδ' ἐν αἰχμαλωσίᾳ καθυφῆκε τι τῆς φιλοσόφου διαίτης, καὶ τῆς θεοσεβοῦς πολιτείας. Νύκτωρ γὰρ καὶ μεθ' ἡμέραν πολλὴν τινα ἀσκησιν ἐπεδείκνυτο· βραβεῖα τε συνέζη νηστειῶν, καὶ συντόνοις ἐκέχρητο προσευχαῖς. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ ξένον τῆς διαίτης ὀρώντες ἐθαύμαζον τὰ πραττόμενα, καὶ οὕτω χάριν τοιαύτην αἰρεῖται διεπυνθάνοντο. Ἡ δ' ἀφελῶς οὕτως καὶ ἀπλῶς οὕτω χρῆται σίβειν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ

bant. Quemadmodum Gazæorum navale, quod Majuma dictum erat, maximeque antehac dæmonum cultui addictum fuerat, totum se ad nos contulit. Cujus ut communem et universam transitionem remuneraretur, magnum illi habuit honorem. Urbem enim esse promulgavit, Constantiamque cognominavit, propter religionem, locum eum unius ex liberis suis nomine cohonestans. Idem consecuta est quæ apud Phœnices Constantina est vocata: nam eandem ob causam imperatoris ipsius ei inditum est nomen. Multæ quoque et aliæ urbes sua sponte ad sacra nostra colenda sunt adductæ, quæ et simulacra sua libentes everterunt, et templa in ecclesias Dei commutarunt.

B Talibus incrementis cum Ecclesia augetetur, professio fidei etiam per barbaras nationes peragrans omnem occupavit orbem. Non tantum enim qui ad amnem Rhenum sunt populi, Christianam religionem susceperunt, sed etiam Galli et Celta, qui ultimi ad Oceanum habitant; Gothi quoque et finitimæ eis nationes, ad Istrum colentes, non ita pridem fidem in Christum complexæ, ex vita agresti ad humanitatem et mansuetudinem se composuerunt. Atque ut verum dicam, Barbaris omnibus, ut Christianismum complecterentur, una occasio fuit: inter Romanos et externos populos bellum subinde gestum, sub Galieni imperio et deinceps. Multitudo siquidem varia permista in Orientem transiens, eam orbis partem prædanda peragravit: atque alii aliunde Barbari idem facientes, in finitimos excurrerunt Romanos:

604 atque ibi plurimam prædam agentes, multos quoque ex sacerdotibus captivos abduxerunt. Qui apud eas nationes, cum moribus curarent, dæmonesque sola Christi invocatione exigerent, et integros prorsus atque irreprehensibiles vitæ mores exhiberent, Barbari passim viros eos propter virtutem et admiranda opera veneratione prosequentes, quid eos facere deceret, ab eis cognoverunt: Deoque per illos conciliato (1), cultum Numinis meliorem secuti, sinceramque doctrinam complexi sunt, ac postremo ecclesias quoque construxerunt.

C

CAPUT XXXIV.

De Iberis, ut in adpianam Christianæ fidei professionem sint adducti.

Sicuti et Iberi (2), gens barbara et bellicosa, Christiani facti sunt, Constantino Romanum imperium administrante. Habitat autem hæc natio interiore Armeniae parte, ad septentrionem et Euxinum versus. Sunt autem Iberorum in Hispania coloni. Præiit eis in religione colenda captiva quædam mulier: quæ cum alias semper pudice casteque vixerat, tum captiva quoque nihil de pietate sanctioreque instituto remisit. Nam diu noctoque pietatis exercitia exhibebat, jejuniis plurimum vacabat, continueque precationibus insistebat.

D Itaque Barbari novo vitæ instituto viso, eam admirati, et quam de causa hoc sic faceret, percontari. Illa porro candidè et simpliciter (3) sic Christum Filium Dei coli oportere, dicebat. Tum Barbari et nomine et religione ejus qui sic coleretur audito,

(1) Socrat. lib. 1, cap. 20.

(2) De Iberibus Plin. lib. vi, cap. 4 et 10.

(3) Sozom. lib. 11, cap. 6 et sequent.

obstupuerunt. Interea accidit, ut regis filius etiamnum infans, graviter ægrotaret, et mater patrio quodam more ad alias eum mitteret mulieres, quo facilius remedium mali reperiri posset. Ut autem puer a nutrice circumlatus est, neque meliuscule habuit, tandem etiam ad captivam illam est deportatus. Quæ in multorum præsentia, nihil sane ex materia aliqua compositi remedii admovit, neque enim se quidquam ejusmodi scire affirmavit, **605** sed puero in linteolo, quod ei e pilis contextum erat, jam lacerum, reposito, simplicem ei fecit medicinam, nomine Christi super eo invocato. Et ecce qui in ea erat exspectatione ut protinus moreretur, quamprimum precatio est facta, liber a periculo fuit. Ex eo tempore præclara ejus mulieris fuit fama, matricque pueri et aliis feminis innotuit. Nec ita multo post, et eam ipsam pueri matrem incurabili oppressam morbo, eodem restituit modo: eamque est hortata, ut deinceps ei divinam præstaret cultum, gratiamque haberet, qui bonorum conciliator, veræque sanitatis, vitæ, et regni ipsius sit dator. Eum esse Christum, verum Verbum. Et postea quotidie ad eam frequentans, salutaria ei veræ pietatis exhibuit medicamenta. Quapropter regina re ipsa dictorum veritate in se ipsa cognita, mulierem iam magno habuit honore. Sedenim rex cum e conjuge et celeritatem et rationem remedii intellexisset, donis captivam munerari voluit. At illa nihil sibi opus ejus pecuniis esse dixit, cui abunde in Christo suppetere opes omnes: sibi ingentis muneris loco fore, si et ipsi eundem Numinis cultum complecterentur. His illa dictis, munus satis grande ad regem remisit. Quem deinde sensim quodammodo uxor persuadebat, pulchrum errorem ei suadens, diverso prorsus quam olim Eva fuerit, animata modo. Colendum eam esse admonerat eum, quem mulier illa annuntiaret Deum; magnum quippe illum, qui facillime quam vellet faceret, regna in placido atque quieto statu conservare, obscuro illustrare ac locupletare, humiles subito magnificare, et quos visus in rebus adversis salvare posset. Hæc cum sic uxor commemoraret, Iberiæ princeps, flectebatur ille quidem verbis, tamen ancipiti cogitatione distrahebatur. Suspectas enim habebat res novas, et præterea immutare verebatur patria instituta. Porro venatum aliquando cum familiaribus suis est profectus, et ecce densa nebula e montibus diffusa, tenebras ingentes adduxit: opacitatemque silvæ condensans, diem convertit in noctem. Perangusta venatio erat, et iter impeditum et impervium. Metuebant sibi omnes, et quo quemque sors tulit, sunt dispersi. Nec minus et rex ipse solus pererrans, patrios invocabat deos. **606** Ut autem nihil de ea calamitate est remissum, pro eo atque fieri solet, cum homines inopinatis opprimuntur casibus, captivæ illius Dei memoria in mentem ei venit: constituitque adeo ipse secum, culturum se cum decætero, si malum præseus discussisset. Hoc sic decreto,

A Ἰὼν εἰσηγήτο. Οἱ δ' ἀκούοντες τὸ τε ὄνομα καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ τιμωμένου, ἐν ἐκπλήξει πεπονητο. Τούτων γινομένων, συνέβαινε τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν εἶτι νήπιον ὄντα δεινῶς ἀσθενεῖν. Ἔθει δέ τιτι ἐγγυρῖφ τὸν παῖδα ἢ μήτηρ παρὰ ταῖς ἄλλαις ἐπεμπε γυναίξιν, ὡς ἂν γ' εὐπόριστος ἢ τοῦ κάμνοντος ἀπαλλαγὴ γένηται. Ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφῆς, οὐδαμῆ τὴν ἀπαλλαγὴν εὕρισκε, τέλος ἐπὶ τὴν αἰχμαλώτων ἀγεται. Ἡ δὲ παρουσία πολλῶν οὐδὲν τι τῶν ἐξ ὕλης ἐπιπλάστων φαρμάκων προσῆγε· μηδὲ γὰρ εἶδέναι διετείνετο· ἀνακλίναςα δὲ κατὰ τὸ ἐκ τριχῶν ἐκείνη προσὸν διεβρύχης ὑφασμα, ἀπλοῦν προσῆγεν αὐτῷ φάρμακον, τὴν κλήσιν ἐκείνη ἐπέδουσα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ ἤδη τεθηξέσθαι προσδοκώμενος παραχρήμα, γενομένης εὐχῆς, ἐξάντης ἦν τοῦ δεινοῦ. Ἐξ ἐκείνου δ' ἐν φημαῖς ἦν ἡ γυνή, γνώριμός τε τῇ μητρὶ καθίστατο τοῦ παιδός, καὶ ταῖς ἄλλαις γυναίξιν τῶν βαρβάρων. Οὐ πολλῶν δ' ὕστερον καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν μητέρα τοῦ παιδὸς ἀνάτω πάθει γενομένην κατάσχετον τὸν ἴσον τρόπον δεινῶς· παρῆγει τε τοῦ λοιποῦ ἐκείνη τὸ σέβας νέμειν καὶ τὴν χάριν ἔχειν, ὅς τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ πρῦτανος καὶ τῆς ἀληθοῦς ὕψους ὁσπῆρ, καὶ ζωῆς καὶ βασιλείας αὐτῆς. Τοῦτον δ' εἶναι Χριστὸν, τὸν ἀληθῆ Λόγον. Ἐπειτα κατ' ἐκάστην φητώσα, τὰ ῥωστικά τῆς εὐσεβείας προσῆγεν αὐτῇ φάρμακα. Ἡ μὲν οὖν βασίλις, πείρα τοῖς ἐπ' αὐτῇ γεγενημένοις τάλχθες διαγνοῦσα τῶν λόγων, τὰ Χριστιανῶν ἐπέσθευεν ἤδη, καὶ ἐν ὑπερβαλλούσαις τὴν ἀνθρωπὸν ἤγε τιμαῖς. Βασίλειος δὲ τὸ τὰχος καὶ τὸ τῆς ὕψους φάρμακον παρὰ τῆς γαμετῆς μαθὼν, δώροισ ἀμειβεσθαι ἤθελεν. Ἐκείνη δὲ μὴ δεῖν αὐτοῦ χρημάτων ἔλεγεν· ἔχειν γὰρ ἀρκούντα πλοῦτον Χριστόν· καὶ γ' ἐν δώροισ εἶναι μεγάλοις εἶγε καὶ αὐτοὶ εἰλοῖντο ἐπίσης θρησκείων. Ταῦτα λέγουσα, ὅπισθεν τὴν δόσιν, ἀδράν γε οὖσαν, ἀνέπεμπεν. Ἐνήγες δὲ αὐτὸν ἤρημα πως τὸ ἐξ ἐκείνου ἢ γαμετῆ, παραπεθούσα τὴν καλὴν ἀπάτην κατ' ἀντίπαλον τῇ εὐὰ διακρίμενη· ὑπετίθει γὰρ σέβειν ὄν ἢ γυνὴ καταγγέλλει Θεὸν, μέγαν τε ὄντα, κάκ τοῦ ῥάστου ἔχοντα ὅπως ἂν ἐθέλοι ποιεῖν· βασιλείας τε ἐν τῷ καθεστῶτι μάνειν, τοῦς τ' ἀδόξους ἐπιφανεῖς καθίσταῖν· καὶ ἱκανῶς ἔχειν τοῦς μικροῦς ἄθροον μεγάλους ποιεῖν, καὶ τοῖς δεινοῖς διασώζειν. Εὐ τοίνυν D οὕτω λεγούσης τῆς γυναίκος, ὁ τῆς Ἰβηρίας ἡγούμενος ἐμαλάσσετο μὲν τοῖς λόγοις· ἀμφίβολος δ' ἦν, ὑπειδόμενος νεωτερίζειν, αἰδοῦμένος τε ἄλλως μεταλλάσσειν τὰ πάτρια. Καὶ δὴ ποτ' ἐξελθὼν συναμα τοῖς ἀμψ' αὐτὸν, ἐθήρα. Ὁμίχλη δὲ τις βχθεῖα καταχυθεῖσα τοῖς ἥρεσι, σκότος ἐποίησ βαθύ· καὶ τὸ συνηρηφές τῆς ὕλης ἀσφράξαν, νύκτα τὴν ἡμέραν εἰργάζετο. Ἀποροσ δ' ἦν ἢ θήρα, καὶ ἢ ὁδὸς ἀδιέξοδος. Δείσαντες δ' ἕκαστος ὅπῃ-ἔτυχεν ἐσεδάδυνοντο. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀλώμενος μόνος, τοῦς πατρίους ἐπεκαλεῖτο θεοῦς. Ὡς δ' οὐδὲν ἦττον ἦν τὸ δεινόν, οἶα φιλεῖ γίνεσθαι, ἀπροσδοκῆτοῖς ἐμπεσῶν, τὸν τῆς αἰχμαλωτοῦ ἐνενοεῖ Θεόν· καὶ κατὰ νοῦν τοῦ λοιποῦ σέβειν ἐκείνον διενόετο, εἰ τὸ παρὸν γε διαδράσοι κακόν. Ταῦτ' εἰ;

νοῦν βαλλομένῳ, τὸ μὲν σκότος εὐθύς ἐλύετο· λαμπρὰ δ' αἰθρία μετέβαλλε, τῆς ἀκτίνας προσβαλλούσης τῇ ὕλῃ. Καὶ χαίρων ἐπὶ τὸν οἶκον ἐλθὼν, τῇ γυναίκῃ τὸ συμβῆν ἡδέως κατέλεγε. Καὶ οὕτως τὸ γυναικίον μετετέλλετο· καὶ τίνα τρόπον θρησκείαν θερμότερον ἤκει διδάσκεισθαι. Τῆς δ' εἰσηγουμένης, ὅσα γε ἦν εἰκὸς λέγειν, τοὺς ὅπ' αὐτὴν ἀθροίσας, ἐπὶ κοινῷ τῷ πλήθει δημηγορῶν, τὰς διὰ τῆς αἰχμαλώτου γεγενημένας τῷ ἐκείνου οἴκῳ εὐεργεσίας ἐξήγγελλε. Μήπω δὲ μνηθεὶς τὰ τοῦ δόγματος, τοὺς ὑπάρχους μετεδίδου τὰ τῆς βουλῆς· καὶ ἄρθρον τὸν Χριστὸν ἐμοῦ σέβειν φιλοτίμως ἠροῦντο. Καὶ τάχος ὅσον τῆς γυναίκα· τὸ σχῆμα διαγραφάσης, ἐκκλησίαν ἀνίστων περιφανῆ. Κάκεινος μὲν τοὺς ἀνδρας, ἡ δὲ γυνὴ σὺν τῇ αἰχμαλώτῳ τὰς γυναίκας σπουδίως ἐπὶ τὴν θρησκείαν ἐνήγον. Περικύκλω δὲ καὶ περιβόλον ἐβαλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς κίονας σχοινοῖς δὴ τισὶν ἀνιμῶντες ταῖς βάσειν ἤδραζον, ὁ μὲν πρῶτος· καὶ δεύτερος κίων εὐπετῶς· κατὰ χώραν ἐγένετο· τῷ δὲ τρίτῳ δυσχερὲς ἦν καὶ ἐργώδης ἡ στάσις. Οὐτε γὰρ ἐπήρκει τέχνη τῷ μηχανήματι, οὐτε μὴν τῇ βία τῶν ἐλκόντων ὀπήκοος ἦν, καὶ ταῦτα πολλῶν ἐφελκομένων τοὺς μηχανήμασιν. Ὡς δ' ἐπεγένετο νύξ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οἴκαδα ἤσαν· μόνη δὲ ἡ αἰχμαλώτου· τῷ χώρῳ παρέμενε, εὐχαρῆς ἰδουμένη τὸ θεῖον, ὡς ἂν εὐχερὲς ἡ στάσις τῷ κίονι γένοιτο. Ἄχρι γὰρ τοῦ μέσου ὀρθοθεῖς, ἐγκάρσιος ἔμενε, τῆς ἄλλης ἀρχῆς προσερισθείσης τῆς καὶ πάμπαν ἀκινήτου μενούσης. Τοῦτο δὲ προῦχώρει, ἢ ἢ τοὺς Ἴβηρας τὰ πρότερα βέβαια καὶ τὰ περὶ τὸ θεῖον μάλλον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστατῆ. Περὶ γὰρ τὴν ἑω εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰόντες, θαυμάσιον οἶον καὶ ὁνειρώ προσεοικὸς ἀντικρὺς καθεύρων. Ὁ γὰρ πρὶν ἀκίνητος κίων ὀρθὸς ἦν σμικρῷ διαστήματι, ὑπεράνω τῆς ἰδίας βάσεως αἰωρούμενος. Ἐν ἐκπλήξει δὲ πάντων γεγενημένων, καὶ τὸν Χριστὸν μένον ἀληθινὸν ὁμολογούντων Θεὸν, ἐπ' ὄψει πάντων ἡρέμα διολισθήσας αὐτόματος, καὶ κρείττον τέχνης προσσηρόσθη τῇ βάσει. Ἐπειτα δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κίονες εὐχερῶς ἐστηρίζοντο. Οἱ δ' Ἴβηρας ἐντεῦθεν σπουδῇ τῇ πάσῃ τὸ ἔργον ἐτέλουν. Ὑποτιθείσης δὲ τῆς αἰχμαλώτου πρέσβεις πέμποντες Κωνσταντίνῳ, σπονδὰς ἤτουν, καὶ συμμαχεῖν ἠροῦντο Ῥωμαίοις. Ἄνθ' ὧν ἱερέας καὶ Θεοῦ λειτουργοὺς τῷ ἔθνει ἰδέοντο καθιστῆν. Τῶν δὲ πρέσβειν ἐπὶ κοινῷ τὰ παρ' ἐκείνοις γενόμενα διελθόντων, καὶ ὡς ἑτοιμοὶ εἶεν πανδημῆι σέβειν Χριστὸν τὸ πᾶν ἔθνος, ὑπερφυῶς ἤδετο βασιλεὺς· καὶ τάχος ὅσον ὀπίσω ἀνεπεμπε τοὺς πρέσβεις τὰ κατὰ γνώμην ἐκείνοις, ἅπαντα διαπεπραγμένους. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον Ἴβηρας τὸ κατὰ Χριστὸν ἠπάσαντο κήρυγμα· καὶ εἰσέτι νῦν προΐοντι χρόνῳ ἐπιμελῶς ἐξέχονται τοῦ σεβάσματος.

fectis, oratores ipsos domum remisit. Hoc modo annorum lapsu nunc etiam magno studio in religionis cultu acquiescunt.

(1) « Regis ad exemplum totus componitur orbis. » (Claudian.) « Vita principis censura est, ea-

caligo statim solvitur, et serenitas ampla radiis in silvam conjectis succedit. Itaque lætus domum redit : uxori, quod acciderat, suaviter recenset : mulierculam illam acciri statim jubet, seque ab ea de cultus ejus ratione doceri ardentius petit. Atque illa, cum quæ par opusque fuerat dixisset, confestim ipse suos convocat : et orationem pro concione ad eos habens, beneficia quæ captiva illa in domum ejus contulisset, commemorat : et quamvis nondum dogmate nostro initiatus, populis tamen suis voluntatem suam exponit. Et illi universi simul cultum Christi ambitiosa alacritate complectuntur (1). Ac primo quoque tempore descriptione a muliere facta, ecclesiam sane quam celebrem erigunt. Atque ipse quidem viros, conjux vero una cum captiva mulieres magno studio ad religionem adducebant. Et jam parietes circumcirca extruxerant. Postquam autem columnas quoque finibus quibusdam sursum trahentes, locis suis collocabant, una quidem et altera columna facile sedem suam obtinere. In tertia vero difficilis admodum et laboriosa fuit collocatio ; neque enim ara conatui sufficiebat, neque robur trahentium quidquam proficiebat : et permulti erant, qui illam machinis attraherent. Supervenit nox, et alii omnes domum quisque petiere : sola autem captiva mulier in eo loco permansit, precibus Deum implorans, ut facilis columnæ in basi sua redderetur repositio. Nam illa ad medium usque erecta, obliqua consistebat, parte altera sublata, immobili prorsus permanente altera. Factum id, ut Iberibus priora incepta firmiora, et quæ deinceps de Numinis cultu statuerent, certiora essent. Diluculo namque proximo ad ecclesiam venientes, veluti miraculum et somnio prorsus simile quiddam viderant. Quæ etenim prius immobilis fuit columna, directa parvo intervallo supra basim suam suspensa persistebat. Et illa consternatis omnibus, et Christum solum verum Deum profitentibus, in conspectu omnium paulatim sua sponte se demittens, melius quam ars ulla efficere queat, loco suo est adaptata. 607 Postea vero et reliquæ columnæ facile collocatæ atque firmatæ sunt. Atque Iberes deinde studio omni opus id absolverunt : cohortante etiam ea ipsa captiva, legatos ad Constantinum misere, qui fœdus cum eo paciscerentur, societatemque belli cum Romanis facerent, ac pro eis rebus genti ei sacerdotes atque Dei ministros dari orarent. Qui cum publice quæ apud eos acta fuerant, et quam paratus esset populus is universus ad Christum colendum exponerent, mirandum in modum ea legatione delectatus est imperator. Et quam potuit celerrime, rebus quas petierant omnibus ex eorum voluntate con-

que perpetua. Ad hanc dirigitur, ad hanc convertimur. » (Plin. Jun.)

CAPUT XXXV.

Ut etiam interioris Indiae populi Christianismum sicut amplexi, et natio itidem Armeniorum.

Sub ejusdem imperio, et interiorum quam qui ad nos vergunt, Indorum gens, quae Bartholomaei doctrinae expers permanserat, a sacerdote quodam Frumentio instituta, sacri dogmatis participes est facta. Ne quis autem putet, Christianismum ab hominibus provenire : id vel ex eis qui apud Indos tuere Christiani, facile est cognoscere. Indi autem Sabaei primum, deinde etiam Homerite sunt appellati. Nationem eam ex Abraham et Cetura prognatam, regionemque eam quam Graeci magnam et felicem Arabiam nominant, esse, extremumque Oceanum fines ejus pertingere dicunt : cujus metropolis et primaria urbs est Sabba (1) : unde ad Solomonem, fama obtinet, advenisse reginam illam Austri. Gens ipsa circumciditur, ac soli, lunae, aliisque ejus regionis incolis daemonebus sacrificat. Immista ei quoque est non exigua Judaeorum multitudo. Hanc regionem philosophus quidam Meropius Tyrius (2), cognoscere et perspicere volens, veteres sapientes Platonem, Empedoclem, et Democritum, qui visendorum locorum gratia, longinqua usi sunt navigatione, maximeque 608 propinquiorem Metrodorum, qui Indos perlustravit, imitatus, assumptis adolescentibus duobus genere sibi propinquis, et Graecae linguae non imperitis (liberalibus enim artibus eos erudierat), eo est profectus. Atque ibi quibus opus erat rebus perspectis, jam in reditu erat, Aegyptia vectus nave. Propter penuriam autem sive aquae, seu alterius necessariae rei, ad portum quemdam appulere. Evenerat tum, ut foedus et pax inter Romanos et Indos pacta solveretur. Atque Indi alicunde incursione in eos acta, cum aliis plebrosque, tum ipsum philosophum interemere. Pueros autem, ut pote aetate tenera, captos regi suo dono abduxere. Et ille juniorem quidem, Aedesii ei nomen erat, ministerio vini miscendi, Frumentium autem arcano regiarum litterarum et pecuniarum curandarum muneri (ingeniosum namque, et ad hujusmodi munia obeunda idoneum esse cognoverat) praefecit. Et cum annis pluribus egregiam ei fidem praestitissent, moriens rex, uxore et tenero filio relicto, diuturnam illorum benevolentiam libertate data compensavit, et quocunque loco esse vellent, migrandi eis potestatem permisit. Itaque illi Tyrum, quae patria eis erat, redire properabant. At Indorum regina, quod tener admodum filius esset, eos, ut aliquod adhuc ad tempus, pueri regnique curatores constituti, donec ille major fieret, ibi manerent, rogavit. Obsequuntur illi ; verebantur enim herae optata rejicere : et Indorum regnum, quoad potuere, administrant. Et magis penes Frumentium summa

(1) Pliu. lib. vi, cap. 23.

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Ὅς καὶ τὰ ἐνδότερα τῶν Ἰνδῶν ἔθνη τὸν Χριστιανισμόν παρεδέξαντο· ἔτι δὲ καὶ τὸ Ἀρμενίων ἔθνος.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς βασιλείας καὶ τὰ ἐνδότερα τῶν καθ' ἡμᾶς Ἰνδῶν ἔθνη, ὅσα δὴ τῆς Βαβυλωνίου διδασκαλίας ἀπειράτα μεμενῆκασιν, ὑπὸ τινι ἱερεὶ, Φρουμεντίῳ τοῦνομα, καθηγητῆ αὐτῶν γεομένων, τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας μετέσχον. Ὡς δὲ δὲ μή τισι δοκοῖη τὸν Χριστιανισμόν ἐξ ἀνθρώπων συστήναι, καὶ ἐξ τῶν παρ' Ἰνδοῖς γενομένων μαθεῖν ἔστιν εὐπετέας. Οἱ δ' Ἰνδοὶ Σάβαι μὲν τὸ ἀνέκαθεν ἐκαλοῦντο· Ὀμηρίται δὲ ἐκλήθησαν ὕστερον. Τῶν δ' ἐκ Χεττούρας τῷ Ἀβραάμ γεννωμένων τὸ ἔθνος. Τὴν δὲ χώραν αὐτῶν εἶναι φασιν, ἣν Ἑλληγες μεγάλην Ἀραβίαν καὶ εὐδαίμονα ὀνομάζουσιν. Ἐπὶ τὸν ἐξωτάτω δὲ Ὀκεανὸν καθήκειν ταύτης τὰ τέρματα· ἧς ἡ μητρόπολις, ἡ Σαβά, ἐξ ἧς Σολομῶντι παραγεγονέναι λόγος· ἔχει τὴν τοῦ Νότου βασιλείαν. Ἐμπερίτομον δὲ τὸ ἔθνος· Ἠλίπ τε καὶ Σελήνη καὶ δαίμοσιν ἄλλοις ἐπιχωροῖς θύει. Ἀναπέφυρται δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰουδαίων οὐκ ἐλάχιστον πλῆθος. Ταύτην τοίνυν Μερπίος τις φιλόσοφος Τύριος ἱστορήσαι σπουδῆν θέμενος, μιμησάμενος μὲν καὶ τοὺς πάλαι σοφοῦς, Πλάτωνα καὶ Ἐμπεδοκλῆν καὶ Δημόκριτον, κατὰ θέαν τόπων πλοῦν στελαισμένους· μακρὸν, μάλιστα δὲ τὸν προσηχτῆ Μητρόδωρον τὰ κατ' Ἰνδοῦς ἱστορήσαντα, δύο τινὰ μεϊράκια συμπαραλαβὼν γένει προσήκοντα, καὶ Ἑλληνικῆς οὐκ ἀμοιρα διαλέκτου (ἐλευθερίων γὰρ διὰ λόγων ἦγεν αὐτὰ), τοῦ πρόσω ἠπειλείτο. Καὶ δῆτα ὅσα γ' ἐχρῆν ἱστορήσας, ἐπανόδου εἴχετο, Αἰγυπτία καταπλέων νηί. Κατὰ δὲ χρεῖαν ὕδατος ἡ καὶ τινος ἄλλου τῶν ἀναγκαίων λιμὲν προσορμίζει τινί. Συμβάν δὲ τὴν καὶ ταῦτα μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Ἰνδῶν διασπᾶσθαι σπονδὰς, Ἰνδοὶ ποθεν ἐκδραμόντες, κτείνουσι μὲν ἄπαντας· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν φιλόσοφον διεχρήσαντο. Τοὺς δὲ παῖδας ἄτε νέους ζωγράφου-τες, δῶρον τῷ σφῶν προσάγουσι βασιλεῖ. Καὶ ὅς τὸν μὲν νεώτερον, Αἰδέσιος ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἐπὶ τὸ οἰνοχοεῖν καθίστα· τὸν δὲ Φρουμέντιον τῶν βασιλικῶν γραμμάτων ταμίαν εἶχε, καὶ τῶν χρημάτων ἐπιτροπον. Ἐχέφρονα γὰρ εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα διακοεῖν ἐγίνωσκεν ἱκανώτατον. Χρόνῳ δὲ πλείετῳ τὰ πιστὰ οἱ παρεσχότας, τελευταῖον ἐπὶ γαμειτῆ καὶ ἀπαλῷ παιδί ἐλευθερίᾳ τὴν μακρὰν ἡμείβετο εὐνοίαν, καὶ ὅτῃ δὴ βουλομένοις διατρέβειν, ἀνεῖτο. Οἱ μὲν οὖν εἰς Τύρον ἔσπευδον ἐπανήκειν, ὅθεν εἴη καὶ πατρίδος ἦσαν· ἡ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν ἔτι κομιδῆ νέου τοῦ παιδὸς ἔντος· ἔδειτο παρ' ὀλίγων μὲνιν χρόνον εἰς ἐπιτροπὸς τῆς ἀρχῆς· καθιστάμενός τῷ νέῳ, ἕως οὗ ὁ παῖς ἀνδρωθεῖη. Καὶ πείθονται μὲν ἐκεῖνοι· ἡδούοντο γὰρ ἀντιβολοῦσαν τὴν δέσποιναν παραιτήσασθαι· καὶ τὴν ἡγεμονίαν Ἰνδῶν ὡς ἐγχωροῦν ἐπετρόπευον. Καὶ μᾶλλον Φρουμέντιος ἐπὶ τῶν ὄλων ἦν· ὅς θεοῦ γε οἶμαι διερεθίζοντος, εἰ τινὲς εἴσι παρ' Ἰνδοῖς Χριστιανοὶ ἀνη-

(2) Socrat. lib. i, cap. 19.

ρεύνα, ἢ Ῥωμαῖοι τῷ πᾶσι ἐπιχωριάζοντες. Εὐρί-
 σκων δὲ, φιλοφρόνως τε ὑπεδέχτο· καὶ ἰδιάζουσι
 τόποις, ἢ ἔθους Χριστιανοῖς, συνηύχματο. Ὁ δ' ὤδα
 προῖόν, εὐκτερίον εἶκον ἀνποδοῦμαι. Καὶ τινὰς τῶν
 Ἰνδῶν κατηγῶν, εὐχὰς τελεῖν παρεσκεύαζε, καὶ
 πρεσβεύειν τὰ θεῖα προὔτρέπετο. Ἦδη δ' ἐφῆθου
 τοῦ βασιλέως γενομένου παιδὸς, τοῦτόν τε καὶ τὴν
 αὐτοῦ μητέρα παραιτησάμενοι, ἐπὶ τὴν σφετέραν
 πόλιν ἀπέπλεον, καίπερ μένειν ὡς πλείστον ἐκβια-
 ζόμενοι. Καὶ ὁ μὲν Αἰδέσιος εἰς Τύρον ἦκων, καὶ
 τοῦς προσήκοντας κατεδῶν, κατὰ ταῦτα τῆς τοῦ
 πρεσβυτερίου καθέδρας ἤξλωτο· Φρουμέντιος δὲ τὴν
 ἐπὶ Φοίνικας παριδῶν, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἦκε· καὶ
 Ἀθανασίῳ ἐντυχῶν, ἄρτι τῶν ἱερῶν οὐρανῶν ὑπερ-
 καθίσαντι, τὰ κατ' Ἰνδοῦς διηγείται· καὶ ὡς ἐν
 ἐτοίμῳ εἰσι τὸν Χριστιανισμόν παραδέξασθαι ἔλεγε,
 καὶ μὴ περιορᾶν τὴν θῆραν κατηντιδῶλει· ἱερέα δὲ
 ἕσον τάχος καὶ κληρὸν αὐτοῖς ἐπιτέμπειν. Ἀθανά-
 σις δὲ εἰς ἔννοιαν θέμενος τὸ βῆθῆν, τοὺς ἐπιδη-
 μοῦντας τῶν ἐπισκόπων ἀθροίσας, οὐκ ἄλλον ἐπιτη-
 δεῖόν τε καὶ ἱκανώτατον τὴν θρησκείαν αὐξῆσαι
 ἔκρινεν ἢ αὐτὸν ἐκείνον ὃς πρῶτος σπέρματα τῆς
 τῶν Χριστιανῶν μετουσίας αὐτοῖς κατεβάλλετο.
 Καὶ ὁ μὲν πεισθεὶς, ἀνελάμβανε τὴν ἱερωσύνην· καὶ
 αὐθὶς ἐπὶ τὴν Ἰνδῶν ἀνέστρεφε χώραν καὶ κῆρυξ
 τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς ἐκεῖσε ἄπασι γίνεται. Τοσοῦτον
 δ' ἐπαινεθῆναι τοῦτόν φασιν, ὡς ἴσον τὸ γέρας τοῖς
 ἀποστόλοις κτήσασθαι· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ ἐπισημότατον
 ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀπέφηνε, τέρασι καὶ σημείοις ἐξαι-
 σίσις κατακοσμῶν· πλουσίας γὰρ τῆς χάριτος εὐμοι-
 ρήσας, οἴκους Θεῷ πλείστους ἀνήγειρεν. Ἰατρὸς δὲ
 καὶ κατ' ἄμφω ψυχῶν καὶ σωμάτων ἀνηκίστων,
 ἐθεράπευε χρόνια τραύματα. Ταῦτα Ῥουφίνος ἰστο-
 ρησεν, Αἰδεσίῳ ἀνὰ τὴν Τύρον περιτυχῶν, ὡς φησιν.
 Ἄλλ' οὕτω μὲν καὶ ἡ παρ' Ἰνδοῖς ἱερωσύνη συνέ-
 στη· κάκειθεν ἐφεξῆς τὸ θεῖον δόγμα διὰ τῶν ὁμό-
 ρων διέβη. Τοῖς δ' αὐτοῖς δὲ χρόνοις, καὶ Ἀρμενίου
 ἐπιθυμῆναι τὰ Χριστιανῶν ἔλθεσθαι. Γρηγόριον γὰρ
 ἐκείνου τοῦ θαυμαστοῦ πολλά πρὸς Τηριδάτου πα-
 θόντος διὰ Χριστὸν, καὶ μετὰ πολλὴν καὶ ποικίλην κα-
 κῶν ἰδέαν, ἐπὶ τεσσαρεσκαίδεκα ἔτη λάκκῳ βορβο-
 ρώδει καὶ ἀφεγγεῖ συγκλεισθέντος, Τηριδάτης ὁ τοῦ
 ἔθνους ἡγούμενος θεομητίας πανοικί πειρᾶται σύν-
 αμα τοῖς ὑπερέχουσι. Χοιρώδη γὰρ καὶ βίον καὶ
 εὖψιν ἀμειψάμενοι, διῆγον σφᾶς αὐτοῦς κατεσθλοντες.
 Ἄλλ' ἐκείθεν ἀνιμθηδὶς ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅψ' ἐνὶ
 συνθήματι πάντας θρησκεύειν Χριστὸν ἔπειθεν· ἐκ
 τῆς χορείας τ' ἐκείνης καὶ μορφῆς καὶ διαίτης
 ἀπαλλάττων, τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσπάξασθαι πολι-
 τεῖαν ἠρέθισε· νεῶς τε αὐτοῖς ἀνήγειρε, καὶ τὰ τῆς
 μυστικῆς ἐτέλει τούτοις θυσίας. Καινοῖς δὲ θαύμασι
 τοὺς ἐνοίκους δαίμονας ἀπελάσας τῆς χώρας, αὐτὸν
 τε Γρηγόριον σύναμα Τηριδάτη παρὰ τὸν μέγαν
 βασιλεῖα Κωνσταντῖνον γενέσθαι· τὸν δὲ συνῆσθαι
 τὰ παράδοξα διακούοντα. Ἐπίσκοπον δὲ τῆς ὅλης
 χώρας καταστήσας Γρηγόριον ἐπεμπεν. Ὑπὸ γοῦν

rerum erat: qui, ut equidem puto, instigante Deo,
 si quid apud Indos Christiani, aut qui navibus eo
 frequentarent Romani essent, diligenter perscru-
 tabatur. Eos inventos perhumaniter accepit, locis-
 que, Christianorum more, suis cum eis oravit.
 Atque ea progressus via, orationis domum con-
 struxit: et quosdam ex Indis sacris nostris insti-
 tuens, precationibus operari docuit, et religionem
 profiteri hortatus est. Et filius regis jam ephebus
 erat. Atque illi quamvis, ut manerent, plurimum
 cogerebantur, attamen et cum regis et cum matris
 ejus bona venia in patriam suam rediere. Et Aede-
 sius quidem Tyri, propter propinquos suos, postea
 presbyterii assumpsit dignitatem. Frumentius vero,
 Phœnicia relicta, Alexandriam se contulit: **609**
 atque ad Athanasium cum venisset, qui nuper ad-
 modum ad sacra Ecclesiæ gubernacula pervenerat,
 res Indorum ei exposuit, et ut proclives paratique
 ad Christianismum suscipiendum essent ostendit.
 Et insuper, non despiciendam esse tam opportune
 oblatam venationem, sed episcopum eo et clerum
 illis quamprimum mittendum esse supplicavit.
 Athanasius porro verbis eis in animo suo perpens-
 sis, episcopis, qui tum Alexandriæ aderant, advoc-
 catis, non alium aptiorem magisque idoneum ad
 cultum divinum ibi adaugendum judicavit esse,
 quam eum ipsum, qui primus semina Christianorum
 communionis apud eos jecisset. Atque ille persua-
 sus, episcopatum suscepit: et in regionem Indorum
 reversus, præco Evangelii istic omnibus factus est.
 Tantopere vero eum laudatum esse ferunt, ut pa-
 rem cum apostolis laudem et honorem tulerit.
 Clarissimum enim eum Deus reddidit, prodigiis et
 miraculis insignibus exornans. Et locupletem
 nactus gratiam, plurima Deo constituit templa,
 medicusque animarum iuxta et corporum incurabi-
 lium diuturna sanavit vulnera. Hæc Rufinus me-
 moriæ prodidit, qui se Aedesium Tyri convenisse
 refert. Et ad hunc quidem modum sacerdotalis
 dignitas et administratio apud Indos est instituta:
 unde deinceps divinum dogma finitimas quoque
 regiones pervasit. Eisdem fere temporibus Arme-
 nios itidem Christianam religionem complexos esse
 audiui. Cum enim Gregorius ille (1), qui miraculis
 edendis clarus fuit, multa a Tiridate propter
 Christum passus, et post multas variasque malorum
 species ad quatuordecim annos foveæ cœnosæ et
 caliginosæ inclusus esset, Tiridates ipse ejus gen-
 tis princeps, cum domo sua tota, et cum optimati-
 bus, divinæ iræ vindictam est expertus. Ad vitam
 enim simul et formam porcorum redacti, seipsos
 devorabant. Sedenim ex fovea illa extractus divus
 Gregorius, uno signo omnibus Christum colere
 persuasit: et suilla forma atque vita liberatos,
 institutum nostrum complecti coegit, delubra eis
 construxit, sacra arcani et mystici sacrificii cele-

(1) Alium hunc Gregorium Mirificum fuisse ali-
 quis putet ab eo quem supra Origenis discipulum,
 et episcopum Neocæsariensem in Ponto extitisse

legimus. Sed unus et idem est, sicuti colligere est
 infra ex lib. II, cap. 19.

Eravit, et novis miraculis incolas dæmones ex ea regione exturbavit. Sunt qui Gregorium una cum Teridate ad Imperatorem magnum Constantinum venisse tradunt, eumque tam miranda et inopinata audientem magnopere lætatum esse, et Gregorium ipsum totius ejus regionis episcopum ordinatum, eo comprobatus, cum idolorum fauna ibi evertit, tum Christo sacra templa erexit, et miraculis præcipuis universam gentem ad fidem nostram redactam baptizavit, atque ad Servatorem Christum adduxit.

CAPUT XXXVI.

Quid Sapori regi Persarum acciderit : de episcopo Symeone, deque iis qui cum eo martyrio sunt affecti.

Non longe post per finitimos populos ad plurimos dogma nostrum pervenit : a quibus et ad Persas doctrinam tum pertigisse existimo. Nonnulli etenim ex Persis, cum Osroenis et Armeniis familiarius agentes, et cum sanctis quibusdam viris verba conferentes, paulatim virtutem illorum experti, ad vitæ eorum æmulationem tacite ferri, et Christianismum amplecti cœpere. Ubi autem cum tempore numerus eorum est auctus, ecclesiæ constructæ, sacerdotum ordo institutus, aliaque quæ nostrorum sunt sacrorum peracta, non mediocrem ea res magis attulit plagam. Hi enim antiquitas, veluti familia quædam ad quam sacerdotum pertineat, rem divinam apud eos procurant. Quii et Judæis qui ibi sunt, ægre fuit, jamdudum odio atque invidia adversus religionem nostram, nobis infensus. Hi Saporem, qui tum regnum in ea regione obtinebat, adeunt : et Symeonem Seleuciæ et Ctesiphontis, primariorum in Perside urbium, episcopum, per calumniam deferunt, veluti Romanorum imperatori amicum, rebusque Persarum infestum. Et rex fide illis habita, primum Christianos vehementer vexavit, præfectos illis viros sævos constituens, et tributa gravia imponens, ut scilicet egestate et exactorum crudelitate expugnat, religionem repudiarent : id quod ei magnopere studio fuit. Deinde sacerdotes atque episcopos, tanquam eorum præfectos jugulare, ecclesias demoliri, sacra donaria publicare, et Symeonem perinde atque religioni simul et regno Persarum insidiantem corripit jussit. Itaque magi, Judæis adjuvantibus, ecclesias statim solo æquant : et Symeones ferreis compedibus vinctus, apud regem sistitur. Ubi sane virum se honestum et bonum præstitit. **611** Post multa namque verbera introductus, non amplius, uti consuetudo ejus fuerat, adorare illum sustinuit. Quapropter ira percitus tyrannus, quid id tandem esset, quod nunc demum præter morem faceret, interrogat. Atque ille : Quod nunquam antea, inquit, sicuti nunc, productus sum, vi mihi illata ut verum Deum prodam. Cum quidem nulla inter nos esset dissensio, quæ moris Persici sunt feci ; nunc autem nefas id esse ducō. De veritate namque et fide nobis est certamen. Porro Sapore illi, ut solem adoraret, necessitatem imponit : quod nisi faceret, non ipsum modo, verum etiam omnem quæ ibi esset Christianorum gentem, interituram

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΓ΄.

Περὶ τῶν ἐν Περσίδι γεγραμμένων Σαβώρη τῷ βασιλεῖ· καὶ περὶ τοῦ ἐπισκόπου Συμεῶν, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων.

Οὐ πολλῶν δὲ ὕστερον διὰ τῶν ὁμόρων εἰς πλῆθος τὸ δόγμα ἐπέδωκεν· ἐξ ὧν ἠγοῦμαι καὶ ἐς Πέρσας διαβῆναι τῆνικαῦτα τὸ κήρυγμα. Τινὲς γὰρ ἐκαίθην Ὀσροηνῶν καὶ Ἀρμενίων· ἐπιμιγνύμενοι, θεοὶς τέτισι ἀνδράσι διομιλούμενοι, καὶ ἡσυχῇ τῆς ἐκείνων κειρώμενοι ἀρετῆς, εἰς ζῆλον τῆς ἐκείνων διαίτης κατ' ὀλίγον ἤκον, καὶ Χριστιανίζουσαν ἤρχοντο. Ὡς δὲ χρόνῳ πλείττοι γενόμενοι ἐκκλησίας τε ἐπεσκευάζον, καὶ ἱερωσύνην συνίσταντο, καὶ τῆλλα τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπετέθειον τελετῆς· οὐ μετρίαν ἐνήκα τοῦτο τοῖς μάγοις πληγῆν. Οὗτοι γὰρ ἐξ ἀρχαίου οἶά τι γένος τῆ καθ' αὐτοὺς ἱερωσύνη προσήκον, τὴν αὐτῶν θρησκείαν ἐπιτροπεύουσιν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς Ἰουδαῖοι ἐν δεινῷ ἐπιποιούντο, ἄνωθεν βραχανά τῆ περὶ τὸ ἡμέτερον δόγμα ἐκπεπολεμημένοι. Καὶ Σαβώρη προσιόντες, οὗτος γὰρ ἤγγετο τῆνικαῦτα τοῦ ἔθνους, τὸν ἐπίσκοπον Συμεῶν ἡν Σελευκίας καὶ Κτησιφώντος, αὐταὶ δ' ἐν Περσίδι τῶν πόλεων βασιλεύουσι, διέβαλον ὡς τῷ Ῥωμαίων βασιλεῖ φίλον, καὶ δυσμεναίνοντα τοῖς Περσῶν πράγμασιν· οἷς πεισθεὶς, τὰ μὲν πρῶτα χυλεπῶς ἐπέτριβε τοὺς Χριστιανούς, ἐπιστάσιαις ἀνδρῶν ἀπηγῶν καὶ δριμυταῖς φόρων εἰσπράξασιν, ὡς ἂν τῆ ἐνδείᾳ καὶ ἀπηγῆς τῶν ἀπαιτούμενων ἐκθεδιασμένοι, ἀπόθωνται τὴν θρησκείαν, ἧ διὰ σπουδῆς μεγάλης αὐτῷ ἦν· ἐπειτα τοὺς ἱερέας, καὶ ὡσανεὶ προστάτας αὐτῶν κτείνειν ἐκέλευεν· εἰς ἐρείπια δὲ καθίστασθαι τοὺς νεῶς, καὶ τὰ ἱερὰ κειμήλια τῶν δῆμῳ ἀνεῖσθαι, καὶ τὸν Συμεῶν, ὡς ἐπίβουλον καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς βασιλείας Περσῶν, ἀρεσθαι. Μάγοι μὲν οὖν, Ἰουδαίων συναρομένων αὐτοῖς, τὰς ἐκκλησίας θάπτον ἐβρίπτουν· ὁ δὲ Συμεῶνης πεδηθεὶς σιδήροις, τῷ βασιλεῖ περιστατο. Ἐνθα δὲ ἀνήρ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς διεφάνη. Μετὰ γὰρ πολλὴν βάσανον εἰσαχθεὶς, οὐκέτι ὡς ἔθος αὐτῷ προσκυνῆσαι ἠνέσχστο· ἐφ' ᾧ χαλεπήνας ὁ τυραννός, τί δὴ ποτε παρὰ τὸ εἰωθὸς ἄρτι πράττει, διεπυνθάνετο. Ὅτι περ, ἔλεγεν, οὐδέπω ὡς νῦν εἰσῆχθη, προδοῦναι τὸν ἀληθῆ Θεὸν βιαζόμενος. Ὡς γοῦν μηδεμίαν ἐνούσης διαγορᾶς, τὰ εἰωθότα ἐποιού· νῦν δ' οὐ θέμις εἶναι νομιζῶ· ὑπὲρ γὰρ ἀληθείας καὶ τῆς πίστεως ὁ ἄγων. Σαβώρης δὲ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν κατηγάκαζε. Μὴ ποιεῖν δ' αἰρούμενον, οὐ μόνον αὐτὸν διολέσειν ἠέλπει, ἀλλὰ καὶ σύμπαν φῶλον τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν. Ἐπεὶ δὲ οὔτε λόγεις τοῦτον κατακτυπῶν, οὔτε ἐπαγγελίας χαυνῶν, προδοῦναι τὸ σέβας, καὶ τὸν ἥλιον μήποτε προσκυνεῖν

ἔλαπισ· τὸ γε νῦν δεσμώτην ἀνεπέμψον εἰς φρου-
 ρίν. Ἀπαγόμενον οὖν, Οὐσθαζάνης πρεσβύτης εὐ-
 λούχος, παιδαγωγῶς χρηματίσας Σαβώρη, τὰ πρῶτα
 δ' ἐν τοῖς βασιλείοις ἐκείνου φερόμενος, ἀναστάς τὴν
 μάρτυρα προσεκύνει· ἔτυχε γὰρ πρὸ τῶν αὐλείων
 οὐδῶν καθήμενος· Συμεώνης δὲ οὐδὲ λόγου μετα-
 δούς αὐτῷ, ὕβρισπαθῶν παρήμειθε, μυσαστόμενος,
 οἷς οὐ πρὸ πολλοῦ βιασθεῖς Ἠλίψ προσκυνεῖν εἴλετο.
 Δακρῦν δὲ πλῆσας τοῦς ὀφθαλμοῦς ὁ εὐνούχος,
 ὤμωζε· καὶ δὴ τὴν λαμπρὰν ἐσθῆτα βίψας, μετμη-
 φέιστο μέλαιναν· καὶ πρὸ τῆς οἰκίας ἐκέθητο, πέν-
 θος ἔχων οἰμωγαῖς καὶ δάκρυσι σύμικτον, τοιαῦτα
 ὑποφωνῶν· Οἱμοὶ ἐγὼ | τίς δὲ ἄρα ἔσται περὶ ἐμὲ,
 ὃν ἀβέβητως ἤρνησάμην Χριστόν; ὅπου γε Συμεὼν
 οὕτως διὰ ταῦτα, παλαιὸς γ' ἐμοὶ συνήθης ὢν, παρέ-
 δραμεν οὐδὲ προσβλέμματος ἀξιώσας; Ταῦτα Σαβώ-
 ρην ἀγνοῆσαι οὐκ ἦν· καὶ μετατελλόμενος τὴν
 εὐνούχον, εἰ τι κατ' οἶκον ἐχρήσατο συμφορᾷ ἐπυ-
 θάνστο. Ὁ δὲ μὴ κατ' οἶκον εἶλεγε δυστυχεῖν· ἥ γὰρ
 ἂν μακρῖον ἦν πᾶσι τοῖς κατ' οἶκον ἔχειν κακῶς·
 βῆρον γὰρ ἦν ἢ τοιαύτη περιπεσιὶ συμφορᾷ. Πένθος
 δ' ἔχων, φηθὲν, ὅτιπερ ζῶ, καὶ ὄρω τὸν ἥλιον, ἐκ
 πολλοῦ τεθνάναι δίκαιος ὢν, ὅτιπερ μὴ κατὰ γνώ-
 μτην, σὴν χάριν, τὴν Ἥλιον προσεκύνῃσα. Κατ' ἀμφω
 οὖν με χρῆναι κρῖνον θανεῖν· οἷς τε ὃν ἐπόθουν μάλα
 ἠρνησάμην Χριστόν, τῶν καλλίστων προδότης γεγε-
 νημένος, καὶ περὶ σὲ ἀπατεῶν χρηματίσας. Ταῦτα
 λέγων, διώμνυτο μὴ τοῦ λοιποῦ μετατεθεῖσθαι τὴν
 γνώμην. Σαβώρης δὲ τῆ ἀθρόα τοῦ εὐνούχου μετα-
 βολῆ ἐκπλαγείς, τοῖς Χριστιανοῖς ἐχαλίπεινε μάλι-
 στα, γοητείαις τὰ τοιαῦτα δὴ πράττειν οἰόμενος.
 Συνηθείᾳ δὲ καὶ φειδοῖ τῆ περὶ τὸν τροφία, πάση
 μηχανῇ μετακείθειν ἐπειράτο, πραῖτητι τὸ ἀπηγῆς
 κερανύς. Ὡς δὲ τὸ πρὸς βουλῆς περαινεν οὐκ εἴ-
 χεν, Οὐσθαζάνου μὴ τοσοῦτον εἶναι εὐθήη λέγοντος,
 ὡς ἀντὶ τοῦ Ποιητοῦ καὶ Κτίστου σέβειν αἰρεῖσθαι τὰ
 κτίσματα, ἐκνικηθείς τῷ θυμῷ Σαπώρης, τὴν κεφα-
 λὴν ἀφαιρεῖσθαι προσέταττε. Καὶ δὴτ' ἀπαγόμενος,
 τῶν τινα πισοτάτων τῷ βασιλεῖ εὐνούχων Σαπώρη
 πέμψων, ἐπέτρπε τάδε εἰπεῖν· Ἦν μὲν ἐκ νέου, ὃ
 βασιλεῦ, εὐνοῖαν εἶχον, σοὶ τε καὶ πατρὶ τῷ σῷ καὶ
 πατρὶ τοῖς κατ' οἶκον προθύμως διακονούμενος, οὐκ
 ἂν μοι νῦν μαρτύρων εἶναι σοὶ χρεῖαν πιστεύω·
 ἐπίσταμαι γὰρ σε πάντα εἰδέναί· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν
 ἐσεεὶ κεχαρισμένος ὑμῖν διαγέγονα, μίαν δὴ χρεῖαν
 αἰτῶ, ἣν ἀμείβεσθαι δίκαιος ἂν εἴης, πολλῶν ἀπο-
 λαύσας. Ἐν δεινῷ τε μάλα τίθεμαι θνήσκων, ὃς;
 ἄπιστος καὶ κακοῦργος περὶ τὸν σὸν οἶκον φανείς
 ἐκτίνω τὴν δίκην. Κήρυκα τοίνυν κέλευε σημαίνειν
 πᾶσιν, ὅτιπερ Οὐσθαζάνης θανάτῳ κολάζεται, οὐδὲν
 οὐδαμῶς μοχθηρὸς τις περὶ τὴν βασιλείαν φανείς·
 ἐκ προγόνων δὲ τὰ Χριστιανῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἔχι-
 στα πειθόμενος βασιλεῖ, ἀρνεῖσθαι μὲν ὃν ἐπόθει
 Θεόν, Ἠλίψ δὲ ἀντ' αὐτοῦ νέμειν τὸ σέβας, ταύτην
 ὑπέχει τὴν δίκην. Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα ἐμήνησε. Σαβώ-
 ρης δὲ τὴν ἀληθινὴν ἀπεπλήρου· ὤρετο γὰρ ἐν καλῷ οἱ
 ἐσεσθαι τὴν ἀνακτῆρυσιν. Εἰ γὰρ κατὰ νόον τοῖς ἄλ-
 λοις Χριστιανοῖς γένοιτο, ὡς οὐδενὸς ἔσται φειδῶ
 τοῦ λοιποῦ, οὕτως εὐνοῦ καὶ τροφείως ἀνηρημένον

esse minatur. Sed enim cum neque minis il-
 lum territus, neque promissis demulcens, quid-
 quam proficeret, ac nulla spes esset reliqua,
 illum vel sacra sua proditurum, vel solem ado-
 raturum, vincitum remittit in custodiam. Quem,
 dum abducitur, Usthananes vetulus eunuchus,
 Saporis olim pædagogus, primam in aula regia ob-
 tinens dignitatem, assurgens, ut martyrem adorat:
 tum enim forte pro aula palatio considerabat. Syme-
 ones vero ne verbo quidem eum dignatus, quasi
 injuria affectus præterit: illud in eo detestans,
 quod non ita pridem coactus solem adorandum
 duxerit. Tum eunuchus oculus lacrymis suffusus
 ingemiscit, vestem splendidam ponit, pullam su-
 mit, atque pro ædibus considens luctum gemitu et
 lacrymis mistum continuat, talia subiinde verba
 referens: O me miserum, qualem erga me futurum
 sperem, qui a me nulla adhibita vi pernegatus est
 Christum, quando Symeones iste veteri consuetu-
 dine mihi conjunctus, ea de causa ne aspectu qui-
 dem me dignatus, præterit? Hæc Saporem latere
 non potuerunt. Itaque accito eunucho, num quid
 domi suæ ei adversi acciderit, rogat. Ille nihil infor-
 tuni domi esse dicit; felicitatis quippe id esset,
 si quid domi esset mali; facilius namque id futu-
 rum fuerat, quam tanta opprimi calamitate. Lugo
 autem, inquit, quod et vivo, et solem aspicio,
 jam dudum qui morerer meritus: propterea quod
 non ex animi sententia, tua gratia, divinum soli
 exhibui honorem. Itaque utroque nomine me mori
 debere judico, tum quod tantopere desideratum,
 rerum longe pulcherrimarum proditor factus, ne-
 gaverim Christum: 612 tum quod te quoque
 ipsum decepi. Atque his dictis, adjurat, haudqua-
 quam se posthac mutaturum sententiam. Saporis
 ad tantam eunuchi mutationem consternatus,
 Christianis quam maxime succenset, imposturis
 atque incantationibus talia ab eis agi existimans.
 Et propter familiarem consuetudinem gratiamque
 qua nutrimum suum prosequabatur, modis omni-
 bus a proposito illum deducere tentat, crudelitatem
 mansuetudine temperans. Ut autem perficere, quod
 voluit, non potuit, Usthanane non tam se esse sim-
 plicem aut stupidum dicente, ut pro factore et
 D Creatore creaturam colendam esse statuat: ira
 victus Saporis, caput ei amputari jubet. Enimvero
 eum jam ille abduceretur, fidelissimum quemdam
 ex eunuchis ad regem mittens, hæc renuntiari ei
 jubet: Qua ab ineunte ætate, o rex, benevolentia
 in te, patrem tuum, et familiam omnem fuerim,
 alacriter vobis inserviens, nihil mihi testibus opus
 esse credo; scire enim te omnia novi. Sed enim
 pro eo quod semper gratificari vobis studui, unam
 hanc peto gratiam: quam te quidem, qui multas
 acceperis, reddere est æquum. Graviter enim mo-
 riturus sero, quod perinde atque infidus, maleque
 de familia vestra meritis, quod perinde atque infidus, maleque
 propter præconem publice omnibus promulgare
 jubeto, Usthananem morte multari, non qui in re-

giam aut regnum quidquam admiserit, sed qui sacra Christianorum professus, minime regi parere voluerit, ut quem ardentem coluerit Deo negato, pro illo Soli divinum ferret honorem, propterea supplicium sustinere. Atque internuntius hæc ita significat. Sapores autem petitionem implet. Recte namque promulgationem ejusmodi casuram putabat. Etenim si Christiani cum animis suis reputarent, nulli de cætero parsam iri, quando nutricia et tam charus regi vir necaretur, celerissime eos Christum colere desituros. Præterea vero factum id Ust hazani quoque commodum accidit. Quemadmodum enim, cum timore adductus solem adoravit, multos ex Christianis transversos egit: ita imitatores ejus rursus futuri fuerant illi, cum pro veritate religionis cæsum esse cognoscerent. Atque Ust hazanes quidem ita præclare vitam suam finiit. Postera autem die Symeonem quoque rex trucidari præcepit. Erat autem ea dies, qua: venerandam Dominicam resurrectionem Christi præcedit. **613** Quin et alios itidem centum vincitos, qui ex episcopis et alio sacro ordine erant, tum jugulari jussit. Symeones igitur productus, neque ipsi regi neque Soli adorationis cultum exhibere volens, perquam libere et fortiter de dogmate suo decertavit. Maximus porro archimagus, sive magorum princeps, cum illos abductos, an vivere, et rem divinam de regis sui more facere vellent, interrogasset, atque id illi cuncti detrectassent, ad supplicium omnes condemnati sunt. Et carnifices quidem ad mortem martyribus inferendam accingebantur; Symeones vero qui aderat, præsentis animo esse et confidere eos jussit: atque in memoriam eis revocavit mortem simul et vitam sempiternam, resurrectionem quoque, et veram pietatem. Et testimonia quedam sacrarum Litterarum adducens facile fidem faciebat orationi suæ: mortem scilicet affirmans esse vitam; at si quis per timiditatem cultum Dei deserat, id demum veram esse mortem. Neque ita ultimum abesse tempus, etiamsi nemo occidat, quin sua ipsa sponte mors præsto sit: quippe quam nemini, qui genitus sit, effugere liceat. Quæ autem futura sint æterna, et ævum ipsum testem habentia, non omnes ex æquo prorsus consecutura, sed unicuique certam quamdam et exactam adhibitum iri, quæ vitam hic actam examinet, amissim: accepturumque quemlibet pro operibus suis bonis præmia immortalia, atque itidem rursus supplicia pro malis perpetratis sempiterna. Maximum esse, prorsus vitam pro nomine Dei projicere, atque apud nos honorum omnium summum et felicissimum. Ejusmodi verbis Symeones, veluti quidam bonus prædicator, ad certamina discipulos suos instruens, ingenti fiducia illos ad eadem progredi est cohortatus. Cæterum postquam centum illi est percussus. Inter hos etiam fuisse Abdechalis et Aninas (1), senes jam, et seniores seu presbyteri ecclesie ejus. Trementi vero Aninæ, dum ad eadem præparatur, Pusices regionum artificum præ-

(1) *M. Ananias.*

A ἀνδρὸς, τὰχιστ' ἂν παύσαιτο σέβειν Χριστόν. Χρησιμον δ' ἐτέρως καὶ Οὐσθαζάνη συνέβαινε τὸ πραχθὲν εἶναι. Ὅσπηνίκα γὰρ δεῖσας τὴν προσκύνησιν ἀφωσίου, πολλοὺς ἐκλόνησε τῶν Χριστιανῶν· ἐπίσης δ' ἀθίς εἶναι μιμητὰς γενέσθαι, εἰ γε μάθοιεν ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἀνηρημένον. Καὶ Οὐσθαζάνης μὲν οὕτως ἐνδόξῃ βιοτῇ ἐταλεύτα· τῇ δ' ἐξῆς καὶ Συμεώνην βασιλεὺς ἐκέλευεν ἀναιρεῖν. Ἦν δ' ἡμέρα ἡ πρὸ τῆς κυριωνύμου καὶ σπετῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως. Καὶ ἄλλους δ' ἐπίσης κτείνειν ἑκατὸν δεσμώτας προσέταττεν. Ἐπίσκοποι δ' ἦσαν καὶ ἄλλοι τοῦ καταλόγου τῶν ἱερῶν. Ὁ μὲν οὖν Συμεώνης προσαχθεὶς, οὐτ' αὐτῷ οὕτε Ἠλίψ προσκυνεῖν ἠθέληεν, ἐλευθέρως μάλᾳ περὶ τοῦ σφετέρου δόγματος διαγωνιζόμενος. Ὁ δὲ μέγιστος ἀρχιμάγος, ἀπαγομένους αὐτοῖς, προφθάσας εἰ βούλοιντο ζῆν, καὶ παραπλησίως βρασιλεῖ θρησκείαν αἰροῦντο, ἠρώτα. Ὡς δ' ἀπηξίουσιν ἅπαντες, τῇ καταδίχῃ ἐπέστεισαν. Καὶ οἱ μὲν δῆμοι περὶ τὰς τῶν μαρτύρων διεικονοῦντο σφαγὰς· Συμεώνης δὲ παρῶν, θαρτεῖν τὸ ἐκέλευε, καὶ ὑπεμύμηθηκε περὶ τὸ θάνατον καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἔτι δὲ καὶ περὶ ἀναστάσεως καὶ εὐσεβείας. Παράγων δὲ καὶ τινὰς μαρτυρίας τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἐπιτιτοῦτο γενναίως ἀποδεικνύς τὸν θάνατον εἶναι ζωὴν· τὸ δὲ διὰ δειλίαν τὸ σέβας προδοῦναι, τοῦτ' εἶναι θάνατον ἀληθῶς. Οὐ πάνυ γὰρ πόρρω καὶ μωδῆς κτείνοντος, αὐτόματον ἀνάγκη ἐπιστῆναι τὸν θάνατον. Τοῦτο γὰρ ἀφυκτον παντὶ γέννησιν ἐσχόκωτι. Τὰ δ' εἰσέπειτ' ἀΐδια ὄντα, καὶ τὸν αἰῶνα μαρτυρα ἔχοντα, οὐ πᾶσι πάντως ἔψεται· ἀλλ' ἐκάστῳ ἀκριθῆς τις ἐπιστῆσεται στάθμη, τὸν ἐνταῦθα βίον ἐθύνουσα· καὶ λήγεται γὰρ τὰς ἀμοιβὰς ἕκαστος τῆ ἀθανάτους ὧν ἐπράξε τῶν χρηστῶν, ἐν ἰσῷ δ' αὐτὸς τὰς εὐθύναις ἕτερος. Πολλῶν δὲ ἀρα πάντων μείζον τὸ ὑπὲρ Θεοῦ προσέσθαι τὸ ζῆν· ὁ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν ἔσχατον καὶ μακαριώτατον. Τοιαῦτα Συμεώνης οἶά τις ἀγαθὸς παιδευτρίθης πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὑπολείφων, εὐθαρσῶς πρὸς τὰς σφαγὰς χωρεῖν παρεσέυαζεν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἑκατὸν ὁ δῆμιος διεσχόσαστο, τέλος καὶ αὐτὸν Συμεώνην ὑπῆγε τῷ ξίφει. Ἐν εὐξῆσαν καὶ Ἀβδεχολάας καὶ Ἀνίνας, πρεσβύται δὲ καὶ πρεσβύτεροι τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας. Τρέμοντι δὲ τῷ Ἀνίνα τῷ πρὸς τὴν σφαγὴν εὐτρεπίεσθαι, Πουσίκης ὁ τῶν τοῦ βασιλέως ἡγούμενος τεχνιτῶν, Μύσον, ἔλεγε, γέρον, ἐπὶ βραχὺν χρόνον τοὺς σούς ὀφθαλμοὺς, καὶ θαρσῶν δέξαι τὸ ξίφος. Αὐτίκα δ' ὄψαι τὸ μέγα φῶς τοῦ Θεοῦ. Ταῦτ' εἰπὼν, συλληφθεὶς ὡς βασιλεῖα ἀνήγατο· καὶ Χριστιανὸς εἶναι ὁμολογῶν, ὡς ἐλευθεριάσας ὑπὲρ τοῦ δόγματος, καὶ ὑπὲρ τῶν μαρτύρων τῷ βασιλεῖ ἀντιστάς, μὴ προστηκόντως τῇ παρῆρηξί χρησάμενος, καινῷ τινι τρόπῳ κατεδικάσθη θανεῖν· δρυγμα γὰρ πεπονηκότες κατα τοῦ τένοτος, ἐκείθεν τὴν γλῶτταν ἀνέλιχυσαν. Ἐκ τίνος δὲ διαβολῆς καὶ θυγάτηρ αὐτοῦ ἱερὰ παρῆρηξ ἀνήρητο.

jugulati sunt, postremo et ipse Symeones gladio

fectus : Connive, inquit, paululum, o senex, et oculos claude, etidenti animo ensemp excipe : statim enim videbis magnam lumen Dei. Hæc cum dixisset, correptus, et ad regem tractus est. Ubi cum Christianum se professus esset, quod liberioribus verbis doctrinam defendisset, **614** et iromartyribus contra regem stetit, quasi non opportune aut decenter dicendi libertate usus esset, novo quodam modo ad mortem est condemnatus. Cervice namque perfossa, lingua inde ejus est extracta. Præterea vero ex calumnia quorundam, alia quoque ejus sacra virgo interfecta est.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

A

CAPUT XXXVII.

Περὶ Ταρβούλας τῆς ἀδελφῆς Συμεών, καὶ περὶ τῶν ἐπισκόπων Ἀκεψίμᾶ καὶ Μίλη· καὶ τῶν ἄλλων ἐν Περσίδι μαρτυρησάντων μυρίων ἑξακισχιλίων.

De Tarbula Symeonis sorore : de Acepsima et Mile episcopis, aliisque in Perside sedecim millibus martyrum.

Τοῦ δ' ἐπιγινωμένου ἔτους, κατὰ τὴν ἐπιλύχνιον ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως πρόσταγμα Σαπώρου ἐφοίτα θάνατον καταδικάζον Χριστιανῶν, ἔνθα πλῆθος αὐτῶν ἄπειρον λέγεται μαρτυρῆσαι. Πολλοὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀνέστηον· μεθ' ὧν καὶ ὁ τὰ μάλιστα κεχαρισμένος Σαπώρη, Ἀζάδης ὄνομα, τὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου ὑφίσταται· δι' ἣν περιλυπος μάλα γενόμενος, τὸ μὲν πλῆθος κτείνειν οὐκ ἀνέσχε· μόνους δὲ τοῖς τῆς θρησκείας καθηγμένους τὸ ξίφος ἐπένευχε. Συνελαμβάνετο δὲ καὶ τις ἱερὰ παρθένος σὺν θεραπείῃ τὸν Ἰσὺν βίον μετερχομένη· ἣ καὶ ἀδελφὴ προσῆν, μετ' ἀνδρὸς θάνατον, γάμον ἀπαγορεύουσα· Ταρβούλλα δὲ ἡ συλληφθεῖσα ἦν, τοῦ ἐπισκόπου ἀδελφὴ Συμεών, Αἰτίαν δ' ἔσχε τῆς συλληψέως ἐκ διαβολῆς, αἰτιωμένων Ἰουδαίων, ὡς τοῦ ἀδελφοῦ χάριν Συμεών κατὰ μῆνιν τοῦ μόρου φαρμάκοις ἐπιβουλεύει τῇ βασιλίδι. Ἐνόσει γὰρ ἔκεινη τὰ ἔσχατα. Ἡ δὲ πάσχουσα, ὑπέχε τὴν ἀκοήν ὡς ἀληθῆ εἶη τὰ εἰρημένα· πείθεται γὰρ πως ῥᾶστα ταῖς ἀπεικταίαις συμφοραῖς περιπεσῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα ὅτι περ καὶ ἐκ γένους ἦν ἑσέλων καὶ κατ' ἐκείνους ἔβλε, καὶ ἀψευδῶς εὖνους εἶναι γε ᾔστε. Ἐνθεν καὶ πρόφασιν ἀποκρῶσαν εὐρηχότες τῷ μίσει, πρὶν τὰς ἱερὰς ἐκεῖνας παρθένους διχῆ διελόντες, ἀνεσκολόπιζον· μέσον δὲ τῶν σκολόπων δελθεῖν ἐπειθον τὴν νοσοῦσαν, ὡς ἂν γε τὸ ἀποτρόπαον ἄγος αὐτοῖς ἐπαφίον. Τὴν δὲ Ταρβούλλαν εὐπρεπῆ γεοῦσαν καὶ τὸ εἶδος μάλα καλὴν, τινὰ τῶν μάγων ἠτηθέντα τῆς ἔψεως πρότερον, λάθρα διατεμψάμενον, περισπουσίας διαλεχθῆναι· μισθὸν δ' αὐτῇ παρασχεῖν, εἶγε πεισθεῖη, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς διαβολῆς ἔλεγε. Τὴν δ' ἀκούσασαν μηδαιῶς ἀνασχέσθαι, ἐξουδρίσαι δὲ τὸν ἀκόλαστον ἐκείνου τρόπον, καὶ θανεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ τὸ σῶφρον τῆς παρθενίας προδοῦναι. Τοῦ δὲ Σαπώρου δόγματος κυρωθέντος, τοὺς μὲν ἄλλους ἔβν, ὡς εἴρηται, τοῖς δὲ ἡγεμόσι μόνους τῆς θρησκείας τὴν δίκαν ὑπέχειν, οἱ μάγοι καὶ οἱ ζούτων κατάρχοντες, ἐντεῦθεν ἀνασχιρτήσαντες, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, μεθ' ὅσης τῆς κακουργίας ἀνά τὴν Περσῶν ἰόντες χώραν, τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς διεχρήσαντο· μάλιστα δ' ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀδιαθηνῶν τὰ πάνδεινα ἐπαρτων. Κλίμα δὲ τοῦτ' Περσικὸν ὡς ἐπίπαν Χριστιανίζον. Τοῖς δ' αὐτοῖς καιροῖς καὶ

(1) Κατὰ τὴν ἡμέραν ἣ τοῦ μὲν πάθους τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνάστασις ἐπετελεῖτο, τῆς δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἡ πανηγυρὶς προσεδόξατο. (Sozom.) Quibus verbis eleganter Parasceves et passionis Christi dies significatur.

(2) Ante constitutionem istam, alio Saporis edicto, innumerati Christiani in Perside gladio sunt

Anno proximo, ipso luculento Resurrectionis die (1), edictum Saporis Christianos morte multans (2), passim est propositum. Ibi tum innumerable eorum multitudo dicitur martyrio esse sublata, quod multi etiam ex regia aula sustinuerunt. Inter quos et Azades, apud Saporem maxime gratus, certamen pertulit : propter quem in magnam conjectus mærorem rex, multitudinem ipsam postea jugulari non sustinuit, solos autem religionis antesignanos gladio feriendos censuit. Simul quoque tum comprehensa est sacra quadam virgo cum famula, ejusdem vitæ instituti sectatrice. Qui soror etiam fuit, quæ post mariti obitum nuptiis secundis renuntiaverat. Tarbula porro ea, quam comprehensam esse diximus ; orat episcopi Symeonæ soror. Erat autem per calumniam in vincula conjecta, quod Judæi eam detulerant, propter fratrem Symeonem iratam cædis ejus gratia veneficio insidiatam esse reginæ. Ægrotabat enim ea cum extremo periculo, et calumniam periuræque vera esset, approbabat (maxime enim credulus sit homo, cum extremis calamitatibus incidit), præcipue cum ex genere Judæorum esset, institutisque eorum viveret, eosque sibi sincere et ex animo bene velle putaret. Quæ res illis satis præbuit occasionis ad odium explendum. Itaque sacras illas virgines, in partes duas serra discissas, in crucem egerunt : reginamque ægrotam, ut per medias illas iret, permoverunt, ut scilicet piaculum morbi abominandum in ipsas immitteret. Tarbulam hanc forma atque vultu valde venustam, quidam ex magis, amore ejus ex conspectu antea capius, clam ad se accitam, de concubitu compellavit : atque si se potestati ejus committeret, mercedem ei calumniæ ejus abolitionem est pollicitus. **615** Tantum vero abest ut his auditis illius cupiditati puella assentiretur, ut contumelia impudicam ejus petitionem prosecuta sit, morique potius decreverit quam virginittatis pudicitiam perdere. Saporis edicto passim promulgato ut cæteris quidem, sicuti supra dictum est, parceretur, in duces autem religionis solos capitaliter animadvertetur : magi eorumque principes ea re ex-

sultantes, incredibile dictu est, quanta cum improbitate Persidem peragrantes, episcopos et sacerdotes occiderint. Potissimum autem in regione Adiabænorum crudelitatem omnem exhibuere. Est porro ea Persica regio, Christum tota proficiens. Eadem tempestate et Aceptimas episcopus ductus est, et cum eo ex ejus clero permulti. Atque alios quidem facultatibus eorum direptis dimiserunt: Aceptimam autem magi flagris multis verberatum, ingenti vi ad Solem adorandum adigere sunt conati. Verum ubi nihil egere, carceri eum incluse-runt. Quem Jacobus quidam dignitate presbyter, sua sponte secutus, magos oravit, ut in eumdem cum illo carcerem protruderetur. Ibi episcopo grandævoo subserviit, ærumnasque ejus sedulitate ministerii sui allevavit. In eisdem vinculis fuere, Aithalas presbyter, Joseph (1), Azadanes, et Abdiesus, diaconi, plurima flagella propter doctrinam perpassi. Postea vero ubi archimagnus, re cum Sapore communicata, potestatem ab eo in illos, pro arbitrio suo, nisi Soli divinos offerrent honores, animadvertendi obtinuit, regisque sententiam vinculis declaravit, atque illi e vestigio Christum abnegare, multoque magis Soli divinam rem facere reclamant, multos crudeliter eis intulit cruciatus. Et tum quidem Aceptimas constantis fortitudinis specimine edito, in flagranti certamine vitam finit: cujus cadaver Armenii quidam, clam sublatum, sepelire. Reliqui vero, et quidem plures, loris corpora conscissi, pietate tamen nihilominus integri et salvi, denuo in vincula sunt conjecti. In iis, Aithalæ, dum tortus nervis extenditur, adeo sunt brachia luxata, humerisque divulsa, **616** ut deinceps emortua, usu nullo dependerent, neque ei ad cibum ori admovendum sufficerent. Quapropter aliorum ea in re eum ministerio uti oportuit. Sed et complures alios sacerdotes, diaconos, monachos, sacras virgines, aliosque præterea singulari in doctrinam Christianam ardore præditos, magnoque labore in sacris ecclesiasticis versatos, excruciauit. Horum numerum inire non fuit. In quibus fuere episcopi, Barbasymes, Paulus, Gadiabas, Sabinus, Mareas, Mocius, Joannes, Hormisdas, Papas, Jacobus, Romas, Maares, Agas, Bocchoris (2), Abdas, Abdiesus, Joannes alter, Abramius, Abdelas, Sapores, Isaac, et Dausas, qui a quodam loco, qui Zabdæus dicitur, a Persis captivus abductus fuerat. Ea tempestate, una cum chorepiscopo Mareade, etiam mortuorum excitator Milles (3), cum clericis ducentis quinquaginta numero tibi subditis, qui a Persis itidem captivi abducti fuerant, innotuit. Milles sane Persicus miles fuerat, mutatoque vivendi more, apostolicum secutus est institutum. Et civitatis ejusdem in Perside episcopus factus, cum sæpe multas gravesque sustinisset plagas, ubi neminem Christianam religionem amplecti velle animadvertit, dira

(1) Pro Josepho Sozomen. habet *Jacobum*.

(2) Sozom. habet *Bochrus*.

A Ἀκεψιμᾶς ἐπίσκοπος ἤγετο, καὶ πολλοὶ τῶν ὑπὸ τῷ κλήρῳ τελούντων αὐτῷ. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἀφελόμενοι τὰς οὐσίας, εἶον· Ἀκεψιμᾶν δ' ἱμάσι πολλοῖς ἤκιστον, καὶ βίαν ἐπήγον οἱ μάγοι τὸν Ἥλιον προσκυνεῖν. Ὡς δ' οὐκ ἔπειθον, δεσμοτηρίῳ καθ-εῖραν· ᾧ ἐκὼν τις ἠκολούθει Ἰάκωβος, πρεσβύ-τερος τὸ ἀξίωμα, δέησιν τοῖς μάγοις προσαγαγῶν, ὑπὸ τὸν αὐτὸν γενέσθαι δεσμὸν. Γέροντα δ' ὄντα τὸν ἐπίσκοπον ἐθεράπευε· καὶ τὰς συμφορὰς με-τριωτέρας τῇ προθύμῳ ὑπηρεσίᾳ εἰργάζετο. Ὑπὸ δὲ τὸ αὐτὸ δεσμοτηρίον καὶ Ἀειθαλᾶς πρεσβύτερος ἦν δεσμιος, Ἰωσήφ τε καὶ Ἀζαδάνης, καὶ Ἀβδι-σισοῦς, διάκονοι, μάστιγας πλείστας διὰ τὸ δόγμα ὑπομεμενηκότες. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ ὑστερον ὁ ἀρχιμά-γος Σαπῶρου κοινωσάμενος περὶ τούτων, ὡς ἐκεῖνη B βουλομένη ἦν τιμαρῶν ἐκείνος ἐπέτρεπεν, εἰ μὴ Ἥλιῳ τὴν προσκύνησιν ἀπονεύμειαν, δὴλην τοῖς καθειργμένοις ἐποίει τὴν ψῆφον. Ἐκεῖνοις δ' ἐκ τοῦ σχεδὸν ἀπειποῦσι, μήτε Χριστὸν ποτ' ἀρνεῖσθαι, πολλοῦ γε μὴν δεῖν Ἥλιῳ σέβας προσενεγκεῖν, πολλὴν ὡμῶς ἐπέγχε τὴν βάσανον. Καὶ Ἀκεψιμᾶς μὲν ἐναγωνίως ἐτελεύτα πολλὴν τὴν καρτερίαν ἐπι-δειξάμενος· λάθρα δὲ τινες Ἀρμένιοι τὸ λείψανον ὑφελόμενοι θάπτουσιν· οἱ δὲ ἄλλοι καὶ πλείω τοῖς ἱμάσι καταξανθέντες, ἀτρωτοὶ δὲ τὸ σέβας μείναν-τες, δεσμοὶ· αὐτὸς εἴχοντο. Ἐν οἷς ἦν καὶ Ἀειθα-λᾶς, ὅς ἐν τῷ κατατείνεσθαι τοὺς βραχίονας ἀπε-σπᾶσθη τῶν ὤμων· καὶ τοῦ λοιποῦ νεκρῶς αὐτοῦς καὶ μᾶτην ἠωρημένους εἶχεν· ὡς μηδ' ἰκανοὺς εἶναι δι' αὐτῶν τροφὴν τῷ στόματι φέρειν, ἀλλ' ἐτέρων χρῆσθαι πρὸς ὑπουργίαν. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους ἱερεῖς τε καὶ διακόνους, μοναχοὺς τε καὶ παρθένους ἱερὰς ἐκολάσαστο, καὶ τινὰς ἐτέρους θερμοὺς περὶ τὸ δόγμα καὶ περὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν διαπο-νουμένους, ὡς ὑπερβαίνειν τὰ πλήθη τὴν ἀριθμὸν. Ἐξ ὧν ἦσαν ἐπίσκοποι. Βαρβασύμης, καὶ Παῦλος, καὶ Γαδιᾶδης, Σαθίνος τε καὶ Μαρέας, καὶ Μώκιος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ὀρμίδας, Πάπας τε καὶ Ἰά-κωβος, Ῥώμας καὶ Μαάρης, καὶ Ἄγας, καὶ Βόκχο-ρις, καὶ Ἀβδᾶς καὶ Ἀβδιησοῦς, Ἰωάννης τε καὶ Ἀβράμιος, καὶ Ἀβδελάς, καὶ Σαδώρης, καὶ Ἰσαάκ, Δαυστᾶς, ἀπὸ χωρίου ὠδε προσαγορευομένου, δο-ρουάλωτος Πέρσαις γενόμενος. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον, σὺν τῷ χωρεπισκόπῳ Μαρεᾶδῃ καὶ ὁ νε-κρέγερτος Μίλλης, σύναμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν κληρι-κοῖς, πενήκοντα δὲ καὶ διακόσιοι ἦσαν τὸν ἀριθμὸν, ἐγνωρίζετο· οἱ καιροῖς ἐκεῖνοις ὑπὸ Περσῶν αἰχμάλ-ωτοι ἤχθησαν. Ὁ δὲ Μίλλης Πέρσης μὲν ἦν στρατιώτης· μεταθέμενος δὲ τὸν βίον, τὴν ἀποστο-λικὴν πολιτείαν ἐπέτο· καὶ τινος τῶν ἐν Περσίδι πόλεων ἐπίσκοπος γεγωνῶς, πολλὰς πολλάκις καὶ χαλεπὰς ὑποστάς τὰς πληγὰς, ὡς οὐδεὶς Χριστι-ανίζειν ἤρεῖτο, ἐπαρσάμενος τοῖς ἐποίκοις ἀνεχώρει ἐκεῖθεν. Οὐ πολλῷ δ' ὑστερον τῶν ἐκεῖσε πρωτεύόν-των εἰς βασιλεῖα ἐξαμαρτέοντων, στρατιᾶν μυρίαν ὁ Πέρσης ἐπαγαγῶν, καθρέψε τὴν πόλιν, καὶ βουσίην ὀρόσας κατέσπειρε. Μίλλης δὲ πήραν μόνην λα-

(3) Alii *Milesium* vocant.

ἔων, ἣ τὴν Ἱερὰν τῶν Εὐαγγελίων βιβλίον ἐφρούρει, A
 εἰς Ἱεροσόλυμα ἦκεν εὐχῆς ἕνεκα· ἔπειτ' ἐκτίθεν
 εἰς Αἴγυπτον κατὰ θέαν τῶν ἐκεῖσε μοναχῶν ἀπῆ-
 ρεν. Οὗτος δ' ἐκεῖνος τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων
 ἐγένετο δημιουργός, ὡς καὶ νεκρούς ἀνίσταϊν, μαρ-
 τυρῆσαι δὲ Σύρων παιδῆς ἰδίᾳ παραδόξως γραφῇ
 κατέλιπον, ἀνάγραπτον τὸν βίον καὶ τὰς ἐκείνου
 πράξεις ποιούμενοι. Ἐμοὶ δ' ἀρκέσει, τὰ παρόντα
 μόνα περὶ αὐτοῦ διελεῖν, καὶ μνησθῆναι μόνον,
 ὅσοι δὲ ἐν Περσίῃ· ὅπῃ Σαπώρη τὸν θεῖον ἀγῶνα
 διήλθον· σχολῇ γὰρ ἂν τις τίνες τε ἦσαν καὶ ὅθεν
 καὶ ὅπως καὶ τίνας ὑπέστησαν τιμωρίας ἀπαριθμή-
 σαιτο. Παντοδαποὶ γὰρ τινες καὶ ποικίλοι οἱ τῶν
 κολάσεων τρόποι Περσῶν, κἀν τούτοις δὲ μάλιστα
 τὸ φιλότιμον ἐπιδεικνύμενων. Ὡς δὲ λόγῳ περιλα-
 βεῖν ἔστι, λέγεται τῶν τηλικᾶδε μαρτυρησάντων B
 τοῖς ὄνομα φερομένους εἶναι ἀνδρας τε καὶ γυναί-
 κας, πλὴν τῆς ἐκτὸς πληθύος καὶ ἀριθμοῦ κρείττο-
 νος, ὡς ἐξακισχιλίοις μυρίοις· ὧν ἐργῶδες νομί-
 σταντες τὰς αὐτῶν προσηγορίας ἀπαριθμεῖν, οἱ ἀνὰ
 τὴν Ἑδέσαν Πέρσαι καὶ Σύροι Χριστιανοὶ τοῦτο
 μόνον ἰστόρησαν.

ratione complecti licet, eorum qui tum ibi martyrium
 absoluerunt, et alicujus fuere nominis, viri
 e: mulieres, extra multitudinem eam quæ numerum excedit,
 ad millia sedecim fuisse dicuntur. Quorum nomina recensere
 operosum judicantes, qui Elessæ sunt, Persæ et Syri
 Christiani, hoc tantummodo memoriz commendarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Ὅλα δὲ μέγας Κωνσταντῖνος ὑπὲρ Χριστιανῶν Σα-
 βῶρη ἔγραψε τῷ Περσῶν βασιλεῖ.

Ἐπεὶ δὲ οὕτω πάσχειν τοὺς ἐκεῖσε τὸν Χριστὸν
 αἰθόντα· ὁ πανεύφημος ἐγνώρισε βασιλεὺς, ἡσαλλε
 μεγάλως καὶ ἠνιάτο· βοηθεῖν δὲ πρόθυμος ὢν, ἐν
 ἀπόρῃ τὸ ποιητέον εἶχε, ὅπως ἂν καὶ οἱ ἐν ἐκείνῃ
 ἡσυχίᾳ ἄγοιεν. Συμβάν δὲ πρέσβεις ἐκίθειν την-
 κάδε παρῆναι, τοῖς αἰτουμένοις ἐπιθεῖς πέρας, εὐ
 δ' ἠγγεσάμενος Σαβῶρη καὶ περὶ τῶν ἐκεῖσε ἀνα-
 θέσθαι Χριστιανῶν, ἐπιστολὴν ἀξιόμνητον ἔγραψε,
 μεγίστην χάριν ὁμολογῶν αὐτῷ, εἰ τοῖς τὸ κατὰ
 Χριστὸν δόγμα στέργουσαν ἀνεῖν δοίη. Μὴ γὰρ
 ἐγκαλεῖν ἔχειν καὶ τὴν τῆς θρησκείας τρόπον, ἐπεὶ
 τοῖ γε μὴ σφαγίαι, ὡσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἀναι-
 μάκτους χαίρουσι τὰς θυσίας, εὐχόμενοι τῷ Θεῷ,
 ᾧ μὴ φίλον χύσις αἱμάτων, ἀλλὰ ψυχὴ ἀρετὴν D
 ἀκραφνῶς ἀσχοῦσα, καὶ δόγματα εὐσεβεῖα μάλα
 προσήκοντα. Ὡστε καὶ δι' ἐπαίνου μᾶλλον ἄγειν
 τοὺς ὧδε δεῖν ἠγουμένους πιστεύειν. Ἐπὶ δὲ τού-
 τοις ἰλεων ἔχειν ὑπισχνεῖτο τὸ Θεῖον, εἰ γ' ἔλοιτο
 προνοεῖν τῆς θρησκείας· καὶ τεκμήριον προῆγε
 Γαλιηῶν ἐκείνων καὶ Οὐαλλεριανόν, καὶ τὰ ἐπ'
 αὐτῷ ἐκείνῃ συμβεβηκότα. Οἱ μὲν γὰρ διὰ τὴν
 πρὸς Χριστιανούς εἰρήνην εὐμαρῶς τὴν ἀρχὴν
 διήνυσαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτοι, μᾶλλον δ' Οὐαλλερια-
 νὸς διωγμὸν κατ' αὐτῶν, ὡς οἱ λοιποὶ, πράττειν
 ἤρετο, ὑπὸ Πέρσαις γενόμενος, τῆς θέας ἐπειράθη
 δίκης· ἐν οἷς αἰχμάλωτος γεγονώς, κακῶς τὸ ζῆν
 ἐξεμέτρησεν. Αὐτῷ δ' ἐκείνῃ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν
 πίστιν σύμμαχον τὸ Θεῖον γεγεννημένον πᾶσαν τὴν

Incolis imprecatus (1), inde discessit. Non longe
 vero post, cum primarium ibi magistratum geren-
 tes majestatem regiam læsissent, adducto eo exer-
 citu longe maximo Persa oppidum diruit, locum-
 que ejus bobus aratro junctis proscidit, et tan-
 quam agrum consevit. Milles autem ex eo oppido,
 sicuti dixi, discedens, sola pera in qua sacrum
 Evangeliorum librum servabat, accepta, Hieroso-
 lyma precationis ergo venit. Deinde Ægyptum, ad
 visendos ibi monachos, petiit. Quantus autem vir
 is immensis miraculis edendis, mortuisque adeo
 restituendis fuerit, Syri ipsi, qui vitam et res ejus
 gestas in litterarum monumenta retulerunt, libris
 suis testabuntur. Mihi satis fuerit, hæc tantum de
 eo dixisse, eorumque duntaxat meminisse, qui
 apud Persas sub Sapore divinum sustinuerunt ago-
 nem. Ægre enim quisquam numerum inierit, et
 quinam, et unde fuerint, aut quomodo, quæve
 subierint supplicia. Varii namque multorumque
 generum cruciatuum apud Persas sunt modi: qui
 in eis etiam cum ambitione quadam, laudem et
 gloriam maxime ostentant. 617

Quantum autem
 martyrium absoluerunt, et alicujus fuere nominis, viri
 e: mulieres, extra multitudinem eam quæ numerum excedit,
 ad millia sedecim fuisse dicuntur. Quorum nomina recensere
 operosum judicantes, qui Elessæ sunt, Persæ et Syri Christiani, hoc
 tantummodo memoriz commendarunt.

CAPUT XXXVIII.

Quæ Constantinus Saporis Persarum regi pro
 Christianis scripserit.

Posteaquam autem laudatissimus imperator
 Christicolæ ibi ita affligi intellexit, ægre id ferens,
 magnopere est perturbatus. Et paratus quidem ad
 opem illis ferendam erat: sed quod fueret ut illi
 eo quoque loco quietam ducerent vitam, non habo-
 bat. Sed enim accidit ut legati tum ex Perside ei
 adessent; quorum optatis cum satisfecisset, recte
 se facturum putavit, si Sapor de Christianis qui
 sub ejus regno essent, quidquam etiam significa-
 ret. Itaque epistolam ad eum, dignam profecto
 illam quæ maxime celebretur, dedit: maximam se
 illi debiturum esse gratiam ostendens, si quietem
 eis qui sacra Christi colerent, permitteret. Neque
 esse quod religionis ejus cæremonias criminate-
 tur: quippe illos non victimis macatis, quemad-
 modum ipsos, sed incruentis gaudere sacrificiis;
 et preces ad Deum fundere, cui non offensus san-
 guis gratus esset, sed anima virtutem sincere ex-
 hibens, et dogmata veræ pietatis maxime conve-
 nientia. Proinde laudandos eos esse magis, qui
 sibi ita credendum, Deumque colendum statue-
 runt. Ad hæc Deum illum propitium habiturum
 esse recepit, si Christianorum pietati consulendum
 putaret. Atque ad id indicandum, Galienum illum
 et Valerianum, præterea vero ea quæ et sub ipso
 accidissent, produxit. Illos enim, tantisper dum
 Christianos quiescere passi essent, facile imperii
 cursum tenuisse: 618 eosdem autem, potissi-

(1) Ἐπηρέαζατο τῇ πόλει, insultavit oppido (Soyomenus)

mun vero Valerianum, posteaquam, sicuti reliqui A imperatores Romani, persecutionem adversus Christianos excitasset, ab ipsis Persis victum, in discrimen divinæ vindictæ incidisse, et apud eos captivum misere vitam finisse. Sed enim sibi ipsi, propter fidem in Christum, Deum opitulatorem fuisse, omnemque inde Romani imperii ditionem ab ipso usque occidentali Oceano, cum bona Orientalis parte, in potestatem suam pervenisse: multa a se bella confecta, et de gravibus tyrannis divino nutu tropæa esse statuta. Ad quas res nihil sibi opus fuisse vel hostiarum mactatione, vel vatium hariolorumque prædicatione: sed ad victoriam omnem satis fuisse solam crucis, quæ copiis suis præjerit, armaturam, et orationem præterea sanguinis prorsus expertem. Ad finem porro epistolæ hæc etiam verba asfert: C Hoc hominum genere, Christianorum dico (de his enim mihi est sermo omnis), quomodo me elatum iri lætitia putes, si audiam, Persarum quoque res florentissimas, pro eo atque cupio, plurimum exornari? ut res simul et tibi pulcherrime, et illis itidem optime, atque ita utrisque ex æquo feliciter eant. Sic namque universitatis hujus Deum clementem habiturus esses et benignum. Hos igitur, quando ea amplitudine es, tibi commendo. Hos ipsos, quoniam pietate quoque præclarus es, tibi humanitate et benevolentia complectere, a te ipso simul, et a nobis, per fidem, immensam initurus gratiam. Tanta divino huic viro de omnibus qui ubivis locorum in cognitionem Christi venissent, inerat sollicitudo. Quapropter talis cum fuerit, abunde quoque divinæ cura fretus, Europa, Libya et plurimis Asiæ provinciis ditioni suæ subjectis, subditis suis, qui perlibenter ei parere, benevolis usus est. Jam vero et ex Barbaris plurimi, partim sua sponte, partim bello subacti, non gravate eum coluere. Ubique denique tropæa excitata, victorem imperatorem eum promulgarunt.

619 CAPUT XXXIX.

De vita monastica, unde ea initium sumpsit, quid ea profiteatur, et quos habuerit auctores.

Atque ipse quidem ejuscemodi actionibus suis illicitum religionem nostram auctam honestatamque voluit. Sed et ipsa per se ipsam in magna fuit gloria, per eos qui tum ad virtutem aspirabant, homines. Multi enim adhuc ex confessoribus superstitēs erant, in ecclesiis enitentes. Quin etiam celebrem eam reddidere, fidemque ampliore gloria auxere, morum splendore, qui eo tempore monasticam solitariamque consuebantur vitam. Nam veluti arcana et divina quædam res, cœlitus ad homines delapsa est hæc philosophia: quippe quæ et disciplinarum artes, et disputationum pugas, ut quæ supervacaneæ sint, otiumque quod in studiis melioribus poni queat, sibi vindicent, impedimentoque adeo ad puritatem vitæ sint, prorsus negligat: solaque nativa utens virtute, ea quæ ad illam perficiendam, et ad vitia tollenda faciunt, doceat et excolat: quæ vero inter hæc habentur media, eorum nullam ducat rationem, prorsus autem circa res versetur honestas: atque eos qui a vitiis longe

Ρωμαίων οίκουμένην ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι ἐπιτεῖ· ἐκ τοῦ κατὰ δύσιν ἠργυμένῳ Ἄλεξανδρῳ, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἔω λαθόντι. Πολλοὺς δὲ πολέμους καὶ τυράννους βαρῆς τῇ ἐκείθεν τροπωσαμένῳ ῥοπῇ, μὴ τινων δεθῆναι σφαγῶν ἢ μαντιῶν, ἀλλ' εἰς νίκην ἀποχρῆσαι μόνον τὸ σταυρικὸν ὄπλον τοῦ στρατοῦ προηγούμενον· καὶ πρὸς τούτῳ εὐχὴν αἱμάτων ἀπηλλαγμένην. Κατὰ λέξιν δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἐπιλέγει· Τούτου τοῦ καταλόγου τῶν ἀνθρώπων, λέγω δὴ τῶν Χριστιανῶν, ὑπὲρ γὰρ τούτων ὁ παῖς μοι λόγος, πῶς οἶμαι μὴ ἤθεσθαι ἀκούοντα, ἔταν καὶ τῆς Περσίδος τὰ κράτιστα ἐπὶ πλείστον ὡσπερ ἔστι μοι βουλομένῳ κοσμεῖται; Σοὶ τε οὖν ὡς ἔτι κάλλιπτα, ἐκείνους τε ὡσαύτως ὑπάρχει τὰ κράτιστα· ὁ ἔστι σοὶ κικείμενος. Οὕτω γὰρ ἔξεῖς τὸν τῶν ὄλων θεῶν πρόβον καὶ εὐμενῆ. Τούτους τοιγαροῦν, ἐπειδὴ τοσοῦτος εἶ, σοὶ παρατιθεμαι. Τοῦς αὐτοῦς δὲ τούτους, ἔτι καὶ εὐσεβεῖα ἐπίσημος εἶ, ἐγχειρίζω. Τούτους ἀγάπα ἀρμοδίως τῇ σαυτοῦ φιλανθρωπίᾳ· σαυτῷ τε γὰρ καὶ ἡμῖν ἀπεριγραπτον δώσεις διὰ τῆς πίστεως χάριν. Tοσαύτη τις ἦν τῷ θεῷ τούτῳ ἀνδρὶ φροντικῶς τῶν ἀπανταχοῦ Χριστῶν ἐγνωκότων. Διὰ τοῦ καὶ τοιοῦτος· τῆς θείας κηδεμονίας ἀπολαύσας ἀρκοῦντως, Εὐρώπην μὲν καὶ Ἀσίαν καὶ τὰ πλείστα τῆς Ἀσίας συσχῶν, εἰβους εἶχε τοὺς ὑπ' αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς παιδομένους· ἤδη δὲ καὶ τῶν βαρβάρων οἱ πλείστοι, οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ μάχη, ἔτοιμοι θεραπεύειν ἦσαν. Καὶ πανταχοῦ τρόπαια ἐστηκότα νικηφόρον τὸν βασιλεῖα ἐκφύττον.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῆς μοναχικῆς πολιτείας, πόθεν ἤρξατο, καὶ τί ἐπαγγέλλεται, καὶ τίνας ἔσχησεν ἀρχηγούς.

Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα πράττων, περιμανῶς εἶχε τὴν ὀρθοκλίαν γεραίρειν· αὐτὴ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν μὲν εὐκλείης ἦν, διὰ τῶν τηλικῶδε τὴν ἀρετὴν μετιόντων. Πολλοὶ γὰρ εἰσέτι τῶν ὁμολογητῶν περιῆσαν τῷ βίῳ. ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπρέποντες. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐπίσημον ἐποίουν αὐτὸν, καὶ τὴν πίστιν δὲ τῇ τοῦ βίου λαμπρότητι ἐπὶ μέγα δόξης ἐτίμων, καὶ οἱ τηλικῶδε τὴν μοναχικὴν μετερχόμενοι βιοτήν. Ἐξ γὰρ τι θεῖον καὶ ἀπόβροχον χρῆμα ἀνωθεν ἐξ ἀνθρώπου; ἡ τοιαύτη κατιούσα φιλοσφία, ὡς ἐπίπαν μὲν τῆς ἐν μαθήμασι τέχνης καὶ τῆς ἐν διαλόγοις λέσχης παντάπασιν ἀμελεῖ, ἄτε δὴ ταύτην περιεργον οὔσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολῆν ὑφαίρουσαν, ἐμποδῶν τε γινομένην πρὸς τὴν τῆς καθαρότητος βιοτήν· μόνη δὲ χρωμένη τῇ ἐκ φύσεως ἀρετῇ, τὰ πρὸς αὐτὴν συντελεῖ, καὶ τὴν κακίαν ὅσα μείοι ἐκπαίδευει· τὰ δὲ μέσα τούτων ἐν οὐδενὶ τίθεται· διόλου δὲ σῦνεσι τοῖς καλοῖς· τὸν γὰρ μὴν πόβρω κακία; ὅσα, ἤμισα δ' ἀντιποιοῦμενον ἀρετῆς, μοχθηρόν τινα νομίζει καὶ φαῦλον. Οὐ γὰρ

ἐπιδειξιν ἐθέλει ποιεῖν ἀρετῆς, ἀλλὰ πράττειν μάλα αὐτῆν, ἐν οὐδενὶ τὴν παρ' ἀνθρώποις τιθεμένη δόξαν· γενναίως δ' ἔχουσα πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, τὰς τῆς φύσεως ἀνάγκας ἐν δευτέρῳ ποιεῖται, παρὰ φύλον ἡγουμένη, καὶ ὅσαι δὴ ἀσθένειαι σώματος. Νῦν δὲ θεῖον δυναμωθείσα, πρὸς τὸν ἀκήρατον ἐκείνον Νοῦν αἰωρεῖται, νύκτωρ καὶ μεθημέραν τοῦτον φανταζομένη· ὑπερφυῶς σέβουσα, καὶ διηνηκῆσιν ἡλισσομένη τοῦτον εὐχαίς. Τῷ δὲ καθαρῷ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν καλῶν πράξεων ταῖς ἐνεργείαις εἰς τὸ εὖ τῆς ἠρσκαίας ἡγμένη, τῶν μὲν ἔξωθεν καθαρῶν, καὶ ὅσα δὴ τοιαῦτα περιβρῶντήρια, διαπτύει. Ἐν γὰρ ἐκείνῃ μίαισμα, ἢ ἁμαρτία λογίζεται. Οὕτω δὲ κρείττων γενομένη τῶν ἔξωθεν, καὶ ὡς οἷον εἰπεῖν αὐτοκρατοροῦσα, οὐδ' ὑπὸ τῆς ἀταξίας τοῦ βίου καὶ τῆς ἀνάγκης, τῆς προαιρέσεως τοῦ δέοντος ἐκτροπήν πάσχει, οὐτ' ἀνιάται ὑβριζομένη· ἀλλ' οὐδὲ πάσχουσα, τὴν ἄμυναν μελετᾷ. Νόσος δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδεῶν ἢ ἔνδεια ἐκπιέζουσα, οὐ καταπίπτειν ποιεῖ, χαίρειν δ' ἐπὶ τοῦτοις μᾶλλον, τὸ γενναῖον ἐπιδεδειγμένη καὶ πρῶτον· καὶ παντὶ τῷ βίῳ τὸ τῶν ἐλαττόνων δεῖσθαι σπουδάζει, καὶ ὡς ἐνόν γε ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐγγύς γενέσθαι πειράται Θεοῦ. Πάροδον δὲ καὶ τὴν παροῦσαν ἡγουμένη ζωὴν, οὐτ' ἀσχολίας πραγμάτων ἀλίσκεται, οὕτε πρόνοιαν τῶν παρόντων ἔχει· τὸ εὖ ζῶνον δὲ καὶ ἀπείριτον ἐκαιοῦσα, πρὸς τὴν ἐκείθεν βλέπει μακαριότερα, καὶ πρὸς τὴν εὐδαίμονα λήξιν παραδοκεῖ· πᾶσαν δὲ περὶ τὸ θεῖον εἰσοικισαμένη εὐλόγηται, τὸ τῶν λόγων αἰσχρὸν ὡς ἀηδὲς ἀποσεισεται· ὧν γὰρ τὴν πρᾶξιν τῆς ἰδίας ἐξύρισε βιοτῆς, τούτων οὐδὲ μέχρι λόγων ἀνέχεται. Τὰς δὲ τῆς φύσεως χρεῖας κατὰ βραχὺ περιστέλλουσα, καὶ τὴν σάρκα τοῖς μετρίοις ἐθίζουσα, τῷ μὲν σώφρονι περιγίνεται τῆς ἀκολασίας· τὴν δ' ἀδικίαν πόρρω βάλει· τῇ περὶ τὰ δίκαια στάθμη· τὸ δὲ ψεύδος ἀπελαύνει τῇ ἀληθείᾳ· τῷ δ' εὐτάκτῳ τὴν ἐν πᾶσι παρρησίᾳ ἀνισότητά· τῷ δὲ κοινωνικῷ τοῦ ἤθους καὶ τῷ τοῖς πέλας ὁμονοεῖν, τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς καθιστᾷ. Πρόνοιαν δὲ καὶ ξένων καὶ φίλων μάλα ποιεῖται. Ταῖς δὲ γε χρῆζουσι κοινὰ ἡγείται τὰ ἴδια. Τὰ προσήκοντα δ' ἐκἄστῳ συναίρεται, χαίρουσα μὲν, οἷς ἔστι χαρὰ· ὧ δὲ λύπης πρόσεται, παρκαμβίας οὐδὲν ἔλλειπουσα. Συνόλω δὲ, τὴν περὶ τὸ ὄντως ὄν ἀγαθὸν σπουδῆν κατατείνουσα, σώφροσι λόγοις καὶ νοεραῖς νοήμασιν ἐκπαιθεύει, κάλλους ἀμελοῦσα τοῦ περιττοῦ. Καὶ τὸ κακηγορεῖν ἐπιμᾶλλον ἐκτρέπεται· σὺν αἰδοῖ δὲ, προσουφασμένης τιμῆς ἐπάγουσα τὴν διάλειξιν, οἷά τινι φαρμάκῳ θεραπεύει τὸν ἀκρωμένον. Πολλοῦ γε μὴν δεῖ ἐκείνη ὀργῆ· τε καὶ λοιδορίας καὶ ἐριδος· καθαρῶς γὰρ οὕτω λογικῆ, παραιοῦται πᾶσαν ἀλόγιστον κίνησιν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κυρία τῶν παθῶν γίνεται, ὅσα ψυχαῖς καὶ σώμασιν ἐπιγίνεται· τῆς δ' ἐνθους ταύτης φιλοσοφίας ἀρξαι μὲν τινες λέγουσιν Ἠλίαν ἐκ Ἰννοῦ τὸν ζηλωτὴν, τινὲς δὲ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν. Φίλων δ' ἐκ Ἰννοῦ, ὁ τὸ γένος μὲν Ἑβραῖος, τὴν δ' αἵρεσιν Πυθαγόρειος, ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν φησι χρόνοις, τοὺς παρ' Ἑβραίοις σεμνοὺς εἰς χῶρον τιὰ γεώλορον περὶ

absint, virtutem autem minus consecutentur, pravos atque improbos censeat. Non enim ostentare vult virtutem, sed eam sedulo exercere: nihil prorsus eam, quæ ab hominibus provenit, gloriam faciens. Et cum generose fortiterque animæ perturbationes expugnat, tum necessarias naturæ res parum admodum curat, vilipendens etiam quascunque corporis imbecillitates. Viribus autem a divina Mente acceptis, ad immortalem illam Mentem sublimis tollitur, nocte dieque illam cogitans atque intuens, mirificis etiam modis colens, constantisque precibus concilians. Puritate vero animi, bonorumque operum factis, ad sinceritatem religionis grassans: externas expiationes, et quæcumque ejus generis sunt lustrationes despuat, et unum piaculum esse peccatum ipsum putat. Atque ita rebus externis superior facta, imperiumque (ut ita dicam) in eas obtinens, neque ab inordinata vita, neque ab ulla necessitate, ab honesto debitoque proposito suo transversa agitur, neque contumeliis affecta perturbatur. Sed neque indignum quidquam patiens, vindictam **620** meditatatur. Tantum etiam abest, ut vel morbus, vel rerum necessariorum inopia, eam adurgens, de statu suo deturbet, ut talibus quoque ærumnis magis latetur, generositatem et mansuetudinem suam declarans. Per vitam itidem omnem illud studet, ut quam minimo indigeat, atque quantum humanæ naturæ captus permittit, proxime ad Deum accedere nititur. Transitum autem, sive diverticulum præsentem existimans esse vitam, neque occupationibus negotiorum irretitur, neque providentia rerum præsentium tenetur. Et vitam tenuem et a curarum rerum expeditam ac liberam, nullisque superfluis oneratum, laudans, ad futuram respicit beatitudinem, felicemque illam quietem exspectat: omni quoque erga Deum pietate in animo suo veluti in domicilio excepta, verborum fœditatem, in rem ingrati, repudiat. Quas enim illa actiones a moribus suis longe proscripsit, earum neque mentionem verbis sœcere sustinet. Naturæ vero necessitates paulatim constringens, et carnem moderatione domans, lasciviam castitate comprimit, injustitiam æquitatis amussi propellit, mendacium **D** exigit veritate, composito vivendi more omnem accidit inæqualitatem. Familiaribus etiam pro societate humana se hominum moribus accommodando, bene vivendi institutum confirmat: extraneorum simul et amicorum, ut eis provideat, curam habet: egentium res suas et opes ducit esse communes, et quæ cuique debentur tribuit. Gaudet illa cum gaudentibus, mœrentibus nihil non adhibet consolationis. In summa, ad id quod revera summum bonum est, studium omne convertens, sermonibus castis et cogitationibus spiritualibus se ipsam erudit, cultum formæ superfluum prorsus negligit, maledicta magnopere aversatur: colloquia cum veneratione et honoris præfatione ingreditur, au-

ditorem prius veluti medicamento curans. Longe ab ea abest iracundia, convicium, iurgium. Quod enim vera ratione prædita est, irrationalem omnem declinat motum : et, ut semel dicam, perturbationum, quæ vel in anima, vel in corpore sunt, omnium domina existit. Verum enimvero auctorem divinæ istius philosophiæ quidam laudant Heliam illum æmulatorem, quidam vero Joannem Baptistam. Philonem autem ille, genere Hebræus, secta autem Pythagoreus, temporibus suis Judæos quosdam, viros graves et venerandos, dicit **621** in regione quadam frequentes habente tumulos, circa lacum Maræoticum ad Alexandriam pertinentem, novum philosophandi morem complexos esse : quorum domicilia, vitæ consuetudinem, aliaque instituta omnia, talia aliquis esse ex descriptione ejus colligat, qualia prisci apud Ægyptios monachi sunt consecrati. Nam vitæ id genus ingressi, possessiones suas propinquis relinquerebant : ac rebus omnibus nihilominus remisso, extra oppida vivebant, atque in hortis quibusdam et agris solis habitabant. Erant autem eis et mansiones, quæ monasteria recte dicantur, ubi solitarii cum gravitate et sanctitate sacris initiabantur, carminibusque divinis, hymnis et psalmis Deum laudabant atque colebant. Nullus horum prius cibum, quam sol occidisset, capiebat. Fuere etiam, qui tribus aut pluribus quoque diebus sine alimento perseverarent : vino autem et sanguinolentis prorsus abstinerent, certisque diebus consulto humi decumberent. Cibus eis erat panis, sal et hyasopum : potus, aqua. Prope eos mulieres etiam vetulas fuisse scribit, quæ philosophiæ ejus amore, eundem vitæ cursum delegerint. Quapropter et consilio voluntario cœlibatum consecrate, vitam ita transigebant. Philon sane in libro quem *De Vita contemplativa*, sive *supplicum*, inscripsit, memoriæ hæc mandavit. Videtur autem eos significare, qui ex Hebræis tum nuper admodum Christianismum susceperint, Judaicis adhuc opinionibus præditos, moresque eorum servantes. In nulla enim gentē alia, præterquam apud nos, tale vitæ institutum invenitur. Equidem ab illis Ægyptiis tantopere hoc vivendi genus invaluisse conjicio. Sunt vero qui dicunt, persecutionum tempora huic instituto derrepente primum causam præbuisse. Cum enim a tyrannico religio exagigaretur, qui sibi fuga consulebant, in montibus incultis et saltibus quibusdam versabantur, in quibus ne deprehensi caperentur, de industria errabundi sedes mutabant. Et cum ei vitæ assuevissent, paulatim deinceps institutum id ad mortem usque producebant : et ad magna incrementa, multis per æmulationem, conversationem talem et vitam subeuntibus, trans mittebant.

622 CAPUT XL

De vita et instituto clarissimi inter monachos Antonii Magni, et sectatoribus ejus : et de Paulo Simpliçi.

Sædenim sive Ægyptii, seu priores illi, quos diximus, aut etiam alii quicumque instituti hujus auctores fuere, et ejusmodi philosophia alii præcere, illud quidem certe nemo non confitetur, ad summum, et moribus ipsis, et accurata vivendi ratione, institutum hoc, ita ut opinio obtinet, exercuisse celebrem illum et magnum Antonium : quem tum in Ægypti montibus viventem, propter

την Μαρείαν λίμνην κείμενον, Ἀλεξανδρείᾳ προσήκοντα, ξένην φιλοσοφίαν μετέρχεσθαι· ὧν οὐκ ἔστιν καὶ πολιτείαν καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀγωγὴν τοιαύτην εἶναι τις εἰκάσειεν ἐξ ὧν καταλέγει, οὐκ ἔστιν καὶ οἱ πάλαι μοναχοὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετήρχοντο. Τοῦ γὰρ φιλοσοφεῖν ἀρχόμενοι, τοῖς προσήκουσι τῶν ὄντων ἐξίστανται· πᾶσι δ' ἀπαγορεύοντας, ἐξωτειχῶν γίνεσθαι· καὶ κήποις δὴ τισὶ καὶ μοναχοῖς τὰς διατριβὰς ἔχειν. εἶναι δὲ αὐτοῖς καὶ καταγωγὰς, ἃ μοναστήρια καλεῖν θέμις· οἷα ἰδιόζοντα, σεμνῶς μυσθεῖσθαι· ψάλλειν δὲ θείαις καὶ ὕμνων ψαλμοῖς τὸν θεὸν θεραπεύειν. Μὴ τινα δὲ τούτων ἐντυγχάνειν τροφῇ, πρὶν ἥλιος περὶ γῆν γίνεσθαι. εἰσὶ δὲ οἱ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν καὶ πλείονων τροφῆς ἀγευστοὶ διαμένοντες. Οἴνου δὲ καὶ ἐναίμων πάμπαν ἀπέχονται. Ῥηταῖς δ' ἐν ἡμέραις καὶ χαμμενεῖν αἰρούνται. Τὸ δ' ὕψον αὐτοῖς ἄρτος καὶ ἄλλες εἰσὶ καὶ ὕσσωπον, καὶ ὕδωρ ποτῶν. εἶναι δ' ἔγγυς καὶ γυναίκας γηραλέας, δι' ἔρωτα φιλοσοφίας τὸν ἴσον δρόμον αἰρουμένας βιοῦν φησι· διδὸν καὶ γνώμην ἐκουσίῃ τὴν ἀγαμίαν ἀσκῶσαι, τὴν βίον παρέλκουσιν. Ὅ μὲν δὲ Φίλων τοιαύτην ἱστορῶν ἐν λήγῃ ἐν *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* ἢ *Ἰκετῶν* ἐπιγράφει, εἰκοσε τοὺς ἐξ Ἑβραίων ἄρτι πρώτους Χριστιανίσαντας· ὑποβαίνειν, Ἰουδαϊκώτερον εἶτι διακεμένους, καὶ τὰ ἐκείνων ἦθη τηροῦντας. Ἐν ἄλλῃ γὰρ εἶθι τοιαύτην βίου διαγωγὴν πλήν ἡμῶν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν. Καὶ γε συμβάλλω ἐξ ἐκείνων ἐν Αἰγύπτῳ τήνδ' ἀκμάσαι τὴν πολιτείαν. εἰσὶ δὲ οἱ φησὶ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν διωγμοὺς ταύτην σχεδιάσσει πρώτως τὴν ἀγωγὴν· τῆς γὰρ θρησκείας ἐκπεπολεμημένης, φεύγοντες ὄρεσιν ἀγροῖς καὶ νάπαις τισὶ διητῶντο· οἷς μὴ ἀλῶναι ταῖς πλάναις διὰ σπουδῆς ἐποιοῦντο. Ἐθάδε δὲ τοῦ βίου γενόμενοι, κατὰ μικρὸν ἀποπληρῶσαι τῇ διαίτῃ τὸν βίον, εἰς μέγα τ' ἐπιδοῦναι, πολλῶν κατὰ ζῆλον ὑποδοσμένων τὴν πολιτείαν.

D

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς τοῦ περιβοήτου ἐν ἀσκηταῖς Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ Ηυούλου τοῦ Ἀπ.λοῦ.

εἶτ' οὖν Αἰγύπτιοι, εἶθ' οἱ πρότερον εἰρημένοι, ἢ ὁποιοῦσιν τινες τοῦ τοιοῦτου βίου κατήρξαν, καὶ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας προὔστησαν, τοῦτο γε μὴν πᾶσιν ἀνωμολόγηται, ὡς εἰς ἄκρον ἐν τε ἦθεσι καὶ ἀκριθεὶς πολιτεία τὴν τοιαύτην διαίτην ἐξασκήσαι λόγος ἔχει· τὸν πολλὸν ἐκείνων καὶ μέγαν Ἀντώνιον· ὃν τρηκαῦτα τοῖς κατ' Αἴγυπτον ὄρεσι διατρίβοντα διὰ τὴν τῆς ἀρετῆς περιβίον, γνήσιον ἐποίητο φίλου

Κωνσταντίνος ὁ περιθόρτος βασιλεύς· τιμῶν τε Α
 πυκνοῖς γράμμασι, περὶ ὧν αἰρεῖται γράφειν ἠρέθι-
 ζεν. Ἦν δὲ οὗτος τῷ γένει Αἰγύπτιος, τὰ πρῶτα
 τῆς πατρίδος φερόμενος, ἀπὸ κώμης οὕτω λεγομέ-
 νης Κομά· ὁμορος δ' αὐτῆ Ἡρακλεία τῶν παρ'
 Αἰγυπτίοις Ἀρκάδων. Ἐν νέᾳ δὲ ἡλικίᾳ καταλει-
 φθεὶς ἔρφρανος, ὅσοι μὲν αὐτῷ προσῆσαν ἀγροί, τοῖς
 συγχωρίταις εἶπασε, τὴν δὲ λοιπὴν περιουσίαν τοῖς
 δεομένοις ἀπέδοτο· δεῖν γὰρ ᾤετο τὸν φιλοσοφεῖν
 σπεύδοντα μὴ μόνον ἀφιέναι τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ
 προσκλίντω· καταναλίσκειν τοῖς χρήζουσι. Καὶ δὴ
 τοῖς τηλικάδε περὶ τὰ καλὰ σχολὴν ἔχουσιν ἑαυτὸν
 συμμίξας, τὰ κράτιστα τῶν ὄλων ἐξήλωσεν. Εἰδὼς
 γὰρ μὴ τὸν ἀριστον βίον τῆ συνθηθείᾳ ἡδὺν ἐσόμε-
 νον, εἰ καὶ χαλεπὸς τις εἴη ταπρῶτα, τὰς συντι-
 μους μᾶλλον καὶ τελείας τῶν ἀρετῶν ἐπιμέλετο. Καὶ ἄ-
 καθ' ἑκάστην ὥσανεὶ ἀρχὴν βαλόμενος, ἐπιμᾶλλον Β
 τῆ καθόλου ἔγκρατειᾶ ἐχώρηε, νεαράν τινα καὶ
 ἀκμάζουσαν δσημέραν προθυμίαν αὐτῶν. Καὶ γὰρ
 τὰς μὲν τοῦ σώματος ἡδονὰς ἐκολάσατο ταῖς περὶ
 αὐτὸ ἐπιμόνοις τλαιπωραῖσι· τὰς δὲ τῆς ψυχῆς
 ἐτάκτους ἐρμὰς κατέστειλε τῷ ἀνευδότῳ τῆς προ-
 αἰρίσεως. Ἄπαξ δ' εἰσείτετο ἡμέρας ἡλίου δύνοντο·
 πολλαῖσι δὲ καὶ ἐς δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπόσιτις
 ἔμελλεν. Ἡ δὲ τριπλῆ ἀρετὴ ἦν, καὶ ἀπλοῦν ὕψος οὐ
 εἶε· τὸ δὲ ποτὴν ὁ παραβλέων αὐτῷ χεῖμαρβρὸς
 ἐχορήγει. Διὰ πάσης δ' ἀγρυπνῶν ὡς εἰπεῖν ἀσὶ
 τῆς νυκτός, καὶ τὴν ἡμέρας μέρας ἐλάμβανε ταῖς
 εὐχαῖς. Εἰ δὲ που καὶ ὕπνος παρεῖθευε, βραχὺς τις
 μάλα προσῆν. Χαμαὶ δ' ἐπὶ ψιλοῦ κείμενος τοῦ ἐδα-
 φους τὰ πολλὰ διετέλει. Παντάσασιν δ' ἀπέπειτο
 ἐλαίου τε χρῆσιν καὶ λούτρων χρείαν, εἰδὼς τὴν
 σύντονον ἕξιν τοῦ σώματος ἡρέμα πρὸς τὸ ἀνεμιέ-
 νον καὶ χαῦνον τοῖς ὕγρασι στρεφομένην. Ἦκιστα
 δὲ φασὶ καὶ γυμνὸν αὐτὸν ὀφθῆναι ποτε. Γράμματα
 δὲ μὴ μαθὼν, οὐδὲ τὸν εἰδῶτα διὰ θαύματος εἶχε.
 Νοῦν δ' ἀγαθὸν ὡς γραμμάτων πρᾶσβύτερον καὶ
 τῶν τοιούτων εὐρετὴν μάλα ἐπέφηε· μὴδὲ γὰρ
 εἶναι τούτων ἀνάγκην, τοῦ νοῦ ἐβρωμένως ἔχοντος.
 Ἠρόδος δ' εἰπερ τις καὶ φιλόδηρος γεγονὼς, χαρίεις
 μάλα τὸς ἐντυγχάνουσιν ἦν, ὁδὺς τε καὶ ἀκαταγῶ-
 νιστος. Διαλεγόμενος δ' ἐπιμᾶλλον, τὸ μὴ λυπεῖν
 ἐρυλάττετο, εἰ καὶ τινες ἐριστικῶς τῶς αὐτῷ προσ-
 εφέροντο. Κρεῖττονι γὰρ σοφίᾳ τινὶ καὶ παραξένῳ
 τῷ ἦθει σὺν ἐπιστήμῃ θεῖζ ῥιπίζομένην φιλονεικίαν Δ
 εὐχερῶς καταστέλλειν εἶχε, καὶ πρὸς τὸ μετριώτε-
 ρον μεθιστᾶν. Κερνῶν δὲ τὸ σύντονον τῶν διομι-
 λούντων, καὶ τρόπους ἐβρῦθμιζε. Θείας δ' ἐντεῦ-
 θεν γνώσεως καὶ προγνώσεως μετασχὼν, οὐδὲν
 ἠγεῖτο εἰ μὲν εἰδέναι· εἰκαίαν δ' εἶναι καὶ τὴν
 περὶ τοῦτο σπουδὴν εἰσγεν, ὅτι μὴδ' ἀρετὴν εἶναι
 τῆς πρόγνωσης ὑπετίθει· ἐπεὶ τοῖς γὰρ μὴδ' ἐν εὐ-
 θύναις πάλιν τὴν μὴ εἰδῶτα εἰ μὲλλον ὑπάγεσθαι.
 Ἐν γὰρ εἶναι τὸ μακάριον ὑπνεῖσι, καλῶς τὸ θεῖον
 σέβειν, τοῦς τε νόμους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολάς
 ἀπαρτρώτους τηρεῖν. Εἰ δὲ τῷ ἔρωσι καὶ τοῦ προ-

virtutis præstantiam, germanum sibi amicum feci
 clarissimus imperator Constantinus, frequentibus
 ad eum datis litteris hominem honorans, et ut de
 quibus rebus vellent (1), ad se scriberet, rogans.
 Fuit autem is genere Ægyptius (2), primas in patria
 sua partes ferens, in vico cui nomen erat Coma
 ortus, qui finitimus est Arcadam (3). quæ apud
 Ægyptios est Heracleæ. In juvenili autem ætate
 relictus a parentibus orphanus, quidquid ei fuit
 agri, loci ejus incolis donavit, reliquam substan-
 tiam egentibus distribuit. Ita enim decere existi-
 navit, ut qui philosophari constituisset, non solum
 pecunias relinqueret, sed etiam pro eo atque de-
 ceret, inopibus eas expenderet. Sane quidem qui
 tum rebus pulchris vacarent, eis se conjungens, quæ
 in unoquoque eorum præstantissima essent, ea est
 æmulatus. Quod namque sciret optimam quamque
 vitam consuetudine dulcem gratamque fieri, quam-
 vis gravis primuta sit et molesta, in compendiosis
 perfectisque se magis exercuit virtutibus. Et quoti-
 die quasi principio facto, magis ac magis in uni-
 versa animi moderatione proficiebat, novam quam-
 dam et vigentem Indies præ se ferens alacritatem.
 Et corporis quidem voluptates ærumnis ejus jugi-
 bus suppressit, animæ autem inordinatos impetus
 pertinacia propositi sui constrinxit. Semel autem
 interdum post occasum solem cibum sumpsit. Per-
 sæpe vero biduum totum, quandoque etiam tri-
 duum, escas non attigit. Cibis ei erat panis,
 obsonium simplex sal, potum præterfluens torrens
 præbuit. Per totam autem semper propemodum
 vigilans noctem, aliquam etiam diei partem pre-
 cationibus dabat. Quod sicubi somnus ei obrep-
 set, brevis is admodum fuit: humi vero in nudo
 solo plurimum cubabat. 623 Et omnino olei simul
 unguini, et lavationis usui renuntiaverat: quod
 illum non lateret, robustum quoque et firmum
 corporis habitum humidis sensim ad mollietiam et
 luxum converti. Haud unquam eam a quopiam
 nudum esse visum tradunt. Et cum litteras ipse
 non didicet, tum neque earum peritos admiratus
 est. Mentem vero bonam ut litteris ipsis antiquo-
 rem, taliumque adeo artium inventricem, valde
 laudavit. Quin neque iis quidquam opus esse dixit,
 si mens per seipsam valida sit. Mitis porro atque
 humanus, ut non magis alius quisquam, et in collo-
 quiis gratosus maxime, atque item acutus invi-
 ctusque fuit. In disputationibus præcipue, etiam
 si qui interdum contentiose cum eo conflictaren-
 tur, ne molestus esset, cavebat. Præstantiori si-
 quidem sapientia quadam, et novo more, una cum
 divina prudentia, temere illatum contentionis stu-
 dium facile contrahere, et ad moderationem con-
 formare noverat. Vehementiam autem collocuto-
 rum temperans, mores eorum simul reddebat
 meliores. Divinam inde cognitionem, atque etiam

(1) Καὶ ὧν ἐδεῖτο. (Sozom.) Hoc est, *De rebus quibus indigeret.*

(2) Τῷ γένει τῶν ἐπατρῶδων. (Sozom. lib. 1,

cap. 15) Hoc est, *claro loco natus.*

(3) Τοῖς παρ' Αἰγυπτίους ἀκροῖσι. (Sozom.) Hoc est, *Ægyptiorum montibus.*

præcognitionem consecutus, nihil admodum esse A
 judicabat futura prævidere : vanumque etiam,
 quod in ea re collocaretur, studium esse dicebat.
 Neque virtutem ullam esse docuit divinare : quod
 e diverso, neque in vitio, cujus gratia pœnam quis
 metuat, sit, futurum non nosse. Cæterum unum
 illud beatitudinis esse existimabat, rite Deum co-
 lere, legesque ejus et mandata inviolata servare,
 Si cui autem amor futura cognoscendi incensat.
 puram modo, inquit, habeat animam, et futuri
 prospectu eum consequetur, Deo veluti per spe-
 culum aliquod cognitionem futuri exhibente. So-
 cordiam autem detestans, omnes qui recte vivere
 vellent, admonuit, ut opus facerent : et ut sei-
 psium quisque in iudicium et rationem diu noctu-
 que factorum adduceret, atque si quid contra B
 decorum fecisset, ut id litteris adnotaret. Sic enim
 fore, ut seipsum vereatur homo, et deinceps ab
 absurdis animi motibus, ne multa adnotata repe-
 riat, abhorreat : fore etiam ut metuat, ne scri-
 ptura tali a quopiam deprehensa, improbus ipse
 manifesto inveniatur. Acriter quoque, si qui inju-
 riam accepissent, defendebat, eaque causa frequen-
 ter urbes adibat. Multi namque eum accedentes,
 calamitatesque suas deplorantes, cogebant ut urbes
 ingrederetur, et pro eis precator atque intercessor
 apud magistratus fieret. 624 Illi porro plurimi
 faciebant, si ipsum viderent, et Sirenem verborum
 ejus audirent, et imperanti parerent. Ipsi enim
 studio in primis fuit, latere, et in solis locis ver-
 sari. Et quod eo esset animo, si quando in publi-
 cum prodiret, confecto quanta potuit celeritate,
 cujus gratia in urbem venerat, negotio, rursum se
 in solitudinem recipiebat. Siquidem dicere solitus
 erat, lethalem esse piscibus extra undas conversa-
 tionem : neque minus monachum in periculo
 cœlestis vitæ et professionis sanctioris amittendæ
 venire, si moras in urbibus trahat. Et cum jucun-
 dum se omnibus præbuit, tum ne submissus ni-
 mium et adulator esse videretur : præterea ne ex
 eo quod ab omnibus honore afficeretur, quodque
 ei quos jussisset, morem gererent, fastu et arro-
 gantia efferreretur, curavit. Scribenti aliquando Con-
 stantino ad se ut veniret, mirifice enim hominem
 amabat, detrectavit id primum, dicens : Siquidem
 : d imperatorem venero, Antonius ero ; sin minus,
 abbas Antonius. Atque eo tandem modo ad illum
 venire sustinuit. Verum hæc tanquam gustus qui-
 dam et exigua imago Antonii vitæ et instituti, sint
 exposita : ut ex his universam ejus, qualis fuerit
 philosophiam colligamus. Quam rebus omnibus
 optimus Athanasius, cui etiam fuit charissimus,
 copiosæ memoriæ posteritatis litteris mandavit :
 certaminibus ejus contra dæmones, et artibus quas
 adversus illos adinvenit, aliisque vitæ prodigiis et
 rebus quibusvis conscriptis, ut liber is monastici
 instituti cui descriptio quedam esset. Idem ut
 idem Athanasius in Vita Synæticæ (1) fecit, ut,

ειδέναι ἐνέσκηψε, καθαρὸς εἴη ψυχὴν, ἔλεγε· καὶ
 τὸ διορᾶν τὸ μέλλον ἔσεται, τοῦ Θεοῦ διὰ τινος
 ἐσόπτρου τὴν τῶν ἐσομένων γνώμην παραδεικνύοντος.
 Μισῶν δὲ τὴν ἀργίαν, πᾶσι τοῖς καλῶς βιοῦν αἰρου-
 μένοις, παρήγει ἐργάζεσθαι· ὑπὸ κρίσιν τε καὶ
 λόγον ἀγειν αὐτὸν, ὧν νύκτωρ καὶ μεθήμεραν ἐγέν-
 νετο αὐτουργός· κἄν τι μὴ δεόντως ἐπράχθη, γράμ-
 μασιν ἐγχαράττειν· ὡς ἂν γε δι' αἰδοῦς αὐτὸν ἔχη,
 τοῦ λοιποῦ τῶν ἀτόπων τοῦ νοῦ κινήματων φοιδῶ-
 μένος μὴ πολλὰ εὖροι τὰ γεγραμμένα· φόβῳ τε καὶ
 τοῦ μὴ δῆλος ποτὲ γενέσθαι, μοχθηρὸς ὧν, φωρα-
 θείσης τινὶ τῆς γραφῆς. Ναὶ μὴν καὶ τῶν ἀδικου-
 μένων σφοδρῶς ὑπερίστατο· διὰ τοι καὶ ἐπὶ τὰς
 πόλεις ἐφοίτα· πολλοὶ γὰρ προσιόντες ἐβίαζον
 ἦκειν, τὰς οικείας συμφορὰς ὀδυρόμενοι, καὶ πρεσ-
 βεύειν ἐδέοντο τοῖς ἐν τέλει. Περὶ πλείστου γὰρ
 ἐκείνοις ἦν ἰδεῖν τε αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι τῆς τῶν
 λόγων σειρήνης, καὶ πειθαρχῆσαι κελεύοντι. Πάνυ
 γὰρ τὸ λαθάνειν εἶχε διὰ σπουδῆς· καὶ ἐν ἐρημίαις
 κρύπτεσθαι. Καὶ ταῦθ' οὕτως· ἔχων, καὶ τοίνυν
 εἴποτε φανεῖη, διαθείς ὅσον τάχος ἐφ' ὅτῳ καὶ ἦκειν,
 ἀνεχώρει αὐθις. Ἰχθῦσι μὲν γὰρ θάνατον ἐπάγειν
 ἔλεγε τὴν ἐξω τοῦ ὕγρου διαίταν· ἀπόλλοι δ' ἂν καὶ
 μοναχὸς τὴν κατὰ Θεὸν βιοτήν καὶ τοῦ σχήματος
 τὸ σεμνόν, χρονίζων τὰς πόλεις. Πᾶσι δ' οὖν κεχα-
 ρισμένον ἑαυτὸν παρέχων, ἐπεμέλετο μὴτ' ἀγεννη-
 καὶ κόλακα εἶναι δοκεῖν, μῆτε πρὸς τύφον ἐξάγε-
 σθαι τῷ διὰ πάντων τιμᾶσθαι, καὶ οἷς ἂν κελύσει
 πείθεσθαι. Ἐπιστέλλοντι δὲ καὶ Κωνσταντίνῳ παρ'
 αὐτὸν ἦκειν, ὑπερόψως γὰρ ἐφίλει Ἀντώνιον, ἀπη-
 ξίωσεν ἐπειπόν· Ἦκων μὲν ἐς βασιλείαν, Ἀντώνιος
 ἔσομαι· μὴ τοῦτο δὲ πράξει, ἀβῶδες Ἀντώνιος. Καὶ
 πούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐπ' ἐκεῖνον πορείαν ἀνέσχεν.
 Ἄλλὰ γεῦμα ταῦτα καὶ βραχὺς χαρακτήρ τῆς Ἀν-
 τωνίου διαίτης καὶ πολιτείας. Εἰρηται δ' ἵνα ἐκ
 τοῦτου τὴν ὅλην ἐκείνου φιλοσοφίαν, ὅση τις ἦν,
 ὑπολογισώμεθα· ἦν ὁ τὰ πάντα ἄριστος Ἀθανάσιος
 καὶ αὐτῷ διαφερόντως φιλούμενος, πρὸς λεπτόν
 ἱστορήσας ἐξέδωκε τὰς μετὰ δαιμόνων πάλας αὐτοῦ,
 καὶ τὰς ἐξευρημένας τέχνας αὐτῷ κατ' αὐτῶν, καὶ
 τὰ λοιπὰ τοῦ βίου τεράστια, καὶ πάνθ' ἔκιστα δια-
 γράψας, ὡς ὅρον εἶναι μοναχικῆς πολιτείας τὴ σύγ-
 γραμμα. Ὅποια δὲ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος κἄν τῷ βίῳ
 συγκλητικῆς ἐπραξεν, ἀνδρῶν μὲν πολιτείαν ἐντεῦ-
 θεν, γυναικῶν δ' ἐκείθεν ὑποτιθεῖς ὡς ἐν πλάσματι
 διηγῆσας. Πολλοὺς δὲ καὶ φοιτητὰς ἔσχε, δοκίμους
 τε καὶ τὸν διδάσκαλον ἀποχωρῶντως ἐνδεικνυμένους,
 τῆ τε παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ
 ὧν οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθίῳ, οἱ δ' ἐν Ἠλλάδι
 στήνη καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀρβῶδι, τὸ φιλοσοφεῖν ἐπε-
 δεῖξαντο. Περὶ πλείστου δ' ἦσαν καὶ οὗτοι καὶ οἱ
 τοῦτων διαδόχοι ὡς ἔργον ποιεῖν πάντας τοὺς Θεῷ
 ἠρημένους βιοῦν, καὶ αὐτοὺς ἐκζητεῖν, καὶ παρ'
 αὐτῶν τὸ ποιητέον ἀναδιδάσκεσθαι, σπειύοντας ἐπι-
 μελῶς κρύπτεσθαι, οὐχ ἦτον ἡπερ οἱ νῦν τύφῳ
 καὶ διακνήφῳ φιλοσοφίᾳ σοδοῦντες διὰ τῆς ἀγορᾶς
 ἐκπομπέουσι. Πολλοὶ μὲν οὖν τῶν αὐτοῦ ἐγένοντο
 εὐδόκιμοι φοιτηταί· καὶ Παῦλος δ' ἐκεῖνος, ὃς ἐξ

(1) In Vita Patrum, Synæticæ inter sacras abbatissas allegatur.

ἀρετῆς Ἀπλοῦς ὠνομάσθη· ὃν λόγος ἀγροικία συ- A
ζῶντα, ὥραϊα δὲ καὶ τὸ εἶδος γυναικί συνοικοῦντα,
ἐπεὶ ἐκ αὐτοφώρῳ μοιγευομένην συνέβαινε κατι-
δαίν, σεμνὸν μετὰ δάπαντα σὺν ὄρκῳ ἀπειπεῖν τὴν
συνάφειαν· διαφέντα δ' εὐθύς, χωρεῖν πρὸς Ἀντώ-
νιον. Πρῶτον δὲ μάλα γενέσθαι καὶ ὑπακοὴν διαφε-
ρίντως ἀσκήσας λέγεται· ἀνθαμιλλῆσθαι δὲ καὶ
πρὸς τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας τῷ διδασκάλῳ, περ-
ρον ἐπάγοντι τὴν παντοδαπὴν, καὶ μηδὲν ἀγεννὲς τῆ
μυήσας φηράσαι. Ἐντελὲς δ' αὐτῷ τὸ τῆς ἀρίστης
πολιτείας καὶ φιλοσοφίας ἐπιμαρτυρήσας, μὴ δεῖν
ἐκείνῳ διδασκάλου τουλοιστοῦ ἔλεγε. Φιλοσοφεῖν δ'
ἐν αὐτῷ διάγοντα· καὶ ταῦτα γηραλέῳ τε ὄντι, καὶ
μὴ ἐκ παιδὸς τὴν ἀσκήσιν μελετήσαντι, ἄρτι δὲ πα-
ριόντι· πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἐκούρου δὲ καὶ Θεὸς ἀνωθεν
τὰ ἐψηφισμένα τῷ Ἀντωνίῳ· καὶ ἐν οὐ πολλῷ B
ἐπίσημον ἔποιε τὸν ἄνδρα. Ἀμεινον δ' εἶχε τοῦ
διδασκάλου δαιμόσι τε παλαίειν, καὶ αὐτοὺς ἀπειλῶν.

cognominatus. Quem ferunt rusticam vitam agentem, et
posteaquam eam in flagranti crimine cum mœcho concumbentem vidisset, graviter subridentem, ad-
hibito iurejurando, conjunctioni ejus renuntiasse : eaque statim dimissa, ad Antonium pervenisse.
Mitis vero admodum fuisse, et obedientiam præcipue coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis
et certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curam atque diligentiam, ne quid quod
ab illo degeneraret, in imitatione ejus deprehenderetur. Qui sane testimonium ei perfectionis in
optimo instituto, monasticaque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse
dixit ipsum quippe per seipsam philosophari egregie admodum, jam senem : qui scilicet studium,
id non a puero esset meditatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed et Deus
cœlitus, quæ de eo Antonius pronuntiaverat, auctoritate sua confirmavit : brevique ita clarum red-
didit virum, ut mellior etiam præceptore, ad dæmones lucta supplantandos, atque propellendos
esset.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Ἀμοῦν, καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν
τῷ Ὀλύμπῳ.

Χρόνῳ δ' ἐκείνῳ καὶ Ἀμοῦν ἐκεῖνος ἤκμαζεν·
Αἰγύπτῳ δὲ καὶ οὗτος ἦν· ὃς γυναικί συζυγεῖς,
τῶν οἰκείων βιασαμένων, μὴ πειραθῆναι ταύτης,
ἤ θέμις ἐστὶν ἀνδράσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ γάμος συνί-
στατο, καὶ τῇ νόμῳ ὡς ἔθος ἐθαλαμεύετο, μόνος
μόνη συνών, πέρας μὲν ἦδη ἔχειν τὸν γάμον διωμι-
λεῖτο· ὑπετίθει γε μὴν μέγα εἶναι τὸ παρθένους
διαδιοῦν· καὶ τὰ γέρα διεξῆκε τῆς ἀζυγίας· καὶ
πειραν προσῆγεν ἀσπάζεσθαι τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἡ δὲ
νεάνις δι' ἐπαίνου μὲν ἔποιετο τοὺς λόγους· χω-
ρίζεσθαι δ' ἐκείνου παντελῶς ἀπηγόρευε. Καὶ δὴ
συνῆν ἐκείνη Ἀμοῦν ὀκτῶ πρὸς τοὺς δέκα ἔτεσιν
ἰδίᾳ καθευδῶν, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως τὴν
ἐπιμέλειαν ἔχων. Ζήλῳ δ' ἐκείνου καὶ ἡ γυνὴ περ-
θεῖσα, δεῖν ἐνόμιζε μὴ δι' αὐτὴν τηλικούτον ἄνδρα
ἐν τῷ ἀφανεί καθεστάναι, χρῆναι δ' ἐκότερον ἀνὰ
μέτρος ἀσκεῖν, καὶ τοῦ ἀνδρὸς εἰδεῖτο χωρίζεσθαι. Καὶ
δὲ μὲν τὸν οἶκον ἐκείνη λιπών, αὐτὸς εἰς τὴν πρὸς
μεσημβρίαν τῆς Μαρίας λίμνης γεγωνὸς ἔρημον,
περὶ τὴν Σκήτιν καὶ τὸ τῆς Νιτρίας βροσ, δύο καὶ
εἰκοσιν ἔτη ἐφιλοσόφει, δις τοῦ ἔτους παραβάλλων
καὶ τὴν γυναῖκα θεώμενος. Πολλοὺς δὲ καὶ οὗτος
οἶα καθηγητῆς ἐκτίσαστο μαθητάς. Αὐτουργὸς δὲ

C

CAPUT XLI.

De sancto Amone; et Eutychiano qui in Olynipo
Bithyniæ monte versatus est.

Eodem tempore et Amoun ille Ægyptius itidem
viguit, qui a propinquis et familiaribus coactus,
uxorem quidem duxit; cum ea tamen conjugii
more, ut viri consuevere, congressus non est.
Cum namque nuptiarum dies advenisset, et sponsa,
sicuti fieri assolet, in thalamum ejus deducta es-
set, solus cum sola collocutus, finem jam suum
nuptias habere dixit : et magnum quiddam fore,
si virgines vitam exigerent, docuit : præmiaque
cœlibatus commemorans, persuadere ei conatus
est, ut solitariam pro se uterque sectaretur vitam.
Et puella quidem verba ejus laudibus extulit, se-
gregari tamen ab eo prorsus noluit. Itaque Amoun
decem et octo annos cum ea vixit, seorsim cubans,
626 et quod secundum Deum est vite institutum
colens: muliercula vero amulatione illius, et ipsa
spe animoque erecta, iniquum esse existimavit,
sua causa tantum virum in obscuro latere : et
utrumque potius ab altero segregatum, pietatem
exercere debere censens, separari a viro petiit.
Atque ille relicta mulieri domo, ipse meridiam
versus ad lacum Maream, in solitudine, circum
Septim et Nitriæ montem, duas et viginti annos

(1) Hieronymus Athanasium librum *De virginitate* conscripsisse testatur.

monasticam est philosophatus, bis quotannis adire A et visere mulierem solitus. Multos et hic veluti dux habuit sectatores, et multa divina edidit opera. Multa dicta ejus memorantur, quæ ab Ægyptiis monachis, accurate talia et studiose inquirere, veterumque monachorum facinoribus, sive in scriptum sint relata, sive minus, delectari solitis, per temporum successionem percepta, hodie quoque feruntur, auditoribus perquam jucunda. Quorum ut gustum aliquem proponamus, hæc subjungere libet. Petebat magnus iste vir solitudinem quamdam cum discipulo suo Theodoro : cumque fossam quamdam undis scilicet repletam trajicere opus haberent, ne vestes alius attollentes, alter alterius nuditatem conspiceret, retrocedere paululum Theodorum jubet. Cum vero seipsum quoque nudum videre vereretur, divino momento in sublime sublatus, in ulteriorem pervenit ripam. Ut autem Theodorus quoque satis madens transgressus, ultra Lycum (sic enim incolæ fossam eam nominabant) venit, vestemque et pedes Amoun siccos vidit, precibus senem fatigans, causam ejus rei ut sibi diceret petiit. Ille tectum id, quidquid esset, taciturnique esse voluit. Ut vero magis magisque Theodorus contendit, nihil se de petitione ea remissurum professus, Amoun tandem pacto prius interposito, se vivo nemini id prolaturum, rem actam exponit. Quapropter is postea præstantioris cujusdam naturæ virum eum esse credidit. Porro quod etiam præcognitionis divinæ plenus fuerit, id quod nunc dicemus, satis indicabit. Puer quidam parentum injustorum a rabido cane morsus, in ea exspectatione, ut quamprimum moreretur, erat : cum autem ad Amoun eum adduxissent, ut eum curaret petebant ; ille, Non ego, inquit, sed vos, siquidem voletis, eum curabitis : si enim, quem surripuistis bovem, dominis suis restituere volueritis, statim malo omni puer liberabitur. Bos redditus est, et periculum omne confestim profugiens vacuum ærumnæ omnis puerum reliquit. **627** Cum autem aliquo post tempore Amoun decederet, animam ejus Antonius dicitur in cælum deduci vidisse, divinis virtutibus eam comitantibus, venerationeque et stipatione multa, atque etiam ineffabili quo laus hymnorum carmine prosequentibus. Et cum, qui tum cum Antonio erant, per consternationem in aerem suspiciente, et rei tantæ faciem admirante, causam ab eo requirerent, ille visum id haudquaquam occultum habuit. Et verba ejus re ipsa sunt confirmata. Postquam enim a Sceti multi venire, et tempus obitus Amoun indicavere, illud ipsum tempus esse cognoverunt, cum Antonius stupore correptus in cælos suspexit ; et utrumque sane merito beatum habendum dixerunt : Amoun quidem, quod sic e vita præsentis subductus esset, Antonium vero, quod eum Deus visione ea dignatus esset : cum quidem inter utriusque habitationis locum, magnum intervallum atque dierum aliquot intercederet iter. Atque hæc

πολλῶν καὶ θεσπεσιῶν ἔργων ἐγένετο· καὶ πολλὰ τῶν ἐκείνῳ ῥηθέντων ἀπομνημονεύεται· ἃ τοῖς κατ' Αἴγυπτον μοναχοῖς διὰ σπουδῆς ἔχουσιν ἀκριβοῦν τὰ τοιαῦτα. Καὶ ταῖς τῶν παλαιότερων ἀσκητῶν ἐργασίαις ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως ἐιωθόσι χαίρειν, ἐς δεῦρο φέρεται τῆ τοῦ χρόνου διαδοχῇ, ξενίζοντα τοὺς ἀκούοντας· ὧν γεύματος χάριν ταῦτα εἰρήσθω. Ἀπῆει ὁ μέγας οὗτος ἐπὶ τινα ἐρημον. Δεῖσαν δ' ἐκείνῳ διώρυγὰ τινα σὺν τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Θεοδώρῳ διαπερᾶν, ἵνα μὴ ἀναστέλλοντες τὰ ἱμάτια τὴν γύμνωσιν ἀλλήλων θεάσωνται, μικρὸν ὑπαναχωρεῖν Θεόδωρον ἔλεγεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἑαυτὸν γυμνὸν ἠελαβεῖτο θεάσασθαι, θεῖα ῥοπή μετάρσιος ἐπαρθεῖς, εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην ἐγένετο. Ὡς δὲ καὶ Θεόδωρος διάδροχος ἱκανῶς γεγώνως, εἰς τὸν πέραν τοῦ Λύκου ἦν (οὕτω γὰρ ἐγχαυροῖς ἡ διώρυξ ἀνόημαστο), καὶ τὴν ἐσθῆτα καὶ τοὺς πόδας Ἀμοῦν ἀδρόχους ἐώρα, ἐπέκειτο λιπαρῶν, καὶ τὴν αἰτίαν φράζειν τὸν προσδύτην ἤξιου. Ὁ δὲ κρύπτειν μὲν ἐπειρᾶτο καὶ ἐτι· ὡς δ' ἰσχυρῶς ἐπετίθετο μὴ ἀνήσειν ὁμολογῶν, ἐκείνος, σύνθημα δοὺς μὴ τιμὴ τὸ ἔργον ζῶντος Ἀμοῦν ἐξεπειν, ἐγνώριζε τὸ συμβῆναι· καὶ φύσει ὑπερτέρας εἶναι τοῦ λοιποῦ τὸν ἀνδρα φέτο. Ὅτι δὲ καὶ θείας προγνώσεως ἐμπλεως ἦν, δείξει τὸ ῥηθισόμενον. Παῖς ἀδίκων πατέρων κυνὶ λυσσῶντι δηχθεῖς, θανεῖν ἐσόσον οὕτω προσδόκιμος ἦν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς Ἀμοῦν ἤγαγον, τὴν ἱστίαν ἐλιπάrouν. Τὸν δὲ φάναι· Οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁμεῖς αὐτὸν, εἴγε βοῦλοσθεθεραπεύσετε. Εἰ γὰρ ἀποδοῦναι ὑμῖν τὸν βοῦν γένοιτο, παρ' ὧν συλᾶν ἐπλεσε δεσποτῶν, αὐτίκα βῆων ἔσται ὁ παῖς τῶν δεινῶν. Καὶ ὁ μὲν βοῦς ἀπεδίδετο· ὁ δὲ κίνδυνος αὐτίκα ἔδραπέτευεν ἐξάντη κακῶν τὸν παῖδα λιπῶν. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Ἀμοῦν ἐτελεύτα, λέγεται Ἀντωνίου ἀναγομένην τὴν ψυχὴν ἐκείνου εἰς οὐρανὸν θεωρεῖν, περικύκλιθαι θείων δυνάμεων ἐπομένων, καὶ παραπεμπόντων ἐκείνην αἰδοῦ καὶ δορυφορίᾳ πολλῇ, καὶ τιμῇ ἀρβήτῳ ὕμνων ψῆχῆ· τοῦ δὲ περὶ αὐτὸν ἐν ἐκπλήξει τὸν ἀέρα θεώμενον καὶ διὰ θαύματος ἔχοντα πρὸς τὴν ὄψιν τῶν παραδόξων, διαπυθᾶνεσθαι τὸν Ἀντωνίου τὴν αἰτίαν. Τὸν δὲ μὴ ἀποκρύψαι τὴν ὄψιν· καὶ τάσφαλλὲς εἶχεν ὁ λόγος· ἔπειτ' ἀπὸ Σκῆτικῶς πολλῶν ἐκεῖθεν ἠχόντων, καὶ τὸν χρόνον τῆς Ἀμοῦν τελευτῆς ἀνειπόντων· εἶναι δ' ἐκείνον, καθ' ὃν Ἀντωνίου ἐκπληρόμενος εἰς οὐρανοῦς ἔβλεπε· καὶ ἄμφω δὲ ἤξιου μακαρισμοῦ· τὸν μὲν οὕτω· τῶν παρόντων ἀπαλλαγέντα, Ἀντωνίου δ' ὅτι τοσαύτης ὀψέως ἤξιωτο ἐκ Θεοῦ· πολλοῦ διαστήματος ἡμερῶν ἔδου τῷ μέσῳ τόπῳ τῆς διατριβῆς ἑκατέρων ὄντος. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀντωνίου καὶ Ἀμοῦν ὧδε ἰστόρηται. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἀνὰ τὴν ἐκ τῆς Βιθυνίας Ὀλυμποῦ Εὐτυχιανὸς ἐκείνος τὰς διατριβὰς ποιούμενος· φιλοσοφῶν ἦν· θείας γὰρ χάριτος ἐκ τῆς ἀρετῆς μετασχῶν, ὡς καὶ θαυμάτων καὶ τεράτων πλείστων αὐτουργῶν γενέσθαι πολλῶν, νότους τῶν ἀνιάτων ἴστω. Δι' ἃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ σπουδῆ γέγενε φίλον ἐκείνον καὶ συνήθη ποιεῖν. Κατ' ἐκείνο δὲ καιρὸν τῶν τριῶν βασιλικῶν δορυφῶρων, ὑποψίαν σχῶν ὡς εἴη τυραννικᾶ φρονῶ, περὶ τοῦ τῶν Ὀλυμπων

κρυπτόμενος· καὶ ἐαλωκῶς, δεσμοτηρίῳ καθείρκετο. Ἐπεὶ δὲ πικραῖς βασάνοις ἀνὰ τὴν εἰρηκτὴν εἶχετο, οἱ γένοι προσηκόντες Εὐτυχιανῷ προσιδόντες ἰδέοντο προσβύειν ἐς βασιλέα ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ τινὰ δὲ ποιεῖν πρόνοιαν, ὥστε τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι, μὴ φθόση πρὸς τῆς πρεσβείας τῷ χαλεπῷ τῶν βασάνων διασφαρεῖς, καὶ πέμψας, τοὺς δεσμοφύλακας· ἰδέτο τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι αὐτόν. Ὡς δ' ἤττον ἦσαν πειθῆ- νιοι, αὐτὸς ἐπὶ τὸ δεσμοτήριον ἦκει. Αἱ δὲ τῆς φρουρᾶς πύλαι αὐτόματοι, τῶν κλειθρῶν διαβρά- γέντων τῆ τοῦ ἀνδρὸς παρουσίᾳ, θάττον ἀνεπετάν- νυντο. Καὶ αἱ ἐκ σιδήρου πέδαι καὶ τὰ κλοιὰ, ὀπο- λείποντα τὸν δεσμῶτην, διέβρει φοφοῦντα καὶ ἀπαν- ταχοῦ σκεδαννόμενα. Εἶτα πρὸς βασιλέα ἦκειν τῷ Βυζαντίῳ διατριβόντα τηνικαῦτα, καὶ λύσαι τῷ καταδίκῳ τὴν τιμωρίαν εὐθύς. Δυσχερὲς γὰρ οὐκοῦν ἦν Κωνσταντίνῳ ὃ τι ἀν ἐκείνος αἰτοίη. Σφόδρα γὰρ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἔρωτι ἐνετεχνῶς ἦν, καὶ διὰ μεγάλης ἐποιεῖτο τιμῆς. Λόγος δ' ἔχει ἐς ὕστερον Εὐτυχιανὸν τὰ Ναυάτου φρονῆσαι, καὶ τῆς ἐνοουσης χάριτος ἀμοιρῆσαι. Ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐκ μέρους περὶ τῆς πολιτείας εἰρήσθω τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φιλοσοφούντων· ὧ δὲ μέλοι· τὰ τοιαῦτα διερευνᾶ- σθαι, πολλαῖς ἐντύχοι τῶν βιβλίων, πλείστους τῶν τηνικᾶδε καὶ καθεξῆς ἀκριβεῖς βίαι· διαλαμπάντων ἱστορουσῶν· μάλιστα δ' ἡ Λαύσιμ πραιποσίτην ἐγρά- φη. Πολλὴν δὲ καὶ Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ἀγαθὴν ἱστορίαν περὶ τούτων ἡμῖν καταλείπει, *Λειμῶνα* καὶ *Νέον παράδεισον* τὴν συγγραφὴν ὀνο- μάσας.

Fama autem fert, Eutychianum postea ad Novati hæresim descivisse, et ea quæ ei inerat gra- tia excidisse (2). Et hæc quidem, aliqua ex parte, nobis de monachorum instituto et philosophia sint dicta. Qui autem talia scrutari velit, multos inveniet libros, in quibus plurimi, qui ea ætate atque deinceps integritate vitæ enituerent, commemorantur, potissimum vero, quæ de iis Lausus præposi- tus conscripsit. Multam quoque et utilem de eis historiam Sophronius Hierosolymitanus nobis reli- quit, *Prati* et *Novi paradisi* titulo, scripto ei indito.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ τῶν ἀγίων καὶ θαυματουργῶν Σπυρίδωνος, Νικολάου καὶ Παρθενίου.

Ἐπεὶ δὲ καὶ Σπυρίδωνος καὶ Νικολάου μνητὴν ποιήσασθαι ὑπεσχόμεθα, ἐναυθὰ δεῖν οἶμαι ἀποτίσαι τὴν ὀφειλὴν. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ὁμολογητῶν τε καὶ ἱεραρχῶν μυρία καὶ παράδοξα καὶ παθόντων καὶ εἰργασμένων διέλαβον ἀνωθεν· καὶ ὡς πολλοὶ τούτων τῆ ἐνοουση βῶμη τῆς χάριτος καὶ νεκροῦς ἀναβιώσαι παρεσκευάσαντο. Τῷ γε μὴν θεῷ Σπυ- ρίδωνι τοσαύτη τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις προσέ- πτη, ὡς ἀρκεῖν τὴν εἰσέτι φήμην περὶ αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν περιστάξω. Ἄγροικος δ' ὢν, καὶ γυναικί συ- ζῶν, καὶ παίδων πατήρ γεγονώς, οὐ πρὸς τοῦτο χείρων τινὸς ἐφάνη περὶ τὰ θεῖα. Τοσαύτη δ' ἦν ὀσιότης αὐτοῦ, ὡς καὶ ποιμένα γενέσθαι· Τριμμου- θοῦς δ' ἦν ὁ κληρὸς αὐτῷ· ἢ μία τῶν ἐν Κύπρῳ τῆ

quidem de Antonio et Amoun, memoriz sunt pro- dita. Eodem vero tempore, et in Olympo Bithy- niz Eutychianus ille versatus, monasticæ philoso- phiæ operam navavit. Tantopere siquidem per virtutem divinæ gratiæ particeps est factus, ut (1) miracula et prodigia plurima ediderit, morbosque incurabiles sanaverit. Quapropter Constantinus quoque imperator magno studio amicitiam consue- tudinemque ejus ambivit. Accredit tum, ut ex im- peratoris satellitio quidam, tyrannidis affectat⁹ suspectus, et circa Olympum occultatus, captusque in vincula sit conjectus. Et cum perquam acerbe in carcere cruciaretur, propinqui et cognati ejus Eutychianum convenientes, ut legationem preca- tionemque pro eo apud imperatorem susciperet, atque aliquo modo provideret, ut interea vinculis liberaretur, ne scilicet ante legationem obitum acerbitate tormentorum interfirret, rogarunt. Atque ille ad carceris custodes, ut hominem vinculis levarent, oratum misit. Ut vero illi petitioni ejus non acquievit, ipsemet ad carcerem venit. Et ecce custodiæ portæ sua sponte claustris fractis, ad viri præsentiam statim patuere, et compedes ferreæ, numellæ vinculaque cervicis vinctum re- linquentia, cum strepitu delapsa sunt, et huc atque illuc dispersa. Deinde ad imperatorem, qui tum Byzantii erat, profectus, illico reum condemnatum supplicio liberavit. 628 Nihil enim Constantino difficile aut molestum fuit, quod vir ille peteret,

quem vehementer amabat, et magno in honore habebat. Fama autem fert, Eutychianum postea ad Novati hæresim descivisse, et ea quæ ei inerat gra- tia excidisse (2). Et hæc quidem, aliqua ex parte, nobis de monachorum instituto et philosophia sint dicta. Qui autem talia scrutari velit, multos inveniet libros, in quibus plurimi, qui ea ætate atque deinceps integritate vitæ enituerent, commemorantur, potissimum vero, quæ de iis Lausus præposi- tus conscripsit. Multam quoque et utilem de eis historiam Sophronius Hierosolymitanus nobis reli- quit, *Prati* et *Novi paradisi* titulo, scripto ei indito.

CAPUT XLII.

De sanctis magnorum miraculorum editoribus, Spy- ridone, Nicolao et Parthenio.

Quandoquidem vero et Spyridonis et Nicolai mentionem me facturum esse recepi, hoc loco fidem mihi liberandam esse duxi. De aliis namque confessoribus et hierarchis, qui innumerabilia et mirifica passi sunt et fecerunt, et quorum multi, quæ in eis fuit, gratiæ robore mortuos quoque excitarunt, supra exposuimus. Ipsi quidem divo Spyridoni tanta divini Spiritus incessit gratia, ut quæ de eo celebratur fama hoc quoque tempore, virtutem ejus astruere possit. Rusticus enim cum esset, conjugemque in matrimonio, et liberos ex ea susceptos haberet, non propterea in rebus divinis deterior aliquo fuit. Tanta namque in sancti- tate erat, ut et a pastoralis vita non abhorreret (3)

(1) Socrat. lib. 1, cap. 13.

(2) Αἰρεσιν δὲ τῆς Ναυατιανῶν πρεσβεύων θείας χάριτος μετέτεχε, etc. Sozom. lib. 1, cap. 14. Hoc est, *Novatianorum hæresis cum esset, gratiæ di- vine particeps fuit*. Hæc verba apud Sozom. in

principio narrationis de Eutychiano posita sunt. Nicephorus autem in toto hoc opere Novatianis est inimicior.

(3) Spyridonem istum, cum episcopus esset, oves pascere non puduisse, per summam humilitatem

(Trimmythus autem, quæ una in Cypro insula urbium est, sorte ei obvenerat), a fastu tam alienus, ut eodem in loco et oves pabulo, et homines doctrina atque vitæ exemplo pasceret optime. Cum autem multa sint, quæ de eo liber in ipsius vitam compositus recenset, ne socordix sustineam crimen, neve rursus extra propositum longius digredi videar, duorum aut trium egregiorum ejus factorum meminero. Fures aliquando noctu irruisse dicuntur in sancti viri ovile, insidias gregi ejus tendentes, et clam oves aliquot rapere conantes. **629** Et cum nemo eis compedes injiceret, repente divinitus vinciti sunt, aurora illucescente, magnus ille vir adest, manus eorum post terga redactas invenit, subridet : vincula illa, quæ sub oculos non caderent, solvit : docens eos admonet, licuisse illis si quid petissent, accipere : neque opus fuisse, cur noctu se ærumnose fatigarent : mores eorum ad meliorem vitam, ut justo quæstu vitam tolerarent, transformat : et postremo ærumnæ eorum misertus : Abite, inquit, et arietem hunc accipite, ne noctem hanc frustra pervigilasse videamini ; reprehensionemque mihi, propter toleratos domi meæ labores, veluti qui vacui abieritis, impingatis. Unum hoc est quod a Spyridone non sine admiratione facete est factum. Nec illud quidem non admiratione dignum. Erat beato illi filia Irene, germana tanti patris filia. Apud hanc ex notis quidam magni pretii gestamen atque ornamentum deposuit. Illa ut rem certam tutamque sequeretur, domi quiddam id erat defossum, terræ servandum credidit : nec ita multo post, nullo ejus rei indicio post se relicto, e vita migravit. Venit brevi qui id deposuerat, et nunc incusando, nunc orando, molestus erat Spyridoni. Ut vero gestamine tali diu multamque domi quæsito, id non invenit, suam ipsius senex putavit esse calamitatem, hospitis, qui tantopere lugeret, capillum conscideret, ac sese prorsus conficeret, jacturam. Itaque, Agedum (inquit) ad filix sepulcrum eamus, eamque interrogemus. Ubi eo ventum, nominatim filiam vocans Spyridon interrogat, quoniam loco gestamen deposuerit? Ibi illa subito apparens, beato illi rem omnem exacte exponit, et rursus sepulcrum subit. Spyridon porro ornamentum, quo illa loco indicaverat, inventum, homini reddidit eumque dimittit. Alteri quoque indigenti homini, et inopia magna circumvento, serpentem ad sepem et maceriam sese volentem, in aurum convertit, eumque illi dedit, ut eo mutua pecuniam sumens uteretur, pecuniamque suam solaretur. Cæterum, cum se ille inopia depulsa aliquantum locupletasset, Spyridon serpentem ita ut lum erat, ad locum suum circa sepem reposuit. Qui viri sancti preccatione, pristina recepta natura, rursus reptans, ac sese circumvolvens latebras

et simplicitatem, Suid. scribit. Quod in veterum episcoporum paupertate non adeo mirum fuit. Eisdem Deus ante tempus, promissam mortuorum

νήσιω πόλειων ἐτύγγυεν οὖσα · ἐπὶ τόπον δ' ἄτυρος ἦν, ὡς ἐν ταυτῷ καὶ πρόβατα βόσκειν, καὶ ἀνθρώπων εἶναι ποιμένα ἀγαθόν τε καὶ ἀριστόν. Ἐγὼ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν περὶ αὐτόν, ἃ ἡ κατ' αὐτόν διεξείσαι βίβλος, ἵνα μὴ βραθυμίας ὑπόσχω γραφὴν, καὶ πάλιν ἵνα μὴ ἐξῶ τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι, δύο ἢ τριῶν τῶν ἐκείνου μνησθήσομαι. Κλέπτης ποτέ φασι νύκτωρ εἰσπήρησαντας τῆ τῶν προβάτων τοῦ ὁσίου ἐπαύλει, ἐπιβουλεύειν τῆ κοίμῃ, καὶ ὑφαίρεισθαι τῶν προβάτων λάθρα ἐποιοῦν σπουδῆν. Καὶ μὴ τινας πέδῃν ἐπιβήλωντος, ἐξαπίνης θεοῦ δέσμωται ἦσαν. Ἄμα δὲ ἔφ τὸν μέγαν παραγενόμενον, καὶ τὰς χεῖρας ὄπισθεν διηγκωνισμένους εὐρόντα, μειδιῶντα τῶν ἀοράτων ἐπιλύειν δεσμῶν · καὶ νοουθετοῦντα παραινέειν, Ἐνὸν εἶναι λαθεῖν αἰτήσαντος, οὕτω ταλαιπωρεῖν νοκτὸς εἴλεσθε. Καὶ μεθ' ἤρμαζε τὸ ἦθος πρὸς τὸν ἀμείνω βίον, δικαίων ἐκπόρων τὴ ζῆν πορίζεσθαι. Ἄπιτε δ', ἔφη, τῆς ταλαιπωρίας οἰκτεῖρας, τότε τὸν κριὸν εἰληφότες, ἵνα μὴ ἐπικηνῆς ἡγρυπνηκότες φανείητε, μέμψιν τέ μοι τῶν ἐπὶ τῆ αὐτῆ πόνων πρόστρήψητε, ὡς ἀπηλλασγμένοι κενοί. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἀστεῖον σὺν θαύματι τῶν Σπυριδῶνι πεπραγμένον · οὐχ ἦττον δὲ κάκεινο θαύματος ὄξιον. Εἰρήνην θυγάτηρ τῆ μακαρίῳ προσῆν, παῖς ὄντως τοῦ τοσοῦτου πατρός. Ταύτη τῶν τις γνωρίμων πολυτελὲς παρέθετο κόσμιον. Ἢ δὲ τὰσφαλὲς προμηθουμένη, οἴκοι κατορῶξασα τὸ σκεῦος, φυλάττειν παρεδίδου τῆ γῆ. Καὶ ἡ μὲν μετὰ βραχὺ, μηδὲν εἰποῦσα, τὸν βίον ἀπέλιπε. Ἦκει μετ' ἄλιγον ὁ παραθέμενος · καὶ πῆ μὲν ἐγκαλῶν, πῆ δὲ καὶ δεόμενος, δι' ὄχλου ἦν τῷ Σπυριδῶνι · ὡς δὲ πολλὰ ζήτησας ἀνὰ τὴν οἰκίαν, ἤκιστα εὕρισκε, συμφορὰν ἐποικεῖτο ὁ γέροντ οἰκίαν τὴν τοῦ ξένου ζήτημῖαν, ὀδυρομένης τὸν ἀνὴρα τὸν τριῶν καὶ ἀντικρὺς θανατώσαντος. Ἄλλ' ἄγε δὴ, ἔφη, ἐρώμεθα τὴν κόρην παρὰ τὸν τάφον ἰόντες. Ἐπεὶ δ' ἐπέστησαν, ἠρώτα Σπυριδῶν ὄνομαστί τὴν παῖδα καλῶν, ὅπου δὴ κατακρύψει τὸ κόσμιον. Τὴν δὴ ἐξαπίνης φανείσαν, ἄπαν πρὸς λεπτόν τῷ μακαρίῳ εἶπειν, καὶ αὐθις καταδύναται τὸν τάφον. Σπυριδῶνα δ' εὐρόντα ἡ ἐσθίμανεν, ἐπιδοῦναι τὰν ἰωρῶν τὸ σκεῦος, καὶ ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ ἄλλῳ δὲ πένητι ἐν ἀπορίᾳ κῆθ εστῶτι πολλῆ, ἔφιν περὶ τὸ θριγγίον ἐλισσόμενον, εἰς χρυσὸν μεταπήγνυσι. Καὶ δίδωσι χρῆσθαι, καὶ ἐπ' ἐκεῖνον δανεῖζεσθαι, καὶ παραμυθησῆαι τὴν ἔνδειαν · ὅν ἐντεῦθεν ἀναρβῶσθέντα καὶ τὴν ἔνδειαν ἀποτριφόμενον, πάλιν τὸν ἔφιν ὡς εἶχε σχήματος, παρὰ τὸν τόπον τοῦ θριγγίου ἐτίθει. Εὐχῆ δὲ τοῦ ὁσίου τὴν προτέρην φύσιν μεταλλαζόμενον, αὐθις ἔρποντά τε καὶ σπουδῆ περιελισσόμενον, τὸν οἰκίον χηραμὸν ὑποδύναται. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν ἐκείνου προσήκον εἰρήσθαι νομίζω. Ἔθος τῷ μακαρίῳ ἐκ τῶν γινόμενων αὐτῷ σπερμάτων τε καὶ καρπῶν πιπιρόσκοντι, τὰ μὲν πτωχοῖς χορηγεῖν, ἄλλα δὲ προῖκα δανεῖζειν. Διδούς μέντοι ἡ καὶ λαμβάνων, οὐ διὰ χειρῶν ἠτύργει τὴν πράξιν · τὸ δ' ἐνὸν αὐτῷ τα-

resurrectionem, per filiam ejus redivivam, exhibuit. (Soerat. lib. 1, cap. 12.)

μειον ὑποδεικνύς, λαμβάνειν· καὶ αὐθις τὸ δάνειον κατατίθεσθαι τῷ προϊόντι ἐνεκαλεῦτο. Καὶ δὴ τις δανεισάμενος, ἤκεν ἀποτίων τὴν ὀφειλὴν. Ὡς δ' ἔθο. ἦν ἐπιτραπεῖς τῷ ταμείῳ ἀποδοῦναι αὐθις τὸ χρέος, παρατιθέμενος, ὑφηρεῖτο μᾶλλον· οὐ μόνον γὰρ τὸ χρέος ἀπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ προσαφείλετο· καὶ ἀπῆει δῆθεν λαθῶν, ὡς τὸ ὄφλημα καταθέμενος. Ἄλλ' οὐκ ἦν λαθεῖν· χρόνῳ γὰρ ὑστερον προσῶν αὐθις, δανειζέσθαι ἤθελεν. Ἐδὲ τὸ εἰωθὸς ἔπραττε· καὶ πέμπων παρὰ τὴν θίβην τὸν ἄνδρα, παραμετρῶν ὅσον ἦν βουλομένῳ ἐπέτρεπεν. Ὡς δ' ἤκιστα εὐρσκεν, ἀνήγγειλε τῷ πατρὶ. Καὶ δὲ, θαυμαστὸν, εἰπὼν εἰ σοὶ μόνῳ κενὸν τὸ τιμῆον ὄραται. Σκοπεῖν οὖν προσήκει, μὴ οὐ πρὶν καταθέμενος, νῦν λαμβάνειν πατέρα. Ἰσθι γὰρ ὡς εἰ μὴ τι βραδουργίας ἐστίν, οὐκ ἀστοχῆσαι τοῦ προκειμένου. Ἦθι τοίνυν πάλιν τεθαβῆκώς ὡς εὐρήσεις. Καὶ φωραθεὶς, συγγνώμην προσῶν ἤπει τὸ ἀμαρτήματος. Παρακλήσιον δέ τι καὶ ἄλλῳ πριζμένῳ τοῦ μακαρίου συνέθη. Ἐκατὸν μὲν γὰρ ἦσαν ἂ ἐλωετο· ὃ δὲ καὶ μίαν τῶν αἰγῶν παρεμέτρει· ἦν βία ἔλικων, ἤκιστα ἐπομίνην εἶχεν. Ἀντιβαίνουσα δ' οἶον, βληχθὴ τὴν ἀδικίαν ἐστηλίτευσ τοῦ ἀνδρός. Ἐπει δὲ πάντα πράττων καὶ ἐπωμάδιον ἔφερον, ἐκείνη λάξ καὶ τοῖς κέρασι τὸν τένοντα σφοδρότερον παλῶσα, διωλίσθαι, καὶ ἐπὶ τὴν μάνδραν ἀνέτρεχεν· ὃ τὴν Σπυριδῶνα διαγνώσας, ἐπ' ἀκριβὲς μετρεῖν ἔπειθε. Τὴν δ' εὐθὺς ὁμολογοῦντα, συγγνώμην παρεῖχε· καὶ κελεύσαντος, πρόθυμος ἢ αἰξὶ καὶ αὐτῆματος εἶπετο· ἔστι δ' ὅπου καὶ τῆ σπουδῆ πρὸς ἡγήτο. Καλὰ μὲν δὴ ἐστὶ ταῦτα· τὸ δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ τάξιν ἐμβριθεὶς, καὶ ἀκέραιον περὶ τὴν θέλειαν πράξασιν, πῶς σιωπήσομαι; Συνόδου γὰρ ποτε γενομένης, ἕνα εἶναι καὶ Τριφυλλίων ἐκείνον τὸν Λεδρῶν ἐπίσκοπον, λόγου τε ἀρκούντως πεπειραμένον, καὶ διὰ νόμων ἀσκησιν, πλείστον ἐν τῇ Βηρυτῶν διατρίψαντα πῶς. Τοῦτον δ' ἐπιτροπῆ τῶν ἐπισκόπων τὸ πλήθος διδάσκοντα, Σπυριδῶνος παρόντος, δεῖσαν εἶπεν, ῥῆσιν ἦν ὁ Χριστὸς τῷ παραλυτικῷ ἀπεφθέγγετο, τὸ, Ἄρν σου τὸ κράδβατον, καὶ περιπάτει, σκίμποδι ἀντὶ κράδβατου ἐχρήσατο. Ἐφ' ᾧ χλιπεῶς ἐνεγκόντα Σπυριδῶνα, Οὐ σὺ γε, ἔφη, ἀμείνων εἰ τοῦ κράδβατον εἰρηκότος, ὅτι γε δι' αἰδοῦς ποιῆ ταῖς ἐκείνου λέξεσι διατρέπειν; Ταῦτα δὲ λέγων, τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου ὄνιστατο πάντων ὀρώντων, τὸν τύπον καὶ τὴν ὄφρυν τῶν ὀφρυομένων ἐν λόγοις πειρώμενος καταστέλλειν. Ἰκανῶς γὰρ εἶγε τοιαῦτα ποιεῖν, κἂν ἀπλοῦς ἦν ἐσάγαν. Αἰδέσιμος γὰρ ἦν, καὶ ἐπὶ μέγα ἐδέξης τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων ἐτύχαε, προσήκων τε τὴν ἡλικίαν, καὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης ἀκτιβήλῳ καὶ κοσμίῳ ἐνσεμνυόμενος. Ἐγὼ δὲ, οἷος ἦν καὶ περὶ φίλους δεξιὸς, διηγῆσομαι. Ἦ μεγάλη μὲν οὖν τῆς Τεσσαρακοστῆς νηστεία ἦν· ἤκε δὲ τις ἐκ μακρᾶς ἐδοκιορίας τῶν φλιων, καὶ ταῦτ' ἐν αἰξὶ ἐκείνῳ εἰσθε νηστεύειν τῶν ἡμερῶν. Ἄσπιτος γὰρ εἰς ῥητάς τινὰς διαμένων

A suus intravit. Verum enimvero illud quoque factum ejus ut memorem, convenire mihi visum est. **630** Mos beato illi erat, semina et fructus qui ei provenissent, vendenti, partim pauperibus largiti, partim sine fœnore utendos dare. Sive igitur daret, seu acciperet quidquam, non id per manus ejus gerebatur : sed quæ ei erat repositoria cella, ad se venientibus comonstrata, vel accipere eos, vel usui acceptum reponere jubebat. Quidam sane qui mutuum ab eo acceperat, ut debitum redderet, ad eum venit : cum autem is more solito, cellæ rursus inferre quod acceperat, jussus esset, reponens id, sustulit potius. Non enim tantum debitum reddidit, sed et postea secum abstulit, et discessit occulte, quasi mutuum dissolvisset. Sed enim celare factum non potuit. Aliquanto namque tempore post rursus illum, mutuum accipere volens, convenit. Et ille ex consuetudine sua hominem ad loculos granarios mittens, metiri quantum vellet, jussit. Ut autem is nihil ibi frumenti invenit, id patri significavit. Ibi ille : Mirum profecto, inquit, si uni tibi cella vacua videtur. Quapropter considerare convenit, an cum prius nihil reposueris, recipere nunc quidquam conere. Sciens enim esto, nisi fallaciæ quidquam subsit, voti te compotem fore. Vade ergo denuo cum certa, te iaventurum esse, fiducia. Atque ita ille demum deprehensus, veniam fraudis petivit. Tale quiddam alii quoque, qui oves a viro sancto mercabatur, evenit. Centum erant, quas emerat. At ille capram unam insuper annumeraverat : quæ cum ab illo vi traheretur, ipsa minime sequebatur : quodammodo enim resistens, balatu hominis iniquitatem traducebat. Et ille cum nihil non ageret, in homines tandem eam sustulit : capella autem et calcibus et cornibus cervicem ejus acrius potens, delapsa est, et in stabulum suum recurrit. Quod ubi Spyridon cognovit, illi ut rite metiretur et numeraret, suavit. Atque ubi ille factum statim confessus est, hic noxam remisit, capramque sequi illum jussit : quod alacriter sane illa faciens, sua sponte emptorem et secuta, interdum etiam eundem properans præcessit. Pulchra quidem sunt hæc. Constantiam vero ejus viri, ecclesiastico ritu servando, simplicitatemque divinis traditionibus colendis, quomodo silentio præteream? Conventus aliquando agebatur, in quo Triphyllius ille quoque erat, Ledrensis episcopus, litterarum artibus probe eruditus, et legibus discendis dum Beryti versatus (1). **631** Hic episcoporum jussu populum docens, Spyridone presente, cum dicitur quoddam referre deberet, quo Christus ad paralyticum est usus, illud scilicet, *Tolle grabatum tuum, et ambula* : pro grabato, *lectum* dixit. Quod moleste ferens Spyridon, Non tu quidem, inquit, præstantior es eo qui *grabatum* dixit : qui

¹ Marc. II, 9.

(1) Beryti olim præclara docendarum legum schola fuit.

mum vero Valerianum, posteaquam, sicuti reliqui imperatores Romani, persecutionem adversus Christianos excitasset, ab ipsis Persis victum, in discrimen divinæ vindictæ incidisse, et apud eos captivum misere vitam finisse. Sed enim sibi ipsi, propter fidem in Christum, Deum opitulatorem fuisse, omnemque inde Romani imperii ditionem ab ipso usque occidentali Oceano, cum bona Orientalis parte, in potestatem suam pervenisse: multa a se bella confecta, et de gravibus tyrannis divino nutu tropæa esse statuta. Ad quas res nihil sibi opus fuisse vel hostiarum mactatione, vel vatium hariolorumque prædicatione: sed ad victoriam omnem satis fuisse solam crucis, quæ copiis suis præerit, armaturam, et orationem præterea sanguinis prorsus expertem. Ad finem porro epistolæ hæc etiam verba assert: Hoc hominum genere, Christianorum dico (de his enim mihi est sermo omnis), quomodo me elatum iri lætitia putes, si audiam, Persarum quoque res florentissimas, pro eo atque cupio, plurimum exornari? ut res simul et tibi pulcherrime, et illis itidem optime, atque ita utrisque ex æquo feliciter eant. Sic namque universitatis hujus Deum clementem habiturus esses et benignum. Hos igitur, quando ea amplitudine es, tibi commendo. Hos ipsos, quoniam pietate quoque præclarus es, tibi humanitate et benevolentia complectere, a te ipso simul, et a nobis, per fidem, immensam initurus gratiam. Tanta divino huic viro de omnibus qui ubivis locorum in cognitionem Christi venissent, inerat sollicitudo. Quapropter talis cum fuerit, abunde quoque divinæ cura fretus, Europa, Libya et plurimis Asiæ provinciis ditioni suæ subjectis, subditis suis, qui perlibenter ei paruere, benevolis usus est. Jam vero et ex Barbaris plurimi, partim sua sponte, partim bello subacti, non gravate eum coluere. Ubique denique tropæa excitata, victoriam imperatorem eum promulgarunt.

619 CAPUT XXXIX.

De vita monastica, unde ea initium sumpsit, quid ea proficiatur, et quos habuerit auctores.

Atque ipse quidem ejusemodi actionibus suis ellictum religionem nostram auctam honestatamque voluit. Sed et ipsa per se ipsam in magna fuit gloria, per eos qui tum ad virtutem aspirabant, homines. Multi enim adhuc ex confessoribus superstitēs erant, in ecclesiis enitentes. Quin etiam celebrem eam reddidere, fidemque ampliore gloria auxera, morum splendore, qui eo tempore monasticam solitariamque consuebantur vitam. Nam veluti arcana et divina quædam res, cœlitus ad homines delapsa est hæc philosophia: quippe quæ et disciplinarum artes, et disputationum pugas, ut quæ supervacaneæ sint, otiumque quod in studiis melioribus poni queat, sibi vindicent, impedimentoque adeo ad puritatem vitæ sint, prorsus negligat: solaque nativa utens virtute, ea quæ ad illam perficiendam, et ad vitia tollenda faciunt, doceat et excolat: quæ vero inter hæc habentur media, eorum nullam ducat rationem, prorsus autem circa res versetur honestas: atque eos qui a vitiis longe

A Ῥωμαίων οἰκουμένην ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι ἐπίκει-
 ἐκ τοῦ κατὰ δύσιν ἠργυμένῳ Ὀκεανοῦ, καὶ τὸ πολὺ
 τῆς ἔω λαβόντι. Πολλοὺς δὲ πολέμους καὶ τυράννους
 βαρεῖς τῇ ἐκείθεν τροπωσαμένῳ βροτῇ, μὴ τινων
 δεηθῆναι σφαγῶν ἢ μαντειῶν, ἀλλ' εἰς νίκην ἀπο-
 χρῆσαι μόνον τὸ σταυρικὸν ὄπλον τοῦ στρατοῦ
 προηγούμενον· καὶ πρὸς ταῦτα εὐχὴν αἱμάτων
 ἀπηλλαγμένην. Κατὰ λέξιν δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τῷ
 τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἐπιλέγει· Ἐτούτου τοῦ κατα-
 λόγου τῶν ἀνθρώπων, λέγω δὴ τῶν Χριστιανῶν,
 ὑπὲρ γὰρ τούτων ὁ πᾶς μοι λόγος, πῶς οἶμαι με
 ἤβασθαι ἀκούοντα, ἔταν καὶ τῆς Περσίδος τὰ κρά-
 τίστα ἐπὶ πλείστον ὡς περ ἔστι μοι βουλομένῳ
 κοσμεῖται; Σοὶ τε οὖν ὡς ἐτι κάλλιπτα, ἐκεῖνους τε
 ὡσαύτως ὑπάρχει τὰ κράτιστα· ὃ ἔστι σοὶ κάκει-
 νοις. Οὕτω γὰρ ἔξεις τὸν τῶν ὄλων θεὸν πρῶτον καὶ
 εὐμενῆ. Τούτους τοιγαροῦν, ἐπειδὴ τοσοῦτος εἶ,
 σοὶ παρατιθεμαι. Τοῦς αὐτοῦς δὲ τούτους, ἐτι καὶ
 εὐσεβείᾳ ἐπίσημος εἶ, ἐγχειρίζω. Τούτους ἀγάπα
 ἀρμολίως τῇ σαυτοῦ φιλανθρωπίᾳ· σαυτῷ τε γὰρ
 καὶ ἡμῖν ἀπερίγραπτον δῶσεις διὰ τῆς πίστεως
 χάριν. Ὁ τοσαύτη τις ἦν τῷ θεῷ τούτῳ ἀνδρὶ
 φροντῆς τῶν ἀπανταχοῦ Χριστῶν ἐγνωκότων. Διὰ
 τοὶ καὶ τοιοῦτος· τῆς θελας κηδεμονίας ἀπολαύσας
 ἀρκοῦντως, Εὐρώπην μὲν καὶ Λιβύην καὶ τὰ πλείστα
 τῆς Ἀσίας συσχῶν, εὐνοῦς εἶχε τοὺς ὑπ' αὐτὸν
 μεθ' ἡδονῆς πειθομένους· ἡδὴ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων
 οἱ πλείστοι, οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ μάχη, ἔτοιμοι
 θεραπεύειν ἦσαν. Καὶ πανταχοῦ τρόπαια ἐστηκότα
 νικηφόρον τὸν βασιλεῖα ἐκέρυττον.

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΘ'.

C Περὶ τῆς μοναχικῆς πολιτείας, πόθεν ἤρξατο,
 καὶ τί ἐπαγγέλλεται, καὶ τίνας ἔσχη ἀρχηγούς.

Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα πράττων, περιμανῶς εἶχε τὴν
 θρησκείαν γεραιρεῖν· αὐτὴ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν μὲν
 εὐκλεῆς ἦν, διὰ τῶν τηλικάδε τὴν ἀρετὴν μειόν-
 των. Πολλοὶ γὰρ εἰσέτι τῶν ὁμολογητῶν περιήσαν
 τῷ βίῳ. ταῖς ἐκκλησίαις ἐμπρέποντες. Οὐ μὲν δὲ
 ἀλλὰ καὶ ἐπίσημον ἐποίησαν αὐτὸν, καὶ τὴν πίστιν
 δὲ τῇ τοῦ βίου λαμπρότητι ἐπὶ μέγα δόξης ἐτίμων,
 καὶ οἱ τηλικάδε τὴν μοναχικὴν μετερχόμενοι βιοτήν.
 Ἐξ γὰρ τι θεῖον καὶ ἀπόρρητον χρῆμα ἀνωθεν ἐ-
 ἀνθρώπου; ἡ τοιαύτη κατιούσα φιλοσοφία, ὡς ἐπί-
 πιν μὲν τῆς ἐν μαθήμασι τέχνης καὶ τῆς ἐν διαλό-
 γοις λέσχης παντάπασιν ἀμελεῖ, ἅτε δὴ ταύτην
 περιεργον οὔσαν, καὶ τὴν περὶ τὰ κρείττω σχολὴν
 ὑφαίρουσαν, ἐμποδῶν τε γινομένην πρὸς τὴν τῆς
 κισαρτότητος βιοτήν· μόνῃ δὲ χρωμένη τῇ ἐκ φύσεως
 ἀρετῇ, τὰ πρὸς αὐτὴν συντελεῖ, καὶ τὴν κακίαν ὄσα
 μετοῖ ἐκπαιδεύει· τὰ δὲ μέσα τούτων ἐν οὐδενὶ
 τίθεται· διόλου δὲ σύνεστι τοῖς καλοῖς· τὸν γε μὴν
 πόρρω κακία; ὄντα, ἤμισα δ' ἀντιποιοῦμενον ἀρε-
 τῆς, μοχθηρὸν τινα νομίζει καὶ φαῦλον. Οὐ γὰρ

ἐπιδειξιν ἐθέλει ποιεῖν ἀρετῆς, ἀλλὰ πράττειν μάλα αὐτῆν, ἐν οὐδενὶ τὴν παρ' ἀνθρώποις τιθεμένη δόξαν· γενναίως δ' ἔχουσα πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, τὰς τῆς φύσεως ἀνάγκας ἐν δευτέρῳ ποιεῖται, παρὰ φύλλον ἡγουμένη, καὶ ὅσα δὴ ἀσθένειαι σώματος. Νῦν δὲ θεῖω δυναμωθείσα, πρὸς τὸν ἀκήρατον ἐκείνον Νοῦν αἰωρεῖται, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τοῦτον φανταζομένη· ὑπερφυῶς, σέβουσα, καὶ διηγηχέειν ἰλευμένη τοῦτον εὐχαίς. Τῷ δὲ καθαρῷ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν καλῶν πράξεων ταῖς ἐνεργείαις εἰς τὸ εὐ τῆς θρησκείας ἡγμένη, τῶν μὲν ἐξώθεν καθαρῶν, καὶ ὅσα δὴ τοιαῦτα περιβρῶντήρια, διαπτύει. Ἐν γὰρ ἐκείνῳ γίγνεται, ἡ ἀμαρτία λογίζεται. Οὕτω δὲ κρείττων γενομένη τῶν ἐξώθεν, καὶ ὡς οἶον εἰπεῖν αὐτοκρατοροῦσα, οὐθ' ὑπὸ τῆς ἀταξίας τοῦ βίου καὶ τῆς ἀνάγκης, τῆς προαιρέσεως τοῦ δέοντος ἐκτροπήν πίσχει, οὐτ' ἀνιάται ὑβριζομένη· ἀλλ' οὐδὲ πάσχουσα, τὴν ἀμυναν μελετᾷ. Νόσος δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἢ ἐνδεία ἐκπιέζουσα, οὐ καταπίπτειν ποιεῖ, χαίρειν δ' ἐπὶ τούτοις μᾶλλον, τὸ γενναῖον ἐπιδειξιμένη καὶ πρῶτον· καὶ παντὶ τῷ βίῳ τῶν ἐλαττόνων δεῖσθαι σπουδίζει, καὶ ὡς ἐνὸν γε ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐγγὺς γενέσθαι πειράται Θεοῦ. Ἰάροδον δὲ καὶ τὴν παρούσαν ἡγουμένη ζῶν, οὐτ' ἀσχολίαις πραγμαμάτων ἀλίσκεται, οὕτε πρόνοιαν τῶν παρόντων ἔχει· τὸ εὐζῶνον δὲ καὶ ἀπείριτον ἐκαινοῦσα, πρὸς τὴν ἐκείθεν βίβει μακαριότητα, καὶ πρὸς τὴν εὐδαίμονα λήξιν καταδοκεῖ· πᾶσαν δὲ περὶ τὸ θεῖον εἰσοικισαμένη εὐλάβειαν, τὸ τῶν λόγων ἀισχρὸν ὡς ἀηδὲς ἀποσεύεται· ὧν γὰρ τὴν πρᾶξιν τῆς ἰδίας ἐξίωρισε βιοτῆς, τούτων οὐδὲ μέχρι λόγων ἀνέχεται. Τὰς δὲ τῆς φύσεως χρεῖας κατὰ βραχὺ περιστέλλουσα, καὶ τὴν σάρκα τοῖς μετρίοις ἐθίζουσα, τῇ μὲν σώφρονι περιγίνεται τῆς ἀκολασίας· τὴν δ' ἀδικίαν πόρρω βάλλει· τῇ περὶ τὰ εἰκαῖα στάθμῃ· τὸ δὲ ψεῦδος ἀπελαύνει τῇ ἀληθείᾳ· τῷ δ' εὐτάκτῳ τὴν ἐν πᾶσι περιαιρεῖ ἀνισότητα· τῷ δὲ κοινωνικῷ τοῦ ἡθους καὶ τῷ τοῖς πέλας ὁμονοεῖν, τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς καθιστᾷ. Πρόνοιαν δὲ καὶ ξένων καὶ φίλων μάλα ποιεῖται. Τοῖς δὲ γε χρῆζουσι κοινὰ ἡγείται τὰ ἴδια. Τὰ προσήκοντα δ' ἐκάστῳ συναίρεται, χαίρουσα μὲν, οὗς ἔστι χαρὰ· ἣ δὲ λύπησιν πρόσεται, παρμυθίας οὐδὲν ἐλλείπουσα. Συνῶς δὲ, τὴν περὶ τὸ ὄντως ὄν ἀγὰθὸν σπουδῆν κατατείνουσα, σώφροσι λόγοις καὶ νοεραῖς νοήμασιν ἐκπαιδεύει, κάλλους ἀμελοῦσα τοῦ περιττοῦ. Καὶ τὸ κακηγορεῖν ἐπιμᾶλλον ἐκτρέπεται· σὺν αἰδοῖ δὲ, προσοφασμένη τιμῆς ἐπάγουσα τὴν διάλεξιν, οἷά τινα φαρμάκῳ θεραπεύει τὸν ἀκρωμένον. Πολλοῦ γε μὴν δεῖ ἐκείνη ὀργῆς· τε καὶ λοιδορίας καὶ ἱριδος· καθαρῶς γὰρ οὕσα λογικῆ, παραιτεῖται πᾶσαν ἀλόγιστον κίνησιν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κυρία τῶν παθῶν γίνεται, ὅσα ψυχαῖς καὶ σώμασιν ἐπιγίνεται· τῆς δ' ἐνθέου ταύτης φιλοσοφίας ἄρξαι μὲν τινες λέγουσιν Ἠλίαν ἐκείνον τὸν ζηλωτὴν, τινὲς δὲ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν. Φίλων δ' ἐκείνος, ὃ τὸ γένος μὲν Ἑβραῖος, τὴν δ' αἵρεσιν Πυθαγόρειον, ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν φησι χρόνοις, τοῦ παρ' Ἑβραίοις σεμνοῦς εἰς χῶρον τινὰ γειώλορον περὶ

absint, virtutem autem minus consecantur, pravos atque improbos censeat. Non enim ostentare vult virtutem, sed eam sedulo exercere : nihil prorsus eam, quæ ab hominibus provenit, gloriam faciens. Et cum generose fortiterque animæ perturbationes expugnat, tum necessarias naturæ res parum admodum curat, vilipendens etiam quascunque corporis imbecillitates. Viribus autem a divina Mente acceptis, ad immortalem illam Mentem sublimis tollitur, nocte dieque illam cogitans atque intuens, mirificis etiam modis colens, orationisque precibus concilians. Puritate vero animi, bonorumque operum factis, ad sinceritatem religionis grassans : externas expiationes, et quæcumque ejus generis sunt lustrationes despuit, et unum piaculum esse peccatum ipsum putat. Atque ita rebus externis superior facta, imperiumque (ut ita dicam) in eas obtinens, neque ab inordinata vita, neque ab ulla necessitate, ab honesto debitoque proposito suo transversa agitur, neque contumeliis affecta perturbatur. Sed neque indignum quidquam patiens, vindictam **620** meditatur. Tantum etiam abest, ut vel morbus, vel rerum necessariorum inopia, eam adurgens, de statu suo deturbet, ut talibus quoque ærumnis magis lætetur, generositatem et mansuetudinem suam declarans. Per vitam itidem omnem illud studet, ut quam minimo indigeat, atque quantum humanæ naturæ captus permittit, proxime ad Deum accedere nititur. Transitum autem, sive diverticulum præsentem existimans esse vitam, neque occupationibus negotiorum irretitur, neque providentia rerum præsentium tenetur. Et vitam tenuem et a curarum rerum expeditam ac liberam, nullisque superfluis oneratam, laudans, ad futuram respicit beatitudinem, felicemque illam quietem exspectat : omni quoque erga Deum pietate in animo suo veluti in domicilio excepta, verborum seditatem, ut rem ingrati, repudiat. Quas enim illa actiones a moribus suis longe proscripsit, earum neque mentionem verbis facere sustinet. Naturæ vero necessitates paulatim constringens, et carnem moderatione domans, lasciviam castitate comprimit, injustitiam æquitatis amussi propellit, mendacium exigit veritate, composito vivendi more omnem accidit inæqualitatem. Familiaribus etiam pro societate humana se hominum moribus accomodando, et proximorum animis conformando, bene vivendi institutum confirmat : extraneorum simul et amicorum, ut eis provideat, curam habet : egentium res suas et opes ducit esse communes, et quæ cuique debentur tribuit. Gaudet illa cum gaudentibus, mœrentibus nihil non adhibet consolationis. In summa, ad id quod revera summum bonum est, studium omne convertens, sermonibus castis et cogitationibus spiritualibus se ipsam erudit, cultum formæ superfluum prorsus negligit, maledicta magnopere aversatur : colloquia cum veneratione et honoris præfatione ingreditur, au-

ditorem prius veluti medicamento curans. Longe ab ea abest iracundia, convicium, jurgium. Quod enim vera ratione prædita est, irrationalem omnem declinat motum : et, ut semel dicam, perturbationum, quæ vel in anima, vel in corpore sunt, omnium domina existit. Verum enimvero auctorem divinæ istius philosophiæ quidam laudant Heliam illum æmulatorem, quidam vero Joannem Baptistam. Philonem autem ille, genere Hebræus, secta autem Pythagoreus, temporibus suis Judæos quosdam, viros graves et venerandos, dicit **621** in regione quadam frequentes habente tumulos, circa lacum Maræoticum ad Alexandriam pertinentem, novum philosophandi morem complexos esse : quorum domicilia, vitæ consuetudinem, aliaque instituta omnia, talia aliquis esse ex descriptione ejus colligat, qualia prisci apud Ægyptios monachi sunt consecrati. Nam vitæ id genus ingressi, possessiones suas propinquis relinquebant : ac robus omnibus negotio remisso, extra oppida vivebant, atque in hortis quibusdam et agris solis habitabant. Erant autem eis et mansiones, quæ monasteria recte dicantur, ubi solitarii cum gravitate et sanctitate sacris initiabantur, carminibusque divinis, hymnis et psalmis Deum laudabant atque colebant. Nullus horum prius cibum, quam sol occidisset, capiebat. Fuere etiam, qui tribus aut pluribus quoque diebus sine alimento perseverarent : vino autem et sanguinolentis prorsus abstinerent, certisquo diebus consulto humi decumberent. Cibis eis erat panis, sal et hyasopum : potus, aqua. Prope eos mulieres etiam vetulas fuisse scribit, quæ philosophiæ ejus amore, eundem vitæ cursum delegerint. Quapropter et consilio voluntario cœlibatum consecratæ, vitam ita transigebant. Philon sane in libro quem *De Vita contemplativa*, sive *supplicum*, inscripsit, memoriæ hæc mandavit. Videtur autem eas significare, qui ex Hebræis tum nuper admodum Christianismum susceperint, Judaicis adhuc opinionibus præditos, moresque eorum servantes. In nulla enim gentē alia, præterquam apud nos, talæ vitæ institutum inveniatur. Equidem ab illis Ægyptiis tantopere hoc vivendi genus invaluisse conjicio. Sunt vero qui dicunt, persecutionem tempora huic instituto derепente primum causam præbuisse. Cum enim a tyrannicis religio exagitaretur, qui sibi fuga consulebant, in montibus inculsis et saltibus quibusdam versabantur, in quibus ne deprehensi caperentur, de industria errabundi sedes mutabant. Et cum ei vitæ assuevissent, paulatim deinceps institutum id ad mortem usque producebant : et ad magna incrementa, multis per æmulationem, conversationem talam et vitam subeuntibus, transmittabant.

622 CAPUT XL

De vita et instituto clarissimi inter monachos Antonii Magni, et sectatoribus ejus : et de Paulo Simpliçi.

Sedenim sive Ægyptii, seu priores illi, quos diximus, aut etiam alii quicumque instituti hujus auctores fuere, et ejusmodi philosophia alii præcere, illud quidem certe nemo non confitetur, ad summum, et moribus ipsis, et accurata vivendi ratione, institutum hoc, ita ut opinio obtinet, exercuisse celebrem illum et magnum Antonium : quem tum in Ægypti montibus viventem, propter

την Μαρειαν λίμνην κείμενον, Ἀλεξανδρείᾳ προσήκοντα, ξένην φιλοσοφίαν μετέρχεσθαι· ὧν οικησίων καὶ πολιτείαν καὶ τὴν ἀλλήν ἄπασαν ἀγωγὴν τοιαύτην εἶναι τις εἰκάσειεν ἐξ ὧν καταλέγει, οἰανπερ καὶ οἱ πάλαι μοναχοὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετήρχοντο. Τοῦ γὰρ φιλοσοφεῖν ἀρχόμενοι, τοῖς προσήκουσι τῶν ὄντων ἐξίστανται· πᾶσι δ' ἀπαγορεύοντας, ἐξωτειχῶν γίνεσθαι· καὶ κήποις δὴ τισι καὶ μοναχοῖς τὰς διατριβὰς ἔχειν. Εἶναι δὲ αὐτοῖς καὶ καταγωγὰς, ἃ μοναστήρια καλεῖν θέμις· οἷα ἰδιάζοντας, σεμνῶς μυσίθαι· ψάδας δὲ θείαις καὶ ὑμῶν ψαλμοῖς τὸν θεὸν θεραπεύειν. Μὴ τινα δὲ τούτων ἐντυγχάνειν τροφῇ, πρὶν ἥλιος περὶ γῆν γίνεται. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν καὶ πλειόνων τροφῆς ἀγευστοὶ διαμένονσιν. Οἴνου δὲ καὶ ἐναίμων πάμπαν ἀπέχονται. Ῥηταῖς δ' ἐν ἡμέραις καὶ χιμευεῖν αἰρούνται. Τὸ δ' ἔσπον αὐτοῖς ἄρτος· καὶ ἄλλες εἰσὶ καὶ ὑσσωπον, καὶ ὕδαρ ποτόν. Εἶναι δ' ἐγγύς καὶ γυναικας γηραλέας, δι' ἔρωτα φιλοσοφίας τὸν ἴσον δρόμον ἀγρομένης βιοῦν φησι· διδὲ καὶ γνώμη ἐκουσίῳ τὴν ἀγαμίαν ἀσχοῦσαι, τὸν βίον παρέλκουσιν. Ὅ μὲν δὲ Φίλων τοιαῦτα ἱστορῶν ἐν λόγῳ ὃν *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* ἢ *Ἰκετῶν* ἐπιγράφει, εἰκοιχε τοὺς ἐξ Ἑβραίων ἄρτι πρώτως Χριστιανίσαντας· ὑποφαίνειν, Ἰουδαϊκώτερον εἶτι διακείμενους, καὶ τὰ ἐκείνων ἥθη τηροῦντας. Ἐν ἄλλῳ γὰρ ἔθνει τοιαύτην βίου διαγωγὴν πλην ἡμῶν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν. Καὶ γε συμβῶλλον ἐξ ἐκείνων ἐν Αἰγύπτῳ τῆνδ' ἀκμάσαι τὴν πολιτείαν. Εἰσὶ δὲ οἱ φησι καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν διωγμοὺς ταύτην σχεδόν· ἀτάται πρώτως· τὴν ἀγωγὴν· τῆς γὰρ θρησκείας ἐκπεπολεμημένης, φεύγοντες ὄρεσιν ἀγροῖς καὶ νάπαις τισὶ διητῶντο· οἷς μὴ ἀλῶναι ταῖς πλάναις διὰ σπουδῆς ἐποιοῦντο. Ἐθάδε δὲ τοῦ βίου γενόμενοι, κατὰ μικρὸν ἀποπληρῶσαι τῇ διαίτῃ τὸν βίον, εἰς μέγα τ' ἐπιδοῦναι, πολλῶν κατὰ ζῆλον ὑποδουμένων τὴν πολιτείαν.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς τοῦ περιβοήτου ἐν ἀσκηταῖς Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ Παύλου τοῦ Ἀπλοῦ.

Ἐστ' οὖν Αἰγύπτιοι, εἴθ' οἱ πρότερον εἰρημένοι, ἢ ἐποιοῖδη τινες τοῦ τοιοῦτου βίου κατήρξαν, καὶ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας προῦστησαν, τοῦτ' ἔστι μὲν πᾶσιν ἀνωμολόγηται, ὡς εἰς ἄκρον ἐν τε ἥθει καὶ ἀκριθεῖ πολιτεῖᾳ τὴν τοιαύτην διαίτην ἐξασκήσει· λόγος ἔχει τὸν πολλὸν ἐκείνου καὶ μέγαν Ἀντώνιον· ὃν τῆνικαὶ ταῖς κατ' Αἰγύπτου ὄρεσι διατριβόντα διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς περιεῖν, γυμνασίου ἐποιεῖτο φίλου

Κωνσταντίνος ὁ περιβόητος βασιλεὺς· τιμῶν τε A
 πυκνοῖς γράμμασι, περὶ ὧν αἰρεῖται γράφειν ἠρέθι-
 ζεν. Ἦν δὲ οὗτος τῷ γένει Αἰγύπτιος, τὰ πρῶτα
 τῆς πατρὸς φερόμενος, ἀπὸ κώμης οὕτω λεγομέ-
 νης Κομᾶ· ὁμοίως δ' αὐτῇ Ἡρακλεία τῶν παρ'
 Αἰγυπτίοις Ἀρκάδων. Ἐν νῆφ δὲ ἠλικίᾳ καταλει-
 φθεὶς ἑρφάνος, ὅσοι μὲν αὐτῷ προσῆσαν ἄγροί, τοῖς
 συγχωρίταις εἴασε, τὴν δὲ λοιπὴν περιουσίαν τοῖς
 δεομένοις ἀπέδοτο· δεῖν γὰρ ᾤετο τὸν φιλοσοφεῖν
 σπεύδοντα μὴ μόνον ἀφίεσθαι τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ
 προσεχόντως καταναλίσκειν τοῖς χρήσοις. Καὶ δὴ
 τοῖς τηλικαύτοις περὶ τὰ κατὰ σχολὴν ἔχουσιν ἑαυτὸν
 συμμίξας, τὰ κράτιστα τῶν ὄλων ἐξήλωσεν. Εἰδὼς
 γὰρ μὴ τὸν ἀριστον βίον τῇ συνηθείᾳ ἔδῃν ἐσόμε-
 νον, εἰ καὶ χαλεπὸς τις εἴη ταπρῶτα, τὰς συντι-
 μους μᾶλλον καὶ τελείας τῶν ἀρετῶν ἐπιμέλετο. Καὶ B
 καθ' ἑκάστην ὥσπερ ἀρχὴν βαλόμενος, ἐπιμᾶλλον
 τῇ καθόλου ἐγκρατείᾳ ἐχώρει, νεαράν τινα καὶ
 ἀμάζουσαν δσημέραι προθυμίαν αὐτῶν. Καὶ γὰρ
 τὰς μὲν τοῦ σώματος ἡδονὰς ἐκολάσατο ταῖς περὶ
 αὐτὸ ἐπιμόνοις ταλαιπωρίας· τὰς δὲ τῆς ψυχῆς
 ἐταίτους ἑρμὰς κατέστειλε τῷ ἀνευδότῳ τῆς προ-
 αἰρέσεως. Ἐπαξ δ' εἰσιεῖτο ἡμέρας ἡλίου δύνοντο·
 πολλὰκις δὲ καὶ ἐς δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀπόσιτ' C
 ἔμενε. Ἡ δὲ τροφή ἄρτος ἦν, καὶ ἀπλοῦν ὕψον οἶ-
 κτες· τὸ δὲ ποτὸν ὁ παραβρέων αὐτῷ χεῖμαρρος
 ἐγορήγει. Διὰ πάσης δ' ἀγρυπνῶν ὡς εἰπεῖν ἀεὶ
 τῆς νυκτὸς, καὶ τὴν τῆς ἡμέρας μέρος ἐλάμβανε ταῖς
 ἐχαίς. Εἰ δὲ πού τις ὕπνος παρῴδευε, βραχὺς τις
 μᾶλα προσῆν. Χρῆμα δ' ἐπὶ ψιλοῦ κείμενος τοῦ ἐδά-
 φους τὰ πολλὰ διετέλει. Παντάπει δ' ἀπειπάτο
 ἐλαίου τε χρῆσιν καὶ λούτρων χρεῖαν, εἰδὼς τὴν
 σύντονον ἔξιν τοῦ σώματος ἡρέμα πρὸς τὸ ἀνεμί-
 νον καὶ χαῦνον τοῖς ὕγρασις στρεφομένην. Ἦκιστα
 δὲ φασὶ καὶ γυμνὸν αὐτὸν ὀφθῆναι ποτε. Γράμματα
 δὲ μὴ μαθὼν, οὐδὲ τὸν εἰδῶτα διὰ θαύματος εἶχε.
 Νούν δ' ἀγαθὸν ὡς γραμμάτων πρεσβύτερον καὶ
 τῶν τοιούτων εὐρετὴν μάλα ἐπήγει· μὴδὲ γὰρ
 εἶναι τούτων ἀνάγκην, τοῦ νοῦ ἐβρῶμενός ἔχοντος.
 Πράος δ' ἔπερ τις καὶ φιλόνοθρος γεγονώς, χαρίεις
 μάλιστα τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἦν, ὀξύς τε καὶ ἀκαταγῶ-
 νιστος. Διαλεγόμενος δ' ἐπιμᾶλλον, τὸ μὴ λυπεῖν
 ἐβουλάττετο, εἰ καὶ τινες ἐριστικῶς τῶς αὐτῷ προσ-
 εφέροντο. Κρεῖττονι γὰρ σοφίᾳ τιμὴ καὶ παραξίνῳ D
 τῷ ἦθει σὺν ἐπιστήμῃ θεῖα ῥιπικζομένην φιλονεικίαν
 εὐχερῶς καταστέλλειν εἶχε, καὶ πρὸς τὸ μετριώτε-
 ρον μεθιστᾶν. Κιρῶν δὲ τὸ σύντονον πῶν διομι-
 λούντων, καὶ τρόπους ἐβρῶμιζε. Θεῖας δ' ἐντεῦ-
 θεν γνώσεως καὶ προγνώσεως μετασχὼν, οὐδὲν
 ἠγείτο τι μέλον εἰδῆναι· εἰκαίαν δ' εἶναι καὶ τὴν
 περὶ τοῦτο σπουδὴν εἴλεγε, ὅτι μὴδ' ἀρετὴν εἶναι
 τὴν πρόγνωσιν ὑπετίθει· ἐπεὶ τοῖ γὰρ μὴδ' ἐν εὐ-
 θύνας πάλιν τὸν μὴ εἰδῶτα εὐ μέλλον ὑπάγεσθαι.
 Ἐν γὰρ εἶναι τὸ μακάριον ὑπενοεῖ, καλῶς τὸ θεῖον
 σῶθαι, τοῦς τε νόμους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς
 ἀπαρτρώτους τηρεῖν. Εἰ δὲ τῷ ἔρωσ καὶ τοῦ προ-

virtutis præstantiam, germanum sibi amicum fecit
 clarissimus imperator Constantinus, frequentibus
 ad eum datis litteris hominem honorans, et ut de
 quibus rebus vellet (1), ad se scriberet, rogans.
 Fuit autem is genere Ægyptius (2), primas in patria
 sua partes ferens, in vico cui nomen erat Coma
 ortus, qui finitimus est Arcadam (3). quæ apud
 Ægyptios est Heracleæ. In juvenili autem ætate
 relictus a parentibus orphanus, quidquid ei fuit
 agri, loci ejus incolis donavit, reliquam substan-
 tiam egentibus distribuit. Ita enim decere existi-
 mavit, ut qui philosophari constitisset, non solum
 pecunias relinqueret, sed etiam pro eo atque de-
 ceret, inopibus eas expenderet. Sane quidem qui
 tum rebus pulchris vacarent, eis se conjungens, quæ
 in unoquoque eorum præstantissima essent, ea est
 æmulatus. Quod namque sciret optimam quamque
 vitam consuetudine dulcem gratamque fieri, quam-
 vis gravis primuta sit et molesta, in compendiosis
 perfectisque se magis exercuit virtutibus. Et quoti-
 die quasi principio facto, magis ac magis in uni-
 versa animi moderatione proficiebat, novam quam-
 dam et vigentem Indies præ se ferens alacritatem.
 Et corporis quidem voluptates ærumnis ejus jugi-
 bus suppressit, animæ autem inordinatos impetus
 pertinacia propositi sui constrinxit. Semel autem
 interdum post occasum solem cibum sumpsit. Per-
 sæpe vero biduum totum, quandoque etiam tri-
 duum, escas non attigit. Cibis ei erat panis,
 obsonium simplex sal, potum præterfluens torrens
 præbuit. Per totam autem semper propemodum
 vigilans noctem, aliquam etiam diei partem pre-
 cationibus dabat. Quod si cubi somnus ei obrepsis-
 set, brevis is admodum fuit : humi vero in nudo
 solo plurimum cubabat. 623 Et omnino olei simul
 unguini, et lavationis usui renuntiaverat : quod
 illum non lateret, robustum quoque et firmum
 corporis habitum humidis sensim ad mollitiem et
 luxum converti. Haud unquam eum a quopiam
 nudum esse visum tradunt. Et cum litteras ipse
 non didicet, tum neque earum peritos admiratus
 est. Mentem vero bonam ut litteris ipsis antiquior-
 rem, taliumque adeo artium inventricem, valde
 laudavit. Quin neque iis quidquam opus esse dixit,
 si mens per seipsam valida sit. Mitis porro atque
 humanus, ut non magis alius quisquam, et in collo-
 quiis gratiosus maxime, atque item acutus invi-
 ctusque fuit. In disputationibus præcipue, etiam
 si qui interdum contentiose cum eo conflictaren-
 tur, ne molestus esset, cavebat. Præstantiori si-
 quidem sapientia quadam, et novo more, unquam
 divina prudentia, temere illatum contentionis stu-
 dium facile contrahere, et ad moderationem con-
 formare noverat. Vehementiam autem collocuto-
 rum temperans, mores eorum simul reddebat
 meliores. Divinam inde cognitionem, atque etiam

(1) Καὶ ὧν ἐδῆτο. (Sozom.) Hoc est, *De rebus quibus indigeret.*

(2) Τῷ γένει τῶν εὐπατριδῶν. (Sozom. lib. 1,

cap. 13.) Hoc est, *claro loco natus.*

(3) Τοῖς παρ' Αἰγυπτίους ἄρκοσις. (Sozom.) Hoc est, *Ægyptiorum montibus.*

præcognitionem consecutus, nihil admodum esse A
 judicabat futura prævidere : vanumque etiam,
 quod in ea re collocaretur, studium esse dicebat.
 Neque virtutem ullam esse docuit divinare : quod
 e diverso, neque in vitio, cujus gratia pœnam quis
 metuat, sit, futurum non nosse. Cæterum unum
 illud beatitudinis esse existimabat, rite Deum co-
 lere, legesque ejus et mandata inviolata servare,
 Si cui autem amor futura cognoscendi inceszat.
 puram modo, inquit, habeat animam, et futuri
 perspectio eum consequetur, Deo veluti per spe-
 culum aliquod cognitionem futuri exhibente. So-
 cordiam autem detestans, omnes qui recte vivere
 vellent, admonuit, ut opus facerent : et ut seip-
 sum quisque in iudicium et rationem diu noctu-
 que factorum adduceret, atque si quid contra
 decorum fecisset, ut id litteris adnotaret. Sic enim
 fore, ut seipsum vereatur homo, et deinceps ab
 absurdis animi motibus, ne multa adnotata repe-
 riat, abhorreat : fore etiam ut metuat, ne scri-
 ptura tali a quopiam deprehensa, improbus ipse
 manifesto inveniatur. Acriter quoque, si qui inju-
 riam accepissent, defendebat, eaque causa frequen-
 ter urbes adibat. Multi namque eum accedentes,
 calamitatesque suas deplorantes, cogebant ut urbes
 ingrederetur, et pro eis precator atque intercessor
 apud magistratus fieret. **624** Illi porro plurimi
 faciebant, si ipsum viderent, et Sirenem verborum
 ejus audirent, et imperanti parerent. Ipsi enim
 studio in primis fuit, latere, et in solis locis ver-
 sari. Et quod eo esset animo, si quando in publi-
 cum prodiret, confecto quanta potuit celeritate,
 cujus gratia in urbem venerat, negotio, rursum se
 in solitudinem recipiebat. Siquidem dicere solitus
 erat, lethale esse piscibus extra undas conversa-
 tionem : neque minus monachum in periculum
 cœlestis vitæ et professionis sanctioris amittendæ
 venire, si moras in urbibus trahat. Et cum jucun-
 dum se omnibus præbuit, tum ne submissus nim-
 ium et adulator esse videretur : præterea ne ex
 eo quod ab omnibus honore afficeretur, quodque
 ei quos jussisset, morem gererent, fastu et arro-
 gantia efferreretur, curavit. Scribenti aliquando Con-
 stantino ad se ut veniret, mirifice enim hominem
 amabat, detrectavit id primum, dicens : Siquidem
 : id imperatorem venero, Antonius ero ; si minus,
 abbas Antonius. Atque eo tandem modo ad illum
 adire sustinuit. Verum hæc tanquam gustus qui-
 dam et exigua imago Antonii vitæ et instituti, sint
 exposita : ut ex his universam ejus, qualis fuerit
 philosophiam colligamus. Quam rebus omnibus
 optimus Athanasius, cui etiam fuit charissimus,
 copiosæ memoriæ posteritatis litteris mandavit :
 certaminibus ejus contra dæmones, et artibus quas
 adversus illos adinvenit, aliisque vitæ prodigiis et
 rebus quibusvis conscriptis, ut liber is monastici
 instituti seu descriptio quædam esset. Idem ut
 idem Athanasius in Vita Synæctices (1) fecit, ut,

ειδέναι ἐνέσκηψε, καθαρὸς εἴη ψυχὴν, ἔλεγε· καὶ
 τὸ διορᾶν τὸ μέλλον ἔψεται, τοῦ Θεοῦ διὰ τινος
 ἐσόπτρου τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν παραδεικνύοντος.
 Μισῶν δὲ τὴν ἀργίαν, πᾶσι τοῖς καλῶς βιοῦν αἰρου-
 μένοις, παρῆγει ἐργάζεσθαι· ὑπὸ κρίσειν τε καὶ
 λόγον ἀγειν αὐτὸν, ὧν νύκτωρ καὶ μεθημέραν ἐγέν-
 νητο αὐτουργός· κἄν τι μὴ δεόντως ἐπράχθη, γράμ-
 μασιν ἐγχαράττειν· ὡς ἂν γε δι' αἰδοῦς αὐτὸν ἔχη,
 τοῦ λοιποῦ τῶν ἀτόπων τοῦ νοῦ κινήματων φειδόμε-
 νος· μὴ πολλὰ εὐροὶ τὰ γεγραμμένα· φόβῳ τε καὶ
 τοῦ μὴ δῆλος ποτὲ γενέσθαι, μοχθηρὸς ὧν, φωρα-
 θεῖτης τινὲς τῆς γραφῆς. Ναὶ μὴν καὶ τῶν ἀδικου-
 μένων σφοδρῶς ὑπερίστατο· διὰ τοὶ καὶ ἐπὶ τὰς
 πόλεις ἐφοίτα· πολλοὶ γὰρ προσιόντες ἐβιάζον
 ἦκειν, τὰς οικείας συμφορὰς ὀδυρόμενοι, καὶ πρεσ-
 βεύειν ἐδέοντο τοῖς ἐν τέλει. Περὶ πλείστου γὰρ
 ἐκεῖνοις ἦν ἰδεῖν τε αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι τῆς τῶν
 λόγων σειρήνης, καὶ πειθαρχῆσαι κελεύοντι. Πάνυ
 γὰρ τὸ λαθάνειν εἶχε διὰ σπουδῆς· καὶ ἐν ἐρημίαις
 κρύπτεσθαι. Καὶ ταῦθ' οὕτως· ἔχων, καὶ τοίνυν
 εἴποτε φανεῖη, διαθεῖς ὅσον τάχος ἐφ' ὅτῳ καὶ ἦκειν,
 ἀνεχώρει αὐθις. Ἰχθύσι μὲν γὰρ θάνατον ἐπάγειν
 ἔλεγε τὴν ἔξω τοῦ ὕγρου διαίταν· ἀπόλλοι δ' ἂν καὶ
 μοναχὸς τὴν κατὰ Θεὸν βιοτὴν καὶ τοῦ σχήματος
 τὸ σεμνόν, χρονίζων τὰς πόλεις. Πᾶσι δ' οὖν κεχα-
 ρισμένον ἑαυτὸν παρέχων, ἐπεμέλετο μὴτ' ἀγεννη-
 καὶ κόλακα εἶναι δοκεῖν, μὴτε πρὸς τύπον ἐξάγε-
 σθαι τῷ διὰ πάντων τιμᾶσθαι, καὶ οἷς ἂν κελεύοι
 πείθεσθαι. Ἐπιστέλλοντι δὲ καὶ Κωνσταντίνῳ παρ'
 αὐτὸν ἦκειν, ὑπερήφως γὰρ ἐφίλει Ἀντώνιον, ἀπη-
 ξίωσεν ἐπειπόν· Ἦκων μὲν ἐς βασιλείαν, Ἀντώνιος
 ἔσομαι· μὴ τοῦτο δὲ πράξει, ἀβῶδες Ἀντώνιος. Καὶ
 τοῦτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐπ' ἐκεῖνον πορείαν ἀνέστρεφεν.
 Ἄλλὰ γεῦμα ταῦτα καὶ βραχὺς χαρακτήρ τῆς Ἀν-
 τωνίου διαίτης καὶ πολιτείας. Εἰρηται δ' ἵνα ἐκ
 τούτου τὴν ὄλην ἐκείνου φιλοσοφίαν, ὅση τις ἦν,
 ὑπολογισώμεθα· ἦν ὁ τὰ πάντα ἄριστος Ἀθανάσιος
 καὶ αὐτῷ διαφερόντως φιλούμενος, πρὸς λεπτόν
 ἱστορήσας ἐξέδωκε τὰς μετὰ δαιμόνων πάλας αὐτοῦ,
 καὶ τὰς ἐξευρημένας τέχνας αὐτῷ κατ' αὐτῶν, καὶ
 τὰ λοιπὰ τοῦ βίου τεράστια, καὶ πάνθ' ἕκιστα δια-
 γράψας, ὡς ὅρον εἶναι μοναχικῆς πολιτείας τὴ σύγ-
 γραμμα. Ὅποια δὲ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος κἄν τῷ βίῳ
 συγκλητικῆς ἐπραξεν, ἀνδρῶν μὲν πολιτείαν ἐντεῦ-
 θεν, γυναικῶν δ' ἐκείθεν ὑποτιθεῖς ὡς ἐν πλάσματι
 διηγῆσας. Πολλοὺς δὲ καὶ φοιτητὰς ἔσχε, δοκίμους
 τε καὶ τὸν διδάσκαλον ἀποχρώντως ἐνδεικνυμένους,
 τῇ τε παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ·
 ὧν οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Αἰθιοπῇ, οἱ δ' ἐν Ἠλλαι-
 στίῃ καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀρβῶδιᾳ, τὸ φιλοσοφεῖν ἐπε-
 δεῖξαντο. Περὶ πλείστου δ' ἦσαν καὶ οὗτοι καὶ οἱ
 τοῦτων διαδόχοι ὡς ἔργον ποιεῖν πάντας τοὺς Θεῷ
 ἠρημένους βιοῦν, καὶ αὐτοὺς ἐκζητεῖν, καὶ παρ'
 αὐτῶν τὸ ποιητέον ἀναδιδάσκεσθαι, σπειύοντες ἐπι-
 μελῶς κρύπτεσθαι, οὐχ ἦττον ἢ περὶ οἱ νῦν τῷ
 καὶ διακένῳ φιλοσοφίᾳ σοδοῦντες διὰ τῆς ἀγορᾶς
 ἐκπομπέουσι. Πολλοὶ μὲν οὖν τῶν αὐτοῦ ἐγένοντο
 εὐδόκιμοι φοιτηταί· καὶ Παῦλος δ' ἐκεῖνος, ὃς ἐξ

(1) In Vita Patrum, Synæctice inter sacras abbatissas allegatur.

ἀρετῆς Ἀπλοῦς ὠνομάσθη· ὃν λόγος ἀγροικία συ-
ζῶντα, ὠραία δὲ καὶ τὸ εἶδος γυναικί συνοικοῦντα,
ἐπεὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένην συνέβαινε κατι-
δεῖν, σεμνὸν μειδιάσαντα σὺν ὄρκῳ ἀπειπεῖν τὴν
συνάφειαν· διαφέντα δ' εὐθύς, χωρεῖν πρὸς Ἀντώ-
νιον. Πρῶτον δὲ μάλα γενέσθαι καὶ ὑπακοὴν διαφε-
ρόντως ἀσκήσαι λέγεται· ἀναθαμιλλᾶσθαι δὲ καὶ
πρὸς τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας τῷ διδασκάλῳ, περ-
ρῶν ἐπάγοντι τὴν παντοδαπὴν, καὶ μὴδὲν ἀγεννὲς τῆ
μ:μήσαι φωράσαι. Ἐντελὲς δ' αὐτῷ τὸ τῆς ἀρίστης
πολιτείας καὶ φιλοσοφίας ἐπιμαρτυρήσας, μὴ δεῖν
ἐκείνῳ διδασκάλου τουλοιοῦ εἶλεγε. Φιλοσοφεῖν δ'
ἐν αὐτῷ διάγοντα· καὶ ταῦτα γηραλέῳ τε ὄντι, καὶ
μὴ ἐκ παιδῆς τὴν ἀσκήσιν μελετήσαντι, ἄρτι δὲ πα-
ρίζοντι πρὸς τὴν ἀγῶνα. Ἐκύρου δὲ καὶ Θεὸς ἀνωθεν
τὰ ἐψηφισμένα τῷ Ἀντωνίῳ· καὶ ἐν οὐ πολλῷ B
ἐπίσημον ἔποιε τὸν ἄνδρα. Ἀμεινον δ' εἶχε τοῦ
διδασκάλου θαίμοσι τε παλαίειν, καὶ αὐτοῦς ἀπελάειν.

cognominatus. Quem ferunt rusticam vitam agentem, et cum prosaerquam eam in flagranti crimine cum mæcho concumbentem vidisset, graviter subridentem, adhibito iurejurando, conjunctioni ejus renuntiasse: eaque statim dimissa, ad Antonium pervenisse. Antis vero admodum fuisse, et obedientiam præcipue coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis et certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curam atque diligentiam, ne quid quod ab illo degeneraret, in imitatione ejus deprehenderetur. Qui sane testimonium ei perfectionis in optimo instituto, monasticaque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse dixit ipsum quippe per seipsum philosophari egregie admodum, jam senem: qui scilicet studium, id non a puero esset meditatatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed et Deus cœlitus, quæ de eo Antonius pronuntiaverat, auctoritate sua confirmavit: brevique ita clarum reddidit virum, ut melior etiam præceptore, ad dæmones lucta supplantandos, atque propellendos, esset.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμοῦν, καὶ Εὐτυχίανου τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ.

Χρόνῳ δ' ἐκείνῳ καὶ Ἀμοῦν ἐκεῖνος ἤμαζεν· Αἰγύπτιος δὲ καὶ οὗτος ἦν· ὃς γυναικί συζυγεῖς, τῶν οικείων βίασαμένων, μὴ περιθῆναι ταύτης, ἧ θέμις ἐστὶν ἀνδράσιν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ γάμος συνίστατο, καὶ τῆ νόμφῃ ὡς ἔθος ἰθαλαμεύετο, μόνος μόνῳ συνῶν, πέρας μὲν ἤδη εἶχεν τὸν γάμον διωμιλιτο· ὑπετίθει γε μὴν μέγα εἶναι τὸ παρθένους διαβιοῦν· καὶ τὰ γέρα διεζήει τῆς ἀζυγίας· καὶ πείραν προσῆγεν ἀσπάξασθαι τὰ καθ' ἑαυτοῦς. Ἡ δὲ νεάνις δι' ἐπαίνου μὲν ἔποιετο τοὺς λόγους· χωρίζεσθαι δ' ἐκείνου παντελῶς ἀπηγόρευε. Καὶ δὴ συνῆν ἐκεῖνη Ἀμοῦν ὀκτῶ πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσιν ἰδίῃ καθέδῳ, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως τὴν ἐπιμέλειαν ἔχων. Ζῆλῳ δ' ἐκείνου καὶ ἡ γυνὴ περωθεῖσα, δεῖν ἐνόμιζε μὴ δι' αὐτὴν τηλικούτον ἄνδρα ἐν τῷ ἀφανεί καθεστάναι, χρῆναι δ' ἐκότερον ἀνὰ μέρος ἀσκεῖν, καὶ τοῦ ἀνδρός ἔδειτο χωρίζεσθαι. Καὶ ὁ μὲν τὸν οἶκον ἐκεῖνη λιπὼν, αὐτὸς εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Μαρίας λίμνης γεγωνὸς ἔρημον, περὶ τῆν Σκῆτιν καὶ τὸ τῆς Νιτρίας ὄρος, δύο καὶ εἴκοσιν ἔτη ἐφιλοσόφει, δις τοῦ ἔτους παραβάλλων καὶ τὴν γυναῖκα θεώμενος. Πολλοὺς δὲ καὶ οὗτος οἶα καθηγητῆς ἐκτίσαστο μαθητάς. Αὐτουργὸς δὲ

icenti in hoc mulieres, ita in illo scripto viri, quod sequerentur institutum, tanquam in commentario expressum, haberent (1). Habuit autem discipulos multos, probatos admodum, et qui magistrum vite institutione, sapientiæ studio, et virtute reliqua satis feliciter retulerunt. Qui partim in Ægypto et Libya, partim in Palæstina, Syria et Arabia sunt philosophati. Præstantissimi sane ii sunt, atque iidem successores eorum. Ita ut ingentis esset laboris iis qui Deo vitam suam dicarant, eos inquirere, atque ab eis, quæ sibi facienda esset, addicere: præsertim cum illi magna cura, ut et ipsi et eorum facta laterent, studerent: non perinde scilicet, atque nostrorum temporum homines plurimi, facientes, qui fastu et ambitione inani insolenter per forum sese inferentes venditant. 625 Multi sane spectati fuere sectatores ejus: et in primis Paulus ille, qui ex virtute Simplex est

agentem, et cum formosa conjuge habitantem, et concumbentem vidisset, graviter subridentem, adhibito iurejurando, conjunctioni ejus renuntiasse: eaque statim dimissa, ad Antonium pervenisse. Antis vero admodum fuisse, et obedientiam præcipue coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis et certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curam atque diligentiam, ne quid quod ab illo degeneraret, in imitatione ejus deprehenderetur. Qui sane testimonium ei perfectionis in optimo instituto, monasticaque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse dixit ipsum quippe per seipsum philosophari egregie admodum, jam senem: qui scilicet studium, id non a puero esset meditatatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed et Deus cœlitus, quæ de eo Antonius pronuntiaverat, auctoritate sua confirmavit: brevique ita clarum reddidit virum, ut melior etiam præceptore, ad dæmones lucta supplantandos, atque propellendos, esset.

CAPUT XLI.

De sancto Amone, et Eutychiano qui in Olympo Bithyniæ monte versatus est.

Eodem tempore et Amoun ille Ægyptius itidem viguit, qui a propinquis et familiaribus coactus, uxorem quidem duxit: cum ea tamen conjugii more, uti viri consuevere, congressus non est. Cum namque nuptiarum dies advenisset, et sponsa, sicuti fieri assolet, in thalamum ejus deducta esset, solus cum sola collocutus, finem jam suum nuptias habere dixit: et magnum quiddam fore, si virgines vitam exigerent, docuit: præmiaque cœlibatus commemorans, persuadere ei conatus est, ut solitariam pro se uterque sectaretur vitam.

Et puella quidem verba ejus laudibus extulit, segregari tamen ab eo prorsus noluit. Itaque Amoun decem et octo annos cum ea vixit, seorsim cubans, 626 et quod secundum Deum est vite institutum, colens: muliercula vero amulatione illius, et ipsa spe animoque erecta, iniquum esse existimavit, sua causa tantum virum in obscuro latere: et utrumque potius ab altero segregatum, pietatem exercere debere censens, separari a viro petiit. Atque ille relicta mulieri domo, ipse meridiem versus ad lacum Maream, in solitudine, circum Sectim et Nitriæ montem, duos et viginti annos

(1) Hieronymus Athanasium librum *De virginitate* conscripsisse testatur.

monasticam est philosophatus, bis quotannis adire et visere mulierem solitus. Multos et hic veluti dux habuit sectatores, et multa divina edidit opera. Multa dicta ejus memorantur, quæ ab Ægyptiis monachis, accurate talia et studiose inquirere, veterumque monachorum facinoribus, sive in scriptum sint relata, sive minus, delectari solitis, per temporum successionem percepta, hodie quoque feruntur, auditoribus perquam jucunda. Quorum ut gustum aliquem proponamus, hæc subjungere libet. Petebat magus iste vir solitudinem quamdam cum discipulo suo Theodoro : cumque fossam quamdam undis scilicet repletam trajicere opus haberent, ne vestes altius attollentes, alter alterius nuditatem conspiceret, retrocedere paululum Theodorum jubet. Cum vero seipsum quoque nudum videre vereretur, divino momento in sublime sublatus, in ulteriorem pervenit ripam. Ut autem Theodorus quoque satis madens transgressus, ultra Lycum (sic enim incolæ fossam eam nominabant) venit, vestemque et pedes Amoun siccos vidit, precibus senem fatigans, causam ejus rei ut sibi diceret petiit. Ille tectum id, quidquid esset, taciturne esse voluit. Ut vero magis magisque Theodorus contendit, nihil se de petitione ea remissurum professus, Amoun tandem pacto prius interposito, se vivo nemini id prolaturum, rem actam exponit. Quapropter is postea præstantioris cujusdam naturæ virum eum esse credidit. Porro quod etiam præcognitionis divinæ plenus fuerit, id quod nunc dicemus, satis indicabit. Puer quidam parentum injustorum a rabido cane morsus, in ea expectatione, ut quamprimum moreretur, erat : cum autem ad Amoun eum adduxissent, ut eum curaret petebant ; ille, Non ego, inquit, sed vos, siquidem voletis, eum curabitis : si enim, quem surripuistis bovem, dominis suis restituere volueritis, statim malo omni puer liberabitur. Bos redditus est, et periculum omne confestim profugiens vacuum ærumnæ omnis puerum reliquit.

627 Cum autem aliquo post tempore Amoun decederet, animam ejus Antonius dicitur in cælum deduci vidisse, divinis virtutibus eam comitantibus, venerationeque et stipatione multa, atque etiam ineffabili quo iam hymnorum carmine prosequentibus, Et cum, qui tum cum Antonio erant, per consternationem in aerem suspiciente, et rei tantæ faciem admirante, causam ab eo requirerent, ille visum id haudquaquam occultum habuit. Et verba ejus re ipsa sunt confirmata. Postquam enim a Seeti multi venire, et tempus obitus Amoun indicavere, illud ipsum tempus esse cognoverunt, cum Antonius stupore correptus in cælos suspexit ; et utrumque sane merito beatum habendum dixerunt : Amoun quidem, quod sic e vita præsentis subductus esset, Antonium vero, quod eum Deus visione ea dignatus esset : cum quidem inter utriusque habitationis locum, magnum intervallum atque dierum aliquot intercederet iter. Atque hæc

πολλῶν καὶ θεσπεσιῶν ἔργων ἐγένετο· καὶ πολλὰ τῶν ἐκείνῳ ῥηθέντων ἀπομνημονεύεται· ἃ τοῖς κατ' Αἴγυπτον μοναχοῖς διὰ σπουδῆς ἔχουσιν ἀκριβοῦν τὰ τοιαῦτα. Καὶ ταῖς τῶν παλαιότερων ἀσκητῶν ἐργασίαις ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως εἰωθῶσι χαίρειν, ἐς δεῦρο φέρεται τῆ τοῦ χρόνου διαδοχῇ, ξενίζοντα τοὺς ἀκούοντας· ὧν γεύματος χάριν ταῦτα εἰρήσθω. Ἀπῆει ὁ μέγας οὗτος ἐπὶ τινα ἐρημον. Δεῖσαν δ' ἐκείνῳ διώρυγὰ τινα σὺν τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Θεοδώρῳ διαπερῆν, ἵνα μὴ ἀναστέλλοντες τὰ ἱμάτια τὴν γύμνωσιν ἀλλήλων θεάσωνται, μικρὸν ὑπαναχωρεῖν Θεόδωρον ἔλεγεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἑαυτὸν γυμνὸν ἠύλαβεῖτο θεάσασθαι, θελὼς ῥοπή μετάρσιος ἐπαρθεῖς, εἰς τὴν ἀντιπέραν δὴθην ἐγένετο. Ὡς δὲ καὶ Θεόδωρος διάδροχος ἱκανῶς γεγωνῶς, εἰς τὸ πέραν τοῦ Λύκου ἦν (οὕτω γὰρ ἐγχεωριὸς ἢ διώρυξ ὠνόμαστο), καὶ τὴν ἐσθῆτα καὶ τοὺς πόδας Ἀμοῦν ἀθρόχους ἐώρα, ἐπέκειτο λιπαρῶν, καὶ τὴν αἰτίαν φράζειν τὸν πρεσβύτην ἤξιου. Ὁ δὲ κρύπτειν μὲν ἐπειρᾶτο καὶ ἐτι· ὡς δ' ἰσχυρῶς ἐπετίθετο μὴ ἀνήσειν ὁμολογῶν, ἐκείνος, σύνθημα δοὺς μὴ τινα τὸ ἔργον ζῶντος Ἀμοῦν ἐξεῖπεν, ἐγνώριζε τὸ συμβῆναι· καὶ φύσεως ὑπερτέρας εἶναι τοῦ λοιποῦ τὴν ἀνδρα φετο. Ὅτι δὲ καὶ θείας προγνώσεως ἐμπλεῶς ἦν, δείξει τὸ ῥηθισόμενον. Παῖς ἀδίκων πατέρων κυνὶ λυσσῶντι δηχθεῖς, θανεῖν ἐσῶσον οὕτω προσδόκιμος ἦν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς Ἀμοῦν ἤγαγον, τὴν ἱασιν ἐλιπάrouν. Τὸν δὲ φάναι· Οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁμείξ αὐτὸν, εἶγε βοῦλοσθεθε. θεραπεύσετε. Εἰ γὰρ ἀποδοῦναι ὑμῖν τὸν βοῦν γενοίτο, παρ' ὧν συλᾶν ἐβλασθε δεσποτῶν, αὐτίκα ῥάων ἔσται ὁ παῖς τῶν δεινῶν. Καὶ ὁ μὲν βοῦς ἀπεδίδοτο· ὁ δὲ κίνδυνος αὐτίκ' ἐδραπέτευεν ἐξάντη κακῶν τὸν παῖδα λιπῶν. Ἐπεὶ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Ἀμοῦν ἐτελεύτα, λέγεται Ἀντώνιον ἀναγομένην τὴν ψυχὴν ἐκείνου εἰς οὐρανὸν θεωρεῖν, περικύκλιφ θείων δυνάμεων ἐπομένων, καὶ παραπεμπόντων ἐκείνην αἰδοῦ καὶ δορυφορὰ πολλῇ, καὶ τινα ἀρήρητω ὕμνων ᾠδῇ· τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ἐν ἐκπλήξει τὸν ἀέρα θεώμενον καὶ διὰ θαύματος ἔχοντα πρὸς τὴν ὕψιν τῶν παραδόξων, διαπυθάνεσθαι τὸν Ἀντώνιον τὴν αἰτίαν. Τὸν δὲ μὴ ἀποκρύψαι τὴν ὕψιν· καὶ τάσφαλὲς εἶχεν ὁ λόγος· ἔπειτ' ἀπὸ Σχῆτewς πολλῶν ἐκεῖθεν ἠκόντων, καὶ τὸν χρόνον τῆς Ἀμοῦν τελευτῆς ἀνειπόντων· εἶναι δ' ἐκείνον, καθ' ὃν Ἀντώνιος ἐκπληροῦμενος εἰς οὐρανοῦς ἔβλεπε· καὶ ἄμφω δὲ ἤξιουν μακαρισμοῦ· τὸν μὲν οὕτω; τῶν παρόντων ἀπαλλαγέντα, Ἀντώνιος δ' ὅτι τοσαύτης ὕψεως ἤξιωτο ἐκ Θεοῦ· πολλοῦ διαστήματος ἡμερῶν ἔδου τῷ μέσῳ τόπῳ τῆς διατριβῆς ἑκατέρων ὄντος. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀντωνίου καὶ Ἀμοῦν ὧδε ἰστόρηται. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἀνὰ τὸν τῆς Βιθυνίας Ὀλυμπον Εὐτυχιανὸς ἐκείνος πᾶς διατριβὰς ποιούμενος· φιλοσοφῶν ἦν· θείας γὰρ χάριτος· ἐκ τῆς ἀρετῆς μετασχῶν, ὡς καὶ θαυμάτων καὶ τεράτων πλείστων αὐτουργῶν γενέσθαι πολλῶν, νότους τῶν ἀνιάτων ἴστω. Δι' ἃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ σπουδὴ γέγενε φίλον ἐκείνον καὶ συνῆθη ποιεῖν. Κατ' ἐκείνον δὲ καιροῦ τῶν τε βασιλικῶν δορυφορῶν, ὑποψίαν σχῶν ὡς εἴη τυραννικᾷ φρονῶ, περὶ ποῦ τὸν Ὀλυμπον

κρυπτόμενος· καὶ ἐαλωκῶς, δεσμοτηρίῳ καθείρκετο. Ἐπεὶ δὲ πικραὶ βασάνοις ἀνὰ τὴν εἰρκτὴν εἶχετο, οἱ γένοιτο προσήκοντες Εὐτυχιανῶ προσόντες ἰδέοντο πρεσβεύειν ἐς βασιλεία ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ τινα δὲ ποιεῖν πρόνοιαν, ὥστε τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι, μὴ φθίσῃ πρὸ τῆς πρεσβείας τῷ χαλεπῷ τῶν βασάνων διασφαρῆς, καὶ πέμψας, τοὺς δεσμοφύλακας· ἰδέετο τῶν δεσμῶν ἀνεῖναι αὐτόν. Ὡς δ' ἤρτων ἦσαν πειθῆναι, αὐτὸς ἐπὶ τὸ δεσμοτήριον ἦκει. Αἱ δὲ τῆς φρουρᾶς πύλαι αὐτόματι, τῶν κλειθρῶν διαρραγόντων τῇ τοῦ ἀνδρὸς παρουσίᾳ, θάπτον ἀνεπετάνουντο. Καὶ αἱ ἐκ σιδήρου πέδαι καὶ τὰ κλοιὰ, ὅπολιείποντα τὸν δεσμώτην, διέβρι· ψοφούντα καὶ ἀπανταχοῦ σκεδανύμενα. Ἐῖτα πρὸς βασιλεία ἦκειν τῷ Βυζαντίῳ διατρίβοντα τῆνικαῦτα, καὶ λύσαι τῷ καταδίκῳ τὴν τιμωρίαν εὐθύς. Δυσχερὲς γὰρ οὐκοῦν ἦν Κωνσταντίνῳ ὁ τι ἀνέκρινος αἰτοίη. Σφόδρα γὰρ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἔρωτι ἐντετηκῶς ἦν, καὶ διὰ μεγάλης ἐποιεῖτο τιμῆς. Λόγος δ' ἔχει ἐς ὑστερον Εὐτυχιανὸν τὰ Ναυάτου φρονῆσαι, καὶ τῆς ἐνούσης χάριτος ἀμοιρῆσαι. Ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐκ μέρους περὶ τῆς πολιτείας εἰρήσθω τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φιλοσοφησάντων· ὧ δὲ μέλοι· τὰ τοιαῦτα διερευνησθαι, πολλαῖς ἐντύχοι τῶν βίβλων, πλείστους τῶν τῆνικαῖδε καὶ καθεξῆς ἀκριβεῖς βίου διαλαμψάντων ἱστορουσῶν· μάλιστα δ' ἡ Λαύσιμ πραιποσίτῳ ἐγράφη. Πολλὴν δὲ καὶ Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ἀγαθὴν ἱστορίαν περὶ τούτων ἡμῖν καταλέλοιπε, *Δειμῶνα καὶ Νέον κυράδειςσον* τὴν συγγραφὴν ὀνομάσας.

C quem vehementer amabat, et magno in honore habebat. Fama autem fert, Eutychianum postea ad Novati hæresim descivisse, et ea quæ ei inerat gratia excidisse (2). Et hæc quidem, aliqua ex parte, nobis de monachorum instituto et philosophia sunt dicta. Qui autem talia scrutari volet, multos inveniet libros, in quibus plurimi, qui ea ætate atque deinceps integritate vitæ enituerent, commemorantur, potissimum vero, quæ de iis Lausus præpositus conscripsit. Multam quoque et utilem de eis historiam Sophronius Hierosolymitanus nobis reliquit, *Prati et Novi paradisi* titulo, scripto ei indito.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ τῶν ἀγίων καὶ θαυματουργῶν Σπυρίδωνος, Νικολάου καὶ Παρθενίου.

Ἐπεὶ ἐὲ καὶ Σπυρίδωνος καὶ Νικολάου μνηστὰ ποιήσασθαι ὑπεσχόμεν, ἐναυθα δεῖν οἶμαι ἀποτίσαι τὴν ὀφειλὴν. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ὁμολογητῶν τε καὶ ἱεραρχῶν μυρία καὶ παράδοξα καὶ παθόντων καὶ εἰργασμένων διέλαβον ἀνωθεν· καὶ ὡς πολλοὶ τούτων τῇ ἐνούσῃ βώμῃ τῆς χάριτος καὶ νεκρῶς ἀναβιδῶναι παρεσκευάσαντο. Τῷ γε μὴν θεῷ Σπυρίδωνι τοσαύτη τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις προσέπη, ὡς ἀρκεῖν τὴν εἰσέτι φημὴν περὶ αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν παριστᾶν. Ἀγροικὸς δ' ὢν, καὶ γυναικὶ συζῶν, καὶ παίδων πατήρ γεγονώς, οὐ παρὰ τοῦτο χεῖρων τινὸς ἐφάνη περὶ τὰ θεῖα. Τοσαύτη δ' ἦν δειότης αὐτοῦ, ὡς καὶ ποιμένα γενέσθαι· Τριμμυθῶς δ' ἦν ὁ κληρὸς αὐτοῦ· ἡ μὲν αὖ τῶν ἐν Κύπρῳ τῇ

CAPUT XLII.

De sanctis magnorum miraculorum editoribus, Spyridone, Nicolao et Parthenio.

Quandoquidem vero et Spyridonis et Nicolai mentionem me facturum esse recepi, hoc loco fidem mihi liberandam esse duxi. De aliis namque confessoribus et hierarchis, qui innumerabilia et mirifica passi sunt et fecerunt, et quorum multi, quæ in eis fuit, gratiæ robore mortuos quoque excitarunt, supra exposuimus. Ipsi quidem divo Spyridoni tanta divini Spiritus incessit gratia, ut quæ de eo celebratur fama hoc quoque tempore, virtutem ejus astruere possit. Rusticus enim cum esset, conjugemque in matrimonio, et liberos ex ea susceptos haberet, non propterea in rebus divinis deterior aliquo fuit. Tanta namque in sanctitate erat, ut et a pastoralis vita non abhorreret (3)

(1) Socrat. lib. 1, cap. 13.

(2) Αἴρεσιν δὲ τῆς Ναυατιανῶν πρεσβεύων θείας χάριτος· μετέχε, etc. Sozom. lib. 1, cap. 14. Hoc est, *Novatianorum hæresis cum esset, gratiæ divinæ particeps fuit.* Hæc verba apud Sozom. in

principio narrationis de Eutychiano posita sunt. Nicephorus autem in toto hoc opere Novatianus est iniquior.

(3) Spyridonem istum, cum episcopus esset, oves pascere non puduisse, per summam humilitatem

(Trimmythus autem, quæ una in Cypro insula A urbium est, sorte ei obvenerat), a fastu tam alienus, ut eodem in loco et oves pabulo, et homines doctrina atque vitæ exemplo pasceret optime. Cum autem multa sint, quæ de eo liber in ipsius vitam compositus recenset, ne socordix sustineam crimen, neve rursus extra propositum longius digredi videar, duorum aut trium egregiorum ejus factorum meminero. Fures aliquando noctu irruisse dicuntur in sancti viri ovile, insidias gregi ejus tendentes, et clam oves aliquot rapere conantes.

629 Et cum nemo eis compedes injiceret, derепente divinitus vinciti sunt, aurora illucescente, magnus ille vir adest, manus eorum post teiga redactas invenit, subridet : vincula illa, quæ sub oculis non caderent, solvit : docens eos admonet, licuisse illis si quid petissent, accipere : neque opus fuisse, cur noctu se ærumnoso fatigaret : mores eorum ad meliorem vitam, ut justo quæstu vitam tolerarent, transformat : et postremo ærumnæ eorum misertus : Abite, inquit, et arietem hunc accipite, ne noctem hanc frustra pervigilasse videamini ; reprehensionemque mihi, propter toleratos domi meæ labores, veluti qui vacui abieritis, impingatis. Unum hoc est quod a Spyridone non sine admiratione facete est factum. Nec illud quidem non admiratione dignum. Erat beato illi filia Irene, germana tanti patris filia. Apud hanc ex notis quidam magni pretii gestamen atque ornamentum deposuit. Illa ut rem certam tutamque sequeretur, domi quidquid id erat defossum, vitæ servandum credidit : nec ita multo post, nullo ejus rei iudicio post se relicto, e vita migravit. Venit brevi qui id deposuerat, et nunc incusando, nunc orando, molestus erat Spyridoni. Ut vero gestamine tali diu multamque domi quæsito, id non invenit, suam ipsius senex putavit esse calamitatem, hospitis, qui tantopere lugeret, capillum consciuderet, ac sese prorsus conficeret, jacturam. Itaque, Agedum (inquit) ad filix sepulcrum eam, eamque interrogemus. Ubi eo ventum, nominatim illiam vocans Spyridon interrogat, quonam loco gestamen deposuerit? Ibi illa subito apprensens, beato i. li rem omnem exacte exponit, et rursus sepulcrum subit. Spyridon porro ornamentum, quo illa loco indicaverat, inventum, homini reddidit eumque dimittit. Alteri quoque indigenti homini, et inopia magna circumvento, serpentem ad sepem et maceriam sese volventem, in aurum convertit, eumque illi dedit, ut eo mutuum pecuniam suam uteretur, pecuniamque suam solaretur. Cæterum, cum se ille inopia depulsa aliquantum locupletasset, Spyridon serpentem ita ut tum erat, ad locum suum circa sepem reposuit. Qui viri sancti precatione, pristina recepta natura, rursus reptans, ac sese circumvolvens latebras

et simplicitatem, Suid. scribit. Quod in veterum episcoporum paupertate non adeo mirum fuit. Eisdem Deus ante tempus, promissam mortuorum

νήσιον πάσιων ἐτύχωνεν οὕσα · ἐπὶ τόπον δ' ἄτυφος ἦν, ὡς ἐν ταυτῶ καὶ πρόβατα βόσκειν, καὶ ἀνθρώπων εἶναι ποιμένα ἀγαθὸν τε καὶ ἀριστον. Ἐγὼ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν περὶ αὐτὸν, ἃ ἡ κατ' αὐτὸν διεξέεισι βίβλος, ἵνα μὴ βίθυμις ὑπόσχω γραφῆν, καὶ πάλιν ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκείμενου ὀδῶ πλανᾶσθαι, δύο ἢ τριῶν τῶν ἐκείνου μνησθήσομαι. Κλέπτως ποτέ φασὶ νύκτωρ εἰσπηρήσαντας τῆ τῶν προβάτων τοῦ ὀσίου ἐπαύλει, ἐπιθουλεύειν τῆ ποίμνη, καὶ ὑφαιρεῖσθαι τῶν προβάτων λάθρα ἐποιοῦν σπουδῆ. Καὶ μὴ τινος πέδον ἐπιβάλλοντος, ἐξαπίνης θεοῦθεν δευμῶτα ἦσαν. Ἄμα δὲ ἔφ τὸν μέγαν παραγενόμενον, καὶ τὰς χεῖρας ὀπισθεν διηγκωνισμένους εὐρόντα, μειδιῶντα τῶν ὀράτων ἐπιλύειν δεσμῶν · καὶ νοθευόμενα παραινέειν, Ἐνὸν εἶναι λαβεῖν αἰτήσαντος, οὕτω ταλαίπωρην νυκτὸς εἴλεσθε. Καὶ μεθῆρμαζε τὸ ἦθος πρὸς τὸν ἀμείνω βίον, δικαίαν ἐκπόρων τὸ ζῆν πορίζεσθαι. Ἄπειτε δ', ἔφη, τῆς ταλαίπωρίας οἰκτεῖρας, τόνδε τὸν κριν εὐληθότες, ἵνα μὴ ἐπιγενῆς ἡγρυπνηκότες φανεῖητε, μέμψιν τέ μοι τῶν ἐπὶ τῆ αὐτῆ πόνων προστρέψητε, ὡς ἀπηλλαγμένοι κενοί. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἀστεῖον σὺν θαύματι τῶν Σπυριδῶνι πεπραγμένων · οὐχ ἦτρον δὲ κάκεῖνο θαύματος ἄξιον. Εἰρήνην θυγάτηρ τῆ μακαρίῳ προσῆν, παῖς ὄντως τοῦ τοσοῦτου πατρὸς. Ταύτη τῶν τις γνωρίμων πολυτελὲς παρέθετο κόσμιον. Ἢ δὲ τὰσφαλὲς προμηθουμένη, οἴκοι κατορύσσασα τὸ σκεῦος, φυλάττειν παρεδίδοι τῆ γῆ. Καὶ ἡ μὲν μετὰ βροχῶ, μηδὲν εἰπούσα, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἦκε μετ' ἄλλῳ δὲ παραθέμενος· καὶ πῆ μὲν ἐγκαλῶν, πῆ δὲ καὶ δόμενος, δι' ὄχλου ἦν τῷ Σπυριδῶνι · ὡς δὲ πολλὰ ζητήσας ἀνὰ τὴν οἰκίαν, ἦκιστα εὕρισκε, συμφορὰν ἐποιεῖτο ὁ γέρονι οἰκίαν τὴν τοῦ ξένου ζημίαν, ὀδυρομένου τῶν πολλῶν τε τὰς τρίχας καὶ ἀντηκρυς θανατῶντος. Ἄλλ' ἄγε δὴ, ἔφη, ἐρώμεθα τῆς κόρης παρὰ τὸν τάφον ἰόντες. Ἐπεὶ δ' ἐπέστησαν, ἠρώτα Σπυριδῶν ὀνομαστὴ τὴν παιδα καλῶν, ὅπου δὴ κατακρύψει τὸ κόσμιον. Τὴν δὴ ἐξαπίνης φανείσαν, ἄπαν πρὸς λεπτὸν τῷ μακαρίῳ εἶπειν, καὶ αὐθις καταδύναί τὸν τάφον. Σπυριδῶνα δ' εὐρόντα ἢ ἐσημανε, ἐπιδοῦναι τάνθρώπων τὸ σκεῦος, καὶ ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ ἄλλω δὲ πένητι ἐν ἀπορίᾳ καθ' ἐστῶτι πολλῆ, ὄφιν περὶ τὸ θριγγίον ἐλισσόμενον, εἰς χρυσὸν μεταπήγνυσι. Καὶ δίδωσι χρῆσθαι, καὶ ἐπ' ἐκείνῳ δανεῖζεσθαι, καὶ παραμυθῆσαι τὴν ἔνδειαν · ὅν ἐντεῦθεν ἀναβρώσθεντα καὶ τὴν ἔνδειαν ἀποτριψόμενον, πάλιν τὸν ὄφιν ὡς εἶχε σχήματος, παρὰ τὸν τόπον τοῦ θριγγίου ἐτίθει. Εὐχῆ δὲ τοῦ ὀσίου τὴν προτέραν φύσιν μεταλλάττεμενον, αὐθις ἐρποντά τε καὶ σπουδῆ περιελισσόμενον, τὸν οἰκίον χηραμὸν ὑποδύναι. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν ἐκείνου προσῆκον εἰρηθεῖαι νομίζω. Ἔθος τῷ μακαρίῳ ἐκ τῶν γινόμενων αὐτῷ σπερμάτων τε καὶ καρπῶν πιπρᾶσκοντι, τὰ μὲν πτωχοῖς χορηγεῖν, ἄλλα δὲ προῖκα δανεῖζειν. Διδούς μέντοι ἢ καὶ λαμβάνων, οὐ διὰ χειρῶν ἠτύουργει τὴν πράξιν· τὸ δ' ἐνὸν αὐτῷ τα-

resurrectionem, per filiam ejus redivivam, exhibuit. (Socrat. lib. 1, cap. 12.)

μείον ὑποδεικνύς, λαμβάνειν· καὶ αὖθις τὸ δάνειον κατατίθεσθαι τῷ προσίοντι ἐνεκαλεῦτο. Καὶ δὴ τις δανεισάμενος, ἦκεν ἀποτίων τὴν ὀφειλὴν. Ὡς δ' ἔθο. ἦν ἐπιτραπεὶς τῷ ταμείῳ ἀποδοῦναι αὖθις τὸ χρέος, παρατιθέμενος, ὕφηρετο μᾶλλον· οὐ μόνον γὰρ τὸ χρέος ἀπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ προσαφείλετο· καὶ ἀπῆει δῆθεν λαθῶν, ὡς τὸ ὄφλημα καταθέμενος. Ἄλλ' οὐκ ἦν λαθεῖν· χρόνῳ γὰρ ὕστερον προσίτων αὖθις, δανείζεσθαι ἤθελεν. Ἔθ δὲ τὸ εἰωθὸς ἔπραττε· καὶ πέμπων παρὰ τὴν θίβην τὸν ἄνδρα, παραμετρῆν ὅσον ἦν βουλομένῳ ἐπέτρεπεν. Ὡς δ' ἤκιστα εὐρίσκεν, ἀνήγγειλε τῷ πατρὶ. Καὶ δς, θαυμαστὸν, εἰσγεν, εἰ σοὶ μόνῳ κενὸν τὸ τριεῖον ὄραται. Σκοπεῖν οὖν προσήκει, μὴ οὐ πρὶν καταθέμενος, νῦν λαμβάνειν πείραξ. Ἰσθὶ γὰρ ὡς εἰ μὴ τι βραδύργις ἐστίν, οὐκ ἀποχῆσαι· τοῦ προκειμένου. Ἔθι τοίνυν πάλιν τεθαβῆκαί· ὡς εὐρήσεις. Καὶ φωραθεὶς, συγγνώμην προσίτων ἦπει τοῦ ἀμαρτήματος. Παρατιλήθων δὲ τι καὶ ἄλλῃ πρόβατα πριζιμένῳ τοῦ μακαρίου συνέθη. Ἐκατὸν μὲν γὰρ ἦσαν ἂ ἐνωλεῖτο· ὃ δὲ καὶ μίαν τῶν αἰγῶν παρεμέτρει· ἦν βία ἔλικων, ἤκιστα ἐπομένην εἶχεν. Ἀντιβαίνουσα δ' οἶον, βληχῆ τὴν ἀδικίαν ἐσπελίτευσ τοῦ ἀνδρός. Ἐπει δὲ πάντα πράττων καὶ ἐπωμάδιον ἔφερον, ἐκείνη λὰξ καὶ τοῖς κέρασι τὸν τένοντα σφοδρότερον παλοῦσα, διωλιθθαίνε, καὶ ἐπὶ τὴν μάνδραν ἀνέτρεχεν· ὃ τὴν Σπυριδῶνα διαγνώσκα, ἐπ' ἀκριβὲς μετρεῖν ἐπειθε. Τὴν δ' εὐθύς ὁμολογοῦντα, συγγνώμην παρεῖχε· καὶ κελεύσαντος, πρόθυμος ἢ αἰξὶ καὶ αὐτόματος εἶπετο· ἔστι δ' ὅπου καὶ τῆ σπουδῆ πειρηγίτο. Καλὰ μὲν δὴ καὶ ταῦτα· τὸ δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ τάξιν ἐμθριθεῖς, καὶ ἀκέραιον περὶ τὴν θεῖαν παράδοσιν, πῶς σιωπήσομαι; Συνόδου γὰρ ποτε γενομένης, ἕνα εἶναι καὶ Τριφυλλίον ἐκεῖνον τὸν Λεδρῶν ἐπίσκοπον, λόγου τε ἀρκούντως πεπειρημένον, καὶ διὰ νόμων ἀσκησιν, πλείστον ἐν τῇ Βηρυτῶν διατρίψαντα πύλει. Τοῦτον δ' ἐπιτροπῇ τῶν ἐπισκόπων τὸ πλῆθος διδάσκοντα, Σπυριδῶνος παρόντος, δεῖσαν εἶπειν, ῥῆσεν ἦν ὁ Χριστὸς τῷ παραλυτικῷ ἀπεφθέγγατο, τὸ, Ἄρον σου τὸ κράδβατον, καὶ περιπάτει, σκιμποδι ἀνὲ κράδβατου ἐχρήσατο. Ἐφ' ᾧ χλιπεῶς ἐνεγκόντα Σπυριδῶνα, Οὐ σύ γε, ἔφη, ἀμείνων εἰ τοῦ κράδβατον εἰρηχότος, ὅτι γε δεῖ αἰδοῦς ποιῆ ταῖς ἐκαίνου λέξεις διαπρέπειν; Ταῦτα δὲ λέγων, τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου ὀνίστατο πάντων ὁρώντων, τὸν τύπον καὶ τὴν ὄφρυν τῶν ὄφρουμένων ἐν λόγοις περιώμενος καταστέλλειν. Ἰκανῶς γὰρ εἶχε τοιαῦτα ποιεῖν, κἂν ἀπλοῦς ἦν ἐσάγαν. Αἰδέσιμος γὰρ ἦν, καὶ ἐπὶ μέγα ἐδέξης τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων ἐτύχατο, προσήκων τε τὴν ἡλικίαν, καὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης ἀκιδόηλῳ καὶ κοσμίῳ ἐνσεμννώμενος. Ἐγὼ δὲ, οἷος ἦν καὶ περὶ φίλους δεξίδς, διηγῆσομαι. Ἡ μεγάλη μὲν οὖν τῆς Τεσσαρακοστῆς νηστεία ἦν· ἦκε δὲ τις ἐκ μακρᾶς ἰδοικωρίας τῶν φίλων, καὶ ταῦτ' ἐν αἰξὶ ἐκείνο; εἰωθε νηστεύειν τῶν ἡμερῶν. Ἄσπιτος γὰρ εἰς ῥητάς τινας διαμένων

A suas intravit. Verum enimvero illud quoque factum ejus ut memorem, convenire mihi visum est. **630** Mos beato illi erat, semina et fructus qui ei provenissent, vendenti, partim pauperibus largiri, partim sine scenore utendos dare. Sive igitur daret, seu acciperet quidquam, non id per manus ejus gerbatur : sed quæ ei erat repositoria cella, ad se venientibus commonstrata, vel accipere eos, vel usui acceptum reponere jubebat. Quidam sane qui mutuum ab eo acceperat, ut debitum redderet, ad eum venit : cum autem is more solito, cellæ rursus inferre quod acceperat, jussus esset, reponens id, sustulit potius. Non enim tantum debitum reddidit, sed et postea secum abstulit, et discessit occulte, quasi mutuum dissolvisset. Sed enim celare factum non potuit. Aliquanto namque tempore post rursus illum, mutuum accipere volens, convenit. Et ille ex consuetudine sua hominem ad loculos granarios mittens, metiri quantum vellet, jussit. Ut autem is nihil ibi frumenti invenit, id patri significavit. Ibi ille : Mirum profecto, inquit, si uni tibi cella vacua videtur. Quapropter considerare convenit, an cum prius nihil reposueris, recipere nunc quidquam conere. Sciens enim esto, nisi fallaciæ quidquam subsit, voti te compotem fore. Vade ergo denuo cum certa, te iaventurum esse, fiducia. Atque ita ille demum deprehensus, veniam fraudis petivit. Tale quiddam alii quoque, qui oves a viro sancto mercabatur, evenit. Centum erant, quas emerat. At ille capram unam insuper annumeraverat : quæ cum ab illo vi traheretur, ipsa minime sequebatur : quodammodo enim resistens, balatu hominis iniquitatem traducebat. Et ille cum nihil non ageret, in humeros tandem eam sustulit : capella autem et calcibus et cornibus cervicem ejus acrius petens, delapsa est, et in stabulum suum recurrit. Quod ubi Spyridon cognovit, illi ut rite metiretur et numeraret, suasit. Atque ubi ille factum statim confessus est, hic noxam remisit, capramque sequi illum jussit : quod alacriter sane illa faciens, sua sponte emptorem est secuta, interdum etiam eundem properans præcessit. Pulchra quidem sunt hæc. Constantiam vero ejus viri, ecclesiastico ritu servando, simplicitatemque divinis traditionibus colendis, quomodo silentio præteream? Conventus aliquando agebatur, in quo Triphyllius ille quoque erat, Ledrensis episcopus, litterarum artibus probe eruditus, et legibus discendis dum Beryti versatus (1). **631** Hic episcoporum jussu populum docens, Spyridone presente, cum de eum quoddam referre deberet, quo Christus ad paralyticum est usus, illud scilicet, *Tolle grabatum tuum, et ambula* : pro grabato, *lectum* dixit. Quod moleste ferens Spyridon, Non tu quidem, inquit, præstantior es eo qui *grabatum* dixit : qui

¹ Marc. II, 9.

(1) Beryti olim præclara docendarum legum schola fuit.

Igitur, malum, pudor iste est, verbi illius cum A decoro non velle uti? Atque his dictis, in conspectu omnium episcopali sede exurgens, fastum et supercilium eorum qui oratione affectata sese efferrerent, contrahere est conatus. Recte enim id facere potuit, quamvis apertus omnino et simplex esset. Magna quippe dignitate gloriaque venerandus, propter mirifica quæ edebat opera, atque ætate proveciore, sincere et graviter episcopali munere gerendo clarus erat. Sed et quam fuerit in amicis accipiendis dexter et humanus, ostendam. Magnum Quadragesimæ jejunium agebatur, et ex amicis quidam ad eum ex itinere longinquo venit, et quidem eo quo ipse jejunaret tempore. Certis enim quibusdam diebus a cibo omni abstinens, postea vesceretur. Illum igitur sacratis eis diebus venientem, cum de itinere seorsum videret, filia suæ ut pedes illius lavaret, mensamque proponeret, præcepit. Atque illa ubi neque panem neque farinam domi esse, propter præsentem abstinenciam et jejunium, dixit: precatione ipsæ facta, salitas carnes porcinas ad focum pendentes recipere eas, et quamprimum ad ignem torrere jussit. Et ut assa salis fuerunt, hospiti et ipse assidens, ciboque manus admovens, comedit, et amicis ut itidem faceret est hortatus. Atque ille cum detrectaret, Christianum se esse dicens, neque tali tempore ejuscemodi esca indigere confirmans, Spyridon illum, ne quidquid id esset cibi, pro ea rerum inopia aspernaretur, admonuit: C divinum enim oraculum exstare, quod mundis omnia munda esse declarat. Multa porro alia hisce similia ab illo acta, institutum nostrum commemorare non permittit, quæ Rufinus primum Romano exposuit sermone, aliaque præterea plurima ad rem ecclesiasticam pertinentia. Et de Spyridone hæc tenent. Floruit etiam tum Nicolaus, apud Myra Lyciæ episcopus, Spyridoni vita, morum simplicitate, naturæque convenientia par: nec non miraculis, et accurata certaue doctrinæ observantia perquam celebris. 632 Huic ea fuisse dicitur gratia, ut qui eum complecteretur, familiarisque secum ex animo collequeretur, divini quiddam doni hauriret, momentumque inde ali- quod reciperet, vitæ ad optima quæque opera conformandæ. Ejus actiones veluti omnibus notas prætermitto. Par istis etiam fuit Parthenius, urbis unius in Hellesponto episcopus, vitæ splendore, humanitate et prodigiis ingentibus clarus, adeo ut accepta a Deo potestate, mortuos excitavit, demonibus imperavit, et variorum morborum curator gratuitus ac promptus fuerit. Ac de his hæc tenent. Ad hunc scilicet modum, doctrina fidei in nationibus, solitudinibus, et urbibus omnibus, magno consensu frequentata est: atque in ecclesia Dei indes incrementis suis eluxit, in cælum usque sublata. Cæterum hisce dimissis, orationem ad ea quæ in Ecclesia gesta sunt, rursum convertam.

CAPUT XLIII.

Quemadmodum Eusebius et Theognis Ariani, libello pœnitentiæ exhibito, suas receperint ecclesias: eosque qui in eorum locum subrogati erant, ejecerint.

Laudatissimus quidem ipse imperator omnem movebat funem, ut religio nostra magis ac magis augetur, et incrementa sua caperet: quippe qui

ἡμέρας, ἐπειτα ἤσθιεν. Ἦχοντά γοῦν ταῖς ἀφροισι- μέναις ἡμέραις ἐκείνων, ἐπὶ κεκμηκότα εἶδε, νίπτειν μὲν τοὺς πόδας τῇ ἰδίᾳ ἐκέλευε θυγατρὶ, καὶ τράπεζαν παρατίθεσθαι. Ἐκείνης δ' εἰπούσης μὴτ' ἄρτον μὴτ' ἄλφιστα ἐνεῖναι διὰ τὴν ἐπιχειμένην νηστείαν, εὐξάμενος, τῶν ἀπρωρημένων ταρίχων κρεῖων τῇ ἐστία ὑέων κατάγειν ἐκέλευε τῇ παιδί, καὶ ταῦθ' ὡς τάχος ὅπτῃν. Ἐπεὶ δ' ἰκανῶς εἶχον πυρὸς, παρὰ τὸν ξένον καὶ αὐτὸς καθίσας, ἀπτόμενος τῶν ἐδώ- δίμων ἤσθιεν· καὶ τὸν φίλον τὰ ὅμοια ὄρῃν παρεκά- λει. Τὸν δὲ παραιτούμενον, καὶ Χριστιανὸν ἑαυτὸν εἶναι λέγοντα, καὶ μὴ δεῖν ἐκεῖνυ τροφῆς τοιαύτης τοιοῦτῃ καιρῷ δισχυριζόμενον, μὴ τὴν τροφήν μάλ- λον ἀπαξιοῦν οὕτως ἔχοντα παρηγγύα. Τὸν γὰρ θεῖον χρῆσθον, πάντα εἶναι καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ἀποφή- νασθαι. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα συγγενῆ τοῖς εἰρημένους διαπραξάμενον, τὸ προκείμενον οὐκ ἔβ' διεξέρχε- σθαι· ἃ Ῥουφίνος Ῥωμαϊκῇ λέξει πρῶτα ἐξέδωκε, καὶ ἄλλα πλείστα τῇ Ἐκκλησίᾳ προσήκοντα. Καὶ περὶ μὲν Σπυριδῶνος ταῦτα. Ἦκμας δὲ τῆνικαῦτα καὶ Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας ἐπίσκοπος ὢν, ἐπίτης Σπυριδῶνι τὸν βίον ἐν τε ἀπλότῃ καὶ συμ- παθεῖα καὶ θαύμασι περιδόητος, καὶ ἐπὶ τῇ ἀκρι- βείᾳ τοῦ δόγματος. Τοῦτ' δ' ἐνεῖναι χάριν λόγος, τὸν προστυχόντα καὶ διομιλησάμενον ἐκ ψυχῆς, χάριτός τινος θείας μετέχειν, καὶ ροπήν ἐκεῖνυ ἐντεῦθεν ἐνσπείρεσθαι πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων μεταρρυθμίζεσθαι. Οὐ τὰς πράξεις ὡς πᾶσι κατα- δήλους παρήμι. Ἐπίσης τούτοις καὶ Παρθένιος ἦν, μιάς τῶν ἐν Ἐλλησπόντῃ πόλεων ἐπίσκοπος ὢν, βίου λαμπρότητι, φιλανθρωπίᾳ τε καὶ τέρασι· ἐξαι- σίσις διαπρεπῆς, ὡς καὶ νεκροὺς ἐγείρειν, δύναμιν πρὸς Θεοῦ εἰληφῆναι, δαιμόνων τε κρατεῖν, παντο- δαπῶν τε παθημάτων ἰατρῶν ἀμισθόν τε καὶ ἔοικον καθεστάναι. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Καὶ οὕτω τὸ τῆς πίστεως δόγμα διὰ πάντων συνεκροτεῖ· ἔθνεσί τε καὶ ἐρημίαις καὶ πόλεσι· καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ διέλαμπε ταῖς καθεκάστην ἐπιδό- σεσιν εἰς μέγα καὶ αἰθέριον προαγόμενον· ἐγὼ δὲ τῶν τοιοῦτων ἀρέμενος, ἐπὶ τὴν κατὰ τὴν Ἐκκλη- σίαν συμβάντων καὶ αἰτίας τοῦ λόγου ῥοῦν τρέφο- μαι.

quiddam doni hauriret, momentumque inde ali- quod reciperet, vitæ ad optima quæque opera conformandæ. Ejus actiones veluti omnibus notas prætermitto. Par istis etiam fuit Parthenius, urbis unius in Hellesponto episcopus, vitæ splendore, humanitate et prodigiis ingentibus clarus, adeo ut accepta a Deo potestate, mortuos excitavit, demonibus imperavit, et variorum morborum curator gratuitus ac promptus fuerit. Ac de his hæc tenent. Ad hunc scilicet modum, doctrina fidei in nationibus, solitudinibus, et urbibus omnibus, magno consensu frequentata est: atque in ecclesia Dei indes incrementis suis eluxit, in cælum usque sublata. Cæterum hisce dimissis, orationem ad ea quæ in Ecclesia gesta sunt, rursum convertam.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ὅς οἱ Ἀρειανοὶ Εὐσέβιος καὶ Θεοφύλιος, βιβλίῳ μεταβολῆς δόντες, τὰς ἰδίας ἐκκλησίας ἀπέλυ- θον, τοὺς ἐν αὐταῖς χειροτονηθέντας ἐκβεβλη- κότες.

Ὁ μὲν οὖν πανεὐρῆμος βασιλεὺς πάντα κάλων ἐκίνει, ὡς ἂν γε τὰ τῆς ἡμετέρας θρησκείας αὐτὴν λαμβάνοι, καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀγοίτο, ἅτε δὴ ἀποστο-

λικήν καὶ οὐρανομήκη ἔχων ψυχὴν· ἦσαν δ' οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες, καὶ τῶν ἐν τέλει τοῦ ἱεραῶσαι, οἱ μὴ μόνον συνοικοδομεῖν ἐκεῖνον ἤρουντο, ἀλλὰ καὶ ἀνατρέπειν, καὶ τὰ θεμέλια ταύτης ἐκρίζων ἀνασπᾶν, ὡς προϊδόντες δηλώσομεν. Ὁ μὲν γὰρ Ἄρειος τὴν συνοδικὴν ψήφον καὶ τὴν ἐκ βασιλείως λαβῶν, ὑπερόριος ἦγετο· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον, οἱ τῆ ὑπαγορευθεῖση πίστει ὑπεσημῆναντο, σύμφηφοι δὲ γενέσθαι τῆ Ἄρειου καθαιρέσει οὐκ ἔβουλήθησαν. Ὁ μὲν οὖν Ἄρειος οὐ πολλῶ ὕστερον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τῆς μὲν ἐξορίας ἀνεκλήθη, τῆ γε μὴν Ἀλεξανδρείᾳ φοιτᾶν ἐπεσχέθη· ἐν ὑστέρω γὰρ καὶ εἰς Ἀλεξανδρείαν αὐτῷ κάθοδος τοῖς περὶ Εὐσέβιον μετὰ τὴν καλινφιδίαν ἐσπούδαστο, ὡς ἐν καιρῷ μοι λελέγεται· μετ' ὀλίγον δὲ Εὐσέβιδός τε καὶ Θεογόγιος τὰς οὐκείας ἐκκλησίας ἀπέλαβον, ὁ μὲν τὸν ἀντ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα Ἀμφίωνα ἐκβαλὼν, Χρηστον δὲ ἐκ Νικαίας ὁ Θεογόγιος· μετανοίας γὰρ βιβλίον τοῖς κορυφαίοις τῶν ἐπισκοπῶν πέμψαντες, βασιλικῶν κελεύσματι ἀνεκλήθησαν. Ὄδε δ' ἔρχεν ἐπὶ λέξεως τὸ βιβλίον· « Ἦδη μὲν καταψηφισθέντες πρὸ κρισίως παρὰ τῆς εὐλαθείας ὑμῶν, ὀφείλομεν σιωπᾶν τὰ κεικρυμένα παρὰ τῆς εὐλαθείας ὑμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄποτον καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῶν συκοφαντούντων τὴν ἀπόδειξιν τῆ σιωπῆ, τοῦτου ἕνεκεν ἀναφέρομεν, ὡς ἡμεῖς καὶ τῆ πίστει συνεδράμομεν, καὶ τὴν ἔνοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ δημοσίῳ, ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, μηδαμῶ τῆ αἵρέσει ἐξακολουθήσαντες· ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ τῆ ἀσφαλείᾳ τῶν ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῶν ὑπερέτρεχε. Καὶ πληροφόρηθέντες καὶ πληροφόρησαντες τοὺς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλοντας, ὑπεσημῆνάμεθα τῆ πίστει. Τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐκ ὑπεγράψαμεν, οὐκ ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ' ὡς ἀπιστοῦντες τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διὰ τε ἐπιστολῶν, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων πεπληροφορημένοις, μὴ τοιοῦτον εἶναι. Εἰ δὲ ἐπέσθη ἡ ἀγία ἡμῶν σύνοδος, οὐκ ἀντιτείνοντές, ἀλλὰ συντιθέντες τοῖς παρ' ὑμῶν κεικρυμένοις, καὶ διὰ τοῦ γράμματος πληροφροῦμεν τὴν συγκατάθεσιν, οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἵρέσεως ἀποδοῦμενοι· εἰ γὰρ καταξιώσετε νῦν γοῦν εἰς πρόσωπον ἀνταλαβεῖν ἡμᾶς, ἔξετε ἐν ἅπασι συμφύχους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῶν κεικρυμένοις. Καὶ ὅτε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον ἔδοξεν ὑμῶν τῆ εὐλαθείᾳ φιλανθρωπεύεσθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι, ἄποτον δὲ τι δοκούντες εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾶν, καθ' ἑαυτῶν ἐνδόντας τὸν ἐλεγχον. Καταξιώσατε οὖν, ὡς ἀρμόζει· τῆ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαθείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνήσαι, καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θάπτον βουλευσασθαι τὰ ὑμῶν ἀρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν. » Ἐκταύτης τοίνυν τῆς καλινφιδίας ἐπανακληθέντες Εὐσέβιδός τε καὶ Θεογόγιος, τὰς ἰδίας ἐκκλησίας ἔσχον, τοὺς ἐπ' αὐταῖς χειροτονηθέντας ἐκδιεβλήκοτες, ὡς εἰρηται. Καὶ προσήματι τὰ κώδικα περιβήμενοι, τὰ λύκων ἐργάσαντο.

PATROL. GR. CXLVI

A apostolico caelestique prorsus esset animo. Inter ecclesiarum praesides rerumque sacrarum magistratus tum erant, qui non solum cum illo aedificandum, verum etiam destruendum sibi, et ecclesiae fundamenta funditus evertendum statuerant: sicuti stylo progressi ostendemus. Arius enim synodi ipsius atque imperatoris calculo condemnatus, et exsilio mactatus fuerat: atque itidem Eusebius Nicomediensis, sectatoresque ejus, qui professioni quidem fidei subscriperant, Arianum autem exauctorationem sententiae suis comprobare noluerant. Et Arius non longe post Nicenam synodum ab exsilio quidem est revocatus, Alexandriam autem ire prohibitus. Caeterum postea quoque ei ab Eusebio, 633 post palinodiam et recantationem, reditus in eam urbem impetratus est: id quo suo loco dicetur. Brevi quoque et Eusebius et Theognis ecclesias suas receperunt: eis qui in eorum locum surrogati fuerant, Amphionem Nicomediae, et Chresto Nicæa ejectis. Cum namque poenitentiae libellum primariis episcopis misissent, imperatoris jussu sunt revocati. Libellus autem is de verbo ad verbum talis fuit: « Cum quidem calculis vestris ante iudicium factum, a pietate vestra damnati simus, silere debuissemus de pietatis vestrae decretis. Quandoquidem vero absurdum fuerit, silentio ipso sycophantiae opinionem et indicium contra nos ipsos praebere: eam ipsam ob causam ad vos referimus, nos professioni fidei consensisse, sententiaeque tuo iussu et consubstantialis explorata, pacatos prorsus fuisse, neque ulla ex parte haeresi adhaesisse. Certitudinis autem ecclesiarum causa, quae nobis in mentem venerant, in medium protulimus. Atque ipsi tandem certo persuasi, aliisque etiam quos oportebat itidem a nobis persuasis, fidei subscripsimus. Anathemati vero subscribendum non duximus, non quidem quod fidem ipsam carperemus: verum quod eum qui accusatus fuerat, talem esse non crederemus. Ex epistolis enim ejus ad nos datis, sermonibusque in faciem collatis, certiores facti sumus, talem non esse. Quod si sancta vestra synodus de eo sic persuasa est, nos nihil repugnamus. Caeterum suffragium nostrum ad decreta vestra accommodantes, per haec litteras, plena fide consensum nostrum confirmamus: non nos quidem graviter exsiliu ferentes, sed suspicionem haeresis amolientes. Quod si dignabimini nos in conspectum vestrum admittere, unanimes in omnibus habebitis, rebusque vestris iudicatis stantes. Et cum pietati vestrae placuerit, eum qui criminis hujus nomine est delatus, humaniter revocare, absurdum esse duximus, posteaquam reus ipse revocatus, de intenta sibi calumnia causam dixit, ut nos prorsus taceremus, contra nos ipsos reprehensionis occasionem exhibentes. Facite igitur, sicuti pietati vestrae Christianae convenit: ut Dei amantissimum imperatorem admoneatis, preces nostras eidem offeratis, et quam-

primum quæ vos facere decet, de nobis statuatis. » A Τῆ γὰρ βασιλείῳς φιλοφροσύνῃ χρησάμενοι ὡς ἐβόδιον ἐξαπάτης, τῷ συνεχῆι τῆς πρὸς τὰ βασιλεία εισόδου, τὴν προτέραν δυναστείαν ἀπολαβόντες, τὰ πάνδεινα ἔδρων, ὡς ἐρούμεν ἐξῆς.

Post hanc palinodiam et recantationem, revocati Eusebius et Theognis, **634** ecclesias suas receperunt, eis qui illis suffecti fuerant repulsis, sicuti dictum est. Sic illi sub prætextu ovium pellibus amicti, lupos egerunt. Nam imperatoris humanitate ad seductionis commoditatem abusi (1), et continuo imperatoris aulæ aditu pristinam dominationem consecuti, quemadmodum deinceps dicemus, res pessimas admiserunt.

CAPUT XLIV.

Ut post Alexandrum Athanasius Alexandriæ episcopatum susceperit, et de ejus a pueritia institutione : et ut seipso magistro sacerdos sit factus, et magno Antonio charus fuerit : et de Arianorum contra ipsum calumniis et insidiis.

Tum temporis post quintum synodi mensem, Alexander Alexandriæ antistes moriturus, sedis suæ successorem, divini judicii (sicuti conjicere licet) calculo, celebrem reliquit Athanasium. Cum namque Athanasius refugeret atque reluctaretur, Alexandrum ferunt vim illi inferentem, vix tandem ut thronum susciperet, persuadere potuisse : sicuti id quoque Apollinaris Syrus ad hunc modum scriptum reliquit : « Non desiit vero postea quoque beligerari impietas. Sed primum quidem adversus beatum viri hujus magistrum, cui hic perinde atque patri filius, patronus affuit, arma sumpsit : deinde vero in hunc quoque ipsum, postquam ad episcopatus pervenit successionem, multa quidem ille usus tergiversatione, sed tamen consilio Dei productus. Sicuti beato quoque illi viro, qui ei episcopatum quasi in manus tradidit, divinis indicis, non alium videlicet quam hunc successorem fore, est significatum. Evocabatur namque a vita, jamque adeo prope obitum erat Alexander, cum nominatim Athanasium vocavit absentem, atque ibi, cum qui tum aderat ejusdem nominis, vocationis audiens esset, ad eum, veluti quem non vocasset, contulit, denuoque vocatione est usus. Et cum id ab eo sæpius fieret, consiluit tandem Athanasius præsens, declaratus est autem alter absens. Et prophetico demum spiritu beatus Alexander : Athanasi, inquit, effugiturum te credis, sed non effugies. Quo verbo ad certamen eum evocari ostendit. » Hæc Apollinaris. Arii autem tribules jactant, post Alexandri mortem communicasse consilia inter se, qui Melitium, quique Alexandrum secuti fuerant, convenisseque in eundem locum, ab utraque parte **635** ex Thebaide et reliqua Ægypto episcopos quinquaginta quatuor, et decretum ab eis esse, ut communibus suffragiis ab eis legeretur, qui Alexandriæ præset ecclesiæ antistes. Septem vero episcopos quosdam, jurejurando proculcato, præter sententiam et voluntatem omnium reliquorum, electionem Athanasii, ad id ab eo coactos, in ea quæ nominatur Dionysii ecclesia, furtim peregisse. Mihi vero magnus iste vir non absque divino numine (2) ad episcopatum

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Ὡς μετὰ Ἀλέξανδρον Ἀθανάσιος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιθιίνει ὀρθοῦν· καὶ περὶ τῆς ἐκ γένου ἀγωγῆς αὐτοῦ· καὶ ὡς αὐτοδίδακτος ἦν ἱερέως, καὶ φιλοῦμενος τῷ μεγάλῳ Ἀρτωρίῳ καὶ περὶ τῆς τῶν Ἀρειανῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβολῆς.

Τότε δὲ μετὰ πέμπτου τῆς συνόδου μῆνα, μέλλων τελευτᾶν ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν περιβόητον Ἀθανάσιον κατελίμπανε, θεῖα κρίσει, ὡς ἔνεστιν εἰκάζειν, ἐπ' ἐκείνῳ τὰς ψήφους ἐπαγαγών· λόγος γὰρ ἔχει, τὸν Ἀθανάσιον φεύγοντα καὶ ἀνδούμενον, τὸν Ἀλέξανδρον βίαν ἐπαγαγόντα, μόλις δυνήθηται πείσσει τὸν θρόνον εισδεξασθαι· καθὼς ποῦ καὶ ὁ Σύρος Ἀπολλινάριος ὡδε γράφων ἰστόρησεν· « Οὐκ ὀκνεῖ δὲ καὶ κατὰ ταῦτα πολεμεῖν ἢ δυσσέβεια· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸν μακάριον διδάσκαλον τοῦ ἀνδρός ὀπλιζέται, καὶ οὗτος παρῆν συνήγορος ὡς πατρι· παῖς· ἔπειτα καὶ ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἦκεν ἐπὶ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς διαδοχὴν, πολλῇ μὲν ἀποφυγῇ χρησάμενος, κατὰ θεὸν δὲ ἀνευρεθεὶς· ὡς καὶ τῷ μακαρίῳ ἀνδρὶ τῷ τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίσαντι· προδεδόλωτο θελαῖς δηλώσεσιν, οὐχ ἕτερον ἔσεσθαι τὸν διάδοχον ἢ τοῦτον· ἐκαλείτο μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βίου· ἦδη δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν τυγχίνων, Ἀθανάσιον ὀνομαστὶ μὴ παρόντα ἐκάλει. Καὶ ὡς ὁ παρὼν ὁμῶνυμος ὑπήκουε τῇ κλήσει, πρὸς μὲν τοῦτο ἀπεσιώπα, ὡς οὐ τοῦτον καλῶν· αὐθι· δ' ἐχρήτο τῇ κλήσει· καὶ ὡς ταυτὸ πολλὰκις ἐγίνετο, ἀπεσιώπα μὲν ὁ παρὼν· ἔδηλοῦτο δὲ ὁ γῆ παρὼν. Καὶ προφητικῶς ἔλεγεν ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος, Ἀθανάσιε, νομίζεις ἐκπεφευγῆναι· οὐκ ἐκφεύξῃ. Δηλῶν ὡς πρὸς τὸν ὄγωνα ἐκαλείτο. » Καὶ ὁ μὲν Ἀπολλινάριος ταῦτα γράφει· οἱ δὲ τῆς Ἀρείου συμμορίας φαίν, ὡς μετὰ θάνατον Ἀλεξάνδρου κοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους ἦσαν, οἱ τὰ Μελιτίου καὶ Ἀλεξάνδρου ἐφρόνου. Κοινη δ' ἄμα οἱ τῶν ἀμφοτέρων ἐπίσκοποι, ἐκ τῆς Θεβαίδος καὶ τῆς ἄλλης Αἰγύπτου, ἦσαν δὲ τέσσαρες καὶ πενήκοντα, ἐς ταυτὸ συνόντες, κοινή ψήφῳ συνέθεντο ἐκλεγῆναι τὸν, ὃς τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔξει. Ἐπτά δὲ τινος τῶν ἐπισκόπων τοῦ ὄρκου ἠθετηκότων, παρὰ τὴν γνώμην πάντων κλέψαι τὴν χειροτονίαν Ἀθανασίου κατὰ τὴν Διονυσίου καλούμενην ἐκκλησίαν βίαν ἐπαγαγόντος. Ἐμοὶ δ' οὐκ ἀρεστὸν τὸν μέγαν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἔλθειν δοκεῖ· τοιοῦτος γὰρ ἦν ὅσον ὁ τηλικαδε ἐξίτηι καιρὸς· νοεῖν τε καὶ λέγειν, ἐτι δὲ γράφειν ἰκανώτατον δυνα· εὔστοχόν τε βάλλειν, καὶ πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς ἀντέχειν μάλα στερόβωτον. Μάλιστα δ' ἦν ἐκκλησιαστικὸς ὁ

bit, lib. 1, cap. 15.

(2) Divino nutu Athanasius episcopus est lectus, Sozomeni judicio et Nicephori.

ἀνὴρ, ἐπιτίθειδός τε περὶ τὸ ἱερᾶσθαι, καὶ ὡς οἶον εἶπεν αὐτοδίδακτος περὶ τὰ τοιαῦτα. Φοῖσι καὶ γὰρ μήπω πρόσηθον γεγονότα, τότε τι σκιαγραφῆσαι τὸ θεῖον περὶ αὐτοῦ. Κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν περιφανῆ τινα ἑορτὴν ἦγον Ἀλεξάνδρῆες· καθ' ἣν ἡμέραν Πέτρος ὁ παρ' αὐτοῖς ἠγησάμενος τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ ἐχρήσατο. Ταύτην δὲ ὡς εἶθος ἐπιτελών καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τότε τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων, τὴν ἱερὰν τελέσας μυσταγωγίαν, καθῆστο, τοὺς σὺν αὐτῷ ἀριστῶν μέλλοντας ἐκδεχόμενος. Ἐν μετεώρῳ δὲ ὦν, τῇ θαλάσῃ τὰς ὕψεις προσέβαλλε. Παῖδας δὲ τινὰς ἐώρα κατὰ τῆς ψάμμου παίζοντας· ἡ δὲ παιδιὰ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν γινόμενων μίμησις ἦν, καὶ ἐπισκόπου δῆθεν χειροτονία. Καὶ μέχρι μὲν τινος ἀκίνδυνός ἡ μίμησις ἦν. Ὡς δὲ τῶν μυστικωτέρων καὶ ἀπορρήτων ἤπιοντο, ἐν δεινῷ ἐπιείετο τὸ δρώμενον· καὶ τοὺς ἐν τέλει τοῦ κλήρου μεταστελλόμενος, ἐδείκνυ τοὺς παῖδας, καὶ ὡς αὐτὸν ἀγειν ἐκέλευεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἤχθησαν, τὰ τῆς παιδιᾶς ἤρώτα, καὶ τίνα πράττοντες ἦσαν ἔλεγεν. Οἱ δὲ παῖδες αἰδοὶ καὶ δεῖσι κατισχυμένοι, πρῶτα μὲν ἠρνοῦντο· ὡς δ' ἐπέκειτο τῇ βασάνῳ Ἀλέξανδρος, κατέλεγον τὰ τοῦ δράματος· ὡς Ἀθανάσιος μὲν τὸν κλῆρον τῆς ἐπισκοπῆς ἐκκληροῦτο· καὶ βαπτίζων πολλοὺς, καὶ ἐν καταλόγῳ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ταγμάτων καθίστη ἱερεῖς· καὶ διακόνους χειροθετῶν. Ἀνέκρινε δ' ἕκαστα ὁ ἐπίσκοπος· τί μὲν πράττων ἔλεγεν ὁ τῆς παιδιᾶς ἱερεύς· τί δ' αὐθις τελούμενοι ἐκείνοι λέγοντες ἦσαν. Ἐπεὶ δ' ἕκαστα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν φυλαχθέντα εὔρε, μὴ χρῆναι καὶ αὐθις ἀναβαπτίσαι ἐδοκίμαζε, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσι σκοπούμενος τοὺς καθάπαξ ἀπλότητι τῆς θείας χάριτος τῆξιμμένους. Μόνα δ' ἐκεῖνα ἀθέμις ἱερεῦσι πράττειν ἀνεῖται, ἐν μυστηρίῳ πληροῦν ἐκέλευε. Τοὺς δὲ παῖδας καθὼ ἐτάχθη τῇ παιδιᾷ τάγματι ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνῆγε, καὶ τοῖς προσήκουσι παραδούς, φυλάττειν παρήγει, καὶ ἐπὶ τὴν μίμησιν προσιθάσαι· ἱκανῶς μετεσχρότας ταῖς θείας, καὶ μάλιστα Ἀθανάσιον· ὃν ἔχων ἀπογραφῆκα καὶ ὁμοδοῖαιτον, ἐν οὐ πολλῷ τῷ τῆς διακονίας κλήρῳ καθίστα. Γραμματικὴν δὲ ἀσκήσας, καὶ βῆτορος φοιτήσας, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ προδὶς, καὶ τοσοῦτον ἐκ τούτων ἀπαρυσάμενος ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομφοῖς, ἐπὶ τὴν Νίκαιαν ἤγετο, καὶ τὰ μάλιστα ἠγωνίζετο, οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῷ στεβρῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ καθεστηκώς. Πλείαν δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας ἔδωκε σοφοῦ· καὶ διαβηκώτερος ἀνδρός· Ὡς δ' Ἀλέξανδρος ἐτελεύτα, διάδοχον ἐκείνου λιπών, ἐπεὶ μᾶλλον ἢ Ἀθανάσιον ὄξια ἐξέλαμψε, τῆς ἐκείνου ἐν ἀπασιν ἀρετῆς βεβαιούσης αὐτήν. Πολλὴν δὲ αὐτὴν καὶ ὁ μέγας Ἀντώνιος ἐνεποιεῖ, μαρτυρῶν ἐκείνῳ τὰ κρείττονα, κελεύοντί τε ὑπακούων, καὶ ἐκ τῶν ὁρέων ταῖς πόλεις φοιτῶν, κἀν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκείνῳ συνδιατρέθων, καὶ τῇ ἐκείνου δόξῃ ἢ δοξάζοι περὶ Θεοῦ, σύμφητος καθεστώς· καὶ χαλε-

A pervenisse videtur : qui sane talis fuit, qualem ea flagitarum tempora, ad intelligendum, dicendum, atque etiam scribendum idoneus maxime : et qui quod telo peteret, tangere atque assequi posset, quique ad resistendum insidiis structis esset firmissimus. Erat præterea vir admodum ecclesiasticus, et ad sacra peragenda aptissimus, atque (ut sic dicam) in rebus ejusmodi αὐτοδίδακτος, et a se ipso doctus. Ferunt namque, cum necdum ad ephebo accessisset, a Deo ejusmodi quiddam in eo adumbratum et simulacro quodam representatum esse. Alexandrini in urbe sua festum quendam diem insignem agunt, quo die Petrus, qui apud eos ecclesiam rexit, martyrio est defunctus. Illasce ferias, ut moris erat, Alexander quoque, præfectus tum ecclesiæ, celebrabat, et sacris mysticisque cæremoniis operatus sedebat, eos qui cum eo pransuri erant præstolans. Cum vero sederet sublimior, oculos ad mare conjecit, et pueros quosdam in arena ludentes vidit. Ludus erat, rerum quæ in ecclesia peraguntur imitatio, et episcopi tandem electio. Atque aliquatenus quidem id nihil habebat periculi : ut autem arcaniora mysteria, sacraque non tangenda, pueri attingere, graviter factum id tulit ; accitisque cleri primoribus, pueros ostendit, eosque ad se adduci jussit. Illi ubi sunt adducti, de ludicro eos interrogavit : mox etiam quæ egerint, dixit. Pueri pudore simul et timore correpti, primum quidem rem negarunt ; deinde vero, ut verbera eis Alexander minatus est, actum omnem exposuerunt, ut scilicet Athanasius (1) episcopi munus sortitus, multos baptizavit, et impositione manuum in ordinem ecclesiasticum sacerdotes et diaconos cooptaverit. Inquisivit etiam rem quamque episcopus, cum quid umbratilis episcopus per ludum ritus sacros peragens dixerit, tum quid responderint, qui saceris ab eo initiati essent. **636** Atque ubi rem quamlibet juxta ecclesiasticam traditionem servatam reperit, cum episcopis qui ei tum aderant, re deliberata, non denuo baptizandos esse censuit, qui semel per simplicitatem divina gratia digni effecti essent. Et tantummodo ea quæ sacerdotibus facere fas est, in mysterio adimplere jussit. Pueros autem eo quem in ludo cæperant ostendere, ipsum Deum testem faciens, in ecclesiam induxit : et propinquis suis traditos, ut ab eis custodirentur, atque in imitatione ad progressus faciendos instruerentur, qui sic abunde institutionem puerilem asecuti essent, rogavit. Maxime vero id de Athanasio egit : quo deinde notario et familiari usus, non ita longo post tempore eum in diaconorum ordinem evehit. Atque hic in grammaticis litteris exercitatus, et apud rhetores versatus, præterea vero etiam in sapientiæ studiis institutus, cum ex eis artibus tantum percepisset, quan-

(1) Athanasius, per ludum, nondum ephebus, a pueris episcopus lectus, episcopalia munera obiit. (Sozom. lib. II, cap. 17.)

tum ad hoc satis esset, ne ab eis qui in illis A
eximii sunt et clari percelleretur, Nicæam est
perductus, ubi maxime decertavit, quippe qui
propter firmitatem sermonum veritatis non mini-
ma ibi actionum omnium pars fuerit. Specimen
vero ille quoque in ætate juvenili sapientis,
spectati, et senilis viri præbuit (1). Postquam au-
tem Alexander mortuus est, eumque successorem
suum reliquit, tum magis gloria ejus enituit, vir-
tute ipsius in rebus omnibus seipsam confirmante
atque laudante. Quam ingentem quoque reddidit
magnus Antonius, cum optima quæque de eo
testificans, tum etiam jussis ejus morem gerens.
Nam et ejus causa ex montibus in urbes frequen-
tius venit, et in ecclesia cum eo est versatus.
Tum autem, sententiæ ejus quam de Deo habuit,
calculus suum addidit : eis qui inimicitias contra
eum suscepissent adversus, ipsius autem Athana-
sii amicus intimus et summus. Quin et Ariani
Athanasium illustriorem reddidere, qui una cum
Melitio Ægyptum motibus compleverant. Insidias
enim sine intermissione ei molientes, capere eum
legitime non potuerunt. Et nuper admodum Eu-
sebius ab imperatore ab exsilio reductus, non
mediocrem sibi usurpabat libertatem, ab illo in
magno honore habitus, perinde atque a prava opi-
nionem ad rectæ pietatis sententiam transiisset.
Quocirca libertate ea abusus, majorem etiam in
ecclesia turbam excitavit, per eam quæ ei inerat
falsam opinionem, easque quas adversus **637**
Athanasium susceperat inimicitias, ex quo in syno-
do in illum veluti veræ pietatis propugnaculum
impedit. Et primum quidem electionem ejus Eu-
sebiani reprehendebant, tanquam neque legitime,
neque ab idoneis, quæ fidem mererentur, personis
factam. Ubi vero insimulationem eam refellit, magno animo pro fide Nicæna decertans, aliam
illi texere telam, eo consilio, ut Athanasio exsiliium struerent, atque Ario reditum in urbem
Alexandrinam pararent. Ita enim facillimum ipsis fore putabant, ut *ὁμοουσίου* consubstantialis fidem
ejicerent, et pedetentim impietatem suam pro ea inducerent. Tentavitque adeo, ad Athanasium
scribens Eusebius, ut ab illo susciperetur Arius. Sin minus, sine scripto per internuntium magnum
illi minatus est malum. Postquam autem omnem movens lapidem, persuadere id illi non potuit;
eos qui in doctrina res novas induxissent, novamque hæresim instituissent, et eam ob causam a
tam frequenti synodo proscripti essent, minime recipiendos esse contententi : alio modo eo-
natus est, ut Arius reciperetur, Alexandriamque reduceretur, imperatori persuadere. Id quod tandem,
sicuti suo loco dicam, ægre effecit.

CAPUT XLV.

*De synodo Antiochiæ congregata, quæ episcopatum
Eustathio magno abrogavit : et de episcopis qui ei
successerunt.*

Tum vero alia etiam turba inter conjunctos epi-
scopos exorta, Ecclesiam excepit, qui de verbo
ὁμοουσίου, consubstantialis nimirum, subtiliter in-
quirentes, eoque sese exercentes, intestinum inter
se ita commovere bellum, ut concertatio eorum
nihil a nocturna pugna differret. Neque enim alius

(1) Διαβεβηχότες dicuntur, apprime spectati,
probat, perfecti, sublimes, et extra judicii aleam
constituti, qualem Gregor. Theologus esse dixit
Basilium Magnum : *Homo Dei*, inquit, et *fidelis*

πῶς ἔχων, οἱ αὐτὸν ἀπηχθάνοντο· καὶ γὰρ διάπυ-
ρος ἔκεινφ φίλος ἐτύγγανεν ὢν. Περιφανέστερον δ'
ἔπολουν τὸν Ἀθανάσιον καὶ Ἀρειανὸν, οἱ σύναμα
Μελιτίφ τὴν Αἴγυπτον ἀνετάρασσον, ἐπιβουλὰς μὲν
κατ' αὐτοῦ ἀεὶ πρᾶττοντες, ἐν δίκῃ δ' ἔλειν ἤμιστι
ἔχοντες. Ἄρτι γὰρ καταχθίντες οἱ περὶ Εὐσεβίου
βασίλει, οὐ τὴν τυχοῦσαν παρρησίαν ἐκτήσαντο·
καὶ διὰ πολλῆς ἦσαν ἔκεινφ τιμῆς, ἅτ' ἐκ τοῦ κα-
κῶς φρονεῖν πρὸς τῷ εὐσεβεῖν μεταθέμενοι. Καὶ δὴ
τῇ παρρησίᾳ καταχρησάμενοι, μείζονα ταραχὴν τῇ
Ἐκκλησίᾳ ἐπήγειραν ἐκ τῆς ἐνοικουρούσης κα-
κοδοξίας, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ἀθανάσιον ἀπεχθείας·
ἐπειδὴ ἔκεινφ ἐν τῇ συνόδφ προβόλφ τῆς εὐσεβείας
ἐνέτυχον. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν τὴν ἔκεινφ ἐν αἰτίας
ἔποιοῦντο χειροτονίαν, ὡς μὴ ἐνθέσμως, μηδὲ παρὰ
ἄξιοπιστων προσώπων γεγεννημένην· ὡς δὲ κρείτ-
των τῶν ἐγκλημάτων ἐδεικνυτο, γενναίως ὑπὲρ τῆς
ἐν Νικαίᾳ πίστεως διαγωνιζόμενος, βουλὴν ἑτέραν
ὕφαινον, σκευωρησάσαι μὲν ἔκεινφ εἰς φυγαδεύαν,
Ἄρειον δὲ παρασκευάσαι κατάγειν εἰς Ἀλεξάν-
δρειαν. Οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ βῆστος ἔχειν ἔκεινφ
τὴν μὲν τοῦ ὁμοουσίου πιστὴν ἐκβάλλειν, ἡρέμα δὲ
τῶς τὴν σφετέραν ἀντεισάγειν ὁμοουσίαν. Καὶ
ἐπειρᾶτο γράφων Εὐσεβίος Ἀθανασίφ τοὺς περὶ
Ἄρειον δέχεσθαι· εἰ δὲ οὐκ, ἀγράφως ἵπτελει κακῶς
αὐτὸν διαθεῖναι. Ἐπεὶ δὲ πάντα κάλων κινῶν, οὐδενὶ
τρόπφ πειθόνιον εἶχε διενιστάμενον τοὺς περὶ τὸ
δόγμα νεωτερισάντας, καὶ νέαν συστησάμενους αἰ-
ρεσιν, καὶ παρὰ τοσαύτης ἐληλαμένους συνόδου, μὴ
δεῖν εἶναι δέχεσθαι, ἐπεχείρει τρόπον ἕτερον πείσαι
τὸν βασιλέα δέξασθαι Ἄρειον, καὶ κάθοδον εἰς
Ἀλεξάνδρειαν παρασχεῖν. Καὶ μόλις τοῦτ' ἀνύσας
ἔχεν, ὡς καιρῷ διαλήψομαι.

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

*Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης συνόδου, ἣ
καθῆκε τὸν μέγαν Εὐστάθιον· καὶ περὶ τῶν
μετ' αὐτὸν γενομένων ἐπισκόπων.*

Τηνικαῦτα δ' ἑτέρα ταραχὴ ἐκ τῶν οἰκείων ἐπι-
σκόπων τὴν Ἐκκλησίαν ἐλάβθανε, περὶ τῆς τοῦ
ὁμοουσίου λέξεως ἀκριβολογουμένων, καὶ κατατρι-
βομένων, καὶ πρὸς τὸν κατ' ἀλλήλων ὠπλιζόντο
πόλεμον, ὡς μηδὲν τοῦ νυκτομαχεῖν διαφέρειν. Καὶ
γὰρ ἀλλήλων οὐ συνίσταν, ἀφ' ὧν ἀλλήλους ἐνόμιζον

serve, et vir desideriorum : sed spiritualium. Ita enim
vocal Scriptura τοὺς διαβεβηχίτας, hoc est, eos
qui ad summum evasere locum, et sublimes visi-
biliaque hæc supergressos.

βλασφημεῖν. Οἱ μὲν γὰρ τὸ ὁμοούσιον μὴ προσιέμε- A
νοι δόξαν ἔσχον τὰ Μοντανοῦ καὶ Σαβελλίου φρονεῖν
τοὺς αὐτὸ παραδειχομένους, καὶ βλασφημους ἐλάλουν,
ὡς τὴν τοῦ Υἱοῦ ὑπαρξίν ἀνατρέποντας· οἱ δὲ τὸ
ὁμοούσιον στέργοντες ἐκείνους ἐξέτρεποντο, ὡς
Ἑλληνισμὸν καὶ πολυθεῖαν εἰσάγοντας. Μάλιστα δ'
ἐπὶ τοῦτοις συνίσταντο Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχεύς, καὶ
ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος· καὶ ἀμφοτέροι δὲ ἐν ὑποστά-
σει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὠμολόγουν, ἕνα τε Θεὸν ἐν
ὑποστάσει τρισίν. Καὶ ὁ μὲν Εὐστάθιος ἤτιθετο
Εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν καινοτομοῦντα·
ὁ δ' αὖθις στέργειν μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα ἔλε-
γεν· ὡς τὰ Σαβελλίου δὲ φρονούντα τὸν Εὐστάθιον
ἐν αἰτίαις ἐτίθει. Καὶ δὴ συνόδου διὰ ταῦτα ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ γεγεννημένης, ἀφαιρεῖται τὴν ἐπισκοπὴν ὁ
Εὐστάθιος, κατὰ μὲν τὸν ἀληθῆ λόγον, ὅτι περ τῆς B
ἐν Νικαίᾳ ὑπερίστατο πίστεως, καὶ τοὺς περὶ Εὐσέ-
βιον καὶ Πατροφίλον τὸν Σκυθοπόλεως, καὶ τὸν Τύ-
ρου Παυλίον, ὧν τῆ γυνάμη οἱ ἀνὰ τὴν ἔω ἱερεῖς
εἶποντο, ὡς Ἀρειανόφρονας ἀπεστρέφετο· ὡς δὲ οἱ
ἐξ Ἀρείου φασίν, οἷάπερ Σαβελλίζοντα· καὶ δι'
ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας, ἀ εὐθὺς ἐπὶ πάντων τῶν
καθαιρουμένων ἐπισκόπων λέγειν ἐστίν. Τὸ δ' ὅλον
συκοφαντία μετὰ διαβολῆς ἦν. Ὡς γὰρ τὴν ἱερωσύ-
νην δῆθεν αἰσχύναντα παιδίσκης ἀκολάστου μίξει,
καὶ ἀπολαύσει αἰσχρᾶς ἡδονῆς, καθείλον τὸν ὄσιον.
Εὐφρὺς γὰρ τὴν ψῆψιν γύναιον, ἐταιρικὸν, καὶ τὴν
ὥραν τῷ βουλομένῳ ἀπεμπολοῦν μισθωσάμενοι, τὴν
γλῶτταν ἀποδόσθαι αὐτοῖς ἔπεισαν. Καὶ δὴ τοῦ συγ-
κροτηθέντος, πενήτηκοντα δὲ ἦσαν καὶ διακόσιοι, τοὺς C
μὲν ἐξῆγον πάντας· τὸ δὲ ἀπὸ πείρας ἐκεῖνο ἱταμὸν
γύναιον ἐπεισηγον, βρέφος ἐπιμαστιδίον ταῖς ἀγκά-
λαις ἀνέχον· ὁ ἀναίδην ἐπεβοᾶτο, ἐκ τῶν Εὐστα-
θίου συνοουσιῶν συνειληφέναι καὶ τετοκέναι. Εὐστά-
θιος δ', εἰ τίνα καὶ ἄλλον ἔχοι τοῦ πεπραγμένου συν-
ίστορα, ἢ τῶν τοσούτων τι διειδότα, ἐζήτηι. Ὡς δὲ
μηδένα ἔχειν διαμαρτύρητο, τὸν ὄρκον ἤτουν οἱ
πικροὶ δικασταί, καίτοι γε τοῦ νόμου διαρρήδη
βωδῶντος, ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων τὸ βέβαιον ἔχειν
τὰ κακῶς φημιζόμενα· καὶ αὖθις τοῦ Ἀποστόλου
ἀπαγορευόντος, μὴ τίνα τὴν κατὰ πρεσβυτέρου γρα-
φὴν δέχεσθαι μαρτύρων δίχα δύο ἢ καὶ τριῶν.
Ἐκεῖνοι δὲ τὸν νόμον ἐν δευτέρῳ θέμενοι, ἀμάρτυ-
ρον κατὰ τοσούτου ἀνδρὸς ἐποιοῦν κατηγοροῖαν. Ὡς
γὰρ ἐκαίη τοῖς εἰρημένιοις τὸν ὄρκον ἐπῆγεν, ἢ μὴ D
Εὐστάθιου εἶναι τὸ βρέφος φαύλης ἡδονῆς ἀποτέλε-
σμα, εὐθὺς ὡς κατὰ μοιχοῦ ἐκεῖνοι τὴν ψῆψιν ἐπῆ-
γον. Τῶν δ' ἄλλων ἀρχιερέων οἱ τὰ τυρευθέντα
ἠγνόουν, ἀντιλεγόντων, καὶ μὴ κατὰ νόμους τὴν
ψῆψιν τάνδρῃ γενέσθαι διατεινομένων, οἱ τὸ δρᾶμα
συνθέμενοι ὅσον τάχος ἐς βασιλέα ἤκον· καὶ περ-
σαντες ὡς ἐν δίχῃ τὰ ψηφισθέντα οἷς ἐλάλῃ Εὐστά-
θιος, ἐκείθεν ἐπειρῶντο ἐλαύνειν, φεῦ! τὸν τοσοῦτον
τῆς εὐσεβείας καὶ σωφροσύνης ἀγωνιστὴν τε καὶ

alium intelligebat in eis verbis, unde sese invicem
blasphemiis expeti putabant. Siquidem qui con-
substantiale non probabant, opinabantur eos qui
id recipere, Montani et Sabellii sententiam sequi:
blasphemosque vocabant, velut qui Filii Dei exsi-
stentiam everterent. Qui vero consubstantiale
complectebantur, illos aversabantur, ac si Græcis-
mum pluresque deos assererent. Potissimum vero
de iis Eustathius Antiochenus, 638 et Eusebius
Pamphilli, congressi decertarunt: atque uterque
in subsistentia Filium Dei, atque unum Deum in
tribus subsistentiis profitebatur. Et Eustathius
Eusebium (1) incusabat, quod professionem fidei
Nicænam novaret. Atque hic rursus acquiescere
se in decretis Nicænis dicebat, illi autem Sabellii
errorem criminando objiciebat. Enimvero ea de
re synodo Antiochiæ coacta (2), episcopatium Eus-
tathio abrogatum, re quidem vera, quod Nicænam
fidem propugnans, Eusebium, Patrophilum Scy-
thopolitanum, et Paulinum Tyrium, quorum sen-
tentia Orientales episcopi astipulabantur, ut Ari-
anos aversaretur: sicuti autem illi ipsi Ariani præ-
se ferebant, tanquam is qui cum Sabellio faceret,
aliasque item non optimas ob causas: quemad-
modum de omnibus episcopis, qui exactorantur,
multa dici, moribus est receptum. At res tota
sycophantia erat, cum calumnia conjuncta. Veluti
enim episcopalem dignitatem impudicæ mulierculæ
concubitus, sædæque voluptatis usu turpiter conta-
minasset, sancto viro eam ademerunt. Nam mere-
triculam, vultu venusto, formæ ætatisque florem
civis mercede prostituentem, conductam, ut lin-
guam illis daret, verbisque subserviret, permo-
vere. Et conventu coacto, in quo ducenti et
quingenta erant, alios quidem omnes exire,
mulierculam autem illam rerum usu protervam
ingredi jussere. Progreditur illa, lactentem in-
fantem in ulnis gerens, eumque impudenter ex
Eustathii consuetudine se concepisse et peperisse
clamat. Eustathius, si quem alium facinoris ejus
testem conscius, aut qui tale quidquam nosset,
haberet, rogat. Quæ cum id negaret, jusjurandum
ab ea iudices acervi postulant, cum quidem disertis
verbis lex vociferetur, quæ de quopiam sinistre
vulgentur, ea duobus aut tribus testibus firmita-
tem obtinere: et Apostolus rursus, adversus
presbyterum actionem recipi absque duobus aut
tribus testibus, prohibeat. At illi nulla legis ra-
tione habita, et nullis testibus, adversus tantum
virum iudicium instituere. Posteaquam enim illa
verba sua juramento confirmavit (3), infantem
videlicet Eustathii improbæ libidinis opus esse,
illicet illi veluti contra mæchum calculos produx-
erunt: 639 episcopis aliis, qui insidias structas

¹ Matth. xviii, 16. ² II Cor. xiii, 1; I Tim. v, 19.

(1) Nicomediensem.

(2) Sozom. lib. II, cap. 19.

(3) O. tunc id nunc quoque in quibusdam con-

sistoriis, ut puellis vitiatas juramentum a iudicibus
deferatur.

ignorabant, frustra contra nitentibus, et non legitime virum damnatum esse contendentibus. Porro qui fabulam hanc concinnaverant, nulla interposita mora imperatorem adeuntes, eique legitime presentiam Eustathium damnatum esse persuadentes, episcopatu hominem movere atque exigere sunt conati: tantum nimirum veræ pietatis et castitatis defensorem, et quasi margaritum. Gravis autem, propter illius abrogationem, Antiochiæ coorta est seditio, ut parum admodum abfuerit, quin eam prorsus everti atque aboleri contigerit: quippe quæ in duas discesserit partes, alterique factioni manus militaris opem ferret, quæ res plurimum Eustathio nocuit. Ubi enim imperator cognovit Ecclesiæ seditionem, vehementer indignatus, Eustathium tanquam hominem factiosum eo nomine suspectum habuit: et quemdam honoraria militiæ illustris dignitate præditum eo misit, qui cum tumultum ibi sedaret, tum Eustathium occulte inde abduceret. Itaque ille per Thraciam in Illyricum est deportatus, perplacide calumniam ferens, quod hoc sic præstare judicaret, vir rebus omnibus honestus, bonusque, et orationibus componendis facundia jucunda et copiosa, sicuti id opera ejus testantur: elocutionisque priscae pondere, sententiarum castitate, verborum eleganti gratia, et pronuntiationis vehementia præcipue pollens. Deinceps vero infelix illa muliercula gravi circumventa morbo, sycophantiæ ejus actum confessa, tragœdiam omnem, ut edita fuerat, exposuit. Dixit etenim, sacerdotes plurimos, qui eam pecunia corrupissent, flagitium id facere ausos: seipsam autem non omnino mendacem esse, quod scilicet ex Eustathio quodam illiberalis artis opifice, puerum concepisset. Cum Arianorum phalanx Antiochiæ contra sanctum virum hæc admittere ausa fuisset, ita insuper ipsi secum rationem duxerunt et constituerunt, si imperatori notum quempiam atque eloquentia præclarum virum in Antiochæno throno collocarent, facillime eos universos in opinionem suam pertracturos: proindeque Eusebium Pamphili, aliis prælatum, traducere in eum locum studuerunt. Quo decreto imperatori significato, illud præterea addidere, virum cum plurimi a populo Antiochæno fieri, gratiosumque ibi esse. **640** Hoc sic præcipue scripserunt, qui hostili erga Eustathium animo erant. Ipse vero Eusebius decreto ei reluctatus, litteras ad imperatorem, quibus Antiochenam sedem deprecabatur, dedit. Imperator vero consilium ejus qui sic ecclesiasticum canonem servaret, ab ecclesiæ quæ semel ei administranda credita esset, ad episcopatum alium transferri renue-ret (1), admiratus, et populo, et ipsi Eusebio rescripsit, sententiam ejus gratam habens, beatumque eo nomine vocans: quippe qui non tantum

μαργαρίτην. Δεινὴ δὲ διὰ τὴν ἐκείνου καθάραισιν στάσις τῆ Ἀντιόχου ἐξήφθη· ὡς μικροῦ δεῖν συμβαίνειν πᾶσαν ἄρθρον ἀφανισθῆναι, τῆς πόλεως εἰς δύο μέρη διαιρεθείσης, συλλαμβανομένης θατέρας μερίδος, καὶ χειρὸς στρατιωτικῆς. Ὁ δὲ μάλιστα τὸν Εὐστάθιον ἐβλαψεν. Ὡς γὰρ ἔγνω ὁ βασιλεὺς τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας, σφόδρα χαλεπαίνων ἦν, καὶ ὡς στασιώδη τὸν Εὐστάθιον ὑπενόει· καὶ τινα πέμψας τῶν ἐν περιφανείᾳ στρατευομένων, καταστέλλειν ἐπειράτο τὸν Θόρυβον, Εὐστάθιον δ' ἐκέλευ ἡσυχῆ ἐξάγειν. Καὶ ὁ μὲν διὰ Θράκης ἀπήγετο εἰς Ἰλλυριούς, ἡρέμα φέρων τὴν διαβολὴν, οὕτω κρινὰς ἄμεινον εἶναι, ἀνὴρ κατὰ πάντα καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς γειγῶνός, γλωττᾶν τε λαμυράν ἐπὶ συνθήκῃ λόγων πεπλουτηκώς· ὡς τὰ αὐτῷ πονηθέντα παριστᾶν ἔχει, φράσεως δ' ἄρκυ ἀρχαίας, νοημάτων τε σωφροσύνη, χάριτι τε καὶ κάλλει λέξεως, ἐξαγγελίας τε τῷ συντόμῳ διαφερόντως εὐδοκίμησας. Ἐς ὕστερον δὲ τὸ ταλαίπωρον ἐκεῖνο γύναιον χαλεπῶ περιπεσὼν ἄρρωσθήματι, τὸ τῆς συκοφαντίας δρᾶμα ἀνωμολόγησε, γυμνὴν παραστήσαν τὴν τραγωδίαν. Ἐφη καὶ γὰρ πλείστους τῶν ἱερέων, χρήμασιν αὐτὴν ὑποφθείραντας, τὴν συκοφαντίαν τολμήσαι, μὴ παντάπασιν οὖσαν ψευδῆ. Εὐστάθιος γὰρ τινος βάνασσον μετιόντος τέχνην, σπέρμα τὸ βρέφος εἶναι διωμολόγει. Ταῦτα ἦ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν Ἀρειανῶν φάλαξ κατὰ τοῦ ὀπίου τολμήσασα, συνελογίσαντο καθ' αὐτοὺς, ὡς εἰ τινα βασιλεὶ γνώριμον, λόγοις τε ἐπίσημον, τῷ τῆς Ἀντιόχου θρόνῳ ἐγκαταστήσουσιν, ἐκ τοῦ ῥήσους ἐνεῖναι, πάντας τῆ σφετέρᾳ δόξῃ ὑπαγαγέσθαι. Καὶ δὴ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον τῶν ἄλλων ἀπολεξάμενοι, μετατιθέντι τούτον ἐσπούδαζον· καὶ τῷ βασιλεὶ τὰ ψηφισθέντα ἐδήλουν, προστιθέντες, ὡς καὶ τῷ τῆς Ἀντιοχείας λαῷ περὶ πλείστου καὶ κχαρισμένοσ ἀπτόσ ὁ ἀνὴρ. Οὕτω γὰρ ἔγραφον ὅσιν ἀπεχθῶσ αὐτὸσ Εὐστάθιον εἶχον. Εὐσέβιος δὲ ἀπίστεγε τὸ δόξαν ἐκείνοισ, καὶ βασιλεὶ γράφων, παραίτησιν ἐποιεῖτο. Ὁ δὲ τὴν πρόθεσιν θαυμάσασ αὐτοῦ οἷσ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐτήρει, ἐπέχοντα τὸν ἄπαξ ἐκκλησίαν ἐγχειρισθέντα, μὴ πρὸσ ἐτέραν μεταβαίνειν ἐπισκοπὴν, τῷ τε λαῷ καὶ αὐτῷ Εὐσέβιῳ ἐπέστειλε, τὴν τε γνώμην ἀποδοχῆσ ἀξιώων, μακάρτιόν τε ἀποκαλῶν, καὶ οὐ τῆς Ἀντιόχου μόνησ, ἀλλὰ καὶ τῆσ οἰκουμένησ πάτησ ἐγχειρισθῆναι τὴν ἐπισκοπὴν ἄξιον ὄντα. Καὶ τῆ συνόδῳ δὲ τὰ ἴσα ἔγραφεν. Ἀχιθόηλουσ δὲ τὴν πίστιν εἶναι αἰόμενοσ τόν τε πρεσβύτερον Καππαδοκίας Εὐφρόνιον, καὶ τὸν ἐξ Ἀρεθούσασ Γεώργιον, ὀπότερον τούτων, ἢ καὶ ἄλλον ἐν ἄν κρείττονα κρίνωσιν, τούτων χειροτονεῖν ἐπὶ τὸν τῆσ Ἀντιόχου θρόνον ἐπέτρεπεν. Οἱ δὲ πρὸ μὲν τῆσ Εὐσέβιου ψήφου χειροτονουσιν Εὐλάλιον· ὀλίγον δ' ἐπιθιώσαντοσ ἐκείνου, τὴν μετᾶθεσιν ἐσπαυδιν. Ὡσ δ' ἐκεῖνοσ ἀπέπεισ, καὶ ὁ βασιλεὺσ ἀπηγόρευε τὴν μετᾶθεσιν, σχολάσαι φασὶ τὸν θρόνον ἐξῆσ ἐπὶ ἔτη ὀκτώ· εἶτα χειροτονουσιν Εὐφρόνιον. Μετὰ δ' ἐνιαυτόν καὶ μῆνάσ τινασ τὸ βῆθον ἐκμετρήσαντα,

(1) Nicæne synodi canon est de non transferendis ex una Ecclesia in aliam episcopis. (Socrat. lib. 1, cap. 24.)

Φλάκτιον τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας τὴν προσδρεῖαν καταξιοῦσι. Πάντες δὲ τὴν Ἀρείου λόβην εἰς κόρον ἦσαν ἐκπεπωκότες, καὶ κρύφα ταύτην περιθάλλοντες ἦσαν. Ὅν δὲ χάριν καὶ πολλοὶ τῶν ἐν κλήρῳ καὶ ἱερωσύνῃ, καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων, ὁμῶς δ' εὐσεβεῖν ἠρημένων ὀρθῶς, τὰς ἐπ' ἐκκλησίας καταλειπούσας συνάξεις, καθ' ἑαυτοὺς συνηθροίζοντο. Καὶ Εὐσταθιοὶ τὸ ὄνομα εἶχον, ἐκείνῳ δὲ τὰ μάλιστα μετὰ τὴν ἐξοδὸν συναιρόμενοι. Τὰ μὲν δὲ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν δι' Εὐστάθιον συμβάντα ὕδα εἶχον. προπερασαν. Quod quia ille refugit, imperatorque translationem eam inibuit, vacuam sedem eam fuisse annis ordine octo ferunt: deinde Euphronium electum. Quo post annum et menses aliquot defuncto, Flacito ejus ecclesiae praefecturam commissam. Omnes autem Ariana contagione maguopere erant infecti: quamvis clandestine eam fovere viderentur. Cujus sane rei gratia multi ex clero et sacerdotum ordine, alii praeterea qui nihilominus recte sibi pietatem colendam statuissent, conventibus in ecclesiis relictis, ipsi seorsum congregabantur. Habebant ii Eustathianorum nomen, quod ei post illius etiam discessum maxime faverent. Ac quae Antiochia de Eustathio accidere, haec sunt.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Περὶ τῶν Ῥώμης καὶ Ἱεροσολύμων πατριαρχῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀρειανῶν καὶ Μελιτιανῶν.

Σιλβεστρον δὲ Μαρκελλίνου πρότερον, εἶτα καὶ Μιλτιάδου ἐπ' ὄλιγον ἠγησαμένου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, Ἰούλιος διαδέχεται. Μετὰ δὲ Μακάριον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον διεῖπε Μάξιμος· ὃν δὲ πρότερον λόγος ἔχει, τῆς ἐν Διοσπόλει ἐκκλησίας παρὰ Μακαρίου τὴν ἱερωσύνην ἐπιτραπέντα, ἐπισχεθῆναι παρὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν. Τοῖς γὰρ ἀνεκαθεν χρόνοις ὁμολογητῆς γενόμενος, καὶ ἄλλως ἀγαθὸς ὢν ἀνὴρ, τῇ τοῦ λαοῦ κρίσει ὑπὸ ψῆφον ἦν ὡς τελευτήσαντος Μακαρίου ἀναλαθῆσθαι αὐτὸν τὴν ἐπισκοπὴν. Ἐπεὶ δὲ στέργειν ὑφιστάμενοι τοῦ ἀνερῶς οὐχ οἷοί τε φέρειν ἦσαν, καὶ στάσις ἀνεκινεῖτο, δεινὴ ἐδόκει ἕτερον μὲν ἐν Διοσπόλει χειροτονεῖν· Μάξιμον δὲ συμπαραμένειν τῷ Μακαρίῳ, καὶ τὰς ἱερατικὰς συνδιαφέρειν τούτῳ φροντίδας· τελευτήσαντος δ' ἐκείνου, ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀνάγειν. Εἰδέναι μέντοι χρεῶν, ὡς οἱ τὰδ' ἠκριθώκοτες φασὶ κατὰ γνώμην Μακαρίου τῷ πληθεῖ τὰ κατὰ Μάξιμον σπουδασθῆναι δισχυρίζονται· μεταμέλω γὰρ χρῆσασθαι τὸν Μακάριον μετὰ τὴν τοῦ Μαξίμου δηλαδὴ ἐκείνου χειροτονίαν, ἐν νῷ θέμενον τό τε ὀρθῶς δοξάζειν τὸν ἀνδρα περὶ Θεοῦ, καὶ τῷ τῷ πληθεῖ διὰ τὸ ὁμολογητὴν καθοστάναι σφόδρα φιλεῖσθαι, ὡς ἐς τὴν ἐκείνου διαδοχὴν τετηρηθῆσθαι ἀναγκαῖός ἐστιν. Ὑπεισφει γὰρ ἐκείνῳ δέος οὐκ ἔλαττον, μὴ θανάτῳ τὸ ζῆν ὑπαλλάξαι, οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Πατρόφιλον ἀρπάσαντες τὸν καιρὸν, τινὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων τὴν ἐκείνου ἐπισκοπὴν ἐγχειρίσειαν· ἐπεὶ τοῖ γὰρ ἐκείνου περιόντος ἔτι, νεωτερίζειν ἤρξαντο. Ἀφορισθέντες δὲ παρ' αὐτοῦ, τὴν ἐρεσχελίαν ἀπώσαντο. Οὕτω δ' ἔτι καὶ ἡ ἐν Αἰγύπτῳ κινήθησα ταραχὴ καταστάλη· ἡ μὲν γὰρ Ἀρείου ἀρεσίς παρὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεκ-

A Antiochia, sed universi etiam orbis episcopatum recipere dignus esset. Ad eundem modum synodo quoque scripsit. Et quod sincera fide esse opinaretur presbyterum Cappadociae Euphronium, et Arethusae (1) Georgium, alterum istorum, aut alium certe quemquam, quem magis idoneum judicaret, designare, et sedi Antiochenae praeficere praecipit. Atque illi ante Eusebii electionem Eulalium episcopum creaverant: qui cum paulo post vitam finisset, tum demum Eusebium transferre praecipit. Quod quia ille refugit, imperatorque translationem eam inibuit, vacuam sedem eam fuisse annis ordine octo ferunt: deinde Euphronium electum. Quo post annum et menses aliquot defuncto, Flacito ejus ecclesiae praefecturam commissam. Omnes autem Ariana contagione maguopere erant infecti: quamvis clandestine eam fovere viderentur. Cujus sane rei gratia multi ex clero et sacerdotum ordine, alii praeterea qui nihilominus recte sibi pietatem colendam statuissent, conventibus in ecclesiis relictis, ipsi seorsum congregabantur. Habebant ii Eustathianorum nomen, quod ei post illius etiam discessum maxime faverent. Ac quae Antiochia de Eustathio accidere, haec sunt.

B

641 CAPUT XLVI.

De Romano et Hierosolymitano patriarchis. Item de Arianorum et Melitianorum conjunctione atque unione.

Sylvestri autem in Ecclesia Romana, ante quem prius eam Marcellinus, deinde Miltiades, non ita diu gubernaverant, Julius successit. Post Macarium vero sedem Hierosolymitanam obtinuit Maximus, qui antea in Diospolitana ecclesia, a Macario episcopatu accepto, tandem a Hierosolymitanis est retentus. Quod etenim superioribus temporibus confessor exstitisset, aliterque vir bonus esset, populi suffragiis designatus fuerat, qui Macario vita functo, episcopatum ejus reciperet. Ubi vero Diospolitani viro eo orbat, id ferre non possent, et certamen propterea moveretur, alium antistitem Diospolitani legendum: Maximum autem apud Macarium, cum quo una episcopalem gereret curam et functionem (2), retinendum: atque ubi ille decessisset, ut hic in locum subrogaretur censuerunt. Illud porro scire oportet, quod qui haec diligentius inquisivere, de sententia Macarii multitudinem, quod de Maximo ingenti studio egerat, fecisse confirmant. Macarium namque post illam Maximi electionem haud quaquam poenitentia ductum esse, atque cum animo suo considerantem, et quod vir is recte de Deo sentiret, et quod multitudini propter strenue obitum confessionis certamen, valde charus esset, necessario eum qui sibi succederet, retinendum esse censuisse. Non parvus enim ille animus ejus subit metus, ne ipso morte sublato, Eusebium et Patrophilus opportunitate temporis arrepta, alicui ex Arianis episcopatum suum concederent: quandoquidem, se adhuc superstiti, novas res moliri coepissent: et a se excommunicati, nugas tandem suas repudiassent. Nondum vero, qui in Aegypto quoque coortus fue-

(1) Arethusae Syriæ oppidum.

(2) Duo eodem tempore Hierosolymis consen-

tientes episcopi, sicuti apud nos quoque coadjutores assumi solent. (Sozom. lib. II, cap. 20.)

rat motus, sopitus erat. Arii namque hæresis a Nicæna synodo proscripta. Melitius vero eis quibus supra exposuimus conditionibus receptus erat. Et Alexandro in Ægyptum reverso, Melitius quas extra ordinem non recte tenuerat ecclesias, restituerat. Ipse Lyci agebat. Et priusquam Melitius decessit, Joannem quemdam, qui eadem cum eo de synodi Nicænae dogmate sentiebat (1), in locum suum substituit, qui novi rursus motus in ecclesiis auctor fuit. **642** Quod ubi Ariani videre, neque ipsi rerum suarum negligentes fuere. Et quod apud factiosos ejusmodi homines fieri assolet, hi quidem Arii opinionem laudibus ferebant; illis vero magis convenire videbatur, ut ecclesiis Melitiani præessent, quibus etiam plerique magis erant addicti. Atque antea quidem utrique ab alteris dissidebant. Ubi vero animadvertere, multitudinem episcopos catholicæ Ecclesiæ sequi, conventu coacto, sædus inter se pepigere, communeque adversus pium Alexandrinæ urbis clerum suscipere bellum. Et adeo criminationes simul et defensionem ex æquo communiter decertantes protulere, ut tempore procedente, Ariani vocarentur Melitiani, et Melitiani Ariani. Atqui Melitiani de ecclesiarum præfecturis tantum decertabant, Ariani autem male sentiebant de Deo. Verumtamen quod sibi communiter inimicitias contra nos sumpserant, consensum atque concordiam assimilabant, utrique arbitrati facilius sibi eo modo res ex sententia successuras. Cæterum temporis processu propter perpetuos de rebus ejusmodi sermones et colloquia, ad eum pervenere habitum, ut idem utrique de Deo sentirent. Sed enim deinde Melitiani, juxta pristinam secessionem, ab Arianis sunt disjuncti. Simul namque utrorumque clerus et populus alii ab aliorum abhorrebant communione. Multasque urbes id pervasit malum, maxime vero Arianismus viguit in Bithynia et Hellesponto, necnon in ipsa Constantinopoli. Inde adeo, quod Eusebius Nicomediensis et Theognis Nicænus, arte quadam eum cui decretum Nicænae synodi asservandum commissum fuerat, dicuntur circumvenisse, subscriptionesque suas delevisse: atque libere et propalam docuisse, non oportere Filium Patri consubstantialem dicere. Hi quoque primi Athanasio auctores fuere, earum quas pertulit ærumnarum. Multam namque ab imperatore consecuti potestatem et libertatem, Arium quidem, qui consentiens et amicus illis esset, Alexandriam reducere: illum vero veluti ex diametro eis repugnantem, abigere inde contenderunt. Et sane vix tandem consilium id ad exitum suum perduxere. Quomodo autem id conficere potuerint, et quo pacto imperator ut Arium reciperet, adductus sit, quam potero brevissime dicam.

643 CAPUT XLVII.

Ut Arius sit revocatus ab exilio, rectam deinde doctrinam et religionem se sectaturum pollicitus.

Presbyter quidam, ægritudine Ariana, quamvis ea occultior esset, occupatus, Constantiæ, impera-

(1) Τῶν αὐτῶ συνήθων παρὰ τὸ δόγμα τῆς, etc. contra Nicænae synodi decretum. Et ricitius.

λύθη: οἱ δὲ περὶ Μελίτιον ἐπὶ τοῖς προγραφεῖσιν εἰδέθησαν. Καὶ γ' ἐπανήκοντι Ἀλεξάνδρῳ Μελίτιος τὰς ἐκκλησίας εἰδίδου ἄς παρὰ τὰξιν κατεῖχεν. Ἐκεῖνος δὲ διῆγεν ἐν τῇ Λυκίᾳ. Ἐπεὶ δ' ἐτελεύτα τὸν βίον Μελίτιος, Ἰωάννην τὴν τῶν ἡμετέρων περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κατέστησεν ἀντ' αὐτοῦ ἄς ταραχῆς αὐθις ταῖς ἐκκλησίαις κατήρξεν. Ὅπερ οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες ὀρώντες, οὐδ' αὐτοὶ τὸ καθ' αὐτοὺς ἠμέλουν. Οὐα δὲ τοῖς τοιούτοις φιλεῖ, οἱ μὲν τὴν Ἀρείου δόξαν ἐπήκουν· τοῖς δ' ἐδόκει μᾶλλον ἀρχεῖν τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς περὶ Μελίτιον· καὶ τοῖς μᾶλλον προσέκειντο. Καὶ πρότερον μὲν διεφέροντο ἑκάτεροι πρὸς αὐτοῦς· ὡς δὲ τὸ πλῆθος ἑώρων τοῖς ἱερεῦσι τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐπόμηνον, εἰς ἐν συναλθόντες, ἐσπέσαντο· καὶ πρὸς τὸν εὐσεβῆ τῆς Ἀλεξάνδρου κληρὸν κοινὸν ἀνείλοντο πόλεμον. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ τ' ἐγκλήματα καὶ τὰς ἀπολογίας προέφερον, ἐπίσης ἀγωνιζόμενοι, ὡς χρόνου προϊόντος Μελιτιανοῦς κληθῆναι τοὺς Ἀρειανούς, καὶ τὸ ἔμπαλιν. Καίτοι γε οἱ περὶ Μελίτιον περὶ προστασίας μόνης ἐκκλησιῶν διεκρίνοντο· Ἀρειανοὶ δὲ κακῶς ἐφρόνουν περὶ Θεοῦ. Ἀλλ' ὁμως τῷ κοινῇ ἔχθραν καθ' ἡμῶν ἀναρρίπτειν, συμφωνεῖν ὑπεκρίνοντο, ἑκάτεροι δόξαν ἔχοντες ῥηδίων ἐξῆς· κατὰ γνώμην. Πλὴν τῷ χροῖνῳ προήκοντι, τῷ συνεχεῖ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα διαλέξεως· εἰς ἐξῆς ἐλθόντες, ἐπίσης περὶ Θεοῦ δοξάζοντες ἦσαν· αὐθις τ' ἐκ τούτων εἰς τὴν προτέραν διάστασιν ἤλαθον τοῖς περὶ Ἀρειοῦ. Καὶ κληροὶ γὰρ, καὶ λαοὶ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐξετρέποντο κοινότητα. Καὶ πολλὰς μὲν τῶν πόλεων ἐπέτρεχε τὸ δεινόν· μάλιστα δ' ἤμας παρὰ Βιθυνοῖς καὶ Ἐλλησποντίοις, καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινίου αὐτῇ. Ἐνθεν τοι καὶ λέγεται τὸν Νικομηδείας Εὐσεβίον, καὶ Θεόγνην τὸν Νικαίαν, δεξιῶς ὑπελθόντας· τὸν, ὃς φυλάττειν τὸν ὄρον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὴν ἐπιτροπὴν εἶχεν, ἀπαλεῖψαι τὰς ἐκείνων ὑπογραφὰς· καὶ παρρησίᾳ διδάσκειν μὴ χρῆναι ὁμοούσιον λέγειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Οὗτοι δὲ καὶ Ἀθανασίῳ αἴτιοι πρῶτοι τῶν ἐπ' ἐκείνῳ γεγῆσσι δυσχερῶν· πολλὴν γὰρ παρὰ βασιλεῖ δύναμιν καὶ παρρησίαν ἔχοντες. Ἀρειοὶ μὲν ὡς ὁμόφρονα καὶ φίλον αὐτοῖς κατάγειν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐσπευδον· τὸν δ' ἐκείθεν ἀπελάσαι ὡς παντάπασιν ἐκ διαμέτρου τοῦτοις γινόμενον. Καὶ μόλις ἤνυσαν τὴν βουλήν. Ὅπως δὲ τοῦτ' ἐξίσχυσαν διαπράξασθαι, πῶς τε ὁ βασιλεὺς ἐπέισθη εἰσδέξασθαι Ἀρειοῦ, ὡς ὄντε, διὰ βραχείων ἐρώ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὅς ἐπανεκλήθη Ἀρειος, τῇ ἑρῳῇ πίστει δῆθεν συνθέμενος.

Προσβύτερός τις, τὴν νόσον Ἀρείου εἰσδεδεγμένος, καὶ λανθάνειν τῶς ἐδόκει, Κωνσταντῆ τῇ ἀδελφῇ

Sozom. lib. II, cap. 21, hoc est, familiarem suam

τοῦ κρατοῦντος, ἦν Λικίνιος· εἰς γάμου κοινωνίαν εἶχε, συνήθης καὶ φίλος ἦν. Ἐκ δὲ τῆς πρὸς αὐτὴν ὀμιλίας πολλὴν παρρησίαν κτησάμενος, τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰσηγησαμένων, περὶ Ἀρείου λόγους παρεσκεύει, μὴ καλῶς· τὰ κατ' ἐκείνον γεγενῆσθαι φάσκων. Διὰ φθόνον δὲ καὶ ζηλοτυπίαν Ἀλεξάνδρου, φυγὴν τε τῆς πατρίδος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκπτώσιν κατακρινόμενα, παθεῖν· καὶ μὴδ' οὕτω φρονεῖν, ὡς ὁ πολὺς ἔχει λόγος. Ἀληθῆ δὲ ταῦτα ἡ Κωνσταντία νομίσασα, εἶχε παρ' αὐτῆς. Καὶ νωτερίζει μὲν οὐκ ἐτόλμα, τὸν βασιλεῖα στεβρὸν ὀρώσα περὶ τὰ δοξάζοντα τῇ συνόδῳ· καὶ ἐν ὅσῳ περιῆν, οὕτω δόξης ἐν ἀπορρήτῳ εἶχε· νόσφ' δὲ χαλεπῆ περιπεσοῦσα, συνεχῶς φοιτῶντα τὸν ἀδελφὸν τηλεσταίαν ἦγει χάριν, τὸν προσδύτερον ἐν τοῖς οἰκείοις ἔχειν, πολλὴν ἐκείνῳ τὴν εὐλάβειαν μαρτυροῦσα· ὀρθῶς τε δοξάζειν, καὶ ἀνόθευτον τὸ πρὸς ἐκεῖνον εὐνοῦν διατηρεῖν· καὶ ἀχεσθαι μὲν ἤδη ἐκείνῳ, ὀρθῶς δὲ περὶ ἐκεῖνον μὴ τι πάθει, διεμαρτύρητο· ὅτι γε πεισθεῖς τισι, σεμνοῦς ἀνδρας ἀδίδω φουγῆ ἐζημίωσε. Καὶ ἡ μὲν τοιαῦτα λέγουσα ἐτελεύτα· ὁ δὲ προσδύτερος παρρησίας ἐντεῦθεν τυχών, ἡρέμα τοὺς αὐτοὺς ἐλίβε· περὶ Ἀρείου λόγους τῷ βασιλεῖ, οὐς δὴ καὶ τῇ ἀδελφῇ ἐκείνου ἀνείπε, μὴ τι παρὰ τὰ δοξάζοντα τῇ συνόδῳ φρονεῖν καὶ τὸν Ἀρειοῦ ἐλθόντα τε, εἶγε κελύσειε, δεῖξιν ἀληθῆ κατὰ πρόσωπον, ὡς ἀλόγως συκοφαντοῖτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς, εἶτε τῇ ἀδελφῇ χαρίζομενος, εἶτε καὶ πεισθεῖς τοῖς εἰρημένοις τῷ προσδύτῳ, εἰ Ἀρειος, ἔφη, συντίθεται τὰ τῆς συνόδου φρονεῖν, δέχομαι τοῦτον, καὶ τιμῆ τῇ πάσῃ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εὐθὺς καταπέμψω. Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ἔπεμπε γράμματα· εἰ Νικητῆς· Κωνσταντίνος· Μέγιστος Σεβαστὸς Ἀρείου. Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στεβρότητι σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θείας ἀπολαύσαις δυνηθείης· θαυμάζομεν δὲ σφόδρα, μὴ πραραρῆμα τοῦτο παποιηκότα. Διόπερ νῦν ἐπιτάξι δόχματος δημοσίου, εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπέχθητι, ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν εὐνοίας τε καὶ ἐπιμελείας τυχῶν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθείης. Ὁ Θεός σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ. Ἐδόθη τῇ πρὸ πάντε Καλανδῶν Δεκεμβρίου. Ἡ μὲν οὖν ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως αὕτη· ἐμοὶ δ' ἐπεισε θαυμάζειν τὸν περὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως ζῆλον· θεκεὶ γὰρ ἐξ ὧν γράφει, ὡς πολλάκις αὐτὸν μετανοεῖν προετρέπετο· καὶ ἐν μέμψει ποιεῖται οἷς πολλάκις γράψαντος οὐκ ἐπανήλθεν ἐπὶ τὸ ἀληθές. Ἐκεῖνος δ' οὖν τὰ γράμματα δεξάμενος, σύνμα Εὐζώτῳ τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβεν. Ὁ δὲ Εὐζώτιος διάκονος ἦν, ὅπῃ Ἀλεξάνδρου καθαιρεθείς καὶ αὐτὸς, ἠνίκα τοὺς περὶ Ἀρειοῦ καθείλεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον τούτους δεξάμενος, εἰ τῇ πίστει συντίθονται, διηρώτα· τῶν δὲ συνθεμένων, γραφὴν ἐκέλευε παρασχεῖν, ἃ δοξάζουσιν διεξίωσαν περὶ Θεοῦ. Οἱ δὲ τὴν προτέραν ἐκκλιναντες ὁδὸν ὧν εὐρεται νοσημάτων ἦσαν, ἀπλοῖς τισι καὶ ἐγώσωμένοις ῥήμασι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἐκθεσιν

toris sorori, quam Licinius in matrimonio habuerat, familiaris erat, et amicus. Is ex familiaribus colloquiis, cum multa apud eum uteretur sermonum libertate, illata aliquando Eusebii mentione, de Ario quoque verba aspersit, minus recte de eo statutum esse dicens: per invidiam quippe et æmulationem Alexandri damnatum, simul et a patria exsulenti, et ab ecclesia extorrem, in miseria vivere, seque indigna pati, neque ea esse, quae plerique credant, opinione. Hæc vera esse Constantia arbitrata, apud seipsam celavit. Nihil enim novare audebat, confirmatum esse sciens, stabilemque in synodi decretis imperatorem. Et quandiu superstes fuit, lectam tacitamque opinionem eam habuit. At ubi gravi est oppressa morbo, a fratre frequenter eam visente, supremam banc petiit gratiam, ut presbyterum, de cujus eximia pietate testificabatur, familiarem haberet: recto eum sentire, sinceramque ei benevolentiam conservaturum esse: se quidem jam decedere: ei vero, ne quid pateretur, admodum metuere affirmans, quod a nonnullis persuasus, viros graves perpetuo multasset exsilio. Atque illa his dictis, fatis concessit. Presbyter vero libertate inde sumpta, paulatim eosdem apud imperatorem movebat de Ario sermones, quos ad sororem quoque ejus dudum retulerat: nihil scilicet contra synodi decreta Arium sentire: venientem eum, si ipse jubeat, vera hæc esse; et quod præter rationem sycophantia circumventus sit, in faciem ostensurum. Imperator, sive sorori gratificans, seu presbyteri dictis credens: « Si Arius, inquit, recipit, fidemque facit, se cum synodo sentire, accipio hominem, cum honore omni Alexandriam eum remissurus. » Ad hæc verba litteras quoque ejusmodi ad illum addidit: « Victor Constantinus Maximus Augustus Ario. Jampridem firmitati tuæ, ut in aulam nostram venires, et conspectu nostro fruerere, significatum est. Quod te illico non fecisse, valde miramur. Itaque (1) publico vehiculo conscenso, ad aulam nostram venire propera, ut benevolentia curaque nostra adjutus, in patriam redire queas. Deus te servet, dilecte. Datæ v Kalend. Decemb. » Hæc imperatoris est epistola. Mihi autem admirari in mentem venit ipsius de vera pietate ardorem et æmulationem. Apparet enim ex iis quæ scribit, sæpius illum ab eo ad pœnitentiam excitatum esse. Quapropter eum reprehendit, qui multoties litteris admonitus, ad veritatem non redierit. Ille igitur litteris eis acceptis, cum Euzoio Constantinopolim venit. Erat autem Euzoios diaconus, et ipse ab Alexandro exauctoratus, cum Ario presbyteri dignitas adempta est. Imperator in conspectum suum admissos, an fidei promulgatæ assentirentur, rogavit: atque illis id asseverantibus, libellum eos offerre jussit, qui eorum de Deo sententiam complecteretur. Tum illi declinata priore via, quam

(1) Socrat. lib. 1, cap. 25.

sententia quibusdam inveniendis inierant, simplicibus aliis notisque divinitus inspiratæ Scripturæ verbis novam formulam et expositionem texuere: jurejurando confirmantes, ita se ex animo credere et sentire, neque aliter unquam sensisse. Scriptum id hisce verbis conceptum fuerat: « Piissimo (1) Deique amantissimo domino nostro imperatori Constantino Arius et Euzoius. Sicuti Deo grata pietas tua, imperator domine, præcepit, ita in scripto exponimus fidei nostræ professionem. Et coram Deo testamur, sic nos omnesque qui nobiscum sunt, quemadmodum subjecimus, credere. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem; et in Dominum Jesum Christum Filium ejus, ex eo ante omnia sæcula genitum, Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, quæ vel in cælo, vel in terra sunt, qui venit, et carnem assumpsit, qui passus est et resurrexit; qui ascendit in cælos, et rursum veniet judicaturus vivos et mortuos; et in Spiritum sanctum, et in carnis resurrectionem, et in vitam venturi sæculi, et in regnum cælorum: et in unam Ecclesiam catholicam Dei, quæ a finibus ad fines mundi est. Hinc vero fidei persuasionem ex sanctis Evangelii accepimus, dicente Domino discipulis suis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. 645 Quod si non ita credimus, et vere recipimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, sicuti cuncta catholica Ecclesia, et sanctæ Scripturæ docent, pro eò atque omnino persuasum habemus, judex noster erit Deus, et nunc et in venturo illo die. Itaque pietatem tuam, Deo dilectissime imperator noster, cohortamur, ut nos, qui ecclesiastici sumus, fidemque et sententiam Ecclesiæ et sacrarum Scripturarum obtineamus, per pacificam et divinam pietatem tuam, matri, videlicet Ecclesiæ, unlas atque conjungas, quæstionibus, et quæ ex quæstionibus oriuntur superfluis, et ad rem non pertinentibus verbis accisis: ut et nos et Ecclesia per pacificationem inter nos conciliati, solitas preces pro pacifico et pio imperio, totaque familia tua communiter omnes peragamus. » Hoc scriptum nonnulli insidiosè commentum dicebant. Illos namque verbis quidem Ecclesiæ conciliari, nihilominus tamen prioribus opinionibus suis inhærere, verborum ipsorum significatione id satis declarante, ambigue in utraque partem inclinantium, et ad ancipitem sensum vergentium. Imperator autem existimans eos Nicænis decretis assentire, supra modum lætitia efferebatur. Verumtamen ante legitimam, pro recepto more, explorationem atque inquisitionem eorum qui summam rei ecclesiasticæ tenebant, sibi hoc non sumpsit, ut illos ad communionem admitteret: sed ipsos qui tum Hierosolymis convenerant, apiscopus misit, quibus significavit, ut novam illo-

¹ Matth. xxviii, 19.

(1) Determinatio concilii 7, cap. 17.

ἑτέραν ὑφάναντες, ὄρκω διεσθεδαυον, ἡ μὴν ὡδε πιστεύειν καὶ κατὰ νοῦν ταῦτα φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἕτερόν ποτε ἐνοησαί. Τὸ δὲ γράμμα ὡδὲ πως ἐπὶ λέξεως εἶχε· « Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότη ἡμῶν βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ Ἀρειὸς καὶ Εὐζώϊος. Καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλῆς σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τὴν ἐαυτῶν πίστιν ἐγγράφως. Ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ οὕτω πιστεύειν καὶ αὐτοὶ καὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτακται. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγενημένον Θεὸν Λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἐλθόντα καὶ σὰρκα ἀναλαβόντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς ἅγιον Πνεῦμα· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν· καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν· καὶ εἰς μίαν Ἐκκλησίαν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περᾶτων ἕως περᾶτων. Ταύτην δὲ τὴν πίστιν παρσιληφάμεν ἐκ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ Κυρίου τοῖς ἐκείνῳ μαθηταῖς· *Πορευθέντες μαθεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτω πιστεύομεν, καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς πᾶσα ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἅγιοι Γραφαὶ διδάσκουσιν, ὡς κατὰ πάντα πιστεύομεν, κριτῆς ἡμῶν ἔσται ὁ Θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούτῃ ἡμέρᾳ. Διὸ παρακαλοῦμεν σοῦ τὴν εὐσέβειαν, θεοφιλέστατε ἡμῶν βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικῶς ἡμᾶς ὄντας, καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας; καὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἔχοντας, ἐνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιῶ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θελαδῆ, περιηρημένων τῶν ζητημάτων, καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περισσολογῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύοντες τὰς συνθήκας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου καὶ εὐσεβοῦς βασιλείας; καὶ παντὸς τοῦ γένους σου κοινῇ πάντες ποιῶμεθα. » Τὴν μὲν οὖν γραφὴν ταύτην τινὲς; δολίως συγκρίσθαι ἔλεγον· καὶ διαλλάσσειν μὲν τοῖς ῥητοῖς, συμφέρεσθαι δ' ὅμως; τοῖς πρότερον ἐκείνῳ δόξασι, κατὰ τὴν τῶν ὀνομάτων σημασίαν· ἄτε δὴτ' ἐπαμφοτερίζόντων, καὶ πρὸς; ἑκατέραν νεούτων διάνοιαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς λογισάμενος ἐπίσης αὐτοῖς τοῖς κατὰ Νίκαιαν δεδογμένοις στοιχεῖν, ὑπερφυῶς ἤδετο. Οὐ μὴν γε πρὸ τῆς νομίμου δοκιμασίας τῶν κυρίων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἔθος ἐαυτῷ ἐπέτρεπε τὴν τῆς κοινωνίας παραδοχὴν· πέμψας δὲ αὐτοῖς; πρὸς τοὺς τηρικὰς εἰς Ἱεροσόλυμα ἠθροισμένους ἐπισκόπους, ὥστε τὴν ἐκείνων θέαν ἐκθεσιν τηρηθῆναι, ἐδήλου· καὶ φιλόανθρωπον δὲ κατιδεῖν ἐκέλευεν, εἴτε ὀρθῶς δοξάζοντες; φθόνῳ τὴν ἐπιβουλὴν ἔσχον, εἴτε οὐ καλῶς φρονούντες τοῖς

ἤδη πεκκριμένοι· μετεμελήθησαν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον Ἐρμιον τὴν καιρὸν λαβόντες τῇ προφάσει τῶν βασιλικῶν γραμμάτων, καὶ μήπω τῆς συνόδου γεγεννημένης, κοινωνοὺς εἶλοντο. Καὶ τοῦτο δρᾶσαντες, βασιλεῖ τε ἐδήλουν τὰ πεπραγμένα, καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ, Αἰγύπτῳ τε καὶ Λιβύῃ πίσση, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς· ἔγραφον, ἀσμένως αὐτοὺς δεξασθαι, ὡς καὶ βασιλείου αὐτοῦ μαρτυροῦντος, εὐσεβῆ τὴν ἐκείνων εἶναι πίστιν· ἣν δὴ πίστει ἐκθεσιν καὶ τῇ ἐκείνων ἐπιστολῇ ἔθεντο, τῇ βασιλικῇ κρίσει καὶ τῆς συνόδου τὴν ψήφον ἐπαγαγούσης.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΗ'.

Ὡς Ἀθανάσιος τὸν Ἄρειον μὴ δεξάμενος, κατηγορίας ὑπέστη παρὰ Ἀρειανῶν καὶ Μελιτιανῶν. Καὶ περὶ τῆς Ἀρσενίου περιβοήτου χειρῶς.

Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος οὕτως ἦκεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλ' ἡ τοῦ ψεύδους κατασκευὴ ἦεν τῆς ἀληθείας ἦν. Ὁ γὰρ ἱερός Ἀθανάσιος τοσοῦτον αὐτὸν προσήκατο, ὥστε καὶ ὡς ἄγο· αὐτὸν ἐξετρέπετο. Ἄρειος δ' ἐπιμένων πάλιν ἀνεκίνει τὴν αἵρεσιν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ αὐτὸ ἔγραφον, καὶ τὸν βασιλέα γράφειν ἐπειθον, ὡς ἂν οἰκονομήσῃ εἰσδεχθῆναι τὸν Ἄρειον. Ἀθανάσιος δὲ πιντάπασιν ἀπηγόρευε· καὶ βασιλεῖ δ' ἐπεμπε διδάσκων, ὡς ἐν ἀδυνατοίς ἔστι προσεῖσθαι οὐδ' ἀνάθεμα ἔθετο, τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἡθετηκότας, καὶ ταῦτα μηδ' εὐθεῖαν τὴν ἐπιστροφὴν ποιοῦμένους. Ὁ δὲ βασιλεὺς βαρέως ἔφερε· περὶ πλείστου γὰρ αὐτῷ ἡ τῆς Ἐκκλησίας ὁμόνοια ἐσπουδάζετο· καὶ Ἀθανάσιον ἀντέγραφε μὴδένα τῆς Ἐκκλησίας εἰργεσθαι· εἰ δ' οὐ πείθοιτο, ἀμελητὶ τὸν ἐκείθεν αὐτὸν ἀπελάσσοντα πέμπειν. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ περὶ τούτου μέρος τῆς ἐπιστολῆς Κωνσταντίνου τῇ γραφῇ παρενθήσω, ὡς διαγορευόν· « Ἐχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλῆσεως· τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον. Ἐάν γὰρ γινῶ ὡς κεκώλυκας αὐτῶν τινὰς τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀπείρηξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὴν καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κλεούσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα. » Τοιαῦτα μὲν ἔγραψε Κωνσταντίνος, τοῦ λυσitelοῦς προμηθούμενος, καὶ μὴ θέλων τὴν Ἐκκλησίαν διερρήγμενην ὄρα· Ἀθανάσιος δ' αὖτις, ὡς οὐ μεταδοτέον κοινωνίας τοῖς ἐξ Ἀρείου, γράφων ἐπέκατο, καὶ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐξήλαυσε. Καὶ ὅτε καὶ περὶ Εὐσέβιον συνιδόντες ὡς οὐ τῆς ἐφέσεως ἐπιτοχεῖς ἔστοιτο, εἰ μὴ ἐκποδῶν Ἀθανάσιος τῆς ἐπισκοπῆς γένοιτο, καὶ τὴν τοῦ βασιλείου κατ' ἐκείνου λύπην εἰς ὑπουργίαν ἐλάβανον τοῦ σκοποῦ. Ἦσαν δ' οἱ κατὰ τοῦ ἀγίου συνίσταντο, Εὐσέβιος· ὁ Νικομηθεύς, Θεόγνης ὁ Ν. καλῶς, Μάριος ὁ Καλκηδόνος, Οὐρσίκιος Σιγγιδίου· τῆς ἀνω Παννονίας, καὶ Οὐάλης Μουρσῶν τῆς Παννονίας. Πρόφασιν δ' ἔκαστην μὴ ἔχοντες πρὸς τοσαύτην διαβολήν, τῶν ἐκ Μελιτίου τι-

rum formulam expenderent : humaniter perspicere jubens, sive illi recte sentientes per invidiam circumventi insidias pertulerint, seu male opinantes per pœnitentiam in rebus judicatis tandem acquiescerent. Eusebiani porro commodum nacti tempus, imperialium litterarum prætextu, synodo nondum acta, ad communionem eos admisere. Atque hoc cum fecissent, imperatrigi rem eam in sinuarunt : et Ecclesiæ Alexandrinæ, Ægypto, et Libyæ omni, episcopisque et cleris earum scripserunt, ut non gravate eos reciperent : quorum et imperator ipse piam fidem esse testaretur : cuius etiam fidei formulam epistolæ suæ adjunxerunt, imperiali iudicio synodi calculum addentes.

646 CAPUT XLVIII.

Ut Athanasius, quod Arium non susceperit, accusationem sustinuerit ab Arianis et Melitianis : et de decantata Arsenii manu.

Hoc modo Arius Alexandriam venit. At enim mendacii molitio veritati succubuit (1). Tantum namque abest ut eum sacer admisereit Athanasius, ut etiam perinde atque piaculum aliquod sit aversatus. Arius ibi manens, hæresim rursus commovebat. Et Eusebiani Athanasio scripserunt, et imperatori quoque ut scriberet persuaserunt, ut ita ille rem, quo Arius reciperetur, moderans administraret. Id vero Athanasius facere omnino recusavit, et ad ipsum imperatorem litteras dedit, fieri nullis modis posse, ut ii ad communionem admitterentur, quos tam frequens synodus, propter veræ pietatis fidem proculcatam, anathemate notasset : præcipue cum non legitime, pœnitentia ac conversione interveniente, resipuissent. Id imperator graviter tulit ; maximo enim studio ad sarcendam Ecclesiæ concordiam incumberebat. Itaque Athanasio rescripsit, ne quem ab Ecclesia arceret. Ac si contempnim jussa sua acciperet, missurum se eo qui illum inde exigeret, est minatus. Qua de re particulam epistolæ Constantini adnectere scripturæ huic libet, quæ sic habet : « Cum igitur voluntatem meam perspectam habeas, omnibus quicumque intrare in Ecclesiam volent, liberum præbe ingressum. Si enim cognovero quemquam a te ab Ecclesia repulsum, aut ab introitu ejus prohibitum esse, præsto ibi confestim erit, qui a me missus, jussione mea exauctoratum te ex eis locis deportandum curet. » In hanc sententiam Constantinus scripsit, utilitatem publicam in consilio habens, et Ecclesiam scissam videre nolens. Athanasius autem cum imperatori denuo scripsisset, non esse participandam cum Arianis communionem ; rursus Arius imminens Alexandria eum expulit. Tum demum Eusebiani animadvertentes, se voti sui impotes fore, nisi episcopatu Athanasius detrusus esset ; exacerbatum imperatoris adversus illum animum, in occasionem consilii desideriique sui perficiendi

(1) Οὐ μὲντοι γε κρίσεως ἢ κατασκευὴ τῆς σιωπομένης ἀληθείας ἐγένετο. (Socrates, lib. 1, cap. 27.)

arripuerunt. Erant autem qui contra sanctum vi-
rum conspiraverant : Eusebius Nicomediæ , Theo-
gnis Nicææ, Maris Chalcedonis, Ursicius Singidonis,
Pannoniæ superioris, et Valens Mursorum, Panno-
niæ episcopi. **647** Cum vero non satis occasionis
haberent ad tantam calumniam, ex Melitianis
quosdam accusatores ejus pecunia clam con-
ductos subornarunt. Ac primam apud imperato-
rem, Essione (1), Eudæmone, et Callinico, Me-
litanis episcopis calumniantibus, illam accusa-
tionem sustinuit, quod Ægypto lineam vestem Ale-
xandrinæ Ecclesiæ pendendam imperasset, et tri-
butum exegisset. Quam sane calumniam apud
imperatorem, cum eum forte fortuna (2) aliam ob
causam Nicomediæ convenissent, Alypius et Maca-
rius presbyteri falsam esse coarguerunt. Imperator
ergo delatores litteris perstrinxit, Athanasium autem
ad se evocavit. Nondum autem ad Constantinum
venerat, cum ei Eusebiani aliud crimen intendere :
insidias eum clam principi tendentem, Philumeno
cuidam arcam auro refertam misisse. Quam rem
ubi imperator meram iidem esse sycophantiam
manifesto deprehendit, in Psammathia, quod ex
suburbii Nicomediæ unum est, tum agens, cum
ingenti honore Athanasium Alexandriam remisit :
litteris datis, quibus omnia quæ in hominem dicta
fuerant, eumentita esse ostendebat : et insuper
testificabatur, perhumanum eum ac recte creden-
tem planeque divinum esse virum, qui propter
invidiam crimen sustinuerit, et superior tamen ac-
cusatoribus evaserit. Cohortabatur quoque multi-
tudinem, ne dissideret, sed modis omnibus con-
cordiam consecraretur, et Deum suspiceret. Atque
ille quidem talia scribendo, pacem conciliare stu-
debat. Melitiani autem et Ariani crimina alia
adversus Athanasium instituerunt. Quorum unum
erat, mysticum eum comminuisse poculum, sacram
mensam evertisse, et divinos quosdam libros com-
bussisse ; alterum vero, Arsenii cujusdam Melitia-
norum hæresis episcopi, quam ei amputaverit,
manum secum habere, per quam prodigia ede-
ret (3). Arsenium porro apud presbyterum quem-
dam Patrinem nomine in monasterio quodam cum
cura et diligentia occultantes, humanitate benigni-
tateque omni fovebant, ut tectus ibi maneret,
neutiquam in publicum prodiret. Res Arsenii
hujus Joannes etiam monachus criminator adorna-
vit (4). Et auctores rei istius technis insidiisque
alibus structis, ubique obambulabant, sermones
serentes, et Athanasium traducentes. **648** Vehementius
vero in eum inimici ejus invehebantur :
et Ischyraus ille maxime, qui in Mareote colebat,
quæ regio Alexandria est : plures frequentesque

νὸς χρήμασι κλέψαντες, κατηγοροῦν παρεσκευάσαν.
Καὶ πρῶτην ὑπομένει γραφὴν ἐς βασιλέα διὰ Ἐου-
σίου καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλιπίνου Μελιτιανῶν ἐπι-
σκόπων, ὡς ληνὴν ἐσθῆτα τὴν Αἴγυπτον τῇ Ἀλεξαν-
δρέων Ἐκκλησίᾳ τελεῖν κελεύσει· καὶ τὸν δασμὸν
εἰσεπρέξατο· ἦν δὴτα διαβολὴν ἐκ τοῦ παρήκοντος
κατὰ Νικομηθεῖαν βασιλεῖ ἐντυχόντες Ἀλύπιος καὶ
Μακάριος οἱ πρεσβύτεροι, ὡς ψευδῆς εἶη, διηλεγξάν.
Καὶ τῶν μὲν κατειπόντων βασιλεὺς καθήσφατο γράμ-
μασιν· Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν μετεστελλάτο.
Ὀύπιος δ' ἀφιγμένος, ἑτέραν ὑπέστη κατηγορίαν, τῶν
περὶ Εὐσέβιον κατειπόντων, ὡς τῷ κρατοῦντι λάθρα
ἐπιβουλεύων, Φιλουμένῳ τιλὶ λάρανα κάμφοι πλήρη
χρυσοῦ. Ἐπεὶ δ' ἐφώρασε καὶ ταύτην γυμνὴν εἶναι
συκοφαντικὴν ὁ βασιλεὺς, ἐν Ψαμμαθίᾳ διατρίβων τῷ
τότε· Νικομηθεῖας δὲ τοῦτο πρόστασιον· μετὰ πλεί-
στης τιμῆς· Ἀθανάσιον ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου ἀν-
έπεμπε, γράψας ὡς ψευδῆ εὖροι πάντα τὰ κατ' αὐ-
τοῦ εἰρημένα, πολλὴν τε ἐπιείκειαν αὐτῷ καὶ πίστιν
ὀρθῆν μαρτυρῶν, θεῖόν τε εἶναι ἀνδρα, φθόνου τε
χάριν τὴν γραφὴν ὑποστῆναι· ἐνθεν τοι καὶ κρείτ-
των ὀφθῆναι τῶν ἐκκλημάτων. Παρεκάλει δὲ καὶ τὸ
πλήθος μὴ δίστασθαι· σθένει δὲ πνευτὶ τὴν ὁμό-
νοιαν μεταδιώκειν, καὶ πρὸς θεὸν ἀφορᾶν. Κάκεινος
μὲν ὡδε γράφων, πρὸς εἰρήνην ἔλκειν ἐσπούδαζεν·
οἱ δὲ τὰ Μελιτιῶν καὶ Ἀρείου φρονούντες ἑτέρας
κατὰ Ἀθινασίου ὑφαίνον κατηγορίας. Τούτων δ' ἦν
μία, ὡς ποτήριον συντρίψει μυστικόν, καὶ τὴν ἱε-
ρὰν ἀνέτρψει τράπεζαν, καὶ τινα θεῖα βιβλία κατ-
έκαυσε· δεύτερον δὲ, ὡς Ἀρσενίου τινὸς χεῖρα κό-
ψας, ἐπίσκοπος δ' ἦν ἐκεῖνος τῆς τῶν Μελιτιανῶν
αἰρέσεως, ἔχοι παρ' ἑαυτῷ· δι' ἧς τετριτείας ἐργά-
ζοιτο. Καὶ τὸν μὲν Ἀρσένιον ἐπιμελῶς κρύψαντες
παρὰ τιμὴν πρεσβυτέρῳ μοναστηρίου τινὸς Πατρίνην
τὴν κλησιν, πᾶσαν εὐνοίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐπε-
δείκνυντο ἡσυχῇ μένειν καὶ μηδαμῶς φαίνεσθαι· τὰ
δὲ κατὰ Ἀρσένιον καὶ Ἰωάννης μοναχὸς ὁ γραφό-
μενος συνεσκευάζε. Καὶ οἱ μὲν αὐθένται τῆς πρά-
ξεως τοιαῦτα σκευασάμενοι, ἀπανταχοῦ περιήσαν,
λογοποιούντες καὶ διασύροντες Ἀθανάσιον· ἐπ-
έκειντο δ' οἱ μᾶλλον ἀπεχθῶς εἶχον· καὶ Ἰσχυράς
ἐκεῖνος μάλιστα, ὁ ἐν τῷ Μαρσῶτῃ τὰς διατριβὰς
ἔχων· χώρα δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ Μαρσῶτης, ᾧ
παμπληθεῖς εἰσι κῶμαι, ἐν αἷς ἐκκλησιαί τε εἰσι
πολλαὶ καὶ μεγάλαι τῷ ἐπισκόπῳ ὑποκείμεναι Ἀλε-
ξανδρείας, καὶ τῇ ἐκείνου πόλει ὡς παροικίαι λογι-
ζονται· ἐν ἐκείνῳ τοίνυν Ἰσχυράς ὢν, οἰκοῦσθαι αὐτό-
ματος ἱερεὺς ἀνεδείκνυντο, ἔργον τιμωρίας ἐπέκεινα.
Καὶ φωραθεὶς Ἀθανάσιος, ἐπεὶ πρὸς ἐξέτασιν ἔκειτο,
φυγὰς ἐκεῖθεν γενόμενος, συμβάλλει τοῖς περὶ Εὐσέ-
βιον κατὰ Νικομηθεῖαν. Οἱ δὲ τῷ πρὸς Ἀθανάσιον
μίσει οἷα δὴ πρεσβύτερον δέχονται· ὑπεσχημένοι δ'
ἐπισκοπῆς ἀξία τιμῆσαι, εἰ κατηγορίαν Ἀθανασίῳ

(1) Al. *Eufionem* habent.

(2) Τότε τυχερῶς ἐν Νικομηθεῖᾳ τυγχάνοντες.
(Socrat., ut supra.)

(3) Πρὸς μαγείας τινὰς. Socrat. hoc est, *magiæ gratiâ*

(4) Παρεσκευάσθη δὲ πρὸς τοιαύτην κατηγορίαν
καὶ Ἰωάννης μοναχὸς τις ὁ γραφόμενος. Sozom.

lib. II, cap. 23. Hoc est, *Institutus vero ad ejusce
modi quoque criminationem est Joannes monachus
quidam accusator. Arsenium nunc Eusebius lib. x,
dicit aliquando Athanasii lectorem fuisse, et ob
noxam quamdam castigationem veritum profugisse,
et latuisse.*

συρράψαι, τὰ εἰρημμένα εὐχερῶς ἐσκαίωρσας. Βασι-
λεῖς δὲ ταῦτα ἐνωτισθεῖς, τῷ Κήνσορι Δαλματίῳ
ἀδελφῶν γε δυτι καὶ τὰ κατ' Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας
διέποντι, γράφει δικάσαι ἐπὶ τοῖς εἰρημμένοις, καὶ τὴν
δικὴν ἄξιον εἰσπράξασθαι. Ἐπεμπε δὲ καὶ Εὐσέβιον
καὶ Θέορνιν, ὡς ἂν μετ' αὐτῶν ἡ κρίσις γένοιτο τῷ
Ἀθανασίῳ. Ὡς δ' ἔγνω καλούμενος ὑπὸ Κήνσορος,
συνιδῶν ὡς χαλεπὸν ἐστὶν ἀπολογῆσθαι περὰ δι-
κασταῖς οὐκ εὐγνώμοσιν, ἀντεστρατήγει ταῖς ἐκεί-
νων μεθόδοις· καὶ πάντα τρόπον ἐπειθε μὴ τάληθές
διαφύγειν. Ἐργῶδες δ' ὄν πάντας πείθειν Ἀρσενίου
μὴ φαινομένου, λογιζάμενος ὡς οὐκ ἄλλως ἑαυτὸν
καθάροι, εἰ μὴ ζῆν ἀπειλέησι τὸν τεθνάναι λεγόμε-
νον, τῶν τινα οικειῶν διάκονον τὴν εἰς Αἴγυπτον
ἐπεμπεν ἀναζητῆσαι Ἀρσένιον. Καὶ ἐπὶ ἐς Θηβαῖδα
ἐγένετο, ἔγνω ὅπου διῆγε, πρὸς Πατρίνην, παρ' ᾧ
καὶ ἐκρύπτετο. Καὶ αὐτὸν μὲν οὐχ εὔρε· τὴν γὰρ τοῦ
διακόνου μαθόντες ἄφρισιν, εἰς τὴν κάτω διεβίον
Αἴγυπτον· τὸν δὲ Πατρίνην λαβῶν, ἅμα δὲ καὶ Ἡ-
λίαν ὃς ἐτέρωσε τοῦτον μετέστησεν, εἰς Ἀλεξάν-
δρειαν ἤγαγεν· οἱ καὶ ἄμφω παραστάντες τῷ ἄρ-
χοντι, ὡμολόγουν ἐν ζῶσιν εἶναι Ἀρσένιον· ὄν παρ'
αὐτοῖς κρυπτόμενον νῦν Αἴγυπτος ἔχει. Δῆλα δὲ καὶ
βασιλεῖ ἐπόλουν τὰ εἰρημμένα. Ὁ δὲ γράφων Ἀθανα-
σίῳ, ἔχεσθαι τῆς Ἱερουζόνης ἐπιμελῶς ἐπειθε, καὶ
τὰς τῶν Μελιτιανῶν μὴ δεδιέναι συκοφαντίας· καὶ
δικὴν δ' εἰσπράξασθαι τὴν ἄξιαν τοῖς τὰ τοιαῦτα
πολιώντας κατηγοροῦσιν, καὶ ἡσυχάζειν μὴ αἰρουμέ-
νους, ἀλλὰ θεοῦδους ἀνακινούοντας τῇ Ἐκκλησίᾳ,
ὑπὸ δικάζουσι νόμοις διδόναι· ὡς μὴ μόνον τοῖς
ἀθώοις φθόνον καὶ ἐπιβουλήν βράπτοντας, ἀλλὰ καὶ
τῷ καλῷ τῆς εὐταξίας καὶ τῆς εὐσεβείας λυμαιο-
μένους. Ταῦτα γράφας Ἀθανασίῳ, ἐπὶ κοινοῦ τὴν
ἐπιστολὴν ἀναγνοσθῆναι προσέτατε. Περιβεῖς δὲ
οἱ ἐκ Μελιτίου γενόμενοι, τουλοικοῦ ἄτε δὴ τὴν τοῦ
κατοῦντος ὀφρωμένοι ἀπειλήν, ἡρέμα εἶχον. Καὶ ἡ
κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησία ἐν εἰρήνῃ ἐτέλει ὑπὸ τοσοῦ-
το ἱερέως ἰθυομένη. Ἐπιδίδου δὲ καθ' ἑκάστην καὶ
πολυπλασίαν ἐγένετο, πολλῶν καὶ τῶν ἡκ τῆς Ἑλληνι-
κῆς θρησκείας τῇ πίστει προστιθεμένων, καὶ ἄρδην
ἐθνῶν ὄντων, τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μεταρχομένων.
dignas pœnas legibus persoluturos esse recepit, qui tam gravia auderent, et quiescere quidem nol-
lent, tumultus vero in Ecclesia concitarent : 649 eos scilicet homines, qui non modo bonis atquo
innocentibus per invidiam insidias struerent, verum etiam ordini veræque pietati detrimento es-
sent. Hæc cum ad Athanasium scripsisset, publice is epistolam recitari iussit. Melitiani in metum
conjecti (2), deinceps minas imperatoris verentes, conquieverunt. Et ecclesia in Ægypto pacata est,
quæ a tanto pontifice administraretur. In dies quoque ea augebatur, frequentiorque fiebat : quod multi
ex superstitione etiam Græcorum ad fidem accederent, et populi toti ad Christianismum aggrega-
rentur.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Περὶ τῆς ἐν Τύρῳ κατὰ Ἀθανασίου γενομένης
συνόδου· καὶ ὡς τὰς αὐτοῦ κατηγορίας γεν-
οῦσι ἀπήλεγξεν Ἀθανάσιος.

Ὁ μὲν οὐ πολὺ δὲ αὐτῶν ἐναντίων ἐπιβουλαῖ
Ἀθανασίῳ πράγματα παρῆγον, καὶ μῖσος παρὰ βα-

(1) Legendum puto *Cæsari*, ex Eutropio, qui de
Constantino scribit : *Tricennialibus suis Dalmatium*
fratris sui filium Cæsarem legiit. In catalogo con-

A habens vicus, in quibus multæ et magnæ sunt ec-
clesiæ episcopo Alexandriae subjectæ, cuius urbis
censentur esse parœciæ seu viciniæ. Ibi agens
Ischyra, sua sponte et ex sese natus domo pro-
dierat sacerdos : quod quidem facinus pœnam
omnem longe supergreditur. Qua in re ab Atha-
nasio deprehensus, cum in eum inquireretur, fuga
sibi consulens, Eusebianis Nicomediæ est junctus.
Atque illi, pro eo quo adversus Athanasium arde-
bant odio, veluti presbyterum susceperunt, episco-
pali se eum dignitate ornatos polliciti, si accu-
sationem Athanasio intenderet. Ille sane ea quæ
dicta erant, facile instituit. Imperator porro his
verbis auditis, Censori (1) Dalmatio fratris filio res
Antiochenas in Syria administranti scribit, ut de
eis rebus iudicet, justasque exigat pœnas. Mittit
quoque ad eum Eusebium et Theognidem, ut eis
assessoribus iudicium de Athanasio perageretur.
Quod ubi Athanasius ex Censore, qui eum evocave-
rat, cognovit, secum ipse perpendens quam arduum
sit causam dicere apud minus benevolos et æquos
iudices : illorum artibus adversus eos concertat,
et modis omnibus veritatem minime oppressum iri
sperat. Et quia difficile ei videbatur, rem omnibus
probare, Arsenio non comparente : et ipse secum
reputabat, non aliter se innocentiam suam declara-
turum esse, nisi vivere eum ostenderet, quem ipsi
mortuum esse asserebant, ex familiaribus quemdam
diaconum in Ægyptum mittit, qui Arsenium quaerat.
Ille, postquam Thebaidem pervenit, ubi ageret co-
gnovit : apud Patrinen scilicet, qui eum occultabat.
Atque ipsum quidem ibi non invenit : adventu enim
diaconi cognito, in inferiorem transierat Ægyptum :
Patrinem autem, et simul Eliam, qui illum alio
traduxerant, assumptum, Alexandriam adduxit.
Qui ambo apud præsidem vivere Arsenium con-
fessi sunt, qui ab ipsis antea occultatus, eo tem-
pore in Ægypto esset. Hæc ad imperatorem quoque
sunt relata. Is Athanasio scribit, suadens, ut cum
cura episcopatum retineret atque administraret,
Melitianorum delationes non metueret. Et præterea
D CAPUT XLIX.
De synodo Tyri contra Athanasium coacta, et ut
accusationes contra ipsum institutas falsas esse
Athanasius arguerit.
Non longe deinde post, adversariorum technæ
rursum Athanasio negotium exhibuere, odiumquo

sulum Romanorum, 25 imperii Constantini consue-
reperitur Dalmatius Cæsar.

(2) Τέως, Sozom. ut supra, hoc est, *tuus*.

apud imperatorem creavere. Nam accusatorum A turba coit. A quibus vix tandem imperator per- motus, synodum Cæsareæ Palæstinæ cogi jussit. Quo evocatus Athanasius, ad menses triginta adventum suum distulit, ejus qui ibi sacris præsidebat Eusebii Pamphili, et cognominis et Nicomediensis, factionisque eorum dolum suspectum habens. Atque eo quidem venire supersedit: postea vero acriore ei adhibita vi, Tyrum venit. Imperator namque ad dedicandum Hierosolymis templum, quod ipse construxerat, synodum congregari jusserat: quo, ut spectaculo essent, Eusebius, et qui factionis ejus erant, cum multo et regio apparatu ibant. Eam synodum imperator ex itinere Tyrum diver- tentem, prius Athanasii causam discutere jussit: ut jurgiis nugisque omnibus e medio sublatis, pacatioribus animis templo Deo consecrando, my- stica sacra perficerent (1). Tum autem tricesimus imperii Constantini agebatur annus. 650 Et ade- rant ex episcopis Orientalibus sexaginta numero, quos Dionysius exconsularis coegerat. Eo ferreis catenis vinctus ex Alexandria Macarius presbyter, militari eum ducente manu, venit. Athanasius autem citatus, primum quidem moras nectebat, non tam criminationes timens, quam ne quid de fide ali er quam in Nicæna synodo decretum fuerat, novaretur cavens. Veritus tamen imperatoris litte- ras, quæ, nisi sua sponte veniret, invitum eum vi eo abductum iri minabantur, Tyrum venit. Dei autem providentia quædam, qui mortuus dicebatur, vivum Arsenium eo quoque ire impulit. Non enim rationem habuit vel acceptæ a sycophantis pecu- niæ, vel eorumdem de occultatione mandati, quin Tyrum ipse quoque clam veniret, quemnam tandem finem res habituræ essent, cogniturus. Porro Archelai consularis ministri in caupona quadam vino et ebrietati vacantes, cum ex quodam, eum qui interfectus esse dictus fuerat, Arsenium adesse, et in quadam domo latitare audissent, rem hero renuntiaverunt: qui eam statim inquisivit atque compertam pressit, certamque reddidit, et Athanasium secreto per internuntium fidelem, bono animo esse jussit, quod vivens scilicet Arsenius adesset. Atque ille præsens, cum jam in potestate eorum esset (2), eum se esse pernegabat. Paulus autem Tyri episcopus, qui hominem jamdudum noverat, ipsissimum eum esse profitebatur. Et providentia quidem rem eam disponens, sic est moderata. Athanasius vero postquam citatus apud synodum constitit (3), crimina sibi objecta partim diluit, partim ut de eis amplius dispiceret, dilatio- nem petiit (valde namque difficilis et impedita ei res erat, qui accusatores apud iudices gratiosos esse, testes multos ex Arianis et Melitianis, sen- tentias illorum comprobantes, dispositos: et deia-

(1) Ἐπιθετήρια. Ita etiam Cereris Eleusiniæ sacra mystica dicta sunt.

(2) Ἐν χειρὶ γενόμενος συλληφθεὶς. (Socrat. lib. 1, cap. 28.) Hoc est, captus.

σικεὶ κτεσκαύαζον, καὶ πληθοῦς κατηγορῶν συνί- στατο· ὑφ' ὧν μάλιστα ὁ βασιλεὺς κινήθει, σύνοδον ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐπέταττε Καισαρεία συνάγεσθαι. Ἐνθα κληθεὶς Ἀθανάσιος, ἐπὶ λ' μῆνας τὴν ἀφιξίν ἀνεβάλετο, τοῦ ταύτῃ προεδρεύοντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου καὶ τοῦ ὁμωνύμου Νικομηδείας καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς συμμορίας ὑπειδόμενος τὴν σκαιωρίαν. Ἐκεῖ μὲν οὖν ἐλθεῖν ἀνεβάλετο· ἐς ὑστερον δὲ σφο- δρότερον βιασθεὶς, ἤκεν εἰς Τύρον. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ καθιερώσει τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ ὃν αὐ- τὸς ἀνήγειρε, σύνοδον ἀρροισθῆναι ἐκέλευσεν. Ἐνθα θέας χάριν Εὐσεβίου, τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μετὰ πολ- λῆς ἤγοντο καὶ βασιλικῆς τῆς πομπῆς. Ἦν δὲ σύ- νοδον ἐκέλευε βασιλεὺς ἑδοῦ πάρεργον εἰς Τύρον γε- νομένους, πρότερον τὰ κατὰ Ἄθα ἄτιον ἐξετάσαι, ὡς ἂν ἐκποδῶν πάσης γενομένης ἐρεσχολίας εἰρηγ- κώτερον τὰ ἐπιβατήρια ἐκτελέσωσι τῷ νεφ' ἀφιε- ροῦντες αὐτὸν τῷ Θεῷ. Τηνικαῦτα δὲ τριακσάτων ἔτος ἤνυετο τῇ ἀρχῇ Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ. Καὶ παρ- ῆσαν τῶν ἀνὰ τὴν ἑω ἐπισκόπων ἐξήκοντα τὸν ἀρ θ- μὲν, τοῦ ἀπὸ ὑπατικῶν Διονυσίου τούτου ἀρροί- σαντος. Καὶ σιδηροδέσμιος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦγετο Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, στρατιωτικῆς ἀγού- σης χειρὸς. Ἀθανάσιος δὲ κληθεὶς, πρῶτον μὲν ἀν- εβάλετο, οὐ τοσοῦτον τὰς κατηγορίας, ὅσον μὴ τι καινοτομηθῆ παρὰ τὸ ὄξαν τῇ κατὰ Νίκαιαν συν- ὄδῳ, εὐλαθεῖς· δεύσας δ' ὁμοῦ τὰ βασιλικῶς γράμ- ματα, γράροντα, ὡς εἰ μὴ ἐκὼν ἀπαντήσῃ, ἀκων μετὰ βίας ἀχθήσεται, ἤκεν εἰς Τύρον. Θεοῦ δὲ ἔρα- τος πρόνοια καὶ τὸν λόγῳ νεκρὸν Ἀρσένιον ζῶντα εἰς Τύρον ἤλαυνεν. Ἐν δευτέρῳ γὰρ θέμενος ἂ πρὸς τῶν συκοφαντιῶν ἔσχε χρήματα, καὶ τὰς ἐκεῖνων τῆς ἀποκρυβῆς ἐντολαίς, κρύφα καὶ αὐτὸς ἤκεν, ὅποι ποτ' ἂν λήξῃαι τὰ γενησόμενα ἱστορήσων. Ἀρχι- λίου δὲ τοῦ ὑπατικοῦ οἰκίας ἐν τινι καπηλείῳ πότῳ καὶ μέθῃ σχολάζοντα, ἀκούσαντας πρὸς τινος ὡς ὁ ἀνηρῆσθαι εἰρημένος πάρεστιν Ἀρσένιος, κε- κρυμμένος οἰκία τινὶ, τῷ δεσπότῃ ἀνήγγελλον. Ὁ δ' εὐθὺς ἀναζητήσας, ἐν τῷ ἀσφαλεὶ καταίχε· καὶ τῷ Ἀθανασίῳ ἐν ἀπορήτοις ἐδήλου θαρρεῖν· παρεῖναι γὰρ ζῶντα Ἀρσένιον. Ὁ δ' ἐν χειρὶ γενόμενος, ἀπ- ηρνεῖτο. Παῦλος δ' ὁ Τυρίων ἐπίσκοπος· ἐκ πολλοῦ τὸν ἄνθρωπον εἰδὼς, ἥ μὴν ἐκεῖνον εἶναι διωμολόγει. Καὶ ἡ μὲν πρόνοια οὕτω τὰ τοῦ πράγματος φκονόμε·

D Ἀθανάσιος δ' ἐπεὶ κληθεὶς παρήλθε τῇ συνόδῳ, τὰ μὲν τῶν ἐγκλημάτων διελύσατο· ἐπὶ τισὶ δὲ καὶ ὑπέρθεσιν εἰς διάσκεψιν ἦτει (λίαν δ' ἐν ἀπόροις ἦν, τοὺς τε κατηγοροὺς κεχαρισμένους τοῖς δικασταῖς ὄρων, μάρτυρας δὲ πολλοὺς παρακροτούντας τὰ κεί- νων ἐκ τῶν τὰ Ἀρείου καὶ Μελιτίου φρονούντων, καὶ τοὺς συκοφάντας, συγγνώμης ἀξιουμένους ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐκράτει)· μάλιστα δ' ἐπὶ τῇ κατ' Ἀρσέ- νιον γραφῇ, καὶ ἐπὶ γυναικί τινι, ἣ δῶρα παρεσχ- μένον, ἀκούσῃ νύκτωρ διαφθαρήναι. Ἄ δὲ καὶ ἄμφω γελοῖα ἀνέδειξεν. Ἐπεὶ γὰρ ἡ γυνὴ ἐπὶ μέσῳ τῷ

(3) Accusationum capita plura, quæ Athanasio sunt intentatæ, apud Sozomenum inveniuntur, l. b. 11, cap. 25.

συνεδρίῳ παραστᾶσα διηλεγχεν Ἀθανάσιον, συμπαι-
 ρῶν ἐκείσε πρεσβύτερος τις Τιμόθεος· Ἀλεξανδρεὺς,
 ὡς λάθρα τοῦτοις διωκόμενῳ, τὸν λόγον ὡς οἰκεῖον
 διήθεν ἀναλαβὼν ὁ Τιμόθεος, Ἀληθῆ, φησί, λέγεις,
 γύναι, ὡς ἐγὼ σε ἐθισσάμην; Ἡ δὲ, Ἄλλ' οὐ σύ;
 τὴν χεῖρα τείνουσα ἔλεγε, καιρὸν προστιθεῖσα καὶ
 τρόπον ὡς γε δὴ καὶ βεβίαστο. Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς
 γελῶν, οὕτω προχείρως ἐξήλεγκτο. Ἐπειτα ἡ χεῖρ
 εἰσήγετο Ἀρσένιου· καὶ ἡ κατηγορία οὐκέτι λόγους
 ἀλλ' ἔργους ἐνίστατο. Ὁ δὲ δεξιῶς μάλ' αὐτὸ πρᾶγμα
 μετήλθεν. Ἡρώτα γὰρ εἰ τινες εἴεν τῶν παρόντων
 γινώσκοντες τὸν Ἀρσένιον. Τινῶν δ' εἰπόντων εἰδέ-
 ναι, εἰσήγε τοῦτον τῷ συνεδρίῳ, ὅφ' ἱματίῳ τῷ χεῖρ
 κρύπτοντα· καὶ αὐτίκα, Οὗτός ἐστιν, ἔλεγεν, ὁ νε-
 κρός. Καὶ ἀνὰ μέρος ἐκατέραν χεῖρα ἐξήγαγον. Ἰδοὺ,
 φησὶν, ὁ Ἀρσένιος καὶ δύο χεῖρας ἔχων πάρεστι·
 τῆς δὲ τρίτης τὸν τόπον τοῦ τις ἂν θεῖη; δεικνύτω-
 σαν οἱ κατήγοροι· οὐ γὰρ ἀρχῆθεν δημιουργῶν ὁ
 θεὸς, τρίχειρα τὸν ἀνθρώπων πάντως ἐποίησε. Τοῦτον
 οὕτω διαβίβηθον ἐληλεγμένον, οἱ τὸν δόλον συβλά-
 ψαυτε; ἐν ἀμυγῶνι γενόμενοι, ὑποδύντες τὸν θόρυ-
 θον, ἀπεδίδρασκον. Καὶ τὴν μὲν κατηγορίαν ταύτην
 οὕτως Ἀθανάσιος ἀπαδύσατο τῇ τοῦ Ἀρσένιου ζωῇ·
 εἰς ἐξῆς τὰ κατὰ τὴν Ἰσχυραν παρεγράφετο, προη-
 γουμένως, ὡς οὐκ εἶη πρεσβύτερος· ἄλλως τε καὶ τὸ
 μὴ δεῖν ἐπ' ἀντιδικῶν κρίνεσθαι λέγων, τοὺς περὶ
 Εὐσέβιον παρεγράφετο. Καὶ ἄλλων κεφαλαίων εἰσα-
 γθέντων, δεῖν ἐδοῦκε παρὰ τὸν Μαρεώτην γενέσθαι,
 ὡς ἂν τοπικῶς ἐξετασθῆ τὰ ἀμφισθητούμενα. Ὡς
 δ' ἐξελέγησαν ἐρευνῆσαι οὓς ὡς κριτῆς παρεγράφετο
 (καὶ γὰρ ἐστέλλοντο Θεόγνις καὶ Μάρις, Θεσβίωρος,
 Μακεδόνιος, Οὐάλης τε καὶ Οὐρσίκιος), Ἀθανάσιος
 ἀπηγόρευε, καὶ παντὶ τῷ συνεδρίῳ σκευωρίαν εἶναι
 τὸ πρᾶγμα ἀνεβοῦτο· εἰ ὁ κατήγορος, ἅμα τοῖς
 ἐχθροῖς δικασταῖς παραγένοιτο, ἐν μονομεροῦς ἡ δίκη
 ἔσται. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγων, ἐπεὶ μηδεὶς αὐ-
 τοῦ λόγον ἐποιεῖτο, ἄλλως τε καὶ δεύσας μὴ αὐτόχει-
 ρος αὐτοῦ γένωνται, φυγὰς ἀνεχώρησε τοῦ συνεδρίου,
 καὶ εἰς βασιλείαν ἀνέτρεχεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ
 Μαρεώτῃ παραγενόμενοι ἦκον, ὑπομνήματα μονο-
 προσωπίως ἐποίησαν, ὡς ἀληθῆ εἶη ὅσα ὁ κατήγορος
 καταπέμψεν Ἀθανασίου· ἡ σύνοδος πρῶτα μὲν ἐρήμην
 τοῦτου καταδίκησεν· εἶτα καὶ τὴν καθαιρετικὴν
 ἐσχεδίαζον ψήφον· ἐν ᾗ πολλὰ τὸν ἔσιον λοιδωρήσαν-
 τες, ὡς στασιώδῃ καὶ ταραχῶν πιμπλῶντα τὴν Αἴ-
 γυπτον· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῇ γυναικὶ ὡς αἰσχρὸν
 παρήκων, καὶ τὰ τοῦ φόνου δὲ Ἀρσένιου πρέβρα-
 μόν· Ἐγγραφὸν δὲ τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις μὴ λέ-
 γου μηδὲ κοινωνίας αὐτῷ μεταδοῦναι, ἀλλὰ μηδὲ
 τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκεῖν· ἀληθῆ δὲ εἶναι καὶ τὴν
 ἐπὶ τοῦ μυστικῶν ποτηρίου συντριβῆν αὐτοῦ γενομέ-
 νην κατηγορίαν. Ἐφήπτοντο δ' ἐκάστου ἐγκλήματος;
 ταχυνέντως διαβολὴν ἐργαζόμενοι, τῶν συκοφαντῶν

lores in eis criminibus, de quibus ipse eos convi-
 cerat, venia dignos judicatos esse videret) : po-
 tissimum vero in accusatione de Arsenio : et sur-
 sum de muliercula quadam, quam muneribus datis
 invitain noctu vitiasse arguebatur. Quas sane am-
 bas deinde ridiculas esse ostendit. Siquidem
 deinde, cum mulier in medio consilio assistens
 Athanasium incusaret, presbyter quidam Alexan-
 drinus Timotheus, qui ibi aderat, sicuti ei cum
 Athanasio clam convenerat, causam scilicet per-
 inde atque propriam in se recipiens : Itane tandem,
 inquit, mulier a me tibi oblatum esse vitium dicis?
 651 atque illa, An vero non a te? (ipsum digito
 demonstrans), dixit, tempore quoque et modo, ut
 vis ei illata esset, a jecto. Et hoc quidem crimen,
 ut ridiculum, sic facile est refutatum. Deinde ma-
 nus Arsenii producta, et accusatio non jam verbis,
 sed factis instituebatur. Ille vero dextre admodum
 et prudenter criminatiori obviam iit. Interrogavit
 namque, an ex presentibus quisquam Arsenium
 nosset? Atque nonnullis, nosse se eum dicentibus,
 Arsenium in concilium adduxit, sub veste manum
 utramque tegentem. Et tandem : En vobis, inquit,
 mortuus presto adest ; atque una illius, mox quoque
 altera producta manu : En, ait, Arsenium habetis,
 manus duas habentem : tertiæ autem locum ubi
 quis inveniat, arcusatores mihi ostendant. Deus
 siquidem conditor in principio hominem prorsus
 trimanum non creavit. Calumniis his aperte a se cum
 modum confutatis, doli architecti rerum suarum
 satagentes, turbæ se immiscuere, et fuga sibi con-
 suluere. Et crimen quidem hoc a se Athanasius
 Arsenii vita removit. Deinde Ischyram (1) excep-
 tione repuht, in primis quod presbyter non esset.
 Insuper etiam, non debere quemdam ab inimicis
 judicari, allegans, Eusebianos submovit. Et cum
 alia quoque accusationis capita in medium profer-
 rentur, visum concilio est, Mareoten ire, ut in re
 presenti, quæ in controversiam erant deducta, in-
 quirerentur. Ut vero ad rem investigandam electi
 sunt, quos Athanasius per exceptionem judices
 rejecerat (mittebantur enim eo Theognis, Maris,
 Theodorus, Macedonius, Valens, et Ursicius), ipse
 reluctabatur, et apud universum concilium, rem
 eam insidiosam esse in molitionem, vociferabatur :
 ac si accusator una cum suspectis et inimicis judi-
 cibus adisset, iniquum id uniusque tantum partis
 iudicium esse protestabatur. Hæc cum ille diceret,
 neque quisquam, ac ne Dionysius quidem excon-
 sularis rationem ejus haberet, atque insuper me-
 tueret, ne manus sibi per vim et eadem afferrent,
 ex consensu eo ad imperatorem profugit. Postquam
 qui Mareoten misit fuerant, rediere, atque attesta-

(1) Ischyrae, seu Ischyronis (ita enim eum Sozomenus nominat) causa in eo statu fuit. Arrogabat sibi et usurpabat sacerdotis dignitatem, et quæ presbyteri sunt, munia obibat. Eum vero cum Athanasius in factio flagranti mysticis sacris operantem deprehendisset, mensam sacram evertit, calicem confregit, et impiam temerarii hominis

audaciam inhibuit. Qua de re accusante Ischyra, Athanasius causam apud iniquos iudices dixit. Ætas nostra multos vidit Ischyras, Athanasium nullum. Porro Athanasius ea quæ modo dicta sunt, per Macarium presbyterum Ischyra exactorando egit, qui et ipse e vinculis causam dixit.

tiones uniformes, sub una scilicet persona, vera esse quæ adversus Athanasium accusator dixisset, confecere: synodus primum eum, nullo defendente, veluti contumacem condemnavit: deinde etiam sententiam, qua ei dignitas episcopalis abrogata est, tulit, in qua sententia sanctorum virum conviciis multis ut seditiosum, et Ægyptum motibus turbulentis implentem prosciderunt: **652** simul et de muliercula illa, et de Arsenii cæde crimen utpote turpe prætermittentes. Ad omnes quoque locorum omnium episcopos litteras dedere, ne vel sermone vel usu et commercio aliquo cum eo communicarent, neve ei Alexandria esse permetteretur. Verum quoque esse asseruerunt, mystici poculi comminuti crimen: et accusationum capita quaque attingentes, singulari quadam arte calumniam pertexerunt, sycophantas convictos silentio tegentes, et accusatores ejus omnes laudantes. Joanni quoque illi qui Melitio successerat, sectatoribusque ejus, aut quicumque ex clero ejus erant, honorem dignitatemque tribuere. Ipsum etiam Arsenium, qui cæsus esse dicitur fuerat, receperunt: qui tum quoque Melitianorum sectator, et tanquam Hypæopolitarum episcopus, iniquæ illi Athanasii abrogationi subscripsit. Qua in re illud novum mirumque visum est, quod qui ab Athanasio jugulatus esse dicebatur, is vivens, quantum in eo situm erat, Athanasium exauctorando jugulavit. Hoc tam injustum insanumque judicium multi etiam qui ibi assuere episcoporum, deprehendere. Nam et Paphnutium confessorem tum præsentem, dicunt, apprehensa Maximi Hierosolymitanæ Ecclesiæ antistitis manu consurrexisse, atque utrique minus convenire arbitrarum esse, qui confessores existissent, oculosque propter sermonem veritatis effossos, et pedumflexus debilitatos circumferrent, ut commune quidquam cum pravorum et improborum hominum cœtu haberent, et adversus veræ pietatis propugnatores sententiam ferrent.

653 CAPUT L.

De consecratione seu dedicatione templi Hierosolymitani epistola imperatoris ad synodum Tyri Phœnicia congregatam: et ut Athanasius exsul sit factus.

Eo tempore, quo et tricesimus imperii Constantini annus complebatur, et templum Hierosolymis in Calvaria loco magnificentissime absolutum fuerat, quod magnum Martyrium dicitur, Marianus quidam ampla dignitate vir, ab imperatore cum litteris ad synodum venit, quibus quam celerrime Hierosolymam adire, propter sacri ejus templi dedicationem jubebantur. Atque illi protinus ut potuere, Hierosolyma contenderunt, dissidio atque discordia omni seposita, templumque ipsum dedicarunt, donaria simul et ornamenta ab imperatore missa maximi prorsus pretii consecrantes: quæ longo sane post tempore ibi fuere, stuporem et consternationem plane spectantibus conciliantia: tanta illorum erat magnitudo, tantum pretium. Erat is decimusquartus mensis Septembris dies, qui ab eo tempore in ecclesia Hierosolymitana quotannis publice ab omnibus festus et celebris agitur, octo ex ordine diebus conventibus celebrandis. Quibus diebus et ad festos conventus concurrunt, argana sacra peracturi, et loca sancta cognituri. Deinceps vero et decantatam illam ibi

την ἤταν ἀποσιγήσαντες· τοὺς δὲ κατηγοροὺς αὐτοῦ πάντα προσέενται, τὸν τε μετὰ Μελίτιον Ἰωάννην καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν. Καὶ ἐκάστῳ τῶν ἐν τῷ κληρῷ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα ἔδωκαν. Καὶ αὐτὸν δὲ Ἀρσένιον παρεδέξαντο, ὃς ἀνηρῆσθαι ἐλέγετο· ὃς τότε μὲν τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ἦν· εἰς δὲ τὴν ἄδικον ἐκείνην Ἀθανασίου καθάιρουν ὡς τῆς Ἰψηλοπολιτῶν πόλεως ἐπίσκοπος· καθυπέγραψε. Καὶ τὸ δὴ ξενίζον τοῦτ' ἦν· ὅτι ὁ ὑπὸ Ἀθανασίου ἀνηρῆσθαι λεγόμενος, ζῶν τὸ εἰς αὐτὸν ἦγον ἀνήρει καθαιρῶν Ἀθανάσιον. Ταύτην δὲ τὴν ἄδικον δίκην ὡς μὴ ὑγιᾶς ἔχουσαν καὶ πολλοὶ τῶν ἐκεῖσε παρόντων κατεψῶρσαν ἱερῶν. Καὶ γὰρ καὶ Παφνούτιον τὸν ὁμολογητὴν φασὶ τρηνακίδε συμπρόντα τῷ συνεδρίῳ, τῆς χειρὸς λαδόμενον Μαρξίμου τοῦ τῆς Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας προέδρου, ἐξαναστῆναι, μὴ δεῖν εἶναι λογιζομένου· ὁμολογητὰς ὄντας, καὶ διὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τὰ δόγματα ἐξορωρυγμένους, καὶ τὰς ἀγκύλας πεπηρωμένους, συλλόγου κοινωνεῖν πονηρῶν καὶ φαύλων ἀνδρῶν, καὶ κατὰ τῶν τῆς εὐσεβείας προμάχων ψηφίζεσθαι.

C

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῆς καθιερώσεως τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ· καὶ ἐπιστολῆ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης σύνοδον· καὶ ὡς ὑπερόριος ἐγένετο Ἀθανάσιος.

Κατ' ἐκεῖνο τοίνυν καιροῦ τρίτης δεκάδος τῆς ἀρχῆς Κωνσταντίνου συμπληρουμένης, τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὸν Κρανίου τόπον πολυτελῶς ἐξεργασθέντος ναοῦ, ὃ μέγα Μαρτύριον λέγεται, Μαρριανὸς τις τῶν ἐν ἀξιώμασιν ἐκ βασιλείως παραγενόμενος, γράμματα τῇ συνόδῳ ἔδιδου, διαγορευόντα ὅσον τάχος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκείνους καταλαθεῖν ἐπὶ κθειρώσει τοῦ θεοῦ ναοῦ. Οἱ δ' εὐθύς ὡς εἶχον ἐπὶ τῷ Ἱεροσολύμῳ ἦγον, διαφορὰν καὶ διχόνοιαν πᾶσαν διέθεν ἐκ μέσου πεπονημένοι· καὶ τὸν ναὸν καθιέρωσαν, ἀναθέμενοι δὲ λόγῳ πολλοῦ βξία κειμήλια τε καὶ ἀναθήματα πέμψει βασιλεῦς· ἃ δῆτα πολλῶ τῶ ἐξῆς χρόνῳ ἀνέκειντο, κατάπληξιν ἀντικρυς τοῖς ὀρώσει μεγέθους τε καὶ πολυτελείας ἕνεκα. Τρισκαίδεκάτῃ δ' ἦν Σεπτεμβρίου μηνός· ἦν δὲ τὸ ἐξ ἐκείνου ἐτήσιον δημοτελῆ καὶ περιφανῆ ἑορτὴν ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία, ἐπὶ ὧκτῶ ἐφεξῆς ἡμέραις ἐκκλησιάζουσα. Ἐξ ἀπάσης δὲ τῆς γῆς φοιτῶσιν ἄνθρωποι μνήσεις ἐπιτελέουσες κατὰ ταύτας δὲ τὰς ἡμέρας, καὶ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων τῆ πανηγύρε· συντρέχοντες. Ἐπειτα δὲ καὶ τὴν πολυθρόλλητον ἐκείνην σύνοδον ἐκεῖσε ποιήσαντες, Ἀρείον καὶ Εὐζώιον προσεδέξαντο, τοῖς βασιλέως

δηθον πεισθέντες γράμμασι, δι' ὧν ἐδήλου ὀρθῶς αὐ-
 τοὺς περὶ τὴν πίστιν φρονεῖν. Ἔργαξαν δὲ καὶ τῆ
 Ἀλεξανδρείων Ἐκκλησίᾳ, ὡς βασιλεὶ εἰρήνῃ ταῖς
 ἐκκλησίαις ἐπρυτανεύῃ τοῦ φθόνου ἀπελασθέντος.
 Καὶ Ἄρειος μεταμέλω χρησάμενος, καὶ βιβλίον με-
 τανόας δούξας, δικαίως ἐδέχθη τῆς Ἐκκλησίας ὄρος
 γενόμενος. Δῆλα δὲ καὶ τὰ πραχθέντα καθίστων τῷ
 βασιλεῖ. Καὶ οἱ μὲν τοιαῦτα ἔπραττον· ὁ δ' Ἀθανά-
 σιος ἦκων τὴν Κωνσταντινου, ἀπέπονθεν ἐπὶ τῷ
 βασιλεῖ ἀπωδύρετο. Καὶ τιῶν δὲ παρόντων τῶν
 καταδικασάντων, κατεδέιτο βασιλεῶς ἐπ' αὐτοῦ τῶν
 ἐν Τύρῳ πεπραγμένων τὴν κρίσιν γενέσθαι. Δοκι-
 μάσας δὲ ὁ κρατῶν εὐλόγησεν τὸν Ἀθανάσιον λέγειν,
 τοῖς ἐν Τύρῳ συναλθοῦσι τῶν ἐπισκόπων ἔγραφε
 τοιάδε, εἰς αὐτὸν μεταστέλλων· « Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ
 τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύ-
 θου καὶ χειμῶνος κριθέντα. Δοκεῖ δὲ πως ὑπὸ τινος
 τραχώδους ἀταξίας ἢ ἀλήθειας διεστράφη· ὑμῶν
 διαλαθὴ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πέλας ἔρεσχίλιον, ἢ
 ἀήτητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ
 συνορώντων. Ἄλλ' ἐστὶ τῆς θείας προνοίας ἔργον,
 καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερώς ἄλόντα
 διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαβόλην ἐπιδείξει, εἴ τινα
 τῆς ἀληθείας αὐτόθι συναλθόντες ἐποίησασθε φρον-
 εῖδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρὶς τινος χάριτος καὶ
 ἀπεχθείας ἐκρίνατε. Τοιγαροῦν ἐπειγμένως πρὸς
 τὴν ἐμὴν ἐλθεῖν ὑμᾶς εὐσέβειαν βούλομαι, ἵνα τὴν
 τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίθειαν καὶ ὑμῶν αὐτῶν
 παραστήσητε. Τίνος δὲ ἔνεκεν γράψαι ταῦτα πρὸς
 ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὴν διὰ τοῦ
 γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἐπομένων γνῶσεσθε. Ἐπι-
 βαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πα-
 νευδαίμονος πατρίδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (συ-
 νάβαινε δὲ μετ' ἡμεῶν ἐπ' ἵππου ὀχεῖσθαι), ἐξάφνης
 Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, μέσον τῆς λεωφόρου μετὰ
 ἑτέρων τινῶν οὖς περὶ αὐτῶν εἶχεν ἀπροσδοκῆτως
 εὐτως προσήλθεν, ὡς καὶ παρασχεῖν ἐκπλήξως
 ἀφορμὴν· μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος Θεός,
 ὡς οὐδὲ ἐπέγνων αὐτὸν ὅστις ἦν. Καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν
 πέπονθε πυνθανομένοις, ὡσπερ εἰκόσ, ἀπήγγειλεν
 ἡμῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ διελέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο
 καιροῦ, οὔτε ὀμιλίας ἐκοινωνήσα· ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν
 ἡξίου, ἐγὼ δὲ παρητούμην, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύ-
 νεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ πλείονος παρῆρσις
 οὐδὲν ἔτρονον παρ' ἡμῶν ἦται, ἢ τὴν ὑμετέραν ἀφι-
 ξεν ἡξίωσεν ὑπάρξει, ἵν' ἡμῶν παρόντων ἀναγκαίως
 ἀπέπονθεν ἀποδύρασθαι δυναθείη. Ὅπερ ἐπειδὴ
 εὐλογον εἶναι καὶ τοῖς καιροῖς πρόπον καταφαίνετο,
 ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα,
 ἵνα πάντες ἔσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομέ-
 νην ἐπλήρωσαν, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον
 τῆς ἡμετέρας ἡμερότητας ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις
 αὐτῶν ἐπιδείξαντες τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθα-
 ρόν τε καὶ ἀδιάτρεπον ἐπ' ἐμοῦ· ὃν τοῦ Θεοῦ γνή-
 σιον εἶναι θεράποντα οὐκ ἂν ὀρηθείητε. Τοιγαροῦν
 διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας τὰ πάντα οὐ

A egere synodum, in qua Arium et Euzoium susce-
 pere (1) : Imperatoris videlicet litteris adducti,
 quibus ille recte eos de fide sentire significabat.
 Scripserunt illi quoque ad Ecclesiam Alexandri-
 nam, multam esse, odiis discussis, ecclesiis pa-
 cem conciliatam; Arium resipuisse : eumque, ac-
 cepto ab homine poenitentiae libello, rite susce-
 ptum, prorsus in Ecclesiae potestate esse. Acta ea
 ad imperatorem etiam retulere. Atque illi quidem
 haec sic egere (2). Athanasius autem Constantino-
 polim contendens, de injuriis quas acceperat, apud
 imperatorem est quiritatus. Et cum ibi nonnulli
 qui eum sententiis suis damnaverant adessent,
 illud ab imperatore suppliciter petiit, ut rerum Tyri
 de se actarum in ejus praesentia inquisitio et judi-
 cium fieret. Porro imperator Athanasium aequum
 petere censens, ad episcopos qui Tyri convene-
 rant, eos ad se venire jubens, in haec verba scrip-
 psit : « Ego quidem quae sint res a synodo vestra
 per tumultum et quasi procellam quamdam judi-
 catae, ignoro. 654 Videtur tamen quodammodo
 tumultuanter per inordinatam consultationem ver-
 itas esse depravata, quod scilicet vos propter
 nugandi adversus proximos studium, quod quidem
 invictum esse vultis, ea quae Deo placita sint, per-
 videre non possitis. Enimvero divinae Providentiae
 fuerit, ut, cum contentiosi ardoris vitium mani-
 festo deprehensum discutatur, tum aperte nobis
 declaretur, num in conventu isthuc vestro curae
 vobis veritas fuerit, et res absque odio et gratia
 sint judicatae. Quam ob causam ut propere ad
 pietatem nostram veniatis volo, ut et rerum a
 vobis actarum exactam rationem nobis exhibeatis,
 et de vobis ipsis satisfaciatis. Qua re autem ut
 haec ad vos scriberem, et vos per litteras ad me
 evocarem, adductus fuicrim, ex verbis sequentibus
 intelligetis. Ingredienti mihi jam cognominem nobis
 et modis omnibus felicem urbem Constanti-
 nopolim (accidit autem ut equo tum veherer), de-
 repente Athanasius episcopus, cum aliis quibus-
 dam quos secum habebat, in media publica via,
 ita praeter expectationem obvius est factus, ut
 consternationis etiam praerberet causam. Testem
 autem facio inspectorem rerum omnium Deum,
 me illum primum qui fuerit non novisse : donec
 nostrorum quidam quis esset, indicarunt. Atque
 nobis de injuriis quas sustinuit eum percon-
 tantibus, quae aequum erat, renuntiavit. Ego
 quidem eo tempore cum eo verba non feci, neque
 collocutus sum. Ubi vero ille id postulavit, ego
 autem denegavi, parum admodum absuit quin eum
 rejici juberem : ille tamen cum multa libertate
 nihil peteret a nobis aliud, quam ut vos praesto
 essetis, quo necessitate urgente, in praesentia ve-
 stra, quae passus esset, satis deplorare posset, et
 ego id rationi et tempori convenire duxi, perliben-

(1) Supra cap. 47 cod.

(2) Proscriptum esse Athanasium obscure significantes. Socrat. lib. 1, cap. 22.

ter hæc ad vos scribi præcepi, ut omnes quicumque A
conventui Tyrio interfuistis, citra procrastinationem, in aulam mansuetudinis nostræ venire accelleretis, et rebus ipsis iudicationis vestræ sinceritatem et veritatem, me cognoscente, declaratis: quem sane germanum Dei famulum esse non negaveritis. Per meam certe quidem erga Deum religionem, pacata sunt ultique omnia. Quin ipsi etiam Barbari nomini Dei rite laudibus benedicunt, qui hactenus veritatem ignorarunt. Manifestum autem est, qui veritatem non norit, eum neque Deum nosse. **655** Verumtamen, quemadmodum modo dixi, et Barbari per me germanum Dei ministrum, Deum cognoverunt, et metuere didicerunt, ipsumque me ubique tutari, et rebus ipsis mihi prospicere senserunt. Unde maxime Deum norunt, quem illi quidem propterea quod nos metuunt, colunt; nos autem, qui arcana sacra benignitatis ejus propugnare (quid enim dicam servare?) videmur, nos, inquam, nihil agimus aliud, quam quod ad discordiam et odium facit, et quod (ut simpliciter dicam) ad generis humani exitium refertur. Verum properate, sicuti dictum est, et ad nos quamprimum omnes venire maturate: illud persuasum habentes, omnibus nervis conaturos nos esse, ut iis quæ corrigenda sunt, emendatis, in lege Dei omnia rite serventur, ulque eis neque probrum neque prava aliqua opinio et suspicio inlarere possit; dissipatis nimirum, prorsumque attritis, atque adeo sublatis omnino legis inimicis, qui quidem sub prætextu sancti nominis varias atque omnigenas præbent blasphemias, et obtrectandi occasiones. Talia imperator cum scripsisset, alii quidem episcopi maximo territi metu, pro se quisque domum redibant. Eusebiani autem se in oculos imperatoris ingerentes, justam esse synodi sententiam asseverarunt. Et multis in Athanasium conviciis conjectis, non jam de poculo fracto, aut mensa, aut vivi hominis brachio, quod vera ea essent, instabant: sed ad novam aliam confugere calumniam. Minatum enim esse Athanasium dixerunt, inhibituos sua suasionem Ægyptius esse, ne frumentum pro eo atque Constantinus sanxisset, quotannis Alexandria Constantinopolim subveheretur: eaque verba audivisse Adamantium, Annubionem, Arbathionem, et Petrum, episcopos. Hæc allegantes, causam calumniis obtinere. Sæpenumero namque mendacium vincit, cum is qui calumniam struit, bonæ fidei opinionem correptus, virum in Gallias relegatum Treviros opinio est, non tam quod vera esse quæ in eum unitatem et episcopos ad concordiam perduceret. Quod quidem aliter fieri non potuit, nisi Athanasius relegaretur. **656** Communionem enim Arianorum omnino aversabatur. Atque ille ad eum quidem modum ad Treviros in Galliam est abductus.

είρηνεύεται, καὶ τῶν βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ
ἔνομα γνησίως εὐλογοῦντων, οἱ μέχρι νῦν τὴν ἀλή-
θειαν ἠγνόουν. Δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῦν
οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει. Πλὴν ὅμως, κατὰ προ-
εῖρηται νῦν, καὶ οἱ βάρβαροι δι' ἐμὲ, τὴν τοῦ Θεοῦ
θεράποντα, γνήσιον ἐπέγνωσαν τὸν Θεόν· καὶ εὐλα-
θεῖσθαι μεμάθηκαν, Θεὸν ὑπερασπίζειν μου παν-
ταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἡσθόντα.
Ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεόν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν
διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον ἐδραβούνται· ἡμεῖς δὲ οἱ
τὰ μυστήρια τῆς εὐμενείας αὐτῷ δοκοῦντες, πρὸ
βάλλεσθαι (οὐδὲ γὰρ ἂν εἰποιμι φυλάττειν), ἡμεῖς·
φτμλ, οὐδὲν πράττομεν, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ
μίσος συντείνοντα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς βλε-
θρον τοῦ ἀνθρωπέου γένους ἔχοντα τὴν ἀναφοράν.
B Ἄλλ' ἐπειχόητε, κατὰ προεῖρηται, καὶ πρὸς ἡμᾶς
σπεύσατε πάντες ἢ τάχος, παπεισμένοι, ὡς παντὶ
σθένει κατορθῶσαι πειράσομαι, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ
τοῦ Θεοῦ πάντα ἐξαρέτως φυλάττανται, οἷς οὕτε
ψῆγος οὐδὲ κακοδοξία τις δυνήσεται προσπλακῆναι·
διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρθρῳ,
καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου,
οἵτινες ἐπὶ προσήματι τοῦ ἀγίου ὀνόματος ποικίλας
καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσι. » Τοιαῦτά
γράφαντος τοῦ βασιλέως, οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ἐπισκό-
πων εἰς θεὸς μέγιστον ἕκαστος καταστάνας οἰκαδε
ἀνεχώρουν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον βασιλεῖ ὀφθέντες,
δίκαια ψηφισοσθαι τὴν σύνοδον ἰσχυρίζοντο. Πολλὰ
δὲ λοιδορησάμενοι, οὐκέτι μὲν περὶ κατεαγότος πο-
τηρίου ἢ τραπέζης, ἢ βραχίονος ζῶντος νεκροῦ ἐνέ-
C σταντο ὡς εἶησαν· ἀλλ' ἐπὶ ἐτέραν καινότεραν ἐχώ-
ρουν διαβολῆν. Ἀπειλήσει γὰρ ελεγον Ἀθανάσιον,
κωλύσαι τὸν οἶτον Αἰγυπτίου, ὃν Κωνσταντῖνος
ἐθέσπισεν ἐξ Ἀλεξανδρείας κατὰγειν ἐπ' ἴτος εἰς
Κωνσταντινούπολιν· καὶ τὸν λόγον ἀκηκοῖναι Ἀδρι-
μάντιον, Ἀνουθίωνα, Ἀρβαθίωνα καὶ Πέτρον τοὺς
ἐπισκόπους. Ταῦτ' εἰπόντες ἐκράτησαν ταῖς διαβό-
λαις· ἰσχύει γὰρ πολλάκις τὸ ψεῦδος, ὅταν ὁ δια-
βόλων τὸ ἀξιοπίστον ἔχη. Εὐθύς γὰρ ὁ βασιλεὺς
 συναρπαγείς τῷ θυμῷ, ἐξόριστον ἐν Γαλλίαις ἐποίησε
τὸν ἄνδρα· καὶ Τριβέριον οἰκεῖν κατεδίκαξε. Πρᾶξαι
δ' οὕτω λόγος ἔχει τὸν Κωνσταντῖνον, οὐ τόνον ἀληθῆ
πιστεύσαντα εἶναι τὰ εἰρημένα, ὅσον ἐνοῦσθαι τὴν
Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐπισκόπους ὁμονοεῖν ἡρημένον.
D Οὐκ ἄλλως δὲ τοῦτ' ἐνὴν γενέσθαι, εἰ μὴ ἐκποδῶν
γένοιτο Ἀθανάσιος. Κοινωνῆσαι γὰρ παντάπασι
τοῖς περὶ Ἄρειον ἐξετρέπετο. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐν
Τριβέρι τῆς Γαλλίας ἀπήχθη.

consequitur. Confestim igitur imperator iracundia
jubet incolere. Idque ita fecisse Constantinum
dicta fuerant, crediderit, quam ut Ecclesiam ad
unitatem et episcopos ad concordiam perduceret. Quod quidem aliter fieri non potuit, nisi Athanasius relegaretur. **656** Communionem enim Arianorum omnino aversabatur. Atque ille ad eum quidem modum ad Treviros in Galliam est abductus.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ΄.

Α

CAPUT LI.

Ὡς Ἄρειος ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν γενομένης, πράγματι ἐκλήθησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὡς διεβράβηταις ἐκείνου εὐχαίς· καὶ ὥπως τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἱστορεῖ Ἀθανάσιος.

Ὁ δὲ Ἄρειος ἐξ Ἱεροσολύμων αὐθις ἦκεν εἰς Ἀλεξανδρείαν. Μηδαμῶς δὲ τῆς κατ' Ἄγυπτον Ἐκκλησίας τούτῳ κοινωνεῖν ἐλομένης, ἐκείνος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ταράττειν αὐθις, καὶ τὴν οἰκίαν αἵρεσιν ὑποσπείρειν δολίως κατήρχετο. Ἐν δεινῷ δὲ τοῦ λαοῦ ποιουμένου τὴν τε ἐκείνου κάθοδον καὶ τὴν τοῦ οἰκείου ποιμένος φυγὴν, ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ μάθει διαστράφθαι τὴν γνώμην Ἀρείου, πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν μετακαλεῖτο, λόγον δώσοντα τῆς διαστρέψου γνώμης καὶ ὧν ὄρα ἐπεχειρεῖ. Ἀλέξανδρος δ' ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβυτέρως Ἐκκλησίας, Μητροπολίτην κάλει διαδεξιμένους, θεοφιλέως εἰς τὴν πόλιν ἀφ' ἧς ἐκείνου ἐκείνου διὰ τὴν ἐκείνου καὶ τῶν μὲν μηδαμῶς δεῖν λεγόντων τι τῶν ἐν Νίκαιᾳ μετακινεῖν, ἄλλων δὲ ὡς καλὰ λέγοι Ἄρειος φιλονεικούντων, καὶ παραχρῆς μεγίστης κατὰ πόλιν ἀντιποθέμενης, καὶ σύνοδον συγκροτεῖν περικυβερτημένων, πάντα κάλῳ ἐκείνῳ διαλύειν αὐτήν. Ὡς δ' ἤττον ἴσχυεν, εἰς ἀγῶνα καθίστατο μέγιστον· καὶ μῆτις ἄλλο ὄρα ἔχων, τὰς πρὸς Ἄρειον τέως παρητεῖτο σπονδὰς· μὴδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν ἔλεγε, μὴδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἕξεως, ἀκυρατὰ τὰ σφίσειν ἐψηφισμένα ποιεῖν, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς ἐκ τῆς ὑπ' ἡλίου ἀπάτης συνδραμόντων εἰς Νίκαιαν. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ φανερώς διεπαύσαντο μετὰ πολλὴν λοιδόριαν, ἢ μὴν καθαιρήσειν αὐτὸν, εἰ μὴ Ἄρειον δεξίηται εἰς βῆτην ἡμέραν· εἰ δ' οὐκ, αὐτὸν μὲν τῆς Ἐκκλησίας ὑπερίριον ἀγεσθαι· τὸν δὲ μετ' αὐτὸν κοινωνήσειν Ἀρείῳ. Ταῦτ' εἰπόντες, τό γε νῦν διελλόντο, οἱ μὲν πέραις ἐπιθεῖναι τοῖς ἡπειλημένοις τεχνώμενοι, ὁ δ' ἐν προσευχαίᾳ ἦν μὴ εἰς ἔργον ἐκβῆναι ἢ Εὐσέβιος ἐθρονοῦτο. Οὐ μὴν μέλλον ἐκείνῳ τῆς καθαιρέσεως ἦν, ὅσον μὴ τι παρατραπῆναι τοῦ δόγματος. Περιεὶ δὲ μάλιστα τοῦτον ἵσχυε ὁ βασιλεὺς, τρόπον τινὰ τοῖς ἐκείνων πεισθεῖς βήμασιν. Ἀγωνίων τούτων ὁ θεὸς πρεσβυτέρως, πάντα παραλείπων πρηγῆς τῷ θυσιαστηρίῳ προσευχῆς ἡσυχίας σχολάζων καὶ προσευχῆ, οὐδὲν ἀνιελὲς τῶν, ὅσα δυσωπεῖν εἶχε θεὸν. Κατάκλιετον δ' ἑαυτὸν πηλῆσας, ἐπὶ τὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης θυσιαστηρίον ἐπὶ στόμα πεσὼν, δακρύων ἠύχετο νύκτας τε καὶ ἡμέρας ἕξῃς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ἐπὶ νόμῳ ἐστὶν Ἐιρήνη. Ἦν δὲ ἡ τοῦ ἐπισκόπου εὐχή, ὡς εἰ μὲν ἀληθὴς ἢ Ἀρείου ὄψα, ἑαυτὸν τὴν τῆς προθεσμίας ἡμέραν μὴ ὑφεσθαι· εἰ δ' ἦν οὗτος σέβει, ἀληθὴς εἴη μάλιστα, Ἄρειον τὴν ἀξίαν δίκην διδόναι, ὡς αἴτιον ἀπάντων τῶν περὶ τὴν πίστιν ἐειρησάντων. Ὡς μὲν Ἀλέξανδρος ἠύχετο· πέτραν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρείου ποιεῖν ἐθέλων, εἰς τὰ ἀνάκτορα μεταπέμπετο· καὶ διαπυθάνετο εἰ καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν Νίκαιᾳ δεδωγμένοις στοιχεῖ. Ὁ δ' ἀμελεῖται κατανοῦ-

Uti Arius ex Alexandria Constantinopolim adveniens, negotium facesserit Alexandro Constantinopolitano episcopo: et ut Alexandri precibus Arius sit ruptus, et quomodo Athanasius obitum ejus in scripta retulerit.

Arius autem Hierosolymis Alexandriam rediit. Cum vero Ecclesia Ægypti nihil sibi communionis cum eo esse vellet, ille cum sectatoribus suis demum lurbas tere, et hæresim suam fraudulenter serere cœpit. Plebs cum ipsius reditum, tum pastoris sui exsilium graviter tulit. Ac imperator ubi Arii sententiam pravam esse cognovit, Constantinopolim hominem vocavit, perversæ opinionis captorumque suorum rationem redditurum. Alexander porro Constantinopolitanæ Ecclesiæ antistes, dudum Metrophani successerat, vir præter cæteros Dei maxime amans; cumque populus in duas partes discessisset, atque hi quidem nihil prorsus de Nicænis decretis mutandum esse dicèrent, alii autem Arium recte profiteri contenderent, et maximo in urbe motu excitato, ut conventus cogere, conarentur, ille contra, ut eum dissolveret, nihil non experiebatur. Quod ubi ei minus successit, in maximum se demisit certamen. Et cum quod faceret aliud non haberet, pacem et communionem cum Ario tum deprecatus est. Nefas enim esse, minimeque consuetudini ecclesiasticæ convenire dixit, quæ ab ipsis atque eis etiam qui ex terris omnibus quæ sub sole sunt, Nicæam concurrerant, decreta essent, abrogare. Eusebius autem post convicia multa aperte minabundus gravia ei denunciavit, nisi ad certum diem Arium in communionem admitteret. Absque eo enim si esset, ipsum quidem extorrem ab Ecclesia futurum, successorem autem ejus cum Ario communicaturum. Hæc ubi sunt dicta, tum quidem colloquio soluto discessere: Eusebius quidem etiam atque etiam, ut quæ minatus fuerat, ad exitum perduceretur, moliens; Alexander vero, ne ad rem conferrentur, quæ fremens ille denunciaverat, precationibus incumbens. Quem, non tantum ut ipse exauctoraretur movebat, quantum ne quid de doctrina mutaretur, sollicitabat. **657** Pertimidum eum maxime imperator faciebat, qui quodammodo in adversariorum verbis acquiescere videbatur. Itaque in ea sollicitudine et anxietate trepidans divinus senex, rebus omnibus posthabitis, et arti disserendi nuntio remisso, ad sanctius confugit sacrarium, jejuniis et orationi sese dedens, neque quidquam rerum earum remittens, quæ ad placandum exorandumque Deum facerent. Et in ea ecclesia quæ pacis cognomen obtinet, se clausit: et ore in sacram sanctorum movens, lacrymans, continue dies noctesque oravit. Cujus illa fuit oratio (1), ut siquidem opinio Arii vera esset, ne ipse constitutum conventui vel inopinatum quidquam faceret; quod et factum est. (Epiph.)

(1) Precatus est Deum, ut vel animam suam susciperet, ne communicacione Arii contaminaretur:

et communioni videret diem : sin quam ipse co-
 leret, sententia maxime veritate niteretur, ut
 Arius dignas lucret pœnas, veluti malorum in
 professione fidei omnium auctor. Sic episcopus
 Alexander precabatur. Sed et imperator periculum
 de Ario facere volens, in regiam suam eum acci-
 tum, num et ipse Nicænis decretis assentiretur,
 rogavit. Atque ille, citra moram et deliberationem
 omnem, in conspectu principis, decreto synodi
 callida simulatione subscripsit. Factum id admi-
 ratum Constantinus, jurejurando quæ scripserat,
 confirmare eum jussit. Quod et ipsum confestim
 dolosa adhibita fallacia, sicuti eos qui de hac re
 memorant, dicere audivimus, fecit. Quod namque
 suam de divino Numine opinionem Arius (1) in
 charta descriptam sub axillis in sinu ferebat, ita
 se vere sentire, quemadmodum scripserat, jura-
 vit. Quare imperator persuasus, Alexandro, ut
 Arium reciperet, severius mandavit. Sabbatum
 erat, et postridie ut ad communionem admitteretur
 Arius, exspectabat. Verum vindicta nequa-
 quam morata est, quæ vestigia ejus qui tam ab-
 surdis cavillationibus usus esset, in pedibus ipsis
 est insectata. Ex imperatoris palatio a quibusdam
 Eusebii satellitibus Arius deductus, per forum
 insolenter gradiebatur, et per mediam urbem
 venditans sese inferebat. Postquam ad Con-
 stantini forum ventum est, ubi ingens illa por-
 phyretica Constantini ipsius columna magni-
 ifice in altum excurrit (serum autem dici erat),
 timor derepente ex conscientiæ vulnere Ario
 incessit, eumque alvi laxitas consequitur. **658**
 Et urgebatur eo casu maxime : proindeque se-
 cessum publicum, qui in propinquo erat, pe-
 tit. Ibi animo ei defecto, sua sponte excremen-
 ta effluunt : et vi naturæ constringente soluta,
 sedes ipsa procedit, et multus sanguis effunditur,
 constitutio quoque interna corporis omnis una
 cum intestinis hepate et splene diffluit. Atque ita
 ille perit. Cum autem inde non exiret, ingressi
 quidam propter diuturniorem ejus moram, mor-
 tuum in sædo subsellio reclinatum invenere. Se-
 cessus is longo post tempore est ostensus retro
 forum et macelli porticum : perpetuaque loci ejus
 et mortis Arii est memoria ; quippe quem præter-
 euntes omnes digito semper designare soliti fue-
 rint. Diu vero postea, fama est neminem subsellio
 eo usum esse. Omnes enim locum eum fugerunt,
 pro detestando habentes, in quo videlicet Arius
 impietatis pœnas persolvisset. Postea autem Aria-
 nus quidam, vir perquam opulentus, locum emit :
 et forma ejus priore abolita, domum magnificam
 in eo construxit, ut oblivioni res ibi acta manda-
 retur, neque amplius mors Arii sempiterna memo-
 riæ successione, veluti per comicum ludum poste-
 ritati exhiberetur. Obitu vero ejus publicato, varia
 de eo hominum fuere opiniones. Quibusdam enim

Α πιον τοῦ κρατοῦντος τὴν τῆς συνόδου ὄρον ὑπέγραψε
 σοφίζομενος. Ἐν θαύματι δὲ τὸ προχθὲν ποιούμενο;
 βασιλεὺς, καὶ ὄρκω βεβαίου ἐλεγε τὰ γραφέντα.
 Καὶ τοῦτ' εὐθύς ἐποίηε σοφιστικῶς, ὡς ἱστοροῦντων
 ἀκούειν ἔστι. Τὴν γὰρ φαύλην ἦν εἶχε περὶ τοῦ
 θεοῦ δόξαν Ἄρειος χάριτι καταγράφας ὑπ' ἀγκύ-
 λης φέρων, ὠμνυέ τε ἀληθῶς οὕτω φρονεῖν, καὶ ἡ
 γράψας εἶχεν. Οἷς δὴ πεισθεὶς βασιλεὺς, Ἄλεξαν-
 δρῳ ἐκέλευεν ἐντονώτερον εἰσαδέχεσθαι Ἄρειον. Σάβ-
 βατον δ' ἦν· καὶ τῇ ἑξῆς κοινωνεῖν προσδοκίμας
 ἦν. Ἄλλ' ἡ δίκη μέλλουσα ἦν οὐδαμοῦ· εἶπετο δὲ
 κατὰ πόδας τοῖς σοφιστικαῖς ἀποπήμασιν. Ὑπὸ γὰρ
 τισι δορυφόροις τοῖς περὶ Εὐσέβιον τῶν βασιλείων
 ἀπάρας ὁ Ἄρειος, σοθῶν ἦν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, καὶ
 ἐμπομπεύων διὰ μέσης τῆς πόλεως. Ἐπι δὲ κατὰ
 τὴν Κωνσταντινίον ἐγένετο ἀγορὰν, ἐνθα ὁ πορ-
 φυροῦς Κωνσταντίνου κίων μέγας μεγαλωστί ἀνα-
 τρίχων ἐγγήγρται (δειλὴ δ' ἦν ὄψια), φόβος εὐθύς
 τῇ πλήγῃ τοῦ συνειδότος εἰστρέχει τὸν Ἄρειον· καὶ
 ἐπὶ τούτῳ χαύνωσις τῆς γαστρὸς ἠκολούθει, καὶ
 ὄλος τοῦ κάτεπειγοντος ἦν, καὶ δῆτα πρὸς δημόσιον
 ἀφεδρῶνα, ἐγγύς που δντα, εἰσῆει. Λειποθυμήσαν-
 τος τοιγαροῦν, αὐτόματα ἐξέβριε τὰ διαχωρήματα,
 τοῦ τῆς φύας σφιγκτῆρος διαλυθέντος· καὶ τῆς
 ἕδρας πορεκπεσοῦσης, αἷμα ἔχειτο πολὺ· ἦ τε πλά-
 σις ἐνδον ἅπαντα διεχέετο, ἔντερα καὶ ἦπαρ καὶ
 σπλῆν. Καὶ ὁ μὲν οὕτως διώλετο· ὡς δ' ἐπὶ πολλῶ
 οὐκ ἐξῆει, εἰσιόντες τινὲς, νεκρὸν ἐφεῦρον τῆς
 αἰσχροῦς καθέδρας ἐγκεκλιμένον. Ὅ δ' ἀφεδρῶν ἀχο-
 ρὴ καὶ ἐς δεῦρο δεῖκνυται ὀπισθεν τῆς ἀγορᾶς ἐν
 τῇ τοῦ μακέλλου στοᾶ. Ἀεὶ μνηστος δ' ὁ χῶρος, ἅτε
 πάντων τῶν παριόντων δίκτυλον καὶ αὐτοῦ ἐπει-
 ρόντων. Πολλῶ δὲ χρόνῳ ὕστερον λόγος μηδένα χρη-
 σασθαι τῇ καθέδρῃ ταύτῃ. Ἐφυλάττοντο γὰρ ἅπαν-
 τες τὸν τόπον· καὶ ἀποτρόπαιον εἶχον, ὡς τῆς
 ἀσεβείας τὰς ποινὰς ἐκείσε Ἀρείου ἐκτετικῶτος.
 Εἰσέπειτα δὲ τις τῶν τὰ ἐκείνου φρονοῦντων πλοῦτων
 βίβλων πολλῶ τὸν τόπον ἐπρίατο· καὶ τὸ πρότερον
 ἐπαλείψας σχῆμα, οἰκίαν περιφανῆ κατεσκευάζεν,
 ὥστε λήθῃ τὰ τοῦ τόπου δοθῆναι, καὶ μὴ κωμωδεῖτο
 ὁ ἐκείνου θάνατος τῇ τῆς τοιαύτης ὑπομνήσεως δια-
 δοχῇ. Ὡς δὲ κατάδηλος ὁ ἐκείνου θάνατος ἐγεγόνει,
 οὐ μίαν τις ἦν ἡ δόξα τῆς τελευταῖας· τοῖς μὲν γὰρ
 ἑδόκει, ὡς ἀθρόα νόσῳ σχεθεὶς, καὶ πάρεσιν περὶ
 τὴν καρδίαν ὑποστάς, ἅτε δὴ τοῖς κατὰ γνῶμην εὐ-
 μοιρήσας ὑφ' ἡδονῆς τὴν καρδίαν περιχυθείσης,
 αἰφνης ἀποθανεῖν· τοῖς δ' ὡς τῆς δυσσεβείας ἀξίας
 ἔτισε τὰς ποινὰς· τοὺς δ' ἄμφ' αὐτὸν, ὡς γοητείας
 ἢ φαρμάκων πρὸς τινων ἐπιβούλων ἐάλω διαφθορα-
 ρίς. Οὐ μετρία δὲ ἀγωνία τὸν Νικομηθεῖα κατέσχεν
 Εὐσέβιον. Διέθει γὰρ ἡ πράξις οὐ τὴν πόλιν μόνην,
 ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν διελάμβανε,
 ταχεὶ τῆς φήμης τῷ πτερῶ χρησαμένης. Ὅ δὲ βα-
 σιλεὺς ἡσθη μᾶλλον τῷ γεγονότι, καὶ ὡς ἐκ θεοῦ
 ὑπαγορευθεῖσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μᾶλλον ἐκρά-
 τυνε, καὶ τῷ Χριστιανισμῷ ὑπερρυῶς προσετίθετο.
 Οἴμαι δ' οὐκ ἄκαιρον γένοιτο καὶ ἀπερὶ τῷ μεγάλῳ

(1) Socrat. lib. 1, cap. 58.

Ἀθανασίῳ εἰρηται· περὶ τῶν συμβάντων Ἀρείῳ A videbatur repentina ægritudine correptus, et per
διπλασεῖν. Γράφει δὲ οὕτω· « Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς· animi liberiolem relaxationem, ut cui res ex sen-
Ἀρειος, ὁ τῆς μὲν αἰρέσεως ἔξαρχος, Εὐσεβίου δὲ tentia cecidisset, ex immensa, quæ cor ejus affa-
κοινωνῶς, κληθεὶς ἐκ σπουδῆς τῶν τότε τῶν περὶ tim offuderit, lætitia, subito extinctus esse. Alii,
Εὐσεβίου παρὰ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου Αὐ- impietatis dignum luisse supplicium putabant. Fa-
γούστου ἀπαιτούμενος ἐγγράφως εἰπεῖν τὴν αὐτοῦ miliaris ejus, ab obtrectatoribus ex insidiis per
πίστιν, ἔγραψεν ὁ δόλιος κρύπτων τὰς ἀναιδεῖς τῆς incantationem et veneficium necatum dicebant.
ἐπιτοῦ δυσσεβεῖς λέξεις, ὑποκρινόμενος καὶ αὐτὸς, Non mediocris vero animi sollicitudo Nicomedi-
ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν Γραφῶν ῥήματα ἀπλᾶ καὶ sem cepit Eusebium. Factum namque istud non
ὡς ἔστι γεγραμμένα. Ἔπειτα λέγοντος τοῦ μακαρίου urbem modo, sed universum prope orbem percur-
Κωνσταντίνου, Εἰ μὴδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα rit, fama de eo velociore passim increbrescente.
ἐν τῇ διανοίᾳ, μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός· ἀμυνεῖται Imperator sane re ea majorem in modum est de-
γὰρ ἐπιπορήσαντας αὐτὸς ὁ Κύριος· ὤμωσεν ὁ lectatus, et propterea professionem fidei Nicænam
ἀόλιος, μήτ' ἔχειν, μήτ' ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα perinde atque a Deo ipso dictatam, magis etiam
φρονεῖν, κἂν εἰρηθεῖαι πώποτε εἴη παρ' αὐτοῦ· B addictus. Locus ipse postulare videtur, ut quæ
ἀλλ' εὐθύς ἐξελθῶν, ὡσπερ δίκην δούς· κατέπεσε· et quæ
καὶ πρηνῆς γενόμενος, ἐλάχθη μεσσοῦ. Πῶσι μὲν magnus Athanasius de Arii rebus scripta reliquit,
ὄν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος θάνατός ἐστι, referamus. Quæ sic se habent : « Nam et ipse Arius
καὶ οὐ δεῖ τις ἐπεμβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ἦ ὁ τε- hæresis quidem princeps et antesignanus, 659
λευτήσης, ἀδελφοῦ ὄντος, μὴ ἕως ἐσπέρας καὶ αὐτὸν Eusebii vero particeps et socius, studio et opera
ἐπίστον κατελάθῃ· τὸ δὲ τέλος Ἀρείου, ἐπειδὴ οὐχ Eusebii et amicorum ejus, vocatus a beato Con-
ἀπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγησεῖς ἐστὶν ἄξιον. stantino Augusto, et ab eodem ut in scripto per-
τῶν γὰρ περὶ Εὐσεβίου ἀπειλούντων εἰσαγαγεῖν sasionem fidei suæ exponeret, flagitatus, in li-
αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς bellum eam dolo malo, impudentibus de impietate
Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρος, ἀντέλεγεν· ὁ δὲ sua dictis suppressis, retulit, verbaque Scriptura-
Ἀρειος ἐθάρρει τῇ βίᾳ, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου· rum simplicia, sicuti in eis expressa reperiuntur,
Σάββατον γὰρ ἦν· καὶ προσεδόκα τῇ ἐξῆς συνάγε- itidem ut diabolus assimilavit. Deinde cum beatus
σθαι. Πολὺς δὲ ἀγὼν ἦν, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Constantinus dixisset : Si quidem nihil præterea
Ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου. Ἄλλ' ὁ Κύριος· κριτῆς tectum in mente habes, veritatem testimonio juris-
γενόμενος, ἐθράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων. Οὐβω C jurandi confirma; ulciscetur enim te, si falso jura-
γὰρ ὁ ἦλιος ἔδυ, καὶ χρεῖας αὐτὸν ἐλικυάσης· εἰς veris, Dominus ipse. Juravit miser, neque habere
τόπον, ἐκεῖ κατέπεσε, καὶ ἀμροτέρων τῆς τε κοινω- se, nequè aliud quam tum scripserit, quamvis
νίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐσιερέθη. Καὶ ὁ μὲν μακα- dictum aliquando ab eo sit, sentire : sed illico
ρίτης· Κωνσταντίνος ἀκούσας, ἐθαύμασεν, εἰδὼς egressus, tanquam pœnas pendens concidit, et præ-
ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπιπορῶν· πᾶσι δὲ τότε γέγονε ceptus factus crepuit medius ¹. Atque omnibus qui-
φανερὸν ὅτι τῶν μὲν περὶ Εὐσεβίου ἠσθένησαν αἱ dem hominibus communis vitæ finis constitutus
ἀπειλαί, καὶ ἡ ἐλπίς δὲ Ἀρείου ματαία γέγονεν· est mors ipsa : neque cuiquam, etiam si is inimi-
ἐδείχθη δὲ πάλιν ὅτι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκοινωνῶ- cus fuerit, qui vita defunctus sit, insultare conve-
τος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία καὶ ὤδα καὶ ἐν τῇ τῶν nit; quod incertum sit, an non idem sibi ante
πρωτοτόκων Ἐκκλησίᾳ. Τίς οὖν οὐ θαυμάσειεν, ὁρῶν vesperam accidat. Sed Arii obitus quandoquidem
τούτους δικαιοῦσαι φιλονεικούντας, ὅν ὁ Κύριος· κα- non simplex fuit, dignus propterea est qui com-
τέκρινε, καὶ βλέπων αὐτοῦς ἐκδικούντας τὴν ἀρε- memoretur. Cum enim Eusebius se eum in Eccle-
σίαν, οὗ· ἀκοινωνήτους ἡλεγξεν ὁ Κύριος, μὴ ἀφελ- sias introducturum minaretur, episcopus quidem
εἶν αὐτῆς ἔξαρχον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν; » Constantinopolitanus Alexander id futurum nega-
Τοσαῦτα περὶ Ἀρείου καὶ Ἀθανασίου.

A videbatur repentina ægritudine correptus, et per
animi liberiolem relaxationem, ut cui res ex sen-
tentia cecidisset, ex immensa, quæ cor ejus affa-
tim offuderit, lætitia, subito extinctus esse. Alii,
impietatis dignum luisse supplicium putabant. Fa-
miliaris ejus, ab obtrectatoribus ex insidiis per
incantationem et veneficium necatum dicebant.
Non mediocris vero animi sollicitudo Nicomedi-
ensem cepit Eusebium. Factum namque istud non
urbem modo, sed universum prope orbem percur-
rit, fama de eo velociore passim increbrescente.
Imperator sane re ea majorem in modum est de-
lectatus, et propterea professionem fidei Nicænam
perinde atque a Deo ipso dictatam, magis etiam
defendit, Christianæ religioni mirificum in modum
addictus. Locus ipse postulare videtur, ut quæ
magnus Athanasius de Arii rebus scripta reliquit,
referamus. Quæ sic se habent : « Nam et ipse Arius
hæresis quidem princeps et antesignanus, 659
Eusebii vero particeps et socius, studio et opera
Eusebii et amicorum ejus, vocatus a beato Con-
stantino Augusto, et ab eodem ut in scripto per-
sasionem fidei suæ exponeret, flagitatus, in li-
bellum eam dolo malo, impudentibus de impietate
sua dictis suppressis, retulit, verbaque Scriptura-
rum simplicia, sicuti in eis expressa reperiuntur,
itidem ut diabolus assimilavit. Deinde cum beatus
Constantinus dixisset : Si quidem nihil præterea
tectum in mente habes, veritatem testimonio juris-
jurandi confirma; ulciscetur enim te, si falso jura-
veris, Dominus ipse. Juravit miser, neque habere
se, nequè aliud quam tum scripserit, quamvis
dictum aliquando ab eo sit, sentire : sed illico
egressus, tanquam pœnas pendens concidit, et præ-
ceptus factus crepuit medius ¹. Atque omnibus qui-
dem hominibus communis vitæ finis constitutus
est mors ipsa : neque cuiquam, etiam si is inimi-
cus fuerit, qui vita defunctus sit, insultare conve-
nit; quod incertum sit, an non idem sibi ante
vesperam accidat. Sed Arii obitus quandoquidem
non simplex fuit, dignus propterea est qui com-
memoretur. Cum enim Eusebius se eum in Eccle-
sias introducturum minaretur, episcopus quidem
Constantinopolitanus Alexander id futurum nega-
vit : Arius autem vi et minis Eusebii confusus est.

Sabbatum quippe erat, et postridie sperabat se ecclesiæ conventui aggregatum iri. Certamen erat
acre : his quidem minitantibus, Alexandro autem orante. Sed enim Dominus, judicio suo interpo-
sito, adversus homines iniquos judicavit. Nondum enim sol occiderat, et necessitate eum in locum
suum pertrahente, ibi pectus iit, utroque simul, et communione et vita confestim orbatus. Beatus
certe quidem Constantinus, re audita, admiratus eam est, perjurium ejus vindicatum esse perspe-
ctum habens. Omnibus autem tum manifestum fuit, cum Eusebii minacem denuntiationem, tum
Arii spem et expectationem frustra fuisse. Declaratum quoque rursus, Arianum furorem ab
ipso Servatore exclusum esse a communione, et hic, et in primogenitorum ecclesia. Quis igitur
non miretur, homines istos magno contentionis studio videns justitiæ laudem ei tribuere, quem
condemnavit Dominus? eoslemque cernens hæresim defendere eorum quos excommunicatos esse
convicit Dominus, ducem ejus ecclesiam ingredi non passus? » Ille de Ario Athanasius.

¹ Act. 1, 18.

660 CAPUT LII.

De iis quæ postea Alexandriæ acciderunt, et de constitutione quam imperator contra omnes tulit hæreses.

Eo tam fœda morte sublato, finem tamen nugamenta ejus non habuere. Neque qui factionis ejus erant vel ad breve tempus desierunt insidias ei struere, qui in diversa erant sententia. Populus sane Alexandrinus frequenter ad imperatorem, qui ei de restitutione Athanasii miserabiliter supplicarunt, misit. Et ad eundem scripsit multa virtute pollens Antonius, ne omnino Melitianis fidem haberet, sed potius ut sycophantiam omnino esse, intentatam Athanasio accusationem, crederet, orans. Imperator autem nequaquam persuaderi potuit: sed populo Alexandrino rescribens, dementiam atque inordinatam confusionem objecit. Sacerdotibus autem, et virginitatem colentibus scilicet, ut quieti essent, mandavit. Neque enim unquam se mutaturum de Athanasio sententiam, neque cum revocaturum esse asseruit: tanquam virum seditiosum, et malorum patratores, præsertim cum ecclesiastico judicio condemnatus esset. Clam quoque Antonio significavit, se synodi decreta non facile irrita facere posse. Nam etiamsi pauci, inquit, fuerint, qui hostili animo sententia sua illum jugularint, tamen reliquam conventus ejus multitudinem honorum et probatorum virorum, non ita simpliciter et temere prorsus illorum calculos fuisse secuturam. Addidit insuper, effreni esse lingua, et contumeliosum virum Athanasium, atque ad seditiones et discordias concitandas idoneum. Ita namque qui hostili in eum erant animo, apud imperatorem de talibus criminibus eum detulerant: cum imperatorem scirent vitia ejusmodi supra modum graviter ferre. Porro cum multitudinem in duas esse sciret factiones divisam, et aliam Athanasio, aliam autem Joanni favere, valde ea re commotus Joannem quoque ipsum exsilio multavit. Hic autem Melitii successor, in synodo Tyria communione uti, honoremque suum in clero suo, sicuti et sectatores ejus, habere jussus fuerat. At quamvis hoc præter opinionem Athanasii inimicorum accidit: accidit tamen. Neque Joanni profuere quidquam, quæ Tyri a synodo acta decretaque fuerant. **661** Imperator namque nulla supplicatione aut deprecatione flecti potuit (1), si quando suspicionem in quemquam, ad seditionem eum et discessionem Christianum clorum concitare, concepisset. Scire autem oportet Arii dogma, quamvis a multis magno studio in sermonibus et disputationibus frequentaretur, sine nomine tamen etiam tum fuisse, neque in corpus proprium coaluisse. Nam præter Novatianos, Phryges, Valentinianos, Marcionistas, et Paulianos, om-

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ.

Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα γεγενημένων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ περὶ τοῦ νόμου ἐν βασιλεὺς κατὰ πασῶν ἔθετο τῶν αἰρέσεων.

Καὶ τούτου δ' οὕτως αἰσχυρῶς τὸ ζῆν ἀποβήξαντος, οὐχὶ τέλος ἔσχον καὶ αἱ ἐκείνου ἐρεσχέλαι, οὐδὲ οἱ ἐξ ἐκείνου πρὸς βραχὺ γοῦν ἠρέμουν σὺρβάπτειν ἐπιθουλὰς τοῖς τάναντία δοξάζουσιν. Ὁ μὲν οὖν τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος συχνῶς εἰς βασιλέα πέμποντες περὶ τῆς Ἀθανασίου καθόδου, οἰκτρῶς ἐλιπάρουν· ἔγραψε δὲ καὶ ὁ πολὺς τὴν ὀρετὴν Ἀντώνιος, ἀντιβολῶν, μὴ πάμπαν πιστεύειν τοῖς Μελιτιανοῖς· συκοφαντίας δ' ἀληθῶς εἶναι πιστεύειν τὰς κατ' Ἀθανασίου κατηγορίας. Ὁ δὲ βσιλεὺς οὐδαμῶς ἐπέθετο, ἀλλὰ τῷ μὲν Ἀλεξανδρέων δῆμῳ γράφων ἀνοιαν καὶ ἀταξίαν ἐνεκάλει· ἱερεῖσι δὲ καὶ παρθενῶν ἀκούσιν ἡσυχίαν ἔχειν ἐπέταττε. Μηδὲ γὰρ ἂν ποτε μετατεθῆναι τὴν ἐπ' αὐτῷ γνώμην ἐνίστατο, ὡς οὐδὲ μετακαλέσει αὐτὸν, οἷα δὴ στασιώδῃ καὶ βέκτην κακῶν· ἄλλως τε καὶ ὡς ἐκκλησιαστικῆ δίκῃ καταψηφισθέντα. Ἠρέμια δὲ καὶ Ἀντωνίῳ ἐσήμαινε, μὴ οἷός τε εἶναι τὰ συνέδῳ κεκριμένα εὐχερῶς διαλύειν. Εἰ γὰρ που καὶ ὄλγοι, φησὶν, ἦσαν οἱ πρὸς ἀπέχθειαν καταψηφισάμενοι, οὐ πάντως εἶναι καὶ τὴν ἄλλην τῆς συνόδου κλήθην, ἀγαθὴν οὕτω καὶ ἐλλόγιμον οὕσαν, ἀπλῶς οὕτω συνέψεσθαι ταῖς ἐκείνων γνώμαις. Προσετίθει δὲ, ὡς ἀκόλατος τὴν γλῶσσαν καὶ ὑβριστὴς Ἀθανασίος, καὶ στάσεις καὶ διχονοίας ἐνεργεῖν δεξιός· καὶ γὰρ πῶς οἱ κακῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντες ἐν τούτοις εἰς βασιλέα διέβαλον, εἰδότες τὸν βασιλέα τοῖς τοιούτοις ὑπερφυῶς ἀχόδημον. Τηνικαῦτα δὲ γνοὺς εἰς δύο διαιρεῖσθαι τὰ πλήθη, καὶ τοὺς μὲν Ἀθανασίῳ προσκεῖσθαι, τοὺς δὲ Ἰωάννῃ, σφόδρα χαλεπήνας καὶ αὐτὸν Ἰωάννῃ ἐξώρισεν. Ἦν δὲ οὗτος Μελιτίου διάδοχος καὶ παρὰ τῆς ἐν Τύρῳ συνόδου κοινωνησαί προσταθεις καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἰδίων ἔχειν κλήρων, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἦσαν. Καίτοι γε παρὰ γνώμην τοῦτο δὴ γέγονε τοῖς Ἀθανασίῳ ἐχθροῖς· ἐγένετο δ' οὖν. Καὶ Ἰωάννῃ ἤκιστα ἦσαν εἰς δνησιν, ὅσα οἱ ἐν Τύρῳ αὐτῷ συνεκρότησαν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς κρείττων ἰκεσίας ἦν καὶ παντοδαπῆς παραίτησεως, ὀπηνίκα ἐν ὑπονοίαις ἔσχε τινα, εἰς στάσιν καὶ μερισμὸν τὸν Χριστιάνουμον κλήρον διερεθίζοντα. **D** Ἰστέον μὲντοι ὡς τὸ Ἀρείου δόγμα, εἰ καὶ πολλοῖς κατὰ διάλεξιν ἐν σπουδῇ ἦν, ἀλλ' ἔτι τέως ἀνώνουμον ἦν, καὶ οὐχὶ εἰς ἴδιον σύστημα διεκρίνετο. Πληγὴ γὰρ Ναυατιανῶν καὶ Φρυγῶν, Οὐαλεντινιανῶν τε καὶ Μαρκωνιστῶν καὶ Παυλιανῶν, ἅπαντες ἅμα τε ἐκοινώνουν, καὶ ὑπὲρ μίαν ἐκκλησίαν συνήγοντο. Κατὰ δὲ τῶν εἰρημένων αἰρέσεων ἓνα νόμον θέμενος ὁ βσιλεὺς, προσέταξε τὰ εὐκτήρια ἀφαιρῆσθαι, συνάγεσθαι δὲ ταῖς καθόλου ἐκκλησίαις· ἀλλαχού δὲ μὴ ἐξεῖναι μήτε ἰδίᾳ μήτε δημοτικῇ ἐκκλησιαστικῇ· ἀλλ' ἐν κοινῷ πάντας συνεβούλευεν εἰσιέναι. Ἐξ ἧς

(1) Ὁ γὰρ βασιλεὺς κρείττων ἰκεσίας ἦν καὶ παντοδαπῆς παραίτησεως, ὀπηνίκα ἐν ὑπονοίαις ἔσχε τινα εἰς στάσιν καὶ μερισμὸν τὸν Χριστιάνουμον κλήρον διερεθίζοντα. Imperator preces et deprecaciones omnes eorum repudabat, qui suspecti ei erant, quod ad dissidium et factiones Christi nomen usurpantem clerum concitarent. Eusebius *De vita Constantini*

νομοθεσίας, ὡς γέ μοι τεκμηριώσαι ἔστιν, αἱ πολ-
 λαὶ τῶν αἱρέσεων διεβήθησαν καὶ παύσαν ἔχον τῆς
 μνήμης. Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν ἀνω χρόνων ἔσοι κλή-
 σει Χριστοῦ ἐσεμνύοντο, εἰ καὶ διάφοροι ταῖς δό-
 ξαις ἦσαν, ἴσοι πάντες πρὸς τῶν τὰ Ἑλλήνων θαυ-
 μαζόντων ἐνομιζόντο· καὶ κακῶς ἐξ ἐκείνων πά-
 σχοντες, ἀπολυπραγμονήθον τὸ διακρίνεσθαι εἶχον,
 κινῆς ὑφιστάμενοι συμφοράς· διὰ τοι καὶ βῆστα
 καθ' ἑαυτοῦς συνιόντες, ἐκκλησιαζόν· πυκνήν τε
 τὴν ἐμιλίαν ἔχοντες, εἰ καὶ ὀλίγοι ἦσαν, ὁμως οὐκ
 αἰς πολλὰ διελύθησαν· τούτου δὲ τοῦ νόμου ἐκφω-
 νηθέντος, δυσχερὲς εἶχον δημοσίᾳ συνιέναι· πολλῶν
 γε μὴν λάθρα τούτῳ ποιεῖν, τῶν ἐγγωρίων ἐπισκό-
 πων φυλαττομένων. Κάντεῦθεν περιδεῖς μάλα γε-
 γνημένοι, τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἠνώθησαν. Εἰ δ'
 εἴως καὶ τινε; ἐπὶ τῆς οικείας ἔμειναν γνώμης,
 ἀδιόδοχοι καταλείφθησαν τελευτήσαντες, μήτε εἰς
 ταυτὸν ἔλκει ἐώμενοι, μήτ' ἀδεῶς διδάσκειν τὴν
 αἵρεσιν δεδυνημένοι. Καὶ γάρ πως αἱ μὲν ἄλλαι
 αἱρέσεις· διὰ φαυλότητα τῶν εὐρόντων, ἢ τὸ τῶν
 ὀγγμάτων σκαῖον, οὐ πολλοὶ ἐσπουδάσθησαν· αἱ δὲ
 τὰ Ναυαίτου φρονούντες, ὡς τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ
 ἐπίσης περὶ Χριστοῦ δοξάζοντες, διέμειναν ἐπὶ
 πλείστον, μηδὲν ὑπὸ τοῦ νόμου ἐμποδῶν εὐρηχότες.
 Ἔοικε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκὼν γε καθυφίει τῷ
 ἐντόνῳ· φοβῆσαι γὰρ ἤρξειτο οὐ λυμάνεσθαι τὸ
 ὑπῆκον. Πολλὰ γάρ Ἀκείσιος ὁ τότε τῆς Ναυαίτι-
 ῶν προϊστάμενος ἐκκλησίας τὰ μάλιστα συναίρομε-
 νο; ἦν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, βασιλεὶ κεχαρισμένος
 τυγχάνων διὰ τὸν βίον. Φρύγες δὲ, πλὴν Φρυγίας
 καὶ τῶν ἐγγειτόνων, κατ' ἄλλα τῆς ἀρχῆς μέρη τὰ
 ἴσα τοῖς ἄλλοις ἐπασχον· ἔνθα δὴ ἀφ' οὗ Μοντανὸς
 ἐγεγονε τὴν ἀρχὴν ἐσχηχότες, ἐπὶ πολλὴ διέμειναν.
 Τῷ δ' ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεόγην
 νεωτερίζειν περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου
 ἐγγράφως ἤρξαντο· καὶ γυμνῇ κεφαλῇ τὸ ὁμοούσιον
 ἀπειλαύνειν οὐκέτ' ἐθάβρουν· καὶ γὰρ ἀκριβῶς ἤδε-
 σεν βασιλέα τε οὕτω δοξάζειν, καὶ ὑπερφυῶς τὴν
 ἐκθεσιν στέργοντα. Ἄλλην δὲ γραφὴν παρενέβραν-
 τες, ἐρμηνεύειν δὴ τισὶ καταδέχεσθαι τὰ ἐν Νικαίᾳ
 ὄξαντα, τοῖς ἀνὰ τὴν ἔω ἐπισκόποις ἐμήνυον. Ἐκ-
 μέντοι τῶν βῆτων ἐκείνων καὶ τῆς διανοίας εἰς δι-
 ἀλεξιν πεσοῦσα ἡ προτέρα ζήτησις, κἂν καὶ τελείως
 λήγειν ἐδόκει, ὁμως αὐθις ἀνεκινεῖτο. Καὶ τὰ μὲν
 κατὰ Ἄρειον ὧδε ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. ΝΙ'.

Περὶ τῶν κατὰ Μάρκελλον, ὅς Ἀγκύριος τῆς μι-
 κρᾶς Γαλιτίας ἐπίσκοπος ἐγεγονεῖ· καὶ περὶ
 Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

Ἰπὸ δὲ τῶν αὐτῶν χρόνων οἱ ἐν Κωνσταντινουπό-
 λει συναθροισθέντες· ἐπίσκοποι καὶ Μάρκελλον καθέ-
 λον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς μικρᾶς Γαλιτίας ἐπίσκο-
 πον·

nes alii simul communicabant, et in una conve-
 niebant ecclesia : quippe contra quos lege lata,
 imperator oratoria eorum aboleri, eosque in ca-
 tholicis ecclesiis cum aliis congregari jusserat.
 Alibi vero illis neque privatim neque publice con-
 ventus agere licere, sed in uno communiter omnes
 loco convenire voluit. Per quam legem, quantum
 ego colligo, multæ hereses, memoria earum sub-
 lata, diffuxere. Superioribus enim temporibus,
 quicunque Christi appellatione censebantur, quam-
 vis diversarum essent opinionum, eodem tamen
 loco apud eos qui Græcam susceperant supersti-
 tionem, erant : et cum ab illis affligerentur, de
 discrimine si quod inter eos esset, curiose ipsi
 inquirere supersederunt, communibus quippe ca-
 lamitatibus expositi. Quapropter facillime per
 partes convenientes conciones habebant : frequen-
 tiorique consuetudine, cum pauci essent, in fa-
 ciones multas non discedebant. Constitutione
 autem ista promulgata, difficile eis fuit publice
 seorsim convenire, multo vero minus clandestinos
 cultus cogere, episcopis loci ejusque id obser-
 vantibus. Proinde metu eo coerciti, catholicæ Ec-
 clesiæ sunt uniji. Quod si forte aliqui in sua sen-
 tentia persistere, decedentes nullos reliquere
 successores, cum neque conventus eis agere per-
 mitteretur, neque libere hæresim docere possent.
 At hæreses aliæ vel propter auctorum improbita-
 tem, vel propter dogmatum ineptias, non ita
 multis sunt frequentatæ. Novatiani autem, ut qui
 eadem cum universali Ecclesia de Christo senti-
 rent, diutissime statum suum retinere, neque
 illis constitutio ea obsuit. Videtur vero et impera-
 tor ipse non illibenter aliquid de rigore et seve-
 ritate remisisse, et terrere potius quam perdere
 subditos maluisse. Et Acesius, qui tum Nova-
 tianorum episcopus fuit, maxime ecclesiæ suæ pro-
 fuit, apud imperatorem propter sanctiorem vitam
 gratosus. 662 Phryges vero, præterquam in
 Phrygia et locis finitimis, eadem in aliis imperii
 partibus, quæ aliæ hæreses, sunt passi. In locis
 autem suis, ex quo Montanus exstitit, sæcæ su-
 exordio sumpto, longo permanserunt tempore. Eo
 autem anno Eusebius et Theognis, novas res de
 dogmate Nicæne synodi, scriptis moliri cœperunt :
 consubstantiale rejicere ausi non sunt : satis enim
 sciebant imperatorem ipsum ita sentire, et mirifice formulam eam complecti. Aliam autem com-
 ponentes scripturam, seu formulam fidei, interpretationibus quibusdam complecti eam, ea quæ
 Nicæne decreta essent, Orientalibus episcopis significarunt. Atque ex ejus verbis, eorumque
 sensu, in disputationem prior quæstio est deducta. Quæ tametsi finem suum consecuta esse videbatur,
 tamen eo pacto in controversiam est revocata. Et res quidem de Ario sic sunt actæ.

CAPUT LIII.

De Marcello qui Ancyræ minoris Galatiæ episcopus
 fuit, et de Asterio sophista.

Sub idem tempus episcopi Constantinopoli con-
 gregati, Marcello quoque Ancyræ minoris Galliæ
 episcopo dignitatem, veluti qui nova innoxigat

dogmata, abrogarunt. Asterius namque quidam ex Cappadocia sophista, qui ostentationis et quæstus causa philosopharetur et doceret, eo studio posthabito, Christianam religionem se culturum professus fuerat, et libris aliquot compositis. Arii opinionem astruere contenderat. Cum quo itidem Christum Dei virtutem esse scripserat, uti Moses erucam et locustam magnam virtutem Dei esse dixit. Aliaque hisce similia cavillans, Arianis adhærebat : atque in synodis eis assistens, plurimum eos adjuvabat. Illud autem in consilio habebat, ut præclaræ alicujus urbis episcopatum consequeretur. Verum id quod constituerat, parum ei successit. Persecutione enim non tolerata, diis sacrificaverat : eamque ob rem, sacrorum administratio ei est denegata. Porro quos composuerat libros, in Syria vulgavit. Adversus quos Marcellus scribens, sive sciens, seu imprudens, in errorem ex diametro illi contrarium est delapsus, et cum Paulo Samosateno Christum merum esse hominem dixit (1). **663** Quod ubi intellexerunt qui Tyri et Æliæ coacti fuerant episcopi, Asterio quidem ipsi nihil objecerunt, quod scilicet sacris ecclesiastici ministerii initiatus non esset : Marcello autem episcopali dignitate prædito, cum plurima vitio verterunt, tum quod perperam scripsisset, dicam impegerunt, abolereque eum libros, qui nihil a Samosateno scriptis differrent, jusserunt. Atque ille facturum se id pollicitus, minime tamen fecit. Cæterum ubi Eusebius inde litteris Constantini vocatus Byzantium venit, rursus Marcelli causa in disceptationem est deducta. Postquam autem minime illi visum est, ut impietatis libros, sicuti receperat, igni consumeret : episcopatum ei Eusebiani ademere, et Basilio cuidam eloquentia et varia doctrina præclaro viro, Galatiæ ecclesiam regendam tradidere. Scripserunt ii quoque, ut Marcelli scriptum, ubicunque reperiretur, prorsus aboleretur : capitibus quibusdam ex eo scripto, ut dissonantibus, epistolæ insertis. Quod sane scriptum libris tribus, quemadmodum audiavi, pulcherrime refutavit Eusebius Pamphili : Marcellus autem in synodo Sardicensi postea episcopatum suum recuperavit, quod non ita sentire existimatus esset. Non enim satis perpensa et intellecta a multis ejus scripta : ob eamque causam, in Pauli eum opinionem incidisse, calumniam homini objectam esse, sicuti suo loco a me referetur, creditum est. Simulque dictum, per modum quæstionum a Marcello scripta ea esse instituta. Et imperator ipse, manifestam esse Eusebianorum contra eum calumniam deprehendit. Admodum enim infesti illi erant, quod neque in Phœnicia quæ adversus Athanasium ipsi constituerant, neque rursus Hierosolymis quæ pro Ario decreverant, comprobasset. Sed

πήσαντα, ἅτε δὴ καινὰ εἰσηγησάμενον δόγματα. Σοφιστὴς γάρ τις ἐκ Καππαδοκίας, Ἀστέριος ὄνομα, τὸ σοφιστεῦν ἄφελος, θρησκεύειν τὰ Χριστιανῶν ἐπηγγέλλετο· καὶ τινας δὲ λόγους, συγγράφων, συνιστᾶν ἐπεχειρεῖ τὴν δόξαν Ἀρείου· μεθ' οὗ οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν δυνάμιν ἔλεγεν εἶναι Θεοῦ, ὡσπερ δὴτα καὶ Μουῦτης τὴν κάμψιν καὶ τὴν ἀκρίβεια δυνάμιν εἶπε μεγάλην εἶναι Θεοῦ· καὶ ἄλλα δὴ τινα παραπλήσια σοφίζόμενος, τοῖς περὶ Ἀρείου συνέφερετο. Κἂν ταῖς συνόδοις παρῶν, τὰ μέγιστα αὐτοῖς ἐβόηθει. Σκοπὸς δ' ἦν ἐκείνῳ μῖσος τινος· τῶν ἐπιστημίων πόλεων ἱερωσύνην λαβεῖν· ἀλλὰ τοῦ σκοποῦ ἐπιμάρτανε. Μὴ ἐνεγκῶν γὰρ τὸν διωγμὸν, ἐπιθήσει· καὶ διὰ τοῦτο ἀπειρήτο αὐτῷ ἱεραῖσθαι. Τοῦς γε μὴν λόγους οὗς ἔφθην συνθεῖς, ἀνὰ τὴν Συρίαν ἰὼν ἐπεδείκνυτο. Οἷς ἀντιλέγων Μάρκελλος ἦ ἐκὼν ἢ ἀγνοήσας, εἰς τὴν κατὰ διάμετρον ἐναντίον κατώλισθε. Παύλῳ τῷ ἐκ Σαμοσατέων ἐπιστῶν εἰπὼν τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον. Ὁ γνόντες οἱ ἐν Τύρῳ καὶ Αἰλίᾳ συναθροισθέντες ἐπίσκοποι. Ἀστέριον μὲν οὐδὲν ἐνεκάλεσαν, ἐπεὶ μηδὲ ἱερωσύνης μετείχε· Μαρκέλλῳ δὲ, ἅτ' ἐπισκοπικῆς καθέδρας ἡξιωμένῳ, καὶ πλείεστα προσέφερον, καὶ τῶν οὐ κλιῶς συγγροφέντων κατητιῶντο, καὶ ἀφανίζεῖν τὰ βιβλία ἐκέλευον· μὴδὲν γὰρ διαφέρειν τῷ Σαμοσατέϊ συγγροφέντων. Ὁ δ' ἐπηγγέλλετο πράττειν· ἐπραξε δὲ οὐδὲ μῶς. Ὡς δὲ γράμμασι τοῦ Κωνσταντινοῦ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἦκον ἐκεῖθεν οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον, πάλιν τὰ κατὰ Μάρκελλον ἐκινεῖτο. Ὡς δ' ἐκείνῳ ἤκιστ' ἐδόκει τὸ τῆς δυσσεβείας ἐκείνο κατακαλεῖν βιβλίον, ὡς ἐπηγγέλλετο, αὐτὸν μὲν ἀφελῶν τὸ ἱεραῖσθαι· Βασιλείῳ δὲ τινι δεινῷ λέγειν, καὶ ἐπὶ παιδεύσει λόγων παντοῖαν δόξαν ἔχοντι, τὴν τῶν Γαλατῶν ἐγχειρίζουσιν ἐκκλησίαν. Ἐγραψαν δὲ καὶ ἀφανίσαι τὴν Μαρκέλλου συγγραφὴν, ἐνθα ἐδρίσκειτο, παραδίδόναι, καὶ τινα τῆς συγγραφῆς ὡς ἀπρόβοντα ἐπιβαλόντες τῇ ἐπιστολῇ. Τὸ μὲν οὖν Μαρκέλλου σύγγραμμα βιβλίους τρισὶν, ὡς ἐπιθόμην, ἀνέτριψεν Ἀρίστῳς ὁ Παμφίλιος Εὐσέβιος· αὐτὸς δὲ Μάρκελλος τῇ ἐν Σαρδοῖ συνόδῳ ἐς ὕστερον ἀνελήφας τὴν ἐπισκοπὴν, μὴ ὡς φρονεῖν λογιτάμενος, μηδὲ γὰρ νενοήσθαι αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα τοῖς πολλοῖς· καὶ διὰ τοῦτο τὴν Παύλου δόξαν φρονήσαι διαβληθεῖς, ὡς ἐν καιρῷ μοι λέγεται. Καὶ γὰρ ἐλέγετο, ὡς ἐν ζητήσῃ ταῦτα τῷ Μαρκέλλῳ εἰρησθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς, ὁμολογουμένην εἶναι διαβολὴν τῶν περὶ Εὐσέβιον καταφώρασεν. Καὶ γὰρ σφόδρα χαλεπαίνοντες ἦσαν Μαρκέλλῳ. Οἷς μὴτ' ἐν τῇ Φρονίῃ τοῖς ὀρισθεῖσι κατὰ Ἀθανασίου συνέθετο, μὴδ' αὖ πάλιν ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὲρ Ἀρείου, μήτε συμμετασχῶν ἐκείνις τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἐν τῷ Κρανίῳ νεῶ, ὃ μέγα μαρτύριον ἐπεκλήθη· διεστέλλετο γὰρ αὐτοῖς κοινωνεῖν. Διὰ τοῖς καὶ γράφοντες κατ' αὐτοῦ βασιλεῖ, σὺν ἄλλοις προῦφερον, καὶ ὡς βασιλεὺς ὕβριστοι· οἷς τὸν αὐτῷ περιφανῶς οἰκοδομηθέντα ναὸν μὴ ἀξιώσει· σὺν τοῖς

(1) Filium enim Dei ex Maria initium sumpsisse, et regnum ejus finem habiturum esse, dixit. Sozom. lib. II, cap. 53.

λοποιῆ; ἱερῶν ἐφεροῦν. Ἄλλὰ περὶ μὲν Μαρκελ-
λου τοιαῦτα

A neque in dedicando Calvariae templo, quod ma-
gnum martyrium est cognominatum, a commu-
nionē eorum se subducens, eis affuisset. Quapropter ad imperatorem adversus eum scribentes,
præter alia viro objecerant in imperatorem ipsum contumeliam, eo quod ecclesiam splendidissime
conditam, cum reliquis episcopis consecrare supersedisset. Hæc de Marcello.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ τῆς τελευταίας καὶ διαθήκης τοῦ μεγάλου
Κωνσταντίνου.

664 CAPUT LIV.

De obitu et testamento magni Constantini.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἤδη εἰς τοὺς παῖδα· Καίσαρας
ὄντας τὴν ἀρχὴν διελθόν, Κωνσταντίνῳ μὲν καὶ Κων-
σταντίνῳ τὰ πρὸς δύσιν ἀπένευμε· Κωνσταντίνῳ δὲ τὴν
Ἐφῶν ἐκλήρου. Ὡν τὸν μὲν ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἀρχῆς
δεκάδι· ἀνείπε Καίσαρα, Κωνσταντίνῳ δὲ τῇ εἰκοσά-
τηρίδι· τὸν δὲ νεώτερον Κωνσταντίνον ἐν τῇ τριηκον-
ταετηρίδι τῆς βασιλείας ἐχειροτόνησεν. Ἐπειτα
ἐνιαυτοῦ καὶ τινῶν διαγεγονότων μηνῶν, πέντε καὶ
ἑξήκοντα ἐνιαυτῶν γερονῶς, τὸ σῶμα μαλακισθῆναι
κατὰ τὴν τῆς Βιθυνίας Ἐλενοπόλιν διεπέρασεν ἵνα
τοῖς ἐκεῖ γειτονιάζουσιν, αὐτομάτοις καὶ φυσικοῖς
λουτροῖς χρῆσθῃται. Χαλεπότερον δὲ διατεθεῖς, τὸ
μὲν λουτρόν ὑπερτίθειεν· εἰς δὲ Νικομηδείαν φέρε-
ται· κάκει ἐν προαστείῳ διάγων, ὡς φησὶν Ἑρμεί-
ας καὶ Σωκράτης καὶ Θεοδώρητος, οἱ τὰ ἐκκλησια-
στικὰ συγγραψάμενοι, τοῦ θεοῦ μεταλαγχάνει βα-
πτίσματος. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὰς ἐκείνων τὰς συλλεξάς
παραθήσομαι. Ὁ μὲν γὰρ Σωζομένδς οὕτω λέγει·
« Ἐνθα ἔη ἐν προαστείῳ διάγων τὴν ἱερὰν ἐμυθή-
μῆτιν· ἐπὶ δὲ τούτῳ σφόδρα ἡσθαίς, χάριν ὡμο-
λόγηε Θεῷ. » Σωκράτης δὲ λέγει· « Ἀπαίρει ἐκ τῆς
Ἐλενοπόλεως εἰς τὴν Νικομηδείαν· κάκει δὲ ἐν
προαστείῳ διάγων, τοῦ Χριστιανικοῦ μεταλαμβάνει
βαπτίσματος. » Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Θεοδώρητος·
« Τριακοστὸν δὲ ἦν αὐτῷ τῆς βασιλείας ἔτος· ἐνιαυ-
τοῦ ἄλλου δὲ καὶ μηνῶν διετηλυθῶτων ὀλίγων, ἐν
Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας διάγων, τῆρῶσθητε. Τὸ δὲ
τῆς ἀνθρωπίνης βιωτῆς ἀδύηλον ἐπιστάμενος, τοῦ
θεοῦ βαπτίσματος τὸ δῶρον ἐδέξατο· ἀνεθάλετο δὲ
μέχρι τοῦτε τοῦ χρόνου, ἐν Ἰορδάνῃ τῷ ποταμῷ
τούτῳ τυχεῖν ἱμερόμενος. » Ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι οὐκ
οἶδ' ὅπως φασὶν· ἡμεῖς δὲ συμφωνοῦντες τῇ καθό-
λου Ἐκκλησίᾳ, κατὰ Ῥώμην εἶπομεν τοῦ θεοῦ τοῦ-
τον ἀξιωθῆναι λουτροῦ, Σιλθέστρου τὰς ἱερουργούς
χειρας ἐπιθέντος αὐτῷ. Καὶ περὶ μὲν τούτων, οὕ-
τως· διαθήκας δὲ ποιήσας, τοῖς τριῶσι παισὶ, καθὰ
δ' εἶλε καὶ πρότερον, τὴν ἀρχὴν ἐμερίσατο. Πολλὰ
δὲ γέρα τῇ τε πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ καὶ τῇ ἐπωνύμῳ
αὐτοῦ πόλει καταλίπων, ἐτελεύτα, πέντε μὲν καὶ
ἑξήκοντα γερονῶς ἔτων, τούτων δὲ ἀρξίας δύο πρὸς
τοῖς τριάκοντα, μηνῶν δεόντων τινῶν, τῇ πρώτῃ
καὶ εἰκάδι τοῦ Μελου μηνός, ἐν ὑπατείᾳ Φιλικιανοῦ
καὶ Τατιανῶ, ἃ ἔη δευτέρον ἦν ἔτος τῆς διακοσιο-
στῆς· ὀγδοηκοστῆς ἑβδόμης· Ὀλυμπιάδος. Τελευτῶν
δὲ προσέτεξεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπιναλοῦσθαι

Imperator imperio filiis jam diviso, Constantino
quidem et Constanti partem occidentalem designa-
verat, Constantio autem Orientem dederat. Quo-
rum primo imperii sui decennio Constantinum,
secundo Constantium, tertio minimum natu Con-
stantem Casarem dixit. Deinde anno uno et men-
sibus aliquot peractis, sexaginta et quinque annos
natus (1), corpore male affecto, Helenopolim (2)
Bithyniæ transiit, ut ibi quæ in propinquo sunt,
sua sponte profluentibus et naturalibus lava-
cristis uteretur. Cum vero graviorem sentiret imbecillita-
tem, lavatione posthabita Nicomediam (3) venit :
atque ibi in suburbano agens, quemadmodum
Hermias, Socrates, et Theodoritus ecclesiastici
scriptores dicunt, divinum percepit baptismum.
Quorum verba hic apponere visum est. Hermias
enim Sozomenus sic inquit : « Ibi sane cum in
suburbano ageret, sacro initiatus est baptismo :
qua de re vehementer lætatus, Deo egit gratias. »
Socrates autem : « Helenopoli Nicomediam est
profectus, ibique in suburbano agens, Christianum
suscepit baptismum. » Idem et Theodoritus :
« Tricesimus imperii ejus præterierat annus, atque
anno insuper, et mensibus paucis exactis, Nico-
mediæ in Bithynia agens, ægrotare cœpit. Cum
vero quam incerta sit hominibus vita cognitum
haberet, divinum baptismi donum suscepit : quem-
ad id usque tempus ideo distulerat, quod in flu-
mine Jordane percipere concupivisset. » Hæc illi
quidem nescio quo modo dicunt : nos vero Eccle-
siæ universali consentientes, Romæ cum sacro
lavacro tinctum esse, Sylvestro administram ei
imponente manum, diximus. Ac de his quidem
satis. Porro testamento condito, imperium tribus
filiis, sicuti antea distribuera, reliquit. Et multis
veteri Romæ, et cognominis ei urbi honoribus et
præmiis concessis, vita est defunctus, sexagesimo-
quinto ætatis anno : cum quidem imperasset an-
nis triginta duobus (4), mensibus aliquot decol-
lantibus, vicesimo primo mensis Maii die, Felici-
ciani et Tatiani consulatu, qui ducentesimæ octua-
gesimæ septimæ olympiadis secundus annus
fuit (5). 665 Moriens revocari Alexandriam Atha-
nasium jussit (6), Eusebio aliisque qui ei adversa-
bantur, præsentibus : nemo vero miretur, quod

(1) Sexaginta sex, Eutrop.

(2) Thermae ad Helenopolim.

(3) Item ad Nicomediam baptizatus ab Eusebio
Nicomedensi episcopo. In eadem sententia sunt
Rufin., Ores., Cassiod. et Pomp. Lætus.

(4) Hæc temporis observatio cum aliorum chro-
nographorum ratione non prorsus concordat.

(5) Quidam ponunt olympiadem 273.

(6) Theodoret. lib. 1, cap. 55.

tantos viros deceptus exsillo multaverit. Nam qui ad id ei persuasere, antistites sacrorum fuere, intra se quidem fraudem illi et dolum occultantes, extra vero splendorem magnificum præ se ferentes : quando etiam divinum et magnum illum prophetam Davidem non pontifex aliquis, sed domesticus verberato servus decepit. Sibam enim illum, satis scio quod legeritis : qui conflictis mendaciis regem contra Miphiboset, ut agros illi auferret, concitavit. Quod quidem non ideo, ut Prophetam accusem, dixi : sed ut imperatorem defendam, et naturæ humanæ imbecillitatem declarem : simulque illud admoneam, ne statim prorsus accusatoribus, etiam si sint vel præclari, vel exacta ætate viri, fides habeatur, sed ut auris altera semper adversario reservetur. Testamentum apud presbyterum deposuit, quem Arii laudatorem Constantia soror ejus, eademque Licinii conjux, moriens ei ut virum bonum commendaverat. Id juramento interposito, Constantio, cum ex Oriente veniret, dandum præcepit. Ex filiis enim decedenti nullus affuit.

CAPUT LV.

De sepultura ejus : item quibus moribus, qua statua et forma corporis fuerit.

Et ille quidem sic ad præstabilioris regni felicitatem migravit. Duces autem et præfecti, satellitumque ejus omne, arcæ aureæ corpus ejus impositum, in cognominem ei urbem duxere : et in suggestu quodam ei collocato, quicumque vivo honor præstitus, idem quoque defuncto tum a comitatu aulico esse exhibitus. Universi etiam perinde atque patre, cujus benignitatem omnes experti fuerant, orbat, perquam amare luxere. Sed quid dicere attinet, qua eum sint illi prosecuti honorificentia et cultu, donec aliquis liberorum eum hūmaturus adveniret ? Atque ubi Constantius certior de morte ejus factus ex Oriente affuit, magnificentissimo patrem funere elatum, **666** in ecclesia quæ Apostolorum dicitur sepelivit, ubi superstes adhuc ille sepulcrum sibi ipsi extruendum curaverat, quod Græcorum ara antea sub duodecim deorum nomine fuerat, admirandum sine spectaculo. Ibi in urna porphyretici marmoris, una cum matre Helena repositus est. Unde mos postea secutus, ut deinceps ibi quoque Christiani imperatores sepelirentur. Quin et Constantinopolitani, alique item virtute insignes episcopi in apostolorum delubro sunt tumulati, perinde atque imperatoriæ dignitati par honore esset sine obitu episcopatus. Idque factum, ut non longe ab apostolorum reliquiis absint. Magna enim gloria postea bonorum conciliator Deus virum eum, veluti fidelem ministrum accumulavit, sanationum et miraculorum gratia et urnæ et statuæ ipsius, que in porphyretici marmoris columna posita est, inmissa, ut deinceps nulla agritudo contrectatis eis non cederet, et fides verbi illius Christi ad-

Α' Αθανάσιον · και ταῦτα παρόντο; Εὐσεβίου, και τὰναντία σπουδάζοντος. Θαυμάζετω δὲ μηδεὶς, εἰ τοιοῦτους ἄνδρας ἀπατηθεὶ; ἐξωστράχισεν · ἀρχιερεῖς γὰρ ἦσαν οἱ πείθοντες, κρυπτὴν μὲν δόλον, τὴν δ' ἐξήθον περιφάνειαν περιχειμενοί. Ἐπεὶ τοί γε και τὸν θεοπάτορα και μέγαν προφήτην Δαυὶδ οὐκ ἀρχιερεὺς ἐξηπάτησεν, ἀλλ' οὐκίτης μαστιγίτις οὐκίτριψ. Τὸν Σιβῶν ἐκεῖνον οἶδ' ὅτι ἀνέγνωτε, ὃς κατὰ τοῦ Μαμφιβοσθὲ τὸν βασιλεῖα ἠρέθισε τὰ ψευδῆ συμπλάττας, ὥστε τὸ ἐκεῖνον χωρίον λαθεῖν · οὐ μέντοι τοῦ προφήτου κατηγορῶν, ἀλλὰ τοῦ βασιλέως ὑπεραπολογούμενος, τὸν λόγον ἐνεατησάμην, και τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς παριστῶν · εἰσηγούμενός τε, μὴ πάμπαν τοῖς κατηγοροῖς πιστεύειν, κἄν ὡσι διαβεβηκότες; ἀλλὰ και θατέραν ἀκοὴν τῷ ἐναντίῳ παραφυλάττειν ἀέ. Τὰς δὲ διαθήκας τῷ πρεσβυτέρῳ παρέθετο, ὃν ἐπαινήτην ὄντα Ἀρείου, Κωνσταντία ἡ Δικινίου μὲν γαμετή, ἀδελφὴ δὲ τοῦ Κωνσταντινου, τελευταῖα συνέτησεν οἷάπερ ἀγαθῶς βιούντι. Προσέταττε δὲ ὄρκον μιγνύς Κωνσταντίῳ δοῦναι, ἐπειδὴν ἐκ τῆς Ἐω ἀφίκηται. Οὐδεὶς γὰρ τῶν υἱῶν αὐτῷ παρῆν τελευτῶντι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ τῆς κηδείας αὐτοῦ · και ὅλος ἦν τὸ ἦθος και τῆν πλάσιν τοῦ σώματος.

Και ὁ μένουτος εἰς τὴν ἀμείνω βασιλείαν μετέβαινε · στρατηγοὶ δὲ και ἑπαρχοί, και πᾶσι ἡ περὶ αὐτὸν δορυφορία, χρυσοῦ θήκη τὸ σῶμα ἐνθήμενοι, εἰς τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ πόλιν ἤγαγον · και ἐπὶ βήματός τινος ἀναθέντες, ὄσηπερ ἦν και ζῶντι τιμὴ και τάξις παρὰ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις ἐγένετο, πικρῶς ὀλοφυρομένων ἀπάντων, οἷα πατρὸς στέρησιν, οὗ τὴν πειραν τῶν ἀγαθῶν εἰληφισαν ἄπιντες. Τί δὲ καὶ χρὴ λέγειν, ὄση τιμὴ και δόξα τούτῳ ἐπήγετο, ἔως οὗ τις τῶν παίδων κηδεύσων ἀφίκοιτο : Ἐπεὶ δὲ ἤκε Κωνσταντίος, ἐκ τῆς Ἐω διαμνηθεὶς, μεγαλοπρεπῶς ἐκήδευσε τὸν πατέρα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ τῶν Ἀποστόλων ἐστὶν ἐπώνυμος · ἔνθα ἔτι τῷ ζῆν περιῶν Κωνσταντίνος, ἦרון ἐαυτῷ κατεσκεύασεν, ὃ βωμὸς Ἑλλήνων πρότερον ἦν, δωδεκάθεον ὄνομα, θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον · ὅπου δὴ ἐν λάρνακι πορφυροῦ κατετέθη σύναμα Ἑλένη μητρί. Ἐκ δὲ τούτου ἔθους γεγεννημένου, και οἱ καθεξῆς Χριστιανῶν βασιλεῖς ἐκεῖ κατατίθενται. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ και οἱ τοῦ Κωνσταντίνου και ἄλλοι δι' ἀρετὴν ἐπίσκοποι τὸ ἐπίσημον ἔχοντες, και οὗτοι ἐν τῷ τῶν Ἀποστόλων ἱερῷ κατατίθενται, οἷάπερ ὁμοτίμου τῆς βασιλείας οὐσης και τῆς ἀνιθόηλου ἱερωσύνης, ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ τῶν ἀποστολικῶν λεψάμων ὡσι μακρῶν. Δόξη δὲ πολλῆ ὃ τῶν ἀγαθῶν πρῶτανις ἐς ὑστερόν ἐτίμα τὸν ἄνδρα, οἷάπερ εὖνον θεράποντα, λαμάτων και τεραστίων ἐπαφείς χάριν, ἐπὶ τε τῇ αὐτοῦ λάρνακι, και τῷ ἀνδριάντι, ὃς ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ ἀνδρῶτο κλονος, ὡς μηδεμίαν νόσον ἀντιβαίνειν τοῦ λοιποῦ ἔχειν, τῇ προσφάσει τῶν εἰρημένων, και πιστουσθαι τὸν λόγον Χριστῷ, τοῖς δοξάζοντες με δοξάζω, θεοπίσαντι. Ἐγένετο δὲ ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα τῆς Χριστιανῶν ἐπαινήτης θρησκείας · ὡς και :

πρώτος βασιλέων ἄρξει τῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἁ
σπουδῆς, καὶ εἰς τὸσον ἐπιδόσεως ἀγαγεῖν, ὡς εἰς
ἄκρον ἰκέσθαι καὶ μηδενὸς λείπεσθαι. Ἐπιτευχτι-
κός δὲ ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἕτερος οἷς ἐπεχειροῦσεν
ἔγειναι· καὶ γὰρ ἄνευ, οἶμαι, Θεοῦ οὐδὲν ἔπραττε·
τῶν τε γὰρ ἔξω πολέμων ἀνακράτος περιγενέτο,
καὶ τὴν πολιτείαν οὕτως εὐχερῶς μετέθετο, καὶ
πρὸς τὸ δοκοῦν μετεβύβημεν, ὡς θῆκτον καὶ βου-
λήν ἕτεραν, καὶ σύγκλητον, καὶ πόλιν βασιλεύουσαν
καταστήσαι. Τὴν δ' Ἑλλήνων θρησκείαν χρόνῳ
πολλῷ σπουδασθεῖσαν, καὶ εἰς ἄκρον τῆς δεισιδαι-
μονίας ἐλάσασαν, καὶ ἐν ἀκμῇ οὔσαν, ἐκ τοῦ βῆστος
καθεῖλεν ἅμα τῷ ἔγγειρῆσαι. Ἦν δὲ καὶ τὸ ἦθος
; ριστὸς· μάλα καὶ ἥπιος, πρῶτος τε καὶ ἀνδρείος
ψυχῇ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐνδεικνύμενος· ἐξύτητι δὲ
νοῦς καὶ παιδεία λόγων, ὀρθῷ τε τρίπῳ δικαιοσύ-
νης, καὶ τῷ ἐτοιμῷ τῆς εὐεργετίας, πάντα· ὑπερ-
βαλλόμενος. Ἐν δὲ μάχαις ἀνδρείος· κάλλει δὲ οὐ-
δενὸς δεύτερος ἦν. Χαρίεις δὲ τὰ μάλιστα ὢν, οὐν
τῷ εὐπρεπεῖ καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς εἶχε· καὶ ἀνα-
δρομῇ δὲ σώματος ὠραῖζετο· ὡς μήτε μακρὸν
εἶναι λογιζέσθαι, καὶ τοῦ βραχέως πάμπαν ἐξίστα-
σθαι. Εὐρύς δὲ καὶ τοὺς ὤμους ἦν· ἥρμα παχὺν
προβεβλημένον αὐχένῳ. Ἐρυθρὰν μέντοι χροῖαν
ἔχων τοῦ σώματος, οὐ δασείαν ἐπεφέρετο τρίχα.
Καὶ αὐτῇ δ' ὄση τις ἦν, πρὸς τὸ ξανθότερον ἀπένευε.
Ὀστερῶς δὲ καὶ τὸν πώγωνα ψιλὸς ἦν. Ἀρτιὰν γὰρ
τὴν ἐπ' ἐκείνῳ εἶχε τρίχα, καὶ οὐ πᾶνυ καθήκουσαν,
ὡς καὶ πολλαχοῦ τοῦ προσώπου μηδ' ἀναφύειν δυ-
κείν. Οἷ γε μὴν ὀφθαλμοὶ αὐτῷ ἀνδρῶδες ὀρώντες
καὶ ἡμερον, ξενίζουσαν χάριν ἀπέστειλον· εὐόφθαλ-
μος γάρ τις καὶ μεγαλόφθαλμος ἦν. Ὑπόγριπος δὲ
καὶ ἡ βίς αὐτῷ, ἐφ' ἣ καὶ τι σαρκῶδες εἶχεν ἐπικα-
θήμενον. Πλατὺς δὲ τὴν ὄψιν ἦν, καὶ πᾶνυ μεγαλό-
ψυχος· καὶ εἴπερ τις μάλα θεοφιλῆς. Ὁ μὲν οὐν
ἅπας τῆς ζωῆς αὐτῷ χρόνος πέντε καὶ ἐξήκοντα
ἔτη διεγένετο· ἀφ' ὧν δύο πρὸς τοὺς τριάκοντα
ἤρξε, μηνῶν δεόντων τινῶν, ὡς μοι προείρηται. Μό-
ναρχος δὲ κυρίως ἕξ καὶ εἰκοσι διαγέγονε. Περιέχει
δὲ καὶ ἡ παροῦσα ὀγδόη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον
ἑτῶν τριάκοντα καὶ δύο, ὀρθῆ μὲν ἀπὸ τοῦ
πρώτου ἔτους Κωνσταντίνου· καταλήξασα δὲ ἄχρι
τῆς αὐτοῦ τελευτῆς· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος
,εωμζ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως
τριακοσιῶτον τεσσαρακοστὸν β' ἐπεραίνετο.

impleretur, dicentis ¹: *Ego glorificantes me glo-
rificabo.* Maximus autem hic vir Christianæ reli-
gionis laudator fuit. Et cum primus imperatorum
omnium curam ecclesiasticarum rerum suscepit,
tum ita eas auxit, ut ad summam amplitudinem
nihil esset reliqui. Et nescio an quisquam alius, ut
ipse, quascunque aggressus est res perfecit. Nam
et sine Dei numine nihil prorsus egit. Foris in
bello fortissimus exstitit victor: domi autem tam
facile rempublicam administravit, atque ut ei
visum fuit composuit, ut celeriter consilium aliud
et senatum et urbem imperantem constituerit.
Græcorum religionem quæ diutissime magno stu-
dio frequentata, ad summam superstitionem per-
venerat, plurimumque vigeat, facillime, quamprimum
est aggressus, sustulit. Moribus bonus, mitis,
et mansuetus admodum, animi fortitudine magni-
ficentiam exhibuit. Mentis acumine, bonarum ar-
tium disciplina, recto justitiæ cultu (1), et muni-
ficentiæ alacritate, omnes superavit. In præliis vir,
formæ decore nemini secundus: et cum gratiosus
maxime fuit, tum decentiæ ipsi magnificentiam
conjunxit. Statura quoque corporis spectandus;
nam nequæ nimium procerus esse habitus, et exi-
guam brevitatem longe supergressus est. Humeris
latis, sensim cervicem crassiorem prætulit. **667**
Colore corporis rubicundus, minus densum habuit
capillum, eumque flavescens. Barba mediocriter
tenuis et rara, neque admodum demissa erat, ita
ut in pleraque faciei parte succrescere non vide-
retur. Oculi, quales virum decent, et placidi: ex
quibus mirifica quædam eminebat gratia, acutio-
resque illi et grandiores. Nasus subaduncus, cui
carnosus quiddam insidebat. Facies ipsa latior, et
magnanima admodum. Denique supra alios Dei
maxime amans fuit. Totius ejus vitæ tempus sexa-
ginta et quinque anni fuerunt, quorum triginta et
duos in imperio egit, mensibus aliquot deficienti-
bus, sicuti supra diximus. Imperium cum summa
potestate solus viginti sex annis obtinuit. Comple-
ctitur porro octavus iste historiarum liber, a primo
Constantini imperii anno, ad obitum usque ejus,
annos triginta duos: cum conditi mundi annus fuit,
quingentesimus octingentesimus quadragesi-
mus septimus (2). A nativitate autem Domini tum
agebatur annus trecentessimus quadragesimus se-
cundus (3).

¹ I Reg. II, 10.

(1) Constantinus spaldonum et aulicorum om-
nium vehemens domitor fuit, quos tineas et sorices
Ecclesiæ appellare solitus erat.

(2) Secundum recentiores circiter 4319.
(3) Al. 340.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Θ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS IX.

673 CAPUT I.

Proœmium, totius libri argumentum exponens.

Quæ catholicæ Ecclesiæ superstitæ adhuc Constantino acciderint, abunde a nobis dicta esse videntur. Superest, ut quæ consecuta, et a sacro episcoporum ordine sub filiis ejus acta sunt, persequamur. Atque equidem in hoc libro commemorabo, quemadmodum Athanasius ex Galliis reversus, Eusebio restiterit; et ut imperium ad Constantem simul et Constantium, deinde autem ad solum Constantium pervenerit. Dicam præterea de Paulo, Eusebio, et Macedonio, Constantinopolitanis antistitibus, et quæ sub his acta; et quas res Antiochiæ et Alexandriæ gesserint, qui ibi minus digne sacro sunt magistratu functi; et ut Roma cum Constantis et Julii litteris revertentes Paulus et Athanasius, sedes suas receperint, et mox ex eis rursus sint expulsi. Item de variis et in Occidente et in Oriente conciliis: in Sardica, Sirnio, Mediolano, Palestina et Seleucia coactis. Dicemus quoque de Gallo Casare, et de quibusdam hæresiarchis, Photino, Ætio, Macedonio, Eudoxio, et duobus Apollinaribus. **674** Faciemus etiam mentionem clarorum quorundam propter virtutem virorum; præterea Eustabii et Meletii, Antiochiæ et Sebastię episcoporum. In fine, quomodo minus laudabili morte vitam finierit Constantius, exponemus. Initium autem inde sumemus.

A

ΚΕΦΑΛ. Α.

Προοίμιον τῆς τοῦ τόμου ὅλης ἐκθέσεως. ὅσα ἐντὸς περιέξει.

Ἐπεὶ μὲν οὖν τῶν τῆ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἐπισημάντων, ἐν τῷ ζῆν περιήντος τοῦ Κωνσταντίνου, ἀποχρώντως; ἡμῖν εἰρησθαι δοκεῖ ἐκδέχεται δὲ τὸ μετὰ τοῦτο λοιπὸν διελθεῖν, καὶ ὅσα ἐπὶ τῶν οὐδῶν αὐτοῦ τῆ ἱερωσύνης ἐπράχθη. Καὶ γε τῷ παρίντι διαληψόμεθα, ὡς ἐκ τῶν Γαλιῶν Ἀθανάσιος ἐπανήκων, τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀντεφέρειτο· καὶ ὡς τὸ κράτος εἰς Κωνσταντῆ καὶ Κωνσταντίου, εἴτα εἰς μόνον τὸν Κωνσταντῆν περιέστη. Καὶ περὶ Παύλου καὶ Εὐσεβίου καὶ Μακεδονίου τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦτοις συμβάντα. **B** Ἐτι δὲ καὶ τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῶν ἀναξίως ἐκεῖσε ἱερασαμένον· καὶ ὡς ἐκ Ῥώμης γράμμασι Κωνσταντος καὶ Ἰουλίου τοῦ Ῥώμης ἐπανήκοντες Παῦλος καὶ Ἀθανάσιος ἔσχον τοὺς θρόνους; καὶ ὡς αὐτοὶ ἠλάθησαν, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐσπέρᾳ καὶ Ἐφ' διαφόρων συνόδων τῆς ἐν Σαρδικῇ τε καὶ Σιρμίου καὶ Μεδιολάνῳ, Παλαιστίνῃ τε καὶ Σελευκείᾳ. Διαλήψεται γὰρ καὶ περὶ Γάλλου τοῦ Καίσαρος, καὶ τινῶν αἰρεσιάρχων, Φωτεινοῦ, Ἀετίου, Μακεδονίου τε καὶ Εὐδοξίου, καὶ τῶν δύο Ἀπολλιναρῶν. Μεμνησεται δὲ καὶ τινῶν ἐπ' ἀρετῇ διαβεσῆτων ἀνδρῶν· πρὸς δὲ καὶ Εὐσταθίου καὶ Μελετίου τοῦ τῆς Ἀντιοχείας καὶ Σεβαστείας· καὶ τέλος, ὡς οὐκ ἐπαίνετῳ χρῆσάμενος τέλος, ἐτελεύτα Κωνσταντίος. Ἀρξομαι δ' ἐντεῦθεν.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Α

CAPUT II.

Ὅς εἰ περὶ τῶν Νικομηδείας Εὐσέβιον τὸ Ἀρείου δόγμα συνιστῶν ἐθέλοντες διὰ τοῦ Ἀρειανοῦ πρεσβυτέρου ταραχὰς τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκίνησαν.

Ἐτι περιόντι τῷ Κωνσταντίνῳ οὐδαὶς ἐτόλμα περὶφανῶς τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀντιφέρεσθαι πίστει· καὶ τινες ἄλλως κρύφα ταύτην οὐκ ἀπεδέχοντο. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἐτελεύτα τὸν βίον, οἱ ἐν μυθῷ καρδίας τὸν ἰδὸν τῆς αἰρέσεως τὸ πρὶν ἔχοντες, οἷ δὴ καὶ πρότερον ὑποπτοὶ ἦσαν, εὐθύς ποθεν ἀναρβαγέντες, τοῦ κρύφα λέγειν ἐξέστησαν· καὶ λοιπὴν γυμνῇ κεφαλῇ ὁμοῦς πᾶσιν ἐχώρουν, τὴν Ἀρείου δόξαν μάλα κρατύνειν σπουδάζοντες· ὧν οἱ Βιθυνοὶ ἐπίσκοποι· καθηγούντο, Εὐσέβιος· τε καὶ Θεογόσιος. Ῥαδίως δ' ἂν προχωρῆσαι αὐτοῖς τὰ κατὰ σκοπὸν ᾤοντο, εἰ τὴν Ἀθανασίου κάθοδον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰρξείαν. Καὶ οἱ μὲν οὕτως εἶχον γνάμης, χειρὸς ἀντικρυς εἰς ὑπουργίαν ἄπασαν κεχηρημένοι τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς αἴτιος καὶ Ἀρείου τῆς ἐπανάδου κατέστη· οὐ γὰρ Κωνσταντίνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ Κωνσταντίῳ τὰ μάλα· σὺν κεχαρισμένους ἦν· οἷς δ' ἀπὸς βουλῆς αὐτῷ δι' αὐτοῦ ἐπεραινέτο. Τῆς γὰρ Ἐὼ κατάρχειν ἠβούλετο· ὅπερ τῶς ἡ διαθήκη ἐπέτρεπε τοῦ πατρὸς ἦν αὐτὸς ἐγκεχειριστο. Κάντεῦθεν διὰ τιμῆς ἄγων αὐτὸν, παρρησίας τε μετεδίδου πολλῆς· καὶ ἀνετον τὴν εἰς τὰ βασιλεία εἰσοδὸν εἶα. Καὶ τοίνυν ταῦτα γινώριμὸν τε τοῖς πᾶσι μάλλον ἐποίησε, φίλον τε γνήσιον τῇ γαμετῇ τοῦ κρατοῦντος, καὶ τοῖς περὶ τὸν βασιλικὸν θάλαμον κρατοῦσιν εὐνούχοις, ὧν ἀρχῶν ἦν τῆνικαῦτα Εὐσέβιος ὄνομα, μεγίστην ἐξουσίαν κἀν τῇ βασιλείᾳ οἰκία πάση περιεβλημένος. Οὗτος· ὑπὸ καθηγῆτῇ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς Ἀρείου μετασχὼν λύσσης, ἐκπαίνετης τῶν ἐκείνου διάπυρος ἦν, πολλοὺς τε τῶν κατὰ τὰ βασιλεία ὁμόφρονας θάτον ἐποίησε. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλίδά διὰ τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τοῦ πρεσβυτέρου πρὸς τὴν δυσσεβῆ δόξαν μεθίστη. Ἐρπον δὲ τὸ κακὸν ἠρέμα τοῖς βασιλείοις, καὶ ἐπὶ τὸν βασιλέα διέβαινε, καὶ φανερόν κατὰ βραχὺ διὰ τῶν ἔσω τοῖς ἔξω ἐχώρει, καὶ ἀπανταχοῦ διέθει τῆς πόλεως. Καὶ διαλεκτικὸς τις πόλεμος ἀνεβρῆγγυτο καὶ ἐν ἀγυαῖς, καὶ συλλόγοις, καὶ καπηλείοις, καὶ πάσαις ἐῆτα συνάξεσι, καὶ γυναικῶν· δὲ καὶ παῖδες, οὐκ ἄλλο τε διὰ σπουδῆς εἶχον ἢ περὶ δογματικῶν ἐρραχελεῖν· καὶ τῶν μὲν τῇ Ἀρείου προσκειμένων δόξη, ὡς εἶη καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ, τῶν δὲ τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα μᾶλλον στεργόντων. Ἐρισ δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ζῆλος καὶ ἀπέχθεια ἀνηγείροντο.

his videlicet Arii opinioni veluti honestæ et bonæ addictis, his autem decreta magis Nicæna completentibus, unde rixæ, æmulationes, et inimicitie excitatæ.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

CAPUT III.

Ὅς Ἀθανάσιος ἐκ τῶν Γαλλιῶν ἐπανῆκε σὺν ἐπιτολῇ τοῦ Καίσαρος Κωνσταντίνου· καὶ ὡς ἐτελεύτησεν ὁ αὐτὸς Κωνσταντίνος· καὶ περὶ Ἀκακίου, ὃς διάδοχος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἐγένετο.

Καὶ τοῦτο μὲν ταῖς ἀνὰ τὴν Ἐὼ πόλεσιν ἦν· ἀλ γὰρ ἐν Ἐσπερίᾳ, ἔστυλον τὸ κατὰ Νίκαιαν διετήρουν

Ut Eusebius Nicomedie episcopus, ejusque sectatores, Arii dogma confirmare volentes, per quemdam Arianum presbyterum turbas in Ecclesia conciliarent.

Vivente adhuc Constantino, nemo aperte contra Nicænam fidei professionem niti audebat: quamvis nonnulli clam eam non receperint. Postquam autem is decessit, qui in cordis recessu hæresis venenim occultum antea habuerant, et ob id tum quoque suspecti fuerant, confestim alicunde progressi, clandestinis colloquiis posthabitis, nudo (ut dicitur) capite cum omnibus congregiebantur, ut Arii maxime opinio obtineret laborantes. Quorum duces erant episcopi Bithyni, Eusebius et Theognis. Facilius autem consilium suum ad optatum exitum perventurum putabant, si Athanasii in urbem Alexandrinam reditum impedirent. Et cum eis sic esset institutæ ratio, tum veluti manu quadam in rebus omnibus usi sunt administro presbytero, qui auctor etiam ut Arius revocaretur extitit, non apud Constantinum tantum, sed etiam apud Constantium maxime gratiosus, quod per eum res plerasque ex voluntate sua peragebat. Dudum enim Orientis imperio potiri voluerat: quod ei tum ex testamento patris, a presbytero eo illi in manus tradito, permissum erat. Quam ob rem hominem in honore habuit: et libertatem ei multam, simulque apertum ad imperialem aulam aditum dedit. Quæ res notitiam ei apud omnes conciliarunt, et gratum vereque charum imperatoris conjugii, et qui imperatoris cubiculo præerant eunuchis effecerunt: quorum princeps tum fuit Eusebius nomine, maximam quoque in tota imperatoris domo potestatem obtinens. Hic ex presbyteri ejus de rebus sacris institutione, Arii rabie imbutus, acerimus sectatorum ejus laudator fuit, pluresque in aula imperiali celeriter in sententiam ipsæ suam adduxit. Quin ipsam quoque imperatoris conjugem, per mulierculas quæ in Gynæceo erant, et per presbyterum ipsum in impiam opinionem pertraxit, 675 et malum hoc paulatim per omnem serpens aulam, ad ipsum quoque transit imperatorem. Et brevi per aulæ interiora vagatum, extra quoque aulam aperte progressum, omnem ubique percurrit urbem. Ibi tum bellum quoddam dialecticum atque disputatorium est exortum. Et in vicis, congregationibus, cauponis, conventibusque adeo omnibus mulieres quoque et pueri non aliud studio habuere, quam de dogmatibus blaterare: addictis, his autem decreta magis Nicæna comple-

Hic rerum status in urbibus Orientis erat. Occidentales enim Nicænum decretum inviolatam reli-

nuere. Porro Eusebio et Theognidi res, quæ in crementa sua in deterius capiebant, et quotidie, propemodum magis magisque excitabantur, ex sententia procedebant. Qui in primis studebant, id quod constituissent ad exitum perducere. Id vero erat, ut unum aliquem qui opinionis eorum esset, Alexandrinæ ecclesiæ hierarcham præficerent. Sed consilium eorum ab Occidente reversus impeditit Athanasius, unius Augustorum, junioris videlicet Constantini, qui Occidentalibus Gallis imperabat, litteris fretus. Is namque ubi cognovit, patrem cognominemque suum, Athanasii exsilium testamento abrogasse: reditu concessit, ut Alexandriam is revertetur, curavit. Litteræ quas secum attulit, hisce verbis scriptæ erant: « Constantinus Cæsar populo catholicæ ecclesiæ Alexandrinorum. Non puto sacris animis vestris excidisse, quam ob causam Athanasius adorandæ legis sacerdos, ad tempus in Gallias missus fuerit. Cum enim sanguinarius infestorumque inimicorum feritas capiti ejus ad periculum creandum immineret, ne per improborum perversitatem extremum discrimen adiret, sed ut immanitas ea eluderetur, e faucibus ingruentium ei virorum ereptus, in ditione mea vivere jussus est, ita ut in ea qua versatus est urbe, res ei necessariæ omnes abunde suppeditarent. Quamvis præclara ejus virtus, divino confusa auxilio, durioris fortunæ graves ærumnas maxime sublevet, atque adeo contemnat. **676** Sed enim tametsi dominus noster beatæ memoriæ Constantinus Augustus, pater meus, episcopum hunc in locum suum apud gravissimam pietatem vestram restituere constituit: tamen posteaquam humana sorte præventus prius obdormivit, quam votum suum impleverit: convenire mihi visum est, consilium divinæ recordationis imperatoris, per successionem ad me transmissum, perficere. Qui vir ubi in conspectum vestrum venerit, qua apud me acceptus fuerit veneratione, cognoscetis. Neque adeo mirandum est, si quid a me pro eo est factum. Animum namque meum ad id, cum desiderii vestri facies, tum tanti viri species movit et excitavit. Divina providentia vos conservet, fratres dilecti. » Secundum hæc litteras, suaviter ab Alexandrinis susceptus Athanasius, Ægypti ecclesiæ administravit. Eusebius vero tanquam telo quopiam, sic reditu illius ictus, sycophantiis oppugnare eum rursus, et rem ad seditionem perducere est aggressus, negotiumque adeo ei novis calumniis exhibuit. Circa moram enim omnem imperatore adito, illum ut virum seditiosum, et qui ecclesiasticas constitutiones ordinemque turbavit, ac citra episcoporum sententiam sibi ipsi ingressum in ecclesiam usurparit, detulit. Tanto pere certe imperatorem permovit, ut illum rursus sede episcopali deturbarit, sicuti postea dicemus. Eo tempore Eusebius quoque qui Pamphili cognomen sortitus fuerat, simul et episcopali functione

δῶγμα· τὸ δὲ πρῶγμα τοῖς ἀμφι· Εὐσεβίου τε καὶ Θεογνίου, ἐπὶ τῇ χειρὶ τὴν ἐπίδοσιν προσλαμβάνον, καὶ καθεκάστην ὡς εἰπεῖν ἀναπτόμενον, κατὰ γνώμην ἐκείνου· προύχουσι. Καὶ γε διὰ σπουδῆς εἶχον καὶ τὸ δόξαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας. Τὸ δ' ἦν ἕνα τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἱεραρχεῖν καταστήσαι. Ἀλλὰ φθάσει τὴν βουλὴν αὐτῶν διελύσας ἐκ τῆς ἐσπέρας ἐπανίων Ἀθανάσιος, ἐνδὲ τῶν Λυγούστων, τοῦ νεωτέρου δηλαδὴ Κωνσταντινου, ὃς τῶν πρὸς ἐσπέραν Γαλατῶν ἤρχε, γράμμασιν ὠκλισμένους. Μαθὼν γάρ, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ὁμίονυμος τὴν ἐξορίαν ταῖς διαθήκαις ἀνέβλε, τὴν χάθοδον αὐτῷ ἐπιτρέψας, τὴν Ἀλεξανδρείαν καταλαβεῖν παρεσκευάζεν. « Α δ' οὖν ἐπεφέρετο γράμματα, οὕτως ἐπὶ λέξεως εἶχον· « Κωνσταντίνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρέων. Οὐδὲ τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγῆναι τὴν γνώσιν εἶμαι, διὰ τί τὸν Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσηκουμένου νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι ἐγεγόνει· ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἰμοδόρων αὐτοῦ καὶ πολλῶν ἑχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμνε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστή· πρὸς τὸ διαπαίξαι τοῖνον ταύτην, ἀφῆρέθη τῶν φαράγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, καὶ ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κεκέλευσται οὗτος, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ἡ διέτριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ αἰδῆμος ἀρετῇ ταῖς θεαῖς πεποιθὺντα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τριχυτέρας τύχης ἀχθῆ ἐξουθενεῖ. Ταυγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστήτην ὁμῶν Θεοσέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ τῆς μακρίας μνήμης Κωνσταντίνος, καὶ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἴδιῳ τόπῳ παρασχ. Ἐν προηροῦτο· ὁμοῦς ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρω προληφθεῖς, πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπιτύκατο, ἀκίλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θεῖας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. Ὅστις ἐπειδὴ τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, οὕτως αἰδοῦς παρ' ἐμοῦ τετύχηκε γνώσασθε. Οὐ γὰρ θαυμαστὸν εἰ τι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποιθῆκα· καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἡ τε τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκῶν, καὶ τὸ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνοι καὶ προέτρεπεν. Ἡ θεῖα πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. » Κατὰ δὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἠδέως παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρέουσιν εἰσδεχθείς Ἀθανάσιος, τὰς κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησίας διεῖπεν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσεβίου, οἳά τι βέλει τῇ καθόδῳ ἐκένου πληγέντες, διαβάλλειν αὐτὸς καὶ στασιάζειν ἐπιχείρουν, καὶ πράγματα παρῆγον ἐτέρων διαβολῶν. Ὅσον γὰρ τάχος ἐς βασιλέα φοιτῶντες, ὡς στασιώδη διέβαλον, καὶ ὡς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν συγγέοντα. Δίχτα γὰρ γνώμης ἐπισκόπων ἑαυτῷ τὴν ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπέτρεψεν εἰσοδοῦν. Ἐπὶ τόσον δὲ τὸν βασιλέα ἠρέθισαν, ὡς αὐτὸν αὐτὸς ἀπελάσαι τοῦ θρόνου, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα ἐρούμεν. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Εὐσεβίος ὃς τὴν Παμφίλου ἐπωνυρίαν κεκλήρωτο, τὴν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλλι-

στίνης ἐπίσκοπην, καὶ τὸν βίον ἀπολιπόν, Ἀκάκιον ἔσχε διδόνον δὲ θπ' ἐκείνου δὴ τοὺς ἱεροὺς νόμους μαθὼν, οὐ μόνον δὲ καὶ τὸν ζῆλον ἐκείνου ἀρχῶν, φράζειν τὰ εἰς κάλλος καὶ ἀστείως μάλα ἐγένετο. Καὶ πολλὰ μὲν συγγράμματα σπουδῆς ἀξία καταλέλοιπεν· εὖ δὲ καὶ τὸν τοῦ διδασκάλου βίον συνέγραψεν. Ἐν δὲ πολλῶν δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Καίσαρ, τῷ ἀδελφῷ Κώνστα εἰς διαφορὰν καταστάς, ἄτε δὴ τοῖς ἐκείνου μέρεσιν ἐπιῶν, κἀντεῦθεν πολέμου δεινοῦ συρράγέντος αὐτοῖς, ὑπὸ τῶν ἐκείνου ἡγεμόνων περὶ Ἀκυλίαν κτίννεται Κωνσταντῖνος· καὶ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ, ὅση μὲν πρὸς ἐσπέραν Κώνσταντι, ἡ δὲ πρὸς Ἐὼ πᾶσα τῷ Κωνσταντῖν ἔπὸ χεῖρα ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὁς Ἀλεξάνδρου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντος, Παῦλος καὶ Μακεδόνιος παρὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ Ἀρειανῶν τὸν θρόνον ἐλάμβανον· καὶ ὡς μετὰ Παῦλον ὑπερόριον γενόμενον, ὁ Νικομηθεὺς Εὐσέβιος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον καθίστατο.

Ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει ἑτέρα ταραχὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλάμβανεν. Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ ταύτης ἐπισκόπου, δὲ ταῖς εὐχαῖς κατηγωνίστα Ἀρειον, μετὰ ἕτη μὲν τρία καὶ εἰκοσι τῆς ἐπισκοπῆς, ὁκτώ δὲ πρὸς τοῖς ἑννεήκοντα τῆς ζωῆς· ἡ βίου μεταλλάξαντος, Παῦλος τὴν ἀρχιερωσύνην ἐλάμβανεν· ὡς μὲν Ἀρειανοὶ διαβάλλουσιν, αὐτῷ τὴν προεδρίαν ἰδιωσάμενος, γνώμης ἀνευ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηθείας, καὶ Θεοδώρου τοῦ τῆς Πηρίνου προέδρου, ἡ νῦν Ἠράκλεια λέγεται, ὅς ἐκ πολλοῦ ἡ τοῦ Βυζαντίου χειροτονία διέφερον, ἐγγετόνων μάλιστα οὖσιν· ὡς δὲ τάληθες ἔχει Ἀλεξάνδρου κρίσει τε καὶ ἐπιλογῇ παρὰ τῶν τηλικάδε ἐνημούντων ἐπισκόπων τὴν χειροτονίαν εἰλήφει. Ἐπεὶ γὰρ ἐν βαθεῖ γῆρα Ἀλέξανδρος ἐμελλε τελευτᾶν, τῶν περὶ αὐτὸν ἐρωτῶντων ποίω ἂν ἐπιτερεπτεόν εἶναι τὸν θρόνον, δεῖν ἐλεῖσθαι τὸν ἕτερον εἰηγεῖτο. Καὶ εἰ μὲν τὸν βίον ἀγαθόν τε καὶ δοκιμὸν τὰ θεῖα, καὶ διδασκαλικὸν Παῦλον ἔχετε, ἔλεγε, τὸν πρεσβύτερον, δὲ νέος μὲν τὴν ἡλικίαν ἦν, γρηράειν δὲ προῦβάλλετο φρόνημα· εἰ δὲ πραγματικὸν τινα καὶ μὴ φαύλως πρὸς τοὺς ἐν θανάμει τῶν ἀρχῶν καὶ τὰς ὁμιλίαις ἔχοντα, καὶ τῷ τῆς εὐλαθείας προσήματι, ἐν πολλῷ τῷ μέτρῳ ἀμείνων ἐστὶ Μακεδόνιος. Καὶ ἄμφω δὲ, μαρτυρίαν πρὸς Ἀλεξάνδρου σχεῖν οἱ Μακεδόνιοι ἐπαινέται φασί· καὶ δεῖν μὲν περὶ λόγους γενέσθαι τὸν Παῦλον, κρειτόνως δὲ βίου Μακεδόνιον. Τρυφήν δὲ τὸν Παῦλον, καὶ ἀεταφορίαν τοῦ ζῆν διαβάλλουσιν ἔοικεν οὖν, ὡς οὐκ ἀγενῆς περὶ λόγους ἦν· ἐπ' ἐκκλησίας δὲ διδάσκειν μάλα δεξιῶς ἔχων ὁ Παῦλος, τοῖς ἐξωρρόποις τῶν πραγμάτων καὶ περὶ συνουσίας ἀνθρώπων, τὸ ἔλαττον ἀποφέρεσθαι, ὡς δεικνύουσιν αἱ συμβάσεις περιπέσεις· αὐτῷ· οὐδεμίαν γὰρ διέλυσεν, ὡς οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεῖνολογῶσι. Καὶ ἐρ δὲ τῷ πλήθει σφόδρα φιλούμενος, κακῶς ἔσχε παρὰ τῶν ἀντικαθησσομένων τοῖς ἐν Νικαίᾳ ὄξασι. Καὶ δὴ πρώτην

A Cæsareæ Palæstinæ, et vita ipsa relicta, Acacium habuit successorem. Qui cum magistro illo sacras leges didicisset, ardoremque et æmulationem illius referret, faciundia venusta et faceta celebris admodum fuit. Et cum libros multos non pœnitendos reliquit, tum præceptoris sui vitam pulchre descripsit. Nec multo post Constantinus Cæsar fratri Constanti adversus (nam in ditionem illius impetum fecerat, unde grave bellum inter eos motum) a ducibus illius non longe ab Aquileia cæsus est (2). Sic Romanum imperium quod in Occidentem vergit, Constanti: Orientale autem totum Constantio cessit.

677 CAPUT IV.

B Ut Alexandro Constantinopolitano episcopo defuncto, Paulus et Macedonius priorum et Arianorum electione locum ejus obtinuerint: et ut Paulo in exsilium acto, Eusebius Nicomediensis in ejus locum sit successus.

Constantinopoli vero tumultus alius ecclesiam invasit. Alexandro enim ejus episcopo, qui precationibus Arium expugnauerat, episcopatus quidem sui vicesimo tertio, ætatis autem nonagesimo octavo anno, vita defuncto, Paulus in locum ejus est subrogatus: ut quidem Ariani calumniantur, sibi ipsi dignitate ea præter Eusebii Nicomediæ et Theodori Perinthi, quæ nunc Heraclea dicitur, episcoporum sententiam (ad quos dudum, utpote vicinis maxime, Byzantii episcopi ordinatio pertinuerit) vindicata: ut autem veritas ipsa fert, Alexandri judicio et designatione, episcoporumque qui tum ibi aderant, suffragio accepta. Siquidem in extrema senectute Alexander jam moriturus, familiaribus ejus cum rogantibus, cuiam sedes ea committenda esset: e duobus alterum eligendum suavit. Ac siquidem episcopus creandus est rebus divinis probatus, et ad docendum idoneus, Paulum habetis, inquit, presbyterum, qui ætate quidem juvenis est, animum vero senilem obtinet. Sin deligendus, qui rebus agendis aptus sit, et ad consuetudinem magnorum virorum, qui cum potestate rempublicam gerunt, accommodatus: ea re, et præterea specioso reverentiæ habitu multis modis præstantior fuerit Macedonius. Et ambos, Macedonii laudatores testimonium ab Alexandro tulisse dixerunt: Paulum quidem ut doctrina et eloquentia clarum, Macedonium autem veluti vita meliorem. Idem Paulum ob delicias et vitam liberiores reprehendere. Videtur sane Paulus eruditione singulari fuisse, et ad docendum in ecclesia valde commodus. Tractandis autem profanis negotiis, et in hominum convictu, posteriores partes tulit, sicuti pericula, quæ ei acciderent, ostendunt: quorum ille nullum, sicuti harum rerum periti faciunt, discussit. Et quamvis multitudini vehementer charus esset, male tamen ab eis est accep-

(1) Sic Agrippius dicitur, *Tripert. lib. iii, cap. 5.*

(2) Corpus ejus in fluvium Alsam est projectum.

tus, qui Nicæna decreta oppugnarunt. Ac prima statim accusatione, quasi non secundum leges viveret, sede dejectus, et exsilio damnatus est. In quo etiam, inimicis ejus id procurantibus, strangulatus, mortem oppetiit. Sed hæc postea accidere. **678** Tum vero de episcopi electione ingens motus est exortus. Superstite namque Alexandro, non multa Ariani usi sunt libertate, superioresque eis fore qui ὁμοούσιον consubstantialia profiteri docueret: quod scilicet Arium foelissima mortis, per divinam prorsus vindictam, absumptum vidissent. Ut vero Alexander mortuus est, plebs in duas partes scissa, ad apertas progressa est inimicitias, et contentio dubia multitudinem occupavit. Nicæna enim fidei sectatores Paulum episcopum designabant: Ariani autem Macedonio sacram administrationem committere contendebant. In ea sane ecclesia quæ Pacis nomen obtinet, quæque Dei Sapientiae templo vicina est, cum prerogativa defuncti episcopi sententia, Paulus episcopus est renuntiatus. Quam electionem imperator graviter tulit: peregre enim tum advenerat, et concilio veterum Pauli inimicorum coacto, illum quidem ut sacro munere indignum dejecit, thronumque Eusebio Nicomediensi concessit: cum quidem id canon ecclesiasticus interdiceret, episcopos ex una urbe in aliam transire vetans. Nihil autem mirandum est, qui sic contra Unigeniti divinitatem rabie furentes ferantur, si absque timore omni leges quoque ejus transgrediantur. Sed hoc ille non tum primum ausus est. Antea namque cum Beryti episcopatum gereret, Nicomediam quoque inde transitulit. His actis, Constantius Antiochiam venit.

CAPUT V.

Ut Eusebius coacta Antiochiæ synodo, aliam fidei promulgavit expositionem. Et ut episcopatum abrogavit magno Athanasio. Item de Eusebio Eusebio.

Eusebius autem, ampliore eo modo auctus potestate, non moderate se gessit: sed omnem, ut in proverbio est, movit funem, ut quod semel statuisset, efficeret. Et commodum ecclesia Antiochena decimo tum post jacta ejus fundamenta anno absoluta erat: quam, Constantino filio administro usus magnifice ex ipsis fundamentis magnitudine simul et pulchritudine nulli secundam Constantinum extruxit. Itaque prætextu et occasione encæniorum, et dedicationis templi ejus, per opportuni Eusebio visum est, concilium cogere ad professionem τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis aperte abolendam, et decreta Nicæna immutanda. **679** Et convenere undequaque Antiochiam episcopi nonaginta septem numero: ubi tum post Euphronium, Ecclesiæ Placitus præfuit: Hierosolymis autem, post Macarium, Maximus: qui consulto ad synodum eam venire renuit, secum ipse considerans (1), ne quid rursus præter animi sententiam

(1) Ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη ἀρπαγείς, καὶ τῇ **cap. 8.**)

γραφὴν ὑποστάς, ὡς μὴ κατὰ νόμους βίους, τοῦ θρόνου ἐβρίφη, καὶ ἀδίωφ κατεδικάσθη φυγῇ ἐν ἧ καὶ τὸν δι' ἀγγόνης ὑπέστη θάνατον, τοῦτο τῶν ἀπεχθῶς ἐχόντων συσκευασμένων αὐτῷ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον ἐγεγόνει· τότε δὲ διὰ τὴν χειροτονίαν, πολλοὺς κλύδων τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνεβρίπιζέτο· περιόντος γὰρ Ἀλεξάνδρου, οὐκ ἐν πολλῇ παρρησίᾳ ἦσαν οἱ περὶ Ἄρειον. Περιεγένοντο δὲ οἱ τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύοντες· καὶ ταῦτ' ἰδόντες οὕτως αἰσχίστην μὲν διαβραγέτα τὸν Ἄρειον κατὰ θεομηλίαν πάντως. Ὡς δ' ἐτελεύτα, διχῆ τὸ πλῆθος διατρεθὲν εἰς φανεράν καθίσταντο ἐχθραν· καὶ ἀμφήριστο· ἕρις τὰ πλῆθη ἐλάμβανεν. Οἱ γοῦν τὰ ἐν Νικαίᾳ στέργοντες Παῦλον προχειρίζοντο· οἱ δὲ περὶ Ἄρειον Μακεδονίω ἐσπεύδον τὰς ἐπράς ἐγχειρίζειν ἡνίας. Καὶ δὴ ἀνὰ τὴν ἐπιώνυμον τῆς εἰρήνης ἐκκλησίαν γενόμενοι, ἡ ἐχόμενα τοῦ τεμένους τῆς θεοῦ σοφίας ἐστίν, ἐνοθα δὴ μάλιστα ἡ τοῦ ἀποικομένου ἐπισκόπου ἐσπουδάζετο ὁδῶν, Παῦλος ἐπίσκοπος ἀνηγγρεύτο. Χαλεπῶς δ' ὁ κρατῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ ταύτῃ διατεθείς, ἀπίδημος γὰρ ὢν παρεγένετο, καὶ συνέδριον καθίσας τῶν πάλοι Παύλῳ ἀπεχθανομένων, τὸν μὲν ὡς ἀνάξιον διέθεν τῆς ἱερατείας ἀπέσωτο· τῷ δὲ Νικομηδείᾳ Εὐσεβίῳ ἐγχειρίζει τὸν θρόνον· καὶ ταῦτα τοῦ κανόνος ἀπαγορευόντος μὴ μεταβαίνειν ἐπισκόπους εἰς ἑτέρας πόλεις. Καινὸν δὲ οὐδὲν οἱ οὕτω κατὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς λελυτηκότας θεότητος, εἰ καὶ τοὺς ἐκείνου νόμους παρέβαινον ἀδεῶς. Οὐ μὲν τοῦτο πρῶτον ἐτόλμα· ἀλλὰ καὶ πρότερον τῇ Βηρυτιῶν ἱερατεύσας, εἰς τὴν Νικομηδείαν μετεπέδησε. Ταῦτα πράξας Κωνσταντίος, εἰς Ἀντιόχειαν παρεγένετο.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'.

Ὁς Εὐσεβίος ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐνέσχετο ἐργασάμενος, ἐτέλεον ἐλθεῖν πίστευος ὑπηγρέουσα· καθέλιε δὲ καὶ τὸν ποιεῖν Ἰθαγάσιον. Ἐτε δὲ, καὶ περὶ Εὐσεβίου τοῦ Ἐμμενηροῦ.

Οὕτω δὲ ὁ Εὐσεβίος μετρίονα προσειληφώς δύναμιν, οὐ κ-θεκτῶς εἶχε· πάντα δὲ κάλων ἐκίνει, τὸ τοῦ λόγου, ὃ καθάπαξ προῦθετο πράξει. Καὶ δὴτ' ἐξεργασθείσης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας, δεκάτῳ ἔτει μετὰ τὴν τῶν Θεμελίων καταβολὴν, ἦν ὑπουργῶ τῷ Κωνσταντῷ χρησάμενος, μεγαλοπρεπῶς ἐξ αὐτῶν κρηπίδων Κωνσταντῖνος ἀνέγειρε, μεγέθει καὶ κάλλει οὐδεμίᾳ· λειπομένην· τῇ προσφάσει οὖν τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς, ἐγκαιρον ἔδοξε τοῖς περὶ Εὐσεβίου συνέδριον ἀρθοῦσαι, ἐπὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου προφανῶς καθαιρέσει, καὶ μεταποιήσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων. Καὶ δὴ συνῆλθον ἀπανταχόθεν ἐπίσκοποι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ζ' καὶ ι' τελοῦντες τὸν ἀριθμὸν. Ἠγείτο δὲ τῆνικαῦτα μετὰ Εὐφρόνιον τῆς Ἀντιοχείας Πλάκῆτος· τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μακάριον Μάξιμος· ὃς ἐπίτηδες παραγενέσθαι τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἀπέπειτο, ἐν νῷ ὑέμενος, μὴ καὶ αὐτοῖς παρὰ γνώμην πράξει, ὡσπερ καὶ πρότερον μὴ ἐκὼν τῇ Ἀθανασίου καθαιρέσει καθυπογράψας. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Πά- καθαιρέσει Ἀθανασίου υπογράψας. (Socrat. lib. 11,

μης ἐπίσκοπος, Ἰούλιος οὗτος ἦν, διαδεξάμενος ἅ
 Σιλβίστρον, τῇ συνόδῳ ἐπεχωρίασεν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ,
 οὔτε μὴν διὰ τινος τὸν ἐκείνου τόπον ἐπέχοντος· καὶ
 ταῦτα κανόνος θεσπίζοντος ἐκκλησιαστικοῦ, μὴ δεῖν
 εἶναι γνώμης ἀνευ τοῦ Ῥωμαίων ἡγουμένου τὰς ἐκ-
 κλησίας συνοδικῶς κανονίζεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν ἄλ-
 λων Ἰταλῶν ἢ τῶν ἐπέκεινα Ῥωμαίων οὐδεὶς ἐκείσε
 συνῆλθε. Πέμπτον τοῦτο ἦν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινίου
 τελευτῆς ἔτος, καὶ ἡ σύνοδος τοῦ βασιλέως παρόντος
 συνεκροτεῖτο. Ἡτιῶντο δὲ οἱ περὶ Εὐσέβιον Ἀθανά-
 σιον, ὡς θεσμούς ἐκκλησιαστικούς παραλοῦσι. Πρὶν
 γὰρ ἐπιτραπεῖη συνοδικῶς, τὸν θρόνον ἀνέλαβε·
 πολλοὶ δὲ καὶ θάνατον προξενῆσαι, στάσιν· ἐν τῇ
 εἰσόδῳ γενομένης αὐτοῦ· ὧν οἱ μὲν ἀνηρέθησαν, οἱ
 δ' ἐζημιώνονται, δικαστικῆ ἐξέτασει παραδοθέντες.
 Πόλλῃ δὲ καὶ ἄλλῃ κατ' Ἀθανασίου ἐξυφανθείσης
 διαβολῆς, πρῶτον μὲν Εὐσέβιον, ὃς ἐπεκλήθη Ἐμε-
 σηνός, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου ψηφίζονται, περὶ οὗ ὕστε-
 ρον ἐρούμεν· δέισαντος δ' ἐκείνου τὴν εἰς Ἀλεξάν-
 δρειαν ἀφίξιν, Γρηγόριον ἐψηφίσαντο. Εἶτα εἰς τὴν
 τοῦ δόγματος ζήτησιν ἐλθόντες, οὐδὲν εἶχον μέμψα-
 σθαι τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων· χῶραν γε μὴν δε-
 δῶκασι πυκνὰς συνόδους ποιεῖν, καὶ ἄλλους ὄρους
 πίστεως ἀγορεύειν· ὡς τῇ κατὰ μικρὸν ὑπεξαλλαγῇ
 ἡρέμα εἰς τὸν Ἀρειανικὸν βυθὸν ἐμπασεῖν. Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν ὅπως ἐγένετο, σαφέστερον ἢ ἱστορίᾳ δη-
 λῶσαι· ἀ δ' ἐγράψαν τοῖς κατὰ πόλιν ἐπισκόποις
 ἦσαν ταῦτα· « Ἡμεῖς οὐτὰ ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγό-
 ναμεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι· ὄντες ἀκολουθήσομεν
 πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλλῃ τινα πίστιν παρὰ τὴν ἐξ
 ἀρχῆς ἐκτεθείσαν ἐδεξάμεθα. Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖ; ἐξε-
 στασάι καὶ δοκιμασάι τῆς πίστεως αὐτοῦ γενομένοι,
 μᾶλλον αὐτὸν προστάμεθα, ἢ περ ἠκολουθήσομεν.
 Καὶ γνώσεσθε ἀπὸ τῶν λεγομένων· μεμαυθῆκαμεν
 γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἓνα Θεὸν τὸν τῶν ὅλων πιστεύειν,
 τὸν πάντων νοσητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργὸν τε
 καὶ προνοητὴν· καὶ εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονο-
 γενῆ, πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ὑπάρχοντα, καὶ συν-
 όντα τῷ γεγεννηκότῳ αὐτοῦ Πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ
 πάντα ἐγένετο τὰ ὄρατά καὶ ἀόρατα· τὸν ἐπ' ἐσχάτων
 τῶν ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς κατελθόντα,
 καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἀνεληφέντα,
 καὶ πάσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βουλήν ἀνεκπεπλη-
 ρωκότα· παποθέναι τε καὶ ἐγγεῖραι· καὶ εἰς οὐ-
 ρανοὺς ἀνεληλυθέναι· καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κα-
 θέζεσθαι· καὶ ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς·
 καὶ διαμένοντα βασιλεῖα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.
 Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Εἰ δὲ δεῖ προσ-
 θεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως
 καὶ ζωῆς αἰωνίου. » Ταῦτα πρῶτον γράψαντες τοῖς
 ἐπισκόποις ἀπέστειλαν, παρασιωπήσαντες, πότερον
 συναϊδῶς ἔστιν ἢ ἴμοσούσιος τῷ Πατρὶ, ἢ τὸνναντίον·
 τῇ δ' Ἀντιόχου ἐπιμείναντες ὡσπερ τῆς προτέρας κα-
 τεγνωκότας, ἐκθέσεως, ἕτεραν πίστιν ὑπαγορεύουσι
 κατὰ πάντα τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳσαν· οὐκ οἶδα εἰ
 μὴ ἔνοιᾶ τις ἀφανῶς ἐγκρατεῖται τοῖς ῥητοῖς. Περὶ δὲ
 τὸ τέλος, καὶ ταῦτά φασί· « Ταῦτην οὖν ἔχοντες τὴν
 πίστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πάναν
 αἰρετικὴν ἀναθεματίζομεν καθοδοξίαν· καὶ εἰ τις

faceret : sicuti antea, cum invitus etiam Athanasii
 exauctorationi subscripsit. Sed neque Romanus
 episcopus Julius, Sylvestri successor, vel per
 seipsum, vel per quempiam qui locum ejus obti-
 neret, synodo ei interfuit : cum quidem ecclesias-
 tico canone sancitum sit, non oportere ecclesias
 citra Romani episcopi sententiam in synodis quid-
 quam statuere. Ex Italia quoque ipsa et provinciis
 ulterioribus nemo Romanus eo venit. Quintus tum
 a Constantini obitu annus erat, et synodus impe-
 ratore præsente agebatur. Eusebiani Athanasium
 accusarunt, quod sanctiones ecclesiasticas trans-
 gressus esset, prius scilicet thronum eum rece-
 pisse, quam ei a synodali episcoporum conventu
 id permissum esset, asseverantes. Et quod multis
 præterea mortis causa exstitisset, seditione in
 ingressu ejus coorta : in quo nonnulli cæsi, nonnulli
 judicium quæstioni traditi, pecunia multati essent.
 Multis insuper aliis calumniis in Athanasium textis,
 primum Eusebium, qui Emesenus cognominatus
 est, Alexandriae antisitem designarunt, de quo
 postea dicemus. Eo vero Alexandriae adire me-
 tuente, Gregorium suffragiis suis delegerat. Deinde
 quæstione de doctrina mota, nihil illi quidem,
 quod in Nicænis actis reprehenderent, habere :
 opportunitatem tamen crebras synodos cogendi,
 aliasque fidei formulas promulgandi præbuere, ut
 alia atque alia subinde mutatione pedetentim in
 gurgitem Arianorum homines delaberentur. Hæc
 quemadmodum processerint, apertius historia ipsa
 indicabit. Quæ autem ad urbium episcopos passim
 scripsere, hæc fuere : « Nos neque Arii sectatores
 fuimus (quomodo enim episcopi presbyterum
 consecrarem?), neque aliam quampiam fidem,
 præterquam quæ ab initio promulgata est, recepim-
 us. Sed excussa explorataque ejus fide, illum
 potius recepimus, quam secuti sumus. Id quod
 ex verbis nostris cognoscetis. Didicimus namque
 ab initio, credere in unum rerum universarum
 Deum, omnium intelligibilium simul et sensibilium
 conditorem et provisorem. 630 Et in unum Filium
 Dei unigenitum, qui ante omnia sæcula
 exstat, et simul exsistit cum eo qui eum genuit
 Patre : per quem omnia facta sunt, visibilia juxta
 et invisibilia. Qui extremis diebus juxta benepla-
 citum Patris descendit, et carnem ex Virgine
 sancta recepit, et omnem paternam ejus volunta-
 tem simul explevit. Qui et passus est, et resusci-
 tatus : et reversus in cælos, sedet in dextra Patris.
 Qui venturus est ad judicandum vivos et mortuos,
 et mansurus rex et Deus in sæcula. Credimus
 etiam in Spiritum sanctum. Si vero addere oportet,
 credimus quoque de carnis resurrectione, et vita
 æterna. » Hæc primum scripta ad episcopos mise-
 runt, silentio, utrum coæternus sit, aut consub-
 stantialis Patri Filius, an contra, prætereuntes.
 Porro Antiochiæ morati, perinde atque priorem
 formulam damnassent, professionem aliam sibi
 edidit, in omnibus Nicænae consonam : rescio

tamen an non occulta verbis ejus sententia quaerendam insit. Ad finem porro haec adjecere : Hanc igitur obtinentes fidei persuasionem, coram Deo et Christo ipso, omnem haereticam pravamque anathemate jugulamur opinionem. Et si quis contra sanam rectamque Scripturarum fidem docet, dicens aut tempus aut saeculum esse, vel fuisse, antequam Filius Dei fuerit, anathema sit. Et si quis dicit Filium creaturam, perinde atque unam aliquam creaturarum : aut gemmen, perinde atque unum aliquod geniminum, et non sicuti divinae Scripturae de praedictis omnibus prodidere sentit : aut si quis aliud docet vel annuntiat, praeterquam quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnia quae ex sacris Litteris a prophetis et apostolis tradita sunt, vere atque aperte et credimus et sequimur. » In hac formula cum immutabilem et inalterabilem Filii divinitatem, imaginemque non differentem a divina substantia et consilio et potestate et gloria, atque primogenitum omnis creaturae clare dixerint : nescio quomodo etiam consubstantiali ipsam Patri dicere detrectaverint. Vulgarunt sane quidam, fidem talem sic se invenisse scriptam, et a Luciano conceptam, qui Nicomediae martyrio decertavit, viro divino, et in sacris litteris supra caeteros apprime erudito : amplitudine, ut equidem puto, martyris, celebritatem potius scripto suo vendicantes, quam vera dicentes. **681** Interfuit autem concilio huic Eusebius, qui ex Nicomediensi ad Constantinopolitanam sedem est translatus; Acacius Eusebii Pamphili throni juxta et eruditionis successor; Patrophilus Scythopolitanus; Theodorus Heracleotes seu Perinthius, vir praeclearus, qui Evangeliorum expositiones edidit; Eudoxius Germaniciensis, qui post Macedonium Constantinopolitanam Ecclesiam gubernavit; Gregorius, quem Ecclesiae Alexandrinae episcopum designaverant, qui omnes eadem sentiebant : sed et Dianius Caesareae Cappadocum, et Georgius Laodiceae Syrorum episcopi, aliique plures insignium thronorum metropolitana dignitate praediti antisites : praeter Julium Romae et Maximum Aeliae episcopus, qui ob eas quas paulo ante recensuimus causas non alfuere. Ad illos etiam Eusebius Eme-senus accessit. De eo, qui fuerit, nunc dicam. Hic Edessae Osroenorum claris parentibus genitus, saceras primum litteras, postea etiam Graecas disciplinas, ab ejus loci magistris didicit. Deinde cum Eusebio Pamphili familiarius agens, atque etiam cum Patrophilo Scythopolita, accuratius in sacris est eruditus litteris. Antiochiam venit, cum ibi Eustathius (1) propter crimen ei intentatum a Cyro de gradu dejectus est : atque cum successore ejus Euphronio eisdem in aedibus egit. Sacerdotialem autem dignitatem deprecatus, scholas Alexandrinas frequentavit. Ibi que quantum opus erat exercita-

(1) Apud Socratem est lib. II, cap 9, Συνέβη Εὐστάθιον ὑπὸ κύρου κατηγορηθέντα τοῦ Βεβροίεως καθαιρεθῆναι ὡς Σαβελλιζόντα. *Event ut Eusta-*

παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν Γραφῶν ὄρθην πίστιν διδάσκει λέγων, ἡ καιρὸν ἢ αἰῶνα εἶναι ἢ γεγονέναι πρὸ τοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἰ τις λέγει τὸν Υἱὸν κτίσμα ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, ἢ γέννημα ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι Γραφαὶ παραδεδώκασιν τῶν προσηρημένων ἕκαστα· ἢ εἰ τις, ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν· ἀνάθεμα ἔστω. Ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν παραδεδομένοις ὑπὸ τε τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφανῶς καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἐκθέσει, ἀτρεπτὸν τε καὶ ἀναλλοίωτον τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ ἀποφηνάμενοι, εἰκόνα τε ἀπαράλλικτον τῆς θεϊκῆς οὐσίας καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης, καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως, οὐκ οἶδ' ὅπως καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν εἶπεν τῷ Πατρὶ παρητήσαντο. Ἐκῆρυττόν γε μὴν τὴν τοιαύτην πίστιν, οὕτως εὐρεῖν γεγραμμένην ὑπὸ Λουκιανῶν γραφεῖσαν, ὃς κατὰ τὴν Νικομηδείαν ἐμαρτύρησεν, ἀνδρὶ θεῷ, καὶ τὰς ἱερὰς Γραφὰς εἶπερ τις ἀκριβοῦσα μὲν· οἶμαι τῷ τοῦ μάρτυρος ἀξιώματι σεμνύνοντες τὰ οἰκεία, ἤπερ ἀληθῆ λέγοντες. Μετείχε δὲ τῆς συνόδου ταύτης Εὐσέβιος, ὃ ἐκ Νικομηδείας εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινίου θρόνον μετατεθείς· καὶ Ἀκάκιος ὃ τοῦ Παμφίλου Εὐσέβιου καὶ τοῦ θρόνου καὶ τῆς παιδείας διάδοχος· Πατρόφιλος δὲ ὃ Σκυθοπόλεως· καὶ ὃ τῆς κατὰ Περινθον Ἡρακλείας Θεόδωρος· ἐλλόγιμος δὲ ὃ ἀνὴρ, ὡς καὶ τὴν τῶν Εὐαγγελίων ἐρμηνείαν ὑπαγορεύσας· καὶ ὃ Γερμανικίας Εὐδόξιος, ὃς μετὰ Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντινίου τὸν θρόνον διεῖπε· καὶ Γρηγόριος, ὃς ἐψηφίσθη τῇ Ἀλεξανδρείᾳ· οἱ τὰ ἴσα πάντες ἐφρόνου. Ἀλλὰ γὰρ καὶ Διάνιος ὃ τῆς Καπαδοκῶν Καισαρείας ἐπίσκοπος, καὶ Γεώργιος ὃ Λαοδικείας τῆς Συρίας· πολλοὶ τε καὶ ἄλλοι, διασημῶν θρόνων ἐπίσκοποι καὶ μητροπολιτικὰς ἀξίας ἠμφισμένοι· πλὴν Ἰουλίου τοῦ Ῥώμης, καὶ τοῦ τῆς Αἰλίας Μαξίμου, δι' αἰ· μικρῶ πρόσθεν αἰτίας εἰρήκαμεν. Ἐπὶ δὲ πᾶσι τοῦτοις καὶ Εὐσέβιος ὃ Ἐμεσσηνός. Τίς δὲ οὗτος, ἤδη ἔρω. Οὗτος ἐξ Ἐδέσσης τῆς Ὀσρονηῶν γεννηθεὶς, εὐπατριδῆς ἦν· τὰ δὲ ἱερὰ γράμματα παιδεύθει, ἔπειτα καὶ τὰ Ἑλλήνων ἐξεδιδάχθη τοῖς ἐκεῖσε διδασκάλοις φοιτήσας. Ἐς ὕστερον δ' Εὐσέβιου τοῦ Παμφίλου συγγεγονῶς, καὶ Πατρόφιλου τῷ Σκυθοπόλεως ἐπισκόπου, τὰ τῆς θεῖας ἡκρίβου Γραφῆς. Τῇ δ' Ἀντιόχου προσβαλῶν, ἠνίκα κατηγορίας Εὐστάθιοις ὑποστάς ὑπὸ Κύρου καθύησται, Εὐφρονίῳ τῷ μετ' ἐκείνον ὁμωρόφιός ἦν. Παρατιόμενος δὲ ἱεραθεῖαι, τοῖς κατ' Ἀλεξανδρείαν διδασκαλείοις ἐφοίτα. Ἀσκηθεὶς δὲ κάκειθεν ὕσον ἐχρῆν, ἐπαντήκεν αὐθις εἰς Ἀντιόχειαν· καὶ συνδιέτριβε Πλακῆτιον ἐπισκοπήσαντι μετ' Εὐφρόνιον. Ἐπεὶ δὲ σύνοδον ἐκεῖσε Εὐσέβιος ὃ τῆς Κωνσταντινίου συνίστα, εἰς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνον τοῦτον ἐψηφίσε. Καὶ γὰρ ὤφειτο λέγειν δεινὸν ὄντα, καὶ τὸν βίον καλῶς καὶ ἀρετῶς διεξάγοντα, θάπτον Αἰγυπτίου μεταβῆθαι· τῆς περὶ Ἀθανάσιον σχέσεως. Ὡς δὲ τὴν τοιαύ-

thias a Cyro Berrhaeo accusatus tanquam Sabellizans, in ordinem damnatus redigeretur.

την ἀπεώσατο λειτουργίαν, οἰόμενος, ὅπερ καὶ ἀληθὲς ἦν, εὐπρεπὲς εὐρήσειν μῖσος παρὰ τῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, μὴ τινα ἕτερον ἀντὶ Ἀθανασίου ἀνεχομένων ὄραν, εἰς Ἐμεσαν μεταχώρει. Γρηγόριος δὲ, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου προεδιβάζετο. Διαβληθεὶς δ' ἐν Ἐμέσῃ, ὡς εἴη τὸ τῆς ἀστρονομίας, ὃ ἀποτελεσματικὸν καλεῖται, μετιῶν μέρος, φυγὰς εἰς Ἀσοδικεῖαν πρὸς Γεώργιον τὸν ἐκεῖσε ἐπίσκοπον ἦκει, ἐταίρον ἐκ παλαιοῦ ὄντα. Ὁ δ' εἰς Ἀντιόχειαν αὐτῷ συνελθὼν πρὸς Πλάκητον καὶ Νάρκισσον, εἰς τὴν Ἐμεσηνῶν αὐθις τὴν ἰδίαν ἀποκατέστη ἐπίσκοπῃν. Ἦν δὲ μάλα καὶ βασιλεὶ Κωνσταντίῳ κεχαρισμένος· ἐπήγετο γὰρ αὐτὸν πρὸς Πέρσας μέλλων στρατεύειν· τεράστια γὰρ πολλὰ τὸ θεῖον δι' αὐτοῦ ἐνεργεῖν, ὡς φησι Γεώργιος· ὁ Ἀσοδικεὺς, τὸν βίον αὐτοῦ συναξάμενος. Καίπερ δὲ τοιοῦτος ὢν, τὰς ἀρχαῖς τῶν φθορῶν οὐ διέδρα, εἰλωθὲν τοὺς καλοῖς ἐπιφύεσθαι· μέψιν γὰρ ἔσχεν ὡς ἐπίσης Σαβελλίῳ φρονεῖ. Τότε γε μὴν, ὡς εἴρηται, τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ καθίστατο σύμφηφος. Περὶ μὲν οὖν Εὐσεβίου τοσαῦτα· ἡ δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος τοιαῦτα πράξασα, διελύετο.

duxit (1). Multa namque divinum numen prodigia per ipsum edidisse, Laodicensis refert Georgius qui vitam ejus conscripsit. Et quamvis tantus vir fuerit, non tamen invidorum, qui honestis immerere soliti sunt, laqueos effugit. Objectum enim ei est, quod in eadem esset cum Sabellio sententia. Tum sane quidem, uti dixi, Antiochiæ decretis faciendis cum aliis suffragator interfuit. Hæc de Eusebio. Et synodus Antiochena rebus ita gestis, soluta est.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὡς Ἀθανασίου ἐκβληθέντος, Γρηγόριος μετὰ στρατιωτικῆς φάλαγγος τὴν ἐκκλησίαν κατέσχε· καὶ περὶ Ἰουλλίου τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου· καὶ ὡς ἐχάλεπτης περὶ Ἀθανασίου.

Κακῶς δ' ἐν ἐκεῖνοις τοῖς χρόνοις καὶ τὰ κοινὰ δέχεται πράγματα· Φράγγοι γὰρ ἔθνος δύσμαχον τῶν πρὸς ἐσπέραν κατέτρεχον Γαλατῶν ἐπιμῆλλον ὄντες. Τὰ δὲ πρὸς ἑω ἀρχόμενα ὑπὸ σεισμῶν ἀγρίων ἀνετινάσσοντο. Ἡ δ' Ἀντιόχου μάστιγα καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὅλον ἐσείετο· ὀπηνίκα σὺν πολλῷ πλήθει στρατιωτῶν, πέντε χιλιάδες ἦσαν τὸν ἀριθμὸν ὃν ἐξηγεῖτο Συριανός, καὶ Γρηγόριος ἐκ τῆς Ἀντιόχου τὴν Ἀλεξάνδρου κατέλαβεν. Ἡ δὲ στρατιὰ παρείπετο οἱ, ὡς ἀν ἀσφαλῆς ἡ ἔσδοξ· καὶ ἀστασίαςτος αὐτῷ γένοιτο, ἀρβήτω πόθῳ τοῦ πλήθους ἐντετηχότος εἰς Ἀθανάσιον. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ οἱ ἐξ Ἀρείου ἐκεῖσε ὄντες συνήροντο κατὰ γε τοῦτο τὸ μέρος, καὶ ὅπως Ἀθανάσιος· ἐξελαθεῖ διασκοπούμενοι. Ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ στασιάσαν τὸ πλῆθος, κακῶς ἐκεῖνους διάθοιτο. Ὁ δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὑπειδόμενος, ἠρέμα ψεύγει. Ἐσπέρας γὰρ ἤδη καταλαβούσης, ἐπ' ἐκκλησίας ἦν, προσδοκίμου συνάξεως οὕτης. Τῆς δὲ στρατιᾶς κατὰ φάλαγγα εὐκόσμως διαλαβούσης τὴν ἐκκλησίαν, ἐκεῖνος εὐχὴν τέλεσας, τῆς ψαλμωδίας ἐκέλευεν ἔχεσθαι. Οἱ δὲ στρατιῶται τέως ἡσύχαζον, ὡς οὐκ εὐκαιρον ὄν οἰόμενοι ἐπιθέσθαι, συμφώνου μελωδίας ἐξηγουμένης. Ἐν τούτῳ δ' ἠρέμα λαθὼν Ἀθανάσιος, ἐν τῷ πάντας διὰ μιᾶς ἐξάγειν πύλης, ἐν μέσῳ τῶν ψαλμωδούντων ἀδολογῆς διεσώζετο, καὶ

tus, Antiochiam rediit: et cum Placito, qui in episcopatu Euphronio successit, fuit. Illic, Eusebius Constantinopolitanus cum synodum celebraret, Alexandrinæ sedi hunc destinavit. Quod enim et eloquentia 'polleret, et bene honesteque viveret, brevi is Ægyptios ab amore et desiderio, quo in Athanasium ferebantur, abducturus esse existimabatur. Eam functionem ubi repudiavit, id quod res erat secum reputans, justam nimirum erga se odii causam facile Alexandrinos reperturos, qui alium neminem pro Athanasio cernere sustinerent episcopum, Emesam est niissus: Gregorius autem Alexandriam deductus. Ille calumnia Emesæ expetitus, quasi ejus partis astronomiæ quæ Apotelesmatica dicitur, responsis scilicet dandis occupata, studiosus esset, 682 Laodiceam ad Georgium episcopi isthic muare fungentem, veterem amicam profugit: et cum eodem Antiochiam ad Placitum et Narcissum profectus, inde apud Emesanos in episcopatum suum restitutus est. Fuit autem et Constantio imperatori pergratus, qui eum secum adversus Persas bellum gesturus

C

CAPUT VI.

Ut Athanasio ejecto, Gregorius militari manu stipatus ecclesiam occupavit. De Julio Romano episcopo, quomodo is Athanasii casum ægre tulit.

Ea vero tempestate res etiam publicæ infelicitate administratæ. Franci enim, gens bellicosa, Galliam occidentalem percurrentes, maxime vastarunt. In Oriente autem loca pleraque sævis terræmotibus sunt concussa: Antiochia vero maxime; integro namque anno id pertulit malum. Quo tempore cum magna militum manu (quinque hominum millia erant, quos Syrianus ducebat) Gregorius Antiochia Alexandriam est profectus. Milites propterea eum secuti, ut tuto et absque seditione omni ingredi eam urbem posset. Incredibili enim erga Athanasium desiderio multitudo tenebatur. Non parum tamen Ariani quoque, qui Alexandria erant, quomodo Athanasius exigeretur dispicientes, hæc in parte profuerunt. Metuebant enim illi, ne tumultu in plebe excitato, male ab ea acciperentur. Quod et ipsum Athanasius veritus, sensim fugiebat. Serum jam diei erat, et ipse in ecclesia, quod synaxis et conventus in expectatione esset, rebus sacris intendebat. Et manus jam militaris ecclesiam per manipulos ordine suo occupaverat: cum ille precatione peracta, psalmodiam continuare jubet. 683 Milites quieti tum erant, quod intempestivum impetum in eum facere existimarent, cum concerta uno carmina resonarent.

(1) Socrat. habet, adversus Barbaros. Ex Eutropio videtur esse legendum Partnos.

Atque interea, quod omnes una porta egredierentur, Athanasius in media psalmos canentium turba tectus, incolumis evadit, atque Romam recurrit. Gregorius porro, illo profugiente, thronum recipit. Propter quod factum multitudo male animata, ecclesiam quæ apud ipsos sub Dionysii episcopi nomine erat, igni combussit. Eusebius cum suis, ea re ad voluntatem suam peracta, magnoque studio episcopis in Oriente catholicis rejectis, et aliis qui eadem secum sentirent, insignioribus sedibus, Alexandriae, Antiochiæ ad Orontem, prefectis, et in ipsa ad Hellespontum imperante urbe per seipsum sede occupata, admodum morigeros omnium eorum locorum habuit episcopos. Julius autem Romanus pontifex, et totius Occidentis episcopi, constantes Nicææ synodi suffragatores et laudatores, rebus quæ in Oriente præter spem acciderent, graviter affligebantur. Ipsum quoque Athanasium ad se venientem perbenigne susceperunt: et virum tantum, eademque cum eis sentientem, honore sunt prosecuti, causamque ejus ad judicium cognitionemque suam transferendam duxerunt, et scriptis eam ob rem litteris synodum ad se evocarunt. Quibus litteris Eusebius exacerbat, missis ad Julium legatis, judicium ei rerum in Tyria synodo adversus Athanasium decretarum permisit.

CAPUT VII.

Ut post Eusebium Paulus rursus sedem receperit, Ariani autem Macedonium contra eum siverint: et de cæde Hermogenis ducis: et ut denuo Paulus sit ejectus.

Priusquam autem responsum Roma accepisset, Eusebius diem suum obiit, non diu a synodo Antiochena superstes. Porro bellua ea sublata, Constantinopoli cætus piorum studio et ardore, quo erga Nicæna decreta ferebantur, Paulum in ecclesiam reduxere. Tum quoque Arianorum factio, et Theognidis atque Theodori Perinthii (Heracleotem eum nominant) sectatores, in ea quæ Pauli dicitur ecclesia, conventu acto, Macedonium Constantinopolitanum elegerunt episcopum. In quibus cum alii multi, tum Ursicius et Valens, 684 alter quidem Singidonis superioris Mysiæ, alter autem Mursorum superioris Pannoniæ episcopi fuere: qui postea resipuere, et libello pœnitentiæ Julio Romæ episcopo oblato, ὁμοουσίῳ consubstantiali assensere, et ad communionem admissi sunt. Tum temporis autem acres Ariani opinionis æmulatores, non parvos Ecclesiæ motus excitarunt: quorum unus etiam Macedonius fuit. Civili namque ex ea causa bello exorto, plebs quotidie fere seditionem concitabat: et multitudine utrinque concurrente, plurimi atterebantur atque peribant. Qua re imperator cognita, cum adhuc Antiochiæ moraretur, ira percitus, Hermogeni duci, qui tum in Thraciam missus fuerat, mandavit, ut ex itinere cum equestri manu in urbem imperatricem diverteret, et Paulum Ecclesia ejiceret. Qui ubi affuit, et imperata facturus militarem manum adhibuit, plebs

εἰς Ῥώμην ἀνέτρεχε. Γρηγόριος δ', ἐκπιδὼν ἐκείνου γεγενημένου, τὸν θρόνον ἐλάβηκε. Χαλεπῶς δὲ τὸ πλῆθος τοῖς γενομένοις διατεθὲν, τὴν παρ' αὐτοῖς Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου ἐκκλησίαν πυρὶ παραδίδωκεν. Οὕτω δ' ὅσα ἦν πρὸς Βουλήν Εὐσεβίου κατεργασμένων, σπουδῆ τε τῶν ἀνὰ τὴν ἑω ἐπισκόπων καθηρημένων, αὐτοῖς δ' ὁμοφρόνων τοῖς ἐπιστήμοις τῶν θρόνων ἀντικαταστάτων ἐπὶ τε Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς παρ' Ὀρόντην Ἀντιοχείας, καὶ τῆς ἀνὰ τὸν Ἐιλήσποντον βασιλίδος, εὐ μάλα παιθομένους εἶχον καὶ τοὺς ἀνὰ τόδε σύμπαν ὑπήχον ἐπισκόπους. Ἰούλιος δ' ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἀνὰ τὴν ἑσπέρην ἅπασαν ἱερεῖς, καθάπαξ ἐπαινέται τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου γεγενημένοι, ὑβρισπαθοῦντες ἦσαν τοῖς ἀνὰ τὴν ἑω παρ' ἐλίδα συμβῶσιν. Ἀμέλει τοι καὶ ἤχοντα πρὸς αὐτοὺς Ἀθανάσιον ἀσμένως ἐδέξαντο, καὶ τιμῆς ἡξίου τοιοῦτόν γε ὄντα, καὶ δολόφρονα τοῖς καθεστηκότα· καὶ τὴν κατ' Ἀθανάσιον δίκην ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι διωκόμενον· καὶ γράφοντες πρὸς αὐτοὺς τὴν σύνδον μετεπέλλοντο. Χαλεπαίνων δὲ τοῦτοις Εὐσεβίος, διεπρεσβεῦτο πρὸς Ἰούλιον, αὐτῷ δῆθεν ἐπιτρέπων τὴν κρίσιν τῶν ἐν Τύρῳ δοξάντων κατὰ Ἀθανασίου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ὅς μετὰ Εὐσεβίου πάλιν ὁ Παῦλος τὸν θρόνον ἐλάβηκεν· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ Μακεδόνιον προεβάλοντο, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ στρατηλάτου Ἐρμογένους· καὶ ὡς ἐξηλάθη πάλιν ὁ Παῦλος.

Πρὶν δὲ τὴν ἐκ Ῥώμης ἀπολογίαν μαθεῖν, ὁ Εὐσεβίος φθάει τὸν βίον ἀπολιπών, οὐ πάμπολυ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑστερήσας συνόδου. Τοῦ δὲ τοσοῦτου διαφωρέντος θηρῶς, ὁ τῆς Κωνσταντίνου εὐσεβῆς ὄμιλος ζήλω τῶν κατὰ Νίκαιαν δεδογμένων τὸν Παῦλον αὐτίς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγον. Κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ οἱ τῆς Ἀρειανῶν συμμορίας, οἱ ἀμφὶ Θεόγνιν καὶ Θεόδωρον τὸν Περίνθιον, Ἡρακλεώτην δὲ αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ἐν τῇ κατὰ Παῦλον εἰρημένῃ Ἐκκλησίᾳ συνελθόντες, Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντίνου χειρονοῦσιν ἐπίσκοπον. Ἐν οἷς αἱλοὶ τε πολλοὶ, καὶ Οὐρβίσιος, καὶ Οὐάλης· ὧν ὁ μὲν Σιγγιδόνος τῆς ἄνω Μυσίας, Μυρσῶν δὲ τῆς ἄνω Παννονίας Οὐάλης, ἦσαν ἐπίσκοποι· οἱ δὲ ἐς ὕστερον μεταμὲν χρησάμενοι βιβλίον μετανοίας τῷ Ῥώμης Ἰουλίῳ δόντες, τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο, καὶ κοινωνεῖν ἡξιώθησαν. Τηνικαῦτα δὲ διάπυροι ζήλωται τῆς Ἀρειανικῆς θρησκείας ὄντες, πολέμους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας οὐ μικροῦς ἀνεστήσαντο ὧν εἷς καὶ ὁ κατὰ Μακεδόνιον. Ἐμφυλίου γὰρ ἐντεῦθεν πολέμου γεγενημένου, στάσιν ὁ δῆμος καθ' ἑκάστην ὡς εἰπεῖν εἶχε. Τοῦ δὲ πλῆθους συμπίπτουτος ἐκατέρωθεν, πλείστους τε συντρίβεσθαι συνέβαινε καὶ διόλλυσθαι· ἃ δὲ καὶ βασιλεῖα μαθόντα, ἐτι κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβοντα, περιοργῆ τε γενόμενον, Ἐρμογένει ἐντεῖλαισθαι στρατηλάτῳ, τοῖς θρησκόις μέρεσι τηνικαῦτα δὲ στείλαι ἐνῶ, ὁδοῦ πάροργον τὴν βασιλεῖα καταλαβεῖν σὺν ἰππικῇ θυ-

νίμει, καὶ τὸν Παῦλον ἀπελάσαι τῆς ἐκκλησίας. Ἄς δὲ παριὼν τὸ κελουσθὲν ἐπεχείρει, καὶ βίαν προσῆγεν, οὐ συνεχώρει τὸ πλῆθος. Ἐπει δὲ καὶ ἀμύνειν ἐτοιμῶς εἶχον, Ἐρμογένης ἔτι ἐπέκειτο τῇ στρατιωτικῇ χειρὶ γρώμενος. Τὸ δὲ πλῆθος κατὰ βραχὺ στασιάζον ἐξήπτετο, καὶ πρὸς ἀλογοτέρας ἐκινεῖτο ὄρμας. Ἐπειτα πανδημεὶ προσόντες, τὴν Ἐρμογένους ἐμπιπρῶσιν οἰκίαν, καὶ αὐτὸν κτείνουσι. Εἶτα σχοινίον ἐξάψαντες τῶν ποδῶν, εἶλκον διὰ τῆς λεωφόρου τῆς πόλεως. Ταῦτα μαθὼν ὁ Κωνσταντίος, ἰππεὺς ἐλάσας, τὴν βασιλῖδα κατέλαθε. Κακῶς δὲ ὄρῃεν τὸ πλῆθος διανοούμενος, παρήχε δεδιχημένους ὄρων ὑπαντώντας αὐτῷ. Περιελθὲ γὰρ μὴ ἀμφὶ τὸ ἡμισυ τοῦ σίτου, ὃν Κωνσταντῖνος κατ' ἔτος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον φόρων τοῖς ἰδίους ἐδώρειτο πολλοῖς. Ἴσως ἀμεινον λογιζάμενος περιελθὲν τὰς στάσεις αὐτοῖς, ὑπὸ τροφῆς, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ βραδύτης φύεσθαι εἰσθύιας. Ὅκτω γὰρ μυριάδες μέδιμονα καθ' ἡμέραν ἐγορηγοῦντο σίτου τῷ πλήθει πρὸς Κωνσταντῖνον. Ὡν τὸ ἡμισυ τηλικαῦτα περιεῖλε Κωνσταντῖνος. Τὴν ἔργῃν δὲ πᾶσαν ἔτρεπεν ἐπὶ Παῦλον· καὶ οὐ τοῦ θρόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ἤλαυνε. Χιλιπαίων δὲ καὶ Μακεδονίω, ὡς στάσεων καὶ θορύθων αἰτίω, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Ἐρμογένους ἀναίρεσως, καὶ ὅτι τῆς ἐκείνου ἀνευ ἐπιτροπῆς τὴν ἱερωσύνην ἀνέλαθεν, οὕτε συγκροτήσας τὴν ἐκείνου ψῆφον, οὕτε μὴ ἀποχειροτονήσας αὐτὸν, ἔλασας δ' οὕτως ἔχειν ἐν ἧ συνῆγεν ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν Ἀντιόχου ἀπέστρεψεν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Ἀρειανὸς ὡς νωθῆ περὶ τὴν θρησκείαν Γρηγόριον, καὶ ὡς τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἀγλευκῆ καθυστάτωτα, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὰ συμβάντα τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐπιτόκου Διονυσίου, μεθυστῶσι μὲν ἐκείνον, Γεώργιον δὲ τινα, Καππαδόκην τὸ γένος, μάζην καὶ πιτύροισι κατατριμμένον, ὡς καὶ τρυγίων κρεῶν ὕεον ταμίαν γενέσθαι, οἷα δὲ περὶ τὴν θρησκείαν δραστήριον, ἀντικαθιστῶσι τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνῳ.

ΚΕΦΑΛ. II.

Ὅς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος γράμμασιν Ἰουλοῦ ὀχυρωθέντες, τοὺς ἰδίους θρόνους ἀπέλαθον.

Ἀθανάσιος δὲ τοῖς ἐν Ῥώμῃ διῆγε, Κωνσταντῶς τοῦ νεωτέρου τῶν Κωνσταντίνου παίδων τῆς ἐσπέρας πάσης κατάρχοντος. Ἐν ταυτῷ δὲ Παῦλος ὁ τῆς Κωνσταντίνου ἀφίκο, καὶ Μάρκελλος ὁ Ἀγκυρανῆς, δι' αἰτίας ἄσπερ εἰρήκαμεν, καὶ Ἀσκληπᾶς, ὁ τῆς Γαζαίων ἐπίσκοπος· ὅς δὲ καὶ οὗτος γενναίως ἀντιπερόμενος τοῖς Ἀρειανῶσι, γραφὴν πρὸς τῶν δι' ἐναντίας ὑποστάς ὡς εἴη θυσιαστήριον ἀνατρέψας, ἀφῆρηται τὴν ἐπισκοπὴν. Κωνσταντῶς δὲ ταύτην ἐλάβηκεν. Ἐπίσης δὲ καὶ Λούκιος ὁ τῆς Ἀδριανου ἐγκληθεὶς, καὶ τῆς ἀξίας γυμνωθεὶς, καὶ αὐτὸς ἦεν εἰς Ῥώμην. Ἐπεὶ δὲ τὰ κατ' αὐτοῦς ἀνέγωω ὁ Ῥώμης Ἰούλιος, ὁμονοῦντας ὁμοῦ περὶ τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα εὐρών, κοινωνίας ἡξίωσε.

(1) Acta sunt hæc Constantio III. et Constante II. cons., quo tempore Constans Francorum gentem

videns Hermogenes, amplius etiam militari robore instituit. Ibi multitudo ad seditionem et tumultum paulatim concitata, præter rationem ad impetum prosiluit: et deinde una simul omnes ruentes, Hermogenis domum incendere, ipsumque occidere: fure quoque ad pedes ejus alligato, per urbis vias traxere. Hæc ubi ad Constantium sunt relata (1), equo vehens Constantinopolim venit. Et cum graviter in multitudinem animadvertere statuisset, noxam eis, quod lacrymantes ei obviam ierant, remisit. Dimidiam tamen circiter frumenti partem ademit, quod Constantinus quotannis ex Alexandria et Ægypti tributis, civibus suis largitus fuerat; melius videlicet Constantius esse rebatur, sic seditionum, quam aliter, accidere causas, quæ ex luxu plurimum et secundarum rerum licentia emergere solent. Octoginta enim millia medimnorum frumenti quotidie a Constantino plebi datæ fuerant, cujus dimidiam partem tum Constantius diminuit: ira omni in Paulum conversa, quem non solum throno, sed urbe etiam ejecit. Macedonio quoque succensens, ut seditionum, tumultuum, atque adeo cædis Hermogenis auctori, et quod injussu suo episcopatum recepisset, electione ejus neque comprobata neque abrogata, in eaque qua conventus agebat ecclesia, cum sic manere passus, Antiochiam revertit. **685** Interera Ariani Gregorium perinde atque in religionem segnem, et Alexandrinis minus gratum, et propter ecclesiæ, quæ Alexandriae Dionysii episcopi fuerat, in introitu ejus conflagrationem, episcopatu movent: et Georgium quemdam Cappadocem genere, qui circa panem viliores et furfur atatem egeret, succidique adeo suillæ promus condus fuerat, quod in religione tuenda industrius esset, pro eo in Alexandrina sede collocarunt.

CAPUT VIII.

Ut Athanasius et Paulus, litteris Julii freti, sedes suas receperint.

Athanasius autem Romæ agebat, Constante Constantini minimo natu filio toti Occidenti imperante. Venit eo Constantinopolitanus quoque Paulus, et Marcellus Ancyranus, propter eam quam diximus causam, Aselepas etiam Gazæorum episcopus, qui et ipse quod fortiter Arianus resisteret, accusationem judiciumque, quasi sacrificii aram evertisset, sustinuit: et ob id episcopatum deponere coactus fuit, quem episcopatum Quintianus est consecutus. Lucius præterea Adrianopolitanus eodem crimine delatus, et dignitate itidem spoliatus, Romam confugit. Horum causa Julius antistes Romanus cognita, quod consentientes sibi de Nicænis decretis invenit, communiene eos est dignatus. Pro ampli-

fello victam facere sibi conjunxit. (Socrat. lib. II, cap. 15.)

tudine autem sedis suæ, ex veteri privilegio et prærogativa (1), persuasum habens, omnium ubique episcoporum curam et iudicium ad se pertinere, datis cuique liberrime scriptis litteris, suis eis ecclesias reddidit, eosque in Orientem remisit: eos qui temere illos exauctorassent, perstringens, ut qui non recta sequerentur consilia, motusque et turbas ecclesiis crearent, neque semel Nicææ factis fidei decretis starent. Ad hæc præcepit, ut quidam ex eis ad diem constitutum Romæ præsto essent, qui recte sententiam in condemnatos latam esse probarent. Sin minus, minas addidit: nisi a rebus novandis desisterent, se ab eis sacras exacturum pœnas. Athanasius, et qui cum eo erant, missis ad Orientales episcopos litteris, ecclesias suas receperunt. **686** Illi contumeliam esse rati Julii objurgationem, Antiochiæ congregati, de sententia omnium epistolam ad eum misere, luculenter quidem illam scriptam, ironiis autem aculeatisque verbis refertam, forensamque et judicialem in modum compositam, et quæ styli vi et gravitate minarum expers non esset. Scripserunt enim, Romanæ quidem urbi ab omnibus observantiam exhiberi et honorem: quippe quæ antiquitus apostolorum domicilium et schola, veræque pietatis, ut aliquis dicat, metropolis et primaria urbs fuerit: quamvis ex Oriente præcones ejus eo venerint, se tamen non ideo secundas ferre debere, quod Ecclesiæ magnitudine superiores non essent, cum virtute et rebus aliis priores se esse existimarent. Illud etiam criminis loco objecere, communicare eum cum Athanasio animum induxisse: idque indigne tulere, veluti contumelia synodi eorum sententiae irrogata esset. Et factum ipsum, ut quod contra sanctiones Ecclesiæ processisset, iniquum esse, sunt calumniati. Atque ægre id eis esse, recæque se eum reprehendere, cum dixissent: postremo, siquidem cum sententiam ipsorum quam illos condemnassent, tum electionem eorum quos pro illis ecclesiis præfecissent, comprobaret, pacatos etiam se fore, et cum ipso communicaturos. Sin adversari eis pergeret, et ipsos conjunctos adversus cum ituros esse, intulere: cum neque majores eorum contra Cornelium Romæ episcopum conati aliquid fuerint, cum ille Novatum presbyterum Ecclesia submovisset. De rebus vero Nicænis nihil rescribere, superfluum id esse arbitrati, sua facta commode excusare possent. In eam sententiam Orientales episcopi ad Julium litteras dedere.

687 CAPUT IX.

Ut imperator Paulus per Philippum præfectum in exsiliū agi curaverit, Macedonium autem in throno collocarit: et ut Athanasius fuga sibi consuluerit.

Constantio vero imperatori Antiochiæ agentibus scribentes, illos ut seditiosos homines a se expulsos esse, sunt calumniati. Ille ubi Paulum recuperasse locum suum audivit, admodum ferocii: et ad

(1) Soer. lib. II, cap. 15; Sozom. lib. III, cap. 8.

Τῷ δὲ τοῦ θρόνου ἀξιώματι ἐκ τῶν ἀνέκαθεν προνομίων εἰδῶς προσήκουσαν ἑαυτῷ τὴν τῶν ἀπανταχοῦ ἱερῶν κηδεμονίαν τε καὶ ἀνάγκαις, παρῆρσις μεστοῖς γράμμασι καθοπλίσας αὐτοῦς, ἐκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἀπένευμε, καὶ εἰς τὴν ἕω ἐξέπεμπε, καθαπτόμενος τῶν προπετῶς καθελόντων αὐτοῦς, ἅτε δὴ μὴ βεθουλευμένων τὰ δέοντα, δι' ἔχλου τε γινομένων ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ μὴ ἐμμενόντων τῇ καθάπαξ ἐν Νικαίᾳ κυρωθεῖσθαι πίστει. Πρὸς δὴ τοῦτοις ἐκέλευε, καὶ τινὰς εἰς ῥῆτὴν ἡμέραν παρῆναι, διελέγοντας, ὡς δικαία ἢ ἐπὶ τοῖς καταψηφισθεῖσιν ἠνέχθη δίκη. Εἰ δ' οὖν, ἠπειλεῖ, εἰ μὴ παύσειντο νεώτερα πράττοντες, τὴν ἱερὰν εἰσπραχθήσεσθαι καταδίκην. Οἱ μὲν οὖν ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον τοὺς οικίους τόπους ἀπέλαβον, διαπεμφόμενοι τὰς ἐπιστολάς τοῖς ἐφόροις τῶν ἐπισκόπων· ὄθρην δὲ ἐκείνοι λογισάμενοι τὴν τοῦ Ἰουλίου ἐπίπληξιν, ἀθρόοι ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι, μαῖ γνώμη αὐτῷ ἐπιστέλλουσιν ἐπιστολὴν τινα, φαίδρῳς μὲν συγκαμμένην, μιστὴν δὲ εἰρωνείας πολλῆς, καὶ δικαυικῶς διεσκευασμένην. Δεινότητι δὲ χρώματος οὐδὲ ἀμοιρος ἦν ἀπειλῆς. Τὴν μὲν γὰρ Ῥωμαίων πύλιν πᾶσι φέρειν φιλοτιμίαν ἔλεγεν, ἅτ' ἐκ παλαιοῦ ἀποστόλων φροντιστήριον, καὶ εὐσεβείας ὡς ἂν τις εἴποι γεγεννημένην μητρόπολιν, εἰ καὶ ἐξ ἐφάς τοὺς καταγγέλλοντας ἐπιδημήσαι συνέθη· οὐ μὴν τὰ δεύτερα παρὰ τοῦτο ἔχειν ἠξίου· ὅτι μὴ τῷ τῆς Ἐκκλησίας μεγέθει πλεονεκτοῦσιν, ἀρετῇ καὶ τοῖς ἄλλοις νικῶντες, ὡς φρονῶ. Προέφερον δὲ κάκεινῳ εἰς ἔγκλημα, τὸ κοινωνεῖν ἐλέσθαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον· καὶ ἐχάλεπαινον ὡς ὕβρισμένης τῆς αὐτῶν συνοδικῆς ἀποφάσεως· καὶ τὸ γενόμενον, οἷα μὴ κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν προσᾶν, ὡς ἄδικον διέβαλον. Δεινὰ δὲ παθεῖν, καὶ δικαίως μέμψασθαι διεθόντες, τέλος ὡς εἰ μὲν στέργου τῶν καταδικασθέντων τὴν ψῆφον, ἐπέφερον· καὶ τῶν ἀντ' αὐτῶν εἰσαχθέντων ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ στάσιν, εἰρηνεῖν καὶ αὐτοῖς καὶ κοινωνοῦς εἶναι. Ἀντιπράττειν δ' ἐθέλοντι, καὶ αὐτοῖς ὁμοσε κατ' ἐκείνου χωρεῖν· ἐπεὶ τοῖ γε οὐδὲ τοὺς πρὸ ἐκείνων ἀνὰ τὴν ἕω ἱεραῖς· Κορνηλίῳ τῷ Ῥώμης ἀντιπεῖν ἰσχυρίζοντο, ὅσηνίκα τὸν πρεσβύτερον Ναυάτον τῆς Ἐκκλησίας ἐξήλαυσε. Περὶ μὲν τοῖ τῶν ἐν Νικαίᾳ οὐδὲν ἔγραψαν, περιττὸν εἰπόντες γράφειν, καίπερ πλείστα ἔχοντες, ἃ τὰ τότε γεγεννημένα παραιτεῖσθαι ἀναγκαίως ἐπειθε. Τοιαῦτα μὲν οἱ τῆς ἕω ἐπίσκοποι τῷ Ἰουλίῳ ἔγραψαν.

etiamsi plurima quæ scriberent haberent: quibus

ΚΕΦΑΛ. Θ'

Ὁς ὁ βασιλεὺς Παῦλον ἐξερισθῆναι διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπαρχοῦ ἐποίησε· Μακεδόنيον δὲ ἐνεθρόνισε· φυγῇ δὲ ἐχρήσατο Ἀθανάσιος.

Κωνσταντίῳ δὲ τῷ βασιλεῖ κατ' Ἀντιοχείαν τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ γράφοντες διέβαλον ὡς στυγερῶς τοὺς πρὸς ἐκείνων ἐχθροὺς. Πυθόμενος δὲ καὶ Παῦλον αὐτῆς εἰληφέναι τὸν θρόνον, ἐθη-

ριοῦτο· καὶ δὴ γράφει τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ Φιλίππῳ, δευτέραν μετὰ βασιλείᾳ τηλικαῦτα τὴν ἰσχὺν περιθελημένῳ, Παῦλον μὲν ἐξέλασαι τῆς πόλεως, Μακεδονίῳ δὲ παραδοῦναι τὴν Ἐκκλησίαν. Φίλιππος δ' ἐκ τῶν πρὶν εἰς Ἐρμολογίην πρὶν χθέντων ὠφρων γενόμενος, τὰς τοῦ πλῆθους δέϊτας ὀρυάξ, τέχνη τὴν πρᾶξιν μετέργεταί. Πρὶν γὰρ ἐν φανερῷ καταστῆναι, ὡς περὶ κοινῶν τινων βουλευσόμενος, ἐχάλει τὸν Παῦλον ἀνὰ τὸν Ζεύξιππον· δημόσιον δὲ τοῦτο λουτρὸν, περιφανές τε καὶ μέγιστον, ὃ Νομῆρων ἔσχε κλῆσιν εἰσέπειτα. Τὸν δὲ, μετὰ τιμῆς τῆς προσηκούσης ἤκουετα, τὰ βασιλείῳ· γράμματα ἐπεδείκνυ· καὶ διὰ τῶν βασιλείων τῷ εἰρημένῳ γειτονούτων λουτρῶν κατάγων εἰς θάλασσαν, ἐπεδίβαζε πλοῖον, καὶ εἰς Θεσσαλονικίην κατήγειν· ἦν δὴ καὶ πειρίδα ἔχειν, καὶ τοὺς προγόνους ἐκεῖθεν ὀρμάσθαι ἐλέγχετο. Καὶ τὴν μὲν ἔω παντάπασι φεύγειν κατεψήφιστο· Ἰλλυριῶν δὲ καὶ τῆς πρόσω γῆς ἐπιβαίνων ἐν ἐλευθερίῳ πάσῃ παρέσχεον. Ἐκείθεν δ' ὁ ἔπαρχος ἐξῆτων σύναμα τῷ δουσεβεί Μακεδονίῳ, δρομαίως εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσήλαυον. Τὸ δὲ πλῆθος σύμμικτον ἐξ ἀπάντων διακούσαν, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐφοίτα, σπεύδων ἕκαστος προκαταλαβεῖν, ἀφαιτοῖ τινες καὶ ἀριθμοῦ κρείττους συβρέοντες. Καὶ χεῖρ δὲ στρατιωτικὴ ξιφῆρης, δέος ἐμποιοῦσα τῷ πλῆθει παρέσπετο. Ἐπεὶ δὲ ἀγχίστα τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, πάροδος δὲ οὐκ ἦν, τοῦ πολλοῦ ὄχλου ἀπανταχοῦ περιθέοντος, ὠθισμῶς τῶν στρατιωταί· ἐτολμῆτο σὺν βίᾳ. Μὴ οἶου δὲ δυνάτος συνιζάνειν τοῦ πλῆθους τῷ εἰς πλεῖστον στενοχωρεῖσθαι, νομίσαντες οἱ στρατιῶται τὸ πλῆθος ἀνθίστασθαι, καὶ μὴ βυλεσθαι ἐκονεὶ δίδναι τὴν διόδον, γυμνοὶ· ἐχρῶντο τοῖς ξίφεσι, καὶ ὡς ἀντεπιόντας ἑμύνοντο· καὶ πολλοὺς τοῦτους ὡς εἰκὸς διεχρήσαντο. Οὐκ ὀλίγους μέντοι καὶ ὑπ' ἀλλήλων συμπατουμένους λόγος διαφθάρηται· ὡς εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων ὑπὲρ τριχιλίους ἑκατὼν καὶ πεντήκοντα. Μακεδόνιος δὲ ὡς οὐδένος καιροῦ γεγονότος, ὡσπερ τις δ' ἀθῶος καὶ καθαρὸς τὰ ἐπιβατήρια, ὡς ἐκ μαγγάνου τινός, ἢ θεῆς, τὸ λεγόμενον ἀπὸ μηχανῆς, ἐξάρχησθε ἀναφανεί, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου μᾶλλον ἢ κατὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθιμα ἐνθρονίζεταί· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διὰ τοσούτων φόνων, ὃ τε Μακεδόνιος καὶ Ἀρειανὸς τὴν ἐκκλησίαν κατέσχεον. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὴν ἀδικίαν ἐξορίαν ὑφίσταται. Ἀθανάσιος δὲ τὰς ἀπειλὰς Κωνσταντίου δέϊσας, φυγῆ χρησόμενος ἀφανῆς ἦν. Ἠπαίλει γὰρ αὐτῷ κόψειν τὴν κεφαλὴν, τῶν ἐπιβούλων ὡς στασιώδη αἰτιωμένων· καὶ ὡς τῆ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ Ρώμης εἰσόδῳ, πρὸ συμπατηθῆν ἐταθνήκει πλῆθος. Μάλιστα δ' ἀνηρέθησε τοῦτον συκοφαντία ἦν οἱ ἐξ Ἀρείου ἐγράψαντο· ὡς εἶη τὸ τῶν πτωχῶν σιτηρέσιον, ὃ Κωνσταντίνος ὁ πατὴρ τοῦ κρατούντος τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πτωχοῖς εἰς διατροφὴν ἐθέσπισε δίδοσθαι, πτωχῶν, καὶ ἐξαργυριζόμενος Ἀθανάσιος. Εἰδέναι μέντοι χρεῖων, ὡς καθ' ὃν κειρὸν τὴν ἱερωσύνην κατέσχεον ὁ Μακεδόνιος, Κωνσταντίνος τὴν μεγάλην

A Philippum urbis præfectum, secundam ab imperiali potestate dignitatem tum obtinentem, scripsit, ut Paulo urbe ejecto, Macedonio Ecclesiam traderet. Philippus ex Hermogenis casu cautior factus, quod multitudinis furorem metueret, arte quadam rem est aggressus. Priusquam enim ea vulgaretur, perinde quasi de publicis quibusdam rebus consilium habiturus, Paulum ad se in Zeuxippum (quod publicum et celebre amplissimumque est balneum, postea Numerorum cognominatum) vocavit, eique decenti cum honore advenienti, imperatoris litteras exhibuit. Ac hominem per palatium imperiale, balneo quod diximus vicinum, ad mare deductum, navigioque impositum, Thessalonicam misit: quam etiam patriam habere, et a majoribus suis inde oriundus esse dicebatur. Eidemque Oriente toto interdicens, in Illyrico et ulterioribus terris vendi liberam permisit potestatem. Præfectus ex eo loco, una cum impio Macedonio, incitato cursu in ecclesiam ire contendit: et multitudo ex omni hominum ordine mista, ea re audita, pro se quisque locum antecapere festinans, ad eam ecclesiam cucurrit. Innumeri prorsus, qui eo confluebant, erant. Et militaris manus armata ad terrorem plebis consequebatur. Atque ea ubi proxime ad ecclesiam venit, nec ei accessus propter undique concurrentem turbam pateret, milites vi homines rejicere per audaciam cœperunt. Cum vero illi propter multitudinem oppido in angustum redactam, cedere et considere non possent, resistere eos, milites, neque sponte transitum dare velle opinati, strictis usi gladiis, veluti reluctantes cecidere, multosque (ut fieri solet) neci dedere. Non pauci etiam inter se conculcati atque attriti interiisse dicuntur, ita ut occisorum turba trium millium centum et quinquaginta numerum superaverit. 688 Porro Macedonius, perinde atque novi nihil factum esset, tanquam innocens et purus, in epibateriorum (1) introitusque arcanioribus sacris, quasi ex aliqua præstigiæ scena aliquis, aut deus (quod dicitur) ex machina, de improvviso hierarcha apparens, a præfecto magis, quam ex Ecclesiæ consuetudine, ab episcoporum ordine in thronum est deductus. Ad hunc modum, et per has cædes Macedonius et Ariani Ecclesiam occupavere. Ita etiam Paulus solum iniqui exsiliî gratia vertere est coactus. Athanasius autem Constantii minas veritus, fuga sibi consulens disparuit. Nam ille capite in eum se animadversurum denuntiaverat, quod obrectatores ejus et insidiatores eum ut seditiosum detulerant, reditu ejus ex urbe Romana in ecclesiam, multitudinem ingentem conculcatam interiisse allegantes. Maxime vero Constantium in eum incitaverat calumnia ab Ariani ei intentata, veluti annonam pauperum, quam imperatoris pater Constantinus Alexandriæ, in egenorum alimenta distribuendam sanxerat, Athanasius vendidisset,

(1) Investituram nunc vocant.

atque in pecuniam redegisset. Observandum illud, A eo tempore quo Macedonius episcopatum recepit, Constantium magnam ecclesiam absolvisse, quæ Σοφία, Sapientia, nominata est: proxime ad cognominem Paci ecclesiam (1), quam Constantinus Constantii pater, cum prius exigua fuisset, ad eam etiam quæ nunc vernitur amplitudinem perduxit: ita ut duorum istorum templorum oræ contigua, unusque ambitus et muri esse videantur.

CAPUT X.

Quomodo Julius Romanus pontifex episcopis Orientalibus scripserit, ut mitterentur, qui pro Athanasio et Paulo rationem redderent; et quæ scripserit Constantio fratri Occidentis imperator Constans: et quomodo, qui ex Oriente in Italiam venerant, aliam fidei vulgaverint expositionem.

Julius Romanæ urbis episcopus litteris, quas Eusebius ante obitum suum contra Athanasium B scripserat, aliisque quas ii qui Antiochiæ conveniant dedere, atque aliis rursus quorundam Aegyptiorum episcoporum, ementita esse adversus Athanasium omnia declarantibus, eisque sic inter se pugnantis, acceptis, Antiochenis illis rescribens, epistolæ eorum arrogantem et præfractam sententiam coarguit: et quod latenter aggressi essent, contra decreta Nicæna, fidem novare et adulterare. Præterea, quod præter ecclesiasticam consuetudinem, se quoque in synodum vocare intermisissent. Exstare enim ecclesiasticum canonem 689 auctoritatem omnem eis abrogans, (quæ præter Romani antistitis sententiam peracta essent (2)). Rursum, quod in rebus quas in Tyro urbe et Mareote decrevisset, non legitime processissent, inquisitione videlicet una tantum præsentate parte facta. Arsenii autem manum liquido apparentem, apertam sycophantiam esse, eis objecit. Et secundum ea omnia, æquum esse ut Athanasio et Paulo subveniretur, intulit. Brevi namque post, Paulus quoque Corinthum ire assimilans, in Italiam venit, et casum suum miserandum in modum deploravit. Verumenimvero ubi Julius scriptis suis apud Orientales episcopos nihil effecit, Occidentis imperatorem Constantem, de rebus Athanasii et Pauli certiores fecit. Qui ei etiam adito, Arianae factionis subdolas fraudes exposuere: patris mentione illata, ut ille œcumenicam et universalem synodum coegerit, constitutioneque decreta illius stabilierit, referentes, et cum ad paternam emulationem consecrandam cohortantes. Constans rebus eis cognitis, casum eorum virorum calamitatem suam prorsus esse putavit: et ad fratrem scribens, eum admonuit, ut paternæ religionis incorruptam integramque servaret normam. Ille enim, inquit, vera pictate imperio stabilito, tum tyrannos Romanos omnino sustulit, tum barbaros hostes circumcirca devicit. Significavit eidem etiam, ut tres ex Oriente in Occidentem mitterentur episcopi,

ἐκκλησίαν οἰκοδομῶν ἦν, ἣ Σοφία προσηγορεύθη, ἀγχιστα τοῦ τῆς Εἰρήνης ἐπωνύμου ναοῦ· ἦν δὲ τοῦ βασιλέως πατὴρ Κωνσταντίνος, βραχέϊαν οὖσαν τὸ πρότερον, ἐπὶ τὸ νῦν ὀρούμενον μέγεθος· ἠδύνησεν ὡς συμβαίνειν τὰ κράσπεδα τῶν δύο τούτων νεῶν προσεγγίζεϊν, καὶ εἰς ἓνα δοκεῖν εἶναι περιθόλον.

ΚΕΦΑΛ. I.

Ὡς δὲ Ῥώμης Ἰούλιος τοῖς ἐφόροις τῶν ἐπισκόπων ἔγραψε, περὶ ἧν τινας λόγον ὑπὲρ Ἀθανασίου καὶ Παύλου δώσοντες· καὶ ἑσα ἔγραψε Κωνσταντίῳ τῷ ἀδελφῷ ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς Κόνστας· καὶ ὅτι οἱ ἐλλόγιες ἑτέραν ἐκδοσιν πίστεως ὑπήγγρευσαν.

Ἰούλιος δὲ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος, τὰ κατ' Ἀθανασίου δεξάμενος γράμματα, ἃ προλαβὼν Εὐσέβιος ἔγραψεν, ἐτι δὲ καὶ ἃ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἀπέστειλαν, ἕτερα δ' αὐτοῖς παρὰ τινων Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, ψευδῆ τὰ κατὰ Ἀθανασίου εἶναι πάντα διδάσκοντα· καὶ ἐναντίων ὄντων καταπεμπομένων γραμμάτων, Ἰούλιος ἀντιγράφων μὲν πρὸς τοὺς ἐξ Ἀντιοχείας ἐπιστελλαντας, διήλεγχε τὸ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῶν ἐπαχθές τε καὶ αὐθαδές· καὶ ὡς λαθραίως παρὰ τὴν Νικαίαν δεδωγμένα νεωτερίζειν ἐπιχειροῦσι καὶ παραχαράττειν τὴν πίστιν· ἐτι δὲ καὶ ὡς παρὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος πράττουσι, μὴ καὶ αὐτὸν εἰς τὴν σύνοδον κεκληκότες. Εἶναι γὰρ ἐκκλησιαστικὸν [κανόνα] ἄκυρα διοριζόμενον εἶναι, ἕσα δὲ πραχθεῖν παρὰ γνώμην τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου. Τὰ C δ' ἐν Τύρῳ καὶ τῷ Μαρεῶτι πεπραγμένα μὴ ἐν δικῇ γεγενῆσθαι, μονομεροῦς τυχόντα τῆς ἐξετάσεως. Τὴν δὲ Ἀρσενίου χειρὰ συκοφαντίαν προφανῆ ἐλεγχθῆναι. Ἐφ' ἅπασιν δὲ συνῆγε δίκαιον εἶναι Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ τὰ μάλιστα βοηθεῖν. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ καὶ Παῦλος εἰς Κέρνυθον ἀπῆραι σκηψάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἐγένετο, καὶ τὰ συμβάνατα οἱ οἰκτρῶς ἀπωδύρατο. Ὡς δὲ μηδὲν ἦνυε γράφων Ἰούλιος τοῖς ἐφόροις τῶν ἐπισκόπων, τῷ τῶν ἐσπερίων βασιλεῖ Κόνσταντι δῆλα ἐποίησε τὰ κατὰ Παῦλον δηλονότι καὶ Ἀθανάσιον· ὅτι καὶ συστάντες ἐκείνῳ, τὰς τῆς Ἀρειανικῆς φάλαγγος δραματουργίας κατέλεγον· τοῦ πατρὸς τε ἐμμένητο, καὶ ἦν ἐκεῖνος οἰκουμένην συνήθροισε σύνοδον, ἐν μέσῳ παρήγον· καὶ ὡς νόμῳ τὰ ἐκείνων ἐκράτυνε· καὶ τὸν πατρῶν ζῆλον ἀναλαβεῖν ἤπειγον. Ὁ δὲ γνώους ὡς οἰκεία τὰ κατὰ τοὺς ἀνδράς· ἀντικρῶς ἔπαρχε, καὶ τὰ δεικνύων γράφων παρήνει τῆς πατρῶς ὀρθοσκείας ἀκήρατον φυλάττειν τὸν ὄρον. Ἐκεῖνος γὰρ εὐσεβεῖα, ψῆσι, τὴν ἀρχὴν κρατύνας, τοὺς τε Ῥωμαίων τυράννους τῇ ἀφανείᾳ παρέδωκε, καὶ τῶν κύκλῳ βαρβάρων περιεγένετο. Ἐδῆλον δὲ καὶ τρεῖς ἐπισκόπους· ἐξ ἑω πεμφθῆναι λόγον δώσοντας περὶ τῆς καθαιρέσεως Ἀθανασίου καὶ Παύλου. Καὶ ἐκλέγονται Ν ρισσος ὁ Εἰρηνοπόλεως τῆς Κιλικίας ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος ὁ Περίνθιος, καὶ ὁ τὴν Ἀρέθουσαν τῆς Συ- γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας. (Socrat. lib. II, cap. 47.)

(1) Sapientiae Dei templum, quod Constantinus non perfecit. (Supr. lib. VII, cap. 49.)

(2) Auctoritas Romani episcopi: μὴ δεῖν παρὰ

ρίας ἐπισκοπῶν Μάρκο· οἱ καὶ εἰς Ἱταλίαν ἀφίγ-
 μένοι, ἐπειθὸν βασιλείᾳ διακάλαν εἶναι τῶν ἐπ' αὐτοῖς
 πεπραγμένων τὴν ψῆφον· καὶ τοῖς περὶ Ἀθανάσιον
 εἰς λόγους ἐλθεῖν οὐ προσήκοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὅπως
 πιστεύουσιν ἐξητάζοντο, ἑτέραν παρὰ τὴν ἐν Ἀντιο-
 χίᾳ συνθέμενοι, ἐπιδιδούσι τῷ Κώνσταντι, οὕτω
 κατὰ ῥῆμα διεξιοῦσαν· « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν,
 Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν
 πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς
 ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν
 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν
 αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
 φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐ-
 ρανοῖς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ τε ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα·
 Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν, καὶ
 φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς,
 ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρ-
 θενοῦ· τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα· καὶ τα-
 φέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ·
 καὶ ἀνελθούτα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθισθέντα
 ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ
 τῶν αἰώνων κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀπο-
 δῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία
 οὐκ ἐπιπαύσεται οὐσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους
 αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πα-
 τρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
 μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστι τὸν
 Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγελάμενος τοῖς ἀποστόλοις,
 μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἀνοδὸν ἀπέστειλε δι-
 δάξαι καὶ ὑπομῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσο-
 υνται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυ-
 χαί. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ
 ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ Θεοῦ, καὶ, ὅτι ἦν
 ποτὲ χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν, ἄλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ
 Ἐκκλησία. » Ταύτην δὲ δοῶσιν τὴν ἐκθεσιν, συνι-
 δὼν ὁ Κώνστας ὡς ἀδικῶς ἐπὶ τοῖς θεοῖς ἐκείνοις
 ἀνδράσι συνέστησαν· οὐ γὰρ ἐγκλημάτων χάριν,
 οὐδὲ βίου φουλόγητι τὴν ἐκείνων ἀπεστράφησαν
 κοινωνίαν, ὡς ἐδήλου τὰ ὑπομνήματα, ἀλλ' ὅλον ἡ
 περὶ τὸ δόγμα διαφωνία ἦν· μηδὲν ἀνύσαντας περὶ
 ὧν ἐηλύθεισαν, ὅπως ἀνεπέμπε. Καὶ χάσμα τοῖς
 ἑσπέραις καὶ ἑσπερίοις ἦν ἡ μέσον διαφορὰ· ἐν τῷ
 χρόνῳ καὶ κατὰ Σίρμιον, Ἰλλυρικῆ δὲ αὕτη πόλις,
 ἡ κατὰ Φωτεινὸν αἵρεσις ἐπεγένετο· ὅς τῆς μικρᾶς
 Γαλατίας ὦν, καὶ τῷ προεπιρημένῳ Μαρκέλλῳ τῆς
 πατριῶς ἐπισκοπῆς μαθητευθεὶς, τῶν ἐκεῖσε ἤγειτο
 ἐκκλησιῶν, φιλῶν ἀνθρώπων δογματίζων τὸν Χριστόν.
 Περὶ ὧν κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

Merum esse hominem Dominum docens. De quo suo tempore dicemus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὡς τῆς ἐσπέρας καὶ ἑω διαστρίψεω περὶ τὸ διγ-
 μα τῆς πίστεως ἐπὶ τρισὶν ἔτεσιν, οἱ ἀπὸ
 τῆς ἑω ἐπίσκοποι τὴν λεγομένην μακρόστιχον
 ἐκθεσιν ποιησάμενοι, τοῖς ἐσπερίοις ἀπέστει-
 λαν.

Ἐξ ἐκεῖνου δὲ τριῶν ἔτων διαγεγονότων, οἱ τῆς
 ἑω ἐπίσκοποι ἑτέραν γραφὴν συνθέμενοι, τοῖς ἀπὸ
 τῆς ἐσπέρας ἐπισημον ἱεροῦσιν, ἦν μακρόστιχον

A qui rationem de Athanasii et Pauli exauctoratione
 exponerent. Ad id delecti sunt Narcissus Irenopolis
 Ciliciæ, Theodorus Perinthi, et Marcus Are-
 thusæ Syriæ episcopi. Qui in Italiam cum venis-
 sent, imperatori Constanti justam esse, quæ contra
 illos lata fuerat, sententiam persuadere voluerunt.
 In Athanasii vero colloquium venire non sustinue-
 runt. Porro ubi de fidei eorum ratione quæsitum
 est, aliam ejus, quam quæ Antiochiæ composita
 erat Constanti formulam obtulere, hisce verbis
 expressam : « Credimus in unum Deum, Patrem
 omnipotentem, creatorem et factorem universor-
 um : ex quo omnis paternitas in cælo et in terra
 nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum
 nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex
 Patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine,
 690 per quem facta sunt omnia in cælis et in
 terra, visibilia simul et invisibilia : Verbum exis-
 stentem, et sapientiam, et virtutem, et vitam, et
 lumen verum. Qui in extremo dierum præpter nos
 homo factus, et natus est ex Virgine sancta. Qui
 crucifixus, et mortuus, et sepultus est : et resur-
 rexit ex mortuis tertia die, et ascendit in cælos,
 et consedit in dextra Patris, venturus in consum-
 matione sæculorum ad judicandum vivos et mor-
 tuos, et reddendum unicuique secundum opera
 sua. Cujus regnum interminatum in infinita per-
 manet sæcula. Sedabit namque in dextra Patris,
 non solum in sæculo præsentis, sed etiam in futuro.
 Et in Spiritum sanctum, hoc est Paraclitum : quem
 cum apostolis promississet, post ascensionem suam
 in cælos, misit, ut doceret et suggereret eis omnia.
 Per quem etiam sanctificabuntur eorum qui sine-
 cere in eum credidere, animæ. Eos autem qui ex
 non existentibus dicunt esse Filium, aut ex alia
 subsistentia, et non ex Deo, et fuisse quandoque
 tempus cum non fuerit, alienos esse novit Ecclesia
 catholica. » Hanc exhibuere formulam. Constans
 autem perspectum habens, eos inique contra di-
 vinos viros conspirasse, neque criminum aliquo-
 rum gratia, neque propter vitæ pravitatem, sicuti
 attestations declarabant, communionem illorum
 aversatos, sed dogmatis dissonantiam prorsus cau-
 sam dissidii esse : infecta cujus causa venerant re,
 eos dimisit. Et Orientalibus atque Occidentalibus
 veluti chasma seu hiatus fuit, quæ eis intercesserat,
 dissensio. Qua tempestate et in Sirmio, quæ Illy-
 rici urbs est, Photini hæresis emersit : qui in mi-
 nore Gallia ortus, et a Marcello, de quo diximus,

691 CAPUT XI.

Ut Occidentalibus et Orientalibus partibus de do-
 ctrina fidei triennium dissidentibus, episcopi
 Orientales expositionem fidei composuerint, quam
 longiore nominarunt, et Occidentalibus mi-
 serunt.

Triennio deinde elapso, Orientales episcopi
 scripto alio composito, ad Occidentales id misere :
 quod μακρόστιχον, hoc est, longiorem vocarunt

formulam, seu expositionem, quod scilicet verba et sententias plures complecteretur. Verum ne in eo quidem substantiæ Dei nominatim mentionem fecere. Eos vero qui Filium ex non existentibus, aut ex alia subsistentia quam ex Deo esse, et fuisse quandoque tempus aut sæculum, cum ille non fuerit, dicerent, proscriptere. Scriptum id pertulit Eudoxius Germaniciæ antistes, qui etiam post Macedonium Constantinopolitanæ præfuit Ecclesiæ : et Martyrius, et Macedonius Mopsuestiæ Ciliciæ episcopus. Occidentales episcopi scriptum non receperunt : sufficere sibi Nicænam fidei professionem, neque se ulterius anxie nimis et curiose inquirere de ea velle, dicentes : atque illud etiam prætexentes, aliena lingua libellum scriptum esse, et se verborum sententiam non intelligere. Longior autem illa expositio ad verbum hæc est complexa : « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem universorum : ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. Et in unigenitum Filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia genitum ex Patre, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia in cælis et in terra, visibilia et invisibilia : Verbum existentem, et sapientiam, et virtutem, et vitam, et lumen verum. Qui extremis diebus propter nos homo factus, et ex Virgine sancta natus, crucifixus et mortuus et sepultus, tertia die resurrexit : et receptus in cælos, sedet ad dextram Patris, venturus in consummatione sæculorum ad judicandum vivos et mortuos, et reddendum cuique secundum opera ejus. Cujus regnum interminatum, et in infinita sæcula permanet. Sedebit enim in dextra Patris non tantum in sæculo isto, sed et in futuro. Credimus vero et in Spiritum sanctum, hoc est, in Paracletum quem apostolis promissum, post ascensionem suam in cælos, misit, ut doceret et suggereret eis omnia : per quem etiam sanctificantur eorum, qui sincere in ipsum credant, animæ. **692** Qui vero dicunt, ex non existentibus esse Filium, aut ex alia subsistentia, et non ex Deo, et quod fuerit aliquando tempus cum non fuerit : eos alienos novit esse sancta catholica Ecclesia. Non minus et eos, qui dicunt tres esse deos, aut Christum non esse Deum ante sæcula : neque Christum, neque Filium Dei ipsum esse ; aut eundem esse et Patrem et Filium et Spiritum sanctum, aut ingenitum Filium : aut quod non ex proposito neque voluntate Pater Filium genuerit : anathemate ferit sancta et catholica Ecclesia. Non enim, ex non existentibus esse Filium, dicere tutum est : quandoquidem nullibi hoc in divinitus inspiratis Scripturis de eo fertur. Neque sane ex alia subsistentia, præter Patrem, ante subjecta, sed ex solo Deo germane seu native ipsum genitum esse, docemur. Unum namque ingenitum et principii expertem Christi Patrem divinum docet verbum. Sed neque illud, Fuit aliquando tempus cum non

ἄνθρωπος ἔχθεσιν, ἅτε ἴδη πολλοὶς ῥήμασι τε καὶ νοήμασι συγκατεμένην. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ταύτῃ οὐσίας Θεοῦ κατ' ὄνομα μνείαν πεποιήνται. Τοὺς γὰρ μὴ λέγοντας, ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱόν, καὶ οὐκ ἐκ Θεοῦ, ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀπεκήρυττον. Διεκόμιζε τὴν γραφὴν Εὐδόξιος ὁ Γερμανικίας ἐπίσκοπος, ὃς καὶ μετὰ Μακεδόνιον τῆς Κωνσταντινίου προέστη· Μαρτύριος τε καὶ Μακεδόνιος· Μοψουεστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων. Οἱ δ' ἐσπέριον ἱεραῖς οὐ προσήκοντο τὴν γραφὴν. Ἀποχωρῶσαν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἐν Νικαίᾳ ἔφρασκον εἶναι πίστιν, καὶ παραιτέρω μὴ πολυπραγομεῖν ἐθέλειν ὄντο δεῖν· ἐν σχήματι δὲ καὶ τὸ ἀλλόγλωσσον καὶ τὸ μὴ συνιέναι τὰ εἰρηγμένα προὔβαλλοντο. Ἡ δὲ διὰ μακρῶν ἐχθραῖς ταῦτα ῥήμασιν αὐτοῖς διελάμβανε· « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν Ἰησοῦν Χριστὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ πάντων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἢ βροτοὶ ἀκατάπαυστος οὐσα, διαμένει εἰς ἀπείρους αἰῶνας. Καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστιν εἰς τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνοδοῦ, ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιαζονται αἱ τῶν εὐκλειστῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας, ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱόν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἢ ἁγία καθολικὴ Ἐκκλησία· ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεοὺς· ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεόν πρὸ τῶν αἰώνων· μήτε Χριστὸν, μήτε Υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτόν· ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ ἀγέννητον τὸν Υἱόν· ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ Πάτερ τὸν Υἱόν, ἀναθεματίζει ἢ ἁγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὕτως γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν Υἱὸν ἀσφραγῆς, ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν ἐμφέρεται περὶ αὐτοῦ· οὕτως μὴν ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως παρὰ τὸν Πατέρα προὑποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγενῆσθαι διδασκόμεθα. Ἐνα γὰρ τὸν ἀγέννητον καὶ ἀσφραγῆς Χριστοῦ Πατέρα ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ, Ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, τοῖς ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγουσιν ὡς χρονικὸν διάστημα προσηθυμητόν αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκότα

θεόν. Καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασιν δι' αὐτοῦ. Ὅστε μὴ συνάναρχον οὔτε συναγέννητον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ εἶναι νομιστέον· συνάναρχος γὰρ καὶ συναγενητοῦ οὐδαὶς κυρίως· Πατὴρ ἢ Υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀνεφικτην, γεγεννηκέναι ἀνεφικτως καὶ πᾶσιν ἀκατάληπτως οἰδαμεν· τὸν δὲ Υἱὸν γεγεννησθαι πρὸ τῶν αἰῶνων· καὶ μηκέτι ὁμοιον τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννησάντα Πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός. Ὅστε μὴν τρία ὁμολογούντες πράγματα καὶ τρία πρόσωπα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὰς Γραφάς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς θεοὺς ποιούμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελεῖ καὶ ἀγέννητον, ἀναρχόν τε καὶ ἀόρατον θεόν, ἓνα μόνον οἰδαμεν τὸν θεόν καὶ Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως χαριζόμενον τὸ εἶναι. Ὅστε μὴ ἓνα θεόν μόνον λέγοντες εἶναι, τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατέρα τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν Χριστὸν θεὸν εἶναι προαιώνιον· ὅποιοί εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὑστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τε θεοποιεῖσθαι λέγοντες, τῷ τῆν φύσιν ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. Οἰδαμεν γὰρ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, ἀλλ' ὁμῶς γεγεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα θεόν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας δι' ἡμᾶς· καὶ μηδέπω ποτὲ ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι αἰώνιον. Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τοῦτους καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοῦς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, ψιλὸν καὶ ἀνυπαρκτον ἐπιπλάτως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικῶν λεγόμενον ὑπὸ τινῶν, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν δὲ αὐτὸν καὶ Κύριον καὶ θεόν καὶ μεσίτην καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰῶνων θέλοντας· ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τῆν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἀνελήφε, πρὸ τετρακοσίων ὄλων ἐτῶν. Ἐκτοτε γὰρ ἀρχὴν βασιλείας τὸν Χριστὸν ἔσχηκεν θέλουσι· καὶ τέλος ἔξεν αὐτὴν μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ κρίσιν. Τοιούτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Φωτεινοῦ τῶν Ἀγκυρογαλατῶν· οἱ τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν τε καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμολοῦσι· ἀθετοῦσι τῷ ἴστασθαι δοκεῖν αὐτοῖς οὕτω τὴν μοναρχίαν. Ἴσμεν γὰρ ἡμεῖς αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς λόγον προφορικῶν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ ζῶντα θεόν λόγον, καθ' ἑαυτὸν τε ὑπάρχοντα, καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν· καὶ οὕτω προγονωτικῶς συνόντα, καὶ συνδιατρέχοντα πρὸ αἰῶνων τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτοῦ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ἀοράτων, εἴτε τῶν ὁρατῶν· ἀλλ' ἐνυπόστατον λόγον ὄντα τοῦ Πατρὸς, καὶ θεὸν ἐκ Θεοῦ. Οὗτος γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Πατὴρ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*· ὅς καὶ τοῖς Πατράσιν ὤφθη, δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευτάτα ἐνανθρωπίσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοῦς

A fuit, quod præter auctoritatem Scripturæ periculose dicunt, tanquam temporale intervallum ante ipsum considerandum : sed solus, qui eum sine tempore genuit, Deus contemplandus. Nam et tempora et sæcula per ipsum facta sunt. Neque vero simul principii expers, neque simul ingentis cum patre filius esse putandus est. Etenim simul principii expertis et simul ingenti, nullus proprie Pater aut Filius dicitur. Sed Patrem quidem solum principii expertem existentem et incomprehensibilem genuisse incomprehensibili et quem omnes consequi non possint, modo scimus. Filium autem genitum esse ante sæcula. Et neque itidem ut Patrem, ipsum quoque ingentum esse : sed principium habere, qui eum genuit, Patrem ipsum ; caput namque Christi Deus. Enimvero tres consistentes res, et tres personas Patris et Filii et Spiritus sancti, secundum Scripturas, non tres propterea facimus deos. Quandoquidem per seipsum perfectum et ingentum, principioque carentem, et invisibilem Deum, unum tantum novimus, Deum et Patrem Unigeniti, solum ex seipso essentiam habentem, solum aliis omnibus abunde existentiam largientem. Neque sane dum unum Deum esse dicimus, Domini Jesu Christi Patrem solum ingentum, propterea Christum Deum esse antesæcularem negamus : quales sunt Pauli Samosatani sectatores, post inhumanationem eum ex profectu deificatum esse dicentes, eo quod natura merus homo factus sit. **693.** Scimus enim ipsum, etiamsi subjectus est Patri et Deo, tamen genitum ex Deo, Deum natura esse perfectum et verum, et non ex hominibus postea Deum, sed ex Deo, hominem factum propter nos esse, neque unquam desiisse esse Deum. Exsecramur vero insuper, et anathemati subjicimus, eos qui Verbum quidem ipsum Dei, sed tantum nudum et sine subsistentia fictitie vocant : in alio vero essentiam habens, aliquando sane ut vocale seu enuntiativum, aliquando vero ut internum seu mentale a quibusdam dictum ; Christum autem ipsum et Dominum, et Deum, et mediatorem, et imaginem Dei esse ante sæcula nolunt : sed eum ex eo tempore Christum esse factum et Filium Dei dicunt, ex quo nostram ex Virgine carnem assumpsit, ante quadringentos integros annos. Ex eo enim tempore initium regni Christum habuisse, et finem id habiturum esse post consummationem et iudicium, volunt. Tales autem sunt Marcelliani et Photiniani Ancyranii in Galatia, qui antesæcularem subsistentiam et divinitatem Christi, et similiter interminatum ejus regnum abolent, eo modo, ut ipsis videtur, monarchiam seu unius imperium constituent. Nos enim scimus, esse non simpliciter verbum enuntiativum, aut internum : sed viventem Deum Verbum, per seipsum subsistentem, et Filium Dei et Christum, et ita præscienter simul existentem et simul agentem ante sæcula cum suo Patre, et ad omnem ejus administrantem crea-

tionem, sive invisibilem seu visibilem, ut qui subsistens Verbum sit Patris, et Deus ex Deo. Hic enim est ad quem Pater dixit : *Faciamus hominem secundum imaginem nostram et similitudinem*, qui et a patribus visus est cum legem ferret, et locutus est per prophetas ; et qui postremo homo factus est, et Patrem suum omnibus hominibus manifestavit, quique regnat in sæcula sæculorum. Siquidem nihil novæ dignitatis Christus assumpsit, sed eum antea perfectum, et Patri per omnia similem esse credimus. Atque iidem, eos qui dicunt eundem esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et unius ejusdemque rei et personæ tria hæc nomina impie accipiunt, merito ab Ecclesia proseribimus : quoniam Patrem qui comprehendi nequeat, atque perpeccioni obnoxius non sit, et comprehensibilem, et perpeccioni obstrictum per inhumanationem constituunt. **694** Tales sunt, qui Patropassiani apud Romanos, Sabelliani apud nos dicuntur. Siquidem novimus Patrem quidem, qui miserit, in suo immutabilis divinitatis statu permanisse : qui vero missus est Christum, inhumanationis œconomiam et munus obiisse. Consimiliter autem eos qui impie, non consulto neque voluntate genitum esse Christum dicunt, necessitatem videlicet quamdam imponentes, et substantiam voluntate et delectu carentem Deo tribuentes, ita, ut invitus Filium genuerit, impiissimos et a veritate alienissimos cognoscimus. Quoniam adversus communes de Deo notitias, atque etiam adversus divinitatē inspiratæ Scripturæ sententiam, talia de eo statuere audent. Nos etenim absolutissimæ potestatis, eum esse, perfectissimique juris sui Deum scientes, sponte et voluntate sua Filium genuisse, pie existimamus. Et cum timore illud de eo dictum esse credentes, *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua* : non iidem eum ut creaturas facturasque ejus genitum esse arbitramur. Impium enim est, et ab ecclesiastica fide alienum, Conditorem cum creaturis per eum conditis comparare, eundemque etiam eum generationis modum cum eis quæ ab eo sunt aliena habere putare. Solum namque, et solo seu unico modo unigenitum Filium germane seu native atque vere genitum esse, nos divinæ Litteræ docent. Quin neque dum Filium per seipsum esse, vivere, et existere consimiliter Patri dicimus, propterea eum a Patre segregamus, loca et intervalla quædam inter eorum conjunctionem corporaliter imaginantes. Credimus enim sine medio, et sine spatio ullo, ipsos conjunctos esse, et inseparabiliter a seipsis existere : Patre quidem complectente, et pectori applicante Filium totum : Filio vero toto prorsus devincto et applicato Patri, eoque solo perpetuo in sinu paterno conjuviescente. Itaque, in modis omnibus perfectam et sanctissimam Trinitatem credentes Patremque Deum

αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσελήφεν ἀξίωμα· ἀλλὰ ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα ὁμοιον πεπιστεύκαμεν. Καὶ τοὺς λέγοντας τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντες, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα χωρητὸν καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ Πατροπασανοὶ παρὰ Ῥωμαίους, Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῶν λεγόμενοι. Οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποστελλαντα Πατέρα, ἐν τῷ οἰκεῖῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι. Ὁμοίως καὶ τοὺς οὐ βουλῆσαι οὐδὲ θελήσαι γεγεννηθῆαι τὸν Χριστὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀνάγκην δὲ δηλονότι ἀδούλητον οὐσίαν καὶ ἀπροαίρετον περιτεθεικότας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν Υἱὸν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἀληθείας ξένους ἐπιγινώσκομεν· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, καὶ δὴ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, τοιαῦτα τετολμήκασι περὶ αὐτοῦ διατρέσασθαι· αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες ἔκουσίως αὐτὸν καὶ θέλοντα τὸν Υἱὸν γεγεννηκέναι εὐσεβῶς ὑπειλήφαμεν. Πιστεύοντες δὲ ἐμφοδῶς καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, *Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γηνομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγεννηθῆαι νοοῦμεν*. Ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ Υἱὸν γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμεῖς αἱ θεῖαι Γραφαὶ γεγεννηθῆαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, τόπους δὲ καὶ διαστήματ' αἰνὰ μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπισυνῶντες· πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεισεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἐπισυνῆθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν, ὅλον μὲν τοῦ Πατρὸς ἐνστερησιμένου τὸν Υἱὸν, ὅλου δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐξηρητημένου καὶ προσπεφυκότος τῷ Πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρίοις κόλποις ἀναπαυομένου διηλεκτικῶς. Πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τοῦτους Θεοὺς, ἀλλ' ἓνα ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριθεῖ τῆς βασιλείας τὴν συνάφειαν· πανταρχοῦντος μὲν καθόλου τοῦ Πατρὸς πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δὲ Υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ Πατρὶ· ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρομένου πατρικῶ βουλήματι. Οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παρ' ἐδωκάσιν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.

¹ Prov viii, 22.

Ταῦτα ἡναγκάσθησαν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ ἐκτεθεῖσαν πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτριαν ἀποκαθάρωμεν ὑπέψιαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμῶν ἀγνοοῦσι· καὶ γινώσκιν οἱ κατὰ τὴν δόξιν πάντες ἡμῶν μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ἡμῶν δὲ καὶ τῶν ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀδιάστως ὑπὸ τῶν θεοσπευστῶν Γραφῶν παρ' αὐτοῖς ἀδιαστρόφως. » Ἐν τούτοις μὲν ἡ μακρόστιχος ἐκείνη ἐκθεσις περιεβλήπτο.

Hæc ut post breviorē fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis sacra prodidit oracula. Hæc ut omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram conceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus : et ut Occidentales omnes cum calumnie adversariorum impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ apud eos inviolatæ conservantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. » Hoc quidem modo proluxior illa expositio fuerat instituta.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου.

Ἦς δ' ἀπιξίωτο τοῖς ἐν ἐσπέρᾳ. Κωνσταντὸς ὁ Καῖσαρ μίαν ἤκει χάριν τὸν ἀδελφόν, Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον τοὺς οικεῖους θρόνους ἀναλαβεῖν. Ὡς δὲ γράφων οὐδὲν μᾶλλον ἤνυε, τῶν δι' ἐναντίας ἀντιπρατόντων, καὶ τῶν λαῶν διὰ ταῦτα στασιαζόντων, προσιδόντες Κωνσταντῶν οἱ περὶ Παῦλον, σύνοδον ἤρουν οἰκουμένην γενέσθαι, ὥστε δὴ καὶ τὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀκριβῶς ἐτασθῆναι. Τὴν γὰρ καθάρσειν ὑποσχέιν διετεινοντο διὰ τὸ τῆς πίστεως ἀκραιφνές. Γνώμη τοίνυν τοῖν δυοῖν βασιλείων ἐγένετο, τοὺς ἀφ' ἑκατέρας ἀρχομένης ἐπισκόπους εἰς ῥήτην ἡμέραν καταλοβεῖν τὴν Σαρδικήν, Ἰλλυρίας δὲ πόλις αὕτη, τοῦ μὲν αἰτοῦντος, Κωνσταντίου δὲ ὑπακούοντος, ὥστε τὴν στάσιν διαλυθῆναι. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν πρὸς ἐσπέραν μερῶν ἀμφὶ τριακόσιοι συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὡς πού φησιν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος, ἐκ δὲ τῆς ἑωξ τε καὶ ἐβδομηκοντα· Σαβίνο· ὁ Μακεδόνιος τοῦτό φησιν· οἷς συγκατελεκτο καὶ Ἰσχυρίας ἐκείνος, ὁ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην ἀναλαβών. Καὶ κατὰ τοῦτο διάφορος καταστάς Ἀθανάσιον, τοῖς δὲ δι' ἐναντίας προσίων, καὶ τὰ ψεῦδη συμπλάσας, ἐπίσκοπος Μαρῶτου παρ' ἐκείνων ἀνεκρῦχθη. Οἱ δ' ἄλλοι τὸ στῆνόν τοῦ ὀρισθέντος καιροῦ ἐν αἰτίαις θέμενοι, ἀπελείφθησαν, ἄλλος ἄλλο τι προβαλλόμενοι, Ἰουλίφ γε μὴν τὴν μέμφιν ἀνατιθέντες, καὶ ταῦτα πρὸ εἰκοσι μῆνῶν τῆς ἀφίξεως τῶν ἐπισκόπων κεκηρυγμένης. Ἦν δὲ τοῦτο δέκατον ἔτος, ἀφ' οὗ Κωνσταντίνος ὁ πατὴρ τοῖν βασιλείων πρὸς τὴν ἀμείνω λήξιν ἐχώρει. Ἀλλ' οἱ μὲν ἔφοι, εἰς τὴν Φιλίππου πόλιν τῆς Θράκης γενόμενοι, τοῖς ἐσπερίοις ἔγραψαν, προκαταλαβοῦσι τὴν Σαρδικήν, διώσασθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον τοῦ συλλόγου, ὡς ἀπο τοῦ ἱεραῖου γεγεννημένους· μῆδὲ γὰρ ἂν ἄλλως εἶναι ἐξὸν εἰς ἐν συνείναι· Ἐπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν Σαρδικήν γενόμενοι, τὰ ἴσα διεσχυρίζοντο· οἱ δ'

A dicentes, et Filium, non ipsos duos deos, sed unum confitemur, juxta divinitatis amplitudinem, et unam certam absolutamque regni conjunctionem : universarum quidem rerum per omnia cum summa potestate imperium obtinente Patre omnium, et ipsius Filii (1) ; Filio autem Patri quidem subjecto, extra vero cum universa post eum quæ per ipsum facta sunt regente, et Spiritus sancti proluxe ex voluntate Patris gratiam sanctis donante. 695 Ad hunc enim modum, ordinem et rationem monarchiæ uniusque imperii in Christo constare nobis sacra prodidit oracula. Hæc ut post breviorē fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis sacra prodidit oracula. Hæc ut omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram conceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus : et ut Occidentales omnes cum calumnie adversariorum impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ apud eos inviolatæ conservantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. » Hoc quidem modo proluxior illa expositio fuerat instituta.

B

CAPUT XII.

De Sardicensi synodo.

Ut autem ab Occidentalibus est repudiata, Constans Cæsar unum illud a fratre sibi dari postulavit, ut Paulus et Athanasius sedes suas reciperent. At cum litteris suis nihil effecisset, propterea quod adversarii contra niterentur : et cum populus ea de causa seditionem moveret, Paulus et Athanasius rursus Constantem adiere, et ut universalis synodus cogere tur petiere, ut de professione fidei, et de eorum causis accuratius res explorari posset. Exactionationis enim ignominiam se propter fidei sinceritatem sustinere affirmarunt. Quapropter de duorum imperatorum istorum sententia statutum, ut utriusque imperii episcopi ad diem certum Sardicam, quæ Illyrica civitas est, convenirent. Id quod Constans sine petierat, Constantius autem assenserat, ut videlicet seditio solveretur. Atque ex Occidentis partibus circiter trecenti convenere episcopi, sicuti alicubi sacer dicit Athanasius ; ex Oriente vero, Sabino Macedoniano referente, sex et septuaginta. Quibus accensus est et Ischyrius ille, ex sese ortus presbyter. Ob quam causam, cum negotium ei cum Athanasio esset, in adversariorum partes concessit, apud quos propter mendacia conficta episcopus apud Mareoten est creatus. 696 Reliqui autem angustias constituti temporis prætexentes, non comparuere. D Potissimum vero in Julium culpam ejus rei conferebant, cum quidem mensibus viginti ante episcoporum adventum dies esset constituta. Decimus is erat annus, ex quo Constantinus, imperatoris utriusque pater, ad meliorem migraverat vitam. Et Orientales, qui Philippopolim in Thracia venerant, Occidentalibus, qui Sardicæ jam præsto erant, scripsere, ut Athanasium, ejusque studiosos, ut

(1) Etiam aliter, et fortasse rectius ita verti potest : Patre quidem rerum universarum per omnia

cum summa potestate imperium etiam in Filium obtinente, etc.

quibus sacris ministeriis interdictum esset, a concilio removerent : aliter enim fieri non posse, ut in unum convenirent. Quod quidem postea quoque, cum Sardicæ essent, obtinere contendebant. Occidentales autem, atque in primis Hosius Cordubæ (est autem hæc civitas Hispaniæ) et Prologenes Sardicæ episcopi respondere, nunquam se communionem illorum devitasse, neque porro etiam vitaturos esse : cum Julius episcopus Romanus, causa eorum perspecta, inique eos insidiis circumventos esse judicaret. Adesse ipsos quoque, et redarguere iniquum illud iudicium velle. Plura quoque alia ultro citroque et scripsere, et per inter-nuntios alteri alteris significavere, unde major etiam inter eos est excitata similitas, majus odium, dies quoque constituta præterit. Et confestim discessione facta, seorsimque utrisque consilia agitantibus, contrarias alteri adversus alteros sententias tulere. Orientales namque Philippopoli conventum egere, atque ibi decretis suis in Athanasium, Paulum, Asclepam, et Marcellum magis etiam confirmatis, Julio insuper Romæ antistiti magistratum ecclesiasticum abrogavere, quod primus ipse cum illis communicasset. Confessorem etiam Hosium ea de causa, et præterea quod amicus Eustathii et Paulini Antiocheus ecclesiæ episcoporum fuerit, exactorantur. Deinde et Maximinum Trevirorum antistitem, qui primus ad communionem Paulum admiserat, reditumque ejus in urbem Constantinopolitanam procuraverat : insuper quod Orientales episcopos in Occidentem venientes proscripserat. Nec iis tantum sacram ademerere dignitatem, sed et Protogeni Sardicensi : quoniam Marcellum Ancyrantum quem antea calculo suo damnaverat, ope sua sublevarat ; atque item Gaudentium, quia quos illi per abrogationem ignominia affecerat, multo prosequeretur honore : **697** et quod aliter de rebus divinis quam Cyriacus sentiret, cujus ipse successor erat. Porro in causa fidei homoousion consubstantialia quidem repudiaverunt, τοῦ ἀνομοίου dissimilis vero opinionem litteris in partes omnes scriptis divulgaverunt : in quibus locorum plerorumque episcopis quoque significaverunt, ne eos quos proxime sententia sua notassent, vel in communionem reciperent, vel litteris etiam dignarentur. Alii autem dicunt, eos de fide, juxta prolixiorum quam præmissimus formulam, credere jussisse : in qua τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis verbo nullo amemineret ; sed eorum tantum qui tres deos esse, aut Christum non esse Deum, aut eundem esse Patrem et Filium ingenitum, aut fuisse aliquando tempus aut sæculum cum ipse non fuerit, dicunt. Hæc quidem episcopi Orientales Philippopoli in Thracia agebant. Hosius autem, et qui cum eo Sardicæ erant, primum quidem illos indicta et deserta causa propter contumaciam damnaverunt : Athanasium receperunt, et quæ adversus eum Tyri acta fuerant, anathemate sunt persecuti. Marcello episcopatum suum reddiderunt, quod se

A ἐσπέριοι, καὶ μάλιστα Ὁσίου ὁ Κουδρουόθης, πόλις δὲ αὐτῆ τῶν Ἰσπανῶν, καὶ Πρωτογένης ὁ Σαρδικῆς, εἶπον, ὡς οὐδέποτε ἀπέστησαν τῆς ἐκείνων κοινωνίας, οὐδὲ νῦν ἀποστήσονται, καὶ ταῦτα Ἰουλοῦ τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τὰ κατ' αὐτοῦ διασκευασμένοι, καὶ κρίνοντος ἀδικίως ἐπιβουλεύεσθαι· παρῆναι δὲ καὶ αὐτοῦς, καὶ ἐξελέγγειν πειρωμένους τὴν ἀδικον ἐκείνην δίκην. Καὶ ἄλλ' ἅττα πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον τε καὶ ἀντεμήνουσ' δι' ὧν καὶ μεζῶν κατ' ἀλλήλων ἐξήφθη δυσμένεια· ὑπερήμερος δὲ καὶ ἡ κυρία ἐγένετο. Εὐθύς οὖν ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν· καὶ συνελθόντες ἑκάτεροι παρὰ μέρος, ἐναντίας κατ' ἀλλήλων ἤνεγκαν ψήφους. Οἱ μὲν γὰρ ἔφω ἀνὰ τὴν Φιλίππου τὸ συνέδριον ἐκάθισον, καὶ τὰ κατ' Ἀθανάσιον, Παῦλον τε καὶ Ἀσκληπᾶν καὶ Μάρκελλον ἐτι κυρώσαντες, καὶ Ἰουλίον τὸν Ῥωμαίων καθήρουν, ὡς κατὰρξαντα τῆς κοινωνίας αὐτοῖς. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸν ὁμολογητὴν Ὁσίον καθείλον, καὶ ὅτι περ φίλος ἐγένετο Εὐσταθίου καὶ Παυλίνου, οἱ τῆς Ἀντιοχείας ἠγήσαντο· ἐπὶ τούτοις καὶ Μαξιμίον, ὃς Τριθέρεως ἦν ἐπίσκοπος· ὅτι περ πρῶτος Παῦλῳ κοινωνίας μετέδωκε καὶ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κάθοδον αὐτὸς προεξένησεν. Ἔτι δὲ καὶ ὡς τοὺς ἐξ ἐξῆς εἰς ἐσπέραν ἤκοντας ἐπισκόπους ἀπεκήρυξεν· οὐ τούτους δὲ μόνους, ἀλλὰ καὶ Πρωτογένη τὸν Σαρδικῆς, καὶ Γαυδέντιον, Πρωτογένην μὲν, ὡς συναίρομενον Μαρκέλλῳ τῷ Ἀγκύρας, οὐ κατεψηφίσαντο πρότερον· τὴν δὲ, ὡς τοὺς πρὸς αὐτῶν καθαιρεθέντας πολλῆς ἀξιοῦντα τιμῆς, καὶ ὅτι περ τάναντία ἐφρόνει Κυριακῶ, οὐ διάδοχος ἦν. Περὶ δὲ πίστεως τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀπελαύνουσι· τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν πανταχοῦ γράφοντες διαπέμπουσιν· ἐν ἧ καὶ τοῖς κατὰ χώραν ἔγραφον μὴ εἰς κοινωνίαν δεχέσθαι καὶ οὐς ἀρτίως κατεψηφίσαντο· ἀλλὰ μηδὲ γραμμάτων αὐτοῦς ἀξιοῦν. Ἔτεροι δὲ φασιν, ὅτι περ πίστεως κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην μακρὰν ἐκθεσιν πιστεύειν ἐκέλευον· ἐν ἧ ὁμοουσίῳ μὲν οὐδαμῶς μείλιαν πεποιήντο, τῶν δὲ λεγόντων τρεῖς εἶναι θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι ἐθὺν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἢ ἀγέννητον τὸν Υἱόν, ἢ ὅτι ἦν ποτε χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν. Τοιαῦτα μὲν οἱ τῆς Ἐω ἱερεῖς ἀνὰ τὴν Φιλίππου τῆς Θράκης γενόμενοι ἔδρων· οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Ὁσίον περὶ Σαρδικῆν πρῶτα μὲν ἐρήμην τούτων κατεψηφίσαντο· ἐδέξαντο μὲν γὰρ Ἀθανάσιον, καὶ τὰ ἐν Τύρῳ κατ' αὐτοῦ πραχθέντα ἀνεθεμάτισαν. Τῷ Μαρκέλλῳ τὸν τόπον ἀπέδωκαν, ὡς μὴ τὰδε φρονεῖν ὁμολογήσαντα, ἀ διεθάλλετο. Καὶ Ἀσκληπᾶ δὲ τὴν τῆς Γάζης ἐπισκοπήν ἐκύρωσαν, ὡς καὶ πρότερον ψήφῳ πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, τὴν ἐπισκοπικὴν εὐληφὸτος ἔξιν. Καὶ τάσφαλῆς δὲ παριστᾶ τὸ τῆς δίκης ὑπόμνημα· ἀνὴρωσάν τε καὶ Λούκιον, τῶν αὐτοῦ κατηγορῶν χρησαμένων δρασμῶ· καὶ ταῖς ἐκείνων παροικίας ἔγραφον, μὴ ἄλλους ἀλλ' αὐτοῦς ἔχειν ἐπισκόπους, καὶ ὅσον οὐπω καὶ τὴν αὐτῶν καθοδοκεῖν ἄφισιν. Καθαίρουσι δὲ καὶ οὗτοι τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐρηγόριον, Βασίλειον τε τὸν Ἀγκύρας, Κωνσταντῖνον τὸν ἐν Γάζῃ· καὶ μήτοι γε ἐπισκόπους,

ἀλλ' οὐδὲ Χριστιανῶν προσηγορίᾳ τούτους τιμᾶν ἐθέλων. Καθεῖλον πρὸς τούτους Θεόδωρον τὸν Περίνθιον, Νάρκιστον τε τὸν Εἰρηνοπολίτην, Ἀκίχιον τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, τὸν Παμφίλου διάδοχον Εὐσεβίου, καὶ Μηνέφαντον τὸν Ἐφέσιον, Οὐρσάκιον τε τὸν Σιγγιδόνος, καὶ Οὐάλεντα τῶν Μουρῶν τῆς Παννονίας, καὶ τὸν Λαοδικίας Γεώργιον, εἰ καὶ τέως τῇ συνόδῳ τῶν ἑψῶν οὐ παρῆν. Καθεῖλον δὲ τούτους· καὶ τῆς κοινωνίας ἐξέωσαν, ὡς τὸν Ἰὼν τοῦ Θεοῦ τῆς πατρικῆς οὐσίας χωρίζοντας, καὶ ὅτι τοὺς πάλαι διὰ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν ἀποδεξιμένους ἀνεδέξαντο, καὶ εἰς μέγιστα λειτουργίας Θεοῦ προήγαγον ἀξιώματα. Καὶ καταψηφισάμενοι τούτων, τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπεμπον ἐπισκόποις τὰ δεδογμένα κυροῦν, καὶ περὶ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν Νικαίᾳ ὁμοφρονεῖν· ἐκεῖνα γὰρ κρατούνατες, τὸ ἀνόμοιον ἀπεώσαντο, καὶ τὸ ὁμοούσιον διαβρόχθην ἐκήρυξαν. Καὶ τινὰ δὲ γραφῆν ἐκθέμενοι, πλατυτέραν μὲν τῆς ἐν Νικαίᾳ, διετηροῦσαν δὲ τὸν ἔρον ἐκείνης, καὶ οὐ παρὰ πολὺ διαλλάττουσαν καὶ τοῖς ῥήμασιν, ἀπανταχοῦ διεξίπεμψαν. Ἴνα δὲ μὴ τι καινοτομεῖν παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ διεξῶν, Ὅσιος καὶ Πρωτογένης, οἱ τῆνικαῦτα τῆς συνόδου προήγον, ἔγραψαν Ἰουλίῳ μετ' ἀσφαλούς μαρτυρίας, κύρια μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ νομίζειν, σαφηνεῖας δὲ χάριν, τὰ ἐκείνη ὀρισθέντα πλατυτεῖν βραχὺ· ἵνα μὴ, φασί, τῷ συντεταγμένῳ τῆς πίστewος· οἱ ἐξ Ἀρείου εἰς ἄπονον ὡσιν ἀπάγοντες, ὅσοι μὴ ἴσασι διαλέγεσθαι. Ταῦτα ἐκεῖνοι διαπραξάμενοι, οἵκαδε διελύοντο, ἐκάτεροι γνώμης ὄντες, ὡς καὶ ἄμφω δικαίως πράξειν, οἱ μὲν τὴν ἐν ἐπισκοποῦντες, ὅτι περὶ ἂν τὴν ἐσπέραν τοὺς ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθέντας καὶ ἀπωσμένους ἐδέξαντο· οἱ δ' ἂν τὴν δύσιν, ὅτι πρὸ τῆς κοινῆς διαγνώσεως οἱ καθελόντες ἀπέφυγον, καὶ ὅτι οἱ μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ δεδογμένα ἔστεργον, οἱ δὲ τῆς ἐν χιθόηλευεῖν ταύτην καὶ παραχαράττειν ἐτόλμων. Οἱ δ' ἐν Σαρδικίᾳ καὶ Μαρκελλῶ τῷ πρόσθεν εἰρημένῳ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Γαλατίας ἐπισκόπῳ τὴν ἱερωσύνην ἐπέτρεψαν· ἐξείπε γὰρ τῇ συνόδῳ, ὡς οὐ νοηθεῖται τοῖς πολλοῖς ἢ ὑπ' αὐτοῦ τῷ βιβλίῳ ὑπαγορευθεῖσα φράσις· καὶ διὰ τοῦτο ὑπόνοιαν σχεῖν, τὰ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου καὶ Σαβελλίου φρονεῖν.

ita peractis, domum revertere. Et utrique in ea erant opinione, recte ab eis quæ sententiis proscriptiois ferendis egissent, esse facta. Orientales quidem, quod Occidentales, quos ipsi sacro ordine movissent et rejecissent, eos ad communionem admisissent; Occidentales autem, quod illi quæ Athanasium et alios damnationis sententia notassent, ante publicam cognitionem profugissent; quæ quod ii Nicæna decreta complectebantur, illi vero ea depravare et adulterare audebant. In Sardicensi consilio Marcello quoque, de quo supra diximus, Ancyræ Galatiæ episcopatum, sicuti commemoravimus, rursus mandarunt. Nam is synodo exposuit, a multis libri sui scripta intellecta non esse: unde illi suspicionem conceperint, eadem se cum Samosateno Paulo et Sabellio sentire.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Οἱ δ' ἐκκλησιαστικὸς Σωκράτης ἐπὶ τῆς δόξης Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἱστορήσας· καὶ ὅπως δόξης εἶχε περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστewος ἢ ἐσπέρα τε καὶ ἡ ἔω.

Εἰδὲ· αἱ μέντοι χρεῶν ὡς ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσεβίου τριῶν βιβλίοις τὸ εἰρημένον ὑποπτον τοῦ Μαρ-

(1) Legendum forte *Georgio*, supra cap. 7 cod.

A diceret nunquam ea sensisse, de quibus per callumniam accusatus esset. Asclepæ episcopatum Gazæorum auctoritate sua confirmavit, qui antea etiam multorum antistitum, et maxime Eusebii Pamphili suffragio episcopalem susceperat dignitatem, ejus rei certitudinem acta judicii declarabant. Lucium etiam Adrianopolitam, quod accusatores ejus profugerant, restituerunt. Horumque paræciis et ecclesiis scripserunt, ne alios quam hos ipsos haberent episcopos, eorumque quamprimum exspectarent adventum. Abrogarunt quoque episcopatum Gregorio (1) Alexandrino, Basilio Ancyrano, et Quintiano Gazæo: et ut non modo episcoporum, sed ne Christianorum quidem appellatione honorarentur statuere. Idem fecerunt

Theodoro Perinthio, Narcisso Irenopolita, Acæcio Cæsariensi Eusebii Pamphili successori, Menophanto Ephesio, Ursacio Singidonis (2), et Valenti Mursiæ Pannoniorum episcopis, et Laodicensi Georgio, quamvis Synodo Orientalium is non interesset. His omnibus dignitate adempta, communionem interdixerunt, quod Filium Dei a paterna substantia separarent: **698** et quod, qui dudum propter Arianam hæresim rejecti fuerant, eos recepissent, et ad ampliorem ministerii Dei evexissent dignitatem. Eis damnatis, ad omnes ubique episcopos miserunt, ut decreta ea rata haberent et confirmarent, nec non Nicænis placitis consentirent. Quibus roboratis, τὸ ἀνόμοιον, dissimile, repudiarent, τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, aperte promulgarent. Et scripto quodam composito, quod diffusius quidem quam Nicænum esset, finitionem autem ejus servaret, verbisque non admodum ab illo differret, id passim ad loca omnia miserunt. Ne vero novare quidquam contra Nicæna decreta viderentur, Hosius et Protogenes, qui tum synode præierant, cum certa attestazione ad Julium litteras dederunt, auctoritatem suam se Nicænam fidei professioni integram relinquere: perspicuitatis autem gratia, quæ Nicææ constituta essent, non ita multis latius extendisse, ne scilicet Ariani compendio professionis fidei ad absurdas opiniones eos abducerent, qui dialecticæ sunt imperiti. His

ita peractis, domum revertere. Et utrique in ea erant opinione, recte ab eis quæ sententiis proscriptiois ferendis egissent, esse facta. Orientales quidem, quod Occidentales, quos ipsi sacro ordine movissent et rejecissent, eos ad communionem admisissent; Occidentales autem, quod illi quæ Athanasium et alios damnationis sententia notassent, ante publicam cognitionem profugissent; quæ quod ii Nicæna decreta complectebantur, illi vero ea depravare et adulterare audebant. In Sardicensi consilio Marcello quoque, de quo supra diximus, Ancyræ Galatiæ episcopatum, sicuti commemoravimus, rursus mandarunt. Nam is synodo exposuit, a multis libri sui scripta intellecta non esse: unde illi suspicionem conceperint, eadem se cum Samosateno Paulo et Sabellio sentire.

D

699 CAPUT XIII.

Quæ Socrates scriptor ecclesiasticus de opinione Eusebii Pamphili memorie prodiderit, et quæ Occidentis Orientisque de fide Nicæna fuerit sententia.

Sciendum sane, Eusebium Pamphili tribus libris suspectum illum Marcelli commentarium referel-

(2) Singidon hodie Segedinum dicitur.

lisce (1). Scripto namque eo in partes suas diviso, A deinde confutationem infert : idque in toto opere facit. Ex quibus libris Socrates scriptor ecclesiasticus plurima allegat, quapropter Eusebius quasi Arianus taxatus sit. Ac deinceps refert, primæ synodo eum interfuisse, aliisque episcopis decretis faciendis consensisse : sicuti Eusebius ipse in tertio ad Constantinum libro memoret. Profert vero idem et piam ejus in illud, *Dominus creavit me initium viarum suarum*¹, interpretationem, in qua hæc sic scribit : « Quod Dominus seipsum creatum esse ait, non hoc sane ita dicit, tanquam qui antea non fuerit, ac tum primum esse cœperit : ut quemadmodum reliquæ creaturæ, itidem et ipse ex non existente existerit, nonnulli non recte acceperunt; sed ut constans B quidem et vivens et præexistens atque subsistens ante totius mundi constitutionem, ad regendum autem et administrandum universa a Domino suo ipsius Patre ordinatus; ut eo loco hoc verbum creavit, pro verbo ordinavit seu constituit, sit dictum. Aperte certe quidem hominum principes et duces creaturam nominavit apostolus dicens : *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Dominum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis*². Et propheta ex persona Dei dicens : *Ecce ego firmans tonitruum, et creans Spiritum, et annuntians ad homines Christum ejus*³ : hoc verbum *creans*, non ea sententia, quod antea non fuerit, accepit; non enim tum Deus creavit Spiritum, cum Christum suum per eum hominibus annuntiavit; neque recens sub sole fuit. Sed fuerat quidem ille, et præxistiterat : missus autem tum est, quo tempore apostoli congregati erant cum instar tonitrus e cælo sonitus provenit, tanquam advenientis flatus vehementis : hoc verbo *creans*, pro eo quod *est demittens*, aut *ordinans* seu *statuens*, posito; tonitru vero ipso, alio quodam modo evangelicam prædicationem significante. Tale est et illud : *Cor mundum crea in me, Deus*⁴. **700** ubi non ille quidem tanquam cor non habens, sed ut tandem habenti et purificaretur et perficeretur, precatus est. Et illud : *Ut crearet duos in unum novum hominem*⁵, pro *cogere* seu *congregare*. Vide porro an non tale sit et illud : *Induite novum hominem, secundum Deum creatum*⁶. Item illud : *Si quis in Christo nova creatura*⁷; et quæcunque sunt ejusmodi. Ut ne miretis, si metaphorice et per translationem in verbis istis : *Dominus creavit me in initio viarum suarum; creavit*, pro *constituit*, aut *ordinavit* dictum sit. » Hæc in tertio adversus Marcellum libro Eusebius. Socrates autem hæc quoque hisce verbis pro Eusebio refert : « Cum itaque Eusebius Nicænæ synodi mentionem faciens, soluta esse et constituta,

κέλλου ἀνέτρεψε σύγγραμμα, ὡς καὶ πρῶην εἰρηκαμεν, τὰ πρὸς Μάρκελλον ἐπιγράψας τὸ σπουδασμα. Διαίρησας γὰρ εἰς μέρη, ἐπειτα τὴν ἀντίρρησιν ἐπάγει· καὶ τοῦτο δι' ὅλου ποιεῖ. Ἐξ οὗ σπουδάσματος πολλὰ παρατιθεῖς Σωκράτης ὁ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγραψάμενος, ἐνίσταται πλείστα, ὡς διεβάλλοιτο Εὐσέβιος τὰ Ἀρειοῦ φρονῶν· παρεσάγει γὰρ τῷ τε τῇ πρώτῃ συνόδῳ αὐτὸν παρεῖναι, καὶ τοῖς λοιποῖς ὁμόφρονα καταστήναι· ὡς ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ πρὸς Κωνσταντῖνον αὐτὸς ἐκεῖνός φησιν. Ἐκτίθησι δὲ καὶ τὴν εἰς τὸ, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*, εὐσεβῆ ἐξηγήσιν· ἐν ἧ καὶ ταῦτά φησιν· « Εἰ δὲ λέγεται ὁ Κύριος ἐκτίσθαι ἑαυτὸν, οὐχ ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθῶν, ταῦτα ἂν εἴποι τοῖς λοιποῖς κτίσμασι καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονώς, ὅτινες οὐκ ὀρθῶς ὑπεκλήθησαν, ἀλλ' ὡς ὑφ' ἐστῶς μὲν καὶ ζῶν, πρῶν τε καὶ προϋπάρχων τῆς τοῦ παντὸς κόσμου συστάσεως. » Ἀρχεῖν δὲ τῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς κατατεταγμένως, τοῦ ἔκτισεν, ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ κατέταξεν ἢ κατεσκεύασεν, εἰρημένως. Διαβρήδην οὖν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἀρρονας καὶ ἡγεμόνας κτίσιν ὠνόμασέν εἶπὼν ὁ ἀπόστολος : Ἐκτίθησθε οὖν *πᾶσιν ἀνθρώπων κτίσει διὰ τὸν Κύριον· εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις*. Καὶ ὁ εἰπὼν δὲ προφήτης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτιζῶν Πνεῦμα, καὶ ἀποστέλλω εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, τὸ κτιζῶν, οὐκ ἐκ τοῦ γεγονότος εἰς ἀνυπαρξίαν παρεκλήθη· οὐ γὰρ τότε ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα, ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις κατήγγειλεν· οὐδὲ γὰρ πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ἀλλ' ἦν μὲν καὶ προϋπῆρχεν· ἀπεστέλλετο δὲ, καὶ ὃν κτιζῶν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι συνηγμένοι, ὅτε δίκην βροντῆς ἐγένετο ἤχος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς περ φερομένης πνοῆς βίας· τοῦ κτιζῶν ἀντὶ τοῦ καταπέμψων ἢ κατατάσσων εἰρημένως· τῆς δὲ βροντῆς καὶ ἕτερον τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλοῦση. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, *Καρδίαν καθαρὰν κτίσιν ἐν ἐμοί, ὁ Θεός*· οὐχ ὡς μὴ ἔχων, ἀλλ' ὅτι δήποτε τελεσθῆναι τοιαύτην ἤσχετο· καὶ τὸ, *Ἴνα κτίσῃ τοὺς δύο εἰς ἓνα καιρὸν ἀνθρώπων*, ἀντὶ τοῦ συναγάγῃ. Ὅρα μήποτε τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, *Ἐνδύσασθε τὸν καιρὸν ἀνθρώπων τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα*· καὶ τὸ, *Εἰ τις ἐν Χριστῷ καιρὸν κτίσιν*· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Μὴ θαυμάσῃ; εἰ μεταφορικῶς καὶ ἐν τῷ, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*, τὸ ἔκτισεν ἀντὶ τοῦ κατέστησεν ἢ κατέταξεν εἴρηται. Ταῦτα ἐν τῷ τρίτῳ πρὸς Μάρκελλον ὁ Εὐσέβιος. Καὶ ταῦτα δὲ λέξασιν αὐτοῖς Σωκράτης ὑπὲρ αὐτοῦ φησιν· « Εἰ τοίνυν Εὐσέβιος τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μνήμην ποιούμενος, λέγῃ ὅτι μὲν τὰ τότε ἀμφισβητούμενα λέγει, πάντας δὲ ὁμοφωνῆσαι καὶ ὁμοδοξῆσαι· πῶς Ἀρειανίζουσιν τινες αὐτὸν ὑπολαμβάνουσι; Πλανῶνται δὲ Ἀρειαν-

¹ Prov. viii, 22. ² I Petr. II, 13, 14. ³ Amos iv, 15. ⁴ Psal. l, 12. ⁵ Ephes. ii, 15. ⁶ Ephes. iv, 24. ⁷ II Cor. v, 17.

(1) Socr. lib. ii, cap. 20.

νοι φρονεῖν αὐτὸν νομιζόντας τὰ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐρεῖ A
 τας ὡς ἐν ταῖς λόγοις αὐτοῦ Ἀρειανίζεῖν δοκεῖ, τῶν
 συνεγῶς λέγειν, διὰ Χριστὸν πρὸς ὃν ἀποκρινοῦ-
 μεθα, ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ πολλὰκις καὶ οἱ τῆς
 Ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς μνησοῦ-
 σις τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Σωτή-
 ρος ἡμῶν. Καὶ πρὸ γε ἀπάντων τούτων ὁ Ἀπόστολος
 ταῖς λέξεσι ταύταις ἐχρήσατο, καὶ οὐδέποτε ὡς
 κηκοδοξίας διδάσκαλος ἐνομισθη. Ἐκαὶ αὖθις ἐπι-
 φέρει λέγων· «Ὅθεν γὰρ ἔχουσι δεῖξαι ὅτι Εὐσέβιος
 ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δίδωσι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, κἀν
 ταῖς τῆς οἰκονομίας λέξεσιν ἐν τοῖς βιβλίοις εὐρί-
 σκωσιν αὐτὸν καταχρώμενον· μάλιστα δὲ καὶ ὅτι
 καὶ θαυμαστῆς καὶ ζηλωτῆς ἐγένετο τῶν Ὀριγέ-
 νου· βιβλίων, ἐν οἷς πανταχοῦ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ
 Πατρὸς γεννηθέντα εὐρίσκουσιν οἱ τῶν Ὀριγένου· B
 βιβλίων τὸ βῆθος κατανοῆσαι δυνάμενοι.» Τοιαῦτα
 καὶ ἕτερα Σωκράτης παρατιθεῖς, δισχυρίζεται
 τίσσαλές τοῦ δόγματος Εὐσεβίου περιτιθέναι. Ἐγὼ
 δὲ βουλομένη ἂν μάλλον εἶναι τὸν ἄνδρα τοιοῦτον·
 ἢ δὲ καθόλου Ἐκκλησία οὐ τοιοῦτον τάχα ὑπείλη-
 γει· ἢ μάλλον ἐπισθεαί δίκαιον. Εἰ δ' ἐκεῖνος ἐν
 τῷ ἀσφαλεῖ τῆς εὐσεβείας ἐστίν, ὡς οὗτός φησι,
 καὶ ταῦτα Ναυατος ὢν, τῷ τὰ κρύφει ἀκριδῶς
 διεϊδότε Θεῷ ἐατέον. Ταῦτα μὲν οὕτως· οἱ δ' ἐν
 Σαρδικῇ συναθρόντες οὕτω διαπραξίμενοι, ἐπο-
 ρεύοντο ἕκαστος ἐκ' οἴκου. Διεσπᾶτο δὲ τοῦ λοιποῦ
 τῆς ἐφᾶς ἡ δύσις. Οὐκέτι γὰρ ὡς ὁμόφροσιν ἐπιμί-
 γνυντο. Καὶ ὁρος τῆς κοινωρίας, ταῖς μὲν ἐσπερίοις
 μεταξὺ Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν ἦν, περὶ ὁρος δ' Σού- C
 σακίς κέκληται· περαιτέρω δὲ κοινωρεῖν ἤκιστα
 ἔβηλον, διαφόρου τυγχανούσης τῆς πίστεως. Οἷα
 δὲ φιλεῖ, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν διαβολαῖς καὶ δι-
 σχομαῖς ἦσαν. Καὶ μεγάλη ταραχὴ τις καὶ σύγχι-
 σις· τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἐπεχωρίαζε. Καὶ γὰρ
 πρότερον εἰ καὶ διάφοροι καθιστήκεισαν, ἀλλ'
 ἐπιμίγνυντο τέως, καὶ οὐ μέγα τὸ δεῖνδον ἐποιοῦν·
 παρακλήσια γὰρ τῷ ἐπιμίγνυσθαι φρονεῖν κατὰ
 Χριστὸν ἐνομιζόντο. Ἐν συντόμῳ δὲ φάναι, ἡ μὲν
 κατὰ δύσιν ἅπαντα Ἐκκλησία, διὰ τῆς πατρὸς
 ἀγομένη θρησκείας, ἐρημος ἐριδος ἦν καὶ τῆς περὶ
 δόγματα τερθρείας ἀπὸ πηλαγμένη, ἀκραιφνῶς τὴν
 ἐν Νικαίᾳ πίστιν διατρανοῦσα· κἀν καὶ τέως Θυρ-
 σάκιος ὁ Παννονίας, καὶ Ἀδξέντιος ὁ Μεδιολάνων
 κείραν προσῆγον διασπᾶν καὶ πρὸς τὴν Ἀρειανί- D
 ζουσαν μεθιστᾶν δόξαν, τοῦ Ῥωμαίων Ὁρόνου καὶ
 τῶν ἐσπερίων ἄλλων ἱερέων ἐργηγορότων, καὶ τὰς
 τῆς ἀπρέσεως ταύτης βλάστας θάπτον ἐξανασπών-
 των· ἢ δὲ ἐφᾶ μετὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον
 ἐστασιασε, καὶ περιφανῶς πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ διε-
 κρινετο πίστιν. Τὸ δ' ἄληθές, πλὴν ὡς συνάγειν
 ἐνεσσι, τῶν μὲν κλεισίων ἢ γνώμη πρὸς τὴν ἐν
 Νικαίᾳ δόξαν συνέτρεχεν, ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐ-
 σίας· τὸν Υἱὸν εἶναι ὁμολογούντων· τῇ δ' ἐκ φιλο-
 νεκίας ἐριδι κατεχόμενοι, πρὸς τὴν ὁμοουσίαν λέγειν
 ἀκρατῶς διεφύροντο· οἱ μὲν, ὡς τινες εἶπον, ἐξ

quæ tum in controversiam deducta fuerant, atque
 omnes consensu uno eadem sensisse atque dixisse
 referat, quomodo quidam illum Arianisare suspi-
 cantur? Falluntur vero Ariani etiam, qui illum
 cum eis sensisse existimant. Sed dicit aliquis, in
 scriptis ejus Arianum esse cum videri, propterea,
 quod frequenter dicat, Per Christum (1). Cui res-
 pondemus, hac locutione sæpenumero ecclesiasti-
 cos viros usos esse, aliisque, quibus œconomia seu
 munus humanitatis Servatoris nostri significatur.
 Et ante omnes istos Apostolus ipse verba hæc
 usurpavit: et nunquam tamen veluti prævæ opi-
 nionis habitus est doctor. Ac rursus hæc infert:
 « Non enim ostendere poterunt, Eusebium princi-
 pium existentia tribuere Filio Dei, quamvis in
 libris ejus œconomia sive dispensationis humanæ
 verbis abuti eum inveniant. Maxime vero, quod
 admirator et æmulator Origenis librorum fuit, in
 quibus ubique Filium ex Patre genitum esse repe-
 riunt, qui Origenis librorum acumen assequi pos-
 sont.» Hæc et alia Socrates afferens, sinceritatem
 doctrinæ Eusebio ascribere contendit. Ego quidem
 talem potius virum eum fuisse velim: Ecclesia
 autem Catholica non talem fortasse judicat, quam
 potius sequi par est. An vero ille certo in pieta-
 tis sinceritate sit, sicuti iste qui quidem Novatia-
 nus est, dicit, id accurate certoque occulta omnia
 perspicienti Deo relinquendum. Et de his quidem
 satis. Sardicensi vero conventu ita peracto, do-
 mum se quisque recepit. 701 Ac deinceps Occi-
 dens ab Oriente per secessionem divisus est. Non
 amplius enim Occidentales cum Orientalibus, haud
 eadem secum sentientibus, negotii sibi quidquam
 et conjunctionis esse voluere. Et communionis
 finis Occidentalibus fuit inter Illyricum et Thra-
 ciam, circa montem qui Susacis dictus est. Ultra
 eum autem locum propter variantem fidem mi-
 nime inter se invicem communicare voluerunt. Ut
 vero fieri solet, in ecclesiis calumniæ et dissen-
 siones erant. Et ingens turba et confusio Eccle-
 siam catholicam invasit. Antea siquidem, etiamsi
 dissiderent, consuetudine tamen inter se jungē-
 bantur, nec adeo gravem eam rem putabant: et
 consuetudinem ejusmodi eundem de Christo sen-
 sum esse existimabant. Et ut paucis dicam, Eccle-
 sia Occidentalis omnis patriæ insistens religioni,
 contentionis expers, et a studio de dogmatibus
 nugandi aliena fuit, sincere professionem fidei
 Nicænam sonans atque profitens. Quamvis etiam
 Ursicius Pannonius et Auxentius Mediolanen-
 sis conati sunt Ecclesias distrahere, et ad Arianam
 opinionem traducere, efficere tamen id nequi-
 vere, sede Romana et aliis Occidentalibus episco-
 pis vigilantibus, et hæresis ejus surcules illico
 exstirpantibus. Oriens autem post Antiochenum
 concilium seditiones concitavit, et propalam ad-

(1) διὰ Χριστοῦ. Offendiculo olim fuit piis, si Christus simpliciter sine præfatione honoris, et
 illatione divinitatis nominaretur.

versus Nicænam fidem disceptans iudicio contentit : revera tamen, sicuti colligere est, plures sententiam Nicæni dogmatis comprobabant, Filium ex substantia Patris esse constitentes : contentionis vero cupiditate devincti, adversus verbum τοῦ ἁποστολικού, consubstantialis, impotentibus animis pugnabant. Nonnulli quidem, sicuti quidam tradidere, quod jam inde ab initio contra id verbum stetitissent : et quemadmodum ejusmodi homines sacre solent, ne victi esse, si cederent, viderentur, in sententia propterea persistebant, et vocabulum id abolere studebant : probro sibi fore, si opinionem mutarent, arbitrati. Nonnulli autem, quod frequenter de his nugati essent, ita opinari ex animi sententia malebant ; 702 et cum semel ab eo quod decebat excidissent, opinionem suam firmiter retinebant. Erant qui indecorum contentiendi studium secum ipsi perpentes, ad gratiosam declinarent sententiam, vel propter gloriam aut timorem, vel propter vim aut familiaritatem, plerumque etiam propter amicitiam, et fortasse alias ob causas, quibus homines adducti, ut sese res tulit, etiam in his quæ parum decent, gratificantes aliis obsequuntur : denique quod nonnulli libere et palam, quæ ab adversariis objicerentur, redarguere atque refellere non possent. Non pauci vero ejus temporis homines, ineptias prorsus et superfluas nugæ esse existimantes de rebus ejusmodi conflictari, ab illorum consuetudine sejuncti, taciti secum Nicæna decreta complectebantur et colebant.

CAPUT XIV.

De Ægyptiis monachis, Scetiis scilicet et Tabennesiis. Atque inibi de duobus sanctis Macariis. Item de Pambō et Pachomio. Item de Apollonio et de Anubio.

Supra omnes autem qui in Oriente magna cum libertate saniore doctrinam defenderunt, tenacissime Nicæna decreta retinere Paulus Constantinopolitanus, et Athanasius Alexandrinus, episcopi, atque cum iis universus Ægyptiorum monachorum cœtus : quibus præiit Antonius adhuc superstes, quique cum eo erant (plurimi autem erant) in Ægypto et aliis Romani imperii locis ascetæ : quorum multi usque ad Constantii imperium et posteriora etiam tempora duravere : quales fuerunt (Ammonem enim, et Thebæum Paulum omitto) eodem veroque nomine dicti Macarii, hoc est beati : Ægyptius scilicet ille, et cui Urbani cognomen inditum fuit : Paphnutius et Pambō, Anub et Pityrion Serapion et Orsesius et Pachomius Tabennesiotes, Ephraim quoque et Hilarion ; quales etiam circa Illyricum et Thraciam Martinus Sabariæ ortus Pannoniensis, et Hilarius Pictaviensis, homines admirandi : de quibus paulo post suo loco referemus. Multi denique alii aliter spectati viri, eisdem annis viguere, atque in ecclesiis Dei enituere : inter quos præcipue eruditione et eloquentia floruit Eusebius Emesenus episcopus, Titus Bostrensis, 703 Serapion Thmæus, Basilius Ancyranus, Eudoxius Germanicensis, Acacius qui post Eusebium Cæsariæ Palestinæ præfuit, Cyrillus, qui post Maximum Hierosolymitanam administrabat ecclesiam, et Theodoros Perinthius : qui omnes doctrinæ suæ sætus laudæ pœnitendos ecclesiis reliquere. Videtur au-

A ἀρχῆς αὐτῆ ἀντιστάντες, καὶ οἶα δὴ τοῖς τοιοῦτοις φιλεῖ, τὸ μὴ δόξαι ἠτᾶσθαι τῆς γνώμης εἶχοντο. περιελεῖν τὴν λέξιν σπουδάζοντες, καὶ αἰσχύνῃ ἐνόμιζον τὴν μετᾶσθαι ἦσαν δ' οἱ καὶ ἐκ τοῦ πυκνῶς περὶ ταῦτα ἐρεσχελεῖν, καὶ ταῖς ἀληθείαις ὧδε δοξάζειν ἤρουοντο· καὶ καθάπαξ τοῦ δέοντος ἐκτραπέντες, ἀμεταθέτως εἶχον. Ἄλλοι δὲ τὸ μὴ δέον τῆς φιλονεικίου γνώμης σταθμώμενοι, πρὸς τὸ κεχαρισμένον τῶν δοξαζόντων ὑπέκλινον, ἢ διὰ δόξαν τε καὶ δόξος, ἢ δύναμιν, ἢ καὶ δι' οἰκειότητα καὶ φιλίαν πολλὰκις· τάχα δὲ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, ὅψ' ὧν προάγονται ἄνθρωποι ὡς ἔτυχε τὰ μὴ δέοντα χαριζόμενοι, καὶ τῷ μὴ διὰ παρρησίας ἔχειν ἴσως ἐξελέγγων τὸ προσιστάμενον. Πολλοὶ δὲ τῶν τότε λῆρον ἀντικρυς καὶ περιεττῆν φουαρίαν ἤγούμενοι τὸ περὶ τὰ τοιαῦτα προστρίβασθαι, καθ' ἑαυτοῦς ἦσαν ἡσύχψ γνώμη, τὸ δόξαν ἐν Νικαίᾳ στέργοντες καὶ τιμῶντες.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῶν Αἰγυπτίων μοναχῶν, ἤγοντ' ὧν Σχητιωτῶν καὶ Ταβεννησιωτῶν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἀγίων δύο Μακαρίων. Παμβῶ τε καὶ Παχωμίου· Ἀπολλωνίου τε καὶ Ἀνουβίου.

C Πάντων δ' ἐπέκεινα τῶν ἐν τῇ Ἐφ' πεπαρρησιασμένῳ λόγῳ ἀπρὶξ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξαζόντων εἶχοντο Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθανάσιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, καὶ σὺν αὐτῷ τὸ κατ' Αἴγυπτον σύμπαν μοναχικόν· ὧν καθηγεῖτο Ἀντώνιος περιῶν ἐτι, καὶ ἴσοι αὐτῷ συνεγένοντο· πλείστοι δὲ ἦσαν ἀνά τε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀλλοχοῦ τῆς Ῥωμαίων ἀρχομένης· οἱ πολλοὶ ἀνά τε τὴν παρούσαν ἡγεμονίαν ἐγένοντο, καὶ εἰς τὸν μετέπειτα παρήμενον χρόνον. Ἐὼ γὰρ Ἀμουῦν καὶ Ἀντώνιον καὶ τὸν Θῆθηθεν Παῦλον· καὶ οἷοιπερ ἦσαν οἱ ἐπώνυμος ἐκεῖνοι Μακάριοι ἄνδρες, δ' ἑ Αἰγύπτιος καὶ ᾧ Πολιτικὸς ἐπώνυμον ἦν· Παφνούτιος τε καὶ Παμβῶ, Ἀνουβίου τε καὶ Πιτυρίων. Σερραπίων τε καὶ Ὀρσήμιος, καὶ ὁ Ταβεννησιώτης Παχώμιος, Ἐφραῖμ τε καὶ Ἰλάριον, καὶ οἱ περὶ Θράκη καὶ Ἰλλυρίδα, Μιχρίτιος ὁ ἀπὸ Σαβωρίας τῆς Παννονίας, καὶ Ἰάριος ὁ Πικτάδων, ἄνδρες θεσπέσιοι, περὶ ὧν μικρὸν ὑστερον κατὰ χώραν ἐρῶ. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλως ἐλιθόγμοι ἄνδρες τοῖς αὐτοῖς συνήκμασαν ἔτσι, ταῖς ἐκκλησίαις· Θεοῦ διαπρόνοτες· ὧν περὶ λόγων εἰδῆσιν τῶν ἄλλων διαφέροντες ἦσαν Εὐσέβιος ὁ τῆν Ἐμεσσηνῶν ἱερατικῶς διεθύνων, Τίτος ὁ Βόστρων, Σερραπίων ὁ Θμουαῖος, Βασίλειος ὁ Ἀγχυρανθῆς, Εὐδόξιος ὁ Γερμανικίας, Ἀκάκιος ὁ μετὰ Εὐσέβιον τῆς ἐν Παλαιστίνῃ ἡγήσασθαι Καισαρίας, καὶ Κύριλλος ὁ τῶν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον μετὰ Μάξιμον οἰακίζων, καὶ Θεόδωρος ὁ Περινθῖος· οἱ δὲ πάντες ἔχοντα

τῆς αὐτῶν παιδείας λόγου πολλοῦ ἀξία ταῖς ἐκκλη-
 σιαῖς καταλελοίπασιν. Ἐφκει δὲ πάντας τούτω τῷ
 μέρει παρευδοκίμειν, καὶ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν
 σεμνύνειν, Ἐφραίμ ὁ Σύρος. Τηνικαῦτα δ' ἤκμαζε
 καὶ Δουκίφωρ καὶ Δίδυμος, καὶ Ἀέτιος, ἐλλόγιμοι
 μὲν διαφερόντως, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μάλα μαχόμενοι.
 Ὡς ἐπίπαν δὲ φάναι, οἱ τηνικαῖοι τῶν ἐκκλησιῶν
 ἡγεμόνες πλείστης ἀκριβείας κατὰ βίον ἐξείχοντο·
 ὅφ' ὧν τὰ πλῆθη καλῶς ποιμαινόμενα, τοῦ κατὰ
 Χριστὸν σεβάσματος εἶχοντο, καὶ καθ' ἑκάστην
 αὔξησιν ἢ πίστιν ἐλάμβανεν. Ἡρέμα γὰρ ἡ Ἐκκλη-
 σία τῇ ἐνοῦσῃ ἀρετῇ καὶ τῇ λαμπρότητι τῶν ἀγα-
 θῶν πράξεων, ὅφ' ὧν τεράστια καὶ θεοσημεῖαι
 ἐγίνοντο, παρά τε ἱερῶν ἀνδρῶν, καὶ ἄλλως ἐκ-
 κλησιαστικῶν, ἐπὶ μέγα δόξης προήγετο· καὶ ἡ
 Β Ἐκκλησιῶν ἑρησικεῖα διεσπλάτο, κάκ τῆς
 μοθηρᾶς τερθρείας πρὸς τὴν ἀληθινὴν πίστιν
 μετέβηκεν. Ἐπεὶ δὲ τῶν ὁσίων τούτων ἐμνήσθη
 ἀνθρώπων, δεῖν οἶμαι τῶς τούτω τῷ λόγῳ ἐπιδραμεῖν,
 καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι περιφανεῖς ἄνδρες τηνικαῦτ'
 ἀμάρσαντες κλέος ἔσχον. Καὶ προκεισθώσαν οἱ ἀοί-
 διμοι τῆς Σχῆσεως ἡγεμόνες καὶ τῶν ἐκείσε ὑρέων
 κατέστησαν. Μακάριοι δὲ ἀμφοτέροις ἦν ὄνομα·
 ὧν ὁ μὲν Αἰγύπτου ὄρματο ἄτερος δ' Ἀσὶς ὠνο-
 μάζετο· τὴν γὰρ Ἀλεξάνδρου εἶχε πατρίδα. Θεοὶ
 δὲ ἄνδρες καὶ ἀμφὺ ἐγένοντο. Θαυμάσιοι δὲ καὶ τὸ
 φιλοσοφεῖν ἦσαν, καὶ οὐκ ἀμοιροῦντες θείας προ-
 γώσεως· δεξιοὶ δὲ καὶ δαίμονα· ἀπειλῶν τεραστίων
 δὲ καὶ ἱαμάτων πρόχοι αὐτοῦργοι. Ὁ ἄτερος
 ὁ Αἰγύπτου καὶ νεκρῶν ἀνίστα, ὡς ἂν γέ τινα
 ὄνυματος· ἀλλοτρίου πεῖσοι πιστεύειν νεκροὺς ἀν-
 ἴστασθαι. Πέρα δὲ τῶν ἑ' παρελάσαι λόγος ἐκείνων
 ἐδὲ ζῆν. Ἐν τὰ ὑπὲρ ἡμισυ τῇ ἐν ἐρήμῳ ἐπόσει
 διατρεβῆ· μάλα δὲ καὶ εἰ νέος ὧν τῇ φιλοσοφίᾳ
 διεπρεπεν, ὅθεν καὶ Παιδαριολογῶν τὸ ἐπώνυμον
 ἔσχε, καὶ τὸν τοῦ πρεσβυτέρου δὲ βαθμῶν ἔβαινε,
 τεσσαρακοντούτης γενόμενος. Ὁ δὲ Πολιτικὸς ἐν
 ἐλάττω χρόνῳ τὸ ἴσον τῆς ἀξίας εὗρατο· ἀπάσης
 δ' ἀσκήσεως τὴν πείραν εἰς ἄκρον εἰληψε. Τὰ μὲν
 γὰρ αὐτὸς εὗρισκε, τὰ δ' ἀκούσις, παντὶ τρόπῳ
 καταρθοῦν ἐπειράτο. Ἐς τοσοῦτον δ' ἦν συντετη-
 γμένος τε καὶ κατεσκληρῶς, ὡς μηδ' ἐνεῖναι τρέφας
 φύειν ἰὼν πώγωνα. Ἦν δ' ὁ μὲν Αἰγύπτιος μετὰ
 τοῦ εὐλαβοῦς αὐστηρῶ· ἄτερος δὲ ὁ Ἀλεξανδρεὺς
 παραπλήσιοι· ἐφ' ἅπασιν τῷ Αἰγύπτῳ ὧν, ἐν τούτῳ
 Δ παρήλλαττεν, ὅτι περ ἰλαρὸς τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἦν.
 καὶ τῷ χαριεντίζεσθαι τοὺς νέους ἤγε πρὸς ἀσκη-
 σιν. Τούτων Εὐάγριος ἐγένετο μαθητὴς· καὶ τὴν
 δι' ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ
 μόνῳ φιλοσοφῶν, χρόνῳ δ' ἐκείνῳ κατὰ τὸν αὐτὸν
 χρόνον συνεφιλοσόφουν αὐτοῖς Παμβῶ τε ὁ διαδόχ-
 ος, καὶ ὁ ἰσαγγέλον εἶπερ τις πολιτεῖαν ἀσκήσας
 Παῖσιος, Ἡρακλειδῆς τε καὶ Κρόνιος, Παφνούτιος

A tam omnes hæc in parte gloria præcellere, atque
 Ecclesiam universalem exornare Ephraim Syrus.
 Tum quoque exstiterê Lucifer, Didymus, Aetius,
 admodum quidem illi eximii viri, sed adversus
 veritatem plurimum etiam pugnarunt. Atque ut
 summam dicam, præfecti ea tempestate ecclesia-
 rum exactissimis vitæ institutis dediti erant, a
 quibus plebes rite gubernata, Christi religionem
 constanter coluit, et indies fides est, adaucta, atque
 Ecclesia sensim pro insita et virtute atque honorum
 operum splendore, et quod a sacris aliisque eccle-
 siasticis viris prodigia divinaque miracula siebant,
 ad ingentem gloriam pervenit: Græcorum autem
 superstitio pessum iit, et ab improbis nugis ad
 veram fidem transit. Et quoniam sanctorum isto-
 rum virorum facta esse mentio, faciendum esse
 duxi, ut breviter eos, et si qui insuper eo tempore
 illustres homines cum laude florere, oratione
 persequar. Ac primo loco per celebres illi comme-
 morentur viri, qui Scetis montiumque ejus duces
 fuere. Utrique nomen erat Macario: quorum alter
 in Ægypto ortus erat, alter Alexandriam patriam
 habuit, et cognomen Urbani: ambo certe divini
 prorsus viri, atque in monastica philosophia ad-
 mirandi, divinarum prædictionum non expertes,
 dæmonum industrii expulsores, et prodigiorum san-
 nationumque prompti et expediti auctores. Horum
 alter, Ægyptius scilicet, mortuum quoque excitavit:
 ut quemdam alieni dogmatis sectatorem, ad cre-
 dendum mortuos resurgere, persuasione ea addu-
 ceret. Hic ultra nonaginta annos vixisse perhibe-
 tur, quorum plus quam dimidiam partem in vita
 solitaria transegit. Et adolescens admodum sapien-
 tiæ studiis excelluit: et ob id Παιδαριολογῶν, quasi
 pueram senilem dicas, cognomen obtinuit. Pres-
 byteri dignitatem quadragenarius suscepit. Urbanus
 vero breviori tempore ad eandem pervenit **704**
 dignitatem. Exercitia pietatis omnia ad summum
 excoluit, quæ partim ipse invenit, partim ex aliis
 audita modis omnibus absolvere est conatus. Adeo
 autem extenuatus et macie confectus fuit, ut non
 esset unde pili barbæ excrescerent. Et Ægyptius,
 cum reverentia quadam austerus: Alexandrinus
 autem cum in aliis omnibus par Ægyptio esset,
 in hoc tantum ab illo variavit, quod in colloquiis
 hilaris et jucundus, urbanis salibus utens, juvenes
 ad studium et exercitationem pietatis adduceret.
 Horum discipulus fuit Evagrius, apud quos philo-
 sophiæ sanctioris præcepta factis exprimere didi-
 cit, cum antea verbis solis sapientiæ studium pro-
 fessus fuisset. Eodem vero tempore, et eisdem in
 locis, cum illis philosophati sunt, decantatus ille
 Pambo (1): atque qui angelicam prorsus, si quis

(1) Pambo cum illitteratus esset, doctorem Psalmos exponentem adiiit: et cum primum versum Psalm. xxxviii (*Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*) audisset, discessit, sufficere sibi iniquiens versum istum, ut illum factis exprimere addisceret. Doctor cum eo expostulavit, quod eum ab eo tempore totis sex mensibus

non vidisset. At Pambo respondens: Quod nondum re ipsa versum primum asserecisset, se excusavit. Multi intercessere anni: et amico cui dam roganti, num versum eum addidicisset? Vix tandem, ait, decem et novem annis, factis ipsis eum addidici. Eidem auri certum numerum quidam in pauperum alimenta dedit, et, Numeram quod

alius, et ipse exercuit vitam Paesius (1): item Heraclides Cronius, Paphnutius, Putubastes, Arsesius, et magnus Serapion. Præterea Pityrion ille, qui tamen alibi, apud Athenas videlicet, asceterium, seu excercendæ religiose pietatis domicilium habuit. Insuper ingens quoque ille Pachomius, qui dux et auctor vitæ Tabennesiotarum fuisse dicitur. Nova autem quædam illis est vitæ ratio, in quibusdam rebus a reliquis monachis evarians. Animum enim assuefacit ad virtutem aspirare, et terrena proculcare et sursum respicere semper: ut facile deinceps sit pulverem hunc deponentibus, in cælestem pervenire regionem. Siquidem indumentam illis erat melota seu pellis ovilla: symbolum atque monumentum, ut opinor, generosæ et fortis illius Helix Theabytæ, rei Veneræ et concupiscentiæ macerationis atque mortificationis, ut æmulatione et ardore ejusdem cum illo spei ad continentiam et castitatem strenue grassarentur. Cæterum reliquorum quoque Ægyptiorum monachorum amictus, ut opinio fert, ad exemplum aliquod et specimen arcanioris philosophiæ spectat. Non enim illi temere a communi habitu vestitum suum mutavere. Amiculum namque manicis carens, indicium atque institutionem esse arbitror, ne manus ad injuriam inferendam faciles sint, et promptæ. Capitis vero tegmen acuminatum, ut simplices sint, et injurias non vindicent, pureque et innocenter vivant: lactentium puerorum instar, quorum capita ejusmodi lineis mitris operiri solent, quæ partem rationis principatum imperiumque obtinentem tegunt atque fovent. **705** Zona porro, et quæ humeros et brachia comprimit cinetura, promptam alacritatem in ministerio Dei subobscurè indicat: ut quæ adimplere jussi sunt, succincti perficiant. Fortasse autem alii alias reddiderint rationes monasticæ philosophiæ appositæ: mihi hæc dixisse sat est. De Pachomio vero dicitur, cum primum in antro quodam constanter philosophiæ huic incumbent, ei angelum cœlitus assistentem mandasse, ut novum monachorum cœtum cogeret. Oportere namque eum qui rite veriolem irreprensibili vita repræsentaret philosophiam, ducem multorum, quibus prodesse posset, fieri, eosque certis instituere legibus. His ille dictis, tabulam ei dedit, et seipsum, ut stola indutus fuerat, exhibuit. Quæ sane tabula ad hodiernum usque diem servatur. In eo scripto, leges præscribens more, expositum erat, permitti debere unicuique, ut quantum posset et vellet, ederet, biberet, operaretur: atque itidem ut pro arbitrio suo jejunaret, aut non jejunaret. Et ut validius cibum capientibus, duriores labores: qui vero parcius alimentis uterentur, et ad pietatis

datum est, inquit. Tum ille: Numero hæc in re opus non est, sed animi affectione pia et benigna. (Soer. lib. iv, cap. 25.) Idem Pambo ab Athanasio episcopo evocatus, ex eremo Alexandriam venit. Ibi scenica gesticulatrice visa, proluxe illacrymavit: et amicis fletus causam inquirentibus, duplicem

τε και Πουτουδάστης και Ἀρσείσιος, και ὁ πολὺς Σεραπίων· πρὸς δὲ Τιτουρίων ἐκείνος, ὃς ἀλλαχοῦ, παρ' Ἀθηναίους δηλαδὴ, τὸ ἀσκητήριον εἶχε· και ὁ πολὺς ἐκείνος Παχώμιος, ὃν κατάρξει και ἠγήσασθαι τῆς τῶν Ταβεννησιωτῶν διαίτης και πολιτείας λόγος. Καινή δὲ τις ἦν ἐκείνοις ἡ πολιτεία ἐν τισὶ παραλλάτουσα τῶν λοιπῶν μοναχῶν· ψυχῇ μέντοι ἔθος ἐνεῖσα πρὸς ἀρετὴν αἰρεσθαι, και τὰ περὶ γῆν ἐν δευτέρῳ ποιεῖν, ἄνω δὲ βλέπειν αἰετῶς· ὡς ἐν γ' ἐν βρασιῶν εἴη πρὸς τὸν οὐράνιον ἀφορᾶν· χιῶρον, κάτω που τιθεμένοις τὸν χοῦν. Μηλωτὴ γὰρ ἦν ἐκείνοις· τὸ ἐνδυμα· σύμβολον οἶμαι τῆς τοῦ Θεοσβίτου γενναίας πρὸς τὰ ἀφροδίσια και τὰς ἐπιθυμίας συντήξεως και νεκρώσεως· ἴσως δὲ και ζήλω τῶν Ἰσων ἐκείνῳ ἐλπίδων, πρὸς τὸ σωφρονεῖν ἐν οἴκῳ χωρεῖν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ και τὰ τῶν ἐτέρων ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν περιβλήματα λόγος ἔχει πρὸς τι φιλοσοφίας ὑπόδειγμα ἀφορᾶν· μηδὲ γὰρ ἀνύτως, ὡς ἔτυχε, τῆς τῶν πολλῶν ἀναβολῆς παραλλάσσειν. Τὸ μὲν γὰρ ἀχειρίδωτον ἐνδυμα οἶμαι που παιδεύμα εἶναι μὴ τὰς χεῖρας βραχίονας ἔχειν πρὸς ὄβριον· τὸ δὲ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα εἰς ὄψιν λήγον, ὡστ' ἀπολοῦς εἶναι και μὴ ἀμύνεσθαι, καθαρῶς δὲ και ἀκεραίως βιωῦν, ἐπίσης τοῖς γάλακτι τρεφομένοις παισίν, οἷς φίλον τοιαύταις ἐξ ὀδόνης τίτρας καλύπτεσθαι, αἷ τὸ ἡγεμονικὸν σκέπουσι τε ἄμα και περιθάλλουσι. Ἡ δὲ ζώνη και ὁ τοῦς ὠμοῦς διατρέχων ἀναβολὴς και βραχιονας τὸ εἰσὶνον εἰς διακονίαν Θεοῦ ὑπαινίσσεται, και ὡν παρακελεύεται τὴν ἐκπλήρωσιν, εὐζώνως τελεῖν. ἴσως δ' ἀν και ἄλλοι ἄλλους ἀποδοῖεν λόγους προσήκοντας τῷ φιλοσοφεῖν· ἐμοὶ δ' ἀπόχρη τοσοῦτον εἰπεῖν. Περὶ δὲ Παχωμίου, λόγος ἄνθρωπον τινὶ πρῶτον προσκαρτερεῖν, σχολάζοντα τῷ φιλοσοφεῖν· ἄγγελον δ' οὐρανῶθεν ἐπιστάνατα, νεολαίαν ἀθρώσει παρακελεύεσθαι μοναχεῖν, και συνεῖναι αὐτοῖς. Δεῖ σε γὰρ, φησὶ, καλῶς τὴν ἀληθῆ καταρωθεκότα φιλοσοφίαν, καθηγεμόνα πολλῶν γενέσθαι, δυνατόνον ὡφελεῖν, και τοιοῦδα νόμοις ἄγειν αὐτούς. Ταῦτα λέγων, δέκτον αὐτῷ ἐνεχεῖριζε, και ἐαυτὸν παρεδείκνυ ὡς εἶχε στολής· ἃ δὴ και ἐς δεῦρο φυλάττεται. Ἐνήσαν δὲ τῇ γραφῇ ὡς ἐν προστάξει, ἀνεῖσθαι παντὶ φραγεῖν και πιεῖν και ἐργάζεσθαι, ὡ· ἐκάστῳ δύναιμις ἐστι και προαίρεσις. Ἄμα αὐτῶς

D δὲ και νηστεύειν και μὴ· και τοῖς μὲν πολὺ και βρωμαλέως ἐσθίουσι τὰ βαρύτερα ἐπιτρέπαι τῶν ἔργων· ὅσα δὲ κοῦφα και ῥάδια, τοῖς ἥττον τροφῇ χρωμένοις, και πρὸς ἀσκήσιν διεγχευμένοις. Οἰκίας δὲ σεμνὰς περικύκλω εἶναι αὐτοῖς· ἐφ' ἐκάστη δὲ τρεῖς καταμέναι. Τὴν γὰρ μὴν τροφὴν ὑπὸ ἕνα οἶκον ἐπιμήκη αὐτοῖς γίνεσθαι διετάττετο, και ἐν βαθεῖ σιωπῆς καθημένους ἐσθίειν, καλυπτομένους τὰ πρόσωπα, ὡς μήτε ἀλλήλους ὄραν, μηδ' ἄλλοι τε

esse respondit: alteram, mulierculæ ipsius exitium: alteram, quod ipse non tantum studii in hoc impenderet ut Deo placeret, quantum illa ut hominibus fœdis placeret. (Idem, *ibid.*)

(*) Hunc Sozom. non habet lib. iii, cap. 14.

πλην τῆς τραπέζης καὶ τῶν παρατιθεμένων. Ἄλλο- **A** exercitium incitatiores essent (1), leves atque
 σχῆμα δὲ μὴ τῆς αὐτῆς κοινῶν τραπεζῆς, εἰ
 μή ποῦ τις παροδεύων ἐπιξενωθείη. Συμβόλοις δέ
 τισι κτυπούμενοις τὸ πρὸς χρεῖαν διασημαίνειν·
 ἢ νεύμασι ταῖς τραπέζαις, παρ' ᾧ λάχοι, ἐπιστα-
 τεῖν. Εἰ δὲ τις ἐκείνοις ἔλοιτο συνοικεῖν, ἐπὶ τρισὶν
 ἐνιαυτοῖς πρότερον, μικρὸν ἠλλοιωμένος τὸ σχῆμα,
 τὰ τῶν ἔργων ἐργώδη διαπονεῖν· καὶ οὕτως τῶν
 ἰσῶν μετέχειν μυσταγωγούμενος. Ἰμάτιον δ' εἶναι
 αὐτῷ διφθέραν· καὶ ἐξ ἐρίου τιάραν τῆ κεφαλῆς
 σείπασμα· ἃς δὴ τιάρας καταστίχτους εἶναι πορ-
 φυροῖς τισι προσέταται νήμασι, κέντρα τινὰ σταυ-
 ροῦ σχῆμα διατυπούντα. Τοῖς δὲ χιτῶνας εἶναι
 λινοῦς, καὶ τὰς ζώνας· ἐπίσης· μεθ' ὧν σὺν ταῖς
 διφθέραις καθημένους οικοδομητοῖς ἐν θρόνοις,
 ὑπὸ μετρίῳ χρῆσθαι· κύκλω δὲ πεφράχθαι τὸ ο- **B**
 κοδόμημα, ὡσθ' ἐκάστῳ τὴν στρωμνὴν συνέχειν. Τῆ
 δὲ πρώτῃ καὶ κυριωτέρῳ τῶν ἡμερῶν, πρὸς κοι-
 νωνίαν τῶν θείων μυστηρίων ἰόντας, λύειν μὲν τὰς
 ζώνας καὶ τὰς διφθέρας ἀποτίθασθαι· δωδεκάκις
 δὲ τῆς ἡμέρας ἕκαστον εὐχὰς ποιεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ
 πρὸς ἑσπέραν· ἐπίσης δὲ καὶ νυκτός· τῆ δ' ἐνάτῃ
 ὥρᾳ τρίτον· καὶ ὀπηνίκα δεῖο τροφῆς μετασχεῖν,
 ἐφ' ἐκάστης εὐχῆς τὸν ψαλμὸν προηγεῖσθαι. Κατὰ
 δὲ μίμνηται τῶν Ἑλληνικῶν στοιχείων, εἰς κ' τάγα-
 ματα ἄπασαν διελεῖν τὴν συνοικίαν. Ἐφαρμόσαι
 δ' ἐκάστῳ ἀνήκουσαν τὴν προσηγορίαν, ὡς γνόμη
 καὶ βίος καὶ ἦθος ἦν· οἷον τοὺς μὲν ἀπλουτέρους
 ἰώτα ἐκάλει, ζ δὲ καὶ ξ, ὅσοι σχολιοὶ ἦσαν καὶ
 μὴ εὐθεῖς· καὶ τοὺς ἄλλους ἄλλως, κατὰ τὴν ἐκά- **C**
 στου προαίρεσιν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος,
 εὐστοχον τὴν ὀνομασίαν τιθεῖς. Τοιούτοις δὲ τισι
 νόμοις Παχώμιος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἦγε, φιλόανθρω-
 πος μάλιστα καὶ θεοφιλῆς γενόμενος· καὶ ἐπὶ τόσον
 ἐλάσαι, ὡς μηδὲ τὴν τῶν ἐσομένων πρόγνωσιν
 ἀγνοεῖν ταύτην δ' εἰδέναι διαφερόντως αἰετὸ ἀγγέ-
 λους διομιλούμενον. Ἐν Θεβαδίᾳ δὲ τὸ τῆς φιλοσο-
 φίας· ἐργαστήριον εἶχεν ἐν τινὶ νήσῳ, ἢ Ταβέννη
 ὀνόμαστο· ἐξ ἧς Ταβεννησιῶται ἐς δεῦρο δὴ ὀνομά-
 ζονται· οἱ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ εἰς πολλὴν τινα προ-
 ῆλθον ἐπίδοσιν, ὡς καὶ εἰς ἐπτακισχιλίους, καὶ
 περιούζους μάλα γενέσθαι τῆ τῶν εἰρημένων νόμων
 ἀκριβεῖ πολιταίᾳ. Ἐνδον γὰρ Ταβέννης, μεθ' ὧν
 ἦν καὶ Παχώμιος, λόγος ἄμφω χιλίους καὶ τριακο- **C**
 σίους εἶναι. Οἱ δ' ἄλλοι κατὰ Θεβαδίαν καὶ τὴν
 ἄλλην Αἴγυπτον ἔρχον· ὧν ἀπάντων μία ἦν ἡ
 ἀγωγή καὶ ἡ διαίτα, καὶ κοινὰ πάντα πάντων ἐτύγ-
 χανον, οἳ τινὰ μητροπόλιν τὴν νῆσον ἠγούμενοι,
 καὶ κατέρας τοὺς ἐκεῖσε ἡγεμονεύοντας· ἀφ' ὧν
 καὶ ἀρχόντες ἐφ' ἐκάστη συνοικίᾳ οἱ τῶν ἐθνῶν
 καθιεστήκεισαν ζηλωταὶ διεπέμποντο. Καὶ περὶ μὲν
 Παχώμιου τσαῦτα. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Ἀπολ-
 λώνιος ἐπὶ τῆ κατὰ Θεὸν φιλοσοφίᾳ πολὺν τὸν
 ἔρωτα σχῶν, διακρέπων ἦν. Ὁς ἔπει πεντακαίδε-
 κατῷ τῆς ἡλικίας ἐπαρξάμενος ἐν ἱερμῇ φιλοσο-
 φεῖν, ἐπεὶ τεσσαρακοστοῦ ἐπέβη ἐνιαυτοῦ, θεία

(1) Ascetæ cuiusdam scite dictum est, Monachum, nisi opus faciat, avaro homini esse persimilem.

dus communia omnia inter se habentium. Insulam A ipsam quasi metropolim quamdam esse putabant : et qui ibi rebus præerant, patres. Ex quibus quocumque, qui instituti ejus æmulatores erant, cœtui cuique et domicilio præfectos suos accersentes accipiebant. Hæc de Pachomio. Eadem vero ætate et Apollonius ingenti erga divinam philosophiam amore flagrans possedit : qui quindecimo ætatis anno solitariæ philosophiæ initiatus sacris, quadragenarius divinæ obsequens visioni in publicum ad loca hominibus habitata rursus prodiit, atque in Thebaide tuguriolum sibi condidit. **707** Et cum in primis Dei esset amatissimus, admiranda edidit opera : nihilque rerum omisit omnium, quin in eis præcipue excelleret, quæcunque ad id genus philosophiæ pertinent. Moribus fuit optimis, et in pietate prolixè docenda magna gratia. In precationibus adeo habuit benignum et propitium Deum, ut ab eo orans nihil non exoraret. Et pro sapientia sua ea prorsus petebat, quæ facile Deus tribuere solet. Floruit tum quoque Anub ille, quem post confessionem pro Christo in persecutione obitam, ferunt nunquam postea mendacium dixisse, neque quidquam terrenæ rei concupivisse : quæ vero a Deo orasset, omnia obtinuisse : angeloque divino adeo institutore usum, pietatis virtute exercenda ad summum usque pervenisse. Sed enim de Ægyptiis monachis hæc satis est dixisse.

CAPUT XV.

De Palæstinæ et Syriæ monachis.

Inde vero etiam Palæstina edocta, eandem philosophandi rationem complecti cœpit. In qua primus floruit Hilarion : cui patria fuit vicus nomine Thebasa (1), qui non minus quam quindecim stadis Gaza abest, austrum versus ad torrentem situs, qui mare influens vernaculum a vico ipso accepit nomen. Cum autem Alexandrinas frequentaret scholas, Antonii fama quæ tum increbuerat audita, videndi ejus gratia solitudinem petiit : et aliquantulum cum eo moratus, idem vitæ institutum sequi constituit. Quod vero ad Antonium quotidie multi ventitarent, voti compos fieri non potuit. Itaque in patriam reversus, cum parentes ejus e vita hac migrassent, multa substantia sua omni fratribus et egenis distributa, nihil sibi ex ea reliquum fecit. **708** Et mox deinde in loco quodam maritimo, viginti stadiis a vico distante, tugurium e latere sibi extruxit, congerie fracturum testarum tectum. Cujus tanta fuit latitudo, longitudo et altitudo, ut stantem eum caput inclinare, recumbere autem volentem pedes ad seipsum contrahere necessario oporteret. Hic rebus omnibus per assuetudinem, promptam sibi et facilem faciebat ærumnam. Atque in moderatione et temperantia egregie elaborans, nullum prorsus ex factis suis concepit fastum, cum quidem ea in se superiorem haberet neminem. Corporis autem voluptates et animæ blanditias edomans, cum inedia, siti, frigore, et æstu strenue conflictabatur. Moribus integris præditus fuit, sermone humanus et placidus : et quæcunque sacrorum oraculorum didicisset, accurate memoria tenebat. Tantopere

(1) *Thabatha, Sozom.*

ὄφει πειθόμενος, τὴν οἰκουμένην αὐθις κατέλαβε· καὶ κατὰ Θηβαῖδα τὴν μάνδραν ἐπέζητο. Θεοφιλῆς δὲ τὰ μάλιστα γεγωνὸς παραδέξων αὐτουργὸς ἦν. Πράξῃς δὲ οὐδὲν ἠλλείπων, ὅσα εἰς τὴν τοιάνδε φιλοσοφίαν ἀνήκει, διαφερόντως εἶχεν· ἀγαθὸς εὖ μάλα τὸ ἦθος ὢν, καὶ σὺν χάριτι ἀφθονον τὸ τῆς διδασκαλίας νῆμα προχέων· καταπειθὲς δ' οὕτως ἔχειν τοῖς αἰτουμένοις τὸ θεῖον, ὡς μηδὲν αἰτουμένῳ ἀνήνυτον εἶναι. Πάντως δ' ἐκεῖνα ἤγει, σοφὸς ὢν, οἷς χαλεπὴν διδόναι ἐκ τοῦ βῆπτου τὸ θεῖον ἔχει πρὸς φύσεως. Ἠκμαζε δὲ καὶ Ἀνουβ ἐκεῖνος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ· δι' λόγους μετὰ τὴν ἐν διωγμοῖς ὁμολογίαν ὑπὲρ Χριστοῦ, μήποτε ψεύσασθαι· ἀλλ' οὐδέ τις τῶν προσγεῖων εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθειν. Ὡν δὲ πρὸς Θεοῦ δεξιῇ, μηδενὸς ἀστοχῆσαι· θεῖον δ' ἀγγέλω καθηγῆται χρησάμενον, ὅσον ἦν ἀρετῆς εἰς ἄκρον ἀσκηταί. Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν ἀπόχρη τὰς αὐτὰ εἰπεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ μοναχῶν.

Ἐκεῖθεν δὲ καὶ Παλαιστίνῃ ὁδηγηθεῖσα, τὰ ἴσα φιλοσοφεῖν ἤρξατο· ἐν ἧ πρώτῳ ἠνθῆσεν Ἰλαρίων· ὃς πατρὶς μὲν ἦν κώμη Θηβαῶν ὄνομα, οὐκ ἔλαττον ἢ εἰς σταδίους ἀπέχουσα Γάζης, πρὸς νότον κειμένη ἄπαρα τὸν χειμαρρὸν, ὃς ἐπὶ θάλασσαν βέων, ἐπιχώριον ἀπὸ τῆς κώμης εἰληφεν ὄνομα· τοῖς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φοιτήσας διδασκαλείους, τῆς Ἀντωνίου ἀκοῆς διαβλαμμένης, κατὰ θέαν ἐκεῖνον εἰς τὴν ἔρημον ἦγε· καὶ ἐπ' ὀλίγον διατρέψας ἐκεῖνον, τὰ ἴσα φιλοσοφεῖν αἰρεῖται. Πολλῶν δ' ἐς Ἀντώνιον καθ' ἐκάστην ἰόντων, ἤρμεν οὐκ εἶχε κατὰ σκοπόν. Τὴν πατρίδα δὲ καταλαβὼν, ἐκαὶ καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ τὸν τῆδε βίον ἀπέλιπον, τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς ἐνδεδίει τὴν πολλὴν περιουσίαν ἐσκόρπισε, μηδὲν τι τὸ σύνολον καταλιπὼν ἑαυτῷ. Καὶ λοιπὸν ἐν τινὶ τόπῳ πρὸς θάλασσαν εικοσι σταδίους τῆς κώμης διέχοντι καλύθη ἐκ πλίνθων ἐπήνυτο, φορυτῶν κεράμων κατεαγῶτων κεκαλυμμένην. Τόσον δ' ἦν ἐκεῖνη εὐρους καὶ μήκους καὶ ὕψους, ὡς δεῖσαν ἐστάναι, κύπτειν τὴν κεφαλὴν· πεσεῖν δ' ἐπάναγκες ὄν, τοῦ· πόδας συνιζάνειν πρὸς ἐκυτόν. Πᾶς γὰρ τρόπος ἐθιμον ἐπολεῖ αὐτῷ τὴν ταλαιπωρίαν. Πολλῶν τε τῇ ἐγκρατεῖα δοκίμως, ἀτυφον εἶχε τὴν προᾶξιν, καὶ ταῦτα μηδενὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ καταλείπων ὑπερβολῆν. Κρατῶν δ' ὅσα σώματος ἤδοναι καὶ ψυχῆς θωπεῖαι, πρὸς ἀσιτίαν καὶ δίψας καὶ βίγος καὶ πνίγος στεβρῶς ἠγωνίζετο. Τὸ μὲν οὖν ἦθος σπουδαῖός τις ἦν, καὶ τὸν λόγον ἐπιεικῆς· ἀκριβὲς δ' εἶχε μεμνήσθαι ὅσα τῶν ἱερῶν λόγων ἐξήσκησε. Τόσον δὲ δι' ἀρετῆς ὤκειλωτο τῷ Θεῷ, ὡς εἰσέει καὶ νῦν πολλοὺς τῶν ἀνάτα νοσοῦντων ἰᾶσθαι, καὶ δαιμονας ἐλαύνειν εὐληθῆναι χάριτι

προϊόντων τῷ μνηματι, οὐ μόνον παρ' οἷς ἐτίθη-
 κτο πρότερον Κυπρίοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ Παλαιστι-
 νοῖς, οἷς ἐπεγένετο ὕστερον. Ἐπει γὰρ ἐν Κύπρῳ
 διατρίβων τελευτᾶ τὸν βίον, ταφῇ μὲν ἐδίδωτο, καὶ
 διὰ πολλῆς παρ' αὐτοῖς ἡγετο τῆς τιμῆς· ἔπειτα
 Ἡσυχᾶς δὲ τῶν ἐκείνου φοιτητῶν περιφανέστερος
 ἐγεγόνει, τέχνη τὸν ἐκείνου κλέψας νεκρὸν, εἰς τὴν
 ἐν Παλαιστίνῃ αὐτοῦ μονὴν ἤγαγεν. Ἐξ ἐκείνου τε
 τοῦ χρόνου τοῖς ἐπιχωρίοις· ἔθους κρατήσαντο, δη-
 μοταλῆς ἢ ἐκείνου ἀγεται μνήμη. Οὕτω γὰρ οἱ ἐν
 Παλαιστίνῃ τοὺς παρ' αὐτοῖς εὐδοκίμους ἀνδράς
 γεραίρειν εἰώθασιν· ὡσπερ δὴ καὶ ἐπὶ Ἀβρίλλῳ τῷ
 ἐξ Ἀθηδόνος ποιοῦσι, καὶ Ἀλεξιῶνι τῷ ἀπὸ Βη-
 θαγάθωνος, καὶ Ἀλαφίῳνι τῷ ἀπὸ Ἀσατίας· οἱ
 κατὰ τὸν ἴσον γενόμενοι χρόνον, περικλιεῖς τε ἐπολι-
 τεύσαντο, καὶ τῇ τῶν ἀρετῶν περιουσίᾳ εἰς μεγί-
 στην ἐπέδωσαν τὴν εὐσεβῆ θρησκείαν ἐπιδύναται
 ἐποίησαν, ἐν Ἑλληνιζούσαις σφόδρα ἀγωνιζόμενοι
 πόλεσιν ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡγεμονίας. Τηνικᾶδε καὶ
 ἐν Ἐδίσῃ Ἰσαγγέλω καὶ διηκριβωμένῃ τῇ πολι-
 τείᾳ καὶ Ἰουλιανῷ δὲ μέγας ἐπιλοσόφει. Τοσοῦτον
 δ' ἦν ἐκεῖνον τὸ ἐγκρατὲς, ὡς ὅσπερ σαρκῶν δίχα
 δέρματι συνειρμένα δικάειν ἔχειν· οὐ καὶ τὸν βίον
 Ἐφραῖμ δὲ Σύρος σπουδῆν ἀφηγήσεως ἐποίησατο.
 Θεὸς δὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ ἀνωθεν ἐπ' αὐτῷ
 τὴν κῆρυξ ἐδίδου· ἰάσεις γὰρ ποικίλων νοσημάτων
 ἐπεχορήγει, καὶ κατὰ δαιμόνων κράτος παρεῖχεν.
 Ἐν δ' ἦν ἐπὶ πάσῃν ἔτοιμον φάρμακον ἢ εὐχὴ.
 Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἀνὰ τήνδε τὴν χώραν τὴν κατὰ
 Χριστὸν φιλοσοφίαν ἠσπάζοντο, ἐπὶ τε τὴν Ἀμίδιν,
 καὶ δὲ καλεῖται ὄρος Γαυγάλιον, ὧν ἡγεμόνες ἦσαν
 Δανιὴλ τε καὶ Συμεὼν. Τάδε μὲν οὖν καὶ περὶ τῶν
 ἐν Συρίᾳ μοναχῶν εἰρήσθω· Θεοῦ δὲ βουλομένου,
 πλατύτερον εἰς τὸ πρόσω περὶ αὐτῶν καὶ τῶν μετ'
 αὐτοῦ καὶ ἀΐθις ἐροῦμαι.

praesentia sint dicta : Deo autem volente, fusius etiam postea et de eis, et de eorum successoribus dicemus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

Περὶ τῶν ἐν τῷ Πόντῳ καὶ Εὐρώπῃ καὶ Ἰταλίᾳ
 μοναχῶν, ἐν ᾧ καὶ περὶ Εὐστάθιου τοῦ Σεβασ-
 τείας, ὡς ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων κατέστη· καὶ
 περὶ τοῦ ἀγίου Ἐφραῖμ.

Ἐν γε μὴν Ἀρμενίοις Παφλαγόσι τε καὶ τοῖς
 περὶ Πόντον ἕρεσι τῆς κατὰ Θεὸν φιλοσοφίας ἀρξαι
 Εὐστάθιον λόγος, δὲ τῆς ἐν Σεβαστείᾳ Ἀρμενίας
 τῶν ἱερῶν ἡγήσατο. Τοσοῦτον δὲ φασιν ἐκείνου
 σπουδαίας ἀγωγῆς ἔψασαι, καὶ διαίτης, καὶ ἐσθῆ-
 τος, ἧ δεῖ κεχρησθαι καὶ μὴ, ἡθῶν τε πολιτείας
 ἡκριβωμένης, ὡς καὶ τὴν βίβλον ἢ Ἀσκητικὴ ἐπι-
 γράμματα Βασιλείου τοῦ μεγάλου, τούτου σύγ-
 γραμμα εἶναι διατεθρῦλλον τοῖς πολλοῖς. Ἐλέγεται
 δὲ ὡς τῆς πρὸς λεπτὸν ἀκριβείας χάριν καὶ εἰς
 ἀτόπους ἐξοκειλαὶ παρατηρήσεις, μὴ τῷ ἐκκλησια-
 στικῷ κανόνι συμβαλλομέναις. Εἰσι δὲ οἱ αὐτὸν ἐξαι-
 ροῦσι μέμψως· τῶν τινὰς δὲ αὐτοῦ φοιτητῶν
 αἰτιῶνται, οἱ δὲ ἀπηγόρευον ἐν συζυγίαις ἐξεταζο-
 μένων ἀνδρῶν οἴκοις εὐχὰς πράττειν· εἰ οὐ καὶ
 πρεσβύτεροι ἦσαν, οὐδὲ λόγος τούτους ἦξ' οὖν. Ἐνή-
 στεον δὲ καὶ τὰς κυριωνύμους τῶν ἡμερῶν· καὶ

A porro virtute clarus Deo factus est, ut hodie quo-
 que pro data sibi gratia multi a morbis incurabi-
 libus liberentur, et dæmones ab eis profugiant,
 qui ad monumentum ejus accedunt, non tantum
 apud quos prius sepultus fuerat Cyprius, verum
 etiam apud Palæstinos, ad quos postea pervenit.
 Cum namque in Cypro degens vitam finisset, tra-
 ditus sepulturæ, magno ibi cultus est honore.
 Postea Hesychas, ex discipulis ejus celeberrimus,
 corpus ejus arte quadam sublatum, ad domicilium
 ejus in Palæstinam detulit. Ab eo tempore, more
 ejus regionis sic obtinente, publicitus memoria
 ejus celebratur. Ita namque Palæstini præclaros
 apud se viros cohonestare solent. Sicuti etiam in
 Abrillo Anthedonio faciunt, et in Alexione Betha-
 gathonio, et in Alaphio Asaliensi : qui eadem ipsa
 arte pie vitam exegere, et virtutum abundantiam
 maximè vere pietatis religionem adauxere, in
 urbibus maxime quæ Græcæ essent superstitionis,
 sub Constantii imperio decertantes. Tum etiam apud
 Edessam accuratiore et angelico vivendi more
 magnus ille Julianus est philosophatus : cujus
 tanta fuit continentia, ut ossa carnis carentia
 cuti constricta habere videretur. Vitam ejus
 Ephraim etiam Syrus conscribendam sibi esse
 duxit. Porro Deus ipse hominum opinionem de eo
 cœliarum auctoritate sua confirmavit : nam et 709
 variarum ægritudinum sanationes homini præbuit,
 et pendendorum dæmonum potestatem exhibuit :
 in quibus omnibus unum erat promptum et expeditum
 remedium, precatio. Multi vero et alii per
 Edessenam regionem, et apud Amidam, et ad
 montem Gaugaliū, qui dicitur, Christianam phi-
 losophiam sunt complexi : quorum præfecti erant
 Daniel et Symeon. De monachis Syris hæc in
 etiam postea et de eis, et de eorum successoribus

CAPUT XVI.

De monachis Ponti, Europæ, et Italiæ, et inibi de
 Eustathio Sebastie episcopo, qui auctor et antesi-
 gnanus eorum fuit; item de sancto Ephraim.

Apud Armenios vero et Paphlagonas, atque in
 Ponti montibus, monasticam philosophiam colere
 primum cœpisse Eustathius fertur, qui Sebastie
 Armeniorum sacris Ecclesiæ rebus præfuit. Tanto
 autem studio consecratus esse dicitur institutum,
 vitam, vestitum (quo scilicet utendum esset, et
 quo non) morumque exactum modum, ut etiam
 qui Basilio magno ascribitur liber, et Asceticus
 dicitur, opus istius esse, a multis feratur. Vulga-
 tum porro de eo est, nimis eum exacta cura et
 diligentia in absurdas quoque impigresse observa-
 tiones, ecclesiastico canoni minime accommo-
 datas. Sunt tamen qui eum reprehensioni eximunt,
 et quosdam ex sectatoribus ejus eo nomine inu-
 sant. Nam illi precationibus, in domibus virorum
 qui in matrimonio viverent, etiamsi presbyteri
 essent, operam dare recusarunt, eosque nec allo-

quo dignati sunt. Diebus quoque Dominicis jejuniis servarunt, et conventus ecclesiasticos ut plurimum domi egerunt. Locupletes extorres prorsus regno cœlorum esse duxerunt. Qui vel semel carnes edissent, eos repudiarunt. Vestitum monachorum aliorum consuetum rejicientes, novo atque insolito amictu sunt usi. Sed et alia multa novarunt. Ab iis multæ non obscuro loco natæ feminæ seductæ, sub continentiæ prætextu, maritos suos quibus adolescentulæ nupserant, reliquere. Postea autem cum continere se non possent, in libidinis lubricum sunt conjectæ. Fuere ex eis quæ capillo cæso, quod mulieribus fas non est, virilem habitum sumpsere. Horum gratia ab episcopis finitimis Gangrensibus apud Paphlagonum synodus coacta est: **710** in qua decretum, ut ab Ecclesia catholica illi excluderentur, nisi ea quæ diximus omnia anathemate confodere animum induxissent. Quapropter Eustathius ut ostenderet, non importuni aut præfracti moris causa, sed pietatis erga Deum exercendæ gratia, se ejusmodi leges tulisse, vestem insolitam mutavit, et habitu eodem quo reliqui sacerdotes deinceps usus, itidem ut illi in publicum est progressus. Et cum vita talis esset, sermonem quoque congruentem ei habuit, non ille quidem eloquentia pollens, quam exactiore cura et diligentia non didicerat, moribus autem admirandis utens, facile multos persuasione sua quo volebat duxit: adeo ut viros quosdam et mulieres in fornicatione degentes castiorem exactioremque vivendi rationem sequi persuaserit. Ferunt sane, virum quemdam et mulierem per prætextum ecclesiastico more cœlibatæ consuetudinis infamiam decidisse. Eustathium porro magnopere persuadere eis annisum esse, ut congressu ejusmodi supersederent. Cum autem nihil efficeret, altius suspirio ducto, dixisse, plerasque mulieres quæ cum viris suis secundum matrimonii leges, ut fas est, vixissent, ab eorum virorum convictu oratione sua adductas descivisse, castitatemque complexas esse: apud hos autem qui inter se contra leges consuessent, inefficacem orationis suæ suadelam esse. Atque hic quidem in eis orbis partibus summæ instituti absolutæque philosophiæ dux et auctor fuit. In Europa autem per Thraciam et Illyricum, etiamsi homines monasticam consuetudinem ad id usque tempus ignorarent, non omnino tamen viris Christianæ philosophiæ peritis regiones iste caruere. Floruit apud hos Martinus ille, qui Sabariam Pannoniæ patriam habens, cum generis tum militiæ splendore adeo clarus fuit, ut honores etiam militares sit meritis, et ordines duxerit. Sed illæ Caesarianæ divini militiæ posthabuit. In Illyrico primum philosophatus: atque inde variis persecutionibus et insidiis expetitus, secedere est coactus. Multos namque ex episcopis, qui Arii contagionem conceperant, manifesto deprehensos coarguit. Ac deinde Mediolani solus vixit. Unde Auxentii, ejus urbis episcopi non

α τὰς ἐκκλησίας ἐν οἰκίαις ὡς τὰ πολλὰ ἐποιούοντο. Ἄμοιρους δὲ τοὺς πλοῦτερους βρισθόντας τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐνόμιζον. Ἀπηξίου δὲ καὶ τοὺς κρέας καθάπαξ ἐσθίοντας. Καὶ τὴν μὲν ἐπιχώριον μοναχοῖς στολὴν παρητούοντο· ξένη δὲ καὶ ἀθήει ἐχούοντο ἀναβολῇ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐνεωτέριζον, ὅφ' ὧν πολλὰς τῶν εὐ γεγονότων ἀπατηθείσας γυναῖκας ἀκρατείας προφάσει τοὺς ἀνδρας καταλιπεῖν ὅς ἐκ νέου ἠγάγοντο· ὕστερον μὲντοι μὴ δυνθίσεως φυλάττειν, ὀλίσι μὲν περιπεσεῖν. Ἦσαν δ' ἐκ τούτων ἀλλ' ὡς ἀνδρες τὰς ἀναβολὰς εἶχον. Δι' οὗς καὶ τὴν ἐν Γάγγρα παρὰ τὴν περιόικων ἀθροισθῆναι σύνοδον λόγος κατὰ τὴν Παφλαγῶν· καὶ ἀπαλλοτριῶσαι τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, εἰ μὴ γ' ἕκαστον τῶν εἰρημνέμων ἔλοιτο ὑπὸ ἀνάθεμα θείναι. Ὁπνηίκα δὴ λόγος καὶ Εὐστάθιον, ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐθαδεῖας ἔνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ θεὸν ἀσκήσεως χάριν τὰ τοιαῦτα ἐνομοθέτει, τὸ ἀθῆες τῆς στολῆς ἀμειψαί, καὶ συνῆει ἀναβολῇ, ἣν καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερέας ἀμφιένυσσασθαι, χρῆσασθαι, καὶ τὰς προόδους ἐπίσης ἐκείνους ἐλέσθαι ποιεῖν. Τοιοῦτος δὲ ὧν τὸν βίον, καὶ τὸν λόγον συνδρομοὺν εἶχεν· οὐ μὲντοι δεινὸς τις λέγειν ἴκλιν ἦν, ὅτι γε μὴδὲ τὴν τούτου ἐπιστήμην ἠκρίβωτο· ξενίζων δὲ τὸ ἦθος, τῇ πειθοῖ τοὺς πολλοὺς ἤγεν, ὡς καὶ τινὰς τῶν τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πορνεῖα συζῶντας πείσαι τὸν σώφρονα καὶ ἠκριωμένον βίον ἀσπάσασθαι. Καὶ δὴ φασί τινὰς ἀνδρα τὸ ὄμοῦ καὶ γυναῖκα, κατ' ἔθος ἐκκλησιαστικὴν παρθενίαν ἀσκεῖν ἡρημνέμους, οἱ κρύφα εἰς ἐν συνίεσαι διαβόλην ἔσχον, περὶ πολλοῦ ποιῆσαι σχολάσαι τῆς ἐς ταυτὸ συνέλευσεως· μηδαμῶς δὲ δυνθέντα, μέγα στενάξαντα ἀνειπεῖν, ὡς μὲν κατὰ νόμους ἀνδράσιν ἢ θέμις ἐστὶ συνοικεῖσαι γυναῖκας, τῆς πρὸς ἀνδρας συνοικίας ἀπέστησαν, τοῖς ἐκείνου λόγους ἐλόμεναι σωφρονεῖν· οἱ δὲ μὴ κατὰ νόμον συμβαίνει τὴν ὁμίλιαν εἶναι, ἀσθενῆ γε τὴν ἐκείνου τῶν λόγων πειθῶ διελέγχθησθαι. Καὶ οὗτος μὲν ἐν ἐκείνῳ δὴ τῷ κλίματι τῆς εἰς ἀκρον ποιητείας καὶ φιλοσοφίας ἀρχηγὸς κατέστη καὶ ἡγεμῶν· περὶ δὲ τὴν Εὐρώπην, ἀνά τε Θράκη καὶ Ἰλλυριδίᾳ γῆν, μοναστικῆς μὲν συνοικίας εἰς τὸδε ἀπέστρατοι ἦσαν· οὐ μὴν παντάπασιν ἀνδρῶν φιλοσοφεῖν εἰδῶτων ἄμοιροι καθιεστήκεισαν. Διέπρεπε δ' ἐν αὐτοῖς **711** Μαρτίνος ἐκεῖνος, ὃς Σιδωρίαν τῆς Παννονίας εἶχε πατρίδα. Διάσημος μὲν τὸ γένος, λαμπρὸς δὲ περὶ ὄπλα καὶ στρατείας ἐγένετο, ὡς καὶ τῶν ἐν τούτοις γερῶν μετασχεῖν. Ἀντὶ δὲ Καίσαρος τὴν στρατείαν προὔθειαι Θεοῦ. Ἐν Ἰλλυριοῖς δὲ πρῶτα φιλοσοφῶν ἦν. Ἐξηλάθη δ' ἐκεῖθεν, διαφόρως τυπηθεὶς τε καὶ ἐπιβουλεύθεις, πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων φαρτίσας τὴν Ἀρεῖου λύμην εἰσδεδεγμένους. Ἦκων δ' εἰς Μεθόλωνα, διῆγε καθ' ἐαυτὸν. Αὐξεντίου δὲ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου τὴν ἐπιβουλήν δεισας, οὐχ ὄγιως τοῖς κατὰ Νίκαιαν δεδωγμένοις ἐχρότος, ἀνεχώρει αὐθις, καὶ εἰς τινα νῆσον μετώκει, ἣ ἐγχωρίως ἐλέγγοτο Γαληναρία. Ρίζαι δὲ μόναι βοτανῶν ἦσαν αὐτῷ ἢ τροφή. Ἡ δὲ νῆσος πάνυ σμικρὰ καὶ ἀεικρῆς, πρὸς τὸ Τυρρῶνικὸν πέλαγος ἀποθλίπευσα. Ἐξ ἧς

ληθεις, τῆς ἐν Ταρακηναῖς ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπήν ἔχεν. Ἐπὶ τόσον δὲ τοῖς θεοῖς ἐναγλαίσθηται ἑώρας, ὡς καὶ νεκροὺς παρέχειν τὸ ζῆν. Τέρατα δὲ καὶ σημεῖα πλείεστα ἐπιτελέσαι, οὐ παρὰ πολὺ τῶν ἀποστολικῶν ἀποδέοντα. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καὶ χρίνον καὶ τόπον συνακαμάσαι καὶ Ἰλάριον λόγος ἐκείνον, θεῖον τινα ἄνδρα, δὲ ὀπηνίκα φεύγοι Μαρτίνου, τῶν Ἰσων καὶ αὐτὸς ἐκοινωνεῖ κακῶν, ἅτε δὴ ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Ἰσου ζήλου μετέχων. Τῆς Ποικιλάων δ' ἐκκλησίας καὶ οὗτος ἠγήσατο. Παρ' Ἰταλοῖς δὲ καὶ τοῖς ἐπέκεινα τόποις Εὐσέβιος καὶ Λουκιφερ διέπρεπον ἐπ' ἀρετῇ πατρῶων λόγων, μηδὲν τὸν Ἰσον τόπον ἔωντες. Ἰλάριος δὲ καὶ περὶ πίστεως, καὶ κατὰ τινὰς ἀλλότρια τοῦ ὑγιούς δοξάζοντες δόγματο; λόγους πολὺ τὸ ἐπαγωγῶν προδεδιημένους ἐξέδοτο. Ὁ δ' Εὐσέβιος καὶ τῆς ἐκκλησίας Βρεκίλλων προέστη. Λουκιφερ δὲ, ὡς μικρὸν ἐμπροσθεν ἔρρῶμεν, καὶ ἐπωνύμου αὐτῷ προέστη αἰρέσεως. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ Φλαυτιανὸς καὶ Παυλίνος, οἱ μετὰ ταῦτα τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον ἦσαν διανεμάμενοι· οὗς δὴ καὶ Λεόντιος, ὡς μὴ ὁμοδοξοῦντας ἐκείνω, καθέλειν. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ Εὐσταθίῳ τὴν μεθόριον ἀπαγομένῃ συνείποντο. Ὁς τῶν ἱερῶν τῆς Ἀντιοχείας φροντιδων, μᾶλλον δὲ ἕως τῆς εὐσεβείας, οὐδὲν ἠνέσχετο τοῖς καιροῖς ἐκείνοις συγκαπηλεύσασθαι. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Ἐφραῖμ ὁ Σύρος, πολλῶν πάντας παρελαύνων τῷ μέσῳ ἀνεγνωρίζετο· δὲ Νισίβιν μὲν εἶχε πατριάρχην κατὰ μοναχούς δ' ἀσκηθεὶς φιλοσοφίαν, ἐξάπίην κατὰ τὴν Σύρων φωνὴν τοσοῦτον ἐπέδωκε, καὶ ταῦτα μήτε προδιδραχθεὶς, μήτε ἔκ τινων συμβόλων ὑπόσχεσιν δοῦς τοιοῦτος φανείσθαι, ὡς τῆ μὲν ἀσκήσει ἐς ἄκρον ἰκέσθαι τῆς θεωρίας, τῷ δὲ λαμπρῷ καὶ προχερῶν καὶ ἡδέϊ τοῦ λόγου καὶ τῷ τῶν νοημάτων πυκνῷ τε καὶ σώφρονι καὶ τοῦς πάλαι ποτὲ παρ' Ἑλλήσιν εὐδοκιμηκότα; ὑπερβαλέσθαι. Καὶ γὰρ πως ἐκείνων εἰ τις εἰς Σύρων τυχὸν ἢ γλώσσαν ἑτέραν μεταβάλλειν αἰροῖτο τὰς συγγραφὰς, καὶ τὴν ἐπανθοῦσαν χάριν τῶν Ἑλληνικῶν κερυκευμάτων ἀφέλοιτο, καὶ τὴν ἐπιχρῶζουσαν τερθρείαν καὶ γοητείαν τῶν λέξεων, αὐτίκα πρόδηλον τὸ τῶν νοημάτων οὐκ εὐγενὲς, τῆς κομμωτικῆς εὐθὺς χάριτος ἀποβρέουσης. Τοῖς γε μὴν λόγοις Ἐφραῖμ ἄλλω; ἔχει· καὶ γὰρ ἕως οὗ περιῆν καὶ ἐξῆς, εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλώτταν τῶν ἐκείνου λόγων ἀλλοιομένων, οὐ πάνυ πόρρω τῆς ἐνοικουρούσης ἀφίστανται ἀρετῆς. Θαῦμα δ' ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι, καὶ Ἕλληνα καὶ Σύρον ἀνεγινωσκόμενος· διὰ τοι καὶ ὁ πολὺς ἐν λόγῳ καὶ ἀρετῇ Βασίλειος, ὁ τὴν Καππαδοκῶν κατακοσμήσας μητρόπολιν, ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα ἐθαύμασε, καὶ τῆς παιδείας μακάριον ἠγῆται. Ὡς δὴλον εἶναι τῇ ἐκείνου ἀκριβεῖ μαρτυρίῃ, καὶ κοινῇ παρὰ τῶν ἐν λόγοις θαυμαζομένων Ἑλλήνων τηλικάδε, πάντων ἰλλογιμώτερον τὸν

A recte de Nicænis decretis sentientis, insidias veritus, discessit : et se in insulam quamdam, 711 quæ vernaculo nomine Galinaria (1) dicebatur, abdidit. In hac alimento radicum herbarum vixit. Insula autem ipsa exigua admodum est, et ædificiis carens, Tyrrenum respiciens mare. Atque iude abductus, administrationem ecclesiæ Taracenensis vel potius Turonensis suscepit. In tantum vero divinis resplenduit donis, ut et mortuos in vitam restituerit, prodigiaque et miracula plurima, quæ non multum ab apostolicis abessent signis, ediderit. Eodem et tempore et loco simul quoque Hilarius ille viguit, vir divinus, qui cum Martinus profugeret, eandem sustinuit fortunam : quippe qui eodem cum illo ardore in fidem ferretur. Hic Pictaviensem gubernavit Ecclesiam (2), atque de fide, et adversus quosdam qui alienas a sana doctrina asserrent opiniones, libros ad persuadendum valde appositos, condidit. Apud Italos sane et in locis ulterioribus enitueret Eusebius et Lucifer, patriæ eloquentiæ vi alios omnes antecellentes. Eusebius etiam ecclesiæ Vercellensi præfuit : Lucifer vero, sicuti paulo post dicemus, nominis sui hæresi præiit (3). Præterea Flavianus et Paulinus clari tum fuere, qui postea Antiochenæ ecclesiæ res administraverunt : quibus etiam Leontius, quod sententiis ab eo discordarent, episcopatum abrogavit. Hi sunt, qui Eustathio in exilium deportato comites fuere ; qui sane nihil prorsus temporibus illis, de sacris Antiochenæ Ecclesiæ curis ac potius de tota sinceriore pietate vitari sustinuit. Eadem hac ætate et Ephraim Syrus præclarus fuit, qui quidem longo intervallo omnes præcessit. Hic Nisibim patriam habuit, et in monachorum philosophia exercitatus, brevi tantum in lingua Syrorum, cum quidem eam prius ab aliis non didicisset neque specimen aliquod aut spem, talem eum fore, præbuisset, profecit, ut cum pietatis exercitio ad summum contemplationis pervenerit, tum splendore, facilitate et suavitate verborum, necnon densitate et gravitate sententiarum, etiam præclarissimos quosque Græcorum, qui eloquentia antiquitus excelluissent, superaverit. Etenim si quis illorum Græca scripta in Syrorum forte aut aliorum peregrinam linguam transferret, et florentem illam Græcorum ornamentorum gratiam, decentemque nitorem et succum verborum detraheret, 712 illico quoque ascititiis coloribus deficientibus, sententiarum obscuritas sese prædebat. At Ephraim longe alia erat ratio. Nam cum eo adhuc supersite, atque etiam defuncto, postea libri ejus in Græcam linguam converterentur, non longe admodum a propria et nativa decederent virtute. Mirum quidem auditu est, eundem et

(1) In mari Tusco contra montes Lygusticos sita.

(2) Divus Hilarius conjux fuit :

*Non nocuit tibi progenies, non obstitit uxor,
Lægitimo conjuncta thoro, non horrui illa*

*Tempestate Deus thiamos, cunabula, tædas.
Sola erat in pretio, quæ nunc incognita virtus
Sordet, et attrito vivit cum plebe cucullo.*

(Bapt. Mantuanus.)

(3) Quæ et Homonymianorum dicta.

Græco et Syriace legi. Quam ob causam magnus A ille et oratione et virtute Basilius, qui Cappadocum metropolim episcopatu suo exornavit, summopere vixum est admiratus, eundemque eruditionis nomine beatum censuit. Ut tanti viri tam certo testimonio manifestum sit, communiter quoque a Græcis, qui tum clarum in eloquentia obtinuere nomen, præstantissimum omnium Ephraim iudicatum esse. Vox sane Basilli talis non temere prolata esse existimanda est. Dicitur autem divinus Ephraim trecentas versuum myriades conscripsisse. Multi quoque ei fuere discipuli, qui institutionem et philosophiam ejus sunt æmulati: in quibus celebriores sunt Abbas, Zenobius, Abraham, Maran, et Symeon, apud Syros ingenti gloria viri: et alii quibuscum præterea hunc vitæ modum illi communicavere. In locis vero eisdem, facundia maxime præstantes, Paulonas et Anarad exstiterē: qui deinde lapsi, sana excidere fidei doctrina. Alii insuper apud Osroenos fuere, eodem præclari modo, Bardesanes, et filius ejus Harmonius. Et pater quidem nominis sui hæresim instituit: filius autem Græcis disciplinis satis eruditus, patris vocibus legitimis modis musicisque numeris inclusis ordine circulari in choro eas cani instituit, quos ex eo tempore hucusque Syri psallentes usurpant: non illi quidem carminibus ipsis sicuti ab illo sunt prodita, sed sonis tantum eorum utentes. Nam ille ad paternam delapsus hæresim, eademque cum Græcis de animæ generatione et corporis interitu, necnon de futura regeneratione opinatus, lyricis modulis doctrinas ejusmodi aspersit. Quibus multi ex Syris propter verborum venustatem et sonorum numeros demulsi, paulatim opinionibus talibus recipiendis sunt assuefacti. Cæterum divus Ephraim ea re cognita, quamvis Græcarum artium expertus, Harmonii numeros moderatus est: atque ejusdem modulis, carminibus ecclesiasticæ sententiæ consonis, adjectis, Syris ad hoc usque tempus ea canenda dedit. **713** Nam divinos hymnos plurimos, quibus Deum in primis celebrat, et laudes præterea virorum qui instituto Deo placuere canit, ad Harmonii carminum leges composuit: a quibus, ut equidem puto, per æmulationis ardorem, posteriores ecclesiæ cantores modulorum formulas mutuati, magis etiam atque magis augere atque propagare eas sunt aggressi. Qualis igitur is sermone fuerit, vel ex hoc ipso conjicere licet. Vita vero ei valde exacta, et bonis operibus spectata fuit. Quietem etiam multo studio est sectatus. Et propter morum castitatem tantopere calumnias devitavit, ut fere a conspectu mulieris prorsus abhorruerit. Fertur sane, cum mulier quædam nulla prorsus vitæ disciplina, et pudore nullo, in argusto admodum loco ei obvia facta, sive consulto veluti virum tentatura, seu ab aliis ut hoc faceret mercede conducta, oculos sine intermissione in eum conjiceret, increpans in terram eam prospicere jussisse, illamque respondisse. Sed

Ἐφραὶμ κριθῆναι, μηδὲ γὰρ ἂν ὡς ἔτυχε τὴν Βασιλείου φωνὴν λογίζεσθαι. Λόγος γε μὴν τὸν θεῖον Ἐφραὶμ τριακοσίας μυριάδας ἐπὶ ὧν συγγράφαι. Πολλοὶ δὲ καὶ φοιτῶντες ἦσαν αὐτῷ κατὰ ζῆλον παιδεύσεως καὶ φιλοσοφίας· ὧν ἐπίσημοι τούτων γεγονάσιν Ἀββᾶς καὶ Ζηνοβίος, Ἀβραάμ τε καὶ Μαράν καὶ Συμεὼν, Σύροις μέγα κλέος ὄντες, καὶ ὅσοι ἐπ' ἀκριβῆς τῆς ἐκείνων μετέσχον παιδεύσεως· ἐν Ἰσραὶλ δὲ τόποις αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ μάλιστα, Παυλωνᾶς τε καὶ Ἀναράδ, οὓς δι' ἰσχυρὰ λόγος· ἐς ὑστερον καὶ τῆς ὑγιᾶς πίστεως ἐκτραπήναι. Καὶ ἄλλοι δ' ἐν Ὀσροηνοῖς ἐγένοντο, τὸν ἴσον τρόπον ἐλλόγιμοι· Βαρδισάνης τε καὶ ὁ παῖς Ἀρμόνιος, ὧν ὁ μὲν τὴν ἐπάνυμνον συνεστήσατο ἀίρειν· ὁ δὲ παῖς ἀποχρώντως διὰ τῶν Ἑλληνικῶν λέγων ἀχθεῖς, μέτροις νόμων καὶ μουσικοῖς ῥυθμοῖς τὰς πατέρας ὑπέχε φωνᾶς, καὶ κατὰ κύκλον ᾄδειν χοροῦ παρεδίδου, ὅσα καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου Σύροι ἔχοντες ψάλλουσι· πλὴν οὐκ αὐτὰ ἐκεῖνα ὡς περ ἐκεῖνος· ἐξέθετο, μόνος δὲ τοῖς μέλεσι χρώμενος. Τῆς γὰρ πατρικῆς ἀφρέσεως μετασχὼν, καὶ ἐπίσης Ἑλλήσι περὶ γενέσεως ψυχῆς καὶ φθορᾶς σώματος, καὶ τῆς ἐσομένης παλιγγενεσίας δοξάζων, τοῖς ὑπὸ λύραν μέλεσι τὰς τοιαύτας δόξας ὑπέσπειρεν· οἷς οἱ πολλοὶ τῶν Σύρων κατακλιούμενοι, ἠρέμα πως προπειθίζοντο τὰς τοιαύτας δόξας προσέσθαι ὑπὸ τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ τῆς μελωδίας ῥυθμοῦ. Ὁ τοίνυν θεῖος Ἐφραὶμ τοῦτο συνεγνωκῶς, καί περ Ἑλληνικῆς παιδείας ἀμειροῦς ὧν, τοῖς μέτροις Ἀρμονίου ἐπιστατήσεως, καὶ τοῖς ἐκείνου μέλεσι συμφώνως ψῶδῃς τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι παραθέμενος, ἐς δεῦρο Σύροις παρέδωκε ψάλλειν. Θελοῦς γὰρ ὕμνου· πλείστους ἐπόνησε, θεῶν τὸν αἶνον ἀνατιθεῖς· καὶ ἐγκώμια ἀνδρῶν ἀγωγῆ βίου εὐαρεστησάντων θεῶν, κατὰ νόμον τῆς Ἀρμονίου ψῶδης· ἀφ' ὧν πρὸς ζῆλον οἶμαι καὶ οἱ μετέπειτα τῆς Ἐκκλησίας μελοποιοὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν μελῶν πορισάμενοι, ἐπὶ μάλλον αὐξῆσαι ταῦτα καὶ ἐπιδοῦναι πᾶρεσκευάσαντο. Ὅμοιος μὲν οὖν τὸν λόγον καὶ ἐκ τούτου συνάγειν ἔστιν· ὁ δὲ βίος αὐτοῦ λίαν ἡκριβωμένος, ταῖς ἀγαθαῖς τῶν πράξεων καλλυνόμενος. Πολὺς δ' ἐπάγαν ἦν αὐτῷ καὶ τῆς ἡσυχίας ὁ ἔρωσ. Σεμνὸς δ' οὐχ ἦν τὸν ὧν, ἐς τοσοῦτον τὰς διαφορὰς ἠύλαθεῖτο, ὡς σχεδὸν καὶ πᾶσαν ἔψιν ἐκτρέπεσθαι γυναικός. Φέρεται οὖν, ὡς γυνὴ παντάπασιν τοῦ βίου ἀνάγωγος, καὶ ἀισχύνης ὡς παρῶντάτω, ἐπὶ τινι στενωπῷ τῷ Ἐφραὶμ ἀπαντήσασα, ἣ τοῦτο προθεμένη, ἄτε δὴ τοῦ ἀνδρός πειρώσα, ἣ μισθοῦ ἄλλοι· τοῦτο πράττουσα, ἀτενὲς εἰσβάλλειν τὰς ἔψεις αὐτῷ. Τὸν δ' ἐπιτιμήσαντα, εἰς γῆν ὄρᾶν κελεύσασαι. Ἡ δ', Ἀλλὰ πῶς, ἔφη, εἰς γῆν ἐγὼ βλέψω; πολλῶν γὰρ σε δικαιοτέρον ταύτην ὄρᾶν, πρόσλημμα ταύτης ὄντα. Ἡ ἐμέ. Ἐμοὶ δ' ἐκ σοῦ τὴν γένεσιν ἐσχηκίμ, καὶ πρὸς σε βλέπειν ἐλογον. Ἐκεῖνον δὲ ἀγάμενον τὸ ῥῆθὲν, γραφῆς ἀξιώσασαι· ὁ καὶ Σύροι ὡς ἐν τῶν ἐκείνου σπουδαίων λογίζονται. Ὅρηγ δὲ τὰ πρῶτα ἠττώμενος, ἐξ οὗ φιλοσοφεῖν ἤρξαστο, μηδαμῶς θεαθῆναι· οὐκ ἐκ κινούμενος. Καὶ δὴ ποτ' ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις, εἰωθῆς

ὄν, νηστεύων, ἐπεὶ ὁ διακονούμενος· τῷ καιρῷ τὸ ἄ
 ὄν προσέφερε, τὴν χύτραν ἐκλασε. Τὸν δ' ἰδόντα
 αἰδῶν καὶ δέει συνεσχημένον, θάρσει, ἔλεγε. Κἂν
 γὰρ τὸ ὄν πρὸς ἡμᾶς ἐλθεῖν ἀπηξίωσεν, ἀλλ' ἡμεῖς
 πρὸς ἐκείνῳ γενόμεθα. Καὶ περὶ τὰ τῆς χύτρας
 καθέσθαι, ἔφαγεν. Ἄλλ' ὅπως καὶ τῆς κενῆς δόξης
 οὐχ ἤτητο, ἐντεῦθεν φανήσεται. Ἐπίσκοπος μὲν
 τῶν πόλεων ἐψηφίζετο. Ἐπεὶ δ' ἦγον οἱ πρὸς τὸ
 ἕρποντον συλληφόμενοι, ἐκείνος αὐτίκα γνοῦς,
 ἀπὸ τῆς ἀγορᾶν ἰὼν, οἷά τινε παρακαλῶν ἀσέμνω
 διῆμι, αἰσχύνων τὴν ἐσθῆτα τῷ σύρεσθαι, παρρησιάζων
 τε τῶν ὄνων, παρρησιάζησθε. Πόρρω δ' εἶναι
 δόξης ῥενῶν, διέδρα τὴν σὺλληψιν, καὶ ἔως οὐ
 ἕτερος τὴν ἱερωσύνην ἐδέξατο. κρυπτόμενος διεδί-
 δρασκεν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κλείετα καὶ λόγου ἀξία
 ἦ τε περὶ αὐτὸν συγγραφή, καὶ οἱ ἐπιχώριοι καὶ
 Ῥωμαῖοι καὶ Σύρων ἱστοροῦσι περὶ αὐτοῦ, ἃ τοῖς
 βουλομένοις πρόκειται ἐντυχεῖν. Ἐγὼ δὲ, ὃ καὶ
 ἀξίον μνήμης εἶναι λογίζομαι, τῇ συγγραφῇ παρα-
 δώσω, ὃ δὴ αὐτῷ πρὸς τῇ τελευταίῃ γενομένῳ κα-
 τέρθητο. Σφοδρῶς λιμὸς ἐπόνει τὴν Ἐδεσσηνῶν
 πόλιν· ὃ δ' ἐν πολλοῖς ἔτεσι τῆς οἰκίας μὴ προελ-
 θῶν, τότε τὴ φιλοσοφῶν ἐν δευτέρῳ θέμενος, προῦν
 κίλυξ ἦν ἐγκαίμενος τοῖς περιουσίαν ἔχουσιν, ἅτε
 δὴ φθειρόμενον τὸ ὀμφυλον εἰς οὐδὲν δῖον περιο-
 ρῶσι σπάνει τῶν ἀναγκαίων, διήλεγχε τε ὡς ἐν δευ-
 τέρῳ τιθεμένους τὰς σφῶν ψυχὰς, τὸ δὲ σύμπαν
 τοῖς σωματικοῖς ἀναλίσκοντας. Οἱ δὲ τὸ φιλόσοφον
 αἰδούμενοι καὶ ἀπέριττον τοῦ ἀνδρὸς, μὴ τοῦτ' εἶναι
 σφοδρῶς διετίθεντο· πρόχειρον γὰρ εἶναι τὰς οὐ-
 σίας νέμειν τοῖς ἐνδεέσι· ἐν ἀπορίᾳ δ' εἶναι ὡς
 χρεῶν τοῦ τὰ τοιαῦτα διακονησαμένου· πάντες γὰρ,
 ἔλεγον, πρὸς κέρδος κεχρήστας εἶσι, τὰ τοιαῦτα
 αἰσχροῦς καπη)εύοντες. Ὁ δ' Ἐφραῖμ, Ἐγὼ δὲ
 ποῖο; ἀρα ὑμῖν εἶναι δοκῶ; Τῶν δ' ἐπιπόντων, Καλὸς
 τε καὶ ἀγαθός, καὶ τοιοῦτος ὅποιον ἀρμόζειν τῇ
 περὶ αὐτοῦ δόξῃ· Οὐκοῦν, ἔφη, ὑμῖν ἐγὼ ἔτοιμος
 παῖσι τοῖς τοιοῦτοις διακονεῖν; Καὶ δὴ ἀποχρῶν
 ἀργύριον ἐξ ἐκείνων λαβὼν, τριακοσίας κλίνας
 ἐπρίετο· καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις ἐμβόλοις τοῦ
 λιμοῦ τραυματίας λαβὼν, πᾶσαν θερπίαν προσ-
 ἤγε· ἔξενους δ' ἐπὶ τοῦτοις καὶ ἄλλως ἐνδεῖα πεισο-
 μένους δεξιῶς ἐπεμέλετο. Καὶ τοῦτ' ἔπραττεν ἔως
 καὶ τῷ λιμῷ ἐμφιλοχωρεῖν ἦν. Ἐπεὶ δ' ἐκείνος
 ἔληγεν, εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐργαστήριον ἐπανήλ-
 θεν· ἐνθα ὀλίγας ἡμέρας ἐπεβίους ἐτελεύτα, κληρι-
 κοῦ διακονίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀξιώθεις. Ἐν δὲ τῇ
 κατὰ μοναχοῦς ἀγωγῇ διαβόητος γεγονώς, ἐπίσης
 τῶν ἐν ἱερωσύνῃ καὶ παιδεύσει, ἀγαθοῦ τε βίου
 διατεθρόλληται. Ταῦτ' ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν τῷ
 Ἐφραῖμ κατωρθωμένων ἐρρήθη. Πάντα γὰρ τὰ
 ἐκείνου πρὸς ἀξίαν διελθεῖν, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ
 τῶν ἄλλων τῶν τμηκᾶδε φιλοσοφῶντων, ὅπως τε
 ἔβλε καὶ οἷα πολιτεία ἐχρήσατο ἕκαστος, δεήσει
 συγγραφῆς οἷος ἦν αὐτός· ἡμῖν δὲ παντάπασιν ἐν
 ἀμηχάνῳ ἐστὶ τῷ ἀνισχύρῳ τῶν λόγων, καὶ τῇ
 ἀγνοίᾳ τῶν ἀκριβῶς ἐκείνοις πεπραγμένων. Καὶ
 γὰρ ἐν ἐρημίαις ὄντες, τὰ πλείεστα ἐλάμβανον οἱ
 πολλοί. Εἰ δὲ τινεσὶ καὶ ἐν πόλεσι τὰς διατριβὰς

quomodo tandem terram ego intnear, cum æquius
 sit te eam respicere, qui ex ea conditus sis, quam
 me ortum ex te habentem, proindeque recte te
 respectantem? Quod mulieris verbum ille admira-
 tus, deinde scriptio mandavit. Atque id Syri in
 primis memoratu dignum ex illius rebus esse
 censent. Et primum quidem is sæpe ira victus est;
 postcaquam autem monasticæ philosophiæ incum-
 bere cœpit, nunquam commotus esse visus est.
 Atque aliquando, cum dies multos pro consuetu-
 dine sua, jejunio transegisset, et minister tempore
 cibum ei afferret, accidit ut is ollam frangeret.
 Ephraim vero pudore juxta et timore correptum
 illum videns: Bono, inquit, esto animo. Quando-
 quidem enim obsonium ad nos venire renuit, nos
 age ad id accedamus: et ad ollæ fragmenta conse-
 dens comedit. Enimvero ut vana etiam gloria su-
 perior fuerit, inde liquido patebit. Designabatur
 urbi cuidam episcopus, et jam qui se ad ordinatio-
 nem abducturi erant, adveniebant. Ac ipse statim
 eo cognito, in forum progressus, veluti mente
 captus indecore gradiebatur, non satis honeste
 vestem post se trahens, et quæ venalia erant sur-
 rипiens, propalamque comedens. Sic ille mentis
 impos existimatus, comprehensionem effugit. Et
 tantisper dum alius episcopatum reciperet, occul-
 tans sese latuit. Plurima sane et alia memoratu
 digna, et qui de eo conscriptus est liber, et pro-
 vinciales ejus, Romani simul et Syri, de eo refe-
 runt, quæ cuivis cognoscere est proclive. **714**
 Unum illud sane quam memorabile, historiæ huic
 inserere visum est, quod ab eo paulo ante mortem
 est gestum. Fames ingens Edessenorum urbem
 premebat: atque ipse, qui multos annos non
 fuerat domo progressus, tum philosophandi studio
 aliquantum intermisso, prodiit: et in homines
 locupletes, qui sic turpiter rerum necessariorum
 inopia, cives suos pereuntes despicerent, acriter
 est invectus, arguens eos, quod animarum cura
 neglecta, studium omne in corpore fovendo collo-
 carent. Illi autem integritatem et paupertatem viri
 observanter veriti, minime id sic esse affirmarunt;
 facile enim et promptum eis esse, indigentibus
 facultates distribuere: deesse saltem, qui in co-
 ministerio, pro eo atque deceret, fidelem se præ-
 beret, omnesque lucro inhiare, et talia sæde in
 quæstum suum vertere, dixere. Tum Ephraim:
 Ego vero, inquit, qualis vobis esse videor? Et illi:
 Honestus atque bonus, respondere: et talis pro-
 sus, qui opinioni quæ de eo fertur, vita ipsa re-
 spondeat. Itaque, ille ait, paratus sum in ejusmodi
 omnibus negotiis inservire. Et multo ab eis sumpto
 argento trecentos paravit lectos: et in publicis
 porticibus eos qui fame confecti erant, acceptos,
 diligenter et benigne fovit: advenas quoque, et
 alios qui inopia affligerentur, humaniter curavit.
 Idque tantisper ferit, dum fames ibi est grassata.
 Ea vero depulsa, ipse ad philosophiæ suæ officinam
 reversus, ibi paucos post dies vita est defunctus.

In Ecclesia clerici ministerium sumpant. Vita autem monastica percelebris, ex æquo cum iis qui episcopatu, doctrina, et vitæ sanctitate clari sunt, laudatur. Hæc pauca ex multis, quæ ab Ephraim recte pieque facta sunt, diximus. Res namque ejus omnes si pro dignitate earum exponere nos oporteret, aut etiam aliorum qui tum in eodem philosophandi genere elaborarunt, quomodo scilicet eorum quisque vixerit, et quali morum instituto usus sit, qualis ipse fuit, scriptore esset opus. A nobis certe quidem id præstari omnino non potest, cum propter orationis et styli tenuitatem, tum quod res eorum rectissime gestas ignoramus. Nam illorum multi in solis degentes locis, ut plurimum latuere. Quod si nonnulli in urbibus domicilia sua habuere, quod viles esse apparent, et nihil ab aliis differre viderentur, consulto actiones suas celarunt. **715** Nam humana laude repudiata, soloque Deo actorum suorum teste advocato, minime ab hominibus gloriam sunt aucupati. Atque equidem de viris qui imperii ejus tempore monasticam philosophiam sunt sectati, et secundum Ecclesiæ leges perfecte et exacte in plerisque Romani imperii locis tum vitam exegere, hæc mihi comperta sunt.

CAPUT XVII.

De Didymo: item de Aetio et Apollinari, hæreticis.

Temporibus autem eis clarus etiam fuit ecclesiasticus scriptor Didymus, scholæ sacrarum disciplinarum Alexandriæ præfectus. Neque vero laudem in ea cruditione tantum meritus fuerat, verum etiam omne genus alterius sapientiæ summo excoluerat studio. Poeticam namque et oratoriam perfectissime didicerat; de astronomia autem et geometria, numerorumque proportionibus et convenientiis nihil eum latebat. In diversas philosophorum opiniones tanta incubuerat, ut eas exacte perdisceret, cura, ut præterea aliud nihil scire videretur: quæ sane omnia acumine mentis et auditionis perciperat. In pueritia namque visum prorsus amisit, cum elementa prima discenda ei essent. Ephebus vero artium liberalium eruditionem adamavit, atque in scholis præceptores audiebat tantum. Eo vero sapientiæ brevi pervenit amplitudine et celeritate ingenii, ut mathematicarum artium obscura, et theorematum speculationumque arcana exactissime addidicerit. Et cum cæcus esset, litterarum notitiam manuum contrectatione assecutus esse dicitur: nam earum formas in tabula altius exsculptas, sæpius tangendo cognovit. Alia porro, ut syllabas, litterarumque connexiones, et quæ ordine consequuntur cætera, propter naturæ acumen, animo et auditu pervestigata percepit. Præcipuumque ipse miraculum fuit, cum audiretur et conspiceretur. Multi quidem vel ut virum cum tantum viderent, vel ut suavem gratamque ejus orationem audirent, Alexandriam venere. Pro Nicænis vero decretis pugnans, Arianis restitit, eosque orationis suæ suadela, **716** quam vi nulla adhibere videbatur, pressit. Et ad eos qui secum disputabant, verba faciens, rerum controversarum judicium detulit. Et cum ad morem gerendum et cedendum facilis, tum orthodoxis eo nomine charus maxime fuit. Nec ab his tantum, sed etiam a monachis Ægyptiis magno honore cultus est. Præ-

Α ἐποιοῦντο, ἀλλὰ γε τῷ τοῦ φαινομένου εὐτελεῖ, καὶ τῷ μὴδὲν διαφέρειν τῶν πολλῶν δοκεῖν, κλέπτουτες ἦσαν τὴν ἐργασίαν, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἔπαινον διωθόμενοι. Τὸν γὰρ Θεὸν μόνον μάρτυρα τῶν πεπραγμένων ποιούμενοι, ἤκιστα τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ἀντεποιοῦντο. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρῶν οἱ ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας φιλοσοφούντες ἦσαν, καὶ κατὰ νόμους Ἐκκλησίας ἡκριβωμένως ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκουον ἐπολιτεύοντο, τάδε ἔγνωσαν.

A nobis certe quidem id præstari omnino non potest, cum propter orationis et styli tenuitatem, tum quod res eorum rectissime gestas ignoramus. Nam illorum multi in solis degentes locis, ut plurimum latuere. Quod si nonnulli in urbibus domicilia sua habuere, quod viles esse apparent, et nihil ab aliis differre viderentur, consulto actiones suas celarunt. **715** Nam humana laude repudiata, soloque Deo actorum suorum teste advocato, minime ab hominibus gloriam sunt aucupati. Atque equidem de viris qui imperii ejus tempore monasticam philosophiam sunt sectati, et secundum Ecclesiæ leges perfecte et exacte in plerisque Romani imperii locis tum vitam exegere, hæc mihi comperta sunt.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ Διδύμου, Ἀετίου καὶ Ἀπολλινάρου τῶν αἰρετικῶν.

Καιροῖς δ' ἐκείνοις καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς Δίδυμος ἐγνωρίζετο, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβῆς προϊστάμενος τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Ἦν δὲ οὐ μόνον ἐν τούτῳ τὸ δόκιμος εἶναι κτησάμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης παντοδαπῆς σοφίας ἐπ' ἀκριβῆς ἔχων. Τούτους γὰρ ποιητῆς καὶ ῥήτορας εἰς ἄκρον ἡσκητοῦ ἀστρονομίας, δὲ καὶ γεωμετρίας καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας οὐδὲν ἐκείνῳ παρεῖτο λαθόν. Ἐπὶ τόσον δὲ τὰς διαφόρους δόξας τῶν φιλοσόφων ἡκριβωσεν, ὡς ἄλλο μὴδὲν εἰδέναι δοκεῖν· ἃ δὴ πάντα νῦν τε καὶ ἀκοῆ προσεκτέησατο. Νῆπιος γὰρ πάνπαν τυχερὸς γενόμενος, εἰς πείραν μόνην τῶν στοιχείων ἐλθεῖν. Εἰς ἐφήβους δὲ παρελάσας, τῆς τῶν λόγων ἐρασθῆναι παιδείας. Καὶ δὴ τοῖς διδασκαλείοις φοιτῶν, ἡχροῶτο μόνον. Εἰς τόσον δ' ἦκε σοφίας δι' ὀλίγου, μεγέθει καὶ τάχει φύσεως, ὡς καὶ τὰ τῶν μαθημάτων σχολιὰ, καὶ ἀπόρρητα τῶν θεωρημάτων, εἰς ἄκρον μαθεῖν. Τυφλὸν δ' ὄντα λέγεται μαθεῖν τὰ γράμματα τῇ ἀφῆ τῆς χειρὸς. Τούτους γὰρ τῶν γραμμάτων τύπους, σανίδι εἰς βάθος ἐνσημανθέντας, ἐπαφώμενον γῶνα· τὰ δ' ἄλλα, συλλαβὰς καὶ μίξεις καὶ τὰ ἐξῆς, διανοίας ὀξύτητι τῷ νῦν θηράσαι καὶ ἀκοῆ. Θεῦμα δ' ἦν ἐξαισιον καὶ ἀκούμενος καὶ ὀρώμενος. Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ εἰς Ἀλεξανδρείαν ἦγον, οἱ μὲν κατὰ θέαν μόνην τάνδρος, οἱ δὲ καὶ τῆς ἐνοούσης τοῖς λόγοις χάριτος, ἀκουσόμενοι. Τῆς δ' ἐν Νικαίᾳ δόξης ὑπεριστάμενος, Ἀρειανοῖς ἀντετάσσετο. Ἦγχε δὲ αὐτοῦς τῇ πειθοῖ τῶν λόγων, ἦν οὐ βίβη ποιεῖν ἐδόκει. Τοῖς δ' ἀμφιβαλλομένοις προτείνων τοὺς λόγους, τῶν διαμαχομένων τὴν κρίσιν ἐπέτρεπεν. Ὅ δὲ μάλα κειθῆνιος ἦν· τοῖς δὲ ὀρθοῦν δοξάζουσι διὰ τοῦτο ἐράτμους μάλιστα. Οὐ τοῦτοις δὲ μόνους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοῖς διὰ τιμῆς ἦγετο. Καὶ μᾶλλον ὁ περιδόητος ἐν ἀσκήσει Ἀντώνιος διὰ θαύματος αὐτὸν ἐποιεῖτο· ὃν φασὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν κατελιφθεῖσα, τὸ βέβαιον τῆς Ἀθανασίου πίστεως μαρτυρούμενον, τοιαῦτα τῷ Διδύμῳ εἰπεῖν· Οὐ χροῶν, ὦ Δίδυμε, λύπαις σαυτὸν ἐκτέλειν, στερού-

μενον ὀφθαλμῶν, οἷς μέτεστι καὶ μὺσι καὶ σαύραις καὶ τοῖς ἀφανοῖς τῶν ζωῶν· ἤδεσθαι δὲ μᾶλλον καὶ χαίρειν, οἷς παραπλησίως ἀγγέλοις τοῖς ἔνθον ὄρξ· ὀφθαλμοῖς, δι' ὧν τρανώς τὴν ἀκήρατον καὶ θεϊαν γνῶσιν κατανοεῖς, καὶ τῆς ἀλήθειαν ἀκριθῶς εἰσορᾷς. Βιβλία δὲ οὗτος καταλέλοιπε ταῦτα· Εἰς τὴν τῶν Ψαλμῶν βίβλον ὅλην διάφορα ὑπομνήματα· εἰς τὸν Ἰσαίαν καὶ Ζαχαρίαν, λόγους πέντε· εἰς τὸν Ἠσαίαν λόγους δεκάοκτώ· εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Ἰωάννην οὐκ ἐλάχιστα ὑπομνήματα. Ἔτι δὲ καὶ κατὰ Ἀρειανῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἕτερα συγγράμματα πλείστα. Ἡκμαζε δ' ἐν ἐκείνῳ τοῦ χρόνου καὶ ὁ Σύρος Ἀέτιος, πρὸς τῶν τίναντ' ἀπεσβούτων θαυμαστός· τις εἶναι δοκῶν, ἐν τε διαλέξει καὶ ἔριδι λόγων, καὶ συλλογισμοῖς, καὶ στροφαῖς λέξεων, ἱκανός τις, καὶ τὴν σπουδὴν ἀπασαν ἀτεχνῶς ἐν τοῦτοις καταναλίτκων. Διά τοι καὶ ὡς τοιοῦτος ὢν, πρόχειρός τε τὸ προσηγορῆσαι ἐπὶ Θεοῦ κακοσχόλιως θεολογεῖν, ἄθεος· ἐκαλεῖτο. Πατρὶς δὲ αὐτῷ ἡ Κοίλη Συρία ἦν. Τοῦ δὲ πατρὸς αὐτῷ ἐν στρατείᾳ δυσπραγήσαντος καὶ τὸν βίον λιπόντος τὸν μὲν τῆς ἀθέτου ἀρχόντου δημοσιώσαι τὸν βίον· εἰς ἕχρατον δὲ πένια· σὺν τῇ μητρὶ ἐλάσαντα τὸν Ἀέτιον, ἐπὶ τὸ χρυσοχοεῖν ὁρμηθεῖσαι, ὡς ἀν ἀμωστέπως τὸ ζῆν πορίζηται. Ἀποχρίωντος δὲ τῇ τέχνῃ χρυσάμενον διὰ βρώμην φύσεως, ἐπὶ τὴν λογικὴν στραφῆναι τέχνην· καὶ Παυλῖνον μὲν ἀπροάσσομαι, ὅς ἐκ τῆς ἐφορείας Τύρου μετέστη εἰς Ἀντιόχειαν· πέρατι δὲ βίου τῆς μητρὸς χρησαμένης, δι' ἣν αὐτῷ καὶ ἡ ἐπιμορφουσα τὸν χρυσοὺν τέχνη ἐσπούδαστο, εὐθύ· ὅλος ἐπὶ τὴν λογικὴν μετετάττετο τέχνην, καὶ τῶν πολλῶν ἐκράτει μετ' ὀλίγου ἀμίλλα· ἰστών. Ἐπεὶ δ' Εὐλάλιος μετὰ Παυλῖνον εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιόχειας κατέστη, πολλοῦ στίφους κατ' αὐτοῦ κινουμένου, ἐλαύνεται ὁ Ἀέτιος· καὶ εἰς τὴν τῆς Κιλικίας· Ἀναζαρβὸν γενόμενος, τῇ τέχνῃ αὐθις πρὸς τὸ ζῆν ἀπεχρήτο, οὐδὲ τῆς περὶ λόγους ἀμίλλης ἀφραστήκως. Σοζιστοῦ δὲ τινος τὴν Ἀετίου φύσιν διὰ θαύματος ποιουμένου, καὶ τῆς τέχνης αὐτῷ μεταδοῦναι σπουδίζοντος, εἰσοικισθεὶς αὐτῷ ἰθὺς τευα. πᾶσαν ὡς χρεῶν οικειτικὴν ἀποπληρῶν λειτούργειαν. Καὶ ὁ μὲν τὴν γραμματικὴν αὐτῷ παρεδίδου· Ἀέτιος δὲ τῷ κυρίῳ εἰς ἕλεγχον τῆς περὶ τὰ θεῖα λόγια μὴ ὀρθῆς διαθέσεως καθίστατο. Καὶ δὴ μισθὸν τῆς εὐεργετοῦσης· αὐτὸν οἰκίας ἐλάμβανεν ἀποκέρυξιν. Κάκειθεν δὲ διωχθεὶς, τῷ τῆν Ἀναζαρβὸν διοικούντι Ἀθανασίῳ συγγίνεται, παρ' ᾧ τοὺς ἀγγελιστὰς ἀνέγνω πρὸς λεπτὸν ἐπιστήσας αὐτοῖς. Ἐἶτ' ἐκαίθεν ἀφικνεῖται πρὸς Ἀντώνιον ἐν Ταρσῷ, ὅς γινώριμος ἦν Λουκιανῷ τῷ μάρτυρι, ἐξ οὗ τὸν Ἀπόστολον ἀναδιδαχθεὶς, ἐφ' ἑαυτὸν ἐκείνῳ συνδιατρέθει, εἶς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν πληροῦνται. Ἐπεὶ δ' Ἀντώνιος ἐφορος ἐγεγόνει, καὶ οὐκ οἶός τε ἦν τῇ σοφιστοῦσῃ τὸν Ἀέτιον ἐνασχολεῖσθαι διδασκαλίᾳ, ἐκαίθεν ὁ Ἀέτιος τὴν Ἀντιόχειον καταλαμβάνει· καὶ παρὰ Λεοντίου εἶς πρεσβυτέρου ὄντος, Λουκιανοῦ δὲ τοῦ μάρτυρος καὶ οὗτος φρενῆ τῆς ἐχρημάτισε, τοὺς προφήτας, καὶ μᾶλλον τὸν Ἰε-

A cipue vero eum clarissimus ille pietatis exercitio Antonius admiratus est. Quem dicunt, cum Alexandriam venisset, ut Athanasio firmæ certæque fidei perhiberet testimonium, hæc ad Didymum prolocutum esse verba: Non est, Didyme, quod te ipsum mœrdre conficias, propterea quod oculis careas, quos mures, lacertæ, et vilia animalcula habent. Voluptate potius et lætitia efferrite convenit, qui itidem ut angeli internis maxime vigeas oculis: quibus clare immortalæ et divinam cognitionem percipis, veritatemque ipsam exacte perspicis. Hic hosce reliquit libros: In totum Psalmorem librum varios commentarios, in Oseam et Zachariam libros quinque, in Isaiam libros duodeviginti, in Evangelium secundum Matthæum et secundum Joannem non parvos commentarios scripsit. Insuper contra Arianos et de Spiritu sancto, aliaque scripta plurima composuit. Floruit eadem ætate Syrus quoque Aetius, qui ab eis disputator admirandus habitus est, qui diversa a nobis docent. In altercationibus quippe, verborumque contentionibus, ratiocinationibus, et fallaciis ludificantibus, valde commodus, ut qui ex professo in rebus ejusmodi studium omne consumpsisset. Et proinde quod talis esset, quodque facile quidquid sors tulisset, male feriat de Deo theologaretur seu blatteraret potius, ἄθεος· et contemptor deum appellatus est. Patria ei fuit Cœle-syria. Cujus pater cum in militia adversis rebus conflictatus tandem interlisset, bona ejus qui tum rerum potiebatur princeps publicavit. Qua re una cum matre Aetius ad extremam redactus pauperiem, ad aurificum artem discendam se contulit (1), ut quocumque posset modo victum sibi pararet. Ea arte ubi satis est usus, propter ingenii vim ad dicendi disciplinam est conversus: Paulinumque audit, qui ex ecclesia Tyria Antiochiam fuerat translatus. Porro mortua matre, cujus gratia aurum conformandi arti operam navaverat, totus statim in dicendi studium incubuit, brevique certamen subiens, multos disputando convicit. **717** Postquam autem Eulalius post Paulinum in Antiochena sede est collocatus, multitudo ingens motu adversus Aetium concitato, urbe eum expulit. Quo tempore Anazarbum Ciliciæ concessit, atque ibi artem rursus suam ita, parandi vicus gratia, exercuit, ut non prorsus dicendi certamen omitteret. Accidit tum, ut sophista quidam Aetii ingenium admiratus, artem suam cum eo communicandam duceret. Atque ille in sophistæ domum receptus, homini inserviens, omne (ut fieri solet) famuli ministerium præstitit. Sophista grammaticen et logicen ei tradidit. Ipsi vero cum herum ob minus rectam de divinis oraculis opinionem argueret, mercedem bene de se meritæ domus abdicationem tulit. Atque inde ejectus, cum Athanasio Anazarbi antistite vixit, apud quem evangelistas exacte

(1) Sozom. lib. III, cap. 15, Aetium primum medicum fuisse dicit.

excitens legit. Deinde Tarsum ad Antonium, Luciano martyri notum, venit. A quo Apostolum discens, satis diu cum eo, cum adhuc in presbyterorum ordine esset, mansit. Ubi vero Antonius episcopi functionem suscepit, neque jam doctrinæ, qua Aetium erudiebat, vacare posset, ille Antiochiam est reversus. Et ibi cum a Leontio adhuc presbytero (Luciani martyr et hic habitus sectator) prophetas, atque in primis Ezechielem doceretur, propter linguæ intemperantiam, et sententiæ impietatem, inde rursus est expulsus. Itaque sophisticam excens, et certamine cum eis qui clari eo studio erant congregiendi, loca multa circumiit. Postea vero et medicam artem accurate didicit. Sopolis in tali disciplina doctor ei fuit, vir in eo studio nemini secundus. Ipse etiam Aetius optimus in eo habitus, gratuito pauperes curavit. Quod si aliquando egeret, noctu ad quemiam artis suæ peritum, ne interdum a studiis potioribus abduceretur, adibat: et aurum, quod accuratiore arte elaborandum esset, petebat: atque opere celeriter perfecto, et ab ejusdem artis opifice mercede accepta, vitam toleravit. Leontio vero ad episcopatum Antiochenum evecto, Aetius ab eo diaconus designatus, et ad munus in ecclesia docendi delectus est. At ipse diaconatum suscipere veritus, docendi functionem non rejecit. Atque ibi satis diu versatus, Alexandriam venit, Athanasium oppugnaturus. Vehementer namque de consubstantiali propugnando **718** Athanasius egit. Et cum a quibusdam ad episcopatum Aetius recipendum delectus esset, dignitatem eam contempsit. Sane antequam Aetius ad Arianos defecisset, tametsi illi ab *ὁμοούσιον* consubstantiali profitentibus dissidebant, nihilominus tamen preces, hymnos, consilia et res pœne omnes cum eis communicabant, mystico dumtaxat sacrificio excepto. Ex quo autem ille primus secessionem facere cœpit, omnibus consentientis conventus, amicitia, et consuetudinis vinculis ruptis, in adversas eis qui in alia essent opinione maxime partes per factionem transiere. Tum vero et Eunomius Aetii sapientia fama adductus, ex Cappadocia Antiochiam profectus est, et Secundo se ibi conjunxit: qui illum Aetio Alexandriae adhuc degenti, commendavit. Atque hic alter alteri obstrictus, ille quidem docens, hic autem discens, in sacris necque desudabat doctrinis. Aetius Gallo quoque Cesari notus fuit: cui cum religio magnopere curæ, tum viri qui sacris Litteris et ecclesiis navarent, chari fuere. Quapropter talium dissertationum causa, in hoc quoque genere disputationum, ut illi gratior esset, se exercuit. Dictus enim est Aristotelica quoque opera perlegisse, et ad eos qui talia Alexandriae docerent frequentasse. Cæterum quod in Galli odium propter perversam suam opinionem incidere, jussu illius utrumque ei crus perfractum fuisset, nisi Leontius Antiochenus dissuasionem suam condemnationis calculum amovisset. Verum enim-

Α ζεκιτλ διδαχθεις, ἀκρασίᾳ γλώττης, καὶ τῷ δυσσεβεί τοῦ φρονήματος, ἐκεῖθεν ἐλαύεται. Καὶ σοφιστεύων διψεῖ, εἰς ἀμίλλαν λόγων τοῖς περὶ τοῦτο δεινοῖς συμπλεκόμενος. Εἰς ἄκρον δ' ἔπειτα τὴν ἱατρικὴν ἤσκητο. Σώπολις δ' ἦν αὐτῷ τοῦ μαθήματος ὁ διδάσκαλος, ἀνήρ ἐν τῇ τέχνῃ μηδενὸς ἔχων τὰ δεύτερα. Ἄριστος δ' ἐν ταύτῃ φανείσ καὶ Ἄετιος, ἀμισθον παρείχε τοῖς δεομένοις τὴν θεραπείαν. Εἰ δέ που καὶ τινος τῶν ἀναγκαίων ἐδέχθη αὐτῷ, νύκτωρ παρὰ τινι τῶν ἁμοτέχνων φοιτῶν, ἵνα μὴ ἡμέρας τῶν σπουδαιωτέρων ἀπύγοιτο, ὅσον τοῦ χριστοῦ τεχνικωτέρας ἰδεῖτο χειρὸς. Τοῦτο δὲ ἄρα ἐξεργαζόμενος θάπτον, παρὰ τοῦ ἁμοτέχνου τὸν μισθὸν ἐκομίζετο, καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον συνείχε. Λεοντίου δὲ τὸν τῆς Ἀντιοχείας ὀφόνον κληρωσαμένου, ὁ Ἄετιος εἰς διακονίαν ἐκείνῃ προχειρίζεται: καὶ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκειν προὔτρεπετο. Ὁ δὲ πρὸς μὲν τὸ διακονεῖν ὑπεστάλη: τὸ δὲ διδάσκειν ἀνεδέξατο. Ἰκανὸν δὲ διατρίψας χρόνον ἐκείσε ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν παραγίνεται ἀντιπνεύσων δῆθεν Ἀθανασίῳ: πολλὸς γὰρ ἦν ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου βέων. Παρὰ τινων δὲ, καὶ εἰς ἐπισκοπὴν προβαλλομένου αὐτὸν, ἀπηξίου. Πρὶν ἂν οὖν Ἄετιον τοῖς ἐξ Ἀρείου συμμαχίαι, εἰ καὶ τοῖς τὸ ὁμοούσιον πρᾶσθεύουσι διεφέροντο, ἀλλ' οὖν εὐχῶν καὶ ὕμνων καὶ βουλευμάτων, καὶ σχεδὸν πάντων, ἐκοινωνοῦν ἀλλήλοις, πλην τῆς μυστικῆς θυσίας. Ἐκείνου δὲ πρώτου τῆς διαστάσεως ἔρχεσθαι, λόγος τὴν ὁμόφρονα συναγωγὴν πάντας τοὺς τοιοῦτους φίλας καὶ συνθέλας δεσμοῖς διαβρέψαντας, εἰς ἀντίπαλον τοῖς ἄλλωσ δοξάζουσι μάλιστα παρασκευάσαι καταστήναι μοῖραν: τότε δὲ καὶ Εὐνόμιος κατὰ πίστιν τῆς Ἀετίου σοφίας εἰς Ἀντιοχείαν ἐκ Καππαδοκίας Σεκούνδῳ συνέμιξεν. Ὁ δὲ αὐτὸν Ἀετίῳ συνέστησεν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβοντι ἔτι. Καὶ συνήστην ἀμφῶ: ὁ μὲν διδάσκων, ὁ δὲ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασιν ἐνασκούμενος. Γνώριμος δὲ ὁ Ἀετίος καὶ Γάλλῳ ἐγεγόνει τῷ Καισαρι, πολὺν τῆς θρησκείας λόγον ποιουμένῳ, καὶ τοῖς περὶ λόγους ἱεροῦσ καὶ ἐκκλησίας ἐσχολακοῖσι χαίροντι. Καὶ τῇ προφάσει τῶν τοιοῦτων διαλέξων τοῦτο τὸ εἶδος ἀσκηθῆναι τῶν λόγων, ἵνα μᾶλλον ἀρέσκη: ἐλέγετο γὰρ καὶ διὰ τῶν Ἀριστοτέλους μαθημάτων ἐλθεῖν: καὶ τοῖς ταῦτα διδάσκουσι φοιτῆσαι κατ' Ἀλεξάνδρειαν: ἀλλ' εἰς ἔχθραν Γάλλῳ καταστάς ὡς μὴ καλῶσ δοξάζων, κελεύσει ἐκείνου καταεἶν ἂν ἐκ δευτέρου τοῖν σκελοῖν, εἰ μὴ ὁ τῆς Ἀντιοχείας Ἀεόντιος μεταπίσας, τὴν καταδικάζουσαν ἀνείλε ψῆφον. Καὶ εἰς θείαν τῷ Γάλλῳ γενόμενος, φίλος ἐν τοῖς μάλιστα ἐγεγόνει, καὶ πρὸς Ἰουλιανὸν ἐστάλη πολλάκις, ἡλικα πρὸς Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνειν ἐκείνον ἐμάνθανεν, ὥστε τοῦ τῆς ἀσεθείας ἀνεκῶσαι βαράβηρου. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῶν θείων μαθημάτων ὁ Γάλλοσ εὐδίασκαλον τὸν Ἀετίον ἵποιεῖτο. Περὶ μὲν οὖν Ἀετίου τασαῦτα: ὅπως μέντοι ἱερωσύνης τυχῶν, οὐ μικρὸν μέρος τοῖς ἀνομοίοις καὶ ἑτεροουσίοις ἐγένετο: καὶ ὡς καθρέθη, καὶ εἰς ἔξορίαν ἀπήχθη, Εὐνόμιος δὲ ἀντ' ἐκείνου πολλῶ χειρῶν κατέστη, τὴν αὐτοῦ συκοφαντῶν φατρίαν καὶ περὶ αὐτοῦ Εὐνομίου, μικρὸν ὑπερὸν ἰδέω. Τηνικαῦτα δὲ καὶ κατὰ τὴν τῆς Συ-

ρίας Λαοδικεῖαν δύο ἄνδρες ἦσαν ἀκμάζοντες, ὁμώ-
 νυμοι ἄμφω, πατήρ, καὶ υἱός· Ἀπολλινάριος γὰρ
 ἐκάτερος ἐκαλεῖτο. Πρεσβύτερος δ' ἦν ὁ πατήρ· ὁ δὲ
 παῖς τὴν τοῦ ἀναγνώστου τάξιν ἐπλήρου. Ἑλληνικῶν
 δὲ καὶ ἄμφω παιδευμάτων ἦσαν διδάσκαλοι· γραμ-
 ματικῶν μὲν ὁ πατήρ, ῥητορίας δ' ἐξηγεῖτο ὁ παῖς.
 Ὁ δὲ γέρον Ἀλεξανδρείας ὤρματο. Σχολάσας δ' ἐν
 Βηρυτῶν, εἰς Λαοδικεῖαν γῆμας, γεννᾷ τὸν Ἀπολλι-
 νάριον. Ἐπιφανίῳ δὲ τῷ σοφιστῇ συνακμάζοντες,
 συνεκρότουσαν αὐτὸν ἅτε γνήσιοι φίλοι. Θεόδοτος μὲν-
 τοι ὁ τηνικάδε τὴν Λαοδικεῶν ἰθύνων, δείσας μὴ τῇ
 συνεχεῖ ὀμίλῃ πρὸς τὸν Ἑλληνοσύμῳ ἀποκλίνωσι,
 φοιτᾷ παρ' αὐτῷ διεκώλυεν. Ἄλλ' ἡ Ἐπιφανίου φι-
 λία ἐπικρατεστέρα ἦν. Ἐνθεν τοι καὶ ὁ Θεόδοτος
 διδάσχος Γεώργιος πολλὰ παθὼν διαστῆσαι αὐτοῦς,
 ἐπεὶ ἀνήνυτον ἑώρα τὸ σπούδασμα, τῆς ἐκκλησιαστι-
 κῆς κόνωνιάς ἀφίστα. Ὁ παῖς δὲ ὕδριν λογισάμενος
 τὸ πραχθὲν, ταῖς σοφιστικαῖς πλεκτάναις θηρόων,
 καίνης τινος αἰρέσεως καθίσταται ἀρχηγός, ἐκώλυ-
 μον τὸν εὐρόντα ἔχουσης. Λόγος δ' ἔχει, μὴ διὰ τὸ
 προεξηρημένον πρὸς Γεώργιον διενεχθῆναι· ἀλλ' ὅπερ
 ἐκεῖνος ἀλλότριον ἐδογματίζε, νῦν μὲν τὴν Ἀρείου
 συνιστῶν δόξαν, νῦν δὲ ὅμοιον τὸν Ἰῶν τῷ Πατρὶ
 ὁμολογῶν, καθὲν ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειον συνόδῳ συν-
 ἔθετο· πρόφασιν δ' ἐνεσθῆναι λαθόντες, ἐκεῖνου δι-
 στασαντο· μηδενὸς δ' ἐκεῖνοις προσέχοντες, ξενίζουσαν
 θρησκείαν ἐπειρώτων εἰσάγειν· καὶ δογματίζοντες
 ἔλεγον, μὴ ψυχὴν ἀνειληφέναι τὸν Κύριον τὴν τῆς
 σαρκὸς οἰκονομίαν διενεργούσαν. Αὐθις δὲ τὸ ἄτοπον
 ὡς ἐν μεταμέλῳ ἐπιδιορθούμενοι, ψυχὴν μὲν εἰληφέ-
 ναι προσέθεντο· μὴ ἔχιν δ' ἐκείνην τὸν ἀνθρώπινον

A vero Gallus in conspectum suum eum primum
 admissum, charum maxime habuit : et ad Julia-
 num crebro misit, cum illum ad Græcismum et
 idolorum cultum deficere intellexisset, ut scilicet
 hominem ex impietatis barathro extraheret. Quin
 et divinarum Litterarum doctorem illum Gallus
 instituit. Hæc de Aetio. Quomodo autem ad epi-
 scopatum evectus, non exigua pars eorum fuerit,
 qui τὸ ἀνόμοιον καὶ ἑτεροούσιον, hoc est, *dissimile*
et alterius substantiæ docuerunt, atque etiam
 exauctoratus solum exsilio causa verterit : Eunomi-
 us autem multo eo deterior, factione ejus sycop-
 hantia circumventa, in locum ejus suffectus sit,
 et de ipso etiam Eunonio, postea dicemus. Eodem
 tempore Laodiceæ in Syria viri etiam duo florere
 cognomines, pater videlicet et filius : utrique eni-
 m Apollinarius nomen erat. Et pater presbyteri, filius
 lectoris ordinem obtinebat. Ambo Græcarum disci-
 plinarum, grammaticæ pater, rhetoricæ filius,
 magistri erant. **719** Senex Alexandria ortus,
 Beryti docuit : et ducta Laodiceæ conjuge, Apol-
 linarim filium progenuit. Et cum Epiphanio sophi-
 sticam proficiente, illi simul florentes, eum ut veri
 amici sunt complexi. At Theodotus Laodicensis
 tum episcopus, quod metuere ne continua illius
 consuetudine ad Græcam impietatem declinarent,
 familiaritate illius eis interdixit. Sed illis Epiphanii
 amicitia episcopi edictis potior fuit. Proinde et
 Theodoti successor Georgius, cum multa tentasset,
 ut illorum dirimeret conjunctionem, postquam
 operam suam frustra esse vidit, ecclesiastica eos
 prohibuit communione. Quo facto pro insigni con-
 tumelia accepto, filius sophisticis fretus capturis
 et argutiis, novam quamdam hæresim instituit,
 nomen auctoris ipsius referentem. Est et alia opi-
 nio, non ob eam quam scilicet diximus causam,
 illum a Georgio descivisse : sed quod Georgius

defendens sententiam, nunc æqualem Patri Filium
 profitens, conventui Seleuciæ acto assensisset : ea Apollinares arrepta occasione, discessionem ab eo
 fecisse : et cum id nemo curaret, opinionem novam inducere conatos esse. Docuere autem, Domi-
 num carnis œconomiam et functionem factis ipsis obeuntem, animam non recepisse. Ac rursus
 veluti absurditate ea per penitentiam correctæ, animam quidem recepisse addidit, eam autem
 humanam non habere mentem. Satis namque ei pro mente divinitatem fuisse, quæ hominem as-
 sumpserit. Atque ea re una ab orthodoxis dissidentes, in aliis eadem quæ Nicænorum decretorum
 studiosi, sentiebant. Verum de Apollinari postea quoque loco suo dicetur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ Θεοφίλου τοῦ Ἰνδοῦ.

Ἦν δὲ τῷ τότε πολὺς τις ἐπ' ἀρετῇ καὶ λόγοις
 ὑμνούμενος καὶ Θεόφιλος ἐκεῖνος ὃς ἐπεκλήθη Ἰν-
 δός· ὃς τινος μὲν ἐπάρξας αἰρέσεως, τῷ Ἀρειανικῷ
 δὲ μάλα προσκείμενος ὄγματι. Ὁς ἐπὶ Κωνσταντι-
 νου καθ' ὁμηρίαν ἐκ Διαθηκῶν εἰς Ῥωμαίους ἐστάλη,
 νέος πάνυ τὴν ἡλικίαν ὢν. Ἡ δὲ Διαβοῦς νῆσός ἐστι
 μεγάλη, χώρα δὲ Ἰνδικῆ διαβόητος. Θεόφιλος δὲ τῇ
 μακρᾷ διατριβῇ τὰ τε ἦθη πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν με-
 τεξέρυμιζοι σχῆμα, ὡς καὶ τὸν μοναχικὸν ἐλέσθαι
 βίον, καὶ εἰς διακόνου παραγγελίαι βαθμῶν, τοῦ Νι-

D

CAPUT XVIII.

De Theophilo Indo.

Fuit tum etiam propter virtutem et doctrinam
 magnopere laudatus Theophilus ille, qui cognomi-
 natus est Indus : non ille quidem hæresis alicujus
 auctor, sed Arianismo plurimum addictus. Qui
 sub Constantino ab Adiabenis admodum adhuc
 juvenis, obses in Romanorum diionem fuerat
 missus. Adiabene (1) vero magna est insula, et
 regio Indica, celebris. Ac Theophilus consuetu-
 dine diuturna adeo mores ad Romanorum insti-
 tuta conformavit, **720** ut et monasticam delegit

(1) Apud Plin. Adiabene Assyriorum est initium, lib. vi, cap. 13.

vitam, et diaconi suscepit dignitatem, Eusebio A Nicomediensi manus ei imponente. Cum autem legatio a Constantio propagandæ veræ pietatis et confirmandæ fidei gratia ad Orientales nationes mittenda esset, ambitiosa munificentia eam instituit : et princeps ejus, quem modo dixi, Theophilus designatus est. Constantius sane perquam magnifice, ut quam maxime posset gratiosum eum redderet, ad ducentos generosos e Cappadocia equos navibus impositos, aliaque insuper dona ad illos perferenda Theophilo dedit, ut scilicet illi simul et liberalitatis ejus amplitudinem et animi magnitudinem admirarentur. Et Theophilus legationem obiiit, eamque ad finem debitum perduxit. Nam qui in regionibus eis regnum obtinebat, a Graeca superstitione ad veræ pietatis religionem deflexit, et ecclesias tres in diversis locis erexit, non tantum quæ ab imperatore missa acceperat donis, sed maxime etiam quos ipse addiderat sumptibus per animi alacritatem cum illo concertans. Ecclesiarum istarum una in metropoli et principe urbe totius gentis, Tapharum eam nominant : secunda in loco ubi Romanum emporium erat, extrosurum ad Oceanum versum, regio Adane (1) vocatur : tertia in alia terræ ejus parte, ubi est quod Persicum emporium dicitur, in Persici maris ore constructa. Theophilus (2) porro rebus apud Homeritas ampliter dispositis, templisque eis consecratis, atque etiam pro rerum copia exornatis, in insulam Adiabenen, quam patriam ejus esse diximus, trajecit : ac deinceps in reliquam quoque Indiam transiit, multaque quæ apud eos non rite agebantur, correxit. Etenim considerantes evangelicum audiebant oraculum, aliaque multa faciebant, quæ sanctiones ecclesiasticæ non jubebant. Ea omnia pulchre immutans, ad Ecclesiæ placitum morem composuit. Una saltem, et quidem maxima re incommo-
dans, quod τὸ ἑτεροοῦσιον altero — *substantiale* colere docuit. Porro ex Arabia magna ad Auxumitas Æthiopes est progressus, qui in primis Rubri maris littoribus habitabant, quod Oceanus sese illi insinuans efficit : quod sane Rubrum mare, in maximam longitudinem protensum, in duos dividitur sinus. Horum alter quidem ad Ægyptum exundans procedit, ubi etiam nomen sibi suum ferre desinit : quem antiquitus filii Israel Ægyptios lugientes, siccis pedibus transiere : 721 alter ad Palæstinam excurrit, prope urbem cui vetus nomen est Aeila. In Rubri istius maris partibus exterioribus, ad sinistram Auxumitæ sunt, quorum metropolis est Auxumis. Ante hos vero ad extremum pertingentes Oceanum, Orientem versus Assyrii : apud quos etiam hanc appellationem habent, quos Alexander Macedo ex Syria pulsus, co-

(1) Adane regio. Homeritæ Arabici populi sunt. (Plin. lib. vi, cap. 28.)

(2) Apud Suid. est, Theophilum hunc veluti quamdam apostolicam imaginem fuisse, qui etiam Judææ cujusdam mortuum resuscitasse dictus sit,

κομηθείας τούτω τὰς χεῖρας Εὐσεβίου ἐπιβαλόντος. Δεῖσαν δὲ Κωνσταντίω πρεσβείαν πρὸς Ἀδιαβηνοῦς στελεσθαι ἐπὶ προτροπῇ εὐσεβείας καὶ στηριγμῶ πίστεως, φιλοτίμως τὴν πρεσβείαν ἐποιεῖτο. ὧν τὰ κράτιστα ἦν ὁ ῥηθεὺς Θεόφιλος. Κωνσταντίου δὲ μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐς τὰ μάλιστα κεχαρισμένον ποιούμενος, καὶ ἐς διχασίους τῶν ἐκ Καππαδοκίας εὐγενῶν Ἰππων πλοῖος ἐστειλε, καὶ ἄλλας δωρεάς, ὡς θαῦμα παρασχεῖν τὸ πολυτελές τε καὶ μεγαλόψυχον. Καὶ ἐπρίσθευε μὲν ὁ Θεόφιλος, καὶ πέρα· αἴσιον ἢ πρεσβεία ἐλάμβανε, τοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντος πρὸς τὸ τῇ εὐσεβείᾳ δοκοῦν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἀποκλίναντος, καὶ τρεῖς ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἐγένειραντος, καὶ βασιλικῶς μὲν ἀναλώμασι, μάλιστα δὲ καὶ οἷς ἔκεινο· παρείχεν, ἀνομιλλῶν παρέχων τὸ πρῶτον. Τῶν δ' ἐκκλησιῶν ἡ μὲν ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ παντός Ἰθουος Ἰδρυτο, Τάφαρον αὐτὴν ὀνομάζουσιν· ἡ δὲ ἐν ᾧ τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐμπόριον ἦν ἐξω πρὸς Ὀκεανὸν τετραμμένον· τὸ δὲ χωρὶον καλοῦσιν Ἀδάνην· τὴν δὲ τρίτην ἐπὶ θάτερον τῆς χώρας μέρος, ἐν ᾧ τὸ Περσικὸν ἐμπόριον ὀνομάζετο, ἐπὶ τῷ τῆς Περσικῆς θαλάσσης στόματι. Λαμπρῶς δὲ ὁ Θεόφιλος τὰ ἐν αὐτῇ Ὀμηρίταις καὶ καλῶς διαθέμενος, ἱερασάμενός τε τοὺς εἰρημένους νεώς, καὶ ὡς δύναμις ἦν ἑπικοσμήσας, ἐπὶ τὴν Διαβοῦς νῆσον, ἣν αὐτῷ πατρίδα οὖσαν ὁ λόγος εἰδίδασεν, ἀποπέλει. Ἐπειτα καὶ εἰς τὴν ἑτέραν παρεγένετο Ἰνδικὴν· πολλὰ τε τῶν παρ' αὐτοῖς οὐκ εὐαγῶς ἐρωμένων διωρθώσατο. Καὶ γὰρ καθήμενοι τῶν εὐαγγελικῶν ἠκούοντο λογῶν· καὶ ἄλλ' ἅττα ἱπολοῦν ἂ μὴ θεομῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπεστάται. Πάντα δὲ καλῶς μεταρρυθμίσας, πρὸς τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ δοκοῦν διηυθέσει, ἐνὶ μόνῳ τῷ μεγίστῳ ζημιώσας, τῷ τὸ ἑτεροοῦσιον σέβειν διδάξει. Ἐκ δὲ τῆς μεγάλης Ἀραβίας εἰς τοὺς Αὐξουμίτας ἀπαλαί Αἰθιοπίας, οἷς δὴ κατωίχθεις αἱ πρῶται δὴ τῆς θαλάσσης τῆς Ἐρυθρᾶς. Ἦν δὲ πλοῦσαν ὁ ταύτῃ διεσκολπιζόμενος Ὀκεανὸς ἀπεργάζεται· ἡ δὲ καὶ αὕτη Ἐρυθρὰ ἐπὶ πλείστον μῆκος ἐκτεινομένη, εἰς δύο τινὰς ἀπομερίζεται κόλπους, ὧν τὸ μὲν ἐν κλύσμα ταύτης ἐπ' Αἰγύπτου χωρεῖ, ἐνθα δὲ τελευτᾷ τὸ τὴν ἐπωνυμίαν φέρον αὐτῆς, καθ' ὃ πάλαι ποτὶ καὶ τὸ ἐξ Ἰσραὴλ φύλον φεύγοντες Αἰγυπτίους, ἀθρόωυ διεπεραιώθη ποδὶ τὸ βόθιον· θάτερον δ' ἐπὶ Παλαιστίνῃν ἔρχεται κατὰ πόλιν, ἣ δ' Ἀεῖλα ἐκ παλαιῶν ὀνομα. Ταύτης τοίνυν τῆς Ἐρυθρᾶς τοῖς ἐξωθεν μέρεσιν ἐν ἀρσπερᾷ Αὐξουμίται εἰσιν, ὧν ἡ μητρόπολις Αὐξουμῖς. Πρὸ δ' αὐτῶν εἰσιν ἐπὶ τὸν ἐξωτικῶν καθήκοντες Ὀκεανὸν πρὸς ἀνατολὰς Ἀσσυρίοι· ταύτῃ δὲ τῇ κλήσει καὶ παρ' αὐτοῖς ὄνομα φέρουσιν· οὗς Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, ἐκ Συρίας ἀναστήσας, ἐκεῖ κατέφικεν· οἱ καὶ ἐς δεῦρο τῇ πατρίᾳ γλώσση χρώνται. Δεινῶς γαῦν εἰσιν ἄπαντες, μέλανες, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς τῆς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου καθαπτομένης. Παρ' οἷς ἡ τε ξυλοκασιία

testatumque id de eo esse Thalassium familiarem ejus, virum in quem mendacii suspicio non caderet : multosque præterea alios, qui aetate ea vivere.

μάλιστα γίνεται, καὶ ἡ κρισία, καὶ τὸ κάσamon, καὶ ἄ
τὸ κιννάμωμον, καὶ ἑλεφάντων ἀπειρόν τι πλήθος.
Καλῶς δὲ τὰ τῶν Αὐξουμιτῶν καταστησάμενος ὁ
Θεόφιλος, τῆς ἐς Ῥωμαίους ἀνακομιδῆς εἴχετο. Πολ-
λῆς δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀξιώθεις τῆς τιμῆς, ἴδιαν
μὲν πόλιν οὐκ ἐκληρώσατο ἐφορᾶν· ἐπὶ πᾶσι δὲ
δι' αἰδοῦς ὡς τι ξένον καθειωράτο, ἕως οὗ τῶν κατὰ
Ἀίτιον καὶ Εὐδόξιον γεγενημένων καὶ εἰς ὑπερορίαν
ἀχθέντων, τὸ πλεόν διὰ τὸ συμβούλους καὶ ὁμοψύχους
εἶναι Γάλλῳ τῷ Καίσαρι, καὶ οὗτος τὴν τοῦ Πόντου
Ἡράκλειαν ἀτίθει ἐζημιούτο φυγῆ, ἐν τοῖς μάλιστα
τῷ Γάλλῳ τυγχάνων.

oculi erant : donec Aetio et Eudoxio in exsilium, quod consilia cum Gallo communicassent, ejusque rebus favisset, actis, et ipse Heracleam in Pontum in perpetuum est deportatus, Gallo in intimis habitus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ Φιλοστοργίου, καὶ τῶν ἱστορηθέντων αὐτῷ
περὶ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας, καὶ τῶν τεσσά-
ρων μεγάλων ποταμῶν καὶ τοῦ παραδείσου.

Ἄ δ' οὖν ὁ θεομισθὴς Φιλοστόργιος· τὰ κατὰ τὸν
εἰρημένον Θεόφιλον ἱστορῶν διεξέρχεται, καλὸν τῷ
λόγῳ διαδραμεῖν. Φησὶ γάρ, ὡς ἐπὶ τῷ στόματι τῆς
Περσικῆς θαλάσσης ἦν ὁ ταύτη Ὀκεανὸς εἰσέχων
ἀποτελεῖ μεγίστην τε οὖσαν καὶ ἔθνη κύκλῳ πολλὰ
περιβαλλομένην, ἄλλοι τε μέγιστοι ποταμοὶ καὶ ὁ Τί-
γρις τοῖς βέθεροις ἐμβάλλει· ἕς πρὸς Ἀπυλιώτην καὶ
κίτωθεν τῆς Ὑρκανίας θαλάσσης ἐν Κορδουαίῳ μὲν
τάς ἐμφανεῖς ἀναδύσεις λαμβάνει, παρὰ τὴν Συρίαν
ἐκόμενος· ἐπειδὴν δὲ γένηται κατὰ τὴν Σουσίδα
γῆν, ἐνταῦθα τοῦ Εὐφράτου τοῦ βεῖθρον αὐτῷ μι-
γρύντο, μέγας ἤδη τοῖς χεύμασι χωρήσας, πρόεισι
παράλιων. Ὅθεν αὐτὸν φασὶ καὶ τοῦ θηρίου τοῦ
Τίγρητος λαθεῖν τὸ ἐπώνυμον. Πρὶν ἢ δ' ἐπὶ θάλατ-
ταν καταβῆναι, σχίζεται εἰς δύο μεγάλους ποτα-
μοὺς· ἔπειτα δυσὶ τοῖς ἐσχάτοις στόμασιν ἀλλήλων
διειρομένους, εἰς τὴν Περσικὴν θάλατταν ποιεῖται
τάς ἐκβολάς, γῆν ἐν μέσῳ πλείστην περιετέμε-
νος· καὶ νῆσον αὐτὴν ποιῶν, ποταμίαν τε ἅμα καὶ
θαλαττίαν, ἣν ἔθνος ἐνοικεῖ τῶν Μεσηνῶν ἐπικαλού-
μενον. Ὅ δὲ Εὐφράτης ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίων
κατὰ τὸ προφανὲς ἀνατέλλει· ἔνθα τὸ ὄρος ἐστὶ τὸ
Ἀραράτ, πρὸς Ἀρμενίων οὕτω καλούμενον, ἐφ' οὗ
καὶ τὴν κίτωτον Ἰδρυθῆναι φησὶν ἡ Γραφή· ἥς ἀχρὶ
καὶ νῦν εἶναι φασὶν οὐ μικρὰ λείψανα τῶν τε ξύλων
καὶ τῶν ἡλῶν, ἐκεῖ σωζόμενα. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Εὐ-
φράτης ὀλίγος ταπρῶτα βυεῖς, προβαλῶν ἀεὶ γίνε-
ται μεζῶν, πλείστους ἐμβάλλοντας αὐτῷ ποταμοὺς
εἰς τὴν ἑαυτοῦ προσηγορίαν συνεψελκόμενος. Τὴν
Ἀρμενίαν δὲ, τὴν τε μεγάλην καὶ τὴν μικρὰν διελ-
θῶν, ἔπειτα πρόεισι, τέμνιον μὲν τὴν Συρίαν τὴν
ἰδίω, Εὐφρατησίαν καλουμένην· ἔπειτα μέντοι καὶ
τὴν ἄλλην· καὶ ταύτην δὲ καὶ τὴν ἄλλην διαμει-
ψάμενος, καὶ ἑλὶκα διασπῶν, ὧν δίεσι ποικιλωτά-
την, κλασθεὶς ὀπηνίκα τῇ Ἀραβίᾳ πελάσει. Ἐν-
ταῦθα δὴ κυκλοτερώς καταντικρῶ τῆς Ἐρυθρᾶς
θαλάσσης παρνεχθεὶς, καὶ χώραν οὐκ ὀλίγην ἐγκο-
πασάμενος, ἔπειτα πρὸς Καίαιαν ἀνεμῶν ἐπιστρέ-
φει τὸ βέθρον· ὅσπερ οὖν Βορέου τε καὶ Ἀπυλιώ-

PATROL. GR. CXLVI

B

CAPUT XIX.

De Philostorgio, et quæ is scripta reliquerit : de Felici Arabia, de quatuor magnis fluminibus, et de paradiso.

Sedenim, quæ Deo invisus Philostorgius de sen-
tentia Theophili, quem diximus, memoriæ litteris
mandavit, ei nunc paucis perstringemus. Di-
cit enim, in sinum Persici maris, quod eæ in parte
Oceanus sese effundens, vastum et circumcirca
multas gentes complectens efficit, cum alios maxi-
mos fluvios, tum Tigrim se undis suis inferre. Qui
cum Apeliotem versus sub Hyrcano mari in Cor-
dyæis manifesto sibi ipsi redditus emersit, juxta
Syriam profluens, simul atque Susidem terram
pertingit, Euphratæ ibi se ei commisceat, magnus
jam et aquarum vi rapidus, ingenti et fragoso sonitu
provolvitur. Unde illum Tigridis feræ cognonien
accepisse ferunt. Priusquam autem in mare delabi-
tur, in duo ingentia flumina scissus, ostiis duobus,
longe inter se dissitis, in Persicum se mare conji-
cit, 722. vultum terræ in medio concludens, eam-
que fluviale similitudinem et maritimam insulam efficiens,
quam gens Mesenorum incolit. Euphrates autem
fluvius ex Armeniis manifesto apparens exoritur,
ubi mons est Ararat, ab incolis ita appellatus : ad
quem arcam Noë constitisse sacræ produnt Litte-
ræ, cujus etiam nunc ibi lignorum et clavorum non
paucæ servantur reliquæ. Inde primum exiguus
profluens Euphrates, quo longius fertur, eo major
existit, plurima alia flumina in alveum simul et
nomen suum excipiens. Majore autem et minore
Armenia emensa, ultra progreditur, eam quæ pecu-
liari nomine Euphratesia dicta est, deinde etiam
reliquam secans Syriam. Hac porro et illa post se
relicta, omnisque generis qua fluxit, helice divulsa,
ubi Arabiæ propinquaturus est, refringitur : ac
oblique in circum contra mare Rubrum prolapsus,
et regionem non parvam sinuose claudens, ad Cæ-
ciam ventum cursum convertit. Inde ubi inter Bo-
ream et Apeliotem medius constitit, et ad Tigri-
dem flumen procurrit, non totum se ei immiscet,
sed portionibus tantum quibusdam medio inter-
vallo amissis, parte reliqua, eaque maxima et navi-

10

gabili, in Tigrim eundem apud Susas omnis incidit, ac nomine suo anisso, cum illo in Persicum devolvitur sinum. Id porro quod intra duo ista flumina protenditur terræ, Mesopotamiæ nomen obtinet. Enimvero Tigris et Euphrates, quibus in locis emergentes appareant, dictum est : sacræ autem Litteræ nostræ e Paradiso eos profluere, verissime commemorant. Ex eo namque fontes et primordia lympharum suarum recipientes, fortasse ad certum usque locum super terram profluunt. Deinceps vero a vasta et arenosa solitudine excepti, atque ibi in profundum per cuniculos absorpti, non prius deorsum versum currere desinunt, quam ad angusta et lapidosa ejus terræ loca pertigerint, progressumque eorum ad inferiora præcipitem solum durius et solidius præpedierit. Ubi undæ eorum continue et confertim confluentes, vi et magnitudine sua directum eos deinde cursum tenere cogunt. Qui deinde subterraneo meatu fluentes, partem aquarum eorum non minimam quæ in medio est terra carpeante, minores et tenuiores jam ad ea loca perveniunt, ubi ex cuniculis in apertum erumpunt.

723 Quod illi autem occulti subterraneo cursu longissime volvuntur, id non debet videri incredibile. Sunt enim et alia passim flumina et maxima et rapidissima, quæ sub terra feruntur. Apparet id ex eo sonitu, qui ad aures nostras ab eis cum strepitu et fragore ruentibus perfertur. Et nonnulli, quod cum supra eos fluxivos puteos effluiscent, et quod se eis inferne obtulit solum lapidosum paululum rupissent, unda perstrepsens cursum sursum versum cum vi quadam moliretur, vix ab eis qui ad summum putei os constiterant, sunt retracti et recepti. Atque illa subsecuta in rivum evasit, quem nulla cœli siccitas propter vim et fluxum perpetuum turbarit. Ineffabilis namque Dei sapientia, tanquam venas quæ opus essent suppeditantes, sic aquarum procursum tum occultos tum manifestos perfecit. Unde quoque propheta David illud cecinit : *Ipsæ super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum*¹. Maria scilicet, quam maxime terræ sinibus thesauri instar accumulans, solo eorum robustius consolidato, ad tantam vim et molem, quæ in ea inferuntur, aquarum sustinendam. Flumina autem, commoda et mirifica constitutione transitum eis liberum præbens, regionibus semper ex alto se submittentibus atque recedentibus, et ex sublimioribus ad humiliores oras aquarum ruentium momentis locum concedentibus. Idem ipse conjectura ductus, paradisum ad orientem sub æquinoctiali situm esse ait circulo. Primum ex eo, quod ad meridiem manifestum est loca fere omnia esse habitabilia, ad extremum usque duntaxat mare, quod jam sol adurit (1), anno toto radios suos in

¹ Psal. xliii, 2.

(1) Hæc quædam veterum prope omnium fuit opinio. Sed patrum nostrorum memoria, inceptore Columbo Liguri, nova Hispanorum navigatio inagnam Africæ partem præcis hominibus ignotam,

Α του μέσου ἐστῆκε· καὶ πρὸς τὸν Τίγρητα ποταμὸν ὀρμήσας, οὐχ οὐδὲ τέ ἐστιν αὐτῷ ὅλως συμμῆξαι· ἀλλὰ μοίραις τισὶν ἐν τῷ διὰ μέσου παραναλούμενος, τῇ ὑπολειπομένη μεγίστη τε ὄσση, καὶ ναῦ; ἀνασχέσθαι δυνατωτάτη, τῷ Τίγρητι κατὰ Σούεας μάλιστα συμπίπτει. Καὶ δὴ τῆς ἐαυτοῦ προσηγορίας ἀποπαυσάμενος, σὺν ἐκείνῳ πρὸς τὸν Περσικὸν κατασύρεται κόλπον. Καὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν τούτων, τοῦ τε Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Μεσοποταμία τυγχάνει προσαγορευόμενον. Τίγρη; μὲν σὺν καὶ Εὐφράτης κατὰ τὸ ἐμφανὲς ὄθεν ἀναδύονται, εἰρηται· ἡ δὲ ἱερὰ ἡμῶν Γραφή, ἐκ τοῦ παραδείσου τούτους λέγουσα ὀρμᾶσθαι, τὸ ἀληθίστατον ἱστορεῖ. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν βέλτρων φέροντες, ἀκρι μὲν τινος προλασιν ὑπὲρ γῆν ῥόντες· ἴσως· ἐπειτα δὲ τῆς μεγάλης ἐρήμου καὶ ἀμωδουστάτης αὐτοῦς ἐκδεξαμένης, πρὸς τὸ βάθος ἐνταῦθα καταπινομένοι, οὐ πρότερον ἴστανται τῆς ἐπὶ τὰ κάτω φορᾶς, πρὶν ἐπ' αὐτὸ δὴ τῷ στεγανῶν καὶ πετρῶδες τῆς αὐτόθι κατανηθῶσι γῆς. Στάσιν δ' αὐτοῖς τῆς ἐπὶ τὰ κάτω προχωρήσεως τῆς αὐτόθι κρηπίδος παρασχομένης, ἐνταῦθα ἤδη τῶν βεῦμάτων αὐτοῖς συναγειρομένων ὑπὸ πλήθους καὶ ἰσχύος τοῦ ἀεὶ ἐπιφερομένου, τὸ πρόσω χωροῦσιν ἐπ' εὐδύ βιαζόμενοι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οἱ ποταμοὶ καταρροῦχοι πορευόμενοι, μοίραν αὐτῶν οὐκ ὀλίγην τῆς ἐν μέσῳ γῆς ὑπεξαρουμένης, ἐλάττους ἀπαντῶσιν ἤδη καὶ ἀσθενέστεροι· ἐπὶ τοῖς τόποις τῶν ἀναδύσεων. Καὶ τὸ γε μυχίους αὐτοῦς πλείστην ἐπιέναι γῆν οὐκ εἰκλῆς ἀπιστεῖν· πολλὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ἄλλα βεῦματα πανταχοῦ τῶν σφόδρα μεγίστων τε καὶ ἰσχυροτάτων, ὑπὸ γῆν ἀφικνούμενα. Δῆλον δὲ ἤχλῆς τε γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀκούεται μέγας, σὺν τράχῳ καὶ βόλῳ πολλῷ φερομένων. Ἄλλὰ καὶ τινες ὑπὲρ αὐτῶν φρέατα ὄρουσόμενοι, καὶ τῆς ἀπηνηκυίας σὺτοῖς πλάχῃ; κάτωθεν, ἐπ' ὀλίγον τρώσαντες, ὅφ' ἔν τῷ βέλτρῳ καχλάζον ἤδη τὴν ἐπὶ τὸ ἄνω φορὰν βιαζόμενα ὑπὸ σπινθῆται, μόγις ἀνεληφθησαν ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ χεῖλους τῆς φρεωρυχίας ἐστῶτων ἀναρπασθέντες· καὶ τὸ βέλτρῳ ἐφομαρτήσαν, εἰς ἕχτην προὐχώρησαν, ὅπ' οὐδεμιᾶς ἀνομβρίας ἐτι παραλυπούμενον, διὰ τὸ τῆς χορηγίας ἀένανον. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἀπόβρυχτος σοφία, οἶονε φλέβας χορηγούς τῶν ἀναγκαίων, τὰς τῶν βέλτρων διεκδρομάς, τὰς μὲν ἀφανείς, τὰς δὲ προδῆλους εἰργάσατο. Ταύτην δὲ καὶ ὁ προφήτης ἐμελώδησε Δαβὶδ· *Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτολίμασεν αὐτήν*· ὡς τὰς μὲν θαλάττας τοῖς μεγίστοις αὐτῆς· κολπώμασιν ὄλον ἀποθησαυρίσας καὶ τὴν βᾶσιν αὐτοῖς κρατυνάμενος, πρὸς τὸ ἀνέχεσθαι τοσοῦτον ὄγκον καὶ πλήθος τῶν ἐν αὐτῇ φερομένων· τοῖς δὲ ποταμοῖς τὴν διέξοδον ἀπόλυτον ταῖς εὐμηγῆνοσι αὐτῆς διαβέσει δούς, ἀεὶ ταῖς τῶν χωρίων ὑπαγωγῆς τε καὶ ταπεινώσει, ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπὶ

et plurimas in Oceano meridionali, et cæteras insulas habitabiles invenit. Ut satis jam constet Oceanum non esse inertis magnitudinis, sed insulis atque le ris immense etiam magnitudinis

τὰ χθαμαλώτερα τόπον τῆ βροπῆ τοῦ βριθοντος ὑδα-
 τος παρασχών. Ὁ δ' αὐτὸς· εἰκασιῶ χρώμενος, κει-
 σθαί φησι καὶ τὸν παράδεισον κατὰ τὰς ἰσημερίας
 τῆς ἡοῦς· πρῶτον μὲν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς μεσημέριαν
 ἡλιὰ ἐστὶ πάντα οἰκούμενα σχεδὸν μέχρι τῆς ἕξ-
 οὐ θαλάττης, ἣν θάλατταν ὁ ἥλιος ἦδη ξυμφλέγει,
 κατ' ἔτος ἐκ' αὐτῆ τὰς ἀκτῖνας ἐρείδων· καὶ ἡ διὰ
 μέσου λεγομένη ζώνη τοῦτ' ἐστίν· ἐτι δὲ καὶ διότι
 ὁ νῦν Ὑφασις καλούμενος ποταμὸς, ὃν ἡ Γραφὴ
 φεισῶν ὀνομάζει, καὶ αὐτὸς τοῦ παραδείσου ἀναδύ-
 ζων, ἐκ τῶν ἀρκυίων μᾶλλον τῆς ἀνατολῆς μερῶν
 ἐπὶ τὴν μεσημέριαν φαίνεται βέβαιον, καὶ εἰς τὴν
 αὐτῆ Ἰκεανὸν τὸ βεῖθρον εἰσπερυγόμενος, ἀντικρὺ
 τῆς νήσου Ταπροβάνης· οὐ παρὰ τὰς δχθας τοῦ
 ποταμοῦ εὐρίσκειται τὸ λεγόμενον καρυόφυλλον, εἴτε
 κερπὸς, εἴτε δὲ καὶ ἄνθος τυγχάνει. Καὶ πεπιστευ-
 κασιν οἱ ἐκεῖνη οἰκοῦντες τῶν ἐκ τοῦ παραδείσου
 τοῦτο δένδρον εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοὺς γῆ
 ἔρημός τί ἐστὶ δεινῶς ἅπανα καὶ ἀκαρποτάτη. Ἐκ
 δὲ τοῦ φέρειν τὸν ποταμὸν τὸ ἄνθος ἐπίδηλον ἂν εἴη
 ὡς οὗτος ὁ ποταμὸς ὑπὲρ γῆς ἅπανα βέει. μηδαμῶδι
 καταδύμενος· οὐ γὰρ ἂν τὸ ἐκείθεν φυόμενον ἡδύ-
 κω φέρειν. Ἐχει δὲ τι καὶ ἄλλο σύμβολον τῆς
 περὶ τὸν παράδεισον γεγραῶς ἐπιμειξίας. Φασὶ γὰρ
 ὡς ἔαν τις τύχοι πυρετῶ λάθρῳ φλεγόμενος, εἰς τὸν
 ποταμὸν βαπτισάμενος, παρατίκτα τοῦ νοσήματος
 ἀπαλλάττεται. Ὁ δὲ Τίγρις καὶ Εὐφράτης, διότι
 καταδύουσι καὶ πάλιν ἀνίσχουσιν, οὐδὲν ἐκείθεν δύ-
 ναμικὴ κομίζεσθαι, ὡς περὶ ὁ Ὑφασις. Οὐδὲ γὰρ ὁ Νεῖλος·
 καὶ γὰρ καὶ τοῦτον ἐκείθεν βεῖν, ἡ Μωσιῶς ἐπί-
 κνοια λέγει, Γαιῶν αὐτὸν ὀνομάζουσα· ὃν οἱ παρ'
 Ἑλλήσιν Αἰγύπτιον ἐκάλουν. Οὗτος γὰρ, ὡς ἐστὶ
 συμβαλεῖν, ἐξορμῶν τοῦ παραδείσου, πρὶν ἐπὶ τὸ
 οἰκούμενον φθάσαι καταδύμενος, ἔπειτα τὴν Ἰνδι-
 κὴν θάλασσαν ὑπελθὼν ἐτι, καὶ κύκλῳ γε αὐτὴν
 περιελθὼν ὡς εἰκάσαι· τίς γὰρ ἀνθρώπων ἀκρι-
 θώσσει τοῦτο; καὶ ὑπὸ πᾶσαν τὴν ἐν μέσῳ γῆν
 ἐνεχθεὶς μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· καὶ αὐτὴν
 ὑποδραμῶν, ἐπὶ θάτερον αὐτῆς ἐκδίδεται μέρος ὑπὸ
 τὸ τῆς σελήνης καλούμενον βρος (ἐν ᾧ δύο πηγὰς
 λέγεται ποιεῖν, ἀλλήλων οὐκ ὀλίγον διεστηκυίας,
 κάτωθεν βιαίως ἀναρροιβδουμένας)· καὶ διὰ τῆς
 Αἰθιοπίας ἐνεχθεὶς, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον χωρεῖ, διὰ
 πετρῶν ὑψηλοτάτων καταραττόμενος. Ἐτι δὲ καὶ
 τοῦτο προστίθησιν ὡς ἅπαν τὸ πρὸς ἀνίσχοντα
 ἥλιον, καὶ περὶ τὴν μεσημέριαν κλίμα, καίτοι πέρα
 τοῦ μέτρου θαλπόμενον, ὅμως τὰ κράτιστα καὶ
 μέγιστα φέρει τῶν, ὅσα γῆ τε καὶ θάλαττα δυνατὴ
 τρέχειν. Τὰ τε γὰρ κήτη τὰ ὑπερμεγέθη αὐτῆ ἐνεῖ-
 ναι τῆ θαλάττῃ· καὶ ἦδη ὤφθη πολλάκις ἐπιπολά-
 σαντα τοῖς τὴν Ἰκεανὸν ἐκείνον ναυτιλημόνοις.
 Ἦ τε γὰρ γῆ τοὺς ἐλέφαντας ἔχει τοὺς μέγιστους
 καὶ ὑπερφυστάτους· καὶ θῆ καὶ τοὺς παρελέφαντας
 λεγομένους, ὧν τὸ γένος τὰ μὲν ἄλλα πάντα βούς
 ἐστὶ μέγιστος, τὴν δὲ βύρσαν καὶ τὸ χρῶμα ἐλέφας,

(novum orbem vocant) abundare, quas homines
 colant, et universum orbem qui ubique sit vitalis
 auric particeps, non esse inhabitabilem : id quod
 antiquitus etiam priuum Posidonium philoso-

id emittens. Hæc quippe est illa quæ media zona
 dicitur. Deinde quod is qui nunc Hyphasis dicitur
 fluvius, in Scripturis sacris Phison nominatus, et
 ipse e paradiso ortum ducens, ex arctoïis magis
 Orientis partibus meridiem versus profluere vide-
 tur, et in ejus ipsius oræ Oceanum aquas suas con-
 jicere ex adverso Taprobanæ insulæ. Ad cujus
 fluminis ripas invenitur quod caryophyllum voca-
 tur, sive id fructus, seu flos est. Et persuasum
 habent qui ibi habitant homines, arborem ejus,
 ex eis quæ in paradiso sunt, unam esse. 724
 Etenim ea quæ supra eos est terra, admodum
 deserta est tota et sterilis. Quod autem is fluvius
 florem eum affert, satis constat illum super terram
 totam ferri, neque uspiam sub terram in cuni-
 culos demitti : aliter enim, quod ibi natum esset,
 perferre non posset. Habet et aliam flumen hoc
 notam terrænæ cum paradiso commisionis. Fer-
 tur enim, si quis febrî labore ardenti, et in flu-
 mine eo mergatur, derepente eum morbo liberari.
 Tigris vero et Euphrates, quod terram subeant,
 et rursus emergant, non aliquid inde, ut Hypha-
 sis (1), efferre possunt. Sed ne Nilus quidem :
 nam et hunc ipsum inde profluere, inspiratæ Mossæ
 litteræ testantur. Gæon ab ipso, a Græcis autem
 Ægyptius appellatur. Hic namque, quantum con-
 jicere licet, e paradiso proruens, priusquam ha-
 bitabilem orbis partem attingit, sub terram cuni-
 culis immissus, inde Indicum mare subit, sub quo
 in orbem circumvolutus (ut conjectura est, quis
 enim hominum hæc certo asseveret et demon-
 stret?) et præterea sub omni ea quæ in medio
 protenditur terra, ad mare Rubrum procurrens,
 ac sub eo quoque prolapsus, in alterum ejus de-
 fertur litus, sub id quod dicitur lunæ promonto-
 rium (ubi duos fertur efficere fontes, non parum
 inter se distantes, et sursum versum magna vi et
 fragore prorumpentes), et inde per Æthiopiā
 provolutus, in Ægyptum procurrit, per altissimas
 rupes strepitu immenso præcipitans. Addit insu-
 per et illud, tractum illum orbis ad Orientem et
 meridiem omnem, quantumvis in immenso ardore,
 maxima tamen et robustissima ferre omnia, quæ
 vel terra vel aqua gignuntur. In eo enim mari ad-
 mirandæ magnitudinis immania cete reperiuntur,
 quæ sæpenumero Oceanum eum navigantibus pe-
 lago innatantia et emergentia apparuerunt, et terra
 ipsa elephantos habet longe maximos et vastissi-
 mos : præterea eos qui spurii elephanti dicuntur,
 quorum genus cætera quidem boves sunt maximi,
 pelle autem et colore, ipsaque adeo magnitudine
 elephantum. Sunt ibi quoque dracones sive serpen-
 tes, crassitudine trabibus non minores, longitudine
 ad quindecim protensi orgyas seu passus, quarum
 exuviz etiam Romam visæ sunt perferri. Et apud

phum, Panætii discipulum, deinde quoque Avi-
 cennam Arabem medicum observasse quorundam
 est opinio.

(1) Apud Plin *Hyphasis* est, lib. II, cap. 73.

eas gentes monoceros, seu unicornis animans, caput draconis habens. **725** et cornu non magnum quidem illud, sed tortuosum. Mentum illi omne barba obsitum, collum longum in altum protensum, et serpentis tractui quam simillimum. Reliquum corpus cervo similis : pedes autem sunt leonis, cujus effigiem coloribus expressam a pictoribus conspici licet. Camelopardalis etiam regionis ejus est soboles, quæ quidem aliis partibus cervi magnitudinem refert, proceritate autem cameli corpus imitatur. Collum longissimum et reliquæ corporis proportioni et convenientiæ minime respondens, in altum erectum gestat : ac pelle tota a summo capite ad imos pedes versicolore, quam proxime ad pardalim accedit, pedesque priores posterioribus altiores habet. Est item apud eos qui dicitur ægopithecus, simia quædam. Plurima enim sunt simiarum genera : arctopithecii scilicet, leontopithecii, et cynocephali, et aliæ aliis multarum animantium speciebus simiarum forma permista. Quarum permultæ etiam ad nos perlatæ hoc manifesto declarant. Ex quibus etiam est is qui dicitur Pan, capite, vultu et cornibus capram referens, et ab ilibus item deorsum versus caprinis pedibus insistens, ventre autem, pectore et manibus mera simia : quem tum quoque Indorum rex Constantio misit. Quod sane animal ad tempus aliquod, cum ferretur in cavea propter ferocitatem inclusum, vixit. Ubi vero mortuum est, aromatibus condierunt exenteratum, qui ferebant, et insolitæ formæ ostentandæ gratia Constantinopolim servatum pertulerunt. Videntur autem mihi animal hoc olim vidisse Græci, eosque insolentia aspectus exterritos, deum sibi constituisse, cum solemne hoc illis esset, ut quæ fidem excellerent, ea in deos referrent. Id quod in Sityro quoque ab eis est factum, qui et ipse simia est, facie rubra, ad motum facilis, et caudam habens. Quin et Sphinx ex genere simiarum est : cujus reliquum corpus, ut aliarum simiarum, hirsutum est, pectus autem ad collum usque glabrum. Mammæ porro mulieris habet : totumque corpus, qua nudum est, rubra quædam et tenuis, miii specie, eminentia in orbem circumdat, et multum decoris atque gratiæ coloris, qui in medio humanus est, conciliat : facies plusculum rotunda et acuta est, **726** et ad muliebrem inclinans formam. Vox itidem prorsus humana, sed non articulata, celeriter cum quadam quasi indignatione et dolore obscurum quiddam vociferanti similis : gravior autem est et molestior, si ea acuetur. Ipsum porro animal ferum admodum est, astutum et malevolum, neque adeo facile domatur. Hoc antiquitus mihi videtur Thebas Bæotiæ esse apportatum : et cum forte in quosdam, qui ad spectaculum ejus confluerant, insilisset, et vultus eorum unguibus deformasset, non ferentem Œdipum civium suorum contumeliam, feram interemisse, et nomen inde illustre retulisse. Cæterum fabulæ

καὶ σχεδὸν εἶπειν, καὶ τὸ μέγεθος. Ἄλλα καὶ δράκοντες ἐν τούτοις εἰσὶ, πάχος μὲν δοκῶν οὐκ ἐλάττους, τὸ δὲ μήκος εἰς εἴ' παρατεινόμενον ὀργυιάς. Καὶ γὰρ καὶ δοραὶ τούτων ἐς Ῥωμαίους ὄφθησαν διακομισθεῖσαι. Ὁ τε μονόκερος τὸ ζῶον παρ' αὐτοῖς ἐστὶ, τὴν κεφαλὴν μὲν δράκοντος φέρων, κέρας δὲ σκολιὸν αὐτῷ πέφυκεν, οὗτι σφόδρα μέγα. Ὁ δὲ ἀνθρεῶν αὐτῷ πύγωνος ὑποπίμπλαται ἄπας μακρὸς δὲ ὁ τράχηλος εἰς ὕψος ἀνατεινόμενος, ἐλαφὲν δὲ ὀφθαλμοῦ ἐγγύτατα παραπλήσιος. Τὸ δὲ ἄλλο σῶμα ἐλάφου προσέοικε μάλλον· τοὺς δὲ πόδας λέοντος ἔχει· καὶ ἐστὶ γε αὐτοῦ τὸ ἐκτύπωμα ὄρνυ, χρώμασιν ἰσορούμενον. Καὶ δὴ καὶ ἡ καμηλοπάρβαλις τῆς ἐκείνη γέννημα χώρας· ἡ τὰ μὲν ἄλλα ἐλαφὸς ἐστὶ μάλιστα, καμηλοῦ δὲ τὸ ὕψος ἐπέδωκε τὸ σῶμα μισεῖσθαι. Τὸν μόντοι αὐχένα μήκιστον καὶ ὑπὲρ τὴν ἀναλογίαν τοῦ λοιποῦ σώματος φέρει εἰς ὕψος ἀνορθούμενον. Ἄλλα καὶ τὴν δορὰν ἄπασαν ἀπὸ κεφαλῆς ἄπρας ἕως ἰσχιῶν ποδῶν παρδάλει μάλιστα τὴν ποικιλίαν προσφερσεστάτην ἔχει· καὶ τοὺς ἐμπροσθεν πόδας ὑψηλοτάτους τῶν ὀπισθεν. Παρ' αὐτοῖς δὲ ἐστὶ καὶ ὁ λεγόμενος αἰγοπίθηκος, πίθηκος τις ὢν· μυρία γὰρ ἐστὶ γένη πίθηκων· ἀρκτοπίθηκοι γὰρ εἰσιν ἐν αὐτοῖς, καὶ λεοντοπίθηκοι, καὶ κυνοκέφαλοι, καὶ ἄλλαις πολλῶν ζῴων ἰδέαις τῆς πίθηκειας μορφῆς ἐπιμιγνυμένης, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα καθίσταται παρ' ἡμῖν κομιζόμενα· ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ ἐπικληθεὶς Πάν, ὃς τὴν μὲν κεφαλὴν αἰγοπρόσιπος ἐστὶ, καὶ αἰγόκερος, καὶ ἐκ λαγῶνων τὰ κάτω αἰγοκέλης· τὴν δὲ κοιλίαν καὶ τὸ στέρνον καὶ τὰς χεῖρας καθαρὰς πίθηκος· ἐν καὶ ὁ τῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς τηνικαῦτα Κωνσταντίῳ ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ ζῶον ἐξ ἧς μὲν φερόμενος ὄρνυ τινός, ἐν τινι πιάγματι διὰ τὸ θηριώδες ἐργόμενον· ἐπεὶ δὲ ἀπέθανε, ταριχεύσαντες αὐτὸ οἱ κομιζόντες, θεάματος παρασχέιν ἀσυνήθους εἰκόνα, μέχρι τῆς Κωνσταντινίου διεσώσαντο πόλεως. Καὶ μοι δοκοῦσι τὸ ζῶον τοῦτο Ἕλληνας πάλαι ἰδεῖν, καὶ ἐκπλαγέντες τῷ ξέῳ τῆς θέας, θεὸν σφίσι νομίσαι, εἰθισμένον αὐτοῖς τὰ παράδοξα θεοποιεῖν· ὡσπερ δὴ καὶ τὸν Σάτυρον. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο πίθηκος, ἐρυθρὸς τὸ πρόσωπον, καὶ γοργὸς τὴν κίνησιν, καὶ οὐρὰν ἔχων. Καὶ μή καὶ ἡ σφιγξ γένος ἐστὶ πίθηκων· ἧς τὸ μὲν ἄλλο σῶμα λάσιόν ἐστιν, ὡς τοῖς λοιποῖς πίθηκοις, τὸ δὲ στέρνον ἄχρι γε αὐτοῦ τοῦ τραχήλου ἐφίλωται. Μαζοὺς δὲ γυναίκαδς ἔχει, ἐρυθροῦ τινος βραχέος κεγχροειδοῦς ἐπαναστήματος ἅπαν ἐν κύκλῳ τὸ γυμνωμένον τοῦ σώματος περιθέοντος, καὶ εἰς πολλὴν τινα εὐπρέπειαν ἀνθρωποφανεῖ ὄντι τῷ ἐν μέσῳ χρώματι συναρμοζομένου· τὸ τε πρόσωπον ἐνεστρογγύλῳται μᾶλλον, καὶ εἰς γυναίκασαν ἕλκει μορφὴν. Ἡ τε φωνὴ ἐπιεικῶς ἀνθρωπεῖα, κτὴν ὅσων οὐκ εἰς ἄβρα διαιρουμένη, ἀλλὰ τινι ταχέως καὶ ὅσων μετὰ τινος ὀργῆς τε καὶ ἀβηθόνος ἀσημα ὑποφθεγγόμενης προσοικυλά· βαρυτέρα τε μᾶλλον ἐστὶν ὄξυνομένη. Ἄγριόν τε ἐστὶ δεινῶς τὸ θηρίον καὶ πανουργότατον, καὶ οὐδὲ βραδίως τιθασσεύμενον. Ταύτης εἰς Θήβας μοι δοκῶ τῆς Βοιωτίας πάλαι κομισθείσης, καὶ τισιν ἰσως τῶν ἐπὶ θεῶν συν-

εβρύχητων ἐφαλλομένη; καὶ τοῖς προσώποις λυμνημένῃς, δεινὸν ποιησάμενος ὁ Οἰδίπους τὰς τῶν ὁμοφύλων λύδας, καταφονεῦσαι τὸ ζῶον καὶ ὄνομα λαμπρὴν ἐκείθεν λαβεῖν. Καὶ αὐτὸν ὁ μῦθος εἰς ἀνδρείαν κοσμῶν, ὑπόπτερον μὲν τὸ θηρίον ἀναπλάττει, διὰ τὸ δξέως ἐπιπηδᾶν· στέρνον δὲ γυναικὸς ἐπικρύπτει, καὶ τὸ σῶμα λέοντος· γυναικὸς μὲν, διὰ τὸ πρόχειρον τῆς γυμνώσεως καὶ πρὸς τὸ γυναικεῖον εἶδος ὁμοιώσεως, λέοντος δὲ, διὰ τὸ θηριώδεις, καὶ ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον τοῖς τέσσαρσι τυγχάνει ποσὶν ἐρειδόμενον. Λόγου δὲ τῷ θηρίῳ μετέδωκε τὸ πλάσμα, διὰ τὸ τῆς φωνῆς ἀνθρωποειδές· αἰνιγματώδες δὲ, διὰ τὸ ἄσημι φθέγγεσθαι. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν· πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα σύνηθες τοῖς Ἕλλησι πρὸς τὸ μυθώδες ἀναπλάττειν. Ἡ αὐτὴ δὲ χώρα καὶ ὄνους ἀγρίους μεγίστους τε τῷ μεγέθει φέρει, καὶ τὴν δορὰν κατὰ τὸ ξενίζον πεποικιλμένους, λευκοῦ σφίσι καὶ μέλανος χρώματος οὐ κατὰ μικρὸν συμποικιλλομένου· ἀλλὰ ζῶναί τινες εἰσιν ἀπὸ τῆς βράχως ἐπὶ τὰς πλευράς καὶ τὴν κοιλίαν καθήκουσαι, καὶ ἐνταῦθα δὴ σχιζόμεναι καὶ κατὰ τινὰς περιφερείας ἀλλήλαις ἐνελιττόμεναι, θαυμαστὴν τινὰ καὶ ξένην ἀπεργάζονται πλοχὴν καὶ ποικιλίαν. Ἄλλ' ἄγε δὴ καὶ ὁ φοῖνιξ, τὸ πολυθρύλλητον πτηρῶν, παρ' αὐτοῖς τυγχάνει γινόμενος. Καὶ μὲν δὴ καὶ τὴν ψιτάκην ἐκείθεν ἴσμεν κομιζομένην· ὁ τῶν ὀρνέων ἐστὶ λαλίστατον, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης γλώττης μιμητικώτατον· καὶ τοὺς ποικίλους δὲ καὶ καταστειγείς ὄρνις, οὓς γαράμοντας ἐπικαλοῦσιν· τῆς, ἀπὸ τοῦ ἔθνους οὐ μάλιστα πλεῖστοι κομιζονται, τὴν ἰπποσυμίαν θέμενοι. Καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα διαφανῶς ὑπερφυστάτα φύεται, ὧν τὸ πλῆθος ἡ διήγησις ὑποστέλλεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσὸς ἐνταῦθα γεννιέται ὁ καθαρώτατος, χρυσιτίδων οἰονεὶ τριχῶν αὐτοφυῶν τῆς ἐκείνῃ γῆς ἀναδιδόμενων, καὶ ἐπ' αἰλλήλας κειμένων, καὶ ἐπίδηλον αὐτῷ τὴν γένεσιν παρεχομένων. Καὶ καρποὶ δὲ κάλλιστοί τε καὶ μέγιστοι· ὧν γνώριμα καὶ τὰ κάρουα. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς Ὀμηρίταις κλίμα πᾶν μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναδίδωσι τοὺς καρπούς· ἐξ οὗ καὶ τὴν χώραν Ἀραβίαν εὐδαίμονα προσηγόρευσαν. Καὶ ὅπως ἡ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἅπανα γῆ μακρῷ τῆς ἄλλης ἐν πᾶσι διαφέρει. Ὁ δὲ παράδεισος ἀπάσης τῆς ἐψίας τὸ κράτιστόν τε καὶ καθαρώτατον ὑπάρχων, καὶ τοὺς ἀέρα; ἀκραιφνεστάτους καὶ καλλίστους ἔχων, καὶ τοῖς διαφανεστάτοις ὕδασι καταρδόμενος, δῆλον ὡς ἀπαραβλήτῳ ὑπεροχῇ τῆς ὑφ' ἡλίῳ πάσης ἐν πᾶσι τὸ κρείττον φέρει, τῆς ἐξωθεν θαλάσσης κατ' ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον αὐτῷ περικλυζομένης. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ παρεκβατικώτερα εἰρηται, ἀλλ' ἀναγκαῖα, οἶμαι, δόξει τοῖς φιλομαθεῖν ἡρημένοις. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι παρὰ τούτους ἐγένοντο. Ἰκανοὶ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν ἐν ἱεροῖς γράμμασιν· οὓς ἅπαντας ἀριθμεῖν ἐργῶδες, καὶ τῆς προκειμένης πραγματείας ἐκτός. Μὴ τῷ δὲ γενοίμην ἐν σκόμματι, οἷς τινὰς ἀρχηγούς ἢ καὶ σπουδαστάς αἰρέσεων γενόμενος, τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀρίστως φιλοσοφῆσαι, διεξήλθον· οὐ γὰρ περὶ πίστεως καὶ δόξης ἢ χρίσις ἢ μὲν ἀρτίως· ἀλλ' ὅτι δε-

A **O**Edipo fortitudinis laudem adornantes, alas belluæ isti adungunt, quod celeriter in obvios involaret. Eadem illi pectus mulieris et corpus leonis accommodant : illud propter nuditatis commoditatem et muliebris formæ similitudinem, hoc propter ferocitatem, et quod plurimum quatuor insistat pedibus. Sermone quoque ei figmentum tribuit, quod vox ejus humanæ conformis esset : tribuit et ænigmata, quod obscura et non intellecta vociferaretur. Neque hoc mirum est ; nam et multa alia Græci fabulis fingendis mutare consueverunt. Hæc eadem regio et asinos feros magnitudine ingentis fert, pelle nirsilice præter morem versicolores : albo scilicet et nigro colore admóduum inter se variatis, et zonæ quardam a summa dorst spina ad latera et ventrem demissæ, atque ibi divisæ, et conversionibus quibusdam inter se implicatæ, mirificam et novam efficiunt plicaturam et varietatem. Sedenim et phœnix, decantatissima illa volucris, apud eos est : et psittacum inde ad nos apportari scimus, avium loquacissimam, et ad æmulationem humanæ vocis accommodatissimam. Et item varias punctisq; distinctas aves, quas quidam garamantas vocant : nomine a gente, unde plurimæ afferuntur, eis imposito. Plurima porro alia aperte eximia et præstantia ibi gignuntur, quorum multitudinem præsens commemoratio reformidat. Nam et aurum hic nascitur purissimum, quasi quibusdam aureis capillamentis sponte sua e terra existentibus quæ sibi invicem imposita jacent, et manifestum proventum præbent. **727** Sunt etiam ibi fructus tum pulcherrimi, tum maximi : ex quibus nota sunt carya. Verum enlmlvero et tractus earum gentium, quæ supra Homeritas sunt, usque ad mare Rubrum, bis anno fructus edit : unde et regionem eam Arabiani Felicem cognominarunt. Et omnino cuncta quæ ad orientem solem est ora, longe reliquam terram rebus omnibus excellit. Paradisum autem, quem extremum mare Orientale alluit, cum totius Orientis pulcherrimus et purissimus sit, cœlum lætissimum amœuissimumque habens, et aquis pellucidissimis rigetur, satis constat incomparabili præstantia, quam terram quæ sub sole est omnem, omnia gignere et ferre meliora. Atque hæc tametsi per digressionem sunt extra institutum argumentum dicta, tamen necessaria, ut puto, esse videbuntur doctrinæ piæ et liberalis studiosis. Præter hosce vero et alii plures exstitere viri, qui sacras Litteras probe intellexerunt, et de eis copiose disseruerunt. Eos autem omnes recensere, præterquam quod præsentis operæ non est, difficile fuerit. Sedenim nemo me recte reprehenderit, quod nonnullos hæreticarum sectarum auctores aut sectatores, inter eos viros qui optime de sacris religionis professionisque nostræ senserunt atque scripserunt, commemorarim. Non enim nunc de fide nobis et opinionibus eorum judicium sumpsimus : sed propterea tantum mentio-

nem talium virorum, quod ab eloquentia gravi et festiva multum valuerint, intulimus. Minime namque, sicuti diximus, constitutum nobis est, de dogmatibus sententiam ferre: sed simpliciter ita, ut quæque res suo tempore sese dedere, exponere decrevimus, nihil ex arbitrio nostro temere adjicientes. De opinionibus sane quidem aliisque ejusmodi rebus manifesta propalam exstat veritas. Atque de eis, quibus hoc per leges concessum est, judicium ferant. Porro qui tempestate ea virtute insigni et eruditione præclara excelluere, ii sunt.

CAPUT XX.

De egregio in Christianam religionem filiorum Constantini magni studio, et de opinionibus eorum: et ut aliquantulum Constantius transversim actus fuerit, et de dissidio seu contentione super consubstantiali et similibus: et de figmento Arianorum.

728 Nunc autem rursus historiam institutam prosequamur. Non solum igitur quos diximus Dei amantes viri, vita et sapientiæ studio pollentes, religionem novis exercitiis adaugentes colonestantur: sed etiam imperatores ipsi æmulatione paternas res ecclesiasticas et divinum cultum in deliciis habuere. Clerum enim Dei ejusque liberos et propinquos insignibus honoribus et immunitatibus decorarunt, bonisque et honestis patriis legibus alios et ipsi pro suo in Deum amore, ad religionem adduxerunt. Qui sane omnes idolorum cultum simulacrorumque curam sustulerunt: et ubique locorum claustra Græcorum templis imposita sunt, quædam etiam in materiæ rationem a nostris revocata, et funditus statim diruta. Nec parvo illis studio fuit, sacra ecclesiarum delubra temporis diuturnitate pene collapsa restituere, quædam etiam ex ipsis fundamentis construere. Quorum unum est et pulchritudine et magnitudine aliis multis præstantius, quod apud Emesam Constantius condidit. Ad hæc lege sanxerunt (1), ne quis Judæus mancipium Christianum, cujuscunque tandem sectæ, ære et libra emptum haberet. Si qui aliter fecisse compertus esset, servum eum publicum fore. Quod si eum circumcidisse deprehensus esset, capitis supplicium eum subiturum, bonis ejus publicandis. Cum enim constitutum in animis suis haberent, Christianum cultum propagare, hoc etiam maxime providerunt, ut ne temere a Judæis aliqui in religionem suam pertraherentur, sed potius veræ Ecclesiæ omnes, de quibus aliqua spes esset, conservarentur, et Christiani fierent. Christiana enim pietas ex Græcis et gentilibus magis incrementa sua capiebat. Verum enimvero primum Constantini filii paternam opinionem integram certamque servarunt: et uterque acer Nicænæ fidei laudator fuit. Constans quidem ad finem usque in ea perstitit. **729** Constantius

νοὶ λέγειν καὶ περὶ γλωτταν ἀστεῖοι ἐγένοντο, δειμι οὐδὲ γὰρ τὸ προκειμένον ἡμῖν φιλοκρινεῖν δόξας, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω τὸ χρόνον παρεμπεσὸν ἀφηγεῖσθαι, ὡσπερ δὴ καὶ ἐγένετο, μηδὲν ὄκοθεν ἐπιστάγοντα. Περὶ γε μὴν δόξης καὶ τῶν λοιπῶν πρόδηλος ἡ ἀλήθεια. Καὶ οἷς θέμις περὶ τούτων κρινέτωσαν. Ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τε ἀρετῇ καὶ λόγων παιδείᾳ τοῖς χρόνοις ἐπίσημοὶ τε καὶ περιδότηοι ἐγένοντο, οὗτοι ἦσαν· ἐξῆς δὲ κατὰ χώραν καὶ τοὺς ἐπιγενομένους ἀθροῖσμαι.

Deinceps vero posteros quoque loco suo recense-

B

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τῆς εἰς τὴν εὐσεβῆ ἰθρησκείαν τῶν παιδῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου σπουδῆς, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτῶν, καὶ ὡς μικρὸν παρεσύρη Κωνσταντίος· καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοιουσίου καὶ τοῦ πλάσματος τῶν Ἀρειανῶν.

Ἡμεῖς δὲ αὖθις τῆς προκειμένης ἱστορίας ἐχώμεθα. Οὐ μόνον οὖν οἱ προεξηρημένοι θεοφιλεῖς ἄνδρες βίω καὶ ἄλλως σοφίας λόγῳ πολλῶν διαφέροντες τὴν θρησκείαν ἐγέραιον, τοῖς ξένοις ἐπιτηδεύμασιν αὐξοντες· ἀλλ' οἱ καὶ οἱ τηλικαδε κρατοῦντες, κατὰ ζῆλον πατρῶν ἐν πολλῇ τῇ βρασιῶνι περὶ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὸ σέβας εἶχον. Τοὺς τε γὰρ ἐν κλήροις Θεοῦ, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων, καὶ ὅσοι ἀγγιστεύοντες ἐκείνοις ἦσαν, τιμαῖς ἐξαισιαῖς καὶ ἀτελείαις ἐσέμνονον, τοῖς καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς πατρικοῖς νόμοις ἐτέρους καὶ αὐτοὶ θεοφιλῶς προστιθέντες. Οἱ δὲ πάντες ἀνήρουν τὴν τε τῶν εἰδώλων λατρείαν, καὶ τὸ τῶν ξράνων ἐπιμαλές. Κλειδὸς γὰρ ἀπανταχοῦ τοῖς Ἑλλήνων ναοῖς ἐπέτιθεντο. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ ὕλης λόγον ἐπέχον τοῖς ἡμετέροις, εὐθὺς ἐκ βάθρων λυόμενοι. Οὐ διὰ μικρᾶ· δ' ἦν ἐκείνοις σπουδῆς καὶ τοὺς χρόνῳ κεκμηκίτα· τῶν θείων σηκῶν παρασκευάζειν ἡδῶν, τοὺς δ' ἐκ κρηπίδων αὐτῶν ἀνιστᾶν· ὧν εἰς ἐστὶ κάλλει καὶ μεγεθὶ τῶν πολλῶν ὑπερφέρων καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἐμεσσαν Κωνσταντίῳ ἀνεγερούεις. Πρὸς τούτοις ἐνομοθέτουν, μὴ τινα Ἰουδαϊκῆ θρησκείας συζῶντα δοῦλον ὠνεῖσθαι ἐξ οἷας δὴ ποτ' οὖν αἰρέσεως ὄντα. Εἰ δ' οὖν φωραθέντα, αὐτὸν ἐκείνον δημόσιον δοῦλον καθίστασθαι. Εἰ δὲ λάθοι περιτεμῶν, ζημίον ἐκείνῳ εἶναι τὴν τῆς κεφαλῆς ἐκτομήν, καὶ τὸ τὰ ὄντα τῷ δήμῳ ἀνεῖσθαι· ἤρημένοι γὰρ τὸ σέβας· ἐπιδιδόναι, καὶ τούτου δὴ μάλιστα προϋνόουν, ὥστε μὴ ὡς ἐτυχέ τινας ὑπὸ Ἰουδαίων ἐφέλκεσθαι, τῇ δ' ἀληθεῖ Ἐκκλησίᾳ ταμειύεσθαι, καὶ ὅσοι τῶς ἐν ἐλπίσιν ἦσαν χριστιανίζειν. Ἡ γὰρ τῶν Χριστιανῶν θρησκεία ἐξ Ἑλλήνων μάλλον τὴν ἐπίδοσιν εἶχεν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ τὰ πρῶτα ἀθιγῆ τὴν πατρῶν δόξαν οἱ παῖδες Κωνσταντίνου ἀσφαλῶς ἐφρουροῦν· καὶ ἄμφω γὰρ διάπυροι ἐπαινέται τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὄντες· ἐτύγγανον. Καὶ Κώνστας μὲν ἄχρι τέλους ἐν ταύτῃ παρέμεινεν· ὁ δὲ γε Κωνσταντίος μέχρι μὲν τίνος· ἐκείνοις εἶπετο, εἰσέπειτα δὲ τῆς τοῦ ὁμοουσίου σαλευομένης λέξεως, μικρὸν τι τῆς

(1) Constantini l. unica est. C. Ne Christian. mancip., l. Deo nobis, §. Illis ita dispositis. C. De episc. et cler.

γνώμης ἐσύρη· οὐ μὴν ὡς ἐπίπαν ἀπέσχετο, μὴ καὶ τὴν Υἱὸν ὅμοιον κατὰ τὴν οὐσίαν τῷ Πατρὶ διαβήσῃ· δὴν ἀνακηρύττειν. Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ τὴν Εὐσέβιον Νικουηδείας, καὶ ἄλλοι τῶν ἀνὰ τὴν ἑω τριχαῦτα ἐπισκόπων, ἐπὶ τε ἀρετῇ καὶ λόγοις τὸ ἐπίσημον κεκληρωμένοι, διαφορὰν ἔχειν εἰσηγοῦντο τὸ ὁμοούσιον λέγειν, καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον, ὃ δὴ καὶ ὁμοούσιον ἔλεγον. Ἐπὶ γὰρ σωμάτων μόνων κυρίως ὑπέθουον τὸ ὁμοούσιον· ὡς φέρε εἰπεῖν, ἐπ' ἀνθρώπων καὶ λοιπῶν ζώων, ἔτι δὲ καὶ δένδρων καὶ φυτῶν, οἷς ἅπασιν ἡ μετουσία καὶ ἡ γένεσις· ἐξ ὁμοίου ἐστὶ. Τὸ δ' ὁμοούσιον ἐπὶ τῶν ἐκτὸς ὕλης χρεῖται ἔλεγον· οἷον ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων· ἕκαστον γὰρ τούτων πρὸς ἐκυτόν νοούμενον κατ' ἰδίαν ὑφέστηκεν· ἐξ ὧν καὶ Κωνσταντῖος παραγόμενος, ὡς εἶκε, παρεσύρη μεταπειθεῖς. Καὶ γε, ὡς εἰκάσειν μοι ἔπεισι, κατὰ διάθεσίν τε καὶ γνώμην ὅμοια καὶ οὕτως τῷ Πατρὶ καὶ τὰδε λέγειν ἐφρόνει. Ἀμείψας δὲ τὴν ῥητὴν, οὐδὲν ἀμαρτάνειν περὶ τὸ σέβας ᾤετο, ἀπὸ ὁμοουσίου ὁμοούσιον λέγων. Ὁ δὲ τῶν τότε ἐσαγγελλομένων ἀμεινον καὶ ἀκριθέστερον εἶναι ἐδόκει· ἰσχυρίζοντο γὰρ, ὡς εἰ τις μὴ οὕτω λέγοι, κίνδυνον λοιπὸν σῶμα τὸ ἀσώματον καὶ λέγειν τε καὶ νοεῖν. Ὅπερ εὐθελὲς ἀνάμεστον ἔν, τοῖς πολλοῖς καταγέλαστον εἶναι ἐδόκει. Συνίεναι γὰρ ἐχρήν ὡς τὰ τῶν νοητῶν ὀνόματα ἐκ τῶν φαινομένων τὴν μετάληψιν ἔχουσι. Ποῖος δ' ἂν κίνδυνος ἐν λέξει γένοιτο, μηδεμιᾶς ἀμαρτίας περὶ τὴν ἔνοιαν γινόμενης; Ἐντεῦθεν τεκμηριώσασθαι ἔπεισέ μοι καὶ τὸν πολὺν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ στηλιτευτικοῖς, ὅλον τῶν ἐπαίνων Κωνσταντῖου γενόμενον, ὑπερφυέσιν ἔγκυμλοις στέφειν, καὶ τὴν εὐσεβῆς ἀνακηρύττειν αὐτοῦ· ὡς καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις προαγόμενον προπέμπειν αὐτὸν, καὶ ξενίζούσαις γεραίρειν ὑδαῖς, ὡς ἐν τῷ πέραιτι τοῦ παρόντος τόμου διαληψόμεθα. Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ βασιλεὺς περὶ πράγματα τὴν σχολὴν ἔχων, παραπειθεῖς τὴν λέξιν προσήκατο· ὅπου γε καὶ τῶν τριχάδε ἱερέων πολλοὶ, κατὰ διάνοιαν σύμφωνοι ὄντες τῷ κατὰ Νίκαιαν δόγματι, δίχα τινὸς ἐριδος τὴν λέξιν ἀπλῶς ἐξεδέχοντο. Ἄλλοι μὲν τι περὶ ἀμφοτέρων ἐνοουόντες φαῦλον, ἐπὶ μιᾷ σημασίᾳ τῆς εὐσεβῆς διανοίας ἔχρωντο. Ὅ; ἐντεῦθεν συνάγεσθαι ἐκεῖνο, κορυφότητος μὲν ἐμπλεων εἶναι, ὃ οἱ περὶ Ἄρειον ἐπὶ τῷ σφετέρῳ δῆθεν κλιπῶ ἀνεπλάσαντο· καὶ γὰρ φασὶ μετὰ τὴν τῶν τιῆ θεοφόρων Πατέρων συνέλευσιν πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων, ὧν καὶ Εὐσέβιος ἦσαν καὶ Θεογίνιος οἱ Βιθυνοὶ, οὐκέτ' ἤθελον λέγειν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καὶ ταῦτα καθυπογράφαντες· οἷς χαλεπήνας ὁ Κωνσταντῖνος, ὑπερορίους ἐποίησε. Ὅσαρ δὲ τῆ τοῦ κρατοῦτος ἀδελφῆ θεόθεν χρῆσαι, ὡς ἀδίκως ἐγένοντο ὑπερόριον, ὀρθῶς δοξάζοντες περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐκεῖνων μετακληθέντων, ἔρεσθαι τὸν κρατοῦντα, ὅτου χάριν παρὰ τὰ δεδογμένα τῇ συνόδῳ φρονούσι, καὶ ταῦτα σύμφηφοι καὶ κοινὰ νοήματα· καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῇ γεγονότες. Τοῖς δ' ἀποκρίνασθαι, μὴ κατὰ γνώμην τοῖς δεδογμένοις συνθέσθαι. Εἰσῆει γὰρ δέος ἡμῖν οὐκ ἔλαττον, ἔλεγον,

A vero aliquandiu eam secutus, postea τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, verbo passim jactato, aliquantum de sententia sua cessit: non ille quidem ita prorsus ab ea desciscens, ut non Filium similem secundum substantiam Patri aperte profiteretur. Sed Eusebius Nicomediensis, et alii ejus temporis Orientales episcopi, virtute et doctrina magnam gloriam consecuti, differre locutiones has asseverabant, τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, et simile secundum substantiam, id quod etiam ὁμοούσιον, simile substantia, dicebant. Subjiciebant namque, ὁμοούσιον, consubstantiale, proprie de solis corporibus dici, utputa de hominibus et aliis animantibus, item de arboribus et plantis, quibus omnibus communicatio et generatio ex simili est: ὁμοούσιον, simile substantia, autem, de rebus materia carentibus usurpari debere dicebant, veluti de Deo et angelis: horum enim quodlibet, si per seipsam mente et intelligentia quos contempletur, pro se seorsim subsistat. Quibus verbis, ut videtur, Constantius seductus, et aliter quam antea persuasus, aliquantum transversim est actus. Atque equidem, quantum conjicio, animo et sententia idem is cum patre et fratre sensit; verbo autem mutato minime se in pietatis cultu labi putavit, videlicet si pro ὁμοουσίῳ, consubstantiali, ὁμοούσιον, simile substantia, diceret. Quod sane eis qui id afferabant, rectius certiusque esse visum est. Affirmabant namque, nisi quis hoc sic diceret, periculum deinde esse, ne corpus esse quod incorporeum est et diceret et sentiret. Id sane ut stupiditatis plenum, multis ridiculūm visum est. Cæterum illud eos scire oportebat, quod rerum, quas mente et intelligentia contemplantur, nomina a rebus apparentibus per transumptionem necessario accipiuntur. Quod vero potest esse in nominibus periculum, cum in ipsa intelligentia et mente nullus sit lapsus et error? Inde etiam conjicere est, magnum illum in theologia Gregorium, in suis in Julianum invecivis orationibus, dum in laudando Constantio totus est, non injuria mirificis eum ornare præconatis, pietatemque ejus ita deprædicare, ut illum, a morte scilicet productum, angelicæ etiam virtutes stipantes, novisque et admirandis honorantes carminibus, sint prosecutæ: sicuti in fine tomi hujus exponemus. Neque mirum videri debet, imperatorem rerum administratione occupatum, magnorum hominum suum verbum hoc approbasse: **730** quando multi tum ex sacris viris animo et sententia Nicæno dogmati assentientes, citra contentionem omnem simpliciter id quoque recepere. Aliqui autem nihil prorsus de utraque dictione suspicantes sinistri, uno eodemque sensu piæ sententiæ alterutrum usurparunt. Unde illud satis constat, tumorem merum et fastum esse, quod Ariani suo videlicet commodo confinxere. Aiunt enim, post trecentorum decem et octo sanctorum Patrum conventum, episcopus multos, in quibus etiam Eusebius et Theognis Bithyni sue-

rint, noluisse Filium ὁμοούσιον consubstantialiam A Patri dicere, cum quidem formulæ fidei subscripsissent. Quibus succensens Constantinus, exsilio eos mactarit. In somnis autem imperatoris sorori divinitus oraculo ostensum esse, inique illos in exsiliū actos, qui recte de Deo opinarentur. Atque deinde revocatos eos imperatorem interrogasse, curnam ita aliter quam synodus statuisset, sentirent, qui suffragatores et participes scripturæ rerumque aliarum in ea fuissent. Atque illos respondisse, non ex animi sententia se decretis eis assensisse. Timorem enim eos invasisse, ne contentione ea de re orta, imperator ipse a Christiano dogmate velut inutili et controverso deficeret, et ad pristinam relaberetur superstitionem : qui heri et nudius tertius, ut dicitur, Christianus esse cœpisset, et non ita pridem baptismo initiatus fuisset (1), proindeque consilio mutato persecutor Christianorum fieret. Quibus verbis auditis, Constantinum exsiliū quidem illis remisisse, rationemque consilii et facti eorum comprobasse, meditatum vero esse, ut synodum aliam cogeret. Atque id facere volentem, mortem impediisse. Constantio autem, ut filiorum nata maximo, ut consilium id exsequeretur, mandasse : quod cum diceret, divinum cultum nihil prodesse nisi ab omnibus uno consensu deferretur, dixerit, Proinde hunc patris jussa transgredi nolentem, Ariminense indixisse concilium. Sed figmenti istius mendacium, prudenti facile est deprehendere. Vicesimus enim primus imperii Constantii annus erat (2), cum synodus Arimini coacta est : multis aliis conventibus ante id tempus celebratis, in quibus maxime quæstio τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, et τοῦ ὁμοιουσίου, similis substantia, est disputata. **731** Substantia autem similem (3) Patri Filium docere, omnes omnino renuerunt, donec Aetius Syrus hac de re perperam sensit : propter quem, quod male opinans, non melius doceret, eodem tempore Arimini et Seleuciæ Constantius omnes undequaque episcopus convenire jussit, opinionem ejusmodi abolituros. Ut jam omnibus liquido pateat, Constantium non ob eam quam Ariani ementili sunt causam, Ariminensem instituisse synodum, sed propter opinionem, quam Aetius perperam vulgaverat. Atque hæc vera esse historia procedens declarabit. Porro ista, quamvis per digressionem, argumento tamen instituto consentanea, necessario a me sunt exposita. Sed eo, unde divertimus, redeamus.

CAPUT XXI.

Ut post Sardicensem synodum, minis Constantis Cæsaris adductus, Constantius ab exsilio revocaverit Paulum et Athanasium : et quæ Constantius Athanasio scripserit.

Constans Occidentis imperator, actis Sardicensibus cognitis, duobus episcopis et Saliano duce quodam, pietate et justitia claro viro, ad fratrem missis, per litteras etiam quæ Sardicæ gesta essent, ei declaravit, et Paulo atque Athanasio, qui injuria affecti fuerant, ecclesias suas reddere jussit. Cum autem Constantius frustra tempus extraheret,

(1) Apud Sozom. est, καὶ ἐτι ἀβάπτιστος ὢν, hoc est, et nondum baptizatus esset, lib. III, cap. 19.

μη ἔριδος γενομένης ἐντεῦθεν, ὡς ἀχρείου τοῦ δόγματος ἀπόσχηται κράτος τὸ σὺν, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανέλθοις πίστιν, χθὲς καὶ πρότεριτα Χριστιανίζειν ἀρξάμενος, καὶ οὐ πάνυ πόρρω τελεσθεὶς τῷ βαπτισματι, διώκτης μάλιστα μετατραπεὶς γένοιο. "Α δῆτ' ἀκούσαντα Κωνσταντίνου, λύσαι μὲν τὴν ὑπερορίαν ἐκεῖνοις, συγγνώμην δὲ τῆς οικονομίας· διὰ μελέτης δ' ἔχειν σύνοδον ἀθροίζειν ἑτέραν. "Ο δῆτα βουλόμενον δρᾶν, ἀνέσχεεν ἡ τελευταία. Κωνσταντίῳ δὲ, ὡσανεὶ προσβυτέρῳ τῶν παίδων, ἐντέλασθαι πέρας τῷ σκοπῷ ἐπιθέσθαι· μηδὲ γὰρ ἂν τὴν θρησκείαν ὠφελεῖν ἐλεγεν, εἰ μὴ σύμφωνος παρὰ πάντων εἴη. Τὸν δὲ τὰ ἐντελλόμενα τῷ πατρὶ μὴ παραβαίνειν ἐθέλοντα, τὴν ἐν Ἀριμίῳ σύνοδον συγκροτῆσαι. Δι' οὗ λόγου μάλιστα εὐφώρατον τοῖς συνιεσι τὸ τοῦ πλάσματος ψεῦδος συνάγεται. Πρώτον γὰρ ἔτος καὶ εἰκοστὸν τῇ ἀρχῇ Κωνσταντίος ἦν, ἡνίκα ἡ ἐν Ἀριμίῳ συνίστατο σύνοδος, πολλῶν ἄλλων συνόδων γεγεννημένων τῷ μεταξῦ, ἐν αἷς μάλιστα ἡ τοῦ ὁμοουσίου ζήτησις ἐγυμνάζετο, καὶ τοῦ ὁμοιουσίου. Κατ' οὐσίαν δὲ ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν δοξάζειν παντάπασιν ἄπειντες ἐξετρέποντο, μέχρις οὗτο δ' Σύρος Ἀέτιος περὶ τοῦτο χαλεπῶς διατέθη· δι' οὗ τοῦτο κακῶς δογματίζοντα, κατὰ τὴν αὐτὴν χρόνον προστάττει Κωνσταντίος, ἐν τῇ Ἀριμίῳ καὶ Σελευκίᾳ τοὺς ἀπανταχοῦ συναλθεῖν ἱερέας, τὴν τοιαύτην ἀναιρήσοντα δόξαν· ὡς εἶναι πᾶσι καταφανὲς, μὴ δι' ὃ Ἀρειανοὶ καταψεύδονται, τὴν ἐν Ἀριμίῳ σύνοδον συγκροτῆσαι Κωνσταντίου, ἀλλὰ δι' ὧν κακῶς ἐδόξαζεν ὁ Ἀέτιος. Καὶ ὅτι ταῦτ' ἀληθῆ, προοῦσης τῆς ἱστορίας φανήσεται. Ταῦτα εἰ καὶ παρεκβατικώτερον εἰρηται, ἀλλ' οὐν ὡς τῇ μετὰ χειρὸς πραγματείᾳ τὸ σύμφωνον ἔχοντα, ἀναγκαῖά μοι κατεφάνη. Ἄλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν.

omnino renuerunt, donec Aetius Syrus hac de re perperam sensit : propter quem, quod male opinans, non melius doceret, eodem tempore Arimini et Seleuciæ Constantius omnes undequaque episcopus convenire jussit, opinionem ejusmodi abolituros. Ut jam omnibus liquido pateat, Constantium non ob eam quam Ariani ementili sunt causam, Ariminensem instituisse synodum, sed propter opinionem, quam Aetius perperam vulgaverat. Atque hæc vera esse historia procedens declarabit. Porro ista, quamvis per digressionem, argumento tamen instituto consentanea, necessario a me sunt exposita. Sed eo, unde divertimus, redeamus.

D

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὅς μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ ἀπειλαῖς Κώνστα τοῦ Καίσαρος ὑπὸ Κωνσταντίου ἀνεκλήθησαν αὐθις οἱ περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον· καὶ οἷα ἔγραψεν Ἀθανασίῳ Κωνσταντίος.

Ὁ τῶν ἐσπερίων βασιλεὺς Κώνστας τὰ ἐν τῇ Σαρδικῇ γενομένα διαγνοὺς, δύο τῶν ἐπισκόπων πέμφας, καὶ τινα στρατηγόν· Σαλιανὸς τοῦτ' ὄνομα ἦν, εὐσεβεῖς δὲ καὶ δικαιοσύνη διέλαμπεν· ἔγραψε τὰ δελφῶ δῆλα καθιστῶν τὰ γενομένα, καὶ τοῖς ἀδικηθεῖσι Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τὰς ἰδίας ἐκκλησίας νέμειν παρεκελεύετο. Ἐπεὶ δ' ὁ Κωνσταντίος· εἰκῆ

(2) Sozom. vicesimus secundus.

(3) Videtur esse legendum, inaequalem : infra cap. 36 eod.

τρίβειν τὸν χρόνον ἤρειτο, αὐθις γράφων παρήγει, ἢ ἀλέσθαι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, καὶ τοὺς ἰδίους ἀποδιδόναι θρόνους· ἢ μὴ δρᾶν εὐτὼ θέλοντα, πρὸς πόλεμον παρασκευαστέον εἶναι. Ὁ δ' ἐπισκόποι· τίσι κοινωσάμενος τὴν βουλὴν, ἀμεινον ἔφασαν ἐκείνοι Ἀθανασίῳ παραχωρεῖν τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐμφυλοῖς διακρίνεσθαι μάχαις. Οὕτω δ' ἐπὶ λέξειως τῷ Κώνστα εἶχεν ἢ ἐπιστολὴ Λακωνίζουσα· « Ἀθανάσιος· ἦκεν ὡς ἡμᾶς, ἑαυτῷ προσήκειν τὴν ἐπισκοπὴν Ἀλεξανδρείας ἀποδεικνύς. Τυχχανέτω τοῖνον διὰ σοῦ ταύτης· ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς γε αὐτὴν ἀνακτήσειαι ὅπλοις. » Τοῦτοις δ' ἐκθεδιασμένους Κωνσταντίος, πρὸς ἑαυτὸν δημοσίως ὀχήμεσιν ἐκάλει τὸν Ἀθανάσιον. Τοῦ δ' ἀμφιβάλλοντος, τῶν γὰρ δι' ἐναντίας τοὺς ὄλους ὑπαίδειτο, καὶ αὐθις καὶ πολλάκις ὁ Κωνσταντίος γράφων ἀνεκαλεῖτο. Ἐγὼ δὲ καὶ τὰς ἐπιστολάς εἰς κείνους ἀπέστειλα ἐν τῇ συγγραφῇ· « Κωνσταντίος Νικητῆς Ἀβγούστος· Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Ἐπὶ πολὺ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάσσης ὁμοίως κύμασιν ἀγρίοις οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία· γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἐστίας, καὶ σετερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ κλαυόμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, οὐ παρῆιδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ πολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν κματῶν αἰτεῖν θεραπείαν. Ὅμως ἐπιθεῖν ἴσως ὁ φόβος τὴν προαιρέσιν τῆς σῆς προθέσεως ἐνεπόδιζε, διὰ τοῦτο δωρεὰς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερότητα διεπεμψάμεθα· ἵνα ἀφῶδως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχέως τὴν σουτοῦ παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσης, ὑπὲρ τοῦ τῆς σουτοῦ ἐπιτιμίας ἀπολαύσαι, καὶ πειραθεῖς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῆς· τούτου γὰρ ἐνεκα καὶ τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα τὸν Νικητὴν Ἀβγούστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα τοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δώσῃ ὅπως, ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευσάντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῆς, ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον. » Κωνσταντίος νικητῆς Ἀβγούστος· Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμνος εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτᾶτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα ἡμᾶς βούλεσθαι ἀποστελεῖν σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερότητα δεδηλώκαμεν. Διὰ προτροπόμεθα, χωρὶς τίνος ἀποιστίας καὶ φόβου ἐπιθεῖναι σε δημοσίως ὀχήμεσι, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαύσαι δυνηθῆς. » Κωνσταντίος Νικητῆς Ἀβγούστος· Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Ἦνικα ἐν τῇ Ἐδέσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν ὧν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως, ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σέ, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κομιτᾶτον σπουδάσης, ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμέτερον πρόσφιν, εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ὁδεῦσαι. Ἄλλ' ἐπεὶ δὴ πλείστος χρόνος παρήλθεν ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήνησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνήσασαι σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα κἄν νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχέως ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάσης, καὶ οὕτω δυνηθῆς τῇ πατρίδι σου ἀποκαταστα-

A alia epistola ei Constans institit, ut aut Paulum et Athanasium reciperet, eisque thronos suos reddendos curaret, aut nisi hoc faceret, ad bellum se praepraret. Atque ille re cum quibusdam episcopis deliberata, de eorum sententia, satius esse statuit, Athanasio de ecclesia decedere, quam civili decertare bello. Constantis litteræ Laconice his verbis scriptæ erant : « Venit ad nos Athanasius, et ad se episcopatum Alexandriæ pertinere probavit. Quapropter illum ope tua fac consequatur : alioqui namque armis eum meis recuperabit. » Hisce litteris adactus Constantius Athanasium publica disposita vectura ad se vocavit. Atque illo, quod adversariorum dolos suspectos haberet, reditum diferente, iterum sæpiusque Constantius litteris eum ad se invitavit : **732** quas ad fidem dictis faciendam, historiæ inserere libet. « Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo. Diutius tanquam sævis pelagi fluctibus te differri et affigi non patitur mansuetudinis nostræ humanitas : neque patriis expulsus laribus, bonisque spoliatum, atque in inaccessis ferarum locis oberrantem, despicit indefessa pietas nostra. Equidem diutius ad te animi mei sententiam perscribere distuli, sponte tua te ad nos venturum, atque laborum remedium petiturum esse opinatus. Verum cum fortasse consilium propositumque tuum timor impediterit, litteras hasce munificentia plenas, ad firmitatem tuam dandas existimavimus : quo citra metum omnem in conspectum nostrum quam celerime venire properes, ut cum voti tui compos fias, tum humanitatem nostram expertus, in ea que juris tui sunt restituaris. Hac enim de causa et dominum atque fratrem meum Constantem Victorem Augustum pro te rogavimus, ut redeundi tibi facultatem permetteret, quo ad eum modum, utrisque nobis annuentibus, in patriam reduceris, et hoc nostræ in te gratiæ pignus habeas. » « Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo. Quamquam prioribus litteris nostris tibi significavimus, ut absque sollicitudine omni in comitatum nostrum venires, quod te maxime in jus tuum restituere cupiamus : tamen nunc quoque hasce ad firmitatem tuam dedimus. Quapropter te hortamur, ut diffidentia metuque omni seposito, publica conscendas vehicula, et ad nos venire contendas, ut quarum rerum recuperandarum desiderio teneris, eisdem potiri queas. » « Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo. Cum Edessæ ageremus, et presbyteri tui ibi præsto essent, placuit nobis, ut misso ad te presbytero, in comitatum nostrum venire properares : quo in conspectum nostrum admissus, confestim Alexandriam proficiscerere. Quando quidem vero plurimum jam præterit temporis, ex quo litteris nostris acceptis non venisti : nunc quoque commonere te volumus, ut adventum ad nos tuum matures, et sic patriæ tuæ restitui, et voto tuo potiri possis. Misimus autem ad te **733** Achetam diaconum, ut plenius hæc ad

te referret : ex quo animi nostri voluntatem, te scilicet quod optas consecuturum esse, cognoscere poteris. » Athanasius epistolis Aquileiæ (ibi enim debebat) acceptis, Romam ad Julium, ut de rebus suis cum eo constitueret, profectus est. Cui quidem Julio et Romanæ Ecclesiæ ille plurimum attulit lætitiæ, cum litteras eis exhibuisset. Credebant enim Orientis quoque imperatorem cum eis professioni fidei assentire, qui tam humaniter ad se Athanasium invitaret. Et Julius rebus quibus oportuit illum instruxit, viaticoque donavit : et litteras insuper ei ad clerum et populum Alexandrinum dedit, quibus se letari et gratulari eis indicat de tanti præsulis restitutione. Ad verbum epistola hoc modo scripta erat :

CAPUT XXII.

Epistola Julii Romani, pro sancto Athanasio Alexandrinis missa.

« Julius episcopis et presbyteris et diaconis et populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus, in Domino salutem. Congratulor et ego vobis, fratres dilecti, vos fidei vestræ fructum oculis vestris percipere. Id enim vere quispiam fieri dicat, in fratre et coepiscopo nostro Athanasio : quem et propter vite ejus puritatem, et propter vestras preces, Deus vobis restituit. Ex hoc sane perspicere est, pueris vestras charitatisque plenas orationes semper ad Deum esse delatas. Cœlestium enim promissionum charitatisque in Deum memores, quam ex doctrina ejusdem fratris quem diximus nostri addidicistis, illud certo cognovistis, et pro insita vobis recta fide percepistis, non ad finem usque a vobis segregatum eum iri, quem in piis vestris animis veluti præsentem semper habuistis. Itaque non multis mihi opus est verbis, ad vos scribenti. Quæcunque enim a me dici vobis possunt, ea fides prius vestra anticipavit. Et profecto impletæ sunt per gratiam Christi communes omnium vestrum preces. Gratulor igitur vobis, iterum enim id dico, invictas vos in fide animas vestras conservasse. Nec minus fratri meo Athanasio gratulor, quod, tametsi luctuosa multa est perpeusus, nulla tamen hora charitatis vestræ et desiderii in oblivionem venit. **734** Quamvis namque corpore ad tempus a vobis distractus esse visus est, spiritu tamen continue veluti præsens vobiscum fuit. Atque equidem, dilecti, tentationem et ærumnam ejus omnem non puto gloria sua carere. Nam simul et vestra et illius fides multis est perspecta et explorata. Nisi enim hæc intercessissent, quis tandem credidisset, aut vos tantum judicium, tantumque erga talem episcopum obtinere anorem ? aut illum tantis esse accumulatum virtutibus ? per quas cœlesti etiam spe non excidet. Consecutus namque est variis modis, et in præsentia, et in futuro gloriosum confessionis martyrium testimoniumque : quod multis terra simul et mari varie procellis jactatus, insidias et fraudes Arianae hæresis omnes conculcavit, et sæpius per invidiam in

A θῆναι, καὶ τῆς εὐχῆς ἐπιτυχεῖν. Πρὸς δὲ πληρεστάτην διήγησιν Ἀχίτην τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τῆς τε ἡμετέρας ψυχῆς τῆν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τούτων ὦν εὐχῆ τυχεῖν δυνήσῃ. Ἐν Ἀκυλλία τοίνυν δεξάμενος Ἀθανάσιος τὰς ἐπιστολάς, ἐκέλευε γὰρ ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς, συνταξόμενος Ἰουλίῳ, εἰς Ῥώμην ἀφίκετο. Καὶ πολλὴν ἐκείνῳ καὶ Ῥωμαίοις ἐνῆκε χαρὰν, δειξάς τὰ γράμματα. Ὄροντο γὰρ καὶ τὸν τῆς ἔω κρατοῦντα τῆ πίστει ἡμφροεῖν, φιλοφρόνως οὕτω μετακαλούμενον Ἀθανάσιον. Ἐφοδιάσας δὲ τοῦτον Ἰούλιος οἷς ἐχρήν, καὶ γράμματα δι' αὐτοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπεμπε κλήρω τε καὶ λαφῶ, δι' ὧν συνήδεσθαι δείκνυσι καὶ χαίρειν τῇ ἐπαινώδῳ τοῦ τοσούτου ἀρχιερέως. Ὡς δὲ πρὸς λέξιν ἠγόρευον.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίῳ Ῥώμῃν ὑπὲρ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πεμφθεῖσα.

« Συγχαίρω καὶ γὰρ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὅτι τὸ καρπὸν τῆς ἐαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμοῖς λοιπὸν ὄρατε· τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἂν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου· ὃν διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. Ἐκ δὲ τούτου συνορῶν ἔστι καθαρὰς ὑμῶν καὶ μεστὰς ἀγάπης αἰεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέειν πρὸς τὸν Θεόν. Μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ οὐκ ἐπαίδευσθε, ἔγνωτε ἀληθῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὁρθὴν πίστιν κατελιθήκατε τοῦτο, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος οὕτος ἀφ' ὑμῶν ἀποσχονισθῆται, ὃν ἐν ταῖς θεοσεβείαις ὑμῶν ψυχαῖς ἐσχηκατε ὡς παρόντα αἰεὶ. Οὐκ οὖν πολλῶν μοι χρεῖα λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλονται· ὅσα γὰρ ὑμῖν λέλεκται παρ' ἐμοῦ, ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προύλαβε· καὶ πεπλήρωται κατὰ Χριστοῦ χάριν τὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν πάντων εὐχῆς. Συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἔρω, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχῆτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε. Καὶ αὐτῶ δὲ τῶ ἀδελφῶ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἐλαττον συγχαίρω· ὅτι καίπερ πάσχοιεν πολλὰ λυπηρὰ, οὐδὲ μιαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης· καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου. Εἰ γὰρ καὶ τῶ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῶ πνεύματι διὰ παντὸς ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγε· καὶ ἔγωγε, ἀγαπητοί, τὸν γενόμενον κατ' αὐτοῦ πάντα πειρασμὸν οὐκ ἄδοξον ἠγοῦμαι γεγενῆσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις ἐγνωσθῆ πᾶσι καὶ δεδοκίμαται· εἰ γὰρ μὴ τσαῦτα συμβεβῆκει, τίς ἂν ἐπίστευεν, ἢ ὑμᾶς τσαούτην κρίσιν καὶ τσαούτην ἀγάπην περὶ τὸν τρηλικούτον ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκείνον τσαούταις ἀρεταῖς περιβεβῆσθαι ; δι' ἃς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γένοιτο. Ἐπέτυχεν τοίνυν οἷψ δῆποτε τρέψαι, καὶ ἐν τῶ νῦν καὶ ἐν τῶ μέλλοντι καὶ ὁμοίως ἐνδοξὸν μαρτύριον. Διαφόρως γὰρ κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πολλὰ χειμασθεῖς, τὴν σκευωρίαν πᾶσαν τῆς Ἀρσιανῆς αἰρέσεως κατεπέτησε καὶ πολλάκις διὰ φθόνου καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλεύεις, κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ παντο-

κράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλιεῖν. καὶ ἀποκαταστῆσαι πρὸς ὑμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήτως μείζονα τὰ τρόπαια· ἐν οἷς καὶ ἄχρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἐνδοξὸς ἐγνώσθη δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου, παρρησιαζόμενος μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίῳ διδασκαλίᾳ, ἀποδειχθεὶς δὲ ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος. Ἐπανερχεται τοιγαροῦν λαμπρότερος πρὸς ὑμᾶς· νῦν, ἣ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν. Εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας, χρυσὸν λέγω καὶ ἀργυρον, εἰς καθάρωσιν τὸ πῦρ δοκιμάζει· τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοσοῦτου ἀνδρός; δὲ τοσοῦτων θλίψεων πυρᾶν καὶ κινδύνους νικήσας, ἀποδίδεται νῦν ὑμῖν ἀθῶος, οὐ παρ' ὑμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς συνόδου ἀποδεχθείς. Ὑποδέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον μετὰ τούτων οἵτινες αὐτῷ κοινῶν γοηόμενοι. Καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν ἀπολαύοντες· οὐτοι γοηόμενοι τὸν ὑμέτερον, ἢ οὕτως εἶπω, ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμέτεραν θεοσεβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατε καὶ ἐποτίσατε. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτοῦ διατριβῆς ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε· καὶ διωκόμενοι, καὶ ἐπιβουλεύομενοι, ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις. Ἐμὲ δὲ ἦδη εὐφραίνει ἐννοούμενον, καὶ προνοοῦντα τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἐκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς σεβαστοτάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν ἐνδοξὸν τῶν συντρεχόντων ἐορτήν. Καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν, καὶ ποία ἔσται; ἐπιανερχομένους μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυσσαμένων δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμῆτος κατ' εὐχὴν ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτην χαρᾶς συναπτώσης τοὺς πάντας. Ἡ τοιαύτη χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν ἐθάλει· οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγχωρεῖσθαι συνέστρεψεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρός ἐλθεῖν δυναθῶμεν. Εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπιστολήν τελειῶσαι καλόν. Ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, καὶ ὁ τούτου Υἱὸς ὁ Κύριος, καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διηνεκῆ τὴν χάριν ταύτην ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἐπαθλον τῇ θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα μὲνη, καὶ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθη, καὶ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Εὐρῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. »

nostrum Jesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria sit in sæcula sæculorum. Amen. Valere vos opto, fratres dilecti.

ΚΕΦΑΛ. ΚΙ'.

Περὶ τῶν τῆς Ἀντιοχείας ἀρχιερέων καὶ τῆς κακοποιίας Στεφάνου, ὃν Λεόντιος διαδέξατο.

Τούτοις ὡχυρῶμενος τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, εἰς τὴν ἑω διέβαινε πρὸς τὴν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν, ὅπου τῆνικαῦτα διέτριβεν ὁ Κωνσταντῖνος. Τῆς δ'

A periculum insidiose conjectus, mortem contempsit : præsidio scilicet omnipotentis Dei et Domini nostri Jesu Christi tectus, ille speravit simul et insidiis adversariorum se evasurum, et ad vos consolationis vestræ gratia rediturum. Et simul vobis ex conscientia vestra præclara tulit tropæa, per quæ ad orbis usque terminos explorata vitæ sanctitate præclarus cognitus est : multa ille quidem libertate pro palam animi instituto et cælesti doctrina usus, abunde autem perpetuo et constanti se a vobis judicio esse amatum testatus. Redit igitur ad vos multo etiam splendidior, quam a vobis discessit. Si etenim pretiosiore materiam, aurum dico et argentum, ad puritatem ignis explorat : quidnam quisquam pro rei dignitate de viro isto dixerit? qui tot et tantis ærumnarum incendiis et periculis devictis, vobis redditur purus et insons, non a vobis tantum, sed a cuncta etiam synodo receptus? Suscipite ergo, dilecti fratres, cum omni quæ Deo accepta est gloria et lætitia, episcopum vestrum Athanasium, una cum eis qui adversarum rerum ejus participes fuere. Et gaudete, quod optatis vestris frui mini : et quod pastorem vestrum, ut ita dicam, desiderantem et sitientem pietatem vestram, salutaribus scriptis aluistis et potastis. Siquidem ei peregre quoque versanti, vos solatio fuistis, eumque in mediis persecutionibus, procellis, atque inimicorum insidiis, fidelissimis animis et mentibus vestris fovistis. **735** Me vero jam exhilarat, quod mecum in animo considero et prævideo uniuscujusque vestrum in reditu illius gaudium et multitudinis sanctissimæ occursum, nec non præclaros et festos concurrentium hominum conventus. Et quæ tandem et qualis ea futura est dies? cum frater quidem meus restituetur : qui vero ante eum fuere, destituentur : et honoratissimus optatissimusque reditus in lætitiâ gaudio plenissimam vos efferet omnes? Quod sane gaudium maxima ex parte ad nos etiam pertingit, quibus a Deo et hoc concessum est, ut in tanti viri notitiam pervenire potuerimus. Sedenim pulchrum fuerit, epistolam precatione claudere. Omnipotens Deus, atque hujus Filius, Dominus et Salvator noster Jesus Christus, gratiam hanc vobis perpetuam esse velit, qui præmium admirandæ fidei vestræ dedit, quam in episcopo vestro præclaro testimonio exhibuistis : et ut vobis et posteris vestris, et hic et in futuro, bona ea maneant, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis conscendere, quæ scilicet præparavit Deus diligentibus se, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria sit in sæcula sæculorum. Amen. Valere

CAPUT XXIII.

De Antiochenis episcopis : et de malevolentia Stephani, cui Leontius successit.

Hisce instructus literis Athanasius, in Orientem Antiochiam Syriæ, ubi tum Constantius agebat, profectus est. Ecclesiam autem ibi regebat eo tem-

pore Leontius. Ex quo enim Eustathius exulare jussus fuerat, sicuti supra diximus, primus sedem eam obtinuit Euphronius, cui successit Placitus, a'que huic rursus Stephanus. Hic vero propter dolum et insidias, quas per propinquum quemdam suum animo simul et moribus ferocissimum, Onagram nomine, Roma venientibus a Constante legatis qui Constanti erat frater, Euphrate et Vincentio episcopis pro Athanasio missis, tendebat: a Constantio iudice, ut ea dignitate indignus, rejectus est. **736** Veritati enim adversus, omnis generis ærumnis eo qui pro vera doctrina stabant, afflixit. Et forum perambulans, domosque ingrediens, non viros tantum, sed et mulieres pudore et sanctitate vitæ spectatas pulsavit, conviciisque proscidit. Vel ex eo solo quod in legatis admisit, qualis vir fuerit, satis conijcere licet. Mewens namque (1) ne Athanasius, cujus gratia maxime legatio ista missa fuerat, ecclesias reciperet, puellam per Onagram suum e prostibulo mercede conductam, in episcoporum hospitio collocaat: deinde non longe ab eo loco improbissime insidias per homines seditiosos disponit, ut cum impetu in sanctorum virorum irruerent ædes. Quorum alter cum impudicæ illius advenientis strepitum sensit, dæmonem esse ratus, psalmum succinuit. Hujus fabulæ et sycophantiæ, unde et quomodo instituta esset, quæsitore ipso imperatore, auctor repertus Stephanus, ut nefarii sceleris artifex exauctoratus est, et Leontius Antiochiæ episcopus delectus. Quem Athanasius propter dogma depravatum devitans, cum Eustathianis, qui in privatis ædibus ecclesias et conventus agebant, communi-

CAPUT XXIV.

Ut Athanasius sit receptus, atque sectatores ejus sedes suas receperint.

Et Constantius quidem non illibenter eum suscepit, nihilominus tamen benevolentiam-humanitatemque ejus tentavit. Captioso enim sermone eum, adversariorum suggestionem, fallere volens, sic ad eum locutus est: Ego quidem de communi synodi sententia, fratrisque et mea, tibi quod optas perficio, et thronum tibi tuum trado. Æquum vero est, te quoque mihi hanc reddere gratiam, ut unam Alexandriæ ecclesiam eis permittas, qui a te dissidentes, a communione tua abhorrent. Atque Athanasius: Æquissimum sane est, o imperator, inquit, ut mos tibi geratur. Sed eandem rursus a te gratiam peto, quandoquidem et Antiochiæ quidam sunt, qui eorum communionem, qui aliter quam nos sentiant hic aversantur, jube eos quoque ecclesiam suam habere, in qua libere placitas sibi et statutas peragant ceremonias. Ad hæc cum imperator quod diceret non haberet, satius esse duxit, adversarios quietos esse, petitioneque sua ut parum commoda supersedere: itaque nihil amplius moyere. **737** Atque illi recte profecto eam rem

(1) Theodor. l.b. II, cap. 9.

ἔκεισε ἐκκλησίας τὰς ἱερὰς ἡνίας τότε διεῖπε Λεόντιος. Μεθ' ὃ γὰρ Εὐστάθιος εἰς φυγαθείαν ἤλαύνετο, ὡς διέληπται, πρῶτος ἐπέβη τοῦ θρόνου Εὐφρόνιος. ὃν Πλάκτος διεδέξατο· τὸν δὲ Στέφανος· ὃς ποιηρὰν συσκευὴν διὰ τινος τῶν αὐτῷ προσηκόντων ὠμοτάτου καὶ τρόπου καὶ τὴν ψυχὴν, Ὅναγρος ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἐξαρτύσα· τοῖς ἐκ Ῥώμης ἤκουσι πρέσβεισι παρὰ Κωνσταντα, ὃς τὰς αὐτὰς ὠδύνας Κωνσταντῶ διεύλευσεν, ὑπὲρ Ἀθανασίου πεμφθεῖσιν, Εὐφρατᾶς δὲ καὶ Βικέντιος ὠνομάζοντο, ἐπίσκοποι δ' ἦσαν, ὑπὸ Κωνσταντῶ δικάζοντι, ὡς ἀνάξιος τοῦ θρόνου κριθεὶς, ἀπεβρίχη. Δυσμενεῖνων γὰρ τῇ ἀληθείᾳ, παντοδαπαῖς περιέβαλε συμφοραῖς, οἱ τῶν ἐρθῶν δογμάτων ἀνταίχοντο· αἰχίζων τε καὶ προπηλακίζων ἤγε διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπιῶν ταῖς οἰκίαις, οὐκ ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, αἰδοὶ καὶ σεμνότητι βίου κεκοσμημένας. Ἀπόχρη δὲ τὸ κατὰ τῶν πρέσβειων μόνον τεκμηριῶσαι τὸν ἄνερα ὁποῖος. Δείσας γὰρ μὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιλήψαιτο Ἀθανάσιος, ὑπὲρ οὗ καὶ ἡ πρεσβεία μάλιστα ἦν, παιδίσκην διὰ τοῦ προειρημένου Ὀνάγρου ἐκ χαμαιτυπείου μισθῷ διαφθείρας, ὑποβάλλει τῇ οἰκίᾳ τῶν ἐπισκόπων· ἔπειτα λόγον οὐ πόρρωθεν στήσας κακουργίας μεστὴν, ἀθρόον ἐπιστήναι παρασκευάζει τῇ καταγωγῇ τῶν θεῶν ἀνδρῶν. Ὡν ἄτερος αἰσθόμενος τῆς ἀκολάστου τὸν ψόρον ἡνίκα εἰσῆει, δαίμονα οἰθηθεὶς, ψαλμὸν ὑπῆδα. Τοῦ δὲ δρόματος ὄθεν καὶ ὅπως γέγονε, κρίσει τοῦ κρατούντος ἀνευρεθῆναι, ὡς αὐτοῦργος τῆς ἀθεμίτου πράξεως καθήρηται Στέφανος. Λεόντιος δὲ εἰς ἐπιτροπὴν τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ἐκρίθη· ὃν Ἀθανάσιος ὡς περὶ τὸ δόγμα κίβδηλον ἐξετρέπετο· τοῖς δ' ἀπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ἰδιωτῶν οἰκίαις ἐκκλησιάζουσιν ἔκονῶνται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΔ'.

Ὡς εἰσδέχθη Ἀθανάσιος, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τοὺς οἰκίους ἀπέλαβον θρόνους.

Κωνσταντῖος μὲν οὐκ ἀπεχθῶς αὐτὸν ἀνεδέξατο· ὅμως δ' εὐνοῦ καὶ ἐπεικούς αὐτοῦ ἐπειράτο. Σοφίζεσθαι δὲ θέλων τῶν δι' ἐναντίας ὑποβαλλόντων, τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ἐγὼ μὲν ἤδη ψήφῳ κοινῇ τὸ σοὶ πρὸς βουλῆς ἐκπεραίνω, καὶ τὸν θρόνον ἀριστοῖ ἐγγχειρίζω. Δίκαιος δ' ἂν εἴης καὶ σὺ, μίαν αἰτοῦντι χάριν ἀντιδιδούς. Ἡ δὲ ἐστὶ μίαν ἐδᾶσαι σε τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐκκλησιῶν οἱ σου διακρινόμενοι παραιτοῦνται τὴν κοινωνίαν. Ἀθανάσιος δὲ, Καὶ μᾶλα γε δίκαιόν σοι πεῖθαρχεῖν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ· καὶ τὴν αὐτὴν παραπλησίως αὐτοῖς χάριν καὶ αὐτοῖς ἀνταῖῳ· ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ Ἀντιόχῳ εἰσι τινες, οἱ τὴν ἐνταῦθα ἱερωσύνην ἐκτρέπονται, κέλευε μίαν καὶ αὐτοὺς ἐκκλησίαν ἔχειν, καὶ ἀδεῶς αὐτῇ τὰ θυμῆρη καὶ εὐθότα ποιεῖν. Πρὸς ταῦτ' ἀντιλέγειν μὴ ἔχων ὁ βασιλεὺς, ἀμεινον ἐδοκίμαζε τοὺς δι' ἐναντίας ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ ὡς ἀλυσιτελῆ τὴν αἰτησίαν ὑπερτίθεσθαι· καὶ οὐδὲν πλέον ἐκίνουν ἐκείνοι. Καὶ γὰρ πῶς καλῶς ἐλογίζοντο ὡς οὐδὲν μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἐπίδοσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔξει, ἰκανῶς ἔχοντος Ἀθανασίου τὸ τε οἰκίον ἀσφαλῶς τηρεῖν, καὶ

τὸ ἄλλοτριον προσεπάγεσθαι. Εἰ δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸ ἄσθημα γένηται, τοῖς Εὐσταθιανοῖς οὐκ ὀλίγοις οὖσιν οὐκ ἐλαχίστη γένοιτο· ἂν ἡ συγκρότησις. Ἴσως δ' ἂν καὶ νεωτέρων πειραθεῖεν πραγμάτων ἐντεῦθεν, ἰὼν κινδύων ἄνευ ἄγειν ὅπερ ἐκτέσαντο· ὅτι γε καὶ θεὸς ὑπεῖρπεν ἐκείνοις οὐκ ἕλαττον. Καίπερ γὰρ τῶν τῆδε ἐκκλησιῶν τὴν ἐπιστάσιν ἔχοντες, οὐ τὸν ἅπαντα κληρὸν καὶ λαὸν παρθένιον εἶχον. Τὴν γὰρ σφετέρην προαίρεσιν, ἣν περὶ τὸ Θεῖον ἕκαστος εἶχον κατὰ χορὸν ἐστῶτες, πρὸς τῷ τέλει ἐδείκνυον· οἱ μὲν Πατέρα καὶ Υἱὸν ὁμοτίμως δοξάζοντες, οἱ δὲ Πατέρα ἐν Υἱῷ, τὸ δευτερεῖον διὰ τῆς προθέσεως αἰνιττόμενοι τῷ Υἱῷ. Ἄλλοι δὲ, *Δόξα Πατρὶ δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι*, ἔλεγον· ἄλλοι δὲ, *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι*. Πρῶτον δὲ φασὶ πάντων τὸν Ἀντιοχείας Φλαβιανὸν στίχος μοναχῶν συναγαγόντα, διαβήθησαν ἐκφωνῆσαι, *Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι*. Ὅπερ ὡς μηδεμίαν ἔχον ὑπόνοιαν, ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ ἐπακράτησε. Ἄ ὀντα ὄρων Λεόντιος, κωλύειν μὲν οὐκ ἐτόλμα τοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνήθητον τὸν Θεὸν ὁμολοῦντας· τὴν γὰρ στάσιν ὑπέλειπετο· καὶ ποτ' ἐφασάμενον τῆς κεφαλῆς ὑπὸ πολιᾶς ἐξανθούσης· θριξίν, ἐπειπεῖν φασιν, ὡς Τῆς χιόνος ταύτης λυθείσης, πολὺς ἔσται πηλός· αἰνιττόμενος ὡς ἡ τῆς δοξολογίας διαφωνία, εἰς στάσιν τῷ πλήθει ποτὲ καταλήξει, μηδὲ τῶν κατ' αὐτὸν συμπεριφέρεισθαι τῷ πλήθει ἀνεχομένων. Κωνσταντίος δ' ἰγγράφως τοῖς περὶ Ἀθανάσιον τοὺς θρόνους ἀπέδωκε. Προστάγμασι δ' ἐκείνου εἰς τοὺς αὐτῶν θρόνους ἐφοίτων, ἃ ἐκέλευον ἀσμένως αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι. Καὶ Ἀσκληπῶν μὲν εὐχερῶς Γαζαῖοι ἐδέχοντο· ὡσαύτως δὲ καὶ Λούκιον τὸν Ἀδριανουπόλεως. Ἐν δ' Ἀγκύρᾳ εἰσιόντος Μαρκελλοῦ διὰ Βασιλείου, οὐ σμικρὰ κενήθητο ταραχή· ἡ πρόφασις λοιδορεῖν ἐγένετο τοῖς ὑπεναντίοις. Ἐκὼν δὲ καὶ Μακεδόσιος Παύλῳ ἐξέστη τοῦ θρόνου· καὶ ἰδιάζων ἐπ' ὀλίγου ἐπὶ τινι ἐνδον τῆς πόλεως σηκῷ, σύναξιν ἐποιεῖτο. Οὐ μὴν δὲ καὶ Ἀθανάσιῳ χαλεπὴ ἡ εἰς Αἴγυπτον εἰσοδος ἐγεγόνει. Δι' ἐπιστολῆς γὰρ τὸν Γεώργιον ἐκείθεν Κωνσταντίος μετεπέμπετο· ὃ δ' ἐν τῇ πατριῇ χαλεπαίνων ἀφίκετο· κακεὶ διήγεν ἐπισκοπούμενος τὰ καθ' ἑαυτόν. Ἐκείνῳ δ' ἕτερα γράμματα παρασχῶν, τὴν ἐπ' ἐκείνῳ ἐπέτρεπεν εἰσοδοῦν, κελεύων καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ διαφόρως πραχθέντα, ἀφανείᾳ παραδοθῆναι. Τὰ δὲ γράμματα καὶ τῆ ἱστορίας ἐντάξει δίκαιον ἡγήμα· ἔχουσι δὲ ὧδε·

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ἐπιστολὴ Κωνσταντίου Ἀλεξανδρεῦσιν ὑπὲρ Ἀθανασίου.

« Νικητῆς Κωνσταντίος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποι· καὶ πρεσβυτέρους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ ἀδελφωτάτος ὑμῶν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος·

A putarunt, nihilo scilicet minus Alexandriae res catholicorum incrementum suum habituras, cum Athanasius non solum suos a periculo tueri, sed alienos etiam ad se allicere, pro industria sua posset. Si vero Antiochiæ, quod ille petebat, fieret, non exigua augmenta Eustathianis, qui non pauci essent, accessura. Et fortasse eos ad res novas aspiraturos esse, cum sine periculo quæ consuevissent, agere possent. Ille quoque non minor metus animos eorum subiit, quod etiamsi penes eos ecclesiarum ejus loci potestas summa esset, non omnem tamen clerum et populum obedientem haberent. Sententiam enim quam quisque de Deo obtineret, in choro stantes, ad finem psalmodiæ declarabant. Quidam enim Patrem et Filium eodem honore celebrantes, nonnulli Patrem in Filio (præpositione interjecta obscurius secundas partes Filio tribuentes), alii, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*: quidam etiam, *Gloria Patri et Filio in Spiritu sancto*, canebant. Primum omnium ferunt Antiochenum episcopum Flavianum, monachorum coacta caterva clare accinuisse: *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*. Quod quidem, ut nihil habens suspicionis, in ecclesiis Dei obtinuit. Id vero Leontius videns, inhibere eos qui juxta Nicænæ fidei traditionem Deum laudibus prosequebantur, non audebat, seditionem timens. Atque aliquando caput canis florens manu demulcens, dixisse fertur, nivem eam solutam lutum multum subsequiturum esse: ænigmatè obscurius subindicans, dissonantiam celebrandi Dei apud populum aliquando in seditionem evasuram, neque eos qui factionis suæ essent, cum reliqua multitudine consensuros. Constantius Athanasio et aliis, scripto quoque edito, ecclesias suas reddendas curavit: cum quo scripto (jubebat enim eos non gravate recipere) illi in vacuum sedium suarum possessionem redire. Et Asclepam Gazæ facile admisere. Itidem et Adrianopolitæ Lucium. Ancyrae vero, Marcello revertente, propter Basilium pulsum non parvus concitatus est motus: qui motus adversariis ad conviciandum præbuit occasionem. Non invitus quoque Paulo Macedonius thronum concessit, et non ita diu seorsim in delubro quodam, intra urbem synaxim et conventus egit. Ne ipsi quidem Athanasio difficilis in Ægyptum reditus fuit. **738** Constantius enim per epistolam Georgium acciverat: qui suas sibi res gerens. Athanasio vero alias permisit: et ea quæ variis modis in judiciis contra eum gesta fuerant, aboleri atque oblivioni tradendi jussit. Litteras eas, atque itidem alteras, hic subi-

CAPUT XXV.

Epistola Constantii ad Alexandrinos pro Athanasio.

« Victor Constantinus Maximus Augustus episcopis et presbyteris catholice Ecclesie Alexandrinæ. Non destitutus est divina benignitate reverendissimus episcopus vester Athanasius: sed

invidia et reprehensio, quod qui antea Tyri suffragator Athanasium exauctorantium fuisset, nunc seorsim sententiam pro eo talem tulisset, auctoritate sua dignitatem illius confirmasset, et alacritate summa cum eo communicasset. Quæ vero pro eo synodus Hierosolymitana in Ægyptum, Libyam, et ipsam Alexandriam ad presbyteros et diaconos et plebem reliquam scripsit, talia fuere: **741** « Sancta synodus Hierosolymis congregata, eis qui in Ægypto, et Libya, et in ipsa Alexandria sunt, presbyteris, diaconis, et populo, dilectis desideratisque fratribus in Christo salutem. Universarum rerum Deo, dilecti, pro rei dignitate debitas agere gratias, propter ea quæ semper fecit admiranda, non possumus. Fecit autem nunc quoque cum ecclesia vestra, pastore vestro et domino collegaque nostro Athanasio, vobis reddito. Quis etenim se oculis suis visurum speravit, quæ nunc vos rebus ipsis percipitis? Sed enim vere profecto orationes vestras exaudite sunt ab universitatis huius Deo, qui Ecclesiæ suæ curam gerit, quique lacrymas vestras et luctum respexit, et propterea preces vestras exaudivit. Eratis namque sicuti oves jactatæ et dispersæ, non habentes pastorem. Et verus in cælo pastor, oves suas curans, reddidit vobis quem desiderastis. Ecce enim et nos, qui nihil pro ecclesiastica pace non agimus, et cum vestra conspiramus charitate, illum prius receptum complexi sumus. Et per eum in communionem vos recipientes, hoc scriptum et gratiarum actionem nostram ad vos dedimus, ut dilectionis vinculo nos et illi et vobis unitos atque conjunctos esse intelligatis. Debetis vero etiam pro pietate Dei amantissimorum imperatorum orare. Qui sane et ipsi, tum desiderio in illum vestro, tum sinceritate ejus cognita, restituere eum vobis cum omni honore sunt dignati. Itaque obviis cum excipite ulnis, et debitas pro eo gratiarum actiones, a quo hanc tantam recepistis gratiam Deo reddere studete, ut perpetuo cum Deo letari et Dominum celebrare valeatis, in Christo Jesu Domino nostro: per quem Patri sit

CAPUT XXVII.

Ut Ursicius et Valens, Ariani libellum pœnitentiæ Julio Romano pontifici obtulerint: et ut Nicænam fidem amplexi, cum Athanasio in gratiam redderint.

Cæterum alii quoque, tametsi ingenti erga Ariannam religionem ardore essent, in illius tamen concessere sententiam: id quod et Ursicius (1) et Valens fecere, qui cum Theognide et aliis apud Mareotem fuere, ea quæ Ischyras dixerat, de fracto mystico poculo, et aliis rebus inquirentes. **742** Li priore opinione mutata, Romam profecti sunt: atque ibi Julio episcopo libello pœnitentiæ oblato, victos se ab Athanasio esse confessi,

(1) Ursicium alii Ursacium vocant, convenienti Hungarorum linguæ nomine, quasi Orsacum dicerent: Orsacus autem apud eos nobilis et genero-

ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχον, Μαξιμῶ, ὃς ἐν Τύρῳ πρότερον σύμφηρος τοῖς καθελούσι γαγενημένος, νῦν οὕτως ἰδὶξ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐψηφίζετο· ἐκύρου τε τὸ δόγμα, καὶ προθυμότερα ἐκοινωνεῖ. Ἄ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔγραψε σύνοδος τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ τῷ λοιπῷ λαῷ, οὕτως διεξήσαν· « Κατ' ἀξίαν τῶ τῶν δλων Θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκούμεν, ἀγαπητοί, ἐφ' οἷς θαυμαστοῖς ἐποίησε πάντοτε· ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐκκλησίας, τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ κύριον καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον ἀποδοῦς ὑμῖν. Τίς γὰρ ἤλπισε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; Ἄλλὰ ἀληθῶς αἱ εὐχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ τῶν δλων Θεῷ, τῷ κηδομένῳ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ἐπιδόντι ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδύρμους, καὶ διὰ τοῦτο τῶν δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντι. Ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα ἐσκυλμένα καὶ ἐρριμμένα, μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν οὐρανῶθεν, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων κηδομένος, ἀποδοῦς ὑμῖν ὃν ἐποθεῖτε. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, πρᾶττοντες, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ, προλαβόντες αὐτὸν ἠσπασάμεθα· καὶ κοινωνήσαντες δι' αὐτοῦ ὑμῖν, ταῦτα· τὰς προσήσεις διαπαμπόμεθα, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ἡμῶν εὐχὰς· Ἰν' εἰδῆτε τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν καὶ ἡμᾶς ἠνωσθαι. Ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλοτάτων βασιλέων εὐχεσθαι· ὅτινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸν πόλον ὁμῶν τὸν περὶ αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀποκαταστήσαι ὑμῖν αὐτὸν μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν. Ὑπτίαις οὖν δεξάμενοι αὐτὸν χερσὶ, καὶ τὰ· ὀφειλομένας ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψαι τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισμένῳ Θεῷ, σπουδάσατε ὑπὲρ τοῦ διὰ παντὸς ὑμᾶς χαίρειν σὺν Θεῷ καὶ δεξάζειν τὸν Κύριον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. » Μαξιμῶς μὲν οὖν καὶ ἡ ἐν Παλαιστίνῃ σύνοδος τοιαῦτα ὑπὲρ Ἀθανασίου ἔγραψον.

gloria in sæcula sæculorum. » Hæc Maximus et

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ΄.

Ὡς καὶ οἱ Ἀρειανοὶ Οὐρσίκιος καὶ Οὐάλης, βιβλίον μετανοίας δόντες Ἰουλίῳ τῷ Πρώμῳ, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠσπασάντο, καὶ μετὰ Ἀθανασίῳ ἐσείσαντο.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, καίπερ διαπύρως πρὸς τὴν Ἀρειανικὴν θρησκείαν ἔχοντες, πρὸς τὴν ἐκείνου μετεββύθησαν δόξαν· ὅσα δὴ καὶ Οὐρσίκιος καὶ Οὐάλης πεπόνθασιν, οἱ σὺν τοῖς ἀμφὶ Θεογονίαν ἐν τῷ Μαρσιῳτῷ γενόμενοι τὰ εἰρημένα Ἰσχυριῶνι διαψηλαφησάμενοι περὶ τοῦ καταστροφικοῦ ποτηρίου καὶ τῶν λοιπῶν, μεταθέμενοι τῆς προτέρας σπουδῆς, ἐς Πρώμῳ ἀνήσαν· καὶ Ἰουλίῳ τῷ ταύτης ἐπισκόπῳ βιβλίον μετανοίας δόν-

sus dicitur, sive nobilitas ipsa. Ursicii et Valentis pœnitentiæ libellus Julio episcopo Rom. oblatus.

τας, τὴν ἐπὶ Ἀθανασίῳ ἤταν ὠμολόγουν, καὶ τῷ ὁμοουσίῳ τοῦ λοιποῦ στοιχεῖν ἐπεκύρουν· καὶ αὐτῷ δὲ Ἀθανασίῳ γρίφοντες, φιλοφρόνως κοινωνεῖν αὐτῷ ἔξισον· ὁ δὲ ἴτα περιφανῶς εἰς μέγιστον καθίστατο θρίαμβον ὡς ἀδίκως οἱ ἐν Τύρῳ κατὰ Ἀθανασίου τὰς ψήφους ἐξήνεγκαν. Ἀ δὲ τῷ Ῥώμῃ· ἔγραφον Ἰουλίῳ, ἦσαν ταῦτα· ἑ Κυρίῳ μακαριωτάτῳ πάππῳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης. Ἐπειδὴ συνέστησεν ἡμᾶς· πολλὰ τε πρὸ τούτου καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ἡμῶν ὑποβελήκεναι, γράμμασι τῆς σῆς χρηστότητος μεθευθενέτας, τοῦ πράγματος χάριν περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἔδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι· ὁμολογοῦμεν παρὰ τῆ σῆς χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου ψευδῆ καὶ πλαστὰ ἔστι, πᾶσι τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. Διὰ τοι τοῦτο ἡδέως ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου· μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου κατὰ τὴν ἐμφοτον αὐτῆς καλοκαγαθίαν τῇ πλάνῃ ἡμῶν συγγνώμην κατηξίωσε δοῦναι. Ὁμολογοῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἐάν ποτε ἡμᾶς οἱ ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως. Τὸν δὲ αἰρετικὸν Ἄρειον καὶ τοῦ ὑπερασπιζόντος αὐτοῦ, τοὺς λέγοντας, Ἦν ποτε δεῖ οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὕψος ὁ Χριστὸς ἔστι, καὶ τοὺς ἀρνούμενους τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι, καὶ Ἰδὸν Θεοῦ πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιθέλλῳ ἐαυτῶν ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ἐπιδεδώκαμεν, καὶ νῦν ἀναθεματίζομεν. Ταῦτα ἐξ τῆ χειρὸς αὐτῶν γράψαντες, ὁμολογοῦμεν πάλιν ὅτι τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καθὰ προέκομεν, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας κατακρίνομεν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν, ὑπέγραψα· ὡσαύτως δὲ καὶ Οὐάλης. Ἐ Ταῦτα μὲν πρὸς Ἰούλιον· ἃ δὲ καὶ Ἀθανασίῳ ἔπεμπον ἐν τούτοις ἦσαν· ἑ Κυρίῳ ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι. Ἀφορμὴν εὐρόντας διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Μουσαίου, ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητὲ, διὰ τοῦτό σε καὶ πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς Ἀκυλίας· καὶ εὐχόμεθ' ἵνα σε ὑγιαίνοντα τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγῶναι. Δώσεις γὰρ ἡμῖν θαρρῆν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν ἀποδῆς ἡμῖν τὴν ἀμοιβήν. Γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ καὶ κοινωνίαν ἐκκλησιαστικὴν. Καὶ τούτων γνώρισμα ἢ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία. Ἐ Τὰ μὲν οὖν κατὰ Ἀθανάσιον ἐν τούτοις ἦσαν· καὶ οὕτως ἐξ ἑσπέρας εἰς τὴν πρὸς Ἐὼ ἀρχομένην ἐπαυλῶν κατ' Ἀγυπτῶν, τὰς ἐκκλησίας διεῖπεν. Ὁσαύτως δὲ καὶ Παῦλος, καὶ Μάρκελλος, Ἀσκληπᾶς τε καὶ Λούκιος, τοὺς ἰδίου τύπους ἀπέλαβον.

A simulque in posterum se τῷ ὁμοουσίῳ, consubstantiali, assensuros esse receperunt. Ad ipsum etiam Athanasium scribentes, benigne se cum eo communicaturos esse significarunt. Quæ sane res publicitus in maximum evasit veluti triumphum et documentum certum, iniquas esse Tyri ditatasque in Athanasium sententias. Ad Julium episcopum Romanum quæ scripserant, hæc fuere: «Beatissimo domino papæ Julio, Ursicius et Valens: Quandoquidem antehac multa et gravia de Athanasio episcopo scriptis nostris nos constat suggestisse, neque bonitatis tuæ litteris in sententiam aliam traductos: negotio eo de quo ad te scripsimus impeditos, rationem eorum reddere potuisse: idcirco præsentibus nunc fratribus nostris presbyteris omnibus apud humanitatem tuam profitemur omnia quæcumque antea de nomine, quem diximus, Athanasii ad aures vestras pervenire, falsa et conficta, modisque omnibus aliena ab eo esse. Quapropter communionem ejus cupide affectamus, præcipue cum pietas tua, pro insita sibi integritate, gratiam nobis erroris facere est dignata. Profitemur et illud, si quando Orientales maligne, aut ipse etiam Athanasius, nos de hac re in jus vocare voluerint, nos præter animi tui sententiam eo non ituros. Arium autem hæreticum, ejusque defensores, qui dicunt, fuit aliquando tempus cum non fuit Filius: et, Christum esse non existentem esse: et, qui Christum Deum esse et Filium Dei ante sæcula negant, sicuti et in priore libello nostro Mediolani oblatō, ita nunc quoque anathemate mactamus. Hæc autem manuum nostrarum subscriptione adnotantes, iterum iterumque profitemur, nos, quemadmodum modo diximus, Arianam hæresim et auctores ejus damnare in sæculum. Ego Ursacius professioni huic, meæ præsens subscripsi: itidem vero et Valens. » Hæc quidem ad Julium. Quæ vero ad Athanasium scripsere, sic habebant: «Domino fratri Athanasio episcopo, Ursacius et Valens episcopi: Occasionem per fratrem et compresbyterum nostrum Musæum, 743 qui ad dilectionem tuam proficiscitur, frater dilecte, nacti, compellandum te ex ipsa Aquileia duximus: optantes, ut salvus litteras nostras legas. » Ad des autem nobis fiduciam, si tu quoque scribendo nobis responderis. Scito namque nos pacem tecum habere, et ecclesiasticam tecum communicare conjunctionem. Indicium earum rerum est litterarum nostrarum isthæc compellatio. » Res Athanasii ita se habuerunt. Et sic ille ex Occidente in Orientales partes reversus, ecclesias in Ægypto rursus gubernavit. Itidem vero et Paulus et Marcellus, et Asclepas, et Lucius, sedes suas receperunt.

CAPUT XXVIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΙΓ'.

Ut eo tempore res quoque publica male habuerit : et de Saporis Persarum regis contra Nisibim expeditione : et de occidentalibus tyrannis Magnentio, Britanione alisque qui post mortem Constantis Caesaris exstiterent.

Ea tempestate et res publicæ laborarunt. Ex tribus enim Constantini filiis (1), qui natu minimus, patri cognominis erat, a ducibus Constantis fratris trucidatus fuerat, non iubente illo quidem, sed nec prohibente etiam : sicuti a nobis supra est dictum. Illud quoque non omittendum videtur, una cum Constantino, post mortem ejus, filiis, imperasse patri suo cognomine Dalmatium Caesarem, prosperrima indole patris persimilem juvenem, sed cum brevi jugulatum esse a militibus, Constantio sinente potius quam iubente. Deinde minus quoque feliciter Constantio res in Oriente successere (2) : maxima namque a Persis expeditione suscepta, perinde atque nox quædam confertim Romanis offusa esset, victoria vere ad Persas inclinavit : cum Athanasius etiam variis casibus jactatus, et de consubstantiali adversus eum bellum est excitatum. Nisibim, quæ etiam Antiochia Mygdoniæ a quibusdam dicitur, Sapores ad dies septuaginta oppugnavit, tormentis per circuitum dispositis, vallo in magnam altitudinem excitato, omni genere armorum bellicarumque ad expugnandas urbes comparatarum machinarum emissis, fossisque et aggeribus ductis. Ut autem res omnes expertus nihil egit, fluvium Mygdonium (ita enim dicitur, qui meliam secat urbem) longius a muro aggeribus ex utraque parte præ altis, qui undas cohiberent, constructis inhibuit, et de repente quasi tormentum quoddam mœnibus immisit. Atque illa quod vim et impetum undarum non sustinerent, in parte utraque meatum illi præbentia, cessere atque concidere. 744 Persa autem in spem urbis potiundæ erectus, postridie lutosus aquosisque locis exsiccatis, ad muri qui conciderat, partes cum copiis omnibus accedens, mœnia ipsa ita ut antea fuerant, restaurata vidit. Urbis namque episcopus Jacobus, divinæ sortis minime expertus, oratione celeriter ea restituit. Et accedentes præterea ad ea Persas, quæ in conspectum non caderent, depulit telis. Quod Sapores cernens, consternatus obstupuit. Et quod circa murum virum splendido regioque cultu ornatum vidisset, Constantium eum esse arbitrans, cædem eis minatus est, qui eum non adesse renuntiaverant. Ubi vero illi vera esse quæ dixissent, Constantium scilicet Antiochiæ esse, confirmarunt, agnovit visionis ejus prodigium, Deumque res Romanas propugnare dixit. Eaque de re ad iram prolapsus, in aerem tela, vulneraturum se esse cum qui

(1) De Constantini tribus filiis ita scribit Eusebius lib. XXI : *Constantinum primum filium decennali suo transalpinis gentibus profecit. Constantium secundum, vicennali in Orientem misit. Constanti natu minimo tricennalibus Illyricam, Italiam*

Ἔστι καὶ τὰ κοινὰ τότε κακῶς εἶχε· καὶ περὶ τῆς εἰς Νισίβιν ἐκστρατείας Σαπώρου τοῦ Περσῶν βασιλέως· καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν τυράννων, Μαγνεντίου καὶ Βρετανιῶνος, καὶ ἄλλων μετὰ μόρον Κώνστα τοῦ Καίσαρος.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὰ κοινὰ κακῶς ἔπρατον. Τριῶν γὰρ παίδων ὄντων τῷ Κωνσταντίνῳ, ὁ μὲν νεώτερος καὶ ὀμιώνυμος τῷ πατρὶ πρὸς τῶν τοῦ ἀδελφοῦ Κώνστα στρατιωτῶν κτίννυται, οὐ κελεύσαντος τὴν σφαγὴν, ἀλλὰ μὴδὲ κωλύσαντος· μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ εὐτυχῶς τὰ κατὰ τὴν Ἔω εἶχον τῷ Κωνσταντίνῳ. μεγίστης ἐφόδου ἐκ Περσῶν κινήθησθαι. Οἷα γὰρ τινος νυκτὸς ἀθρόον Ῥωμαίων ἐπιχυθείση, τὰ τῆς νίκης Πέρσαις ἐγένετο· ὅσην ἴκα τὰ κατ' Ἀθανάσιον καὶ ὁ περὶ τοῦ ὀμοουσιῶ ἀνεβρίβιζετο πόλεμος. Ἐν μέντοι Νισιβιδί τῆς Ἀντιοχείας Σαδῶριος γεγωνῶς, πολιορκεῖν ἐπειράτο ἐπὶ ἑβδομηκοστῆν ἡμέραν, τὰς μηχανὰς περιστάς κύκλῳ καὶ χώματα εἰς ὕψος μέγα ἐγείρων, καὶ τὰς ἐλεπόλεις ἀφείξαι, τάφρους τε ὑπορύσσων καὶ χαρακώματα. Ὡς δὲ πάντα πράττων οὐδὲν ἔνυε, τὸν μέσον τέμνοντα ποταμὸν τὴν πόλιν, ὃς Μυγδόνιος λέγεται, πῶρρωθεν ἐπισχῶν, καὶ ἐκατέρωθεν τάφροις τισὶν ὕψηλοῖς περιφράξας τὸ ρεῦμα, ἐξάπινα οἷά τινα μηχανῆν κατὰ τοῦ τείχους ἔφει. Τὸ δὲ τὴν ῥύμην μὴ ἀντισχῶν, εἰξέ τε καὶ κατέπεσεν ἐκατέρωθεν, διέξοδον τῷ ὕδατι δεδωκός. Ἐν ἑλπίσει δ' ὁ Πέρσης γενόμενος τὴν πόλιν ἐλεῖν, καὶ τῇ ὑστεραίᾳ μετὰ τὸ ἀναβθῆναι τὸ τέλμα, διὰ τῶν καταπεπτωκότων μερῶν πανστρατὶ ἐλθὼν, ὅρᾳ τὸ τεῖχος οἶδον περὶ τὸ πρότερον ἦν. Ὁ γὰρ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος τηνικαῦτα Ἰκώβος, θείας μοίρας μὴ ἀμοιρῶν, εὐχῇ ὅστων τὸ τεῖχος ἀνίστη· καὶ τοὺς Πέρσας ἰόντας ἀοράτοις ἐξήλαυσε βέλεσι. Σαδῶριος δ' ἀθρήσας, ἐν ἐκπλήξει ἦν διὰ ταῦτα· καὶ ὅτι ἄνδρα περὶ τὸ τεῖχος ἑώρα βασιλικῆ περιηθισμένον ἀδρότητι. Νομίσας δ' εἶναι Κωνσταντίον, θάνατον ἠπείλησε τοῖς μὴ παρείων τοῦτον ἀπηγγελοῦσιν. Ἰσχυρίζομένων δὲ ἐκείνων ἀληθῆ εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, καὶ τὸν Κωνσταντίον ἐν Ἀντιοχείᾳ διαγεῖν εἰρηκότων, ἐπέγνω τῆς ὄψεως μηνύματα, καὶ τὸν Θεὸν ἔλεγε τῶν Ῥωμαίων ὑπερμαχεῖν. Ἐφ' ᾧ δυσχεράνας, εἰς ἀέρα βέλη ἔφει, πλῆξαι τὸν ἀσώματον ὁ δειλατος οἰηθείς. Ἐτραίμ δ' ὁ παρὰ Σύροις ἀριστος γενόμενος συγγραφεὺς, ἀνίων τὸ τεῖχος, καὶ τὸ μυριάνδρον ἐκεῖ οὐ στίχος ἰδὼν, εἰδέτο τοῦ Ἰκώβου, οὕτω γὰρ ὁ ἐπίσκοπος ὠνομάζετο, κνίπας ἐπιπέμπειν τοῖς Πέρσαις καὶ κώνοπα, ὡς ἂν καὶ διὰ τῶν μικρῶν ζωφίων γνῶσι Πέρσαι, ὡς μέγας σφίσι Θεὸς ἐπαρκεῖ. Καὶ δὴ ἅμα τῇ εὐχῇ στρατὸς διαέριος νεφῶν δίκην τὰ ζωφία αὐτοῖς ἀθρόον ἐφίπτατο· καὶ ταῖς τῶν ἐλεφάντων προνομαιαῖς αὐλῶν δίκην ἠωρημέναις τῶν τε ἵππων καὶ ἄλλων ζῶων τοῖς τε ὤσιν καὶ βίτιν εἰσέβρον. Οἱ δὲ τῶν ζωφίων μὴ φέροντες τὴν ἐπί-

et Africam provincias dedit.

(2) Nocturna siquidem pugna inter Romanos et Persas in collimitio commissa : firmiores ad breve tempus res Persarum sunt visæ. (Socrat. lib. I, cap. 25.)

θεσιν, ἀτάκτῳ ῥύμῃ θέοντες συνεχέοντο, καὶ κατέ-
πιπτον ἀκόσμως ἀποδιδράσκοντες. Σαβώριος δ' ἐκ
μικρῶν τὴν μεγάλην Θεοῦ συμμαχίαν μεμαθηκώς,
καὶ πολλὰ δράσας τῆ τοιαύτῃ στρατείᾳ, ὁμῶς αλ-
σχύνῃς ἐμπλεῖως ἐκείθεν ἀνέστρεφεν, ἑαυτῷ μᾶλλον
οὐ νίκην, ἀλλ' ἤτταν πραγματευσάμενος. Ἐν δὲ
τῷ πρὸς Ἑὼ Περσικῷ πολέμῳ διατρίβοντι Κωνσταν-
τίῳ, Μαγνέντιος ἐν Ἑσπέρᾳ τύραννος ἤρθη· ὅς δὴ
τὸν βασιλέα Κώνσταντα ἐκ συσκευῆς ἀναίρει περὶ
Γαλατίας, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ ἀρχομένην ὑφ' ἑαυτοῦ
ποιεῖται. Δι' οὗ ἐμφύλιος μάχη συνίστατο. Τοῦ δὲ
τὴν ἀκρατον ῥύμην δέσασα Κωνσταντία τοῦ κρα-
τούντος ἡ ἀδελφῆ, Βρετανίῳ τὸν βασιλικὸν περι-
τίθει στέφανον, καὶ ἀνθίστασθαι τῷ τυράννῳ ἐκέ-
λευεν. Ὁ μαθὼν ὁ Κωνσταντίος, καὶ τὸ βασιλικὸν
διάδημα ἐπεμπευ. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐνηδυνθεὶς τῆ
ἀρχῇ, τύραννος ἐν Σιρμίῳ καθίστατο. Ναὶ μὴν καὶ
κατὰ Ῥώμην ταραχὴ οὐ μετρία προσῆν, Νεποτιαν-
οῦ, ὁ ἀδελφεοῦς ἦν Κωνσταντίνου τοῦ βασιλευ-
σαντος, τῆς ἐκείσε ἀντιποιομένου ἀρχῆς, οὐκ
ἀγενῆ νεολαίας ἐκ θυροφύρων μονομάχων στρατιάν
ἐπισυρομένου. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὐκ ἐπὶ πολὺ κρα-
τήσαντα οἱ περὶ Μαγνέντιον ἔκτεινον. Μαγνέντιος
δὲ τὰ πρὸς δύσιν ἅπαντα δηῶν οὐκ ἀνίει· οὕτως ἐν
βραχεὶ τῷ χρόνῳ τοσούτα συνεβρύη κακά. Ἔτος τέ-
ταρτον δ' ἦν μετὰ τὰ ἐν Σαρδικῇ τῆ ἐκκλησίᾳ γενό-
μενα. Κωνσταντίος δὲ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν Ἑφῶν
δειχθεὶς, καὶ τὸ τῆς ἐσπέρας κράτος περιζώσασθαι
ἐπειθε· καὶ πρὸς τὸν τῶν ἐσπερίων τυράννων καθ-
ωπλίζετο πόλεμον. Τότε δ' Ἀθανάσιος καὶ σύνοδον

C misit (2). Sed et hic imperandi libidine corruptus,
in tyrannidem apud Sirmium erupit. 745 Romæ
quoque non mediocris tumultus fuit, quod Nepotian-
us, Eutropiæ Constantii sororis filius, imperium
sibi in urbe vindicans, forte ex gladiatoribus satellitibus exercitum contraxerat. Eum tamen non
diu rerum potitum, Magnentius (3) necavit: qui loca omnia in ipso Occidente vastare non inter-
misit. Tantum brevi tempore malorum est accumulatum. Erat is quartus a Sardicensi synodo
annus. Constantius porro, qui Orienti imperator declaratus fuerat, Occidentem quoque potestati
sue subjicere contendit, bellumque adversus tyrannum, qui ibi grassabatur, adornavit. Eo tem-
pore Athanasius episcoporum Ægyptiorum synodum Alexandriæ coegit: in qua quæ de eo vel
Sardice vel in Palæstina decreta essent, comprobarentur atque confirmarentur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ΄.

Ὡς πάλιν τῶν Ἀρειανῶν ἐπιθέσειν οἱ περὶ
Ἀθανάσιον ἐξηλυθόντο, καὶ αὐτὸς φυγῆ ἐχρή-
σατο· καὶ ὡς πάλιν Γεώργιος κατήχη εἰς
Ἀλεξανδρείαν, καὶ μυρία κακὰ Ἀλεξανδρεῶσιν
ἐπήγαγεν· ὡς ἐν τῷ περὶ φυγῆς λόγῳ ἱστορή-
σαν Ἀθανάσιος.

Βασιλεὺς δὲ ταῖς τῆς ἀντιπάλου αἰρέσεως ὑποθέ-
σειν ἐκτραπεῖς, διάστροφος τὴν γνώμην ἐγένετο·
ὑπέβητο γὰρ ὡς εἶη Αἴγυπτον καὶ Λιβύην συγγέων
αὐτῶν ὁ Ἀθανάσιος. Προσεθιθέντ' ἔτι μὴν καὶ τὸ
μὴ ἐπὶ ταῖς καθηκουσάσαις αὐτῷ παροικίαις χειρο-
τονίας ποιῆσαι· καὶ τὸ μέγιστον, ὡς ὅτι οὗτος αὐτῷ

(1) Ad Illyricum autem Sirmii a militibus alius
tyrannus lectus, nomen illi erat Britanionis. (So-
crat. ubi supra.)

(2) Veniam petenti facile dedit. (Egnat.)

(3) Constans, ad delicias delapsus, Magnentii,
qui comes ordinum Augustæ, Germaniæ urbis,

A corpore caret, ratus, miser conjecit. Ephraim
autem, qui apud Syros optimus fuit scriptor,
muro conscenso, ubi innumerabilem illam hostium
multitudinem vidit, Jacobum qui tum ibi, ut
dictum est, episcopum ægebatur, rogavit, ut cyniphes
et culices Persis immitteret: quibus illi, etiam
per minima animalia Deum eis abunde auxilium
ferre, cognoscerent. Et ecce, simul cum ipsa pre-
catione, animalculorum aereus exercitus nubis
instar confertim in illos involat, et in elephantor-
um proboscides, quæ veluti tibiæ directæ emine-
bant, equorumque et aliorum jumentorum aures
et nares irruit. Illi vero animalculorum eorum
non ferentes congressum, nullo servato ordine,
cum impetu discurrentes miscentur, fugientesque

B turpiter concidunt. At Sæpores ex rebus minimis
maximo Dei subsidio cognito, cum multa per eam
expeditionem tentasset, cum probro tamen et
ignominia inde discessit, clade sibi ipsi potius
quam victoria parta. Constantio autem bello Per-
sico in Oriente occupato, Magnentius in Occi-
dente tyrannidem arripuit! qui imperatorem Con-
stantem apud Gallias per insidias interemit, im-
periumque illius sibi subdidit. Unde civilis belli
causa exstitit. Hujus namque impotentem animum
verita imperatoris soror Constantia (1), Britan-
nioni imperiale imposuit diadema, eumque ad-
versus tyrannum ducere jussit. Quod ubi Constanti-
us cognovit, et ipse imperatoris insignia eidem
misit (2). Sed et hic imperandi libidine corruptus,
in tyrannidem apud Sirmium erupit. 745 Romæ
quoque non mediocris tumultus fuit, quod Nepotian-
us, Eutropiæ Constantii sororis filius, imperium

CAPUT XXIX.

Ut rursum Arianorum opera Athanasius sit expulsus,
ipseque se fugæ commiserit: et ut denuo Georgius
Alexandriam sit perductus, Alexandrinis in-
finita mala conciliarit: quemadmodum ea de re
in oratione de fuga sua Athanasius scriptum re-
liquit.

Imperator autem adversantis sectæ importuna
solicitatione transversim actus, priorem mutavit
sententiam. Suggesterant enim ei, Athanasium
rursum Ægyptum et Libyam turbare. Addiderant
etiam, in paræciis quæ jurisdictionis ejus non
essent, episcopos et presbyteros designasse. It

erat, insidiis, haud longe ab Hispaniis, in oppido
Helene, occisus est. Eutrop., qui Augustam, Au-
gustodunum nominat: — Nepotianum die vicesimo
octavo Magnentius oppressit: et caput ejus hastæ
infixum, in urbe circulatum est. Idem.

quod omnium maximum foret, ipsum quoque fratrem Constantem ad inimicitias adversus eum concitasse. Quibus criminibus apud Constantium, ut qui Euripus esset, effecere, ut quæ Sardicæ constituta fuerant prorsus aboleret, et eos qui per eam synodum restituti fuerant episcopi, exigi juberet. Ita factum, ut Marcello dejecto, Basilius Ancyram Galatiæ sit reductus, et Orestiadis episcopus, Lucius, vinctus in carcere interierit: Paulus vero Constantinopolitanus perpetuo exilio multatus, in oppidum quoddam Armeniæ in solitudine situm, Cucusum nomine, deportatus sit: ubi laqueo strangulatus, Macedonianorum opera periit. **746** Tantum autem calumnia Athanasio apud imperatorem intentata valuit, ut is quemdam submiserit, qui caput illi ubicunque reperto amputaret: et cum eo Theodulo itidem, et Olympio, ecclesiarum quarumdam in Thracia episcopis. Quam rem ubi Athanasius presentit, minis illius cedens, fuga vitæ suæ consuluit. Quam deinde fugam Ariani sunt calumniati, et maxime Narcissus Neroniadis Ciliciæ episcopus, et Leontius Laodicensis, tum autem Antiochenus episcopus. De quo Athanasius dicit, presbyterum eum ministerio, quod seipsum castrarit, motum esse. Nam is puellæ cuidam Eustoliæ venustæ mulierculæ cohabitans, cum invalescentem eam ob causam scdam suspicionem abolere studeret, seipsum castravit, ut libere deinde cum ea esse posset. Cæterum ne eo quidem facinore suspicionem sustulit. Nam eam ob rem tum illi dignitas adempta: postea autem Constantii opera, Laodicensi primum, deinde etiam post Deo invisum Stephanum, qui Placito post Euphronium successerat, Antiochenæ præfectus est ecclesiæ. Verum enimvero post Athanasii quæ dicta est fugam Georgius in locum ejus surrogatus, ecclesias Ægyptias male tractavit. Quæ autem is commiserit, ea ex Athanasii verbis, qui eis rebus interfuit, easque pertulit, rectius intelliguntur. Nam in Apologetico libro, quem *De fuga* inscripsit, defensionem adversus eos qui eum carperant instituens, mentionem quoque eorum quæ tum ibi acta essent facit, et hisce utitur verbis: « In Alexandriam rursus irruerunt, qui nos ut occiderent inquirebant. Et facta sunt posteriora, deteriora prioribus. Subito enim milites ecclesiam circumvallarunt, et pro precatione bellum institutum. Deinde Quadragesima ipsa, qui ab eis e Cappadocia missus fuerat Georgius ingressus, clades, pravos conatus, quos ab illis didicerat, adauxit etiam. Post Pascha heblomadam virginis in vincula conjiciebantur, episcopi a militibus vincti ducebantur: pupillorum et viduarum domus et panes diripiebantur, impetus in ædes fie-

Α ἐκπολεμήσῃσι ζῶντα τὸν ἀδελφόν. Καὶ πείσαντες τοῖς τοιοῦτοις Ἐὐριπὸν ὄντα, τὰ ἐν Σαρδικῇ γεγενημένα ἀνέτρεπε, καὶ τοὺς δι' ἐκείνης ὅσοι τῶν ἐπισκόπων καθόδου ἔτυχον ἐκέλευεν ἐξελαύνεσθαι. Ἀμέλει καὶ Μαρκελλοῦ ἐκβληθέντος, Βασίλειος τῆς Ἀγκυρογαλατίας προέστατο αὐθις. Ὁ δὲ τῆς Ὀρεστιάδος Λούκιος σιθηροδεσμώτης ἐν εἰρηκτῇ διεφθάρη. Παῦλος δὲ ὁ τῆς Κωνσταντινίου ἀδίδω ἰζημοῦτο φυγῇ κατὰ τὴν τῆς Ἀρμενίας πολίχνην, ἐν ἔσχατιᾷ που κειμένην· Κουκουσὸν αὐτὴν ὀνομάζουσιν· ἐνθα βρόχῳ τῷ δι' ἀγγόνης ἐφθάρη παρὰ τῶν τὰ Μακεδονίου φρονούντων. Τοσοῦτον δ' αἱ καὶ Ἀθνασίου διαβολαὶ ἔσχον τὸ κράτος, ὡς καὶ τινα πέμπειν ἀφαίρειν ἐκείνῳ τὴν κεφαλὴν, ὅπου δὴ καὶ εὐρίσκοιτο· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Θεόδουλον, καὶ Ὀλύμπιον, ἐκκλησιῶν τινων προϊσταμένους· ἐν Θράκῃ. Τῶν δὲ προαισθόμενον τὰ ἐκ βασιλείως, τὴν ἀπειλήν ἐκφυγεῖν, καὶ τὸ ζῆν πραγματεύεσθαι. Ἦν δὲ τὰ φυγὴν αὐτοῦ οἱ ἐξ Ἀρείου διαβάλλοντες ἦσαν· καὶ μᾶλλον Νάρκισσος ὁ Νερωνιάδος ἐπίσκοπος, καὶ Λεόντιος ὁ Λαοδικεῖας, τῆνικαῦτα δὲ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστῶς ἐκκλησίας· περὶ οὗ φησὶν Ἀθανάσιος, ὅτι προεσῦτερος ὢν, ἐξέστη τῆς λειτουργίας· ἐκτομίας γενόμενος αὐτοσυργῆς. Παιδίσκη γὰρ τινι προσεδρεύων ὠραία, Εὐστολία δὲ τὴν ἐκείνην τὸ νομα, ἐπεὶ τὴν ἀναφουομένην αἰσχρὰν ὑπόνοιαν διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο περιελεῖν, ἀπέτεμεν αὐτὸν ἰν' ἐξῆ ἀδωῶς διατρίβειν αὐτῇ. Πλὴν καὶ τοῦτο δράσας, οὐκ ἀπενίφησεν τὴν ὑπόνοιαν· διὰ τοῦτο τότε μὲν τῆς ἀξίας καθήρηται· σπουδῇ δὲ Κωνσταντίου Λαοδικεῖας, ἐπειτα δὲ καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ παροικίας προέστη μετὰ τὸν θεομιστῆ Στέφανον, ὃς τὸν Πλάκητον διεδέξατο μετὰ τὸν Εὐφρόνιον. Ἀθανάσιος δὲ φυγόντος, ὡς εἴρηται, Γεώργιος· εἰσὶν αὐθις, κακῶς ἐποίησε τὰς ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον ἐκκλησίας. Ὅποια δὲ διεπράτετο, ἀμεινον τῆς φωνῆς ἐπακοῦσαι Ἀθανασίου, παρόντος τε ἅμα καὶ πεπονητότος. Ἐν γὰρ τῷ *Περὶ τῆς φυγῆς* αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένῳ, τὴν ἀπολογίαν πρὸς τοὺς ἐν μέμφει ποιούμενος διεξίω, μνείαν τε καὶ τῶν τότε γενομένων ποιούμενος, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξείσιν· « Καὶ γάρ τινες τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπεφύησαν ζητοῦντες· πάλιν ἡμᾶς ἀποκτείνειν· καὶ γέγονε τὰ ὑστερα χείρονα τῶν πρώτων. Στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ πολέμων ἀντὶ εὐχῶν ἐγένετο. Εἶτα εἰσελθὼν τῇ Τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀποσταλεῖς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, τῷ εἰσεῖν δὲ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. Μετὰ τὰ ἑθδομα τοῦ Πάσχα παρῦνοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο· ἐπίσκοποι ἦγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι· ὀρφανῶν καὶ χερῶν ἠρπάζοντο οἰκίαι τε καὶ ἄρτοι. Ἐξεδιο κατὰ τῶν οἰκίων ἐγένοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφύοντο· ἀπεσφραγίσθησαν οἰκίαι· καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινέσθησαν. Καὶ δεῖνὰ μὲν ταῦτα· δεῖνότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα

(1) Hic supra cap. 8. Eod. Adrianopolis episcopus fuisse dictus est. Sicuti et apud Socrat. lib. II, c. 26. Orestiam autem sive Orestiadem urbem esse dicunt supra Macedoniam in eminenti monte sitam in Orestis. Orestas enim populos nominat Plin.

lib. IV, cap. 10. Patria hæc fuit Ptolemæi Lagi. Eadem videtur dicta esse Adria colonia Romana Adriani patriæ, quam is postea amplificavit, et Adrianopolim vocavit.

επιτομημένα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἀγίαν Πεντηκοστήν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε παρὰ τὸ κοιμητήριον εὐχασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφειν τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ παμπόνηρος αὐτὸς, παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν Μανιχαῖον βυτα· καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλῆθους στρατιωτῶν, ὄπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὤρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ Κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. Καὶ ὀλίγους εὐρὺν εἰσάγοντας (οἱ γὰρ πλείστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἔτυχον), τοιαῦτα εἰργάσαντο, ὅσα παρ' αὐτῶν ἔπρεπε πραχθῆναι. Πυρκαϊὰν γὰρ ἄψας, καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν αὐτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι. Ὡς δὲ νικῶσας αὐτὰς· ἔβλεπε καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρὸς, γυμνώσας· λοιπὸν, οὕτω κατέκοψεν αὐτὰς εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον μόγις ἐπιγινωσθῆναι. Ἄνδρας τε κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε. Ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθύς τιμῶν, ἐν αὐταῖς ἐχοῦσας ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῦτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλὰς χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας· τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν. Πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας ἀθρόως καὶ τὰς παρθένους ἐξώρισεν εἰς τὴν μεγάλην Ὀασιν. Τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων οὐδὲ τοῖς ἰδίῳις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἐκρυψαν ὡς ἠθέλησαν ἄταφα λιπόντες, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λαυθάνειν τὴν τοσαύτην ὁμότητα. Πράττουσι δὲ τοῦτο, πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ οἱ πειράφρονες. Τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων, χαίρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνοῦντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μείζον ἐξηχείτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὁμότητος ἐλεγχος. Καὶ γὰρ εὐθύς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιθύων ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους Ἀμμώνιον, Θμουῖν, Γάϊον, Φίλωνα, Ἐρμῆν, Πλήνιον, Ψενόσιριν, Νιλάμμωνα, Ἀγάθωνα, Ἀνάγαμφον, Ἀμμώνιον ἕτερον, Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνόδορον, καὶ πρεσβυτέρους, Ἰέρακα καὶ Διόσκορον. Καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. Ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους τριάκοντα. Σπουδῆ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχάθ, εἰ δυνατόν, ἐξῆραι τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν μὲν οὖν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ Γεωργίων γινόμενα τοιαῦτα δὴ τινα ἦσαν.

Studio enim eis erat, juxta Achab, si fieri posset, sint acta, talia fuere.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ὡς παρακλήσια ἔδρα καὶ Μακεδόνιος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πέριξ· καὶ ὡς ἐμαρτύρησαν Μαρκετιανὸς καὶ Μαρτύριος, καὶ Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως.

Οὐχ ἦττον δὲ καὶ Μακεδόνιος μετὰ Παῦλον κατασχὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραττόμενος ἦν· ῥοπήν γὰρ ἐκ βασιλέως ὅτι πλείστην λαβὼν, πόλεμον ἀνεγείρει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας,

bant. Noctu Christiani ex ædibus vi exportabantur, domus resignabantur: clericorum fratres pro fratribus periclitabantur. 747 Et dura quidem ista: quæ vero subsecuta sunt, duriora. Hebdomada enim post sanctam Pentecosten, jejunio absoluto, populus ad cæmeterium oratum, propterea quod communionem cum Georgio omnes aversarentur, egressus erat. Atque eo cognito, improbissimus ille ducem Sebastianum Manichæum excitavit. Et ipse adeo cum ingenti militum arma, strictos enses, arcus et sagittas ferentium manu, ipso die Domini econtra populum processit, et paucis qui precabantur (plurimi namque jam propter diei horam domum se receperant) repertis, talia ibi fecere, qualia ab eis fieri decebat. Rogo enim accenso, et virginibus ad ignem admotis, ut se Arianae fidei esse dicerent, cogebat. Atque ubi eas superiores esse, ignemque nihil curare vidit, denudatis eis ita faciem verberibus contudit, ut ad tempus aliquod vix cognoscerentur. Et viris quadraginta comprehensis, novo eos diverberavit modo. Virgis namque e palmarum arboribus repente desectis, quibus adhuc acumina sua inessent, terga eorum tam crudeliter conscidit, ut quidam ex eis sæpius a chirurgis propter acumina indixta curati: quidam vero quod curam eam ferre nequirent, mortui sint. Reliquos vero simul omnes, atque una virgines in magnam Oasim in exsilium egit. Mortuorum porro corpora primum reddi suis non permisit, sed ea insepulta ut voluere cecelarunt: quod existimarent crudelitatem tantam se occultaturos esse. Et fecerunt illi hoc, opinione sua seducti, homines dementes. Dum enim defunctorum familiares lætarentur quidem propter confessionem obitam, lugerent autem propter corpora denegata, magis ac magis impietatis simul et crudelitatis contra eos increbuit crimen. Confestim etiam ex Ægypto et Libya exsilio multarunt episcopos, Ammonum, Thmuim, Caium, Philonem, Hermen, Plenium, Psenosirim, Nilammonem, Agathonem, Anagamphum, Ammonium alterum, Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum: et presbyteros, Hieracem et Dioscorum. Eosque tam acerbe exegere, ut nonnulli quidem in itinere ipso, quidam autem in exsilio decesserint. Expulere (1) vero episcopos plures quam triginta. 748

toltere veritatem. Et quæ Alexandriæ a Georgio

CAPUT XXX.

Ut eadem et Macedonius Constantinopoli, circumque ea loca fecerit: et ut martyrio perfuncti sint Marcellianus, Martyrius et Paulus Constantinopolitanus episcopus.

Non secius vero et Macedonius Constantinopoli post Paulum ecclesia ibi occupata sæviebat. Accepta enim plurima ab imperatore potestate, bellum contra Ecclesiam suscepit, nihilo inferius eo,

(1) Pro ἐφυγάδευσαν Theodor. ἐφόνευσαν, jugularunt.

quod fuerat a tyrannis excitatum. Et imperatore arte circumvento, constitutione ejus, rapinas et direptiones suas, quas in ecclesiis peragere decreverat, confirmavit. Circumserebantur per urbes imperatoris litteræ. Militaris manus sanctionibus subserviebat : et non solum ecclesiis, verum etiam urbibus ipsis pellebantur, qui Paulo favebant, et τὸ ὁμοούσιον, consubstantialia, profitebantur. Ac primum quidem persecutionem tantum urgebant : deinde vero necessitatem quoque ejuscemodi, ut cum illis communicarent, eis imponebant, cui ad sævitiam eam nihil deesset, quæ olim eis qui ad idolorum sacrificia adacti sunt, illata fuerat. Non enim proscriptione tantum res agebatur, sed et publicatione atque direptione honorum, præterea flagris, verberibus, varisque generis cruciatibus et exsiliis. Multi plagis confecti interiere. Aliis jus civitatis ademptum. Quidam in fronte notis compuncti, ut dignosci tanquam stigmatici possent. Clades ea ad cædes etiam processit. Namque cum multis aliis et Marcianus et Martyrius cum magna fortitudinis laude sunt mortui, qui familiares et scribæ Pauli fuerant. Eos Macedonius præfecto tradidit, crimen illud objectans, quod seditiosi essent, et plurimum opis ad Hermogenis cædem contulissent. Horum Marcianus subdiaconus (uit Martyrius autem psalter seu cantor, divinarumque Scripturarum lector. Sepulcrum eorum extra urbis murum est celebri fano clausum, quod sanum martyrum monumentum esset. Id Joannes Chrysostomus primum construere cœpit, Sisinius deinde absolvit : qui postea ambo Ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuerunt. **749** Recte enim putarunt, dignos esse honore martyrum, qui gloriam a Deo consecuti essent, cum dæmonum ejiciendorum, tum variorum aliorum morborum contactu monumenti sanandorum. Itaque locus is damnatus antea, apparitionibusque simulacrorum horrendus, expiatus ab eis est et purgatus. Et Macedonius quidem hæc sic in Orientis urbibus gerebat. Urbes vero Occidentis et Græciæ ad Illyricum usque nihil ejusmodi pertulere : quod concordessent, et jam inde ab initio Nicænæ synodi decreta constanter retinerent. Cæterum Paulus, sicuti antea quoque dictum est, Cucusi exsulans, impiorum hominum crudelitate per strangulationem vitam finit (1). Obitus ejus Athanasius quoque in defensione fugæ suæ meminit hisce verbis : « Constantinopolis enim episcopum paulum, cum prosecuti essent et invenissent, propalam suffocandum curarunt in oppido Cucuso, carnifice ad cædem eam usi Philippo qui fuerat præfectus; erat namque hæresis eorum antesignanus, et pravorum consiliorum administer. » Hæc sic ferebantur.

(1) De cæde Pauli lib. iv, cap. 2, Sozom. : Paulus ad exsilium perpetuum condemnatus, et Cucusum Armeniæ deportatus est : ubi etiam vitam finit,

κατ' οὐδὲν λειπόμενον τῶν ὑπὸ τοῖς τυράννοις γεγεννημένων. Τέχνη δὲ μετερχόμενος τὸν κρατοῦντα, τῷ ἐκείνου νόμῳ ἐκέρου, ὅσα ληίζων τὰς ἐκκλησίας· καὶ ἀνδραποδίζόμενος· πράττειν ἤρπειτο. Καὶ κατὰ πόλεις βασιλικὰ ἐπιπτατο γράμματα· καὶ χεῖρ στρατιωτικῇ τοῖς θεσπιζόμενοις καθυπουργεῖτο· καὶ οὐ μόνον τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πόλεων ἐξηλαύνοντο, ὅσοι δὴ τὰ Παύλου φρονούντες ἦσαν, καὶ τὰ τοῦ ὁμοουσίου ἐπέρθευον. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα διώκειν μόνον ἐσπούδαζον· ἔπειτα δὲ καὶ ἀνάγκην προσήγον ὡς· τε κοινωνεῖν αὐτοῖς· καὶ τοιαύτην, ὡς μὴδὲν ἀποδέουσαν εἶναι τοῖς πάλαι ξοάνοις ἐπιθύειν ἠναγκασμένοις. Οὐ γὰρ ἐξορίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δημεύσεις καὶ οικειῶν ἀπαγωγὰς, μάλιστα τε ἐπὶ τούτοις, αἰκίας τε καὶ ποικίλας ἐπήγον βασάνους καὶ ἐξορίας. Ὡς καὶ πολλοὺς ὑπὸ πληγῶν διαφθρηναί· ἄλλοις δὲ ἀφαιρεθῆναι τὸ πολιτεῦσθαι· τινὰς δὲ καὶ κατὰ τῶν μετώπων μαστιγίας γενέσθαι, ἢν' ἐπίσημοι εἶεν ὄντες τοιοῦτοι. Τῷ δὲ κακῶν καὶ μέχρι φόνων προφει. Σὺν πολλοῖς γὰρ καὶ ἄλλοις καὶ Μαρκιανὸς καὶ Μαρτύριος ἀνδρείως ἀπέθανον, οἱ σύνοικοι καὶ ὑπογραμματεῖς χρηματίζοντες Παῦλῳ, ὑπὸ Μακεδονίου τῷ ὑπάρχῳ προῦδόθησαν αἰτίαν σχόντες, ὡς εἶψαν στασιώδεις, καὶ τῇ ἀναιρέσει Ἑρμογένους οὐκ ἐλάχιστα συμβαλλόμενοι. Ἦν δ' ἕτερος μὲν ὑποδιάκονος, ψάλτης δὲ ὁ Μαρτύριος, καὶ τὰς θείας ἀναγινώσκειν τεταγμένος Γραφάς. Ὡν ὁ τάφος, πρὸ τοῦ τείχους ἐστὶ τῆς πόλεως, ἐπίσημον περιβεβημένος οἶκον, ἅτε δὴ μαρτύρων μνήμα καθαστηκότα. Ὁν οἶκον Ἰωάννης ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς οἰκοδομεῖν πρῶτος ἐπέβαλε· Σισίνιος δ' ἔπειτα ἐξετέλεσε. Καὶ ἄμφω δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας μετὰ ταῦτα ἠγήσαντο. Δεῖν γὰρ αὐτοῖς ἔδοξε καὶ τιμῆ· ἀξιοῦσθαι μαρτυρικῆς, δόξαν κληρωσαμένοις ἀπὸ Θεοῦ, δαίμονας τε ἐλαύνειν, καὶ ἄλλας νόσους ποικίλας ἰᾶσθαι τῇ θείῃ τοῦ μνήματος· καταδίκης δ' ὄντα χῶρον τὸ πρότερον, δεῖν δὲ καὶ φάσμασι κατειδιώοις, πρὸς αὐτῶν κεκαθάρθαι. Τοιαῦτα μὲν κατὰ τὰς ἐψᾶς πόλεις ὑπὸ Μακεδονίου ἐπράττετο· αἱ δ' ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ ἄχρι δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπειράτοι μεμενῆκεσαν, σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους οὔσαι, καὶ τὸν Ἐκπαλαί ἔρον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κρατύνουσαι. Ὁ δὲ Παῦλος, ὡς καὶ πρότερον εἰρηται, ἐν τῇ Κουκουσῷ ὑπερόριος γεγονώς, ὄγγον τῷ σφετέρῳ ὠμοφύρῳ χρησαμένων τῶν δυσσεβῶν, ἀπέβη. Τῆς δ' αὐτοῦ τελευτῆς καὶ Ἀθανάσιος ἐν τῷ αὐτῷ τῆς φυγῆς ἀπολογητικῷ ἐμνημόνευσεν οὕτω φάσκων· « Τὸν γὰρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον Παῦλον διώξαντες καὶ εὐρόντες, προφανῶς ἀποπνιγῆναι πεποιθήκασι τῇ λεγομένῃ Κουκουσῷ, δῆμιον ἐσχηκότες εἰς τοῦτο Φιλίππον τὸν γενόμενον ἑπαρχον. Ἦν γὰρ καὶ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν προστάτης, καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης. » Καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐφέρετο.

morbone dicam, an vi ei adhibita, non satis scio. Fama certe hodie quoque obtinet, a Macedonianis laqueo strangulatum esse.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.

A

CAPUT XXXI.

Περὶ τοῦ αἰρεσιάρχου Φωτεινοῦ· καὶ περὶ τῆς ἐν Σιρμίῳ τῶν τριῶν ἐκθέσεων πίστεως· καὶ μάλιστα τῆς Μάρκου τοῦ Ἀρεθουσιῶν ἐπισκόπου.

De hærestarcha Photino, et de tribus fidei formulis in Sirmio editis, et maxime de Marci Arethusii episcopi fidei expositione.

Κωνσταντίος δὲ ἐξ Ἐφῶς εἰς τὴν Ἰλλυρίδα τῶν τυράννων χάριν τὴν στρατιὰν ἤλαυσε· καὶ ἃ μὲν αὐτῷ κατὰ τῶν τυράννων ἐπράχθη, μετὰ βραχὺ διαλήφθαι· τηνικαῦτα δ' ἐν Σιρμίῳ διάγων, τὰ κατὰ τὸν Φωτεινὸν εἰς ἐξέτασιν ἤγειν. Ἦν δὲ οὗτος δεινὸς μὲν λέγειν, καὶ πείθειν μάλιστα ἱκανός· τῆς ἐκείσε δ' ἐκκλησίας προϊστάτο. Καινῆς δ' αἰρέσεως φανεὶς ἀρχηγός, πολλοὺς πρὸς τὴν οἰκείαν δόξαν ἐπήγετο· μάλιστα δὲ αὐτὴν ἐπαρρησιάζετο τῇ τοῦ βασιλέως ἐπιδημίᾳ. Ἐδόξαζεν μὲν γὰρ εἶναι ἕνα Θεὸν παντοκράτορα, τῷ οἰκείῳ λόγῳ τὸ πᾶν συστησάμενον· οἱ δὲ προαιώνιος ἢ τοῦ Λόγου γέννησίς τε καὶ ὑπαρξίς, παντάπασιν ἀπηγόρευεν· ἐκ Μαρίας δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχειν. Τοῦτου δὲ πανταχοῦ διαθροῦληθέντος, πάντες ἂν ἀνὰ τὴν Ἐὼ καὶ Ἑσπέραν ἐπίσκοποι, οἱ τε τῆς ἐν Νικαίᾳ ἀντεχόμενοι πίστεως, καὶ ὅσοι Ἀρελίῳ προσείχον, βαρῶς εἶπον. Κατὰ πάντων γὰρ νεωτερίζειν τὸ Φωτεινοῦ δόγμα ἐνόμιζον. Οὐκ ἐν μετρίῳ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐποιεῖτο τὴν διαφωνίαν ταύτην· ἐνθὲν τοι καὶ σύνοδον ἐκείσε Κωνσταντίος συνεκράτει. Καὶ δὴ συνῆλθον ἐκ μὲν τῆς Ἐὼ Μάρκος ὁ τῶν Ἀρεθουσιῶν ἐπίσκοπος, Γεώργιος· ὁ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προσετώς Ἐκκλησίας, ὃν οἱ ἐξ Ἀρείου ἔπεμπον· καὶ Βασίλειος, ὃς Μάρκελλον ἐκβαλὼν αὐθις, τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Γαλατίας προσετώς ἦν· ὁ τε Πηλουσιώτης Παγκράτιος, καὶ Ὑπατιανὸς Ἡρακλείας· τῆς δ' ἐσπέρας, Οὐάλης τε ὁ Μουρωσῶν, καὶ ὁ πολλὸς τῆν ἀρετὴν Ὅσιος, Κουδρούδης, καὶ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ ἐπίσκοπος, ὁμολογητῆς ὢν, καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κοκοινονηκῶς· ἃς οὐκ ἔκων τηνικαῦτα παρῆν· ὁ δὲ λικὸς γὰρ τῶν Ἀρειανῶν οὐ πολλῷ πρότερον ὑπερόριος γεγωνῶς, σπουδῆ τῶν περὶ Σιρμίον συνδραμόντων βασιλικῷ ἐπανήλθε κελύσματι. Καὶ γὰρ ἐν ἐπιστολῇ ἦσαν, ὡς, εἰ σύμφηφος ἐκείνοις γένοιτο ἢ παυθεῖν ἢ βίβλιν ἀρκέσει πρὸς σύστασιν τοῦ σφετέρου δόγματος· ἅτε δὴ ἀξίωχρως μάρτυς καὶ οἶδόν τι θαῦμα ταῖς τότε ἀνθρώποις φαινόμενος. Ὡς δὲ παρῆντο συντίθεσθαι, παντοδαπὴν καὶ αὐθις τιμωρίαν ὑπέστατο ταῖς· τῷ πολλῷ χρόνῳ κατεβρίχωνόμεναι ἐκείνου σαρκῖν, ὡς καὶ στρέβλας καὶ πληγὰς ἐνεγκαῖν. Ὅθεν καὶ βιασθεῖς, ταῖς ἐκδοθείσαις ἐκθέσει, τρεῖς δὲ ἦσαν, καὶ συνέθετο καὶ ὑπέγραψεν. Ἡ δὲ σύνοδος, τὰ Σαβελλίου τοῦ Λίθου, καὶ τὰ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου, τὸν Φωτεινὸν καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν φωράσασα, εὐθύς τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας ἐγύμνασαν· ὁ δὲ ὡς καλῶς γεγεννημένον, καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα πάντες ἔσπερξαν, καὶ ἀποδοχῆς τῆς καθηκούτης ἤξωσαν. Ἐπιμέναντες δὲ τινες, ὥσπερ τῶν προτέρων ἐκθέσεων κατεγνωκότες, τρεῖς ἐτέρας

Constantius autem ex Oriente in Illyricum adversus tyrannos exercitum ducebat. Et quæ contra eos gesserit, paulo post referam. Cum autem Sirmii esset, Photini dogma in disquisitionem adduxit. Qui eloquens quidem, et ad persuadendum idoneus, ecclesiæque Sirmiensis antistes fuit : nova autem hæresi instituta, multos in sententiam suam pertraxerat ; quam etiam in imperatoris præsentia propalam et libere promulgabat. Dogma ejus erat, unum esse Deum omnipotentem, qui verbo suo universitatem hanc constituerit. Antezæcularem vero verbi generationem et existentiam prorsus negabat. Ex Maria autem Christum initium sumpsisse docebat. Eo dogmate ubique divulgato, universi tam in Oriente quam in Occidente episcopi, sive Nicænam sequerentur fidem, seu Arianam complecterentur sententiam, graviter id tulere : 750 quod ex æquo contra omnes novas res inducere existimaretur. Ne ipse quidem imperator mediocriter dissidio eo est commotus. Quapropter etiam concilium ibi cogit. Convenero, eo ex Oriente episcopi, Marcus Arethusius, Georgius Alexandrinus, quem Ariani miserant : Basilius qui cum Marcellum rursus eiecisset, Ancyræ Galatiæ præerat, Pancratius Pelusiota, et Hypatianus Heracleotes. Ex Occidente, Valens Mursum, et propter virtutem magnus Hosius Cordubæ (1) Hispaniæ urbis episcopus, confessor et Nicænæ synodi particeps, qui quidem perinventus tum Sirmii affuit. Arianorum enim dolo non dudum antea in exsilium pulsus, annitentibus eis qui Sirmium convenerant (2), imperiali edicto reductus fuerat. Speraverant enim illi, si is suffragator eorum sive persuasionem seu vi fieret, multum eum ad constituendum stabiliendumque dogma eorum momenti allaturum esse : ut qui spectata fidei testis, et veluti miraculum quoddam ejus ætatis, hominibus haberetur. Verum ubi assentiri eis renuit, varios rursum contracto jam extenuatoque graviore ætate corpore sustinuit cruciatus, adeo ut ad fidiculas et verberâ pervenerit. Quibus ille, coactus, tribus eorum editis fidei formulis assensit et subscripsit. Sed enim synodus, cum Photinum cum Sabellio Libyco et Paulo Samosateno facere, eandemque docere manifesto deprehendisset, statim ei episcopalem abrogavit dignitatem. Quod sane ut rite atque ordine factum, et tum et postea omnes complexi sunt, et comprobatione debita dignum judicarunt. Cæterum illi diutius

(1) Hosius, tormentis coactus, tribus Arianorum fidei formulis subscripsit, Photinus, Sabellius, Samosateno, Sirmii damnati. Sozom. lib. iv, cap. 6. Soerat. lib. ii, cap. 50.

(2) Sirmiensem conventum coactum tradunt post Sergii et Nigriani consulatum : quo anno,

neque ex Oriente, neque ex Occidente quisquam consul creatus fuerit, propter tyrannorum motus, et reipublicæ perturbationem. Soerat. lib. ii, cap. 29. Sozom. lib. iv, cap. 6. Chronicis tamen observatores, eos adnotant Constantium Aug. V. Constantinum Gallum Cæsarem.

ibi manentes, perinde atque priores fidei formulas damnarent, tres alias promulgarunt. Atque unam quidem Græca lingua Marcus Arethusius composuit, reliquæ Latino sermone fuerant conscriptæ: quæ simul et verbis et eorum structura atque compositione ab Arethusii expositione prorsus dissidebant. Quin neque eadem quæ priores formulæ complectebantur. Græca namque neque ὁμοούσιον, consubstantialialem, neque ὁμοιοούσιον, similem substantia, Patri Filium dicebat. Et eos qui docerent Filium principii expertem esse, aut qui Filium dilatatam Dei substantiam facerent, aut qui etiam conjunctum, non autem subjectum Patri dicerent, excommunicabat. **751** Itidem vero et altera Latina de substantia agens, ὁμοούσιον, consubstantialialem, juxta et ὁμοιοούσιον similem substantia omnino dicendum esse inhibebat: ut quæ verba neque in Scripturis sacris uspiam invenirentur, neque cogitationibus primis aut cognitione hominum percipi possent. Constituit sane, Patrem majorem dicendum esse cum honore et dignitate et divinitate, tum ipso paternitatis nomine. Decernit etiam cum omnibus Filium subjectum esse Patri. Et principii quidem expertem esse Patrem, omnibus vero (Patre excepto) Filii generationem esse incognitam. Quam formulam ut minus recte compositam, posteaquam multis promulgata traditaque fuerat, episcopi retractare contenderunt. Et imperator ipse id serio, coercionem eis et prænam qui eam in lucem prolatam non reddidissent minatus, mandavit. Verum ea quod multorum manus pervenerat, non prorsus est abolita. Alteram quidam ex Latinis, ei quæ ab Arethusio Marco edita est connexam, in præsentia referam. Alteram autem quæ postea lecta est, loco suo reponam, cum res Arimini actas commemorabo. Quam Marcus dictavit, sic se habet: « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem universorum: ex quo omnis paternitas et in cælo et in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex Patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine: per quem facta sunt omnia, in cælis et in terra, visibilia et invisibilia. Qui est verbum, et lumen verum, et vita. Qui extremis diebus, propter nos homo factus, et natus e Virgine sancta, et crucifixus et mortuus et sepultus est. Et resurrexit a mortuis tertia die, et receptus est in cælum, et consedit ad dexteram Patris: venturus in consummatione sæculi, judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua. Cujus regnum interminatum in infinita sæcula permanet. Sedet namque in dextra Patris non solum in sæculo isto, sed et in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est, Paracletum, quem cum se apostolis post ascensionem in cælos missurum promisisset, ut eos doceret et suggereret eis omnia, misit: **752** per quem etiam sanctificantur eorum, qui in eum sincere credunt, animæ omnium. Eos vero qui dicunt, ex non existentibus

ὑπηγόρευον πίστει. Τὴν μὲν οὖν μίαν Ἑλληνικὴν γλώσση Μάρκος ὁ Ἀρεθοῦσης ἐξετίθει· αἱ δὲ Ῥωμαῖστί ἀνεγράφοντο. Αἱ δὲ καὶ ἀσύμφωνοι πάμπαν κατὰ τὴν λέξιν καὶ σύνθεσιν ἦσαν πρὸς τὴν Ἀρεθοῦσου. Οὐτε μὴν ταῖς προτέραις τὰ ἴσα ἐφρόνου. Ἡ γὰρ Ἑλληνιστὶ λεχθεῖσα οὐτε ὁμοούσιον, οὐτε ὁμοιοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶπε. Τοῦς γε μὴν εἰπόντας τὸν Υἱὸν ἀναρχον εἶναι, ἢ πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ποιεῖν τὸν Υἱὸν, ἢ συντετάχθαι, ἀλλὰ μὴ ὑποτετάχθαι τῷ Πατρὶ, ἐκκηρύκτους ποιεῖ. Ἐπίσης δὲ καὶ ἀτέρα τῶν Ῥωμαϊκῶν περὶ οὐσίας ἦν συνσταταίαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, εἶτε ὁμοούσιος, εἶτε ὁμοιοούσιος, παντάπασιν λέγειν ἀπαγορεύει· ὡς οὐτε ταῖς ἱεραῖς εἰρημένα Γραφαῖς, οὐτε ἀνθρώπων ἔννοιας ἢ γνώσεως ληπτὰ. Διατάσσεται γε μὴν, μέγιστα τὸν Πατέρα λέγειν ἐν τῇ τιμῇ καὶ ἀξιώματι, καὶ αὐτῷ δὴ ὀνόματι τῆς πατρότητος. Νομοθετεῖ δὲ, ὡς μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱὸς ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ· καὶ ἀναρχον μὲν εἶναι τὸν Πατέρα· πᾶσι δὲ τοῦ Πατρὸς δόξα τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν ἀγνωστον εἶναι. Ἦν δὲ ἐκθεσιν, ὡς μὴ δεόντως συνθεσείαν, μετὰ τὴν εἰς πολλοὺς ἐκδοσιν ἀναλαβεῖν αὐθὺς σπουδάσαι τοὺς ἐπισκόπους· ἐντελειασθαι δὲ καὶ βασιλεῖ σφοδρῶς, κόλασιν ἀπειλοῦντα τὸν μὴ φανεροῦντα. Ἡ δὲ εἰς πολλοὺς διαβάσα, οὐ παντάπασιν ἠφανίσθη. Τὴν μὲν οὖν μίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν, τῇ τοῦ Ἀρεθοῦσης Μάρκου ἐκδοθείσῃ συνάψας, τῷ παρόντι ἐκθήσω. Θετέραν δὲ, ἥτις ὑστερον ἀνεγνώσθη, ἐν καιρῷ κατατάξω, ὅτε τὰ ἐν Ἀριμίνῳ γενόμενα διηγείσθαι με γένοιτο. Ἡ γε μὴν ῥηθεῖσα τῷ Μάρκῳ οὕτως διηγόρευε· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωὴν· τὸν ἐπὶ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου· καὶ σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα· καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανόν, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἵωνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὔσα, διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο ἐστὶ τὸν Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγελία ἡμῶν τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν ἀποστείλαι καὶ διδάξαι καὶ ὑπομνησαί αὐτοὺς πάντα, ἐπεμψε· δι' οὗ καὶ ἀγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. Τοῦς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἶὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἢ ἅγια καθολικὴ Ἐκκλησία.

esse Filium, aut ex alia substantia quam ex Deo, et quod fuerit tempus aut sæculum, cum non fuerit, alienos esse scit sancta catholica Ecclesia.

Πάλιν οὖν ἐροῦμεν, εἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἰῶν δύο λέγει Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἰ τις λέγων Θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον Ἰῶν τοῦ Θεοῦ ὑπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογήῃ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸν ἀγέννητον ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τοῖς ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις κατὰ πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγει υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰῶν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστῆλλεσθαι φάσκει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἐνδιόθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγει τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἀνθρωπὸν μόνον λέγει τὸν Ἰῶν τὸν ἐκ Μαρίας, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις Θεὸν καὶ ἀνθρωπὸν τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον αὐτὸν νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ, Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός, τοῦτο αὐτὸ τὸ ἐπ' ἀναίρειται εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναίρειται τοῦ Μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ ἐκλαμβάνοι Τουδαϊκῶς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀκούων, τὸν Λόγον εἰς τάρχα μεταβεβησθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομενευηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸν μονογενῆ Ἰῶν τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, φθορὰν ἢ πάθος ἢ τροπὴν κατὰ τὴν θεότητα, ἢ μειώσιν, ἢ ἀναίρεισιν ὑπομενευηκέναι λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ Ποιήσωμεν ἀνθρώπον, μὴ τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Ἰῶν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγει τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τῷ Ἰακώβ μὴ τὸν Ἰῶν ὡς ἀνθρώπον πεπαλαίκεναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ Ἐβρεξε Κύριος παρὰ τοῦ Κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' ἑαυτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐβρεξε γὰρ Κύριος ὁ Ἰῶς παρὰ Κυρίου τοῦ Πατρὸς. Εἰ τις ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, Κύριον τὸν Ἰῶν, Κύριον καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἰῶν εἶποι, καὶ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων δύο λέγει Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ συντάσσομεν τὸν Ἰῶν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ Πατρὶ· οὕτε κατῆλθεν εἰς σῶμα ἀνευ βουλῆς τοῦ Πατρὸς· οὐδὲ ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου αὐθεντοῦντος τοῦ Πατρὸς· οὕτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει τοῦ Πατρὸς λέγοντος, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Εἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἰῶν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἕν πρόσωπον λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τὸ Πνεῦμα τὸν ἅγιον Παράκλητον λέγων τὸν ἀγέννητον λέγει Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις, ὡς εἰδίαξεν ἡμεῖς ἢ Γραφῇ, μὴ ἄλλον λέγει τὸν Παράκλητον πρὸς τὸν Ἰῶν, εἴρηκε

¹ Isa. XLIII, 44. ² Psal. CIX 1.

Ac rursum dicimus, si quis Patrem et Filium duos profiteatur Deos, anathema sit. Et si quis Deum dicens Christum antesæcularem Filium Dei administrasse Patri in rerum universarum creatione non profiteatur, anathema sit. Si quis ingentiam, aut partem ejus ex Maria progenitam esse dicere audeat, anathema sit. Si quis juxta præscientiam, eum qui ex Maria genitus est, Filium esse dicat, et non ante sæcula ex Patre natum apud Deum esse, et per eum facta esse omnia, anathema sit. Si quis dilatatam substantiam Dei Filium facere dicat, aut dilatationem substantiæ ejus Filium nominet, anathema sit. Si quis substantiam Dei vel dilatari vel contrahi dicat, anathema sit. Si quis vel mente conceptum, vel ore prolatum verbum dicat Filium Dei, anathema sit. Si quis hominem solum dicat Filium, ex Maria prognatum, anathema sit. Si quis Deum et hominem ex Maria genitum profitens, Deum ingentium ipsum intelligat, anathema sit. Si quis illud, *Ego Deus primum, et ego postea, et præter me non est Deus*¹: quod de abolitione idolorum, et eorum qui dii non sunt, dictum est; ad abrogationem unigeniti antesæcularis Filii Dei Judaice accipiat, anathema sit. Si quis illud, *Verbum caro factum est*, audiens, Verbum in carnem mutatum, aut conversionem subisse, et sic carnem assumpsisse existimet, anathema sit. Si quis unigenitum Filium Dei crucifixum audiens, corruptionem, vel perpressionem, vel mutationem, vel diminutionem, vel abolitionem secundum divinitatem sustinuisse dicat, anathema sit. Si quis illud, *Faciamus hominem*, non Patrem ad Filium, sed ipsum ad se ipsum Deum dixisse profiteatur, anathema sit. Si quis cum Jacob, non Filium ut hominem, sed ingentium Deum aut partem ejus colluctatam esse dicat, anathema sit. Si quis illud, *Pluit Dominus a Domino*, non de Patre et Filio accipiat, sed seipsum a seipso pluisse dicat, anathema sit: **753** pluit enim Dominus Filius a Domino Patre (1). Si quis audiens Dominum Patrem, Dominum Filium, Dominum et Dominum Patrem et Filium dicat, et Dominus ex Domino dicens duos statuat Deos, anathema sit: non enim in eodem gradu cum Patre Filium locamus, sed Patri subjectum esse dicimus, neque descendit in corpus absque consilio Patris: neque pluit a seipso, sed a Domino, auctore Patre: neque sedet a dextris a seipso, sed audit Patrem dicentem: *Sede a dextris meis*². Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum unam personam dicat, anathema sit. Si quis, Spiritum sanctum Paracletum profitens, ingentium Deum intelligat, anathema sit. Si quis, sicuti Scriptura nos docuit, non alium a Filio dica

(1) Hæc paulo aliter referuntur apud Socratem, lib. II, cap. 30.

Paracletum; dixit enim: *Et alium Paracletum A* mittet vobis Pater, quem ego rogabo¹, anathema sit. Si quis Spiritum partem dicat Patris aut Filii, anathema sit. Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres dicat Deos, anathema sit. Si quis proposito Dei Filium Dei ut unam creaturarum factum esse dicat, anathema sit. Si quis non volente Patre genitum Filium dicat, anathema sit; non etenim invito Patre, naturali necessitate coactus ille, volens genuit Filium, verum una cum ipsa voluntate, et absque tempore, et absque perpe-
 sione, ex se genitum ipsum exhibuit. Si quis ingentum et principii expertem dicat Filium, tanquam duo ingenita et duo principio carentia di-
 cens, et duos deos statuens, anathema sit: caput B namque est et principium omnium Filius, caput autem Christi Deus. Ita enim ad unum initio carens rerum omnium principium, per Filium pie omnia referimus. Ac denuo Christianismi certius accuratiusque sententiam inquirentes, dicimus: Si quis Christum Jesum Filium Dei anteaecularem inserviisse Patri in rerum universarum creatione non dicat, sed ex quo Maria genitus est, tum Filium et Christum vocatum esse, et principium ut Deus esset (1), coepisse asserat, ille anathema esto: sicuti Samosatenus Paulus. Fidei formula aliter apud Sirmium Latine edita, et Graece versa: Quandoquidem visum est, ut de fide consideraretur; omnia certo exquisita et exposita sunt Sirmii 754 in praesentia Valentis, Ursacii, Germinii et reliquorum: constitit itaque unum esse Deum Patrem omnipotentem, quemadmodum et in universo orbe annuntiatur. Et unum unigenitum ejus Filium Jesum Christum, Dominum et Deum et Servatorem nostrum, ex eo ante saecula genitum. Non autem duos oportere dicere Deos: siquidem et ipse Servator dixit: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum*². Propter quod et omnium Deus est, sicuti Apostolus quoque docuit: *An Judaeorum Deus tantum? non autem et gentium? profecto gentium quoque. Siquidem unus Deus, qui justificabit circumcisionem ex fide*³. Et reliqua quidem omnia consona sunt, et nihil habent dubii. Quoniam vero permultos movet substantiae verbum, hoc est (ut certius intelligatur) τὸ ὁμοούσιον, simili substantiale, sive τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, neminem prorsus mentionem dictionum earum facere, neque eas in Ecclesia docere oportet, propter hanc causam et rationem, quod in divinis Scripturis de iis scriptum non sit, et captum humanae mentis et cognitionis excedat: quodque nemo generationem Filii explicare possit, quemadmodum scriptum est, *Generationem ejus quis enarrabit*⁴? Soli autem Patri manifestum est, quomodo Filium genuit: et item Filio, quomodo ipse genitus sit a Patre. Ne-

γάρ, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ Πατήρ ὃν ἐγὼ ἐρωτήσω, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις τὸ Πνεῦμα μέρος λέγοι τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τρεῖς λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις βουλήσει Θεοῦ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων γεγονέναι λέγοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἰ τις μὴ θελήσαντος τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ μὴ βουλομένου τοῦ Πατρὸς, βιασθεὶς ὁ Πατήρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς, αὐθις ὡς οὐκ ἤθελεν ἐγέννησε τὸν Υἱόν· ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν. Ἐἰ τις ἀγέννητον καὶ ἀναρχον λέγοι τὸν Υἱὸν, ὡς δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Κεφαλὴ γὰρ ἔστι καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ Θεός· κεφαλὴ δὲ ἔστι τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός. Οὕτως γὰρ εἰς μίαν ἀναρχον τῶν ὄλων ἀρχὴν δι' Υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν. Καὶ πάλιν οὖν διακριδόντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν, λέγομεν, ὅτι εἰ τις Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰῶνων ὄντα, ὑπουργηχότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, ἐκτοτε καὶ Υἱὸν καὶ Χριστὸν κεκληθῆναι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω, ὡς ὁ Σαμοσατεύς. Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξέ τινα διάσκεψιν γεγενῆσθαι, καὶ πάντα ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρηθεύθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος, Οὐρσακίου, καὶ Γερμηνίου, καὶ τῶν λοιπῶν. Συνίστηεν ἕνα Θεὸν εἶναι Πατέρα παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται· καὶ ἕνα μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰῶνων γεννηθέντα. Δύο δὲ Θεοὺς μὴ χρῆναι λέγειν· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Σωτῆρ, *Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν*. Διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν· *Ἡ Ἰουδαίων μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἔθνῶν; καὶ καὶ ἔθνῶν· εἰπερ εἰς Θεός, ὃς δικαιοσύνη περιτομῆν ἐκ πίστεως*. Καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει· ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τινὰς κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης Ῥωμαίστι συνουσιᾶς, ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν ἵνα ἀκριδέστερον γνωσθῇ τὸ ὁμοούσιον, ἦτοι τὸ λεγόμενον ὁμοούσιον· οὐ χρὴ τινα παντελῶς τούτων μνήμην γενέσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ· διὰ ταύτην ἱτὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων· καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἔστι· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεάν διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται· *Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται*; Μόνον δὲ εἶδέναι τὸν Πατέρα φανερόν ἐστι πῶς τὸν Υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν Υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Οὐδενὶ δὲ ἀμφιβολόν ἐστι μείζονα εἶναι τὸν Πατέρα τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι· καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι

¹ Joan. xiv, 16. ² ibid. 28. ³ Rom. iii, 29. ⁴ Isa. LIII, 8.

(1) Τοῦ Θεοῦ εἶναι, ut Dei esset. Socrat.

756 CAPUT XXXII.

Ut tyranni Occidentales sint devicti, Britannio scilicet et Magnentius. De Judæis Diocæsariensibus, et ut Gallus Cæsar sit interfectus.

Imperator autem adversus tyrannos exercitum duxit, et conditionibus pactisque certis bellum cum Britannione decedit, militibus illius ut animos mutarent, et se unum imperatorem acclamationibus renuntiarent, persuasis. Nam insidiis eis cognitis, Britannio ad pedes imperatoris supplicis habitu miserabiliter est provolutus. Et Constantius ei imperii insignia, purpuram et coronam detraxit, quietumque et privatum esse jussit: seni magis convenire dicens, ut in otio viveret, quam nomen tumultuum plenum obtineret. Sumptus autem ex publicis vectigalibus ei, ut seni, ad Prusam circa Olympum amplos attribuit: ubi ille degens, postea ad imperatorem scripsit, gratiasque ei egit, qui se tantis et tam multis malis et ærumnis, quæ in imperio essent, liberasset. Rebus de Britannione (4) prospere confectis, maximam copiarum suarum, quas secum habebat, partem, in Italiani adversus Magnentium misit. Patrualem autem fratrem suum Gallum, Constantii (frater autem hic Constantini Magni patris fuerat) filium, in Orientem et Syriam ire jussit, ut provinciis isthic adversus Persarum excursiones præsidio esset: eidemque Cæsaris dignitatem contulit, et cum nominis sui adjectione Cæsarem Constantium renuntiavit. Quo sane tempore, illo Antiochiam proficiscente, rursus crucis signum in cælo ad Hierosolyma apparuit, solem radiis suis præcellens, arcu quem irini vocant ingenti ad instar coronæ circumfusum, hora diei tertia, Pentecostes feriis ineuntibus: Cyrillo tum Hierosolymis post Maximum res ecclesiasticas gubernante. Cæterum crucis illa lux sparsim non diffuebat, quod in cometa fieri solet, sed multo magnoque fulgore densa et perspicua consistebat. Occupaverat autem cælo incumbens circiter quindecim stadia. Longitudo ejus, quantum colligere licuit, a Calvarie monte ad eum qui dicitur Oliveti pertingebat: latitudo autem, quæ longitudini ei proportionem conveniret. Ad miraculum timor etiam, in re tam insolita et inexpectata, omnibus incessit. Itaque omnes cum conjugibus et liberis ad templum majus Deum laudibus ferentes, relicto a quoque quod tum forte faceret, opere confugerunt.

757 Et ea res in terras omnes promulgata, homines consternavit, quod eam ex provinciis cunctis, qui peregre precationis ergo Hierosolyma venerant, ubique vulgarent. Multos sane et ex Judæis, et ex Græcis, ad Christianismum perduxit. Factus etiam de ea certior est imperator, familiarium suorum et ipsius Cyrilli litteris. Et divinitus ea

(1) Britannionem magistrum militum in Pannonia ad Mursam milites imperatorem renuntiaverant, grædævum jam, et omnibus charum virum: quippe probrum, et prisorum morum, jucundæ-

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ΄.

Περὶ τῆς ἥττης τῶν Ἑσπερίων τυράννων, Οἰετρανίωνος καὶ περὶ τῶν ἐν Διοκαισαρεία Ἰουδαίων· καὶ ὡς ἀνῆρέθη Γάλλος ὁ Καίσαρ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ τῶν τυράννων μετέρχετο, καὶ ἐπὶ ῥηταῖς συνθήκαις ἐς ταυτὸ πρῶτον ἦκε τῷ Βρετανίῳ. Πείσα· δὲ τοὺς ὑπ' ἐκείνον στρατιώτας μεταθέσθαι τῆς γνώμης, καὶ μόνον ἀναγορεῦσαι Κωνσταντίον, γνοὺς ἐκεῖνος τὴν ἐπιβουλήν, πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ βασιλέως ἐκαλινδετο πρηνῆς· καὶ ἰκέτης ἐλεινὸς ἦν. Κωνσταντίος δὲ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἐκείνῳ περιελών, ἀλουργὶς δὲ ταῦτα ἦσαν καὶ στέφανος, ἐν ἡσυχίᾳ μένειν καὶ ἰδιάζειν προσέτατε· τὸν γὰρ πρεσβύτην ἀπραγμῶνος μᾶλλον βιῶν προσήκον ἔλεγεν, ἢ ὄνομα ἔχειν θορύβων ἐμπλεων. Πολλὴν δὲ αὐτῷ καὶ δαπάνην δημοσίων ἐκ φόρων ἀνήκε κατὰ Προῦσαν τὴν περὶ Ὀλυμπον, οἷά γε πρεσβύτη· ὅπου δὴ ποιούμενος τὰς διατριβάς, ἐς ὑστερον γράφων βασιλεῖ χάριτας ὡμολόγει, τσοῦτων κακῶν, ὅσα τῇ ἀρχῇ σύνεσι καὶ φροντίδων οὕτω πολλῶν ἀπαλλάξαντι. Ὡς δὲ καλῶς αὐτῷ ἀπέθη τὰ κατὰ Βρετανίωνα, ἀπόμοιραν πλείστην τῆς περι αὐτὸν στρατιᾶς κατὰ Μαγνηντίου ἐς Ἰταλίαν ἔπεμπε. Τὸν δ' ἀνεψιὸν Γάλλον, δὲ παῖς μὲν ἦν Κωνσταντίου, οὗτος δὲ ἀδελφὸς Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς ἦν, πρὸς Ἑφῶν ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐκεῖσε κλιμάτων Περσικοῖς ἐνοχλουμένων ἐφόδοις εἰς Συρίαν ἔστειλε, τὴν τοῦ Καίσαρος ἀξίαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν οἰκίαν κλησιν τοῦτ' ἐπεριβαλὼν, Καίσαρα Κωνσταντίον ἀνειπών·

ὅτε δὴ εἰσόντος ἐκείνου τὴν Ἀντιόχειαν, αὐθις· ἐν οὐρανῷ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ὤρθη ὑπεραστράπτον τὸν ἥλιον, ἱριδος μεγάλης στεφάνου τρόπον περιελιττούσης αὐτόν. Τρίτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἦν, τῆς Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης τῶν ἑορτῶν, Κυρίλλου τῆνικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ Μάξιμον τὰς ἱεράς ἡνία· διτχερίζοντος. Πλὴν οὐχ ὡσπερ τις κομήτης ἦν τὸ φῶς ἀποβρέων, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ διαφανὲς συνεστώ· ἐν πολλῷ καὶ μεγάλῳ φωτὶ· διῆκε δὲ κατέχον περὶ τὸ οὐράνιον κύτος ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια, τὸ μὲν μήκος, ὅσον εἰκάσαι, ἀπὸ τοῦ κρανίου διῆκεν ἄχρι καὶ τοῦ δρους, ὃ Ἑλαιῶν ἐπικέκληται· τὸ δὲ εὖρος, ὅσον τῷ μήκει ἀναλογεῖν. Πρὸς δὲ τῷ θαύματι καὶ πᾶσι δόος· ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐνήν.

Καὶ ἔθεον πάντας ἐπὶ τὸ ἱερὸν, τὸν μέγαν ἀνομνοῦντες θεὸν, ἕκαστος καταλείψας ὃ τι τύχοιεν ἐργασόμενοι. Πάση δὲ γῆ τὸ θαῦμα φοιτήσαν, κατέπληττε, τῶν κατ' εὐχὴν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιδημούντων ἐξ ἀπάσης γῆς διμνησάντων. Ὁ καὶ πολλοὺς τῶν τε Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μεθέλκυεν. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς παρὰ τε τῶν οἰκείων καὶ Κυρίλλου γράψαντος. Κατὰ τι δὲ θεοπρόπιον γενέσθαι ἐλέγετο τοῖς εἰδόσι, πάσαι βίβλοις ἱεραῖς ἐμπερόμενον. Τὸ δὲ σελασφρόν ἐκεῖνο καὶ σεβάσμιοι θεάματα οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθαι-

que civitatis: sed omnium liberalium artium expertem, adeo ut ne primarum quidem litterarum elementa, nisi in extrema ætate, addidicerit. Eutrop.

τον ἦν. Ἄφθη καὶ γὰρ τὸ σημεῖον, ἦν/κα τῶν καθ' Α
 Ἐσπέραν Βρετανίωνος καὶ Μαγνεντίου τυράννων πε-
 ρεργέτο, τῆς ἐκεῖσε πονούσης στρατιᾶς ἐκεῖθεν τῇ
 περιστάσει τῆς ἀγῆλης καταστραπομένης, καὶ τὸ ση-
 μεῖον ὁρώσης. Ὁ γὰρ Μαγνέντιος τὴν πρεσβυτέραν
 χειρωσάμενος Ῥώμην, τὰ πάνδεινα ἔπραττε, πολ-
 λούς τε τῆς συγκλήτου ἀνήρει, καὶ τὸν δῆμον διέ-
 φθειρεν. Ὡς δὲ ἔγνω τὴν στρατιὰν Κωνσταντίνου
 ἀγχιστα εἶναι, μικρὸν ὑποχωρήσας, πρὸς Γαλλίαν
 ἐχώρει διὰ τῶν Ἰούλιων Ἀλπεων. Δίοδοι δὲ εἰσιν αἱ
 Ἀλπεις στεναί, μεγίστων ὄρων ἐκατέρωθεν ὑφ' ἔν
 χωρίον ἐγγύς τοῦ συμπεύσσεσθαι συγκλειομένων· ἃ
 δὴ ἐμφερεῖς εἰσι τοῖς ἐν Θερμοπύλαις στενοῖς. Αἱ
 μὲν οὖν Ἰούλιαὶ Ἀλπεις τὰς Γαλλίας τῶν Ἰταλῶν
 διορίζουσιν· αἱ δὲ Ἀλπεις αἱ καλοῦνται Σουσακίαις
 μεταξὺ Δακίας καὶ Θράκης εἰσὶ. Συχνῶς γοῦν ἐκα-
 τέρων προσβαλόντων τῶν στρατευμάτων, ποτὲ μὲν
 οὔτοι, ποτὲ δ' ἐκεῖνοι περιγίνοντο. Ὑστατον δ' ἤτ-
 τηθεὶς Μαγνέντιος, περὶ τι φρούριον τῆς Γαλατίας
 κατέφυγεν· Μούρσα ἦν αὐτῷ ὄνομα. Ὅπου δὴ τὸ
 ἀδημονοῦν τῆς στρατείας διαλύειν πειρώμενος, καὶ
 παρασκευάζειν θάρρειν, ἐπεὶ κάκιστον εὐφημαῖν οἷα
 ἔθος βασιλεῦσιν ἐχρῆν, ἠλέγγοντο οὐχ ἐκόντες Αὐ-
 γουστον Κωνσταντίνον ἀντὶ Μαγνεντίου ἀναγορεύον-
 τες. Ἐντεῦθεν συναῖς ἐκεῖνος μὴ ἐκ Θεοῦ τὸ βασι-
 λεύειν δεδῶσθαι αὐτῷ, τὸ φρούριον ἀπολιπών, πρῶτα
 ἠπέλιγετο. Κατόπιν δὲ τῆς στρατιᾶς Κωνσταντίνου κα-
 ταπευδύσης, μόνος διαφυγὼν, εἰς Λουγδοῦνον πό-
 λιν ἀποδιδράσκει. Κἀκεῖσε τὸν ἀδελφὸν ἐν εὐνοίας
 τρόπῳ δῆθεν ἀποσφάττει, πολεμίας προαρπάξων
 ὕδρεως καὶ χειρὸς, ὃν Καίσαρα πρότερον πεποιθήκει,
 εἶτα τὴν μητέρα· ἔπειτα δὲ καὶ εἰ τις ἄλλος τῶν οἰ-
 κειοτάτων παρῆν. Τελευταῖον δὲ τὸ ξίφος· ἑαυτῷ
 ὑποστήσας, ἐπηβράχθη τε αὐτοῦ, καὶ διελαθεὶς κατὰ
 τὸ μετάφρενον, ἐξέψυξεν, οὐδ' ὄλα τέσσαρα τυραν-
 νήσας ἔτη. Μικρὸν δὲ ὕστερον, καὶ ὃς ἕτερος ἦν
 αὐτῷ ἀδελφός, Δεκέντιος ὄνομα, ἀγχόη τοῦ βίου ἑαυ-
 τὸν ὑπέξηγαγεν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτω· αἱ παραχαὶ ἀπέ-
 λιπον τὰ κοινά. Ἔτερος γὰρ εὐθύς τυράννος, Σιλβα-
 νός ὄνομα, περὶ τοὺς πρὸς δύσιν Γαλάτας ἦρτο· ὃν
 οὐκ ἐπιπολὺ διαρκέσαντα οἱ στρατηγοὶ Κωνσταντίου
 διέφθειραν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Διοκχισαρείῃ
 Ἰουδαῖοι Ῥωμαῖοις ἐπαναστάντες, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς
 δουλείας ἀποσεισάμενοι, ἦσαν ὅληα, καὶ τὴν Παλαι-
 στίνην καὶ τὰ περὶ αὐτῆς κατέτρεχον ληϊζόμενοι.
 Καθ' ὧν μέγα ἀνίστα τρόπαιον, ἐπιὼν ἐξ Ἀντιοχείας
 ἐνθα διέτριβεν ὁ Κωνσταντίνος Γάλλος· καὶ τὴν πό-
 λιν αὐτῶν ἐκ βάρβρων ἀνέστρεπεν. Οὕτω δὲ κατ' αὐ-
 τῶν εὐτυχήσας, τὴν εὐημερίαν οὐκ ἤνεγκεν· νεωτε-
 ρίζειν δὲ καὶ αὐτὸς ἠρέμα κατήρχετο, καὶ τυραννεῖν
 ἐμελέτα. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ κατάφωρος τῇ Κωνσταν-
 τίῃ ἐγένετο· ὁράτους γὰρ ἀμετρίᾳ ληφθεὶς, τὸν τῆς
 Ἐόφας ἐπαρχὸν Δομετιανόν, καὶ τὸν κοιλίστωρα Μόν-
 τιον, κατ' ἐξουσίαν ἀνέλε, μὴ τῷ βασιλεὶ τὰς αἰτίας
 μηχανῆσαι τῆς ἀναίρεσως. Ἐξ ἧς αἰτίας καὶ ἄλλων
 συνεπιβρῶντων, θανάτῳ τὸν ὑβριστὴν μετελοθεῖν

quasi prodigium exhibita esse dicebatur a peritis,
 ut quæ antiquitus in sacris expressa esset Litteris.
 Splendidum hoc et venerandum spectaculum, ipsi
 quoque exercitui non fuit invisum. Apparuit nam-
 que signum id, cum imperator ad Occidentem
 Britannionem et Magnentium tyrannos devinceret :
 ubi exercitus vario labore fatigatus (1), miraculo
 tanto viso, immensa ejus luce affatus et lustratus
 est. Nam Magnentius, veteri Roma capta, graviter
 ibi sæviebat, et multos ex senatu atque ipsa etiam
 plebe crudeliter necabat. Ubi autem Constantii
 exercitum adesse cognovit, cedens istinc, Galliam
 per Alpes Julias petiit. Ita enim perangustus trans-
 itus dicitur, altissimis ex utraque parte monti-
 bus in locum unum, ut prope complicitur, coe-
 untibus, angustiis quæ in Thermopylis sunt
 perquam similes. Et Alpes quidem Julæ Gallias ab
 Italia dividunt. Quæ vero vocantur Susacenses
 Alpes, inter Daciam et Thraciam sunt. Porro ubi
 aliquoties acies inter se concurrere, et nunc hi
 nunc illi prælio superiores fuere, postremo victus
 Magnentius ad Mursam (2) Galliæ castellum pro-
 fugit. Quo loco copias suas casu eo percultas ani-
 mare, et ad fortitudinem atque fiduciam excitare
 conatus est. Cum autem et ipsæ militari more
 acclamatione sua illi ut imperatori fausta ominari
 deberent, vel invitæ pro Magnentio Constantium
 Augustum promulgarunt. Unde ille imperium sibi
 non esse a Deo delatum intellexit : et castello eo
 derelicto, ulterius est profectus. Verum cum eum
 Constantii exercitus magna celeritate persequere-
 tur, solus profugiens in urbem Lugdunensem per-
 venit. Atque ibi fratrem Desiderium, per bene-
 volentiæ causam scilicet, ut eum hostium manibus
 et injuriis eriperet, deinde matrem, postea etiam
 si quis ex propinquis suis alius adesset, jugulavit.
 758 Et tandem in gladium sibi ipsi intentatum
 incumbens, dorso etiam ipso perfosso, vitam finiit,
 cum non totos quatuor annos tyrannide potitus
 esset. Paulo deinde post, qui ei alter erat frater,
 Decennius Cæsar ab ipso dictus, laqueo etiam
 seipsum interemit. Sed enim ne sic quidem res-
 publicæ pacatæ fuere. Statim enim tyrannus alius,
 nomine Sylvanus, apud Occidentales Gallos existi-
 tit : quem non ita diu res turbantem, Constantii
 duces interemere. Enimvero Judæi quoque Diocæ-
 sareæ Romanis rebellantes, et servitutis jugum
 excutientes arma sumpsere, et Palæstinam vici-
 nasque in circuitu regiones percurrentes vastarunt.
 Contra quos ex Antiochia, ubi agebat, profectus
 est Constantius Gallus, eisque superatis tropæum
 ingens statuit, et urbem eorum ex ipsis funda-
 mentis diruit. Sed enim rebus feliciter gestis, for-
 tunam blandientem prosperitatemque eam non bene
 tulit : nam et ipse ad res novas aspirare et tyran-
 nidem meditari cœpit. Sed brevi conatus ejus

(1) Præliis istis vires Romane fere consumptæ sunt. Bellatorum enim quinquaginta quatuor millia

periere. Oros., Eutrop.

(2) Ad Murtium, Egnat.

manifesto comperit Constantius. Siquidem ille per A
effrenem audaciam Orientis præfectum Domitiani
et quæstorem Montium (1) suapte potestate
uecavit, cædis ejus causa imperatori non signifi-
cata. Quæ res aliæque insuper ad eam accedentes
effecere, ut imperator eum, ut sibi injurium,
sublatum vellet. Et ira incitatus, ad se eum evo-
cavit. Atque ille in deteriorem partem eam voca-
tionem fieri suspicatus, sibi que proprierea metuens,
etiam invitus profectus est, uxore sua Constantia,
quæ pro eo precaretur, præmissa. Ea in itinere
mortuâ est. In comitatu Galli Theophilus etiam
Indus fuit, de quo supra diximus. Nam is medium
se inter Gallum et Constantium gerebat, conjunc-
tionem eorum et concordiam confirmans, cum
Cæsar Gallus designaretur, et pacta fierent. At
Gallus, adempta ei primum purpura, circa Phla-
nonem (2) insulam in Occidentalibus partibus ex
insidiis Eusebii eunuchi trucidatus est. Quod qui-
dem ita tum fieri jussit Constantius : postea autem
eum facti pœnituit. Brevi post fratrem ejus Julia-
num ex Ionia accitum, quod imperii gravitatem
barbaros in Galliam misit, qui res ibi turbulenta
in historia sequenti accuratius omnia exponemus.

CAPUT XXXIII.

*Ut denuo Ariani synodus Antiochiæ et Mediolani
celebrantes, Athanasium oppugnarint : et quæ consi-
lia de perversione fidei Constantius ceperit.*

Constantius cura et periculo tyrannorum libe-
ratus, venit Romam, ubi de tyrannis triumphum C
sibi agendum esse duxit. Eodem tempore ad con-
cordiam dogmatis Orientales simul et Occidentales
episcopos, sicuti putabat, adducturus, synodum cogi
in Italia præcepit. Julius tum, viginti quinque annis
Romana Ecclesia administrata, decessit, provin-
ciamque ejus Liberius sortitus est. Tum vero
opportunitatem sibi oblatam esse existimantes,
qui professionem fidei Nicænam abrogaverant, ca-
lumnias rursus contexerunt, ut τοῦ ὁμοουσίου,
consubstantialis, professores, quos antea ut senten-
tiæ alterius sectatores exauctoraverant, ecclesiis
prorsus exigent. Constante namque adhuc super-
stite, non ausi fuerant fraudulenta temeritate im-
peria inter se committere. Quippe bellum fratri
Constans denunciaverat nisi Athanasium, sicuti D
dictum est, reciperet. Potissimum vero Athanasium
illi expellere studio omni contendebant : qui sane
etiam Constante nondum cæso, Constantio autem
propter illum, Athanasium se complecti assimu-
lante (tantum illorum erat odium), conquiescere
non potuerunt. Sed enim tringinta ex maligna
eorum multitudine Antiochiæ congregatis, Narcisso
videlicet Cilice, Theodoro Thrace, Eugenio Nicæ-
no, Patrophilo Scythopolitano, Menophante Ephe-
sio, atque aliis, redditum Athanasii illi tanquam
illegitimum culpabant, et omnibus ubique episco-
pis scribebant, ne cum illo communicarent, neve

(1) *Magnum, Socrat. et Sozom.*

(2) Περὶ Φλανονα τῆν νῆσον. Socrat. lib. II,

ἐπερᾶτο. Καὶ περιοργῆς γεγωνῶς, πρὸς ἑαυτὸν με-
εστέλλετο. Ὁ δ' οὐκ ἐπ' ἀγαθῶ τῆν μετάκλησιν συμ-
βάλλων, δεδοικῶς δ' ὄμωσ καὶ ἄκων ἀπῆει, τὴν ἰδίαν
γαμετὴν Κωνσταντίαν προπέμψας πρεσβεύουσσαν.
'Ἄλλ' ἡ μὲν ἐνόδιος ἐπασχέθη θανάτῳ. Συνέπετο δ'
ἐκεῖνῳ καὶ Θεόφιλος ὁ Ἰνδός, περὶ οὗ μικρὸν ὑστε-
ρον ἐροῦμεν. Συνῆν γὰρ μέσος ταῖς πρὸς Γάλλον
καὶ Κωνσταντίον συνθήκαις, ἡνίκα Καῖσαρ κεχειρο-
τόνητο, συνέχων αὐτῶν τὴν ὁμόνοιαν. Γυμνωθεὶς δὲ
τῆς ἀλουργίδος ὁ Γάλλος καὶ κατὰ Φαλῶνα τὴν νῆσον
γενόμενος· περὶ μέρη δὲ τὰ Ἑσπέρια, ἐπιβουλαῖς Εὐ-
σεβίου τοῦ εὐνοῦχου ἀναίρειται· κελεύσαντος μὲν τὴν
ἀναίρεσιν τοῦ Κωνσταντίου, μεταμέλῳ δὲ χρησαμέ-
νου ἐς ὑστέρων. Μετ' ὀλίγον δὲ τὸν ἐκεῖνου ἀδελφὸν
Ἰουλιανὸν ἐκ τῆς Ἰωνίας μεταπεμφάμενος, χειρο-
τονεῖ Καῖσαρ, τὸ τῆς ἀρχῆς βῆρος ἰδῶν, καὶ πρὸς
τοὺς ἐν Γαλλίᾳ βαρβάρους ἀπέστειλε, παραχρῆς ἐμπλεῖ
τὰ ἐκεῖσε δὴ καθιστῶντα. Ἄλλὰ περὶ μὲν Ἰουλιανῶ
ἐν τῇ ἐφεξῆς ἱστορίᾳ πρὸς λεπτόν διηγήσομαι.

secum perpenderet, Cæsarem creavit : et adversus
pacaret et constitueret. 759 Sed de Juliani rebus

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

*Ὡς πάλιν οἱ ἐξ Ἀρείου συνόδου ἐν Ἀντιοχείᾳ
καὶ Μεδιολάνοις ποιῶντες, τοῖς περὶ Ἀθανά-
σιον πολεμοῦντες ἦσαν· καὶ ὅλα περὶ διαστρο-
φῆς τῆς πίστεως ἐμελέτα Κωνσταντίος.*

Κωνσταντίος καὶ τῆς τῶν τυράννων φροντίδος
ἀπαλλαγείς, ἐκ Συρμίου ἀπάρας, πρὸς τὴν Ῥώμην
ἔγενετο· ὅπου δὴ καὶ τὸν κατὰ τῶν τυράννων θρίαμ-
βον τελεῖν αὐτῷ καὶ καταγεῖν ἐδέδοκτο δεῖν. Ἐν
ταυτῷ δὲ σύμφρονος καθιστῶν ἰόμομος περὶ τὸ
δόγμα τοῦς τῆς Ἑσπέριας ἱερέας, καὶ
σύνθετον ἐν Ἰταλίᾳ γενέσθαι προσέταξεν. Τότε δὲ
Ἰούλιος· εἰκοσι καὶ πέντε ἔτεσι τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκ-
κλησίας προστᾶς, ἀπεβίω· Λιθέριος δὲ τὸν κληρὸν
τῆς ἐκεῖνου διακονίας ἐλάμβανεν· ὅπηνίκα καιρὸν
προσῆκοντα ἔχειν νομίσαντες οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ
πίστιν ἡθετηκότες, συνέβραπτον διαβολὰς, ὡς·
ἔξωθεῖν τῶν ἐκκλησιῶν, οὓς πρότερον αὐτοὶ ὡ·
ἐστροδόξους καθέλιον τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντας.
Κῶνστα μὲν γὰρ περιόντος ἐτι, οὐκ ἐτόλμων συγ-
κροεῖν τὰς βασιλείας· πολεμεῖν γὰρ ἐκεῖνος τῷ
ἀδελφῷ ἐπηγγέλλετο, εἰ μὴ δέξεται τοὺς περὶ τὸν
Ἀθανάσιον, ὡς περ εἰρηται. Μάλιστα δ' Ἀθανάσιον
ἐλαύνειν διὰ σπουδῆς ἐποιούνο· οἱ δὲ καὶ Κῶν-
σταντίος μῆτιν φαρέντος, Κωνσταντίου δὲ δι'
ἐκεῖνον προσποιουμένου φιλεῖν Ἀθανάσιον, ὑπερ-
βολῇ μίσους, ἐκεῖνοι οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζειν ἠεί-
χοντο. Τριάκοντα δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῦ πονηροῦ
στίφους ἀθορισθέντες, οἱ περὶ Νάρκισσον, τὸν
Κίλικα λέγω, Θεόδωρον τὸν Θραξικόν, τὸν Νικαίᾳ Εὐ-
γένιον, Πατρόφιόν τε καὶ Μηνώφαντον, ὧν ὁ μὲν
Σκυθοπόλειος, ὁ δ' Ἐφέσου ἦν ὁ Μηνώφαντος, ἐν
αἰτιάις ἐποιούνο τὴν ἐκεῖνου κάθοδον· καὶ τοῖς
ἀπανταχοῦ ἔγραφον ἐπισκόποις, ἐκεῖνῳ μὴ κοι-

cap. 54. Plin. in Illyrici descriptione meminit ur-
bis Flanonæ et Absyrtii insulæ, libro III, cap. 21.

νωμέν, μήτε μὴν γράφειν· ἀλλὰ Γεώργιον ἐν Α
 τμαῖς ἔχειν, ὃν αὐτοὶ κατεστήσαντο. Ἀθανάσιος
 δὲ οὐδ' ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐποίητο. Καὶ τοῦτο ἦν
 ἔως οὐ Κωνσταντίος τοὺς τυράννους καθελὼν, μόνος
 τῆς Ἐσπερίας κατήρξεν· τοῖς γὰρ ἐν ἑσπέρας
 γενόμενος· ὁ Κωνσταντίος, τοῖς ἑκείσε τῶν ἱερῶν
 τῆ ὁμοουσίου στοιχοῦσι πίστει, προσεποικεῖτο κολ-
 λᾶσθαι καὶ συμφρονεῖν· καὶ διόλου συνεῖναι τάχα
 ἔμελλε. Τέχνη δὲ μετήρξατο τὰ πρῶτα μὴ βιαζέ-
 μιν, ἔως οὐ κἀκείνους ἐπιψηφισασθαι πείσειε
 τοῖς κατ' Ἀθανασίου γεγενημένοι· ἐπέστρεψε τοῖς ἀνά
 τὴν Ἐσπερίαν πάντων τῶν Ἐσπερίων ἐκποδῶν
 Ἀθανάσιος· γένοιτο, ἐκ τοῦ ῥήτου εἶναι τὰ περὶ
 τὴν θρησκείαν ὡς βούλοιο κατορθοῦν. Καὶ δὴ περὶ
 Μεδιόλανα τῆς Ἰταλίας τὴν σύνοδον ἤθροισεν. Ἐκ
 μὲν οὖν τῆς Ἐσπερίας οἱ ἄλλοι οἱ τινες παρεγένοντο· τὸ γὰρ
 τῆς ὁδοπορίας μακρὸν καὶ νόσος καὶ γῆρας τῶν
 πολλῶν ἐπέχευε τὴν ἀφιξίν· Ἐσπερίοι δὲ πλείους ἢ
 τριακόσιοι συνελέγησαν. Τὸ δὲ σπουδάζομενον ἦν
 τοῖς ἐξ Ἐσπερίας καταδικάζειν Ἀθανασίου, ὥστε ἕβαστον
 ἐκείνῳ εἶναι τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ ἡ μὲν ἄλλη
 σύνοδος, ἡ ἀπάτη, ἡ δέει, ἡ καὶ ἀγνοία, συνέτρινον
 τῷ ψήφισματι· μόνοι δ' ἐξ ἀπάντων Διονύσιος· ὁ
 Ἄλβας ἐπίσκοπος, Ἰταλιῶτις δὲ αὐτῆς μητροπόλις,
 καὶ Εὐσέβιος τῶν ἐν Λιγουρίας Βρεκέλλων, καὶ
 Τριβέρτος ὁ Παυλίνος, ἐν Γαλλίαις δ' ἐστὶν ἡ Τρί-
 βερς, καὶ Ῥοδανὸς καὶ Λουκίφερος, τὴν δόλον φω-
 ράσαντες, ὡς ἐπὶ τῆ ἀνατροπῆ τοῦ ἐν Νικαίᾳ
 ὁγμάτος οἱ Ἐσπερίοι τὴν Ἀθανασίου καθαιρέσιν ἐπι-
 σπεύουσιν, ἀναστάντες ἐβῶν, δόλον εἶναι καὶ
 ἀπάτην τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ μὴ δι' Ἀθανάσιον
 εἶναι τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ἐπιβούλην τῶν κατὰ Θεοῦ
 ὀρώσ· πάλαι δεδογμένων τὸν τε βασιλέα καὶ τοὺς
 τὰ Ἀρείου φρονούντας ἐπινοεῖν. Ταῦτ' εἰπόντων, ἡ
 μὲν σύνοδος διελύετο ἀπρακτως· ὅσοι δ' ἐπαρβή-
 σασσαν ὑπερορῆα κατεδικάσθησαν γενόμενοι ἐκπο-
 δῶν· μεθ' ὧν ἦν καὶ Ἰλάριος ὁ Ποικτάβων ἐπί-
 σκοπος. Ὅτι δ' ἀληθῆς αἰτία ἦν ὡς ἐπὶ προφάσει
 Ἀθανασίου κατὰ τῆς πίστεως ἢ ἐν Μεδιολάνῳ
 ἤθροιστο σύνοδος, πιστώσεται τὰ ἐξῆς. Ἡ γὰρ οὐκ
 εἰς μακρὰν συστάσα κατὰ ταυτὸν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ
 τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκίᾳ τῆς Ἰσαυρίας,
 νεωτερίζειν κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ δεδογμένων ἐπεχεί-
 ρησαν, ὡς αὐτίκα μάλα δηλώσομεν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς
 χαλεπήνας, οἰκουμένην συγκροτεῖν ἐβούλετο σύνο-
 δον, ἐκλύσαι τε τοὺς τῆς Ἐσπερίας ἐπισκόπους πάντας
 εἰς τὴν ἑσπέραν, πάντα τε κάλων κινῆσαι, εἴγε
 δύναίτο, ὡς ἂν πάντας ὁμόφρονας καταστήσειεν.
 Ἐπεὶ δ' εἰς σκέψιν τὸ πρᾶγμα δὴς, ἐργῶδες ἐδό-
 κει, καὶ γὰρ προσίστατο οἱ τὸ τῆς ὁδοπορίας μα-
 κρόν· μίαν μὲν εἶναι τὴν σύνοδον ἐκέλευεν, ἐν δυσὶ
 δ' ἀθροισθῆναι τῶν τόποις. Τοῖς μὲν οὖν Ἐσπε-
 ρίοις ἐν Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας συναγεσθαι προ-
 τρεπε· τοὺς δὲ γε Ἐσπερίους γράμμασι κατὰ τὴν
 Νικομήδειαν ἀφικνεῖσθαι προσέταττεν. Ὁ μὲν οὖν

ad illum scriberent: sed Georgium honore prose-
 querentur, quem ipsi episcopum constituerant.
 Athanasius autem nihil prorsus hæc curabat. Id
 ita factum, donec Constantius, tyrannis sublatis,
 unus ipse Orientis simul et Occidentis imperio est
 potitus. **760** Et Constantinus cum in Occidente
 esset, cum episcopis τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis,
 fidei assentientibus se conjunctum esse, et cum
 eis sibi convenire simulavit: et fortasse in parti-
 bus eorum esse omnino constituit. Arte certe usus,
 cum vim nullam eis primum adhiberet, sed tan-
 tum persuaderet, ut eandem contra Athanasium,
 quam Orientales episcopi tulissent, ipsi etiam sen-
 tentiam ferrent. Sic etenim quodammodo putavit,
 si omnium Orientalium juxta et Occidentalium cal-
 culis Athanasius damnaretur, facillimum sibi fore,
 ut religionem pro arbitrio suo constitueret atque
 ordinaret. Itaque in Italia Mediolani conventus
 coactus est. Et ex Oriente quidem pauci admodum
 ibi præsto fuere. Itineris enim magnitudo, et mor-
 bus, et ætas grandior, multorum impediit adven-
 tum. Occidentales autem plures quam trecenti
 convenerunt. Enimvero Orientalium consilium fuit,
 ut Athanasius damnaretur, eique Alexandrina urbe
 intercideretur. Et reliqua synodus sive errore aut
 metu, seu etiam ignorantia pedibus in eam ibat.
 Soli vero ex omnibus Dionysius Albæ, quæ una ex
 metropolitans in Italia urbs est, et Eusebius Ver-
 cellarum Liguriæ, et Paulinus Trevirorum in Gal-
 lia, episcopi, et præterea Rhodanus et Lucifer (1),
 dolo deprehensos, Orientales evertendi Nicæni
 dogmatis gratia exauctorationem Athanasii urgere,
 assurgentes, vociferati sunt, fraude Christianis-
 mum circumveniri, neque verbis ejusmodi de Atha-
 nasio agi: sed insidias decretis rite atque ordine
 de Deo olim factis, imperatorem et Arianos tendere.
 Hæc ubi dicta, conventus rebus infectis solutus
 est. Qui autem liberius sententiam dixerant con-
 demnati, solum exsillii causa verterunt. Inter quos
 Hilarius etiam Pictaviensium episcopus fuit. Porro
 verum fuisse, quod sub obtentu nominis Athanasii
 adversum fidem Nicænam Mediolanensis synodus
 sit congregata, ea quæ sequuntur confirmabunt.
 Nam quæ paulo post eodem tempore et Arimini
 in Italia, et Seleuciæ in Isauria, acta sunt concilia,
 res novas contra Nicænas constitutiones molita
 sunt; quemadmodum mox declarabimus. Imperator
 enim stomachabundus universale concilium
 cogere, et episcopos Orientales omnes in Occiden-
 tem pertrahere volebat, **761** omnem movens fun-
 nem, si quo modo facere posset, ut ad concordiam
 omnes adduceret. At ubi re deliberata, difficile id
 visum est, quod ei itineris longinquitas obstaret,
 unam quidem, sed duobus in locis congregandam
 esse synodum, statuit. Et Occidentales, Arimini,
 Orientales vero Nicomedie convenire, litteris suis

(1) Lucifer Sardinie insule metropolitanus dicitur apud Theodor. lib. II, cap. 15, ubi ista fusius referuntur.

jussit. Imperator sane quidem hoc sic concordiam omnium spectans instituit : sed consilium ejus aliter cessit : utrinque enim dissensio inter eos intercessit. Neque enim Arimini (1) qui convenerant, concordantes erant : majus autem inter eos qui Nicomediæ quidem per terræ motum coire impediti, Seleuciæ verodeinde congregati fuerant, dissidium est ortum. Cæterum quæ utrobique sint acta, historia ipsa deinceps ostendet. In præsentia autem, quæ Athanasio per omne Constantii imperium acciderint, breviter referemus, ut ordine suo nobis precedat oratio.

CAPUT XXXIV.

Quas calamitates sub imperio Constantii magnus pertulerit Athanasius, et ut Deus sæpe eum ex maximis liberarit periculis, et ut is multa divinitus præviderit.

Ille siquidem auditis quæ adversus eum in imperatoria aula factæ fuerant comminationibus, ad tempus profugit. Deinde quinque qui sub eo erant episcopis delectis, in quibus Serapion etiam Thmuzus, vir Dei in primis amans, atque in dicendo et scribendo gravis fuit, ad imperatorem in Occidente degentem eos misit, tribus ex ecclesia sua presbyteris additis : qui, si id imperator jussisset, adversariorum calumnias confutarent. Dum illi proficiscuntur, imperatoris interea litteræ, quibus ad eum evocabatur, afferuntur. Itaque ipse cum suis in gravi erat cura et sollicitudine. Neque enim tutum satis esse putabat, dicto imperatoris audientem esse, qui in professione fidei hallucinaretur. Neque vero illi morem non gerere, periculo carebat. Mansit sane. Et qui litteras attulerat, vacuus ad imperatorem rediit. Porro æstate ineunte, alter venit, cum quodam Alexandrinæ urbis illustri cive : atque is Athanasium ubi expellere, et clerum male accipere incepit. Sed enim cum plebs rebellans vim pararet, et ipse nihil efficeret, retrocessit. **762** Postea intempesta nocte ordinum ibi militarium dux, ut qui ab imperatore missus fuerat, atque hæc curabat, Hilarius, ubi Athanasium in ecclesia occultari intellexit, quæ Theonæ dicitur, cum delecta Ægyptiorum fortique manu ei institit : et postibus effractis in templum quidem irruit, sed Athanasium quæsitum non comprehendit. Divinitus enim ei irruptionis hujusmodi consilio manifestato, paulo ante inde exiverat, milites autem tardius ad comprehendendum eum venerant. Dicitur sane hic vir multa et diversa divino judicio evasisse pericula. Quod namque Deo esset perquam charus, quæ futura erant, itidem ut præsentia, per gratiam Dei providebat. Multa certe admiranda futurorum cognitionem viro ei contestantur. Primo namque anno Constantis, et Constantio insidias ei struente, cum fuga sibi consulisset, apud notum quemdam hominem in subterraneo et caliginoso specu, aquæ olim cisterna, latuit, nemine

βασιλεὺς τὸ σύμφωνον πάντων οἰόμενος, οὕτως ἐκέλευεν· εἰς τὸναντίον δὲ μεθίστατο αὐτῷ ὁ σκοπός. Καὶ ἀμφὶ δὲ καθ' ἑαυτοῦ διηρέθησαν. Οὕτε γὰρ οἱ ἐν Ἀριμίνῳ πρὸς ἑαυτοὺς συμφώνησαν· μείζον δὲ καὶ τὸ βήγμα οἱ ἐν Νικομηδείᾳ μὲν σεισμῷ κωλυθέντες, ἐν Σελευκείᾳ δὲ ἐκείθεν συναθροισθέντες, εἰργάσαντο. Ἄλλ' ὅπως μὲν τὰ ἐν ἐκείναις γεγένηται, τοῖς ἐφεξῆς ἢ ἱστορία δηλώσει· νυνὶ δὲ περὶ τῶν συμβάντων Ἀθανασίῳ παρ' ὄλην τὴν ἀρχὴν Κωνσταντίου διαληψόμεθα διὰ τὸ εὐσύνοπτον, ἵνα καθ' ἑδὼν ἡμῖν ὁ λόγος προῆγ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Ὅσα τῶν δεινῶν τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ συνέβη ἐν τῇ ἀρχῇ Κωνσταντίου· καὶ ὅτι τὸ θεῖον αὐτὸν πολλαῖς τῶν δεινῶν ὑπεξήγαγε, καὶ θείας μετείχε προγνώσεως.

Ἐκεῖνος γὰρ πυθόμενος τὴν ἐν βασιλείῳ κατασκευαζομένην αὐτῷ ἀπειλὴν, ἔφυγε μὲν πρὸς καιρόν· εἶτα πέντε τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπιτελεξάμενος, ἐν οἷς ἦν καὶ Σαραπίων ὁ Θμουαῖος, ἀνὴρ θεοφιλὴς ἐς τὰ μάλιστα, καὶ λέγειν καὶ γράφειν δεῖνός, πρὸς βασιλέα πέμπει τῇ ἑσπέρᾳ διάγοντα, καὶ τρεῖς παραζεύξας πρεσβυτέρους αὐτῷ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, εἰ μὲν βασιλεὺς κελεύει ἀντιστησομένου ταῖς τῶν ὑπεναντίων διαβολαῖς. Ἐν ὅσῳ δ' ἐκείναι ἀπέπλεον, γράμματα ἐκ βασιλέως ἐφοίτα τοῦτον μετακαλούμενα. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐναγώνιοι ἦσαν· οὐδὲ γὰρ τάσφαλὲς ἐνόμιζεν ἔχειν πειθόμενος βασιλεὶ σφαλλομένῳ περὶ τὴν πίστιν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ἀπειθεῖν ἀκίνδυνον ἦν. Ἐμμεν οὖν· καὶ ὁ τὰ γράμματα φέρων, κενὸς ἐπάνευσι. Θέρους δὲ ἐπιγενομένου, ἕτερος ἦκε μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει περιφανῶν, καὶ τοῦτον τῆς πόλεως ἤλαυνε· καὶ πῶν κληρῶν κακῶς διετίθει. Τοῦ δὲ λαοῦ νεωτερίζειν ἐπιστάλλοντος ἤδη, ἀνύσας οὐδὲν καὶ αὐτὸς ἀνεχώρει. Ἐπειτα νυκτὸς ἀωρὶ σὺν οὐκ ἀγεννεῖ Αἰγυπτίᾳ ἐπίσταται φάλαγγι. Καὶ ἐπεὶ μάθοι Ἀθανάσιον κρύπτεσθαι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἢ τοῦ Θεωνᾶ λέγεται, ὁ στρατηγὸς Ἰλάριος, ὃς ἐκ βασιλέως ἐπέμπετο, ἀνατρέψας τὰς θύρας, εἰσῆει μὲν εἰσω, ἤκιστα δὲ τὸν Ἀθανάσιον κατελάμβανε. Θεοῦ γὰρ τὴν ἐφοδὸν προμηνύσαντος, βραχὺ τι χρόνου πρὸ ἐκείνου ἐξῆει, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐφουστερίσαι τὴν αὐτοῦ σύλληψιν. Λόγος δ' ἔχει πολλοὺς καὶ διαφόρους κινδύνους θείους μηνύμασιν ἀποδρᾶναι τὸν ἄνδρα· φίλος γὰρ ὦν Θεῷ μάλιστα, ὡς ἐνεστώς τὸ μέλλον ἔωρα χαριζόμενος Θεοῦ· πολλὰ γὰρ θαυμαστά τὴν τῶν ἐσομένων γνώσιν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ ἀνδρὶ· τῷ γὰρ πρώτῳ εἶτι Κωνσταντος τοῦ Κωνσταντίου ἐπίθουλα φρονούντος αὐτῷ, φυγῇ χρησόμενος, γνωρίμῳ τιμὴ κατεκρύπτετο, ἐν καταγίῳ ζοφερῷ οἰκῆματι, ὃ πάλαι ποτὲ ταμείον ὁδάτων ἐτύχχανεν εἶναι. Οὐδεὶς μὲντοι συνέγνω πλὴν θεράπεινα, ἢ πιστῇ δοκούσα, τῆς κατὰ χρεῖαν διηκονεῖτο. Ἐπεὶ δὲ σπουδῇ προὔκειτο τοῖς ἐναντίοις τὸν ἄνδρα ζωγρεῖν, ἐμελλε δὲ δῶροις καταπροδίδ-

(1) Sozom. lib. iv, cap. 9, 10.

δοῦναι πρὸς τῆς διακόνου χρήμασι· ἐκαίθην ὑποφθα-
 ρείσης· φθάσαν τὸ θεῖον, τὴν ἐπιβουλήν κατεμή-
 νων. Ὁ δ' ἀλλαγῶ μετεσχῶρσι. Ἐκαίθη δ' ὡς ψευδῆ
 τῶν δεσποτῶν κατεπιούσα, πληγὰς ἐλάμβανε· πολὺ
 γὰρ ἦν τὸ δεινὸν τοῖς φωραθαῖσι κρύπτειν τὸν Ἀθα-
 νάσιον, ὡς ταῖς βασιλικαῖς προσταγαῖς ἀντιπράτ-
 τουσι, καὶ τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς ἀφανίζουσι. Καὶ
 πολλοὶ διὰ τοῦτον δεινῶν ἐπειράθησαν. Παραπλήσιον
 ἐστὶ καὶ ἄλλο τούτῳ ἐπισυνέβη· τῇ γὰρ αὐτῇ
 αἰτίᾳ ἐπὶ Αἴγυπτον δῆθεν φεύγων, τὸν Νεῖλον ἀνέ-
 κλειεν. Ἐπεὶ δὲ τὸν δρασμὸν καταμνησάντων τινῶν,
 ἐβόηκετο, ἀνωθεν τὸ γινόμενον ἐμαίετο· καὶ τοὺς
 κλωστῆρας ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν μάλλον ἀναστρέ-
 φειν ἐκλείουεν. Παραμείβας δὲ τοὺς διώκοντας τῶν
 κατέσθαι, τῶν τῆς πόλεως ὁμίλῳ συμμαίγῃς δια-
 λάθαι καὶ ἐσώζετο. Ἐκ τοίνυν τῶν τοιούτων οὐ
 κρὶ τῶν ἑτεροδόξων μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν
 Ἑλληνιστῶν, ὡς γοηταῖσι χρώμενος διεβάλλετο·
 καὶ γὰρ ποτ' ἐπὶ τὴν πόλιν προϊόντος αὐτοῦ, κο-
 ρώνη τὸν ἄερα διανοηχομένη ἀνέκραξε. Πλήθος δὲ
 συνεστῶς Ἑλλήνων, ἀποσκώπτοντες οἴαπερ γόητα,
 διηρώτων τί ἂν ἡ κορώνη λαλοῖη. Τὸν δ' ἠρέμα
 ἀπειλον καὶ μάλα ἡδὺ γελάσαντα, Κράξ, φησι,
 λέγει· ὁ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ σημαίνει τὸ αὐριον.
 Αἰνίσσεται δ' ὡς ἡ αὐριον ὄμνιν οὐ καλῶς ἀπαντή-
 σει· κέλευσμα γὰρ ἐκ βασιλείας ἦκον, τὴν ἑορτὴν
 ὄμνιν ἐφέξει· καὶ ἀηδῆ τὰ τῆς λαμπρότητος ἔσται
 ὄμνιν. Τὸ δ' ἀστειὸν Ἀθανασίου πέρας εἶχεν εὐθύς·
 βασιλέως γὰρ καταφοιτήσαντα γράμματα παρηγγύα
 τοῖς ἀρχουσι, τοῦ λοιποῦ κωλύειν τοὺς Ἑλληνας
 ναὶς παραβάλλειν, καὶ ὡς ἔθος τῇ σφῶν θρησκείᾳ
 τὰς ἑορτάς ἐκτελεῖν. Καὶ ἡ ἐπὶ θύραις αὐτῶν περὶ
 πλείστου οὐσα τοῖς Ἑλλήσι καὶ σεβάσμιος μάλιστα
 ἑορτὴ τὴνικαυτὰ ἐλύετο· καὶ ἔκτοτε οὐδαμῶς
 ἐπράχθη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀποχρήσει δεῖξαι, ὡς
 θεοῦ μάλιστα ἦν ὁ ἀνήρ, καὶ προφητικῶ ἡξιωμένους
 χαρίσματος· φυγόντος δ' ὡς εἰρηται, ὁ ὄπ' αὐτὸν
 κλήρος τὰς ἐκκλησίας κατείχεν· ἕως οὗ τοῖς Γεωρ-
 γιῶν προσδοκῶσιν ὁ ὑπαρχος ἦκων μετὰ στίφους
 παρῆδωκεν. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἐλθὼν, κατέ-
 σχεν αὐτάς. Μὴ κατὰ σχῆμα δὲ καὶ ἦθος ἱερέως
 πολιτεύμενος, φοβερός τις ἐπατήρσειεν εἶναι. Τοῖς
 δ' Ἀθανάσιον ἐπαινοῦσι καὶ μάλα θηριώδης ἦν,
 ἀνδρας τε καὶ γυναίκας σύρων, οἳ τὰς ὠμῆς τύ-
 ραντος δεσμοῖς περιέβαλεν· ὑφ' ὧν εἰς κοινὸν μίσος
 ἐμπεσῶν τῶν δῆμων μικροῦ ἂν διώλλυτο, εἰ μὴ τὸν
 κίνδυνον διαδράς, ἐς βασιλείαν ἀνέτρεχεν. Οἱ δὲ τὰ
 Ἀθανασίου φρονούντες τὰς ἐκκλησίας κατέσχον,
 κλιν οὐκ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ· ὁ γὰρ τῆς Αἴγυπτου
 στρατηγὸς ἀπελόμενος, αὐθις τοῖς Γεωργίῳ ἀπέ-
 δοτο. Μετ' οὗ πόλι δὲ καὶ αὐτὸς ἦκε, φοβερώτερος
 μὲν γεγεννημένος, μισούμενος δὲ πλέον, ἅτε δὴ τὸν
 βασιλεῖα κλεινηκῶς εἰς θυμὸν κατ' αὐτῶν. Δύσπιστος
 δὲ καὶ τύφου μεστὸς διεβάλλετο· καὶ παρὰ τῶν
 Αἰγυπτίων μάλιστα μοναχῶν, οἷς εἶποντο μάλλον
 τὴν κλήθη, καὶ ἂ λέγειν ἀλήθειαν ᾔνοντο· ὅτι περ
 ἀρετὴν ἀσκοῦντες, φιλοσόφως διήνουν. Καὶ τὰ μὲν
 Ἀθανασίου συλλήβδην εἰπεῖν ἐπ' Κωνσταντίου εἰα-

præter ancillam conscio : quæ quod fidelis esse
 videretur, ad usus necessarios ei inserviebat.
 Postquam autem in hoc magno studio adversarii
 incubuere, ut virum vivum caperent, et ancilla ea,
 pecunia ab illis corrupta, mercede eum proditura
 erat : præveniens Deus insidias ei indicavit. Ita
 ipse alio concessit : at illa ut quæ contra heros suos
 falsa dixisset, plagas reportavit. Gravis siquidem
 eis constituta fuerat pœna, qui Athanasium celare
 comperti fuissent, ut qui contra imperatoria jussa
 niterentur, et rectam reipublicæ administrationem
 tollerent. Multi sane eo nomine res duras sunt
 experti. Persimile quiddam alio quoque ei tempore
 evenit. Eandem namque ob causam in Ægyptum
 profugiens, adverso navigabat Nilo. Cum autem
 fuga ejus indicata, quidam eum persequerentur,
 cœlitus id cognovit, et nautas atque vectores Alex-
 andriam redire jussit : et in descensu persecutori-
 bus suis præteritis, populi deinde turbæ in urbe
 frequentissima mistus, latuit incolumisque per-
 mansit. Quapropter non solum Ariani, sed et Græci
 atque gentiles eum, ut magum et præstigiatores,
 tales ob res criminati sunt. Aliquando namque
 urbem eo ingrediente, cornix in aere volans croci-
 tabat : et Græcorum quæ illic 763 stabat turba,
 scommale eum veluti impostorem persequens,
 quidam cornix diceret, interrogavit. Et ille per-
 quam urbane et suaviter ridens, Cras, inquit. Quod
 Latino sermone diem crastinum significat. Porten-
 dit autem, crastinum diem vobis non bene cessu-
 rum. Mandatum enim ab imperatore veniens festum
 diem vestrum inhiabit, et magnificentiâ vestra
 injucunda vobis erit. Porro id Athanasii dictum
 exitum suum confestim habuit. Ab imperatore
 enim litteræ venerunt, quibus magistratus jubeban-
 tur, de cætero Græcos prohibere, ne ad templa
 accederent, et more superstitionis suæ dies festos
 peragerent. Et celebritas ea quæ jam aderat, et ab
 illis plurimi fiebat, venerationeque maxima cole-
 batur, tum soluta est, neque postea peracta. De-
 clarare hæc satis possunt, divinam eum virum,
 et prophetici doni non expertem fuisse. Ipso autem,
 ut dictum est, profugo, clerus ejus ecclesiæ tenuit :
 donec adveniens dux cum armatis, Georgium ex-
 spectantibus eas tradidit, et ipse postea Georgius
 adveniens occupavit. Is quod non apparatu aut
 more episcopi administrationem suam institueret,
 terribilem se exhibuit. In Athanasii autem lauda-
 tores ferus admodum fuit, ac viros simul et mulie-
 res arripiens, tanquam sævus tyrannus, in vin-
 cula conjecit. Quamobrem publicum populi odium
 in se concitavit. Periisset certe quidem, nisi
 periculo vitato ad imperatorem procarrisset.
 Ibi tum sectatores Athanasii ecclesiis præ-
 fuere, quamvis ad breve tempus. Præfectus
 namque Ægypti, illis ejectis, eas factioni Geor-
 gii restituit. Nec longe post et ipse rediit,
 terribilior quidem quam antea, non minus aute-
 ::

omnibus invisus, quippe qui imperatorem ad iram A
contra eos commovisset. Infidelis vero, et fastu
plenus a plerisque increpitus est: et ab Ægyptiis B
monachis maxime, quos hominum multitudo in
primis, cum quod vera dicere existimati sunt, tum quod philosophice plane virtutem et pietatem
exercere perseverarunt, sequebatur. Res Athanasii, sicuti sub Constantio vario eventu fuere, brevi-
ter et ordine expositæ, sic se habuere.

764 CAPUT XXXV.

*Ut Liberius Julii Romæ successor, quod se Constantio
opposuerit, in exsilium sit actus, et Felix locum
ejus occupavit.*

Imperator vero prinsquam Romam iret, et solitu-
tum ob victoriam triumphum ageret, accito Liberio
Romanorum episcopo, Julii successore, persuadere
ei conatus est, ut in sententiam quos secum habebat
episcoporum iret: quorum unus Eudoxius erat. Quod ubi ille ei resistens se facturum ne-
gavit, ad exsilium est damnatus. Berhœa autem
Thraciæ, quo deportaretur, designata fuerat. Sed
et alia condemnationis ejus causa fuisse dicta est:
videlicet quod renuntiare Athanasii communioni
noluerit eumdemque apud imperatorem defenderet,
qui Athanasium accusabat, quod et ecclesias
injuria affecisset, et causa necis duobus fratribus
suis fuisset. Idem comprobanda esse quæ Tyri
adversus Athanasium, per invidiam alienæ sen-
tentiae sectatorum acta constitutaque fuerant, di-
cebat. At Liberius pœnitentiæ libellum Ursacii et
Valentis Julio decessori suo oblatum imperatori
exhibuit: in quo falsa esse et e mentita, quæ apud
Mareoten acta erant, significantes, noxæ gratiam
petierunt. Rogavit insuper, ne ita indicta causa
Athanasium damnaret, neve quæ perperam de-
creta et manifestæ calumniæ essent, comprobaret.
De fratribus autem ne prorsus episcopali manu
vindictam injuriam vellet (1), dixit: quam manu
Deus non ad ejusmodi facta, sed ad sanctifi-
cationem et omne aliud bonum opus constituerit.
Sedenim Constantius sibi omnino illum de sen-
tentia sua decedentem videus, biduo ad delibe-
randum ei permissio, nisi animum mutaret, in
Thraciam deportari jussit. Atque ibi Liberius,
Mihî vero, inquit, dudum hæc deliberata atque
constituta sunt, et paratus adeo sum in exsilium
ire. Porro cum jam abduceretur, Constantius ei
quingentos aureos misit: quos ille rejecit, et ei
qui illos attulerat, imperatori renuntiare jussit:
Non indigere se eis: daret eos, quos secum in
aula haberet adulatoribus, et ad simulandum
diasimulandumque compositis hominibus, quorum
insatiabilis cupiditatis inopia animis eorum semper
insidens, eosque excrucians, nunquam expleri
posset. Mihî namque Christus, inquit, Patri similis,
largitor semper alimenterum atque conciliator, et
primus condus honorum omnium erit. **765** Hæc
Liberio causæ, ut in Thracia exsularet, exstiteret.
Felix autem Romanæ ecclesiæ diaconus, admini-

(1) Ne per episcoporum manus inimicitias exer-
ceris aut vindicaris, imperator. Ecclesiasticorum

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΕ'.

*Ὡς Λιθέριος ὁ μετὰ Ἰουλίον Ῥώμης ἀντικα-
στὰς Κωνσταντίῳ, ὑπερορίῳ γέροντι, Φηλίῳ
δὲ τὸν ὁρόνον κατέσχε.*

Ὁ δὲ βασιλεὺς, πρὶν εἰς Ῥώμην ἔλθειν, καὶ τὸν
εἰωθότα ἐπινίκιον θριαμβὸν ἐκτελέσαι, μεταστειλά-
μενος Λιθέριον τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ὃς Ἰουλίον
διεδέξατο, πείθειν ἐπεχειρεῖ, εἰς ταυτὸ γενέσθαι
γνώμῃς τοῖς περὶ αὐτὸν ἱερεῦσιν· ὧν εἷς ἐτύχησε
καὶ Εὐδόξιος. Ὡς δ' ἀνέλεγε μὴ πράξειν τοῦ-
ἐνιστάμενος, ὑπερορίαν αὐτοῦ καταδίκαζε. Βέβηκα
δὲ τῆς Θράκης ἦν αὐτῷ τὸ φυγαδευτήριον. Ἐλέγετο
δὲ καὶ ἄλλη πρόφασις εἶναι τῆς καταδικῆς αὐτοῦ,
ὅτι περ ἤκιστα τὴν πρὸς Ἀθανάσιον κοινωνίαν ἠρ-
νεῖτο. Ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ μᾶλλον καὶ βασιλεὶ ἀντί-
γεν, ἐπαιτιωμένῳ τὸν Ἀθανάσιον, ὧς τὰς ἐκκλησίας
ἠδίκησε, καὶ αἴτιο· τοῦ μόρου κατέστη τοῖς θυσί-
ἀδελφοῖς· καὶ ὡς στεργτέα τὰ ἐν Τύρῳ νομίζοι καὶ
Ἀθανασίου βασκανίαν τῶν ἐτεροδόξων γεγενημένα.
Ἐπεδείκνυ δὲ πρὸς τούτους καὶ τὸ ἔγγραφον τῆς
μετανοίας βιβλίον Οὐρσακίου τε καὶ Οὐάλεντος ὁ
Λιθέριος βασιλεῖ· ὃ τῷ πρὸ αὐτοῦ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ
ἐγγχειρίσαντες, συγγνώμην ἤτουν, ψευδῆ τὰ κατὰ
Μαρεωτῶν γεγενημένα σημαίνοντες. Καὶ ἤξιον μὴ
ἐρήμην οὕτω καταδίκαζε, μηδὲ τοῖς τότε κακῶς
ψηφισθεῖσιν ἐπεσθαι, σαφοῦς συκοφαντίας οὐσης.
Περὶ γε μὴν τῶν ἀδελφῶν, μὴ πάντως ἐξ ἱερατικῆς
χειρὸς τὴν δίκην ἐκείνοις γενέσθαι προσδοκᾶν ἔ-
γεν, ἦν οὐκ εἰς τοιαῦτα τὸ Θεῖον ἐνέταξεν, ἀλλ' εἰς
ἀγιστῶν, καὶ εἰς ἄλλην ἀπασαν ἀγαθὴν πράξιν.
Κωνσταντῆος δὲ, μηδ' ὅπως οὖν ὑφιέντα τῶν προ-
κειμένων ὄρων, διορίαν ἡμερῶν δύο εἰς διάσκεψιν
αὐτῷ ἐπαφαί, εἰ μὴ τῆς γνώμης ἀπόστασι, ἐκέ-
λευεν εἰς τὴν Θράκην ἀπίγεσθαι. Λιθέριος δὲ, Ἄλλ'
ἐμοί, ἔφη, πάλα δέδοκται ταῦτα καὶ ἔσχεπται· καί
ἐν ἐτοίμῳ μοί ἐστι πορεύεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἀπαγομένῳ
πεντακοσίους χρυσίους ἔσταλλεν, ἐκείνον μὲν μὴ
προσδέξασθαι· εἰπεῖν δὲ τῷ κομισαντι βασιλεῖ
ἀπαγγεῖλαι μὴ χρεῖαν ἔχειν αὐτῶν· δοῦναι δὲ ταῦτα
τοῖς περὶ τὰ βασίλεια κόλαξι καὶ ὑποκριταῖς· οὗς ἡ
τῆς ἀπληστίας ἐνδεικὰς ποτε παρακαθημένη,
ἐνοχλοῦσα κολάζει μὴ ποτ' ἐμπέπλασθαι. Ἐμοί δὲ
Χριστὸς, ὁ τῷ Πατρὶ ὁμοῖος, αἰεὶ χορηγὸς ἐστὶ τῆς
τροφῆς, ταμίης τε καὶ πρύτανις πάντων χρηστῶν.
Αὗται μὲν αἰτίαι Λιθερίῳ τῆς ἐν Θράκῃ φυγῆς.
Φηλίξ δὲ διάκονος τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας, τὴν τοῦ
ὁρόνου κληροῦται ἐπιτροπὴν· ὃς τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ
πίστιν ἠσπάζετο, καὶ ὀρθοξείας χάριν ἀνεγκλητός
ἦν. Ἐν δὲ αὐτῷ προσήγετο ἔγκλημα, ὅτι κρινὴ τῆν
τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν λαχεῖν, κοινωνῆσαι τοῖς

namque hominum manus sanctificationem operari
debent. Theodor. lib. II, cap. 16.

ἐπεροδόξοις ἠνέσχετο. Ὡς δ' εἰσῆι Κωνσταντίος ἄ
 Ῥώμην, προσιδόντες οἱ τοῦ δήμου, καὶ τῶν εὐ
 γεγονότων γυναικες ἐπίσημοι, ἐνέκειντο ὑπὲρ Λι-
 βερίου δεόμενοι αὐτοῖς· ἐκείνον ἀπολαβεῖν· τὸν δὲ
 κοινωσάμενον τοῖς περὶ αὐτὸν ἱεραῦσιν, ὑπισχνε-
 σθαι ἀποδώσειν πάλιν, εἴ γε ἔλοιτο εἰς ταυτὸ ἵνα
 γνώμης τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις.

pro Liberio deprecantes, ut illum restitueret, ei institere. Et imperator cum episcopis suis re com-
 munitata redditurum se eis hominem pollicitus est, si in eandem cum episcopis suis concederet
 sententiam.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ΄.

Περὶ τῆς βλασφημίας Ἀετίου τοῦ Σύρου, καὶ
 Εὐδοξίου τοῦ Ἀντιοχείας· καὶ περὶ τῆς ἐν
 Ἀγκύρᾳ συνόδου· καὶ οἷα Γεώργιος ὁ Λαοδι-
 κείας καὶ Κωνσταντίος ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀε-
 τίου καὶ Εὐδοξίου τοῖς ἐν Ἀγκύρᾳ ἔγραψαν.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ ὁ προβήθεις Ἀέτιος
 ὁ Σύρος εἰς τοῦ μφανέ· ἀ περὶ Θεοῦ ἐδόξαζεν, ἐπαρ-
 βησάεζο. Τηνικαῦτα δ' ἐτι διάκονος ἦν, ὑπὸ Λεον-
 τίου τοῦ Ἀντιοχείας τοῦ ἐκτομίου τὴν χειροτονίαν
 λαβών. Ἐπίσης δὲ Ἀρείφ ἐδόξαζε, κτιστὸν καὶ ἐξ
 οὐκ ὄντων καὶ ἀνόμοιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ λέγων.
 Τῆ δ' εἰς ἄγαν ἔριδι καὶ τῷ σφοδρᾷ περὶ Θεοῦ τολ-
 μῶν διαλέγεσθαι, ποικίλοις τε χρῆσθαι συλλο-
 γισμοῖς, ἐδόκει τοῖς ὁμόφροσι διάφορος εἶναι. Διά
 τοι τοῦτο καὶ τῆ· ἐκκλησίας ἐκβλήθει, τεχνήντω·
 αὐτοῖς πρρητεῖτο, καὶ κοινωνεῖν ἐξετρέπετο, ὡς
 Ἀρείφ μετὰ τὴν ἐπιτοκίαν συγγεγονότας· ἠνίκα
 μετὰ μελο· γεγωνὸς ἐκεῖνος, ὁμώμοκε Κωνσταντίνω
 τῷ βασιλεῖ, συνωδὰ τῆ ἐν Νικαίᾳ πίστει φρονεῖν.
 Καὶ περὶ μὲν τούτου ταῦτη λέγεται· ἐτι δὲ τοῦ
 βασιλέως τοῖς ἐσπερίοις διάγοντος, ἀγγέλλεται τε-
 θνάται Λεόντιον, ὃν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον δεδηλώ-
 κειμεν. Εὐδόξιος δὲ Γερμανικίας ἐπίσκοπος ὢν, τοῖς
 ἐκείσε μέρσι διατρίδων, διὰ τῶν θαλαμηπόλων
 εὐνούχων ὑπορύττει τὸν θρόνον, καὶ ἑαυτῷ περι-
 ποιεῖται τὴν Ἀντιόχειαν. Σκηψάμενος γὰρ παρα-
 μυθίας καὶ φυλακῆς ἐν χρεῖα εἶναι τὸν τόπον,
 ἰδεῖτο τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Συρίαν ἔλθειν. Ἐπεὶ
 δ' ἐπετρέπετο, σπουδῆ προσβαλὼν, τὸν θρόνον
 λαμβάνει, καὶ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπος αὐτόματος
 ἀναθρονεῖται, μὴ τιαι τὸν ἐν Συρίᾳ διασίμων
 ἐπισκόπων, οἷς κατὰ τι πάτριον ἔθος καὶ ἡ χειρο-
 τονία διέφερε, κοινωσάμενος τὸν σκοπὸν· ὅσον Μάρ-
 κων λέγω τὸν Ἀρεθοῦσης, καὶ τὸν Λαοδικείας Γεώρ-
 γιον· μήτε μὴν τῶν λοιπῶν συνθεμένων. Ἐλέγετο
 δὲ καὶ γνώμη τοῦ κρατούντος ταῦτα γενέσθαι καὶ
 τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις κρατούντων· οἱ σύνμα Εὐ-
 δοξίῳ τὴν Ἀετίου δόξαν ἐσπουδαζόν, ἀ νόμοιον δοξά-
 ζοντι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Ἐπεὶ δ' οὕτω καὶ Ἀντιο-
 χείας ἐκράτησε, καὶ μεῖζονος ἐπελάβετο ἐξουσίας,
 περιφανῶς ἤδη τῆς Ἀετίου δόξης προϊστατο, καὶ
 συγκαρτεῖν ἐκείνον μάλιστα ἐπειράτο. Καὶ διὰ
 σπουδῆς ἦν ἐκεῖνον συνέδριον ἐπισκόπων ἀθροῖσαι,
 καὶ τὴν τῆς διακονίας ἀξίαν αὐτοῖς ἐγχειρῆσαι αὐτῷ.
 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρᾶξι ηἰκιστα ἠδυνήθη· πολὺ γὰρ
 Ἀετίῳ τὸ μῖσος ἦν τῆς Εὐδοξίου τιμῆς. Σύδοον
 ὢν τῶς ἀθροῖσας εἰς Ἀντιόχειαν ὁμοφρόνων αὐτῷ
 ἐπισκόπων, ἐν οἷς ἦσαν Ἀκάκιος· τε ὁ Παλαιστίνης

strationem ejus sortitus est. Qui Nicænam quidem
 fidei professionem retinebat, et in religione repre-
 hensione carebat : unum tamen illud vitio ei ver-
 tebatur, quod priusquam episcopus ordinatus
 esset, cum diversæ opinionis studiosis communi-
 care sustinuerit. Ubi vero Constantius Romam
 venit, populi et nobilitatis illustriores feminae,

CAPUT XXXVI.

De blasphemia Aetii Syri, et item Eudoxii Antio-
 cheni. Item de synodo Ancyrae coacta. Et quæ
 Georgius Laodicensis episcopus et Constantius im-
 perator contra Aetium et Eudoxium ad eam syno-
 dum scripserint.

Per idem tempus, quem supra diximus, Aetius
 Syrus manifesto et libere suam de Deo opinionem
 divulgabat. Diaconus tum adhuc erat, sicuti a
 Leontio Antiochiæ episcopo castrato illo creatus
 fuerat. Opinabatur autem itidem ut Arius, con-
 ditum, et ex non existentibus, atque dissimilem
 Patri Filium esse. At quod ingenti contentione
 acriusque de Deo disserere auderet, variisque
 uteretur ratiocinationibus, factionis suæ popula-
 ribus diversus esse atque ab eis dissidere visus
 est. Quam ob causam ecclesiam eorum pulsus, arte
 quadam per dissimulationem eos vitabat, com-
 munionemque eorum detestabatur, veluti qui se
 Ario post perjurium conjunxissent, cum ille,
 C poenitentia ductus, Constantino imperatori con-
 sentanea se cum Nicæna fide sentire adjuravit.
 Sed de his satis. Cum imperator adhuc in Occi-
 dente esset, nuntii venerunt, Leontium Antiochenum
 episcopum diem suum obiisse. Et Eudoxius Ger-
 maniciæ antistes, qui in imperatoris comitatu
 erat, per cubicularios eunuchos vacantem eam
 sedem ambit et vindicat. Assimulans enim locum
 cum consolatione et custodia indigere, ut sibi in
 Syriam ire liceret, ab imperatore petiit. Quod ubi
 ei est permissum, ingenti celeritate eo venit : ac
 throno recepto, repente perinde atque ex se ipso
 ortus episcopus Antiochiæ exstitit, 766 re cum
 celebrioribus Syriæ episcopis, utpote cum Marco
 D Arethusio, Georgio Laodicensi, qui eandem sen-
 tentiam sequebantur, atque aliis ad quos more
 quodam patrio electio pertinebat, non communi-
 cata. Dictum etiam est, de voluntate imperatoris,
 et eorum qui in aula rerum potiebantur, id factum
 esse : qui una cum Eudoxio Aetii sententiam
 sequebantur, dissimilem Patri Filium esse do-
 centis. Postquam vero Antiochiam ita obtinuit,
 amplioremque adeptus est potestatem, propalam
 jam Aetii opinionem propugnabat, et adjuvare
 illum maxime conabatur. Et contendebat ille
 quidem episcoporum cogere concilium, atque illi
 diaconatus honorem restituere : sed id efficere
 minime potuit, quod apud omnes Eudoxii digni-
 tas et studium post Aetii odium esset. Congre-

gavit tamen tum consentientium ei episcoporum conventum Antiochiæ : in quibus erant, Acacius Cæsareæ Palæstinæ Eusebii successor, et Uranius Tyri episcopus : qui una cum simili-substantiali et consubstantiali rejiciebat, sub obtentu Occidentalium episcoporum auctoritatis, qui hoc sic Sirmii stauerint. Admirandus namque ille Hosius, atque una cum nonnullis qui ibi conveniant, cum propter contentionem qua adversus Ursacium, Valentem et Germinium usi fuerant, vim multam, ut diximus, passi fuissent, ut neque consubstantialis neque simili-substantialis Filius diceretur, concesserant, tanquam ea verba tam expresse in divinis Scriptis non apparerent; prætereaque supra humanæ mentis captum esset, de essentia Dei subtiliter nimium et anxie inquirere. Et quod eis tum visum esset, cœptis suis Hosii litteras multum allaturas esse momenti, epistolam tum Hosii aliorumque Occidentalium nomine, Sirmio ad Orientales dederant, ingentes Ursacio, Valenti et Germinio agentes gratias : et quod Occidentales recte tandem sentirent, ejus beneficii causam illis ascribentes. Sed enim Eudoxio ita res novante, multi Antiochia qui rectum dogma defendebant, et ei adversabantur, ab illo pulsati, Georgium Laodicensem adiere, eique quæ Antiochiæ agerentur exposuere. Atque ab eo litteris acceptis armati Ancyram Galatiæ sunt profecti. Basilius enim, qui ibi post Marcellum episcopatum gerebat : plures ex vicinis episcopis ad se dedicandæ quam recens construxerat ecclesiæ gratia convocaverat. **767** Ibi illi per querelam re omni exposita, litteras reddidere, hisce verbis conscriptas : « Reverendissimis dominis, Macedonio, Basilio, Cecropio, Eugenio, Georgius in Domino salutem. Aetii naufragium pene omnem occupavit Antiochiam. Quos enim vos ignominia notastis, execrandi Arii discipulos, eos omnes Eudoxius receptos in clericorum ordinem cooptat, et Aetium hæreticum maximo honore prosequitur. Tantam igitur civitatem occupate, ne in illius naufragium orbis lotus pertrahatur. Et concilio eorum coacto, quicumque adesse possunt, ab reliquis episcopis subscriptione decretorum vestrorum accepta, postulate, ut cum Aetium Eudoxius ex Antiochena ecclesia ejiciat, tum sectatores ejus ex sacro clericorum albo tollat. Aut certe si perrexerit cum Aetio dissimilem dicere, atque eos qui hoc dicere audent, illis qui id non faciunt, honore præferre, sicuti modo dixi, Antiochia vobis perierit. » Hæc Georgius. At qui Ancyrae congregati erant, cum compertum haberent, eo quod sibi ipsi Antiochena sedis dignitatem arrogasset, Eudoxium res novas inceptare, imperatori statim rem eam significarunt, eumdemque obscurarunt, ut ope sua interposita videret, ne ea quæ Sardicæ, Sirmii, et in aliis conventibus constituta essent, convellerentur : in quibus omnibus Filium Patri substantia similem esse decretum sit. Legationem etiam ad imperatorem misere,

Καίσαριος, Εὐσεβίου διάδοχος, Οὐράνιος τε ὁ Τύρου, δὲ μετὰ τοῦ ὁμοιοῦσιου καὶ τὸ ὁμοῦσιον ἐτρέπετο προφάσει τῶν κατὰ δύο ἐπισκόπων, οἱ ἐν Σιρμίῳ ταυτὰ ἐψηφίσαντο. Ὁ γὰρ θεσπίσιος Ὅσιος σὺνάμᾳ τισι τῶν ἐκεῖ συνειλεγμένων, διὰ τὴν πρὸς Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον καὶ Γερμάνιον φιλονεικίαν βιασθέντες πλεῖστα, ὡς εἴρηται, ἐνέδωκαν μὴ ὁμοῦσιον, μὴτε ὁμοιοῦσιον λέγειν τὸν Υἱόν· ἅτε δὴ τῶν ὀνομάτων μὴ ταῖς θείαις ὁπω ρήτως ἐμφορομένων Γραφαῖς· ἄλλως τε δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑπερβαῖνον εἶναι οὐσίαν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν. Ὡς δόξισιν οὖν τι κατορθῶσαι τὰ Ὁσίου γράμματα, ἐπιστολὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπεμπον, πολλὴν χάριν τούτοις ὁμολογοῦντες, καὶ τοῦ ὀρθῶς φρονεῖν τοὺς ἐν ἐσπέρα τὴν αἰτίαν ἐκείνοις προσηγάγοντες. Οὕτω δὲ τῷ Εὐδοξίῳ νεωτερίζοντι· πολλοὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῦ ὀρθοῦ ὑπεριστάμενοι δόγματος παρ' ἐκείνου ἐλαύνονται· οἱ δὲ καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαδικεῖας προσιδόντες, κατέλεγον τὰ γινόμενα. Οὐ γράμμασιν ὠπλισθέντες, εἰς Ἀγκύραν τῆς Γαλατίας ἔρχονται. Βασίλειος γὰρ ὁ τῆς· ἐκείσε Ἐκκλησίας μετὰ Μάρκελλον τὴν ἐπιτροπὴν ἐσχηκῶς, πολλοὺς τῶν περιεϊκῶν ἐπισκόπων ἐκάλε· ἐπὶ καθιερώσει τῆς ἐκκλησίας ἦν ἐκ νέου ἰδέσθαι· καὶ τὰ γινόμενα ἐκτραγηδοῦντες, τὴν ἐπιστολὴν ἐνεχειρίζον, τὰς κατὰ ῥήμα διεξέουσιν· « Κυριοὶς τιμωτάτοις, Μακεδονίῳ, Βασιλείῳ Κεκροπίῳ, Εὐγενίῳ, Γεώργιῳ ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τὸ Ἀετίου ναυάγιον σχεδὸν πῶσαν κατέληψε τὴν Ἀντιόχειαν. Τοὺς γὰρ παρ' ἡμῖν ἀτιμαζομένους μαθητὰς τοῦ δυσωνύμου Ἀρείου πάντας καταλαθὼν Εὐδοξίος, εἰς κληρικῶς προβάλλεται, ἐν τοῖς μάλιστα τετιμημένοις ἔχων τὸν αἰρετικὸν Ἀέτιον. Καταλάβετε οὖν τὴν τῆλικαύτην πόλιν, μὴ τῷ ναυαγίῳ αὐτοῦ καὶ ἡ οἰκουμένη παρσυσρῆ· καὶ εἰς ταυτὸν γινόμενοι δοῦν· καὶ γενέσθαι ἐγγωρεῖ, παρὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ὑπογραφὰς ἀπαιτήσατε· ἵνα καὶ Ἀέτιον ἐκβάλῃ τῆς Ἀντιοχείου ἐκκλησίας Εὐδοξίος, καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὄντας, προχειρισθέντας εἰς κανόνας, ἐκκόψῃ· ἢ ἐὰν ἐπιμείνῃ μετὰ Ἀετίου ἀνόμοιον κλήων, καὶ τοὺς τοῦτο τοῖμῶντας λέγειν τῶν μὴ γεγονόντων προτιμῶν, οἴχεται ἡμῖν, ὡς φθάσας τέως ἔσῃν, ἡ Ἀντιοχείων. » Τοιαῦτα μὲν ὁ Γεώργιος· οἱ δ' ἐν Ἀγκύρᾳ, ἐπὶ ἐκδηλον, εἰς ὧν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐψηφίζετο ἑαυτὸν, ἐποίησε νεωτερίζων Εὐδοξίος, γνωρίζουσιν εὐθύς βασιλεῖ, καὶ ἐδέοντο βοηθεῖν προνοούμενον, ὡς ἂν τὰ τε ἐν Σαρδικῇ καὶ Σιρμίῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐψηφισμένα συνόδοις κρατῆ· αἰς ἅπασιν ἰδόκει ὁμοῖος εἶναι κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί. Καὶ πρόσθεις ἐπέλλοντο βασιλεῖ, αὐτὸς τε ὁ Ἀγκύρας Βασίλειος, ὁ Σεβαστείας Εὐστάθιος, καὶ Ἐλευσίος ὁ Κυζίκου, καὶ τισι πρεσβύτερο· ἐκ Οὐλαμηπόλων βασιλικῶν Λεόντιος. Ὡς δὲ ἦσαν, Ἀσφάλιον πρεσβύτερον κατελάμβανον, ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Ἀετίου σπουδαστῶν ὄντα, καὶ ὄσον ἦν πρὸς βουλή· διανύσαντα, μέλλοντά τε ἤσῃ συν βασιλικῶς γράμμασιν ἀπιέναι. Ὡς δ' ἔγνων βασιλεὺς τὰ δε' ὧν οἱ εἰς Ἀγκύρας πρόσθεις ἦλθον, τὴν μὲν ἐπιστολὴν ἀνελάμβανεν, ἣν Ἀσφάλιος ἔχων ἀπιέναι ἐμελλε· γρά-

φων δὲ τοὺς ἀμφὶ Εὐδόξιον κατεδίκευε· καὶ γράμματα πέμπων. ἔλεγε τοιάδε· ἰ Εὐδόξιος οὐ παρ' ἡμῶν ἦκε· μηδεὶς οὕτως οἰεσθῶ. Πόρρω τοῦ προσθιθεσθαι τοῖς τοιοῦτοις ἐσμέν. Εἰ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο σοφίζονται, εὐδηλοὶ δὴ ποῦθεν εἰσι· εἰς τὸ Κρεῖττον κομψεύμενοι. Τίνων γὰρ ἂν ἐκόντες ἀπόσχοντο οἱ δυναστειῶν ἐνεκεν τὰς πόλεις ἐπό. τες, ἀπ' ἄλλῃ· εἰς ἄλλην μεταπηδῶντες, ὥσπερ τινὲς μετανάσται πάντα μυχὴν πολυπραγμονοῦντες ἐπιθυμῆναι τοῦ πλεονος; Εἶναι δὲ λόγος, περὶ αὐτοὺς ἀγύρτας τινὰς καὶ σοφιστὰς, οὓς οὐδὲ ὀνομάζειν θέμις· ἐργαστήριον ποιητῶν τὸ δυσσεβέστατον. Πάντως που καὶ αὐτοὶ συνίετε τὸ σύστημα. Πάντως ἐκ τῶν λόγων τὸν αἴτιον γνωρίζετε, καὶ τοὺς περὶ αἵρεσιν ταύτην ἐσολακώτας· οἷς ἐν μόνον τοῦτο ἔργον ἐστὶ, τὸ διαφθεῖραι τὰ πλήθη. Ἄλλ' οἱ κομφοὶ καὶ πρὸς πάντα εὐθολομοὶ ἦδη τι τοιοῦτον πρόβουλας ἐπιανιεύσαντο· ὅτι χαίρομεν τῇ χειροτονίᾳ, ἣν αὐτοὺς ἐχειροτόνησαν. Ταῦτα παρ' ἐκείνων μὲν ἔδεται τῶν τὰ τοιαῦτα θρυλλεῖν εἰδόντων. Ἔστι δ' οὐδ' ὄλω;· πόττεν οὐδ' ἔγγυς. Καὶ μοι τῶν πρώτων ἀναμνήσθητε λόγων ὅτε περὶ πίστεως ἐσκοπούμεν· ἐν οἷς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπαδείκνυτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πατ' οὐσίαν ὁμοίος τῷ Πατρὶ. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι καὶ περὶ τοῦ κρείττονος λέγοντες εὐχερῶς τὰ περισταμένα ἐς τοσοῦτον προήλθον ἀθείας, ὥστε καὶ ἄλλα τινὰ παρὰ τὰ ὄντα νομίζουσιν, καὶ τοὺς ἄλλους περιδοῦναι διδάσκουσιν. Οἷς ὅτι μὲν εἰς κεφαλὴν τρέψεται, πᾶν πεπιστεύκαμεν· ἀρκέσει δὲ τέως εἰργεσθαι συνόδων αὐτοὺς καὶ συλλόγου κοινού. Καὶ γὰρ ὁ εἰπεῖν προαχθεῖν ἐν τῷ παρόντι ὅσα μικρὰ ὑπερον ἐκείνοις κείσονται, ἂν μὴ τῆς λύσεως ταύτης ἀπόσχοντο. Οἱ δὲ (καὶ τί γὰρ οὐκ ἐπιστάγουσι τῷ κακῷ;) τοὺς ποιηροτάτους ὥσπερ ἐξ ἐνολής ἀγείροντας, τοῦτους δὴ τοὺς τῶν αἰρέσεων ἀρχηγούς, εἰς τὴν κλήρον καταλέγουσι σχῆμα σεμνὸν οὕτω κιδηλεύοντας, ὥσπερ ἔξω αὐτοὺς ἀγειν καὶ φέρειν ἀπαντας. Καὶ τοὶ τίς ἂν εἰς ζῶντας τελῶν, τοῦτων ἀνάσχοιτο, οἱ τὰς μὲν πόλεις τοῦ δυσσεβεῖν ἐμπιπλώσει, τὴν δὲ ὑπερορῶν μιάσμασιν ἀποκρύπτουσιν; ἐν τοῦτο μόνον ἔργον ἀγαπῶντες, τὸ τοὺς καλοὺς ἀπεχθάνεσθαι διηνεκῶς; Ἐρρήτω πανουργόν τι σύστημα θειοτέροις θώκοις ἐνεδρύζαι. Νῦν ὥρα τοὺς τῆς ἀληθείας τροφίμους εἰς φῶς ἦκειν, καὶ μέσους ὅσοι τῶν ἡθῶν ἐκφυγόντες, φῶς κατεῖχοντο πάσαι. Τὰ γὰρ δὴ σοφὰ τούτων ἐξηλεγχται· καὶ μηχανῆς οὐδεὶς ἔσται τρόπος κενός, ὃς ἐξαίρησεται τούτους τοῦ δυσσεβεῖν. Ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον τῇ πίστει τῶν πρώην συζῆν, καὶ ταύτην ἐκαύξειν, ὡς εἶρηται· παρατρέφω δὲ μὴ πολυπραγμονεῖν. Παραίνεσαι μὲν δ' ἂν, καὶ τοὺς ἐκ βαράθρου ὄψι ποτε μεταθεμένους θέσθαι ταύτη τῇ ψήφῳ· ἦν οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἐψηφίσαντο, δεόντως ἐπίσκοποι. Ἐκ τοιούτων τρόπων παραδραχὺ ἐν κινδύνῳ ἦν τὴν τῶν ἀνομοίων κρατῆσαι ὁδὸν, εἰ μὴ βασιλεὺς τῶν ἐπισκόπων σπουδῇ καθίστατο ἰμπεδῶν.

habentes, ut omnibus bonis perpetuo sint infesti? thronis desinat. Nunc tempus est, ut veritatis

A ipsum Basilium Ancyranum, Eustathium Sebastianensem, Eleusium Cyxicenum, et Leontium ex imperialibus cubiculariis presbyterum. Hi ubi ad Constantium venire, presbyterum quemdam Antiochenum Asphalium, qui, Aetii studiosus maxime, quascunq; voluisset res ex sententia confecerat, compererunt jamjam cum litteris imperatoris abiturum esse. Imperator autem Ancyranorum oratorum postulatis cognitis, epistolam quam Asphalium profecturus secum laturus fuerat, retractavit, alioque scripto Eudoxium condemnavit. Cujus scripti haec fuere verba : « Victor Constantius Maximus Augustus, sanctae Ecclesiae Antiochenae. Eudoxius non a nobis ad vos missus venit : ne quis hoc putet. Longe alia nobis mens est, quam ut ejusmodi hominibus saveamus. Quod si cum alia, tum hoc sic astute mentiuntur, satis manifestum est eos in Deum arrogantes et versutos esse. 768 A quibus enim rebus illi se libenter abstineant qui potentiam aucupantes, urbes ingressi, ex una in aliam transiliunt : et perinde atque transfugae quidam solum subinde mutantes, angulos omnes rerum ampliorum cupiditate curiose perscrutantur, circulatores meri et fraudatores, quos ne nominare quidem fas sit? Officinae pravae et impiae prorsus factionem eos esse, vos quoque intelligitis. Et satis ex verbis suis auctorem ipsum, sectatoresque haeresis hujus cognoscitis. Quorum hoc unum est studium, ut populum depravent. At versuti isti, et ad omnem audaciam prompti, temere jam apud quosdam vulgare non dubitarunt, nos electione quam sibi ipsis subornarunt, latori. Quae quidem ita ab eis dicuntur, qui talia in vulgus efferre consueverunt, prorsus vero facta non sunt. Atque ipsi mihi in animum revocate doctrinam illam primam, cum de fidei sententia deliberantes inquisivimus, in qua Salvator noster et Filius Dei substantia Patri similis declaratus est. Verum boni isti viri, qui facile quaecunq; eis in mentem venire, de Deo dicunt, eo procesere impietatis, ut etiam alia quaedam quam res ferat arbitrentur, aliosque ea docere contendant. Atque ea in capita ipsorum redundatura esse valde persuasum habemus. Sed nunc satis erit, a synodis eos et conventibus arcere. Nam ferè eo productus scribendo fueram, ut in praesentia dicerem, quae illi brevi passuri sunt, nisi a rabie ista discesserint. Isti vero (quid enim est, quod non aggrediantur ut malum augeant?) improbissimos quosque perinde atque mandatum haberent, aggregantes : hos, inquam, haeresium antesignanos in cleri album referunt, ordinem venerandum tam turpiter dehonestantes, non aliter atque eis concessum sit agere et ferre omnia. Enimvero quis mortalium omnium istos perferat? qui urbes quidem impietate impleunt, exsiliium autem piaculis obtegunt, unum illud studio Facessat importuna factio, et sanctis insidere alumani in lucem prodeant, quique medii tales

hominum mores fugientes dudum metu sese continere. Istorum namque sapienter instituta consilia in medium producta jam apparent : nec ulla nova machinationis ratio excogitari potest, quæ illos ab impietate queat eximere. Bonorum virorum fuerit, majorum fide vivere, eamque unam, ut dictum est, adaugere, neque ulterius quidquam anxie nimis et curiose investigare. **769** Quin et illos admonuerim, ut aliquando tandem ex harathro prorumpentes, animis mutatis, ad sententiam istam accedant, quam divina præditi sapientia de Deo rite atque ordine episcopi tulere. Tantum scilicet parvo momento periculum fuit, ut dissimilium obtineret, nisi imperator ipse episcoporum opera et diligentia intercessisset.

CAPUT XXXVII.

De rebus in Sirmio actis : et ut Liberius Romam reversus, cum Felice successore suo episcopatum administravit, donec paulo post e vivis Felix excessit.

Brevi deinde cum Roma in Sirmium Constantius rediisset, Occidentalibus episcopis precantibus, Liberius ex Berrœa reductus est. Atque ibi in præsentia eorum quos diximus, aliorumque plurimorum Orientalium episcoporum, imperator suadere Liberio, ut Filium non esse Patri consubstantialem opinaretur, tentavit. Egit id quoque Basilius, et qui cum eo erant : eamque rem illi imperatori, apud quem in magno erant pretio, suggerere. Et afferentes, quæ vel de Paulo Samosateno, vel de Photino apud Sirmium constituta fuerant omnia, et præterea formulam fidei Antiochiæ in Encænii sive ecclesiæ consecratione, ob ðμοουσιου, consubstantialis, causam editam allegantes, veluti contenderent quidam hæresim propriam per prætextum et occasionem consubstantialis instituire, in sententiam suam adducere studuere Liberium, et Athanasium, et Alexandrum, et Severianum, et Crescentem, Africanos episcopos. Non minus id quoque conabantur Ursacius et Valens Mursorum, et Germinius Sirmiensis episcopus, et qui præterea ex Oriente ibi aderant. Liberius autem aliam quoque seorsim fidei conscripsit professionem, quæ omnes ab ecclesiæ communione arcebat, qui Filium Patri non secundum substantiam et per omnia similem dicerent. Id propterea fecit, quod Eudoxus, et qui factionis ejus fuere, non ita pridem Antiochiæ propter Aetii hæresim congregati, cum Hosii epistolam in manibus haberent, plurimum verborum fecerant, quibus Liberium per calumniam traduxerant : perinde atque τὸ ðμοουσιου, consubstantiale, repudiasset, et Patri Filium omnino dissimilem dixisset. Occidentales legati rebus ita bene gestis, assumpto secum Liberio, Romam revertunt, litteras ab episcopis Sirmii congregatis ad Felicem Romanæ tum Ecclesiæ præfectum, **770** et ad clerum populatumque Ecclesiæ ejusdem afferentes : quibus, ut pastorem suum libenter susciperent, admonebantur. Ambobus porro et Felici et Liberio permissum est communiter sacra curare, et ut ambo pariter sedem apostolicam administrarent, communiter consensu sacra curarent, atque tum casum acerbum qui in ordinatione Felicis accidisset, tum exsilium Liberii oblivione

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

Περὶ τῶν ἐν Σιρμίῳ γενομένων · καὶ ὡς Λιβέριος πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπανῆλθε, καὶ σὺν Φήλικι τῷ μετ' αὐτὸν διεῖπας τὸν θρόνον, ἕως οὗ μετὰ βραχὺ ἐτελεύτα Φήλιξ.

Ὁὐκ εἰς μακρὰν δ' ἐκ Ῥώμης εἰς Σίρμιον Κωνσταντίου γεγονότος, τῶν ἐσπερίων ἱερῶν διακρεθευσαμένων, Λιβέριος ἐκ Βεργόλιας ἀνάγεται· καὶ δὴ τῶν εἰρημένων ἐκ τῆς Ἐὼ ἐπισκόπων καὶ ἄλλων συμπρόντων πλείστων, βίαν ἐπήγεγν αὐτῷ βασιλεὺς, μὴ εἶναι ὁμοούσιον δοξάζειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Ἐνέκειντο δὲ καὶ οἱ ἀμφὶ Βασιλείων, καὶ τὸν κρατοῦντα ἐπὶ τούτῳ ἠρέθιζον, διὰ πλείστης παρ' αὐτῷ τιμῆς ἀγόμενοι· οἱ δὲ πάντα συνθηροκότες ὅσα τε ἐπὶ Παύλῳ τῷ ἐκ Σαμοσάτων, καὶ Φωτεινῷ τῷ ἐκ Σιρμιού· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεισάν πρῶσιν ἐν τοῖς ἔγκαινοῖς τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ προσφάσει τοῦ ὁμοουσιου· ἅτ' ἐπιχειροῦντων τινῶν ἰδίᾳ συνιστᾶν τὴν αἵρεσιν, παρασκευάζουσι συναίνεσαι Λιβέριον, Ἀθανάσιον τε καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ Σεβηριανὸν καὶ Κρήσκοντα, τοὺς ἐν Ἀφρικῇ τὸ ἱεραῖον λαχόντας. Ἐπίσης δὲ αὐτοῖς ἐπράττον Οὐρσάκιος τε καὶ Οὐάλης ὁ Μουρσῶν, καὶ Γερμῆνιος ὁ Σιρμιού, καὶ ὅσοι ἐξ Ἐὼ ἐπιδημοῦντες ἦσαν. Λιβέριος δὲ καὶ ἄλλην μερικὴν ἐποίησε ὁμολογίαν· ἣ δὲ ἀπεκρήρυτταν, ὅσοι μὴ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι ἔλεγον. Τούτῳ δ' ἐποίησε, ἐπεὶ Εὐδόξιός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρὸ βραχείου ἐν Ἀντιοχείᾳ συναελθόντες ὑπὲρ τῆς Ἀετιου αἰρέσεως, ἤνικα τὴν τοῦ Ὁσίου ἐπιστολὴν ἔχον εἰς χεῖρας, λόγον οὐκ ἐλάχιστον ἐποιούντο, διαβάλλοντες, ὡς εἴη καὶ Λιβέριος τὸ ὁμοούσιον ἀποδοκιμάσας, καὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀνόμοιον ὡς ἐπίπαν δοξάζων. Καὶ οἱ μὲν ἐκ Ῥώμης πρέσβεις τοιαῦτα κατωρθωκότες, τὸν Λιβέριον μεθ' ἑαυτῶν λαβόντες, ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην, γράμματα τῶν ἐν Σιρμίῳ ἐπαγόμενοι ἀσμένως τὸν οἰκεῖον ποιμένα προσδέξασθαι, ἃ πρὸς τε Φήλικα τὸν τηνικάδε ἡγούμενον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, καὶ πρὸς τὸν ἐκείσε κληρόν τε καὶ λαὸν ἐπεσεύλλοντο. Παρεχῶρον τε καὶ ἀμφῶ Φήλικα καὶ Λιβέριον, κοινῇ τε ἱεραῖον, καὶ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ἐπιτροπεύειν, ὁμοφρονεῖν τε καὶ ἀμνηστῆσαν ἔχειν τῶν ἐπισυμβάντων τῷ μέσῳ ἀνιαρῶν. Ἀγαθὸν γάρ ἐν τοῖς μάλιστα ὄντα Λιβέριον, καὶ σεπρόως τῷ βασιλεῖ ἀντικαταστάντα ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν, διὰ πολλῆς ἤγε στοργῆς καὶ φιλοφροσύνης ὁ τῆς Ῥώμης λαός, ὡς τῇ ἐκβολῇ αὐτοῦ καὶ μέχρι φόνων τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ στάσιν χωρῆσαι. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺ Φήλιξ μὲν ἀπέβη·

μόνος δὲ Λιβέριος τὰ τῆς ἱερωσύνης διεῖπε κρείττονι τι προβλεψαμένου Θεοῦ, καὶ ὡς χρεῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας προμηθουμένου, ἵνα μὴ ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων ὄρθος τῷ ἄδοξόν τε καὶ ἀπρεπὲς ἐπισείροιο, δυσὶν ἡγεμοσίν οὐακίζόμενος· ὁ νόμοις Ἐκκλησίας πάντῃ ἀλλότριον, καὶ διχονοίας ὡς τὰ πολλὰ καθίσταται· πρόξενον.

solus Liberius episcopatum administravit. Quod rebus consulens, ne primaria apostolorum sedes ducibus contraheret notam: quæ res ab Ecclesiæ que ut plurimum conciliare solet.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ΄.

Ὅς τὴν μελετωμένην ἐν Νικομηδείᾳ διὰ Εὐδόξιοι καὶ Ἀέτιον σύνοδον σεισμὸς ἐπιγερόμερος διαλύει· καὶ δεῖν ἐδόκει ἐν ταυτῷ εἰς τὴν ἑὴ καὶ ἐσπέραν διαιρεθῆναι τὴν σύνοδον.

Ταῦτα μὲν ἐν Σιρμίῳ ἐγένετο, καὶ ἐβοῆεν ἡ τε ἑὴ καὶ ἐσπέρα ὁμοφρονεῖν· τὸ δ' ἄλλως εἶχεν. Ὁ γὰρ ἐκ βασιλείως φόβος ταῦτ' ἐπραττε. Περὶ μέντοι τῆς Ἀετίου καὶ Εὐδόξιοι νεωτεροποιίας ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐδόκει τῷ βασιλεῖ σύνοδον κατὰ Νίκαιαν πάλιν ἀπορῶζειν. Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀγκύρας Βασιλείου ἀπολεγόντων διὰ τὸ πρῶτως ἐκεῖσε γενέσθαι τὴν τῆς πίστεως ἔρευναν, ἐν Νικομηδείᾳ μᾶλλον δεῖν ἐκρίνετο γενέσθαι. Καὶ δὴ ἀνὰ τὸ πᾶν ἔθνος οἱ ἐπίσκοποι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν οὕτως δεῖνοι ἐκαὶ συναλέγοντο. Ἐν τούτῳ δὲ σεισμὸς μέγας ἐνεσκήψαζ τὴν τε πόλιν καὶ τὸν νεωστὶ ἐγερθέντα οἶκον ἐκ βάρων κατέσεισε καὶ κατήρριψε· καὶ πολλοὺς δὴ πῦρ ἐπύρεν ἔκαυσεν, ἢ ἔσωσεν ἢ διέφθειρε· Κεκροπίου τοῦ Νικομηδείας καὶ ἄλλου δὴ τινος ἐπισκόπου ἀκαριαία ῥοπή διαφυγόντο· τὸν κίνδυνον. Ὁ ἀπανταχοῦ τῇ φήμῃ δοθὲν, τὴν τῶν ἐπισκόπων ἀρετὴν ἀνεχαιτίσει· καὶ γὰρ καὶ Νίκαιαν, καὶ τὴν Κωνσταντινου, καὶ Πείρινθον, καὶ ἄλλας Θρακίως πόλεις διασφαρῆσαι ἢ φήμῃ καθήγγελλεν. Ἐλέγεται δὲ, Ἀρσάκιόν τινα ὁμολογητὴν ἐπὶ Λικινίου γενόμενον, ὃς ἀπὸ θηροκομίας στρατιώτης ὢν, τηλικάδε ἐν τῇ ἀρχῇ Νικομηδείας ἐπισκόπος, ὄψιν θείαν τούτῳ ἀπαγγεῖλαι τὰ γενησόμενα· τὸν δὲ κατιόντα καὶ τοῖς ἐν κλήροις καὶ λαοῖς κατειπόντα, μὴ πείσει. Γελοῖον δὲ τινα δόξαι, ἀπροσδόκητα κακὰ προμηνύοντα. Ἀνιόντα δ' αὐθις, πρηνῆ κατὰ γῆς κείσθαι δεόμενον τοῦ Θεοῦ. Ἐνθα κατὰ σχῆμα εὐχῆς μετὰ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ κακοῦ, ἐν ἀσειστώ πύργῳ νεκρὸς ὁ μάρτυς εὐρέθη, πολλῶν ἀναδραμόντων ἐκεῖσε τῷ τὸν σεισμὸν κατασκήψαι. Ἐλέγεται δὲ Θεὸν ὄψασαί, θανεῖν ἰλόμενο· μᾶλλον, ἢ συμφορὰν ταύτην καταθεάσασθαι πάλαι ἐν τῷ Χριστὸν ἔγνω, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλοσοφίας κατήρξατο. Πολλὰ δὲ αὐτῷ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην πεποίητο δύναμιν. Ἰκανὸς δὲ καὶ δαίμονας ἐλαύνειν ἦν, καὶ ἄλλως ὄχλουμένους καθαιρεῖν καὶ σώφρονας καθιστᾶν. Καὶ δράκοντα δὲ, ὃς ἕτερον γένος ἦν ἐρπειῶν, καὶ φουσῆματι μόνῳ τοὺς ὀδύτας διέφθειρεν, ἐπὶ λειψόρου γὰρ ἦκει, εὐξάμενος αὐτόματον ἐξέλκε τοῦ φουλοῦ· καὶ ἐκόντα τὴν κεφαλὴν δις

A delerent. Quod namque in aliis rebus admodum bonus vir esset Liberius, quodque pro recta Ecclesiæ doctrina imperatori constanter restitisset, multa pietate et benignitate populus Romanus in eum fuit, usque adeo certe, ut in ejus ejectione per seditionem ejus causa motam res ad cædem processerit. Sed paulo post Felix mortuus est, et sic Deus recte providit, Ecclesiæ, ita ut decebatur, scdam illam et incommodam a duobus gubernata constitutionibus perquam est aliena, discordiamque

CAPUT XXXVIII.

Ut institutam Nicomediæ propter Eudoxium et Aetium synodum motus terræ coortus solverit: et ut tum synodum in Orientem et Occidentem scindi atque dividi placuerit.

Hæc in Sirmio acta. Et pulchre convenire tum Orientalibus cum Occidentalibus est visum. Res vero aliter se habebat. Imperatoris enim metus id faciebat: cui propter Aetii et Eudoxii in urbe Antiochena excitatas res novas rursus Nicææ synodum cogere placuit. Cum autem Basilius Amicyranus contra niteretur, quod primum ibi de fide disquisitum esset, magis convenire, ut id Nicomediæ fieret, est visum. Et ex nationibus jam omnibus, qui vel a prudentia, vel ab eloquentia aliquid valerent, episcopi eo contendebant. Cum terræmotus ingens exortus urbem, et simul templum nuper admodum constructum, ex fundamentis ipsis concussit atque dejecit, multosque pro eo atque hoc vel illo quemque loco deprehendit, vel servavit, vel interemit. Cecropius quidem Nicomediensis, et alius quidam episcopus (1) parvo momento periculum evasere. Quæ res fama ubique vulgata episcoporum adventum prohibuit. Namque illa Nicæam quoque, et Constantinopolim 771 et Perinthum, aliasque Thraciæ civitates tali casu everasas esse promulgaverat. Dictum tum est, Arsacio cuidam, qui sub Licinio confessionem fidei obierat, milesque antea et leonum ferarumque aliarum domitor et custos in imperiali comitatu fuerat, tum autem Nicomediæ in arce pietatis studens philosophabatur, cladem eam divina visione revelatam, eamque ab eo, ex arce digresso, clero populoque prædictam esse. Sed tantum abest ut fides ei habita sit, ut derisus etiam fuerit, qui casum tam inexpectatum prædiceret. Illum autem rursus in locum suum conscendisse, supinumque in solo jacentem Deum deprecatum fuisse. Ubi etiam in ipso cladis ejus impetu, turri ipsæ immota et stabili permanente, orantis habitu martyr mortuus est repertus a multis, qui eo concurrerant, ut terræmotum ex loco superiore spectarent. Orasse autem eum, precatumque Deum esse ferunt, ut vitam prius finiret, quam eam urbis calamitatem videret, in qua Christum cognovisset, et ecclesiastica philosophia initiatus esset.

(1) Bosporanum hunc antistitem fuisse, Sozom. ait.

Multa is etiam supra vim et captum hominum A fecit : dæmones namque ejecit, aliis quoque casibus afflictos homines restituit, et ad sanio- rem mentem multos reduxit. Et draconem sive alterius reptilium generis venenosam feram viæ publicæ incubantem, et afflata solo viatores necantem, oratione, ex latibulo ut sponte sua prodiret, et per seipsam caput semel atque iterum terræ illi- deret, et sic tandem rumperetur, protraxit. Multi sane mortales Nicomedie (1) ruinis ædificiorum interierunt, multi sibi fuga in solitudinem et agros consuluerunt. Etenim incendii flamma e furnis et balneis officinis artificum qui ad ignem opus faciunt coorta, et ruderibus deciden- tium culminum circumelusa, materiaque proxima et sarmentis, ut fieri solet, ei admistis, tabula- tisque resinam exsulantibus, et ad concipiendum propagandumque ignem commodis aucta, tanta alimenti copia in partes omnes proserpens, et ad seipsam revertens, veluti unum (ut ita dicam) ardentem rogam urbem ipsam effecerat. Quo in- cendio, quod ex ædibus transitus non pateret, multi sunt consumpti. Et quoniam Nicomediensis casus episcoporum conventum inturbavit, pri- mum quidem imperatori, ut Nicææ rursus con- gregarentur, placuit. Basilius autem de eo loco diu multumque deliberavit. Et sic in urbe Nicæna, populo ibi omni terræmotu conturbato, deliberatio hæbat. 772 Porro Marco Arethusio, Georgio Alexandrino, et Basilio Ancyrano, qui tum Sirmii cum imperatore in negotio quisque suo agebant, Tarsus Ciliciæ comoda visa. Ut vero et hæc aliis minus convenire existimata est, tandem ut Seleucie in Isauria synodus ageretur, constitutum. Atque hoc sic decreto, quia ibi aderant Valens, Ursacius et Eudoxius, qui potissimum Anomæorum opinioni præbant, effecerunt illi, ut episcopi eo loco congregati formulæ fidei ex tempore composi- tæ subscriberent. In qua formula substantiæ nomen insertum non erat. Adhæc in animis ipsi secum perpendere, episcopos Seleucie coactos partim Nicenam fidem, partim Antiochiæ in tem- pli dedicatione professionem editam complexuros, et per æmulationem ardentius defensuros ; utram- que vero formulam substantiæ nomen habere, et Filium Patri per omnia similem diserte promulgare. Ac si in locum unum episcopi convenirent, omnino eos Aetii opinionem, quam ipsi laudantes studio omni stabilire conabantur, repudiaturos esse, illis minime dubium fuit. Quid ergo faciunt? Dolium instituunt, ut Occidentales quidem Arimini, Ori- entales vero Seleucie congregarentur, ut eo facilius quod agebant perficeretur. Proclivius namque putabant, paucis quam multis, quod vellent, per- suadere. Et Patribus ita segregatis, siquidem pos- sent, utramque etiam synodum, dissidio in utraque instituto, sin minus, alteram saltem in senten-

τῆ γῆ προσαβῆσαι, καὶ οὕτω διαβῆσθαι. Πολλοὶ μὲν οὖν διεφθάρσαν τοῖς ἐρειπτοῖς· οἱ δὲ εἰς ἐρη- μίας διέδρασαν. Καὶ φλόξ γάρ τις ἐκ τινος παρα- κειμένης ὕλης, ἀπὸ τε πνιγῶν καὶ τῶν βαλανείων, καὶ τινῶν περὶ τὰς ἐμπύρους τέχνας πονουμένων, ἐρειπομένων τῶν ὀρόφων περικλεισθεῖσα, ἀναμι- γέντων ὡς εἰκὸς φρυγάνων, καὶ ὅσα ἐλαιώδη ἐστὶ, καὶ πρὸς τὸ καλεσθαι βῆλαιαν τὴν ἐπίδοσιν ἔχει, ἐξαφθεῖσα τῷ τῆς τροφῆς ἀφθόνῳ, ἔρπουσά τε ἀπανταχοῦ, καὶ συναπτομένη αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν, μίαν πυρὰν, ὡς εἰπεῖν, τὴν πόλιν ἅπασαν ἐποίησεν· καὶ πολλοὶ τῷ πυρὶ δαπάνη ἐγένοντο, ἀδιεξόδων τῶν οἰκῶν γεγεννημένων. Οὕτω δὲ τοῦ κατὰ Νικι- μῆδειαν πάθους ἐμποδῶν τοῖς ἐπισκόποις γεγενη- μένου, πρῶτον μὲν βασιλεὶ ἔδωκε κατὰ Νικαίαν πάλιν γενέσθαι τὴν σύνοδον. Καὶ πολλῇ τοῖς ἀμφὶ Βασιλείον περὶ τούτου σκέψις ἐγένετο. Ἀνεβάλλον- το δ' ἐν Νικαίᾳ, ὑπὸ σεισμῶν τεταραγμένου δῆθεν τοῦ ἔθνους. Καὶ ἔδωκε τοῖς περὶ Ἀρεθοῦσιον καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Γεώργιον, Βασιλείον τε τὸν Ἀγ- κύρας τηλικαῦτα σὺν τῷ βασιλεὶ ἐν Σιρμίῳ διαίχουσι περὶ Ταρσῶν τῆς Κιλικίας. Ὡς δὲ καὶ τούτο μὴ προσῆκιν ἔδοκε, ὠρίζοντο περὶ Σελευκείαν τῆς Ἰσαυρίας γενέσθαι τὴν σύνοδον. Τούτων οὕτω δοξάντων, ἐπεὶ παρήσαν ἐκεῖ καὶ οἱ ἀμφὶ Οὐά- λεντα καὶ Οὐρσίκιον καὶ Εὐδόξιον, οἱ τῆς τῶν Ἀνο- μοίων δόξης προέσταντο μάλιστα, παρασκευάζουσι τοὺς ἐκεῖσε εὐρισκαμένους τῶν ἐπισκόπων, εἰς γρα- φὴν τινα πίστεως ἐκ τοῦ σχεδὸν γεγεννημένην καθ- απογράφαι, ἣ τὸ τῆς οὐσίας οὐκ ἐπέκειτο ὄνομα. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν νῷ θέμενοι, ὡς οἱ ἀθροίζομενοι ἐν Σελευκείᾳ ἐπίσκοποι, οἱ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πί- στιν, οἱ δὲ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ γεγεννημένην ἐπὶ τῇ τοῦ νεῷ καθιερώσει, καὶ στέργουσι καὶ ζηλοῦσι. Καὶ ἄμφω δὲ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἔχουσι· καὶ κατὰ πάντα ὁμοῖον διαβῆσθαι κηρύττουσι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Εἰ γὰρ τοῖνον εἰς ἐν γένοιτο, πάντως τὴν Ἀετίου δόξαν ἀπόσονται· ἦν ἐκεῖνοι ἐπαινοῦν- τες διὰ σπουδῆς συνιστᾶν ἐπειρῶντο. Τί πράττου- σιν; Οἰκονομοῦσι δόλῳ, τοὺς μὲν ἐκ τῆς ἐσπέρας εἰς Ἀρίμινον συνδραμεῖν, τοὺς δὲ ἐξ Ἐω εἰς τὴν τῆς Ἰσαυρίας Σελευκείαν· ὡς ἂν εἰη εὐκόλως τὸ μελετώμενον ὄρῳ· βῆον γὰρ ὤνοντο τοὺς ὀλίγους πείθειν ἢ πάντας. Καὶ εἰ μὲν δυναθεῖεν καὶ ἐκα- τέραν σύνοδον σύμφηρον σχεῖν, μερισθέντες ἐν ἀμφοτέροις· εἰ δ' οὖν, ἡστέραν, ἵνα μὴ ταῖς ἀπάν- των ψήφοις ἢ αὐτῶν αἵρεσις ἀποκηρυχθεῖ. Ἐπρατ- τον δὲ ταῦτα διὰ τοῦ ἐνούχου Εὐσεβίου τηλικαῦτα τῆς βασιλικῆς οἰκίας προστηκότος· οὗτος γὰρ σύμπνοος ὦν τὰ μάλιστα καὶ ὁμόφων τῷ Εὐδόξῳ. Καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἐν τέλει κεχαρισμένοι τὸ πρὸς βουλῆς ἅπαν ἦνουν. Οἷς πεισθεὶς ὁ Κωνσταντῆος, ὡς ἀλυσιτελής τε τῷ δημοσίῳ διὰ τὴν πολλὴν δα- πάνην, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἱερεῦσι, διὰ τὸ τῆς ὀδοπο- ρίας μακρὸν, εἰς ἐν ἅπαντας συνελθεῖν, διεῖλεν εἰς δύο τὴν σύνοδον, καὶ προσέταττεν ἐν Ἀρίμιῳ καὶ Σελευκείᾳ γενέσθαι τὴν σύναξιν. Καὶ γράφω

(1) Cf. Sozom. lib. iv, cap. 16.

εἶπε, πρῶτον μὲν τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφισθη-
τούμενα διαλύειν· ἐς ὑστερον δὲ σκέψασθαι καὶ περὶ
ἐν ἄλλων κατὰ θεσμούς· Ἐκκλησίας δὲ· ἔτι δὲ καὶ
περὶ τῶν ἀδίκως καθαιρεθῆναι δοκούντων, καὶ
ὑπεροχῆς κατακριθέντων, ὧν εἷς ἐτύχχανεν ὧν
καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος· ἔτι δ'
ἔρευνῆσαι καὶ τοὺς νῦν ὑπὸ ἔγκλημα ποιουμένους
ἐπισκόπους. Πολλῶν γὰρ κατηγορεῖται ἐλέγοντο, καὶ
δὴ καὶ Γεωργίου παρ' Αἰγυπτίων, ὡς εἰη ἀρπαγαῖς
χαίρων τῶν ἀλλοτρίων, καὶ τινων ὕβρων. Ὑστερον
δὲ δέκα ἱκατέρωθεν ἐπιλεγέντας, τὰ πεπραγμένα
βασιλεὶ καθιστᾶν δῆλα.

jussit. Atque in litteris suis constituit, ut primum controversia de fidei professione decideretur, deinde de aliis ecclesiasticis sanctionibus deliberatio fieret. Tum autem de eis qui per injuriam exautorati et in exilium acti visi essent, **773** in quibus etiam Cyrillus Hierosolymorum episcopus fuit, consultaretur: postea de eis quoque episcopis, qui rei agerentur, inquireretur. Per multi enim accusabantur, et ab Ægyptiis maxime Georgius: quod scilicet alienorum bonorum rapinis gauderet, et contumeliosis quibusdam hominibus delectaretur. Postremo, ut per decem delectos legatos se de actis suis certiolem facerent.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ.

Περὶ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου, ἐν ἣ ὁ ἐν ἑσπέρῳ
ἀσύμφωνοι τοῖς ἑσπέρῳ ἐγένοντο.

Καὶ οἱ μὲν ἐπίσκοποι συναλέγοντο καθὰ δὴ καὶ
ἐθέσει βασιλεὺς· προῦλάμβανε δὲ καὶ συνίστατο ἡ
ἐν Ἀριμίνῳ τὸ δὲ πλήρωμα τούτων ἦσαν τετρα-
κόσιοι καὶ μικρόν τι πρὸς. Δεῖν δ' ἰδοὺ τοὺς βα-
σιλεὺς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχουσι μηδὲν τι περὶ τούτου
κινεῖν· οὕτω γὰρ ἄμενον ἰδοκίμαζον. Ἐπεὶ δὲ καὶ
ζητήσας εἰσῆγατο περὶ πίστεως ὅν χρῆ πιστεῦσαι
τρόπον, οὐδ' ἄλλῃ ἐνταῦθα καὶ οὐροάχιος, οἱ κατ'
ἀρχὰς μὲν ὑπασπασταὶ τῆς Ἀρείου δόξης ἐγένοντο,
ἐν μέσῳ δὲ τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο, βιβλίον τῷ
ἐπισκόπῳ Ῥώμης Ἰουλίῳ ἐπιδοκίμαζον, ὡσπερ
εἰρηκαμέν, ἀεὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς κρατούσιν
ὑποκλινομένοι, οὗτοι δὲ ἐν Εὐαγγελίῳ ἄλλων ἄλλα εἰπόν-
των, εἰα φιλεῖ, ἀρχὰς νομιζέειν τὰς περὶ πίστεως
πρωτίρας γραφὰς· μόνην δ' ἐκείνην κρατεῖν, ἣν οὐ
πρὸ πολλοῦ ἐν Σιρμίου Ῥωμαίων γλώττῃ συνέθεντο,
ἣν δὴτα καὶ βασιλεὺς διὰ τιμῆς ἄγει· χρεῶν δ'
εἶναι καὶ ὑμᾶς νῦν προσεῖσθαι καὶ παραιτέρῳ μη-
δὲν παυπραγμενεῖν· ἐν' ἐντεῦθεν καὶ διχόνοια πᾶσα
παραίρεσθαι, μὴ τῶν ὀνομάτων ἀμφιβάλλων ὄντων,
ἀκριβεῖ βασιλεὺς παραδοκίμων. Καὶ γὰρ πως
κρείττον εἶναι ἐτίθεντο, μετὰ τῆς ἀγροικίας ὀρθὴν
εἶναι δόξαν περὶ Θεοῦ, ἣ ξενίζουσι λόγοις ἐξ Ἑλλη-
νικῆς τερθραίας, ἀνεπινοήτους ἐπεισάγειν λέξεις.
Ἦνίττοντο δὲ διὰ τούτων, μάλλον καὶ προφανῶς
διεβάλλον τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν, ἅτε δὴ μὴ ταῖς
ἱεραῖς ἐμπερομένην γραφαῖς. Ταῦτα λέγοντες,
χάρτην προῆγον καὶ ἀναγινώσκασθαι ἤθουν· ἐν ἣ
ὅμοιοι μὲν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατὰ τὰς Γραφὰς
εἰσποῦντο, μνήμην δὲ οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ παντάσῃ
ἀπηγόρευον. Αὕτη δὲ ἦν ἐκείνη, ἣν τότε μὲν ἐτα-
μίευσον, νῦν δὲ εἰς φῶς προῆγον. Ἡ συναλαμθά-
νοντο μάλιστα Γερμανίος καὶ Αὐξέντιος, καὶ Γάιος
καὶ Δημόφιλος· καὶ τοῖνυν ἀναγνωσθεῖσθαι, οἱ
πλειστοὶ μὴ δὲ νεωτέρας δεῖσθαι πίστεως τὰ νῦν
διετίθεντο· ἀρκεῖσθαι δὲ τῇ ἐν Νικαίᾳ γεγενη-

tiam suam se pertracturos esse confidebant, illo
provisio, ut ne calculus omnium hæresis eorum
damnaretur. Hæc agebant per eunuchum Euse-
bium, imperatoris tum aulæ præfectum, Eudoxio
quam maxime assentientem, et alios quosdam, qui
magistratus et honores gerentes, et gratia pollen-
tes, ex sententia omnia perficiebant. A quibus
persuusus Constantius, perinde atque incommo-
dum simul et reipublicæ propter graves impensas,
et ipsis episcopis propter itineris magnitudinem
esset, si in eodem loco convenirent, synodum
divisit, eamque Arimini et Seleuciæ celebrare

deliberatio fieret. Tum autem de eis qui per injuriam
exautorati et in exilium acti visi essent, **773** in quibus etiam Cyrillus Hierosolymorum episcopus
fuit, consultaretur: postea de eis quoque episcopis, qui rei agerentur, inquireretur. Per
multi enim accusabantur, et ab Ægyptiis maxime Georgius: quod scilicet alienorum bonorum rapinis
gauderet, et contumeliosis quibusdam hominibus delectaretur. Postremo, ut per decem
delectos legatos se de actis suis certiolem facerent.

B

CAPUT XXXIX.

De Ariminensi synodo, in qua Occidentales ab
Orientalibus dissenserunt.

Episcopi, sicuti imperator jusserrat, convenere:
et primum quidem Arimini Occidentales quadrin-
genti et aliquot præterea numero. Et qui graviter
in Athanasium animati erant, minime omnium de
eo quidquam movendum esse duxere, quod hoc sic
commodius esse putarent. Cæterum postquam de
fide, quomodo eam profiteri conveniret, quæstio
proposita est, ibi Valens et Ursacius, qui primum
Arii opinionem defenderant, medio autem tempore,
libello supplici Julio Romano antistiti dato, τῷ
ὁμοουσίῳ, consubstantiali, assenserunt, quemadmo-
dum diximus, temporibus sese et rebus obtinen-
tibus semper accommodantes aliis alia sicuti fieri
solet consentibus, dixere, priores fidei formulas
abolendas esse, unamque eam obtinere oportere,
quæ non ita pridem Sirmii lingua Romana com-
posita, ab ipso etiam imperatore plurimi fieret.
Debere quippe synodum quoque de sententia illius
professionem eam approbare, neque ulterius quid-
quam curiosius indagare: ut eo modo omnis dis-
cordiæ occasio, verbis nihil ambigui habentibus,
quæ subtili et accurata exploratione perpensa
essent, in formula insertis, præcideretur, longe
præstantius esse asserentes, cum rusticitate qua-
dam rectam de Deo tenere opinionem, quam ex
Græcorum nugamentis novis petitis verbis, quæ
non intelligerentur inducere vocabula. Quibus illi
dictis obscure innuebant, seu potius propalam τοῦ
ὁμοουσίου, consubstantialis. verbum per calumniam
reprehenderunt, veluti in sacris Litteris non ex-
pressum. Sub hæc verba charta prolata, legi eam
postularunt, in qua similem Patri Filium secundum
Scripturas dicebant: **774** mentionem vero
substantiæ in Deo omnino fieri interdicebant, et
pro eo similem per omnia Filium Patri reponi
volebant. Hæc porro formula illa erat, quam antea

quidem pressam servaverant, tum vero in lucem A proferebant. Eam maxime probabant Germinius et Auxentius, et Caius et Demophilus. Ea lecta, plurimi nihil opus esse nova fidei formula eo tempore affirmabant, contentos se esse professione Nicæna. In præsentia propterea in locum unum convenisse, si quid novatum esset, ut id inhiberetur. Et utcumque ea quæ tum lecta essent, nihil haberent novarum rerum: ut dicerent tamen eos qui scriptum id composuissent, atque ut illi ipsi Arii dogma, quippe quod turbas ubique in ecclesiis concitavit, anathemati primum subjicerent, petebant. Ubi Valens et Germinius petitionem eam repudiarunt, illi formulas hæreticorum et item Nicænam in medium proferre jussere, ut illæ quidem damnatæ rejicerentur, hæc vero auctoritate denuo et suffragiis synodi confirmaretur. Et ut de cætero neque disputatio de fide moveretur, neque synodus peteretur, sanxerunt. Sufficere enim quæ a majoribus dudum constituta essent: ea completi posteros debere: et perquam absurdum esse, nunc demum fidem conscribere eos, qui nuper admodum credere cœpissent: et veterum traditionem abolere, per quam et ipsi et patres eorum ecclesias gubernassent, ex quibus plures martyrii et obitæ confessionis coronis condecorati fuissent. Et ii quidem sic dicta sententia, antiquitus decretis stare, nihilque novum inducere constituerunt: illi autem, Valens scilicet et reliqui, quos paulo ante nominavimus, contra nisi sunt. Summopere namque contenderunt, ut synodus recens compositam Sirmii fidei formulam comprobaret. Tantum autem abest, ut Patres id facerent, ut etiam Ursicum, Valentem, eorumque complices damnationis sententia exauctorarint. Et synodus professionem Nicænam amplius etiam confirmavit. illi autem damnationem ægre ferentes, ad imperatorem confugere. Porro synodus ea non solum formulæ illorum præfationem, sed ipsam quoque formulam reprehendit, cujus verba erant (1): « Composita est fides catholica in præsentia domini nostri Constantii perpetui Augusti, consulatu clarissimorum virorum, Flavii, Eusebii et Hypatii, Sirmii, ante xi Kalen. Jun. » 775 Ac deinde: « Credimus in unum solum et verum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et conditorem omnium. Nomen essentiæ per simplicitatem a Patribus positum, non intellectum vero a populis, scandalo et offendiculo est. Et quoniam Scripturæ id quoque non habent, placitum est id tollere, et deinceps nullam omnino essentiæ in Deo facere mentionem, propterea quod divinæ Scripturæ Patris et Filii substantiæ prorsus non meminere. Similem autem Filium Patri per omnia dicimus, sicuti sacræ Scripturæ et dicunt et docent. » Ridiculum porro episcopis visum est, imperatorem quidem perpetuum

μένη. Καὶ νῦν γὰρ διὰ τοῦτ' αὐτὸν ἤκειν ἐπὶ ταῦτ', Ἰν', εἰ τι νεωτερίζοιτο κατ' ἐκείνων, ἐπίσχωσι. Εἰ δὲ τέως οὐδὲν τι νεώτερον ἔχουσι τὰ ἀνεγνωσμένα, ἀλλὰ τίνες οἱ συνθέμενοι τὴν γραφὴν, ἤτουν· οἱ δὲ πρῶτον τὸ Ἀρείου δόγμα ὑποβαλλέτωσαν ἀναθέματι· ὅσα θόρυβον ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις ἐμπλήσαν. Τῶν δὲ περὶ Οὐάλεντα καὶ Γερμίνιον διαδράντων τὴν αἴτησιν, τὰς ἐκθέσεις τῶν αἰρέσεων καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ μέσον ἐκέλευον ἄγεσθαι, ὡς ἂν γὰρ ἐκεῖνοι μὲν ἐκκήρυκτοι γένωνται, τὸ κῦρος δὲ καὶ αὐθις τοῖς ἐν Νικαίᾳ ἐπιψηφισθῆ· καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ πιστεως μὴ κινεῖν λόγον, μήτε μὴν συνόδου αἰτεῖν. Ἀπόχρη γὰρ στέργειν τὰ τοῖς πατράσιν ἔκπαια δόξαντα. Τῶν δ' ἀτόπων ἂν εἴη νῦν πίστιν συγγράφειν, καὶ ἀρετὰ ἀρχομένους πιστεύειν, τὴν ἐκ παλαιῶν παραδόσιν ἀθετεῖν, δι' ἧς ἡμεῖς τε καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν τὰς ἐκκλησίας ἤγομεν, ὧν οἱ πλείους μαρτυροῖς καὶ τοῖς τῆς ὁμολογίας στεφάνοις κατεκοσμηθῆσαν. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγοντες, ἐν τοῖς ἔκπαια δεδογμένοις μένειν ἤξλου, καὶ μὴ τι πρόσφατον ἐπιστάγειν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ περὶ Οὐάλεντα δηλαδὴ, ἀντέβαινον, καὶ τὴν αὐτοῖς προβληθεῖσαν πίστιν στέργειν προσεδιάζοντο. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπειθόντο, καθηροῦντο. Ἡ δὲ σύνοδος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μᾶλλον ἐκύρωσεν. Οἱ δὲ χαλεπῶς τὴν καθάρσει ἐνεγκόντες, εἰς βασιλέα ἀνέτρεχον. Ἡ δὲ σύνοδος ἤτιθετο μὴ μόνον τὴν προγραφήν τῆς ἐκθέσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐκθεσιν. Ἔλεγε γὰρ· « Ἐξετέθη πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρθεσίᾳ τοῦ δεσπότης ἡμῶν Κωνσταντίνου αἰωνίου Αἰδοῦστου ἐν ὁκατεῖα Φλαβίου καὶ Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων ἐν Σιρμίῳ τῇ πρὸς ἑνδεκα Καλανῶν Ἰουνίων. » Καὶ καθεξῆς· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα. » Περὶ δὲ τέλος καὶ ταῦτ' ἔλεγον· « Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, διὰ τὸ ἀπλούστερον ὑπὸ τῶν Πατέρων τεθεῖσθαι, ἀγνωσόμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν, σκάνδαλον φέρειν· διὰ τὸ μήτε τὰς Γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρσε τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ, διὰ τὸ τὰς θείας Γραφὰς μηδαμῶς περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίας μεμνηθῆσαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς αἱ ἅγαι Γραφαὶ λέγουσι τε καὶ διδάσκουσι. » Γελοῖον γὰρ ἐνόμισον τὸν μὲν βασιλέα αἰώνιον ὀνομάζειν, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν μὴ θέλειν αἰδίων καλεῖν, καὶ ῥητὸν χρόνον τῆς γραφῆς ταύτης προτάττειν· διαβολὴ γὰρ ἀντικρυς ἐδύκει τῆς πίστεως τῶν προγενεστέρων· μάλιστα δ' Ἀθανάσιος ἐν αἰτίαις ἐτίθει, ὡς πού γραφῶν πρὸς τοὺς οἰκείους ἀπήγγελλε. Παρεθέμην δ' ἂν καὶ τὴν ἐξελέγχουσαν ἐπιστολήν, εἰ μὴ τὸ προσκορὸς τοῦ λόγου φεύγων ἐγώ, ἐπὶ ζήτησιν τοῦ φιλομαθεῖς προὔτρέπω τὰ ἐν ἐκείνῃ δυνατῶς εἰρημένα καταμαθεῖν. Οἱ μὲν οὖν καθαιρεθέντες ἐς βασιλέα ἀνέτρεχον, ἐπιφερόμενοι καὶ τὴν ἐκθεσιν· ἡ δὲ σύν-

(1) Condemnationis ejus causam præcipuam Arianizantes damnare noluerint, libro II, cap. 37.

fuisse Socrates scribit, quod Arianum dogma

οδες, εικοσι τῶν ἐπισκόπων διαπεμφόμενοι, γράμμασιν οικείοις τὰ συμβάντα τῷ βασιλεὶ καταμύθουον· ἃ τὸνδε περιεῖχον τὸν τόπον·

ca judicata est adversus majorum fidem. Maxime vero eam Athanasius criminatus est, ut alicubi ad suos scribens ostendit. Et inscriuissem hic confutatoriam ejus epistolam, nisi orationis prolixitatem fugiens, studiosis eam inquirendam, atque ex ea rem omnem cognoscendam, relinquerem. Exauclorati illi, sicuti dixi, formulam secum ferentes, ad imperatorem confugere. Concilium vero, decem ad eum legatis episcopis, litteris quoque rem actam declaravit, quæ in hanc formam scriptæ fuerant·

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀρμίνῳ συνόδου Κωνσταντίνῳ πεμφθεῖσα τῷ βασιλεὶ.

Ἐκ τε τῆς τοῦ θεοῦ κελύσεως καὶ τοῦ τῆς εὐσεβείας προστάγματος τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. Εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς ταυτὸ πάντας ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρισθῆ, καὶ οἱ τάναντία φρονούντες ἐκέηλοι γένωνται. Ὡς γὰρ ἐπιλείστον διασκοποῦντες εὐρήκαμεν, ἀρεστὸν ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἑκπαλαὶ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφήται καὶ τὰ Εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ, καὶ τῆς σῆς βώσεως προστάτου, ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες, μέχρι τέλους διατηρώμεν. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὠρισμένων τι μεταλλάττειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου σου πατρὸς καὶ βασιλέως Κωνσταντίνου ἐσεκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διηλόθετε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἧτις ἀντίπαλος μόνῃ καὶ ὀλετήρ τῆς Ἀρείου αἰρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἰρέσεις καθηρέθησαν· ἐν ἧ ὕπτως καὶ τὸ προσθίνειν τι, σφαλερόν, καὶ τὸ ἀπελεύσθαι, ἐπικίνδυνον ὑπάρχει. Ὡς εἴπερ καὶ θάτερον γένοιτο, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια πικρῆ ἄπερ βούλοιντο. Ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ καὶ ἑκπαλαὶ μέτοχοι τε καὶ σύμφρονες τοῦ Ἀρειανίου δόγματος ἦσαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν. Ἦς ἵνα μετασχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοὺς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντας, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἤξιον τυχεῖν· ὧς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπὲρ ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ. Δι' ὧν ἀπάντων φειδῶ γεγένηται καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο· συμπρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, ἐγνωκότες ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευταίαν ἀξίον μνήμης Κωνσταντίνου μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφείσαν πίστιν ἐκτεθεικότα. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀρειομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν· ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκείνόν τι καινοσομεῖν, καὶ τοσοῦτους ἄγιους ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦ δόγματος συγγραφείας τε καὶ εὐρετὰς ὑπεριδεῖν· οἳ τινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμόν τῆς καθολικῆς· ἅπαντες φρ-

A seu æternum nominare, Filium autem Dei sempiternum vocare nolle: certumque tempus huic formulæ fidei præfigere, manifesta quoque calumnia

etiam Athanasius criminatus est, ut alicubi ad suos scribens ostendit. Et inscriuissem hic confutatoriam ejus epistolam, nisi orationis prolixitatem fugiens, studiosis eam inquirendam, atque ex ea rem omnem cognoscendam, relinquerem. Exauclorati illi, sicuti dixi, formulam secum ferentes, ad imperatorem confugere. Concilium vero, decem ad eum legatis episcopis, litteris quoque rem actam declaravit, quæ in hanc formam scriptæ fuerant·

CAPUT XL.

Epistola Ariminensis concilii Constantio imperatori missa.

Et Dei jussu, et pietatis tuæ mandato, quæ antiquitus constituta sunt, credimus. Ariminum namque ex omnibus Occidentis urbibus episcopi omnes in locum eundem convenimus, ut simul et fides Ecclesiæ catholicæ cognosceretur, et qui aliter sentiunt manifesti fierent. Atque ubi rem omnem diu multumque consideravimus, faciendum esse comperimus, ut quæ fides antiquitus obtinet, et quam prophetæ et Evangelia et apostoli per Dominum nostrum Jesum Christum imperiis tui custodem, valetudinisque etiam tutorem, promulgarunt, eam a majoribus acceptam serveamus, et servatam ad finem usque custodiamus. 776 Et absurdum nefariumque esse putavimus, quæ recte et legitime constituta, et Nicææ communiter una cum gloriosissimo parente tuo imperatore Constantino deliberata sunt, ex eis mutare quidquam: quorum doctrina et sententia ad omnes omnium hominum aures et animos vulgata pervenit, quæ una Arii hæresim expugnavit atque exstinxit: per quam non solum ea ipsa, sed et reliquæ hæreses sunt eversæ: cui omnino vel addere quidquam non tutum, vel adimere etiam periculosum est. Atque si alterutrum in ea fiat: licentia adversariis detur, ut quod libeat, facere eis liceat. Proinde Ursacius atque Valens, quod jamdudum suffragatores et participes Ariani dogmatis fuerint, a communione nostra exclusi sunt. Ad quam tamen admissi sunt, posteaquam se errasse cognoverunt, atque ut ad pœnitentiam admitterentur, et noxæ gratiam consequerentur, oraverunt: id quod scriptum eorum attestatur. Quapropter ut in gratiam reciperentur, et venia eis delictorum daretur, obtinuerunt. Factum id eo tempore, cum Mediolani synodus est coacta, presbyteris quoque Romanæ Ecclesiæ presentibus. Norunt illi, cum qui etiam post obitum memoria dignus est, Constantinum omni adhibita exactiore cura et diligentiore investigatione, fidei professionem, quæ edita est, publicasse. Posteaquam autem baptizatus ille, inter homines esse desiit, et ad debitam sibi quietem translatus est, ineptum esse sciunt, novæ quidquam rei invehere, et tot sanctos Patres confessores et martyres dogmatis ipsius auctores atque inventores despiciere: qui quidem Patres, juxta veterem Ecclesiæ catholicæ

sanctionem, omnes in eadem sententia perseveraverunt; eorumque etiam fidem Deus ad imperii tui tempora transmisit, per Dominum nostrum Jesum Christum, cujus beneficio imperium obtines, rerumque in orbe etiam nostro potiris. At rursus miserandi et ærumnoai illi impia mente nefarioque ausu præcones seipsos impiæ opinionis renuntiaverunt, et veritatis constitutionem evertere conati sunt. Postquam enim, juxta mandatum tuum, synodi concilium coactum est, seductionis fraudisque suæ illi consilium detexerunt: **777** contenderunt namque versutia quadam tumultuose sese ingerentes, novare quiddam, ubi sodalitalis impietatisque ejusdem suæ compertos homines invenissent, Germinium, Auxentium et Caium, dissidii et seditionis auctores: quorum inconstans doctrina blasphemiarum omnium acervum implete sua longe excedit. Ubi vero animadvertere nos non ejusdem hæresis esse, neque pravis opinionibus eorum assentiri, in concilium se nostrum insinuarunt, perinde atque aliud quidquam decreturi. Perbreve autem intercessit tempus, quod eorum sententias in lucem coarguens protulit. Verum enimvero ne res Ecclesiæ semper eodem affligeretur casu, turbæque et tumultus provolutus omnes comprehenderet, tutissimum visum est, ut quæ antiquitas decreta sunt, integra atque inviolata servarentur: atque illi quos diximus, a commercio communionisque nostra segregarentur. Quam ob causam oratores nostros ad clementiam tuam inisimus, qui eidem concilii nostri sententiam per scriptum quoque indicent atque declarent. Quibus illud quoque præcipue mandavimus, ut ex antiquis legitimisque decretis, veritatis fidem faciant, eamque confirmant. Declarabunt illi etiam sanctitati tuæ, minime futuram, sicuti Ursacius et Valens dixerunt, pacem, si quid in legitimis constitutionibus immutatum fuerit. Quomodo namque pacem servant, qui pacem ipsam tollunt? Quin contentio potius et turba per cœpta ejusmodi cum alibi, tum in Romana Ecclesia exoriatur. Itaque clementiæ tuæ supplicamus, ut sereno vultu respicias, benignisque auribus oratores nostros audias, neque cum defunctorum injuria novare quidquam et mutare permittas, sed nos in iis quæ a majoribus nostris definita legitimeque constituta sunt, conquiescere sinas: quos profecto solertiter et prudenter omnia Spiritus sancti afflatu egisse dixerimus. Quæ vero nunc ab istis novantur, fidelibus quidem incredulitatem, infidelibus autem ferocitatem asserunt. Supplicamus præterea, ut episcopus qui in longinquis alienisque regionibus degunt, et vel ætatis grandioris imbecillitate, vel paupertatis gravioris difficultate premuntur, cum bona venia redire ad suos jubeas, ne ecclesiæ, episcopis earum ab eis disjunctis, diutius in tali solitudine permaneant. **778** Adhæc insuper omnia, illud quoque te oramus, ut ne quid adimatur, neve addatur ad ea quæ prius exstabant, quid-

novantes διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε διὰ τοῦ Δεσπότη τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· εἰ οὐ σοὶ καὶ τὸ βασιλεῦσιν ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. Πάλιν γοῦν ἔλεινοι καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως, κήρυκας τε ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. Ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτέτο, κἀκεῖνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουσαν τὴν σκέψιν. Ἐπειρώτων γὰρ πανουργίᾳ τιμὴν καὶ παραχῆν προσφέροντές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἐταιρίας τοὺς συναλισχομένους εὐρόντες, Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάτον, τοὺς τὴν εἰρήν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μὴ μένουσα πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερδίδηκε. Ὡς δὲ συνέιδον οὐχὶ τῆς αὐτῆς αἰρέσεως ὄντας, οὐθ' ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουσαν, εἰς τὸ συμβόλιον ἡμῶν μετέγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερον τι γράφειν. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. Ἰν' οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ παραχῆ καὶ θόρυβος καλινδοῦμενος ἅπαντας συνέχῃ, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι ὠρισμένα καὶ ἀμετακίνητα φυλάττειν· τοὺς δὲ προσηρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκωρῖσθαι. Δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπισκοπίαν ἀπεστέλλκαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνέδριου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας. Τοῖς δὲ πρέσβεσι, πρὸ γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι· ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων δικαίως ὠρισμένων· οἱ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν δαιότητα, οἱ οὐχ ὥσπερ ἐφησιν Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, ἔστα εἰρήνην, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπέη. Πῶς γὰρ εἰρήνην οἶδον τε ἄγειν τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ εἰς καὶ παραχῆ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ γενήσεται. Διὸ θεῖς ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπισκοπίαν, ἵνα προσηγῆναι ἀκοαῖς καὶ γαληνιάτῳ βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθρήσειας, μηδὲ πρὸς ὄφιν τῶν τετελευτηκῶτων καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψῃς· ἀλλὰ ἐάσης ἡμῶν εἰς τοὺς παρὰ τῶν προγόνων ὀρισθεῖσίν τε καὶ νενομοθετημένοις, οὐδ' ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ Πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φῆσαιμεν ἂν. Τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐπολεῖ, τοῖς δὲ ἀπιστοῦσι ὁμότητα. Ἰκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελύσης τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἐν ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, οὐδ' καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπνου, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεία ἀνυπομονήν ῥαδίαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἐρημοὶ τῶν ἐπισκόπων ἀφωρισμένων αἱ ἐκκλησίαι διαμείνωσιν. Ἐτι δὲ πρὸς ἅπαντα καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μηδὲν ἰλλεῖπῃ τι τῶν προὑπαρξάντων, μήτε πλεονάζῃ, ἀλλὰ πάντα ἑρῶντα διαμένῃ, ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττούμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν· καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἄλλοτρίους ἐπιτρέψῃς γενέσθαι· ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι νῦν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ' εἰρήνης εἰς εὐωχίας τε καὶ λατρίας

σχολῆν ἀγοιεν, ἰκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας· καὶ βασιλεὺς καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θεότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαριεῖται. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς τε ὑπογραφὰς, καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν· οἵτινες· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων Γραμμάτων τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θεότητα. » Τοιαῦτα μὲν οἱ ἐν Ἀριμίην βασιλεὶ ἔγραψον.

imperio et pace orantes, quam tibi perpetuam nostro et subscripti. nes et nomina episcoporum litteris de sententia nostra certiore facient tuam ad imperatorem scripsere.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τῆς πρὸς βασιλέα διαφορᾶς τῶν ἐν Ἀριμίην συναλεθόντων ἐπισκόπων· καὶ περὶ τῆς ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης γεγενημένης συνόδου διολυσκοπῶ.

Οἱ δὲ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον προλαβόντες τοὺς πρέσβεις, ἅπαντα κατέλεγον βασιλεῖ· τὴν τε γραφὴν ἐπιδεικνύμενοι ἦν ἀνέγνων, καὶ τὴν σύνοδον διέβαλον, ὡς μὴ δεξιμένην τὴν ἔκθεσιν· ἐφ' ἧς γινομένης καὶ αὐτὸς συνεδριάξων παρῆν· καὶ χαλεπαίνων τῇ συνόδῳ ὑπερετίθετο τοὺς πρέσβεις μεταωρίζων, τάλαιπωρούμενους τῇ προσεδραία, διὰ τιμῆς δὲ ἄγων οὐδ' ἔκεινοι καθέλιον. Μόλι· δ' ἔγραψε παραιτούμενος, ὡς δι' ἀνάγκης ὦν, ἐπὶ πολέμοις ἰέναι, τοὺς πρέσβεις ἰδεῖν εὐχερῶς οὐκ ἔσων· ἐν δὲ τῇ Ἀδριανοῦ ἐπανιδόντα, προσδοκᾶν, ἵν' ἔξω τῶν θορύθων γενόμενος, τὰ τε τῆς πρεσβείας ἀκούσοι, καὶ τὸ χρεῖον καταπράξῃται. Προσετίθει γάρ, ὡς τὸν περὶ τῶν θείων σκέπτεσθαι μέλλοντα χρῆναι ἀμικτον τῶν ἄλλων, καὶ εἰλικρινῆ θορύθων κεκτῆσθαι ψυχῆν. Πρὸς ἃ ἡ σύνοδος ἀντεδήλου αὐθις, ὡς οὐδαμῶς ἄλλο παρὰ τὸ δόξαν ἔκείνοις παραχθῆναι, κἄν εἴ τι καὶ γένηται. Καὶ οὐκ ἔγραψε μόνον, ἀλλὰ καὶ οὕτω φάναι καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἐπενετείλατο. Ἔτι δὲ προσηντιβόλοι ἡμέρων τοὺς πρέσβεις δέξασθαι καὶ μετ' εὐνοίας ἰδ. ἵν' μαθεῖν τε ἃ δι' αὐτῶν ἀγράφως ἐμήνουν· πρὸς δὲ καὶ ἃ ἔγραψον ἐπιμελῶς ἀναγνῶναι. Καὶ γάρ πως χαλεπὸν εἶναι ἔλεγον ἐπ' αὐτοῦ βασιλεύοντος τοσαύτας ἐκκλησίας ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ χηρεύειν, ζώντων τῶν ἐπισκόπων καὶ ταῦτα· χρεῖον δ' εἶναι, εἴ γε καὶ αὐτῷ συνδοκεῖ. πρὶν ἡ ἐπιστῆναι χεῖμων, ἐπὶ τὰς ἰδίαις ἐκκλησίαις ἕκαστον ἀναστρέφειν. Τοιαῦτα καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια γράψαντες, ὅσα ἦν εἰκὸς ἰκέτας ἱερέας, ὄνομασι καὶ λόγοις πολλὴ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχουσιν ἐν κόσμῳ θέμενοι τῇ ἐπιστολῇ, ὀλίγον χρόνον ἐπέμειναν· ὡς δὲ μηδὲν αὐτοῖς ἀντεδήλωσαν, ἐπιμείναντες εἴτα ἐπὶ τοὺς οικεῖους θρόνους ἕκαστος διελύοντο. Ὅτι μὲν οὖν καὶ οἱ ἐν Ἀριμίην συναλεθόντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, πρόδηλον· ὅτι δ' ἐς ὕστερον πολλοὶ τῇ προκομισθείῃ ἐκ Σιρμιέου πίστει τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καθυπέγραψαν, καὶ τούτο δηλώσομεν. Διττοὶ δὲ περὶ τούτου φέρονται λόγοι· ὁ μὲν γάρ φησιν ὡς βασιλεὺς πρόφασιν σχῶν τὴν τῆς συνόδου διάλυσιν, ὡς μὴ ἐκόντως γεγενημένην, δοῦναι κατ' ἐξουσίαν τοῖς περὶ Οὐάλεντα, ἧ αὐτοῖς ἐστὶ βουλομένοις, τὰς πρὸς ἐπὶ πέραν διοικεῖν ἐκκλησίας, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν

A quam, sed ut omnia intacta integraque permaneant, sicuti a patris tui pietate ad hoc usque tempus sunt conservata, ac ne deinceps nos itineris labore affligi, atque alienos longeque dissitos a parœciis nostris esse permittas, sed ut episcopi potius cum populo suo in pace sacris epulis et rebus divinis vacare possint, pro tua salute, divinum numen largiri dignetur. Legati vero secum serunt: qui quidem etiam ex ipsis sacris pietatem. » Hæc episcopi Arimini congregati

CAPUT XLI.

De episcoporum Arimini congregatorum cum imperatore disensione: et de synodo dolo malo Nicæ, quæ Thraciæ civitas est, coacta.

Sed Valens et Ursacius legatos prævenērunt, et imperatori rem omnem arbitrato suo exposuerunt, scriptoque quod legerant ostenso, synodum apud eum calumniose prosciderunt, ut quæ formulam non receperit, cui conscribendæ ipse affuisset. Atque ille synodo succensus, oratores, quibus diuturna mora in aula molesta erat, diem de die diffundens, differebat: contra autem, quos illi exauctoraverant, in pretio habebat. Et vix tandem excusans se, scripsit, quod necessitate urgente ut contra hostes iret, per expeditionem eam legatos facile videre non potuerit, Adrianopoli autem redeuntem se exspectare illos jusserit, ut ibi tumultibus liber, per otium et legationem audiret, et quæ opus essent constitueret. Addidit et illud, de rebus divinis deliberare volentem, negotiis aliis vacuum, animumque sincerum atque quietum obtinere debere. Ad quæ synodus rescripsit, nihil se aliud omnino quam decretum ab illis esse, etiamsi quidquam præterea statueretur, facturam. Et non modo scripsit, sed id quoque dicere legatos jussit. Insuper eidem supplicavit, ut placide oratoribus receptis, et quæ sine scripto dicturi essent benigne acciperet, et quæ ipsi scripto dicturi diligenter cognosceret. Durum etiam quodammodo esse significarunt, ipso imperante tot ecclesias tanto tempore vivis adhuc episcopis orbari, 779 opusque esse, si ipsi quoque videretur, prius eos ad ecclesiam quemque suam redire, quam hiems eos opprimeret. Hæc atque alia hisce similia, ita uti supplices episcopos decebat, cum oratione ad persuadendum apposita per epistolam gravem et tersam ad eum scripsissent, satis diu adhuc ibi morati sunt, cumque nihil ipse respondisset, deinde ad sedes suas sunt reversi. Atque quod episcopi quidem Arimini congregati Nicænam confirmaverint fidem, satis jam constat. Quod vero postea multi formulæ ab Ursacio et Valente ex Sirmio allatæ subscripserint, id quoque declarabimus. Qua de re duplex fertur opinio. Harum altera est: imperatorem occasione arrepta a synodo, quasi non sua voluntate soluta, Valenti ejusque

sectatoribus facultatem permisisse, ut quas vellent in Occidente ecclesias administrarent, omnibusque lectam ab eis fidem traderent: et quicumque subscribere illi nolent, sedibus suis deicerent, atque alios factionis suæ illis subrogarent. Qua potestate accepta, illos vi omnes, ut quam diximus formulam comprobarent, adortos esse: et qui id facere noluisent, quamprimum ecclesiis expulisse. Primumque Liberium, quod dicto audiens non fuisset, vi exactum esse. Quidam sane secundam hanc proscriptioem ejus fuisse dicunt, alii autem primam, cum ea etiam quæ supra de Felici diximus, acta sunt. Atque illos, rebus ita per Italiam gestis, eadem per Orientem quoque facere constituisse. Et per Thraciam euntes, ubi in oppidum quoddam regionis ejus nomine Nica pervenissent, conventum coegisse, fidemque Arimini a se lectam, ex Latina in Græcam linguam conversam stabilire conatos esse, atque publice sermonibus sparsisse, formulam eam Nicæ a synodo universali rite atque ordine editam confirmatamque esse: ut videlicet nominum vicinitate per fraudem simpliciores scriptum id, perinde atque Nicææ in Bithynia compositum esset, accipientes, decipere possent. Verum calliditatem cavillationemque eam deprehensam, in risum atque ludibrium abiisse. Atque hoc sic nonnulli tradidere. Altera autem opinio fuit.

780 Cum episcopi Arimini congregati, quod imperator responsum differret, quodque illis redire ad sua non liceret, macerarentur: qui alteri sententiæ addicti erant, subornantur quosdam qui dicerent, non convenire, quod quidam unum substantiæ Verbum tantopere propugnarent, ut propterea omnes ubique episcopi per seditionem dissideant. Licere similem Patri Filium dicere, et universalem orbis contentionem sopire. Episcopos Orientales, nisi substantiæ nomen tolleretur, conquirentes non esse. Hæc cum ab ejus sententiæ studiosis cum versuta quadam gravitate et vi dicta essent, ægre tandem synodum adductam esse, ut Ursacii et Valentis formulæ subscribendum putaret. Veritos quippe artifices, doli istius esse, ne legati apud imperatorem Occidentalium episcoporum constantem quam inde ab initio præstitissent alacritatem, et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, tollendi causam exponerent. Quare illud eos invenisse consilium, ut oratores in oppido Thraciæ quod dictum est Nica distinerentur, per causæ ejusmodi obtentum, propter hyemis asperitatem et itinerum difficultatem jumenta progredi et viæ laborem ferre non posse. Atque in ea interim mora constituisse, fidem ab ipsis compositam ex Latino in Græcum sermonem translata, ad Orientales mittere episcopos. Sic namque fore, cum illi ad sententiam eorum inclinati essent, ut quod ageretur perficerent; fallaciam vero talem non deprehensum iri ab eis, qui rem hanc consideraturi ab ὁμοουσίου, consubstantialis, verbo recessisse: utpote ab Orientalibus episcopis, qui dictionem eam prorsus rejecerissent, coactum. Quod quidem

ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν πᾶσιν ἐκδίδοσθαι· καὶ δοῖν μὴ υπογράφειν αἰροῦντο ταύτην, τῶν θρόνων ἐλαύνειν, καὶ ἄλλους εἰσάγειν οὐδ' ἂν ὁμοφρονεῖν γνοίεν. Τοιαύτης δ' ἐξουσίας ἐπιλημμένους, πάντας πρὸς βίαν ἀγειν τῇ εἰρημένῃ πίστει καθυπογράφειν· καὶ τοὺς μὴ βουλομένους οὕτω ποιεῖν, ὡς τάχος ὦθειν. Ὡν πρῶτον Λιθέριον, μὴ πειθόμενον, πρὸς βίαν ἐξήλαυον. Καὶ οἱ μὲν φασὶ δευτέραν ἐξορίαν ταύτην αὐτῷ γενέσθαι, οἱ δὲ πρῶτην· ὅτε καὶ τὰ κατὰ τὴν Φήλικα γέγονεν, ὡς πρὸ βραχείας εἰρήκαμεν. Ταῦτα δὲ κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαπραξίμενοι οἱ περὶ Οὐάλεντα, τὰ ἴσα καὶ κατὰ τὴν ἔω πράττειν ἐσκόπου. Καὶ δὴ διὰ Θράκης ἰόντες, ἐπεὶ κατὰ τινα τοῦ ἔθνους πόλιν, ἣ Νίκη ὀνομαζήν, παραγένοντο, σύνοδον ἀθροίσαντες, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς Ἑλληνίδα φωνὴν μεταβαλόντες, βεβαιοῦν ἐπερωτῶν καὶ ἐκήρυξαν ὡς ὑπὸ οἰκουμένηκῃ συνόδου ἢ ἐν Νικῆ πίστις τὸ βέβαιον ἔσται ὡς χρεῖων ἐπιψηφισθεῖσα· ὡς ἂν γε τῷ παρακλησίῳ τῶν ὀνομάτων ἐπιβοῦλος ἀπατᾶν ἔχωσι τοὺς ἀπλουστέρους· ὥστ' αὐτὴν εἶναι οἰεσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐξενηχθεῖσαν γραφὴν. Ἀλλὰ τὸ σόφισμα ἐξηλέγχετο, καὶ ἐν καταγέλῳ ἦσαν τὰ δρώμενα. Οἱ μὲν οὖν οὕτω φασὶν· ἕτερος δὲ λόγος ἔχει, ὡς τῶν ἐν Ἀριμίνῳ τῇ βραδυτέρῃ τῆς βασιλικῆς ἀποκρίσεως πιζομένων, τῷ μὴ ἔασθαι ἀναχωρεῖν, οἱ θατέρω δόξη προσκειμένοι ὑποβάλλουσι τινας εἰσηγουμένους, μὴ δεῖν εἶναι, μίᾳ λέξει ἀντεχομένους τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος, δι' αὐτῆς στασιάζειν τοὺς ἀπανταχοῦ ἱερέας· ἔνεστι γὰρ ὁμοῖον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγειν, καὶ τὴν οἰκουμένην διαλύειν ἔριν· μηδὲ γὰρ ἂν τοὺς ἀνὰ τὴν ἔω ἱερεῖς ἡραμεῖν, μὴ τοῦ τῆς οὐσίας περιαιρομένου ὀνόματος. Οὕτω δὲ κομφῶς ἐπιχειμῶν τῶν σπουδαστῶν, μόλις πείσαι σὴν σύνοδον· καὶ υπογράφειν αἰρεῖσθαι, ἣν οἱ περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἔγραψον ἔχουσιν. Ἐν δέει δὲ γεγονότες μήπως οἱ πρέσβεις δὴλην καταστήσωσι βασιλεῖ τῶν ἐσπερίων ἱερῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἕστασιν, καὶ τὸ αἴτιον τῆς τοῦ ὁμοουσίου ἀναρρέσεως ἐπιτρέψιν τοὺς πρέσβεις κατὰ τὴν εἰρημένην πόλιν τῆς Θράκης Νικην, βούλην ἔθεντο, πρῶτα εἰπόντας τὸ τοῦ χειμῶνος τραχὺ, καὶ τὸ μὴ πρὸς ὁδοπορίαν πρόχειρον τοῖς ὑποζυγίοις· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς βραδυτέρου, βουλευσασθαι τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐκείνοις ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς Ἑλληνίδα φράσιν μεταβαλεῖν, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἔω διαπέμπεσθαι ἱερεῦσιν· ἐκεῖναι γὰρ οὕτως τὸ σπουδαζόμενον κατορθοῦν, κατὰ βούλησιν συγγειμένων ἐκείνων. Τὴν δὲ βραδυρίαν μὴ κατάφωρον εἶναι διὰ τῶν ἐλεγχόντων, ὡς ἀκοντες οἱ ἐν Ἀριμίνῳ τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου ἀπέστησαν· διὰ δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔω ἐπισκόπους σκηπτόμενοι, ὡς παντάπασιν ἀποσεισμένους τὸ ὄνομα· ὅπερ ταῖς ἀληθείαις ψευδὲς ἦν. Σχεδὸν γὰρ ἀπαντες καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοῖον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἔδοξαζον. Ἢ διαφορὰ δὲ ἦν μόνον, ὅτι περ οἱ μὲν ὁμοῦσιον, οἱ δὲ ὁμοουσίου ὀνομάζοντο τὸν Υἱόν.

essent, conventum videlicet Ariminensem invituum

pancis excepis, substantia Patri similem Filium sunt opinati. Et controversia in eo tantum erat, quod partim quidem ὁμοούσιον, consubstantialem, partim autem ὁμοιούσιον, similisubstantialem, Filium dicerent. Et hæc quidem in Occidentis partibus acta.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

A

781 CAPUT XLII.

Ὅσα κακὰ ἐὶ Ἀρεινοὶ τοῖς τῷ ὁμοούσιον σεβόμενοις ἐπήγον· καὶ περὶ τῆς Μακεδονίου ὁμότητος· καὶ ὅσα καὶ Νοβατιανοῖς διὰ τὸ ὁμοούσιον ἐπισυνέβη κακὰ· καὶ ὡς Μακεδόνιος μεταθέμενος τὴν τῶν Λευθάνων θίβην Κωνσταντίνου, στάσιν τῷ δήμῳ ἐποίησε· δι' οὗ χαλεπότερος ἐπειράτο τοῦ Κωνσταντίνου.

Quæ mala Ariani intulerint consubstantiale colentibus : de Macedonii crudelitate. Quæ etiam mala Novatianis propter consubstantiale acciderint. Ut Macedonius translatus in alium locum Constantini reliquit, tumultum populi concitavit : quam ob causam Constantius est indignatus.

Περὶ μὲν οὖν τὰ ἐσπέρια μέρη τοιαῦτα ἐπράττετο· περὶ δὲ τὴν ἔω τούτων γινομένων, πρὶν ἢ τὴν ἐν Σελευκείᾳ σύνοδον συναλεθῆναι, οὐκ ἐλάττους ἐγίνοντο παραχαί. Οἱ γὰρ τοῦ Ἀρειανοῦ προσιτάμενοι δόγματος, πολὺ τι θράσος ἐκ τῆς βασιλικῆς ῥοπῆς προσλαμβάνοντες, ἀκάθαρτοι τε ἦσαν, καὶ καινότεροι αἰεὶ πράγμασιν ἐπιχειροῦν. Ἀμέλει τοι καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν Καισαρείας Ἀκάκιον, καὶ τὸν Σχιθοπολίτην Πατρόφιλον, Μάξιμον παυσάμενοι ἰερᾶσθαι, Κυρίλλῳ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν ἐπέσπεραν. Μακεδόνιος δὲ τὰς περὶ τὴν Κωνσταντίνου ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνατρέπων ἐτάραττεν, ἐπισκόπους αὐταῖς προβαλλόμενος, οὓς ἦδει πρὸς ὑπουργίαν τοῦ σφετέρου σκοποῦ δεξιούς. Ἐλευσίῳ μὲν οὖν τὴν Κύζικον ἐνεχείριζε, λαμπρῶς ἐν τοῖς βασιλείοις πάλαι στρατευσαμένῳ· Μαραθώνιον δὲ τῆς Νικομηδείων πόλεως ἀρχιερέα ἐδείκνυ, ὃν τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας διάκονον εἶναι λόγος ἔχει, πτωχεῖα συνιστᾶν, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φροντιστήριον· καὶ τὸν μὲν βίον ἀγαθῶ καὶ ἀμω γενέσθαι· χακῶς δὲ διαθέσθαι τοὺς ὁμοούσιον δεξάζοντας τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καὶ· μάλιστα δεξιόπληθιν οὐχ ὡσπερ ὁ Μακεδόνιος· οὗτος γὰρ οὐ μόνον ἀπηνῶς ἐδίωκε τοὺς ἐκτρεπομένους αὐτῷ κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰρκταῖς περιέκλειε, καὶ ἀκόντας ἐδιάζετο, καὶ πολλοὺς τῶν ἐν εὐλαθείᾳ ἤκλιζετο, καὶ ξύλω τὰ σόματα δεσφίων, ἀκόντων τὰ μυστήρια ἐνετίθει. Πολλὴ δὲ τις κόλασις αὐτῷ ἐδόκει, καὶ τῶν ἄλλων τιμωριῶν ὑπερφέρουσα. Ὅσαούτως δὲ καὶ γυναῖκας συνερπάζων καὶ παιδῶν, καὶ ταῦτα μὴπω μυθθέντας, μυσταγωγεῖν ἐδιάζετο. Εἰ δὲ τις παρηγεῖτο, ἢ καὶ ἀντίλεγε, πληγὰς ἦν ἐκεῖ καὶ μάστιγας ἐπακολουθούσας ὄρᾶν, δεσμά τε καὶ δεσμωτήρια, καὶ ὅσα τούτοις ἀκόλουθα. Ἀρκέσει δὲ πάντως ἐνδὸς ἢ ἑξῆν μνησθέντα, δεῖξαι ὅσον ὁμότητος τῷ Μακεδόνιῳ προσῆν, καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον συνηκμακῶσι τὸ ἀπηγῆς καὶ ἀπάνθρωπον. Καὶ γὰρ τινῶν γυναικῶν, αἵ τὴν αὐτοῦ ἐξετρέποντο κοινωνίαν, τοὺς μαστοὺς θίβαις καὶ κίσταις ἐναποκλείων ἀπέπριεν. Εἰσὶ δὲ, ὧν τὰ αὐτὰ, ποτὲ μὲν οἴσις εἰς ἄκρον ἐκπυρωθεῖσι, ποτὲ δὲ καὶ σιδήρῳ πεπυρακτωμένῳ κατέκαιον. Ἀθήνης τε ἦν αὕτη καὶ ξενίζουσα τιμωρία ὑπὸ τῶν Χριστίν ὁμολογούντων ἐφευρεθείσα, ἐπέκεινα τῶν, ὧν οἱ ἐξ Ἑλλήνων τύραννοι πάλαι φιλοτίμως ἐξεῦρον. Ναὶ μὴν καὶ πολλὰς τῶν ἐκκλησιῶν εἰς ἔδαφος ἐρρίπτει, βασιλέω· γράμματα προσιγόμενος, ἃ προσέταπτον τοὺς εὐκτηρίους οἴκους τῶν τῷ ὁμοούσιον κηρυττόντων εὐθὺς ἀνατρέπεσθαι. Ἐξ ἧς αἰτίας καὶ τὴν τῶν Νουατιανῶν ἐν τῇ Πελαγονίᾳ ἐκκλήσιαν ἠρᾶσαν,

In Oriente vero, priusquam synodus Seleuciæ coiret, non minores erant turbæ. Arianae enim hæresis propugnatores ingenti confidentia ex imperiali auxilio concepta, effrenato atque impotenti erant animo, semperque novis studebant rebus. Proinde Acacius Cæsariensis, et Patrophilus Scythopolitanus, Maximo exactorato, Cyrillo Hierosolymitanæ ecclesiæ curam commiserere. Et Macedonius Constantinopolim vicinasque ei præfecturas et urbes miscens turbabat, episcopos eis quos rebus suis idoneos esse sciebat, designans : nam Eleusio Cyzicenam attribuit ecclesiam, qui antehac loco splendido in imperiali aula stipendia fecerat. Marathonium autem Nicomediæ sacrorum antistitem creavit, qui ecclesiæ ipsius diaconus cum fuisset, egregium se præstitisse virum dicitur, indigentium hominum domiciliis, virorumque et mulierum scholis extruendis atque curandis. Et cum amborum istorum vita probaretur, affligendis tamen eis qui ὁμοούσιον, consubstantialem, Patri Filium profiterentur, alium erant induitrii : verumtamen ea in re Macedonio dissimiles. Is etenim non modo crudeliter eos persequebatur, qui communionem ejus vitarent, sed in vincula quoque conjiciebat invitos, et iudiciis tradebat. A communionem ejus abhorrentes ad eam vi intentata cogebat, multosque religione præclaros pulsabat, et fuste ora eorum diducens, vel invitis sacra mysteria ingerebat. Qui quidem ingens visus est esse cruciatus, tormenta alia longe superans. Ad eundem modum et mulieres atque pueros, qui de rebus sacris nondum insituti essent aut baptizati, arripuens, mysteriis initiari cogebat. Quod si quis renueret, aut responsaret, eum plagæ, flagra, vincula, carcer, et quæ iis convenientia sunt, consequebantur. Cæterum unius atque alterius exempli ejus mentione facta, satis omnino erit, quanta Macedonii feritas, eorumque qui cum eo vignerent crudelitas fuerit et inhumanitas, ostendere. **782** Quarumdam enim seminarum quæ ejus aversabantur communionem, mammas arcis et cistis compressas avulsit. Erant quibus easdem corporis partes nunc ovibus ad summum igne hostis, nunc ferro candenti adrueret. Insolitum sane id, exoticumque supplicium, ab eis qui Christum professi sunt adventum, quod ea quæ olim Græcorum tyranni magno studio et ambitione excogitarunt, longe post se relinquit. Quin multas quoque ecclesias solo æquavit, imperatoris litteras præferens, quæ do-

mos precatórias τὸ ὁμοούσιον, consubstantialia, proflentium statim evertere jubebant. Ex qua causa etiam Novatianorum ecclesiam, quæ in vico τοῦ Παλαργοῦ, hoc est Ciconiæ, erat, est demolitus, quod eos quoque τῷ ὁμοουσίῳ, consubstantiali, assentiri sciret. Quo tempore illi egregium strenuæ manus opus edidere, forsitan eos ut ejusdem sententiæ assertores adjuvantibus τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, professoribus. Ecclesia enim illa ab eis quibus hoc commissum fuerat, eversa, illi coacta manu universi cum conjugibus et liberis, quod opus erat et conveniebat, pro se quisque afferentes, supra modum laborarunt: et brevi temporis momento, in loco cui nomen est Συκαί, hoc est fici (1), e regione urbis, e vestigio aliam condidere ecclesiam, eamque Ἀναστάσιον (2), id est Resurrectionem, vocavere, ex eventu ipso nomen id ei imponentes. Quam deinceps rursus, Juliano imperante atque permittente, in priorem locum materia ex Fici deportata transtulerunt, opere utroque incredibile celeritate perfecto. Hæc cum a Macedonio ita gererentur, Novatiani fere et catholicæ Ecclesiæ τὸ ὁμοούσιον, consubstantialia, proflentes, conjuncti atque uniti sunt, eandem obtinentes sententiam, atque seisdem exagitati malis. Pacem namque inter se agebant, conveniebant, orationesque et alia communicabant, nullo ab Ariais qui ecclesias omnes occupaverant, catholicis relicto templo. Ita consuetudinis assiduitate, et rerum adversarum æquabilitate, frustra illi esse, si inter se dissiderent, existimantes, ad mutuam communionem erant propensi. Et perfecta res fuisset, nisi multitudinis alacritatem parva quædam invidia intercedens impedivisset, multis morem rursus vetustum retinendum, atque communionem imperfectam aversandam esse dicentibus. **783** Eisdem porro modis Cyzici Eleustus Novatianos affligebat: templum enim eorum ibi prorsus sustulit. Idem qui Mantinei habitabant, et alii quoque in Paphlagonia Novatiani patiebantur. Quos ejicere Macedoniani cum non possent, imperatoris opem implorarunt, qui eis quatuor millia armatorum (3) attribui jussit, fore ratus, ut illi insolito armorum metu cederent atque vincerentur (4). Verum res aliter cecidit. Populus enim falcibus et clavis et securibus, aliisque armis, ut sors ferebat, correptis, cum militari manu pro se quisque congressi sunt. Et prælio utrinque commisso, multi quidem etiam ex Paphlagonibus, milites autem fere omnes conciderunt. Quamobrem a multis, necessariis etiam suis, Macedonius est reprehensus. Alienavit quoque ab eo benevolentiam ardorem imperator, neque adeo bene posthac erga eum animatus fuit:

(1) Socrates Ficos tredecimam urbis Constantinopolitanæ regionem esse scribit.

(2) Ἀνάστασις et ἀναστάσις vastitatem, et per contrarium significationem restitutionem atque resurrectionem designat: in utramque sane partem templo ei appellatio ista convenit.

A ἄτ' εἰδῶς χιλιεπίους τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντας· ἔτι δὲ λόγος ἔχει γενναῖα αὐτοῦς ἔργα χειρὸς διαπράξασθαι, τάχα συναιρομένων οὐδέποτε ὁμόφροσι καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ὁμοουσίῳ δόξης. Αὐομένης γὰρ ἐκείνης δι' ὧν ἐπατρήετο, πανδημει συναθροισθέντες· ἐκείνοι, καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, τὸ προσήκον ἑκαστός μετακομιζόμενοι, ὑπερφυῶς ἐπόνουν· καὶ ἀκαριαίως εἰς τὸν ἀντιπέραν τόπον τῆς πόλεως, ᾧ Συκαί ὄνομα, ἀθρόον ἕτερον οἶκον ἀνίστων· καὶ Ἀναστασίαν τὸν οἶκον ὠνόμασαν, ἐκ τοῦ συμβάντος τῷ ὄνομα περιθέμενοι· ὃν αὐθις Ἰουλιανοῦ ἀρξάντο, καὶ ἐπιτρέψαντος, εἰς τὸν πρότερον μετήγαγον τόπον, τὰς ὕλας μετακομίσαντες ἐκ συκῶν, ἀπέριφ τάχει καὶ ἀμφοῦ διαπραξάμενοι. Τοῦτων δὲ ὑπὸ Μακεδόνιου γινομένων, μικροῦ ὄτε Ναυατιανοὶ καὶ οἱ B τῆς καθόλου Ἐκκλησίας τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντες ἠνώθησαν, ἴσην δόξαν ἔχοντες, ἐπίσης τε ἐλευσόμενοι· καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐσπένδοντο, συνήρχοντό τε καὶ εὐχῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἐκοινωνοῦν. Οὐδεὶς γὰρ οἶκος τοῖς ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐλείπετο, τοῖς Ἀρειανοῖς πάντων κατεχομένων. Τῷ δὲ συνεχῆ τῆς ὁμιλίας καὶ τῷ τοῦ πάθους ταυτῶ κενὸν εἶναι οἰόμενοι ἀλλήλων διίστασθαι, πρὸς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἦσαν. Καὶ γε ἂν ἐπεραίνετο, εἰ μὴ τὸ τοῦ πληθους πρόθυμον βραχὺ τι βασκανίας ἐμπασὸν ἐπέσχε, τὸ ἐκ παλαιῦ ἔθος χρῆναι καὶ αὐθις κρατεῖν πολλῶν λεγόντων, καὶ τὴν μὴ ἐντελῆ κοινωνίαν ἐκτρέπεσθαι. Τὰ ἴσα δὲ καὶ Ἐλευσίος ἀνὰ τὴν Κύζικον τοῖς Ναυατιανοῖς ἐποίησε. Τὴν γὰρ ἐκεῖσε ἐκκλησίαν αὐτῶν ἀθρόον καθέλειν. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ κατὰ τὸ Μαντινέον οἰκοῦντες ἔπασχον, καὶ ἄλλοι Ναυατιανοὶ Παφλαγόνες· οὗς ἐξελίχοντες μὴ οἴοι τε ὄντες οἱ τῆς ἐκκλησίας Μακεδόνιου, ἐδέοντο βασιλέως συναίρεσθαι. Ὁ δὲ τετραχισηλίους ξιφήρεις στρατιώτας πέμπων, τῷ ἀθήει τῶν ὀπλων ἔπιτο ὑπὲρ χεῖρα σχεῖν. Τὸ δὲ ἄλλως ἀπίθαινε. Τὰ γὰρ ἐκεῖσε πλήθη, δρέπναι καὶ κορύνας καὶ ἄλλο εἰ τι ἔτυχεν ἀρπάσαντες, ἑκαστος συμβάλλουσι τοῖς στρατιώταις. Καὶ μάχης ἐκατέρωθεν συβραγείσης, πολλοὶ μὲν καὶ τῶν Παφλαγόνων, τῶν δὲ στρατιωτῶν σχεδὸν ὅλοι πίπτουσι. Κάντεῦθεν ὑπὲρ μέμψιν ἦν Μακεδόνιος τοῖς πολλοῖς τῶν ἐπιτηδεῶν. Ἀφήρει δὲ καὶ βασιλεὺς τὸ τῆς εὐνοίας θερμὸν, καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐβρωμένως διεκείτο, ἔτι δὲ τοσοῦτων φόνων αἰτίον D γεγονότα. Συμβάν δὲ καὶ τοῦτο μεζύονα τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπέχθειαν ἤγειρε βασιλεῖ· τοῦ γὰρ οἴκου ἐν ᾧ ἡ λάρναξ καὶ τὸ σῶμα ἔκειτο Κωνσταντίνου, πῶσιν ἀπειλοῦντος, καὶ δειούς οὐκ ἐλαχίστου τοῖς ἐκείσε δὴ παρεδρεύουσιν ἐπηρητημένου, Μακεδόνιος τὰ τοῦ βασιλέως ὅτι ἄλλαχού μεταφέρειν ἐσπούδαζε. Τὸ δὲ πλήθος, μαθόντες, στασιάζοντες ἦσαν, μὴ χρῆναι λέγοντες· βασιλεῖ μέγαν οὕτω μετακομίζεῖν· μηδὲν γὰρ διαφέρειν τοῦ ἀνορύττειν. Οἱ δὲ μάλιστα σύμ-

(3) Τέσσαρας ἀριθμοῦς, Socr. Τέσσαρα τάγματα, Suzom. Τετραριθμούς στρατιώτας, Suid.

(4) In ea persecutione Novatiani Paphlagonēs vixi vi repellentes, Macedonianam manum male accipiunt.

φωναί ἤσαν καὶ οἱ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου A
προσβέοντες, ὕδριν τοῦ βασιλέως τὴν μετοκομιδὴν
οἰόμενοι, ἄλλω; τε καὶ διὰ σπουδῆς ποιούμενοι Μα-
κεδονίῳ ἐναντιοῦσθαι. Ὁ δ' ἤκιστα φροντίσας τῶν εἰ-
ρημένων, μετάγει τὸ σῶμα περὶ τὸν ναόν· ὅπου δὴ
καὶ ὁ νεκρὸς Ἀκακίου καίεται τοῦ μάρτυρος· οὗ γι-
νομένου, τῶν διαφορομένων πολλή τι γίνεται συν-
δρομή· ὧν οἱ μὲν δι' ἐπαίνου, οἱ δ' ἐν μέμφει πριού-
μενοι τὸ πραχθὲν, τὸ μὲν πρώτων ἠμύοντο· ἔπειτα
κατ' ἀλλήλων τραπέντες, ἐς τοσοῦτον ἀτοπίας ἐγέ-
νοντο, ὡς αὐτὸν τε τὸν οἶκον, καὶ τὸν πέριξ τόπον,
αιμάτων καὶ φόνων ἔμπλεων δεῖξαι. Βασιλεὺς δ' ἐτι
πρὸς ἐσπέραν διάγων, ἐπεὶ τὰ κατὰ τὴν πατρικὴν
θίβην συμβάντα δείγων, χαλεπῶς ἔφερον· ἐμήνυέ
τε Μακεδονίῳ, ὡς ὕδρισμένου αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ἅτε
παρὰ γνώμην ἐκείνου μεταθεῖναι τολμήσαντι· καὶ B

ὡς αἴτιον ἠγούμενος τῆς τοῦ πλήθους φθορᾶς. Καὶ
ὅσα τῶν ἐσπερίων ἀπάρας, εἰς τὴν Ἔω διέβαινε.
Ἰουλιανὸν δὲ τὸν ἀνεψιὸν Καίσαρα τηνικαῦτα χειρο-
τονήσας, ἐπὶ φυλακῇ τῶν πρὸς δύσιν ἀρχομένων με-
ρῶν, εἰς Γαλάτας ἐπεμπευεν.
eo recordiæ processerunt, ut et eam ipsam ædem sacram, et proximum in circuitu locum
sanguine et cædibus compleverint. Imperator autem in Occidente adhuc degens, ubi quid de
paterno sepulcro actum esset intellexit, gravi id tulit animo, 784 et Macedonio, injuria
ab eo affectum esse patrem, qui illum præter voluntatem suam transferre ausus fuerit, ipsum
quoque cædis tantæ multitudinis causam esse denuntiavit. Et postea ex Occidente ad partes
Orientales transiit. Et Julianum patrualem fratrem, tum Cæsarem factum, ut provinciis Occiden-
tibus præsidio esset, in Galatiam misit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ.

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου· καὶ περὶ τῆς C
ἄλλης ἐκθέσεως τῆς πίστεως ἣν Ἀκάκιος
ὑπηγόρευσεν.

Ἄλλ' ὅπως μὲν Μακεδόνιος τοῦ θρόνου ἀπεσφα-
ρίσθη, πολλῶν κακῶν βραχεῖαν· δεδωκώς δίκην, μι-
κρὸν ὕστερον λέξω· ἐπὶ δὲ τὴν ἐν Σελευκείᾳ μετα-
θήσομαι σύνοδον, ἣν Κωνσταντῖος διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ
δυσχερὲς ἀντίμιμον τῇ ἐν Ἀριμῆνῳ κατὰ τὴν Ἔω
γενέσθαι προσέτατε. Καὶ δὴ κατὰ τὴν τῆς Ἰσαυ-
ρίας Σελευκείαν συνῆλθον ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα ὄντες
ἐπίσκοποι. Συνῆν δὲ τοῦτοις καὶ Λεωνᾶς τῶν ἐκ
βασιλείως ἐπισήμως πάλαι στρατευσαμένων· ἐφ' οὗ
τὰ τῆς πίστεως, ἐξετασθῆναι γράμμασιν ἐκέλευε βα-
σιλεὺς· πρὸς τοῦτω δὲ καὶ Αζυρῆκιος τοῦ Ἰθνωῶς τὴν
στρατηγίαν ἐγκχερισμένος, εἰ τι δέοι αὐτῷ τε καὶ
τοῖς ἐπισκόποις ὑπουργεῖν ἐκ βασιλείως πρόσταγμα D
ἔχων. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἐν συνῆλθον, ὄξυγράφων παρόν-
των καὶ σήμεριουμένων τὰ παρεμπύπτοντα, ἐν μὲν δὴ
τῷ πρώτῳ συλλόγῳ πολλοὶ τε ἀπελιμπάνοντο· ὃ τε
Κωνσταντινουπόλεως Μακεδόνιος, Βασίλειός τε ὁ
Ἀγκύρας, καὶ ὁ Σκυθοπολίτης Πατρόφιλος. Ὁ μὲν
γὰρ νοσεῖν, ὁ δ' ὀφθαλμῶν, ὁ δ' ἄλλος ἄλλο τι προῦ-
βάλλοντο. Παρηταῦντο δὲ ταῖς ἀληθείαις τὴν σύλλο-
γον, ἅτε δεδιότες τῶν κατηγορῶν τὰ στόματα. Ἐπεὶ
δὲ διὰ τὸ ἀπείναι τούτους, ἡ σύνοδος τὴν τῶν ἀμφι-
βόλων παρηταῖτο ἐξέτασεν, Λεωνᾶς ἐκέλευε καὶ οὕτω
τὰ ἐκάστην δοκοῦντα εἰς ζήτησιν ἄγειν. Οἱ μὲν οὖν
πρῶτον τὸ δόγμα λέγειν, οἱ δ' ἐξετάξεν τοὺς βίους
τῶν ἐν ἐκκλημασιν ὄντων ἐν αὐτοῖς εἰσηγούοντο· τοῦτο
δὲ διὰ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων, καὶ Εὐστάθιον

PATROL. GR. CXLVI

CAPUT XLIII.

De synodo Seleuciæ congregata, et alia fidei formula
quam Acacius dictavit.

Cæterum ut Macedonius throno suo sit deturba-
tus, multorumque malorum exiguam eam luerit
pœnam, paulo post dicam. Nunc ad synodum Se-
leuciæ celebratam transeo, quam Constantius pro-
pter viæ difficultatem Ariminensis æmutam in
Oriente agi præcepit. Seleuciæ apud Isauros cen-
tum et sexaginta episcopi convenere. Cum quibus
Leonas fuit, qui dudum apud imperatorem præcla-
rum in aula obtinebat locum. Sub eo fidei disqui-
sitionem litteris Constantius fieri jusserat. Affuit
ibi quoque Lauricius, gentis ejus dux, mandato
ab imperatore accepto, ut si qua in re opus esset,
et illi et episcopis adesset. Ubi in eum locum
convenere, celeresque notarii affuere, quæcunque
ibi dicerentur scriptis excepturi: in primo con-
sesso multi abesse comperti sunt, in primis Con-
stantinopolitanus Macedonius, Basilius Ancyranus,
et Scythopolitanus Patrophilus. Hic quidem ægram
se esse, ille autem ex oculis laborare, atque alius
aliud quidquam prætexens: re ipsa vero, quod ac-
cusatorum metuerent ora, conventum vitantes.
Postquam autem propter istorum absentiam, syno-
dus rerum controversarum dispositionem instituere
detractavit: Leonas sic quoque animumque
jussit. Ita alii primum doctrinam constituendam,
alii in eorum vitam qui inter ipsos rei agebantur

13

inquirendum esse censuerunt : atque id propter Cyrillum Hierosolymitanum , et Eustathium Sebastianensem , atque alios protulerunt. **785** Cui rei causam etiam imperatoris litteræ , nunc de fide primum , nunc de moribus inquirere iubentes , præbuere. Proinde in verborum contentionem delap-
 i, alteri alteros male accipere : et rixandi studio in duas discessere partes : quarum alteri Acacius Cæsariensis præiit, et Georgius Alexandrinus, et Uranius Tyrius, et Eudoxius Antiochenus, habentes secum alios triginta et duos : alteri autem Georgius Laodiceæ in Syria, Sophronius Pompeiopolis in Paphlagonia, et Eleusius Cyzici episcopus, quos reliquus synodi cætus secutus est. Vicit tamen eorum sententia, qui primum de fide disputandum censuerunt. Huc ubi ventum, Acacius formulam fidei Nicææ editam abrogandam , aliamque novam promulgandam esse censuit. Altera autem factio, quæ etiam numero superior erat, Nicænam formulam complectendam comprobendamque esse dixit, ut modo unum τοῦ ὁμοουσίου (consubstantialis) verbum induceretur. Contentio hæc ad vesperam usque extracta est, donec Sylvanus, Tarsensis Ecclesiæ antistes, voce magna, non opus esse, exclamavit, aliam fidei scripturam componere : sufficere enim quæ Antiochiæ prius accurate et subtiliter dictata esset : eam ipsam retinendam esse. Quibus verbis commotus Acacius, cum factionis suæ popularibus ex conventu abiit. Qui vero ibi remanere, Antiochenam fidei professionem tum in concilio recitari iusserunt. Et sic consensus solutus est. Postridie autem templum divæ Theclæ ingressi, foribus clausis, sententiis suis quæ lecta fuerant comprobarunt, seorsimque subscriptionibus confirmarunt. Quidam etiam, vices aliorum absentium obeuntes, lectores et diaconi, eorum a quibus missi fuerant nomine eis subscripserunt. Quod factum Acacius reprehendit : quæ occulto gererentur, minus iudicanda esse, atque a sinistra suspicione non abesse, dicens. Conabatur autem novam inferre fidem : quam etiam, sicuti ipsi visum fuerat, a se compositam, privatim principibus viris Leonæ et Lauricio legit, et obtinere maxime contendit. Hæc in secundo congressu acta. **786** Tertio porro die, jam etiam qui absuerant præsto erant, Macedonius Constantinopolitanus, et Basilius Ancyranus. Cæterum Acacius cum factione sua in conventum se venturum negavit, nisi qui ab ipsis et antea ex-auctorati, et jam accusati essent, consensu exigentur. Et multa inde coorta rixa, placitum est tandem, ut illi secederent : quod etiam est factum. Illi enim cessare. Statuerunt hoc sic Patres, Acacium causam synodi solvendæ fingere rati, ut simul et Aetii hæresis præsentis disquisitioni eximeretur, et qui rei agebantur iudicium effugerent, ipsique adeo Acaciani, de quibus arguebantur criminibus, causam non dicerent. Atque ubi illis digressis, Acacius cum suis introiit, Leonas libellum quem sibi ab Acacio et popularibus ejus datum,

τὸν Σεβαστείας προῆγον, καὶ ἄλλους. Πρόφασιν δ' εἶδον αὐτοῖς τὰς βασιλείας γράμματα, νῦν μὲν τὴν πίστιν πρότερον, νῦν δὲ τοὺς βίους ἐξετάζειν ἐγκαλυόμενα. Κάντεῦθεν εἰς ξριδας λόγων ἴοντες, πρὸς ἀλλήλους κακῶς εἶχον, καὶ ἐκ φιλονεικίας εἰς δύο μέρη διήρητο· ὧν τοῦ μὲν ἐνὸς Ἀκάκιος ἦγειτο, τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος, Γεώργιος, Ἀλεξανδρείας, Τύρου Οὐράνιος, Εὐδόξιος, Ἀντιοχείας, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἄλλους δύο πρὸς τοὺς τριάκοντα· θατέρως δὲ μερίδος ἐξήρχε Γεώργιος Λαοδικείας τῆς Συρίας, Σωφρόνιος Πομπητιουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου· οἷς καὶ τὸ λοιπὸν εἶπετο τῆς συνόδου πλήρωμα. Ἐκράτει δ' οὖν ὁμῶς τὸ περὶ πίστεως ἐξετάζειν πρότερον. Ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο κατέστησαν, ἄλλοι μὲν περὶ Ἀκάκιον ἀπειθήσθαι δεῖν ἐδόκει τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστει ἐκδοσιν· ἄλλοι δὲ τίνα καινοτέραν ὑπαγορεύειν ὑπεστημαίνοντο· οἱ δὲ τῆς ἐτέρας φάλαγγος, οἱ δὲ καὶ τῷ ἀριθμῷ ἐπλεονάζον, ἐκείνην μὲν πᾶσαν στέργειν καὶ ἀποδοχῆς· ἀξιῶν ἔλεγον· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἀιεσεῖν το λέξιν. Καὶ ἄχρις ἑσπέρας ἡ περὶ ταῦτα φιλονεικία ἐχώρει, ἕως Σιλβανὸς τῆς Ταρσοῦ προεστώτος Ἐκκλησίας, μέγα ἀνακραγῶν, μὴ δεῖν ἐτέραν αὐτῆς πίστει· ὑπαγορεύειν γραφὴν ἔλεγεν. Ἀρκεῖν γὰρ ἐκείνην ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον διηκριθῆναι, καὶ χρῆναι ταύτῃ ἐμμένειν. Ἐφ' ᾧ χαλεπήναντες οἱ περὶ Ἀκάκιον, τοῦ συλλόγου ἐξῆλθον. Οἱ δ' ἐναπολειφθέντες τότε μὲν τὴν εἰρημὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκθεσαν τῷ συνεδρίῳ ἀνεγνώσαν, καὶ ὁ σύλλογος διελύετο· τῇ δ' ἐπιούσῃ, εἰς τὸν τῆς θεσσαλίας Θέκλης εἰσιόντες νεῶν, καὶ τὰς θύρας ἀποκλεισάμενοι, ἐπεψηφίζοντο τὰ ἀνεγνωσμένα, καὶ ἐκύρουσιν καθ' ἑαυτοὺς ταῖς ὑπογραφαῖς. Καὶ τινες δὲ τόπον ἐτέρων ἐπέχοντες ἀαγνώσταί τε καὶ διάκονοι, ὑπὲρ τῶν πεμφάντων ὑπέγραψαν. Ἀκάκιος δὲ ἐν μέμψει τὸ πραχθέν ἐποικίετο, τὰ ἐν ἀπακρύφῳ, λέγων, γινόμενα, πόρρω μὲν εἶσι τοῦ καλοῦ· κακῆς δ' ὑποψίας οὐδὲν ἄλλοί τι. Σπουδαζῶν δ' ἐτέραν πίστιν εἰσάγειν, ἦν, ὡς ἐκείνῳ δεῖν ἐδόκει, καὶ διαθέμενος, ἰδίᾳ τοῖς ἀρχουσιν ἀνεγνώσκει, Λεωνᾷ τε καὶ Λαυρικίῳ· καὶ κρατεῖν ἐκείνην μάλιστα ἠπειρε. Τοῦτο μὲν καὶ τῆς δευτέρας συνειούσεως τὸ ἔργον· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν παρήσαν ἡδὴ καὶ οἱ ἀπολειφθέντες, Μακεδόνης ὁ τῆς Κωνσταντινου, καὶ Βασιλείος ὁ Ἀγκύρας. Οἱ δ' ἀμφὶ Ἀκάκιον τοῦ συλλόγου κοινῶς παρητούντο, εἰ μὴ οἱ ὑπ' αὐτῶν καθαιρεθέντες, καὶ ἡδὴ καταγορηθέντες, τοῦ συνεδρίου ἐξελαθῶσι. Πολλῆς δ' ἔριδος ἀναφθεῖσης ἐντεῦθεν, ἐκράτει μᾶλλον ἐξάγεσθαι· καὶ ἐξῆγοντο. Παρεχώρου γὰρ ἐκείνοι, οἰόμενοι Ἀκάκιον πλάττεσθαι πρόφασιν διαλύειν τὴν συνόδον, ὡς καὶ τὴν Ἀετίου αἵρεσιν τὴν παρούσαν ἐξέτασιν διαφυγεῖν, καὶ αὐτοὺς γ' ἐκείνους τὰς ὧν κατηγορητοῦν δικαίως. Ὡς δ' οἱ περὶ Ἀκάκιον εἰσῆλθον, ἀπίστων ἐκείνων, Λεωνᾶς βιβλίον ἐπιδεικνύς, αὐτῷ οἱ δοθῆναι ἐκ τῶν περὶ Ἀκάκιον ἔλεγε, μὴ πίστεως ἐκδοσιν εἶναι εἰπῶν· καὶ κρύφα γὰρ καὶ φανερώς τοῖς παρούσιν ἐμάχετο. Καὶ δῆτα ἐν ἡσυχῇ καθημένων ἐκείνων, μὴ πίστεως οἰομένων εἶναι τὴν ἐκδοσιν, τῆνικαῦτα ἐφανερῶς τῆς Ἀκακίου πίστεως

ἔκδοσις, μετὰ προομιλίου τούτου περιέχουσα τὴν τρώ-
 A πον· « Ἡμεῖς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυ-
 ρίας, κατὰ τὸ βασιλικὸν βούλημα, τῇ γῆδὲς ἡμέρᾳ,
 ἦτις ἦν πρὸ πέντε Καλενδῶν Ὀκτωβρίων, πάνταν
 σπουδῆν ἐθέμεθα μετὰ πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην
 τῆ Ἐκκλησίᾳ φυλάξαι, καὶ περὶ τῆς πίστεως εὐστα-
 θῶς διαλαβεῖν, ὡς προσέταξεν ὁ θεοφιλέστατος βα-
 σιλεὺς ἡμῶν Κωνσταντῖος, κατὰ τὰς προφητικὰς καὶ
 εὐαγγελικὰς φωνάς, καὶ μηδὲν παρὰ τὰς Γραφὰς
 ἐπισηνέγκαι τῆ ἐκκλησιαστικῇ πίστει. Ἐπεὶ δὲ τι-
 νες ἐν τῇ συνόδῳ τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν, τοὺς
 δὲ ἐπετρόμισαν, οὐ συγχωρῶντες, λαλεῖν, τοὺς
 δὲ ἀπέκλεισαν ἀκοντάς, τοὺς δὲ καθήρημένους ἐκ
 διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ παρὰ
 κανόνα καταστάντας ἦγον μεθ' ἑαυτῶν, ὡς παντα-
 γῶθεν θορύβου γενέσθαι πλήρη τὴν σύνοδον· καθὼς
 B καὶ ἠλαμπρότατος κόμης Λεωνῶς, καὶ ὁ ἠλαμπρότα-
 τοῦ ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρικίου αὐτοψία
 παρέλαθε· τούτου ἕνεκεν διαλαλοῦμεν ταῦτα, ὡς
 οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεισάν ἀσθεντικὴν πίστιν ἐν
 τοῖς ἔγκαινοῖς τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, προ-
 κομιζόντες αὐτὴν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέ-
 ρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ ὑπ-
 κείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον. Ἐπεὶ δὲ πολ-
 λὸς ἰθουόθησε τὸ ὁμοῦσιον καὶ τὸ ὁμοιοῦσιον
 ἐν τοῖς παροῦσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ
 καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομῆσθαι ὑπὸ τινῶν
 τὸ ἄνομοιον Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα· τούτου χάριν
 τὴ μὲν ὁμοιοῦσιον καὶ τὸ ὁμοιοῦσιον ἐκβάλλομεν ὡς
 ἀλλότρια τῶν Γραφῶν· τὴ δὲ ἄνομοιον ἀναθεματί-
 ζομεν· καὶ πάντας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν,
 C ἄλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ὁμοιον
 τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ
 τὴν Ἀπόστολον λέγοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ, « Ὅς ἐστὶν
 εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Ὁμολογοῦμεν δὲ
 καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα,
 ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων.
 Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ· τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα
 ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· Θεὸν Ἄλογον ἐκ
 Θεοῦ μονογενῆ· φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν· δι'
 οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ
 ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. Τούτον πι-
 στεῦομεν ἐπὶ συντελεῖα τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν
 τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνελήφεναι ἐκ τῆς ἀγίας Παρ-
 θένου Μαρίας, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα ὑπὲρ
 τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· καὶ ἀναστάντα καὶ ἀναλη-
 φθέντα εἰς οὐρανοῦς, καθίζησθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πα-
 τρός· καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας
 καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα,
 D ἡκαὶ Παράκλητον ὀνόμασεν ὁ Σωτήρ, ὁ Κύριος ἡμῶν,
 ἐπαγγελιάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι
 τοῦτο τοῖς μαθηταῖς· ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ
 ἀγιάζει τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βα-
 πτιζομένους ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
 καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν

non fidei formulam continere dicebat (1), exhibuit.
 Simil enim is et clam et palam eos qui in synodo
 aderant oppugnabat, nec minus libellus aperte et
 clandestine lectores infestabat. Illis igitur tacenti-
 bus, et consentientibus, quod minime fidei formulam
 esse in scripto eo putarent, Acacii tum fidei profes-
 sio est publicata, cum præfatione ad hunc conce-
 pta modum : « Nos qui Seleuciæ Isaurorum im-
 peratoris jussu hesterno die (qui dies erat ante
 v Kal. Octobr.) convenimus, omni studio in hoc
 incubuimus, debitam moderationem omnem adhi-
 bentes, ut pacem Ecclesiæ conservaremus, et de
 fide graviter et constanter, sicuti Dei amantissimus
 imperator noster Constantius præcepit, juxta pro-
 pheticas et evangelicas voces tractaremus, et nihil
 præter Scripturam in ecclesiasticam fidei profes-
 sionem insereremus. Quoniam vero in synodo non-
 nulli quosdam ex nostris injuria affecere, quibus-
 dam ora, non permittentes eos sententiam dicere,
 obstruxere, alios excludere invitos, atque eos,
 quibus dignitas adempta est, ex variis provinciis,
 vel qui contra canones in ordinem ecclesiasticum
 cooptati sunt, secum adduxere, ita ut ex omni
 parte conventus turbis repletus sit, quemadmodum
 id clarissimi viri, Leonas Comes, et Lauricius
 provinciæ hujus præfectus, oculis ipsi suis con-
 spexere : propterea profitemur, nos non defugere
 auctoritatem fidei, quæ Antiochiæ œcumeniis ipsis
 publicata est, quam etiam proferimus. 787 Quan-
 doquidem constat patres nostros id temporis in
 hac proposita de fide controversia inter se consen-
 sisse. Verum quoniam τὸ ὁμοιοῦσιον (*consubstanti-
 ale*), et τὸ ὁμοιοῦσιον (*simile substantia*) præteri-
 tis temporibus, atque adeo nunc quoque per-
 turbavit, et nuper admodum quidam per res novas
 dissimilem esse Patri Filium promulgaverunt : ea
 ipsa de causa et τὸ ὁμοιοῦσιον, *consubstantiale*, et
 τὸ ὁμοιοῦσιον, *simile substantia*, ut voces a Scri-
 pturis alienas, rejicimus : ἀνόμοιον hoc est, *dis-
 simile* autem anathemati subijcimus : et omnes
 qui hoc opinantur, alienos ab Ecclesia esse cense-
 mus. Similitudinem vero Filii ad Patrem diserte
 profitemur, de Apostoli sententia, qui de Filio
 dicit : *Qui est imago Dei invisibilis* 1. Profitetur
 D porro, et credimus in unum Deum Patrem omni-
 potentem, factorem cæli et terræ, visibilibus et
 invisibilibus. Credimus vero etiam in Dominum
 nostrum Jesum Christum, Filium ejus, ex eo ge-
 nitum circa perpersionem omnem ante omnia
 sæcula, Deum Verbum ex Deo unigenitum, lumen,
 vitam, veritatem, sapientiam : per quem omnia
 facta sunt, quæque in cælis, quæque in terra, sive
 visibilia seu invisibilia. Hunc credimus in con-
 summatione sæculorum, ad abolitionem peccati
 carnem sumpsisse e sancta Virgine Maria, et homi-
 nem factum, passum pro peccatis nostris. Qui et

¹ Coloss. 1, 13.

(1) Consulto enim id celebrat, Acacii partibus favens. Sozom. lib. iv, cap. 21.

resurrexit, et receptus est in caelos, ut sedeat in dextra Patris, venturus rursus in gloria ad iudicandum vivos et mortuos. Credimus autem et in Spiritum sanctum, quem Paracletum nominavit, et missurum se post suum discessum apostolis promisit, sicuti et misit Salvator et Dominus noster: per quem et sanctificat in Ecclesia credentes, et baptizatos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Qui vero praeter hanc fidem aliud quidquam praedicant, eos ab Ecclesia catholica esse alienos. Haec est Acacii formula. Cui etiam factionis eius fautores triginta duo illi subscripsere. Ad quam Sophronius Paphlago Pompeiopolitanus episcopus aperte haec verba dixisse fertur: Si quotidie voluntatem suam exponere, fidei formidam edere est, destituet nos veritatis ipsius certitudo. Sophronius quidem hoc tum sic voce magna dixit: **788** ego vero censurim, si et qui ante eos fuerit, et qui eos sunt secuti, itidem de Nicæna fidei professione cogitassent atque egissent, sincerum Ecclesiae dogma conservaturos, et deliramenta omnia longe a sacris Ecclesiae septis abfutura fuisse. Ac tum quidem cum alteri alteros accusantes, plurima et dixissent et audissent, consensus est solutus. Quarto congressu multa futiliter nugati sunt. Et Acacius nihil obstare, quin alia fides ederetur, contendebat, quandoquidem semel Nicæna formula mutata esset; non semel, imo verum sapiens. Ad quæ Eleusius Cyzicenus: Haec synodus, dixit, coacta est, non ut addiscat quæ prius non didicerit, neque ut probatiorem inveniat fidem, quam ea est quæ a Patribus Antiochiæ est promulgata. Nam in ejus definitionibus assensu conquiescens, quamvis aliud quidquam ab ea edatur, non tamen unquam illam relinquet. Cui ego obvians dixerim: Quomodo tandem, Eleusi pessime, qui Antiochiæ congregati fuerit, Patres vocas? Multo enim magis Patres te nominare eos conveniebat, qui Nicææ convenientes, una voce τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale*, promulgarunt: cum quod tempore sunt vetustiores, tum quod qui Antiochiæ coacti sunt, ab illis sacrorum munerum functionem acceperunt. Quod si isti patres suos reprobarunt, parricidas potius quam Patres eos dicas. Quis itaque tales viros sequatur? Et illorum fides si reproba est, nec ordinatio eorum prorsus non potest in dubium vocari. Namque si ante istos illi Spiritum sanctum non habuere, qui per impositionem manuum maxime venit, neque isti omnino inter episcopos et sacerdotes censendi. Quomodo enim dignitatem talem ab eis accipere potuerunt, qui illam nunquam habuerint? Hisce verbis quisquam contra Eleusium venire potuisset. Porro disputatione progrediente, ad quaestionem aliam pervenere. Et quoniam in formula similem dixerant Patri Filium, Acacii factio interrogata est, quanam re similem Patri Filium profiterentur? Atque illa, voluntate sola, non autem substantia, similem dicente, alii omnes, etiam substantia similem dicen-

πιστιν ἄλλο τι κηρύσσοντας ἄλλοτρῶς εἶναι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μὲν οὖν Ἀκακίου ἐκδοσις αὕτη ἦν σὺν αὐτῷ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα καθυπέγραψαν· πρὸς ἦν Σωφρόνιος ὁ Παφλαγῶν τὴν Πομπηίου ἐπιτροπεύων, διαβήθη αὐταῖς λέξεσιν οὕτως εἰπεῖν λέγεται· Εἰ τὸ ἴδιον ἐκάστης ἡμέρας ἐκτίθεσθαι βούλησιν πιστεῶς ἐσὶν ἔκθεσις, ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια. Ὁ μὲν οὖν Παφλαγῶν Σωφρόνιος ταῦτα τηνικαῦτε ἰδὼν εἶπε· ἐγὼ δὲ φημι ὡς εἰ γε οἱ πρὸ αὐτῶν καὶ οἱ μετ' ἐκείνων τοιάδε περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως καὶ διευνοοῦντο καὶ ἐπραττον, ἀκίβδηλον ἂν τὴ τῆς Ἐκκλησίας δόγμα διατεθήρητο, καὶ πᾶσα ἐρηγγελία ἦν ἂν τῶν θεῶν περιδύλων μακράν. Καὶ τότε μὲν τὸν σύλλογον ἔλυον, πλείστα πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν κατηγορουμένων εἰπόντες τε καὶ ἀκούσαντες τῇ δὲ τετάρτῃ συνελεύσει πολλὴ ἀδολεσχαλία ὁράετο. Ὁ δ' Ἀκάκιος ἰσχυρίζετο μηδὲν εἶναι τὸ ἐμποδῶν ἐτέραν πίστιν εἰσάγειν, ἐπεὶ καθάπαξ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη· καὶ οὐκ ἄπαξ, ἀλλὰ δὴ καὶ πολλάκις. Πρὸς δὲ ταῦτα Ἐλεῦσιος ὁ Κυζίκου, Ἡ νῦν, φησὶ, σύνοδος ἠβροίσθη, οὐκ ἵνα γνῶ ἃ μὴ ἔσχε μαθεῖναι πρότερον, οὐδ' ἵνα δοκιμωτέραν πίστιν ἐξεύρη, παρ' ἦν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὰ τῶν Πατέρων εἰλήφει· τοῖς γὰρ ἐκείνων ὄροις στοιχοῦσα, οὐκ ἂν, εἰ τι καὶ γένηται, ταύτης ἀποσταίῃ ποτέ. Πρὸς ἦν ἐγὼ ἀπαντῶν, Πῶς, ὦ κάκιε· Ἐλεῦσιε, φαίην ἂν, Πατέρας τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ καλεῖς; Πολλῶ γὰρ κρείττον ἐκείνων μᾶλλον καλεῖν σε Πατέρας οἱ, ἐν Νικαίᾳ συνδραμόντες, ὁμοφώνως τὸ ὁμοούσιον ἀνεκήρυξαν· ὅτι γε καὶ τοῖς χρόνοις ὑπερετεροῦσιν, καὶ οἷς οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐλθόντες ὑπ' ἐκείνων ἔσχον τὸ ἱεραῖοθαι. Εἰ δ' ἐκεῖνοι τοὺς ἐαυτῶν Πατέρας ἠθέτησαν, πατραλοῖαι μᾶλλον, καὶ οὐ Πατέρες, κληθεῖν ἂν. Καὶ πῶς ἂν τις ἔποιτο τοῖς τοιούτοις; Εἰ δ' ἀδόκιμος ἐκείνων ἡ πίστις, οὐδὲ ἡ χειροτονία πάντως ἐν ἀμφιπέτοις. Εἰ γὰρ πρὸ ἐκείνων τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὐκ εἶχον, ὃ μάλιστα τῇ ἐπιθέσει ἔρχεται τῶν χειρῶν, οὐδ' οὔτοι πάντως ἐν ἱερεῦσι. Πῶς γὰρ ἂν καὶ λαβεῖν εἶχον παρὰ τῶν μὴ καθάπαξ λαθόντων; Ταῦτα μὲν ἂν τις πρὸς Ἐλεῦσιον ἀντιεστᾶς εἴποι· τῆς δὲ διαλέξεως γενομένης, εἰς ζήτησιν ἐτέραν καθίσταντο· καὶ ἐπεὶ τῇ ἐκδόσει ὁμοίον ἔφησαν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, διετυνθάνοντο τῶν περὶ Ἀκάκιον, κατὰ εἰ ὁμοίον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦσι. Τῶν δὲ κατὰ βούλησιν μόνον, οὐ μὴν δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἔχουν τὸ ὁμοίον, οἱ ἄλλοι πάντες καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁμοίον ἰσχυρίζοντο λέγειν. Καὶ περὶ τούτου ἔρις πλείστη δι' ὅλης ἡμέρας ἐγένετο. Ἐξήλεγχθη τε καὶ αὐτ' ἂν Ἀκάκιον ὡς εἴη διαφόρως γράψας ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις, οὐδὲ καὶ ἐξέδωκεν, ὁμοίον κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰπῶν, καὶ ὁμοίως δοξάζειν αὐτοῖς. Καὶ νῦν πᾶς ἀρνήσῃ, ἔλεγον, τὸ κατ' οὐσίαν ὁμοίον; Ὁ δὲ, ὡς νεὸς τις, οὔτε τις τῶν ἀρχαίων ἀπὸ συγγραμμάτων εὐθύναι· ἔσχε. Καὶ ἔριδος πλείστης ἀναπτομένης, τέλος ὁ Κυζίκου Ἐλεῦσιος, Εἰ μὲν Βασίλειος, εἴη, ἢ Μάρκος· τινὰ καθ' ἐαυτοὺς πεπραχότες εἰσὶν, ἢ ἐπὶ τισὶν ἱερεῖσι ἀλλήλοις ἀντεγκαλοῦντες, οὐδὲν τὸ

ἐνεῦθεν τῇ συνόδῳ ἑστίν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰ μὴ καλῶς ἢ ἄλλως ἔχει, ἃ αὐτοὶ ἔθεντο περὶ πίστεως, ἐπιναγκαίως πολυπραγμανεῖν. Χρῆναι δ' ἡγοῦμαι τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἕκαστοι ἐπιτά καὶ ἐκνευήκοντα Πατράσι παραδομένη. Εἰ δέ τις ἄλλην εἰσηγεσθαι ἐθέλοι ἔκθεσιν πίστεως, τοῦτον δίκαιον πάντας ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας νομίζειν. Ταῦτ' εἰπόντος, ὁ σύλλογος διετέλετο αὐθις. Τῇ δὲ ὀστεραῖζ οὐκέτι τῷ συλλόγῳ παραβαλεῖν οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον ἦθελον. Καὶ αὐτὸς δὲ Λεωνῆς κληθεὶς ἀπέπε τὴν ἔλευσιν· τὰ γὰρ ἐκαίνων ἐφρόνει περιφανῶς ἀπεστάλη· δὲ πρὸς βασιλέως πρόφασις ἐποιεῖτο ἐπὶ τῇ συνοδικῇ συμφωνίᾳ. Ἐπεὶ δ' οὕτως ἀτάκτως διεστάθη, ὁμῖν συνέχεσθαι οὐ βραδίως ἔχω. Εἰ δ' ὁμεις αἰρήσθε, ἀπέλθετε, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐρεσκελεῖτε καθήμενοι. Χρόνου δὲ τριδομένου, ἐκαλοῦντο μὲν οἱ περὶ Ἀκάκιον· οἱ δὲ ῥητοὺς εἰς τὴν Λεωνῆ οικίαν γενέσθαι ἠξίουσαν. Διςχυρίζοντο δὲ, πρόσταγμα ἐκ βασιλέως ἔχειν κρίνειν τοὺς ἄλλους. Οἱ δὲ οὔτε τὴν αὐτὴν πίστιν ὁμολογεῖν ἠνείκοντο, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐκκλημάτων ἀπολογεσθαι. Κληθέντες δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων ἐξίτασιν, ὃν αὐτοὶ καθέλιον, οὐ παρεγένοντο. Ἐκαίνου δὲ ἄδεῶς οὐ μόνον ταῦτ' ἔπραττον, ἀλλὰ καὶ Ἀκάκιον καὶ τοὺς προσπιφευγῶτας τοῖς περὶ ἐκαίνων, ἅτε δὴ τὰ ἐγκλήματα δεθοικότητας, γαθειλῶν· Γεώργιον τε τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ Οὐράνιον τὸν Τύρου, καὶ Πατρόφιλον, καὶ Εὐδόξιον τὸν Ἀντιοχείας· τοὺς δ' ἄλλους ἀκοινωνησίας κανόνι ἐπέσχον, ἕως οὗ πρὸς τὰ ἐπαρθένα ἐγκλήματα δοῖεν ἀπόλογον, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς γενόμενα τῇ ἐκάστου παροικίᾳ διεμνηύσαντο γράμμασιν. Ἀνεὶ μὲν οὖν Εὐδοξίου Ἀνιανὸν τῇ Ἀντιοχείᾳ χειροτονοῦσι, τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας πρεσβύτερον, ὃν αὐτίκα οἱ περὶ Ἀκάκιον συλλαβόμενοι Λεωνῆ καὶ Λαυρικίῳ παρέδοσαν, οἱ φρουρῆ ἐκ στρατιωτῶν περιώρισαν· ἐς ὕστερον δὲ καὶ φυγὴν ὑπερόριον αὐτοῦ καταδίκασαν. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐν Σελευκεῖᾳ συνόδου πραχθέντα, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, εἰς τοῦτο ἔληγε τέλους· οἷς δ' ἐπιμελῆς καὶ τὰ πρὸς λεπτόν τῶν πραχθέντων εἰδέναι, ἐκ τῶν ἐκείνης ὑπομνημάτων εἰσόνται, ἃ ταχυγράφοι τότε παρόντες· ἡκρίβωσαν. Τούτων οὕτως γεγενημένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον σπουδῆ ἐπὶ τὸν κρατοῦντα ἀνέρχονται· οἱ δὲ ἄλλοι ἕκαστος ἐπὶ τὰ οικεῖα ἦδη ἔχουσαν.

Ἐπιπροσέταται δὲ τῇ συνοδίᾳ τῶν ἐκείσε παρόντων· ἡκρίβωσαν. Τούτων οὕτως γεγενημένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον σπουδῆ ἐπὶ τὸν κρατοῦντα ἀνέρχονται· οἱ δὲ ἄλλοι ἕκαστος ἐπὶ τὰ οικεῖα ἦδη ἔχουσαν. **D** qui intentata eis crimina diluere timuissent, dignitate priuarunt : Georgium scilicet Alexandrinum, Uranium Tyrium, Patrophilum Scythopolitanum, et Eudoxium Antiochenum : alios autem excommunicationis canonis subiecere, donec de criminibus eis objectis per causæ dictionem satisfacerent. **790** Atque id quod de eis actum esset, parœciæ cuilibet perscripsere. Et in Eudoxii locum Antiochiæ Anianum surrogare, Ecclesiæ Antiochenæ presbyterum : quem confestim Acacius comprehensum, Leonæ et Lauricio tradidit, qui sub militari custodia eum tenere, et postea exilio condemnare. Et res quidem Seleuciæ in synodo actæ, sicuti eas compendiose exponere potui, hunc habuere finem. Qui vero accurate omnia cognoscere velint, ex ejus actis ea petant, quæ dispositi notarii diligentia summa confecerunt. Rebus ita gestis, Acacii fautores celeriter ad imperatorem sunt profecti. Alii vero domum quisque suam receperunt.

(1) Cyrillus a synodo ad imperatorem provocavit, et imperator provocationem approbavit. Factum

hoc contra Ecclesiastici canonis consuetudinem. (Socrat.)

CAPUT XLIV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ΄.

De rebus Constantinopoli post Seleucia synodum actis. Ut Aetio episcopatus abrogatus sit: et ut qui Seleucia congregati fuerant, et simul Occidentales Ariminensi subscripserint fidei: ac deinceps Constantinopoli quinquaginta in synodo congregati episcopi, Ariminensem fidem comprobarint, quibusdam illi verbis ab Acacio additis. Catalogus variarum fidei expositionum.

Imperator tum ex Occidentis partibus Constantinopolim venit, cum proconsulari abolita dignitate, Honoratum primum urbi praefectum constituit. Synodus, de communi sententia, decem ad imperatorem miserat episcopos: qui Constantinopolim venientes, decem quoque alios ex Arimino legatos ibi repererunt, atque etiam Acacium cum suis quae vellet conficiendam, benevolentia principis sibi per aula purpuratos conciliata: erant enim nonnulli ejusdem cum eo sententiae, quidam sacris donis corrupti, alii illecebrae Acacii blanditiarum delinuiti. Non enim vel in consultando, vel in dicendo contemnendus vir fuit Acacius, et ad res quas instituisset conficiendas non incommodus. Ecclesiam quoque celebrem administrabat, et Eusebium Pamphili praefectorem habuerat, cujus etiam episcopatum sortitus fuerat: et cum plurima addiscere contendisset, existimatione simul et librorum copia quos a Pamphilo relictos habebat, alios antecellere judicatus est. Et quod talis erat, non difficile ei fuit, ex sententia res plerasque conficere. **791** Sedenim cum ab utraque synodo isthic adessent viginti episcopi legati, et alii item qui eo ob negotium forte venerant, de Aetio ii primum consilium habere atque judicare sunt jussi, multis etiam majorum gentium senatoribus praesentibus, quibus Honoratus quem dixi praesit. Postea vero in praesentia quoque Constantii, cum disquisitio denuo fieret, deprehensus est Aetius admodum in fide hallucinari. Proinde et imperator, et honores apud eum gerentes, male in eum fuere animati, propter manifestam blasphemiam. Acacius autem cum iis qui ei consentiebant per poenitentiam resipuit, simulans se haeresim eam primum ignorasse. At ille in primis contentens operam dederat, ut princeps obiter et extra ordinem, causam ejus judicandam praecipere, inexpressibilem esse argumentis Aetium putans, satisque idoneum ad eos qui secum disputando congregarentur, vel verborum persuasionem, vel rationum vi convincendos, atque ad opinionem suam sine ullo negotio confirmandam. Ubi vero coeptum ei non successit, scriptum Arimino allatum in medium produxit, atque id decem illos qui Seleucia venerant episcopos recipere jussit. Eisque, quod vehementer resisterent, fierique omnino non posse dicerent, ut substantiae nomen praetermitterent, juramenti per Dei nomen sacramento interposito, se Filium substantia dissimilem non profiteri, paratumque esse, qui aliter sentirent, eos ab Eccle-

Περὶ τὴν μετὰ τῶν ἐν Σελευκίᾳ γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς καθηρέθη Ἀέτιος, καὶ οἱ ἐκ Σελευκίας καὶ οἱ ἐξ Ἑσπερίας τὴν ἐν Ἀρμιῆνῳ πίστιν ὑπέγραψαν· ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον πενήτηκοντα ἐπισκόπων ποιήσαντες, κυροῦσι τὴν ἐν Ἀρμιῆνῳ ἔκθεσιν, προσθέντες αὐτοῖς τινὰ, οἱ περὶ Ἀκάκιον· καὶ κατάλογος τῶν διαφόρων τῆς πίστεως ἐκδόσεων.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκ τῶν Ἑσπερίων τότε εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπανῆκεν· ὀπνηῖα τὴν τῶν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχὴν, πρῶτον ἐπαρχὸν τῆ πόλει καθίστα, Ἄνωρθον ἄνομα. Δέκα δ' ἐκ κοινῆς γνώμης ἐπισκόπους ἢ σύνοδος εἰς βασιλέα ἐπεμπεν· οἱ καὶ ἐλθόντες, εὗρον μὲν καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐν Ἀρμιῆνῳ σταλέντας δέκα καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀκάκιον, κατορθωκότας ὅπερ ἡρημένοις ἦν. Διὰ γὰρ τῶν περὶ τὸν βασιλέα τὴν ἐκείνου εὐνοίαν περιποιησάμενοι· ἦσαν γὰρ οἱ μὲν ὁμοφρονούντες αὐτοῖς, οἱ δὲ τοῖς ἱεροῖς ὄμοις διεφθαρμένοι· ἄλλοι δὲ καὶ τὰς συγῆς τῶν ὁμοίων Ἀκακίου διεφθορότας· καὶ γὰρ ποῖς οὐχ ὁ τυχών ἦν Ἀκάκιος καὶ νοῦσαι καὶ εἰπεῖν· δεῖνός δὲ λίαν καὶ τὸ βουλόμενον καταπράξασθαι, ἐκκλησίας τε περιφανοῦς προσετώς, καὶ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον διδάσκαλον κληρωσάμενος, οὗ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο, πλείστα τὰ εἰδέναι ἀξίων, καὶ τῇ δοχῆσει καὶ τῇ τῶν βιβλίων κτήσει ἐκείνου, καὶ πολλῶν τῶν ἄλλων διαφέρειν κρινόμενος. Καὶ γε τοιοῦτος ὢν, ῥαδίως πάντα πρὸς τὸ δοκοῦν μετεσκεύαζεν. Ἐπεὶ δ' ἐξ ἐκατέρων τῶν συνόδων εἰκοσιν ἐνεδήμιον ἀρχιερεῖς, καὶ ἄλλοι ὡς ἔτυχεν ἐπιχωριάζοντες, πρῶτον τὰ κατὰ τὸν Ἀέτιον ζητεῖν ἐπιτρέπονται, πολλῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης παρόντων βουλῆς, ὢν Ἄνωρθος ὁ πρῶτος, ἤγειρο· ἐς ὕστερον δὲ, καὶ παρουσιάζοντος Κωνσταντίου, γενομένης τῆς ἐξετάσεως, φησὶν Ἀέτιος μῦθα περὶ τὴν πίστιν νοσῶν· ὡς δὴ καὶ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν κακῶς αὐτῷ διετεθῆναι τῷ τῆς βλασφημίας προδήλῳ· ἐν μεταμέλῳ δὲ γενέσθαι καὶ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, σκηπτομένους ἀγνοίαν τῆς αἰρέσεως ἔχειν τὴν καταρχάς· καὶ ἐκ τοῦ παρήκοντος σπουδάσει τὸν βασιλέα τὰ κατ' ἐκείνον δικάσαι, οἰομένους ἄκαταμάχτην ἔσεσθαι τοῖς λόγοις Ἀέτιου, ἰκανόν τε εἶναι πειθὸς καὶ ἀνάγκη τοὺς διομιλουμένους, καὶ ἄκοντι συστήσαι τὴν δόξαν. Ὡς δὲ πόρρω ἦσαν σκοποῦ, τὴν ἐξ Ἀρμιῆνου κομισθεῖσαν γοαίην προήγον εἰς μέσον· καὶ τοὺς ἐκ Σελευκίας ἦκοντας δέκα τῶν ἐπισκόπων προσέτατον καταδέχεσθαι. Ἐνισταμένους δ' ἐκείνους ὡς ἐν ἀδυνατοῖς ἐστὶ τὸ τῆς οὐσίας εἶναι ἄνομοι, καὶ ἐπομύμενοι, ὡς οὐκ ἀνόμοιοι κατ' οὐσίαν δοξάζουσι τὸν Υἱόν· ὥστε καὶ ἐτόίμως ἔχειν ἀποκηρύττειν τοὺς ἄλλως ἔχοντας. Ἐπεὶ δ' αὐτὸν παραδόξως καὶ οἱ Ἑσπεριοὶ ἐν Ἀρμιῆνῳ γενομένοι τὸ τῆς οὐσίας παρίλιπον ἄνομα, περὶ πλείστου αὐτοῖς εἰσγον εἶναι τὴν τοσαύτην τῆς πίστεως ἔκθεσιν· φησὶν γὰρ, εἰ ἐκείνη κρατήσῃ, πάντως σωπαζόμενος τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος, βαθεῖαν ἀσκήσῃ σιγὴν καὶ τὸ ἄκροῦτον. Ὁ δὲ αἰθεὶς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου οἱ ἀπὸ τὴν Ἑσπερίαν ἱερεῖς

περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτοί, ὁ βιαλεὺς ταύτην τὴν ἔκθεσιν διαφείροντο· ἐπήναι· συνελογίζετο γὰρ, ὡς· εἰ ἐν Ἀριμίῳ τοσοῦτοι ὄντες οὐκ ἔν ἐς τόσον διαμάρτοιεν, ὅμοιον ὁμολογούντες καὶ ὁμοούσιον· καὶ μηδὲν αὐτῷ διαφέροιεν κατ' ἔνοιαν, εἰ γὰρ μὴ χρῆτο ὀνόμασι, τῇ ἱερᾷ μὴ ἔγνωσμένους Γραφῇ, ἐν Ἰσοδυνάμῳ τε καὶ ἀναμφερίστῳ ὀνόματι· τὸ ὅμοιον τὴν αὐτοῦ σημασίαν ὁμολογῶν· ὅπως οὖν ἔχων γνώμη, οὐκ ἀνίστα πείθων τοὺς ἐκ Σελευκείας ἐπισκόπους, ἕως οὗ καὶ αὐτοὶ τὴν ἐν Ἀριμίῳ πίστην ὑπέγραψαν. Οἱ δὲ γὰρ περὶ Ἀκάκιον τῇ Κωνσταντινίου προκατακέρησαντες, καὶ τοὺς Βουλοῦς μεταστειλάμενοι ἱερέας, ἐν οἷς ἦν καὶ Μόρις ὁ Καλκηδόνος, καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος, ὃς πρότερον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστην ἠσπάζετο, ἐπόμενος τῷ πρὸς αὐτοῦ Θεοφίλῳ, τῇ συνόδῳ παρόντι καὶ συμφηριζομένῳ τῇ δόξῃ· εἰς παντήκοντα δὲ συνηγμένοι, τὴν ἐν Ἀριμίῳ ἀναγνωθείσαν πίστην κυροῦσι, προσθέντες, ἐπὶ Θεοῦ τοῦ κλιτοῦ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν μηδαμῶς ὀνομάζειν· καὶ παρὰ τὴν προκειμένην ἄλλην μὴ δέχεσθαι ἔκδοσιν πίστεως, ἢ προγεννημένην ἢ ἐπιγεννησομένην. Ἐπεὶ δὲ ταύτης ἤκιστα προεμνήσθημεν, δεῖν ἡγοῦμαι, ἐπεὶ καὶ τινα προσθεθείκασιν, ἐκθεῖναι καὶ ταύτην ὡς οὖν τε. Ἐχει δὲ ἡ ἐν Ἀριμίῳ μετὰ τῆς προσθήκης· ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Πιστεύομεν εἰς ἕνα μόνον Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἱερά καὶ τὰ ἀίρατα· γεννηθέντα δὲ, μονογενῆ μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν Πατρὶ, κατὰ τῆς Γραφᾶς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνον ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ. Τοῦτον ὄψαμεν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, πέμποντος τοῦ Πατρὸς, παραγενέσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, καταλύσει τῆς ἁμαρτίας· καὶ τοῦ θανάτου· καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται· καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα· καὶ εἰς τὰ καταχθόνια καταληλυθότα· ὃν καὶ αὐτὸς ὁ ἥδης ἐπιτηξεν· ὅστις καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διετριψε μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθείσων τῶν τρισαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· ἐλευσόμενος ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ ἰνα ἀποδώσῃ ἕκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγελματοπέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων Παράκλητον, καθ' ὅπερ γέγραπται, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἐπέμψεν ὅτι ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἀκλόυστερον ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐτέθη, ἀγνωσόμενον ὡς τοῖς λαοῖς, σκόνηδα-

sia-proscribere, ut Ariminensi formula subscribe-
rent, suasit. Cum vero præter omnem opinionem
Occidentales ex Arimino præsto essent episcopi,
et substantiæ verbum omitterent, quam plurimi
apud eos esse ejusmodi fidei professionem Aca-
ciani dixere. Existimabant namque, si ea formula
reciperetur, substantiæ nomine prorsus tacito,
τὸ ὁμοούσιον, *consubstantialia*, quoque in alto futu-
rum silentio : quod sane episcopi Occidentales ob
Nicænzæ synodi reverentiam magnificiebant. Sed
enim ipse etiam imperator eam formulam apprime
laudavit. Reputabat namque secum, cum tot an-
tistites viri Arimini fuerint, non tantopere lapsu-
ros eos fuisse, ut temere ὅμοιον, hoc est similem,
profiterentur, antea ὁμοούσιον consubstantialiam
professi. Nihil quidem apud se, quoad sensum,
referre, si verbis quæ sacræ Scripturæ ignota es-
sent, non usus, nomine ejusdem efficacix, et quod
nihil haberet controversiæ, τῷ ὁμολῶ, *simili* scilicet,
sententiam suam profiteretur. Hæc cum ejus
esset ratio, suaderet episcopis Seleucia missis non
desiit, **792** donec et ipsi Ariminensium formulam
comprobarent. Acacius vero, atque ejus studiosi,
Constantinopoli diutius morantes, Bithynos etiam
accivere episcopos : in quibus erant, Maris Chal-
cedonis, atque Ulphilas Gotthorum episcopus, qui
prius Nicænam comprobaverat fidem, decessorem
suum secutus Theophilum, qui synodo Nicænzæ in-
terfuerat, et calculo suo sententiam confirmaverat.
Et cum quinquaginta antistites convenissent, Ari-
mini lectam fidei professionem auctoritate sua
stabilierunt : illo insuper addito, se deinceps in
Deo nequaquam substantiam aut substantiam nomi-
natos : et præter eam ipsam, aliam fidei for-
mulam vel antea editam, vel postea edendam, non
recepturos. Et quamvis hanc prius retulimus,
faciendum tamen esse duxi, cum id locus poscere
videatur, ut hic quoque, quantum fieri posset, in-
sererem. Ea cum appendice sua de verbo ad ver-
bum sic se habet : « Credimus in unum solum
Deum, Patrem omnipotentem (1). Et in unigeni-
tum Filium Dei, ante omnia sæcula, et ante priu-
cipium omne genitum ex Deo, per quem omnia
facta sunt, visibilia et invisibilia : genitum autem
unigenitum solum ex solo Patre, Deum ex Deo,
æqualem qui eum genuit Patri, secundum Scriptu-
ras; cujus generationem nemo novit, nisi solus
qui eum genuit Pater. Hunc scimus unigenitum
Dei Filium, mittente Patre, e cœlis advenisse,
sicut scriptum est, ad abolendum peccatum et
mortem; et natum esse de Spiritu sancto ex Ma-
ria Virgine, secundum carnem, sicut scriptum est;
et versatum cum discipulis; et œconomia seu fun-
ctione omni secundum paternam voluntatem com-
pleta, crucifixum esse, et mortuum, et sepultum.
Et descendisse ad inferos, Ipsumque orcum eum
exhorruisse. Qui et resurrexit a mortuis tertia die,

(1) Supra cap. 39.

et versatus est cum discipulis. Et diebus quadraginta expletis, receptus in cœlos, et sedet in dextra Patris, venturus die extremo resurrectionis in gloria paterna, ut reddat unicuique secundum opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei Filius Dominus et Deus noster se missurum promisit generi hominum Paracletum seu consolatorem, quemadmodum scriptum est, **793** Spiritum veritatis, quem eis misit cum ascendisset in cœlos. Substantiæ autem nomen, quod simplicius a Patribus positum est, et populis non intellectum, scandalum seu offencilum attulit, propterea quod et Scripturæ id non habent, placitum est tollere, et ejus de cætero nullam omnino fieri mentionem, quandoquidem divinæ quoque Scripturæ neququam substantiæ Patris et Filii meminere. Neque enim substantia de Patre et Filio et Spiritu sancto nominari debet. Similem autem profitemur Filium Patri, sicuti divinæ Scripturæ dicunt et docent. Omnes autem hæreses, et quæ jam antea sunt damnatæ, et si quæ novæ sunt ortæ, scripto huic promulgato adversæ, anathema sint. Hæc est fidei formula (1) primum quidem Arimini, tum verò etiam Constantinopoli lecta. Quandoquidem vero nos vix tandem ex formularum fidei labyrintho expeditivimus, breviter jam numerum etiã earum inire visum est. Ac primum quidem professio fidei Nicææ recte est dictata. Secunda formula Antiochiæ in dedicatione templi dupliciter est prolata. Tertia a Narcisso sectatoribusque ejus imperatori Constantino juniore in Galliis est exhibitæ. Ad has quarta Eudoxii accessit, quæ Italiæ incolis est missa. Sirmii tres aliæ editæ, quarum una Arimini quoque est recitata. Octavam Seleuciæ Acacius composuit. Nona et ultima Constantinopolitana est, cui etiam Ariminensis appendix addita, ne in Deo vel subsistentia vel substantia nominaretur. De his satis.

CAPUT XLV.

Ut Acacius et Eudoxius episcopatibus privarint Macedonium, Eleusium, Basilium, et Sophronium, non doctrinæ causa, sed propter privata quædam crimina.

Verum enimvero Acacius et Eudoxius cum factionis suæ fautoribus studio quoque habuere, cum Byzantii essent, adversæ partis episcopis vicissim dignitatem adimere: non religionis quidem, sed alliarum rerum causa. Communiter quidem, quod ecclesias perturbassent, et sanctiones earum violassent; seorsim autem, unicuique alii alia crimina intentabant. **794** Atque illi de fidei professione inter se dissentientes, in sententiis exauctorationis fidei crimen non inserbant. Et primum Aetium diaconatu privant, ut qui turbæ et seditionis in Ecclesia auctor exstiterit, disputationibusque contentiose sophistarum more ad ostentationem cum mala fama, contra Ecclesiæ consuetudinem et institutum, abusus fuerit, et eundem in scribendo modum servaverit. Hunc quidem ita, non ex animi sententia, sed ut opinionem multorum abolerent, quod fere omnibus eadem quæ ille sentire viderentur, exauctorarunt. Imperatoris

Α λον ἔφερε, διότι μὴ δὲ αἱ Γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρθεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνημὴν τοῦ λοιποῦ γενέσθαι· ἐπειδὴ περ καὶ αἱ θείαι Γραφαὶ οὐδαμοῦ ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζεσθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ὡς λέγουσιν αἱ θεαὶ Γραφαὶ καὶ διδάσκουσιν. Πᾶσαι δὲ αἱ αἰρέσεις, αἱ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἰτινὲς ἔαν καινότεραι γίνωνται, ἐναντία τυχάνουσι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστω. Ἡ τοιαύτη μὲν ἐν Ἀριμίνῳ μὲν πρότερον, τότε δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναγνωσθεῖσα τῆς πίστεως ἔκδοσις· ἐπεὶ δὲ μόλις ἡμεῖς τῶν ἐκθέσεων τὸν λαβῶριθμον διγνώσαμεν, ἐν συντόμῳ ἤδη καὶ τὴν ἀπαριθμησιν αὐτῶν εἰς ταυτὸν ἀθροῖσαι διέγνωμεν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἦ ἐν Νικαίᾳ πίστις ὀρθῶς ὑπηγέρρευται· δευτέρα μετ' ἐκείνην ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς τοῦ ναοῦ ἔγκαινοῖς δισσωῶς ἐξηγέθη· τρίτη δ' ἐστὶν ἡ παρὰ τῶν περὶ Νάρκισσον τῷ βρασιεὶ Κωνσταντίνῳ τῷ νέῳ ἐν Γαλλίᾳ ἀπαγγελοῦσα· ἐπὶ δὲ ταύταις τετάρτη ἡ Εὐδοξίου, ἡ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ ἐπέμφθη· καὶ ἐν Σιρμίῳ τρεῖς ὑπηγορεύθησαν ἑτεραι· ὧν ἡ μία καὶ ἐν Ἀριμίνῳ ἀνεγνώσθη· καὶ ἡ ἐν Σελευκείᾳ ἦν Ἀκάκιος ἔθετο· ἐνάτη δὲ καὶ τελευταία ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐστὶν, ἡ καὶ τὴν προσθήκην ἐδέξατο, τὸ μῆτε ὑπόστασιν μῆτε οὐσίαν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'

Ὡς οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον ἀντικαθαιροῦσι τοὺς ἀπὸ Μακεδόνιον καὶ Ἐλεῦσιον, καὶ Βασίλειον καὶ Σωφρόνιον, οὐ διὰ τὸ δόγμα, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐπαγαρόντες ἐγκλήματα.

Οἱ γὰρ μὴν περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον σπουδῆν καὶ αὐτοὶ ἐποιούντο ἀντικαθαίρειν τοὺς τοῦ ἐτέρου μέρους ἐν Βυζαντίῳ γενόμενοι· οὐ μόνον διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας προφάσεις. Κοινῇ μὲν, οὐ τὰς ἐκκλησίας ἐτάραξαν, καὶ εἰς τοὺς αὐτῶν θεσμούς ἐξημάρτανον· ἰδίᾳ δ' ἐκάστῳ ἄλλῳ ἄλλας αἰτίας ἐπέφερον. Καίτοι γὰρ περὶ πίστεως μὲν διεκρίνοντο· ἐν γὰρ μὴν ταῖς καθαιρέσεσιν οὐ τὴν πίστιν ὡς ἐγκλημα ἦγον. Πρῶτον μὲν οὐν τῆς διακονίας καθαιρούσιν Ἀέτιον, ὡς ταραχῆς καὶ στάσεως αὐτῶν ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενον, καὶ ἐριστικῶς καὶ σοριστικῶς τὰ διαλέξεις ποιούμενον, πρὸς ἐνδειξιν καὶ δυσφημίας αὐταῖς χρώμενον, καὶ μὴ κατὰ σχῆμα ἐκκλησιαστικῆς προαιρέσεως. Τοῦτον μὲν οὐκ ἀπὸ γνώμης καθέλον, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν ἀποτροβόμενοι· πᾶσι γὰρ σχεδὸν ἐνομιζοντο τὰ ἐκείνου φρονεῖν καὶ αὐτοί. Τῆ δ' ἐκ βασιλείως ὀργῇ χρώμενοι συμμάχῳ, ἦν καὶ κατ' ἄλλων, μάλιστα δὲ Μακεδονίου ἐταμιεύοντο, δι' ἄσπερ εἰρήκαμεν ἄνωθεν

(1) Socrat. lib. 1, cap. 14.

στάσεις καὶ φόνους, καὶ διὰ τὴν μεταθεσιν τῆς θί-
 ης τῶν ὁσίων τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου, καὶ ἔτι
 διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἐαλωκότα κοινωνίας ἤξιωσε,
 καθαιρούσι καὶ τοῦτον αὐτίκα· τρίτον ἐπὶ τούτοις
 τὸν Κυζίκου Ἐλεύσιον, αἰτίαν ἐπάγοντες, ὅτι περ
 Ἡρακλείου τινος Τύριον, ἱερέα ὄντα τοῦ ἐν Τύρῳ
 Ἡρακλείου Ἑλληνίου θεοῦ, γοητείαις πλείσταις
 κατάρρων, τοῦ θεοῦ μεταδούς ἀπερισκέπτως βα-
 πτίσματος, εἰς διακόνου χειροτονίαν προήγαγεν
 ὑποκρινόμενον τὰ Χριστιανῶν, φυγάδα τε διὰ τὰς
 γοητείας ἐκέλευεν γενόμενον· καὶ ταῦτ' εἰς ὕστερον
 μαθὼν τοιοῦτον εἶναι, οὐ τοῦ ἱεραῖο ἀπέβριξε· καὶ
 ὡς ἄνδρας διὰ κατάρρων ἀπεληλαμένους Μάρι τῷ
 ἐπισκόπῳ Χαλκηδόνος, ἀφοκόμενους εἰς Κυζίκον,
 ἱερωσύνης ἀκανονίστως μετέδωκε. Βασιλείου δὲ τὸν
 καὶ βασιλῆδων διωνύμως καλούμενον, δὲ ἀντὶ Μαρκέ-
 λου τῷ τῆς Ἀγκυρανῶν θρόνῳ ἀντικατέστη, ὡς οὐ-
 δὲνι λόγῳ ἄνθρωπον βασιάνοις ἐκδεδωκότα, καὶ σιδη-
 ροδεσμώτας εἰρκτῇ πολλῷ χρόνῳ ἐγκλεισάμενον·
 καὶ ὡς βιάσειέ τιαι συκοφαντίας δεινὰς κληρικῶς ἐξ
 Ἀντιοχείας, Κίλιξί τε καὶ Γαλάταις καὶ Ἀσιανοῖς,
 ἀρκίτους ἀρχοῦσι παραδούς, ζημίαις πρόξενος καὶ
 ὑπερορίου φυγῆς ἐγένετο αἴτιος· ἔτι δὲ καὶ ὡς τὸν
 δοδεύοντα πρεσβύτερον Διογένην ἐξ Ἀλεξανδρείας
 τὴν Ἀγκυραν ἀφελέσθαι τε τοῦ χάριτος οὗ ἐπέφε-
 ρετο, καὶ αὐτὸν τύψει, καὶ ἄλλην δὲ προσήγον
 αἰτίαν, ὡς βασιλικῶς ἀντέστη προστάγμασιν· οἷς
 ἐκέλευεν Ἀείτιον, καὶ τινὰς ἄλλους, ἀχθῆναι πρὸς
 Κεκρόπιον, λόγον ἀποδύσοντας περὶ ὧν κατηγό-
 ρητο· καὶ ὡς Ἐρμογένει τῷ ὑπάρχῳ, καὶ τῷ ἀρ-
 χοντὶ Συρίας Ἐγραφε, τινὰς καὶ ὅπῃ χρῆ μετοικίσειν
 αὐτούς· ὑπὲρ ὧν τοῦ βασιλέως γράφοντος κατὰγειν
 αὐτούς, τεχνηέντως οὗτος ἐπέηγε, τοῖς τε ἀρχοῦσι καὶ
 ἱερεῦσιν ἐναντιοῦμενος· ἔτι δὲ καὶ ὡς Γερμίνῳ τὸν
 ἐν Συρίῳ κληρῶν ἐναντίστη, καὶ ἐπιτορκῶν ἐάλω·
 καὶ ὡς Ἰλλυριοῖς καὶ Ἀφρῆσι δὲ ἐπιστολῶν διχο-
 νοίας καὶ στάσεως αἴτιος ἐγενόνη. Πρὸς δὲ καὶ δού-
 λην δεσμῶτιν ἐθίαζε, ψευδῆ καταμαρτυρεῖν τῆς
 δεσποίνης· αἰσχροῦ τε μίξει ἄνδρα γυναῖκα ὀμιλοῦντα
 ἐβάπτισε, καὶ διακονίας ἤξιου· καὶ τινὰ περιου-
 τὴν πολλῶν φόνων γενόμενον αἴτιον τῆς ἐκκλησίας
 οὐ διέστησε· καὶ ὡς περὶ τὴν μουσικὴν τράπεζαν
 συνωμοσίας ἐποίησε· καὶ τοὺς ἐν κλήρῳ παρεσκευά-
 ζεν ἐπόμυσθαι μὴ κατηγορεῖν ἀλλήλων· δόλῳ δὲ
 τοῦτο πράττειν, ὡς ἂν αὐτὸς πρῶτος· ὧν τοῦ κλη-
 ρου, τὰς κατηγορίας διαφυγάνοι. Καὶ τὰ μὲν τοῦ
 Ἀγκύρας Βασιλείου τῆς καθαιρέσεως αἰτία τάδε
 ἐγένοντο· τοῦ δ' Εὐσταθίου Σεβαστείας τῆς ἐν Ἀρ-
 μενίᾳ πρώτον μὲν, ὡς ἦν ἱεὶς τῷ πρεσβυτερίῳ κατε-
 είλαστο, Εὐλάλιος ὁ ἐκείνου πατὴρ κατεγνωκῶς
 αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἀψώρισεν· ὅτι περ ἀνάρμο-
 στον τῇ ἱερωσύνῃ στολὴν ἠμφύεστο. Ἐπίσκοπος δ'
 ἦν Εὐλάλιος· Καίσαρεια τῆς Καππαδοκῶν· ἐπειτα
 καὶ ἐν τῇ τοῦ Πόντου Νεοκαισαρείᾳ κοινωνίας ἀπο-
 ἐγένετο τῇ ἐκείσε συνόδῳ. Καθεῖλε δὲ αὐτὸν Εὐσέ-
 βιος ὁ πρῶτος μὲν Βηρυτοῦ, εἶτα Νικομηδείας, καὶ
 τρίτον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας μετὰ
 Παῦλον λαβὼν τὴν ἐπιτροπήν, ἅτε δὴ ἐπὶ τισὶ διοικί-
 κήσεσι κατὰ γενωσθέντα. Ἐπὶ δὲ τούτοις, ὡς μὴ κα-

A autem ira quasi quodam subsidio usi, qua iHe cum
 adversus alios plerosque, tum maxime in Macedo-
 nium commotus fuerat, propter eas quas antea
 diximus seditiones et cædes, nec non ob urnæ
 cinerum Constantini patris translationem : et quod
 insuper diaconum in fornicatione deprehensum ad
 communionem admisisset, ei quoque dignitatem
 abrogant. Eleusio præterea Cyziceno, crimine illo
 objecto, quod Heraclium quemdam Tyrium, sacer-
 dotem Herculis, Græci dei, in urbe Tyro, manife-
 stum impostorem, inconsiderate ad sacrum ba-
 ptisimum admissum, in diaconorum quoque ordi-
 nem legisset, cum quidem is Christianismum tan-
 tum simularet, et propter imposturas Tyro probu-
 gisset : tum autem, quod cum postea talem cum
 esse cognovisset, nihilo tamen magis sacro ordine
 movisset. Præterea quod viros quosdam a Mari
 Chalcedonis episcopo, qui tum Constantinopoli
 conventui isti affuit, damnatos atque proscriptos,
 contra canones sacerdotali dignitate ornasset.
 Basilium quoque, qui et Basila, ut binominis, di-
 ctus est, et pro Marcello Ancyranam Ecclesiam
 obtinuit, exauctorant, quod hominem quemdam
 præter rationem omnem ad tormenta tradidisset,
 et catenis vinctos longo tempore in custodia ha-
 buisset ; et quod graves calumnias clericis quibus-
 dam Antiochenis, Cilicibus, Galatis et Asianis
 texuisset, quibus indicta causa provinciarum re-
 ctoribus traditis multæ exsiliique causa exstitit.
 Item quod Diogeni presbytero Alexandria Ancyram
 eunti, chartas quas secum ferebat abstulisset, eum-
 demque verberibus affecisset. Aliam quoque ei
 impingere dicam, quod imperialibus scilicet man-
 datis resistere ausus fuisset, quibus præcipiebatur,
 ut Aetius et alii quidam ad Cecropium, causam
 de criminibus quæ eis objiciebantur apud eum
 dicturi, ducerentur. Et quod Hermogeni præfecto
 atque etiam Syriæ rectori scripsisset, quos et quo-
 nam locorum deportandos curaret : **795**. pro
 quibus cum imperator, in patriam eos reducere
 jubens, scripsisset, ipse tamen arte quadam ut
 aliud fieret effecisset, magistratibus simul et epi-
 scopis adversus. Insuper quod Sirmii, Germinii
 clerum, ne cum eo communicare ad rebellionem
 concitasset : quodque in perjurio deprehensus
 fuisset ; quod Illyricis, Romanis et Aphris per
 litteras discordiæ et seditionis causam præbuisset ;
 quod in Africanos scribens episcopos, Ursacium
 et Valentem calumniose criminatus esset ; quod
 ancillam vinctam falsum contra heram suam testi-
 monium dicere compulisset ; quod virum cum mu-
 liere fœda consuetudine viventem baptizasset,
 eidemque diaconi dignitatem contulisset ; quod
 exploratorem quemdam itinerum, qui nullis nec s
 causam attulerat, cœclesia non exclusisset ; quod
 ad mysticam mensam conjurationes fecisset, cle-
 rumque ibi jurisjurandi sacramento, ne alius alium
 accusaret, obstrinxisset, id quod dolo ab eo factum,
 ut scilicet ipse primam in clero dignitatem obti-

nens, judicia eo modo effugeret; atque ut Basilio Ancyrano episcopatus adimeretur, causæ hæc fuere. Eustathio autem Sebastie Armeniorum antistiti, primum quidem quod cum presbyter crearetur, cum pater ejus Eulalius (1) præjudicio suo damnaverit, et ecclesia ejecerit, propterea quod habitu qui sacerdotem non deceret, uteretur. Fuit autem Eulalius Cæsareæ Cappadocum episcopus. Deinde quod Neocæsareæ in Ponto a synodo isthuc coacta excommunicatus fuerit, propterea quod minus fideliter res quasdam sibi commissas gessisset: deponit autem illum Eusebius primum Beryti, deinde Nicomediæ, postea vero etiam Constantinopoli. post Paulum, episcopus. Adhæc, quod ei in synodo Gangrensi, propterea quod aliter quam convenit, et sensisset, et in ecclesia docuisset, episcopalis dignitas sit abrogata. Et quod in Antiochena synodo perjurii fuerit convictus: quodque conatus sit ea quæ recte in Melitinesi conventu constituta fuerant, evertere et abolere, et cum tot criminibus reus ageretur, iudicis sibi tamen partes sumpserit, alienos a fide alios vocans. Eortasium vero Sardis episcopatum gerentem de gradu dejecerunt, quod episcopi Lydii ordinationem ejus non approbassent. Dracontium autem Pergamenum, quod in Galatia prius ecclesiæ episcopus præfuisset; et adempto illi episcopatu posteriore, ad priorem quoque eum redire non permisere. **796** Sophronium porro Paphlagonem, quod avaritiæ studio in Ecclesiæ pecunia questum fecerit; et quod semel etique iterum citatus, vix tandem venerit; et quod responso synodum dignatus non sit, profanum iudicem per provocationem appellans. Præter hos Satalenorum (2) episcopus Elpidium de gradu dimovit, ut Basilii socium, et ordine sublato confusionis et turbæ auctorem, qui etiam Eusebium quemdam, cui Melitinis synodus sacerdotalem ademerat dignitatem, temere citra inquisitionem in presbyterorum ordinem restituerit: et Nectarie cuidam, cui propter jusjurandum violatum, communione interdictum fuerat, diaconatum contulerit; tametsi ad honorem ecclesiasticum eam non admisit. Neon autem Seleuciæ pontifex propterea ad episcopatum deponendum est damnatus, quod ex composito in ecclesia sua Anianum Antiochiæ episcopum creari permisit: præterea quod nonnullos sacrarum Litterarum imperitos, et ecclesiasticarum constitutionum ignaros, maleque insuper viventes, re non deliberata, episcopos fecerit; qui deinde, pecunias episcopali dignitate præferentes, litteris suis attestati sunt, malle se opes habentes res sacras curare, quam sine illis episcopatum gerere. Sylvanum autem, quod aliis et Seleuciæ et Constantinopoli contumaciæ causa fuerit. Porro Theophilum Castalalenorum (3) Ecclesiæ antistitem, quod antea ab episcopis Palestine Eleutheropolis

ὀήκοντα καὶ φρονῶν καὶ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, παρὰ τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου τὴν ἐπισκοπὴν ἀρῆρηθη. Ἐν δὲ τῇ κατ' Ἀντιόχειαν συνόδῳ ἐπιτοκίς ἐάλω· καὶ ὅτι ἐπεχείρει τὰ καλῶς δεδογμένα τοῖς ἐν Μελιτινῇ συνιούσιν ἀνατρέπειν καὶ διασπᾶν· τοσοῦτοις δ' ἐγκλίμασιν ὑπεύθυνος ὢν, δικάζειν ἤρετο, ἄλλοτρῶους τῆς πίστεως τοῦς ἄλλους· καλῶν. Ἴδὼν δὲ Σάρδεων ἐπίσκοπον Ἐορτάσιον καθελὼν, ἅτε μὴ τῶν Λυδῶν ἐπισκόπων τῇ χειροτονίᾳ καταθεμένων αὐτοῦ. Καὶ τὸν Περιγᾶμου δὲ Δρακόντιον, ὡς ἐν Γαλατία ἐπισκοπήσαντα πρότερον· καὶ λύσαντες αὐτὸν τῆς ὑστερίας, οὐδ' ἐπὶ τὴν πρώτην ἐλθεῖν συνέχουσαν. Σωφρόνιον δὲ τὸν Παφλαγῶνα, ὡς πλεονεκτικῶ τρόπῳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καπηλεύοντα χρήματα, καὶ ὡς μετὰ κλήσιν καὶ μίαν καὶ δευτέραν μόλις ἐλθόντα, μηδ' ἀπολογίας ἀξιώσαι τὴν σύνοδον· Ἐκκλητηνὸν δὲ κοσμητικῶν δικαστῶν αἰρεῖσθαι. Ἐπὶ τοῦτοις καὶ Ἐλπίδιον καθελὼν τὸν Σατάλων ἐπίσκοπον, ὡς σύμμαχον Βασιλείου καὶ καθηγῆτην ἀταξίας γενόμενον, καὶ ἄνδρα τινὰ Εὐσέβιον τὴν ἱερωσύνην ἀφῆρημένον τῇ ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ, ἀκρίτως ἐπὶ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀγαρόντα ἀξίαν· καὶ τινὰ Νεκταρίαν κοινωσίαν ἀπο οὐσαν διὰ τινος παραβάσεως ὄρκιον διακονίας μὲν ἀξιώσαντα· μὴ μόντοι καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταδόντα τιμῆς. Νέων δὲ ὁ Σελευκίης καθήρητο, πρῶτον μὲν ὅτι παρεχώρει τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ χειροτονηθῆναι σπουδαίως Ἀνιανὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον· εἰ δὲ καὶ ὡς τινος ἀπειροῦς Γραφῶν ἱερῶν, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀμείρους θεσμῶν, πολιτευομένους τε οὐ καλῶς, ἀπερισκέπτως καταστήσειεν ἐπισκόπους· οἱ μετέπειτα ἀνθείλοντο τῆς ἱερωσύνης χρήματα κτεῖσθαι· καὶ ἐγγράφως εἶλοντο τὰς οὐσίας ἔχοντες λειτουργεῖν, ἢ δίχα τούτων ἐπισκοπεῖν. Τὸν δὲ Σιλβανὸν ὡς ἀπονοίας ἀτιον καταστάντα τοῖς ἄλλοις ἐν τῇ αὐτῇ Σελευκίᾳ, καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινου· καὶ θεόφιλον τῆς ἐν Κασταβάλῳ Ἐκκλησίας προστάτην, ὡς πρότερον μὲν παρὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισκόπων, Ἐλευθεροπόλεως χειροτονηθέντα, καὶ ὄρκιον ἐπομοσάμενον παρὰ γνώμην, μὴ ποθ' ἑτέραν ὑπέλθειν ἐκκλησίαν. Ἰστέον δὲ, ὡς τὸν Σεβαστείας Εὐστάθιον ἢ ἐν Γάγγρα καθέλετο σύνοδος, ὅτι πολλὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν ἐπραττε· γάμον γὰρ ἀνήρει, καὶ κρεῶν ἀπέχεσθαι εἰσηγεῖτο. Δ' ὢν πολλοὶ μὲν τῆς γαμικῆς συναφείας ἐλύοντο· καὶ τοὺς τὴν ἐπ' ἐκκλησία· κοινωσίαν ἐκτροπομένους ἐπ' οἴκου κοινωεῖν ἐπειθε· δοῦλους τε θεοσεβεῖν ἠρημένους διόστα τῶν δεσποτῶν. Αὐτὸς τε ἐξάλλον στολὴν κατὰ σχῆμα φιλοσόφων ἐφόρει· καὶ τοὺς ἐπομένους· ξενιζούσας στολαῖς περιέστειλε. Μὴ κομᾶν δὲ τὰς γυναῖκας ἐθέσπειρε· καὶ τὰς μὲν ὠρισμένας τῶν νηστείων ἐξετρέπετο, τὰς δὲ Κυριακῆς μᾶλλον νηστεύειν ἐδίδασκεν· οἴκοις τε γεγαμηκότων εὐχὰ· ἐκώλυε γίνεσθαι· καὶ τὶς λαϊκῆς ὢν καὶ γυναῖκὶ ὁμιλήσας, εἰ πρεσβυτέρου χειροτονίαν εἰλήφει, τὴν ἐκεῖνου εὐλογίαν καὶ κινωσίαν ὡς ῥύσας ἐξέκλινα. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἄλλα παραπλήσια καὶ εἰς

(1) Socrat. habet *Eulabius*, l. b. ii, cap. 55.

(2) Satala urbs Armeniæ.

(3) Castabala Ciliciæ oppidum.

ἤγειτο καὶ ἔπραττε· δι' ἧ ἐν Γάγγραι σύνοδος Ἄ

episcopus ordinatus, non ex animi sententia juravit, se aliam ecclesiam nunquam esse suscepturum.

Observandum autem illud, quod Gangrensis synodus Eustathio Sebastienti, antea quoque in Casariensi conventu exauctorato, propterea episcopatum ademerit, quod multa præter Ecclesiæ consuetudinem fecerit atque statuerit. Conjugium enim prohibuit, et a carniū cibo abstinendum esse docuit : unde factum, ut multi conjugalem conjunctionem dissolverent. Et qui communionem in ecclesia vitarent, eis in privatis ædibus ut communicarent suasit. Servos, qui Deum colere cum prætextu pietatis consiluisse, etiam præter Dominorum voluntatem libertate donavit. Et cum ipse singularem sibi et insolitum philosophorum more habitum sumpsit, tum novas quoque sectatoribus suis vestes dedit. Mulieres ne comam haberent, constituit. Stata jejunia aversatus, Dominicis diebus potius jejunandum esse docuit. In conjugum domibus preces fieri prohibuit.

797 Ac si laicus quisquam, conjugem in matrimonio legitimo habens, presbyter ordinatus esset, ejus benedictionem et communionem, perinde atque piaculum abominandum, devitare jussit. Hæc ille, atque alia hisce similia et docuit et egit : quapropter Gangrensis in Paphlagonia synodus eum exauctoratum, cum institutis suis, anathemate quoque jugulavit.

ΚΕΦΑΛ. ΜCΖ.

B CAPUT XLVI.

Ὅς καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων καθήρηται· καὶ τίνας τοῖς τῶν καθηρημένων θρόνοις ἀντικατέστησαν. Καὶ περὶ τοῦ σοφίσματος Εὐδοξίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ τηρικαῦτα παρὰ Ἀκακίου διωγμοῦ.

Ut etiam Cyrillus Hierosolymitanus episcopus episcopatu dejectus sit, et qui in locum abrogatorum successit. De improbo et importuno sophismate Eudoxii Constantinopolitani, et de persecutione tum ab Acacio profecta.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις τρισκαίδέκατον καθέλιον καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον, ἀνδρα ἐπ' ἀρετῇ διαδόχον, καὶ δεῖνόν καθηγεῖσθαι λόγοις τὰ πλήθη· οὐ συγγράμματα, ἀ Κυρίλλεια ἡ Ἐκκλησία ὠνόμασεν. Αἴτια δὲ ἦσαν τῆς καθαιρέσεως πρῶτον μὲν ὡς κοινωνήσειεν Εὐσταθίῳ καὶ Ἐλπίδιῳ, οἱ ἐναντία τῇ ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ ἐσπούδασαν, ἥ; καὶ αὐτὸς μέρος τὸ κράτιστον ἦν· καὶ ὡς Βασιλείῳ καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικεῖας ἐπισκόπῳ κοινωνίας μεταδόους μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκείνων καθαιρέσειν· ἐτι δὲ καὶ ὡς τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτραπέις, ἅτε ἐπὶ θρόνου ἐπιβὰς ἀποστολικοῦ, περὶ τῶν τῆ; ἐνοβρίας δικαίων πρὸς Ἀκάκιον τὸν Παλαιστίνον διεφέρετο. Ἐξ ὧν εἰς τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος ἀναβράγιντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς περὶ Θεοῦ φρονοῦσιν ἀλλήλους διέβαλλον. Ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἀραίων πρότερον ἦν δογματίζων· Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξαρχῆς εἶπετο. Δολερῶ; δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκάκιος πρὸς αὐτὸν ἔχων, τοὺς περὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπους ἀθροίσας, οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ ἦσαν, εὐθάνει παύσειν τοῦτον τοῦ ἱεραῦθαι, αἰτίαν μάλιστα τῆνδε προσηβλημένος. Αἰμὸς ἐπίνει τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδείξ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἐβλεπεν. Ἐπὶ δὲ κάκεινον, πρὸς τοῖς χρήμασι, καὶ τὰ οἷα ἐπέλιπε, κειμήλια καὶ ἱερὰ ἐπιπλὴ ἀποδόμενος, ὡς γ' ἐνῆν παρεμυθεῖτο τὴν ἔνδειαν· καὶ τινα λόγος ἀνάθημα σφέτερον ἐπιγνῶναι τῶν οὐκ ἀτέμων γυναῖκα ἡμψιεσμένην. Ἐπεὶ δ' ἐρέσθη διδοῦ; ὅθεν ἔχοι ἔγνω, ὡς ἔμπορός τις αὐτὸ οἱ ἀπέδοτο, τῷ δ' αὖ ὁ ἐπίσκοπος· αἰτίαν ταύτην προβαλλόμενον τὸν Ἀκάκιον, καθελείν αὐτόν. Ταύτην αἰτίαν ἐπιθόμην τῆ; καθαιρέσεως Κυρίλλου· οὐ προσήκουσαν γε μὴν τῶ; ἐμοῖ, ὅτι λιμοῦ καὶ πενίας ἡ πρόφασις ἦν.

Post hos omnes, tredecimum damnarunt Cyrillum Hierosolymitanum, ingenti virtute et ad populum docendum egregium virum : cujus scripta sunt, quæ Ecclesia Cyrillia nominat. Ut autem dannaretur, causæ illæ fuere : primum quod cum Eustathio et Elpidio communicaverit, qui Melitensi synodo, cujus et ipse potissima pars fuerat, adversati sunt. Et quod itidem Basilium et Georgium Laodicensem, posteaquam in Palæstina episcoporum ordine moti fuerant, in communionem receperit. Insuper cum Hierosolymorum episcopus creatus apostolicum thronum conscendisset, quod de jurisdictionis ecclesiasticæ finibus et jure metropolitano cum Acacio Palæstino disceptarit. Qua ex causa in mutuum adducti odium, alter alterum, quod non recte de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim Arianae erat sententiæ, Cyrillus autem τὸ ὁμοούσιον, consubstantialē, laudantes probabat. Eam ob rem male in eum animatus Acacius, episcopis Palæstinis qui secum faciebant congregatis, administratione sacrorum ei interdixit : talem insuper maxime præferens causam. Fames Palæstinam affligebat, et plebs in rerum necessariorum inopia ad episcopum respectabat. Et cum illum, post pecunias, etiam frumentum defecisset, donaria templi, et sacra aulæa vendidit, et quoad potuit penuriam populi est solatus. Et quidam vir honestus donarium seum agnovisse dicitur, vestem videlicet (1), qua femina ex scenicis atque thymelicis quedam amicta erat. Ubi res inquisita est, a mercatore quodam comparatum esse, qui ab episcopo eam prius emerit, compertum est. Hujus prætextu rei Acacius Cyrillum episcopatu abire

(1) Apud Theodoretum lib. II, cap. 27, scriptum est, vestem istam auro contextam, a laudatissimo imperatore Constantino Magno Macario, episcopo Hierosolymitano, ut ea indutus episcopus sacrosancti baptismi perageret ceremonias, donatam

esse. Eam cum Cyrillus vendidisset, et deinceps a mercatore thymelicus saltator emisset atque induisset, in ipsa saltatione cum exanimatum concidisset.

coegit. **798** Talem quidem abdicationis ejus causam fuisse audivi, sed non satis certe tum, ut mihi videtur, convenientem : quoniam fames et penuria venditionis causa fuere. Quibuscunque autem Acacius factionisque ejus fautores dignitatem abrogaverant, eos etiam omnes Constantinopoli expulerunt. Erant autem in ea factione decem, qui sententias talium abrogationum calculis suis comprobare noluerunt. Eos in loco certo asservari jussere, ut ibi privati agerent, neque rem divinam attingentes, neque eorum quidquam quæ episcopalis muneris sunt agentes, donec abrogationum sententias subscriberent. Et nisi intra menses sex per poenitentiam resipiscerent, et rebus omnibus quæ synodus constituerat assentirentur, ipsis quoque adeptum ecclesias, aliisque commissum iri, qui cum eis consentirent, sicuti fieri solet, minabantur. Hoc ubi constituerunt, consiliumque suum ad exitum perdlexerunt, ad episcopos ubique omnes litteras dederunt, ut Ariminensem fidei professionem una cum adjunctione sua servarent, eamque subscriptionibus suis confirmarent. Aliter si facerent, solum exsilii causa verterent. Ad quæ imperatoris quoque, cœpta eorum comprobans, accessit sanctio. Certiorem quoque de his Patrophilum Seythopolitam fecere, qui se statim Selucia ad suam contulerat Ecclesiam. Et paulo post, Eudoxius cum sectatoribus suis, alios alii in sedibus episcopalibus substituit. Ipse quidem Eudoxius primus Macedonio surrogatus est : Basilio autem Ancyrano Albanasius. Porro Eleusio successit Eunomius, qui etiam hæresis nominis sui princeps existit. Et pro Eustathio Sebastiae, divus Meletius Ecclesiae præfectus. Macedonius Constantinopolitano episcopatu privatus, e regione urbi Orientem versus, in loco cui nomen Claustra, diutius degens, ibi adversus Spiritum sanctum blasphemiam ore minime clauso evomuit, et male vitam finivit. Porro Acacius et sectatores ejus Eudoxium in possessionem vacuam Ecclesiae Constantinopolitanæ deduxerunt, longe ab eis quæ paulo ante judicaverant diversa statuentes. Qui enim non ita pridem Dracontio episcopatum, quod ex Galatia Pergamum transisset, ademerant, non animadvertentur, sed dum Eudoxium non in unam, sed jam in alteram Ecclesiam transferrent, contraria sibi ipsis decernere et facere. **799** Porro cum is ecclesiam recepit, tum et magna ecclesia quæ Σοφία, hoc est, Sapientia dicitur, Encænna celebravit, quindecimo Februarii mensis die. Hic ille in throno suo considens, primum divulgatam illam in ecclesia edidit vocem : Pater, inquit, ἀσεβής, hoc est, si simpliciter accipiatur, impius : aliter, non colens. Filius autem εὐσεβής, hoc est, vere pius, et recte colens. Et tumultu ad talia verba, sicuti par erat, a populo et seditione mota, ne turbam eierent, hortatus est. Pater enim, inquit, neminem colit, et sic ἀσεβής est : Filius vero εὐσεβής, merito enim et recte Patrem colit. His dictis tumultus

A Πάντας δὲ τούτους ὄσους καθέλιον, καὶ τῆς Κωνσταντίνου ἀπόσαντο οἱ περὶ Ἀκάκιον. Ἦσαν δ' ἐκ τοῦ μέρους αὐτῶν δέκα τὸν ἀριθμὸν, οἱ ταῖς τοιαύταις καθαιρέσεσιν ἤκιστα ἤρουντο ἐπιψηφίζεσθαι· οὐδ'· καὶ ἐκέλευον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τηρεῖν, καὶ διάγειν ἐν ἑαυτοῖς, μήτε λειτουργίας ἀπιτεσθαι, μήτε ἐκκλησιαίς τι προσῆκον ἐπισκόποις δρᾶν, ἀχρις ἂν ταῖς καθαιρέσεσιν ὑπογράψωσιν. Εἰ δ' ἐντὸς μηνῶν ἕξ μὴ χρήσωνται· μεταμέλω, καὶ μὴ πᾶσιν ἕλωμαι τοῖς τῇ συνόδῳ δεδογμένοις στοιχεῖν, καὶ αὐτοῖς ἀφαιρεῖσθαι τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἀντικαθίστην ἐτέρους αὐταῖς κοινῇ συνιόντας, ὡς περ εἴθεο γίνεσθαι. Ὡς δὲ τοιαῦτ' ἐβουλεύσαντο, καὶ πέρας εἶχε τὸ βούλευμα, τοῖς ἀπανταχοῦ ἔγραπον ἐπισκόποις, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ πίστιν φυλάττειν μετὰ τῆς προσθήκης, καὶ ὑπογραφαῖς κυροῦν· τοὺς δ' ἄλλως ἔχοντας γνῶμης ὑπερορίους ἀγεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ θέσπισμα βασιλείως ἐκύρω. Γνώριμα δὲ ταῦτα καθίστων καὶ Πατροφιλίῳ τῷ Ἐκκοπόμεῳ· οὗτος γὰρ εὐθύς ἀπὸ Σελευκείας εἰς τὴν οἰκίαν Ἐκκλησίαν ἀφώρμησεν. Ἐπειτα δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐδόξιον, ἄλλοις ἄλλοις ἀντικαθίστων τοῖς θρόνοις. Αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐδόξιος πρῶτος Μακεδονίῳ ἀντικαθίστατο· Βασιλεῖω δὲ τῷ Ἀγκυρανῷ Ἀθανάσιος· τὸν δὲ Ἐλεῦσιον Εὐνόμιος διεδέχετο· ὃς δὴτα καὶ ἀρχηγὸς κατέστη τῆς ἐπινομίου αἰρέσεως. Ἀντὶ δὲ Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστείας ὁ θεῖος Μελέτιος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκλήρωτο. Ὁ δὲ Μακεδόνιος τὴν τῆς Κωνσταντίνου Ἐκκλησίαν ἀφαιρέθει, ἀντικαθίστων τῆς πόλεως πρὸς Ἐωεῖς τι χωρίον ᾧ Πύλας ὄνομα, ἐπὶ πολὺ διατρίβων, κάκεισε τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημίαν ἀπύλω στόματι ἐξερευξάμενος, κακῶς τὸ βιοῦν ἐξέμετρε. Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον τὸν Εὐδόξιον τῇ τοῦ Βύζαντος ἐνεθρόνιζον, ἐναντία τοῖς μικρῷ πρόσθεν κεκριμένοις νομοθετοῦντες. Οἱ γὰρ πρὸ βραχέος Δρακόντιον τοῦ ἱερᾶσθαι παυσάμενοι, οἱ ἀπὸ Γαλατίας τὴν Πέργαμον μετελλάξατο, οὐ συνέσαν τὸν Εὐδόξιον οὐ μίαν πόλιν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς δευτέραν κακῶς ἐπιβαίνοντα, ὡς ἐναντία ἑαυτοῖς διεπράττοντο. Τοῦτου δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνοντος, τῆνικαῦτα καὶ ἡ μεγάλη ἐκκλησία, ἡ Σοφία ὀνόμασται, τὰ ἐγκαίνια ἔχε τῇ πεντεκαίδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· ὃς· καθεσθεῖς ἐπὶ τὸν θρόνον, πρῶτον τὴν πολυθρόλλητον ἀφῆκε φωνὴν, ἐπ' ἐκκλησίας εἰπὼν· Ὁ Πατὴρ ἀσεβής, ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβής. Θεοῦ δ' ὡς εἰκὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ στάσεως τῷ πλήθει γεγεννημένης, μὴδὲν ταράττεσθαι παρηγγύα· ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ οὐδένα σέβει· ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβής· σέβει γὰρ, καλῶς ποιῶν, τὸν Πατέρα. Ταῦτ' εἰπόντος, ὁ μὲν θόρυθος κατεστέλλετο· γέλιος δ' ἐπεχώρει πολὺς· καὶ εἰς δεῦρο ἐν γέλωτι τὸ εἰρημένον διατελεῖ. Περὶ τοιαῦτα δὲ οἱ δυσσεβεῖς ἀσχολούμενοι καὶ κατασοφίζόμενοι, εἰς ἀτόπους δόξας τὴν Ἐκκλησίαν διέσπασαν, ὡς καὶ νῦν αὐτοῖς τε καὶ Ἀκάκιος, καὶ ἀσχολίας ὑπέτερον ποιοῦντο, λήθη τοῦ καὶ τὰ ἐν Νικαίᾳ γεγεννημένα· καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ μετὰ τῆς προσθήκης ἀπανταχοῦ διεπέμποντο· καὶ τοὺς μὴ βουλομένους, ὡς εἰρηται, οἰδίῳ φυγῇ ζημιοῦν· ὃ δὲ δόξαν τὴν παράλογον ἀπόνω· διανύσαι σπουδῆν, ἀρχὴν

εἰρων συμφορῶν ἤνοιγεν· ἀπίστη γὰρ οὐ μόνον ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ πόει, τάρταρον οὐ μικρὸν ἐνεπαίει. Διωγμὸς δ' οὐδὲν ἐλλείπων τῶν πάλοι τοῖς Ἑλληνισταῖς γεγενημένων, τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν διέτρεχεν. Εἰ γὰρ καὶ ταῖς περὶ σῶμα τιμωρίαις τὸ ἦτον εἶχεν, ἀλλ' ἡ ἀσχυρὴ μείζονα τοῦτον ἐποίει καὶ χαλεπότερον τοῖς ὡς χρῆ τὸ δέον διαγινώσκουσιν. Ὁ τε γὰρ διώκων καὶ ὁ διωκόμενος τῆς αὐτῆς ὀρησκείας ἦσαν καὶ Ἑκκλησίας. Τόσον δ' ἦν τῷ ἀσχυρῷ τὸ δεινὸν ὑπερφέρον, ὅσον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τὰ πολεμίων ὄρῃ· καὶ περὶ ἀλλοφύλους εἶναι γε τοιοῦτους, ὁ τῆς ἱερωσύνης ἀπειργεθεσμός. Τὸ γε μὴν καινὸν ἐπαινούμενον κατ' ὄλιγον ἐπίδοσιν εἶχε, καὶ πρὸς νεωτερισμὸν ἠρεθίζετο· καὶ εἰς αὐθάδειαν ἔρπον, τῶν ἀρχαίων καὶ πατρικῶν νόμων ὑπερφερόντι· καὶ νόμους ἰδίᾳ ἐτίθει. Καὶ τὰ αὐτὰ περὶ Θεοῦ δοξάζειν τοῖς ἀρχαιότεροις οὐδαμῶ· ἤθελεν· ἀλλ' αἰ ἐξῆνα τινὰ περιενοεῖ δόγματα, καὶ οὐ καθεκμῶς εἶχε, καινὰ ἐπὶ καινοτέροις αἰ ἐπευρίσκων, οἷα δὴ καὶ τότε συνέβαινε.

qui persequerentur, et qui persecutionem exciperent, ejusdem erant Ecclesiæ et religionis. Tanto vero id malum propter fœditatem majus fuit, quanto turpius civibus quam aliis infertur bellum: cum quidem id etiam erga externos facere episcopalis functionis prohiberent sanctiones. Et novitas quidem laudata paulatim incrementa sua capiebat, atque ad mutationem insolitam spectabat: eoque denum præfractæ temeritalis pervenit, ut homines veteres et patrias leges contemneret, et novas sibi pro se quisque conderet. Atque equidem eadem de Deo cum antiquioribus illis sentire nolebat, sed nova identidem quædam dogmata comminiscabatur, neque se ab aliis super alias novis rebus inveniendis continere poterat. Talis tum fuit rerum status

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Περὶ τῆς Μακεδονίου αἰρέσεως καὶ Μαραθωνίου τοῦ Νικομηθεύου, καὶ Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστείας· οἱ πρῶτως κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημίαις ἤρξαντο, καὶ Πνευματομάχοι ὠνομάσθησαν.

Μακεδόνιος γὰρ σύμφρων ὢν πρότερον Εὐδοξίῳ καὶ Ἀκακίῳ, ὅμως τὴν ἐκκλησίαν ἀπαίρειθεις, οὐκέτι παραπλησίως· ἐκείνους δοξάζειν ἤρειτο· ἀλλὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον καὶ ἐν Σαλευκείᾳ ὕστερον βεβαιωθεῖσαν πίστιν, ἣν καὶ ὁμοιοῦσιον ἐκείνος ὠνόμαζε, κρατύνειν ἤρειτο, ἦν αὐτὸν λόγος εὐρεῖν, μᾶλλον δὲ Μαραθωνίων, ὃν Νικομηθεύας πότησαι ἐπίσκοπον. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ ἐν τῆς Τριάδος λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπῆρνεῖτο. Τὸν μὲν γὰρ Υἱὸν Θεοῦ τέλειον εἶναι, καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοιον. Ἐλεγε τῷ Πατρὶ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄμοιον καθίστα τῶν τοιοῦτων γερῶν. Διάκονον γὰρ αὐτὸ εἶναι καὶ ὑπουργὸν εἰρηγείτο, καὶ βραχὺ τι τῶν ἀγγελικῶν διαφέρων ταγμάτων. Ἐκοινωνοῦν δὲ τῆς δόξης αὐτῷ Ἐλεύσιος· ὁ Κυζίκου, Σωφρόνιος τε ὁ Παφλαγῶν, καὶ ὁ Σεβαστείας Εὐστάθιος· ὃς δὴθεν εὐγνωμονέστερος ὢν οὐτε Θεοῦ οὐτε κτίσμα λέγειν ἤρειτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι σὺν αὐτοῖς ἦσαν, καὶ σχεδὸν ὅσοι μετ' αὐτῶν καθηρέθησαν παρὰ τῶν ὑπεναντίων. Ἠκιστα δ' ἐλαχίστην καὶ μόρην ἐπήγοντο τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ,

(1) Eustathii Sebastiensis verbum: *Ego, inquit, neque Deum Spiritum sanctum nominare censuerim,*

sopitus est, et magnus subsequutus risus. Atque hodie quoque dictum id ridiculum habetur. Talibus impij illi rebus occupati, et cavillationibus ejusmodi usi, Ecclesiam ad absurdas opiniones distraxerunt. Omnique prorsus cura et studio et ipse Eudoxius et Acacius summopere in hoc incubuere, ut in oblivionem Nicæna decreta adducerent. Proinde Ariminensem formulam cum appendice sua ad loca omnia miserunt: et qui eam non reciperent, sicut dictum est, exsilio eos perpetuo multarunt. Quod sane cum facile rem præter rationem susceptam perfecturum esse videretur, aliarum calamitatum initium præbuit: et non modo ecclesiis, sed et urbibus omnibus magnum concivit motum. Persecutio namque, quæ nulla in re Græcorum tyrannidi et crudelitati cederet, Romanum pervasit imperium. Quamvis enim, quantum ad corporum supplicia pertinet, minor fuerit: probum tamen ipsum, majorem gravioremque eam apud eos qui rem recte putarunt, fecit. Nam et

qui persequerentur, et qui persecutionem exciperent, ejusdem erant Ecclesiæ et religionis. Tanto vero id malum propter fœditatem majus fuit, quanto turpius civibus quam aliis infertur bellum: cum quidem id etiam erga externos facere episcopalis functionis prohiberent sanctiones. Et novitas quidem laudata paulatim incrementa sua capiebat, atque ad mutationem insolitam spectabat: eoque denum præfractæ temeritalis pervenit, ut homines veteres et patrias leges contemneret, et novas sibi pro se quisque conderet. Atque equidem eadem de Deo cum antiquioribus illis sentire nolebat, sed nova identidem quædam dogmata comminiscabatur, neque se ab aliis super alias novis rebus inveniendis continere poterat. Talis tum fuit rerum status

800 CAPUT XLVII.

De heresi Macedonii, et Marathonii Nicomedie, et Eustathii Sebastie episcoporum, qui primi contra Spiritum sanctum blasphema proferre verba ceperunt, et propterea Pneumatomachi appellati sunt.

Macedonius namque, etiamsi ante idem cum Eudoxio et Acacio sensisset, nihilominus tamen ex ecclesia sua deturbatus, non eandem porro quam illi sequebatur opinionem: sed fidei professionem Antiochiæ primum, postea etiam Seleuciæ confirmatam, quam ipse seu potius Marathonium, quem Nicomedie episcopum fecerat, ut quidam putant, ὁμοιοῦσιον, hoc est *similem substantia*, appellabat, obtinere debere censuit. Verum non id modo egit, sed etiam in theologia seu divinitatis ratione exponenda, Spiritum sanctum personam unam Trinitatis dicendam esse negavit. Ac Filium quidem Deum perfectum, et substantia Patri similem esse dixit: Spiritum sanctum autem expertem honoris et dignitatis ejusmodi statuebat, famulum eum et administrum, angelicisque ordinibus paulo præstantiorem esse docens. Et in eadem cum eo sententia erant Eleusius Cyzicenus, et Sophronius Paphlago, et Eustathius Sebastiensis (1): qui tamen aliis æquior, neque Deum neque creaturam Spiritum sanctum dicere maluit. Suffragabantur eis et alii multi, et fere omnes quibus

neque creaturam vocare ausus fuerim. (Socrat. lib. II, cap. 45.)

a parte adversa dignitas abrogata fuerat. Nec mi- A nimam secum partem populi in urbe Constantino- politiana, atque in Bithynia, Thracia, Hellesponto, et aliis vicinis in circuitu populis trahebant. Vita namque et moribus (quos potissimum multitudo spectare solet) probatis erant. In publicum cum gravitate quadam veneranda prodibant. Instituta eorum non multum a monasticis aberant. Et sermo, affectata quadam sanctimonia mistus, vim ad persuadendum satis accommodatam præferebat. Qualis sane et Marathonius fuit : qui cum publicus ratio- nalis fuisset, militum qui sub præfectis stipendia faciebant, loculis probe refertis, postquam eum quæstum posthabuit, egenorum publicis domibus curator præfuit, et ægrotis inserviit. Deinde asce- ticam sive monasticam quoque vitam, Eustathio B Sebastiansi auctore, secutus est. Insigne is etiam monasterium Constantinopoli construxit, quod ad longum duravit tempus. 801 Tam studiosus vero Macedonii hæresis fuit, ut pecunia sua expensa, propagandam eam curaverit, Marathonianosque populares ejus appellandos esse illis persuaserit. Et unus ipse, ne prorsus secta ea Constantinopoli interiret, obstitisse visus est. Macedoniani namque, ex quo tempore episcopatu Macedonius est de- jectus, neque Ecclesiam, neque episcopum postea, eis quos exauctoratos paulo ante nominavimus excerpitis, donec Arcadius ad imperium pervenit, habuere. Siquidem Ariani, omnes qui alterius es- sent quam suæ sectæ, ecclesiis exactos, plurimis etiam aliis malis ammixere. Cæterum isti non tan- tum Macedoniani et Marathoniani, verum etiam Πνευματομάχοι, hoc est, oppugnatores Spiritus, sunt nominati. Ac qui eo tempore episcopi sedibus suis sint ejecti, operosum esset omnes recensere : ut autem breviter dicam, nulla fere fuit in Romano imperio gens, quæ calamitatem eam experta non sit.

CAPUT XLVIII.

Ut Eudoxio Constantinopolim traducto, Meletius ex Sebasia Antiochiam sit translatus : et ut eo ejecto, Euzoius sibi ibi obtinuerit.

Cum Eudoxius ad Constantinopolitani episcopa- tum opes respiceret, et jam possessionem ejus obtineret, non parva per ambitionem de Antiochena sede orta est contentio. Quod namque, ut ita di- cam, unusquisque episcopatum eum ad se perti- nere putaret, seditiones in clero simul et populo, ut fieri solet, sunt motæ. Et cujusque opinionis sectatores, in ea episcopatus consequendi exspe- ctatione, ex popularibus suis quemdam deligi stu- duerunt. Ingens namque adhuc in multitudine de dogmate erat dissidium ; unde in psalmodiis quo- que non concordabant : sed unusquisque pro ea quam obtinebat opinione, carmina conformabat. Et cum talis esset Antiochiæ status, Eudoxio sectoribusque ejus placitum est, in eam urbem transferre eum, qui dicendo atque persuadendo egregius, simulque vitæ consuetudine laudatus maxime, ejusdemque antea cum eis sententiæ suffragator fuisset, Meletium. Magnam enim conce-

καὶ τῶν ἐν Β.θουλίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ Ἑλλησπόντῳ καὶ τῶν περικύκλιω ἔθνῶν· καὶ γὰρ πῶς τὰ περὶ τὴν βίον, ἢ μάλιστα προσέχειν εἰσθεν ὁ πολὺς ἔμι- λος, ἐπιμελῶς εἶχον. Ἡ γὰρ πρόδος σεμνὴ τις ἦν αὐτοῖς· καὶ ἡ ἄλλη ἀγωγή οὐ πολλῶ ἀπέδει μονα- χικὴ εἶναι. Ὁ δὲ λόγος κομψότητι κεκραμένος, ἦθος ἱκανὸν πείθειν προὔδραλλετο· ἕποιτο δὲ καὶ Μαραθῶνιος ἦν· ὃς ἀπὸ δημοσίων ψηφιστῆ; τελῶν, τῶν ὑπὲρ τοὺς ὑπάρχους στρατιωτῶν ἀδρῶν περι- θροῖτας βαλάντιον, ἐπειδὴ τῆς ἐργασίας ἐκείνης ἐπαύετο, πτωχείων ἐπιμελητῆς ἦν, καὶ νισοκαμεῖν ἐπετήθευεν. Ἐπειτα τὴν ἀσκητικὸν βίον ὑπέλαβεν, ὑπὸ Εὐσταθίῳ τῷ Σεβασταίῳ καθηγούμενος. Οὐκ ἀγεννῆς ἐξ μοναστήριον ἐν τῇ Κωνσταντινίου συνί- στησιν, ὃ καὶ μέχρι πόρῳ διήρκεσεν. Ἐς τοσού- τῳ δὲ σπουδαῖος ὤφθη τῇ Μακεδονίῳ ἀράσει, ὡς καὶ χρήμασιν ἰδίῳς ἐπιδοῦναι παρασκευάσαι, καὶ Μαρα- θωνιανούς πείσαι τοὺς ἐκείνου καλεῖσθαι. Μόνος γὰρ οὕτως εἰς τὸ μὴ παντάπασιν ἐκλιπεῖν τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἐν τῇ Κωνσταντινίου φαίνεται καταστάς αἰ- τίας. Οὐδὲ γὰρ εἶχον ὁ Μακεδόνιος ἡ ἐκκλησίαν ἢ ἐπίσκοπον ἀπ' οὗ τῆς ἐκκλησίας ἐξήσθη, ἀλλ' ἡ καὶ Ἀρχάδιος παρῆλθεν εἰς τὴν ἀρχήν. Οἱ γὰρ εἰς Ἀρείου τοῦ ἀλλῶς ἦ ὡς ἐκείνο; δοξάζοντας· καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἤλαυνον, καὶ ἀλλῶς πλείστοις θεῖοις πε- ριέβαλλον· οὐ μόνον Μακεδονιανοὶ καὶ Μαραθω- νιανοί, ἀλλὰ καὶ Πνευματομάχοι κατανομάζοντο. Ὅσοι μὲν οὖν τρυκαῖδες ἱερωσύνη προσήκοντες ἐξη- λάθησαν τῶν οικειῶν, ἐργῶδες νυκτὶ διαμνημο- νεύειν. Σχεδὸν γὰρ φάναι, οὐδὲν ἔθνος τῆς Ῥωμαίων γῆς τῆς τότε συμφορᾶς ἀπείρατον ἔμεινεν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ὁς Εὐδοξίου εἰς τὴν Κωνσταντίνου μετατεθέν- τος, Μελέτιος ἐκ Σεβαστίας εἰς Ἀντιόχειαν μετετέθη· καὶ ὡς ἐκεῖθεν ἐλαθέντος, Εὐζώιος κατέσχε τὸν θρόνον.

Τοῦ δ' Εὐδοξίου πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντίνου ὀπι- δόντος πλοῦτον, καὶ τοῦ θρόνου τὰς ἡνίας κρατή- σαντος, οὐκ ὀλίγοις περισπούδαστος ὁ τῆς Ἀντιόχου θρόνος ἐγένετο. Ἐκάστου γὰρ, ὡς εἰπεῖν, προσήκειν ἑαυτῷ τὴν ἐπισκοπὴν οἰομένου, στάσεις ἐκ τε τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ οἶα εἰκὸς ἐκινουῦντο. Ἐκάστη γὰρ δόξα τὸν ἴδιον ἐπὶ προσδοκίᾳ τοιαύτῃ τῆς ἱερᾶς ἐξου- σίας ἐπιλαθέσθαι ἤρουντο. Πολλὴν γὰρ εἶπε περὶ τὸ δόγμα εἶχον διαφορὰν τὰ πλήθη. Ἐνθεν οὐδὲ συνφῶς περὶ τὰς ψαλμωδίας ἀλλήλοισι ἐφρόνου· ἕκαστοι δὲ ὡς περ εἶχον δόξης, μετεβύβουμιζον τὸ ψαλλόμενον. Οὕτω δ' ἐχοῦσης τῆς Ἀντιόχειας, δεῖν ἐδοῖκε τοῖς περὶ τὸν Εὐδοξίον ἐκ τῆς Σεβαστίας εἰς τὴν Ἀν- τιόχειαν, ἅτε λέγειν καὶ πείθειν δεῖνδον, βίῳ δὲ καὶ πολιτείᾳ μάλιστα κράτιστον, καὶ ἐμύδοξον αὐτοῖς καθεστῶτα τὸ πρότερον, μεταθεῖναι Μελέτιον. Ἐν ἐλπίσει γὰρ ἦσαν οὐχὶ μικραὶ τοῖς τοῦ ἀνδρὸς πολ- λοῖς προτερήμασι μὴ μόνον Ἀντιόχεις θηρίσαι, ἀλλὰ καὶ τὰς περικύκλιω πόλεις· μάλιστα δὲ ὅσοι

ἀπὸ τοῦ θεοῦ Εὐσταθίου Εὐσταθιανοὶ ὠνομάζοντο, ἃ ἀπαράτρωτον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἰδίᾳ τὰς συνάξεις ποιούμενοι. Ἐλαθον δὲ παραπολὺ τῆς ἐλπίδος ψευθεύσαντες. Καὶ γὰρ τὴν Ἀντιόχειαν καταλαβόντι, πολλοὶ μὲν τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων προσήλθον, πολλοὶ δὲ ἀπὸ θατέρου μέρους, οἱ Παυλίῳ εἶποντο· οἱ μὲν κατὰ κλέος τοῦ ἀνδρός· πολλὸς γὰρ ἦν ὁ περὶ τούτου θρόλλος καὶ πρὶν ἐπιση· ἄλλοι δὲ καὶ κατὰ θεῖαν ἰσως· τοῖς δὲ σπουδῆ ἦν μαθεῖν, τίσι καὶ οὗτος προσκείσεται· καὶ γὰρ πολλή τι· διέβρεῖ φήμη, περὶ πολλοῦ καὶ αὐτὸν ποιῆσθαι τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα, καθὰ δὴ καὶ τὸ τέλος· ἐδείξε. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ δόγματος διαλέγεσθαι ἐν δευτέρῳ ἐτίθει· τὴν δὲ ἡθικὴν διδασκαλίαν δημοσίᾳ μετεχειρίζετο. Προῦν δὲ, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐπήγετο, καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀνεκήρυττε. Λέγεται δὲ τὸν τηλικαύτου τοῦ κλήρου ἀρχιδιάκονον, διδάσκοντι προσκίοντα, ἐπιβαλεῖν αὐτῷ κοιλίην τῆς χειρὸς καὶ ἐπιθύειν τὸ στόμα, τὸν δὲ τῆ χειρὶ μᾶλλον ἢ τῆ φωνῇ τὴν τῆς πίστεως γνώμην σημαίνειν· καὶ τοὺς τρεῖς δακτύλους εἰς τὸ προφανὲς ἐκτεινόντα, εἰς ταυτὸν αὐθις συνιζάνειν συνάγοντα, τὸν ἐντὶ μόνον ἐγείρειν ἑθιον. Δεῦν ὡν εἰκόνιζεν ἅπασιν, ἃ δὲ φρονῶν λέγειν ἐπέχετο. Ἐπεὶ δ' ὁ διάκονος ἄψις τὸ στόμα τῆν χειρὸς συνεῖχεν, ἐκείνος ἐλευθερίας τὴν γλώσσαν, κομψοτέρᾳ μάλα φωνῇ ἦν εἶχε περὶ θεοῦ δόξαν σφῶς ἐπαρβήσαστο· πᾶσι τε τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐράνωσεν, καὶ τοὺς ἄλλως φρονούντας ποῦ τοῦ εὐθέως διαμαρτάνειν ἐπαμαρτύρητο διαβρόδη. Ἐπεὶ δὲ λέγων ἢ τῆ χειρὶ δείκνυς τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς οὐκ ἐπαύετο παριστᾶν, ἀμοιβαδὶς, ὡς γ' ἐδίδου, ὃ τε διάκονος κίκεῖνος, οἷα δὴ παγκράτιον ἀγωνιζόμενοι, ἐπιπολὺ φιλονεικοῦντες ἦσαν, οἱ Εὐσταθίῳ ἐπόμενοι σκιρτῶντες μέγα ἀνέκραγον, ἰθὺς ἐμπλεῖς καθεστῶτες, οἱ δ' ἐξ Ἀρείου πλήρεις αἰσχύνης ὑπέστρεφον. Ἐπὶ δὲ τούτῳ χαλεπήναντες οἱ περὶ Εὐδόξου, τῆς ἐκκλησίας ἀπήλασαν τὸν Μελέτιον· ἔπειτα μετεκαλοῦντο, οἷα ὁμόφρονα λογιζόμενοι, διορθώσασθαι τὰ προειρημένα. Καὶ γὰρ ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ψήφου τὴν χειροτονίαν εἶχεν ἐν Σεβαστείᾳ. Ἐκ ταύτης δὲ πάλιν δι' ἐκείνων εἰς τὴν τῆς Συρίας Βέρβοιαν μετηνέχθη· καὶ ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ τῇ πίστιν τῶν περὶ Ἀκάκιον ὑπέγραψε. Καὶ ἐν τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνόδῳ παρῆν, συμπράττων ἐκείνοις τὰ φίλα καὶ συμφηριζόμενος. Καὶ παρ' αὐτῶν τὸ τρίτον αὐθις, εἰς τὸν τῆς Ἀντιόχειας θρόνον μετέβαινε. Μετεστῆλλοντο τολῦον αὐτόν. Ὡς δὲ τῆς ὀρθῆς δόξης μετατίθεσθαι ἤχιστα ἤθελε, πυθόμενος βασιλεὺς, φυγὴν αὐτοῦ κατεδίκαζεν· Εὐζώνον δὲ ὡς Ἀρείῳ συνην, καὶ σὺν ἐκείνῳ πρότερον καθήρειτο, τὸν-θρόνον ἐπέστρεπεν· ὃ γὰρ μὴ Μελετίῳ ἐπόμενοι, καὶ δι' ἐπαύου τὰ ἐκείνων ποιούμενοι, διατεμόντες σφᾶς τῶν Ἀρειανῶν, ἰδίᾳ ἐκκλησίαν εἶχον. Οἱ γὰρ περὶ Πυλίον ἐξ ἀρχῆς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντες, οἱ Εὐσταθιανὸν ἐκαλοῦντο, Μελετίον τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξετρέποντο, μηδαμῶς ἐθέλοντες κοινωνεῖν, ὅτι ἐκ τῆς ἐκείνων ψήφου Μελετίου τὴν χειροθεσίαν εἶχε, καὶ οἱ ἐκείνῳ ἐπόμενοι τῷ ἐξ ἐκείνων ἦσαν τετε-

perant spem, fore ut multis ejus viri primariis dotibus non solum Antiochenos in sententiam suam pertraherent, sed etiam vicinas circumcirca urbes, **802** et eos maxime qui a divo Eustathio Eustathiani vocabantur, et fidem Nicænam integram servabant, suas ipsi sibi synaxes et conventus seorsim agentes. Atenim magnopere opinione sua sunt falsi. Et ad Meletium, ubi Antiochiam pervenit, permulti Ariani, permulti etiam alterius partis, quæ Paulinum secuta fuerat, accessere : et alii quidem propter tanti viri gloriam (celebris enim adventum ejus præcesserat fama), alii autem videndi ejus gratia ; quibus quoque studio fuit, ad quam partem inclinaturus esset, resciscere : vulgatum quippe rumoribus erat, plurimi eum Nicæna decreta facere, sicuti etiam exitus comprobavit. Ac primum ille quid ut de dogmate verba faceret, secundo loco habuit, doctrinam autem morum publice coluit. Deinde vero progressus, Nicænam etiam fidem intulit, et τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale*, prædicavit. Fertur sane quidem, clericum archidiaconum ad illum, cum doceret, accessisse, eamque ei manum injecisse, atque os obtruxisse ; illum autem manu magis quam voce fidei sententiam indicasse, tres aperte digitos extendentem, eisque rursum leniter contractis, unum tantum directe erigentem. Qua ille re omnibus per imaginem quamdam exhibuit, quæ sentiens dicere non potuit. Ubi vero diaconus, ore relicto, manum ejus compressit : tum illum ore libero et voce gravi diserte sententiam de Deo suam promulgasse, et omnibus Nicænam fidem commendasse, aperte, qui aliter sentirent, eos a recta opinione aberrare testatum. Cum autem non cessaret vel verba faciens, vel manu gesticulans, animi sui sententiam vicissim, ut se res dabat, adversus archidiaconi inhibitionem atque contentionem astruere, et concertatio ea inter episcopos, perinde atque pancratio, hoc est, omni certaminum genere et viribus opibusque omnibus decertantes, diutius duraret, Eustathianos lætitia plenos exsultasse et vociferatos esse, Arianos vero pudore atque ignominia affectos cessisse. Et eam ob causam Eudoxium cum suis indignandum, ab Ecclesia Meletium proscriptis : eundemque deinde ut sententiæ suæ suffragaturum (ita enim existimabat), et priora dicta correcturum, restituisse. Nam Meletius Ariatorum suffragiis Sebastie episcopus creatus, **803** atque inde rursum per eosdem Berrhœam Syriæ translatus fuerat, et Seleucie in concilio Acacii fidei formulæ subscripserat. In Constantinopolitana præterea synodo affuerat, et cum illis quæ eis placita erant, egerat et sanxerat, atque ab eisdem ad Antiochenam sedem evectus fuerat. Sed illi, ut diximus, eum restituere. Ut autem a recta sententia deduci minime potuit, imperator ea re intellecta, exsilio eum multavit : et Euzoio Ariani famulari, cum quo etiam antea abdicatus fuerat, Ecclesiam Antiochenam commisit. Porro qui Mele-

a parte adversa dignitas abrogata fuerat. Nec miniam secum partem populi in urbe Constantinopolitana, atque in Bithynia, Thracia, Hellesponto, et aliis vicinis in circuitu populis trahebant. Vita namque et moribus (quos potissimum multitudo spectare solet) probatis erant. In publicum cum gravitate quadam veneranda prodibant. Instituta eorum non multum a monasticis aberant. Et sermo, affectata quadam sanctimonia mistus, vim ad persuadendum satis accommodatam praeferbat. Qualis sane et Marathonius fuit : qui cum publicus rationalis fuisset, militum qui sub praefectis stipendia faciebant, loculis probe refertis, postquam eura quaestum posthabuit, egenorum publicis domibus curator praefuit, et aegrotis inserviit. Deinde asceticam sive monasticam quoque vitam, Eustathio Sebastiensis auctore, secutus est. Insigne is etiam monasterium Constantinopoli construxit, quod ad longum duravit tempus. **801** Tam studiosus vero Macedonii haeresis fuit, ut pecunia sua expensa, propagandam eam curaverit, Marathonianosque populares ejus appellandos esse illis persuaserit. Et unus ipse, ne prorsus secta ea Constantinopoli interiret, obstitisse visus est. Macedoniani namque, ex quo tempore episcopatu Macedonius est dejectus, neque Ecclesiam, neque episcopum respexerunt, eis quos exauctoratos paulo ante nominavimus excipitis, donec Arcadius ad imperium pervenit, habuere. Siquidem Ariani, omnes qui alterius essent quam suae sectae, ecclesiis exactos, plurimisque etiam aliis malis afflixerunt. Caeterum isti non tantum Macedoniani et Marathoniani, verum etiam Πνευματομάχοι, hoc est, oppugnatores Spiritus, sunt nominati. Ac qui eo tempore episcopi sedibus suis sint ejecti, operosum esset omnes recensere : ut autem breviter dicam, nulla fere fuit in Romano imperio gens, quae calamitatem eam experta non sit.

CAPUT XLVIII.

Ut Eudoxio Constantinopolim traducto, Meletius ex Sebastia Antiochiam sit translatus : et ut eo ejecto, Euzoius s. d. em ibi obtinuerit.

Cum Eudoxius ad Constantinopolitani episcopatus opes respiceret, et jam possessionem ejus obtineret, non parva per ambitionem de Antiochena sede orta est contentio. Quod namque, ut ita dicam, unusquisque episcopatum eum ad se pertinere putaret, seditiones in clero simul et populo, ut fieri solet, sunt motae. Et cujusque opinionis sectatores, in ea episcopatus consequendi expectatione, ex popularibus suis quemdam deligi studuerunt. Ingens namque adhuc in multitudine de dogmate erat dissidium ; unde in psalmodiis quoque non concordabant : sed unusquisque pro ea quam obtinebat opinione, carmina conformabat. Et cum talis esset Antiochiae status, Eudoxio sectatoribusque ejus placitum est, in eam urbem transferre eum, qui dicendo atque persuadendo egregius, simulque vitae consuetudine laudatus maxime, ejusdemque antea cum eis sententiae suffragator fuisset, Meletium. Magnam enim conce-

A καὶ τῶν ἐν Βουλῆ καὶ Θράκη καὶ Ἑλλησπόντι καὶ τῶν περιούκῳ ἐθνῶν· καὶ γὰρ πῶς τὰ περὶ τὴν βίον, ἧ μάλιστα προσέχειν εἰσθεὶν ὁ πολλὸς ἔμιλλος, ἐπιμελῶς εἶχον. Ἡ γὰρ πρόοδος σεμνὴ τις ἦν αὐτοῖς· καὶ ἡ ἄλλη ἀγωγή οὐ πολλῶ ἀπέδει μοναχική εἶναι. Ὁ δὲ λίγος κομψότητι κεκραμένος, ἦθος ἱκανὸν πείθειν προϋβάλλετο· ἵπποιος, ὄρητα καὶ Μαραθῶνιος ἦν· ὅς ἀπὸ δημοσίων ψηφιστῆ· τελῶν, τῶν ὑπὲρ τοὺς ὑπάρχους στρατιωτικῶν ἀδρῶν περιεθροίτας βαλάντιον, ἐπειδὴ τῆς ἐργασίας ἐκείνης ἐπαύετο, πτωχείων ἐπιμελητῆς ἦν, καὶ νουοκαμειν ἐπετήθευεν. Ἐπειτα τὸν ἀσκητικὸν βίον ὑπέβλεπεν, ὑπὸ Εὐσταθίῳ τῷ Σεβαστείῳ καθηγούμενος. Οὐκ ἀγεννὴς δὲ μοναστήριον ἐν τῇ Κωνσταντινέῳ ἀνίστησιν, ὃ καὶ μέχρι πόρρου διήρκεσεν. Ἐς τοσοῦτα δὲ σπουδαῖος ὤφθη τῇ Μακεδονίῳ ἀτρέσει, ὡς καὶ χρήμασιν ἰδίῳς ἐπιδοῦναι περισκευάσαι, καὶ Μαραθῶνιανούς πείσαι τοὺς ἐκείνου καλεῖσθαι. Μόνος γὰρ οὕτως εἰς τὸ μὴ παντάπασιν ἐκλιπεῖν τὴν τοιαύτην αἴρεσιν ἐν τῇ Κωνσταντινέῳ φαίνεται καταστάς αἰτίας. Οὐδὲ γὰρ εἶχον ὁ Μακεδόνιος ἡ ἐκκλησίαν ἢ ἐπίσκοπον ἀπ' οὗ τῆς ἐκκλησίας ἐξήύσθη, ἀλλ' ὅτι καὶ Ἀρκάδιος περῆλθεν εἰς τὴν ἀρχήν. Οἱ γὰρ ἐξ Ἀρείου τοῦ· ἄλλως ἢ ὡς ἐκεῖνοι δοξάζοντες· καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἤλαυνον, καὶ ἄλλως κλειστοῖς θεοῖς περιέβαλλον· οἱ οὐ μόνον Μακεδονιανὸν καὶ Μαραθῶνιανόν, ἀλλὰ καὶ Πνευματομάχοι κατανομάζοντο. Ὅσοι μὲν οὖν τῆνικαδὲ ἱερωσύνη προσήκοντες ἐξηλάθησαν τῶν οικειῶν, ἐργῶδες σὺνὶ διαμνηνεύειν. Σχεδὸν γὰρ φάναι, οὐδὲν ἔθνος τῆς Ῥωμαίων γῆς τῆς τότε συμφορᾶς ἀπείρατον ἔμεινεν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ὁς Εὐδοξίῳ εἰς τὴν Κωνσταντινέῳ μετατεθέντος, Μελέτιος ἐκ Σεβαστείας εἰς Ἀντιόχειαν μετετέθη· καὶ ὡς ἐκεῖθεν ἐλαθέεντος, Εὐζόιος κατέσχε τὸν θρόνον.

Τοῦ δ' Εὐδοξίου πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινέῳ ἐκιδόντος πλοῦτον, καὶ τοῦ θρόνου τὰς ἡνίας κρατήσαντος, οὐκ ὀλίγοις περισπούδαστος ὁ τῆς Ἀντιόχου θρόνος ἐγένετο. Ἐκάστου γὰρ, ὡς εἶπεν, προσήκειν ἑαυτῷ τὴν ἐπισκοπὴν οἰομένου, στάσεις ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ οἷα εἰχὸς ἐκινουῦντο. Ἐκάστη γὰρ δόξα τὸν ἴδιον ἐπὶ προσδοκίᾳ τοιαύτῃ τῆς ἐκκλησίας ἐπιλαθέσθαι ἤρουντο. Πολλὴν γὰρ εἶπε περὶ τὸ δόγμα εἶχον διαφορὰν τὰ πλήθη. Ἐνθεν οὐδὲ συνωδὴ περὶ τὰς ψαλμωδίας ἀλλήλοις ἐφρόνουν· ἕκαστοι δὲ ὡς περ εἶχον δόξης, μετεβύβουμιζον τὴν ψαλλόμενον. Οὕτω δ' ἐχούσης τῆς Ἀντιόχειας, δεῖν εἶδῃαι τοὺς περὶ τὸν Εὐδοξίον ἐκ τῆς Σεβαστείας εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἅτε λέγειν καὶ πείθειν δεῖν, βίῳ δὲ καὶ πολιτείᾳ μάλιστα κράτιστον, καὶ ὁμόδοξον αὐτοῖς καθεστῶτα τὸ πρότερον, μεταβῆναι Μελέτιον. Ἐν ἔλπει γὰρ ἦσαν οὐχὶ μικραῖς τοῖς τοῦ ἀνδρὸς πολλοῖς προτερήμασι μὴ μόνον Ἀντιόχεις ὀφείσειν, ἀλλὰ καὶ τὰς περιούκῳ πόλεις· μάλιστα δὲ ὅσοι

ἀπὸ τοῦ θεοῦ Εὐσταθίου Εὐσταθianoι ὠνομάζοντο, αἱ ἀπαράτρωτον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἰδίαι τὰς συνάξεις ποιούμενοι. Ἔλαθον δὲ παραπολὺ τῆς ἐλπίδος ψευθεύσαντες. Καὶ γὰρ τὴν Ἀντιόχειαν καταλαβόντι, πολλοὶ μὲν τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων προσήλθον, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ θατέρου μέρους, οἱ Παύλιον εἶποντο· οἱ μὲν κατὰ κλέος τοῦ ἀνδρός· πολλὸς γὰρ ἦν ὁ περὶ τοῦτου θρόλλος· καὶ πρὶν ἐπισηῆ· ἄλλοι δὲ καὶ κατὰ θίαν ἴσως· τοῖς δὲ σπουδῆ ἦν μαθεῖν, τίσι καὶ οὗτος προσκείσται· καὶ γὰρ πολλή τις διέβρει φήμη, περὶ πολλοῦ καὶ αὐτὸν ποιῆσθαι τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα, καθὰ δὴ καὶ τὸ τέλος εἴδειξε. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ δόγματος διαλέγεσθαι ἐν δευτέρῳ ἐτίθει· τὴν δὲ ἡθικὴν διδασκαλίαν δημοσίᾳ μετεχειρίζετο. Προῦν δὲ, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐπήγετο, καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀνεκέρυττε. Λέγεται δὲ τὸν τηλικάδε τοῦ κλήρου ἀρχιδιάκονον, διδάσκοντι προσείντα, ἐπιβαλεῖν αὐτῷ κοιλὴν τῆς χεῖρα καὶ ἐπιθύειν τὸ στόμα, τὸν δὲ τῆ χειρὶ μάλλον ἢ τῆ φωνῇ τὴν τῆς πίστεως γνώμην σημαίνειν· καὶ τοὺς τρεῖς δακτύλους εἰς τὸ προφανὲς ἐκτείνοντα, εἰς ταυτὸν αὐθις συνίζανειν συνάγοντα, τὸν ἔντ μόνων ἐγείρειν ἄθριον. Δι' ὧν εἰκόνιζεν ἅπασιν, ἃ δι' φρονῶν λέγειν ἐπέχετο. Ἐπεὶ δ' ὁ διάκονος ἄρσις τὸ στόμα τὴν χεῖρα συνεῖχεν, ἐκείνος ἐλευθερίσας τὴν γλῶσσαν, κομψοτέρᾳ μάλα φωνῇ ἦν εἶχε περὶ Θεοῦ δόξαν σαφῶς ἐπαρβήσασκετο· πᾶσι τε τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐγράνω, καὶ τοὺς ἄλλους φρονούντας πολὺ τοῦ εὐθέως διαμαρτάνειν ἐπαμαρτύρητο διαβρόβηθην. Ἐπεὶ δὲ λέγων ἢ τῆ χειρὶ δεικνύς τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς οὐκ ἐπαύετο παριστᾶν, ἀμοιβαδὶς, ὡς γ' ἐδίδου, ὃ τε διάκονος κἀκείνος, οἷα δὴ παγκράτιον ἀγωνιζόμενοι, ἐπιπολὺ φιλονεικοῦντες ἦσαν, οἱ Εὐσταθίῳ ἐπόμενοι σκιρτῶντες μέγα ἀνέκραγον, ἰθὺς ἐμπλεῖ καθεστῶτες, οἱ δ' ἐξ Ἀρείου πληρεῖς αἰσχύνης ὑπέστραφον. Ἐπὶ δὲ τούτῳ χαλεπήναντες οἱ περὶ Εὐδόξιον, τῆς ἐκκλησίας ἀπήλασαν τὸν Μελέτιον· ἔπειτα μετεκαλοῦντο, οἷα ὁμόφρονα λογιζόμενοι, διορθώσασθαι τὰ προκειμένα. Καὶ γὰρ ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ψήφου τὴν χειροτονίαν εἶχεν ἐν Σεβαστείᾳ. Ἐκ ταύτης δὲ πάλιν δι' ἐκείνων εἰς τὴν τῆς Συρίας Βέρβοιαν μετηνέθη· καὶ ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ τῇ πίστει τῶν περὶ Ἀκάκιον ὑπέγραψε. Καὶ ἐν τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνόδῳ παρῆν, συμπράττων ἐκείνοις τὰ φίλα καὶ συμφηφιζόμενος. Καὶ παρ' αὐτῶν τὸ τρίτον αὐθις, εἰς τὸν τῆς Ἀντιοχείας θρόνον μετέβαινε. Μεταστῆλλοντο τοῖνον αὐτόν. Ὡς δὲ τῆς ὀρθῆς δόξης μετατίθεσθαι ἤμισα ἤθελε, πυθόμενος βασιλεὺς, φυγῆν αὐτοῦ κατεδίκαζεν· Εὐζώτων δὲ ὡς Ἀρείῳ συγγῆν, καὶ σὺν ἐκείνῳ πρότερον καθήρειτο, τὸν-θρόνον ἐπέστρεπεν· οἱ γὰρ μὴν Μελετίῳ ἐπόμενοι, καὶ δι' ἐπαίνου τὰ ἐκείνου ποιούμενοι, διατεμόντες σφᾶς τῶν Ἀρειανῶν, ἰδίᾳ ἐκκλησίαν εἶχον. Οἱ γὰρ περὶ Παυλίον ἐξ ἀρχῆς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦντες, οἱ Εὐσταθianoι ἐκαλοῦντο, Μελετίον τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ξετερέποντο, μηδὲ μὴς ἐθέλοντες κοινωνεῖν, ὅτι ἐκ τῆς ἐκείνων ψήφου Μελέτιος τὴν χειροθεσίαν εἶχε, καὶ οἱ ἐκείνῳ ἐπόμενοι τῷ ἐξ ἐκείνων ἦσαν τελε-

perant spem, fore ut multis ejus viri primariis dotibus non solum Antiochenos in sententiam suam pertraherent, sed etiam vicinas circumcirca urbes, **802** et eos maxime qui a divo Eustathio Eustathiani vocabantur, et fidem Nicænam integram servabant, suas ipsi sibi synaxes et conventus seorsim agentes. Atenim magnopere opinione sua sunt falsi. Et ad Meletium, ubi Antiochiam pervenit, permulti Ariani, permulti etiam alterius partis, quæ Paulinum secuta fuerat, accessere: et alii quidem propter tanti viri gloriam (celebris enim adventum ejus præcesserat fama), alii autem videndi ejus gratia; quibus quoque studio fuit, ad quam partem inclinaturus esset, resciscere: vulgatum quippe rumoribus erat, plurimi eum Nicæna decreta facere, sicuti etiam exitus comprobavit. Ac primum ille quidem ut de dogmate verba faceret, secundo loco habuit, doctrinam autem morum publice coluit. Deinde vero progressus, Nicænam etiam fidem intulit, et τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale*, prædicavit. Fertur sane quidem, clericum archidiaconum ad illum, cum doceret, accessisse, eamque ei manum injecisse, atque os obtulisse; illum autem manu magis quam voce fidei sententiam indicasse, tres aperte digitos extendentem, eisque rursus leniter contractis, unum tantum directe erigentem. Qua ille re omnibus per imaginem quamdam exhibuit, quæ sciens dicere non potuit. Ubi vero diaconus, ore relicto, manum ejus compressit: tum illum ore libero et voce gravi diserte sententiam de Deo suam promulgasse, et omnibus Nicænam fidem commendasse, aperte, qui aliter sentirent, eos a recta opinione aberrare testatum. Cum autem non cessaret vel verba faciens, vel manu gesticulans, animi sui sententiam vicissim, ut se res dabat, adversus archidiaconi inhibitionem atque contentionem astruere, et concertatio ea inter episcopos, perinde atque pancratio, hoc est, omni certaminum genere et viribus opibusque omnibus decertantes, diutius duraret, Eustathianos lætitia plenos exsultasse et vociferatos esse, Arianos vero pudore atque ignominia affectos cessisse. Et eam ob causam Eudoxium cum suis indignandum, ab Ecclesia Meletium proscrispisse: eundemque deinde ut sententiæ suæ suffragaturum (ita enim existimabat), et priora dicta correcturum, restituisse. Nam Meletius Ariatorum suffragiis Sebastię episcopus creatus, **803** atque inde rursus per eosdem Berrhœam Syriæ translatus fuerat, et Seleuciæ in concilio Acacii fidei formulæ subscripserat. In Constantinopolitana præterea synodo affuerat, et cum illis quæ eis placita erant, egerat et sanxerat, atque ab eisdem ad Antiochenam selem evectus fuerat. Sed illi, ut diximus, eum restituere. Ut autem a recta sententia deduci minime potuit, imperator ea re intellecta, exsilio eum multavit: et Euzoio Arii familiarum, cum quo etiam antea abdicatus fuerat, Ecclesiam Antiochenam commisit. Porro qui Mele-

tium consecrati, doctrinam ejus laudabant, ab Arianis sejuncti, suas ipsi sibi ecclesias et conventus agebant. Paulini siquidem sectatores, et του ὁμοουσίου, *consubstantialis*, assertores, qui Eustathiani vocabantur, Meletium ejusque studiosos aversati sunt, neque communionem sibi cum eis esse voluerunt : propterea quod Meletius Ariarum electione episcopus ordinatus, sectatoresque ejus eorumdem baptismo initiati essent. Atque sane quamvis sententiis essent conjuncti, tamen propter solam ordinationis causam a seipsis sunt disjuncti. Ita factum, ut in Ecclesia Antiochena dissidium, duabus quæ idem sentirent partibus, intercederet. Eodem tempore Constantius Persas res novas moliri cognovit, et se Antiochiam contulit.

CAPUT XLIX.

Ut Acacius Antiochiæ etiam verbum simile ex Ariminensium fide eximere contenderit : et ut idem, cum præstare id non posset, conquirerit : et de Georgio Alexandrino, ut is Alexandrinis gravis molestusque fuerit.

Acacius et suffragatores ejus quiescere rursus non potuerunt : et cum eos rerum suarum pœniteret, priora decreta sua mutare sunt aggressi. Quamobrem cum paucis Antiochiam venire, atque ibi Euzoio ecclesiam gubernante, et imperatore præsentē, in fidei formula primum Arimini, deinde Constantinopoli edita, του ὁμοίου, hoc est similis, nomen delere atque abolere constituerunt. Jam enim non occulte, sed propalam, citra pudorem, per omnia, substantia simul et voluntate dissimilem Patri Filium, et ex non existentibus genitum esse docebant et prædicabant : sicuti et Arius a principio opinatus est. Illis autem maxime suffragabantur, quicumque Aetii sententiam comprobarunt : qui primus post Arium ejuscemodî nomina in publicum produxit, 804 et libere cum magna confidentia promulgavit. Unde ipse quidem θεός, hoc est contemptor deum, sectatores autem ejus ἀνόμοιοι, hoc est dissimiles et non-existentiales, Antiochiæ ab homousianis seu consubstantialis professoribus cognominati sunt. Qui quidem tum propter Meletium segregati erant, ut a me paulo ante dictum est. Sedenim Ariani a nostris interrogati, curnam, cum antea in professione fidei suæ, Filium Deum ex Deo dixerint, dissimilem nunc atque ex non existentibus profliteri auderent? Propterea, responderunt, quod et Apostolus Paulus : *Omnia autem ex Deo*¹, inquit, proindeque unum etiam esse rerum omnium Filium : et ob eam causam in fidei formulis addi illud, *secundum Scripturas*. Hujusmodi illi cavillationibus objectiones eludere conati sunt. Quarum cavillationum auctor Georgius Laodicensis fuit, qui non bene locutiones ejuscemodî assecutus, superioribus temporibus hæc Origenem investigasse, et apostolicas verborum proprietates fusius interpretatum esse ignoravit. Cæterum tametsi arroganter ista in responsionibus suis jactarent, convicia tamen multorum

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ΄.

Ὅς οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ τὸ ὅμοιον ἐξελεῖν ἐσπούδαζον ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀριμίῳ πίστεως· καὶ μὴ δυνηθέντες, ἠσύχαζον· καὶ περὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Γεωργίου, ὡς βαρέως τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐφάρτετο.

Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον οὐκέτι ἠνεύχοντο ἱρμεῖν· μετάμελοι δ' ἐφ' οἷς ἐπραξαν γενόμενοι, τὰ πρῶην δεδογμένα σφίσιν ἀλλοιοῦν ἐπεχείρουν. Καὶ δὴ σὺν ἄλλοις ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι Εὐζώτου κρατούντος τὰς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ βασιλέως ἐκεῖ διατρίβοντος, περιελεῖν ἐδοκίμαζον ἀπὸ τῆς ἐν Ἀριμίῳ πρῶτα, εἶτα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκτεθείσης πίστεως, τὸ ὅμοιον ὄνομα· οὐκέτι γὰρ κρύφα, ἀλλ' ἀνέδην οὕτω κατὰ πάντα, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ βούλησιν, ἀνόμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἐξ οὐκ ὄντων τε γεγενῆσθαι καὶ ἐδόξαζον καὶ ἐκήρυττον, καθὰ καὶ Ἄρειος τὸ κατ' ἀρχὰς ἐδογματίσατο. Τούτοις δὲ τὰ μέγιστα συνεκρότουν, καὶ ὅσοι τὴν Ἄρειου δόξαν ἐπρόσθεον· ὃς πρῶτος μετὰ τὸν Ἄρειον, περιφανῶς τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων εἰσήζε, καὶ θαρβῶν ἐπαρρησιάζετο. Ὅθεν ἐκεῖνος μὲν ἄθεος ἡξιώθη καλεῖσθαι· οἱ δ' ἐκεῖνον, Ἀνόμοιοι τε καὶ Ἐξουκόντιοι πρὸς τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ φρονούντων τὸ ὁμοούσιον. Ὡν τότε διασταμένων διὰ τὴν πρὸς Μελέτιον αἰτίαν, καθῶς ἀνωθεν διελάθρομεν, καὶ πρὸς ἐκείνους διαπυθνομένων, ὅτου χάριν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς σφῶν πίστεως, θεὸν ἐκ θεοῦ τὸν Υἱόν ὁμολογοῦντες, ἀνόμοιον νῦν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὀνομάζειν θαρβῶσιν, Ὅτι γε, εἶπον, καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος τάδε πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ φησιν· ἐν δὲ τῶν πάντων εἶναι καὶ τὸν Υἱόν· διὰ γὰρ τοῦτο προσκεῖσθαι καὶ ταῖς ἐκδόσεις τὸ, κατὰ τὰς Γραφὰς. Τοιούτοις σοφισμασι τὴν ἀντιθεσιν ὑποδύεσθαι ἐπεχείρουν. Ὡν σοφισμάτων εὐρετῆς Γεώργιος ὁ Λαοδικεῖας ἐτύγγανεν ὧν· ὃς μὴ καλῶς τοῖς τοιοῦτοις ἡγμένους, ἀγνοῶν ἦν, ὅπως ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις πλατύτερον Ἀριγένης τὰ τοιαῦτα ἐξήτασε καὶ ἡρμήνευσεν. Ὅμως δ' οὐκ εἰ καὶ τοιαῦτα ἐκομψεύοντο, τῶς τὰ τῶν πολλῶν ὀνειδῆ μὴ οἰοῖται ὄντες φέρειν, μὴδ' ἀντεγκαλεῖν ἐκείνους ἔχοντες ἰκανῶς, αὐθις τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδοθεῖσαν πίστιν κυρώσαντες, διελύοντο, καὶ ἕκαστος οἰκᾶς ἀνεχώρου. Τότε δὲ καὶ Γεώργιος Ἀθανασίου εἶπε ἐν τῷ ἀφανεί καθεστῶτος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, οὐ μόνον χαλεπῶς δέκετο πρὸς τοὺς ἐτέρως ἢ ὡς

¹ II Cor. v, 18.

αὐτὸς ἰδὼν δόξαι δοξάζοντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας βαρὺς ἦν. Ὡς γὰρ ἐκείνῳ ἐδόκει κάκεινους δοξάζειν ἤρετο, καὶ μὴ βουλομένους ἤλαυνεν. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ δήμῳ τῆς πόλεως χαλεπὸς ἦν· ἐπιτιμητικὸς δ' ὡς μάλιστα τοῖς ἄρχουσιν. Ἀπεχθὲς δὲ καὶ τῷ πλήθει ἐτύγγανεν ὅσα τυραννικὰ, καὶ δύναμιν αὐτῷ περιποιούμενος οἰκοθεν. Τὸ δ' Ἕλληνικὸν πλεόν ἐξέμεινεν, ὅτι τὰ πάτρια ἐκείνους εἶργε ποιεῖν· καὶ τὰς ἑορτὰς περιήρει· καὶ ὅτι περ σείφος ἐξ Αἰγύπτου στρατιωτικὸν ἐπαγαγὼν αὐτοῖς, τὰς τε τῶν σφετέρων θεῶν εἰκόνας, καὶ ἀναθήματα ἕτερα, καὶ ὅσος τοῖς ναοῖς ἦε κόσμος αὐτῶν, διήρπασεν ἀφαιρούμενος. Ἄ δὴ πάντα αἷτια ἐκείνῳ τῆς ἀναίρεσως ἐγεγόνει, ὡς ἐν τῇ ἐφεξῆς μοι δηλωθήσεται ἱστορίᾳ. Τοῦ δὲ Κυρίλλου δὴ τρόπον εἰρηται καθαιρεθέντος, τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν Ἐρέννιος ἐπετρέπη· μεθ' οὗ ἐγεγόνει Ἡράκλειος, καὶ ἐφεξῆς Ἰλάριος· οὗτοι γὰρ μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας διοικῆσαι τὰ τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας ἱστορηταί. Μετὰ δὲ τούτους πάλιν ὁ αὐτὸς Κύριλλος τὸν οἰκτεῖον ἐπανάλαβε θρόνον.

ria, et quidquid præterea in templis eorum esset necaretur, causam præbuere, sicuti libro proximo ostendemus. Cyrillo Ecclesia Hierosolymitana, eo quo supra dictum est modo, adempta est, et Herennio mandata. **805** Cui Heraclius, atque huic rursum successit Hilarius : isti namque usque ad Theodosii imperium Ecclesiam eam administrasse traditi sunt : post quos Cyrillus ipsa sedem suam recuperavit.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τελευτῆς· καὶ οἷα ὁ Θεολόγος γραφῆ περι αὐτοῦ ἱστοροῖ.

Ὁ δὲ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς, μάχῃ τῶν περὶ τὸν Ῥῆνον βαρβάρων κρατήσας, καὶ τοὺς μὲν ξίφει ὑπαγαγὼν, οὐδὲ καὶ ζωγρήσας, καὶ πολλὸς τηνικᾶδε διὰ μετριοφροσύνης καὶ ἐπιεικειᾶς πρόσχημα δόξας τοῖς στρατιώταις, βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Ὁ δὲ ἰς Κωνσταντίον ἀγγελοῦν, πολλὴν ἐποίησεν τὴν ἀγωνίαν. Καὶ δὴ τὸ θεῖον λουτρὸν πρὸς Εὐζῳίῳ ἐν Ἀντιοχείᾳ δεξάμενος, ἄρας ἐκείθεν τὴν στρατίαν, πρὸς τὸν κατ' ἐκείνου ἐπορεύετο πόλεμον. Ἐν δὲ Μόψου κρήναις γενόμενος, αἰ ἀνὰ μέτρον Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας εἰσὶν, ἀπόπληκτος τῷ πολλῷ τῆς φροντίδος γενόμενος, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ὅποιος μὲν οὖν τὸ ἦθος καὶ τὴν θρησκείαν ἐγεγόνει Κωνσταντίνος, διεξῆλθον δὲ, εἰ μὴ ὁ πυρίπνοος ῥήτωρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὰ κατ' αὐτὸν ἀριστα διεσάφησε. Καὶ γ' ἐνὸν διὰ τῶν ἐκείνου παραστῆσαι φωνῶν ὅσος ἦν, περιττὸν οἶμαι ἐτέρως λέγειν αἰρεῖσθαι. Ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ στηλιτευτικῷ κατὰ Ἰουλιανοῦ, ὡς περ ἐπαιτούμενος τὴν ἐκείνου ἀνάρρησιν, τάδε κατὰ ῥῆμα ὑπὲρ Κωνσταντίνου διέξεισι· «Τί τοῦτο, ὡθειότητε βασιλέων καὶ φιλοχριστιότητε (προάγαμαι γὰρ ὡς παρόντι καὶ ἀκούοντι μέμψασθαι· καὶ εἰ πολὺ κρείττονά σε γινώσκω τῆς ἡμετέρας μέμψεως μετὰ θεοῦ τεταγμένον, καὶ τῆς ἐκεῖ δόξης κληρονομήσαντα· καὶ τοσοῦτον μεταχωρήσαντα, ὅσον μεταθέσθαι τὴν βασιλείαν); τίνα ταύτην ἐβουλεύσω βουλήν; πάντων συνέσει καὶ ἀγχινοῖα καταπολὺ διαφέρων, οὐ τῶν ἐπὶ σοῦ βασιλέων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπροσθεν, ἢ τὸ βαρβαρικὸν ἀνακλιᾶτων κύκλιον,

PATROL. GR. CXLVI

A tum perferre, et per interrogationes eos urgentibus satisfacere non potuerunt. Et cum quod in adversarios crimem regerent, non habent, confirmata denuo quam Constantinopoli ediderant formula, conciliahulum suum solverunt, et se domum singuli receperunt. Eadem hac tempestate Athanasio adhuc latente, Georgius Alexandriae non eos modo qui diversum ab opinione sua sentirent, male accipiebat, sed Græcis quoque ipsis gravis erat. Nam eos etiam, sicuti ipsi visum esset, opinari atque sentire volebat, et facere id nolentes persequeretur : quin universæ quoque urbis ejus plebi molestum se exhibebat : principum maxime virorum objurgator, et doctis atque claris, quod eos contemnebat, nec non multitudini ipsi invisus, veluti tyrannicus, et qui dominationem sibi quasi jure suo vindicaret. In primis vero Græcæ superstitionis cultores exacerbavit, quod eos patriis suis sacris operari, diesque festos peragere prohibuit. Et militari ex Ægypto adducta manu, deorum imagines atque alia donamenti, diripiens abstulit. Quæ sane omnia, ut

CAPUT L.

De imperatoris Constantii obitu, et quæ Gregorius Theologus de eo scripta reliquerit.

C Julianus sane Cæsar Bello Barbaros ad Rhenum vicit, plerisque cæsis, quibus iam etiam captis. Et quod militibus tum propter moderationis animi et æquitatis obtentum præclarus esse videretur, imperator Romanorum ab eis est declaratus. Quæ res ubi Constantio est renuntiata, anxia cum cepit sollicitudo. Et Antiochiæ ab Euzoio sacro tinctus lavacro, exercitum inde adversus Julianum duxit. Atque ubi ad Mopsi fontes, qui inter Cappadociam et Ciliciam sunt, venit, curis confectus, per apoplexiam vitam finit. Qualis autem et moribus et religione Constantius fuerit, in præsentia commemorarem, nisi vehementissimus orator Gregorius Theologus virtutes ejus pulcherrime ostendisset. D Et cum verbis illius qualis is fuerit declarare liceat, supervacaneum esse duxi, aliter res ejus referre velle. In prima igitur in Julianum invectiva, veluti reprehendens Cæsarem eum creatum esse, hæc ad verbum pro Constantio refert : « Quid hoc rei est, imperatorum sanctissime, et Christi amantissime (eo enim provehor, ut te veluti presentem et hæc audientem incusem : quamvis te longe superiorem reprehensione nostra esse sciam, qui ad Deum tranelatus sis gloriæ cœlestis hæres. et tanto a nobis longius secesseris, quanto imperium illud quod cum hoc commutasti, est angustius) ? quodnam hoc cepisti consilium ? qui prudentia et animi solertia omnes, non modo qui ætate tua, sed antea quoque fuere principes,

longe superasti : qui foris finitimas circumcirca A regiones a Barbaris repurgasti, et domi tyrannos compescuisti : atque alios quidem verbis flexisti, alios autem armis vicisti : et eo sane utrumque modo peregisti, ut alterum in altero nihil tibi afferret difficultatis? Et cum multa sint bello et armis parta, majora tamen et illustriora, quæ nullo effuso sanguine constituisti tropæa? Ad quem undequaque legati et supplices ex gentibus variis veniebant, quarum nonnullæ jam imperata faciebant, nonnullæ autem factoræ erant? **806** Qui quidquid sperasses, confectum tibi jam prope fuit. Adeo manu Dei ad consilia et actiones omnes es perductus. Cujus prudentia quidem magis quam fortitudo, magis vero etiam fortitudo quam prudentia admirationi fuit : amplius autem, quam utraque istæ, laudata pietas. » Et paulo post : « Quis enim eorum etiam qui aliqua saltem ex parte cum novere, nescit, illum propter veram pietatem, summumque in nos amorem, et quod nobis omnia voluerit conciliare bona, non tantum contempturum vel omnem generis sui honorem, vel imperii partem, verum etiam incolumitatem salutemque nostram imperio ipso rebusque suis omnibus, atque adeo anima ipsa, qua nihil est omnibus hominibus clarior et præstabilius, commutaturum fuisse? Nemini siquidem unquam tantus rei alicujus, quantus illi, ardor et amor incessit, ut Christiani aucti honestique essent, et ad summam gloriam et potentiam pervenirent. Non enim gentes imperio ejus subactæ, non respublica præclaris legibus constituta, non ingens pecuniæ vis, non gloriæ amplitudo, non quod rex regum et esset et nominaretur ; non aliæ denique res, quibus hominum felicitas declaratur, nec denique quidquam ex omnibus rebus tantum eum exhilaravit, quantum ut nos quidem per ipsum, per nos autem ipse, et apud Deum, et apud homines laudem consequeretur, et constans nobis perpetuoque permaneret potestas. Etenim cum alia multa, tum illud præcipue sublimius, imperatorieque magis quam plerique soleant, considerans, optime noverat, cum Christianorum rebus una Romanum auctum esse imperium : atque adveniente Christo, rerum administrationem ad unius principis, quod D antea ex omni parte factum nunquam fuerat, summam potestatem pervenisse. Quam ob causam merito ille mihi visus est res Christianorum tantopere ornare et fovere. Qui etiam dolorem aliquem nobis attulit, non id tamen vel per contemptum, vel cum contumelia, vel ut aliis præ nobis gratificaretur : sed ut omnes unum essemus, et idem sentiremus, nec ita sectis atque dissidiis dissecti atque disjuncti essemus, fecit. » Deinde cum adversus obtrectatores, qui illi ignaviam rerumque imperitiam, defuncto criminando, objiciebant, defendens, hæc addit : « Pudendum profecto esset, si tanto ab eo honore aucti, et tantum vera pietate excelluisse eum

καὶ τοὺς ὄκκοι τυράννους χειρούμενος, τοὺς μὲν λό-
γοις, τοὺς δὲ τοῖς ὀπλοῖς· καὶ τούτων ἐκάτερον. ὦ·
μηδὲν ὑπὸ τοῦ ἐτέρου διωχλούμενος. Οὐ μέγαρα μὲν
τρόπαια τὰ μὲν ὀπλων καὶ μάχης, μείζω δὲ καὶ πε-
ριφανέστερα τὰ ἀνάμακτα· πρὸς δὲ καὶ πανταχό-
θεν πρεσβεῖαι καὶ ἰκασίαι, ὧν τὰ μὲν ὑπήκουε, τὰ
δὲ ἐμελλε; Πᾶν δὲ ἦν τὸ ἐλπισθὲν Ἰσον τῷ χειρωθέντι·
ὁ χειρὶ Θεοῦ πρὸς; πᾶσαν καὶ βουλὴν καὶ πράξιν ὁ-
δηγούμενος· οὐ μᾶλλον μὲν τῆς χειρὸς ἢ συνέσεως,
μᾶλλον δὲ τῆς συνέσεως ἢ χειρὶ θαυμάζετο· πλέον
δὲ τῆς ἐν ἀμφοτέροις εὐδοκιμήσεως ἢ εὐσέβεια. »
Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τίς γὰρ οὐκ ὄσδε καὶ τῶν μετρίως
ἐκείνων ἐπισταμένων, ὅτι ἕνεκα μὲν εὐσεβείας καὶ
τοῦ περὶ ἡμᾶς φίλτρου, καὶ τοῦ βούλεσθαι πᾶν ἡμῖν
ἀγαθὸν, μὴ ὅτι ἐκείνων παρίδεν ἄν, ἢ γένουσι θίου
τιμῆν, ἢ προσθήκην τῆς βασιλείας; ἀλλὰ καὶ αὐτῆς
βασιλείας καὶ πάντων τῶν ὄντων, καὶ τῆς ψυχῆς
αὐτῆς, ἧς οὐδὲν τιμιώτερον, τὴν ἡμετέραν ἀσφά-
λειάν τε καὶ σωτηρίαν, οὐκ ἂν χαλεπῶς ἠλλάξετο;
Οὐδὲν γὰρ οὐδέθεν οὕτω πώποτε πράγματος ἔρωσ
θερμῶς ἐνέσκηψεν, ὡς ἐκείνῳ Χριστιανούς ἀξήθη-
ναι, καὶ ἐπὶ πλείστον καὶ δόξης προσελθεῖν καὶ δυνά-
μεως. Καὶ οὕτε ἔθνη χειρούμενα, οὕτε τὸ κοινὸν εὐ-
νομούμενον, οὐ πλήθος χρημάτων, οὐ δόξης περιου-
σία, οὐ τὸ βασιλέα βασιλέων εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι,
οὐχ ὅσοις ἄλλοι; ἀνθρώπων εὐδαιμονία γνωρίζεται·
οὐδὲν οὕτω τῶν πάντων ἐκείνων εὐφραίνεν, ὡς τὸ δι'
αὐτοῦ μὲν ἡμᾶς, εἰ δὲ ἡμῶν ἐκείνων καὶ παρὰ Θεῷ
καὶ ἀνθρώποις εὐδοκίμειν, καὶ ἀκατάλυτον ἡμῖν εἰς
τὸν ἅπαντα χρόνον παραμῆναι τὴν δυναστείαν. Καὶ
γὰρ πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐκεῖνο ἦδει σαφῶς, ὑψηλότερόν
τε καὶ βασιλικώτερον ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς περὶ τού-
των διανοούμενος, ὅτι τοῖς Χριστιανῶν πράγμασι
καὶ συνεισῆλθε τῇ ἐπιδημίᾳ Χριστοῦ τὸ κράτος, ὅ-
πω πρότερον τελείως εἰς μοναρχίαν νενικηκός. Καὶ
διὰ τοῦτο πλέον ἐδόκει μοι περιέπειν εὐ ποίων τὰ
ἡμέτερα· ὅς γε καὶ εἰ παρελύπησέ τι ἡμᾶς, οὐ περι-
φρονῶν, αὐδὲ ὀβριζῶν, οὐδὲ ἄλλοι; τίσι περὶ ἡμῶν
χαριζόμενος· ἀλλ' ὥστε πάντας ἐν εἶναι καὶ συμ-
φρονεῖν παρελύπησε, καὶ μὴ διακεκόφθαι μηδὲ δι-
εσῆναι τοῖς σχίσμασιν. Ἐφεξῆς δὲ ὑπὲρ τῶν ἐγκα-
λόντων εὐθείαν, ἀπολογούμενος, καὶ ταῦτα προ-
τίθησιν· « Καὶ γὰρ ἂν αἰχνονοίη, εἰ τοιαύτης παρ'
αὐτοῦ τυχόντες τιμῆς, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν εὐσεβείᾳ
D διαφέρειν πεπιστευκότες, μὴ τὰ δίκαια συνηγορή-
σαιμεν, ὃ καὶ τοῖς μηδὲν εὐεργετηκόσιν ὀφείλεται
παρ' ἡμῶν, τῶν λόγου καὶ ἀληθείας θεραπευτῶν·
καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν, ἡνίκα καὶ
τὸ κολακεῦσθαι δοκεῖν ἐκπεφεύγαμεν, καὶ πονηρὰς
ἐλεύθερος ὑπονοίας ὁ λόγος· τίς γὰρ οὐκ ἂν ἤλπισεν,
εἰ μὴ τι ἄλλο, ταῖς τιμαῖς ποιῆσειν αὐτὸν ἡμερώτε-
ρον; Καὶ γὰρ τὸ θαρρῆν εἶχεν οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς
ἐκείνου πίστεως, ὅσον ἐκ τῆς ἰδίας δυνάμεως. Καί-
τοι τί τοῦτ' ἀγωνίζομαι, ἐνὸν κρατῆσαι καὶ ἡττη-
μένον; Εἰ γὰρ ὁ πιστεύσας κακός, τί ποτ' ἂν εἴη
παρ' ἐκείνων ὁ πιστευθείς; Καὶ εἰ τὸ μὴ προοιδέσθαι
τὸν τρόπον ὑπάγειον, αὐτὴν γε τὴν κακίαν ποῦ θή-
σομεν; Ἄλλ' ὅντως ἀσυλλόγιστόν τι πρῶτον ἢ πε-
νηρία, καὶ οὐκ ἔστιν ἢ τοὺς μοχθηροὺς ἂν τις βέλ-

τιους ποιήσασιν· ὁπότε κάκεινος ἐξ ὧν εὐνοώστερος φανῆναι δίκαιο; ἦν, καὶ εἰ τι κακία; εἶχεν ἐμπύρευμα, τοῦτ' ἀνελεῖν, ἐκ τούτων εἰς μεῖζον ἀνήφθη μίσος· καὶ ὅπως ἂν ἀμύναιτο τὸν εὐεργέτην, ἐσχόπει. » Ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ διεξέειπεν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ *Στήλιτευτικῶ* καὶ ταῦτα προστίθησιν· « Ἐπεὶ δὲ καὶ ὅμιν ἐστὶ νεκρὸς ὁ πρὸ αὐτοῦ καταλύσας τὸν βίον, ἴδωμεν κἀνατῶθα τοῖν βασιλείων ἀμφοῖν τὸ διάφορον· εἰ τι καὶ τοῦτο φέρει πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ κακοδαιμονίαν τοῖς ἀπελοῦσιν. Ὁ μὲν γὰρ παραπέμπεται πανθῆμοις εὐφημαῖς τε καὶ πομπαῖς, καὶ οὗτοις ἡμετέροις σεμνοῖς, ψάδας· πανύχοις καὶ δαδουχιαῖς, αἷς Χριστιανῶν τιμᾶν μεταστάσιν εὐσεβῆ νομιζόμεν· καὶ γίνεται πανήγυρις μετὰ πάθους ἢ ἐκκομιδῆ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ τῷ πιστῷ ὁ λόγος, καὶ τοῦτο διεδόθη ταῖς τῶν πιστῶν ἀκοαῖς· ὅτι ἐπειδὴ τὸν Ταῦρον ὑπερβάλλοι τὸ σῶμα πρὸς τὴν πατρῶιν αὐτῷ πόλιν διασωζόμενον, ταύτην δὴ τὴν ὁμώνυμον ἐκείνοις καὶ μεγαλῶνυμον, φωνή τις ἐκ τῶν ἄκρων ἐστὶν οἷς ἐξηκούετο, οἷον ψαλλόντων τε καὶ παραπεμπόντων, ἀγγελικῶν, οἰμαι, δυνάμεων, γέρας τῆς εὐσεβείας καὶ ἀντιδοσις ἐπιτάφιος. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τὴν ὄρθην δόξαν παρακινεῖν ἔδοξεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς τῶν ὀποδυναστευόντων σκαιότητος καὶ κακοδοξίας τὸ ἐγκλημα, οἱ ἀπλήν καὶ ἀπαγῆ εἰς εὐσεβείαν παραλαβόντες ψυχὴν, οὐ προορωμένῃν τὰ βαράθρα, ἀπήγαγον ἥπερ ἐβούλοντο· καὶ προσχήματι εὐσεβείας τὸν ζῆλον κακίαν εἰργάσαντο. Ἄλλ' οὖν ἡμεῖς τὸ κοινότερον, τὸν τε πατέρα ἐννοοῦντες τὸν βαλόμενον τὴν κρηπίδα τῆς βασιλικῆς τῷ Χριστιανισμῷ δυναστείας καὶ πίστεως, καὶ τὸν εἰς αὐτὸν καταλθόντα κληρὸν τοῦ δόγματος, ἐγεραίρομεν τὰ εἰκότα τὸ σκῆνος τοῦ δικαίᾳ βασιλείᾳ τυζήσαντος, καὶ τὸν βίον καταλύσαντος ὅσῳ τῷ τέλει, καὶ τὸ κράτος ἡμῖν καταλείψαντος. Ὡς δὲ πλησιάζοι τῇ μεγάλῃ καὶ βασιλείᾳ πόλει, τί δεῖ λέγειν δορυφορία; τε τοῦ στρατοῦ παντὸς, καὶ τὰξιν ἐνόπλιον ὡς ζῶντι τῷ βασιλεῖ γινομένην; ἢ τῆς λαμπρᾶς πόλεως ἐκχυσιν ὀνομαστοτάτην τῶν πώποτε γενομένων ἢ ἐσομένων; Ἄλλ' ὁ θρασὺς καὶ γεννάδας ἐκεῖνος, καὶ νέφ τῇ πορφυρίδι καλλωπιζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς τὸ εἶδος, μέγα φρονῶν, μέρος γίνεται καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ τῆς προπομπίου τιμῆς, τὴν αὐτὴν καὶ ἀντιδιδούς καὶ ἀντελαμβάνων χάριν, τὸ μὲν τι βιασθεῖς, τὸ δὲ ἐκῶν, ὡς λέγουσιν. Ὁ γὰρ στρατὸς ἅπας, εἰ καὶ τοῦ παρόντος ἡττητο κράτους, ἀλλ' οὖν πλεῖον τῷ κατοικομένῳ νέμων αἰδοῦς (ἐπειδὴ καὶ πεφύκαμεν εὐνοώστεροί πω; εἶναι τοῖς ἐτι προσφάτοις πάθουσι), τῷ φίλτρῳ προσπάσχοντες, καὶ τὸν ἔλεον τοῦτω προσάπτοντες, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεχόμενοι τὸ μὴ οὐχ ὡς βασιλεῖα τιμηθῆναι τοῦτον καὶ προσδεχθῆναι, πείθουσι τὸν ἀποστάτην καὶ συναναγκάζουσιν ὀπαντήσαι τῷ νεκρῷ μετὰ τοῦ προσήκοντος σχήματος. Τὸ δὲ ἦν, ἀποκοσμήσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ διαδήματος, καὶ ὑποκύψαντα τῷ βασιλεῖ τὰ εἰκότα, οὕτως ἐπὶ τὸν τάφον συμπαραπέμψαι τοῖς ἄγουσιν ἐπὶ τὸν αἰδύμον τῶν Ἀποστόλων σηκόν· οἱ δὲ τὸ ἱερὸν γένος ὑπεδέξαντο καὶ διαφυλάττουσι, μικροῦ τὰ ἴσα γέρα καρπούμενον. » Καὶ ὁ μὲν θεολόγος τοιαῦτα

A certo persuasi, merito suo eum non defendemus : 807 quod præstare etiam de nobis nihil meritis debemus, qui verbi et veritatis ministri sumus : post obitum præcipue ejus, cum jam assentationis probrum effugimus, et oratio omni suspicione superior est. Quis enim non speravit, Julianum, si aliud nihil, honore saltem accepto, mansuetiorem? Quis vero non ex fide earum rerum quæ ei creditæ sunt, etiam, præterquam quod consentaneum esset, æquiores fore? Et simul majorem Constantius Juliani arrogatione obtinuit animum, non tam quod fidem illius magni fecerit, quam quod potentia suæ confusus sit. Sed cur hoc sic urgeo, cum cedens atque victus vincere, et argumentis superior esse possim? Si namque qui B alii credit, malus est, quis tandem is fuerit, cui creditum est? Et si mores pravos non prævidisse, culpa non vacat, quo loco pravitatem ipsam ponemus? Verumenimvero res est quædam considerationis experta malitia : neque fieri potest, ut homines improbos meliores quisquam efficiat. Quando et ille, ex quibus rebus merito benevolentior esse, et si quam malignitatis habuisset scintillam, eam exstinguere debuisset, ex eis rebus ad majus excitatus est odium : et quo pacto egregia merita atque beneficia in auctore suo ulcisceretur, circumspexit. » Hæc quidem in priore Invectiva ille refert. In posteriore autem hæc scribit : « Quandoquidem vero etiam nobis funus ejus est, qui ante Julianum e vita excessit, inspiciamus hic C quantum duo isti imperatores inter se differant. Siquidem hoc quoque aliquid in defunctis vel ad felicitatem, vel ad infelicitatem confert. Ac nostri quidem funus producitur publico apparatu, auspicialisque omnibus et acclamationibus : nostris dico, et sanctioribus istis carminibus, item nocturnis hymnis et lucernarum ignibus, quibus Christiani obitum pium cohonestandum censemus : et corpus ipsum celebri lugentium conventu effertur. Quod si verba ista fidem mereantur, ad multorum certe hoc quibusdam referentibus pervenit aures : cum defuncti cadaver Taurum montem superaret, ut ad patriam urbem, cognominem eis istam et præclaram dico, duceretur, auditam esse a quibusdam ex superioribus locis vocem veluti psal- D lentium ac prosequentium, angelicarum opinor potestatum, ut honor iste pietati illius et quasi funebre munus datum sit. 808 Si etenim rectam fidei opinionem loco suo movere visus est, importunitatis errorisque procerum ejus id fuerit crimen, qui acceptum in potestatem suam, simplicem ejus, facilem et proclivem ad pietatem, et minus barathrum et perniciem providentem animum, quo vellent, duxere, et certioris inquisitionis prætextu, zelum et ardorem in pravitatem convertere. Sedenim nos communem magis, pietatis scilicet et fidei opinionem, et patrem ob oculos, et animum, qui fundamenta Christianitati imperialis potestatis et fidei jecit, sortemque quæ in illum

dogmatis nostri constituendi incidit, ponentes, ita ut decuit, tabernaculum corpusque ejus, qui justo imperasset, et vitam sancta morte finisset, nobisque summam potestatem reliquisset, honore justo persecuti sumus. Ubi autem ad magnam et imperatricem urbem appropinquavit, quid dicere attinet, universi exercitus satellitium et armatorum ordines, qui tanquam vivo adhuc imperatore affuere: aut splendidæ urbis effusionem, et omnium qui vel fuere vel futuri sunt, celeberrimum occursum? At strenuus ille et generosus nova purpura sese venditans, atque eo nomine, ut consentaneum est, superbiens, fuit et ipse pars aliqua honorificæ istius pompæ, eandem et dans et recipiens gratiam: et illam quidem invitus, hanc autem libens, sicuti dicunt. Copiæ namque militares omnes, tametsi præsentis ejus potentia vincerentur, plus tamen honoris defuncto habentes (quandoquidem natura benevolentia affectu recentis ærumnas prosequimur) et amoris misericordiaque inclinatione mortuo condolentes, eamque ob causam minime se continentes, quin illum velut imperatorem honorifice exciperent, apostatæ et desertori persuadent, atque eum simul fere cogunt, ut defuncto, habitu convenienti obviam procederet. Erat autem habitus is, ut diadema de capite deponeret, et demisso vultu imperatori extremum præstaret officium, eumque ad sepulcrum, cum reliquo comitatu in præclarum divorum apostolorum templum, qui sacrum hoc cum illis honores percipiens, deduceret. Theologus quidem hæc, et alia plura, in *Invectivis* pro Constantio dicit: ne in aliis quidem orationibus suis pravitatem illi, sed simplicitatem potius quam levitatem tribuens. Alii vero historici eum non recta in religione sententia fuisse produunt: **809** in quibus est et Theodoretus Cyri episcopus. Ego vero potius propugnatoris veræ pietatis Gregorii magni auctoritatem sequor. Nam quidam tradunt, minime mirandum esse, si in reliquis orationibus illum leviter perstringens, in *Invectivis*, magnificis prorsus exornet laudibus. Ardorem enim, quo adversus religionis desertorem incitatus fuit, ita immutasse virum magnum dicunt, ut amicus illi benevolusque prorsus factus sit, qui non malitia, sed simplicitate res nostras aliquantum perturbavit. Qui et illum sancti ejus patris morem fuisse volunt, ut gravissimas etiam eis noxas condonaret, qui eas ignorantia et lapsu aliquo admisissent. Quod ego quidem rationi consonum esse dixerim: in rebus autem pietatis nostræ gratificari cuiquam voluisse tantum Ecclesiæ doctorem negaverim. Res Constantii sic se habuere. Mortuus enim est, sicut diximus, ad Mopsi fontes, tertio Novembris mensis die: vixit annos quadraginta quinque: imperavit autem triginta et octo, cum patre quidem tredecim, reliquos viginti quinque solus. Quos quidem annos nonus iste historiarum complectitur liber: cum a mundo condito quinquies millesimus septuagesimus secundus (1), a Christo autem nato trecentus sexagesimus septimus ageretur annus.

(1) Secundum neotericos 4342.

καὶ ἄλλα πλεονα ἐν τε τοῖς *Στηλιτευτικοῖς* ὑπὲρ Κωνσταντίου διέξισιν, οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις κακίαν αὐτῷ μαρτυρῶν, ἀλλ' ἀπλότητα μᾶλλον ἢ κουφότητα· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἱστορικῶν μὴ καλὸν εἶναι τὸ σέβας διδάσασιν· ἐν οἷς καὶ ὁ Κύρου ἐστὶ Θεοδώρητος. Ἐγὼ δὲ τῷ προμάχῳ τῆς εὐσεβείας Γρηγορίῳ τῷ πάνυ ἔπεσθαι μάλιστα βούλομαι. Καὶ γὰρ φασὶ τινες μὴ θαυμαστὸν εἶναι, εἰ ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις ἡρέμα αὐτῷ ἔγκαλῶν, ἐν τοῖς *Στηλιτευτικοῖς* διόλου ὑπερφύσειν ἐπαίνους αὐτὸν καταστέφει. Τὸν γὰρ κατὰ τοῦ ἀποστάτου ζῆλον διαλλάττειν φασὶ τὸν μέγαν, καὶ φίλον ἐκείνου γνήσιον γίνεσθαι, μὴ διὰ κακίαν, ἀλλὰ δι' ἀπλότητα μετρίως λυπήσαντος. Ἐπεὶ τοί γε καὶ τὸ ἄλλο τοῦ πατρὸς ἦθος τοιοῦτον εὐρίσκεισθαι λέγουσι, τῷ ὑπερβάλλοντι κακῷ συγινώσκειν τοῖς μικρὸν ἀγνοήσασιν. Ἐγὼ δὲ φημι λόγου μὲν ἔχεισθαι τὸ εἰρημένον. Ἐπ' εὐσεβεῖς δὲ, μὴ τοιαῦτα αἰρεῖσθαι καταχαρίζεσθαι τὸν τοσοῦτον τῆς Εκκλησίας διδάσκαλον. Καὶ τὰ μὲν περὶ Κωνσταντίου τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· τελευτᾷ δ' ἐν Μώψου κρήναις, ὡς εἴρηται, κατὰ τὴν τρίτην τοῦ Νοεμβρίου μηνός· ζήσας μὲν τὰ πάντα ἔτη πέντε καὶ τεσσαράκοντα, βασιλεύσας δὲ τούτων ὀκτώ πρὸς λ', ὧν τὰ μὲν τρισκαίδεκα σύναμα τῷ πατρὶ ἤρχε· τὰ δ' ἐπέκεινα πέντε ὄντα καὶ εἰκοσι μόνος διήκησεν. Ὅσα δὲ καὶ ἡ παρούσα ἐνάτη μοι τῶν ἱστοριῶν περιέχει· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος *λωβ'*, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τριακοσιοστῶ ἐξηκοστὸν ἔθδομον ἐπεραίνετο.

genus et susceperet, et conservant, eosdem prope

HIC INCIPIT TOMUS SECUNDUS EDITIONIS MDCXXX.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Γ.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS X.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

A

I-5 CAPUT I.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ καὶ ὡς Θεοῦ παραχωρήσει βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνηγορεύθη.

De vita et institutione pravicatoris Juliani: et ut permissione Dei, Romanorum imperator sit renuntiatus.

Κωνσταντῖος μὲν οὖν τοῦτον ἀπέβλεψεν τὸν τρόπον, οὐκ ἐλαχίστω χρώμενος μεταμέλῃ τῇ καινοτομίᾳ τῆς πατρικῆς πίστεως. Πλὴν εἰ καὶ τῷ τοῦ φρονήματος ἀπαγεί, τῷ τῆς εὐλαθείας θαλάτῃ ὑπὸ τῶν ἀγόντων αὐτὸν ἐπισκόπων παρεκτραπέει, τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἀπέωσσετο τῷ προσχῆματι τῆς πάντων ἐνώσεως· ἀκριφῶς μὲν τὴν τῆς λέξεως διάνοιαν ὠμολόγει· γνήσιον γὰρ Ἰῶν καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον τὸν Θεὸν Λόγον ὠνόμαζε· καὶ πολέμιος ἀκριβῶς τοῖς κτίσμα λέγειν αὐτὸν τολμῶσι καθίστατο. Πλὴν γὰρ τοῦ εἰρημένου ἀκριβῆς ἦν ἀρχέτυπον ἐφ' ἅπασιν τοῦ πατρὸς, μάλιστα δ' ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἀφανείᾳ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης καὶ θεραπειᾶς. Ἰουλιανὸς δὲ μηδενὸς ἀντιπράττοντος, τὴν βασιλείου ἀρχὴν ἀνελάμβανεν. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν περὶ τοῦτου λόγον φέρων ἡμᾶς ὁ λόγος ἤνεγκε, δικαίον βραχέα περὶ αὐτοῦ διαλεθεῖν, τίς τε καὶ πόθεν, οἷας τε παιδεύσεως καὶ ἀγωγῆς ἂν ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρήλαθε. Μικρὸν δὲ ἀνωθεν ὁ λόγος ἡμῖν χωρησάτω, οὐ κόμπῳ φράσεως· καὶ ἀνθεὶ λέξεων σεμνυνομένου, ἀλλὰ ταπεινῷ καὶ ἀπερίττῳ χρώματι τρωϊῶν, ὅτι δὴ τῆς ἱερᾶς τοῦτο ἱστορίας προσεπαυτοῦσης, ὃ δὲ καὶ κατ' ἀρχὰς προῦθετο, προσελεύσεται.

Κωνσταντῖνος γὰρ ὁ μέγας δύο ἔσχεν ὀδελφούς· ἑξ

Hunc finem vitæ Constantius habuit: quem quidem non parum, quod aliquid de paterna fidei professione mutaverit, pœnituit. Sedenim quamvis facilitate Ingenii et illecebris religionis, ab episcopis in quorum potestate fuit, seductus sit et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, verbum ex fidei symbolo, sub unionis conjunctionisque omnium pretextu, sustulerit, sinceram tamen dictionis ejus sententiam est professus. Cum etenim Deum Verbum germanum Filium, et ante sæcula ex Patre genitum dixit, tum certus manifestusque eorum qui creaturam illum vocare ausi fuissent, hostis exstitit. Et absque eo quod diximus, verum is fuit patris sui exemplar in rebus omnibus, maximè vero in pietate et Dei cultu, atque in simulacrorum erroris et superstitionis abolitione. Julianus autem, repugnante nemine, imperium accepit. Postquam vero nos in hunc locum historia ipsa deduxit, paucis de eo, qui fuerit, unde ortus, et quibus studiis atque institutis ad imperium pervenerit, est exponendum. **6** Sed paulo altius res repetenda, non ut verborum atque orationis venustatem et elegantiam ostentemus, sed tenui simplicique stylo, quem etiam sacra historia flagitat, sicuti ab initio propositum nobis est, res gestas persequamur.

Constantinus Magnus duos habuit fratres, ex

uno quidem secum patre Constante, alia autem A matre genitos : Dalmatium, qui alterius Dalmatii pater fuit : et Constantium, cujus filii fuere Gallus et Julianus. Ubi Constantinus decessit, atque imperium ad filium Constantium pervenit, tyrannidem metuens, et genere sibi propinquos suspectos habens, non bene eos tractavit. Proinde junior Dalmatius, cum jam Cæsar esset, a militibus cæsus est. Et parum abfuit, quin et duo isti perierint. Sed Gallum consilio cædis morbus exemit, ex quo propediem moriturus esse existimatus est. Juliano autem ætas tenerior profuit, quod vixit octavum attingisset annum. Ubi vero ira imperatoris adversus eos deferbuit, primum eis ut in Cappadocia agerent, permissum est, in loco quodam qui Macellum dictus est, non longe a Cæsarea, ad Argæum montem sito, regiam domum, lavacra, hortos et fontes perennes habente. Ibi pro eo atque decebat, curati sunt, disciplinisque et exercitiis ætati ei convenientibus exculti, sacris quoque Litteris a magistris et præceptoribus eo usque docti, ut in album postea cleri relati sint, et sacros libros populo legerint. Atque illi non verbis modo, sed et factis studium ardoremque in religione suum ostenderunt. Nam qui sacris dignitatibus exornati, atque aliter etiam boni viri, et propter pietatem virtutemque clari erant, eos ampliter honorarunt : in sacris illi etiam ædibus frequentes fuerunt, et martyrum urnas honoribus et donariis ornarunt et consecrarunt. Atque ut alacritatem suam martyribus colendis veluti spectaculo aliquo exhiberent, honorem sepulchri Mamæ (1) martyris inter se, ut id magifico circumdarent templo, diviserunt. Et cum inter se ut par erat, decertarent, et ambitiose splendore et magnificentia structuræ alter alterum superare niteretur, res præter opinionem admiranda accidit: quæ profecto incredibilis præpe esset, nisi qui ibi præsentibus eam viderunt, per traditionis successionem eam usque ad hæc tempora conservassent. 7. Edificium namque Galli pulchre et ex arbitrio ejus processit, et quotidie sua incrementa habuit. In ea vero parte quam Julianus construebat, partim parietes ipsi jam excitati conciderunt, partim ex ipsis fundamentis sursum versum, veluti vis quæpiam adversa contra niteretur, cæmenta et materia alia ejecta, atque in terram tanquam vento valido prostrata sunt. Quidam etiam lapides conjungi glutinarique non potuerunt. Admiranda sane spectantibus res visa, quæ posterius certius est cognita. Fuere tamen, qui tum quoque intellexere, non ex animo illum religionem colere, sed metu imperatoris Christianismum simulare : et proinde minus gratum acceptumque martyribus cultum accessumque ad se ejus esse. Pietatem Christianam Julianum primum ariolorum consuetudine adductus abjecit. Remissa autem amplius etiam ab im-

ένος μὲν πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου γεγεννημένους· διὰ τὸ δ' αἱ μητέρες ἦσαν αὐτοῖς· ὧν τῶ μὲν Δαλματίας, θατέρῳ δὲ Κωνσταντίνῳ ὄνομα ἦν. Ὁ μὲν οὖν Δαλματίας ἕτερον ἐγέννα Δαλματίον· τῶ δὲ Κωνσταντίνῳ Γάλλος καὶ Ἰουλιανὸς παῖδες γεγέννηντο. Ἐπει δ' ἀπέβλεψεν μὲν Κωνσταντίνος, καὶ εἰς τὸν παῖδα Κωνσταντίον ἢ ἀρχὴν μετεχώρει, δειμαίνων ἐκεῖνος τὰς τυραννίδας, τοὺς προσήκοντας γένει δι' ὑπόψιας ἔχων, οὐ καλῶς αὐτοῖς διετίθετο· ἀμέλει τοι καὶ τῶ νέῳ Δαλματίῳ Καίσαρι ὄντι οἱ στρατιώται φόβον ἐκίρνω. Παρὰ βραχὺ δ' ἂν καὶ οὗτοι ἀπώλοντο, εἰ μὴ Γάλλον μὲν ἐξείλετο τῆς ἐπιβουλῆς, ὅτι νοσῶν ἔτυχεν, ὅσον οὐπω θανεῖν ἐξ ἐκείνης προσδόκιμος ὦν· Ἰουλιανὸν δὲ τὸ τῆς ἡλικίας διέσωζεν ἀτελέ. Οὐπω γὰρ ἔτι ὄγδοον ἔτος ἡ ἡλικία ἦγεν αὐτῷ. Ὡς δὲ χρόνῳ ἡ κατ' αὐτῶν τοῦ βασιλέως ὀρμὴ ὑπεχάλα, πρῶτον μὲν ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίβειν εἰσέθησαν ἐν τινὶ χώρῳ, Μακέλλῃ ὀνομα, πρὸς τῷ Ἀργεῷ ὄρει, οὐ μακρὰν τῆς Καισαρείου διερχομένη πόλιν, βασιλεία καὶ λωστρά, κήπους τε καὶ πηγὰς ἀέννα κακτημένῃ· ἐθα δὲ θεραπείας τῆς προσηκούσης καταξιοῦμενοι, μαθήμασι τε καὶ γυμνασίοις ἀποχρῶσι τῇ ἡλικίᾳ, ἔτι δὲ διδασκάλοις καὶ ὑφηγηταῖς τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐχρῶντο· καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ κλήρω καταλεγῆναι, καὶ τὰς θείας Βίβλους τῷ λαῷ ὑπαναγινώσκειν. Οὐ λόγους δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργους τὸ περὶ τὴν θρησκείαν θερμὸν τε καὶ σπουδαῖον ἐδείκνυντο, τοὺς ἱερωσύνῃ κεκοσμημένους, καὶ ἄλλως ἀγαθοὺς ἀνδρας, καὶ περὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν διαδοήτους, περιφανῶς τιμῶντες, σηκοῖς τε θεοῖς θαμίζοντες, καὶ τὰς τῶν μαρτύρων θήκας καὶ τιμαῖς καὶ ἀναθήμασι κοσμοῦντες τε καὶ ἐκθειάζοντες. Καὶ δὴ τὸ θερμὸν τῆς περὶ τοὺς μάρτυρας τιμῆς θεατρίζοντες, ἀμφω τὸν τάφον Μάμα τοῦ μάρτυρος διελομένοι, οἰκῶ λαμπροτάτῃ περιβαλεῖν σπουδὴν ἐποιοῦντο. Ἀμιλλωμένοι δ' ὡς εἰκὸς ἐκατέρου καὶ φιλοτιμίας ὑπερβολῇ νικῆσαι πειρωμένου τὸ ἕτερον, παράδοξόν τι συνέβη· ὡς μικροῦ δεῖν ἀπιστον εἶναι, εἰ μὴ παρόντες οἱ θεασάμενοι κατὰ διαδοχὴν ἀχρι καὶ ἐς ἐξῆρτο τὸ γεγονός διεσώσαντο. Ὅσον μὲν γὰρ ὑποδόμητο Γάλλῳ, καλῶς καὶ κατὰ γνώμην ἔχουσι, καθ' ἐκάστην λαμβάνον ἐπίδοσιν· οἷς δ' ἐπονεῖτο Ἰουλιανὸς, τὰ μὲν τῶν τειχῶν κατασείετο, τὰ δὲ καὶ ἐκ βάρων, ὡς περ ἐκ τινος δυνάμεως ἀντιτύπου, κάτωθεν ἀντεκρούοντο, καὶ ὑπὲρ γῆν ἠνεμοῦντο. Εἰσι δ' ἂ μὴδὲ συνάπτεσθαι πρὸς ἀλλήλα ὄλως ἠνεύχοντο. Καὶ ξένον τοῖς ὄρωσιν ἐδόκει τὸ θέαμα, ὃ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀκριβῶς διεγνώσθη. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ τότε συνίσσαν, μὴ ὑγιῶς μὲν περὶ τὴν θρησκείαν ἔχειν τὸν ἀνδρα, δεῖ δὲ τοῦ κρατοῦντος τὸν Χριστιανισμὸν ὑποκρίνεσθαι, δεῖ καὶ ἀδεκτον εἶναι τοῖς μάρτυσι τὴν προσαγωγὴν. Τὸ δὲ σέβας ἀπέπε τὰ πρῶτα συνουσίαις μάντεων ὑπαχθεῖς· ἐπεὶ γὰρ τῆς ὀργῆς ἐπαίετο ὁ κρατῶν. Γάλλος μὲν κατὰ τὴν Ἐφεσον διατρίβων ἦν, τοῖς διδασκαλείοις φοιτῶν· ὅπου δὴ καὶ ἡ πατρίω κτήσις ἐτύγχανεν. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τοῖς ἐν Κωνσταντινου-

(1) Ibidem sancto Mamæ martyri templum construunt. Socrat. lib. III, cap. 1, et item Euseb.

πόλει παιδευτηρίοις κατὰ τὴν βασιλικὴν ἡκροῦτο, ἅ τας προόδους ἐν εὐτελεῖ πεποιημένος τῷ σχήματι ὑπὸ Μαρδονίου τοῦ εὐνοῦχου ἀγόμενος. Ὁ μὲν οὖν Λάκων Νικοκλῆς τῶν γραμματικῶν λόγων αὐτῷ παιδευτῆς ἦν· ὅσα δὲ τῆς ῥητορικῆς ἦσαν, Ἐκηθόλιος ἐδιδάξατο. Τὰ Χριστιανῶν δὲ τῆνικαῦτα ἠσπάζετο Ἐκηθόλιος. Τῆς δὲ τοιαύτης προμηθείας αἴτιος ὁ Κωνσταντῖος ἦν. Ἐδεδίει γὰρ μὴ πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐκκλῖνει· Ἕλλησι διδασκάλῳ χρῆσάμενος. Φύσεως δὲ λαχὼν περὶ τὰ μαθήματα δεξιᾶς, πολλοῖς συγγινόμενος, φήμην εἶχεν ὡς ἰκανὸς εἶη καὶ πράγματα διοικεῖν· καὶ μὴν καὶ τὴν κοινὴν διέπειν ἀρχὴν ἄριστος εἶναι ἐκρίνετο. Ἐπεὶ δὲ πολὺς ὁ περὶ τοῦτο λόγος ἐκράτει, ἠρέμα εἰς παραχρῆν ἐνήγε Κωνσταντῖον. Ἐνθεν τοι καὶ ἐκ τῆς μεγίστης τῶν πόλεων κατὰ τὴν Νικομήδειαν γίνεται, κελυσθεὶς δὲ μὴ τῷ Σύρῳ σοφιστῇ Λιθωνίῳ φοιτᾶν· τότε γὰρ ἐκείνος ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν τῆς πόλεως ἐλαθεῖς, εἰς τὴν Νικομήδειαν τὸ διδασκαλεῖον ἐπήγγυτο· καὶ κατὰ τῶν παιδαγωγῶν τὸν χόλον ἐπιδεικνύς, λόγον ἐξαισίον ἐγραφεν. Ἰουλιανὸς δὲ, εἰ καὶ διὰ τὴν θρησκείαν ἤκιστα παρὰ τῷ Λιθωνίῳ φοιτᾶν ἐκελεύετο, ὁμῶς εἰς ἄκρον αὐτοῦ συνταχθεὶς, κρύφα τοὺς ἐκείνου λόγους συνάγων, πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν ἐκμιμῆσθαι. Ἐν τούτῳ δὲ Μάξιμος ὁ φιλόσοφος, οὐχ ὁ Βυζάντιος, ἀλλ' ὁ· Ἐφῆσον εἶχε πατρίδα, ὃν ἐς ὕστερον Οὐσαλεντιανὸς μαγγανείαις ἀλόντα ἀνέλε, διὰ φήμην Ἰουλιανοῦ κατὰ τὴν Νικομήδειαν ἔρχεται, οὗ τῶν φιλοσόφων λόγων ἀκροατῆς γεγονώς, καὶ τῆς ἐκεῖνου θρησκείας ἐραστῆς διάπυρος ἦν. Λέγεται δ' οὖν ἐκεῖνον καὶ εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ἔρκα διερεθίσαι τοῦτον οὐ μέτρια, μαντεῖα τὸ θρυλλούμενον μυθεύετα, καὶ εἰς μῆκος ἐλάσαι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα λαθεῖν οὐκ ἦν τὸν Κωνσταντῖον, ἐν ὑπονοίᾳ γενόμενος δυσχερῶν, καὶ ταῖς αἰσῶν τῶν ἐλπιδῶν βουκοληθεὶς, τὰ μοναχῶν ὑπῆλθεν ἐν χρῆμα κειράμενος· καὶ ὃν ταῖς ἀληθείαις πρότερον ἠσπάζετο Χριστιανισμόν, τότε πλαστῶς μετήει· καὶ λάθρα τὸν φιλόσοφον ἠσκέτο λόγον· τῷ δὲ φαινομένῳ θῶν τοῦ ἀναγνώστου βαθμῶν ὑπερβῶν, τὰ ἱερὰ Γράμματα ἀνεγίνωσκεν· ἐντεῦθεν τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος ἀναστῆλων ὑπόνοιαν. Ἐπεὶ δὲ τῷ χρόνῳ προῆκεν, εἰ τίς ἐστι τέχνη τὴ μέλλον ἐπισταμένη, διηρουνᾶτο· καὶ ἀναγκαίαν ἐποιεῖτο περὶ τοῦτου σπουδὴν. Διὰ τοι καὶ εἰ ποῦ τινα ἔγνω, φίλον εὐθύς ἐποιεῖτο. Ἠρέμα δὲ πῶς καὶ πολλοῖς τῶν ἐταίρων, τὸν σκοπὸν ἐκονοῦτο· καὶ τότε ἐνευδοκίμησιν τὰς πόλεις ἐφοίταζεν, ἥνικ' ἂν αὐτὸς ἐπὶ τῶν ὄλων δὴ κατασταίη. Διὰ τοῦτο τὴν Νικομήδου λιπῶν, εἰς Ἀσίαν εἶχε· καὶ ταῖς τοιοῦτοις συγγεγονῶς τῶν ἀνδρῶν, μᾶλλον πρὸς τοιαῦτα ἐπέβρωτο. Τοῦ δὲ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γάλλου Καίσαρος ἀναδειχθέντος, καὶ νεωτερίζειν καταγγελοθέντος, ἐν ὑπονοίαις καὶ οὔτως γενόμενος ὡς ἄρα βασιλεῖα, ὑπὸ φρουρᾶν γεγονώς, τῇ γαμετῇ Κωνσταντῖου Εὐσεβία μίση χρη-

peratore ira, Gallus deinde Ephesi (2) degebat, in scholis studiis operam navans : ubi etiam paternæ erant possessiones. Julianus vero Constantinopoli in basilica docentes præceptores audivit : tenuique in publico usus est vestitu, Mardonii eunuchi ductu. Grammaticen cum docuit Nicocles Lacon : rhetorice autem Erebolius, qui tum Christianam complexus fuerat religionem. Providerat hoc sic Constantius, veritus ne ad superstitionem, si Græco uteretur magistro, declinaret. Et cum disciplinis discendis præclaro esset ingenio, et cum multis familiarius viveret, celebrem est famam, ad res quoque administrandas idoneum eum esse, consecutus. Quin et ad imperium ipsum gerendum optimus est iudicatus. Qua de re cum sermones invalescerent, Constantius est perturbatus. Itaque ex urbe maxima (3) Nicomediam translatus est : ubi ne ad Libanium Syrum sophistam iret, ei est interdictum. Eo enim tempore a pædagogis urbe Constantinopolitana expulsus ille, Nicomediæ ludum aperuerat, ubi adversus pædagogos stomachum ostendens, orationem contra eos præclaram conscripsit. Julianus cum, propter religionem, Libanii consuetudinem fugere iussus fuisset, quod tamen summo ei animi benevolentia conjunctus esset, clam libros ejus comparavit, eosque diligenter imitari studuit. Interea Maximus philosophus, non Byzantium ille, sed qui Ephesum patriam habuit, et postea a Valentiniano magicarum imposturarum convictus, cæsus est, Juliani fama permotus Nicomediam venit : cujus cum in philosophia auditor, tum etiam in superstitione imitator atque amator acerrimus fuit. Hic illum dicitur non mediocriter ad imperandi libidinem excitasse, cum sicuti fama vulgatum est, ariolorum sacris initiatum instituisset, et ad Christianismi odium produxisset. Quod quia Constantium latere non potuit, in gravium rerum suspicionem incidit. Et spe simul ea, in quam faustis auguriis erectus erat, adductus, capite tonso monachus factus est. Ita ille, quem antea revera receperat, eum tum falso præ se tulit Christianismum. Et occulte philosophiæ operam dedit : aperte autem in lectorum Nicomediæ ordinem lectus, sacras legit Litteras. Qua re eam quam de illo imperator conceperat, suspicionem abolevit. Deinde vero eo est provecus, ut si quæ ars esset rerum futurarum divinatricis, scrutaretur, necessario eam sibi discendam esse putaret. Propterea si quem ejus rei studiosum cognovit, statim eum sibi amicum fecit. Et paulatim cum plerisque suorum sodalium consilium suum communicavit. Et tum demum urbes gloria florentes fore, quasi divins prædixit, cum ipse ad rerum summam perveniret. Ob quam causam etiam Nicomedia relictæ, Asiam petiit : et cum ejusmodi hominum

(2) Gallum in Ionia, Ephesi, ubi possessiones paternas habuit; Jul anium autem Constantinopoli, sub magistris et præceptoribus utrumque doctum atque educatum esse scribunt. Julianum in lecto-

rum ordinem cooptatum esse, et in publicis Ecclesiæ conventibus sacros Libros populo legisse, Theodoretus dicit lib. iii, cap. 2.

(3) Ἐκ τῆς μεγάλου πόλεως. Socr. lib. iii, cap. 1.

genere cum ibi familiarius viveret, magis atque magis rerum talium studium in eo est confirmatum. Porro ubi frater ejus Gallus Cæsar factus, et res eum novas moliri nuntiatum est, et hic affectati imperii suspectus fuit, et propterea sub custodia habitus est. Cæterum cum pro eo Eusebia Constantii uxor precata esset, Athenas ad philosophos est missus. Et hunc quidem profectiois ejus obtendit prætextum, velut Græcis ibi disciplinis operam navaturus esset. Res autem ipsa erat, ut de rebus, quas sibi persequendas statuerat, cum impostoribus ageret magis. Atque Athenis ægens, una cum Basilio et Gregorio scholas frequentavit: qui ex indicibus quibusdam abditam hominis improbitatem mentis oculis deprehenderunt. Et Constantius, ut paucis rem explicem, illum inde accitum Cæsarem creavit, et in matrimonium ei sorore Constantia (1) tradita, in Occidentalem Galliam misit. Stipendiarii enim milites, quos adversus tyrannos Magnentium et Britannionem in Occidente Constantius ductos alebat, nulli ei erant usui, 9 quin potius barbaro corrupti instituto, Gallias vastabant, et cum detrimento ipsius, imperio Romano subditas urbes diripiebant. At quod juvenis adhuc esset, nihil ei, quod sine ducum qui in ejus comitatu erant, consilio ageret, permisit. Ubi vero illi non recte rem militarem administrarent, ipse ut potuit per se bellum gessit, militibus ardorem quemdam indidit, animosioresque ad praelia committenda et pericula adeunda cohortationibus præmiisque ob barbaros cæsos propositis reddidit. Quæ sane res initium præbuit, ut barbari subinde victori inferioribus essent, ipse autem et gratia et egregia fama polleret. Atque ubi Constantio ducum languorem et ignaviam indicavit, alios ab eo pro illis accepit: quorum consilio et opera, cum hostibus prælio sæpe commisso, victoriam fortiter reportavit, eosque ad legationem mittendam coegit (2). Cæterum illis Constantii prætentibus litteras, quibus eos rursus ad sædus et societatem belli cum Romanis ineundam invitabat, ipse tempus ex industria extraxit, et oratorem eorum ubi aliquandiu distulit, et spem eidem fecit, sædus acceptum a Constantio iri; præter expectationem omnium, copiis suis Barbaros adortus, maxima victos clade affixit, regemque eorum vincitum ad Constantium misit. Ea victoria (3) ex sententia positus, a militibus Romanorum imperator est renuntiat. Atque ubi tum imperatoris coronæ copia non fuit, ex satellitibus quidam, torquem quam in colle gestabat, capiti illius imposuit. Obtinet fama, antea quoque, cum oppidum quoddam ingrederetur, coronam inter duas columnas suspensam, sicuti mos est urbes exornare, quam aptissime in caput prætereuntis decidisse. Quæ res permultis pro omine

(1) Socr. *Helenam* habet.

(2) Socrat. et Eutrop. legatos in vincula conjectos esse addunt.

(3) Apud Argentoratum ingentes hostium copias

αάμενος, εις Ἀθήνας παρεπέμφθη φιλοσοφῆιν. Καὶ τὸ μὲν προφανὲς ἡ τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων ἦν παιδεία, τὸ δ' ἀληθὲς, ὡς ἂν περὶ τῶν κατὰ σκοπῶν τοῖς ἐκείσε συγγένηται γόησιν. Ὅπου δὴ διάγων, Βασιλείῳ καὶ Γρηγορίῳ σύναμα τοῖς διδασκαλεῖσι ἐφοῖτα· οἱ σημεῖοις δὴ τισι τὴν οἰκουροῦσαν τάνδρῃ κακίαν ἑμμοασί διανοίας ἐφώρασαν. Κάκειθεν, ἵνα συνελὼν εἴπω, Κωνσταντίος μεταστειλάμενος, Καίστρα ἐποίησε· καὶ τὴν ἀδελφὴν Κωνσταντίαν συζεύξα· ἐκείνῳ, ἐπὶ τὰς ἐσπερίους Γαλλίας ἐστέλλε. Τὸ γὰρ μισθοφορικὸν ὁ κατὰ τῶν ἐσπερίων τυράννων Μαγνεντίου καὶ Βρεττανίωνος ἐπήγετο ὁ Κωνσταντίος, εἰς οὐδὲν αὐτῷ γενόμενον χρήσιμον, βαρβάρῳ γνώμῃ ἀντιστρέψαν, τὰς Γαλλίας ἐδήρῳ· καὶ κατ' ἐκείνου μᾶλλον ἐγένετο τὰς Ῥωμαϊκὰς διαφθεῖρον πόλεις. Νέμῳ δὲ εἶτι δντι, μηδὲν πράττειν ἐπέτρεπε γνώμῃς δίχα τῶν ἐπομένων αὐτῷ στρατηγῶν. Ἄνωμάλωσ δ' ἐκείνων τὰ πρὸς μάχην διακειμένων, αὐτὸς ὡς ἐνῆν τὸν πόλεμον διηυθέτει. Καὶ τινὰ ζῆλον ἐνίει τῷ; στρατιωταῖσι, θερμότερου; περὶ τὸν ἀγῶνα ποῖων, παρακινουμένων προτρέπων· οὗς μισθὸν ἀνήκοντα ἔταξε τῷ βάρβαρον ἀναιρήσονται. Ὁ δὲ ἀρχὴν παρέσχεν ἐλάττω μὲν γίνεσθαι τὰ βαρβάρων, ἐκείνων δὲ κεχαρισμένων εἶναι καὶ διὰ φήμης πολλῆς διελθεῖν. Καὶ δὴ τὴν τῶν στρατηγῶν ῥαστώνην Κωνσταντίῳ δὴλώσας, ἐτέρους ἔσχε τοὺς στρατηγούς· μεθ' ὧν τοῖς ἐναντίοις προσβαλῶν, ἀνακράτος ἐνίκα· τῇ δ' ἀνάγκῃ εἰς πρεσβείαν καταστάτων ἐκείνων, καὶ τὰ γράμματα Κωνσταντίου προβαλλομένων, ὡς καλοῖη σφᾶς αὐτῆς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων συμμαχίαν, ἐπίτηδες ἐκείνων ἀναβαλέσθαι. Μελλήσας γὰρ τὸν πρέσβιν, καὶ ἐλπῖδα δοῦς ὡς προσδέχοιτο, ἀδοκῆτως· πολὺς ἐπελθὼν, εἰσάπαν τῶν βαρβάρων ἐκράτησε· καὶ τὸν ἐκείνων βασιλέα δεσμώτην ἐς Κωνσταντίον ἐπεμπευ. Οὕτω δὲ τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐνευτυχῆσας, πρὸς τῶν στρατιωτῶν βασιλεῖς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Στεφάνου δὲ μὴ παρόντος βασιλικῶ, τῶν τις δορυφόρων, δν περὶ τὸν τρέχῃλον ἐφόρει στρεπτόν ἐξελθὼν, τῇ ἐκείνου κεφαλῇ περιέθηκε. Λόγος γε μὴν ἔχει καὶ πρότερον, εἰς τινὰ πολίχνην εἰσιόντος, στεφάνόν τινὰ μέσον δύο κίωνων ἀνηρτημένον, οἷς τὰς πόλεις ἔθος κοσμεῖν, ἐπιπεσόντα τῇ ἐκείνου κεφαλῇ ἐφαρμόσασαι· καὶ πολλοῖς ἐντεῦθεν σύμβολοι εἶναι, ὡς καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀναδῆσθαι κράτος. Διεθρολλήθη δὲ καὶ τις ἕτερος λόγος, ὡς ἐπιβουλῆς χάριν ὁ πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμος ἐδόθη αὐτῷ. Ἐν' αὐτοῖς συμπλεκόμενος διηται. Οὐ πιθανὸς δ' ἐμοὶ γε λίαν ὁ λόγος. Τί γὰρ καὶ Καίσαρα τοῦτον ἐποίησε τὸ κατ' ἀρχάς, καὶ τὴν ἀδελφὴν εἰς γάμον ἐδίδου; Τί δὲ αὐτῷ καὶ τὸ πείθεσθαι καὶ ὑπαλλάττειν τοὺς ἐβραστωνευμένους τῶν στρατηγῶν· καὶ τοὺς πρὸς μάχην ἐστέλλε δεξιούς, ἵνα μᾶλλον κατορθώσῃ τὸν πόλεμον, εἰ μὴ φίλῳ ἐχρήτο; Συμβάλλειν τοίνυν ἔστιν, ὡς εὖνους ἦν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὁ κρατῶν, ὅθεν ἀνεῖπε καὶ Καίσαρα. Ἄς δ'

delevit. Stabant acervi cadaverum montium instar, fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarus, etc. (Eutrop.)

ἔχεινος Σεβαστὸς ἀνακηρύχθη. μὴ δόντος αὐτοῦ, ἢ δειδῶς, οἷς αὐτοὺς ἠδίκησε νέους ὄντας, ἢ καὶ τῆς ἰσῆς τιμῆς χάριν ἀχθόμενος, διὰ τῶν εἰρημένων βαρβάρων ἰσως ὕστερον ἐπιβουλεύειν προήγατο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὡς ἐκάστῳ δόξης ἐστὶ, κρίνεται.

Cæsaris illi primum dignitatem tribuisset, sororemque ei nuptui dedisset? Cur optatis ejus, ut sociis alii surrogarentur duces, morem gessisset: et qui ad prælia committenda strenui essent, bellumque recte gererent, misisset, nisi amico et benevolo in eum fuisset animo? Itaque colligere satis licet, bene ei ab initio imperatorem voluisse, et ob id Cæsarem eum declarasse. **10** At ubi ille, ipso non permittente, Augustus est renuntiatus, vel metuentem eum sibi, propter injurias, quas illi tenero adhuc fratrique ejus intulerat, vel parem illius cum suo honorem moleste ferentem, per eos qui dicti sunt Barbaros, postea forte insidias ei struxisse. Sed hoc iudicio cujusque relinquimus.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ὅπως διὰ Θράκης ὁ ἀποστάτης Ἰών, τὴν Κωνσταντινῶν κατέσχεν ἐκποδῶν τοῦ Κωνσταντίνου γεγενημένου.

Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ὁ Ἰουλιανὸς τῆς βασιλείας ἐδράξατο· εἰ δὲ κατὰ φιλοσόφους ἢ ἐξῆς ἀγωγῆς, ἐν κοινῷ σκοπεῖν ἐῶ. Ὅλα γὰρ φιλεῖ, μὴ ἀπολογίαν διὰ πρεσβείας δοῦς Κωνσταντίνῳ, ὃν καὶ σωτήρα καὶ εὐεργετὴν ἠπίστατο, εὐθύς μὲν ἀπεχειροτόνει τοὺς ἀρχοντας ὄσους ἐκεῖνος κατέστησεν· ἀμείβων δ' ἐτέρους ἀντικαθίστη, καὶ πᾶν τὸ πρὸς βουλῆς αὐτῷ ἐπραττεν· ἐπεγγελοῦν δὲ καὶ Κωνσταντίνῳ, κατὰ χώρας τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ διεδεῖκνυ, δι' ὧν τοὺς βαρβάρους κατὰ Μαγνεντίου καλῶν, Ῥωμαίοις ἐπίγαγε· καὶ τέχνη τὰ πλῆθη μετερχόμενος, ἀπέσπαι μὲν ἐκεῖνου, εἰς ἑαυτὸν δὲ μετεβίβασεν. Ἐξάπινά τε καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι Χριστιανὸς διαφεῖς, τοῖς τῶν δαιμονίων ἐφοῖτα σηκοῖς· καὶ θύων, καὶ τοῖς ἀγγέλμασι προσφερόμενος, ἀρχιερεῖα ἑαυτὸν ἐκάλει· καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἑορτὰς ἐπιτελεῖν ἐπέτρεπε, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα πάντας ἐπίσης θρησκείην ἐπειθε, καὶ πρὸς ἐμφύλιον ἀνεβρίπιζετο πόλεμον. Καὶ γε ἂν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ αἵμασι διεκρίθη τὸ τῆς ἐκεῖνου φιλοσοφίας ἀπέριττον, εἰ μὴ Θεὸς ὁ πάντα σὺν ἀγνώστῳ λόγῳ ποιῶν συμφερόντως, θάτερον εἰς ἑαυτὸν μετεστήσατο, δίχα μέντοι ζήτημα τοῦ ἀντιπάλου. Τοῦ γὰρ Κωνσταντίνου ἐν Συρίᾳ τὴν Περσικὴν ὄρμη ἀναστέλλοντας, ἐκεῖνῳ δεῖν ἐδόκει τὰ περὶ τοῦ Ἰλ-λυριου; εἰσω θέσθαι χειρῶν, καὶ μάχης ἀνευ κρατεῖν. Καὶ δὴ σκηψάμενος πρὸς Κωνσταντίον ἐλαύειν, ἐπὶ παραιτήσῃ δῆθεν τοῦ μὴ ἐκῶν τὰ τῆς βασιλείας σύμβολα δέξασθαι, ἦι τοῦ πρόσω διὰ Θράκης χωρῶν· ὀπηνίκα δὲ τῶν τῆδος ὄρων ἐπέβη· μετὰ τρύγην δ' οὖν καὶ ἡ Πλειὰς δύνουσα ἦν· αὐτὸ μὲν ἀμπελοὶ ὄμφακας ἐπεγέννον· καὶ τινα δρόσον ἐξ ἀέρος κατοχυθεῖσαν λόγος αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐπο-μένοις, σταυροῦ σχῆμα ἐκάστην σταγόνα τοῖς πέ-πλοισι αὐτῶν ἐντυποῦν. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλα τοῖς τοιοῦτοις ἔλεγον τῶν συμβόλων· τό γε μὴν ἄωρον καὶ ὀλιγοχρόνιον τῆς ἀρχῆς διὰ τῶν ὄμφακων ὕψη-μίνετο. Ὁ δὲ σταυρὸς ὡς τῶν Χριστιανῶν δόγμα

(1) Julianus hostes ex Gallia ultra Rhenum fugavit. Ad undecim millia Rom. qui jure belli capti serviebant, ab Almanis recepit, Agrippina occupata. Idem cum Almanis eisdem bellum gessit, et per Hariobaudem tribunum castra Her-

et indicio accepta est, imperii quoque summam ad cum perventuram esse. Illud quoque sermonibus vulgatum fuit, ab insidiante vitæ ejus Constantio bellum id adversus barbaros ei mandatum esse, ut cum illis manu conserta interiret. Sed fama ea apud me parum admodum habet fidei. Cur enim

Cæsaris illi primum dignitatem tribuisset, sororemque ei nuptui dedisset? Cur optatis ejus, ut sociis alii surrogarentur duces, morem gessisset: et qui ad prælia committenda strenui essent, bellumque recte gererent, misisset, nisi amico et benevolo in eum fuisset animo? Itaque colligere satis licet, bene ei ab initio imperatorem voluisse, et ob id Cæsarem eum declarasse. **10** At ubi ille, ipso non permittente, Augustus est renuntiatus, vel metuentem eum sibi, propter injurias, quas illi tenero adhuc fratrique ejus intulerat, vel parem illius cum suo honorem moleste ferentem, per eos qui dicti sunt Barbaros, postea forte insidias ei struxisse. Sed hoc iudicio cujusque relinquimus.

CAPUT II.

Ut pravariicator et apostata per Thraciam proficiscens, Constantio defuncto, Constantinopolim pervenerit.

Ad hunc certe quidem modum Julianus imperium arripuit (1). An vero philosophici instituti sint, quæ mox deinde gessit, et idipsum in medio cuique dispiciendum relinquo. Nam (quod alioqui fieri solet) nulla ad Constantium adhuc superstitem, a quo beneficia multa se accepisse servatumque adeo esse sciebat, legatione, quæ illum excusaret et defenderet, missa, statim eos magistratu abire exactoratos, quos ille evexerat, coegit, et alios in eorum locum suffecit, omniaque ad voluntatem tantum suam egit. Et Constantium ridens, plerisque in locis epistolas ejus recitavit, quibus ille Barbaros contra Magnentium evocans, in Romanorum ditionem adduxit. Multitudinem quoque arte circumventam, et ab illo alienatam, in partes suas pertraxit. Ac derepente simulationi quoque illi, qua Christianum se esse finxit, nuntio remisso, dæmonum templa frequentavit: et sacrificans, simulacrisque sese dedens, Pontificem seipsum vocavit, festos Græcorum dies peragere permisit, et qui sub potestate ejus erant cives ad eundem cultum suasionibus perducere intendit. Et profecto civile ille concitasset bellum, et quantum in ipso situm erat, sanguine fuso, de exuberanti philosophia ejus iudicium factum fuisset, nisi Deus, qui omnia, ignota et occulta ratione, in melius dirigit, alterum ad se cum nullo adversarii ipsius detrimento transtulisset. Cum enim Constantius in Syria excursions atque expeditiones Persicas compesceret, illi interea visum est, Illyricum, sine prælio imperio suo subjicere. **11** Atque assimulans se ad Constantium tendere, veluti culpam, perinde atque invitum imperii insignia recepisset, deprecaturus, ulterius inde Thraciam versus processit: et ubi in ejus regionis montes pervenit, cum post vindemiam Vergiliæ (2) occiderent, vites gemmis et uvis recentibus germinarunt, et ros ex

culis, Quadriburgium, Stricensium, Nivesium, Bonam, Antenacum, et Bingium, civitates cepit. Sarmatas item et Quados vicit. Oros., Ammian.

(2) Pleiades. Sozom. lib. v, cap. 1.

aere in ipsum comitesque ejus ita diffusus est, ut A gutta quælibet in sagis illorum crucis formam repræsentaret. Et alii quidem aliter prodigia atque indicia hæc acceperunt. Verum per uvas immaturas intempestivum ejus minimeque diuturnum imperium est designatum. Crux autem Christianorum doctrinam cælestem esse, omnesque ea consignari oportere portendit. Utrumque sane posterioribus temporibus verum esse confirmatum est. Julianus ubi in Thraciæ limitibus fuit, Constantius extinctus esse ad Mopsi fontes dictus est : et ipse Constantinopolim ingressus, imperator est salutatus. Ibi Constantii funus magnifice curavit : atque id dempto a capite suo diademate producens secutus est, mortuum eum honore afficiens, B cujus vitam infestis signis petierat. Græci sane sermonibus tum jaclarunt, Julianum vaticinandi quadam arte eam rerum mutationem prævidisse, et ob id in Thraciam properasse. Quod hercle certum haberi posset, si suum ipse quoque obitum jamjam ei imminentem, qui quasi in somnis imperium tantum degustavit, vidisset. Esset namque a stultitia non alienum, si ipse et Constantii mortem, et suam in Persarum finibus cædem prospectam habens, sua sponte ad interitum prosilisset. Hoc quidem non aliud est, quam ipsi inconsultam temeritatem et imperatoris artis imperitiam affingere : imperium autem Romanorum in tantum con-jicere periculum, ut id fere totum, aut maxima certe ex parte, Persis sit subditum. Hæc quidem hactenus.

12 CAPUT III.

Ut Christiano abjurato, Julianus in idolorum fanis versaretur : et ut inter sacrificandum in horrenda spectra incidere.

Julianus porro imperio potitus, tam impudenter et aperte dicitur religionem abjurasse, ut ipsum etiam pernegaverit Christum, et sacrificiis quibusdam dæmonumque detestandis invocationibus et victimarum sanguine sacrum ablucit lavacrum, atque seipsum a mysteriis Ecclesiæ exauctoratum excluderit : et deinceps non modo privatim, sed publice etiam, quæcunque Græcis permittuntur sacra et sacrificia, eis uteretur. Enimvero solemnem ei hostiam mactanti, in extis ejus crucis signum corona circumdatum apparuisse dicitur. Quod eis qui illi opera dabant, non parvum incussit timorem, Christi potentiam doctrinamque nostram perpetuo duraturam, suspectam habentibus : quod D corona victoriæ signum esset, et circularis forma, omni ex parte initium capiens, atque in seipsam desinens, finem nullum portenderet. At sacerdos qui sacro præfuit, ne ea re perturbaretur, illum admonuit : victimam enim novum quiddam ostendere, Christianum scilicet dogma jam comprimi, et ad seipsum reverti, circulo, ne sicuti prius, finibus nullis constitutis, quocunque vellet loco longe lateque propagaretur, in angustum redactum. Alio item tempore, cum celebre quoddam adytum divinationis gratia subiret, et subito sese horrenda quædam spectra ingererent, ejus rei propter quam ingressus fuerat, oblitus (ætate enim proveciore ad idolorum sacra se contulerat), quod in rebus dubiis

οὐράνιον ἐστὶ, καὶ χρῆναί· πάντας κατασημανθῆναι αὐτῷ· ἃ δὴ καὶ τῷ χρόνῳ ἔσχον τὸ βέβαιον. Ὡς δὲ περὶ τὰ τῶν Θρακῶν ἐγένετο δρῖα, Κωνσταντίου μὲν ἠγγέλλετο τελευτᾶν περὶ Μόψου κρήνας· ἐκείνος δὲ τὴν Κωνσταντινίου καταλαβὼν, αὐτοκράτωρ ἀνηγόρευτο βασιλεὺς· καὶ τὸν νεκρὸν Κωνσταντίου μεγαλοπρεπῶς ἐκῆθευε· καὶ προστόμπευεν ἐκείνου, τῆς κεφαλῆς ἀφαλόμενος τὸ διάδημα, τιμῶν τὸν νεκρὸν, οὐ τὴν ζωὴν ἐπιστράτευεν ἀφελεῖν. Ἐφ' οἷς Ἕλληνας λογοποιοῦντες ἦσαν, ὡς ἦξει τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν παντικῆ τινε τέχνῃ ὁ Ἰουλιανός, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπὶ Θράκης ὄρησιν. Τοῦτο δ' ἦν ἂν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ, εἰ καὶ αὐτῷ ἦδει ὅσον οὐκ ἤκουσαν τὴν τελευτὴν, ὡς ἐν ὄνειρῳ τῆς ἀρχῆς γευσάμενος. Καὶ γὰρ εὐθετίας οὐ πόρρω τὸ, πρόγνωσιν ἐσχηκότα τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐν Περσῶν ὄριοις· σφαγῆν, ἐκόντα πρὸς τὴν θάνατον ἄλλεσθαι. Αὐτῷ μὲν γὰρ ἀβουλίαν ἔστι καὶ ἀμαθῆ στρατηγίας ὄψαν προτάσαι, τῇ δὲ Ῥωμαίων ὑπὸν κῶπῃ εἰς τόσον περιστήσαι τὸν κίνδυνον, ὡς πῶσαν οὐκ ἔδωκεν ἢ τὸ πλεῖστον μέρος ὑπὸ Πέρσας πρᾶξι γενέσθαι. Τοῦτο μὲν ὧδε κελίσθω.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὅπως τὰ Χριστιανῶν ἔξομοσάμενος Ἰουλιανός, εἰδωλεῖς ἐσχηκότα· καὶ θυσίας ἐπιτελῶν, φάσμασι περιέπιπτεν.

Λέγεται δ' ὡς ἀρπασάμενον τὴν ἀρχὴν, ἀνέδην οὕτω καὶ περιφανῶς μῆτοι γε τὸ σέβας ἔξομοσασθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπληρῆσασθαι τὸν Χριστὸν· καὶ τῆς θυσίας καὶ ἐπικλήσει δαιμόνων ἀποτροπαίους, ἱερέων τε ἀμασσι, τὸ θεῖον λουτρὸν ἀπονίψασθαι, καὶ τοῖς μυστηρίοις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτάξασθαι· καὶ τὸ ἐντεῦθεν οὐ κατ' ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ παρρησίᾳ, ὅσα Ἕλλησιν εἰς θυσίαν ἀνέλται, χρῆσθαι. Λόγος γοῦν αὐτῷ ποτε τὴν συνήθη θυσίαν προσφέροντι, τὸ τοῦ σταυροῦ σχῆμα τοῖς σπλάγχνοις τοῦ ἱερέου φανῆναι, στεφάνου αὐτὸν περιθέοντος· ὃ τοῖς περὶ ἐκείνους ἠσυχολημένοι· δέος οὐκ ἐμπίπτον ἐνῆκε, τὴν τοῦ Χριστοῦ ἰσχύν, καὶ τὸ διηνεκὲς τοῦ δόγματος ὑπειδομένους· τὸν γὰρ στέφανον νίκης εἶναι σημεῖον· καὶ ὁ κύκλος τὸ πάντοθεν ἄρχεσθαι· καὶ λήγειν εἰς αὐτὸν τὸ μηδαμῶς πέρας ἔχειν ἠνίστατο. Ὅ δὲ τελευτῆς ἀρχηγὸς μὴ ταράττεσθαι παρηγγύα· ξένον γὰρ τι δηλοῦν τὸ σφάγιον· συστῆλθαι γὰρ ἦδη τὸ δόγμα καὶ πρὸς αὐτὸ χωρεῖν, τῷ κύκλῳ στενωχορούμενον· καὶ μὴ ὡς περὶ πρῶτον ἀπεριοριστῶς πλατύνεσθαι, καὶ ἐφ' οὓς ἂν αἰρετο χωρεῖν· ἄλλοτε δ' αὐθις ἐπὶ τι τῶν ἐπιστημῶν ἀδύτων μαντείας χάριν ἰδὼν, ἐξάπινα φασμάτων τινῶν φρικωδῶν προσβάλλοντων, τῶν ἐφ' ἃ κατῆει πρὸς λίθην ἑλθὼν (ὅψε γὰρ τῆς ἡλικίας εἰς ταῦθ' ἦκεν), εἰωθὼς ὡν ἐν ἀπύροις τῷ σταυρικῷ σημείῳ χρῆσθαι πρὸς ἀρωγῆν, ὡς καὶ αὐθις κινδύνοις περιλήφθεαι· τῷ συνήθει ἀμυντηρίῳ ἐχρήσατο. Τῷ γὰρ δέει τῷ

Χριστοῦ συμβόλῳ ἐκτυτὸν κατεσφράγιζε. Καὶ αὐτίκα **A** εὐροῦσα πάντα, καὶ τὸ πρὸς σπουδῆς ἀπρακτὸν ἦν. Ἐν ἀπορίᾳ δὲ γενόμενος ὁ τῆς τελετῆς Ἐξαρχος, γυῖος τε τῆς τῶν δαιμόνων ἀφανείας τὸ ἄκτιον, Μισήσαντας, εἶπεν, οἷάπερ ἄγος, τὸ σύμβολον, ἀπέδρασσαν· καὶ αὐθις γενναῖον εἶναι, μηδὲν τι παραδείξαι Χριστιανικὸν ἢ ἐνοῆσαι, εἰσηγησάμενος, πάλιν ἦγεν ἐπὶ τὴν τελετὴν. Ταῦτα δὲ Χριστιανοὶ ἀκούμενα, οὐ μετρίως καθίκετο· περιδρεῖ; γὰρ ἦσαν, σπουδάζοντα περὶ ταῦτα τὸν βασιλῆα θεώμενοι, καὶ εἰς θεὸς καθίσταντο διωγμῶν. Καὶ ἡ προσδοκία μείζων τῆς πείρας ἐτύχχανεν· ἀθήεις γὰρ τῷ μέσῳ χρόνῳ τῶν τοιούτων γεγενημένους δεινῶν, ἡ ἀνάμνησις καὶ μόνῃ τῶν πάλαι κακῶν συνέστελλε· καὶ πάντες ἦσαν ἐκτετηχότες, τὸ περὶ τὸ δόγμα τοῦ χριστοῦτος ὑφορώμενοι μῖσος· καὶ μάλιστα ὅτι **B** Χριστιανὸς τ' ἐπρότερον ἦν, καὶ ὑπὸ εὐλαδῶν πατέρων περὶ τὸ δόγμα γεγέννητο, καὶ κατὰ θεομῶν τῆς Ἐκκλησίας προήχθη, τὰ τε θεῖα λόγια ἐπιδεδύθη, καὶ ὑπὸ ἐπισκόποις καὶ ἱερεῦσιν ἐτρέφη, καὶ τὴν εἰς τοῦναντίον μεταβολὴν ἀνυπόστατον ἐλογίζοντο.

parentibus piis et dogmatis ipsius studiosis progenitus, juxta Ecclesiæ mores et constitutiones productus, sacris Litteris edoctus, et ab episcopis et sacerdotibus educatus. Quapropter tantam illius immutationem intolerabilem fore putabant.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅς τοὺς εἰδωλικούς ἀνοίξας νεώς, τὰς ἐκ παλαιοῦ προσόδους καὶ τὰ πρὸνόμια αὐτοῖς ἐχαρίζετο, τῶν Χριστιανῶν ἀφελόμενος· καὶ ὅλα ἐν Γάζῃ καὶ Καισαρίᾳ διὰ τοῦ τῶν εἰδώλων **C** ταῦτος ἐπραξεν.

Καὶ τοίνυν ἐπεὶ μόνος τῶν ὄλων ἐγκρατῆς ἐγεγόνει, αὐτίκα τοὺς ὅτοι ἐτι ἐν τῇ Ἐφ' εἰδώλων ἦσαν, νεώς ἀνέφξε· καὶ ὅσοι δὲ ἀτιμηλῆτως εἶχον, ἐπισκευάζεσθαι παρηγγύα. Εἰ δὲ τινες τέλειον κατελύθησαν, ἐκ νέου ποιεῖν ἐκέλευε· καὶ τοὺς βωμοὺς ἐξκαθαίρει· καὶ τὰς πάλαι προσόδους αὐτοῖς ἀφαιρούμενος· ἀφωτίου αὐθις ἐκείνοις· ὅσα τε εἶθη πάτρια πόλεων, καὶ τὰς πάλαι θυσίας τε καὶ βαρχείας αὐτοῖς ἀνενέου. Καὶ αὐτῷ δὲ ἤκιστα αἰσχύνῃ ἦν δημοσίᾳ θύοντι· σπένδων δὲ ἀεὶ, τοὺς περὶ ταῦτα ἐσπουδακότες τῶν μεγίστων ἡξίου τιμῶν· τοῖς τε ἱεροφάνταις καὶ μύσταις καὶ κανηφόροις τὰ ἐξ ἔθους ἰδίῳ· κύρος τε αὐτοῖς ἐπατίθει, ὃ καὶ οἱ πρὸ **D** Κωνσταντίνου βεβασιλευκότες ἐνεῖμον· ἀτέλειάν τε φέρων τοῖς περὶ ταῦτα σχολάζουσιν ἐψηφίζετο· τὰ τε αἰτηρέσια τῶν περὶ τοὺς ναοὺς ἱεροπόλων ἀπέδοκε· καθαρὸς τε εἶναι ἐθέσπιζε, καὶ τῶν πληθίων ἀποδίστασθαι. Τῶν δὲ πλῆξιν τοῦ Νεῖλου τῷ Σαράπιδι ἀνετίθει αὐθις· καὶ τὰ ἐκ παλαιοῦ πάτρια, ἃ Κωνσταντῖνος εὐσεβεῖν προτρέπων τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ προσῆγεν. Ἄς μὲν οὖν τῶν πόλεων ἐλληνίζεῖν ἐμάνθανεν, ἃς ἠδούλοντο δωρεὰς χυθὴν ἰδίῳ· ἃς δὲ περὶ τὴν Χριστοῦ πίστιν θερμότερας ἐνόει, ἐκείναις ἄρα διὰ μίτους ἦν· καὶ

et periculosus crucis signaculo tanquam presentis auxilio uti consuevisset, voluti discrimine circumventus, ad consuetum præsidium confugit: per timorem enim se Christi signo consignavit, et confestim omnia evanuerunt. Ita res quæ tentata fuerat, infecta tum permansit. Sacri vero ejus antistes, quod quid ageret, nesciret, causam autem cur dæmones disparuissent, non ignoraret: Aufugerunt illi, inquit, quod signum hoc perinde atque execrandum piaculum odere. Et admonitum illum, ut forti esset animo, neque quidquam Christianæ rei exhiberet aut cogitaret, rursus ad sacrum id duxit. Christiani ubi hæc audire, non medicriter sunt percussi: metuerunt enim sibi, et imperatorem sacrus ejusmodi addictum videntes, in persecutionis timorem inciderunt. **13** Et exspectatio periculorum periculis ipsis major fuit. Cum enim aliquandiu jam ærumnas et calamitates dedidicissent, vel sola veterum malorum recordatio eos terrens, metu contrahebat. Omnes certe animis consternati erant, quod tantum imperatoris ejus in religionem odium cernerent, qui antea Christianus fuisset,

CAPUT IV.

Ut idolorum templis apertis, vetusta privilegia et proventus Christianis ademptis illis dicarit: et quæ Gazæ et Cæsareæ propter idolorum templa fecerit.

Porro cum solus rerum potiretur, statim quæcunque in Oriente idolorum templa reliqua fuere, aperuit: et quæ negligentius curata fuissent, instaurari jussit. Si quæ autem prorsus diruta essent, denuo ea extrui præcepit, aras repurgavit, et veteres ritus nobis auferens, illis rursus sacravit. Antiquos urbium ritus, prisca sacrificia, et vesanas ineptias renovavit. Neque eum puduit publice diis sacrificare. Et identidem libans, qui cum eo ejusmodi sacris vacabant, eos maximis est prosecutus honoribus. Rerum sacrarum præfectis, sacerdotibus, et canephoris (1), quæ consuetudo prisca tulerat, dedit, et auctoritate sua eos confirmavit: id quod ante Constantinum imperatores quoque alii fecerant. Rebus ejusmodi vacantibus, immunitatem tributorum sanctione dedit, annonam templorum sacrarumque ministris donavit: et ut puri sive sacrosancti essent, lege lata cavil, et ab aliis hominibus eos secrevit. Nili cubitum Serapidi deo restituit, et vetusta præterea patriaque jura, quæ Constantinus, cives suos ad veram pietatem cohortans, Ecclesiæ Christi tribuerat. Urbibus, quas sacra Græcorum sequi cognovisset, quas voluere donationes affatim dedit:

(1) Philochorus dicit, Erichthonio regnante, Athenis primum constitutum esse, ut virginis dignitate præstantes canistra Junoni deæ ferrent. In quibus ea erant, quæ ad sacrificia, Panathe-

naicis aliisque conventibus peragenda, pertinebant. (Suid.) Dicuntur hæ κανηφόροι, hoc est, Canistriferæ. Cicer.: *Habe canephoras, decorum si mulacra restitue.*

quas autem in Christi religione ardentiores esse sciret, infestus eis fuit, neque ad eas divertere voluit. Et persæpe cum legationes ad eum propter casum aliquem qui incidisset, provinciales mitterent, preces eorum rejecit. Quod sane civitati Nisibenæ occidit. **14** Cum enim expeditionem adversus eos Persæ susceperunt, et ipsi ea de causa oratores suos ad eum miserunt, non modo auxilium eis ferre noluit, sed etiam minatus est, se urbem eam oculis suis non visurum, neque eo venturum, ut quæ sacra et detestanda esset, neque templa deorum aperire, aut Græcorum religionem suscipere vellet. Et Constantienses in Palæstina eodem nomine arguens, civitatem eorum Gazæis subiecit: Constantiam namque, sicuti supra diximus, cum Gazæorum navale esset, et Majuma vocaretur, Constantinus, propter egregium ejus in fide Christiana ardorem, jure civitatis exornaverat, et filio Constantio dicatam, legibus suis uti per constitutionem jasserat: minus convenire arbitratus, ut ea Gazæ, civitati Græcis ritibus admodum addictæ, subjecta esset. At ubi Julianus imperium est consecutus, Gazæi adversus Constantienses jure egerunt. Quorum ipse judex, sicuti antea fuerat, ita Constantiam juri Gazæorum ad viginti stadia ab ipsis distantem, adjudicavit. Constantii quoque appellationem ei ademit, et portum Gazæ vocavit. Et unum utraque loca præfectum, eodemque magistratus habuere. Ecclesiæ solæ duas esse civitates ostendere: utraque enim sub suo vixit episcopo et clero, et fines ambarum templa cujusque designarunt. Cæterum Gazæorum quidam episcopus postea, cum suis apud Majumitas antistes decessisset, hoc egit, ut utraq; in unam ecclesiam redigerentur: non æquum esse dicens, ut duo essent in una civitate episcopi. Cui cum Majumitas resisterent, synodus provincialis recte rem decidit, et suum Majumitæ episcopum ordinavit: convenire arbitrata, ut qui semel a pio imperatore, propter veram religionem, primario civitatis jure honorati essent, non aliud per impii principis judicium sequerentur et facerent. Proinde illæ merito honore, qui semel eis datus esset, ecclesiæ fruerentur, et res ea loco longe post est actum.

Eodem anno Cappadocum quoque Cæsaream **D** urbem magnam et locupletem, Julianus e civitatum albo expunxit, et Cæsaris ei cognomen abstulit. **15** Primum enim Mazacam eam vocatam (2), Claudius Cæsar appellatione mutata, nomine suo cohonestavit. Summo autem civitatem eam odio persequeretur tyrannus, quod propter eximium in Christum amorem et desiderium maxime celebris esset, et vetusta simulacrorum delubra evertisset: Jovis scilicet πολιούχου, hoc est, urbis patroni, et Apollinis πατρός, id est, patrii. Ubi vero postea Fortunæ templum sunt demoliti, plu-

α οὐτ' ἐπιδημεῖν αὐταῖς ἤθελεν. Καὶ πρεσβείας πολ-
λάκις τῶν ἐπιχωρίων ποιούντων δεινῶν προσπι-
πτόντων, τὸν ἰκέσιον ἀπηξίου. Οἶα δὲ καὶ Νισιβηνῶν
ἐπαγένετο· ἠγγελεμένων γὰρ ἐπιστρατεύειν τοῦτοις·
Περσῶν πρεσβείαν στείλασι, μέντοι γε βοηθεῖν
ἔτοιμος ἦν, ἀλλ' ἠπειλεῖ μὴδ' ὄψει τὴν πόλιν
ἰδεῖν, μὴδ' ἐν αὐτῇ φοιτῆσαι ποτε, οἶα δὲ ἐναγῆ τε
οὔσαν, ὡς μὴ τὰ τῶν θεῶν ἱερὰ ἀνοίγῃσι, καὶ τὰ
νεομισμένα Ἑλληνιστῶν αἰρουμένοις ποιεῖν. Καὶ
Κωνσταντιεῦσι δὲ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ τὰ ἴσα μεμ-
φόμενος, ὑπὸ Γάζαν τὴν αὐτῶν πεποικηται πόλιν.
Τὴν γὰρ εἰρημένην Κωνσταντίαν, ὡς μικρὴν ἐμ-
προσθεν εἴρηται, Γαζαίων οὔσαν ἐπίνειον, Μαιου-
μᾶς δ' ἐκαλεῖτο πρότερον, μαθὼν Κωνσταντίνος
μάλιστα τὸν Χριστιανισμὸν αἰρουμένην, γέρας πό-
λεως ἔχαρίζετο, καθ' ἑαυτὴν τε εἶναι ἐνομοθετεῖ,
Κωνσταντίῳ τῷ παιδί ἀναθέμενος· μὴ καλὸν ἡγί-
σάμενος ὑπὸ Γάζαν εἶναι πόλιν δεινῶς ἐλληγίζου-
σαν. Ὡς δὲ Ἰουλιανὸς τὴν βασιλείαν ὑφ' ἑαυτὸν
ἐποιεῖτο, Γαζαῖοι Κωνσταντιεῦσι διεδικάζοντο· ὡν
δικαστῆς ἐκεῖνος γενόμενος, εἰς τὸ πρότερον, πάλιν
ὑπὸ Γάζαν ἐκαίετο ἐποίησε, σταδίου αὐτῆς διεστη-
κυῖαν ἀμφὶ τοὺς εἴκοσιν. Ἀφελὲ τε καὶ τὴν
Κωνσταντίου προσηγορίαν· δνομα, καὶ λιμένα τῆς
Γάζης ὠνόμαζε. Καὶ κοινὸν αὐτοῖς καὶ στρατηγῆς
καὶ οἱ τὰ δημόσια διώκουν, ἦσαν αὐτοῖς· τὰ γε
μὴν τῆς Ἐκκλησίας μόνα δύο πόλεις εἶναι τεκμη-
ριστῶν. Καὶ γὰρ ἐκατέρω πόλις ὑπὸ Ἰδιον ἐπίσκοπον
τελεῖ καὶ κλήρον· καὶ ὄρια ἐκάστη ἐστὶν οἷς τὰ
ἀμφοῖν θυσιαστήρια διορίζεται· ποτὲ δὲ τινος τῶν
Γαζαίων ἐπισκόπων, τῆς Μαιουμιτῶν ἐκκλησίας
θανόντος τοῦ ἐπισκόπου, ἀμφω τὰς ἐκκλησίας μίαν
ποιῆσαι διὰ σπουδῆς εἶχε· μὴδὲ γὰρ εἶναι δίκαιον
ἕλεγε ἐν μιᾷ πόλει δύο ἐπισκόπους καθίστασθαι.
Μαιουμητῶν δ' ἐνισταμένων, τὸ δέον τοπικῆ συν-
οδος διηρθέται. Καὶ ἕτερον τῷ Μαιουμᾷ χειροτό-
νει ἐπίσκοπον, προσῆγον εἶναι διεγνωκυῖα, τοὺς
καθάπαξ ὑπὸ εὐσεβεῖ βασιλεῖ διὰ τὴν ἀληθῆ ὁρη-
σκείαν πρεσβεῖον πόλεως τιμηθέντας μὴ ἄλλως
πράττειν αἰρεῖσθαι διὰ κρίσιν ἀσεβοῦς βασιλέως·
χρῆναι δ' εἶναι κατὰ χώραν, τῶν καθάπαξ δοθέντων
ἐκκλησιᾷ δικαίως ἀπολαύειν γερῶν. Τοῦτο μὲν οὖν
ὀλίγω ἐγένετο ὕστερον.

suo immota maneret. Atque hoc quidem sic non

Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ τὴν Καππαδοκῶν Καισάρειαν
μεγάλην τε οὔσαν καὶ ἐν εὐδαίμοσι κλήρον
λαχοῦσαν, τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων διεγράψεν
Ἰουλιανός· καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἀφῆρετο τὴν Και-
σαρος· Μάζαν γὰρ τὰ πρῶτα κατονομαζομένην,
Κλαύδιος Καῖσαρ τῷ ἐπωνύμῳ ἔτιμα, μεταβαλὼν.
Ἵπερφυῶς γὰρ ἐμισεῖ τὴν πόλιν ὁ τύραννος, τῷ
περὶ τὸν Χριστὸν πόθῳ μάλιστα οὔσαν διαφανῆ·
καὶ ὅτι περ τοὺς πάλαι καθελὼν εἰδῶλων ἐκεῖσε
νεῶς τοῦ τε πολιούχου λέγω Διὸς, καὶ τοῦ πα-
τρός Ἀπόλλωνος. Ὡς δὲ καὶ τὸν τῆς Τύχης νεῶν
κατέσπασαν ὕστερον, σφόδρα ἤχθητο πάση τῇ πό-

(2) Sub monte Argeo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. (Flin. lib. vi, cap. 3.)

λει· καὶ Ἑλλησιν ἐνεκάλει ὡς μὴ ἐπαμύνουσιν, ἄρ ὥστε καὶ εἰ δεῖνόν παθεῖν ὑπὲρ τύχης, εἴπερ τάως ἔδει παθεῖν· καὶ τριακοσίας λίτρας χρυσοῦ τοὺς ἀνά τοὺς ὄρους αὐτῆς ἦται βίβ· τοὺς δ' ἐν κλήρῳ πάντας ὑπὸ λειτουργίαν στρατιωτικὴν τελεῖν προστάξας· ὃ δαπανηρὸν καὶ ἐπονείδιστον ἐνομιζέτο· σὺμπαν δὲ τὸ Χριστιάνουμον πλῆθος ὑπόφορον καταστήσας, ὅσα καὶ Κώμη τῇ πόλει ἐχρήσατο· ὄρκους δὲ προστιθεῖς, ἠπέλιει, ὡς εἰ μὴ θάττον τὰ ἱερὰ ἀνεγείρωσι, πᾶν εἰ τι δεῖνόν δρᾶν τῇ πόλει· καὶ τέλος ἀφαιρεῖσθαι τε κεφαλὰς τῶν Γαλιλαίων· οὕτω γὰρ ὑβρίζων ἐκάλει Χριστιανούς· καὶ ἐφθασεν ἂν ἐκπερᾶναι τὰς ἀπειλάς, εἰ μὴ τὸ χρεῖων προφθάσαν τοῦ ζῆν ὑπερέσχηγεν. Ὅτι γε καὶ καταρχὰς οὐκ οὐκτω φιλάνθρωπον εἰδείκνυ περὶ Χριστιανούς, καὶ περ βαρύτερος μάλιστα τῶν πάλαι

rimum toti urbi succensuit, et Græcos non adeo multos eam incolentes incussavit : ac si quid durius perferendum sit, tum ferendum pro fortuna fuisse, eis objecit. Trecentas sane auri libras ab eis qui fines urbis ejus coluere, vi exegit. Clerum autem omnem muneribus et ministeriis militaribus in ea regione attribuit : quod cum sumptibus onerosum, tum ignominia contumeliosum existimatum est. Et Christianis omnibus tributo imposito, urbe ea perinde atque vico aliquo est usus. Jure quoque jurando interposito, minatus eis est, nisi quam primum templa deorum restituerent, quiquid posset calamitatis civitati se illaturum, et postremo capita etiam ablatorum esse Galilæis ; sic enim per contumeliam Christianos nominavit. Atque ille minas ejusmodi ad rem contulisset, nisi fatalis necessitas morte eum prævenisset. Neque ab initio per misericordiam humaniorem se erga Christianos exhibuit, minusque graviorem veteribus persecutoribus : sed quod nihil momenti Græcorum superstitioni constituendæ, Christianorum intolerabilia etiam supplicia afferre, quin etiam dogma nostrum majora per ea capere incrementa sciret. Ingens enim ex eo Christianis accessit gloria, quod ex eis multi fortiter mortem sibi eundam duxerint. Præterea vero laudem eam nobis invidit. Et a tormentis quidem et igne, et ferro, et pelagi undis abstinuit ; neque vivos vel in barathrum conjecit, vel in terra defodit, quæ alii ante eum persecutores fecerant ; quod hæc necessario animi sententiam non mutarent : cohortationibus vera et persuasionibus multitudinem ad impietatem pertrahendam esse censuit. Eo modo facile se superiorem fore, et quod vellet, effecturum esse ratus est : aut fortasse, ut admirandus esse, et præter expectationem perhumanus in eis videretur, non statim vim eis adhibendam esse putavit.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ὅς ἡδὺς τῷ πλῆθει θέλων δοκεῖν, ἀνῆκε τοῖς ἀπαρταχοῦ φυγαδευθεῖσιν ἐπισκόπους ἐπὶ Κωνσταντίου τὰς ἐξουσίας διὰ μίσος ἐκείνου· ἄλλως τε καὶ διὰ τὸ θέλειν τὴν Ἐκκλησίαν ταράττεσθαι.

Τοιαῦτα διανοούμενος, πᾶσιν οὖς φυγαδεῖα κατέβησεν ὁ Κωνσταντῖος διὰ τὴν θρησκείαν, ἀνῆκεν οὐκ εἶσθαι· καὶ τοῖς ὑπὸ δήμου τὰ οἰκεία διαρπαγεῖσι τὰς οὐσίας ἀπεχαρίζετο. Διατάγματα δ' ἐπεμπε, μηδένα τῶν Χριστιανῶν ἀδικεῖν, μηδ' ἐπὶ θυσίας βιάζεσθαι, μηδὲ ὑβρίζειν. Ὅσοι δ' ἔλοιτο ἐλόντες τοῖς βωμοῖς προστέναι, πρότερον περιβραντηρίοις καὶ καθαρτηρίοις χρῆσθαι ἱλουμένους τοῖς δαίμοσιν. Ὅσα δὲ Κωνσταντῖνος κληρικῶς ἐποίησεν σιτηρέσια καὶ ἀτελείας, τὸ θεῖον τιμῶν, περιελεν οὗτος, καὶ τοῖς δημοσίοις ἐνέταξεν· ἃ τε χήραις καὶ παρθένοις δι' ἔνδειαν ἐν κλήροις ἐταξεν ἐκ δημοσίων τρέφεσθαι, πικρῶς εἰσεπράττετο. Κωνσταντῖνος γὰρ, ἠνίκα τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐνομοθετεῖ, ἐκ τῶν ἐκάστης πόλεως φόρων τὰ διαρκῆ πρὸς τὴν τῶν ἐπιτηδείων ζωάρκειαν, πᾶσι τοῖς κλήροις ἐδίδου, καὶ νόμῳ τὴν πρᾶξιν ἐκούρου· καὶ νῦν ἐς δεῦρο τηρεῖται καλῶς φυλαττόμενος. Ἦν δὲ

CAPUT V.

Quomodo, ut favorem plebis aucuparetur, omnes passim episcopos a Constantio in exilium pulsos revocavit, cum propter Constantii odium, tum quod Ecclesiam turbare vellet.

16 Ejusmodi agitans consilia, qui a Constantio in exilium pulsi propter religionem fuerant, omnibus potestatem redeundi fecit : et quorum bona publicata fuerant, ea illis restituit. Edicta publicata, ne Christiani injuriis afficerentur, neve per vim aut contumeliam ad sacrificia adigerentur. Si qui vero sua sponte ad aras accedere vellent, eos prius deorum placandorum gratia lustrari purgarique debere. Annonam et immunitatem, quam Constantinus pro sua erga Deum observantia clericis concesserat, ipse abrogavit, et in publicos proventus retulit. Quæ vero viduis et virginibus, propter inopiam cleri, alimenta e publico largienda destinata erant, ægre et difficulter exigebantur. Constantinus namque, cum ecclesias constitueret atque ordinaret, ex cujusque urbis proventus toti clero, quantum ad vitam tolerandam satis esset, rerum necessariorum tribuit,

eamque rem sanctione legis confirmavit, quæ hucusque conservatur. Sub Juliano exactio eorum proventus dura admodum et gravis fuit, sicuti id exactorum ipsorum testantur monumenta. Cætarum parum fuit tyranno, tam hostili esse erga nos animo, nisi suum adversus Ecclesiam odium ad excidium ejus prorsus converteret. Quæcunque enim ei suppeditabant sacra vasa et donaria, ea abstulit, et in idolorum delubris reposuit. Vim etiam illam eis adhibuit, qui sub Constantino et Constantio templa deorum evertissent, ut vel ea celeriter restaurarent, vel æstimationem structuræ eorum persolverent. Sin hoc minus facerent, ut durius acciperentur, et in vincula conjicerentur, mandavit. Unde illud satis conjicere licet, in eo quidem illum veteribus persecutoribus, quod corpora cum contumelia non excruciat, moderatorem fuisse: rebus autem aliis, modis omnibus illos exsuperasse. Omni namque ex parte Ecclesiam affligere manifeste est visus: et uno tantum modo humanior judicatus, quod episcopos sub Constantio exsilio multatos revocavit, et in urbes suas redire permisit. Atque id ille non misericordia fecit, sicut colligere est: **17** sed ut episcopos inter se committens, ad intestinum armaret bellum, et suis ipsa dissidiis ecclesia labefacteretur. Fortasse etiam, ut Constantium apud Romani imperii subditos, in odium et invidiam adduceret: tum Græcos, qui eisdem secum operarentur sacris, favore prosequens; tum episcopos, qui propter Christum afflicti essent, ab injuria vindicans. Itaque eunuchos quoque imperiali aula exegit. Eusebium autem, qui primum in ea locum tenuerat, morte etiam multavit: cui aliam quoque ob causam infensus fuit; suspectum enim, veluti fratris sui Galli necis suasorem, habuit. Syrum autem Aetium, auctorem et ducem hæresis Eunomii, et Constantii sententia, qui eum propter familiaritatem Galli suspectum quoque habuerat, damnatum, et in exsilium actum, perquam benignis litteris revocavit, et publica vectura reduxit. Propter Constantium quidem, Eleusium etiam Cyzicenum impensis propriis, quam solo æquaverat sub Constantio Novatianorum ecclesiam, uno aliis plurimis rebus æstimare est, propter Constantii odium, cum multa in nos ipsum duriter fecisse, tum quæ ab aliis quoque fiebant, eis delectatum esse.

CAPUT VI.

Ut etiam magnus Athanasius tum apud virginem pud cam occultatus, publico se commiserit, et Ecclesiam receperit, Georgio Ariano a populo interempto.

Tum Athanasius etiam, qui multis annis latuerat, Constantii morte cognita, noctu Alexandriæ in ecclesia apparuit, et miraculo derepente omnibus quasi mortuus quispiam ab inferis reversus fuit. Ex quo enim Georgii insidiis, et Constantii jussu Ægypti præfectus eum non cepit, atque ipse fuga sibi consuluit, ad Juliani usque imperium, apud mulierem quandam virginem Alexandriæ occul-

τη τοιαύτη τῷ Ίουλιανῷ ἐσπραξίς ἀπάνθρωπος· πᾶν καὶ βαρυτάτη, ὡς καὶ τὰ γενόμενα τῶν πρακτικῶν γραμματεῖα ἐδήλου. Οὐ μέχρι δὲ τούτων ἡ τοῦ τυράννου ἀπέχθεια ἴστατο. Ἄλλὰ τὸ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μίσος πρὸς παντελῆ καθάρσειν αὐτῆς ἀνῆβηξε. Καὶ γὰρ ὅσα προσήσαν αὐτῇ σκευὴ καὶ ἀναθήματα ἀφαιρούμενος, τοῖς τῶν εἰδώλων ἀνετίθει καί· βίαν τε τοῖς καθελούσι ναοὺς ἐπὶ τε Κωνσταντίου καὶ Κωνσταντίου ἐπήγε θάττον οἰκοδομεῖν, ἡ τις ἀποτιμήσει ἐκείνων ἐκτίθειν· εἰ δ' οὐ, δεσμοῖς ὑπάγεσθαι, καὶ χαλεπῶς πάσχειν· ὥστ' ἐνεσθῆεν συναγεῖν ἔστι καὶ τοῦτο· ὕβρειων μὲν γὰρ ἕνεκα, καὶ σώματα περινοεῖσθαι κολάζειν, μετριώτερον τούτων πάλαι διωκτῶν γενέσθαι· τοῖς δὲ λοιποῖς ποιῶν τῷ μέτρῳ διαφέρειν ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἐν ἀπικκῶς αὐτὴν ποιῶν διεφάνη· ἐνὶ μόνῳ δόξας εἶναι φιλάθρωπος, ὅτι περ τοὺς καταδικασθέντας ἐπὶ Κωνσταντίου φεύγειν ἱερέας τὴν φυγαδεῖαν ἀνέστειλε, καὶ πρὸς τὰς οἰκείας μετεπέλετο πόλεις. Συνάγειν οὖν ἔστιν ἐκ τῶν ἄλλων μὴδὲ τοῦτο φεῖδοι γενέσθαι, ἀλλ' ἵνα συγκρούων ἀλλήλοις τοὺς ἐπισκόπους, ἐμφυλίῃ καθοπλίῃ μάχῃ, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων πολυμείβῃσι πείσῃ τὴν Ἐκκλησίαν· ἴσως δὲ καὶ Κωνσταντίῳ μίσος παρασκευάζων πρὸς πᾶν τὸ ὑπῆκον· τοὺς μὲν Ἕλληνας θεραπεύων περὶ τὰ ἴσα σπουδάζοντα, τοὺς δὲ τῶν ἱερέων διὰ Χριστὸν κακῶς παθόντα· λύων τὴν ἀδικίαν. Ἀμύλιτοι καὶ τοὺς εὐνοήτους τῶν βασιλείων ἀπόστα. Εὐσέβιον δὲ τὸν ἐν βασιλείῳ κρατοῦντα καὶ τοῦ ζῆν ὑπέβηγεν. Ἀπήχθητο δὲ καὶ ἄλλως αὐτῷ ὑποπτος γὰρ ἦν, ὡς βουλαῖς ἐκείνου ὁ ἀδελφὸς ἀνήρητο Γάλλος. Τὸν δὲ Σύρον Ἀέτιον, ἐς αἰτίος καὶ ἀρχηγὸς τῆς αἰρέσεως Εὐνομίῃ ἐγένετο, ὑπερορίαν τε ὑπὸ Κωνσταντίου καταδικασθέντα· ἦν γὰρ καὶ ὑποπτος· ἐκείνῳ διὰ τὴν πρὸς Γάλλου ἀνάκρασιν· μετ' εὐμενοῦς ἐπανήγαγε γράμματος δημοσίου ὀχλήμασι. Διὰ Κωνσταντίον δὲ καὶ τὸν Κυζίκου Ἐλεῦσιον προστάττει δαπάναις ἰδίαις ἦν ἐπὶ Κωνσταντίου τῶν Ναυασιωνῶν ἐκκλησίαν καθέλειν, εὐθὺς οἰκοδομεῖν. Καὶ ἐν ἄλλοις κλειστοῖς σημειώσαι· ἂν τις, ὡς Κωνσταντίου διὰ μίσος τὰ μὲν αὐτῶν τῶν δεινῶν ἔποιε, καὶ ἄλλων δὲ ποιούντων ἐν-

atque altero mense restituere jussit. Sed et ei

D

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ὅς καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος τρηναῖα ὑπὸ σιμνῇ παρθένῳ κρυπτόμενος ἀνεξάνη, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν κατέσχε, Γεωργίου τοῦ Ἀρμενίου ὑπὸ τοῦ δήμου ἀναιρεθέντος.

Τρηναῖα δὲ καὶ Ἀθανάσιος πολλοῖς κρυπτόμενος ἔτεσι, Κωνσταντίον μαθὼν τελευτήσαντα, νυκτὸς ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρίων Ἐκκλησίαν ἐφάνη. Καὶ θαῦμα ἔδοξεν, αἰφνης οἶα τις νεκρὸς τῶν κάτω ἀναβραγεί· ἐξ οὗτο γὰρ ταῖς Γεωργίου ἐπιθουλαῖς, Κωνσταντίου κελεύσαντος, ὁ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἡγεμὼν ἐκείνου ἀπέτυχε, φυγῶν ἐκεῖνος ἐς δεῦρο ἀφανῆς ἦν μέχρι τῆς παρούσης ἡγεμονίας, κατὰ

τινι γυναικί παρθένῳ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κρυπτόμενος ἦν τοσοῦτον διαλάμπειν κάλλιε ὁ τῆς ἱστορίας παραδίδοσι λόγος, ὡς κατάπληξιν ἀντικρως εἶναι ὀρωμένην, καὶ μὴ τινα τῶν σωφρονεῖν ἡρημένων εἰς λόγους ἔλθειν πειραῖσθαι, ἵνα μὴ ποθεν ἐκπῆδησας μῶμος αὐτῷ προστριβείη. Ἐκείνη δὲ καλῶς οὕτως ἀκμάζουσα, ὅμως τοῦ σώφρονος καὶ σεμνότητος οὐκ ἀφίστατο· ἃ δὴ καὶ μόνα κοσμεῖν εἴωθε, μὴ τι καὶ τῆς φύσεως συναιρομένης τὰ πρὸς εὐπρέπειαν. Καὶ γὰρ πως συμβαίνει μηδ' ἀληθὲς ἐκείνῳ γε οἴεσθαι, ὁ τοῖ; πρὸ ἡμῶν εἴρηται, ὅποια τὰ σώματα, τοιαύτας εἶναι καὶ τὰς ψυχὰς. Τούναντιον δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύματα, καὶ τὸ τοῦ σώματος ἥθος συσχηματίζεσθαι· καὶ εἰ ἂν τύχοι πρᾶττων ὁ τοιοῦτος, τοιοῦτον καὶ διαφαίνεσθαι· καὶ καθ' ὅν ἂν ἐπιτηδεῖσι καιρῶν. Πρὸς δ, οἶμαι, τίς ἀσφαλῶς ἐξετάζων τοῦτον τῷ λόγῳ, εὐστόχως εἰπεῖν, καὶ μηδένα εἶχειν τὸν ἀντερούντα. Τὸν γε μὴν Ἀθανάσιον θεῖα ὕψει πρὸς τὴν παρθένον ποδηγούμενον λόγος διασωθῆναι· καὶ πάντως τὸ ἀποδᾶν σκοπεῖν τις ἐθέλων, θεῖκην τὴν οἰκονομίαν εἶναι λογισαίτο. Ἴνα γὰρ μήτε πράγματα οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἔχοιεν, ἦν τις πειράζοιεν ἡρεῖτο, ἢ ἄρκος βιάζεσθαι, οὕτως οἰκονομηθῆναι διαλαθεῖν κρυπτόμενον παρὰ γυναικί, ἦν οὐδεὶς ψήθη τι τοσοῦτον διενεγκεῖν· τῷ μὲν γὰρ ἀπειρῶ κάλλιε οὐδ' ὀπίοιαν ἐδίδοι τὸν ἱερέα παρ' αὐτῆς κρύπτεσθαι· ἀνδρείῳ δὲ φρονίματι προσηγάγετο· εἰς τέλος δὲ διὰ φρόνησιν τὸν θησαυρὸν διεσώσατο. Τοσοῦτον δὲ τὸ πιστὸν αὐτῷ διετίρησε διακονησαμένη καλῶς, ὡς καὶ πόδας νίπτειν, τροφήν τε καὶ ὅσα τῆς φύσεως ἀναγκαῖα διὰ τὴν χρεῖαν, μόνην αὐτὴν εὐμᾶ ὑπηρετεῖσθαι, καὶ βίβλους αὐτῷ ὧν χρεῖαν εἶχε, κομίζειν, καὶ συχνῶ τῷ χρόνῳ ταῦτα ποιοῦσαν, μὴ τινα γυνῶναι, ὅσοι δὴ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν κατέχουσι. Καὶ ὁ μὲν οὕτω φανεῖς, τὰς ἐκκλησίας κατέσχευε, ὑπὸ παντὸς τοῦ πλήθους· ἀποδεχθ. ἰς· οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονούντες ἐκβληθέντες, ἰδίᾳ τὴν συναγωγὴν ἐποιούνοτο, Λουκιῶν τινα ἐξηγεῖσθαι αὐτῶν πρᾶττῶσάμενοι. Ὁ γὰρ Γεώργιος ἐφθάσεν ὑπὸ τοῦ δήμου διαφθαρεῖς. Ἐπεὶ γὰρ ἐγνωσαν τελευτήσασιν μὲν τὸν Κωνσταντῖον, ἐπὶ δὲ τῶν βίλων τὸν Ἰουλιανὸν καταστῆναι, εὐθύς ὀρμῇ τῇ πάσῃ τὸ περὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν ὅσον ἐν Ἑλλήσιν ἦν, εἰς στάσιν ἐχώρει· καὶ δὴ βοῇ μιᾷ ἐπ' αὐτὸν ὤρμησαν ὡς διχειρίσοντες. Τότε μὲν οὖν φρονεῖν ἀπέσχεοντο, ὁρμητικῶς δὲ περιεῖργον· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον τοῦ ὁρμητικῶς ἐξαγαγόντες, μαχαίρας ἔργον ποιοῦνται. Εἴτε· ἐπὶ καμήλου ὡς τινα φόρτον ξένον ἀναβέντες, ἐπὶ μέσης ἦγον τῆς ἀγορᾶς, δι' ἡμέρας ἐπιμαίνόμενοι τῷ νεκρῷ καὶ ἀναθίως ἐξυβρίζοντες· δεικνύς δὲ ὄψις ὡσπερ ἐμπλησθέντες, τὸ περιεὶφθὲν τοῦ σώματος πυρὶ κατετέφρωσαν.

Τοῖς μὲν οὖν ἐξ Ἀρείου πρὸς τῶν σεπυδατῶν Ἀθανασίου δοκεῖ τὰ τοιαῦτα τῷ Γεωργίῳ ἐπιγενέσθαι. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· πλείον γὰρ ἦν ἐκείνῳ

Atatus latuit; quæ tantum forma excelluisse traditur, ut stuporem prorsus ea spectantibus incuteret, et nemo eorum qui castiorem vitam seclari constituisset, in colloquium ejus veniret, ne scilicet eo nomine reprehensione non careret. Atque illa tametsi ita florens et vivida esset, pudicitia tamen et sanctitate vitæ non excidit. Quæ res solæ, quamvis nihil adjumenti a natura ad decorem accedat, ornamento esse solent. **18** Ut prope verum esse non videatur, quod a majoribus dictum est: Qualia sint corpora, tales etiam esse animos. Quin e diverso potius, ad animorum instituta, corporum quoque mores conformantur: et quale quisque exercet studium, talis etiam esse apparet, quocumque id accidat tempore. Atque ad hanc rationem si quis rem certo exigit, recte id sic eum dicturum, neque quempiam qui reluctetur, habiturum esse, existimari. Athanasius quidem, divina providentia ad virginem hanc deductus, atque apud eam servatus est. Et si quis eventum rei considerare velit, divinam prorsus dispositionem esse reperiet. Ut enim nihil molestiæ et negotii Athanasio et familiaribus ejus exhiberetur, si quis tentare aut juramento cogere quemquam ex illis, ad eum scilicet prodendum, voluisset: recte hoc sic institutum, ut latens apud mulierem occultaretur, quam nemo id perlaturam esse putavit. Propter formæ vero venustatem neque in suspicionem cuiquam incidit, apud eam episcopum occultari. At illa virili plane animo virum eum ad se recepit, et prudentia mira ad finem usque thesaurum tantum servavit. Tanta autem in eum honestis præstandis ministeriis fuit fide, ut se pedibus lavandis, et cibo aliisque naturæ nostræ necessariis utilibusque rebus exhibendis una ipsa rite ei inservierit, et de libris quibus opus habuit, commodaverit. Atque id cum longo tempore fecisset, nemo tamen qui Alexandrinam incoluit urbem, cognovit. Athanasius qui ita subito apparuit, ab universa multitudine receptus, in ecclesias est deductus. Ariani autem ejecti, seorsim conventus egere, Lucio quodam, qui eis episcopus præesset, lecto. Georgius enim a plebe interfectus fuerat. Postquam enim Constantium decessisse, et Julianum ad imperii summam pervenisse cognitum est, statim impetu omni quidquid erat Alexandria Græcæ superstitionis sectatorum, ad seditionem prorupere: et clamore uno incursionem in Georgium, tanquam eum interempturi, fecere. Et tum quidem a cæde abstinuerunt, atque carceri eum incluserunt: verum non multo post inde extractum ferro necarunt. Deinde camelo quasi novum quoddam clivellarum genus furorem et contumeliam impudenter insultantes, injuria satiati, quidquid a raptatione ea superfuit

19 Ariani quidem hoc sic Georgio ab Athanasii studiosis accidisse videtur: sed res aliter habet. Nam ille odio majori Græcos in se concii-

taverat, eo quod patria eorum sacra inhibuisset, A
 templa deorum destruxisset, simulacris conviciando illuisset, et bona eorum publicasset. Adhæc invidiam quoque ejus auxit, quod multum apud imperatorem auctoritate valuisset. Solent enim multitudini, qui aliquam obtinent potestatem, esse exosi. Insuper tum quoque quod (1) de Mithrio (2) actum fuerat, tumultum contra eum motum admodum auxit. Nam locum eum diu neglectum, Constantius ecclesie Alexandrinæ donaverat. Georgius autem eum repurgans, ut ædem sacram Deo excitaret, subterraneum antrum reperit: in quo simulacra, et alia quædam symbola et signa Græcarum nugarum et præstigiæ, ut ita dicam, eorumque qui sacris ab ipsis instituti atque initiati fuissent, erant. Quæ sane ridicula et nova cernentibus sunt visa, proindeque merito per ludibrium irrita. Græci autem pudore propter mysteria et arcana sua revelata affecti, confertim manu coacta, gladiis, lapidibus et clavis impetum in Christianos fecerunt, et multos occiderunt, quosdam vulnerarunt, et nonnullos etiam ex eis ad dogmatis contumeliam in crucem egerunt, atque abierunt. Georgius cœptum opus imperfectum reliquit. Græci porro Juliani imperio, tanquam opportunitate quadam oblata, pro eo atque voluere, usi, ipsum etiam Georgium interemere. Hoc ipsum imperator quoque litteris suis, magis scilicet populum Alexandrinum, quam Christianos incusans, testatur: quod ille profecto non fecisset, nisi eum veritatis vis coegisset: Christianos certe, qualescunque illos tandem, Georgianæ cædis, quam Græcos, auctores fuisse maluisset. Sed ille minime rem celavit, quamvis gravius etiam nos perstringens. In epistola enim ad Alexandrinum, stomachari se simulans, verbis eos perstringit, coercionem remittens. Id quod se facere dicit, ob reverentiam urbis patroni dei Serapidis, et conditoris ejus urbis Alexandri, atque item avunculi Juliani, qui Alexandria et Ægypti præfectus fuit, vir superstitioni Græcarum nugarum deditissimus, et Christianorum hostis vehementissimus. **20** Tanto enim is erga nos odio flagravit, ut citra imperatoris sententiam, multis auctor fuerit, ut ad sanguinem usque martyrii certamen peragerent. Mihi etiam molestum non erit, epistolam eam Juliani, operi huic nostro adnectere, atque etiam quæ avunculus ejus Julianus adversus fidei nostræ professionem egerit. Epistola hisce verbis con-

CAPUT VII.

Juliani epistola ad populum Alexandrinum missa, propter Georgii cædem.

Imperator Cæsar Julianus Maximus Augustus, populo Alexandrino. Siquidem Alexandrum, qui

(1) Mithram Persæ solem esse putant, cui hostias multas sacrificant. Hujus sacris non initiabatur, nisi qui per gradus quosdam tormentorum ad ea pervenisset, et sanctum se perpassionisque expertum esse declarasset. Suid. Mithrion, Solis

μισος ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν, κωλύοντι ἐκείνων τὰ πάτρια, κατασπώνντι τε τοὺς ἐκείνων νεώς, καὶ ἑσθνοὶς λοιδοροῦμένῳ, καὶ τὰς οὐσίας δημεύοντι· καὶ τὸ μέγαλα δὲ δόνασθαι παρὰ βασιλεῖ πλείον ἀνῆπτε τὸ μῖσος. Φιλεῖ γὰρ ὁ δῆμος πρὸς τοὺς ἐν δυνάμει ἀπεχθῶς ἔχειν. Ἐπειτα καὶ τὸ τηνικαῦτα περὶ τὸ Μιθρίον καλούμενον γεγονός, ἐπὶ μέγα ἤρε τὴν κατ' αὐτοῦ κίνησιν. Ἀτημέλητον γὰρ ὄντα τὸν τόπον, Κωνσταντίου τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐκείνον ἐδωρείτο Ἀλεξανδρέων. Γεώργιος δ' ἐκκαθαίρων τὸν τόπον ὡστ' εὐκτήριον οἶκον ἀνεγείρει Θεῶ, ὑπόγειον τε ἄνερον εὐρίσκει· ἐν ᾧ ἑσθνά τε καὶ ἄλλα σύμβολα Ἑλληνικῆς τερθρείας, ὡς ἂν τις εἴποι, τῶν παρ' αὐτοῖς μουμένων ἢ τελούμένων ἦσαν· ἃ γελοῖά τινα καὶ ἑξένα ἐδόκει τοῖς θεωμένοις· οἷς δὴ καὶ ἐπισκώπτοντες, διετώθασον. Οἱ δὲ τοῖς μυστηρίοις ἐπισχυθέντες, ἀθρόον συλλεγέντες ξίφεσι καὶ λίθοις καὶ βολαίοις τοῖς Χριστιανοῖς ἐπιτίθενται· καὶ πολλοὺς μὲν ἀναιροῦσιν, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τραυματίας ἐργάζονται, πολλοὺς δ' ἐκ τούτων σταυρώσαντες, ἐφ' ὕδαρι δῆθεν τοῦ δόγματος, ἀπηλλάττοντο. Καὶ τὸ μὲν ἔργον ἀτελὲς τῷ Γεωργίῳ κατελείπεται· οἱ δ' ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, τῆ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀρχῆ χρησάμενοι τῷ καιρῷ, καθάπερ ἠδοῦλοντο, καὶ αὐτὸν ἀνεῖλον Γεώργιον. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἰδίῳις γράμμασι μαρτυρεῖ, τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρέων μάλλον ἐγκαλῶν ἢ περ Χριστιανῶν. Ὅ δῆτ' οὐκ ἂν ἐπαρρησιάζετο, εἰ μὴ τῆ βίβλ τῆς ἀληθείας ἠλαύνετο. Καὶ γὰρ ἤρετο Χριστιανούς εἶναι τοὺς Γεωργίου φονεάς ἢ περ οἷους δῆποτε Ἑλληνας. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀποκρύπτεται· ἐν γὰρ τῆ πρὸς Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῇ προσποιούμενος χαλεπαίνειν, μέχρι λόγων καθάπτεται, τὴν τιμωρίαν δῆθεν ὑπεριθέμενος. Ἐπέχεσθαι δὲ φησι τῆ πρὸς τὸν πολιοῦχον Σάραπιν αἰδοῖ, καὶ διὰ τὸν τῆς πόλεως οἰκιστὴν Ἀλέξανδρον, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἰουλιανόν, ὃς Ἀλύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας πρὸ καιροῦ ἤρξεν, ἀνὴρ ἐπιμᾶλλον ταῖς Ἑλληνικαῖς τερθρείαις προσεσχικῶς, διαπύρωσ τε ἀπεχθανόμενος τοῖς Χριστιανοῖς. Τόσον δ' ἦν ἐκείνῳ μῖσος τὸ πρὸς ἡμᾶς, ὡς καὶ τοῦ κρατούντος γνώμης ἄνευ πολλοὺς παρασκευάσαι μέχρις αἵματος τὸν ἀγῶνα διαδραμεῖν. Ἐγὼ δ' οὐκ ὀκνήσω, μὴ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐπιστολὴν Ἰουλιανοῦ τῷ παρόντι παραθεῖναι συντάγματι· εἶτα καὶ ὅσα ὁ θεὸς αὐτοῦ Ἰουλιανὸς κατὰ τῆς ἡμῶν πίστεως ἔδρασεν. Ἡ γε μὴν ἐπιστολὴ τούτοις τοῖς γράμμασι περιελήπτο·

ΚΕΦΑΛΑ Ζ'.

Ἐπιστολὴ Ἰουλιανοῦ τῷ δήμῳ τῶν Ἀλεξανδρέων σταλεῖσα διὰ τὸν γόνον Γεωργίου.

Ἐ αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς Μέγιστος Ἀλεξανδρέων τῷ δήμῳ. Εἰ μὴ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰ-

templum: Mithriaca, Solis sacra. Lamprid. de Commodo: Sacra Mithriaca homicidio vero polluit.

(2) In quo olim Græci, Mithræe sacrificantes, homines mactabant. (Socr. lib. iii, cap. 2.)

κιστήν ἡμῶν, καὶ πρὸς γὰρ τοῦτου τὸν θεὸν τὸν μέγαν τὸν ἀγιώτατον Σαράπειν αἰδεῖσθε, τοῦ κοινοῦ γούν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου καὶ πρέποντος πῶς οὐδεὶς εἰσῆλθε λόγος; προσθήσω δὲ, ὅτι καὶ ἡμῶν· οὗς οἱ θεοὶ πάντες, ἐν πρώτοις ἐξ καὶ ὁ μέγας Σάραπις, ἀρχεῖν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης· οἷς πρέπον ἦν τὴν ὑπὲρ τῶν ἡδικοηκότων ὑμᾶς φυλάξαι διάγωνσιν. Ἄλλ' ὄργη τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξηπάτησε καὶ θυμὸς· ὅσπερ οὖν εἴθε τὰ δεινὰ πράττειν, τὰς φρένας μετακίσας. Εἶτα τῆς ὀριμῆς ἀναστειλάντες, τοὺς παραχρημα βεβουλευμένοις καλῶς ὑστερον ἐπήγαγε τὴν παρανομίαν. Οὐδὲ ἠσχύνθητε, δῆμος ὄντες, τολμήσατε ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐκείνους ἐμισήσατε δικαίως. Εἶπατε γάρ μοι, πρὸς τοῦ Σαράπειδος, ὑπὲρ πόλιν ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε Γεωργίῳ; Τὸν μακαριώτατον Κωνσταντίον, εἶπετε δῆπουθεν, ὅτι καθ' ἡμῶν παρώξυνεν· εἶτα εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατόπεδον· καὶ κατέλαθεν ὁ στρατηγὸς τῆς Λιγύπτου τὸ ἀγιώτατον τέμενος τοῦ Θεοῦ, ἀποσυλήσας ἐκεῖθεν εἰκόνας καὶ ἀναθήματα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον, ὑμῶν ἀγανακτούντων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνειν τῷ Θεῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ κτήμασιν. Ὁ δὲ ἐτόλμασεν ὑμῖν ἐπιπέμψαι τοὺς ὀπίστας ἀδικῶς καὶ παρανόμως καὶ ἀσεβῶς· ἴσως Γεώργιον μᾶλλον ἢ τὸν Κωνσταντίον δεοικῶς, αὐτὸν παρεφύλαττεν, εἰ μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον προσεφέρετο. Τούτων οὖν ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ Θεῷ, ἐχθρῶ Γεωργίῳ, τὴν ἱερὰν αὐτοῖς ἐμίανετε πόλιν, ἐξὴν ὑποβάλλειν αὐτὸν ταῖς τῶν δικαστῶν ψήφοις. Οὗτως γὰρ ἐγένετο ἂν οὐ φόνος, οὐδὲ παρανομία τὸ πρᾶγμα, δίκη δὲ ἐμμελής, ὑμᾶς μὲν ἀθώους πάντη φυλάττουσα, τιμωρούμενη μὲν τὸν ἀνάτα δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσοι τῶν θεῶν ὀλιγωροῦσι, καὶ προσέτι τὰς τοιαύτας πόλεις, καὶ τοὺς ἀνομοῦντας δῆμους ἐν οὐδενὶ τίθενται, τῆς ἐκείνων δὲ ποιοῦνται πάρεργον δυναστείας τὴν κατ' ἐκείνων ὠμότητα. Παραβάλλετε τοίνυν ταύτην μου τὴν ἐπιστολήν, ἣ μικρῶ πρόσθεν ἐπέστειλα· καὶ τὸ διάφορον κατανοήσατε· πόσους μὲν ὑμῶν ἐπαίνους ἔγραψον τότε· νυνὶ δὲ, μὴ τοὺς θεοῦς, ἀφείλω ὑμᾶς ἐπαινεῖν, οὐ δύναμαι δὲ διὰ τὴν παρανομίαν. Τολμᾷ δῆμος, ὥσπερ οἱ κύνες, ἀνθρωπῶν σπαράττειν; Εἶτα οὐκ αἰσχύνεται καὶ φυλάττειν καθαράς τὰς χεῖρας, ὡς προσάγειν πρὸς τοὺς θεοὺς αἵματος καθαρουούσας; Ἀλλὰ Γεώργιος ἀξίος ἦν τοῦ τοιαύτα παθεῖν; καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν χεῖρονα καὶ πικρότερα· καὶ δι' ὑμᾶς εἶπετε; Σύμψημι καὶ αὐτός. Παρ' ὑμῶν δὲ, εἰ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγχωρῶ· νόμοι γὰρ εἰσὶν οὗς χρὴ τιμᾶσθαι· μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ στέργεσθαι· πλὴν ἐπειδὴ συμβαίνει τῶν καθέκαστόν τινος κίρανομεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ γούν εὐνομεῖσθαι χρὴ, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς, καὶ μὴ παραδίνεσθαι ὅσα περ ἐξ ἀρχῆς ἐνομίσθη καλῶς. Εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ' ἐμοῦ πλημμελήσατε τοιοῦτό τι· ὅς αἰδοῖ τῆ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ διὰ τὸν θεῖον τὸν ἐμὸν καὶ δόμνυμον, ὃς ἤρξεν αὐτῆς τε Αἰγύπτου καὶ τῆς ὑμετέρας πόλεως, ἀδελ-

A urbem vestram condidit, et præ eo magnum atque sanctissimum deum Serapidem non veremini, quomodo publici commodi, humanitatis et decori nullam prorsus rationem habuistis? addo etiam nostros? quos dii omnes, in primis vero magnus Serapis, imperare tui orbi voluerunt. Conveniebat certe, ut iudicium de iis qui injuriam vobis intulere, nobis reservaretur. Sed ira fortasse et furor vos decepit: qui sane mentem hominibus auferens, gravia solet admittere flagitia. Deinde autem impetu sedato, consilio, quod subito recte vobis captum erat, mox per contemptum legum, vim publicam adjecistis: neque vos, qui populi nomine censemini, ea tentare et facere puduit, quæ in illis recte reprehendistis atque odistis.

B Dicite namque mihi, per Serapidem, quænam ob delicta Georgio succensuistis? Beatissimum, videlicet, dicetis, Constantium in nos commovit, deinde in urbem sacram exercitum induxit; et Aegypti præfectus, ubi sanctissimum Dei templum invasit, imagines, donaria, et sacrum ornatum diripuit, vobis merito indignantibus et Deum seu potius bona Dei defendere volentibus. Atque ille armatos in vos inique, illegitime et impie immittere est ausus, fortasse Georgium magis quam Constantium metuens: qui melius sibiipsi consulisset, si moderate vobiscum et civiliter, nec tam tyrannice egisset. 21 Sedenim eas ob injurias deorum hosti Georgio infensi, sacram piaculo contaminastis urbem, cum illum iudicium calculis subjicere potueritis. Sic enim res ea non cædes, neque legum violatio, sed legitimum fuisset iudicium: quod vos quidem innocuos conservasset, illum autem qui maxima commisit facinora, coercuisset, atque omnes præterea ad meliorem frugem reduxisset, qui deos contemnit, et tantas urbes populosque florentes nihili faciunt, potestatique suæ, adversus illos severitatem, perinde atque accessionem quandam adjiciunt. Conferte hanc cum ea quam paulo ante ad vos dedi epistola, et quantum inter se differant cognoscite. Quas enim tum ad vos laudes scripsi? Nunc vero, per deos ipsos juro, laudarem quidem vos libenter, facere id autem propter leges violatas nequeo. Andetne populus, ut canes solent, hominem discernere? Deinde illum ejus rei nihil pudet, neque puras manus conservare curat, ut eas absque sanguinis contaminatione innocuas ad deos tendat? Verum Georgius, qui talia pateretur, dignus erat: imo fortasse, ego dixerim, hisce graviora et acerbiora: et vestra causa dicetis? Idem ego quoque dico: sin ut a vobis hæc pateretur, dicatis, id jam non concesserim. Leges enim sunt, quæ delicta coercent. Et maxime quidem pro se quisque universi eas servare debent. Et quamvis accidat, ut ex civibus nonnulli contra leges agant, respublica tamen et populus ipse legibus regi et constitutionibus parere, neque quæ ab initio recte statuta sunt, vio-

lare debet. Felicitatis loco, viri Alexandrini, ducere potestis, quod delictum hoc vestrum in imperii mei tempora incidit: qui propter reverentiam erga Deum, et propter cognominem mihi avunculum, qui Ægypto et urbi vestræ cum imperio præfuit, fraternam erga vos benevolentiam conservo. Non enim populum aliquem audere convenit, potestatem summam, quæ contemni non debet, et severitatem sinceritatemque imperii obtinet, despiciere: ne temeritatem tantam, sicuti gravem aliquem morbum, acerbiorē repurgare opus sit remedio. Exhibeo autem et propono vobis, ob eas quas modo dixi causas, perquam placide cohortationem et verba, quibus vos (satis scio) persuadebimini: siquidem, ut audio, ab origine Græci estis, atque nunc etiam ex veteri illa nobilitate in animis studiisque vestris impressa est insignis aliqua et generosa indoles. Proponatur civibus meis Alexandrinis.

22 Sic imperator scripto isto non Christianis magis quam Alexandrino populo, causam ejus cædis ascribere videtur. De Juliani autem, cujus modo meminimus, sævitiæ, hæc feruntur. Cum is Ecclesiæ Antiochenæ mundum atque ornatum permagni pretii auferre, et imperialibus thesauris inferre, ac templa orationumque domos fidelibus claudere constituisset: clericus quidem reliquus profugit, solus autem Theodoretus (1) presbyter ibi permansit. Hunc quod sacrorum donariorum custos esset, et indicare ea, si vellet, posset, quodque vi admota id facere nollet, arreptum crudeliter excruciauit, et postremo gladio interemit: cum quidem ad quælibet intentata sibi tormenta generosæ mentis responsum dedisset, et ita ut virum decet, pro dogmate decertasset. Julianus sacra vasa direpta, et solo illisa, per ludibrium risit: atque ubi quæ voluit blasphemans in Christum dixit, tandem contumeliam aucturus, super eis sedit. Vindicta autem statim est subsecuta.

CAPUT VIII.

De Eusebio, Nestabo et Zenonē fratribus, qui Gazæ martyrium sustinuerunt: et de sancto Hilarione, miraculorum editore.

Quandoquidem eo sum oratione provectus, ut Georgii et Theodreti cædem commemorarim, aliarum quoque mentionem facere visum est, et in primis Eusebii, Nestabi (2), et Zenonis fratrum: quos Gazæorum populus de templorum eversione et Græcæ superstitionis abolitione accusatos, primum in domo quadam sub custodia habuere, deinde flagris cæsos carceri iucluserunt. Postmodum cum diu multumque in theatro discorrissent, et, quod vulgus facere consuevit, alius alium concitasset, furibundi in carcerem irruerunt, et viros inde productos crudelissime necarunt, præcipientes atque supinos trahentes, atque ad saxa illidentes: et alii fustibus, alii lapidibus, alii quæ sors obtulit, telis aliis diverberantes. Dicuntur mulieres quoque a lanificio excurrentes,

(1) Apud Sozom. *Theodorus* nominatur.

Α φικην ὑμῖν ἔνοτιον ἀποσώζω. Τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρχῆς, οὐποτ' ἂν δήμου περιδεῖν τόλμημα μὴ καθάπερ νόσημα χαλεπὸν, πικροτέρῳ διακαθάραι φαρμάκῳ. Προσφέρω δὲ ἐγὼ ὑμῖν δι' ἄσπερ ἔναγχος ἔφην αἰτίας, τὸ προσηνέστατον, παραίνεσιν καὶ λόγους· ἐφ' ὧν εὐ οἶδ' ὅτι πεισθήσεσθε μᾶλλον, εἴπερ ἐστὲ, καθάπερ ἀκούω, τὸ ἀρχαῖον Ἑλλήνης· εἰ καὶ τὰ νῦν ἐπὶ τῆς εὐγενείας ἐκείνης ὑπεσιν ὑμῖν ἀξιώλογος καὶ γενναῖος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὁ χαρακτήρ. Προτεθήτω τοῖς ἐμοῖς πολῖταις· Ἀλεξανδρεῦσι.

Β Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τοιαῦτα γράφων, ἔοικε μὴ Χριστιανοῖς μᾶλλον ἢ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν αἰτίαν ἀνατιθεῖς· περὶ δὲ τῆς ἀπηνείας τοῦ προσηρημένου Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε φασὶ· βουλομένου γὰρ αὐτοῦ τὸν κόσμον τῆς Ἀντιοχείας Ἐκκλησίας πολυτελεῖ γε ὄντα μεταθεῖναι, καὶ τοῖς βασιλικῶν θησαυροῖς ἐντάξει, καὶ τοὺς εὐκτηρίους δὲ τῶν οἰκων τοῖς πιστοῖς ἀποκλείσαι, τοὺς μὲν ἄλλους τῶν κληρικῶν ἀπέδειν, μόνον δὲ Θεοδώρητον τὸν πρεσβύτερον μὴ ἐλέσθαι τὴν ὑποχώρησιν. Τοῦτον δὲ φύλακα ὄντα τῶν κειμηλίων καὶ καταμηνύσαι ταῦτα δυνάμενον, ἐπεὶ μὴ τοῦθ' ἤρειτο ἐκδιδασκόμενος, εἰς χείρας λαβῶν, ἤλκιστο ἀπηνῆς. Τέλος δὲ καὶ τὸν διὰ ξίφους ἐπῆγε θάνατον, γενναῖαν ἐφ' ἐκάστη βατάνῳ τὴν ἀπόκρισιν προσιδόμενον, ἀνδρείως τε ὑπὲρ τοῦ δόγματος διαγωνιζόμενον. Τὰ δὲ σκευὴ ληϊζάμενος, καὶ τῷ ἰδάφει αὐτὰ προσαρράσων, ἐτώθεα· καὶ βλασφημῶν ὅσα γε ἦν βουλομένου, Χριστὸν, τέλος ἐπαύξων τὴν ὕβριν, ἐπ' αὐτῶν ἐκάθισε. Καὶ ἡ βία ἐσθῆς εἴπετο.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῶν ἐν Γάδῃ μαρτυρησάντων, Εὐσεβίου, Νεστάβου, καὶ Ζήνωνος τῶν ἀδελφῶν· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος τοῦ θαυματουργοῦ.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο προήχθη, καὶ τὴν Γεωργίου καὶ Θεωδώρητον ἀναίρεσιν διεξῆλθον, εὐλογον εἶναι μοι δοκεῖ καὶ ἄλλων μνήμην ποιήσασθαι, καὶ μᾶλλον Εὐσεβίου καὶ Νεστάβου καὶ Ζήωνος τῶν ἀδελφῶν· οὗς ὁ τῶν Γαζαίων δήμος, ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἱερῶν, καὶ ἀρανεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ αἰτιώμενοι, συνέιχον τὰ πρῶτα ἐπ' οἴκου φυλαττομένους, εἶτα δὴ καὶ μάλιστα ἐπιθέντες, δεσμοτηρίῳ καθείργον. Ἐπειτα ἐπὶ θεάτρῳ πλείστα καταδραμόντες, οἷς γε δήμος φιλεῖ πράττειν, ἀλλήλους παραθήξιντες θυμοῦ πλήρεις, τὸ δεσμοτήριον κατέλαθον· καὶ τοὺς ἄνδρας, ἐκεῖθεν ἐξαγαγόντες, ὠμότατα διεχρήσαντο, πρηγεῖς καὶ ὑπίους ἔλκοντες, καὶ προσρηγύντες ταῖς λίθοις· καὶ οἱ μὲν ξύλοις, οἱ δὲ λίθοις, οἱ δ' ἄλλοι ἄλλοι τε οὗτοι κρατῶν, παίνοντες. Ἐλέγετο γὰρ μὴν καὶ γυναίκα τῶν ἱσθῶν ἐξίουσας ταῖς χερσὶν

(2) Theodoret. habet *Nectorium*.

τούτους κατακεντέψν. Οἱ δ' ἐπ' ἀγορᾶς μάγεροι κα-
 χλάροντας λέβητας τῶν χυτροπόδων ἀρπύζοντες,
 γυμναίαις ταῖς σαρξίν ἐκείνων κατέχεον. Ἦσαν δ' οἱ
 καὶ ὀβελισκοὶ καὶ σούβλαις τούτους διέπειρον. Ἐπει-
 δ' ἰκανῶς κατακόψαντες, καὶ τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ
 ὀστά συνέθλασαν, ὡς καὶ τὴν ἐγκέφαλον δίκην
 ὕδατος ἀπορρέειν, πρὸ τοῦ ἄστεος ἄγουσιν· ἥ δὲ ἔθος
 τὰ τῶν θνησκόντων ῥίπτειν ὀστέα ζῶων· ἔνθα πῦρ
 ἀκαυόσαντες, τοῦτω τὰ σώματα περὶδουον. Ὅσα
 γε μὴν τῶν ὀστέων διὰ τὸ στερεῶν μὴ τὸ πῦρ εἰσα-
 πάνησε, τοὺς ἐκεῖσε καμῆλων καὶ θύων ὀστέους ἀνέ-
 μψεν· ὥστε μὴ ῥαδίαν εἶναι τοῖς βουλομένοις τὴν
 εἶρασι. Οὐ μὴν γε λαθεῖν εἶχε· νύκτωρ γὰρ θεὸς
 ἔγρα τιλὴ γυναίῳ τὴν τῶν ὀστέων ἀνάληψεν· ἥ δὲ
 κατὰ τὴν θέαν σύνταξιν ἀναλεξαμένη, χύτρω κατέ-
 κρυπτε, καὶ τῷ τῶν μαρτύρων ἀνεψιῷ Ζήνωνι παρ-
 εἴθει· ἀγνωστῶ ὄντι τῇ γυναίκε, ἥ διάγοι τοῦ θεοῦ
 καταμνήσαντος· ἐκρύπτετο γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦ
 διαγμοῦ κινουμένου. Τοῦ γὰρ δήμου περὶ τὴν τῶν
 θεῶν αὐτοῦ ἀναίρεσιν ἔχοντος τὴν σπουδὴν, ἐκείνος
 εἰς Ἀνθηδόνα πόλιν πρὸς θάλασσαν φυγὴς ἔρχετο.
 Δίχαι δὲ Γάζης ἡ Ἀνθηδών ὡσεὶ σταδίου εἴκοσι.
 Πόλις δὲ καὶ αὕτη, Ἑλληνισμῷ χαίρουσα, καὶ τῇ
 τῶν ῥαίων θεραπείᾳ ὡς πλεῖστον ἐπτοημένη.
 Ἐκείσε δὲ οὐκ πολλὰ παρὰ τῶν Ἀνθηδονίων παθῶν,
 εἰς τὸ τῶν Γαζαίων ἐπινοεῖν λαθῶν ἐκρύπτετο· ὅπου
 δὲ τὸ γύναιον ἐκείνη παρατυχὸν, εἰδίδου τὰ λείψανα.
 Καὶ καιρῷ μὲν τινι οὗτος ταῦτα οἴκοι κατέχευεν· ὡς
 δὲ χρόνῳ ὕστερον Θεοδοσίου τὰ σκήπτρα διαχειρί-
 ζοντος, καὶ τῆς Γαζαίων ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν
 ἐκληροῦτο, θυσιαστήριον πρὸ τοῦ ἄστεος πήγνυσι, καὶ
 εὐκέρηρον οἶκον ἐγείρει· καὶ τὰ ὀστέα τοῦ μάρτυρος
 ἐκεῖ κατατίθεισι πλησίον τοῦ ὀμολογητοῦ Νέστορος·
 δὲ σὺναμα τοῖς οἴκειοις ἀνεψιοῖς συλλεφθεῖς, καὶ
 δεσμῶν καὶ μαστίγων ὡς πλεῖστον μετέσχευεν. Ἠλίτ-
 σάν γε μὴν οἱ ἔλκοντες, ὠραῖον ἔχοντα τὸ σῶμα
 ἰόντες· καὶ προσδοκίμον ὄντα θαναεῖν, μικρὸν δὲ τὸ
 ἄσθμα περισώζοντα, ῥίπτουσι πρὸ τῶν πυλῶν· ὅν
 τινες ἀνελόμνοι, παρὰ τὸν εἰρημένον ἀνεκόμισαν
 Ζήωνα· παρ' ἧ τὰ ἔλκη καὶ τὰς πληγὰς θερα-
 पेυσόμενος ἐτελεύτησεν. Οἱ γε μὴν Γαζαῖοι περι-
 δεῖς ἦσαν τῇ τὸλμῃ· καὶ φήμη διεθρულλεῖτο, χαλε-
 παίνειν σφίσι τὸν βασιλέα, καὶ ἀποδεκατοῦν τὸ πλῆθος
 βουλεσθαι. Ψεῦδος δ' ἦν, καὶ τοῦ δήμου θρύλλος κενός,
 τῷ συνειδέναί αὐ πεπράχασαι παραλόγως θορυβουμέ-
 νων. Οὐδὲ γὰρ ὅπερ Ἀλεξανδρεῦσιν ἐποιεῖ, λόγοις
 τάχα ἐπατιώμενος καὶ Γαζαίοις ἐπῆγε. Τόσον δ'
 οὐδ' ἐν γράμμασιν ἠτιάσατο, ὡς καὶ τὸν τρηναῶδε
 τοῦ ἔθνους ἠγούμενον τῆς ἀρχῆς μεθίστη καὶ ἐν
 ὑποφίαις οὐ καίαις εἶχε· καὶ ἀγώγιμον τοῖς νόμοις
 ποιήσας, τὸ μὴ κτείνειν καὶ θάνατον ἐκείνου κατα-
 ψήφισασθαι, φιλόανθρωπον ἐλογίζετο. Ἐν δίκῃ δ'
 ἐποίησε τὸν ἄνδρα· ὅτι περὶ τινὰς τῶν τῆς στάσεως
 ἀρξάμενων Γαζαίων δεσμοτηρίῳ καθείρξεν, εὐθύ-
 να· κατὰ νόμους αἰτῶν. Τί γὰρ, φησὶ, τῶν κακῶν
 ἦσαν εἰργασμένοι, εἰ Γαλιλαίου· ὀλίγους ἄνθ' ὧν

radiis et fuscis punctim eos convulnerasse : et coci
 in foro publici, lebetes et ollas aqua bullienti
 ferventes a chytropodibus raptas, corporibus
 eorum nudis diffudisse. Quidam verubus et su-
 bulis illos perfodisse. 23 Atque ubi salsis eos
 concidissent, capitaque et ossa eorum adeo com-
 minuissent, ut cerebrum ad instar aquæ diffueret,
 extra urbem eos, in locum ubi morticina animan-
 tia congerere soliti erant, duxerunt, atque ibi
 igni accensa corpora eorum combusserunt. Et
 quæcumque ossa propter soliditatem flamma non
 consumpserat, camelorum et asinorum quæ dic-
 tæ ibi erant, ossibus miscuerunt, ut ne facilis
 a quærentibus inveniri possent. Sed frustra id
 fuit. Noctu enim Deus muliercule cuidam, oppidi
 ejus inquilinæ postea, ut reliquias eas tolleret,
 insinuavit. Quæ eas dispositione divina collectas,
 et urceo inclusas, apud martyrum eorum nepotem
 (1) Zenonem ipsi ignotum deposuit, Numinis in-
 dicio ad domicilium ejus deducta. Latebat nimi-
 rum et ipse, propter persecutionem excitatam.
 Cum enim vulgus (2) patruorum ejus credibus
 occupatum esset, ipse tum Anthedonem in mari-
 timam urbem profugit, stadiis fere viginti Coza
 distantem, Græcæque superstitione maxime gau-
 dentem, et ad simulacrorum cultum plurimum
 animorum consternatione stupentem. Atque ibi
 multa a civibus perpressus (3), in Gazæorum na-
 vale inde se contulit : et in eo loco occulte latuit.
 Ubi etiam muliercula ei reperto ossa sacra dedit,
 quæ aliquandiu domi suæ habuit. Postea vero
 quam Theodosio imperante, Gazæorum episco-
 patum est sortitus, extra oppidum, sacrum con-
 didit altare, et oratorium erexit, atque in eo
 martyrum reliquias reposuit, prope confessorem
 Nestorem : qui una cum consobrinis suis com-
 prehensus, vincula et flagra permulta communiter
 cum eis sustinuit. Tortores autem ejus, quod
 forma esset præstanti, et corpore vigenti, miserti
 (et jam in expectatione mortis erat, et parum
 admodum cum difficultate spirabat) ante portam
 eum abjecerunt. Quem sublatum nonnulli ad Zeno-
 nem, quem diximus, detulerunt : apud quem
 plagas et ulcera curans est mortuus. Gazæi, tam
 audaci facinore peracto, in magno fuere timore :
 et fama vulgaverat iratum eis imperatorem esse.
 populumque eum decimare velle. Sed falsum id
 fuit, plebisque rumor vanus ex conscientia patris
 facinoris a plerisque sparsus : ad quem præter
 rationem et causam omnem homines sunt tumultuati.
 24 Nam ne verbis quidem fortasse, quod
 Alexandrinis fecerat, Gazæos ille incusavit. Quin
 tantum abest ut per litteras eos objurgarit, ut
 duci etiam qui tum ei genti præfuit, dignitatem
 ademisset, maleque suspectum habuerit. Et cum
 eum legibus obnoxium fecisset, quod sententia no-

(1) Ἀνεψιδόν, consobrinum. (Sozom.)

(2) Ἀνεψιδών Sozom.

(3) Sozom. flagris cæsum et urbe ejectum scribit, lib. v, cap. 9.

damnarit atque necarit, id humanitati suæ accepto latum voluit. Objectit autem criminis loco viro ei, quod ex Gazæis quosdam seditionis et cædis ejus auctores comprehensos carceri inclusisset, pœnas ab eo legibus poscens. « Quid enim ob plurimas gravissimasque ab eis acceptas injurias, ob violatos deos, et vetusta eorum templa eversa, legitima vindicta sunt ultri? » Atque hæc

Eo vero tempore et Hilarion ille inter monachos præclarus, a Gazæis ad cædem quæsitus, in Siciliam abiit: et ligna humeris suis ex montibus in urbem vicinam ferens, ea vendidit, et inde vitam toleravit. Cæterum a viro quodam, qui admodum dæmonii exagitatus, ea plaga per ipsum liberatus fuerat, indicatus, in Dalmatiam profectus est: ubi cum multa etiam edidisset miracula, et mare æstus magno impetu terram inundare solitum oratione vinxisset, inde rursus abiit: neque enim libenter apud eos qui se laudarent, degebat. In primisque studio habebat, ut migratione crebra obscurior esset, et quamprimum opinio et gloria de eo excitata dilaberetur. Postremo autem permultis ob eam quæ dicta est causam peragratis locis, Cyprum præternavigans, Paphum pervenit, et a Cyprio ejus temporis episcopo invitatus, circa Charybrim (1) (ita enim locus nominabatur), quod eo delectaretur, perlibenter ibi versatus est, monasticæ philosophiæ, ita ut par erat, vacans. Quominus autem martyrio sit functus, fuga in causa fuit. Fuga vero usus est, quatenus divinum oraculum persecutores fugiendos esse permittit: at si quis comprehendatur, ut forlitter consistat, et persequentium tormenta et supplicia generose perferat, opus est,

25 CAPUT IX.

De calamitatibus in Phœnice et Heliopoli et Emesa toleratis: et de Amyliano, et Dorotheo, et Domitiano, et Marco Arethusiorum episcopo.

Sedenim non apud solos Alexandrinos et Gazæos ita in nos savitum, verum etiam Heliopoli, ad Libanum in Phœnice sita, et Arethusæ apud Syros, hisce deteriora atque crudeliora sunt facta. Quæ urbes per credulitatis summæ contentionem id egere, ut secundas partes, quæ alibi designata essent, habere arguerentur. Heliopolitani enim (quod quidem incredibile dictu esset, nisi ab eis qui tum rei gestæ adfuere, ad nos relata fuisset) sacras quasdam virgines, quæ etiam viros aspicere non sustinuerint, vestibus spoliatas et nudas, in medio populo ad spectaculum, et cujusque qui illudere eis vellet, injuriam, consistere coegerunt. Ubi autem et conspectu tali et rebus aliis, pro cujusque libidine, et sancta illarum corpora abunde contumelia affecerunt, postremo ab inferioribus eas partibus totonderunt atque disciderunt: et superficie vulneris ejus atque scissuræ, porcorum alimento, cui illi assueverant (hordeum autem fuisse, aut simile quiddam, verisimile est)

(1) Sozom. habet *Charbyrim*.

πλείεστα καὶ μέγιστα αὐτοῦς τε ἠδίκησαν, καὶ εἰς θεοὺς ἐξήμαρτον, τὰ ἐκ παλαιοῦ αὐτῶν καθελόντες τεμένη, δικαίως ἠμύναντο; Καὶ τὰ μὲν οὕτω διέθρολυετο.

crimínis, inquit, admiserunt, si paucos Galilæos quidem ita sunt jactata.

Τότε δὴ καὶ Ἰλαρίων ὁ περιώνυμος ἐν μονάζουσιν, πρὸς τῶν Γαζαίων ἐπιζητούμενος, πρὸς Σικελίαν ἀπήρε· καὶ ξύλα τοῖς ὤμοις ἐκ τῶν ὄρειων τῆ πόλει κομιζῶν, διεπώλει, καὶ τὸ ζῆν ἐπὶρίζετο. Ὑπὸ γὰρ μὴν ἐπιστήμως δαιμονῶντος ἀνδρὸς καταφωραθεῖς, ὡς ἀπαλλάξας ἐκείνον τῆς μάστιγος, εἰς Δαλματίαν ἦκε. Πολλὰ δὲ κάκειντε θαύματα ἐργασάμενος, ὡς εὐχῇ πεδήσας τὴν θάλασσαν, ἐξ ὕπονοστήσεως κατακλύσαι τὴν ζηρὰν ὄρμης ἔχουσαν, ἐκείθεν πάλιν μεταχωρεῖ· οὐ γὰρ ἐκείνῳ φίλον παρὰ τοῖς ἐπιωνοῦσιν ἔχειν διατριβὴν. Ἐσπούδαζε γὰρ ἀφανῆς εἶναι ταῖς μεταβάσεσιν, ὥστε τάχιστα διαλύειν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπισυνισταμένην δόξαν. Τέλος δὲ πολλοὺς μετακίνας τόπους δι' ἅπερ εἰρήκαμεν, παραλέων καὶ Κύπρον, εἰς Πάφον κατήρε· καὶ παρὰ τοῦ ηνικάδε Κυπρίων ἱερῶς ἡγουμένου προτραπειῆς, περὶ Χάρυβριν (χώρος οὕτω καλεῖται), ἀγαπήσας ἐν τόπον, φίλῃ ἐποιεῖτο διατριβὴν, φιλοσοφῶν ὡς εἰκός. Καὶ τὸ μὴ μάρτυρα γενέσθαι τὸν ἀνδραίτιον γέγονεν ἡ φυχῇ. Ἐφυγε δὲ, καθότι θεῖός ἐστι χρησμὸς ἀποδιδράσκειν τοὺς διώκοντας· εἰ δὲ ληφθεῖν, γενναίως ἰστασθαι, καὶ κρείττους τῆς τῶν διωκόντων ἀνάγκης καθίστασθαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῶν ἐν Φοινίκῃ καὶ Ἡλιουπόλει καὶ Ἐμῆσῃ γεγεννημένων δεινῶν· καὶ περὶ Αἰμυλιανῶν καὶ Δωροθέου καὶ Δομετιανοῦ· καὶ περὶ Μάρκου τοῦ Ἀρεθουσίου ἐπισκόπου.

Οὐ τοίνυν παρὰ μόνοις Ἀλεξανδρεῦσι καὶ Γαζαίοις τὰ τοιαῦτα τετόλμηται καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἡλιουπόλει, τῇ πρὸς τῷ Λιβάνῳ τῆς Φοινίκης κειμένῃ, καὶ ἐν Ἀρεθούσῃ τῇ παρὰ Σύρον, χεῖρωνα διεπράχθη, φιλονεικούντων ὠμότητος ὑπερβολῇ δεύτερα τὰ παρ' ἐκείνοις ἐλέγξει. Οἱ μὲν γὰρ, ὃ καὶ λέγειν τοῖς πολλοῖς ἀπιστον δόξει, εἰ μὴ τινες παρόντες ἐνικαῦτα τοῖς πεπραγμένοις ἀνήγγειλαν, ἱεράς τινος παρθένους, μηδ' ὄψιν ὀρρέων ἀνασχομένας θεάσασθαι, ἐσθῆτος γυμνάς καταστήσαντες, ἐπὶ μέσῳ δήμου ἐστάναι ἠνάγκασαν, εἰς θέατρον καὶ ὄβριβουλομένῳ παντί. Ἰκανῶς δὲ καὶ βῆει καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἢ ἐκάστῳ ἰδόκει ταῖς ἀγίαις ἐκείναις σαρκῖν ἐνυβρίσαντες τέλος κάτωθεν ἀνακείρουσι, διχῆ τε διελόντες τὰ σπλάγγνα τροφῇ χοίρων ἢ συνήθη; ἢ ἔχεινοις, κριθῆν δὲ εἶναι εἰκός καὶ ἄλλα ταύτη παρόμοια, ἐπιπολῆς τὰ σπλάγγνα καλύψαντες, ἐπὶ τῇ συνήθη βρωίῳν ἐξεκαλούντο τοὺς χοίρους. Ἐκείνοι δ' ὄρμῃ ἀγρία μὴ διακρίναι βράδιως ἔχοντες, ὁμοίως τοῖς ἐγκάτοις ἐχώρουν· τῇ δ' ἀνάγκῃ τῆς συνήθους

τροφῆς καὶ τὴν ἔνδον ἐκείναις διάπλασιν σύναμα ταῖς τροφαῖς κατεδίθρυσκον, ζώσας οὕτω καὶ τοῦ πάθους αἰσθησιν κεκτημένας. Συμβάλλω δὲ Ἡλιουπόλιτας ἐς τὸδε μανίας κατὰ τῶν ἱερῶν παρθένων ἔλθειν, ἥτις περ καὶ πάτριον ἦν ἐκείνοις τὰς παρθένους, παρὰ τοῦ προστυχόντος πρότερον ἐκπορνεύεσθαι, πρὶν ἢ μνηστῆρσι πρὸς γάμου κοινωνίαν ἔλθειν· ὅπερ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, νόμον θεῖς, ἔπρακτον ἐποίησε πρῶτος· καὶ τὸν ἐκεῖσε τῆς Ἀφροδίτης νεῶν καθελὼν, ἐκκλησίαν ἀνίστη Θεῷ, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν κατὰ χιῶρην ἐλέγχθη μοι. Τὸ δ' ἐν Φοινίκη αὐτοῖς τοιμηθὲν πῶς ἂν τις παραδραμεῖν ἔλοιτο; Ἐν γὰρ ταύτῃ τὸν Ἡλιουπόλειος διάκονον Κύριλλον ἀπηνῶς ἀελόντες, καὶ τὴν γαστέρα διατεμόντες, τοῦ ἡπατος ἀπεγεύσαντο. Καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τοὺς τοιμητὰς ἢ δίχη παρέδραμεν. Ὅσοι γὰρ τοῦ τοσοῦτου μύσους μετέσχον, θδόντας τε καὶ γλώσσας καὶ ὑπερῶς ἀπεβόλοντο, σηπεδόνος ἀγρίας προσθαλῶσης αὐτοῖς. Οὐ μὴν ἐξ ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμῶν στέρησιν ἔπαθον. Δι' ὧν τῆς εὐσεβείας ἡ δύναμις ἐκτρύττετο.

statim divina est consecuta. Quicumque enim tantum, per sævam putredinem, oculosque adeo ipsos pietatis est deprædicata.

Ἐν Ἐμέσῃ δὲ τῇ ὁμόρῳ ταύτῃ πόλει, Διονύσιω τῷ γυναικείῳ ἀνδραπέδῳ τὴν ἐκκλησίαν ἀφιέρωσαν, καὶ τὸ ἀνδρόγυνον ἐκείνου καὶ καταγέλαστον ἰδρύσαντο ἀγαλμα· ἐν τῷ τῆς Θράκης δὲ Δοροστόλῳ Αἰμυλιανῶς ὁ νικηφόρος ἀγωνιστῆς ὑπὸ Καπετωλίνου τοῦ τῆς Θράκης ἐπάρχοντος, πυρὸς ἐγένετο παρανάλωμα. Ἀφρίθεον δὲ τὸν πολυάθλον, τὸν πολλὴν ἱστορίαν ἐκκλήσιαστικὴν συγγραψάμενον, θανάτῳ παρέπεμψε. Τύρον δὲ οὗτος τὴν τῆς ἐκκλησίας εἶχεν ἐπιτροπήν. Ναὶ μὴν καὶ Δομέτιον τὸν ἐν ἀσκηταῖς περιθόητον, σπηλαίῳ κρυπτόμενον περιῶν, λίθοις ἀπανθρώπως συνέλωσε. Τὸ δὲ γε Μάρκῳ ἐν Ἀρεθούσῃ γενόμενον πῶς παραδράμοιμι; Αἰσχύλου γὰρ καὶ Σοφοκλέους δεῖται τῆς μεγαληγυρίας, ἐν ἄξιως τὸ ἐκείνου τις πάθος· ἐκτραγηθήσειε. Τοῦτον γὰρ Ἀρεθούσιοι ἐπίσκοπον τούτων πάλαι γενόμενον, ἀνδρὰ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ πολιτῶν πολὺ τὸ αἰδέσιμον προβεβημένον, ἀπηνῶς διεχρήσαντο. Εἶχον μὲν γὰρ καὶ πρότερον αὐτὸν ἐν ὁρῇ· οἷς ἐπὶ Κωνσταντίνου, πολλοὺς οὐ κατὰ πειθῶ, ἀλλὰ τινι κρείττονι δυναστείᾳ, τοὺς ἐλληνίζοντας ἀσπάζεσθαι τὰ Χριστιανῶν ἐποίησε· καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς σεμνόν τε καὶ πολυτελεῖα οἰκοδομῆς ἡττώμενον οὐδένως νεῶν καθέλειν εἰς ἔδαφος. Ὡς δὲ μετεβρόη αὐτὸς τὰ πράγματα, ὁμοῦ μὲν τοῦ δήμου κεκλιμένου, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πρόσταγμα τοῦ κρατοῦντος καταδικάζοντος· ἢ τὴν ἀποτίμησιν ἐκτίσαι τοῦ νεῶ, ἢ αἰθῆς οἷος ἦν ἀνεγείραι αὐτόν· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἄμφω ἀδυνατῶ; εἶχεν, ἀθέμιτον δ' ἦν παντάπασι καὶ τὸ δεύτερον, μήτοι γε ἱερῆ, ἀλλ' οὐδὲ ἰδίᾳ Χριστιανῶν ἀνδρῶν· φυγῆ μὲν τὰ πρῶτα ἐχρήσατο. Πολιτοῦς δὲ δι' ἐκείνον πάσχειν μαθῶν, καὶ δεινῶν περιβῆσθαι πλελειπῶν, ἐπανελθὼν τῆς φυγῆς κατεμήνησεν ἐαυτὸν, ὅρῳ δ' τι βουλομένην ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἐκὼν ἀνεῖς ἐαυτόν. Οἱ δὲ δέον μᾶλλον θαυμάζειν αὐτόν

(1) Apud Suidam causa martyrii istius additur : quod scilicet Cyril'us sub Constantino et Constantio idolorum templa ev. rtit.

A conspersa, eos ad consuetas escas provocarunt. Itaque impetu agresti irruentes porci, secernere alimentum cum facile non possent, simul viscera sunt aggressi : et soliti cibi cupiditate, famisque necessitate adurgente, una cum hordeo interna etiam membra, cum illæ adhuc viverent, et cruciatum eum sentirent, depasti. Existimo autem Heliopolitanos inde eo furoris, ut sic contra sanctas virgines sævirent, evasisse, quod patrium eis fuerit, ut virgines prius prostituerent, et a quocunque vitari curarent, quam ad conjugii communionem cum sponsis suis venirent. Quod Constantinus magnus lege lata primus ne amplius fieret, prohibuit : et Veneris templo ibi diruto, ecclesiam Deo extruxit, quemadmodum supra loco suo a me est dictum. Quod autem ibidem insuper ausi sunt, quomodo silentio præteriri potest? Cyrillo uamque Heliopolitano diacono crudeliter occiso (1), ventrem quoque ejus incidere, et jecur degustarunt. Verum talia ausos vindicta piaculi participes fuere, dentes, linguas et palamiserunt. Per quas plagas vis et efficacia veræ

26 Porro Emesæ, quæ finitima ei urbs est, Dionysio muliebri uancipio ædem sacram dedicarunt, atque ibi statuam Androgyni, ambiguo inter marem et feminam sexu ridiculam, ei collocarunt. Dorostoli autem Thraciæ Æmylianum, invictum athletam, Capitolinus Thraciæ præfectus vivum commissit. Dorotheus item certator egregius, qui magnam conscripsit ecclesiasticam historiam, et Tyri episcopatum tenuit, neci datus. Domitium vero celebrem monachum in spelunca sua latentem, præteriens inhumanissime aggere lapidum quispiam obruit. Nec Marcus, qui Arethusæ gravia perpessus est, tacendus. Peropus autem nobis esset Æschyli et Sophoclis dicendi gravitate, ut martyrii ejus tragœdiam recte exponeremus. Hunc enim Arethusi, ubi episcopus diu fuerat, et vita et doctrina, canitieque insuper spectatum et venerandum, immaniter occiderunt. Dudum vero antea infensi ei fuerant, quod sub Constantio multos Græcæ superstitionis sectatores, non persuasione, sed potestate quadam graviore, Christianorum sacra colere coegerit, et templum celebre, structuræque pretio et magnificentia nulli secundum, solo æquaverit. Porro rerum statu mutato, cum simul et vulgus commotum esset, et imperatoris mandatum accessisset, quo Marcum sententia lata vel æstimationem templi solvere, vel id quale antea fuisset, restituere jussit; ubi utrumque facere prorsus non potuit; alterum etiam, non dico episcopo, sed ne privato quidem Christiano facere ullo modo fas fuit; primum quidem fuga usus est : at ubi multos sua causa affligi et plurimas calamitates ferre cognovit, ex fuga reversus, seipsum exhibuit, et populo, quidquid vellet, de

se facere permisit. Et cum admirari virum, qui sic philosophicum plane animum ostendere decrevisset, debuisset, contemni se arbitrata multitudo, omnis in eum irruit. Tractus est per mediam urbem et senex, et episcopus: membraque ejus omnia, ut sors tulit, diverberata, lacerata et jactata. In cum quippe ætas omnis, feminae et pueri cum indignatione et ardore desævierunt, usque adeo, ut etiam tenuibus quibusdam funiculis aures seni absciderint. **27** Pueri quoque in scholam ad magistros euntes, ludibrio eum habuere, trahentesque, atque in sublime subiinde tollentes, graphiis pupugerunt, et crudeliter exercuerunt. Et jam toto corpore vulnera acceperat, parumque adhuc vita conclamata spirabat; cum cum garo et melle perunctum, in sportam ex junco confectam immiserunt, et in sublime ita æstatis tempore sublaturum apibus et vespis exercuciandum exposuerunt. A quibus involantibus et depascentibus, cum vivens voraretur, præclarum id verbum dixisse fertur: « Ut ego quidem sublimis sum, vos autem humi jacentes despicio! » Unde quæ deinde et ipsi et Arethusiis eventura fuerant, conijcere licet. Præfectus quidem, qui Græcorum sacra quam maxime colens, vir magnus et fortis, atque ob eam causam præclarus, tum provinciæ ei præfuit, tantam Marci generositatem admiratus est, et imperatorem reprehendit, probro se dignos esse dicens, quod ab uno sene, qui per tantam constantiam et fortitudinem tot mala animo magno pertulerit, vincerentur: adeo ut periculum esset, se quidem merito irrisum, eos autem, quibus ea mala inferrent, summa gloria auctum iri. Et ad hunc modum beatus Marcus, virili plane animo pertulit, ut non modo a nobis Christianis, sed ritas tulerit laudes.

CAPUT X.

De Theodulo et Tatiano Phrygiis: præterea de iis qui Ancyra in Galatia martyrio sunt affecti, Husiride et Basilio: item de Eupsychio Cappudocæ.

Eodem tempore et Macedonius, et Theodulus, et Tatianus, Phryges, egregie pro Christo certamen pertulere. In Myro namque Phrygum urbe (1), gentis ejus præses templum, quod diuturno squalore deformatum fuerat, aperuit atque repurgavit. At illi quos dixi, noctu in fanum ingressi, deorum simulacra comminuerunt. Et cum multi ejus rei suspecti in judicium pertraherentur, ipsi seipsos detulerunt. Atque ubi diis sacrificare, quod per id, si fecissent, absolvi potuissent, et præfectus ut ea re delictum suum compensarent, petiisset, noluerunt; primum eos torsit, et tandem nudos craticulis imposuit, ignemque succendit. Et quamvis tam crudeliter illi urerentur, attamen ad præfectum dixere: « Si, **28** Amachi (id enim illius nomen fuit), carnes assas expetis, age in alteram nos verte partem, ne tibi edenti, si se-

A ἄτε φιλοσοφεῖν ἤρημένον, ὑπερπρονοεῖσθαι νομίσαντες, πᾶς ὁ δῆμος ἐπ' αὐτὸν ἐχώρου. Καὶ εἰλακτο διὰ μέσης τῆς πόλεως, γέρων καὶ ἱερεύς· καὶ ἦ ἐτυχεν ἐπαίετο τῶν ἱερῶν ἐκείνου μελῶν ἕκαστον· καὶ ἐτίλλετο, καὶ ὠθεῖτο· καὶ πάση δὴ προῦκειτο ἡλικία, καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶ, σὺν ἐργῇ καὶ προθυμίᾳ· καὶ τοσοῦτον, ὥς καὶ βούλεσθαι λεπτοῖς δὴ σχολίοις τὰ ὤτα τέμνειν τῷ γέροντι. Καὶ παῖδες δὲ ἐς διδασκάλους φοιτῶντες τὸν ἄνδρα παλγίνιον εἶχον· καὶ ἔλκοντες καὶ μετεωρίζοντες, πυχνὰ ταῖς γραφίαις ἐκέντου ἀφειδῶς παίοντες. Ὡς δὲ τραυματίας ὄλος ἦν, καὶ ἐτι σμικρὰ ἔπνεε καὶ ἀπεγνωσμένα, γάρψ σὺν αμα μέλιτι προσαλείψαντες, σαργάνῃ ἐνήκαν· πλέγμα δὲ τι τοῦτο σχολίου πεποιτημένον. Εἰς ὕψος δὲ τῷ γυργάθῳ ὑπαιθρον αἰωρήσαντες· θέρους ἀμῆ, Β σφῆξὶ καὶ μελίτταις ἐπαφῆκαν· ὕψ' ὧν προσεπιταμένων τὰς σάρκας ζῶν ἐσθιόμενος, τὸ αἰδιμον ἐκεῖν λόγος εἶπεν· « Ἔγω μὲν ὕψηλός εἶην, ὑμᾶς δὲ χαμαὶ κειμένους ὄρω. » Ἐξ ὧν ἔξεστι καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάλλειν αὐτῷ τε κἀκείνους. Λόγος γε μὴν ἔχει καὶ τὸν τρηνακάδε ὑπαρχον ἐς τὰ μάλιστα Ἐλληνηστὴν ὄντα, τὸ δ' ἦθος ἄλλως γενναῖον, ὥς καὶ ἐπὶ μέγα δόξης ἔλθειν, θαυμασάνα Μάρκον τῆς γενναϊότητος, καὶ παρῆρησιὰ χρησάμενον, μέψιν βασιλεὺς ἐνεγκεῖν ὡς ἀρ' αἰσχύνης ἄξιος, ἐνδὲς ἡττημένοι γέροντος ἀνδρείως, τοσαύτῃ πείρᾳ δεινῶν γενναίως ἀνδρῖσαμένου· ὡς ἐν κινδύνῳ εἶναι, γέλωτος μὲν ἀξίους ἡμᾶς, ἐκείνους δὲ οἷς ταῦτα δρωσί, δόξης ἐπὶ μέγιστον ἄγοντες. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ μακάριος Μάρκος ἀνδρείως πρὸς τὸν τοῦ δήμου θυμὸν καὶ τὰς πολλὰς ἐκείνας βασάνους ἀντισχῶν· ὡς μὴ μόνον παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν Ἐλληνιστῶν τῶν προσηκόντων ἐγκωμίων ἀξιοθῆναι.

multitudinis furorem et graves illos cruciatus etiam a Græcis ipsis simulacrorum cultoribus me-

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Περὶ τῶν ἐν Φρυγίᾳ Θεοδοῦλου καὶ Τατιανοῦ· καὶ περὶ τῶν ἐν Γαλατίᾳ τῆς Ἀγκύρας μάρτυρησάντων, Βουσίριδος, καὶ Βασιλείου, καὶ Εὐψυχίου τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ.

Ἐ δὲ τούτῳ καὶ Μακεδόνης, Θεόδουλος τε καὶ Τατιανὸς, Φρύγες ἄνδρες, τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα ἀντέσχον. Μίσῳ γὰρ τῇ πόλει Φρυγῶν ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος, τὸν ἐκεῖσε νεῶν ἀνοίξας χρόνῳ ρυπῶντα, ἐξεκάθηρε. Νύκτωρ δ' ἐκείνους εἰσελθόντας, συντρίψαι τὰ εἰδωλα. Πολλῶν δ' ἐν ὑπονοίαις κειμένων, καὶ τούτου χάριν ἐλκομένων εἰς δικαστήρια, σφᾶς αὐτοῦ, κατεμήνυσαν. Ἐπεὶ δὲ θύειν ἀπέσχοντο, ἐξῆν γὰρ τοῦτο πράττειν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, τοῦ ἀνταυτοῦντος τοῦ ἀρχοντος ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων σφῶρα, τὰ πρῶτα ἠκίζοντο· τέλος δ' ἐσχάταις γυμνοῦς ἐπιθεῖς, πῦρ κάτωθεν ὑπάνηπτεν. Οἱ δὲ καίπερ οὕτως ὡμῶς ἐκκαίμενοι, εἰ ὅπτων κρεῶν, φασὶν, ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀμάχτι (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ἀρχοντι ἦν), στρέψε δὴ καὶ εἰς ἐτέραν ἡμᾶς πλευρᾶν, ἵνα μὴ σοὶ ἐσθλονοίᾳ ἡμιόπτοι ὄντες, ἀρθεῖς κατασταλήμεν. Ὡς μὲν οὖν καὶ οὗτοι γενναίως δια-

(1) Ἐν τῇ Μύρω. (Socr. lib. iii, cap. 15.) Μίσῳ τῇ πόλει Φρυγῶν. (Sozom. lib. v, cap. 41.)

γωνισάμενοι, ἐπὶ ταῖς ἐσχάραις τὸν βίον ἀπέλιπον, ἐθελούθια θύματα καὶ ἀσινεὶς θυσίαι προσενηνεγμένοι θεῷ. Τηνικαῦτα δὲ φασὶ καὶ Βούσιριν λαμπρὰν ἐμολογίαν ὀψενεγκεῖν καὶ ἀνδρείαν διὰ τὴν θρησκείαν ἐν Γαλατίᾳ τῇ πρὸς Ἀγκύρᾳ· ὃν πρότερον τῆς τῶν Ἐγκρατιτῶν αἰρέσεως ὄντα, κατὰ τῶν ξοάνων νεακνευσάμενον, συλλαδῶν ὁ τοῦ ἔθνους ἡγούμενος αἰκλιζεῖν ἤρξειτο· παρῆρσις τε προσάγων, τῷ βασιανιστηρίῳ ξύλω ἀναρτᾶσθαι προσέταττεν. Ὁ δὲ Βούσιρις τῷ χεῖρε τῇ κεφαλῇ ἐπιθεῖς, τὰς πλευρὰς ἐγύμνου· καὶ πρὸς τὸν ἀρχοντα στραφεὶς, « Μὴ μάτην, ἔφη, ποιεῖν χρῆναι τοὺς θεμίλους ἐπὶ τὸ ξύλον ἀνάγοντας καὶ κατὰγοντας· ἐν ἐτοίμῳ γὰρ ἔχειν ὅσον αἰροῖτο, παρέχειν αὐτοῖς τὰς πλευρὰς ξέειν. » Καὶ γε τὴν ὑπόσχεσιν θαυμάσας τὰνδρὸς, μᾶλλον ἐξεπλάγη τὴν ἔπειραν προσάγων. Καὶ γὰρ οὕτως ἐπὶ σχήματος ἔχον δικαυτρεῖται τὰς χεῖρας ἀνέχων, ἕως οὗ τῷ ἀρχοντι ξέειν ἐδόκει, εὐτόνως δεχόμενος τὰς πηγὰς. Ἐν δασυῶ; δὲ γενόμενος καὶ εἰρηκαῖς, ἀνεῖθη αὐθις μετ' ἄλλῳ ἀγγελοθέντος Ἰουλιανὸν ἀνηρῆσθαι. Καὶ ἀρχὴ δὲ τῆς Θεοδοσίου Βασιλείας τὸ ζῆν παραέειπεν.

intenta fortitudine exēpit. Deinde in carcere vincetus servatus est, liberque paulo post dimissus, ubi Julianum interfectum esse renuntiatum est. Atque is ad Theodosii usque imperium vitam produxit.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Βασιλείου πρεσβύτερου τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησίας μαρτυρίῳ τὸν βίον ἔχων; διενεγκεῖν· ἀλλὰ καὶ τὸν Καισαρέα Εὐψύχιον Κακπαδόκην εὐπατρίδην ὄντα, καὶ τῶν ἐπισήμων γένοι, οὐ πάνυ πόρρω γαμετὴν ἀγόμενον, καὶ ὅσον εἶται νομφίον ὄντα ἐπιθαλάμιον· ὃν ὁ μὲν Εὐψύχιος εἰρηστο διὰ τὸν τῆς Τύχης νεῶν, τὴν καθαιρέσειν ἐπισημῆσαντα, οὗ τῇ καθαιρέσει, ὡς μοι καὶ πρότερον εἰρηται, κοινῇ πάντες οἱ Καισαρεὶς τῆς τοῦ βασιλείου ὀργῆς ἐπειράθησαν· οἱ δ' αὐθιναί τοῦ δράματος, καὶ ὡς ὅσον εἰπεῖν αὐτοῦργοι, ὁ μὲν δίκην ἔδοτο θάνατον· ἄλλος δ' ἀτίθω ἐζημιώθη φυγῇ. Ὁ δὲ γε Βασιλείος τὰ μάλιστα περὶ τὴν θρησκείαν σπουδαίωτος γεγονώς, Κωνσταντίου μὲν περιόντος τοῖς ἐξ Ἀρείου γενναίως ἐφέρετο· διὰ τοῖ καὶ ψήφῳ τῶν ἀμφὶ Εὐδόξιον εἰρηστο δημοσίᾳ ἐκκλησιασάζειν· ἐπεὶ δὲ Ἰουλιανὸς ἐπὶ τῶν ὄλων καθίστατο, κύκλω περιών δημοσίᾳ, Χριστιανοῖς ἰσχυρῶς τῆς θρησκείας ἐξεσθαι περιφανῶς παρηγγύα, καὶ μὴ τοῖς Ἕλληνοκαὶς χρήμασι καὶ σπονδαῖς χραινεσθαι, καὶ τὰς ἐκ βασιλείου τιμὰς ἀντ' οὐδενὸς ἡγεῖσθαι προὔτρεπτο· προσκαίρους δ' οὐσας μισθὸν ἐπάγειν διηνεκῆ τὴν ἀπώλειαν. Τούτοις δὲ καθεστῶς ἐν ὑπονοίᾳ καὶ μίσει τοῖς Ἕλληνοκαῖς ἦν· οὐς ποτε καὶ δημοσίᾳ θύοντας ἰδὼν, ἔστη· καὶ γε οἰμώζων ἐπὶ μέγα, ἡδύχετο μηδένα Χριστιανὸν τῆς τοσαύτης πλάνης ἐν κείρᾳ γενέσθαι. Καὶ συλληφθεὶς παρεδίδοτο· πολλοκαῖς τε βασάνοις ἐγκαυτερίζας παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἀνδρείως τὸ τοῦ μαρτυρίου δῆλυνε στάδιον.

(1) Idem supplicium, eadem vox Laurentii martyris fuit :

*Converte partem corporis,
Satis crematam jugiter,
Et fac periclam quid tuus*

A niassi simus, insuavior fiat cibus (1). » Hoc pacto et isti fortiter certamine obito, in craticulis vitam finierunt, voluntaria sacrificia et innocuas victimas seipsos offerentes Deo. Tum quoque Busirim dicunt splendide et fortiter confessionem Ancyrae in Galatia propter religionem pertulisse : qui antea haeresis Encratitarum, hoc est, continentium fuit. Cum enim strenue rem adversus simulacra gereret, comprehensus, ab ejus loci praefecto tormentis est adjudicatus. Itaque in publicum productum ille ad stipitem tormentorum suspendi praecipit. Busiris autem, utraque manu in caput sublata, latera nuda exhibuit, et ad praesidem conversus : « Ne frustra, inquit, carnifices, ut me in stipitem extollant, et rursus demittant, B latigēs; paratus enim sum quando velis, illis ad verbera et tormenta latera praebere. » Ibi ille cum promissum viri admiratus, tum magis etiam, ubi periculum constantiae ejus fecit, est consternatus. Nam habitum eum statumque corporis retinens, et manus constanter sustollens, quam diu praesidi visum est, excarnificandum se dedit, plagasque

Hoc ipso tempore et Basilus, Ancyrae ecclesiae presbyter, martyrio est defunctus : atque item Caesariensis Eupsychius Cappadox, veteri familia locoque claro natus, qui non ita pridem uxore ducta veluti sponsus adhuc fuit. Eupsychius propter Fortunae templum, quod eversum non satis fortunatum fuit, et cujus gratia imperator iram in Caesarienses universos, sicuti supra dictum, conceperat, necatus est : et qui auctores praeterea atque adeo patratores ejus facinoris in fano eo evertendo fuere, alii morte, alii exsilio perpetuo sunt multati. Basilus vero, religionis Christianae studiosissimus, sub Constantio contra Arianos strenue rem gesserat : quamobrem Eudoxii populariumque ejus sententia damnatus, publicos conventus agere prohibitus fuerat. Ubi vero Julianus imperium est adeptus, publice obambulans, 29 Christianos aperte est cohortatus, ut constanter religionem suam retinerent, et se a Graecorum sacris et libationibus piaculisque omnibus abstinere, nec non imperatoris honores floccifacerent, ut qui fluxi et caduci non aliam mercedem asferrent, quam perniciem sempiternam. Eam ob causam illum Graecorum sacerdotum sectatores suspectum habuere, atque odio persecuti sunt. Quos etiam aliquando publice sacrificantes videns, constitit, et majorem in modum ingemiscens, ne quis Christianorum in errorem tantum incideret, precatus est. Et tandem com-

Vulcanus ardens egerit.

..... octum est, devora.

Et experimentum cape,

Sit crudelis an assum suavius Prudent.

prehensus, iudicibus traditus est: et cruciatibus omnibus in eo certamine virili animo perlati, martyrii cursum absolvit. Hæc quamvis præter sententiam imperatoris, nihilominus tamen facta: et quidem contra-expectationem, et animi ejus voluntatem. Verum alios quoque fortes martyres imperii ejus tempore recte se gessisse scimus: quorum constantiam et certamina omnia sigillatim commemorare, ingentis et gravis esset operæ. Hosce autem, ut dilucidiorē ecclesiasticæ rei statum facerem, collectos recensui, quamvis diversa aliquantum eorum tempora obitū pro Christo martyrii fuerint.

CAPUT XI.

De sancto Artemio: item de sanctis Manuel, Sabel, et Ismael: et de beata Publia virgine.

Innum: ros namque alios etiam per Græcos simul et barbaros excruciat. Nam et his propter religionis nostræ odium, quidquid vellent, ut contra nos agerent, permisit: et fecerunt illi in nos longe pejora atque atrociora, quam Græci ipsi. Artemium autem generosum fidei propugnatores, ducem et Augustalem Antiochiæ (1), qui etiam copiarum militarium ductor in Ægypto, Constantio imperante fuit, per seipsum torsit: re quidem ipsa, quod Constantio subserviens, ardoreque divino flagrans, delubra multa deorum dejecit atque evertit: et quod divorum apostolorum, Andreæ, Lucæ, et Timothei ossa, Paris, et ex Achaia et Epheso Constantinopolim pertulit: **30** obtentu vero et prætextu, quod fratri Gallo ipse necem struxerit. Bonis enim omnibus martyri spoliato, dignitateque orbato, post plurimas alias intolerabilesque pœnas, tandem et caput resecut. Amixit quoque oratores Persas, qui ad eum Chalcedone venerant, Manuel, Sabel, et Ismael, propterea quod Christianam colerent religionem: neque in eis legatorum jus, contra receptum gentium omnium morem, violare est veritus. Sedenim Publia quoque femina præcipuum præclarumque ex virtute nomen est consecuta: quæ cum non ita diu in matrimonio vixisset, admiratione dignum edidit fructum. Nam Joannes ille, qui longo tempore presbyter Antiochiæ fuit, et cum aliquoties legitimis suffragiis ad sedem apostolicam recipiendam lectus esset, semper dignitatem eam repudiavit, fundi istius germen existit. Hæc igitur virginum quæ caste vitam sibi degendam constituerant, cœtui præfuit. Deoque continue servit, hymnis et laudibus continuis illum celebrans. Porro cum aliquando pestis ista harum ædem prætergrederetur, risu enim et convicio dignum existimantes, illa Davidicorum carminum verba voce altiore concinuerunt, quæ simulacrorum imbecillitatem traducunt: *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis*. Quod ubi prævaricator audivit, si-

¹ Psal. cxiii, 4, 5.

(1) Augustales nuncupabantur, qui primos ordines in bello ducebant, quod ab Augusto ad id nomen d. lecti essent. *Vegetius*. Augustalem autem

Ταῦτα μὲν εἰ καὶ παρὰ γνώμην τῶ βασιλεῖ, ἀλλ' ἑμῶς ἐπράχθη. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους γενναίους μάρτυρας ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας ἐγνωμεν γεγενῆσθαι τὴν κατὰ μέρος ἀνδρείαν καὶ τὰ παλαίσματα διελεῖν ἄθλος ἴδιος γένοιτο. Τούτους δὲ σαφηνεῖας χάριν συναγαγὼν διεξῆλθον, εἰ καὶ διάφορος ἦν ὁ χρόνος τοῦ ἐκάστου διὰ Χριστὸν μάρτυριον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀρτεμίου· καὶ τῶν ἁγίων Μανουῆλ, Σαβέλ, καὶ Ἰσμαῆλ, καὶ τῆς ὁσίας Πουπλίας τῆς παρθένου.

Καὶ πολλοὺς μὲν ἄλλους ἀριθμοῦ κρείττους διὰ τὴν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἐτιμωρεῖτο. Ἄνηκε γὰρ κίχαινον τῶ μίσει τοῦ δόγματος, πᾶν εἰ τι βούλοιντο καθ' ἡμῶν ἐνεργεῖν· καὶ ἐπραξάν πολλῶ χείρονα καὶ ἀπανθρωπώτερα ἢ περὶ Ἑλληνας· Ἀρτέμιον δὲ τὸν γενναῖον τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴν, δοῦκα βία καὶ Αὐγουστάλιον Ἀντιοχείας, δι' ἑαυτοῦ ἐκολάσασθαι καὶ στρατηγὸς τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπὶ Κωνσταντίου ἐγένετο· τὸ μὲν ἀληθές, ὅτι ζήλω θεῖου πυρούμενος, πολλὰ τεμένη τῶν εἰδώλων συνέτριψε καὶ κατέβαλε, Κωνσταντίῳ ὑπηρετούμενος· καὶ ὅτι περὶ τῶν θεῶν ἀποστόλων ὅσα ἐκ Πατρῶν καὶ Ἀγίας καὶ Ἐρέσου, Ἀνδρέου τε καὶ Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου, ἀνήγαγεν ἐν τῇ Κωνσταντινου· τῇ δὲ προφάσει διέθεν, ὅτι τὰ δειλῶν Γάλλων αὐτῆς ἦν ὁ τὸν φόνον συγκερατάμενος. Τῶν δυνάτων γὰρ ἀπάντων γυμνάσαι τὸν μάρτυρα, καὶ τῆς ἀρχῆς παραλύσαι, μετὰ πλείστα ἄλλα καὶ ἀνυπολόστους βασάνους, τέλος καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. Κολάζει πρὸς τοῦτον καὶ τοὺς ἐκ Περσίδος πρέσβεις ἐλθόντας· περὶ Χαλκηδόνα, Μανουῆλ, Σαβέλ τε καὶ Ἰσμαῆλ, ὅτι περὶ τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύοντες ἦσαν, μηδὲ τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα αἰδεσθεῖς. Ἀλλὰ καὶ Πουπλίαν γυνὴ τις ἐξ ἀρετῆς θαυμαστὴν καὶ ἐξάριστον ὄνομα κληρωσαμένην· ἣ δὴ πρὸς ὄλιγον τὸν ζυγὸν ὑπελθούσα τοῦ γάμου, καρπὸν ἀξιάγαστον ἤνεγκεν· Ἰωάννης γὰρ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρεσβύτερος ἐπὶ μακρῶ χρόνῳ γενόμενος, τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τὰς ψήφους πολλὰς ἐξέμενος, ἀεὶ δὲ φεύγων τὴν προεδρίαν, τῆς τοιαύτης ἀρούρας βλάστημα ἦν. Αὕτη τοίνυν χορὴν παρθένου διὰ βίου σωρρονεῖν ἐπισημένον ἐπαγομένην, Θεῶ μὲν ἀεὶ λατρεύουσα ἦν, ἀσιγήτων τὸν ὕμνον καὶ τὴν εὐφημίαν κομιζούσα· καὶ ποτε παρίοντα τὸν ἀλάστορα, οἷα δὴ καταγέλαστον καὶ ἐπονείδιστον ἠγούμεναι, γυγνόντερον ἐκεῖνα τῶν Δαυιδικῶν ἁσμάτων ἐμπαύσῃ· ἦδον, ὅσα τὸ τῶν εἰδώλων ἀσθενές· ἐξέλεγγε, φέσκοντα· *Τὰ εἰδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσόν, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων.* Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. Ὡς οὖν τοῦτων ὁ παραβίτης ἠγνώριστο, σιγῇ ἐπέτασεν. Αἱ δὲ μᾶλλον ἐπ-

præfectum in Ægypto Augustus constituit, cuius in II. mentio sit. Et Augustonica, pars provincie Ægypti est. *Ammianus Marcellinus*.

ἔκειντο τοῖς ψαλμοῖς, καὶ ταῦτα δὴ προεπάδουσαι· Ἀναστῆναι ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθῆτωσαν οἱ ἔχθροί αὐτοῦ. Ἐφ' οὗς χαλεπήσας ὁ τύραννος, τοῦ χροῦ τὴν ἐξάρχουσαν ἀχθῆναι κελεύει. Ὁ δὲ μήτε τὸ σεμνὸν ἐκείνο γῆρας, μήτε μὴν τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐπανθοῦσαν αἰδῶ λογισάμενος, πικρῶς κατὰ κέρβηρος παῖσιν ἐκέλευεν, ὡς καὶ ἀμφὶ αἵμασι φοινίξαι τὰς περειαίς. Ἡ δὲ τιμὴν μᾶλλον ἢ ἀτιμίαν τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν ἠγούμενη, ἐπὶ τὸ δωμάτιον ἀνιοῦσα, αὐθις ταῖς πνευματικαῖς μελωδίαις αὐτὸν κατεκρότει. Καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ κορυθαντιῶντας τρόπον ἕτερον κατέστειλε δαίμονας· οὗς ἐκὼν ἐκυτῶ εἰσφύκισατο· καθάπερ ἐκεῖνος ὁ τῆς μελωδίας διδάσκαλος τῆ σφετέρᾳ κινύρᾳ τὸ τοῦ Σαοῦλ ἐνοχλοῦν πνεῦμα κατέπαυε.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὅπως ὁ ἀποστάτης τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄνια μάλιναι προσέταται· καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Τηρωνοῦ· καὶ περὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων Ἰουβενητίου καὶ Μαξιμίνου.

Μικρὸν δὲ προτὶν παρῆρησιαστρον ὁ ἀποστάτης, μᾶλλον δὲ ἀναίδεστον τῆ ἀσεβείᾳ χρώμενος, κατὰ τῆς εὐσεβείας ὠπλίξτεο. Μὴ ἔχων δ' ὁ τι καὶ δρᾶν, τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄνια τοῦ μιάσματος ἐπίμπλα· περιεβραίνοντο γὰρ τοῖς ἐκ τῶν θυσῶν αἵμασι τε καὶ ἀλιγῆμασιν, ὅσα ἐδώδιμα· ἄρτοι καὶ κρέα καὶ ὀπῶραι καὶ πόπανα· ἃ δὴ τὰ πρῶτα μὴ ὑφορώμενοι οἱ τῆς τοῦ σεσωκτό· προσηγορίας μετασχηκότες, θείας ἀνωθεν προμηθείας κατηξιοῦντο. Τὸν μάρτυρα γὰρ Θεόδωρον πέμψας ἀοράτως Θεὸς τῷ τῆς πόλεως ἀρχιερεῖ (Εὐδόξιος οὗτος ἦν), ἐνεκελεύετο ἀπέχεσθαι μὲν τοὺς εὐσεβεῖν ἠρημένους τῶν ἐπ' ἀγορᾶς τεθειμένων, οἷτον δὲ λέθουσιν ἐψοντας, ἃ ἐν Εὐχαιτοῖς κόλλυθα εἶσθαι λέγειν, παραμυθεῖσθαι τὴν ἐνδειαν. Τοῦτο δ' ἐκέλευε κατὰ τὴν μεγάλην τῆς νηστείας ἡμέραν· ὁ δὲ καὶ ἐξ ἐκείνου ἡ Ἐκκλησία τὴν μνημὴν ἀνανεομένη τοῦ πεπραγμένου, ἐς δεῦρο πράττει πανηγυρίζουσα. Θεόδωρος δ' οὗτος ἦν, ὃς ἐκ τοῦ Τηρωνικοῦ τάγματος Τήρων ὠνόμαστο· καὶ ἐπὶ Μαξιμίνου τὸ τοῦ μαρτυρίου διήνυσσε στάδιον, λάβρω παραδοθεὶς τῷ πυρί. Πολλοὶ δ' ὀλοφυρόμενοι, τὰ γινόμενα ἐβδελύττοντο· ὁμοῦς τοῖς ἀποστολικῶς θεσμοῖς ἔπεσθαι ἠρημένοι, μεταλάμβανον τῶν προκειμένων· Πᾶν γὰρ τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον, φησὶν, ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. Τὸ δὲ μύσος τοῦτο τοῦ ἀποστάτου ἐν τινι συμποσίῳ δύο τινὲς τοῦτου ἀσπιδηφόροι καλῶς ἐθροιάμβευσαν, ἐπὶ στρατείᾳ λαμπρῶς διαπρέψαντες. Ἐπὶ δὲ γὰρ ἐκεῖνα τὰ τοῦ ψαλμοῦ· Παρέδωκας ἡμῖς, λέγοντες, βασιλεῖ ἀδίκῳ καὶ παρανόμῳ, ἀποστάτη καὶ ποιηροτάτῳ κυρὰ πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Τῶν τις δ' ὁμοτραπέζων τὸ βῆμα τῷ βασιλεῖ διεμήνυσαν. Ὁ δὲ τοὺς ἀρίστους ἐκαίνους ἀνδρᾶς μεταστειλάμενος, τίνα ἂν εἴη τὰ ἐπὶ τῆ διαίτη εἰρημμένα ἀνεπυθάνετο. Οἱ δὲ παρῆρησία ἵστ-

¹ Psal. lxxvii, 2. ² I Cor. x, 25.

(I. Euchaitæ, populi Scythici sunt. (Pina. lib. vi, cap. 17.)

lentium eis imperavit. At illæ magis etiam psalmis incumbentes, illud quoque accinuere: *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* ¹. Eam ob rem indignatus tyrannus, et psallentium choro principem adduci jussit: et neque venerandam illius senectutem neque e virtute efflorescentem in ea observantiam veritus, tam acerbe maxillam ejus utramque diverberari præcipit, ut admodum sanguine suffunderentur. Atque illa, honorem potius quam ignominiam esse rata, quam pro Christo pertulerat injuriam, in domunculam suam est reversa, atque ibi rursus spiritualibus eum cantilenis est persecuta. Et alio quodam modo debacchantes in eo dæmones, quos ad se ille sponte sua introduxerat, compescuit: quemadmodum: Psalmoreum ille magister lyra sua sævientem in Saulo spiritum demulsit.

31 CAPUT XII.

Ut apostata res venales in foro pollendas contaminandasque mandarit. De sancto Theodoro Tirono: et de sanctis martyribus, Juventino et Maximino.

Paulum vero progressus desertor, liberius ac potius impudentius impietate usus, arma sua contra pietatem expedivit. Et cum quod faceret non haberet, res in foro venales iniquatione imbut. Infecta namque sunt sacrificiorum sanguine et contaminatione esculenta: panes videlicet, caro, poma et placentæ. Quæ cum primum non animadvertent, qui Servatoris nomine censentur, cœlitus ejus rei providentia divina sunt admoniti. Nam Deus Theodoro martyre arcano modo misso, urbis ejus episcopo (Euzoivus is fuit) mandavit, ut qui pie vivere statuissent, eos abstinere a rebus juberet, quæ in foro venum propositæ essent: triticum autem in ollis coquerent (κόλλυθα, hoc est, frumentum coctum apud Euchaitas (1) nominare solent), eoque inopiam solarentur. Id vero magno jejunii die præceptum: ex eo tempore facti memoriam renovans Ecclesia, et celebrem agens conventum, ad hunc usque diem observat. Theodorus autem iste est, qui ex Tironum ordine, Tironis nomen accepit. et sub Maximino ad ignem voracem damnatus, cursum suum in martyrii stadio pulchre peregit. Cæterum permulti gemitu et lamentis factum hoc imperatoris sunt execrati: nihilominus tamen apostolicis sanctionibus innixi, quæ proponebantur, sumpsere. *Omne enim, inquit, quod in macello venditur, edite, nihil interrogantes, propter conscientiam* ². Abominationem hanc desertoris duo quidam scutigeruli, qui ampla stipendia in militia faciebant, in quodam convivio perquam scite traduxerunt. Verba enim illa præstantium in Babylone puerorum concinuerunt: *Tradidisti nos regi iniquo et transgressori, desertori et pessimo supra omnes gentes terræ.* Porro ex convivis quidam rem eam ad imperatorem detulit. Et ille opti-

mos eos viros ad se accitos, quidnam id esset A quod in cœna de se dixissent, interrogavit. Ibi illi qui in vera pietate educati essent, magna usi libertate, dixere : « Optimis, o imperator, legibus respublica est administrata, quas laudatissimus princeps Constantinus et filii ejus tulerunt : 32 nunc autem piaculum tantum in cibis atque poculis cernentes, merito factum id deploramus. Et cum domi vicem nostram lugemus, tum in tua præsentia, ut vides, mœrentes tristamur. « His auditis, tyrannus diverberari eos acriter jussit (1), et post cruciatus multos capite etiam plecti præcepit. Atque illi ita abducti sunt ; Deus autem victoribus eis martyrii coronas donavit. Alter horum Juveninus, alter Maximinus vocatus est. Hos Antiochena civitas, ut egregios pietatis pro- B pugnatōres, merito non solum sacro loculo honoravit, verum etiam magnifice anniversariae memo- riae consecravit.

CAPUT XIII.

De reliquis sanctorum prophetarum, Elisæi, et Joannis Præcursoris et Baptistæ.

Cum a Græcæ superstitionis professoribus ubique talia adversus Christianos patrarentur, tum illud quoque omnium maxime indignum atque horrendum Sebastie in Palæstina est admissum. Ossa, namque Elisæi prophete, et Joannis Baptistæ (uterque enim sepulcrum ibi suum habuit), oculis suis extracta, et irrationalium animantium ossibus (o immanem audaciam) mista, atque igni tradita, C in cineres redacta, atque in aerem disjecta sunt. Adhæc, Christiani comprehensi alicubi tanquam victimæ super aras accensas præcipitati ; et homines ad alia nefanda flagitia contra nos furis sunt concitati. Nam Patrophili apud Scythopolim reliquias effoderunt, et earum partem reliquam dissiparunt. Calvariam autem ejus altius sublata contumelia, nihil ad execrandam injuriam reliqui facientes, sunt persecuti. Plurima vero et alia, et ipse et Judæi et Græci contra nos indigna egerunt. Quæ cum ille audiret, certoque sciret, non modo eis non offensus, sed etiam maximopere gavisus est : cum quidem talium facinorum infamia in alios redundaret, animi autem ejus sententia illo- D rum factis perficeretur. Verumenimvero ubi per furorem talem consilium suum minus succedere, et Christianorum animos inde augeri magis atque confirmari vidit, fraude alia episcopus eos qui propter causam aliquam sedibus suis ejecti fuerant, cum successoribus eorum, ad certamen, 33 sicuti antea diximus, impulsos commisit : et parti utriusque facultatem omnem dedit, ut quæcunque possent ad res suas defendendas atque stabiendas libere facerent. Ita illi inter se congressi, multum ignominie et reprehensionis quod desertori studio fuerat, veræ pietati attulere. Alia insuper dolo

(1) Julianus in eis se majestatem læsam vindicare dixit, atque id ita de eis vulgatum voluit,

σάμενοι, οἱ εὐσεβεῖα τραφέντες, εἶπον, « Ὁ βασι- λεῦ, καὶ νόμοις ἀρίστοις ὑπηρετούμενοι, ὡς Κων- σταντῖνος ὁ πανευφής βασιλεὺς, καὶ οἱ ἐκείνου παῖδες παρέδωσαν, νῦν μῦθος τοσοῦτον ὀρώντες ἐν τε βρώμασι τε καὶ πόμασιν, ὀλοφύρομεθα τὴν ἐνέρ- γειαν· καὶ οἱ μὲν θρησκούντες διατελούμεν· καὶ σοῦ δὲ παρόντος, ὡς ὄρξῃ, ἀσφάλλομεν ὀδυρόμενοι. » Ταῦτ' ἀκούσας ὁ τύραννος, πικρὰς ἐκέλευεν ἐπιθεῖ- ναι τοῦτοῖς πληγὰς. Καὶ μετὰ πολλὰς βασάνους, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀπομηθήναι προσέταττεν. Καὶ οἱ μὲν ἤγοντο· Θεὸς δὲ ὡς νικηφόρος τὰ στέφη τοῦ μαρ- τυρίου ἐδράβευε. Τούτων ὁ μὲν Ἰουθεντῖνος, Μαξι- μῖνος δὲ ὁ ἕτερος προσηγόρευτο· οὗς δὲ καὶ ἡ Ἀν- τιόχου πόλις, ὡς τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὰς προ- σηγόντως τιμήσασα, οὐ μόνον θήκη, ἀλλὰ καὶ τῆ δὲ ἑ- τούτος πολυτελεῖ παραδέδωκε μνήμη.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων προφητῶν Ἐλισσαίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ.

Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν τοιαῦτα κατὰ Χριστιανῶν παλαμωμένων ἀπανταχοῦ, καὶ τότε τὸ πάντων ἀτο- πώτατόν τε καὶ φρικωδέστατον λόγος ἐν Παλαιστίνῃ δραματούργηθη κατὰ Σεβάστειαν· τὰ τοῦ προφη- τοῦ Ἐλισσαίου ὅσα καὶ τὰ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου (ἐκεῖ γὰρ καὶ ἄμφω τάφου μετέσχον) τῶν θηκῶν ἐξαγαγόντες, ἀλόγων τε ζώων ὀστέοις (φεῦ τῆς τόλμης!) ἐγκαταμίξαντες, καὶ πυρὶ παραδόντες, κατέκαυσαν· καὶ εἰς ἀέρα, κόνιν γεγενημένα, δι- έσπειραν. Τοὺς δὲ Χριστιανούς συλλαμβάνοντες, ἔστιν ὅτε βωμοῖς ἀναπτομένοις ὡς ἱερεῖα ἐπέβρι- πτον· καὶ εἰς πολλὴν ἀλλήν ἀβήρητουργίαν ἐξεβακ- χεύθησαν. Καὶ Πατροφίλου δὲ τοῦ ἐν Σκυθοπόλει τὰ λειψάνα ἀνορύξαντες, τὰ μὲν ἄλλα τοῦ σώματος δι- εσχόρπισαν, τὸ δὲ γὰρ κρανίον ἐκείνου ἀπαιρωθή- σαντες, ἐνέπαλζον, οὐδὲν τι μυστρὸς ὑβρεως ἀπο- λείποντες. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πλεῖστα αὐτὸς τε καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες καθ' ἡμῶν ἔδρυσαν· ἅπερ αὐτὸς ἀκούων καὶ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, οὐχ ὅπως ἤχθετο, ἀλλὰ καὶ διαφερόντως ἔχαιρε, τῆς μὲν ἐν τοῖς ὀρωμένοις δυσκλείας εἰς ἕτερούς ἀνιούσης, τῆς δ' αὐτοῦ γνώμης τοῖς ἐκείνων ἔργοις περιουμένης. Καὶ δὴ συνιδὼν μηδὲν ἐκ τῆς τοσαύτης μανίας τῷ σκοπῷ περαινόμενον, μᾶλλον μὲν οὖν ἐντεῦθεν τὸ Χριστιανικὸν ἐπιβρῶνύμενον φρόνημα, μηχανᾶται, τοὺς ἐν αἰτίαις ἐκβεβλημένους τῶν ἐπισκόπων, καὶ τοὺς ἀντ' ἐκείνων τὸν θρόνον κατέχοντας, συββάξει· πρὸς πόλεμον, ὡς περ ἄνωθεν διελάδομεν. Καὶ δὴ πᾶσαν ἐξουσίαν ἐκατέρωτ παρεδίδου μοῖρα, πράττειν ὅσα καὶ δυνατὰ εἴη αὐτοῖς, πρὸς τὴν οἰκείαν σύστα- σιν καὶ ἀσφάλειαν. Ἐξ ὧν ἐκείνοι πρὸς ἀλλήλους συβρήγνύμενοι, πολλὴν ἀτρημοσύνην καὶ μέμφιν, ὅπερ ἦν τῷ ἀποστάτῃ σπούδασμα, προσετριβόντο τῇ εὐσεβείᾳ. Καὶ ἄλλα δ' ἕτερα τῆς αὐτοῦ κακοτεχνίας

martyrium nomen et honorem eis invidens. Theod.

συνεπήγε· τούς τε γάρ ἐν κλήρω κατελεγμένους εἰς τὴν τῶν βουλευτῶν ἀνέστρεψε λειτουργίαν· καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ σιτηρέσια τοῖς τῶν δαιμόνων θεραπευταῖς μετεδίδου· καὶ πράττειν ἐνεδίδου, ἐξ ὧν ἀμάσαι μὲν τὰ τῶν δαιμόνων, τὰ δὲ τῆς εὐσεβείας ὡς ἐνόμιζεν, εἰς ἀφανισμόν συνελαθεῖη. Καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Λουκίφερος καὶ Εὐσεβίου· καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένων διὰ Μελετίου καὶ Παυλίνου. Καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, ἧτις δὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐθεολόγησεν, ἡγουμένου Ἀθανασίου.

Μετὰ γε μὴν τὴν Ἀθανασίου κάθοδον Λουκίφερος ὁ Καρακάλων τῆς Σαρδονίας ἐπίσκοπος, καὶ Εὐσεβίος ὁ Βρεξιλλων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Αἰγύων, ἐκ τῶν ἁνωθῶν, καὶ οὔτοι γράμμασι τοῦ κρατοῦντος λυθέντες, εἰς τὴν ἔω ἐγένοντο. Ὑπερβίοι γὰρ πρὸς Κωνσταντίου ἀδιδίω φυγῇ ἐζημιώνονται. Καὶ δὴ κοινῇ συνελθόντες, διορθοῦν τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν σπουδῆν ἐποιοῦντο· ὁ μὲν οὖν Εὐσεβίος ἤκεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἂν γε σὺνάμ' Ἀθανασίῳ σύνδοτον ἀθροίσῃ, καὶ τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα βεβαιώσῃ· Λουκίφερος δὲ συνθήμενος Εὐσεβίῳ, διάκονον ἄντ' αὐτοῦ τῷ Εὐσεβίῳ τῇ συνόδῳ παρίστασθαι ἔδωκε· δι' οὗ στέργειν ὠμολογεῖ τὰ τῇ συνόδῳ τυπούμενα. Αὐτὸς δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παρεγένετο, καὶ τὴν ἐκεῖσε Ἐκκλησίαν οὐ μέτρια ταραττομένην κατέλαθεν. Ἐσχίζοντο γὰρ τὰ πλήθη καθ' ἑαυτά· οὐ γὰρ μόνον τις ἀπὸ τοῦ Ἀρείου αἰρέσεως διεφέροντο, ὧν τῆνικαῦτα ἠγείτο Εὐζώϊος· ἀλλὰ καὶ οἱ Μελετίου ἀκολουθήσαντες, ὥσπερ δὴ καὶ διείληπται, σπουδῇ τῇ περὶ αὐτῶν, καὶ πρὸς τοὺς σφίσις ὁμόφρονας διεκρίνοντο. Μήπω δ' ἐκεῖνον τῆς ἐξορίας ἐπαυθόντος, εἰς τὸν ἐκείνου τόπον Λουκίφερος Παυλίνον χειροτονήσας ἐπίσκοπον, ἀπεχώρει αὐθίς. Ὁ δ' Εὐσεβίος εἰς Ἀλεξάνδρειαν γενοῦντος, γενναίως σὺν Ἀθανασίῳ σύνδοτον συνεκράτει. Καὶ δὴ πολλῶν ἐπισκόπων εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνελθόντων, ὧν ἠγείτο ὁ πολὺς Ἀθανάσιος, οὐ μόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κρατύνουσιν, ἀλλὰ καὶ λόγους περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων γυμνάσαντες, ἐδεδάισαν· ὅτε καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεολόγησαντες, ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ὠμολόγησαν· καὶ Τριάδα ὠνόμασαν· καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἐν ὁ Θεὸς ἀνελάθετο Λόγος, καὶ ψυχῇ καὶ στόματι ὠμολόγησαν, καὶ οὐ μόνον ἔνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἐψυχωμένον νοερᾶ ψυχῇ ἐδογματίσαν· καθὰ καὶ τοῖς πάλαι τὰ θεῖα φιλοσοφήσασιν ἀνδράσιν ἐδόκει. Οὐ γὰρ πρόσφατόν τινα πίστιν ἐπινοήσαντες τῇ Ἐκκλησίᾳ παρέδωσαν· ἀλλ' ἄπερ ἄνωθεν ἡ Ἐκκλησία παρέλαθεν, ἀδρὸς τε θεοὶ φιλοσόφως ἀπέδειξαν τὰ Χριστιανῶν φιλοσοφούντες, ταῦτ' ἐκεῖνοι γυμνάσαντες ἐπεκύρωσαν. Εἰρηναῖος γὰρ ὁ Λουγδούνων ἐπίσκοπος, ὅτε στρωματεύς Κλήμης, Ἀπολλινάριός τε ὁ Ἱεραπολίτης,

A malo induxit. Nam et in cleri ordinem cooptatos senatorum munere et ministerio perverse fungi jussit, et ecclesiarum annonam dæmonum ministris ascripsit, eamque illos exigere permisit. Quibus rebus fore creditit, ut dæmonum cultus augetetur, religio autem veræ pietatis aboleretur. Atque hæc quidem sic acta.

CAPUT XIV.

De Lucifero et Eusebio : ut Antiochiæ in locum Meletii Paulinus sit subrogatus. Item de Alexandria synodo, quæ consubstantialiam Patri et Filio sanctum Spiritum divinitus asseruit, Athanasio præidente.

Post Athanasii autem reditum, etiam Lucifer Calaritanus (1) in Sardinia, et Eusebius Vercellensis, Ligurum (2) qui in Italia sunt, episcopi, imperatoris litteris reditu eorum probato, Thebis superioribus in Orientem pervenere. Nam a Constantio perpetuo multati fuerant exilio. His porro cum inter se convenisset, res Ecclesiæ constituere, Eusebius Alexandriam concessit, ut cum Athanasio concilium cogeret, et synodi Nicænæ decreta stabiliret : Lucifer autem Eusebio (ita enim utrique placuit) diaconum, qui vicem suam synodo adesset, attribuit : per quem recipiebat, se rata habiturum quæ ibi constituerentur. Ipse vero Antiochiam profectus est, ubi Ecclesiam non parum perturbatam invenit. Erant enim in populo dissidia : quod non solum ab Arianis, quibus Euzoios præfuit, dissentirent, verum etiam eos qui Meletii partes sequebantur, eandemque quam ipsi obtinerent sententiam, non recipere. Cum is autem nondum ab exilio reversus esset, Lucifer, Paulino in locum ejus substituto, inde decessit. Eusebius Alexandriæ, una cum Athanasio, animo magno concilium coegit. Et convenere eo episcopi multi, quibus cum magnus Athanasius præiret, non solum Nicænæ fidei professionem roborarunt, sed etiam sermonibus questionibusque de rebus necessariis plurimis 34 habitis, eas deciderunt. Quo tempore divinitate etiam Spiritus sancti perpensa ὁμοούσιον, consubstantialiam, eum, et ὁμότιμον, hoc est ejusdem honoris cum Patre et Filio, sunt professi : et trinam unius Deitatem essentiali Trιάδα, hoc est Trinitatem, nominarunt. Perfectum quoque hominem, quem Deus suscepit Verbum, et animo et ore uno deprecadearunt : et quidem non incarnatum solum, verum etiam anima intellectuali animatum : quemadmodum et veteribus qui de divino Numine philosophati sunt, viris placitum est. Non enim illi fidem aliquam recens excogitatam Ecclesiæ tradiderunt, sed quam Ecclesia antiquitus a majoribus accepit : et quæ olim sancti viri qui prudenter et pie res Christianorum sacras tractantes prodidere, Irenæus videlicet Lugdunensis episcopus,

(1) Alii ἡγ. Caralitanus.
Urbs Libyæ contra Tyrio fundata potenti,
Tenditur in longum Caralis. Claudian.

(2) Editum er. t. Αἰθύων, Libyæ, quod correxi-
mus. Ed. T.

Clemens contextor, Apollinaris Hierapolitanus, et qui antiquitus Ecclesiæ Antiochenæ præfuit Serapion, ea illi explicata confirmarunt. Isti siquidem omnes quos modo recensuimus. atque itidem alii, in lucubrationibus suis Verbum quod hominem assumpsit animatum, quippe ipsis ὁμοούσιον, consubstantialiam, tradiderunt. Synodus præterea propter Cyrillum Philadelphiæ (1), quæ Arabiæ urbs est, episcopum congregata, idem in litteris ad ipsum Cyrillum suis promulgavit. Ipse quoque sapientia clarus Origenes, in omnibus suis scriptis, animatum quod humanitatem assumpsit Verbum prædicat : et potissimum id aperte astruit nono in Genesim tomo, ubi quidem Christum Adam, Ecclesiam vero Evam facit. Locupletes et idonei rei istius testes sunt, Pamphilus scriptor ecclesiasticus, et qui ex eo cognominatus est Eusebius, qui vitam ejus viri conscripsere, adversariisque ejus defensionibus pro eo compositis respondere. Hi non primum Origenem sententiæ ejus auctorem esse, sed illum arcana Ecclesiæ dogmata a majoribus per traditionem accepta explicantem, eam exposuisse dicunt.

35 CAPUT XV.

Quæ eadem synodus Alexandria de istis verbis, substantia et subsistentia, evidenter et clare decreverit.

Quandoquidem vero quæstio de substantia et subsistentia non mediocriter ecclesias turbavit, et crebra contentiones atque disputationes superioribus temporibus de verbis eis habitæ sunt, eignificatione et proprietate eorum Alexandria quoque synodus excussa, constituit : non opus esse in Deo talibus dictionibus. In sacris enim Litteris nullibi substantiæ verbum exstare : dogmatis vero exponendi necessitate, divum apostolum Paulum subsistentiæ nomine abusum esse. Alio autem modo verba hæc usurpanda esse sanxerunt, cum quis Sabellii scilicet opinionem refellere contendat : ne nominum inopia veluti unam rem trinominem in Divinitatis contemplatione esse putemus : sed tribus usurpatis nominibus, res quæque in Trinitate tripliciter distincta, peculiari subsistentia sua intelligatur. Primus quidem videtur de substantia et subsistentia mentionem intulisse Hosius ille Cordubensis episcopus, cujus supra aliquoties meminimus. Ab imperatore enim Constantino Alexandriam missus, ut excitatam ab Ario turbam sedaret, quod etiam Sabellii Libyci dogma radicitus evellere conaretur, quæstionem de substantia et subsistentia movit : unde nugamenta multa exorta. Et quæstionem eam Nicæna, quæ postea celebrata est, synodus indignam esse ut ibi tractaretur, indicavit. Postea autem cum quidam nugari rursus de ea cœpere, concilium Alexandrinum ea quæ diximus sapienter mihi de ea constituisse videtur.

καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἄνωθεν ἡγησάμενος Σαραπίων· οὗτοι δὲ πάντες καὶ ἕτεροι τοῖς πεπονημένοις τούτων συγγράμμασιν ἐμφυχόν τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον, ἅτε δὴ αὐτοῖς ὁμοούσιον, ἐκδεδώκασιν. Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ Κύριλλον τὸν Φιλαδελφέα, πόλις δὲ Ἀραβίας αὕτη, συστάσα σύνοδος τὰ ἴσα διδάσκει πρὸς Κύριλλον γράφουσα. Ὁ δὲ γε τὴν σοφίαν πολλὸς Ὀριγένης πανταχοῦ τοῖς αὐτοῦ γράμμασιν ἐμφυχόν τὸν ἀνθρωπήσαντα Λόγον κηρύττει· μάλιστα δὲ τοῦτο σαφῶς παρίστησιν ἐν τῷ εἰς τὴν Γένεσιν ἐνάτῃ τόμῳ· ὅπου δὴ Ἀδὰμ μὲν τὸν Χριστὸν, Ἐβὰν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν κατασκευάζει. Μάρτυρες τῶν εἰρημένων ἀξιώπιστοι Πάμφιλος ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς, καὶ ὁ τὴν ἐκείνου προσωνομίαν εἰληφώς, καὶ ἐξ ἐκείνου χρηματίζων Εὐσέβιος· οἱ τὸν βίον παρατιθέμενοι τοῦ ἀνδρός, καὶ πρὸς τοὺς ἀπεχθῆς ἐκείνῳ διακειμένους ἀντιπερρόμενοι, τὸν ὑπὲρ ἐκείνου ἀπόλογον καὶ ἄμφω ποιούμενοι, οὐ πρῶτον Ὀριγένην εἶπον ἐπὶ τὴν τοιαύτην δόξαν ἔλθειν, ἀλλὰ τὰ μυστικά τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνεύοντα δόγματα παραδύναται.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ΄.

Ὅσα καὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἡ τοιαύτη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀποφατικῶς ἐδογματίσθη σύνοδος.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ζητησις οὐ μέτρια τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττεν, ἐριδῆς τε συχναὶ καὶ διαλέξεις ἄνωθεν περὶ τούτων ἦσαν· καὶ τὴν περὶ τούτων εἰσησιν ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος διεξιούσα, τὰδε ἀπέφηνε· μὴ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ταύταις λέξεσιν· ἐν γὰρ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι μηδαμῶς τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἐμφέρεσθαι· δογμάτων δ' ἀνάγκη Παῦλον τὸν θεῖον ἀπόστολον τῷ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι καταχρήσασθαι. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τὰς λέξεις ἐκλαμβάνειν ἔδοξίμασαν, ὁπηνίκα δὴ τις τὴν Σαβελλίου δόξαν ἀπελαύνειν πειρώτο· ἵνα μὴ τῶν ὀνομάτων ἀπορία ὡς ἐν πρᾶγμα τριώνυμον νομίζωμεν τὴν θεολογίαν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ Τριάδι παραλαμβινομένων ὀνομάτων ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῖτο τριχῆ διαιρούμενον. Πρῶτος δ' οὖν φαίνεται τὸν περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἐπινοῆσαι λόγον Ὅσιος ἐκείνος ὁ Κουδρουδῆς ἐπίσκοπος, οὗ καὶ πρόσθεν μνησθὲν ἐποιήσαμεν. Πρὸς γὰρ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου πεμφθεὶς εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ὥστε τὴν ὑπὸ Ἀρείου γενομένην παραχρῆν κατευνάσαι, σπουδῆν θέμενος καὶ τὸ τοῦ Αἰθῶος Σαβελλίου δόγμα πρόρρηξον ἀνασπάσαι, τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἐκίνησε ζήτημα. Καὶ πολλή τις ἐρεσχηλία διὰ τοῦτο ἀνήφθη. Ἡ μὲν οὖν ἐν Νικαίᾳ σύνοδος· ἐς ὕστερον γενομένη, τὴν περὶ τούτου ζήτησιν οὐδὲ λόγου ἤξειωσεν· ὡς δὲ μετ' ἐκείνην αὐθις περὶ τούτων ἐρεσχηλεῖν ἤθελον, ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος τὰ εἰρημένα σαφῶς μοι ὁρᾶται δοκεῖ. Ταῦτα μὲν ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐδογματίσθη σύνοδος· ὅσα δ'

(1) Philadelphia urbs in Asia Myiæ. Stephano, Lydiæ. Alia, Ægypti, alia, Syriæ est.

ἡμεῖς περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἴσμεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο φθόνος διὰ βραχέων εἰπεῖν. Οἱ παρ' Ἑλλήσι τὴν φιλοσοφίαν στοιχειώσαντες ὑποστάσεως μὲν οὐδὲ ἀνελάς τὸ παράπαν ἠξίωσαν ὄνομα· πολλοῖς δὲ ὀρισμοῖς τὴν οὐσίαν παρέδωσαν. Εἰρηναῖος δὲ ὁ παρ' κείνοις γραμματικῶς ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ κατὰ στοιχείον Ἀττικιστῆ καὶ βάρβαρον τὴν λέξιν καλεῖ· μὴ δὲ γὰρ τοῖς παλαιοῖς ἐν μνείᾳ εἶναι φησιν· εἰ δὲ ποῦ τις ἴσως καὶ μέμνηται, μὴ ἐφ' οἷς νῦν παραλαμβάνεται, εἴρηται. Σοφοκλῆς μὲν γὰρ ἐνέδραον σημαίνει τὴν ὑπόστασιν ἐν Φοινίκῃ τίθεται· Μένανδρος δὲ ὑπόστασιν λέγει τὰ καρυκεύματα· καὶ ἄλλος τὴν ἐν πίθῳ τρύγα φησίν. Εἰδέναι μέντοι γρεῶν, ὡς εἰ καὶ παλαιότεροι τῶν φιλοσόφων τὴν λέξιν ἐν οὐδενὶ εἶχον, οἷ γε μὴ νεώτεροι συχνῶς τῆς ὑποστάσεως λέξει ἀντὶ τῆς οὐσίας ἐχρήσαντο. Διάφορον δὲ τὸν ὄρον τῆς οὐσίας ἀποδεδώκασι. Εἰ δὲ ἡ οὐσία ὄρω διεκλήπται, πῶς ἐπὶ θεοῦ ἡ φωνὴ ἀξίως κυριῶ; λεγθεῖη, μὴ δυναμένου ὄρω περιλαμβάνεσθαι; Ὁ δ' ἀσκητῆς Εὐάγγελος ἐν τῷ μοναχικῷ αὐτοῦ συντάγματι θεολογεῖν μὲν ὡς ἔτυχε θρασείως καὶ ἀνιδῶς ἀποσυμβουλεύει· ὡς δ' ἀπλοῦν τὸ θεῖον ὀρίζεσθαι παντάσῃ ἀποτρέπεται. Τῶν συνθέτων γὰρ τοὺς ὄρους εἶναι φησιν. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ταῦτα προστίθεται· Ἐ Πᾶσα πρότασις ἢ γένος ἔχει κατηγορούμενον, ἢ εἶδος, ἢ διαφορὰν, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηχός· ἢ τὸ ἐκ τούτων συχρεῖται. Εἰ οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τῶν εἰρημένων ἐστι λαθεῖν, σιωπῆ προσκυνεῖσθαι τὸ ἀρήτον. » Περὶ μὲν οὖν Εὐαγγέλιου διαληψόμεθα καὶ ἐς ὕστερον· ταῦτα δ' εἰ καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὡς χρήσιμα καὶ τῇ ἱστορίᾳ συμβάλλοντα, μὴ τοσοῦτον εἶναι ἀπρόβοντα οἴομαι.

sancta Trinitate deprehendere est : cum silentio id adoretur, quod dici atque proferri non potest. » Sed de Evagrīo postea memorabimus. Hæc autem quamvis extra institutum nostrum esse videantur, uilia tamen, historiceque convenientia, neque admodum aliena esse arbitror.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ἐκ τοῦ περὶ τῆς φυγῆς ἐπιγεγραμμένου λόγου Ἀθανασίου, οἷα ἐκεῖ διεξέρχεται.

Ἐπὶ δὲ τῇ συνόδῳ ταύτῃ καὶ Ἀθανάσιος τὸν ἑκαταλι πεποιημένον περὶ τῆς φυγῆς αὐτῷ λόγον ἀνέγνω· οὗ τὰ μᾶλλον καίρια τῆς ὑποθέσεως τῇ παρουσίᾳ πραγματεία ἐνεθῆναι σπουδάσω. Τὸν δὲ ὅλον λόγον ἐς πολὺ προηγμένον, τοῖς φιλοπόνοις ζητεῖν ἐπιτρέπω. Λέγει δὲ οὕτως·

« Ἴδού ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα· ταῦτα ὀρώμεθα· καὶ μὴ ἐκτραπέντες ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἡμῶν ἐτύρευσαν κακοί, ἔτι καὶ νῦν κακηγοροῦσιν ἐκφυγεῖν δυναθέντων αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ἐδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδῶν τελέως πεποιήκασι· καὶ λοιπὸν προφασίζονται, δειλίαν ὀνειδίζοντες· ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. Εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεῦγειν, πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν. Ὁ μὲν γὰρ ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται· ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι. Καὶ τὸ μὲν φεῦγειν γέγραπται· ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι παραβαίνει νόμον· καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ φέγειν

Hæc sane Alexandria decreta sunt. Quæ vero nobis de substantia et subsistentia cognita sunt, ea paucis citra invidiam exponere hic liceat. Qui a primis initiis philosophiam apud Græcos gentiles docuerunt, ne mentionem quidem ullam prorsus subsistentiæ fecerunt : οὐσίαν, hoc est, substantiam autem sive essentiam varie definiunt. Irenæus grammaticus apud eos, in libro quem *Atticistam* inscripsit, ubi litterarum ordine verba colligit et explanat, dictionem *subsistentiæ* barbaram vocat, neque eam apud veteres reperiri dicit : sin autem reperitur, diversam ab usitata ista eam obtinere significationem ostendit. Sophocles namque in Phœnice, ὑπόστασιν, *subsistentiam*, pro insidiis collocatis posuit. Menander autem idem verbum pro juris condimento, **36** alius rursum pro vini fece in fundo cadi subsistente usurpavit. Cæterum illud observandum, quamvis veteres philosophi dictione ea usi non sint, recentiores tamen frequenter subsistentiam pro substantia accepisse. Substantiæ autem diversas definitiones tradiderunt. At si substantia definitione comprehenditur, quam ratione proprie et recte ea vox de Deo dicitur, quem sine ullo concludere non est? Evagrius sane Ascetes, in libro suo monastico, de divinitate disserere temere cum impudenti confidentia dissuadet, et Deum ipsum ut simplicem definiere velle prorsus delhortatur. Definitiones enim non simplicium, sed compositorum esse dicit. Idem et illud

C adjicit : « Propositio seu enuntiatio omnis, aut genus quod indicetur, continet, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidens, aut ex iis compositum. Quodsi nihil harum rerum in

CAPUT XVI.

Quæ Athanasius in oratione quam de fuga inscripsit, commemoret.

In synodo ista Athanasius librum etiam dudum a se de fuga compositum recitavit, ex quo loca quædam argumento ei maxime apposita, operi huic inseram. Orationem autem integram, quæ prolixior est, studiosi ipsi inquirent. Ita autem scribit :

« Ecce hæc est impiorum audacia. Hæc cum fecerint, neque pudore in eis quas antea contra nos moliti sunt, insidiis, affecti sint : et nunc nos, quod sanguinarias eorum manus effugere potuerimus, criminantur, ac potius amarulenter, quod nos e medio prorsus non sustulerint, lamentantur. Et tandem causa quæsitâ, timiditatem nobis exprobrant : neque intelligunt, dum hoc ganniant, in seipsos se omnem pertrahere reprehensionem. Si enim fugere malum est, multo deterius persequi. Qui enim fuga sibi consulit, ne intreat, occultando latet. At qui alium persequitur, occidere contendit. Et de fugiendo quidem scriptura existat. Qui

autem necare alium conatur, legem transgreditur, **A** **37** et ipse magis occasionem sui ipsius vituperandi præbet. Si igitur fugam nobis ignominiose obijciunt, seipsos potius arguant, qui nos sunt persecuti. Facessant illi cum insidiis suis, et fugere statim, quibus illi malum struunt, desinent. Sed improbitatem suam non relinquunt, et ut nos comprehendant, nihil non tentant: cum quidem sciant, eorum qui persecutionem ferunt, **fugam**, magnum esse persecutorum ipsorum crimen. Mitem namque et humanum nemo fugit, sed potius ferum et improbis moribus hominem. Si quidem quicumque erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, Saulum fugiebant, et ad Davidem profugiebant. Propterea et isti eos qui fugientes occultant, magno studio occidere conantur, ut ne habere videantur improbitatis suæ exprobratores. Verum et in hoc excusati prorsus errant. Quanto namque fuga est manifestior, tanto quæ ex eorum insidiis venit vel cædes, vel expulsio, sit apertior. Sive enim occidant, cædes eo magis adversus ipsos vociferatur: seu in exilium agant, adversus seipsos ubique locorum ipsi monumenta iniquitatis suæ constituunt. Itaque si sanam obtinerent mentem, viderent profecto seipsos rebus hisce comprehensos teneri, et ad sua ipsorum consilia impingere. Quandoquidem vero mentem meliorem amisere, nihil mirum, si ad ejusmodi persecutiones producuntur. Et occidere alios quærentes, suam ipsorum non cernunt impietatem. Etenim si conviciis eos proscindunt, qui propter percussores immissos latitant, atque si calumniose accusant eos qui percussores fugiunt, quid rogo facient cum viderint Jacobum fugere fratrem suum Esau? Mosem in Madian sese recipientem, propter Pharaonis metum? Quomodo vero, qui talia gariunt, Davidi patrociniabuntur, Saulum fugienti (qui percussores in domum ejus ad illum interficiendum miserat) et in spelunca latenti, faciemque suam mutanti donec abiret ab Abimelech, et insidias sibi structas devitaret? Quid præterea isti qui temere omnia effugiunt, de magno Helia dicent, cum eum videant et Deum invocantem, mortuumque excitantem, et propter Achab atque Jezabelis minas latitantem? Tunc etenim qui ad eandem inquirebantur filii prophetarum, occultabantur in speluncis latitantes apud Abdiam. **38** An hos quidem, ut vetustiores norunt, eorum autem qui in Evangelio sunt, non meminerunt? Nam et discipuli propter metum Judæorum secesserunt, sese occultantes: et Paulus Damasci ab gentis ibi principe quæsitus, de muro in sporta demissus, percussoris effugit manus. Et cum Scriptura de sanctis talia prodat, quem prætextum aut excusationem præcipitis audaciæ suæ invenire poterunt? Nam si timiditatem probrose obijciant, adversus ipsos veluti furentes audacia ipsa facit. Sin, quasi præter voluntatem Dei hæc fecerimus, dicant, seipsos criminantur, Scripturas plane ignorantes.

παρίχει. Εἴπερ οὖν τὴν φυγὴν δνειδίζουσιν, ἐτραπέωσαν πλέον ἑαυτοὺς οἱ διώκοντες· παύεσθωσαν ἐπιβουλευόντες, καὶ παύσονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. Ἄλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται, τοῦ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα πάντα πράττουσιν, εἰδότες ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ μέγας ἑλεγχὸς ἐστὶ κατὰ τῶν διωκόντων· οὐδεὶς γὰρ τὸν πρῶτον καὶ φιλόνηρον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἀγρίου καὶ πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον. Πᾶς γὰρ κατώδυνος καὶ ὑπόχρεως ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφυγε, πρὸς δὲ τὸν Δαυὶδ κατέφυγε. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοὺς ἀναίρειν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἑλεγχον. Ἄλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώτερον πλανώμενοι· ὅση γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένη παρ' αὐτῶν ἀναίρεισι καὶ ἐξορία περιφανεστέρα γενήσεται. Ἄν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μείζον ἡγήσει κατ' αὐτῶν· ἂν τε πάλιν ἐξορίσωσιν, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξαποστέλλουσιν. Εἰ μὲν οὖν σωζόν τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπέωλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται. Καὶ ζητούντες ἀνελεῖν, οὐχ ὀρώσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὀρώντες τὸν μὲν Ἰακώβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἠσαῦ, τὸν δὲ Μωϋσῆν εἰς Μαδίαν ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραῶ; Τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες, ἀπολογίησονται τῷ Δαυὶδ φεύγοντι τὸν Σαοὺλ (ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀποστελλαντα αὐτὸν ἀναίρεθῆναι) καὶ κρυπτομένῳ μὲν τοῦτον ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἀλλοιοῦντι δὲ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως οὗ παρέλθῃ τὸν Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἐκκλίνη; Τί δ' ἂν εἶποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, τὸν μέγαν Ἠλίαν ὀρώντες ἐπικαλούμενον τὸν θεὸν καὶ νεκρὸν ἔγειροντα; κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχάθ, καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ; τότε γὰρ ζητούμενοι οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἐκρύπτοντο, λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις παρὰ τῷ Ἀβελι. Ἡ τοῦτοις μὲν ὡς παλαιοῖς ἐνέτυχον, τῶν δὲ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον οὐδεμίαν μνήμην ἔχουσι; Καὶ γὰρ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι. Καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τοῦ τείχους ἐν σαργίνῃ κεχάλασται, καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητούντος τὰς χεῖρας. Τῆς τοίνυν Γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποτὴν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; Ἄν τε γὰρ δειλίαν δνειδίσωσι, κατ' αὐτῶν ὡς μαινομένων τὸ τόλμημα· κἂν ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας, αὐτοὺς διαβάλλουσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς Γραφάς· ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ καὶ πρόσταξις ἦν κτισθῆναι καὶ πόλει φυγαδευτηρίου, ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητούμενους εἰς θάνατον ὅπως δὴ ποτε δύνασθαι διασώζεσθαι· ἐπὶ δὲ συντελεῖα τῶν αἰώνων παραγενόμενος αὐτὸς ὁ τῷ Μωϋσεὶ λαλήσας Λόγος τοῦ Πατρὸς, πάλιν ἐντολὴν ταύτην δίδωσι λέγων· Ὅταν διώ-

κωσιν ἑμᾶς ἐκ τῆς πώλεως ταύτης, φεύγετε εἰς ἄ
 τὴν ἑτέραν. Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· Ὅταν οὖν
 ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ βηθὴν διὰ
 λαυήλ τοῦ προφήτου, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἀγίῳ· ὁ
 ἀνατινώσκων νοσέτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ
 γευέτωσαν εἰς τὰ ἄρῃ· ὁ ἐκ τοῦ δώματος μὴ
 καταβήτω ἄραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ ἐν τῷ
 ἀγῷ μὴ ἐπιστρέψάτω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.
 Ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἄγιοι, τοσαύτην εἶχον τῆς πό-
 λιτειας ἀγωγῆν· ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ Κύριος,
 ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνοσάρχου παρουσίας ἐν τοῖς
 ἀγίοις ἐλάλει. Καὶ ἔστιν οὗτος· ἕως ἀνθρώποις εἰς
 τελειότητα φέρων, ὁ δ' ἂν ὁ Θεὸς προστάξῃ, τοῦτο
 ποιῆν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος, δι' ἡμᾶς γενό-
 μενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος ὡς ἡμεῖς
 κρυβῆναι· καὶ πάλιν διωκόμενος, φεύγειν, καὶ τὴν
 ἐπιβουλήν ἐπικλίνειν. Ἐπέτρεπε γὰρ αὐτὸν ὡς ἐκ
 τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τοῦτο παθεῖν, οὕτω καὶ ἐκ
 τούτου δεικνύειν ἑαυτὸν ἄναθρωπήσαντα. Ἐξ ἀρχῆς
 μὲν ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν,
 αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετελεῖτο τῷ Ἰωσήφ,
 Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα
 αὐτοῦ, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ
 Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· καὶ
 ἀποθανόντος δὲ Ἡρώδου, φαντασι δὲ Ἀρχέλαον τὸν
 υἱὸν αὐτοῦ ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Ὅτε δὲ λοι-
 πὸν καὶ Θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα
 πεποίηκεν ὑγιή, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξελοθέντες, συμ-
 βούλιον ἐποιοῦν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν·
 ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ
 καὶ ὅτε τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἀπ' ἐκεῖ-
 νης, φησὶ, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀπο-
 κτείνωσιν αὐτόν. Ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκ εἶτι παρρησίᾳ
 περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν
 εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἔρημου. Ἐἶτα λέγοντος τοῦ
 Σωτῆρος, Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι, οἱ
 μὲν Ἰουδαῖοι ἔλαβον λίθους, ἵνα βάλλωσιν ἐπ' αὐτόν·
 ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρούθη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ
 διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο, καὶ παρήγεν
 οὕτως. Ἄρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον δὲ κατανοοῦν-
 τες, ἐπεὶ μὴ βλέπωσι κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ θέ-
 λουσι γενέσθαι πυρκαυστοί; ὅτι ἐναντία ὧν ὁ Κύ-
 ριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βουλεύονται καὶ φθέγγον-
 ται. Καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μαρτύρηκε, καὶ οἱ
 μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ἀνε-
 χώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ'
 ἰλίαν. Ὁ μὲν Κύριος ἐποίησε ταῦτα, καὶ οὕτως ἐδί-
 δασκεν· εἶθε δὲ οὗτοι κἂν οὕτως ἀσχυθῶσι, καὶ μέ-
 χρι τῶν ἀνθρώπων στήσασιν ἑαυτῶν τὴν προπέ-
 τεῖαν, καὶ μὴ πλέον ἐμμανέντες, ἐγκαλέσωσι καὶ
 τῷ Σωτῆρι δειλίαν, ἀπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν
 μελετήσαντες. Ἄλλ' οὔτε μαινομένων αὐτῶν τις
 ἀνέξεται· μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες
 ἐλεγχθήσονται. Ἔστι γὰρ ἡ πρόβρασις τῆς τοιαύτης
 ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὐλογίας καὶ ἀληθῆς· ἦν
 ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος οἱ εὐαγγελιστοὶ κειμένην ἀπεμνη-
 μόνευαν. Δεῖ δὲ ἐκ τούτων ἡμᾶς ἐπὶ πάντων τῶν

In lege enim præceptum quoque fuit, ut civitates
 refugii propterea conderentur, ut qui ad mortem
 inquirerentur, quocumque possent modo servaren-
 tur. In consummatione autem sæculorum, cum ad
 nos venisset ipsum idem quod cum Mose locutum
 est Verbum Patris, rursus mandatum hoc nobis
 dedit, dicens : *Quando persecuti vos fuerint ex civi-
 tate una, fugite in aliam* ¹. Et paulo post inquit :
*Cum igitur videritis abominationem desolationis quæ
 dicta est a Daniele propheta, stantem in loco san-
 cto : qui legit, intelligat : tunc qui in Judæa sunt,
 fugiant in montana : et qui in tecto est, non descen-
 dat, ut e domo sua quidquam tollat. Qui in agro,
 non revertatur, ut ferat vestimenta sua* ². Atque hæc
 perspecta habentes sancti homines, idipsum se-
 cuti sunt vitæ institutum. Nam quæ nunc præcep-
 tit Dominus, eadem etiam ante adventum suum
 in carne cum sanctis est locutus. Atqui hic pro-
 positus est hominibus finis ad perfectionem du-
 cens, quod Deus imperarit, id ut exsequantur.
 Proinde et ipsum Verbum, nostra causa homo
 factum, non dedignatum est, cum ad cædem quæ-
 reretur, sicuti nos, sese occultare, atque etiam
 cum esset qui id persequerentur, fugere, et in-
 sidias devitare. Ita enim conveniebat hoc Christum
 experiri, ut quemadmodum ex fame et siti, ita ex
 fuga etiam hominem se assumpsisse indicaret.
 Statim enim ab initio, cum homo factus infans
 etiamnum esset, ipse per angelum mandavit Jose-
 pho : *Exsurgens accipe puerum et matrem ejus, et
 fuge in Ægyptum : Herodes enim quaesiturus est
 animam pueri* ³. Porro Herode mortuo, eundem
 apparet, propter Archelaum Herodis filium, seces-
 sisse in Nazareth. **39** At cum tandem Deum se
 esse ostendisset, et manum aridam restituens sa-
 nasset, Pharisæi quidem aggressi consilium contra
 eum ceperunt, ut ipsum interimerent : Jesus vero,
 eo cognito, inde secessit. Rursum cum Lazarum
 e mortuis resuscitasset : *Ex ea ipsa, inquit, die
 consilium iniere, ut eum occiderent* ⁴. Itaque Jesus
 non amplius propalam inter Judæos est versatus, sed
 inde divertit in regionem solitudini propinquam.
 Præterea, Servatore dicente, *Præquam Abraham
 fuit, ego sum* ⁵, Judæi quidem lapides corripue-
 runt, ut illum peterent, Jesus autem abscondit se,
 et exivit ex templo, et per medios eos transiens
 abiit atque discessit. Sedenim cum hæc videntur,
 ac potius intelligentes, pro eo atque scriptum est,
 non videant, qui quæso fieri nolunt igne combusti ?
 dum scilicet contra quam et facit et docet Dominus,
 ipsi et cogitant et loquuntur ? Postquam namque
 Joannes martyrio est defunctus, et discipuli cor-
 pus ejus sepelierunt, audito eo Jesus secessit inde
 in navicula in desertum locum solus. Atque Do-
 minus quidem ad hunc modum et fecit et docuit.
 Utinam vero boni isti viri ita verecundia afficeren-
 tur, ut saltem adversus homines præfracta sua

¹ Matth. x, 23.² Matth. xxiv, 15 seqq.³ Matth. ii, 13.⁴ Joan. xi, 53.⁵ Joan. viii, 58.

nterentur audacia, et non eo furore abriperentur, ut Servatori quoque ipsi timiditatis crimen impingerent, qui semel blasphemare et maledictis eum incessere consulto instituerunt. Sed furorem eorum nemo sustinebit. Quin Evangelia quoque eos ignorare convincemus. Nam huiusmodi fugæ et successus causa rationi consentanea atque vera est, quam evangelistæ de Servatore etiam memorizæ mandarunt. Proinde eandem de sanctis omnibus opinionem habere debemus. Et quæ de Servatore humano more scripta sunt, eadem communiter ad genus humanum referre convenit. Quæ enim nostra sunt, ille suscepit, imbecillitatisque nostræ affectiones in seipso exhibuit. Quod Joannes sic scripsit : *Quærebant igitur eum comprehendere, et nemo ei iniecit manus, quod nondum venerat hora ejus.* Atque etiam priusquam ea venisset, ipsemet matri dixit : *Nondum venit hora mea : fratribus autem, qui dicti sunt, suis : Tempus meum nondum adest.* At ubi tempus id venerat, ad discipulos, **40** *Dormite jam, inquit, et requiescite. Ecce enim appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Itaque neque ante tempus comprehendi se permisit, neque tempore jam præsentem se occultavit. Quin seipsum potius insidias ei struentibus tradidit. Hoc ipsum et beati martyres in persecutionibus, quæ tempore quæque suo acciderunt, observarunt. Qui cum persecutione expetiti fugerunt, et se occultare perrexerunt, tum inventi et deprehensi martyrium strenue obierunt. »

Hæc sacer Athanasius in fugæ suæ defensione scripsit. Et talem Alexandrina synodus habuit finem.

CAPUT XVII.

Ut eo tempore Antiochiæ tres episcopi fuerint, Meletius, Paulinus, et Euzoius : et ut Lucifer propter Eusebium offensus, hæreseos suæ auctor exstiterit : et ut Eusebius Vercellensis et Hilarius Pictaviensis episcopi in Occidente, Illyricis, Gallis et Italis Romana simul et Græca lingua sanam Nicænæ fidei doctrinam annuntiarint.

Porro Eusebius, quem Vercellarum episcopum esse diximus, Alexandriæ synodo peracta, Antiochiam profectus, plebem ibi inter se dissidere invenit. Nam qui Meletii partes secuti fuerant, Paulinum a Lucifero ordinatum prorsus aversabantur, et suas sibi ecclesias atque conventus cogebant. Quapropter Paulini ordinationem moleste ferens, quod universis placita non esset, et cum neutra parte communicans, factum id quidem non probavit : Luciferi tamen, qua eum prosequeretur, observantia, publicitus nihil prolocutus, inde discessit, et illud modo dixit, episcoporum conventu eam quoque rem constitutum iri oportere. Et cum non minimum studii in eo posuisset, ut quod per dissidium, scissum erat, unione conjungeret, id tamen efficere minime potuit. Interea enim Meletius quoque ab exsilio reversus est. Qui cum sectatores suos, qui eum in pretio habebant, seorsim conventus agere invenisset, episcopali more eis præiit. Ita factum, ut tres eodem tempore Antiochiæ essent, qui pastorali mu-

αγιων την αυτην λογιζομαι. Ἄ γὰρ ἐπὶ τοῦ Σωτήρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων ἀναφύεσθαι προσήκει· τὰ γὰρ ἡμῶν ἐκείνος ἀνεδέξατο, καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας πάθη ἀνεδέκλυτο. Ἄπερ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως· Ἐζητοῦν οὖν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὐκ ἔλαβον ἢ ὥρα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, Οὐκ ἔλαβον ἢ ὥρα μου· τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, Ὁ ἐμὸς καιρὸς οὐκ ἔστιν ἔτι. Πάλιν δὲ ἐλάθοντο· τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· Καθεύθετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· Ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν ἢ ὥρα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. Οὕτε πρὸ τοῦ τὴν χρόνον ἐλθεῖν ἦεν αὐτὸν κρατεῖσθαι, οὕτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο· ἀλλὰ καὶ ἐκδοτὸν αὐτὸν εἰδίδου τοῖς ἐπιθουλεύουσιν. Οὕτω καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροῦ, διωγμοῖς ἐφύλαττον· καὶ διωκόμενοι μὲν, ἐφευγον, καὶ λαοθάνατοις ἐκαρτέρουν. Εὐρισκόμενοι δὲ ἐμαρτύρουν. »

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἱερεὺς Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς φυγῆς διέξεισιν ἀπολογητικῷ· καὶ τοιοῦτον ἔσχε πῖρας ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδος.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΖ'.

Ὅς ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου τρηκίδος τρεῖς ἦσαν ἐπισκοποι, Μελέτιος, Παυλῖνος τε καὶ Εὐζώιος· καὶ ὡς Λουκίφωρ δὲ Εὐσέβιον λυπηθεὶς, ἰδίας αἰρέσεως καθίσταται ἀρχηγός. Εὐσέβιος δὲ ὁ Βρεκέλλων, καὶ Ἰλάριος ὁ Πικταδῶν ἐν Ἑσπέρᾳ γενόμενοι, Ἰλλυριοῖς, Γάλλοις τε καὶ Ἰταλοῖς, Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων γλώσση, τὰ ὑγιαίνει ἐν Νικαίᾳ πιστῶς κατήγγελλον δόγματι.

Ὁ δὲ Εὐσέβιος, ἐν Βρεκέλλων ἐπίσκοπον ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας μετὰ τὴν σύνοδον τὴν Ἀντιόχου κατέλαβε. Καὶ τὰ πλήθη εὐρῶν διεστασιάζοντα· οἱ γὰρ Μελετίω ἀκολούθησαντες τὸν ὑπὸ Λουκίφωρος χειροτονηθέντα Παυλῖνον παντάπασιν ἐξέστρέποντο, καὶ καθ' αὐτοὺς ἐκκλησιάζοντες ἦσαν· ἀχθεὶς τῇ χειροτονίᾳ Παυλίνου, ὅτι μὴ τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανεν εἰς ἀρίσκειαν, κακῶς μὲν εἶχε τῷ πεπραγμένῳ· τῇ γε μὴν πρὸς Λουκίφωρα αἰδοῖ μὴδὲν εἰς τὸ φανερὸν εἰπὼν, ἐκείθεν ἀπήρην, ἐπιπῶν, ἐπιζώπων συνδρομῇ καὶ ταῦτα σχεῖν τὴν διάρθρωσιν. Οὐκ ἐλαχίστην δὲ τὸ μετὰ ταῦτα θέμενος τὴν σπουδὴν τὸ διεβρώγως ἐνώσασαι, ἤκιστα Ἰσχυσαν· ἐφθῆ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ καὶ Μελέτιος τῆς ἐξουσίας ἐπανεληθῶν, ἐκκλησιάζον τε ἰδίᾳ εὐρῶν, ὃ μέρος αὐτὸν διὰ τιμῆς εἶχεν, ἱερατικῶς καθηγείτο· καὶ τρεῖς ἐν ταῦτ' αὐτὴν Ἀντιόχου ἦσαν ποιμαίνοντες. Τῶν μὲν οὖν ἐκκλησιῶν Εὐζώιος ἦν ἐγκρατής, τῆς Ἀρειανικῆς αἰρέσεως προϊστάμενος· Παυλῖνος δὲ μίαν τῶν ἐν δυνάμει τῆς πόλεως τῶν οὐκ ἐπισήμων εἶχεν, ἣ· Εὐζώιος παρεχώρησεν, ἐκ πολλοῦ τὸν ἄνδρα αἰδοῦμε-

νο., Ἐξω δὲ τειχῶν πρὸς τῇ πόλιν τῆς πόλεως τὰς Α
 συνάξεις πεποιήτο καὶ Μελέτιος. Οὕτω δὲ τῶν κατὰ
 τὴν Ἀντιόχου ἐχόντων, Εὐσέβιος ἀνεχώρει αὐθις
 ἐκεῖθεν. Λουκίφερ δὲ πυθόμενος μὴ τῷ Εὐσέβιῳ ἀρε-
 σίην δόξαι τὴν χειροτονίαν Παυλίνου, οἷα δὴ περι-
 θριασμένος, ἐν δεινῷ ποιούμενος ἠγανάκτει· καὶ ἐς
 ταυτὸ κοινωνίας Εὐσέβιῳ ἴνατι ἤκιστα ἤθελεν. Ὡς
 μὴ καλῶς γὰρ πεπραγμένα τὰ τῆς συνόδου, ἀπολο-
 κιμάζειν ἤρεϊτο. Πολλὰ δὲ ἂ λύπην εἰκὸς γενῶν κιν-
 ῶμενα, πολλοὺς τῆς Ἐκκλησίας διέστησεν· ἐξ ἧς
 αἰτίας, καὶ καινὴ τις πάλιν αἵρεσις ἀναφαίνεται,
 Λουκίφερος τὴν κλήσιν κληρωσαμένη ἐπώνυμον.
 Λουκίφερ μὲν οὖν οὐκ εὐπρεπῆ τὴν ὀργὴν εἶχε· ταί;
 γὰρ ἰδίαις πάσαις ἠλάσκετο· δι' ὧν στέρξειν ὡμο-
 λόγοι τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου γινόμενα, τὸν οἰκτεῖον
 πέμφας διάκονον. Αὐτὸς μὲν οὖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας
 φρονήσας, καὶ διαλύσας τὸ προσιστάμενον, ἐπὶ τὸν
 οἰκτεῖον θρόνον ἐς Σαρδόνιαν ἀφίκετο· οἱ δὲ σὺν αἰ-
 τῷ τῆς λύπης μετεσχηκότες, περιλειφθέντες, ἰδὼν
 συνεστήσαντο αἵρεσιν, ἐς πολὺ τοῦ χρόνου τὴν Ἐκ-
 κλησίαν μαχόμενοι. Εἰς ἧν δὲ γενόμενος ὁ Εὐσέβιος,
 τοῖς ἰσοσνηκότα; τῇ πίστει οἷα τις Ιατρὸς ἀριστος
 ἀνεκτάτο, ἀπελαύνων μὲν εἴ τι νόθον· ὅσον δὲ τῆς
 Ἐκκλησίας γνήσιον, διδάσκων καὶ εἰσηγούμενος.
 Ἐκεῖθεν δ' εἰς ἐσπέραν γενόμενος, Ἰλλυριού; τε
 ἐβλήθη, καὶ τῆς Ἰταλίας ἐπέβαινε, τὰ Ἰσα διαπρατ-
 τόμενος. Ἐνθα δὴ καὶ Ἰλάριος πρότερον διαβὰς, ὃς
 Ποικτάδων ἐπίσκοπος ἦν· πύλις δὲ αὕτη Ἀκουιτα-
 νίας· αἶτε δὴ πρῶτος· ἐκ τῆς ὑπερροῆς ἀνακληθεὶς,
 τὰ τῆς ὑγιαίνουσης πίστεως κατεβάλλετο σπέρματα,
 Ἰταλοῖ; τε καὶ Ἰάλλοι;, ἃ μὲν χρῆ τῶν δογματῶν
 φέγγειν, ἃ δὲ προσέειπαι, εἰσηγησάμενος. Ἐλλόγι-
 μος δ' ἦν καὶ κατ' ἄμφω Ἰλάριος; τῇ τε Ῥωμαίων
 καὶ Ἑλλήνων γλώττῃ· ὃς καὶ λόγους βιβλῶν Ῥω-
 μαίοις συνέταξε, τοῖς Ἀρείου μὲν δόγμασιν ἀντι-
 τατομένους, δυνατῶς δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου δόξαν
 κρατῦνοντας. Ἄ δὴ μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνά-
 κλησιν τῶν ἐξορισθέντων ἐγένετο. Οὕτω μὲν οὖν
 Ἰλάριος; ὁ Ποικτάδων, καὶ Εὐσέβιος; ὁ Βρεξιέλλων ἐν
 τῇ πρὸς; ὅσον ἀρχομένη τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως; τὸ
 δόγμα διαρρήδην ἐκρῶτον.

tum τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, sententiam
 restitutionem facta. Ad hunc sane modum Hilarius Pictaviensis et Eusebius Vercellensis, episcopi, in
 Occidentali imperio Nicænae fidei dogma clare deprædicarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

*Περὶ τῶν Μακεδονιῶν, ὡς τηρικαῦτα τὴν ἀσέ-
 βειαν ἐπαβήσισιζοτο, τί τε ἐφρόνου· καὶ
 τίνα πρὸς τοὺς υἱωμένους ἐποιοῦντο ἀπόλο-
 γον.*

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ τῇ Κωνσταντινου θαρρήσαν-
 τες τελευτῆ; οἱ ἀμφὶ Μακεδόνιον, ὧν ἦν Ἐλεῦσιος;
 ὁ Κυζικίου, Εὐστάθιος; τε ὁ Σεβαστείας, καὶ Σωφρό-
 νιος; ὁ Πόμπητουπόλεως, εἰς; προῦπτον Μακεδονιανὸν
 καλεῖσθαι ἔσχον ἀρχήν. Καιροῦ δὲ λαβόμενοι, συν-
 ὄδους; τε συνεχεῖς ἀδεῶς ἐποιοῦντο, τοῦ; ἐν Σελευ-
 κείᾳ ὁμοφρονήσαντας συγκαλούμενοι, καὶ εἰ; ἰδὼν
 διεκρίνοντο σύστημα· καὶ τοῦ; τοῦ ἐτέρου μέρους
 αὐτοῖς, τοῦ; περὶ Ἀκάκιον δηλαδὴ, ἀσκήρουτον·
 καὶ τὴν παρ' αὐτῶν βεβαιωθείσιν ἐν Ἀριμίνη πύ-
 λιν;

PATROL. GR. CXLVI

nere fungerentur antistites. Et ecclesiæ quidem
 in Euzoii potestate erant, qui Arianis præfuit :
 Paulinus autem intra urbem, ecclesiam unam mi-
 nus celebrem obtinuit; quam ei Euzoios, quod
 hominem jamdudum observasset, concessit. 41
 At Meletius extra urbem ad portam, conventus
 suos agebat. Eo in statu cum res Antiochiæ es-
 sent, Eusebius inde rursum abiit. Cæterum Luci-
 fer ubi ordinationem Paulini Eusebio displicere
 intellexit, perinde atque injuria affectus esset, ægre
 rem ferens succensus, neque ad communionem
 cum Eusebio venire voluit; et quasi in synodo
 non rite res acta esset, decreta ejus per calum-
 niam rejicere instituit. Et cum multa quæ dam-
 num, ut fieri solet, afferebant pertristi eo tem-
 pore moverentur, multos etiam ab Ecclesia ea res
 alienavit. Qua de causa nova quoque rursus hæ-
 resis exstitit, a Lucifero appellationem sortita.
 Quæ sane parum decentem iræ causam habuit.
 Suo enim ipsius laqueo captus tenebatur : qui
 diacono suo misso, se probaturum quæ synodus
 constituisset, professus fuerat. Et ipse quidem
 Ecclesiæ sententiam retinens, similitatemque re-
 mittens, ad sedem suam in Sardiniam se recepit.
 Qui vero cum eo dolore se affectos existimabant,
 in Oriente relictii, sectam sibi suam constituerunt,
 et longo tempore Ecclesiam oppugnarunt. Euse-
 bius cum in Oriente esset, in fide parum firmos
 veluti optimus medicus curavit, atque restituit,
 si quid parum sinceri apud eos esset, rejiciens.
 quidquid autem Ecclesiæ appositum nativumque
 esset, docens atque instituens. Atque inde in
 Occidentem profectus, per Illyricum transit :
 atque in Italiam venit, idipsum ubique agens. Ibi
 et Hilarius Pictavii, urbis Aquitanicæ epi-
 copus, qui prius eo redierat, primus scilicet ab exsilio
 revocatus, sanioris fidei semina sparserat, Italos
 et Gallos, quæ vel fugienda vel expetenda dogmata
 essent, erudiens. Perquam disertus autem Latina
 simul et Græca lingua fuit, et libros plerosque Roma-
 nis conscripsit, qui cum Arii opinionem refellunt,

graviter confirmant. Hæc statim post exsulum
 restitutionem facta. Hæc statim post exsulum

D

42 CAPUT XVIII.

*De Macedonianis, ut tum magna libertate impieta-
 tem suam docuerint. Quid ii senserint, et quibus
 defensionibus adversus accusatores suos sint
 usi.*

Eadem vero tempestate Macedonii sectatores,
 Constantii morte freti, in quibus erant Elusius
 Cyzicenus, Eustathius Sebastiensis, et Sophronius
 Pompeiopolitanus, aperte Macedoniani vocari cœ-
 perunt. Et temporis opportunitate arrepta, fre-
 quentes libere diversis in locis synodos, eis qui
 Seleucie cum eis consenserant convocatis, coege-
 runt, et sectæ suæ factionem instituerunt. Tum
 autem qui adversæ partis erant, Acacianos videli-
 cet, excommunicarunt : fidemque Arimini editam

16

irridentes, formulam Antiochenam promulgarunt, suffragiisque suis comprobarunt; quæ postea Seleucia quoque confirmata fuit, sicuti proximo libro diximus. Verum enimvero cum a nonnullis propter ejusmodi dissidium reprehenderentur, eis- que objiceretur, qui nunc tandem se per dissidium ab Acacianis sejungerent, cum quibus antea et consensissent et communicassent? tale per Sophronium responsum dedere: « Occidentales episcopi non sanam de Consubstantiali habuere opinionem; Aetius autem in Oriente dissimilem substantia Patri Filium esse docuit: et utraque pars recta excidit sententia. Illi enim per *ὁμοουσίον*, consubstantialis, verbum, subsistentias Patris et Filii in unitatem unam redigentes, confuderunt: hic vero e diverso a natura Patris proprietatem Filii nimium segregavit. Nos igitur utrorumque lapsum vitantes, mediam absque periculo omnium viam delegimus, pieque magis sentimus, æqualem scilicet Patri Filium subsistentia docentes. » Sic illi quidem reprehensi, defendere se conati sunt. Sed deprehenduntur, veritatem cavillatione depravare: quod non Acacium, sed Aetium, ut dissimilitudinis auctorem incusant. Videntur illi etiam aliqua ex parte et Arianos et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, assertores vitare: et per utrosque suis ipsorum vocibus convincuntur, aliud quidquam novi afferre constituisse, sicuti et Sabinus inquit, qui Latine acta synodalia conscripsit.

43 CAPUT XIX.

De sancto Athanasio, ut ab apostata inquisitus, arte mirifica profugus evaserit.

Imperator, ubi Athanasium Alexandriae multitudinis conventus in ecclesia propalam agere, et multos Græcorum eloquentiæ vi et suavitate ad Christianam religionem pertrahere cognovit, ejici eum urbe jussit, ac si manere ibi se invito vellet, gravissimas ei denuntiavit pœnas. Ejusmodi mandati illam prætendebat causam, quod a decessoribus suis imperatoribus exsilio damnatus, sua ipsius auctoritate episcopatum occupasset: et quod ipse eis qui a Constantio in exsiliū acti essent, non in ecclesias ingressum, sed in patriam tantum reditum permisisset. Itaque eo imperatoris mandato profugere coactus, in eos qui illum circum-sistentes mœrebant, et discessum ejus graviter ferebant, oculis conjectis: « Bono estote animo, filioli, inquit; nubecula est, brevi ea evanescet. » His dictis, mandata familiaribus suis dedit, et ecclesia bonis viris commendata egressus, navigio per Nilum in Ægyptum contendit. At qui a præfecto missi fuerant, consequabantur, capere virum sanctum studio omni contententes. Et jam in propinquo persecutores adesse audiebat. Ibi eis qui cum illo in navi erant, fugam in solitudinem convertendam esse suadentibus, ipse meliorem secutus sententiam, prudenter militum effugit mœnus. Fuga enim posthabita ad persecutores na-

στιν διατωθάζοντες, τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πείστιν εἰσ- γόν τε καὶ ἐπεψηφίζοντο· ἢ δὴ πρὸς αὐτῶν ὑπερον τὴ κύρος ἐν Σελευκείᾳ ἔσχεν, ὡς ἐν τῇ πρὸς τοῦτο βιβλίῳ μνήμην ἐποιήσαμην. Ὑπο δὲ τινῶν ἐν μέ- φει ποιοῦμένων τὴν αὐτῶν διαφορὰν ἐγκαλοῦμενοι, τί δὴ ποτε νῦν τοῖς περὶ Ἀκακίον διαφέρονται, ὁμῶ- φρονες αὐτοῖς τὸ πρότερον καὶ κοινωνοὶ καθεστῶτες, τὴν δὲ διὰ Σωφρονίου τὴν ἀπόκρισιν ἐποίησαντο· « Οἱ κατὰ ὄυσιν ἐπίσκοποι ἐνόησαν τὸ ὁμοουσίον· ὁ δὲ Ἀέτιος ἐν τῇ ἐπιτὸν κατ' οὐσίαν ἀνόμοιοι εἰσ- γαίτο· καὶ ἀμφὼ τὰ μέρη τοῦ εὐθείως ἦσαν ἐκπι- ποντες· οἱ μὲν γὰρ συγκεχυμένως εἰς μίαν ἐνόησαν τὰς ὑποστάσεις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συνήπτων διὰ τῆς τοῦ ὁμοουσίου λέξεως· ὁ δὲ πάλιν ἐξ ἐναντίας σφόδρα τοῦ Υἱοῦ τὴν τῆς Πατρὸς φύσεως οἰκειό- τητα διεχώριζεν. Ἡμεῖς δὲ τὸν ὀλιγοὺν ἐκατέρωθεν φυγόντας, τὴν μέσσην καὶ ἀκίνδον ἐπιλέξαμεθα· καὶ εὐσεβεῖν μάλα νομίζομεν, ὅτε δὴ ἡμεῖς εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατ' ὑπόστασιν δογματίζοντες. » Ὅδε μὲν οὖν ἀπολογεῖσθαι πρὸς τὴν μέμψιν ἐπιχ- νῶντο· ἐλέγχονται δὲ τὴν ἀλήθειαν σοφιστῶμενοι, οἷς μὴ τοῦς περὶ Ἀκακίον, ἀλλ' Ἀέτιον ὡς τοῦ ἀνο- μοίου ἀρχηγὸν ἠτιμάσαντο. Δοκοῦσι γὰρ καὶ Ἀρειαν- οὺς ἐκκλίπειν ἐν μέρει καὶ τοῦς τιμῶντας τὸ ὁμοού- σιον· δι' ἀμφοτέρων δὲ, ἕτερον ἄττα καινοτομῆν ἡρημένοι ταῖς ἰδίαις φωναῖς· ὡς φησι καὶ Σαβίτιος, ὁ Ῥωμαίων γλώττῃ τὰ Συνοδικὰ συνταξάμενος.

C

ΚΕΦΑΛ. 10^ο.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου· ὡς πρὸς τοῦ ἀπο- στατοῦ ζητούμενος, τέχρη θαυμασίᾳ φωνῆς ὄχητο.

Βασιλεὺς δὲ Ἀθανάσιον μαθὼν κατὰ τὴν Ἀλεξάν- δρειαν παρβήσιν πληθὴ ἐκκλησιάζοντα, καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων μεταπέθοντα τῇ τῶν λόγων σειρῆν τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπάζεσθαι, προστάταις ἐκείθην ἐλαύνεσθαι· εἰ δὲ βιάζοιτο μένειν, μαγίστας ἡπειεῖ ζήμιας. Πρόφασιν δ' ἐποιεῖτο, οἷς φεύγειν παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ καταδίκην σχῶν, μὴ προτραφεῖς, τῆς ἐπισκοπῆς ἀντελάβετο· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παρὰ Κων- σταντίου ἐξορισθεῖσι τὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσεῖνι συγχωρῆσαι, τὴν δὲ πρὸς τὰς πατριδὰς κάθοδον μό- νον· ἐνθὰν τοῖς καὶ φεύγειν κατὰ τὸ τοῦ βασιλέως θει- σπισμα βιαζόμενος, τοῖς περὶ αὐτὸν ἀσφάλουσι, καὶ ἐν δεινῷ ποιούμενοις τὴν φυγαδεῖαν, ἀτανίσας εἶπε· « Θαρρείτε, ὦ τέκνα· νεφύδιον γὰρ ἐστὶ, καὶ τα- χέως διαλυθήσεται. » Ταῦτ' εἰπὼν, συνταξάμενος τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς σπουδαιοτέροις παραθέμενος τὴν ἐκκλησίαν, ἐξελθὼν πλοίῳ, διὰ τοῦ Νελλοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἤλαυνεν. Οἱ δὲ περὶ τὸν ἄρχοντα κα- τόπιν ἐδίωκον, ἐν χερσὶν θεῖναι τὸν ὄσιον πᾶσαν ποιούμενοι τὴν σπουδὴν. Ἐκ τοῦ συνέγγυ· δ' εἶναι τοὺς διώκοντας πεπυσμένοις, τῶν περὶ τὸ πλοῖον εἰς τὴν ἔρημον μάλλον φεύγειν λεγόντων, ἐκείνος γῶ- μη ἀρίστη χρησάμενος, σφῶς διέφυγε τοὺς διώκον- τας. Καὶ γὰρ ἀφέντας τὸ φεύγειν, πρὸς τοὺς διώ- κοντας ἐξ ἐπιστροφῆς ἐκέλευεν ἀπαντᾶν. Ὅς δὲ τοῦτ' ἐγίνετο, καὶ ἐγγύς τῶν διωκόντων ἦσαν οἱ φεύγον-

τες, ὅπου ἂν εἴη Ἀθωνάσιος, οἱ διώκοντες ἐπινοήσαντο τῶν δ' ἐγγύς εἶναι καταμηνούντων, καὶ εἰ θέτον ἑλαύνειν, οὐκ εἰς μακρὰν καταλήψονται, ἀπῆλλάντο. Οἱ μὲν οὖν διώκοντες ἀκίχρητα κατέλαβον, παρατραπέυτες τῇ σοφιστείᾳ· ὁ δὲ λαθὼν, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου εἰσῆγγοτο· κάκεισε κρυπτόμενος, παρήλαυε τὸν διωγμὸν, ἕως οὗ τελείω; ἐπαύσατο. Κα' τὰ μὲν κατὰ Ἀθωνάσιον παρὰ τῶν Ἑλληνιστῶν τοιαῦτα συνέβη.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἐν αὐτῇ σφοδρότερον συνεκρότει τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ περὶ Ἐλευσίου τοῦ Κυζίκου, καὶ Τιτου τοῦ Βόστρων· καὶ περὶ Μάρι τοῦ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

Ἐν δὲ τούτῳ, καὶ Κυζικηγῶν πρὸς βασιλέα διαπραγμαμένων περὶ τινῶν οἰκείων πραγμάτων, καὶ ὡς δέον εἴη τοὺς Ἑλληνικοὺς ἐπαναγαγεῖν νεῶς, θαυμάσια αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ θεῖα τιμῆς, πάντα παρέσχεν ὧν ἐδέησαν τῇ αἰτίῃ. Εἶρξε δὲ καὶ Ἐλευσίον τὸν αὐτῶν ἐπίσκοπον ἰεραῖσθαι, ὡς τοὺς νεῶς κατασκάψαντα, καὶ τοῦτοις ἐνυδρίσαντα, μοναστηρία τε συστήσασθαι, καὶ γηροτροφεῖα καὶ γηροκομεία δευμάμενον, καὶ ἄλλ' ἅτα θεοφιλῆ ἔργα διαπρεξόμενον· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι περὶ λόγων ἀμελεῖν ἐπειθε τῆς σφετέρης δόξης τοὺς ἑλληνίζοντας. Καὶ νόμον ἔθετο, Κυζίκου μὴ ἐπιβαίνειν ὅσοι ἢ αὐτόχθονες ἦσαν Χριστιανῶν. Τὸ δὲ αἴτιον, ἵνα μή, γρη, διαστασιάζοιεν περὶ τῆς θρησκείας, τῶν ἐποίκων καὶ ὁμοφύλων συναϊρομένων. Πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐνδημούντων ἐπιουργῶν, καὶ ὅσοι περὶ τὴν τέχνην ἰσχόλητο τοῦ νομίσματος· οὗτοι γάρ, ἔς ποῦ τι πλῆθος ἠριθμημένοι, καὶ ὅσοι μεγίστοις διακρούμενοι τίμασι, θεσπίσματοι τῶν ἐκ πολλοῦ βασιλέων ὀνὰ τὴν Κυζίκου διατρίβοντες ἦσαν, οὐκ ἐλαχίστην ἔτους ἐκάστου ἀπόμοιραν τῷ δημοσίῳ κατατιθέμενοι, οἱ μὲν χλαμύδιον στρατιωτικῶν, οἱ δὲ κόμμα νομίσματος νεοῦργον παρεγόμενοι. Τὸν γάρ Ἑλληνισμὸν δόξαν αὐτῷ συγχροτεῖν, βίαν μὲν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐπάγειν, καὶ τιμωρεῖσθαι πλῆθος τοσοῦτον, οὐκ εὐδουλον εἶναι ἔθετο· μόλις γάρ ἂν τοσοῦτον καθ' ἐκάστην πόλιν οἱ ἄρχοντες τὸν ἀριθμὸν μόνον ἀπεγράφαντο. Οὐ μόντοι δὲ καὶ ἀπείργεν ἐς ταυτὸ συνίεναι, καὶ ὡς ἐκάστῳ βουλομένῳ ἦν εὐχεσθαι. Στερότως γάρ ἦδει, ὡς οὐκ ἂν ποτε βίε κατορθωθεῖη, ὅσα δὲ τῆς ἔκουσίου προαιρέσεως δεῖται πρὸς σύστασιν. Τούς γε μὴν ἐν κλήρῳ, καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς πίστεως, διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο ὅτι μάλιστα ἀπελαύνειν. Σκοπὸς δ' ἦν αὐτῷ τὰς συνήθει; διαλύειν συνόδους τοῖς πλῆθεσι, τῷ ἀπείναι τοὺς προσεστώτας (οὔτε γάρ ἐκκλησιάζειν, οὔτε διδάσκεισθαι ἦν εὐχερὲς, πολλοῦ γε μὴν ἔδει τῶν θεῶν μετέχειν, καὶ τελείσθαι τὰ μυστικά), καὶ τῷ μακροῦ χρόνῳ ἐν λήθῃ τῆς οἰκείας καταστῆναι θρησκείας· ἄλλως δὲ καὶ σκοπῶν ὡς τοῖς πλῆθεσιν οἱ ἐν κλήρῳ

A vigium convertere, eisque obviam ire jussit. Et cum fugientes ipsi persequentibus propinqui essent, et illi ubinam Athanasius esset interrogassent, ipsi autem non procul abesse, ac si cursum celerius intenderent, statim eum comprehensuros esse respondissent, periculum evasere (f). Ita quidem persecutores calliditate ea illusi, nihil egere. Athanasius vero clam Alexandriam rediit, atque ibi latuit, donec persecutio quam fugiebat, prorsus conquievit. Hæc Athanasio a Græcæ superstitionis scetatoribus accidere.

44 CAPUT XX.

Uti Julianus denuo idololatriam Græcorum vehementius et acrius comprobavit, et de Eleusio Cyziceno, Tito Bostrensi, et Mari Chalcedonensi, episcopis.

B Interea Cyziceni legationem ad imperatorem, negotiorum quorundam suorum causa miserunt, cum adjectione illa : Peropus esse, ut deorum templa restituerentur. Quorum religionem laudans Julianus, omnia quæcumque petierunt, eis concessit. Et Eleusio eorum episcopo re divina et urbe ipsa interdixit, quod delubri deorum solo æquasset, atque illis per injuriam illusisset : quod monasteria et ad viduas ac senes alendos, ædes construxisset, aliaque multa Deo grata opera perfecisset; denique quod verborum persuasionem (id vero gravissimum erat) Græcis multis, ut superstitionem suam negligenter, persuasisset. Legem tulit, ne quis Christianorum, qui indigena non esset, Cyzicum adiret : causamque constitutionis ejus addidit, ne scilicet propter religionem seditio moveretur, advenis popularibusque eorumdem, qui eadem cum eis sacra colerent, opem illis ferentibus, et præterea Christianis laudicis et monetariis inquilnis ad eos accedentibus. Isti enim maximo numero in frequentissimas duas classes divisi, multorum imperatorum constitutionibus, Cyzici cum conjugibus et liberis habitabant, et non minimum tributum publico inferebant : illi quidem chlamydam militarium, hi autem monetæ novæ. Græcam namque superstitionem augere maxime et comprobare volenti, vi publicitus uti, et tantam hominum multitudinem irrogata pœna opprimere, parum commodum est visum. Ægre siquidem urbium rectores vel numerum ipsorum Christiani populi inire potuerunt : neque ille etiam in locum unum eos convenire, et prærationibus, ut pro se quisque vellet, uti prohibuit. Satis quippe sciebat, nihil prorsus valere in eis rebus vim adhibitam, in quibus, ut consistant, promptum et voluntarium requiritur judicium. Clerum autem, atque ecclesiarum religionisque præfectos, ut exigeret maximo contendit opere. Consiliumquoque ejus fuit, ut statas solitasque multitudinis synaxes, ducibus eorum sublatis, tolleret : ita enim fore cratem, lib. III, cap. 14. Et forte bis Athanasius eodem fugæ stratagemate est usus.

(1) Hoc Sozomenus non habet lib. v, cap. 13. Et alio loco ab eo, sicuti et a Nicephoro lib. ix, ap. 34, est commemoratum. Est autem apud So-

arbitratus est, ut neque conventus agere, neque docere nobis, multo vero minus de rebus divinis participare, mysticaque et arcana sacra peragere, facile esset: et ut diuturniore tempore in oblivionem etiam religionis nostræ prorsus perveniremus. **45** Atque interim obtentum illum prætextuit, quod clerus facile causam seditionis multitudini præberet. Ejusmodi agitans consilia, cum neque esset neque metueretur seditio ulla, Eleusium cum suis, sicuti dixi, Cyzico discedere jussit. Dicitur sane pergravem Eleusio imposuisse conditionem, ut scilicet nisi intra menses duos, sua ipse impensa, Novatianorum ecclesiam, quam Cyzici ipse demolitus fuerat, restauraret, ex ea urbe pelleretur. Tito vero, Bostrensis tum civitatis antistiti, edicto publice promulgato, ut directus fugeret, præcepit: gravia crimina ei et clero ejus, si ad seditionem populum commovissent, minatus. Titus ea de causa libellum supplicem ad imperatorem misit, in quo non minorem esse Christianorum, quam Græcorum, in ea urbe numerum; seque multitudinem suam cohortationibus, ne ad tumultum spectet, detertere significavit. Imperator, ut populum reliquum adversus Titum concitaret, ad Bostrenses calumniam viro intentans, litteras dedit: scripsisse illum ad se, non ipsius cohortationibus, sed populum suo ipsius consilio, ad seditionem prorumpere. Atque ille clam plebem eo pacto, ut virum eum perinde

A τὴν διάστασιν βῆσεν παρέχουσι. Ταῦτ' οὖν φωνῶν μήτε τινὸς οὐσης μήτε προσδοκωμένης στάσεως, τὸν Ἐλεῦσιον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀναχωρεῖν τῆ; Κυζικοῦ προὔτρεπετο. Αἰεταί γε μὴν αἰτίαν ἐπιθεῖναι βαρυτάτην τῷ Ἐλεუსίῳ, ἐντὸς δύο μηνῶν, εἰ μὴ τὴν τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν, ἣν ἐν Κυζίκῳ καθέλειν Εὐζώτος, οὐκείοις ἀναλώμασιν ἀνεγείροισι αἰθεῖς, ἐκεῖθεν ἐλαύνεσθαι. Τίτον δὲ τὸν τηλικῶδε τῆ; Βοστρηῶν πόλεως τὰς ἡνίας διαχειρίζοντα προτροπιδὴν φεύγειν δημοσίᾳ ἐκήρυττεν. Ἐπεὶ γὰρ ἤπειται ἐν αἰτίαις ποιεῖν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἐν κλήρῳ, εἰ διαστασιάζει τὸ πλῆθος· βιβλίον βασιλεῖ πέμπων ὁ Τίτος, μὴ ἔλαττον εἶναι τὸ Χριστιανικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔλεγεν· εἰρηγεσθαι δὲ ταῖς ἐκείνου παραίνεσιν μὴ πρὸς στάσιν ὄρῃν. Σκοπῶν οὖν ἐντεῦθεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Τίτου στάσιν μᾶλλον αὐτοῦ; ἐρεθίσαι, τοῖς ἐν Βόστροις γράφων, τὸν ἀδρα διέβληεν, ὡς κατ' αὐτῶν βασιλεῖ γράφει· μὴ μέντοι δὲ διὰ τὰς ἐκείνου παραίνεσιν πρὸς στάσιν χωρεῖν, ἀλλὰ ταῖς οὐκείαις γνώμας χρωμένους. Καί γε τὸ ῥέμα παρεκίνησε τὸν δῆμον, ὡς ἐπίβουλον καὶ δυσπραγῆ αὐτοῖς, καθεστώτα, τῆ; πόλεως ἀπελαύνειν.

Plurima vero alia ad eundem modum, qua ipsius jussu, qua vulgi spontanea temeritate et insultu, accidisse consentaneum est. Quorum ille malorum maxime auctor fuit, qui in eos qui talia patrare auderent, legibus non animadverteret, et verbis quidem delicta ejusmodi carperet, rebus autem ipsis ad ea peragenda cohortaretur: quippe in quo altissime odium religionis nostræ radices egerit; idque ipse sic præ se tulit. Proinde etiamsi palam ipse persecutionem non exerceret, nihilominus tamen Christiani passim a vulgo graves acceperunt clades. Fana enim Græcorum aperiebantur, et simulacrorum superstitioni applausu maximo approbatur. Ipse autem publicitus sacra sua peregit: et Constantinopoli, Fortunæ in basilica, ubi ejus deæ statua collocata fuerat, sacrificavit. Ubi etiam Maris Chalcedonis in Bithynia episcopus, manu a puero eo ductus, quod in ætate decrepita suffusio oculorum videndi vim ei ademisset, imperatorem plurimum taxavit, impium cum, contemptorem Dei, et desertorem, ignominiose appellans. **46** Ad quæ non aliud per iram respondit, quam quod cæcitate seni exprobrans, verbis tantum illum est ultus, et quod Christum blasphemia et maledicto perstringens, non tantum eum posse dixit, quem ille coleret, Galileum Iudeum, ut cæcitati ejus mederetur. Sic enim hoc ei solemne erat, ut Christum Galileum, Christianos autem Galilaos vocaret. Cui episcopus, magna usus dicendi libertate, occurrens: « Gratias, inquit, ago Servatori meo Deo, qui ut visum amitterem, pro eo atque nunc res habent, curavit, ne

C Πλείστα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ μὲν προσταγματοῖς, τὰ δὲ καὶ δῆμων αὐτομάτοις προπετείαις τε καὶ ἐπαναστάσεσι συμβῆναι εἰκός· ὧν αἴτιος, ἐκείνος, μάλιστα ἦν, ὁ μὴ κοίτασε νόμων ὑπάγων τοὺς οὕτω δρώντας παράνομα, μέχρι δὲ λόγων τὴν μέμψιν ἐπιτιθεῖς, ἔργοις; προὔτρεπετο, ἅτε δὴ πρὸς βάθος ἐντετακὸς τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν μῖσος αὐχῶν. Ἐνθεν τοῖς καὶ μὴ προφανῶς ἐκείνου εἶθον διώκοντος, οὐδὲν ἤττον οἱ Χριστιανοὶ δῆμων ἐπιθέσεσι τὰ πάνδεινα ἐπάσχον. Τὰ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἠνολόγοντο ἱερά· καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς μάλιστα ἐκροτεῖτο. Ἐκείνος δὲ καὶ δημοσίᾳ τὰς θυσίας ἐτέλει· καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ δὲ τῆ; τῆ; Κωνσταντινουπόλεως ἐπέθετο Τύχῃ, ὅπου δὴ καὶ τὸ τῆ; Τύχης ἄγαλμα ἴδρυτο· ἐνθα καὶ Μάρτις ὁ τῆ; ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος ὑπὸ χειραγωγῶ ἡγμένος, ἦν γὰρ τῷ πολλῷ γῆρα ὑπόχουσι τῶν ὀφθαλμῶν πεπονθώς, πλείστα τὸν κρατοῦντα διεκωμῶδησεν, ἀπεθῆ καὶ ἄθεον καὶ ἀποστάτην τούτων ἰδρύσας. Ὁ δὲ μηδὲν ἄλλο προσοχθίσας, τὴν τύφλωσιν ὠνείδισε τῷ πρεσβύτῃ, λόγοις μόνοις αὐτὸν ἀμυνόμενος· καὶ ἐπισκώτων εἰς Χριστὸν ἐδίασφήμε· καὶ μηδὲ τὸν, ὃν σέβεις, Γαλιλαῖον Θεὸν οὐκ αὐτὸν εἶναι θεραπεύειν, τὴν πῆρυσιν ἐπειπὼν· δυνάτω γὰρ ἦν εὐλοθὲς ἐκείνῳ Γαλιλαῖον μὲν τὸν Χριστὸν, τοὺς δ' ἐξ αὐτοῦ Γαλιλαίους καλεῖν· ὁ δ' ἐπίσκοπος παρήρσις χρησάμενος, πρὸς ταῦτα ὑπήντησε· « Χάριν ἔχω, ψησί, τῷ ἐμῷ σωτῆρι Θεῷ, μὴ βλέπειν, τὸ γε νῦν ἔχον, παρασκευάσαντι, ἵνα μὴ τὸ σὺν ἴδω παμμύλων πρόσωπον πρὸς ἀσέβειαν ἀποκλίναν. » Ὁ δὲ τὸ πρῶτον δῆθεν ὑποκρινόμενος, οὐδὲν ἀπεκρίνατο· δεινῶς δὲ λίαν τὸ πρᾶγμα μεταήχετο. Εἰδὼς γὰρ τοῦ; ἐπὶ Διοκλητιαν-

οὐ μαρτυρήσαντας ὡς διὰ τιμῆς ἤγοντο τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ τὸ πρόθυμον τῶν μαρτυρεῖν ἠπειγμένων ἑρῶν, ὡσπερ καὶ τούτῳ τούτοις φρονῶν, ἀλλῆν ἐπάπετο. Καὶ τὸ μὲν τῆς ὠμότητος ὑπερβάλλον, καὶ τὸ δι' ἑαυτοῦ κολάζειν Χριστιανούς, ἀπεβάλλετο· ἄρεμα δὲ διώκειν οὐκ ἀπρηνεῖτο, τὸ πλείστον τοῖς ἴμοις καὶ τῷ βουλομένῳ δεινόν τι πράττειν κατὰ Χριστιανῶν ἐφίσει. Οὕτω γὰρ ἐκείνῳ ἐδόκει τὸν Ἑλλητισμὸν κρατῦναι, τὴν ἀνέξι' αὐτῶν οἷα δέλεαρ δῆθεν προελθῆναι, καὶ τοῖς ἐπὶ Χριστοῦ φιλάνθρωπον, ὡσπερ καὶ πρόθυμον, εἶναι ὑποκρινόμενον.

non posthabuit. Quapropter vulgo populis, et aliis committere, id permisit: ita demum superstitionem Græcorum invalituram arbitratus, si malorum tolerantiam veluti inescationem prætendens, placiditatem atque humanitatem etiam erga Christianos simularet.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὅτι τέρχην κρατῦναι τὰ Ἑλλήνων ὁ Ἰουλιανὸς, τὰ τῆς ἡμετέρας ιδιώματα πολιτείας μετεχειρίζετο ἐν τοῖς εἰδωλείοις.

Ἦδὺς μὲν γὰρ τὰ πρῶτα τοῖς πᾶσι φανεῖς, προῖόντων οὐκ ὁμοίων ἑαυτὴν παρεδέικνυ. Ὅπου μὲν γὰρ συκοφαντία τις καὶ διαβολὴ κατὰ Κωνσταντίου ἐγένετο, πρόθυμῶς ἅπαντα Χριστιανοῖς ἐπαρτεν· ἐνθα δὲ μὴ τοῦτο ἦν, ὃ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν ἐταμίευσ μίσος, φανερῶς ἐπαρρήσιαζετο. Σπεύδων δὲ τὴν ὑπήκοον πᾶσαν ὑπὸ τῷ Ἑλλητισμῷ γενέσθαι, χαλεπῶς εἶχεν, ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ παρευδοκιμουμένην τὴν ὀρησθεῖαν ὁρῶν· οἷ τε γὰρ νεῖοι καὶ θυσαὶ καὶ αἱ πάτριαι ἑορταὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ πόλεις πρὸς γνώμησιν ἦσαν αὐτῷ· μάλιστα δ' ἦν αὐτῷ λογιζόμενος πῶς ἂν καὶ εἰσέπειτα τὸ ἐμπεδόν ἔχοιεν. Ἐργμα γὰρ τῆς ἐκείνου ἐπικουρίας γενόμενα, ἐν ἐτοιμῇ ἔχουν ταχίστην τὴν μεταβολήν. Μάλιστα δὲ καιρίαν ἐπλήττετο πολλῶν ἱερῶν καὶ γαμετῶν καὶ παιθῶν καὶ οἰκέτων Χριστιανίζειν μανθάνων. Καθ' ἑαυτὸν τε συμβάλλων συνίστασθαι τὴν ὀρησθεῖαν ἡμῶν ἐκ τε τοῦ βίου καὶ τῆς τῶν μετιόντων αὐτῆν ἀγαθῆς πολιτείας, πάντα κάλῳ ἐκίλει, ὥστε δὴ καὶ τὰ Ἑλλήνων πρὸς τὰ ἡμέτερα μεταφέρειν. Τοῦς τε γὰρ εἰδωλικούς νεῶς διεσκέυαζε βήμασι τε καὶ προσδρῖταις· ἀναγνώστεις τε καὶ διδασκαλίαις Ἑλληνικοῖς δόγμασιν ἐχχειμένας· καὶ θυηπόλους καὶ ἀναγνώστεις ἐπίσης ἡμῖν· εὐχὰς τεταγμένας ὠρῶν τε καὶ ἡμερῶν· ἐτι δὲ φροντιστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καταγωγὰς τε φιλοδόμοι ξένους τε καὶ πτωχοῖς· καὶ τὴν ἄλλην ἐπεδέκοντο φιλάνθρωπίαν, τὰ Ἑλλήνων ἐνευθεν σεμνύνειν αἰρούμενος. Τῶν δ' ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων, ὡσπερ ἡμῖν ἔθος, προσήκοντα ἐτίθει σωφρονίσματα. Οὐχ ἥκιστα μέντοι διὰ σπουδῆς εἶχε ζηλοῦν τὰ τῶν ἐπιτρόπων συνθήματα, οἷς ἔθος τοῦς ξένους ὄθεν δὴ ποτε διόντας, καὶ παρ' οἷς ἂν γένοιτο, θεραπειῶν ἀξιοῦσθαι καταγομμένων, οἷα περ γωρίμους καὶ φίλους διὰ τὴν τοῦ συμβόλου μαρτυρίαν· καὶ ἀπλῶς εἶπειν, ταῦτ' ἐν νῷ ἔχων, ἐπίσης παρεσκεύαζε τοῖς Ἑλλητιστῶν τοῖς Χριστιανοῖς βιοῦν, προσεθίζειν τε τοῖς ἐκείνων ἐπιτηδεύμασι, καὶ πλὴν γε τῶν δογμάτων ἀχραιφνῶς τοῖς ἄλλοις τῆς πολιτείας ἐκείνης ἐξομοιοῦσθαι. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχον ἔστιν, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ

A impurissimum vultum tuum ad impietatem declinantem conspicerem. » Et ille placiditatem quidem assimilans, nihil respondit, sed rem eam tamen graviter admodum accepit. Nam cum sciret in quo honore apud Christianos essent, qui sub Diocletiano martyrium obierunt, et insuper alacritatem eorum qui ad idem martyrium aspirarent, cerneret, gloriam eis talem invidens, aliam instituit viam. Quod enim summæ esset sævitæ, ut per seipsum Christianos excruciantibus curaret, id repudiavit: ut eos autem occulte persequeretur, quicumque tandem vellent in Christianos quidquam

B

CAPUT XXI.

Quomodo Julianus arte et dolo idololatriam confrimaturus, religionis nostræ proprios ritus idolorum janis accommodare instituit.

Et primum quidem facilem et gratum se omnibus callide præbuit: progressus deinde, non eundem, aut sui se similem exhibuit. Ubi namque calumnia aut criminatio aliqua Constantii esset, alacriter Christianis omnia tribuit. At si ea causa non exstaret: odium quod in nos communiter in pectore reconditum habebat, in apertum protulit. Et cum hoc unum maxime ageret, ut omnes imperio Romano subditi, Græcam complecterentur superstitionem, pernolesum ei fuit, quod religionem suam a Christianismo gloria longe superari videret. Tempora quidem, sacrificia, et patriæ Græcorum solemnitates, festique dies per urbes exsententia ei fere procedebant. 47 Illa vero maxime sollicitudine angebatur, quomodo in posterum quoque cultum talem stabiliret: quod metueret, si is præsidio suo destitueretur, ne brevi rerum mutatione collaberetur. In primis sane quasi lethale vulnus ei hoc infixit, quod multorum sacrificulorum conjuges et liberos et ministros, Christianos esse videret; et quod secum ipse consideraret, religionem nostram in sanctitate vitæ morumque integritate, eorum qui eam complectuntur, consistere, omnem movit funem, ut Græcorum mores ad instituta nostra accommodaret. Itaque in idolorum templis fieri curavit subsellia et primarios suggestus: instituit lectiones et doctrinas, quæ tamen Græcis dogmatibus inniterentur; præterea sacerdotes et lectores more nostro, item certas certarum horarum et dierum preces. Scholæ etiam et phrontisteria virorum et mulierum philosophiæ ethnicæ addidit, peregrinorumque et egenorum construxit domicilia, atque aliam insuper ostendit humanitatem, ut Græcorum sacralibus rebus admirationem consequerentur majorem. Delictorum quoque quæ vel a prudentibus vel ab imprudentibus sunt, ex consuetudine nostra pœnitentia interveniente, congruentes constituit coercitiones. Eodem etiam studio æmulari conatus est eorum instituta. Lucularum tesseras, quas

episcopi dare solent, ut undecunque et ad quos- A
cunque hinc et inde hospites adveniant, moribus
nostris exceptis benigne curentur, perinde atque
noti et amici per tesseræ et signi ejus testimonium. Et, ut simpliciter dicam, ejusmodi in animo
versans consilia, Græcos eodem quo Christianos modo vivere instituit: eosque studiis atque insti-
tutis aliis nostris propalam assuescere, extra dogmata tamen, et æquari nobis voluit. Porro id ita
se habere, ex ipsius imperatoris epistola, quam ad Arsacium, sacrorum suorum in Galatia ponti-
ficem, dedit, quantum licet, ostendam. Scribit autem ad hunc modum:

48 CAPUT XLIII.

Epistola Juliani ad Pontificem Galatiæ Arsacium, ut Christianorum mores imitando consecetur.

Græca religio nondum ex sententia nostra
procedit, idque eorum qui eam complectuntur.
culpa. Amplitudo enim et magnificentia deorum,
optata etiam omnia et spem omnem excedit. Sed
propitia sit nostris sermonibus Nemesis (1). Tan-
tam namque tam brevi mutationem, ne votis qui-
dem paulo ante expetere quisquam ausus fuisset.
Quid igitur? an sufficere ista putamus: nec ad ea
respicimus, quæ maxime impietatem deorumque
contemptum auxerunt? ad eam scilicet, qua adve-
nas excipimus hospitalitatem, ad curam mortuor-
um sepeliendorum, atque ad fictam vitæ sancti-
moni in: quorum unumquodque apud nos singu-
lari studio vere fieri oportere arbitror. Nec satis
est te solum talem, verum etiam omnes omnino
qui in Galatia sunt sacerdotes, tui similes esse
convenit: quos vel terrore, vel persuasione, ut
probi sint, adducito, aut sacri ministerii functio-
nem eos deponere cogito; siquidem nra cum con-
jugibus, liberis et servis ad deorum cultum non
accesserint, sed servos aut liberos aut uxores Gal-
liæ retinuerint; quippe erga deos ipsos impie
se gerentes, contemptumque deorum cultui eo-
rundem præferentes. Deinde sacerdotem quem-
que cohortare, ac in theatro conspiciatur, ne apud
caupones potet, neve arti cuiquam aut operæ pu-
dendæ et ignominiosæ præsit. Et morem quidem
gerentes honore prosequare, rebelles vero a te re-
pelle. In urbe quaque frequentia ad excipiendos
benigne hospites xenodochia exstrue, ut advenæ
non nostræ tantum religionis, sed alieni etiam,
quicumque petierint, aut indiguerint, humanitate
nostra perfruantur. Unde autem ad eam rem pecu-
nia suppeditet, provisum mihi est. Triginta enim
millia modiorum frumenti, et sexaginta millia
sextariorum vini, quotannis in eum usum per Gal-
latiam conferri jussi; et quintam hujus tributi
partem pauperibus qui sacerdotibus inserviunt,
dari: reliquum autem omne advenis et hospitibus
aliisque potentibus a nobis dividi debere censeo.
Turpe siquidem esset, cum inter Judæos mendicans
non sit, et impii Galilei non suos tantum, sed
nostris etiam homines alant, si opem et auxilium
nostrum requirere nostri viderentur. 49 Porro
Græcæ religionis observatores, ut ad ministerium
hujusmodi aliquid etiam conferant: et vicos eo-

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ.

*Ἐπιστολή Ἰουλιανοῦ Ἀρσακίῳ ἀρχιερεῖ Γαλι-
τίας, ὥστε ἐπίσης ἡμῖν πολιτεύεσθαι.*

Ο Ἕλληνας οὐπω πράττει κατὰ λόγον ἡμῶν
ἕνεκα τῶν μετιόντων αὐτόν. Τὰ γὰρ τῶν θεῶν λαμ-
πρὰ καὶ μεγάλα, κρεῖττονα πάσης μὲν εὐχῆς, πά-
σης δὲ ἐλπίδος· ἔλω; δὲ ἔστω τοῖς λόγοις ἡμῶν ἡ
Ἀδράστεια. Τὴν γὰρ ἐν ὀλίγῳ τὴν αὐτὴν καὶ τηλι-
καύτην μεταβολὴν οὐδὲ εὐξασθαί τις ὀλίγῳ πρότε-
ρον ἐτόλμα. Τί οὐν ἡμεῖς οἰόμεθα ταῦτα ἀρκεῖν; Οὐδὲ
ἀποβλέπομεν ὃ μάλιστα τὴν ἀθεοῦτητα συνήξισεν,
ἡ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία, καὶ ἡ περὶ τὰς τα-
φὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια, καὶ ἡ πεπλασμένη
σεμνότης κατὰ τὸν βίον. Ἄν ἕκαστον οἴσμαι χρῆνα
παρ' ἡμῶν ἀληθῶς ἐπιτηδεύεσθαι. Καὶ οὐκ ἀπόρη
τό σε μόνον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντας ἀπαξιαῖως
οἱ περὶ τὴν Γαλιτῖαν εἰσὶν ἱερεῖς· οὐδὲ ἡ δυσώπη-
σον, ἡ πείσον εἶναι σπουδαίους· ἡ τῆς ἱερατικῆς
leitourgias ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ
C
γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ θεραπεόντων τοῖς θεοῖς,
ἀλλ' ἀνέχονται τῶν οικητῶν ἢ υἱῶν, ἢ τῶν Γαλι-
ταίων γαμητῶν, ἀσεβοῦντων μὲν εἰς τοὺς θεοὺς,
ἀθεοῦτητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων. Ἐπειτα πα-
ραίνεσον ἱερέα, μήτε ἐν θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε
ἐν κληλείῳ πίνεσιν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας
ἀισχροῦ; καὶ ἐπονεῖσθαι τοῖς προῖστασθαι. Καὶ τοῖς
μὲν πειθομένους τίμα, τοῖς δὲ ἀπειθούντα; ἐξώθει.
Ξενοδοχία καθ' ἑκάστην πόλιν κατέστησον πυκνά·
ἵνα ἀπολαύσωσιν οἱ ξένοι τῆς παρ' ἡμῶν φιλανθρω-
πίας· οὐ τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων
δοστῶν ἢ δεθῆναι χρημάτων δ' ὄθεν εὐπορήσεις, ἐπι-
νευόηταί μοι τέως. Ἐκάστου γὰρ ἐνικυτοῦ τρισμυ-
ρίους μοδίους κατὰ πᾶσαν τὴν Γαλιτῖαν ἐκέλευσα
δοθῆναι σίτου, καὶ ἑξακισμυρίους οἴνου ἕξτερας. Ἄν
D
τὸ πέμπτον μὲν εἰς τοὺς πένητας τοὺς τοῖς ἱερεῦσι
ὑπερπεριμένους ἀναλίσκεσθαι φημι χρῆνα· τὰ δὲ
ἄλλα τοῖς ξένοις καὶ τοῖς μεταιτοῦσιν ἐπιμένεσθαι
παρ' ἡμῶν. Αἰσχρὸν γὰρ, εἰ τῶν μὲν Ἰουδαίων οὐ-
δεὶ; μεταίται, τρέφουσι δὲ οἱ δυσσεβεῖς Γαλιταῖοι
πρὸς τοῖς ἑαυτῶν καὶ τοῖς ἡμετέρους· οἱ δὲ ἡμέτε-
ροι τῆς παρ' ἡμῶν ἐπικουρίας ἐνδοεῖς φαίονται.
Δίδασθε δὲ, καὶ συνεισφέρετε τοὺς Ἕλληνας εἰς
τὰς τοιαύτας leitourgias, καὶ τὰς Ἕλληνας κώ-
μας ἀπάρχεσθαι τοῖς θεοῖς τῶν καρπῶν· καὶ τοῖς
Ἕλληνοῦς ταῖς τοιαύταις εὐποιαῖς προέθεις, οἰ-
δάστων αὐτοὺς, ὡς τοῦτο πάλαι ἦν ἡμέτερον ἔργον.
Ὅμηρος; γούν αὐτὸ πεποίηκεν Εὐμαῖον λέγοντα·

(1) Ἀδράστεια εἶργος· στομάτων φθόνος· εἰ, οὐν δ' ἀδραστὰς λέγων. Euripid. *Adrastia coerce lingua-
rum invidiam. Cum invidia verba faciens.*

rum, ut primitias frugum diis ipsis persolvant, doce; hominesque Græcos officiis et benefactis talibus assuefac, antiquitus nostri moris operisque id fuisse eos admonens. Homerus enim Eumæum hæc ita dicentem inducit :

Ξειρ', οὐ μοι θέμις ἔστω, οὐτ' εἰ κακίων σέθεν Ἀ
Ξειρὸν ἀτιμάσαι· πρὸς γὰρ Διὸς εἰσὶν ἅπαντες
ἔσθροι τε πτωχοὶ τε.
Δίσι δ' ὀλίγη τε φιλῆ τε.

Hospes, vel si te nostras pertingeret ades
Advena deterior, justos auferret honores.
Ab Jove namque venit mendicus et hospes eodem :
Et nobis sunt parva quidem, sed munera grata.

Μὴ δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ἀγαθὰ παραζηλοῦν ἄλλοις
συμφοροῦντες, αὐτοὶ τῇ ῥαθυμίᾳ κατασχύνοιμεν,
μᾶλλον δὲ καταπρωόμεθα τὴν εἰς τοῦ θεοῦ εὐ-
λαδίαν. Εἰ ταῦτα πυθολομῆν ἐγὼ σε πράττοντι,
μιστὸς εὐφροσύνης ἔσομαι. Τοὺς ἡγεμόνας ὀλιγά-
κις ἐπὶ τῆς οἰκίας ὄρα· τὰ πλεῖστα δὲ αὐτοῖς ἐπι-
πέλλε. Εἰσινοῦσι δὲ εἰς τὴν πόλιν, ὑπαντάτω μηδεὶς
αὐτοῖς ἱερῶν· ἀλλ' ὅταν εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσι· τῶν
θεῶν, εἰσω τῶν προθύρων. Ἠγεσθω δὲ μηδεὶς
αὐτῶν εἰσω στρατιωτῆς· ἐπέσθω δὲ ὁ βουλόμενος·
ἀμα γὰρ εἰς τὸν οὐδὸν ἦλθε τοῦ τεμένους, καὶ γέ-
ρον ἐν ἰδιώτῃ. Ἄρχαι γὰρ αὐτῶν, ὡς οἶσθα, τῶν
ἑδῶν· ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς ταῦτα ἀπαιτεῖ θεσμός.
Καὶ οἱ μὲν πειθόμενοι κατὰ ἀλήθειάν εἰσι θεοσεβεῖς·
οἱ δὲ ἀντεχόμενοι τοῦ τύφου δοξοκόποι εἰσι καὶ
κενόδοξοι. Ἡ Πισσινούνη βοθηεῖν ἔτοιμός· εἰμι, εἰ
τὴν μητέρα τῶν θεῶν ἔλω καταστήσουσιν ἑαυτοῖς.
Ἀμελοῦντες δὲ αὐτῆς, οὐκ ἀμεμπτοὶ μόνον, ἀλλὰ,
πικρὴν εἶπεῖν, μὴ καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀπολαύσουσι
δυσμενείας.

Non committendum igitur, ut aliis bona nostra
emulari permittamus, ipsi autem per socordiam
nos pudore afficiamus, seu potius deorum obser-
vantiam et religionem prodamus. Atque si hæc te
ita exsequi audiero, hilarem et lætum me reddes.
Provinciæ rectores perraro domi suæ vise : fre-
quenter autem epistolas ad eos mitte. Eisdem in
urbem advenientibus, nullus sacerdotum obviam
eat : sed cum in deorum templa ingrediuntur,
intra vestibulum saltem occurrat. Ne quis autem
miles eos ædem sacram ingredients præcedat, se-
quatur tamen qui volet. Quamprimum enim magi-
stratus solum delubri attigerit, privatus redditur.
Tu siquidem, quod nosti, intra templum imperi-
um obtines. Atque id divinæ etiam flagitant
sanctiones : quibus qui parent, veri deorum sunt
cultores : Qui vero fastu effertur, insolentis
sunt jactantiæ et vanæ gloriæ aucupatores. Pessi-
nunti subvenire paratus sum (1), si ipsi sibi deum
matrem propitiâ reddiderint. Eam vero si ne-

glexerint, non modo id reprehensione non carebit, verum etiam (quod dictu acerbum est) ne ad ini-

Οὐ γάρ μοι θέμις ἔστω κομιξέμεν ἢ ἐλευθρεῖν
Ἄρτεμα· οἱ τε θεοῖσιν ἀπέχθονται ἀδυνατοῖσιν.

Non etenim fas est hominum succurrere rebus,
Inferens qui sint diis immortalibus ipsis.

Παῖθα τοῖσιν αὐτοῖς, εἰ τῆς παρ' ἐμοῦ κηδεμονίας
ἀντέχονται, πανδημεί τῆς μητρὸς τῶν θεῶν λέεται
γενέσθαι. »

Quapropter illis persuade, si studium curamque
meam sibi conciliare volunt, ut universi simul
matri deorum supplicent. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

50 CAPUT XXIII.

Ὅσα κατὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας ὁ ἀσεβὴς ἔπρατ-
τε, καὶ ὡς δόλιφθύειν τὸν στήματόν παρεσκευά-
σε, χυνοῦσιν ἐνὶ ἑσπέρῳ αὐτοῖς.

Quæ contra pietatem nostram impius egerit, et ut
dolo exercitum ad deorum sacrificia, donativo ea
de causa dato, pellicere tentarit.

Ὅστω μὲν οὖν Ἰουλιανὸς καὶ ποιῶν καὶ γράφων,
ἀμικρὰ μεταθήσειν ὤπτε τοῦ Χριστιανούς πατρίων
ἑθῶν· καὶ πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν ἐπὶ
καθιρέσει τοῦ δόγματος, οὔτε ῥηδίως εἶχε πείθειν,
δι' αἰχλύνης τε ἐδόκει περιφανῶς βιάζεσθαι, φεύ-
γων τὸ τυραννικὸν εἶνα δόξαι. Οὐ μὴν ἐνέλιπέ τε
τῆς προθυμίας· πάντα δὲ κάλων, τὸ τῆς παροιμίας,
ἐκίπει, πρὸς Ἑλληνισμὸν τὸ ὑπήκουον μεταθεῖναι·
καὶ τὸ μὲν αὐτὸς ἔπραττε, τὸ δὲ διὰ τῶν ἀρχόντων
ἔποιε. Ἀτεχνῶς δὲ προσεθίζων ἅπαντας ἑλληνίζειν,
καὶ ῥᾶλλον τὸ στρατιωτικὸν, προηγουμένως μετα-
πλάττει πρὸς τὴν προτέραν ἔξιν τὸ μέγιστον σύνθη-
μα τῶν Ῥωμαίων συμβόλων· ὁ Κωνσταντῖνος
εἰς σταυροῦ σχῆμα μετατυπώσας κατὰ θεῖαν, ὡς
εἴρηται, βούλησιν, τοῦ στρατοῦ ἡγεῖσθαι προσέ-
ταξε. Ταῖς γε μὴν δημοσίαις εἰκόσι διὰ σπουδῆς
ἔποιετο προσπεριγράψαν αὐτῷ τὸν ὑπατον ἑὼν

Sic Julianus, hoc cum ageret et scriberet, citra
bellum Christianos se ad patrias consuetudines
tracturum putavit : omnemque (quod dicitur)
lapidem, ut dogma nostrum aboleret, movit. Sed
persuasio difficilis ei fuit. Rursum autem si pro-
palam vim adhiberet, probro id sibi fore credidit,
quod tyranni suspicionem fugere contenderet. Non
tamen propterea quidquam de ardore studioque
suo, ut subditos ad Græcam superstitionem per-
traheret, remisit. Et quedam ille per seipsum
agebat, quedam per præfectos suos expediebat. Ad
Græcam autem omnes omnino superstitionem, po-
tissimum vero milites assuefaciens, in primis ma-
ximum inter Romana vexilla signum, quod Con-
stantinus in crucis formam redactum, juxta divi-
nam (ut diximus) voluntatem, in exercitu præferri
instituit, ad priorem statum reduxit. Et in publi-

(1) Apud Plin. lib. vi, cap. 52, inter Galatiæ oppida numeratur Gallorum Tolistobogorum Pesi-
sinus.

cis tabulis seipsum depingi magno studio curavit : A
 atque insuper supremum deorum suorum Jovem
 affingi, veluti e cœlesti nube despectantem, poro-
 namque et purpuream vestem atque alia imperii
 insignia demittentem : Mercurium itidem et Mar-
 tem, utraque ex parte eum blande intuentes, et
 quosdammodo oculorum nutu testificantes, elo-
 quentia cum excellere, nec minus ab arte bellica
 pollere. Hæc et alia hisce similia plerosque ad
 Græcam religionem invitantia, publicis imaginibus
 aspergi mandavit. Atque id fecit, ut per occasio-
 nem honoris ejus, quem moribus imperatori exhibere
 soliti erant, paulatim eos quoque qui una de-
 picti erant, adorare homines addicerent, et vetusta
 consuetudine abusus vafritie et caliditate omni
 subditorum mentem et judicium furtim subverte-
 ret. Tum enim deum ex sententia consilium sibi
 processurum esse existimavit, si persuasione hu-
 jusmodi quo vellet homines duceret, et deinde qua
 reliqua essent, facile aggredieretur. Legitime vero
 se rursus in eos animadversurum putavit, qui ei
 non obsequerentur, et in veteribus Romani populi
 moribus novare quidquam instituerent : præsertim
 cum adversus longam reipublicæ consuetudinem et
 imperium ipsum delinquere viderentur. Astutiam
 talem pauci intellexere : qui etiam, quod adorare
 imagines tales nollent, pœnas luerunt. **51** Vulgus
 autem, sicuti solet, ignorantia supina et animo
 minus sollicito, tanquam veteri legi parendum
 esset, ita ut sors tulit, temere ad imagines acces-
 sit. Et ille cum talia excogitaret, nihil præterea
 effecit. Enimvero tametsi fraus ejus ita deprehensa
 esset, aliam tamen tentavit viam, omnia excogi-
 tans atque experiens, ut cives suos in superstitio-
 nem vanam pertraheret. Atque id quod instituit,
 priori dolo non fuit inferius. Quin potius manifestiore
 id et majore violentia est ausus. Quapropter
 etiam occasionem multis, qui in aula imperatoria
 stipendia faciebant, præbuit, ut animos viriles
 exhiberent. Veluti enim in conflaturæ fornacibus
 explorati, et qui habitii sunt, et qui reipsa fuerunt,
 Christiani palam apparuere.

Postquam enim tempus advenit, ut imperator
 civibus congiarium daret, (id quod antiquitus apud
 Romanos Kalendis præcipue, imperatorisque et
 imperialium urbium natali die facere receptum
 fuit), secum ipse considerans, milites nostros
 aperti caudoris et magnæ simplicitatis esse, pecu-
 niæque cupiditate teneri, et consueto donativo fa-
 cile capi posse, arte quadam, ut vel inviti dæmo-
 nibus sacrificarent, consilium invenit. Lege namque
 olim cautum erat, ut ad munus capiendum acce-
 dentes sacrificarent. Atque id ipsum illi facere ju-
 bebantur. Propositumque simul ad ignem erat et
 thus et aurum. Ibi fortem animum quidam decla-
 rarunt, quod adolere thura nollent, donum contem-
 nentes. Nonnulli naturæ improbitatem veteris legis
 obtentū contegentes, ne intelligere quidem ad quod
 malum delapsi essent, potuerunt. Alii lucrosa jac-
 tura, et fortasse formidine multorum tumultuum in-
 scati, quamvis errare se intelligerent, tamen quomi-
 nus animis excruciantur, effugere non potuerunt.

θεῶν αὐτοῦ Διὰ, ὡς ἐκ τινος οὐρανοῦ νεφέλης προ-
 κύπτοντα, καὶ στέφανος, καὶ τὴν ἀλουργὸν ἐσθῆτα,
 καὶ ὅσα τῆς βασιλείας σύμβολα, καταπέμποντι·
 πρὸς δὲ καὶ Ἑρμῆν τε καὶ Ἄρεα ἐκατέρωθεν πρὸς·
 αὐτὸν ὀρῶντας· ἠδέως, ὡσανεὶ ἐπιμαρτυροῦντας·
 τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὡς ἄρ' ἀγαθὸς εἶη περὶ λόγου, καὶ
 οὐχ ἤττον πολεμικῆς. Ταῦτά τε καὶ ἄλλα τοῦτοις
 προσεικότα, καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνα ὀρηκίαν
 ἐκκαλούμενα τοὺς πολλοὺς, παραμύγνυσθαι ταῖς
 δημοσίαις εἰκόσι προσέτατε. Ταῦτα δ' ἐποίησε, ὡς
 ἂν γε προφάσει τῆς ἐξ ἔθους ἐς βασιλεία τιμῆς, καὶ
 τοῦ συγγεγραμμένου ἡρέμα πως ἐθίσωσι προ-
 κυνεῖν. Τοῖς δ' ἐκ παλαιοῦ ἔθουσιν ἀποχρώμενος,
 περινοῖα πάση τὴν τῶν ὑπηκόων κλέπτει προαίρε-
 σιν. Πρὸς σκοποῦ γὰρ εἶναι αὐτῷ ὦστο, ὡς, εἰ
 οὕτως ἐκόντας πείσσειεν, ἐν ἐτοίμῳ ἔχαιεν καὶ πρὶς·
 τὸ λείπον ἐπιχειρεῖν· δικαίως δ' αὐθις κολάσειεν,
 εἴγε ἀπειθοῖεν, καὶ νεωτερίζειν δῆθεν περὶ τὰ
 Ῥωμαίων ἔλοιτο ἔθῃ· ἄλλως τε καὶ εἰς μακρὴν
 πολιτείαν, ἔθος καὶ βασιλείαν ἐξαμαρτάνοντες. Τὸ
 μὲν οὖν ἐπινόημα ὀλίγοι συνῆκαν· οἳ καὶ δικὰς
 εἰσεπράχθησαν μὴ προσκυνεῖν ἐβελήσαντες· τὴ δὲ
 γε πλῆθος, οἳ ἄπερ φιλεῖ, καὶ ἀγνοῖα καὶ γνώμη
 ἀπεριέργη, ὡσανεὶ νόμῳ ἡγούμενοι παλαιῶ ἐπίσθαι,
 ὡς ἔτυχε ταῖς εἰκόσι προσήσαν. Καὶ τῷ μὲν τοιαῦ-
 τα διανοουμένῳ καὶ πράττοντι οὐδὲν πλεον ἠγύετο·
 καὶ περ' οὕτω τῆς τέχνης ἐληλεγμένης, ἐτέρων
 ἐθάδεζε, διὰ πάντων ἐπισθῶν, ὡς ἂν ἐκ τῶν ἐπίσης
 ὀρηκτικῶν πείσῃ τοὺς ἀρχομένους. **Ο** δὲ διεπρά-
 τετο, οὐδὲν τι τοῦ προτέρου ἐλλείπει. Περιφανῶς
 δὲ καὶ βιαιότερον ἐκείνῳ ἐπετο μῆθη· ὃ δὲ καὶ
 τρέφασιν ἀνδρίας οὐκ ὀλίγης ἐνδειξίς ἦν τῶν ἐν
 βασιλείαις στρατευομένων. Οἷα γὰρ ἐν χωνευτηρίῳ,
 οἳ τε νομιζόμενοι καὶ οἳ ταῖς ἀληθείαις ὄντες
 Χριστιανοί, κατὰ δόλοιο πᾶσιν ἐγίνοντο.

Ὡς γὰρ καιρὸς ἐνέστη βασιλέα δωρεῖσθαι τοῖς
 ὑπηκόοις χρήματα, ἔθος δ' ἦν ἐκ παλαιοῦ τοῦτο
 Ῥωμαίους πράττειν, ἐν τε ἱερομνηταῖς καὶ βσι-
 λίων καὶ βασιλείων πόλεων γενεθλίοις τῶν ἡμερῶν,
 διαλογισάμενος· ὡς τὸ παρ' ἱμῖν στρατιωτικόν,
 εὐηθεῖα τὸ πλεῖστον καὶ ἀπλότῃ διαζῆ, ἤτιθηται
 τε χρημάτων τῆ κατ' ἔθος πλεονεξία ἀλώσιμον,
 τέχνη θύειν τοῖς δαίμοσι καὶ ἄκοντας ψικονόμεναι.
 Νενόμιστο γὰρ δῆθεν ἐκ παλαιοῦ τοὺς ἐπὶ τὴν δω-
 ρεῖαν παριόντας θύειν· καὶ τοῦτο ἐνεκελεύοντο δρᾶν·
 προὔκειτο γὰρ καὶ ὁ Ἰλθανός καὶ χρυσός. Ἐναυ-
 θα τὴν ἀνδρίαν οἳ μὲν ἐνεδειξάντο· τό τε γὰρ δῶ-
 ρον ἀπέωσαντο, μὴ θυμῶν ἡρημένοι· οἳ δὲ τὴν
 μοχθηρίαν τῆς φύσεως τῷ προστήματι τοῦ παλαιῦ
 νόμου συγχώσαντες, οὐδὲ συνίεναί εἶχον οἳ κακοῦ
 γένοιτο. Ἐτεροὶ δὲ τῆ ἐπιπερθεῖ ζημίαν, ἴσως δὲ
 καὶ δέσει τῶν πολλῶν θορούδων δελεασθέντες, εἰ καὶ
 ἀμαρτάνοντες διεγίνωσκον, ὁμως οὐ διεφύγον τὸ
 μὴ παθεῖν. Τῶν γε μὴν ἀγνοῖα τινὲς τῆ τοσαύτη
 περιπεπωκότων κακία τάδε πράξει ἱστορήσονται.

Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὸ θῦσαι, ἔθους γε ὄμαι ὄντος, A
 εἰσιτιῶσο κοινῆ, ὅσα δὴ ἐν πόσις φιδεὶ γίνεσθαι,
 προπίνοντες ἀλλήλοις, Χριστὸν ταῖς κύλιξιν ἐπω-
 νόμασαν, τῶν τινα δαιτυμόνων ὑπολαβόντα εἰπεῖν
 λέγεται· «Ὡς ἀστειὸν γε τοῦτο ποιεῖτε, ἐν πρὸ
 βραχέος ἤρνασθε Χριστὸν, ἡνίκα βασιλεὺς ἐδίδου
 δῶρα, καὶ ὑμεῖς τῶ λιθανιωτῶ ἐπεθύετε, νῦν προσ-
 καλούμενοι.» Ἀμα δὲ τῷ λόγῳ τὴν ἀπάτην γνω-
 ρασατες, καὶ οἱ κακοῦ γένοιοντο διαγόντες, τοῦ
 συμποσίου αἴφνης ἀναπήδησαντες, δεδακρυμένοι
 δημοσίᾳ ἐπέθεν, Θεὸν καὶ τοὺς σωφρονιστέρους
 διαμαρτυρόμενοι τῶν ἀνθρώπων, Χριστιανούς
 εἶναι σφᾶς, καὶ εἰσαεὶ διαμεῖναι οὕτως, ἔχοντας
 δόξας διατεινόμενοι· ἀγνοῆσαι δὲ τῷ πραχθέντι,
 καὶ εἰ γε τοῦτο χορὴ φάναι, μόνας, ἑλληνίσει τὰς
 χεῖρα, μὴ τῆς καρδίας μεταθεσίης· ζῆλῳ δὲ B
 παρόρησις μεσῶ βασιλεὶ προσελθόντας, πρὸς πό-
 δας, ἐν ἐδεδώκει ῥέψαι χρυσόν· γενναίῳ δὲ τῷ
 φρονίματι ἀνελεῖν αὐτοὺς ἦθον τὸ οἰεῖν ἀπολα-
 βόντα· μὴ γὰρ ποτ' ἐν μεταμέλιῳ γενέσθαι ἀνθ'
 ὧν διὰ Χριστὸν ὄλον δοίη τὴν δίκτην τὸ σῶμα· οἷς
 ἀπρομηθεύτως ἤμαρτεν ἡ δεξιὰ, δῶρον λαβούσα
 καὶ ἐπιθύσασα· ἐκνοπήναι δὲ καὶ τοὺς πόδας
 ἦθον δραμόντας οὐ καίρια. Ταῦτ' ἀκούων ὁ βασι-
 λεὺς, ἐχάλεπαινε μὲν· κτεῖται δὲ ἐφυλάξτε, μὴ
 καὶ γερῶν μαρτυρίας τοὺς ὕβριστὰς ἀξιώσσεια. Τό
 γε μὴν στρατεύειν περιαιρήσας αὐτοῖς, τῶν βασι-
 λεῶν ἐξήλασεν. Ἐν δὲ τούτοις ἦσαν καὶ Ἰουλιανὸς
 ἐκεῖνος, Οὐαλεντινιανός τε καὶ Οὐάλης, οἱ μετ'
 αὐτὸν τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα διαδεξάμενοι. Οἱ C
 μὲν οὖ, οὕτως· ὅσοι δὲ μὴ ὄρθῃ γνώρῃ τὰ Χρι-
 στιανῶν ἰσπάζοντο, καὶ τὸ ἀληθὲς εὐδαιμον τῆς
 ἐπαύθα τιμῆς καὶ τῶν χρημάτων προὔτιθεντο,
 ἀδωῆς· ἐπὶ τὸ θῦειν καὶ κεχαρισμένα βασιλεὶ
 πράττειν ἔθεον· ὅποιοι ἦν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινῶν
 πόλει σοφιστῆς· Ἐκκλησίος· ὃς οἷα τις εὐριπὸς
 τοῖς τῶν κρατούντων ἦθεσι μεταρῥυθμιζόμενος,
 ἐπὶ μὲν Κωνσταντίου διαπύρωσ τὰ τῶν Χριστιανῶν
 εἶπερ τις ἕτερος, κατησπάζετο· Ἰουλιανῶ
 δ' ἑλληνίζειν ἐπιβάλλοντος, γοργῶς μετετίθετο,
 καὶ δεσιδαίμων εἶπερ τις αὐθις· ἐν Ἑλλήσιν. Μετὰ
 δ' ἐκεῖνον πάλιν Χριστιανὸν ἐντυλὴν ὠμολόγει·
 πρηνῆς γὰρ πρὸ τῶν οὐδῶν τῆς ἐκκλησίας πεσῶν,
 ἐδακρυμένα βρῶν, γοερῶς ἐπεφώνει· «Πατήσατέ
 με τὸ ἄλας τὸ ἀνάσθητον.» Τοιοῦτοι μὲν ἐκεῖνοι· D
 τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ Ἐκκλησίος πρότερόν τε καὶ ὕστερον.
 et ipse quammaxime est complexus. Post hunc
 in faciem enim supinus pro ecclesiæ foribus provocatus,
 mistis cum clamore lacrymis, miserabiliter
 est vociferatus : « Proculcate me salem fatuum. » Tales
 illi fuere : talis et Ecebolius et antehac et
 postea fuit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῶν καθ' ἡμῶν νομοθεσιῶν αὐτοῦ· καὶ ὡς
 χρήματι συλλέγειν ἤρξατο.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τούτοις ὧν περὶ πάντας Χρι-
 στιανούς, ἀφ' ἑρμῆ· λαθόμενος, καίπερ μὴδὲν ἐγκα-
 λειν ἔχων· ὅτι δὲ μὴ ὑεῖν ἤρουντο, μὴ πολυτελεί-
 εσθαι καὶ τῶν ἴσων τοῖς ἄλλοις ἀξιοῦσθαι ἐνομοθέθει
 γερῶν· μήτε μὴν στρατεύεσθαι κατὰ τὰ βασίλεια·

Atque ex eis qui in tantam calamitatem ignorantia
 sunt prolapsi, istud fecisse traditi sunt. Cum post
 sacrificium id, consuetudine fortasse sic obtinente,
 communiter in convivio milites hilares epularentur,
 quod in computationibus fieri consuevit, propin-
 quantes inter se, Christum in poculis nominatim
 advocabant. Ibi ex convivis quemdam verba ea
 excipientem, dixisse ferunt : « Perfacete hercle
 facitis, qui Christum nunc invocatis, quem paulo
 ante, cum vos imperator muneraretur, et thura in
 aram imponeretis, abnegastis. » 52 Cum hoc dicto
 errorem arumnamque suam illi agnoverunt : et
 confestim e convivio prosilientes, lacrymabundi
 publice circumcursitantes, Deum et sanctiores con-
 stantes homines, se Christianos esse, atque in ea
 sententia perseveraturos, ignorantiaque peccasse :
 atque si hoc dicendum sit, manus solas Græcorum
 sacris operatas, mentem vero immotam perman-
 sisse, asseverarunt. Mox etiam, libertatis dicendi
 ardore adducti, imperatorem adire, ad pedes ejus
 quod acceperant aurum abjecere, et generoso
 prorsus animo ab eo petiere, ut suo sibi munere
 accepto, eos jugularet : nunquam enim se pœni-
 tentia ductum iri, si propter Christum totum cor-
 pus pro eo pœnas luat : quod dextra inconsiderate
 peccaverit, quæ et munus acceperit, et diis sacrifi-
 carit. Incidi quoque pedes sibi postulare, qui
 tam importune ad donum capiendum accelerarint.
 Hæc imperator audiens, ira quidem commotus est :
 a cæde tamen eorum abstinuit, ne eos martyrii
 honore dignaretur, qui sic contumeliosi in eum
 fuissent. Exactora'os vero ex aula imperiali exe-
 git. In his fuere Jovianus ille, Valentinianus, et
 Valeus, qui post eum imperavere. Atque isti qui-
 dem sic se gessere. Quicumque vero non animo
 recto sacra Christianorum colebant, et veram bea-
 titudinem honoribus caducis et pecuniæ posthabe-
 bant, absque timore ad sacrificandum et imperatori
 gratificandum procurrere : qualis etiam fuit sep-
 tista Constantinopolitanus Ecebolius, qui veluti
 quidam Euripus imperatorum moribus sese accom-
 modavit. Sub Constantio enim, ardore ingenti
 Christianam religionem si quis alius coluit : ubi
 autem Julianus animum ad Græcam superstitionem
 appulit, horrendo prorsus modo animum mutavit,
 Græcasque ineptias et superstitionem, si quis alius,
 porro rursus Christianum se esse professus est.

53 CAPUT XXIV.

De constitutionibus ejus contra nos publicatis, et ut
 pecuniis colligere cœperit.

Imperator tam infesto cum esset in Christianos om-
 nes animo, opportunitate ea arrepta, quamvis quod
 eis eriminis loco objiceret, non habebat : tamen quod
 sacrificare nolissent, constitutione sanxit, ne illi
 cum aliis rempublicam administrarent, neve hono-

res caperent, aut in aula imperatoria mererent. A conventibus solemnibus et foro eos exegit. A iudicandi quoque munere, et magistratibus dignitatibusque gerendis removit. Et legem talem ferens, illud addidit: Christianas sanctiones statuere, gladio adversus eos utendum non esse, qui capitalia crimina committerent. Occasionem quoque suam esse ratus, bellum quod contra Persas, qui Orientem percurrerant, gerendum erat, quod sine pecunia nihil se recte gesturum existimaret, dolum, ut eam a Christianis exigeret, est commentus. Et quicumque diis sacrificare nollent, eis pecunie multam gravem dixit. Itaque cernere tum erat perquam acerbam Christianorum condemnationem, a quibus ea iam quae minime habebant, exigebantur, cum quidem alii omnes pro bonorum suorum facultatibus tributum penderent. Ita imperator subito per iniuriam pecuniae exactionem copiosus est factus. Quo tempore etiam Graeci libere quodeunque illis visum esset, facientes, nobis insultarunt: et undequaque philosophorum colluvies confluebat, qui vetera gentiliū sacra renovarunt, extimue inspiciendis et haruspicinā vacarunt: adeo ut pueros masculos et femellas impuberes atque incorruptos, ad aras deorum mactarint, et carnes eorum degustarint. Atque haec cum aliis in urbibus, tum maxime Athenis et Alexandriae fecerunt. Ubi quod Athanasius episcopus flagitiis tantis obstitisset, studio et opera eorum exilio multatus est. Qui navi per Nilum in Aegyptum tendens, cursu deinde converso in eandem urbem rediit, sicuti paulo ante retulimus. Porro provinciarum rectores talem imperatoris religionem, opportunitatem suam esse censes, gravius etiam quam imperator jubebat, Christianos affligebant, ampliores pecuniam extorquentes, et plagas etiam eam ob causam corporibus ingerentes. Quod imperator cognitum parvifecit, et Christianis eum accedentibus, molestiamque propterea ei facessentibus, respondit: « Lex vobis a Christo tradita est, ut male tractati fortiter aemulas feratis, et injuria affecti ne respondetis. » 54 Et id ex eo satis liquet, quod Amachius fecit, ut supra memoravimus. Verum non absurdum fuerit, rem eam, quod in primis memoria digna sit, paucis repetere. In parva provinciae Phrygiae urbe, delubrum quoddam deorum a diuturno situ et squalore repurgare, et simulacra diligenti cura restituere is jussit. Idque, ut mandatum fuerat, factum. Ea res dolorem maximum Christianis attulit. Nonnulli igitur, Macedonius videlicet, et Theodulus, et Tatianus, quod indignitatem eam ferre non possent, flagranti aemulatione incensi, noctuque fanum ingressi, statuas confregere. Praefectus eo facto ad iram concitatus, multos qui ejus rei culpa vacarent, neci dedere instituit. Et ecce facinoris egregii patratores seipsos deferentes ad-sunt, pulchrius esse ducentes, ut ipsi morerentur, quam alios sua causa nullo illorum commerito periclitari cernerent. Praefectus noxam illis, si sa-

A συλλέγων δὲ καὶ ἀγορῶν ἐξώθει· καὶ τοῦ δικάζειν, ἢ ἀρχεῖν, ἢ ἀξιωματῶν κοινουεῖν, ἀπέργε. Καὶ ταῦτα ἐνομοθετεῖ, ἐπιλέγων, μὴ χρῆσθαι ξίφει κατὰ τιῶν, τῶν ἄξια εἰργασμένων θανάτου. Πρόφρσι δὲ καὶ τὴν πρὸς Πέρσας εὐρῶν ἄμυναν, τὴν ἔω κατατρεχόντων· λογιζάμενος ὡς χρημάτων ἄνευ οὐδὲν τι κατορθοῦσθαι δύναται, δολῶς ἐπένοει πρὸς τῶν Χριστιανῶν συλλέγειν τὰ χρήματα. Τῷ γὰρ μὴ θύειν ἠρημένῳ, ζητιοῦν ἐς χρήματα εἶπε. Καὶ ἦν ἰδεῖν πικρὰν τινα καταδίκην κατὰ Χριστιανῶν, ἀπαιτούμενων ὅπερ ἤκιστα εἶχον· καίπερ πάντων εἰσφερόντων ἀναλόγως τῇ κτήσει. Καὶ ἐξαπίνης ὁ βασιλεὺς πλούσιος ἦν ἐκ τῆς ἀδίκου συλλογῆς τῶν χρημάτων. Ὅπτηνίκα καὶ Ἕλλητες ἀδελῶς ἡμῶν κατατρέχοντες, πᾶν τὸ δόξαν ἔραν
B εἶχον. Καὶ πανταχοῦ ξυρρότιά τις φιλοσόφων συνέτρεχε· καὶ τὰς ἐξ ἀρχαίου ἀνεκαίνιζον τελετάς· καὶ σπλάγγνοις καὶ ἡπατοσκοπίαις ἐσχόλαζον· ὡς καὶ παῖδας· ἄρβανάς τε καὶ θηλείας καταθύειν ἀφθόρους, καὶ τῶν σαρκῶν ἀπογεύεσθαι. Καὶ ταῦτ' ἐπραττον καὶ κατὰ τὰς ἄλλας μὲν πόλεις, μάλιστα δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ἔνθα δὴ τοῦ ἐπισκόπου ἀντιπράττοντος Ἀθανασίου σκευωρίαις ἐκείνων, φυγὰς πλοῖον διὰ τοῦ Νείλου εἰς Αἴγυπτον περιούμενος, λαθῶν τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσεῖσιν, ὡς μικρὸν ὄπισθεν διελάθμεν. Οἱ δὲ γὰρ τῶν ἐπαρχιῶν ἀρχόντες, τὸ θρησκεύειν οὕτω τὸν βασιλέα οικεῖον λογιζάμενοι κέρδος, καὶ μεῖζον ἢ ἐκέλευε βασιλεὺς, τὰ Χριστιανῶν κακῶς ἐπραττον· χρήματα μὲν πολλῶ
C πλείονα εἰσπραττόμενοι, καὶ σώμασι δ' ἐπήγγον οὐ μετρίως διὰ ταῦτα πληγὰς. Ἄ δὴ καὶ βασιλεὺς μανθάνων, ἐν οὐδενὶ ἐποίητο· προσιοῦσι δὲ Χριστιανοῖς καὶ δι' ὄχλου αὐτῷ γινομένοις, ἀντέλεγε· « Νόμος ἔστιν ὑμῖν εἰρημένος· Χριστῷ, πάσχοντας κακῶς, ὑποφέρειν γενναίως, καὶ ἀδικουμένους μὴ ἀντιλέγειν. » Καὶ τοῦτο ὄχλον ἐξ ὧν Ἀρχιεὺς διεπράξτε, ὡς μικρῶ πρόσθεν εἰρήκαμεν. Οὐ μὴν ἀπᾶδον ἂν δόξῃ, καὶ αὐθις ἐπιδραμεῖν διὰ τὸ εὐμνημόνευτον τὴν διήγησιν. Ἐν τινι γὰρ μικρᾷ πόλει τῆς ἐπαρχίας Φρυγίας εἰδωλικόν τι τέμενος ἐκκαθίρεσθαι τὸν ἐκ τοῦ χρόνου ῥύπον, καὶ τὰ ἀγάλματα ἐπιμελείας τῆς προσηκούσης ἐκέλευεν ἀξιούν. Τὸ μὲν οὖν ἔργον ἐγίνετο· τοῦτο δὲ διὰ λύπης μάλιστα ἦν τοῖς Χριστιανοῖς. Καὶ δὴ τινες μὴ
D τὸ θλίβον στέγειν δυνάμενοι (Μακεδόνης καὶ Θεόδουλος ἦσαν οὗτοι, καὶ Τατιανός), ζήλῳ διαθερμανθέντες, νυκτὸς εἰσιόντες τὸ τέμενος, συντριβούσι τὰ ἀγάλματα. Τοῦ δὲ ἡγεμόνος τοῖς πεπραγμένοις ἀσφάλλοντος, καὶ πολλοὺς τῶν ἀναίτιων κτείνειν σπουδάζοντος, καταγγέλλουσι ἑαυτοὺς οἱ αὐθιγὰς τοῦ ἔργου· μᾶλλον τε αὐτοὶ ὀνήσκων ἤρουντο, ἢ ἄλλους ἀναίτιους ὄραν ὅπερ αὐτῶν κινδυνεύοντας. Ὁ δὲ ἀρχῶν διαλύειν τὸ ἀδικημα τὸ αἰρεῖσθαι θύειν ἐκέλευε, μὴ βουλομένοις ὁ ἀναιρεῖν, ἡπεῖλει. Οἱ δ' εὐγενεῖς ἐκείνοι καὶ τὴν ψυχὴν ἀδαμόντιοι πάνθ' ἔτοιμοι μᾶλλον ἦσαν πάσχειν, ἢ ταῖς θυσίαις μολύνεσθαι. Πολλὰς οὖν πρότερον βασάνους τοὺς ἀγίους ἀνδρας ἐκείνους κατασεύσας, ἐπεὶ μὴ πέθειν εἶχε, τέλος ἐπ' ἐσχάραις αὐτοὺς θέμενος, καὶ

πῶρ λάβρον υπανάβας αὐτοῖς, οὕτω διέφθειρεν. Οἱ δὲ πρὸς τὸσαύτην ὠμότητος ὑπερβολὴν, τρυκαῦτα τὴν τῆς ἀνδρίας ἐπεδειξάντο κορωνίδα, τὴν ἀοιδίμον ἐκείνην ἐπειπόντες φωνήν· « Εἰ ὀπιῶν, ὦ Ἀμάχιε, κρεῶν ἐπιθύμετε; ἀπογεύσασθαι, κάπλι τὰς ἐτέρας στρέψον ἡμᾶς πλευράς, ἵνα μὴ τὰ πρὸς γεῦσιν ἡμίονοι· σοὶ φανῶμεν καὶ ἀγρίας μεστοί. » Ἄλλ' οὕτω μὲν οἱ γενναῖοι τὸ τοῦ μαρτυρίου διήνωσαν στάδιον.

præclara illa edita voce : « Si assas carnes degustare cupis, Amachi, in alterum latus nos verte, ne semicrudi et ad edendum parum tibi suaves reddamur. » Ad eum modum generosi isti viri in martyrii stadio decurrerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀποστάτης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας νόμος ἀπειργε Χριστιανούς· καὶ ὅπως Γρηγόριος ὁ μέγας, καὶ οἱ ἐκ Σύρων Ἀπολλινάριοι, τὰς θείας Γραφὰς παντοίοις μέτροις καλλύοντες, τῷ ἐκείνου σκοπῷ ἀντετάξαντο.

Πρὸς δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις καὶ νόμῳ ἐκέλευε Χριστιανῶν παῖδας μὴ παιδεύεσθαι μετέχειν Ἑλληνικῆς· μὴδὲ τοὺς παρ' ἐκείνοις ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς διδάσκεσθαι, οὐδὲ τοῖς παρ' ἐκείνοις διδασκαλείαις φοιτᾶν· ἵνα μὴ, φησὶ, τὰς γλώσσας ἀκονώμενοι, ἐν ἐτοίμῳ εἶεν πρὸς τοὺς παρ' ἡμῶν ἀντικαθίστασθαι διαλεκτικούς, καὶ σεμνύνειν μὲν τὰ ἑαυτῶν, εὐέλεγκτα δὲ δεικνύουσι τὰ ἡμέτερα. Ἐλύπου γὰρ μὴν τοῦτον οὐ μέτρια Γρηγόριος καὶ Βασίλειος οἱ Καππαδόχαι, παντοδαπὴν ἐπιδειγμένοι τέχνην, καὶ τοὺς τότε ῥήτορα· μεγέθει φύσεως ὑπερβάλλοντες· καὶ μᾶλλον Γρηγόριος, πρὸς παντοία ποιήσεων εἶδη μεταπλάττων τὸς λόγους, ἃ ἔπη ὠνόμασε· καὶ ἄλλοι πλείστοι ἄνδρες ἐλλόγιμοι· ὧν οἱ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξήρουν, οἱ δὲ τὴν Ἀρείου συνεκρότου δόξαν· ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐκ Σύρων Ἀπολλινάριοι, πρὸς πᾶσαν ἰδίαν λόγον καὶ οὗτοι παρεσκευασμένοι· οἱ καὶ φανερώτεροι ἐντεῦθεν μᾶλλον κατέστησαν. Πατὴρ δὲ ἦσαν οὗτοι καὶ υἱός· ὁμώνυμοι· καὶ ἄμφω ἴβρις λόγων παντοίων· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ γραμματικῶν, σοφιστικῶν δὲ ὁ υἱός. Ἐπίσης δὲ χρειώδεις ἑαυτοὺς παρεῖχον Χριστιανοῖς τῷ καιρῷ, ἐγκαίρως τῇ πολυμαθίᾳ καὶ τῇ φύσει χρησάμενοι. Ὁ μὲν γὰρ, ἅτε δὴ γραμματικὴν εἰ· ἀκρον ἀκρωσάμενος, ἀντὶ μὲν τῆς Ὀμήρου ποιήσεως ἠρωϊκῆν μέτρον τὴν Μωσέως βιβλίον καὶ τὴν Ἑβραίων ἀρχαιολογίαν συνέταττεν, ἄχρι δὴ καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαουλ κατελθών. Εἰς εἰκοσιτέσσαρα δὲ τμήματα τὴν τὸσαύτην πραγματείαν διέειλεν, ἐκάστῳ τμήματι τοῖς παρ' Ἑλλήσι στοιχείοις τὴν προστιγορίαν θέμενος, κατὰ μίμησιν τῆς Ὀμήρου ποιήσεως· καὶ τραγοῖδιον δραματικὴν ἐξεργάζετο, τὸν Εὐριπίδην μιμούμενος, καὶ τὴν Πινδαροῦ λύραν. Καὶ πρὸς τὰς κομφοδίας Μενάνδρου εἰκασμένας ὑποθέσεις ἐτίθει· παντὶ τε μέτρῳ ῥυθμικῶς ἐχρήτο· ἀπλῶς τε φάσαι, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν τὰς ἀφορμὰς λαμβάνων, ἰσχυθλοῦ· ὑποθέσει τῶν ἐγκυκλίων καλοῦμένων μαθημάτων ἐπενοεῖ, τὰς πραγματείας· ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ αὐτὰς συντελεῖ, ἐν τε φθεῖ καὶ φράσει καὶ

A crificent, renitti jubet. Atque id illis abnuentibus, minas intentat. At præclari illi adamantinis animis viri, omnia potius perpeti, quam ut sacrificiis se contaminent, sunt parati. Illicet ille viros sanctos multis primom excruciatos tormentis, ubi quod volebat, eis non persuasit, postremo craticulis imponit, ignem plurimum subjicit, atque ita interimit. Porro illi crudelitatem præfecti tantam, fortitudinis tum sære coronidem esse ostendunt,

CAPUT XXV.

Ut insuper apostata, lege lata, Christianis Græcorum artium et institutionum litteris interdixerit : et ut Gregorius magnus, et duo Apollinæres Syri, sacras Scripturas omni genere carminum expolientes, consilio et instituto ejus obstiterint.

Ad hæc, ne Christianorum pueri Græcis disciplinis erudirentur, aut poetas scriptoresque eorum legerent, scholasve publicas frequentarent, lege cavet : Ne linguis eorum, inquit, acumine perpolitit, facile disputatoribus nostris resistere, et sacra quidem sua amplificare, religionem autem nostram refellere facile queant. 55 Non parvum enim ei dolorem movere Gregorius et Basilii Cappadoces, qui omnigenam artem suam rebus multis declaraverant, ejus temporis oratores, ingenii præstantia longe superantes : præcipue Gregorius, qui verba etiam variis poematum generibus inclusit, eaque versus noninavit : et alii quamplurimi spectati viri, quorum nonnulli Nicænam sequebantur fidem, quidam Arii opinionem comprobabant. Syri etiam Apollinæres, omni dicendi genere probe instructi, præclari maxime eo studio evasere, pater et filius sibi cognomines, et disciplinarum omnium periti. Et pater quidem grammaticus insignis, filius autem inter sophistas et rhetores celebris fuit. Uterque sane eo tempore utilem Christianis se præbuit, opportune et comode ingenii suis et multijuga doctrina usi. Grammaticus enim artis suæ peritissimus, pro Homeri poemate, heroicis versibus Mosæ libros et veteres Hebræorum res usque ad Sauli regnum composuit : atque id opus in viginti et quatuor libros divisit, libro quolibet Græcorum elementorum appellatione, juxta illorum ordinem et numerum, ad Homericae poesis imitationem inscripto. Edidit quoque, Euripidem æmulatus, tragicos actus. Pindari etiam lyram attigit, et comica argumenta ad Menandri exemplum tractavit, uniuscujusque carminis legibus rite servatis : atque, ut semel dicam, sumpta ex divinis litteris materia, argumentis eis tractandis, librisque componendis, numerum Cyclicarum, que vocantur, et inter se in orbem coherent, disciplinarum æquavit : idque brevi admodum tempore est assecutus. Ita ut illi, habitu, elocutione, et dispositione nihil ab eis dif-

ferrent, qui apud Græcos hisce studiis gloriam A sunt adepti, et nullus Græcæ doctrinæ modus Christianis incognitus esset. Alter autem Apollinarius junior et rhetor, eloquentiæ consultus, sacra Evangelia et epistolas Pauli in Dialogis, Platonis formam et stylum referens, ita exposuit, ut nisi hominis antiquitatis venerandæ prærogativam observarent, consuetisque delectarentur, nihil profecto eis concederet, qui apud Græcos itidem maxime celebrantur, neque minus nostrorum quam illorum lucubrationes admirationi essent, et ediscerentur.

56 In primis vero istorum ingenii felicitatem suspicere convenit. Veterum enim quilibet in una quapiam re studium omne posuit. Isti vero in omni doctrina cum laude exercitati, quotiescunque usus postuleret, cum stylum feliciter prius excolivissent, egregie res et sententias Christianorum tractarunt atque confirmarunt. Et imperatoris verusam calliditatem strenue refellerunt, atque adeo librorum solerti acumine fortiter convicerunt. Ego vero et Psalmorum librum heroico carmine ab patre optime expressum inveni. Insignem quoque junior Apollinarius librum elucubravit ad imperatorem ipsum, sive ad philosophos Græcos, quem de Veritate inscripsit: in quo etiam absque sacrarum litterarum testimoniis clare ostendit, longe eos a recta de Deo opinione abesse. Imperator namque eas ipsas litteras irridens, et religionem nostram ludibrio habens, ad primarios ejus temporis antistites hæc verba de libris nostris scripserat: *Legi, cognovi, damnavi*. Ad quem nomine omnium quemdam ita rescripsisse ferunt: *Legisti, sed non cognovisti; si enim cognovisses, non damnavisses*. Basilii vero responsum id esse dicunt qui eo tempore Cappadociæ ecclesias episcopus curavit. Neque adeo dissentaneum est, id scriptum ejus esse. Sed sive illius, seu alterius sit, admiratione dignus vir talis esse videtur, et dicendi libertatis et eruditionis causa. Atque hæc quidem imperator egit,

CAPUT XXVI.

De Græcis et ethnicis artibus et litteris, etiam Christianis pietatem consecrantibus eas utiles esse, easque Christianos addiscere oportere.

Verum enim vero providentia divina, simul et D imperatoris consilio atque impetu, et non minus Apollinarianum studio et opera, longe fuit potentior. Imperatoris enim constitutiones, ipso sublato, sicuti mox oratione progressi dicemus, brevi evanuerunt. Et illorum lucubrationes postea non in magno fuere pretio, perinde atque editæ non fuissent. Sed occurret mihi forte quisquam: Quid hoc est quod dicis? inquires. Utilem certe Christianæ reipublicæ minime diuturnam imperatoris adversus nos contentionem (1) fuisse, atque id divinæ Providentiæ accepto ferendum esse, quilibet sane dicat. Verum Apollinarianum studium, quod Christianismo impenderunt, rejicere, et Christianos, rursum Græcas disciplinarum institutiones in manibus versare,

(1) Legere velim Græce διαφθοράν, Latine promissionem interitum. EDIT.

σικονομίᾳ ὡς μὴ δὲν διαφέρειν τῶν παρ' Ἑλλήσι τοῦτοις εὐδοκίμησάντων ὡς ἂν μηδεὶς τρόπος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας τοῖς ἡρημένοις Χριστιανίζεσθαι ἀνέχοιτο ἢ. Ὁ δὲ γε νεώτερος Ἀπολλινάριος, εὐ πρὸς τὸ λέγειν ἡγμένους, τὰ τε ἱερὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰς Ἐπιστολάς Παύλου διαλογικῶς ἐξετίθει, Πλάτωνι τὸ σχῆμα καὶ τὴν φράσιν ἐξεκασιμένους ὡς εἰ μὴ τὸ ἀρχαιότητι διαφέρουν ὡς αἰδέσιμον ἐτίμων οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ σύνθεσι φίλον ἐνόμιζον, οἷον ἂν ἐνέλιπον ἐπίσης τοῖς παρ' Ἑλλήσιν ἐπισήμοις, καὶ τὰς τοῦτων σπουδὰς θαυμάζεσθαι τε καὶ ἐκδιδάσκεισθαι ἄλλοις δὲ τὸ εὐφυὲς τοῦτων διὰ θαύματός ἐστιν ἕκαστος γὰρ τῶν ἀρχαίων, περὶ ἐν τι μόνον κατέτινε τὴν σπουδὴν. Οἱ δὲ τὴν ἐν λόγῳ πάντων ἀσκησάντες ἀρετὴν, χρείας καλοῦσθαι τοῦ τύπου ἀναμαζάμενοι εὐφυῶς, οὐκ ἐλάχιστά τὰ Χριστιανῶν συνεκρότου, τὸ τοῦ κρατοῦντος σέφισμα εὐγενῶς διαλύοντες, καὶ κατὰ κράτος νικῶντες ταῖς ἐπινοαῖαις τῶν λόγων. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ τῶν Ψαλμῶν βιβλίον εὖρον αὐτοῦ ἡρώδη μέτρῳ εὐφυῶς μετεσκευασμένον. Οὐκ ἀγεννήδης δὲ τῷ νέῳ Ἀπολλινάριῳ καὶ λόγος πεπὸνθηται πρὸς τὴν βασιλείαν εἰς οὖν πρὸς τοὺς παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφους ἐν Ἰπὲρ ἀληθείας ὑπέγραψεν. Ἐν ᾧ δεῖκνυσι πᾶσι τοῖς γεγονότας τοῦ ὀρθοῦς περὶ Θεοῦ φρονεῖν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς, ὡς περ ἐμαρτίζων, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐπιτιθέσθων, τοῖς τότε τὴν ἐπισκοπίον προέχουσι, τὰδε ἐπέστειλεν Ἀρέγγων, Ἐργων, κατέγγων. Ἐὰ δὲ τινα ὡς ἐκ πάντων τὰδ' αὐτοῖς φασιν ἀντιγράψαι Ἀρέγγως, ἀλλ' οὐκ ἔργως· εἰ γὰρ ἔργως, οὐκ ἂν κατέγγως. Βασιλείου δὲ φασιν εἶναι τὸ γράμμα, τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ ἐκκλησιῶν τηλικάδε τὴν ἐπιτροπὴν ἔχοντο. Καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς ἐκείνου εἶναι τὸ σύγγραμμα. Εἴτε γοῦν ἐκείνου, εἴτ' ἄλλου τοῦτο ἐστὶ, διὰ θαύματος δίκαιον ἡγεῖσθαι τὴν ἀνδρῶν, τῆς τε παρῶν σίας καὶ τῆς παιδεύσεως ἕνεκα. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς, τοιαῦτα δὲ καὶ οἱ Ἀπολλινάριοι ἴσαν αὐτῷ ἀντιπρόκτενοντες.

et hæc Apollinarius etiam resistentes ei elaborarunt

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, διὲ χρησίμοις καὶ ἡμῖν, εὐσεβεῖν ἐθέλουσι· καὶ ὡς γὰρ αὐτὴ ταύτην μετέρχεσθαι.

Ἡ γε μὴν θεῖκη πρόνοια μείζων μὲν ἐωρᾶτο τῆς τοῦ βασιλέως καὶ φρονῆς καὶ ὀρθότης· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τῆς τῶν Ἀπολλινάριων σπουδῆς. Αἱ μὲν γὰρ τοῦ βασιλέως καὶ ἡμῶν νομοθεσίαι οὐκ εἰς μακρὴν διεβρόθησαν, ἐκποδῶν ἐκείνου γεγεννημένου, ὡς προϊόντες δηλοῦσμεν· αἱ δ' ἐκείνων σπουδαὶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ κατέστησαν. Ἀλλ' ἀπαντήσοι τάχα τις ἴσως, πῶς οὕτω φησὶ; εἰπὼν· λυσιτελῆ μὲν γὰρ τῷ Χριστιανισμῷ φανῆναι τὴν τοῦ βασιλέως ταχίστην διαφορὰν, τῆς θείας εἶναι προνοίας πᾶς τις ἂν εἴποι· τὸ δὲ τὴν τῶν Ἀπολλινάριων σπουδὴν ὑπὲρ Χριστιανῶν ὀποθεῖσθαι, καὶ πάλιν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μεταχειρίζεσθαι τοὺς Χριστιανούς, οὐκ ἂν τις ἐρῆ πρὸς λυσιτελίαν εἶναι τῷ Χριστιανισμῷ ἐπιβλαβῆ καὶ γὰρ εἶναι τὴν Ἑλλήνων λόγον, πάλιν

θ-τιν καὶ μύθους· καὶ ψεῦδος διδάσκοντα. Ἄλλ' ἤ-
 ρεις πρὸς ταῦτα ταχίστην ἐπάξομεν τὴν ἀντιλογίαν.
 Τὴν Ἑλληνικὴν παιδευσιν οὕτε Χριστὸς αὐτὸς, οὔτε
 εἰ τοῦτω φοιτήσαντες, φαίνονται πού ὡς ἀγαθὴν
 παραδοχῆς ἀξιώσαντες, οὔθ' ὡς ἐπιβλαβῆ παρωσά-
 μενοι. Καὶ τοῦτο μὴ ἔνευ θείας προνοίας οἶμαι πε-
 ποικέναι. Ἐνεῦθεν καὶ γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν παρ'
 Ἑλλήσι φιλοσοφούντων οὐ μακρὸν τοῦ γινῶνσι θεῖον
 ἐγένοντο. Καὶ γε δείκνυται τοῦτο, οἷς καὶ τινεὶς
 γενναίῳ λόγῳ ἀπαντᾶν ἔγνωσαν πρὸς τε τὰ Ἐπι-
 κούρου φρονούντας· ὃς ἄξιαν εἰσήγε, καὶ αὐτόμα-
 τον εἰσηγεῖτο· καὶ τὸ ἀπρονόητον εἶναι τὸν κόσμον
 περιφανῶς ἰδογμάτιζε. Καὶ εἰς ἔλεγχον ἐκείνους
 κατέστησαν τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν ἀνατρέποντες. Χρείαν
 δ' οὐκ ἐλαχίστην εἰσηνεγκόντες ἡμῖν, τάληθές τῆς
 εὐσεβείας διώκουσιν. Οὐ μὴν οὕτως ἡγμένοι, καὶ τὸ
 κεφάλαιον, μᾶλλον δὲ τὸ κορυφαῖον τοῦ λόγου κρα-
 τήσαι τοῦτοις ἐγένετο· τοῦ γινῶναι δηλαδὴ τὸ ἐν τῷ
 βάθει κρυπτόμενον πρὸ τῶν αἰώνων· τὸ κατὰ Χρι-
 στὸν φημι θεῖον μυστήριον· ὃ δὴ καὶ ὁ Παῦλος ἐν
 τῇ πρὸς Ῥωμαίους οὕτως ἔχειν παρίστησι τοῦτοις
 τοῖς ῥήμασιν· Ἀποκαλύπτται γὰρ ἐργὴ θεοῦ
 ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν
 ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόν-
 των. Δίδτι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν
 ἐν αὐτοῖς· ὃ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν. Τὰ γὰρ
 δόγματα αὐτοῦ ἀπὸ κρίσεως κόσμου τοῖς ποιή-
 μισι νοούμενα καθορᾶται· ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ
 δύναμις καὶ θεοῦτης· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπο-
 λογήτους, δίδτι γνόντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν
 ἐδόξασαν. Φαίνονται μὲν οὖν διὰ τούτων ἀληθείας
 μὲν ἔχοντες, γινῶσιν, ἦν θεὸς αὐτοῖς δὲ λην καθίστη-
 σιν· ἐν ἐλέγχῳ δ' εἰσιν, ὅτι γνόντες αὐτὸν θεόν, οὐχ
 ὡς ἐχρῆν οἶα θεῶ τὸ σέβας ἐνεῖμαν. Ἐνεῦθεν οὖν
 εἰοικε τῇ γνώμῃ καταλείψθαι τῶν ἡρημένων, τὰ
 Ἑλλήνων μετέρχεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μὴ παρ' ἐκει-
 νων ἐκδληθῆναι τὴν παιδευσιν. Καὶ εἰς μὲν λόγος
 οὗτος· ἡμῖν ἐνταῦθα κείσθω· ἕτερος δὲ καὶ οὗτος·
 αἱ τοῦ Σωτῆρος ῥήσεις θεῖα μὲν ὄντως δόγματα καὶ
 διδάγματα, ὀρθόν τε βίον καὶ εὐλάβειαν τοῖς ἐπομέ-
 νοις σφίσι διδάσκουσι· πρὸς δὲ καὶ πίστιν θεοφιλῆ
 τοῖς σπουδαίοις παρέχουσιν. Ἡκιστα δὲ καὶ τέχνην
 διδοῦσιν, ὡσθ' ἰκανῶς ἔχειν τοῖς βουλομένοις γεν-
 ναίως ἀνθίστασθαι, καὶ προσπαλαίειν ὑπὲρ αὐτῶν
 καλοῦντος καιροῦ. Τὸ δ' ὅποιοι βάλλειν οἰκειοὺς τοὺς
 πολεμίους σφόδρα γενναῖον καὶ ἀνδρικόν. Τοῦτο δ'
 ἐλάχιστον ἦν τοῖς τὰ Χριστιανῶν ἐλομένοις, δι' ὧν
 οἱ Ἀπολλινάριοι καταλείοιπαι συγγραμμάτων. Ὁ
 δὲ ἀκοιῶς εἰδὼς καὶ ὁ Ἰουλιανὸς, νόμῳ ἀπειργε
 τὰ Ἑλλήνων Χριστιανῶν· ἐκπαιδεύεσθαι. Καλῶς
 καὶ γὰρ ἤδει, ὡς οἱ μῦθοι παρ' οὐδὲν τὴν ἐκείνου
 ὀήσουσι δόξαν· καὶ οὐ πόρρω διαβολῆς· ἃ καὶ Σω-
 κράτης παρ' Ἑλλήσιν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ τὸ διαθύητον
 ἐχρηκῶς, παρ' οὐδὲν λογισάμενος, ὡς τὰ ἐκείνων
 παραχαράττειν ἀρξάμενος, καὶ νέα εἰσάγειν δαιμό-
 νια, ἀπεώσθη κατακριθεὶς· καὶ τρίτον δοκίμου·
 ἡμῶς εἶναι τραπεζίτας ὁ θεὸς λόγος παρεγγυᾷ·

A 57 vix quispiam religioni nostræ commodum esse
 existimaverit: quod Græci libri detrimentum nobis
 afferant, deorum multitudinem, fabulas et menda-
 cia docentes. Adversus objectionem istam statim
 responsum nostrum afferemus. Doctrinam Græco-
 rum neque Christus ipse, neque ejus discipuli vi-
 dentur, vel recipendam esse ut bonam et divinitus
 inspiratam, vel rejiciendam ut noxiam et incom-
 modam, censuisse. Atque id non sine providentia
 Dei factum esse opinor. Non pauci enim apud
 Græcos philosophi, non longe a cognitione Dei ab-
 fuere. Declarat id, quod nonnulli præstantibus li-
 bris adversus Epicuri sectatores pugnarunt, qui
 nullos deos esse assertuit, omniaque fortuito et sua
 sponte existere sensit, et mundum nulla provi-
 dentia regi aperte docuit. **B** *Eos illi redarguendo, et
 incertiam eorum evertendo, confutarunt, proinde-
 que non exiguam utilitatem nobis, qui veritatem
 rectæ pietatis sequimur, attulerunt. Sed enim
 quamvis eo sint progressi, non tamen caput ipsum,
 seu potius doctrinæ totius summum verticem atti-
 gere, ut videlicet quod in profundo occultatum a
 sæculis fuit, divinum inquam Christi mysterium,
 cognoscèrent. Quod sane sic se habere, Paulus
 etiam in Epist. ad Romanos hisce verbis astruit:*
*Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem im-
 pietatem et injustitiam hominum, eorum qui verita-
 tem in injustitia detinent. Quia quod de Deo cognosci
 potest, manifestum est in eis: Deus enim eis mani-
 festavit. Nam invisibilia ipsius ex creatione mundi,
 per ea quæ facta sunt, intellecta perspicuntur; sem-
 piterna quoque ejus virtus, et divinitas: ita ut sint
 inexcusabiles, quia cum Deum cognoverint, non
 sicuti Deum glorificarunt.* **C** *Ex quibus verbis illud
 satis liquet, veritatis illos quidem habere cogni-
 tionem, quam illis Deus apertam exhibuit. Re-
 prehenduntur autem, quod Deo cognito, non ut Deo
 pro eo atque oportuit, coluerunt. Proinde illa ver-
 borum istorum videtur esse nobis relicta senten-
 tia, consecandas esse quibus visum fuerit, Græ-
 corum disciplinas, neque per ea rejectam libera-
 liorem doctrinam. Et una quidem ratio nostra sic
 habet, altera vero illa est: Servatoris dicta et
 divinitus inspiratæ Scripture, admirandæ quidem
 prorsus doctrinæ sunt et institutiones, rectam vi-
 tam et religionem veram nobis tradentes. Fidem
 insuper Deo gratam studiosis exhibent. **58** Mi-
 nime vero nos disserendi docent artem: ut satis
 idonei simus, cum velimus, tempore flagitante,
 pro eis fortiter adversariis resistere, easque colla-
 ctando defendere. Porro suis ipsius armis hostem
 ferire, strenui admodum et fortis viri est. Id vero
 ipsum Christianis ex lucubrationibus quas Apollina-
 res reliquerunt, satis addiscere minime licuis-
 set. Quod cum certo Julianus sciret, ne Christiani
 Græcorum doctrina imbuerentur, lege sanxit. Non
 etiam ignorabat, fabulas ethnicas famam et gloriau*

¹ Rom. 1, 18, 19.

ipcius obscuraturas (1), et criminationis causam adversus eum allaturas : quas etiam Socrates, inter Græcos philosophos præcipuam laudem consecutus, cum nihili faceret, veluti adulterare sacra Græcorum, et novos deos inferre inciperet, condemnatus est. Tertia ratio nostra hæc est. Spectatos nummularios nos esse divinum oraculum jubet, et ut pulcherrimum quodque ex rebus omnibus diligentes, quod malum est abjiciamus ; quod bonum autem disquiramus, atque inventum relineamus ; attenti quoque præcipue ut simus, ne quis prædam e nobis agat per inanem et vanam philosophicorum dogmatum seductionem. Id autem quomodo perspicere possimus, nisi in illorum subeamus arma ? non equidem, ut eis usurpandis eadem quæ illi sentiamus ; sed ex abundanti, suis contra eos potius utamur telis. Et malum quidem aversemur, quod verum autem et opportunum est, legentes caute recipiamus. Ubique enim aliquid boni est, ipsius veritatis id est.

Quod si quis accuratior persuasione nos hæc contorquere atque affectate dicere arbitretur, illud mihi consideret velim, ipsum divinissimum Paulum non solum Græcis doctrinis nobis non interdixisse, sed etiam alicubi in Epistolis suis, verbis eorum usum esse, ut qui eas quoque attigerit. Videtur sane multa quæ a Græcis sunt dicta, didicisse. Nisi enim Epimenidis Cretensis oracula legisset, viri sacra et cæremonias instituentis (2), quomodo versum illum protulisset,

Cres semper mendax, mala bellua, venter obesus?

Unde etiam hemistichium illud sumpsisset,

Hujus namque sumus genus,

si Arati astronomi Φαινόμενα, hoc est, de stellis apparentibus librum, non attigisset? Sed et illud,

Studiis obest convictus improbus bonis,

satis indicat, eum in Euripidis fabulis libenter versatum fuisse. Id quod itidem ante illum Solomon in eandem sententiam 59 dixit. Verum quid opus est pluribus hanc rem persequi? Jam inde enim ab initio, veluti consuetudine et studio eo non interdicto, viri sancti favore et gratia Spiritus locupletes, et Ecclesiæ nostræ doctores insignes, a tenera ipsa ætate ad senectutem usque sedulo Græcorum libros legerunt : partim ad linguam sermonemque expoliendum, et mentem exercendam : partim ut ex rebus deterioribus id quod inest boni colligerent. Qua re illud etiam sunt assecuti, ut recte Græcos in eo quod a decore exciderunt, et per errorem lapsi sunt, damnare possent. Indicat hoc Basilium magnum, et Joannes, qui propter eloquentiæ suavitatem Chrysostomi nomen accepit : et magnus itidem in theologia Gregorius, qui hunc etiam locum de Græcis disciplinis in oratione funebri de magno Basilio tractat. Æquum sane est visum, cum locum tempestive huic operi, ad ca-

(1) Ex ethnicis scriptis optima quæque a piis ad Christianismum transferenda esse, docet August. ix, *De doctrina Christiana*, lib. ii, cap. 40, illud tractans : *Petierunt ab Ægyptiis vasâ argen-*

καὶ τὸ κάλλιστον ἐκλεγομένους ἐκ παντὸς τρόπου διαβρίπτειν τὸ χεῖρον· τὸ δ' ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι, καὶ εὐρόντας κατέχειν· ἐν προσοχῇ δ' εἶναι, μὴ τις συλαγωγεῖν αἰροῖτο κενῇ δόξῃ καὶ ἀπάτῃ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ δογμάτων. Τοῦτο δὲ πῶς ἂν ἔχοιμεν διειδέναι, εἰ μὴ τὰ ἐκείνων ὑπέλθοιμεν ὄπλα ; Μὴ μένοι δὲ καὶ τὰ ἐκείνων φρονεῖν, ἀλλ' ὡς ὄπλοις ἐκ περιουσία ; οἰκείοις κατ' αὐτῶν χρῆσθαι. Καὶ τὸ μὲν κακὸν ἐκτρεπόμεθα· τάληθές δὲ καὶ καίριον ἐκλεγόμενοι σὺν δοκιμῇ προσλαμβάνωμεν. Ὅπου γὰρ ἂν εἴη τὰγαθόν, τῆς ἀληθείας ἐστίν.

Εἰ δέ τις ἡμᾶς ; πιθανότητι χρωμένους οἰεταί βιαίως ταῦτα λέγειν, ἐκαῖνό γε μὴν σκοπεῖτω, ὡς ὁ θεϊότατος Παῦλος οὐ μόνον τὸν Ἑλληνα λόγον οὐ κεκώλυκεν ἐκπαιδεύεσθαι, ὥστε καὶ αὐτὸς φαίνεται ἅτε δὴ καὶ αὐτὴν μετελθόν. Καὶ ἔοικέ γε πολλὰ τῶν εἰρημένων τοῖς Ἑλλησιν ἐγνωκῶς· εἰ μὴ γὰρ τοὺς Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητὸς ἀνέγνω χρησμούς, ἀνδρὸς ὀργιάζοντος, πῶς ἂν τὸ,

Κρήτες δαί ψεύσται, προσήνεγκε, κακὰ θηρία, [γαστέρες ἀργαί ;

Πόθεν δὲ πάλιν αὐτῷ ἐπῆλθεν εἰπεῖν τὸ,

Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν,

εἰ μὴ τοῖς Φαινομένοις τοῦ ἀστρονόμου Ἀράτου προσέβαλεν ; Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ,

Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὀμιλίας κακαί,

δείκνυσι τοῦτον καὶ τοῖς Εὐριπίδου δράμασιν ἐπιλοχωρήσαντα. Τοῦτο δ' ἴσως καὶ πρὸ ἐκείνου Σολομῶν εἴρηκε. Καὶ τί δεῖ πλείω περὶ τούτων διερχεσθαι ; ἀνέκαθεν γὰρ ὡς μὴ κεκωλυμένης συνηθείας, καὶ οἱ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν πλουτήσαντες θεοὶ ἄνδρες, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας γενναῖοι διδάσκαλοι, ἐκ πάνου νέας τῆς ἡλικίας ἄχρι γῆρας τὰ Ἑλλήνων ἀσκόυμενοι διεγέροντο· τοῦτο μὲν, καὶ εὐγλωττίας χάριν καὶ γυμνασίας τοῦ νοῦ, τοῦτο δὲ, καὶ ἴν' ἐκ τοῦ χείρονος τὸ κρείττον καταλαμβάνουσιν, οὐ μετρίαν ἐπάγοντες αὐτοῖς τὴν κατάγλωσσιν οἷς τοῦ δέοντος ἀπεσφάλησαν. Δείκνυσι τοῦτο Βασίλειος ὁ μέγας, καὶ ὁ τὴν γλωττίαν χρυσοῦς Ἰωάννης, καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος· ὃς καὶ ταῦτα τῆς Ἑλληνικῆς χάριν παιδείας ἐν τῷ εἰς Βασιλείου ἐπιταφίῳ τὸν μέγαν διέξεισι· καλὸν γὰρ καὶ τούτων εἰς σύστασιν ἀπομνημονεῦσαι ἐπὶ καιροῦ τῷ παρόντι συντάγματι. Φαίνεται γὰρ οὐκ αὐτὸς ; μετελθὼν ἀρίστως μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους προτρέπειν εἰς ἀσκησιν· καὶ εἰς ὕβριν τιθεῖς τοῦς ἐμ-

ta et aurea. Id sedulo in libris Stromatum fecit Clemens Alexandrinus.

(2) Ὀργιάζοντος ἀνδρὸς τελετῆν, Sozom.

πρόδόν καθισταμένους τοῖς ἡγημένοις παιδεύεσθαι. A quæ agimus comprobanda, inserere. Satis namque Iράφει δὲ οὕτως
 nis eruditum esse: sed alios quoque illum ad eas discendas exhortari: simulque injuriarum eos accusare, qui eruditionem Græcam assectantibus obstant. Sic enim scribit:

«Ὅτι μὲν δὲ πᾶσιν ἀνομολογεῖσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, παῖδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον· οὐ ταύτην μόνην τὴν εὐγενεστέραν καὶ ἡμετέραν, ἢ πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται σωτηρίας καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξωθεν, ἣν οἱ πολλοὶ Χριστιανῶν διαπτύουσιν ὡς ἐπιβουλον καὶ σφαλερὰν καὶ θεοῦ πόρρω βάλλουσαν, κακῶς εἰδότες καὶ λίαν ἐπιειδύνουσι. Ὅτι γὰρ οὐρανὸν, καὶ γῆν, ἀέρα, καὶ ὅσα τούτων, οὐκ ἐπειδὴ τινες κακῶς ἐξευλήφασιν, ἀνεὶ Θεοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ σέβοντες, διὰ τοῦτο περιφρονητίον· ἀλλ' ὅσον χρήσιμον αὐτῶν ἔκκαρπούμενοι, πρός τε ζωὴν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅσον ἐπιειδύνον διαφεύγομεν· οὐ τῷ Κτίστη τὴν κτίσιν ἐπιειστάντες, κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἀλλ' ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὸν Δημιουργὸν καταλαμβάνοντες· καὶ ὁ φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος, αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς Χριστόν· ὡς δὲ καὶ πυρὸς καὶ τροφῆς, καὶ σιδήρου, καὶ τῶν ἄλλων, οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ χρησιμώτατον ἴσμεν ἢ βλαβερώτατον, ἀλλ' ὅπως ἐν δοκῇ τοῖς χρωμένοις· ἥδη δὲ καὶ τῶν ἐρπουστικῶν θηρίων ἔστιν ἅ τοῖς πρὸς σωτηρίαν φαρμάκοις συνεκεράσανεν· οὕτω καὶ τούτων, τὸ μὲν ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικὸν ἐδεξίμεθα· ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέροι καὶ ἀπολείας βυθόν, διεπτύσαμεν. Ὅτι μὴ κακὸν τούτου πρὸς θεοσέβειαν ὠφελήμεθα, ἐκ τοῦ χειρόνος τὸ κρεῖττον καταμαθόντες, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἐκείνων ἰσχύον τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ποιησάμενοι. Οὐκ οὖν ἀτιμωτέον τὴν παιδεύσιν, ὅτι τούτω δοκεῖ τισιν· ἀλλὰ σκαιὸς καὶ ἀπειθεύτους ὑποληπτέον τοὺς οὕτω ἔχοντας· οἳ βούλονται· ἂν ἅπαντας εἶναι καθ' ἑαυτοὺς, ἐν' ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ' αὐτοὺς κρύπτεται, καὶ τοὺς τῆς ἀπαιδεύσεως ἐλέγχουσι· διαδιδράσκουσιν.»

et imbecillitatem illorum in robur doctrinæ nostræ convertentes. Non igitur contemnenda est doctrina liberalior, propterea quod hoc sic quibusdam faciendum videtur: sed pravi atque ineraditi, qui in ea sunt sententia, censendi sunt, qui alios omnes sibi similes esse velint, ut in communi sui similitum frequentia latere, et inscitix suæ reprehensionem effugere valant.)

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεὸς Γρηγόριος· Βασίλειος δὲ ὁ μέγας οὐ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἀναγινώσκειν ἐφέρισεν, ἀλλὰ καὶ γενναίῳ λόγῳ μάστιγα τούτω κρατοῦναι· Ὅπως ἂν ῥέοι ὄντες, ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παιδευμάτων ὠφελούνητο διατατέμενος. Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τῶν Ἀπολλίναρίων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εἰρήσθω.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὅτι εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ Περσῶν ἐλθὼν Ἰουλιανὸς, καὶ περιυβρισθεὶς τὸν πάτριον, τὸν κατὰ τῶν Ἀντιοχείων Μισσαπόγων διέξηλθε λόγον.

Βασίλειος δ' ἐκ Χριστιανῶν πλεῖστα συλλεξάμενος γράματτα, ἐς Πέρσας ἥδη τὸ ὄρημα θέμενος, εἰς Ἀντιόχειαν ἦκε τῶν Σύρων. Τὸ δ' οἰκεῖον φιλότιμον Ἀντιοχεῦσι δεῖξαι βουλόμενος, τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄντα καὶ τὰ ἐπισηδία τῆς νενομισμένης τιμῆς καταβί-

apparet, non ipsum solum optime in eis disciplinis eruditum esse: sed alios quoque illum ad eas discendas exhortari: simulque injuriarum eos accusare, qui eruditionem Græcam assectantibus obstant. Sic enim scribit:

«Omnes, opinor, qui saniore mente sunt, hoc confiteri, doctrinam inter ea quæ nobis sunt bona, præcipuam esse: non istam solum præstantiorem nostram, quæ elegantiam ostentationemque orationis omnem negligens, salutem uni et rerum intelligentiarum pulchritudini inhæret: sed externam etiam illam, quam multi Christiani perinde atque insidiatricem, fallacem, et longius a Deo abducen- tem, contemnes despuunt, perversa sane et periculosa persuasione. Quemadmodum namque cælum, terram, aerem, et quæcumque in his sunt, quamvis homines nonnulli male ea accepta, quæ Dei essent, opera, pro Deo coluerunt, propterea tamen non despiciunt, sed quantum utilitatis habent ex eis ad vitæ usum percipiunt, quod vero noxium est in eis, fugimus: neque, quod stulti faciunt, adversus Creatorem creaturam ipsam quasi ad rebellionem commovemus: verum ex rebus conditis Conditorum deprehendimus, et quod divus Paulus ait, in captivitate redigimus intelligentiam omnem in Christum; ac sicut ignem, alimentum, ferrum, atque alia, per seipsa quidem vel utilia vel incommoda maxime esse ignoramus:

60 sed de eis, pro eo atque hominibus illis qui eis utuntur, videtur, judicamus (cum etiam in reptilibus feris quedam sint, quæ utiliter ad salutem pharmacis et remediis miscemus): sic quoque ex disciplinis istis quod ad veritatem inquirendam, et judicium acuendum, nec non ad contemplationem exercendam facit, id recipimus: quod autem ad demones ipsos et ad perditionis profundum deducit, despentes rejecimus: propterea quod ex eis rebus in veræ pietatis studio non itidem adjuvemur, eo pacto meliora ex deterioribus addiscentes

Hæc divus Gregorius. Basilius vero magnus non solum Græcorum discere permittit, sed etiam præclaro libello maxime hoc confirmat, cui titulum fecit: Quomodo juvenes ex Græcis disciplinis utilitatem capere possint. Hæc de Apollinaribus, et Græcorum doctrinis dicta sufficiant.

CAPUT XXVII.

Ut Julianus expeditione in Persas suscepta, Antiochiam venerit: atque ibi propter barbam prolixam ludibrio habitus, contra Antiochenos librum, Misopogona, hoc est, Barbæ-osorem, composuerit.

Imperator autem ingenti a Christianis pecunia extorta, expeditionem adversus Persas molitus est, et Antiochiam Syriæ se contulit. Atque ibi liberalitatis suæ studium Antiochenis probare volens, res in foro venales et necessarias ad certum consti-

tutumque pretium reduxit : non considerans secum ipse, ubi militum sit frequentia, ibi accidit in urbibus rerum omnium copiam, vicinosque etiam ea de causa annonæ detrimento affici. Itaque caupones emere, et rursum vendere res ad victum necessarias questus gratia solui, quod jacturam eam non ferrent, multa contra imperatorem vociferati, negotiatione sua supersederunt : eoque modo ut rerum necessariorum penuria urbem invaderet, effecerunt. Antiocheni vero (proclives enim sunt ad contumelias homines) **61** impudenter et libere imperatorem riserunt, et scommatibus in barbam ejus luserunt, quod prolixior ea esset, tondi eam ad funiculos plectendos oportere dicentes : atque item in nummis ejus qui effigiem tauri habebant, cavillati sunt, perinde atque a præcipiti tauro mundum ab ipso imperante everti jactantes. Cum enim supra alios omnes admodum superstitione teneretur, et quotidie tauros ad simulacrorum aras mactaret, et aram et taurum nummo suo imprimi curaverat. Proinde ira ex scommatibus ejusmodi percitus, male se accepturum Antiochenos minatus est : et Tarsum Ciliciæ concessit, atque inde res ad bellum necessarias exercitui suppeditare instituit. Cæterum minas satis exsecutus non est ; sed verbis tantum in Antiochenos convicia retorsit, orationemque præclaram et facetam ira remissa in eos conscripsit, quam *Antiochenam* et *Μισσοπώγωνα*, hoc est, *Barbæ inimicam*, inscripsit. Atque eo pacto se injuriarum vindicasse existimans, Persicam expeditionem, perpetua nota urbi Antiochenæ inusta, est prosecutus. Antiochiæ porro erga Christianos eadem est importunitate usus, omnibus modis id agens, ut Græcorum superstitio invalesceret. Verum quid circa *Babylæ* martyris sepulcrum, et in templo *Apollinis Daphnæi* acciderit, periniquum esset, si silentio præteriremus. Id vero inde ordior.

CAPUT XXVIII.

Quæ prævaricatori huic in Antiochenorum loco Daphnæ acciderint : et de tumulo sancti Babylæ martyris, et de sancto Theodoro confessore.

Inter Antiochiæ suburbia præcipuum quoddam est, in quo frequentes florent cupressi, locus valde nemorosus, et variis aliis inter cupressos arboribus conspicuus : et quæ inter arbores ipsas sunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis benivolentes producant flores. Instar tecti autem habet, eo loco, quæ ex ramorum et foliorum densitate ubique provenit umbra, et solis radios non facile solum ipsum pertingere sinit, neque quidquam amœnitatis regioni ei deest. Non ibi aquarum copia irriguarum desideratur : et gratum temporis temperamentum, Zephyrique et alii venti leniter ramis flatu suo incidentes, suavemque susurrum edentes, amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabula conficta, *Daphnem* (1) *Iadonis Flavii* filiam, ex *Arcadia*, **62** *Apollineum* amatorem fugientem, in nominis sui arborem esse

(1) Est l. n. C. titulus, *De cupress. ex luc. Daphnem. vel Pers. per Egypt. non. caci. vel vend.*

ἄσσε · μή συνειδώς, ὡς ὅπου δ' ἂν στρατοπέδου περιλήθεται γίνεται, τὸ ἄφθονον μὲν τῶν πόλεων περιαιραῖ · ζῆμα δὲ καὶ τοῖς περιοίχοις ἐγγίνεται. Οἱ τοίνυν κάπηλοι τε καὶ παλιγκάπηλοι, τὴν εὐτυθεὶν ζῆμα μὴ φέροντες, πολλὰ κατεβόων τὸν βασιλέως, ἀποσχόμενοι τε τῆς ἐμπορίας, ἐπιλιπεῖν τὰ ἐπιτήδεια παρεσκεύασαν. Οἱ δὲ τῆς Ἀντιόχου (ἐπιβρεπεῖς γὰρ πρὸς ὑβρεῖς οἱ ἄνθρωποι) ἀνέδην τε τὸν βασιλέα ἐτίθασον, καὶ ἀπέσκωπτον εἰς τὸν ἐκείνου πώγωνα, ὡς βαθὺς εἶη, καὶ δεόν κεῖρεν αὐτὸν, καὶ σχοινία ἐκ τούτου πλέκειν · καὶ εἰς τὸ νόμισμα, ὅτι ταύρου εἶχεν εἰκόνα · ἐπίσης γὰρ τῶν ὑπτίων ταύρων ἀνατετραῖσθαι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνῳ βασιλευμένον. Δεισιδαίμων γὰρ, εἶπερ τις, σφόδρα γενόμενος, καὶ τοῖς εἰδώλιον βωμοῖς ταύρου ὅσων ἐκάττοτε, καὶ βωμῶν καὶ ταύρον τῷ σφετέρῳ ἐντυποῦσθαι νομίσματι διετάττετο. Περιοργῆς δὲ γενόμενος, ἠπεῖλει κακῶς Ἀντιόχῃ· ποιεῖν · καὶ εἰς Ταρσὸν μετακίετο, τὰ ἐπιτήδεια τῷ πολέμῳ ἐκεῖθεν πορίσασθαι ἤσημένος. Εἰς ἔργον δὲ τὴν ἀπειλὴν ἀγαγεῖν μὴ θέλησας, λόγοις ἀντισκῶσαι τὴν Ἀντιόχου ἠθέλησε · καὶ λόγον κατ' Ἀντιόχῃον γενναῖον καὶ μάλ' ἀστεῖον διεξελθὼν, ὃν Ἀντιοχειακὸν ἢ *Μισσοπώγωνα* ἐπιγράφει. Καὶ οὕτως ἀμύνεσθαι θέσας, τὴν πρὸς Πέρσας ἠπαίετο, στίγματα διγενεῖ τῇ Ἀντιοχέων πόλει καταλιπὼν. Χριστιανοὶ δὲ πᾶσι κἀνταῦθα ἐπίσης τῇ μοχθηρίᾳ ἐκέχηρη· οὐκ ἐπέπεσε πολλοὺ ποιοῦμενος τὰ Ἑλλήνων κρατεῖν. Οἷα γοῦν περὶ τὴν ἰδίην συνῆθη Βαβύλα τοῦ μάρτυρος, καὶ τοῦ ἐν Δάφνῃ νεῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄδικον παραλιπεῖν ἀδιήγητα. Ἄρχομαι δ' ἐντεῦθεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ'.

Περὶ τῶν ἐν Δάφνῃ τῆς Ἀντιοχείας γεγενημένων τῷ παραβάτῃ καὶ τῆς σομοῦ τοῦ ἁγίου Βαβύλα καὶ μάρτυρος · καὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Πρὸ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσημόν τι προάστειον ἐστὶ καὶ τῶν ἄλλων ἐξαιρέτων, ὃ πολλαῖς μὲν κυπαρίσσοις θάλλει, ἀλασώδης δ' ἐστὶ μάλ' ὁ χώρος, ποικίλ' δένδρων ἀναμίξ' ταῖς κυπαρίσσοις ὠραῖζόμενος. Ἰὲ δὲ μεταξὺ τῶν δένδρων, ὅσα ὠρῶν εἰσιν εὐάδῃ ἀντιπαντοδαπὰ φύεται. Ὅμοιος δὲ τῷ τόπῳ ἡ πανταχοῦ τοῖς φύλλοις καὶ τοῖς κλάδοις ἐκ πυκνότητος γινόμενη σκιά, μηδαμῶς ἐώσα τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου τῷ ἐδάφει προσβάλλειν. Τερπνότητος δ' οὐδὲν ἐλλείπει τῷ χώρῳ · τῷ τε γὰρ ἀφθόνῳ τῶν ὑδάτων λίαν ἐστὶ κατάβρυτος, ὠρῶν τε εὐκρυσίξ' ἠρέμα τοῖς κλάδοις τοῦ ξεφύρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνέμων πρᾶσιπτόνων, καὶ λιγυρῶν οἷον ἡχοῦντων. Ὅπου δὲ φασὶ Ἑλλήνων παῖδες μῦθον ὑφαίνοντες, τὴν τοῦ ποταμοῦ Λάδωνος Δάφνην, ἐξ Ἀρχαδίας φεύγουσαν Ἀπόλλω τὸν ἑραστήν, εἰς ὁμώνυμον φυτὸν ἀμειψθῆναι · τὸν δὲ μῆδ' οὕτω τὸν πόθον ἀποβαλεῖν · τὸν

Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes.
(Claus.)

ἔρωτα δ' οἷον παραμυθούμενον, τοῖς τῆς ἐρωμένης κλάδοις τὴν κεφαλὴν ἀναδείττασαι, καὶ γε δένδρον γενομένην, περιπλακῆναι καὶ περιπτύξασθαι, καὶ μὴδ' ἀπαλλάττεσθαι μάλα αἰρεῖται, ἀλλὰ προσεδρεύειν ταύτῃ οὐν ἀστείότητι, κἀντεῦθεν καὶ τιμῆσαι τὸν χώρον τῆ μακροῦ προσεδρεύει· καὶ τῶν ἄλλων χώρων ἐκφανῆ ποιῆσαι καὶ κεχαρισμένον αὐτῷ. Ἐνταῦθ' οἱ σωφρονεῖν αἰρούμενοι καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικεῖ· διατρίβειν ἥμισυ ἤθελον. Μάλα γὰρ ἦν ὁ χώρος πρὸς ῥαστώνῃν ἀνεμύμενος. Τοῖς γε μὴν διεφθορῶσι τῶν νέων, ἐπέραστός τις διαφερόντως ἐδόκει, ἅτε δὴ καὶ τῷ μύθῳ βοηθούμενοις, ἐρωτικῶ γε ὄντι. Ἐν διπλῷ γὰρ ἐκείνοις τὸ πάθος ἀνήπτετο, εἰς παραίτησιν οὐκ ἀγεννῆ προῖταχομένοις· τὸν μῦθον· ἀναίδην τε γὰρ τῆ ἀκολασίᾳ ἐχώρουν μῆτ' αὐτοὶ σωφρονεῖν δυνάμενοι, ἀλλ' οὐδὲ σώφρονας τῷ χώρῳ διατρίβειν ἠνεύχοντο. Μὴ γὰρ μετ' ἐρωμένης ἐκείσε διατρίβῃ τις ἔχων, ἀγεννῆς τις ἂν ἔδοξε μάλα καὶ ἄχαρις, καὶ ὡς ἄγοι· τὸ ἀποτροπῆαιον ἐκείθεν ἠλαύνετο. Διὰ πλείστης δὲ τῆς τιμῆς ἦν ὁ χώρος τοῖς ἑλληνίζουσιν. Ἄγαλμα γὰρ ἐνταῦθα ἐτύχχανεν εἰς κάλλος λίαν ἀπεξοσμένον Δαφναίου Ἀπόλλωνος· καὶ νεώ· κάλλιστος, εἰς ὕψος ἄμα καὶ μέγεθος φιλοτίμῳ ἐξεργασμένος χειρὶ· οὐ Σέλευκον ἀνεγείρει λόγος τὸν Ἀντιόχου πατέρα· ἔς καὶ τὴν ἐκώνουμον πόλιν, τὴν Ἀντιόχου φημι, μεγαλοπρεπῶς τὸ κατ' ἀρχαῖς ἀνίστα. Πίστις γε μὴν προσῆν ἐκ πολλοῦ καὶ τι μνησκῶν ὕδαρ ἐκ Κασταλίας τῆς πηγῆς καταρθεῖν ἐκείσε, καὶ μετ' ἐν τὴν παραλλάττει τὴν τ' ἐνέργειαν καὶ προσηγορίαν ἐκείνου. Φασὶ δὲ καὶ Ἀδριανῷ τῷ βασιλεῖ ἐν ἰδιούταις ἔτι ταττομένῳ, ἐνταῦθα προφορεσθῆναι τὸ μέλλον· δάφνης γὰρ φύλλον ἐμβάψαντα τῆ πηγῆ, τὴν τοῦ μέλλοντος ἀρύσασθαι πρόγνωσιν, γράμμασι καταμνησθεῖσαν αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ καὶ τέλος ἔσχεν ἡ πρόρρησις ἐπ' αὐτῷ, ἵνα μὴ κατ' ἄλλοις οὕτω τὸ μέλλον μανθάνειν ἐξῆ, χύμασι πολλοῖς τὴν πηγὴν ἀφανίσαι.

Ταῦτα μὲν Ἑλλήνων παῖδες φασιν· ὡς δὲ Γάλλος Καῖσαρ πρὸ Κωνσταντίου χειροτονηθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ διέτριβε, τὰς ἐκείσε τῶν βαρβάρων ἀναστέλλων ἕρμας· ἐπεὶ Χριστιανὸς ὢν, ἐς τὰ μάλιστα ἐτίμα τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τοῦ δόγματος γενναίως ἀγωνισαμένους, ἔγνω δὴ τὸν χώρον τῆς μακροῦς δεσποτικῆς ἐπιτομῆς καὶ τοῦ ἀκολάστου τρόπου μάλιστα ἐκκαθῆραι καὶ ἀπαλλάξαι. Νομίνας οὖν ὡς οὐκ ἕλλως γε περιέσοιτο τοῦ δεινοῦ, εἰ μὴ εὐκτέριον ἐκείσε ὅτι ἀντικαταστήσειεν οἶκον, τοῦτο εὖ διαπεπραγμένως, καὶ τὴν θήκην Βαβύλα τοῦ μάρτυρος· εἰς δάφνην μετήγαγεν· ὅς πρὸ πολλοῦ λαμπρῶς τὴν Ἀντιοχείαν ἐπιτροπεύων, ἐπὶ Νουμεριανοῦ γενναίως τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκε. Τὸ δὲ μαρτύριον ἐξ αἰτίας τοιαύτης αὐτῷ προβῆναι· ἐπίσκοπος μὲν γὰρ ἦν ὁ Βαβύλας· κατὰ δὲ τινὰ δαίμονα γνώμην, Νουμεριανῷ ἔρωσ ἐμπεισεῖν, πληθοῦσης τῆς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ· τὸν δ' ἱεράρχην κατὰ τὰ πρόθυρα

(1) In umbroso Daphnæ luco Constantinus Magnus matri suæ Helenæ statuam collocavit. Et ob

conversam : ipsum autem deum ne sic quidem puellæ desiderium abjecisse, amoremque suum veluti solantem, amatæ virginis frondibus caput cinxisse, eamque etiam arborem factam complexum esse : neque ab ea discedere volentem, illi cum festivitate quadam assedisse, proindeque honore diuturnioris moræ cum locum prosectum, atque aliis locis illustriorem, sibi que etiam gratiorem effecisse ferunt. Illic homines casti et moderati minime versari sustinuerunt, quod regio ea ad desilium et libidinem admodum esset proclivis. Juvenibus autem corruptis jucunda plurimum et grata visa est, et prorsus amatoriam : quos etiam eam in rem fabula ipsa invitavit. Et duplex eis ad culpæ deprecationem fabulam non illepidam prætentibus incensa est libido, ut sine pudore neque ipsi pudici essent, neque pudicos in eo loco esse paterentur. Qui enim ibi sine amica versaretur, illiberalis plane parumque gratus visus, perinde atque piaculum aliquid detestandum inde abigebatur. Græca autem superstitionis observatoribus præcipue in maximo locus habitus est honorè. Nam statua ibi Apollinis Daphnæ (1) magna venustate exsculpta, et templum pulcherrimum altitudine et amplitudine mirifica, artificiosa manu constructum fuit : quod Seleucum, Antiochi, qui urbem eam sub suo nomine magnifice primum condidit, patrem construxisse ferunt. Creditum etiam longo tempore est, aquam ibi e fonte Castalio divinatricem, nihil prorsus ab alia illa apud Delphos, ut nomine, sic etiam efficacia differentem, profluxisse. Fama item fert, Adriano imperatori, cum privatus adhuc esset, responsum ibi de rebus futuris editum esse, eumque lauri folio in fonte tincto futuri cognitionem litteris designatam haurisisset : et cum responsum id ad exitum suum pervenisset, ne aliis quoque ad eundem modum res futuras cognoscere liceret, aggere multo fontem obstruxisse.

Hæc quidem sic Græci tradunt. Gallus autem, ubi Cæsar est a Constantio creatus, Antiochiæ vixit, Barbarorum ibi impetum et incursionem comescens. Illic ut Christianus, cum maxime eos qui pro Christo et dogmate nostro fortiter decertarent, **63** veneraretur, locum talem a diuturnâ superstitione et improbo illo more liberandum atque repurgandum duxit. Postquam autem non aliter se malum tantum extirpaturum esse putavit, nisi contra templum id orationis domum construeret, opere eo pulchre perfecto, loculum etiam Babylæ martyris in Daphnen transtulit : qui ante annos plures Antiochenæ ecclesiæ splendide antistes præfuerat, et sub Numeriano fortiter certamen pro Christo pertulerat. Martyrii ejus hæc causa fuit : Episcopatum Babylas gererat. Numerianum autem de dæmonis cujusdam sententia cupido invasit, ecclesiam Christianorum, eam eam causam locum cum Αὐγουστειῶν, *Augusteum*, nominavit. (Suid.)

frequentissima esset, ingredi. Et advenienti ei, hierarcha ad templi vestibulum astans, ingressum præclusit: se pro virili sua affirmans non commissurum, ut ad gregem lupum ingredientem intreatur. Atque ille statim quidem cæpto destitit; episcopum autem primum de tanta audacia criminatus est: deinde sacrificare etiam dæmonibus jussit, eam unam expiationem criminis abolitionem, et subsequenti honoris et gloriæ conciliationem fore denuntians. Cui Babylas ingenti animo resistens, martyrii coronam recepit. Ejus tum ossa Gallus transtulit. Quod ubi est factum, dæmonium deinde oracula non edidit. Et multi quidem propterea id consiluisse existimant, quod sacrificiis et cultu eo quem antea ille exhibuerant, spoliatum esset. Verum rem aliter se habere conpertum est. In causa enim vere erat in vicinia quiescens martyr, qui eam rem non permisit, cæptum illius ni majore prohibens. Sub Juliano enim, cum ad satietatem usque sanguine et victimis expleretur, non minus mutum fuit. Et postremo ipsi illi imperatori de eventu Persicæ expeditionis dæmonem consulenti (cum frequenter eo venisset, quod cædendis hostiis delectaretur, et multo sanguine Pythium veneraretur), causam ejus silentii indicavit. Ubi namque templum ingressus, oraculo, quæ visa esset, fidem ejus periclitans, magnificis mactatis victimis Julianus proposuit: insuper quoque petit, ne deus, de quibus rebus inquireret, respondere gravaretur; tum ille aperte quidem non significavit, se more suo propter Babylam martyrem non respondere: **64** sed alio id modo insinuavit. Locum enim eum plenum esse cadaveribus dixit, et propterea se oracula edere minime posse. Et erant ibi multi alii sepulti. Verum Julianus Babylam martyrem solum responsis obstare judicans, confestim loculum ejus transferri jussit. Quapropter Christiani advenientes, martyrem in urbem ad quadraginta stadia intulerunt, ubi etiamnum situs est, nomine suo loco ipsi indito. Qui vero loculum ferebant senes et juvenes, aliique chorum gravem et venerandum efficientes, alius alium in via ad psalmos canendos invitabant, sub illo quidem prætextu, quasi sudorem laboremque viæ levarent: re autem ipsa, quod zeli ardore ferrentur, ut imperatoris ineptam monstruosamque religionem reprehenderent. Et canendo præbant, qui artem eam accuratius addidicerant. inter alia autem multitudo illis succinens, et illam carminibus addidit partem: « Confundantur omnes qui adorant sculpitula, gloriantes in simulacris suis. » Tum sane, qui antea philosophum se esse professus fuerat imperator, longe alius deprehensus. Ira namque commotus, perinde atque injuria affectus esset, affligere Christianos constituit, et eadem adversus illos facere, quæ Diocletianus fecisset. Quod vero impetum ejusmodi expeditio Persica, quam urgebat, moraretur, Salustio, qui tum præfecti magistratum gerebat, mandavit ut

τοῦ νεῶ στάντα, τὴν εἰσοδὸν διατειχίζειν αὐτῷ, φασκοντα ὅσα γε δυνατὸς εἶη, μὴ περιόψεσθαι λόγον τῷ ποιμνίῳ παρεισυρόμενον, καὶ τὸν μὲν αὐτίκα τῆς ὀρμῆς ἀνακρουσθῆναι· τὸν δ' ἐπίσκοπον ἐν αἰτίαις πρῶτα ἐτίθει τῆς τόλμης. Ἐπειτα δαίμοσι θύειν ἐκέλευε· μόνην γὰρ εἶναι τὴν ἐξουσίωσιν αὐτῆν, τοῦ ἐγκλήματος λύσιν, καὶ τῆς εἰσέπειτα τιμῆς τε καὶ δόξης πρόξενον. Τὸν δὲ γενναίως ἀντιταξάμενον τὸν μαρτυρικὸν ἀναδύσασθαι στέφανον· οὗ τὴν θίβην τότε μετέηγεκε. Τοῦτου δὲ γενομένου, λόγος μὴ τοῦ λοιποῦ τὸ δαιμόνιον χρησμὸν ἀνελεῖν. Καὶ ἐδόκει μὲν τοῖς πολλοῖς, ὡς θυσῶν ἀμοιρήσαν καὶ τῆς πρὶν θεραπείας ἥσπερ ἤξλωτο, σιωπᾶν. Ἄλλ' ἠλέγχθη τοῦτο οὕτως μὴ ἔχον. Αἴτιον γὰρ ἦν ἀληθῶς, ὡς ἐγγειτόνων σκηνώσας ὁ μάρτυς οὐ ξυνεχώρει τὸ ἔργον δυνάμει κρεῖττονι ἀπειργῶν, ἐκεῖνο τοῦ ἐγχειρήματος. Ἐπὶ γὰρ Ἰουλιανοῦ εἰς κόρον ἀπὸ λαῦσαν τῶν συνήθων αἱμάτων, καὶ θυσῶν, οὐδὲν μᾶλλον ἀναυδὸν ἦν. Καὶ τὸ ὕστατον καὶ αὐτῷ γε ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ χρησμὸν αἰτοῦντι τῆς κατὰ Περσῶν ἐνεκεν ἐκστρατείας, πυκνὰ γὰρ ἐκαίσε οὗτος ἐπεχωρίαζε, φιλοθύτης γε ὢν, καὶ ἀφθόναις αἷμασι γεραίρων τὸν Πύθιον, τὸ αἶτιον τῆς προτέρας σιωπῆς κατεμήνησεν. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ μαντεῖῳ πείραν προσηγε περὶ ὧν οἱ αὐτῷ ἐδόκει, τῷ ἱερῷ προσβαλὼν, φιλοτίμοις θυσίαις τιμῶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ἰδοὶ μὴ ἀμαλεῖν λέγειν περὶ ὧν ἐκείνῳ ἦν σπουδὴ ἐρωτᾶν. Τὸ δὲ περιφανὸς μὲν οὐκ ἐδήλου μὴ δυνασθαι χρησμοῦσθαι ὡς ἕως διὰ Βαβύλαν τὸν μάρτυρα· ἔτερον δὲ τρόπον τοῦτο ἐσήμανεν· Νεκρῶν γὰρ, εἶπεν, ὁ χώρος μεστός· καὶ διὰ τοῦτο ἤκιστα δύνασθαι χρησμοῦσθαι. Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι ἦσαν ἐκείσε νεκροί· ὁ δὲ Ἰουλιανὸς συμβαλὼν τὸν μάρτυρα μόνον Βαβύλαν ἐμποδὼν καθίστασθαι ταῖς μαντείαις, προστάττει αὐτίκα τὴν θίβην μετατεθῆναι τοῦ μάρτυρος. Χριστιανὸν δ' ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόλιν, ἤγαγον ὡσεὶ στάδια τεσσαράκοντα· ἔνθα δὴ νῦν ὁ μάρτυς κείται, τὴν οικίαν προσηγορίαν τῷ τόπῳ θέμενος. Οἱ δὲ ἄγοντες νέοι τε καὶ γέροντες, καὶ ἄλλως σεμνοὶς ὄντες καὶ χορῶς τίμιοι, ἀλλήλους ἀνέπειθον δὲ πάσης ψάλλοντες τῆς ὁδοῦ· προφάται μὲν τοῦ τὴν ἰδρωτῆ ἀναψύχειν, τὸ δ' ἀληθές, ζῆλον ἐφέροντο, ἐξλέγοντες τὸ τοῦ κρατοῦντος περὶ τὸ θεῖον ἀλλόκοτον. Ἐξῆρχον μὲν οὖν τοῦ μέλους, οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἠκριθωμένως εἶχον· σὺν ἄλλοις δὲ τὸ πλῆθος, ζήμφωνον καὶ τοῦτο δὴ τὸ μέρος ἐπῆδαν· « Ἠσχύνθησαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. » Τότε δὴ ὁ πρὶν φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενος βασιλεὺς ἐξηλέγχετο. Περιργῆς γὰρ γενόμενος ὡς ὄφρασιμένος, κακῶς ποιῆν ἤρῃτο Χριστιανούς· καὶ τοιαῦτά τ' ἐπ' αὐτοῖς πράττειν, οἷάπερ οἱ περὶ Διοκλητιανὸν ἐποίουν. Ἐπὶ δὲ ἡ πρὸς Πέρσας σπουδὴ τὴν ὀρμὴν ἐκείνου ἀνέστειλε, Σαλουστίῳ ἐνεκελεύετο, ὃς τὴν ἐπαρχὸν τῆνικαυτὰ διεῖπεν ἀρχὴν, συλλαβόντα τοὺς διαφέροντας ἐν ψάμφωσιν, κολάζειν. Ὁ δὲ, καίτοι πολὺς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν ὦν, οὐδαμῶς ἐπήγει τὸ βούλευμα. Ἀντιτείνεν δὲ οὐχ οἷός τε ὦν πρὸς τοῦπίταγμα, τῆ ὕστρατῆ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν συλελάμβανε, καὶ ὑπὸ

δεσμητήριον ἦγεν. Ἐνα δὲ τούτων προῆγε, Θεόδω- A
ρον ὄνομα, νεανίαν τὸν χρόνον· ὃν κολάσειον οὐκ
ὄλιγαις ὑποβαλὼν, καὶ ξύλω βασιανιστηρίῳ ἀνήρτα.
Ἰκανῶς δὲ καταξοσθῆναι παρασκευάσας τὸ σῶμα,
ἐπεὶ ἄληπτον ἑώρα τὴν μάρτυρα, μὴ λιπαροῦντα,
ἀνώδουον δὲ οἶον φαίνεσθαι παρεχόμενον· ὥσπερ
γὰρ θεατῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ γινομένων, ἀλλ' οὐκ ἀθη-
τῆς ὢν, στεβρῶς τὸ πάσχειν διεκαρτέρει, καὶ τὸν
πρότερον αὖθις ἐπῆδε ψαλμὸν, ἔργοις δεικνύων μὴ
μέλον αὐτῷ οἷς παρ' ἐκείνου ἠτάζετο· μόλις ἔλυε τῶν
δεινῶν. Τότε δ' ἠφίετο, ὅτε μὴ ζῆν ἐτι τῷ κολαστῇ
ἔδεικε. Ἐκείνου δὲ τὴν ἔνοστασι ἐν ἐκπλήξει ποιού-
μενος· ὁ Σαλούστιος, παρὰ τὸν βασιλέα ἐλθὼν ἀνήγ-
γειλεν· ὡς· Ἐἰ μὴ παύσαιμεν Χριστιανοὺς ἐπικει-
μενοι, ἐνθόξους μὲν αὐτοὺς ὀδύονται, ἐν γέλωτι δ'
ἡμεῖς τῷ παντὶ κείσεσθαι πράξομεν. ὁ Δοξάντων B
δ' ἐν ἀμείβονι εἶναι ὁ Σαλούστιος εἶπεν, ἀφείθησαν
οἱ δεσπῶται. Θεόδωρος δ' ἐπέβλω μετὰ τὴν ὁμολογίαν
χρόνον συχρόν. Λέγεται δὲ μετὰ ταῦτα, Ῥουφίνον
εὐρόντα, ὃς τὰ ἐκκλησιαστικὰ Ῥωμαίων γλώττει
ἔξεθετο, ἔρσεσθαι εἰσπερ ἀσθησιον τῶν δεινῶν πάσχω-
ν εἶχε, καὶ εἰ ἀνώδουος ἔφερε τὰς πληγὰς· τὸν δὲ φά-
ναι, ὡς πάντη μὲν οὐκ ἦν ἀνώδουος· παρεστῶτα δὲ
τινα νεανίαν, ὑφάσματι λεπτοτάτῳ τοὺς ἰδρώτας
μὲν ἀπομάττειν, ὕδωρ τ' ἐπιχέειν μάλα ψυχρὸν, ᾧ
τὰς τῶν πόνων ἀνέψυχε φλεγμονὰς, καὶ τὸ πολὺ τῶν
κλιθῶν ὑφῆρει· ἐπιβρῶννύντα τὸ πνεῦμα, καὶ
ἄρρητον ἐνέεντα τὴν τέρψιν τοῖς πίνουσι. Καὶ μοι δο-
κεῖ, μὴ ἀνθρώπινον εἶναι οὕτω τοῦ σώματος· ὑπερι-
δὲν, μὴ τῆς θείας προηγουμένης βοήθης.

sensissetne pœnarum tormenta, an plagas citra dolorem omnem pertulisset? Cui ille respondit, non se quidem sine sensu cruciatum fuisse: adolescentem autem quemdam sibi assistentem fascia tenuissima sudorem abstersisse, et aquam frigidam infudisse, qua dolorum ardorem refocillarit, tormentorumque vim sustulerit: spiritui præterea suo robur indidisse, et incredibilem in tantis laboribus jucunditatem suppeditasse. Mihi certe hominis esse non videtur, corpus ipsum ita despicere, nisi divinum præsto sit auxilium.

Τοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ θαυμαστοῦ Θεοδώρου. Ἐκ C
ταύτης δὲ τῆς αἰτίας· ὁ μάρτυς Βαβύλας ἐν τῇ Δάφνῃ
ἀπῆχθη, καὶ αὖθις μετεκινήθη ἐκεῖθεν. Μετὰ δὲ μι-
χρόν, πῦρ αἰφνίδιον ἐμπεσὼν τῷ νεῷ τοῦ Δαφναίου
Ἀπόλλωνος, αὐτὸν τε καὶ τὸ ἄγαλμα καὶ τὴν ὄρω-
φην πάσαν εἰς τέφραν ἐποίησε. Ἐν ἀκαρδί δὲ πάντα
ἦσαν γυμνά, οἱ τε τοῖχοι καὶ οἱ περιβόλοι καὶ οἱ
περὶ τῶν πυλῶν κίονες, καὶ ὁ ὀπισθοδόμος. Καὶ Χρι-
στιανοὺς μὲν ἐδόκει τὸ πῦρ τῷ δαίμονι προσβαλεῖν
αἰτησαμένου τοῦ μάρτυρος· Ἕλληνες δὲ τὸ ἔργον
Χριστιανοὺς ἐνετίθουν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς αἰτίας ὁ
τοῦ νεῷ ἱερεὺς εἰς ἐξέτασιν ἤγατο καταμηνύσων τὴν
τοῖμειν. Καὶ δὴ πολλὰς ἀποστάς βασάνους, καὶ ἐν
δεσμοῖς γαγονῶς, ἤκιστά τινα εἶχε καταμηνύειν.
Ὁ δὲ Χριστιανὸς ἐπὶ μέγα ἦρε· μὴ κατ' ἀνθρωπί-
νην ἐπιβουλήν, θεῖα δὲ μῆτις τὸ πῦρ τῷ νεῷ κατα-
σκήψαι. Καὶ τὰ μὲν ὡς εἶχεν· ἐκ δὲ τῶν συμβάν-
των τῷ τῆς Δάφνης νεῷ, ὡς γε εἰκάσειν ἐστὶ, διὰ
Βιβύλαν τὴν μάρτυρα, μαθὼν Ἰουλιανὸς καὶ ἄλλους
οἴκους εἶναι μάρτυρας ἀνειμένους, ἀγχιστα τοῦ δι-
δυμαίου Ἀπόλλωνος, ὃς περὶ τῆς Μιλήτου ἐστὶ, τοῖς
Καρίων ἔγραψεν ἡγεμόσιν· εἰ μὴ τράπεζαν

eos qui præcipui in ea quam diximus psalmodia
fuisent, comprehensus coerceret. Ille quamvis
vanæ Græcorum religioni esset addictissimus, con-
siliium id tamen non laudavit. Quod autem man-
dato imperatoris relucari nequiret, postredie
multos Christianos comprehendit et carceri in-
cludit. Et deinde ex eis unum, Theodorum no-
mine, adolescentem adhuc, produxit. Eum cum
tormentis ingentibus subdidisset, et ad stipitem
tortorium suspendi, corpusque ejus satis diverberari
et concidi curasset, quod martyrem invictum
esse videret, non deprecantem, neque doloris
alicujus indicium præbentem (perinde enim atque
non certator ipse, sed spectator earum rerum quæ
in eo fiebant, esset, constanter cruciatus perfe-
rebat, et hesternum illum concinebat Psalium, B
65 reipsa nihil ad se pertinere quæ ab eo per
quæstionem requirebantur, ostendens), vix tandem
tantis pœnis liberavit. Id quod tum demum fecit,
cum jam tortoribus vita destitutus esse videretur.
Atque illius tantam fortitudinem et constantiam
cum stupore admiratus Salustius, ubi ad impera-
torem venit, Nisi, inquit, Christianos affligere
destiterimus, ipsis quidem laudem et gloriam brevi
parabimus, nos autem ridendos omnibus propo-
nemus. Porro Salustii sententia laudata, et rap-
tivi illi dimissi sunt, et Theodorus post confes-
sionem eam longo vixit tempore. Dicitur autem
postea Rufinus, qui historiam ecclesiasticam Latine
vertit, virum cum aliquando conventum rogasse,

virum cum aliquando conventum rogasse,
sensissetne pœnarum tormenta, an plagas citra dolorem omnem pertulisset? Cui ille respondit,
non se quidem sine sensu cruciatum fuisse: adolescentem autem quemdam sibi assistentem fascia
tenuissima sudorem abstersisse, et aquam frigidam infudisse, qua dolorum ardorem refocillarit,
tormentororumque vim sustulerit: spiritui præterea suo robur indidisse, et incredibilem in tantis
laboribus jucunditatem suppeditasse. Mihi certe hominis esse non videtur, corpus ipsum ita despicere,
nisi divinum præsto sit auxilium.

Hæc de admirando isto Theodoro. Atque ob
eam quæ dicta est causam, Babylas martyr in
Daphnen translatus, atque inde rursus deportatus.
Brevi vero post repentinum incendium in Da-
phnæi Apollinis templum incidit, quo id cum
lecto omni et ipso dei simulacro confragavit: et
quasi temporis momento protinus nuda omnia
apparuerunt, muri scilicet ipsi cum lorica sua, et
columnæ quæ propylæum et posticum templi sa-
crarium sustinuerant. Christiani incendium id
dæmoni, martyre petente, accidisse putarunt;
Græci ad Christianos auctores retulerunt. Ea certo
quidem de causa templi sacerdos tormentis sub-
ditus est, ut incendiarium indicaret: sed crucia-
tibus multis toleratis in vinculis, indicare nemi-
nem potuit. Quæ res Christianis magnæ laudi
fuit. Et homines perique non mortalis cujusquam
insidiis, sed divina vindicta templum id conflag-
rasse, igne cœlitus demisso, existimarunt. Hæc
sic se habuere. Cæterum cum satis colligere ex eo
quod factum erat, liceret, cladem eam templo in
Daphne propter martyrem Babylam accidisse,

66 ubi Julianus, quem id non latebat, alias etiam **A** καὶ ἕροσον εχειν, ὁ δὲ ναὶ πυρὶ ὅσα δὲ τῶν οἰκοδομῶν μαρτυρίαις σάκρας ἀδες constructas esse, μημάτων ἡμιτελῆ ἐστίν, ἐκ βῆθρων αὐτὰ ἀναστῆναι, prope Apollinem Didymæum sive gemellum, qui ante Miletum est, cognovit : præfectis provincie Carie scripsit, ut quæ templa ædificium altius, et tectum, atque etiam sacram mensam haberent, in ea ignem injicerent : quæ vero diinidia ex parte absoluta essent, funditus everterent.

CAPUT XXIX.

De fraude Græcorum oraculorum. Commemoratio eorum quæ per vindictam divinam passi sunt, quæ sacra Christianorum et res divinas contumelia affecerunt.

Sed enim quibus rebus Julianus et Græci deorum potestatem adaugere atque ostentare studuerunt, ex eis illorum imbecillitas atque seductio, divina adjuvante providentiâ, deprehensa sese exhibuit. Nam quæcunque ab oraculis edita sunt responsa, pene omnia aperte falsa esse, et eventui minus respondentia, cognita sunt. Excercitum quippe adversus Persas ducturus, Delphos et Dodonem (1), qui vates ibi consulerent, misit. Et illi non solum bellum, verum etiam victoriam promiserunt. Tantum vero a veritate ipsa aberrarunt, quantum postea rerum exitus ostendit. Porro ex responsis eis unum, ad mendacium redarguendum, hoc loco apponere libuit :

Nunc di deaque omnes consurgite : sumite bellum, Atque fera certum de flumine ferte tropæum, Dux ego vester ero Mars sævus belligator.

Feram fluvium Tigrim nominavit, qui cognominem sibi animantem habet. Ejuscemodi oraculis deceptus miser, victoriam somniavit : et tandem confirmatus, se ad Persicum bellum armavit. Alias tum quoque, cum oracula simul et æorsim omnia respondissent, imperatoris avunculum Julianum ægrum moriturum non esse : dum responsa ipsa legeret, ærumnose et miserabiliter is vitam finiit. Multi enim qui in Christianos et veram pietatem furore suo debacchati fuerant, justas dedere pœnas : manifestissime autem omnium cum eis etiam Julianus, illustri dignitate præditus, qui tum universo Orienti cum imperio præfuit, desertoris ipsius (sicuti diximus) avunculus. **67** Præterea Felix, imperialium thesaurorum curator, et Elpidius imperatorie domus præfectus (comitem rerum privatarum Latina lingua vocat). Tres hi gratiosi maxime apud imperatorem erant : cui ut gratificarentur, posteriores duo veram pietatem abjuraverant. Julianus, incendii Daphnei templi et simulacri causam inquirens, Christianos id deorum odio excitasse suspicatus, tametsi a vicinis agricolis de caelo fulmine eam ædem tactam esse cognovit, non temperavit sibi tamen, quin adversus universarum rerum Deum arma sumeret. Itaque sacra vasa longe pretiosissima Ecclesie Magnæ, quam Constantinus magnus construxerat, in fiscum imperatoris inferri mandavit, et foribus templi, quod tum Ariani habebant, clausis, ne quis eo ingrederetur, curavit. Cum Juliano Felix

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ τῆς ἀπάτης τῶν Ἑλληνικῶν χρηστηρίων καὶ ἀπαριθμησὶς τῶν κατὰ θεομητρίαν πεπονησέντων, ὡς δὲ περὶ τὰ θεῖα ἐξυβρισάτων.

Ἐξ ὧν γὰρ ἐσπούδαζεν Ἰουλιανὸς καὶ Ἕλληνας κίχρῶν τὰ δαιμόνια, ἐκ τούτων μᾶλλον τὸ ἀσθενὲς καὶ πεπλανημένον τῆς θείας συνελανούσης προνοίας ἠλέγητο. Ψευδεῖς γὰρ καὶ ἀτέλεστοι σχεδὸν πάντες οἱ ἐκ τῶν χρηστηρίων χρησμοὶ κατὰ γε τὸ προφανές· ἐγνωρίζοντο. Στρατεύειν γὰρ ἐπὶ Πέρσας μέλλων, εἰς Δελφούς καὶ Δωδώνην πέμψας, ἐπηρώτα τοὺς μάντις. Οἱ δ' οὐ μόνον στρατεύειν, ἀλλὰ καὶ νικᾶν ἐπηγγέλλοντο. Τίσσον δὲ τῆς ἀληθείας ἠστέχουν, ὅσον ἐδειξε τὰ ἐς ὕστερον. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐκ τῶν χρησμῶν τοῦ ψεύδους τῷ παρόντι ἐθέσω συγγράμματι· εἰ Νῦν πάντες ὠρμηθῆσιν θεοὶ, τίς τῶν τρόπαια κομίσασθαι παρὰ θεῶν ποταμῶν. Ἐγὼ δ' ἡγεμονεύσω θεῶν πολεμῶντος Ἄρης. Θῆρα οὖν ποταμῶν τὸν Τίγριν ὠνόμασαν, ἐπειδὴ περὶ ἐσθιν αὐτῷ θεῶν ὁμῶνυμον. Ὑπὸ δὲ τούτων ὁ ἐξέλις βουκολοθεῖς τῶν χρησμῶν, τὴν νίκην ὠνευροπόει· καὶ βεβαιωθεῖς, εἰς τὸν κατὰ Περσῶν ὠπλίζετο πόλεμον. Ἄλλοτε δὲ θεοπιστάντων ἅμα πάντων καθ' ἕνασπον τῶν μάντιων σχεδόν, ὡς ὁ τοῦ βσιλικῶς θεῖος τὰ ἐκ μητρὸς Ἰουλιανὸς νοσῶν οὐ τεθνήσκειται, ἐν αὐταῖς ταῖς τῶν χρησμῶν ἀνχηνώσεσιν οὐκ ἔτις ἐκείνος καὶ ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέστρεψε. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν εἰς Χριστιανούς καὶ τὴν εὐσέβειαν ἐκμανέντων δίκας ἔτιςσι· οὐ μεμπτάς· εἰς τὸ προφανέστατον δὲ καὶ ὁ ἐπιφανής Ἰουλιανός, ὁ τηρικαῖτα τῆς Ἐω πάσης ἀρχῶν, θεῖος ὢν, ὡς γε εἴρηται, κατὰ τὴν μητρῶν γένος τοῦ ἀποστάτου. Πρὸς δὲ καὶ Φηλῆς ὁ τοῦ βασιλικῶς θεσσαυροῦς ἐπιτετραμμένος· καὶ Ἐλπίδιος ὁ τηρικαῖτα τῆς βασιλικῆς οἰκίας πρεσβυτικῶς (κίχμητας δὲ τῶν πριβάτων τούτους ἢ Ρωμαίων γλῶσσα καλεῖ). Οὗτοι δὲ οἱ τρεῖς τῶν τῷ βασιλεῖ κεχρησμένων μάλιστα ὄντες, κίχην ἢ χαρίζόμενοι, τὴν εὐσέβειαν ἐξηρνήσαντο. Ἰουλιανὸς γὰρ τὸν κατὰ τοῦ ἀγάλματος τῆς Δάφνης ἐμπρησμένον ἐρευνώμενος, μήπου τις τῶν Χριστιανῶν μισοῖ τῷ τῶν θεῶν τὸ πῦρ ἐθαλεν· ἐπειδὴ παρὰ τῶν πλησσοχῶν ἀγροίκων ἀνέμαθεν οὐρανόθεν τὸν πρηστίρα φερόμενον τεθεῖσθαι, ὅμως οὐ κίχουφῆκε μὴ κατὰ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων ὀπλίζεσθαι. Καὶ δὲ προστάται τὰ ἱερὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας σκευή, οὐδενὸς εἰς πολυτέλειαν ἐνδεῆ (ἦν Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἐδείματο), ταῖς βασιλικῶς ταμείοις ἀποδοθῆναι· πρὸς δὲ καὶ τὰς θύρας ταύτης τοῖς Ἀρείου θιασώταις ἐίδου. Καὶ τῷ μὲν Ἰουλιανῷ Φηλῆς καὶ Ἐλπίδιος τῷ νεῷ συνεστήθον, τῶν βσιλικῶν χρημάτων ὄντες τῶν τῶν τῶν θεῶν, ὁ μὲν τῶν δημοσίων, ὁ δὲ τῶν ἰδῆ τοῦ βασι-

(1) Theodoret. addit Delum, lib. κ', cap. 21.

λίως ὄντων. Τούτων ὁ μὲν Ἰουλιανός, ἀργαλέα τε καὶ δυστεκμαρτῶ νόσῳ βλήθεις, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔκειτο ἀποταδῆν, μήτε φθειγόμενος, μήτε τινὰ συναίσθησιν ἔχων. Τὸ δ' αἴτιον ὅτι περ κατὰ τὴν ἰατρικὴν ἐχρήσατο σκεύεσι, προσὰρβάσων τῇ γῆ· καὶ τὸν ἱερόν Εὐζώϊον, πειραθόντα κωλύσαι τὸ ἄγος, κατὰ κόρηος παῖσι σφοδρῶς, ἐπειπὼν, ὡς ἔρημα τὰ Χριστιανῶν τῆς θείας τυγχάνει κηδεμονίας. Μικρὸν δὲ τῶς ὑποβάστας, πολλὰ μὲν κατεγίνωσκεν ἑαυτὸν τῆς ἀθεμίτου γνώμης· καὶ τὴν εἰκὴν αὐτῷ συνήθητο ἐκείθεν καταρβάρῃναι. Καὶ μέχρι τοῦ μάρτυρα αὐτὸν ἑαυτῷ τῆς ἀνοσιουργίας γενέσθαι ἀνενεγκῶν, παυτοδαπέι; ἔλκεσι καὶ σηπεδόσι τὴν γαστέρα σπασαί; συνδιεβράχῃ καὶ τῆν ψυχῆν. Τῶν γὰρ ἐγκάτων τῶν διασπέντων, τὴν κόπρον οὐκέτι διὰ τῶν ἀποκριτικῶν ὀργάνων παρέπεμπεν, ἀλλὰ τὸ μυστῆρον στόμα τῆς βλασφημίας γενόμενον ὄργανον, τῆς ἀποκρίσεως ἐγένετο μόριον. Τὸ δὲ γε αἰδοῖν καὶ οἱ περὶ αὐτὸ πόροι ἐφθείροντο· καὶ αἱ περὶ ἐκεῖνα σάρκες κατασπαί;σαι, πρὸς σκύληκας μετεβάλλοντο. Καὶ τὸ πάθος ἐπικρατέστερον ἦν τῆς τῶν ἱατρῶν τέχνης. Διὰ παντοδαπῆς γὰρ ἔκοντες πείρας αἰδοὶ καὶ δέει τοῦ ἀνακτος, πᾶσαν τε φαρμάκων ἰδέαν κινήσαντες, λίπεσι τε τῶν πολυμίμων ὀρνίθων οὐ; εἶθ.ον τὰ διεφθορῖτα μέλη προσπλάττοντες, τοὺς ἐν βάθει χρυσομένους σκύληκας πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν μετεστῆλλοντο. Οἱ δ' ἐπὶ μᾶλλον πρὸς τὰς ζώσας εἶρπον σάρκας κατὰ βῆθος δουμένοι. Καὶ γε οὐ διέλιπον κατασθίοντες, ἕως οὐ βιάω μόρω τὸν ἄθλιον διεχρήσαντο. Χρησασθαι δὲ αὐτῷ τῇ τοιαύτῃ φασὶ συμφορῇ. Θεοῦ τὸν χόλον ἐπαύξοντος, καθότι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ σκευῶν κατορχήσατο.

occultioribus ad carnem vivam magis magisque donec violenta morte miserum enecarunt. Porro ex ira divina, quod sic Ecclesiæ et sacris ejus vasis

Ὁ δὲ γε Φηλιξ, τῶν ἱερῶν σκευῶν τὴν πολυτέλειαν θεασάμενος (Κωνσταντῖνος γὰρ καὶ Κωνσταντῖος φιλοτίμως αὐτὰ κατεσκευάσαν), ἐπεγγελῶν καὶ ἀπειθοῦμενος, « Ἰδοῦ, ἔφη, ἐν ὁποίοις σκεύεσιν ὁ τῆς Μαρίας ὑπηρετεῖται υἱός. » Κάντεσθεν καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης αἰτίας τῶν ἐν βάθει φλεβῶν μιᾶ; τῆς μεγίστης ἀαβραγαίσης, αἵματός; τε αὐτὸν ἐξέπεμπεν ἐκ τοῦ στόματος· καὶ θέαμα τοῖς ὀρῶσι γεόμενος σφοδρὸν, οὐδὲ δι' ὅλης ἡμέρας ἤρκεσεν· ἀλλὰ περὶ δεξιὴν ὄψιν τοῦ αἵματος ἐπιλείψαντος, καὶ τὴν ψυχῆν συναπέβαλεν.

Ὁ δὲ γε τρίτος Ἐλπίδιος, βλασφημίας καὶ οὐτο; Χριστὸν, εἰ καὶ τῶν ἄλλων βραδύτερον, ἀλλ' οὖν φωραθείς τυραννίδι συμπράττων, τῶν ὄντων ἀπάντων ἔρημος γεγωνός, εἰρκταῖς τε καὶ συμφοραῖς ἑτέροις καταβιού; ἀκλεῶς καταστρέφει τὸν βίον,

(1) Theodoretus addit, Julianum ipsum in sacram quoque mensam minuisse.

(2) Verba conjungit ad Julianum apud Theodoretum: *Ut laudibus, o vir, Christum Salvatorem velas, convenit, quod per castigationem peccatiam tibi suam exhibuit. Non enim cum cogitasses, quem*

et Elpidius, imperialium pecuniarum quæstores, publicarum alter, privatarum, in templum id direpturi venerant. Horum Julianus difficili et incognito morbo mox correptus, ad dies quadraginta ita distentus jacuit, ut neque loqueretur, neque sentiret quidquam. Causa morbi erat, quod sacris vasis (1), quæ terræ illiserat, pro sedili usus fuerat: et episcopum Euzoium, qui piculum tantum inhibere conatus fuerat, in caput vehementer verberaverat, dicto illo insuper ingesto, Christianorum res a divina Providentia non curari. Et valetudine paululum recuperata, cum seipsum ob nefandam sententiam suam condemnasset, tum vindictam divinam qua affligebatur, sensit (2). Et cum ita adversus seipsum impiorum facinororum suorum testis ipse esset, ventrem deinde ejus putredo et omnis generis ulcera convulserunt, quæ ei mortem etiam attulere. Visceribus etenim atque exitis putredine ea corrosis, excrementa non jam per naturalia vim expellendi obtinentia membra egerebat, verum os scelestum, quod blasphemiam et maledictorum effecerat instrumentum, pars corporis obscæna per quam excerneret, est factum. Pudenda ipsa, et qui circa ea sunt meatus, corrupti itidem sunt: caroque eis in partibus putrefacta in vermes abiit, et morbus ipse medicorum arte longe fuit potentior. Illi enim reverentia et metu imperatoris omnia experti sunt, et omni remedium specie adhibita, pinguedineque pretiosarum avium, quas diis sacrificabant, membris corruptis applicata, vermes profundius latitantes, in apertum quasi quibusdam illecebris evocare contenderunt. At illi in membris propepsere, neque corrodere hominem destiterunt, donec violenta morte miserum enecatum esse ferunt, insultaverit.

Felix autem vasis tanti pretii conspectis (Constantinus namque et Constantius liberalissime ea comparaverant), arridens et urbane jocans, « Ecce, inquit, qualibus vasis Mariæ filius divina re peragenda colitur? » Eamque nec ob aliam quampiam causam, ex interioribus ejus venis una quæ maxima esset, rupta, tanquam per fistulam sanguinem per os ejus emisit. Sic et ipse horrendum cernentibus omnibus spectaculum factus, non totum perduravit diem: sed circa crepusculum, una cum sanguine jam deficiente, simul et animam evomuit.

At tertius Elpidius, qui blasphemus quoque in Christum fuerat, tardius ille quidem quam alii pœnas luit: sed tamen inter eos qui tyrannidem affectarunt, deprehensus, bonis omnibus exutus, gravesque ærumnas alias in carcere perpessus,

persequeris, nisi pro longanimitate sua divinitus huic tibi intulisset plagas. Agnovit illa morbi causam, et imperatorem, ut eis ecclesia quibus adempta fuerat, restitueretur, rogavit. Sed frustra. Lib. III, cap. 15.

turpiter vitam finit, sacer et detestandus ab omnibus judicatus. Præter hos alius quidam cum reliquis in ecclesiam, quam, donaria et res alias pretiosas prædonum more auferentes, eumque qui sacra vasa curabat, contumeliis afficientes, vastantur atque diripuerunt, ingressus: super reliquas indignitates, veste subducta, sacrificii aram petulantissime comminxit. Verum illico pergraves et acres tanti flagitii tulit pœnas. Per quæ enim peccaverat, ad interiora usque viscera putredine consumptis membris, incredibilis inde vermium vis prognata, miserandum in modum, ut dicere calamitatem eam pudeat, miserum exstinxit. Sed et Heronem illum Thebis Ægyptiis ortum, qui episcopus creatus, casu quodam ad Græcam superstitionem defecerat, subito putrida invasit ægritudo, quæ totum illius corpus depasta, abominationem cum omnibus reddidit. Quapropter rebus omnibus desperatis, in viam est projectus, nullam prorsus a quopiam miserationem consecutus. Christiani namque perinde atque piaculum omnibus modis eum sunt aversati: Græci autem hactenus tantum eum, quod se errori et fraudi eorum subjecisset, agnoverunt. Et Heron quidem acerbissime et miserrime ita vita excessit. Alius autem, Theotecnus scilicet quidam, et ipse a nostra ad Græcam religionem prolapsus, carne ejus omni putrida carie consumpta, vermium materia factus est: et oculis illorum morsibus amissis, moriens per insaniam quæ eum corripuit, sua sibi deumibus conscissa atque devorata lingua, e gravibus tormentis ad longe deteriores majoresque cruciatibus migravit. Sed et alii insuper talia quoque ausi, condigna sceleribus suis super supplicia. Ejusmodi multa eo tempore divinum Numen exhibuit miracula, commeritas justasque oppugnarunt, pœnas exigens. De quibus hactenus.

CAPUT XXX.

De statua Christi, quam in Paneade Phœnicie mulier illa quæ fluxu sanguinis laborabat, erexit.

Ego porro aliud quoque insigne miraculum, potentiam Christi exhibens, et vindictæ divinæ adversus impios indicium non minimum ostendens, vi temporum obrui non patiar. Phœnicie urbs est, quæ antiquissimum nomen habuit Dan, appellatione ea ab ipso Dan, ex patriarchæ Jacobi filiis uno, accepta, qui tribus et gentis ejus locum eum tum incolentis princeps et auctor fuit. Longo deinde tempore post Herodis filius Philippus Cæsari gratificatus, de suæ atque illius nomine urbem magnifice ornatam ædificiis, Philippi Cæsaream cognominavit. Græci autem propterea quod in ea Dei Panis statuam collocaverint, Paneadem vocarunt. **70** In hac ipsa urbe fons quidam est: ad hunc mulier (4) illa quæ sanguinis fluxu laboraverat, præclaram ex ære Christo

ἐπάρατος πᾶσι γενόμενος. Καὶ ἄλλος δὲ τις τοῖς εἰρημένοις, τῇ ἐκκλησίᾳ συνεισελιθὼν, ἦν ἐπόρθου καὶ ἀπεσὺλων, τὰ τε θεῖα κειμήλια καὶ ἀναθήματα λαφυραγωγοῦντας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς θεραπευόμενον ἐξυβρίζοντες. Οὗτος δὲ πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀτοπίαις τὴν ἐσθῆτα ἀνατυράμενος, τῷ θυσιαστηρίῳ ἐναεῖ-γαίνων οὖρον ἐξέκρινε· καὶ παρατυτῖκα, ποινὴν χαλεπὴν καὶ ὄξειαν εἰσπράττεται· δι' ὧν γὰρ ὑβρίζε μορίων, ταῦτα μέχρι καὶ τῶν ἐντέρων διασπαίει, καὶ σκωλήκων ἀδιήγητον χροῖμα τεκνώσας, σικτρῶς ἄγαν καὶ οὐδ' ἀφηγήσεως ἀξίως καταστρέφει τὸν βίον. Ναὶ μὴν καὶ Ἡρώων ἐκεῖνος ἐκ θηδῶν τῶν ἀγυπτέων ὀρμώμενος, καὶ εἰς ἐπισκόπους τελέας, πρὸς Ἑλληνισμὸν ἐκ τινοῦ συμβέβητος μετεβλήθη· ὃν παραχρῆμα νόσος σηπεδονώδης ἐπέλαβε, καὶ πᾶν αὐτοῦ καταβασκθεῖσα τὸ σῶμα, βδέλυγμα πᾶσιν ὑπέδειξεν. Ὁ δὲ πανταχόθεν ἀπορηθεὶς ἐν ταῖς ἀμφόδοις διέβητο· μηδ' ὄντινόν μῆδαμόθεν εἰκων ἔλεον· τῶν μὲν Χριστιανῶν παντάπασιν ὡς ἄγος ἐκτρεπομένων αὐτόν· τῶν δ' Ἑλλήνων μέχρι τοῦ καθυποθαλεῖν αὐτόν τῇ πλήρῃ μόνον διεγνωκότων. Καὶ ὁ μὲν Ἡρώων πικρῶς οὕτω καὶ παναθλίως τῆς ζωῆς ἀπέληλათαι. Καὶ ἄλλοι, δὲ τις Θεότεκνος βρομα, ἀποβρύουε πρὸς Ἑλληνισμὸν, πᾶσαν ἀθρόως τὴν σάρκα διασπαίει, καὶ σκωλήκῃν ὕλη γενόμενος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπ' αὐτῶν γ' ἐκεῖνων ἐξερρυχθεὶς, τελευτῶν εἰς μανίαν ἐτρέπη· καὶ τὴν σφετέρην γλῶσσαν καταφαγὼν, ἐκ πικρῶν βρασάνων εἰς πολὺ χαλεπώτερα κολαστήρια παρεπέμφθη· οὐ μὴν ἐὰν ἀλλὰ καὶ ἕτεροι παραπλήσια τετολμηκότες, ἐξαμύλους καὶ τὰς τιμωρίας ἐξέτισαν. Τοιαῦτα δὲ πολλὰ τὸ τηρικᾶδε κατὰ τὸ θεῖον ἑτεροατούργει, ἀνιβρόσους τὰς ποινὰς παρὰ τὸν ἀναβίην κατὰ τῆς εὐσεβείας χειροῦντων σαφῶς εἰσπραττόμενον. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀσεβῶν τοιαῦτα.

ab eis qui impudenter et aperte veram pietatem

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ τοῦ ἐν Πανεάδι τῆς Φοινίκης ἀγάλματος τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ αἰμοδρόου ἀνιδρυσεν.

Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον οὐ μικρὸν σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἐπαγόμενον, τῆς δὲ κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς θεομηνίας τεκμήριον οὐκ ἐλάχιστον ὑπεμφαίνον οὐκ ἀνήσω συγκαλύψαι τὸν χρόνον. Φοινίσα πόλις ἐστίν, ἡ παλαιτάτων μὲν βρομα εἶχε Δάν, ἐκκυσταμένη τὴν προσηγορίαν ἀπὸ Δάν, ἐνδὸς τῶν καίδων τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ, ὃς φύλαρχος κατέστη τῶν τηρικᾶδε κατοικοῦντων τὸν τόπον. Μετὰ δὲ τοῦτο χρόνῳ πολλῷ ὑστερον, ὁ τοῦ Ἡρώδου υἱὸς Φίλιππος Καίσαρι χαρίζομενος, εἰς ἀμφοτέρων τὰς κλήσεις ἀνίστα τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τὸ μέγαλοπρεπὲς ἠκολούθει· καὶ Φιλίππου Καισάρεια ἐκαλεῖτο. Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν τὸ τοῦ Πανὸς ἕσανον ἐν ταύτῃ καθιδρυσάντων Πανεὰς ὠνομάσθη. Ἐν οὖν τῇ Πανεάδι ταύτη πηγὴ τῆς ἐστίν ἐνδον τῆς πόλεως. Παρὰ ταύτη δὲ τῇ πηγῇ αἰμοδρόου ἐκεῖνη ἐπίσημόν τι ἀγαλμα χαλκοῦ

(4) Supra lib. vi, cap. 15.

πεποιημένον ἀνίστη Χριστῷ, ἀμειβομένη τὸν εὐεργέτην τῆ τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆ· χάριν δὲ πλείστην τερπνότητος τοῖς ἐκείσε φοιτῶσι παρείχε θεώμενον. Τῆς δ' εἰκόνης ταύτης κατὰ τοὺς πόδας βοτάνη τις ἀεφύετο νοσημάτων παντοίων, μάλιστα δὲ τῆς φθίνου· νόσου ἀλεξιφάρμακον. Ἀμήχανον δ' ἦν τοῖς θεραπευομένοις τὸ αἴτιον, περὶ πλείστου ποιουμένοις τὴν ζήτησιν. Ἐλελήθει γὰρ τῷ χρόνῳ, καὶ οὐδὲν ἔφερε τὴν μορφήν, καὶ ἡ πρᾶξις δι' ἣν ἀνεστήλωτο. Τῷ γὰρ ὑπαιθρον καὶ γυμνὸν ἐστάναι στέγης τὸ θεῖον ἀγαλμα, οὐκ ἐλάχιστον καὶ τοῦ σώματος συνεχώθη. Καὶ γὰρ δμοῖροι γῆν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων χώρων ἐπισυρρέμενοι αἰεὶ προσετίθουν· ὅψ' ἦς ἡ τῶν ἕκαστα δηλούμετων ἐγγραμματῶν γυνῶσις ἀδελος ἦν. Ζητήσεως οὖν ποτε πολλῆς γενομένης περὶ τῆς χάριτος τῆς φουμένης ἐκείθεν, τὸ μὲν συγχωρούμενον ἀνώρυκτο· τὰ δὲ γράμματα τὸ τῆς ἱστορίας ἀψευδὲς κατεμήνουσιν, καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ μὲν πᾶσα οὐκίτι μετ' ἐκείνον ὥφθη τὸν χρόνον, οὕτε ἐκεῖ, οὕτ' ἀλλαχού. Τοῦτον δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ ἀνδριάντα κειμένων Ἰουλιανός, τὸν ἑαυτοῦ τῷ κένει ἀντίειξ. Πῦρ δ' ἐξαιπίνης οὐρανῶθεν ἐπέπεσον βίαιον, τέμνει κατὰ τὸ στήθος τὸ ἀγαλμα· καὶ τὴν κεφαλὴν σὺναμα τῷ σῶματι ἀποβαλὼν, καθὼ καὶ τὸ διεβρωγὸς τῷ στήθει ἐγένετο, ἐπὶ πρόσωπον πηγῆνυσι· καὶ εἰς πολὺ τοῦ χρόνου διέμεινε, τὴν κεραυνοῦν αἰθρῶν ἐναργῶς στήλιετον τοῦτο τὸ ἀγαλμα. Τὸν γε μὴν ἀνδριάντα Χριστοῦ μετασπασάμενοι τῆνικαῦτα Χριστιανοί, ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας διακονικῷ ἔθεντο, τὰ πρόποντα θεραπεύοντες, στάσει τε σεμνοτέρῃ τιμῶντες· καὶ τὸ μετ' ἡδονῆς τῷ χώρῳ φοιτῶν· θεώμενοι τε τὸ εἶδος, καὶ τὸν περὶ τὸ ἀρχέτυπον πῶθον ἐπιδικνούμενοι. Τοῖς δὲ τοῦ δυσσεβοῦς τούτου χρόνος, τὸ περὶ τὴν Πανεάδα Ἑλληνικὸν ἀναφλεγέντες, τῆς στάσεως ἀνασπασάμενοι, καὶ τῶν ποδῶν ἐκδησάμενοι, διὰ μίσης ἦγον τῆς λεωφόρου, πᾶν εἶδος ἀσεβείας διαπραττόμενοι. Τὸ μὲν οὖν ἄλλο σῶμα εἰς μέρος διέσπασαν· τὴν δὲ κεφαλὴν τῷ σῶματι τῆς ἰλομελείας διαζυγείσαν, τῶν τινες τοῖς δρωμένοις ὡς εἰκὸς ἐπαλγούτων, λεληθότως τε ἀνελάβοντο, καὶ ὡς γε ἦν αὐτοῖς δυνατὸν, διεσώσαντο. Ὡσαύτως δὲ καὶ τᾶλλα τοῦ σώματος συλλεξάμενοι, τῆ ἐκκλησίᾳ ἀνέθεντο. Τὸ δὲ φουόμενον τῆς βοτάνης ἐκεῖνο εἶδος· οὐδενὶ τῶν ἱερῶν ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπείρων δῆλον κατέστη. Καὶ μοι δοκεῖ μηδὲν εἶναι θαῦμα καὶ ξένος εἶναι τὰς ἐργασίας ἀνθρώποις, ξενοτρόπως Θεοῦ τούτοις ἤρημένου ἐπιδημεῖν· ὅτι γε καὶ ἄλλα πλείστα παράδοξα κατὰ χώρας καὶ κώμας μόνους τοῖς ἐπιχωρίοις ὡς εἰκὸς ἐγνωσται τῆ ἐξ ἀρχαίων παραδόσει διεγνωσμένα. Ὅτι δ' ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ἐγγὺς ὁ λόγος δηλοῦν.

nova hominibus exhiberi beneficia, novo subinde modo Deo ipso eos invisente. Nam alia quoque plurima miracula, quæ in certis vicis ac regionibus sunt, solis incolis, sicuti consentaneum est, ex vetusta majorum traditione nota esse, quæ sequitur narratio verissime declarat.

A
erexit statuam, aliquam saltem benefactori suo obdepulsum sibi gravem morbum, officio eo gratiam rependens. Statua ipsa spectantibus plurimum. præbuit gratiæ et amœnitatis. Ad hujus pedes herba enata est, præsentissimum ægritudinum omnium, potissimum vero tabidi morbi remedium. Et cum qui ea curabantur, summa diligentia causam tantæ efficacis inquirerent, invenire tamen eam omnino non potuerunt. Temporis enim diuturnitate et oblivione intercederat, cujusnam ea statua formam referret, et cujus rei gratia ibi esset collocata. Quod namque divinum simulacrum sub dio astaret, non parum corpus ejus etiam est immutatum, et imbres ex locis superioribus linuntur secum trahentes, statua ipsi aggerant : quæ ob causam cognitio ea, quæ ex litteris omnia indicantibus provenit, incerta reddita. Cæterum cum cura et diligentia majore promans inde gratia investigaretur, terra illa effossa, litteræ tum demum apparentes, rem ipsam certo indicarunt. Et deinceps herba ea, ab eo tempore, neque eo ipso neque alio loco est conspecta. Sed enim Christi statua Julianus dejecta, suam ipse in locum ejus in columna constituit. Et ecce de repente ignis e cælo vehemens dejectus, simulacrum illius circa pectus discidit : caputque unâ cum collo dejectum, et a pectore abruptum in faciem prostravit. Atque id longo postea tempore sic duravit, fuliginem eam fulminis aperte, veluti per inscriptionem columnæ incisam, testificans. Statuam autem Christi Christiani tum in Diacanicum ecclesiæ transtulerunt, et honoratiore loco positam, cultu convenienti prosecuti sunt. Locum namque eum libenter frequentantes, et imaginem ipsam inspectantes, desiderium suum et amorem erga statuam ipsius archetypum primariumque exemplar declararunt. Iulii porro imperatoris istius temporibus, qui Panceade fuere, Græcæ superstitionis sectatores, concitati, statuam eam, sicuti dixi, loco suo motam, funibus ad pedes vinculis, per mediam traxere viam, omnique impietatis genere contumeliosissime affecere. **71** Ita illi reliquum imaginis corpus comminuerunt, et caput a membris suis divulgum distraxerunt. Quod sane nonnulli, qui flagitio tanto, ita ut par erat, indolere, clam sublatum, sicuti potuerunt, conservarunt : itidemque et alias corporis partes collectas in ecclesia reposerunt. Herba, quam ibi enatam diximus, species nulli vel medicorum, vel aliorum peritiam talium rerum consecrantium cognita fuit. Mihi vero minime mirandum videtur,

CAPUT XXXI.

De fonte qui Nicopoli sive in Emmaus est : et de Persæa arbore Hermopoli. morbos incurabiles incolu Christi sanante.

In Palæstina civitas est Nicopolis nomine, quæ vicus antiquitus fuit, sacro Evangeliorum libro cognitus, in quo Emmaus nuncupatur. Eam quippe Romani postea, Judæis fortissime devictis, metropolitique eorum Jerusalem capta atque eversa, ex eventu nomine imposito, Nicopolim vocarunt. Ante civitatem istam in trivio, ubi videlicet Christus post resurrectionem a mortuis, cum Cleopa comiteque ejus iter faciens, in vicum alium se properare fluxit, fons quidam est, morborum hominibus omnium, atque etiam variorum animantibus ipsis laborum auxilium. Hic Christum dicunt cum discipulis suis, ubi de itinere longiore fessus esset, cum nobiscum in terris versaretur, pedes lavisse : atque ex eo tempore salubrem ad ægrotudines dispellendas eam undam esse factam. Hermopoli (1) quoque Thebaidis arbor esse, quam Persæam (2) vocant, dicitur, multis morbis medicinam afferens, si vel festuca vel folium ex ea ægris applicetur. De qua illa adhuc fama apud Ægyptios obtinet, Dei Genitricem, una cum Josepho, Herodem fugientem, ductu Josephi Heronopolim venisse : **72** et quamprimum urbis portam attigisset, arborem eam adventum Christi ferre non potuisse : et quamvis procera admodum esset, ad solum ipsum tamen se demississe, et paradisi olim satorem adoravisse. De arbore ea, hæc quæ legi, scribenda esse duxi. Ego vero eam quasi quoddam symbolum seu signum fuisse putô Christi ipsius in urbem eam adventus : aut certe, sicuti conjicere licet, eam propter proceritatem et pulchritudinem, Græcorum moribus ab urbis incolis divino honore cultam, tum commotam esse, dæmone qui per eam est cultus, exhorrescente ad præsentiam ejus, qui aboliturus et oppressurus eos omnino fuerat. Sed tum quoque cuncta Ægyptiorum simulacra diffluxere, Christi non ferentia adventum : juxta id quod de eis ab Isæia est dictum. Porro dæmone ex arbore ea pulso, ad certum rei gestæ indicium, prona et **D** inclinata permansit, fide accedentes sanans. Harum rerum Palæstini et Ægyptii idonei fideque digni sunt testes.

CAPUT XXXII.

Ut impius religionem nostram extinguere conatu, etiam Judæis permiserit Hierosolymis templum restaurare : et que tum ibi factam prope omnem excellencia evenerint.

Imperator autem, cum Christianis infensus, eos semper odio persequeretur, erga Judæos tamen, eorumdemque majores et duces, non parvam exhibuit mansuetudinem et benevolentiam : et ad

(1) Persæa Hermopoli ἀειξφόραμοξο; arbor. Si quis Daphnensis luci in Syria, vel Persæa in Ægypto arborem comparaverit, quinque libris auri noverit se

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

Περὶ τῆς εἰς Νικόπολιν ἦτοι Ἐμμαοῦς πηγῆς· καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἐρμουπόλει φουτοῦ τῆς Περσῆας, πᾶθη ἀνάτα θεραπεύοντος τῆ ἐπιδημῖα Χριστοῦ.

Ἐν Παλαιστίνῃ πόλις ἐστὶ Νικόπολις ὄνομα· ἦν δὲ κώμην ἐκπαλαι οὔσαν, καὶ ἡ θεία τῶν Εὐαγγελίων βίβλος γινώσκει, Ἐμμαοῦς ὀνομάζουσα. Ἦν ἐς ὑπερὸν Ῥωμαῖοι Ἰουδαίους κατακράτος κινήσαντες, καὶ τὴν μητρόπολιν αὐτῶν Ἱερουσαλήμ ἐλόντες καὶ κατασκάψαντες, Νικόπολιν ἀνηγόρευσαν, ἐκ τοῦ συμβάντος, τὸ ὄνομα θέμενοι. Πρὸ δὲ ταύτης τῆς πόλεως περὶ τὴν τριβλίαν, ὅπου τοῖς περὶ Κλεόπταν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν Χριστὸς συμβαδίζων ἐπὶ ἐτέραν κώμην δῆθεν ἔσπευδεν μεταβαίνειν, πηγὴ τις ἐστὶ νόστων μὲν παντοίων ἀνθρώποις, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ζώοις διάφορα νοσήματα κάμνουσιν, ἀλεξίτηρις· ὅπου δὲ φασὶ Χριστὸν τὰς κατὰ γῆν ποιούμενον διατριβὰς, σὺναμα τοῖς μαθηταῖς τοὺς πόδας νίψασθαι πρὸς πλείστον ὁδοιπορήσαντα· καὶ γ' ἐξ ἐκείνου ἀλεξικακὸν γενέσθαι τὸ ὕδωρ παθῶν. Καὶ ἐν Ἐρμουπόλει δὲ τῆς Θηβαΐδος δένδρον, ἡ Περσαία καλεῖται, πολλὰ ἀπελθὼν νόσους λέγεται, κάρφος ἢ φύλλον ἐκείθεν τοῖς κάμνουσι προσαπτόμενον· περὶ οὗ εἰσέτι λόγος παρ' Αἰγυπτίους κρατεῖ, τὴν Θεοτόκου σὺναμα Χριστῷ φεύγουσαν τὸν Ἡρώδη, εἰς Ἐρμουπόλιν ἔχειν τοῦ Ἰωσήφ ἠγούμενον· ἅμα δὲ τῷ τὴν πόλιν εἰσεῖναι τῆς πόλεως, τὸ δένδρον τοῦτο μὴ ἴδον τε φέρειν τὴν ἐπιδημίαν Χριστοῦ, καίπερ μέγιστον ἐν, πρὸς τοῦδαφος κλίται καὶ τὴν προσκύνησιν ἀποιεῖμαι τῷ τοῦ παραδείσου ἐκπαλαι φυτοῦργῷ. Καὶ περὶ μὲν τοῦ φυτοῦ τοιαῦτα ἔγνων καὶ ἔγραψα· ἐγὼ δὲ ὁμοίαι, σύμβολόν τι τοῦτο γενέσθαι τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν παρουσίας Χριστοῦ· ἢ ὡς γε ἔνεστιν εἰκάζειν, διὰ τε μέγεθος καὶ κάλλος τὸ φυτόν καθ' Ἑλληνα νόμον θρησκείας καὶ σεβάσματος ἀξιοῦμενον παρὰ τῶν ἐπιχωρίων, σεισθῆναι, τοῦ θεραπευομένου δι' αὐτοῦ διζίμονος, φριξάντος τὸν ἐκείνων καθ' ἰρέτην ἀρῶν ἐπιφανέντα τῷ χώρῳ· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πάντα τῶν Αἰγυπτίων τὰ ξύανα διεβύρη, τὴν ἐπιδημίαν οὐκ ἐνεγκόντα Χριστοῦ· καθὰ τὸ Ἰσαΐα περὶ τούτων ῥηθέν. Τοῦ δὲ δαίμονος ἐκείθεν ἀπελαθέντος, εἰς δὴ λωσιν ἀκριθεῖ τοῦ συμβάντος ἔμετρεν ἐπικλιθεῖς τὸ φυτόν τοὺς πίστει χρωμένους, ἰώμενον. Τούτων **D** ὁ Αἰγύπτιοι καὶ Παλαιστῖνοι ἐξῆλοπίστοι μάρτυρες.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ὡς τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ δυσσεβὴς σέβσαι περιόμενος, καὶ Ἰουδαῖοι ἀνήγε τὸν ἐν Ἱερουσαλίμοις νεῶν ἀνιστᾶν, καὶ ὕσα παράδοξα τηρικαῦτα ἐπέεισε ἐγένοντο.

Βασιλεὺς δὲ, εἰ καὶ Χριστιανοῖς ἐχάλεπαινε, καὶ διὰ μέλους αἰεὶ ἦν, Ἰουδαίοις μέντοι οὐ σμικρὰν εὐνοίαν καὶ παράδοξα ἐδείκνυ, καὶ τοῖς προπύργου τούτων καὶ ἀρχηγῶς· καὶ τῷ πλήθει δὲ αὐτῶν ἔγρα-

esse multandam, l. 1, De cupres. ex inc. Daphnensis. C. lib. 11.

(2) Sozom Persidem nominat, lib. v, cap. 21

γεν, ὑπὲρ τε αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς εὐχὰς πράττειν. Τοῦτο ὁ ὡς εἰκάζειν ἐποίησε, οὐ τὴν θρησκείαν γενεαί-
 ρων· οὐ γὰρ ἦν ἀμαθής, ὡς μήτηρ αὐτῆς σχεδὸν τοῦ
 Χριστιανῶν δόγματος· καὶ οὕτως ἐκείνη πατριάρχας τε
 καὶ προφῆτας αὐγεί, τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς· ἀλλ'
 ἀκριβῶς ἤδει τὸ πρὸς ἡμᾶς ἄσποδον Ἰουδαίων μί-
 σος. Ἡμεῖν οὖν ἀπεχθανόμενοι διὰ τῆς ἐκείνων θερα-
 πείας λυπεῖν ὡς μάλα ἐμψχανδτο· ἄλλως τε καὶ τά-
 χος ὅσον ἀπαχθῆναι αὐτοῦς πρὸς τὰς Ἑλληνικάς θυ-
 αίς ἐτοίμους καταλογίζετο, ἐν βῆτοίς μόνους ἐκδε-
 χομένους βίβλους τὰς ἱεράς. Καὶ μὴ πρὸς τὸ θάθος
 τῆς θεωρίας ὀρώντας, ὡσπερ Χριστιανοὶ καὶ αὐτῶν
 Ἑβραίων οἱ διαβασθηότες τε καὶ σωφώτεροι. Καίρων
 τοίνυν τὰς αἰμασι καὶ τῷ δεσιδαίμονεϊν, εἰ μὴ καὶ
 ἄλλοις ἐφελκυσίαι, ζημίαν ἤγεϊτο· καὶ κατ' ἄλλον
 δὲ τὸν τρόπον τοῦ Σωτήρος χρησμοῦς, οἱ τὴν Ἱε-
 ρουσαλήμ ἀνατετραφῆναι λέγουσιν, ὥστε μηδὲ λίθον
 ἐπὶ λίθῳ μείνει, τούτους ἅτε ψευδεῖς ὁ μάταιος
 ἐλέγχειν διανοηθεῖς, τοῦτ' ἔπραττε· καίτοι γε τόσον
 οὐδὲν ἤνυσεν εἰς ἔσπυδον, ὥστε καὶ ἄκων ἐθεθάλωσε
 τὸ ἐν αὐτοῖς ἀμετάπτωτον· καὶ ἡ κατασχύνειν δο-
 κοῦσα τίλμα, καὶ τὰ Ἀσποτικὰ λόγια ἐκφραυλλῆζειν,
 τὸ ἀκατασχύντον μᾶλλον ἐκείνων τε καὶ σεβασμιώ-
 τaton λέγειν ἐκυτὴν ἀνακηρύττουσα. Ὁ γὰρ Ῥω-
 μαίων βασιλεὺς ἐκεῖνος, Ἀδριανός, δὲ καὶ Ἄλιος, ἐκα-
 λεῖτο, τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τέλος κατανεγκῶν, ὡς ἀν
 παντάπασι τὸ Ἰουδαίων εἶδος αὐτῆς ἀποστῆρη καὶ
 παντελῶς ἀπορήρηξεν· ἵνα μηδὲ μνημῆτα τῆς πόλεως
 ὀνόματο· αὐτοῖς καταλείπειτο, καὶ μηδ' ἐκ τῆς κλη-
 σεως ὡς πατρίδος αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι πρόφασιν
 ἔχουσι, μεταπ' αὐτῶν ὡς οἶόν τε τὴν κληρίαν, Αἰλίαν
 ἐξ ἐαυτοῦ κληρονομάσει, τοῖς Ἀσποτικοῖς χρησμοῖς τὸ
 ἀδιόφυστον μαρτυρῶν, εἰ καὶ ἄκων ἱλαίνετο. Καὶ
 γὰρ πως εἶδεῖται τὸ θερμουργὸν αὐτῶν εἰσάπαν καὶ
 βυψοκίνδυνον, μὴ κατὰ πρόφασιν τῆς ἐν τῇ πόλει
 νομισμένης λατρείας ἀγείρομενοι πράγματα Ῥω-
 μαίοις παρέξωσιν. Ἰουλιανὸς δὲ τὴν κατ' ἡμῶν ἕθριν
 αὐτῶν, τοῦ τοῦ εἴθους ἀρχηγός τῶν πατρίων εἰθῶν
 ἀνεμίμησεν· καὶ ὅτου χάριν μὴ κατὰ τοῦς τοῦ
 Μωσέως νόμους εἶην αἰροῦντο ἡρεῦνα. Τῶν δὲ λεγόν-
 των ἀπόμωτον εἶναι μὴ ἄλλοθί που τὰ πάτρια τελεῖν
 δύνασθαι, ἐκπεπτωκότας τῆς μητροπόλεως, χρήματα
 ἐξ αὐτοῖς ὅσον τάχος τὸν Σολομῶντος ἐγείρειν νεῶν
 πρό-ῤεπτετο, ἐπίσης τε τοῖς προγόνοις θρησκεύειν τὸν
 παλαιὸν τρόπον θύοντας.

Julianus porro contumelias in nos suas
 adurgens, gentis ejus primarios viros patriorum
 norum admonuit, et quamnam ob causam non
 juxta Mosæ leges viverent, interrogavit. Atque illi ubi dixerunt, omnibus modis cavendum sibi
 esse ceu rem abjuratam, ne alibi quam Hierosolymis, qua urbe prorsus excidissent, sacra patria
 peragerent, data illis pecunia, ut quam possent celerrime Solomonis restaurarent templum, eos
 est cohortatus, ut ad exemplum majorum suorum veteri more sacrificarent, et rem divinam fa-
 cerent.

Καὶ ὁ μὲν οὕτως· οἱ δὲ οὖν ἐκπαλαί ἐπιθύμου
 δειραγμένοι καιροῦ, σπουδῆ πάση τοῦ ἔργου ἤπειστον·
 φειδῶν οἷον Χριστιανοὶς ἐνορῶντες, καὶ κατ' αὐτῶν
 ἐπαρῶμενοι, ἤπειστον πράττειν τὰ πάθεινα, καὶ
 τσαυτὰ ὅσα δὴ αὐτοὶ πρὸς Ῥωμαίων πάλαι πτόν-
 υσαι· μηδ' εἰς νοῦν οἱ δειλαίοι θέμενοι, ὡς οὐκ ἦν
 ἐχρηρῶν τοῦτ' εἰς πέρας ἐλθῆν διαρρήξιδον τῶν ἐκ
 παλαιῶν τοῖς προφῆταις χρησμοῦν τοῦτ' ἀπαγορευ-

A eorum populum, ut pro se et imperio suo preca-
 rentur, scripsit. Atque id eum fecisse conjectura
 est, non quod religionem eorum colendam duc-
 eret (non enim ignorabat, veluti parentem eam
 esse Christiani dogmatis : et quos illa jactat patri-
 archas et prophetas, de eisdem nos quoque
 gloriar) : sed probe ei implacabile Judæorum
 erga nos odium perspectum fuit. Itaque nobis
 iratus, per suum in illos studium et curam agere
 nobis facere est conatus. Præterea vero promptos
 paratosque eos esse arbitratus est, ut primo quo-
 que tempore ad Græca sacrificia adducerentur,
 qui verba tantum et litteram sacræorum Librorum
 reciperent, **73** neque per contemplationem a l
 occultioreni eorum sensum respicerent, sicuti

B Christiani, atque etiam inter Hebræos sapien-
 tiores et præstantiores faciunt. Et sanguine vana-
 que superstitione ipse gaudens, nisi alios quoque
 in idem pertraheret malum, pro detrimento in-
 genti habuit. Insuper et alia quadam de causa
 Servatoris oracula, que Hierosolymis talem de-
 nuntiant eversionem, ut ne lapis quidem super
 lapide mansurus esset, vanissimus ille mendacii
 arguere volens, id fecit. Tantum vero adest ut
 aliquid studio suo effecerit, ut invitus etiam cer-
 titudinem et immutabilitatem eorum magis confir-
 marit. Atque audacia ejus, quæ sibi probro
 affectura videbatur Dominica responsa, eaque
 prorsus abolitura, non sensit ipsa se, reverentiam
 illorum, in quæ opprobrium aliquod cadere ne-
 queat, deprædicare. Romanorum enim imperator
 ille Adrianus, qui et Ælius est dictus, et Hiero-
 solyma evertit, ut Judæorum gentem prorsus ab
 ea urbe dimoveret atque dispelleret, et ne me-
 moria quidem eis veteris nominis relinqueretur,
 neque ipsi ex appellatione causam aut occasio-
 nem recuperandæ patriæ haberent, nomine (sicut
 potuit) mutato, Æliam a seipso vocavit : ea ip-
 sa re, quamvis invitus et imprudens, veritatem Do-
 mini nostri oraculis attestatus. Veritus namque
 fuerat calida præcipitque ei periculum temere
 aggredientia Judæorum ingenia, ne per prætex um
 divini cultus, qui lege lata in urbe ea peragi de-
 beret, exercitu coacto negotium Romanis exhibe-

D rent. Julianus porro contumelias in nos suas
 admonuit, et quamnam ob causam non
 juxta Mosæ leges viverent, interrogavit. Atque illi ubi dixerunt, omnibus modis cavendum sibi
 esse ceu rem abjuratam, ne alibi quam Hierosolymis, qua urbe prorsus excidissent, sacra patria
 peragerent, data illis pecunia, ut quam possent celerrime Solomonis restaurarent templum, eos
 est cohortatus, ut ad exemplum majorum suorum veteri more sacrificarent, et rem divinam fa-
 cerent.

Sic quidem ille. Judæi vero opportunum tandem
 tempus ejus rei, quam dudum desideraverant, con-
 ficientæ nacti, studio omni in id opus incubere.
 Et jam aspecta Christianos territantes, seque su-
 pra illos extollentes, clades omnes, et quascunque
 ipsi a Romanis olim perpassi fuerant arumnas, se
 nobis illaturos esse sunt minati. **73** Sed miseris
 illis in mentem non venit, perfici eam rem velle

posse, quam verbis disertis veterum prophetarum oracula denegent et abnuant. Cæterum cum tanto studio ad id opus ferrentur, quicumque in arte ædificiorum condendorum celebres essent congregatis, materiam ad structuram omnem compararunt, locumque ipsum splendide repurgarunt: et sumptus ex publico impensis, argenteos etiam fieri curarunt ligones. Tanto vero in opere tali ardore fuere, et alacritate tanta elaborarunt, ut ipsæ mulieres in sinu vestibusque suis purgamenta exporterint: et quæcumque eis essent monilia, et mundum muliebrem omnem non gravate in structuram eam impenderint. Et quamvis Græci aliena ab illis essent voluntate, tamen et ipsi eos in studio et labore eo adjuvarunt, conatum talem ad exitum suum perductum iri arbitrati: quo ipsi quoque factas esse Christi prædictiones, oraculaque ejus intercidisse jactarent. Atque ubi jam reliquias structuræ veteris ex imis fundamentis effoderunt, et solum ita repurgarunt, ut ne lapis quidem super lapidem, juxta responsum illud, permaneret: et postmodum ei primum jacerent fundamentum, ad locum eum venerunt, terræ motum ingentem ortum esse dicunt: et quod vehementi ejus concussionem ex ipsis fundamentis lapides ejicerentur non paucos ex Judæis enecatos esse, qui vel ad operis spectaculum venerant, vel structuram ipsam curabant. Publica enim ædificia ipsi templo vicina soluta, atque cum impetu collapsa, eis quos intus oppressere, sepulcrorum loco fuere. Qui autem effugere voluerunt, semineces jacuere. Fuere qui crura et manus et membra alia, pro eo atque clades forte quemque comprehendit, repentino casus impetu mutilata retulerunt. Terræ motus vix conquieverat, et qui reliqui erant, opus rursus aggrediuntur, ut simul et quod magnopere cupiebant perficerent, et inevitabilem indignationem, quæ ex necessitate imperialis constitutionis eis imminabat, effugerent. Facile namque natura homines, quibus delectantur studiis et laboribus, tendere semper ad detrimentum solent: qui id unum profuturum existimant, quod sibi efficiendum proposuere, suo ipsorum ad id protracti errore: neque illi utilitatem consilio ante cœptum opus capiendo deprehendere possint: neque periculis involuti, et experientia ipsa de eis admoniti, prudenter se, pro eo atque deberent, explicant: sicuti et Judæis tum accidit.

CAPUT XXXIII.

De igne, qui tum ibidem repente est exortus: et de iis quæ vestimentis hominum figura crucis adhæserunt, signis; et de divino Evangelio in fundamentis invento.

Impedimento namque tanto objecto, satis evidentius considerare erat, indignari instituto operi eum. At illi denuo admota manu, quæ perficere nequirent, sunt aggressi. Sed enim cum iterum structuram experirentur, ignis ex ipsis fundamentis exsiliens, et alius item de cælo imminens, plures etiam quam antea consumpsisse fertur. Atque id

(1) Πρὸς τὸ συμφέρον, Sez., hoc est, ad emolumentum. Sed utrumque verbum, quamvis diver-

όντων. Οἱ μὲν οὖν οὕτω σπουδῇ τοῦ ἔργου εἶχοντο· καὶ τοὺς ἐπὶ τέχνῃ λαμπροὺς ἀθρόον ἀθροίσαντες, τὰς πρὸς τοῦτο ὕλας παρεσκευάζοντο· τὸν τε χῶρον περιφανῶς ἐξεκάθαιρον, ἀργυρέας σκαπάνας ἡύτερις μίνοι, ἐκ δημοσίων τῆς δαπάνης αὐτοῖς ἀνειμένης. Τρασύτῃ δ' ἦν αὐτοῖς ἡ σπουδὴ καὶ προθυμίᾳ περὶ τὸ ἔργον οὕτως ἐπόνουν, ὡς καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας τοῖς σφετέροις κόλλοις τε καὶ κρυσπέδοις τὸν χοῦν ἐκφορεῖν· ὅσα τε ἦν αὐτοῖς κόσμος καὶ παρθέραια, ἐτόμως ἔχειν συνεισφέρειν τῇ δαπάνῃ τοῦ ἔργου. Ἕλληνες δὲ καίπερ μὴ εὖνοι ὄντες αὐτοῖς, ὁμως ἐκονῶνουν αὐτοῖς τῆς σπουδῆς, οἰόμενοι πρὸς τέλος ἀγαγεῖν τὸ ἐγχείρημα· ὡς ἂν καὶ αὐτοί, ψευδεῖς τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προβόησεις ἐλέγξωσι καὶ διαπείσῃ τοὺς χρημαίους. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ λείψανα τῆς ἐν βῆθει οἰκοδομίας ἀνέσκαψαν, καὶ τοῦδαρος ἐξεκάθησαν, ὅπως μὴ λίθος ἐπὶ λίθῳ μείνη, κατὰ τὴν προβόησιν, τῇ ἐπιούσῃ ἐλθόντων ὡς ἂν τὸν πρῶτον θεμέλιον ὑποθήσωσι, σεισμόν φασὶ μέγαν ἐπιγενέσθαι· τῷ δὲ πολλῷ τῆς γῆς κλόνῳ ἐξ ἐσχάτων κρηπίδων ἀναδοθῆναι τοὺς λίθους· οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων διαφωρῆσαι, οἳ τε κατὰ θέαν παρήσαν τοῦ ἔργου, καὶ οἳ τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἐπετρέπευον. Αἱ μὲν γὰρ τοῖ ἐρουῖ ἀγχιιστα δημόσια οἰκοδομαὶ, αἷς δῆτα κατέλυον ἀθρόον διαβρῦνται, οὓς μὲν ἔνδον κατέλαβον διαφθεῖρασαι, πολυάνδρια ἦσαν, ὅσοι δ' ἐκδραμῖν ἔσχυσαν, ἡμιθνήτες ἐγένοντο. Ἦσαν δ' οἳ πεπηρωμένα τὰ σκέλη καὶ τὰς χεῖρας καὶ ἄλλα δῆτα τῶν μελῶν ὡς ἔτυχεν ἕκαστος, ἐδυστύχησαν τῇ ἀθρόᾳ τοῦ συμπτώματος προσβολῇ. Ἐπεὶ δὲ μάλιστα ἔληγεν ὁ σεῖσμος, οἱ περιλειφθέντες αὐθις ἐπειρώοντο τοῦ ἔργου, ὁμοῦ μὲν τὸ κατὰ νοῦν ἀνοῦσαι σπουδίζοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ ἀπαραίτητον ἐξ ἀναγκαίου τοῦ βασιλικοῦ θεοπισματός εὐλαβοῦμενοι· ἀταλαιπώρως γὰρ ἡ ἀνθρωπεία φύσις φιλεῖ οἷς καθ' ἡδονὴν πράττειν, πρὸς τὸ ἀσύμφορον (1) βέπειν ἀεὶ· κακίνο συνοῖσον οἴεται, ἔκατορθῶσαι προέθετο· καὶ γὰρ τῇ σφετέρᾳ ἀπάτῃ ἐλκομένη, οὕτε τὸ συμφέρον ἐκ προμηθείας θηράσαι δύναται, οὕτε κινδύνων πεπειραμένη σώφρονι λογισμῷ πρὸς τὸ δέον ἐξυποστρέφει· οἷα δὲ καὶ Ἰουδαίους τῆνικαῦτα συμβέβηκε.

75 neque illi utilitatem consilio ante cœptum opus capiendo deprehendere possint: neque periculis involuti, et experientia ipsa de eis admoniti, prudenter se, pro eo atque deberent, explicant: sicuti et Judæis tum accidit.

D

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τοῦ κατὰσκήψαντος τότε πυρός· καὶ περὶ τῶν ἀνομφενῶν τοῖς Ἰματίοις σταυρικών τύπων· καὶ περὶ τοῦ εὐρεθέντος ἐν τοῖς θεμέλις ὕλων εὐαγγελίου.

Τοῦ γὰρ καλύματος τούτου ἱκανοῦ γε ὄντος περιστᾶ ἀριθίως, ὡς χαλεπαίνει τὸ θεῖον τοῖς πρῆτοις· Οἱ δὲ καὶ αὐθις χεῖρα ἐπιβαλόντες, ἀνήνυτα ἔσπευδον. Δευτέρᾳ γοῦν πείρᾳ ἐπιχειρούντων, πῦρ ἐκείθεν λέγεται τῶν θεμέλιων ἀναπηδῆσαν, καὶ ἄλλο δὲ οὐράνιον κατασκήψαν, καὶ πλείους ἢ πρότερον διαφθεῖραι. Καὶ τοῦτο πᾶσι λέγεται καὶ πιστεύεται,

sum, recta interpretatione ad eam rem referri potest sententiam.

καὶ παρ' οὐδενὶ τὸ ἀμφ' ὅλον ἔχει. Πλὴν τοῦτο δια-
 πεφώνηται· οἱ μὲν γὰρ φασί· βιαζομένους εἰς τὸ ἱε-
 ρὸν παρῆναι, φλῆξ ἀπαντήσασα τὸ εἰρημένον εἰργά-
 σατο· οἱ δὲ, ἅμα τῷ ἀρξασθαι τὸν χοῦν ἐκφορεῖν, τὸ
 ἔργον γενέσθαι λέγουσιν. Ἐφε γοῦν τὸ πρῶτον, εἴτε
 ἢ καὶ τὸ δεύτερον ἀληθείας ἐξέχεται, οὐδὲν ἑλλείπει
 πρὸς θαύματος ὑπερβολὴν. Τοῦ δὲ πυρὸς, ὡς εἴρηται,
 κατασκήψαντος, αἱ τε σφύραι καὶ γλαριδὲς καὶ πρί-
 ονας, οἱ πελέκεις τε καὶ τὰ σκέπαρνα, καὶ ὅσα πρὸς
 τὴν οἰκοδομὴν ἐπιτεθήσεται οἱ ἐργάται προσεπέφεροντο,
 ὅστων εἰς χοῦν ἐλεπτόνουντο, τοῦ πυρὸς δὲ ὁ-
 λῆς ἡμέρας ἐπινεμομένου αὐτούς. Ἰουδαῖοι δ' ἐν
 μαγίᾳ δέει καταστάτες, καὶ ἄκροντες ὠμολό-
 γουν θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστόν· ἥμισυ δ' αὐτῷ
 ἔθειλον ἐπισθαι, ἀλλὰ καὶ εἰ τῆ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ
 ἀπάτη κατεχόντο. Ναὶ μὴν οὐδὲ τὸ ἐπὶ τού-
 τοις γινόμενον θαῦμα τούτου; ἦγεν εἰς πίστωσιν.
 Καὶ δὴ τῶν προτέρων ἦν σαφέστερον καὶ παραδοξό-
 τερον. Τῆ γὰρ ἔχομένη νυκτὶ αὐτομάτως ἡ ἐσθῆς
 πάντων τύποις σταυροῦ ἀκτινοειδῶς γεγραμμένοις
 κατεσημείωτο. Ἄστρασι δ' ἐπίσης ἅπαντες ἐποικιλ-
 λοντο τὰ ἐσθήματα, ὡς ἀπὸ ἰστουργικῆς περινοίας
 κατεστημένα· ἄπερ ἡμέρας ἐπιγενομένης ἰδόντες,
 πλύνειν καὶ ἀποσημῆσαι ἐπιχειροῦντες τὰ σταυρικὰ
 σημάτια, ἥμισυ δυνάτω; εἶχον. Ταῦθ' ὄρων ὁ τότε
 τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος Κύριλλος, τὸ τοῦ προ-
 φῆτου Δαν. ἢ βῆ τὸν ἐπὶ τὸν εἶχον, ὃ καὶ Χριστῷ
 ἕτερον τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἐπισφραγίζετο.
 Πρὸς τὴν τε πᾶσιν, ὡς νῦν ἦκει καιρὸς ὅτε τὸ τοῦ
 Σωτῆρος λόγιον πέρας ἔξει, τὸ μὴ μείναι λίθον ἐπὶ
 λίθῳ ἐν τῷ ναῷ. Ὁ πῆνικα τοῖνον τοῦτ' εἶλεγε, καὶ ὁ
 σεισμὸς ἐπιβρίσας μέγα, τοὺς λίθους ἐκ τῶν θεμέ-
 λων ἀνέβραζε καὶ διέσπειρεν. Ἐπὶ δὴ τούτῳ καὶ
 ἀργία τις ἐπιγενομένη λαλιᾷ, τὴν τε τίτανον καὶ
 τὸν γύφον εἰς ἀέρα ἔλιξα, μεδιμνον ὄντα χιλιάδων
 ἀπέριων. Τὸ δ' ἀφῆνης ἀνεπέψαν κάτωθεν πῦρ,
 ὑπὲρ ἀριθμῶν ὄντας τοὺς περὶ τὸ ἔργον διαπονουμέ-
 νους, καὶ ἄλλως κατὰ θέαν συβρέουσοντας, ἐνέπρησεν
 ἀκαρῆ. Τοσοῦτον ἦνυσεν Ἰουλιανὸς ἀκούρους ἀπελέγ-
 ξαι θαλήσας τὰς Χριστοῦ προβόήσεις· ἐν Ἱερουσα-
 λήμ. Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον, ὅσῳ καὶ τὸναντερον ἔδει-
 κνω μᾶλλον αὐτὰς βεβδιών. Ἦρκει μὲν γὰρ τὰ γε-
 νόμμενα τέρατα παραστῆσαι τὰληθῆ; τοῦ χρησμοῦ.

Τὸ δὲ νῦν βῆθησόμενον ὑπερφυῆς ὄν, μᾶλλον παρα-
 στήσαι τὸ ἔργον. Ὁπερ ἐγὼ ἐν ἀποβόήτοις εὐρών,
 διηγήσομαι. Ἐχει δὲ οὕτω. Τῶν θεμελίων εὐτρεπιζο-
 μένων, ὡς εἴρηται, τῶν λίθων εἷς ἢ ἡ ἐσχάτη βᾶσις
 ἐνῆρμοστο, τῆς ἔδρας μετακινήθει, ἀντροῦ τι στό-
 μιον ὑποδείκνυσιν ἐνεργασμένον τῆ πέτρα. Ὡς δὲ
 δὲ τὸ βᾶθος ἀπορον ἦν τὰ ἔνδον θεᾶσθαι, οἱ τῆς ἔρ-
 γοις ἐφεστῶτες ἠρημένους τὰσφαλῆ; διαγώνωναι, τῶν
 τῶν ἐργατῶν σχοίνοι μακρᾶς ἐκδησάμενοι καθ' ἑαυ-
 τῶν. Ὁ δὲ καθιγῆθεις, ὕδωρ μὲν εὐρίσκει ἄχρι εἰς καὶ
 εἰς μέσας κνήμας συνεστηκός· ἀπανταχοῦ δὲ τὸν ἐν-
 θον χῶρον περιελθών, τετράγωνον μὲν τὸ ἀντροῦν

¹ Matth. xxiv, 2.

A ita dicitur et creditur, neque quidquam ambignita-
 tis habet. Illo tantum variatur. Quidam enim
 aiunt, cum sacrum locum adire contenderent,
 flammam eis obviam, id quod dictum est, pere-
 gisse. Alii autem, simul atque agger efferti ceptus
 esset, id accidisse affirmant. Sive autem hoc. sive
 illud verum est, nihil certe tanto miraculo deroga-
 tur. Igne porro, sicuti dictum est, caelitus demisso,
 mallei, scalptra, serræ, secures, ascia, et quæ-
 cunque ad ædificationem commoda operarii com-
 portaverant, celeriter in cinerem sunt redacta :
 quod incendiun tale die toto grassatum sit. Et
 Judæi maximo correpti pavore, etiam inviti Chri-
 stum verum Deum esse sunt professi : sequi
 tamen cum nolentes, in errore adhuc Judaico con-
 quieverunt. Sed et aliud quod ad hæc accessit
 miraculum, eos ad fidem non perduxit, quod prio-
 ribus et manifestius fuit et admirandum magis.
 Nam proxima nocte, sua sponte vestes eorum cru-
 cis signis radiorum instar conformatis, sunt con-
 signata. Ita omnes vestitum tanquam stellis varie-
 gatum, et lanifica arte atque solertia distinctum
 habuere. Quo, illucescente die, viso, eluere et de-
 tergere crucis notas conati, nihil egere. Hæc, qui
 tum Hierosolymitanus episcopus fuit Cyrillus,
 cernens, Danielis prophetæ verbum secum ipse in
 animo perpendit (quod et Christus postea in
 sacris Evangeliiis auctoritate sua comprobavit¹),
 76 et omnibus prædixit, advenisse tempus, cum
 Servatoris oraculum, non mansurum scilicet esse
 lapidem super lapidem in templo, exitum suum
 habeat. Atque hoc cum ille diceret, terræ motus
 gravis ingruens, lapides reliquos ex fundamentis
 ejecit atque dissipavit : atque insuper sæva quæ-
 dam oborta procella, calcem et gypsum innumera-
 bilium medimnorum in aerem ventilando dispulit.
 Et item qui subito ex partibus inferioribus pro-
 serpsit ignis, innumeros quoque qui vel in opere
 ipso denuo pertinaciter instituto distinebantur,
 vel spectatum eo advenierant, temporis momento
 consumpsit. Tantum Julianus effecit, cum Chri-
 sti prædictiones de Hierosolymis nulla veritatis
 auctoritate niti, ostendere vellet. Neque id modo
 ille non egit, sed etiam contrarium exhibendo,
 D magis etiam certitudinem eam comprobavit.

Atque hæc quidem prodigia ad veritatem ora-
 culi comprobendam sufficiunt. Sane quod modo
 dicitur, cum mirificum sit, magis rem ipsam
 confirmabit. Id ego in arcanis prorsus scriptis
 inventum, referam. Sic enim habet. Cum funda-
 menta structura jacerentur, sicuti dictum est,
 et inter lapides unus, cui extrema basis coaptata
 fuerat, loco moveretur, speluncæ ejusdam os
 petre incisum sese exhibuit : atque ubi propter
 profunditatem antrum id perspicere prorsus non
 posset, qui opus id curabant, rem certam explo-
 rare volentes, ex operariis quemdam ad funera

longiorem vinculum demiscere. Et ille in antrum cum pervenisset, aquam ad mediam usque sursum in eo reperit : et spelunca omni ex parte explorata, quadrangulam eam esse, quantum manuum contractatione colligere potuit, deprehendit. Deinde ad os ejus revertens, in columnam quamdam in media spelunca non admodum supra aquam extantem incidit. Quam manu tentans, libellum in ea positum, qui tenuissimo purissimoque linteolo involutus esset, reperit. Quo accepto, fune ipso sigillum, ut ab eis qui illum demiserant, retraheretur, dedit. Receptus igitur, quamprimum libello ostenso, stuporem omnibus incussit : et maxime quod recens admodum et intactus is esse videretur, atque quod tam abstruso et caliginoso loco repertus esset. **77** Porro libellus explicatus, non solum Judæos, verum etiam Græcos consternavit. Statim enim ab initio litteris grandioribus promulgavit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Et, ut simpliciter dicam, Scriptura ea integrum Evangelium complectebatur, quod theologica plane virginis discipuli lingua auspiciato annuntiavit. Portendit autem id una cum reliquis miraculis, quæ cœlitus eo tempore exhibita sunt, haud unquam Domini nostri verbum intercisurum, quod extremam templi et urbis desolationem prædixit. Etenim liber Deum esse et conditorem rerum omnium eum docuit, qui talia dudum sanxisset. Declaravit præterea, frustra esse eorum laborem, qui adificationem eam tantopere urgebant : eo quod divina et immutabilis sententia extremam templo abolitionem decreto suo constituisset. Atque ex iis et hisce similibus rebus perierique omnes statim censuerunt, ut Christum Deum esse profiterentur, cui templi restorationis placita non esset. Multi sane ex ipsis brevi ad ecclesiam se contulere, et sacris nostris sacrationibus et perfectioribus instituti atque initiati, hymnis atque supplicationibus propter facinora patrata, Christum placarunt. Hæc si cui minus vera esse videntur, ei fidem faciant, qui ista viderunt (1) et audierunt, et scriptis mandarunt : sin iohannis, Judæi saltem et Græci persuadeant, qui opus id semiperfectum reliquerunt, seu potius inchoare nequam potuerunt. Præter alia, illud quoque observare convenit, Hierosolyma antea Jebus vocata fuisse, eaque Benjaminii tribules habuisse, priusquam David, exercitus ductandi honoris promissione, per ducem suum Joabum capta, ducique ei quod receperat præstito, in maximam urbem redacta, metropolim et principem Juæorum totius gentis civitatem constituit, et Solymorum nomen loco indidit (2), qui deinde propter sacrum templum Hierosolyma cognominatus est. Verum de Hierosolymorum (3) quæ existimata est, restitutione hæc dicta sufficiant.

ἄσπον εἰκάζει τῇ ἀρχῇ καταλαμβάνει. Καὶ δι' ὅ' ὑποστρέφων κατὰ τὸ στόμιον, στήλη τινα κατὰ τὸ μέσον γεγωνῶς ἐντυγχάνει, βραχὺ διεχούση τοῦ ὕδατος. Τὴν χεῖρα δὲ ταύτη ἐπιβαλὼν, βιβλίον ἐπικαίμενον ἐφευρίσκει, λεπτῷ πάμπαν καὶ καθαρωτάτῳ περιεπιημένον ἡμιτυμβίῳ. Ἐκείνο δ' ἐπὶ χεῖρας λαβὼν, ἐστραίει τῇ μετρίῳ ὡς δεῖν αὐτὸν ἀναφέρειν. Ἀνεμνηθεὶς δὲ θάπτον, δείχνουσι τὸ βιβλίον· καὶ εἰς θάμβος πάντας καθίστη· καὶ μάλιστα ὅτι νεουργόν τε καὶ ἀθιγῆ παρεῖχε τὴν ἔψιν, καὶ ὡς τοιοῦτον δὴ χωρὶς ἀφ' ἐγγείῃ καὶ ζοφώδει παρευρεθέν. Τὸ δὲ ἄρα τὸ βιβλίον ἀναπτύχθην, οὐ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑλληγνιστάς καταπλήξε· γράμμασι γὰρ μεγάλοις εὐθύς κατ' ὄρχας ἔλεγεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἀπλῶς ἡ Γραφὴ τὸ Εὐαγγέλιον δὲ δόκλειρον ὑπεδείκνυ, ὅπερ ἡ θεολόγος τοῦ παρθένου καὶ μαθητοῦ εὐηγγελίστατο γλῶσσα. Ἐδῆλου δὲ ἄρα μετὰ τῶν διπλῶν παραδείξων ἔργων, ἃ κατ' ἐκείνο καιροῦ οὐραθεῖν ἐπεδείχθη, μὴ ἂν ποτε διαπεσεῖν τὴν Δεσποτικὴν ἀπόφασιν, ἥτις τὴν εἰς τέλος ἐρήμωσιν τοῦ νεώ καὶ τῆς πόλεως προανείπε. Καὶ γὰρ Θεὸν τε ἐθεολόγηται τὸ βιβλίον τὸν ταῦτα προτεθεσπικῶτα, καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων. Καὶ ἔλεγχος ἦν τοῦ μάτην ἐκείνου περὶ τὴν οἰκοδομὴν ποιεῖσθαι, τῆς θείας καὶ ἀμεταθέτου ψήφου τὸν εἰς τέλος τοῦ νεώ ἀφανισμὸν καταψηφισαμένης. Ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιοῦτων εὐθύς ἐκρίνετο πᾶσι Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν εἶναι· κἀνετύθεν μὴ ἀρίσκεσθαι τῇ τοῦ νεώ ἀνοικοδομῇ. Καὶ πολλοὶ γ' ἐκ τούτων οὐκ εἰς μακρὰν τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέθεντο, καὶ ἔμουσυντο τὰ τελεώτερα ὕμνοις τε καὶ ἱκεσίαις τῶν τολμωμένων χάριν ἐλιπέσσου Χριστόν. Ταῦτα δ' ὅτι πιστὴν ἀληθῆ μὴ ἔχοντα φαίνεται, τῶς γε μὴν πιστοῦσθωσαν παρὰ τῶν κῆδων ἰδόντων τε καὶ ἀκηκόωντων καὶ γραφαῖς παραδόντων· εἰ δ' οὐκ, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληγνες τὴν πίστιν παρεχέτωσαν, ἡμιτελεῖς καταλιπόντες τὸ ἔργον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀρχὴν ἐπιβαλεῖν δυναθέντες. Εἰδέναι μέντοι πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τοῦτο χρεῖον, ὡς τὰ Ἱεροσόλυμα πρότερον Ἰεβοῦς ἐκαλεῖτο. Κατέφικον δὲ ταύτην οἱ ἐκ τῆς Βενιαμίντιδος φυλῆς τὸ γένος κατάγοντες· πρὶν ἢ Δαυὶδ ὑποσχέσει στρατηγίας αὐτὴν διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Ἰωάβου ἔλῶν, ἐκεῖνω μὲν τὴν ὑπόσχεσιν, ὡς ὑπεδέξατο, δίδωσιν· αὐτὸς δ' ἐν αὐτῇ πλὴν μεγίστην δειμάμενος, μητρόπολιν αὐτὴν τοῦ παντὸς Ἑβραίων ἔθρους εἶναι ἐθέσπισε, Σόλυμα τὴν χῶρον κατονομάσας· διὰ τὸ εἶρην εἰς ὕστερον καὶ Ἱεροσόλυμα ὠνομάσθη· ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς δοκούσης ἀνεγέρσεως τῶν Ἱεροσολύμων τοσαῦτα εἰρήσθω.

(1) Sozom. scribit, ætate sua plures adhuc testes ejusmodi superstites fuisse, lib. v, cap. ult.

(2) Clara alii Judæorum initia tradunt : Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, con-

ditæ urbi Hierosolyman nomen e suo fuisse. (Cornel. Tacit.)

(3) Hierosolyma longe clarissima urbium Orientalis. (Plin. lib. v, cap. 14.)

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ΄.

Α

78 CAPUT XXXIV.

Ὡς ἐν Περσίᾳ δι' προσβιλιῶν Ἰουλιανὸς ἀπάτη
τὰς ναῦς ἀμὰ τὸν Εὐφράτην διέβουε· καὶ
εἰς μάχην γενόμενος ἀφανεῖ πλὴν τρωθεῖς
διεφθάρη.

Τῆνικαῦτα δὲ καὶ πρέσβεις ἐκ Περσῶν πρῆσαν
ἐπὶ ῥητοῖς καταθέσθαι τὴν μάχην αἰτοῦντες. Ὁ δὲ
τούτους ὀπίσω ἀπέπεμπεν· Αὐτόν με ὕψεσθε μετ' οὐ
πολύ, ἐπειπῶν, καὶ οὐδὲν ἐμοὶ μέλον πρασθείας. Ἐν-
θεν τοι· καὶ τοῖς ἀπανταχόθεν τῶν μαντείων χρησμοῖς
ὁ παραβάτης ἀναπεισθεὶς, ὡς ἀμαχὸν ἔξει τὸ κρά-
τος κατὰ Περσῶν, σοβαρῶς καθώπλιζε τὸν στρατόν·
ἐπιλέγων, μετὰ Πέρσας, Γαλιλαίους ὡς χρεῶν μετ-
ελεύσεσθαι, καὶ μάλιστα Κασσαρεῖς, διὰ τὸν πολὺν
καὶ μέγαν Βασιλεῖον καὶ τὸν θεῖον Γρηγόριον. Ἦρι
δ' ἀρχομένη, τοῦ ἔργου εἴχετο. Καὶ δὴ τὸν Εὐφράτην
ποταμὸν διαβάς, τὴν τε Ἐδεσσαν πειραδραμῶν μίσει
τῶν ἔκείσε Χριστιανῶν, πνύθημεν γὰρ ἡ πόλις αὕτη
τὸν Χριστὸν διαφερόντως εἶμα, τὰς Κάβρας κατ-
έλαβε· κὰν τῷ ἔκείσε Διὸς ἱερῷ θύσας τε καὶ εὐξά-
μενος, ἀμφὶ δισμυρίους τῶν περὶ αὐτὸν ὀπλιτῶν, ἐπὶ
τὸν ποταμὸν προσέπεμπε Τίγρητα, προφυλακῆς ἕνεκα,
καὶ συμμάχους ἑσομένους εἰ ποὺ δεήσειε· καὶ Ἀρ-
σακίῳ τῷ τῶν Ἀρμενίων ἡγοούμενῳ, συμμάχῳ Ῥω-
μαίοις καθεστηκότῃ, προσβαλεῖν τοῖς ἐχθροῖς γράψει.
Ἐν δὲ τῇ γραφῇ αὐθαδέα πλείστη χρητάμενος, ἐλοι-
θρεῖτο μὲν ἐν δεδέξατο Κωνσταντίου, οἷάπερ ἀναν-
δρὸν τε καὶ ἀσεβῆ· ἑαυτὸν δ' ἐπὶ μέγα ἤρην, ὡς ἄτε
ἀρμόδιον καὶ πρὸς ἀρχὴν δεξιότατον, καὶ ὡς φίλον
θεοῦ. Χριστιανὸν δὲ πυθόμενος εἶναι Ἀρσάκιον, τὴν
ἄβρην ἐπιτείνων, ἢ τὸ γ' ἀληθὲς σπουδαζῶν βλασφη-
μεῖν εἰς Χριστὸν (τόμῃ γὰρ ἀεὶ τοιαύτη ἐχρῆτο
παρ' ἑκαστα), ἀπεκίμπαζεν, ὡς εἴγε ὀλιγώρως τοῖς
προσεταγμένοις διατεθεῖν, οὐκ ἄρ' ἐπιμύουσι ὃν ἡ-
γεῖται θεόν. Ὡς δὲ ταῦτ' ἐν καλῷ οικεῖσθαι ἐνόμιζε,
διὰ τῆς Ἀσσυρίων τὴν Ῥωμαίων ἐπήγετο στρατιάν·
πολλὰ δὲ φρούρια καὶ πόλεις, τὰ μὲν νόμιμ πολέμου,
τῶν δὲ προδοσίᾳ ἐκράτει. Ὡς ἔτυχε δὲ, τὴν πρὶς-
θιν ἐχώρει, μὴδὲν τῶν κατόπιν ἐπιστρεφόμενος.
Ὅσα δ' ἐπόρθει, πάμπαν ἠράνιζε, τὰ μὲν ἐκ βάρων
εὐτῶν κατασπῶν, τὰ δ' εἰς τέλος καταπιμπρῶν.
Παρὰ τὸν Εὐφράτην δὲ ἰὼν, ἐγγὺς Κτησιφῶντος ἐγένε-
το. Περιφανῆ· δὲ αὕτη ἡ πόλις καὶ δευτέρα μετὰ
Βαβυλῶνα, ἐν τε τοῖς λοιποῖς, καὶ τὸ τὰ βασιλεία εἰς-
εἰσεῖσθαι ἰκανή· ἥς οὐ πάνυ πύρῳ ὁ Τίγρης ρεῖ πο-
ταμός. Καὶ ἐπεὶ τῇ Κτησιφῶντι ναυσι προσβαλεῖν
διὰ τῆς μέσης γῆς οὐκ ἦν ἐγγωροῦν, ἐπάναγκες δ'
ἦν ἢ τὴν πόλιν παριέναι, ἢ τὰ πλοῖα ἐν δευτέρῳ
ποιεῖν, τῶν τινὰς αἰχμαλώτων ἐτάσας, εὐρὲ τινὰ διώ-
ρυγα τῷ χρόνῳ συγχωθεῖσαν, δι' ἧς νῆες τὸ παλαιὸν
ἐπιπόζοντο. Καὶ τὸ προσιστάμενον χῶμα διατεμῶν,
παρασύρει τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὴν Τίγρητα. Οὕτω δὲ
ποιήσας, τὸν στρατὸν σὺναμα ταῖς ναυσὶ παραπλευ-
σας ἔκων, ἐπὶ τὴν πόλιν ἐχώρει. Τῶν δὲ Περσῶν
σὺν λαμπρῇ τῇ παρασκευῇ ἰππέων καὶ ὀπλιτῶν σὺν
ἐλέφασιν ὑπὲρ τῆς ὄλης ἀναφανέντων τοῦ Τίγρητος,
τῶν μεταξὺ ὄμο μὲ ἰστων ποταμῶν ἐναπολειφθεῖς·

Ut Julianus impetu in Persiam facto, per errorem
naves ad Euphratem exusserit: et praelio com-
misso, occulta plaga istuc interierit.

Tum vero legati Persarum apud imperatorum
certis conditionibus de bello transacturi aderant,
quos ad regem suum remisit, illo responso dato,
quod brevi eum visuri essent, et quod legationes
nihil moraretur. Proinde oraculorum omnium
responsis prævaricator persuasus, invictum sibi
esse adversus Persas robur, magnifice exercitum
armavit, post Persas, Galileos, et potissimum
Cæsarienses, propter magnum Basilium et divinum
Gregorium, se ita ut deberet, accepturum esse
minutatus. Porro vere primo expeditionem mata-
ravit: et Euphrate fluvio transmissa, Edessam
præterit, propter Christianorum odium, quod
universa ea urbs Christiano summopere coleret.
Carras (1) autem venit, atque ibi in Jovis templo
sacrificiis precationibusque peractis, circiter-
vinti millia armatorum ad flumen Tigrim, p
arsidii causa, ut loca ea tuerentur, et ut illorum,
sic ibi opus esset, auxilio uteretur, præmisit: et
Arsacio Armeniorum duci, socio populi Romani,
ut hostes aggrederetur, scripsit. Atque in eis
litteris plurimum præcipiti temeritate usus, Con-
stantium quidem, cui successerat, ut imbellem et
impium conviciis afflicebat: seipsum autem veluti
maxime imperio idoneum et commodum, dii-que
amicum, laudibus ferebat. Et cum Arsacium Chri-
stianum esse audivisset, contumeliam adaugens,
aut certe blasphemia et impie dicto Christum pro-
scindere, qui et in rebus plerisque omnibus per-
petuus mos erat, studens, insolenter et gloriose
apud eum jacavit, si negligentius res sibi manda-
tas gesturus esset, non illum ab eo adjutum iri,
quem ipse Deum esse crederet: atque ubi se
probe res constituisse putavit, per Assyriam Ro-
manas duxit copias, et multa castella, urbesque
plures, vel armis subactas, vel proditione deditas
recepit: et temere, ut sors tulit, progrediens,
locorum quæ post se reliquit, et ad quæ eum res-
verti oportuit, nullam curam aut ratonem habuit.
Quæcumque autem cepit oppida, prorsus vastavit:
annonæ et commeatus horrea quoque partim ex
ipsis fundamentis evertit, partim incendio con-
sumpsit. 79 Et iter secundum Euphratis flumen
faciens, prope ad Ctesiphontem pervenit, urbem
præclaram, atque a Babylone in eis regionibus
secundam: quæ præter cæteras commoditates
regis quoque aulam et comitatum commodè reci-
pere posset. Ab ea non longe Tigris fluit amnis.
Quoniam autem navibus, propter eam quæ in me-
dio est terram, Ctesiphontem pervenire non lice-
ret, necessariumque esset aut urbem ipsam petere
et navis relinquere, aut navibus retentis illum

(1) Carras clade Crassi nobiles. Plin. lib. v.
cap. 21.

Assyrias L. tio maculavit sanguine Carras.
(Lucan.)

non adire : captivo quodam quæstioni tormen-
torum subdito . fossam quamdam illius indicio
reperit, temporis diuturnitate aggere oppletam,
per quam antiquitus navibus ad urbem accessus
fuerat. Itaque qui ei obstabat, aggere perfosso,
Euphratem in Tigrim derivavit, atque eo pacto
exercitum una cum navibus ad urbem adduxit.
Et Persæ, cum splendido equitum et armatorum
apparatu, et cum elephantis, in ulteriore Tigridis
ripa sese ostendere. Atque ipse cum inter duo
maxima flumina se clausum, et exercitum in
summum discrimen adductum, siquidem manere
ibi vellet, sin autem reverti mallet, per vicus et
oppida, quæ combusta jam essent, et rerum ne-
cessariarum penuria premerentur, eundem sibi
esse videret ; præmiis propositis, milites tanquam
ad equestris certaminis spectaculum vocavit.
Quod cum fieret, navium præfectos exonerare eas,
et frumentum exercitus omne et impedimenta in
undas jacere jussit, ut milites sese in summa
rerum inopia et in medio periculo versari cer-
nentes, fories conciperent animos, et strenue in
prælio cum hostibus congregarentur. Et ordinum
ductoribus post cænam convocatis, milites navi-
bus imponere mandavit : noctuque Tigride transmissio, in ripam ulteriorem illi expositi, pugnam
iniere. Quod ubi Persarum quidam sensere, strenue eis obviam processere. Cum quibus confestim
Romani manu conserta, multos concidere, multos etiam somno adhuc oppressos interemere. Ac
deinde die toto ingens certamen est continuatum : et pluribus rejectis, nec paucioribus occisis, ad
fluvium Romani redire, et ante urbem Ctesiphontem castra posuere.

80 Cæterum imperatori ut ulterius pro-ederet,
consilium esse visum non est : sed magis ei, ut
naves incenderentur, propterea quod earum causa
milites multos a pugna abesse oporteret, placuit.
Et jam cum copiis suis reditum in Romani imperii
ditionem maturabat, Tigride amne ad sinistram
reliecto. Ac primum quidem in regione in fertilem,
et rebus omnibus abundantem, captivorum indicio
venerunt. Deinde autem senex quidam, qui vitam
pro communi Persarum libertate devoverat, con-
sulto ut caperetur, nostris occasionem præbuit.
Igitur mox veluti non sua sponte captus, ad im-
peratorem est adductus. Et de rebus multis inter-
rogatus, veraque dicere existimatus, ei ut sequa-
tur persuadet : pollicitus namque est, exercitum
se quamprimum ad Romanorum fines ducturum ;
in viam tantum quamdam duorum aut trium die-
rum itinere regionem peragrandam, cibaria et
alias res necessarias ferendas, et copias per soli-
tudinem ducendas esse, dicitans. Fraude ea atque
seductione sapientis seu potius sophisticæ senis
persuasus seductor, qui multos sophistica sua arte
deceperat, eundem esse qua senex duceret, sta-
tuit. Tridui iter progressi, in locos incultos inci-
derunt : et viae dux tortus, consilium suum, sua
videlicet sponte propter cives et populos suos,
se ad mortem procurrisse, cruciatiusque omnes
perferre paratum esse, professus est. In discrimi-
ne summo exercitus versabatur, difficultate iti-
neris et alimentorum penuria confectus : cum
splendida Persarum acies derepente adest, et

A ἐνιδῶν τε τὴν στρατιάν αὐτῷ ἄρδην κινδυνεύουσαν
ἀπολέσθαι, ἦν τε μένειν ἔλοιτο, εἶθ' ὑποστρέφειν, διὰ
τῶν κωμῶν τε καὶ πύλων αὐτὸς διήλθεν, ἡθαλωμέ-
νων ἦδη, καὶ τῆ σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεζομένων.
ἄλλα δὲ προθεὶς, ὡς ἐφ' ἵπποδρομίαν, τοὺς στρατιώ-
ται· ἐκάλει· οὐ γινόμενου, τοὺς ἡγεμόνας τῶν πλοίων
ἐκέλευεν ἀπορροτίζειν τὰς ναῦς· καὶ τὴν σιτηγίαν τοῦ
στρατοῦ τῷ ὕδατι ἐπιρρίπτειν· ὡς ἂν ἐν ἀπορίᾳ τῶν
ἀναγκαίων οἱ στρατιῶται γενόμενοι, καὶ σφᾶ· ἐν
κινδύνῳ μέσῳ ἐνεληγμένους· ἰδόντες, θράσος τε
ἀναλήψονται, καὶ πρὸς τὴν μάχην ὀρέσσε χωρήσαιν.
Τοὺς δὲ προύχοντας ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸ δείπνον ἀγεί-
ρας, ἐκέλευε τὴν στρατιάν ἀνάγειν ἐπὶ τὰς ναῦς·
καὶ δὴ νυκτὸς τὸν Τίγρητα πλεύσαντες, πρὸς ταῖς
πέτραις ἦσαν ὀχθαί. Καὶ ἐκθαίνοντες, μάχης
ἤπιοντο. Ὅσοι μὲν οὖν τῶν Περσῶν ἦσθοντο, ἀνι-
κράτος ἠμύνοντο. Πολλοὶ δὲ τούτων ἐξάπινα προ-
βαλόντες Ῥωμαῖοι, ἔκτειναν· καὶ δι' ὅλης ἡμέρας
συνερρήγγυτο μάχῃ λαμπρά. Πολλοὺς· τοίνυν ἀπέτα-
λόντες, οὐχ ἦτον δὲ καὶ κτείναντες, εἰς τὸν ποταμὸν
ἤκον· καὶ πρὸ τῆς Κτησιφώντος τὸ στρατεύμα
παρετάσσεται.

B ductoribus post cænam convocatis, milites navi-
bus imponere mandavit : noctuque Tigride transmissio, in ripam ulteriorem illi expositi, pugnam
iniere. Quod ubi Persarum quidam sensere, strenue eis obviam processere. Cum quibus confestim
Romani manu conserta, multos concidere, multos etiam somno adhuc oppressos interemere. Ac
deinde die toto ingens certamen est continuatum : et pluribus rejectis, nec paucioribus occisis, ad
fluvium Romani redire, et ante urbem Ctesiphontem castra posuere.

C Ἐδόκει δ' οὐν βασιλεὶ, μὴ προσωτέρω ἵεναι, ἀλλὰ
τὰς μὲν ναῦς ἐμπιπρᾶν, ὡς δι' αὐτὰς πολλῶν ἀπο-
τῆς μάχης γινόμενων. Καὶ γὰρ τὴν ἐπάνοδον ἐπιποι-
ντο, πρὸς τὴν ἀρχομένην αὐτῶν πορευόμενοι, ἐν ἀρι-
στερᾷ τὸν Τίγρητα ποταμὸν διαφέντες. Καὶ τὰ μὲν
πρῶτα, εὐφόρου γῆς καὶ πάντ' ἐχούσης τὰ ἀναγκαῖα
ἀρκούντως ἀπέλαυον, τῶν σιχημαλώτων ἕκαστα κα-
ταμηνυόντων· μετὰ δὲ τοῦτο πρὸς αὐτῆς τις ὑπερτίς
κοινῆς ἐλευθερίας Περσῶν τὸ θανεῖν προτιμήσας, ἐξ-
πίτηδες ἀλῶναι πλασάμενος, καὶ ὡς δῆθεν οὐχ ἐκὼν
συλληφθεὶς, ἀγεται πρὸς βασιλέα. Πολλὰ δ' ἀνακρι-
θεὶς καὶ δόξας ἀληθῆ λέγειν, πείθει αὐτῷ ἐπεσθαι·
τάχος γὰρ ὄσον ἐς τὰ Ῥωμαίων ὄρια τὴν στρατιάν
ἐπιστήσαιν κατηγγυᾶτο· δυσπρόσοδον δὲ μόνην εἶναι
τινα γῆν ἔλθειν αὐτοὺς· δευρὶν ἢ τριῶν ἡμερῶν, καὶ
χρῆναι τὰ ἐπιτίθεται φέρειν· δι' ἐρήμου γὰρ τῆς γῆς
ἀνάγκη εἶναι τὸ στρατεύμα διελθεῖν. Καὶ δὴ ταῖς
ἀπάταις τοῦ σοφοῦ εἴτουν σοφιστοῦ πρὸς αὐτοῦ
πεισθεὶς ὁ ἀπατεῶν καὶ πολλοὺς κατασορσιμένους,
ἔγνω δεῖν ταύτην πορευτέον εἶναι, ἐνθα ἂν ὁ πρὸς αὐ-
τῆς ἦγοιτο. Ὡς δὲ προσωτέρω χωρῶντες μετὰ τρί-
την ἡμέραν τόποις ἀγρίοις ἐνέβαλον, ὁ μὲν γέρον,·
βασάνοις ὠμολόγει τὴν πρόθεσιν, ὡς τῶν ὁμοφύλων
χάριν αὐτομολήσῃ πρὸς θάνατον· καὶ γ' ἔτι μὲν
ἑαυτὸν παρέργει πρὸς πᾶν ἐπερχόμενον· ἐν δεινῷ
δ' ἀφύκτοις τῆς στρατιᾶς ἐναπειληγμένης, καὶ ἦδη
ἐκτετηκόσας, τῆ τε μακρᾷ ὁδοπορίᾳ καὶ ἐνδείᾳ τῶν
ἀναγκαίων, εὐθύς καὶ Περσικῆ παρατάξις ἐπισπί-
πτει· τοῦτοις μάλ' ἀλαμπρά· καὶ μάχης καρτερᾶς
σὺρῆχες, ἀνεμος· ἐκνεφίλος πνεύσας σφοδρῶν, τὸν
τε οὐρανὸν καὶ τὴν ἧλιον πυκνοτάτω νέφει ἐκάλυπτε·

καὶ τὴν κόνιν εἰς ἀέρα ἐλάμα, σκίτους πολλοῦ καὶ ὀχλοῦ μάλιστα ἐπιπολαζούσης. Τὸ δὲ Περσικὸν ἐπελαύνον, συνεπῆγε καὶ τοὺς ὑποσπόνδους κοντοφόρους Σαρακηνούς· ὧν εἰς τὸ δόρυ ἐκτείναν·, ἰσχυρῶς παίζει τὸν βασιλέα κατὰ τὸ περιτόλαιον. Ἄμα δὲ τῇ αἰχμῇ ἐξελομένη κόπρος ἐπηκολούθει συνεπισπωμένη τῷ αἵματι. Τὸν μὲν οὖν κτείναντα εἰς τῶν δορυφόρων ἐπιθῶν τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεῖται· καιρίαν δὲ τραβήντα τὸν Ἰουλιανὸν ἐπ' ἀσπίδος οἱ οἰκεῖοι ἀναλαβόμενοι, πρὸς τὴν βασιλικὴν ἀπεκτινάνον σκηνήν. Τισὶ δὲ καὶ τὴν πληγὴν διὰ τὸ ἀθρόον μὴδ' ὄθεν ἐπῆλθεν ἰδοῦσι, παρά τινος τῶν οἰκεῖων ἐνομήσθη τὸ πάθος· προσελθεῖν. Οἱ μὲν οὖν Πέρτην, οἱ δὲ Σαρακηνὸν, εἰσι δὲ οἱ καὶ Ῥωμαίων στρατιωτῶν δισχυρίζονται εἶναι τὸν πληξάντα, ἀγανακτήσαντα, ὡς εἰκός, ὅτι παρ' ἀβουλίᾳ καὶ θρασυτήτι γνώμης τοσαύτην στρατιὰν παρπώλεσεν.

suorum indictum esse existimarent. Atque alii quidem Persam, alii Saracenum, sunt qui Romanum militem eum occidisse affirmant, indignatum videlicet, sicuti verisimile erat, quod imprudenti temeritate et gloriosa audacia tantum perdidisset exercitum.

Λιβάνιος δὲ ὁ Σύρος σοφιστής, φίλος αὐτῷ ἕς τὰ μάλιστα καὶ διδάσκαλος γεγονώς, ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐπιταφίῳ τοῦδε περὶ τοῦ κτείναντος αὐτὸν ἱστορεῖ· « Τὸς οὖν ὁ κτείνος, ποθεῖ τις ἀκούσαι; Τοῦνομα μὲν οὐκ οἶδα· τοῦ δὲ μὴ πολέμιον εἶναι τὸν κτείναντα σημεῖον ἐναργές τὸ μηδένα πολέμιον ἐπὶ τῇ πληγῇ τετιμῆσθαι· καιροὶ διὰ κηρύκων ὁ Πέρτης ἐκάλει τὸν ἀπεκτινότα, καὶ μεγάλων ὑπῆρχε τῷ φανέντι τυχεῖν. Ἄλλ' ὅμως οὐδ' ἔρωτι γερῶν ἠλαζονεύσατο. Καὶ πολλή γε τοῖς πολεμοῖς ἡ χάρις, ἵτι ὧν οὐκ ἔδρασαν, οὐ προσέθεντο τὴν δόξαν. Ἄλλ' ἔβωσαν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τὸν σφαγέα ζητεῖν. Οἱ; γὰρ οὐκ ἐλυσιτέλει ζῶν· οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ζῶντες οὐκ ἰτά τὸς νόμους, πάλαι τε ἐπεβούλευον, καὶ τότε δυναθέντες εἰργάσαντο· τῆς τε ἄλλης ἀδικίας ἀναγκασούσης, οὐκ ἐχούσης ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἐξουσίαν· καὶ μάλιστα γὰρ τὸ τιμᾶσθαι τοὺς θεοὺς, οἱ τουναντίον ἐζήτουν. » Ὁ μὲν οὖν Λιβάνιος εἶπκε Χριστιανὸν λέγειν τὸν σφαγέα τοῦ παραβάτου· καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς τῶν θηνικάδε στρατευόμενον εἰς νοῦν βαλεῖν, ὡς ὁ τύραννον ἀνείδων δι' ἐπαίνου παρ' ἄπασιν πέφυκεν, ἅτε δὴ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἡρημένος θανεῖν· ἴσως δὲ καὶ τισι τῶν γνησίων ἐπαμύνων. Καὶ οὐκ ἂν τις ἐκείνῳ μέμφαιτο διὰ θεὸν καὶ ὀρθοκρίαν ἐλομένην προκινδυνεύσαι· ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν εἰρημένων διακριβολογεῖσθαι λελογίσταται παρ' οὐδέν· καὶ γὰρ καὶ Κάλλιστος ὁ τὰ κατ' αὐτὸν ἠρώφ μετρω διεξελθὼν, τὰ κατὰ τὸν πόλεμον διηγούμενος, ὑπὸ δαίμονός φησι πληγέντα τοῦτον θανεῖν. Ὅμως τιμῶν τὸν οἰκεῖον δεσπότην οὕτως ἔγραψεν. Ἴσως δ' ἂν καὶ ἀληθείας εἶη ἐχόμενον· οὐκ ὀλίγους γὰρ ἐρινύνας μετήλθον. Ὡς δ' ἀληθέστατος ἴταν καὶ σύμφωνος κρατεῖ λόγος ἀπανταχοῦ, καὶ εἰς ἡμᾶς ἀφίκετο, κατὰ θεομηνίαν Ἰουλιανὸς ἀναίρεται· καὶ σφαγέα τοῦτου βίβῃσι ἡμῖν εἶναι τὸν πολλὸν καὶ μέγαν Μερκούριον ἐκδεδώκασι.

tum occubuisse dicit. Atque is tametsi herum suum

(1) Sozomenus, percussorem Juliani post vulnus illi inflicto, latuisse, et equo admisso fuga sibi

A prælio ingenti commisso, turbidus ventus vehementer flare incipiens, densa nube cælum atque solem obscurat, pulverem in aerem sublatum ventilat, caliginemque et tenebras ingentes excitat. Et Persicus exercitus in nostros irruens, socios atque auxiliares secum Saracenos hastatos adduxerat. Horum aliquis hasta protensa, imperatorem graviter vulnerat: membrana ea quæ peritoneum dicitur, et exta omnia intrinsecus tegit, ita disrupta, ut cuspidè extracta excrementa sanguine mista eam sint consecuta. Percussori ex imperatoris satellitibus quidam caput amputavit (1). Imperatorem autem ita lethaliter vulneratum, scuto impositum, satellites ejus in tabernaculum imperatorium detulerunt. **81** Porro nonnulli qui vulnus unde pervenerit, ob repentinum incursum prorsus non viderunt, a quopiam familiarium

quidem Persam, alii Saracenum, sunt qui Romanum militem eum occidisse affirmant, indignatum videlicet, sicuti verisimile erat, quod imprudenti temeritate et gloriosa audacia tantum perdidisset exercitum.

Libanius sane Syrus sophista, amicus ejus intimus et præceptor, de percussore ejus in funebri oratione, quam de eo composuit, talia scribit: « Quis igitur eum interemerit, audire quispiam cupit? Nomen ejus nescio. Non hostem autem percussorem eum fuisse, apertum indicium est, quod ex hostibus nemo vulneris ejus nomine honorem et præmium acceperit: cum quidem Persarum rex per præcones percussorem ejus evocaverit, et ingentia, qui sese indicasset, præmia percepturus fuerit. Sed ne eorum quidem cupiditate quisquam est adductus, ut facinus sibi tantum per jactantiam arrogaret. Et multa profecto hostibus debetur gratia, quod ejus facti auctores non fuerint, ejusdem sibi gloriam non vindicarunt. Sed nobis, ut interfectorem inquireremus, permiserunt, quibus illum diutius vivere bono non fuit. Sunt autem isti, qui nullis vivunt legibus. Qui quidem quod dudum sunt conati, tum demum cum possent, peregerunt: iniquitate reliqua eos cogente, cui sub illius imperio locus non fuit, et maxime deorum cultu, cui ipsi maxime sunt adversati. » Libanius quidem Christianum fuisse transgressoris percussorem, d. cere videtur. Neque dissentaneum est, aliquem ex militibus qui sub signis ejus erant, hæc sic secum considerasse: quod si qui olim tyrannum sustulisset, is ab omnibus propter communem libertatem asserendam, aut aliquem ex necessariis et propinquis vindicandum, vel cum vitæ periculo facinus tantum ausus, laudem retulit: neque so quemquam reprehensurum esse, si Dei et religionis causa, se in certum periculum conjiceret. Mihi vero de his quæ dicta varie sunt, accuratius inquirere minime necessarium videtur. Nam et Callistus, qui res ejus heroico versu complexus est, rebus bellicis expositis, a dæmone eum vulneratione prosequeretur, hæc tamen scripsit. Et consuluisset dicit: Καὶ τοῦ ἵππου καταλάβων, ἕστις ἦν, ἀπῆλθε λαθῶν.

fortasse hoc sic, quamvis ab homine poeta dictum, verum fuit. Non paucos enim Erinnyes ultra sunt. At enim quemadmodum verissima **82** et constantissima, quæ ad nos quoque pervenit, ubique obtinuit fama, vindicta divina Julianum trucidatum esse constat: percussoremque ejus, libri nobis clarum illum et magnum Mercurium esse produnt.

CAPUT XXXV.

Quod visiones divinas quibusdam apparentes, Juliani apud Persas necem portenderint.

Hujus rei argumentum est divina quædam visio, quæ Juliano, cogitamento Sabæ, monacho, virtute præclaro viro, est oblata. Qui auditis impij illius nuntius, sedulo Deum, ut quamprimum nos ab illius tyrannide liberaret, oravit. Et cædes ei qua in Perside peracta est die, revelata est. Discipulis namque suis, causam exstasis atque consternationis inquirantibus, rem ipsam revelavit; atque illi porro aliis viri ejus dicta indicavit. Sed enim de visione ea cum exactior investigatio fieret, comperitum est, qua hora res gesta fuerat, eadem illum eam vidisse. Sed et Didymus philosophus ecclesiasticus domicilium Alexandriæ habens, in mœnore maximo fuit, cum propter imperatorem, qui tam impiam sequeretur religionem, tum quod ecclesias tanloquere contemni videret. Quapropter jejuniis sese maceravit, et Deum precibus invocavit, ac ne noctu quidem alimenti quicquam sumpsit, propter ingentem sane dolorem, sicque in sella considens, somno obrutus est: deinde consternatione correptus, equos candidos per ærem discurrentes sibi videre est visus, et qui eis insidebant equites, voce clara pronuntiantes: « Renuntiate Didymo, hac ipsa hora Julianum esse casum: id ipsum Athanasio quoque magno significetur: et Didymus exurgens cibum capiat. » Quidam etiam ex necessariis et amicis Juliani, ad ipsum contra Persas bellum gerentem via publica profectus, cum ex itinere profectionem accelerans, in locum quemdam diverteret, eo quod domicilij alterius ibi copia non esset, in ecclesia quadam dormire est coactus. Atque ibi vigilans magis quam somnians, sicuti asseruit, vidit, ut circa se multi convenientes (erat autem apostolorum, prophetarum et martyrum chorus), imperatoris adversus ecclesias contumeliam deplorant: et quid factu opus esset, alius ab alio requisierit. **83** Et cum diu multumque ad eum motum deliberassent, et veluti addubitassent, duos ex illorum cœtu consurrexisse dixit, Artemium et Mercurium, qui alios bono animo esse jusserint, et alacritate singulari divinum illum conventum reliquerint, quasi ad Juliani imprii eversionem ire properantes. Porro qui visio- nem hanc vidit, eventum et finem ejus metuens, profectionem prosequi neglexit. Ac rursum ibi somno oppressus, eundem illum cœtum denovo vidit: eosque qui prius magno studio properantes abierant, et proxima nocte bellum Juliano inferre crediti fuerant, reversos, abis celerrime renuntiare, desertorem necatum esse, nec de cætero causam esse, cur ita sint solliciti. Quæ Julianus

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Ὅτι θεῖαι ὄψεις τισὶ φανεῖσαι τὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν Περσίδι θάνατον προσέσημαν.

Τούτου δ' ἀπέδειξίς θεῖα τις ὄψις, ἣν ἄνθρωπος, Ἰουλιανὸς ὄνομα, καθιέρων, τὴν ἀρετὴν ἄκρος· ὃς τὰς ἀπειλὰς διακούσας τοῦ ἀσεβοῦς, δεόμενος ἦν τοῦ Θεοῦ ἀπαλλάττειν τῆς ἐκείνου τυραννίδος ὡς τάχος ἤμᾶς. Καὶ γ' ἀπεκαλύπτετο τῷ ἀνδρὶ, καθ' ἣν ἡμέραν ἐν Περσίδι ἀνήρητο, τὰ γενόμενα. Τοῖς γὰρ φοιτηταί· πυνθανομένοις τὴν ἑκστασιν ἀνείπεν· οἱ δ' ἐσημαίνοντο τὰ λεγόμενα. Ἀκριθωσαμένοις δὲ τὰ ὀραθέντα, εὐρέθη, καθ' ἣν ὥραν ἐπράττοντο, διορῶν τὰ γενόμενα. Ἀλλὰ καὶ Δίδυμος ὁ τῆς Ἐκκλησίας φιλόσοφος, τὴν Ἀλεξάνδρου οἰκῶν, περιου- πο· μάλιστα ἦν, διὰ τε τὸν κρατοῦντα θρησκείην οὕτως ἐλόμενον, καὶ διὰ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν καταφρόνησιν. Νηστεύων οὖν διὰ ταῦτα, καὶ τὸν θεῶν ἰεοῦμενος, ὅπῃ τῆς ἄγαν μερίμνης οὐδὲ τῆς νυκτὸς τριψῆς μετασχῶν, οὕτως ἐπὶ θρόνον καθήμενος εἰς ὕπνῳν τρέπεται. Εἰς ἑκστασιν δ' ἐλθὼν, λευκῶς ὅπ' ἀέρι τρέχοντας ἵππους εἶδκει ὄρῳν· οἱ δ' ἱπ- πῶται τούτων ἑποχοὶ ὄντες, ἐκέρυττον· ἑ Ἀναγ- γεῖλατε Διδύμω ὡς περὶ τήνδε τὴν ὥραν ἀνήρηται Ἰουλιανός. Τοῦτο δὲ καὶ Ἀθανασίω τῷ πάντῃ θε- μνημέντῳ, καὶ ἀναστάς [Δίδυμος] μετεχέτω τροφῆς. Καὶ τις δ' ἕτερος τῶν ἐπιτηδείων μάλιστα καὶ φίλων Ἰουλιανῷ, πρὸς αὐτὸν Πέρταις εἰσθεβηκότα, διὰ τῆς λεωφόρου ἰῶν, ἐπέειπε· ταλῦσαι που συνέβη, τὴν ἀφίξιν ἐπειγόμενος, ἀπορίξαι οἰκῆματός ἐν τινὶ τῶν ἐκκλησιῶν καθιέρων ἡνάγκαστο· καὶ ὕπαρ μῆλιν ἢ ὕπαρ ἰδίην διετίθεντο, ὡς περὶ αὐτὸν συνελθόντες πολλοὶ (ἀποστόλων δ' ἦσαν καὶ προφητῶν χοροὶ καὶ μυστήρων), τὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ κρατοῦτος ὕβριν ὠδύροντο· καὶ τὸ ποιητέον παρ' ἀλλήλων ἦσαν μανθάνειν. Ἐπιπολὺ δ' οὕτω λογιζομένων καὶ ὡσανεὶ διαποροῦμένων, ἐκ μέσου τούτων δύο τινὲς ἀν- στάντες, Ἀρτέμιον δὲ καὶ Μερκούριον λόγους ἐπι- τούτους εἶναι, θαρβέειν τοῖς ἄλλοις· ἐνεκαλειόντα· καὶ σπουδῆ τὸν θεῶν σύλλογον καταλειπόντες, ὡς ἐπὶ καθιέρων τῆς Ἰουλιανοῦ ἀρχῆς τὴν ὄμην ἐστειλόν. Ὁ δὲ τῆς ὄρασεως θεατῆς τὸ προκείμε- νον ὠλιγῶρει. Δεδοικῶς γε μὴν τὸ τέλος τῆς ὄψεως, ἐκεῖσε καθιέρων τὸν αὐτὸν αὐθις σύλλογον καθιέρων, καὶ τοὺς πρώην ἐξίοντα· σπουδῆ, αὐθις ἐληλυθότα· οἱ τῇ προτέρῳ νυκτὶ ἐπιστρατεύειν ἐδόκουν Ἰουλιανῷ· καὶ τάχος ὅσον ἀναγγεῖλαι τοῖς ἄλλοις, ὡς ὁ ἀποστάτης ἀνήρηται· καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ μέλον ἔστω ὕμιν. Καὶ ἂ μὲν ἐθεάσαντο ὁ τε Ἰουλιανὸς μνηστικῶς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς φιλόσοφος Δίδυμος ὁ Ἀλεξαν- δρεὺς, καὶ ὁ φίλος καὶ οἰκείος τῷ ἀποστάτῃ, ταῦτα ἔσται· καὶ οὐδὲ τῆς ἀληθείας διεπίεσαν, ἐκδόντες ἐς ὕστερον τῆς σφαγῆς γενομένης. Εἰ δὲ τις αὐθις διςτυχεῖται μὴ κατὰ θεομνησίαν ἀνηρηθῆαι αὐτὸν, ἄτε ταῖς ἐκκλησίας διαλυημένον, τῶς γε μὴν

ἡ προφητεία πεισάτω τούτων, ἦν τις θεῖος ἀνὴρ ἁ
 πρηγόρευσε, προσφοιτῶν μὲν Λιβανίῳ, τὰ δὲ τῆς
 Ἐκκλησίας ἐκπαιδευόμενος. Ἐπιστρατεύοντι γὰρ
 ἐκείνῳ τοῖς Πέρσαις, διατωθάζων Λιβάνιος, « Νῦν
 δὲ ἄρα, τῷ θείῳ ἐκείνῳ ἀνδρὶ ἔλεγε, τί ἂν ὁ τοῦ
 τέκτονος πρᾶττοι υἱός; Ὁ δὲ, Σουλίνην θήκην κα-
 τασκευάζει πρὸς θάνατον, ἀντεπήγαγε, τῷ σὺ βασι-
 λεῖ, » καὶ μετ' ὀλίγον ἦκε νεκρὸς ὁ σοδαρὸς ἐκείνος,
 καὶ μέγα φουσῶν, καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου δόξαν ὄνειρο-
 ποιῶν, ἣ καὶ μᾶλλον ὑπερβαλέσθαι τοῦτον οἴομε-
 νος· δὲ κατὰ τὴν Πυθαγόρου δόξαν τὰς μετεμψυ-
 χώσεις τιμῶν, ἐκ μετεσσωματώσεως τὴν Ἀλεξάν-
 δρου ἔχειν ψυχὴν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς εἶναι Ἀλεξάνδρος
 ἐν ἑτέρῳ δηλαδὴ σώματι ἔλεγε· μηδὲ εἰδὼς ὡς ἄρα
 νικᾶν μὲν καλὸν, ὑπερνικᾶν δὲ ἐπιφθονον. Ἡπάτα
 δὲ αὐτὸν καὶ Μάξιμος ὁ φιλόσοφος, συμπαρῶν αὐτῷ
 καὶ τισι μαντείαις ἐξάγων τοῦ δέοντος.

καὶ τισι μαντείαις ἐξάγων τοῦ δέοντος. B
 adductus est, qui superbus et inflatus gloriam
 Alexandri somniaverat, ac potius longe illum su-
 perasse sibi visus fuerat: et juxta Pythagoræ sententiam, animarum transmigrations magnificens,
 ex corporum transmutatione Alexandri animam se habere, atque adeo Alexandrum in corpore alio se
 esse, dixerat. Neque satis intellexit, Vincere quidem pulchrum esse: victoria autem per insolentiam
 abuti, invidiosum. Seduxit autem eum Maximus etiam philosophus, qui ei adfuit: et divi-
 nationibus quibusdam transversum egit.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὄθεν ἐδάδα, ἀμωγέπως
 συνήκε, καὶ παντάπασι τὸν τῆς συμφορᾶς οὐκ ἠγ-
 ὴρσεν αἰτιον. Καὶ γὰρ φασὶ τῆς ὠτειλῆς τὸ αἷμα
 ἀρούμενος τῆ κοτύλῃ, εἰς ἀλθέρα διακοντίζειν, οἷά
 γε Χριστὸν ὄρων, καὶ τῆς σφετέρας σφαγῆς τὴν αι-
 τίαν ἐπιγράφων αὐτῷ, καὶ λέγειν, ὡς Νενίκηκας,
 Γαλιλαῖε, νενίκηκας. Ἄλλοι δὲ φασιν ὡς τὸν ἔφορον
 τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἥλιον κατὰ τινα περίοδον C
 ἀστρονομικὴν ἐν αἰτίαις ἐτίθει, ὅτι Ῥωμαίους ἐπή-
 μυνεν, αὐτὸν δὲ οὐ διέσωσεν. Εἰ δ' ἀληθές, τελευταῖον
 μέλλον, τῆς ψυχῆς χωριζομένης τοῦ σώματος, θεϊό-
 τερα ἢ κατ' ἀνθρωπινὴν ἡδύνατο θεωρεῖν, ὡς καὶ
 Χριστὸν ὄρῶν, λέγειν οὐκ ἔχω· οὐ γὰρ ποῶν ὁ
 λόγος, ἀλλ' οὐδὲ ὡς ψεύδος ὄντ' ἀποτρέπομαι· εἰκό-
 δ' εἶναι καὶ ταῦτα, καὶ τούτων πολλῶν θαυμαστότερα
 γίνεσθαι, ἵνα μὴ ἀνθρωπινῆ σπουδῇ συστήναι τὴν
 ἐπάνυμον Χριστοῦ θρησκείαν ἔχοι τις λέγειν. Καὶ
 ὁ μὲν τοιαῦτα πρᾶττων, καὶ τὸ αἷμα βραίνων, διαβ-
 ρήδην, Κορέσθητι Ναζωραῖε, ἐπέλεγεν. Ὑβρίζε δὲ
 καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, κακοὺς καὶ ὀλεθροὺς ἀποκα-
 λῶν. Ὁ μέντοι ἄριστος Ιατρῶν ὁ Λυδὸς Ὀρειβάσιος,
 ὁ ἐκ Σάρδεων, αὐτῷ συνῆν. Ἄλλ' ἐχλεύαζεν ἡ πληγὴ D
 τὴν ἐκείνου ἅπασαν θεραπεῖαν· καὶ ἐν τρισὶν ἡμέ-
 ραις τοὺς πολλοὺς αἰῶνας ζῆσειν οἰόμενον, ἐξῆγε
 τοῦ ζῆν· ἐν μὲν τῷ τοῦ Καίσαρος σχήματι πέντε
 ἔνιαυτοὺς, ἐν δὲ τῷ διαδήματι μετὰ τὸν Κωνσταν-
 τίου θάνατον δύο πρὸς τῷ ἡμίσει διανύσαντα ἔτη.
 Ἔτος δ' ἦν αὐτῷ τῆς ζωῆς τνηκαῦτα πρὸς τῷ ἐνὶ
 καὶ τριάκοντα. Τὸν γε μὴν ἅπαντα χρόνον τῆς αὐ-
 τοῦ βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ θεὸς συμφοραῖς ἀπείροις
 καὶ παντοδαποῖς κακοῖς ὑπέβαλε τὴν Ῥωμαίων
 ὑπήκοον. Ἡ τε γὰρ γῆ σφόδρα σειομένη, οὐκ ἀσ-
 φαλῆ παρεῖχεν οὐτ' ἐν οὐκῷ μένειν οὐτ' ἐν ὑπαίθρῳ
 ἀπατριθῆν ἔχειν τοὺς περιόικους. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ
 ἀρχῆς καὶ τὸ θρυλούμενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πάθος
 ἔγενετο· ὀπνηῖκα σφόδρα ἡ θάλασσα πνεύσασα,
 τοὺς οἰκίους παρήμειψεν ὄρουσ, καὶ μέχρι πολλοῦ

PATROL. GR. CXLVI

monachus, et ecclesiasticus philosophus Didymus
 Alexandrinus, et præterea desertoris ipsius fami-
 liaris et propinquus viderint, talia sunt. Neque
 illorum quisquam a veritate aberravit, quam cædes
 postea renuntiata confirmavit. Quo si quispiam
 adhuc illum qui sic ecclesias vastaverit, non divina
 vindicta interemptum esse contendat: ei id vati-
 cinium persuadeat, quod divinus quidam vir,
 Libanii quidem familiaris, institutis autem eccle-
 siasticis probe eruditus, prædixit. Cum namque
 Julianus exercitum in Persas duceret, et Libanium
 illudens ad sanctum illum virum diceret. « Quid-
 nam fabri faceret filius? respondens ille: Ligneum
 inquit, loculum ad mortem imperatoris tui elabo-
 rat. » Et parva intercessit mora, cum mortuus ille
 adductus est, qui superbus et inflatus gloriam
 Alexandri somniaverat, ac potius longe illum su-
 perasse sibi visus fuerat: et juxta Pythagoræ sententiam, animarum transmigrations magnificens,
 ex corporum transmutatione Alexandri animam se habere, atque adeo Alexandrum in corpore alio se
 esse, dixerat. Neque satis intellexit, Vincere quidem pulchrum esse: victoria autem per insolentiam
 abuti, invidiosum. Seduxit autem eum Maximus etiam philosophus, qui ei adfuit: et divi-
 nationibus quibusdam transversum egit.

Sed enim unde ei clades ea evenerit, quodam-
 modo ipsemet intellexit, neque prorsus calamitatis
 auctorem ignoravit. Dicitur enim, cum e vulnere
 cava manu sanguinem hausisset, atque eum in
 cælum, veluti Christum conspiciens, conjecisset,
 perinde atque causam cædis suæ in eum referret,
 vociferatus esse: Vicisti, Galilæe, vicisti. 84 Alii
 vero tradunt, eum solem natalis horæ suæ inspe-
 ctorem, propter astronomicum quemdam circuitum
 accusasse, quod Persis auxilium tulerit, se autem
 non servaverit. Et, siquidem verum est, jam mori-
 turus, anima secedente a corpore, divinius quo-
 dammodo quam pro hominum captu potuit, oculos
 intendisse ita fertur, ut etiam Christum viderit:
 quod sane affirmare non possum: non multi enim
 hoc dixerunt. Verumtamen id etiam veluti menda-
 cium non refello. Verisimile enim est, et hoc, et
 eo adhuc multo admiranda magis accidisse, ne hu-
 mano consilio, qui a Christo nomen habet, reli-
 gionem constituisse, dicere quispiam possit. Atque
 ille sic se habens, et sanguine diffuens, diserte:
 Saturare, Nazarene, exclamavit. Alios quoque deos
 contumelia affecit, malos eos et perniciosos appel-
 lans. Præsto ei affuit Sardis ortus medicus præ-
 stantissimus, Oribasius Sardensis. Sed curam ejus
 omnem vulnus illius risit atque contempsit. Ita qui
 se multis sæculis victurum credidit, intra triduum
 est extinctus: qui in Cæsaris dignitate quinquen-
 nium, in imperio autem a Constantii morte annos
 duos cum dimidio exegit. Mortuus est ætatis anno
 tricesimo primo. Toto sane imperii ejus tempore
 ifatus Deus, varias calamitates et innumera mala
 Romanorum immisit ditioni. Siquidem terra in-
 genti motu concussa effecit, ut neque in domibus
 tuto homines manerent, neque sub dio etiam recte
 versarentur. Sub ipsius quoque imperio decanta-
 tissima illa urbi Alexandrinæ calamitas accidit, cum

18

mare vehementi æstu concitum, et ultra fines suos A progressum, ita diluvio aridam et continentem terram inundavit, ut eo in locum suum regresso, in tectorum tegulis scaphæ marinæ sint repertæ. Unde Alexandrini, ab eo tempore quo talis inundatio coorta est, diem festum cum peragentes, faces multas in urbe accendunt, carminibusque et gratiarum actionibus iram Dei supplices placant, solemnitatemque anniversariam cum insigni pietate et religione observant. Siccitates etiam intensæ eo imperante cum fruges exstinxerunt, tum aerem quoque pestiferum reddidere. Quapropter hominibus rerum penuria pressis, fames admodum crevit, **85** adeo ut homines ad insolitas prorsus vitæ agendæ rationes, et ad irrationalium animantium alimenta sint conversi. Famem vero istam B pestilentia est consecuta, quæ corpora infestavit, et varios progeniit morbos, unde plurimi mortales interiere. Juliani res hunc habuere finem, omnibus quidem Christianis, præcipue tamen Antiochenis, gratum et jucundum: qui propter eadem ejus publico instituto tripudio, Maximum etiam philosophum convitiis prosciderunt, illud accipientes, « Ubi sunt divinationes tuæ, stulte Maxime? » Vicit Deus, et Christus ejus. Multa autem capita et corpora hominum jugulatorum in cistis, in puteis, et in locis secretioribus imperatoriæ aulæ, Antiochiæ sunt reperta, quos ille, res futuras inquirens, clam mactavit. Sicuti et in oppido Carris. Nam ibi templum ingressus est, foribusque probe claustris munitis, exsecranda peregit per incantationes et imposturas C magica sacra. Mulier quoque post ejus mortem ibi, ita ut in sublime sublata; et ex capillis suspensa fuerat, reperta est, quam futurum investigans rescuit.

CAPUT XXXVI.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

Quæ Libanius in funebri oratione Juliani contra nos scripserit. Et responsum, dicta ejus refellens.

De impii principis hujus morte lugubrem composuit orationem Sophista Libanius, quam *Julianum* sive *Funerem querelam* inscripsit, in qua multas ejus laudes recenset, et res quoque gestas, prout visum est ei, commemorat, mentionem quoque librorum ejus faciens, quos adversus Christianos composuit, sacra Evangelia oppugnans, et veluti falsa ea esse refellere tentans. Ubi etiam, quod ea ludibrium nugasque esse ille demonstraverit, tradit. Quod si alias illius res Libanius laudare constituisset, silentio ea præterissem, et ad historiam nostram continuandam processissem. Quandoquidem autem dicendi vi et arte fretus, illum et libros illius laudibus effereus, religionem nostram acerbè perstringit: injuriam veritati facerem, nisi ipsum nugatorem esse ostenderem, et ea qua nos attigit parte reprehenderem atque redarguerem. **86** Sed prius pauca quædam quæ in illius oratione sunt, exponam, et deinde sententiam meam adjiciam. « Cum hibernæ, inquit, noctes longiores essent, incumbens eis libris imperator,

της ξηρᾶς ἤλθε, καὶ ταύτην κατέκλυσεν· ὥστε καὶ ὑπὲρ τῶν κεράμων, τοῦ ὕδατος αὐθις ὑπονοστήσαντος, θαλάττια εὐραθῆναι σκάφη. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρεὺς αἰεὶ διατελοῦσιν ἑορτὴν ἀγοντες ἐξ ἐκείνου καθ' ἡμέραν ἐγένετο· λύχνους πολλοὺς καίοντες ἀνά πᾶσαν τὴν πόλιν, χαριστηρίοις τε ψαλαῖς τὸν θεὸν ἱεροῦμενοι, δυσωποῦσι, περιφανῶς μάλᾳ σὺν εὐλαθείᾳ ἐτησίως ταύτην ἐπιτελοῦντες. Καὶ μὴν καὶ αὐχμοὶ σφόδρα ἑαυτοὺς ἐπιτείναντες, ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας, τοὺς τε καρποὺς ἐφθείραν, καὶ τὸν ἀέρα φθοροποιῶν ἀπειργάσαντο. Κάντεῦθεν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀνθρώπων πιεζομένων, κατὰ βᾶθος ὁ λιμὸς ἐχώρει, καὶ εἰς τὰς τῶν ἀλόγων ζῶων τροφάς, καὶ εἰς ἀβύθου δίαιταν τὸ ἀνθρώπινον ἤλαυνε. Τῷ δὲ λιμῷ τούτῳ καὶ λιμὸς ἕτερος ἠκολούθει, καὶ τοῖς σώμασιν ἐλυμαίνετο, νόσους ποικίλας ἀπογεννῶν, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα τῶν σωμάτων ἐφθείρετο. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἰουλιανὸν τοιοῦτον ἔσχε τὸ πέρασ, ἐπέραστον μὲν καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς, διαφερόντως δ' Ἀντιοχεῦσιν· οἱ καὶ κοινὴν χορείαν τῇ τοῦ τυράννου ἀναιρέσει στησάμενοι, καὶ Μάξιμον τὸν φιλόσοφον ἐλοιδορῶν ἐπέβδοντες· « Ποῦ σοὺ τὰ μαντεῖα, Μάξιμε μωρὲ; » Ἐνίκησεν ὁ θεός, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. Πολλὰ δὲ κεφαλαὶ καὶ σώματα ἐσφαγμένα ἐν τοῖς κειωτίοις καὶ φρέασι καὶ τοῖς ἀπορρήτοις τόποις τῶν βασιλείων εὐρέθησαν· οὗς ἔθουε κρύφα, τὸ μέλλον ἐπιζητῶν, ὡς καὶ ἐν Κάρβαις τῇ πόλει. Τὸν γὰρ ἐκεῖτε νεῶν εἰσιῶν, καὶ κλεῖθρα τούτῳ ἐπιβαλὼν, μυστὰς μαγγανείας εἰργάζετο. Καὶ γυνὴ δ' ἐκεῖσε μετὰ μόρον ἐκείνου ἀπρωρημένη εὐρέθη, ἣν ἀέτερε τὸ μέλλον διερευνῶμενος.

Οἱ Λιβάνιος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ Ἰουλιανοῦ κατ' ἡμῶν γράφει· καὶ ἀντιλογία πρὸς αὐτὸν ἀνατρέπουσα τὰ εἰρημμένα.

Ἐπὶ δὲ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀσθεοῦς καὶ ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος; θρήνον συντάττει, ὃν Ἰουλιανὸν ἢ Ἐπιτάφιον ἐπιγράφει· ἐν ᾧ πολλὰ τῶν ἐγκωμίων αὐτῷ καταλέγει, καὶ πράξεις τὰς δοκούσας αὐτῷ διεξῆλθε· ποιεῖται δὲ μνείαν καὶ τῶν βιβλίων, ἃ; κατὰ τῶν Χριστιανῶν συνέταττεν Ἰουλιανός, τοῖς θεοῖς εὐαγγελίοις ἀντιφερόμενος, καὶ ψευδῆ γε ἀπειλεγχειν ταῦτα πειρώμενος· ἐν ᾧ καὶ ὡς εἰη γέλωτα καὶ φλῆναφον ἀποδείξα; αὐτὰ ἱστορεῖ. Εἰ μὲν οὖν τὰλλα ἐκείνου προῦθετο ὁ Λιβάνιος ἐπιτινεῖν, ἡσυχίαν ἂν ἤγον, καὶ ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας ἐβδίδιον. Ἐπεὶ δὲ δεινότητι τέλγης ἐκείνον ἐγκωμιάζων καὶ τὰς ἐκείνου βίβλους, τῆς ἡμετέρας καθάπτεται πίστεως, ἀδικησάμεν ἂν καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ὡς φλῆναφον ἀπελέγξωμεν, καὶ καθαψώμεθα καὶ ἡμεῖς οἷς ἐκείνος καθάπτεται, τῶς; δὲ μέτροι; ἅττα ἐκείνου τῶν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ φερομένων ἐκθώμεθα πρότερον, ἔπειτα καὶ τὰ ἡμέτερα παραθήσομεν. « Τοῦ χειμῶνος, φησὶ, τὰς νύκτας ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος ὁ βασιλεὺς ταῖς βίβλοις, αἶ τὸν ἐκ Παλαιστίνης ἀνθρώπων θεόν τε

καὶ Θεοῦ Υἱὸν ποιῶσι, μάχη τε μακρᾶ καὶ ἐλέγχων ἰσχυρῶ γέλωτα ἀποφήνας καὶ φλῆναφον τὰ τιμώμενα, σοφώτερος ἐν τοῖς αὐτοῖς δέδεικται τοῦ Τυρίου γέροντος. Πλεως δὲ οὗτος ὁ Τύριος εἶπεν, καὶ δέχοιτο εὐμένως τὸ βῆθιν, ὡς ἂν υἱὸς ἡττώμενος. »

A qui hominem Palæstinum Deum et Dei Filium faciunt, ingenti contentione et vi eos refutavit, religionemque eam risum prorsus et nugas esse declaravit. Qua in re sapienter se Tyrio seneprestitit. Sed hoc mihi ignoscat Tyrius iste, et placide hoc dictum ferat, quod a filio sit victus. »

Καὶ ὁ μὲν σοφιστὴς ταῦτα ἐγὼ δὲ ἄριστον μὲν σοφιστῶν οἶδα τὸν ἄνδρα, καὶ γλῶτταν αὐχεῖν, οἶζαν εἶσι δεινὸν ῥήτορα κερτῆσθαι· ὥστε καὶ τοῦτο πᾶσι διαμαρτύρομαι, ὡς εἰ αὐτῷ γ' ἐκείνῳ μὴ τῆς ἰσῆς ἐκοινῶναι δόξης, καὶ πλείω ἢ Χριστιανοὶ κατ' ἐκείνου εἰρήμεσαν, καὶ οὗτος ἂν εἶπε, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἂν αὐτὰ, ἅτε δὴ σοφιστῆς ὢν, διεξῆλθεν· ὅτι γε καὶ ζῶντι μὲν Κωνσταντίῳ ἐπαίνους ἔλεξε, τελευτήσαντι δὲ, φόγους συνέταπτεν. Εἰ δὲ καὶ Πορφύριος διάδημα περιέκειτο, οἶμαι πολλῶ ἂν σεμνύναι τὰ ἐκείνου τῶν Ἰουλιανῶν. Εἰ δὲ καὶ Ἰουλιανὸς σοφίζεσθαι ἤθελε, καὶ αὐτὸν ἂν κακὸν εἰρηχε σοφιστήν, ὡσπερ δῆτα καὶ Ἐκρηθόλιον οὗτος Λιβάσιος ἐν τῷ εἰρημένῳ Ἐπιταφίῳ. Ἐπεὶ δ' ἐκείνος καὶ ὡς τῆς αὐτοῦ κοινωνῶν δόξης, καὶ ὡς φίλος, εἰ δὲ βούλει, καὶ ὡς σοφιστῆς, ὅσα γ' ἔδοκει καταχαρίζεται Ἰουλιανῷ, φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς ὡς ἂν ἰσχυρὸς ἔχωμεν, ἀντιλέξωμεν. Ἐπιθέσθαι γάρ φησι ταῖς βίβλοις μακρὰς τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος ἐργαζομένου. Ἔοικε δὲ τὸ ἐπιθέσθαι δηλοῦν, ὡς διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο φόγον γράψαι, ὡσπερ δῆτα σοφιστὰ ποιῶσι τοὺς νέους γυμνάζοντες. Εἰκὸς μὲν γάρ τὰς βίβλους πάλα ἐπίστασθαι οἷς διηκόνητο. Ἐπέθετο δὲ μάχη σχολῶν μακρᾶ, ἀλλ' οὐκ ἐλέγχων ἰσχυρῶ, ὡς σὺ φῆς· ἀσθενεῖς δὲ τάληθους ὡς φιλοσκώμων, τὰ καλῶς ἡδρασμένα ἐπεχείρησε διασύρειν. Ὁ γάρ τιτι πρὸς μάχην ἰῶν, τὰ μὲν παρσκώπτων, τὰ δὲ προστιθεῖς, καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ ἀλήθειαν παρακρύπτων, ψεύδεται· καὶ ἀπεχθῶς ἔχων οὐ πράττειν μόνον, ἀλλὰ καὶ λέγειν σπουδάσει· καὶ τὰ αὐτῷ οἱ προσόντα φαῦλα τῷ ἐχθρῷ περιτιθέναι μᾶλλον οἰκονομεῖ. Ἄλλ' ὅτι μὲν καὶ ἄμφω, Ἰουλιανὸς φημι καὶ Πορφύριος, δὴ Τύριον καλεῖ γέροντα, φιλοσκώπτει ἤσαν, ἀπὸ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων σοφῶς ἐπιδείξομεν. Ἐν μὲν γὰρ τῇ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτῷ Φιλοσόφῳ Ἰστορίᾳ Πορφύριος τὸν Σωκράτους βίον ὡς μάλιστα διασύρει, τσαῦτα συκοφαντῶν, ὅτ' ἂν οὐδὲ Ἄλυτος· οὐδὲ Μελίτιος οἱ παρανόμων ἐκείνων γραψάμενοι ἐνενόησαν· καὶ ταῦτα Σωκράτην ἐν ἐπὶ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς· οὐ Πλάτων μόνον καὶ Ξενοφῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ λοιπὸς τῶν φιλοσόφων θίξας, διαφερόντως θαυμάσαντες ὡς θεοφιλεῖ, καὶ ὡς μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρώπων φρονήσαντα, ἐκδεδώκασιν. Ὁ δὲ παραβάτης τὸν πατέρα ζηλώσας, τὰ ἴσα εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ Καίσαρας διειργάζατο· πᾶσι γάρ μῶμον ἐπιγαγῶν, οὐδὲ τοῦ φιλοσόφου ἐφείσατο Μάρκου. Τσοῦτόν γε μὴν Κωνσταντίου τοῦ μεγάλου καὶ Κωνσταντίου τοῦ υἱοῦ κατατρέχει, ὡς συνάγειν ἐνδὸν εἶναι, μὴ δι' ἄλλο τι ἐλέσθαι τὸ σύνταγμα, ἢ διὰ τὸ σκῶψαι τοῦτους ὡς θεοφιλεῖς ἄνδρας, καὶ ἐπ' ἀρεταῖς καὶ ἀνδρίας καὶ τῇ ἀληθεῖ φιλοσοφίᾳ τὸ διαδόχον ἐσχῆ-

B
C
D
87

quidem orationes laudatorias composuit, in defunctum autem invectivas conscripsit. Ac si Porphyrius imperiale sumpsisset diadema, scripta illius longe Juliano libris, stylo ea celebrans, ut equidem puto, prætulisset. Si vero Julianus artem sophisticam exercuisset, eum ipsum quoque sophistam non bonum fuisse dixisset : sicuti de Ecebolio fecit, in eadem de Juliano oratione funebri sua. Cæterum cum ille ejusdem sententiæ cum Juliano particeps, amicusque ejus, et si addere libet, sophista, quæcunque ei visa sunt, Juliano tribuerit : age nos quoque quoad possumus, eum confutemus. Incubuisse enim illum, inquit, libris longioribus hiemis noctibus. Videtur autem per verbum *incumbendi* significare, studio illi fuisse, invectivas scribere, sicuti sophistæ studium collocant in adolescentibus exercendis. Consentaneum vero est, libros istos eum antea novisse, quibus videlicet in sacro aliquando ministerio usus fuerit. Et incubuit illis studio et contentione diuturniore, sed eos vi dicendi non redarguit et refellit, ut tu dicis, verum imbecillitate potius ingenii, et defectu veritatis, ut homo facetus, et scommatibus libenter ludens, quæ probe fundata sunt, convellere et traducere est conatus. Nam qui cum alio hoc pugnæ genere congregitur, quædam adulterans atque depravans, quædam de suo adjiciens, modisque omnibus in re et sententia quaque veritatem suppressim, mentitur et fallit : atque odio et inimicitia infestus, non facere solum, sed etiam dicere hostiliter studet : 87 ac quæcunque sibi insunt mala, inimico ea suo imponere contendit. Sed enim quod ambo, Julianus inquam, et Porphyrius, quem Tyrium senem vocat, scommatum consecratores fuerint, id ex libris eorum aperte ostendemus. In *Philosophica* enim, quam ita Porphyrius inscripsit, *Historia*, mirum est quantopere vitam philosophorum coryphæi Socratis cavillando taxet, tot in eum conflictis sycophantiis, quot neque Anytus, neque Melitus, quod illum, quod res novas contra leges veteres induceret, accusarunt, unquam excogitarunt. Atque id quidem in Socratem, quem propter temperantiam, justitiam, et reliquas virtutes non solum Plato et Xenophon, verum etiam reliquos

philosophorum cœtus præcipue miratus, ut diis (1) A κτάται. Ἄλλ' ὅτι μὲν ὑβρίζεται καὶ ἀμφω ἦσαν, οὐ δεῖ μοι πλειόνων· ἀπόβρην γὰρ καὶ ταῦτα εἰς γενναίαν παράστασιν τῆς αὐτοῦ κακομηχάνου ψυχῆς· μαρτυρήσει δὲ μοι τοῖς λόγοις μικρὸν ὕστερον καὶ ὁ θαυμαστός Γρηγόριος, τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἔθος ἀριστα διαγράφων.

investus, ut facile existimare liceat, non aliam ob causam illum scribendi laborem suscepisse, quam ut istos proscinderet utpote viros Dei amantes, et qui fortitudine, virtutibus aliis, et vera philosophia laudem magnam consecuti essent. Verum ambos hos conviciatores fuisse, ampliore probatione mihi opus non est. Sufficiunt enim ista, ad certam malevolentis illius animi declarationem: et paulo post verbis suis mihi admirandus ille Gregorius suffragabitur, qui naturam et mores apostatæ optime depinxit.

Porro quod etiam ante istos permulti doctrinæ nostræ veritatem vii oppugnare aggressi sunt, e divinīs oraculis quædam pervertentes, quædam B autem ad sensum suum detorquentes, non pauci ostenderunt, qui cum illis congressi, cavillationes eorum confutatas in publica monumenta retulerunt. In primis vero doctissimus Origenes, qui longo ante Julianum tempore fuit, quæcunque in sacris Litteris turbas ciere, aut lectores earum perturbare visa sunt, probe distinxit, subjectisque contrariis argumentis, et locis quibusque, ita ut debuit, declaratis, eorum qui eos male et imperite acciperent, nugas longas et sophisticas aggressiones refellit. Inducant hoc, quæ is ad Galatam Marcelum composuit, et quæ ad Porphyrium (2) quem diximus, luculenter rescripsit, 88 libellis de rebus ejuscemodi editis, quibus propter copiam verborum veritatis effecit, ut illi quod contra dicerent, non haberent. Quos libros si non ita cursim Julianus legisset, nunquam ad cavillationes et blasphemias scribendas delapsus esset. Sed enim Juliano studio fuisse, ut scommatibus et dicacitatē uteretur, non apud eos qui solidam pietatis veritatem et formam tenent, sed simplices et imperitos homines, ex eo satis constat. Ubi enim e Scripturis, quæcunque hominum more, prout res ferunt, ad captum nostrum, de Deo, et præcipue de Christi œconomia, salutisque nostræ administratione dicta sunt, decerpit, et ejus generis dicta quædam collegit, deinde hisce verbis infert: «Horum igitur omnium, nisi ratio quæpiam est, arcanam aliquam, ut ego puto, contemplationem habens, multas libri isti de Deo continent blasphemias.» Hæc quidem in tertio suo *Contra Christianos* libro refert: In eo autem libro quem *De Cynicismo* inscripsit, quomodo conveniat: sacras fingere fabulas disserens, hæc scribit: «De rebus ejuscemodi veritatem occultari oportet, vult enim natura occultari, et quod de deorum essentia occultum est, nudis verbis in aures impuras, conjici non sustinet.» Ex quibus verbis satis apparet, suspicionem eum obtinere, mysticum quiddam et arcanum sacram legere Scripturam. Videtur quoque indignari, non

Ἄλλ' ὅτι καὶ πρὸ αὐτῶν πολλοὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος βιάσασθαι τὴν ἀληθειᾶν ἐπεχείρησαν, τινὰ μὲν τῶν θεῶν χρησμῶν παρατρέψαντες, ἄλλα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐκλαβόμενοι, εἰδείξαν μὲν πολλοὶ εἰς ἀντιβόρην καταστάντες ἐκείνοις, καὶ στηλιτεύσαντες ἐλέγχον τὰ ἐκείνων σοφίσματα. Πρὸ δὲ πάντων ὁ τὴν γνώσιν πολὺς Ὁριγένης, μακρῶ χρόνῳ καὶ πρὸ Ἰουλιανοῦ γεγονώς· τὰ δοκοῦντα ταράττειν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις διευκρινήσας, ἀνθυπενεγκῶν τε καὶ ὡς χρεῶν σαφηνίσας, τῶν κακῶς καὶ ἀγνωμόνως ταῦταις διακειμένων, τὴν μακρὰν ἐρεσχελίαν καὶ τὰς σοφιστικὰς ἐπιχειρήσεις ἐξήλεγε. Δείκνυσι δὲ ἅ πρὸς τε τὸν Γαλάτην Μάρκελλον συντάξας, καὶ ἅ πρὸς τὸν εἰρημένον Πορφύριον γενναίως· ἀντίπερ· βιβλὸν ἐφ' ἑκάστῳ τούτων συντεταχώς, καὶ ἀφώνους ἀπελέγχων τῇ τῶν λόγων τῆς ἀληθείας περιουσίᾳ· οἷς εἰ μὴ, ὡς ἔτυχεν, ἐνέτυχεν Ἰουλιανός, οὐκ ἂν οὕτω σοφίζεσθαι καὶ βλάσφημα γράφειν ἐξεκλυίετο. Ὅτι δὲ σκῶψαι διὰ σπουδῆς ἔθετο Ἰουλιανός, οὐ πρὸς τοὺς τὴν ἀληθῆ μὲρφωσιν τῆς εὐσεβείας περιειμένους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπλούστερον διακειμένους, δῆλον ἐκεῖθεν ἔστι. Ὅσα γὰρ τῆς Γραφῆς οἰκονομικῶς ἀνθρωπικώτερον τέτακται, ἐκλαδόμενος, καὶ τοιαῦτα δὴ τινα ἐπισυνείρας, ἔπειτα ἐπιφέρει, λέγων ἐπὶ λέξεως οὕτως· «Τούτων τοίνυν ἕκαστον, εἰ μὴ λόγος ἔστιν ἀπόβρηντον ἔχων τινὰ θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι περὶ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας.» Ταῦτι μὲν ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλίῳ διέξισιν· ἐν δὲ τῷ λόγῳ ὃν *Περὶ κυρισμοῦ* ἐπιγράφει, φιλοσοφῶν ἔπως δεῖ πλάττειν τοὺς μύθους τοὺς ἱερεῖς, καὶ ταῦτά φησιν· «Δεῖ κρύπτειν τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἀλήθειαν· φιλοῖ γὰρ τῆ φύσις κρύπτεσθαι· καὶ τὸ κεκρυμμένον τῆς τῶν θεῶν οὐσίας οὐκ ἀνέχεται γυμνοῖς εἰς ἀκαθάρτους ἀκοὰς ῥίπτεσθαι ῥήμασιν.» Ἐξ ὧν δὴ φαίνεται ἐν ὑπονοίαις εἶναι μυστικόν τι καὶ ἀπόβρηντον κρύπτειν τὴν θεῶν Γραφήν. Ἔοικε δὲ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅτι μὴ πάντες τὴν ἴσην ὑπόνοιαν περὶ τούτων ἔχουσι· καὶ τῶν Χριστιανῶν κατατρέχειν ἐντεῦθεν, ἅτε δὴ ἀπλούστερον δεχομένων τὰ ῥήματα. Ἐχρῆν δὲ μὴ οὕτω διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀπλότητα κατὰ τῶν ἱερῶν ἐκτυφωθῆναι Γραφῶν, μηδὲ μισθ-

(1) Justinus philosophus et martyr Christi, Socratem et Heraclitum in eodem catalogo sanctorum cum Abraham et Elia recenset, tanquam verbi Dei cultores.

(2) Fuit Porphyrius condiscipulus Origenis, apud Plotinum magistrum, et usque ad Iulianum Probi Imper. vixit. Suid.

σαι καὶ ἀποστρέφω; ἐκείναις ἔχειν κακῶς ἐκείνῳ
 τε νοουμέναις, ὅτι μὴ πάντες ὡς αὐτῷ γ' ἐκείνῳ
 ἐδόκει, ἐνόησαν. Ἔοικε δὲ τὰ Ἰσα καὶ αὐτὸς τῷ
 πατρὶ καὶ διδασκάλῳ Πορφυρίῳ παθεῖν· πληγὰς
 γὰρ ἐκείνος ἐν Καισαρείᾳ ὑπὸ τινῶν Χριστιανῶν
 ἐνεγκῶν, μὴ φέρων τὴν ὕβριν, οἷα μελαγχολήσας,
 ἐξέρμυται μὲν τὸν Χριστιανισμόν· τῷ δὲ τῶν πλη-
 γωσάντων μίσει, εἰς τὸ βλασφημεῖν Χριστὸν καὶ τὰς
 Χριστιανῶν ἐξεκυλίσθη Γραφάς· ὡς φησὶν ὁ Παμ-
 φίλου Εὐσέβιος, ἀνατρέπων ἄριστα τὰς καθ' ἡμῶν
 αὐτοῦ συγγραφάς. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ὑπεροφίᾳ πλε-
 στη κατὰ Χριστιανῶν τὴν ὁρμὴν ἐσχηκῶς διὰ τοῦς
 ἀπλουστέρους, Ἰσῶ πάθει πρὸς τὴν Πορφυρίου λύσ-
 σαν ἀπέκλινεν· καὶ ἄμφω τοιγαροῦν μετὰ γνώσεως
 ἐλόμμενοι τὴν δυσσέβειαν, ἀποτρέπαιοι τὰς τῆς
 ἐκουσίῳ ἀμαρτίας εἰσπρηττόμενοι δίκας. Ἐπεὶ δ' ὁ

A eandem secum omnes opinionem de hac habere.
 Et in Christianos invehitur, quod simplicius verba
 oraculorum accipiant. Minime vero propter multo-
 rum simplicitatem, illum tanto fastu adversus sa-
 cras Scripturas efferri oportuit, neque odisse ens
 aut aversari propterea debuit, quod quas ipse per-
 peram (1) intellexerit, non omnes, sicuti ei visum
 esset, acceperant. Verum idem ei accidisse vide-
 tur, quod patri et magistro ejus Porphyrio evenit.
 A quibusdam namque Christianis Cæsareæ verber-
 atus ille, quod injuriam eam non bene ferret,
 veluti atra bile percitus, Christianismum quidem
 abjuravit: eorum autem qui plagis illum affecerant,
 odio, ad Christum et Christianorum Scripturas im-
 pie conviciis proscindendas est progressus: quem-
 B admodum Eusebius Pamphili inquit, qui ejus
 adversus nos compositos libros optime refutavit.
 Julianus autem per arrogantiam ingentem, pro-
 pter simpliciores, impetu furioso contra Christianos
 concepto, eodem modo ad Porphyrii rabiem de-
 clinavit. 89 Itaque ambo detestandi: quippe qui
 prudentes atque scientes impietatum complexi
 sint, et voluntarii propterea consultoque admitti
 peccati supplicium pendant. Enimvero Libanius,
 dum, veluti nos irridens, Palæstinum hominem,
 inquit, Deum Deique Filium faciunt, oblitus esse
 videtur, quomodo in fine ejus quæ dicta est ora-
 tionis, Julianum in numerum deorum referat:
 primum Juliani obitus nuntium pene lapidibus
 obrutum esse, veluti is adversus Deum mentiretur,

C dicens. Et paucis interpositis verbis, rursus ex-
 clamans: « O dæmonum alumne, dæmonum sectator, dæmonum assessor. » Et quamvis ille hisce
 verbis aliud sentiret, tamen non vitato æquivoco seu ambiguo verbo, idem dicere videtur, quæ et
 Christiani ipsi per convicium de Juliano dicunt. Quod si Sophista unum hoc, ut apostatam lauda-
 ret, egit, dictionem certe ambiguum rejicere debuisset. Quod quidem alibi eum fecisse, apparet.
 Nam de verbo quodam probrose reprehensus, in orationibus suis id induxit.

Ἄλλ' ὅπως ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος θεολογεῖται
 καὶ ὡς τὸ μὲν φαινόμενον ἄνθρωπος· ἦν, Θεὸς δὲ τὸ
 νοούμενον· καὶ ἄμφω πάλιν ὅπως ἐστὶ καὶ ἄνθρω-
 πος, ἄμφω Γραφαὶ τε θεῖαι ἀριθῆλως διεξίᾳσι, καὶ
 Χριστιανῶν παιδῶς Ἰσᾳτιν. Ἐλλήγες δὲ, πρὸ τοῦ
 πιστεῦσαι, πῶς ἂν εἰδέειν; Προσίσταται γὰρ ἐκείνο
 ὄλω χρησθὲν Πνεύματι· Ἐὰν μὴ πιστεύσητε,
 οὐδὲ μὴ συνήτε. Μᾶλλον μὲν οὖν αὐτοῦς καὶ ἐγκα-
 λῦπτεσθαι ἔδει, πολλοῦς ἀνθρώπων ἀποθνήσκοντα·
 καὶ ταῦτα τίνας; Εἶθες μὲν οὖν, κἂν εἰ δίκαιοι καὶ
 D τῶχρονοι; ἢ τὴν τρέπον γε ἦσαν χρηστοί· οὖν δὲ
 τὸναντίον ἅπαν, ἀδικίᾳ καὶ μέθῃ καὶ διεφθορᾷ,
 ζήσαντας. Δείκνυσι τοῦτο Ἡρακλῆς, καὶ Διόνυσος,
 καὶ Ἀσκληπιός· καθ' ὧν συνεχῶς ὁμνύς Λιδάβιος
 οὐκ αἰσχύνεται· ὧν τοῦς ἔρωτα; καὶ τὴν περιττὴν
 φλαρίαν εἰ καιρὸς ἐδίδου ἀπαριθμεῖσθαι, πλατὺς ἂν
 καὶ ἄσβεστος ἀνεβῆράγῃ γέλως τοῖς σώφροσι. Πλὴν
 ἀποχρήσει τοῖς ἐθέλουσιν ὡς τάχος ἰδεῖν, ὃ τε Ἄρι-
 στοτέλους πέπλος, ὁ Διονύσου στέφανος, καὶ ὁ πο-
 λυμήμων Ῥηγίνου, καὶ ὁ τῶν ποιητῶν χορὸς, οἱ

Verum enimvero quomodo Christus homo Deus
 quoque sit, et quod in eo apparet, homo: quod
 autem intelligentia percipitur, Deus sit: et rursus
 quomodo idem homo Deus existat, utrumque satis
 clare divinæ ostendunt Litteræ, atque id Christiani
 norunt. Græcæ autem superstitionis cultores, prius-
 quam credant, quomodo id scire queant? Obstat
 namque illud, quod divini Spiritus oraculo dicitur
 est: Si non credideritis, non intelligetis¹. Quin illos
 obducta veste, pudore potius affici conveniebat,
 qui homines multos in deorum numerum retule-
 rint, atque eos quosnam quæso? Optandum sane
 esset, justos eos et temperantes, aut aliter morum
 integritate probatos fuisse. Verum contraria omnia
 in eis reperiuntur: quippe qui injustitia, ebrietate,
 et stupris probrosis vitam transegerint. Declarat
 hoc Hercules, Dionysius, et Æsculapius: per quo-
 rum numina dum Libanius continue in libris suis
 jurat, non erubescit tamen. Atqui illorum amores
 insanos et nugamenta alia, si per tempus referte

¹ Isa vii, 9.

(5) Κακῶς. Ita enim legendum etiam apud Soer. lib. iii, cap. 25

liceret, prolixum profecto perpetuumque sanis et prudentibus viris moverent risum. Sed ad eam rem cuius quamprimum cognoscendam suffecerit, Aristotelis peplum, Dionysii corona, πολυμνήμων, hoc est, multa memorans, Rhagini liber, et poetarum turba: qui rebus illorum expositis, deliramenta potius et nugas quam theologiam posteris reliquere. **90** Cæterum Græcos proclives magis et promptos esse ad homines deorum honoribus colonestandos, et quidem præter decorum et rationem omnem, Etenim Rhodiis, cum aliquando calamitate gravi premerentur, oraculum promulgavit, si Atyn insanorum sacrorum in Phrygia sacerdotem colerent, fore ut ærumna sua liberentur. Responsum id tale fuit:

Atyn implorate deum: namque alter Adonis, Alter et est donator opum crinitus Iacchus.

Oraculum sic habuit; quod Atyn Phrygium, qui se ipsum præ amoris insaniam eviravit (1), eisdem cum Adonide et Baccho honoribus colere jubet. Alexandro autem Macedoni, cum in Asiam transiret, Pythius dæmon, amphictyonibus ei faventibus, tale edidit oraculum:

Supremum celebrate Jovem, celebrate Minervam, Et divum humano latitantem in corpore regem, Stirpis Alexandrum cælestis, ut ordine recto, Et mores hominum componat legibus æquis.

Et oraculum quidem istud potentia Alexandri assentans, Deum illum fecit. Cleomedem vero pugilem præterire nefaseset, quem divinis auctum honoribus, tali etiam ornarunt oraculo:

Ultimus heroum Cleomedes Astypalens. Jam Deus est: sacris illum venerantur, et aris.

Quod propter responsum, Diogenes Cynicus et Ænænamus philosophus oraculum Pythii Apollinis spreverunt. Cyziceni Adrianum imperatorem tredecimum esse deum promulgarunt. Sed et ipse Adrianus (5), amasium suum Antinoum in numerum deorum retulit. Hæc sane sophistarum præstantissimus Libanius merito traducat, ludibriumque et gerras esse recte dicat: qui quidem, si quisquam alius, et ipse oracula deorum et μονόβιβλον, hoc est, unicum illum librum, quem Alexandrini de Alexandri vita conscripserunt (3), maxime novit. Atque illum etiam, supra eos quos diximus, Porphyrium deum facere non pudet. Propitius enim, inquit, sit senex Tyrius: quod videlicet imperatoris scripta illius libris præferat. Hæc sic per digressionem retuli, propter Libanii Sophistæ contumelias, quas in nostram evomuit religionem. Qui et ipse postea dicitur divini Basilii consuetudine adductus, superstitionis nuntium remisisse, et Christianus factus esse.

(1) Eviravit omnes Veneri vagæ pueros. Varr. (2) *Quid loquar Antinoum, cælesti sede locatum? Illum delicias nunc divi Principis, illum Purpureo in gremio spoliatum sorte virili, Adrianique Dei Ganymedem, non cyathos diis Porgere, sed medio recubantem cum Jove sulcro, Nectaris Ambrosii sacrum potare lyæum,*

τὰ περὶ αὐτῶν συνταξάμενοι, λήρον μᾶλλον ἢ θεολογίαν καταλελοίπασιν. Ὅτι δ' Ἕλλησι μᾶλλον πρῶτον χειρὸν τὸ ἀνθρώπους ἀποθεῶν, εἰ καὶ πέρα τοῦ δέοντος, ἀλλ' οὖν ἀρκέσει καὶ τινῶν ὀλίγων ἐπιμνησθῆναι. Καὶ γὰρ ποτὲ Ῥοδίοις συμφορὰ περιπεσοῦσιν ἐκήρυττεν ὁ χρησμὸς Ἄττυν, τὸν ἱερέα τῆς ἐν Φρυγίᾳ μανικῆς τελετῆς, ἀξιοῦν θεραπείας, καὶ οὕτω λύσθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν χρησμὸν ὡς εἶχεν ἐπὶ λέξεως παραθήσομαι.

ex iis quæ paucis commemorabimus, satis liquebit, premerentur, oraculum promulgavit, si Atyn insanorum sacrorum in Phrygia sacerdotem colerent, fore ut ærumna sua liberentur. Responsum id tale fuit:

Ἄττυν ἰλάσασθε θεὸν μέγαν ἀγνὸν Ἀδωνῆος Ἐὐβίου, ὀλιβιδωρῶν, ἐπιλόκαμον Διόνυσον.

Καὶ οὗτος μὲν ὁ χρησμὸς τὸν Φρύγιον Ἄττυν, ἄρ' ἐκ μανίας ἐρωτικῆς ἑαυτὸν ἀποκόψαντα, Ἀδωνίδην καὶ Διονύσιον Ἰσα τιμᾶ τὸν δὲ Μακεδόνα Ἀλέξανδρον, ἤνικα ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διέβαινε, τὸ ἐν Πυθαί δαιμόνιον ἔχρα, τὸν Ἀμφικτυόνων Ἀλεξάνδρῳ χρισσομένων, τάδε:

Ζῆνα θεῶν ὑπατον, καὶ Ἀθηνᾶν Τριτογένειαν Τιμᾶτε· βροτῶν τ' ἐν σώματι κρυπτόν ἀνάκτα Ὅν Ζεὺς ἀρίστοις γοναῖς ἐσπειρεν ἀρωγὴν, Εὐνομήης θνητοῖσιν Ἀλεξάνδρον βασιλῆα.

Τοῦτο μὲν ἴσως τὸ δαιμόνιον τὴν δυναστείαν κολακεῦον, ἐθεοποιεῖ τὸ δὲ τοῦ πύκτου Κλεομήδους πῶς ἂν παραδράμοι; ὃν θεϊκῆς τιμῆς ἀξιοῦσαντες, ταῖσδε καὶ περὶ αὐτοῦ ἐξέδωκαν τὸν χρησμὸν:

Ἵστατος ἠρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλεῦς Ὅν οὐστῆσις τιμᾶτε, ὡς μηκέτι θνητῶν ἐστῆ.

Δι' ὃν χρησμὸν, ὃ τε πόων Διογένης, καὶ Οἰνύμιος ὁ φιλόσοφος τῆς ἐν Πυθαί μαντείας περιεφρόνησαν· οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τὸν βασιλεῖα Ἀδριανὸν τριτκαιδέκατον θεὸν ἀνηγγέρευσαν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Ἀδριανὸς Ἀντίνοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον ἀπεθέωσε. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ τῶν σοφιστῶν ἀριστος Λιθάγιος διασύρει, καὶ γέλωτα καὶ φλῆναφον ἤγειραι. Καὶ ταῦτα εἶπερ τις μάλιστα εἰδὼς τοὺς χρησμῶν, καὶ τὸ μονόβιβλον ὃ εἰς τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψαν οἱ Ἀλεξανδρεῖς: Ὅ δὲ οὐκ ἐγκαλύπτεται πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἀποθεῶν καὶ Πορφύριον· Ἴτεως γὰρ, φησὶν, εἴη ὁ Τύριος γέρων· ἅτε δὴ προκρίνων τὰ τοῦ βασιλέως τῶν ἐκεῖνου βιβλίων. Καὶ ταῦτα διεξῆλθον, εἰ καὶ παρεκβατικώτερον, διὰ τὴν ὕβριν Λιθανίου τοῦ σοφιστοῦ, ἣν κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐξηρεῦζατο πύττωσις· κἄν ἐς ὕστερον καὶ τοῦτον λόγος ἔχη, ταῖς συνουσίαις Βασιλείου τοῦ θεορῆμονος τὴν οἰκίαν δεισιδαιμονίαν καταλείπειν, καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι.

Cumque suo in templis vota exaudire marito? (Prudent. lib. i Contra Symmachum.)

(6) Ὁ Ἀδρίας εἰς τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψεν. Socrat. lib. iii, cap 23. Quem Adrianus De vita Alexandri inscripsit. Fortasse enim pro Adria, legendum Adrianus.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Α

CAPUT XXXVII.

Ἐκ τοῦ δευτέρου κατὰ Ἰουλιανοῦ στηλιτευτικοῦ λόγου Γρηγορίου τοῦ θεοβόητου περὶ τοῦ ἡθους, καὶ τρόπου, καὶ διακλάσεως, καὶ τοῦ θανάτου καὶ ταφῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Ἐγὼ δ' ὁποῖος ἦν Ἰουλιανὸς τὸν τε τρόπον καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν πλάσιν τοῦ σώματος, καὶ ὁποῖαν ἔσχε τὴν τελευταίην, καὶ ὡς ἀποθεοῦν ἑαυτὸν ἐλετο, οὐκ ἄλλον ἀξιοπίστον παρέξομαι μάρτυρα ἢ τὸν πολὺν καὶ μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, αὐτῷ τε συγγενόμενον, καὶ σῶμα τοῖς διδασκαλεῖσι φοιτήσαντα, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἰ τις ἕτερος τὰ κατ' ἐκείνον εἶδεν, καὶ ὡς χρῆτων διαπαίξαντά τε καὶ στηλιτεύοντα. Ἐν γοῦν τῷ δευτέρῳ Στηλιτευτικῷ Ἰουλιανὸς καὶ κατὰ Ἑλλήνων τοιάδε περὶ τούτου κατὰ λέξιν φησὶ· « Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἢ πείρα παρέστησε, καὶ ἡ δυναστεία προσλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν· ἐμοὶ δὲ καὶ πόρρωθεν τρόπον τινὰ ἐωρᾶτο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενόμενῃ Ἀθήνησιν· ἤλθε γὰρ κάκεισε, ἔριτι τῶν κατὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νεωτερισθέντων πρὸς βασιλέα, τοῦτο αὐτὸ παραιτησάμενος. Διττὸς δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος· ὁ μὲν εὐπρεπέστερος, καθ' ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐκεῖσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορρήτερος καὶ οὐ πολλοῖς γνῶριμος, ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις καὶ ἀπατεῦσι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν συγγενέσθαι, οὐπω παρῆρτιαν ἐχούσης τῆς ἀσεβείας. Τότε τοίνυν οὐ φαῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρός εἰκαστῆς οἶδα γενόμενος, καίτοι γε οὐ τῶν εὐ πεφυκῶτων περὶ ταῦτα εἰς ὧν ἄλλ' ἐποίει με μανικὸν ἢ τοῦ ἡθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως, εἴπερ μάντις ἄριστος δ' εἰκάξει καλῶς. Οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαγῆς, ὧμοι παλλόμενοι καὶ ἀνακοπτόμενοι, ὀφθαλμοὶ σοδοῦμενος καὶ περιφερόμενος καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκιάζοντες, μυκτῆρ ὕβριν πνέων καὶ περιφρόνησιν, προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι τὸ αὐτὸ φρονούντες, γέλωτες ἀκρατεῖς καὶ βρασματώδεις, νεύσεις καὶ ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἰστάμενος καὶ κοπτόμενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἀτακτοὶ καὶ ἀσύνητοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμαδίνουσαι καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊούσαι παιδεύσεως. Τί ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι; Τοιοῦτον πρὸ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, οἷον ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα. Καὶ εἰ μοι πρῆξάν τινες τῶν τηλικαῦτα συνόντων καὶ ἀκουσάντων, ἐμαρτύρησαν ἄν· οἷς ἐπειδὴ ταῦτα ἐθεασάμην, εὐθύς ἐφθεγξάμην, οἷον κακὴν ἢ Ῥωμαίων γῆ τρέφει· καὶ προαγορεύσας, καὶ γενέσθαι ψευδομαντικῆς ἐμαυτῷ κατηξάμην. Κρεῖσσον γὰρ ἢ τοιοῦτων πλησθῆναι τὴν οἰκουμένην κακῶν· καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἷον οὐπω πρότερον· πολλῶν μὲν ἐπικλοσμῶν θρulloμένων, πολλῶν δὲ ἐμπερητμῶν καὶ βρασμῶν γῆς καὶ γασμάτων· ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπείνθρωποι καὶ θηριώδεις, ἀλλοκώτων τε καὶ συνθετῶν φύσεις καινοτομηθεῖσαι. Ταύτης τοι καὶ τέλος ἀξίον ἀπηνέγκατο τῆς ἀπονοίας. Οὐχ εἰς δὲ περὶ τούτου λέγεται λόγος· ἄλλος δὲ ἄλλῳ συντίθεται καὶ συμφέρεται, τῶν τε παρόντων ὁμοίως

Ex secunda Gregorii Theologi in Julianum invectiva, de ingenio, moribus, gestu corporis, morte et sepultura Juliani.

91 Verum quali morum consuetudine et corporis statu Julianus fuerit, quomodo vitam finierit, et seipsum deum facere voluerit, non locupletiozem adducere testem possum, quam magnum illum in theologia Gregorium, qui cum illo vixit, easdemque scholas frequentavit, et res ejus melius quam alius quisquam perspectas habuit, easdemque pro eo atque par fuit, visit, atque in *Invectivis* suis traduxit. Igitur in *Invectiva* secunda contra Julianum et Græcæ religionis sectatores, de eo hæc refert : **B** « Atque hæc quidem aliis experientia et potentia potestatem adepta exhibuit : mihi vera quodammodo longius antea sunt cognita, ex quo tempore Athenis cum homine fui. Venit namque eo quoque non ita multo post, quam frater ejus novas fuerat contra imperatorem res molitus, culpam eam a se amolians. Et duplicem præ se perfectionis Atticæ tulit causam : alteram quidem honestiorem, ut Græciæ res cognosceret, et scholas Atticas videret : alteram autem occultiore, et paucis notam, ut sacrificulis ibi et seductoribus de rebus eis quibus maxime studebat, daret operam, impietate tanta nondum apertam obtinente libertatem. Tum igitur non malum me, viro eo cognoscendo, conjectorem esse memini. Et quamvis non unus ex eis essem, qui in tali arte sunt egregii, tamen me vatem effecit morum ejus inæquabilitas, et stupor maximus : siquidem qui bene conjectat vates, is perhibetur optimus. Non boni sane hominis indicia mihi esse visa sunt, cervix non consistens, humeri quos subinde jactaret ac reduceret mobiles : oculi errabundi et vagi, furibundumque quiddam cernentes : **92** pedes instabiles, et genibus nutantes : nasus contumeliam et contemptum spirans : vultus deridiculus, et idem vitium secum ferens : risus immoderatus, et corpus cachinno concutiens : nutus sive annuens seu renuens, ratione carens : sermo consistens, et respiratione concisas : interrogationes incompositæ, et ineptæ : responsiones nihilo illis meliores, aliæ aliis imminentes, sibi que minime constantes, neque ab institutione liberalioris doctrinæ provenientes. Sed quid ego singula commemorem? Talem eum ante actiones ejus esse vidi, qualem in actionibus ipsis cognovi. Ac si mihi adessent, qui tum mecum fuere, et me audiere, testes illi essent, postquam ista vidi, statim me dixisse : Deus bone, quantum malum Romanum fovet imperium? Prædixique adeo ista, et me falsum vatem esse optavi. Et melius profecto id fuisset, quam ut sic orbis noster tantis oppleretur malis, et tale in eo existeret portentum et prodigium, quale antea nunquam : cum quidem multæ aquarum vulgatae sint eluviones, multæ exustiones, multæ concussiones, et hiatus terræ, præterea hominum inhumanæ et feræ species, monstroræ-

que et mixtæ novo prorsus et insolito modo natura. Verum dignum quoque tanta recordia et importunitate exitum tulit. De quo non una exstat opinio, quod alii aliud dicant et circumferant, tam qui pugnae affuerunt, quam qui ab ea longius absuerunt. Quidam, a Persis eum jaculo confossum esse dicunt, cum temere incompositis excursionibus, non sine stoliditate nunc huc nunc illuc peregritans, uteretur. Sunt qui tale quiddam de eo memorant. In tumulum eum editiore conspicuisse, ut quasi e specula exercitum lustraret, et quantum ex eo bello copiarum superesset, cognosceret. Atque cum ingens ei, speque adeo sua amplior multitudo esse visa esset, ita eum dixisse: Quam grave futurum est, si omnes isti in Romanorum ditionem reducentur? Quo ejus verbo, tanquam illis salutem invidentis militem quemdam qui id excepit, commotum, quod iram non perferret, nulla salutis suæ ratione habita, ense latus ejus perfodisse (1). Alii porro id ausum esse dicunt, ex Barbaris ridiculum quemdam ex eis hominem, qui exercitum, ut in mœrore solatio, et in complotationibus ludibrio sint, sequi solent. Nonnulli etiam cædis ejus laudem Saraceno cuidam tribuunt. **93** Verum utcumque se res habeat, vulnus quidem certe ille lethale accepit, orbi universo lætum et salutare. Et ictu uno multorum extorum, quibus male crederat, persolvit pœnas. Mirum sane est, quomodo vanus ille, qui per aruspicinam omnia se nosse putavit, unum hoc, plagam scilicet extorum et viscerum suorum non perspexerit. Cæterum illud quoque hominis factum minime prætereundum videtur, quod inter alia multa maximum dæmoniacæ ipsius mentis est indicium. Jacebat in fluminis littore, graviter ex vulnere laborans, et quod multos ante se gloriam esse consecutos sciret, ita ut plus quam homines atque adeo dii esse crediti sint, propterea quod arte quapiam ex hominum numero sublatis fuerint: ejuscemodi et ipse laudis atque opinionis amore captus, simul quod eum hujusmodi mortis generis et turpitudinis, in quam per inconsultam temeritatem incidere, puderet: quid rogo molitur, et quid agit? neque enim cum vitâ etiam improbitas exsurgitur. Conjicere se in amnem conatur: in cæpto tam arcano fidei quibusdam adjutoribus, et perinde atque in re quæpiam divina, sacerdotibus usus. Et nisi ex imperialibus eunuchis quidam consilio eo deprehensio, aliisque propter flagitii odium communicato, impetum talem prohibuisset, exstitisset ex ea clade apud imperitos homines novus Deus. Et quæ deinde sequuntur: mortuum cum mimi et homines ridiculi, cum omni scenica fœditate duxerunt, funusque ejus prosecuti sunt, tibiis canentes, et saltitantes, religionisque abjurationem, belli cladem, et mortem ipsam probrose ei objicientes. Quid enim mali passus non est? quid vero non audivit earum rerum, quas genus id hominum juveniliter audet? quod injuriam pro arte habet:

(1) Apud Socratem est, Julianum equo insidentem, et quidem propter rerum secundarum spem et fiduciam inermem, cum circum militares copias

τῆ μάχῃ καὶ τῶν ἀπόντων. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ Περσῶν κατηγονέσθαι φασὶν ἀτάκτοις ἐκδρομαῖς χρώμενον, καὶ ἄτωνα τῆδε κάκεισε σὺν ἐμπληξίᾳ· οἱ δὲ τοιοῦτόν τινα ἐπ' αὐτῷ διηγούνται λόγον· Ἐπὶ τινι λόφον τῶν ὑψηλῶν ἀνελθὼν, ὡς ἐκ περιωπῆς τὸν στρατὸν ὄψει λαβεῖν, καὶ ὅσοι ὑπελείφθη τῷ πολέμῳ μαθεῖν. Ἐπειδὴ οἱ φανῆναι πολὺ τὸ πλῆθος καὶ τῆς ἐλπίδος ἀφρονώτερον, Ὡς δεινὸν, εἰπεῖν, εἰ πάντας τῇ Ῥωμαίων γῆι τοῦτοις ἐπανάζομεν· ὡς ἂν τις βασκαίων αὐτοῖς τῆς σωτηρίας. Ἐφ' ᾧ τινα τῶν στρατιωτῶν χαλεπήναι καὶ οὐ κατασχόντα τὴν ὄρῃν, ὡσαὶ κατὰ τὸν σπλάγγων τὸ ξίφος, ἀλογήσαντα τῆς σωτηρίας. Ὡς δὲ ἄλλοι τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμήσαι· οἱ τοῖς στρατιώταις ἐπονται, λύπης τε ψυχαγωγία καὶ πότοις ἡδυσμα. Εἰσι δὲ οἱ καὶ Σαρακηνῶν τινι τὸ κλέος τοῦτο διδάσαι. Πλὴν δέχεται πλεῖστην καιρίαν δυνάμει καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριον· καὶ μὴ τὴν πολλῶν σπλάγγων ἀπειτεῖται δίκην κακῶς πιστευθέντων. Ὁ καὶ θαυμάζω, πῶς πάντα γινώσκων ὁ μάταιος ἐντεῦθεν οἰόμενος, ἐν τοῦτο, τὴν κατ' ἑαυτοῦ σπλάγγων πλεῖστην ἔγνωσεν. Ἄξιον δὲ μὴδὲ τοῦτο παραδραμεῖν τοῦ ἀνδρός, μεγίστην τῆς ἐκείνου κακοδαιμονίας ἐπὶ πολλοῖς ἔχον ἀπόδειξιν. Ἐκείτο μὲν ἐπὶ τῇ ὄρῃ τοῦ ποταμοῦ, καὶ πονήρας εἶχε τοῦ τραύματος. Πολλοὺς δὲ εἰδὼς τῶν πρὸ αὐτοῦ δόξης ἡξιωμένων, ὡς ἂν ὑπὲρ ἀνθρώπων νομισθεῖν, τέχνας τισὶν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντας, καὶ διὰ τοῦτο θεοὺς νομισθέντας, ἔρωτι τῆς αὐτοῦ δόξης ἐθαλώκει, καὶ ἅμα τῷ τρόπῳ τῆς τελευτῆς διὰ τὸ τῆς ἀβουλίας ἀδοξον αἰσχυρόμενος, τί μηχανᾶται καὶ τί ποιεῖ; οὐδὲ γὰρ τῷ βίῳ συναναλλίσκονται πονήρια. Πίψαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ πειράται τὸ σῶμα· καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρητῶται τισὶ τῶν πιστῶν ἑαυτῷ συνεργοῖς καὶ μύστασι τῶν ἀποβρόχτων. Καὶ εἰ μὴ τῶν βασιλικῶν εὐνοῦχων τις τὸ πρᾶγμα αἰσθόμενος, καὶ τοῖς ἄλλοις καταμηνύσας, μίσει τοῦ κακουργήματος τὴν ὄρῃν διεκώλυσε, κἂν ἐφάνη τοῖς ἀνοήτοις θεὸς νέος ἐξ ἀτυχήματος· τὰ δ' ἐξῆς μίμοι γελοίων ἦγον αὐτὸν, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς σκηνῆς αἰσχυροῖν ἐπομπεύστο καταυλούμενός τε καὶ κατορχούμενος, καὶ τὴν ἀρνησιν καὶ τὴν ἤτταν καὶ τὸ τέλος ονειδίζόμενος. Καὶ τί γὰρ οὐ πάσχων κακὸν, τί δὲ οὐκ ἀκούων, οἷς οἱ τοιοῦτοι νεανειούονται, τέχνην τὴν ὕβριν ἔχοντες; ἔω; ἢ Ταρσέων αὐτὸν ὑποδέχεται πόλις, οὐκ οἷδ' ὅπως καὶ ἀνθ' ὅτου τὴν ὕβριν ταυτην κατακρηθεῖσα. Ἐνθα δὲ οἱ τέμενος ἀτιμον καὶ τάφος ἐξάγιος; καὶ ἀπόπτυστος, καὶ οὐδὲ θεατὸς εὐσεβῶν ὄψεσιν· ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἦκουσα, μὴδὲ τῷ τάφῳ προσλαμβανόμενος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σειθείσης δι' αὐτοῦ γῆς ἀποσειόμενος καὶ ἀναδραστόμενος· προσλίμων τῆς ἐκείσε οἴμαι κολάσεως. Ὁ μὲν οὖν οὕτω βασιλεύσας, οὕτω δὲ στρατηγήσας, οὕτω καὶ τὸν βίον αἰσχυρῶς καταλείπει.

et saltitantes, religionisque abjurationem, belli cladem, et mortem ipsam probrose ei objicientes. Quid enim mali passus non est? quid vero non audivit earum rerum, quas genus id hominum juveniliter audet? quod injuriam pro arte habet: obsequitaret, eas ad fortitudinem cohortando, ex improvise hasta percussus esse quæ brachium et latus ejus perfoderit.

donec eum Tarsensis urbs excepit, nescio quomodo, aut quam ob causam ad contumeliam talem condemnata. Ibi ille tumulum habet inhonoratum et sepulcrum execrandum maxime et despiciendum, neque pii alicujus oculis conspiciendum. Et sicuti ego quidem de quopiam audivi, ne sepulcrum quidem eum recepit: verum quæ ejus causa commota est terra, cadaver ejus excussit atque rejecit, ut hoc sit futurorum suppliciorum quasi quoddam præludium. Et quidem sic qui imperaverit, sic bellum gesserit, sic quoque turpiter vitam finivit.»

ΚΕΦΑΛ. ΔΗ'.

Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Ἰουλιανοῦ ἐν Περσίῃ.

A

94 CAPUT XXXVIII

De imperio pii imperatoris Joviniani, in Perside.

Οἱ δὲ γε στρατιῶται καὶ στρατηγοὶ τῆ ἐξῆς βασιλείᾳ ἀναδεικνύουσιν Ἰουλιανὸν, ἄνδρα ἐπιφανῆ τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸ εἶδος, τυραννίδος ὡς ἀλγυθῶς ἄξιον· ὃς χιλιαρχὸς ὢν πρότερον, ὀπηνίκα Ἰουλιανὸς τοῖς στρατευομένοις αἴρεσιν προὔτιθει, ἡθύειν ἢ τὴν ζώνην ἀποτίθεσθαι, τὸ δεύτερον ἤρειτο μᾶλλον ἢ τοιοῦτον ἀσεβὲς ἐπίταγμα ἐκπληροῦν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, τῆ τοῦ ἐπικειμένου πολέμου βίβλ., οἷαπερ στρατηγὸν ἄριστον, σὺν τοῖς λοιποῖς ἤγεεν αὐτόν· τότε δὲ εἰς τὸ βασιλεύειν μεταξὺ τῆς πολεμίας ἄτε δὴ τῶν ἄλλων διαφέρων αἰρεθείς, παρηγείτο τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τὰ τῆς βασιλείας οὐ προσέειπε σύμβολα, λέγων μὴ δύνασθαι βασιλεύειν ἀνδρῶν Ἑλληνίζειν μαθόντων, ἐν Χριστιανοῖς ἐκείνους τελῶν· εἰσὶ δὲ κοινή φωνῇ Χριστιανούς εἶναι σφᾶς ὁμολόγησαν. Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πλάνῳ καὶ τῆ παραγῆ τῶν πραγμάτων ἀπολειφθεὶς, τῆς στρατιᾶς ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ στρατηγίας, ἐμπλήκτου καμνούσης τῆ σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, ἔγνω δεῖν καὶ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς συμβάσεις χωρεῖν. Καὶ δὴ τινὰ τῶν ὑποτελῶν Ῥωμαίους παραδοὺς Πέρσαις, τὴν τε Σύρων ἐρχὴν φημι καὶ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Νισίβιν, ἐπὶ συνθήκαις τὰ τοῦ πολέμου διέλυεν· ἀπερπῶς μὲν Ῥωμαίους πράξας, ἀναγκαίως δ' ὄμωκ, ὡσπερ οὐ βασιλείας, ἀλλ' ἡγετίας κληρονόμος γενόμενος· ὡς εἶγε μὴ τοῦτ' ἐπραττε (καὶ Πέρσαις μετριάζειν εἰδότες, καὶ ὄρω τὴν εὐπραγίαν μετρεῖν, ἢ καὶ τι ἕτερον δεισαντες εἰς συμβάσεις ἐτρέποντο, καὶ ταῦτα φιλικνθρώπους οὕτω καὶ ἀδοκῆτους)· οὐδὲν ἐκώλυε μὴδὲ πυρφόρον, τὸ τοῦ λόγου, ὑπολειφθῆναι. Νῦν δ' ὁ μὲν βιζζόμενος διασῶσαι νεῦρα τῆ Ῥωμαίων ἀρχῆ, ἐπὶ συνθήκαις οὕτως αἰσχυραῖς τε καὶ ἀναξίαις συνέβαιεν ἀβουλίᾳ μᾶλλον τοῦ πρὸ αὐτοῦ στρατηγῆσαντος ἢ σφῶν αὐτῶν ἀνανδρίᾳ· καὶ γε ἀγνώμων παρ' ἐμοὶ κριτῆ γένοιτο, ὃς ἐκείνων ἄφελος, τοῦτω τὰ τῆς μεμψεως ἐπιγράφοι· ὁ γὰρ στάχυς τοῦ σπείραντος μᾶλλον ἢ τοῦ θερίσαντος· καὶ ὁ ἐμπρησμός οὐ τοῦ σβέσαι μὴ ἐυνηθέντος, ἀλλὰ τοῦ καθάπαξ ἐμβαλόντος. Καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου, «Τοῦτο τὸ ὑπόδημα ἐρράψε μὲν Ἰστιαῖος, ὑπέδησατο δὲ Ἀριστάγορας.»

B

C

non ejus qui id extinguere possit, sed qui id semel excitarit, esse creditur: 95 quodque apud Herodotum est, «Calceum quidem istum consuit Histiaeus, induit autem Aristagoras.»

(1) Gregorii Nazianzeni hæc verba sunt.

(2) Theodoritus tricennales inducias pactas esse scribit.

CAPUT XXXIX.

Uti Jovinianus episcopis exsulantibus exsilium remiserit, et ut stata Christianorum sacra in ecclesiis honorifice restituerit, et idolorum cultum abolerit.

Imperator Jovinianus experientia edoctus, divina vindicta Julianum gravibus malis afflictum esse, ad omnes ubique præsidēs scripsit, ut cunctos libere rem divinam facere, conventus cogere, et Deum ex animo colere paterentur et ut una in imperio Romano observaretur fides et religio, Christianorum videlicet, juraque pristina ecclesiis reddidit. Et quæcunque clero, viduis et virginibus dudum a Constantino et filiis ejus, divini cultus augendi gratia concessæ legibusque firmata, a Juliano autem propter summum ejus in fidem nostram odium, pessimo consilio adempta et accisa fuerant, privilegia et beneficia restituit. Ad præfectum prætorio quoque generalem dedit constitutionem, ut deinceps capitaliter in eum animadverteretur, qui sacram virginem, non dicam rapere, sed attentare tantummodo, jungendi matrimonii causa, aut oculos impudicos ei adjicere auderet. Eamque legem ut promulgaret, adductus est, quod homines quidam improbi atque impudici, scelestas atque incestas hujusmodi nuptias, vel vi illata, vel persuasione adhibita, virginibus corruptis, contraxerant; sub Juliani imperio, impudenti consuetudine et fœda libidine flagitia talia audere permittente, et religione tum nostra periclitante. Itaque ecclesia Dei rursus sunt apertæ: Græcorum autem templa clausa, et ipsi dii terræ cavernas et recessus subire. Et qui ad id usque tempus vilibus palliis usi fuerant, ad communem rediere vestitum. Quæ publice fieri consueverant libationes et sanguinariæ contaminationes, quibus sub Juliano ad satietatem abusi erant, finem suum habuere. Quicumque autem episcopi ab Juliano revocati suam rediit.

. 96 CAPUT XL. .

Ut Joviano etiam Macedoniani Antiochiæ libellum supplicem obtulerint; et ut synodus ibidem Nicænam fidem approbarit, confessionemque suam scriptam ad imperatorem miserit.

Paulo deinde post, ecclesiarum præsidēs quæstiones de dogmatibus rursus moverunt. Nam sub Juliani imperio, quod fides omnino periclitata esset, quieti omnes esse perseveraverant: communiter precibus Deum, ut religionem a tanta liberaret tyrannide, implorantes. Ita enim quodammodo natura hominum fert, ut inter se quietem, aliunde eis discrimine imminente, cives agitent: at si pacem cum exteris habeant, seditiones domi concitent. Sed enim ecclesiarum antistites, quod principis pietatem nossent, præ-

(1) Constitutione publice proposita, Jovinianus restitui ecclesiis annonam jussit. Verum quod famæ gravior propter Juliani impietatem tum grassaretur, et frumentum ægre penderetur, tertiamque, hoc est, tertiam ejus partem clero exhiberi

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Ὡς Ἰουλιανὸς ἀνῆκε τὰς ἐξορίας τοῖς ἐπισκόποις, καὶ τὰ πρῶτην ἐθίμα ταῖς τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαις αὐθις ἐδράδευσε· τὰ δὲ τῶν εἰδῶλων ἠρᾶνιζεν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς διὰ πείρας γνοῦς; τῷ πρὸ αὐτοῦ βασιλεὶ τὰ δεινὰ ἐπιτεκῆψα: Θεοῦ κατὰ μῆνιν, τοῖς ἀπανταχοῦ ἡγεμόσιν ἔγραψεν, ἕξιν ἀδεῶς πάντας θρησκείην, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἀθροίζεσθαι, καὶ τὸ θεῖον θερμῶς θεραπεύειν, καὶ μόνην ἡγεῖσθαι πίστιν ἐν πάτρῃ τῇ ἀρχομένη τὴν τῶν Χριστιανῶν. Καὶ τὰ πρῶτην ἐθίμα ταῖς ἐκκλησίαις ἀφίησι· τοὺς τε κλήροις καὶ χήραις καὶ παρθένους, ὅσα ἦσαν ἐξ ἀρχαίου προνόμια ἐπὶ τῆ Κωνσταντινίου καὶ τῶν πατέρων ἐκείνου ἐπ' ὠφέλειά τῆς θρησκείας δωρηθέντα τε καὶ νομοθετηθέντα, Ἰουλιανὸς δὲ μίσει τῆς πίστεως προσαφείλετο, κακοσχόλῳ γνώμῃ περιαιρήσας, εἵασεν αὐθις. Τῷ δὲ τὴν ὑπαρχον ἀξίαν ἐπιτετραμμένῳ γενικῆν ἐτίθει νομοθεσίαν εἰς κεφαλὴν τιμωρεῖν, τὸν τοῦ λοιποῦ ἱερὰν παρθένον μαῦσθαι ἐλόμενον, ἢ ἀκόλαστον ὄψιν ἐπιβάλλειν τολμῶντα, μήτοι γε διαρπάξειν ταύτην πειρώμενον. Τὸ δὲ προήχθη νομοθετεῖν, ὅτι περ ἄνδρες; δὴ τινες μοχθηροὶ καὶ ἀκόλαστοι γάμοις τοιοῦτους ἀκόλαστους; ἐτέλεσαν, βίαν ἐπιβαλόντες ἢ καὶ πειθοῖ τινι προσφθαρέντες, τοῦ Ἰουλιανοῦ βασιλεύοντος· τῆς ἀκόλαστου διαίτης, τῆς τ' αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας τοιαυτ' ἐπιτροπούσης τολμᾶν, τῆς θρησκείας δυσπραγοῦσης. Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ ἠνοίγοντο, τὰ δὲ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων αὐθις ἐκλείοντο· αὐτοὶ δ' ὑπὸ μυχῶς γῆς θεοὶ κατεδύνοντο. Οἱ δὲ τοῖς τριβῶσι χαίροντες εἰς τὸ κοινὸν μετετίθεντο σχῆμα. Ἡ δὲ δημοτικὴ γινομένη σπονδὴ, καὶ ὁ δι' αἵματος μολυσμὸς, ἐληγεν· οἷς κατακόρως ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀπεχρήσαντο. Ὅσοι δὲ τῶν ἐπισκόπων μὴ ἐφθασαν ὑπὸ Ἰουλιανῶ ἀνακληθῆναι, μετεστέλλοντο ἤδη, καὶ οἴκαδε ἔκαστος; ἔετο.

ab exsilio non erant, tum reducti, domum quisque

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Ὡς ἐπὶ τούτου καὶ οἱ Μακεδονianoὶ ἐν Ἀρτιοχείᾳ παρὰ Μελετίῳ γενόμενοι, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυροῦσιν, ἔγραψον τὴν ὁμολογίαν ταύτης διακινῆσαν βασιλεῖ.

D

Ὁὐ πολλῷ δ' ὕστερον τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσιν αἱ περὶ δογμάτων ζητήσεις αὐθις κινήντο. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἰουλιανοῦ ἀρχῆς ὡς εἰς τὸ πανταλὲς κινδυνευούσης τῆς πίστεως, ἅπαντες ἡσυχῇ διετέλουν κοινῇ τὸν Θεὸν ἰλεούμενοι τῆς τοσαύτης ἀπαλλάττεσθαι τὴν θρησκείαν τυραννίδος;. Καὶ γὰρ πως οὕτω φίλον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἡρέμα πρὸς τὸ ὁμόφυλον διακίεσθαι, ὑφ' ἐτέρων πετραζομένη, δεῖν δ' ἀπῆλλαγμένοις τῶν ἐξωθεν, πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διαστασιάζειν. Καὶ δὴ τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσι, τὸ εὐσεβὲς τοῦ ἀνακτος ἐγνωκόσι, προτρέ-

curavit. Quamprimum autem famæ sævire desisset, integrum se frumenti numerum eis præbiturum est pollicitus. (Theodoritus, lib. iv, cap. 4.)

(2) L. Si quis. C. De episc. et cler.

χειν ἦν σπουδή. Πῖσι γὰρ ἐδόκει τὸν βασιλεῖα τῆ Α σφετέρᾳ πίττει προσθήσασθαι, παρ' αὐτοῦ τε τὴν κατὰ τῶν δοκούντων αὐτοῖς ἀντιπάλιν παρῆρσιαν ὑπάρχειν νομίζοντες. Ὁ δ' ἐξ ἀρχῆς τῆ ὁμοουσίου πίστει προσέκειτο· καὶ πᾶσι τοῦτο περιφανῶς ὡμολόγει. Καὶ πρῶτοι πάντων πρῆσαν Μακεδονίαν· οἱ τῶν μὲν Ἀνομοίων καλουμένων τὴν αἵρεσιν ἀπεστρέφοντο, τὸ δὲ ὁμοουσίον ἀντι τοῦ ὁμοουσίου ἐδίχοντο· οἱ καὶ βιβλίον βασιλεῖ δόντες, χάριν ἔχειν ὡμολόγουν Θεῷ τῆς αὐτοῦ ἕνεκεν ἡγεμονίας· ἤθουν δὲ τοὺς τὸ ἀνόμοιον δογματίζοντας τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελαύνεσθαι, αὐτοῖς δ' ἐπιτρέπαι αὐτάς. Πρὸς δὲ τούτοις ἡ τὰ ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ κύρια μένειν, καὶ τὰ βία παρὰ τινων γεγεννημένα ἀργεῖν· ἡ τοῦ πρώην σχίσματος μένοντος, ἐπιτρεπτεῖα γε εἶναι τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις ὅπη βούλοιντο συνελθεῖν, μὴ τινος κοσμικοῦ κοινωνοῦντος· καὶ μὴ εἰς πείρας προβαίνειν, εἰ τις ἐν μέρει τι πράττειν ἔλοιτο, ἡ ἀπειρῶν, ὡς περ ἐπὶ Κωνσταντίου συνέβη. Ἐδήλουν δὲ μὴ εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφικέσθαι, ἵνα μὴ δι' ὄχλου εἶεν. Εἰ δ' ἐπιτρέψει βασιλεὺς, ἀσμένως ποιεῖν ἀπαντα δαπάναις καὶ ὑποζυγίοις τοῖς οἴκοιαν. Οἱ δὲ τὸ βιβλίον βασιλεῖ δόντες ἦσαν οὗτοι· Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, Σιλβανὸς Ταρσοῦ, Σωφρόνιος Πομπητιούπλεως, Πausinicus Ζήλων, Λεόντιος Κομάνων, Καλλικράτης Κλαυδιουπόλεως, Θεόφιλος Κασταβάλων, καὶ ἕτεροι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ βιβλίον δεξάμενος, οὐδὲ ἀποκρίσεως ἀξίος, τοῦτο μόνον θεγελάμενος· « Ἐγὼ τὴν μὲν φιλονεικίαν μισῶ· τοὺς δὲ τὴν ὁμοίαν ἀσπαζομένους λίαν ἀγαπῶ καὶ τιμῶ. » Ὁ δὲ καὶ τὰς τῶν ἄλλων φθάσαν εὐθύς ἀκοῆς, τὸ ἐν- C τὸν τῆς φιλονεικίας ἐχάλα, καὶ τὰ κατὰ σκοπὸν τῷ βασιλεῖ ἔπραττον. Ὁ τε φιλονεικος αὐτῶν, τῶν περὶ Ἀκάκιον λέγω, τρόπος ἠλέγητο, καὶ ὡς αἰετὸς πρὸς τὸ δοκοῦν τοῖς κρατοῦσιν ἀπέκλιαν, ἐμφανῶς ἔδειξαν· ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον ἐπὶ πλείστον βασιλεῖ διὰ τιμῆς ὄντα ἐώρων, ἐκεῖ γὰρ τῆνικαῦτα διέτριβεν· εἰς λόγους ἐκείνῳ ἐλθόντες, πειθουσι σύνουδον ἐν Ἀντιοχείᾳ πάλιν γενέσθαι. Ἦν δὲ Μελέτιος οὗτος, ὃς μικρῶ πρόσθεν αὐτῶν χωρισθεὶς, τῷ ὁμοουσίῳ προσέθετο. Καὶ τοίνυν ἐς ταυτὸ συνελθόντες ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν Σύρων, τὴν ἐν Νικαίᾳ βεβαιούσι πίστιν, καὶ κυροῦσι, τὸ ὁμοουσίον ἀναμνηρίστως δοξάζειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Κοινωνοὶ δὲ τῆς συνόδου ταύτης καθίσταντο ὁ εἰρημένος Θεὸς Μελέτιος, τὴν τῆς Ἀντιόχου ἔχων ἐπιτροπὴν· Εὐσέβιος τε ὁ Σαμοσάτων, Πελάγιος Λαοδικείας τῆς Σύρων, καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ Εἰρηνίων ὁ Γάζης, καὶ ὁ Ἀγκύρας Ἀθανάσιος, διὰ Ὀρφίτου καὶ Ἀετίου πρεσβυτέρων, Τίτος Βόστρων, Θεότιμος Ἀράδων, Λουκιανὸς Ἀρκῶν, καὶ ἕτεροι πλείστοι καὶ ἄλλογμοιοι ἄνδρες. Ταῦτα δὲ πράξιτες, καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ ἐγνωσμένα αὐτοῖς διαπέμπονται, γράψαντες οὕτως· « Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ Ἰοδιανῷ, Νικητῇ Ἀγούστῳ, ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχῶν σύνοδος τὴν ἐκκλησια-

cupandum sibi eum esse studio magno putabant. Et pro se quisque omnes, imperatorem ad factionis suæ fidem accessurum, proindeque se illius auctoritate majorem libertatem contra eos qui sibi adversari viderentur, habituros esse credebant. At ille jam inde ab initio τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis professioni addictus fuerat, et id tum manifeste præ se tulit. Primi omnium affuere Macedoniani, qui quidem hæresim eorum qui ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles, dicebantur, rejiciebant, et τὸ ὁμοουσίον similem substantia pro τοῦ ὁμοουσίου consubstantiali, recipiebant. Et libellum ii imperatori obtulerunt, in quo Deo gratias de imperio ejus agebant : ac deinceps petebant, ut eis qui dissimile asserebant, ex ecclesiis expulsis, ipsi, illæ gubernandæ committerentur. Præterea ut vel ea quæ Arimini et Seleuciæ statuta fuerant, firma manerent : et quæ a nonnullis per vim contra ea acta erant, irrita essent : vel priore schismate atque dissidio durante, episcopis omnibus quocumque vellent loco convenire liceret. In quo conventu ne quis sæcularis adesset, neve finem suum consequeretur, si quis seorsim quidquam egisset, aut fallere instituisset, sicuti sub Constantio factum esset, rogarunt. Illud quoque significarunt, se citra principis voluntatem, in aulam et comitatum imperialem, ne molesti esse viderentur, non venturos. Sin id eis permitteretur, perlibenter id facturos esse sumptibus et jumentis propriis, ostenderunt. ¶ Qui vero principi ita supplicarunt, fuere, Basilius Ancyranus, Sylvanus Tarsensis, Sophronius Pompeiopolitanus, Pausinicus (1) Zelorum, Leontius Comanorum (2), Callicrates Claudiopolitanus, Theophilus Castabalenus, et alii. Imperator libello supplici accepto, responsum eis non dedit, sed illud tantum dixit : ego contentionis studium odi, concordiaæ autem assectatores unice amplector et colo. » Quod dictum ubi ad aliorum quoque aures pervenit, intentionem contentionis laxavit, et ut imperatoris consilium succederet, effecit. Altercationis namque studium, eorum qui Acacii auctoritatem sequebantur, et semper opiniones suas ad principum arbitrium aperte accommodabant, deprehensum est. Nam cum D Meletium Antiochiæ episcopum apud imperatorem, qui tum ibi erat, in magno pretio esse viderent, cum eo collocti, ut rursus Antiochiæ synodus celebraretur, effecere. Meletius autem is fuit, qui paulo ante ab eis sejunctus, ad τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis professionem accesserat. Itaque concilio Antiochiæ Syrorum coacto, Nicænam fidem, ut scilicet citra controversiam ὁμοουσίος Consubstantialis Patri Filius diceretur, stabiliunt atque confirmant. In ea synodo fuere, divus, quem diximus, Meletius Antiochenus antistes, Eusebius Samosatensis, Pelagius Laodicæ Syrorum, Acacius Casareæ Palæstinæ, Irenion Gazæ, Athana-

(1) Socrates habet, *Pasinicus*.

(2) Zela et Comana, oppida Cappadociæ. Plin.

sus Ancyrae, per Orphitum et Actium presbyteros, Titus Bostrensis, Theotimus Arabum, Lucianus Arcorum, atque alii plures (I) episcopi, viri insignes. Ea re acta, ad imperatorem quoque quæ decreverant ad hunc modum scripsere: « Πίσσιμο, Dei amantissimo Domino nostro Joviniano, Victori, Augusto, quæ Antiochiæ episcoporum ex diversis provinciis convenit synodus. Quod pietas tua, princeps, ecclesiasticam pacem et concordiam conciliare studuerit, et ipsi probe novimus, Dei amantissime imperator. Quod vero et caput ejusmodi unionis esse formam veræ et rectæ fidei eadem bene perceperit, et id quoque non ignoramus. Quapropter ne et nos inter eos recenseamur, qui dogmata veritatis adulterando depravant, ad pietatem tuam referimus, 98 nos dudum celebratæ sanctæ Nicænæ synodi fidei professionem recipere, atque tenere. Et quod in ea quibusdam peregrinum et insolens videtur esse verbum ὁμοούσιον, consubstantiale, id nos, certam a patribus accepisse dicimus interpretationem. Significat id enim, ex substantia Patris Filium esse genitum, et similem esse substantia Filium Patri. Neque enim quasi permissio quæpiam, in ineffabili generatione intelligitur: neque juxta usum aut consuetudinem aliquam Græcorum, substantiæ verbum accipitur. Sed ad Arium, qui ex non existentibus nobis Filium impie producere ausus est, evertendum, id usurpatur. Quemadmodum et nunc qui exorti sunt ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles, graviore adhuc audacia et temeritate ad ecclesiasticam concordiam pessumdamandam, impudenter feruntur. Relationi autem huic nostræ etiam subjunximus exemplum ipsius Nicænæ fidei, ab ipsis qui eam promulgarunt episcopis editæ: quam sane et complectimur. Est autem talis: Credimus in unum Deum patrem omnipotentem: et reliqua ipsius formulæ, sine mutatione omni, ita ut convenit, allegata. Atque episcopi quidem qui Antiochiæ convenerant, hæc decreverunt, disertis verbis Nicænam fidem confirmantes.

CAPUT XLI.

De sancto Athanasio, ut ab exilio revocatus, in magno honore apud Jovinianum fuerit, et res ecclesiarum Ægyptiarum denuo cum potestate administrarit.

Tum vero et Athanasius cleri Alexandrini episcopus, de amicorum consilio Antiochiam profectus cum imperatore fuit: atque ibi rebus quas oportuit ei suggestis, Alexandriam rediit. Sunt autem qui dicunt, ab imperatore potius eum evocatum esse, ut illi quæ de religione agenda essent, exponeret. Et cum ibi res Ecclesiæ rite constituisset, ei certa apud Imperatorem fidei fundamenta jecisset, domum revertisse. Qui autem Antiochiæ Arianorum hæresi præfuit Euzoius, ut opinionis suæ ex eunuchis quidam nomine Probatius Ecclesiæ Alexandrinæ præficeretur, maximo studio contendit. Atque eam ob causam Euzoii suasu Alexandrinus quidam 99 Lucius, presbyter a Georgio creatus, apud imperatorem, Athanasium vehementer criminando detulit, quod temporibus superioribus in episcopatu suo semper reus actus, et a prioribus imperatoribus exilio ut seditionis

στικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν. Ὅτι σου καὶ πρώτῃ πρεσβεύειν ἐσπούδακεν ἢ εὐσέβειαν, εὐ ἴσμεν καὶ αὐτοί, θεοφιλέστατε βασιλεῦ· ὅτι δὲ κεφάλαιον τῆς τοιαύτης ἐνότητος τῆς ἀληθείας καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς ὑπέληφας τῶν χαρακτήρα, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν. Ἴνα τοίνυν μὴ μετὰ τῶν παραχαρᾶσόντων τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας τετάχθαι νομιζόμεθα, ἀναφέρομεν τῇ σῆ εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἀγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν, καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ κατέχομεν ὁπότε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ τισὶ ζένον ὄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φασκέν, ἀσφαλούς τετύχηκε παρὰ τοῖς Πατράσιν ἐρμηνείας· σημαίνουσης ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐγενήθη, καὶ ὅτι ὁμοιοί· κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ. Οὕτως δὲ ὡς πάθους τιδὸς περὶ τὴν ἄρρήτον γέννησιν ἐπινοουμένου, οὕτε κατὰ τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν λαμβάνεται τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας εἰς ἀνατροπὴν δὲ τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων περὶ τοῦ Υἱοῦ ἀσεβῶς τολμηθέντος Ἄρειω· ὥσπερ καὶ οἱ νῦν ἐπιφειτῆσαντες Ἄνόμοιοι ἐτι θρασύτερον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμοιοῦς ἀναισχύντως παρῶσιζονται. Συνετάξμεν δὲ τῆς ἡμῶν τῇ ἀναφορᾷ καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς αὐτῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῶν συγκροτηθέντων ἐπισκόπων θεολογίας· ἦντινα καὶ ἀγαπῶμεν. Ἔστι δὲ αὕτη· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα· καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος, ἀπαρᾶλλάτως ὡς χρεῶν εἰρημένα. Ὁ καὶ οἱ μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἱερεῖς· τοιαύδε ἐπεψηφίσαντο αὐτοῖς· ἱεροῖς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κωρῶσαντες.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ὡς τῆς ἐξορίας ἀνακληθεὶς, διὰ τιμῆς πλείστης τῷ Ἰοβιανῷ ἐγένετο· καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησιῶν αὐτῆς ἐγκρατῆς κατέστη.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀθανάσιος τοῦ κλήρου τῶν Ἀλεξανδρέων προεστηκώς, τισὶ τῶν οἰκειοτάτων συμβούλοις χρησάμενος, κατὰ τὴν Ἀντιόχου γένόμενος, τῷ βασιλεῖ συγγίνεται· καὶ τὰ περὶ ὧν ἐχρῆν ὑποθέμενος, ἀνεχώρει αὐθις. Εἰσὶ δὲ οἱ φασκέν, ὡς ὁ βασιλεὺς μᾶλλον αὐτὸν μετεστείλατο, ὅσα δὲ πρακτέα τῇ θρησκείᾳ εἰσηγησόμενον. Καὶ δὴ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν καλῶς διαθέμενος, καὶ τὸ τῆς πίστεως ἀσφαλὲς ἐδράσας τῷ βασιλεῖ, νόστου ἐμμένητο. Ὁ δὲ τῆς Ἀρειανῶν θρησκείας ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστὼς Εὐζόιος τῆς ἰσῆς πίστεως σπουδὴν ἐποιεῖτο πλείστην, κατὰ τῆς Ἀλεξάνδρου τῶν τινα εὐνοῦχων προεστηκέναι· Προβάτιος ἦν ὄνομα τῷ εὐνοῦχῳ. Καὶ δὴ τοῖς περὶ Εὐζόιον εἰσηγησαμένους Ἀλεξάνδρου τις Λούκιος προεστέρον ἀξίαν ἡμφοισμένους ἐκ τῶν Γεωργίου χειρῶν ἐς βασιλέα εἰσήγετο· πλείστα τε Ἀθανάσιον ἐβλασφήμει, ὡς ἀεὶ γραφὸς ὑπομένων τοῖς πρώην χρόνοις, ὑπερβόριος τοῖς πρὸ αὐ-

(1) Eorum nomina sunt apud Socrat. lib. iii, cap. 25.

τῷ βασιλεῦσιν ἐκρίνετο, καὶ ὡς ἄτε δὴ στάσεως καὶ ἀ-
 ὀνομασίας αἰτίων, ἕτερον εἰσάγεσθαι τῇ Ἀλεξάνδρου
 εἰδοτο ἐπίσκοπον. Ὁ δὲ βασιλεὺς, οὐκ ἠγνόει γάρ
 ὅσα αὐτῷ μοχθηρῶς οἱ ἐξ Ἀρείου ἐφρόνησαν, ἤξι-
 στα ταῖς κατηγορίαις προτέθετο· ἀμέλει τοι καὶ
 Λούκιον ἐκέλευεν ἡσυχῇ καθῆσθαι· Προδότην δὲ
 καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εὐνούχους, ὡς αἰτίους γε τῶν
 τοιούτων καθεστηκότας· θορόβων, προσέτατε σω-
 φρονίζεσθαι. Τὸν δ' Ἀθανάσιον τῇ τότε συνουσίᾳ
 καὶ ἀπειθήνῃ· φίλον ἄριστον ποιησάμενος, ἐπ' Αἴ-
 γυπτον ἐπεμπε, τὰς ἐκκλησίας καὶ τὸν ἐκεῖσε λαὸν
 ἢ ἐδόκει κελεύσας παιδεύειν. Πλείστα δὲ φρασιν ἐπαι-
 νίσαι τὸν ἄνδρα τοῦ τε βίου καὶ ἀρετῆς ἕνεκα, καὶ
 τῶν λόγων, σὺν θαυμαστῇ φρονήσει καλλυνομένων,
 καὶ τοῖς ἐκείνῳ περὶ τὴν θρησκείαν ὀριζομένους
 ἐγγράφως.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

*Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου, ἧς τὸν
 ὄρον ὁ πολὺς Ἀθανάσιος τῷ βασιλεῖ διεπέμ-
 ψατο· καὶ ὡς ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις πολλὸν χρό-
 νον πολεμηθεῖσα, εἰς τὴν προτέραν κατάστα-
 σιν ἤλθεν.*

Ἀθανάσιος δὲ τῇ Ἀλεξάνδρου μετὰ τιμῆς τῆς
 προσήκουσας καταλαβὼν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐδόλου ἔγ-
 γραφον αὐτῷ πέμπειν τῆς ἀμωμήτου πίστεως τὴν
 ἀκριβέαν, σύνοδον τοπικὴν κηρύξας, καὶ τοὺς ἐλ-
 λογιμωτέρους τῶν ἐπισκόπων ἀθροίσας, ἀντέγραφε
 τοῦτω τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν διατηρεῖν ἀπαράτρωτον,
 ὡς τοῖς εὐαγγελικοῖς συμβαίνουσιν δόγμασιν. Ἐγὼ
 ἐξ τῆς τῶν ἔντευξομένων ἕνεκεν ὠφέλειας, καὶ αὐ-
 τὴν ἐκείνην τὴν ἐπιστολὴν, ὡς ἐπὶ λέξεως εἶχεν,
 ἐθήσω τῇ συγγραφῇ· ἔστι δὲ αὕτη· «Τῷ εὐσεβε-
 σιάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ Νικητῇ Ἀγούστῳ Ἰο-
 βιανῷ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, οἱ ἐλθόν-
 τες ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ
 θηβαῖδος καὶ Λιβύης ἐπισκόπων· πρέπουσα θεοφι-
 λῆ βασιλεῖ φιλομαθῆς προαίρεσις καὶ πόθος τῶν οὐ-
 ρανίων. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν καρδίαν ἔχεις ἐν χειρὶ
 Θεοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν μετ' εἰρήνης πολλαῖς ἐτῶν
 περιόδοις ἐπιτέλεσας. Θελησάσης τοῖνον τῆς σῆς
 εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκ-
 κλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τοῦτω Κυρίῳ,
 εὐδουλεύσάμεθα πάντων μᾶλλον τὴν παρὰ τῶν Πα-
 τέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὑπομνήσαι
 τὴν σὴν θεοσέβειαν. Ταύτην γὰρ ἀθετήσαντές τινας,
 ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεδουλεύσαντο, ὅτι μὴ πειθόμε-
 να τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει· αἰτίοι δὲ γέγονασιν αἰρέ-
 σεως καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ-
 μὲν ἀληθῆς καὶ εὐσεβῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰη-
 σοῦν Χριστὸν πίστις φανερά πᾶσι καθέστηκε, καὶ
 ἐκ τῶν θείων Γραφῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινω-
 κομένη· ἐν ταύτῃ γὰρ οἱ ἅγιοι τελειωθέντες, ἐμαρ-
 τυρήθησαν, καὶ νῦν ἀναλύσαντές εἰσιν ἐν Κυρίῳ·
 ἡμεῖς δὲ ἡ πίστις ἀβλαβής· εἰ μὴ πονηρία τινῶν
 αἰρετικῶν παραποιῆσαι ἐτόλμησεν. Ἀρειος γάρ τις
 καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν
 ἐπιταγαγεῖν κατ' αὐτῆς ἐπεχείρησαν, φάσκοντες
 ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ κρίσμα, καὶ ποίημα καὶ τρεπτόν
 εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πολλοὺς τε ἐν τούτοις

et discordiæ auctor multatus fuerit, et proinde
 alium Alexandrinis episcopum dari petiit. Novin-
 ianus autem, quem non latebat Arianos hostili
 plane in illum esse animo, criminibus eis minime
 motus, Lucium quietum esse, Probatium autem
 et reliquos ejus eunuchos, veluti turbæ talis au-
 ctiores, modestius se gerere jussit. Athanasium
 porro cum sibi temporis ejus consuetudine amicis-
 simum fecisset, in Ægyptum remisit. ecclesiasque
 ei et populum ibi arbitrio suo instituendum com-
 misit. Porro plurimum is virum eum laudasse di-
 citur, propter virtutem, et vitæ innocentiam,
 orationis etiam festivæ venustatem, prudentia
 quadam admiranda temperatam: et propter ea quæ
 is de religione nostra rite decreta, in scripta re-
 tulit.

CAPUT XLII.

*De synodo Alexandrina, cujus decretum magnus
 Athanasius ad imperatorem misit: et ut professio
 fidei Nicæna multo jam tempore exagitata, in pri-
 stinum statum sit restituta.*

Sed enim Athanasius Alexandriam cum eo, quo
 par erat, honore reversus, quod ei imperator si-
 gnificaverat, ut ad se certam irreprehensibilis fidei
 formulam mitteret, synodo provinciali coacta, et
 spectatissimis quibusque episcopis ad se evocatis,
 principi, ut Nicænam fidem inviolatam atque in-
 tegram, quæ scilicet Evangelicis dogmatibus con-
 veniat, servaret, rescripsit. Verum nihil obstat,
 quin utilitatis eorum gratia qui ista legent, episto-
 lam ejus de verbo ad verbum hic apponam. Ea sic
 habet: «Piissimo et humanissimo Victori Augusto
 Joviniano, Athanasius et reliqui episcopi, qui no-
 mine omnium Ægypti et Thebaidis et Libyæ con-
 venerunt, episcoporum: Admodum, Dei amantem
 imperatorem, discendi studium, cœlestiumque re-
 rum desiderium decet. Sic namque cum cor in
 manu Dei habebis, tum imperium in pace multo-
 rum curriculis annorum administrabis. Cum igitur
 cognoscere a nobis pietas sua catholicæ Ecclesiæ
 fidem velit, **100** gratis Deo de tali animo tuo
 actis, visum nobis est præ omnibus aliis, pietati
 tuæ a patribus Nicææ promulgatam fidem in me-
 moriam redigere. Qua nonnulli proculcata, nobis
 quidem illi varias moliti sunt insidias quod hæresim
 Arianam sequi noluerimus: auctores autem
 sectarum et dissidiorum Ecclesiæ universali existi-
 tere. Ipsa sane vera et pia in Dominum nostrum
 Jesum Christum fides, aperta est et manifesta om-
 nibus, ex divinis Scripturis cognita atque collecta.
 In qua sancti homines consummati, egregie mar-
 tyrio sunt defuncti: et nunc corporum vinculis
 soluti in Domino conquiescunt. Et permansisset
 illa incorrupta, nisi quorundam hæreticorum im-
 probitas immutare eam atque depravare fuisset
 ausa. Arius siquidem, et populares ejus, corrup-
 pere illam, et impietatem adversus eam subintro-
 ducere conati sunt: Filium Dei ex non existentibus

bus, et creaturam facturamque, et mutationi A obnoxium esse dicentes. Ac multos profecto per hæc seduxerunt, adeo ut etiam qui viderentur esse aliquid, in illorum abrepti sint blasphemiam. Sed enim sancti Patres mature illis obviam euntes, sicuti diximus, concilio Nicææ coacto, Arianam quidem hæresim anathemate confoderunt, catholicæ autem et universalis Ecclesiæ fidei professionem in scriptum retulerunt : ut ea ipsa ubique deprædicata, suborta exstingueretur hæresis. Et lecta illa est atque celebrata in ecclesia omni. Cæterum cum renovare Arianam hæresim nunc quoque volentes, nonnulli quidem a Patribus Nicææ promulgatam fidem abrogare audeant, quidam autem præ se quidem obtentu quodam ferant professionem ejus, re ipsa vero eam negent, perperam tamen tὸ ὁμοούσιον consubstantialia interpretantes, qui blasphemia etiam Spiritum sanctum appetunt, eo quod creaturam eum per Filium factam et conditam esse dicunt : necessario ad pietatem tuam, eam ipsam Nicænam fidei professionem, detrimento eo quod ex hujusmodi blasphemia multi populi capiunt, perpenso, mittendam esse duximus, ut pietas tua quam accurate ea scripta sit, cognoscat, et quantum a veritate aberrant, qui præter hanc aliud docent, videat. Illud scito, Christianissime Auguste, a sæculo hanc esse prædicatam fidem, et hanc ipsam professos esse, qui Nicææ convenere Patres :

101 Atque etiamnum suffragiis suis eam comprobare omnes quæ passim sunt ecclesias, in Hispania, C et Britannia, et Gallia, et Germania, et Italia omni, et Campania, et Dalmatia, Mysia, Macedonia, et cuucta Græcia, in Africa tota, in Sardinia, Cypro, Creta, Pamphylia, Lycia, Isauria, in Ægypto omni, Libya, Ponto, et Cappadocia, atque hisce vicinis terris. Ipsas quoque Orientis ecclesias, paucis exceptis quæ cum Arianis sentiunt. Omnium enim earum quas recensuimus comperta nobis est sententia, quod ab eis epistolas habeamus. Et scimus, Dei amantissime Auguste, quamvis pauci quidam fidei isti adversentur, nihil tamen eos præjudicii afferre posse orbi universo. Atque illi longo jam tempore ab Ariana infecti lue, contentione etiam majore nunc veræ resistunt pietati. Et ut pietas tua fidem Nicænam cognoscat, quamvis antea cognitam, attamen sicuti ea a trecentis decem et octo episcopis est promulgata, subjungere litteris hisce volumus. Est autem talis : Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem : Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre, unigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero : genitum, non factum, consubstantiali Patri, per quem omnia facta sunt, quæque in cælis sunt, quæque in terris. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem, descendit : et incarnatus homo factus, et passus est : et resurrexit tertia die, ascendit in cælos, venturus judicare vivos et mor-

ήπάτησαν, ὥστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι τι συναχθῆναι αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ. Καὶ φθάσαντες μὲν οἱ ἄγιοι Πατέρες ἡμῶν, συνελθόντες, ὡς προείπον, ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν, τὴν δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὡμολόγησαν ἐγγράφως. Ὅστε, ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποστρεσθῆναι τὴν ἀναθεύσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἰρετικῶν. Ἦν μὲν οὖν αὕτη κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀναγινωσκόμενη τε καὶ κηρυττομένη. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνανεῶσαι βουλόμενοι τινες μὲν αὐτὴν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν τολμήκασιν ἀθεύσαι, τινὲς δὲ σχηματίζοντα ὁμολογεῖν αὐτὴν, ταῖς δὲ ἀληθείαις ἀρνοῦνται, περιρμηνούοντες τὸ ὁμοούσιον, καὶ οὗτοι βλασφημούοντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ φάσκαι αὐτοὺς κίημα εἶναι καὶ ποίημα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονὸς, ἀναγκάσιω; καὶ ἡμεῖς θεωρήσαντες ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐσπουδάσαμεν ἵνα γνῶ σου ἡ θεοσέβεια μεθ' ὅσης ἀκριθείας γέγραπται, καὶ ὅσον πλανῶνται οἱ παρ' αὐτὴν διδάσκοντες. Γίνωσκε, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ὅτι αὕτη μὲν ἡ ἐξ αἰῶνος κηρυττομένη· ταύτην δὲ ὡμολόγησαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες Πατέρες, καὶ ταύτη σὺμφηροὶ τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον ἐκκλησιαίαι τε κατὰ τὴν Ἰσπανίαν καὶ Βρεττανίαν καὶ Γαλίαν· καὶ αἱ τῆς Ἰταλίας πάσης καὶ Καμπανίας, Δαλματίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας καὶ πίσης Ἑλλάδος, καὶ αἱ κατὰ Ἀφρικὴν πᾶσαι, καὶ Σαρδανίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήτην, Παμφυλίαν τε καὶ Λυκίαν, καὶ Ἰσαυρίαν, καὶ αἱ κατὰ πᾶσαν Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην, καὶ Πόντον, καὶ Καππαδοκίαν, καὶ τὰ πλησίον μέρη, καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς ἐκκλησίαι πληρῆς ὀλίγων τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων. Πάντων γὰρ τῶν προσηρημένων τῇ περὶ ἀγνώκαμεν τὴν γνώμη, καὶ γράμματα ἔχομεν, καὶ οἶδαμεν, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ὅτι κἄν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι ταύτῃ τῇ πίστει, οὐ δύνανται πρόκριμα ποιεῖν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Πολλῶν γὰρ χρόνῳ βλαθέντες ὑπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως φιλονεικώτερον νῦν ἀνθίστανται τῇ εὐσεβείᾳ· καὶ ὑπὲρ γινώσκουν τὴν σὴν εὐσέβειαν, καίτοι γινώσκουσιν, ὅμως ἐσπουδάσαμεν, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ ἐπισκόπων ὑποτάξαι. Ἔστι δὲ αὕτη·

D Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτείας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, τούτους

ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκ-
κλησία. Ταύτη τῇ πίστει, θεοφιλέστατε Αὐγουστε,
ἐπιμένει ἀναγκάζο, ὡς θεῖα καὶ ἀποστολική, καὶ
μυθῆνα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίας καὶ λογο-
μαχίας, ὅπερ ἐποίησαν ἐξ ἀρχῆς οἱ Ἀρειομανῖται,
ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, καὶ ὅτι ἦν
ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ κτιστὸς καὶ ποιητὸς, καὶ τρε-
πτός ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ, καθὰ προείπομεν, καὶ ἡ
ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν,
τῆς δὲ ἀληθείας πίστιν ὠμολόγησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς
ὅμοιον εἰρήκασιν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἵνα μὴ ἀπλῶς
ὅμοιος Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινὸς πι-
στεύσῃται· ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον ἔγραψαν, ὅπερ ἴδιόν
ἐστι γνησίον καὶ ἀληθινὸν Υἱὸν ἐξ ἀληθινοῦ καὶ φύ-
σει Πατρός. Ἄλλ' οὐδὲ ἀπηλοτρῶσαν τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον
συνεθέξασαν αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ
τῆς ἀγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι τὴν
ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι θεότητα. Τοῦτοις δὲ τοῖς γράμ-
μασιν ὁ βασιλεὺς ἐντυχὼν, βεβαίως ἠδράσθη, καὶ ἦν
εἶγε περὶ τῶν θεῶν γυνῶσιν τε καὶ διάθεσιν εἰδειξε·
τούς γὰρ δοξάζοντας τὸ ὁμοούσιον δι' αἰδοῦς εἶχε,
καὶ δῶρις φιλοτίμως ἡμείβετο. Καὶ γὰρ πρόθεσις
ἦν ἐκεῖνον, ὡς γ' ἐνῆν, πειθεῖ μᾶλλον ἢ βίβη τὴν τῶν
δισωτῶν ἀνακόφαι φιλονεκίαν, καὶ μηδενὶ δι' ἔχλου
τῶν ὀπωσθήποτε ἠρημένων πιστεύειν ἔσεσθαι· ἀγά-
πης δ' ἠλλείπειν μηδὲν, καὶ εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς
τιμῆς ἔχειν, ὅσοι δὲ ἐνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν μᾶλλον
σπουδάζουσι. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον οἱ Χριστιανοὶ, ἀλλὰ
καὶ ὁ παρ' Ἑλλήσι περιπότος Θεμιστιος ὁ φιλόσο-
φος πρῶτα αὐτὸν μαρτυρεῖ ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν λόγῳ
ὄν Ἰκατικὸν ἐπιγράψει. Διεξελθὼν γὰρ τὰς ἐκείνου
ἀρετὰς, καὶ ὑπερβείδας μάλα τὸν ἄνδρα, ἐν τούτῳ
μᾶλλον ἐθαίρει, ὅς ἀνῆκε θρησκεῦειν ἐκάστω ὡς
βούλοιο· δι' οὗ φησι καὶ τῶν κολάκων τὸν ἀκόλα-
στον ἐνίκησε τρόπον· οὗς καὶ διαπαίζων ἀστείως
μᾶλα καὶ περιζανῶς, οἰκοθεν αὐτοῖς διελέγεσθαι
λέγει ἀλουργίθια καὶ οὐ θεῶν θεραπεύοντας· καὶ κατ'
οὐδὲν διαφέρειν Εὐρίπου, νῦν μὲν ἐπὶ τοῦτο, νῦν δ'
ἐπ' ἐκεῖνο, καὶ τούναντιον τὸ ῥῥθιον μεταρρέοντος.
testatur, in oratione ad eum scripta, quam *Consularem* nominavit. Virtutibus enim ejus commemo-
ratis, divinisque additis laudibus, eo illum nomine potissimum effert, quod unicuique quam vellet,
religionem sequi permisit. Qua re illum impotentem adulatorum assentationem fregisse dicit: quos
perquam facete et luculenter irridens, ex moribus eorum deprehendi ait, purpuram ipsos magis
quam Deum colere: neque aliqua re ab Euripo differre, nunc huc, nunc illuc, atque in contrarium
adeo momentum refluxente.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'

Ὁς ὁ βασιλεὺς Ἰοβιανὸς ἐν Δαδαστάνοις ἦκων,
ἐτελεύτα τὸν βίον, μεγίστη ζημία τοῖς εὐσε-
βεῖσι γενόμενος.

Τοῦτον μὲν ὡν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῶν τρι-
καῦτα ἐκταράσσειν καὶ ἐρεογεῖν τὴν Ἐκκλησίαν
ἠρημένων τῆ θράσος ἀνέσχε· καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις,
οὕτω πολλὸν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον πολιορκηθεῖσα, ἐπὶ
τῆς παρουσίας ἡγεμονίας εἰς τὴν προτέραν ἐπανῆλθε
δόξαν τε καὶ ὁμολογίαν. Οὐ μὴν ἐπὶ πλείστον οὕτω
προελθεῖν ἔμελλε, καὶ μὴ τῆς ὁμοίας αὐθις συγχύ-
σεως πειραθῆναι. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἐπὶ Κωνσταν-

tuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui di-
cunt, fuisse aliquando cum non fuerit, et quod ex
non existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia
vel substantia, aut quod creatus vel mutabilis vel
alterabilis sit, anathemate ferit sancta catholica et
apostolica Ecclesia. In hac fide, Dei amantissime
Auguste, ut divina et apostolica, necessario ac-
quiescendum. Neque ea a quopiam movenda, aut
mutanda venit, persuasionis aut contentionis verbis
ullis. Id quod Ariomanitæ primum fecerunt, ex
non existentibus Filium Dei esse, et fuisse ali-
quando cum non fuit, et conditum creatumque
atque adeo mutationi obnoxium esse dicentes.

102 Quam ob causam etiam, sicuti antea dixi-
mus, synodus Nicæna anathemati subjecit hæresi-
m eam, veramque fidem promulgavit. Non enim
simpliciter patres illi similem Patri Filium dixe-
runt, ne simpliciter Deo similis, sed ex Deo Deus
verus esse crederetur. Sed et ὁμοούσιον consub-
stantialiam adjecerunt, quod id proprium sit ger-
mani, verique ex vero et nativo Patre Filii. Non
etiam illi Spiritum sanctum alienarunt a Patre et
et Filio, sed potius eum cum Patre et Filio con-
glorificarunt, in una sanctæ Trinitatis fide, pro-
pterea quod una etiam sit in ea ipsa sancta Tri-
nitate divinitas. Hisce litteris imperator lectis,
solide est confirmatus: et quam de rebus divinis
obtinuit affectionem et sententiam, aperte statim
declaravit. Qui enim consubstantialia professi sunt,
eos observavit, et liberaliter muneratus est. Illud
quoque is propositum habuit consilium, ut per-
suasione potius quam vi, inter dissidentes conten-
tionis dirimeret studium: nec cuiquam, qualem-
cunque tandem consecraretur fidem, molestiam
facesseret, neque quidquam ad charitatem sum-
mam faceret reliqui. Eis vero qui ad concordiam
et unanimatem Ecclesiam reducere studerent,
maximum exhiberet honorem. Id illum fecisse, de
eo non solum Christiani, verum etiam qui apud
Græcos celebris habetur, Themistius philosophus
testatur, in oratione ad eum scripta, quam *Consularem* nominavit. Virtutibus enim ejus commemo-
ratis, divinisque additis laudibus, eo illum nomine potissimum effert, quod unicuique quam vellet,
religionem sequi permisit. Qua re illum impotentem adulatorum assentationem fregisse dicit: quos
perquam facete et luculenter irridens, ex moribus eorum deprehendi ait, purpuram ipsos magis
quam Deum colere: neque aliqua re ab Euripo differre, nunc huc, nunc illuc, atque in contrarium
adeo momentum refluxente.

D

103 CAPUT XLIII.

Ut imperator Jovinianus in Dadastanis, cum magna
pietum omnium jactura, vitam finierit.

Ad hunc modum Jovinianus, audaciam eorum
qui tum nugamentis suis turbare Ecclesiam con-
stituerant, conspexit. Et Nicæna fides longo,
quod intervenit, tempore oppugnata, sub imperio
ejus ad pristinam rediit gloriam et professionem.
Verum successus is, ne ea ad similem rursus reci-
deret turbam et confusionem, minime futurus erat
diuturnus. Non enim eis rebus, quæ Ecclesie sub

Constantio accidere, solis, magni illius patris Antonii divinatio ad exitum suum pervenit: sed reliquum adhuc ad improbitatem explendam aliquid fuit, quemadmodum id postea ærumnæ sub Valentis imperio toleratæ ostenderunt. Priusquam enim sub Constantio Ariani ecclesiis regendis primas obtinerent, in somnis videre sibi visus est admirandus ille et magnus Antonius, mulos cum impetu in sanctius sacrarium inferri, atque ibi salientes calcibusque se petentes, sacram evertere mensam. Cum autem evigilasset, somnium id retulit et exposuit, futurum scilicet, ut adulterinorum monstrorumque dogmatum confusio Ecclesiam Dei occuparet, et alienæ doctrinæ assertorum insultus sacram pessumdaret mensam. Porro non vanam fuisse, aut mendacem visionem, simul et interpretationis ejus prædictionem, quæ deinde subsecuta, et postea etiam imperante Valente acta sunt, satis declararunt. De his satis. Imperator autem Jovinianus celeritate magna Antiochia discedens, Constantinopolim contendebat, et Tarsum cum venisset, Juliani ibi corpus, justis funeralibus peractis, sepelivit: non consulto, sed casu potius quodam et errore, cadavere ejus ex adverso tumulo ei qui Maximini continebat ossa, ita condito, ut via publica utrumque sepulcrum dirimeret. Ibi vero consul quoque renuntiatus, Constantinopolim proficiscens, ad Bosphorum venit, in locum cui Dadastrana nomen est, Galatiæ, et Bithyniæ limitem: ubi senatus ei occurrit, et quem diximus, Themistius, consularem de eo editam orationem recitavit, **104** quam postea in urbe Constantinopolitana etiam magna cum libertate publicavit. Frigus autem ingens invaluit, et imperator in diversorio quodam avidius copiosiore sumpto cibo, in cubiculo, quod nuper admodum calce erat incrustatum, se confestim ad somnum capiendum composuit. Et quod ex igne largius accenso tepor humorem ex parietibus recens dealbatis eliceret, atque is sensim se per nares insinuans, meatus per quos accipitur et redditur spiritus, obturaret, strangulationem imperatori attulit, unde mors est consecuta. Circiter octo menses in imperio transegit, vir bonus et honestus; sub quo et ecclesiasticæ et publicæ res prosperos habituræ fuerant successus, nisi per adversam prorsus fortunam, repentina mors, quæ illum oppressit, tantum bonum Romanorum imperio invidisset. Obiit autem suo et Varoniani filii, quem nobilissimum Ancyra in Galatia renuntiaverat, consulatu, decimo septimo mensis Februarii die, cum imperasset, ut dictum est, circiter menses octo; ætatis anno tricesimo tertio. Porro decimus iste historiarum liber triennii tempus complectitur, cum quidem a mundo condito quinquies millesimus octingentesimus septuagesimus quintus (1), a Domini autem nativitate trecentessimus et septuagesimus ageretur annus.

(1) Secundum recentiores, 4345.

Α τίου τῆ Ἐκκλησίᾳ μόνοις συμβῆεν ἡ τοῦ μεγάλου πατρὸς Ἀντωνίου πρόβησις ἐπεραίνετο, ἀλλ' ἐλείπετο καὶ τι πρὸς τὴν τῆς κακίας ἐκπλήρωσιν, ὡς ἔδειξε τὰ ἐπὶ Οὐάλεντος γινόμενα ὑστερον. Λόγος γὰρ ἔχει πρὶν ἢ τοὺς ἐξ Ἀρείου τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ Κωνσταντίου κατάρξαι, ἰδεῖν κατ' ἄναρ τὴν πολὺν καὶ μέγαν Ἀντωνίνον, ἡμιόνους εἰσφρῆται τῷ θυσιαστηρίῳ· σκιρτᾶν τε καὶ λακτίζειν ἔνδον, καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀνατρέπειν. Διυπνισθέντα δὲ φάναι τὸν θυεῖρον ἐπιλύοντα, ὡς νόθων καὶ ἀλλοκότων ἔργμάτων ἐπιμειξία τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ καταλήψεται, καὶ ἑτεροδόξων ἐπανάστασις τὴν ἱερὰν κατορχήσεται τράπεζαν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἀψευδὴς ἦ τε θεὰ καὶ ἡ ἐπιταύτῃ τῆς λύσεως πρόβησις, ἔδειξε τὰ τε γεγενημένα ἐς ὑστερον, καὶ ὅσα μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Οὐάλεντος διεπράχθη. Ταῦτα μὲν οὕτως. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς ὅσον τάχος ἐξ Ἀντιοχείας ἀπῆρας ὡς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Ταρσὸν τὴν τῶν Κιλικίων γινόμενος, ἐκεῖ τὸ Ἰουλιανοῦ σῶμα θάπτει, ὅσα ἐπιχθόνια νόμιμα ἐκτελέσας· οὐ κατὰ πρόνοιαν δὲ, ἀλλὰ κατὰ τινα περιφορὰν, ἀντικρὺ τῆς σοροῦ ἢ τὰ Μαξιμίνου κατεῖχεν ὄσῳ, τὸν νεκρὸν ἐκείνου κατέθετο, λεωφόρου ἀπ' ἀλλήλων τὰς θήκας διατειχιζούσης. Ἐκεῖσε δὲ ὑπάτος ἀναγορευθεὶς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινοῦ τὸ δρμημα ἔθετο· κάκειθεν ἐπὶ τὸν Βίσπορον γίνεται, ἐν τινὶ χώρῳ δὲ μεθόριον ἐστὶ Γαλατίας καὶ Βιθυνίας· Δαδάστανα δὲ τῷ χωρίῳ τὸ ὄνομα· ἔνθα καὶ ἡ σύγκλητος αὐτὸν καθυπέητα, καὶ ὁ πρόβηθεις Θεμιστιος τὸν ἐπ' αὐτῷ ἐκδοθέντα ὑπατικὸν λόγον ἀνέγνω· ἔν καὶ ἐν Κωνσταντινούπολει ἐς ὑστερον ἐπεδείχθητο ἐπὶ παρόρησι πολλῇ. Αὐτὸς δ' ἐκεῖσε χεῖμωνος ἐπιχειμῶνος πολλοῦ ἐν τινὶ καταλύσας σταθμῷ, τροφῆς τε πολλῆς ἀφειδέτερον μετασχών, ἐν οἰκίσκῳ τινὶ ἄρτι πρόσφατον ἐκ τιάνου δεξαμένῳ τὴν κόνιν, πρὸς ὑπνον εὐθύς κατακίβνεται. Διὰ δὲ τὸ ἀλέαν ἐγγενέσθαι, πυρὸς ἀναφθέντος πολλοῦ, νοτὶς ἐκ τῶν νεοχρίστων τοίχων ἀναδοθεῖσα, ἡρέμα διὰ τῶν ῥινῶν παρεδύετο· καὶ τοὶ ἀναπνευστικούς πόρους ἐμφράξασα, εἰς πνιγμονὴν ἐλαύνει τὸν βασιλέα. Καὶ οὕτω διαφθαρεὶς, ἐτελεύτα τὸν βίον, ἀμφὶ ὀκτώ μηνας τῆ βασιλείᾳ διαγεγῶμενος· ἀνὴρ οὕτω καλὸς τε κάγαυδς, ἐφ' ᾧ καὶ τὰ δημόσια καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἔπραξεν ἂν εὐτυχῶς, εἰ μὴ ἐξαπίνης ὁ θάνατος ἐπιστάς τοσοῦτον καλὴν τὴν Ῥωμαίων δυστυχῆσαι πεποίηκεν. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν ὑπάτει αὐτοῦ τε καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃν ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας ἐπιφανέστατον ἀνηγόρευε, τῆ ἑπτακαίδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· βασιλεύσας μὲν, ὡς εἴρηται, ἀμφὶ μηνας ὀκτώ, ζήσας δὲ τὰ πάντα ἔτη τρία πρὸς τοὶς τριάκοντα. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα μοι δεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἑτῶν τριῶν· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος εἰκοσ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τριακοσῆστον καὶ ἑβδομηκοστὸν ἑσπεραίνετο.

Domini autem nativitate trecentessimus et septuagesimus

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΑ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XI.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ διαίτης καὶ πολιτείας τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ· ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Οὐάλεντος.

Ἄλλ' οὕτω μὲν ἀποστάτης ἀνήρηται· οὕτω δὲ καὶ Ἰοδιανὸς ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἐν τοῖς μεθορίοις Γαλατῶν τε καὶ Βιθυνῶν ἐτελεύτα τὸν βίον. Ἐκ δὲ τῆς Γαλατῶν ἐβδομαῖοι καταλαβόντες τὴν Νίκαιαν ὁ στρατὸς, βασιλέα Ῥωμαίων ἀναγορεύουσιν Οὐαλεντινιανόν· ὃς τὰ τε ἄλλα ἀγαθὸς ὢν ἀνὴρ καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξιος ἐκ Παννονίας εἴλκε τὸ γένος· Κίβαλις δ' ἦν αὐτῷ ἡ πατρὶς. Πολὺς δὲ καὶ τὴν τακτικὴν ἐπιστήμην ἐτύγχανεν ἐκ νέου τῆ στρατείας γεγυμνασμένος· χαίρων δὲ μεγαλοψυχία, ἔσασε τῆς παρούσης τύχης μείζων ἐδόκει. Τηνικαῦτα δ' ἔλαχε παρῶν ἀπὸ τῆς ὑπερορίου φυγῆς. Καὶ γὰρ φασὶ τοῦτον, ἦν ἰκα Κωνσταντίος ἐδασίλευσε, τῶν τινα Σιλεντιανῶν ἰδεῖν, πυρὸς φλόγα κατὰ τὸ θειλινὸν τοῦ στόματος ἀφιέντα, ὀπηνίκα μετὰ τροφὴν εἰς ὕπνον ἐτρέπετο· ὃ καὶ Κωνσταντῷ ἐσήμηνεν· καὶ γὰρ ἔτυχε πέμψας αὐτὸν, ἐκείνον δὴ μεταστειλασθαι χρείας κλόουσης. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιδεὴς γεγινὼς τῆ τοῦ θεάματος ἀγγελίᾳ, παραλυτῆσαι μὲν τὸν ἄνδρα ἡκιστα δίκαιον ἔκρινε· τό γε μὴν δέος αὐτοῦ ἀνακτώμενος, περὶ τὰ τέρματα τῆς Ῥωμαίων ἐπεμπε γῆς, ὥστε φρουρεῖν μὲν τάξεισσι, τὰς δὲ τῶν βαρβάρων ἀναστελλεῖν ὀρμάς. Λόγος δ' ἐς ὕστερον, καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἰοδιανῶν ἄρξαι, καὶ συνταγματάρχην τῷ Ἰουλιανῷ καταστήσαι. Ὁπηνίκα δ' ἐκείνος ἐπὶ τῶν ὄλων ἐγένετο, αὐθις ἀπελάσσει τοῦτον τοῦ τάγματος, καὶ ἀτίδεν ζημιῶσαι φυγῆ· προφάσει μὲν, ὡς μὴ χρεῶν τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιάν τοῖς πολεμίοις

A

109 CAPUT I.

De vita et moribus imperatoris Valentiniani, et de fratre ejus Valente.

Et ita quidem Julianus desertor cæsus est. Ita etiam Jovianus piissimus imperator in finibus Galatiæ et Bithyniæ e vita excessit. Exercitus autem die septima (1), Nicæam venit et ibi Valentinianum Romanorum imperatorem renuntiavit: qui cum rebus aliis bonus vir, tum imperio ipso dignus, Cibali e Pannonia oriundus fuit, rei militaris (ut qui a juvenali ætate in castris vixisset) apprime peritus, animi autem magnitudine præsentis semper fortuna præstantior visus. Affuit vero tum Nicææ ab exilio reversus. De quo illud fertur, Silentiarium quemdam eum ignis flammam sub Constantio, cum curato corpore cubitum ivisset, circiter vesperam ex ore spirantem vidisse. Silentiarius enim ad accersendum eum negotii cujusdam gratia ab imperatore, cui id etiam indicavit, missus fuerat. Imperator Constantius prodigii ejus nuntio perterritus, **110** offendere quidem et perturbare virum eum iniuquum esse censuit. Ut autem timori suo consulerei, ad Romani imperii fines eum misit, ut ibi in præsidio esset, et Barbarorum excursiones prohiberet. Postea quoque legioni Jovianorum (2) præfuisse, et ordinum ductor cum Juliano fuisse traditur. Ad postquam ille rerum est potitus, dignitate ea spoliatus Valentinianum perpetuo matrisse exilio dicitur, illo quidem sub prætextu, quod copias sibi commissas non rite in aciem contra hostes duxisset: revera autem, cum Julia Diocletiano Jovio: sicuti alios a seipso Herculianos.

B

C

(1) Februarii 25 die. (Socrates.)

(2) Jovianos Maximianus imperator vocavit milites eos qui fortiter in Illyrico rem gesserant,

nus in Gallia occidentali adhuc esset, et templum quoddam (1) sacrificii gratia peteret, Valentiniano præsentē (velut enim consuetudo erat, ut qui Jovianæ et Herculanæ, ita ab Jove et Hercule dictis cohortibus præsentent, principem a tergo sequentur) et jam templum ingredientem sacerdos frondibus quibusdam roscidis conspergeret, et gutta una in Valentiniani vestem incideret, quod is factum tale ægre ferens, cum sacerdotem conviciis prosciderit, tum ipso vidente Juliano, ense eam partem vestis, in quam humor ex conspersione ea pervenerat (tanto Christianam pietatem consecratur ardore) resciderit atque abjecerit. Unde deinceps illi Julianus infensus, non multo post eum condemnatum Melitinæ in Armenia perpetuo exsulare jussit: eam quam diximus prætexens causam, quod milites ejus segniter rem gessissent. Qua in re ei martyrii honorem, quod pro religione Valentinianus subiturus fuerat, invidit. Nam eam ob causam aliis quoque Christianis pepercit, quod eos ex periculis hujusmodi laudem et gloriam consequi animadverteret. Ubi autem Jovianus ad imperium pervenit, ab exilio est revocatus. Porro Joviano defuncto, Nicææ totius exercitus et eorum maxime qui primarias gerebant dignitates, in primis autem Datii patricii, qui ex Galatia ad eum litteras dederat, Secundi præfecti, Arinthei ducis, et Glaphi, qui domesticis præfuit, consilio et voluntate imperator est electus. **III** Et cum imperatoris sumptus insignibus in clypeo, militari mere, circumferretur, exercitus eum, ut sibi imperii socium ascisceret, rogavit. Atque ille manu eis, ut silerent, innuens, gravi et imperiali sententia, « Vestrum quidem, inquit, fuit ut privatum me ad imperialem extolleretis dignitatem: res autem administrare, non jam vestri, sed principis ipsius arbitrii esse, vos ipsi quoque dixeritis. Itaque vos deinceps imperata facere et quietos esse, me autem, quid facto opus sit, curare decet. » Ac tum quidem militibus non cessit: postquam vero Constantinopolim venit, tricesimo a suscepto imperio die, socium sibi imperii fratrem Valentem adjunxit. Et provincias orientales, et quasdam etiam occidentales ad Illyricum usque fratri concessit: reliquas ad occidentalem Oceanum pertinentes, et continentem ex adverso omnem, usque ad extremos Libyes, sibi attribuit, ut toti imperaret Occidenti. Brevi etiam deinde Gratianum filium adhuc adolescentulum, ad imperium evectum, moribus institutisque suis assuefecit. Sedenim fratres ambo Christiani quidem jam inde ab initio fuere, cultu vero divino et moribus variarunt. Nam Valens, ab Eudoxio Ariano baptizatus, acer fuit dogmatis Ariani æmulator, molestumque ei fuit, quod non omnes eamdē sequi sententiam cogeret. Valentinianus autem, Nicææ professionis propugnator, ornandos quidem religionis suæ populares duxit,

Α παραστησάμενον· τὸ δ' ἀληθὲς, ὅτι περὶ ἐν τοῖς πρὸς δούσιν Γαλάταις ἔτι ὦν Ἰουλιανός, ἐπεὶ πρὸς τινα νεῶν ἦκεν ὡς θύσων παρόντος καὶ Οὐαλεντινιανοῦ (ἔθος γὰρ ἦν ἐκ μακροῦ τοῦ τῶν Ἰοδιανῶν καὶ Ἑρκοιλιανῶν τάγματος; ἡγουμένου· στρατιωτικὰ δὲ τάγματα ταῦτα, τὸ μὲν ἀπὸ Διῶς, τὸ δ' ἀπ' Ἡρακλέους τὴν προσηγορίαν κτησάμενα· κατόπιν τῷ βασιλεῖ ἐπεσθαι), ὡς τοῦ νεῶ ἤδη ἐπιθαίνειν ἐμελλεῖ· καθ' Ἑλληνα νόμον τοὺς εἰσιόντας θαλλοὺς τισὶ διαθρόχοις βάλων ὁ ἱερεὺς. Καὶ δὴ μίᾳς τῶν σταγῶν ἐμπεσοῦσης τῷ ἱματίῳ, Οὐαλεντινιανός βαρῆως ἤνεγκε, καὶ διελοιδόρειτο τῷ βάλοντι· ὑπερφῶς γὰρ τὰ Χριστιανῶν ἠσπάζετο. Καὶ τοίνυν, τοῦ βασιλέως ὄρωντος, περιελὼν μαχαίρα ὅσον ἐκ τῆς ψεκίδος δάθροχον, τῆς ἐσθῆτος ἀπέρριπτε. Καθὼς δ' ἐντεῦθεν διατεθείς Ἰουλιανός, οὐ πάνυ πόρρω κατεδίκαζεν αὐτὸν τὴν τῆς Ἀρμενίας Μελιτινὴν εἰς τὸ διηνεκὲς κατοικεῖν· πρόφασιν εὐρηκὼς τὴν τὸν περὶ αὐτὸν στρατιωτῶν βρασιῶν. Καὶ γὰρ ἐρθῆναι, μὴ διὰ τὴν θρησκείαν τιμῆς αὐτὸν μαρτυρικῆς ἀξιῶσειεν· ἐπεὶ τοί γε καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἐξ αἰτίας τοιαύτης ἐφεύδατο· ἐννοῶν ὡς τοῖς κινδύνοις τὸ εὐκλεεῖς εἶναι πορίζονται. Ὡς δὲ Ἰοδιανὸς τὴν βασιλείαν παρέλαθε, μετὰ πεμπτον κάκεινον ἐκ τῆς ὑπερορίας ποιεῖται· πρὸς Νίκαιαν δὲ γενοῦντος, συμβῆν ἐκείνον τὸν βίον ἀπολιπεῖν, βουλῆ τοῦ στρατοπέδου παντὸς, καὶ τῶν τὰς μεγάλας διεπόντων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα Δατίου τοῦ πατρικίου ἐκ Γαλατίας διαμνησασμένου, Σεκούδου τε τοῦ ἐπάρχου, καὶ Ἀρινθαίου τοῦ στρατηγού, καὶ Γλαφροῦ, τῶν δομοστικῶν δ' οὕτως ἠγγεῖτο, εἰς τὸ βασιλεῦσιν αἰρεῖται. Καὶ δὴ τὰ σύμβολα περιθέμενον, καὶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ὡς ἔθος, ὀχούμενον, ὁ στρατὸς ἐδεῖτο κινωνόν τινα τῇ ἀρχῇ προσλαβέσθαι. Ὁ δὲ τῇ χειρὶ σιγῆν ἐπιτρέψας, ἀρέμα δὲ καὶ βασιλικῇ τῷ φρονήματι, « Ὑμέτερον μὲν, ἔφη, ἐξ ἰδιώτου ἐμὲ βασιλεῖ ποιεῖν· τό γε μὴν τὰ πρακτέα διευθετεῖν οὐ τῶν ἀρχομένων, τοῦ δὲ βασιλεύοντος ἡ κρίσις, πάντως ἂν καὶ ὑμεῖς φαίητε. Δεῖ οὖν ὑμᾶς τοῦ λοιποῦ ὡς ἀρχὴν ὄντας, ἡσυχίαν ἀγειν· ἐμοὶ δὲ τοῦ ποιητέου μελήσει. » Καὶ τότε μὲν οὐκ εἶξε τοῖς στρατιώταις· ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινίου γενόμενος, μετὰ τριάκοντα ἡμέρας τῆς ἀνακηρύξεως προσλαμβάνει τῇ ἀρχῇ καὶ τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα. Καὶ τὰ μὲν πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον τάδε φῶ διενεμάτο, καὶ τῆς ἐσπέρας ἄχρι· Ἰλλυριῶν· τὰ δ' ἐκείθεν ἐπὶ τὸν ἐσπέριον ὠκεανὸν καὶ Λιβύων, τὴν ἀντικρὺ ἠπειρον ἄχρι· ἐσχάτων πᾶσαν ἑαυτῷ ἀπεκλήρωσε, καὶ τῆς Ἑσπέρας ἐθαύλασε πάσης. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ πῆδη Γρατιανὸν ἔτι μετράκιον τῇ βασιλείᾳ ἐπιδιδάσας, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ συνήσκει τρόπον. Ἄμφω δὲ τάδε φῶ Χριστιανοὶ μὲν ἦσαν τὸ ἐξ ἀρχῆς· τῆν γε μὴν καὶ θρησκείαν τὸν τρόπον διάφοροι· Οὐάλης μὲν γὰρ τῷ Ἀρειανῷ Εὐδοξίῳ χρησάμενος βαπτιστῆ, διάπυρος ἦν ζηλωτῆς τῶν Ἀρείου δογμάτων, καὶ ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο, μὴ πάντας βιάζεσθαι τὰ ἴσα ἐκείνῳ φρονεῖν· Οὐαλεντινιανός δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπεριστάμε-

(1) Templum Fortunæ. (Eutrop.)

νος πίστεως, τοὺς ὁμοδόξους ὠφελεῖν μὲν ἐπειρᾶτο, ἅδὲν δὲ τοῖς ἄλλως δοξάζουσι ἐτηνώχλει. Ἄμφω δὲ περὶ τὴν τῶν ἄλλων πραγμάτων διοίκησιν παραπλήσοι ἀλλήλοις ὄντες; ἐτύχχανον.

ΚΕΦΑΛ. Β.

Τίτες τηρῆκαῦτα τῶν μεγάλων πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν κατὰ διαδοχὴν ἐκκληρώσαντο.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον, τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τὰς ἡνίας εἶχε Λιβέριος, ὃς Ἰούλιον διεδέξατο· πρὸ ἐκείνου δὲ Σιλβέστρος ἐπὶ Κωνσταντίνου ἡγήσατο. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως ὁ πολὺς Ἀθανάσιος προεστῆκει, Γεώργιον καὶ Γρηγόριον τοὺς αἰρεσιώτας διαδέξαμενος· ὁ πάλιν αὐτὸν Ἀθανάσιον, ὃς Ἀλέξανδρον· Ἀλέξανδρος δὲ Ἀχιλλᾶν· ὁ δὲ Πέτρον τὸν ἐπὶ Μαξιμιανοῦ μαρτυρήσαντα. Τῶν δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς μὲν Ἀρείου θρησκείας Εὐδόξιος ὑπερίστατο· τῆς δὲ ὁμοουσίου πίστεως; διχῆ διήρηντο οἱ προστάται· τῶν μὲν γὰρ Παυλῖνος ἡγήετο, τῶν δὲ ὁ θεῖος Μελέτιος. Οὗτοι δὲ τῶν ἐξ Ἀρείου ἦσαν διάδοχοι· ὧν ὁ μὲν προσεχὴς Μελέτιος Εὐδόξιος ἦν, Λεόντιος δὲ πρὸ ἐκείνου. Πρὸ δ' αὐτοῦ Στέφανος, ὃς Φλάκιτον, Φλάκιτος δὲ Εὐφρόνιον, οὗτος δ' Εὐλάλιον διεδέξατο. Πάντες δ' οὗτοι τῆς Ἀρείου λύσεως ἦσαν ἀνάπλευ. Πρὸ δὲ τοῦ Εὐλάλιου Εὐστάθιος ὁ μέγας εὐσεβῶς τῆς Ἀντιόχου ἡγήετο, τοῦ μάρτυρος Φιλογονίου διάδοχος· τοῦ δὲ Φιλογονίου προηγήετο Βιτάλιος. Τῶν δ' ἐν Ἱερουσαλήμοις Κύριλλος; ἐπὶ τῶν ἱερῶν οἰκῶν αὐθις καθῆστο· ὃς πρῶτον μὲν Μάξιμον διεδέξατο· πρὸ δὲ Μαξίμου ὁ πολὺς Μακάριος καθηγῆσατο. Μακάριος δὲ διάδοχος Ἐρμωνος ἦν· τὸν δὲ Κύριλλον Ἐρέννιος διεδέχετο· ὃν Ἡράκλειος· τὸν δ' Ἰλάριος· τοῦτον δ' αὐθις τὸ τηρῆκαῦδε ὁ θεῖος Κύριλλος. Τῶν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησιῶν τηρῆκαῦτα ἐκράτει Εὐδόξιος, τὴν Ἀρείου δόξαν μάλα πρεσβεύων. Οἱ δὲ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ἔνδον τῆς πόλεως οἰκίσκω βραχυτάτῃ τὰς συναγωγὰς ἐποιούντο. Τῆς δὲ Μακεδονιανῆς θρησκείας ἐπιτετατὰ τὰς πόλεις τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν οἱ ἐν Σελευκείᾳ ἐκράτουν, διδασθέντες δ' οἱ περὶ Ἀκάκιον. Εὐδόξιος δὲ Μακεδόνιον διεδέξατο· πρὸ δὲ τούτου ὁ ἐμολογητῆς Παῦλος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκληροῦτο· τούτου δὲ προῆν ὁ Ἀρειανὸς ἐκ Νικομηδείας Εὐσέβιος. Οὗτος δὲ Ἀλέξανδρον διεδέχετο· ὃς Μητροφάνους

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς ἐν Λαμφάκῳ γενομένης συνόδου· καὶ ὡς ὑπερόριοι οἱ τοῦ ὁμοουσίου ἐγένοντο.

Ἐπεὶ δ' ἡ τῶν ἑσπερίων πραγμάτων φροντίς ἐπὶ Ῥώμην ἐκάλει τὸν Οὐαλεντινιανόν, καὶ διὰ τῆς Θράκης ἰὼν ἐπορεύετο· οἱ ἀνὰ τὴν Βιθυνίαν καὶ τὸν Ἑλλησποντον ἱερεῖς, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῷ ὁμοουσίῳ προσέκειντο, Ὑπατιανῶ τῷ τῆς Περίουτου Ἡ-

(1) Alexandriae tum Arianis præiit Lucius. (Socrat.)

(2) Socrat. lib. iv, cap. 2, Macedonianos episcopos synodum istam petisse a Valente scribit: Va-

nihil autem eis molestiæ, qui ab eo dissentirent, intulit. Cæterum in rebus administrandis pares fuere.

CAPUT II.

Qui eo tempore in magnis urbibus ecclesiarum curam per successionem sortiti sint.

Ea tempestate Ecclesiæ Romanæ gubernacula tenuit Liberius, Julii successor. Ante eum autem Sylvester sub Constantino Ecclesiam eam rexerat. Alexandriae (1) autem consubstantialis professioni magnus præfuit Athanasius, Georgio et Gregorio hæreticis subrogatus: qui tamen et ipsi ei successerant. Ante Athanasium Alexander, ante Alexandrum Achilles, 112 ante hunc Petrus, qui sub Maximiano martyrio est defunctus, episcopus ibi fuit. Porro Antiochiæ Arianis præiit Euzoïus. Consubstantialis autem professionis duo erant antistites: alteri namque parti Paulinus, alteri divus præfuit Meletius. Isti autem Arianis successere. Et hujus quidem decessor proximus Eudoxius, illius autem Leontius fuerat. Ante hunc episcopatum ibi gesserat Stephanus, cui præcessit Placitus, Placito Euphronius, Euphronio Eulalius, qui omnes Arianae rabie repleti fuerant. Ante Eulalium magnus Eustathius pie Ecclesiam Antiocheam gubernavit, Philogonii martyris successor: Philogonium vero Vitalis præcessit. Hierosolymis autem Cyrillus denuo episcopalem obtinuit dignitatem, qui primum quidem Maximo successit. Maximum autem magnus Macarius præcessit, Hermonis successor. Cyrillo Erennius substitutus, atque huic rursus Heraclius, Heraclio Hilarius, cui tum rursus divus successit Cyrillus. At Constantinopoli Ecclesiam eo tempore tenuit Eudoxius, magnus Arianae opinionis propugnator. Consobstantialis autem professores intra urbem in parva domo conventus agebant. Templis Macedonianæ religionis in urbibus plerisque adhuc tum præfuerunt, qui in Seleucia fidei formulam promulgaverant, eadem quæ Acacius sentientes. Eudoxius Macedonio successerat, Macedonius Paulo confessori, Paulus Nicomediensi Eusebio Ariano, Eusebius Alexandro, quem præcessit Metrophanes. Hic quidem tum Ecclesiarum fuit status.

113 CAPUT III.

De concilio Lampsaceno, et ut in exsilium pulsi sint consubstantialis cultores.

Postquam (2) vero rerum occidentalium cura Valentinianum Romam vocavit, atque is per Thraciam iter fecit, qui in Bithynia et Hellesponto fuere, aliique item episcopi, τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei addicti, ab Hypatiano Heraclææ

lentemque, non gravate, ut ea cogeretur, consensisse, propterea quod existimaverit rem omnem ibi ex sententia Eudoxii et Acacii actum iri.

sive Perinthi episcopo, ut ad imperatorem legatus iret, petierunt, ut episcopus omnes constituendi dogmatis gratia in unum locum convenire juberet. Qui ubi ad imperatorem legationem eam pertulit, imperator (1), « Mihi, inquit, negotiis occupato, et reipublicæ curis distento, res ejusmodi inquirere non facile est. Vos autem, quibus hæc procuratio mandata est, quocunque vultis loco conventum agite, et de rebus omnibus pie deliberate. » Hoc accepto responso, Lampsaci convenere, et duobus mensibus post, de rebus plerisque statuere (erat autem is annus a synodo Seleucena septimus), in primis, ut irrita essent, quæ Constantinopoli Eudoxii et Acacii suggestione sancita erant; atque ut etiam aboleretur ea fidei formula, quæ ibi producta fuerat, perinde atque ab episcopis occidentalibus dictata; cui etiam nonnulli subscripserant, promissione ea adducti, quæ ipsis de abolenda dissimilitudine secundum substantiam facta fuerat, qua tamen in re promissorum mendacio decepti erant. Acquiescendum autem esse sententiæ ei, quæ similem substantia Patri Filium proficitur; quod peropus esset et necessarium, ut in fidei formula ad subsistentias discriminatim significantes verbum ὁμοίου, hoc est, similis, adderetur. Solam vero in Ecclesiis omnibus frequentari debere, quæ Seleuciæ quidem confirmata, antea autem Antiochiæ promulgata esset, fidem, cum in ea urbe ecclesiæ dedicatio est celebrata. Insuper, ut qui sedibus suis ab eis expulsi erant, qui Filium Patri dissimilem esse opinarentur, episcopatus suos reciperent, quod illegitime scilicet ex ecclesiis suis essent deturbati. Quod si quis quemquam de re aliqua accusare vellet, ut ei id facere cum conditione illa liceret, ut idem et ipse subiret periculum. Judices autem inter eos ut essent provincię ejus episcopi, sententiam rectam sequentes. Testes autem episcopi ex finitimis producerentur regionibus, quibus cujusque vita probe cognita esset. **114** Hisce decretis factis, Eudoxium sectatoresque ejus evocatos, primum ad facinorum eorum quæ perpetrassent, pœnitentiam invitarunt. Ubi illi autem id contempserit, res actas ad Ecclesiis omnes perscripserunt. Cæterum veriti, ne Eudoxius aulam imperialem sibi conciliaret atque ipsis calumniam intenderet, placitum eis est acta Lampsacena ad imperatorem referre. Atque ita Valenti, qui fratrem ad veterem Romam proficiscentem usque ad Illyricum comitatus produxerat, redeunt, ad Perinthum Thraciæ rem omnem exposuere. Verum Eudoxius cum popularibus suis eos prævenerat, et aulæ studia sibi conciliata habebat. Itaque imperator Lampsacenis legatis, ne ab Eudoxio dissiderent, suavit. Atque ubi illi Eudoxii res, quas Constantinopoli atque etiam in synodo Seleuciæ fraudulenter eg-

Α ρακλειᾶς ἀρχιερεὶ προσιόντες, ἤξιον πρὸς βασιλεῖα πρὸςθεύειν, ὥστε προτραπῆναι ἅπαντας εἰς ἓν συνελθεῖν ἐπὶ διορθώσει τοῦ δόγματος. Τοῦ δὲ προσιόντος, καὶ τὴν πρὸςθείαν τῶν ἐπισκόπων ἀγγειλαντος, ὁ βασιλεὺς, « Ἐμοί, φησὶ, πράγμασιν ἐνείλημμένοι, καὶ τὰ τοῦ πλήθους ἐπιτετραμμένω, οὐκ εὐχερὲς τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι. Ὑμῖν δὲ οἷς, τοῦτο μέλει, ὅπη βούλεσθε καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι, θεοφιλῶς ἔκστα διασκέψασθε. » Κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἐς Λάμψακον γεγονότες, ἐπὶ δυσὶ μηνσὶ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν· τοῦτο δ' ἦν ἔβδομον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐν Σελευκειᾷ συνόδου. Καὶ προηγουμένως μὲν ἀκῶρα εἶναι ἐθέσπιζον τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει πεπραγμένα σπουδῇ τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον· καὶ τὴν ἣν ἐκεῖσε προεκόμισαν πίστειως ἐκθεσιν, ὡς τοῖς ἔσπεροις ὑπαγορευθεῖσαν ἐπισκόποις· ἦν καὶ τινε; ἔπεισαν ὑπογράψαι ἐπὶ ὑποσχέσει τῆς τοῦ ἀνομοίου κατ' οὐσίαν ἀποκηρύξεως, ὃ διεψεύσαντο ἀθετεῖν· στέργειν δὲ τὸ, ὅμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τὸν ὕβν τῷ Πατρὶ· εἶναι γὰρ ἐπ' ἀνάγκης τὴν τοῦ ὁμοίου προσθήκην διὰ τὴν σημασίαν τῶν ὑποστάσεων· μόνην δὲ πολιτεύεσθαι πίστιν ἀπάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὴν ἐν Σελευκειᾷ μὲν τὸ κῦρος δεξαμένην καὶ βεβαιωθεῖσαν, πρότερον δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν, τινίκα ἡ ἐκεῖσε δὴ Ἐκκλησία τὴν ἀφιέρωσιν ἔσχε. Τοὺς δὲ τῶν θρόνων ἀπωσθέντας παρὰ τῶν ἀνόμοιων τὸν ὕβν τῷ Πατρὶ δοξαζόντων ἀναλαμβάνειν αὐθις τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἀθέσμως τῶν οἰκείων θρόνων ἀπελαθέντας. Εἰ δὲ τις ἄλλο τι αὐτῶν κατηγορεῖν βούλοιο, τοῦτο πράττειν τὸν ἴσον κίνδυνον ἀναρρίπτοντα· δικαστὰς δ' εἶναι τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν ἤρημένους τῶν ἐπισκόπων τῷ ἔθνεϊ· τοὺς δὲ μάρτυρας ἐκ τῶν πέλας εἶναι ἐπαρχίων, οἱ τὰ ἐκάστῳ βεβαιωμένα εἶδεῖν ἂν ἐς ταυτὸ συνιόντες. Ταῦτα διαταξιμένοι, τοὺς περὶ Εὐδόξιον συγκαλοῦντες, μετάνοια ἀπῆλθον τῶν πεπραγμένων πρότερον. Ὡς δ' ἤκιστα ἤκουον, ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις τὰ πεπραγμένα ἐδήλουν. Ἐν νῷ δὲ θέμενοι τὸν μὴ ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσθαι τὰ βασιλεία, καὶ ἐς διαβολὴν αὐτῶν κατασταλῆ, ἔγνωσαν βασιλεῖ τὰ ἐν Λαμψάκῳ γενόμενα ἀναφέρειν. Καὶ δὴ ἐπανιόντι Οὐάλεντι περὶ τὴν ἐν Θράκῃ Πέρινθον ἐντυχόντες, τὰ πεπραγμένα ἐδήλουν. Τῷ γὰρ ἀδελφῷ ἀποδημοῦντι ἐς τὴν πρὸςθευτέραν Ῥώμην, μέχρι τῆς Ἰλλυρίας συνῆλθεν. Ἀλλὰ ἡ προλαβὼν Εὐδόξιος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ὡς κελινῶ ἐδόκει διέθετο τὰ ἀνάκτορα. Καὶ δὴ τῶν ἐκ Λαμψάκου πρὸςθεων βασιλεῖ προσιόντων, μὴ διαφέρεισθαι πρὸς Εὐδόξιον κελίνους ἤξιον. Ὡς δὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην ἀπάτην τῷ Εὐδόξῳ, εἰ δὲ καὶ τὰ κατὰ τῆς ἐν Σελευκειᾷ συνόδου ἐπητιῶντο· εἰς θυμὸν ὁ βασιλεὺς ἐκτραπεῖς, τοὺς μὲν πρὸςθευς ὑπερορίαν οἰκεῖν κατεδίκαξε· τοῖς δὲ περὶ Εὐδόξιον τὰς ἐκκλησίας προτέταττε δίδοσθαι. Αὐτὸς δὲ τὴν τῶν Σύρων κατελάμβανεν Ἀντιόχειαν· εἶδεδις γὰρ, μὴ οἱ Πέρσαι τὰς ἐπὶ Ἰοθιανῶ τριακον-

(1) Verba hæc apud. Soz. lib. vi, cap. 7, sic habent: Ἐμοί μετὰ λαοῦ τεταγμένω οὐ θέμις τοιαῦτα ποιεῖν. Οἱ δὲ ἱερεῖς, οἷς τούτου μέλει, καθ' ἑαυτοὺς ὅπη βούλονται συνίτωσαν. Hoc est: Mihi,

qui laicus sum, talia curiose inquirere fas non est: episcopi vero, quibus hoc est cura, quo volunt loco conventum agant.

τούτους σπονδὰς λύσαντες, τοῖς ἐκέλευε ἐπιθῶνται ἄμα μέρσιν. Ἐκείνων δὲ μηδὲν νεωτερίζοντων, ἐπ' Ἀντιοχείας διατρίβων τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττε. Καὶ Μελέτιον μὲν τὴν θεὸν ὑπερορῶν φυγῇ ἐξημίωσε· τοῦ δὲ Παυλίνου διὰ πολλὴν μετριότητα τοῦ ἡθους ἐφέσατο. Καὶ ὅσοι δὲ Εὐζῶτῳ μὴ κοινωνεῖν ἤρουντο, ὑπερορούς ἐποίησεν· καὶ ἄλλως δὲ ἐπιτρίβων ἤκλιζετο καὶ ἐξημίου ἐς χρήματα.

atque ibi Ecclesias turbavit. Nam divum Meletium propter singularem morum modestiam pepercit. Quicumque autem communicare cum Euzoio nolent, eos aut exsilio multavit, aut aliter, verberibus scilicet afficiens et multam eis dicens, male accepit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς τυραννίδος Προκοπίου· καὶ περὶ τοῦ τεύχους Χαλκηδόνας, καὶ τοῦ εὐρεθέντος ἐκείσε χρησίου· καὶ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγῶνι.

Καὶ γὰρ εἰς πολλὴν ἀνὸς ὠμότητα προὐχώρει, εἰ μὴ Προκόπιος τυραννήσας πρὸς βραχὺ τῆς ὁρμῆς ἐκείνου ἀνέστειλεν. Οὗτος γὰρ εἰς Ἰουλιανὸν τὸ γένος ἀνάγων, ἐπὶ Ἰουλιανῷ τὸ τυραννεῖν ἐπιβάλλει. Τὴν δὲ Χαλκηδόνα καταλαβὼν, λάθρα τε τὴν Κωνσταντινουπόλιν εἰσὼν, τὴν βασιλείαν ἀρπάζει. Στρατὸν δ' οὐκ ἐλάχιστον ἐν βραχεῖ ἀθροίσας, κατὰ τοῦ κρατοῦντος ἐφέρετο. Οὐάλης δ' ἐκ Συρίας ἐλάσας, περὶ Νακώλειαν τοῦτῳ συμβῆγγυται· ἐκείθεν δ' ἤτηθησθε, εἰς Νίκαιαν παραγίνεται. Προδοσίᾳ δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἀλοῦς, Γομαρίου τε καὶ Ἀγγέλου. ὁ δὲ τῶν δεσπότης Οὐάλεντι παραδίδεται· ξένους δὲ τιμωρίας καὶ ἀμφῶ ἀνήρηται· τοὺς μὲν γὰρ πρίσιν ἀπὸ τῶν διελθόντων, ἀπέκτεινε, ἐν δευτέρῳ τοὺς ὄρκους ὀλέων· οὗς αὐτοῖς ὁμωμόκει ὡςτ' εὐνοῦς ἔσαι εἴη. Προκοπίου δὲ θένδρεσι δύο οὐ μακρὰν διεστῶσιν ἐπὶ κίμψος τὰ ἔκτρα, ἐκατέρῳ φωτῶ ἐκάτερον προσῆψε σκέλος· ἔπειτ' ἀφῆκεν ἐγείρεσθαι. Τὰ δὲ πρὸς τὴν εἰρωθεῖαν στάσιν ἀνορθωθέντα, τὸν ἀνδρα διέσπασε· καὶ οὕτως ὁ τύραννος, διχῆ διαιρεθεὶς, ἀπεφάρη. Ὁ δὲ βασιλεὺς λυεῖν τὰ τεύχη Χαλκηδόνας· τῆς καταντικρὺ Βυζαντιοῦ κειμένης ἐκέλευεν. Ἐφθῆ γὰρ ἐπαρσάμενος ἑαυτῷ τοῦτο πράξιν νικήσας, τὸν τύραννον, ὅτιπερ Χαλκηδόνοι τυραννικὰ φροήσαντες, τὴν βασιλείαν στοργῆν ἠθέτησαν· προσιόντα γὰρ περιόδρισαν, τὰς τῆς πόλεως αὐτῷ ἐπιζυγώσαντες πόλας. Τὸ μὲν οὖν τεύχος τῆ κελύσει τοῦ κρατοῦντος ἐλύετο· ἐξάπινα δὲ οἱ λίθοι ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸ δημόσιον λουτρὸν μετεφέροντο Κωνσταντιανόν. Καὶ δὴ λυομένου τοῦ τεύχους, ἐν τινὶ λίθῳ μεταρσίφ γραμμασι κατὰ θάθος κεχαραγμένος χρησμός εὐρηται παλαιῆς διεξιῶν, ὡς ἦνικα θαφιλὲς ὕδωρ ὑπάρξει τῇ πόλει, τῆνικῶτα τὸ μὲν τεύχος· ὅπουργῆσει λουτρῷ· ἔθνη δὲ μυρία τὴν Ῥωμαίων ἐπελθόντα γῆν, πολλὰ τε δράσει κακά· τέλος δὲ καὶ αὐτὰ φθαρέντα διδῶνται. Κωλύει δὲ ἄρα οὐδὲν φιλομαθίας χάριν καὶ τὸν χρησίου ἐν προσθεῖναι τῇ ἱστορίᾳ.

Ἄλλ' ὅτε δὴ (φησὶ) ῥύμψαι δροσερὴν κατὰ ἄστυ χυγέλην

rat, accusantes reprehenderunt : ira percitus. Imperator oratores quidem in exsiliū egit, ecclesiās autem eorum Eudoxii studiosis mandari iussit. Ipse vero Antiochiam Syriæ est profectus. Veritus namque fuerat, ne Persæ, tricennali, quæ sub Joviniano facta fuerat, pace soluta, in regionem eam excurrerent. Porro ubi illi novarum rerum nihil moliri comperti sunt, Antiochiæ mansit, solum exsiliū causa vertere cogit : Paulino autem quicumque autem communicare cum Euzoio nolent, eos aut exsilio multavit, aut aliter, verberibus scilicet afficiens et multam eis dicens, male accepit.

B

115 CAPUT IV.

De tyrannide Procopii ; et de muro Chalcedonis, ibique invento oraculo : et de aquæductu Constantinopolitano.

Et profecto ad graviorem ille feritatem processisset, nisi impetum ejus Procopius, ad tyrannidem aspirans, ad breve tempus inhibuisset. Is namque genus suum ad Julianum referens, et sub Joviniano tyrannidem affectans, Chalcedonem occupaverat, et clam Constantinopolim ingressus, imperium arripuerat. Tum vero, non contemnendo coacto exercitu, adversus imperatorem infestis signis est profectus. Cui Valens ex Syria obviam progressus, circa Nacoliā certamine cum eo est congressus, et victus inde Nicæam pervenit. Sed mox Procopius a proditoribus Comario et Ageloue, quos fidos sibi esse putaverat, captus et vincitus Valenti esto traditus. In utrumque porro proditorum novo supplicii genere, jurejurando quo se illis benevolūm semper fore receperat spreto, animadvertit. Crudelem enim in modum serris dissectos interemit. Procopius autem ad arborum duarum non longe inter se distantium vertices adductos pedibus alligatus, eisdem mox ad naturalem statum suum redire permissis, discerptus est. Sic scilicet tyrannus in duas distractus partes interiit. Imperator autem Chalcedonis, quæ e regione Byzantio sita est, muros dirui jussit : nam id se, sibi ipsi quoque dira precatus, facturum esse tyranno devicto juraverat, propterea quod Chalcedonii tyranni partes secuti, pietatem et fidem imperatori debitam abjecerant. Nam eum, cum ad urbem eam accessisset, contumeliose conviciis proscissum portis clausis excludere. Mœnia igitur principis jussu diruebantur, et saxa statim Constantinopolim ad publicum lavacrum, quod Constantinianum vocatum est, extruendum transferebantur. Enimvero cum sic murus dirueretur, in sublimi quodam saxo, litteris altius incisus oraculum conscriptum repertum est, illud denuntians : Ubi copiosiore aqua urbs abundatura esset, tum fore ut murus lavacro inserviat ; gentes autem innumeras, Romanorum vastantes imperium, multum afferant detrimenti, tandem vero et ipsæ cæcæ intereant. Sed nihil obstat, quominus studiosorum causa oraculum ipsum hic apponatur.

116 In media liquidas cum ducent urbe choreas,

*Vitrea volventes læta vestigia nympha,
Mœniaque excipient trepidante lavacra susurro:
Tum varie numerum superantia millia gentis
Effera Mavortis ævi spirantia vires,
Undis transmissis flavi resonantibus Istri,
Mysos excident armis, Scythicosque colonos.
Atque ubi Threicius fera gens invaserit agros,
Hic illos fatum bellantes opprimet atrox.*

Accidit porro postea, ut aquæductus quem Valens exstruxit, plurimum aquæ urbi suppeditaret, et barbaræ nationes maxime adversus Romanos moverentur, sicuti paulo post a me dicitur. Alii oraculum hoc alio accipere modo. Eo enim aquæductu perfecto, Clearchus præfectus urbi in Theodosii foro lavacrum maximum fieri curavit. Id opus, copiosa aqua (1) dictum, cujus gratia urbs anniversarium conventum celebrare est solita: atque id ipsum obscurius per oraculum verbis hisce significatum esse existimantur:

*In media liquidus cum ducent urbe choreas,
Vitreu volventes læta vestigia nymphae.*

Hæc de oraculo. Cæterum cum Chalcedonensium inuri, sicuti diximus, frangerentur, cives Constantinopolitani et Bithyni, Nicomedienses et Nicæni, imperatori supplicarunt, ne mœnia tam firma et ampla frustra dirui pateretur. Et ille, quamvis ira plenus, ægre quidem, attamen precibus eorum acquievit: et juramento quod debebat, tribuens, diruendo simul et restaurando minoribus aliis saxis structuram eam restituit; quod opus ad finem quoque suum est perductum. Hæc mœnibus Chalcedoniorum accidere (2). Post bellum adversus Procopium gestum, grando maxima lapidibus ingentibus persimilis e caelo decidit, et motus terræ graves variis in locis exsistere, qui præ aliis locis maximum Nicææ Bithynorum urbi, ea universa prostrata, damnum dedere. Duodecimus is erat a Nicomediensi subversione annus. Nec multum intercessit temporis, cum alius terræ motus abortus, idem Germæ Hellesponti civitati fecit. Hæc porro omnia turbarum ecclesiasticarum fuerunt indicia. **117** Grandinem namque et terræ motus multi mortales Dei adversus imperatorem ira accidisse dixerunt, propterea quod multos ad episcopalem dignitatem evectos in exsilium egerat, alios autem mox acturus fuerat, qui Eudoxio in fidei sententia non suffragarentur. Atque in ejuscemodi calamitatibus nihil prorsus vel Eudoxius vel imperator de studio suo remittebant, quod uterque a se dissentientes crudeliter abigere conaretur. Multique adeo sacri viri ad exsilium condemnabantur. Soli autem, divina providentia, propter excellentem virtutem, exulare jussi non sunt, Basilius magnus Cappadocum Ecclesiæ antistes, et Gregorius, qui tum Nazianzi (quod tenue oppidum prope Cæsaream situm est) Ecclesie præfuit. De quibus viris paulo post dicemus.

(1) Ὑδραγωγόν. (Socrat.)

(2) Julii, Joviano et Lucino coss. Socr. lib. iv, cap. 10.

*A Τερπόμεναι στήσονται ἐδυστεφθεας κατ' ἀγνιάς,
Καὶ τείχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσειται ἀλικαρ.
Δὴ τότε μυρία φύλα πολυσεπέων ἀνθρώπων,
Ἄγρια μωραίνοντα, κακὴν ἐπιειμένα ἀλικήν.
Ἰστρου καλλιρροῖο πέρον διαβάντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώραν, καὶ Μυσίδα γαίαν.
Θρηάκιος δ' ἐπιβάντα σὺν ἑλλίσι μαιρομένησιν,
Αὐτοῦ κερ βίότοιο τέλος καὶ πότμον ἐπίσποι.*

Ὁ μὲν δὴ χρησμὸς οὗτος· συνέθη δ' οὕτω μετὰ χρόνον τὸν ἐκπύον τὸ ὕδατος δν Οὐάλης κατεσκεύασε, διαφίλεις χορηγήσαι τὸ ὕδωρ τῇ πόλει, καὶ τὰ τῶν βαρβάρων φύλα μάλιστα κινήθηαι, ὡς μετὰ βραχὺ μοι λελέξεται· καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον τινὲς τὴν τοῦ χρησμοῦ ἔνοιαν ἐξελάθοντο· τοῦ γὰρ ὕδραγωγοῦ κατασκευασθέντος ὕδρειον μέγιστον ἐν τῇ Θεοδοσίου ἀγορᾷ ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος Κλέαρχος κατεσκεύασεν· ὁ διαφίλεις ὕδωρ ὠνόμασται· ἐφ' ᾧ καὶ ἡ πόλις ἐτησίαν ἔγε πανηγυριν. Καὶ τοῦτο αἰνίττεσθαι τῷ χρησμῷ εἰρημένον,

..... χορείην
Τερπόμεναι στήσονται ἐδυστεφθεας κατ' ἀγνιάς.
Καὶ τὰ μὲν τοῦ χρησμοῦ ταυτα· τοῦ δὲ Χαλκηδονέων τείχους λυομένου, οἱ τῆς Κωνσταντινου καὶ Βιθυνοί, οἱ τ' ἐκ τῆς Νικομηθεύς καὶ Νικαεῖς, ἰκέται τοῦ βασιλέως ἐγένοντο, μὴ τὰ Χαλκηδόνος τείχη οὕτω μὲν στερεώθητος, οὕτω δὲ μεγέθους ἔχοντα, ἐπικενῆς παραλύειν. Ὁ δὲ καίπερ περιοργῆς ὢν, μόλις μὲν, ὁμῶς τὴν πρεσβείαν ἐδέχετο. Τῷ δ' ὄρκῳ ἀφοσιούμενος τὸ εἶδος, ἅμα τε λύειν, ἅμα τε ἀνοικοδομεῖν, ἑτέροις βραχυτέροις λίθοις τὴν οἰκοδομήν ἤγειρεν· ὁ καὶ εἰς πέρας ἤγετο. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Χαλκηδονέων τείχους τάδε συνέθη. Μετὰ δὲ τὴν κατὰ Προκόπιον πόλεμον χάλασα μεγίστη οὐρανόθεν ἠνέχθη, λίθοι· μεγάλοις ἐξεικασμένη· σεισμοὶ τε κατὰ διαφόρους τόπους ἐξίσιοι ἐπεγένοντο· οἱ μάλιστα τῶν ἄλλων, Νικαίᾳ τῇ Βιθυνῶν ἐλυμήναντο, πάμπαν αὐτὴν καταστρέψαντες. Ἔτος δ' ἦν τοῦτο δωδέκατον μετὰ τὴν τῆς Νικομηθεύς καταστροφῆν. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον ἕτερος σεισμὸς ἐπιγενόμενος, τὰ Ἰσα Γέρμη τῇ ἐν Ἑλλησπόντῳ ἔποιε. Ἦσαν δὲ ἄρα ταυτα τεκμήρια τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ταραχῆς. Τὴν τε γὰρ χάλασαν καὶ τοὺς σεισμοὺς πολλοὺς κατὰ θεομηνίαν ἐφασκον γενέσθαι βασιλεῖ· ὅτιπερ πολλοὺς τῶν ἱερᾶσθαι λαχόντων ὑπερορίους ἔποιε· ἄλλους δὲ ποιεῖν ἐμελλε, μὴ τὰ Ἰσα Εὐδοξίῳ αἰρουμένουσ φρονεῖν. Ἄ δὲ γενόμενα οὐδεμίαν ἀναστολήν ἔποιε Εὐδοξίῳ, οὕτε μὴν βασιλεῖ. Σπουδὴν δ' ἐποιούοντο τοὺς μὴ ὁμοφρονούντας ἀπηνῶς ἐλαύνειν. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἱερῶν ἀνθρώπων φεύγειν κατεδικάζοντο· μόνοι δὲ θεῖα προνοία δι' ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν ἀγευστοὶ φυγῆς μεμενήκεσαν. Βασιλεὺς τε ὁ μέγας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ ἐκκλησίας ἡγεμονεύων, καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς Νιζιανζοῦ προεστὴς, πολέχνης εὐτελοῦς ἄγχιστα τῆς Καισαρέων διακεμῆνης· περὶ ὧν μικρὸν ὕστερον διαλήψομαι.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Α

CAPUT V.

Περὶ Ἐλευσίου τοῦ Κυζίκου, καὶ Εὐνομίου· ἐπι
δὲ καὶ περὶ Ἀγγελίου τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ναυα-
τιανῶν.

De Eleusio Cyziceno et Eunomio; item de Agelio
Novatiano episcopo.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐάλης τῆνικαῦτα τῶ κατὰ Προ-
κοπίου πολέμῳ ἐνευτυχήσας, κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
αἰδῆς ὠπλίζετο, πᾶσαν θρησκείαν Ἀρειῶ ἐπίστη;
φρονεῖν μάλα ἐκδιαζόμενος· μάλιστα δὲ ὑπερφυῶς
κατὰ τῶν ἐν Λαμψάκῳ συνελθόντων ἐπρίετο· οὐ
μόνον ἐπι τοῖς Ἀρειανίζοντας τῶν ἐπισκόπων ἀπώ-
σαντο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνη τῆς πίστεως ἐκθε-
σιν ἀπεκέρυξαν. Καὶ δῆτ' ἐκ Νικαίας ἀπάρας, κα-
ταλαμβάνει τὴν Νικομήδειαν. Ἐκεῖθεν δὲ πέμψας,
ἔχει παρ' ἑαυτῶ τὸν Κυζίκου Ἐλεῦσιον, ὃς τῇ Μα-
κεδονοῦ γνῶμῃ μᾶλλον προσέκειτο· καὶ σύλλογον
Ἀρειανίζόντων ἐπισκόπων ἀθροίσας, κοινωνεῖν ἐκεί-
νοις τῆς πίστεως ἐθιάζετο· ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα γεν-
ναίως εἶχε καὶ ἀνδρείως ἀντέτεινε τὴν κοινωनीαν
ἀπαγορεύων· ὡς δ' ὑπερβρίον ποιεῖν καὶ τὰ προ-
σίντα οἱ ἀφαιρεῖσθαι ἠπελπεῖ, δεῖσας, ἐκὼν ἀκοντί-
γε θυμῷ τὸ προσταχθὲν εἰς πέρας ἤγει τῷ βασιλεῖ.
Καὶ οὕθῳ; μεταμέλιον ἔχρητο, καὶ ἐπὶ Κυζίκου
γενόμενος, ἐκκλησιάζει τὸ πᾶθος, καὶ τὴν ἀμαρ-
τίαν παρῆρησά ἐξήγγελλε· προσετίθει γε μὴν καὶ
ἕτερον ἐπίσκοπον ἐκκαλεῖσθαι· ἑαυτῷ γὰρ μὴ προ-
σέκειν τοῦ λοιποῦ ἱεράσθαι, τὴν σφετέραν πίστιν
προδιδῶντα. Εὐνοιο; δὲ τὰ μάλιστα αὐτῷ ὄντες Κυ-
ζικηνοί, τὴν γὰρ ἐκεῖνου πολιτείαν κατὰκρως ἠ-
δοῦντο, ἕτερον ἱερέα οὐχ εἶλοντο, οὔτε μὴν ἑτέρῳ
παρεχώρου τῆς Ἐκκλησίας· ὑπ' αὐτῷ δὲ ἦσαν
ταπεινοὶ τῆς οἰκείας δόξης μετατιθέμενοι οὐδα-
μῶς. Ὡς δὲ ταῦτ' Εὐδόξιος ἐγνώ, τῆς Ἀρειανῆς αἰ-
ρέσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει προσεστηκώς, χειροτο-
νεῖ αὐτοῖς τὸν Εὐνόμιον· φρετο γὰρ δεῖν τὸν ὄντα
λέγειν, θάπτον μεταπεισεῖν Κυζικηνοῦς, πειθοῖ τι-
ναίμονα πρὸς τὴν σφετέραν ἐφεκλύσασθαι δόξαν.
Ἐπεὶ δὲ εἰς Κύζικον ἦκεν Εὐνόμιος, προστάγματι
βασίλειως τῶν μὲν ἐκκλησιῶν ἐκράτησε, τοῦ Ἐλευ-
σίου ἐξελθάνετος· οἱ δ' ἐκεῖνον πειθόμενοι, ἐξω-
τειχῶν γενόμενοι, πρὸ τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς
πιστούμενοι ἐκκλησιάζον. Ἀλλὰ περὶ μὲν Εὐνομίου
καὶ τῆς ἐπωνόμου τούτου αἰρέσεως μικρὸν ὕστερον
κατὰ χώραν ἐρῶ· οὐ μόνον δὲ Μακεδονιοί, ἀλλὰ
καὶ οἱ τὸ δόγμα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων πρε-
σεβύοντες τῶν ἰσων κακῶν κατὰ τὴν Κωνσταντινου-
πόλιν ἐπειρῶντο. Ἐπίσης δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ τὰ Ναυά-
τιου φρονούντες, ἅτε δὴ καὶ οὗτοι τῇ τοῦ ἁμοουσίου
δόξῃ προσκείμενοι· ὧν δὴ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀφαι-
ρεῖσθαι ἐκέλευε βασιλεὺς· τοὺς δὲ ἄλλους ἀποκλείειν
οὐκ εἶχε· ἥδη γὰρ ἐκ πολλοῦ ἀφελῆς Κωνσταντίος.
Τὸν δ' ἐπίσκοπον ἐκεῖνων Ἀγγέλιον, ὃς ἀπὸ τῶν
Κωνσταντινοῦ χρόνων τῆς τῶν Ναυατιανῶν Ἐκκλη-
σίας ἤγειτο, καὶ ὑπερβρίον ἐποιεῖτο· ἐλέγετο δὲ
οὗτος, ὡς Σωκράτης δοκεῖ, θαυμασίῳ; βιοῦν. Τό τε
γὰρ ἐν φιλοσοφίᾳ μέγιστον ἐκέκτητο, κτήσεως ἀπά-
σης καὶ χρημάτων ἐλευθερος ὢν· καὶ ἡ ἀγωγή τὸν
ἐργάτην ἰδοῖσκον· ἐνὶ γὰρ χιτωνίσκῳ σκεπόμενος;

Imperator Valens, bello contra Procopium pro-
spere gesto elatus, adversus ecclesiam rursus ar-
ma paravit, vim religionibus omnibus, ut se Arian
dogmati accommodarent, inferens. Maxime vero
contra eos qui Lampsaci conventum egerant,
frendebat, quod non modo Arianis episcopis digni-
tatem obrogassent, sed etiam fidei formulam Ari-
mini promulgatam damnassent. Et Nicæa profe-
ctus, Nicomediam venit, atque eo Eleusium Cyzici
episcopum ad se accivit, qui Macedonii sententiæ
magis addictus erat. Congregatoque Arianorum
episcoporum cœtu, ut cum illis eandem commu-
niquè fidem complecteretur, imperavit. Porro
Eleusius primum generose et fortiter illorum
communione aspernatus restitit: ubi autem
imperator exsiliu ei bonorumque publicationem
minatus est, metu percussus, libens quidem, sed
non libenti animo, quod imperator jussit, fecit.
Verum confestim pœnitentia ductus, cum Cyzicum
venisset, apud multitudinem in conventu publico
peccatum suum propalam est confessus: illud in-
super addens (1), ut alium sibi sacrorum delige-
rent antistitem; sibi enim deinceps episcopatu
gerere, quod fidem suam prodiderit, minus con-
venire. **118** Cyziceni autem, quod summa eum
complecterentur benevolentia, et conversatione
ejus maximopere delectarentur, episcopum alium
non receperunt, neque alii Ecclesiam regendam:
sed ipsi Eleusio subditi, sententiam permise-
runt suam minime mutare. Quod ubi Eudoxius
Arianæ sectæ Constantinopoli præfectus cognovit,
episcopum illis ordinavit Eunomium. Putavit nam-
que fore, ut is eloquentia sua brevi per felicem
quamdam persuadendi vim Cyzicenos demulsos
ad opinionem suam pertraheret. Et postquam
Eunomius Cyzicum venit, ecclesias quidem, Eleu-
sio imperatoris jussu expulso, vacuas recepit,
plebs autem, Eleusio obsequens, extra urbem con-
ventus agebat. Sed de Eunomio et ejus hæresi
suo loco paulo post dicam. Verum enimvero non
modo Macedoniani, sed etiam Nicænum dogma
comprobantes Constantinopoli eisdem afficieban-
tur malis: neque eo minus etiam Novatiani, qui
et ipsi consubstantialis professionem complecteban-
tur; quapropter eis quoque ecclesias adimi
imperator præceperat. Alios præterea, quos ex-
cluderet, non habebat; antea enim dudum Con-
stantiani hæreticis reliquis ecclesias eriperat.
Agelium quoque episcopum, qui a Constantini
temporibus, ad eum usque diem, Novatianorum
ecclesiis præerat, in exsiliu Valens egit. Qui
sane, quemadmodum Socrati videtur, admiran-
dam egit vitam. Nam in eo, quod in philosophia

(1) Et simul de vi sibi illata conquestus. Socr. lib. iv, cap. 6.

maximum est, fuit : possessiones enim nullas neque quidquam pecuniæ habuit. Et vitæ ejus institutum id maxime declaravit. Unica enim veste contentus fuit, et evangelicis decretis insistens, calceamentis usus non est. Cæterum non multo post, ab exsilio revocatus, ecclesias suas recepit, et libere in eis conventus egit. Quod ut fieret, Marcianus quidam effecit, vir vita simul et doctrina admodum spectatus, qui dudum quidem suum in imperatoria aula obtinuerat locum, tum autem apud Novatianos in presbyterorum ordinem cooptatus, imperatoris filias Anastasiam et Carsam grammaticæ præcepta docebat, sub quarum nomine publica lavacra Constantinopoli Valens construxit. **119** Ejus viri gratia Novatianorum ecclesiæ, ad breve tempus clausæ, rursus sunt apertæ. Sed ne eo quidem pacto prorsus ab Ariatorum turbis fuere immunes : qui eis infensi propterea erant, quod Nicænæ fidei dogmatis defensores valde amarent et complecterentur, aliis opinionibus plurimum ab illis dissidentes.

CAPUT VI.

De Macedonianis, et τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, cultoribus, et de legatione piorum Romam missa.

Eudoxio et popularibus ejus adversus eos qui sincere Nicænami colebant fidem conatus probe succedere visi sunt. Nam in maxima ditionis Valentis parte, et potissimum in Hellesponto, Thracia, Bithynia atque aliis in circuitu vicinis et ulterioribus etiam terris, neque ecclesiis jam illi præsuere, neque episcopos suos habuere. Macedonianis autem, qui permulti in regione ea rectam jam consecutantes sententiam erant, non minus infesti, inhumaniter et ipsos sunt persecuti. Atque isti propter imminetia mala oppido in angustum redacti, alii ad alios per urbes legatos misere : et tandem ad fratrem Valentis Romam sibi confugiendum, et cum Liberio potius, cujus fidei professionem amplectebantur, quam cum Eudoxio communicandum esse statuere. Itaque Eustathium Sebastie, cui aliquoties adempta fuerat dignitas, et Sylvanum Tarsi Ciliciæ, atque Theophilum Castabalarum (1) episcopos Romam legarunt, eisque mandarunt ut ne cum Liberio de fide contenderent, sed potius cum Romana communicarent Ecclesia, ac consubstantialis professionem comprobarent. Illi cum litteris eorum, qui ab aliis Seleuciæ segregati fuerant, in Italiam pervenere, atque ibi imperatorem Valentinianum, propterea quod in Gallia (2) contra Sauromatas bellum gereret, non viderunt. Cum autem Liberio epistolas quas secum attulerant offerrent, recipere is eas renuit, Arianos eos esse, nec ab Ecclesia sua agnosci posse, qui Nicænâ abolevissent fidem, dicens. Cui illi responderunt, se per legitimam pœnitentiam ad veritatis cognitionem rediisse, sententiam τοῦ ἀνομοίου abjecisse, et Filium per omnia Patri similem professos esse : **120** nihilque ab ὁμοουσίου, consubstantiali, κατὰ πάντα ὁμοιον, hoc est, per omnia similem, differre. Quibus verbis auditis, Liberius professionem eorum in scriptum relatam ab eis exegit. Atque illi libellum ei, in quo etiam Nicænâ fidem inseruerunt, obtulerunt. Epistolas quidem, quas secum Smyrna ex Asia et ex Pisidia, Isauria, Pamphylia et Lycia, ubi conventus egerant, attulere, propter prolixitatem hic non apposui. Libellus autem, quem Eustathius cum collegis suis Liberio dedit, sic habet :

(1) Ciliciæ hæc civitas est. (Soer.)

(2) Ecclesiasticæ historiæ scriptores videntur Gallos et Germanos pro eadem gente habuisse. In

(a) Hic deficit textus Græcus hujus capituli et duodecim sequentium.

διετέλει, τοῖς ὄροις τοῦ Εὐαγγελίου στοιχῶν, καὶ ὑποδημάτων δίχα διόλου ἐβάδιζεν. Οὐ πολλῶν δὲ ὑπερὸν μετακλήθει, τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας κατέσχε, καὶ ἀδεῶς ἐκκλησίαζε. Πρόξενος δὲ τούτων αὐτῷ Μαρκιανὸς τι ἐγένετο, ἀνὴρ βίω καὶ λόγῳ θαυμασίῳ· συζῶν· ὃς πάλαι μὲν ἐν τοῖς ἀνακτόροις στρατείας ἐπέλιπτο· τότε δ' ἱερᾶσθαι λαχὼν Ναυατιανοῖς, τὰς βεσιλιῶς θυγατέρας, Ἀναστασίαν καὶ Καρῶσαν, λόγους γραμματικούς· ἐξεπαίδευεν· ὧν καὶ τὰ δημόσια λουτρά τῇ Κωνσταντινίου κατασκευασθέντα Οὐάλης ἐποίησε. Αἰδοῖ τοίνυν τάνδρος πρὸς ὀλίγον αἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαι κλεισθεῖσαι αἰθῆ· ἠνόηγοντο· οὐ μέντοι καὶ οὕτω τῆς ἐκ τῶν Ἀρειανῶν ταραχῆς παντάπασιν ἦσαν ἐλεύθεροι· διὰ μίσους γὰρ ἦσαν αὐτοῖς, ὅτι περ τοὺς τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὑπερασπίζοντας ἡγάπων σφόδρα καὶ ἐστεργον, καί περ κατ' ἄλλην ὁξεν πλείστα διαφερόμενοι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῶν Μακεδονιῶν καὶ τῶν φρονούντων τὸ ὁμοουσίου· καὶ περὶ τῆς εἰς Ῥώμην πρεσβείας τῶν εὐσεβῶν.

Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀκραιφνῶς τὴν ἐν Νικαίᾳ σέβοντας πίστιν παρὰ τοῖς περὶ Εὐδόξειον κατορθοῦσθαι ἐδόκει τὸ σπουδαζόμενον· τῷ γὰρ πλείστῳ μέρει τῆς ἐπικρατείας Οὐάλεντος, καὶ μάλιστα ἀνά τε τὸν Ἑλλησπόντον καὶ Θράκην καὶ Βιθυνίαν, καὶ ἐτι τὰ κύκλιον τούτων καὶ προσωτέρω, οὗτε ἐκκλησιῶν ἦρχον· ἀφηρημένοι δὲ καὶ τῶν ἱερᾶσθαι τούτοις λαχόντων ἦσαν. Πρὸς δὲ τοὺς τὰ Μακεδονίου φρονούντας, πολλαπλάσιοι γὰρ ἦσαν ἀνὰ τὸδε τὸ κλίμα οὗτοι τῶν ὀρθῶν φρονεῖν ἠρημένων, χαλεπαίνοντες τούτοις σφόδρα, ἀπανθρώπως ἐδίωκον. Οἱ δὲ τῶν ἐπιχειμένων κακῶν τῷ δεῖε στενοχωρούμενοι, πρὸς ἀλλήλους κατὰ πόλεις διαπρεσθευόμενοι, δεῖν ἰδοκιμαζόν ἐπὶ τε τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντος καταφεύγειν ἐς Ῥώμην, Λιβερίῳ τε κοινωνεῖν, ἢ τοῖς περὶ Εὐδόξειον (a).

et Sylvanum Tarsi Ciliciæ, atque Theophilum Castabalarum (1) episcopos Romam legarunt, eisque mandarunt ut ne cum Liberio de fide contenderent, sed potius cum Romana communicarent Ecclesia, ac consubstantialis professionem comprobarent. Illi cum litteris eorum, qui ab aliis Seleuciæ segregati fuerant, in Italiam pervenere, atque ibi imperatorem Valentinianum, propterea quod in Gallia (2) contra Sauromatas bellum gereret, non viderunt. Cum autem Liberio epistolas quas secum attulerant offerrent, recipere is eas renuit, Arianos eos esse, nec ab Ecclesia sua agnosci posse, qui Nicænâ abolevissent fidem, dicens. Cui illi responderunt, se per legitimam pœnitentiam ad veritatis cognitionem rediisse, sententiam τοῦ ἀνομοίου abjecisse, et Filium per omnia Patri similem professos esse : **120** nihilque ab ὁμοουσίου, consubstantiali, κατὰ πάντα ὁμοιον, hoc est, per omnia similem, differre. Quibus verbis auditis, Liberius professionem eorum in scriptum relatam ab eis exegit. Atque illi libellum ei, in quo etiam Nicænâ fidem inseruerunt, obtulerunt. Epistolas quidem, quas secum Smyrna ex Asia et ex Pisidia, Isauria, Pamphylia et Lycia, ubi conventus egerant, attulere, propter prolixitatem hic non apposui. Libellus autem, quem Eustathius cum collegis suis Liberio dedit, sic habet :

Gratiani rebus infra Almanorum nomen reperitur, et Germaniæ uno atque altero loco.

CAPUT VII.

Ὁμολογία τῶν πρέσβων, Λιβερῶ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης δοθεῖσα.

Confessio legatorum Liberio episcopo Romano exhibita.

Domino fratri et collegæ Liberio, Eustathius, et Sylvanus, Theophilus salutem in Domino. Ad evitandas insanas hæreticorum, qui non desinunt Ecclesiæ catholicæ offendicula creare, suspiciones, et ad earum causam et occasione[m] omnem præcidendam, synodi Lampsaci et Smyrnæ, et aliis variis in locis ab orthodoxis et recte sentientibus episcopis celebratæ decreta profitentes, apud bonitatem tuam, et universos Italiæ totiusque Occidentis episcopos legatione fungimur, et litteras afferimus catholicam nos fidem servare, quæ in sancta Nicæna synodo, sub beato Constantino imperatore, a trecentis decem et octo Patribus promulgata atque confirmata, hactenus in statu suo inviolata atque immota duravit, atque in perpetuam duratura est : in qua τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, rite pieque contra Arii improbitatem est constitutum. Fidemque eam nos una cum eis quos diximus episcopis et servasse, et usque ad finem servaturos esse, manibus ipsi nostris profite[mur]; condemnantes Arium, impiamque doctrinam sectatoresque ejusdem, necnon omnem Sabellii, Patripassianorum, Marcionis, Photini, Marcelli, ipsiusque Pauli Samosatani hæresim, doctrinamque eorum, necnon omnes eis assentientes; et si quæ præterea sunt aliæ sectæ sanctæ fidei, quæ pie atque catholice Nicææ a sanctis Patribus composita atque promulgata est, adversæ et contrariæ, anathemate quoque in primis ferientes formulam Arimini lectam, Nicænæ scilicet fidei prorsus repugnantem. Cui quidem formulæ Nica Thraciæ allatæ, nonnulli dolo malo et perjurio circumventi,

Constantinopoli per errorem subscripserunt. Est autem fides nostra, atque eorum quorum nomine legatione fungimur, ista: Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, visibilibus et omnium invisibilium factorem. Et in unum unigenitum Deum, Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei, ex Patre, hoc est, ex substantia Patris genitum, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, quæque in cælo sunt, quæque in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus, et homo factus, et passus est. Et resurrexit tertia die, et ascendit in cælos, venturus inde ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, fuisse aliquando tempus cum non fuerit, quodque priusquam genitus sit, non fuerit, et quod ex non existentibus factus sit, aut ex alia substantia vel subsistentia, vel mutationi et alterationi obnoxium Filium Dei esse, anathemate jugulat catholica et apostolica Ecclesia. Ego vero Eustathius, episcopus Sebastiæ urbis, et Theophilus, et Sylvanus, Lampsacænæ, Smyrnensis aliarumque synodorum legati, hanc fidei professionem manibus nostris voluntateque nostra scripsimus. Quod si quis præter hanc fidem, contra nos aut eos a quibus missi sumus, aliquid criminis intendere voluerit, ad quoscunque sanctitati tuæ visum fuerit episcopos, nos atque illos cum sanctitatis tuæ litteris remitte : ut cum apud eos ipsos judices causa dicatur, tum in eum qui criminis convictus fuerit, legitime animadvertatur.

121 CAPUT VIII.

Ἐπιστολὴ Λιβερῶ τοῖς ἐν τῇ Ἐφῷ ἐπισκόποις πεμφθεῖσα.

Epistola Liberii, episcopis orientalibus missa.

Hoc libello veluti quodam pignore sibi obligatos Liberius ad communionem admisit, ac deinceps cum hujusmodi litteris eos dimisit : Dilectis fratribus et collegis, Hythio, Cyrillo, Hyperichio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Encarpio, Eortasio, Neoni, Eumathio, Faustino, Procto, Passinico, Arsenico, Severo, Didymioni, Britannio, Callierati, Damabio, Ædesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Stenelo, Joanni, Macari, Charisio, Sylvano, Photino, Autho, Antonio, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Minodoro, Diocli, Chrysampelo, Eugenio, Eustathio, Callierati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieratio, Leontio, Philagrino, Lucio, et universis episcopis Orientalibus orthodoxis, et rectam fidem sectantibus, Liberius episcopus Ita-

liæ, et reliqui Occidentis episcopi salutem perpetuam in Domino. Optatissimum nobis pacis et concordiæ gaudium litteræ vestræ, fidei lumine refulgentes, fratres dilecti, attulerunt, quas nobis reverendissimi fratres et episcopi Eustathius, Sylvanus atque Theophilus reddiderunt. Atque eo maxime nomine, quod sensum et persuasionem fidei vestræ, cum tenuitatis nicææ atque Italicorum Occidentaliumque episcoporum omnium sententia, concordare confirmarunt et asseverarunt. Atque eam ipsam novimus catholicam et apostolicam esse fidem, quæ ad Nicænam usque synodum integra atque immota servata est : quam etiam Patres Nicææ cum ingenti lætitia, non solum sermone, verum etiam scriptura intercedente, ut vestigium et scintillam omnem absurdæ opinionis exstinguere[n]t, sunt professi. Ejus exemplar necessario hisce litteris subjiciendum esse duximus, ne

postea locus et opportunitas hæreticis ad struendas fidei insidias relinquatur : quibus illi improbitatis suæ igniculos excitantes, discordiæ incendiariorum suorum dilatare solent. Eustathius sane, Sylvanus atque Theophilus, fratres nostri reverendissimi, nobis vestro nomine receperunt, dilectionem vestram non minus atque ipsos fidem ejusmodi semper et antea servasse, et ad finem usque servaturam esse, in Nicæna videlicet urbe a trecentis decem et octo episcopis orthodoxis et recte sentientibus comprobata. Quæ quod certam perfectamque complectitur veritatem, ora hæreticorum omnium omnia obstruit atque evertit. Non casu enim fortuito, sed divino prorsus nutu, contra Arii insaniam tantus episcoporum numerus est coactus, quanto scilicet numero beatus ille Abraham tot hostium millia fide debellavit. Ea fides cum in subsistentia et nomine τοῦ ὁμοουσιου, consubstantialis, consistat, perinde atque munitissima quædam et inexpugnabilis arx, impressiones et machinas malignas Arianae perfidiæ omnes, ita uti decet, contemnit. Et quamvis episcopi Occidentales prope omnes Arimini convenerint, cum ibi concilium Arianorum coegisset vecordia, ut insidiosa quadam suasionem, seu quod verius est, profana auctoritate et potentia, id quod in fidei formula tutissimum certissimumque positum fuerat, abolerent, aut oblique negarent, nihil tamen ea profuit calliditas. Nam omnes fere qui tum Arimini inescati atque fraude decepti fuerant, nunc resipiscentes, cum anathemati eorum qui ibi conventum egere, fidei formulam subjecerunt, tum universali et apostolicæ fidei, quæ Nicæna decreta est, subscripserunt. Et nobiscum communicantes, ardentioribus etiam animis contra Arii doctrinam et discipulos ejus feruntur. Quam rem ita deprehensam esse, ubi oratores etiam vestri cognoverunt, in subscriptione sua vos quoque addiderunt, et Arium, et quæ a sectatoribus ejus Arimini contra Nicænam fidem acta sunt, anathemate jugulantes. Quibus sane actis, vos etiam jurisjurandi sacramento fraudulento circumventi, subscripsistis. Quapropter convenire nobis visum est, ut ad dile-

ctionem vestram scriberemus, et justa petentes adjuvarem, præsertim cum ex legatorum vestrorum asseveratione, Orientales vos respuisse, et cum Occidentalibus recte sentientibus consentire intellexerimus. Scribimus ergo vobis, ut noritis cum Ariminenses blasphemias, quæ tum per resurrectionem sunt ab auctoribus earum magno Ecclesiæ detrimento subintroductæ, **122** anathemati subjectas, tum Occidentales universos in Nicænam fidei professionem conspirasse. Quamobrem per vos id omnibus indicari oportet, ut qui vi quadam seducti atque læsi sunt, tandem a tenebris hæreticis ad divinum catholicæ libertatis lumen reverti possint. Si qui vero deinceps venenum perfidiæ respere, et Arii blasphemias omnes abolere anathematique subjicere noluerint, Arii, ejusque sectatorum, et cæterorum serpentium Sabellianorum, Patripassionum, atque aliarum hæresium se complices, ab ecclesiastica communione et conjunctione exclusos et alienos esse, quæ adulteri filios non admittit, sciant. Deus vos incolumes servet, fratres dilecti. Hisce litteris Eustathius et collegæ ejus acceptis, in Siciliam trajecerunt. Et postquam ibi Siculorum episcoporum synodus, eorum instinctu celebrata, atque ipsi τοῦ ὁμοουσιου, consubstantialis, fidem professi sunt, Nicænamque formulam auctoritate sua confirmarunt, acceptis ibi quoque ejusdem sententiæ litteris, ad eos qui se legaverant, sunt reversi. Atque illi redditas ibi litteras Liberii, ad urbes quasque per oratores ad consubstantialis fidei propugnatores misere, cohortantes eos, ut consentientibus animis Tarsi Ciliciæ convenirent, ad fidem Nicænam comprobendam, et quæ postea exortæ sunt, nugas abolendas. Et factum id forte esset, nisi qui plurimum apud imperatorem valebat, obstitisset, Eudoxius videlicet, Arianae religionis præfectus, qui synodo ea indicta magis etiam commotus, majora illis intulit detrimenta. Quod vero Macedoniani per oratores suos cum Liberio communicarint, et fidem Nicænam approbarint, Sabinus ipse in synodaliū Actorum collectaneis est confessus.

CAPUT IX.

Περὶ τῶν ἐν Τυάροις καὶ Καρίᾳ συνόδων.

De synodis Tyanae et in Caria coactis.

Eodem tempore concilium Tyanae ab Eusebio Cesareæ Cappadociæ, Athanasio Ancyrae, Pelagio Laodiceæ, Zenone Tarsi, Paulo Emesæ, Otreio (1) Melitinae, Gregorio Nazianzi, aliisque multis episcopis, qui τοῦ ὁμοουσιου, consubstantialis, verbum servandum esse Antiochiæ, Joviniano imperante, decreverant, celebratum. Lectæ ibi Liberii et Occidentalium episcoporum litteræ, quas secum legati Lampasaco Romam missi attulerant. Quamobrem

D gaudio exsistentes, ad universas scripserunt Ecclesias, ut decreta Asiaticorum episcoporum et Liberii, Italorum, Afrorum, Gallorum occidentalium legerent epistolas : et tantum ipsis consentientium numerum, qui longe Ariminense concilium superabat, considerarent, et ad sententiam communemque eorum accederent : necnon ut eis ejusdem se esse sententiæ litteris ipsi suis rescriberent. Scripserunt præterea, ut ad diem constitutum

(1) Mentio hujus etiam fit in quadam Theodosii *Episcopia*, De fide cathol.

verno adhuc tempore Tarsum Ciliciæ convenirent. A Sedenim dum sic de Tarsensi synodo cogenda agitur, triginta et quatuor fere Asiani episcopi Antiochiæ in Caria convenientes, studium quidem ecclesiasticæ concordie sarciendæ laudarunt: ὁμοουσιον, consubstantialis, vero nomen repudiantes formulam fidei Antiochiæ et Seleuciæ compositam,

veluti quæ Luciani martyris esse crederetur, et a majoribus eorum periculo et sudore multo comprobata esset, confirmarunt. Imperator autem, Eudoxio annitente, synodum in Cilicia celebrari institutam prohibuit, edictis ea de causa et comminationibus publice propositis.

CAPUT X.

Ἐπὶ τοῦ τηλικούτα γενόμενου διωγμοῦ καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ὡς αὐτὸς μόνος οὐκ ἐξηλάθη τοῦ θρόνου.

De ea quæ tum grassata est persecutione: et de sancto Athanasio, ut is solus sede sua non sit ejectus.

123. Provinciarum quoque præsidibus sigillatim mandavit, ut ex ecclesiis eos deturbarent episcopos, qui sub Constantio exauctorati, dignitatem pristinam sub Juliano recopissent. Per ejusmodi jussionem Ægyptii etiam magistratus Athanasium ecclesiis simul et urbe Alexandrina ejicere contenderunt. Non levis enim pœna imperiali inserta erat edicto, quod præfectis omnibus, et qui sub eorum signis et potestate essent militibus et senatoribus, cum ingentis pecuniæ multa, corporis quoque coercionem denuntiabat. At Christianus populus conveniens præfectum rogavit, ut episcopum causa non satis deliberata non exigeret, sed accuratius litterarum imperialium sententiam perpenderet, quæ eos tantum proscriberet, qui sub Constantio exsulare jussi, sub Juliano ab exilio reversi essent. Athanasium porro sub Constantio quidem exilii causa solum vertisse dicebant, atque ab eodem reductum atque in episcopatum suum restitutum esse: Julianum autem, cum omnes ab exilio revocaret, unum hunc persecutum fuisse, quem tandem Jovinianus restituerit. Hæc cum dicerent, neque præfecto persuaderent, restitere tamen, et vim fieri non permisero. Cæterum cum vulgus nadique conflueret, et turba ingens atque tumultus, adeo ut seditio expectaretur, in urbe esset: præfectus rem eam imperatori significavit, Athanasium ibi manere permittens. Et diebus pluribus exactis, seditio ea sopita jam esse videbatur, cum Athanasius vesperi urbe egreditur, et in prædio quodam latitat. Ægypti autem præfectus, et copiarum militarium quæ ibi erant dux. intempesta nocte in ecclesiam, ubi ille domicilium suum habebat, venit, et in habitaculis etiam superioribus diligenter eum quærit: sed opinione sua frustratus, re infecta abit. Existimaverat enim, quod plebs tandem prioris motus, quo excitata fuerat, oblita esset, et somnum omnes carperent, facile se imperatoris imperata exsecuturum, et urbem sine seditione pacatam conservaturum esse. Selenium præfectus, et qui cum eo erant, quod Athanasium non invenissent, valde sunt admirati. Sive enim divini Numinis indicio, seu hominum

aliquorum denuntiatione secesserit, eodem res recidit. Quod enim tam necessario tempore insidias sibi structas præviderit et vitarit, consilii esse visum est, quod captum humanum excederet. Alii vero dicunt, eum, quod vulgi insanum motum præsemerit, et simul veritus sit, si quid inde detrimenti provenisset, ne ipse auctor mali ejus esse videretur, toto eo tempore (1) in paterno monumento delituisse. Atque ille quidem sic profugit et latuit. Non longe autem post imperator litteris suis eum revocavit, et ecclesiam obtinere jussit. Scriptum hoc præter animi sententiam Valentem edidisse opinor, vel quod Athanasii gloriam secum ipse reputaret, ac reprehensionem ejus rei a Valentiniano, qui Nicænum decretum profitebatur, expectaret: vel quod motum eorum qui plurimi illum laudabant, ne per novarum rerum studium respublica aliquid detrimenti caperet, suspectum haberet. Opinor quoque Arianæ hæresis antesignanos, ita ut par erat, non admodum jam in ejus viri proscriptionem urgendam incubuisse: illud perpendentes, si urbe ejiceretur, fore ut rursus imperatoribus molestus fieret, occasionemque ex ea re illos compellandi haberet, Valentemque in sententiam suam adduceret, Valentinianum autem sibi consentientem ad iram etiam commoveret. Plurimum namque eum metuerunt, virtutem ejus in rebus quæ sub Constantio acciderant, experti. Adeo enim tum quoque inimicorum consilia et insidias propulserat, ut ei illi non gravate ecclesiis in Ægypto cederent, et ea de causa ipse, vix Constantii litteris acquiescens, ex Italia rediret. Causam quidem, quamobrem Athanasium non itidem ut alii ex ecclesia pulsus sit, hanc esse conjicio. Alii vero episcopi tantum non persecutione, quæ illis par esset, quæ ab idololatriæ excitatæ fuerant, sunt expetiti. Exsilia enim et deportationes in eos qui non eadem cum Valente sentirent, decernebantur, et sacræ ædes iis quidem adimebantur, aliis autem committebantur. Ægyptus vero dum Athanasio vita suppetebat, malorum ejusmodi immunis et expertus fuit.

(1) Mensibus quatuor. (Socrat.)

CAPUT XI.

Ὡς διηρέθησαν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Εὐνομιανοὶ καὶ περὶ Εὐνομιῶν καὶ Ἀετίου καὶ ὅσα κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Ut Ariani et Eunomiani per dissidium sint sejuncti: et de Eunomio et Aetio, et quæ ii contra orthodoxam fidem novarum rerum studio sint conati.

124 Sub idem tempus Eunomius ab Eudoxio recessit, et seorsim suos sibi conventus egit, propterea quod cum sæpius, ut præceptor ipsius Aetius in gratiam et communionem reciperetur, Eudoxium rogasset, id impetrare non potuerit. Non ideo autem Aetium aversatus est Eudoxius, quod hæresim ejus exosam haberet, quam scilicet maxime deprædicabat, sed quod omnes qui cum Eudoxio consentiebant ab Aetio utpote diversam ab eo doctrinam tenente abhorrent. Atque hæc ipsa causa fuit, cur inter Eudoxium et Eunozium discessio fieret. Porro Aetius vehementer et acer Arianae hæresis assertor et propugnator fuit, arte sophistica bene instructus. Eandem autem hæresim magis etiam discipulus ejus Eunomius defendit, vir, quod Rufinus ait, et corpore et anima leprosus, atque intra et extra morbo regio infectus (1), ipse quoque arte dialectica præpotens. Hæresim ejus quidam ab ejus nomine appellant. Alii τῶν ἀνομοίων, hoc est, dissimilium, vocant. Sunt auctores quidam, qui Eunomium istum primum ausum fuisse dicunt instituere, ut divinus baptismus mersione una perageretur: et eam quæ ab apostolis per manus accepta hodie quoque ubique servatur, traditionem adulterare, et ritum alium in ecclesia Cyzicena, accuratioris sanctiorisque gravitate novitatem suam obtegentem, invenisse. Fuit autem, sicuti dictum est, et Sozomenus testatur, cujus verba ascribere libet, ad orationes scribendas non ineptus, contentioso disputandi genere et syllogismis gaudens: quales sectatores ejus adhuc multos videre est. Non tam enim illi vitam honestam, mores sanctos et benignam erga egenos misericordiam, si eadem cum ipsis sentiant, quam si quis contentiose disserere, et syllogismis atque ratiocinationibus vincere videatur, laudant. Tales namque pietate majore supra omnes esse existimantur: sicuti Theophronius Cappadox et Eutychius, sectæ hujus studiosi, qui obtinentis hujus imperii tempore (2), se ipsos ab Ecclesia rescindentes, cum in aliis rebus ex Eunomii opinionibus, tum in sacro baptismo res novas induxerunt, non in Trinitatem, sed in Christi mortem baptizandum esse docentes. Eunomium sane aliqui dicunt nihil hac in re novasse, sed quemadmodum ab initio cœperat, in

A Arii sententia permansisse. Postquam vero Cyzici episcopus factus esset, a clero cum suo, quod nova institueret dogmata, accusatum esse. Eunomium porro, qui tum Constantinopoli Arianae hæresi præfuit, illum accersivisse, atque ut verba ad populum de doctrina sua faceret, ei permisisset. Et cum nihil in eo damnasset, eum ut Cyzicum rediret cohortatum esse: illum vero dixisse, se de cætero cum eis qui se suspectum haberent, futurum non esse, prætextumque cum discessionis suæ obtendisse: cum revera causa illa esset, quod præceptorem suum Aetium receptum non esse ægre ferret: hominemque in cœpto suo perseverasse, et nihil de priore opinione sua mutantem privatim vixisse. Et hæc quidem alii ad hunc modum, alii vero aliter tradunt. Sedenim sive Eunomius seu alii quidam traditionem baptismi innovaverunt, soli illi periculosa ista ratione divini baptismi expertes mihi e vita excessisse videntur. Si enim ipsi ab initio recepta consuetudine baptizati, primum se ipsos rebaptizare non potuerunt, aut quod in ipsis non accidit, primi introduxerunt: quodque neque ipsi per se habuere, neque per alios acceperunt, id in alios contulerunt: cum super initio et fundamento quod subsistere nequeat (3), suaque ipsorum arrogantia, dogma hoc instituerunt: tum quæ ipsi non acceperunt, aliis tradiderunt, quod sane stultum ac stolidum est. Illud enim sua etiam ipsorum confessione constat, qui ipse baptismi sacris initiatus non sit, eum alios baptizare non posse: qui vero traditionis eorum more baptizatus non sit, eum pro non baptizato ab eis haberi, ut qui non legitime sacramento eo initiatus sit. Testantur hoc ipsimet, dum quoscunque in sententiam suam pertraxerunt, etiamsi antea statis catholice Ecclesie cæremoniis tincti sint, rebaptizant. Quæ novitas non parum religionem turbavit, et Christianismum suscipere volentibus propter dogmatum dissensionem valde obstitit. De Eunomio porro et Aetio illud addere libet, Eunomianæ hæresis auctorem primum Aetium Syrum fuisse: et **125** qui juxta Arii sententiam Filium Patri inæqualem, creatumque esse, et ex non existentibus extitisse decrevit. Et qui opinionem eam approbarunt, Aetiani prius sunt dicti. Cum autem, quemadmodum antea diximus, quidam

(1) Sozom. lib. vi, cap. 26.

(2) Theodosii Junioris imperium intelligendum, ad quem Historiam suam ecclesiasticam scripsit Sozomenus, cujus ea sunt verba lib. vi, cap. 26. Socrates propterea Eunomium Cyzico Constantinopolim ad Eudoxium reversum esse et cum eo mansisse dicit, quod Cyziceni non ferentes ampullosam ejus loquentiam, hominem urbe exegerint. In prolixitate enim orationis ejus et multiloquio

ingens fuit sententiarum penuria. Et cum longos conscripsisset in epistolam Pauli ad Rom. commentarios, tamen is scopum Pauli pertingere et assequi non potuisse dicitur. Lib. iv, c. 9.

(3) Eodem argumento uti temporibus nostris possemus, in refutandis eis qui manus aliis imponere audent, cum eam potestatem non habeant, et consecrati prorsus non sint.

Filium Patri ὁμοούσιον, consubstantialem, quidam ὁμοούσιον, æquisubstantialem, dicendum esse assererent : et imperatori tum placitum esset, ut de Ariminensis concilii sententia, Filius Patri ὁμοούσιος, æqualis, crederetur : Aetius quidem, ut qui blasphemus in Deum esset, exsilio est mactatus : hæresis autem ejus quodammodo ad tempus soluta jacuit, quod neque alius quispiam, qui alicujus esset nominis, neque ipse Eunomius (1) propalam et libere de ea disserere auderet. Cæterum ubi is

A Cyzicenam ecclesiam pro Eleusio gubernandam accepit, conquiescere omnino non potuit, et in concionibus ad populum Aetii opinionem rursus in medium produxit. Atque ut fieri solent, cum homines primum hæresis istius auctorem ignorarent, Eunomianos sectatores ejus cognominarunt, propterea quod post Aetium dogma hoc Eunomius renovavit, et majore audacia, quam qui id primum tradiderat, defendit.

CAPUT XII.

Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀπολλιναρῶν, τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ὅπως εἰς τὴν εὐκλείαν ἀπέκλιναν αἰρέσειν.

De hæresi Apollinarium patris et filii, et quomodo in suam declinarint hæresim.

Apollinæres duos fuisse, patrem et filium, antea diximus. Et pater quidem presbyter, filius autem lector fuit : uterque Græcis disciplinis valde eruditus. Pater grammaticus, filius rhetor insignis. Pater Alexandriæ ortus, aliquandiu Beryti litteras docuit. Laodiceæ vero matrimonio contracto, filium Apollinarem progenuit. Intima eis cum Epiphano præclaro sophista amicitia fuit. A quo ut sejungerentur, ne Theodotus quidem episcopus Laodicensis auctoritate et interdicto suo obtinere potuit. Permultos hi et utiles Ecclesiæ edidere libros, sicuti antea a nobis est dictum. Deinde vero in hæresim nominis sui cæde sunt prolapsi. Nam Apollinaris filius, multis ab Ecclesia abductis, suos sibi conventus egit, sociumque constituendi dogmatis sui Vitalem accepit Antiochenum, ex eorum numero qui Meletii Ecclesiam frequentabant, presbyterum, virum nemini illustri vitæ et morum sanctitate cedentem (2), et eorum qui fidei ejus commissi fuerant curandorum perquam studiosum, eaque de causa a populo egregie cultum et veneratum. Paulo post enim, cum a communione Meletii discessisset, Apollinari se conjunxit, sectatoribusque ejus Antiochiæ præfuit, vitæ reverentia non exigua plebis partem addictam sibi habens : qui etiam nomine ab eo accepto, Vitaliani usque ad Theodosii junioris imperium ab Antiochenis sunt vocati. Dicitur autem hoc fecisse dolore impulsus : periade atque a Flaviano, qui postea sedem Antiochenam accepit, tum autem presbyter cum illo erat, despectus, et quominus familiariter cum episcopo esse posset, impeditus fuisset. Quod namque ea re diminutam esse famam suam putaret, hominum more, dolore eo victus, ad Apollinarem se contulit, et cum eo communicavit, amicitia ejus in primis usus. Ex eo tempore in aliis quoque urbibus sub episcopis suis conventus habuere, et ritus ab Ecclesia catholica alienos celebrare : præter receptas sacras cantilenas,

(1) Ad declarandam ineptam et improbam Eunomii impietatem et vaniloquentiam Socrates verba ejus ista profert : Deus de sua ipse substantia nihil amplius, quam nos, novit : neque ea magis illi, quam nobis, est perspecta. Sed quod de ea nos

B numerosa etiam carmina quædam ab ipso Apollinari inventa decantantes. Nam is præter eruditionem reliquam in poetica quoque varii generis versibus componendis excelluit. Qua ille oblectatione multis, ut sibi adhærent, persuasit. Et viri in computationibus manuumque **126** laboribus, mulieres quoque in lanificio suo carmina ejus psallebant. Ad studii enim et laborum laxamentum, ad dies festos, et ad res alias, prout tempus fert, poemata elaboravit, quæ ad laudem Dei pertinent omnia. Hanc hæresim latius serpere, cum primus urbis Romæ episcopus Damasus et Petrus Alexandrinus cognovissent, coacto Romæ concilio, alienam esse ab Ecclesia universali statuerunt. Apollinaris etiam ipse itidem propter animi imbecillitatem, dogmate suo instituendo, res novas molitus esse dicitur, hujusmodi de causa. Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, sub Constantio in exsiliium actus, cum in Ægyptum redire jussus esset, et per Laodiceam iter faceret, cum Apollinari, quod amicissimus ei esset, familiariter versatus est. Quod autem, qui diversa erant secta, commercium et communionem ejus veluti jurisjurandi sacramento abnegatam aversarentur, inter quos et Georgius Laodicensis episcopus fuit : Apollinarem is eo nomine ab Ecclesia exclussit, tanquam contra canones et sacras constitutiones cum Athanasio fuisset. Et cum criminis loco id ei objecit, tum rationem etiam et pœnam veterum atque pœnitentia oblitatorum erratorum cum convicio ab eo exegit. Cum namque Theodotus ante eum adhuc Laodicensem Ecclesiæ regeret, maxime tum pollens Epiphanius sophista hymnum in Bacchum recitaverat, quo præceptore juvenis etiamnum Apollinaris utebatur. Recitationi ei is cum patre sibi cognomine grammatico insigni affuit. Atque ubi Epiphanius orationem eam exorsurus, sicuti eis qui specimen aliquod talium studiorum exhibent, mos est, non initiatos et profanos scimus, idem et ipse prorsus scit : et rursus quod ille novit, id in nobis quoque similiter omnino reperias. Ut supra.

(2) Sozom. lib. vi, cap. 25.

exire et procul esse jussisset : neque Apollinaris, A neque ejus pater, neque etiam alius quispiam qui ibi aderant Christianorum, ex auditorio secessit. Id postquam rescivit Theodotus episcopus, moleste tulit. Et aliis quidem ex populo aliquatenus objur- gatis, gratiam delicti fecit : Apollinarim vero utrumque cum eis propalam peccatum objecisset, ab Ecclesia segregavit. Erant enim clerici, pater quidem presbyter, filius vero sacrarum Scriptura- rum adhuc lector. Intercesserat aliquid temporis, et eos, postquam lacrymis et jejuniiis crimen ad- missum pœnitentes abolevisent, Theodotus rur- sum in gratiam recepit. Ubi autem Georgius episcopatum est adeptus, et Apollinaris cum Atha- nasio familiariter fuit, quemadmodum diximus, excommunicatum cum Ecclesia exegit. Atque ille B sæpe Georgium dicitur, ut in communionem reci- peretur, deprecando obsecrasse. Verum ubi id illi

non persuasit, mœrore correptus Ecclesiam turba- vit, et dogmate novo hæresim suam introduxit, quoad potuit : compositis arte orationibus, inimi- cum ulciscens, et quod se in sacrarum Litterarum doctrina illo præstantiorem exauctorasset arguens. Ad hunc modum scilicet privatæ clericorum, ten- pore quolibet, inimicitiz, maximo Ecclesiam detri- mento affecere, et religionem in sectas multas dissecuere. Id inde satis liquet. Si enim itidem ut Theodotus, Georgius quoque pœnitentem Apolli- narim suscepisset, hæresis quæ ab eo nomen ha- bet, ut ego quidem puto, non exstaret. Ingenia namque hominum si despici se videant, arrogantem audaciam concipiunt, et contendendi studio res novas moliantur. At si id quod æquum est conse- quuntur, ad moderationem se dant, et sorte sua contenti sunt (1).

127 CAPUT XIII.

Ὡς Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ἀμφὼ ἀντιβήσεις κατὰ Εὐνομίου καὶ Ἀπολλινάριου ἐγραψάν· καὶ τίνα ἦσαν ἡ ἔδογματιζόν.

Ut Basilius et Gregorius uterque libros refutatorios contra Eunomium et Apollinarium scripserint : et quæ istorum hæreticorum fuerint opiniones.

Eunomium, quod diximus, eadem cum Aetio sentire negari non potest (2). Nam et ipse Aetium præceptorem jactat, et id in scriptis ipse suis aperte testatur. Apollinarem vero etiam accusans C Gregorius Nazianzi episcopus, in epistola quadam ad Nectarium Constantinopolitanæ Ecclesiæ præ- sidem, hæc scribit : « Et detrimentum quidem no- strum, quod in sinu nostro fovemus, Eunomius minime eo quod alicujus nominis sit, contentus est : verum nisi omnes una secum in perniciem pertrahat, jacturam id esse judicat. Sedenim to- leranda hæc quidem sunt. Quod autem in Ecclesiæ calamitatibus censeo longe gravissimum, Apolli- naristarum est impanitas. Quos nescio quomodo sanctitas tua negligit, concionandi conventusque cogendi licentiam æqua nobiscum potestate et dignitate sibi ipsi usurpantes. Tu quidem, qui per omnia prorsus juxta Dei gratiam in divinis erudi- tus es mysteriis, non tantum quæ ad patrocinium D et defensionem Dei verbi spectant, sed ea etiam quæ ab hæreticis adversus sanio-rem fidem excogitata sunt, tenes. Attamen non importunum fuerit, a tenuitate mea magnificentiam tuam audire ali- quid. Incidi in Apollinaris libellum, qui omnem hæreticam improbitatem longe superat. Asseverat enim, carnem juxta salutis nostræ administratio- nem ab unigenito Filio naturæ nostræ transmunda- ndæ gratiæ, non adventitiæ (3) susceptam esse,

sed a principio carnalem illam naturam in Filio fuisse. Atque perperam acceptum dictum quod- dam evangelicum tanquam testimonium tante absurditati præterdit, dicens : *Nemo ascendit in caelum, nisi qui e caelo descendit, Filius hominis* ¹. Ita ut priusquam descenderit, ipse Filius hominis fuerit : et descenderit, suam illam deferens car- nem, quam in caelo habuerit anteaeternam et consubstantiatam (4). Et rursus apostolicam aliam profert vocem : secundum hominem e caelo esse. Deinde instituit hominem illum qui e caelo venent mentem non habere, sed divinitatem Unigeniti naturam mentis adimplere, ut quæ (5) pars tertia humanæ coagmentationis sit facta, anima et corpore humanitus circa eam exsistentibus, mente illis decollante, et verbo Dei locum ejus obtinente. Atque equidem nondum hoc grave est specta- culum. Verum illud omnium longe gravissimum, quod ipsum unigenitum Deum, judicem omnium, auctorem et ducem vitæ, et vastatorem mortis, mortalem instituit : ita ut passionem ille in divi- nitate sua suscepit, et in triduana illa mortifi- catione corporis, simul etiam ea cum corpore commortua, et sic a Patre rursus a morte resus- citata sit. Reliqua quæ importunitati tantæ ille adjicit, longum esset recensere. Opiniones sane Apollinaris et Eunomii quales fuerint, ex iis quæ dicta sunt, quilibet cognoscat. Et ut facilis con-

¹ Joan. iii, 13.

(1) In Græco Nicephori exemplari integer hic sexternio deficit. Delectum eum juxta capitum annotationem ex aliis ecclesiasticis scriptoribus explevi.

(2) Sozom. lib. vi, cap. 27.

(3) Μὴ ἐπιχτητόν.

(4) Legendum in Græco συνομοσωμένην pro συνο- στωμένην.

(5) Μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος τὸ τρί- μβριον ψυχῆς τε καὶ σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπιον περὶ αὐτὴν ὄντων.

jectura est, permultos illi ab Ecclesia universali in eorum sententiam pertraxissent, nisi Basilium et Gregorium Cappadoces adversarios invenissent, qui ex professo multa adversus eos scripsere. Theodosii præterea, quod paulo post secutum est, imperium conatus eorum repressit. Nam duces ipsos hæresium ex frequentibus et populosis orbis partibus in solos locos relegavit. Obstitere etiam insuper illis ejus ætatis monachi. Mordicus namque Nicæna retinere decreta, qui in Syria et Cappadocia finitimisque locis monasticam sunt philosophati. Et regio ea quæ a Cilicia ad Phœniciam usque tendit, ne in hæresim Apollinaris

A transiret, periclitabatur. Ab Eunomio autem, ne inficerentur populi a Cilicia et monte Tauro ad Hellespontum et Constantinopolim usque metus erat. Non difficile enim utrique erat, finitimis quoque eorum, apud quos versabantur, ut sententiam suam sequerentur, persuadere. Idem sane et Arianis contigit. Vulgus enim, monachorum, quos recensuimus, virtutem et opera admiratum, cum ipsos recte sentire credidit, tum aliter opinantes propter suspicionem impuræ et adulterinæ doctrinæ aversatum est: sicuti Ægyptii, monachos suos sequentes, Arianos pro hostibus habuere.

128 CAPUT XIV.

Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀνθρωπομορφιτῶν καὶ τῶν Μασσαλιανῶν· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν Ναυατιανῶν· ὅτι καὶ οὗτοι εἰς πολλὰ διεφθέρθησαν διὰ τῆς μετέδοσιν τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς.

De hæresi Anthropomorphitarum et Massalianorum: præterea de Novatianis, quod et jam ii in multas sectas sint divisi propter seriarum Paschæ mutationem.

Ea ætate Audæus quoque quidam, et genere et lingua Syrus, fuit novorum dogmatum inventor. Quæ enim mala dudum parturierat, aliquando tandem peperit. Primum namque cum perperam illud intellexisset, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, Deum humana esse forma opinatus est, eundemque corporalia membra habere existimavit: sacræ Scripturæ sententiam non satis assecutus, quæ divini Numinis operibus humanarum partium vocabula tribuit, quandoquidem eo modo, qui res subtiliores percipere et audire nequeunt, facilius consilium Dei intelligunt. Addidit deinde ad impietatem eam consimilia alia. A Manente enim id mutuatus, conditorem universitatis hujus Deum neque ignem neque tenebras creasse docuit. Verum hæc quidem, et quæcumque sunt ejusmodi, qui factionis ejus sunt, celant. Dicuntur autem a publicis Ecclesiæ conventibus segregari, propterea quod nonnulli pecuniam apud nos execrando fenore locent, nonnulli cum mulieribus extra, non ut lex postulat, conjugii consuetudinem habentes impie vivant. Qui vero a talibus rebus sint alieni, libere cum eis communicare. At ideo illos suo quodam more ab aliis separatos vivere constat, quod dogmatum suorum occultent blasphemiam et impietatem. Porro ficta hæc et assimilata sanctitas arrogantia est plena, quæ scilicet a doctrina Phariseorum provenierit. Nam et illi animarum simul et corporum medicum accusarunt, ad sanctos apostolos dicentes: *Cur cum publicanis et peccatoribus cibum sumit magister vester*? Et per prophetiam de talibus hominibus dicit Deus: *Qui dicunt, Purus sum, ne me attigeris, iste fumus furoris mei est*. Sedenim amentiam istorum refellere temporis istius non est. Proinde ad reliqua commemoranda progrediamur. Eodem

¹ Matth. ix, 11. ² Isa. lxi, 11. ³ Joan. vi, 55.

(1) Massalianorum istorum, qui et Euchitæ sive Enthusiastæ dicuntur, mentio fit, I. Ariani, ut supra

B tempore etiam Massalianorum (1) pullulavit hæresis. Εὐχίτας, hoc est *precatores*, hos cognominant, qui eam vocem in Græcum transtulere sermonem. Habent autem aliud quoque cognomen, ex re ipsa natum: Ἐνθουσιασταί enim, hoc est Numine afflati nominantur, dæmone quopiam vim in eis suam exercente, quam rem Spiritus sancti præsentiam esse opinantur. Qui vero in hoc vitio perfecti sunt, manuum opus omne et laborem perinde atque improbitatem aversantur. Itaque somno dediti, somniorum visiones et phantasias prophetiam vocant. Istius hæresis duces fuere Dadoes, Sabbas, Adelpheus, Hermas et Symcones, atque præterea alii. Qui quidem se ab ecclesiastica communione non abstinerunt, nihil prorsus vel prodesse vel obesse divinam escam dicentes. De qua Dominus Christus inquit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, vivet in æternum*. Morbum autem eum suppressere sedulo conantur, et eundem etiam convicti impudenter pernegant: et illis qui in eadem sunt opinione, quam ipsi animo complectuntur, Ecclesia interdicit. Letoius sane Melitinensem gubernans Ecclesiam, vir divino ardore spectatus, cum multa monasteria seu potius prædonum speluncas contagione morbi ejus corripere videret, eas incendit, et lupos ab ovium grege depulit. Itidem et præclarissimus ille Amphilocheus, qui metropolim Lycaoniæ fidei suæ creditam rexit, et gentem universam gubernavit, ubi pestem talem eo pervenisse cognovit, eam ejecit: et greges qui ab eo pascebantur, clade ea liberavit. Porro et Flavianus, celebri fama vir, postquam Antiochiæ episcopus est factus, et id genus homines Edesse versari cognovit, veneno suo finitimos inficientes, monachorum sodalitate quadam ad eos missa, Antiochiam eos pertraxit, et ægritudinem suam

pernegantes ad hunc modum in crimine ipso deprehendit. Accusatores enim eorum falsa per calumniam deferre, et testes mendacia proferre dixit. Adelphium autem admodum jam senem blande compellans, assidere sibi jussit : Et nos, inquit, o senex, qui jam vitam prope exegimus, certius cum humanam naturam perspeximus, tum adversariorum dæmonum cognovimus molitiones, reipsa quoque gratiæ subministrationem perdidimus. Juvenes autem isti, qui harum rerum accuratius nihil intelligunt, sermones spirituales audire non sument. Quapropter mihi dicite, quomodo vos perhibetis cum spiritum adversarium cedere, tum Spiritus sancti gratiam advenire? Verbis hisce senex demulsus, venenum omne suppressum evomuit, et nullam utilitatem ex **129** divino baptismo ad eos qui eo uterentur, pervenire dixit. Solam autem orationem sedulam dæmonem in animis habitantem ejicere. Unumquemque enim qui nascatur hominem a primo parente, sicuti naturam, ita dæmonum quoque servitutem trahere. Quibus precatione sedula exactis, deinceps Spiritum sanctum adventire, præsentiam suam, ita ut sentiatur et conspiciatur, iudicantem, corpusque ab affectionum seu perpeccionum metu liberantem, et animam ab inclinatione ea quæ in deterius fert, ita vindicantem, ut postea neque abstinentia et jejuniis corpus castigante, neque doctrina quæ frenos nobis injiciat, et composite ambulare doceat, sit opus. Et cui ita Spiritus sanctus obveniret, eum non solum a corporis vitiationibus liberari, verum etiam clare futura prævidere, et Trinitatem divinam oculis suis cernere. Hoc pacto divus Flavianus putido effosso fonte, et impio nudato latice, ad infelicem illum senem inquit : Inveterate dierum malorum, redarguit te os tuum, non ego : et labia tua testimonium perhibuerunt contra te. Et peste illa in apertum prolata, Syria sunt exacti, et Pamphyliam commigrantes, eam quoque clade impleverunt. Atque hæc quidem de absurdis istis et ineptis hæresibus sint dicta. Eodem tempore Novatiani (1) quoque Phrygiam incolentes, Paschæ diem festum mutavere. Id porro exponam, ubi primum dixerò, quamobrem Phryges et Paphlagoni Ecclesiæ eorum tam firmiter retineant hujusmodi sanctiones. Novatus presbyter propterea ab ecclesia Romana discessit, quod Cornelius episcopus eos ad communionem admiserat, qui in persecutione ab imperatore Decio excitata, diis sacrificaverant. Hanc ipsam ob causam segregatus, et a consentientibus sibi episcopis ad episcopatum evectus, omnibus ubique Ecclesiis scripsit, ne ad mysteria percipienda eos qui sacrificassent admitterent : sed ipsos quidem ad pœnitentiam confortarentur, Deo autem veniæ concessionem permitterent, qui solus facultatem haberet et posset

noxas remittere. Ejusmodi litteras in provinciis degentes homines cum accepissent, sententiam earum et iudicium ad mores suos accommodabant. Ut enim ille significavit, non admittendos esse ad mysteria, qui post baptismum peccatum in mortem admisissent : aliis quidem acerba et immanis canonis hujusmodi visa est esse sententia, alii autem, quod justum et ad vitam moresque corrigendos accommodatum esse censerent decretum, susceperunt (2). De quo cum per questionem ambigeretur, aliæ Cornelii episcopi supervenerunt litteræ, gratiam delicti etiam illis annuntiantes, qui post baptismum peccassent. Ad hunc modum cum utrique contraria inter se per epistolas scriberent, et quæ dicebant divinarum Litterarum oraculis obfirmarent, pro moribus quisque suis eam comprobabat sententiam, ad quam antea etiam inclinatus magis fuerat. Qui enim delinquere et peccare libenter soliti erant, ejusmodi veniæ concessionem tum accepta, per reliquum deinde vitæ tempus ea in delictis omnibus utebantur. Gens porro Phrygum populis aliis temperantior moderantiorque esse videtur. Perraro enim Phryges jurant. Et iracundia quidem apud Scythas et Thracas dominatur : libidini et concupiscentiæ Orientales populi magis inserviunt : Paphlagonum autem et Phrygum gens ad neutrum rerum istarum propensa est. Neque enim ludi Circenses neque spectacula nunc apud eos exhibentur. Quapropter illi atque item alii ejusdem sententiæ mihi magis inclinare videntur ad ea quæ a Novato præscripta sunt. Præcipuum namque apud illos tanquam piaculum et abominatio est fornicatio. Et sane Phryges et Paphlagoni moderate magis, quam alias quascunque hæreses, vivere videntur. Eandem causam esse opinor eis etiam qui in occidentalibus partibus habitant, et Novati decreto parent. Porro Novatus etiamsi propter exactius vitæ genus suam sibi sectam instituit, non ille tamen quidquam de Paschæ festo die mutavit. Semper namque, sicuti Occidentales partes facere solitæ erant, et ipse Pascha celebravit. Pascha autem illæ semper agunt jam inde ab initio, ex quo Christiani sunt facti, post æquinoctium. Hic postmodum sub Valeriano principe, qui persecutionem adversus Christianos concitaverat, martyrio vitam finiit. Qui vero ejus nomine in Phrygia censentur, ab institutis et communione ejus cum sibi ipsis indulgentes degenerassent, hoc tempore paschale quoque festum mutarunt. Concilio enim in Pazo vico, ubi Sangaris amnis **130** fontes sunt, coacto, pauci quidam et obscuri per Phrygiam Novatianorum episcopi statuerunt, Judæorum azyma observanda et cum eis Pascha celebrandum esse. Hæc sibi renuntiata esse Socrates (qui hoc loco non abhorre se a Novatianorum institutis palam præ se fert) a sene quodam

(1) Socr. lib. iv, cap. 28.

(2) Hæc ex Socr. excerpta, quem Novatiænæ hæresis sectatorem Nicephorus esse censuit.

scribit (1), qui se presbyteri filium fuisse dixit, quocum Synodo ei interfuerit. Cum quidem eo non convenerint vel Agelius Constantinopoli Novatianorum episcopus, vel Maximus Nicææ, vel etiam Nicomediæ aut Cotyæi (2) (urbs ea Phrygiæ

est non incelebris) episcopi, a quibus tum maxime Novatianorum religio est administrata. Hæc sic tum acta. Postea vero Novatianorum ecclesia propter eam synodum in partes discessit : sicuti suo loco dicemus.

CAPUT XV.

Ὁς, Εὐδοξίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ταπεινήσαντος, οἱ Ἀρειανοὶ Δημόφιλον προσβάλλοντο· οἱ δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Εὐστάθιον, Εὐσταθίου τοῦ Ἀντιοχείας τοῦτον χειροτονήσαντος· καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις συνέβη.

Ut Eudoxio Constantinopolitano episcopo mortuo, Ariani Demophilum, Catholici autem Evagrium, Eustathio Antiocheno episcopo hunc ordinante elegerint : et quæ his acciderint.

Sed ut historiam persequamur (3), eo unde digressi sumus, revertendum nobis est. Imperator Valens Constantinopoli solvens, Antiochiam ad Orontem adire properavit. Et cum Nicomediam pervenisset (4), ibi hac de causa restitit. Eudoxius Arianzæ sectæ episcopus statim post discessum imperatoris Constantinopoli vita defunctus fuerat, consulatu Valentiniani et Valentis tertio, cum quidem clavum Ecclesiæ Constantinopolitanæ annis undecim rexisset. Ejus in locum Ariani surrogarunt Demophilum quemdam. Professores autem ὁμοουσίου, consubstantialis, commodum se tempus, ut sedem episcopalem recuperarent, nactos esse rati, Evagrium suæ factionis presbyterum episcopum designarunt. Cui manus imposuit Eustathius, episcopus aliquando Antiochenus, qui a Joviniano quidem ab exsilio non ita pridem fuerat

revocatus, tum autem Constantinopoli privatus latebat, ut sua saltem præsentia ὁμοουσίου, consubstantialis, professores confirmaret. Ita factum, ut Ariani persecutionem adversus nostros renovarent. Ea res postquam est ad principem delata, veritus ille ne seditione et tumultu civitas turbaretur, militarem manum Nicomedia Constantinopolim misit, cum mandato ejusmodi, ut simul et ordinator et ordinatus comprehenderetur, atque alius alio exsulatum mitteretur. Eustathius igitur Bizyam (5), quod Thraciæ oppidum est, Evagrius in locum alium deportatus est. Proinde Ariani, quod plerique omnes in rebus secundis faciunt, magis magisque efferari, orthodoxos et recte sentientes admodum vexare, cædere, contumeliis afficere, in vincula conjicere, pecuniis etiam spoliare, intoleranda omnia adversus eos facere.

CAPUT XVI.

Περὶ τῆς ὁμώτητος τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ὡς Οὐάλης κατὰ τὸν Ἀστακηνὸν τῆς Νικομηδείας πόλιν ὀρθοίκορτα ἐκκλησιαστικοὺς ἐπὶ μέσης θαλάσσης σὺν τῷ πλοίῳ πυρὶ παραβάλλουσαν.

De crudelitate Arianorum, et ut Valens circa Astacenum Nicomediæ portum octoginta ecclesiasticos viros una cum navigio in medio mari igni combusserit.

131 Porro cum nostris dura hæc et gravia essent, ad principem precatores misere, si quo modo finem ærumnæ ejus obtinere possent. Cæterum illi opinione sua plurimum sunt falsi, ut qui justitiam se ab injusto impetraturos esse speraverint. Cum namque dilecti ex ecclesiastico ordine octoginta viri, quibus præfuit Urbasus, Theodorus, et Menedemus, Nicomediam venissent, preces imperatori obtulissent, et de vi tanta quiritati essent, indignatus ille, in præsentia quidem iram pressit : deinde autem clam Modesto præfecto præcepit, ut comprehensos eos necaret. Supplicii ejus modus, quia novus et insolens prorsus fuit, posteritatis memorizæ est mandatus. Præfectus, si viros religiosos, qui nihil commisissent, propalam perime-

ret, ne seditio in vulgo oriretur, veritus est : quapropter eos se in exsiliū missurum esse assimulavit (6). In qua illi sententia magnis animis acquievere. Ille navim eos, veluti solum exsiliū causa versuros conscendere jussit, et nautis præcepit, ut in medio mari navem incenderent, ut cum eo modo illi interiissent, sepulcri cura carerent. Ventum est in sinum medium, qui Astacenus vocatur : ibi nautæ imperata fecerunt. Nam ipsi scapha, quæ navem sequebatur, conscensa, navigium (7) in quo viri illi vehebantur, incenderunt. Vehementius tum subsolanus ventus flabat, et proinde navis eo citius flammam concepit. Duravit ea usque ad locum Bithyniæ, qui Dacidizus nuncupatur, ibique una cum piis illis hominibus

(1) Sozom. lib. vi, cap. 24.

(2) Socr. habet Cotyanii. Legendum ex Suida, Cotyæi.

(3) Socrat. lib. iv, cap. 44 et 45.

(4) Sozom. lib. vi, cap. 13.

(5) Bizya arx regum Thraciæ, a Terei nefasto crimine iavisa hirundinibus. Plin. lib. iv, cap. 11.

(6) Constantinopoli autem Ariani plures pios catholicosque presbyteros navi, in qua nullum

erat instrumentum nauticum, imposuerunt, eamque pelago, ventis undisque temere ferendam commiserunt. Deinde populares quosdam suos in navigio alio submisere, qui ignem illi injicerent. Sic sancti illi viri cum igne et aqua conflictantes, postremo in mari submersi, martyrii coronam receperunt. (Theodor. iv, cap. 24.)

(7) Socrates navale esse dicit.

in littore est absumpta. Sedenim factum tam trulentum vindicta est prosecuta. Fames siquidem repente tanta est in Phrygia orta, ut necessario incolæ patriam (1) relinquerent, et Constantinopolim se atque ad alias diversas provincias conferrent.

CAPUT XVII.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας καὶ συμφυχίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· καὶ ὅπως ἐπὶ τῆς ἱερατικῆς καθέδραν ἀρτήθησαν.

De vita, institutione, studiis, et intima amicitia magni Basilii et Gregorii Theologi: et ut ad sacerdotalem sedem sint prosecti.

Cum vero multa nobis de Basilio Magno et Gregorio Theologo dicenda sint, operæ pretium facturum me esse putavi, si pauca quædam de arctissima, quæ tantis viris inter se fuit amicitia et conjunctione, præmitterem. Quod sane non rectius certiusque fecero, quam si Gregorii ipsius ea de re verba protulero, quæ in ea oratione sunt, quam is de Basilio funebrem conscripsit. «Tempore, inquit, procedente, ubi alter alteri mutuum amorem (factum id Athenis, ubi simul uterque litteris operam navavit) indicavit, affectionemque eam philosophiæ gratia conceptam esse constitit, tum alter alteri factus est omnia. Sub uno viximus tecto contubernales, et arcta inter nos devincti conjunctione idem spectavimus: et alter alteri animum flagrantem et constantem præstitit. Corporum namque necessitudo, quoniam rerum fluxarum est, haud aliter quam verni flores, interit. Neque enim, materia igne consumpta, flamma durat, sed una cum re cremata evanescit: neque charitas, ubi fomitis ardor emarcuit, consistit. Divinus autem et pudicus amor, quandoquidem rei firmæ et stabilis est, propterea solet esse constantior. Et quanto magis amantes rei desideratæ pulchritudinem considerant, tanto inter se conjunguntur magis. Hæc amicitia nostræ lex erat. Atque cum ad hunc modum inter nos animati essemus, et tales firmo thalamo, ut Pindarus inquit, aureas columnas substruxissemus, ita deinceps processimus, Deo simul et desiderio mutuo opitulatoribus usi. Sed quomodo sine lacrymis necessitudinis tantæ recorder? Eadem erat nobis rei invidiosissimæ, doctrinæ scilicet, spes proposita. Sed invidia abfuit, æmulationem autem utrumque exercuit: et certamen nobis erat, non uter nostrum prius ferret, verum uter alteri eas concederet. Alter enim alterius laudem et gloriam pro sua habebat. Et in utroque visa est anima una duo circumferre corpora. Quod si credendum non est dicentibus, omnia in omnibus esse sita: at nobis id saltem credatur, alterum in altero situm fuisse, et alterum ab altero pependisse. Utrique opus unum propositum fuit, virtus ipsa, et ut vitam omnem ad spem futuram dirigeremus, et prius inde animo transferremur quam corpore excederemus: ad quod spectantes, vitam et actionem omnem nostram ita instituimus, ut nos man-

datum divinum duceret, et alter alterum ad virtutem acueret atque excitaret. Et si non insolens hoc verbum esset, regulam et amussim, quibus quæ recta sunt, quæve minus, explorantur, alterum alteri fuisse dicerem. Sodalibus nos conjunximus non impudicissimis, sed modestissimis: non contentiosissimis, sed pacificis maxime, et quibuscum esse utilissimum est, quod sciremus, facilius vitia contagione contrahi, quam virtutem cum aliis communicari. Quandoquidem et morbus in alios citius, quam valetudo transfertur. Discipulas non jucundissimas magis quam honestissimas consecrati sumus. Nam per eas vel ad virtutem, vel ad vitia effinguntur adolescentes. Duæ autem nobis erant notæ viæ: altera prior et honestior, altera posterior, et non ejusdem momenti: illa ad sacra templa, et qui in eis sunt doctores, hæc ad profanos magistros ducens. Reliquas insistere eis volentibus reliquimus, videlicet dies festos, theatra, spectacula, conventus publicos, convivia. Nihil enim admirandum et præclarum esse duco, quod ad virtutem non conducat, neque eos qui studio ejus tenentur, meliores reddat. Atque aliis quidem alia sunt, vel a patre accepta, vel domo ex quotidianis studiis et actionibus reportata cognomina: nobis vero ingens momentum fuit et nomen, ut Christiani et essemus et nominaremur. Athenæ equidem aliis non parum, quantum ad animos pertinet, nocent. Nam id non frustra pii opinantur, quod plus illæ quam reliqua Græcia idolis abundant. Et profecto difficile est, non simul aliquem transversum rapi ab illorum laudatoribus et patronis. Nobis vero qui animis probe munitis atque instructi essemus, nullum ab illis obvenit detrimentum. Quin e diverso potius, quod quidem dictu mirabile est, ea ex re magis etiam in fide sumus confirmati, propterea quod errorem et impuritatem eorum cognoverimus: ibi dæmones despicientes ubi dæmones sunt in admiratione. Et si quis est aut creditur esse fluvius, qui per salsuginem amaraque maris dulcedinem suam retinens fluit: aut auidam aliqua, quæ in igne, a quo omnia consumantur, subsistit: id nos inter æquales omnes profecto fuimus. Et quod pulcherrimum est, sodalitas quædam nobiscum non ignobilis fuit, quæ ab illo tanquam duce instituebatur atque regebatur, eisdem nobiscum præterea cum opus sit, Euxino Ponto ingens framenti copia eo subvehatur. (Lib. iv, cap. 16.)

(1) Constantinopolim Socrates scribit frequentissimam multitudinem alere, propterea quod mare ei omne genus comæatus suppeditet: et

studiis gaudens. Quamvis pedites, juxta Lydium A currum, illius scilicet cursum et morem curreremus. Unde celebritas quædam nobis contigit apud magistros et commilitones nostros, præterea vero in Græcia omni, apud eos maxime qui in ea præcipue clari sunt. Quin jam fama quoque nominis nostri ultra Græciæ fines, sicuti hoc multorum sermone ferebatur, processit. Tanta namque præceptorum nostrorum, quanta Athenarum, et tanta nostra, quanta præceptorum laus fuit. Atque adeo per amicorum insigne, sicuti fuimus, ita et habitus sumus: ut nihil simile apud Græcos haberent vel Orestes et Pylades, vel Molionidæ, Homericæ carminis miraculum (1). » Hæc Gregorius de sua et Basilii disciplina et amicitia, quam etiam cum scripta pleraque, tum epistolæ eorum magis declarant. Hos sane viros si quis inter se conferre, vitamque, mores et virtutem eorum exponere velit, alterum alteri præferre addubitabit. Fuit enim inter eos, et vitæ sanctioris, et profanæ simul sacræque doctrinæ concertatio. Nam adulescentes adhuc, Athenis Himerii et Prohæresii, qui tum inter sophistas præcipui erant, deinde etiam Antiochiæ in Syria Libanii auditores et discipuli artem rhetoricam summe perdidicerunt. Et cum, quod ad philosophiæ studia valde appositum essent, quidam eos ad ludos aperiendos, et sophisticam vitam complectendam, alii autem ad causas in foro agendas cohortarentur, studio utroque contempto, solitariam sunt vitam secuti.

133 Itaque postquam in philosophicis litteris satis versati erant, ex Origenis et aliorum, qui illum vel præcesserant, vel consecuti fuerant, libris, sacrarum Litterarum sententiam addiderunt. Magna enim tum orbe toto Origenis gloria fuit. In ejus libris cum se exercuissent, Arianis strenue restiterunt. Et quia illi auctoritates et testimonia ex Origenis scriptis ad dogma suum comprobandum afferebant, ipsi eos refellerunt, non satis Origenis sententiam assecutos esse ostendentes. Apud multos quidem tum Ariani, atque Eunomius et ipse Arianizans, in magno fuere pretio. At illi postquam cum Gregorio et Basilio vel scriptis vel disputationibus sunt congressi, indocti prorsus esse comperti sunt. Basilius a Meletio Antiochiæ episcopo diaconus creatus, postea patriæ suæ Cæsareæ Cappadocum antistes factus, cum cura et fide ecclesiis præfuit. Veritus enim ne res Arianorum novæ Ponti etiam ditiones occuparent, celeriter ad eas partes percurrit, atque monachorum ibi exercitia instituens, et plerosque sacra doctrina erudiens, in fide etiam fluctuantes confirmavit. Gregorio autem, qui Nazianzi mediocri Cappadociæ oppido, patri suo in episcopatu successit, idem studium fuit. Circumiens enim et ipse oppida pleraque, eos qui in religione imbecilli erant, confortavit. Potissimum vero Constantinopolim frequentius visens, sententiæ suæ suffragatores in doctrina confirmavit: et postea in eam urbem legitime evocatus, administrationem Ecclesiæ ibi multorum episcoporum concursu et suffragio suscepit. Quod nisi divina gratia, ut is eo veniret, procurasset, quod expulsis omnibus, neque episcopus neque ecclesia ibi esset, periculum certe et metus fere fuisset, ne deinde Nicænæ fidei doctrinæ Constantino- poli locus deesset. Sed hac de re postea suo loco dicam. In præsentia historiam de Basilio persequar.

ὑστερον, συνδρομῇ πολλῶν ἱερῶν τῆς ἐκείσε ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐπετρόπη. Εἰ μὴ γὰρ αὐτὸν ἡ θεία χάρις ἐκείσε παραβάλλειν ἐκίνοι, μήτ' ἐπισκόπου μήτ' ἐκκλησίας οὐτις, πάντων δ' ἐλαυνομένων, ἐκινδύνους σχεδὸν μηκέτ' εἶναι τῇ Κωνσταντινίου τὸ τῇ ἐν Νικαίᾳ πίστει δόγμα. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτου καὶ αὐθὺς κατὰ χώραν ἐροῦμεν· τὸ δὲ γε νῦν περὶ Βασιλείου διέξειμι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Ἦς μετὰ Εὐσέβιον Βασιλεῖος τὴν Καππαδοκῶν ἐπετρόπη· καὶ περὶ τῆς πρὸς Οὐάλεντα παρρησίας αὐτοῦ.

Διαφορὰ τις συνέθη τῷ πρὸ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἐκκλησίας καθηγεμόνι Εὐσέβιῳ, εἰ ἐν διακόνους τελοῦντος. Ἦν δὲ ὁ Εὐσέβιος καὶ τῶν ἄλλων μὲν ἐπαινετὸς ὁ ἀνὴρ, καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας κινδύνοις μάλιστα διαπρέψας, ὡς ὁ τότε εἰδείξε διωγμός. Τῆς οὖν διαφορᾶς γενομένης, Βασιλεῖο; μὲν ἐπὶ τὸν Πόντον ἐχώρει, καὶ τοῖς ἐκείσε φιλοσόφως ζῶσι συνῆν· ὁ δὲ τῶν Καισαρέων δῆμος, καὶ μᾶλλον ὅσοι τοῦ πλήθους ἦσαν σοφώτεροι, δι' ὑπόνοιαν εἶχον Εὐσέβιον, καὶ ἀπολιπεῖν τε αὐτὸν ἐβουλεύοντο, καὶ κατ' ἴδιαν χωρισθέντες, τὰς συναγωγὰς δῆτα ποιῆσθαι, ὅτι φυγῆς αἰτίας ἐγγόνει ἀνδρὶ τοσοῦτον τὴν ἀρετὴν καὶ βιοῦν λέγειν ὑπὲρ ἵπαντας εὐδοκίμω, καὶ ταῦτα σίφους τοσοῦτων αἰρετικῶν περιθέοντος. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεῖος,

CAPUT XVIII.

Ut post Eusebium Basilio Ecclesia Cappadocum sit commissa: et de insigni ejus adversus Valentem dicendi libertate.

Eusebio, qui ante Basilium ecclesiæ Cæsariensis gubernator fuit, dissidium quoddam cum Basilio etiamnum diacono intercessit. Fuit autem Eusebius cum aliis in rebus vir magnus, tum certaminibus et periculis pro pietate subeundis maxime spectatus. Id quod ejus temporis persecutio declaravit. Dissidium autem cum eis intercessisset, Basilius in Pontum secessit, atque ibi cum monachis philosophice viventibus fuit. Plebs autem Cæsariensis, atque in primis qui ea erant cordatiores, quod Eusebium suspectum habebant, quasi fugæ causa esset viri tanti, qui virtute et moribus et eloquentia omnibus aliis clarior esset, eo præcipue tempore quo hæreticorum ingens multitudo circumcursa-

(1) Sozom. eod. cap. 14. Socrat. eod. cap. 26.

ret, consilium ejus relinquendi et seorsim conventus sibi suos agendi cepere. **134** Atque ita quidem Basilius, ne, quantum in eo situm erat, Ecclesiam plurimis tumultibus ab eis qui aliena sentiebant, conturbatam amplius affligeret, quietam in Ponticis monasteriis agebat vitam. Valens autem, et quæ cum eo erat sacra cohors (semper enim illum incitantes episcopi Ariani sequebantur) opportunum se tempus nactus esse dicentes, ut in Cappadocum Cæsarea quod vellent perficerent, propterea quod Basilius secessisset, et populus Eusebii odio ad discessionem spectaret, Nicomedia profecti Cæsaream, tanquam et hanc eversuri, venerunt: atque ibi quæ soliti fuerant, peragere sunt conati, videlicet ut recta sentientes ecclesiis exigerent, easque Arianis traderent. Cæterum consilium id frustra fuit. Quamprimum enim hos Cæsaream pervenisse nuntiatum est, Basilius monasticis in Ponto scholis vale dicto, Cæsaream et ipse redit, et Eusebio rebus omnibus aliis posthabitis conciliatur. Quo quidem facto animi sui benevolentiam maxime ostendit. Et quod in tempore magno judicio omnia cum ratione egit, disputationibusque opportune est usus, examen hæreticorum ingens repulit, et ecclesie temporibus durissimis profuit. Valens, postquam ei conatus non successit, una cum episcopis suis Antiochiam concessit (1): atque inde aliquanto post in Cappadociam reversus, Basilium, post Eusebii mortem ecclesias administrantem invenit: quem cum exigere vellet, cœlitus ea in re est impeditus. At enim nihilominus leonem statim se larva et terribilissimo exterriturum esse credens, ad præfecti tribunal eum misit (2). Ibi præfectus assistens eum interrogat, quænam de causa religionem imperatoris non complecteretur. Atque ille: Quod hoc sic Deus non præcepit, inquit. Et insuper imperatoris errorem reprehendit, atque homoousion, consubstantiale, defendit. Ubi vero ille mortem ei minatus est, Basilius gratiam se illi eo nomine habere dixit, quippe qui discedere ex tali rerum statu non gravate cuperet. Et cum præfectus amplius eam rem deliberare juberet, Basilius, Ego quidem, inquit, et hodie et cras idem futurus sum. Utinam vero tu teipsum non mutasses. Creatura enim cum sim, creaturam adorare, Deumque esse profiteri, in animum non inducam mentem. Sed neque religioni vestræ me aggregari sustinebo. Tametsi enim vos clarissimiet non minima orbis pars esse existimamini, **135** me tamen minime decet hominibus gratificari, et propterea fidem in Deum parvi pendere: quam ego mediusfidius proditurus non sum, etiamsi mihi bonorum publicationem, et exsilium, et aliud quidquam gravium ærummarum, mortemque adeo ipsam mineris. Nihil enim rerum talium mœrorem mihi afferre potest. Quod si facultates meas expetis, pan-

(1) Ad episcopatum eum, multorum episcoporum suffragiis est evectus. (Socrat.)

(2) Socrates, Basilium ab imperatore Cæsarea

Α ἵνα μὴ τὸ ἐφ' ἐπιπέδου τὴν ἐκκλησίαν ἐπιτρέψῃ, πλείστοις θορύβοις παρὰ τῶν ἑτεροδόξων κυμαινομένην, τοὺς κατὰ Πόντον φροντιστηρίοις ἐνέβαλεν ἰσχυρῆ διαζῶν, Οὐάλης δὲ καὶ ὁ περὶ αὐτὸν ἱερὸς στρατὸς (αὐτὸ γὰρ ἱκεῖν συνήσαν διερεθίζοντες) καιρὸν ἔχειν εἰπόντες καὶ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἀνοῦσαι τὸ σπουδαζόμενον, τὸ τε ἀπόδημον εἶναι Βασιλείου, καὶ τὸ διὰ μέσους ἀγεσθαι τῷ λαῷ τὸν Εὐσέβιον καὶ εἰς ῥῆξιν ὄρᾳν, ἐκ τῆς Νικομηδείας ἀπάραντες, ὡς καὶ ταύτην καταστρεφόμενοι, τῇ Καισαρείᾳ προσέβησαν, καὶ τὰ εἰωθότα ποιεῖν ἐπεχείρουν· ἐκβάλλειν μὲν τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς ὀρθόφρονες, τοὺς δ' εἰς Ἀρείου τρυφῆς δίδοναι. Ἠκίστα δ' αὐτοῖς μετὰ σκοπὸν ἀπέβη τὸ βουλευόμενον· ἅμα γὰρ ἠγγέλλετο τοῦτο: ἐπὶ Καισαρείας ἐλαύνειν, καὶ Βασίλειος τὰς ἐν Πόντῳ διατριβὰς χαίρειν εἰπὼν, ἐπὶ τὴν Καισαρείαν ἦκει· καὶ πάντα θέμενος ἐν δευτέρῳ, σπένδεται Εὐσεβίῳ, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα τὸ εὐνοϊκὸν ἐπεδείκνυ, κατὰ καιρὸν ἐν κρίσει τοὺς λόγους οἰκονομῶν. Ἐγκαίρως δὲ τοῖς λόγοις, τὸ πολὺ τῶν αἰρετικῶν ἀπεκρούσατο σμήνος· καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ μέγιστα τηρικαῦτα ἐπέμυεν. Οὐάλης δὲ ἀποτυχὼν τῆς σπουδῆς, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσιν ἐπὶ τῆς Ἀντιόχειας ἔχωρει. Μετὰ δὲ τινα χρόνον ἐκεῖθεν αὐτὸς εἰς Καππαδοκίαν γενόμενος, εὐρίσκειται Βασίλειον μετὰ τῇ Εὐσεβίῳ τελευτήν τῆς ἐκκλησίας ἐπιτραπέζια. Καὶ δὴ βουλευσάμενος αὐτὸν ἐξελάσαι, ἄνωθεν ἀπέσχετο τῆς ἐπιβουλῆς. Ὁμοῦ δ' οὖν εὐθύς μορμολυκείοι τὸν Λέοντα οἰόμενος ἐκφοβεῖν, εἰς τὸ τῶν ὑπάρχων ἐπεμπε δικαστήριον. Ὁ δὲ ὑπαρχὸς παραστησάμενος, πῦσιν προσήγειν οἷου χάριν, μὴ τὰ βασιλικῶν θρησκευεῖν αἰρεῖται· τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, ὡς περ μὴ κελεύειν οὕτω Θεόν. Καὶ προσήγει τὰς μέμψεις καὶ τὸ ὁμοούσιον συνεκρότει. Ὡς δὲ θάνατον αὐτῷ διηπέθει, καὶ χάριν ἔλεγεν ἔχειν ἀπαλλάττειν ἤρμενον τῶν ὧδε. Εἰς σκέψιν δὲ τοῦ ὑπάρχου θειαιτὸν λόγον προτρεπομένου, τὸν Βασίλειον φάνα· Ἐγὼ μὲν καὶ σήμερον καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ὁ αὐτὸς ἔσομαι· εἴθε δὲ σὺ σαυτὸν μὴ ἐνήλλαττες· κτίσμα γὰρ ὢν, οὐκ ἂν κτίσματι προσκυνεῖν ἐλοίμην καὶ Θεὸν εἶναι ὁμολογεῖν. Ἄλλ' οὐδ' ὑμῖν κοινωνεῖν τῆς θρησκείας ἀνέξομαι. Εἰ γὰρ καὶ τῶν λαν ἐπισήμων ὑμεῖς, καὶ οὐκ ἐλαχίστης ἡγεῖσθε μοίρας τῆς γῆς, ἀλλ' οὐκ ἔμοιγε χαρίζεσθαι προσήκον ἀνθρώποις, τῆς δ' εἰς τὸ Θεῖον πίστεως διὰ ταῦτα ὀλιγωρεῖν· ἦν οὐκ ἔν προδοσίῳ, καὶ δήμευσιν, καὶ ὑπερορίᾳ, καὶ ἄλλοι τῶν θειῶν, καὶ θάνατον αὐτὸν ἀπειλήσ· οὐδὲν μὲ γὰρ τι τούτων ἀνίψιν ἔχει. Εἰ δὲ τὴν ἐμὴν περιουσίαν ζητεῖς, ῥάκια ταῦτα τρίχια καὶ βιδλία ὀλίγα, οἷ· ἐγὼ καλλωπίζομαι, εἰ τούτων σοι ἔρω, ἀπόλαυ. Εἰ δὲ καὶ ὑπερόριον βούλει ποιεῖν, ἔτοιμος. Πῶς δ' ἔσομαι εἰ τὴν γῆν παροδεύων, καὶ πρὸς ἄλλην χώραν σφοδρῶς ἐπευγόμενος; Τὸ δὲ σῶμα μετὰ τὴν πρώτην πληγὴν, αἰσθησῶς ἀμοιρῆσαν, καὶ βασιλῶν κρείττον ἔσται πάντων. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἕτερα παρβήσιασάμενος, καταπιαγείς ὁ ὑπαρχὸς τὴν αὐτοῦ

Antiochiā evocatum, ibi comparuisse, et causam dixisse scribit. Lib. iv, cap. 26.

τῷ ἀνδρὶ, δρομαῖος τῷ βασιλεὶ προστῶν ἀνήγγειλεν ὡς· πιθοῦς στερόβωτος ὁ ἀνὴρ· καὶ ἡ προφανὴς κολάζειν, ἢ μηδισμῶς οἰεσθαι ταῖς ἀπειλαῖς· πειθῆνιον σχεῖν. Ὁ δὲ τῷ· ἡρέμει· τῆς δ' ἡμέρας τῶν θεοφανῶν ἐνισταμένης σὺν τῇ περὶ αὐτὸν φαντασίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ παραγενόμενος, δῶρά τε τῇ θείᾳ τραπεζῇ προσήνεγκε· καὶ τῷ πολλῷ τῆς εὐταξίας καταπλαγείς, παρατραπέις, μικροῦ ἂν εἰς τοῦδαφος ἐβρίπτο, εἰ μὴ τις τῶν ἐκ τοῦ βήματος δραξάμενος τοῦ χιτῶνος, τὸν βασιλέα πεσεῖν ἐπειγόμενον, ἀνεκτήσατο. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς λόγους ἤχε τάνδρῳ, ἔτι μάλλον ἐθαύμασε τῆς τε σοφίας καὶ τοῦ περὶ τὸ ἱερᾶσθαι καὶ ἐκκλησιάζειν, καὶ εὐταξίας κόσμον τὸν μέγαν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ταῖς τῶν ἐναντιῶν διαβολαῖς ἐδόκει ὑπερορίαν αὐτὸν κατοικεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἡ νῦς παρήν, καὶ ὁ δῖφος ἠυτέριπτο, ἐξαπίνης προσβάλλει νόσος τῷ τοῦ βασιλέως παιδί, ᾧ Γαλάτης ἦν ὄνομα. Ἐπὶ τόσον δ' ἦν ἰσχυρὰ τε ἡ νόσος καὶ σφλερὰ, ὡς ἀπαγορεύειν ἐκεῖνυ τὸ ζῆν, οἱ θεραπεύειν ἤσαν μάλιστα δόκιμοι. Οὐδ' ἄλλος δὲ ἀφόρητον ἠγούμενος τὸ πρᾶγθ' ἐκ τῆς ἐδάφους ἐβρίπτετο, πρὸ τοῦ παιδὸς ἠρημένος θανεῖν, καὶ ἀνέχεσθαι ἐπένθει τὸν παῖδα. Δομνίκα δὲ ἡ βασίλισσα καὶ αὐτὴ χεῖρωνα πάτρουσα, δειμασιν ἔλεγε φοβεροῖς νυκτὸς ἐμπεσεῖν καὶ πάσχειν ταῦτα διὰ τὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον διατεινέτο ὕβριν. Καὶ αὐτίκα τὸν Βασιλεῖον τοῖς οἰκείοις ἐπέτρεπε μεταστέλλεσθαι, καὶ τῷ κειμένῳ ὅσα γε δυνατὰ βοηθεῖν· παρηγεῖτο γὰρ αὐτὸς περὶ τούτου κελαιεῖν ἔναγχος περιυδρισμένῳ. Ὁ δὲ παῖρ, καὶ ὁ παῖς ῥῆον ἔσχε. Πειραν δ' ὄλιως εἰσάγων, διεμηνύετο, « Εἰ ἀληθῆ, λέγων, ἃ σὺ δοξάζεις περὶ Θεοῦ, εὐχὴν κρᾶντε, καὶ θυσιάζετε· θύον, ἵνα μοι ὁ παῖς μὴ ἀπώληται. Ἄλλ' εἰ πιστεύεις, ἔφη Βασιλεῖος, ὡσπερ ἐγὼ, καὶ τὴν νόσον τῶν ἐκκλησιῶν ἀποξίσεις, πάντως που ζήσεται σοὶ ὁ παῖς. » Τοῦ δὲ συνθεμένου καὶ ἄλλως πρᾶξαντος, ὁ παῖς τοῦ βιοῦν ἀπῆλλετο. Ἰσχυρίζοντο δ' ἅπαντες, ὡς οὐκ ἂν ἀπολώλει, εἰ μὴ τοὺς ἐτεροδόξους καλέσας, σὺναμα Βασιλεῖψ εὐξασθαι ὑπὲρ τοῦ παιδὸς παρηγγύα· οἷς καὶ βαπτίζεῖν μᾶλλον τὸν παῖδα προὔτρεπετο. Βασιλεὺς δὲ τὸν ἄνδρα δι' αἰδοῦς ἄγων, χωρία τὰ κάλλιστα ὧν εἶχεν αὐτόν, τοῖς αὐτοῦ ξυνώσιν ἀπεχαρίζετο· ἀλλὰ πάλιν ὑπὸ τῶν συνήθων πολιορκούμενος ὁ κρατῶν, αὐτὸς τὸν ὄσιον μεταστέλλετο· καὶ τῆς τῶν ἐναντιῶν μερίδος γενέσθαι παρήγει. Ὡς δὲ τὸν ἀδάμαντα πείθειν οὐδαμῶς εἴχεν, εἰς ἔξορίαν ἀπάγειν ἐκέλευε. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἐξορίας χάριτος ἐγράφετο· τῇ χειρὶ δὲ τοῦτον πειραθεῖς βεβαιῶσαι, οὐδὲν τῶν στοιχείων γράψαι δεδύνητο. Ὁ γὰρ κάλαμος εὐθύς συνετρίβη. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ δευτερός καὶ ὁ τρίτος ὡς τὸ εἰκὸς εὐθυνοῦμενος ἐπίσης τῷ πρώτῳ ἐπάσχον· ἔτι δὲ τὸ δυσσεβὲς γραμματεῖον ἐκεῖνο βεβαιῶν ἐπειράτο, σέεται μὲν αὐτῷ ἡ χεῖρ παραδόξως. Τρόμος δ' ἄσχετος αὐτὴν διέδεχτο. Ἐντεῦθεν δὲ κατασεισθεὶς τὴν ψυχὴν, καὶ

nos hosce et cilicia, atque libros paucos qui in mundo meo sunt, si hos, inquam, adamasti, recipe. Sin ut exsilio causa solum vertam, mavis, paratus ad id sum. Exsul vero quomodo ero, qui semper terram quasi peregrinarius pererro, et ad regionem aliam vehementer aspiro? Corpus porro hoc, vel post primam plagam, sensus omnino expers, et cruciatibus superius prorsus futurum est. Hæc atque his similia alia cum liberrime Basilius dixisset, consternatus ad viri prudentiam præfectus, celeriter ad imperatorem occurrit, eidemque, Basilius constantiorem esse, quam ut a sententia sua suasionem deducatur, renuntiat: quapropter aut propalam in eum animadverteret, aut persuaderi minis illum posse, existimare desineret. Imperator tum quidem quievit. Cum autem Epiphaniarum festus dies adesset, cum universa quam secum habebat, inani et splendida pompa in ecclesiam venit, et munus suum (3) ad sacram mensam attulit: atque ibi quod omnia miro ordine gererentur, ad stuporem delapsus et totus mutatus, in solum concidisset, nisi quidam ex ordine sacerdotali, tunica correpta imperatorem jam ruentem retinisset. Ubi vero sermonem quoque cum viro contulit, magis etiam sapientiam, sacrisque obeundis et concionibus atque conventibus peragendis dexteritatem, nec non rerum omnium ordinem pulcherrimum admiratus est. Sedenim postea brevi adversariorum calumniis permotus, in exsiliu eum mittere constituit. Et jam nox aderat, et currus præparabatur, cum derepente morbus imperatoris filium, cui Gallo nomen erat, invadit. Tam vehementem autem et periculosus is erat, ut qui puerum curabant medici insignes, de vita ejus desperarent. Valens casum eum impatientissime ferens, in solo volvitur, pro filii salute mortem sibi ipsi optat, et insolabiliter lugeat. Dominica quoque imperatoris conjux graviter affligitur, et horrendis noctu pavoribus territam, atque id propter eam quæ episcopo illata esset injuriam, passam se esse confirmat. **136** Proinde Basilius statim per suos accersit: eumque, ut jacentem puerum, quod posset, adjuvaret, rogat. Ipse namque imperator, propter recentem etiamnum ei factam injuriam, quidquam ab eo petere verebatur. Basilius adest, et puer meliuscule habet. Imperator nihilominus periculum facturum, ad illum: « Si vera, inquit, sunt quæ de Deo doces, precare, et Deum exora, ne mihi filius intereat. » At ille: « Si idem quod ego credis, morbumque grassantem ab ecclesiis dispellere constituis, omnino puer convalescet. » Cæterum cum Valens id se facturum reciperet, et aliter tamen faceret, puer e vita excessit. Omnes autem asseverarunt, non periturum

(1) Munus offertorium: quod αὐτοῦργός, hoc est, sua ipse manu obtulit. (Greg. Naz.)

(2) Cum autem id non annueret imperator: Basilius, *De pucto*, inquit, *voluntas Domini fiet*. (Socr.)

(3) Afuit isti colloquio Demosthenes quidam, imperatoris obsonator, qui orbis universi doctorem carpens, barbaramente loquebatur. At Basilius subridens, Ἐθεασάμεθα, inquit, καὶ Δημοσθένη ἀράμματος, hoc est, *En Demosthenem quoque*

fuisse puerum, nisi imperator eis qui aliena sentiebant, evocatis, precati eos una cum Basilio pro pueri salute iussisset: quos etiam ut puerum baptizarent, est exhortatus. Imperator porro virum veneratione prosequens, prædia quæ ibi habuit pulcherrima, xenonibus seu hospitalibus ejus domibus donavit. Sed rursus a familiaribus expugnatus, virum sanctum ad se accivit, et ut se adversariorum factioni adjungeret, hortatus est. Postquam autem adamantem permovere suasionem non potuit, exulare eum jussit. Et jam exsili libellus scriptus erat: quem ubi mana sua Valens roborare est conatus, litteram nullam exarare potuit; calumniam namque statim est confractus. Quod ubi in altero, et etiam tertio, ad scribendum, sicuti convenit, adaptato, itidem ut primo accidit, et ipse adhuc in scripto impio confirmando perstitit, manus ei supra quam credi possit concussa, tremore intolerabili est occupata. Proinde animo percussus, atque pavore plenus, charta correpta, ambabus eam dilaceravit manibus. Paulo vero post, præfecto quoque accidisse dicunt, ut morbo circumventus gravi, ubi vindictam supplex est deprecatus, totus convalesceret. Verum quid hæc sunt ad alias viri hujus primarias virtutes, qui et factis et doctrina mirissem est consecutus gloriam? Multa autem pulcherrima scripta vir iste et Gregorius Ecclesiam Christi reliquerunt. Quæ nisi omnibus fere nota esse scirem, aliquid etiam de eis sigillatim dixissem. Horum plurima Rufinus dicitur in Latinam linguam transtulisse. Atque hæc de Basilio et Gregorio breviter sint dicta.

137 CAPUT XIX.

De fraterna conjunctione et amicitia Basilii et Gregorii, et de sancto Gregorio Nysseno: et quod tres in Ecclesia fuerint Gregorii, sanctitatis omnes participes: et præterea quartus quidem hæreticus.

Habuit autem Basilius fratres, quorum unus Gregorius fuit, Ecclesiæ Nyssensæ lux et ornamentum: vir secundum fratrem doctrina, moribus et vitæ sanctitate spectatus. Et quamvis is conjugem habuerit, rebus tamen aliis fratri minime cessit. Qui Basilio mortuo, *Hexæmeron* sive sex dierum opus illius adimplevit, et adversus Eunomium et Apollinarem confutationes scripsit. Constantinopoli quoque in divum Meletium orationem funebrem composuit, aliaque insuper plurima opuscula doctrinis et institutionibus plena Ecclesiæ Dei reliquit. Ostendunt autem virum talem cum alia tum præcipue in Gregorium illum miraculis celebrem oratio ab eo edita. Secundus Basilii frater Petrus fuit, qui una cum illo vitam monasticam primum consecutus, deinde urbem Sebastiam sacrorum antistes gubernavit. Tertius Naucratus, qui juvenis in ascetico instituto defunctus est. Accessit ad hos celebris illa Macrina soror, cui Gregorius libellum *De anima* dicavit. Ei, sicuti accepi, hæretici quidam Origenica dogmata injecerunt. Omnes autem isti propter vitæ integritatem, in numerum sanctorum sunt relati: quemadmodum sane et Gregorii Cæsarius frater, et Gorgonia soror. Quoniam autem Gregoriorum nominis similitudine in librorum Inscriptionibus discernendis nonnulli errant, scire peropus est, tres fuisse Gregorios in Ecclesia Dei præclaros. Ponti-

Α δειματο; πλῆρης γενόμενος, τὸν χάρτην δραξάμενος, ἀμφὸν διέβηξε ταῖν χειρῶν. Μικρὸν δ' ὕστερον καὶ τῷ ὑπάρχῳ ταῦτα συμβῆναι φασί· νόσῳ γὰρ περιπετῶν χάλειπῃ, ἐπειδὴ ἀντιβολῶν παρηγεῖτο τὴν νέμεσιν, ὕγης ἕλος ἦν. Ἄλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὰ τῶ ἀνδρὸς προτερήματα, ἔργοις καὶ λόγοις ὑπερφυῶς εὐδοκιμητότος; Βιβλία δὲ πολλὰ τε καὶ κάλλιστα οὗτός τε καὶ Γρηγόριος καταλείπει τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ. Ἄπερ εἰ μὴ δῆλα πᾶσιν ἦσαν σχεδὸν, καὶ κατὰ μέρος περὶ τούτων διεξῆεν ἂν· ὡν τὰ πλεῖστα, φησί, Ρουφίνος εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν μετέβαλε γλώσσαν. Καὶ περὶ μὲν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τσαῦτα ἐν ἐπιτόμῳ εἰρήσθω.

B et etiam tertio, ad scribendum, sicuti convenit, adaptato, itidem ut primo accidit, et ipse adhuc in scripto impio confirmando perstitit, manus ei supra quam credi possit concussa, tremore intolerabili est occupata. Proinde animo percussus, atque pavore plenus, charta correpta, ambabus eam dilaceravit manibus. Paulo vero post, præfecto quoque accidisse dicunt, ut morbo circumventus gravi, ubi vindictam supplex est deprecatus, totus convalesceret. Verum quid hæc sunt ad alias viri hujus primarias virtutes, qui et factis et doctrina mirissem est consecutus gloriam? Multa autem pulcherrima scripta vir iste et Gregorius Ecclesiam Christi reliquerunt. Quæ nisi omnibus fere nota esse scirem, aliquid etiam de eis sigillatim dixissem. Horum plurima Rufinus dicitur in Latinam linguam transtulisse. Atque hæc de Basilio et Gregorio breviter sint dicta.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς ἀδελφότητος Βασιλείου καὶ Γρηγορίου καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης· καὶ ὅτι τρεῖς εἰσὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Γρηγόριοι· καὶ ὅτι πάντες ἀγιοσύνης μετέσχον· ἕτερος καὶ τέταρτος, αἰρετικὸς.

Ἄδελφοι δὲ Βασίλειῳ ἦσθη, Γρηγόριος ὁ τῶν Νυσσαίων φωστὴρ, ἀνὴρ μετὰ τὸν ἀδελφὸν δευτέρως ἐν τε λόγοις καὶ τρόποις καὶ βίου σεμνότητι· καὶ περὶ δ' οὗτος καὶ γυναῖκα ὀμιλήσας κατ' οὐδὲν τοῖς ἄλλοις τἀδελφοῦ λείπεται· ὃς Βασιλείου τεθνήκτος, καὶ τὴν ἐκείνου Ἐξαήμερον ἀνεπλήρου, καὶ κατ' Εὐνομίου καὶ Ἀπολλιναρίου ἀντιρρήσεις συνέταξε, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτάφιον τῷ θεῷ Μελιτίῳ συγγράφει, καὶ ἄλλα πλεῖστα βιβλία διδασκαλίας· καὶ δογματῶν ἀνάμεσα τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ καταλείπει. Δείκνυσι δὲ καὶ ἄλλα μὲν τὸν ἄνδρα, μάλιστα δὲ ὃς ἐπονήθη αὐτῷ λόγος εἰς Γρηγόριον τὸν ἐν θαύμασι περιδότηον. Ἦν δὲ τοῦτο καὶ ἀδελφὸς ἕτερος Πέτρος, ὃς τὸν μονήρη βίον μετὰ Βασιλείου ἐξήλωσεν, ὕστερον δὲ τὴν Σεβαστηνῶν Ἰθουε πόλιν. Ἄλλὰ καὶ Ναυκράτιος ἕτερος ἐν ἀσκητικῇ πολιτείᾳ νέος τὸν βίον λιπῶν· καὶ Μακρίνα ἡ περὶ ὡνυμος, ἣ καὶ τὸ *Περὶ ψυχῆς* βιβλίον Γρηγόριος ἀνατίθησιν· ὧ τινε; τῶν αἰρετικῶν, ὡς ἐπιθυμῆν, Ὀριγένεια ὑπέσπειραν δόγματα. Πάντες δ' οὗτοι τῷ τῆς πολιτείας σεμνῷ, τῆς ἀγιοσύνης κατηξιώθησαν· ὡσερ δῆτα καὶ Γρηγορίου Καισάρειος καὶ ἡ Γοργονία. Ἐπεὶ δὲ τινε; τῆ ὁμωνυμίας τῶν Γρηγορίων πλανῶνται τῇ ἐπιγραφῇ τῶν βιβλίων, ἰστέον ὡς τρεῖς εἰσὶ Γρηγόριοι τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ διαπρέψαντες· ὃ τε εἰρημένος Ποντικός· ἐκ Νεοκαισαρείας ὁρμώμενος· ἀρχαιότερος τούτων, τῷ Ὀριγένει διδασκάλῳ χρῆσάμενος. Περὶ οὐ πολὺ;

illitteratum vidimus. Et cum ille magis etiam excandescens, minas profunderet: Tuum est, Basilius ait, de delicatioribus jusculorum condimentis.

curam gerere. Divina enim dogmata, qui aures obturatas habetas, exaudire non potes. (Theod. lib. 11, cap. 19.)

λόγος· Ἐν τε Ἀθήναις καὶ Βηρυτῷ, καὶ τῇ Ποντικῇ A
διοικήσει, καὶ ἄλλῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἦν τοῖς θαύμασι,
καὶ τοῖς λόγοις ἐπέδραμεν. Ἐν δὲ Καισαρείᾳ τῷ
Ἀριγένει συγγενόμενος, ἀχώριστος αὐτοῦ διέμεινε
τοῦ λοιποῦ, καὶ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὑπ' αὐτοῦ
παίδευθεῖς· Ἐπειτα τὴν πατρίδα καταλαβὼν, ἀνεχώ-
ρησέ, καὶ λαϊκὸς ὢν πολλὰ διεπράξατο, δαίμονας
ἐλαύνων, νόσους ἰώμενος, τοὺς δ'· Ἐλληνίζοντας λό-
γοις καὶ πλεον τοῖς τερατείοις προσεπαγόμενος·
τούτου καὶ ὁ μάρτυς Πάμφιλος μέμνηται ἐν τοῖς εἰς
Ἀριγένην ποιηθεῖσιν αὐτῷ βιβλίοις· ἐν οἷς καὶ συ-
στατικὸς λόγος Γρηγορίου πρὸς Ἀριγένην παράκει-
ται. Καὶ τρεῖς μὲν οὗτοι Γρηγόριοι, ἐν κεφαλαίῳ εἰ-
πεῖν, γαγόνασιν· ὁ τε προῤῥηθεῖς οὗτος, καὶ ὁ τοῖς
παλαιῶς Ναζιανζηνός, ἡμῖν δὲ ἀξίως τῆς προσηγο-
ρίας τυχὼν Θεολόγος γάρ· καὶ ὁ ἀδελφὸς Βασίλειος. B
Ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλο· Ἀριανὸς ὁ μετ' Ἀθανάσιον
γεγονώς, ὃς καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀνήρηται. Τσαυῖτα
καὶ περὶ τούτων.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου,
ὡς δι' ἀγγέλου τὴν χειροτονίαν ἔσχε· καὶ ὡς
τηνικαῦτα καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος νέος ὢν,
τὰς τῆς ἐνούσης αὐτῷ χάριτος παρεδείκνυ
μαρμαρυγὰς.

Τοῖς δ' αὐτοῖς χρόνοις καὶ ὁ τῆς Ἰκονιέων προ-
εδρεύσας διέλαμπεν Ἀμφιλόχιος, ὃ φίλῳ μάλα ἀρί-
στῳ ἔχρωντο Γρηγόριος καὶ Βασίλειος· καὶ δείκνυσί
γε τὰ πρὸς αὐτὸν αὐτῶν γράμματα, καὶ μάλιστα C
Βασιλείου, αἶ τε νομοθεσίαι, καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος εἰρημένα ἐν κεφαλαίοις τριάκοντα, ἃ
τοῖς πολλοῖς καὶ Ἀμφιλόχια κέκληται. Περὶ τούτου
δὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου πολλὰ μὲν ἱστοροῦσι λόγου καὶ
μνήμης ἄξια· ἀπλοῦς γὰρ ἦν ὁ πρεσβύτερος· καὶ βίῳ
καὶ λόγῳ ἐρπυμῆλῳ ἔχρητο, ὡς καὶ πολλὰ τῶν συγ-
γραμμάτων ἐξενεγκεῖν. Πλὴν ἡ θεία χάρις ἄλλοτε
ἄλλως τὰ ἡμέτερα διοικούσα, καὶ διευθύνουσα, και-
νοτομεῖ τι καὶ περὶ τούτων τὸν ἄνδρα ὑπερφύεῖ τι
καὶ ἔξονον τεράστιον. Ταῖς γὰρ ἐρήμοις φιλοσοφῶντι
τῷ περιόντι τοῦ βίου καὶ λόγου, ἀγγέλους ἐπιπέμπει
θεός, οἱ εὐλογίας τε μυστικῆς καὶ ἀρχιερατικῆς
υἰοθεσίας καταξιώσαντες, νοερῶς ἐτελείωσαν, καὶ
εἰς ἱεράρχην τῆς Ἰκονιέων ἀνεκέρυξαν πόλεως. Ὅν D
δὴ καὶ εἰσέπειτα οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον χειροτο-
νεῖν κατὰ τὸν τόπον συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἐπέ-
περ παρ' αὐτοῦ ἔγνωσαν ὑπ' ἀγγέλων Θεοῦ τὴν τε-
λεσιουργίαν λαθεῖν, δόξαν τῷ τῶν ὄλων Θεῷ ἀναπέμ-
ψαντες ἐπὶ τῷ ἱερῷ καὶ θείῳ τούτῳ χάρισματι, ὡς
ἀρχιερέα Θεοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου συνήγορον, καὶ
τῆς πίστεως πρόμαχον, εὐ μάλα καὶ μετὰ θεοῦ
προσῆχαντο· καὶ τὸν συνήθη ἀσπασμὸν ἐπιθεδικό-
τες, τὰ τῆς ἱερατείας πράττειν ἐπέτρεπον. Τηνι-
καῦτα δὲ καὶ Ὀπτιμος καὶ Λητώσιος ἦσαν ἐπίσκοποι,
ἄνδρες βίῳ καὶ λόγῳ τῆς προγονικῆς καὶ θείας ὑπερ-
εστάμενοι πίστεως· ὧν ὁ μὲν Πισιδίης, Λιτώσιος δὲ
τῆς Μελιτινῆς τὴν ἐπιτροπὴν ἔσχεν. Καὶ ὁ θεὸς δὲ

(1) Socrat. cod. cap. 27.

A cum illum, quem diximus Neocæsarea ortum, et
reliquis antiquiorem, Origenis discipulum: de quo
celebris fama est Athenis, et Beryti, et in provin-
cia Pontica, totoque adeo orbe, quem miraculis et
doctrina percurrit. Hic Cæsareæ cum Origene fuit,
ac deinde ab eo non discedens, verioreni philo-
sophiam perdidicit (1). Postea in patriam re-
versus, primum ut laicus et profanus multa præ-
clare egit, dæmones expulit, morbos sanavit, Græcæ
superstitionis sectatores eloquentia, seu potius
prodigiis ad fidei nostræ professionem adduxit. 138
Meminit etiam hujus Pamphilus martyr in suis,
quos in Origenem elaboravit, commentariis: in qui-
bus oratio laudatoria Gregorii ad Origenem inserta
invenitur. Tres isti Gregorii ut breviter dicam,
fuerunt: is de quo modo memoravimus, et qui a
veteribus Nazianzenus, a nobis autem, quod tali
cognomine dignus sit, Theologus est vocatus: et
frater Basilii. Fuit præterea alius Arianus, Athana-
sii successor, qui a plebe (2) occisus est. De his
satis.

CAPUT XX.

De sancto Amphilochio episcopo Iconii, ut is per
angelum sit ordinatus: et ut tum divinus Chry-
sostomus etiamnum adolescens, gratiæ ejus quæ ei
inerat, egregiam de se præbuerit specimen.

Temporibus eisdem etiam, qui Iconii ecclesiæ
præfuit, enituit Amphilochius: quem amicū
egregie charum habuere Gregorius et Basiliius.
Indicant hoc eorum ad illum datæ literæ et con-
stitutiones, maxime vero Basilii scriptum De Spiritu
sancto in triginta capita relatam: quæ a multis
etiam Amphilochia vocantur. De Amphilochio isto
permulta tradita sunt consideratione et memoria
digna. Fuit enim senex simplex, in quo doctrina
et vita ex æquo inter se ita certarent, ut aliquot
etiam ediderit libros. Sedenim divina gratia alias
aliter res nostras dispensans et ordinans, incredi-
bili quodam modo mirificum, naturæque captum
excedens, atque novam in hoc viro exhibuit pro-
digium. Siquidem ad eum in solis locis philoso-
phantem, propter excellentem et vitam et doctrinam
ejus angelos Deus misit, qui mystica et arcana
benedictione et episcopali ordinatione eum dignati,
intellectuali modo consecrarunt, et hierarchiam
civitatis Iconii renuntiarunt. Ad hunc quoque non
longo post tempore ordinandum, in eum locum
episcopi convenere. At ubi ex eo cognoverunt ab
angelis Dei consecrationem eum suscepisse, data,
de tam sacra et divina gratia, Deo gloria, ut ponti-
ficem Dei, et Evangelii præconem, fideique defen-
sorem, cum timore reverenter hominem admisere:
et solita salutatione atque osculo ei impertito, ea
quæ episcopalis functionis sunt, administrare et
exsequi permisere. Ea ætate Optimus quoque, et
Letoius, episcopi exstiterunt, viri qui et vita et doctrina
acceptam a majoribus divinam fidem propugna-

(2) A plebe Ariana. (Supra lib. ix, cap. 7.)

rent : **139** quorum hic Melitinensi, ille Pisidiæ præfuit ecclesiæ. Divus etiam Chrysostomus, juvenis etiamnum, præstantem ingenii animique vim et specimen Antiochiæ vivens ostendit. Et disciplinam morum admodum consecrans, magis magisque in ea proficiebat : nondum ille quidem in episcoporum cooptatus ordinem, sed inter sacras functiones diaconi ministerium adimplens. Cujus cum epistolas Basilius et Gregorius viderent, admirati eas sunt, et egregium quiddam in eo juvene exstare perhibuerunt. Sed de Amphilochio et Joanne, suo loco plura dicemus. Nunc ad impium Valentem progrediamur.

CAPUT XXI.

Ut Valens Antiochiæ maximam persecutionem contra pios moverit, in fluvio eos submergens : et divinum Meletium et Pelagium et Samosatenum Eusebium, de cujus rebus gestis brevis inserta est narratio, in exilium egerit.

Cum is Antiochiæ, sicuti diximus, diutius moraretur, et ab externis bellis quietus esset, adversus eos qui substantialis fidem sectantur, se armavit : et non modo ex Antiochena (1), verum etiam ex spiritibus quæ circumcirca sunt ecclesiis, rectæ sententiæ propugnatores ejecit. Aliis quoque eos cladibus affigens, cum varii generis suppliciis sustulit, tum maxime in præterfluentem ænmem Orontem conjecit et suffocavit. Et Meletium quidem, egregium de vera pietate certatorem, ex ecclesia deturbatum in exilium misit. Samosatis autem divinum ejecit Eusebium. Præterea vero ut Laodicea egregio pastore Pelagio orbaretur, et ad viduitatem redigeretur, effecit. Qui adhuc juvenis, invitus etiam jugum matrimonii subiit. In ipso vero nuptiali cubiculo, ad primam cohabitationem sponse suæ persuasit, ut castitatem consecrans, sororis sibi potius pietatem, quam conjugalem consuetudinem præstaret. Ac tali quidem pudicitia Pelagius fuit : quam etiam in eo, reliquæ ejus conjunctæ et veluti sorores virtutes, tanquam in chorea aliqua sunt consecutæ. Quam ob causam omnium calculis et suffragiis episcopali honore dignus judicatus est. Verum tam splendida episcopalis muneris administratio ejus, flectere impium principem non potuit. Illi et hunc ille in Arabiam, Meletium autem in Armeniam, et Eusebium in Thraciam deportari jussit, viros apostolicis donis relucens. **140** Eusebius iste antehac cum ecclesiis multas vacuas esse pastoribus cognovisset, militis habitu sumpto, et capite, tiara, quam ex pileo confecerat ; tecto, Syriam, Phœniciam, et Palestinam peragraverat : ordines vacuos in ecclesiis, presbyteris, diaconis, aliis sacris ministris supplens. Alicubi etiam episcopos ecclesiis præfecerat, si quos esset nactus, qui cum eo sententiæ ejusdem essent. Quam præclarum autem fortis et generosi animi ediderit specimen, in Thraciam exsulatum ire jussus, nefas esset, si silentio præ-

Χρυσόστομος, νέος ὢν ἔτι, τὸ περιὲν τῆς δυνάμεως παρεδείκνυ ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιούμενος τὰς διατριβὰς· καὶ πολλὸς ἦν ῥέων τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ ἐπὶ μᾶλλον προβαίνων, οὕτω μὲν τεταγμένος ἐν ἐπισκόποις, ἱερατικοῖς δὲ βαθμοῖς τὴν διακονίαν ἀποπληρῶν· οὐ τὰ συγγράμματα Βασίλειος καὶ Γρηγόριος θεώμενοι, διὰ θαύματος ἐποιοῦντο, καὶ ξένον εἶναι τὸ κατ' αὐτὸν διήγγελλον. Ἀλλὰ περὶ μὲν Ἀμφιλοχίου καὶ Ἰωάννου καὶ αὐθις κατὰ χώραν διαληφόμεθα, ἐπὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν δυσσεβῆ Οὐδέντα καὶ αὐθις προΐωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑ'.

Ὡς Οὐδέλης ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, διωγμὸν μέγιστον κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐκίνησεν, ἀποπνήγων τῷ ποταμῷ ὑπερόριον δ' ἐποίησε τὸν θεῖον Μελέτιον, καὶ Παλάγιον, καὶ τὸν Σαμοσατών Εὐσέβιον· περὶ οὗ καὶ βραχέως τῶν ἔργων διήγησις.

Κατὰ τὴν Ἀντιόχου γενόμενος, ὡσπερ εἴρηται, καὶ πλείστον χρόνον ἐκεῖ διατριβῶν, ἐπεὶ τὰ τῶν ἐξωθεν πολέμων ἡρέμει, κατὰ τῶν ὑπὲρ τῆς ὁμοουσίου πίστεως καθωπλιζέτο· καὶ τῶν μὲν ἐκεῖσε καὶ πέριξ ἐκκλησιῶν ἀπελαύνει τοὺς τῆς ἑσθόδοξιας προμάχους· καὶ ἄλλαις μὲν παντοδαπαῖς ἐπιτριβῶν αὐτοὺς συμφοραῖς, καὶ διαφοροῖς ἀναίρων τρόποις, μάλιστα δὲ τῷ παραβρέοντι ποταμῷ Ὀρόντῃ ἐμβάλων καὶ ἀποπνήγων. Καὶ Μελέτιον μὲν τὸν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελάσας, ὑπερόριον ἔθετο· ἐκ δὲ Σαμοσατών τὸν θεῖον ἐλαύνει Εὐσέβιον· Λαοδικεῖαν δὲ χηρεύει τοῦ καλοῦ ποιμένος Πελαγίου ἐποίησε· ὃς νέος μὲν ὢν, τὸν τοῦ γάμου καὶ ἀκων ὑπέλαθε ζυγόν· ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς παστάδος κατὰ τὴν πρώτην μὴν ἐπεισε τὴν νόμφην μᾶλλον τὴν ἀγγελίαν ἐλέσθαι, φιλοστοργίαν ἀδελφικὴν μᾶλλον ἢ γαμικὴν συνάφειαν ἔχειν προτιμήσασαν. Τοιοῦτος μὲν Πελάγιος ἐπὶ σωφροσύνῃ· συνεχόρευον μέντοι καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀρεταὶ τούτῳ· ὢν δὴ χάριν ψήφῳ κοινῇ τῆς προεδρίας ἤξιωται. Ἀλλ' αἱ τῆς πολιτείας ἀκτίνας ἥμισυ ἴσχυσαν δυσωπῆσαι τὸν δυσσεβῆ. Ἀμέλει τούτον μὲν εἰς Ἀραβίαν ἐξώριζεν· εἰς Ἀρμενίαν δὲ τὸν Μελέτιον· εἰς δὲ Θράκην Εὐσέβιον, ἀνδρας ἀποστολικῶς χαρίσμασι διατρέποντας. Ὁ δ' Εὐσέβιος· οὗτος, πρότερον πολλὰς ἐκκλησίας ἐρήμους ποιμένων εἶναι μαθὼν, στρατιωτικοῦ σχῆμα ἀναλαβὼν, καὶ τιάρα ἐκ πύλου σκέπων τὴν κεφαλὴν, τὴν τε Συρίαν καὶ Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην διήκει· διακόνους καὶ πρεσβυτέρους καὶ τέλεια τῆς Ἐκκλησίας τάγματα ἐκπληρῶν. Καὶ ἐπισκόπους δὲ ποτε ἀπεπλήρου, εἴπερ τέως ὁμοδοξίων ἐπισκόπων ἐπέτευχεν. Οἷον δὲ ἀνδρίας καὶ ψυχῆς γενναίας ἐχέγγυον ἐπεδείξατο, κελουθεὶς τὴν Θράκην καταλαθεῖν, οὐ θέμις δοθῆναι σιγῇ. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τὸ γράμμα κομίζων περὶ δειλὴν ἦκεν ὀψίαν, σιγᾶν τέως ἐπέτρεπε, καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως ἐπικρούειν αἰτίαν. Ἐἰ γὰρ, φησὶ, τὸ πλῆθος γνώη, θερμότητι ζήλου κινούμενον, σοὶ μὲν εὐθὺς θάνα-

(1) Sozom. cod. cap. 48.

τος ἐφευγῆται· ἐγὼ δὲ τὰς δίκαι· διόσω τῆς σῆς ἀναί-
 ρέσεως. Ὁ Ταῦτ' εἰπὼν, κατὰ πρώτην εἰσοδὴν τῆς
 νυκτὸς, μεθ' ἑνὸς οἰκέτου ἐξῶν, μόνος ἐβάδιζεν·
 ὁ δ' εἶπετο προσκεφάλαιον μόνον καὶ βιβλίον ὁ θε-
 ράπων ἐπιφερόμενος. Πρὸς δὲ τὴν θυρῶν τοῦ Εὐ-
 φράτου γενόμενος· διείσι δὲ ὁ ποταμὸς τὴν περιβο-
 λον τοῦ ἄστεος περιθέων, ἐνοθα καὶ τὸν πόρον ἔχειν
 λέγεται· ἐπιβάς ἀλιάδι, ἐπὶ τὸ πέραν ἐλαύνειν
 τοῖς ἐρέταις ἐνεκελεύετο περὶ τὸν, ὃς καλεῖται
 Ζεῦγμα. Καὶ ὁ μὲν ἦει τοῦ πρόσω· Σαμοσατεῖς δὲ
 γνόντες τὸ δράμα, ὄδυρμοῖς καὶ δάκρυσιν εἶχοντο.
 Καὶ αὐτίκα πλήρης ὁ πόρος τῶν ἐμπλεόντων ἦν.
 Ὡς δὲ μόλις κατέλαβον, ἐπιπολὺ τὸ ῥόθιον διατρέ-
 χοντες, δεδακρυμένοι πάντες, πειθεῖν ἐπεχείρουν,
 μὴ τοῖς λύκοις προδιδόναι τὰ πρόβατα. Ἐπεὶ δὲ
 πολλὰ λέγοντες πειθεῖν οὐκ εἶχον (τὸ γὰρ ἀποστολι-
 κὸν κείνο προὔβαλλετο, ἄλλο τι χρυσίον καὶ ἐσθη-
 τα καὶ οἰκέτας ὡς ἐπὶ ξένης ἀπαιροῦντι προσῆγον·
 ὁ δὲ τἀναγκαῖα παρὰ τῶν γνωριμωτέρων λαβὼν,
 ταῖς εὐχαῖς τε καθοπίστας ὡς δεῖ, καὶ τῶν παρα-
 δεδομένων ἀκριθῶς ἔχεσθαι παρεγγυήσας, ἐπὶ τὸν
 Ἴστρον διέββαιεν. Οἱ δ' ἀχθόμενοι τὸ ἄστν κατει-
 ληφότες, ἔπο· μοι πρὸς τὴν τῶν λύκων συμπλοκὴν
 ἦσαν· καὶ τὸν γὰρ καὶ αὐτῶν ἐκείνων τὸν ὑπὲρ τοῦ
 καλοῦ ζῆλον ἐκδιηγῆσασθαι· ἀδικεῖν γὰρ νομίσω,
 εἰ μὴ τὸ θερμὸν καὶ ἀκραφινὲς αὐτῶν τῆς πίστεως
 παραδώσω τῇ μνήμῃ. Ὡς γὰρ οἱ τῆς Ἀρείου συμ-
 μορίας, ὅλας ἐκκλησίας τῶν ποιμένων γυμνώσαν-
 τες, καὶ ἐπὶ Σαμοσατα ἕτερον ἀντ' Εὐσεβίου, Εὐ-
 νόμιον βνομα, ἀνταισῆγαγον· οὐδεὶς τῶν ἀπάντων,
 οὐ πένης, οὐ πλούσιος, οὐ νέος, οὐ πρεσβύτερος,
 ἀπλῶς οὐδεὶς φάναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆει, ὡς-
 περ ἦν ἔθος· μόνος δ' ἐκείνος τῷ ἐπισκοπεῖν διη-
 γεν, οὐδεὶς αὐτὸν οὐδ' ὀρώντος, οὔτε τὸ παράπαν
 λόγον μεταδιδόντος. Καίτοι φασὶν αὐτὸν ἄλλως
 ἐπιεικῆ τε ὄντα καὶ μέτριον· καὶ τοῦτο παρίστησιν.
 Ἐπειδὴ γὰρ εἰς δημόσιον ἦκε λουτρῶν, τῶν εἰκετῶν
 ἐγκλεισαμένων τὰς θύρας, πλήθος πρὸ τῶν θυρῶν
 ἐστάναι μαθῶν, τοῖς οἰκέταις αὐθις ἀναπετάσαι τὰς
 θύρας τοῦ βαλανείου ἐνεκελεύετο, καὶ ἀδεῶς τοῦ
 λουτροῦ κοινωνεῖν τῷ βουλομένῳ ἐπιτρέπε. Τὸ Ἴσον
 δὲ καὶ ἐν τοῖς θόλοις ἐνδον ἐποίησε. Ἐπεὶ δ' εἰσῆσαν
 τινες καὶ κύκλιφ εἰστήκεσαν, συμμετέχειν τῶν θερ-
 μῶν ὑδάτων προὔτρεπετο. Ὡς δ' ἰστάμενοι καὶ ἐτι-
 σιγῆν ἠσκούον, τιμὴν τὴν στάσιν ὑπολαβῶν, θάπτον
 καταλιπὼν τὸ θερμὸν, ἀπηλλάττετο. Οἱ δὲ συμμε-
 τασχεῖν τὸ ὕδωρ τοῦ τῆς αἰρέσεως ἄγους νομίσαντες,
 ἐκείνο μὲν τοῖς ὑπονόμοις ἐξέχεον· ἕτερον δὲ κε-
 ράσαντες, ἀπελούοντο. Ὁ δὲ μαθῶν ὁ Εὐνόμιος,
 εὐθύς τὴν πόλιν λιπὼν, οἴκαδε ἴστο· λίαν γὰρ
 ἀνόητον φετο πόλει δυσμενῶς ἐχούσῃ κοινῶς παρα-
 μένειν αἰρεῖσθαι. Καὶ οὕτω μὲν ἐκείνος ἐκὼν ἀπε-
 χῶρει τῶν Σαμοσατῶν. Οἱ δ' Ἀρειανοὶ ἕτερον προ-
 βάλλονται, Λούκιον βνομα, λύκον ὄντως καὶ οὐ
 ποιμένα. Τὰ γε μὴν πρόβατα, καίπερ ποιμένα μὴ
 ἔχοντες, ὅμως τὰ ποιμένων ἔδρων, ἄστυλον διατη-

teriremus. Cum is qui exsillii li' ellum ab impera-
 tore afferebat, circa crepusculum advenisset, ut
 tacitus esset, causamque adventus sui premeret,
 eum admonuit (1). « Si enim, inquit, hoc multi-
 tudo resciverit, ardore zeli excitata, te quidem
 illa statim necabit, me autem cædis ejus poenas
 luere oportebit. » Hæc ubi dixisset, ad primam
 facem, unico servulo, qui cervical tantum et libel-
 lum secum ferebat, comitatus, solus se in viam
 dedit: atque ubi ad Euphratis ripam venit, qui
 urbis ejus mœnia præterlabitur, ubi etiam transi-
 tum habere dicitur, piscatoriam conscendit navim,
 et remiges in ripam alteram eum locum versus
 qui Zeogma nominatur, appellere jussit. Atque
 ille quidem sic est profectus. At Samosateni re-
 cognita, in lacrymis et luctu esse, et confestim
 B trajectus navigantibus repleti. Ubi vero eum multa
 parte fluvii emensa sunt consecuti, plorantes omnes
 suadere ei contenderunt, ne lupis oves proderet.
 Sed postquam multa dicentes, eum in sententiam
 suam adducere non potuerunt (nam apostoli-
 cum illud dictum eis objecit, magistratibus et
 potestatibus subditos esse); alius quidem aliud,
 aurum scilicet et vestem et famulos ei in terram
 alienam et longinquam proficiscenti obtulit: ipse
 vero necessariis tantum a familiarissimis quibus-
 que acceptis rebus, precatione eos ita ut convenit,
 munivit, et ut doctrinam traditam diligenter et
 accurate retinerent, hortatus est, et sic ad Istrum
 C usque contendit. Illi factum id ægre ferentes,
 ubi in urbem sunt reversi, parati erant cum lupis
 manus conserere. Æquum enim est, ut ardorem
 et zelum quoque eorum, propter rem honestam et
 pulchram, exponam. Et profecto injuriam eis me
 facere existimarem, si non flagrantem illorum in
 fide sinceritatem memoriæ posteritatis mandarem.
 141 Nam ubi, qui Arii factionis erant, pastoribus
 ex ecclesiis omnibus expulsis, Samosata quo-
 que pro Eusebio Eunomium quemdam adduxe-
 runt, nemo hominum omnium vel pauper, vel
 locuples, vel juvenis, vel senex, atque ut simpli-
 citer dicam, nemo prorsus, ita ut mos est, ecclesiam
 est ingressus. Ipse vero solus in episcopalibus
 ædibus versatus est, nemine cum respiciente, aut
 D conveniente: cum quidem vir humanus et mode-
 stus fuisse dictus sit. Quod inde satis patet; cum
 enim in publicum venisset balneum, et famuli
 fores lavacri clausissent, ubi pro foribus stare
 plurimos cognovit, ministris, ut eas recluderent,
 præcepit, atque ut communiter et libere, qui vel-
 lent, lavatione uterentur, illos admonuit: quod
 itidem in interiori conclavi fecit. Atque ubi non-
 nulli ingressi eum circumsteterunt, ut una cum eo
 in calidis aquis lavarent, eos est cohortatus. Ceterum
 cum illi sic stantes tacerent, honorem statione
 ejusmodi habere sibi ratus, celeriter aquas calidas
 reliquit, et abiit. At illi aquas ejus piaculum hæ-

(1) Theod. eod. cap. 14.

(2) Plin. lib. v, c. 24. Pulchrum exemplum τῆς πεθορχίας.

resis contraxisse existimantes, per cuniculos eas A
emiserunt, atque aliis immissis lavarunt. Id vero
postquam Eunomius cognovit, statim urbe relicta,
domum est reversus : stultum esse ratus, in ea ma-
nere urbe, quæ publico et communi in eum fla-
graret odio. Atque ita ille quidem sua sponte
Samosatis discessit. Ariani autem alium eo misere,
Lucium nomine, lupum revera, non pastorem.
At oves tametsi pastorem non haberent; quæ
tamen pastorum sunt, fidei dogma sartum tectum
conservantes, fecere. Porro quantum Samosate-
norum et in hunc odium fuerit, inde liquebit.
Pueri quidam pilam inter se impellentes in foro
ludabant, et Lucius præteribat. Accidit autem, ut
pila ex cujusdam pueri manibus excidens, per mulæ
ejus qua Lucius vehebatur, pedes volveretur. B
Atque illi ululatum ingentem edidere, piculo
pilam repletam esse opinati. Lucius clamorem
eum non intelligens, ex comitibus quemdam pauli-
sper ibi manere, et rem ipsam perspicere jussit (1).
Et ecce pueri per accensum ignem, lustrare ita
piaculum volentes, pilam jecerunt. Puerile hoc
quidem fortasse, satis tamen idoneum, quod demon-
stret, quam constans civitas ea odium erga
eos habuerit, qui fidei doctrinam depravare ausi
fuissent. 142 Sedenim Lucius non eo quo Eu-
nomius, fuit animo. Verum suasionibus suis apud
magistratus tantum effecit, ut e sacro ordine mul-
tos quidem urbe exigent : qui vero ei vehementius
resisterent, longius etiam abigerent. Sic Evolu-
tius ille diaconus Oasim deportatus : Antiochus
autem presbyter, et magni Eusebii cognatione
clarus (sororis enim ejus filius fuit), permultis
primariis virtutibus pollens, ad quasdam ultimas
Armeniæ oras in exsilium missus est. Ubi vero
divinus Eusebius, post multa pro vera pietate
obita certamina, postremo etiam martyrii recepit
coronam : provinciales, conventu coacto, cui etiam
Jovianus, qui Pergensis episcopus, brevi tempore
Arianam secutus fuerat religionem, interfuit, An-
tiochum in locum avunculi communibus suffragiis
subrogarunt. Atque is ubi ad sacram mensam
accessit, et, ut mos est, inclinatus in genua magna
vi procidit, conversus, quoniam Jovianum dextram
capiti suo imponentem conspexit, suffragium illius
rejecit, et reliquis quoque electoribus suis restitit,
dicens, nequaquam se ejus dextræ consecrationem
seu ordinationem suscepturum, quæ per blasphemias
divina suscepisset mysteria. Sed hæc longe post
sunt facta. Eo vero tempore in interiorem Armeniam
concessit. Divus autem Eusebius ad Istrum vitam
egit, Gothis tum Thraciam percurrentibus, et urbes
ejus populantibus : quem-
alio tum ipse scripto quodam suo testatus est.

CAPUT XXII.

*De Barsæ, et tyrannide ea quam in civitate Edessa
Valens in martyrio seu templo sancti Thomæ per-
petravit.*

Porro Barsen Edessenorum episcopum, cuius
ingens est gloria in Phœnicia, Ægypto et The-
baide, siquidem has peragrans virtutis suæ splen-
dore illustravit, ut insulam Aradum incoleret,

(1) Theod. cod. c. 15.

ροῦντες τὸ δόγμα τῆς πίστεως. Ἄλλ' ὅπως καὶ τοῦ-
τον διὰ μίσους εἶχον, ἐντεῦθεν ἔσται κατὰ δῆλον.
Μεῖρακές τινες ἀνά τὴν ἀγορὰν παίζοντες, σφαῖραν
ἀλλήλοις ἀντίπεμπον· τοῦ δὲ Λουκίου παριόντος,
συνέβη τὴν σφαῖραν τῶν τινος παιδῶν τῆς χειρὸς
ἐκπεσοῦσαν, διὰ τῶν τῆς ἡμίονου ποδῶν διελεῖν,
ἣ ἔποχος ἦν Λούκιος. Οἱ δ' ἀνωλόλυξαν, μίσους
ἐμπλεῶ καταστῆναι τὴν σφαῖραν νομίσαντες. Ὁ
δὲ τὴν βοὴν ἀγῶνῶν, ἐν τῶν ἀκολούθῳν προσέτατε
μικρὴν παραμειναι καὶ διαγῶνῶναι τὸ δρώμενον.
Οἱ δὲ παῖδες, πῦρ ἀνάψαντες, τὴν σφαῖραν ἐνδο-
ῆκόντιζον, καθάφειν οὕτως τοῦ ἀγῶνος βουλόμενοι.
Καὶ μεῖρακιωδῆς μὲν ἴσως τοῦτο ὁμοῦς ἱκανὸν ἐστὶ
δειξαι ὅσον ἡ πόλις αὕτη ἐντροφον εἶχε τὸ μῖσος
πρὸς τοὺς τὸ δόγμα τῆς πίστεως ἠρημένους παρα-
χαράττειν. Ὁ δὲ Λούκιος οὐ κατὰ τὴν Εὐνόμιον
δεδίθετο, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τῶν ἱερωμένων ἐξέω-
σε, τοὺς ἀρχοντας ἀναπειθεῖς, τοὺς δὲ σφόδρα
ἀντεχομένους καὶ μακρὰν ἤλασεν. Εὐόλκιον γὰρ
ἐκείνον διακονίας ἤξιωμένον, εἰς Ὅσιν καταδίκα-
ζεν. Ἀντίοχον δὲ πρεσβυτέρου καθέδρας μετεση-
κίτα, καὶ συγγενεῖα τοῦ μεγάλου Εὐσεβίου κοσμού-
μενον (ἀδελφιδούς γὰρ ἦν ἐκείνου, πολλοὶ δὲ διαλάμ-
πων τῶν προτερήμασιν), εἰς τινα τῆς Ἀρμενίας
ἐσχατιᾶν καταδίκαζεν. Ὡς δὲ ὁ θεὸς Εὐσεβίος
μετὰ πολλοὺς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας, τέλος
καὶ τὴν τοῦ μαρτυρίου ἀνελάμβανε στέφανον, εἰς
ταῦτο ἡ τοῦ θῆνους σύνοδος συνελθοῦσα, παρόντος
καὶ Ἰοβιανοῦ· Πέρρης δ' οὕτος· ἐπίσκοπος ἦν, ὃς
ἐπ' ὀλίγον τῆς Ἀρειανικῆς μετέσχε θρησκείας·
καὶ τὸν Ἀντίοχον ψηφίζομένον εἰς τὴν τοῦ θεοῦ
διαδοχὴν, ἐπεὶ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσήει, καὶ κλι-
νων κατ' ἔθος τὰ γόνατα σὺν πολλῇ βίᾳ, στραφείς
καὶ Ἰοβιανὸν ἑώρα τὴν δεξιὰν τῇ κεφαλῇ ἐπιθέμε-
νον, ἀπεσεύσατο τὴν χειροτονίαν, καὶ τῶν χειροτο-
νοῦντων δίστατο, εἰπὼν, ἢ μηδαμῶς ἀνέζεσθαι
χειροτονίας καὶ δεξιᾶς, ἢ διὰ βλασφημίας τὰ θεῖα
μυστήρια παρεδέξατο. Ταῦτα μὲν πολλῶ ὕστερον
ἐγεγόνει· τότε δὲ, εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀρμενίαν
διέβαινον. Ὁ δὲ γὰρ θεὸς Εὐσεβίος παρὰ τὸν Ἴστρον
διῆγε, τηλικαῦτα τὴν θράκην Γότῳ κατατρε-
χόντων, καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις ληϊζομένων, ὡς
αὐτὸς ἰδίῳ συγγράμματι καθιστόρησεν.

capiti suo imponentem conspexit, suffragium illius
rejecit, et reliquis quoque electoribus suis restitit,
dicens, nequaquam se ejus dextræ consecrationem
seu ordinationem suscepturum, quæ per blasphemias
divina suscepisset mysteria. Sed hæc longe post
sunt facta. Eo vero tempore in interiorem Armeniam
concessit. Divus autem Eusebius ad Istrum vitam
egit, Gothis tum Thraciam percurrentibus, et urbes
ejus populantibus : quem-

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ΄.

*Περὶ Βάρσον, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐδέσσην πεπρα-
γμένων Οὐάλη ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἁγίου ἀπο-
στόλου Θωμᾶ.*

Καὶ Βάρσον δὲ, ὃς τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν διέου-
νεν, οὐ πολὺ κλέος ἐν Φοινίκῃ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ
Θηβαῖδι· καὶ γὰρ αὐτοῖς ἅπασιν διερχόμενος, τὰς
τῆς ἀρετῆς ἀπήστραπτε λαμπρήνας, τοῦτον δὲ εἰς

Ἄραδον κατεδίκαζε τὴν ἡσὸν οἰκεῖν. Ἐπεὶ δ' ἅ Valens condemnavit. Quoniam vero apostolicis ἀποστολικῶς χαρίσμασι διαπρέπων, τῷ τῆς διδασκαλίᾳ φωτὶ τὰ πλήθη πρὸς αὐτὸν εἴλεκε, καὶ τὰ τῶν νοσημάτων ὅσα λατρῶν ἀπέριχκε τέχνη, ἰάτο· ἐκείθεν εἰς τινὰ πόλιν Αἰγυπτίαν μεθίστα, Ὁξύρυγχον ὄνομα. Ὡς δὲ κάκει πάντας ἐφέλικε κατὰ κίεος τῆς ἀρετῆς, εἰς τινὰ ἐσχατίαν οὐ πρόβω τῶν γειτονούντων βαρβάρων μετετίθει (Φιλῶ ἦν ὄνομα τῷ χώρῳ) τὸν τῶν οὐρανίων θαλάμων ἄξιον. Φασὶ μέντοι ἐν Ἀράδῳ εἰς δεῦρο τὴν ἐκεῖνον διαμείνειν κλίτην πλείστης ἡξιωμένην τιμῆς· πολλοὺς γὰρ ἐπ' ἐκείνης κατακλινομένους τῶν νοσοῦντων τὴν ὄψιν διὰ τῆς πίστεως· ὀρέπεσθαι. Οἶα δὲ καὶ ἐν Ἐδέσῳ τῇ πόλει τῷ Οὐάλεντι πέπρακται, οὐ θέμις δίδοναι σιγῇ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν εἰρημένον Βάρστην τῆς κοίτης ἐστέρησε, Λύκον ἀντικαθίστη. Ὡς δὲ τὸ πλῆθος δυσχεραίνει τὴν κοινωνίαν σφοδρῶς ἀπεισεῖτο, πάντες τὴν πόλιν καταλιπόντες πρὸ τοῦ ἄσπετος συνθηροῦντο· ἦν δ' ἐκείσε Θωμᾶ τῷ ἀποστόλῳ ἐπιφανὲς εὐκτήριον· ὃ ἱστορῆσαι βουλόμενος· Οὐάλης, σῦναμα τῷ ὑπάρχῳ, Μόδεστος· οὗτος ἦν, ἦκεν ἐντειλάμενος πρότερον, τὸ συνιστάμενον ἐκείσε πλῆθος μετὰ τῆς ὀπλιτικῆς περὶ αὐτὸν δυνάμει διασκεδάσαι, βάβδοι· καὶ βολαῖοις παίοντας, εἰ δὲ δεήσει, χρητομένους καὶ εἴψει. Ὁ δὲ τὸ κελευόμενον ἔδρα· καὶ λάθρα τοῖς Ἐδέσσηνοῖς ἐδήλου φυλάξασθαι τὴν ὑστεραίαν, μὴ εἰς τὸν εἰλωθότα συναλθῆναι τόπον· πρόσταγμα γὰρ βασιλέως εἶναι τιμωρίαν ἐπάγειν οἷς ἀλῶνας συμβαίη. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἠπέλει· καίπερ ἑτερόδοξος· ἢ μηδένα ἢ ὀλίγους κινδυνεύσαι προμηθεύμενος, ἢ ἰσως καὶ παραιτούμενος λατεῖν πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος ὀργήν. Ἐδέσσηνοι μὲντοι ἐν δευτέρῳ θέμενοι τὰς ἀπειλάς, ἅμα ἔφ' ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπὶ τὸν τόπον ἐχώρουν, καὶ τὸ εἰλωθὸς ἔπραττον. Ἀγγελθέντος δὲ Μόδεστῳ τοῦ πράγματος, οὐκ εἴχεν, ὅ τι καὶ δράσειεν. Ἀρχάκῳ δ' ἔχων, ὅσον τάχος στίχα στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος, διήει τὴν ἀγοράν, καὶ ἐπὶ τὸ πεδίον ἦε. Γυναίκα δὲ τινὴ περιτυχῶν, βρέφος ἐφέλκοντι τῇ χειρὶ, ἀκόσμως δὲ καὶ παρὰ τὸ πρόπον γυναίκα τὸ φάρος εἰκὴ πως ἐπισυρομένη, καὶ ὡς ἐπὶ τι σπουδαῖον ὄψεν τὴν τῶν ἡγουμένων στρατιωτικὴν διακόπτοντι φάλαγγα, ὃ ὑπαρχοῦ· συλληφθῆνα· ταύτην ἐκέλευε, καὶ οὕτω χάριν σπεύδει, τὴν αἰτίαν ἀπήτει. Τῆς δ' εἰπούσης, Ἐπὶ τὸ πεδίον ἔνθα οἱ τῆς εὐσεβείας θεράποντες· ἔχων γὰρ, ἔχων τὰς ὑφ' ἡμῶν τυρυσόμενας ἐπιβουλὰς· καὶ σπεύδω καὶ αὐτῇ τῶν ἰσῶν ἐκείνοις ἀξιοθῆναι γερῶν, ἵνα μὴ κατόπιν δρόμου γεγεννημένη τῆς παρὰ Θεῷ δόξης ἀμάρτω. Τὸ δὲ παιδίον τί, φησὶ, μεθ' ἑαυτῆς ἄγεις, αὐδὺς ὃ ὑπαρχοῦ; ἀνηρώτα. Ἡ δὲ, Ἴνα καὶ αὐτὴ τῆς ἰσῆς ἀξιοθῆναι τιμῆς, μετασχὼν τῶν παθῶν. Καταπλαγείς δὲ τῆς ἀνδρείας ἐκείνης τὴν γενναϊότητα, καὶ ἐκ ταύτης τὴν ἀπάντων τεκμηράμενος προθυμίαν, εἰς τὸ βασιλεῖα καθ-

donis clarus, doctrinæ suæ luce multitudinem ad se pertrahabat, et morbos quos medici curari posse desperaverant, sanabat, in Ægyptiam inde urbem quamdam Oxyrynchum nomine est deportatus (1). 143 Ubi vero et ibi virtutis gloria animos omnium in se convertit, in extremos quosdam fines a quibus non longe Barbari aberant (Philo locus is nominatur) translatus est, cum quidem cœlesti domicilio esset dignus. Etiam nunc in Arado lectulum esse dicunt, quem plurimo honore Deus sit dignatus, quod ægroti multi in eum repositi valetudinem per fidem recuperent. Verum enimvero quæ Edessæ etiam crudeliter Valens egerit, silentio ea mandare non licet. Cum namque Barsen, quem diximus, a grege suo exclusisset, Lycum (2) pro eo substituit: quam rem quia multitudo ægre tulit, et communionem ejus respuit, relicta urbe omnes extra ejus mœnia conventus egere. Erat autem ibi Thomæ apostoli insignis oratorium, quod videre volens Valens, una cum præfecto Modesto, quosdam prius cum mandato eo misit, ut multitudinem ibi congregatam, armatorum quos secum ducebat opera dissiparent, baculis et clavis eam pulsantes, si vero opus esset, gladios quoque adhibentes. Præfectus imperata facere, et clam Edessenis denuntiare, ne postredie more suo in loco eo convenirent. Mandatum enim ab imperatore esse, ut in eos qui ibi deprehensi essent, graviter animadverteretur. Præfectus sane, quamvis diversæ sententiæ et religionis, ad eum modum illis est minatus: vel quod neminem aut paucos certe periclitari vellet, vel quod fortasse imperatorem graviter indignantem opera sua uti nollet. Edesseni vero minarum denuntiationem parvi pendentes, una cum difliculo alacrioribus etiam quam antea animis in locum designatum convenere, et solita sacra sua peregere. Quod ubi Modesto est indicatum, eum quod faceret non haberet, consilii inops, quam celerrime militari manu contraeta, per forum ad campum eum contendit: et in mulierculam incidit, manu puellum raptantem, palliumque sic temere et incomposite, contra quam feminam decet, trahentem, atque adeo militarem ductorum phalangem, perinde atque ad rem magni momenti properaret, rumpentem. Eam jussu suo comprehensam, cujusnam rei gratia tantopere festinaret, interrogat. Tum illa (3): In campum eum, inquit, in quo veræ pietatis cultores sunt congregati. 144 Novi enim, et certo novi vestras quas struitis insidias: et propterea eo venire propero, ut æqualia cum illis consequar præmia, ne scilicet cursu intermisso tardius vadens, gloria quæ a Deo est, excidam. Puerum autem (præfectus subinfert) quid ita te-

(1) Theod. eod. cap. 16.

(2) Λύκος, Lycus, proprium esse hoc loco nomen potest: alioqui λύκος lupus Græcis dicitur, et sic appellativum non en fuit.

(3) Animus enim divina æmulatione succensus, humanum non capit metum, sed terribiliter omnia pro risu habet et ludicro. Theod. lib. iv, cap. 26.

cum ducis? Et rursum illa : Ut et ipse, ait, post afflictionem et ærumnam toleratam, honoris ejus particeps fiat. Ille animo ad tam generosam fortitudinem mulieris consternatus, ubi ex ejus unius aliorum omnium conjecisset alacritatem, ad imperialem domum reversus, imperatori rem omnem indicavit, et ut a consilio cæptoque suo desisteret suasisit : turpem et adversam dicens ex tali facto consecuturam famam; atque Edessenorum nihilo magis alacritatem extinctum iri. Verbis hisce innumeram multitudinem præfectus conservavit. At imperator ubi illum contumeliosis vocibus proscidit, pugno etiam cecidit : multitudinis nihilominus duces comprehensos cogi præcepit, ut pro optionem vel cum Lyco seu lupo, et non pastore, communicarent, vel citra moram urbe excederent, atque ad ultimas oras exsulatum irent.

CAPUT XXIII.

De Eulogio et Protogene, ut magnifice pro fide decer-taverint : et ut post reditum ab exsilio, alter Edesse, alter autem Carris Ecclesiæ episcopi præ-fuerint.

Porro ubi præfectus illos omnes congregasset, imperatoris mandata in medium protulit, lenibus utens verbis, stolidumque esse dicens, eos tam paucos et imbecilles homines contra imperatorem tantum, et tot populis imperantem niti. Illi autem taciti omnes constitere, in ducem suum (Eulogius is erat, vir vita simul et doctrina condignam laudem consecutus) respectantes. Ad hunc igitur Modestus conversus : Quid ita tandem, inquit, o senex, non respondes? Atqui, respondit ille, responso nihil opus esse, qui interrogatus non essem, putavi. Rursum præfectus : Multa certe ad vos, quæ utilia vobis essent, exponens, verba feci. Tum Eulogius : Illa quidem ad universos sunt dicta. Ego autem ineptum esse existimavi, si multis rejec-tis, ipse responderem. 145 Quod si me solum percunctatus fueris, illico tibi sententiam meam exponam. Ibi præfectus : Ergo ut cum imperatore tibi communio sit, facito. » Eulogius vero magna cum gratia facete admodum aridens : « Offert enim, inquit, et una cum imperio sacerdotium quoque sortitus est (1) : » Verum ille ironicum et amarulentum dictum sentiens, graviter id tulit, et jactis in senem conviciis, ad alia hæc insuper addidit : « Non hoc dixi, attonite et stulte, sed communicare te debere, cum quibus ille præcipit, episcopis. At ego, inquit, et senex sum, et pastoris non expers : cujus vocem ut germanam intelligo, et doctrinam sequor, neque mihi tam perniciosa et pestifera herba opus est. » Hisce verbis furore incensus, celeriter octoginta ex eis qui multitudinis essent velut columnæ, comprehensos in Thraciam relegavit. Atque illi vincti circumcuntes, benigne a multis sunt curati. Vici enim et civitates eis obviam progredientes, tanquam veræ pietatis defensoribus debitum præstiterunt honorem. Porro invidia nunquam non aciem instruens, ad impera-

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ΄.

Περὶ Εὐλογίου καὶ Πρωτογένους, ὡς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἠγωνίσαντο· καὶ μετὰ τὴν ἐκτίθεισόν ὁ μὲν τῆς Ἐδεσσηνῶν, Πρωτογένης δὲ τῆς ἐν Κιρράϊς ἐκκλησίας προέστησαν.

Ἐπεὶ δὲ πάντας ἀπορῶσας τὰ τῷ βασιλεῖ προστα-τόμενα εἰς μέσον ἐτίθει, ἠπίους τὰ πρῶτα χρώμενος λόγοις· ἠλίθιον γὰρ εἶναι ἔλεγε βασιλεῖ τοσοῦτω καὶ τοσοῦτων κατάρχοντι, βραχυτάτοις οὕτως ἀτι-τέλλειν ἀνθρώποις· ὡς δ' ἄπαντες ἐν σιγῇ ἦσαν, πρὸς τὸν τοῦτον ἠγούμενον ἀφορῶντες (Εὐλόγιος οὗτος ἦν, ἀνὴρ βίῃ καὶ λόγῳ τὸ ἀξίεπαινον ἔχων)· ὁ ὑπαρχὸς πρὸς ἐκείνον στραφεὶς, Τί δὴ ποτε, ἔφη, πρεσβύτα, οὐκ ἀποκρίνη; Ὁ δὲ, Οὐκ ὀφομαι δεῖον εἶναι, μηδὲν ἐρωτώμενος, ἀποκρίνεσθαι. Καὶ μὴν ἐκεῖνος, Πολλοὺς, φησὶ, διεξελήλυθα λόγους, τὰ συνοίσοινα ὑμῖν εἰσηγούμενος. Ὁ δ' Εὐλόγιος, Ἐκεῖνα μὲν πρὸς ἅπαντας εἴρηται· καὶ γὰρ ἀτοπον ὄμην, τοὺς πολλοὺς παρωσάμενος, αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι· εἰ δ' ἐμὲ μόνον ἔροιο, τὸ δοκοῦν εὐδύς σοι δηλώσω. Καὶ ὁ ὑπαρχὸς, Τοιγάρ τοι βασιλεῖ κοινωνήσαι ἐλοῦ, ὁ δὲ, ἀστείως μάλα καὶ χαρίεντι τῷ ἦθει προσμεδιάσα, Προσφέρει γὰρ, ἔφη, καὶ μετὰ τῆς βασιλείας καὶ τὸ ἱερᾶσθαι κεκλήρωται. » Ὁ δὲ χαλεπῶς εἰρω-νεῖα ἐψησθημένος, λοιδορησάμενος δὲ τῷ πρεσ-βύτῃ, πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα ἐπήγαγεν· « Οὐ τοῦτο εἶπον, ἐμβρόντητε, ἀλλὰ κοινωνήσαι οἷς ἐκεί-νος ἐπισκόποις κελεύει. Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν ὁ πρεσ-βύτης, καὶ ποιμένος οὐκ ἄμοιρος· οὐ τῆς φωνῆς ὡς γνησίας ἐψησθημένος, καὶ τοὺς ἐκείνου δέγμα-σιν ἐπομαι· καὶ οὐ χρῆ μὲν τῆς τοιαύτης νεσερᾶς πόας καὶ θαναασίμου. » Τούτοις ἀναφλεγὲς εἰς θυ-μὸν, θᾶττον ὀδυρόμενος τούτων συλλαβῶν, ὅσοι τοῦ πλήθους ἦσαν ὡς περ στηρίγματα, πρὸς Θράκην ἐξέπεμπεν. Οἱ δὲ δέσμοι διόντες, πολλῆς τινος ἀπῆλαυον τῆς κηδεμονίας· καὶ κῶμαι γὰρ καὶ πό-λεις ἐξιοῦσαι προσπήγτων, ὡς εὐσεβείας προμά-χοις τὸ εἰκόσ ἀφοσιούμεναι γέρας. Ὁ δὲ φθόνος αἰ-στρατεύων, εἰς βασιλεῖα θᾶττον ἀπέτρεχε· καὶ παμ-πόλλης, ἔλεγε, πρόξενος τιμῆς ἐγεγόνει ἢ παρ' ὑμῖν νομισθεῖσα ἐξορία τοὺς καταδίκους. Ὁ δὲ μαθὼν ἐκείνος, κατὰ δύο διαιρεθῆναι προστάττει· καὶ

(1) Apud Theodoret. dictum hoc per interrogationem effertur : *An cum imperio episcopatum etiam iunxit?* Lib. iv, cap. 48.

τοὺς μὲν Θράκην, τοὺς δ' Ἀραβίαν καὶ Θηβαίδα
οικεῖν, καὶ ἄλλου; ἀλλαχοῦ διασπαρῆναι τοῖς πολι-
νοῖς. Εἰ δὲ που καὶ ἀδελφοὶ παρῆσαν, ἀπ' ἀλλήλων
δίστα. Εὐλόγιον μέντοι καὶ Πρωτογένην τὰ δευτέρα
μετ' ἐκείνων ἔχοντα, εἰς Ἀντινῶν τὴν Θηβαίων ἐξώ-
ριζεν. Ὅση δ' ἐκείνων ἡ ἀρετὴ, ἐντεῦθεν δειχθήσε-
ται. Ἐπεὶ γὰρ σύμφρονά τινα ἐπίσκοπον εὔρον
ἐκείσε, κοινωνεῖν εἶλοντο, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
μετεῖχον συλλόγων. Ὀλίγων δὲ σφόδρα ἀθροισμέ-
νων, ὡς ἔγνωσαν τὴν αἰτίαν, Ἕλληνας εἶναι ἐπο-
λους τῆς πόλεως, τὰ εἰκότα τῆς πλάνης ὀρηγήσαν-
τες, οὐ δεῖν ἐνόμισαν μέχρι τοῦ κόψασθαι ἵστασθαι·
ἀλλ' ὡς εἰκόθ, καὶ τῆς ἐκείνων ἱατρείας φροντίδα
ἐποίησαν. Καὶ Εὐλόγιος μὲν οἰκτιρῶν αὐτὸν καθείρ-
ξις, ἡσυχῇ καθῆστο, τὸν τῶν ὄλων ἐκδυσωπῶν
θεόν. Ὁ δὲ Πρωτογένης, τὰ ἱερὰ γράμματα ἐκπι-
παιδευμένος, καὶ γράφειν μάλα ἐξησκημένος, δι-
δακταλεῖο μαιρακίων προσητάτο, τόπον εἰς παιδα-
γωγεῖον ἐπιτήθειον εὐρηκώς. Ἀμέλει καὶ γράφειν
εἰς τε κάλλος καὶ τάχος, καὶ τὰ ἱερὰ ἐξεπαίδευε
λόγια· τὰ τε Δαυιδικὰ μέλη καὶ τὰ πρόφθορα τῆς
ἀποστολικῆς διδασκαλίας· ἐκμανθάνειν παρεσκευά-
ζετο. Ἐπεὶ δὲ τῶν μαιρακίων ἐν νόσῳ κατειργα-
σμένοι θανεῖν προσδόκιμον ἦν, ἐπὶ τῆς οἰκίας ὁ Πρω-
τογένης ἤκων, καὶ τῆ τῆς χειρὸς ἀφῆ τὸ λυποῦν
ποιεῖν ἰδραπέτευεν, οἱ τῶν ἄλλων πατέρες διαγνόν-
τες, ἐπὶ τῆς οἰκίας τὸν πρεσβύτερον ἀνῆγον ἕκαστος,
καὶ τοῖς ἀβρωστοῦσι τῶν παιδῶν ἐπικουρεῖν ἠντιδύ-
λουν. Ὁ δὲ μὴ δύνασθαι βοηθεῖν ἔλεγεν, εἰ μὴ
πρότερον ὁ νοσῶν τὸ θεῖον ὑπέλθοι λουτρόν. Οἱ δὲ
τῷ πόθῳ τῆς ἀπαλλαγῆς ἠπειγμένοι, θάπτον ἐπει-
θοντο, καὶ διὰ τῆς σωματικῆς νόσου καὶ τὴν ψυχι-
κὴν ὑγίαν ἐδρέποντο. Εἰ δὲ τις καὶ τῶν ἐβρωμένων
κεισθεὶς τῆς θείας χάριτος μετασχεῖν ἤθελε, παρὰ
τὸν Εὐλόγιον ἴων, καὶ τὴν θύραν πατάσσαν, ἀνοί-
γειν ἐπειθε· καὶ τῷ θηράματι καὶ τὴν ἐν Χριστῷ
ἐπιβάλλειν παρεκάλεε σφραγίδα· ὡς δ' ἐκεῖνος ἐγα-
λέπαινε, ἅτε διακοπτομένης αὐτοῦ τῆς εὐχῆς, ὁ
Πρωτογένης, « Ἀλλ' ἀναγκαιότερα πάντως, ἔλεγεν,
ἢ τῶν πλανωμένων ἐπιστροφή πρὸς Χριστόν. » Καὶ
διὰ θαύματος ἦν τὸ πραττόμενον· πῶς Πρωτογένης,
τοσαῦτα θαυματουργῶν, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας
φῶς τοσαῦτα ποδηγῶν πλήθη, παραχωρῶν τῶν
πρωτείων Εὐλόγιῳ ἔωρᾶτο· καὶ γ' ἐνομίζετο ἐπὶ
πολὺ πλείονα εἶναι Πρωτογένους τὴν ἀρετὴν, καὶ
ὑπερτεροῦσαν τῆς Εὐλογίου ὡς μάλαστα. Ὡς δὲ τὰ
τοῦ κλύδωνος ἔληγε, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ οὗτοι
ἀνήχθησαν, δεδακρυμένοι προὔπεμπον τοῦτους οἱ
ἐπιχώριοι· καὶ μάλαστα ὁ ἐπίσκοπος τοσαύτης συμ-
μαχίας ἑσπερημένος. Ὁ μὲν οὖν Εὐλόγιος Βάρσου
τοῦ θεοῦ τέλει χρησαμένου τοῦ βίου, τῆς ἐκείνου
ἐκκλησίας τοὺς οἰκίας ἐγχειρίζεται. Ὁ δὲ θαυμα-
στὸς Πρωτογένης, τὴν ἠκανθωμένην πόλιν ἐξ Ἑλλη-
νικῆς τερβρεῖα; Καρῶν γεωργεῖν ἐπιστεύθη· ἦν καὶ
φιλοπόνως· ἐξεργασάμενος, τὸν θεῖον τῆς εὐσεβείας
καρπὸν ἐδρέψατο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὑστερον.

A torem mox procurrit, et multorum honorum cau-
sam esse dixit, quod condemnatis exsilium fore
putaretur. Imperator re cognita, disgregari eos, et
binos partim in Thraciam, partim in Arabiam,
quosdam in Thebaidem, atque alios alio in oppida
dispergi jussit (1). Si qui etiam inter eos fratres
essent, disjungi curavit (2). Eulogius sane, et Pro-
togenes, qui secundas ab illo ferebat, Antinoen (3)
Thebæorum oppidum deportati sunt. Quanta
autem illorum virtus fuerit, illud indicabit. Cum
namque sententiæ suæ episcopum ibi reperissent,
communicare cœperunt, et ecclesiasticos conven-
tus egerunt. Porro cum pauci valde ad eos conve-
nissent, et causam ejus rei esse comperissent, quo-
dam Græcæ superstitionis studiosi oppidani essent : ubi
B pro eo atque decet, errorem eum eluxissent, non
cessandum sibi esse, usque dum ipsi pectora sua
plangerent, duxerunt, sed ita ut par erat, illorum
quoque medicinæ et salutis curam gesserunt. Et
Eulogius quidem in domunculam quamdam se
ipsum abdidit, ibique tacitus vixit, rerum univer-
sarum Deum precibus exorans. Protogenes autem
sacras Litteras edoctus, et in scribendi arte valde
exercitatus, ludum litterarium aperuit, commodo
scholæ puerilis loco invento. 146 In ea et pulchre
et celeriter adolescentulos scribere, et sacra docuit
oracula, ita ut illi Davidica carmina, et alia apo-
stolicæ doctrinæ consona addicerent. Cum autem
ex pueris unus morbo confectus, in expectatione
mortis esset, Protogenes in domum ubi is jacebat,
C venit, et manus contrectatione ægritudinem fuga-
vit. Quod ubi aliorum parentes cognoverunt, in suas
quisque ædes senem adduxerunt, et ut invalidis
eorum liberis opem ferret, rogarunt. Tum ille se
auxilio eis non prius esse posse dixit, quam agri
divinum subirent lavacrum, Et illi, quod eos desi-
derium recuperandæ suis valetudinis adurgeret,
statim dicto audientes fuere, atque ita per corporis
morbum, animæ quoque salutem sunt consecuti.
Si quis autem valentium quoque ab eo persuasus
divinam gratiam ambiret, ad Eulogium vadens, et
fores pulsans, ut ille eas apperiret, et ei quem
venatus esset, sigillum in Christo imponeret, roga-
bat. Atque ubi Eulogius eam rem, quod in preca-
tione identidem interpellaretur, gravior tulit,
D Protogenes : « Atqui (inquit) longe necessaria magis
est errantium ad Christum conversio. » Id vero
factum admirationi erat omnibus, Protogenem vi-
delicet, qui tanta ederet miracula, et tantam mul-
titudinem ad veritatis lucem produceret, partes
primas Eulogio concedere. Et omnes longe praes-
tantiores superioresque Protogenis virtutem
ipsius Eulogii vita esse existimabant. Cæterum
postquam persecutionis procella sævire desiit, atque
una cum aliis et isti ab exsilio reducti sunt, incolæ
ejus regionis lacrymantes eos produxerunt : potis-
simum vero episcopus ipse, qui auxilio tanto orbaturo.

(1) *Tripert. lib. vii, cap. 33.*(2) *Infra lib. xii, cap. 3.*(3) *Al. Antinoium.*

functo, ecclesiae ipsius gubernacula suscepit. Admirando autem Protogeni, Carræ civitas Græcarum præstigiatarum spinis obsita, excolenda credita est: qua labore multo repurgata, cœlestem veræ pietatis fructum percepit. Sed de his postea.

147 CAPUT XXIV.

De sancto Flaviano et Diodoro, ut ipsi gregem Meletii rexerint, cum nondum episcopalem dignitatem suscepissent.

Valens diutius Antiochiæ commoratus, Euzoio ibi ecclesias regente, Judæis, et ethnicis Græcis, atque etiam qui Christianorum nomine censentur, et diversa ab Evangelica doctrina dogmata complecterentur, omnibus quæ animis eorum placita essent, ut libere peragerent, permisit. Nam impius error sub Joviniano quidem extinctus, a Juliano autem excitatus, paulatim reflorescebat (1), et Dialia, Dionysia et Cereris sacra, non in angulis, imperatore veluti præeunte, peragebantur: et homines in medio foro, nemine obsistente, bacchantium, qui numine affantur, more, discurrebant. Eorum vero tantum, qui catholicæ Ecclesiæ doctrinam sequebantur, implacabilis hostis erat. Et primum quidem recens constructam ecclesiam, quam illis Jovinianus dederat, ademit; deinde vero ex aliis quoque eos sacris ædibus exegit. Atque ubi illi sub dio agentes, ad montis radices Deum consuetudine sua hymnis et laudibus celebrarent, et varias easdemque adversas aeris mutationes, aliquando quidem cum pluviiis et nive et immenso frigore conflictati, aliquando autem æstu solis admodum adusti perferrent, ne eo quidem loco ut permanerent voluit, et inmissis in eos militibus, ærumnosum hoc vite ægendæ institutum dissipavit. Flavianus autem et Diodorus generosi veritatis athletee tum florebant: qui imminentes gregi Christi fluctus, veluti scopuli quidam, quamprimum in spumam redegerunt. Illi enim post Meletium in exsilium ejectum, pro grege Christi decertabant, cum lupis ipsis fortiter obviam eundo, tum Christi ovibus convenientem doctrinam proponendo. Atque ubi ex locis ad radices montis sitis deturbati sunt, ad proximi fluminis ripas oves paverunt: non frustra, perinde atque illi in Babylone captivi, ad salides carminum organa suspendentes: sed libere Deum, juxta divinum Davidem, in omni loco dominationis ejus laudantes. Verum ne hoc quidem in loco diu eos durare, orthodoxorum et recte sentientium hostis passus est: **148** sed primo quoque tempore inde etiam secedere coegit, conventumque cum solvere atque dissipare est conatus. Sedenim divinum duorum istorum virorum, qui pro pastoribus rem gerebant, par, spiritualem gregem, ad id quod in Christo est bellum, exercuit, atque ubi pabulandum esset, monstravit. Et generosus quidem Diodorus, perinde atque præaltus et pellucidus annis, divino flumine suos potavit. Adversus alienos autem vehementius cum impetu ruens, illegitima dogmata diluit et abolevit: non

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ καὶ Διοδώρου, ὡς τὴν ποίμνην Μελετίου αὐτοὶ διείκησαν, μὴ πω λεγαιτικοῦ ἐπιβάντες βαυμοῦ.

B

Πλεῖστον δ' ὅτι χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίψας Οὐάλης, Εὐζώτου τῶν ἐκκλησιῶν ἡγουμένου, Ἰουδαίοις μὲν καὶ Ἕλλησι καὶ πᾶσι Χριστιανῶν ὄνομα περικειμένοις, τάναντία δὲ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀσπασζομένοις, τὰ θυμῆρη πράττειν ἀδελῶς εἴασεν. Ἀμέλει καὶ ἡ ἐπὶ Ἰοβιανοῦ μὲν σεθεῖσα πλάνη, ἀπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἐξαφθεῖσα, κατὰ μικρὸν πάλιν ἦνθει· καὶ τὰ Διάσια καὶ Διονύσια, τὰ τε Δῆμητρος Ἔργα, οὐκ ἐν γωνίᾳ, ἀτε δὴ βασιλέως κατ' ἀρχόντος, ἐτελοῦντο· καὶ βακχεύοντες ἄνδρες ἔθειν κατὰ μέση; τῆς ἀγορᾶς, οὐδενὸς ἐμποδῶν καθεστῶτος. Μόνους δ' ἐχθρὸς ἀσπονδὸς ἦν τοῖς φρονούσι τὰ τῆς καθόλου ἐκκλησίας διδάγματα. Καὶ δὴ πρῶτον ἀφῆρει αὐτῶν τὴν νεόδμητον Ἐκκλησίαν, ἣν Ἰοβιανὸς ἔδοτο· καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν περιβόλων ἐξήλαυεν. Ὡς δ' ἐκείνοι ἐν ὑπαίθρῳ διάγοντες παρὰ τὰς ὑπηρείας τοῦ θρόνου ὕμνου μὲν, ὡς ἔθος, Θεόν, τῶν δ' ἐναντίων τοῦ ἀέρος μετσίχον μεταβολῶν, ποτὲ μὲν ὑετοῖς καὶ νιφετοῖς καὶ κρυμοῖς προσπαλοῦντες, ἄλλοτε δὲ φλογοῖς ἠλιακίς σφόδρα κατακαίμενοι, οὐδ' ἐν ταύταις ἔβαν αὐτοῦς ἤθελε στρατιώτας δὲ πέμπων, καὶ τὴν ἐπιπονον ταύτην διαγωγὴν διεσκέδαζεν. Φλαβιανὸς δὲ καὶ Διοδώρος οἱ γενναῖοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταὶ τηλικαῦτα διέλαμπον· καὶ τὰ προσβάλλοντα κύματα τῆ ποίμνη Χριστοῦ, οἳ τινες πρόβολοι, πρὸς ἀφρὸν ὡς τάχος διέλυον. Αὐτοὶ γὰρ μετὰ Μελετίου γενόμενον ὑπερήριον τῆς ποίμνης ἀντεπιοῦντο Χριστοῦ· τὸς μὲν λύκοις ἀνδρείως ἀντιταττόμενοι, τοῖς γε μὴν Χριστοῦ θρέμματα τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προσφέροντες. Ὡς δὲ καὶ τῆς ὑπηρείας ἡλαύοντο, παρὰ τὰς δυχθας τοῦ γέιτονος ποταμοῦ τὰ πρὸβατα ἔνεμον, οὐκ εἰκῆ, κατὰ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτους, παρὰ τὰς ἰτέας κρεμώντες τὰ τῶν ὑδῶν ὄργανα, ἀλλ' ἀδελῶς ὕμνου Θεόν, κατὰ τὸν θεῖον Δαυὶδ, ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χώρῳ ἐπιπολὺ διατρίβειν εἴασεν ὁ τῶν ὀρθοδόξων μόνων πολέμιος· ἀλλ' ὡς τάχος κάκειθεν ἀφίστα, καὶ τὴν συναγωγὴν διασπᾶν ἐπειράτο. Ἦ θέλα τῶν ὑποποϊμένων τούτων ἐξυνοῦν, γυμνάζουσα μὲν ἦν τὸ πνευματικὸν τοῦτο ποίμνιον πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ μάχην, καὶ ἡ δὴ νέμεσθαι, ἐπεδεικνυον. Καὶ ὁ μὲν γενναῖος Διοδώρος, οἳ τινες ποταμὸς βαθυδίνης καὶ διεϊδίστατος, τὸ θεῖον νᾶμα τοῖς σφετέροις ἐπήγαγε· βαγδαῖος δὲ τοῖς ἄλλοτριῶς κατιῶν, τὰ νόθα τῶν δογματικῶν ἐπέκλυζε καὶ ἠφάνιζε, μὴ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς οὐδαμῶς ἐν λόγῳ τιθέμενος. Φίρων δ' εὐ μάλα τὸ πάσχειν ὑπὲρ τῆς πίστεως. Φλαβιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς τῶν εὐ γεγονότων ὢν, τὸ εὐσεβὲς τῆς εὐγενείας προὔθει· καὶ καθά τι

(1) Theod. eod. cap. 24, 25.

παιδο-ρίθης Διοδώρω καθίστατο, παραταττομένη A
πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς εὐσεβείας πένταθλον· ὅς δὲ καὶ
ἐπ' ἐκκλησίας δημηγορεῖν οὐκ εἶχεν, ἅτε νέος ὢν,
καὶ μήπω εἰς ἱερουσύνης παραγγελίας βαθμὸν. Οὐκ
ἱλαχιστὴν μέντοι μοῖραν εἰσήγεν ἐνθυμημάτων καὶ
γραφικῶν νοημάτων τοῖς τοῦτο δρῶσιν ἐκ προτροπῆς.
Καὶ οἱ μὲν τοῖς ἐξ Ἀρείου βλάσφημα βάλουσι συν-
εγῆ τόξα κατέτεινον· ὁ δὲ καθάπερ ἐκ τινος βελο-
θήκης ἢ φαρέτρας τῆς σοφῆς διανοίας ἐκείνου τὰ
βλήη τῶν νοημάτων πυκνὰ προσέφερε. Καὶ ἐπ' ἐκ-
κλησίας μὲν λέγειν οὐκ εἶχεν, ὡς εἴρηται· οἴκοι δὲ
καὶ δημοσίᾳ τοὺς διαλόγους τιθέμενος, τὰς ἀρκυ-
τῶν δυσσεβούντων διέσπα, ἀραχνίων κατ' οὐδὲν δια-
φείρειν δεικνύς τὰ γ' ἐκείνοις ἀναντιβῆρται δοκοῦντα
τῶν προδημάτων.

frequentia sententiarum tela subministrabat. Et in ecclesia, quemadmodum diximus, docere non po-
tuit: domi vero et in publicis disputationibus impiorum retia dirupit, et nihil ab arancarum telis
differre ostendit, quas ipsi irrefragabiles esse putabant quæstiones atque propositiones.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῶν ὁσίων Ἀφραάτου καὶ Ἰουλιανοῦ· ὡς
ἴσως ἐν ἐρήμῳ λιπόντες διατριβάς, τῆς ποίμνης
Χριστοῦ ὑπερίστατο.

Οὐ μικρὰ δὲ τῶ ἀγῶνι τούτοις τηνικαῦτα συνή-
ρατο καὶ ὁ τὴν πολιτείαν ἐκεῖνος πολὺς Ἀφραάτης·
οὐ τὴν βίον καὶ ὁ σοφὸς Θεοδώριτος ἐν τῇ παρ' αὐ-
τοῦ συγγραφείσῃ βίβλῳ τῆς φιλοθείου ἱστορίας συ-
νέγραψε. Καὶ οὗτος γὰρ τῆς ἡσύχου διαγωγῆς προ-
τιμῆσας τὴν σωτηρίαν τῆς Χριστοῦ ποίμνης, τὴν
ἀσκητικὴν καλύβην ἀφείλε, τῆς μάνδρας ἐπεμελεῖτο
Χριστοῦ· καὶ ἰδρῶσι περιεβῆλοτο πάντοθεν τοὺς
λύκους ἐλαύνων. Ἄλλ' ὅσος μὲν ὁ τῆς ἀρετῆς αὐτῷ
πλοῦτος, καὶ ὅσα ποιῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγεγόνει, ἡ
εἰρημνὴ βίβλος τῷ βουλομένῳ δηλώσει. Ἐγὼ δὲ ἐν
τῶν ἐκείνου, ὃ προσήκον εἶναι νομίζω τῇ παρουσίᾳ C
τῆ πραγματείας, δώσω τῷ λόγῳ. Ὁρόντης ὁ ποτα-
μὸς, ἐκ μὲν βορρᾶ παραβῆει τὰ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου
βασιλείᾳ· στοὰ δὲ τις μεγίστη κατὰ μεσημβρίαν
διώροφος ἀνεγέγερται τῷ τῆς πόλεως περιόλῳ,
πύργοις ὑψηλοῖς ἐκατέρωθεν κοσμουμένη· μεταξὺ
δὲ τῶν βασιλείων οἴκων καὶ τοῦ ποταμοῦ ἑδὸς τίς
ἔστιν, ὑποδεχομένη τοὺς ἐκ τῶν ἐκεῖσε διόντας πυ-
λῶν, καὶ εἰς τοὺς γείτονας ἀστικοὺς ἀγροὺς παρα-
πέμπουσα. Ταύτην δὲ τὴν ὁδὸν ὁ θεοπέσις ποτε
Ἀφραάτης ἰὼν, εἰς τὸ τῆς πίστεως ἀπῆει γυμνά-
σιον, τοῖς Χριστοῦ προβάτοις τὴν ἀρμόττουσαν εἰσ-
οίσων τροφήν. Ὅν ἀνωθεν βασιλεὺς περιόντα ἑώρα
τῆς στοᾶς ὑπερκύπτων (σιούραν γὰρ ἡμπίεστο)·
καὶ βαθεῖ τῷ γήρᾳ πεπονηκῶς, θάττον διέτρεχε.
Τινὸς δ' εἰπόντος τῷ βασιλεῖ, ἐκεῖνον εἶναι τὴν
Ἀφραάτην, οὗτινος τὸ τῆς πόλεως ἐξέχεται πλῆθος,
ὁ βασιλεὺς, « Πού δὲ βαδίζεις; ἀνωθεν ἡρώτα τὸν
ἴσιον. » Ὁ δὲ, « Ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, φησί,
προσευξόμενος. » Καὶ ὁ βασιλεὺς, « Ἄλλ' ἐχρῆν σε
νόμοις ἐπόμενον μοναχῶν, οἴκοι μένειν, καὶ ἡσυχῇ
καθήμενον τοῦτο δρᾶν. » Ὁ δὲ θεὸς προσδύτης
σοφῶς μάλα ἐπέφερεν· « Εὖ, φησί, λέγεις, ὦ βασι-
λεῦ, τοῦτό με δρᾶν ἔδει, καὶ τοῦτο διετέλουν πρᾶτ-

B

CAPUT XXV.

De sancto Aphraate et Juliano: ut monasticam in
solitudine vitam relinquentes, gregem Christi sint
tutati.

Non parum vero (1) illis tum in certamine ho-
opis quoque attulit insigni vita præclarus ille
Aphraates, quam sapiens Theodoritus in volumine
Dei amantium historię conscripsit. Nam et hic
quieto vitæ instituto gregis Christi salutem præ-
tulit: et monasticum relinquens Iuguriolum, ovilis
Christi curam gessit, et multo diffluens sudore,
lupos undique ab eo repulit. Cæterum quam lo-
cuples virtute fuerit, et quæ supra captum homi-
nis fecerit, 149 is quem diximus liber evolvere
eum volenti ostendet. Ego vero unum quiddam
illius actorum huic loco accommodatum, recen-
sendum in opere hoc duxi. Orontes fluvius ab
Aquilonari parte imperialem Antiochiæ domum
præterlabitur. Porticus autem quædam maxima
duorum culminam, in parte meridionali ad urbis
mœnia, prælatis turribus utraque ex parte conspi-
cua, est extructa. Inter imperiales ædes et amnem
via est, quæ per portam quæ isthic est, cuntes ex-
cipiens, in vicinos suburbanos agros deducit. Hanc
viam aliquando divus insistebat Aphraates, ad filiei
gymnasium iturus, et ovibus Christi congruens pa-
bulum allaturus. Eum e superiore loco porticus
prospectans imperator vidit: sisyra enim, seu
veste ex ovium villosis pellibus consuta, amictus,
et senio multo confectus, celerius tamen currebat.
D Et quidam imperatori, hunc esse Aphraatem illum,
ex quo totius urbis multitudo penderet, dixit. Et
ille e porticu virum sanctum interrogans: « Quo-
nam, inquit, vadis? » Atque Aphraates, « Pro
imperio tuo precaturus, » respondit. « Atqui, » im-
perator intulit, « domi te, qui leges monachorum
sequeris, manere, ibique quiete consistentem hoc
facere oportuit. » Tum divinus senex perquam
sapienter ait: « Recte tu quidem, o imperator, di-

(1) Theod. cap. 26.

rent : **139** quorum hic Melitiniensi, ille Pisidiæ præfuit ecclesiæ. Divus etiam Chrysostomus, juvenis etiam ingenii animique vim et specimen Antiochiæ vivens ostendit. Et disciplinam morum admodum consecrans, magis magisque in ea proficiebat : nondum ille quidem in episcoporum cooptatus ordinem, sed inter sacras functiones diaconi ministerium adimplens. Cujus cum epistolas Basilii et Gregorius viderent, admirati eas sunt, et egregium quiddam in eo juvene exstare perhibuerunt. Sed de Amphilochia et Joanne, suo loco plura dicemus. Nunc ad impium Valentem progrediamur.

CAPUT XXI.

Ut Valens Antiochiæ maximam persecutionem contra prios moverit, in fluvio eos submergens : et divinum Meletium et Pelagium et Samosatenum Eusebium, B de cujus rebus gestis brevis inserta est narratio, in exsilium egerit.

Cum is Antiochiæ, sicuti diximus, diutius moraretur, et ab externis bellis quietus esset, adversus eos qui constantialiter fidem sectantur, se armavit : et non modo ex Antiochena (1), verum etiam ex finitimis quæ circumcirca sunt ecclesiis, rectæ sententiæ propugnatores ejecit. Aliis quoque eos cladibus affligens, cum varii generis suppliciis sustulit, tum maxime in præterfluentem ænmem Orontem conjecit et suffocavit. Et Meletium quidem, egregium de vera pietate certatorem, ex ecclesia deturbatum in exsilium misit. Samosatis autem divinum ejecit Eusebium. Præterea vero ut Laodicea egregio pastore Pelagio orbaretur, et ad viduitatem redigeretur, effecit. Qui adhuc juvenis, invitus etiam jugum matrimonii subiit. In ipso vero nuptiali cubiculo, ad primam cohabitationem sponsæ suæ persuasit, ut castitatem consecrans, sororis sibi potius pietatem, quam conjugalem consuetudinem præstaret. Ac tali quidem pudicitia Pelagius fuit : quam etiam in eo, reliquæ ejus conjunctæ et veluti sorores virtutes, tanquam in chorea aliqua sunt consecutæ. Quam ob causam omnium calculis et suffragiis episcopali honore dignus judicatus est. Verum tam splendida episcopalis muneris administratio ejus, flectere impium principem non potuit. Illi et hunc ille in Arabiam, Meletium autem in Armeniam, et Eusebium in Thraciam deportari jussit, viros apostolicis donis relucentes. **140** Eusebius iste antehac cum ecclesiis multas vacuas esse pastoribus cognovisset, militis habitu sumpto, et capite, tiara, quam ex pileo confecerat, tecto, Syriam, Phœniciam, et Palestinam peragraverat : ordines vacuos in ecclesiis, presbyteris, diaconis, aliis sacris ministris supplens. Alicubi etiam episcopus ecclesiis præfecerat, si quos esset nactus, qui cum eo sententiæ ejusdem essent. Quam præclarum autem fortis et generosi animi ediderit specimen, in Thraciam exsulatum ire jussus, nefas esset, si silentio præ-

(1) Sozom. cod. cap. 18.

Χρυσόστομος, νέος ὢν ἔτι, τὸ περιὴν τῆς δυνάμεως παρεδείκνυ ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιοῦμενος τὰς διατριβάς· καὶ πολὺς ἦν ῥέων τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ ἐπὶ μᾶλλον προβαίνων, οὐπω μὲν τεταγμένος ἐν ἐπισκόποις, ἱερατικοῖς δὲ βαθμοῖς τὴν διακονίαν ἀποπληρῶν· οὐδὲ τὰ συγγράμματα Βασίλειος καὶ Γρηγόριος θεώμενοι, διὰ θαύματος ἐποιοῦντο, καὶ ξέρον εἶναι τὸ κατ' αὐτὸν διήγγελλον. Ἀλλὰ περὶ μὲν Ἀμφιλοχίου καὶ Ἰωάννου καὶ αὐθις κατὰ χώραν διαληφόμεθα, ἐπὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν δυσσεβῆ Οὐάλεντα καὶ αὐθις προλωμεν.

et Joanne, suo loco plura dicemus. Nunc ad impium

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὡς Οὐάλης ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, διωγμὸν μέγιστον κατὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπέτησεν, ἀποπνίγων τῷ ποταμῷ· ὑπερόριον δ' ἐποίησε τὸν θύσιον Μελέτιον, καὶ Παλάγιον, καὶ τὸν Σαμοσάτων Εὐσέβιον· περὶ οὗ καὶ βραχεῖα τῶν ἔργων διήγησις.

Κατὰ τὴν Ἀντιόχου γενόμενος, ὡσπερ εἴρηται, καὶ πλείστον χρόνον ἐκεῖ διατρίβων, ἐπὶ τὰ τῶν ἔξωθεν πολέμων ἡρέμει, κατὰ τῶν ὑπὲρ τῆς ὁμοουσίου πίστεως καθωπλιζέτω· καὶ τῶν μὲν ἐκείσε καὶ περίεξ ἐκκλησιῶν ἀπελαύνει τοὺς τῆς ἑρθεοξίας προμάχους· καὶ ἄλλαις μὲν παντοδαπαῖς ἐπιτρίβων αὐτοὺς συμφοραῖς, καὶ διαφόροις ἀναίρων τρόποις, μάλιστα δὲ τῷ παραβρέοντι ποταμῷ Ὀρόντῃ ἐμβαλὼν καὶ ἀποπνίγων. Καὶ Μελέτιον μὲν τὸν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελάσας, ὑπερόριον ἔθετο· ἐκ δὲ Σαμοσάτων τὸν θεῖον ἐλαύνει Εὐσέβιον· Λαοδικεῖαν δὲ χηρεύει τοῦ καλοῦ ποιμένος Πελαγίου ἐποίησε· ὃς νέος μὲν ὢν, τὸν τοῦ γάμου καὶ ἀκων ὑπῆλθε ζυγόν· ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς παστάδος κατὰ τὴν πρῶτην μόνην ἔπεισε τὴν νόμφην μᾶλλον τὴν ἀγγελίαν ἐλέσθαι, φιλοστοργίαν ἀδελφικὴν μᾶλλον ἢ γαμικὴν συνάφειαν ἔχειν προτιμήσασαν. Τοιοῦτος μὲν Πελάγιος ἐπὶ σωφροσύνη· συνεχόρευον μέντοι καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀρεταὶ τοῦτ'· ὢν δὴ χάριν ψήφῳ κοινῇ τῆς προεδρίας ἤξίωται. Ἄλλ' αἱ τῆς πολιτείας ἀκτίνας ἤκιστα ἔχυσαν δυσωπήσαι τὸν δυσσεβῆ. Ἀμέλει τοῦτον μὲν εἰς Ἀραβίαν ἐξώριζεν· εἰς Ἀρμενίαν δὲ τὸν Μελέτιον· εἰς δὲ Θράκην Εὐσέβιον, ἀνδρας ἀποστολικοῖς χαρίσμασι διατρέποντας. Ὁ δ' Εὐσέβιος οὗτος, πρότερον πολλὰς ἐκκλησίας ἐρήμους ποιμένων εἶναι μαθὼν, στρατιώτου σῆμα ἀναλαβὼν, καὶ τιάρα ἐκ πλοῦ οὐκ ἐκ πτωχείας κεφαλὴν, τὴν τε Συρίαν καὶ Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην διήει· διακόνους καὶ πρεσβυτέρους καὶ τέλεια τῆς Ἐκκλησίας τάγματα ἐκπληρῶν. Καὶ ἐπισκόπους δὲ ποτε ἀπεπλήρου, εἴπερ τέως ὁμοδόξων ἐπισκόπων ἐπέτυχεν. Οἷον δὲ ἀνδρίας καὶ ψυχῆς γενναίας ἐχέγγυον ἐπεδείξατο, κλειυσθεὶς τὴν Θράκην καταλαβεῖν, οὐ θέμις δοθῆναι σιγῇ. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τὸ γράμμα κομίζων περὶ δειλὴν ἦεν ὀφίαν, σιγᾶν τέως ἐπέτρεπε, καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως ἐπικρούπειν αἰτίαν. εἰ γὰρ, φησὶ, τὸ πλῆθος γνώσῃ, θερμότητι ζήλου κινούμενον, σοὶ μὲν εὐθὺς θάνα-

τος ἔψεται· ἐγὼ δὲ τὰς δίκας διώσω τῆς σῆς ἀναί-
 ρέσεως. Ἐταῦτ' εἰπόν, κατὰ πρώτην εἰσβολὴν τῆς
 νυκτὸς, μεθ' ἐνὸς οἰκέτου ἐξιών, μόνος ἐθάδιζεν·
 ὃ δ' εἶπετο προσκεφάλαιον μόνον καὶ βιβλίον ὃ θε-
 ράπτων ἐπιφερόμενος. Πρὸς δὲ τὴν δυχθην τοῦ Εὐ-
 φράτου γενόμενος· ὁ δὲ οὐκ ἐπὶ τὸν περιβό-
 λον τοῦ ἄστεος περιθέων, ἐνθα καὶ τὸν πόρον ἔχειν
 λέγεται· ἐπιβάς ἀλιάδι, ἐπὶ τὸ πέραν ἐλαύνειν
 τοῖς ἐρέταις ἐνεκαλεύετο περὶ τὸν, ὃς καλεῖται
 Ζεῦγμα. Καὶ ὁ μὲν ἦει τοῦ πρόσω· Σαμοσατεῖς δὲ
 γνόντες τὸ δρᾶμα, ὄδυρμοὶς καὶ δάκρυσιν εἶχοντο.
 Καὶ αὐτίκα πλήρης ὁ πόρος τῶν ἐμπλεόντων ἦν.
 Ὡς δὲ μόλις κατέλαβον, ἐπιπολὺ τὸ ῥόθιον διατρέ-
 χοντες, δεδακρυμένοι πάντες, πειθεῖν ἐπεχείρουν,
 μὴ τοῖς λύκοις προδιδόναι τὰ πρόβατα. Ἐπεὶ δὲ
 πολλὰ λέγοντες πειθεῖν οὐκ εἶχον (τὸ γὰρ ἀποστολι-
 κὸν· κεῖνο προῦβάλλετο, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαι· ὑπο-
 τάσσεσθαι)· ὁ μὲν ἄλλος ἄλλο τι χρυσίον καὶ ἐσθῆ-
 τα καὶ οἰκέτα· ὡς ἐπὶ ξένης ἀπαίρουντι προσῆγον·
 ὁ δὲ τἀναγκαῖα παρὰ τῶν γνωριμωτέρων λαβὼν,
 ταῖς εὐχαῖς τε καθοπλάσας ὡς δεῖ, καὶ τῶν παρα-
 δεδομένων ἀκριβῶς ἔχουσαι παρεγγυήσας, ἐπὶ τὸν
 Ἰστρὸν διέβαιναν. Οἱ δ' ἀχθόμενοι τὸ ἄστυ κατει-
 ληφότες, ἔταμοι πρὸς τὴν τῶν λύκων συμπλοκὴν
 ἦσαν· καὶ τὸν γὰρ καὶ αὐτῶν ἐκείνων τὸν ὑπὲρ τοῦ
 καλοῦ ζῆλον ἐκδιηγῆσασθαι· ἀδικεῖν γὰρ νομίσω,
 εἰ μὴ τὸ θερμὸν καὶ ἀκραίφνης αὐτῶν τῆς πίστεως
 παραδώσω τῇ μνήμῃ. Ὡς γὰρ ὁ τῆς Ἀρείου συμ-
 μορίας, ὅλας ἐκκλησίας τῶν ποιμένων γυμνώσαν-
 τες, καὶ ἐπὶ Σαμοσάτα ἕτερον ἀντ' Εὐσεβίου, Εὐ-
 νόμιον ὄνομα, ἀνταίστηγον· οὐδεὶς τῶν ἀπάντων,
 οὐ πένης, οὐ πλούσιος, οὐ νέος, οὐ πρεσβύτερος,
 ἀπλῶς οὐδεὶς φάναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆει, ὡς-
 περ ἦν ἔθος· μόνος δ' ἐκείνος τῷ ἐπισκοπεῖν διη-
 γεν, οὐδενὸς αὐτὸν οὐθ' ὀρώτωνος, οὔτε τὸ παράπαν
 λόγον μεταδιδόντος. Καίτοι φασὶν αὐτὸν ἄλλως
 ἐπιεικῆ τε ὄντα καὶ μέτριοι· καὶ τοῦτο παρίστησιν.
 Ἐπειδὴ γὰρ εἰς δημόσιον ἦκε λουτρῶν, τῶν οἰκετῶν
 ἐγκλεισαμένων τὰς θύρας, πλῆθος πρὸ τῶν θυρῶν
 ἐστάναι μαθῶν, τοῖς οἰκέταις αὐθῆς ἀναπετάσαι τὰς
 θύρας τοῦ βαλανείου ἐνεκαλεύετο, καὶ ἀδειῶς τοῦ
 λουτροῦ κοινωνεῖν τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεπε. Τὸ ἴσον
 δὲ καὶ ἐν τοῖς θόλοις ἔνδον ἐποίησε. Ἐπεὶ δ' εἰσῆσάν
 τινες καὶ κύκλῳ εἰσῆκασαν, συμμετέχειν τῶν θερ-
 μῶν ὑδάτων προὔτρεπετο. Ὡς δ' ἰσάμενοι καὶ ἐπι-
 στήνην ἠσκούον, τιμὴν τὴν στάσις ὑπολαβῶν, θάπτον
 καταλιπόν τὸ θερμὸν, ἀπηλλάττετο. Οἱ δὲ συμμε-
 τασχεῖν τὸ ὕδωρ τοῦ τῆς αἰρέσεως ἄγους νομίσαντες,
 ἐκεῖνο μὲν τοῖς ὑπονόμοις ἐξέλεον· ἕτερον δὲ κε-
 ράσαντες, ἀπελούοντο. Ὁ δὲ μαθῶν ὁ Εὐνόμιος,
 εὐθὺς τὴν πόλιν λιπών, οἰκάδε ἴστο· λίαν γὰρ
 ἀνόητον ἦετο πόλει δυσμενῶς ἐχούσῃ κοινῶς παρα-
 μένειν αἰρεῖσθαι. Καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνος ἐκὼν ἀπε-
 χῶρει τῶν Σαμοσάτων. Οἱ δ' Ἀρειανοὶ ἕτερον προ-
 βάλλοντα, Λούκιον ὄνομα, λύκον ὄντως καὶ οὐ
 ποιμένα. Τὰ γε μὴν πρόβατα, καίπερ ποιμένα μὴ
 ἔχοντες, ὁμῶς τὰ ποιμένων ἔδρων, ἄστυλον διατη-

A teriremus. Cum is qui exsili li' ellum ab impera-
 tore afferchat, circa crepusculum advenisset, ut
 tacitus esset, causamque adventus sui premeret,
 eum admonuit (1). « Si enim, hoc multi-
 tudo resciverit, ardore zeli excitata, te quidem
 illa statim necabit, me autem cædis ejus poenas
 luere oportebit. » Hæc ubi dixisset, ad primam
 facem, unico servulo, qui cervical tantum et libel-
 lum secum ferabat, comitatus, solus se in viam
 dedit: atque ubi ad Euphratis ripam venit, qui
 urbis ejus mœnia præterlabitur, ubi etiam transi-
 tum habere dicitur, piscatoriam conscendit navim,
 et remiges in ripam alteram eum locum versus
 qui Zeugma nominatur, appellere jussit. Atque
 ille quidem sic est profectus. At Samosateni re-
 B cognita, in lacrymis et luctu esse, et confestim
 trajectus navigantibus repleti. Ubi vero eum multa
 parte fluvii emensa sunt consecuti, plorantes omnes
 suadere ei contenderunt, ne lupis oves proderet.
 Sed postquam multa dicentes, eum in sententiam
 suam adducere non potuerunt (nam apostoli-
 cum illud dictum eis objecit, magistratibus et
 potestatibus subditos esse); alius quidem aliud,
 aurum scilicet et vestem et famulos ei in terram
 alienam et longinquam proficiscenti obtulit: ipse
 vero necessariis tantum a familiarissimis quibus-
 que acceptis rebus, precatione eos ita ut convenit,
 munivit, et ut doctrinam traditam diligenter et
 accurate retinerent, hortatus est, et sic ad Istrum
 usque contendit. Illi factum id ægre ferentes,
 C ubi in urbem sunt reversi, parati erant cum lupis
 manus conserere. Æquum enim est, ut ardorem
 et zelum quoque eorum, propter rem honestam et
 pulchram, exponam. Et profecto injuriam eis me
 facere existimarem, si non flagrantem illorum in
 fide sinceritatem memoriæ posteritatis mandarem.
 141 Nam ubi, qui Arii factionis erant, pastori-
 bus ex ecclesiis omnibus expulsis, Samosata quo-
 que pro Eusebio Eunomium quemdam adduxe-
 runt, nemo hominum omnium vel pauper, vel
 locuples, vel juvenis, vel senex, atque ut simpli-
 citer dicam, nemo prorsus, ita ut mos est, ecclesiam
 est ingressus. Ipse vero solus in episcopalibus
 ædibus versatus est, nemine eum respiciente, aut
 D conveniente: cum quidem vir humanus et mode-
 stus fuisse dictus sit. Quod inde satis patet; cum
 enim in publicum venisset balneum, et famuli
 fores lavacri clausissent, ubi pro foribus stare
 plurimos cognovit, ministris, ut eas recluderent,
 præcepit, atque ut communiter et libere, qui vel-
 lent, lavatione uterentur, illos admonuit: quod
 itidem in interiori conclavi fecit. Atque ubi non-
 nulli ingressi eum circumsteterunt. At una cum eo
 in calidis aquis lavarent, eos est cohortatus. Ceterum
 cum illi sic stantes tacerent, honorem statione
 ejusmodi habere sibi ratus, celeriter aquas calidas
 reliquit, et abiit. At illi aquas ejus piaculum hæ-

(1) Theod. eod. cap. 14.

(2) Plin. lib. v, c. 24. Pulchrum exemplum τῆς πειθαρχίας.

resis contraxisse existimantes, per cuniculos eas A eniserunt, atque aliis immissis lavarunt. Id vero postquam Eunomius cognovit, statim urbe relicta, domum est reversus : stultum esse ratus, in ea manere urbe, quæ publico et communi in eum flagraret odio. Atque ita ille quidem sua sponte Samosatis discessit. Ariani autem alium eo misere, Lucium nomine, lupum revera, non pastorem. At oves tametsi pastorem non haberent; quæ tamen pastorum sunt, fidei dogma sartum tectum conservantes, fecere. Porro quantum Samosatenorum et in hunc odium fuerit, inde liquebit. Pueri quidam pilam inter se impellentes in foro ludebant, et Lucius præteribat. Accidit autem, ut pila ex cujusdam pueri manibus excidens, per mulæ ejus qua Lucius vehebatur, pedes volveretur. Atque illi ululatum ingentem edidere, piaculo pilam repletam esse opinati. Lucius clamorem eum non intelligens, ex comitibus quemdam paulisper ibi manere, et rem ipsam perspicere jussit (1). Et ecce pueri per accensum ignem, lustrare ita piaculum volentes, pilam jecerunt. Puerile hoc quidem fortasse, satis tamen idoneum, quod demonstrat, quam constans civitas ea odium erga eos habuerit, qui fidei doctrinam depravare ausi fuissent. **142** Sedenim Lucius non eo quo Eunomius, fuit animo. Verum suasionibus suis apud magistratus tantum effecit, ut e sacro ordine multos quidem urbe exigerent : qui vero ei vehementius resisterent, longius etiam abigerent. Sic Evolucius ille diaconus Oasim deportatus : Antiochus autem presbyter, et magni Eusebii cognatione clarus (sororis enim ejus filius fuit), permultis primariis virtutibus pollens, ad quasdam ultimas Armeniæ oras in exsilium missus est. Ubi vero divinus Eusebius, post multa pro vera pietate obita certamina, postremo etiam martyrii recepit coronam : provinciales, conventu coacto, cui etiam Jovianus, qui Pergensis episcopus, brevi tempore Arianam secutus fuerat religionem, interfuit, Antiochum in locum avunculi communibus suffragiis subrogarunt. Atque is ubi ad sacram mensam accessit, et, ut mos est, inclinatus in genua magna vi procidit, conversus, quoniam Jovianum dextram capiti suo imponentem conspexit, suffragium illius rjecit, et reliquis quoque electoribus suis restitit, dicens, nequaquam se ejus dextræ consecrationem seu ordinationem suscepturum, quæ per blasphemias divina suscepisset mysteria. Sed hæc longe post sunt facta. Eo vero tempore in interiorem Armeniam concessit. Divus autem Eusebius ad Istrum vitam egit, Gothis tunc Thraciam percurrentibus, et urbes ejus populantibus : quem athenoium ipse scripto quodam suo testatus est.

CAPUT XXII.

De Barse, et tyrannide ea quam in civitate Edessa Valens in martyrio seu templo sancti Thomæ perpetravit.

Porro Barsen Edessenorum episcopum, cujus ingens est gloria in Phœnicia, Ægypto et Thebaide, siquidem has peragrans virtutis suæ splendore illustravit, ut insulam Aradum incoleret,

(1) Theod. cod. c. 15.

ροῦντες τὸ δόγμα τῆς πίστεως. Ἄλλ' ὅπως καὶ τοῦτον διὰ μίσους εἶχον, ἐντεῦθεν ἔσται κατὰ θελον. Μείρακές τινες ἀνὰ τὴν ἀγορὰν παίζοντες, σφαῖραν ἀλλήλοις ἀντέπεμπον· τοῦ δὲ Λουκίου παρίοντος, συνέβη τὴν σφαῖραν τῶν τινος παιδῶν τῆς χειρὸς ἐκπεσοῦσαν, διὰ τῶν τῆς ἡμίονου ποδῶν διελεθεῖν, ἣ ἔποχος ἦν Λούκιος. Οἱ δ' ἀνωλόλυξαν, μίσους ἐμπλεω καταστῆναι τὴν σφαῖραν νομίσαντες. Ὁ δὲ τὴν βοήν ἀγνοῶν, ἐν τῶν ἀκολούθῳν προσέτατε μικρὸν παραμείναι καὶ διαγῶναι τὸ δρώμενον. Οἱ δὲ παῖδες πῦρ ἀνάψαντες, τὴν σφαῖραν ἐνδὸν ἠκόντιζον, καθάρειν οὕτω τοῦ αἵματος βουλόμενοι. Καὶ μειρακιωδῆς μὲν ἴσως τοῦτο· ὁμως ἱκανόν ἐστι δεῖξαι ὅσον ἡ πόλις αὕτη ἐντροφον εἶχε τὸ μῖσος πρὸς τοὺς τὸ δόγμα τῆς πίστεως ἡρημένους παραχαράττειν. Ὁ δὲ Λούκιος οὐ κατὰ τὴν Εὐνόμιον διετίθετο, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τῶν ἱερωμένων ἐξέωσε, τοὺς ἄρχοντας ἀναπαίσθεῖς, τοὺς δὲ σφόδρα ἀντεχομένους καὶ μακρὰν ἤλασεν. Εὐόλιον γὰρ ἐκείνον διακονίας ἤξιωμένον, εἰς Ὀασίμ καταδίκασεν. Ἀντίοχον δὲ πρεσβυτέρου καθέδρας μετεσχηκίτα, καὶ συγγενεῖα τοῦ μεγάλου Εὐσεβίου κοσμήτην (ἀδελφιδούς γὰρ ἦν ἐκείνου, πολλοὺς διαλάμπων τῶν προτερημάτων), εἰς τινα τῆς Ἀρμενίας ἐσχιστῶν καταδίκασεν. Ὡς δὲ ὁ θεὸς Εὐσεβίος μετὰ πολλοὺς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας, τέλος καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνελάμβανε στέφανον, εἰς ταῦτ' ἡ τοῦ θένους σύνοδος συνελευθούσα, παρόντος καὶ Ἰοδιανοῦ· Πέργης δ' οὗτος· ἐπίσκοπος ἦν, ὃς ἐπ' ὀλίγον τῆς Ἀρειανικῆς μετέσχε θρησκείας· καὶ τὸν Ἀντίοχον ψηφισομένον εἰς τὴν τοῦ θεοῦ διαδοχὴν, ἐπεὶ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσέει, καὶ κλιῶν κατ' ἔθος τὰ γόνατα σὺν πολλῇ βίᾳ, στραφεὶς καὶ Ἰοδιανὸν ἑώρα τὴν δεξιὰν τῇ κεφαλῇ ἐπιθέμενον, ἀπεσεβαστο τὴν χειροτονίαν, καὶ τῶν χειροτονούντων δίστατο, εἰπὼν, ἡ μηδαμῶς ἀνέξεσθαι χειροτονίας καὶ δεξιᾶς, ἣ διὰ βλασφημίας τὰ θεῖα μυστήρια παρεδέξατο. Ταῦτα μὲν πολλῶ ὑστερον ἐγγέρονε· τότε δὲ, εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀρμενίαν διέβαινεν. Ὁ δὲ γὰρ θεὸς Εὐσεβίος παρὰ τὸν Ἴστρον διῆγε, τηλικαῦτα τὴν Θράκην Γότθων κατατρεχόντων, καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις ληϊζομένων, ὡς αὐτὸς ἰδίῳ συγγράμματι καθιστόρησεν.

capiti suo imponentem conspexit, suffragium illius rjecit, et reliquis quoque electoribus suis restitit, dicens, nequaquam se ejus dextræ consecrationem seu ordinationem suscepturum, quæ per blasphemias divina suscepisset mysteria. Sed hæc longe post sunt facta. Eo vero tempore in interiorem Armeniam concessit. Divus autem Eusebius ad Istrum vitam egit, Gothis tunc Thraciam percurrentibus, et urbes ejus populantibus : quem athenoium ipse scripto quodam suo testatus est.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ΄.

Περὶ Βάρσον, καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐδέσση πεπραγμένων Οὐάλη ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ.

Καὶ Βάρσον δὲ, ὃς τὴν Ἐδεσσηνῶν πόλιν διέθενεν, οὐ πολὺ κλέος ἐν Φοινίκῃ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ Θηβαδί· καὶ γὰρ αὐτοῖς ἅπασιν διερχόμενος, τὰς τῆς ἀρετῆς ἀπήστραπτε λαμπηδύνας, τοῦτον δὲ εἰς

Ἄραδον κατεδίκαζε τὴν ἡσον οικεῖν. Ἐπεὶ δ' ἀποστολικοῖς χαρίσμασι διαπρέπων, τῷ τῆς διδασκαλίᾳ φωτὶ τὰ πλήθη πρὸς αὐτὸν εἴλεκε, καὶ τὰ τῶν νοσημάτων ὅσα λατρῶν ἀπέριχκε τέχνη, ἰάτο· ἐκεῖθεν εἰς τινα πόλιν Αἰγυπτίαν μεθίστα, Ὁξύρυγχον ὄνομα. Ὡς δὲ κακεῖ πάντας ἐφείλεκε κατὰ κλίος τῆς ἀρετῆς, εἰς τινα ἐσχατιὰν οὐ πρόβω τῶν γειτονούντων βαρβάρων μετετίθει (Φιλῶ ἦν ὄνομα τῷ χώρῳ) τὸν τῶν οὐρανίων θαλάμων ἄξιον. Φασὶ μέντοι ἐν Ἀράδῳ εἰς δεῦρο τὴν ἐκεῖνον διαμένειν κλίην πλείστης ἡξιωμένην τιμῆς· πολλοὺς γὰρ ἐπ' ἐκείνης κατακλινομένους τῶν νοσούντων τὴν ὄγειαν διὰ τῆς πίστεως ἠρέπεσθαι. Οἷα δὲ καὶ ἐν Ἐδέσῳ τῇ πόλει τῷ Οὐάλεντι πάπρακται, οὐ θέμις δίδοναι σιγῇ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν εἰρημένον Βάρστην τῆς ποιμνῆς ἐστέρησε, Λύκον ἀντικαθίστη. Ὡς δὲ τὸ πλῆθος δυσχεραίνον τὴν κοινωνίαν σφοδρῶς ἀπσειέτο, πάντες τὴν πόλιν καταλιπόντες πρὸ τοῦ ἄστεος συνθηροῖζοντο· ἦν δ' ἐκεῖσε Θωμᾶ τῷ ἀποστόλῳ ἐπιφανὲς εὐκτήριον· ὃ ἰστορησάμενος Οὐάλη, σύναμα τῷ ὑπάρχῳ, Μόδεστος οὗτος ἦν, ἦεν ἐντεταλμένος πρότερον, τὸ συνιστάμενον ἐκείσε πλῆθος μετὰ τῆς ὀπλιτικῆς περὶ αὐτὸν δυνάμει διασκαεῖσθαι, βάρδοις καὶ βοπάλοις παύοντας, εἰ δὲ δεήσει, χρητομένους καὶ ξίφει. Ὁ δὲ τὸ κελεύόμενον ἔδρα· καὶ λάθρα τοῖς Ἐδεσσαῖοις ἐδήλου φυλάξασθαι τὴν ὕστεραίαν, μὴ εἰς τὸν εἰωθότα συναλθεῖν τόπον· πρόσταγμα γὰρ βασιλέως εἶναι τιμωρίαν ἐπάγειν αἰς ἀλῶναι συμβαλεῖ. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἠπέλει καίπερ ἑτερόδοξος· ἢ μηδένα ἢ ὀλίγους κινδυνεύσαι προμηθεύμενος, ἢ ἰσως καὶ παραιτούμενος λατεῖν πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος ὀργήν. Ἐδεσσαῖοι μέντοι ἐν δευτέρῳ θέμενοι τὰς ἀπειλὰς, ἅμα ἔφ' ἐκείνοι μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπὶ τὸν τόπον ἐχώρουν, καὶ τὸ εἰωθὸς ἔπραττον. Ἀγγελθέντος δὲ Μόδεστῳ τοῦ πράγματος, οὐκ εἶχεν, ὅτι καὶ δράσειεν. Ἀμυχανῶς δ' ἔχων, ὅσον τάχος στίχα στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος, διήκει τὴν ἀγοράν, καὶ ἐπὶ τὸ πεδίον ἤϊε. Γυναίκα δὲ τινα περιτυχῶν, βρέφος ἐφέλκοντι τῇ χειρὶ, ἀκόσμως δὲ καὶ παρὰ τὸ πρόπον γυναίκι τὸ φᾶρος εἰκῆ πως ἐπισυρομένη, καὶ ὡς ἐπὶ τι σπουδαῖον δῆθεν τὴν τῶν ἡγουμένων στρατιωτικὴν διακόπτοντι φάλαγγα, ὃ ὑπαρχο; συλληφθῆνα; ταύτην ἐκέλευε, καὶ ὄτου χάριν σπεύδει, τὴν αἰτίαν ἀπῆται. Τῆς δ' εἰπούσης, Ἐπὶ τὸ πεδίον ἔβθα οἱ τῆς εὐσεβεῖας θεράποντες· ἔχων γὰρ, ἔχων τὰς ὄφ' ὤμων τυρευομένης ἐπιβουλὰς· καὶ σπεύδω καὶ αὐτῇ τῶν ἰσῶν ἐκεῖνοις ἀξιοθῆναι γερῶν, ἵνα μὴ κατόπιν δρόμου γεγεννημένη τῆς παρὰ Θεῷ δόξης ἀμάρτω. Τὸ δὲ παιδίον τί, φησὶ, μεθ' ἐαυτῆς ἄγεις, αὐθὶς ὃ ὑπαρχο; ἀνηρώτα. Ἡ δὲ, Ἴνα καὶ αὐτὸ τῆς ἰσῆς ἀξιοθῆι τιμῆς, μετασχὲν τῶν παθῶν. Καταπλαγείς δὲ τῆς ἀνδρείας κλεινῆς τὴν γενναϊότητα, καὶ ἐκ ταύτης τὴν ἀπάντων τεκμηράμενος προθυμίαν, εἰς τὴν βασιλείαν καθ-

A Valens condemnavit. Quoniam vero apostolicis donis clarus, doctrinæ suæ luce multitudinem ad se pertrahabat, et morbos quos medici curari posse desperaverant, sanabat, in Ægyptiam inde urbem quamdam Oxyrynchum nomine est deportatus (1). 143 Ubi vero et ibi virtutis gloria animos omnium in se convertit, in extremos quosdam fines a quibus non longe Barbari aberant (Philolocus is nominatur) translatus est, cum quidem cœlesti domicilio esset dignus. Etiamnunc in Arado lectulum esse dicunt, quem plurimo honore Deus sit dignatus, quod ægroti multi in eum repositi valetudinem per fidem recuperent. Verum enimvero quæ Edessæ etiam crudeliter Valens egerit, silentio ea mandare non licet. Cum namque Barsen, quem diximus, a grege suo exclusisset, Lycum (2) pro eo substituit: quam rem quia multitudo ægre tulit, et communionem ejus respuit, relicta urbe omnes extra ejus mœnia conventus egerit. Erat autem ibi Thomæ apostoli insignis oratorium, quod videre volens Valens, una cum præfecto Modesto, quosdam prius cum mandato emisit, ut multitudinem ibi congregatam, armatorum quos secum ducebat opera dissiparent, baculis et clavibus eam pulsantes, si vero opus esset, gladios quoque adhibentes. Præfectus imperata facere, et clam Edessenis denuntiare, ne postridie more suo in loco eo convenirent. Mandatum enim ab imperatore esse, ut in eos qui ibi deprehensi essent, graviter animadverteretur. Præfectus sane, quamvis diversæ sententiæ et religionis, ad eum modum illis est minatus: vel quod neminem aut paucos certe periclitari vellet, vel quod fortasse imperatorem graviter indignantem opera sua vitaret. Edessenii vero minarum denuntiationem parvi pendentes, una cum diluculo alacrioribus etiam quam antea animis in locum designatum convenere, et solita sacra sua peregere. Quod ubi Modesto est indicatum, eum quod faceret non haberet, consilii inops, quam celerrime militari manu contraeta, per forum ad campum eum contendit: et in mulierculam incidit, manu puellum raptantem, palliumque sic temere et incomposite, contra quam feminam decet, trahentem, atque adeo militare ductorum phalangem, perinde atque ad rem magni momenti properaret, rumpentem. Eam jussu suo comprehensam, cujusnam rei gratia tantopere festinaret, interrogat. Tum illa (3): In campum eum, inquit, in quo veræ pietatis cultores sunt congregati. 144 Novi enim, et certo novi vestras quas struitis insidias: et propterea eo venire propero, ut æqualia cum illis consequar præmia, ne scilicet cursu intermisso tardius vadens, gloria quæ a Deo est, excidam. Puerum autem (præfectus subinfert) quid ita te-

(1) Theod. eod. cap. 16.

(2) Λύκος, Lycus, proprium esse hoc loco nomen potest: alioqui Λύκος lupus Græcis dicitur, et sic appellativum non en suavit.

(3) Animus enim divina æmulatione succensus, humanum non capit metum, sed terribiliter omnia pro risu habet et ludicro. Theod. lib. iv, cap. 26.

cum duels? Et rursus illa : Ut et ipse, ait, post afflictionem et ærumnam toleratam, honoris ejus particeps fiat. Ille animo ad tam generosam fortitudinem mulieris consternatus, ubi ex ejus unius aliorum omnium conjecisset alacritatem, ad imperialem domum reversus, imperatori rem omnem indicavit, et ut a consilio cæptoque suo desisteret suscit : turpem et adversam dicens ex tali facto consecuturam famam; atque Edessenorum nihilo magis alacritatem extinctum iri. Verbis hisce innumeram multitudinem præfectus conservavit. At imperator ubi illum contumeliosis vocibus proscecidit, pugno etiam cecidit : multitudinis nihilominus duces comprehensos cogi præcepit, ut per optionem vel cum Lyco seu lupo, et non pastore, communicarent, vel citra moram urbe excederent, atque ad ultimas oras exsulatum irent.

CAPUT XXIII.

De Eulogio et Protogene, ut magnifice pro fide decer-taverint : et ut post reditum ab exsilio, alter Edessæ, alter autem Carris Ecclesiæ episcopi præ-fuerint.

Porro ubi præfectus illos omnes congregasset, imperatoris mandata in medium protulit, lenibus utens verbis, stolidumque esse dicens, eos tam paucos et imbecilles homines contra imperatorem tantum, et tot populis imperantem niti. Illi autem taciti omnes consistere, in ducem suum (Eulogius is erat, vir vita simul et doctrina condignam laudem consecutus) respectantes. Ad hunc igitur Modestus conversus: Quid ita tandem, inquit, o senex, non respondes? Atqui, respondit ille, responso nihil opus esse, qui interrogatus non essem, putavi. Rursus præfectus: Multa certe ad vos, quæ utilia vobis essent, exponens, verba feci. Tum Eulogius: Illa quidem ad universos sunt dicta. Ego autem ineptum esse existimavi, si multis rejectis, ipse responderem. 145 Quod si me solum percunctatus fueris, illico tibi sententiam meam exponam. Ibi præfectus: Ergo ut cum imperatore tibi communio sit, facito. » Eulogius vero magna cum gratia facete admodum aridens: « Offert enim, inquit, et una eum imperio sacerdotium quoque sortitus est (1): » Verum ille ironicum et amarulentum dictum sentiens, graviter id tulit, et jactis in senem conviciis, ad alia hæc insuper addidit: « Non hoc dixi, attonite et stulte, sed communicare te debere, cum quibus ille præcipit, episcopis. At ego, inquit, et senex sum, et pastoris non expers: cujus vocem ut germanam intelligo, et doctrinam sequor, neque mihi tam perniciose et pestifera herba opus est. » Hisce verbis furore incensus, celeriter octoginta ex eis qui multitudinis essent velut columnæ, comprehensos in Thraciam relegavit. Atque illi vincti circumceuntes, benigne a multis sunt curati. Vici enim et civitates eis obviam progredientes, tanquam veræ pietatis defensoribus debitum præstiterunt honorem. Porro invidia nunquam non aciem instruens, ad impera-

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ΄.

Περὶ Εὐλογίου καὶ Πρωτογένους, ὡς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἠγωνίσαντο· καὶ μετὰ τὴν ἐκτίσιν οὐ μὲν τῆς Ἐδессης, Πρωτογένους δὲ τῆς ἐν Καρρίαις ἐκκλησίας πρόεδρον.

Ἐπεὶ δὲ πάντας ἀποροίσας τὰ τῷ βασιλεὶ προστα-τόμενα εἰς μέσον ἐτίθει, ἠπίους τὰ πρῶτα χρώμενος λόγοις· ἡλίθιον γὰρ εἶναι ἔλεγε βασιλεὶ τοσούτω καὶ τοσούτων κατάρχοντι, βραχυτάταις οὕτως ἀπι-τείνειν ἀνθρώποις· ὡς δ' ἄπαντες ἐν σιγῇ ἦσαν, πρὸς τὸν τοῦτον ἠγούμενον ἀφορώντες (Εὐλόγιος οὗτος ἦν, ἀνὴρ βίβη καὶ λόγῳ τὸ ἀξίεπαινον ἔχων)· ὁ ὑπαρχος πρὸς ἐκείνον στραφεὶς, Τίδ' ἔστι ποτε, ἔφη, πρεσβύτα, οὐκ ἀποκρίνη; Ὁ δὲ, Οὐκ οἶομαι δεόν εἶναι, μηδὲν ἐρωτώμενος, ἀποκρίνεσθαι. Καὶ μὴν ἐκεῖνος, Πολ-λοὺς, φησὶ, διεξελήλυθα λόγους, τὰ συνοίσοντα ὑμῖν εἰσηγούμενος. Ὁ δ' Εὐλόγιος, Ἐκεῖνα μὲν πρὸς ἄ-παντας εἴρηται· καὶ γὰρ ἀτοπον ὤμην, τοὺς πολλοὺς παρωσάμενος, αὐτὸν ἀποκρίνασθαι· εἰ δ' ἐμὲ μόνον ἐροῖο, τὸ δοκοῦν εὐθὺς σοι δηλώσω. Καὶ ὁ ὑπαρχος, Τοιγάρ τοι βασιλεὶ κοινωνήσαι ἐλοῦ, ὁ δὲ, ἀσείως, μάλα καὶ χαρλεντι τῷ ἦθει προσμειδάσαι. Προσφέρει γάρ, ἔφη, καὶ μετὰ τῆς βασιλείας καὶ τὸ ἱερῆσθαι κεκλήρωται. » Ὁ δὲ χαλεπῶς εἰρω-νείας ἐπησθημένος, λοιδορησάμενος δὲ τῷ πρεσ-βύτῃ, πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα ἐπήγαγεν· « Οὐ τοῦτο εἶπον, ἐμβρόντητες, ἀλλὰ κοινωνήσαι οἷς ἐκεῖ-νος ἐπισκόποις κελεύει. Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν ὁ πρεσ-βύτης, καὶ ποιμένος οὐκ ἄμοιρος· οὐ τῆς φωνῆς ὡς γνησίας ἐπησθημένος, καὶ τοῖς ἐκείνου δόγμα-σιν ἔπομαι· καὶ οὐ χρὴ μοι τῆς τοιαύτης νεσερῆς πῶς καὶ θανασίμου. » Τοῦτοι· ἀναφλεγῆς εἰς θυ-μὸν, θάπτον ὀδυρόντων τούτων συλλαβῶν, ὅσοι τοῦ πλήθους ἦσαν ὡσπερ στηρίγματα, πρὸς Θράκην ἐξέπεμψεν. Οἱ δὲ δέσμοιοι διόντες, πολλῆς τινος ἀπῆλαυν τῆς κηδεμονίας· καὶ κῶμαι γάρ καὶ πό-λεις ἐξιοῦσαι προσυπήντων, ὡς εὐσεβείας προμά-χοις τὸ εἰκὸς ἀφοσιούμεναι γέρας. Ὁ δὲ φθόνος ἀί-στρατεύων, εἰς βασιλέα θάπτον ἀπέτρεχε· καὶ παμ-πόλλης, ἔλεγε, πρόξενος τιμῆς ἐγεγονέη ἢ παρ' ὑμῖν νομισθεῖσα ἐξορία τοῖς καταδικαίσι. Ὁ δὲ μαθὼν ἐκεῖνος, κατὰ δύο διαιρεθῆναι προστάττει· καὶ

(1) Apud Theodoret. dictum hoc per interrogationem effertur: An cum imperio episcopatum etiam iunxit? Lib. iv, cap. 18.

τοὺς μὲν Θράκην, τοὺς δ' Ἀραβίαν καὶ Θηβαίδα A
οικεῖν, καὶ ἄλλους ἀλλοχοῦ διασπαρῆναι τοῖς πολιτι-
νοῖς. Εἰ δὲ που καὶ ἀδελφοὶ παρῆσαν, ἀπ' ἀλλήλων
δίστα. Εὐλόγιον μέντοι καὶ Πρωτογένην τὰ δευτέρα
μετ' ἐκείνων ἔχοντα, εἰς Ἀντινὴν τὴν Θηβαίων ἐξώ-
ρισεν. Ὅση δ' ἐκείνων ἡ ἀρετὴ, ἐντεῦθεν δειχθήσε-
ται. Ἐπεὶ γὰρ σύμφρονά τινα ἐπίσκοπον εὔρον
ἐκείσε, κοινωνεῖν εἶλοντο, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
μετεῖχον συλλόγων. Ὀλίγων δὲ σφόδρα ἀθροισμέ-
νων, ὡς ἔγνωσαν τὴν αἰτίαν, Ἕλληνας εἶναι ἐπι-
σκοπὸς τῆς πόλεως, τὰ εἰκότα τῆς πλάνης θρηνησαν-
τες, οὐ δεῖν ἐνόμισαν μέχρι τοῦ κόψασθαι ἴστασθαι·
ἀλλ' ὡς εἰκός, καὶ τῆς ἐκείνων λατρείας φροντίδα
ἐποιουν. Καὶ Εὐλόγιος μὲν οἰκτιρίῳ ταυτὸν καθίρω-
ξας, ἡσυχῇ καθῆστο, τὸν τῶν ἄλων ἐκδυσωπῶν
θεόν. Ὁ δὲ Πρωτογένης, τὰ ἱερὰ γράμματα ἐκπι-
παιδευμένος, καὶ γράφειν μάλα ἐξησχημένος, δι-
δασκαλεῖο μισρακίων προέστατο, τόπον εἰς παιδα-
γωγίῳ ἐπιτήθειον εὐρηκός. Ἀμέλει καὶ γράφειν
εἰς τε κάλλος καὶ τάχος, καὶ τὰ ἱερὰ ἐξεπαίδευ-
λόγια· τὰ τε Δαυιδικά μέλη καὶ τὰ πρόσηφορα τῆς
ἀποστολικῆς διδασκαλίας· ἐκμανθάνειν παρεσκευά-
ζετο. Ἐπεὶ δὲ τῶν μισρακίων ἐν νόσῳ κατειργα-
σμένον θνεῖν προσδοκίμων ἦν, ἐπὶ τῆς οἰκίας ὁ Πρω-
τογένης ἦκων, καὶ τῆς τῆς χειρὸς ἀφῆ τὸ λυποῦν
ποιεῖν ἐδραπέτευεν, οἱ τῶν ἄλων πατέρες διαγνόν-
τες, ἐπὶ τῆς οἰκίας τὸν πρεσβύτερον ἀνήγον ἕκαστος,
καὶ τοῖς ἀβρωστοῦσι τῶν παιδῶν ἐπικουρεῖν ἠντιβό-
λουν. Ὁ δὲ μὴ δύνασθαι βοηθεῖν ἔλεγεν, εἰ μὴ
πρότερον ὁ νόσῳ τὸ θεῖον ὑπέλθοι λουτρόν. Οἱ δὲ
τῷ πόθῳ τῆς ἀπαλλαγῆς ἡπειγμένοι, θάπτον ἐπι-
θοντο, καὶ διὰ τῆς σωματικῆς νόσου καὶ τὴν ψυχι-
κὴν ὑγείαν ἐδρέποντο. Εἰ δὲ εἰς καὶ τῶν ἐβρωμένων
πεισθεὶς τῆς θείας χάριτος μετασχέιν ἤθελε, παρὰ
τὸν Εὐλόγιον ἰὼν, καὶ τὴν θύραν πατάσσων, ἀνοι-
γειν ἔπειθε· καὶ τῷ θηράματι καὶ τὴν ἐν Χριστῷ
ἐπιβάλλειν παρεκάλεε σφραγίδα· ὡς δ' ἐκεῖνος ἐχα-
λέπαινε, ἄτε διακοπτομένης αὐτοῦ τῆς εὐχῆς, ὁ
Πρωτογένης, « Ἄλλ' ἀναγκαιοτέρα πάντως, ἔλεγεν,
ἡ τῶν πλανωμένων ἐπιστροφή πρὸς Χριστόν. » Καὶ
διὰ θαύματος ἦν τὸ πραττόμενον· πῶς Πρωτογένης,
τοσαῦτα θαυματουργῶν, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας
φῶς τοσαῦτα ποδηγῶν πλήθη, παραχωρῶν τῶν
πρωτείων Εὐλογίῳ ἔωρατο· καὶ γ' ἐνομίζετο ἐπὶ
πολύ πλεονα εἶναι Πρωτογένους τὴν ἀρετὴν, καὶ
D ὑπερερούσαν τῆς Εὐλογίου ὡς μάλιστα. Ὅς δὲ τὰ
τοῦ κλύδωνος ἔληγε, καὶ μετὰ τῶν ἄλων καὶ οὗτοι
ἀνήχθησαν, δεδακρυμένοι προὔπεμπον τούτους οἱ
ἐπιχώριοι· καὶ μάλιστα ὁ ἐπίσκοπος τοσαύτης συμ-
μαχίας ἐστερημένος. Ὁ μὲν οὖν Εὐλόγιος Βάρσου
τοῦ θεοῦ τέλει χρησαμένου τοῦ βίου, τῆς ἐκείνου
ἐκκλησίας τοὺς οἰακὰς ἐγχειρίζεται. Ὁ δὲ θαυμα-
στὸς Πρωτογένης, τὴν ἠκανθωμένην πόλιν ἐξ Ἑλλη-
νικῆς τεθρῆλας Καρῶν γεωργεῖν ἐπιστεῦθη· ἦν καὶ
φιλοπῶνως ἐξεργασάμενος, τὸν θεόν τῆς εὐσεβείας
καρπὸν ἐδρέφατο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον.

forem mox procurrit, et multorum honorum cau-
sam esse dixit, quod condemnatis exsilium fore
putaretur. Imperator re cognita, disgregari eos, et
binos partim in Thraciam, partim in Arabiam,
quosdam in Thebaidem, atque alios alio in oppida
dispergi jussit (1). Si qui etiam inter eos fratres
essent, disjungi curavit (2). Eulogius sane, et Pro-
togenes, qui secundas ab illo ferebat, Antinoen (3)
Thebæorum oppidum deportati sunt. Quanta
autem illorum virtus fuerit, illud indicabit. Cum
namque sententiæ suæ episcopum ibi reperissent,
communicare cœperunt, et ecclesiasticos conven-
tus egerunt. Porro cum pauci valde ad eos conve-
nissent, et causam ejus rei esse comperissent, quo-
dam Græcæ superstitionis studiosi oppidani essent : ubi
B pro eo atque decet, errorem eum eluxissent, non
cessandum sibi esse, usque dum ipsi pectora sua
plangerent, duxerunt, sed ita ut par erat, illorum
quoque medicinæ et salutis curam gesserunt. Et
Eulogius quidem in domunculam quamdam se
ipsum abdidit, ibique tacitus vixit, rerum univer-
sarum Deum precibus exorans. Protogenes autem
sacras Litteras eductus, et in scribendi arte valde
exercitatus, ludum litterarum aperuit, commodo
scholæ puerilis loco invento. 146 In ea et pulchre
et celeriter adolescentulos scribere, et sacra docuit
oracula, ita ut illi Davidica carmina, et alia apo-
stolicæ doctrinæ consona addiscerent. Cum autem
ex pueris unus morbo confectus, in exspectatione
mortis esset, Protogenes in domum ubi is jacebat,
C venit, et manus contrectatione ægritudinem fuga-
vit. Quod ubi aliorum parentes cognoverunt, in suas
quisque ædes senem adduxerunt, et ut invalidis
eorum liberis opem ferret, rogarunt. Tum ille se
auxilio eis non prius esse posse dixit, quam ægri
divinum subirent lavacrum, Et illi, quod eos desi-
derium recuperandæ suis valetudinis adurgeret,
statim dicto audientes fuere, atque ita per corporis
morbum, animæ quoque salutem sunt consecuti.
Si quis autem valentium quoque ab eo persuasus
divinam gratiam ambiret, ad Eulogium vadens, et
fores pulsans, ut ille eas apperiret, et ei quem
venatus esset, sigillum in Christo imponeret, roga-
bat. Atque ubi Eulogius eam rem, quod in preca-
tione identidem interpellaretur, gravius tulit,
Protogenes : « Atqui (inquit) longe necessaria magis
est errantium ad Christum conversio. » Id vero
factum admirationi erat omnibus, Protogenem vi-
delicet, qui tanta ederet miracula, et tantam mul-
titudinem ad veritatis lucem produceret, partes
primas Eulogio concedere. Et omnes longe pra-
stantiorem superioremque Protogenis virtutem
ipsius Eulogii vita esse existimabant. Cæterum
postquam persecutionis procella seviré desiit, atque
una cum aliis et isti ab exsilio reducti sunt, incolæ
ejus regionis lacrymantes eos produxerunt : potis-
simum vero episcopus ipse, qui auxilio tanto orbatatur. Et Eulogius quidem divo Barsæ vita de-

(1) *Tripert.* lib. vii, cap. 33.(2) *Infra* lib. xi, cap. 5.(3) *Al. Antinorum.*

functo, ecclesiae ipsius gubernacula suscepit. Admirando autem Protogeni, Carræ civitas Græcarum præstigiæ spinis obsita, excolenda credita est: qua labore multo repurgata, cœlestem veræ pietatis fructum percepit. Sed de his postea.

147 CAPUT XXIV.

De sancto Flaviano et Diodoro, ut ipsi gregem Meletii rexerint, cum nondum episcopalem dignitatem suscepissent.

Valens diutius Antiochiæ commoratus, Euzoio ibi ecclesias regente, Judæis, et ethnicis Græcis, atque etiam qui Christianorum nomine censentur, et diversa ab Evangelica doctrina dogmata complecterentur, omnibus quæ animis eorum placita essent, ut libere peragerent, permisit. Nam impius error sub Joviniano quidem extinctus, a Juliano autem excitatus, paulatim reflorescebat (1), et Dialia, Dionysia et Cereris sacra, non in angulis, imperatore veluti præeunte, peragebantur: et homines in medio foro, nemine obsistente, bacchantium, qui numine afflantur, more, discurrebant. Eorum vero tantum, qui catholicæ Ecclesiæ doctrinam sequebantur, implacabilis hostis erat. Et primum quidem recens constructam ecclesiam, quam illis Jovinianus dederat, ademit; deinde vero ex aliis quoque eos sacris ædibus exegit. Atque ubi illi sub dio agentes, ad montis radices Deum consuetudine sua hymnis et laudibus celebrarent, et varias easdemque adversas aeris mutationes, aliquando quidem cum pluviis et nive et immenso frigore conflictati, aliquando autem æstu solis admodum adusti perferrent, ne eo quidem loco ut permanerent voluit, et immisis in eos militibus, ærumnosum hoc vite agendæ institutum dissipavit. Flavianus autem et Diodorus generosi veritatis athletæ tum florebat: qui imminentes gregi Christi fluctus, veluti scorpi quidam, quamprimum in spumam redegerunt. Illi enim post Meletium in exsilium ejectum, pro grege Christi decertabant, cum lupis ipsis fortiter obviam eundo, tum Christi ovibus convenientem doctrinam proponendo. Atque ubi ex locis ad radices montis sitis deturbati sunt, ad proximi fluminis ripas oves paverunt: non frustra, perinde atque illi in Babylone captivi, ad salices carminum organa suspendentes: sed libere Deum, juxta divinum Davidem, in omni loco dominationis ejus laudantes. Verum ne hoc quidem in loco diu eos durare, orthodoxorum et recte sentientium hostis passus est: **148** sed primo quoque tempore inde etiam secedere coegit, conventumque cum solvere atque dissipare est conatus. Sedenim divinum duorum istorum virorum, qui pro pastoribus rem gerebant, par, spiritualem gregem, ad id quod in Christo est bellum, exercuit, atque ubi pabulandum esset, monstravit. Et generosus quidem Diodorus, perinde atque præaltus et pellucidus annis, divino flumine suos potavit. Adversus alienos autem vehementius cum impetu ruens, illegitima dogmata diluit et abolevit: non

A ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τοῦ ἀγίου Φλαβιανοῦ καὶ Διοδώρου, ὡς τὴν ποίμνην Μελετίου αὐτοὶ διείκον, μὴ πω τῆσιν ἐπιβάντες βαυμοῦ.

Πλείστον δ' ὅτι χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίψας Οὐάλης, Εὐζώτου τῶν ἐκκλησιῶν ἡγουμένου, Ἰουδαίοις μὲν καὶ Ἑλλήσι καὶ πᾶσι Χριστιανῶν ὄνομα περικειμένοις, τάναντία δὲ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀσπαζομένοις, τὰ θυμῆρη πράττειν ἀδεῶς εἶασεν. Ἀμέλει καὶ ἡ ἐπὶ Ἰουβιανοῦ μὲν οὐθεοθεῖα πλάνη, ἀπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἐξαφθεῖσα, κατὰ μικρὸν πάλιν ἤνθει· καὶ τὰ Διάσια καὶ Διονύσια, τὰ τε Δῆμητρος Ἔργα, οὐκ ἐν γωνίᾳ, ἀτε δὴ βασιλείᾳ κατάρχοντος, ἐτελοῦντο· καὶ βαρχειόντες ἄνδρες ἔθεν κατὰ μέση; τῆς ἀγορᾶς, οὐδενὸς ἐμποδῶν καθεστῶτος. Μόνοις δ' ἰχθῆρος ἀσπονδος ἦν τοῖς φρονούσι τὰ τῆς καθόλου ἐκκλησίας διδάγματα. Καὶ δὴ πρῶτον ἀφῆρει αὐτῶν τὴν νεόδομητον Ἐκκλησίαν, ἣν Ἰουβιανὸς ἔδοτο· καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν περιβόλων ἐξήλαυεν. Ὡς δ' ἐκεῖνοι ἐν ὑπαίθρῳ διάγοντες παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ θροῦς ὕμνου μὲν, ὡς ἔθος, Θεόν, τῶν δ' ἐναντικῶν τοῦ ἀέρος μετρίχων μεταβολῶν, ποτὲ μὲν ὑετοῖς καὶ νιφετοῖς καὶ χρομοῖς προσπαλοῦνται, ἄλλοτε δὲ φλογμοῖς ἠλιακίς σφόδρα κατακαύμενοι, οὐδ' ἐν ταῦται; εἶν αὐτοῦς ἤθελε στρατιώτας δὲ πέμπων, καὶ τὴν ἐπιπονον ταύτην διαγωγὴν διεσκέδαζεν. Φλαβιανὸς δὲ καὶ Διοδῶρος οἱ γενναῖοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταὶ τῆνικαῦτα διέλαμπον· καὶ τὰ προσβάλλοντα κύματα τῆ ποίμνη Χριστοῦ, οἳ τινες πρόβοιοι, πρὸς ἀφῆρ ὡς τάχος διέλυον. Αὐτοὶ γὰρ μετὰ Μελετίου γενόμενον ὑπερρίον τῆς ποίμνης ἀντεποιοῦντο Χριστοῦ· τοῖς μὲν λύκοις ἀνδρείως ἀντιπατόμενοι, τοῖς γε μὴν Χριστοῦ θρέμματα τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προσφέροντες. Ὡς δὲ κάκ τῆς ὑπερείας ἡλαύνοντο, παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ γείτονος ποταμοῦ τὰ πρόβια ἐνεμον, οὐκ εἰκῆ, κατὰ τοῦς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτους, παρὰ τὰς ἰτέας κρεμῶντες τὰ τῶν ὕδων ὄργανα, ἀλλ' ἀδεῶς ὕμνου Θεόν, κατὰ τὸν θεῖον Δαυὶδ, ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χώρῳ ἐπιπολὺ διατρίβειν εἶασεν ὁ τῶν ὀρθοδόξων μόνων πολέμιος· ἀλλ' ὡς τάχος κάκειθεν ἀφίστα, καὶ τὴν συναγωγὴν διασπᾶν ἐπειράτο. Ἢ θεῖα τῶν ὑποποιμένων τούτων ἕνωρις, γυμνάζουσα μὲν ἦν τὸ πνευματικὸν τοῦτο ποίμνιον πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ μάχην, καὶ ἡ δὴ νέμεσθαι, ἐπεδείκνυον. Καὶ ὁ μὲν γενναῖος Διοδῶρος, οἳ τὴν ποταμὸς βαθυδίνης καὶ διεδίστατος, τὸ θεῖον νᾶμα τοῖς σφετέραις ἐπήγαγε· βαρβατος δὲ τοῖς ἀλλοτρίαις κατιῶν, τὰ νόθα τῶν δογμάτων ἐπέκλυζε καὶ ἠφάνιζε, μὴ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς οὐδαμῶς ἐν λόγῳ τιθέμενος· φέρον δ' εὐ μάλα τὸ πάσχειν ὑπὲρ τῆς πίστεως. Φλαβιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς τῶν εὐ γεγονότων ὦν, τὸ εὐσεβὲς τῆ; εὐγενείας προὔθει· καὶ καθά τῃ,

(1) Theod. eod. cap. 24, 25.

παιδορίθης Διοδώρω καθίστατο, παραταττομένη A
πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς εὐσεβείας πένταθλον· ὅς δὴ καὶ
ἐπ' ἐκκλησίας δημηγορεῖν οὐκ εἶχεν, ἅτε νέος ὢν,
καὶ μῆπω εἰς ἱεροσύνης παραγγελίας βαθμὸν. Οὐκ
ἐλαχιστὴν μόντοι μοῖραν εἰσήγειν ἐνθυμημάτων καὶ
γραφικῶν νοημάτων τοῖς τοῦτο δρωσὶν ἐκ προτροπῆς.
Καὶ οἱ μὲν τοῖς ἐξ Ἀρείου βλάσφημα βάλλουσι συν-
εχῆ τόξα κατέτεινον· ὁ δὲ καθάπερ ἕκ τινος βελο-
θήκης ἢ φαρέτρας τῆς σοφῆς διανοίας ἐκείνου τὰ
βέλη τῶν νοημάτων πυκνὰ προσέφερε. Καὶ ἐπ' ἐκ-
κλησίας μὲν λέγειν οὐκ εἶχεν, ὡς εἴρηται· οἰκοὶ δὲ
καὶ δημοσίᾳ τοὺς διαλόγους τιθέμενος, τὰς ἀρκυ-
τῶν δυσσεβοῦντων διέεστα, ἀραχνίων κατ' οὐδὲν δια-
φρίειν δεικνύς τὰ γ' ἐκείνοις ἀναντιβήξει δοκοῦντα
τῶν προβλημάτων.

frequentia sententiarum tela subministrabat. Et in ecclesia, quemadmodum diximus, docere non po-
tuit: domi vero et in publicis disputationibus impiorum retia dirupit, et nihil ab arancarum telis
differe ostendit, quas ipsi irrefragabiles esse putabant quæstiones atque propositiones.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῶν ὁσίων Ἀφραάτου καὶ Ἰουλιανοῦ· ὡς
τὰς ἐν ἐρήμῳ λιπόντες διατριβάς, τῆς ποιμνῆς
Χριστοῦ ὑπερίστατο.

Οὐ μικρὰ δὲ τῷ ἀγῶνι τούτοις τηνικαῦτα συνή-
ρατο καὶ ὁ τὴν πολιτείαν ἐκεῖνος πολὺς Ἀφραάτης·
ὁ τὴν βίον καὶ ὁ σοφὸς Θεοδώριτος ἐν τῇ παρ' αὐ-
τοῦ συγγραφείῃ βίβλῳ τῆς φιλοθέου ἱστορίας συ-
νέγραψε. Καὶ οὗτος γὰρ τῆς ἡσύχου διαγωγῆς προ-
τιμῆσας τὴν σωτηριαν τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς, τὴν
ἀσκητικὴν καλύθειν ἀφείλ, τῆς μάνδρας ἐπεμελεῖτο
Χριστοῦ· καὶ ἰδρῶσι περιεβρίετο πάντοθεν τοὺς
λύκους ἐλαύνων. Ἄλλ' ὅσος μὲν ὁ τῆς ἀρετῆς αὐτῷ
πλοῦτος, καὶ ὅσα ποιῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐγεγόνει, ἡ
εἰρημένη βίβλος τῷ βουλομένῳ δηλώσει. Ἐγὼ δὲ ἐν
τῶν ἐκείνου, ὃ προσήκον εἶναι νομίζω τῇ παρουσίᾳ C
ἐῖη πραγματεῖα, δώσω τῷ λόγῳ. Ὁρόντης ὁ ποτα-
μὸς, ἐκ μὲν βορρᾶ παραβρεῖ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου
βασιλείᾳ· στοὰ δὲ τις μεγίστη κατὰ μεσημβρίαν
διωροφος ἀνεγήγερται τῷ τῆς πόλεως περιβόλῳ,
πύργοις ὑψηλοῖς ἑκατέρωθεν κοσμουμένη· μεταξὺ
δὲ τῶν βασιλείων οἰκῶν καὶ τοῦ ποταμοῦ ἑδὸς τίς
ἔστιν, ὑποδεχομένη τοὺς ἐκ τῶν ἐκεῖσε διόντας πυ-
λῶν, καὶ εἰς τοὺς γειτόνας ἀστικοὺς ἀγροὺς παρα-
πέμπουσα. Ταύτην δὴ τὴν ὁδὸν ὁ θεοπέσις ποτε
Ἀφραάτης ἰὼν, εἰς τὸ τῆς πίστεως ἀπῆει γυμνά-
σιον, τοῖς Χριστοῦ προβάτοις τὴν ἀρμόττουσαν εἰσ-
οίσων τροφήν. Ὅν ἀνωθεν βασιλεὺς παρίοντα ἑώρα
τῆς στοᾶς ὑπερκύπτων (σισύραν γὰρ ἠμπίεστο)·
καὶ βαθεῖ τῷ γήρᾳ πεπονηκῶς, θάττον διέτρεχε.
Τινὸς δ' εἰπόντος τῷ βασιλεῖ, ἐκεῖνον εἶναι τὸν
Ἀφραάτην, οὗτινος τὸ τῆς πόλεως ἐξέχεται πλῆθος,
ὁ βασιλεὺς, « Ποῦ δὴ βαδίσεις; ἀνωθεν ἡρώτα τὸν
ἴσιον. » Ὁ δὲ, « Ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, φησί,
προσευξόμενος. » Καὶ ὁ βασιλεὺς, « Ἄλλ' ἐχρῆν σε
νόμοις ἐπόμενον μοναχῶν, οἰκοὶ μένειν, καὶ ἡσυχῇ
καθήμενον τοῦτο δρᾶν. » Ὁ δὲ θεὸς πρεσβύτες
σοφῶς μάλα ἐπέφεραν· « Εὖ, φησί, λέγεις, ὦ βασι-
λεῦ, τοῦτό με δρᾶν ἔδει, καὶ τοῦτο διετέλουν πρᾶτ-

A magni ille generis sui præclari splendorem faciens,
affliciones autem et ærumnas pro fide non gravate
ferens. Flavianus vero, qui et ipse ex nobilitate
erat, veram pietatem generis claritati longe quoque
præposuit. Is veluti quidam ludimagister, Diodoro
ad sacrum pietatis quinquertium instructo affuit:
atque in ecclesiis quidem ille concionari non potuit,
quod junior adhuc ad sacerdotii gradum non con-
scendisset: sed non penitendum enthymematum
seu argumentorum, atque ex Scripturis depromptarum
sententiarum momentum eis, qui id legitima
cohortatione excitati faciebant, suppeditavit. Et illi
quidem adversus Arianos blasphema verba jactan-
tes, continue arcum intendebat: hic autem veluti
ex pharetra quapiam, sic ex sapienti mente sua,

B.

CAPUT XXV.

De sancto Aphraate et Juliano: ut monasticam in
solitudine vitam relinquentes, gregem Christi simi-
tutati.

Non parum vero (1) illis tum in certamine ho-
opis quoque attulit insigni vita præclarus ille
Aphraates, quam sapiens Theodoritus in volumine
Dei amantium historię conscripsit. Nam et hic
quieto vitæ instituto gregis Christi salutem præ-
tulit: et monasticum relinquens tuguriolum, ovilis
Christi curam gessit, et multo diffluens sudore,
lupos undique ab eo repulit. Cæterum quam lo-
cuples virtute fuerit, et quæ supra captum homi-
nis fecerit, 149 is quem diximus liber evolvere
eum volenti ostendet. Ego vero unum quiddam
illius actorum huic loco accommodatum, recen-
sendum in opere hoc duxi. Orontes fluvius ab
Aquilonari parte imperialem Antiochiæ domum
præterlabitur. Porticus autem quædam maxima
duorum culminum, in parte meridionali ad urbis
mœnia, prælatis turribus utraque ex parte conspi-
cua, est exstructa. Inter imperiales ædes et amœna
via est, quæ per portam quæ isthic est, euntes ex-
cipiens, in vicinos suburbanos agros deducit. Hanc
viam aliquando divus insistebat Aphraates, ad filei
gymnasium iturus, et ovibus Christi congruens pa-
bulum allaturus. Eum e superiore loco porticus
prospectans imperator vidit: sisyra enim, seu
veste ex ovium villosis pellibus consuta, amictus,
et senio multo confectus, celerius tamen currebat.
D Et quidam imperatori, hunc esse Aphraatem illum,
ex quo totius urbis multitudo penderet, dixit. Et
ille et porticu virum sanctum interrogans: « Quo-
nam, inquit, vadis? » Atque Aphraates, « Pro
imperio tuo precaturus, » respondit. « Atqui, » im-
perator intulit, « domi te, qui leges monachorum
sequeris, manere, ibique quiete consistentem hoc
facere oportuit. » Tum divinus senex perquam
sapienter ait: « Recte tu quidem, o imperator, di-

(1) Theod. cap. 26.

cis me id facere debere : facturusque id adeo constanter fueram, si pax Christi ovibus esset. Sed cum multa quadam insanix caligo loca omnia occuparit, et maximus insuper subrepat timor, ne plurimo imminente periculo, a feris oves dilanentur, necessitas mihi quoque incumbit, ut vigilem, omnemque funem moveam, ne quod grex Christi capiat detrimentum. Age enim, o imperator, si puella essem domi in conclavi abdita, fusos manibus tractans, et lanificium meum curans, atque alicunde subito conspicerem flammam exortam, et omni ex parte paternæ domui circumfusam, sædo incendio eam jamjam consumpturam, quid me facere oporteret? dic, te per Deum oro. Utrumne me sic sedere, et penates patrios conflagrantes despiciere, ignemque proserpentem expectare : an conclavi statim relicto, sursum et deorsum currere, aquam in manibus habere, et modis omnibus flammam exstinguere conari oporteret? **150** Satis sane scio, dicturum te, faciendum mihi esse, quod et sagacis sanæque mentis puella faceret. Id ipsum vero nunc quoque fieri debere existimo. Cum tu enim quasi fulmen quoddam in paternam domum nostram incidere, et veriore pietatem omnem igne vastes, undiquaque circumcursamus, flammam gliscentem exstinguere satagentes. » Hæc quidem ille dixit. Imperator autem ad minas usque progressus, silere eum coegit. Ex cubiculariis autem imperatoris quidam, qui sanctum virum propter animi temeritatem gravius tractaverat, in balneum confestim ingressus, ut principi lavationem præpararet, mente captus, et in calidas aquas delapsus, ibi vitam finivit. Imperator aliquandiu expectans, et extrahi ea mora tempus querens, aliis causam ejus rei inquisitam sibi renuntiare præcepit. Qui cum eo venissent, et omnia circumspexissent, illum in calidis undis morte frigida peremptum repperunt. Quod ubi imperator cognovit, opus id quidem petulantis, Aphraatæ sancto illatæ injuriæ et contumeliæ esse, recte arbitratus est : de impio autem dogmate eundem, juxta indurati cordis Pharaonem, retinuit animum. Et perinde atque fulminè afflatus et attonitus imperator, miraculo eo magis etiam est contra veram pietatem concitatus. Eadem tempestate idem quod Aphraates, plurimum laudatus ille Julianus fecit. Nam hic quoque solitudine relicta, Antiochiam venit. Cum enim mendacii artifices, Ariani inquam, per sycophantiam virum sanctum traducere conarentur, veluti factionis eorum esset, et dogmati Ariano consentiret : Flavianus, Diodorus, et Aphraates, veritatis lumina, Acacium illum qui postea Berwensem civitatem sacrorum antistes optime administravit, ad celebrem illum virum cum hujusmodi postulatis misere, ut multorum (1) millium hominum misertus veniret, et cum adversariorum redargueret mendacium, tum veritatem libere confir-

(1) Theod. cap. 27.

των, ἐν εἰρήνῃ τῶν Χριστοῦ θρημάτων μόνοντων. Ἐπεὶ δὲ πολλή τις τὸ πᾶν κατέχει σκοτόμαйна, καὶ θεός ὑφέρπει πλεῖστον, μὴ θηριάλωτα γένηται, μεγίστου ἐπηρητημένου κινδύνου, ἀνάγκη καμὲ γρηγορεῖν, καὶ πάντα κάλων κινεῖν, ἀλώθητον διασῶσαι τὴν ποίμνην Χριστοῦ. Ἄρα γὰρ, ὦ βασιλεῦ, εἶγε κόρη τις ἐτύγγανον ὦν, οἰκοὶ τε καὶ πρὸς θάλαμον κεκρυμμένη, καὶ πρὸς ἀτρακτον ἐρείδουσα χεῖρας, καὶ τῆς οἰκίας ταλασίας καθεστῶσα εἰς ἐπιμέλειαν· εἰτά ποθεν ἐξαπίνης φλόγα προσπέσουσαν ἐώρων, τὴν πατρῶν οἰκίαν ἀπανταχοῦ περιθέουσαν, καὶ κατεπειγομένην ἀπηνέστερον δαπανᾶν, τί με δρᾶν ἔδει, εἰπέ πρὸς Θεοῦ; Ἄρ' ἐγρήν ἡσυχῇ καθῆσθαι, καὶ τὴν πατρικὴν ἐστίαν οὕτως ἐμπιπράμενην περιορᾶν, καὶ τὸ κύρ ἔρπον προσμένειν ἢ τὸν θάλαμον λιποῦσαν εὐθύς, ἄνω καὶ κάτω χωρεῖν, ὑδὼρ μετὰ χεῖρας ἔχουσαν, καὶ παντὶ τρόπῳ σθεννύειν πειρᾶσθαι τὴν φλόγα; Οἶδα πάντως, τοῦτο εἶπες, ἢ καὶ κόρη ἀγγήλου, καὶ φρονὸς ὄγιου ἀντιπαιουμένη, ἔδρασεν ἄν· ὃ καγὼ νομίζω ἄρτι χοῦναι δρᾶν. Σοῦ γὰρ οἶά τινος κεραυνοῦ ἐπὶ τὴν πατρῶν ἡμῶν οἰκίαν κατασκήψαντος, καὶ τὸ σύμπαν πυρπολοῦντος τῆς εὐσεβείας, ἀπανταχοῦ περιθέουσαν τὸ τῆς φλογὸς ἀκμάζον σβέσαι πειρώμενοι. » Ταῦτα ὁ μὲν εἶπεν· ὃ δὲ μέχρις ἀπειλῆς προχωρήσας, σιγῆν ἠναγκάσθη. Τῶν τις δὲ περὶ τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα θρασύτερον τῷ ὄσιῳ διατεθείς, περὶ τὸ βαλανεῖον εὐθύς εἰσῶν, ὡστ' αὐτὸ βασιλεῖ εὐτρεπίσαι, τὴ λογιστικὴν ἐκτραπέις, εἰς τὴν θερμορόσην διολιθῆσαι, καὶ ἀκράτου μετασχῶν τοῦ θερμοῦ, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς ἐπιτολὴν διατρέψων τὸ βραδὺ κατηγιάτο τοῦ χρόνου, ἐτέροις ἐπέτρεπε μὴ νύειν τὸ αἴτιον. Ὡς δ' ἤκον πάντα περισκοποῦντες, ὀρῶσιν ἐκεῖνον ἔνδον τοῦ ἀκράτου θερμοῦ, τῷ ψύγει διαλυόμενον τῆς νεκρώσεως. Ὁ δὲ οἱ περὶ τὸν βασιλέα μαθόντες, ἔργον μὲν εἶναι τῆς ἐς Ἀφραάτην, τὸν ὄσιον, παροινίας καλῶς ἐλογίσαντο· πρὸς γέ μὴν τὸ δυσσεβὲς δόγμα κατὰ τὸν σκληροκάρδιον διέκειντο Φαραῶ. Ὁ δὲ ἐμβρόντητος βασιλεὺς τῆ θαυματουργία μᾶλλον κατὰ τῆς εὐσεβείας ὠπλίζετο. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ τὰ ἴσα τῷ Ἀφραάτῃ καὶ πολυύμνητος Ἰουλιανὸς ἔπραττε· τὰς γὰρ ἐν ἐρήμῃ διατριβὰς καὶ οὕτος καταλιπὼν, τὴν Ἀντιόχου κατέλαθεν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ τοῦ ψευδοῦς ἐργάται, οἱ τὸ Ἀρείου λέγω φρονοῦντες, συκοφαντεῖν ἐπειρῶντο τὸν ὄσιον, ὡς τῆς αὐτῶν εἰη πατρίας, καὶ τοῖς ἐκείνων στοιχεί δόγμασι· Φλοδιανὸς καὶ Διδώρος καὶ Ἀφραάτης οὗτος, οἱ τῆς ἀληθείας φωστῆρες, Ἀκίχιον ἐκεῖνον, ὃς τὴν Βερβοιῶν πόλιν εἰσέπειτα διέθυσεν ἀριστα, πρὸς τὸν πανεύφημον ἐκεῖνον ἄνδρα προσάγοντας, δέητιν ἐπεμπον, πολλῶν ἀνθρώπων μυριάδας οἰκτεῖραι· ὡστ' ἴδοντα, τὸ μὲν τῶν ἐναντιῶν διελέγξαι ψεύδος, τὴν δ' ἀλήθειαν καθ' ἠγιάσαι, καὶ τὸ τῆς πίσσεως δόγμα κηρύξαι. Καὶ ὁ μὲν οὗτος, καὶ ὁ ἄπαξ καὶ δευτέρου εἰσῶν τὴν Ἀντιόχου παράδοξα διεπράξατο, ἡ φιλόθεος ἱστορία διδάξει τοῖς βουλομένοις· ὅτι δὲ τὸ τῆς πόλεως σύμ

παν εις τον της αληθειας ηθροισε συλλογον, ουδενα
 οίμαι μη ακριβως διειδεναι, οσοι καλως τὰ ανθρω-
 πινα εξετάζειν ειθώσθη· φιλει γάρ τὰ των εργαων
 παράδοξα πάντας ελκειν ως επίπαν προς εαυτά, και
 πείθειν την ψην δόξαν τῷ ενεργουντι ασπάζεσθαι.
 Ὅτι δ' εξαίσιαι και λόγον εκβαίνοντα διετέλεσεν
 Ἰουλιανός, ουχ ημεις μόνον, ἀλλά και οι της αλη-
 θειας μαρτυροῦσι κατήγοροι. Τοῦτο δη και Ἀνω-
 νιος εκεινος, ο της μοναχικης ηγηράμενος πολι-
 τειας, ἐπὶ των Κωνσταντιου διεπράξατο χρόνων· ἐν
 δευτέρῳ γάρ τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς θέμενος, τὴν
 Ἀλεξάνδρου πόλιν ἀπανταχοῦ περιήει, γλώσση
 τρανότερῃ διαμαρτυρούμενος ἅπασιν, ὡς Ἀθανάσιος
 πρόμαχος μὲν της αληθειας ἐστι, και των ἀποστο-
 λικων συνήγορος διδασμάτων· οι δὲ της Ἀρείου
 εὐσεβητικῆς λύττης πόρῳ της αληθειας ἐκτρέ-
 ψαν. Οὕτω καλως σκοποῦντες οι θεοι εκεινοι
 ηδωσαν ἐκάστῳ καιρῷ τὸ προσήκον ἀμύ-
 τῳ και τήνικι μὲν χρῆ τὴν ἡσυχίαν ασπάζεσθαι,
 τῷ δὲ τὴν ἐρημον παραιτουμένου, προτιμῆν
 τὴν πόλιν διατριβᾶς.

cupiamunia sua tribuerunt, quando vel quietiorem
 gere urbibus potius deberent, minime ignorantēs.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

Περὶ τῆς ἐλευθῆς Ἀθανασίου, οὗ Πέτρος δι-
 δοχος· Ἐτι δὲ και περὶ της τοῦ Ἀρειανοῦ
 Ἀσκητικῆς ἀμύττης, ὅτι οι Ἀρειανοὶ ἐπὶ της
 Ἀλεξάνδρου κυριότησαν. ἐξελίσσονται Πέ-
 τρον.

Τοιαῦτα και ἡγορευτὰ ο δυσσεβῆς Οὐάλης
 ἐνήγει. Μετῆτέον οὖν ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀλε-
 ξάνδρου τούτῳ γενομένη. Ἐπειδὴ οὖν εἶχεν ἡ κατ'
 Αἴγυπτον Ἐκκλησία περιόντος, ἡ δὲ αἰ-
 αιτίας μικρὸν ἀνωθεν διελάβομεν· ὅπως ἔρει γάρ
 τὸ πλῆθος ἐνθάδε τὸν κατὰ τὴν ἡσυχίαν της
 Ἀρειανικῆς φάλαγγος ἡσυχίαν καὶ ἀσπασί-
 κειμενον. Ἐνθερον δὲ μάλιστα ὄν και πρὸς στάσιν
 ἐπιβρεπῶς ἔχον παρεῖχε θεός, μὴ στάσεως κιν-
 θείσης τὰ δημόσια παραβλάψει πράγματι, ὅτι
 ἐκ τινος θειας ἀνοίας ἀπειράτος ἡσυχίαν διε-
 μείνειν Ἀλεξάνδρου· ἕως οὗ τὸ της αληθειας
 ἀγωνιστῆς Ἀθανάσιος ἐκείνος, μετὰ τοὺς
 πολλοὺς κινδύνους, και τοὺς ἴσους στεφάνους εἰς τὴν
 ἀπονον μετεχώρησε λήξιν, ἀμφὶ τεσσαράκοντα και
 εἴς ἑτη τῆ ἀρχιερωσύνης ἐμπρέψας, Πέτρος, ἀνήρ
 ἄριστος, και ἐλλόγιμος, τοῦ κλήρου διάδοχος γίνεται,
 αὐτῆς εκείνης ψηφισαμένης της μακαρίας κεφαλῆς,
 πρότερον· ἔπειτα και των της ἐπαρχίας ἐπιτοκῶν
 πάντων συμφήρων γεγεννημένων, της τε ἱερωσύνης
 πάτης, και των ἐν τέλει και ἀξιώμασι προσχόντων
 της πόλεως. Καὶ τὸ δημῶδες δ' ἅπαν ἐπακύρου ταῖς
 εὐφημίαις τὴν μεθ' ἡδονῆς βούλησιν. Κοινωνὸς γάρ
 Ἀθανάσιον των μακρῶν ἰδρώτων ἐγένετο, ἀεὶ τῷ
 μεγάλῳ τούτῳ συνῶν, ἐν τε ταῖς ἀποδημίαις και
 ταῖς οἰκοι διατριβαῖς, παντοδαποῖς σὺν εκείνῳ προσ-
 παλαίων κινδύνοις· ἔνθεν τοι και ὅσοι γειννιάζον-
 τες ἦσαν των ἱερῶν, και ὅσοι τὴν ἡσυχίον βίον με-
 ἤσαν, τὰς ἀσκητικὰς καταλιπόντες παλαιστράς,
 ἰξίον μάλα τὸν Πέτρον διάδοχον τοῦ θρόνου γενέ-

A mans, fidei doctrinam deprædicaret. Et quæ vir
 iste semel atque iterum Antiochiam adveniens mi-
 rifice peregerit, Dei amantium historia quemvis
 edocebit. Quod vero urbs tota opera ipsius ad con-
 ventum se et cætum veritatis contulerit, neminem
 non certo nosse puto, qui recte res humanas
 dijudicare consueverit. **151** Opera namque præter
 opinionem hominum edita, omnes omnino ad se
 pertrahere, eamdemque cum eorum auctore sen-
 tentiam complecti, persuadere solent. Julianum
 porro præcipua quædam et rationem superantia
 miracula perfecisse, non nos solum, sed etiam
 veritatis accusatores testantur. Idem vero Antonius
 ille monasticæ auctor vitæ, Constantii temporibus
 fecit. Posthabita enim quandoque solitudine, A-
 lexandrinam urbem ubique perambulans, verbis
 clarioribus omnibus est attestatus, Athanasium
 quidem veritatis esse propugnatorem, et apostoli-
 corum dogmatum defensorem: qui vero Arji rabie
 affecti essent, a veritate ipsa longe aberrare. Adco
 rem ipsam recte putantes divini illi viri, tempori
 complecti, vel locis relictis solis de-

CAPUT XXVI.

De obitu Athanasii, cuius successor fuit Petrus. Præ-
 terea de crudelitate Lucii Ariani: quem Ariani
 Alexandrinæ phalangæ, Petro pulso, præfecerunt.

Talia impius Valens Antiochiæ quoque egit.
 Transeundum autem nec ad ea quæ Alexandriæ
 sunt gesta. Quiescit quidem in Ægypto Ecclesia
 fuit, Athanasio restite, ob eas quas supra nar-
 ravimus causas solitudo namque ea, quæ veram
 pietatem sibi quendam statuerat, Arianam pha-
 langem turbabat: idque propter suum erga
 veritatem amorem. Et cum ea esset ardentior,
 seditionem movendam propensior, metum de
 se præbuit, ne tumultu concitato, respublica de-
 trimento muletaretur. Proinde divina quada-
 m providentia immunis a gravibus malis Alexandria
 permansit, tantisper dum veritatis propugnator
 superfuit Athanasius. Ubi autem ille post pericula
 laboris omnis expertem, ad quadraginta et sex an-
 nos episcopatum cum gloria magna functus, dis-
 cessit: Petrus, vir optimus et clarissimus, in fun-
 ctionem ejus successit, suffragio quidem primum
 beati illius capitis, deinde etiam episcoporum
 provinciæ ejus universorum, **152** totiusque cleri
 et eorum qui Alexandriæ primos honores et magi-
 stratus gerebant, votis et calculis, plebe etiam
 cuncta faustis acclamationibus consilium id per-
 quam libenter confirmanste. Particeps enim di-
 turnorum sudorum Athanasii fuerat, nunquam a
 magno illo viro vel domi vel peregre discedens,
 variisque cum illo periculis collectans. Quapropter
 quicumque erant finitimi episcopi, et qui tranquil-
 lam vitam sectabantur, monasticæ relinquente,

palæstras, maxime hoc egerunt, ut Petrus in illius A locum substitueretur. Postquam autem is sacram recepit sedem, nulla interposita mora, gentis ejus præfectus, contracta ex Judæis et Græcis manu, ecclesiam circumvallavit, et Petrum exire jussit. Quod nisi faceret, se illum vel invitum inde ejecturum esse, minatus est: quod quidem ille fecit, cum ut voluntati imperatoris morem gereret, tum maxime impietati ipse suæ satisfaceret. Quod namque ex idolorum nefaria superstitione penderet, splendide se festum diem acturum esse putabat, si veræ pietatis navem in tempestatem conjiceret. Ac primum quidem Petrus in carcerem inclusus est: postea autem profugiens, cum scapham commode nactus esset, Romam ad consentientem sibi ejus urbis episcopum Damasum trajecit. Et brevi post Euzoios, qui Antiochiæ Arianae præiit religioni, tempus opportunum nactus, consilium invenit, ut Alexandriam ipse iret, et ecclesias ibi Lucio Ariano traderet. Quod cum imperatori quoque placuit (adhuc enim is Antiochiæ erat), cum satellitio multo, et militari quæcumque sequebatur manu sane quam frequenter profectus est, atque una cum eo magnus imperatoris quæstor. Habebant ii ab imperatore ad præfectum provinciæ Palladium, mandatum, ut is quacunque in re opus esset, Lucio et Euzoio non deesset. Et Petrus quidem, sicut dictum est, in carcere asservatus est: postea etiam Romam navigavit. At Lucius Arianus in sacram Athanasii sedem est collocatus. Itaque C Ægypti longe graviores in externis animos concepere. Simul atque enim improvise advenerat Lucius, statim ecclesias occupare contendit. Atque ubi plebs contra niti cœpit, bellum adversus clericos et sacras virginis est institutum. 153 Et alia super alias illata calamitates Ecclesiæ catholice sectatores affligerunt. Perinde enim atque feræ agrestes gravi Christi Ariani imminentes, partim in exilium egere, partim captos in vincula coniecere: quos rursum ex vinculis productos, variis subdidere suppliciis. Quidam enim unguis et flagris bubulis cæsi, quidam ardentibus facibus adusti, atque alii bonis primum spoliati, aliis mox sunt affecti cruciatibus. Tormentis vero tam varii generis superesse, admirabile est visum. Quod si D quis prius vita excessisset, quam tanta mala expertus, aut si ad tolerabilius exilium damnatus esset, fortunatum id, et quod alicui invideri posset, habitum est. Sed quis exponere possit, quæ mala in Lucii introitu acciderint? Quorum quidem Sabinius, qui res ecclesiasticas conscripsit, minime meminuit, quod amicorum sibi Arianorum dedecora premere maluerit. Optime autem ea beatus Petrus, postquam e carcere profugit, in scripto quodam suo tanquam tragœdiam exposuit, et ad omnes ubique ecclesias misit. Quod scriptum, cum prius unum saltem nefarium impii Lucii flagitium memoravero, volumini huic inseram.

σθαι. Ὡς δὲ τοῖς ἱεροῖς ἐνὶ δρυτῶ θώκοις, εὐθὺς ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμῶν, τὸν ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων περιθρολῶσας ὄμιλον, τὴν ἐκκλησίαν περιεκύκλωσεν, καὶ ἐξιέναι τὸν Πέτρον ἐκέλευεν· εἰ δ' οὐκ, ἀλλ' αὐτὸς γε καὶ ἀκοντα τοῦτον ἐξελάσειν ἠπειλεῖ, τὰ θυμῆρη δῆθεν πράττειν τῷ βασιλεῖ· τὸ δ' ἀληθὲς, τῆ σφετέρᾳ δυσσεβείᾳ ἀφοσιούμενος τὸ εἰκόσ. Τῆς γὰρ τῶν εἰδῶλων δυσσεβείας ἐξηρητημένος, ἔγειν ἔφρετο λαμπρὰν ἑορτὴν, εἰ ἐν ζάλῃ τὴν τῆς εὐσεβείας ὀλκάδα ἐμβάλλει. Καὶ πρῶτα μὲν ὁ Πέτρος καθείργνυτο· ἔπειτα διαδρᾶς καὶ σκάφους εὐτυχεύσας, εἰς Ῥώμην ἀνέπειν ὡς πρὸς ὁμόδοξον Ἀδάμαν, τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον, Εὐζώιος ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Ἀρειανικῆς προεστῶ; ὀρησκείας, τὸν καιρὸν ἀρπάσας, συνέβραπτεν αὐτὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν καταθεῖν, ἐπὶ τῷ παραδόναι Λουκίῳ τῷ Ἀρειανῶ τὰς ἐνοθάδαι ἐκκλησίας. Καὶ ἐπεὶ καὶ βασιλεῖ ἐδόκει, ἔτι γὰρ περὶ τὴν Ἀντιόχου διήγε, σὺν δορυφύρα κατήσει πολλῆ, καὶ στρατιωτικῆς πλειστής ἐπεπομένης χειρὸς· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Μάγνος ὁ τῶν βασιλικῶν ταμίας χρημάτων. Καὶ πρὸς ταχὺ δὲ βασιλείως τῷ τοῦ ἔθνους ἡγεμῶνι Παλλαδίῳ ἐπέμπετο, ὅτι εἰ ἂν δὲν Λουκίῳ καὶ Εὐζώιῳ καθυπουργεῖν. Καὶ Πέτρος μὲν καθείργνυτο, ὡς εἴρηται· ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Ῥώμην ἀπέπλει. Λούκιος δὲ ὁ Ἀρειανὸς τοῖς ἱεροῖς Ἀθανασίου θώκοις ἐνὶ δρυτῶ. Ἐντεῦθεν δὲ περὶ τοὺς ἀλλαγῶσι συνέβαινε πολλῶ χαλεπώτερον διατεθῆναι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ· ἅμα γὰρ εἰσπεσῶν, ἐπεχέρι κατέχειν τὰς ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δ' ἀντέπνει τὸ κληθῶς, ἐπέλεκετο μὲν ἡ στάσις τοῖς κληρικοῖς καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις· καὶ συμφοραὶ συμφορὰς τοὺς ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διαδεχόμενοι ἐξεπίεζον· οἷα γὰρ τινες θῆρες ἀγρίως τῇ ποίμνῃ Χριστοῦ ἐπιθέμενοι, τοῦ; μὲν εἰς φυγὴν ἔτρεπον, οἱ δὲ δεσμῶται ἦσαν συλλαμβανόμενοι· αὐτοὶ δ' ἐκ τῶν δεσμῶν προαγόμενοι, ποικιλίας ὑπεβάλλοντο τιμωρίας· θυξὶ γὰρ καὶ βοείαις ἤκλιζοντο. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ λαμπάσι πυρὸς ἀνεπλήγοντο· καὶ παντοδαπὰς ὑφίσταντο τιμωρίας, τὰ οἴκοι πρῶτον διαρπαζόμενοι. Ἐπιδῶναι δὲ τῷ ποικίλῳ τῶν βασάνων, παράδοξον ἐλογίζετο. Τὸ δὲ γε πρὸς τοῦ παῖραν σχεῖν τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆναι τοῦ ζῆν, ἢ τό γε μετρώτερον, φυγὴν καταδικασθῆναι μακάριον τε καὶ ζηλωτῶν ἐνομιζέτο. Καὶ πῶς ἂν τι; ἐκδηγήσατο, ὅσα κακὰ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ Λουκίου γεγένητο; Ὡς Sabinos μὲν ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέας ἤκιστα μὲνεται, τὰ τῶν φίλων Ἀρειανῶν ἐλαττώματα συγκαλύπτειν αἰρούμενος· ἄμεινον δ' αὐτὸς ὁ μακάριος Πέτρος; ἐν ἰδίῳ συγγράμματι ἀρίστως ἐξετραγῶδησε, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις μετὰ τὴν ἐκ δεσμωτηρίου φυγὴν εἰσπέμφσατο. Ὁ δὲ τα, μετὰ διήγησιν μιᾶς ἀνοσιουργίας Λουκίου τοῦ ἀσεβοῦς, τῷ παρόντι ἐνοήσω συγγράμματι.

Περὶ τοῦ γενομένου διωγμοῦ τοῖς κατ' Αἴγυπτον μοναστηρίοις παρὰ Λουκίου· καὶ περὶ τῶν μαθητῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν δύο ἁγίων Μακαρίων, ὡς ὑπερέβητο διὰ τὴν πίστιν γινόμενοι, πολλὰ θαύματα διεπράξαντο.

Ὁ μὲν οὖν ἀξιάγατος Πέτρος οὕτω φυγὰς εἰς Ῥώμην ἀπέπλει· οἱ δὲ τῆς Ἀρείου συμμορίας, καὶ περὶ βραχεῖς ὄντες, τῶν κατ' Αἴγυπτον ἤρξαν ἐκκλησιῶν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ πρόσταγμα ἐκ βασιλέως τῷ τοῦ ἔθνους ἡγουμένῳ ἐπέμπετο, διαγορεύον τοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὑπερισταμένους, ἐκ τε τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ πάσης τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως ἐξελαύνεσθαι, ὅσους ἂν κελεύσειε Λούκιος. Εὐζῶτος μὲν οὖν, ὅσα γὰρ ἦν αὐτῷ πρὸς βουλῆς ἐπὶ τῆς Ἀλεξάνδρου ἀνύσας, αὐθις τὴν Ἀντιόχου κατέλαθεν· ὁ δὲ Λούκιος, καθὼς προσετέτακτο, τὴν ἡγεμόνα τῆς κατ' Αἴγυπτον στρατιᾶς σὺν πολλῷ πλήθει συμμίκτην Ἑλλήνων καὶ Τυβαίων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σφετέρης δόξης ληϊζῶν διήει, καὶ τὸ στρατήγιον ἐπήγγυ κατὰ τῶν ἐν ἔρμιοις διατριβόντων μοναχῶν. Ἐν ἐλπίσι καὶ γὰρ ἦν, ὡς εἰ τούτοις δι' ὄχλου γένηται, ἡσυχία· μάλιστα ἑρῶσι, περὶ θνήσκοντες ἔσειν, καὶ οὕτω καὶ τῶν ἐν πόλει περιγενέσθαι Χριστιανῶν· ἐπεὶ τοὶ γε πολλοὶ τηνικαῦτα καὶ θεσπέσιοι ἄνδρες ἦσαν τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Θηβαῖδα μοναστηρίων προσετηχότες, τὴν Ἀρείου δόξαν μάλιστα ἐκτρέφόμενοι· οἷς τὰ πλήθη ἐπόμενα, τὰ ἴσα φρονεῖν περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο. Οὕτε γὰρ περὶ δογμάτων ἀδολεχεῖν ἤθελον, οὐτ' ἐπίσταντο· παρ' ἐκείνοις δ' εἶναι τὴν ἀληθεῖαν φωνοῦν, οἷς καὶ θεὸς ἐπακούων ἐνήργει παράδοξα· καὶ τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα ἐπεμαρτύρουν· ὁποῦς τηνικαῦτα ἡγεμόνας εἶναι τῶν μοναχῶν ἔγνωμεν· τοὺς δύο φημι Μακαρίους, τὸν Ἀλεξανδρῆα καὶ τὸν ἄστυν, ὧν καὶ πρόσθεν ἐμνήσθημεν· Παμβῶ τε καὶ Ἡρακλείδην ἐκεῖνον ἀρίστως μαθητευθέντας τῷ καθηγεμόνι τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον μοναστηρίων, Ἀντωνίῳ τῷ πάνυ, καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ φοιτητάς. Καὶ δὴ λογισάμενος Λούκιος ὡς οὐκ ἐγγύθεν αἰσίσιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθεστάναι, καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας κρατῆσαι, εἰ μὴ τοὺς τῶν μοναχῶν ἄκρους ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς ἀναγκάσει, ἐπεχείρει τῷ ἔργῳ· καὶ ἐπεὶ πείθειν οὐκ εἴχε, τὴν βίαν προσῆγε. Καὶ Ἰννοποιοὶ γυμνοὶ καὶ μηδὲ χεῖρα αἰρουμένοι· προτρένουν εἰς ἄμυναν ἐπιελθόντες, ἐλευθῶς ἐξεπύρθησαν· ὡς εἶναι λόγου κρείσσονα τὰ κατ' αὐτῶν γενόμενα πάθη. Τέλος διημάρτανε τοῦ σκοποῦ, τοὺς αὐχένους ἐτοίμως πάντων ὑποκλιόντων τοῖς ξίφεσι· καὶ εἰ γε δέοι θανεῖν, μᾶλλον προθύμως ἐλέσθαι, ἢ τι τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων μετακινήσαι. Καὶ δὴ λέγεται, προσδοκίμων αὐτοῖς ἐπιθέσθαι τῶν στρατιωτῶν, τινὰ πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι, τὰ τῶν ποδῶν ἄρθρα διατεσεισμένον· πῶς δὲ μὴ δυνάμενον οἰκείως ἐπιστηρίξεσθαι, βλάβος τὴν τῶν ποδῶν χρεῖαν ἀποπήρουσιν. Καὶ

De persecutione quam Lucius monasteriis Ægypti intulit, et de discipulis Antonii magni: et de duobus sanctis Macariis, ut propter fidem exultantes, multa miracula ediderint.

Ac Petrus quidem ille admiratione dignus, ad eum modum Romam concessit. Qui vero factionis Arianae erant, quantumvis pauci, ecclesiis in Ægypto imperarunt. Nec ita multo post, mandatum quoque ab imperatore ad gentis ejus praefectum missum est, quod Nicænae fidei propugnatores a Lucio indicatos Alexandria et omni Ægyptia diocesi ejici jubebat. Porro Euzois confectis Alexandriae ex sententia rebus, rursum se Antiochiam contulit: Lucius vero, quemadmodum mandatum fuerat, et Ægyptii exercitus dux, cum magna multitudine ex Graecis et Judæis et Arianis mistim collecta, hostiliter praedas egit, et infesta signa contra monachos solitudinem incolentes duxit.

154 Ea enim spe erat, si iis quietem maxime consecrantibus molestiam turbulenter afferret, in potestate eos sua fore: proindeque et eos qui in urbibus essent, Christianos, a se devictum iri: quandoquidem multi ea tempestate venerandi in Ægypto et Thebaide viri monasteriis praebant, Arianam opinionem maxime aversantes. Quos plebs ipsa secula, ut eadem cum illis de religione sentiret, maximi faciebat. Neque enim illi de dogmatibus nugari voluerunt, ac ne potuerunt quidem. Penes eos autem veritatem esse arbitrati sunt, quorum preces Deus exaudiret, miraculorum edendorum facultatem eis tribuens, et qui fidei verba virtutis operationibus tanquam testimoniis confirmarent: quales tum monachorum duces fuisse novimus, Macarios duos, Alexandrinum et Urbanum, quorum antea meminimus: item Pambo, et Heraclidem illum, qui optime ab Antonio magno virtutis et Ægyptiorum monasteriorum antistite sunt eruditi, et alios ejusdem discipulos. Et cum Lucius secum ipse reperiret, fieri nequitiam posse ut res Arianorum in tuto essent, et ipsi universalem sibi Ecclesiam subjicerent, nisi eos qui inter monachos summi essent, in sententiam suam pedibus ire cogerent, rem eam est aggressus. Et (1) quia suadendo nihil effluceret, ad vim se convertit. Itaque armati, nudis, et qui ne manum quidem defendendi causa extendere vellent, ingruentes (2), miserandum in modum eos afflixerunt, ita ut cladem illis illatam verbis exponere non liceat. Postremo tamen captum id frustra fuit, quod omnes parati essent jugulum inclinatum gladiis praebere, et, si opus esset, mori potius alacriter, quam aliquid de Nicænis decretis mutare. Fertur vero et illud, cum impetum imminentium militum expectarent, quemdam apud eos fuisse, ex pedibus propter articu-

(1) Suzom. eod. cap. 20.

(2) Valens impietatem quam dudum meditans fuerat, operibus explens, legem tulit, ut monachi

militarent: nolentes per tribunos et milites fustibus interfici jussit. (Eutrop.)

lorum contulsionem adeo laborantem, ut illis A insistere non posset, sed scipionibus quibusdam illorum vicem et usum expleret. Hunc illi oleo unctum in nomine Christi, quem Lucius perseque- retur, surgere et domum ire jusserunt. At ille exsiliens, statim iter perfecit, eadem prorsus cum monachis istis colenda esse prædicans, quibus Deus, Lucium (1) accusantibus, gratiam suam concederet, et aurem tam benigne præberet, ut se tam diuturno morbo liberarint. 155 Verum ne iis quidem ipsis rebus eis consilii cœptique sui pœnitentia incessit. Noctu enim hos oppressos atque comprehensos in insulam quamdam circum- circa lacu ingenti circumdatam miserunt, quam antiquitus homines superstitionis dæmoniacæ, qui doctrinam nostram prorsus non audissent, incolebant. Erat autem adhuc ibi perniciosi et pestiferi dæmonis antiquissimum delubrum, cujus cultu etiamnum maxime tenebantur. Postquam autem insulam attigerunt, sacerdotis filia, a dæmone agi- tata, ad eos venit. Quæ ubi cursu et clamore indecenti ad eos contenderet, insulæ incolæ, novi- tate ejus rei consternati, eam sunt secuti. Ubi vero ad navem, qua divini illi senes ad litus appule- rant, accessit, dæmonium illam convellens humi projecit, et magno per illam clamore edito obse- cravit, « Quidnam, inquires, ad nos venistis, magni Dei ministri? Insulam namque istam jam- dudum nos absque molestia et turba omni tene- mus, et omnibus prope hominibus ignoti, et lacu- bus istis circumvallati hic latemus. Quod si deinceps vobis hanc regionem incolere visum est, libenter decedemus. » Talia dæmon per puellam vociferabatur. Qui simulatque ab illis increpitus silere jussus est, puella e vestigio cum pudore et modestia ad seipsam rediit. Et pater ejus atque insula omnis cum incolis universis Christianismum suscepit: templumque quod ibi erat, repurgatum, atque in ecclesiam transformatam, Christo dedi- cavit. Ea res quamprimum Alexandriam renun- tiata Lucio non parum attulit mœroris. Factum enim inde est, ut non solum alienorum, verum etiam popularium suorum odium incurreret; perinde atque is qui non cum hominibus, sed cum ipso prorsus Deo bellum gereret. Itaque occulte statim, ut Macarii ad studia sua et in solitudinem redirent, præcepit. Satis quidem hæc crudelem Lucii impietatem indicant. Exactius tamen animi ejus inhumanitatem divini Petri litteræ declarant: quarum ego prolixitatem fugiens, quæ loco huic accommodata sunt, ex eis decerpam, et historiae adjiciam. Scribit autem ad hunc modum:

δὴ τοῦτον εὐλαίῳ χρίσαντες, παρεκέλευοντο ἐπὶ τῷ Χριστοῦ δυνάμει, ἐν Λούκιος διώκει, ἀνίστασθαι, καὶ οὐκαδὲ ἐπιέναι. Ὁ δ' εὐθὺς ἀλλόμενος, τὴν ὄβην ἤρυσεν, ἀρῆν κηρύττων ὡς τὰ ἴσα τούτοις χρεῶν σέβειν, οἷς καὶ θεὸς τὴν χάριν ἐπιψηφίζεται, τῇ κατηγορίᾳ Λουκίου· οἷς καὶ οὐκ παρέσχεν εὐήκων, τὸν κάμνοντα τοῦ παλαιοῦ ἀπαλλάξας πάθους. Οὐ μὴν καὶ τούτων γενομένων, μετὰ μελὸς ἐκείνους εἰσ- ἦκει ἐπιθουλεύουσι· νύκτωρ καὶ γὰρ ἐπιόντες, καὶ τούτους ἀναρπασάμενοι, ἐπὶ τινα νῆσον ἀπήγαγον, κύκλῳ λίμνην περιβεβλημένην πολλήν, ἣν ἐξ ἀρχαίου ἀνδρες ἔκων δεισιδαιμονίᾳ μάλα συζῶντες, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος πάμπαν ἀνήκοι. Ἦν δ' αὐτοῖς ἐκεῖσε καὶ παλαιότατον τέμενος ἀλάστορος δαίμονος, οὗ πολὺ τὸ σέβας παρ' αὐτοῖς ἐντετηκὸς μάλιστ' ἦν. Ἐπεὶ δὲ τῆς νῆσου ἐπέβαινον, δαίμονι κατάσχετον γενομένην τὴν τοῦ ἱερέως θυγατέρα παρ' ἐκείνους ἔκειν. Ὡς δὲ δρόμῳ θέουσα βοῆ ἀκόσμη τοῦ πρόσω εἶχετο, οἱ τὴν νῆσον οἰκοῦντες, τῷ ξένῳ τοῦ πράγματος ἐκπληκτοὶ γεγονότες, κατόπιν ἐδίωκον. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὴν ναῦν ἦτοῦς θεοῦς πρεσβύτας καθ- ὠρμίζεν, ἐγεγόνει, σπαράξαν αὐτὴν τὸ δαιμόνιον, εἰς γῆν ἐβρίπτε· μέγα δὲ κράζον δι' ἐκείνης, ἐπο- τνιάτο, « Ἴνα τί, λέγων, πρὸς ἡμᾶς ἦκατε, Θεοῦ με- γάλου θεράποντες; τήνδε γὰρ ἡμεῖς τὴν νῆσον ἐκ πολλοῦ κατοικοῦμεν, οὐδενὶ δι' ὄχλου γινόμενοι, πᾶσι δ' ἀνθρώποις σχεδὸν ἀγνώστες ὄντες· καὶ ταυ- ταισὶ ταῖς λίμναις περιπεφραγμένοι λανθάνομεν. Εἰ δὲ τοῦ λοποῦ φίλον ὑμῖν τῷ χώρῳ τούτῳ ἐνδια- τᾶσθαι, ἐκόντες ἀναχωρήσομεν. » Καὶ τοιαῦτα μὲν ὁ δαίμων διὰ τῆς κόρης ἐφθέγγετο. Ἐπεὶ δ' ἐπέτι- μάτο παρ' ἐκείνων σιγῆν, ἡ μὲν παῖς αὐτίκα σώ- φρων ἦν· ὁ δὲ τῆς κόρης πατήρ καὶ ἡ νῆσος ἅπανα πανδημεὶ τὰ Χριστιανῶν κατησπάζετο· καὶ τὸν ἐκεῖσε νεῶν μετασκευασάμενοι, εἰς ἐκκλησίαν καθι- στων Χριστοῦ. Τάχος δὲ ταῦτα τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐφθανε· καὶ οὐ μέτρια ἐλύπει τὸν Λούκιον. Συνέβαι- νε γὰρ ἐνεῦθεν, μὴ παρὰ τῶν ἀλλοτριῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων ἐν μίσει εἶναι, ἅτε δὴ μὴ ἀνθρώποις, ἀλλ' ἀντικρὺς Θεῷ διὰ μάχης ἴων. Καὶ αὐτίκα λάθρα τοὺς ἀμφὶ Μακάριον ἐπὶ τὰ οἰ- κεία ἤθη καὶ τὴν ἔρημον ἐπανέναι προσέταττεν. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τοῦ Λουκίου δεῖξαι τὴν τῆς ἀσεθείας ὠμότητα· λεπτότερον δὲ οἶμαι διδά- ξειν τοῦ θεοπελοῦ Πέτρου τὰ γράμματα τὸ τῆς γνώμης ἀπάνθρωπον. Ἐγὼ δὲ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστο- λῆς φεύγων, ὅσα πρόσφορα τῇ μετὰ χεῖρας ὑποθί- σαι, ἐκείθεν ἐρριπιάμενος, τῇ συγγραφῇ περιθῆσω. Γράφει δὲ οὕτω·

(1) In his Theodoretus fuisse scribit duos Macarios, et Isidorum, lib. iv, cap. 21. (Theod. cod. cap. 21.)

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ΄.

A

156 CAPUT XXVIII.

Ἐπιστολὴ Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, διηγουμένη ὅσα δεινὰ Θυάλης καὶ οἱ ἐξ Ἀρείου τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἐπραξάν.

Epistola Petri Alexandrini episcopi, exponens quæ mala et clades Valens et Ariani in Ægypto piis intulerint.

« Ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμονεύων Παλλάδιος, ἐθνικὸς ἄντην ἀρεσιν, καὶ τῶν εἰδώλων ἀεὶ προκυλινοῦμενος, κατὰ Χριστοῦ στρατεύεσθαι πολλάκις μελέτησας, τὰ προειρημένα συναθροίσας πλήθη, ὄρμαζ' κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ὑποτάξαι βαρβάρους ἐπαγόμενος. Τότε δὴ, τότε χειρίστα γέγονεν ἡ δὴ καὶ μόνον ὑπαγορεύσαι θέλων, τῆς μνήμης δόδῳνη μοι παρεχούσης, ἐπαφῆκα δακρύων ἀμέτρων φορὰν· καὶ ἐπὶ τοῦ ἔμμενοι ἀν τοῦτο πάσχων, εἰ μὴ θεῶν λογισμῷ λωφῆσαι παρεσκευάσα. Ἐν γὰρ τῇ καλουμένη ἐκκλησίᾳ Θεωῶ ἐπιστελλόμενα τὰ πλήθη, ἀντιβήματα σεμνῶν εἰδώλων εὐφημίας ἐπήφιον, ἀντιθέων Γραφῶν ἀναγνώσεως κρῆτους χειρῶν ἀσίμνους, καὶ κεκλατμένα; μετ' αἰσχρότητος φωνάς· κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθένων ὕδρεις, ἅς γλώττα προφέρειν οὐκ ἀνέχεται· αἰσχρὸν γάρ ἐστι καὶ λέγειν· καὶ γὰρ μόνον τις τῶν εὐφρονούντων ταύτας ἀκούσας, ἔβυσσε τὰς ἀκοάς· καὶ μᾶλλον ἠβέητο ἀν γενέσθαι κωφός, ἢ αὐτῆκοος γενέσθαι τῆς αἰσχρολογίας αὐτῶν· ἀλλ' εἴθε λόγοις ἀρχοῦμενοι, λόγοι; ἐξημάρτανον, καὶ μὴ πράξει τὴν τῶν λόγων ἐνίκων ἀτέλειαν· εὐύποιστο; γὰρ ἡ λοιδορία κἂν οἷα εἴ ποτ' οὖν τυγχάνη, παρ' οἷς οἰκεῖ Χριστοῦ φρόνησι; καὶ θεῖα διδάγματα. Αὐτοὶ τοίνυν οὗτοι ὄργῃ σκευῆ τυγχάνοντες, κατηρτισμένοι εἰς ἀπώλειαν, τὴν βίνα σιμῶσαντες, ψύφον ἀσελίῃ ἀπὸ τῶν मुखήρων μακρὸν, καὶ, ἴν' οὕτως εἶπω, ὡς ἀπὸ κρουνοῦ προχέοντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διέβρῃσσαν τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ παρθένων, ὧν ἡ ἀσκησι; τύπον ἁγίων ἀγγέλων ἐχαρακτίζεον· ὡς δ' ἡ φύσι; ἔχει, γυμνάς πᾶσαν τὴν πόλιν ἐθροῦμενον, διαπαίζοντες μετὰ ἀσελγείας ὃν τρόπον ἐβούλοτο· καὶ ὅπως ὡμὰ καὶ ξένα τὰ γενόμενα, γυμνοῦντες δημοσίᾳ περιήγον. Εἰ γοῦν τις ἐπὶ τούτοις συμπαθῶν ἐκύλυε παραινέσεως χρώμενος λόγοι; τραυματίας ἀπελύετο. Ἀλλὰ φεῦ τῶν συμφορῶν ἡ πολλὰ βίαιαν φθορὰν ὑπέστησαν σώματος· πολλὰ τῶν παρθένων βροπάλοι; κατὰ κεφαλῆς τυπτόμεναι, ἔμμενον ἀχανεῖ;, οὐκ ἐπιτρεπομένων τῶν σωμάτων οὐδὲ τῇ ὁσίᾳ παραδίδοσθαι ταφῇ. Πολλὰ οὖν μέρι σήμερον, τῶν γονέων ὀδυρομένων, οὐχ εὐρίσκειται σώματα.

D reportato abibat. 157 Sed, o calamitates! Multæ virgines violentam corporis constuprationem sustinuerunt, multæ clavis in caput diverberatæ sine voce manserunt, cum quidem corpora quoque justæ sepulturæ mandari non permitterentur. Quapropter ad hodiernum usque diem parentibus adhuc misere vociferantibus multa corpora non reperiuntur.

Ἄλλὰ τί τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα διεξέρχεται; Τί δὲ τούτοις ἐμβραδύνω, καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπὶ τὰ κατεπεύγοντα βαίνω; Ἐφ' οἷς εὐοῖδα ὅτι θαυμάσετε καὶ μενεῖτε ἐπὶ πολὺ οὖν ἡμῖν ἀχανεῖ; ἐξιστάμενοι τῆς φιλανθρωπίας τὸν Κύριον, ὅτι μὴ ἄρδῃ τὸ δῖον συνέστειλεν. Ἄ γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον μήτε γέγονε μήτε ἠκούσθη ἐν ταῖς ἡμέραι; τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπετάλου οἱ δυσσεβεῖ;. Ὡ; γὰρ ἐν κρηπίδι σκηνῆ; ἀτάκτου παιδα τὴν ἀβέβαια φύσιν ἐξαρησιάζεον, καὶ τὴν

« Verum quid ego parva hæc, si cum magnis altis conferas, commemoro? Quid his immoror, et non potius ad ea quæ majoris sunt indignitatis, statim transeo? quæ vos, sat scio, admirabimini, et diutius nobiscum consternabimini, ad Domini erga genus humanum amorem et benignitatem, quod non res simul universas prorsus deleverit, obstupescentes. Quæ namque, juxta id quod scriptum est, neque facta sunt, neque audita in diebus patrum nostrorum, ea in ipso sanctiore sacro-

rum altari proegerunt impli. Nam veluti in prosecutione ludorum dissolutorum, ut puer sexum masculi albugans, et mulieris expetens, stibio (sicuti scriptum est) oculis perunctis, et furo facie rubricata, quemadmodum quæ apud eos sunt simulacra, habitu muliebri, in ipso sanctiore altari, ubi descensum Spiritus sancti invocamus, conversione scite in orbem facta, huc atque illuc manibus gesticulans saltaret, fecerunt: prolixè admodum ridentes, atque nefarias voces addentes. Alii autem et hoc ipsum factum non satis ad obscenam temeritatem esse putantes, et quæ jam patrata fuerant, decora potius quam nefanda existimantes, ex ipsis quemdam obscena fœditate notissimum, veste detracta, et pudenda etiam corporis parte, prout naturæ fert habitus, nudata, ecclesiæ throno imposuerunt, et fœdum contra Christum concionatorem appellarunt: nam pro divinis verbis turpitudinem protulit, pro oratione gravi et sancta impudicam lasciviam, pro pietate impietatem, ac

γυναικεῖαν ποθήσαντα, στίμμει κατὰ τὸ γεγραμμένον τοὺς ὀφθαλοῦς διαχρισάμενον, καὶ φύκει τὴς ὄψεϊ; ἐρυθθῆναι, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἶδωλα θηλυμόρφου τῷ σχήματι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐνθα κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπικαλούμεθα, εὐκλήω τῇ στροφῇ ὡδε κάκεισε τὴ χειρὲ σχηματιζόμενον, ὀρχεῖσθαι παρεσκεύασαν· πλατὺ μὲν γελῶντες, ἀθέσμου; δὲ ἐπαφιέντες φωνά;· Οἱ δὲ πάλιν καὶ τοῦτο πρὸς ἀταξίαν ἡγροσάμενοι, καὶ τὰ παρωχηκότα εὐπρεπῆ μᾶλλον ἤπερ ἄθεσμα λογισάμενοι, ἐξ αὐτῶν ἕνα γνωριμώτατον ἐν αἰσχρότητι, ἑμοῦ τὴν ἐσθῆτα καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωσάμενον, ὡς ἡ φύσις ἔχει σχήματος, τῷ τῆ; ἐκκλησίας ἐπιβιδάσαντες θρόνω, δημηγόρον αἰσχρὴν κατὰ Χριστοῦ προσαγορεύσαντα· Ἄντι γὰρ θεῶν βημάτων αἰσχρότητα προῦβάλλετο, ἀντι σεμῶν λόγων ἀσελγείαν, ἀντ' εὐσεβείας ἀσέβειαν, ἀντι ἐγκρασίας παρελείπον, μοιχεύαν, ἀρενοκοίταν, κλοπῆν, πόσιν καὶ βρωσιν τῷ βίῳ πρὸς τοῖ; ἄλλοι; εἰσητούμενος εἶναι χρήσιμα.

Cum hæc ita se haberent, et ego ex ecclesia secederem, (quomodo enim id non facerem, cum ibi militaris furor obtineret, **158** cum plebs ad dissolutam licentiam venalis, cum largitiones pecuniarum, cum ethnicorum seu gentilium manus maximis nixæ sollicitationibus regnarent?) successor meus in eam est missus, qui episcopatum veluti profanam dignitatem auro redemit, Lucius quidam, lupi (λύκου) improbitatis et actionum studiosus, non recte sentientium episcoporum concilio, non legitimorum verorumque clericorum calculis, non populi flagitatione, sicuti ecclesiasticæ produunt sanctiones, lectus. Aderant autem ei (simplici namque et facili introitu urbem ingredi non potuit) non episcopi aliqui, non presbyteri, non diaconi, non populi catervæ: non cum monachi hymnos et laudes ex Scripturis concinentes produxere; sed Euzoius affuit, qui dudum, cum diaconus nostræ hujus Alexandriae esset, una cum Ario in sancta et magna synodo Nicææ, ordine motus, præsentia sua tunc Antiochenam vastat ecclesiam; et comitatensium largitionum comes, qui secum immensam militum multitudinem adduxit, omni genere impietatis semper clarus, nomine Magnus: nam Juliani temporibus ecclesiam Beryti, quæ Phœnicæ insignis urbs est, incendit, quam sub Joviniano beatæ memoriæ principe impendio ipse suo restituere est coactus; tibus imperator humanissimus ei pepercisset.

temperantia fornicationem, adulterium, masculorum concubitum, furtum, cibum et potum una cum aliis ejusmodi ad vitam utilia et comoda esse docens.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, κάμου τῆς ἐκκλησίας ὑπαναχωρήσαντος (πῶς γὰρ οὐχί, ὅπου στρατιωτῶν ἔφοδοι, ὅπου δῆμος πρὸς ἀταξίαν ἀργυρῶντος, ὅπου φιλοτιμίαι χρημάτων καὶ ἐθνικῶν πλήθη μετὰ μεγίστων ὑποσχέσεων;) ἡμέτερος δῆθεν ἀποστέλλεται διάδοχος, χρυσίου τὴν ἐπισκοπὴν ὡς ἀξίωμα κοσμηκῶν ἡγροσάμενος; Λούκιος τις, λύκου τὴν πονηρίαν καὶ τὰς πράξεις ἔχειν ἐσπουδακῶς, οὐκ ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συνόβω, οὐ ψήφω κληρικῶν ἀληθινῶν, οὐκ αἰτήσαι λαῶν, ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διαγορεύουσι θεσμοί. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ συνῆσαν (ἀπλή γὰρ εἰσῆψ τῆς πόλεως ἐπιβαίνειν οὐκ ἠδύνατο) οὐκ ἐπισκόπων τινὲς, οὐ πρεσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐ λαῶν πλήθη, οὐ προηγῶν τοῦτον μονάζοντες ὑμνοῦ; ἐκ Γραφῶν ἀναπέμποντες· ἀλλ' Εὐζώϊο; ἦν, ὁ πρῶτον μὲν σὺν Ἀρείῳ καθαιρεθείς, διάκονος ὢν τῆς κατ' ἡμᾶς Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀγία καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἀρτι δὲ προστασία τὴν Ἀντιοχείων λυμαινόμενος· καὶ ὁ τῶν κομητατῆσιων δὲ λαργιτικῶν κόμητης, στρατιωτῶν ἐπαγόμενος; πλήθουν ἔμετρον, ὁ ἐν πάσῃ ἀσεβείᾳ ἀειγνωρίζόμενος, Μάγνος τὸνομα· ὅ; ἐν Ἰουλιανοῦ καιροῖς τὴν Βηρυτιῶν ἐκκλησίαν ἐμπρήτα;· Φοινικῶν δ' αὕτη πόλις ἐπιφανῆς, ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἰουλιανοῦ χρόνοι; ἐξ οἰκείων ἀνορθῶσαι ταύτην κατηναγκάσθη, αἰτίου καὶ τὴν κεφαλὴν τμηθείς, εἰ μὴ φιλανθρωπία; ἐκ πολλῆ; περιδρομῆ; ἔτυχε βασιλικῆ;·

Convenit ergo ex isto vestrum pietatis studium, quod ad vindictam factorum excitari velim, existimare, qualia et quanta in Christi Ecclesiam, eo ipso quem diximus tyranno nobis imminente, commissa sint flagitia. Simulatque enim, qui a pietate vestra et recte ubique sentientibus Christianis atque episcopis sæpius est damnatus, Lucius in urbem justis de causis sibi infestam per-

capite etiam prope plexus, nisi multis deprecantibus imperator humanissimus ei pepercisset.

Ἐναλογίσασθαι τοίνυν ἐκ τούτου τὴν ὑμέτερον ζῆλον προσήκει, ὃν διεγερθῆναι πρὸς ἐκδικίαν τῶν γενομένων παρακαλῶ, ὅσα καὶ ἤλικα τὰ πλημμελή; θέντα κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τοιοῦτου τυράννου τοῦ προσηρημένου καθ' ἡμῶν ἐπαναστάτου;· Ἄμα γὰρ ὁ παρὰ τῆς ὑμετέρας θεοσεβείας καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἐπισκόπων πολλῶν; ἀπαγορευθείς Λούκιος, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς δια-

α. μ. η. ; ἐπ' αὐλόγοις ταῖς προφάσεσιν ἐπέστη πό-
 λεις· οὐ γὰρ (1) μόνον, ὡς ὁ δὺσφημος ἐν Ψαλμοῖς
 ἄρρων λέγει, Οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Χριστὸς,
 ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι διεφθάρη· καὶ διέφθειρε,
 παίρων ἐπὶ ταῖς βλασφημίαις ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος
 πεμπομέναις παρὰ τῶν τῆ κτίσει λατρευόντων παρὰ
 τὴν κτίσαντα· πῶς γὰρ οὐχί, ἕπου γε παραπλήσιον
 Ἑλλῆσιν ἔχων τὸ φρόνημα, προσφάτω τολμᾷ ὁ ἀλι-
 τήριος σέβειν Θεῷ; Ἐπ' ὕψει γὰρ αὐτοῦ τούτους
 τοὺς ἐπαίνους ἔπεμπον· Καλῶς ἤλθεσ, ἐπίσκοπε,
 Ἰὼν μὴ λέγων. Ὁ Σαρᾶπις σε φιλῶν εἰσέτηγε, τὸ
 πατριον εἰλωλον ἑαυτῶν ὀνομάζοντας. Αὐτίκα γὰρ
 βροπῆς οὐδεμιᾶς παρελθούσης, ὁ προειρημένος Μάγνος,
 ὁ τῆς ἀσεβείας αὐτῷ κοινῶν ἀδιδίκετος, καὶ δορυ-
 φῆρος πικρὸς καὶ σατράπης ὠμότατος, συναθροίσας
 καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ἐπανακαζέμενα πλήθη,
 πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἑνεακαί-
 δεκα συλλαβόμενος, ὧν τινες τὸ ὀδοκοστὸν ὑπερ-
 βεβήκασιν ἔτος, ὡς ἀλόντας ἐπὶ μουσαρῶ τινι καὶ
 ὠμῳ Ῥωμαίων ἐχθρῶ, δημόσιον ὄρισαν· κριτή-
 ριον κατηνάγκαζεν (οὐκ εἰδὼς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς
 Χριστιανῶν νόμους) τὴν πατριᾶν παρὰ τῶν ἀποστό-
 λων διὰ τῶν Πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδόναι
 πίστιν· ἡδόμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλανθρωπώτα-
 τον Ἀδγουστον Οὐάλεντα διισχυρίζόμενος· Πείσθητε,
 ζῆλανεσ, λέγων μεγάλη τῆ φωνῆ, τῷ τῶν Ἀρειανῶν
 φρονήματι, πείσθητε· συγγνωμονήσεται γὰρ ὁμῖν τὸ
 θεῖον, κἂν ἀληθῆ σέθητε θρησκείαν, οὐκ αὐθαιρέτως
 ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦτο πράξασι. Τῆ μὲν γὰρ
 ἀνάγκῃ ἀπολογία περίλειπεται· τῷ δὲ αὐθαιρέτῳ
 ἀκολουθεῖ κατηγορία· διὸ τοιούτους λογισμοὺς πρὸ
 δεθάλμων τιθέμενοι, ἤκατε προθυμοὶ μελλήσμεν
 ἀποθέμενοι πάντες, τῷ Ἀρειοῦ υπογράφοντες δόγματι,
 ὃ νῦν κηρύττει ὀνομαστὴ Λουκίῳ· λέγων· εἰ εἰδότες
 ὡς πειθαρχοῦντες, χρήματα καὶ πόρους καὶ γέρας
 παρὰ βασιλέως ἔχετε· ἀπανανόμενοι δὲ, εἰρκτηῆσ καὶ
 στρεβλῶν, καὶ βασάλων, καὶ μιστήγων, καὶ δαμα-
 στηρίων πείραν λήψεσθε· φρημάτους ὁμοῦ καὶ κτη-
 μάτων στερηθέντες, καὶ τῆσ πατριδος μεταναστάντες,
 εἰς χυλεποὺς οἰκῆσαι τόπους κατακριθήσεσθε. Ἄλλ'
 οὔτως μὲν ὁ γενναῖος, ἀγάπη τὴν ἀπειλὴν κεράσας,
 μεταναστῆσαι τῆσ εὐσεβοῦσ τοὺσ πάντας καὶ προῦ-
 τρίπετο καὶ κατηνάγκαζε γνώμησ· οἱ δὲ πικρότερον
 βρασάνου πάσης τὴν εἰσ εὐσέθειαν προδοσίαν ἠγησά-
 μενοι (ἔχει γὰρ οὕτω), τοιοῦδε πρὸς αὐτὸν ἀναγκα-
 ζόμενοι ἀπήντησαν ῥήμασιν, ἀρετῆ καὶ γενναίῳ φρο-
 νήματι ὁμοῦ τὴν ἀπάτην καὶ τὰσ ἀπειλὰσ ὑποτάξαν-
 τες· Πέπαυσο λοιπὸν, πέπαυσο τούτοισ ἡμᾶσ ἐκ-
 φυθῶν τοῖσ ῥήμασιν· ἔπεχε εἰκαζα προφῆρειν ἐπιχει-
 ρήματα. Ἡμεῖσ γὰρ οὔτε νήλην οὔτε πρόσφατον
 σέβοντες Θεὸν, κἂν ἐπαφρῆζης κυμαίνων εἰκῆ καὶ
 προσήρησση; ὡσ βλαίωσ ἀνεμοσ, τῆσ εὐσεβείασ ἀκρι-
 θανάτου ἐμπολιτευσμέθα δόγμασιν· οὐκ ἀδύναμον,
 οὐκ ἀσοφον, οὐ χωρὶσ ἀληθείασ· πῶποτε φρονήσοντες
 Θεόν· οὐ ποτὲ μὲν ὄντα Πατέρα, ποτὲ δὲ μὴ ὄντα,
 κατὰ τὸν δυσσοσθῆ τῦτον Ἀρειανόν, χρονικόν ἢ πρόσ-
 καιρον δοξάζοντες τὸν Ἰῶν. Εἰ γὰρ κτίσμα κατὰ
 τοὺσ Ἀρειομαντέασ ὁ Ἰῶδσ, οὐχ ὑπάρχων Πατρὶ εἰσ
 τὸ εἶναι· σιστήσεται, καὶ ὁ Πατῆρ οὐχ ὑπεστώτωσ

A venit. Non enim solum, ut infamis ille in Psalmis
 insipiens, dicit : Non est Deus verus Christus, sed
 etiam studiis suis et ipse corruptus est, et alios
 corrupt; blasphemiis quæ in Servatorem ab eis
 effunduntur, qui creaturam præterito Creatore
 colunt, gaudens. Quidni autem hoc faceret, cum
 consimilem cum Græcis obtinens sensum, cultum
 audeat exhibere recens promulgato Deo, homo
 pestilentissimus? Nam in ipsius conspectu ejusce-
 modi decantatæ sunt laudes : **159** Auspicato ad-
 venisti, episcopo, qui Filium non dicas. Serapis te,
 cui charus es, adduxit : patrio sic eorum idolo
 nominato. Confestim momento nullo prætermisso,
 is quem diximus Magnus, conjunctissimus illi impi-
 etatis socius, et satelles acerbissimus, satra-
 pesque crudelissimus, collectis quæ sub ejus cura
 sunt cohortibus, presbyteros et diaconos decem
 et novem comprehendit, quorum nonnulli octo-
 gesimum excessere annum. Atque eos non aliter
 atque in abominando quopiam et legibus Romanis
 adverso scelere captos, publico instituto judicio,
 cogere (Christianorum virtutis leges ignorans), ut
 patriam ab apostolis per Patrum traditiones ac-
 ceptam fidem proderent, conatus est. Eaque re
 delectatum iri humanissimum Valentem Augustum
 confirmavit : Sequimini, o miser! magna voce
 dicens, Arianorum sententiam; sequimini, et id
 persuaderi vobis patimini. Ignoscet enim vobis
 Deus, etiamsi veram colitis religionem, qui non
 arbitrio id vestro, sed necessitate adducti faciatis.
 Necessitati namque sua reliqua est defensio : vo-
 luntate autem sua consulto quidquam facientem
 crimen et accusatio consequitur. Quapropter ra-
 tiones ejusmodi ob oculos vobis ponentes, nulla mora
 interposita, propensis animis ad partes hasce cou-
 cedite, et Ariano dogmati subscribite, quod nunc
 nominatim Lucius prædicat : illud persuasum hab-
 entes, si dicto principis audientes fueritis, pecu-
 nias, opes et honores accipiat; sin contra nite-
 mini, carcerem, ludiculas, tormenta, flagra, et
 coercionem experiemini; et cum pecuniis simul
 et possessionibus multati, tum patria ejecti, ad
 loca dura et gravia incolenda condemnabimini.
 Ita quidem generosus (si Deo placet) vir, minas
 charitate temperans, cohortatione simul et neces-
 sitate, a pia sententia omnes abducere volebat.
 At illi cruciatibus omnibus pietatis proditorem
 acerbioem esse putantes, et recte quidem (sic
 enim res habet), hujuscemodi ei verbis necessario,
 virtute et animo præsentis, insidias simul et minas
 ejus refellentes, obviam iere : Desine tandem,
 desine talibus nos terrere verbis : intermitte vana
 afferre epichereмата et aggressiones. Nos siquidem
 neque nuperum neque novitium colentes Deum,
 quamvis fluctibus frustra tumescens despumes, et
 tanquam violentus ventus incumbas, **160** tamen
 ad mortem usque in veræ pietatis dogmatibus
 perdurabimus : non invalidum, non insipientem,
 non a veritate sejunctum credentes atque colentes

cis me id facere debere : facturusque id adeo constanter fueram , si pax Christi ovibus esset. Sed cum multa quædam insanix caligo loca omnia occuparit, et maximus insuper subrepat timor, ne plurimo imminente periculo, a feris oves dilanentur, necessitas mihi quoque incumbit, ut vigilem, onhemque funem moveam, ne quod grex Christi capiat detrimentum. Age enim, o imperator, si puella essem domi in conclavi abdita, fusos manibus tractans, et lanificium meum curans, atque alicunde subito conspicerem flammam exortam, et omni ex parte paternæ domui circumfusam, sædo incendio eam jamjam consumpturam, quid me facere oporteret? dic, te per Deum oro. Utrumne me sic sedere, et penates patrios conflagrantes despiciere, ignemque proserpentem exspectare : an conclavi statim relicto, sursum et deorsum currere, aquam in manibus habere, et modis omnibus flammam exstinguere conari oporteret? **150** Satis sane scio, dicturum te, faciendum mihi esse, quod et sagacis sanæque mentis puella faceret. Id ipsum vero nunc quoque fieri debere existimo. Cum tu enim quasi fulmen quoddam in paternam domum nostram incideris, et veriore pietatem omnem igne vastes, undiquaque circumcursamus, flammam gliscentem exstinguere satagentes. » Hæc quidem ille dixit. Imperator autem ad minas usque progressus, silere eum coegit. Ex cubiculariis autem imperatoris quidam, qui sanctum virum propter animi temeritatem gravius tractaverat, in balneum confestim ingressus, ut principi lavationem præpararet, mente captus, et in calidas aquas delapsus, ibi vitam finivit. Imperator aliquandiu expectans, et extrahi ea mora tempus querens, aliis causam ejus rei inquisitam sibi renuntiare præcepit. Qui cum eo venissent, et omnia circumspexissent, illum in calidis undis morte frigida peremptum repperunt. Quod ubi imperator cognovit, opus id quidem petulantis, Aphraatæ sancto illatæ injuriæ et contumeliæ esse, recte arbitratus est : de impio autem dogmate eundem, juxta indurati cordis Pharaonem, retinuit animum. Et perinde atque fulminè afflatus et attonitus imperator, miraculo eo magis etiam est contra veram pietatem concitatus. Eadem tempestate idem quod Aphraates, plurimum laudatus ille Julianus fecit. Nam hic quoque solitudine relicta, Antiochiam venit. Cum enim mendacii artifices, Ariani inquam, per sycophantiam virum sanctum traducere conarentur, veluti factionis eorum esset, et dogmati Ariano consentiret : Flavianus, Diodorus, et Aphraates, veritatis lumina, Acacium illum qui postea Berwensem civitatem sacrorum antistes optime administravit, ad celebrem illum virum cum hujusmodi postulatis misere, ut vultorum (1) millium hominum misertus veniret, et cum adversariorum redargueret mendacium, tum veritatem libere confir-

των, ἐν εἰρήνῃ τῶν Χριστοῦ ὀρειμμάτων μενόντων. Ἐπεὶ δὲ πολλῆς τῆς τοῦ πᾶν κατέχει σκοτόμαйна, καὶ δέος ὑφέρπει πλεῖστον, μὴ θηριάλωτα γένηται, μεγίστου ἐπηρητημένου κινδύνου, ἀνάγκη καὶ μὲ γρηγορεῖν, καὶ πάντα κάλων κινεῖν, ἀλώθητον διασῶσαι τὴν ποίμνην Χριστοῦ. Ἄρα γὰρ, ὦ βασιλεῦ, εἴγε κόρη τις ἐτύγχανον ὦν, οἴκοι τε καὶ πρὸς θάλαμον κεκρυμμένη, καὶ πρὸς ἄτρακτον ἐρείδουσα χεῖρας, καὶ τῆς οικίας ταλασίας καθεστῶσα εἰς ἐπιμέλειαν· εἰτὰ ποθεν ἐξαπίνης φλόγα προσπέσουσαν ἐώρων, τὴν πατρῶαν οἰκίαν ἀπανταχοῦ περιθέουσαν, καὶ κατεπειγομένην ἀπηνέστερον δαπανᾶν, τί με δρᾶν ἔδει, εἰπὲ πρὸς Θεοῦ ; Ἄρ' ἐχρῆν ἡσυχῇ καθῆσθαι, καὶ τὴν πατρικὴν ἐστίαν οὕτως ἐμπροσθεν περὶ ὁρᾶν, καὶ τὸ πῦρ ἔρπον προσημένειν· ἢ τὸν θάλαμον λιποῦσαν εὐθύς, ἄνω καὶ κάτω χωρεῖν, ὑδῶρ μετὰ χεῖρας ἔχουσαν, καὶ παντὶ τρόπῳ σθεναρῶς περιδᾶσθαι τὴν φλόγα ; Οἶδα πάντως, τοῦτο ἐρεῖς, ἢ καὶ κόρη ἀγγίλους, καὶ φρενὸς ὑγιούς ἀντιποιουμένην, ἔδρασαν ἄν· ὁ καὶ γὰρ νομίζω ἄρτι χρῆναι δρᾶν. Σοῦ γὰρ οἶα τίνας κεραυνοῦ ἐπὶ τὴν πατρῶαν ἡμῶν οἰκίαν κατασκήψαντος, καὶ τὸ σύμπαν πυρπολοῦντος τῆς εὐσεβείας, ἀπανταχοῦ περιθέομεν τὸ τῆς φλογὸς ἀκμάζον σβέσαι πειρώμενοι. » Ταῦτα ὁ μὲν εἶπεν· ὁ δὲ μέχρις ἀπειλῆς προχωρήσας, σιγῆν ἠναγκάζετο. Τῶν τις δὲ περὶ τὸν βασιλικὸν κοιτῶνα θρασύτερον τῷ ὄσιῳ διατεθείς, περὶ τὸ βαλανεῖον εὐθύς εἰσιῶν, ὥστ' αὐτὸ βασιλεὶ εὐτρεπίσαι, τὴ λογιστικὴν ἐκτραπέις, εἰς τὴν θερμὴν διολισθήσας, καὶ ἀκράτου μετασχὼν τοῦ θερμοῦ, τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς ἐπιπολὺ διατρίβων τὸ βραδὺ κατηγιάτο τοῦ χρόνου, ἐτέροις ἐπέτρεπε μηνύειν τὸ αἴτιον. Ὡς δ' ἦγον πάντα περισκοποῦντες, ὄρωσιν ἐκεῖνον ἔνδον τοῦ ἀκράτου θερμοῦ, τῷ ψυγῆ διαλυόμενον τῆς νεκρώσεως. Ὁ δὲ οἱ περὶ τὸν βασιλέα μαθόντες, ἔργον μὲν εἶναι τῆς ἐς Ἀφραάτην, τὸν ὄσιον, παροινίας καλῶς ἐλογίσαντο· πρὸς γὰρ μὴν τὸ δυσσεβὲς δόγμα κατὰ τὸν σκληροκάρδιστον διέκειντο Φαραῶ. Ὁ δὲ ἐμβρόντητος βασιλεὺς τῆ θαυματουργίᾳ μᾶλλον κατὰ τῆς εὐσεβείας ὠπλίζετο. Κατ' ἐκεῖνον δὲ καιροῦ τὰ ἴσα τῷ Ἀφραάτῃ καὶ ἐπολυύμνητος Ἰουλιανὸς ἔπραττε· τὰς γὰρ ἐν ἐρήμῃ διατριβὰς καὶ οὗτος καταλιπὼν, τὴν Ἀντιόχου κατέλαβεν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ τοῦ ψεύδους ἐργάται, οἱ τὸ Ἀρείου λέγω φρονοῦντες, συκοφαντεῖν ἐπειρῶντο τὸν ὄσιον, ὡς τῆς αὐτῶν εἴη πατρίδας, καὶ τοῖς ἐκείνων στοιχεῖ δόγμασι· Φλοδιανὸς καὶ Διδώρος καὶ Ἀφραάτης οὗτος, οἱ τῆς ἀληθείας φωστῆρες, Ἀχικκίον ἐκεῖνον, ὃς τὴν Βερροιαίων πόλιν εἰσέπειτα διέθυσεν ἄριστα, πρὸς τὸν πανεύφημον ἐκεῖνον ἄνδρα προσάγοντες, δέησιν ἐπεμπον, πολλῶν ἀνθρώπων μυριάδας οἰκτεῖραι· ὥστ' ἴοντα, τὸ μὲν τῶν ἐναντίων διελέγξει ψεύδος, τὴν δ' ἀληθεῖαν παρρησιάζει, καὶ τὸ τῆς πίστεως δόγμα κηρύττει. Καὶ ἂ μὲν οὗτος καὶ ἅπαρ καὶ δευτέρον εἰσιῶν τὴν Ἀντιόχου παράδοξα διεπράξατο, ἢ φιλόθεος ἱστορία διδάξει τοῖς βουλομένοις· ὅτι δὲ τὸ τῆς πόλεως σύμ

(1) Theod. cap. 27.

παν εις τον της αληθείας ηθροισε συλλογον, ουδενά A
 ομαι μη ακριβώς διειδέναι, όσοι καλώς τὰ ανθρώ-
 πινα εξετάζειν εὐώθασι· φιλεῖ γὰρ τὰ τῶν ἔργων
 παράδοξα πάντα· ἔλκειν ὡς ἐπιπὰν πρὸς ἑαυτὰ, καὶ
 πειθεῖν τὴν ἴσῃν δόξαν τῷ ἐνεργοῦντι ἀσπάζεσθαι.
 Ὅτι δ' ἐξαίσια καὶ λόγον ἐκθαίνοντα διετέλεσεν
 Ἰουλιανός, οὐχ ἡμεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἀλη-
 θείας μαρτυροῦσι κατήγοροι. Τοῦτο δὴ καὶ Ἀνω-
 νιος ἐκεῖνος, ὁ τῆς μοναχικῆς ἡγήσάμενος πολι-
 τείας, ἐπὶ τῶν Κωνσταντιῦ διεπράξατο χρόνων· ἐν
 δευτέρῳ γὰρ τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς θέμενος, τὴν
 Ἀλεξάνδρου πόλιν ἀπανταχοῦ περιήει, γλώσση
 τρανοτέρῳ διαμαρτυροῦμενος ἅπασιν, ὡς Ἀθανάσιος
 πρῶτος μὲν τῆς ἀληθείας ἐστὶ, καὶ τῶν ἀποστο-
 λικῶν συνήγορος διδασμάτων· οἱ δὲ τῆς Ἀρείου B
 μετεσχηκότες λύτης πόρρω τῆς ἀληθείας ἐκτρέ-
 χουσιν. Οὕτω καλῶς σκοποῦντες οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι
 ἄνδρες, ἤδασαν ἐκάστῳ καιρῷ τὸ προσήκον ἀρμότ-
 τειν· καὶ τὴνικα μὲν χρῆ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι,
 τὴνικα δὲ τὴν ἐρημον παραιτουμένους, προτιμᾶν
 τὰς ἐν πόλει διατριβὰς.

A mans, fidei doctrinam deprædicaret. Et quæ vir
 iste semel atque iterum Antiochiam adueniens mi-
 rifice peregerit, Dei amantium historia quemvis
 edocuit. Quod vero urbs tota opera ipsius ad con-
 ventum se et cætam veritatis contulerit, neminem
 non certo nosse puto, qui recte res humanas
 dijudicare consueverit. **151** Opera namque præter
 opinionem hominum edita, omnes omnino ad se
 pertrahere, eamdemque cum eorum auctore sen-
 tentiam complecti, persuadere solent. Julianum
 porro præcipua quædam et rationem superantia
 miracula perfecisse, non nos solum, sed etiam
 veritatis accusatores testantur. Idem vero Athanasius
 ille monasticæ auctor vitæ, Constantii temporibus
 fecit. Posthabita enim quandoque solitudine, Ale-
 xandrinam urbem ubique perambulans, verbis
 clarioribus omnibus est attestatus, Athanasium
 quidem veritatis esse propugnatorem, et apostoli-
 corum dogmatum defensorem: qui vero Arji rabie
 affecti essent, a veritate ipsa longe aberrare. Adco
 rem ipsam recte putantes divini illi viri, tempori
 cuique munitia sua tribuerunt, quando vel quietiorem
 vitam complecti, vel locis relictis solis de-
 gere in urbibus potius debent, minime ignorant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

CAPUT XXVI.

Περὶ τῆς τελευτῆς Ἀθανασίου, οὗ Πέτρος διδ-
 δοχος. Ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἀρειανοῦ
 Αὐκλίου ὠμόσθητος, ἢ οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ τῆς
 Ἀλεξάνδρου κατέστησαν, ἐξελύσαντες Πέ-
 τρον.

De obitu Athanasii, cujus successor fuit Petrus. Præ-
 terea de crudelitate Lucii Ariani: quem Ariani
 Alexandrinæ Ecclesiæ, Petro pulso, præfecer-
 runt.

Τοιαῦτα καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὁ δυσσεβὴς Οὐάλης C
 ἐνήργει. Μετετέον δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀλε-
 ξάνδρου τοῦτω γενόμενα. Ἡμέρα γὰρ εἶχεν ἡ κατ'
 Αἴγυπτον Ἐκκλησία περιόντος Ἀθανασίου, δι' αἰ-
 ατίας μικρὸν ἄνωθεν διαλαβομένη· ὑπερτέρει γὰρ
 τὸ πλῆθος ἐνθάδε τῶν εὐσεβῶν ἡρημένων τῆς
 Ἀρειανικῆς φάλαγγος, σφόδρα τῷ Ἀθανασίῳ προσ-
 κείμενον. Ἐνθερόν δὲ μάλαστα ὄν καὶ πρὸς στάσιν
 ἐπιβρέπων ἔχον, παρεῖχε δέος, μὴ στάσεως κινή-
 θείσης τὰ δημόσια παραβλάψει πράγματα. Ὅθεν
 ἐκ τινος θείας προνοίας ἀπέλατος τῶν δεινῶν διέ-
 μεινεν Ἀλεξάνδρεια, ἕως οὐ περιῆν ὁ τῆς ἀληθείας
 ἀγωνιστῆς Ἀθανάσιος. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος, μετὰ τοὺς
 πολλοὺς κινδύνους καὶ τοὺς ἰσους στεφάνους εἰς τὴν
 ἄπονον μετεχώρησε λήξιν, ἀμφὶ τεσσαράκοντα καὶ
 εἴρη τῆ ἀρχιερωσύνη ἐμπρέψας, Πέτρος, ἀνὴρ D
 ἀριστος καὶ ἐλλόγιμος, τοῦ κλήρου διάδοχος γίνεται,
 αὐτῆς ἐκείνης ψηφισαμένης τῆς μακαρίας κεφαλῆς
 πρότερον· ἔπειτα καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων
 πάντων συμφήρων γεγεννημένων, τῆς τε ἱερωσύνης
 πάσης, καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώμασι προσχόντων
 τῆς πόλεως. Καὶ τὸ δημῶδες δ' ἅπαν ἐπακύρου ταῖς
 εὐφημίαις τὴν μεθ' ἡδονῆς βούλησιν. Κοινωνὸς γὰρ
 Ἀθανασίῳ τῶν μακρῶν ἰδρώτων ἐγένετο, αἶε τῷ
 μεγάλῳ τούτῳ συνῶν, ἐν τε ταῖς ἀποδημίαις καὶ
 ταῖς οἴκοι διατριβαῖς, παντοδαποῖς σὺν ἐκείνῳ προσ-
 παλαίων κινδύνοις· ἐνθεν οὐ καὶ ὅσοι γεινιάζον-
 τες ἦσαν τῶν ἱερέων, καὶ ὅσοι τὴν ἡσυχίαν βίον μετ-
 ἴεσαν, τὰς ἀσκητικὰς καταλιπόντες παλαίστρας,
 ἰζύου μάλα τὸν Πέτρον διάδοχον τοῦ θρόνου γενέ-

Talia impius Valens Antiochiæ quoque egit.
 Transeundum autem hinc ad ea quæ Alexandriæ
 sunt gesta. Quiete siquidem in Ægypto Ecclesia
 fuit, Athanasio superstitæ, ob eas quas supra nar-
 ravimus causas. Multitudo namque ea, quæ veram
 pietatem sibi sequendam statuerat, Arianam pha-
 langem superabat: idque propter suum erga
 Athanasium amorem. Et cum ea esset ardentior,
 et ad seditionem movendam propensior, metum de
 se præbuit, ne tumultu concitato, respublica de-
 trimento mulctaretur. Proinde divina quadam pro-
 videntia immunis a gravibus malis Alexandria
 permansit, tantisper dum veritatis propugnator
 superfuit Athanasius. Ubi autem ille post pericula
 plura, nec coronas pauciores, ad vitæ conditionem
 laboris omnis expertem, ad quadraginta et sex an-
 nos episcopatum cum gloria magna functus, dis-
 cessit: Petrus, vir optimus et clarissimus, in fun-
 ctionem ejus successit, suffragio quidem primum
 beati illius capitis, deinde etiam episcoporum
 provinciæ ejus universorum, **152** totiusque cleri
 et eorum qui Alexandriæ primos honores et magi-
 stratus gerebant, votis et calculis, plebe etiam
 cuncta faustis acclamationibus consilium id per-
 quam libenter confirmante. Particeps enim diu-
 turnorum sudorum Athanasii fuerat, nunquam a
 magno illo viro vel domi vel peregre discedens,
 variisque cum illo periculis collectans. Quapropter
 quicumque erant finitimi episcopi, et qui tranquil-
 lam vitam sectabantur, monasticas relinquente,

palæstras, maxime hoc egerunt, ut Petrus in illius A locum substitueretur. Postquam autem is sacram recepit sedem, nulla interposita mora, gentis ejus præfectus, contracta ex Judæis et Græcis manu, ecclesiam circumvallavit, et Petrum exire jussit. Quod nisi faceret, se illum vel invitum inde ejecturum esse, minatus est: quod quidem ille fecit, cum ut voluntati imperatoris morem gereret, tum maxime impietati ipse suæ satisfaceret. Quod namque ex idolorum nefaria superstitione penderet, splendide se festum diem acturum esse putabat, si veræ pietatis navem in tempestatem conjiceret. Ac primum quidem Petrus in carcerem inclusus est: postea autem profugiens, cum scapham commode nactus esset, Romam ad consentientem sibi ejus urbis episcopum Damasum trajecit. Et brevi post Euzoios, qui Antiochiæ Arianae præsit religioni, tempus opportunum nactus, consilium invenit, ut Alexandriam ipse iret, et ecclesias ibi Lucio Ariano traderet. Quod cum imperatori quoque placuit (adhuc enim is Antiochiæ erat), cum satellitio multo, et militari quæcumque sequebatur manu sane quam frequentè profectus est, atque una cum eo magnus imperatoris quæstor. Habebant ii ab imperatore ad præfectum provinciæ Palladium, mandatum, ut is quacunque in re opus esset, Lucio et Euzoio non deesset. Et Petrus quidem, sicut dictum est, in carcere asservatus est: postea etiam Romam navigavit. At Lucius Arianus in sacram Athanasii sedem est collocatus. Itaque Ægyptii longe graviore in externos animos concepere. Simul atque enim improvise advenerat Lucius, statim ecclesias occupare contendit. Atque ubi plebs contra niti cœpit, bellum adversus clericos et sacras virginis est institutum. **153** Et aliæ super alias illatæ calamitates Ecclesiæ catholicæ sectatores amixerunt. Perinde enim atque feræ agrestes gregi Christi Ariani imminentes, partim in exilium egere, partim captos in vincula conjecere: quos rursus ex vinculis productos, variis subdidere suppliciis. Quidam enim unguis et flagris bubulis cæsi, quidam ardentibus facibus adusti, atque alii bonis primum spoliati, aliis mox sunt affecti cruciatibus. Tormentis vero tam varii generis superesse, admirabile est visum. Quod si quis prius vita excessisset, quam tanta mala expertus, aut si ad tolerabilius exilium damnatus esset, fortunatum id, et quod alicui invideri posset, habitum est. Sed quis exponere possit, quæ mala in Lucii introitu acciderint? Quorum quidem Sabinus, qui res ecclesiasticas conscripsit, minime meminit, quod amicorum sibi Arianorum dedecora premere maluerit. Optime autem ea beatus Petrus, postquam e carcere profugit, in scripto quodam suo tanquam tragœdiam exposuit, et ad omnes ubique ecclesias misit. Quod scriptum, cum prius unum saltem nefarium impii Lucii flagitium memoravero, volumini huic inseram.

σθαι. Ὡς δὲ τοῖς ἱεροῖς ἐνίδρυτα θώκοις, εὐθύς ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμῶν, τὸν ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων περιθροῦσας ὄμιλον, τὴν ἐκκλησίαν περιεκύκλω, καὶ ἐξιέναι τὸν Πέτρον ἐκέλευεν· εἰ δ' οὐκ, ἀλλ' αὐτός γε καὶ ἄκοντα τοῦτον ἐξελάσειν ἠπέλει, τὰ θυμῆρη δῆθεν πράττων τῷ βασιλεῖ· τὸ δ' ἀληθές, τῆ σφετέρῃ δυσσεβείᾳ ἀφοσιούμενος τὸ εἶκόσ. Τῆς γὰρ τῶν εἰδώλων δυσσεβείας ἐξηρητημένος, ἀγειν ἤθετο λαμπρὰν ἑορτὴν, εἰ ἐν ζάλῃ τὴν τῆς εὐσεβείας ὀκνάδα ἐμβάλλει. Καὶ πρῶτα μὲν ὁ Πέτρος καθείργνητο· ἔπειτα διαβρός καὶ σκάφους εὐτυχήσας, εἰς Ῥώμην ἀνέπειεν ὡς πρὸς ὁμόδοξον Δάμασον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον, Εὐζώιος ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Ἀρειανικῆς προστώ· Ὁρησείας, τὴν καιρὸν ἀρπάσας, συνέβραπτεν αὐτὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν καταλθεῖν, ἐπὶ τῷ παραδύναμι Λουκίῳ τῷ Ἀρειανῶ τὰς ἐνθάδε ἐκκλησίας. Καὶ ἐπεὶ καὶ βασιλεὶς ἰδοῦκε, ἔτι γὰρ περὶ τὴν Ἀντιόχου διήγε, σὺν δορυφύριᾳ κατήει πολλῆ, καὶ στρατιωτικῆς κλειστής ἐπεπομπῆς χειρὸς· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Μάγνος ὁ τῶν βασιλικῶν ταμίας χρημάτων. Καὶ πρόσταγμα δὲ βασιλέως τῷ τοῦ ἔθνους ἡγεμῶνι Παλλαδίῳ ἐπέμπετο, ὅ τι ἂν δὴν Λουκίῳ καὶ Εὐζώιῳ καθουπουργεῖν. Καὶ Πέτρος μὲν καθείρκετο, ὡς εἴρηται· ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Ῥώμην ἀπέπλει. Λούκιος δὲ ὁ Ἀρειανὸς τοῖς ἱεροῖς Ἀθανασίου θώκοις ἐνίδρυτο. Ἐντεῦθεν δὲ περὶ τοὺς ἀλλὰχοις συνέβαινε πολλῶ χαλεπότερον διατεθῆναι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ· ἅμα γὰρ εἰσπεσῶν, ἐπεχείρει κατέχειν τὰς ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δ' ἀντέπειν τὸ κληθῶς, ἐπλέκετο μὲν ἡ στάσις τοῖς κληρικοῖς καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις· καὶ συμφοραὶ συμφορὰς τοὺς ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διαδεχόμενοι ἐξεπίεζον· οἷα γὰρ τινες, θῆρες ἀγρίως τῆ πολίμνη Χριστοῦ ἐπιθέμενοι, τοῦ; μὲν εἰς φυγὴν ἔτρεπον, οἱ δὲ δεσμῶται ἦσαν συλλαμβανόμενοι· αὐθις δ' ἐκ τῶν δεσμῶν προαγόμενοι, ποικιλίαις ὑπεβάλλοντο τιμωρίας· θυξὶ γὰρ καὶ βοείαις ἤκλιζοντο. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ λαμπάσι πυρὸς ἀνεφλέγοντο· καὶ παντοδαπὰς ὑφίσταντο τιμωρίας, τὰ οἰχοὶ πρῶτον διαρπαζόμενοι. Ἐπιδύναμι δὲ τῷ ποικίλῳ τῶν βασάνων, παράδοξον ἐλογίζετο. Τὸ δὲ γε πρὸ τοῦ παῖρην σχεῖν τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆναι τοῦ ζῆν, ἦ τό γε μετρωτέρον, φυγὴν καταδικασθῆναι μακάριον τς καὶ ζηλωτῶν ἐνομιζέτο. Καὶ πῶς ἂν τς; ἐκδιηγῆσάτο, ὅσα κακὰ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ Λουκίου γεγένηντο; Ὡν Σάβινος μὲν ὁ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συγγράφόμενος ἤκιστα μέμνηται, τὰ τῶν φίλων Ἀρειανῶν ἐλαττώματα συγκαλύπτειν αἰρούμενος· ἄμεινον δ' αὐτὰ ὁ μακάριος Πέτρος ἐν ἰδίῳ συγγράμματι ἀρίστως ἐξετραγῆδισε, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις μετὰ τὴν ἐκ δεσμωτηρίου φυγὴν διεπέμψατο. Ὁ δὴτα, μετὰ διήγησιν μιᾶς ἀνοσιουργίας Λουκίου τοῦ ἀσεβοῦς, τῷ παρόντι ἐνθῆσω συγγράμματι.

Περὶ τοῦ γενομένου διωγμοῦ τοῖς κατ' Αἴγυπτον μοναστηρίοις παρὰ Λουκίου· καὶ περὶ τῶν μαθητῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῶν δύο ἁγίων Μακαρίων, ὡς ὑπερβόρῳ διὰ τὴν πίστιν γινόμενοι, πολλὰ θαύματα διεκράξαντο.

Ὁ μὲν οὖν ἀξιάγατος Πέτρος οὕτω φυγὰς εἰς Ῥώμην ἀπέπλει· οἱ δὲ τῆς Ἀρείου συμμορίας, καίπερ βραχεῖς ὄντες, τῶν κατ' Αἴγυπτον ἤρξαν ἐκκλησιῶν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ πρόσταγμα ἐκ βασιλείας τῷ τοῦ ἔθνους ἡγουμένῳ ἐπέμπετο, διαγορευόν τούς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὑπερισταμένους, ἐκ τε τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ πάσης τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως ἐξελαύνεσθαι, ὅσους ἂν κελεύσειε Λούκιος. Εὐζῶτος μὲν οὖν, ὅσα γε ἦν αὐτῷ πρὸς βουλῆς ἐπιτῆς Ἀλεξάνδρου ἀνύσας, αὐθις τὴν Ἀντίχου κατέλαβεν· ὁ δὲ Λούκιος, καθὼς προσετέταχτο, τὴν ἡγεμόνα τῆς κατ' Αἴγυπτον στρατιᾶς σὺν πολλῶν πλῆθει συμμίκτην Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σφετέρης δόξης ληζῶν διήει, καὶ τὸ στρατήγιον ἐπήγνυ κατατῶν ἐν ἐρήμοις διατριβόντων μοναχῶν. Ἐν ἐλπίσι καὶ γὰρ ἦν, ὡς εἰ τούτοις δι' ὄχλου γένηται, ἡσυχίας μάλιστ' ἐρῶσι, πειθηνίου ἔξειν, καὶ οὕτω καὶ τῶν ἐν πόλει περιγενέσθαι Χριστιανῶν· ἐπεὶ τοὶ γε πολλοὶ τηνικαῦτα καὶ θεσπέσιοι ἄνδρες ἦσαν τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Θηβαῖδα μοναστηρίων προσετιχότες, τὴν Ἀρείου δόξαν μάλιστα ἐκτρέπομενοι· οἷς τὰ πλῆθη ἐπόμενα, τὰ ἴσα φρονεῖν περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο. Οὐτε γὰρ περὶ δογματῶν ἀδόλεσχεῖν ἤθελον, οὐτ' ἐπίσταντο· παρ' ἐκείνοις δ' εἶναι τὴν ἀλήθειαν φρονεῖν, οἷς καὶ θεὸς ἐπακούων ἐνήργει παράδοξα· καὶ τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα ἐπεμαρτύρουν· ὅποιος τηνικαῦτα ἡγεμόνας εἶναι τῶν μοναχῶν ἔγνωμεν· τοὺς δύο φημὶ Μακαρίους, τὸν Ἀλεξανδρῆα καὶ τὸν ἄστυν, ὧν καὶ πρόσθεν ἐμνήσθημεν· Παμῶ τε καὶ Ἡρακλειδῶν ἐκείνων ἀρίστως μαθητευθέντας τῷ καθηγμένῳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον μοναστηρίων, Ἀντωνίῳ τῷ πάνυ, καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ φοιτητάς. Καὶ δὴ λογισάμενος Λούκιος ὡς οὐκ ἐγγύθηται σαρσίν ἐν τῷ ἀσφαλί καθεστάναι, καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας κρατῆσαι, εἰ μὴ τοὺς τῶν μοναχῶν ἄκρους ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς ἀναγκάσει, ἐπεχείρει τῷ ἔργῳ· καὶ ἐπεὶ πειθῆναι οὐκ εἴχε, τὴν βίαν προσῆγε. Καὶ ἑνοπλοὶ γυμνοὶ καὶ μὴδὲ χεῖρα αἰρούμενοι· προτεινεῖν εἰς ἄμυναν ἐπιθόντες, ἐλατιῶς ἐξεπύρθησαν· ὡς εἶναι λόγου κρείσσω τὰ κατ' αὐτῶν γενόμενα πάθη. Τέλος διημάρτανε τοῦ σκοποῦ, τοὺς αὐχένας ἐτοίμως πάντων ὑποκλινόντων τοῖς ξίφεσι· καὶ εἰ γε δεοὶ θανεῖν, μᾶλλον προθύμως ἐλέσθαι, ἢ τι τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων μετακινήσαι. Καὶ δὴ λέγεται, προσδοκίμων αὐτοῖς ἐπιθέσθαι τῶν στρατιωτῶν, τινὰ πρὸς αὐτοὺς γενέσθαι, τὰ τῶν ποδῶν ἄρθρα διατσεσεσμένον· ποσὶ δὲ μὴ δυνάμενον οἰκεῖος ἐπιστηρίζεσθαι, βέβοις τὴν τῶν ποδῶν χρεῖαν ἀποπληροῦν. Καὶ

De persecutione quam Lucius monasteriis Aegypti intulit, et de discipulis Antonii magni : et de duobus sanctis Macariis, ut propter fidem exultantes, multa miracula ediderint.

Ac Petrus quidem ille admiratione dignus, ad eum modum Romam concessit. Qui vero factionis Arianæ erant, quantumvis pauci, ecclesiis in Aegypto imperarunt. Nec ita multo post, mandatum quoque ab imperatore ad gentis ejus præfectum missum est, quod Nicænae fidei propugnatores a Lucio indicatos Alexandria et omni Aegypcia diocesi ejici jubebat. Porro Euzoii confectis Alexandria ex sententia rebus, rursum se Antiochiam contulit : Lucius vero, quemadmodum mandatum fuerat, et Aegyptii exercitus dux, cum magna multitudine ex Græcis et Judæis et Arianis mistim collecta, hostiliter prædas egit, et infesta signa contra monachos solitudinem incolentes duxit. **154** Ea enim spe erat, si iis quietem maxime consecrantibus molestiam turbulenter afferret, in potestate eos sua fore : proindeque et eos qui in urbibus essent, Christianos, a se devictum iri : quandoquidem multi ea tempestate venerandi in Aegypto et Thebæde viri monasteriis præbant, Arianæ opinionem maxime aversantes. Quos plebs ipsa seculis, ut eadem cum illis de religione sentiret, maximi faciebat. Neque enim illi de dogmatibus nugari voluere, ac ne potuerunt quidem. Penes eos autem veritatem esse arbitrati sunt, quorum preces Deus exaudiret, miraculorum edendorum facultatem eis tribuens, et qui fidei verba virtutis operationibus tanquam testimoniis confirmarent : quales tum monachorum duces fuisse novimus, Macarios duos, Alexandrinum et Urbanum, quorum antea meminimus : item Pambo, et Heraclidem illum, qui optime ab Antonio magno virtutis et Aegyptiorum monasteriorum antistite sunt eruditi, et alios ejusdem discipulos. Et cum Lucius secum ipse repuraret, fieri nequitiam posse ut res Arianorum in tuto essent, et ipsi universalem sibi Ecclesiam subjicerent, nisi eos qui inter monachos summi essent, in sententiam suam pedibus ire cogerent, rem eam est aggressus. Et (1) quia suadendo nihil efficeret, ad vim se convertit. Itaque armati, nudis, et qui ne manum quidem defendendi causa extendere vellent, ingruentes (2), miserandum in modum eos affixerunt, ita ut cladem illis illatam verbis exponere non liceat. Postremo tamen captum id frustra fuit, quod omnes parati essent jugulum inclinatum gladiis præbere, et, si opus esset, mori potius alacriter, quam aliquid de Nicænis decretis mutare. Fertur vero et illud, cum impetum imminentium militum expectarent, quemdam apud eos fuisse, ex pedibus propter articu-

(1) Sozom. eod. cap. 20.

(2) Valens impietatem quam dudum meditans fuerat, operibus explens, legem tulit, ut monachi

militarent : nolentes per tribunos et milites fustibus interfici jussit. (Eutrop.)

lorum convulsionem adeo laborantem, ut illis insistere non posset, sed scipionibus quibusdam illorum vicem et usum expleret. Hunc illi oleo unctum in nomine Christi, quem Lucius persequeretur, surgere et domum ire jusserunt. At ille exsiliens, statim iter perfecit, eadem prorsus cum monachis istis colenda esse prædicans, quibus Deus, Lucium (1) accusantibus, gratiam suam concederet, et aurem tam benigne præberet, ut se tam diuturno morbo liberarint. **155** Verum ne iis quidem ipsis rebus eis consilii cæptique sui pœnitentia incessit. Noctu enim hos oppressos atque comprehensos in insulam quamdam circumcirca lacu iugenti circumdatam miserunt, quam antiquitus homines superstitionis dæmoniæ, qui doctrinam nostram prorsus non audissent, incolebant. Erat autem adhuc ibi perniciosi et pestiferi dæmonis antiquissimum delubrum, cujus cultu etiamnum maxime tenebantur. Postquam autem insulam attigerunt, sacerdotis filia, a dæmone agitata, ad eos venit. Quæ ubi cursu et clamore indecenti ad eos contenderet, insulæ incolæ, novitate ejus rei consternati, eam sunt secuti. Ubi vero ad navem, qua divini illi senes ad litus appulerant, accessit, dæmonium illam convellens humi projecit, et magno per illam clamore edito obsecravit, « Quidnam, inquires, ad nos venistis, magni Dei ministri? Insulam namque istam jamdudum nos absque molestia et turba omni teneamus, et omnibus prope hominibus ignoti, et lacubus istis circumvallati hic latemus. Quod si deinceps vobis hanc regionem incolere visum est, libenter decedemus. » Talia dæmon per puellam vociferabatur. Qui simulatque ab illis increpitus silere jussus est, puella e vestigio cum pudore et modestia ad seipsam rediit. Et pater ejus atque insula omnis cum incolis universis Christianismum suscepit: templumque quod ibi erat, repurgatum, atque in ecclesiam transformatum, Christo dedicavit. Ea res quamprimum Alexandriam renuntiata Lucio non parum attulit mœroris. Factum enim inde est, ut non solum alienorum, verum etiam popularium suorum odium incurreret; perinde atque is qui non cum hominibus, sed cum ipso prorsus Deo bellum gereret. Itaque occulte statim, ut Macarii ad studia sua et in solitudinem redirent, præcepit. Satis quidem hæc crudelem Lucii impietatem indicant. Exactius tamen animi ejus inhumanitatem divini Petri litteræ declarant: quarum ego prolixitatem fugiens, quæ loco huic accommodata sunt, ex eis decerpam, et historię adjuviam. Scribit autem ad hunc modum:

(1) In his Theodoretus fuisse scribit duos Macarios, et Isidorum, lib. iv, cap. 21. (Theod. cod. cap. 21.)

Ἄ δὲ τούτων ἐλαίῳ χρίσαντες, παρέκελεύοντο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δνόματι, ἐν Λούκιος διώκει, ἀνίστασθαι, καὶ οὐκαθε ἐπιέναι. Ὁ δ' εὐθύς ἀλλόμενος, τὴν ὄνῃν ἤρυσεν, ἄρδην κηρύττων ὡς τὰ ἴσα τούτοις χρεῶν σθένειν, οἷς καὶ Θεὸς τὴν χάριν ἐπιψηφίζεταί, τῇ κατηγορίᾳ Λουκίου· οἷς καὶ οὗς παρέσχεν εὐήκοον, τὸν κάμοντα τοῦ παλαιοῦ ἀπαλλάξας πάθους. Οὐ μὴν καὶ τούτων γενομένων, μετὰ μελος ἐκείνους εἰσῆγε ἐπιθουλεύουσι· νύκτωρ καὶ γὰρ ἐπιόντες, καὶ τούτους ἀναρπασάμενοι, ἐπὶ τινα νῆσον ἀπήγαγον, κύκλῳ λίμνην περιβεβλημένην πολλήν, ἣν ἐξ ἀρχαίου ἄνδρες ὄκουν δεισιδαιμονίᾳ μάλα συζῶντες, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀμίπαν ἀνήκοοι. Ἦν δ' αὐτοῖς ἐκεῖσε καὶ παλαιάτατον τέμενος ἀλάστορος δαίμονος, οὗ πολὺ τὸ σέβας παρ' αὐτοῖς ἐντετηκός μάλιστα ἦν. Ἐπεὶ δὲ τῆς νήσου ἐπέβαινον, δαίμωνι κατάσχετον γενομένην τὴν τοῦ ἱερέως θυγατέρα παρ' ἐκείνους ἤκειν. Ὡς δὲ δρόμῳ θέουσα βοῆ ἀκόσμη τοῦ πρόσω εἶχετο, οἱ τὴν νῆσον οἰκοῦντες, τῷ ζῆνῳ τοῦ πράγματος ἐκπληκτοὶ γεγονότες, κατόπιν ἐδίωκον. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὴν ναῦν ἦτοῦς θεοῦς πρᾶσβύτας καθ' ὤρμιζεν, ἐγεγόνει, σπασάξαν αὐτὴν τὸ δαιμόνιον, εἰς γῆν ἐβρίπτε· μέγα δὲ κράζον δι' ἐκείνης, ἐποτυϊάτο, « Ἰνα τί, λέγων, πρὸς ἡμᾶς ἤκετε, Θεοῦ μεγάλου θεράποντες; τῆνδε γὰρ ἡμεῖς τὴν νῆσον ἐκ πολλοῦ κατοικοῦμεν, οὐδενὶ δι' ὄχλου γινόμενοι, πᾶσι δ' ἀνθρώποις σχεδὸν ἀγνωστὸς ὄντες· καὶ ταῦτα ἰσὶ ταῖς λίμναις περιπεφραγμένοι λαθάνομεν. Εἰ δὲ τοῦ λοιποῦ φίλον ὑμῖν τῷ χῶρῳ τούτῳ ἐνδιαταῖσθαι, ἐκόντες ἀναχωρήσομεν. » Καὶ τοιαῦτα μὲν ὁ δαίμων διὰ τῆς κόρης ἐφθέγγετο. Ἐπεὶ δ' ἐπέτιμᾶτο παρ' ἐκείνων σιγῆν, ἡ μὲν παῖς αὐτίκα σώφρων ἦν· ὁ δὲ τῆς κόρης πατὴρ καὶ ἡ νῆσος ἅπαντα πανδημεῖ τὰ Χριστιανῶν κατησπάζετο· καὶ τὸν ἐκεῖσε νεῶν μετασκευασάμενοι, εἰς ἐκκλησίαν καθίστων Χριστοῦ. Τάχος δὲ ταῦτα τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐφθανε· καὶ οὐ μέτρια ἐλύπει τὸν Λούκιον. Συνέβαινε γὰρ ἐντεῦθεν, μὴ παρὰ τῶν ἀλλοτρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οικείων ἐν μίσει εἶναι, ἅτε δὴ μὴ ἀνθρώποις, ἀλλ' ἀντικρὺς Θεῷ διὰ μάχης ἰών. Καὶ αὐτίκα λάθρα τοὺς ἀμφὶ Μακάριον ἐπὶ τὰ οικεῖα ἤθη καὶ τὴν ἐρημον ἐπανιέναι προσέταττεν. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τοῦ Λουκίου δεῖξαι τὴν τῆς ἀσεβείας ὀμότητα· λεπτότερον δὲ οἶμαι διδάξαι τοῦ θεσπεσίου Πέτρου τὰ γράμματα τὸ τῆς γνώμης ἀπάνθρωπον. Ἐγὼ δὲ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς φεύγων, ὅσα πρόσφορα τῇ μετὰ χεῖρας ὑποθέσει, ἐκείθεν ἐρχνισάμενος, τῇ συγγραφῇ περιθήσω. Γράφει δὲ οὕτω·

accommodata sunt, ex eis decerpam, et historię

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

A

156 CAPUT XXVIII.

Ἐπιστολὴ Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, διηγουμένη ὅσα δειρὰ Οὐάλης καὶ οἱ ἐξ Ἀρείου τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἔπραξαν.

Epistola Petri Alexandrini episcopi, exponens quæ mala et clades Valens et Ariani in Ægypto piis intulerint.

Ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμονεύων Παλλάδιος, ἔθνικὸς ὄντην ἀρεσιν, καὶ τῶν εἰδώλων ἀεὶ προκυλινδρούμενος, κατὰ Χριστοῦ στρατεύεσθαι πολλάκις μελετήσας, τὰ προειρημένα συναθροίσας πλῆθη, ὄρμαζ' κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ὑποτάξει βαρβάρους ἐπαγόμενος. Τότε δὴ, τότε χεῖριστα γέγονεν ἡ δὴ καὶ μόνον ὑπαγορεύσαι θέλων, τῆς μνήμης ὀδύνην μοι παρεχούσης, ἐπαφῆκα δακρύων ἀμέτρων φορὰν· καὶ ἐπὶ πολὺ ἔμεινα ἀν' αὐτοῦ πάσχων, εἰ μὴ θεῖω λογισμῷ λωφῆσαι παρεσκεύασα. Ἐν γὰρ τῇ καλούμενῃ ἐκκλησίᾳ Θεωνᾶ ἐπεισελθόντα τὰ πλῆθη, ἀντιβημάτων σεμνῶν εἰδώλων εὐφημίας ἐπήφτον, ἀντιθέλων Γραφῶν ἀναγνώσεως κρότους χειρῶν ἀσίμνου, καὶ κεκλασμένα· μετ' αἰσχρότητος φωνάς· κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παρθένων ὕβρεις, ἃς γλώττα προφέρειν οὐκ ἀνέχεται· αἰσχρὸν γάρ ἐστι καὶ λέγειν· καὶ γὰρ μόνον τις τῶν εὐφρονούντων ταύτας ἀκούσας, ἔδυσσε τὰς ἀκοάς· καὶ μᾶλλον ἠβξάτο ἀν' γενέσθαι κωφός, ἢ αὐτήκοος γενέσθαι τῆς αἰσχρολογίας αὐτῶν· ἀλλ' εἴθε λόγοις ἀρκούμενοι, λόγοις ἐξημάρτανον, καὶ μὴ πράξει τὴν τῶν λόγων ἐνίκων ἀτέλειαν· εὐόπιστοι, γὰρ ἡ λοιδορία κἀν οἷα δὴ ποτ' οὖν τυγχάνη, παρ' οἷς οἰκεῖ Χριστοῦ φρόνησις καὶ θεῖα διδάγματα. Αὐτοὶ τοίνυν οὗτοι ἄργῃς σκευῇ τυγχάνοντες, κατηρτισμένοι εἰς ἀπώλειαν, τὴν βίβλα σιμῶσαντες, ψύφον ἀσελγῆ ἀπὸ τῶν μυχθῆρων μακρῶν, καὶ, ἔν' οὕτως εἶπω, ὡς ἀπὸ κρουνοῦ προχέοντες, τὴν μὲν ἐσθῆτα διέβρῃσσον τῶν ἀγίων τοῦ Χριστοῦ παρθένων, ὧν ἡ ἀσκησις τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἐχαρακτίζεν· ὡς δ' ἡ φύσις ἔχει, γυμνάς πᾶσαν τὴν πόλιν ἐθροάμβυσον, διαπαύζοντες μετὰ ἀσελγείας ἀν' τρόπον ἐβούλοντο· καὶ ὄλωσάν τε καὶ ξένα τὰ γενόμενα, γυμνούντες δημοσίᾳ περιήγον. Εἰ γοῦν τις ἐπὶ τούτοις συμπιθῶν ἐκώλυε παρτινέσεως χρώμενος λόγοις, τραυματίας ἀπέλυτο. Ἀλλὰ φεῦ τῶν συμφορῶν! πολλὰ βίβλα φθορὰν ὑπέστησαν σώματος· πολλὰ τῶν παρθένων βροχάλοις κατὰ κεφαλῆς τυπτόμενοι, ἔμενον ἀχαιεῖς, οὐκ ἐπιτρεπομένων τῶν σωμάτων οὐδὲ τῇ δασὶ παραδίδοσθαι ταφῇ. Πολλὰ οὖν μέρι σήμερον, τῶν γονέων ὀδυρομένων, οὐχ εὐρίσκαται σώματα.

D reportato abibat. 157 Sed, o calamitates! Multæ

virgines violentam corporis constuprationem sustinuerunt, multæ clavis in caput diverberatæ sine voce manserunt, cum quidem corpora quoque justæ sepulturæ mandari non permetterentur. Quapropter ad hodiernum usque diem parentibus adhuc misere vociferantibus multa corpora non reperiuntur.

Ἀλλὰ τί τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα διεξέρχεται; Τί δὲ τούτοις ἐμβραδύνω, καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπὶ τὰ κατεπεύγοντα βαίω; Ἐφ' οἷς εὐοῖδα ὅτι θαυμάστε καὶ μενεῖτε ἐπὶ πολὺ σὺν ἡμῖν ἀχανεῖς ἐξιστάμενοι τῆς φιλανθρωπίας τὸν Κύριον, ὅτι μὴ ἄρδην τὸ δῖον συνέστελεν. Ἄ γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον μήτε γέγονε μήτε ἠκούσθη ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐπετέλουσι οἱ δυσσεβεῖς. Ὡς γὰρ ἐν κρηπίδι σκηνῆς ἀτάκτου παιδα τὴν ἀββένα φύσιν ἐξερρησάμενον, καὶ τὴν

Verum quid ego parva hæc, si cum magnis altis conferas, commemoro? Quid his immoror, et non potius ad ea quæ majoris sunt indignitatis, statim transeo? quæ vos, sat scio, admirabimini, et diutius nobiscum consternabimini, ad Domini erga genus humanum amorem et benignitatem, quod non res simul universas prorsus deleverit, obstupescentes. Quæ namque, juxta id quod scriptum est, neque facta sunt, neque audita in diebus patrum nostrorum, ea in ipso sanctiore sacro-

rum altari peregerunt impli. Nam velati in prosee-
nio ludorum dissolutorum, ut puer sexum masculi
abnegans, et mulieris expetens, stibio (sicuti
scriptum est) oculis perunctis, et fuce facie rubri-
cata, quemadmodum quæ apud eos sunt simula-
cra, habitu muliebri, in ipso sanctiore altari, ubi
descensum Spiritus sancti invocamus, conversione
scite in orbem facta, huc atque illuc manibus
gesticulans saltaret, fecerunt: prolixè admodum
ridentes, atque nefarias voces addentes. Alii au-
tem et hoc ipsum factum non satis ad obscenam
temeritatem esse putantes, et quæ jam patrata
fuerant, decora potius quam nefanda existimantes,
ex ipsis quemdam obscena sæditate notissimum,
veste detracta, et pudenda etiam corporis parte,
prout naturæ fert habitus, nudata, ecclesiæ throno
imposuerunt, et sædum contra Christum concio-
natorem appellarunt: nam pro divinis verbis tur-
pitudinem protulit, pro oratione gravi et sancta
impudicam lasciviam, pro pietate impietatem, ac
temperantia fornicationem, adulterium, inasculo-
rum concubitum, furtum, cibum et potum una

γυναικειαν ποθήσαντα, στίμμαι κατά τὸ γεγραμμέ-
νον τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχρυσάμενον, καὶ φύκει τῆς
ὄψεως ἐρυθρήναντα, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἰδωλὰ θελο-
μόρφω τῷ σχήματι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐνθα
κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπικαλούμεθα, εὐκύ-
κλιψ τῇ στροφῇ ὡδε κάκεισε τῷ χεῖρι σχηματιζόμε-
νον, ὀρχεῖσθαι παρεσκευάσαν· πλατὺ μὲν γελῶντες,
ἀθέτους; δὲ ἐπιφιέντες φωνάς. Οἱ δὲ πάλιν καὶ
τοῦτο πρὸς ἀταξίαν ἠγγράμενοι, καὶ τὰ παρωχημένα
εὐπρεπῆ μᾶλλον ἤπερ ἄθεσμα λογισάμενοι, ἐξ αὐτῶν
ἕνα γυμνωμώτατον ἐν αἰσχρότητι, ἐμοῦ τὴν ἐσθῆτα
καὶ τὴν αἰδῶ γυμνωσάμενον, ὡς ἡ φύσις ἔχει σχή-
ματος, τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐπιβιδάσαντες θρόνῳ, δη-
μηγύρον αἰσχρὴν κατὰ Χριστοῦ προσαγορεύσαντες.
Ἄντι γὰρ θείων βημάτων αἰσχρότητα προὐβάλλετο,
ἄντι σεμνῶν λόγων ἀσελγείαν, ἄντι εὐσεβείας ἀσε-
βείαν, ἄντι ἐγκρατείας πορνείαν, μοιχείαν, ἀρσeno-
κοίτιαν, κλοπὴν, πόσιν καὶ βρῶσιν τῷ βίῳ πρὸς τοῖς
ἄλλοις εἰσηγούμενος εἶναι χρήσιμα.

Cum hæc ita se haberent, et ego ex ecclesia
secederem, (quomodo enim id non facerem, cum
ibi militaris furor obtineret, **158** cum plebs ad
dissolutam licentiam venalis, cum largitiones
pecuniarum, cum ethnicorum seu gentilium ma-
nus maximis nixæ pollicitationibus regnarent?)
successor meus in eam est missus, qui episcopa-
tum veluti profanam dignitatem auro redemit,
Lucius quidam, lupi (λύκου) improbitatis et actio-
num studiosus, non recte sentientium episcopo-
rum concilio, non legitimorum verorumque clerico-
rum calculis, non populi flagitatione, sicuti eccle-
siasticæ produnt sanctiones, lectus. Aderant au-
tem ei (simplici namque et facili introitu urbem
ingredi non potuit) non episcopi aliqui, non pre-
sbyteri, non diaconi, non populi catervæ: non
cum monachi hymnos et laudes ex Scripturis con-
cinentes produxere; sed Euzoius affuit, qui du-
dum, cum diaconus nostræ hujus Alexandriæ esset,
una cum Aria in sancta et magna synodo Nicææ,
ordine irotus, præsidencia sua nunc Antiochenam
vastat ecclesiam; et comitatensium largitionum
comes, qui secum immensam militum multitudi-
nem adduxit, omni genere impietatis semper cla-
rus, nomine Magnus: nam Juliani temporibus
ecclesiam Beryti, quæ Phœniciæ insignis urbs est,
incendit, quam sub Joviniano beatæ memoriæ
principe impendio ipse suo restituere est coactus;
capite etiam prope plexus, nisi multis deprecanti-
bus imperator humanissimus ei pepercisset.

temperantia fornicationem, adulterium, inasculo-
rum concubitum, furtum, cibum et potum una
cum aliis ejusmodi ad vitam utilia et comoda

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, κάμου τῆς ἐκκλησίας
ὕπαναχωρήσαντος (πῶς γὰρ οὐχί, ὅπου στρατιωτῶν
ἐφοδοί, ὅπου δῆμος; πρὸς ἀταξίαν ἀργυρώνητος, ὅπου
φιλοτιμίαι χρημάτων καὶ ἐθνικῶν πλήθη μετὰ με-
γίστων ὑποσχέσεων) ἡμέτερος δῆθεν ἀποστέλλεται
διάδοχος, χρυσοῦ τὴν ἐπισκοπὴν ὡς ἀξίωμα κοσμη-
κὸν ἠγγράμενος, Λούκιος τις, λύκου τὴν πορνείαν
καὶ τὰς πράξεις ἔχειν ἐσπουδακῶς, οὐκ ἐπισκόπων
ὀρθοδόξων συνόδῳ, οὐ ψήφῳ κληρικῶν ἀληθινῶν, οὐκ
αἰτήσῃ λαῶν, ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας διαγορεύουσι
θεασμοί. Τῷ δὲ τοιοῦτῳ συνῆσαν (ἀπλή γὰρ εἰσὶν
τῆς πόλεως ἐπιβαίνειν οὐκ ἠδύνατο) οὐκ ἐπισκόπων
τινὲς, οὐ πρεσβυτέρων, οὐ διακόνων, οὐ λαῶν πλήθη,
οὐ προφήτον τοῦτον μονάζοντες; ὕμνου; ἐκ Γραφῶν
ἀναπέμποντες· ἀλλ' Εὐζόϊος ἦν, ὁ πρῶτον μὲν σὺν
Ἀρείῳ καθαιρεθείς, διάκονος ὢν τῆς κα' ἡμέ;
Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ
συνόδῳ, ἄρτι δὲ προστασία τὴν Ἀντιοχείων λυμαι-
νόμενος· καὶ ὁ τῶν κομητατῶν δὲ λαργιτικῶν
κόμης, στρατιωτῶν ἐπαγόμενος; πλῆθὺν ἄμετρον, ὁ
ἐν πάσῃ ἀσεβείᾳ ἀειγυμνιζόμενος, Μάγνος τοῦνομα·
ὅς ἐν Ἰουλιανοῦ καιροῖς τὴν Βηρυτιῶν ἐκκλησίαν
ἐμπρήσας, Φοινικῶν δ' αὐτῆ πόλις ἐπιφανῆς, ἐν ταῖς
ἐπὶ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης; Ἰουλιανοῦ χρόνοι; ἐξ
οικείων ἀνορθῶσαι ταύτην κατηναγκάσθη, ὀλίγου
καὶ τὴν κεφαλὴν τμηθεῖς, εἰ μὴ φιλανθρωπίαι; ἐκ
πολλῆς περιδρομῆς ἔτυχε βασιλικῆς.

Convenit ergo ex isto vestrum pietatis stu-
dium, quod ad vindictam factorum excitari velim,
existimare, qualia et quanta in Christi Ecclesiam,
eo ipso quem diximus tyranno nobis imminente,
commissa sint flagitia. Simulatque enim, qui a
pietate vestra et recte ubique sentientibus Chri-
stianis atque episcopis sæpius est damnatus, Lu-
cius in urbem justis de causis sibi infestam per-

Ἐναντιοῦσθαι τοίνυν ἐκ τούτου τὴν ἡμέτερον
ζῆλον προσήκει, ἵνα διεγερθῆναι πρὸς ἐκδικίαν τῶν
γενομένων παρακαλῶ, οὐα καὶ ἤλικα τὰ πλημμελή-
θέντα κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τοιοῦτου τυ-
ράννου τοῦ προειρημένου καθ' ἡμῶν ἐπαναστάτος.
Ἄμα γὰρ ὁ παρὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας καὶ τῶν
ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἐπισκόπων πολλάκι;
ἀπαγορευθεὶς Λούκιος, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῆς δια-

αμαρτίας· ἐπ' εὐλόγοις ταῖς προφάσεσιν ἐπέστη πό-
 λεως· οὐ γὰρ (1) μόνον, ὡς ὁ δὺσφημος ἐν Ψαλμοῖς
 ἔρων λέγει, Οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Χριστὸς,
 ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι διεφθάρη· καὶ διέφθειρε,
 χαίρων ἐπὶ ταῖς βλασφημίαις ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος
 πεμπομέναις παρὰ τῶν τῆ κτίσει λατρευόντων παρὰ
 τὴν κτίσαντα· πῶς γὰρ οὐχί, ἔπου γε παραπλήσιον
 Ἕλλησιν ἔχων τὸ φρόνημα, προσφάτω τολμῆ ὁ ἀλι-
 τήριος σέβειν Θεῷ; Ἐπ' ὄψεσι γὰρ αὐτοῦ τούτους
 τοὺς ἑπαίνους ἔπεμπον· Καλῶς ἤλθες, ἐπίσκοπε,
 Ἰδὼν μὴ λέγων. Ὁ Σαοάπις σε φιλῶν εἰσέτηκε, τὸ
 πατριον εἰσῶλον ἑαυτῶν ὀνομάζοντας. Αὐτίκα γὰρ
 βροπῆς οὐδεμιᾶς παρελθούσης, ὁ προεξημένος Μάγνος,
 ὁ τῆς ἀσεβείας αὐτῷ κοινῶς ἀδιδίκετος, καὶ δορυ-
 φόρος πικρὸς καὶ σατράπης ὠμότατος, συναθροίσας
 καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ φροντίδα ἐπανακελιμένα πλήθη,
 πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἑνεακαί-
 δεκα συλλαβόμενος, ὧν τινες τὸ ὀδοχοστὸν ὑπερ-
 βεθήκασιν ἔτος, ὡς ἀλλότως ἐπὶ μυσαρῶ τινι καὶ
 ὠμῷ Ῥωμαίων ἐχθρῷ, δημόσιον ὄρισα; κριτή-
 ριον κατηνάγκαζεν (οὐκ εἰδὼς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς
 Χριστιανῶν νόμους) τὴν πατριάν παρὰ τῶν ἀποστό-
 λων διὰ τῶν Πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδόναι
 πίστιν· ἡδόμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλανθρωπώτα-
 τον Αὔγουστον Οὐάλεντα δισχυρίζόμενος· Πεῖσθητε,
 τάλανες, λέγων μεγάλη τῆ φωνῆ, τῷ τῶν Ἀρειανῶν
 γρονθήματι, πείσθητε· συγγνωμονήσεται γὰρ ὁμῖν τὸ
 θεῖον, κἂν ἀληθῆ σέβητε θρησκείαν, οὐκ αὐθαιρέτως
 ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦτο πράξασι. Τῆ μὲν γὰρ
 ἀνάγκῃ ἀπολογία περίλειπεται· τῷ δὲ αὐθαιρέτῳ
 ἀκολουθεῖ κατηγορία· διὸ τοιούτους λογισμοὺς· πρὸ
 ἐθελωμῶν τιθέμενοι, ἤκατε πρόθυμοι μελλήσμεν
 ἀποθήμενοι πά· τζ, τῷ Ἀρειοῦ ὑπογράφοντες δόγματι,
 ὃ νῦν κηρύττει ὀνομαστὶ Λούκιον· λέγων· εὐ εἰδότες
 ὡς· πεῖθαρχοῦντες, χρήματα καὶ πόρους καὶ γέρας
 παρὰ βασιλέως ἔχετε· ἀπαντινόμενοι δὲ, εἰρηκτῆς καὶ
 στρεβίων, καὶ βασιλέων, καὶ μιστιγῶν, καὶ δαμα-
 στηρίων πείραν λήψεσθε· χρημάτων ὀμοῦ καὶ κτη-
 μάτων στερηθέντες, καὶ τῆς πατρίδος μεταναστάντες,
 εἰς χάλειπους οἰκήσασιν τόπους κατακριθήσεσθε. Ἄλλ'
 οὕτως μὲν ὁ γενναῖος, ἀγάπη τὴν ἀπειλὴν κεράσας,
 μεταναστῆσαι τῆς εὐσεβοῦς τοὺς πάντας καὶ πρού-
 τρέπετο καὶ κατηνάγκαζε γνώμης· οἱ δὲ πικρότερον
 βραβάνου πάσης τὴν εἰς εὐσέθειαν προδοσίαν ἠγησά-
 μενοι (ἔχει γὰρ οὕτω), τοιοῦτο πρὸς αὐτὸν ἀναγκα-
 ζόμενοι ἀπήντησαν βήμασιν, ἀρετῆ καὶ γενναίῳ φρο-
 νήματι ὀμοῦ τὴν ἀπάτην καὶ τὰς ἀπειλὰς ὑποτάξαν-
 τες· Πέπαυσο λοιπὸν, πέπαυσο τούτοις ἡμᾶς ἐκ-
 φροθῶν τοῖς βήμασιν· ἔπεχε εἰκαῖα προφῆρειν ἐπιχει-
 ρήματα. Ἡμεῖς γὰρ οὐτε νήλην οὐτε πρόσφατον
 σέβοντες Θεὸν, κἂν ἐπαφρίζης κυμαίνων εἰκὴ καὶ
 προσρήσῃ; ὡς βλαίος ἀνεμος, τῆς εὐσεβείας ἀκρι-
 θανάτου ἐμπολιτευόμεθα δόγμασιν· οὐκ ἀδύναμον,
 οὐκ ἀσοφον, οὐ χωρὶς ἀληθείας πώποτε φρονήσαντες
 Θεόν· οὐ ποτὲ μὲν ὄντα Πατέρα, ποτὲ δὲ μὴ ὄντα,
 κατὰ τὸν δυσσεβῆ τεῦτον Ἀρειανόν, χρονικὸν ἢ πρόσ-
 καιρον δοξάζοντες τὸν Ἰδὼν. Εἰ γὰρ κτίσμα κατὰ
 τοὺς Ἀρειομανίας ὁ Ἰδὼς, οὐχ ὑπάρχων Πατρὶ εἰς
 τὸ εἶναι συστήσεται, καὶ ὁ Πατὴρ οὐχ ὑπερστώτος

A venit. Non enim solum, ut infamis ille in Psalmis
 insipiens, dicit : Non est Deus verus Christus, sed
 etiam studiis suis et ipse corruptus est, et alios
 corrupt; blasphemiis quæ in Servatorem ab eis
 effunduntur, qui creaturam præterito Creatore
 colunt, gaudens. Quidni autem hoc faceret, cum
 consimilem cum Græcis obtinens sensum, cultum
 audeat exhibere recens promulgato Deo, homo
 pestilentissimus? Nam in ipsius conspectu ejusce-
 modi decantatæ sunt laudes : **159** Auspicato ad-
 venisti, episcopo, qui Filium non dicas. Serapis te,
 cui charus es, adduxit : patrio sic eorum idolo
 nominato. Confestim momento nullo prætermisso,
 is quem diximus Magnus, conjunctissimus illi im-
 pietatis socius, et satelles acerbissimus, satra-
 pesque crudelissimus, collectis quæ sub ejus cura
 sunt cohortibus, presbyteros et diaconos decem
 et novem comprehendit, quorum nonnulli octo-
 gesimum excessere annum. Atque eos non aliter
 atque in abominando quopiam et legibus Romanis
 adverso scelere captos, publico instituto judicio,
 cogere (Christianorum virtutis leges ignorans), ut
 patriam ab apostolis per Patrum traditiones Acce-
 ptam fidem proderent, conatus est. Eaque re
 delectatum iri humanissimum Valentem Augustum
 confirmavit : Sequimini, o miseri, magna voce
 dicens, Arianorum sententiam : sequimini, et id
 persuaderi vobis patimini. Ignoscet enim vobis
 Deus, etiamsi veram colitis religionem, qui non
 arbitrio id vestro, sed necessitate adducti faciatis.
 Necessitati namque sua reliqua est defensio : vo-
 luntate autem sua consulto quidquam facientem
 crimen et accusatio consequitur. Quapropter rati-
 ones ejusmodi ob oculos vobis ponentes, nulla mora
 interposita, propensis animis ad partes hasce con-
 cedite, et Ariano dogmati subscribite, quod nunc
 nominatim Lucius prædicat : illud persuasum ha-
 bentes, si dicto principis audientes fueritis, pecu-
 nias, opes et honores accipiat; sin contra nite-
 mini, carcerem, fudiculas, tormenta, flagra, et
 coercionem experiemini; et cum pecuniis simul
 et possessionibus multati, tum patria ejecti, ad
 loca dura et gravia incolenda condemnabimini.
 Ita quidem generosus (si Deo placet) vir, minas
 charitate temperans, cohortatione simul et neces-
 sitate, a pia sententia omnes abducere volebat.
 At illi cruciatibus omnibus pietatis proditorem
 acerbiozem esse putantes, et recte quidem (sic
 enim res habet), hujuscemodi ei verbis necessario,
 virtute et animo præsentem, insidias simul et minas
 ejus refellentes, obviam iere : Desine tandem,
 desine talibus nos terrere verbis : intermitte vana
 afferre epichremata et aggressiones. Nos siquidem
 neque nuperum neque novitium colentes Deum,
 quamvis fluctibus frustra tumescens despumes, et
 tanquam violentus ventus incumbas, **160** tamen
 ad mortem usque in veræ pietatis dogmatibus
 perdurabimus : non invalidum, non insipientem,
 non a veritate sejunctum credentes atque colentes

filium; neque qui aliquando quidem fuerit Patrem (1), aliquando autem non fuerit, juxta impium hunc Arianum, temporalem aut momentaneum opinantes Filium. Nam si, ut furentes Ariani volunt, creatura est Filius, non existens Patri *ὁμοούσιος*; consubstantialis, eo etiam ut non fuerit, redigeretur Pater, non subsistente scilicet Filio, non existens aliquando, secundum ipsos, Pater. Sin semper Pater est, subsistente videlicet qui ex eo est vero (Filio), et quidem non juxta defluxum germinis (perpersioni enim Deus obnoxius non est); quomodo non amens et insanus est, qui fuisse aliquando opinatur, cum non fuerit Filius: per quem omnia ut essent, secundum gratiam, constitere? Nostri igitur ex orbe universo Patres, a quibus excidentes isti merito *ἀπάτορες*, hoc est, sine patre, facti sunt, Nicææ coacti, prava Arii opinione, quam junior iste nunc defendit, anathemate jugalata, non *ἑτεροούσιον*, hoc est, alterius substantiæ, quod nunc nos dicere cogere vultis, Filium a Patre dixerunt, verum ex ejus substantia. Quod sic per piam sententiam rite intelligentes, ex multis divinatorum verborum argumentis *ὁμοούσιον*, consubstantiale, sunt professi.

Talia atque his similia cum dixissent, in carcere eos diebus multis habuit, futurum ratus, ut a pia dimoveret sententia. Illi autem, quemadmodum generosissimi quique athlete, in stadio metum omnem extinguentes, et seipsum per livinas cogitationes fortibus Patrum factis instruentes, sicut etiam ipsas et tormenta pro gymnasium et exercitio virtutis habentes, fortissimam de vera pietate obtinere mentem. Atque eis qui theatrum et spectaculum, ut beatus Apostolus scribit, et angelis et hominibus facti essent, sic decertantibus accurrit civitas universa, Christi athletes spectatura, qui constantia, torquentis quæstoris vincebant flagra, et per patientiam tropæa contra impietatem statuebant, triumphumque de Arianis exhibebant: cum quidem acerbus iste inimicus, eos per minas et insidias sibi subjectos, se eis qui in Christum impii sunt, dediturum existimaret. Sedenim tormentorum vi et impetu per graves adinventiones jam defessus, populo omni multifariam ploratu vario quiritante, acerbus ille et ab omni humanitate alienus quæstor, **161** collecta rursum ad dissolutam confusionem manu illa sua, ad iudicium illos, seu potius ad pristinam præjudicatamque condemnationem, in portum maris vocat, cum quidem more suo simulacrorum cultores et Judæi contra eos magno redemptos emitterent clamores. Et quia illi in apertam furentium Arianorum impietatem pedibus ire nollent, plebe cuncta pro tribunali plangente, sententia fertur: Alexandria eos ejectos, Heliopolim Phœniciæ incolere debere, ubi ex habitatoribus omnibus aliquis Christi nomen (simulacrorum enim cultui dediti sunt omnes) ne audire quidem sustinet. Et o vestigio eis scapham conscendere jussis, in portu ipse stans (in propinquo enim, in lavacro publico, condemnationis adversus eos sententiam

(1) Mibi videtur hoc loco vox ista, *Patrem*, esse delenda: sin autem est retinenda, sicuti retineri

α τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ὦν ποτε κατ' αὐτοὺς Πατὴρ. Εἰ δὲ αὐτὸ Πατὴρ ἐστίν, ὕφεστώτος δηλονότι τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινοῦ, καὶ οὐ κατ' ἀπὸρρίαν γεννήματος (ἀπαθῆς γὰρ ὁ Θεός)· πῶς οὐκ ἀφρων καὶ μανιώδης, ὁ Ἦν ὅτε οὐκ ἦν, φρονῶν τὸν Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι κατὰ χάριν συνέστη; Οἱ γούν ἡμέτεροι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Πατέρες, ὦν ἐκπεσόντες οὗτοι εἰκότως ἀπάτορες γεγόνασιν, ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρείου κακοδοξίαν, ἧς ὁ νεώτερος οὗτος νῦν προίσταται, οὐχ ἑτεροούσιον, ὁ νῦν ἡμᾶς εἰπεῖν καταναγκάζει, τὸν Υἱὸν εἰρήκασιν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας· ὁ καλῶς μετ' εὐσεβοῦς διανοίας νοήσαντες, ἐκ πολλῆς τῶν θείων βημάτων συλλογῆς ὁμοούσιον ὡμολόγησαν.

a quibus excidentes isti merito *ἀπάτορες*, hoc est, opinione, quam junior iste nunc defendit, anathemate jugalata, non *ἑτεροούσιον*, hoc est, alterius substantiæ, quod nunc nos dicere cogere vultis, Filium a Patre dixerunt, verum ex ejus substantia. Quod sic per piam sententiam rite intelligentes, ex multis divinatorum verborum argumentis *ὁμοούσιον*, consubstantiale, sunt professi.

β Τὰ δὴ τοιαῦτα καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια λέγοντας καθείρξεν ἡμέρων πολλῶν, οἰόμενος τῆς εὐσεβοῦς μετακινήσειν γνώμης. (Ὁ) δὲ μᾶλλον, ὥσπερ ἐν σταδίῳ τῶν ἀθλητῶν οἱ γενναϊότατοι, δειλίαν πάσιν ἀποσθέντες, ἐπαλείφοντες ἑαυτοὺς τοῖς τῶν Πατέρων διὰ θείων λογισμῶν ἀνδραγαθήμασι, γενναϊότητα ἔχον περὶ τὴν εὐσέβειαν τὸ φρόνημα, γυμνάσιον ἀρετῆς τὰς στρέβλας ἡγούμενοι. Οὕτω τοίνυν ἀγωνιζομένων, καὶ θεάτρον, ὡς ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφει, γενομένων καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, ἐπέτρην ἡ πόλις ἅπασα, ἀθλητὰς θεασομένην Χριστοῦ, καρτερίᾳ τοῦ βασανιζόντος δικαστοῦ νικῶντας τὰς μάστιγας, καὶ τρώπια δι' ὑπομονῆς κατὰ ἀσθενείας ἐπιφέροντας, καὶ θριάμβους κατὰ Ἀρειανῶν ἐπιδεικνυμένους· οὗς ὑποτάξας ὁ πικρὸς οὗτος πολέμιος δι' ἀπειλῶν καὶ ἀπάτης, τοῖς εἰς Χριστὸν ἀσεβοῦσιν ἐκδώσειν ἐνόμιζεν. Ἀποκακήσας τοιγαροῦν ταῖς τῶν βασάνων δι' ἐπινοίας χαλεπῆς προσβολαῖς, ἀπάντων τῶν λαῶν ὄδυρομένων ποικίλως διὰ πολλὰ τῷ θρήνῳ, ὁ πικρὸς καὶ πάσης ἀποδείων φιλιθροπίας, τὰ συνίδη πάλιν πρὸς ἀταξίαν συναθροίτας πλήθη, ἐπὶ κρίσειν αὐτοὺς, μᾶλλον δὲ ἔωλον κατὰ κρίσειν, καλεῖ πρὸς τῆς θαλάσσης λιμένι, πολυωνήτων συνήθως κατ' αὐτῶν ἐπαφιεμένων τῶν βῶν παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων· καὶ μὴ θελησάντων εἶξαι τῆ προφανεῖ δασσεβείᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἀποφαίνεται, τῶν λαῶν πρὸ τοῦ δικαστηρίου πάντων ὄδυρομένων, τῆς Ἀλεξανδρείας μεταναστάντας, τὴν Ἡλιούπολιν τῆς Φοινίκης οἰκῆσαι. Ἔνθα τῶν ἐνοικούντων οὐδεὶς, κἂν ἀκοῦσαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνέχηται ὄνομα, εἰδωλικοί γὰρ οἱ πάντες, παρ' αὐτὰ σκάφους ἐπιβῆναι προστάξας, αὐτοὶ ἑστηκὸς ἐπὶ τοῦ λιμένος· πλησίον γὰρ ἐν δημοσίῳ λουτρῷ τὴν κατάκριτον κατ' αὐτῶν ὤρισε, γυμνὸν ἐπιδεικνύμενος τὸ ξίφος, νομίσας ἐκ τούτου φοβεῖν τοὺς τῆ διστόμῳ μαχαίρᾳ τοὺς πολεμίους δαίμονας πολλακίς κατατρώσαντας. Οὕτω δὲ οὖν ἀποπλεῖν ἀ-

potest, paulo post conjunctio et addenda erit: et legendum, et temporalem aut, etc.

τοὺς κελεύει, οὐκ ἐμβαλλομένους ἐπιτήδεια, οὐ παρμύθιον τι τὸ σύνολον τῆς ἐξορίας ἔχοντας· καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀπίστον, τῆς θαλάσσης ἐπαφριζούσῃ, καὶ δυσχερῶς οἶμαι δι' αὐτὸ τοῦτο φεροῦσης, καὶ μὴ βουλομένης, ἴν' οὕτως εἴπω, δι' ὑποδοχῆς τῶν ἀνδρῶν ἀδικῶ κοινωνῆσαι κελεύσματα· ἐνέφηγε γὰρ καὶ τοὺς ἀγροῦσι τὴν βάρβριον τοῦ κρίναντος προαίρεσιν. Ἔστι γοῦν ἀληθῶς εἰπεῖν, Ἐξέστη οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτω· ἐστέναξε γὰρ ἡ πόλις ἅπαντα, καὶ μέχρι δὲ νῦν θρηνεῖ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλ' ἐπ' ἄλλη τῇ χειρὶ κτύπον ἐκ στηθῶν μακρὸν ἀπέπεμπον· οἱ δὲ τὰς χεῖρας ἑμοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέτεινον, τὴν βίαν διαμαρτυροῦμενοι· μονοουχὶ λέγοντες, Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι παράνομα τὰ γινόμενα· καὶ ὄλον οἰμωγῆς τὸ πᾶν ἐπεπλήρωτο· καὶ μέλη καὶ θρῆνος ἦν ἐν πάσῃ τῇ πόλει χορεύων, καὶ ποταμὸς ἐκ δακρύων σχεδὸν καλύπτων πλημμυραὶ τὴν θάλασσαν, τοὺς ἅπαντι ἄφνω προσεγίνετο. Ὅτε τοίνυν ὁ προειρημένος ἐπὶ τοῦ λιμένος παρὼν τοὺς ἐρέσσουσι οὐφῶν τὰ ἱστία προτέταττε, τότε σύμμικτος οἰμωγῇ παρθένων καὶ γυναικῶν, πρεσβυτέρων καὶ νέων, καὶ θρῆνοι προσπεπλεγμένοι δάκρυσι δῆξισιν, αἱ τῶν ἀπάντων βοαὶ, τῆς ἐπαφριζούσης θαλάσσης τὸν προσρησόμενον σωρὸν τῷ κύματι κτύπον ἐκάλυπτον.

is quem diximus in portu astans, remiges tollere et pandere vela jussit : tum commistus virginum et feminarum, senum et juvenum ploratus et planctus, lacrymis æcribus implicitus, clamorque universorum, strepitu suo maris spumantis infractos fluctuum acervos suppressit.

Ἄλλ' οὕτω τῶν προειρημένων ἀποπλεόντων εἰς τὴν Ἡλιούπολιν, ἐνθα δεισιδαίμων πᾶς, ἐνθα τοῦ διαβόλου τὰ πρὸς τῆδον ἔπιτηδεύματα, ἐνθα θηρίων ἐφέστια φοδερά (ἄρη γὰρ κύκλω πανταχόθεν οὐρανῷ προσπελάζοντα)· οἱ πάντες λοιπὸν μέση τῇ πόλει, κοινῇ καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ ὀλοφυρόμενοι, καὶ στεναγμῶν ἐπιπέμποντες βήματα, οὐδὲ δακρύειν ἐπετρέποντο κελεύσει τοῦ τῆς πόλεως ἐπαρχοῦ Παλλαδίου, δεισιδαιμονεστάτου καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος. Πολλοὶ γὰρ τῶν κλαίωντων ἀρπαζόμενοι καὶ φυλακισόμενοι πρότερον, εἴτα αἰκισόμενοι, ξεόμενοι, βασανισόμενοι τοῖς φενησίοις καὶ Προκονησίοις παρεδίδοτο μετάλλοις, ἀνθρώποι τῆς Ἑκκλησίας δι' ἐνθεον ζῆλον ὑπέμαχοι. Οἱ πλείους γὰρ ἦσαν μονάζοντες, ἐρημον οἰκοῦντες δι' ἄσκησιν· μεθ' ὧν, εἰκοσι καὶ τριῶν τυγχάνοντων, μικρὸν ὕστερον ὁ διάκονος ὁ παρὰ τοῦ ἀγαπῆτοῦ ἡμῶν Δαμάσου τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου κομισίας ἡμῖν ἑμοῦ παρακλητικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα, ὅπως τῶ χειρὶ δεθεῖς ὑπὸ δριμύων, δημοσίᾳ ἤγετο ὡσπερ τις τῶν κακουργῶν περιβόητος· ὅς φονέων βασάνοις ἐπέκεινα κοινωνήσας, λιθοῖς καὶ μολύβδῳ κατ' αὐτῶν τῶν ἀχθένων ἐπιπολὺ μαστιζόμενος, ἐπέβαινε σκάφους ἐπὶ θαλάττης, παραπλησίως τοῖς ἄλλοις, τοῦ θεοῦ σταυροῦ ἐπὶ μετώπῳ τὸ σημεῖον χαρακτηρισίας, οὐ τημελείας, οὐ θεραπείας τυγῶν, τοῖς κατὰ φένησον παρεκδοθῆναι μετάλλοις. Ἔστι δὲ ταῦτα τοῦ χαλκοῦ. Ἔτι γοῦν βασανίζοντος τοῦ δικαστοῦ ἀπαλὰ παιδαρίων σώματα, τινὲς παρ' αὐτὰ μεμενῆκασιν, οὐδ' ὅσαις ταφῆς κοινωνήσαντες, γονέων καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς πόλεως, μίαν αὐτῷ αἰτούντων δο-

A tulit), et strictum ostentans gladium, quod eo se exterriturum putabat, qui ancipiti mucrone daemones adversarios sæpenumero convulnerassent, sic demum soluta navi abire jubet : cum nihil rerum necessariorum in navim comportassent, neque aliquod prorsus exsilii solamen haberent : ipso etiam mari ad tam admirandam et incredibilem indignitatem spumis suis excaescente, et (ut futo) factum hoc graviter ferente, atque adeo, ut ita dicam, per virorum eorum susceptionem se tam iniquo mandato polluere nolente. Quare ignorantibus quoque barbaram prorsus judicis manifesto indicavit sententiam. Vere igitur dici potest, cœlum ad hoc obstupuisse ; ingemuit namque urbs tota, atque etiam nunc plangit. Et ii quidem alternis manibus pectora pulsantes, ingentem sonitum edidere. Alii autem manus simul atque oculos in cœlum tendentes, de tanta vi sunt protestati, tantummodo non dicentes : Audite, cœli. et auribus percipe, terra, quoniam quæ sunt, iniqua et contra leges sunt : et omnis hæc universitas fletu repleta est, et cantilenæ miserabiles et planctus totam urbem sunt pervagati. Ac derepente plorantibus omnibus, lacrymarum fluvius, fere exundatione sua mare obruens, est obortus. Itaque cum

Hoc modo cum illi, quos diximus, Heliopolim, ubi simulacra superstitiose colunt omnes, ubi diaboli voluptuaria vigent studia, ubi ferarum sunt horrenda domicilia (montes enim ex omni parte ad cœlum usque prominentes eam circumdant), navi soluta navigarent, in media deinde urbe omnes in universum et pro se quisque miserabiliter vociferando, et verba luctuosa ingemiscientes edendo, lacrymare quoque edicto præfecti urbis, Palladii, sunt prohibiti, qui et ipse summo opere idolis addictus erat. Permulti namque qui plorabant, comprehensi et primum in vincula connecti, deinde diverberati, cæsi et cruciati, ad Phennesia et Proconnesia metalla sunt damnati, homines propter divinum zelum egregii Ecclesiæ propugnatores : quorumque plures monachi erant, solos locos per virtutis et pietatis exercitium incolentes. Cum quibus (erant autem viginti et tres) paulo post diaconus quidam, qui a dilecto fratre nostro Damaso Romanæ urbis episcopo, ad nos consolatorias simul et communicatorias litteras attulerat, revinctis in tergum manibus non aliter quam insignis quisquam ex maleficis latro, publice a carnificibus est ductus. Atque ubi crudelius etiam quam homicidæ solent, est excruciat, saxisque et plumbeis uncis in cervicibus admotum flagellatus, scapha in mare descendit, atque itidem ut alii signum divinæ crucis in fronte impressum habens, curæ atque solatii omnis expertus, Phennesum in metalla, quæ æris sunt, missus est. Insuper cum quæsitior tenera puerorum excarnifi

caret corpora, nonnulli apud ea permansere cadavera justa sepultura fraudulentis : cum quidem parentes et fratres et cognati, urbs denique (propemodum) tota, unum hoc suos sepeliendi extremum solatium sibi concedi peterent. Sed, o imensam prætoris et judicis, ac potius condemnatoris inhumanitatem ! qui pro pietate decertarunt, ne homicidis quidem corporibus eorum sepultura carentibus, conferuntur ; qui bonum peregere certamen, feris et volucris esca projiciuntur ; qui patribus propter conscientiam pro misericordie affectu condolendum sibi esse statuere, perinde atque injustum quid et impium admisissent, capite plectuntur. Quænam Romanorum lex, quæ barbarorum sententia, in eos qui per pietatem patribus condolerent, animadvertit ? Ubi veterum quisquam unquam tam illegitimum et impium facinus fecit ? Jus sit quondam Phæro Hebræorum subjecit edictum. Verum quanto illa vetera, quam juris desiderabilia ? quanto ad collationem iniquitatis meliora ? Quamvis vitiositates a seipsis inter se non discrepentur ; ea quæ dicta sunt, infida, inhumana, gravia, fera, barbara, crudelia et acerba sunt.

Atque hisce rebus, qui Arianam insaniam consecrabantur gloriabantur. Et cum civitas omnis in luctu esset (non enim erat ulla domus, in qua non esset mortuus, sicuti in Exodo scriptum est), non quieverunt tamen, qui insatiabilem sibi exercitio ad iniquitatem habitum compararunt. Voluntate enim et arbitrio suo ad res deteriores assuefacto, improbitatisque veneno ad provinciales episcopos usque extento, largitionum comite quem diximus Magno satellite etiam ad injustitiam usi, aliquibus quidem curiæ judicium tradiderunt, aliquibus autem quibus voluere modis insidias tendebant, omni ex parte omnes, nihil intentatum relinquendo, ad impietatem quasi venari et pertrahere volentes. Sedenim omnia circumeundo juxta hæresis suæ patrem diabolium, quærentes quem devorent, quod de summa rerum desperarent, undecim ex Ægypto episcopos, viros qui a pueris ad senectutem usque virtutis et pietatis exercendæ gratia solitudinem incoluere, doctrina et factis voluptatis subjugavere, verioris pietatis fidem deprædicare non erubuere, pietatis dogma una cum lacte imbibere, victoriam sæpe a dæmonibus retulere, virtute adversarium fregere, et Arianam sectam oratione sapientissima veluti in columnam incisam traduxere, instrumentum feritatis cum quem sæpe diximus habentes, exsulatum in orbe nostro apud Domini percussores Judeos in civitatem Diocæsaream misere. Verumtamen, sicuti Orcus seu infernus, fratrum morte nondum expleti, ubique terrarum dementes et stupidi mortales sævitix suæ monumentum aliquod relinquere sunt ausi, nobilitatem ex malefactis occupantes. Ecce enim rursus Ecclesiæ catholicæ clericos Antiochiæ degentes, una cum probatis monachis, qui eorum insolentes actiones testimonio suo confirmarent, ubi imperiales aures querelis contra hos institutis obtulerunt, Neocæsaream Ponti

ἄθνηαι τὴν ὑστάτην ταύτην παράκλησιν. Ἄλλ' ὁ πολλῆς ἀπανθρωπίας τοῦ δικάζοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ κατακρίνοντος ! οἱ δὲ εὐσεβείαν ἀθλήσαντες φωνεῖσιν οὐ συνεκρίνοντο, ἀταφοὶ μένοντες τὰ σώματα· οἱ καλῶς ἀγωνιζόμενοι θηρίοις καὶ πτηνοῖς πρὸς βορᾶν ἐβρίπτοῦντο· οἱ συμπαθῆσαι βεβουλευμένοι πατράσι διὰ τὴν συνείδησιν, τὴν κεφαλὴν ὡς παράνομα δρέσαντες ἀπετέμνοντο. Ποῖος νόμος Ῥωμαίων, ποῖα δὲ γνώμη βερβάρων τοῖς πατράσι συμπαθούντας ἡμίνατο ; Ποῦ τις τῶν πλαιῶν ποτε ἔδρασε τοιοῦτόν τι παράνομον ; Ἐκέλευε ποτε Φαραὼ, ἀναιρεῖσθαι τῶν Ἑβραίων τὰ ἄρβρα· ἀλλὰ φθόνος καὶ δόξος ὑπέβαλε τοῦτο τὸ πρόσταγμα. Πίσω τὰ τότε τῶν νῦν φιλανθρώπων τῶν πρὸς ; πῶς ποθεῖνὰ πρὸς αἵρεσιν ἀδικήματα ; πῶς βελτίονα πρὸς σύγκρισιν ἀνομήματα ; Κἂν ἀλλήλων αἱ κακίαι μὴ χωρίζωνται, ἀπεσι τὰ λεγόμενα ἀπάνθρωπα καὶ δεινὰ, ὡμὰ καὶ βάρβαρα, ἀνηλεῆ καὶ πικρά, ὀκκιδί masculos. 163 Αἱ invidia et metus hoc illi præsentia hæc, humaniora ? quanto ad optionem in-

Ἄλλ' ἐν τοῦτοις ἑγαυρίων οἱ τῆς Ἀρεφου μανίας ὑπήκοοι χορευόντες. Τῆς δὲ πόλεως πάσης ὀλοφυρομένης (οὐκ ἦν γὰρ οἰκία ἐν ἣ οὐκ ἦν τεθνηκώς, ὡς ἐν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται), οὐκ ἠρέμησαν πάλιν, οἱ τὴν ἔξιν ἀκόρεστον πρὸς παρανομίαν ἀσκήσαντες· ἐκ γὰρ τὰ χεῖρω τὴν προαίρεσιν γυμνάζοντες, μέχρι τῶν τῆς ἐπιχρίας ἐπισκόπων τὸν ἴδιον τῆς κακίας ἴδν ἐπεκτείνοντες, δορυφόρῳ πρὸς ἀδικίαν τῶν τῶν λαργιτιῶνων χρώμενοι κόμητι, τῶ προσηρημένῳ Μάγῳ, τοὺς μὲν βουλευτηρίῳ παρέδοσαν, τοὺς δ' ἄλλους δὲ ἐδόλουντο τρέπον ἐνήδρευον, πανταχῶθεν πρὸς ἀσεβείαν τοὺς πάντας θηρεῦσαι βουλόμενοι, οὐδὲν ἀφέντες ἀτόλμητον· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα περιερχόμενοι, κατὰ τὸν ἴδιον τῆς αἵρέσεως πατέρι διάβολον, ζητοῦντές τινα καταπιεῖν. Καθόλου τοίνυν παρὰ πάντων ἀπορούμενοι, ἐν δέκα τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τὸν ἀριθμὸν ἐπισκόπων, ἄνδρας ἐκ παιδίου μέχρι γήρωος τὴν ἔρημον ἀσκήσεως χάριν οἰκήσαντας, καὶ λόγῳ καὶ πράξει τὰς ἡδονὰς ὑπέταξαν, καὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἀνεπισχύντως κηρύττοντας, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας γαλουχηθέντας δόγματα, καὶ νίκην πολλάκις κατὰ δαιμόνων ἐπάραντας, ἀρετῇ δυσωποῦντας τὸν ἀντίπαλον, καὶ τὴν Ἀρειανὴν σοφωτάτῳ λόγῳ στηλιτεύοντας αἵρεσιν ὄργανον ὀμότητος τοῦ προσηρημένου ἔχοντες, ὑπερόρους πεποιθήσασιν ἐν οἰκουμένη παρὰ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων πόλει τοῦνομα Διοκαίσαρις. Καὶ ὁμοῦ ὡς ὁ ἔξῃς ἐπὶ θανάτῳ τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἐμπιπλάμενοι, ἀπανταχοῦ γῆς ἐτόλμησαν οἱ παράφρονες καὶ ἀβέλτεροι τῆς οἰκείας ὀμότητος καταλείψαι μνημόσυνον, ἐκ κακῶν ἔχειν τὸ γνῶρισμα βουλόμενοι. Ἰδοὺ γὰρ πάλιν κληρικῶς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρέποντας ἅμα σπουδαίως μονάζουσι τὰ τῆς δραματούργις αὐτῶν διαμαρτύρασθαι προθεμένους, βασιλικὰς ἠχῆσαντες κατ' αὐτῶν ἀκοῆς, τὴν Νεοκαίσαρειαν τοῦ Πόντου οἰκίαν παρεσκεύασαν· οἱ τάχα γὰρ τοῦ ζῆν ἐστερήθησαν διὰ τὴν τῶν τόπων ἀγριότητα. Τοιαύτας ὁ καιρός

ἐκείνος ἐδέξατο τραγωδίας, σιγῆς μὲν οὖν καὶ λήθης ἄξιας, ἐν συγγράμμασι δὲ τιθεμένας εἰς ἐλεγχὸν τῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς κινήσαντων τὰς γλώσσας· οὐ τὴν τῆς βλασφημίας εἰσοδεξάμενοι λύτταν, οὐ μόνον τὴν τῶν ὄλων Δεσπότην τοξεύειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ θεραπόντων τὸν ἄσπονδον ἀνεδέξαντο πόλεμον. Ὡς τοιαῦτα μὲν ὁ θεὸς Πέτρος περὶ τῶν τότε διέξεισι, καὶ ὁ μὲν Λούκιος οὕτως ἐδῶκε τὴν Αἴγυπτον. suscepere bellum. Ἡσὺς quidem divinus Petrus hunc modum Ægyptum turbavit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ΄.

Ὡς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν τῶν τηρικαιῶν ἐπισκόπων ὁ τῆς αἰρέσεως οὐκ ἰσχυρὸς κλύδων· καὶ μνηστὴ Βρεταννίων τοῦ Σκυθῶν ἐπισκόπου.

Διδύμου ἐκ τοῦ φιλοσόφου τηρικαιῶν τοῖς ἐκείσ' ἐνακμάζοντος μέρεσι, καὶ ἄλλων ἑλλογιμῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκείσε μοναχῶν, οἱ πολλοὶ τε καὶ ἰσχυροὶ ἦσαν περὶ τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν διαμιλιώμενοι, Λούκιος οὐδὲν ἠδύνατο πράττειν. Καίπερ γὰρ διωκομένη ἦ κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησία πολλῶν τοῖς πληθεσιν ὑπερέφερε, τὰς ἐξ Ἀρείου παραιοδοκίμουσα· ὁ δὲ καὶ παρὰ τοῖς τὴν Ὀσροηνὴν οἰκεῖν λαχοῦσιν συνέβαιεν. Ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ Καππαδόκαις· ἡ γὰρ θεὰ ἐκεῖ ξυνορις τὰς τῶν ἐναντίων προσβολὰς ἀπεκρούετο· Βασίλειος, φημί, καὶ Γρηγόριος. Μόνη δ' ἐν ἀταξίᾳ πλειστή ἦν Συρία τε ὅμα καὶ Ἀντιόχεια· ἐν πλείονι γὰρ οἱ ἐξ Ἀρείου ἦσαν, καὶ τὰς ἐκκλησίας κατεῖχον· ἐλάττους δ' οἱ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας· οὗς οἱ μὲν Εὐσταθιανούς, οἱ δὲ Παυλιανούς κατωνόμαζον· ὧν ἰδίᾳ Παυλίνος τε καὶ Μελέτιος τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο, ὡς μικρὸν ἄνωθεν διελάβομεν. Καί γε δὴ μικροῦ δεῖν ἄπαντα ἡ Ἀντιόχεια πόλις, ἐν κινδύνῳ γενομένη τῆς Ἀρείου λύσεως γενέσθαι, διὰ τούτους ὑπερέσχε τῆς τοῦ βασιλέως ὁμῆς καὶ τῶν ἄμφ' αὐτὴν δυνάμεων. Καὶ γὰρ πως συνέβαιεν, ἀνδρείων ὄντων τῶν ἰθύνειν τὰς ἐκκλησίας λαχόντων, μὴ μεταβάλλεσθαι τὰ πληθὴ τῆς ἐνοῦσης δόξης. Ἐνθεν τοι καὶ Σκυθῶν λόγος αἰρεῖ ἀνδρὸς ἐπιτυχόντα γενναίου, μὴ μεταλλάξει τὸ σέβας. Ἐχει μὲν γὰρ τὸ ἔθνος τοῦτο πλειεστά· ὅτι κώμας καὶ χώρας καὶ φρούρια· ὑπερέχει δ' ἐν τούτοις οἷά τις μητρόπολις, Τόμις ὄνομα, πόλις εὐδαίμων μάλιστα, καὶ τῶν μεγέθει τῶν ἄλλων πολλῶν διαφέρουσα. Κεῖται δὲ αὕτη κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Πόντου, ὅς Εὐξείνους κατωνόμασται, ἐξ εὐνωσῶν ἐσπλέοντι. Ἐξ δεῦρο δ' ἐκείσε ἀρχαῖον ἔθος κρατεῖ, τὸ πᾶν ἔθνος ὑφ' ἐνὶ ἐπισκόπῳ τάττεσθαι. Τηρικαιῶν δὲ Βρεταννίων τις αὐτῶν ἐπετρόπευεν. Ἐπεὶ γὰρ συμβᾶν οὕτω εἰς Τόμιν ἦκεν Οὐάλης, καὶ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰὼν, τὴν ἐπίσκοπον ἐπειθεν, ὥσπερ εἰώθει, τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἰρέσεως κοινωνεῖν. Ὁ δὲ γενναῖος· μάλα σὺν παύρησιν ὑπὲρ τοῦ δόγματος τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων συνηγωνίζετο. Ἐπεὶ δὲ μὴ πείθειν εἶχε τὸν κρατοῦντα, ἐκείσε τοῦτον κατακλιπὼν, εἰς ἐτέ-

proscribi curarunt. **164** Qui brevi etiam, propter locorum feritatem seu duritiam, vita sunt defuncti. Huiusmodi tempus illud excepit tragœdias, silentio quidem illas et oblivione dignas, sed quæ in scripto hoc insertæ eos redarguerent, qui linguas contra Unigenitum moverunt: et qui blasphemix correpti rabie, non solum jaculis petere rerum universarum Dominum contendunt, sed et adversus pios ejus ministros infestum et irreconciliabile de ejus temporis rebus refert, et ipse Lucius ad

CAPUT XXIX.

Ut propter excellentem virtutem ejus temporis episcoporum hæresium non invaluerit tempestas: et mentio Britannionis Scytharum episcopi.

Quod autem tum Didymus philosophus in eis regionibus floreret, et alii præclari viri, et maxime qui ibi erant monachi, qui et plures et boni cum angelorum vivendi instituto certabant, Lucius efficere nihil potuit. Quamvis enim Ecclesia Ægypti persecutionem ferret, longe tamen una cum laude et gloria Arianos hominum numero superabat. Quod itidem apud Osroenos accidit, atque item apud Cappadoces (1). Divinum namque illud amicorum par. Basilii videlicet et Gregorius, inimicorum insultus repellebant. Sola autem in maxima ecclesiastici ordinis dissolutione erat Syria simul et Antiochia. Plurimi enim ibi Ariani erant et ecclesias obtinebant; Catholici vero pauciores: quos quidem alii Eustathianos, alii autem Paulinianos vocabant; eorum quippe seorsim Paulinus et Meletius conventus coegerant, sicuti antea diximus. Et cum parum abesset, quin Antiochenorum civitas cuncta periclitaretur, et ad Arii rabiem deflecteret, illorum opera simul et imperatoris impetum et factionis ejus vim superavit. Nam quodammodo accidit, ut quod ecclesiarum administratio penes viros fortes esset, multitudo ab opinione concepta non discederet. Proinde et Scythæ, quia virum magnanimum episcopum nacti fuerant, religionis cultum minime mutasse tum feruntur. Gens ea namque quamplurimos habet vicos, regiones et castella; **165** atque in iis veluti metropolis Tomis excellit, civitas fortunata maxime, et magnitudine aliis longe præstantior. Sita ea est in maritima regione Ponti, qui Euxinus dicitur, ad sinistram sinum eum navi petenti partem. Ad eum autem usque diem, vetus ibi consuetudo durabat, ut uni gens omnis episcopo pareret. Eo tempore vero Britannio eis quidam præfuit. Evénit porro ut Valens tum eo veniret, atque templum ingressus, episcopo, ut se Arii hæresi communionem adjungeret, pro eo atque solitus erat, suaderet. Generosus autem vir ille, cum libertate multa de dogmate Nicænorum Patrum cum eo congressus decertavit. Atque ubi

(1) Sozom. lib. vi, cap. 21.

suasione imperatorem in sententiam suam adducere nequivit, eo ibi relicto, in ecclesiam aliam transiit, populo pastorem suum sequente. Concurrit eo fere civitas universa, cum imperatorem ipsum visura, tum novi quidquam factum iri existimans. Ille solus cum satellitibus suis in templo relictus, factum id non modeste tulit, sed veluti contumelia affectus, comprehendit Britannionem, et in exilium deportari jussit. Eundem tamen brevi reduxit: nam Scythas metuebat, ne propter episcopi damnationem ad novas res aspirarent, iracundiam eorum et fortitudinem respectam habens. Locorum etiam situ: quippe qui quasi medius quidam murus, adversus ejus oræ barbaros objecti essent, Romanorum orbi perquam necessarios esse sciebat. Atque quidem Britannio imperatore superior evadens, ad mores suos rediit, vir honestus maxime, et vitæ instituto præclarus, ut ipsi testabantur Scythæ: ut autem semel dieam, clerus omnis, et Ecclesia in Oriente omnis, imperatoris iram propter religionem est experta. Valens quidem tam gravia in Thracia et Constantinopoli, in Nicomedia et Cappadocum Cæsarea, adhæc Antiochiæ et in Ægypti ecclesiis patravit.

166 CAPUT XXX.

De Valentiniâni in religionem divinam reverenti observantia: et de Romana synodo, quæ Trinitatem consubstantialitatem esse promulgavit: et de Damaso et Ursicio Romanis episcopis, qui Liberio successerunt.

Ego vero ab Oriente ad imperii Occidentalis res transibo: quod quidem immune a talibus ærumnis perduravit, propterea quod eam Romani imperii partem Valentinianus administrabat, flagranti in Nicæna decreta amore nulli concedens, et singularem maxime erga Deum pietatem obtinens, ita ut nihil prorsus sive melius seu deterius sibi de rebus ecclesiasticis præcipiendum, neque novi quidquam præter ea quæ semel constituta essent, introducendum duxerit. Excedere namque talia explorationem sive cognitionem suam putavit: quamvis princeps alioqui optimus esset, et rebus ipsis imperio se idoneum esse declaravit. Etenim tum quoque, sicuti et antea, quæstio multa per Asiam et Phrygiam orta est: an Spiritum sanctum **D** ὁμοούσιον, consubstantialitatem, Patri et Filio profiteri oporteat. Et plurima de tali quæstione usque adeo erat verborum contentio, ut non minoris momenti ea haberetur, quam quæ antea de Deo Verbo fuerat. Nam quidam dissimilem, quidam autem consubstantialitatem esse contendebant, sicuti et Filium. Atque in eo solo parti utrique conveniebat, quod Spiritum sanctum administrum dicerent: at ordine tertium, honoreque et substantia (1) alium esse confirmarent. Erant autem qui quod de Filio opinarentur, idem quoque de Spiritu statuerent: et veluti Filium ejusdem sub-

σαν ἐκκλησίαν ἀρίκετο· καὶ ὁ λαὸς κατοπιν ἠκολούθησε τῷ ποιμένι. Σχεδὸν δὲ πᾶσα ἡ πόλις συνέβρουσεν, ὀφόμενοι τε ἅμα τὴν βασιλέα, καὶ καινὸν τι προσδοκῆσαντες ἔσεσθαι. Ὁ δὲ μόνος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν δορυφόροις ἀπολειφθεὶς, οὐ μετρῶς ἤνεγκε τὸ πραχθὲν· ἀλλ' ὡς περιουθροισμένος, συλληφθῆναι προσέταξε Βρεταννίωνα, καὶ ὑπερόριον ἀγεσθαι. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἀσθίς ἐπανήγε· τοὺς γὰρ Σκύθας ἐδεδία, μὴ τι διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου καταδικὴν νεωτερίωσι, τὸ τε θυμῶδες καὶ ἀνδρείον ἐπιστάμενος, τῇ τε θέσει τῶν τόπων, ἀναγκαίους μάλιστα τῇ Ῥωμαίων οἰκουμένην ὄντας, καὶ ὅλα τι μεστέιχον τῶν ἐκείνη βαρβάρων προβεβλημένων. Καὶ οὕτω μὲν Βρεταννίων ὑπέριερος τοῦ κρατοῦντος **B** γενόμενος, εἰς τὰ οἰκεία ἦθη ἀνέστρεφεν, ἀνὴρ ἀγαθὸς τε μάλιστα, καὶ τῇ τοῦ βίου ἀγωγῇ περιδότητος, ὡς αὐτοὶ μαρτυροῦσι Σκύθαι. Ὡς δ' εἰπεῖν, πᾶς κλήρος καὶ Ἐκκλησία πᾶσα τῆς ἕως τῆς τοῦ βασιλείως ἐπειράθη ὀργῆς διὰ τὴν θρησκείαν. Καὶ ταυῦτα μὲν Οὐάλης, ἔν τε Θράκη καὶ τῇ Κωνσταντίου, Νικομηδείᾳ τε καὶ τῇ Καππαδοκῶν, πρὸς ἐκ τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ταῖς κατ' Αἴγυπτον ἐκκλησίαις δεινὰ διεπράξατο.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ τῆς εἰς τὰ θεῖα αἰδοῦς Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου, ἥτις Τριάδα ὁμοούσιον ἀνεκήρυξε· καὶ περὶ Δαμασίου καὶ Οὐρσικίου τῶν Ῥώμης ἐπισκόπων, οἱ διαδόχοι Διβρίου ἐγένοντο.

Ἐγὼ δ' ἐκ τῆς ἕως πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς ἀρχομένης γενόμενα διαθήσομαι· ταῦτα γὰρ ἀπερρατα τῶν δεινῶν διαμεμενήκεσαν· καθότι τῶν ἐπέκεινα Ῥωμαίων Οὐαλεντινιανὸς ἤρχεν, εἴπερ τις ὢν διάπυρος ἐραστῆς τῶν δεδωγμένων τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, εὐλαθῶς τε περὶ τὰ θεῖα μάλιστα διακείμενος· ὡς μηδὲν χεῖρον ἢ ἀμεινον κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐπιτάττειν ἀρῆσθαι, μηδὲ καινότερα εἰσάγειν παρὰ τὰ καθάπαξ νομοθετηθέντα· κρείττω γὰρ τῆς ἐκείνου δοκιμασίας ἐνόμιζε, καίπερ βασιλεὺς ἄριστος γεγονώς, καὶ ἱκανὸς ἄρχειν μάλιστα διὰ τῶν πραγμάτων φανείς. Καὶ γὰρ τηνικαῦτα, καθὰ καὶ πρότερον ζητήτως ἀνά τὴν Ἀσίαν καὶ Φρυγίαν πολλῆς **D** γενομένης, εἰ χρεῶν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοούσιον δοξάζειν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ· οἷα φιλεῖ πλειστοῦς ἐρεσχελίας καὶ περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος γενομένου, ὡς μὴ ἐν ἐλάττωι ταύτας νομίζεσθαι ἢ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου συνέδησαν πρότερον. Οἱ μὲν οὖν ἀνόμοιοι, οἱ δ' ὁμοούσιοι διετεινόντο εἶναι καθάπερ καὶ τὸν Υἱὸν· κατὰ τοῦτο δὲ μόνον καὶ ἀμφω τὰ μέρη εἰς ἓν συνησαν, ὅτιπερ διακονικὸν αὐτὸ ἐλεγρον, τῇ τε τάξει τρίτον καὶ τῇ τιμῇ· καὶ τῇ οὐσίᾳ ἄλλοδον εἶναι δυσχυρίζοντο. Ἦσαν δὲ οἱ, ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐδόξαζον, τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ἐδογματίζον· καὶ καθάπερ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον καὶ ὁμόδοxon τῷ Πατρὶ ἔτεγον, οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολόγουν, Πατρὶ τε καὶ

(1) Οὐσίᾳ. Ille et Niceph. et Sozom. habent, ἔξουσίᾳ, hoc est, potestate.

Υἱὸν κηρύττοντες ὁμοούσιον. Σεβῶν δὲ τῆς τοιαύτης ὑπερίστατο δόξης παρὰ μὲν Σύροις Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς, ἀνὰ δὲ τὴν Αἴγυπτον ὁ πολὺς Ἀθανάσιος, εἶτι περιῶν τότε, παρὰ δὲ Καππαδόχαις καὶ ταῖς περὶ τὴν Εὐξείνιον ἐκκλησίαις, Γρηγόριος καὶ Βασίλειος.

Τῆς δὲ τοιαύτης, ὡς εἴρηται, ζητήσεως κινουμένης, καὶ τῆς φιλονεικίας πολλῆς διὰ ταῦτα ἐπιτιδούσης, Οὐαλεντινιανὸς τῷ πολλῇ τῆς περὶ τὰ θεῖα εὐλαβείας οὐδὲν λέγειν εἶχε· παρεχώρει δὲ τοῖς τοιαύτα πεπιστευμένοις τὸ ποιητέον ἐξενεγκεῖν. Ὁ μαθὼν ὁ τὴν ἐκκλήσια τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τὰς ἡμέρας, ἔχων Λιβέρτος, τοὺς περὶ αὐτὸν ἱερέας ἀθροίσας κελεύσει τοῦ κρατοῦντος, ταῖς ἀνὰ τὴν ἑω
 ἔγραψεν ἐκκλησίαις, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμόθεον
 πρεσβεύειν. Ὁ γενόμενον οἷα τῆ καθάπερ τῆ Ῥωμαίων Ἐκκλησία καλῶς ἔγκρηθὲν, ἡσυχῇ μενεῖν ἔκαστον παρεσκεύασε· καὶ τέλος αἰτίον ἢ περὶ τοῦ Πνεύματος ζήτησις εἰληφύτα, τῆς μακρᾶς ἐρεσχελίας ἐπαύσατο· ἐκύρωσε γὰρ καὶ αὕτη ἡ συνόδος, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κρατεῖν. Παραθήσομαι δὲ καὶ ἄμφω τὰ γράμματα, τοῦ τε βασιλέως καὶ τῆς συνόδου, ἃ τοῖς ἀνὰ τὴν ἑω ἀμφισθητοῦσι περὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ἀπέστειλαν. Τὰ μὲν οὖν τοῦ βασιλέως, τάδε διήγγελλον·

« Αὐτοκράτορες μέγιστοι, ἀεισέβαστοι, νικηταί, Οὐαλεντινιανὸς καὶ Γρατιανὸς ἐπισκόποις διοικήσεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατιανῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Συνόδου τῆς ἐκκλησίας συγκαταθῆσης ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπέδειξαν οἱ τρισμακαριώτατοι ἐπίσκοποι, τὴν Τριάδα ὁμοούσιον Πατρί καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦματι· ἦν οὐδ' ὄλωσ ἐκκλίνοντες, λειτουργίας τὰς κατὰ δίκαιον ἐπιβαλοῦσας αὐτοῖς, θρησκεύουσι τὴν θρησκείαν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Κηρύττειν δὲ ταύτην προσέταξε τὸ ἡμέτερον κράτος· οὕτως μέντοι ἵνα μὴ λέγωσι τινες, οὗ ἀνήκε θρησκεία βασιλέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν ταύτην, μὴ ἀνεγόμενον τοῦ ἐντεταμένου ἡμῖν τὰ περὶ τῆς σωτηρίας. Ὡς γὰρ φησι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὅπερ ἐπέχρισεν ταύτην ἔχει, ἀποδοῦσθαι τὰ τοῦ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· εἰ λέγετε ὑμεῖς οἱ ἐπίσκοποι καὶ προεστῶτες τοῦ σωτηρίου λόγου, εἰ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀποδείξεως ὑμῶν; Οὕτως μέντοι ἀγαπῶντες ἀλλήλους, παύσαθε ἀπορῆσθαι ἀξιώματι βασιλέως· καὶ μὴ διώκετε τοὺς ἀκριβῶς τῷ Θεῷ λειτουργοῦντας· ὡν ταῖς εὐχαῖς καὶ

A stantiae et ejusdem honoris et ejusdem gloriae cum Patre colebant, sic etiam de Spiritu sancto, Patri et Filio ὁμοούσιον, consubstantialiam ipsam praedicantes, profiterentur. Pro hac opinione fortiter apud Syros Apollinaris Laodicensis, in Aegypto magnus Athanasius adhuc superstes, apud Cappadoces vero et ecclesias Ponti Gregorius et Basilius decertarunt.

Hac ipsa quaestione, sicuti dixi, mota, cum de ea ingens contendendi studium increbuisset, Valentinianus pro insigni sua in Deum pietate, quod diceret, non habebat. Quibus autem talia credita essent, eis ut quid facto opus esset, proferrent et statuerent, concessit. Quo cognito, qui tum Ecclesiam Romanam adhuc gubernabat Liberius, 167 finitimis episcopis principis jussu convocatis, orientalibus scripsit ecclesiis, ut Trinitatem ejusdem substantiae et ejusdem gloriae deprædicarent. Quod factum, utpote re semel a Romana Ecclesia rite et ordine adjudicata, ut quietus quisque esset, effecit; et quaestio de Spiritu sancto debitum finem consecuta, diuturnæ verborum concertationi modum imposuit. Eadem synodus etiam fidem Nicænam auctoritate sua roboravit. Subjungam autem utrasque et imperatoris et synodi litteras, quas in Orientem ad eos qui de recta opinione ambigebant, dederunt. Imperatoris sic habebant :

« Imperatores Maximi semper Augusti, victores, Valentinianus (1) et Gratianus (2) episcopis diocesis Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in Domino salutem. Cum tanta in Illyricæ acta sit synodus, et quaestio ingens de salutari verbo tractata, ter beatissimi episcopi decreverunt Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, Patris et Filii et Spiritu sancti. Quam qui colunt, nequaquam ministerium et functionem sibi creditam, ita ut par est, desugientes, religionem regis magni colunt : eamque deprædicari nostra præcepit sublimitas. Atque ita quidem ne aliqui dicant, religionem imperatoris, qui hanc terram gubernat, consecratos se esse, non satis eum qui de salute mandatum nobis dedit, audientes. Sicuti enim Evangelium Dei nostri, quod quidem hanc rem decidens adjudicat, dicit : Danda sunt, quæ Cæsaris sunt, Cæsari, et quæ Dei Deo (3) : quid vos vero dicitis, episcopi et salutiferi verbi præfati ? An sic quoque vestra comparata sunt decreta ? Itaque mutua charitate vos invicem complectentes, majestate et auctoritate imperatoris abuti desi-

(1) Valentinianus, juxta Theodoretum, scripto huic Valentis quoque nomen inseruit, vel quod adhuc is in catholica sententia esset, vel ut eum incita cohortatione in viam reduceret. Quorum incita mihi verisimilius esse videtur. Valentem etiam, ut Valentinianum fratrem, orthodoxum primum fuisse, sed postea a conjuge, perinde ut ab Eva Adamum, seductum eum esse ; cujus suavis ille adversus Gothos in Thraciam excurrentes non longe ab imperio suscepto bellum gesturus, sacri

baptismi lavacrum, priore religionis sententia mutata, ab Eudoxio Constantinopolitano episcopo Ariano susceperit, Theod. scribit, lib. iv, cap. 12.

(2) Et Valens. Theod. lib. iv, c. 8.

(3) Tales quippe supra verbis Themistii dicti sunt purpuram magis quam Deum colere, lib. x, cap. 42. Theod. Ὅτι ἀνήκαμεν τῇ θρησκείᾳ βασιλέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν αὐτὴν, hoc est, se hoc religioni imperatoris, qui regionem hanc gubernat, consecrandæ tribuisse, lib. iv, cap. 8.

rite, et persequi eos qui accurate et diligenter A Deo sacris operantur et serviunt, supersedete. Eorum sane precibus et bella in terris sopiuntur, et apostatarum rebelliumque angelorum incursus repelluntur. Iidem orationibus suis perniciosos omnes dæmones propellere student. Et cum in rempublicam secundum leges quod debent conferunt, tum principis potestati non resistunt, sed sincere et cælestis Regis mandata servant, et legibus nostris parent: vos autem inobedientes apparuistis. Nos quidem usi sumus tolerantia ab ipso tribuistis.

168 Itaque ut mundi et immunes a peccato vestro simus, quemadmodum Pilatus in disquisitione et iudicio versantis inter nos Christi, cum necare eum nollet, sed in afflictione solaretur, ad Orientis partes conversus aqua flagitata manus suas abluit, dicens: *Mundus sum et impoluitus a sanguine justi hujus*: sic celsitudo nostra semper præcipit, non persequendos, neque tanquam fluctibus obruendos, neque æmulatione et invidia opprimendos, qui in Christi agro opus faciunt, neque adeo rejiciendos dispensatores Regis magni esse, ut ne hodie quidem sub ditione nostra crescere videamini, at brevi post, cum flagitatore sive exhortatore necis, ea quæ testamenti illius sunt, veluti in Zachariæ sanguine, patiamini. Cum quo, qui ei consensere, a cælesti imperatore nostro Jesu Christo, ante adventum etiamnum ejus, disrupti sunt, ad iudicium mortis una cum consequente eos lethali dæmone traditi. Mandatum hoc edidimus, Amegatio, et Ciceronio, et Damaso, et Dialampone, et Bretesio audientibus. Quin et acta ad vos misimus, ut præclaræ ejus synodi decreta noritis: quorum capita litteris hisce adjuncta, hæc complectuntur. Proftemur, juxta sententiam magnæ et orthodoxæ recteque sentientis synodi, ὁμοούσιον, consubstantialem, esse Patri Filium. Et τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, non ita accipimus, sicuti et olim quidam non vere ei subscribentes exposuerunt, et nunc alii, Patres illos vocantes, ac vim sententiamque verbi abolentes, litteramque sequentes, intelligunt, per consubstantiale simile significari, quatenus nulli reliquarum per eum factarum creaturarum Filius æquiparandus, soli Patri similis atque æqualis sit. Qui enim hoc ita exponunt, præcipuam creaturam esse impie Filium Dei docent. Sed nos, sicuti et nunc Romanæ et Gallicæ synodi, sentimus, unam et eandem esse substantiam Patris et Filii et Spiritus sancti, in tribus personis, hoc est, in tribus perfectis subsistentiis. Proftemur vero, juxta formulam Nicænam, Filium Dei consubstantialem, incarnatum esse ex sancta virgine Maria, et in hominibus habitasse, et implevisse omnem pro nobis functionem, in nativitate, et passione, et resurrectione, et in cælos ascensione. **169** Eumque reditu-

(1) Epiphanius Scholasticus, qui Tripartitam historiam vertit, aliam lectionem secutus, vertit:

πόλεμοι καταπαύονται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀγγέλων ἀποστατῶν ἐπιβίσεις ἀποστρέφονται, καὶ πάντες δίκιμονα φθοριμαίους ἀποστρέφειν διὰ δεήσεως σπουδάζοντες· καὶ τὰ δαιμόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζου Ἰσραῖ. Καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐλλικρινῶς καὶ τὴν τοῦ ἀνωθεν βασιλέως ἐντολὴν φυλάττουσι, καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις ὑποτάσσονται, ὁμεῖς δὲ ἀπειθεῖς ἐδείχθητε εἶναι. Ἡμεῖς μὲν ἐχρησάμεθα τῷ α ἕως τοῦ ω, ὁμεῖς δὲ αὐτοὶ ἀπεδώκατε.

ἄλφα usque ad ω (1), vos autem vobis ipsis re-

« Ἡμεῖς μέντοι καθαρὸς ἑαυτοὺς ἀφ' ὁμῶν εἶναι θέλοντες, ὡς καὶ Πιλάτος ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἐν ἡμῖν πολιτευομένου Χριστοῦ, μὴ θέλοντες αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ ὑπὲρ τοῦ παθεῖν αὐτὸν παρακληθέντα, ἐπιστραφεὶς ἐπὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη, καὶ αἰτήσας ὕδωρ ἐπὶ χειρῶν, ἐνίψατο αὐτοῦ τὰς χεῖρας, λέγων· Ἄθωός ἐμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τοῦτου· οὕτως καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος διαπαντὸς ἐνετείλατο, μὴ διώκειν, μήτε ἐπικλύζειν, μήτε ζηλοῦν τοὺς ἐργαζομένους τὸ χωρίον τοῦ Χριστοῦ, μήτε τοὺς διοικητὰς ἀπειλαύνειν τοῦ μεγάλου Βασιλέως· ἵνα μὴ σήμερον μὲν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κράτους αἰξίνῃ δόξητε, καὶ μετὰ τοῦ παρακεκλημένου παθεῖν τὰ τῆς διουθῆκης αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ αἵματος· ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀφίξεως ὑπὸ τοῦ ἀνωθεν βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐβράβησαν παραδοθέντες εἰς κρίσιν θανάτου μετὰ τοῦ συνδριμόντος αὐτοῖς φθοριμαίου δαίμονος. Τοῦτο προσετέξαμεν ἐπὶ Ἀμεγητίου, καὶ Κικερωνίου, καὶ Δαμάσου, καὶ Διαλάμπωνος, καὶ Βρεντησίου ἀκροατῶν γενομένων. Ἄπερ καὶ αὐτὰ τὰ πραχθέντα ἐξαπιστάλαμεν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα γινῶναι ἐχητε τὰ πραχθέντα ἐν τῇ ἐναρέτῃ συνόδῳ· ἃ δὴ καὶ παρέξουσι τοῖς γράμμασιν ἐν κεφαλαίῳ ταῦτα δὴ δογματίζοντα. Ὁμολογοῦμεν ἀκολούθως τῇ μεγάλῃ καὶ ὀρθοδόξῃ συνόδῳ, ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὐχ οὕτω νοοῦμεν τὸ ὁμοούσιον, ὡς καὶ πάλατινὸς ἐξηγήσαντο, μὴ ἀληθινῶς ὑπογράψαντες· καὶ νῦν ἕτεροι, πατέρας ἐκείνους καλοῦντες, τὴν δύναμιν τῆς λήξεως ἀθετήσαντες, καὶ ἐπόμενοι τοῖς γράμμασι, τὸ ὁμοιον δηλοῦσθαι διὰ τοῦ ὁμοουσίου· καθ' ὃ οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων δι' αὐτοῦ γενομένων ἐμφορῆς ὁ Υἱός· ἀλλ' ἡ μόνῃ τῷ Πατρὶ ἀφωμοιωταί. Οἱ γὰρ τοιαῦτα ἐξηγούμενοι, κτίσμα ἐξαιρετικὸν ἀσεβῶς τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ δογματίζουσιν. Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν, ὡς καὶ αἱ σύνοδοι νῦν, αἱ τε κατὰ Ῥώμην καὶ αἱ κατὰ Γαλλίαν, μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τρισὶ πρόσωποις, τούτέστιν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν· ὁμολογοῦμεν δὲ κατὰ τὴν ἐκθεσιν τὴν ἐν Νικαίᾳ, ἔσαρκῶσθαι τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ τὸν ὁμοούσιον ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἐσκηνωθέντα, καὶ πεπληρωμένον πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐν γενέσει καὶ πύθει καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανὸς ἀνα-

Nos subjicimur ei qui primus et novissimus, lib. vii, cap. 9.

ἔσει. Καὶ πάλιν ἤξει ἀποδιδόντα ἡμῖν τὴν ὁμοίω-
σιν τὴν θεῖαν παρ' ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν ἐκάστου βιοτὴν
ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· σαρκὶ δρώμενον καὶ τὴν
ἑαυτοῦ θεῖαν δύναμιν ἐπιδεικνύοντα, Θεὸν ὄντα σαρ-
κοφόρον, καὶ οὐκ ἄνθρωπον Θεοφόρον. Καὶ τοὺς τὰ-
ναντία φρονούντας ἀναθεματίζομεν· καὶ τοὺς μὴ
γενήσας ἀναθεματίζοντας τὸν εἰπόντα ὅτι Πρὶν γεν-
νηθῆναι οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς· ἀλλὰ γράψαντα ὅτι καὶ Πρὶν
ἐνεργεῖα γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ. Τοῦτο
γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων ἐστὶ τῶν μὴ ἀεί-
δων μετὰ τοῦ Θεοῦ· καθ' ὃ καὶ ὁ Υἱὸς ἀεί μετὰ τοῦ
Πατρὸς· ἐστὶν ἀδίδω γέννησαι γεγεννημένος. Τοιαῦτα
μὲν τὰ βασιλείως γράμματα ἦσαν· τὰ δὲ τῆς συνόδου
τοῦτον διηγόρευον τρόπον· «Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυ-
ρικοῦ ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπίσκοποις διοι-
κίσεως Ἀσιατικῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατια-
νῆς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Συνελθόντων ἡμῶν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σω-
τηρίου λόγου, ἀπεδείξαμεν ὁμοούσιον εἶναι τὴν Τριάδα
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἦν δι-
καιοὶ γράμματα ἀποχαράξαι πρὸς ὑμᾶς· οὐ σοφί-
σμαι· τὰ τῆς θρησκείας τῆς Τριῆδος γράφοντες,
ἀλλ' ἐν ταπεινοφροσύνῃ καταξωθέντας· τοῦτ' ἡμῶν
τὸ γράμμα ἀπεστάλακαμεν διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελ-
φοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἐλπίδιου τοῦ πρεσβυ-
τέρου. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς τῶν ἡμετέρων χειρῶν γράμ-
μασιν, ἀλλ' ἐν ταῖς τοῦ Σωτῆρος· ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
βίβλοις γέγραπται· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παῦλος, ἐγὼ δὲ
Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. Μὴ Παῦλος ἐστὶν ὠνή
ὑπὲρ ὑμῶν· ἢ εἰς τὸ δρομα Παύλου ἐδαπτί-
σθητε; Καὶ ταῦτα μὲν ἤρκει τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει
μήτε τὸ καθόλου γράμματα ἀποχαράξαι πρὸς ὑμᾶς
διὰ τὸν τηλικούτον φόβον ὃν αὐτόθι κηρύσσετε πάτῃ
ὑφ' ὑμᾶς· ἐπαρχία, ἀποχωρίζοντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα
ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀνάγκη οὖν ἐσχομεν
πρὸς ὑμᾶς πέμψαι τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουρ-
γὸν Ἐλπίδιον, ἀπὸ τῆς βασιλευούσης Ῥωμαίων ἀρ-
χῆς, τοῦτο τὸ κήρυγμα ἔχοντα, καταμαθόντα, εἶγε
ἄρ' οὕτως ἔχει τὸ κήρυγμα ὑμῶν. Οἱ γὰρ μὴ ὁμοού-
σιον τὴν Τριάδα κηρύττοντες ἀνάθεμα ἔστωσαν, καὶ
εἰ τις τούτοις φωραθεῖ κοινῶν, ἀνάθεμα ἔστω·
τοῖς δὲ κηρύττουσιν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα ἢ βασι-
λεία τῶν οὐρανῶν ἡτοίμασται. Παρακαλοῦμεν οὖν
ὑμᾶς, ἀδελφοί, μὴ ἑτεροδοξάζετε, μὴ δὲ ἑτεροδο-
ξεῖν, ἀλλ' ὁμοούσιον ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς κηρύττοντες
τὴν Τριάδα, δυνήθητε κληρονομήσαι τὴν τοῦ Θεοῦ
βασίλειαν. Περὶ τοῦτου γράφοντες καὶ ὑπόμνησιν
ἔχοντες ἐχαράξαμεν τοῦτ' ἡμῶν τὸ γράμμα, καὶ
περὶ τῶν καθισταμένων ἐπισκόπων ἢ κατασταθέν-
των συλλειτουργῶν, ἐάν μὲν εἴεν ἐκ τῶν ἐν τέλει
χρησθέντων ἐπισκόπων ὑγιεῖς· εἰ δὲ μὴ, ἐξ αὐτοῦ
τοῦ πρεσβυτέρου, ὁμοίως τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ
διακόνους ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, ἐν ᾧ οἱ
ἀνεπίλητοι πανταχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ θουλευτηρίου

¹ I Cor. 1, 13.

(1) Sic habet Niceph et Tripartita. Theodorit. autem, Ut nobis retribuatur juxta cujusque vitam, etc.

A rum, ut nobis retribuatur similitudinem divinam (1)
a seipso, juxta vitam cujusque in die judicii,
carne spectabilem et divinam virtutem suam ex-
hibentem, Deum σαρκοφόρον, id est, carnem seu
hominem, ferentem, et non hominem Θεοφόρον,
hoc est, Deum ferentem. Ac qui diversa sentiunt,
anathemate jugulamur: nec minus et eos, qui non
directe et ex animo anathemati eum subjecere,
qui dixit non prius Filium, quam genitus sit,
exstiltisse: quique scripsit priusquam actu geni-
tus sit, potestate eum in Patre fuisse. Hoc namque
et in creaturis omnibus est, quæ non semper cum
Deo sunt. At Filius perpetuo sempiterna genera-
tione genitus cum Patre est. Tales quidem impe-
ratoris fuere litteræ. Synodi autem ipsius in hæc
B verba sunt scriptæ: «Episcopi Illyrici ecclesiis Dei
et episcopis diocesis Asiaticæ, Phrygiæ, Carophry-
giæ, Pacatianæ, in Domino salutem. Conventu a
nobis acto, et disquisitione multa facta, de salu-
tari verbo, decrevimus consubstantialiam esse
Trinitatem Patris et Filii et Spiritus sancti. Et
æquum esse duximus, litteras ad vos exarare.
Non nos quidem ut arte quapiam cultum Trinitatis
perscriberemus, sed submissa humilitate dignos
nos ea re existimantes, epistolam hanc nostram
per dilectum fratrem et administrum nostrum
Elpidium presbyterum daremus. Non enim in ma-
nium nostrarum litteris, verum in ipsius Serva-
toris Christi Jesu libris scriptum est: *Ego quidem
sum Pauli, ego vero Apollo, ego autem Cephæ.*
Num Paulus crucifixus est pro vobis? aut
in nomen Pauli baptizati estis.¹ Et humilitati
quidem nostræ satis esse convenireque vide-
batur, nihil prorsus ad vos dare litterarum,
propter horrorem tantum, quem istis omni
sub vobis prædicatis provinciæ, segregantes Spi-
ritum sanctum a Patre et Filio. Sed necessitas
imposita nobis est, ut ad vos mitteremus dominum
et administrum nostrum Elpidium, ab urbe quæ
est imperii Romani caput, litteras habentem,
exploratum an ita se habeat prædicatio vestra.
Qui enim Trinitatem consubstantialiam non prædi-
cant, anathema sint. Et si quis cum eis commu-
nionem habere compertus fuerit, anathema sit.
D Trinitatem autem consubstantialiam prædicantibus
regnum cælorum præparatum est. 170 Cohorta-
mur igitur vos, fratres, ne aliter doceatis, neve
secus sentialis: sed Trinitatem constanter semper
consubstantialiam prædicantes, cernere poteritis
hæreditatem regni Dei. Hac de re cum ad vos
hasce litteras scriberemus, commonefacere etiam
vos volumus, de creandis, vel etiam creatis epi-
scopis, eorumque administris, ut scilicet legantur
ex sanæ mentis et doctrinæ, qui magistratum (2)

(2) Ἐκ τῶν ἐν τέλει χρησθέντων ἐπισκόπων ὑγιεῖς. Theod. lib. iv, cap. 9, hoc est, sani qui magistratum gesserint episcopi: quod de episcopis

episcopalem gesserint, prefectis, siquidem existent : A
 sin minus, ex ipsis presbyteris. Consimiliter pres-
 byteri et diaconi, ex ipso sacro clericorum or-
 dine, ut omni ex parte irreprehensibiles sint, qui
 non ex curia vel ex militari magistratu sint lecti.
 Propterea vero plura ad vos scribere nolimus,
 quod ex omnibus unum ad vos miserimus, domi-
 num et collegam nostrum Elpidium, diligenter
 perspecturum prædicationem vestram, an ea sic
 se habeat uti ex domino et collega nostro Eusta-
 thio audivimus. Quod reliquum est, etiam si ali-
 quando errori implicati fueritis, tamen veterem
 hominem exuentes, induite novum. Nam et ipse
 frater et collega noster Elpidius, veram fidei (1)
 professionem vos docebit, quod sancta Trinitas
 consubstantialis est Deo et Patri cum Filio et
 Spiritu sancto : sanctificata, glorificata, et mani-
 festata est : Pater in Filio, Filius in Patre, cum
 sancto Spiritu, in sæcula. Hoc namque manifestato,
 manifeste sanctam Trinitatem consubstantialem
 profiteri poterimus, juxta fidem Nicææ dudum
 promulgatam : quam et Patres confirmarunt. Ita-
 que fides hæc si prædicata fuerit, cum exitiosi
 demonis plagas effugere, tum eo extincto, paci-
 ficis litteris pacate viventes mutuo nos venerari
 poterimus. Scripsimus sane vobis, ut exactoratos
 esse sciretis insanientes Arianos, qui non profi-
 tentur, ex substantia Patris esse Filium, neque
 Spiritum sanctum, quorum nomina subjecimus :
 Polychronius, Telemachus, Faustus, Asclepiades,
 Amantius, Cleopater. Atque hæc quidem ita, in
 gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, in sæcula
 sæculorum, amen. Valere vos optamus Patri et
 Filio Servatori nostro Christo cum sancto Spiritu,
 d in imperator, tantam apostolicorum dogmatum

171 Cæterum Liberio ad vitam meliorem
 translato, in thronum ejus Damasus substitutus
 est, neque vita neque eruditione et doctrinæ sani-
 tate illo inferior (2) : sub quo evenit, ut Ecclesia
 Romana turbaretur, ex causa hujusmodi : Ursicius
 (3) quidam diaconus, Damasi competitor, eo quod
 in episcopatus petitione spe sua frustratus, repul-
 sam passus esset, non bene injuriam eam tulit, et
 suos sibi conventus seorsim agere instituit. Et
 cum clandestine a quibusdam episcopis consecra-
 tus (4) esset, seorsim concionari, et multitudi-
 nem ad se trahere cœpit. Ita factum, ut alii hunc,
 alii Damasum episcopali munere fungi vellent. Ea
 ex re ingens contentionis studium abortum, et ex

et magistratibus civilibus etiam intelligi recte
 potest : quomodo paulo post scribitur ex præfecto
 Insubiæ Ambrosius adhuc catechumenus episco-
 pus esse factus. Apud Homerum Hector Troja-
 norum episcopus dicitur. Et Cicero civili bello se
 a Pompeio episcopum oræ Campanæ præfectum
 esse scribit.

(1) Is autem Nicææ assertor fidei et catholicæ
 religionis verus cultor accipiendus est, qui omni-
 potentem Deum et Christum Filium Dei uno no-

καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Εἰς τοῦτο ὧν αὐτὸ οὐκ
 ἠβουλήθημεν διὰ πολλῶν ἀποχαράξαι, διὰ τὸ ἀπο-
 σταλῆναι ἓνα ἐκ πάντων τῶν κύριον ἡμῶν καὶ συλ-
 λειτουργῶν Ἐλπίδιον, ἐπισπουδῶς καταμαθόντα τὸ
 κήρυγμα ὑμῶν, εἰ γε οὕτως ἔχει ὡς περ ἀκηχλάμεν
 παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν συλλειτουργοῦ Εὐσταθίου.
 Λοιπὸν εἰ καὶ ποτε ἐν πλάνοις γεγεννημένοι ἦτε,
 ἀποδέμενοι τὴν παλαιὴν ἀνθρωπίνην, ἐνδύσασθε τὴν
 καινὴν. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἀδελφός καὶ συλλειτουργός
 Ἐλπίδιος διδάξει ὑμᾶς· κηρύξαι τὴν ἀληθῆ πίστιν·
 ὅτι ἡ ἀγία Τριάς ἡ ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ σὺν
 ἀγίῳ Πνεύματι, ἡγίαται, δεδόξασται, πεφανέρωται
 Πατὴρ ἐν Υἱῷ, Υἱὸς ἐν Πατρὶ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι
 εἰς τοὺς αἰῶνας. Φανερωθέντος γὰρ τούτου, φανερῶς
 δυνησόμεθα τὴν ἀγίαν Τριάδα ὁμολογεῖν ὁμοούσιον,
 κατὰ τὴν πάλαι ἐκτεθεισαν πίστιν τὴν ἐν Νικαίᾳ,
 ἣν καὶ οἱ Πατέρες ἔθεθαίωσαν. Κηρυττομένης οὖν
 τῆς πίστεως ταύτης, δυνησόμεθα τοῦ ἀλιτηρίου δαι-
 μονος ἐκφυγεῖν [τὰς μεθοδίας]. Σβεσθέντος γὰρ
 τούτου, δυνησόμεθα εἰρηνηκοῖς γράμμασιν ἑαυτοὺς
 προσκυνεῖν ἐν εἰρήνῃ διάγοντες. Ἐγράψαμεν ὅν
 ὑμῖν ἵνα εἰδέναι ἔχητε τοὺς καθαιρεθέντας Ἀρειο-
 μανίτας, τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
 Πατρὸς τὸν Υἱόν, μήτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὧν τὰ
 ὀνόματα ὑπετάξαμεν· Πολυχρόνιος, Τηλέμαχος,
 Φαῦστος, Ἀσκληπιάδης, Ἀμάντιος, Κλεόπατρος. Καὶ
 ταῦτα μὲν οὕτως εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ
 ἀγίου Πνεύματος· εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
 Ἐβρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ
 τῷ Σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, κλι-
 λαῖς ἐτῶν περιόδους. Ὁ μὲν δὴ πανσύφημος βασιλεὺς
 τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἐποιεῖτο φρον-
 τιδα.

multis annorum curriculum. Et laudatissimus qui-
 gessit curam.

Ἄλλὰ γὰρ Λιβερίου πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν μετα-
 χωρήσαντος, Δάμασος τῷ ἐκείνου θρόνῳ ἀντικαθί-
 σταται, οὐδενὸς ἦντων ἐκείνου κατὰ τε βίον καὶ
 λόγον, καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ δόγματος· ἐφ' οὗ παρα-
 χθῆναι τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν συνέβη ἐξ αἰτίας
 τῆς αὐτῆς· Οὐρσικίος τις διάκονος σύμφηρος ἠνδα-
 μάτῳ, ἐπεὶ περὶ τὴν ἐπιλογὴν τῆς ἐπισκοπῆς τῆς
 ἐλπίδος ἐψεύσθη, μὴ φέρων τὴν ὑβρίν, παρασυνάγειν
 ἐσπούδαζε. Λάθρα δὲ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τὴν χει-
 ροτονίαν λαβὼν, ἰδίᾳ ἐκκλησιάζειν ἤρθετο, καὶ τὸ
 πλῆθος ἔλκειν εἰς ἑαυτόν. Οἱ μὲν οὖν τοῦτον, οἱ δὲ
 Δάμασον ἤξιον ἐπαρρῆειν. Ἐκ δὲ τούτου πολλῆς
 ἀναπτομένης φιλονεικίας, ἐξ ἔριδος κατ' ὀλίγον εἰς
 στάσιν ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, οὐ διὰ τινος πίστεως, ὡς

mine confitetur, Deum de Deo, lumen ex lumine.
 Qui Spiritum sanctum, quem ex summo rerum
 Parente speramus et accipimus, negando non
 violat : apud quem intemeratae fidei sensus viget,
 incorruptæ Trinitatis indivisa substantia, quæ
 Græco verbo ὁμοούσιος· recte credentibus dicitur.
 L. nullus hæreticis. C. de Sum. Trinit.

(2) Socr. eod. cap. 29. Soz. eod. cap. 23.

(3) Alii Ursinum nominant.

(4) In basilica Sicinini. Socra

εἰρηται, ἀλλὰ τίς ἄρα τῶν δύο τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου κατέρχεται. Καὶ ἐπὶ τῶσον ἡ στάσις ἀνήφθη, ὡς μέχρι φόνων τὸ κικλὸν προελθεῖν, συμπληγᾶδων κλειστων ἐκ τῆς τῶν ὄχλων παρατριβῆς γενομένων. Καὶ εἰς μείζον ἀν προῦβαινε τὸ δεινὸν, εἰ μὴ ὁ τῆς πῶλεως ὑπαρχος Μαξιμίνοσ πολλοὺς τῶν ἐν κλήρω καὶ τοῦ λαοῦ τιμωρίας ὑποβαλὼν, αὐτὸν τε Οὐρσικιον τῆς ἐπιχειρήσεως ἔπαυσε, καὶ τοὺς ἡρημένους ἐκείνω ἀκολουθεῖν ἀνέσχε. Περὶ μέντοι δογματῶν οὕτε οἱ τῆν Ῥώμην οἰκοῦντες, οὐθ' οἱ τῆν ἄλλην ἐστέραν ἔχοντες διαφέροντο ὡς τὸ πρότερον· κοινῇ δὲ πάντες τῆν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠγάζοντο, καὶ Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον καὶ ἰσοδύναμον ἐσθόν τε καὶ ἐδογματίζον.

consensu omnes Nicænam fidem sunt complexi, et Trinitatem ejusdem substantiæ, ejusdemque honoris et potestatis, et coluerunt, et docuerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῆς αἰρέσεως Ἀδξεντίου τοῦ Μεδιολάντου, καὶ ὡς καθήρηθη παρὰ Δαμάσου· καὶ ὅλα ἡ σύνοδος τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ ἐπισκόποις περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν.

Πλὴν μόνον τῶν ἀμφὶ τὸν Ἀδξέντιον, δὲ τῆς ἐν Μεδιολάνου ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔχων, νεωτερίζων ἦν σύναμά τισι παρὰ τὸ κοινῇ δόξαν τοῖς πρὸς δύοσιν ἱερεῦσι, καὶ δοξάζων καὶ ἐκδιδάσκων. Τὴν τε γὰρ Ἀρείου δόξαν διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο· καὶ τὴν ὕστερον γενομένην κατάστασιν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ὁμοούσιόν ἐστι καὶ ὁμότιμον Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ, ἀπηξίου πάμπαν. Τινῶν δ' ἀπὸ Γαλατίας καὶ Βενετίας καὶ παρ' ἄλλων τὰ ἐκείνω σπουδαζόμενα καταμηνυσάντων, οὐ πάνυ πόθρῳ πολλῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ παντὸς ἔθνους τῶν ἀνὰ τὴν ἐσπέραν οἰκοῦντων εἰς Ῥώμην γεγενημένων, ψηφίζονται ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶναι καὶ σέβασθαι πρὸς πάντοδς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· τῶν δ' ἐν Ἀριμίνω δοξάντων ὡς ὑπεναντίων ταύτη τὴν πρᾶξιν τὸ ἄκυρον ἔχειν· ὅτι τε μὴ ἐν ἐκείνῃ παρῆν ὁ τῆς Ῥώμης ἱεραρχῶν, καὶ ὅτι μὴ οἱ πλείστοι ταύτῃ συνέθεντο· καὶ τὸ τρίτον, ὅτι καὶ ἕτεροι τῶν ἐκείσε συνδεδραμηκότων τοῖς δεδογμένοις παρ' αὐτῶν ἀπῆρέσκοντο. Ἀδξέντιον μέντοι καὶ τοὺς αὐτῷ ἐπομένους τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἀπώσαντο, τοιαῦτα ἐρετχλείν ἡρημένους. Ταῦτα δὲ γενέσθαι μαρτυρεῖ καὶ ἡ τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπισκόποις γραφείσα ἐπιστολή, Δαμάσω καὶ τοῖς τῆν: αὐτὰ συνελθούσιν εἰς Ῥώμην· γράφει γὰρ οὕτως·

«Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων εἰς τὸ ἱερὸν συνέδριον συνελθόντες τοῖς ἐν τῷ Ἰλλυριῷ καθεστῶσιν ἐπισκόποις, Δάμασος, καὶ Οὐαλέριος καὶ οἱ λοιποὶ, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν πίστιν ἡμῶν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων θεμελιωθεῖσαν ταύτην κατέχειν καὶ ταύτην τῷ λαῷ ὑψηγεῖσθαι, ἥτις ἀπὸ τῶν ὁρισθέντων παρὰ τῶν Πατέρων οὐδενὶ λόγῳ διαφωνεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἀρμύζει δ. ἀνοεῖσθαι τοὺς τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς, ὅφ' ἔν δικαίον ἐστὶ τοὺς σοφοὺς παιδεύεσθαι. Ἄλλὰ δὲ ἀναφορὰς τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βενετίᾳ ἀδελφῶν, ἔγνωμέν τινὰς ἀρεσιν σπουδαζέειν· ὅπερ κακῶν οὐ μόνον περιφιλᾶττεσθαι ὀφείλουσιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ὡσα ἀπειρίᾳ τινῶν ἡ ἡπλότητι οἰκείαις ἐρημηλείαις ἀν-

A contentione sensim res ad seditionem procedebat, non ob fidei professionem aliquam, ut dictum est, sed propter dissensionem, uter duorum istorum episcopali sedi præesset. Adeo vero seditio est grassata, ut malum id ad cædes quoque pervenerit, et conflictus plures ex multitudinis conflictatione facti sint. Et clades ea in gravius malum evasisset, nisi præfectus urbi Maximinus, in multos ex clero simul et ex populo animadvertens, cum Ursicium cæpto desistere, tum sectatores ejus relinquere illum coegisset. De dogmatibus sane quidem neque qui Romanam urbem habent, neque qui Occidentem reliquum incolunt, sicuti antea quoque dictum est, disceptarunt: sed communi

Trinitatem ejusdem substantiæ, ejusdemque honoris et potestatis, et coluerunt, et docuerunt.

B 172 CAPUT XXXI.

De hæresi Auxentii Mediolanensis episcopi, ut c Damaso exauctoratus sit: et quæ synodus de eo episcopis Illyricis scripserit.

Unus modo Auxentius, Ecclesiæ Mediolanensis curam gerens, cum paucis aliquot, rebus novis studens, contra communem Occidentalium episcoporum sententiam et sentiebat et docebat. Arii enim opinionem sectabatur, et constitutionem proximam de Spiritu sancto, ejusdem cum esse substantiæ et honoris cum Patre et Filio, prorsus repudiabat. Cum vero nonnulli ex Gallia et Venetia, atque item alii, consilium cæptumque ejus indicassent, permulti ex gente omni Occidentem incolente episcopi Romam convenerunt: atque ibi, certam esse, in primisque coli debere Nicænam fidem, actionesque Ariminensis conventus illi contrarias nullius momenti esse censuere: propterea quod ibi Romanus hierarcha non affuisset, et quod non ita multi actionibus eis consensissent: tum autem, quod nonnullis qui et ipsi eo convenerant, decreta displicuissent: Auxentium præterea et sectatores ejus, qui nugari talia auderent, ab Ecclesia universali excludere. Hæc sic acta esse, etiam ostendit ea quæ a Damaso et episcopis qui Romæ convenerant, ad episcopos Illyricos scripta est epistola. Ea sic habet:

«Episcopi qui Romæ in sacro concilio convenere, Damasus et Valerius, et reliqui, episcopis Illyricis, fratribus dilectis, in Domino salutem. Persuasum habemus, professionem fidei nostræ sanctam, doctrina apostolorum fundatam, ea complecti, eaque populo proponere, quæ a Patrum decretis nullo modo dissonant. Neque enim aliter Dei sacerdotes sapere atque sentire convenit, a quibus æquum est sapientes erudiri. Verum Patrum in Gallia et Venetia relatione, quosdam hæresi operam navare intelleximus. Quod quidem malum non solum, sed etiam si quæ per imperitiam et simplicitatem nonnullorum, veris et genuinis interpretationibus contraria inducantur, episcopos

observare convenit. **173** Cavendum sane, ne per eos qui varias doctrinas comminiscuntur, in lubricum seducamur : ac potius, quotiescumque illi variantibus consiliis circumferuntur, patrum nostrorum a nobis sententiæ sunt retinendæ. Auxentius quidem Mediolanensis præcipue hac de causa damnatus est. Æquum autem est, omnes Romani orbis doctores consentientes esse, neque dissidentibus inter se doctrinis fidem contaminare. Et profecto cum primum hæreticorum improbitas, sicuti nunc maxime (quod utinam abesset!), Arianorum etiam blasphemia vigere cœpisset, delecti Patres nostri trecenti decem et octo, Nicææ disquisitione ac deliberatione habita hunc adversus diaboli tela constituerunt, atque antidoto seu remedio hoc lethale venenum propulerunt, ut Patrem et Filium unius divinitatis, uniusque virtutis, atque adeo rem unam esse credamus. Oportet autem, et Spiritum sanctum ejusdem esse substantiæ, persuasum habere. Qui vero aliter sentiat, eum alienum esse a consortio et communione nostra judicavimus : quod quidem salutare decretum, et deliberationem seu sanctionem adorandam, polluere nonnulli voluerunt. Verum ab ipso statim initio, per eos qui Arimini sanctionem eam rebus novis immutare et contractatione sua depravare coacti sunt, hucusque res correctæ est : ut illi alia quadam loquendi forma subreptitæ deceptos se esse, quam formam Patrum Nicænorum placitis adversari ignorarint, fateantur. Neque numerus eorum qui Arimini convenerunt, præjudicium aliquod, cum synodus ea coacta est, afferre potuit, cum neque Romanus episcopus, cujus in primis sententiam exquisitam oportuit, nec Vincentius, qui tot annis episcopatum inviolate conservavit, neque aliorum hisce consentientium quisquam ibi affuerit. Et maxime, quemadmodum diximus, cum isti ipsi qui fraude circumventi cedere visi sunt, meliorem nunc sententiam sequentes, displicere sibi actiones tales sint testificati. Perspicit igitur sinceritas vestra, solam eam fidem, quæ Nicææ juxta apostolorum auctoritatem fundata est, perpetua constantia et firmitate, nobiscum etiam ab Orientalibus, qui se ad catholicam Ecclesiam pertinere agnoscunt, retinendam esse, et Occidentales eo nomine gloriari posse. **174** Opinamur vero, brevi eorum qui aliter sentiunt, hac ipsa aggressionem episcopalia nomina a communione nostra segregatum iri, ut populus a fraude et seductione eorum liberatus respiret. Nequaquam enim multitudinis error corrigi poterit, si ipsi errore eo teneantur. Itaque vestræ quoque dignitalis sententia cum omnibus Dei sacerdotibus concordet, in qua vos credere vobiscum debeamus, mutua quæ nobis

θεύσαντο· ἀπὸ οὖν τῶν διαφορῶν διδασκαλίαις διανοουμένων μὴ παρολισθαίνειν, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν Πατέρων ἡμῶν κατέχειν τὴν γνώμην, ὁσάκις ἐν διαφοροῖς βουλαῖς περιφέρονται. Τοιγαροῦν Αὐξέντιον τὸν Μεδιολάων ἐξαιρέτως ἐν τούτῳ τῷ πράγματι κατακεκρίσθαι προέγραπται. Δίκαιον γοῦν ἔστι πάντας τοὺς ἐν τῷ Ῥωμαίων κόσμῳ διδασκάλους ἁμοφρονεῖν, καὶ μὴ διαφοροῖς διδασκαλίαις τὴν πίστιν μαινεῖν. Καὶ γὰρ ἤνικα πρῶτον ἡ κακία τῶν αἰρετικῶν ἀκμάζειν ἤρξατο, ὡς καὶ νῦν μάλιστα (ὅπερ ἀπέτη) τῶν Ἀρειανῶν ἡ βλασφημία, οἱ Πατέρες ἡμῶν τριακῶσι δέκα καὶ ὀκτώ ἐπιλεκτοὶ ἐν Νικαίᾳ γενομένου σέμματος, τοῦτο τὸ τεῖχος ὑπεναντίον τῶν ὁπλων τοῦ διαβόλου ὤρισαν, καὶ ταύτῃ τῇ ἀντιδότη τὰ θανάσιμα ἀπεώσαντο· ὥστε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν μιᾶς θεότητος, μιᾶς ἀρετῆς καὶ ἐνὸς χρηματος πιστεύεσθαι. Χρῆ δὲ τῆς αἰετῆς ὁποστάσεως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πιστεύειν. Τὸν δὲ ἄλλως φρονούντα ἀλλότρουτον εἶναι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας· ἐκρίναμεν. Ὅτι περ σωτηριώδη ὄρον καὶ τὴν προσκυνητὴν σκέψιν τινὲς μίαναι ἠθέλησαν· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ ἀπ' αὐτῶν τούτων οἵτινες τοῦτο ἐν Ἀριμίῳ ἀνανεώσασθαι ἢ ψηλάφησαι ἠναγκάζοντο. Καὶ μέχρι τούτου διαωρθῶθη, ὡς ὁμολογεῖν αὐτοὺς, ἐτέρη τιλ διαλέξει ὑφαρπίσαι· ὅτι οὐκ ἐνανήσαν τῇ τῶν Πατέρων γνώμῃ τῇ ἐν Νικαίᾳ ἀρσάσῃ ἐναντίον εἶναι. Οὐδὲ γὰρ πρόκριμά τι ἠδυνήθη γενέσθαι ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Ἀριμίῳ συναχθέντων, ὁπότε συνέστηκε· μήτε τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου, οὐ πρὸ πάντων εἶδει τὴν γνώμην ἐκδειξάσθαι· οὔτε Βικεντίου, ὃς ἐπὶ τοσοῦτοις ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἀσώλως ἐφύλαξεν· οὔτε τῶν ἄλλων τοῖς τοιοῦτοις συγκαταθεμένων· ὁπότε μάλιστα, καθὼς προειρήκαμεν, αὐτοὶ οὔτοι οἵτινες κατὰ συσκευὴν ὑποκλίεσθαι ἔδοξαν, οὔτοι καλλίονι γνώμῃ χρησάμενοι, ἀπαρέακειν αὐτοῖς ταῦτα ἐμαρτύραντο. Συνορξὺ οὖν ἡ ὑμετέρα καθαρότης ταύτην μόνην τὴν πίστιν, ἣτις ἐν Νικαίᾳ κατὰ τὴν αὐθεντιαν τῶν ἀποστόλων ἐθεμελιώθη, διηνεκεῖ βεβαιότητι καθεκτόν εἶναι· καὶ μεθ' ἡμῶν τοὺς ἀνατολικούς, οἵτινες ἑαυτοὺς τῆς καθολικῆς εἶναι ἐπιγινώσκουσι, τοὺς δὲ δυτικούς καυχῆσθαι. Πιστεύομεν δὲ, οὐκ εἰς μακρὰν τοὺς ἄλλα νοοῦντα· αὐτῇ τῇ ἐπιχειρήσει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθῆσθαι αὐτῶν τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα· ὥστε τοὺς λαοὺς τῆς πλάνης αὐτῶν ἐλευθερωθέντας ἀναπνεῦσαι. Οὐδὲν γὰρ τρόπον δυνήσονται διορθῶσαι τὴν πλάνην τῶν ὀχλων, ὁπότε αὐτοὶ ὑπὸ τῆς πλάνης κατέχονται. Συμφωνεῖτω οὖν μετὰ πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ ἱερῶν καὶ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος ἡ γνώμη, ἐν ἣ ὑμεῖς ἁγίους καὶ βεβαίους πιστεύομεν. Ὅτι δὲ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν πιστεύειν ὀφείλομεν, τοῖς ἀμοιβαίοις τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιδειξάσθε. »

sanctos et firmos esse credimus. Ut autem nos ita vicissim respondeat dilectionis vestræ pietate, i me-

ΚΕΦΑΛΑ. ΔΒ΄.

Α

CAPUT XXXII.

Ὡς στάσεως ἐν Μεδιολάνοις γεγενημένης, Ἀμβρόσιος τῆν ὑπαρχον ἀξίαν ἡμιτισμῆνος, παραγεγόμενος καταστῆλαι αὐτὴν, ὑπὸ τοῦ πλήθους εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη· καὶ περὶ τῆς παρήσιας αὐτοῦ.

Ut exorta Mediolani seditione, Ambrosius, qui tum præfecturam gessit, eam seditionem sedare volens, a multitudine episcopus electus sit, et de ejus in dicendo libertate.

Οἱ μὲν οὖν πρὸς ἐσπέραν ἱερεῖς τοὺς νεωτερίζειν ἐπιχειροῦντας τοῖς ἐκείσε μέρεσιν οὕτω; ἐπέχον· καὶ ἀθιγῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς τῆς πίστεως ἐρύλαττον δόγμα· ὡς συμβαίνειν ὀλίγου; εἶναι κομιδὴ τοῦς ἄλλωσ ἡρημένους δοξάζειν, καὶ σχεδὸν μόνους τοῦς ἀμφὶ τὸν Δύξεντιον. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν καὶ οὕτως ἐνάτωρ ἠφάνιστο. Ἐκποδῶν δὲ τοῦτου γεγενημένου, περὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου ἐπιλογῆς στασιάζον τὸ πλῆθος, οἱ μὲν τοῦτον, οἱ δ' ἐκείνον προὐβάλλοντο. Ἐν μεγίστῃ δὲ κινδύνῳ ἡ Μεδιολάνων καθίστατο· ἕκαστος γὰρ ἀστοχήτας τῶν πρὸς βουλῆς, ὅσα δὴ τοῖς τοούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, δρᾶν προσηπειλοῦν. Ὡν τὴν ἀτακτον πίνηνειν δείσας ὁ τηνικῶδε τὴν ὑπατον ἀξίαν διαχειρίζων, καὶ τοῦ ἔθνους τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς Οὐλιαντινιανοῦ ἔχων Ἀμβρόσιος, μετ' ἀξιολόγου πλήθους ἐλθὼν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, συνεβούλευεν ἄτα βέλτεστα εἶναι ὤρετο· λήγειν μὲν ἕριδος, κατὰ νόμου δ' Ἐκκλησίας πράττειν. Ἐπειτα τοῦ τῆς ὁμονοίας, καλοῦ ὑπεμύμνησε, καὶ ὅσα δὴ ἀγαθὰ εἰσι τοῖς αἰρουμένοις τὰ τῆς εἰρήνης ἀσπάξασθαι. Ἐτι δὲ τοῦτου δημηγοροῦντος, ἐξάπινα πάντες τοῦ στασιάζειν πιυσάμενοι, ἐπ' αὐτὸν τὸν σύμβουλον τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὁμονοίας τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἐπέφερον ψῆφον, καὶ βαπτίζεσθαι παρηγγύων· ἀμύτητος γὰρ ἦν· καὶ ἰκέται ἐγίνοντο τὴν κατ' αὐτοὺς ἱερωσύνην λαμβάνειν· οὕτω γὰρ μόνως ἐκείνους ἔνωσιν ἔξειν, καὶ τὸ περὶ τὴν πίστιν ὁμονοεῖν προσγενήσεσθαι. Ἐπει δ' ἐκείνος τὸ μὲν βίπτισμα ἡδέως ἐδέχετο· ὅσον δὲ γ' ἐνῆν, ἀνεβάλετο ἱερᾶσθαι, καὶ ἀτεχνῶς τὴν πρᾶξιν ἀπεωθεῖτο, τὸ πλῆθος δ' ἔτι μᾶλλον ἐπέκειτο· καὶ οὐκ ἂν εἶται καὶ γένουτο ἀνήσιν δισχυρίζετο, γνώριμα (ἴ. γνώριμα) ταῦτα τῷ βασιλεῖ ἐγίνετο Οὐλιαντινιανῷ· τὸν δ' ἀκούσαντα, εὐξασθαι μὲν πρῶτιστα, ἔπειτα δὲ χάριν ὁμολογῆσαι Θεῷ εἰς ἱερωσύνην προσκαλουμένῳ οὐς αὐτὸς ἀρχεῖν προὐβάλλετο. Τὴν γε μὴν ἔνστασιν τοῦ πλῆθους, καὶ τὴν Ἀμβροσίου πάλιν γενναίαν ἀντίστασιν συμβάλλων, ἀριστα διεγίνωσκον, ὡς ἐπὶ σφόδρα τῆς ὁμονοίας καλῶ τῆς ἐν Μεδιολάνοις ἐκκλησίας ἔσεσθαι τὴν προχειρίσιν τοῦ ἀνδρός· καὶ ὅσον τάχος προσέταττε τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Ἄμα δὲ τοῦ θελοῦ κατηξιώθη βαπτίσματος, καὶ τὴν κεφαλὴν τῆ χειροτονίᾳ ὑπέβαλε· καὶ εἰς ὁμόνοιαν τὰ πλῆθη καθίστα, καὶ τὸ ἀστασιάζον τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐδράβευσεν, ἐν πολλῷ χρόνῳ καμουσῆ τῆ δεχομένη ἐκ τῆς Δύξεντιου κατῆς διοικήσεως. Ἐπει δὲ τοῖς πραττομένοις καὶ ὁ τὰ πάντα ἀριστος παρῆν βασιλεῦς, τοῦτον τὸν ὕμνον τῷ Σωτῆρι προσῆγε Θεῷ· « Χάρις σοι, λέγων, Δέσποτα πάντοκράτωρ καὶ Σῶτερ ἡμέτερε, ὅτι τῶδε τάνδρῃ ἐγὼ μὲν σώματα ἐνεχείρισσα, σὺ δὲ ψυχάς· καὶ τὰς ἐμὰς ψῆφους δικαίας ἀπέφενας. » Καὶ ὁ μὲν ταῦτα· Ἀμβρόσιος δ' οὐ πολλῶ ὕστερον τῷ βασιλεῖ σὺν παρήσιας διομιλούμενος, ἐπεμύμψατο

Occidentales episcopi ad hunc modum eos qui rebus novis intendebant, in partibus eis compe-
suere, inviolatumque ab initio fidei dogma con-
servare, adeo ut perpaucos esse contigerit, qui
aliter opinandum sibi esse duxerint. Et prope is
solus fuit Auxentius. Sed non longe post ipse
quonque morte est sublatas (1). Cæterum eo ex-
stincto, de episcopi electione multitudo est tumul-
tuata, quod alii hunc, alii illum designarent. Cum
igitur in magno esset discrimine Mediolanum :
pro se enim quisque consilio cœptoque ei non suc-
cedente, faciurum se ea minabatur, quæ fieri in
turbis ejuscemodi solent : eorum incompositum
notum suspectum habens, qui tum consularem
obtinebat dignitatem, gentemque eam a Valenti-
niano præfectus curabat Ambrosius, cum multitu-
dine non contemnenda in ecclesiam venit, atque
ibi quæ optima esse censeret, ut scilicet Ecclesiæ leges
agerent, suasit. Deinde de concordie commodis
eos, et quæ bona pacata consilia capientes conse-
qui soleant, admonuit. Adhuc ille concionabatur,
cum subito tumultu et seditione sopita, in ipsum
honestatis et concordie suasorem, omnes episco-
patus suffragia conferunt : cumque, ut baptizaretur,
hortantur (nondum enim sacramento eo
initiatas fuerat), et ut episcopalem apud eos dig-
nitatem suscipiat, supplicantes orant. Eo enim
tantum pacto fore, ut ipsi unanimes sint et de
fide concordent. 175 Atque ubi ille quidem bap-
tismum libenter approbavit, et quoad potuit, ad-
ministrationem sacram distulit, palamque adeo rem
eam rejecit, et multitudo magis etiam ei institit,
neque se quidquam de consilio suo, quidquid etiam
accideret, remissuram confirmavit, res imperatori
Valentiniano renuntiatur : qua ille audita, preca-
tus primum est : deinde Deo gratias egit, qui eos
ad episcopale munus vocaret, quos ipse reipublicæ
administrationi præfocisset. Et cum inter se, et
populi vehementem petitionem, et Ambrosii con-
stantem reluctationem conferret, optime perspexit
electionem ejus viri Ecclesiæ Mediolanensi ad con-
cordiam retinendam bono esse. Quapropter quam
primum initiationem et consecrationem eum sus-
cipere jussit. Simul atque autem divinum bap-
tismi subiit, et caput consecrationi subdidit, plebs
universa ad concordiam rediit, et tranquillitas Ec-
clesiæ reddita est, quæ quidem tempore multo
propter malam Auxentii administrationem dis-
sensione periclitata fuerat. Quoniam vero rebus
hiscæ agendis, modis omnibus optimas affuit im-
perator, talem Servatori Deo is concinuit hym-

(1) Socrat. eod. cap. 50.

num : « Gratias tibi, inquit, ago, omnipotens Domine et Servator noster, quod huic viro ego quidem corporum, tu autem animarum curam commiseris, et iudicii mei calculum æquum esse comprobabis. » Porro Ambrosius non multo post perquam libere cum imperatore collocutus, res quasdam non recte a magistratibus actas reprehendit. Atque imperator, « Hanc ego dicendi libertatem tuam, ait, iamdudum noram : et cum perspecta mihi ea esset, non modo non inhibui, verum etiam suffragio meo electionem tuam, ut episcopus fieres, adjuvi. Perge itaque, sicuti divina jubet sanctio, sanare animarum nostrarum delicta. » Hæc Mediolani acta. Qualis autem Ambrosius et vita et doctrina, tum autem egregio in ecclesiam ardore fuerit, et quam viriliter atque divine episcopatum gesserit, multa admonendi libertate apud præcipuos magistratus tempestive usus, iu sequenti dicitur libro.

176 CAPUT XXXIII.

Ut magnus Valentinianus e vita excesserit. De Valentiniano juniore, et de Justina et Severa imperatricibus, et de liberis utriusque narratio.

Ea tempestate, quod (1) Sauromatæ Romanam ditionem, eamque imperii partem quæ ad Occidentem vergit, excursionibus vexarent, Valentinianus cum ingenti belli apparatu adversus eos est profectus. Atque illi tantam imperatoris expeditionem formidantes, legatis missis pacem ab eo petierunt. Quos ubi deformes esse vidisset, an universi tales essent Sauromatæ, interrogavit. Et cum illi dixissent, optimos quosque qui et genere et forma præstarent, ab eis legatos solere mitti: ira atque furore multo correptus, gravia pati dixit, et maxime infortunatum esse, quod ad tempora sua pervenisset Romanorum imperium, si Sauromatæ, gens tam barbara et informis, in qua reliquos isti excellerent, sedibus suis contenti esse nollent: sed confidentia tanta impulsus, ditionem suam percurrerent, et bellum utilitate quadam illecti Romanis inferrent. Et cum ita indignaretur, et magnopere vociferaretur, nimia vocis intentione convulsa in eo esse interiora viscera, venamque et arteriam quamdam ruptam dicunt, unde sanguine plurimo profuso vita eum reliquerit, in castello quodam Germaniæ (2), cui Brigitio nomen fuit, decimo septimo mensis Novembris die, cum quinquaginta quinque prope annos natus esset, et tredecim (3) annis imperium bene admodum et præclare administrasset. Eo vero, patrio monumento illato, sexto die post, qui in Italia fuit exercitus cognominem ei filium juniorem Valentinianum imperatorem, in oppido Italiæ Aquino renuntiavit. Neque ita multo post imperatores quoque Gratianus frater et Valens, suffragio suo

(1) Eutropius scribit, Sauromatas se per Pannonias in ditionem Romanam diffudisse, eamque vastasse. Idem Brigitionem Quadorum oppidum esse dicit. Quados autem nonnulli hodie Austriacos, nonnulli Silesios fuisse opinantur. Quod si posterius hoc verum est, ad oppidum Brigam, ut

Α τισι τῶν πραγμάτων, ὡς οὐ καλῶς παρὰ τοῖς ἀρχαῖσι πραττόμενων. « Ταύτην σου τὴν παρῆρσιαν πάλα ποτὲ ἤδειν ἐγὼ, ἐφη ὁ βασιλεὺς· καὶ γ' ἐπιστάμενος, οὐ μόνον ἐπέσχον, ἀλλὰ καὶ σύμφηρος ἐγενόμην τῇ ἀρχιερωσύνῃ. Ἰάτρειε οὖν, ὡς ὁ θεὸς ὑπαγορεύει: θεσμός, τὰ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀμαρτήματα. » Ταῦτα μὲν ἐν Μεδιολάνοις ἐγένετο· ὁποῖος δὲ Ἀμβρόσιος τὸν βίον καὶ λόγον καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ζῆλον, καὶ ὡς μάλα ἀνδρείως καὶ θεοσεβῶς τὴν Ιερουζόλην διήνυσσε, παρῆρσις πολλῇ πρὸς τὰς ὑπερεχούσας ἀρχὰς ἐγκαίρως χρώμενος, ἐν τῷ ἐφεξῆς ῥηθῆσεται τόμῳ.

Hæc Mediolani acta. Qualis autem Ambrosius et vita et doctrina, tum autem egregio in ecclesiam ardore fuerit, et quam viriliter atque divine episcopatum gesserit, multa admonendi libertate apud præcipuos magistratus tempestive usus, iu sequenti dicitur libro.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ἵς ἀπεθῆν ὁ μέγας Οὐαλεντινιανός· καὶ περὶ τοῦ νεωτέρου Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ διήγησις περὶ Ἰουστίνης καὶ Σευήρας τῶν βασιλευσῶν, καὶ τῶν παιδῶν ἀμφῶν.

Τηνικαῦτα δὲ Σαυροματῶν τὴν Ῥωμαίων κατατρεχόντων, καὶ ὅσον τὸ πρὸς δύσιν τῆς ἀρχομένης, Οὐαλεντινιανὸς σὺν πολλῇ τῇ παρασκευῇ ἐπέξει κατ' αὐτῶν. Ἐκεῖνοι δὲ πρὸς τὴν τοσαύτην τοῦ βασιλέως ὀρμὴν δεισαντες, πρέσβεις πέμψαντες, ἤτουν εἰρήνην· οὐδ' ἰδὼν οὐκ εὐφυῶς ἔχοντα, εἰ τοιοῦτους εἶναι Σαυρομάτας πάντας διεπισυθάνετο. Τῶν δ' εἰπόντων τοὺς παρ' αὐτοῖς ἀρίστους εἶναι καὶ γένει καὶ εἶδει προσδοκούμενους, θυμῷ καὶ ὀργῇ πολλῇ κατάχετος γεγονώς, Ἡ δεινὰ νῦν πάσχιν ἐφη τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν περιελθοῦσαν αὐτῷ, καὶ τὰ μάλιστα δυσπραγεῖν, εἰ Σαυρομάται βάρβαρον σὺτω γένο; καὶ δὺσμορφον, ὡς οἱ κρείττους οὔτω, οὐκ ἐθέλει μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' οὕτω θράσει μὲν τὴν αὐτοῦ διαθεῖν ἀρχὴν, καὶ πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων κινεῖν γαρραλίζεται. Χαλεπαίνοντο; δ' οὐ·ω καὶ μέγα ἀνακραγόντος, τῷ τῆς διατάσεως τῆς φωνῆς ἀμέτρῳ σπαραχθῆναι φασὶ τὰ ἔνδον, φίλβα δὲ τινα καὶ ἀρτηρίαν διαρραγῆναι· αἵματος δ' ἐκτεῦθεν πλείστου ἀναδοθέντος, τὸν βίον ἀπολείπειν, ἐν τινι φρουρίῳ τῶν Γαλλίων, ᾧ Βεργιτίων ἦν ὄνομα, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, ἐπὶ μὲν γεγονώς ἀμφοὶ τὰ πενήτηκοντα, τριακαίδεκα δ' ἐν τῇ βασιλείᾳ εὐ μάλα καὶ λίαν ἐπισήμως διαγεγήμενος. Τοῦτου δὲ τοῖς πατρίοις μνημασιν ἐνοσηροσθέντος, ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν στρατὸς μεθ' ἡμέραν ἕκτην τὸν ὀμώνυμον αὐτῷ παῖδα, τὸν νέον Οὐαλεντινιανόν, βασιλεῖα ἀναγορεύουσιν, ἐν Ἀκίνῳ πόλει τῆς Ἰταλίας. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βασιλεῖς, Γρατιανός τε ὁ ἀδελφός καὶ Οὐάλης, σύμφηροι καὶ αὐτοὶ ἐγένοντο τῇ ἐκείνου ἀρχῇ, εἰ καὶ χαλεπαίνοντες ἦσαν τὰ πρῶτα· ἄτε δὲ τῶν στρατωτῶν,

nunc dicitur, Valentinianus mortuus fuerit.

(2) Nicephorus hoc loco pro Germania Gallias habet. Sed animadvertere est, cum aliis quomque locis Germanorum nomen non usurpasse, sed pro eis Gallos postisse. Socr. eod. cap. 52.

(3) Alii diunt undecim.

ἐπιτροπῆς αὐτῶν ἄνευ, τὰ ἐπίσημα τῆς ἀρχῆς περι-
 βαλλόντων αὐτοῦν. Εἰδέναι μόντοι χρεῶν, ὡς ὁ νέος
 αὐτός Οὐαλεντιανὸς ἐξ Ἰουστίνης ἐγεγόνει τῷ με-
 γάλῳ Οὐαλεντιανῷ· ἐπέγημε δὲ ζώσης ἐτι τῆς
 προτέρας αὐτοῦ γυναίκες, ἧ Σευήρα ἦν ὄνομα. Αἰτία
 δὲ τοῦ γάμου τοιαύτη ἐγένετο· Ἰουστίνη ταύτη πατὴρ
 Ἰούστος ἐτύγχανεν ὢν, δεῖ ἐπὶ τῶν Κωνσταντινου
 χρόνων τῆς περὶ Πικενον ἐπαρχίας τὴν ἀρχὴν ἔχων,
 ὅντιν ἰδεῖν λέγεται, ὡς βασιλικὴν ἀλουργίδα δεξιόθεν
 γεννήσῃ. Τὸ δὲ ὄνομα ἀφελῶς ἔκειντο ῥηθὲν, εἰς πολ-
 λούς διεχύθη. Ὁδὸ πολλῶν δ' ὕστερον καὶ τὰς Κων-
 σταντινοῦ ἐφθάνει ἀκοῆς. Ὁ δὲ συμβαλὼν τὸ ὄνομα ὡς
 βασιλέα γεννήσῃ, πέμψας, ἔκειντο μὲν τῆς κεφαλῆς
 ἀφαιρεῖται· τὴ δὲ γ' ἔκεινον θυγάτηρ Ἰουστίνης
 αὐτῆ, ὄρφανὴ πατρὸς γενομένη, δυστυχῶς μὲν εἶχε,
 παρθενοῖαν δ' ὁμοῦς ἠσπάζετο. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ
 γινώριμος τῆ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντιανοῦ γυναικὶ
 Σευήρᾳ καθίσταται. Πικνῶς δ' αὐτῆ παραβάλλουσα
 εἰς φίλιαν ἐκ τῆς συνεχροῦς ὀμιλίας αὐτῆ ἀνακίρνα-
 ται· τῆς δὲ μακρᾶς συνηθείας κρατυθησίσης, ἥδη
 καὶ κοινῶς αὐτῆ καθίστατο τῶν λουτρῶν. Καὶ ποτε
 συλλουομένην ταύτην ἡ Σευήρα ἰδοῦσα, καίπερ οὔσα
 γυνή, ὁμοῦς τοῦ κάλλους ἔχουσα ἤτετό, καὶ ἐπὶ
 τῶσον ὡς καὶ τὸνδρὶ καὶ βασιλεῖ διεξίναται περὶ αὐ-
 τῆς· ὅτιπερ τοσοῦτον περίεστι· κάλλος τῆ θυγατρὶ
 τοῦ Ἰούστου, ὡς καὶ αὐτὴν καίπερ οὔσαν γυναῖκα,
 τοῦ κάλλους ἔρασθῆναι τῆ παρθενοῖας. Ὁ δὲ βασι-
 λεὺς τῆς Σευήρας τοῖς λόγοις τρωθεὶς, πρὸ ἑαυτῷ
 τὴν βουλήν ἐταμίευσεν· ἔβουλεύσατο γὰρ καὶ τὴν
 Ἰουστίνην ἀγαγέσθαι, καὶ ἀμφω νομίμους· ἔχειν
 γυναικας· καὶ νόμον δημοσίᾳ προὔτιθει, παντὶ βου-
 λομένῳ ἐξίναται δύο κατὰ ταυτὸν νομίμους ἔχειν
 γυναῖκας. Καὶ ὁ μὲν νόμος· κατὰ πᾶσιν ἐχώρει
 πάλιν· ὁ δὲ καὶ τὴν Ἰουστίνην πρὸς τῆ Σευήρᾳ
 ἀνάγει πρὸς τὰ βασιλεία, καὶ τῆς ἱστῆς αὐτῷ τιμῆς
 μεταδίδωσιν. Ἐκ μὲν οὖν Σευήρας· Γρατιανὸς πρό-
 τερον τῷ Οὐαλεντιανῷ ἐγεννήθη, ὃν ἐμπροσθεν καὶ
 βασιλέα τῆς ἐσπέρας ἀνείπεν· ἐκ δὲ Ἰουστίνης ταύ-
 τῆς τὴν νέον γεννᾷ Οὐαλεντιανὸν, ὃν ὁ στρατὸς,
 ὡς εἶρηται, παρὰ γνώμην τοῦ δυοῖν βασιλέων, τοῦ
 τε ἀδελφοῦ καὶ θεοῦ φημι, ἰξίωσεν ἀναρρήσεως.
 Ἐγένοντο δὲ ταύτη καὶ θυγατέρες τρεῖς· Ἰούστα,
 Γράτα καὶ Γάλλα· ὧν αἱ μὲν δύο διὰ βίου τὴν παρ-
 θεοῖαν ἠσπάζοντο· τὴν δὲ Γάλλαν ἐς ὕστερον ὁ βα-
 σιλεὺς ἐγήμε Θεοδοσίος ὁ μέγας, ἐξ ἧς αὐτῷ καὶ
 Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο. Ἐκ γὰρ τῶν προτέρων
 αὐτῷ σπερμάτων Ὀνώριον καὶ Ἀρχάδιον ἔσχεν,
 ἐκ Πλακιδίης τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναίκα· ἦν
 πρὸν τὴν βασιλείαν ἀρχὴν ἀναζώσασθαι, νομίμως
 ἠορμόσατο. Περὶ μὲν οὖν Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν
 κατὰ χώραν λέλλεξεται.

(1) Ibidem antehæc Julius Cæsar legem latam
 voluit, uti uxores liberorum quærendorum causa
 quas ei quot ducere vellent, liceret, præpter im-
 pudicitiam suam scilicet et adulteriorum infamiam :
 a mulierum vir, et omnium virorum mulier.
 (Sueton.) Populosas fore tali lege Romani imperii

imperium ejus comprobarunt, quamvis id primum
 moleste tulerint, videlicet quod milites sine eorum
 jussu imperialia ei tribuerint insignia. Illud quippe
 notandum est, juniorem hunc Valentinianum
 magno Valentiniano ex Justina progenitum esse,
 quam vivente adhuc priore ejus conjuge Severa
 uxorem superinduxit. Causa earum nuptiarum hæc
 fuit: Justinæ huic pater fuit Justus; hic Constantii
 temporibus Picenum provinciam habens, in somnis
 sibi ipsi visus est, quemadmodum dicitur, impe-
 riale purpuram dextro femore gignere. 177
 Somnium id simpliciter animo ab eo expositum, ser-
 monibus deinde multorum divulgatum est, nec multo
 post ad Constantii quoque pervenit aures, qui ex
 visione ea imperatorem illum progeniturum esse
 conjectans, immisso percussore caput illius rescindi
 jussit. Porro filiola ejus Justina, cum ei patre orbatæ
 res duræ essent, virginitatis tamen florem conser-
 vavit. Deinde vero in notitiam Severæ imperato-
 ris Valentiniani conjugis pervenit. Et cum frequen-
 tius eam adiret, per continuam consuetudinem in
 amicitiam quoque ejus est admissa: atque ea cum
 magis atque magis familiaritate confirmata esset,
 tandem etiam in lavationis communionem se insin-
 navit. Et aliquando simul lavantem cum eam Se-
 vera inspexisset, quamvis femina esset, forma ejus
 usque adeo est capta, ut de ea etiam marito impe-
 ratori diceret: tam præstantem scilicet Justi filia
 esse formam, ut ipsa quoque florem pudicitia et
 virginitatis ejus odamarit. Imperator Severæ ver-
 bis ictus, consilium suum secum ipse celavit. Nam
 et Justinam ipsam ducere, et utramque legitimum
 habere uxorem constituerat. Itaque legem (1) pub-
 lica promulgat, ut cuiuscunque libitum esset,
 duas legitimas uxores habere liceret. Ita simul et
 lex ea in urbibus omnibus proponitur, et Justinam
 imperator in regiam suam uxorem inducit, eodem-
 que cum Severa loco honorifice habet. Atque ex
 Severa quidem Gratianum antea Valentinianus sus-
 ceperat, quem etiam Occidentis imperatorem dudum
 declaraverat. Justina autem ista juniorem Valen-
 tinianum ei genuit, quem exercitus, sicuti dixi,
 præter duorum imperatorum fratris et patris sen-
 tentiam, imperatorem esse jussit. Huic tres quo-
 que fuere filia, Justa, Grata et Galla: quarum duas
 virginitatem in vita sunt complexæ. Gallam vero
 postea Theodosius magnus uxorem duxit, ex qua
 ei Placidia filia prognata est. Nam Honorium et
 Arcadium in matrimonio priore genuerat ex priore
 conjuge Placilla, quam prius legitime sibi conjun-
 xerat, quam imperium ipsum suscepit. De Theodo-
 sio autem atque ejus filiis tempore sup. dicitur.

terras causatus est, perinde atque Barbarorum
 regiones, apud quos polygamia coleretur. (Eutrop.)
 Procopius sane Cæsariensis alicubi monogamiam
 plurimum detrimenti Romanis ditionibus attulisse
 scribit.

178 CAPUT XXXIV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Qui eo tempore in Ægypto floruerint philosophici et divini viri, discipuli et discipulorum discipuli Antonii magni: Joannes, Or, Amon, Theonas, Benus, Copres, Helles, Elias, Apelles, Isidorus, Serapion, Dioscorus, Eulogius et Apollus.

Περὶ τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀμυσάντων φιλοσόφων θεῶν ἀνδρῶν ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ μαθηταὶ καὶ μαθητῶν μαθηταὶ τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου ἐγένοντο· Ἰωάννου, Ὀρ, Ἀμών, Θεωνῶ, Βήνου, Κόπρη, Ἐλλίη, Ἠλίω, Ἀπελλῆ, Ἰσιδώρου, Σεραπίωνος, Διοσκόρου, Εὐλογίου καὶ Ἀπολλῶ.

Sed enim ex Occidente rursus ad Orientis res transeamus. Atque ubi prius de ecclesiasticis philosophis, ita ut pollicitus sum, dixero (magnus enim tum, et haud scio an alio itidem tempore unquam, eorum proventus fuit), ad profana progrediar. Atque morti impii Valentis aliquantum cum delectatione immoratus, finem etiam undecimo huic historiæ tomō imponam. Verum enimvero quæ initia monasticæ vitæ institutum habuerit, et quoniam ejus veluti patres et duces exstiterint, in Maximi Constantini, deinde etiam in filii ejus Constantii historia commemoravimus. Nam de Antonio et Paulo simplici, item de Ammone et Eutychiano, qui in Olympo fuit, præterea de Spyridone, Nicolao et Parthenio, hierarchis edendis miraculis claris, eam historiam de Constantino scriberemus, egimus: Antonii autem discipulos, duos videlicet Macarios, Pambo, Paphnutium, Apollonium, et Anub, in Constantii res gestas coniecimus. In quibus etiam Ægyptios monachos celebravimus, qui in Sceti et Tabennio sunt philosophati; præterea qui in Syria et Palæstina virtutem piis exercitiis meditati sunt, quique in Ponto, et Europa, et Italia ipsa angelorum vitæ æqualem duxere vitam: atque item alios qui sapientes quidem et religionis nostræ fuere, fidei tamen doctrinam sanam ad finem usque non conservarunt. Hoc autem loco eos qui postea vixerunt, persequemur, qui cum patres priores illos habuere, tum patres ipsi multorum secundum Deum filiorum exsistere. Eos in compendio, quantum mihi eorum res cognoscere licuit, breviter percurram. Imperii istius tempore secundum eos quos antea diximus Dei amantes viros, **179** in Ægypto Joannes ille enituit (1), cui prophetiæ donum, et rerum quæ multis ignotissimæ sunt, cognitionem Deus tribuit, ut futuras scilicet periunde atque præsentis, non minus quam prisca vites, cerneret. Habuit is aliud insuper a Deo acceptum donum, ut morbis incurabilibus imperaret, atque dicto citius eos fugaret, ægrotosque sanaret. Præter hunc et celebris ille Or tum claruit, qui ab ipsa infantis vitæ solitariam in eremo consecutus, nullum laborem alium, præterquam Deum laudibus ferre novit: herbis quibusdam agrestibus earumque radicibus vitam tolerans. Aquam bibit loco quovis, quamcumque ei obiter terra in qua versaretur, præbuit. Ubi autem ad senectutem pervenit, visione quadam divina Thebaidem incolere jussus, multorum monasteriorum dux factus est. Eisdem autem et hic, quibus Joannes, divinis locuples fuit donis. Precatione namque sola non morbos

ἄλλ' ἐξ ἐσπέρας αὐτὸς ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν ζωογόνα διαθήσομαι. Καὶ πρότερον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων διαλαθῶν, καθὰ δὴτα καὶ ὑπεσχόμην (φορὰ γὰρ πολλὴ τούτων ἐπερ ποτὲ τηρικαῦτα ἐπήνθει), πρὸς τὰ ἐξῆς βαδισομαι· καὶ τῷ τέλει τοῦ δυσσεβοῦς Οὐάλεντος ἐμφιλοχωρήσει, τέλος καὶ τῆ παρούσῃ μοι ἐνδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσω. Ἄλλ' ὅπως μὲν ἡ μοναχικὴ πολιτεία τὴν ἀρχὴν ἔσχε, καὶ τίνες ὡσερ πατέρες καὶ ἀρχηγοὶ ταύτης ἐγένοντο, φθάνομαι ἐν τε τῇ κατὰ τὸν μέγιστον Κωνσταντίνου ιστορίᾳ, καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου αὐτῆς διαλαθόντες. Ἀντωνίου γὰρ καὶ Παύλου τοῦ Ἀπολλῶ, Ἀμμῶν τε καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, ἐτι δὲ Σπυρίδωνος καὶ Νικολάου καὶ Ἡερθενίου τῶν ἐν θαύμασι περιβοήτων ἱεραρχῶν, ἡ κατὰ τὸν Κωνσταντίνον δάξεισιν ἱστορία. Περὶ δὲ τῶν Ἀντωνίου μαθητῶν, τῶν δύο, φημι, Μακαρίων, Παμῶν τε καὶ Παφνουτίου, Ἀπολλωνίου τε καὶ Ἀναῦθ, ἡ κατὰ Κωνσταντίνου συγγραφή περιέχει· ἐν ἧ καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διεξιμένον μοναχῶν, ἦρουν τῶν ἐν Σκῆτι καὶ Ταβεννιῳ φιλοσοφῶσάντων, καὶ περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ἀσκησάντων· ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ τῶν ἐν Πόντῳ καὶ Εὐρώπῃ καὶ Ἰταλίᾳ ἱσαγγέλωσ βεβιωκότων μνηστὴν ἐποησάμην· καὶ περὶ ἄλλων σοφῶν μὲν καὶ τοῦ ἡμετέρου σεβάσματος, οὐ μὴν δὲ ὑγιῶσ τὸ τῆς πίστεως δόγμα διεξελθούτων. Ἐν δὲ τῷ παρόντι περὶ τῶν ἐφεξῆς ἀμασάντων διαληψόμεθα, οἱ πατέρας μὲν τοῦσ προσηρημένους ἔσχον, πατέρες δ' οὗτοι πολλῶν κατὰ θεῖν υἱῶν ἐγένοντο· οὗσ ἐν συνόφει διαδραμοῦμαι καθ' ἑσόν μοι μαθεῖν περὶ αὐτῶν ἐξέγνετο. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας ταύτης μετὰ τοῦσ προσηρημένους θεοφιλεῖσ ἀνδρας ἐν Αἰγύπτῳ διέπρεπεν Ἰωάννης ἐκεῖνος, ὃ τῆς προφητείας τὴν χάριν καὶ τὰ πολλοῖσ ἀθλότατα θεοσ εἰωρήσατο· ὡσ ἐνεστῶτα ὄρῶν τὰ ἐσόμενα, καὶ οὐχ ἦττον ἢ αἱ κάλαϊ προφητῆται. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ δεῦτερον ἄλλο δῶρον πρὸς θεοῦ λαθῶν εἶχε, ταῖσ ἀνάτοισ ἐπιτάττει τῶν νόσων, καὶ ἄττον ἢ λόγος φυγαθεῖσιν ταύτας, καὶ ἰσθαῖ τοῦσ κάμνοντας. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ὁ περιβόητος Ὀρ ἐγνωρίζετο· δὲ ἐκ βρεφικῆσ ηλικίας τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς ἀσπασάμενος, οὐδέν τι ἄλλο ἢ θεοῦ ὑμνεῖν ἔργον εἶχε, βοτάναισ τισὶν ἀγρίαισ καὶ ταῖσ ἐκ τούτων ῥίζαισ τρεφόμενος. Ποτὸν δὲ εἶχεν ὕδωρ ἐπηδήποτε καὶ ἐκ ταῦ παρήκοντος σχεδιασθὲν τῇ διατριβῇ. Ἐπὶ δὲ πρεσβύτης ἐγένετο, εἰσ Θεβαῖδα ὁμοφῇ τινι θεῖᾳ μετοικισθεῖσ, καθηγμένων πολλῶν μουκτηριῶν ἐγένετο. Ἐπίσης δὲ Ἰωάννη καὶ οὗτοσ τῆσ θείας τῶμοῖρησε χάριτος. Εὐχῇ γὰρ μόνῃ οὐ μόνον νόσους, ἀλλὰ καὶ θαίμονας ἤλαυνεν. Ἀμύητος δὲ γρημμάτων ὢν, ἤκιστα βίβλων εἰδετο

(1) Sozom. eod. cap. 28.

πρὸς γε ἀνάμνησιν. Πάν γὰρ ὅσαρ ἀκούσετε καὶ εἰς ἁ
 οἴων ἰάθει καθάπαξ, ὑπέρτερον ἀπάσης λήθης ἦν
 ἐπισημῶν, καὶ καιρῶ τῆς χρείας πρόχειρον ἐω-
 ρήτο. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀμών ἐκεῖνος ἐφιλοσόφει
 περὶ τούτοις τὸ κλίμα· ὅς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ταβέννῃ
 καθηγγητάμενος, τρισχιλίουσιν εἶχε τοὺς μαθητευομέ-
 νους· ἐν οἷς καὶ Βῆνος ἦσαν καὶ Θεωνᾶς μοναχικῶν
 ταγμάτων καθηγεμόνες. Καὶ ἄμφω δὲ τοῦ τε προ-
 γνήσκου καὶ προφητεύου τὴν χάριν εὐλόγησαν
 ἐκ Θεοῦ. Θεωνᾶν μέντοι φασὶν εἰς ἄκρον ἀσκήσας
 τὴν τε Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων
 σοφίαν καὶ παιδείαν, καὶ ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσι φιλο-
 σοφῆσαι τὴν σιωπὴν· τὸν δὲ Βῆνον οὕτως ἀσκήσας,
 ὡς μηδέποτε ὀργισθῆναι τινα· μήτε μὴν ὀμῶσαι, ἀλλ'
 οἷδὲ ψεύσασθαι· θρασὺν δὲ λόγον ἢ εἰκατόν ἢ ὀλι-
 γωρίας ἄξιον μηδέποτε ἐλάσθαι διὰ στόματος ἐνεγ-
 κείν. Ναὶ μὴν καὶ Κόπρης καὶ Ἑλλῆς καὶ Ἥλιος
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγνωρίζοντο. Ὁ μὲν οὖν Κόπρης
 εὐλόγησε χάριν δαιμόνων τε κρατεῖν, καὶ ποικίλων
 νοσημάτων ἰάσθαι τὰ πάθη. Τοσαύτην δὲ τῷ Ἑλλῆ
 γενέσθαι χάριν τῶν παραδόντων, καίπερ ἔτι τὴν κατὰ
 μοναχῶν ἐκπαιδευόμενον ἀγωγὴν, ὡς καὶ ἀνθρακας
 φέρειν ἐν κόλπῳ, καὶ μὴ τὴν ἐσθῆτα καίρειν· κίν-
 τεύθειν καὶ τοὺς συνομιλίους ἐφέλκειν, καὶ πρὸς ζῆλον
 τῆς πολιτείας διερεθίζειν, ἅτε δὴ τῆς ἀγαθῆς βιο-
 τῆς ἐφαπομένην ἐχούσης καὶ τὴν τῶν παραδόντων
 ἔργων ἐπίβειξιν. Ὁ δ' Ἥλιος ἀγχιεστὰ τῆς Ἀντινόου
 πόλεως τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐκέκτετο ἐργαστήριον,
 ὑπὲρ τοὺς δέκα καὶ ἑκατὸν χρόνους γενόμενος. Ἐλε-
 γε δὲ μόνος τὴν ἔρημον οἰκήσας πρὸ τοῦ ἐκείσε ἐλ-
 θεῖν ἐπὶ ἔτεσιν ἑβδομηκοντα. Οὕτω δὲ γῆρας· ἔχων,
 ἀνδρείως μέχρι τέλους τῷ ἄγωνι καὶ νηστεύων διε-
 κρήρει, ὥσπερ τῆτες ἢ πρόβριτα τὸ τῆς μοναχ-
 κῆς πολιτείας στάδιον ὑποδύς. Περὶ δὲ Ἀχωρίν καὶ
 Ἀπελλῆς ἐκεῖνος διέπρεπε, καταπλήττων τοῖς παρα-
 δόντων ἔργων τὰ κατ' Αἴγυπτον μοναστήρια· ὃν
 φασὶ χαλκῶντα, τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ ἐπιτήδευμα,
 νύκτωρ τὸν δαίμονα εἰς μορφήν εὐχούσαν γυναι-
 κῶς μεταβληθέντα, ἐπιδολεῖν πειρᾶσθαι τῇ τοῦ
 ἀνδρὸς σωφροσύνῃ· τὸν δὲ τὸν μύθρον τῶν ἀνθρώπων
 ἡμέρα ἐξεροσάμενον, κατὰ πρόσωπον βιβαῖν τὸ δαι-
 μόνιον, καὶ καταφλέξει αὐτό· ἐκεῖνο δ' εὐθύς ἀπο-
 δρᾶσαι γαστῆρ ἑταίρους καὶ ὀλοφουρόμενον. Πατέρες
 δὲ τὸ ἐπίσημον ἔχοντες τῶν μοναχῶν τηνικαῦτα
 ἦσαν Ἰσίδωρος τε καὶ Σεραπίων, καὶ ἐπὶ τούτοις
 Διόσκορος. Ὁ μὲν οὖν Ἰσίδωρος κύκλῳ ξύλοις καὶ
 τοῖχοις περιθριγγώσας τὸ μιναστήριον, διὰ σπουδῆς
 ἐποιεῖτο, μηδένα τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων θύραζε
 προΐναι, ἀλλ' ἀρκούντως ἀπολαύοντα τῶν ἐπιτη-
 δέων κατὰ χώραν μένειν· ὁ δὲ Σεραπίων ἀμφὶ μυ-
 ρίλους κτησάμενος μαθητὰς, περὶ τὸν Ἀρσεναιτῆν
 διέτριβεν. Οἱ δ' ὑπ' αὐτῷ ταττομένοι οἰκειοὶς ἰδρώσι
 τὸ ζῆν ἐπορίζοντο, καὶ πολλοὺς τῶν θεομένων ἐπήρ-
 χον. Ὁραθῆρον· ἀμῶντες· ἐπὶ μισθῷ, τὸν ἀρκούντα
 αἶτον ἑαυτοῖς ἐπιτίθουν, καὶ ἄλλοις ἐχορήγουν τῶν
 μοναχῶν. Τῷ δὲ γε Διόσκορῳ ἑκατὸν ἐγένοντο φοι-
 τηταί. Ἰερᾶσθαι δὲ λαγίων, πολλὰν περὶ τὴν τῶν

solum, sed et dæmones abegit. Et cum litteris ini-
 tiatus non esset, minime tamen ad memoriam libris
 opus habuit. Quidquid enim semel auditum mente
 complexus esset, id supra oblivionem omnem
 conservabat : et quocumque tempore usu ejus opus
 esset, promptum ad manus habebat. Tum vero in
 eadem regione etiam philosophatus est Amon ille,
 qui in Tabenna insula monasteriis præsident,
 tria millia discipulorum habuit : in quibus erant
 Benus et Theonas, monasticorum ordinum duces.
 Ambo vero et prædicationis gratiam Deo acceptam
 tulere. Theonam certe quidem dicunt ad summum
 Ægyptiorum et Græcorum et Romanorum sapien-
 tiam et disciplinam perdidicisse, et ad triginta an-
 nos silentium coluisse. Benus autem vitam insti-
 tuit, ut nunquam alicui irasceretur, neque juraret,
 neque mendacium diceret. Vocem etiam temera-
 riam aut vanam et nihili, nunquam ex ore protulit.
 Spectati quoque eo tempore fuere Copres, Helles
 et Helias. In iis Copres dæmonium expellendorum
 et variorum morborum sanandorum gratiam acce-
 perat. Helles autem tantum habuit miraculorum
 edendorum donum, ut tum etiam cum monastici
 instituti disciplinam disceret, candentes in sinu
 carbones tulerit, et vestes non adusserit. **180**
 Quare sodales suos ad æmulationem instituti sui,
 et vitæ ejus bonæ, quæ manifesto prodigiorum
 exhibendorum consequentem virtutem obtineret,
 excitavit atque pertraxit. Helias porro prope urbem
 Antinoum monasticæ philosophiæ suæ habuit offic-
 inam, qui centesimum et decimum excessit annum.
 Dixit is autem, prius se ad annos septuaginta
 solum in solis locis habitasse, quam in eo perve-
 nerit. Et cum ea esset ætate, ad finem tamen usque
 in certamine cœpto viriliter jejunans perduravit,
 perinde atque eo ipso, aut tertio iude anno mona-
 sticæ vitæ studium esset ingressus. Ad Achorin au-
 tem et Apelles ille enituit, monasteria Ægypti mi-
 rificis factis suis obstupesciens : quem dicunt
 aliquando, cum æs procuderet (nam hoc ei erat
 studium), et noctu dæmon in venustæ mulieris for-
 mam mutatus, pudicitia ejus insidias tendere cona-
 retur, candentem massam ex carbonibus sensim
 protraxisse, atque in faciem dæmonis conjecisse,
 eamque ustulasse, atque illum confestim luctuo-
 sum quiddam stridentem atque ululantem profu-
 gisse. Patres autem monachorum celebres temp-
 fuere, Isidorus, Serapion, et præterea Dioscorus.
 Atque Isidorus monasterio circumcirca tignis et mu-
 ro septo, hoc studio habebat, ne quis eorum qui in
 disciplina ejus erant (1), foras progredieretur : sed
 ubi quantum satis est rebus necessariis usus esset.
 in loco suo maneret. Porro Serapion ad decem milia
 discipulorum habens, circa Arsenoiten vixit : qui
 vero ei parebant, sudore suo victum parabant, eum-
 demque indigentibus etiam præbebant. Et a statis
 tempore mercede metentes, quantum opus esset fru-
 honi avaro, qui aliena appetat, persimilem esse
 lib. iv, cap. 23.

(1) Socrates asceten quemdam solitum fuisse
 dicere scribit, monachum opus non facientem,

menti, sibi comportabant, et aliis etiam monachis impertiebant. Porro Dioscuro centum erant sociatores. Et cum presbyter et sacrorum obeundorum minister esset, multam et exactam curam in divinarum rerum dispensationem impendit, disquisitione maxima eos qui ad mysteria percipienda adirent, explorans. Ut namque mens antea repurgaretur, cohortabatur, et conscientiam, ne quid patratum malorum haberet, scrutabatur. Erat præterea tum alius quoque, hoc etiam longe diligentior, nomine Eulogius, qui tanta dicitur providentia seu præcognitione, acrimonia mentis collimans, in eis qui ad divina accederent mysteria, usus esse, **181** ut non tantum quæ manifesto admissa essent peccata argueret, sed etiam quæ in cujusque cordis recessu laterent, aperte perspiceret. Itaque eos qui mali quidquam perpetrassent, aut de re quapiam vitiose essent affecti, a communione tum arcebat, delicta eorum proferens. Quod si iidem pœnitentia usi, pro eo atque convenit, se purgassent, rursus admittebat. Præter hos et Apollon solus locus incoluit, qui annos pubertatis ingressus, monasticam philosophari atque exercere cœpit. Et cum annis quadraginta in solitudine versatus esset, speluncam quamdam montanam prope habitabilem regionis partem, Dei responso admonitus, subiit, atque ibi habitavit. Plurimis vero miraculis præclaram famam adeptus, multos ad se pertraxit, et monachorum multorum auctor et dux fuit. Erant enim in moribus quoque ejus illecebræ quædam, nec minus etiam in doctrina insidentes. Sed quale divinæ ejus vitæ institutum fuerit, et quibus editis insignibus miraculis ejus temporis homines ad stuporem converterit, Timotheus, qui Alexandrinam Ecclesiam pie gubernavit, scripto peculiari complexus est: In quo non ipsius tantum, sed aliorum etiam multorum et magnorum virorum meminit.

CAPUT XXXV.

De Dorotheo, Pammone, Joanne, Benjamin, Marco, Mucario et Apollonio.

Eodem autem tempore apud Alexandriam, atque in solis, sicuti dicuntur, locis, et circum Mareoten, atque vicinos Libyæ, multi viri boni accurate admodum sunt philosophati, qui duorum millium numerum explevere: in quibus veluti illustris quædam stella Dorotheus ille resplenduit, Thebis oriundus. Vita ejus hæc erat, ut interdum lapides ex vicino mari colligeret, et domunculam anno quolibet construeret, eamque qui ædificare non posset, monacho relinqueret: noctu vero ex palmæ foliis funes plecteret, et sportas conficeret. Cibum ei erat panis sex uncie, et tenuium olerum fasciculus; potus, aqua. Et quod ab adolescentia hoc genus diætæ complexus fuerat, in eo quoque semper in extrema etiam senectute perduravit. **182** Nunquam vero vel in storea vel in lectulo cubare, aut etiam pedes per laxationem seu remissionem extendere, aut sua sponte somnum capere visus est. Nam veli opus facienti, vel persæpe cibum capienti, magna vi incubuit: hactenus saltem, ut oculis connumeret. Et nonnunquam cum vesceretur, somni violentia cibum ei ex ore excidit. Atque ali-

θειών μετάδοσιν εἶχεν ἀκριβείαν, βασάνῃ πλείστῃ ἀνακρίνων τοὺς τοῖς μυστηρίοις προϊόντας· προκαθάρθαι γὰρ τὸν νοῦν παρηγγύα, καὶ τὴν συνειδήσιν ἐταξε μήτι ἄρα πεπραγμένον ἔχοι τῶν φαύλων. Ἐγένετο δὲ περὶ ταῦτα καὶ ἕτερος ἀκριβέστερος Εὐλόγιος ὄνομα· ὃν λόγος ἐπὶ τασούτων τῶν προϊόντων τοῖς θεοῖς μυστηρίοις πρόγνωσιν σχεῖν, τῆς λεπτεῖς ἐννοίας καταστοχαζόμενον, ὡς μὴ μόνον τὰ ἡμαρτημένα σαφῶς διελέγχειν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν μυῶν καρδίας παραδυόμενα ἐκάστῃ λαμπρῶς διορῶν. Ἀμέλει τοι καὶ τοὺς κακῶς πεπραχότας, ἢ περὶ τίνος φαύλως διατεθέντας, τῆς κοινωνίας τέως ἀπεῖργε, δῆλα τὰ ἡμαρτημένα ποιῶν. Μεταμείψῃ ἠχρωμένους καὶ ἀναλόγως καθαιρομένους αἰθῆς προσέτετο. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ Ἀπολλῶς τὰς ἐρημίας ἠσπάζετο, ὃς ἐπιβαίνων ἤδη, τὸ φιλοσοφεῖν ἐπίδαλεν. Ἐτεῖ δὲ τετράκις δέκα διατρίψας τὴν ἔρημον, σπῆλαιόν τι ὄρειον τῆς οἰκουμένης ἐγγύς, θεοῦ χρηστάντος, κατιῶν εἰσοικίζεται· οὐδύμασι δὲ πλείστοις κατόητος πάσι γενόμενος, πολλοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, καὶ καθηγεμένων πολλῶν μοναχῶν γίνεται. Ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ ἦθος ἐπαγωγῆν μάλιστα ταῖς διδασκαλαῖς ἐπικαθήμενον. Πλὴν ἀλλ' ὅποια μὲν αὐτῷ ἢ κατὰ θεὸν ἀγωγή, καὶ ὅσα τῶν παραδόξων διενεργῶν τοὺς τηνικαῦτα ἐξέπληττε, Τιμόθεος ὁ τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἰθύνων θεοφιλῶς ἰδίᾳ συγγραφῇ περιέλαβεν· ἐν ᾧ οὐκ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ θαυμασίων ἐμνήσθη ἀνδρῶν.

ejus illecebræ quædam, nec minus etiam in doctrina insidentes. Sed quale divinæ ejus vitæ institutum fuerit, et quibus editis insignibus miraculis ejus temporis homines ad stuporem converterit, Timotheus, qui Alexandrinam Ecclesiam pie gubernavit, scripto peculiari complexus est: In quo non ipsius tantum, sed aliorum etiam multorum et magnorum virorum meminit.

C

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ.

Περὶ Δωροθέου, Πάμμωνος, Ἰωάννου, Βενιαμίν, Μάρκου, Μαρζαρίου καὶ Ἀπολλωνίου.

Τηνικαῦτα δὲ ἀνὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐν τε τοῖς ἐρημικοῖς καλουμένοις καὶ περὶ τὸν Μαρεώτην, καὶ τοὺς ἐγγειτόνων λίθους, πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες σπουδαίως μάλα ἐφιλοσόφουν, ἀμφὶ δισχιλιοὶ οὖτοι· ἐν οἷς οἶά τις ἀσπὴρ ἐπίσημος Δωρόθεος ἐκεῖνος διέλαμπεν, ἐκ Θηβῶν μὲν ὀρμώμενος. Οὗ δὲ βίος αὐτῷ ἦν ἡμέρας μὲν λίθους ἐκ τῆς πέλας θαλάσσης συλλέγειν, καὶ οἰκίδιον ἐκάστῃ ἔτει οἰκοδομεῖν, κακεῖνο ἔσῃ τῷ μὴ δυναμένῳ χεῖρι· νύκτωρ δὲ σειρὰ: ἐκ φύλλων φοίνικος πλέκειν, καὶ σπυρίδα: ἐργάζεσθαι. Ἐξ δ' οὐγγίαις ἄρτου ἦν αὐτῷ ἡ τροφή, καὶ ἀπόδεσμος λαχάνων λεπτῶν, καὶ ὕδωρ ποτόν. Ἐκ νέου δὲ τὴν τοιαύτην ἀσπασάμενος διαίταν, ταύτην συνῆν αἰεὶ. Καίπερ δὲ εἰς βαθὺ γῆρας ἐλάσας, οὐδέ ποτ' ἐπὶ ῥιπὸς ἢ κλίνης καθευδῆσας· εὐράθη, ἢ τοὺς πόδας ἐπ' ἀνέσει δῆθεν ἐκτείνας, ἢ ἐκῶν ἐκυστὸν εἰς ὕπνον τρίψας· ἢ γὰρ ἐργαζομένη, ἢ καὶ πολλακίς ἐσθίοντι, μετὰ πολλῆς βίας ὁ ὕπνος αὐτῷ ἐπεχεῖτο, ἐπὶ τῶσόν, ὅσον μῦσαι τοὺς ὀρθαλμούς· ὡς πολλακίς ἐσθίοντες τῆ τοῦ ὕπνου βίᾳ τὴν τροφήν ἐκπίπτειν τοῦ στόματος. Καὶ ποτ' ἀμέτρῳ βίᾳ τῷ ὕπνῳ κατάσχετος· γεγυῶς, ἐπὶ ῥιπῆ: πεσὼν ἔλαθε. Πολλὰ δ' ἐπὶ ταύτῃ

ἀσφάλων, ἤρέμα ἐπιστραφεῖς; ἔφη ἐν ἐκυστῷ. « Εἰ τοὺς ἀγγέλους παρασκευάζεις ὑπνεῖν, πείσεις ἄρα καὶ τὸν σπουδαῖον. » Ὑπέφαυε δ' ὄσον ἢ πρὸς τὸν ὑπνον αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸν δαίμονα τὸν ἐμποδῶν καθιστάμενον ταῖς σπουδαίαις τῶν πράξεων διαλέγεσθαι. Οὕτω δὲ πρὸς τὸ σῶμα διαμαχόμενον, προσιών τις φησιν. « Ἴνα τί τὸ σὸν ἀποκτείνεις; ἐπιτρίβων σῶμα, ὦ πάτερ; » τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, « Ὅτι με αὐτὸ ἀποκτείνει; θλίπει. » Περὶ δὲ διολκῶν τὴν πρὸς Αἴγυπτον Πιάμμων καὶ Ἰωάννης ἐπισημοτάτῳ ἦσθη, καὶ πολλῶν ἀδελφῶν καθηγούντο σεμνῶς μάλᾳ καὶ ἐπιμάλῳς. Πρεσβύτεροι δὲ καὶ ἀμφῶ ἦσαν. Λέγεται δὲ τὸν Πιάμμωνα μυστικῶς κατιδεῖν θεῖον ἀγγελιον σὺν ἱερᾷ τῇ στολῇ παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἐφεστάναι, καὶ τοὺς παρόντας τῶν μοναχῶν ἐν τινι βίβλῳ ἐγγράφειν. ὅσοι δὲ τῆς συνάξεως ἀπῆσαν, ἐκείνους δὲ ἄρα ἀπαλείφειν καὶ διαγράφειν. Ἰωάννης δὲ θαύμασι πολλοῖς ἐδόξασεν ὁ θεὸς, ὡς καὶ πολλὰς τῶν νόσων ἰάσασθαι, πόδας τε ἀλγούντας πολλοὺς θεραπεύσαι, καὶ ἄλλως διαλελυμένους τὰ ἄρθρα. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον καὶ ὁ θεὸς; Βενιαμὶν περὶ τὴν Σκήτι; μάλᾳ ἐφιλοσόφει. Δῶρον δ' οὗτος πρὸς Θεοῦ εἰληφέναι λέγεται, φαρμάκων εἶχα, ἐπαφῇ δὲ μόνῃ χειρὸς, ἢ τινι ἐλαίῳ μεθ' οὗ τὴν εὐχὴν ἐπραττε, νόσων παντοίων ἀπαλλάττειν τοὺς κάμοντας. Τοῦτον δὲ φασιν ὕστερον ὑδέρῳ περιπεσόντα, ἐς τοσοῦτον οἰδῆσαι τὸ σῶμα, ὡς μὴ δύνασθαι διὰ τῆς τοῦ οἴκου κύλης ἢ διῆγεν ἐξάγεσθαι, εἰ μὴ πρότερον τις τὰς τε πύλας καὶ παραστάδας καθέλειεν. Ἐν κλίνῃ δὲ κεῖσθαι μὴ δυνάμενος, ἀμφὶ μῆνας ὀκτώ διφρω πλατυτέρῳ ἐκάθητο. καὶ ὡς εἶπας; ἦν αὐτῷ θεραπεύων τοὺς κάμοντας, αὐτὸς ἦκιστα ἡσχαλλεν, ὅτι μὴ βίῳ ἐγένετο. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τοὺς κάμοντας καὶ ἄλλως προσόντας κατὰ θέαν παρεμυθεῖτο, καὶ εὐχὴν πράττειν ἦται ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, ὡς μηδὲν ἐκείνῳ μέλον τοῦ σώματος. ἔπερ καὶ εὐεκτοῦν οὐδὲν ὦνησε, καὶ νοσῶν οὐδὲν ἔδραψεν, ἔφη. Ἐν δὲ τούτῳ κατὰ τὴν Σκήτι; Μάρκος ὁ ἀσκήματος ἀσκητῆς φιλοσοφῶν ἦν. ὃς τε νέος Μακάριος. πρὸς δ' Ἀπολλωνίως καὶ ὁ περιβόητος Μεσσηδῆς ὁ Αἰθιοπῆς. ὧν δ' μὲν θείος Μάρκος εἰσάγαγεν πρῶτος καὶ σώφρων ἐκ νέου ἐγένετο, καὶ μνήμων, εἴπερ τις, τῶν θεῶν Γραφῶν. Ἐπὶ τόσον δὲ θεοφιλῆς ἦν, ὡς καὶ τὸν περιούνημον πρεσβύτερον τῶν Κελλίων Μακάριον σὺν βεβαιώσει διασχυρίζεσθαι μηδέποτε, καὶ αὐτῷ ἐπίσης τοῖς ἄλλοις μεταδόναι ὧν θέμις τοῖς μεμνημένοις ἐξ ἱερῶν λαμβάνειν. ἀγγελιον δὲ κατιέναι καὶ μεταδιδόναι αὐτῷ. οὗ τὴν χεῖρα ἔχρι τοῦ καρποῦ ὄρῳν διετείνετο. Τῷ δὲ Μακαρίῳ τούτῳ γέρας ἦν ἐκ Θεοῦ δαιμόνων κρατεῖν. Πρόφασις δὲ αὐτῷ τοῦ φιλοσοφεῖν ἐγεγόναι φόνος ἂν οὐκ ἐκῶν ἐπραττε. Βούπαις γὰρ ἦδη ὧν περὶ τὴν Μαρίαν λίμνην πρόβρατα νέμειν

A quando ingenti vi somni oppressus, in tegetem in-scius concidit: qua re valde commotus, sensimque conversus, intra seipsum, « Si effeceris, inquit, ut angeli somnum capiant, persuadebis, ut id quoque faciat, homini virtuti navanti. » Visus autem est quodammodo vel ad somnum ipsum, vel ad dæmonem accuratis virtutis actionibus ejus obsistentem, hæc dicere verba; et quoniam ad eum modum cum corpore quasi belligerans conflictaretur, conveniens eum quidam, « Quid ita, inquit, pater, corpus tuum affligens enecas? » Cui ipse respondit: « Quod me id enecare contendit. » Circa angustias vero (1) terræ quæ in Ægypto sunt, a transvehendis navibus διολκῶς dictas, Piammon et Joannes maxime clari, et multorum fratrum duces fuere, cum sanctitate et cura multa. Uterque autem presbyter fuit. Porro Piammon in mysterio vidisse dicitur angelum cœlestem cum sacra stola ad sacram mensam assistentem, præsentisque monachos in libro quodam adnotantem: eos vero qui a synaxi et collecta abessent, delentem atque inducentem. Joannem vero Deus ita miraculis multis exornavit, ut ægrotudines multas sanaret, et ex pedibus atque etiam ex articulis convulsis et solutis laborantes curaret. Eodem tempore et divinus Benjamin circa Scetim admodum est philosophatus. Hic donum illud a Deo accepisse fertur, ut absque medicamentis, sola manus confectione, aut oleo quodam, cui precationem addebat, varii generis morbis ægrotos liberarit. Hunc etiam dicunt ita postea esse aqua intercute per corporis tumorem gravatum, ut ex domuncula in qua degebat, per ostium, nisi prius una cum eo postes ejus detraherentur, exire non posset. Et cum in lecto jacere nequiret, circiter menses octo in latiore sella con-sedit, et more suo ægros curavit: atque ipse interim quod meliuscule non haberet, minime succensuit. Imo potius et ægrotos et alios qui ad se visendum veniebant, consolatus est, et ut pro anima ejus precarentur, petiit: 183 perinde atque nihil de corpore sollicitus esset, quod et validum nihil profuisse, et ægrum nihil sibi nocuisse dixit. Tum autem apud Scetim quoque celebrer monachus Marcus virtutem atque pietatem meditatus est: junior item Macarius. Præterea Apollonius, et præclarus Moses Æthiops. Ex quibus divinus Marcus ab ineunte ætate mitis valde et modestus fuit: memoria tanta præditus, ut ea supra alios sacras Litteras teneret. Adeo autem Deo charus fuit, ut de eo, suo ipsius respondens nomini Macarius, Cellarum presbyter, cum gravi asseveratione confir-marit, haud unquam se, sicuti aliis, illi tradidisse,

(1) Περὶ διολκῶν τῆς Αἴγυπτου, Sozom. lib. vi, cap. 29: Διολκῶς ὁ ἀπὸ Λεγαίου ἕως Κεγχρεῶν ἵππος, Hesych. Plin. lib. v, cap. 4, de Isihimo: Augusta cervicæ Peloponnesum contingit Hellas. Cornithiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus. Lechææ hinc, Cenchrææ illinc angustiarum termini, longo et ancipiti navigii ambitu, quæ magnitudo

plaustris transvehi prohibet. Ab ea navium transve-
rione Græci eas angustias διολκῶν vocant. Qualis etiam transvectio ad Ægyptum est, de qua Plin. lib. v, cap. 9: Naves plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est. Ad quem fortasse locum monachi isti vixere.

quæ illis qui sacris initiati sunt, a sacerdotibus accipere fas est, sed angelum descendentem ei dare solitum esse, cujus manum ipse usque ad juncturam ejus viderit, affirmavit. Macario autem honor ille a Deo obtigit, ut demonibus imperaret. Occasio ei et causa, ut monasticam philosophiam sequeretur, fuit cædes, quam inconsulto patravit. Cum enim jam adolescentulus esset, et oves ad Mariam lacum pasceret, in ludo æqualem quendam suum interemit: pœnam autem delicti timens, in solitudinem profugit: et sub dio ibi agens, postea tugurium sibi parvum condidit, in quo viginti quinque annis vixit. In eo vitæ instituto magnas Deo de casu suo egit gratias, eademque eam salutarem sibi esse dixit, videlicet quod ea sibi philosophiæ ejus meliorisque vitæ causa exstitisset. Porro Apollonius, cum plurimam vitæ partem in mercatura transegisset, in ætate affecta Scetim se contulit. Et cum propter senectam jam ingravescentem et inutilem, neque scribere, neque aliud quidquam recte tractare posset, omni genere medicamentorum atque cibariorum, quæ agrotis convenire arbitrabatur, ære suo comparato, in solitudinem ad monachorum domicilia afferebat, et quotidie ad nonam usque horam sic circuitabat, invalidus curans. In hac ille nova quidem, et ab aliis variante, sibi tamen conveniente, atque a se primum inventa virtutis exercendæ ratione, vitam peregit. Moriturus autem, alii cuidam remedia ea dedit, et idem officium illum obire jussit, per quod consequendæ etiam salutis spem proponebat.

184 CAPUT XXXVI.

De Mose Æthiops, Paulo, Pachone, Stephano, et altero Mose.

Moses autem Æthiops, conditione servus, propter naturæ suæ improbitatem ex heri sui domo profugit: atque ubi prædari didicisset, paulo post prædonum cohortis præfectus fuit. Et cum nefaria multa scelera peregisset, et ad cædes patrandas audax factus esset, ex præfracta quadam temeritate monasticam ingressus est vitam, philosopharique prorsus incepit, strenue admodum ad virtutem grassans. Quod autem priore vitæ instituto, et corporis valida constitutione, rursum ad voluptatem per imaginationes incitatus alliceretur, variis exercitiis carnem domare summpere contendit. Et quandoque quidem solo pane absque obsonio usus, quandoque autem plurimo opere perfecto, ad quinquaginta die quolibet preces fecit. Et sex continuis annis noctes totas pervigilio exegit, stans atque orans, ita ut neque genua inclinaret, neque prorsus oculis ad somnum propendens conniveret. Porro noctu monachorum domicilia circumiens, clam uniuscujusque hydriam auferebat, eamque aqua repletam in locum suum reponebat. Idque ingentis laboris fuit, propterea quod inde locus ubi aqua fovebat, aliis quidem decem, nonnullis autem viginti, quibusdam etiam triginta stadiis abesset. Perlongo vero tempore pristinum suum retinuit robur, quamvis multum studii in hoc collocaret, ut id debilitaret, et carnem diuturna ærumna extenuaret. Dicunt autem, aliquando prædones eum quatuor, qui officinam quietis suæ

λαχών, ἐπὶ παιδιᾷ τῶν τινα ἐμηλικῶν ἀπέκτεινε· δαίσα; δὲ τὸ δίκην δοῦναι, ἀνὰ τὴν ἔρημον φυγὰς ἦν. Ἐν ὑπαίθρῳ δ' ἐκεῖσε διάγων, ἔπειτα βραχὺ τι οἰκίδιον ἑαυτῷ κατασκευάσεν· ἐν ᾧ εἰκοσι πρὸς τοῖς πέντε διεδίω ἔτη. Φιλοσοφῶν δὲ, πολλὴν ὠμολόγει χάριν τῇ συμφορᾷ, καὶ τὸν φόβον σωτήριον ἔλεγεν, ἅτε αὐτῷ πρόξενον τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ βίου γεγεννημένον. Ὁ δὲ Ἀπολλώνιος τὸν κλειστόν τοῦ βίου χρόνον ἐμπορικῶς διαζήσας, πρὸς γῆρας ἤδη ἐλαύνων, τὴν Σκῆτιν κατέλαθε. Συνιδὼν δὲ ὡς εἰὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἐξωρον οὕτε γράφειν, οὐτ' ἄλλο τι οἶδ'· τέ ἐστι μεταχειρίσασθαι, εἰδὴ παντοίων φαρμάκων καὶ ἐδεσμάτων ἅ τοῖς κάμνουσι λυσιστελεῖν ᾔσκη, οἰκοθεν ὠνησόμενος, καὶ ταῖς τῆς ἐρήμου μοναῖς προσβάλλων, ἐκάστη ἄχρις ἐνάτης ὥρα; περιήει, θεραπεύων τοὺς κάμνοντας. Καί γε ζήτην καὶ παρηλλαγμένην, ἐπιτηδεῖαν δ' ἑμῶς αὐτῷ ταύτην τὴν ἀσκησιν καινοτομήσας, οὕτω διὰ βίου ἐπολιτεύσατο. Ἐπεὶ δ' ἐτελεύτα τὸν βίον, ἄλλῃ τιλι τὴ φάρμακα παραδούσ, τὰ ἴσα ποιεῖν ἐκέλευε, θε' οὐ καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπιδᾷ προὔτιθει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ Μωσῆος τοῦ Αἰθίοπος, Παύλου, Παχῶν, Στεφάνου καὶ ἑτέρου Μωσῆος.

Ὁ δ' Αἰθίοψ Μωσῆς τὴν τύχην δούλος ὢν, διὰ φόνου; μοχθηρίαν τῆς οἰκίας τοῦ δεσπύτου ἠλαύνετο· ληστεύειν δὲ μαθὼν, μετὰ βραχὺ τοῦ ληστρικῆς συντάγματος καθηγῆσατο. Πλεῖστε δ' ἀνόσει εἰργασμένος, καὶ τολμηρὸς περὶ φόνου; γενόμενος, ἐκ τινος περιπετειᾶς τὰ τῶν μοναχῶν ὑποδύεται· καὶ φιλοσοφεῖν ἀθρόον κατήρχθη, εὐ μάλα προσβαίνων τῇ ἀρετῇ. Τῇ προτέρᾳ δὲ διαίτῃ καὶ εὐεξίᾳ πρὸς ἡδονῶν φαντασίας αὐθις υποθαλγόμενος καὶ ἐρεθιζόμενος, ἀσκήσσει ποικιλίαι τὴν σάρκα λίαν ἐκτῆσαι ἐφιλονεῖσαι. Καὶ ποτὲ μὲν ἄρτυ μόνῃ δίῃα βίου ἐχρητο· πῆ δὲ πλεῖστον ἔργον ἀνύων, ἐπὶ πεντήκοντα, ἡμέρας ἐκάστης, ἐποίει εὐχά;. Καὶ δεξ δὲ ἔτη κατὰ συνέχειαν διετέλεσεν, ὀλοκλήρου; νύκτας διάγων, ἐστώς ἐπὶ προσευχαῖς· μήτε γόνυ κλίνων, μήθ' ὄλω; μύων πρὸς ὑπνον τοὺς ὀφθαλμούς;. Καὶ νύκτωρ δὲ τὰς οἰκήσεις τῶν μοναχῶν περιῶν, ὑφαιρείτο λάθρα τὴν ὑδρίαν ἐκάστου· καὶ πληρῶν ὑδατος, κατὰ χώραν αὐθις ἐτίθει. Λίαν γὰρ ἦν ἐργῶδες αὐτῷ· καὶ γὰρ στάδια διεῖχεν ὁ τόπος· ὅθεν ἔρρει τὸ ὕδωρ, ἄλλῃ μὲν δέκα, ἐτέρῃ δὲ εἰκοσι, καὶ ἄλλῃ τριάκοντα· ἐς πολὺ δὲ τοῦ χρόνου ἐπὶ τῆς προτέρης ἰσχύος διεμίεινε. Καίτοι γε πολλὰν εἰσανεγκῶν τὴν σπουδὴν ὥστ' αὐτὴν καθέλπειν, καὶ τὴν σάρκα τῇ μακρᾷ ταλαιπωρίᾳ ἐκτῆσαι. Καὶ δὴ λέγεται ληστής ποτε καταδραμόντας τὸ τῆς ἡσυχίας αὐτῷ ἐργαστήριον, συλλαβῆσθαι πάντας καὶ δῆσαι· ἐπ' ὤμων τε θέμενον, τίσσαρες δ' ἦσαν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ; ἀγαγεῖν, καὶ τοῖς Πατράσιν ἐπιτρέπειν τὸ ποιῆ-

τιον περι αὐτῶν· μηδὲ γὰρ εἶναι τοῦ λοιποῦ αὐτῶν
 θεμιτὸν εἶλεγε, μηδένα κακῶς ποιεῖν. Καὶ γὰρ φασί,
 μηδενὶ μηδέποτε τοσαύτην ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν
 ἐγγεσθαι μεταβολήν. Ὑποὶ εἰς ἄκρον μὲν αὐτῆς
 ἀπένει. ἀρῶντον δὲ τι θεός ἐμπούησαι τοῖς δαίμοσι.
 Καὶ τὸ παράδοξον, οὗ καὶ προσδύερος τῶν ἐν Σκῆ-
 ται ἐγένετο, καὶ ταῦτα πλείστους ἀπεκτονῶς, ὅπνινκα
 τοῦ τῆς ληστείας καθηγέτο συντάγματος. Τοιοῦτος
 δὲ ὢν, πολλοὺς καὶ λίαν ἀρίστους καταλέλοιπε μα-
 θητάς. Ἀμφὶ τὰ πέντε δὲ καὶ ὄγδοήκοντα γινώμενος
 ἔτη, τὸν βίον ἀπέλιπε. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμο-
 νίας καὶ Παῦλος διέλαμπε καὶ Παχὼν, Στεφάνος τε
 καὶ Μωσῆς, Λίβυς μὲν ἀμφὸς τὸ γένος, καὶ Πιῶρ ὁ
 Αἰγύπτιος. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος ἐν Φέρμη ἐφιλοσόφει·
 ἄλλος δὲ τοῦτο ἐν Σκῆται, οὐ μείους ἢ πεντακοσίους
 ἀκητάς ἔχον. Οὐδὲν δὲ ἐργάζετο· ἀλλ' οὐδέ τι
 κατὰ τοῦ ἐλάμβανε, πλὴν ὄρων ἤσθιεν. Εὐχὰς δὲ
 κατ' ἐκάστην ἀνελλιπέως ἔπραττε, καθά τινα φόρον
 ἀποδοῦς τῷ Θεῷ, εἰς τριακοσίας τῶν ἀριθμῶν. Ὡς
 ἂν δὲ μὴ γένοιτο αὐτῷ ἀστοχησάτω τοῦ ἀριθμοῦ, τοσαύ-
 τας ψηφίδας τῷ κόλπῳ ἐνθήμενος, ἐν ἐκάστη
 εὐχῇ, μίαν ἐκβάλλων ἐβρίπτει· ὧν ὅστις ἀναλωθεῖ-
 σῶν, δῆλον ἦν τὰς ἰσας εὐχὰς πεπληρωσθαι τοῖς λι-
 θοῖς. Παχὼν δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Σκῆται φιλοσοφῶν, ἐκ
 νέου κίμπαν εἰς βαθύ γῆρας ἐλάσας, αὐτὸ σῶμα,
 καίπερ ὑγιῶς ἔχον, οὕτως πάθος, ἀλλ' οὐδὲ δαίμων,
 αἰτιᾶσθαι εἶχον, ὡς ὑπεμείνωσ καὶ ἀνάνδρως περὶ
 τὴν ἐγκράτειαν εἶχε, καὶ ὧν εἰς κρατεῖν τὸν κατ'
 ἐκείνων φιλοσοφῆσαντα. Στεφάνου δ' οἰκησις περὶ τὸν
 Μαρσιῶτην ἦν οὐ πολλῶ τῆς Μαρμαρικῆς ἀποθεν.
 Τῷ δ' ἡκριθωμένῳ λίαν τῆς φιλοσοφου ἀσκήσεως ἐπὶ
 ἐξήκοντα ἔτεσι δόκιμος γέγονε μοναχός. Γινώριμος δ'
 ὧν τῷ μεγάλῳ Ἀντωλίῳ, πρῶτος λίαν καὶ σοφὸς ἐγε-
 γόνη· καὶ ἐν ταῖς συνουσίαις τοσοῦτον ἠδύς καὶ
 ὑπερίμωτος, ὡς καὶ ἑκατῶς ἔχων τὰς τῶν σφῆδρα λυ-
 πουμένον ψυχὰς τῷ ἤθει τῶν λόγων κατακλεῖν, καὶ
 πρὸς εὐθυμίαν μεταβρῦθμιζέτω, εἰ καὶ χρόνῳ πολλῷ
 καὶ ἀπρακτικῆς εἰς ἀπαλλαγὴν εἶχον. Οὐ μὴν δὲ
 εἰλλὰ καὶ περὶ τὰς οἰκείας συμφορὰς τοιοῦτος ἐτύγ-
 χαν· ἀμέλει τοι καὶ ποτε πάθος ἀνιάτου αὐτῷ
 κατασκήψαντος. τὰ μὲν διεφοροῦσα τῶν μελῶν τοῖς
 θεραπεύειν εἰδῶσι τέμνειν ἀνῆκεν· αὐτὸς δ' ὡσπερ
 ἄλλο πάσχοντος, τὲ συνήθη διαπραττόμενος, φύλλα
 φανικῶν ἐν χερσὶν ἔχων, ἐπλεκε τὴν σαρὰν· καὶ
 τοῖς παροῦσι καθίστατο σύμβουλος, μὴ ἐπὶ τοῖς πε-
 ροῦσι δυσφόρως ἔχειν, ἀλλὰ μὴδ' ἄλλο τι λογιζε-
 σθαι, ἢ ὅτι περὶ πρὸς χρηστὸν τέλος· ἃ Θεὸς πράττειν,
 ἐκθαίνει· καὶ γε αὐτῷ συνοίσειν τοιοῦτον περὶ
 μὲν δεινῶν. καὶ ὑπὲρ τῶν γεγεννημένων ἰσως ἀμ-
 πικατημάτων· ὧν ἀμεινον ἐνταῦθα μάλλον τὴν ἔκτι-
 σιν ὑποσχέτω, ἢ πρὸς τὴν μέλλουσαν ταμιεύεσθαι
 βιοτήν. Μωσῆν δὲ πραότητι καὶ ἀγάπῃ ἐσάγαν παρ-
 ειλῆζαμεν εὐδοκίμησαι, καὶ ἰσως δὲ κατορθῶσαι
 πείσασα· μόνῃ εὐχῇ, καὶ ταῦτ' ἀνιάτων παθῶν.
 186 Sibi, quod talibus expeteretur ærumnis, idque propter perpetrata fortis
 peccata, commodum utque utile esse dixit : quæ peccata hic luere præstaret, quam ut ad futuram
 puniendam reservarentur vitam. Mosen autem gloriam ingentem mansuetudine et charitate conse-
 cutum esse accepimus : qui etiam ægritudines plurimas, atque eas incurabiles, precatione sola
 sanavit.

A percurrebant, cepisse, vinxisse, atque in humeros
 sublato in ecclesiam deportasse, et patribus
 quid de eis stutuerent, permisisse : nefas esse di-
 centem, ut in posterum niali quidquam alicui ipse
 inferret. Neque unquam quomquam fuisse feruat,
 qui tantopere mutatus a vitiis ad virtutem sum-
 mam, quam pertigit, pervenerit. Incredibilis vero
 fuit dæmonibus terror. 185 Et quod supra opi-
 nionem omnium est, presbyter etiam in Sceti
 factus est, cum quidem quamplurimos eo tempore
 quo latronum mæuum duxerat, interemisset. Et
 quia talis erat, multos eosque optimas post se
 reliquit sectatores. Et vitam circiter annuum octo-
 gesimum quintum finivit. Eadem ætate etiam flo-
 ruat Paulus, et Pachon, et Stephanus et Moses,
 genere utriusque Libyæ, et præterea Pior Ægyptius.
 Paulus in Pherme, qui mons in Sceti est, mona-
 sticam vitam egit, non pauciores quam quingentos
 monachos habens. Nihil autem operis fecit : neque
 a quopiam quidquam præterquam quod ederet ac-
 cepit. In orationibus quotidie sine intermissione se
 exercens, eas veluti quoddam tributum ad trecentas
 numero Deo offereret. Ne autem ab eo numero
 aberraret, totidem lapillos in sinum deposuit, et
 ad preces singulas singulos eiciebat calculis.
 Quibus ad eum modum consumptis, preces
 totidem absolutas ei esse constabat. Pachon quo-
 que in Sceti monasticam exercuit, a juventute ad
 senium usque. Neque vero corpus, quod
 validum alioqui obtinebat, neque affectio aliqua,
 atque adeo ne dæmon quidem ipse apprehendere
 in eo potuit, quod mollius se, aliterque quam
 vitum deceat, in temperantia studio et rebus eis
 quas supprimere philosophum monasticum conve-
 nit, gesserit. Stephano autem circa Mareoten non
 longe a Marmarica domicilium fuit. Hic accurato
 atque exacto ejus generis philosophiæ instituto,
 annis sexaginta spectatus fuit monachus. Quod
 autem notus etiam Antonio magno fuerat, mitis
 valde et sapiens evasit. In familiaribus colloquiis
 tam suavis et commodus, ut facile eorum qui vek
 maximo tenerentur mœrore, animos verborum
 gratia demulceret, et ad moderationem et jucun-
 ditatem traduceret, quamvis tempore multo illi
 consolationem omnem aversati essent. Quin etiam
 in suis ipse ærumnis talem se præstitit. Atque
 aliquando incurabili malo correptus, membra qui-
 dem affecta medicis curanda atque secunda per-
 misit : ipse vero periinde atque alius in eo casu
 esset, solitum laborem continuans, et palmiarum
 folia in manibus habens, catenam complicit :
 atque eis qui cum eo erant auctor suaviorque fuit,
 ne casus hujus vite ægre ferrent, nec aliud quid-
 quam cogitarent quam quod ad finem bonum Deo

CAPUT XXXVII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

De Pior. Didymo, Arsesio, Ammonio, et fratribus qui Macri seu Longi appellati sunt.

Pior admodum adolescens monasticam philosophiam complexus, cum paternam relinqueret domum, votum Deo nuncupavit, nunquam se propinquorum (1) suorum cuiquam in conspectum venturum esse. Postquam vero quinquagesimo anno post soror ejus vivere illum accepit, continere seipsam non potuit: atque indicio, quod ei præter opinionem omnem acciderat, in immensam sublata lætitiâ, summopere, ut eum videret, expetivit. Quapropter loci ejus episcopus flens atque vociferans rogavit, ut in Scetim litteras daret, quibus efficeret, ut frater ad eam mitteretur. Ille feminæ senectutem miseratus, monachorum antistitibus, ut Pior (2) mitteretur, scripsit. Is, ut hoc faceret, jussus, cum contra niti non posset (non enim Ægyptiis, imo etiam aliis monachis fas est, imperata non facere), in patriam venit, fratre alio secum ducto. Atque ubi pro foribus paternarum ædium fuit, præsentiam suam sorori insinuavit. Et cum strepitum pedum ejus sentiret, et janua aperta strideret, oculis connivens, de nomine sororem compellans: « Ego, inquit, Pior sum, frater tuus: conspectu meo, sicuti visum tibi est, fruere. » Atque illa quidem fratrem satis intuita, Deo, qui desiderium ejus implevisset, gratias egit: ipse autem ad fores preceatione habita, rursus discessit, et in regionem solitam revertit. Cum autem puteum foderet, amaram in eo invenit aquam: ad quam tamen, ea utens, ad mortem usque permansit. Tam sublimis vero temperantia ejus post obitum primum ipsius cognita est. Cum enim alii in loco eo philosophandum sibi esse statuisent, perferre id non potuerunt. Mea porro sententia, nisi sibi ita perdurandum esse proposuisset, non difficile ei fuisset, oratione sola aquam eam in dulcem vertere: quippe qui eo loco, ubi nulla esset, eam eliceret. **187** Cum enim Moses, quem diximus, puteum foderet, et jam ad profundam altitudinem perventum esset, neque vena aliqua liquorem ullum polliceretur, adeo ut jam desperaret, et laborem tantum relinqueret: obiter circa meridiem Pior advenit, et primum eum salutavit, deinde pusillanimitatem et incredulitatem fodientium reprehendit. Sub hæc, ubi in fossam descendisset, et ligno tertium terram impulsisset, derepente scaturiens prodiit aqua, et puteum replevit. Atque ubi petiit, ut ad preceationem abire sibi liceret, et illi ut cibum cum eis caperet, rogarunt: morem illis non gessit, non ea de causa se venisse dicens, effectum autem esse id cuius causa venerat. Eadem tempestate multi circa Scetim magni Antonii floruerunt

Περὶ Πιῶρ, Διδύμου, Ἀρσησίου, Ἀμμωνίου, καὶ τῶν ἀδελφῶν, οἱς Μακροὶ ὄνομα ἦν.

Ἐκ πάντων δὲ νέου Πιῶρ τῷ φιλοσοφεῖν προσχωρήσας, ὁτιδήποτε τὴν πατρῶν οἰκίαν ἀπέλειπε, σύμφωνα ἵποιοι θεῷ ὥστε μηδὲν ποτε τῶν οἰκείων εἰς δόξαν ἐλθεῖν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ πενήτην ἔτη μάθοι τοῦτον ἡ ἀδελφὴ ζῆν, κατέχειν ἑαυτὴν οὐκ εἶχε, τῷ παραλόγῳ δὲ τῆς μνησσεως ὑπὲρ ἀμέτρου ληφθεῖσα χαρᾶς, περὶ πλείστον ἵποιοι τοῦτον θεάσασθαι· καὶ ὀλοφυρομένη τὸν παρ' ἐκείνοις κατηντιβόλει ἐπίσκοπον, τοῖς ἐν Σκήτει γράψαι τὸν ἀδελφὸν πέμπειν. Καὶ ὁ μὲν ἐλεήσας τοῦ γήρωος τὴν ἀνθρώπου, τοῖς καθηγηταῖς ἔγραψε τὸν Πιῶρ πέμπειν. Καὶ δὲ κελεύσθεις, ἐπεὶ μὴ ἀντιτίθειν εἶχε (μηδὲ γὰρ θεμιτὸν εἶναι Αἰγυπτίοις μοναχοῖς, οἶμαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ἀπειθεῖν τοῖς ἐπιταττομένοις), πρὸς τὴν πατρῶν ἦκε, καὶ ἄλλον τῶν ἀδελφῶν συμπαραλαβὼν. Ὡς δ' ἔξω τῆς πατρικῆς οἰκίας ἐγένετο, τὴν παρουσίαν ἐμήνυεν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ φόβου τῶν ἐκείνης ποδῶν ἦσθετο, καὶ τὸ θυρῖδιον ἐκλαυσαία, μύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐξ ὀνόματος προσεῖπε τὴν ἀδελφὴν, ἐπειπὼν· « Ἐγὼ Πιῶρ ὁ σὸς ἀδελφός· καὶ δὴ τῆς Θεᾶς ἐς ὅσον βούλει ἀπόλαυσαι. » Ἡ μὲν οὖν ἰκανῶς θεασαμένη, χάριτας ὠμολόγει Θεῷ, τῆς ἐφέσεως εἰς πέρας ἐλθούσης· ὁ δὲ παρὰ τὴν οὐρανὸν εὐξάμενος, ἀνεχώρει αὐθις, καὶ ἐπὶ τὸν εἰωθότα χῶρον ἐχώρει. Ἀνορύξας δὲ φρέαρ, πικρὸν εὗρε τὸ ὕδωρ· ὁ δὲ παρήμενος μὲν πρὸς τὴν πικρῶν ἐκείνου μεταλαμβάνων. Τὸ δὲ τῆς ἐγχαρτείας· ἐκεῖνον ὑπερβῆκε μετὰ τὴν ἐκείνου τελευταίην διεγνώσθη· ἄλλων γὰρ ἡρημένον ἐπ' ἐκεῖνον τῷ τόπῳ φιλοσοφεῖν, ἀφῆτον ἦν. Ἐγὼ δ' οἶμαι, εἰ μὴ καὶ οὕτω ἐπιλοτόρει, ὁμῶς μὴ χαλεπὸν εἶναι εὐχὴ μόνῃ καὶ εἰς γλυκεῖον πικρῶν μεταστῆσαι τὸ ὕδωρ· ὅς καὶ μὴ ὄν ἀντιβῆσαι ἐποίησε. Φασὶ καὶ γὰρ ποτε τοὺς ἀμφὶ τὸν προσηρημένον Μωτέα φρέαρ ὀρύσσοντας, ἐπεὶ εἰς βάθος τε μέγα κατέσταν, καὶ οὐδ' ἡ φλὲψ ὑπὸ σκελετοῦ ἀνάδοσιν δίουρον. ἀπαγορεύειν τῆς μέλλειν, καὶ τὸν τοσοῦτον κόπον εἶναι. Μείσης δ' ἡμέρας ἐκ τοῦ παρῆκοντος τὸν Πιῶρ ἐπιστάντα, ἀσπάσασθαι πρότερον, εἶτα μικροψυχῶν καὶ δυσπιστῶν ὄνειδίζαι αὐτοῖς· μετὰ δὲ τοῦτο καταελθόντα τὸ ὕδωρ, τῆ σκαλιῶν τρίτον πληξῆσαι τὴν γῆν· παραχρημα δὲ πηγᾶσαι τὸ ὕδωρ, καὶ πληρῶσαι τὸ ὕδωρ. Ἐπεὶ δ' ἐπ' εὐχὴν ἀπιέναι ἦται, δεομένων ἐκεῖνων τροφῆς μεταστῆναι, οὐκ ἠνέσχετο, ἐπειπὼν μὴ ἐπὶ τοῦτω ἦκειν, ἠνύσθαι δὲ αὐτῷ δι' ὃ παραγέγονε. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον πολλοὶ τῶν μαθητευθέντων τῷ μεγάλῳ Ἀντωνίῳ διέπερπον περὶ Σκήτιν· ὧν γηραλέοι Ὀριγένης· καὶ Δίδυμος· καὶ Κρονίων ἦσαν· ὁ δὲ Κρονίων καὶ ὑπερτὰ δέκα καὶ ἑκατὸν διατέγονεν ἔτη. Πρὸς δὲ τοῦτο· σύγχρονος τοῦτο Σαραπῖνον ὁ μέγας, Πουτουδέτης τε καὶ Ἀρατίων, καὶ ὁ περιβόητος Ἀρσησιος· οἱ τῆς τριζύτης καταγεγραμμένοι· φιλοσοφῆσαι, τῶν τῆδε μο-

(1) Τοῦ λοιποῦ μηδὲνα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι. Soz. Hoc est: Nunquam se postea propinquorum suorum quemdam visurum esse.

(2) Pior ambulans cibum capiebat. Cuidam au-

tem causam ejus rei inquirenti, Nolo, inquit, cura corporis ut justo opere, sed succisio tantum uti, ne scilicet cibo capiendō aliqua ex parte voluptate corporis anima fruatur.

ναστηρίων προεστάντο. Τούτων ὁ μὲν Δίδυμος οὐδὲν ἀνθρώπων συνέμεινεν ἄχρι· οὐ ἐτελεύτα, καίπερ ἐνενηήκοντα ἔτη βίου· ὁ δ' Ἀρσῆσιος τοῖς ἑπτακῶσαι τῶν νέων συγγνώμην παρεῖχεν· ἀφώριζε δὲ τοὺς προκόψαντας, λέγων ὡς· « Ὁ νέος ἀφορισθεῖς, καταφρονητῆς γίνεται· ὁ δ' εἰς ἀρετὴν προήκων, θάπτον τῆς ἐπιτιμῆσεως λαμβάνει τὴν ἀσθεσίαν. » Τῶν δ' αὖ μέσσην ἀγόντων τὴν ἡλικίαν πολλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἦσαν· ἐν οἷς Ἀμμωνίος τὴν καὶ Εὐσέβιος, πρῶς δὲ Διόσκορος ἐγνωρίζοντο, οἳ ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλοις ἦσαν· Μιχαὶ δ' ἐκ τῆς ἡλικίας εἶχον ἐπώνυμον. Ἀμμωνίων δὲ λόγος ἐπὶ τόσον φιλοσοφίας ἐλθεῖν, εἰς τόσον δὲ καὶ ἡδονῆς καὶ βρασιάνης γενέσθαι ὑπέριπτον, ὡς πληρῶς ἀρτου μόνου μηδὲν ἕτερον γεύσασθαι πύρρῳ συγγενόμενον. Εἰσάγαγον δὲ καὶ φιλόλογος ἐγένετο, ὥστε καὶ τὰ Ὀριγένους καὶ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου σπουδάσματα γενναίως διεξέλθειν. Ἐπὶ τόσον δὲ ἀπερίεργος ἦν, ὡς σὺναμ' Ἀθανασίῳ τῷ μεγάλῳ συνέκδημος εἰς Ῥώμην γενόμενος, μηδὲν ἄλλο τῶν τῆς πόλεως ἐκκρίτων ἐλέσθαι καθιστορήσαι, μόνον δὲ τὸ Πέτρον καὶ Παῦλον μαρτύρων, καὶ τὸν οἶκον ᾧ τὰ ἱερὰ ἐκείνων τεθροναῖσται σώματα. Εἰς ἐπισκοπῆς δὲ χειροτονίαν συλλαμβάνεσθαι μέλλων, ἐπεὶ πολλὰ τοὺς ἐπὶ τοῦτ' ἐλθόντας λέγων οὐκ ἔπειθε, μαχαίρῃ τὸ δεξιὸν ἀποτεμῶν οὐδ', « Ἢν νῦν ἄπιτε, ἔφη· ἐπεὶ τοί γε τοῦ λοποῦ οὐδ' αἰρούμενον ὁ τῆς Ἐκκλησίας νόμος εἰσδέχεται· χρῆται γὰρ τὸν ἱερέα σώων εἶναι. » Ὡς δ' ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν ἡγουμένων περὶ πολλοῦ τὰ τοιαῦτα Ἰουδαῖοι· εἶναι εἶπον· τῆ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐν οὐδενὶ τὰ τοιαῦτα τίθεσθαι, ἦν μόνον τοῖς ἔκδοι καὶ τοῖς τρόποις ἄριστος εἶη ὁ ἱερεύς· αὐτοῖς ὑποστρέφοντες συλλαβεῖν ἐπειρώμετο· ὁ δὲ, ἦ μήν καὶ τὴν γλώσσαν ἐκτεμεῖν διώμνητο, εἰ βίαν αὐτοῖς ἐπάγειν περιψῆντο. Ἐν νῷ δ' ἐκείνων τὴν ἀπειλήν θιμμένων, κατὰ χώραν εἶπον τὸν μέγαν. Καὶ ἐξ ἐκείνου Ἀμμωνίος ὁ παρώτρως ὠνόμαστο. Τοῦτ' αὐτὸ εἰς ὑστερον καὶ Εὐάγιος πέπονθεν ὁ φιλόσοφος. Καὶ οὗτος γὰρ ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας εἰς ἐπισκοπὴν καθελκόμενος, τέχνη παντοῖα χρησάμενος, τὴν ἱερωσύνην ἀπειπάτο, μηδὲν μέντοι ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος· καὶ ποτε τῷ Ἀμμωνίῳ τούτῳ περιτυχῶν, ἀστεϊζόμενος κατεμέμεφετο λέγων, ὡς κακῶς πράξετε μάλα, καὶ ἐνέχεσθαι δίχας διδόναι θεῷ τῆ τοῦ μέλους διακοπή. Ὁ δ' Ἀμμωνίος, « Σὺ δὲ ἄρα, ὑπολαβὼν εἶπεν, ὦ Εὐάγιε, οὐκ οὐεὶ τὰς ἀξίας διδόναι δίχας, διὰ φιλαυτίαν τὴν γλώσσαν ἀποτεμῶν καὶ μὴ τῆ δοθείσῃ πρὸς πολλῶν ὠφέλειαν χρησάμενος χάριτι; » Ἀλλὰ περὶ μὲν Εὐαγρίου μετὰ βραχὺ διαλήψομαι.

A discipuli : in quibus grandævi tuere, Origen s, Didymus et Cronion, qui etiam centum et decem annos natus, excessit. Insuper eodem cum eis tempore exstiter, Serapion magnus, Putubastes, Arsion et præclarus Arsesius : qui in philosophia hæc consenserunt, et monasteriis præfuerunt. Ex eis Didymus nulli cohabitavit homini, ad extremum usque vitæ diem, quamvis nonaginta vixisset annos. Arsesius (1) autem juvenibus lapsis delicti gratiam faciebat, ætate autem et virtute proveciores excommunicabat, verbis hisce utens : « Juvenem quidem, si per excommunicationem repudiatur, despectorem fieri : qui vero in virtute profecisset, eum celeriter objurgationis sensum percipere. » Eorum porro qui in media staturaque essent ætate, multi et boni fuere monachi. In eis Ammonius et Eusebius, præterea Dioscorus et Euthymius, qui cum fratres essent, propter corporis staturam Longi sunt appellati. Ammonium fama est eo laudis in philosophia hæc pervenisse, et adeo voluptate et deliciis omnibus superiorera fuisse, ut præter panem solum nihil cocti degustavit. Valde etiam litterarum et eruditionis studiosus fuit, ita ut Origenis et Didymi et Evagrii scripta diligenter et feliciter legeret (2). Adeo vero a curiositate abfuit, ut Athanasium magnum Romam comitalus, ex præclaris præcipisque urbis ejus rebus non aliud spectandum sibi censuerit, quam Petri et Pauli martyrium, et ædem eam in qua illorum corpora veluti thesaurus sunt condita.

C Porro cum ad episcopalem aliquando consecrationem adducendus esset, et ad eos multa, qui illum ejus rei gratia convenerant, dixisset, neque tamen eis quod volebat, persuasisset, amputata sibi auricula dextera : « Vel nunc demum, inquit, abite, quandoquidem deinceps etiam volentem Ecclesiæ constitutio non recipit Sacerdotem namque integrum atque immutilatum esse oportet. » Atque ubi qui ex præcipuis ad ipsum missi erant, ab eo discederent; et a Judæis quidem talia observari et magnifici, Ecclesiam autem Dei parvipendere, si modo animo et moribus salvus commodusque sit episcopus, inter se dicerent; ad eum reversi, comprehendere tentarunt. Ibi ille : « Si vim ei inferre pergerent, linguam quoque sibi recisurum esse, adjuravit. » Quibus minis illi perpensis, in loco suo virum magnum reliquerunt. Et ex eo tempore Ammonius παρώτρως (3), quasi aure carentem dicas, cognominatus est. Hoc idem in Evagrijo philosopho accidit. Nam cum a Theophilo Alexandrino ad episcopatum traheretur, ubi artibus variis se excusando usus esset, sacerdotali dignitati, sibi ea interdicens, nuntium remisit (4), non tamen summo aliquo corporis membro resecto. Atque is ubi in Ammonium istum incidisset, urbane eum carpsit, male admodum fecisse Deoque ob membrum resectum pœnas daturum esse, inquit. Ad quem subinferens Ammonius, « Tu vero, inquit, o Evagri, an non condignas persolves pœnas, qui propter φιλαυτίαν, hoc est, ni-

(1) Soer. Arsenium vocat.
 (2) Ammonius, comes Athanasii, Romæ non aliud quam S. Petri et Pauli martyrium spectavit.
 (3) Ammonius, παρώτρως, hoc est, sine aure, co-

gnominatus. Inviti olim admodum homines pii ad episcopatum evehebantur.
 (4) Et profugit, Soerat. Μηδὲν ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος.

miura tui ipsius amorem, linguam resecuris, et ea quæ tibi ad utilitatem multorum concessa est gratia, usus non fueris? » Verum de Evagrio paulo post dicemus.

189 CAPUT XXXVIII.

De monte Nitria, et loco a Cellis dicto. Item de alio loco, cui nomen est Rhinocurura, et de sanctis, Dionysio, Mela et Solone.

Circa Scetim mons est, quem accolæ Nitriam vocant, propterea quod vicus quidam vicinus ei est, in quo nitrum colligitur. In eo monte (1) ingens est hujus generis philosophorum multitudo, et monasteria contigua non pauciora quam quinquaginta. Eorum quædam sunt, in quibus monachi communiter, quædam in quibus seorsim habitant. Est et alius locus ad interiorem solitudinem vergens, et ab istis stadiis septuaginta distans, ad monasticam exercendam perquam commodus. Cellarum is nomen habet, quod monachorum ibi domicilia non continenter, sed sparsim constructa sunt. Tantum vero ea inter se dissita fuerunt, ut ea involentes alius alium nec cernere nec audire posset. In hebdomade autem semel, primario et Dominico die, in ecclesiam convenire soliti erant. Quod si eo die quis non comparuisset, satis constabat, eum vel ærumna vel morbo aliquo oppressum fuisse. Porro ad eum visendum non simul omnes, sed diverso tempore veniebant, pro se quisque quod ei suppeteret, ad illum curandum, commodum morbi afferens remedium. Absque hoc si esset, alius alium non adibat: præterquam si quis discendi causa sermones animæ utiles et salubres audiret, eum audiret, qui ejus rei peritus esset. Cellas quoque eas illi inhabitabant, quibus ad summum philosophiæ hujus pervenire, et sibi ipsis ductores esse contigisset: ut recte ab aliis segregati, quietem sequi et sibi ipsis vivere possent. De Scetim, et qui ibi philosophati sunt, monachis, hæc dixisse satis sit. Nam si singula oratione persequenda essent, metus esset, ne in eam prolixius productam, reprehensionis quispiam aculeum immitteret. Et cum illi suum sibi vivendi modum instituissent, fieri necessario aliter non potuit, quin varie, ut par est, pro cujusque ætatis captu, opera, mores, instituta, et diætas dispertirent. Alius item locus, cui nomen Rhinocurura (2) fuit, multis ex eo tempore indigenis (3) monachis celebris fuit. Inter eos insignes fuerunt Dionysius qui ad partem urbis Aquilonarem domunculam suam habuit: **190** Mela ille, qui eo tempore ecclesiam ejus loci gubernabat: et Solon, Melæ simul et frater germanus, et in sede ipsa successor. De Mela (4) illud memoriæ proditum

(1) Sic hodie in Aho monte viginti duo insignia sunt monasteria Græcorum monachorum, ordinis divi Basilii, quæ tributis nomine Turcarum tyranno quotannis ex vineis et olivetis suis pendunt sex milia obolorum Turcicorum. Mons is a Christianis, ἄγιον ὄρος, hoc est, sanctus mons, dicitur: a Rutenis, Savata hora.

(2) Rhinocurura ubi Ægypti, ab antiquis in-

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΗ΄.

Περὶ τοῦ τῆς Νιτρίας ὄρους καὶ τῶν λεγομένων Κελλίων, καὶ τῶν Ῥινοκουρῶρων· καὶ περὶ τῶν ὁσίων, Διονυσίου, Μέλαντος τε καὶ Σόλωνος.

Ἄμφι δὲ τὴν Σκήτιν ὄρος ἐστὶν ἡ Νιτρία ἐγγυρῖος καλεῖται· καθότι κώμη τις ταύτῃ ὁμοῦς ἐστίν, ἐν ἣ τὸ νίτρον συλλέγουσιν. Ἐν δὲ τῇ Νιτρίᾳ ταύτῃ πολὺ τι πλῆθος ἀνδρῶν φιλοσόφων ἐστίν. Καὶ μοναστήρια εἰσὶν ἐν τούτῳ οὐκ ἥτιον ἢ πεντήκοντα συνεχῆ ἀλλήλοις· ὧν τὰ μὲν κατὰ συνοικίαν εἰσὶ, τὰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔχει. Πρὸς δὲ τὴν ἐνοτέρω τούτοις ἔρημον ἕτερός ἐστι τόπος ἀμφὶ στάδια διεστῶς ἑβδομήκοντα, πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν δεξιῶς ἔχων, ὃς Καλλία προσγορεῖται· ὅτι περὶ αὐτὸ κατὰ συνοικίας, ἀλλὰ σποράδην τὰ τῶν μοναζήτων εἰσὶ οἰκήματα. Ἐπὶ τούτου δ' ἕτερον ἐκπότερον διέκει, ὡς τοὺς ἐνοικοῦντας τούτοις μὴτ' ὄρεθ' ἀλλήλους, μὴτ' ἐπειλεῖν. Εἰσάπαξ δ' εἰς ταυτὸν τῆς ἑβδομάδος συντρέχουσιν ἐκκλησιάζοντες τῇ πρώτῃ καὶ κυριωτέρῃ τῶν ἡμερῶν. Εἰ δέ τις κατὰ ταύτην μὴ φεικῆ, ὁπλός ἐστιν ἢ τινα πάθει ἢ νόσῳ κατισχυμένος. Καὶ δὴ κατὰ θέαν ἀπειθῶν αὐτοῦ οὐκ ἐν ταυτῇ, ἀλλ' ἐν διαφόροις καιροῖς, ὃ τι λάχοι ἐκάστη πρὸς θεραπείαν ἐπιτήθειον καὶ τῆς νόσου ἀλεξίφάρμακον εἰσχομίζων. Ἄνευ δὲ τῆς προφάσεως ταύτης οὐκ ἐν τις παρ' ἄλλον ἦκοι ἐκτός, εἰ μὴ τις ὡς μαθησομένου παραγένοιτο, λόγων ἀκοῦσαι ψυχῇ πραγματευομένων τὴν λυσitelian παρὰ τὸν δ'· τὰ τοιαῦτα φράζειν ἐπίσταται. Ἐκείνοι δὲ τοῖς τοιοῦτοις οἰκοῦντες πελλοῖς, ὅς ἐς ἄκρον τῆς φιλοσοφίας ἀνεῖναι συνέθι· καὶ σφᾶ· ἀγειν ἰσχύς ἐστίν, χωρισθεῖσι τῶν ἄλλων δι' ἡσυχίαν· καὶ καθ' ἑαυτοῦ ἔχουσι τὴν διατριβήν. Περὶ μὲν οὖν Σκήτιος· καὶ τῶν ἐνθάδε φιλοσοφούντων τσαυθ' ἡμῖν εἰρήσθη. Τὸ γὰρ τοῖς κατ' ἕκαστον τούτων ἐπειξέμεναι θεός ὑφέρπει μὴ, μηχανομένην τὴν γραφὴν μῶμου τις ἐπαφήσοι κέντρον. Ἐκείνοις γὰρ ἰδίαν πολιτείαν συστησάμενοι, ἐκἀλαγχεῖς ἦν καὶ ἔργα καὶ ἔθῃ καὶ ἀγωγῆν τε καὶ δαιταν πρόσφορα ἡλικίᾳ ἐκάστη ὡς εἰκὸς διεκτελεῖται. Καὶ ἄλλος δὲ τόπος, ὃς Ῥινοκουρῶρα ἦν ὄνομα, πολλοῖς οἰκοθεν ἀνδράσιν ἐξ ἐκείνου τηλικαῦτα διέλαμπεν· ὧν ἐπίσημοι τῷ φιλοσοφεῖν ἐγένοντο Διονύσιος, ὃς τῷ πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως μέρει τὸ φροντιστήριον εἶχε· καὶ Μέλας ἐκείνος ὃ κατ' ἐκείνου καιροῦ τὴν τῶν Ῥινοκουρῶρων ἐκκλησίαν ἰθύων· καὶ Σόλων, ὃς κασίγνητος τῷ Μέλαντι ὄν, καὶ τοῦ θρόνου ἐγεγόνει διάδοχος. Περὶ δὲ Μέλαντος ἱστοροῦσιν, ὡς ἦν ἰκα οἱ τῆς ὁμοουσίου ὑπεριστάμενος πίστεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐξηλαύνοντο· ἐπεὶ καὶ οἱ τὸν

colis sic dicta, quorum mutilati fuere nasi. Stephanus.

(3) Οὐτὸ ἐπεισάχτοις, ἀλλ' οἰκοθεν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς· hoc est, non advenis, sed originariis bonis viris.

(4) Melæ, Rhinocurureo episcopo, qui ab Arianis ad eum expellendum missi fuerant, propter reverentiam ejus exsilium remittunt.

Μέλαινα ἐξῶσαι κατέλαθον, εἶρον μὲν ἐκεῖνον τοῖς Ἀ
 τῆς ἐκκλησίας λύχνους ἐνασμενίζοντα, οἳ γὰρ ὕπηρε-
 τῶν ἰσχατον· τὰς τε γὰρ θρυαλλίδας κατεῖχε, καὶ
 ἐπιβήρυκος ἦν τὴν ἐσθῆτά τε καὶ τὴν ζώνην· περὶ
 δὲ τοῦ ἐπισκόπου πυθόμενοι, ἀποκρίνασθαι αὐτὸν
 τοῦτον μηνύσαι· ἀγαγεῖν δὲ τοὺς ἄνδρας παρὰ τὸ
 ἐπισκοπεῖον· καὶ οἳ γὰρ τῇ ὀδῷ κεκμηκότες, τοῖς
 ἐνοῦσι θρέψαι, τράπεζαν παραθέμενον. Μετὰ δὲ τὴν
 τροφήν νιψάμενος, ἐκεῖνοις γὰρ διεκονεῖτο ἐστιωμέ-
 νους, ἑαυτὸν κατεμήνυσε· τοὺς δ' ἐν θαύματι τὸν
 ἄνδρα πεποιηκότας, δηλώσαι οὐ χάριν ἔχον· τῇ γὰρ
 μὴν πρὸς αὐτὸν αἰδοῖ ἀδειαν αὐτῷ φυγῆς παρασχέειν·
 τὸν δ' ἀποδοχῆς ἀξιώσαντα ἀποκρίνασθαι μὴ ἂν
 ἐλθεῖν ταυτὰ τοῖς ὁμόφροσι τῶν ἱερέων παθεῖν, τὸ
 ἔκοντα πρὸς τὴν ὑπερορίαν ἀφίχθαι· ἀλλ' ἔκοντι
 τὴν ὑπερορίαν ὑπομείναι φυγῆν. Οὐ δὲ γὰρ γενόμενος, B
 ἔτ' ἐκ νέου τῷ φιλοσοφεῖν εἰθισμένος, διὰ πάσης
 ἀρετῆς ἔχων περιθόητος ἦν. Σώλων δὲ τὸν ἐμπορι-
 κὸν βίον ἀπαρνησάμενος, τὸν τίμιον μαργαρίτην
 ὠνεῖτο. Ὑπὸ γὰρ τῷ ἀδελφῷ Μέλαινι καὶ τοῖς ἐκεῖσε
 διδασκάλους τὸ βιοῦν μεταθέμενος, καὶ ἐπιμελῶς
 παιδεύθεις, ὅτι κλειστόν περὶ τὸ θεῖον ἐπεδείξατο τὴν
 σπουδὴν· μάλιστα δ' ἦν ἀγαθὸς τοῖς πέλας ἀπλότητι
 βίου χρώμενος. Τοιούτων δὲ καθηγεμόνων τὸ κατ'
 ἀρχὰς ἢ Ῥινοκουρούρων ἐκκλησία ἐπιτυχῆς γενο-
 μένη, ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου διήρκασε τοῖς ἐξ Ἰδου,
 χρωμένη θεσμοῖς, καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐφορίαν πη-
 γάζουσα. Ὁ δὲ ἐνίζων εἶχαν ἡ τοιαύτη ἐκκλησία,
 καὶ τῶν ἄλλων ἐπίσημον μάλιστα, ὅτι περὶ τοῖς αὐτοῖς
 κληρικῶς κοινὴ τε ἦν οἰκείσις, καὶ τράπεζά τε καὶ C
 ἀγωγή καὶ δάματα μία, καὶ πάντα δὴ τὰ λοιπά. Το-
 σούτα καὶ περὶ τῶν Ῥινοκουρούρων.

est. Cum de ecclesiæ δημοουσίῳ, consubstantialis,
 fidei defensores exigenter, atque eo qui ipsum
 quoque egerent, advenissent, repererunt eum
 veluti servorum extremum ecclesiæ lucernis ador-
 nandis hilariter incumbentem. Lucernarum enim
 lineos funiculos in manibus habebat, veste simul
 et cingulo sordidatus. Atque cum illi episcopum
 requirerent, indicaturum se eis illum respondit,
 eosque in domum episcopalem duxit : atque ubi
 is eis de via fessis, mensa apposita, pro re-
 rum tenuium copia cibum delisset, atque eden-
 tibus ministrasset, sublata mensa manus lavit, et
 seipsum eis indicavit. Illi virum admirati, causam
 adventus sui cum ostendissent, remittere se ei
 exilium, propter reverentiam ejus, dixerunt. Quod
 posteaquam accepisset, eis respondit, non idem
 se, quod alii consentientes sibi episcopi fecissent,
 commissurum esse, ut invitum solum exilii causa
 verteret, sed sua sponte in exilium iturum. Atque
 cum ibi esset, veluti qui ab adolescentia mona-
 sticæ philosophiæ assuevisset, omni genere virta-
 tis præclarus admodum fuit. Solon autem, ubi
 mercaturæ renuntiasset, pretiosam mercatus est
 margaritam. Nam sub fratre Mela ejusque loci
 magistris fideliter atque diligenter edoctus, muta-
 tione vitæ plurimum in rebus divinis studii osten-
 dit, et morum simplicitate erga proximos bonus
 maxime fuit. Ecclesia Rhinocururæ postquam tam
 egregios primum duces nacta est, longo deinde
 tempore consuetis constitutionibus uti perrexit, et
 viros præclaros protulit. Illud porro novum, et
 inter alia maxime insigne in ecclesia ea fuit, quod

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

191 CAPUT XXXIX.

Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μοναχῶν, Ἡσυχᾶ, Ἐπι-
 φανίου τοῦ Κύπρου, Σαλαμίνῃ, Ἀμμωνίου,
 Σιλβανοῦ καὶ Ζαχαρίου.

De Palæstinæ monachis, Hesycha, Epiphantio Cyprio,
 Salamine, Ammonio, Sylvano et Zacharia.

Ἐν δὲ τούτῳ καὶ κατὰ Παλαιστίνην πολὺ τι στί-
 φος φιλοσόφων ἦν ἀνδρῶν. Ἔτι γὰρ περιῆσαν τῷ
 βίῳ οἱ κατὰ τὴν Κωνσταντινου βασιλείαν ἡμῖν εἰρη-
 μένοι, τῇ μοναχικῇ πολιτείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ ἐμπρέ-
 ποντες. Καὶ ἄλλοι δ' ἐπὶ τούτοις συνήχμαζον ταῖς
 ἐκεῖνων ἀγαθῶν συνουσίαις, ἐς πολὺ τι χρῆμα ἐπι-
 διδόντες τῆς ἀρετῆς· καὶ προσετίθεντο τοῖς ἐνταῦθα D
 φροντιστηρίοις, οὐ τὴν εὐχόμενον εὐκλείαν τούτοις
 κορίζοντες· ὡς πρότερος, Ἡσυχᾶς ἦν, ἐταῖρος
 ὢν ἐς τὰ μάλιστα τῷ παμμεγίστῳ τὴν κατὰ θεὸν
 βίωσιν Ἰλαρίωνι· πρὸς δὲ καὶ ὁ πολὺς τὴν ἀρετὴν
 Ἐπιφάνιος, ὃς πολλῶν χρόνων ὑστερον καὶ τῆς ἐν Σα-
 λαμίνῃ τῆς Κύπρου ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔσχεν.
 Ὁ μὲν οὖν Ἡσυχᾶς τὸ τῆς ἡσυχίας ἐργαστήριον ἐπὶ
 Γάζης, ἐνθα δὲ καὶ ὁ ἐταῖρος εἶε· οὖν διδάσκαλος
 καὶ σύμπλους αὐτῷ Ἰλαρίων, εἶχε. Ὁ δὲ ἱερὸς
 Ἐπιφάνιος περὶ κόμην ἐν τῇ Βησανδοῦκην νομοῦ,
 ὅθεν καὶ ὠρμητο, νομοῦ Ἐλευθερουπόλειος· νέα δὲ
 πάμπαν τῇ ἡλικίᾳ ἀρίστοις χρῆσάμενος διδασκάλους,
 καὶ παιδείας χάριν μοναστικῆς οὐκ ἐλάχιστον ἀνύσας
 ἐν Αἰγύπτῳ χρόνον, παρὰ τε τοῖς ἐκεῖσε δὲ καὶ Πα-

In Palæstina quoque eo tempore plurimi florere
 solitarii philosophi. Adhuc enim superstites erant,
 quos, cum de Constantini imperio ageremus, dixi-
 mus scientia et vitæ monastica effulgentes. Sed et
 alii cum illis institutis illorum emulere, qui virtuti-
 bus profectu, non pœnitenda laude et gloria mo-
 nasteria auxerunt. Horum præcipuus fuit Hesy-
 chas, Hilarioni illi, vita ea quæ secundum Deum
 est, longe præstantissimo, sodalis charissimus.
 Item virtute præclarus Epiphanius, qui longo post
 tempore ecclesiæ Salaminis in Cypro episcopus
 præfuit. Et Hesychas quidem quietis officinam
 apud Gazam instituit, eodem quo sodalis seu magi-
 ster, in rebus omnibus secum consentiens Hilarion,
 loco; sacer autem Epiphanius, circa quemdam vi-
 cum Besanducem, præfecturæ Ekeutheropolis, ubi
 etiam ortus fuerat. Hic in prima ætate optimis usus
 præceptoribus, et doctrinæ monasticæ gratia longo
 tempore in Ægypto moratus, apud Ægyptios simul et
 Palæstinos, per virtutis studium, insignem adeptus
 fuerat laudem : nec minus etiam apud Cyprios, apud

quos episcopatum gessit. Unde conicere licet, ea de causa præclaram cum famam per orbem omnem esse consecutum. Cum enim in ampla et maritima, eademque populosissima urbe sacrorum antistes esset, et cum illustri virtutis gloria civiles quoque res tractaret, brevi tempore non civibus solum, sed advenis etiam undecunque eo appellentibus notissimus fuit, qui eum partim convenerunt et viderunt, partim ex sermonibus eorum qui illum viderant, cognoverunt. Prius autem quam in Cyprium veniret, eo quo diximus tempore in Palæstina vitam egit, cum in monasteriis ibidem sancte et graviter admodum eriterent, Salamines, Pyschon, Malchion et Crispion, claro loco nati, et fratres, circa Bethelam vicum præfecturæ Gazæ, studia virtutis exercentēs. Habuerunt et ii Hilarionem magistrum. **132** Fertur namque, cum aliquando simul isti apud eum fuissent, et simul domum reverterentur, ex eorum medio Malchionem solum quodammodo raptum disparuisse: atque ubi rursum subito apparuisset, idem cum fratribus iter carpsisse: et paulo post e vita excessisse, juvenilem quidem adhuc ætatem agentem, sed virtute et Dei amore non multum eis qui in tali studio consueverunt, concedentem. Tum Ammonius quoque decem fere stadiis ab eis distans, et circa vicum Chapharehoubran Gazæ subditum casam suam habens, clarus fuit, ex eo vico oriundus: vir qui accurate et constanter in instituto monastico perduraverit. Sed et Sylvanus in Palæstina ortus, eo, ut mihi videtur, tempore superstes fuit: qui eum a Deo accepit honorem, ut angeli ei inservierint. Et cum primum in Ægypto philosophatus esset, in montem Sina inde transit: postea autem in torrente Geraræ maximum, pulcherrimum et clarissimum bonorum virorum construxit monasterium: cui post eum admirandus præfuit Zacharias.

CAPUT XL.

De Syria et Edessæ monachis, Ephraim, Aphraate, Juliano, Barse et Eulogio, qui episcopatum in monasteriis gesserunt.

Ex Ægypto et Palæstina, ad eos monachos qui in Syria et finitima ei Perside fulserunt, transeundum: qui cum Ægyptiis quam maxime certantes, quam plurimi et virtute clarissimi evasere. Circa Nisibim ad montem cui Sigoron nomen est, vitæ sanctitate celebres fuere, Bathæus, et Eusebius, et Barges, et Hallas, et Abbos, et Abdaleus, et Zeno, et Heliodorus, et Lazarus, qui episcopus etiam est factus. Qui quod non ita pridem novum hoc philo-ophiæ institutum exercere incepissent, βοσκολοί, hoc est, pascentes, seu pabulatores, cognominati sunt: propterea quod lecta non haberent, nec panem, aut vinum aut opsonium aliquod gustarent: sed continenter in montibus versantes,

λαϊστινοῖς, ἐπίσημόν τε κλέος ἐκταῖο τῷ ἐπιπόνοῦ τῆς ἀρετῆς· ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ Κυπρίοις, ὧν καὶ τῆς ἱερωσύνης ἠγήταο· δι' ὧν εἰκάζειν ἔστιν, ὡς ἐνταῦθεν μᾶλλον ἀοίδιμον τὴν φήμην ἀνά πάσαν τὴν ὕψλιον ἐκκληρώσατο. Ἐν τε γὰρ πόλει μεγάλῃ καὶ παρὰ τὴν πόλιν οὐκ ἐλάχιστον κεκτημένη τὸ ἱερῶσαι λαχῶν, καὶ μετὰ περιφανοῦς τῆς ἐξ ἀρετῆς δόξης πράγμασι πολιτικοῖς ἐμβαλῶν, ἐν βραχεὶ χρόνῳ οὐ τοῖς ἀστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς δὴ ποτε καταίρουσι ξένοις γνώριμος ἐσάγαν ἐγένετο τοῖς μὲν καὶ εἰς πείραν ἤκων καὶ θεαθεῖς, τοῖς δὲ καὶ παρὰ τῶν ἰδόντων τυθομένοις τοιοῦτον εἶναι. Πρὶν δ' εἰς Κύπρον ἐλθεῖν, κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐν Παλαιστίνῃ διέτριβεν· ὁπνῆκα δὴ ἐν τοῖς κατ' ἐκείνην φροντιστηρίοις σεμνῶς· μᾶλα διέπρεπον Σαλαμίνης τε καὶ Φύσκων καὶ Μαλχιῶν· πρὸς δὲ καὶ Κρῖσιων εὐπατριδαὶ δυνατεὶ καὶ ἀδελφοὶ ἀμφὶ Βηθελεὴν κώμην, νομοῦ Γάζης, τὸ τῆς ἀρετῆς ἐργαζόμενοι μέλι. Καὶ οὗτοι δὲ διδασκάλῳ ἐχρήσαντο Ἰλαρίωνι. Λέγεται γὰρ ποτε ἅμα οὗτοι παρ' ἐκείνων γενόμενοι, ἅμα καὶ οὐκαθεῖ ἀναστρέφειν· ἀρπαγῆσαι δὲ πως ἐκ μέσου τούτων μόνον Μαλχιῶνα, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεσθαι· αἰφνης δὲ πάλιν ἀναφανῆσαι, τὴν Ἰσην ἔδην τοῖς ἀδελφοῖς διούοντα, καὶ μετὰ βραχὺ μεταλλάξαι τὸ ζῆν, ἔτι μὲν ἐν νεῇ τῇ ἡλικίᾳ, οὐ μέντοι παραπολὺ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ γηρασάντων κατὰ τὸ τῆς ἀρετῆς θεωρίῃς ἐνδεᾶ. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀμμωνίος ἐγνωρίζετο, ἀμφὶ δέκα στάδια διεστῶς τούτων. Περὶ δὲ κώμην Γάζῃ ὑποκειμένην, Καφαρχονθρὰν ὄνομα, τὰς οἰκήσεις εἶχεν, ἧς καὶ θέριμμα ἐτύγχανεν· ἀνὴρ εἰς ἀκρίθειαν καὶ ἀνδρίαν μοναστικῆς πολιτείας διαγεγνημένος. Ναὶ μὴν ἀλλὰ καὶ Σιλβανὸς τηνικαῦτα οἶμαι, τῷ ζῆν περιτῆν, Παλαιστίνης ὀρμώμενος· ἐν λόγῳ ὑπ' ἀγγέλων ὑπηρετεῖσθαι γέρας λαθεῖν. Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ τὰ πρῶτα φιλοσοφῆσας, ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸ Σίναιον ὄρος μετέβαινεν. Ἐς ὕστερον δ' ἐν τῷ χειμάρρῳ Γεράρων μεγίστην τε καὶ καλλίστην καλίαν ἐπίσημον ἀγαθῶν ἀνδρῶν μάνδραν ἐπέζητο, ἧς μετ' αὐτὸν ὁ θαυμάσιος ἀφηγήταο Ζαχαρίας.

ΚΕΦΑΛ. ΜΨ.

Περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Ἐδέσση μοναχῶν, Ἐφροῖμ καὶ Ἀφραάτου καὶ Ἰουλιανοῦ, Βάριου τε καὶ Εὐλογίου, ἐν μοναστηρίοις τὴν ἐπισκοπὴν ἐσχηκότων.

Ἐκ δὲ τῆς Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης ἐπὶ τοὺς κατὰ Συρίαν καὶ τὴν ἑσπορὸν Περσίδα διαλάμψαντας μετετέον· οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ διαμιλλώμενοι μάλιστα, εἰς πλῆθος ἅμα καὶ μέγεθος ἐπέδωκαν ἀρετῆς. Ἀμέλει ἀμφὶ μὲν Νισίβιν περὶ τὸ Σιγῶρον ὄρος καλούμενον, ἐπίσημον βίον εἶχον Βαρθαῖος καὶ Εὐσέβιος, καὶ Βαρῆης, καὶ Ἀλλὰς· καὶ Ἀββῶς, καὶ Ἀδάλωος, καὶ Ζήνων, καὶ Ἠλιόδωρος, καὶ Ἀλέξαρρος, ὅς καὶ ἐπίσκοπος ἐγενόνη· οὗς δὲ καὶ Βοσκούς κατιωνόμαζον, οὐ πάνυ πρόβῳ καινῆς φιλοσοφίας κατάρξαντας· οὕτω δ' ἐκάλοον σφᾶς, ὅτι περ οὗτ' οἰκίαι παρ' αὐτοῖς ἦσαν· ἀλλ' οὐδὲ ἀρτου ἢ οἴνου ἢ ὄψου τινὸς ἀπεγεύοντο· ἀλλ' ἀεὶ τοῖς ὄρεσι διατρίβοντες, κατὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νόμους, εὐχαῖς

καὶ ὄμνους τὸ θεῖον ἐγέρριρον· καὶ ἡνίκα καιρὸς αὐτοῦ καλοῖη τροφῆς, ἄρπην ἕκαστος· ἀνά χεῖρας ἔχων, καθάπερ νομὴν διφῶντες· περιείσι· καὶ τὰς προσφύρους περιετιγόντες τῶν βοτανῶν ἐσιτίζοντο. Καὶ τοῖς μὲν οὕτω καινῆ τις ἐνεοχμῶθη φιλοσοφία. Περὶ δὲ Κάρβου ἐπιλοσόφει Εὐσέβιος, ἔκουσα καθείρξει· ἐαυτὸν ἀπρῆστον ἐπισχῶν. Ναὶ μὴν καὶ Πρωτογένης ἔμετὰ Βίτον τῆς αὐτόθι παροικίας ἐπιτροπεύσας· Βίτον ἔκρινον τὸν ἀοδίσιμον ἀσκητὴν, ὃν φασὶ τὸν ἐν βασιλεῦσιν ἀπόστολον Κωνσταντῖνον πρῶτον ἰδόντα, δι-ισχυρίζεσθαι· πάλαι κολλᾶς τὸ θεῖον δι' ἐπιφανείας αὐτὸν ὑποδείξει· καὶ παρεγγυήσασθαι ὅτι ἂν εἰσηγοίτο, ἀμέσως πειθαρχεῖν αἰρεῖσθαι. Βαθθαῖος δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἤλασεν ἀσιτίας, ὡς καὶ σκώληκας ἐκ τῶν ὀδόντων ἔρπειν. Ἄλλαν δὲ ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη ἄρτον τὸ παράπαν μὴ γεύσασθαι. Ἡλιόδωρος δὲ τὸ ἐγκρατὲς ἦν, ὡς ἀβήνους τὰς πολλὰς τῶν νυκτῶν διακαρτερεῖν, καὶ τὴν νηστείαν ἐν ἑβδομάσι κλείσσει· ἐπισυνάπτειν. Ἡκμάζει δ' ἐν Φαδανᾷ τη-νικαῦτα καὶ Ἀλώνης ἐκείνος. Τόπος δ' ἐστὶ τὸ Φαδανᾶ, ἔθα Ἰακώβ, ὁ τῷ Ἰσαάκ γεννηθεὶς, ἐκ Παλαιστίνης ἦκων εἰς γάμον ὠμίλει παρθένῳ οὐσῇ τῇ γυναικί· πρῶτός τε τὸν λίθον τοῦ ἐνθάδε φρέατος ἐκκυλίσας, τὴν ποίμνην ἐπότιζε. Τὸν δ' Ἀλώνην τοῦτον λόγος ἔχει πρῶτον παρὰ Σύροις καταρξεί τῆς ἐνθάδε πρὸς ἀκριβείαν φιλοσοφίας· ὡσπερ δὴ τὰ παρ' Αἰγυπτίους, τὸν πολλὸν καὶ μέγαν Ἀντωνίων. Συνῆσαν δὲ τούτῳ καὶ Γαδδανᾷ· τε καὶ Ἀζίζος, πρὸς τὴν Ἰσην ἀρετὴν ἀμιλλώμενοι. Πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῆν ἐκ γειτόνων Ἔδεσαν καὶ τὰ περίξ ταύτης ἐπίσημοι ἀνδρες ἦνθησαν· ὧν οἱ εὐδοκιμώτατοι Ἰουλιανός τε ἦν, καὶ ὁ περιόδοτος ἐν Σύροις Ἐφραῖμ· ὃς καὶ πολλὰ βιβλία τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καταλέλοιπε· περὶ ὧν ἀκριβέστερον ἐν τῇ Κωνσταντινίου βασιλείᾳ διέλαβον. Πρὸς δὲ τούτοις Βάρσης τε καὶ Εὐδόγιος ἦσαν, οἱ μετὰ τὸν πολλὸν τῆς ἀσκήσεως ἄλλοι, ἐς ὕστερον καὶ ἐπισκόπων ἔμψω ἐγένοντο, οὐ τινοὺς πόλεως, τιμῆς δὲ χάριν, ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις, τὴν τῆς ἐπισκοπῆς κληρωτάμενοι χειροτονίαν, ἀμοιβὴν ὡς ἂν τις φαίη τῆς κατὰ θεὸν ἀκριβεστάτης φιλοσοφίας τὴν τοσαύτην εὐληφότες ἄξιαν· καθὲρ δὲ καὶ Λάζαρος ὁ πρὸ βραχέος μετὰ τὸν ὄσιον Ἡλιόδωρον ἐν μεγάρῳ γεγονημένος ἡμῖν.

Instituto eos accepisse dicat. Sicuti et Lazarus, de quo paulo ante, post sanctum Heliodorum, men-

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίας καὶ Ἀντιοχείᾳ μοναχῶν· ἐστὶ δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀλατῖᾳ, Καππαδοκίᾳ τε καὶ Βιθυνίᾳ καὶ περὶ τῶν Ἐδέσεων πόρτων φιλοσοφησάντων ἀνδρῶν· καὶ δ' αἰτία δι' ἣν οἱ πάλαι ἀσκηταὶ μακροβιώτατοι διετέγοντο.

Ἡ δὲ γε Κοίλη Συρία καὶ ἡ ὑπὲρ ταύτην, τῆς Ἀντιόχου μόνης ἐκτός, ὅψε καὶ βράδιον τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξατο. Πλὴν οὐδὲ αὕτη ἀμοιρος ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων ἐγένετο· οἱ καὶ μᾶλλον ἀνδρείως τε εἶχον, ὅτι γε καὶ μῖσος οὐ μέτριον μετ' ἐπιβουλῆς πρὸς τῶν ἐνοικοῦντων Ἑλληνιστῶν αὐτοῖς

(1) Octoginta. Sozom.

de ecclesiarum more, precibus atque hymnis Deum volentes celebrarent. Et cum tempus cibi capiendi esset, pro se quisque falcem in manibus habens, et veluti pabulum inquirens circuitabat, et herbas commodas nactus, eis vescabatur. **193** Atque ad hunc quidem isti modum novam agendæ vitæ philosophiam instituerunt. Apud Carras autem philosophatus est Eusebius, qui voluntario carcere seipsum, ut adiri non posset, cohibuit. Item Protogenes, qui post Vitum paræciam illam regebat: Vitum, inquam, inclytum illum monachum, quem ferunt cum primum inter imperatores apostolum Constantinum vidisset, sancte affirmasse, eum sibi dudum sæpenumero a Deo per apparitionem ostensum esse; proindeque sædulo cohortatum esse, ut quod suggestisset atque jussisset, citra exceptionem omnem obsequenter faceret. Porro Bathæus usque adeo a cibo sumendo abstinuit, ut vermes etiam ex dentibus ejus prorperent: Hallelas septuaginta (1) totis annis panem prorsus non attigit. Heliodoro tanta fuit temperantia, ut noctes plures pervigilaret, et jejunium hebdomadibus totis continuaret. Floruit tum etiam in Phadana (quo loco Jacob Isaaci filius ex Palæstina veniens, uxorem suam virginem in matrimonium duxit, primumque ibi revoluto a puteo lapide gregeam ejus potavit) Aonas ille, quem fama est primum ibi apud Syros accuratum hoc philosophiæ genus colere cœpisse: quemadmodum id apud Ægyptios magus fecit Antonius. Cum eo fuerit et Gaddanas, et Azizus, in ejusdem virtutis laude concertantes. Multi vero et apud vicinam Edessam, et circum ea loca celebres florere viri: inter quos clarissimi fuere, Julianus, atque apud Syros decantatus Ephraim, a quo multi libri Ecclesiæ sunt editi: de quibus certius in Constantii imperio commemoravi. Existere præterea Barses et Eulogius, qui ambo post longum monastici exercitii certamen episcopi (2) sunt facti, non in urbe aliqua, sed honoris gratia in monasteriis suis episcopalem consecuti consecrationem; ita ut recte aliquis dignitatem eam tanquam præmium seu remunerationem pro exactissimo philosophandi

D

194 CAPUT XLI.

De Cœlesyria et Antiochiæ monachis. Item de monachis qui in Galatia, Cappadocia, Bithynia, et ad Pontum Euzinum philosophati sunt, et causa, cur veteres monachi longævi fuerint.

Cœlesyria autem, et quæ supra eam est regio, sola Antiochia excepta, serius quidem Christianismum susceperit, non tamen ecclesiasticis philosophis caruere. Qui eo fortius ut viri egregii se gesserunt, quo majus in eo incolarum Græcæ superstitionis studiosorum, atque illis insiduan-

(2) Supra eod. cap. 25.

tium, flagravat odium : non illos quidem vindicta utentes, sed magno animo illatas injurias et plagas excipientes. Qualis Valentinus ille fuit, quem alii Emesenum, alii Arethusium genere fuisse tradiderunt. Et alter ei cognominis monachus, et Theodorus, qui ambo a Titus vico praefecturae Apameae oriundi fuere. Item Marosas Nechelis ortus, Bassus, Bassones, et Paulus, cui patria fuit Telmisus (1). Hic cum multis in locis multa monachorum caenobia instituisset, et praeclare plures ad philosophiam hanc consecrandam cohortatus fuisset, postmodum in regione cui nomen est Jugatum, insigne et splendidum monachorum construxit domicilium, atque ibi vitam in senectute multa finivit. Monstratur eo loco adhuc, quod omnibus notum est, sepulcrum ejus. Omnes vero prope quos recensuimus monachi, longaevi fuere : id quod dispositione et providentia Dei mihi factum esse videtur, videlicet ut tam diuturno et exacto vitae instituto incrementum religio caperet : quod non Syros tantum, sed et Persas atque Sarracenos plurimos ad fidem nostram pertraxit, et Graecae superstitionis sectatores plerique ut cultum suum abnegarent, effecit. Ex quibus omnibus plurimi persuasi sunt, ut philosophiam monasticam summo opere colerent, et ad eorum quos modo diximus, exemplum monachorum sodalitatibus praerent. Facilis autem conjectura est, hoc genus philosophiae (2) initio inde sumpto, ad Galatas usque et Cappodoces, finitimosque eis populos, item ad Euxinum Pontum, Bithyniam, et Hellespontum pervenisse, qui sane antiquitus doctrinam Christianam flagrantibus animis complectentes, permultos divinae hujus philosophiae habuere sectatores. Quorum plures in communibus domiciliis per urbes et vicos habitaverunt, vel quod nondum traditionibus et exemplis eorum qui dicti sunt, assuevissent, **195** vel quod propter hiemis asperitatem regiones illae, et maxime Pontus, Cappadocia, et Galatia, natura frigidissimae sint, proindeque non facile plurimi in solis ibi locis degere possent. Verumtamen non omnino montes earum ab ejusmodi philosophis vacui fuere. Tempore namque procedente, vehementi atque ardenti rerum divinarum studio frigus etiam cessit. Atque in eis partibus cum multi alii praeclare vixere, quemadmodum alibi a me dictum est ; tum post Eustathium et Basilium magnum, praeter ceteros celebres maxime fuere, Leontius ille (3), cui deinde Ancyranus commissus est episcopatus : et Prapadius, qui quantumvis senex, admodum multas pro episcopo rexerat urbes (4). Praefuit vero nobilissimae etiam illi hospitali domui, cui cognomen est Basilias : nam a Basilio magno Caesariensi episcopo constructum pauperum domicilium, cum nomen ejus obtinet, tum ad tempora multa perdurat. An-

(1) Sozom. Telmissum vicum esse dicit.

(2) Sozom. ad aetatem usque suam et Theodosii Junioris imperium nonnullos ex hisce monachis cu-

την, κριστα μὲν ἀμύνη χρωμένους, εὐψύχως δὲ τὰς ἐπιφερομένας ὕβρεις τε καὶ πληγὰς δεχομένους. Οὗτος Οὐαλεντίνος, ἐκεῖνος ἦν, ὃν οἱ μὲν Ἐμισσηνόν, οἱ δ' Ἀρεθούσιον τὸ γένος εἶναι ἔλεγον· καὶ τὸν ἔτερον, αὐτῷ δὲ ὁμώνυμον· καὶ Θεόδωρον· οἱ καὶ ἀμφὶ ἀπὸ Τιτῶν τοῦ Ἀπαμείων ὠρμώντο νομοῦ· καὶ Μαρώταν τὸν ἐκ Νεγείλων· καὶ Βάσσον, καὶ Βασσώνην, καὶ Παῦλον, ᾧ πατὴρ Τελμισὸς ἦν. Οὗτος δὲ πολλὰς συνοικίας μοναχῶν κατὰ διαφόρους τόπους συστησάμενος, καὶ καλῶς ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν προτρέψας, ὕστερον τὴν ἐς τὸ Ἰεουγάτον οὕτω καλούμενον χωρίον λαμπρὰν καὶ περιφανῆ συνοικίαν καταστήσάμενος, μοναχῶν, ἐκεῖσε δὴ καὶ τὸν βίον ἀπέλειπεν εἰς βαθὺ γῆρας ἐλάσας. Δείκνυται δὲ καὶ ὁ τάφος ἐκείνου εἰσέτι πᾶσι κατὰδῆλος. Σχεδὸν δὲ καὶ ὅσους τῶν μοναχῶν διήλθομεν, μακρόβιοι πάντες ἐγένοντο. Καί μοι δοκεῖ τὸ οὕτως ἐπιπολὺ διαγενέσθαι τοῦ χρόνου οἰκονομησῆαι τὸ θεῖον, ὡς ἂν ἡ θρησκεία εἰς ἐπίδοσιν προχωρήσοι. Τῇ γὰρ τοσαύτῃ ἀκριβεῖ ἐπὶ μακρὸν πολιτείᾳ οὐ Σύρους μόνον, ἀλλὰ καὶ Περσῶν καὶ Σαρακηνῶν τοὺς πλείστους πρὸς τὴν σφετέρην πίστιν καθελικύσαν· καὶ Ἑλλήνας ὅτι πλείστους ἀρνήσασθαι τὸ οἰκείον παρεσκεύασαν σέβας. Καὶ ἐκ τούτων πάντων πλείστους μοναδικῆς φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἐλθεῖν ἐπεισαν, καὶ στίφους μοναχῶν ἐπίσης αὐτοῖς καθηγῆσασθαι. Ἔνεστι δὲ συμβᾶλλειν, ὡς ἐκεῖθεν ἡ τοιαύτη ἀρξαμένη φιλοσοφία καὶ μέχρι Γαλατῶν καὶ Καππαδοκῶν καὶ τῶν ὁμόρων αὐτοῖς, καὶ περὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον καὶ Βιθυνίαν καὶ Ἑλλησποντον ἐφθάνεν· οἱ δὲ ἐκ παλαιοῦ τὸ δόγμα θερμῶς πρεσβεύοντες, πολλοὺς τοὺς κατὰ θεὸν φιλοσοφήσαντας ἔσχον· ὧν οἱ πλείους, κατὰ συνοικίας ἐν πόλεσι καὶ κώμαις ἴκονον, ἀμὰ μὲν τὸ μήπω παραδῶσει ἢ τύποις δὴ τισιν εἰδισμένους τῶν πρώτων εἶναι· ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ χειμῶνος χαλεπότητος, φύσει ψυχροτάτων ὄντων τῶν τῆδε χώρων, καὶ μάλιστα τῶν ἀνὰ τὸν Πόντον Καππαδοκῶν τε καὶ Γαλατῶν, οὐκ εὐχερὲς ἦν ἀνὰ τὴν ἔρημον διατρίβειν τοὺς πλείστους. Ὡς ἐπίπαν γὰρ οὐδὲ ἀμοιβὰ ἦσαν τὰ ὄρη τῶν τοιοῦτων φιλοσόφων. Προϊόντι γὰρ τῷ χρόνῳ τῇ σφοδρᾷ περὶ τὸ θεῖον καὶ ὑερμῇ σπουδῇ ἐν δευτέρῳ τὰ τοῦ ψύχους ἦσαν. Τοῖς δ' ἐκεῖσε μέρεσι πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι δοκιμῶς ἐβίωσαν, ὡς περ μοι καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· μετὰ δὲ τοὺς περὶ Εὐστάθιον καὶ τὸν πολὺν καὶ μέγαν Βασίλειον δοκιμώτατοι τῶν ἄλλων ἐγένοντο Λεόντιος ἐκεῖνος· ᾧ ἐς ὕστερον ἡ τῶν Ἀγκυρανῶν ἐπιτρέπη ἐπισκοπὴ· καὶ Πραπίδιος, ὃς καίπερ γηραιὸς μάλα γενόμενος, πολλὰς ἐπεσκόπει πόλεις. Προέστη δὲ καὶ τοῦ ἐπισηματίτου πτωχείου, ᾧ Βασιλείας ἐπώνυμον ἦν· Βασιλείῳ γὰρ τῷ πάνυ Καισαρείας ἐπισκόπῳ κατασκευασθέν, καὶ τὴν ἐκείνου ἐκληρώσατο κλησιν, ἐς πάνυ πόρρω περιγενόμενον. Ἐν μέντοι τῇ Ἀντιόχῳ πολλοὶ καὶ ἄλλοι διέλαμπον· ἐν οἷς μετὰ Ἰουλιανὸν καὶ Ἀφρατίην ἐκεῖνον Μαριανὸς τε καὶ Εὐσέβιος ἦσαν, Παλλάδιος τε καὶ Συμεώνης καὶ Ἀθραξίης, καὶ ἄλλοι

rasse scribit. lib. vi, cap. 34.

(3) Sozom. habet Leo.

(4) Soz. vicos.

πρὸς τοῦτοις, οἱ ἀκήρατον τὸ κατ' εἰκόνα διέσωζον. Ἐν δὲ τῷ παρακειμένῳ ὄρει τῆ πόλει, ὃ πολλοῖς λειμῶσιν ὠράιτο, Πέτρος ὁ Γαλάτης διέπρεπε, καὶ ὁ τοῦτω ὁμώνυμος, ὁ Αἰγύπτιος· Ῥωμαῖός τε, καὶ Σεῦρος καὶ Ζήνων, καὶ Μωσῆς, καὶ Μάχος. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τρινηκαῦτα ἦσαν τὰς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας ἀφιέντες μαρμαρυγᾶς· ἐν μὲν τῇ Χαλκιδικῶν ἐρήμῳ Ἄβιτος καὶ Μαρκιανὸς καὶ Ἀβρζάμης, καὶ πολὺ τι ἄλλο πλῆθος οὐκ εὐαριθμητόν, σώματι παθητῶ τὴν ἀπικθῆ ζωὴν ματερχόμενοι· Ἐν γὰρ μὴν τῇ Ἀπαμείων Ἀγαπητὸς καὶ Συμεώνης καὶ Παῦλος. Πούπλιος δ' ἐν Ζευγματέων ἐφιλοσόφει· ἐν δὲ τῇ Κυρυστῶν Ἀεψιμᾶς ὁ πανεύφημος· ὃς οἰκίσκῳ βραχυτάτῳ καθείρκετο, ἐν ᾧ ἐξηκοντούτῳ χρόνον ὀσείως ἐθήνυτεν, οὔτε εἰς λόγους ἤκων τινί. Ἦν δὲ τῷ τότε καὶ Ζευγματίος ὁ πολὺς, ὃς τὴν ὄψιν ἀφηρημένος, οὐ καλύβην ὄκει, ἀλλὰ περιήει κύκλῳ τὸ ἀκραιφνὲς τῆς πίστεως καταγγέλλων. Ὡν δὲ τὴν πολιτείαν ἄριστα κατὰ μέρος ἐκάστου Θεοδώρητος ὁ Κύρου ἐν τῇ φιλοθέῳ ἱστορίᾳ συνέγραψεν. Τούτων δὲ πάντων κοινὴ πολιτεία, ὡς εἰπὶν, ἦν, τῆς μὲν ψυχῆς ὅτι πλείστον ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταύτην πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐνθέου ἐθέλειν· τὸν δὲ γὰρ πολὺν αὐτοῖς χρόνον εὐχῆ τε καὶ νηστείας καὶ ὕμνων τῷ Θεῷ προσήκουσι διατρέθειν· σώματος δὲ παντάπασιν ἀμελεῖν, καὶ τῆς ἐπὶ τοῦτω ῥασιώνης τε καὶ ἐπιμελείας· χρημάτων δὲ καὶ τῆς περὶ τὰ πράγματα ἀσχολίας πάμπαν ἀπεξενῶσθαι, καὶ πρὸς τὴν κατ' ἀγγέλου βιοτὴν ἀμειλλᾶσθαι.

curam gererent, eamque a rebus et studiis hujus vitæ per desuetudinem abalienarent, et longioris vite sue tempus in precationibus, jejuniis hujusque, et Deum decentibus laudibus consumerent: corpus autem deliciarumque ejus et voluptatis studium negligerent, nec non pecuniam et negotiorum occupationes omnino a se repellerent, et ad vitam angelicam imitatione contenderent.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ Εὐαγρίου τοῦ φιλοσόφου, καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ.

Μετὰ γὰρ μὴν τὸν Σύρον Ἐφραῖμ ἐπισημοτάτω ἐγενέσθη καὶ τὴν κατ' ἄμψω φιλοσοφίαν Δίδυμος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, καὶ Εὐάγριος ὁ Αἰγύπτιος. Ἀλλὰ περὶ μὲν Διδύμου, τίς τε ἦν, καὶ ὅσα συγγράμματα καταλέλοιπεν, ἐν τῇ ἐνάτῃ μοι διεληγεται τῶν ἱστορικῶν· περὶ δὲ Εὐαγρίου βραχέα διεξελθεῖν δίκαιον, εἰ καὶ ἄμφω περὶ τὸ ὑγιὲς τῆς πίστεως δόγμα χωλαίνοντες ἦσαν, καίπερ πλείστα λόγων βέλη κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἀφιέντες ἐχθρῶν. Οὗτος ἐξ Ἰβήρων εἶχε τὸ γένος, οἱ περὶ τὸν Εὐξείνου οἰκοῦσι πόντον. Σοφὸς δὲ λίαν καὶ ἐλλόγιμος ὁ ἀνὴρ ἐγεγόνει· καὶ λεπτὸς μὲν νοῆσαι, φράσαι δὲ τὸ νοηθὲν καὶ λίαν δεινός. Διάκρισιν γὰρ μὴν εἶχεν εὐχερῶς συλλαβεῖν, ὅσοι τῶν λογισμῶν ἢ πρὸς ἀρετὴν, ἢ πρὸς κακίαν ἐώρων· ὑποθέσθαι δ' ἱκανὸς πῶς χρεῶν τοὺς μὲν ἐπιτηδεύειν, τοὺς δ' αὖ φυλάσσειν. Ἀλλὰ τὴν μὲν ἐνοῦσαν αὐτῷ τοῦ λόγου χάριν αἱ γραφαὶ παραστήσουσιν ἄς καταλέλοιπεν· τὸ δὲ ἦθος μέτριος ἦν. Τύφου δὲ καὶ ὑπεροφίας οὐδαμῶς αὐτῷ τι προσῆν.

(1) Theodor. lib. iv, cap. 28.

(2) Sed et Christianæ jam inde ab initio idem qui monasticæ vitæ finis est: carnis mortificatio, et spiritus renovatio. Atque ille demum vere Christia-

tiocixæ multi alii enituerunt monachi, in quibus secundum Julianum et Aphraatem illum, Marianus fuit et Eusebius, Palladius et Symeones, Abrahames et alii insuper, qui integrum atque immortale, id quod ad imaginem Dei conditum est, conseruarunt (1). In monte eo pratis multis perquam amæno, qui urbi adjacet, Petrus Galata enituit, et cognominis huic Ægyptius. Præterea Romanus, et Severus, et Zeno, et Moses, et Malchus, alique multi eo tempore monastica ibi philosophia splendidi et illustres fuerunt. In solitudine Chalcidix, Abitus, et Marcianus, et Abrahames, et quamplurimi alii, non facile sub numerum cadentes (2) corpore perpeccionibus obnoxio, vitam affectionibus vacuam, excoluerunt. Item in Apameensium eremo Agapetus et Symeones, et Paulus. In Zeugmatensium autem solis locis Publius et Paulus philosophati sunt. Item in solitudine urbis Cyri, Accepimas ille decantatissimus, qui in tuguriolo exiguo inclusus sexaginta annos sancte ita peregit, ut neque conspiceret, neque alloqueretur quemquam. Fuit tum quoque magnus ille Zeugmatius, qui oculis captus, non in casam aliquam se abdidit, sed loca pleraque circumiens, sinceram fidei professionem annuntiavit. Quorum vitam sigillatim omnium pulcherrime Theodoretus Cyri episcopus, in Dei amantium historia conscripsit. 196 Porro omnium istorum commune, ut ita dicam, consilium et institutum erat, ut quam maximam animæ

C

CAPUT XLII.

De Evagrio philosopho, et vita institutisque ejus.

Post Ephraim Syrum, celeberrimi in utraque philosophia fuerunt Didymus Alexandrinus, et Evagrius monachus Ægyptiacus. Cæterum de Didymo qui fuerit, et quæ scripta post se reliquerit, in nono historix libro a me est dictum. De Evagrio autem æquum visum est hic pauca dicere: quamvis ambo isti in sana fidei doctrina claudicarent, utrumque plurima scriptorum suorum tela in veritatis hostes sint jaculati. Evagrius ex Iberibus, qui circa Euxinum Pontum colunt, genus duxit. vir sapiens et clarus admodum, inveniendone subtilis et ingeniosus, et in eloquendo quod invenisset, gravis et acer. Perfacile etiam, quænam cogitationes vel ad virtutem, vel ad vitia spectarent, dijudicavit, nec minus idoneus ad subjiciendum et docendum, ut illæ quidem excolendæ, hæ autem cavendæ essent, fuit. Porro eam quæ in oratione ejus inest gratiam, scripta quæ eisdem indicabunt (3). Morum quoque singulari moderatione nus est, qui ad veterem monachatum quamproxime accedit.

(5) Sazon. lib. vi, cap. 50.

fuit, a fastu et superbia maxime alienus. Et sicuti A
justarum laudum præconis minime est ad arrogan-
tiam sublatus, ita etiam conviciis injustis haud-
quaquam ad indignationem commotus. Sacras Lit-
teras sub Gregorio Theologo optime addidicit :
nam ejus quoque fuit archidiaconus, cum ille Con-
stantinopolitanæ præesset ecclesiæ. Quod autem
natura vultu esset venusto, et præterea vestitu
eleganti uteretur, **197** ex magistratibus quidam
zelotypia erga uxorem laborans, cum eum illi in-
notuisse cognovisset, clam ei cædem moliebatur.
Et ad rem consilium id collatum fuisset, nisi ea
ipsa nocte Deus horrendam quidem, sed salutarem
visionem Evagrio dormienti exhibuisset. Videre
namque sibi visus est capitalis criminis causa se
captum, atque in carcere manus pedesque ferreis
catenis vinctum esse. Cum autem jam ad tribunal
judicis sisti, et pœnas dare deberet, accessisse
quendam, qui sacrum Evangeliorum codicem ei
ostenderit, et tam gravibus vinculis eum libera-
turum promiserit, si quamprimum ex urbe disce-
deret, et facturum se id esse jurisjurandi sacra-
mento confirmaret : seque imposita libro dextra ad
eum modum jurasse, simulque et compedibus sol-
utum esse, et e somno evigilasse. Ita ille divina
visione persuasus, vigilando sibi structum atque
creatum periculum effugit. Atque ubi in animo
constituisset, decere se monasticam consecrari
vitam, Constantinopoli Hierosolyma venit. Inde in
Ægyptum (1), ad visendos, qui in Secti philoso-
phabantur, monachos profectus, ad montem Ni-
triam, monasticam sibi construxit casam, et ibi
cum duobus Macariis, Ægyptio et Alexandrino,
qui alios antecellebant, fuit : quorum cum æmula-
retur vitam, factis quoque ipsis philosophiam
monasticam est consecutus. Deinde etiam (2) sub
Theodosii Junioris imperio, cum eo quem dixi-
mus Ammonio, est versatus. Prodigia autem eadem
quæ præceptores ejus edidit. Libri ab eo plurimi
et maxime necessarij compositi sunt, inter quos
quidam *Monachus*, sive de practice et operatrice
virtute inscriptus est : quidam *Γνωστικός*, hoc est,
Cognitor, sive de eo qui cognitionem est consecu-
tus. Illic in quinquaginta capita est divisus. Scrip-
sit etiam librum alium, qui consutationem seu
invectivam continet adversus tentatores da-mones.
Id opus in octo divisit sectiones, juxta octo deli-
berationum seu cogitationum numerum. Item pro-
blemata prognostica sexingenta. Et præterea στι-
χηρά, hoc est, versuum duos libros, reliquit :
alterum ad eos qui in cænobiis aut in conventibus
sunt, monachos : alterum autem ad eas quæ vir-
ginitatem colunt, sanctimonialias. Omnia vero scripta
ad persuadendum præarsus accommodata. Et quæ ea
leget, qualis is vir fuerit, cognoscet. **198** Pero-
pus autem esse puto, breviter quædam ex ejus operibus
in historiam hanc inserere (3), atque in
primis quæ de monachis commemorat, hisce propemodum verbis

(1) Cum ipso Gregorio Nazianzeno eum Ægyptum
petiisse, scribit Socr. lib. iv, cap. 25.

Ουτε γάρ εις ἔγκον ἤρτο τοῖς ἐκ τῶν δικαίων ἐπαί-
νων κρότοις, καὶ πρὸς τὰς ἀδίκους τῶν λοιθῶν
ἤκιστα ἤσχαλλεν. Τοὺς γε μὴν ἱεροὺς τῶν λόγων
ἀριστα ὑπὸ Γρηγορίου τῷ Θεολόγῳ πεπαίδευτο· ἐγένε-
το δὲ αὐτῷ καὶ ἀρχιδιάκονος, ὁμηνίκα τῆς ἐν
Κωνσταντινουπόλεϊ ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν εἶχεν.
Ἐπεὶ δ' ἀπὸ φύσεως ἀστειὸς μάλιστὰ τὴν ὄψιν ἦν, φι-
λόκαλός τε τὴν ἀναβολὴν, τῶν τις ἐν τέλει ζηλοτύπος
μάλιστὰ περὶ τὴν γαμετὴν ἔχων, μαθῶν γνώριμον
αὐτῇ καθεστάναι, θάνατον αὐτῷ κρύφα ἐμηχανᾶτο.
Καὶ εἰς ἔργον ἂν προείβαινε τὸ δεῖνόν, εἰ μὴ κατ'
ἐκείνην τὴν νύκτα φοβερὰν τινα καὶ σωτήριον ὄψιν
κατέπεμπε τὸ θεῖον καθεύδοντι· ἐδόκει γὰρ ὡς ἐπ'
ἐγκλήματι συλληφθεὶς, δεσμώτης ἐκ σιδήρων χειρᾶς
καὶ πόδας ἦν. Ἡδὲ δὲ μέλλων δικαστηρίῳ περιστα-
σθαι καὶ διδόναι τὴν δίκην, προσίων τις τὴν ἱερὰν
τῶν Εὐαγγελίων πυκτὴν ὑπεδείκνυ, καὶ τῶν κατε-
χόντων ἀπαλλάττειν ὑπισχνοῦτο δεσμῶν, εἰ ὅστιον
ἀναχωρήσοι τῆς πόλεως, καὶ τῷ πιστῷ τῆς πράξεως
ὄρκον εἰς βαβαίωσιν προσαπῆται. Ὁ δ' ἐπιθεὶς τῇ
βίβλῳ τὴν δεξιάν, ἥ μὴν ὧδε πράξειν ἐπώμνυτο· καὶ
αὐτίκα τῆς πέδης λυθεὶς, καὶ τοῦ ὕπνου ἀνέστο· καὶ
τὸν ὑπάρ τυρευόμενον διέφυγε κίνδυνον, τῇ θεῇ
ὁμφῇ πεισθεὶς. Καὶ προσήκειν αὐτῷ τὸν ἀσκητικὸν
μετελθεῖν βίον ἐν νῷ θέμενος, ἐκ τῆς Κωνσταντινέου
εἰς Ἱεροσόλυμα παρεγένετο· ἔπειτ' ἐκεῖθεν κατὰ
Ὁσάν τῶν ἐν Σκῆτι φιλοσόφων εἰς Αἴγυπτον ἤκε·
καὶ περὶ τὸ τῆς Νιτρίας ὄρους τὴν ἀσκητικὴν καλύ-
θην ἐπήδατο. Τοῖς ἐν Σκῆτι δὲ διαφέρουσι δυοὶ Μα-
καρίου, τῷ Αἴγυπτίῳ καὶ τῷ Ἀλεξανδρεῖ, συνεγι-
νετο· καὶ τὸν ἐκείνων βίον ζηλώσας, καὶ τὴν δι'
ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο. Ἐπειτα τῷ προσιρ-
μένῳ Ἀμμωνίῳ ἐπὶ τῆς ἐχομένης βασιλείας συνῆν.
Τούτων δὲ τεραστίων αὐτουργῶν ἐγεγονέει, ὅσων
δὴλαδὴ καὶ οἱ παιδευταί. Ἐσπουδάσθη δὲ αὐτῷ καὶ
βιβλία πλείεστα καὶ ἀναγκασιότατα· ὧν τὸ μὲν *Μο-
ναχὸς* ἢ περὶ πρακτικῆς τὴν ἐπιγραφὴν ἔχει· τὸ δὲ,
Γνωστικός, ἢ περὶ τοῦ καταξιοθέντος γνώσεως.
Ἐν κεφαλαίοις δὲ οὗτος πενήτηκοντα τὴν διαίρεσιν
ἔχει. Καὶ ἄλλο δὲ βιβλίον συνεγράφη αὐτῷ, ὃ ἀντίβ-
ρήσιν ἔχει πρὸς τοὺς πειράζοντας δαίμονας. Οὐκὼ
δὲ διαιρεῖται τοῖς τμήμασι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν
ὀκτῶ λογισμῶν. Καὶ προβλήματα δὲ καταλείπει
προγνωστικὰ ἑξακόσια, καὶ στιχηρά δύο· τὸ μὲν ἐν
πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδείαις ὄντας· τῶν
μοναχῶν· τὸ δ' ἕτερον πρὸς παρθενίαν ἀκούσας·
προσφωνεῖ. Θαυμάσια δὲ πάντα, καὶ νοήματα καὶ
φράσει μετῆ τὸ ἐπαγωγὸν ἐπαυχούντα. καὶ οἷος
γένονεν ὁ ἀνήρ, ὁ τοῦτοις ἐντυχῶν εἴσεται. Χρῆναι
δ' ἡγοῦμαι καὶ ἐκ τῶν ἐκείνου βραχέα τῇ συγγραφῇ
παραδοῦναι, καὶ μᾶλλον ἢ περὶ μοναχῶν διεξ ῥχε-
ται· ὧδε γὰρ κατὰ ῥῆμα φησίν.

(2) Ἐπὶ τῆς ἐχομένης βασιλείας.

(3) Socrat. cod. cap. 25.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

A

CAPUT XLIII.

Ὅσα δ' αὐτὸς Εὐάγγελιος ἐν τισὶ τῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν τότε κατὰ ῥήμα διέξεισε μοναχῶν.

« Ἀναγκαῖον καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν προοδευάντων μοναχῶν ὀρθῶς διερωτᾶν, καὶ πρὸς αὐτὰς κατορθοῦσθαι. Πολλὰ γάρ ἐστιν ὅπ' αὐτῶν ῥηθέντα τε καὶ πραχθέντα καλῶς· ἐν οἷς καὶ τοῦτό τις εἶπεν, ὅτι τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ ἀνώμαλον διαίταν, ἀγάπη συζευχθεῖσαν, ὁπίτω ἀπάγειν τὸν μοναχὸν εἰς τὴν τῆς ἀπαθείας γιμένα. Ὁ δὲ αὐτὸς παρασόμενός τινα νύκτωρ τῶν ἀδελφῶν, τῶν φασμάτων ἀπῆλλαξεν, ἀσθενοῦσι μετὰ νηστείας ὑπηρετεῖσθαι προστάξας. Οὐδενὶ γὰρ οὕτως, ἐρωτηθεὶς εἶπεν, ὡς ἐλέψατο τοιαῦτα κατασβέννυται πάθη. Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθέ τις τῶν τότε σοφῶν· καὶ, Πῶς B διακαρτερεῖς, ὦ πάτερ, εἶπε, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθίας ἐστερημένος; Ὁ δ' Ἀντώνιος, τὸ ἐμὸν βιβλίον, ὦ φιλόσοφε, εἶπεν, ἢ φύσις τῶν γεγονότων ἐστίν· καὶ πάρεστιν, ὅτε βούλομαί, τοὺς λόγους ἀναγινώσκων τοὺς τοῦ Θεοῦ. Ἠρώτησέ με τὸ σκεῦός τῆς ἐκλογῆς; καὶ Αἰγύπτιο; γέροντος Μακάρου; Τί δὴ ποτε μνησικακούντες μὲν τοῖς ἀνθρώποις, τὴν μνημονευτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ἀφανίζομεν· δαιμονοὶ δὲ μνησικακούντες, ἀβλαβεῖς διαμένομεν; Κίμου πρὸς τὴν ἀπόκρισιν ἀπορήσαντος καὶ παρακαλοῦντος τὴν λόγον μαθεῖν, Διότι, φησὶν ἐκεῖνος, τὸ μὲν πρότερον πάθος παρὰ φύσιν, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θυμοῦ. Παρέβαλον κατ' αὐτὴν σταθερὰν μεσημβρίαν τῷ ἀγίῳ πατρὶ Μακαρίῳ· καὶ λίαν ὑπὸ τῆς δίψης φλεγόμενος, ἤτουν ὕδωρ πιεῖν· ὁ δὲ φησὶν, Ἀρκέσθητι τῇ σκιᾷ· πολλοὶ γὰρ ὁδοιποροῦντες νῦν καὶ ταῦτα ἐστερνέονται. Ἐἶτα λόγός μου πρὸς αὐτὸν περὶ ἐγκρατείας γυμνάζοντος, Θάρρει, φησὶν, ὦ τέκνον· ἐν ὄλοις εἰκοσὶν ἔτεσιν οὕτε ἄρτου, οὕτε ὕδατος, οὕτε ὕπνου κόρον εἴληφα. Τῶν μὲν γὰρ ἄρτον μου ἤσθιον σταθμῶ· τὸ δὲ ὕδωρ ἔπινον μέτρῳ· τοῖς τοίχοις δὲ ἐμαυτὸν παρακλίτων, μικρόν τι τοῦ ὕπνου μέρος ἀφήραζον. Ἐμηνύθη τινὶ τῶν μοναχῶν θάνατος τοῦ πατρὸς. Ὁ δὲ πρὸς τὸν ἀπαγγέλαντα, Παῦσαι, φησὶ, βλασφημῶν. Ὁ γὰρ ἐμὸς πατὴρ ἀθάνατός ἐστιν. Ἐκέκτετό τις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγέλιον μόνον· καὶ τοῦτο πωλήσας, ἔδωκεν εἰς τροφὴν τοῖς πεινῶσιν, ἄξιον μνήμης ἐπιφθεγξάμενος ῥήμα· Δι' αὐτὸν γὰρ, φησὶ, τὸν λόγον πεπώληκα τὸν λέγοντα, Πάλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς. Ἔστι δὲ τις περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν νῆσος, κατ' αὐτὸ τὸ Βύρειον, πέραν τῆς λίμνης κεκμένη τῆς καλουμένης Μαρίας· προσοικεῖ δὲ αὐτῇ μοναχός, τῆς παρεμβολῆς τῶν Γνωστικῶν δοκιμώτατος· ὅστις ἀπεφάνετο πάντα τὰ πρατόμενα ὑπὸ τῶν μοναχῶν πράττεσθαι δι' αἰτίας πάντες· διὰ Θεοῦ, διὰ φύσιν, διὰ ἔθος, δι' ἀνάγκην, διὰ ἔργον χειρῶν. Ὁ δὲ αὐτὸς εἶλεγε πάλιν μέλαν μὲν εἶναι τῇ φύσει τὴν ἀρετὴν· εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς ψυχῆς. Καὶ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἥλιακὸν ἀσχημάτιστον μὲν, φησὶν, ἐστὶ· ταῖς δὲ δι' ὧν εἰσβάλλει θυρεοὶ σχηματίζεσθαι πύ-

^r Matth. xix, 21.

Quæ Evagrius in quibusdam libris de ejus temporis monachis de verbo ad verbum scripserit.

« Necessarium quoque est, vias eorum qui nobis præierunt, monachorum rite inquirere, et ad eas vitam nostram componere. Multa enim ab eis et dicta et acta sunt præclare. In quibus illud quidam dixit: Aridiorem et minus inæqualem dietam charitati conjunctam, celeriter monachum ad indolentiam portum ducere. Idem fratrem quemdam, qui subinde noctu pavore turbabatur, spectris liberavit, ægrotis cum jejunii cultu inservire jussum. Non alia enim re facilius, interrogatus respondit, quam misericordia ejuscemodi terrores et perturbationes exstingui. Antonium Justum conveniens ex sapientibus quidam: Quomodo, o pater, inquit, in monastica vita perdurare potes, qui consolatione ea quæ ex libris percipitur, careas? At liber meus, o philosophe, Antonius respondit, natura ipsa rerum creatarum est. In eis cum mihi visum est, oracula Dei legere licet. Interrogavit me aliquando electionis illud vas, senex Ægyptius Macarius, Quid ita injuriarum erga homines memoriam retinentes, vim animæ reminiscendi enecaremus: adversus dæmones autem, cum acceptorum ab eis malorum reminiscimur, detrimentum nullum sentiremus? Cum autem ego, quod responderem, non haberem, atque id discere vellem, rogatus ille: Propterea, inquit, quod prior illa affectio præter naturam, posterior autem secundum naturam iræ est. Adveni aliquando ipso meridionali tempore ad sanctum patrem Macarium; et quod siti admodum ardeam, aquam ab eo petii. Et ille: Contentus esto, inquit, umbra. Multi enim viatores et navigantes hac nunc carent. Deinde cum apud eum verba de continentia et temperantia facerem: Confide, inquit, o filii, et bono esto animo. Ego totis annis viginti neque panem, neque aquam, neque somnum ad satietatem cepi. 199 Panem namque meum ad certum libræ pondus comedi, aquam ad constitutam mensuram bibi, et parieti acclinatus exiguam aliquam somni partem rapui. Monacho cuidam nuntius venit de patris morte, atque ille ad nuntiantem: Desine, inquit, blasphemare, et impie loqui: Pater enim meus immortalis est. Ex fratribus quidam unicum Evangelii librum in bonis suis habuit: quo et ipso vendito, pretium ejus ad esurientium alimenta dedit, memoria digno verbo illo addito: Propter illud oraculum librum vendidi, quod dicit: *Vende ea quæ habes, et da pauperibus*¹. Insula quædam est circa Alexandriam, septentrionem versus, ultra lacum qui Maria dicitur, sita. Habitat in ea monachus Gnosticorum ordinis celeberrimus, qui omnia quæ a monachis gererentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatem, propter manuum opus. Idem ipse unam esse dixit.

natura virtutem, ejusque formam in animæ viribus effigiari. Nam et lumen solis ait sine forma esse : formam autem id recipere, per quas penetrat, fenestris. Alius quidam monachus : Propterea, inquit, voluptates mihi subtrahō, ut iræ causam et occasionem præcidam. Scio enim illam semper propter voluptates oppugnari, mentemque meam perturbare, et cognitionem ipsam fugare. Ex senibus etiam quidam dixit, Charitatem ciborum et pecuniarum depositum servare nescire. Idem : Non scio, inquit, eadem in re his a dæmonibus me deceptum esse. Hæc ad verbum Evagrius, in eo libro quem *Practicum* inscripsit, exposuit. Quæ vero etiam in Gnostico suo dicat, audiamus. Quatuor virtutes, earumque considerationes esse, a Justo Gregorio didicimus : prudentiam, fortitudinem, temperantiam, et justitiam. Et prudentiæ quidem officium esse is dixit, considerare et contemplari, verbis non adhibitis, sanetas et intellectuales potestates. Has namque a sapientia manifestari tradidit. Fortitudinis autem in veritate cognita, etiam si bellum et discrimen tibi paretur, constanter perseverare, neque ad res falsas transire. Temperantiæ porro semina a primo agricola jacta recipere, posteram autem et furtim aspersam ab adversario sementem rejicere. **200** Justitiæ vero, juxta dignitatem et commoditatem ejusque orationem attemperare, vel obscure annuntiendo, vel per ænigmata et ambages significando, vel etiam aperte indicando, ad simpliciorum utilitatem et profectum. Veritatis autem columna Basilus Cappadox dixit ; Cognitionem seu scientiam quæ ab hominibus provenit, continua meditatio et exercitium adauget ; eam autem quæ gratia Dei contingit, justitia, placabilitas iræ expers, et misericordia. Et priorem illam, etiam qui affectionibus obnoxii sunt, obtinere possunt ; posteriorem vero, qui ab affectionibus alieni sunt, tantum perscipiunt, qui etiam precationis tempore mentis suæ lucem eos circumfulgentem vident. Lux illa Ægypti sanctus Athanasius : Mensam, inquit, Moses ad Borealem partem statuere jussit. Sciunt igitur Gnostici, et qui scientiæ seu contemplationi operam navant, quinam adversus eos adversarius spiret, et tentationem omnem magno sustineant animo, atque alacriter ad se venientes alimentis foveant. Thmuitarum ecclesiæ angelus ille Serapion dixit, mentem spirituali cognitione et scientia imbutam perfecte purgari ; charitatem, flammantes iræ partes curare ; temperantiam autem, affluentem malas cupiditates et libidines sistere. De providentia et judicio semper tecum ipse rationes reputa, magnus ille et doctus doctor Didymus ait, earumque materiam fac tecum in memoria circumferas ; nam omnes fere in his hallucinantur. Et doctrinam quidem de judicio, in varietate corporum, ipsiusque mundi ; de providentia autem, in moribus atque modis, qui nos a vitiis et ignorantia ad virtutem vel cognitionem ducunt, invenies. » Hæc gustus tantum gratia, ex Evagrii scriptis apposuimus.

φυκεν. Ἄλλος δὲ τις τῶν μοναχῶν, διὰ τοῦτο περιαιρῶ τὰς ἡδονὰς, ἔφη, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περιχέωι προφάσεις· οἶδα γὰρ αὐτὸν ἀεὶ μαχόμενον ὑπὲρ τῶν ἡδονῶν, καὶ ἐκταράσσοντά μου τὸν νοῦν, καὶ τὴν γνῶσιν ἀποδιώκοντα. Ἔλεγε δὲ τις τῶν γερόντων, ὅτι Ἡ ἀγάπη παραθήκας βρωμάτων ἢ χρημάτων τηρεῖν οὐκ ἐπίσταται. Ὁ δὲ αὐτὸς, οὐκ οἶδα, φησὶν, εἰς ταυτὸν δις ὑπὸ δαιμόνων ἀπατηθεὶς. Ἐν μὲν οὖν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτῷ *Πρακτικῷ* ταῦτα κατὰ λέξιν φησὶν Εὐάγριος· οἶα δὲ καὶ ἐν τῷ *Γνωστικῷ* αὐτοῦ διέξισιν, ἀκουσώμεθα. Τίσαρσ ἀρετὰς καὶ τὰς θεωρίας αὐτοῦ παρὰ τοῦ δικαίου Γρηγορίου μεμαθήκαμεν εἶναι· φρόνησιν καὶ ἀνορίαν, σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην. Καὶ φρονήσεως μὲν ἔργον ἔλεγε εἶναι τὸ θεωρεῖν τὰς νοεράς καὶ ἀγίας δυνάμεις· δὴλα τῶν λόγων· τούτους γὰρ ὑπὸ τῆς σοφίας δηλοῦσθαι παραδέδωκεν· ἀνδρίας δὲ τὸ ἐγκατατερεῖν τοῖς ἔθλοισι καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ ἐμβατεύειν εἰς τὰ μὴ ὄντα. Καὶ τὸ παρὰ τοῦ πρώτου γεωργοῦ δεχέσθαι σπέρμα, καὶ ἀπωθεῖσθαι τὸν ἐπισπορέα, τῆς σωφροσύνης ἴδιον ἀπεκρίνατο εἶναι. Δικαιοσύνης δὲ πάλιν τὸ κατ' ἄξιον ἐκάστου λόγον ἀποδιδόναι, τὰ μὲν σκοτεινῶς ἀπαγγέλλουσαν, τὰ δὲ εἰ' ἀνιγμάτων σημαίνουσαν, τινὰ δὲ καὶ φανεροῦσαν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀπλουστέρων. Τῆς ἀληθείας ὁ στύλος ὁ Καππαδόκης Βασίλειος, τὴν ἀκἀνθρώπων, φησὶν, ἐπισυμβαλίνουσαν γνῶσιν προσεχῆς μελέτη καὶ ψυμνάσιον κρεῖσσουσα ποιεῖ· τὴν δὲ ἐκ θεοῦ χάριτος ἐγγινομένην δικαιοσύνην καὶ ἀοργησία καὶ ἔλεος. Καὶ τὴν μὲν προτέραν δυνατὸν καὶ τοὺς ἐμπροθεῖ· ὑποδέχεσθαι· τῆς δὲ δευτέρας οἱ ἀπαθεὶς μόνου εἰσὶ δεκτικοί· οἳ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τὸ οἰκεῖον φέγγος τοῦ νοῦ περιλάμπον αὐτοὺς θεωροῦσι. Τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἅγιος φωστὴρ Ἄθανάσιος, τὴν τράπεζαν, φησὶ, Μωϋσῆς εἰς τὸ Βόρειον μέρος στήσαι προσέταξε. Γινωσκέτωσαν οἱ Γνωστικοὶ τίς ὁ πνέων ἐστὶ κατ' αὐτῶν, καὶ πάντα πειρασμὸν γενναίως ὑπομένετωσαν, καὶ μετὰ πρῆθυμίας τοὺς προσκλιώτας τρεφέτωσαν. Ἔλεγε δὲ ὁ τῆς Θμοῦτῶν Ἐκκλησίας ἄγγελος Σεραπίων, ὅτι ὁ νοῦς μὲν πεπωκῶς πνευματικὴν γνῶσιν, τελείως καθαιρεται· ἀγάπη δὲ τὰ φλεγμαίνοντα μόρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύει· πονηρὰς δὲ ἐπιθυμίας ἐπιβρέουσας ἴστησιν ἐγκράτεια. Τοὺς περὶ προνοίας καὶ κρίσεως κατὰ σαυτὸν ἀεὶ γύμαζε λόγους, φησὶν ὁ μέγας καὶ γνωστικὸς διδάσκαλος Δίδυμος· καὶ τούτων τὰς ὕλας διὰ μνήμης φέρειν πειράθητι. Ἄπαντες γὰρ σχεδὸν ἐν τούτοις προσπαλοῦσι· καὶ τοὺς μὲν περὶ κρίσεως λόγους ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν σωμάτων καὶ τοῦ κόσμου εὐρήσεις, τοὺς δὲ περὶ προνοίας ἐν τοῖς τρόποις τοῖς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, ἢ ἐπὶ τῆς γνῶσιν ἡμᾶς ἐπανάγουσιν. Ταῦτα μὲν γεύματος· χάριν ἐκ τῶν Εὐαγγρίου ὁμῖν παρεθέμεθα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

A

201 CAPUT XLIV.

Μυσία ἐν συνόψει τῶν τηρικαῖτα περιβοήτων ἀνδρῶν ὡς Θεοῦ προνοία ἀντιφρόβους τῷ μεγέθει τοῦ κλύδωνος τοῦ τότε ὀ χρόνος τοῦτους ἐπήνεγκε.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον πολλοὶ καὶ ἄλλοι ἐν τε διαφόροις τόποις, καὶ μοναστηρίοις διέλαμπον θαυμαστοὶ καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, οὓς ἐν μυσίᾳ τὰ γε νῦν ἔχον ποιεῖν ἔξω τοῦ προκειμένου γενομένου ἑκάστου τὸν τε βίον καὶ πολιτείας καὶ ὅσα ἐνήργησαν θαύματα. Εἰ δὲ τῷ σκοπῷ τὰ περὶ αὐτῶν ἀκριβῶς διεδίδασκεν, τί τε εἶπον καὶ ἔπραξαν πρὸς τὴν τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν, ὅπως τε καὶ ἕηρες αὐτοῖς ὑπετάγησαν, Παλλάδιος δὲ Εὐαγρίῳ μαθητευθεὶς τὰ περὶ αὐτῶν πάντα εἰς ἓν ἀθροίσας βιβλίον, ἀριστα διεξήλυθε· καὶ τοῦτ' ἐπὶ τοῖς βουλομένοις ἐντυγχάνειν προτρέπομεν. Ἐν ᾧ οὐκ ἀνδρῶν μόνων, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν βίους ἐφαμύλλως πολιτευσάμενων τοῖς προειρημένοις θεοῖς ἀνδράσι εὐλαβῶς διεξέρχεται. Ἄλλ' Ἐὐαγρίος μὲν καὶ Παλλάδιος ἐπὶ τῆς ἐχομένης ἡθύσησαν βασιλείας. Οὗτοι μὲν εὖ ἀσκηταὶ καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖς; φροντισταί, καὶ ἐκεῖνοι δὲ πρεσβυτοὶ τοῦ καροῦ· ἐν δ' ἐπισκόποις Βασίλειος τε ὁ μέγας; καὶ Γρηγόριος ἄμφω, ὃ τε Θεολόγος; καὶ ὁ τῶν Νυσσαίων φωστῆρ· ὁ μὲν σύσκηνος καὶ σύμπνοος; ἐκεῖνος καὶ ἐφ' ἅπασιν συνεργῶν, ὁ δ' ἀδελφῶς ὡς μάλιστα καθεστῶς. Συνήργει δὲ αὐτοῖς καὶ Πέτρος ἀδελφῶ φρονῶν, τοῖς αὐτοῖς πατράσι χρησάμενος οἷς καὶ Βασιλείος; καὶ παιδείας μὲν τῆς; θύραθεν οὐκ εἰς τὸσον ἦκων, ἐπίσης; δ' ἐκείνοις τὰς τοῦ βίου μαρμαρυγὰς ἀφίεις. Οὗτοι μὲν ἐν Καππαδοκίᾳ διέλαμπον· ἐν δὲ Πισιδίᾳ Ὑπτιμος, καὶ ἐν τῇ Λυκαδῶν ὁ πολὺς Ἀμφιλόχιος; ὑπὲρ τῆς προγονικῆς γενναίως ἀνθιστάμενος πίστει. Ἐν μὲν οὖν τῇ ἐφ' οὗτοι πρόβολοι, μετ' Ἀθανάσιον, τῆς ἐπερὰς ἡμῶν πίστει ἦσαν· ἐν δὲ τῇ ἐσπέρα Δάμασος; τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας ἡγούμενος, πολὺ τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος ἀπέστειλε· καὶ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος; τῆς Μεδιολάνων ἐγκεχειρισμένος τοῦς οἰακας· οἱ καὶ πόρρωθεν λαχόντες οἰκεῖν, πυκνὰ τὰ τῆς ἀληθείας βέλη κατέπεμπον. Καὶ ἄλλοι δὲ πλείστοι τὰς ἐσχατίας τῆς γῆς οἰκεῖν ἠναγκασμένοι, οἳ τισιν ἀκοντίοις τοῖς γράμμασι χρώμενοι, τοὺς πολεμίους τῆς Ἐκκλησίας ἠκόντιζον, τοὺς δὲ γνησίους ἐστήριζον. Τῷ γὰρ μεγέθει τοῦ κλύδωνος ὁ τῶν ὄλων πρύτανις ἀντιφρόβους; ἐπέμψε καὶ τοὺς κυβερνήτας· τῶν τε πικρῶν καὶ σφοδρῶν τῶν πολεμίων καὶ στρατηγῶν ἀνάλογον ἀνέταξεν ἀρετῆν· καὶ τῷ ἀκμαίῳ τῆς νόσου ταῖς τῶν καιρῶν δυσχερεῖαις τὰ ἀλεξίκακα καὶ πρόσφορα ἐπέστησε φάρμακα· φορὰν τοσοῦτων ἀνδρῶν ἐν τε τοῖς πληθεσι καὶ ταῖς ἐκκλησίαις, πρὸς δὲ καὶ μοναστηρίοις καὶ ὕρσιον ἀναδείξας. Οὐ τούτῃ; δὲ τῆς προμηθείας τὰ ἡμέτερα κατηξίωσεν ὁ τῶν ὄλων θεός, ἀλλὰ καὶ ἀλλης μεγίστης κηδεμονίας πρύτανις ὤφθη. Ἐλκύσα; γὰρ τὸ Γότθων ἔθνος ἐπὶ Θράκης, τὸν αἴτιον τῆς συγχύσεως κατήγαγεν ἐπὶ τὸν Βόσπορον· καὶ προφανεῖ παραδίδωκεν ἀπωλεία τὴν κατὰ Θεοῦ μόνου καὶ τῶν ἐκεῖνου θερ-

Brevis commemoratio tanquam in summa clarorum ejus ætatis virorum, ut eos divina providentia id tempus tanquam scopulos contra immensos fluctus et tempestates tulerit.

Eodem autem tempore multi etiam alii in diversis locis et monasteriis eluxere, admirandi et Dei amantes viri, quos commemorare hoc loco si velimus; et cujusque vitam, mores et acta recensere, ab instituto nostro longe produceremur. Quod si quis accurato ea cognoscere cupiat, quid illi scilicet et fecerint et dixerint ad auditorum utilitatem, atque etiam ut feræ subjectæ eis fuerint, Palladius Evagrii discipulus, qui res eorum in unum collegit librum, optime exposuit: quem qui volunt, legere possunt. Nam in eo non virorum tantum, sed et mulierum, quæ cum eis, quos diximus, divinis viris morum sanctitate certarunt, vitas pie descripsit. Evagrius autem et Palladius, quod proxime secutum est, imperio floruerunt (1). Atque ii qui sem monachi sedulique et diligentes virtutis doctores, eo tempore enituerunt. Inter episcopos vero Basilius magnus et Gregorius ambo, Theologus videlicet, et Nyssensæ urbis luminare: alter illius contubernalis, atque in rebus omnibus consentiens adjutor et socius, alter autem frater conjunctissimus. Administer etiam eorum fuit, fraterno prorsus animo, Petrus, eisdem quibus Basilius parentibus prognatus, profanis quidem litteris non tantopere imbutus, virtutis autem splendore illis non inferior. Isti in Cappadocia fulserunt. In Pisidia autem Optimus, et in Lycaoniæ metropoli magnus Amphilocheus, pro fide a majoribus accepta, fortiter depugnarunt. Et ii tanquam propugnacula sacræ religionis nostræ, in Oriente post Athanasium fuisse. In Occidente autem, Damasus Romanæ Ecclesiæ præfectus, multa veritatis luce coruscavit: et præterea divus Ambrosius, Mediolanensis antistes: qui quamvis longa locorum intercapedine dissiti essent, multa tamen veritatis tela contra hostes emisere. Insuper et alii plurimi, qui extremas terras incolere coacti fuerant, veluti quasdam sagittas, in Ecclesiæ adversarios epistolas sunt jaculati, et suos simul scriptis confirmarunt. **202** Universitatis namque hujus moderator, adversus tantam fluctuum et tempestatis magnitudinem, rectores quoque e diverso misit egregios: et contra multitudinem et vehementiam hostium, convenientem ducum opposuit virtutem; atque adversus morbum temporum difficultate vigentem, commoda et præsentia exhibuit remedia; qui tantum tantorum virorum in populi multitudine, in ecclesiis atque in ipsis monasteriis et montibus, proventum dedit. Nec eo tantum modo rerum universarum Deus rebus nostris consulere est dignatus, sed et alterius maximi beneficii procurator atque conciliator esse vultus est (2). Pertracta namque Gotthorum gente in Thraciam, auctorem etiam turbæ et confu-

(1) Post Valentis mortem. Socrat.

(2) Sozom. lib. vi, cap. 55.

sionis ad Bosphorum adduxit, atque in apertam eum tradidit perniciem, qui adversus solum Deum atque illius ministros bellum gerere noverat : exitiosum dico Valentem. Id quomodo sit factum, ubi prius unum ejus nefarium scelus exposuero, dicam, et ad finem ejus progrediar. Ac de eis qui juxta ecclesiae sanctiones philosophati sunt, hæc pro eo atque potui, dixi.

CAPUT XLV.

De interitu Græcorum idololatrarum, propter oracula quædam litteris distincte designata, initio facto a littera θ usque ad δ. De astronomia, et Themistio philosopho : et quibus is verbis Valentem lenierit, ut de persecutione nonnihil remitteret.

Qui vero Græcam superstitionem sequebantur, et qui natalibus præclari erant, fere talem ob causam interiere. Qui inter eos excellebant, quod tanta incrementa capere ecclesias nostras et Christianismum viderent, eamque rem indignabundi ægre ferrent, consilium cepere, oraculis atque aliis quibusdam incantationibus, quis in Romano imperio Valenti successurus esset, cognoscendi. Et tripode lauro facto, verbisque et evocationibus quibusdam, ut fieri in talibus mos est, peractis, quod volebant effecere : ut scilicet litterarum, machinis quibusdam tripodis et oraculi eas ordinantibus (1), collectione, imperatoris nomen appareret. Et cum hiantes ad Theodorum respectarent, qui in imperiali aula stipendia faciebat, superstitione quidem Græcum, doctrina autem et philosophia probe eruditum, quoniam litterarum compositio ordine suo usque ad D pertigerat, 203 et Valentis in imperio successorem indicarat, oraculum philosophos ita in fraudem et imposturam adduxit, ut quamprimum Theodorum imperatorum esse opinarentur. Ea res ubi ad Valentem est delata, perinde atque vitæ ejus insidiæ structæ essent, non moderate ea ferens, palam impatientiam præ se tulit. Itaque indignatus, et Theodorum et tripodis illius artifices cepit : atque hos quidem supplicio ignis inhumanissime affectis, Theodorum autem capite multavit. Idem vero per omnem imperii ejus ditionem in philosophos est animadversum. Nec in eos tantum, verum etiam in eos qui vestitum eorum uterentur. Cujus periculi metu etiam si quis alii studio vacaret, sinbriato pallio non utebatur, ne in suspicionem, operam eum navare sacrificiis et oraculis, veniret. Ego quidem utrosque stultitiæ condemnarim, tum imperatorem ipsum, qui eo iræ et inhumanitatis processerit : tum philosophos, qui per audacem temeritatem atque cupiditatem rem philosophia minime dignam aggressi sint. Ille enim stoliditate plenus, cum se successorem sublaturum esse existimaret, neque inquiringibus, neque ei de quo oraculum editum erat parcendum duxit (2).

(1) Fuit litterarum ordo θεοδ. Ordinavit autem eas mendacii et cædis auctor Satanas.

(2) Ac si certa immutabiliaque essent, quæ semel ex astrorum cursu collecta censissent, statuere

πευτών είδία στρατεύειν · Ούάλεντα λέγω τὸν αλιτήριον. Ὅπως δὲ γέγονε, μίαν αὐτοῦ πρότερον ἀνοσιουργίαν εἰπὼν, ἐπὶ τὸ τέλος αὐτοῦ βαδιοῦμαι. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τοὺς Ἐκκλησίας θεσμούς φιλοσοφῶσάντων ἐπ' ὅσον μοι δυνατόν τσαυτα διαλαβόν.

· ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Περὶ τῆς ἀπολείας τῶν Ἑλληνιστῶν διὰ τὴν αἰτίαν τῶν καταστίκτων γράμμασι χρησιμῶν, ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ θ στοιχείου ἄχρι τοῦ δ· καὶ περὶ φιλοσοφίας, καὶ Θεμιστοῦ τοῦ φιλοσόφου. Οἷα οὗτος εἰπὼν Οὐάλεντι, μικρὸν ἐκείνον τοῦ δειώκειν ἀπέσχετο.

Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν ὄσοι γένους ἐπισήμου ἦσαν, σχεδὸν διεφάρησαν, αἰτίαν σχόντες τοιάνδε · οἱ γὰρ προὔχουν ἐν τούτοις νομίζοντες τὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τόσον αὐξῆσιν ὀρῶντες, δυσχεραίνοντες ἦσαν · καὶ λίαν ἀσχάλλοντες, βουλήν ἐπραττον, ὥστε μαντείας καὶ τισὶν ἄλλαις ἐπαοιδίαις μαθεῖν, ὅς ἄρα μετὰ Οὐάλεντα τῆς Ρωμαίων ἡγήσοιτο. Καὶ δὴ τρίποδα ξύλινον δάφνης πεποιημένον κατασκευάσαντες, τὸ πρὸς βουλῆς ἐξετέλεσαν. Ἐπικλήσεις γὰρ καὶ λόγους οἷς ἐκεῖνοις ἔθος ποιεῖν, συλλογῇ γραμμάτων τοῦ τρίποδος μηχανήμασι κατὰ στοιχεῖον συνθεσμένων, τοῦνμα τοῦ βασιλέως συλλαβεῖν ἐπειρώοντο. Κεχηῆσοι δὲ αὐτοῖς πρὸς Θεόδωρον, ἄνδρα τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευομένων, Ἑλληνα μὲν τὴν θρησκείαν, λόγου δὲ καὶ φιλοσοφίας ἡμμένον, ἐπειμύχρι τοῦ δέλτα κατὰ συνθήκην τῶν στοιχείων σύνταξις ἦκε, καὶ τὴν προσηγορίαν ὑπέφαινε τοῦ μετ' Οὐάλεντα ἄρξοντος, εἰς φενακὴν ἦγε τὸ μαντεῖον τοὺς φιλοσόφους · καὶ ὅσον οὕτω Θεόδωρον ἄρξειν ὤνοντο. Ἐπὶ δ' Οὐάλλῃ ἡ ἐπιχειρήσις ἐγνωρίζετο, ὅτε δὴ πρὸς ζωὴν ἐπιβουλεύθει, οὐ μετρίως ἔφερε τὸ γενόμενον · καὶ δῆλος ἦν οὐκ ἀνεκτῶς ἔχων. Σφόδρα δὲ χαλεπήνας, τὸν τε Θεόδωρον καὶ τοὺς τρίποδος τεχνίτας συνεῖχε. Καὶ τοὺς μὲν πυρὶ ἀπανθρώπως ἐδόλασε, Θεόδωρον δὲ ἀφηρείτο τὴν κεφαλὴν. Ἐπίσης καὶ οἱ ἀνὰ πῖσαν αὐτοῦ τὴν χίρην φιλοσοφούντες ἐφθείροντο · οὐ μόνον δ' ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐσθῆτι μόνῃ τῇ ἐκείνων ἐχρώντο. Τῷ δέει δὲ τοῦ κινδύου οὐδὲ ἄλλως τις ἐπιτηδεύων προκωτῶ ἐχρῆτο τρίβωνι, ὡς ἂν μὴ δι' ὑπονοίας γένοιτο, τὴν σχολὴν περὶ τελετὰς καὶ μαντείας ἔχων. Ἐγὼ δ' ἂν μοι δοκῶ καὶ ἀμφοτέρων πολλὴν καταγνώσκω εὐήθειαν · τοῦ τε γὰρ βασιλέως τῆς ἐπὶ τόσον ὀργῆς καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ τοὺς φιλοσόφους τῆς ἄγαν προπετείας τε καὶ ἐφέσεως, καὶ τῆς μὴ κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιχειρήσεως. Ὅ μὲν γὰρ εὐήθειας ἀνάπλεως ὦν, ἀνατρήσειν ὤστο τὸν μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντα · καὶ οὐτε τῶν ζητούντων, οὐτε περὶ οὗ ἐμαντεύοντο φειδῶ τινα ἔσχεν · οἱ δ' ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὄν βασιλέα καθαιρεῖν, καὶ αὐθὺς ἐγείρειν, εἰς τόσον ὀτρ' ἀνοίας προήχθησαν. Ὡς δὲ

eos conveniebat, quicumque tandem is esset, cui sinistra successionem destinassent, eum superstitem fore (Sozom. lib. vi, cap. 33).

ἐγὼ τινος ἤκουσα, οὐδὲ τῶν ὁμωνύμων· ἐκείνῳ ἂν ἰσχυρῶς ἐφελσάτο, οἵτινες τῶς ἤσαν ἐπίσημοι, ἐκ τε τῆς αὐτῆς προσηγορίας ἢ καὶ ὁμοίας, ἀπὸ τοῦ Θῆτα δ' ὅμως τὴν ἀρχὴν ἐχούσης. Καὶ τοίνυν Θεόδοτοι καὶ Θεόγνωστοι, καὶ Θεοδόσιοι καὶ Θεόδουλοι ἀπεκτείνοντο· ἐν οἷς καὶ τὶς Θεοδοσίολος, ἀνὴρ τῶν ἐπιστήμως στρατευομένων, εὐπατριδης, ἐξ Ἰσπανίας ἔλκων τὸ γένος. Πολλοὶ δὲ τῷ δεῖι κατεπιτηχότες, καὶ τὰς ἐξ ἀρχαίου κλησεις, αἱ οἱ γονεῖς αὐτοῖς ἐχαρίσαντο, ἀπρηνοῦντο, μετατιθέμενοι διὰ τὸ τοῦ καιροῦ δυσχερές. Ἐμοὶ δὲ πρὸς τοὺς φιλοσόφους τοσαῦτα ρητέον· « Εἰ μὲν, ὦ οὔτοι, τῇ τῶν ἁστρων φορᾷ τὰ τοιαῦτ' ἐλογίζεσθε, ἐχρῆν προδοκᾶν τὸ ἐσόμενον· εἰ δὲ τῆς Θεοῦ βουλῆς ἤρηται, εἰς τί τὸ περιεργάζεσθαι; Οὐ γὰρ ἐστὶ προγνώσει τινὶ καὶ σπουδῇ ἀνθρωπίνῃ τὸ δόξαν εἰδέναι Θεῶν. Εἰ δὲ που καὶ τοῦτ' ἐξὴν εἶναι δοξημὸν, οὐ δῆπου καλῶς εἶχεν, ἀνθρώπους γε ὄντας, εἰ καὶ πάντων σοφία διαφέροντας, ἀμεινόν τι Θεοῦ βουλεύεσθαι. Εἰ δ' ἀπλῶς οὕτω τῇ ἐπέσει τῆς περὶ τὸ μείλλον εἰδήσεως ἀλογίστως· ἐπὶ τὸν προφανῆ κίνδυνον ἤλασθε, τοὺς ἐκ πολλοῦ θεθέντας Ῥωμαίοις νόμους ὑπεριδόντες, πάντως καὶ συγγνώμης ὡς πορρωτέρω δρώντες ἐλάθετε. Καίπερ ὀπηνίκα τὸ ἑλληνίζεν καὶ θύειν ἀκίνδυνον ἦν, τῶς ταυτὰ τῷ πάλαι κατ' ὁμᾶς Σωκράτης φρονήσαι ἐχρῆν· ὅς παρὰ δίκην τὸ κύνειον μέλλων πίπειν, ἐξὴν σῶζεσθαι, αἰδοῖ νόμων καθ' οὗς ἐτράφη, καίπερ πρὸς ἰσχύος ὄν, τὸ δεσποτήριον οὐ διέδρασεν. »

Conjecistis, admisisse vos, quod venia prorsus dignum non sit, facinus ignorastis. Atque equidem idem vos tum sentire oportuit, quod Socrates vester sensit : qui iniquo iudicio circumventus, aconito epoto moriturus, cum incolumis esse, et e carcere profugere posset, reverentia legum, sub quibus educatus fuerat, id non fecit. »

Ἄλλ' ὅπως μὲν ἕκαστος δόξης περὶ ταῦτ' ἔχει, φρονεῖτω τε καὶ λεγέτω. Οὐσίλης δ' ἔτι πρὸς τῇ παρ' Ὀρόντη διατριβῶν Ἀντιοχείᾳ, ἐπέτριβε τοὺς ἐτέρους ἢ ὡς αὐτῷ ἐδόκει περὶ τὸ θεῖον δοξάζοντας, καὶ ἀνακράτους ἐξήλαυεν· ἕως οὗ Θεμιστιος ὁ φιλόσοφος ἐν προσφωνητικῶν αὐτῷ ἀναγνοῦς λόγον, τοῦ χαλεπαίνεν οὕτω μετρίως ἀπέπαυσε. Παρήγει γὰρ ἐν αὐτῷ μὴ ξενίζεσθαι τὴν διαφωνίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων, πολλῶν τῶν παρ' Ἑλλήσι μετῶ γε οὖσαν· παρὰ γὰρ ἐκαίνοις ὑπὲρ τὰς τριακοσίας εἶναι δόξας, κἀντεῦθεν καὶ πλείστην εἶναι συμβαίνει τὴν διαφορὰν ἐν πλῆθει δόξης. Ἐπεὶ γὰρ καὶ Θεῶν φίλον ἔλεγεν ἴσως τὸ μὴ πρόχειρον εἰς γνώσιν εἶναι· διάφορον τε πᾶσιν ἐγκεῖσθαι δόξαν, ὅπως ἕκαστῳ μᾶλλον δέος ἐνεῖη τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς γνώσεως, λογιζομένῳ πηλίκως ἂν εἴη καὶ οἶος, οὗ μετρίως ἐπίκειτο. Ἐκ τοίνυν τῶν τοιοῦτων τοῦ φιλοσόφου λόγων μετρίωτερος γενόμενος, οὐ πάνυ χαλεπαίνων ὡς πρότερον, τὰς κολάσεις ἐπῆγεν. Οὐ μὴν παντελῶς ἔληγε τῆς ὀρμῆς· ἀλλ' ἀντὶ θανάτου ἐξορίαν ἐπιτίθει τοῖς ἰσθῆσθαι λαχούσιν· ἀχρις οὗ κοινῶν φροντίδων ἐπιφορὰ γενόμεναι ἀπησχόλησαν τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆν.

disset, non usque adeo ut antea succensebat, nec supplicii et cruciatibus sæviebat. Neque tamen

Hi autem perinde atque in eis situm esset, ut impetratorem vel exauctorarent, vel de novo constituerent, ad tantam sunt dementia producti. At Valens, nemini prorsus eorum qui Theodoro cognominis, per eandem aut similem etiam quæ a litteris Theodotii sumeret, appellationem, et aliquatenus tum celebres essent, pepercit. Itaque, Theodoti, Theodotii, Theodosii, et Theoduli necati sunt : in quibus etiam Theodosiolus quidam fuit, vir magna militiæ gloria, ex Hispania, ubi claro loco natus fuerat, genus trahens. Multi etiam metu territi, vetera sua nomina a parentibus ipsis imposita abnegarunt, eaque aliis, temporum periculosa difficultate adducti, commutarunt. Mihi vero cum philosophis istis ita expostulare libet : « Quod si, o viri boni, ex astrorum cursu talia colligitis, expectare vos quod futurum erat, oportebat. Siu ex consilio divino ista pendent, quid curiositate ista et inani opera vestra opus erat? Fieri enim non potest, ut præcognitione et studio humano, id quod Deo placitum statutumque est, investigetur. » Atque ut vobis id facere licuisse donemus, non scitum sane fuit, homines vos quamvis sapientia omnibus præstantes, melius quidquam Deo ipso statuere. Si vero temere ita futurarum rerum cognoscendum cupiditate, vos præter rationem, in apertum discrimen, legibus, quæ jamdudum a Romanis, cum Græcam superstitionem sequi, et diis sacrificare liberum erat, sunt lætæ, contumaciter violatis,

Atque ut vobis id facere licuisse donemus, non scitum sane fuit, homines vos quamvis sapientia omnibus præstantes, melius quidquam Deo ipso statuere. Si vero temere ita futurarum rerum cognoscendum cupiditate, vos præter rationem, in apertum discrimen, legibus, quæ jamdudum a Romanis, cum Græcam superstitionem sequi, et diis sacrificare liberum erat, sunt lætæ, contumaciter violatis,

Sed quisque hac de re, ut sibi visum est, et sentiat, et loquatur. Valens sane Antiochiæ ad Orontem adhuc degens, eos qui aliter quam ipsi videretur, de Deo sentirent, affligere, et modis omnibus persequi et ejicere pergebat : donec Themistius philosophus eam quam ad illum orationem scripserat, recitavit ; qua ut indignationem et tumultuationem eam temperaret, effecit. Cohortatus enim eum est, ne admiraretur tanquam in re nova, quod aliqua esset in ecclesiasticis dogmatibus dissensio : eaque minor longe, quam apud Græcæ superstitionis cultores. Apud (1) illos enim supra trecentas esse opiniones : in quarum tanto numero, plurimas etiam dissensiones esse contingat. Et fortasse gratum id esse Deo dixit, quod non facile esset ad cognitionem ejus venire, proindeque variam omnes de eo conciperent opinionem : ut eo magis illum quisque vereatur, quo minus cognitionem ejus, quæ incomprehensibilis est, percipiat : secum ipse considerans, qualem et quantum eum esse oporteat, cujus tenuem saltem ac mediocre notitiam sit assecutus. Quapropter ejus philosophi oratione adductus, cum se ad moderationem dedisset, non usque adeo ut antea succensebat, nec supplicii et cruciatibus sæviebat. Neque tamen

(1) Sozom. eod. cap. 36.

omnino a cæpto destitit, sed pro pœnis capitalibus exsilium epi-copis et sacerdotibus imponēbat: quoad usque graves de republica curæ, quominus rebus ejusmodi vacare posset, effecere.

205 CAPUT XLVI.

De Mavia Arabiæ regina, ut ea bellum contra Romanos cepit, ac mox cum iisdem pacem sanxerit: et de Mose primo Arabum episcopo.

Cum namque Sarracenorum (1) princeps diem suum obiisset, et fœdera cum Romanis aliquando inita, rupta essent: Mavia (2) illius conjux, res ejus gentis administrans, Phœniciam, et Palæstinam, et oram ad Ægyptum vergentem, quæ Nilum adverso flumine navigantibus, regione quæ Arabica dicitur, ad sinistram est, invasit atque vastavit. Bellum id quamvis a femina illatum, haudquaquam facile fuit. Nam eam cum Romanis maximam, et haud scio an alias majore fortitudine, pugnam commisisse dicunt. Res sane ad eum metum pervenit, ut copiarum militarium dux in Phœnicia, Orientalis exercitus duce ad auxilium sibi ferendum evocaret. Atque ille vocationem talem, hostium scilicet contemptu, risit; et rem ita instituit, ut qui eum vocaverat in acie non esset, sed a pugna segregatus spectator tantum ejus esset. Verum prælio commisso, et Mavia strenue resistente, Orientis dux cum suis in fugam versus, vix tandem a Palæstinis et Phœnicibus militibus servatus est. Eorum enim præfectus ubi illum subinde se convertentem fugere vidit, stultum esse putavit, extra pugnam ita consistere, uti ei mandatum fuerat. Proinde signis illatis, cominus cum Arabibus est congressus. Ita factum, ut ille tempus fugiendi in locum tutum haberet: ipse vero sensim se recipiens, atque etiam terga vertens, tela emitteret, et hostes ingruentes jaculis submoveret. Quæ res a multis diu est memorata, ab ipsis etiam Sarracenis carminibus celebrata. Et quia bellum hoc magnum et grave Romanis imminēbat, legatos ad Mavianam de pace mittendos esse visum est. At illa primum pacis conditiones cum Romanis superbe rejecit. Ubi vero doctrina sacrorum nostrorum est initiata, pacem ita recepit, si Moses, qui tum in vicina solitudine philosophice degebat, episcopus ditionis suæ populorum consecraretur: vir virtute, et vitæ sanctioris severitate, prodigiisque et signis multis illustris. 206 Quod ubi ita fieri debere Imperator eis significavit, quibus ea imperii pars curanda commissa fuerat, Moses assumptus, et ad Lucium qui eo tempore Alexandrina: Ecclesiæ episcopatum administrabat, ut ab eo consecraretur, adductus est. Ibi ille ad eum palam et libere in præsentia omnium: « Abstine te, inquit; indignus enim sum, qui nomen et honorem episcopi obtineam. At si nutu suo me ea dignitate dignatur Deus, testem illum facio, nunquam te mihi manus impositurum esse, quas cruore et tabe sanctorum virorum conspurcasti. » Lucius, non recte illum

(1) Theodoretus habet, *Ismaclitarum*, lib. iv, cap. 25.

A ΚΕΦΑΛΑ. ΜΣ'.

Περὶ Μάβιας τῆς ἐξ Ἀράβων· ὅπως μετὰ Ῥωμαίων μάχην ἄρασα, αὐθις ἐπὶ σκοπὸν ἐχώρει· καὶ περὶ τοῦ πρώτου ἐπισκόπου αὐτῶν Μωσῆος.

Καὶ γὰρ τοῦ Σαρακηνῶν κατάρχοντος τεθνηκότος, οἱ πρὸς Ῥωμαίους σκοπῆσαι διελύοντο. Καὶ δὴ Μαυρία ἡ αὐτοῦ γαμετὴ τὴν τοῦ ἔθους ἐπιπροσθη ἔχουσα, Φοινίκην τε καὶ Παλαιστίνην καὶ τὰ πρὸς Ἀίγυπτον ἐξ εὐνούμων τοῖς τὸν Νεῖλον ἀναπλέουσι κατὰ τὸ Ἀράβιον καλούμενον κλίμα ἐπιούσα, ἐδήξου. Ὁ δὲ πόλεμος, οὐχ ὡς παρὰ γυναϊκὸς δῆθεν ἐσκευασμένος, ῥάβδιος ἦν· καὶ γὰρ φασὶ μεγίστην τε καὶ καρτερὰν, εἴπερ ποτὲ, καὶ τούτην συββάγῃναι τὴν μάχην Ῥωμαίοις· καὶ ἐς τὸσον θεῶς ἐλθεῖν, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὴν ἔω ταγματῶν τὸν ἐξηγουόμενον σύμμαχον τὸν ἐν Φοινίᾳ στρατηγὸν μετακαλέσασθαι συλλαβεῖν. Τὸν δὲ γελᾶσαι μὲν τὴν κλησίν, καὶ ἀπομαχῶν γενέσθαι συμβουλεύσαι τὸν κεκληκῶτα· τῆς δὲ περὶ τὰς ζώας γενομένης Μαυρίας ἀντιστρατηγούσης· τραπῖναι τὸν τῶν ἀνατολικῶν ἐξηγουόμενον, καὶ μόλις διασωθῆναι παρὰ τῶν Παλαιστινῶν καὶ τῶν ἐν Φοινίᾳ στρατιωτῶν. Ἐπεὶ γὰρ οἶδεν ἐκείνων φεύγοντα προτροπάζειν, ἐξω μάχης ἐστάναι, ὡς περὶ τὴν προστεταγμένον, εὐθὺς ἤρετο. Καὶ δὴ προσβαλὼν, κατὰ στόμα προσυπήντα τοῖς Ἀραβῶσι· τῷ δὲ καιρῶν ἐδίδου φεύγειν ἐν ἀσφαλείᾳ. Αὐτὸς δὲ ἤρμα ἀναχωρῶν, ἀφίει καὶ φεύγων τὰ βέλη, καὶ τοὺς πολεμίους εἰστρέχοντας, τοῖς βέλεσιν ἀπεκρούετο· ἃ δὲ καὶ πολλοὶς ἐπὶ μακρὴν διὰ μῆμερς ἦσαν· Σαρακηνοὶ δὲ καὶ ἐν μέλεσιν ἦδον. Σφοδρᾶς δὲ τῆς μάχης ἐπιειμένης, δεῖν ἐδίκει πρεσβείαν ὑπὲρ εἰρήνης πρὸς Μαυρίαν ποιεῖν. Τὴν δ' ὑπερπρονοούσαν, τὴν μὲν πρῶτα μὴ καταδέχεσθαι τὰς Ῥωμαϊκὰς σκοπῆς· τὰ ἡμέτερα δὲ μυθεῖσθαι, ἐς ὕστερον δέξασθαι, εἶπε καὶ ὁ τριηκάδ' ἐν ταῖς πέλας ἐρήμοις φιλοσοφῶν Μωσῆς· ἐπίσκοπος τοῖς ὁ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς χειροτονηθεῖν, ἀνὴρ ἀρετῆ καὶ ἀκριβεῖα βίου, σημείους καὶ τέρασι πολλοὺς διαλάμπων. Τοῦ δὲ βασιλέως μηνύσαντος οὗ ἐπιτέτραπτο ἡ τῶν ἐνθάδε ἡγεμονία, συναλαμβάνετο Μωσῆς, καὶ ἐπὶ χειροτονίαν παρὰ τὸν τριηκάδ' τὴν Ἀλεξάνδρου λαχόντα Λούκιον ἤγετο. Ὁ δὲ παρῶντα πάντων, « Ἐπίσκοπε, ἔφη· οὐ γὰρ ἀξίως ἔχω, ὄνομα καὶ τιμὴν ἀρχιερωσύνης κληροῦσθαι. Εἰ δ' ἄρα μοι καὶ ἀναξίως ἔχοντι τοῦτ' ἐπιτιμῶσι θεός, τοῦτον ἐπιμαρτύρομαι ὡς οὐκ ἄρα μοι τὰς σὰς αὐτὸς χεῖρας ἐπιβαλεῖς, αἵματι καὶ λυθροῖς πεφυρμέναις ἀγίων ἀνδρῶν. » Πρὸς δὲ ταῦτα ὁ Λούκιος μὴ ὅσα ποιεῖν ἔλεγε, πρὶν μαθεῖν τὴν ἐκείνου πίστιν, ἀποσειόμενος. Εἰ δὲ λόγος διαβολῆς, κρεττὴν γενέσθαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκούειν προὔτρεπετο. Μωσῆς δὲ, « Ἀλλὰ σαφῆ τὴν σὴν πίστιν δείκνυσιν ἡ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ὑπεροχία, καὶ ὅσοι ἐν μετάλλοις πικρῶς τὸ ἔξιν διανοοῦσι. Καὶ γὰρ σὺ ἐκεῖνα, οἶμαι, Χριστοῦ γυναι

(2) Mavia filiam suam Victori Romano duci nuptui collocat.

ῥήματα οἶει, ἃ παντάπασιν ἄλλοτρίως πρὸς Χριστὸν ἔχει, καὶ πρὸς τοὺς ἑρῶς δοξάζοντας τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ λέγων ἐπιώρυντο, μὴ ἂν ὑποσχέιν ποτε τὴν χάραν Λουκιῶ. Καὶ δὴ οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμόνες παραιτησάμενοι Λούκιον, πρὸς τοῦ· ἐν φυγῇ ὄντας τῶν ἐπισκόπων τὸν Μωσῆν ἔγουν· ἐξ ὧν τὸ χρίσμα τῆς ἱεραρχίας λαβῶν, περὶ τοὺς Σαρακηνοὺς ἦλθε· καὶ τὰ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ ἐκείνων διαλυσάμενος, θεοφιλῆ τὴν ἱεραρχίαν ἐτέλει· καὶ λίαν βραχεῖς εὐρώ, σχεδὸν πάντας Χριστιανισαί παρασκευάσατο. Ἡ δὲ Μαυρία εἰρήνην τοῦ λοιποῦ ἤγε Ῥωμαίοις, ὡς καὶ θυγατέρα αὐτῆς Βίκτορι τῷ στρατηλάτῃ κατεγγυῆσαι. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων.

A facere dixit, qui prius fidem ejus, quam cognovisset, rejiceret. Quod si calumnia alicujus delatorie adductus ea verba ille protulisset, judicem eum esse voluit, et ut res suas audiret, hortatus est. Moses autem: « Atqui fidem tuam, ait, liquido satis ostendit episcoporum et presbyterorum exsilium, et illi præterea qui in metallis acerbissimam degunt vitam. An tu vero illas Christi notas esse putas, quæ a Christo et ab hominibus recte de Deo sentientibus prorsus sunt alienissimæ? » Atque ad hæc verba juramentum adjecit, nunquam se Lucio caput subjecturum esse. Quam ob causam Romani duces, Lucio rejecto, Mosen ad episcopos, qui in exsilio agebant, duxere. A quibus ille episcopali unctio accepta, ad Sarracenos transiit: et pacificatione rebus inter eos et Romanos compositis, pie sancteque episcopatum administravit; et cum paucos ibi Christianos reperisset, omnes prope ad religionem nostram pertraxit. Mavia autem deinceps pacem cum Romanis habuit, adeo ut filiam suam Victori duci in matrimonium collocarit. Hæc Lactenus.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

B

CAPUT XLVII.

Περὶ τοῦ γένους τῶν Ἰσμηλιτῶν καὶ Ἀγαρητῶν, εἰπὼν Σαρακητῶν, πόθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχον, καὶ ὅπως τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξαντο.

De Ismaelitarum et Agarenorum sive Saraccenorum gente, unde initium sumpserint, et quomodo Christianismum susceperint.

Τὸ δὲ τῶν Σαρακητῶν φύλον, τὰ μὲν πρῶτα τὴν τοῦ Ἰσμαὴλ προσηγορίαν λαβὼν, παῖς δὲ οὗτος τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσμηλιτῆται ἀπὸ τοῦ προπάτορος ὀνομάζοντο τοῖς ἀρχαίοις· ἀποτριβόμενοι δ' ἐκείνοι τὸν ἐκ τοῦ νόθου μῶμον, καὶ τῆς δουλείας τὸν ἔλεγον (θούλη γὰρ ἡ μήτηρ ἐκείνων Ἄγαρ), Σαρακηνοὺς σφῆς αὐτοὺς μᾶλλον ὀνόμασαν, ὡς ἀπὸ Σάρρας· δευθεν καταγόμενοι τῆς γαμετῆς Ἀβραάμ. Ἐκείθεν δὲ τὴν τοῦ γένους σειρὰν ἔλκοντες, ἐπίσης Ἑβραῖοι· ὡς ἐκίπταν τὴν πολιτείαν αὐχοῦσι· τὴν τε γὰρ περιτομὴν ὡς ἐκείνοι ἀσπάζονται, καὶ τὸν ὕειων κρεῶν ἀπέχονται· καὶ πολλὰ ἔθιμα ἐκείνων φυλάττειν σπουδάζουσιν. Εἰ δὲ μὴ διόλου ἐπίσης πολιτεύονται, ἢ τῷ χρόνῳ δοσέον, ἢ καὶ τῇ ἐπιμιξίᾳ τῶν περικύκλιω ἔθνῶν. Καὶ γὰρ Μωσῆς· πολλῶ χρόνῳ ὑπεροπρονῶς, τοῖς ἐξ Αἰγύπτου διαφυγοῦσιν ἐνομοθέτει. Οἱ δὲ πρόσοικοι τούτων, οἷα δεισιδαίμονες, τὴν ἐξ Ἰσμαὴλ πατρικὴν ἀγωγὴν διέφθειραν· καθ' ἣν μὲν οἱ ἐξ ἀρχαίου Ἑβραῖοι ἐπολιτεύοντο, πρὸ τῆς Μωσέως νομοθεσίας ἀγράφους κεχηρμένοι τοῖς ἔθεσι. Καὶ σέβας ἐπίσης τοῖς ὀμόροις ἐνεμον, παραπλησίως· τιμῶντες καὶ ὀνομάζοντες δαίμονας· καὶ τῷ θρησκεύειν τοῖς πέλας ἐπίσης σαφῶς ὑπέφαινον τὴν τῶν πατέρων νόμων παραποίησιν. Οἷα δὲ φιλεῖ, τῷ πολλῶ χρόνῳ τὰ μὲν ἡ λήθη ἀπέκρυπτε, τὰ δ' ἐπρέσβευεν. Εἶτα τῶν τινες αὐτῶν Ἰουδαίους συγγεγονότες, ὄθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχον, ἀνεδιδάσκοντο, καὶ ἐπὶ τὸ συγγενὲς αὐθις ἀνέτρехον, καὶ πάλιν τοῖς Ἑβραίων ἔθεσι καὶ νόμοις ἐχρήσαντο. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ ἐτι σχεδὸν οἱ πάντες Ἰουδαϊκῶς ζῶσιν. Οὐκάνυ δὲ πόρῳ τῆς Οὐάλεντος ἀρχῆς καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐτελέσθησαν, μετασχίντες τῆς οἰσίας χάριτος, τῶν προσοικούντων αὐτοῖς ἱερέων καὶ ἀσκητῶν εἰς τοῦτο δὴ ποδηγούντων, οἱ ταῖς ὀμόροι· τῶν ἱερμῶν ὄσει· φιλοσοφοῦντες, τῷ καλῶς βιοῦν καὶ

Porro Sarracenorum gens primum cognomine ab Ismaele accepto, qui Abraham filius fuit, Ismaelitæ ab antiquis, de primi eorum parentis appellatione, vocati sunt. Ut autem maculam illegitimi ortus, et servitutis notam (serva enim fuit mater illius Agar), a se amolirentur, Sarracenos se ipsos nominarunt, 207 perinde atque a Sarra Abrahamæ conjugè stirpem ducerent. Cæterum seriem generis inde trahentes, eodem cum Judæis vivendi more utuntur. Nam circumcisionem ita ut illi colunt, et a suillis carnibus abstinent, multaque præterea illorum instituta servant. Quod si non ex omni parte juxta illorum ritus vivunt, aut tempori id ascribendum est, aut finitimorum populorum, qui se cis immiscuere, confusioni. Moses etenim, qui longo post tempore exstitit, profugis tantum ex Ægypto Judæis leges dedit. At gentes istis vicinæ, idolorum addictæ superstitioni, patrios eorum mores ab Ismaele acceptos, quibus antiquitus Hebræi usi sunt ante Mosæ legum promulgationem, non scripto jure, sed recepta tantum consuetudine viventes, corrumpere: eumdemque eis quem ipsæ haberent, religionis cultum tradidere. Proinde factum, ut illi pariter cum vicinis populis, dæmones et nominarent et colerent; atque ejusmodi depravata religione, aperte patriarum legum præse ferrent depravationem et transgressionem. Atque uti fieri solet, tempus longum ritus quosdam oblivione suppressit: quosdam autem ut colerentur, reliquos fecit. Deinde vero cum quidam ex eis cum Judæis commercium haberent, ab illis unde orti essent, didicere, et se rursus cognitioni suæ adjungere, Hebræorum moribus et legibus denuo utentes. Atque ex eo tempore etiamnum omnes hæc Judaico ritu vivunt. Verum non ita diu

ante Valentis imperium, Christianorum quoque saceris sunt operati, ubi divinæ gratiæ participes facti sunt, finitimis episcopis et monachis eos ad id ducentibus, qui in propinquis solitudinibus sancte viventes, morum integritate, factisque admirandis egregiam obtinebant famam. Quo tempore tribum quamdam apud eos omnem ad Christi religionem transiisse ferunt, cum Zacomus ejus tribunus baptismi gratiam suscepisset, per causam et occasionem ejusmodi. Carebat is liberis, ætate jam senescens: et cum monachum quemdam magna gloria virum adisset, cum alia pleraque ei per colloquium exposuit, tum ærumnam quoque eam et casum deploravit. Supra modum enim apud Sarracenos magni penditur liberorum procreatio: nec apud eos modo, sed etiam, ut arbitror, apud barbaros omnes. Ille bono animo eum esse, precatione facta, et reverti domum jussit, fore pollicitus, ut brevi pater fieret, si modo in Christum sibi credendum esse statueret. **208** Postquam autem dictum id eventus comprobavit, et filius progenitus, precationem illam veram fuisse confirmavit, et ipse Zacomus religione nostra est initiatus, et tribum eam omnem cui præfuit, ad eandem gratiam adduxit. Ab eo tempore tribum istam admodum floruisse, magnaque et numero et amplitudine incrementa cepisse, atque Sarracenis et Persis formidabilem fuisse dicunt (1). Verum de Ismaelitis, sive Sarracenis, uti postea Christianismum susceperint, et de primo eorum episcopo, quæ comperta mihi sunt, sic habent.

CAPUT XLV. II.

De Gotthorum et Hunnorum gente, quomodo et qua ex causa Istrum transgressi, in Romanorum dittonem impetum fecerint: et de Athanarico et Fridigerne. Præterea de Ulphila, eorum episcopo: et ut postea motu contra Romanos bello, Valentem ex Antiochia Constantinopolim pertraxerint.

Verum enī vero non hæc tantum, sed et alia longe deterior et exitiosior res Valentis impetum cohibuit. Gotthi (2) namque, qui primum ultra Istrum domicilia habuere, et aliis ibi Barbaris imperavere, ab Hunnis inde expulsi, Romanorum fines transierunt. Sunt autem Hunni isti, quos veteres Nebrōs (3) appellarunt, Riphæorum (4) montium accolæ: unde Tanais fluvius ortum trahens, undas suas in Mæotidem paludem provolvit. Hæc gens antehæc ignota fuit Thracibus, qui Istrum accolunt, atque ipsis etiam Gotthis. Quamvis enim finitimi sibi invicem essent, alteri tamen alteros ignorarunt. Maximus namque lacus eos dirimens, effecit, ut gens quæque, quam ipsa coleret terram, continentis finem esse, et ulte-

(1) Sozom. eod. cap. 57.

(2) Gotthi ab Hunnis sedibus suis pulsi, Istro transito, ad Rom. imperii fines pervenerunt. Filmer Gotthorum rex, ex Scantia, sive Scandinavia septentrionali insula cum exercitu progressus, in Scytharum Getarumque terras, mulieres sagas inter suos reperit, Alraunas vernaculo sermone vocatas. Eas ex castris suis proscriptas, in solis Scytharum locis habitare coegit. Ihi ex earum concubitu homines sylvestres, quos nonnulli Faunos Fæarios vocant (Faunus, autem immortales animas non habere, aut humano semine natos esse, Augustinus

Α τοῖς παραδόξοις τῶν Ἑρμῶν διεθρολλούοντο· ὅτε δὴ λέγεται, καὶ φυλὴν ἄμικ πᾶσαν ἀθρόαν μεταπερεῖν εἰς Χριστὸν, Ζακόμος τοῦ παρ' αὐτοῖς φυλάρχου τῆν τοῦ βαπτίσματος εὐληφότες χάριν προοράει τοιῦδε· Ἄπαις ὧν ὁ Ζάκομος, κατεγῆρα τὸν βίον. Καὶ δὴ παρὰ τινι μοναχῷ ἤκων, κλέος πολὺ ἐπαυχοῦντι, τὰ τε ἄλλα διομιλούμενος, καὶ τὴν ἐνούσαν ἀπωδύρατο συμφορὰν. Καὶ γὰρ ὑπερφυῶς περὶ πολλοῦ ἔσπε Σαρακηνοῖς ἢ παιδοποιεῖα· οὐκ αὐτοῖς, ἀεὶ μόνον, ἀλλ' οἱμαὶ καὶ βροθάροισ ἀπασιν. Ὁ δὲ θάρρος ἐνιαις, ἀναχωρεῖν ἐκίλευεν ἐπευξάμενος, καὶ ὑπεσχημένος μετ' οὐ πολὺ πατέρα γενέσθαι παιδῆ, εἰ μόνον ἔλοιτο πιστεῦσαι Χριστῷ. Ἐπεὶ δ' εἰς πέρας ἤκων ὁ λόγος, καὶ ὁ παῖς τεχθεῖς ἀληθῶς τὴν εὐχὴν ἐπραττεν, αὐτὸς τε ὁ Ζάκομος ἐμυεῖτο, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄπαντας ἤγεν ἐπὶ τὴν χάριν. Ἐξ ἐκείνου τὴν φυλὴν ταύτην εὐδαιμονήσαι λόγος, καὶ ἐς πλῆθος καὶ μέγεθος ἐπιδοῦναι, καὶ Σαρακηνοῖς τε καὶ Πέρσαις φοβερὰν γενέσθαι. Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἤτουν Σαρακηνῶν ὅπως τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐσῦστερον παρεδέξαντο, καὶ ὅσα περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντο; ἐπιθύμη, ὡς ἐσχεν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ΄.

Περὶ τοῦ ἔθνους τῶν Γότθων καὶ Οὐννων, ἕως καὶ ἐκ ποίας αἰτίας εἰς τὴν Ῥωμαίων διὰ τοῦ Ἰστρου ἐπεραιώθησαν· καὶ περὶ Ἀθαναρίχου καὶ Φριτιγέρονος· ἐτι δὲ καὶ Οὐλφίλα τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐπισκόπου· καὶ ὅπως ὕστερον κατὰ Ῥωμαίων κινήθητες, Οὐάλεντα ἐξ Ἀντιοχείας εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐλλυουσιν.

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον τὴν ἡμῶν ἀνέσχεον Οὐάλεντα, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτο χειρόν τε καὶ ὀλεθριώτερον. Γόθοι γὰρ οἱ τὰ μὲν πρώτα πέραν Ἰστρου τὰς οὐχίσσεις εἶχον, τῶν ἐκεῖσε βαρβάρων τὸ κράτος αὐχούτες, παρὰ δὲ τῶν Οὐννων ἐκείθεν ἐξῆσθῆντες, περὶ τὰ Ῥωμαίων ὄρια διεπεραιώθησαν. Εἶεν δ' ἂν Οὐννοι οὗτοι, οὗς οἱ παλαιοὶ Νεβροὺς κατωνόμαζον, παρὰ τὰ Ῥιπατα βρη κατωκημένοι· ἐξ ὧν ὁ Τάναις εἰς τὴν Μαιώτιδα λίμνην κατασυρόμενος, τὸ βεῖθρον ἐκδίδωσιν· ἀγνωστον γὰρ ἦν θραξὶ μάλιστα τοῦτο τὸ ἔθνος, οἱ τὰ παρίστρια νέμονται, καὶ Γόθοις αὐτοῖς. Πάλιν θραξικὸς καίπερ ἀλλήλοισ προσκοκύντες, ἐκάτεροι ἐν ἀδήλω ἦσαν ἀλλήλοισ. Μεγίστη γὰρ λίμνη ἐκατέρους διατειχίζουσα ἦν, καὶ ἕκαστον ἔθνος ὤρετο, τὴν παρ' αὐτῶ οἰκουμένην καὶ τέλος

scribit), Hunnos gentem ferocissimam procrearunt. Quæ supra Mæotidem paludem primum exiis, ultra et inhumana, sedes habuit. Paulus Diaconus, et Jornandes.

(3) Al. Neuros et Neuritas dicunt. Nebrōs seu Neuros Plin. apud Borysthenem posuit, lib. iv, cap. 12.

(4) Sigismundus ab Herbestain, Baro Austriacus, perpetuus Cæsarum sui temporis orator, fontem Tanais in latissima infinitaque in Moscovia planitie vidit. Proindeque cum multis eruditus viris, de montibus Hyperboreis seu Riphæis addidit.

εἶναι πάσης ξηρᾶς· τὸ δ' ἐπέκεινα θάλασσαν ἀπλε-
 τον καὶ ὕδωρ ἀπέραντον. Βοῦς δέ τις οἰστρῶ ποτὲ
 πληγείσα, διέθει τὸ ὕδωρ τῆς λίμνης, καὶ εἰς τὸ
 πέραν διέβαινε. Κατόπιν δὲ βουκόλος ἐπόμενος, ἐπεὶ
 τὸ τέλος τοῦ ὕδατος ἐθεάτο, τοῖς ὁμοφύλοις ἐσήμα-
 νεν. Ἐχει δὲ καὶ ἄλλος λόγος, Ἐλαφον μᾶλλον, οὐ
 βοῦν ὑποδείξαι τὴν στίβον, ἐξ ἐπιπολῆς καλυπτο-
 μένην τοῖς ὕδασι, ἅτε δὴ τῷ θηρᾶσθαι, τὰς ἄρκυς
 διαφυγούσαν τῶν Ὀβύνων· οἱ τῆνικαῦτα τῷ κατόπιν
 διώκειν πέραν γενόμενοι, καὶ θεασάμενοι τὴν χώραν,
 ἀέρι μὲν μετριωτέρῳ χρωσάνην, καὶ ἄλλως δὲ πρὸς
 γεωργίαν ἡμέρωσ ἔχουσαν· καὶ ἰκανῶσ θαυμα-
 σαστες, τότε μὲν ἀπηλλάττοντο, καὶ τῷ καθηγε-
 μόνι τοῦ ἔθνους τὰ θεαθέντα ἀπήγγελλον. Ἐπειτ'
 ὀλίγους τῶν Γότθων ἐπιστρατεύσαντας, ἀπει-
 ρίσθαι τοῦ χώρου· οὐ πολλῶ δ' ὕστερον καὶ
 πανστρατὶ ἐπέλθειν, καὶ πολέμου νόμῳ τῶν ἐκεῖσε
 περιγενέσθαι, καὶ ἐν κατασχέσει γενέσθαι τῆς γῆς.
 Τοῦσ δ' ἐκεῖθεν ἀπαναστάνας, διαβῆναι μὲν τὸν
 Ἰστρον, καὶ ἐς τὰ Ῥωμαίων ὄρια περαιούσθαι· εἶτα
 καὶ ἐς βασιλεῖα πέμψαι πρέσβεις, συμμάχους ἕσαι
 σπᾶς καθεστάναι Ῥωμαίοις διονυμένους. Ἐδεῖτο
 δὲ ἡ πρεσβεία, συγγυρεῖν αὐτοῖς, ἔπη βουλομένοις
 εἶη, τὰς οἰκήσεις ποιεῖν. Ἐπραττε δὲ τὴν πρεσβείαν
 Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος. Ἐπεὶ δὲ πρε-
 σβεία κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐχώρει, προὔτρεποντο
 τὴν θράκην οἰκεῖν· καὶ μέχρι πολλοῦ εἰρηνικῶσ
 πρὸς ἑαυτοῦσ καὶ πρὸς ἡμᾶσ εἶχον. Εἶτα καθ'
 ἑαυτοῦσ διαστασιάζοντες, διχῆ διηροῦντο· ὧν τοῦ μὲν
 ἐνὸς τμήματος Ἀθανάριχος ἦγειτο, Φιρτιγένει δὲ τὸ
 ἄλλο μέρος προσέκειτο. Καὶ δὴ μάχην πρὸς ἀλλή-
 λους συβραγέντες μεγάλη, Φιρτιγένεισ πλείστον
 ἠτῶμενος, ἐς Ῥωμαίουσ πέμψας αὐτῶσ οἱ βοηθεῖν
 εἶλετο. Καὶ βασιλεὺσ ἐπέτρεπε συμμαχεῖν τοῦσ· ἐν-
 ὅδωσ στρατιώτασ αὐτοῖσ. Οὕτω δὲ συμμαχόμενος
 Φιρτιγένεισ, τοῦσ ἀμφὶ Ἀθανάριχον φυγάδασ ἐδείκνυ,
 καὶ τῆσ μάχην ἐκράτει. Ὄσανει δὲ χάριν ἀποδοῦσ
 οὐδέλεναι, καὶ παντὶ τρόπῳ ἀνόθευτον τὸ πιστὸν, καὶ
 τὸ φίλοσ εἶναι καὶ ἕσεσθαι βεβηλῶν, ἐπίσης βασιλεῖ
 τῆσ περὶ τὸ θεῖον δόξης κοινωνεῖν ἠθέλε· καὶ τοῦσ
 ὑπ' αὐτὸν βαρβάρουσ ἐπειθεν ὅδα φρονεῖν. Καὶ γ'
 εὐθύσ ἐπραττε τὸ πρὸς βουλῆσ, καὶ εἰς Χριστιανισμὸν
 σὺν τοῖσ περὶ αὐτὸν στρατεύμασι μετεβάλλετο. Καὶ
 τοῦτ' οἶμαι αἰτίον γενέσθαι τὴν Ἀρείου πίστιν τὸ
 σὺμπαν ἔθνοσ ἀπάσασθαι, τὸ τῶτα τὸ ἐξ ἀρχῆσ
 πρεσβεῦσαι οὐδέλεναι. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 Οὐλφίλασ ὁ παρ' αὐτοῖσ ἱερωμένοσ· τὰ μὲν πρῶτα
 τῆσ καθόλου Ἐκκλησίασ κοινωνῶν ἦν, μὴ δὲν τι δια-
 φερόμενοσ· τοῖσ δὲ περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον συγ-
 γενόμενοσ, καὶ ἀπερισκέπτωσ τῆσ ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει συνέδου ἐπὶ Κωνσταντεῖου μετεσχηκῶσ,
 διέμενε κοινωνῶν τοῖσ ἱερῶσιν οἱ τῆσ· ἐν Νικαίᾳ
 ὑπερίσταντο πιστῶσ· ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει
 γενομένῳ, τῶν ἀπὸ τῆσ Ἀρειανῆσ αἰρέσεωσ περὶ

A riora loca immēnsis maris undis teneri crederet (1).
 Cum autem bos aliquando ab œstro ictus lacum
 trajecisset, et in ulteriorem ripam pervenisset,
 eumque pastor insequens aquarum terminum vi-
 disse, rem eam popularibus suis indicavit. Alia
 quoque fama fert, non bovem, sed cervum potius,
 vadosum hunc tramitem, summis aquis tectum,
 indicasse, cum retia venantium Hunnorum effu-
 gisset : qui tum feram persequentes, ultra lacum
 pervenere, regionemque eam inspexere, in qua et
 cœlum esset temperatum, et terra ad agriculturam
 facilis : eamque admirati, tum quidem ad sedes
 suas rediere, et duci suo ea quæ vidissent, renun-
 tiavere. **209** Postea vero cum paucis bello Gotthis
 illato, amplius regionem eam explorarunt : deinde
 etiam brevi cum universis copiis eo transgressi, et
 bello illos vicere, et terram occupavere. Illi autem
 sedibus suis pulsī, Istro transmisso, ad Romani
 imperii terminis consedere : et ad imperatorem
 oratores, qui se belli socios perpetuo Romanorum
 fore, jurejurando confirmarent, misere. Petebant
 autem illi, ut eis quo visum esset loco, domicilia
 habere permitteretur. Legationis ejus princeps
 fuit Ulphilas, eorum qui inter illos Christiani
 erant, episcopus. Re ex sententia eorum confecta,
 Thraciam colere jussi sunt. Et aliquandiu simul
 et inter se ipsos, et erga Romanos quieti pacatique
 fuere. Deinde vero per seditionem inter se dissi-
 dentes, in duas discessere factiones : quarum alte-
 rius Athanarichus (2) dux fuit, altera Fridgernis
 auspiciis secuta est. Et pugna inter se commissa
 acri, Fridigernes victus, auxiliares a Romanis
 copias per legationem petiit. Imperator auxilium
 ei ferre, quæ tum ibi erant, cōpias jussit. Quibus
 fretus Fridigernes, prælio rursus cum adversariis
 Athanarichi sociis contendit, eosque victor prolifi-
 gavit. Ut autem is gratiam Valenti referret, et
 pignore aliquo, se illi modis omnibus sincere
 fidem et amicum fore confirmaret, eandem cum
 imperatore de Deo opinionem suscipere, atque in
 eandem sententiam, qui sub eo essent Barbaros
 adducere statuit. Id quod statim, sicuti volebat,
 confecit. Nam cum exercitu suo universo ad Chri-
 stianismum transit. Atque hanc opinor causam
 fuisse, cur gens ea omnis Aarii fidem sit secuta,
 eandem ab initio, quam Valens, opinionem pro-
 fessa. Non hanc vero solum; sed Ulphilas quoque
 accessit, qui apud eos episcopatum gessit. Nam is
 primum cum Ecclesia catholica, nihil ab ea dissi-
 dens, communicavit. Et cum in synodo Constanti-
 nopolitana sub Constantio, nulladum conventionē
 intercedente, cum Eudoxio et Acacio cœset, nihil-
 ominus in communione cum episcopis Nicænam
 fidem propugnantibus, permansit : postea vero

(1) Sozom. lib. vi, cap. 57.

(2) Nam Athanarichus, sive Alarichus, rex Gotthorum, Christianos in gente sua crudelissime persecutus fuerat, et sedibus suis in Romanam di-
 visionem exprobat. P. ulus Diaconus, Oros. Factum

hoc Valentiniano III et Valente III cōs. Quo tempore etiam Hispaniæ regnum ab Athanaricho im-
 titum sumpsisse fertur. Mich. Ritius, lib. 1 *De regibus Hispan.*

Constantinopoli versanti, cum Ariani de dogmate suo disserent, et legationem se ei ex sententia apud imperatorem confecturos esse. **210** si idem cum ipsis sentire in animum induceret, pollicerentur, utilitate ea illectus, aut etiam fortasse, quod melius esse, si ita de Deo opinaretur, censeret, cum Arianis communicavit, et gentem universam ab ecclesia universali abduxit. Gotthi namque, quod ipso auctore atque duce ad veriorum pietatem se contulissent, et illius beneficio humaniore mansuetioreque vivendi instituto uterentur, facile admodum ei parebant, et quocumque ille duceret, sequebantur: nihil mali esse, ex animo persuasum habentes, quidquid ille vel diceret, vel faceret: omnibusque id adeo æmulari volentibus, in commodum prorsus atque utilitatem cessurum esse arbitrantur. Quin etiam ingens ille persæpe virtutis suæ ediderat specimem, multis fortiter pro Christiana doctrina prius toleratis periculis, quam gens ea quæ tota ex Græca superstitione pendebat, ad Christianismum est conversa. Primus etiam ipsis litteras invenit, et sacras Scripturas eis translatas proposuit. Atque equidem, quamobrem Barbari plerique omnes Istrum accolentes, Arianum dogma sequerentur, causa et occasio hæc fuit. Sed enim temporibus eis iugens multitudo eorum qui Frigidignis animi inclinatione sequebantur partes, propter Christi nomen ab Athanaricho cæsa est. Quod namque Ulphilas eis etiam qui illi subditi erant, Christianam fidem suscipere persuaderet, valde id moleste ferens, perinde atque patrii ritus abolerentur, suppliciis in eos plurimum est grassatus. Et quosdam quidem accusatos, quod publice Christianismum dogma cum magna libertate defenderent, inter quos unus etiam erat admirandus ille Nicetas: alios autem ne appellatos quidem, occidit. Dicitur enim sculptum quoddam simulacrum in curru collocasse, atque id per tabernacula eorum qui Christum profiterentur, ducere, eique simul et sacrificare, et adorationis reverentiam exhibere: qui vero id facere noluissent, eos una cum tabernaculis comburere jussisse. Imo hoc etiam longe pejus et mirabilius aliud factum esse legi. Multi siquidem eorum vi, qui eis, ut sacrificarent, crudeliter instabant, θρασι, non viri modo, sed et mulieres, quarum aliæ recens natos fetus ab uberibus dependentes circumferabant, aliæ infantes et pueros qui aliquantulum gradiri et veluti pedibus terram metiri possent, trahebant, in ecclesiæ tabernaculum confugerunt. **211** Eos vero Græci idololatræ ibi templo incenso in cinerem redegerunt. Non multum intercessit temporis, cum dissidentes inter se Gotthorum factiones, in gratiam et concordiam redire: atque ingenti confidentia et immensa denuntia sublatis, Thraces male acceperunt: oppidaque et vicos percurrentes, crudelissime vastarunt. Quod ubi Valens Antiochiæ adhuc degens cognovit, una demum experientia magistra (1) erroris sui

(1) Stultorum magister, eventus. (Liv.)

τοῦ δόγματος διεξιόντων, ὑπισχνουμένων τε τὴν πρεσβείαν ἐπιτελεῖν τὰ ἐς βασιλεία πράττειν, εἰ τὰ ἴσα σφίσι δοξάζειν ἔλοιτο, τῇ χρεῖᾳ δελεασθεῖς, ἢ ἰσῶς καὶ ἀμεινον εἶναι τοῦτ' οἰηθεῖς δοξάζειν περὶ Θεοῦ, ἐκοινωνῶσι τοῖς περὶ Ἄρειον, καὶ τὸ σὺμπαυλὸν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας δίστα. Καὶ γὰρ τὸ Γότθων γένος ὑπ' ἐκείνῳ καθηγεμόνι πρὸς τὴν εὐσέβειαν μεταβαλόντες, καὶ δι' ἐκείνου ἡμερωτέρῃ πολιτείᾳ χρῆσάμενοι, βραδίως μάλᾳ ἐκείνῳ ἐπίθοντο, καὶ ἥπερ ἂν ἄγοι, εἶποντο· μηδὲν τι φαῦλον εἶναι νομίζοντες ἐκ ψυχῆς, ὅτι ἂν ἐκεῖνος λέγοι ἢ πράττοι· συντελεῖν δ' ἐς ἅπαν χρήσιμον τοῖς ἡρημένοις ζηλοῦν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πολλὴν τινα πείραν τῆς ἐκείνου δίδωκεν ἀρετῆς, πολλοῖς ἐγκριτέρησας κινδύνοις ὑπὲρ τοῦ δόγματος, πρὶν ἢ τὸ ἔθνος εἰς τὸ Χριστιανίζειν μετέβαλε κατάκρα; τῆς Ἑλληνικῆς; ἐξηγμένου θρησκείας. Καὶ γράμματα δ' ἐφεῦρεν αὐτοῖς πρῶτος, καὶ τὰς θείας; Γραφὰς μεταφράσα; αὐτοῖς παραδίδωκεν. Αἴτιον μὲν οὖν ὡς ἐτίπαν τοῖς περὶ τὸν Ἴστρον βαρβάρους τὰ Ἄρειου φρονεῖν, καὶ πρόφρασις ἦδε ἐγένετο· καιροῖς δ' ἐκείνοις ὑπ' Ἀθαναρίχου πολὺ τι πλῆθος διὰ Χριστὸν ἀνηρείτο, Φιρτιγένει προσκειμένον. Καὶ γὰρ Οὐλφίλα πείθοντος, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνον τὰ Χριστιανῶν ἀσπάζεσθαι, χαλεπαίνων σφόδρα, ἄτις δὴτα τῶν πατρῶν ἀφανίζομένων ἐθῶν, τιμωρεῖν ἐς πλείστον ἐπέβαλε· τοῖς μὲν εὐθύνην προσάψας, ὡς δημοσίᾳ παρῆρσιασάμενος ἀνείλεν ὑπὲρ τοῦ δόγματος· ὡν εἰς καὶ ὁ θαυμαστός Νικητῆς ἐτύγχανεν· ἄλλους δὲ καὶ λόγων ἄνευ διέφθειρε. Καὶ γὰρ λέγεται ζῶσάν τι κατασκευασάμενον, ἐφ' ἀρμαμάξης στήσται· καὶ τοῦτ' ἐκέλευε κατὰ σκηπὴν περιάγειν τῶν ἡγγεμένων Χριστιανίζειν, καὶ τούτῳ πείθειν, οὕειν τε ἅμα καὶ προσκυνεῖν· αἱ δὲ μὴ τοῦτ' αἰροῦντο ποιεῖν, ἄρ' αὐταῖς καταπιμπρῖν ταῖς σκηναῖς· καὶ ἄλλο δὲ τι τούτου πολλῶ χειρὸν καὶ περιπαθέστερον ἔργον γενόμενον. Πολλοὶ γὰρ τῇ βίᾳ τῶν θύειν καταπεγόντων τρυγασμένοι, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ὡν αἱ μὲν ἄρτι γεννηθέντα βρέφη ἐπιμαστιδία περιέφερον, αἱ δὲ νήπια καὶ παιδάρια μικρὸν βηματίζειν δυνάμενα, ἐπὶ τὴν σκηνὴν τῆς ἐκκλησίας κατέφυγον. Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν πῦρ ἐπαφέντων ἐκείνοις, εἰς τέφραν διέφθειραν. Μικρὸν δ' ὅσον εἰς ὁμόνοτον τὰ διχῆ διατρεθέντα τῶν Γότθων ἦλθον. Θράσει δὲ πολλῶ καὶ ἀμέτρον ἐπηρμένοι τῇ ἀπονοίᾳ, Θράκας κακῶς ἐποίησαν· καὶ πόλεις καὶ κώμας ταύτης ἐπήρσαν ἀηρόντες εἰς μάλιστα· ὃ δὴτα μαθὼν Οὐάλης ἐτι διατρίβων κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, τὸ κακὸν τῇ κείρᾳ ἐμάνθανε τῆς διαμαρτίας. Ἦστο γὰρ αὐτῷ χρῆσιμον καὶ τῇ ἀρχομένη εἶναι τὸ ἔθνος· καταπλήττειν δὲ καὶ τοὺς ἐναντίους ἐντεῦθεν, ὡς αἰὲ πρὸς ὅπλα καὶ μάχας ἐσκευασμένον. Οὐδ' ὡδ' ἐπισφαλῶς δοξάζων, τῶν οὐκείων στρατευμάτων ἡμέλει· καὶ ἀντὶ τοῦ διδοῖναι μᾶλλον αὐτοῖς· καὶ εἰς στρατεῖαν ἐπιλέγεσθαι, ἐκ τούτων μάλιστα εἰσέπραττε τὸ χρυσίον, ὀδοῶντα χρυσίους ὑπὲρ ἑκάστου Γότθου τοὺς συντελεστὰς ἀπαιτεῖσθαι κελύσας· ὃ δὴ καὶ ἀρχὴ γέγονε τοῦ τρικαυτοῦ πρὸς καιρὸν δυστυχεῖσαι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν. Πᾶσπαν δὲ τῶν

ἐπίσης τραπεζί, ἀφίστατο μὲν εἰς ἐξορίαν πέμπειν αὐτὸν ἐν ἡμετέροις φρονούντας· θάπτον δὲ τὴν Ἀντιόχειαν καταλιπὼν, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐλάττω εἰσῆλθε ἑπιγνῶσα δὲ καὶ ὁ τῶν ἄλλων φρονούντων πόλεμος· μετριάζων ἐλώγα, καὶ ὀνακωχὴν ἐλάμβανε. Τότε δὲ καὶ Εὐζώλου τοῦ τὴν Ἀντιόχου ἐπιτροπεύοντος τελευτήσαντος, Θεόδωρος ὁ τῆς κατὰ Περσίων Ἡρακλείας προστάτης· ἐκκλησίας, εἰς τὸν ἐκεῖνον μετετίθετο θρόνον, ἅτ' ἐπίσης Εὐζώλου φρονῶν, καὶ τῆς ἐκείνου τῶν Ἀρειανῶν συμμαχίας προστάτης ἀνεθάρβουν δ' αὐθις κατὰ πόλεις καὶ οἱ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου προσθεύοντες, καὶ μάλιστα ἡ κατ' Αἰγυπτὸν Ἀλεξάνδρεια. Ἐπεὶ καὶ Πέτρος ὁ τῆς ὁρθῆς προστάτης δόξης, ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκινήσεως φυγῆς, Δαμῆσου τοῦ Ῥωμαίων ἡγουμένου ὠχυρωμένους τρεῖς γράμμασιν ἅ τὴν τ' ἐκεῖνου χειροτονίαν ἐκύρου, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ δόξαν ἐκράτυνον. Ἦ δὲ καὶ Ἀλεξάνδρεις τὰς ἐκκλησίας παρέδωκαν τὴν Λούκιον ἐξέλασαντες· ὃν δὲ καὶ καταπλεύσαντα ἡ Κωνσταντινουπόλις ἐδέχετο.

eamdem cum defuncto oblinebat sententiam, in metioni preiit. Animos vero etiam receperunt in urbibus, qui Nicæne synodi dogma deprædicabant (2) : potissimum autem in civitate Alexandria. Quandoquidem et Petrus rectæ opinionis defensor, Roma, Damasi episcopi Romani litteris munitus, quibus et ordinatio ejus comprobatur, et doctrina Nicæna confirmabatur, redierat. Cui etiam Alexandrini ecclesias gubernandas dede e, Lucio ejecto, quem navi advenientem Constantinopolis excepit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ΄.

Περὶ τοῦ ἐλέγχου Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ τῆς ἐνστάσεως Τερεντίου, Τριτανοῦ, καὶ ἐτέρων σι· αὐτῶν πρὸς Οὐάλερτα· καὶ ὡς τῶν Γόθων τὴν Θράκην ἀνιζόμενων, πρὸς τῶν πολιτῶν οὗτος ἐκλιθεῖτο.

Οὐάλης δὲ τὴν οικίαν ἀσθένητα ἐγ· αὐτῶς, πρὸς τὴν ἀδελφὸν πέμπων, εἶπε γὰρ τῷ ζῆν περιτὴν, ἀμύνειν ἐδεῖτο. Τὸν δὲ φάναι λέγεται, μὴ ὅσιον εἶναι ἐπαμύνεσθαι ἀνδρὶ ἐκ μάχης λόντι Θεῷ· εὐλογον δὲ τὸ ὄρατος· μᾶλλον ἐκεῖνον σμικρύνειν τῷ μὴ συμμαχεῖν ἀπειροῦσαι. Ὁ δὲ μαθὼν ἐκεῖνος, ἀνίας μᾶλλον ἐμπλεως ἐγένετο πλείονος. Καὶ τοῦ μὲν ὄρατος ἤκιστα ἐληγεν· ἐπέκειτο δὲ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ διαμυχόμενος. Καὶ γὰρ Τερεντίῳ τῷ στρατηγῶν ἀρίστῳ, εὐσεβεῖς δὲ εἶπερ τιν· κοσμομένῳ, ἐκ τῶν κατ' Ἀρμενίαν ἐπανήκοντι τροπαίων, ἐπεὶ ἐκ προτροπῆς δωρεάν τῃ βούλοιστο αἰτεῖν ἐνεδίδου, πάντ' ἐκεῖνος παρωσάμενος, χρυσὸν καὶ ἀργυρον, καὶ δυναστείαν καὶ χώραν, μίαν εὐλογον καὶ εὐσεβῆ δέησιν ἦται· ἦν δὲ αὐτῇ, μίαν τῶν ἐκκλησιῶν παρασχεθῆναι τοῖς τῆς κιθόλου Ἐκκλησίας ὑπερμαχοῦσι τῇ Ἀντιόχου· τὸν μὲν χάρτην ἀναγνούς· ἀβρόβησει, ἀλλὰ δ' αἰτεῖν προσέταται. Ὁ δὲ τὴν ἐκείνου σύτομον ἀθροίσας, εἰ Ἐδεξάτην, ἔφη, ὦ βασιλεῦ, καὶ ἔχω τὸ δῶρον, καὶ ἕτερον οὐκ αἰτήσω· σκοπὸν γὰρ χριστῆς· ὁ τῶν ὄλων

perniciem perdidicit. Gentem (1) namque quæ semper in armis, et ad prælia instructa esset, et sibi et imperio commodos, atque etiam ad hostes perterrendos idoneos fore, ratus fuerat. Atque hac periculosa opinione concepta, militares copias suas parvificet : et pro eo quod stipendium illis dare, et delecto habendo militari sacramento obstringere cives suos debuisset, pecuniam et tributum ab eis exegit. Nam aureos octogenos in singulos Gothos a tributariis populis pendi jusserat. Quæ quidem res tum, ut Romanum imperium ad tempus rebus adversis periclitaretur, in causa fuit. Atque ita ille spe sua cum prorsus excidisset, desit eos in exsilium mittere, qui ὁμοουσιου, consubstantialis, fidem profitebantur : et celeriter Antiochia relicta, Constantinopolim contendit. Quo tempore etiam, aliter sententiam, Arianorum videlicet, bellum, quasi per quasdam inducias, aliquo modo conquevit. Enzoio quoque Antiocheno episcopo mortuo, Theodoros Heracleæ Perinithi antistes, qui

Constantinopolim contendit. Quo tempore etiam, aliter sententiam, Arianorum videlicet, bellum, quasi per quasdam inducias, aliquo modo conquevit. Enzoio quoque Antiocheno episcopo mortuo, Theodoros Heracleæ Perinithi antistes, qui

212 CAPUT XLIX.

Quomodo Valentinianus Valentem arguerit : item quomodo eidem Terentius libere restiterit : id quod Trajanus quoque, et alii duces ordinumque ductores fecerunt : et ut Gotthis Thraciam vastantibus, cives Valentem convitis incesserint.

Valens imbecillitatis suæ conscius, ad fratrem qui adhuc superstes erat, legatos qui auxilium peterent, misit. Quem quidem dixisse ferunt, non æquum piumque esse ei auxilium ferre, qui bellum cum Deo gerat (3) : magis autem convenire, subsidio denegato, confidentiam illius imminuere. Quod ubi illi renuntiatum est, majorem etiam quam antea mœrorem contraxit. Neque admodum tamen a confidentia sua destitit, magisque adeo etiam veritatem expugnare institit. Cum enim Terentio, ducum omnium præstantissimo, pietateque supra alios ornatissimo, a victoriis in Armenia reportatis revertenti, optionem sua sponte obtulisset, ut a se quod vellet, peteret, atque ille auro, argento, præfecturis, provinciis, rebus denique aliis omnibus posthabitis, unum quiddam rationi consonum et pium postularet, ut scilicet Antiochiæ unam saltem Ecclesiæ catholicæ propugnatoribus concederet ecclesiam : ipse petitionis libellum lectum laceravit, et aliud illum petere jussit. Tum Teren-

(1) Experitur tandem valde se errasse Valens, qui Gothos gentem bellicosam in Thraciam receperit, stipendiumque ei quotannis dederit. Sic avorum nostrorum memoria Græci in Europam ex Asia Turcas adduxerunt.

(2) Theod. eod. cap. 51.

(3) Οὐχ ὅσιον ἐπαμύνεσθαι ἀνδρὶ πολεμοῦντι Θεῷ, δίκαιον δὲ τὴν τούτου καταπατεῖν θρασυτητα. Hoc autem non postremo Gotthico, in quo Valens interit, sed alio et tempore et bello itidem Gotthico factum, superstite etiam tum Valentiniano seniore.

tius libelli fragmentis collectis : « Habeo, inquit, o imperator, et donum teneo, neque aliud petam. Consilii enim mei iudex erit, qui iudex est omnium. » Gotthorum autem bellum metuens Valens, ipse quidem tum Constantinopoli se continuit : Trajanum autem ducem, armatum cum exercitu non contemnendo adversus eos misit. Ubi vero ille, **213** ne primum quidem congressum eorum sustinens, victus rediit, ignaviam ei et timiditatem cum convicio imperator objecit. Ille autem cum ea dicendi libertate, quæ virum sortem et strenuum decet, « Non ego, inquit, o imperator, victus sum, sed tu ipse sponte tua victoriam a teipso rejicis, qui ita cum Deo belligeraris, et auxilium quod ab eo pervenit, repellens ad hostes potius transmittis. Deus semper vincit. Et victoria illis favere solet, qui auspiciis ductumque ejus sequuntur. Is nunc ab adversariorum partibus stat, quod eum tu bello persequeris. Non enim prorsus nescius es, quibus viris ex ecclesiis ejectis, quos in illorum locum substitueris. » Hæc ita se habere, non Terentius tantum, et Trajanus, sed et Rodantus et Victor, qui et ipsi belli duces fuere, affirmarunt : imperatoremque ipsum, ne reprehensione ea, quæ cum veritate conjuncta esset, gravius commoveretur, rogarunt. Exsecratione etiam multorum est expetitum, quod Constantinopoli moraretur. Nam Gotthi Thracia omni vastata, et suburbanis etiam ædificiis cunctis direptis, nemine scilicet erumpente, mœnia quoque ipsa adoriri contendebant. Id urbs moleste tulit : et imperatorem, qui non dudum exiisset, sed ita bellum cunctando duceret, accusarunt. Ne a conviciis quidem abstinere, quasi ipse socordia sua bellorum esset auctor. Postremo ludis Circensibus propalam adversus eum vociferati, arma ab eo, quibus in bello uterentur, petiere. Imperator autem veluti ingenti injuria affectus esset, furore plenus contra Barbaros est progressus, plurima civibus conminatus : daturos videlicet illos sibi, si reverteretur, pœnas condignas, de contumeliis a vulgo sibi illatis, et quod non ita dudum Procopii tyrannidi se conjunxissent. Quin etiam urbem ipsam se solo æquatorem, et aratro proscissurum esse, denuntiavit.

214 CAPUT L.

De sancto Isaacio, qui liberrime Valentem est allocutus, et ut Valens alicubi circa Adrianopolim cum Gotthis acie congressus, ex fuga in tugurium rusticum, in quo multum stramenti fuit, pervenerit, ibique igni consumptus perierit.

Tum etiam Isaacium illum, qui circa Constantinopolim monasticam casam habuit, cum aliis rebus vir bonus, tum quodvis adire discrimen propter Deum promptus et paratus, ferunt, eum Valentem una cum exercitu exeuntem videret, ad eum accessisse, et manibus frenum equi, quo ille vehebatur, arripuisse, et voce magna dixisse : « Quoniam, o imperator, proficisceris, qui adversus Deum bellum geris, neque illius opem tibi concilies? Nam ille quodammodo contra te Barbaros excitavit, quoniam et tu adversus illum impiorum hominum peregrinas et blasphemias linguas exacuisti, eosque qui pro eo atque decet, de illo opinantur, atque

κριτής. » Δειμαίνων δὲ τὸν τῶν Γότθων πόλεμον ὁ Οὐάλης, αὐτὸς μὲν τῶς ἐν τῇ Κωνσταντινῶς διετριβὼν Ἰρρατιανὸν δὲ τὸν στρατηγὸν καθολίσεως σὺν ἀξιομάχῳ στρατῷ κατ' ἐκείνων ἐξέπεμψεν. Ἐπεὶ ὁ ἐκεῖνος, μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ὑπομείνας, τῆς ἐμπλεως ἐπανήγει, μάλακίαν ἐκείνων καὶ δούλιαν ἐγκαλῶν ὁ βασιλεὺς διελοιδορεῖτο· ὁ δὲ παρρησιαῖ προσηκούσῃ ἀνδρὶ γενναίῳ χρησάμενος, « Οὐχ ἠτιθήσθην ἐγὼ, φησὶ, βασιλεῦ· σὺ δ' ἐκὼν τὴν νίκην ἐβάλλεις σαυτοῦ, διαμαχόμενος τῷ Θεῷ, καὶ τὴν ἐκείθεν ῥήπην ἀπωθοῦμενος, τοῖς ὑπεναντίοις προῖς μᾶλλον· νικᾷ δὲ Θεὸς ἀεὶ. Ἡ δὲ νίκη τοῖς ὑπ' ἐκείνῳ στρατηγουμένοις προσγινασθαι εἴωθε. Συντάττειται δ' ἐκεῖνοις ὑπὸ σοῦ πολεμούμενος. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖς πάντως τίνας τῶν ἐκκλησιῶν ἐλάσας, τίνας ἀντικατήστας. » Ταῦτ' οὐ Τερέντιος καὶ Τραιανὸς, ἀλλὰ καὶ Ῥόδαντος καὶ Βίκτωρος, στρατηγοὶ δὲ καὶ οὗτοι, οὕτως ἔχειν συνέθεντο. Καὶ γε βασιλεὶ παρηγῶν, μὴ σφόδρα χαλεπαίνειν ἐπ' ἐλέγχῳ ἀληθεῖς συνεξευγμένους. Πολὺν δὲ αὐτῷ καὶ τὸ μῦθος ἤκμαζε τῇ Κωνσταντινῶς ἐνδιατριβῶντι· οἱ γὰρ Γότθοι τὴν Θράκην πῖσαν ληίσαντες, καὶ τὰ προάστεια πάντα δρώσαντες, ἄτε δὴ μηδενὸς ἐπεζήντες, καὶ τοῖς τοιχεῖσιν ἐπεχείρουν ἤδη προσβάλλειν. Ἡ δὲ πόλις χαλεπῶς ἔφερε. Καὶ οἱ μὴ ὀλίγον βασιλεὺς ἐπέζηει, ἀλλ' ὑπερετίθει τὸν πόλεμον, ἠτιῶντο· καὶ διελοιδοροῦντο τοῦτω, ὡς αὐτὸς εἴη μᾶλλον τῇ βασιτείῃ τοῦ πολεμίου ὑπενεγκῶν. Τέλος καὶ ἰπποδρομίᾳ εἰς τοῦμφανὰς κατεβῶν αὐτοῦ, καὶ δπλα ὥστε κίλεμεῖν ἤσθον. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἄτε δὴ περιουδριστημένος, θυμῷ πολλῷ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐξήλαυε· πλείστα τοῖς πολίταις ἐπαπειλούμενος, ἦν ὑποστρέψῃ, ἐξὲν λήψασθαι δίκην ἐκ τοῦ δήμου ὕδρων· καὶ οἱ περ οὐ πάνυ πόρῳ τῇ τυραννίδι Προκοπίου προσέειπτο. Ἡπειλεῖ δ' ἐρημώσασθαι τὴν πόλιν, καὶ ἄροτρον κατ' αὐτῆς ἐμβάλλειν.

furore plenus contra Barbaros est progressus, plurima civibus conminatus : daturos videlicet illos sibi, si reverteretur, pœnas condignas, de contumeliis a vulgo sibi illatis, et quod non ita dudum Procopii tyrannidi se conjunxissent. Quin etiam urbem ipsam se solo æquatorem, et aratro proscissurum esse, denuntiavit.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῆς τοῦ ἀγίου Ἰσαακίου τοῦ μοναχοῦ κρήσιος· καὶ ὡς συμβαλὼν τοῖς Γότθοις Οὐάλης περὶ τοῦ τῆν Ἀδριανουῦ, καὶ ἐν δωματίῳ καταφυγῶν χόρτον ἔχοντι, διεζυρίρη παρὰ τῶν πολεμίων, διαπάνη γινόμενος τῷ πυρὶ.

Τότε δὲ καὶ Ἰσαάκιον ἐκεῖνον περὶ τὴν Κωνσταντινῶς μοναχικὴν σκηνὴν ἔχοντα, φασὶν ἰδόντι σύνιμα τῇ στρατιᾷ τὸν Οὐάλεντα ἐξερχόμενον· ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀγαθὸς τὰ τε ἀλλὰ, καὶ ἐν ἐτοιμίῳ ἔλῳ ἐπὶ τὸ θεῖον πάντα κίνδυνον ὑποστῆναι· προσελθόντι, ταῖν χερσὶν τοῦ χαλινῶ τοῦ ἵππου δρᾶξασθαι ὃ ἐπὶ σχος ἦν, καὶ βοῆ μεγάλην χρησάμενον ἐπειπεῖν· « Πῆ δὴ βαδίσεις, ὦ βασιλεῦ, κατὰ Θεοῦ στρατευσάμενος, καὶ μὴ τὴν ἐκείνου ἀρωγὴν ἐπισπῶμενος; Καὶ γὰρ πῶς αὐτὸς κατὰ σοῦ τὸ βάρβαρον ἔλασεν, εἰ γε καὶ σὺ κατ' αὐτοῦ τὰς τῶν δυσσεβούντων ἀλλοθρόους καὶ βλασφημίας γλώσσαις παρεθήξαι; καὶ τοὺς ἢ χρῆ περὶ αὐτοῦ δοξάζοντας, καὶ ὑμνούντας, τῶν ἱερῶν περιεβό-

λων ἀπήλασας. Ἀπόδος τοίνυν τοῖς ἑρθεῖν, δοξάζουσι, ἅ illum rite laudibus vehunt, ex sacris ædibus e-
 κλων τὸ ἀκραγινὸς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίπτει· τὸν ἔρον cisti. Redde igitur recte sentientibus, et sincere
 φυλάττουσι, τὰς ἀραιροθεσίας, ἐκκλησίας, καὶ ἀπο- fidei Nicænæ decretum servantibus, quas ademisti
 νησι νικῆσεις τὴν μάχην. Εἰ γὰρ παύση σὺ πολεμῶν, ecclesias: et labore nullo victor in bello evades.
 παύσειτα· δευτέρω καὶ ὁ ὑπὸ σοῦ πολεμούμενος. Εἰ δὲ Si enim tu adversari illi desieris et quieveris, qui-
 θέμιμος ἐν δευτέρῳ τὰ εἰρημμένα πρὸς παράταξιν escet scilicet et ille quem tu oppugnas. Sin verbis
 ἑλοθῆ, αὐτὴ σε πείρα δ. δάξει, ὅσω δὴ σκληρόν τι τε hisce contemptis, in aciem perveneris, re ipsa ex-
 πρὸς κέντρα λακτίσειν, καὶ τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν τι- periere, quam durum sit contra stimulum calci-
 θένα· γλωτταν ἀκόλαστον· οὕτε γὰρ αὐτὸς ἐπανήξῃς, trare, et in cœlum impotentem linguam tollere.
 καὶ ὅσον δὴ ἐπάγη τῆς στρατιᾶς, ἀπολέσεις. » Ὁρῆη Neque enim ipse redibis: et quas tecum ducis,
 δ' ἀμείτρω χρησάμενος ὁ κρατῶν, « Ἄλλ' ἐπανήξῃω, copias perdes. » Imperator autem vehementiore
 ἔρη, σὺν πολλῷ τῷ τροπαίῳ, καὶ τὴν ἀξίαν δίκην τῆς ira commotus: « Ego vero, inquit, redibo cum præ-
 σης εἰσπράξωμαι τόλμης, ἑαπελέγχων σου τὴν ψευδῆ clam tropæo, et dignas a te temeritatis tue su-
 προφησίαν. » Καὶ αὐτίκα συλληφθῆναι τὸν ἄνδρα mulari pœnas, prædictionemque tuam falsam esse
 προσέτατε, καὶ ὑπὸ φρουρῶν γενέσθαι ἕως οὗ ὑπο- ostendam. » Et confestim apprehendi hominem,
 στρέψαιεν. Ὁ δ' ἀπίων ἐβόα, « Κτείνον, εἰ φωραθεῖη et in custodia asservari, donec rediret, jussit. At
 τῶν λόγων τὸ ψεῦδος. » Εἰ δ' εἰς ἔργον ἀπέβη τῷ ille adductus vociferabatur: « Eneca etiam, in-
 ἴσῳ τὰ ῥήματα, δηλώσει· τὰ πράγματα. Ἐπεὶ γὰρ quiescit, si mendacia esse deprehenderit verba mea. » Num
 σὺν ἄμα τῷ στρατῷ ἐξῆλθε, οἱ μὲν βάρβαροι τραπέν- autem ad rem collata sint sancti viri dicta, res
 τες ὑπεχώρουν· ὁ δ' ἐπιδιώκων, τὴν θρόακην παρα- ipsa gesta dēclarabit. Postquam enim cum copiis
 μείψαι, τὴν Ἀδριανουῦ καταλάμβανεν, ἣ ἐν τοῖς imperator est egressus, Barbari conversi retroces-
 ὀρίοις Μακεδονία· ἐστίν. Οὐ πάνυ δὲ πρόβῳ γενόμε- serunt: quos ille insequens, Thracia post se relicta,
 νος, τοῖς βαρβάροις ἐν τῷ ἀτραπέϊ καθεστῶσιν. ἐξ- Adrianopolim venit, quæ in Macedonia finibus sita
 πίνης συμβάλλει, μὴ προδιαιθέμενος, μηδ' ἔπειτα, χρη- est. Atque ubi non longe ab hostibus absuit, cum
 συντάξας τὴν στρατιάν. Τῷ δ' ἀθρόω τῶν βαρβάρων ipse in tuto loco esset, ex improviso ordinibus non
 τῆς προσβολῆς τῆς ἵππου διασπασθείσης· αὐτῷ, dispositis, neque acie pro eo atque debuit structa,
 καὶ τοῦ ὀπλιτικοῦ τραπέντος συντάγματος, eos est adortus. Cum vero Barbari confestim ra-
 ἄλλοι· ἀλλαχοῦ ἔφευγον· οἱ δ' ἐπιόντες, ἀδεῶς entes, equitatus ejus impetum et impressionem
 ἐκτείνον. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ αὐτὸς ἀνακρότος· φεύ- distraherent, et graviorem armaturam in fugam
 γων, ἀποβάς τοῦ ἵππου, ἀτε δὴ ἀμυχάνῃ πολλῇ συ- verterent, alius alio se recepit: hostes autem eis
 σχθεῖς, ἐν τινι τῶν κατ' ἀγρούς οἰκημάτων χόρτω C imminentes, metu nullo, cædem multam
 τὴν στέγην ἐπηλυγάζοντι· ἐαυτὸν κατακρύπτει, σὺν 215 fecere. Imperator quoque ipse cum ex equo per
 τοῖς ἐπομένοις ὀλίγοις οὕτε λαυθάνειν πειρώμενος. desperationem summam descendisset, quantum
 Οἱ δὲ βάρβαροι ῥύμη ἀσκέτω φερόμενοι, ὡς περ poterat fugiens, in quamdam villæ domunculam
 τίλλα τὰ ἐν ποσίν, οὕτω δὴ καὶ τὸ οἶκημα πυρὸς δε- stramentis contactam, cum paucis qui eum se uti
 πάντων ἐπύου, μηδεμίαν, ὡς φασί, περὶ τοῦ βασι- fuerant, latere ibi volens, se absidit. Barbari aute-
 λέως λαβόντες ὑπόνοια· καὶ σὺν τῇ κώμῃ καὶ τὸν impetu et celeritate maxima insequentes, si-
 τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον κατετέφρωσαν. Ὅτε δὴ ὁ- cuti alia ad quæ venerant tecta, ita domunculam
 γος τὸν θεοφιλῆ ἄδρα τὸν Ἰσαάκιον, ὀπτιώμενον τῷ eam quoque incenderunt: cum quidem, ut dicitur,
 ὀματίῳ Οὐάλεντα ἠσθημένον, τῆς ἐκεῖθεν ἔμφορεῖ- nihil de imperatore suspicarentur. Sic illi una cum
 θει· κλισίης, καὶ τοῖς ἐν φρουρᾷ καταγγεῖλαι, ὡς vico eo, veritatis etiam hostem in cineres redege-
 τὸν Οὐάλης πυρὶ κατωτῆξαι· ἣ δὲ δειροθῆς τῆς runt. Quo tempore fama est, Deo dilectum virum
 ἐκεῖθεν ἀποβρέουση· δυσοδομία αἰσιθάνεται. Οἱ μὲν Isacium, cum Valentem in domuncula ea assumi
 τὸν οὕτω φασὶ φθορηῖν· Οὐάλεντα· οἱ δὲ καὶ τοῦτο sentiens, nilore ejus repletur, eis qui secum in
 δὴ προστιθέασιν· ὡς εἰσθεῖ μὲν τὸ δωματίον λαθεῖν D custodia erant, annuntiasse: nunc jam Valens igne
 ἐπιγόμενος, καὶ μέχρι τινὸς ἐλάθανε· παρέτρεχον torretur, et naves profluentem ab eo odorem ingrat-
 γὰρ ἐκεῖθεν οἱ βάρβαροι πρὸς ὠν ἴεμενοι· κρύπτεσθαι uenti sentiunt. Nonnulli quidem ita Valentem in-
 γὰρ ἐκεῖσε τὸν βασιλέα καὶ ἐν ὑπονοίαις ἦσαν. Ὡ; teriisse dicunt. Alii autem illud addunt, subisse
 δ' οἱ πλείους τῶν βαρβάρων ὑπερβαλόντες τὸν τῆδε quidem illum, cum occultare se properaret, domun-
 χώρον διεβίβασαν, ὀλίγων ὑστερον ἐπιόντων, τῶν τινες culam, atque ibi aliquantulum latuisse, quod Bar-
 περὶ τὴν βασιλέα ὑπὲρ στέγης τοῦ δωματίου γενό- barbari cursum suum tenentes præterirent, et im-
 μενοι, κατ' ἐκεῖνον τὰ βεῖη τῆφισαν. Οἱ δὲ Οὐάλεντα peratorem ibi occultari nemo suspicaretur. Ubi
 κρύπτεσθαι ἐνθάδε ὑποτοπάζοντες, βίαις σὺν ἀλα- autem maxima hostium pars eo loco superato abi-
 γμῷ μεγάλῳ ἐχρύνοντο, ὡς ἐνθάδε Οὐάλης ἐστίν. Οἱ δὲ isset, et pauci postea advenirent, quosdam impera-
 προστυχόντες, ἐμπροσθέν τε καὶ ὀπισθεν, ὁ τῆσιν τοῖς toris fugæ comites in tectum domunculæ conscen-
 τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐδῆλουν. Ὡς ἀκαπαὶ καὶ τοὺς πορ- disse, et telq̄ in Barbaros conjecisse. Atque illos
 βῶτερῳ πολεμίῳ ἀκούσαι, καὶ εἰς ἐν ἅπαντας συν- tum demum occultari ibi Valentem suspicatos, inge-
 εἶθαι· οἱ δὲ καὶ περιπόλλῳ τῷ δωματίον συλλε- genti clamore et jubilatione, utpote victores, Valen-
 θόντες, καὶ τὸν μάλᾳ πλείστην περιεβόρσαντες, tem isthic esse vociferatos esse. Idque et qui

præterierant, et qui consequebantur, cum audissent, suis porro significasse: ita ut fere etiam hostes illi, qui longius abierant, id audierint, atque omnes in eum locum convenerint. Eosque domuncula circumdata, et materia plurima aggesta, ignem deinde in eam injecisse: unde mox secundo, casu quodam, vento afflante, flamma sit excita. Atque ita materiam eam una cum eis quæ in domuncula erant rebus, et præter alios ipsum quoque imperatorem conflagrasse, et in cinerem redactum esse. Alii vero memoriæ prodidiere: cum Barbari fugientes insequerentur, Valentem ingenti metu perculsum, habitu mutato, peditibus se immiscuisse, **216** deinde postquam equites rem prodidissent, et a pugna per desperationem destitissent; quippe qui hostium impressione disjecti essent, eos omnes concidisse: inter quos ipse etiam jacens latuerit, quod signum nullum exstaret, quod eum imperatorem esse indicaret. Interiit autem Valens annis quinquaginta exactis. Imperavit una cum fratre Valentiniano annis tredecim (1): post illius autem obitum aliis tribus, et mensibus aliquot. Continet vero undecimus iste historiarum liber, sedecim annorum tempus: cum a mundo condito quinquies millesimus octingentesimus primus (2), a nativitate autem Domini trecentessimus octogesimaus sextus ageretur annus.

(1) V Id. Aug. Ann. duobus, mensibus quinque, diebus tredecim. (Diacon.)

Ἄπειτα πῦρ ἐνήκαν· καὶ αὐτίκα φλόξ ἀνηγείρετο ἐπιφόρῳ ἐκ τοῦ παρήκοντος ἐλαυνομένη τῷ πνεύματι. Καὶ ἡ μὲν ὕλη ἐκατέτο· ἅμα δὲ καὶ τὰ ἐπικείμενα τῷ δωματίῳ τοῦ φέγοντος ἦσαν· σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα εἰς τέφραν καθίστα. Ἰστορεῖται δ' ἄλλοις ὡς τῆ τῶν βαρβάρων ἐπιδιώξει, εἰς δέος μέγα Οὐάλης γενόμενος, ἀμείψας τὸ σχῆμα, εἰς τὸ τῶν πεζῶν εἰσῆλασε στίφος. Ἐπειτα τῶν ἰσπεύων προδεδωκότων, καὶ τὴν μάχην ἀπειπόντων, ἕτε τῆ τῶν βαρβάρων συμβολῆ διαιρεθέντων, ἀθρόως πάντας πεσεῖν· οἴου δὴ σὺν τοῖς λοιποῖς κείμενον καὶ αὐτὸν λαθεῖν, μὴ τινος ὄντος συμβόλου ὁ τούτων ὡς βασιλέα μηνύσειεν. Τελευταῖ δὲ Οὐάλης ζήσας τὰ πάντα ἔτη πενήτηκοντα· ὧν τὰ μὲν τρισκαίδεκα σὺναμα τῷ ἀδελφῷ Οὐαλεντινιανῷ ἐβασίλευσε· μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖνον τελευτὴν καὶ ἕτερα τρία ἔτη ἐκράτησε πρὸς μησί τοισι· περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα ἐνδεκάτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνων ἐτῶν ις'. Ἰσθμὸς κόσμου μὲν ἔτος ἑω'α'. Ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τς' καὶ π' ἐπεραίνετο.

(2) Neoterici chronici ponunt 4359.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΒ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XII.

222 CAPUT I.

De imperio Gratiani et Valentiniani junioris, et ut socium imperii Theodosium Magnum admiserint.

Postquam Valens ita e vita excessit; Barbari victoria quæ eis præter opinionem obtigerat, elati, Thraciam omnem percurrentes, etiam propinqua Constantinopoli circumcirca loca vastarunt. Et cum

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς βασιλείας Γρατιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου, καὶ ὡς κοινωτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ Θεοδοσίου τὸν Μέγαν προσέτατο.

Αιπόντος δ' οὕτω τὸν βίον Οὐάλεντος, οἱ βάρβαροι τῷ παρὰ δέξαν ἐπαρθέντες τροπαίῳ, πᾶσαν ἐπῆλθον τὴν Θράκην δροῦντες, καὶ τὰ κύκλῳ τῆς Κωνσταντινου κατέτρεχον. Ἐν κινδύνῳ δὲ τῶν

πραγμάτων ὄντων, ὄφελος οὐκ ἐλάχιστον ἐγένοντο ἅπλοῦ Μαυρίας πεμφθέντες σύμμαχοι ἐκ Σαρακηνῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐκ τοῦ δήμου μετῴβησαν, Δομνίκης χορηγούσης τῆς Οὐάλεντος γυναικὸς. Ἐκαστος τὸ προστυχὸν ὄπλον ποιούμενοι, ἀντεπεξήρσαν τοῖς βαρβάροις, γενναίως τε ἀμυνόμενοι, τῆς πόλεως πόρρωτέρω ἀπήλασαν. Γρατιανὸς δὲ, ὁ ἀδελφιδοῦς μὲν Οὐάλεντος, παῖς δὲ Οὐαλεντινιανοῦ, σύναμα τῷ ἀδελφῷ τῷ νέφθῳ δηλαδὴ Οὐαλεντινιανῷ, πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιεῖτο· καὶ γὰρ πάλαι μὲν τὴν τῆς Εὐρώπης ἀρχὴν ἐκληροῦτο μετὰ τελευτῆν τοῦ πατρὸς· καὶ ἕως ἐτι περιῆν ἐκεῖνος, τῆς ἀρχῆς ἔκοντων· νῦν δὲ καὶ τὴν Ἀσίαν ἄπασαν καὶ τὰ λειπόμενα προσεκτάτο Λιβύης, Ἀπαιδοῦ, ἀναιρεθέντος Οὐάλεντος. Καὶ δὴ ὀρνεῖ μὲν τὸν θεῖον· ἐκόψατο δὲ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οὕτω κακῶς, δρουμένην. Μετῴβημενος δὲ καὶ τὴν γνῶμην ἐκαίνο, ἣν διέτελεσεν ἔχων περὶ τοῦς ἄλλωσ ἦ οὐ ἐκέλευε εἰδοῦσθαι, νόμῳ ἐκέλευεν ὡς ἐκάστῳ βούληται, ἔστι, ὀρθοσκεύειν, καὶ ἀδεῶς μάλα ἐκκλησιάζειν, πλὴν τῶν ὄσοι τὰ Μανιχαίου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Εὐνομιου ἐφρόνου· καὶ τοῖς ὑπὸ Οὐάλεντος καταδικασθεῖσι τῶν ἐπισκόπων φυγὴν ἐπέτρεπε κάθοδον. Ἐπειτα συνιδὼν πρὸς τὸ τῆς τσοσαύτης ἀρχῆς μέγεθος, καὶ ὡς οἱ ἀμφὶ τὸν Ἰστρον βαρβάροι τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Θράκην ἀρῶντες οὐκ ἔλιγον, καὶ μὴ καὶ Ἀλαμανοὶ Γαλάταις ἐν τῇ πρὸς ἑσπέραν ἀρχομένη ἐπέκειντο τὰ ἔσχατα κακοτρογούντες, κοινὸν τῇ ἀρχῇ προσελάμβανε Θεοδόσιον· ἀνδρὰ εὐγενῆ τε καὶ περιώνυμον ἐν ταῖς στρατηγίαις, καὶ πλεῖστα ταῖς ὑπὲρ τῶν ὀμοφύλων μάχαις ἀγωνισάμενον· καὶ πρὸ τῆς Γρατιανοῦ χειροτονίας ἀξίον παρὰ πάντων εἰς τὸ βασιλεύειν κρινόμενον. Οὗ δὴ χάριν, ὑπὸ τῶν θεοτιμῶν τοῖς τοῦ φθόνου κέντροις βιλλόμενος, ἀπόμαχος ἐν Ἰσπανίαις διέτριβεν. Ἐκείθεν γὰρ ὤρμητο εὐπαιδὸς ἐπερ τις μάχιστα ὦν τῶν ἀμφὶ τὸ Πυρρῆναῖον ὄρος Ἰβήρων· Ἰθρήνιδας γὰρ τὰς Ἰσπανίας καλοῦσι· τοῦ δὲ αὐτῶν βέροντο, ποταμοῦ τὴν προτέραν ἐκτικῆσαντος ὀνομασίαν. Ἐκείθεν τοῖνον τὸν ἀνδρὰ μεταστειλάμενος, τὰ μὲν πρῶτα στρατηγὸν τοῦτον ἐχειροσένοι, καὶ μετὰ τῆς ἰνοῦσης αὐτῷ ἐξέπεμπε στρατιᾶς· ὅς δὴ καὶ τῇ πίστει φραζάμενος, ἔπεισι τοῖς τὴν Θράκην καταθέουσι πῶν βαρβάρων, καὶ σὺν κόσμῳ διατάξας τὴν στρατιάν, ὀμόσε χωροῦσι προσβάλλει. Ἐκεῖνοι δὲ μὴ ἐνεργόντες τὴν ἐμβολήν, ἐν ἀταξίᾳ ἦσαν· καὶ τροπῆς γενομένης, ἀνακράτος ἤτιτωντο· οὐ γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀλλήλων κτείνοντο. Πολλῶν τοῖνον ἀναιρεθέντων, ἄλλων δὲ δυνηθέντων διαφυγεῖν εἰς τὸν Ἰστρον, εὐθύς ἦν εἶχεν ἐπεδείκνυτο στρατηγίαν. Τὸν γὰρ στρατὸν ταῖς γειτονοῦσαις τῶν πόλεων διαφεῖς, αὐτὸς ὄσον τάχος ἐλαβῶν, αὐτάγγελος τῆς νίκης τῷ Γρατιανῷ παρήν. Παράδοξον δ' ὄσον εἰδοῦσθαι τὸ ἔργον καὶ ἀπιστον. Ὅσοι γὰρ τῷ φθόνῳ ἐτήκοντο, οὐ μόνον νικῆσαι, ἀλλὰ καὶ διαφθεῖραι τὴν στρατιάν, καὶ φυγῇ χρῆσασθαι· διετίνοντο. Ὁ δὲ αὐτοῦς ἐκεῖνος πέμπειν

res in discrimine esset, non parum opis auxiliares copiae Sarracenorum, quas Mavia miserat, tulere. Multietiam e populo, stipendio a Dominica (1), Valentis conjuge, constituto conducti, arreptis quæ tum tempus offerebat armis, barbaris obviam iere: eosque fortiter dimicantes longius ab urbe propulere. Gratianus autem Valentis quidem fratris filius, Valentiniani vero proles, una cum fratre Valentiniano juniore, totius Romani imperii administrationem suscepit. Dudum namque post patris mortem Europæ imperium obtinuerat: eoque superstite, imperii socius fuerat. Tum autem Asia omnis, et quidquid supererat Libyæ, quod Valens absque liberis decessisset, in potestatem ejus venit.

223 Et luxit illa quidem patrum, imperiumque Romanum ita vastatum esse flevit. Consilio autem illius et sententia, quam de eis retinuerat qui de religione aliter atque ei placuissent opinati fuissent, improbata, constitutum, ut quem quisque vellet, religionem sequeretur, conventusque ecclesiasticos semoto metu libere omnes agerent, præterquam Manichæi, et qui Photini et Eunomii sectæ essent, tulit. Et episcopis, quos Valens ad exsilium damnaverat, reditum permisit. Deinde imperii magnitudinem et molem secum ipse considerans, quod et Barbari Istrum accolentes, Illyricum et Thraciam excindere non desisterent, et Alamani Gallis Occidentalibus imminerent, eisque extrema damna inferret, socium imperii sibi ascivit Theodosium, claro loco natum, atque imperatoribus artibus celebrem virum, qui pro popularibus suis sæpe bello decertaverat, et antequam Gratianus imperator creatus esset, dignus ab omnibus habitus fuerat, ut ei imperium committeretur. Cujus rei gratia, per collegiarum suorum, qui eosdem cum eo gerebant honores, invidiam, in Hispaniis extra militiam vivebat. Ibi enim ortus fuerat, circa Pyrenæos Iberorum montes, generis nobilitate nemini secundus. Iberiam namque Hispaniam vocant, nomine eo. Ibero amne, qui per eam fluit, sumpto. Inde Gratianus virum accitum, primum exercitus ducem legit, et cum eis quas contraxerat copiis, contra hostes misit. Atque ille fide munitus, in Thraciam adversus Barbaros eam vastantes duxit, et acie D optime structa, irruentibus illis occurrit. Qui impressionem ejus non ferentes, ordines ipsi suos turbant: et mox terga vertentes, magna vi sunt devicti. Non enim a Romanis solum, sed a se mutuo quoque cædebantur. Atque ita quamplurimis cæsis, cum pauci ad Istrum profugissent, statim rursus imperatoris artis scientiam ostendit. Copiis enim in vicinas urbes, ut ibi præsidio essent, impositis, itineribus maximis ad Gratianum, ut ipsemet victoriae suæ nuntius esset, contendit. Res ea quod præter opinionem omnium accidisset, quodammodo sic caruit. Nam qui ei invidabant, non solum eum non vicisse, verum etiam amisso exercitu profa-

(1) Suzom. ex publico eam stipendium constituisse dicit,

gisse confirmabant. **224** At ipse ut aliqui ad rem inspicendam mitterentur petiit, qui occisorum Barbarorum numerum inirent, quem ex spoliis facile colligere possent. Imperator certos homines qui rem explorarent misit. Theodosius autem aliquandiu apud eum manens, visionem divinam vidit, quam ei aperte universitatis hujus exhibuit Deus. Videre enim visus est Antiochenæ Ecclesiæ episcopum divum Meletium, imperialem sibi chlamydem circumdantem, et capiti coronam ex magni pretii materia imponentem. Nocturnum hoc visum ex familiaribus cuidam postridie mane exposuit. Et ille nihil ambigui id habere, sed clara satis et aperta, quæ significarentur, esse dixit. Intercessere dies pauci, et qui ad res investigandas missi fuerant, reversi, plurima Barbarorum millia cecidisse renuntiarunt. Ea re persuasus imperator, ita ut par erat, simul et militiæ ducem et imperatorem Theodosium, Sirmii creavit, imperiumque ei Valentis omne attribuit. Atque hoc sic in Sirmio confecto, ipse quidem in Italiam est profectus: illum autem ad Orientale, quod ei concesserat imperium, misit.

CAPUT II.

Qui eo tempore magnarum urbium sacras habenas rewerint: et de Macedonianis, ut rursus illi Ecclesiam catholicam turbarint.

Eo tempore Damasus Ecclesiæ Romanæ præfuit, Liberii successor. Hierosolymis Cyrillus adhuc superstes ecclesiam rexit. Antiochiæ ecclesia in tres partes divisa erat: post Euzoium enim, Theodorus Peginthius ecclesiis præfuit, Arianae religionis propugnator: ὁμοουσίου, consubstantialis, vero fidei suffragatores, partim Paulino, partim Meletio, qui nuper admodum ab exilio redierat, paruere. Porro Alexandriae Ariani quidem Lucium antistitem habuere, qui tum profugus Constantinopoli degebat. Catholica autem Ecclesia, post Petrum, Timotheus frater præiit. Constantinopoli Eudoxii successor Demophilus ecclesias gubernavit: ὁμοουσίου, consubstantialis, autem religionis episcopus Evagrius in exsilio vivebat. At sectatores ejus Demophilum aversantes, et suos sibi conventus agentes, a Gregorio Magno curabantur. **225** Atque, Hierosolymis exceptis, per Orientem ecclesiæ prope omnes in Arianorum potestate erant. Enimvero Macedoniani post initam cum Liberio conciliationem, non admodum a Nicæni decreti sectatoribus dissensere. Aliquandiu enim in urbibus simul et in ecclesiis commercia inter se habuere, et veluti ejusdem sententiæ suffragatores libere communionem coluere. Postquam autem Gratiani constitutio cuilibet, quam vellet religionem complectendi facultatem dedit, episcopi quidam ecclesiis suis, quas sub Valente amiserant, receptis, denuo se ab aliis segregavere. Ii Antiochiæ in Caria conventu coacto, ὁμοουσίου, consubstantialis, vocem repudiarunt, et pro ea sicuti antea ὁμοουσίον, æquisubstantiale, confir-

A ἔδειτο, τὸ τῶν ἀνηρημένων βαρβάρων στίφος ἀναριθμεῖν. Καὶ γὰρ εἶναι ῥάδιον ἔλεγε τοῖς σκύλαις τεκμηριῶσαι τὸν ἀριθμὸν. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τοὺς ὀψομένους ἀπέστειλε· Θεοδόσιος δ' ἐκείσε πη ἔγκαρτερῶν, ἔψιν θεσπεσίαν ἔώρα, ἣν αὐτὸς σαφῶς ὁ τῶν ὄλων παρεδίκνου Θεός· τὸν γὰρ θεῖον τῆς Ἀντιοχείου Ἐκκλησίας ἡγούμενον Μελέτιον καθέωρα, χλαμύδα βασιλικὴν αὐτῷ περιτιθέντα, καὶ στεφάνου ἐξ ἡλῆς πολυτελοῦς ἀναδύοντα τὴν κεφαλὴν. Ταῦτα νύκτωρ ἰδὼν, ἔωθεν τιμὴ τῶν συνήθων ἀπήγγειλεν. Ὁ δὲ μὴδὲν ἀμφίβουλον τὴν ἔψιν ἀνείπε· σοφὴ γὰρ εἶναι τὰ αἰνισσόμενα· ἡμερῶν δ' ὄλιγων διαγενόμενων, ἐπανῆκον μὲν οἱ πεμφθέντες· πολλὰς δὲ μυριάδας τῶν βαρβάρων πεσεῖν ἠγγείλον. Οἱ πεσθεὶς βασιλεὺς, καὶ ὡς γρεῖων στρατηγῶν ἐψφίσαστο, καὶ βασιλεῖα ἐχειροτόνησε, καὶ τὴν ἔσσην Οὐσίας διεῖπε παρεδίδου ἀρχῆν. Ταῦτα ἐν Σιρμίῳ διαπραξάμενος, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐξώρμησεν· ἐκείνων δὲ εἰς τὴν πρὸς ἔω ἀρχομένην καὶ αὐτῷ ὁδοθεῖσαν ἐξέπεμπεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Τίνας τηρικαυτα τῶν μεγάλων πόλεων τὰς ἱερὰς ἡλίας διεχειρίζοντο· καὶ περὶ τῶν Μακεδονιῶν, ὡς αὐθις τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν ἐτάρασσον.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν Δάμασος εἶχε, διαδεξιμένος τὸν Λιθέριον· τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν Κύριλλου περιῶν ἐκράτει. Ἡ δ' Ἀντιόχου τριχῆ διήρητο. Μετὰ γὰρ Εὐζώϊου Θεόδωρος ὁ Πειρινθίος τῶν ἐκκλησιῶν ἤρχε, τῆς Ἀρειανῆς προεστῶς θρησκείας. Ὅσοι δὲ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ἦσαν, οἱ μὲν Παυλῖν, οἱ δὲ Μελετίῳ συνῆσαν ἄρτι τῆς ὑπερορίας ἐπανιόντι. Κἂν τῇ Ἀλεξάνδρου δὲ οἱ μὲν ἐξ Ἀρείου Λουκίου εἶχον ἠγούμενον, τηρικαυτα φωνῇ ἐν τῇ Κωνσταντινίου χρησάμενον· τῆς δὲ καθόλου Ἐκκλησίας μετὰ Πέτρον Τιμόθεος ὁ ἀδελφεὸς προεστήκει. Ἀνά δὲ τὴν Κωνσταντινίου τῶν μὲν ἐκκλησιῶν Δημόφιλος ἤρχεν, Εὐδοξίου διάδοχος· τῆς δὲ ὁμοουσίου θρησκείας Εὐάγριος ἐν ὑπερορίᾳ διάγων. Οἱ δὲ τὸν Δημόφιλον ἐκτρεπόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν, ὑπὸ Γρηγορίῳ τῷ πάνυ ἀγόμενοι. **D** Σχεδὸν δὲ πλὴν Ἱεροσολύμων τῶν ἀνά τὴν ἔω ἐκκλησιῶν οἱ ἐξ Ἀρείου ἐκράτουν. Μακεδόνιοι δὲ μετὰ τὰς πρὸς Λιθέριον συνθήκας οὐ πάνυ τι διεφέροντο πρὸς τοὺς τὰ ἐν Νικαίᾳ ὄξαντα στέργοντας· μέχρι γὰρ τινος κατὰ πόλεις καὶ ἐκκλησίας ἀλλήλους ἐπαμύγνυnton, καὶ ὡς ὁμοδόξοις ἀδεῶς ἐκοινωνῶν. Ὡς δὲ ὁ Γρατιανοῦ νόμος ἀδειαν παρεῖχεν ἐκάστη θρησκείᾳ, ὡς βούλοιο, τῶν τινες ἐπισκόπων τὰς οικείας ἐκκλησίας καταλαμβάνοντες, ἃς ἐπὶ Οὐάλεντο· ἀφηρέθησαν, διακρίνεσθαι αὐθις σπουδῆν ἐποιῶντο· καὶ δὴ κατὰ τὴν Καρίας Ἀντιόχειαν συνελθόντες, τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν ἀπεβάλλοντο· ἐκύρουν δὲ ὡς καὶ πρόσθεν τὸ ὁμοουσίον, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠθέτου, καὶ ἰδίᾳ ἦσαν ἐκκλησιαζόντες. Ἄλλ' ἤκιστα τοῦ ἐπιχειρήματος ὄναντες· πολλοὶ γὰρ ἔριν

καταγνόντες αὐτῶν, ὡς Εὐρίπων δίκην ἄλλοτε εἰς ἄλλας δόξας μεταχωρούντων, παντάπασι τῆς κοινω-

νίας αὐτῶν ἀπέστησαν, καὶ στερβῶς τοῖς τοῦ ὁμοου-

σίου προσέθεντο, καὶ ἠνώθησαν.

Ἦς Γρατιανοῦ νόμῳ οἱ ἐξ Ἀρείου ἠλευνόντο, καὶ οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ταῖς ἐκκλησιαίαις εἰσῆγοντο· καὶ ὅσα διὰ Παυλίνον τε καὶ Μελέτιον ἐν Ἀκτιοχίᾳ συνέβη.

Γρατιανὸς δὲ, ὡς εἴρηται, τὰς ἀπρχὰς τῆς βασι-

λείας ἀνατιθεὶς τῷ παμβασιλεῖ τῶν ὄλων Θεῷ, νό-

μον ἔγραφεν· ἀνιέντα τοῖς φυγαδευθεῖσι τῶν ἐπισκό-

πων τὴν κάθοδον· καὶ τῶν μὲν ἱερῶν σηκῶν τοὺς ἐξ Ἀρείου ἐλεύθεσθαι, τοῖς δὲ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ὑπερισταμένοις τὰς ἐκκλησίας αὐθὺς διδόναι.

Καὶ Σάπωνιν δὲ στρατηγὸν ἀπέστειλε τῇ Ἐφ' ταῦτα δια-

πραξόμενον, ἐπίσημον ἄνδρα μάλα διαγεγόμενον. Καὶ ἀπαρθάτως ἐν ἑκάστῳ εἶθνε εἰς· πέρας ὁ θεῖος οὗτος νόμος ἐγίνετο. Κατὰ δὲ τὴν Ἀντιόχου πολλή

τις ἦν ἡ φιλονεικία τῷ πλήθει, αἰτίαν σχοῦσα τοι-

άνθε· οἱ γὰρ τῆς ὁμοουσίου πίστεως καὶ τῶν ἀπο-

στολικῶν δογμάτων ὑπερσπίζοντες διήρηντο. Οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς μετὰ τὴν Εὐσταθίῳ γενομένην ἐπι-

βουλὴν τῆς Ἀρειανικῆς λύσεως διακριθέντες καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν, Παυλίνῳ ἀγόμενοι· οἱ δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν Εὐζώλου τῶν δυσσεβούντων διαστάντες, ὑπὸ τῆς σοφωτάτης Μελετίου ποιμαντικῆς διθύ-

νοντο. Ἀλλὰ Παυλίνος μὲν δι' ὑπερβάλλουσαν ἐπιει-

κειαν πρὸς Οὐάλεντος εἰς τὴν ὑπερορλίαν οὐκ ἤγετο· Οὐάλεντος δὲ πρότερον ὑπερορλίαν κατακριθεὶς, πρὸς Ἰουλιανοῦ ἐπανήγετο· καὶ αὐθὺς ἐπὶ Οὐάλεντος τὴν φυγὴν καταδικασθεὶς, τῷ Γρατιανοῦ θεοσπίσματι τρηκαῦτα κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐπάνεισι· καὶ ἐλθὼν, Παυλίνον εὐρίσκει ἤδη πρὸς βαθὺ γῆρας ἐλάσαντα· καὶ γ' εὐθὺς ἅπαντες ὅσοι τῆς ἐκείνου μοίρας ἦσαν, πάντα κάλων ἐκίνουον, σὺν ὁρόνον γενέσθαι Παυλίνῳ Μελετίου. Τοῦ δὲ Παυλίνου τὴν συνεδρίαν ἐκτρέπο-

μένου, καὶ πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τὴν πρᾶξιν εἶναι διατεινομένου· ἅτε ὅλητα Μελετίου ὑπὸ Ἀρειανῶν τὴν χειροτονίαν προσειληφότος οὐκ ἀνα-

σχόμενα τὰ πλήθη, ἐν τινι τῶν πρὸ τῆς πόλεως ἱερῶν τῶν Μελετίου ἐνθρονίζουσιν. Οὐ δὲ γενομένου, πολλή τις ἐρεσχελία εἰσεβόρει· καὶ ἐκ τῆς ἀγαν φι-

marunt, professionem fidei Nicænam abolentes, et ecclesias suas seorsim celebrantes. Verum frustra illis id cœptum fuit : nam permulti conteptione eorum perspecta, quod ad instar Euripi, nunc in

hanc, nunc in illam sententiam pedibus irent, a communione eorum se omnino abstinerunt, et constanter ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei laudatoribus per unionem conjunxerunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

CAPUT III.

Ut Gratiani constitutione Ariani relegati, et ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei professores ecclesiis sint præfecti, et quæ propter Paulinum et Meletium Antiochiæ acciderint.

Gratianus, quemadmodum diximus, imperii sui primitias rerum universarum imperatori simul et Deo consecrans, legem promulgavit, per quam cum exsules episcopos restituit, tum Arianos ex

sacris ædibus deturbari, easque Nicæne fidei propugnatoribus reddi permisit. Et Saporem du-

cem, præclarum admodum virum, qui eam exsecutioni mandaret, in Orientem misit. Et divina ea constitutio in provincia quaque ad legitimum finem suum rite est deducta. Antiochiæ vero ingens erat in plebe contentio et dissidium, ob causam ejusmodi : Qui ὁμοουσίου, consubstantialis, fidem et Apostolica dogmata defendebant, in duas abierant partes : quidam namque statim post structas Eustathio insidias, ab Ariana rabie abhorrentes, sub Paulino antistite conventus suos cogebant.

Quidam autem ab Euzoii electione impiorum commercium refugientes, sub sapientissimo pastore Meletio pascabantur. 226 Et Paulinus quidem propter excellentem humanitatem a Valente in exsilium actus non fuerat. Meletius vero cum primum exsilio multatus esset, a Juliano restitutus fuerat : et denuo sub Valente deportari jussus, Gratiani edicto fretus tum Antiochiam redierat, et Paulinum in extrema jam senectute viventem invenerat. Ibi qui factionis ejus erant omnes, omnem movere funem, ut in eodem cum Paulino, throno Meletius collocaretur. Paulinus eam rem non admisit ; factum ejusmodi adversus ecclesiasticos canones esse dictitans, quod Meletius ab Arianis consecrationem accepisset. At populus id non ferens, Meletium in throno templi ejusdem suburbani collocavit. Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quidam autem ab Euzoii electione impiorum commercium refugientes, sub sapientissimo pastore Meletio pascabantur. 226 Et Paulinus quidem propter excellentem humanitatem a Valente in exsilium actus non fuerat. Meletius vero cum primum exsilio multatus esset, a Juliano restitutus fuerat : et denuo sub Valente deportari jussus, Gratiani edicto fretus tum Antiochiam redierat, et Paulinum in extrema jam senectute viventem invenerat. Ibi qui factionis ejus erant omnes, omnem movere funem, ut in eodem cum Paulino, throno Meletius collocaretur. Paulinus eam rem non admisit ; factum ejusmodi adversus ecclesiasticos canones esse dictitans, quod Meletius ab Arianis consecrationem accepisset. At populus id non ferens, Meletium in throno templi ejusdem suburbani collocavit. Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio contendendi studio in cœpta absurda abiit : plebeque ex parte utraque indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde vero consilio mirifico invento, ad concordiam res pactis hujusmodi est reducta. Placitum namque est, ut qui ad episcopalem functionem obeundam, vel jam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorum quidem quinque alii, et Flavianus sextus erat, jurisjurandi sacramento obligarentur, neminem eorum episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeo neque electionem, si forte ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus et Meletius in vita manerent, atque ut altero defuncto alter qui superstes esset, in illius

succederet locum : post ejus ipsius vero obitum, ut unus ex eis qui suffragiorum calculis digni essent, a Spiritu sancto electus, episcopalem cathedram obtineret. Conventis hisce juramento confirmatis, multitudo fere omnis consensit : pauci tantum Luciferi sectatores, consecrationem Meletii ab alienæ sententiæ suffragatoribus acceptam reprehendentes, dissensionem forerunt.

CAPUT IV.

De Apollinaris errore, et de sancto Flaviano, et Meletio : quæque sædi Antiochenæ evenerint : et de Sapore duce et Eulalio Amasenorum episcopo.

227 Tum vero Apollinaris (1) pietatis persona sumpta, alterius factionis Antiochiæ exstitit auctor. Nam sub apostolicorum dogmatum defendendorum prætextu, brevi mirificus esse veræ pietatis oppugnator apparuit. Adulterinas quippe de æterna et immortalis natura opiniones commentus, gradus quosdam et dignitates inter se differentes introduxit. Ad hæc salutis etiam nostræ administrationis mysterium imperfectum reddidit, animamque rationalem, qua corpus omne regitur, ejus quæ nobis obtigit salutis expertem esse dixit : propterea quod hanc quoque non itidem, sicuti reliquam corporis naturam, Deus Verbum receperit, proindeque ei neque sanationem neque honorem aliquem tradiderit. Verum, corpus (2) quidem nugatus est in cælo ab intellectuali (3) militia omni adorari : animam vero in terris manentem, ut quæ recepta non sit, huc usque incuratam, peccatique ignominia circumdatam esse. Atque alia etiam absurditatis ejusmodi plena blatterans, aliquando quidem et Dominum ipsum ex Virgine carnem recepisse, aliquando vero eam secum e cælo descendisse, interdum etiam Verbum ipsum in carnem mutatum, nihil ex carne nostra sumpsisse, dixit. Atque insuper aliis nonnullis deliris et nugacibus fabulis adinventis, divinis eas Servatoris promissionibus conjunxit. Quas singulatim, præterquam quod de eis antea quoque diximus, in præsentia recensere supervacaneum esse puto. Tum quidem ille non tantum sectatoribus suis pestem hanc communicavit, sed ex nostris etiam multos ea infecit. Quamvis postea populares ejus, suam ipsorum obscuritatem et fidei nostræ splendorem illustrem cernentes, paucis exceptis, omnes ad ecclesiam se catholicam contulerint, et de communionem quidem nostram participaverint, agri tudinis autem suæ venenum non omnino evomuerint, atque id per multis sanam opinionem obtinentibus furtim obtruserint. Unde etiam tanquam a radice mala, unam esse et divinitatis et carnis naturam et divinitatem passioni non obnoxiam passionem subiisse (id quod supra quoque aliqua-

(1) Apollinaris hæresis, Deum Verbum animam humanam cum carne non assumpsisse, et propterea eam in priore damnatione permansisse.

Α Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιλέξεται, τὴν ἐπισκοπικὴν καθέδραν κληροῦσθαι. Ἐπὶ τούτοις δὴ τῶν ὄρκων γεγενημένων, σχεδὸν τὸ σὺμπαν ὠμονόησε πλῆθος. Βραχεῖς δὲ λίαν οἱ ἀπὸ Λουκιζεροῦ διεφέροντο, τὴν Μελετίου αἰτιώμενοι χειροτονίαν, ὡς ὑπὸ ἑτεροδόξων γεγενημένην.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς Ἀπολλινარიῶν ἀπίστη· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ καὶ Μελετίου ὅσα τῷ θρόνῳ τῆς Ἀντιόχου ἐγένετο· καὶ περὶ Σάπωρος τοῦ στρατηγοῦ, καὶ Εὐλαλίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀρασείας.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ Ἀπολλινάριος τὸ τῆς εὐσεβείας περιθόμενος προσώπειον, συστήματος ἑτέρου ἐν Ἀντιοχείᾳ καθίστατο ἀρχηγός. Σχήματι γὰρ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων δοκῶν ὑπερίστασθαι, μετ' ὀλίγον ὑπερφύς τις ὤφθη τῆς εὐσεβείας πολέμιος. Κιθόηλα γὰρ τινὰ περὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως ἐκινούσας, βαθμούς τινὰς καὶ διαφορὰς ἀξίας εἰσήγε· πρὸς δὲ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον ἀπειλῆς ἐποίησεν· καὶ ἐστερηθεὶς τὴν λογικὴν ψυχὴν ἢ πῶς διοικεῖται τὸ σῶμα, τῆς γεγενημένης ἔλεγε σωτηρίας· μηδὲ γὰρ προσεληφθεὶς καὶ ταύτην ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος τὸν Θεὸν Λόγον· καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ ἰατρείας μηδὲ τιμῆς μεταδοῦναι. Ἄλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἐληρώδει ἄνω προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντις στρατιᾶς νοεράς, τὴν δὲ ψυχὴν κάτω μεῖναι, ἀθεράπευτον ἐς θάνατον ὡς ἀπόρρητον εἶναι τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀτιμίαν περιχειρέν. Καὶ ἄλλα δ' ἕτερα τῆς Ἰσῆς ἀτοπίας ἀνάπλευ φληναφῶν, ποτὲ μὲν ἐκ τῆς παρθένου καὶ αὐτὸν ἀνεληφθεὶς τὴν σάρκα τὸν Κύριον ἔλεγε, ἄλλοτε δ' ἐξ οὐρανοῦ σὺν αὐτῷ κατεληλυθέναι· ποτὲ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Λόγον εἰς σάρκα μετατραπήναι, μηδὲν ἐκ τῆς ἡμετέρας προσεληφθεὶς· καὶ τινὰς ἑτέρους ληρώδεις μύθους ἐξευρηκώς, ταῖς θεαῖς τοῦ Σωτήρος παρεξέυγυ ἐπαγγελίας, ἃ κατὰ μέρος τῷ παρόντι διεξιέναι περιττὸν εἶναι νομίζω. Τέως γε μὴν ἐκείνος οὐ μόνον τοῖς ἐκείνῳ ἐπομένους τῆς οἰκείας λύμης μετέδωκεν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ἡμετέρων ταύτης ἐνέπληξε. Κἴν ἐς ὕστερον τὸ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ὁρῶντες περιφανῆς, πλὴν ὀλίγων ἅπαντες τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ προσήλθον, καὶ τῆς μὲν κοινωνίας μετέσχον· τῆς δ' οἰκείας νόσου τὴν οὐκ ἐξήμεσαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶς τῶν ὑγιῶν ἐχόντων τούτων κρύφα μετέδωκαν. Ἐνεῦθεν δ' ὡς ἀπὸ κακῆς βίβης ἡ μία φύσις τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκὸς ἀνεφύη δόξα, καὶ τὴν προσάπτειν πάθος τῷ ἀπαθεῖ τῆς θεότητος· καὶ τὰλλα ὅσα μεγίστην ἔριν τῷ τε πλήθει καὶ τοῖς ἡγουμένοις καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἤγειρεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγγόνει· τηνικαῦτα δ', ὡς εἴρηται, Σάπωρος τοῦ στρατηγοῦ ἐκέισε γεγενημένου κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ὥστε καταστήσῃ ἃ κηρύσσει Δάμασος καὶ αὐτὴν στέργειν, καὶ τὸν νόμον Γρατι-

(2) Terrenum, Theod.

(3) Ὑπὸ τῶν ἀοράτων προσκυνεῖται δυνάμεων. Theod.

νου προβάλλοντος, Παυλίνος διςχυρίζετο αὐτὸς εἶναι τῆς Δαμάσου μερίδος. Ἐπίσης δὲ καὶ Ἀπολλινάριος ἤλεγε κατακρύπτων τὴν νόσον. Ἦσυχὴ δὲ καθῆστο Μελέτιος τῶν ἑκατέρων λόγων ἐπακροώμενος. Ὁ δὲ γε θεῖος Φλαβιανὸς εἶπε τι τῶ τῶν πρεσβυτέρων ἐμπρέπων βαθμῶν, ἵερέμα τοῦ στρατηγοῦ ἐπατοτος, πρὸς Παυλίνον εἶπε· « Εἰ δὲ δογματίζει Δάμασος στήριγεις, ὡ οὕτος, δεῖξον ἡμῖν τὴν τῆς δόξης συγγένειαν· ἐκεῖνος γὰρ μίαν οὐσίαν τῆς Τριάδος ὁμολογεῖ, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διαῤῥήθην κηρύττει. Σὺ δ' εἰκας ἐξ ὧν λέγεις, τὴν τῶν ὑποστάσεων ἀναρεῖν τριάδα. Συμφωνεῖ τοίνυν ἐκεῖνός τοις δόγμασι, καὶ κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμόν τὰς ἐκκλησίας ἀσφαλῶς κάτεχε. » Καὶ τὸν μὲν οὕτω κηρύττων, πρὸς τὸν Ἀπολλινάριον ἐπιστραφεὶς, εἶπε· « Θαυμά μοι εἶπαι, ὡ φιλότιμος, πῶς οὕτως ἀνέβην πρὸς τὸ ψεῦδος δὴ κεχρηῶς οὐκ ἐντρέπη, καὶ ταῦτ' ἀκριβῶς εἰδὼς ὡς ὁ θεοπέποιτος Δάμασος τελείαν εὐαγγελίαν τὴν ἡμετέραν φύσιν τὸν Θεὸν Λόγον πλατύνει δογματίζεις τῶ στόματι. Σὺ δ' εἰς ἕκαστον ἐναντία μάλα φρονεῖς· μὴ γὰρ ψυχρὴν, μηδὲ νῦν τὸ ἡμέτερον προσεῖληθῆσαι φησὶ ἐκεῖνός· ἅ δὲ τῆς κατ' ἡμᾶς φύσεως καιριώτερα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς σωτηρίας ἐκεῖνα στερεῖς. Εἰ δὲ ψευδῆ σου κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ νῦν δεῖξέ μοι ὡς συμφωνεῖς Δαμάσῳ τάναντία σοι δογματίζοντι, τὴν σοι καινοτομηθεῖσαν νόσον ἀποβαλλόμενος, καὶ τοὺς ἱεροὺς σηκοὺς κάτεχε. » Ὁ μὲν οὖν θεῖος Φλαβιανὸς οὕτω τοῖς ἀληθῆσιν ἐλέγχους τὴν τῶν ἀμφοτέρων ἐπεστόμισε παῤῥησίαν· Μελέτιος δὲ πάντων ἀνθρώπων πρῶτος, ἡμέρων πρὸς Παυλίνον εἶπε· « Ἐπεὶ μὴ σοι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἑμοὶ λόγοις οἷς οἶδεν ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν καὶ τῶν προβάτων Κύριος, τὴν τοῦτον ἐνεχέρισε προστασίαν, ἄμφω δὲ τὰ ποιμνία ἀλλήλοισι ὡς εἰκὸς κοινῶναι, καὶ τὴν ὑγιᾶ βοτάνην τῆς εὐσεβείας σιτίζονται, τὴν θανάσιμον πόναν καὶ νοσηρὰν τῶν αἰρετικῶν ἐκτρέπομενα, εἰ δοκεῖ, συνάψωμεν, ὡ φιλότιμος, τῆς εὐσεβείας τὰ θρήμματα, καὶ ὑπὸ μίαν μάνδραν ποιήσωμεν, τὴν τῆς ποιμαντικῆς διαλύσαντες εἶναι. Καὶ ἄμφω δὲ τὰ πρόβατα νέμοντες, κοινὴν καὶ τὴν θεραπεῖαν ἐκ τῆς ὕδασκαλλίας προσάγωμεν. Εἰ δὲ ὁ μέσος θρόνος τὴν φιλονεικίαν διερεθίζει, καὶ τοῦτ', εἰ βούλει, θάττον διαλύσαι πειράσομαι. Χρῆναι γὰρ εἰσηγοῦμαι, ἐν μὲν τῷ θρόνῳ μέσῳ εὐλαδῶς τὸν ἱερὸν Εὐαγγέλιον προτεθῆναι· ἡμᾶς δὲ παρ' ἑκάτερα καθῆσθαι τὴν ὑπερβίαν ἀσπαζομένους. Καὶ εἰ μὲν ἑμοὶ πρῶτον τὸ πέρας τοῦ βίου ἐπέλθοι, αὐτὸς μόνος κληρώσῃ τὸν θρόνον· εἰ δὲ σὺ τοῦτο πρότερον πάθῃς, ἐγὼ πάλιν ὡς γε δύναμις τῆς ποιμνῆς ἡγήσομαι. Ταῦτα φιλοφρονῶς ἐν εὐλαδίᾳ καταστήματι ὁ θεὸς εἶπε Μελέτιος. Ὁ δὲ Παυλίνος ἤμισα τοῖς λόγοις συνέθετο. Σάπυρις δὲ κριτὴς τῶν λόγων γενόμενος, τῷ μεγάλῳ Μελετίῳ τὰς ἐκκλησίας ἐπέστρεψεν. Ὁ δὲ Παυλίνος αὖτις τῆς ἀποκριθείσης ἐκεῖνῳ μοίρας εἰσάταξ ἤγειτο. Ἐπειτα, ὡσπερ ἀνωθεν εἰρηται, τῶν ὀρκίων γενημένων τοῖς ὑποψήφοις, πρὸς ὁμόνοιαν ἔλθον τὰ πληθῆ. Ἀπολλινάριος δὲ διαμαρτῶν τοῦ σκοποῦ,

A tenus ex Gregorio Nazianzeno retulimus), opinio pullulavit : et alia præterea quæ 228 et multitudini et ejus antistibus, contentionem in maximam bellumque implacabile peperere, prodierunt. Verum hæc postea accidere. Tum autem, sicuti dixi, cum Antiochiæ Sapores dux esset, atque Gratiani constitutionem, ut quam fidem Damasus deprædicaret, in ea quoque Antiochia acquiesceret, prætenderet, servandamque juberet : Paulinus quidem Damasi partium se esse affirmavit. Idem quoque Apollinaris, morbum celans, dixit. Meletius autem utriusque verba audiens, tacitus sedit. Ibi tum divinus Flavianus, in presbyterorum etiam ordine consistens, duce placide audiente, ad Paulinum : « Si in eadem, inquit, cum Damaso, o bone, sententia acquiescis, exhibe nobis opinionis conjunctionem et affinitatem. Ille namque substantiam unam Trinitatis profitetur, et tres subsistentias disertis verbis deprædicat. Tu vero, sicuti verba tua declarant, subsistentiarum trinitatem prorsus tollis. Quapropter ad illius te, per consensum, dogmata adjuuge : et ecclesias, juxta earum sanctiones, tuto obtine. » Atque ubi hunc ita silere coegit, ad Apollinarim conversus : « Valde te admiror, ait, o amice, qui tam impudenter mendacio inhians, non erubescas : cum quidem certo scias, Damasum, hominem admirandum, quod Deus Verbum perfectam naturam nostram susceperit, ore pleno propalam docere. Tu vero contraria prorsus sentis. Non enim ab illo animam et mentem nostram, quæ in natura nostra præstantissima sunt, assumptam esse dicis, et propterea salute utramque privas. Quod si falso te arguimus, at tu novarum rerum tuarum morbo abjecto, te Damaso diversa prorsus a te docenti, consentire ostende, et sacrarum ædium curam obtine. » Et divinus quidem Flavianus, ad hunc modum veraci confutatione utriusque dicendi obturavit licentiam. Meletius autem hominum omnium mitissimus, perplacide Paulino dixit : « Quandoquidem (1) non tibi soli, sed mihi quoque ratione et verbis, quæ verus pastor et idem ovium Dominus novit, istorum curam et administrationem mandavit, et greges utrique pro eo atque convenit, inter se communicant, et salutarem herbam noxio illo et lethali hæreticorum pabulo vitato depascunt et carpunt : 229 jungamus, o amice, si videtur, veræ pietatis oves, easque in ovile unum aggregemus, atque quæ nobis intercessit de pastoralis munere contentione soluta, uterque oves pascat, communiterque eis, docendo curam exhibeat : sin vero, qui in medio est, contendendi, ac dissidendi studium excitat thronus, et id sopire statim conabimur. Oportere siquidem censeo, in medio throno cum reverentia religiose sacrum panni Evangelium : nos autem utraque ex parte considerare, in inferiore subsellio acquiescen-

(1) Theod. lib. v. cap. 3 : Quandoquidem et mihi harum curam ovium mandavit Dominus, et tu aliarum regendarum suscepisti provinciam, etc.

tes. Quod si me quidem primum ex hac vita migrare contigerit, solus ipse throno potiere : sin tu prior diem tuum obieris, ego itidem pro virili mea gregi præero. » Hæc quidem ita pio vultu divinus dixit Meletius. Paulinus autem conditionem eam non accepit. Porro Sapores dicatorum talium iudex, Meletio magno ecclesias gubernandas attribuit, Paulinus vero rursum factioni suæ, quam sibi ab aliis sejunctam aggregaverat, præfuit. Postea vero, sicuti diximus, jusjurandum a designatis episcopatus competitoribus acceptum, et plebs ad concordiam est redacta. Sed enim Apollinaris ubi spe sua excidit, perinde atque ecclesiæ ei ademptæ essent, propalam et clare hæresim docuit, et ducem se novæ opinionis constituit. Lectoque et ordinato Antiochiæ Vitali, homine vitæ sanctitate, sicuti supra a nobis dictum est, præclaro, et qui antea quidem ecclesiastica doctrina enituerit, postea autem contagioso Apollinaris morbo infectus fuerit, ipse Laodiceam, ubi plurimum erat, concessit. Permulti vero et alii episcopi ab exsilio, quo sub Valentis imperio multati fuerant, reversi, Meletii sententiam sunt secuti : nihil prorsus de prærogativa et præeminentia sedis episcopalis contententes, sed multitudinis concordiam quam maxime procurantes. Quin etiam Arianos, qui pro eis, ecclesiis præfecti fuerant, precibus interpositis, rogant, ne inde discederent, neve per dissensionem ecclesiam Christi conscinderent : quam unicam existentem, atque unicam a Deo juxta et ab apostolis traditam, dissidendi contentio, primarumque sedium ambitio, hominum vanæ gloriæ studentium, in multas divisit : sed ut veram pietatem profitem-

Α ἄτε δὴ τὰς ἐκκλησίας ἀφαιρεθεῖς, διαβρόδην τὴν ἀφρασίαν ἐπαρρησιάζετο, καὶ καινῆς δόξης ἀρχηγὸν ἑαυτὸν καθίστα· καὶ χειροτονήσας ἐν Ἀντιοχείᾳ Βε-
 τάλιον, σεμνῶ μὲν βίῳ κοσμούμενον, καὶ τοῖς τῆς
 Ἐκκλησίας δόγμασι διαπρέποντα πρότερον, τὴν δ'
 Ἀπολλιναρίου νόσον ὑστερον εἰσδεξάμενον, αὐτὸς
 εἰς Λαοδικεῖαν μεταχώρει· ἐκεῖτε γὰρ τὸ πλεῖστον
 διέτριβε. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ
 τῆς συμβάσεως φυγῆς αὐτοῖς ἐπὶ τῆς βασιλείας Οὐά-
 λεντος ἐπανήκοντες, ἐπίσης Μελετίῳ ἐφρόνου· περὶ
 μὲν προεδρίας μὴ διαφερόμενοι τὸ πρῶτον, τὴν δὲ
 τοῦ πλήθους ὁμόνοιαν μάλιστα προτιμῶντες· οἱ καὶ
 δέησιν προσήγον τοῖς ἐξ Ἀρείου τῶν ἐκκλησιῶν
 ἀντ' αὐτῶν προσετῶσι μὴ ἐκείθεν ἀναχωρεῖν, μηδὲ
 διχονοία τέμνειν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ· ἦν μίαν
 οὖσαν καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων μίαν παρα-
 δοθεῖσαν φιλονεικίαι καὶ φιλοπροεδρίαι ἀνδρῶν κεν-
 δόξων εἰς πολλὰς κατεμέρισαν· ἀλλὰ τὴν εὐσεβεῖαν
 ὁμολογούντας, τὴν τῆς Ἐκκλησίας προεδρίαν κα-
 τέχειν. Ταύτης δὲ τῆς σπουδῆς πολλοὶ μὲν ἄλλοι
 ἐγένοντο· ἦν δὲ καὶ Εὐλάκιος ὁ τῆς πρὸς τῷ Πόντῳ
 Ἀμασειᾶς τὴν κλήρον λαχὼν. Καὶ γὰρ φασί, μετὰ
 τὴν ἐπάνοδον ἕτερον ἐξ Ἀρείου εὐρεῖν ποιμένα τῆς
 Ἐκκλησίας ἡγούμενον· τοὺς δὲ πειθόμενους αὐτῷ
 τελείως μηδὲ εἰς πεντήκοντα ἄριθμῆσθαι· τὴν δ'
 Εὐλάκιον τὴν ὁμόνοιαν ἀσπαζόμενον, ἐκεῖνω δέησι
 ἐπιπέψαι τῆς προεδρίας παραχωροῦντα· ἄθλων δὲ
 ἂν τις εἴπῃ τῆς ὁμοφροσύνης καὶ τῆς ἐς ταυτὸ δόξης
 κληρωσάμενον ταύτην, ἀμφω δὲ τὴν Ἐκκλησίαν
 θύβειν. Ὁ δ' οὐκ ἐπέθετο· μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὧν
 ἤγετο, ἀφίστατο· ἄτε δὴ κικεῖνων τῷ πολλῷ τῶν
 εὐσεβοῦντων πλήθει προτεθειμένων.

230 Studia hæc habuere cum multi alii, tum Eulalius Amasensæ ecclesiæ ad Pontum procuracionem sortitus. Dicitur namque, post reditum, alium pastorem Arianae sectæ, qui ecclesiam regeret, eos autem qui illi debitam præstarent obedientiam, vix quinquaginta numero invenisse : eundemque tamen concordia desiderio et cupiditate illi conditionem, precibus adjunctis, tulisse : qua sede honoratiore et prærogativa throni, tanquam concordia opinionumque conjunctionis mercede proposita, cedebat, ut ecclesiam modo ambulo administrarent. Ille autem conditionem talem rejecit, nec multo post a suis etiam, quibus præibat, est relictus : qui se etiam frequentiori pie credentium multitudini aggregarunt.

230 Studia hæc habuere cum multi alii, tum Eulalius Amasensæ ecclesiæ ad Pontum procuracionem sortitus. Dicitur namque, post reditum, alium pastorem Arianae sectæ, qui ecclesiam regeret, eos autem qui illi debitam præstarent obedientiam, vix quinquaginta numero invenisse : eundemque tamen concordia desiderio et cupiditate illi conditionem, precibus adjunctis, tulisse : qua sede honoratiore et prærogativa throni, tanquam concordia opinionumque conjunctionis mercede proposita, cedebat, ut ecclesiam modo ambulo administrarent. Ille autem conditionem talem rejecit, nec multo post a suis etiam, quibus præibat, est relictus : qui se etiam frequentiori pie credentium multitudini aggregarunt.

CAPUT V.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

De Meletio, et Diodoro Tarsensi episcopo. Item de Acacio Berrhææ episcopo, et aliis : et de sancto Eusebio Samosateno episcopo, ut certamen martyrii impleverit.

Ἔτι περὶ Μελετίου καὶ Διοδώρου τοῦ Ταρσοῦ· καὶ Ἀκακίου τοῦ Βεβροῖας, καὶ ἐτέρων· καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Εὐσεβίου ἐπισκόπου Σαμοσατών, ὡς τὸν μαρτυρικὸν ἄθλον εἰήρυσεν.

Divus Meletius multitudinis concordia conciliata, Diodorum quidem illum, de quo paulo ante diximus, qui persona et habitu alio, una cum Flaviano Ecclesiæ scapham in sæva illa tempestate præclare gubernaverat, pastorem Tarsi constituit, et Cilicum gentem ei attribuit : episcopatum autem Apamae Joanni dedit : qui vir cum generis nobilitate clarus, tum multis splendidisque primarum virtutum ornamentis spectatus fuit. Præterea vero vitæ sanctitas et doctrina insignis in eo conjuncte, clariorem etiam eum reddiderunt. Qui et ipse, itidem ut Flavianus et Diodorus, sæva

Ὁ δὲ γε θεὸς Μελετίου, τῆς ὁμονοίας τοῦ πλήθους γεγεννημένης, Διοδώρον μὲν ἐκείνον, περὶ οὗ μικρὸν ἄνωθεν διελάθωμεν, τὸν καὶ ἐν σχήματι ἐτέρῳ σὺν Φλαβιανῷ τὸ τῆς Ἐκκλησίας σκάφος τῷ θεινῷ ἐκείνῳ κλύδωνι λαμπρῶς οἰκίσαντα, Ταρσῶν ποιμένα καθίστα· καὶ τὸ τῶν Κιλικίων ἔθνος αὐτῷ ἐνεχειρίσει· τὴν δὲ τῆς Ἀπαμείας ἱερατικῆν ἀξίαν Ἰωάννη ἀπένευμεν. Οὗτος δὲ καὶ ἄλλως μὲν περιφανῆς ἦν γένοι· πολλοῖς δὲ οἰκέθεν καὶ λαμπροῖς ἐσεμνύοντο προτερήμασι. Βίος γὰρ καὶ λόγος ἐπ' αὐτῷ συνδυάμενον, οὐχ ἦττον ἐκόσμηε τὸν ἄνθρωπον. Ἐπίσης δὲ φιλοθεαλῶ καὶ Διοδώρῳ καὶ οὗτος, τῷ τῆς ζήτησε κινήσῃ

τῶν ἰσοφρόνων τὰ πλήθη συνέχων, διδασκαλίαις Α ἐστήριξε. Συνεργὸν δὲ καὶ οὗτος εἶχε τὸν περιώνυμον Στέφανον, ὃν δὴ καὶ τοῦτον Μελέτιος ἰεὶς ἀγῶνα οὐκ ἔλαττον μετastειλατο. Τὴν γὰρ Γερμανικῶν πόλιν τῇ νόσῳ Εὐδοξίου νοσοῦσαν τὰ ἔσχατα, τοῦτον ἰατρὸν ἀπέστειλεν ἄριστον· καὶ γὰρ διὰ πάσης παιδείας ἐχούρει, τῆς τε ἡμετέρας, καὶ ὅση ὄητα παρ' Ἑλλήσι· καὶ τῆς ἐλπίδος ἤκιστα δημάρτανε· τῇ γὰρ πνευματικῇ χρώμενος σύριγγι, καὶ τοὺς λύκους εἰς πρόβατα μετastειλάζεν. Ἐπίσης δὲ Μελέτιος καὶ ὁ πολὺς Εὐσέβιος διεπράττετο τῆς ὑπερβολῆς ἐπανιών εἰς Σαμόσατα. Καὶ γὰρ Ἀκάκιον ἐκείνον οὐ πολὺ κλέος ἐν βίῳ, τὴν Βεβρόϊαν ἰθύειν ἐπέτρεπε· τὴν δὲ Ἱερὰπολιν τῷ θαυμαστῶ ἐνεχείριζε Θεοδότῳ, τῇ ἀσκητικῇ πολιτείᾳ μάλιστα περιδομένῳ· τὸν δ' Εὐσέβιον εἰς Χαλκίδα ἐχειροτόνει· τῇ Κύρῳ δὲ Ἰσιδωρον ἐπεσφράζεν. Ἀξίειπαινοι δὲ καὶ ἀμφω θεῖον ζῆλον κοσμούμενοι (ἦς οὐκ εἰς μικρὸν καὶ ὁ πολὺς ἠγγίστα Θεοδόρητος). Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ Εὐλόγιος ἐκείνον τὸν μετὰ Πρωτογένους εἰς Ἀντιῶν τὴν νῆσον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐξορισθέντα, τὴν Ἐδεσσαν ἐπιτρέψαι, Βίρσου τοῦ θεοῦ θανάτῳ τὸν θρόνον καὶ τὸν βίον λιπόντος. Αὐτὸς δ' Εὐλόγιος, Πρωτογένην τὸν τῶν ἁθλῶν αὐτῷ κοινῶν ταις Κάβραις ὑφίστη, ἰατρὸν νοσοῦση πόλει σφόδρα δωρούμενος ἀλεξίκακον. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὁ θεὸς Εὐσέβιος τῇ Δολίχῃ Μάριον ἐχειροτόνει ἐπίσκοπον· τῆς δὲ Ἀρειανικῆς νόσου ἡ Δολίχη ἐπέπληστο· ὃν πολλοῖς τοῖς τῆς ἀρετῆς εἶδει διαλαμβάνοντα αὐτὸς ἐκεῖνος τοῖς ἱερατικοῖς καθιδρύσει θρόνους θελήσας, τὴν Δολίχην κατέλαθεν. Εἰσιόντι δὲ τὸ τεῖχος τοῦ ἄστεος Εὐσέβιος, γυνὴ τις τῆς Ἀρείου ἐμπλεως βέλους, κέραμον ἀνωθεν διαφείσα, κατὰ κεφαλῆς βάλλει τὸν δσιν. Καὶ τότε μὲν τὴν κέραν συνέτριψε· μικρὸν δ' ἐκείθεν σφακελλισθεὶς τὸν ἐγκέφαλον, πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν μετέβαινε. Ὁν τελευτῶντα λόγος κατεγγυῆσαι ὄρκους ἀσφαλιζόμενον, μηδεμίαν τὴν δόξασαν εἰσπράξασθαι ποιῆν τῷ τολμήματι· τὸν γὰρ οἰκτεῖν ἐζήλου καὶ οὗτος δεσπότην, Πάτερ, λέγοντα, ἴφες αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ τέλος· μετὰ τοὺς παντοδαπούς καὶ ποικίλους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐδέξατο ὁ Εὐσέβιος· καὶ τοὺς ἐν Θράκῃ βαρβάρους διαφυγῶν, τὰς τῶν δυσσεβόντων χεῖρας διαφυγεῖν οὐκ ἴσχυεν· ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο. Ταῦτα μὲν ὕστερον ἐγεγονέει· ὁ δὲ θεὸς Μελέτιος, τῆς ὁμονοίας διὰ τῶν ὄρκων γεγεννημένης, κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἤνικα εἰς ταυτὸ πολλοὶ συνιόντες ἐπίσκοποι, δεῖν φοντο Γρηγόριον τὸν θεῖον ἐκ τῆς Ναζιανζοῦ μεταθεῖναι, καὶ τὴν τῆς Κωνσταντινίου τελείως ἐπισκοπὴν ἐχειρίσαι.

procellæ tempore sententiæ suæ populos in officio retinens, doctrina confirmavit. Fuit huic ea in re collega quoque magni ille nominis Stephanus, quem itidem Meletius ad certamen non exiguum acc'vit. Nam hunc Germanicæ civitati, quæ Eudoxii morbo summo cum periculo laborabat, optimum misit medicum. Omni enim liberaliori doctrinæ in sacris simul et profanis disciplinis operam navaverat, et conceptam de se spem minime fefellerat. Spirituali namque fistula usus, etiam lupos in oves convertit. **231** Ad eundem modum magnus quoque Eusebius egit, ubi ab exsilio Samosata reversus est. Nam Acacio illi, cujus propter vitam egregiam ingens erat gloria, ecclesiam Berrhœæ regendam commisit. Hierapolim autem admirando attribuit Theodoto, qui vita monastica celebris maxime fuit. Eusebium porro Chalcedis (1), et Isidorum Cyri episcopum fecit (cujus ecclesiæ brevi quoque post magnus præfuit Theodoritus): ambo vero isti divino ardore ac zelo clari fuere. Hunc præterea dicunt, Eulogium illum, qui cum Protogene in insulam Antimonem (2), veræ pietatis ergo deportatus fuerat, Edessam misisse, cum ibi divus Bar'es morte sua simul et thronum et vitam reliquisset. Ipse autem Eulogius Protegenem certaminum suorum socium Carris præfecit, urbi ei valde ægrotanti, quasi quemdam medicum, malorum depulserem donans. Insuper divinus Eusebius oppido Dolichæ Marim episcopum dedit; quod quidem oppidum Ariana contagione infectum maxime erat. Eo Eusebius venit, ut ipse Marim vario virtutum genere refulgentem, in possessionem episcopalis sedis induceret. Sed enim ei oppidum ingredienti, mulier quædam Arianis deliramentis plena, ex superiore loco tegulam in caput coniecit. Et ita tum quidem viri sancti caput comminutum est: paulo vero post, ubi cerebrum putredine correptum esset, moriens ille, ad meliorem migravit vitam. Quem fama est, jam animam agentem, jurejurando amicos obstrinxisse, ne a femina, quæ facinus tantum ausa fuerat, pœna quæpiam exigeretur; ea in re Dominum suum æmulatus, qui dixit: *Pater, ignosce illis peccatum hoc, quia nesciunt quid faciunt*. Hunc vite finem, post varia multipliciaque pro vera pietate obita certamina, consecutus est Eusebius. Qui cum in Thracia Barbarorum feritatem effugisset, impiorum hæreticorum manus evadere non potuit, sed per illos coronam martyrii suscepit. Atque hæc quidem postea sunt facta. Divus vero Meletius concordia jurisjurandi sacramento confirmata, Constantinopolim appulit, cum eo multi convenissent episcopi, necessarium esse rati, ut divinum Gregorium ex Nazianzo transferrent, eique episcopatum Constantinopolitanum cum summa potestate committerent.

(1) Theod. Chalcedonis, sed perperam, ut puto. Est enim etiam Chalcis non longe ab Antiochia Syrorum sita. Epiphau.

(2) Theodorus non habet *insulam*: lib. v, cap. 4. Supra lib. ii, cap. 25.

232 CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Ut imperatores Theodosius et Gratianus, hic quidem Alemanorum, ille vero Barbarorum ad Istrum colentium, res composuerit : et ut Theodosius, cum Thessalonicae esset, postea ager ab Ascholio sit baptizatus : et ut idem Theodosius professionem fidei suae publicarit, omnibusque mandarit, Trinitatem homoussion (consubstantialem) colere, et divum apostolum Petrum in fide sectari.

Imperatores ambo, alter quidem in paternam imperii partem, quam sibi et fratri reservaverat, se recepit, alter autem ad datam sibi ditionem, Illyricum inquam et Orientales provincias, est profectus ; atque utrique res bellica ex sententia successit. Gratianus enim Alemanos Occidentem vastantes devicit : Theodosius autem rursus cum Barbaris ad Istrum congressus, praelio eos superavit. Qui vero ex conflictu eo superfuere, socios se deinceps Romanorum fore precibus interpositis polliciti, conditionibus pacis acceptis, et obsidibus datis, in Theodosii potestatem venere. Rebus hisce recte compositis, Constantinopolim is iturus, Thessalonicam pervenit. Atque ibi statim morbo qui mortem minabatur, correptus, postquam ab Ascholio, cui tum Thessalonicensis Ecclesiae administratio credita erat, initiatus et baptizatus est, meliuscule habuit. Quod namque a majoribus suis acceptam Christianam religionem coluerat, mirifice in Nicænis decretis acquiescebat. Tum autem, quod et Ascholius sententiam eam defendebat, admodum delectabatur. Præterea vero quod idem et vita et doctrina bonus, ad virtutes omnes quas episcopalis requirit dignitas, appositus esset, atque insuper quod gens Illyricorum ab Ariana rabie abhorreret, magnopere lætabatur. Et Ascholium, de aliis populis, quam de religione obtinerent opinionem, percunctatus, Occidentem omnem usque ad Macedoniam, et ecclesias ejus, concordēs esse intellexit ; quod omnes ex æquo cum Patre Deum Verbum et Spiritum sanctum colerent, et aperte Trinitatem homoussion, consubstantialem, profiterentur : ultiores vero Orientalis imperii regiones usque adeo inter se dissidere, ut diversæ etiam in vulgo hæreses essent, et factiones ; Constantinopolim vero magis etiam quam loca alia de rebus talibus blaterare, et magis Ariana peste refertam esse didicit. Cujus rei causam quoque Ascholius addidit, Occidentem scilicet propterea malis ejusmodi liberum esse, quod Constantinus Constantini maximus, et Constans minimus natu filius, 233 successoresque deinde eorum Valentinianus et Gratianus ipse, patriam fidem integram conservassent. In Orientem autem variis ex partibus malum hoc pervenisse dixit : quod hæresis auctor et dux Arius, Alexandriae in Ægypto ortus, et presbyter ibi factus, blasphemiae et maledicentiae venenum ibi evomuerit ; post hunc autem Eusebius Caesariensis (1), et Patrophilus Scythopoli-

(1) Theodoritus, *Cæsariensis* non habet, lib. v, cap. 7. At Nicephorus hunc pro fautore Arianorum

ὄς ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος καὶ Γρατιανός, ὁ μὲν τὰ τῶν Ἀλαμανῶν, ὁ δὲ τῶν παριστρίων βαρβάρων καλῶς διαθήμενοι, ἐν Θεσσαλονικῇ γενόμενος, ὑστερον ὡς νοσήσας Θεοδοσίος, ἀπὸ Ἀσχολλίου βαπτίζεται· καὶ ὅρον τῆς ἰδίας ἐξήνεγκε πίστει, κελεύων Τριάδα ὁμοούσιον σέβειν ἅπαντας, καὶ τῷ θεῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ κατὰ τὴν πίστιν ἀκολουθεῖν.

Ἄμφω δὲ οἱ βασιλεῖς, ὁ μὲν ἐπὶ τὴν πατρῴαν μοῖραν ἀνέστρεψεν, ἣν αὐτῷ τε καὶ τῷ ἀδελφῷ ναυλίμπανεν· ὁ δ' ἐπὶ τὴν δουλείαν, Ἰλλυριῶν φημι καὶ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον ἐπορεύετο. Πρὸς γνήμης δὲ καὶ ἀμφοτέροις τὰ τῶν πολεμίων κατώρθωτο. Ὁ μὲν γὰρ Ἀλαμανοὺς τὴν ἐσπέραν δηροῦντας· ἐνίκα Θεοδοσίος δὲ, καὶ ἐτι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἴστρον βαρβάρους ἐπιπέσων, τῶν μὲν μάχῃ ἐκράτει, οἱ δ' ἐναπολειφθέντες, φίλα τοῦ λοιποῦ φρονεῖν Ῥωμαίοις ἀντιβολοῦντες, σπονδὰς ἐποιούοντο ὁμήρους διδόντες. Ἐπὶ δὲ ταῦτα τοῦτ' κατώρθωτο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἰὼν, τὴν Θεσσαλονικίην κατέλαβεν. Εὐθύς δὲ νόσῳ θάνατον ἀπειλούσῃ περιπεσὼν, πρὸς Ἀσχολλίου τοῦ τῆνικαδὲ τὴν τῆς Θεσσαλονικῆς ἐπιτετραμμένου ἱερουργίαν ἐμύθησεν· καὶ βαπτισθεὶς ῥᾶν ἔσχε. Καὶ γὰρ ἐκ προγόνων τὰ Χριστιανῶν ἀσπαζόμενος, τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα ὑπερφύως ἔστρεψε. Ὅτι δὲ καὶ Ἀσχολίος τῆς τοιαύτης ὑπερίστατο δόξης, μάλα ἐφῆδετο· πρὸς δὲ καὶ ὅτι ἔργῳ τε καὶ λόγῳ ἀγαθὸς ἦν, καὶ πρὸς ἅπαναν ἀρετὴν ἱερωσύνην προσήκουσαν δεξιόσ· ἐτι δὲ μᾶλλον ἐνήδετο τῷ Ἰλλυριῶν ἔθνεϊ, μὴ τῆς Ἀρείου λύσεως μετεσχηκόντι. Πυθθανόμενος δὲ Ἀσχολλίου καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἔθνων ὅπως ἔχουσι περὶ τὸ θεῖον δόξης, τὴν μὲν ἐσπέραν ἅπασαν ἀκριδὴ Μακεδόνων, ὁμοιοεῖν ἐμάνθανε τὰς ἐνθάδε ἐκκλησίας· πάσας γὰρ ἐπίσης τῷ Πατρὶ τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σέβειν, Τριάδα ὁμοούσιον διτρήσθην ὁμολογοῦσας. Τὰ δ' ἐκείθεν καὶ τὰ πρὸς Ἐὼ τῆς ἀρχομένης ἐς τοσοῦτον διαστασιάζειν ἀλλήλοις, ὡς καὶ τοὺς λαοὺς ἐν διαφόροις εἶναι αἰρέσεσιν. Ἐπέκεινα δὲ τῶν ἄλλων χώρων τὴν Κωνσταντινούπολιν τὰ τοιαῦτα ἐρετῆσαι, καὶ μᾶλλον τῆς Ἀρείου κώσης ἐμπλεῖα καθιστάσθαι. Αἴτιον δ' εἶναι τὸ τὴν μὲν ἐσπέραν ἐλευθεράν τούτων εἶναι, τὸ διατηρήσαι Κώνσταν τὸν πρεσβύτερον τῶν Κωνσταντίνου παίδων, καὶ τὸν νεώτερον Κωνσταντίνον, τὴν πατρῴαν πίστιν ἀκήρατον· καὶ τὸν ἐκείνους διαδεξάμενον Οὐαλεντινιανόν, καὶ Γρατιανόν αὐτόν. Τῆ γε μὴ Ἐφ' ἄλλοις πολλὰ χόσθην ἐπισεφῆρσε τὸ κακόν· ὅς τε γὰρ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγός· Ἄρειος· Ἀλεξανδρείας τῆς κατ' Αἴγυπτον ὄρμητος· καὶ πρεσβύτερος· αὐτῆς καθιστῶς, τὸν ἰὼν τῆς βλασφημίας ἐκαὶ ἀπηρεύεσθαι· ἐπὶ δὲ τοῦτ' Εὐσεβίος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατροφίλιος ὁ Σκυθοπέλειος, καὶ ὁ Σύρος Ἀέτιος, τῆς Παλαιστίνης ἦσαν γεννήματα. Παυλίλιος δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου Φοινικῆς ἦσαν. Ἐπι δὲ καὶ ὁ Λαοδικεὶς Θεόδοτος, καὶ ὁ μετὰ τοῦτον Γεώργιος, καὶ ὁ κατὰ διαδοχὴν Ἀθανάσιος, καὶ τέταρτος Νάρκισσος, Κιλικίας· οἱ τὰ κακῶς καταβληθέντα σπέρματα, μᾶλλον habens, in nomenclatura illorum hic recenset, *Cæsariensis* discrete addito verbo.

ἐξ ἑξάντων, πονηραὶ ἀρβαίαις ἐξέθρεψαν. Πρὸς δὲ Α
καὶ οἱ Βιθυνοὶ, Εὐσεβίου ὁ Νικομηδείας, καὶ Θεογό-
νιος ὁ Νικαίας, καὶ Μηρόφαντος ὁ Ἐφέσιος· καὶ
Μάρις ὁ Χαλικηθῶνιος, Θεόδωρος τε ὁ Πειρίνθιος, καὶ
ἔσθροι ἀπὸ Θράκης ἐκ τῆς κακίας τὸ ἐπίσημον ἐσχη-
κότες· οἱ δὲ πάντες μέχρι πολλοῦ διαγεγόνασιν τὰ
πνηρὰ κατάρθοντες καὶ διαβάλλοντες δόγματα. Τού-
τοις δ' αὖ τῶν πονηρῶν σπερμάτων καταβλεῦσιν οὐχ
ἤμισα τὰ μέγιστα συνεβάλλετο ἢ τε Κωνσταντίου
εὐκολία (φειδόμεν γὰρ κουφότης εἶπαι, κατὰ τὴν
θεολόγον Γρηγόριον, αἰδοῦμενος τὴν εὐλάβειαν), καὶ
ἡ ἐσγάτη μοχθηρία Οὐάλεντος. Ταῦτ' οὖν μαθὼν,
καὶ τῆς ἀρχῆς ἐφαψάμενος, δεῖν ἐκείνῳ πρὸ τῶν ἄλ-
λων ἐδοκεῖ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν συμφωνίας ἐπιμελή-
σασθαι. Ἀμεινον δ' εἶναι λογισάμενος ὅπως ἔχει δό-
ξης περὶ τὸ θεῖον προεκθεῖναι τοῖς ἀρχομένοις, ὥστε
μὴ ἴσθαι βίαν ἐπάγειν, παρὰ νόμον ἐπιτάττων θρη-
σκυεῖν, ἐκ Θεσσαλονίκης νόμον τοῖς ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει κατέπεμπεν· ὥστο γὰρ ὡς ἀπὸ τινος ἀπρο-
πάλως ἐκείθεν ἀνὰ τὴν ὑπήκοον πῖσαν, καὶ ταῖς
ἄλλαις τῆς Ἐω πόλεως τὴν γραφὴν διεῖλε. Ἐν ἀθρόον.
Ἐξήλου δὲ τὰ γραφόμενα, πάντα αἰρεῖσθαι θρη-
σκυεῖν, ὡς ἐξ ἀρχῆς Πέτρος ὁ τῶν ἀποστόλων κορυ-
φαίος ἐβίβαξεν· ἢ τριηκοῦτα Δάμοσος ὁ Ῥωμαίων,
καὶ Πέτρος ὁ Ἀλεξανδρείας, ἐπίσκοποι εἶποντο·
πρὸς δὲ τοῦτω ἐσημαίνε μόνην καθολικὴν Ἐκκλησίαν
ὀνομάζεσθαι, ἢ τῆς δὲ Τριάδα ὁμοούσιον διαβήσθην
καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ κηρύττει. Τούτους δ' ἄλλως
ἔχοντες δόξης αἰρετικῶς καλεῖσθαι, ἀχρεῖους τε εἶ-
ναι, καὶ τιμωρῶν ὑπέχειν, εἰ γε τολμῶν παρῆρσιά-
ζεσθαι.

tanus, et Aetius Syrus in Palæstina exstiterint;
Paulinus vero, et Gregorius Alexandriæ episcopus,
e Phœnicia prodierint; Theodotum præterea Lao-
dicensem, et successorem ejus Georgium, atque
hujus rursus Athanasium, et quartum Narcissum
Cilicia protulerit: qui male jacta semina, seu po-
tius zizania, sinistra irrigatione foverint. Insuper
vero, Bithyui fuerint Eusebius Nicomediensis (1),
et Theognis Nicæus, et Menophantus Ephesius, et
Maris Chalcedonensis, et Theodorus Perinthius:
alios porro, qui vitiiis et malitia celebre nomen
sunt consecuti, Thracia dederit, atque hi omnes
longo tempore parva dogmata rigarint atque fove-
rint; talibus vero male sementis satoribus non
parum momenti contulerit Constantii facilitas (ne,
juxta Gregorium theologum, dicam levitas, religio-
nem scilicet et pietatem veritus), et extrema
Valentis improbitas. Hæc ubi Theodosius cogno-
vit, imperio suscepto in primis faciendum sibi
esse putavit, ut de ecclesiis in gratiam et concor-
diam rediendis cogitaret. Optimum vero esse rat-
us, ut sententiam de Deo suam civibus et subdi-
tis suis declararet (ne cui vim inferre videretur,
religionem sequendam illegitime præcipiens), con-
stitutionem ex Thessalonica Constantinopolim misit.
Inde enim veluti ex summa quadam arce scriptum
suum (2) per ditionem omnem, ad alias quoque
Orientis urbes omnino perventurum esse existima-
vit. Constitutio talis, religionem eam complecti
omnes jussit, quam ab initio apostolorum prin-
ceps Petrus docuit, quem tum Damasus Romanæ
C
et Petrus Alexandrinæ urbis episcopi sequerentur. Ad hæc insuper significavit, solam eam nominari
catholicam et universalem Ecclesiam, quæ Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, diserte et corde
et ore depraedicaret; diversum autem sentientes, hereticos vocari, inutilesque esse, et pœnam susti-
nere debere, si publice docere auderent.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

234 CAPUT VII.

Περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὡς ἐν
Κωνσταντινουπόλει σμικρῶ οἰκίσκῳ τὰς συν-
άξεις ποιούμετος, τῆς ὁμοουσίου προέστατο
πίστεως καὶ διήγησις περὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας
Ἀναστασίας.

De sancto Gregorio theologo, ut Constantinopoli in
parva domo Synaxes et collectus celebrans ὁμοου-
σίου, consubstantialis, fidei præterit; et de templo
sanctæ Anastasiæ.

Ταῦτ' ἐκείθεν προσφωνήσα; , οὐκ εἰς μακρὰν
καὶ αὐτὸς τὴν Κωνσταντίνου κατέλαθε. Τότε δὲ ἔτι
οἱ ἐξ Ἀρείου τῶν ἐκκλησιῶν ἤρχον, Εὐάγγριον ἐξελά-
σαντες· ὧν ἡγεῖτο Δημόφιλος. Ὁ δ' ἐκ Ναζιανζοῦ
Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τῶν Τριάδα ὁμοούσιον δοξαζόν-
των ἀντὶ Εὐαγγρίου προέστατο, ἐν οἰκίσκῳ βραχυ-
τάτῳ τὰς συνάξεις ποιούμενος· ὅν τινες τῆς ἰσῆς
θρησκείας τότε μὲν εἰς ἱερὸν οἶκον μεθίστων· χρόνῳ
δ' ὑπερῶν καὶ εἰς περιφανῆ νεῶν καὶ τῶν λίαν ἐπι-
σημῶν οἰκῶν θεῶν ἐν τῇ Κωνσταντίνου οὔτος ἐγένετο,
οὐ μόνον κίλλει καὶ μεγέθει τῶν πολλῶν διαφέρων,
ἀλλὰ καὶ τὸ περιφανὲς ἄλλως αὐτῶν ταῖς ἐνταῦθα
γινομέναις θεοσημαίαις. Θεῖα γὰρ ἐκείσε δύναμις ἐπι-
φάνουσα, πολλὰς ὑπάρ τε καὶ ὄνα ἐπιφαινομένη,
οὐ ποικίλων καὶ ἀνιάτων ἀπαλλάττει μόνον νότων.

Hac ibi lege lata, non multo post ipse quoque
Constantinopolim se contulit. Tum vero Ariani
adhuc ecclesias gubernabant, Evagrio ejecto: qui-
bus præfuit Demophilus. Gregorius autem Nazian-
zenus theologus, pro Evagrio eis qui Trinitatem
ὁμοούσιον, consubstantialiam, profitentur, præiit, in
sadicula quadam conventus agens (5). Quam religio-
nis ejusdem sectatores quidam tum quidem in sa-
crum delubrum commutaverunt: aliquo vero tem-
pore post, ex ea celebre templum inter alias præ-
claras Dei ecclesias Constantinopoli est factum:
quod non tantum pulchritudine et magnificentia
reliquis præstaret, verum etiam claritatem ex di-
viniis, quæ in eo edita sunt, miraculis consecutum
esset. Vis enim divina multis ibi et vigilantibus,

(1) Hic ille est Eusebins, qui primum Beryti, mox
Nicomediæ, et tandem Constantinopolis, per transi-
tionem, ex una sede in aliam contra sacros ca-

nones, fuit epi copus.
(2) L. ii, C. De sum. Trin. et fid. cath.
(5) Sozom. l. b. vii, cap 5.

et aliquando in somnis apprens, non varios tantum A et incurabiles morbos repulit, sed etiam ærumnis et casibus gravibus, quæ in hominum vitam incidunt, multos liberavit. Ab hominibus autem bonæ fidei per manus nobis traditum est, Christi Matrem semper virginem Mariam eam esse : nam eo habitu et forma esse multis visa est. Vocant autem eadem eam Anastasiam (1) seu Resurrectionem, illam, ut conjicere licet, ob causam : quod Nicænæ fidei dogma, quod jam Constantinopoli propter ingentem vim et potentiam diversæ factionis intercederat, et intermortuum fuerat, rursus ibi opera et studio Gregorii excitatum revixerit. Audivi quoque ex quibusdam, vera se dicere contentibus, mulierem in eo templo (2) gravidam ex superioribus ambulacris decidisse, atque interiisse. Cum autem populus, qui tum ibi convenerat, preces pro ea ad Deum fudisset, eam vite restitutam, nullo prorsus tali casu fœtui illato damnato resurrexisse : atque inde loco ei cognomen inditum hæc hactenus.

235 CAPUT VIII.

De Arianis et Eunomianis, ut ex ecclesiis ejecti in proprias redierint patrias; et ut Gregorius Ecclesiæ catholicæ præfuerit; et de Eunomii vi et gravitate

Imperator statim cum mandatis ad Demophilum misit, qui ei denuntiarent, ut vel Nicænæ assentiretur synodo, populumque ad unionem et pacem C complectendam adduceret : vel, nisi hoc faceret, quamprimum ab ecclesiis discederet. Atque ille minime faciendum esse ratus, ut

Illos adversum, qui possent plura, venire :

convocata multitudine, et imperatoris sententia ei promulgata, inter alia hæc dixit verba : « Fratres, quando quidem divinum præcipit oraculum, si nos persequantur homines, ut ex civitate una transcaemus in aliam ¹, et imperator nos ex oratoris expellit, scitote nos die crastino extra urbis muros ecclesiam et conventum acturos. » Atque hæc cum dixisset, abiit; et deinde ad mœnia urbis cum sectatoribus suis convenire, et sacra peragere solitus est; non ita ut decuit evangelica sententia D percepta. Fugientes enim hujus mundi conversationem, ad summam urbem, cœlestem Jerusalem, anhelare nos, dictum id fortasse sub obscuriore significatione jubet. Exiit vero cum eo una Lucius, qui cum Alexandriæ Arianam hæresim defenderet, eam ob causam inde pulsus, Constantinopoli morabatur : ubi tum Demophilus ecclesiam, ex eis decedens, reliquit. Imperator cum Gregorio eas ingressus,

¹ Matth. x, 25.

(1) De Anastasia ista, post discessum e Constantinopoli suum, inter alia verba Gregorius ipse sic cenavit :

*Lucyia Anastasiæ salve ædes, quæ morientem
Exiit rectam per mea verba fidem.*

ἀλλὰ καὶ δυσπραγίαις καὶ περιπετείαις ἄλλως βιω-
τικαῖς κάμνοντα; ἠλευθέρωσε. Πιστῶν δὲ κατὰ δι-
δοχὴν παρελήφθαι τὴν Χριστοῦ μητέρα εἶναι Μα-
ρίαν τὴν ἀειπάρθενον· οὕτω γὰρ σχήματος ἔχουσα,
πολλοῖς διεφάνη. Καλοῦσι δὲ τὴν δόμον Ἀναστασίαν,
ὡς γε εἰκάζειν ἔστιν, ὅτι περὶ τὸ δῶγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ
πίστεως, ἐν τῇ Κωνσταντινου πεπρωκῶς ἦδη καὶ τε-
θνηκῶς διὰ τὴς δυνάμεως περιὸν τῶν ἐτέρως
δοξάζόντων, ἐνταῦθα πάλιν ἀνέστη καὶ ἀνεβίω ταῖς
Γρηγορίου σπουδαῖς. Ὡς δὲ παρὰ τινῶν ἐπιθύμη-
ν, ἀληθεύειν διατιναιόμενων, ὡς γυνὴ τις ἐνταῦθα ἐγκύ-
μονι βαρουμένη φῶσφι, ἐκ τῶν μετεώρων διολισθούσα
στοῦν, τέθηκε. Κοινήν δ' εὐχὴν δεδρακότος ἐπ' αὐτῇ
τοῦ πλήθους, ἔτυχε γὰρ τμηκῶδε ἐκκλησιάζον, ἀνα-
στῆναι αὐτῆς μετεσχηκυῖαν τοῦ ζῆν, μηδαμῆ τοῦ
B βρέφους διαλυμανθέντος τῷ πτώματι· καὶ τὴν
προσηγορίαν ἐκείθεν εἰληφῆναι τὸν χῶρον, οἷα
θεῶ διαπεπραγμένου τοῦ ἔργου. Περὶ μὲν τούτου
ταύτη.

esse, quod Deus scilicet opus id peregisset. Hæc

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

*Περὶ τῶν Ἀρειανῶν καὶ Εὐνομιανῶν, ὡς ἐξηλά-
θησαν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τὰς ἰδίαις ἀπ-
εχώρουν πατρίδας; καὶ ὡς Γρηγόριος τῆς καθ-
όλου Ἐκκλησίᾳ ἐκράτει· καὶ περὶ τῆς Εὐνο-
μου δεινότητος.*

Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐθὺς πέμψας, Δημοσίῳ πατε-
κελεύετο, ἢ τοῖς ὄροις τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου στοι-
χεῖν, καὶ τὸν λαὸν εἰς ἕν ἄγειν, καὶ τῆς εἰρήνης
C ἐξέχεσθαι· ἢ μὴ βουλόμενον, θάττω ἀναχωρεῖν τῶν
ἐκκλησιῶν. Ὁ δὲ τὸ πρῶ; κρείσσονας ἀντιφέρεισθαι
μὴ δεῖν λογισάμενος, τὸ πλήθῶς τε συνεκάλει, καὶ
τὴν βασιλείως γνώμην ἐδῆλον ἐν μέσοις ταῦτ' ἐπει-
πῶν· « Ἀδελφοί, ἐπεὶ θεοῖς καλεῖται χρηστῶς διω-
κομένους ἡμᾶς ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως εἰς ἑτέραν
μεταχωρεῖν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν εὐκτηρίων ἡμᾶς
ἐξέλαύνει· ἴστε, τῇ ὑστεραίᾳ ἔξω τειχῶν ἐκκλησια-
ζόμενοι. » Τεῖκτε εἶπων, ἀπῆρε, καὶ παρὰ τὸ τι-
χρος τοῦ λοιποῦ ἐκκλησιαζέσθαι· οὐχ ὡς γε ἐχρήν τὴν
εὐαγγελικὴν ἐκλαθόμενος ἔνοιαν· φεύγοντας γὰρ
τὴν ἐν κόσμῳ διαγωγὴν, πρὸς τὴν ἄνω πόλιν τὴν
Ἱερουσαλὴμ μετασκευάζεσθαι ὁ λόγος ἴσως αἰνίσι-
σεται. Ἐξῆς δὲ σὺν αὐτῷ καὶ Λούκιος, ὃς τὴν
D Ἀρείου δόξαν ἐπὶ τῆς Ἀλεξάνδρου κρατῶντων, ἐκεί-
θεν ἐξελαθεῖς, τῇ Κωνσταντινου διετρίβε. Τῶν δ'
ἀμφὶ Δημοσίῳ τὰς ἐκκλησίας λιπόντων, ὁ βασι-
λεὺς εἰσελθὼν σὺναμα Γρηγορίου, ταῦτα αὐτῷ ἐνε-
χείριζεν ἐπευχόμενος. Ἦν δ' ἔτος τὸ τρηκαῦτα
Γρατιανῶ μὲν πέμπτον ἐν τῇ ἀρχῇ. Θεοδοσίῳ δὲ
πρῶτον, ὑπατεύοντων. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ περὶ Ἀρειανῶ
τοὺς εὐκτηρίους οἴκους κατέσχεον, οὐχ ἦρτον ἢ τεσ-
σαράκοντα. Ἄλλ' ὁ μὲν Δημοσίῳ ἐξελαθεῖς, τὴν

*Et post fata tui memor ipse, animæque piorum,
Mandabant precibus teque tuosque Deo.*

(2) In eo templo fœmina gravida ex superiori loco delapsa, et mortua, precibus populi una cum fœtu resituta est.

ἐ-υ-τῷ πατρὶδα καταλαμβάνει τὴν Βιβρόσιαν. Καὶ Ἀ
 θεόδωρος τῆς Ἀντιόχου ἀπωσθεὶς, εἰς τὴν Θράκην
 ἴθην ἐγένετο, ἀπεχώρει ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Νικαῖος
 Ὑπίτιος παρὰ τὴν γεννησαμένην Τύρον ἐν Συρίᾳ
 μετέβαινε· καὶ ἄλλοι ἀλλαγῶς διεσπείροντο. Οἱ δ'
 ἐν Ἀντιοχείᾳ πρεσβύτεροι, Ἀστερίος καὶ Κρισπί-
 νος, καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ Θεόδωρον πλήρωμα συνεδριάζ-
 ουσαι, πολλῶν καὶ ἄλλων ἐπισκόπων ἐκ τῶν πέριξ
 πύλων συνδραμόντων, πρὸς τοὺς περὶ Εὐνόμιον
 ἔπεμπον, τὴν αὐτῶν κοινωσίαν ἐπιζητοῦντες. Οἱ δ'
 ἀντεπέστελλον, δέχεσθαι μὲν αὐτοὺς, πλὴν ἀποψη-
 φισαμένους τὴν ἐπ' Ἀετίῳ καταχειροτονίαν καὶ τοῖς
 ἐκείνου συγγράμμασι· προσαπήτουν δὲ καὶ τοῦ βίου
 τὴν διακάθαρσιν· καὶ γὰρ πῶς ἐν τισιν οὐ καθαροί;
 διαιτήμασι προσεφύροντο. Οἱ δὲ τότε μὲν τὴν αἴτη-
 σιν οὐ προσήκοντο· ἐς ὕστερον δὲ καὶ τὸ ἐπ' ἐκκλη-
 σίας κακίζειν Εὐνόμιον καὶ τοὺς περὶ ἐκεῖνον προή-
 χητραν, μετεωρολέσχας ἀποκαλοῦντες, πλήρεις τε
 ἀπονείας καὶ σκαιότητος, οἷς αὐτοῖς τοιαῦτα προτε-
 λειν ἔγνωσαν. Οἱ δὲ τῆς Ἀρείου ἀίρεσεως πλῆθος
 οὐ μέτριον ὄντες, ῥοπαῖς ταῖς ἀνέκαθεν Κωνσταντίου
 τε καὶ Οὐάλεντος, ἀδεῶς ἐς ταυτὶ γνώμενοι, περὶ
 Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ οὐσίας προπετῶς διαλόγους
 ἐποίουν. Καὶ βασιλέως πειρᾶσθαι ἀνέπειλον, ὅσοι
 ἰσόφρονες ὄντες τοῖς ἀνακτόροις διέτριβον. Καὶ γὰρ
 ἐν ἐλπίσιν ἦσαν καὶ τοῦτον εἰσω θέσθαι χειρῶν,
 καθὰ δὴ καὶ Κωνσταντίον. Ὁ δὲ καὶ οἱ τῆς καθόλου
 Ἐκκλησίας διὰ πολλῆς ἐποιούντο φροντίδος, καὶ ἐν
 δέει μεγίστῳ καθίσταντο, τὴν Εὐνομίου ἐν τοῖς δια-
 λόγους δεινότητα ὑπέιδόμενοι. Οὐ πάνυ γὰρ οὗτο·
 πόρρω διάφορος Κυζικηνῶς καταστάς, ἐπὶ τῆς
 ἡγεμονίας Οὐάλεντος, τῆς Ἀρείου συμμορίας ἐκυ-
 ρὼν ἀποκρίνας, ἀντιπέραν τῆς Κωνσταντίου κατὰ
 τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Καλιχρόνα ἡσύχῃ καθήστο. Πολὺ δὲ
 πλῆθος ἐκ τῆς Βυζαντίδος πρὸς αὐτὸν διεπεραιούτο·
 ἄλλοι δὲ καὶ ἀλλαχθὲν συνέρβρον, οἱ μὲν πείραν
 προσάγοντες, οἱ δὲ εἴ τι λέγοι καινότερον, ἀκουσό-
 μενοι. Ἡ δὲ περὶ αὐτὸν φήμη καὶ εἰς βασιλέα διέ-
 τρεχε. Καὶ γὰρ ἂν καὶ εἰς λόγους ἦκε τῷ βασιλεῖ, εἰ
 μὴ ἡ Θεοφιλῆς Πλακίλλα ἡ βασίλισ ἀνέκαθεν τὰ δό-
 ξαντα ἐν Νικαίᾳ πρεσβεύουσα, ἐπέσχε σπουδῆ τῇ
 πάσῃ, μὴ τὸ παράπαν ἐκείνῳ εἰς λόγους ἐλθεῖν.
 Ἐδεῖται γὰρ μάλιστα, μὴ πρὸς τὴν ἐκείνου μετα-
 στήσοι δόξαν τὸν ἄνδρα τῷ ἐπαγωγῷ τοῦ ἤθους καὶ
 τῷ τοῦ λόγου δεινῷ.

A fausta omnia per orationem apprecatus, eas illi
 commendavit. Et postea ibi qui Trinitatem con-
 substantialem profiterentur, ecclesias obtinebant.
 Erat is annus, quo Gratianus in imperio quintum,
 Theodosius autem primum consul fuit. Ex quo au-
 tem Ariani sacra templa tenuerant, anni non pau-
 ciores quam quadraginta lapsi erant. Cæterum
 Demophilus expulsus, in patriam suam Berrhœam
 se recepit. Theodorus Antiochia ejectus, in Thra-
 ciam, unde certus fuerat, abiit. Ibidem etiam Hy-
 patius Nicæa Tyrum Syriæ, quæ eum genuerat,
 rediit. Et alii item alio dispersi sunt. Porro Antio-
 chiæ Asterius et Crispinus presbyteri, et reliqui
 factionis ejus quæ Theodori auspiciâ secuta fuerat,
 conciliabulo coacto, ad quod etiam alii multi ex
 vicinis urbibus episcopi convenere, legationem ad
 Eunomianos misere, conjunctionem communionem-
 que eorum ambientes. **236** Quibus illi per epistolam,
 ita se eos recepturos esse responderunt, si
 suffragia sua, quibus Aetii lectionem et consecra-
 tionem damnaverant, antiquarent, et scripta illius
 reciperent. Petierunt quoque, ut vitam illi prius
 lustrationibus perpurgarent, quod videlicet impuris
 quibusdam institutis infecti essent. Hanc illi peti-
 tionem tum quidem receperunt. Postea vero eo
 etiam producti sunt, ut in Ecclesiasticis conventi-
 bus Eunomio et popularibus factionis ejus, per
 maledicta detraherent: μετεωρολέσχας, hoc est,
 de rebus cælestibus sublimibusque cum fastu et
 insolentia verborum nugantes, dementiaque et
 improbitate plenos, qui sibi talia prætendenda esse
 statuisserant, eos cognominantes. Porro Ariani,
 quod eorum non mediocris esset multitudo, ex
 momento quod illis jam inde ab initio sub Con-
 stantio et Valente accesserat, metu nullo conven-
 tus agebant, et de Deo atque ejus substantia tem-
 mere disputabant. Animum quoque imperatoris
 ipsius, illi per factionis suæ homines, qui in im-
 periali aula versabantur, tentandum esse duxerunt:
 illa spe concepta, hunc quoque, sicuti et Constan-
 tium, in potestatem eorum adductum iri. Quæ res
 eis quoque qui catholicæ Ecclesiæ erant, magnam
 attulit curam. Quapropter in maximo fuere metu,
 Eunomii in disputationibus vim suspectam habentis.
 Non ita pridem enim is, cum sub Valentis
 imperio a Cyzicenis dissidere cœpisset, et seipsum ab
 Arianorum sodalitate segregasset, Chalcedonem
 Bithyniæ e regione Constantinopoli sitam, ubi privatus
 considerabat, se contulerat. Et multitudo ingens e
 Constantinopoli ad eum ventitabat. Alii quoque aliunde
 ad eum confluebant, qui partim de vita et doctrina
 ejus periculum faciebant: partim, si novi quidquam
 diceret, cupide eum auscultabant. Et jam fama quoque
 nominis ejus ad imperatorem pervenerat. Fuisset ille
 ad colloquium etiam principis admissus, nisi Dei
 amantissima ipsius conjux Placilla, quæ jam inde ab
 initio decreta Nicæna constanter profitebatur, cura et
 studio omni obsistendo hoc egisset, ne cum illo
 prorsus colloqueretur. Maxime quippe verita est, ne
 institutorum vitæ illecebris, et verborum vi atque
 gravitate, imperatorem ille in sententiam suam abdu-
 ceret.

237 CAPUT IX.

De Amphilocho Iconii episcopi ad Theodosium dicens de libertate.

Hæc cum ita fierent, ac ejus rei studium apud Arianos vigeret, magnus Amphilocho, de quo antea quoque mentionem fecimus, unus ex eis qui tum Constantinopolim advenerant, episcopis, non ille quidem in rebus agendis versatus, sed alioqui senex venerandus, atque in rebus divinis acrimie præditus, imperatorem adisse, eique ut Arianorum conventus ab urbibus semoveret, supplicasse dicitur. Imperator autem, petitionem eam, quod durior inhumaniorque esse videretur, non comprobavit. At sapiens ille senex tum quidem tacitus abiit, et consilio deinde sapientiore facinus memoria dignum fecit. Cum namque rursus cum reliquis episcopis in aulam venisset, et imperatorem, ita ut decet, atque ut alii episcopi fecerant, pie et suaviter admodum consulasset: filium ipsius Arcadium, qui nuper ad imperium lectus fuerat, non eadem illi impertita reverentiæ observantia, inhonoratum reliquit. Verum ad eum accedens, et veluti cum puero colloquens, manumque eum demulcens: « Salve et tu, o puer, inquit. » Imperator, quod senem Amphilocho ruidiori animo esse, et rusticius agere existimaret, quomodo filium salutare deberet, docuit. Atque ille, sufficere ei honorem talem, dixit. Imperator autem ira percitus, et veluti filius injuria affectus esset, graviter commotus, cum convicio episcopum abduci jussit. Ille porro quamvis protruderetur, conversus tamen paululum, consiliumque in animo occultatum proferens: « Videsne, inquit, o imperator, quam tu procaciter filio illatam contumeliam non fers, sed amarulenter propter submissionem compellationem, in nos excandescis? Sic scilicet existimare te oportuit, succensere etiam cælestem Imperatorem et Patrem Unigeniti, propter eos qui non communem illi tribunt honorem, sed dissimilem et longe minorem Patre vocare audent. » Imperator cum inde rem actam intelligeret, et verba ea admiraretur, quamprimum ad se sacerdotem Dei accersivit, et ad pedes ejus provolutus, veniam ab eo petiit. Neque aliter quam ipse dixisset, se rem habere, professus est. **238** Atque in ea sententia confirmatus, postea eos qui aliter quam Nicææ statutum fuerat, opinarentur, aversatus est. Contentiones in foro et inanes conventus inhibuit (1), disputationibus de Deo et natura ejus finem omnino imposuit: et constitutione publice proposita, periculum qui ei non parcerent, denuntiavit, pœnam ei quoque qui contra venire ausus esset, comminatus. Ita factum, ut Arianis et Euno-
mianis pulsus, τοῦ ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei professores ecclesias moderarentur.

(1) Theodosius conventibus publicis sectæ Arianae interdicit, l. II C. De sum. Trin. et fid. cath.

A

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῆς πρὸς Θεοδοσίον κερφήσιος τοῦ ἀγίου Ἀμφιλοχίου τοῦ ἐπισκόπου Ἰκονίου.

Τοιοῦτων δὴ γινομένων, καὶ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς πρὸς Ἀρειανούς ἀμμοζύσης, λέγεται τὸν πολὺν Ἀμφιλόχιον, οὐ καὶ πρῶτον ἐμνήσθημεν, ἔνα γε ὄντα τῶν ἐπιδημούντων ἐπισκόπων, πράγμασι μὲν ἤχιστα ἐντριβῆ, πρεσβύτην δ' ἄλλως καὶ περὶ τὰ θεῖα νοῦν ἔχοντα, βασιλεῖ προσίναται, καὶ ἀντιβλήσκει τοὺς τῶν Ἀρειανῶν συλλόγους τῶν πόλεων ἐξελαύνεσθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὡς ἂν ἀπηγῆ τῆν αἰτησιν ἠγγισάμενος, οὐκ ἐδέξατο. Ὁ δὲ σοφὸς ἐκεῖνος πρεσβύτης, τό γε νοῦν ἔχον ἐν σιγῇ παρελθὼν ἐπινοῖα σοφωτέρῳ, μνήμης ἄξιον διεπράξατο. Αὐτὸς γὰρ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις εἰς τὰ βασιλεῖα παρελθὼν, τὸν μὲν βασιλέα, ὡς γε εἰκός, καθὰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἱερέων, ἠπάσαστο εὐσεβῶς καὶ ἠπίως μάλα· τῷ δὲ τοῦ βασιλέως παιδὶ Ἀρκάδιῳ, νεωστὶ δὲ τῆν τῆς βασιλείας χειροτονίαν εἰλήφει, ἀγέραςτοι καταλέλοιπε τὴν ἰσὴν ἀπονεύμας τιμῆν. Ἄλλὰ προσελθὼν, καθὰ δὴ νηπίῳ διαλεγόμενος, τῷ δακτύλῳ σαίνων, « Χαίροις καὶ σὺ, παιδίον, » φησί. Βασιλεὺς δὲ ἰδιωτικώτερον οἶά γε πρεσβύτην νομίσας διακείσθαι τὸν Ἀμφιλόχιον, ὅπως δεῖ ἀπάξεισθαι τὸν υἱόν, ἐξεπαίδευεν. Ὁ δ', « Ἀπόχη, » ἔλεγε, « καὶ ταύτης αὐτῷ τῆς τιμῆς. » Περιοργῆ; δὲ γενόμενος βασιλεὺς ὡς περιουρισμένῳ τῷ παιδὶ χαλεπαίνων, μεθ' ὕδρων ἐξάγειν τὸν ἱερέα ἐκέλευεν. Ὁ δὲ καίπερ ὠδοῦμενος, μικρὸν ἐπιστραφεὶς, ἐφί, τὸν ἐπινοῖα κρυπτόμενον ἀνακαλύπτων σκοπὸν· « Ὅρξ, ὦ βασιλεῦ, ὡς οὐ φέρεις τὴν τοῦ πατρὸς παρουσίαν, ἀλλ' ἤμῃν χαλεπαίνεις πικρῶς τῷ τῆς προσρήσει; ὑφειμένῳ; Ὅβτω δὴ νομίζεις χρεῶν καὶ τὸν οὐράνιον Βασιλέα καὶ Πατέρα ἀγανακτεῖν τοῦ Μονογενοῦς, τοὺς μὴ τὸ ἴσον ἐκείνῳ προσνιμοντας γέρας, ἀλλ' ἄνισον καὶ πολλῶ τοῦ Πατρὸς ἤπτονα τολμῶντας ἀποκαλεῖν. » Συνεὶς δ' ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς τὰ τε πεπραγμένα καὶ τὰ εἰρημένα θυμάτας, ὡς τάχος τὸν ἱερέα Θεοῦ μετεστέλλετο· καὶ τοῖς ποσὶν ἐκεῖνου ἑαυτὸν ἐπιβρίπτων, συγγνώμην ἤτει, καὶ μὴ ἄλλως ἔχειν ἐτίθετο. Καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενόμενος, τοῦ λοιποῦ τοὺς παρὰ τὸ δόξαν ἐν Νικαίᾳ δοξάζοντας, ἐξετρέπετο· τὰς τ' ἐπ' ἀγορὰς ἐρίδας καὶ τοὺς ἐπικενῆς συλλόγους ἀνέσχε· καὶ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως λόγους κινεῖν παντάπασιν ἔπαυσε. Καὶ νόμον δ' ἐπὶ μέσου ὕριστος, οὐκ ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο τὸν μὴ φυλάττοντα· προσηπίσει μέντοι καὶ τιμωρίαν ἐπάγειν τῷ τολμητῇ. Ἐξελαθέντων δ' ἐντεῦθεν Ἀρειανῶν τε καὶ Εὐνομιανῶν, οἱ τῆς ὁμοουσίᾳ πίστεως τῶν ἐκκλησιῶν κατεκράτησαν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Α

CAPUT X.

Περὶ τῆς ἀγίας δευτέρας οἰκουμένητικῆς συνόδου ἢ δὴ σπουδῆ Θεοδοσίου βασιλέως καὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας τῷ Θεολόγῳ τῆς Κωνσταντινου ἐπισκοπῆν ἐνεχειρίσεν.

De sancta secunda universali synodo, quæ Theodosii imperatoris et Meletii episcopi Antiocheni studio et opera. Constantinopolitanum episcopatum Theologo demandarit.

Διὰ τοῦτο, ὅσον τάχος καὶ σύνοδον ἐπισκόπων εἰς ταῦτο συνελθεῖν ἐκάλει ἐκ μόνῃς τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀρχομένης, ὥστε τὰ ἐν Νικαίᾳ δόξαντα βεβιωῦνται· διασκέψασθαι τε καὶ ᾧ προσήκει τὸν τῆς Κωνσταντινου ἐγγχειρίσασθαι θρόνον. Οἰόμενος δὲ πρὸς ἰσχύος εἶναι τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου τῆ καθόλου Ἐκκλησίᾳ ἐνώσαι, ἐπεὶ τοὶ γε οὐ πάνυ τι πολὺ διεφέροντο κατὰ τὸ δοκοῦν περὶ Θεοῦ ἐκατέρω συστήματι, καὶ τούτους εἰς τὴν σύνοδον μετεπέλετο. Καὶ δὴ συναβλήθη ἀπὸ μὲν τῶν ἐμουσίου κηρυττόντων Τριάδα ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· θατέρας δὲ μοίρας β ἑξ καὶ τριάκοντα ἦσαν, ἐξ Ἑλλησπόντου οἱ πλείους ὄντες. Τούτων δὲ προσετώτες ἦσαν Ἐλευσίος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκανθὸς ὁ Λαμψάκου· τῶν δὲ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας Τιμόθεος ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου διαδεξιμένος τὸν ἀδελφὸν Πέτρον, τὸν τῆς Ἀθανασίου προεδρίας κληρονόμον γινόμενον· Μελέτιός τε ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπος, ἤδη πρότερον διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν τὴν Κωνσταντινου καταλαβὼν· καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλος, μετὰ μελος τῆνικαυτα γινόμενος· τὴν γὰρ Μακεδονίου δόξαν ἡσπάριζτο πρότερον· πρὸς δὲ τούτους Ἀσχόλιος ὁ Θεσσαλονίκης, Διόδωρος τε ὁ Ταρσοῦ, καὶ ὁ Φερώνυμος Βερρόλιας Ἀκάκιος· οἱ δὲ πάντες τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφὴν ἀπαζόμενοι, ἐπειρώντο τοὺς περὶ Ἐλευσίον σφίσις ὁμοφρονῆσαι· ἠγόν τε εἰς μνήμην τὴν εἰς Γ Διθέριον αὐτοῖς γενομένην πρεσβείαν, ἐν ἧ δὴ τῶν περὶ Εὐστάθιον τε καὶ Σιλβανὸν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν στέργειν συνέθεντο· ἐκουσίῳ τε γνώμῃ χρόνῳ πολλῷ ἀδιάκριτον εἶχον τὴν κοινωνίαν· παρεῖχον τε μὴ δίκαια πράττειν, καθάπαξ τὴν ὁμογνώμονα πίστιν προσειληφῶτας θερμῶς, αὐθις ἀφανίζειν τὰ καλῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένα. Οἱ δ' ἐν δευτέρῳ τὰ τῶν παραινέσεων θέμενοι, τὴν Ἀρείου δόξαν κρείττονα νομίζουσιν εἰπόντες ἀναφανῶν, καὶ μὴ ποτε καταδέξασθαι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀνειπεῖν, εἰ καὶ τὰναντία πρὸς Διθέριον εἶπον, ἀπηλλάττοντο· καὶ τοῖς κατὰ πόλιν τὰ ἴσα φρονούσιν ἔγραψον, μηδαμῶς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν προσδέξασθαι. Οἱ δὲ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐπιμειναντες, περὶ χειροτονιας ἐπισκόπου τῆ Κωνσταντινου βουλήν διεσκέπτοντο. Λέγεται δὲ τὸν βασιλέα διὰ θαύματος κατὰ τὸ βίον καλῶν περιουσίαν ποιούμενον τὸν Γρηγόριον, ἐκεῖνον πρῶτον ἄξιον τῆς καθέδρας ψηφισασθαι· συμπήφους δὲ καὶ τὴν σύνοδον μάλα γενέσθαι, τῆς ἀρετῆς αἰδουμένους τὸν ἄνδρα. Μάλιστα δὲ πάντων τῷ θεῷ Μελετίῳ δεῖν ἐδόκει τῷ Γρηγορίῳ τὴν τῆς Κωνσταντινου ἐπισκοπῆν βεβαιοῦν. Ἐν δευτέρῳ γὰρ τὸν τῆς μεταθέσεως ἐποιεῖτο κανόνα, αἰτιωμένων τινῶν. Ἦδει γὰρ ἄκριτως ὁ θεόληπτος τὸν τῶν ἐκεῖνον γεγραφῶτων σκοπὸν. Ἡ γὰρ σύνοδος ἐκεῖνη, τὰς τῆς φιλαρ-

Proinde primo quoque tempore synodum quoque episcoporum imperator in locum unum, ex imperii sui provinciis duntaxat, convenire jussit, ad Nicæna decreta confirmanda : atque ut ibidem, cuinam Constantinopolitanæ Ecclesiæ sedes committenda esset, deliberaretur. Quod autem Macedonianos universali Ecclesiæ aggregari atque uniri posse existimaret, quia non admodum opinione sua de Deo, ab utraque parte et factione, dissidebant, eos quoque ad conventum evocavit. Et conveniunt ab eis qui Trinitatem ὁμοούσιον, consubstantialiam, prædicant, circiter centum et quinquaginta : alterius autem sectæ triginta et sex, quorum plures ex Hellesponto erant. His præibant, Eleuzius Cyzicenus, et Marcianus Lampsacenus. Inter catholicos præcipui erant, Timotheus qui Alexandriæ in locum Petri fratris sui, ejusdem que Athanasii successoris, subrogatus fuerat ; Meletius Antiochiæ episcopus, qui pridem Gregorii causa Constantinopolim venerat : et Hierosolymitanus Cyrillus, qui cum antea Macedonii opinionem secutus fuisset, tum per pœnitentiam resipuerat ; præterea Ascholius Thessaloniciæ, Diodorus Tarsi, et clarissimus ille Acacius Berrhœæ, episcopi. Hi sane omnes in Nicænis decretis acquiescentes, Eleuzium et populares ejus in sententiam suam adducere conabantur : in memoriam eis redigentes, quam ad Liberium miserant legationem, in qua per Eustathium, Sylvanum, et Theophilum, se Nicænam fidem secuturos receperint. 239 Tum autem, quod sua ipsorum voluntate, longo tempore se ab eorum comunione non segregassent : non recte eos facere dicentes, cum semel flagrantibus animis eandem cum eis fidem susceperint, quod ita recte ab eis constituta rursus antiquarent. At illi cohortatione tali spreta, cum aperte Arii opinionem judicio suo meliorem censeri, neque unquam fore ut Patri Filium ὁμοούσιον, consubstantialiam, esse faterentur, quamvis aliter Liberio polliciti essent, dixissent, discesserunt : et ad factionis suæ populares, ubicunque in urbibus essent, ut nequaquam Nicænam fidem complecterentur, litteras dederunt. Qui vero ab universali Ecclesia stabant, ibi manentes, de eligendo Constantinopolitano episcopo consilium habebant. Et primum ibi imperator Gregorium, propter vitam et eruditionem præstantem admiratus, dignum illum ea sede calculo suo judicasse dicitur. Qua in re synodus ei, quod virtutem ejus viri revereretur, suffragata est. Potissimum vero divo ipsi Meletio videbatur, Gregorio Constantinopolitanum episcopatum confirmandum

(1) Sozom. lib. vii, cap. 7, catholicos episcopus convocatos esse scribit : ex imperii Theodosii provinciis duntaxat, non addit. Et synodus hæc Con-

stantinopoli, sicuti plerique omnes tradunt, est celebrata. Id.

esse, hac in parte canone de episcoporum translatione, quem nonnulli consilium hoc reprehendentes objiciebant, posthabito. Optime quippe divinus Pater eorum virorum mentem et consilium, qui illum promulgaverant, tenebat. Synodus namque illa (1), ut occasionem ambitus in ecclesiis præcideret, canonem eum proposuerat, quod multa tum ex competitorum ambitiosa prensatione provenissent mala. Quod si ambitus abesset, nihil prorsus exstare impediendi censuit, ut modo vita aut doctrina multis aliis præstantior, aut simul utraque hæc constarent, aut communis denique publica cum magna commoditate utilitas per translationem in expressione esset.

240 CAPUT XI.

Ut Gregorius, quosdam ex Aegyptiis offendi cernens, propter episcopatus sui mutationem, seu translationem, sedem Constantinopolitanam repudiavit: et concordia ecclesiarum nihil habens antiquius, in propriam redierit patriam: et de Maximo Cynico philosopho.

Gregorius sane primum munus episcopale suscepit, et thronum conscendit (quomodo enim tot et tantorum virorum cohortationem despiceret?) et gregem, quem exiguum receptum, frequentissimum fecerat, evangelicis humoribus rigans fovit, eosque qui extra illum oberrarent, verborum sagena captos ad ovile adduxit. Ubi vero paulo post quosdam, et eos maxime qui ex Aegypto advenerant, electioni suæ intercedere, eamque reprehendere sensit, oratione ad eos in ultimo digressu habita, episcopatum rursum deposuit. At enim ab ipsa statim synodo, divinus Meletius ad vitam doloris expertem transit: et a multis, præcipue vero a Gregorio, Nysseæ Ecclesiæ luce, funebribus orationibus est concelebratus. Et ante obitum quoque ejus episcopi Aegyptii secessionem fecere, inter alia illud carpentes, quod Gregorius, cum patrum antea episcopatum et Nazianzenam ecclesiam administravit, ad Constantinopolitanam tum sedem quasi tertio loco evectus esset. Et jam Timotheus Alexandrinus Maximum quemdam Cynicum philosophum, Gregorii quidem discipulum, Apollinaris autem labe maxime infectum, in abdito loco, apud Choraulæ cujusdam domum, Cynico capillo ejus inciso, pastorem Constantinopolitanum legerat atque consecravit. Verum qui tum ibi congregati erant, facinus tam absurdum reprobantes, haudquaquam consecrationem eam laudaverunt. Nam plerique viri divino ardore et spirituali sapientia pleni erant: qualis Helladius ille fuit, Basilii magni successor: Gregorius, et Petrus, eisdem cum Basilio parentibus orti: Amphilocheus Iconii, quæ Lycaoniæ urbs est: Optimus Pisisiæ, Diodorus Ciliciæ, Pelagius Laodiceæ, Eulogius Edessæ, Acacius Berrhœæ, Isidorus Cyri, Cyrillus Hierosolymorum, Gelasius Casareæ Palæstine, Acacii, qui Eusebio Pamphili substitutus fuerat,

(1) Joannes Prællus de secunda œcumenica synodo scribens, inter alios, hos ponit versiculos:

Αὐτὴ τὴν Μακεδόνιον ἀνεσπασε ριζόθεν,
τὸ Πνεῦμα τὸ παναγίου ἀλλοτροῦντα μάτην
τῆς ὑψηλῆς Θεότητος, καὶ πλάσμα βλασφημοῦντα.

Ἀχλὺς ἐφορμὰς περιτίμνουσα, τοῦτον ἐξέθετο, πολλῶν
τηνικαῦτα ἐκ φιλαρχίας προδεδηκότων κακῶν. Εἰ
δὲ τὸ φιλαρχεῖν ἀπέη, οὐδὲν πάντως τὸ προστά-
μενον, εἴ γε μόνον βίος ἢ λόγος, ἢ καὶ ἄμφω
ταῦτα, τῶν πολλῶν ὑπεραίρων ἐστίν· ἢ κοινή τῶν
καὶ μεγίστη ὠφέλεια τῆ μεταθέσει καλῶς προστά-
κᾶται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὡς Γρηγόριος τινὰς τῶν Αἰγυπτίων σκαιδαλιόμενους ἔρων διὰ τὴν μετάθεσιν εἰθερῶν, ἀφῆκε τὸν θρόνον, τῆς ὁμοιοῦσας τῶν ἐκκλησιῶν φροντίων, καὶ ἐπὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα διέβηκε· καὶ περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου.

Γρηγόριος δὲ τὰ μὲν πρῶτα προστατεῖν εἰετο, καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνέβαινε (πῶς γὰρ καὶ παρῆν εἶχεν ὑπὸ τοσούτων παρακαλούμενος); καὶ πόλιν ἤν ἐκ σμικρᾶς μεγάλῃν ἐποίησε, καὶ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀρεταῖς ἐξέθερεψε, καὶ τοὺς ἐξω πλανωμένους τῆ σαγήνῃ τῶν λόγων ἐξώγησεν· ἐπεὶ δὲ μετ' αὐτὸν ἦσθετό τινὰς ἀντιέλογοντες, καὶ μάλιστα τοὺς ἦκοντας ἐξ Αἰγύπτου, τὴν συντακτήριον αὐτοῖς προφωνήσας, αὐθις τὴν ἐπισκοπὴν παρητήετο. Ὡς γὰρ μετὰ τὴν σύνοδον καὶ τὴν τῆς χειροτονίας μετάθεσιν εὐθὺς ὁ Θεὸς Μελέτιος πρὸς τὴν ἀλυπον μετέβηκε βιοτήν, λόγοις ἐπιταφίους παρὰ πολλῶν καὶ μάλιστα παρὰ Γρηγορίου τοῦ Νυσσαίου φωστῆρος ἀνευφημούμενος, οἱ ἐξ Αἰγύπτου στασιάζοντες ἦσαν· ἅπαντες αἰτιώμενοι, καὶ οὗτοι τὴν πατρικὴν πρότερον ἰθὺς ἐπισκοπὴν, καὶ Ναζιανζὸν αὐτὴν, ὡς εἰς τρίτον ἦλθον καὶ τὸν τῆς Κωνσταντίνου θρόνον ἐπέβηκε. Καὶ ὅσα Τιμόθεος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Μάξιμον τινὰ φιλόσοφον Κυνικὸν ἐφευρών, τῷ Θεῷ Γρηγορίῳ ἐμαθητεῖαν τελέσαντα· ἐμπλεῖς δὲ τῆς Ἀπολλιναρῶν λώθῃς μάλιστα ἦν· καὶ τὰς ἐκεῖνου κυνικὰς τρεῖς περιελὼν, ἐν παραθύστῳ παρὰ τινὲ χοραύλου οἴκῳ τοῦτον τῆς Κωνσταντίνου ποιμένα ἐχειροτόνησε. Ἄλλοι οἱ τηνικαῦτα συνειλεγμένοι τὸ τῆς πράξεως ἄστοιχοι εὐθὺς ἀπέωσαντο, καὶ οὐδαμῶς τῷ πεπραγμένῳ συνῆσαν· ζήλου γὰρ Θεοῦ καὶ σοφίας πνευματικῆς ἐμπλεῖς ἄνδρες ἦσαν οἱ πλείους· ὅσος Ἑλλάδος ἐκεῖνος ὁ τοῦ μεγάλου Βασιλείου διάδοχος, Γρηγόριος τε καὶ Πέτρος, οἱ τῶν αὐτῶν ὠδίνων Βασιλεῖς μετέλαχον· ὁ Ἰκόνιος τε Ἀμφιλόχιος τῆς Λυκαονίας· ἔτι ἦδε ἡ πόλις· Ὁπτιμος, καὶ ὁ Κιλίκος Διόδωρος, καὶ ὁ Λαοδικεῖας Ηελάγιος· ὁ τε τῆς Ἐδεσσηνῶν Εὐλόγιος, Ἀκάκιος ὁ Βεβρόσιος, ὁ Κύρου Ἰσιδώρος, Κύριλλος τε ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Γελάσιος, διαδεξιμένους τὸν Ἀκάκιον, ὃς τὴν Παμφίλου Εὐσέβιον καὶ ἑτέροις πλείστοις, ὁρετῆς μὲν ἀθήηται, τῷ βίῳ δὲ τὸν λόγον

Hoc est

Rejecit hæc Macedonium radicitus,
Qui Spiritum temere creaturam vocans,
Deitate summa segregat sanctissimum.

κοσμοῦντες· οἱ δὲ πάντες τὸ πραχθὲν μυστατόμενοι τῶν Αἰγυπτίων διακριθέντες, τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ συνήσαν. Καὶ ἅμα γινόμενοι, τὰς τε πανηγύρεις καὶ τελετὰς καὶ σύμπαν τῆ Ἐκκλησίᾳ τὸ εἰωθὸς, ὡς εἶδος, ἀδεῶς ἐπετέλουν. Οὗς ὁ θεὸς παρεκάλει Γρηγόριος, ἐπισκεπτατοῦ καὶ ἀτυφώτατος εἶπερ τις μάλα γινόμενος, συμφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐλέσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι· ὅτι γε καὶ τὴν συνάθροισιν διὰ ταύτην γενέσθαι· καὶ προτιμᾶν μὲν αὐτὴν, τῆς δ' ἐνόησεν ἀδικίας ὑπερορῆν. « Καὶ γὰρ ἐγὼ, εἰς γε, τῶν πολλῶν φροντιδῶν ἀπαλλαγείς, τὴν ἐκ πολλοῦ μοι φίλην αὐθις ἤσυχαν ἀσπίσομαι· καὶ ὑμῶν ἡ περισπούδαστος εἰρήνη προσγένηται μετὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον καὶ δυσκαταγώνιστον πόλεμον. Ἔμοιγε γὰρ τῶν λίαν ἀτόπων εἶναι λογίζεται, ἄρτι τῆς τῶν ἐναντίων μάχης ἀπαλλαγέντας, κατ' ἀλλήλων ὀπλιζέσθαι, καὶ βάλλειν ὡς ἔτυχε, καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν τοῖς μὴ προσήκουσιν ἀναλίσκεν· οὕτω γὰρ ἐπίχαρτοι καὶ τοῖς δυσμενέσι γενοίμεθα. Εἶγε τοῖνον ἐμὸν πέθεισθε, ἄνδρα τινὰ εὐρήκοτος τοῦ θρόνου ἀντάξιον, καὶ νοῦν θεῖον ἔχοντα, τὴν τῆς Ἐκκλησίας τούτης προστασίαν ἀνάθεσθε· ὃς θεῶν κειθερνώμενος, καλῶς ἄρα διάθοιτο πάντα. » Τοῦτοις ἐκεῖνοι μὴ ἀντιλέγειν ἔχοντες, καὶ ἄκοντες ἐνεδίδωσαν. Καὶ τὸν μὲν Κωνιανὸν Μάξιμον εὐθὺς τῆς ἱερατικῆς ἀξίας γυμνώσαντες, τῶν ἱερῶν περιθάλων ἐξήλανον, ἐκκήρυκτον ποιησάμενοι, καὶ διὰ τὸ παραλόγως μὲν τῷ θρόνῳ ἐπιπρήτῃται, μάλιστα δ' ὅτι, ὡσπερ εἴρηται, καὶ τῆς Ἀπολλινάρου φρενοβλαβείας ἐμπλεως καθεστῆκει. Γρηγόριος δὲ τὸν θρόνον λιπῶν, ἐπὶ τὴν πατρίδα

Nazianzi episcopo declarato, vel parum, vel nihil prorsus impeditenti esset. Atque synodus quidem mores priscos conservans, id quod ei in manus tradiderat, ab ipso non invito recepit: nihil omnino divinas dotes, quæ in eo viro erant, reverita.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς Νεκταρίου, ὃς Γρηγόριον διεδέξατο· καὶ ὡς ἄρτι βαπτισθεὶς, ἐπὶ τὴν καθέδραν ἀνέβαιεν.

Μεγίστη δὲ καὶ πεφροντισμένη βουλή τῷ τε βασιλεὶ καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἐγένετο, καὶ μάλιστα τοῦ

PATROL. GR. CXLVI

A successor, et alii quamplurimi episcopi, egregii virtutis athletæ et concertatores, doctrinam vitam ipsa exornantes. Qui omnes factum tale execrantes, se ab Ægyptiis sejunxerunt, et Gregorio magno affuerunt. **241** Nam una cum eo conventus, et sacra, et ritus Ecclesiæ, recepto more omnes libere peragebant. Quos divinus Gregorius, si quis alius, et ipse humanus et humilis, maxime adhortatus est, ut concordiam et pacem inter se, cujus gratia conventus quoque coactus esset, colerent, eamque injuriæ hominis unius, quam contemnere deceret, præferrent. « Ego enim, inquit, curis multis liberatus, exoptatam mihi dudum et gratam quietem persequar. Et vobis simul, post diuturnum illud et inexpugnabile bellum, tanto studio expetita pax continget. Meo quidem judicio perabsurdum esset, si nuper admodum hostilis pugnae periculo defuncti, arma inter nos ipsos sumeremus, et sicuti sors ferret, telum temere conjiceremus, roburque omne in quibus minime decet certaminibus consumeremus. Sic scilicet hostibus quoque ipsis, ut clade nostra lætarentur, causam præberemus. Quapropter si consilium meum sequi voletis, viro alicui per disquisitionem invento, qui divina mente præditus, sede hac dignus sit, quique Deo actiones ejus gubernante, rite omnia et ordine faciat atque constituat, ecclesiæ præfecturam committetis. » Contra verba hæc, cum quod dicerent, non haberent, vel inviti ei cesserunt. Et confestim Maximum Cynicum episcopali dignitate nudatum atque excommunicatum ædibus sacris ejecerunt, cum quod præter rationem illegitime thronum invasisset, tum maxime, sicuti dictum est, quod Ἀπολλινάριος recordibus imperii agitaretur. Gregorius autem sede relicta, in patriam Nazianzum reversus, vitam quietam privatus transegit: neque cuiquam eo quod sua sponte throno cessit, scandali sive offendiculi occasionem præbuit. Sed enim virum hunc longe sapientissimum, cum alias ob res omnes valde, tum vero hac ipsa de causa non minus admirari libet. Neque enim eloquentia, qua plurimum pollebat, ad superbiam elatus est: neque ab inani gloria victus, administrationem ecclesiæ tantæ expetivit, quam ipse, cum prope jam interiisset, ad eam rursum amplitudinem doctrina sua provexerat: sed illico episcopis depositum reddidit, neque labores quos pertulerat aut pericula quæ adversus hæreses per intestinum bellum pugnans adierat, prætendit:

242 cum quidem ut sedem eam retineret, et ecclesiam Constantinopolitanam administraret, alio jam

De vita et moribus Nectarii, Gregorii successoris: et ut nuper baptizatus, cathedram episcopalem conscenderit.

Cæterum maxima cura et deliberatio imperatori et episcopis incumberebat, imperatore potissimum

25

eos cohortante, ad diligentem exactamque disquisitionem adhibendam, ut quam optimus atque honestissimus vir inveniretur, cui urbium maximæ recte administrationis committerentur habent. Porro synodus hac in re non eundem quem imperator obtinebat animum. Pro se enim quisque, ut ex necessariis suis et amicis quispiam honorem sedis ejus consequeretur, laborabat. Quod consilium cum episcopi omnes texerent, Nectarius quidam Tarsi Cilicum ortus, primariæ nobilitatis vir, senatoriaque dignitate clarus, et humanitate morum admirationem omnium promeritus, tum autem prætoris magistratu et honore conspicuus, Constantinopoli degens, in patriam jamjam iturus, ad Diodorum Tarsi episcopum venit, ut ab eo, sub cuius scilicet episcopatu censeretur, cum precatione benedictionem acciperet; atque si opus esset, litteras ejus secum ferret. Et commodum tum accidit, ut Diodorus secum ipse consideraret, quemnam ad functionem propositam eligi conveniret. Et Nectarium ingredientem conspicatus, statim illum in animo suo idoneum ad sedem eam suscipiendam judicavit. Et intra seipsum affectione propensus in eum fuit, canitiem illius venerandam cernens, speciemque episcopo dignam, morumque simul humanitatem eximiam pendens. Et alio quodam sub prætextu eum ad episcopum Antiochenum adductum, mirifice laudavit: et illum ut secum ei faveret, rogavit. Ille vero, quod multi præclari viri designati essent, veluti in re gravi et seria apud seipsum subridens, Diodori suffragium abrogavit:

243 Nectario tamen nihilominus vocato, paulisper eum secum manere jussit. Interea imperator in charta describi jussit eorum nomina, quem quisque aptum esse ad tantam Ecclesiæ scapham gubernandam putaret: ut sibi illis in scripto representatis, cuius ex omnibus eligendi potestas relinqueretur. Et alii quidem alios, pro ut cuique visum erat, adnotarunt. Antiochenæ vero Cuiistes ecclesiæ, postquam ex sententia sua quos volebat in libello nominavit, extremo loco, ut Diodoro gratificaretur, Nectarium etiam subjecit. Imperator charta in manus accepta, in qua designatorum nomenclatura descripta erat, ubi ad Nectarii nomen pervenit, constitit. Et altius, more suo, rem mente revolvens, secum ipse consultavit: et digito Nectarii nomini impresso, denuo eorum qui calculos et suffragia episcoporum meriti fuerant, nomina percurrens, ubi rursus ad Nectarium pervenit, diu multumque re deliberata, eum ipsum præ omnibus sede ea dignum esse censuit. Ad id factum obstupere omnes, verbisque et ore omnium quærebatur, quisnam Nectarius iste esset, quæ studia ejus, atque unde ortus esset. Ut vero nondum quoque initiatum esse cognoverunt, amplius etiam admirati, et ad imperatoris judicium animis consternati sunt. Ego quidem id etiam Diodorum ignorasse puto: neque enim credibile est, non initiatum eum suffragari tantopere ausurum fuisse. Sed illum jam

A κρατούντος ἀκριβῆ ποιῆσαι τὴν βίανον παρεγγυμένου, ὅπως ὅτι μάλιστα καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς εὐρεθεῖν, ᾧ δεήσει τὴν τῆς μεγίστης τῶν πόλεων καταπιστεύσαι ἦναι. Ἄλλ' ἡ σύνοδος οὐ τὴν αὐτὴν εἴη τῷ κρατούντι γνώμην. Ἐκαστοὶ δὲ τῶν τινα προσφιλιῶν καὶ ἄλλως ἐπιτηδεύων τὴν τῆς καθέδρας ἤξιον ἐπιτρέπειν τιμῆν. Τῆς δὲ τοιαύτης σπουδῆς τοῖς ἐπισκόποις ἅπασι λογοποιουμένης. Νεκτάριος, τις ἀνὴρ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίων ὀρμώμενος, εὐπατριδῆς τε καὶ τοῦ πρώτου γένους, ἐπίσημος, τῆ συγκαλήτῃ βουλή, ἐπεικῆς τὸν τρόπον, καὶ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν θαυμαζόμενος, τρικαῦτα δὲ τὴν τοῦ πραιτωρος χειρῶν ὄρχην, τῆ Κωνσταντίνου διατριβῶν, ἤδη δ' ἀπαίρειν πρὸς τὴν οἰκίαν πατρίδα παρεσκευασμένος, πρὸς Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ ἐπίσκοπον παρεγένετο, συνταξόμενος; καὶ εὐχὴν λαβεῖν εἰδέου καὶ δεήσει, καὶ ἐπιστολάς κομιτόμενος. Συνδαινε δὲ Διοδώρῳ τρικαῦτα ἐν φροντίδι εἶναι, τίνα χρεῶν ἐπιλεγῆναι τῆ προκειμένη σπουδῇ. Καὶ ἐπὶ Νεκτάριον εἰσιόντα ἰδὼν, εὐθὺς κατὰ νοῦν ἄξιον τῆς καθέδρας ἔκρινε: καὶ ἀοράτως αὐτῷ προσετέθη πολιῶν ὄρων πολὺ τὸ ἀιδέσιμον ἔχουσαν, τό τε ἱεροπρεπὲς τοῦ εἶδους, καὶ τὸ τοῦ ἤθους μάλα ἐπικαί. Καὶ προσάει δῆθεν ἑτέρᾳ παρὰ τὸν τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπον αὐτὸν ἀγαθῶν, ὑπερφυῶς ἐπήγει τὸν ἄνδρα: καὶ ἔδειτο σπουδῆν καὶ αὐτῷ κατατίθεσθαι τῷ γε παρόντι. Ὁ δὲ πολλὸν περιδοήτων ὑποψήφων ὄντων, ὡς ἐπὶ ἔργῳ μάλα πεφροντισμένῳ καθ' ἑαυτὸν μειδιῶν, τὴν Διοδώρῳ ψῆφον ἐέγραψε: Νεκτάριον δ' ὁμοῦ καλέσας, βραχὺν τινα χρόνον παρηγγύα μένειν. Ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ βασιλεὺς προσέτατε χάριτ' ἐγγράφειν ὡς ἕκαστοι δοκιμάζουσι τὰ ὄνματα, ὡς ἄξιον ὄντων τοσούτον σκάφος τῆς Ἐκκλησίας ἰθύνειν, καὶ πάντας μὲν αὐτῷ ἐγχειρίζειν, αὐτῷ δὲ οἱ τὴν τοῦ ἐνὸς αἵρεσιν ἐπιτροπέταν εἶναι. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι τοὺς αὐτοῖς δοκοῦντας ἀνέγραφον ὁ γε μὴν τῆς Ἀντιόχου πρόεδρος προσκείμενος; τῷ χάριτ' οἱ ἄρα πρὸς βουλῆς ἦσαν αὐτῷ, ἐς ὑστερον πάντων, διὰ τὴν πρὸς Διόδωρον χάριν, καὶ Νεκτάριον ὑποτίθειν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν χάριτ' μετὰ χειρᾶς λαθὼν, ἐν ᾧ κατάλογος τῶν ἐγγραφέντων ἦν, ἐπὶ Νεκτάριον ἐλθὼν, ἔστη. Σύνοδος δ' ὡς τὰ πολλὰ γινόμενος, καθ' ἑαυτὴν ὑφαίνε τὴν βουλὴν καὶ ἐπὶ τῷ Νεκταρίου ὀνόματι τὴν δάκτυλον ἐπιθεῖ, D ἀνατρέχει αὐθις τὰς κλήσεις τῶν ὑποψήφων καὶ ἐπανελθὼν αὐθις εἰς Νεκτάριον, καὶ πολλὰ βουλευσάμενος, τοῦτον πρὸ πάντων ἄξιον τῆς καθέδρας κρίνει. Ἐκκλησιῆς δ' ἐπὶ τῷ γεγονότι κατεῖχεν ἅπαντας: καὶ τοῖς ἀπάντων στόμασιν ἤγατο, τίς ἂν εἴη οὗτος Νεκτάριος, καὶ τίνα ἐπιτηδεύοι, καὶ ὅθεν. Ὡς δ' ἐπυνοθάνοντο καὶ ἀμύητον εἶναι, ἐπὶ πλεῖον εἶχον τὸ θαῦμα, καὶ τῷ βασιλεὶ τῆς ἐπ' ἐκείνῳ γνώμης ἐξίσταντο. Οἱμαὶ δὲ τοῦτο καὶ Διόδωρον ἀγνοεῖν. Οὐ γὰρ ἂν εἰκὸς ἐπ' ἀμύητῳ τοσαύτην ψῆφον ἐξαναγκεῖν ἀπεθάρβησεν: οἷα δὲ εἰκὸς, πολλὸν ὄντα πάλα μνηθῆναι ὑπέλαβε. Ταῦτα δὲ Θεοῦ εἴη συμβαίνειν, οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Ὡς δὲ καὶ βασιλεὺς τοῦτο μάθοι, καίπερ πολλῶν ἱερῶν ἀντιτεινόντων, ὁμοῦ τὴν γνώμην ἔστειγεν ἐπ' αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ

πάντες συμβάντες τὴν τοῦ κρατοῦντος ψῆφον ἐκύρου, εὐθύς ἐμειλο Νεκτάριος. Ἐπι δὲ τὴν μυστικὴν ἐσθῆτα ἡμφιεσμένος, κοινῇ τῆς συνόδου ψήφῳ τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπος ἀνηγόρευτο. Ταῦτα δ' οὕτω συμβῆναι πολλοῖς ἐπιστεύθη, Θεοῦ τῷ βασιλεὶ χρήσαντος. Εἰ δ' ἀληθές, εἴτε καὶ μὴ, οὐκ εἰσάπαν ἐμοὶ ἀκριβοῦσθαι ἔστιν· ἐμαυτὸν δ' ἄρα πεισάμην, μὴ ἀθεεὶ τὴν τοιαύτην συμβῆναι πράξιν, τῷ τε ἀρθεὶ τῆς χειροτονίας καὶ ξένω, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τεκμηριούμενος. Πρῶψ γάρ ὄντι καὶ ἀγαθῶ τὰ πάντα, εἰκὸς Θεὸν τὴν ἱερωσύνην διὰ τῆς τοσαύτης συνόδου ἐχειρίσαι αὐτῷ. Ἡ μὲν οὖν Νεκταρίου χειροτονία οὕτω τὴν ἀρχὴν συμβῆτα, τοιόνδε καὶ πέρασ αἴσιον ἔσχεν.

pler insolitum novumque electionis et consecrationis morem, tum propter earum rerum quæ consecutæ sunt, magnitudinem, conjecturam hanc faciens. **244** Quod namque placidus, et in rebus omnibus bonus fuit, verisimile est, Deum illi per synodum tantam, episcopatum commisisse. Consecratio quidem Nectarii tale consecuta initium, auspiciatum quoque habuit finem.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ ὧν ἡ ἀγία δευτέρα οἰκουμένηκὴ ἐθέσπισα σύνοδος, διαλυοῦσα τὰς ἐπαρχίας, κυρώσασά τε τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον θεολογήσασα, κανόνας ἐξέθετο.

Ἐπειτα εἰς ταυτὸ οἱ ἱερεῖς ἅπαντες συνιδόντες ἅμα Νεκταρίῳ, τίσφαλὲς τὸν ὄρον ἔχουν τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἐπρυτάνευσον, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἀπεφύρτεον. Καὶ τὰς ἐπαρχίας διανεμιάμενοι, πατριάρχας κατέστησαν ἐθέσπισάν τε κατὰ τοὺς πάσαι κανόνας τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τῶν ἰδίων μένειν ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ ὡς ἔτυχε ταῖς ἀλλοτρίαις ἐνορίας ἐπιβαίνειν, μηδὲ ἀκλήτους μηδὲν προσηκούσαις χειροτονίας ἐπιβάλλειν. Τοῦτο γάρ πρῶην συνέβαινε, τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διωκομένης. Ὅσα γε μὴν παρ' ἐκάστοις συμβαίνει, τὴν τοῦ ἔθνους σύνοδον, ὡς ἐκείνη κριθεῖη, διοικεῖν τε καὶ πράττειν. Μετὰ δὲ τὸν Ῥώμης τὸν τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπον τὸ πρεσβεῖον ἔχουν, ἅτε δὴ τῆς νέας Ῥώμης ὄντα ἐπίτροπον. Οὐ μόνον γάρ ἡ πόλις οὕτω προσηγορεύετο, γερούσια τε καὶ δέμων τιμαῖς καὶ ἀρχαῖς ἐσεμνύετο· ἀλλὰ καὶ σύμβολα καὶ ἔθιμα τῶν ἐν Ἱταλίᾳ Ῥωμαίων ἠρχεν· τὰ τε γέρα καὶ τὰ ἐκ τιμῆς δίκαια ἐπίσησ ἐκατέρω ἴσα ἦν. Ἀμείλει καὶ κληροῦται· Νεκτάριος τὴν Θράκην αὐτὴν καὶ τὴν Μεγαλόπολιν· τὴν δὲ κατὰ Πόντον διοίχτην ἀπὸ Βιθυνῶν ἄχρις Ἀρμενίων Ἑλλάδιῳ τῷ μετὰ Βισιλείῳ τῆς Καππαδοκῶν ἡγησαμένῳ ἔδωσαν, καὶ Γρηγορίῳ τῷ Νύσση· πόλις δὲ καὶ αὐτὴ Καππαδοκῶν. Τὴν δὲ τῆς Μελιτηνῆς ἐπαρχίαν Ὁτρητῶ ἀφήκαν. Τὴν δ' Ἀσιανὴν διοίχτην Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, καὶ Ὀπτιμος ὁ τῆς Πισιδῶν Ἀντιοχείας ἐλάχχανον· Αἴγυπτος δὲ τῷ Ἀλεξανδρείας Τιμοθέῳ ἀνεῖτο. Τὴν δὲ διοίχτην τῶν κατὰ τὴν ἑὼ ἐκκλησιῶν τοῖς ὑπ' αὐτῆν ἐπισκόποις ἐπέτρεψαν· οἷον τῷ Λαοδικείας Πελαγίῳ, καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας· τὰ οἰκεῖα πρεσβεῖα μόνᾳ τῇ Ἀντιόχου καταλιπόντες,

(1) Per Megalopolim, hoc est, magnam urbem, Constantinopolis hoc loco intelligenda.
(2) Apud Sozomenum est : Diocesim istam Pon-

A canum, ut æquum fuerat, initiatum fuisse opinatus est. Ego vero non sine nutu Dei hoc accidisse puto. Atque ubi id princeps quoque rescivit, quamvis ex episcopis multi contra niterentur, in sententia tamen sua ille conquevit. Postquam vero, qui convenerant, omnes imperatoris calculum confirmarunt, extemplo Nectarius baptismo initiatus, atque etiamnum mystica veste indutus, communibus synodi suffragiis episcopus Constantinopoli declaratus est. Hæc sic accidisse, Deo tanquam iustamento ipso principe utente, a multis credium est. Sed verumne id sit, an secus, affirmare certo non possum. Mihi quidem ipse persuaserim, rem tantam non sine Providentia divina actam esse, cum pro-

pter insolitum novumque electionis et consecrationis morem, tum propter earum rerum quæ consecutæ sunt, magnitudinem, conjecturam hanc faciens. **244** Quod namque placidus, et in rebus omnibus bonus fuit, verisimile est, Deum illi per synodum tantam, episcopatum commisisse. Consecratio qui-

B

CAPUT XIII.

De quibus rebus sancta secunda universalis synodus decreta tulerit, diœceses et provincias ecclesiasticas ordinans : et ut Nicænam idem comprobans, et de Spiritu sancto sententiam exponens, canones condiderit.

Postea episcopi omnes una cum Nectario congregati, ut Nicænæ fidei decretum certum esset, constituerunt. Hæresim omnem damnarunt : et provinciis divisit, patriarchas constituerunt. Sanxerunt quoque juxta veteres canones, ut episcopi in ecclesiis suis manentes, non temere in aliarum diœcesium fines transirent, neve se illegitimis ordinationibus non vocati ingererent : id quod antea, cum universalis Ecclesia persecutionibus exagitaretur, factum fuerat. Quæcunque vero apud quosque acciderent, ut gentis ejus synodus pro arbitrio suo ea ordinaret et statueret. Præterea, ut secundum Romanæ urbis episcopum, Constantinopolitanus antistes primum ac præcipuum obtineret honorem, ut qui novæ Romæ curator sit. Non enim urbs ea tantum ita nominata est, et populi honoribus magistratibusque exornata, verum etiam signis moribusque et legibus cum Romanis in Italia eisdem gloriatur, atque utrique ex æquo paria sunt et dignitatis præmia, et honorum jura. Igitur diœcesibus ordinandis Nectarius quidem Thraciam sortitus est, et Megalopolim (1) : Ponticam autem diœcesim (2) a Bithynia usque ad Armenios, Helladio, qui Basilio in Cappadocia successerat : et

D Gregorio Nyssæ, quæ et ipsa Cappadocum civitas est, episcopo attribuerunt. Provinciam autem Melitinensem Otreio reliquerunt. Asianam vero administrationem Amphilocheus Iconii, et Optimus Antiochiæ in Pisidia, episcopi acceperunt. Ægyptus porro sub Timotheo Alexandrino permansit. Gubernationem autem Orientalium ecclesiarum episcopis earum permisere, videlicet Pelagi. Laoditicam a Bithynia usque ad Armenios esse concessam Helladio Cæsariensi, et Gregorio Nysseno, et Otreio Melitinesi, episcopis. Lib. vii, cap. 9.

rehsi, et Diodoro Tarsensi. Antiochiæ vero sola A sua relinquentes privilegia, Meletio etiam adhuc superstiti tribuerunt. Urbibus autem circa Thraciam et Scythiam (1) sitis, Terentium Tomitanum et Martyrium Marcionopolitanum præfecere. **245** Quos cum imperator omnes visos collaudasset, sententia sua calculos quoque eorum comprobavit. Et erat eorum illustris gloria: quippe qui ecclesias, pro eo atque par est, administrarent. De Maximo vero decrevere, ut neque esset, neque nomen episcopi haberet: quos vero consecrasset clericos, et quæcumque egisset, irrita ut omnia essent. Constitutione quoque imperator sanxit, ut firma et perpetua esset Nicænæ fidei auctoritas: atque ut omnes omnium locorum ecclesiarum illis committerentur, qui subsistentia trium ejusdem honoris et ejusdem gloriæ personarum, divinitatem unam Patris et Filii et Spiritus sancti præstiterentur (2). Et canonibus quibusdam ecclesiarum exornandum gratia promulgatis, etiam Spiritus sancti gloriam, utpote similem atque æqualem Patri et Filio, Nysseno id quod illi decisset supplente.

CAPUT XIV.

De Cyriaco Adanorum, et Martyrio Cilicum episcopo: et ut reliquiæ sancti Pauli episcopi Constantinopolitani Constantinopolim sint relatae: et de Meletio Antiocheno, et ut Meletio Flavianus successerit: et de offendiculis, quæ propter sedem episcopalem rursus Antiochiæ sunt concitata.

His ita actis, simul et synodus finem suum habuit, et reliqui episcopi ad sedes suas redierunt. Nectarius autem Cyriacum Adanorum episcopum secum retinuit, ut episcopalem disciplinam ab eo addisceret: hunc enim ad breve tempus a Diodoro Tarsensi petierat. At ille non hunc solum, sed et alios plurimos Cilices apud eum reliquit. In quibus et Martyrius, medicus optimus, erat; quem commissorum in juvenili ætate peccatorum, sibi conscius habebat Nectarius. Eum tum in diaconorum numerum cooptare studebat: Martyrius vero ministerii ejus functionem refugiebat. Affirmabat namque, indignum se esse tanto munere, testemque vitæ male peractæ ipsum Nectarium laudabat. Et ille: « Quid, inquit, existimas? Ego qui nunc episcopus sum, an non juvenis aliquando inconsiderate magis quam tu vitam egi? Te ipsum testem facio, qui administer mihi improbæ sæpe libidinis fuisti. » Martyrius porro: **246** « At tu, vir beate, ait, nuper admodum per baptismum omnem labem abluisi, cum etiam episcopalem dignitatem es consecutus. Utrumque vero, et sacrum lavacrum, et munus episcopale, delictorum esse remedium et expiationem, ex sacris novimus constitutionibus (1). Ac tu quidem nunc nihil mihi differre videris a recens genito infante. Ego vero jamdudum divino purgatus lavacro eundem per libidinem

(1) Mihi sub Scythiæ nomine Gotthorum provincia significari videtur.

(2) L. II C. De sum. Trin.

ἄπαρ ἐτι τότε ζῶντι Μελετίῳ ἐνεχείρισαν τὰς δὲ περὶ Θράκην καὶ Σκυθίαν πόλεις Τερεντίῳ τῷ Τομέων, καὶ Μαρτυρίῳ τῷ Μαρκιανουπόλει. Οὗς δὴτα πάντα καὶ βασιλεὺς ἰδὼν τε καὶ ἐπαινεσας, ἐγένετο σύμφηφος, αὐτοῖς συγγενόμενος· ὧν καὶ δόξα λαμπρὰ ἐπεκράτει οἷα τὰς ἐκκλησίας ὡς χροῶν ἰθυόντων. Μάξιμον δὲ μὴδ' εἶναι, μὴδὲ ὄνομα ἐπισκόπου ἔχειν· τοὺς δὲ παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας κληρικούς καὶ τὰ πεπραγμένα σύμπαντα ἄκυρα εἶναι. Καὶ νόμῳ ἐκτύρον βεβαίαν ἐσσι διαμένειν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· καὶ τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας ἐκείνοις διδόναι, οἷς ὁμολογεῖν θέμις ἐν ὑποστάσει τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ ὁμοδόξων θεότητα μιαν Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καί τινας δὲ κανόνας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔνεκεν εὐκοσμίαις ἐκθήμενοι, καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος δόξαν, ὡς ἰσότημον καὶ ὁμοδόξον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῷ θεῷ συμβόλῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως προετίθεσαν, τοῦ Νύσσης Γρηγορίου τὸ λεῖπον τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἀναπληρώσαντος.

B sancto Nicænæ fidei symbolo adjecerunt: Gregorio

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ Κυριακοῦ τοῦ Ἀδάνων ἐπισκόπου καὶ Μαρτυρίου τοῦ Κίλικος· καὶ περὶ τῆς ἀρακομίδης τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας· καὶ ὡς Μελέτιον Φλυδιανὸς διεδέχετο· καὶ σκάνδαλα πάλιν ἀνεκινούοντο διὰ τὸν θρόνον τῆ Ἀντιόχου.

Ἐπεὶ δὲ τὰς ἐγένετο, καὶ ἡ σύνοδος πέρα; εἶεν, οἱ μὲν λοιποὶ τῶν ἐπισκόπων εἰς τὰ οἰκεία ἐπαήρσαν ἤθη· Νεκτάριος δὲ Κυριακὸν τὸν Ἀδάνων ἐπίσκοπον παρ' αὐτῷ κατεῖχεν, ὥστε τὴν ἱερατικὴν τάξιν παρ' αὐτοῦ ἐκπαιδεύεσθαι· τοῦτον γὰρ χρόνον ἐπιβραχυν ἤπει Θεόδωρον τὸν Ταρσοῦ· ὁ δὲ οὐ τοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλείστους Κίλικας αὐτῷ εἴασεν· ὧν εἷς καὶ Μαρτύριος ἦν, ὃν ὡς ἄριστον ἱατρὸν ἐκέκτητο· ἦν δ' αὐτῷ καὶ συνίσταρ τῶν ἐν νεότητι πλημμεληθέντων· ὃν τηρικαυτὰ Νεκτάριος διάκονον χειροτονεῖν σπουδὴν ἐποιεῖτο. Τὴν δὲ λειτουργίαν Μαρτύριος ἀπέσειετο· διετείνετο γὰρ ἀνίξιον εἶναι διακονίᾳ τοσαύτῃ· καὶ μάρτυρα τῶν οὐ καλῶς βεβιωμένων αὐτῷ Νεκτάριον ἐποιεῖτο. Ὁ δὲ, « Τί, φησὶν, οἶσι; Ἐγὼ δ' ὁ νῦν ἱερεὺς οὐκ ἁμιέστερον σοῦ ἐν νεότητι διαγέγονα βίον; Μάρτυς δὲ σὺ αὐτὸς, πολλαῖς μὴ προσηκούσαις ἀκολασίαις ἐμὲ διακονησάμενος. » Τὸν δὲ, « Ἀλλὰ σὺ, ὦ μακάριε, φάναι, πρότερον βαπτισθεὶς, πᾶσαν ἀπεξέσω κηλῖδα, ἐφ' ᾗ καὶ ἱερωσύνης μεταλαχρεῖν σοὶ ἐγένετο. Ἄρτι δὲ, τό τε θεῖον λουτρὸν καὶ ἡ ἱερωσύνη, ἀμπλακημάτων εἶναι λυτήρια τοῖς θεοῖς; ἔγνωμεν ὡμῶς. Καὶ γε σὺ τὸ νῦν ἔχον οὐδὲν μοι δοκεῖ; διατρέρειν τῶν ἀρτιτόκων βρεφῶν. Ἐγὼ δ' ἐκ πολλοῦ τῷ θεῷ λουτρῷ καθαρθεὶς, τῇ ἔσῃ τῆς ἀκολασίας ζωῇ διετέλεσα χροῖμενος. » Ταῦτα λέγων, τὸν τῆς ἱερωσύνης οὐχ ὑπίστη ζυγόν. Ὅν ἐγὼ τῆς ἀγαθῆς παρατή-

(3) Ἀμφότερα δὲ καθάρσια ἀμαρτημάτων, τὸ θεῖον ἐνομοθέτησε. Sozom.

σεως ἑπαινῶν, κατὰ τοῦτο καὶ μέρος τῆς παρουσίας ἅμα ἡμεῶν ἐποίησάμην. Μετὰ δὲ τὴν σύνοδον ὁ βασιλεὺς πυθόμενος ὅσα Παύλῳ τῷ τῆς Κωνσταντινου πόλει συνέθετο ἀρχιερεῖ, ὡς πρὸς τῶν Ἀρειανῶν ἐν ὑπερορίᾳ ἀγγλὸν τοῦ ζῆν ἀπὸ ἀλλαγῆς, ἐντίμως τὸν ἐκεῖνον νεκρὸν εἰς τὴν Κωνσταντινου μετακομισάμενος, κατέθετο τῷ νεφί, ὃν Μακεδόνιος· ὁ ἐπιβουλεύσας· αὐτῷ κατεσκευάσεν· ὅς καὶ εἰσέει τὴν κλῆσιν Παύλου φέροι, μέγιστός τε καὶ λίαν ἐπίσημος ὢν, περὶ οὗ τὸ δεύτερον διακειμένους· ὃν οἱ ἀγνοοῦντες Παῦλον τὸν θεῖον ἀπόστολον εἶναι νομίζουσι. Ἰπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον· καὶ τὸ οὖρον τοῦ Μελετίου λείψανον ἐκ τῆς Κωνσταντινου εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐκομίσθη· καὶ ἐγγειτόνων Βαβύλα τοῦ μάρτυρος κατέστη. Ἐλέγετο δὲ προστάγματι βασιλέως ἀνὰ πᾶσαν τὴν λεωφόρον παρὰ τὴν εἰσόδον· Ῥωμαίους ἐντὸς τειχῶν κατὰ πόλεις εἰσδεχθῆναι, εὐχαίς τε καὶ ψαλμῶδαις ἀμοιβάζειν κατὰ πόλεις τιμᾶσθαι, ἄχρις ἂν εἰς αὐτὴν διακομισθῆι τὴν Ἀντιόχειαν. Τοσοῦτον δ' ἐνετελεῖται τὸ φιλτερον ἅπασί φασι τοῦ ἀνδρός, ὡς καὶ τοῖχοις καὶ σάνεσι καὶ δακτυλοῖς τὸν ἐκεῖνον τύπον ἔγραψαν. Καὶ Μελέτιος μὲν τοιαῦτα ἤξιώθη ταφῆς· ἀντὶ αὐτοῦ δὲ τῷ ἐκεῖνον συστήματι χειροτονεῖται Φλαβιανός, ἐν δευτέρῳ τοὺς δοθέντας θέμενος ὄρους· Παυλῖνος γὰρ εἰς ζῶν διετέλει. Κάντεσθεν αὐτῆς μικρὸν τὴν Ἀντιόχειαν ἠρεμήσασαν πόλιν ταρβαλὶ διελάβασαν· πολλοὶ γὰρ ἀπὸ Φλαβιανοῦ διαβραγέτες, προσεβρόντησαν τῷ Παυλίῳ· οὗ δὲ χάριν εὐ μόνον οἱ κατὰ τὴν Ἀντιόχου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ περίεξ ἱερεῖς διεφέροντο. Οἱ τε γὰρ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀράβιοι καὶ Κύπριοι, ὡς ἐπὶ ἡδικομένην ἠγανάκτου Παυλίῳ. Σύροι δὲ καὶ Φοινικεῖς καὶ Παλαιστινοὶ, καὶ ὅσοι περὶ τὴν Ἀρμενίαν, Καππαδοκίαν τε καὶ Γαλατίαν, καὶ ἀνὰ τὸν Εὐξείνιον πόντον, τούτων οἱ πλείους προσέκειντο τῷ Φλαβιανῷ. Δίμασος δὲ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῖς πλείετα Φλαβιανῷ ἐχάλεπαν· καὶ ἐστὲλλον μὲν Παυλίῳ· καὶ ὡς ἀρχιερεῖ τῆς Ἀντιόχειας Ἐκκλησίας προσεβρόντησαν τὰς συνήθεις ἐπιστολάς, ἃς συνοδικῶς εἰσθὸς καλεῖν· Φλαβιανὸν δὲ παντάπασιν ἐξετρέποντο. Μὴ ἦτορον δὲ τοὺς ἀμφὶ Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ, καὶ τὸν Βερρόλιας Ἀκάκιον, ὡς τὴν χειροτονίαν ἐπιβαλόντας αὐτῷ αἰτιώμενοι, ἀκοινωνήτους ἐκρινον. Τάσφαλλος δὲ γῶναι περὶ τοῦτου βουλόμενοι, ἔγραψεν αὐτὸς τε καὶ Γρατιανός, εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἐκ τῆς· Ἔω τούτους μετακαλοῦμενοι.

A vitæ cursum tenere perseveravi. » His dictis, sacerdotii non subiit jugum. Cujus cum non possim deprecationem pulchram non laudare, ut partem aliquam etiam hoc loco in præsentia historia obtineret, volui. Post synodum celebratam, ubi imperator cognovit, quid Paulo Constantinopolitano olim episcopo accidisset, ut scilicet in exsilio ab Arianis suffocatus enectusque fuerit, translato honorifice corpore ejus Constantinopolim, in templo id reposuit, quod Macedonius, qui insidiatus illi fuerat, construxit. Id nunc quoque appellationem Pauli retinet, maximum atque præclarissimum, et quodammodo a paucis aliis secundas ferens. Qui vero rem eam ignorant, divum apostolum Paulum conditum ibi esse arbitrantur. Sub idem tempus, sacræ etiam Meletii reliquæ Constantinopoli Antiochiam sunt perlatæ, et proxime apud martyrem Babylam repositæ. Dictum autem est, imperatoris jussu corpus ejus in publicis viis omnibus, præter Romanorum morem, intra urbium mœnia receptum: preceationibus et psalmodiis alternis in urbibus decantatis, donec Antiochiam pertigit, honoratum esse. Tantum vero viri hujus desiderium in animis hominum omnium relictum esse ferunt, ut illius formam et effigiem in parietibus et tabulis depingi, et in annulis exsculpi curaverint. Melitius quidem tanto cum honore humatus est. Cui, ad gregem illius pascondum, Flavianus substitutus est: jusjurandum, quo obstrictus fuerat, parvifaciens. Paulinus enim adhuc vivebat. Proinde urbem Antiochenam, quæ paululum conquieverat, turbæ rursus exceperunt. Multi namque a Flaviano desciscentes, Paulino se adjunxerunt. Cujus sane rei gratia, non solum Antiocheni ipsi, verum etiam vicini circumcirca episcopi, inter se dissensere. 247 Ægyptii namque, Arabes, et Cyprii, propter Paulinum, veluti injuria is affectus esset, indignabantur: Syri autem, Phœnices, Palestini, et qui Armeniam, Cappadociam et Galatiam incolunt, quique ad Pontum Euxinum sunt, maxima ex parte Flaviano favebant. Porro Damasus Romæ episcopus, et Occidentales antistites, Flaviano plurimum succensebant: et ad Paulinum scribentes, in epistolis quas synodales appellare mos est, ei nomen D præsulis Antiochenæ ecclesiæ tribuebant, Flavianum autem prorsus aversabantur. Neque vero minus Diodorum Tarsensem, et Acacium Berrhæum, qui illi manus impoerant accusabant: quos etiam a communione excluderunt. Ut vero certius rem eam cognoscerent, et ipsi et Gratianus ad eos litteras dederunt, ex Oriente in Occidentem eos evocantes.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

Ὁ Θεοδοσίος ὁ βασιλεὺς δευτέραν πόλιν ἐποίησε συναγωγῆν, συμφωνῆσαι τὰς ἐκκλησίας βουλόμενος· καὶ ὅσα Σισίνιος ὁ Νουατιανός συνεδύλευε· καὶ ὡς μὴ δυνηθεὶς τοῦτο δρᾶσαι, ὑπερόριον φυγῆν τῶν αἰρετικῶν κατεβίβαζεν.

Ὁσπνίκα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τῶν Ἀρειανῶν ἐξοθουμένων τῶν εὐκτηρίων, εἰσαγομένων δὲ τῶν

CAPUT XV.

Ut Theodosius imperator secundam rursus coegerit concilium, ad concordiam redigere volens ecclesias. Et quæ Sisinius Novatianorum episcopus de concordia suaserit: et ut ad exsiliu hereticos, ubi voti compos fieri non potuit, Theodosius damnavit.

Eodem tempore (1), cum Ariani ex sacris ædibus deturbarentur, et Catholici in possessionem earum

(1) Sozom. lib. vii, cap. 12.

vacuam inducerentur, non parvæ exortæ sunt tur-
 bæ. Quapropter imperator Theodosius exiguo a
 prioræ synodo temporis intervallo, antesignanos
 vigentium tum hæresium rursus convocavit, ut
 alternum istorum fieret : videlicet, ut vel ipsi aliis
 opinionem suam persuaderent, vel ab aliis ad
 aliam complectendam persuaderentur, de rebus
 quæ in controversia essent : in unam eandemque
 sententiam omnes adductum iri ratus, si in pub-
 lico auditorio opinionem dubiæ per disputationem
 discuterentur. Cum autem universi convenissent
 (factum id eo anno, quo filium Arcadium Augu-
 stum renuntiavit), consilium de synodo celebra-
 cum Nectario Constantinopolitano communicavit,
 cohortatus, ut quæstiones unde hæreses orirentur,
 omnes, in publicam deducerentur disputationem,
 quo cum una fieret Ecclesia, atque unum inter
 omnes consentiens constitueretur dogma, tum uni-
 versi religionem, ita uti decet, colerent, neque
 quidquam controversiæ relinqueretur. Nectarius
 plurima secum animo revolvens, Novatianorum
 episcopum Agelium accersit, ejusdem cujus ipse
 erat de consubstantiali sententiæ virum : **248**
 qui quod factis potius virtutem (1) declararet, et
 a verborum nugamentis et fastu alienus prorsus
 esset, alium vicem suam ad dispiciendum quid
 facto opus esset, atque etiam (si hoc usus ferret)
 ad disputandum, designavit, Sisinium nomine, qui
 tum in lectorum ordine enitebat ; et brevi post
 episcopatum ejus suscepit : hominem ad invenien-
 dum perquam ingeniosum, et ad id quod invenis-
 set, eloquendum valde commodum : nec minus ad
 arcanos et latentes sacræ Scripturæ sensus inqui-
 rendum, eosque copiose suavi lingua exponendum,
 sane quam idoneum, nec non profanæ simul et
 sacræ philosophiæ egregie peritum. Is, quod re-
 ctiissime tum dicere visus est, suasor fuit, ne qua
 cum eis qui aliter opinarentur, susciperetur dispu-
 tatio, ut quæ aliam ex alia rixam et contentionem
 parere soleret : sed ut illi interrogarentur, an eos
 sacrorum oraculorum interpretes, qui prius existi-
 terint, quam dissensio in ecclesiis orta sit, admit-
 terent. Ac siquidem sententias illorum rejicerent,
 tum fore dixit, ut eos etiam factionis suæ popu-
 lares eijciant : sin vero idoneos illos ad declara-
 tionem seu decisionem controversiarum esse pu-
 tarent, statim illorum libros in medium proferri
 debere. Atque hoc sic suasit, quod certo sciret,
 veteres cum in divinis litteris coæternum Patri
 Filium invenerint, haudquaquam initio aliquo
 generationem ejus incepisse, dicere ausos fuisse.
 Ut autem et Nectario et imperatori optimum hoc
 consilium esse visum est, omnibus qui evocati
 fuerant coactis, cognoscere primum, quid de ve-
 terum scriptis illi sentirent, tentavit. Atque ubi illi
 clamore et admiratione suam erga illos affectionem
 et pietatem indicarunt, aperte pronuntiavit : si

(1) Τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου διὰ τῶν ἔργων φέρων

A ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, οὐκ ἐλάχισται παραχαί
 τούτοις συνέθησαν· οὐ χάριν ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος
 ὀλίγον διαλειπὼν τῆς προτέρας συνόδου, τοὺς ἀρχη-
 γοὺς τῶν ἀκμαζουσῶν τρικαῦτα αἰρέσεων μετακα-
 λείτω αὐθις, ἵνα θάτερον γένηται· καὶ ἡ πείσωσιν ἢ
 πεισθῶσιν οἷς διεφέροντο. Οἰόμενος γὰρ ἦν ταυτὸ
 φρόνημα πᾶσιν ἐνοεῖναι, τὰ τῶν δοξῶν ἀμφίβολα εἰς
 κοινὴν ἀκρόασιν εἰ γυμνάσειεν. Ἐπεὶ δὲ συνήσαν
 ἅπαντες, ἦν ἴκα καὶ τὸν υἱὸν Ἀρχάδιον Λυγούστου
 ἀνηγόρευε, τῷ τῆς Κωνσταντινίου Νεκταρίῳ ἐκωνω-
 νοῦτο περὶ τῆς γενησομένης συνόδου· παρηγγύα τε
 ὄσα τῶν ζητημάτων τὰς αἰρέσεις ἐποίησε, εἰς κοινὴν
 προκειοθαὶ διάλεξιν· ὡς ἂν Ἐκκλησία μία γένοιτο,
 καὶ ἐν δόγμα σύμφωνον ἅπασι κατασταθῆ· καθὼς
 ὁρθοσκεύειν πάντας προσήκει, μὴ τι ἔχον ἀμφήρ-
 στον. Πλείστα δὲ μεριμῶν Νεκτάριος, Ἀγέλιον μετε-
 στέλλετο τὸν τῆς Νιυατιανῶν αἰρέσεως προϊστά-
 μενον· τῆς γὰρ αὐτῆς δόξης ἐκείνου κατὰ τὸ ὁμοούσιον
 ἦν· ὁ δὲ τοῖς ἔργοις μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἐπέδει-
 γμένος· πᾶσι δὲ τερθρεῖα τῶν λόγων καὶ τῷ ταύτης
 κομφῶν παντάπασιν ἀτριβῆς ὢν, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ
 τοῦ ποιητέου προσεδάλλετο, εἴγε χρεῖα γένοιτο καὶ
 εἰς Ἀμιλίαν καταστῆναι λόγων, Σισίνιον ὄνομα, τη-
 νικαῦτα τῷ τῶν ἀναγνωστῶν βαθμῶ διαπρέποντα,
 δε μετὰ μικρὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπετρέπη ἐπισκοπῆν·
 νοῆσαι μὲν δεξιῶν, φράσαι δὲ τὸ νοηθὲν μάλα δεινῶν·
 ἐπιτηδεῖον δὲ ἄλλως τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἀναδιψῆσαι
 τὸ βάθος, καὶ λαμπρῶν γλώσση ἐπεξηγήσασθαι, ἵδριν
 τε τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν φιλοσοφη-
 σάντων· δε δὴ τότε ἄριστα λέγειν δοκῶν, σύμβουλος
 ἦν, ὡς τε τὰς μὲν τῶν ἄλλων δοξαζόντων διαλέξεις
 ἐκκλῖναι, ἅτε δὴ μάχην καὶ ἔριν γεννᾶν ἱκανός· εἰ
 ἐρώτησιν γε μὴν ἐλθεῖν, εἰ τοὺς τῶν ἱερῶν λόγων
 καθηγητὰς, οἱ πρὶν ἢ τὴν διάστασιν ταῖς ἐκκλησίαις
 γεννησάιν, προσίενται. Κἄν ἄρα τὰς ἐκείνων δόξας
 ἀπώσωνται, πάντως καὶ ὑπὸ τῶν τὰ σφέτερα δοξα-
 ζόντων ἐξελαθῆσονται· εἰ δὲ εἰς ἀπόδειξιν ἱκανός
 εἶναι τῶν παρισταμένων λογίσονται, αὐτίκα τὰς
 ἐκείνων βίβλους ἐπὶ μέσου προσενεγκεῖν. Ἀκριβῶς
 γὰρ ἠπίστατο ὡς οἱ παλαιοὶ συναδιδόν τῷ Πατρὶ τὸν
 Υἱὸν εὐρηκότες ταῖς θαλαῖς Γραφαῖς, οὐδαμῶς ἐξ
 ἀρχῆς τινος τὴν γέννησιν ἔχειν εἰπεῖν ἐτόλμησαν.
 Ὡς δὲ καὶ Νεκταρίῳ καὶ βασιλεῖ ἀρίστη ἡ βουλή
 συνεδόκει, συναγαγὼν ἅπαντας, ἐπειράτο διαγινώ-
 σκειν, πῶς ποτε γνώμης ἔχουσι περὶ τὰς τῶν πα-
 λαιοτέρων γραφᾶς. Τῶν δὲ βοῆ καὶ θαύματι τινὶ
 περὶ ἐκείνους μηνυσάντων στοργῆν, εἰς προῦπτον
 ἐδήλου, ὡς εἰ μάρτυρες οὗτοι τοῦ δόγματος ἑξέ-
 χρευ, ἄρα γε καὶ τὰς ἐφ' ἐκάστῳ ζητήσεις παύσου-
 σιν, εἴ γε στέργεσαν, ὡς ἄρ' ἐκείνοις δοξάζει καὶ εἰ-
 πεῖν περὶ τούτων ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τούτων
 οἱ τῶν αἰρέσεων ἀρχηγοὶ διχῆ διήρηντο (οὐ τὰ ἴσα
 γὰρ πᾶσι περὶ τῆς τῶν παλαιοτέρων δόξας ἰδοῦναι),
 καθ' ἑαυτὸν γενόμενος· ὁ κρατῶν, συνῆκεν ὡς διὰ τοῦτο
 τὸ προτεθὲν ὀποσειόνται, ἅτε δὴ τοῖς οἰκείοις δι-
 λόγοις τεοαρήκότες. Καὶ δῆτα τῷ τῆς γνώμης ἀθε-
 σθεῖς ἀνωμάλῳ, ἐκέλευσεν ἐκάστην αἵρεσιν γρητῆ
 κομφῶτος δὲ καὶ τερθρεῖας λόγων ἀτριβῆς. So-

τὴν οἰκίαν ἐγκαρτάτουσαν δόξαν, ἐγγεiriζειν αὐτῷ. Ὡς δ' ἤκεν ἡμέρα καθ' ἣν ὤριστο ταῦτα, ἐκ μὲν τῶν ἡμοσύτιον δοξαζόντων Τριάδα παρῆν Νεκτάριος καὶ Ἀγέλιος, τῶν δὲ τῆς αἰρέσεως Ἀρείου παρασπιζόντων Δημόφιλος. Εὐνόμιος δὲ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς οἰκίας δόξης παρῆν· Ἐλεύσιος δὲ ὁ Κυζίκου ὑπὲρ τῶν καλουμένων Μακεδονιανῶν. Πάσας δὲ τὰς τῶν αἰρέσεων ἐπελοῶν δόξας ὁ βασιλεὺς, μόνην ἔκρινεν ἀληθῆ καὶ διὰ θαύματος ἦγεν, ἣ δὴ Τριάδα ἡμοσύσιον εἰσηγεῖτο· τὰς δὲ λοιπὰς διεβρήγνυ ὡς τῇ ἀληθείᾳ διαμυχομένας. Οἱ μὲν οὖν τὴν Νουάτου νοσοῦντες αἵρεσιν οὐδαμῆ κακῶς ἔπραττον, ἅτε δὴ τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, πλὴν ἑνὸς, τὰ ἴσα φρονούντες, καὶ τῷ ἡμοουσίῳ μάλα προσκείμενοι· αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν αἰρέσεων, κακῶς πρὸς τοὺς σφετέρους ἱερεῖς ἐγαλέπαινον, ἅτε δὴ ἀμαθῶς τῷ κρατοῦντι διομιλησάμενοι· ὧν οἱ πλείστοι καὶ τὰς ἐκείνων δόξας διαπίστυντες, πρὸς τὴν ἔκαινεθεῖσαν μετεβρόησαν πίστιν. Βασιλεὺς δ' ἐντεῦθεν νόμον ἐτίθει, καὶ τοὺς μὴ τῷ ἡμοουσίῳ στοιχοῦντας ἐκέλευε μὴδ' ὄλωσ ἐκκλησιάζειν· ἀλλὰ μὴδὲ περὶ πίστεως τοῦ λοιποῦ τολμᾶν διδάσκειν· ἀλλὰ μὴδὲ τὴν οἶαν δὴ τινα χειροτονίαν ποιεῖν· ἐξελαύνεσθαι δὲ τοὺς μὲν καὶ ἀγρῶν καὶ πόλεων· ἀτίμους δ' ἄλλους εἶναι, καὶ μὴ τῆς ἴσης πολιτείας μετέχειν τοῖς ἄλλοις. Προσπέγραψε δὲ τοῖς νόμοις καὶ τιμωρίας σφοδράς, εἰ τι γνώη παρὰ τὸ νομοθετηθὲν δρώμενον. Ἄλλ' οὐκ ἐπέβη· ἐς θεός γάρ τοὺς σπουδαστὰς ἐκείνων ἐμβάλλειν ἤθελε. Καὶ σπουδῆ τις ἦν τὴν ὑπ' αὐτῷ ἀρχομένην ἡμοφρονεῖν αὐτῷ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν. Ὅθεν καὶ διὰ πολλῆς ἤγε τιμῆς, οὗς μετατιθεμένουσ ἐξ αἰρέσεων διεγίνωσκε. Τῆς δὲ συνόδου ταύτης συγκροτουμένης ἐκ δευτέρου τῇ Κωνσταντινῶν, ὡς εἴρηται, Θεοδοσίῳ κρατοῦντος, ἤκεν ἐξ Ἑσπέρας τοῦτοιοῦ ἐπιστολῆ· ὥστε πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ αὐτοὺς ἀφικέσθαι συνόδου μεγίστης κάκει κρατουμένης, καὶ ἴνα καὶ τὰ καθ' Ἀντιόχειαν Παυλίῳ καὶ Φλαβιανῷ γενόμενα διαγνοῖεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν πρὸς Ῥώμην ἀποδημίαν, ὡς ἀκερῆ, οἱ ἐν τῇ Κωνσταντινῶν ἀθροισθέντες ἐπίσκοποι παρητήσαντο· ἐπέστελλον δὲ καὶ οὗτοι, τὸν τ' ἐπεγερόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ μέγιστον κλύδωνα τῶν αἰρέσεων διαγγέλλοντες· ἤρμα δὲ πως καὶ τῆς ἐκείνου ἀμελείας καθήπτοντο· ἐν κεφαλῇ δὲ τὸ ἀποστολικὸν φρόνημα τῷ γράμματι ἐγκατέσπειραν. Σαφέστερον δὲ τῶν ἀνδρείων ἐκείνων νοῦν καὶ τὴν ἀληθῆ σοφίαν, αὐτὰ γ' ἐκείνῳ παραστήσει τὰ γράμματα, τάδε κατὰ βῆμα διεξιόντα·

ut ipsi quoque Romam ad concilium ibi maxima institutum, in quo de rebus etiam Antiochenis inter Paulinum et Flavianum decideretur, venirent. Ceterum qui Constantinopoli congregati erant episcopi, profectionem Romanam ut incommodam detrectarunt. Epistolam autem scripserunt, in qua excitatam in Ecclesia ab hæreticis procellam maximam exposuerunt: et aliquantulum negligentiam et incuriam illorum perstrinxerunt, summamque apostolicam sententiam inseruerunt. **250** Sed virilem eorum animum, veramque sapientiam, illæ ipsæ litteræ declarabant, in hæc verba con-

(1) L. Omnes vetitæ C. De hæretic. et Manich.

(2) L. Cuncti heretici. cum Ll. sequentibus. Eod.

testes illi dogmatis classici et idonei essent, facile eos questionem rei cuiuslibet decisuros, si ipsi in eo acquiescerent, quod illi de controversiis ejusmodi et senserint et dixerint. Quandoquidem autem etiam de eo hæresium duces dissentiebant (non omnibus enim eadem de veterum opinionibus sententia erat), rem secum ipse perpensens imperator intellexit propterea quod propositam sibi conditionem repudiare, quod disputationibus suis confiderent. Quamobrem iniquam sententiam eorum moleste ferens, hæresim quamque libellam, opinionem cuiusque complectentem, offerre sibi jussit. **249** Atque ubi dies constituta advenit, ex eis qui Trinitatem ἡμοούσιον, consubstantialiam, profitebantur, Nectarius affuit, et Agelius: ex Arianis autem, Demophilus: hæresis suæ nomine, Eunomius: Eleusius autem Cyzicenus, Macedoniarum partes propugnans. Porro imperator opinionum hæreticorum omnibus perfectis, solam admiratus est, et veram esse indicavit, quæ Trinitatem ἡμοούσιον, consubstantialiam, deprædicat: reliquas vero ut veritati repugnantes, conscidit. Enimvero eis qui Novati hæresi laborant, nihil adversi accidit: quippe qui Ecclesiæ catholicæ, præterquam in re una, consentirent, et ἡμοουσίῳ, consubstantiali, admodum inhærent. Reliquæ autem hæreses graviter episcopos suos accepere, quod non satis considerate cum imperatore egissent. Plurimi etiam ex eis, opinione illorum sprete, ad sententiam laudatam transiere. Deinde imperator legem tulit (1), ne a Consubstantialis fidei professione abhorrentes, conventus aliquos ecclesiasticos agerent: neve postea de fide docere auderent, aut eligendi consecrandique quenopiam, potestatem haberent. Sanxit præterea, ut illi partim ex agris et urbibus pellerentur, partim infamia notarentur, neque quidquam cum reliquis civibus commune haberent. Constitutionibus (2) ejusmodi pœnas graves addidit, si quemquam contra decreta sua commisisse comperisset. Sed eas executioni non mandavit: metum enim tantum hæresium studiosis incutere voluit; et id maxime studio habuit, ut populi imperio ejus subjecti, eandem secum de Deo obtinerent opinionem. Quapropter magno etiam eos prosecutus est in honore, quos ab hæreticis ad ecclesiam universalem transiisse cognovit. Cum synodus Constantinopoli iterum, sicuti dictum est, sub imperatore Theodosio ageretur, ex Occidente litteræ venerunt,

CAPUT XVI.

Epistola Constantinopolitane synodi, ad Occidentales episcopos scripta.

« Reverendissimis dominis, et maxime piis fratribus atque collegis, Damaso, Ambrosio, Brittoni, Valeriano, Ascholio, Anemio, et reliquis sanctis episcopis, in magna urbe Romana coactis; sancta synodus orthodoxorum et recte sentientium episcoporum in magna urbe Constantinopolitana congregatorum, in Domino salutem. Pietatem vestram tanquam ignaram docere, et ærumnarum vim nobis ab impotenti dominatione Arianorum illatarum commemorare, superfluum fortasse est. Non enim existimamus pietatem vestram, res nostras tam nihil ad se pertinere judicare, ut de eis commonefacienda sit, in quibus condolere eam nobiscum oportuit. Neque tales sunt quas pertulimus tempestates, ut latere tenuitate sua potuerint. Et tempus persecutionum propinquum, recentem adhuc memoriam conservat, non eis tantum qui afflicti sunt, sed etiam qui per charitatem afflictorum miseras, suas ipsorum ærumnas esse reputant. Heri namque, propemodum, et nuper admodum, alii quidem exsilii vinculis soluti, ad ecclesias suas per afflictiones innumerabiles postliminio redierunt. Quorundam autem in exilio defunctorum relate sunt reliquiæ. Quidam etiam post reditum, cum in ferventem adhuc hæreticorum incidissent furorem, acerbiora quoque doni, quam in longinquis et alienis terris, mala pertulere: lapidibus ad necem usque, sicuti beatus Stephanus, obruti. Alii variis concisi verberibus et flagris, stigmata et notas adhuc Christi et vibices in corpore suo circumferunt. Pecuniarum vero multas, et excussiones urbium, et privatorum bonorum publicationes, insidias structas, contumelias, et vincula, quisnam enumerare queat? Revera profecto in nobis afflictiones multiplicatæ sunt supra numerum, fortasse vel quod peccatorum pœnas persolvimus: **251** vel quod benignus Deus pro suo in homines amore, per tantam vim et multitudinem malorum nos exercuit. Quo nomine Deo agimus gratias, qui per tot et tantas afflictiones servos suos castigavit, et secundum multitudinem miserationum suarum nos rursus eduxerit in refrigerium. Nobis vero diuturno opus esset otio, et tempore multo, ad ecclesiarum restitutionem, ut perinde atque ex longa ægritudine, paulatim sedula cura Ecclesiæ corpus confirmantes, ad pristinam valetudinem et sanitatem reduceremus. Quanquam enim maxime a vehementi injuria persecutionum videmur esse liberati, et ecclesias diutius ab hæreticis detentas nuper recuperavimus: graves tamen adhuc nobis imminet lupi, qui etiam ex ovilibus depulsi, in silvis et saltibus greges diripiunt, conventus contra suos cogunt, vulgi seditiones movent, et nihil quod in ecclesiarum detrimentum cedat, non tentant. Quapropter, quod diximus, ampliore nos otio et tempore longiore abundare oportebat. Sed enim cum

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου πρὸς τοὺς δυτικοὺς ἐπισκόπους γραφεῖσα.

« Κυριοῖς τιμωτάτοις καὶ εὐλαβεστάτοις ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς, Δαμάσῳ, Ἀμβροσίῳ, Βρίττωνι, Οὐαλεριανῷ, Ἀσכולίῳ, Ἀνεμίῳ, Βασιλείῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγίοις ἐπισκόποις τοῖς συνεληλυθόσιν ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει Ῥώμῃ, ἡ ἁγία σύνοδος τῶν ὀρθόδοξων ἐπισκόπων τῶν συνεληλυθότων ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει Κωνσταντινουπόλει ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τὸ μὴ ὡς ἀγνοοῦσαν διδάσκειν τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, καὶ διεγείσθαι τῶν παθημάτων τὸ πλήθος, τῶν ἐπαχθέντων ἡμῖν παρὰ τῆς Ἀρειανῶν δυναστείας, περιττὸν ἴσως. Οὐτε γὰρ οὕτω πάρεργον τὰ καθ' ἡμᾶς κρῖνειν τὴν ὑμετέραν ἡγούμεθα θεοσέβειαν, ὡς δεῖσθαι τοῦ μαθεῖν ταῦτα ὅς ἐχρῆν συναλγεῖν· οὐτε τοιοῦτοί τινες οἱ περισχόντες ἡμᾶς χειμῶνες, ὡς λανθάνειν ὑπὸ σμικρότητος· ὃ τε χρόνος τῶν διωγμῶν νεαρὸς, ἔναυλον ἔτι φυλάττων τὴν μνήμην αὐτοῖς πεπονησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δι' ἀγάπην τὰ τῶν πεπονησάντων οἰκειομένοις. Χθὲς γάρ, ὡς εἶπειν, ἔτι καὶ πρῶτην οἱ μὲν τῆς ἐξορίας λυθέντες δεσμῶν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐκκλησίας διὰ μυρίων ἐπανάκασι θλίψεων· τῶν δὲ καὶ τελεωθέντων ἐν ταῖς ἐξορίας ἐπανεκομισθὲ τὰ λείψανα. Τινὲς δὲ καὶ μετὰ τὴν τῆς ἐξορίας ἐπάνοδον, ἔτι βράσσοντι τῷ τῶν αἰρετικῶν περιπεσόντες θυμῷ, πικρότερα τῶν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας, ἐπὶ τῆς οἰκείας ὑπέμειναν, λίθους παρ' αὐτῶν τελεωθέντες κατὰ τὸν μακάριον Στέφανον· ἄλλοι διαφόροι; καταξανθέντες αἰκίας, ἔτι τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς μώλωπας ἐν τῷ σώματι περιφέρουσι. Χρημάτων δὲ ζημίας καὶ προτιμήσεις πόλεων, καὶ τὰς τῶν καθ' ἓνα δημεύσεις καὶ συσκευάς, καὶ ὕδρεις καὶ δεσμοκτήρια, τίς ἂν ἐξαρτιθῆσασθαι δύναίτο; Ὅντως ἐφ' ἡμᾶς αἱ θλίψεις ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ ἄριθμόν· ἴσως μὲν, ἐπειδὴ δίκαις ἁμαρτημάτων ἐτίνομεν· ἴσως δὲ, καὶ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ διὰ τοῦ πλήθους τῶν παθημάτων ἡμᾶς γυμνάζοντος. Τούτων μὲν οὖν τῷ Θεῷ χάρις, ὃς καὶ διὰ τοσοῦτων τῶν ἑαυτοῦ δούλους ἐπαίδευσε, καὶ κατὰ τὸ πλήθος τῶν οἰκτιρῶν αὐτοῦ πάλιν ἐξηγάγεν ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν· τμῖν δὲ, μακρὰς μὲν ἔδει σχολῆς καὶ πολλοῦ χρόνου πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπανόρθωσιν, ἵν' ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀβρωστίας ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπιμελείαις τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐκνοσηλεύοντες, πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας ὑγίειαν ἐπαναγάγωμεν. Καὶ γὰρ εἰ τὰ μάλιστα δοκοῦμεν τῆς τῶν διωγμῶν ἀπηλλάχθαι σφοδρότητος, καὶ τὰς ἐκκλησίας χρονίως παρὰ τῶν αἰρετικῶν κατασχεθεῖσας ἀρτίως ἀνακομίσθαι, πλὴν ἀλλὰ βραβεῖς ἡμῖν οἱ λύκοι, καὶ μετὰ τὸ τῆς μάνδρας ἐξωσθῆναι, κατὰ τὰς νάπας τὰ ποίμνια διαρπάζοντες, ἀντισυνάξεις τολμῶντες, δῆμων κινουῦντες ἐπαναστάσεις, ὀκνοῦντες οὐδὲν εἰς τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν βλάβην. Ἦν μὲν οὖν, ὅπερ εἰρήκαμεν, ὀναγκαῖον πλείονα ἡμᾶς προσασχοληθῆναι χρόνον· ἐπειδὴ μέντοι τὴν περὶ ἡμᾶς ἀδελφικὴν σῶζοντες σπογγὴν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμενοι, σύνοδον ἐπὶ τῇ Ῥώμῃς Θεοῦ βουλήτῃ συγκροτοῦντες, καὶ ἡμᾶς ὡς

οικεία μέλη προσεκαλέσασθε διὰ τῶν τοῦ Θεοφιλεστάτου βασιλέως γραμμάτων, ἵν' ἐπειδὴ τότε τὰς θλίψεις μόνοι κατεδικάζημεν, νῦν ἐν τῇ τῶν αὐτοκρατέρων περὶ τὴν εὐσέθειαν συμφωνίᾳ μὴ χωρὶς ἡμῶν βασιλεύσητε, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν συμβασιλεύσωμεν· εὐχὴ μὲν ἦν ἡμῖν, εἰ δυνατόν ἄκασιν ἀθρόως καταλιποῦσι τὰς ἐκκλησίας, τῷ πόθῳ ἢ τῇ χρείᾳ χάρισσασθαι. Τίς γὰρ ἡμῖν δῶ πτέρυγας ὥσπερ περιστερᾶς, καὶ πετασθόμεθα, καὶ πρὸς ὑμᾶς καταπαύσομεν; Ἐπειδὴ ἕξ τούτου παντελῶς ἐγύμνου τὰς ἐκκλησίας ἄρτι τῆς ἀνανεύσεως ἀρχομένας, καὶ τὸ πρῶγμα παντάσῃσιν ἦν τοῖς πολλοῖς ἀδύνατον· συνδεδραμήκαμεν γὰρ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐκ τῶν πέρσοι γραμμάτων τῶν παρὰ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος μετὰ τὴν Ἀκυλητίας σύνδοκον πρὸς τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα Θεοδόσιον ἐπισταλθέντων, πρὸς μόνην ταύτην τὴν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως παρασκευασάμενοι, καὶ παρὰ ταύτης μόνης τῆς συνόδου τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μεινάντων ἐπισκόπων συγκατάθεσιν ἐπαγόμενοι· μείζονος δὲ ἀποδημίας, μήτε προσδοκῆσαντες χρείαν, μήτε προκαοῦσαντες ὄλωσ, πρὶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθεῖν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῆς προθεσμίας διὰ στενότητα μήτε πρὸς πεπρακτεῆν μακροτέρας ἀποδημίας ἐνδιούσης καιρὸν, μήτε πάντα τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κοινωνικούς ἐπισκόπους ὑπομηματισθῆναι καὶ τὰς παρ' αὐτῶν συγκαταθέσεις λαβεῖν· ἐπειδὴ ταῦτα, καὶ πολλὰ πρὸς τοῦτοις ἕτερα τὴν των πλειόνων ἔφριξιν διεκώλυσεν· ὁ δεῦτερον ἦν εἰς τε τῶν πραγμάτων ἐπιδρόμωσιν, καὶ τὴν τῆς ὑμετέρας περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἀπόδειξιν, τοῦτο πεποιήκαμεν, τοὺς αἰδουσιμωτάτους καὶ τιμιωτάτους ἀδελφοὺς καὶ συλλειτουργοὺς ἡμῶν ἐπισκόπους, Κυριακὸν, Εὐσέβιον, καὶ Πρισκιανόν, προθύμως καμῖν ἄχρις ὑμῶν δυσωπήσαντες· δι' ὧν τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν εἰρηνικὴν οὖσαν καὶ σκοπὸν ἐνώσεως ἔχουσαν ἐπιδείκνυμεν· καὶ τὸν ζῆλον ἡμῶν ἐν ὑπὲρ τῆς ὑγιῶς πίστεως φανερόν ποιοῦμεν. Ἡμεῖς γὰρ, εἴτε διωγμοὺς, εἴτε θλίψεις, εἴτε βασιλικὰς ἀπειλάς, εἴτε τὰς τῶν ἀρχόντων ὀμότητας, εἴτε τινὰ πειρασμὸν ἕτερον παρὰ τῶν αἰρετικῶν ὑπεμείναμεν, ὑπὲρ τῆς εὐαγγελικῆς πίστεως· τῆς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας παρὰ τῶν τριακοσίων δεκαοκτῶ Πατέρων κυρωθείσης ὑπέστημεν. Ταύτην γὰρ καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς μὴ διαστρέφουσι τὸν λόγον τῆς ἀληθοῦς πίστεως συναρέσκειν δεῖ· ἦν μόλις ποτὲ πρῆσβυτάτην οὖσαν καὶ ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι, καὶ διδάσκουσαν ἡμᾶς πιστεῦειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δηλαδὴ θεότητος καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας μᾶς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πιστευομένης, ὁμοτιμίου τε τῆς ἀξίας καὶ συναΐδου τῆς βασιλείας ἐν τρισὶ τελειοτάταις ταῖς ὑποστάσεσιν, ἧγουν τρισὶ τελείοις προσώποις· ὡς μήτε τὴν Σαβελλίου νόσον χωρᾶν λαβεῖν, συγχρομένων τῶν ὑποστάσεων, εἴτουν τῶν ἰδιοτήτων ἀναιρουμένων, μήτε μὴν τὴν Εὐνομιανῶν καὶ Ἀρειανῶν καὶ Πνευματομάχων βλασφημίαν ἰσχύειν, τῆς οὐσίας ἢ τῆς φύσεως ἢ τῆς θεότητος τεμονομένης, καὶ

A fraternam vestram erga nos pietatem conservantes, et dilectionem exhibentes, indicto Romæ, de voluntate Dei, concilio, per Dei amantissimi imperatoris litteras, nos quoque, ut membra vestra propria, eo evocaveritis, ut posteaquam tum quidem soli nos calamitatibus addicti atque adjudicati fuimus, nunc tandem in consentienti ipsorum imperatorum de vera pietate concordia, non sine nobis regnetis, sed et nos una vobiscum, juxta apostolicam vocem, regnemus: in votis nobis erat, si fieri posset, ut simul omnes, ecclesiis relictis, seu desiderio seu usui vestro, per gratificandi studium satisfaceremus. Quis enim nobis alas veluti columbæ tribuat, ut volitemus, et apud vos requiescamus? Cum vero id, si fieret, prorsus ecclesias nudaret, quæ nuper renovari cœperunt, et res hæc multis omnino impossibilis sit: convenimus namque Constantinopolim litteris proximis adducti, quas reverentia vestra post synodum Aquileiensem, ad Dei amantissimum imperatorem Theodosium dedit, ad solam hanc, Constantinopolim usque, protectionem instructi, 252 et de una hac synodo ab eis qui in provinciis permansere episcopis, assensionem acceptam habentes. De longiore autem protectione neque necessitatem aliquam exspectavimus: neque quidquam omnino prius audivimus, quam Constantinopoli convenimus. Ad hæc, ea est constituti temporis angustia, ut neque ad iter longius nos instruendi spatium habeamus: neque omnes in provinciis communionis nostræ episcopos, de protectione tali certiores facere, et consensum eorum accipere possimus. Cum hæc, et multa præterea alia, adventum complurium impedirent: quod reliquum erat, simul et ad res plerasque corrigendas, et nostram erga vos claritatem declarandam, faciendum duximus, ut reverendissimos atque honorandos maxime fratres et collegas nostros, Cyriacum, Eusebium, et Priscianum, episcopos, quo viæ laborem Romam usque alacribus subirent animis, exoraremus: per quos voluntatem et sententiam nostram pacificam esse, et unionis conjunctionisque consilium et finem sibi proposita habere, ostendimus: ardoremque simul pro saniore fide nostrum, manifesto declaramus. Nos enim, sive persecutiones, seu afflictiones, sive imperatorum minas, seu magistratum crudelitatem, sive etiam aliam quampiagn tentationem et periculum ab hæreticis sustinimus, pro evangelica fide Nicææ apud Bithynos a trecentis decem et octo Patribus confirmata, quidquid id fuit, pertulimus. Eam enim et nobis, et vobis, aliisque adeo omnibus qui veræ fidei verbum non pervertunt, complacere oportet: quippe quæ antiquissima et baptismo consentanea sit, credere nos docens in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, videlicet ut divinitas et potestas una Patris et Filii et Spiritus sancti, et ejusdem honoris dignitas, et coæternum regnum in tribus perfectis subsistentiis, sive tribus perfectis personis, creatur: ita ut neque Sabellii contagio locutus

habeat, subsistentiis confusis, seu proprietatibus A
sublatis: neque Eunoniorum et Arjanorum et
Pneumatichorum blasphemia seu maledicentia
invalescere possit, substantia vel natura vel divi-
nitate dividenda, et increate consubstantialique et
coeternae Trinitati, posteriore quapiam sive creata
seu alteri substantiali natura inducenda. **253** In-
humanationis etiam Domini rationem minime per-
versam retinemus, neque vel anima vel mente
carentem, aut imperfectam carnis dispensationem
credentes: certo quippe scientes, perfectum qui-
dem ante saecula fuisse Deum Verbum, perfectum
vero hominem in extremis diebus propter salutem
nostram esse factum. Et fides quidem quae a nobis
constanter deprædicatur, in summa sic se habet:
de qua ampliore etiam animorum consolationem
percipere poteritis, si non gravabimini decreti
libellum, quod Antiochiæ a synodo ibi coacta fa-
ctum, et item id quoque quod proxime Constanti-
nopolim ab universali concilio promulgatum est,
legere. In quibus et fusius fidem professi sumus,
et hæreses nuper per res novas, exortas, et a nobis
anathemate confossas, in scriptum retulimus. Porro
de singularibus ecclesiarum administratio-
nibus, veterem scitis esse sanctionem, et sancto-
rum Nicææ congregatorum Patrum decretum, ut
in provincia quaque, provinciae ejus episcopi, et
cum eis, si illi velint, fluitimi quoque electiones et
consecrationes, ex usu publico peragant. Juxta
ejusmodi constitutionem, cum alias apud nos eccle-
C
sias ordinari atque administrari, tum in cele-
berrimis quibusque antistites renuntiatos esse,
scitote. Proinde in recens fundata, ut ita aliquis
dicat, Constantinopolitana ecclesia, quam nuper
tanquam ex ore leonis, sic ex blasphemia et male-
dicentia hæreticorum eripimus, per miserationes
Dei, in universali synodo, communi et publico
consensu in ipsius Dei amantissimi imperatoris
Theodosii conspectu, clero omni et civitate cuncta
suffragante, reverendissimum et Dei amantissimum
Nectarium episcopum legimus. In vetustissima
vero, proindeque apostolica ecclesia Antiochiæ
apud Syros, in qua prima venerandum Christiano-
rum nomen exstitit, provinciales et Orientalis dioc-
cesis episcopi conventu acto, canonicè et legitime
D
reverendissimum et Dei amantissimum Flavianum
antistitem creaverunt, ecclesia tota consentiente, et
quasi voce una virum eum cohonestante. **254**
Quam consecrationem ut ordinariam et legitimam,
synodi etiam communitas comprobavit. In ea vero
ecclesia, quæ aliarum omnium mater est, Hiero-
solyminis, reverendissimum et Dei amantissimum
Cyrillum episcopum esse scimus, rite jamdudum a
provincialibus episcopis electum, qui sane diversis
in locis plurimum adversus Arianos decertavit. Quæ
cum legitime et canonicè apud nos acta obtineant,
ut in eis pietas etiam vestra læta et gratulabunda
acquiescat, hortamur, spirituali scilicet charitate
intercedente, et Domini timore favorem hominum

τη ἀκρίστῳ καὶ ἁμουσίῳ καὶ συναϊδίῳ Τριάδι με-
ταγενεστέρας τινὸς ἢ κτιστῆς ἢ ἑτεροουσίου φύσεως
ἐπαγομένης. Καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ
Κυρίου λόγον ἀδιάστροφον σώζομεν, οὔτε ἀψυχον,
οὔτε ἄνουν, ἢ ἀτελῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν πα-
ραδεχόμενοι· ὅλον δὲ εἰδότες τέλειον μὲν πρὸ αἰώ-
νων ὄντα Θεὸν Λόγον, τέλειον δὲ ἄνθρωπον ἐπ'
ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν
γενόμενον. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πίστιν τὴν παρ'
ἡμῶν ἀνυποστῶτως κηρυττομένην, ὡς ἐν κεφαλῇ
τοιαῦτα· περὶ ὧν καὶ ἐπὶ πλείον ψυχιγωγηθῆναι
δυνήσεσθε, τῷ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ τόμῳ παρὰ τῆς ἐκεί
συνελθούσης συνόδου γεγεννημένῳ καταξιώσαντες ἐν-
τυχεῖν, καὶ τῷ πέρυσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ
τῆς οἰκουμένης ἐκτεθέντι συνόδου· ἐν οἷς πλατύ-
B
τερον τὴν πίστιν ὡμολογήσαμεν, καὶ τῶν ἐναγῶς
καινοτομηθεισῶν αἰρέσεων ἀναθεματισμὸν ἐγγρα-
φον πεποιήκαμεν. Περὶ δὲ τῶν οἰκονομιῶν τῶν κατὰ
μέρος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παλαιῶς, ὡς ἴστε, θεομὸς
κεκράτηκε, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ ἁγίων Πατέρων ὄρος·
καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τοῦ τῆς ἐπαρχίας καὶ εἴπερ
ἐκεῖνοι βούλοιντο, σὺν αὐτοῖς τοῦς ἐμέρους πρὸς τὸ
συμφέρον ποιῆσθαι τὰς χειροτονίας· οἷς ἀκούσθως,
τάς τε λοιπὰς ἐκκλησίας παρ' ἡμῖν οἰκονομῆσθαι
γινώσκετε· καὶ τῶν ἐπισημοτάτων ἐκκλησιῶν ἀνα-
δεδεῖχθαι τοὺς ἱερεῖς· ὅθεν τῆς μὲν ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει νεοπαγούς, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐκκλησίας,
ἣν ὡσπερ ἐκ στόματος λέοντος τῆς τῶν αἰρετικῶν
βλασφημίας ὑπόγονον ἐξηραπάσαμεν διὰ τῶν οἰκτιρ-
C
μῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον
Νεκτάριον ἐπίσκοπον χειροτονήκαμεν ἐπὶ τῆς
οἰκουμένης συνόδου μετὰ κοινῆς ὁμονοίας ὑπ'
ἕψεσι καὶ τοῦ θεοφιλέστατου βασιλέως Θεοδοσίου,
παντός τε τοῦ κλήρου καὶ πάσης ἐπιψηφισμένης
τῆς πόλεως. Τῆς δὲ πρεσβυτάτης καὶ οὕτως ἀπο-
στολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας,
ἐν ἣ πρώτῃ τὸ τρίμιον τῶν Χριστιανῶν ἐχηρήματιον
ὄνομα, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἐπίσκο-
πον Φλαβιανὸν οἷς τε τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἀνατολι-
κῆς διοικήσεως συνδραμόντες κανονικῶς ἐχειροτό-
νησαν; πάσης συμψήφου τῆς Ἐκκλησίας, ὡσπερ διὰ
μῆς φωνῆς, τὸν ἄνδρα τιμησάσης· ἦν περ ἐνθεσμον
χειροτονίαν ἐδέξατο, καὶ τὸ τῆς συνόδου κοινόν. Τῆς
D
δὲ γε μητρὸς ἀπασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱερο-
σολύμοις τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον Κύ-
ριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν, κανονικῶς τε
παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ
πλείεστα πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἐν διαφόροις τόποις
ἀθλήσαντα· οἷς ὡς ἐνθέσμῳ; καὶ κανονικῶς; παρ'
ἡμῖν κεκρατηκόσι, καὶ τὴν ὑμετέραν συγκαίρειν
παρακαλοῦμεν εὐλάβειαν, τῆς πνευματικῆς μεσι-
τευούσης ἀγάπης, καὶ τοῦ Κυριακοῦ φόβου πᾶσαν
μὲν καταστέλλοντο; ἀνθρωπίνην προσπάθειαν, τὴν
δὲ τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομὴν προτιμότεραν ποιούν-
τος τῆς πρὸς τὸν καθ' ἕνα συνθηλαῖ; ἢ χάριτος. Οὕτω
γὰρ τοῦ τε τῆς πίστεως συμφωνηθέντος λόγου, καὶ
τῆς Χριστιανικῆς κυρωθείσης ἐν ἡμῖν ἀγάπης,
παυσόμεθα λέγοντες τὸ παρὰ τῶν ἀποστόλων κατε-
νωσμένον· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ,

ἐγὼ δὲ Κηφᾶ. Πάντες δὲ Χριστοῦ φανέντες, ὃς ἐν ἡμῖν οὐ μεμέρισται, Θεοῦ καταξιούντος ἄρχιστον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τηρήσομεν, καὶ τῷ βήματι τοῦ Κυρίου μετὰ παύσεως παραστήσομεθα. » Ταῦτα κατὰ τὴν Ἀρείου καὶ Ἀετίου καὶ Εὐνομίου μανίας, καὶ μέντοι κατὰ Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ, Μαρκελλίου τε καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατίου, καὶ Μακεδονίου γεγράφασιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν Ἀπολλινάριου καινοτομίαν προφανῶς ἀπεκκήρυξαν, εἰρηκότες. « Καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ Κυρίου λόγον ἀδιάστροφον σώζομεν, οὕτως ἀψυχον, οὕτως ἄνουν ἢ ἀτελῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν παραδεχόμενοι.

adversus rabiem et insaniam Sabellii, Photini, Marcelli, Pauli Samosatani, et Macedonii, scripserunt. Atque itidem Apollinaris quoque res novas quoque Domini rationem minime perversam retinemus, neque vel anima vel mente carentem aut imperfectam carnis dispensationem credentes. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Συνοδικὴν Δαμάσου ἐπισκόπου Ῥώμης κατὰ Ἀπολλινάριου καὶ Τιμοθέου γραφέν.

Καὶ Δάμασος δὲ ὁ πανεξέχου κατὰ τὴν μαθῶν ἀναφύσαν τὴν ἀρεσίαν, οὐκ Ἀπολλινάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεον τὸν ἐνεῖνου γε φοιτητὴν καθελῶν ἀπεκκήρυξε. Καὶ τοῦτο τοῖς τὴν Ἐφῶν ἰθύνουσιν ἐπισκόποις διὰ γραμμάτων δεδήλωκεν. Ἄπερ ἐνθεῖναι τῇ συγγραφῇ νεώμικα χρήσιμον. Ἔχουσι δὲ ἐπὶ λέξεως οὕτως. « Ὅτι τῇ ἀποστολικῇ καθέδρᾳ τὴν ὀφειλομένην αἰδῶς ἢ ἀγάπῃ ἡμῶν ἀπονέμει, ἐαυτῆς τὸ πλεῖστον παρέχουσα, υἱὸς τιμιώτατος, καὶ τὰ μάλιστα τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἧ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος καθεζόμενος, ἐδίδου πῶς προσήκει ἡμῶς τοὺς σκασκὰς ἰθύνειν οὕτως ἀνεδεξάμεθα. Ὅμως ὁμολογοῦμεν ἐαυτοὺς ἐλάττωτας εἶναι τῆς τιμῆς. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐκ ἔτι ποτε τρόπῳ σπουδαζόμενοι, εἰ πως δυνηθεῖμεν πρὸς τὴν δόξαν τῆς μακαριότητος αὐτῆς παραγενέσθαι. Γινώσκετε τοίνυν ὅτι τὸν πάλαι Τιμόθεον τὸν βέβηλον, τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀπολλινάριου τοῦ αἰρετικοῦ μετὰ τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοῦ δόγματος καθελόμενος καὶ οὐδαμῶς πιστεύομεν αὐτοῦ τὰ λείψανα λόγῳ τινὲ τοῦ λοιποῦ ἰσχύειν. Εἰ δ' ἔτι ἐκείνος ὁ ὅρις ὁ παλαιὸς ἀπᾶς καὶ δευτέρου καταδύχου πρὸς ἰδίαν τιμωρίαν ἀναζῆ, ὅστις ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει, ὃς σφῆλαι τοῖς ἐαυτοῦ θανατηφόροις φαρμάκοις τινὰς ἀπίστους διαπειράζων οὐ παύεται, ταύτην ὡσπερ φθορὰν τινα ἐκκλίνετε. Ὅμως ὑμεῖς μεμνημένοι τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ταύτης, μάλιστα ἡμεῖς ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ἐγγράφως ἐξετέθη, βεβαίῳ βαθμῷ ἰσχυρῶς τῇ πίστει ἀμετακίνητοι διαμείνατε καὶ μὴ μεταιολογίας καὶ ἡφανισμένας ζητήσεις μετὰ τοῦτο ὑπομείνετε ἀκούειν τοὺς κληρικούς ἢ τοὺς λαϊκοὺς ὑμῶν. Ἦδη γὰρ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐδώκαμεν, ἵνα ὁ γινώσκων ἐαυτὸν Χριστιανὸν εἶναι φυλάττοι ὅπερ παρὰ τῶν ἀποστόλων παρεδόθη, λέγοντος τοῦ ἁγίου Παύλου, *Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.* Ὁ γὰρ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν, τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ εἶναι πάθους πληρεστάτην ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν, ἵνα ἕλκον τὸν ἀνθρώπον, ταῖς

¹ 1 Cor. 1, 12.

A omnem et affectionis in aliquem inclinationem contrahente, ecclesiarumque ædificationem et commodum consuetudini et gratiæ alicujus singulari præferente. Sic namque fidei verbo ad consensum et concordiam redacto, et Christiana charitate confirmata, illud usurpare, quod ab apostolis est damnatum, desinemus: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cepha*. Sed cum omnes nos Christi esse constiterit, qui in nobis divisus non est, Deo bene juvante, integrum atque indivisum Ecclesiæ corpus conservabimus, et ad tribunal Domini cum fiducia et libertate consistemus. » Hæc illi contra Arium et Aetium et Eunomium, atque

Marcellum, Photinum, Marcellum, Paulum Samosatensem, et Macedonium, scripserunt. Atque itidem Apollinarem quoque res novas propealam damnaverunt, dicentes: « Inhumanationis quoque Domini rationem minime perversam retinemus, neque vel anima vel mente carentem aut imperfectam carnis dispensationem credentes. »

B

CAPUT XVII.

Synodalis epistola Damasi episcopi Romani, contra Apollinarem et Timotheum scripta.

Sed enim Damasus, vir celeberrimus, ubi hanc quoque hæresim exortam esse cognovit, non Apollinarem modo, sed et Timotheum sectatorem ejus exauctoratum semel atque iterum proscripsit. Atque id episcopis Orientalibus per epistolam significavit: quam ut historiæ adnecterem, ex usu esse putavi. Ea de verbo ad verbum sic habet: « Quod apostolicæ sedi **255** charitas vestra debitam exhibet observantiam, vobis ipsis plurimum, et maxime Ecclesiæ sanctæ eo honore tribuitis, filii reverendissimi, in qua considens sanctus Apostolus docuit, quomodo nos quæ suscepimus gubernacula regere conveniat. Ac nos quidem iudicio nostro, honore tanto inferiores sumus: verum tamen ea de causa, quocumque possumus modo, operam damus, si aliqua ex parte ad gloriam beatitudinis ejus accedere possimus. Scitote igitur, Timotheum jam olim impurum ac profanum Apollinaris hæretici discipulum, una cum impio ejus dogmate, a nobis exauctoratum, damnatumque esse. Et haudquaquam credimus, reliquias ejus ratione aliqua in futurum robur accepturas. Sin vero serpens ille antiquus, qui extra Ecclesiam est, semel atque iterum morsu enectus, ad suam ipsius pœnam reviviscat, et ut mortifero veneno suo infideles quosdam pessumdet, tentare non desinat, eum perinde atque præsentem pestem declinate. Et simul memoria retinentes fidem Apostolicam, eamque in primis quæ Nicææ a Patribus in scriptum est relata, in fide gradu firmo immobiles fortiter atque perseveranter consistite. Et posthac clericos aut laicos vestros, vanas disceptationes, et abrogatas quæstiones, audire non patimini. Jam enim semel typum et formam proposuimus, ut quicumque se Christianum esse agnoscit, illud servet quod ab apostolis est traditum: sancto Paulo videlicet dicente: *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis,*

anathema sit. Siquidem Christus Filius Dei, Dominus noster, hominum generi per passionem suam plenissimam contulit salutem, ut hominem universum peccatis obnoxium a peccato omni liberaret. Hunc si quis sive in humanitate, seu in divinitate defectum aliquem habuisse dicat, diabolici is spiritus plenus, gehennæ se filium esse ostendit. Quid igitur denuo a me Timothei condemnationem petitis, qui et hic apostolicæ sedis iudicio, præsentem etiam Alexandrinæ urbis episcopo Petro damnatus est, una cum magistro suo Apollinari? Qui etiam in iudicii die debitas pœnas et cruciatus sustinebit. Sin leviores quosdam homines, ille perinde atque spem aliquam habens, persuasione sua ducit, quicumque veram in Christum spem professione Apollinaris mutavit, **256** itidem ut ille peribit, Ecclesiæ canonis reluctans. Deus vos filii reverendissimi, conservet incolumes. »

CAPUT XVIII.

Aliud synodale ejusdem edictum, contra varias hæreses compositum.

Enimvero quædam etiam alia, qui in magna urbe Roma congregati erant, adversus varias hærese scripsere. Ea necessario operi nostro inferenda esse duxi. Et primum universalis fidei professionem Damasus papa ad Paulinum in Macedonia episcopum, qui etiam Thessaloniciæ fuerat, misit (1). Atque inter alia ille hæc quoque commemorat: « Quandoquidem post concilium Nicænum error iste emersit, ut quidam impuro ore dicere audeat, Spiritum sanctum per Filium esse: anathemate eos ferimus, qui non eum libertate omni, una cum Patre et Filio unius et ejusdem substantiæ et potestatis existere Spiritum sanctum prædicant. Anathemati itidem subijcimus Sabellii erroris sectatores, qui Patrem et Filium eundem esse dicit. Anathemate jugulamus Arium et Eunomium, qui tametsi diversis verbis, pari tamen impietate, Filium et Spiritum sanctum unum esse confirmavit. Item Macedonianos, qui ex Arii radice succrescentes, non impietatem, sed cognomen tantum mutarunt. Item Photinum, qui Ebionis hæresim renovans, Dominum nostrum Jesum Christum ex Maria tantum profitetur. Item eos qui duos esse Filios affirmant, alterum ante sæcula, alterum post carnem ex perpetua virgine Maria assumptam. Anathemate præterea mactamus illos, qui Dei Verbum pro rationali anima in carne humana versatum esse contendunt. Hoc ipsum namque Dei Verbum, non pro rationali et intellectuali anima in suo ipsius corpore fuit: sed nostram, hoc est rationalem et intellectualem sine peccato animam suscepit et servavit. Non minus anathemate persequimur eos qui dicunt, Verbum Dei a Patre extensione et contractione segregatum esse, et subsistere id non posse; aut qui finem id suum habiturum esse blasphemant. Eos porro qui ex ecclesiis in alias transeunt ecclesias: **257** tantisper alienos

A ἀμαρτίας ἐνεχόμενον, πάσης ἀμαρτίας ἐλευθερώσθαι. Τοῦτον, εἴ τις ἦτοι ἀνθρωπότητος ἢ θεότητος ἔλαττον ἐσχηκέναι εἴποι, πνεύματος διαδόλου πεπληρωμένος, τῆς γεννήσεως αὐτὸν ἀποδείκνυσσι. Τί τοίνυν κἀὶν παρ' ἐμοῦ ζητεῖτε τὴν καθάρσειν Τιμοθέου, ὃς καὶ ἐνταῦθα κρίσει τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, παρόντος καὶ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως, καθηρέθη ἅμα τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ Ἀπολλινάρῳ; Ὅς καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὰς ὀφειλομένας τιμωρίας καὶ βασάνους ὑπομενεῖ. Εἰ δέ τις τινὰς κούφοτέρους πείθει ἐκείνος ὡς τινὰ ἐλπίδα ἔχων, ὅτις τὴν ἀληθῆ ἐλπίδα τὴν εἰς Χριστὸν τῆ ὁμολογίᾳ μετέβαλε, μετὰ τούτου ὁμολῶς ἀπολείται, τῷ κανόνι τῆς Ἐκκλησίας ἀντιπαλάσας. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ὀγαίνοντας διαφυλάττοι, υἱοὶ τιμωράτοι. »

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

Ἔτερον συνοδικὸν τοῦ αὐτοῦ, σχεδιασθὲν κατὰ διαφόρων ἀρέσεων.

Καὶ ἄλλα δὲ τινὰ συναθροισθέντες ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ γεγράφασι κατὰ διαφόρων ἀρέσεων, ἅπερ ἀναγκαῖον ᾤφθη ἐνεῖναι τῇ συγγραφῇ· καὶ πρῶτον τῶν ὁμολογιῶν τῆς καθολικῆς πίστεως, ἣν ὁ πάππας Δάμασος, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Παυλῖνον ἐν Μακεδονίᾳ ἀπέστειλεν, ὃς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγένετο· ἐν οἷς καὶ τὰς διαγορεύουσιν· « Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον αὕτη ἡ πλάνη ἀνέκυψεν, ὥστε τοιμῶν τινὰ βεβήλω στόματι εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγενῆσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας κηρύττοντας σὺν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ ἐξουσίας ὑπάρχειν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁμοίως δὲ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς τῆ Σαβελλίου ἀκολουθοῦντας πλάνῃ· τὸν αὐτὸν λέγοντας καὶ Πατέρα καὶ Υἱόν. Ἀναθεματίζομεν Ἀρειον καὶ Εὐνόμιον, οἱ τῇ ἴσῃ δυσσεβεῖσι, εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι διαφέρονται, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἶναι δισχυρίζονται. Ἀναθεματίζομεν τοὺς Μακεδονιανούς, οἵτινες ἐκ τῆς Ἀρείου βίβης καταγόμενοι, οὐχὶ τὴν ἀσέθειαν, ἀλλὰ τὴν προσηγορίαν ἐνῆλλαξαν. Ἀναθεματίζομεν Φωτεινόν, ὃς τὴν τοῦ Ἐβριονος ἀρεσιν ἀνακαινίζων, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μόνον ἐκ τῆς Μαρίας ὁμολογεῖ. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς δύο Υἱοὺς εἶναι δισχυρίζομένους· ἓνα πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἄλλον μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἀνάληψιν. Ἀναθεματίζομεν κἀκεῖνους, οἵτινες ἀντὶ λογικῆς ψυχῆς δισχυρίζονται, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστράφη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί. Αὐτοὺς γὰρ οὗτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐχὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς καὶ νοερῆς ψυχῆς ἐν τῷ αὐτοῦ σώματι γέγονεν· ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν, τοῦτέστι λογικὴν καὶ νοερὰν, ἀνευ τῆς ἀμαρτίας ψυχῆς ἀνέλαβε καὶ ἔσωσεν. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τῆ ἐκτάσει καὶ τῇ συστολῇ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κεχωρισθαι, καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν εἶναι, ἢ μέλλειν τελευτᾶν βλασφημοῦντας. Τοὺς δὲ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἑτέρας ἐκκλήσιας με-

(1) In eo forte conventu, de quo supra cap. 10. Sed is conventus Constantinopoli actus.

εἰθόντας ἄχρι τοσούτου ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἄλλοτρῶους ἔχομεν, ἄχρι οὗ πρὸς αὐτά· ἐπανεέλθωσι τὰς πόλεις, ἐν αἷς πρῶτον χειροτονήθησαν. Ἐὰν δὲ τις, ἄλλου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταλθόντος, ἐν τόπῳ τοῦ ζώντος χειροτονήθῃ, ἄχρι τοσούτου σχολάσει ἀπὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος ὁ τὴν ἰδίαν πόλιν καταλείψας, ἄχρι οὗ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἀναπαύσεται ἐν Κυρίῳ. Εἰ τις μὴ εἶπῃ ἀεὶ τὸν Πατέρα καὶ ἀεὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἀεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀληθινὸν τὸν Πατέρα αὐτοῦ, καὶ πάντα δύνασθαι, καὶ πάντα εἰδέναι, καὶ τῷ Πατρὶ ἴσον, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις εἶπῃ ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅτε ἦν ἐν τῇ γῆ, ἐν τοῖς οὐρανῶσι καὶ σὺν τῷ Πατρὶ οὐκ ἦν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις εἶπῃ ὅτι ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ τὴν ὀδύνην ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς Λόγος, καὶ οὐχὶ ἡ σὰρξ σὺν τῇ ψυχῇ ἦν περ ἀνεδύσατο, ἡ μορφή δούλου ἦν περ ἑαυτῷ ἀνέλαθεν, ὡς εἰρηκεν ἡ ἀγία Γραφή, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ τὸν Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκὶ καὶ ἐσταυρωμένον σαρκὶ, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκὶ, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν καθὼς ζῶει καὶ ζωοποιὸς, ὡς Θεὸς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ ἦν ἀνέλαβε, καθίζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐν ἧ καὶ ἐξούσεται κρίναι ζώντας καὶ νεκρούς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυριῶς, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ Θεὸν Θεοῦ Λόγον, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ πάντα δύνασθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάντα εἰδέναι καὶ πανταχοῦ παρῆναι, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις εἶποι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποίημα, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Πατέρα πεποιηκέναι, τούτεστι τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μίαν θεότητα, ἐξουσίαν, θεϊότητα, δυναστείαν, μίαν δόξαν, κυριότητα, μίαν βασιλείαν, μίαν θέλησιν, καὶ ἀλήθειαν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τρεῖς πρόσωπα μὴ εἶπῃ ἀληθινὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἴσα, ἀεὶ ζῶντα, τὰ πάντα κατέχοντα τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, πάντα δυνάμενα, πάντα κρίνοντα, πάντα ζωοποιούντα, πάντα δημιουργοῦντα, πάντα σώζοντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις μὴ εἶπῃ προσκυνητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονήσῃ, περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ ὀρθῶς ἔχη, αἱρετικός ἐστι· ὅτι πάντες οἱ αἱρετικοί, περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κακῶς φρονοῦντες, ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῇ τῶν Ἰθνηκῶν ἀπιστίᾳ τυγχάνειν ἐλέγχονται. Εἰ τις δὲ μερίσῃ θεότητα, Θεὸν τὸν Πατέρα λέγων ἀνὰ μέρος, καὶ Θεὸν τὸν Υἱὸν, καὶ Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δισχυριζόμενος τρεῖς Θεοὺς λέγεσθαι, καὶ οὐχὶ μίαν θεότητα ἐν τρισὶν ὑποστάσει, καὶ μίαν

A a communione nostra esse ducimus, dum ad eandem. in quibus primum ordinati sunt, urbes revertantur. Si quis vero, alio, ex uno loco in alium transeunte, in illius adhuc viventis locum sit per ordinationem surrogatus, tandiu ille qui urbem suam reliquit, episcopali dignitate carebit, donec successor ejus in Domino obdormierit. Si quis non perpetuo Patrem et perpetuo Filium, et perpetuo Spiritum sanctum esse dicat, anathema sit. Si quis non dicat, Filium genitum ex Patre, hoc est, ex substantia ejus divina, anathema sit. Si quis non dicat, verum Deum esse Dei Filium, sic uti verum Deum Patrem ejus, et illum omnia posse, et omnia nosse, Patrique similem esse, anathemata sit. Si quis dicat, cum in carne degens Filius Dei in terris fuit, eundem in cœlis et cum Patre non fuisse, anathema sit. Si quis dicat, in passione crucis Filium Dei et Deum Verbum, divinitate, et non carne una cum anima, quam in servi sibi assumpta forma, ut sancta Scriptura dixit, induit, dolorem pertulisse, anathema sit. Si quis non dicat Dei Verbum carne passum, et carne crucifixum, et carne mortem gustasse, primogenitum factum ex mortuis, pro eo atque vita est et vivificans, quippe Deus, anathema sit. Si quis non dicat, eum in carne quam assumpsit, ad dextram Patris sedere, in qua etiam adveniet judicaturus vivos et mortuos, anathema sit. Si quis non dicat, Spiritum sanctum vere et proprie ex Patre esse, quemadmodum et Filium, eundemque Deum Dei Verbum, ex divina substantia, anathema sit. Si quis dicat, Spiritum sanctum non perinde omnia posse, omnia scire, et ubique terrarum adesse, ut Patrem et Filium, anathema sit. Si quis dicat, Spiritum sanctum creaturam, aut per Filium factum esse, anathema sit. Si quis non dicat, Patrem per Filium postea incarnatum et Spiritum sanctum creasse omnia, visiblem videlicet, et invisiblem, anathema sit. Si quis non dicat, Patris et Filii et Spiritus sancti unam deitatem, potestatem, divinitatem, potentiam, unam gloriam, unam proprietatem, unum regnum, unam voluntatem et veritatem, anathema sit. Si quis non dicat, tres esse veras personas Patris et Filii et Spiritus sancti, æquales, semper viventes, omnia et visiblem et invisiblem continentes, omnia potentes, omnia judicantes, omnia vivificantes, omnia creantes, omnia servantes, anathema sit. **258** Si quis non dicat Spiritum sanctum perinde atque Filium et Patrem ab omni creatura adorandum esse, anathema sit. Si quis de Patre et Filio recte sentiat, de Spiritu vero sancto hallucinetur, hæreticus est. Quoniam omnes hæreticos, de Filio Dei, et de Spiritu sancto perperam sentientes, in Judæorum et ethnicorum infidelitate hæreere constat. Si quis divinitatem dividat, sigillatim Deum Patrem dicens, et Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum, et contendat tres (1) deos dicendos esse, et non unum Deum propter unam divinitatem in tribus

(2) Quædam exemplaria non habent, tres.

subsistentiis, unamque potestatem, quam esse credimus et scimus, Patris et Filii et Spiritus sancti; aut e diverso subtrahens Filium et Spiritum sanctum, existimet solum Patrem Deum dicendum, vel unum ipsum Deum credendum esse, anathema sit. Nam nomen deorum et angelis, et omnibus sanctis, a Deo per gratiam impositum atque tributum est. De Patre autem et Filio et Spiritu sancto, propter unam et aequalem divinitatem, non deorum nomina, sed Dei nostri nomen significatur et declaratur. Ut credamus, nos in Patrem et Spiritum sanctum baptizari, et non in archangelorum aut angelorum nomina: sicuti hæreticos, aut Judæos, aut ethnicos insanos. Ipsa igitur hæc Christianorum est salus, ut fidem habentes Trinitati, ipsi Patri et Filio et Spiritui sancto, et baptizati in ipsam, unam scilicet Deitatem et potestatem et divinitatem et substantiam, in ipsum Deum credamus. »

CAPUT XIX.

De rebellionē Maximī. Et ut Justina mater Valentiniāni, negotium facesserit Ambrosio episcopo Mediolanensi, et populus propter eum seditionem moverit; et de Cleobulo subnotariū.

Hæc quidem Gratiano adhuc superstitē acta. Cum autem synodi, quas diximus, celebrarentur, et Gratianus bello Alemanico occupatus esset, Maximus quidam ex Britanniae partibus coortus, tyrannus exstitit. Et quia universum Romanorum imperium sibi subjicere in animo habuit. Valentinianum primum aggressus est, etiamnum adolescentulum, in Italia degentem: 259 cum quidem Probo, qui consularem obtinebat potestatem, rerum ibi administrandarum summa commissa esset. Quo tempore Justina etiam magni quidem Valentiniani conjux, junioris autem mater, Ariana dudum infecta labe, cum marito vivente de ea propalam non quidquam agere, neque eos affligere qui ὁμοουσίους, consubstantialis, fidem profitebantur, ausa fuisset, juvenili admodum filii ætate tum confusa, Mediolani, quo se receperat, negotium Ambrosio magno, cujus supra quoque meminimus, exhibuit, et ecclesias ibi turbavit, novas adversus verum dogma res nolitā. Magnopere namque, ut Ariminensis fides obtineret, contendit. Et naturæ illicebri atque incensationibus freta, hanc primum filio, quem ille tener adhuc, nequedum discrimen boni et mali habens, devoraret, præbuit. Conata vero etiam est Ambrosium in potestatem suam redigere: facile se rem quam volebat conjecturam esse arbitrata, si illum expugnasset. Postquam vero ille magis etiam contraria docuit, et illam quidem ut a cœpto desisteret cohortatus est; filio ejus, ut paternam simul et religionem et hæreditatem integram retineret, admonito: varietatem quoque dogmatum, quod videlicet ea quam mater induceret sententia prorsus cum Christi doctrina et apostolorum prædicatione pugnaret, proposuisset graviter id ferens Justina,

Α δυναστείαν, ἥνπερ εἶναι πιστεύομεν καὶ οὐδαμὲν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ πάλιν ὑπεξελόμενος τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μόνον ὑποπόση τὸν Πατέρα Θεὸν λέγεσθαι ἢ πιστεύεσθαι ἓνα Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Τὸ γὰρ δογμα τῶν Θεῶν καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς πᾶσιν ἁγίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐτέθη καὶ ἐχαρίσθη. Περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τὴν μίαν καὶ ἴσην θεότητα οὐχὶ τῶν Θεῶν ὀνόματα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐνδείκνυται, καὶ σημαίνεται, ἵνα πιστεύωμεν, ὅτι εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα μόνον βαπτίζομεθα, καὶ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἄρχαγγέλων ὀνόματα, ὡς οἱ ἄρστικοί, ἢ ὡς Ἰουδαῖοι, ἢ ἔθνηκοι παραφρονοῦντες. Αὕτη τοῖσιν ἢ τῶν Χριστιανῶν σωτηρία ἔστιν, ὥστε πιστεύοντες τῇ Τριάδι, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ βαπτίζομενοι εἰς αὐτὴν, μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν, εἰς αὐτὴν πιστεύωμεν. Ταῦτα μὲν ἐστὶν Γρατιανοῦ περιόντος ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς ἀναστάσεως Μαξίμου· καὶ ὡς Ἰουστίνῃ ἢ μήτηρ Οὐαλεντινιανοῦ, πράγματα παρεῖχεν Ἀμβροσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων· καὶ ὡς ἐστασίασε δι' αὐτὸν ὁ λαός. Καὶ περὶ Κλεοβούλου τοῦ ὑπογραμματέως.

Ἐπισημαίνονται δὲ τὰ τῶν εἰρημένων συνόδων ξυνέβαινε, Γρατιανῷ πρὸς τὸν κατ' Ἀλαμανοὺς πόλεμον κάμνοντι, Μάξιμος τις ἐκ τῶν κατὰ Βρεττανίαν μερῶν ὄρμηθεις, τύραννος ἤρθη. Ἐφ' ἑαυτὸν δὲ τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων ἄπασαν θείναι διανοοῦμενος, πρῶτον μὲν Οὐαλεντινιανῷ κομιδῇ νέφ' ἐτι καθεστηκότι, καὶ κατὰ τὴν Ἰταλίαν τὴν διατριβὴν ἔχοντι, ἐπιπέθειται, Πρόβου τὴν τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων διοίκησιν ἐπιτετραμμένου, δε τὴν ὑπατον ἀρχὴν διεχειρίζεν· ὅτε καὶ Ἰουστίνῃ ἢ γυνὴ τοῦ μεγάλου Οὐαλεντινιανοῦ, τοῦ δὲ νέου μήτηρ, τὴν Ἀρσιανῶν νότον πάλαι εἰσδιεδεγμένη, ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρός, οὐκ εἶχε ταύτην παρβρῆσιάζεσθαι, οὐδέ τι γοῦν βλάπτειν, οἱ ἐφφύνοντο τὸ ὁμοούσιον· τῷ δὲ κομιδῇ νέφ' τῆς τοῦ παιδὸς ἡλικίας ἀρετὴ θάρρους, καταλαβοῦσα τὴν Μεδιολανον, πράγματα παρεῖχεν Ἀμβροσίῳ τῷ πᾶν, οὐ μείαν καὶ ἐν τοῖς ἀνότιν ἐποησάμην· καὶ τὰς ἐκεῖσε ἐκκλησίας ἐτάραττεν, ἐπιχειροῦσα νεωτερίζειν κατὰ τοῦ ἀληθοῦς δόγματος· περὶ πολλοῦ γὰρ πεποίητο τὴν ἐν Ἀρσίαν πῆσιν μᾶλλον κρατεῖν· καὶ τῷ τῆς φύσεως θάρρους δαλεῖται καταπιεῖν τὸ τῆς ἀρέσεως ἀγκίστρον, πρῶτον τῷ παιδί παρεῖχεν, ἕτε δὲ ἀπαλῶ ὄντι καὶ μηδεμίαν διάκρισιν ἐτι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος ἔχοντι. Ἐπεχειρεῖ δὲ καὶ Ἀμβρόσιον εἰσω θέσθαι, ἡγουμένη ὡς εἰ τοῦτου περιέσσοιτο, ὁπότε ἀνύσαι τὸ σποδαζόμενον. Ὡς δ' ἐκεῖνος τὸν ναντίον μᾶλλον εἰσήγε, κάκειν γὰρ μὲν τοῦ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖν παρήγει παύεσθαι, τῷ δὲ παιδί τὴν πατρῴαν πίστιν καὶ τὸν κληρὸν ἄστυλον διατηρεῖν ὑπέπειθει, καὶ τὸ τῶν δογμάτων διάφορον, ὡς τὰ μὲν εἰσηγούμενα τῇ μητρὶ ἀντικρυς τῇ τοῦ Χριστοῦ διὰ σκαλίᾳ καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων κηρύγμασι διὰ μάχης εἰσι· χαλεπήνασεν Ἰουστίνῃ, ἀπάτη τὴν πατέρα μετέχευε· καὶ ὡς ἕτε δὴ περὶ ὁρσμένη, διέβαλε

τὸν ἐπίσκοπον τῷ παιδί, καὶ τιμωρεῖν ἔδειτο. Ὁ δ' ἀληθεὶς εἶναι δεῖξα· τὰς διαβολὰς, στρατιωτῶν πλῆθος ἔπεμπε, καὶ λόχοι· πελαταστῶν τοὺς ἐκκλησιαστικούς περιβάλλοις ἐκύκλου. Ἐπεὶ δὲ μόλις βίβει εἰσπυρόμενοι εἶσω θυρῶν ἐγένοντο τοῦ νεῦ, εἴλκον εὐθύς τὸν Ἀμβρόσιον, καὶ ὑπερβόιον ἀγειν ἐσπούδαζον. Ἄλλ' ἀντέσχον τὸ πλῆθος τῆς πόλεως περιχυθέντες αὐτῷ· καὶ θανεῖν ἤροῦντο μᾶλλον, ἢ οὕτως ἔχοντα τὴν σφῶν ἱερέα περιυδεῖν. Ἐντεῦθεν δ' εἰς μείζονα τὴν ὀργὴν ἐξαφθείσα ἡ Ἰουστίνια, καὶ νόμῳ τὸ δόξαν κρατῦναι δισχυρίζετο. Καὶ δὴ μετάκλητον ἐποίησε Κλεόβουλον, ἄνδρα ἐπὶ τοῖς τῶν θεσμῶν γραμματεῖσις ἐντεταγμένον· καὶ θυμῷ ζέουσα, ὅσον τάχος ἐλθεῖναι νόμον ἐπέτρεπε, στερεκτία γε πάση Ἐκκλησίᾳ τὰ ἐν Ἀριμίῳ δόξαντα εἶναι. Ἐκείνους δὲ τὴν πρᾶξιν ὑποπαρατούμενον (τῆς γὰρ ὁμοουσίου πίστεως ἦν), μείζονα ὠύσειν ὑπισχεῖτο τιμῆν, εἰ γε πράξειε, δελεάζουσα. Ἀλλὰ πείθειν καὶ οὕτως ἦκιστα εἶχε· τὴν γὰρ οἰκείαν ζώνην περιελών, πρὸ τῶν κοδῶν ἐτίθει τῇ βασιλίδι, μὴ θ' ἦν εἶχε, μῆτε μὴν μείζονα ἐπὶ μισθῷ ἀσεβείας ἔχειν αἰρούμενος. Ὡς δὲ καὶ ἐτι ἐνίστατο, μὴ ἂν ποτε μεταθέσθαι τῆς δόξης ἐς πλείστον ἰσχυρίζομενος· ἐτέρους καλέσασα, τὴν νόμον εὐθύς ἐξετίθετο. Διηγόρευε δὲ ἀδεῶς συνιέναι τοὺς τὰ ἴσα φρονοῦντας τοῖς ἐν Ἀριμίῳ συνελθοῦσιν, ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει· τοὺς δ' ἐτέρως δοξάζοντας καὶ ἐμποδῶν γεγεννημένους, καὶ ἕτερα τῷ ἀρίτῳ τεθέντι βασιλικῷ νόμῳ δεησομένου, θάνατον τὴν ζημίαν εἶναι.

posuit. Constituit autem, ut tuto atque libere, qui etiam Constantinopoli congregati statuissent, conventus haberent. Quod si qui diversæ essent opinionis, illisque obsisterent, et aliud quam nova ista imperialis constitutio mandaret, petere auderent, eos morte mulctandos esse sanxit.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ Γρατιανοῦ, ὡς δόλιφ ἀνηρέθη ὑπὸ Ἀνδραγαθίου· καὶ ὡς Οὐαλεντινιανὸς ὁ νεὸς τὸν τύραννον δεδοικῶς, ἐς Ἰλλυρικὸς ἦγεν.

Ἐν τούτοις δ' οὐσης τῆς τοῦ βασιλείως μητρ'ς, καὶ δὲ πολλῆς ποιουμένη· σπουδῆς τὴν εἰρημένον νόμον κρατῦναι, φήμη διέτρεχε δόλιφ Ἀνδραγαθίου, δὲ τοῦ τυραννίσαντος Μαξιμίου στρατηγὸς ἦν, Γρατιανὸν ἀνηρέσθαι τὸν βασιλέα. Ἀνδραγαθὸς γὰρ οὗτος ἐφ' ἀρμαμάξῃ (κλίῃ δ' ἂν εἴη τοῦτο βασιλικῆ φορεῖα προσοικεῖα) ὁρούμενος ἀπεκρῦβη, ἦν ἡμίονοι ἐπεφέροντο· καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν δορυφόρων λέγειν ἐκέλευε, ὡς ἡ τοῦ βασιλείως εἴη Γρατιανοῦ γαμετή, καὶ εἰς ἐκεῖνον λαμπρῶς προπομπέουσα ἀγεται. Γρατιανὸς δὲ τούτο μαθὼν, ὡς ἔναγχος γήμας, νεὸς τῶν καὶ ἐρωτικῶς πρὸς τὴν γυναῖκα ἔχων, ὑπὸ σφοδρᾶς τῆς ἐφέτως κτύτην θεάσασθαι, ἀπερισκέπτως περὶ Λουγδύνον πάλιν τῶν Γαλλῶν, τὸν ποταμὸν διαβὰς, εἰς τὰς τοῦ πολεμίου χεῖρας ἐμπέπτει, καθάπερ τυφλός. Ἐκπηδῆσας γὰρ τοῦ φερέτρου ὁ Ἀνδραγαθὸς, τὸν Γρατιανὸν εὐθύς συνέλαχε· καὶ οὐκ εἰς μακράν γε δεχειρίζετο τὸν καλὸν ἀριστέα. Ὅς

(1) Præclarum est apud Theodor. lib. v, cap. 13, Ambrosii ad Valentinianum juniorem verbum: Tum juvenis indignatus, proplam e templo Ambrosium exire jussit. At ille, *Libens id*, inquit, *non fecero.*

A fraude puerum est aggressa. Et veluti contumelia affecta esset, episcopum apud illum calumniata est: et ut in eum etiam animadverteretur, postulavit. Atque ille calumniis eis credens, militarem manum misit, et Cetratorum agminibus ecclesiam cinxit: qui vi tandem, cum per irruptionem intra sacras ædes pervenissent, confestim Ambrosium (1) correptum travere, et in exilium agere voluere. Cæterum urbis multitudo illi circumfusa restitit: et mortem sibi perferendam potius statuit, quam ut sicutantistitem suum tractari pateretur. Quare amplius ad iram commota Justina, decretum suum lege etiam confirmare contendit. Itaque Cleobulum, qui in decuria scribarum in sacrarum constitutionum tabulario militabat, ad se accivit: et furore fervens, quamprimum legem edidit jussit, ut ecclesiæ omnes in decretis Ariminensibus acquiescerent.

260 Quod ubi ille facere detrectavit, erat enim ὁμοουσίου, consubstantialis, fidei studiosus, hominem inescatione alliciens, ampliorem illi, si quod ipsa juberet, fecisset, honorem est pollicita. Verum ne ita quidem id illi persuadere potuit. Cingulum namque suum sibi detractum ad pedes principis feminae deposuit, neque eum ipsum quem habebat, neque splendidiorem etiam, tanquam impietatis præmium, honorem retinendum esse ratus. Sed enim cum insuper ei magis instaret, atque ille nunquam se sententiam mutaturum esse vehementer confirmaret, aliis evocatis, statim legem eadem sentirent, quæ episcopi Arimini, ac deinde etiam Constantini congregati statuissent, conventus haberent. Quod si qui diversæ essent opinionis, illisque obsisterent, et aliud quam nova ista imperialis constitutio mandaret, petere auderent, eos morte mulctandos esse sanxit.

C

CAPUT XX.

De Gratiano, ut dolo ab Andragathio sit interfectus: et ut Valentinianus junior tyrannum Maximum timens, in Illyricum pervenerit.

Cum in hoc sic imperatoris mater esset, et studio omni in id incumberet, ut constitutio ejusmodi servaretur, fama increbuit, Andragathii dolo, qui Maximi tyranni dux erat, Gratianum imperatorem necatum esse. Andragathius enim iste in curru lecticæ imperiali persimili, ad quem nulla junctæ erant, latens vehebatur. Jusserat is satellitum Gratiani ductoribus renuntiari, imperatoris adesce conjugem, ut scilicet et ille cum apparatu magifico obviam honoris causa progredereetur. Id ubi Gratianus audivit, quod non ita pridem eam duxisset, et juvenis esset, mulieremque vehementer amaret, desiderio ejus videndæ ingenti accensus, apud Lugdunum Gallia urbem, satis inconsiderate amne superato, in hostiles manus, perinde atque cæcus esset, incidit. Andragathius namque lectica exsiliens, Gratianum statim comprehendit: et brevi post, cum ut bellatorem atque victorem optimum

Neque enim lupis ovium caulam prodam, neque blasphemis templum divinum concedam. Quod si necare me vis, in ipsa ecclesia in me enssem aut cuspidem stringe. Perlibenter enim cadem eam tulero.

interfecit. **261** Qui urbes suas moderate et juste administrans, et paternam fidei opinionem adaugens, ita vitam sine liberis finit, viginti et quatuor annos natus : cum annis quindecim una cum Theodosio, solus autem anno uno et mensibus sex imperasset. Ea clade renuntiata, Justina iram adversus Ambrosium suam remisit. Porro Maximus ingenti atque forti exercitu (1) ex Britannis, et finitimis eorum Gallis et Celtis, aliisque loca ea incolentibus populis coacto, in Italiam ducebat, Valentiniani etiam junioris imperium ibi in potestatem suam perventurum, esse arbitratus. Jam enim, quod Gratianus habuerat, obtinebat. Copias autem eas ducebat, illo quidem sub prætextu, ut ne quid de patriis dogmatibus per res novas immutaretur, et ut ecclesiam constitueret atque ordinaret: non enim, quæ Ambrosio a Justina acciderant, ignorabat: revera autem omnem, quod dicitur, lapidem movens, illud agebat, ut tyranni opinionem a se amoliretur, et Romanorum imperium non tam vi quam legibus sibi parasse videretur. Itaque ad Valentinianum scribens, imperatorem se renuntiatum esse significavit: et cum simul, ut bellum cum vera pietate gerere supersederet, paternamque religionem integram atque illæsam conservaret, cohortatus est: litteris eis etiam, nisi obsecundaret, minis additis. Ea porro verba factis ipsis comprobavit. Cum exercitu enim, quem secum habebat, Mediolanum versus, ubi ille erat, progressus est. Valentinianus autem expeditione atque adventu tyranni cognito, ne quid se indignum pateretur, veritus in Illyricum profugit. Atque inde Thessalonicam venit: experientia edoctus, quem matronarum consiliorum perceperit fructum. Fuit cum eo ibi et mater et præfectus Probus. Valentinianus etiam temporum necessitate adductus, vel invitus imperialia Maximi, a quo ad eum legati venerant, insignia admisit.

262 CAPUT XXI.

Et Theodosius sine pugna et sanguine tyrannum vicerit, et de fama ab Arianis contra Theodosium sparsa: et de Symmacho philosopho, et ut Theodosius venia sit dignatus.

Laudatissimus imperator Theodosius, ubi vilit quæ adversus Ambrosium, rerum novandarum studio incepta atque perpetrata fuerant, et simul de tyranni legatione, et præterea quæ litteris suis significaverat, scripsit profugo juniore imperatori, non mirandum esse, quod in tanto metu imperator is esset; tyranno autem tantum suppeticit virium, ut imperatorem in fugam verterit. « Ille enim, inquit, rectæ fidei opinioni subsidium fert: imperator vero, dum rectam sententiam oppugnat, contra Deum bellum movet. Et tu quidem celesti armatura nudatus, fugæ te commisisti: ille autem recta opinione munitus, su-

σωφρόνως και δικαίως τὰς πόλεις Ιθύνων, και την πατρώων δόξαν τῆς πίστεως αὐξων, οὕτως ἄπαις ἐπιλεύτα τὸν βίον· ἀμφὶ εἴκοσι και τέσσαρα διαγερονῶς ἔτη, πεντεκαίδεκα δ' ἐκ τούτων βεβασιλευκῶς. Τῆς δὲ τοσαύτης συμφροῦς ἀγγελθείσης, και Ἰουστίνῃ τῆς κατὰ Ἀμβροσίου ὀρχῆς ἔληγεν. Ὁ δὲ Μιξίμος πολλὴν τινα και οὐκ ἀγεννή στρατιὴν ἠθροικῶς ἔατε Βρεταννῶν και τῶν ἑσέρων αὐτοῖς· Γαλατῶν Κελτῶν τε και τῶν ἄλλως προσοικούντων τῆδε ἐθνῶν, ἐπὶ τὰ πρὸς Ἰταλίαν ἦει, εἰσω θέσθαι και την τοῦ νέου ἀρχῆς Οὐαλεντιανου δοκιμάζων, ἥδη γὰρ την Γρατιανου ἔχειρώσατο. Καὶ ἐκίνει την δύναμιν, πρφάσει μὲν, ὡς μή τι δῆθεν νεωτερισθεῖη περὶ τὰ πάτρια δόγματα και την τῆς ἐκκλησίας κατάστασιν· και γὰρ ἔγνω τὰ τῷ Ἀμβροσίῳ ἐξ Ἰουστίνης συμβάντα· τὸ δ' ἀληθές, τὸ τυραννος εἶναι δῆθεν ἀποσειόμενος, πάντα κάλων ἐκίνει πραγματευόμενος, την βασιλείαν Ῥωμαίων νόμῳ και οὐ βίῃ περιποιήσασθαι ἑαυτῷ. Καὶ δὴ γράφων Οὐαλεντιανῶ, την ἀνάβησιν ἐδήλου· παρηγγύα τε ἅμα και τὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον διαλείπειν. Ἔτι δὲ παρῆνε την πατρώων εὐσέβειαν διαφυλάττειν ἀλύμαντον· και ἀπειλὴν δὲ προσετίθει τοῖς γράμμασιν, εἴ γε μή πειθοίτο. Ἀμέλει και τοῖς λόγοις ἐπετίθει τὸ ἔργον. Την γὰρ περὶ αὐτὸν δύναμιν ἠθροικῶς, ἐπὶ την Μεδιόλων ὤρμησεν, ἐνθα κάκεινος ἦν. Ὁ δὲ μαθὼν τοῦ τυράνου την ἐφοδον, δέσας μή τι πάθος τῶν ἀπρεπῶν, εἰς Ἰλλυριοῦς ὤρητο φυγῶν· ἐκείθεν δὲ εἰς Θεσσαλονικην ἦκε, περὶ μαθῶν, τίνων ἐκ τῆς μητριχῆς ἀπώνατο συμβουλής. Ἦκε δὲ αὐτῷ και ἡ μήτηρ, και Πρόδος ὁ ὕπαρχος. Τῆ δὲ τοῦ καιροῦ ἀνάγκη πεισθεῖς Οὐαλεντιανῶς, τὰ τῆς βασιλείας Μαξίμου και ἄλων προσέτετο σύμβολα, πρέσβειων ἐκείθεν ἠρότων.

etiam temporum necessitate adductus, vel invitus imperialia Maximi, a quo ad eum legati venerant, insignia admisit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὡς Θεοδόσιος ἀμαχεῖ τοῦ τυράνου περιεγένητο και περὶ τῆς φήμης τῶν Ἀρειανῶν και περὶ Συμμαχοῦ τοῦ φιλοσόφου ὡς συμπαθείας ἠξίωτο.

Θεοδόσιος δὲ ὁ πανεὐφημος βασιλεὺς, μαθὼν ὅσα τε ἐνεωτερίσθη Ἀμβροσίῳ, και τὰ ἐπ' ἐκείνῳ γεγενημένα, ἔτι δὲ και την τοῦ τυράνου πρεσβείαν, και ὅσα τοῖς γράμμασι διελάμβανε, τῷ δραπέτῃ και νέῳ ἔγραφε βασιλεῖ, μή χρῆναι θαυμάζειν, εἰ τῷ μὲν βασιλεῖ τοσοῦτον ὕπεστι δέος· ὁ δὲ τυραννος οὕτω κρατεῖ, ὡς και φυγάδα βασιλεία ποιεῖν· « Ἐκείνος μὲν γὰρ, φησὶ, τῆ ὀρθῆ δόξῃ ἐπικουρεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς Θεῷ διὰ τῆς ὀρθῆς πεπολέμηκε δόξης, αὐτῆ ἀνθίστάμενος. Καὶ σὺ μὲν τῆς ἀνωθεν πανοπλίας γυμνωθεῖς, ἀπέδρα· ἐκείνος δὲ τῆ ὀρθῆ δόξῃ φραττόμενος, περιγίνεται και τοῦ δεσπότου κραταί· τῆ γὰρ εὐσεβεία πάντως και ὁ ταύτης νομοθέτης συμπαρεῖ-

(1) De motu Germanico anni 1546 versiculi :
*Causam consiliis textis improbis,
 Qualem perdomita jam prope Gallia
 Omni, cum peteret Marte tyrannico
 Urbes Maximus Italas,*

*Sacrorum titulo perfida filio
 Justinæ arida ferox acris inferens :
 Victus succubuit qui sine prælio,
 A: diuum non sine numine.*

να φιλει. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ πόρρω ὦν ἀπέστειλε
 Θεοδόσιος· οὐ πολλῶ δ' ὕστερον καὶ στρατιᾶν ἀξιόμα-
 χον ἠθροικῶς, καὶ οὗτος ἔπειτα τῷ τυράννῳ· ἐδεδίει
 γὰρ μὴ καὶ περὶ τὸν νεώτερον βασιλέα τι διαπράξη-
 ται Μάξιμος· κἀντεῦθεν κραταιωθείς, καὶ τὴν τῆς
 Ἐω πᾶσαν ἀρχὴν ὑπ' αὐτὸν θείη. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ
 πρεσβεία Περσῶν ἦκεν εἰρήνην ἐξαιτουμένην. Προσ-
 γίνεταί δ' αὐτῷ τῆνικαῦτα καὶ παῖς ἕτερος ἐκ Πλα-
 κίλλης αὐτῷ γεννηθεὶς τῇ ἐνάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου
 μηνός, ὃν Ὀνώριον κατωνόμασε. Λαμπρῶς δὲ τὰ
 κατὰ τὴν στρατιᾶν ἐξαρτίσας, τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον τῇ
 Κωνσταντίνου καταλιπὼν, αὐτὸς τὴν Θεσσαλονικίην
 κατέφθανε· καὶ Οὐαλεντινιανῷ συγγενόμενος, πρῶτα
 μὲν τὴν ψυχὴν αὐτῷ ἐθεράπευε, τὴν πατρῴαν πίστιν
 ἀνασωσάμενος, καὶ τὴν ἐκ μητρὸς ἐπεισεύσαν νό-
 σον ἐξήλαυεν· ἔπειτα δὲ θαύρειν παρηγγύα, καὶ μὴ
 ἐπὶ τῇ ἀρχῇ δεδιέναι. Καὶ τοὺς μὲν παρὰ Μάξιμου
 ἤκοντας πρέσβεις οὐ· ἀπετείετο πᾶμπαν, ἀλλ' οὐδὲ
 προσέτεο ἐς τὴ φανερόν. Τὰς δὲ δυνάμεις ἀναλαβὼν,
 εἰς τὴν ἐσπέραν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐχώρει. Φῆμαι
 δ' ἐκείθεν πρὸς τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν ἀφικνούντο. Φι-
 λοῦσι γὰρ οἱ ἄνθρωποι καὶ περὶ ὧν ἦκιστ' ἐπίσταν-
 ται, λόγους πλάττειν· καὶ μάλιστα εἰ καὶ τισὶ προ-
 φάσειν εἰλημμένοι θύτες τυγχάνουσι, τὰς περὶ ὧν
 σπουδάζουσι φήμα· ἐξάπτειν, ἅτε δὴ νεωτέρων πρα-
 γμάτων ἀεὶ ὀριγνόμενοι. Ὁ δὲ καὶ τῆνικαῦτα τοῖς
 ἀνὰ τὴν Κωνσταντίνου συνέβαινε. Περὶ γὰρ τοῦ πο-
 λέμου· ἄλλος ἄλλο τι ἐθρύλλει πλάττων, πάντες δὲ
 τὰ χεῖρω μᾶλλον ἐπιγόν, καίπερ μηδενὸς τῷ πο-
 λέμῳ γεγενημένου, αὐτοὶ ὡσανεὶ παρόντες τοῖς πε-
 πραγμένοις τὰ συμβαίνοντα δῆθεν ἰστέρουσιν. Οἱ δ'
 Ἀριανοὶ θυμομαχοῦντες ὡς τῶν ἐκκλησιῶν ἀπελη-
 λαμένοι, ἐλογοποιοῦν ὡς ὁ τυράννος μᾶλλον ἐπικρα-
 τέστερος τοῦ βασιλέως ἐγένετο, καὶ τῶσι καὶ τῶσι
 τῶν ἡμετέρων πεπτώκασι· καὶ ἔτι ὅσον ὀδῶν, καὶ
 αὐτὸς ὁ κρατῶν ὑπὸ χεῖρ᾽ αὐτῷ τυράννῳ πέσειται. Καὶ
 ἄλλων δὲ τινῶν ἐπιγενομένων, τὰ παρ' αὐτοῖς πλατ-
 τόμενα ὡς ἀληθῆ γὰ εἶναι φωνοῦν, καὶ ἠμολογούμενα.
 Ἐτεῦθεν τοίνυν παρσλόγη βύμη θαρρόσαντες,
 ἀθρόον εἰσδραμόντες, κατὰ τῆς τοῦ ἐπιτρόπου Νε-
 κταρίου οἰκίας πῦρ ἐνιέντες, τρυτὴν ἐνέπρησαν·
 ὡπερ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτὸς ἐγκρατῆς ἦν. Τοῦτο
 μὲν τοιοῦτον ἐγένετο· τῷ δὲ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τὰ τοῦ
 πολέμου κατὰ γνώμην ἐχώρει. Οἱ γὰρ ὑπὸ τὸν τυ-
 ραννον στρεπτιώται τὸ τῆς παρασκευῆς Θεοδοσίου
 ἀξιόμαχον δείσαντες, καὶ τῇ φήμῃ καταπλαγέντες,
 τὸν τυράννον συλλαβόμενοι, ὑπὸ τοὺς πόδας τῷ βα-
 σιλεῖ ῥίπτουσιν· ὃν ἐκεῖνος, ἀδικεῖν νομισας τὰς πρὸς
 Γρατιανὸν συνθήκας, εἰ μὴ ποιήνῃν εἰσπράξαιτο τῆς
 ἐκείνου σφαγῆς, εὐθύς αὐτὸν ἀναιρεῖ. Ὁ δὲ τὸν Γρα-
 τιανὸν δόλιῳ ἀνελὼν Ἀνδραγάθως, τὰ κατὰ τὸν Μά-
 ξιμον διαγνοῦς, σὺν αὐτοῖς ὄπλοις εἰς τὸν παραβρέ-
 οντα ποταμὸν ἤλατο, καὶ ἀπεπνίγη φθαρεῖς. Ἡ δὲ
 ἀρχὴ τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ ἅπανα σέσωσται. Οὕτω
 δὲ τὸν πόλεμον διαθήμενος Θεοδόσιος, σὺν τῷ νεω-

A prior est, et herum suum vincit. Prorsus enim
 veræ pietati auctor et legislator ejus adesse so-
 let. Atque hæc quidem, cum longe adhuc abes-
 set, Theodosius ad Valentinianum scripsit. Brevi
 vero post, exercitu strenuo collecto, contra ty-
 rannum duxit. Metuebat namque, ne contra ju-
 niorem imperatorem Maximus rem etiam recte
 gereret, atque inde majoribus comparatis viribus,
 Orientis etiam imperium sibi subjiceret. Fuit tum
 Persarum apud eum legatio, pacem petens. Filius
 quoque alter ex Placilla ei nono Septembris
 mensis die natus est, quem Honorium nominavit.
 Sedenim exercitu rebus omnibus magnificè in-
 structo, et Arcadio filio Constantinopoli relicto,
 Thessalonicam profectus est, ubi Valentinianum
 convenit. Et primum animam ejus, fide paterna
 restituta, et morbo materno depulso, curavit:
 deinde bono etiam animo esse, neque de imperio
 metuere eum jussit. Legatos autem qui a Maximo
 venerant, neque rejecit prorsus, neque propalam
 admisit. Copiisque receptis, ad Occidentem in
 Italiam contendit. Fama vero inde, pro eò atque
 cuique visum erat, afferebatur. Consueverunt enim
 homines etiam de rebus quas ignorant, sermones
 confingere, et majores quoque, præcipue si quam
 habent causam et prætextum, de eis quibus fa-
 vent, rumores excitare, ut qui rerum semper no-
 varum cupidi sunt. **263** Quod tum quoque Con-
 stantinopoli accidit. De bello enim aliud aliud
 commentus; in vulgus id spargebat, omnes vero
 deteriora magis nuntiabant. Et quamvis nemo
 bello interfuisset, perinde tamen atque in re præ-
 senti bellum geri vidissent, quæ ibi accidissent,
 narrabant. Porro Ariani, qui ab ecclesiis repulsi
 fuerant, in animis ipsi suis bellum agitant, ru-
 mores serebant, imperatorem scilicet a tyranno
 victum, et tot atque tot nostrorum cæsos esse;
 primo quoque etiam tempore imperatore ipsam
 in tyranni manu perventurum. Et cum alia quæ-
 dam insuper vulgarentur, quæ ab eis excogitata
 fuerant, pro veris certisque rebus habebantur.
 Proinde concursu ingenti facto, recordi confidentia
 et impetu, in episcopi Nectarii ædes ignem injecerunt,
 easque incenderunt, propterea quod ecclesias is mo-
 deraretur. Atque hæc quidem sic agebantur. Impe-
 rator autem Theodosius bellum ex sententia gessit.
 Milites namque quos tyrannus habebat, appa-
 ratum bellicum et ingentes Theodosii copias veriti,
 ipsaque adeo fama eorum territi tyrannum cap-
 tum ad imperatoris pedes abjecere (1). Et Theo-
 dosius, quod se Gratianum, quocum sædus pepige-
 rat, injuriam, si tyranno parceret, neque ab eo
 cædis patratæ pœnas sumeret, facturum esse puta-
 ret, confestim illum necari jussit. Andragathus
 vero, qui Gratianum fraude circumventum occide-

(1) Conferat mihi, quæso, pius prudensque lector,
 cum tyrannide Maximi istius, per circumstantias
 omnes, seditionem et rebellionem Germanicam,
 ejusque exitum, quem an. 1546 et 1547, vidimus;

rat, ubi quid Maximo accidisset, cognovit, cum ipsis armis in præterfluentem amnem insiluit, atque ibi interiit. Ita Valentiniano juniore imperium omne restitutum est. Et Theodosius bello feliciter confectò, cum imperatore juniore Romam victor ingressus, clarissimum lætus egit triumphum. Recte etiam is in Italia Mediolanensem constituit atque ordinavit Ecclesiam, cum e vita commodum Justina excessisset. Theodosius, cum adhuc Romæ esset, e Constantinopoli eo ad se filium Honorium, valde adhuc tenerum, adducendum curavit. Et cum Romæ victoriæ sacra peregit, tum clementiam placabilitatemque suam manifesto declaravit: potissimum vero in Symmacho exconsule. Illic **264** namque senatus Romani princeps, in magna, propter egregia quæ in eo erant ornamenta, fuit admiratione, maximeque propter eloquentiam et peritiam Latini sermonis laudatus est. Multas enim, et admodum præclaras Romana lingua edidit orationes. Scripsit etiam ad Maximum tyrannum adhuc superstitem. Quam ob causam criminis perduellionis et læsæ majestatis reus factus, quod se damnatum iri metueret, tanquam ad asylum in ecclesiam confugit. Adeo autem imperator iste religiose Christianismum coluit, et adeo Ecclesiæ fuit obediens, ut non eos modo qui ejusdem cum eo essent fidei, magnopere honorarit, et præclaram illis opinionem conciliare studerit, verum etiam Novatianos, idem nobiscum una re excepta sentientes, civiliter et placide admiserit. Itaque Leontius Novatianorum ecclesiæ tum in Romana urbe antistes, qui deprecator apud eum pro Symmacho fuit, spe sua frustratus non est. Symmacho remisit. Qui veniam consecutus, orationem qua se defendit, ad imperatorem conscripsit. Et bellum quidem Occidentale tali initio cœptum, optatum, Deo bene adjuvante, habuit finem

CAPUT XXII.

De sædis consuetudinibus et moribus, quos ex urbe Roma ejecit imperator Theodosius.

Theodosius imperator, cum in Italia moraretur, plurimum emolumenti in Romanam contulit urbem, cum ea quæ antea non habebat liberaliter tribuendo, tum pleraque quæ antiquitus ei erant læda atque pudenda adimendo. Fuit enim Romæ probrium quoddam tale: Erant ibi ædificia maxima, in quibus annona urbis asservabatur. Qui vero præfecti eis erant, Romana lingua mancipes dicti, temporis processu prædonum domicilia effecerant (1). Cum enim ad latus cujusque ædificii, juxta loci situm, in parte inferiori pistrinum esset, qui ei præfuere, tabernis constructis, in quibus etiam meretrices ad quæstum prostabant, per illas insidias eis tendebant, qui annonæ comparandæ gratia ad domos eas veniebant. **265** Erant vero, qui cum tantum ob causam ut lædæ voluptati inservirent, eo accedebant. Machina enim quadam ex prostibulo in pistrinum deferabantur. Potissimum vero peregre advenientibus et advenis hoc

τέρῳ βασιλεὶ τὴν Ῥώμην ὡς νικηφόρος κατάλαβε, καὶ ἐπινίκιον κατήγαγε θρίμβον εὐφραινόμενος. Καλῶς δὲ ἔπρα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ Ἐκκλησίαν διέθεκε Μεδιόλανον· τέλει γὰρ βίου καὶ Ἰουστίνῃ ἐχρήσατο. Ἔτι δ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὦν Θεοδοσίος, ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κομιθεὶ νήπιον ὄντα τὸν υἱὸν Ἀρχάδιον μετεπέλετο. Τοὺς δ' ἐπινίκιους τελεῶν ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὴν σφετέρην ἀνεξικακίαν δὴλην ἔποιε· καὶ μάλιστα ἐπὶ Συμμάχῳ τῷ ἀπὸ ὑπάτων. Οὗτος γὰρ πρῶτος ὦν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου βουλῆς, διὰ θαύματος ἦν τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ ἀγαθός, μάλιστα δ' ἐπηρεῖτο ἐπὶ παιδείᾳ λόγων Ῥωμαίων· πολλοὺς γὰρ καὶ ἀγὰν ἀρίστους λόγουσ τῇ σφετέρῃ γλώσσῃ ἐξέδοτο. Γέγραφε δὲ καὶ πρὸς τὸν τύραννον Μάζιμον ἔτι περιόντα· οὗ χάριν ἔνοχος τῷ τῆς καθοσιώσεως ἐγεγόνει ἐγκλημάτι. Δείσας τοίνυν τὴν καταδικῆν, ὡς εἰς κρησφύγετον τὴν Ἐκκλησίαν καταδραμεν. Οὕτω δ' ἦν ὁ βασιλεὺς εὐλαδῶς περὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἔχων, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πεθνήσιος, ὡς μήτις γε τοῦς τῆς Ἰσθῆς αὐτῷ πιστεῖαι· ὑπερτιμᾶν τε, καὶ τὸ δόξαν ἐκείνοις αἰρεῖσθαι ποιεῖν· ἀλλὰ γὰρ καὶ Νικαυτιανούς· τὰ παραπλήσια τῇ θρησκείᾳ πλὴν ἐνὸς δοξάζοντας ἡμέρω· καὶ ἀστείως μάλα προσέειπεν. Ὑπὲρ τοίνυν Συμμάχου Λεόντιος προσθεύων, ὅς τῆς ἐν Ῥώμῃ τῶν Νικαυτιανῶν Ἐκκλησίας τηλικαῦτα ἤγειτο, οὐκ ἀπετύγγανε τοῦ σκοποῦ· ἐκείνῳ γὰρ τὴν χάριν ἀφοσιούμενος, συνεχῶρει τῷ Συμμάχῳ τὸ ἐγκλημα· ὅς δὴ καὶ τῆς συγγνώμης ἀξιώθηκε, τὸν ἀπολογητικὸν τῷ βασιλεὶ ἐπέδιαξεν. Ὁ μὲν οὖν καθ' ἑσπέραν πόλεμος τοιάνδε τῆ ἀρχὴν ἐσχηκώς, τοιοῦτον αἰσιον καὶ τὸ τέρας ἐλάμβανε Θεοῦ πρυτανεύοντος.

Nam ei gratificatus imperator, peccatum tantum Nam ei gratificatus imperator, peccatum tantum qua se defendit, ad imperatorem conscripsit. Et bellum quidem Occidentale tali initio cœptum, optatum, Deo bene adjuvante, habuit finem

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῶν αἰσχρῶν συνθησιῶν, ἃς περιεῖλε τῆς Ῥώμης ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος

Βασιλεὺς δὲ διατρέπων ἐν Ἰταλίᾳ, πλείστα τὴν Ῥωμαίων ὦνθησε πόλιν, τῷ μὲν τῷ δοῦναι φιλοτίμως ἂ μὴ πρότερον εἶχε, καὶ τῷ περιελεῖν τὰ προσόντα ἐκείνῃ μοχθηρὰ ἐκ μακροῦ, καὶ αἰσχύνῃ ἐμπλεῶ καθιστώντα. Μία δ' ἦν αὐτῇ αἰσχύνῃ τοιαύτη· Μέγιστοι δόμοι κατὰ τὴν Ῥώμην ἦσαν, οἷς ὁ τῆ πόλιος χορηγούμενος σίτος ἐτίθετο· οἱ δὲ τῶν οἰκῶν τούτων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, οὗς Ῥωμαίων φωνῇ μάγκικις ὀνομάζει, τῷ χρόνῳ προήκοντι ληστήρια τοὺς οἴκους εἰργάζαντο. Ἐπεὶ γὰρ οἱ μολῶνες τῆς τῶν τόπων θέσεως οὕτω διδούσης· κατὰ βάθους ἦσαν πρὸς πλευρὰν ἐκάστην οἰκῆματι, οἱ τούτων προϊστάμενοι κατηλεία κατασκευασκότες, καὶ πόρνας· ἐν αὐτοῖς προστησάμενοι, διὰ τούτων ὡσπερ λόχον καθίστων τοῖς χρεῖα τροφῶν τοῖς οἰκίαις ἐπηρεχόμενοι. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ τῷ αἰσχροῦ ἡδονῇ δουλεύειν ἐθέλειν· Ῥόνῃ ἐκεῖσε ἐγίνοντο· μηχανῇ γὰρ τινὶ διὰ τοῦ πορνείου τῷ μυλῶνι ἐνέπιπτον· μάλιστα δὲ τοῦτο τοῖς ἐνδημοῦσιν τῶν ξένων ἐπιτυνέβαινε· καὶ οἱ οὕτως ἐκ-

(1) Soer. lib. v, cap. 18.

λωότες, ἀνάγκης ἐπιχειρήσας, ἀλεῖν διὰ βίου κατὰ
 χόντο, μὴ τὴν ἐκείθεν λύσιν ποσῶς συγχωρούμενοι·
 ὡς καὶ τοῖς οἰκέσις παρεσχῆσθαι δόξαν, ὅτι πάλαι
 τεθνήκασι ταύτῃ τῇ ἀγρῶ. Καὶ τις τῶν Θεοδοσίου
 στρατευσαμένων ἐνέπεσεν. Ὡς δ' ἤκιστα τούτῳ συν-
 χωρεῖτο ἡ ἔξοδος, καθὰ δὴ τὰ καὶ τοῖς λοιποῖς, τὸ
 παρὰ τῶν μηρῶν ἠρωρημένον ξίφος σπασάμενος,
 τοὺς ἐπέχοντας διεσχῆσατο. Οἱ δ' ἄλλοι, δεῖε τοῦ μὴ
 τὰ ἴσα παθεῖν, συνέχουρον ἐκείνῳ τὴν ἔξοδον. Ἄ
 δῆτα μὲν Θεοδοσίος, τοὺς μὲν κολάζει ὑπὲρ γε-
 τοὺς δὲ ληστρικούς ἐκείνου· οἰκούς καὶ τὰ πορνεῖα
 ἐκ βάρων ἀνέτρεπε. Ταύτην μὲν αἰσχύνῃ τῆς
 βασιλευσύνης τῶν πόλεων περιεῖλεν ὁ Θεοδόσιος·
 ἐτέραν δὲ τήνδε· Ἐἴ ποτε μοιχείας πάθει γυνὴ ἀλοῦσα
 ἔτυχεν, οὐκ ἐκκοπῇ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ προσθήκῃ
 μᾶλλον τῆς ἀκρασίας τὴν τιμωρίαν· Ῥωμαῖοι ἐπήγον·
 βραχυτάτῳ γὰρ οἰκίσκῳ τὴν ἀμαρτήσασαν περικλεί-
 οντες, ἔπειτα ἀναιδῶς· εἰς τῷ βουλομένῳ τὴν ἀκό-
 λαστον ἴδουσαν ἐκπληροῦν. Καὶ τὸ δὴ πάσης ἀτοπίας
 ἐπέκεινα, ὅτι καὶ κώδωνας ἀπήρῳσαν κατὰ τὴν
 καιρὸν τῆς ἀκαθάρτου μίξεως· ὥστε σειομένους ἔχειν,
 ἵνα μὴ λάθῃ τοὺς ὅπου δὴ ποτε περιόντας τὸ δρῶ-
 μον, ἀλλὰ τῇ τῶν κωδῶνων τῆς ἡ μεθ' ὕβρεως
 τιμωρία γνωρίζοιτο. Ἦν καὶ ταύτην πυθόμενος ὁ
 σωφρονέστατος οὐκ ἤνεγκε βασιλεύς· ἀλλὰ καὶ ταύ-
 την τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν ἐξηφάνιζε, τὰ σεῖσρα
 παντάσῃ ἀφανίσας. Οὕτω γὰρ τὰ ἐφ' ὕβρει οἰκί-
 ματα ἐκεῖνα ἐκάλουν· ἄλλοις δὲ νόμοις ὑποκείμενοι
 τὰς οὕτως ἀλούσας ἐνομοθέτει. Τῶν μὲν δύο τούτων
 ἐφυδρίστων συνηθειῶν ὁ θεοδόσιος βασιλεύς τὴν Ῥο-
 μαίων πόλιν ἀπήλλαξε· πάντα δὲ καταστράμμενος
 ὡς χρεῖων, τῇ μὲν Ῥώμῃ τὸν Οὐαλεντινιανὸν τὴν
 βασιλείαν ἐκείσε διέπειν ἀφῆκεν· αὐτὸς δὲ σύναμα
 τῷ παιδί Ὀνωρίῳ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν
 ἦλθε.

hisce contumelia plenis consuetudinibus divinis imperator urbem Romam liberavit. Et rebus omnibus recte constitutis, Romam quidem et imperium Occidentale Valentiniano administrandum reliquit : ipse vero cum Honorio filio Constantinopolim est reversus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς Ἰσαγγέλου πολιτείας Ἀρσενίου τοῦ Με-
 γάλου· ὅς τῶν βασιλέων διδάσκαλος πρότε-
 ρον ἦν.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὁ βασιλεὺς τοῖς παισὶ
 διδάσκαλον ἀρετῆς ἐπιστήσας θελήσας, Ἀρσένιον
 ἐκεῖνον οὐ τὸ κλέος τῆς ἀρετῆς εἰς πᾶσαν διέδραμε
 τὴν ὑπ' οὐρανὸν εὐρυκῶς, ἐγχειρίζει τούτου· αὐτῷ.
 Καὶ ὅς τοὺς παῖδας καταλαθῶν, ἀπάσης παιδείας
 καθηγητῆς ἐγνωρίζετο, ἐλευθερίως ἀνάγων, καὶ
 πατρὸς τρόπον ἐπέλων αὐτοῖς· μηδὲ γὰρ δεδιέναι
 τὸ τῆς βασιλείας ὕψος ἐκείνῳ παρηγγύα ὁ Θεοδόσιος,
 ἀλλ' ὅσα καὶ δούλοις αὐτοῖς χρῆσθαι. Ὁ δὲ τῇ πολλῇ
 μετριωφροσύνῃ τούαντον μᾶλλον ἐποίη· ὡς καὶ
 ποτε τὸν βασιλέα, ἐξαπίνης· εἰσιόντα τὸν δόμον,
 εὐρέην μὲν ἐκείνου· σοβαρῶς προκαθημένους. τὸν δ'
 Ἀρσένιον ἐστῶτα, καὶ τὴν διδασκαλίαν προσφέροντα·
 χαλεπήναντα δ' ἐπὶ τούτῳ τὸν βασιλέα, ψιλῶσαι
 μὲν ἐκείνου· τῶν παρασῆμων· τὸ δ' ἀοιδίμον ἐκείνο

accidebat. Qui deinde ad eum modum capiti, et
 necessitate circumventi, molere per vitam omnem
 cogebantur, usque adeo libertate et aliquo inde
 reditu negato, ut necessarii et propinqui eorum
 jamdudum eos satis concessisse opinarentur. In
 hanc decipulam quidam etiam Theodosii miles
 incidit. Atque ubi illi quoque, sicuti et reliquis,
 abire inde non permetteretur, stricto quem ad
 femur suspensum gerebat ense, eos qui se retine-
 bant, interemit. Et alii, ne idem paterent, metu
 contreriti, abire eum sunt passi. Eam rem post-
 quam Theodosius cognovit, nequam illos homines
 suppliciiis subdidit, prardonumque latebras illas et
 lupanaria ex fundamentis ipsis evertit. Atque
 unam quidem hanc foeditatem in principe urbe sic
 Theodosius sustulit. Alteram autem illam : Si
 quando mulier in adulterio comprehenderetur,
 non coercitione criminis, sed potius accensione
 libidinis, Romani in eam animadvertabant. Domun-
 culæ enim arctæ, quæ adulterium commisisset,
 Inclusam, impudenter deinde impotentem ejus-
 libet voluptatem et petulantiam explere permitte-
 bant. Et quod omnem excedit absurditatem, tin-
 tinnabula sibi homines libidinosi, impuri concu-
 bitus tempore accommodabant, ut commota illa
 resonarent, et prætereuntes quodocunque flagi-
 tium tantum non lateret, sed potius tintinnabulo-
 rum sonitu pœna illa cum injuria et contumelia
 conjuncta indicaretur. Quam et ipsam ubi cognov-
 vit, pudicissimus non tulit imperator, sed tam im-
 pudentem et obscenam consuetudinem abolevit.
 Nam et sinistra (ita enim quæ ad tantam contume-
 liam exstructæ erant domuncule vocabantur)
 omnino evertit, et adulteras aliarum legum coer-
 citionibus constitutione lata (1) subjecit. Duabus

CAPUT XXIII.

De angelica Arsenii Magni vita, qui antea imperato-
 rum præceptor fuerat.

D 266 Sub idem tempus, imperator, liberis suis
 virtutis magistrum præficere volens, Arsenio illi,
 cujus gloria terram sub sole omnem pervagata est,
 invento, eos commisit : quibus ille susceptis, cum
 disciplina omni præceptoris, tum liberali educa-
 tione patris illis loco fuit. Imperator enim illum,
 ne quem ex imperii sublimitate conciperet metum,
 sed illis potius ut servis uteretur, admonuerat.
 Tantum vero, ut id ille fecerit, abest, ut insigni
 modestia et moderatione diversum potius fecerit.
 Et cum derepente Theodosius ad eos aliquando
 venisset, pueros quidem cum splendore magnifico
 consistentes, Arsenium autem inter docendum eis
 astantem reperit. Qua de causa imperator indi-
 gnatus, cum illos insignibus principalibus nuda-

(1) Quatuor ejus constitutiones exstant in C. sub tit. *Ad. leg. Jul. de adult.*

vit, tum sempiterna memoria dignum et vere imperiale illud verbum est prolocutus : « Si tales se præbituri essent, ut mores vitamque suam ad disciplinam et leges Dei componerent, propensum et illum fore ut eis imperium in manus tradat, ad civium et subditorum commodum et utilitatem accommodatum : sin minus, conducibilis eis esse dixit, ut sic privati vitam exigent, quam doctrina nulla cum periculo imperarent. » Sed gravis ea provincia Arsenio visa est, qui curas ejusmodi odisset, et a talibus turbis et tumultibus alienissimus esset. Proinde Deum est precatus, ut honesta præberetur causa, qua præsentibus liberaretur vinculis. Et Deus brevi id fecit. Admisit delictum quoddam Arcadius : quod quia impunitum relinquere non potuit, flagello illum coercens Arsenius castigavit. Atque ille factum id tanquam injuriam ægre ferens, mortem est ei molitus. Consilium id clam ceptum ubi Arsenius rescivit, insolenti vestitu illo reiecto, quamprimum in Scetim se contulit, et cœlitus ad se delatam vocem audiit : « Arseni, tumultus fuge, et salvabere. » Et vivente quidem Theodosio, latuit. Postquam autem Arcadius ad imperium pervenit, angelicam eum consecrari vitam innotuit. Proinde imperator ad eum scribens, cum precationem benedictionemque ejus, tum peccati gratiam ab eo petiit. **267** Eidemque, ut Ægypti totius tributum pauperibus præberet, permisit. Sed hoc ille non recepit. Cum vero ad virtutem summam pervenisset, rusticum se et litterarum omnium imperitum esse assimilavit, cum quidem monumenta memoria digna et libros plurimos reliquerit : quos historia, quæ de eo est conscripta, refert. Et ad hodiernum usque diem in Sceti atque Romæ et Constantinopoli monastica quædam illius facete dicta præclareque acta commemorare. Cum vero propositum argumentum me alia persequi cogat, ad historiam ejus lectorem rejicio : mihi que eo unde digressus sum, relictum esse duco.

CAPUT XXIV.

De episcoporum successione, et de tumultu qui denuo Antiochiæ obortus est, propter Flavianum, Paulino defuncto : et ut post multum tempus, imperatoris et Theophili Alexandriæ episcopi opera, Ecclesiæ ejus dissidium sit sopitum, magna cum difficultate populo in concordiam redacto.

Eadem tempestate Timotheus, et Cyrillus, qui Alexandriæ et Hierosolymitanæ Ecclesiæ thronis emiterant, viâ defuncti, alter quidem Alexandriæ Theophilum, aliter autem Hierosolymis Joannem successorem habuit. Paulo vero post, cum et Demophilus, qui Constantinopoli Arianæ præfuerat religioni, vitam morte commutasset, qui factionis ejus erant, administrationem eam Marino cuidam Thraci, qui alii episcopatu præfectus fuerat, commiserunt. Sed is cum ibi non ita diu durasset, discessit. Sub quo etiam Arianorum secta in duas factiones est dissecta, sicuti postea dicemus. Et Dorotheus qui Antiochiæ in Syria, ut heresi ei

καὶ βασιλικώτατον ἀναφθίγγασθαι· « Εἰ μὲν ἀρμόζοντα· ἐαυτοὺς διαθῶσι, Θεοῦ παιδεῖξ καὶ νόμοις κατηρτισμένοις, δυνατὴς ἐκείνοις καὶ τὴν βίαιαν ἐγχειρῆσαι αὐτοῖς, πρὸς τὸ λυσιτελεῖς ἡρμοσμένην ὧν ἀρχοῦσιν· εἰ δ' οὐκ, ἀλλ' οὕτως ἀποβῶναι μᾶλλον λυσιτελήσει ἢ ἀρχεῖν ἀπαιδεύτους καὶ σφαλεροῦς. » Ἄλλ' ἤχθετο τοιούτοις ἐμπειῶν ὁ Ἀρσένιος μισόφροντις ὧν, καὶ δὴλων ἄλλως καὶ θορόδων ἐπεικῶς ἀνομιλήτος· ἔθεν ἐδαίτο Θεοῦ εὐπρεπῆ παρασχεῖν αἰτίαν, δυναμένην τῶν παρόντων ἀνείναι δεσμῶν. Καὶ ὅς θάττον παρείχεν. Ἐπεὶ γὰρ Ἀρκάδιος ἐπλημμέλησε πρᾶγμα μὴ παροφθῆναι δυνάμενον, μέτεσιν ἐκείνων μάστιγι σωφρονίζων Ἀρσένιος. Ὁ δὲ τὴν ὕβριν μὴ ἐνεγκῶν, θάνατον ἐκείνου προσμελέτα. Μαθὼν δὲ Ἀρσένιος τὴ ἀπόρρητον, τὴν ἀκρίβητα περιβολὴν ἐκείνην ἀποδυσάμενος, θάττον πρὸς τὴν Σκῆτιν ἀνέτρεχε· καὶ φωνῆς ἄνωθεν ἠχοῦσε· ἤκουσεν, « Ἀρσένιε, ψεύξῃ τοὺς θορόδους, καὶ σώσῃ. » Καὶ ζῶντος· μὲν Θεοδοσίου ἐλάθανεν, Ἀρκάδιου δὲ παρελθόντος εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐγνωρίζετο τὸν ἀγγελικὸν μετῶν βίον. Ὁθεν βασιλεὺς αὐτῷ γράφων, εὐχὴν τε ἤγει καὶ συγγνώμην τῶ ἀμαρτήματι. Ἀνῆκέ τε τὸν τῆς Αἰγύπτου ἅπαντα φόρον πένησι παρασχεῖν. Ὁ δ' οὐκ ἐλάμβανε. Τάχος· δ' εἰς ἄκρον ἀρετῆς καταστάς, ἀγροικὸν ἑαυτὸν καὶ τὸ μηδὲν εἰδέναι προσποιεῖτο, ἔργα δὲ μνήμης ἀξία καὶ λόγους πλείστους· καταλειποῦς, οὗ· ἢ κατ' αὐτὴν ἱστορίᾳ διεξέειπεν ἐς δεῦρον. Ἀνά τε Σκῆτιν καὶ Ρώμην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πολλὸ τὸ ἐπ' ἀσκήσεως ἐφέρεται περιώνημον. Ἐντὴν μὲν οὖν καὶ εἰνα τῶν ἀστειῶς εἰρημένων τε καὶ πεπραγμένων αὐτῷ μνημονεῦσαι· ἐπεὶ δὲ κατεπαίγει δὴ τὸ προκείμενον, ἐπ' ἐκείναι τοῖς ταῦθ' ἱστοροῦσι προτρέπομεν· ἡμῶν δ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τὸν λόγον ἵστέον.

ejus vita in primis celebratur. Potuissem quidem ejus vita in primis celebratur. Potuissem quidem me alia persequi cogat, ad historiam ejus lectorem rejicio : mihi que eo unde digressus sum, relictum esse duco.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων διωδοχῆς· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πάλιν γενομένης παραχῆς διὰ Φλαβιανὸν Παυλίνου τελειώσαντος· καὶ ὡς χρόνῳ πολλῷ σπουδῇ τοῦ βασιλέως καὶ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὁ τῆς τοιαύτης Ἐκκλησίας θόρυθος κατηνύσθη, εἰς ὀρίνοιον τοῦ λαοῦ ἐλθόντος.

Ἐπὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον Τιμόθεος καὶ Κύριλλος οἱ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱερουσαλήμ τοῖς θρόνοις ἐμπρέποντες, τὸ βιοῦν μεταλλάξαντες, ὁ μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλον, ὁ δὲ Ἰωάννην ἔσχον διαδοχόν. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ Δημόφιλον, ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς Ἀρειανῆς ὀρθοκείας προϊστάται, τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, Μαρίνον τινὲ ἐκ Θράκης ἐναι οἱ περὶ ἐκείνων τὴν προστασίαν ἐπέτρεπον, ὅς ἄλλης ἐπισκοπῆς προϊοστήσει. Ἄλλ' οὐ πολὺν διανόσας χρόνον, ἐξέστη. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἡ Ἀρειανῶν ὀρθοκεία εἰς δύο ἐτήθηθη, ὡς ὕστερον λέξομεν. Οἷα δ' ἐπιτηδεύειν Θεόδωρος ὁ παρὰ τῇ Σύρῳ Ἀντιοχείᾳ τῆς τοιαύτης ἐπιτροπέουσας ἀπρέτως, πρὸ

κρηθείς, ἐκείθεν ἦκων προίστατο τῆς αἰρέσεως. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Παυλίῳ ἐν Ἀντιοχείᾳ τελευτήσαντος, οἱ ὑπ' ἐκείνῳ ταπτόμενοι ἰδίᾳ πάλιν τὰς συναγωγὰς ἐποιούντο, τὴν Φλαβιανὸν ἐκτριπόμενοι, ἅτε δὴ τοὺς ἐπὶ Μελετίῳ γεγεννημένους ὄρκους, μὴ προσῆκον δὲ, παραβάντα, καίπερ οὐδὲν περὶ τὸ δόγμα διαφερόμενοι. Εὐάγριον δὲ τινα μετὰ ταῦτα τῇ Παυλίῳ διαδοχῇ καθιστώσι. Τοῦ δὲ βραχὺ τι ἐπιδιώσαντος, οὐδαμῶς ἕτερος, εἰς τὴν ἐκείνου τόπον κατέστη, Φλαβιανὸν ἀντιπράττοντο. Ὅσοι δὲ τὴν πρὸς Φλαβιανὸν κοινωνίαν ἐξετρέποντο, ἰδίᾳ συναγόμενοι ἐκκλησιάζον. Ὁ μὲν γὰρ Πυλλίνος ἐβουλήθη, Μελετίου θανόντος, τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἅπασαν ἡγεμονίαν λαβεῖν· ἀντέλεγε δὲ ὁ τῶν ἱερέων χορὸς, μὴ χρῆναι λεγόντων τὴν μὴ τὰς Μελετίου συμβουλάς προσδεξάμενον μετὰ τελευτῆν τὸν ἐκείνου κληρὸν λαβεῖν, ἀλλ' ἐκείνον δεῖ πολλοὺς πόνοις τὴν ἐκείνου διετήρησε ποίμνην, ἐκείνον καὶ τῶν ἐκείνου προβάτων γενέσθαι ποιμένα. Ὁ δὲ, ὡς εἴρηται, τοῖς τε Ἑσπερίοις καὶ Ἐφίοις δυσμενείαν μακροτάτην εἰργάσατο· οἱ οὐδὲ μετὰ τὸν Παυλίῳ θάνατον τὸ πρὸς ἐκείνον δυσμεναίνειν ἀπέθεντο· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Εὐάγριον Φλαβιανῷ χαλεπαίνοντες ἦσαν, καὶ ταῦτα τοῦ Εὐάγριου παρὰ πάντα ἐκκλησιαστικὴν προσηλυμένου θεσμὸν· ὁ γὰρ Παυλίνος μόνος, αὐτὴν προεβάλλετο, πολλοὺς κανόνας, εἰς ταυτὴν ἀθετήσας. Οὕτε γὰρ ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν τελευτῶντα χειροτονεῖν ἐνδιδοῦσαν· εἰς ἐν δὲ συνίεναι καὶ τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἅπαντας ἐπισκόπους διαγορεύουσιν. Ἀλλὰ καὶ τριῶν ἀνευ ἐπισκόπων μὴ γίνεσθαι χειροτονίαν ἐπισκόπου θεσπίζουσι. Ταῦτ' οὐδὲ συνιδεῖν ἐθέλησαντες, Εὐάγριον μὲν προτεδέχοντο, Φλαβιανὸν δὲ παντάσῃ ἀπεσιόντο, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ ταῖς βασιλικαῖς ἐνοχλεῖν κατ' αὐτοῦ ἀκοαί· ὅς διὰ ταῦτα ἐνοχληθεὶς πολλάκις ἤγαγε τε αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καὶ εἰς Ῥώμην ἀφικέσθαι ἐβίβασεν. Ὁ δὲ τὴν χειμῶνα προβαλλόμενος, ἕαρος ὑπολάμπωντο· ὑπισχεθεὶτο περᾶναι τὸ προστατέμενον. Καὶ τότε μὲν ἀφαιθείς, εἰς τὴν οἰκίαν ποίμνην ἀφίκετο· καὶ πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, ἐκίνει ἑαυτὸν τὸ στασιάζον ποιῆσαι. Ὁ δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἰσχυρὸς διαπράξασθαι, ἐκμειλιξάμενος Θεόφιλον τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου ἐπίσκοπον, δι' οὗ καὶ Δάμασον τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον ἀρίστως κατήλλαξε. Καὶ ἀμφὼ γὰρ εἰς πλεῖστον κατὰ Φλαβιανὸν ἐχαλέπαινον· οὐ μόνον δὲ ἐν δευτέρῳ τοὺς ὄρκους ἐποίησε, ἀλλ' ὅτι καὶ αἰτίαν οὐκ ἐλαχίστην παρεῖχε τοὺς τὸ ἴσον δόγμα προσθεύοντας ἐπὶ τόσον διεργεσθαι. Βραδύνοντι δὲ τὴν ἐς Ῥώμην ἀφίξιν τῷ Φλαβιανῷ, ὁ θεσπέσιος Δάμασος, καὶ ὁ μετ' ἐκείνον Σιρίκιος, καὶ Ἀναστάσιος δεῖ Σιρίκιον διεδέξατο, τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως γράμμασι σφοδρότερον ἤπτοντο· τοὺς μὲν σφετέρους λέγοντες θῆττον καταλύειν πολέμους, τοὺς δὲ κατὰ Χριστοῦ θρασυνομένους, καὶ τῶν ἐκείνου θείων θεσμῶν ἀλογίως ἔχοντας, οὕτως ἐπὶ τῆς τυραννίδος ἔβαν. Ὅθεν καὶ πάλιν ἐκείνον μετακλιούμενος, τὴν ἐπὶ Ῥώμην στέλλεσθαι κατηνάγκαζε· καὶ δῆτα ἐλθὼν, τῇ σφωτάτῃ πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἀνεφθέγγετο· εἰ μὲν, ὡς βασιλεῦ, τῆς

A præresset, electus fuerat, tanquam illo ad id munus obeundum magis idoneus, Constantinopolim inde venit, et sectæ suæ præiit. Interea Paulino quoque Antiochiæ defuncto, qui auctoritatem ejus et auspicia secuti erant, suos sibi conventus, Flavianum aversantes, egere, veluti qui jusjurandum Meletio præstitum minus decenter et illegitime violasset : cum quidem illi de dogmate nihil ab eo dissiderent. Evagrium autem quemdam postea Paulino subrogarunt. Cumque is ad breve tempus supervixisset, alius in locum ejus, Flaviano renitente, substitutus non est. Qui igitur a Flaviani communione abhorrebant, seorsim, sicuti dictum est, conventus ecclesiasticos celebrarunt. **268** Paulinus quidem, ubi Meletius decessit, universam Ecclesiæ administrationem suscipere voluit. Verum ei sacerdotum restitit cœtus. Minus enim convenire dicebant, ut is, post Meletii mortem, locum illius sortiri deberet, qui consilia ejus repudiasset : sed ut ille potius ovium pastor fieret, qui labore multo ovile ejus conservasset. Quæ sane res, uti dictum est, simultatem diuturnam inter Occidentales et Orientales excitavit. Et Occidentales neque post Paulini obitum animorum suorum adversus Flavianum acerbitatem deposuerunt, post Evagrii etiam mortem illi succedentes, idque Evagrio contra ecclesiasticas sanctiones omnes antitiste designato. Solus namque Paulinus episcopum eum destinaverat, canonibus multis proculcatis. Non enim illi morituro alium in locum suum subrogare episcopum permittunt, sed episcopos provinciæ omnes ad electionem scilicet coire jubent : quin etiam sine tribus episcopis episcopi ordinationem fieri non debere statuunt. Hæc cum intelligere nollent, Evagrium illi quidem susceperunt, Flavianum vero prorsus repudiarunt, usque adeo ut ejus causa imperatoris etiam obtunderent aures. Qui cum molestia hac de re sæpius conventus, cum Flavianum Constantinopolim evocavit, tum Romam etiam adire coegit. Atque ille hiemis incommoditatem prætexens, vere illucescente, imperata se exsecuturum esse pollicitus est. Ac tum quidem dimissus, ad gregem suum Flavianus rediit, nihilque non tentavit, ut eos qui per seditionem secesserant, sibi conjungeret. Quod etiam paulatim demum effecit, conciliato sibi postea Alexandrino episcopo Theophilo, per quem optime quoque Damasi Romani artistitis favorem est consecutus. Ambo enim isti Flaviano plurimum infensi fuerant, quod non modo jurisjurandi sacramentum violasset, verum etiam plurimum causæ præbuisset, ut homines, idem dogma profitentes, tantopere per secessionem inter se dissiderent. Ubi vero Romam adire Flavianus distulit, divus Demasus, et post hunc Siricius, atque hujus postea successor Anastasius, litteris suis pietatem imperatoris persinxerunt : illud ei objicientes, quod bella ille quidem sua primo quoque tempore conficeret, **269** eos au-

tem qui insolenter se in Christum gerent, illius-
que sacras constitutiones præter rationem om-
nem contemnerent, tyrannidem suam exercere
pateretur. Itaque illi imperator denuo accito
Romanæ protectionis suscipiendæ necessitatem
imposuit. Et ille postquam Constantinopolim ve-
nit, sapientissime libertate dicendi apud impera-
torem usus: « Siquidem, o imperator, inquit,
aliqui religionem meam, tanquam minus rectam,
aut vitam etiam, veluti episcopali muneri non
convenientem, arguunt et reprehendunt, accusa-
tores ipsos iudices accipio, in sententia quam
illi laturo sunt, vel invitatus acquieturus: sin de
throno et cathedra lis est, nihil opus iudicio est:
statim namque cuius cedam, et me a præsidendi
honore longissime sejungam. Tu vero, o impera-
tor, cui placitum est, Antiochenam sedem com-
mitte. » Tantam viri ejus dicendi libertatem et
constantiam Theodosius admiratus, in patriam
eum suam redire, et quem sortitus fuerat gregem
rite pascere jussit. At ubi, satis longo intercedente
tempore, Romam rursus imperator venit, eisdem
reprehensionis et accusationis aculeis ab episcopis
est expellitus, perinde atque Flaviani tyrannidem
comprimere supersederit. Ibi tum, quodnam ty-
rannidis genus id esset, ut in medium proferrerent,
Theodosius eos est hortatus: seipsum Flavianum,
et veluti syndicum atque patronum ejus designa-
tum esse, subjiciens. Atque ubi illi cum impera-
tore jure non contendendum esse dicerent, suasor
illis fuit, ut ecclesias postea per concordiam con-
jungerent, contentionem tollerent, et inutile dissi-
dendi atque jurgandi studium exstinguent. « Paulinus
siquidem, inquit, jamdudum vivere desijt. Evagrii
autem ordinatio non secundum ecclesiæ constitu-
tiones processit. Insuper vero Ecclesiæ Orientales
omnes valde ex Flaviani episcopatu pendent. Ad hæc
neque Asianæ, neque Ponticæ, neque adeo Thraciæ
ecclesiæ, se ab illius communionem abstinere. Illyricum
denique omne illum Orientalium ecclesiarum prima-
riam curam obtinere novit. » Talibus imperatoris
dictis episcopi Occidentales ad lenitatem adducti,
contentionem se soluturos, simultatem deposituros,
et legatos, si qui inde venirent, suscepturos esse
repperunt. **270** Ea re Flavianus cognita, Theophili
iram placavit. Qui deinde presbytero suo ad
Damasum misso (Isidorus is erat), inimicitias omnes
solvit: e re Ecclesiæ esse illi renuntians, ut
propter populi concordiam Flaviano delictum, quod
juramento violato admiserat, remitteretur. Verum
et ipsemet oratores Romanam misit, ex episcopis
et item presbyteris et diaconis Antiochenis: viros
laudatos, quorum princeps erat Acacius, qui eccle-
siam Berrhœæ apud Syros gubernabat, et gloria
magnam terra marique consecutus fuerat. Ii inimicitias,
quæ ad decem et septem annos du-
raverant, sopitis, ecclesiis concordiam concilia-
runt. Nam communionem cum Occidentalibus re-

αἱ μὲν θρησκείας ὡς οὐκ ὀρθῆς οὐσίας τινὲς καταμέ-
φονται, ἢ τὸν βίον αἰτιῶνται ὡς ἰερᾶσθαι ἀνάξιον,
αὐτὰς τοὺς κατηγοροῦν αἰρούμαι κριτὰς, καὶ τὴν
ἐκεῖθεν φερομένην ψῆφον στέρω καὶ ἄκων· εἰ δὲ
περὶ θρόνου καὶ καθέδρας ἢ διαμάχη, οὐτε δίχως
μοι χρεῖα, καὶ τοῖς βουλομένοις θάττον ἐκστήσομαι·
καὶ τοῦ προεδρεύειν ὡς πορρωτάτω γενοίμην· καὶ
δὴ ᾧ βούλει τὸν τῆς Ἀντιόχου θρόνον πάρεχε, βασι-
λεῦ. » Τὴν δὴ τοσαύτην μετὰ παρρησίας ἐλευθερίαν
τοῦ ἀνδρὸς ὁ βασιλεὺς ἀγασθεῖς, αὐθις τὴν ἐνεγκα-
μένην καταλαθεῖν ἐπέτρεπε, καὶ τὴν λαχοῦσαν ποι-
μνην ποιμαίνειν ὡς χρεῶν παρηγγύα. Ἐπεὶ δ' ἰκα-
νοῦ χρόνου παραρῥυθῆτος ὁ βασιλεὺς αὐθις ἐς Ῥώ-
μην ἀφίκετο, τοῖς ἰσοῖς κέντροις τῶν κατηγορημά-
των παρὰ τῶν ἐπιτικόπων ἐπλήττετο, ἅτε δὴ μὴ τὴν
B τυρρανίδα Φλαβιανοῦ καταλύειν αἰρούμενος. Ὁ δὲ
ἀλλὰ τί ἂν εἴη τὸ τῆς τυραννίδος εἶδος ἐπὶ μέσῃς
λέγειν προὔτρεπετο· αὐτὸν γὰρ εἶναι Φλαβιανὸν
ὑπετίθει, καὶ ὡς σὺνδικον προεβλήθησθαι. Ὡς δ'
ἐκεῖνοι βασιλεῖ δικάζεσθαι μὴ δεῖν εἰλεγον εἶναι, τοῦ
λοιποῦ ἐκεῖνοις παρῆνει ὁμονοία συνάπτειν τὰς ἐκ-
κλησίας, καὶ λύειν τὴν ἔριν, καὶ τὴν ἀνόνητον σβέ-
σαι φιλονεικίαν. « Παυλίνος τε γὰρ, φησὶν, ἐκ πολ-
λοῦ ἀπεβίω· ἢ δ' Ἐσαγγρίου χειροτονία οὐ κατὰ θε-
C σμούς Ἐκκλησίας πρόβη. Ἄλλως τε καὶ αἱ τῆς Ἐω-
ἀπασαι ἐκκλησίαι σφόδρα τοῦ Φλαβιανὸν προεδρεύειν
ἐξέχονται. Ἐπὶ δὴ ταύταις καὶ αἱ Ἀσιάτιδες, καὶ αἱ
ἀνὰ τὸν Πόντον· ἀλλ' οὐδ' αἱ κατὰ Θράκην διοικου-
μεναι τῆς ἐκεῖνου κοινωνίας ἀρίστανται· ναὶ μὴν
καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν ἅπαν ἐκεῖνον οἶδε τῶν κατὰ τὴν Ἐω-
C ἐκκλησιῶν τὴν ἱερωσύνην κεκληρωμένον. » Τοῖς
βασιλεῦσι τοίνυν τούτοις λόγοις μαλακισθέντες οἱ
τῆς ἐσπέρας ἐπίσκοποι, καταλύσειν τὴν ἔριν συν-
έθεντο, καὶ τὴν δυσμένειαν ἀποθέσθαι, καὶ τοὺς
ἐκεῖθεν ἤκοντας πρέσβεις εἰσδέξασθαι. Ταῦτα δὲ
μαθὼν ὁ Φλαβιανὸς, θεραπεύει τὴν ὀργὴν Θεοφίλου.
Ὁ δὲ, τὴν οἰκεῖον πρὸς Δάμασον πέμψας πρεσβυτέ-
ρον (Ἰσιδωρος ἦν αὐτῷ δομαί), διαλύει τὸ ἔχθος·
λυσιτελεῖν εἰπὼν δι' ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ ἐν δευτέρῳ
θέσθαι τὸ πλημμεληθὲν διὰ τὴν ὄρκον Φλαβιανῶ.
Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς πρέσβεις ἐς Ῥώμην ἐπεμπεν, ἀν-
δρας ἀξιοπείνων τῶν τε ἐπιτικόπων καὶ πρεσβυτέ-
ρων καὶ διακόνων τῆς Ἀντιόχου· ὧν ἐπίσκοπος
Ἀκάκιος ἦν, ὁ τὴν παρὰ Σύροις Βιβρόσιαν διιθύνων,
D ἀνὴρ μέγα κλέος ἐν τε γῆ καὶ θαλάσῃ κτησάμενος·
οἱ τὴν μακρὰν δυσμένειαν καταλύσαντες, δι' ἐπιτα-
καίδεκα ἐτῶν τὴν ὁμόνοιαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐβρά-
θευσαν. Τῆς γὰρ κοινωνίας ἐκεῖθεν δοθείσης, καὶ ὁ
ἐν Ἀντιοχείᾳ λαὸς κατὰ βραχὺ τὴν εἰρήνην ἠρπί-
σαντο. Ἐπίσης δὲ τοῦτο γινόντες καὶ οἱ κατ' Αἰγυ-
πτον ἱερεῖς, τὴν ἐκ μακροῦ σβέσαντες ἔριν, τῆς
ὁμοφροσύνης ἐγένοντο. Τημικαῦτα δὲ τῆς μὲν Ῥω-
μαίων Ἐκκλησίας Ἰννοκέντιος ἠγεῖτο, διαδεξάμενος
Ἀναστάσιον· τῆς δὲ Ἀλεξανδρου Θεόφιλος, ἀνὴρ
πυκνὸς τὰς φρένας καὶ ἀνδρείος τὸ φρόνημα· δὲ
τὸν Τιμόθεον, Τιμόθεος δὲ τὸν ἀδελφὸν Πέτρον, δὲ
τὸν πολὺν Ἀθανάσιον διεδέχετο. Τὸν δὲ Ἱεροσολύ-
μων μετὰ Κύριλλον Ἰωάννης, εἶτα Νέων· ἐκλή-
ροῦτο τὸν θρόνον. Τὴν μὲν οὖν τῶν ἐκκλησιῶν εἰρή-

νην τοῦτον τὸν τρόπον ὁ θεοφιλὴς βασιλεὺς ἐπυτά-
νευεν· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ, παντάπασιν τὴν Ἀντιόχου
λιπόντες, ἔξω τὰς συναγωγὰς ἔποιούντο. Καὶ τὰ μὲν
κατὰ Ἀντιόχειαν ὧδε ἔσχε.

Ann. Ecclesiae præfuit Innocentius, Anastasii successor: Alexandrinæ Theophilus, vir cordatus et virilem obtinens mentem. Successit is Timotheo, Timotheus fratri Petro, quem magnus præcessit Athanasius. Hierosolymis vero post Cyrillum Joannes, et post hunc Nepos episcopalem sedem est sortitus. Ad hunc modum Deo charus imperator ecclesiis pacem restituit. Ariani autem, Antiochia omnino relicta, extra urbis mœnia conventus suos habuere. Res Antiochenæ sic se habuere.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως
διὰ τὴν κατάλυσιν τῶν εἰδωλικῶν νεῶν· καὶ
περὶ τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς Θεοφίλου τοῦ
Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἀνὰ τὴν Ἀλεξάν-
δρου μεγίστη ἐνεβρίπιζετο ταραχή, αἰτίαν ἰσχυροῦσα
τοῦάνθε· ἐπεὶ γὰρ ὁ πιστότατος βασιλεὺς ταῖς ἐκ-
κλησίαις, ὡς γ' ἔην, παρασχόμενος τὴν εἰρήνην,
καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης τὴν σπουδὴν μετετίθει,
νόμους ἔγραψε θεοσίζοντας τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη
δοῦναι δὴ ποτε τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένης εὐρίσκειντο,
ἐξ αὐτῶν ἀνοτρέπεσθαι τῶν κρηπίδων. Ὁ μὲν γὰρ
μέγιστος καὶ πᾶσαν εὐφημίαν ἤττονα τῆς ἐκείνου
δόξης κληρωσάμενος Κωνσταντῖνος, πρῶτος εὐσε-
βείᾳ τὴν βασιλείαν κοσμήσας, εὐρών τε πᾶσαν ὡς
εἶπεν τὴν γῆν περὶ τὰ εἰδῶλα μεμνηυῖαν, θύειν μὲν
δαίμοσι· τὰ μὲν ἀπειργάζετο· τοὺς δ' ἐκείνων βωμοὺς
οὐκ ἀνέτρεπε· προσέταττε δὲ κλειομένους, ἀδάτους
πᾶσι διατηρεῖσθαι. Ἐπίσης δὲ τοῦτω καὶ οἱ παῖδες
ἔπραττον. Ἀπηνῆς γὰρ φροντο ἄρδην οὕτω ποιεῖν
τὴν μετέθεσιν· ἡρέμα δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὴν
ἀληθῆ μετέλκειν θρησκείαν. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τὴν
ἀσέβειαν αὐθις ἀναξῆν ἐποίησε, καὶ ἐπὶ μέγα τῆς
ἐξεπάτης ἤρε τὴν φλόγα. Ἀλλ' Ἰοβ. ἀνδρ., ἀντιπράτ-
των αὐθις, τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείαν ἀνείργεν.
Ἐπίσης δὲ αὐτῷ καὶ Οὐάλεντινιανὸς ἔπραττε τὴν
τῆς Εὐρώπης ἡγεμονίαν ἰθύνων. Ὁ δ' ἀδελφὸς ἐκεί-
νου Οὐάλης πάση μὲν θρησκείᾳ ἀνήκε λατρεύειν,
ὡς γ' ἔην βουλομένη, καὶ θεραπείας τῆς ἀνηκούστῃς
τὰ θρησκευόμενα ἀξιοῦν· μόνοις δὲ τοῖς τὴν ἀμώ-
μητον πίστιν ὁμολογοῦσιν ἐχθρὸς καθίστατο προφα-
νῆς. Παρὰ πᾶσαν τοίνυν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν σπονδαί
τε καὶ θυσίαι τοῖς εἰδώλοις παρὰ τοῖς βουλομένοις
ἀνήγοντο· καὶ τὸ ἐπιθώμιον ἀνήττετο πῦρ· δημο-
θονοῖαι τε καὶ βαρχεῖαι κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐτελοῦντο,
καὶ οἱ περὶ Διόνυσον ἀνεχόρευον· καὶ σὺν αἰγίσσι
διατρέχοντες, κύνες ἐφθεῖρον διασπῶντες, καὶ πάντα
δρῶντες, ὅσα τὴν αἰσχυρὴν προσμαρτυρεῖ τῷ πρῶτῳ
διδάξαντι. Ἄ δὴ πάντα Θεοδόσιος εὐρών ὁ πιστότα-
τος βασιλεὺς ἐτι τελοῦμενα, πρόβριζά τε ἀνέσπασε,
καὶ ἀφανείᾳ παντελεῖ παραδίδωκε. Τότε δὲ τῆ Θεο-
φίλου σπουδῇ πρόσταγμα κατεπέμπετο τοὺς ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ τῶν εἰδώλων νεῶς· καταστρέφεσθαι,
αὐτῷ γ' ἐκείνῳ τὴν περὶ τοῦτων φροντίδα ἀνατιθέν.
Ἐξουσίαν τοίνυν εἰληφώς ὁ Θεοφίλος, πάντα λίθον
ἐκίνας· ἐξεπίτηδες τὰ τῶν Ἑλλήνων καθυδρῖσαι μ-
στήρια. Καὶ τὸ μὲν Μίθριον ἀνέτρεπε, κατέστρεψε
δὲ τὸ Σαράπιον. Τοῦ μὲν οὖν τὰ φονικὰ ἔργα

CAPUT XXV.

De seditione Alexandriæ propter demolitionem tem-
plorum idolorum orta: et de singulari ea in re
Theophili episcopi Alexandrini studio et opera.

Eodem porro tempore maxima etiam Alexandriæ
excitata est turba, talem ob causam: Postquam
fidelissimus imperator ecclesiis, quantum potuit,
pacem præstitit, adversus Græcos errores omnia
conferens studium, constitutiones tulit: quibus
sanxit, ut simulacrorum delubra, ubicunque loco-
rum in imperio suo invenirentur, ex ipsis funda-
mentis everterentur. Nam maximus ille Constan-
tinus, qui ingentem quidem, minorem tamen vir-
tute et gloria sua, consecutus est laudem, **271**
et primus vera pietate imperium exornavit, cum
omnem (prope dixerim) terrarum orbem in idolo-
rum cultu insanientem invenisset, sacrificare quid-
em eorum prorsus prohibuit, aras autem
eorum non sustulit, mandato illo promulgato, ut
decorum templi clausa, quo a nemine adiri possent,
servarentur. Idem filii ejus fecere. Crudelitatis
enim esse putarunt, repente prorsus tantam in-
stituere mutationem, satius esse existimantes,
quietis consiliis paulatim homines ad veram per-
trahere religionem. Julianus autem, ut impietas
revivisceret, fecit, errorisque et seductionis flamma
plurimum auxit. Post hunc Jovinianus actiones
illius abrogans, idolorum cultum suppressit.
Idem a Valentiniano, qui Europæ imperium habuit,
factum. Hujus vero frater Valens, religionem
quidem omnem ut statis caeremoniis coleretur,
admisit, in eos autem solos qui fidem irrepre-
hensibilem profitentur, aperte hostili fuit animo.
Quapropter in imperio ejus toto libationes et sac-
rificia simulacris, ab eis quibus hoc placitum
erat, offerebantur, ignis in altaribus accendebatur,
epulationes publicæ, et numine afflatorum discursationes,
in foro peragebantur, et sacerdotes
Bacchi choreas ducebant, et cum scutis discurren-
tes canes concerpendo necabant: nihil denique
earum rerum reliqui faciebant, quæ primo earum
inventori probrum et fæditatem attestantur. Quæ
sane omnia adhuc celebrari solita cum religiosissimus
imperator comperisset, radicitus sustulit,
modisque omnibus abolevit. Tum vero Theophili
opera jussio promulgata est, ut Alexandriæ idolo-
rum templa everterentur, procurationem talem
ipsi illi injungens. Itaque is, potestate eâ accepta,

consulto omnem movit lapidem, ut Græcorum A
 inysteria cum contumelia traducerentur. Evertit
 igitur Mithrium, evertit etiam Serapidis templum :
 atque in illo quidem veluti in solempni pompa,
 cædes patratas : in hoc autem, spectatoribus Se-
 rapidis sacra ridenda proposuit (1). Phalli nam-
 que et Ithyphallæ, turpiter nudati atque producti,
 Theophili jussu, per forum trahebantur. At qui
 Alexandriæ erant Græci, et in primis qui philo-
 sophiæ operam dabant, re inopinata consternati,
 272 cum dolorem conceptum ferre non possent,
 manu coacta, per impetum et impressionem into-
 lerabilem, non minus atque antea fecerant, in-
 pentem edidere stragem. Subito namque tumultu
 Christianos invadentes, plurimam fecere cædem :
 neque paucos etiam vulneravere, ac deinde re-
 trocessere. Repugnabant quidem illis Christiani,
 sed eos cædibus patrandis Græci longe superarunt :
 neque prius a conflictu eo desistere, quam animo-
 sus suos hostium sanguine profuso exsatiarunt.
 Cæterum Græcos ex ea re metus invasit, ab impe-
 ratoris vindicta sibi timentes. Quapropter eo quod
 illis visum fuerat peracto, furoreque cædium
 cruore extincto, pro se quisque in eum quem sors
 offerebat locum se ubi lateret, abdebat. Aliqui
 etiam timore vehementiore correpti, patriam re-
 linquentes, in urbes alias commigrarunt. In quibus
 duo erant, qui ab ineunte ætate maxime in litte-
 rarum doctrina fuerant educati, Helladius et Am-
 monius (2); ille quidem Jovis, hic autem Simiæ
 sacerdos. Malum id ubi conquievit, in templorum
 demolitione, Theophilo plurimum dehinc operæ
 navarunt, militarium in Ægypto ordinem dux
 Romanus, et Alexandriæ urbis præfectus Eva-
 grius. Nam Græci quidam Serapidis ædem illam
 pulchritudine et amplitudine celeberrimam, tum
 autem ornamentis suis dispoliatam atque sæde
 deformatam, in tumultu quodam sitam, occupave-
 rant : atque inde non secus atque ex aliqua arce
 de improvise prorumpentes, multos ex nostris
 comprehensos, tormentis excruciabant, et dæmo-
 nibus sacrificare cogebant. Si qui vero id vehe-
 mentius detrectarent, eos in crucem agebant.
 Quorundam etiam crura frangebant et alios aliter
 enecabant. Porro cum aliquandiu dimicatio ejus-
 modi durasset, magistratus quos diximus, homines
 eos adeuntes, ut aliquando tandem conflictatio-
 nem eam posthaberent, et templum Serapidis re-
 linquerent, sunt hortati. Quod ubi illi non fecere,
 res ea ad imperatorem est relata. Ut autem in
 cæpto illi suo obstinatior essent, conscientia
 tam temerariæ audaciæ, qua tantopere in re mala
 usi fuerant, faciebat. Erat præterea apud eos so-
 phista quidam Olympius, qui auctor illis fuit, ut

ἐπόμπευεν· ἐν πολλῷ δὲ καταγέλωτι τοῖς θεο-
 μένοις ἦσαν καὶ τὰ Σαρράπιδος· οἱ τε γὰρ φαλλοὶ
 καὶ ἰθύφαλλοι, Θεοφίλου κελεύοντες, διὰ τῆς ἀγορᾶς
 εἴλικοντο αἰσχρῶς ἀνακαλυπτόμενοι. Οἱ τοίνυν κατὰ
 τὴν Ἀλεξάνδρου Ἕλληνας, καὶ μᾶλλον ὅσοι φιλοσο-
 φία προσεῖχον, τῷ ἀδοκίμῳ καταπλαγέντες, καὶ τὴν
 λύπην ἐνεγκεῖν μὴ δυνάμενοι, ἀθρόον ὄρμη ἀσχετῶ
 χρῆσάμενοι, οὐχ ἤττον ἢ πρότερον μεῖζονα ἔδραμα-
 τούργουν· κακά. Τῶν γὰρ Χριστιανῶν καταδραμόντες
 ἐξάπινα, πλείστον φόνον εἰργάσαντο. Οὐκ ὀλίγους δὲ
 καὶ τραυματίας πεποιηκότες, ἔπειτ' ἀνεχώρουν
 ἐκείθεν. Ἡμύοντο μὲν οὖν καὶ Χριστιανοί· ἀλλ'
 ὑπερτεροῦντες ἦσαν τοῖς φόνοις οἱ Ἕλληνας· καὶ οὐ
 πρότερον πολεμοῦντες ἀπέσχοντο, ἕως οὐ εἰς κόρον
 τοῦ κτείνειν ἐγίνοντο. Φόδος ἐντεῦθεν εἰσέρθει τοῖς
 Β Ἕλληγίζοντας, τὴν ἐκ τοῦ βασιλείως ἐπεξέλευσιν
 δεδιότας. Καὶ δὴ ὁ ἔδδοκε τοῦτοις καταπραξάμενοι,
 καὶ τὸν θυμὸν τοῖς ἐκ τῶν φόνων αἵμασι σθέσαντες,
 ὅπη ἔτυχεν ἕκαστος κατεκρύπτοντο. Ἄλλοι δὲ τῷ
 πολλῷ τοῦ θόου καὶ τὴν πατρίδα λιπόντες, εἰς ἐπέ-
 ρας πόλεις μετέβαινον. Ἐξ ὧν καὶ δύο ἦσαν, λόγους
 μάλιστα συντραφέντες, Ἑλλάδιος καὶ Ἀμμώνιος.
 Ὁ μὲν οὖν τοῦ Διὸς, Ἀμμώνιος δὲ τοῦ Πιθῆκου
 ἱερεὺς ἐτύγγανεν ὧν. Ἀμφήσαντος δὲ τοῦ κακοῦ,
 τῆ τῶν νεῶν καταλύσει οὐκ ἐλάχιστα συνήραντο Θεο-
 φίλῳ ὅτε τῆς Αἰγύπτου τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων
 ἐξηγούμενος Ῥωμανός, καὶ Εὐάγριος ὁ τὴν ὑπαρ-
 χον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ χειρίζων ἀρχὴν. Τὸ γὰρ Σαρρά-
 πιον ἐκεῖνο καταλαβόντες τῶν Ἑλλήνων τινέσ· νεῶς
 C δὲ οὗτος κάλλι καὶ μεγέθει διαφανέστατος ἐπὶ
 γεωλόφου τινὸς ὑπερκείμενος· κάκειθεν δ' ὡς ἐκ
 τινος ὄρημητηρίου ἐξαπινάσκει· ἴοντες, πολλοὺς τε τῶν
 ἡμετέρων συσχόντες, βασιάνους ἤταζον καὶ θύειν
 ἠνάγκαζον. Σφοδρῶς δὲ παραιομένους, τοὺς μὲν
 ἀνεσκολόπιζον ἦσαν δὲ, ὧν καὶ τὰ σκέλη συνέθλων
 καὶ ἄλλους ἄλλως ἀνήρουν. Καίρῳ δὲ πολλῷ τῆς
 μάχης κρατούσης, οἱ ἀρχόντες παρ' αὐτοῦς ἴοντες,
 ὁφέ ποτε τῆς μάχης λήγειν πρῆνον, καὶ τὸ Σαρρά-
 πιον ἀναχωροῦντας ἔβν. Ἐπεὶ δ' οὐδαμῶς ἐπέ-
 θοντο, ἐγνώριζον βασιλεῖ τὰ κρατούμενα. Φιλοει-
 κοτέρους δ' ἐκείνους μᾶλλον ἐποίησε τὸ συνεδεῖναι
 τόλμη ἐπὶ κακοῖς χρήσασθαι. Ἄλλως τε καὶ τῆς
 Ὀλύμπιος σοφιστῆς παρὼν αὐτοῖς, ἐπειθε μὴ τῶν
 πατρῶν ἐθῶν ἀμελεῖν, ἀλλ' ἄρχε δὴ καὶ θανάτου
 D ἔγκαρτερεῖν τοῖς δαινοῖς. Τῶν δὲ ξοάνων ἀφανίζο-
 μένων, ὄρων ἀθυμοῦντας, καθίστατο σύμβουλος μὴ
 οὕτω τὴν θρησκείαν ἔβν· ἔλεγε γὰρ εὐλην εἶναι
 φαρτὴν καὶ ἰνδάματα τὰ ἀγάματα, καὶ τούτου
 χάριν εἰς ἀφανισμόν ἄγεσθαι. Τὰς δ' ἐν ἐκείνοις
 οἰκουρούσας δυνάμεις, ἐκείνων λυομένων, εἰς οὐρα-
 νοὺς ἀναπτῆται. Ὁ τοιαῦτ' ἐκεῖνος λέγων, τὴν τῶν
 Ἑλλήνων πληθὺν κατέχων, τῷ Σαρράπῳ προσέμενεν.
 Ὁ δὲ βασιλεὺς διαγνοὺς τὰ γενόμενα, τοὺς μὲν
 ἀναιρεθέντας· Χριστιανῶν μαρτυρικῆ· ἱξίου τιμῆς,

(1) Sozomenus Theophilum quoque scribit, Dionysii templum, sibi ab imperatore donatum, in formam sacræ ædis redegisse, et isthuc quoque in adytis obscena Phallorum et Ithyphallorum simulacra, et monumenta alia spurca reperisse,

lib. vii, cap. 15.

(2) Grammaticos hos fuisse, præceptoribusque se eis Constantinopoli juvenem usum esse, dicit So- crates, lib. v, cap. 16.

οὕτως ὑπὲρ τῆς ὑγιαιῶς περικινδυνεύσαντα· πιστεύουσιν· τοὺς δὲ τὸν φόνον ἐργασαμένους συγγνώμης ἡξίου τυχεῖν· ἔν τε ἐϋθεν τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐεργεσίας καταπλαγέντες, ἴδω· Χριστιανίζεσθαι ἔλοιτο. Τοὺς δὲ καὶ ἐπι καταλύθησθαι ὡς αἰτίους στάσεως τῶ ἔθνη γεγενημένων· προσέταται γράμμασι. Τῶν δὲ πρὶ τούτου βασιλικῶν γραμμάτων ἐς κοινὴν ἀναγνωσθέντων, μέγα ἀναδοῆται Χριστιανούς, ὅτι περ ἐν αἰτίαις εὐθὺς τοῦ· Ἐλληνίζοντας ἐποιεῖτο· ἐκείνου· δὲ διεληφθέντας, λιπεῖν τὸ Σαραπίον, καὶ φεύγειν ἐλέσθαι· καὶ οὕτω τοῦ Χριστιανούς αὐτὸ καταστρεφῖν. Ὀλύμπιον δὲ τούτον εἶχε λόγος ἐν τῶ βαθεῖ τῆς νυκτὸς· τῆς πρὸ ταύτης ἡμέρας καθ' ἣν εἰς συνέθη, ἀκούσασθαι τινος· ἔδον τοῦ Σαραπίου ψάλλοντος Ἄλληλούια. Ἐπει δὲ τῶν θυρῶν οὐσῶν ἐν τῶ ἀσφαλεῖ, ἡσυχίας τε πολλῆς οὐσης, τῆς Ἰσης φωνῆ· μετέχε, καὶ αὖθις, οὐδένα δ' ἑώρα, συνῆκε δὴ τὸ νοούμενον· καὶ κρύφα ἐξιών, πλοῖον τε εὐτυχήσας, ἐς Ἰταλίαν κατέπλεεν. Ἐντεῦθεν τὰ μὲν ἱερὰ σπουδῆ κατεστρέφετο· τὰ δ' ἀγάλματα καὶ ἰνδάλματα τῶν θεῶν ἐδίδοντο μὲν τῶ πυρὶ, καὶ εἰς λέθητας καὶ ἄλλας χρείας τῆ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρέων μετασκευάζετο· βασιλικὴν δὲ τοῦ πτωχοῦ τοῦς πολυτελεῖς ἐπέθε· θεοῦς, χαριζόμενος βασιλεύς. Τὰ τοίνυν πάντα τῶν ἀγαλμάτων εἰς κόριν λεπτύνας Θεόφιλος, ἐν μόνον ἀχώνευτον κατελίμπανεν· ὁ καὶ δημοσίᾳ προσήσας, ἔλεγε, τοῦτο δεῖν φυλάττειν, ἵνα μὴ τῶ χρόνῳ προήκοντι εἰς ἀρνησιν οἱ Ἕλληνες ἔλθωσι, τοῦτοις θεοῖς τὸ σέβας νεύμαντας. Ἐφ' ᾧ δὴ πλειστον ἦν· εἶπε δὲ προβέβηθαι Ἀμμώνιος ὁ τοῦ Πιθήκου ἱερεὺς· δεινὸν εἶναι λέγων τῆ τῶν Ἑλλήνων ὀργασίᾳ, ἐπὶ καταγέλωτι καὶ τὸν ἕνα θεὸν τὸ χωνευτήριον ἀποδράσαι· εἶθε δὲ κάκεινος τῆ χωνεῖ εἰδῶτο. Ὁ δ' Ἑλλάδιος δισχυρίζετο, ὡς ἐνέα εἰη ἀνδρας ἐν τῆ συμπληγάδι φονεύσας.

atque deorum statuarum igni conflata, in lebetes et vasa alia ad Alexandrinæ Ecclesiæ usum sunt transformata. Pretiosioris vero materiæ deos in sumptus et alimenta pauperum imperator, illis gratificatus, dedit. Sedenim Theophilus simulacris omnibus comminutis, atque in cinerem reductis, unum tantum integrum reliquit, quod etiam in publico loco constitutum, conservandum esse dixit, ne temporibus futuris aliquando Græci se talibus diis cultum præstitisse negare possent. Qua de re plurimum concepit doloris, quem diximus, Ammonius, Simiæ ille sacerdos: **274** pergrave id Græcorum religioni accidisse dicitans, quod ludibrii causa unus ille deus incendium, quominus conflaretur, aufugisset: et non itidem, ut alii, quod in primis optaverat, conflatus sublatusque fuisset. Helladius vero in conflictatione inna novem se viros neci dedisse confirmavit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὅς λυομένου τοῦ ναοῦ τοῦ Σαραπίδος, γραμματα ἱερογλυφικὰ εὐρηται ἐν σταυροειδεῖ σημειῶ, ζωὴν ἐπερχομένην μηνύοντα· καὶ ὡς θεόφιλος τῆρ πλάττη τῶν εἰδώλων ὑπέδειξε, καὶ τὸ ἔθανον τοῦ Σαραπίδος ἀξίῳ διέλυσε.

Ἀγέεται δὲ λυομένου τοῦ ναοῦ τοῦ Σαραπίδος, καὶ τῶν τευχῶν γυμνουμένων, τινὰ τῶν λεγομένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημειῶ ἐμφερει ἔρχεχαραγμένα τοῖς λίθοις ἀναφανῆσαι· οὗς καὶ Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ ὀρώντες, ἕκαστος τῆ οἰκείᾳ ὀργασίᾳ προσήρμωζον. Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ σταυροῦ οἰκείων σφίταιν εἶναι τὸν χαρακτήρα ἐπίθεντο Χριστιανοί· Ἕλληνες δὲ μῆδὲν εἶναι· καὶ τὸν Χριστῶ καὶ

A patios mores et ritus non negligerent, sed ad necem usque illis defendendis, fortiter in rebus duris perseverarent. **273** Quoniam autem simulacris comminutis populares suos animos despondere cernebat, ne propterea religionem suam relinquerent, eis suavit, et simulacra atque imagines, materiam quidem corruptioni obnoxiam, ob eamque causam comminutam esse; quæ autem in illis fuissent, et vim suam exhibuissent, potestates, illis contractis in cælos evolasse dixit. Hujusmodi ille verbis Græcorum multitudinem in potestate sua continuit, et in Serapidis templo mansit. Imperator ea re cognita, Christianos qui ita occisi fuerant, honore martyrum dignatus est, quod tantum periculi pro sana fide pertulissent, percussores autem et homicidas illos, venia concessa, pœna commerita liberavit: ut tam insigni ejus beneficentia consternati illi, ad Christianam forte religionem se conferrent. Tempora vero nihilominus, quæ tantæ seditionis populo causa existissent, erui litteris mandavit. Quibus imperatoris litteris publice lectis, quod imperator in eis tumultus culpam in Græcæ superstitionis sectatoris statim contulisset, Christiani acclamatione ingenti rem comprobant: illi vero timore correpti, Serapidis ædem sibi relinquendam, atque inde fugiendum duxerunt. Ita Christiani id receperunt. Olympius autem iste, in multa nocte, quæ cum diem cum hæc accidere, præcessit, in ipso Serapidis delubro quemdam Alleluia psallentem audisse dicitur. Et cum postibus probe obfirmatis in profundo silentio rursus eandem vocem audiret, nec quemquam cerneret, quid sibi ea res vellet, intellexit. Et clam egressus, navimque commodum nactus, in Italiani navigavit. Proinde templa quidem studio magno solo æquata, et simulacra

D

CAPUT XXVI.

Ut templo Serapidis, solo æquato, hieroglyphicæ litteræ crucis forma inventæ sint, venturam vitam indicantes: et ut Theophilus errorem idolorum, manifesto indicaverit, et statuum Serapidis securi, sit demolitus.

Cum Serapidis templum solo æquaretur, et parietes everterentur, hieroglyphicas quæ dicuntur quasdam formas et characteres signo crucis per similes, saxis incisas apparuisse dicunt. Quos et Græci et Christiani cernentes, utrique religioni suæ accommodarunt. Christiani enim, propter crucem, symbolum id et signum ad se pertinere allegarunt, Græci vero, nihil esse commune Christo et

Serapidi, sed figuram eam aliud quidem Christianis, aliud vero Græcis superstitionis, significare et portendere posse dixerunt. Qua de re cum sic ambigeretur, multi illorum Christianismum susceperunt. Qui etiam hieroglyphicarum litterarum interpretandarum periti (1), characterem sub crucis forma, vitam futuram significare dixerunt. Quod Christiani plurimum ad religionem suam trahentes, ut permultos ad sententiam suam adducerent, occasionem habuere: propterea quod aliæ quoque litteræ aperte declararunt, templum id Serapidis relinquendum prorsus esse, cum crucis ille character, qui obscure venturam vitam significaret, in apertum productus esset. Atque id templum ad hunc modum est eversum. Verum non ita multo post in ecclesiæ formam sub Arcadii nomine est redactum. Ego quidem sacerdotes Ægyptios, qui de Christo nihil prorsus præviderint, litteras (2) eas sub crucis forma non exsculpisse puto. Si namque ab ipsis sæculis mysterium (ut Paulus inquit) occultatum, principem tenebrarum latuit: multo magis æquum est, illius quoque sacerdotibus ignotum id fuisse existimare. Quin potius providentiæ divinæ opus id esse quispiam arbitretur, ut quæstio scilicet de litteris ejuscemodi fieret. Id quod itidem antea in apostolo Paulo evenit. **275** Ille namque spiritualis sapientia plenus, eadem ratione et arte apud Athenienses usus, oraculum consilio et causæ suæ accommodavit, et multos ad veram religionem adduxit. Nisi forte illud etiam quispiam dicat, idem tum Dei Verbum per Ægyptios sacerdotes, quod antea per Balaam egerat, fecisse. Quemadmodum quoque in Caipha accidisse novimus. Ambo enim, etiam invitæ, de rebus bonis sunt vaticinati. Verum de his hactenus. Theophilus autem rebus quæ dictæ sunt, non contentus, hac in parte non constitit, sed fraudem sacerdotum omnibus eis qui seducti fuerant, manifestam esse voluit. Simulacra enim illi, sive ærea seu lignea, pleraque omnia ita elaborarunt, ut ea cauta intus essent, et eorum terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibusdam meatibus in muro relictis. Deinde per alia quædam arcana adyta in simulacrorum cavum subibant, et inde quæ eis visa essent responsa edebant. Et qui sedulo apud ea versabantur, quod fraudem et imposturam eam non intelligerent, perinde atque Deo jubente, statim imperata faciebant. Tales statuas tum Theophilus comminuens, dolum hominibus deceptis commonstravit. Ut vero in Serapidis etiam templum ascendit, simulacrum illud vidit magnitudine tanta, ut mole sua horrorem et metum spectatoribus inculceret. De quo opinio etiam falsa, quæ multos seduxit, ferebatur: Si quis scilicet vel digito id attingere fuisset ausus, terram omnem e vestigio concussum, urbi autem toti interneccionem accitum iri. Quæ omnia Theophilus anilia ebriosarum muliercularum delira-

(1) Socr. lib. v, cap. 17.

(2) Divinitus hieroglyphicas istas crucis forma exhibitas esse, cum Socrate censet Nicephorus.

A Σαράπιδι ἔλεγον· ἄλλ' ἐγγωροῦν εἶναι τὸ αὐτὸ σῆμα ἄλλο μὲν παρὰ Χριστιανοῖς, ἄλλο δὲ σημαίνει παρ' Ἑλλήσι. Τοιαύτης δὲ κρατούσης ἀμφιβολίας, πολλοὶ ἐκείνων τῷ Χριστιανισμῷ προσεβήοντο· οἱ καὶ τῶν ἱερογλυφικῶν γραμμάτων τὰς λύσεις ἐξέπιστάμενοι, διηρμήνευσον τὸν σταυροειδῆ χαρακτήρα ἐκείνον, ζωὴν ἐπερχομένην σημαίνειν. Ὁ δὲ Χριστιανὸς ὡς πλεῖστον εἰς τὴν οἰκείαν θρησκείαν ἀρπάσαντες, πρόφασιν εἶχον πολλοὺς εἰς τὴν σφετέρην διῆξαν μετὰγειν· ὅτι γὰρ καὶ ἄλλα γράμματα ἐμφανῶς ἐδήλουν, τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ Σαράπιδος παντάπασιν ἐκλιπεῖν, ὁπηγίχα ὁ σταυροειδῆς· ἐκεῖνος ἀναφανῆ χαρακτήρ. Τοῦτον γὰρ αἰνέτεσθαι εἶναι τὴν ἐπερχομένην ζωὴν. Ἄλλὰ τὸ μὲν Σαράπιον οὕτω κατέστραπται· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρὸς ἐκκλησίαν σῆμα B μετεσκευάσθη Ἀρκαδίον ἐπώνυμον. Ἐγὼ δ' ὁμοίμηδὲν τι προειδὼς τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ, τὸ σταυρικὸν ἐκεῖνο γράμμα οὐ διατυπῶσαι· εἰ γὰρ τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων κεκρυμμένον μυστήριον (ἢ φησι Παῦλος) τὸν τοῦ σκότους ἔλαθεν ἄρχοντα, πολλῶν μᾶλλον εἰκόσ ἐκλογίζεσθαι τοῖς ἐκείνου διαφυγεῖν ἱερεῖς. Τῆς δὲ Προνοίας ἔργον ἄν τις λογισάιτο, ὡς ἄν γὰρ ζήτησις περὶ τοῦ γράμματος γένοιτο. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ συνέβαινε πρότερον. Σοφία γὰρ μεμεστωμένος πνευματικῆς, τῆ Ἰση μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρησάμενος, πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπιγεγραμμένων τῷ βωμῷ εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν μετήνεγκε, τῷ ἰδίῳ λόγῳ χρησῶν προσαρμόσας· εἰ μήπου τις ἄρα καὶ τοῦτο ἔρει, τὰ C Ἰσα τῷ Βαλαὰμ δρᾶσαι καὶ ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· καθὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Καίμφῳ συμβῆν ἔγνωμεν· ἄκοντες γὰρ καὶ ἀμφοῖν περὶ τῶν ἀγαθῶν προσεφῆτευσαν. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων τσαυτά· Θεόφιλος δὲ οὐ μέχρι τούτων ἵστατο· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξαπάτην τῶν ἱερέων δήλην τοῖς ἀπειτωμένοις ἐποίησε· τὰ γὰρ οἷα δήποτε ζῶανα χαλκοῦ τε καὶ ξύλου πεπονημένα, κενὰ ἔνδοθεν διαπλάττοντες, εἶτα τὰ τούτων νῶτα τοῖς ἐκείσε προσαρμόσαστες τοῖχοις, πόρους τινὰς ἀφανεῖς τοῖς τοῖχοις ἤρπασαν· ἔπειτα δι' ἐτέρων ἀνιόντες ἀδύτων, καὶ τοῖς ἐγκάτοις τῶν ξοάνων καταδύομενοι, δι' ἐκείνων διήθον τὸ παριτάμενον ὑπερῶνον. Οἱ τούτοις δὲ προσ- D καταλύων Θεόφιλος, τοῖς ἐξηπατημένοις δήλα καθίστα. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τὸν τοῦ Σαράπιδος ἀνῆκε νῆον, εἶδε μὲν τὸ ζῶανον ἐκεῖνο, μεγέθει μὲν μέγιστον, ὡς καὶ δεδιέναι παρασκευάζειν τοὺς ὀρῶντας τῷ ἔργῳ. Ἐφ' ᾧ δὲ λόγος τοὺς πολλοὺς κατεῖχεν ἀπατηλῶς, ὡς εἰ τις τούτῳ καθάψαι τῆ χειρὶ, σεισθήσεται· μὲν εὐθὺς ἢ γῆ πᾶσα, πανωλεθρία δὲ τοὺς ἐν τῇ πᾶσι εὐθὺς καταλήψεται· ἃ δὲ πάντα γραπτῶν κωθωνισομένων εἶναι νομίσας· ληρήματα, καὶ τὸ μέγεθος ὡς μικρότατον λογισάμενος, τῶν τινι πτελεον ἀπὸ χειρὸς ἔχοντι παλεῖν ἐκέλευε τὸν Θεόν. Ὁ δὲ γενναίαν μάλα καὶ ἐρρωμένην κατήνεγκεν. Οἱ δὲ περισσώτερος ἐκ πολλοῦ τὸ θρυλλοῦμενον δαίσαντι

ἀνεβόησαν. Ἐκεῖνος δὲ τὴν πληγὴν ἰδέμενος δεξιὰ μὲν
 ἄνω, οὐτ' ἤλγησε ξίλιος ὦν, οὐτ' ἀφήκε φωνὴν·
 νεκρὸς γὰρ παντάπασιν ἦν. Ἀλλ' οὐδ' ἀμύνειν εἶχε
 μέγας μεγαλωστί πρὸς γῆν ἐνεχθεῖς. Ὡς δ' ἀφήρητο
 καὶ τὴν δεινὴν κεφαλὴν, μύες ἀγέλιδον ἐκείθεν ἐβ-
 ρύθησαν· μυωξία γὰρ ἄντικρυς ὁ τῶν Αἰγυπτίων
 θεὸς περιβόητος ἦν. Εἰς λεπτά δ' οὖν αὐτὸν διαιρή-
 σαντες, τὰ μὲν δαπάνην ἀφήκων πυρὶ· τὴν δὲ γε-
 σεμνὴν ἐκείνην καὶ αἰδέσιμον κεφαλὴν διὰ παντὸς
 τοῦ ἄσπετος εἶλκον, τῶν ταύτην σεβομένων ὁρώντων,
 καὶ τοῦ παρ' αὐτῶν τιμωμένου τὴν ἀσθένειαν δια-
 χιευαζόντων.

gregatim emerunt. Murium enim caverna et receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum deus fuit. 276 Cæterum vasto illo idolo in partes minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt, sacrum autem illud et venerandum caput, per urbem omnem, eis qui id tanquam numen coluerant, inspectantibus, et ejus quem tantopere honoraverant, infirmitatem ridentibus, raptarunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

Περὶ τῆς ἐν διαφόροις ἔθνεσι στάσεως ὑπὲρ τῶν
 εἰδωλικῶν βωμῶν· καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ
 ἐπισκόπου Ἀμασειας, ὅση σπουδὴ ἐχρησάτο
 κατὰ τῶν εἰδωλικῶν νεῶν, καὶ ὡς τέλει μαρ-
 τυρίου ἐχρησάτο.

Ἐν δ' ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ πολλοὶ τῶν Ἑλληνιστῶν
 κατὰ πόλεις ὑπὲρ τῶν βωμῶν ἔριν συνίστων, καὶ
 μέχρι θανάτου διηγωνίζοντο· ἐν μὲν οὖν Ἀραβίᾳ
 Πετραῖοι καὶ Ἀρεσπολίται, παρὰ δὲ Παλαιστίνῃ Ῥα-
 φιώται καὶ Γαζαῖοι, παρὰ δὲ Φοινίῃσι Ἡλιουπολί-
 ται· καὶ τῶν Σύρων δὲ μέλιστα οἱ τοῦ ναοῦ Ἀπα-
 μείας, ἡ δὲ τῷ Ἀξίῳ ποταμῷ προσπελάζει· οὗς
 ἱστοροῦσιν ἐπιφυλακῇ τῶν τοιοῦτων νεῶν καὶ συμ-
 μάχους μετακάλεσασθαι Γαλιλαίους ἀνδρας· καὶ
 τινες ἀπὸ τῶν κωμῶν αἱ περιουκοῦσι τὸν Αἰθάνον·
 τὸ δ' ὕστατον ἐπὶ τόσον προσελθεῖν θράσους, ὡς καὶ
 τὸν περιώνυμον Μάρκελλον τῆδε ἐπισκοπήσαντα δια-
 χρησάσθαι, τῆς ἐγχεχειρισμένης πόλεως τὰ τεμένη
 ἐξαφανίσαντα, τῇ πρὸς Θεὸν παρρησίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ
 πολυχρησίᾳ χρησάμενον. Ἐπεὶ γὰρ Ἰωάννης, οὗ καὶ
 πρόσθεν ἐμνήσθη, ἐτελευτα τὸν βίον, ὁ πάντα ἄρι-
 στος· οὗτος δὲ Μάρκελλος ἀντ' ἐκείνου τῆς Ἀπαμείων
 χωρᾶς τὴν προσεδρίαν εἰλήφει, ζῶων τῷ πνεύματι
 κατὰ τὸν θεὸν Ἀπόστολον. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ὑπαρχος
 οὖν δυοὶ χιλιάρχοις εἰς τὴν ἐκείνου πόλιν ἀφίκετο,
 πρὸς τοὺς δ' ἦν τὰ τῶν εἰδωλίων διαλύειν τεμένη, τὸ
 μὲν πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ἐφησυχάζε δέει· ὁ δὲ
 τῷ τεμένει προσέβαλε τοῦ Διὸς διαλύειν πειρώμενος·
 ὃ δὲ μέγιστόν τε ἦν καὶ εἰς κάλλος ἐξαίσιον ἐποικίλ-
 λετο. Ἀλλὰ καὶ στεγανὴν καὶ στερεάν τὴν συνθήκην
 τῶν λίθων ἰδὼν, ᾗτετο ἀμύχανον εἶναι τὴν τοσαύτην
 ἀρμονίαν διαλυθῆναι· μέγιστοι γὰρ λίαν ὄντες οἱ λί-
 θοι παχῆι σιδήρῳ καὶ μολίδῳ διακεχυμένῳ ἀπαν-
 τατοῦ συνηρμύζοντο. Ὁ τοίνυν θεῖος Μάρκελλος
 δεησάμενος οὕτω τὸν ὑπαρχον θεασάμενος, ἐκείνου
 μὲν πρὸς τὰς ἄλλας τῶν πόλεων χωρεῖν ἐκέλευεν·
 αὐτὸς δὲ Θεοῦ ἔδειτο δοῦναι πόρον τῷ ἀμύχανῳ τοῦ
 πράγματος. Καὶ δὴ τις ἔωθεν ἤκει αὐτόκλητος, οὐτ'
 οἰκοδομεῖν, οὐτε λίθους τέμνειν, μήτ' ἄλλην τέχνην
 ἐξεπιτάμενος· μόνα δὲ ξίλα καὶ λίθους αἰρεῖν ἐπὶ
 τῶν ὤμων μεμαθηκώς. Προσελθὼν δὲ, δυοῖν τεχνί-

menta esse putans, et molem vastam ut rem quam-
 piam exiguam despiciens, quemdam qui pone-
 stabat, securim in manu habentem, vulnus deo
 infligere jussit. Atque ille plagam ingentem vi ma-
 gna fortiter intulit. Qui vero ibi aderant, id quod
 dudum fama jactatum fuerat, veriti, immensum
 quiddam exclamarunt. Atque deus plaga placide
 accepta, quod ligueus esset, neque dolore sensit,
 neque vocem aliquam emisit, quippe qui mortuus
 prorsus esset : sed neque defendere se, cum et ma-
 gnus esset, et magno impetu in terram ferretur, po-
 tuit. Ubi vero et caput ei resectum est, mures inde
 gregatim emerunt. Murium enim caverna et receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum deus fuit. 276 Cæterum vasto illo idolo in partes minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt, sacrum autem illud et venerandum caput, per urbem omnem, eis qui id tanquam numen coluerant, inspectantibus, et ejus quem tantopere honoraverant, infirmitatem ridentibus, raptarunt.

B

CAPUT XXVII.

De variis apud varias gentes propter abolitionem altarium, idolorum, seditionibus et tumultibus. et de Marcello Amaseno episcopo, quanto studio demoliendis idolorum templis usus, postremo martyrio sit defunctus.

Eodem tempore multi Græcæ superstitioni ad-
 dicti in urbibus, de aris deorum contenderunt, et
 ad mortem usque decertarunt. Sicuti in Arabia
 Petræi et Areopolitæ, apud Palæstinos Raphiotæ et
 Gazæi, apud Phœnices Heliopolitæ : et in Syria
 maxime templum propugnarunt Apameni, Axio
 anni propinqui : quos memoriarum proditum est, ad
 templorum ejusmodi custodiam et præsidium,
 socios et auxiliares Galilæos, et quosdam ex vicis
 eorum qui circum Libanum montem habitant, evo-
 casse : ad extremum autem eo audaciæ et confi-
 dentia evasisse, ut clarissimum virum Marcellum
 episcopali ibi fungentem munere interemerint :
 propterea quod commissæ sibi urbis delubra, magis
 sua erga Deum fiducia, quam forti multorum ho-
 minum coacta manu abolevisset. Ubi enim Joannes (1),
 cujus antea quoque mentionem fecimus, decessit,
 rebus omnibus optimus Marcellus iste, pro illo regionis
 Apamenæ episcopalem administrationem sortitus est,
 spiritu juxta divum Apostolum fervens. Atque ubi præfectus
 Orientis cum duobus tribunis in urbem eam advenit,
 eo consilio ut idolorum sana demoliretur, plebs quidem,
 quod militarem manum metueret, quieta fuit : et præ-
 fectus Jovis templum eruere est aggressus, quod
 quidem et maximum et ornamentis variis et præci-
 puis pulcherrimum fuit. Verum cum lapidum et
 materiae structuram solidam et firmam admodum
 præfectus esse cerneret, fieri non posse putavit, ut
 tanta compago solvi aut dirui posset. Maxima namque
 saxa immensis ferramentis et plumbo diffuso,
 ex omni parte apte compacta et conglutinata erant.
 277 Divus autem Marcellus præfectum sic laborem
 eum reformidantem cernens, illum quidem ad
 alias urbes transire jussit : ipse autem Deum præ-
 catus est, ut rei tam difficili et desperatæ exitum

(1) Cap. v. eod.

aliquem daret. Et ecce cum sole oriente quidam suapte sponte advenit, qui neque aedes exstruere, aut lapides cedere atque polire, neque artem quampiam aliam sciret, ligna tantum et lapides humeris gestare assuetus. Is Marcellum adiit, duplicemque sibi mercedem stipulatus est: facile sibi esse, ut templum celeriter demoliat, dicitans. Eam postquam Marcellus se illi daturum recepit, tale quiddam ille machinatus est. Delubrum id porticum quadratam habebat, quæ in sublime excitata, adaptata et imposita ei fuerat. Columnæ erant maximæ, magnitudine ipsa templo juxta proportionem respondentes. Columnæ cujusque ambitus sexdecim cubitos habebat. Natura lapidum perquam firma et adamantina fuit, ita ut non facile lapidarum cederet instrumentis. Quas circumcirca ille suffossas, lignis oleaginis suffulsit. Atque ubi earum tres ad eum modum perfodisset, ignem materie subjecit. Et accensa quidem est illa: sed ab igne, pro natura sua consumi nequivit. Dæmon namque quidam ater apparens, et sese provolvens, naturalem vim ignis inhibuit. Sedenim ea re sæpius tentata, cum cœptum suum frustra esse viderent, eam ad episcopum sub meridiem dormientem retulerunt. Ille autem in sacrum Ingressus templum, aquam vasi infusam sub sanctiore altari occultavit: et pro sacris cancellis humi provolutus, generis humani amantem Dominum supplex oravit, ut depulsa dæmonis tyrannide, illius quidem in apertum proferret imbecillitatem, suam autem ipsius manifesto exhiberet vim et potentiam: ne scilicet majus etiam detrimentum ad eos, qui nondum ut Christianæ parerent religioni, in animum induxissent, perveniret. Hæc cum dixisset, et crucis signum aquæ injecisset, Equitio cuidam diacono eam dedit, flammam vigentem ea conspergere jubens. Quod ubi est factum, dæmon ille aquæ vim non ferens, profugit: et ignis contraria sibi aqua perinde atque oleo usus, ligna optime comprehensa, paulo momento consumpsit, et columnarum fulcris evanescentibus, et ipsæ confestim conciderunt, et alias duodecim in eandem ruinam secum traxerunt. **278** Quin etiam insuper quæ eis coaptata fuerat templi pars, cum columnarum vi in præceps abiit. Unde fragor maximus exortus, confestim omnes eo ad opus inspiciendum pertraxit. Postquam vero dæmonem illum, qui contra nisus fuerat, fugatum intellexerunt, linguas in laudem et gloriam Dei cierunt. Sed et alia idolorum fana divinus sustulit episcopus, et multa alia admiratione digna de eo viro commemorantur atque circumferuntur. Nam et ad victores martyres epistolas dedit, et ab eis litteras, quibus ei responderunt, accepit. Postremo vero et ipse martyrii coronam reportavit. Id ipsum vero exponendum est. In convalle ibidem **Aulocrenis** (1) (locus is in Apamenorum agro est

α ταιν ηται μισθόν. Ἐκ τοῦ βήπτου γάρ ἐνεῖναι αὐτῷ θάπτων τὸν νεῶν διαλύειν. Ὡς δ' ὑπισχεῖτο παρέχειν ὁ Μάρκελλος, ἐκεῖνος τοῖνυν τι ἐπέτεχνάσθη. Ἐκ τεττάρων πλευρῶν στοῶν ὁ νεῶς εἶχεν, ἥτις εἰς ὕψος ἐχειρομένη ἐκείνῳ ἐφήρμοστο. Μέργιστοι δὲ καὶ κλονες ἦσαν ἰσόμετροι τῷ νεῷ· ἐκάστου δὲ κλονος περίμετρος ἐκκαίδεκα πήχων ἦν. Ἡ δὲ γε φύσις τῶν λίθων στεβρὰ τις ἐτύγχανε καὶ ἀδαμαντίνη· ὡς μὴδὲ βράδιως εἶκειν αἰρεῖσθαι τοῖς τῶν λιθοτόμων ὄργάνοις· ὧν ἕκαστον κύκλιον διορύττων ἐκεῖνος, ὑπήρειδε ξύλοις ἐλαίνοις τὰ ὑπερκεκείμενα. Τρεῖς δ' οὕτω τῶν κλονίων ὄρυξας, ἔπειτα πῦρ ἐνήκε τοῖς ξύλοις· καὶ ἀνήπτετο μὲν, οὐ μὴν καὶ κατὰ φύσιν διαπανθεῖσθαι τοῖς ξύλοις ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐνήν. Δαίμων γάρ τις μέλας προφανόμενος καὶ προκαλινοόμενος, ἐμποδῶν τῇ κατὰ φύσιν ἐνεργείᾳ καθίστατο. Ὡς δὲ πολλάκις τὴν μηχανὴν δεδρακότες ἀνήνυτον ἑώραν τὸ σπουδάσμα, δηλοῦσι τῷ ἱερῷ ἐπὶ μεσημέριον ὑπνώττοντι. Ὁ δ' εὐθύς τὸν θεῖον νεῶν εἰσδραμῶν, ὕδωρ εἰς ἄγγος ἐνήκσεν. Καὶ τοῦτο μὲν ὑπὲρ τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἐκρυσπεν· αὐτὸς δὲ πρὸ τῶν ἱερῶν κίγκλιδων πεσῶν, τὸν φιλόανθρωπον ἠντιβόλει διασπότην τῆς τυραννίδος ἀπαλλάττειν τοῦ δαίμονος· καὶ τὴν μὲν ἐκεῖνον γυμνοῦν ἀσθένειαν, αὐτοῦ δὲ παρρησιάζειν τὴν δύναμιν, ἵνα μὴ καὶ πλείων ἡβλήθη τοῖς ἀπειθεῖν ἡρημένοις προσγένηται. Ταῦτα λέγων, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον τῷ ὕδατι ἐπιδαλῶν, Ἐκκοιτίῳ τιλὶ διακόνῳ τοῦτο εἶδου, κελύσας τῷ τῆς φλογὸς ἀκμάζοντι ἐπιβραίνειν· οὗ γενομένου, ὁ μὲν δαίμων ἀπηλλάγη τὴν τοῦ ὕδατος μὴ ἐνεγκῶν προσβολῆν· τὸ δὲ πῦρ οὐδέποτε ἐλαίῳ τῷ ἀντιπάλῳ χρησάμενον ὕδατι, εὖ μάλα τῶν ξύλων καθήπτετο, καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἐδαπάνη. Οἱ δὲ κλονες φροῦδου τοῦ ἐρείδοντος γενομένου, αὐτοῖς τε ἐκ τοῦ εὐθέος κατέπεπτον· καὶ ἄλλους δυοκαίδεκα ἐπισπάμενοι. Οὐ μὴν δὲ ἄλλα καὶ ὅσον τοῦ νεῶ συνημμένων πλευρῶν τοῖς κίλοις κατηνέχθη τῇ ἐκείνων βίᾳ συνελκυσθέν. Κτύπος δὲ μέγιστος· ἐκδραμῶν, πάντα ἀθρόον ἐκεῖ ἐφειλύχαστο κατὰ θέαν τοῦ ἔργου. Ὡς δὲ καὶ τοῦ ἀντιπράττοντος δαίμονος τὴν φύσιν ἔγνω, εἰς ὄψαν Θεοῦ τὰς γλώσσας ἐκίνου. Συγχὴ δὲ καὶ ἄλλα τεμένη ὁ θεὸς οὗτος ἀρχιερεῦς ἐξηγήσισε. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀξιάγαστα διηγήματα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐμφέρεται· τοῖς τε γὰρ νικηφόροις **Δ** ἐπέστελλε μάρτυσι· καὶ ἀντιγράφων παρ' ἐκείνων ἱξίωται· τέλος δὲ καὶ αὐτὸς τὸν μαρτυρικὸν στίγνον ἀνεδήσαστο. Τὸ δ' ὅπως, ἐγὼ διηγήσομαι. Ἐν τῷ ἐκείσε αὐλῶνι, ὃ κλίμα ἐπίσημον τῆς Ἀπαμῆν χώρας ἐστὶ, στρατιώτας τινὰς καὶ μονομάχους παραλαβῶν, κατ' ἐκεῖνον ἐχώρει. Ἄγχιστα δὲ γενομένος, μάχῃ συρῆγγυμένης, ἐξω βελῶν εἰστήκει· τοὺς γὰρ πόδας ἀλγῶν ἦν· καὶ οὕτε διώκειν, οὕτε μὴν φεύγειν ἱκανῶς εἶχε. Τῶν δὲ στρατιωτῶν καὶ μονομάχων ὑφ' ἑαυτοῦ, τὸν νεῶν θέσθαι πολλὴν ποσὸν μένων σπουδῆν, τῶν Ἑλληνιστῶν τινες μόνον εἶναι διεγνωκότες, καθ' ὃ μέρος ἀπόμαχον ἦν, ἐξεννοῖσθε

(1) Pro Aulocrenis Nicephorus et Sozomen. habent *Aulonem*. Plin. lib. v, cap. 29: Marsyas ibi creditur ortus, ac paulo post conditus, ubi certavit

tibiarum cantu cum Apolline Aulocrenis. Ita vocatur convallis decem millia passuum ab Apamea. Idem lib. xvi, cap. 44: Regionem Aulocrenem disti-

προσβαλόντες συνέσχον· και πυρὴν νήσαντες, κατέφρωσαν. Καὶ τότε μὲν ἔλαθον, χρόνῳ δὲ φωραθέντες, δοῦναι δίκην πρὸς τῶν παίδων Μαρκέλλου ἤπειγοντο· τιμωρεῖν γὰρ ἠθοῦλοντο τῷ πατρὶ· ἡ δ' ἐπιχώριος διεκώλυε σύνδοξ, ἐπειπύουσα μὴ δεῖν ἐπὶ μαρτυρικῇ τελευτῇ δίκας λαμβάνειν· χρῆναι γὰρ χάριν ὁμολογεῖν τῇ τοιαύτῃ δὴ τελευτῇ· και σκιρτῆν τοὺς τε παῖδας και φίλους και γένος ἅπαν αὐτοῦ, ὡς ὑπὲρ Θεοῦ ἡξιώμενου θανεῖν. Τὰ μὲν οὖν τῶν εἰδώλων τεμένη τηνικάδε τοῦτον καθορῆθη τὸν τρόπον.

pyra accensa combusserunt. Ac tum quidem illi facinore patrato latuere. Postea vero criminis ejus comperti, a Marcelli liberis ad legitimam pœnam sunt postulati: cædem enim patris vindicare illi voluerunt. Sed id factum synodus provincialis prohibuit, non vindicandam martyrum mortem, sed gratias potius ea de causa Deo agendas esse, liberosque atque amicos et genus eorum omne gaudio exsilire debere censens, quod illi honor tantus, ut pro Dei nomine mortem oppeteret, contigerit. Idolorum templa eo tempore ad hunc solo æquata sunt modum.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Ἦ Νεκτάριος πρῶτος ἀφῆλε τὸν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐκ παλαιῶν τετιμημένον ἐπὶ τῆς μετριοφροσύνης πρεσβύτερον· και περὶ τρόπου και εὐπορίας τῶν μετανοούντων ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ.

Τότε τοίνυν και Νεκτάριος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων πρῶτος πάντων τὸν ἐκ πολλοῦ ὄντα ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς πρεσβύτερον ἐπὶ τῶν μετανοούντων κατέπαυεν· ἦ δὲ ἴσα και οἱ ἀνά τὴν Ἔσθον πάντες σχεδὸν ἐπίσκοποι ἠκολούθησαν. Τί δὲ τοῦτο ἐστὶ, και ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχε, και διὰ ποίαν αἰτίαν τὸ γε νῦν ἔχον ἔληγεν, ἄλλοι μὲν ἄλλα περὶ τοῦτου ἱστορήσαν· ἐγὼ δ' ὡς ἔχει τάληθες διεγέγραμμαι. Ἐπεὶ γὰρ τὸ μηδαμῶς ἀμαρτεῖν οὐχ ἡμέτερον, τῆς δὲ θείας και ἀκηράτου φύσεως ἴδιον, ἡμῖν δὲ τῇ παραβάσει καθάπασι κληρωσαμένοις τὸ πλημμελεῖν· συγγνώμην κελεύει Θεὸς μεταμέλει ἀναλόγῳ χρωμένους τῷ παραιτεῖσθαι τοῦ λοιποῦ και συνομολογεῖν τὸ ἀμάρτημα. Φορτικὸν δ' ὡσανεὶ τοῖς ἔγγιστα Χριστοῦ ἱερεῶσιν ἔδοξεν, ἐν μέσῳ τῷ πλήθει ὡς ἐν θεάτρῳ τὰ πλημμελούμενα ἐξαγγέλλειν, ἕνα τῶν πρεσβυτέρων ἀρίστως βιούντα, ἐξέμυθόν τε και σώφρον' ἀπολεξάμενος, ἐπὶ τῷ τοῦς ἐξαγορεύας δέχεσθαι τῶν μετανοούντων τετάχασιν· ἦ κατ' ἴδιαν γινόμενος, τὰ κακῶς πραγθέντα διεγγέλλον. Ὁ δ' ἀκούων, ὁ τι χρὴ πράξει ἢ ἐκτίσαι θεὸς ἐπιτίμιον, συνεχώρει ὡστε παρὰ σφῶν αὐτῶν τῶν πραζάντων και τὴν δίκην εἰσπράξασθαι. Ἀλλὰ Ναυατιανοὶ οὐδεμία περὶ τοῦτου ἐστὶ σπουδὴ. Λόγος γε μὴν ἔχει, και δι' αὐτοῦ μᾶλλον τοῦτ' ἐπινοηθῆναι τὸ ἔργον· μὴ θελήσαντας· κοινωνῆσαι τοῖς ἐπὶ τῷ διωγμῷ Δεκίου ἀρνηταμένοις, ἔπειτα μεταμεληθεῖσιν. Οἱ γὰρ τηνικάδε ἐπίσκοποι τῷ Ναυάτου ἀντιφερόμενοι δόγματι, τὸν ἐπὶ τῶν μετανοούντων πρεσβύτερον ἐφ' ἐκάστη ἐκκλησίᾳ κατέστησαν, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ἐπιμένοντες· ὡς ἂν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτάνοντες ἐπὶ τούτῳ τὰ φθάσαντα λύσωσιν ἐξομολογούμενοι. Ὁ δὲ κανὼν οὗτος μέχρι πολλοῦ και ἐν ταῖς ἄλλαις αἰ-

A celebris) templum maximum fuit: contra id militibus et gladiatoribus (1) assumptis est profectus. Ad quod cum prope ventum est, pugna est commissa. Ipse autem extra telorum jactum constitit. Quod enim pedibus æger esset, neque ad insequendum neque ad fugiendum idoneus erat. Cum autem milites et gladiatores magno studio in potestatem suam templum redigere contenderent, et ex Græcæ superstitionis cultoribus nonnulli solum eum in eo parte, ubi pugna nulla esset, consedissee cognovissent, subito eum oppressum comprehenderunt, et

postea vero criminis ejus comperti, a Marcelli liberis ad legitimam pœnam sunt postulati: cædem enim patris vindicare illi voluerunt. Sed id factum synodus provincialis prohibuit, non vindicandam martyrum mortem, sed gratias potius ea de causa Deo agendas esse, liberosque atque amicos et genus eorum omne gaudio exsilire debere censens, quod illi honor tantus, ut pro Dei nomine mortem oppeteret, contigerit. Idolorum templa eo tempore ad hunc solo æquata sunt modum.

B

279 CAPUT XXVIII.

Ut Nectarius primus presbyterus in ecclesiis antiquitus propter pœnitentiam ordinatum functione sua moverit: et de loco et modo pœnitentium in Romana Ecclesia.

Tum etiam Nectarius, Constantinopolitane Ecclesie curator, primus omnium, presbytero, qui a multo tempore, in ecclesiis, pœnitentibus præerat, dignitatem abrogavit. Quem etiam fere Orientales episcopi omnes secuti sunt. Quid vero id sit, et unde initium sumpserit, et quam ob causam tum esse desierit, alii alia memorie prodiderunt. Ego autem, ut sese res ipsa vere habeat, exponam. Quandoquidem nihil peccati admittere, non humanæ, sed divinæ et immortalis nature proprium est, nos autem per transgressionem semel peccandi hereditatem adivimus, delictorum Deus veniam eis concedere jussit, qui legitima et convenienti pœnitentia usi, deinceps simul peccatum et aversantur et consistunt. Grave autem episcopis, qui proximo post Christum fære, visum est, in media plebe, veluti in theatro, noxam consisti. Quapropter ex presbyteris unum delegere, qui probata vita esset, et simul taciturnus et prudens; apud quem per pœnitentiam resipiscentes commissa sua proferrent. Proinde factum, ut huic seorsim quæ mala egissent, propalarent: atque ille peccatorum confessione audita, cum quid facto opus esset, et quomodo crimen luere conveniret, multa imposita ostendisset, permittebat, ut qui peccatum admisissent, ipsi a se peccati sumerent pœnas. Apud Novatianos hujus rei nulla cura est. Quin etiam ritus iste propter eos institutus esse dicitur, cum communicare illi cum eis nolent, qui sub Decii persecutione fidem abnegarant, et postea resipiscentes ad eam redierant. Nam ejus temporis episcopi, Novati resistentes dogmati, ecclesiasticum canonem secuti, in ecclesia qualibet presbyterum pœnitentiarium constituerunt, ut ab

ms, per quam ab Apamea in Phrygiam itur. Ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsyas, victus ab Apolline.

(1) Seozomenus pro gladiatoribus, qui μοναχοὺς dicuntur, μοναχοὺς, h. c. monachos habet, l' b. vii, cap. 15.

hoc qui post baptismum peccarent, crimina sua confessi, absolutionem eorum obtinerent. Canon iste longo tempore in aliis quoque sectis est servatus. In Occidentalibus vero ecclesiis ad hunc usque diem obtinet, atque in Romana maxime, ubi quoque certus est pœnitentium locus. Stant illi, perinde atque iudicio damnati essent, vultu demisso, admodum lugentes. **280** Re autem divina peracta, illi quidem ea sacra percipiunt, quæ eis percipere fas est, qui sacris sunt initiati. Cum ejulatu autem et luctu multo se ad pedes ejus qui rem divinam fecit, præcipitant. Directus deinde qui tum ministerium ceremoniæ ejus sortitus est, ad eos accurrit: atque itidem collacrymans, se humi sternit. Tum reliqua ecclesiæ multitudo circumstant, et ipsa flens atque lamentans, lacrymis repletur. Postea primus exsurgit seu presbyter (1), seu episcopus et illos ita jacentes surgere jubet: et per orationem ea quæ pœnitentibus conveniunt, precatus, ubi et audit et dixit quæ opus est, eos emittit. Atque illi pro se quisque segregati suo loco, pro eo atque eis injunctum est, se macerant, vel jejuniis, vel vigiliis, frequentibusque precibus et resipiscencia, vel illuvie, et deliciarum abstinentia, vel aliis etiam modis, constitutum sibi ab episcopo tempus quilibet exspectans. Atque ubi ad hunc modum alacritate libenti debitum persolvit, a crimine absolvitur: et simul cum aliis in ecclesia, eodem jure et communionem eadem, conventus frequentat. Hunc ritum jam inde ab initio ad hoc usque tempus Romani episcopi habuere, qui ab eis inde ad ecclesias alias omnes pervenit, præterquam ad Novatianos, qui pœnitentiam etiam prorsus non receperunt. Aversati autem presbyterum hunc etiam sunt *δμοουσιου*, consubstantialis, fidei professores, Nectario auctore, ob ejuscemodi, quæ accidit, causam. Mulier quædam nobilis, cum peccata sua confessa esset, jejunio et orationi vacare, et in ecclesia permanere, ab eo quem diximus presbytero jussa est. Quod ubi fecit, postea a diacono, qui cum ea concubuerat, se constupratam esse indicavit. Quod factum postquam plebs cognovit, indigne scelus id cum tanta Ecclesiæ contumelia commissum tulit. Maxima etiam ex ea re calumnia et criminatio adversus sacerdotum ordinem increbuit. Nectarius porro quidnam faceret dubius, diacono quidem ut scortatori dignitatem abrogavit. Verum Ecclesia multo etiam magis propter facinus id, sacrorum virorum detractio, maledictis et conviciis est proscissa. Itaque de quorundam, maxime vero Eudæmonis (2), ecclesiæ ejus presbyteri, patria Alexandrini, consilio, ne postea in ecclesia presbyter pœnitentiarius esset, Nectarius statuit: **281** suadentibus illis, ut cuique permetteretur, pro conscientia (3) et fiducia sua, communicare,

(1) Apud Sozom. hoc facit episcopus, lib. vii, cap. 16.

(2) Socrates se ad Eudæmonem istum dixisse scribit: *An consilium tuum e re Ecclesiæ sit, Deus,*

πέσειν ἐφυλάττετο. Ἐν δὲ ταῖς κατὰ Δύσιν ἐκκλησίαις εἰσέτι καὶ νῦν σπουδάζεται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ κατὰ Ῥώμην, ἐν ἣ καὶ δηλὸς ὁ τῶν μετανοούντων τόπος, ἐστίν. Ἰστανται δὲ ὡσπερ κατὰ δίκαιον, κατηρεῖς ἄγαν, καὶ πενθικῶς διαχειόμενοι. Τῆς δὲ ἱερᾶς τελότης τέλος λαβούσης, ἐκεῖνοι μὲν οὐ μετέχουσιν ὧν θέμις τοῖς μουσμένοις, σφᾶς δὲ αὐτοὺς σὺν οἰμωγῇ καὶ πένθει πολλῷ πρηνεῖς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ μουστος βίπτουσιν. Ἀντιπρόσωπος δ' ἐκεῖθεν καὶ ἐτὴν διακονίαν ἐίληχώς προσδραμών, σύνδακρυς ἐπίσης καὶ αὐτὸς τῷ ἐδάφει ἐκτὸν καταβάλλει· κύκλιον δὲ καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας πλήθος ὀλοφυρόμενον, δακρῶν πληροῦται. Ἐπειτα πρότερος ἐξανίσταται ὁ πρεσβύτερος· ἢ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τοὺς κειμένους ἀνίστησιν. Εὐξάμενος δ' ὅσα δεῖ τοῖς οὕτω μεταμλουμένοις, ἐκπέμπει, πρότερον ἀκούσας τε καὶ εἰπόν ὅσα δεῖ, προσήκει. Τούτων δ' ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν γεγονότες, ἢ προστέταχται ἑαυτὸν ἐκτίθει, ἢ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, καὶ πυκναῖς προσευχαῖς τε καὶ μετανοίαις, ἢ ἀλυσταῖς καὶ ἀποχαῖς τρυφῶν, ἢ ἐτέροις ἄλλοις, τὸν χρόνον περιμένοντες ὅν ἐκάστη τέταχεν ὁ ἐπίσκοπος· συντόνω δὲ προθυμίᾳ διαλύσας τὸ θρηνημα, τοῦ ἐκκλησιαστικῆς λύεται, καὶ ἐπίσης τοῖς ἄλλοις ἐκκλησιαστικῆς. Τάδε μὲν οἱ ἀνα τὴν Ῥώμην ἱερεῖς ἀρχήθεν ἄχρι καὶ ἐς δεῦρο εἶχον· κἀκεῖθεν ἐπὶ πᾶσαν ἐκκλησίαν προέβη· πλὴν Ναυατιανῶν, οἱ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν παρεδέξαντο τὴν μετάνοιαν. Παρητήσαντο δὲ τὸν πρεσβύτερον τοῦτον καὶ οἱ τῆς ὁμοουσιου πίστεως, Νεκταρίου κατάρξαντος, τοιαυτῶντος ἐπισυμβάτης αἰτίας· Γυνή τις τῶν εὐ γεγονότων, τὰς σφετέρας ἀμαρτίας ἀγγείλασα, νηστεία καὶ εὐχῇ σχολάζειν, κἀν τῇ ἐκκλησίᾳ παραμένειν πρὸς τὸ εἰρημένον πρεσβυτέρῳ ἐτέταχτο. Οὕτω δ' ἔχουσα, ἔπειτα κατεμήνυσεν ὡς εἴη παρ' ἀνδρὸς διακόνου ἐκπορευθεῖσα, ταύτη συγκαθευδήσαντος. Ὁ δὲ πλῆθος μαθὼν, οὐ μετρίως ἐφερην, ἄτε δὴ τῆς Ἐκκλησίας οὕτως περιουδρισμένης. Κἀντεῦθεν μεγίστη διαβολὴ κατὰ τῶν ἱερῶν λαχόντων ἐχώρει. Ἐν ἀπόρῳ δὲ γεγόμενος ὁ Νεκτάρτιος, τὸν μὲν διακόνον τῆς ὑπηρεσίας ἐξίστησιν ὡς ἡταρηχότα· ἐβλασφημεῖτο δ' οὖν ἡ Ἐκκλησία πλεον καὶ καθύβριστο ἐκ τῆς πράξεως, διασυρομένων τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν. Τῶν δὲ συμβουλή, καὶ μάλιστα Εὐδαίμωνος, ὅς ἦν τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτερος, τὸ γένος, **D** Ἀλεξανδρεὺς, περιεῖλε τὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ μετάνοιᾳ πρεσβύτερον· συγχωρεῖν εἰπόντων ἐκείνῳ καθὼ συνειδέη, καὶ θαρρῆν δύναίτο κοινωνεῖν καὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετέχειν. Οὕτω γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ διατηρηθήσεται τὸ ἀνύβριστον· καὶ εἰ ἐκείνου οὕτως ἡ Ἐκκλησία διέμεινεν. Ἐγὼ δὲ οἶμαι ἐκεῖθεν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σεμνότητος ἐκτραπέσαν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς ἀδιάρκρον καὶ ἡμελημένον ἐκπεσεῖν ἴθως, καὶ κατὰ μικρὸν διολισθησάι τῆς ἀκριβεῖς ἀρξασθαι. Ὅτι γε καὶ μείω πρότερον εἰκόλις εἶναι τὰ ἀμαρτήματα, αἰετοῖ τε

o presbyter, novit. Lib. v, cap. 19.

(3) Et Eucharistiam quidam distribuentes, ut consuetudo fert, unumquemque e populo partem sibi sumere permittunt. Ut enim certius quis any-

τῶν ἐξομολογουμένων τὰς ἀμαρτίας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν ἐπὶ τούτῳ κατατεταγμένων κριτῶν· κἀν νῦν ὡς ἔτυχε καὶ ἔπου δῆποτε ἕκαστος βούλοιο, τοῦτο πράττειν ἐπικρατῆ. Πρόφασις δ' ἐντεῦθεν ἐγένετο, μὴ ἀλέγχειν ἀλλήλων τὰ ἀμαρτήματα, μηδὲ τὸ τοῦ Ἀποστόλου φυλάττειν αἰρεῖσθαι λέγοντος, *Μηδὲ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.* Ἐκ δὲ ταύτης τῆς αἰτίας συμβάλλω καὶ Θεοδοσίον τὸν Μέγαν, τῆς ἀκηράτου δόξης καὶ σεμνότητος τῆς καθόλου προνοούμενον Ἐκκλησίας, τηνικαῦτα πρῶτον νομοθετήσαι, μηδαμῶς γυναῖκα, εἰ μὴ ἐξήκοντα ἐτῶν εἴη καὶ παῖδας ἔχοι, μὴ τῷ τῆς διακονίας καὶ τῷ τοῦ κλήρου ἔγκαταλέγεσθαι τάγματι· καθὰ καὶ Παῦλος ῥητῶς οὕτω προσέταξεν· ἀπελευθεῖσθαι δὲ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς καιρομένης τὰς κεφαλὰς· καὶ ἔσοι δὲ τῶν ἐπισκόπων τὰς τοιαύτας προσίενται, τὰς ἐπισκοπὰς ἀφαιρεῖσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων αὐτῶρως οἶμαι εἰρήκαμεν.

gentem, tum primum legem tulisse conjicio, (1) nequaquam mulierem, nisi sexaginta annos nata sit, et liberos habeat, in ordinem ministerii et cleri cooptandam: quemadmodum et Paulus diserit id constituit, ex ecclesiis quoque exigendas quæ comam totodissent: et quicumque episcopi eas admisissent, exauctorandos esse. Verum de his satis diximus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὅς καὶ ἐν ταῖς αἰρέσεσι πολλὰ ἀδύς ἐπεγέρτο διαιρέσεις· καὶ ὅτι Θεοδοσίος μόνον Εὐνομίον ὑπερώρισεν· καὶ ἔως ἦν τὸ ἦθος Εὐνομίος· καὶ ὅς ἐν Καππαδοκίᾳ τῇ πατρίδι γενόμενος ἐτελεύτα.

Προσῆκον δὲ ἄρα μηδὲ τὰ παρ' ἄλλοις γεγονότα καταλιπεῖν ἀδιήγητα· Ἀρειανὸς φημι, καὶ τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου καὶ Εὐνομίου καὶ Ναυάτου παρωνύμως ὠνομασμένοις. Ἄπαξ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία διαιρέθισα, οὐκ ἐπ' ἐκείνης ἴστη τῆς διαστάσεως· ἀλλ' αὕτη πάλιν καθ' ἑαυτὴν διηρεῖτο. Καὶ οἱ προστάται τῶν αἰρέσεων μικρὰς τινος εἰλημμένοι προφάσεως, καθ' ἑαυτῶν ἔχωρον, καὶ ἀπ' ἀλλήλων διίσταντο. Πῶς μὲν οὖν καὶ τότε, καὶ δι' ἃς αἰτίας ἕκαστοι ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν, προτοῦσα ἡ ἱστορία δηλώσει. Εἰδέναί μοι μέντοι χρεῶν, ὡς οὐδένα τούτων ὁ βασιλεὺς εἰδὼκε Θεοδοσίος, ἀλλ' οὐδὲ ἠνάγκαζε κοινωνεῖν· συνεχώρει δ' ἕκαστῳ ἢ βούλοιο κατὰ τὸν ἴδιον συνάγεσθαι τόπον· καὶ δοξάζειν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ὡς ἂν ἕκαστῳ περὶ ταύτης καταλαβεῖν ἐξεγένετο. Τὰς μὲν οὖν λοιπὰς τῶν αἰρέσεων, πλὴν Ναυατιανῶν, ἔξω τῶν πόλεων συνάγειν ἐκέλευε, καὶ ἐκκλησίας· ἀγείρειν· τοὺς δὲ Ναυατιανούς ὡς ὁμοφρονούντας αὐτῷ κατὰ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν, ἐνθὸν τῶν πόλεων μετὰ θάρρους ἐκκλησιάζειν προτρέπει, καθὰ μοι καὶ ἀνωτέρω διείληπται· μόνου δ' Εὐνομίου ὑπερορίαν φυγὴν κατεδίκαζεν. Ὅπως γὰρ μετὰ τὸ λιπεῖν τὴν Κύζικον, καὶ τοῦ Εὐδοξίου διαζυγῆναι, ὃς τούτων ἐχειροτόνει, ἐπὶ προφάσει ὅτι

sterium hoc vel expelat, vel se ab eo absteineat, conscientia optima dux est. Fundamentum autem firmum hujus est vita recta cum disciplina debita. Te autem homines alios spectatos jam et exploratos moribus emendatis imitari commodissima est, et ad veritatis cognitionem, et ad præceptorum divi-norum executionem, via. Quocirca quicumque

A et de immaculatis mysteriis participare. Sic enim fore ut Ecclesia a contumeliis libera esset et immunis. Et ab eo tempore Ecclesia in tali statu permansit. Ego vero ea re Ecclesiam prisca illa et veneranda gravitate excidisse, et ad arbitrium inconsideratumque atque negligentem morem prolapsam esse, et paulatim ab accuratiora disciplina desciscere cœpisse puto. Æquum certe atque credibile est, minus antea peccatorum fuisse, cum propter eorum qui peccata confiterentur verecundiam, tum propter iudicium ad hoc constitutorum diligentem inquisitionem. Quamvis nunc quoque id ita ut sors tulerit, et quandocumque cuique libitum fuerit, fiat. Unde causa illa exstitit, ut alter alterius peccata non arguat; neque illud Apostoli servetur, dicentis: «Nolite communicare de operibus infrugiferis tenebrarum, sed potius ea arguite.»

B Qua etiam ex causa Theodosium Magnum, immortali et venerandæ catholicæ Ecclesiæ gloriæ consulentem, tum primum legem tulisse conjicio, (1) nequaquam mulierem, nisi sexaginta annos nata sit, et liberos habeat, in ordinem ministerii et cleri cooptandam: quemadmodum et Paulus diserit id constituit, ex ecclesiis quoque exigendas quæ comam totodissent: et quicumque episcopi eas admisissent, exauctorandos esse. Verum de his satis diximus.

282 CAPUT XXIX.

Ut hæreses et sectæ in varias dissectæ et divisæ sint hæreses: et quod Theodosius solum Eunomium proscripserit: quibus moribus et institutis Eunomius fuerit, et ut in Cappadocia patria sua mortuus sit.

Convenit porro, ut neque ea quæ aliis accidere, silentio prætereamus: Arianis videlicet, et qui a Macedonio et Eunomio et Novato cognomen sunt adepti. Postquam namque semel Ecclesia Dei divisa est, res in ea discessione non constitit, sed illa rursus in se ipsa per dissensiones dissecta est. Et sectarum auctores, parva occasione arrepta, et secessione facta, in factiones alias abiere. Quomodo autem, et quando, et quibus de causis secta quælibet a se ipsa per dissensionem scesse-ret, ex eis quæ dicentur, liquebit. Illud sane scire convenit, imperatorem Theodosium hæresim nullam persecutum esse, neque quempiam ad communionem cogisse, sed potius permisisse, ut hæresis quælibet loco suo, pro eo atque ei visum esset, conventus agere, atque etiam de fide in Christum, pro cuiusque captu, sentire atque opinari posset. Reliquas quidem hæreses, præter Novatianos, extra urbes conventus celebrare, et ecclesias exstruere jussit. Novatianos autem, quod secum de ὁμοουσίου, hoc est consubstantialis, fide consentirent, intra urbes libere ecclesias habere est passus, sicuti antea quoque dixi. Et solum ipse Eunomium exilio mulctavit. Hic enim post-

manducaverit panem et liberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Exploret vero seipsum homo, atque ita demum de pane edat, et de calice bibat. (Clemens. Alexand. lib. 1, Stromat.)

(1) Constitutio Theodosii de diaconissis L. Nulla, C. De episc. et cler.

quam Cyzicum reliquit, et ab Eudoxio, qui eum consecraverat, sub pretextu illo, quod magistrum suum Actium proscripserat, ille non reciperet, segregatus est; in suburbano Constantinopolis degens, suos sibi conventus coegit, et libros quos contra veram pietatem conscripserat, absque metu omni publicabat, multosque orationis suæ fraude in eadem perditionis foveam ita trahebat, ut brevi tempore ingentem multitudinem ad se adduxerit, et nonnullos etiam ex imperatoris cubiculo ad partes suas illlexerit. Theodosius porro ubi suos illum præter modum observare cognovit, eos quidem ab aula sua proscripsit: ad Eunomium autem quamprimum Chalcedone (1) capiendum certos homines misit, eumque Halmyridem deportari jussit. Est autem Halmyris (2) Mysiæ in Europa locus, ad Istrum situs: quem brevi post barbari, Istro qui glacie constrictus fuerat transito, ceperunt. **283** Eunomius (3) porro inde Casaream Cappadociæ translatus est. Mirificum autem illi in eum hominum odium fuit, quod libros contra Basilium ejus loci episcopum composuisset. Postea ei ut in agris suis, qui Dacoreni vocabantur, viveret, permissum est, apud Cappadociæ vicum, cui Dacora nomen est, præfecturæ ejus quæ ad Argurum montem sita est, Casareæ. Nec ita multo post a reditu mortuus, sepulturam in patria sua sortitus est. Eunomium (4) hunc plurimum, ut divinum hominem, admiratur ecclesiasticus scriptor Philostorgius. Prudentiam enim et virtutem ejus incomparabilem fuisse, aperte nugatur. Et oris formam, et corporis partes decentis imas, cum multa venustate deprædicat, atque ex ore ejus orationem fluentem margaritis comparat: quamvis in laudem ejus progressus, balbum fuisse conficitur; quod vitium tamen in eo ita exornat, ut ei suavem eloquentiam tribuat. Quin etiam vitiliginem, quæ faciem illius quasi notis quibusdam deformaverat, ornamentum quoddam ori illius aituisse confirmat. Omnes autem alios ejus libros divinis laudibus ceteris, præ ceteris excellere epistolas ejus dicit.

CAPUT XXX.

Eunomianorum, Macedonianorum, et Arianorum hereses, in multas alias hereses esse divisas: et quibus ex causis quæque earum ab alia sit conjuncta.

Sic quidem diem suum obiit Eunomius. Sectatores autem ejus in diversas discessere sectas. Primus Theophronius quidam genere Cappadox fuit, qui ab eo in contentiosa disputandi ratione eloctus, sectatoribus ejus se conjunxit. Et mediator, seu crasse potius, ut rectius quispiam dixerit, in Aristotelis Prædicamentis, et ejusdem *Περὶ ἔρμηνειας*, hoc est, *De interpretatione seu enun-*

(1) Hoc loco apud Niceph. et apud Sozom. lib. vii, cap. 17, Chalcedonensis civitas perinde atque ex suburbiis Byzantii unum designatur. Supra cap. 8, col. et apud Sozom. lib. vii, cap. 6.

(2) Ex eodem alveo et super Istropolim lacus gignitur LXIII M. P. ambitu. Halmyrim vocat Plin. lib. iv, cap. 12.

A τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Ἀέτιον ἐκβληθέντα οὐ προεδέχοντο, ἐν τοῖς κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν προσταίειοι διατρέψων καὶ ἐν οἰκίαις, καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίαζε, καὶ οὐ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἔγραφε λόγους, ἀθεῶς ἐπεβεβαίνοντο. Καὶ πολλοὺς εἶλε τὰς ἐξπάταις τῶν λόγων εἰς τὸν ἴσον τῆς ἀπωλείας βέβηλον, ὡς ἐν βραχεῖ πολὺ τι πλῆθος πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπασσάσαι, καὶ ἐπὶ τόσον, ὡς καὶ τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ κοινῶνος τοῦ βασιλέως πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκύσαι. Ὁ δὲ ἰδιόφυτος Θεοδόσιος, ἐκτόπως ἔκεινον στέργοντας, τῶν τούτων μὲν τῶν ἀνακτόρων ἐξήλαυνε· τοὺς δ' Εὐνόμιον ἀρκετομένους ἐκ τῆς Χαλκηδόνος τὴν ταχίστην ἐξέπεμπε· καὶ πρὸς τὴν Ἀλμυρίδα φυγαδεύειν ἐνεκλεύετο. Ἡ δ' Ἀλμυρίς χωρίον τῆς ἐν Εὐρώπῃ Μυσίας ἐστὶ, παρὰ τὸν Ἴστρον καίμενον· ὃ δὴ οὐκ εἰς μακρὰν ἐάλω ὑπὸ τῶν ἐκείσε διαβάντων βαρβάρων, τοῦ Ἴστρον τῷ κρυπτάλλῳ ἠπειρωθέντος. Εὐνόμιος δ' ἐκείθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ὑπερρίζεται· μεμίστο δ' ὑπερφυῶς τοῖς ἐκείσε, ὅτι λόγους μετὰ Βασιλείου τοῦ ταύτης ἐπισκόπου συνέταξεν. Ἐπειτα εἰς τοὺς οἰκίους διάγειν ἀφείθη ἀγροῦς Δακορνοῖ· δὲ τὸ ὄνομα τοῖς ἀγροῖς· κώμη δὲ αὕτη Καππαδοκῶν· ἣν δ' ὄνομαζομένη Δακορά ἀπὸ νομοῦ τῆς πρὸς τῷ Ἀργαίῳ Καισαρείας. Οὐ μετὰ πολὺ δὲ τῆς ἐπανόδου θανάτων, ἔτυχε τῆς ἐν τῇ πατρίδι ταχῆς. Τοῦτον δὲ τὸν Εὐνόμιον πλείστον ἐκθειάζει ὁ ἐκκλησιαστικὸς Φιλοστοργίος· τὴν τε γὰρ σύνεσιν καὶ τὴν ἀρετὴν, ἀπαράμιλλον εἶναι σαφῶς φημιναφεῖ· τό τε τοῦ προσώπου σχῆμα καὶ τὰ μέρη εἰς τὸ εὐπρόστατον ἐξωραΐζει· καὶ τοὺς ἐκ στόματος βέοντας λόγους μαργαρίτιν εἰσικεῖναι λέγει· κἰν προῶν τραυλὸν αὐτὸν εἶναι ὁμολογῆ· ἣν δὲ καὶ ἀποσεμνύνει εἰς πολλὴν γλαφυρότητα. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοὺς ἀλόγους οἱ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κατέστιζον, κόσμον καὶ αὐτοῦ, ἐμποιεῖν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ διατείνονται. Πάντα, δὲ τοὺς ἄλλους λόγους ὑπερθεϊζάντων αὐτοῦ, ἐπὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων διαφέρειν φησὶ τὰς ἐκείνου ἐπιστολάς.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς τῶν Εὐνομιανῶν καὶ Μακεδονιανῶν καὶ Ἀρειανῶν εἰς πολλὰ διαιρέσεως· καὶ ἐκ ποίων αἰτιῶν τούτων ἕκαστοι κατὰ σφᾶς αὐτοῖς ἀπ' ἀλλήλων διέστησαν.

Ὅτι μὲν οὖν ἐτελεύτα Εὐνόμιος· οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ εἰς διάφορα μέρηματα διηρέθησαν. Καὶ δὲ πρῶτος Θεοφρόνιος τῆς Καππαδοκίης τὸ γένος· ὃς τὰ ἱερικά παρ' αὐτοῦ παιδεύθει· τοῖς ἐκείνου συνέστατο· μετρίως δὲ, παχυμερῶς δὲ μᾶλλον, εἰπεῖν οἰκειότερον, διὰ τῶν Ἀριστοτέλους ἰδῶν κατηγοριῶν, καὶ τοῦ *Περὶ ἔρμηνειας* σύνθεσιν καὶ ὡσπερ εἰσαγωγῆν τινα τοῖς παρ' αὐτοῖς συλλογισμοῖς καταλέλοιπεν·

(3) Eunomius Halmyride Casaream Cappadocum transfertur. Patria hæc ejus fuit. Sozom.

(4) Chalcedone Eunomium privatam vixisse dictum est. Socrates quoque Constantinopoli in ædibus privatis conventus eum egisse scribit, lib. v, cap. 20.

δὲ περὶ τῆς τοῦ νοῦ γυμνασίας ἐπέγραφεν· ἔπειτα προσεχθίσας τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἰσοθρήσκους, ὡς εἰ; παράλογον ἐμπροσθεν ἀποπίαν, ἅτε δὴ μὴ μένειν ἐπ' αὐτῶν τῶ διδασκάλῳ λόγων ἐθέλων, ἐκδέδληται. Πολυπράγμων γὰρ μάλιστα ὢν, ἀπὸ τῶν ἐν ἱεραῖς Γραφαῖς κειμένων ὀνομάτων συνήγεν, ὡς ὁ Θεὸς τὸ μὴ δὴ προσιδῶς, γινώσκων δὲ καὶ τὸ δὴ, μεμνημένος δὲ καὶ τοῦ γεγονότος, οὐ πάνυ τι ὡσαύτως ἔχει, ἅτε δὴ μεταβάλλων τὴν γνῶσιν πρὸς τε τὸ ἐνεστώσ, καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ παρρηχρῶς. Διὰ τοίνυν ταῦτα ἀποβληθεὶς, τὴν ἀπ' ἐκείνου παρασυνάγων ἐπώνυμον συνεστήσατο ἄλρεσιν. Καὶ ἄλλος δὲ τις, Εὐψύχιος ὄνομα, κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν οὐ πάνυ πύρρῳ, ψυχρῶ τινι ζητήματι τῶν Εὐνομιανῶν χωρισθεὶς, ἰδίας καὶ οὗτος πρόστη αἰρέσεως. Τηνικαῦτα γὰρ ζητήσεως οὐσης, εἰ τὴν ἐσχάτην ὥραν ὁ Ἰὺδς γινώσκει, ἀντέκειντο μὲν πλείστοι τὰ ἐν Εὐαγγελίοις εἰρημίνα προφέροντες, μὴδὲ τούτων εἶδέναι τὴν ὥρην διαγορεύουσιν· Εὐψύχιος δὲ, γράφων διςχυροῖς, το, μὴ ἀμοιρον τῆς τσαυτῆ· γνώσεως καθοστάνας, ἀνευδῶς ἐκ Πατρὸς πάντα προσηληφότα. Τῶν τοίνυν τῆς αἰρέσεως τρωίσταμένων μὴ προσιεμένων τὰ εἰρημίνα, ἀπέστη μὲν κοινωνεῖν ἐκαίνους· πρὸς δ' Εὐνόμιον ὑπερόριον ὄντα ἦκε. Παρεγένοντο δ' ἐκεῖσε καὶ ἄλλοι ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐνομιαῶν συμμορίας, ὥστε δικάσασθαι τούτῳ, καὶ εἶγε χρεία καλοῖη, διαλεξόμενοι. Ὁ δὴ τα γινούς ὁ Εὐνόμιος; τὰ μὲν προβαλλόμενα Εὐψυχίῳ ἐπήνει, καὶ κοινωνίας αὐτῷ μετεείδου, καίτοι νόμου καλύοντος, μὴ θεμιτὸν εἶναι τοῖς ἐτέρωθεν ἦκουσι μὴ συνεύχεσθαι γραμμάτων δίχα, ἀ πρὸς τοὺς ὁμοδόξους δηλοῖ, τινῶν σημείων ἀγνωστῶς τοῖς ἄλλοις ἐγγραφομένων ταῖς ἐπιστολαῖς· εὐθὺς δὲ τοῦ Εὐνομίου τὸ ζῆν ἀπορρήξαντο, ἥκιστα προσίετο τὸν Εὐψύχιον ὁ μετ' Εὐνόμιον ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς αἰρέσεως πρεῖστᾶμενος. Ἠχθετο γὰρ ζηλότυπος ὢν, ὅτι περ τάλαντία Εὐψυχίῳ σπουδάζων, μήπω κληρικῶ γεγονότι, ἥκιστα διαλύειν εἶχε τὸ προκειμένον ζήτημα. Κάντεῦθεν ἀντιπνεύσας οὗτος, πολλῶν ὁμοφρόνων ἐπιβρυντων, ἰδίαν χωρισθεὶς Εὐψύχιο; αἶρε τιν προσητάτο. Τό γε μὴν παραχαράττειν τὴν ἰδίαν βᾶπτισιν, καὶ μὴ εἰς Τριάδα, ἀλλ' ἀπᾶς εἰς τὸν ὀνάτον Χριστοῦ καταδύειν, οὐκ Εὐνόμιον, ἀλλὰ τοὺς ἀπ' ἐκείνου θεοφρόνιον καὶ Εὐψύχιον ὁ πολὺς λόγος ἐπαιτιάται. Αὐταὶ μὲν αἰτίαι πρὸς συντομωτέραν εἰδῆσιν εἰρηνηται, ἀπ' ὧν οἱ περὶ Εὐνόμιον διηρέθησαν. Οἱ μὲν ὄν θεοφρονίῳ ἐπόμενοι Εὐνομιοθεοφρονιστοί, οἱ δὲ Εὐψυχίῳ Εὐνομιοεὐψυχιστοὶ ὠνομάσθησαν. Ἄλλ' ἐπεξέρχεσθαι πάντας τοὺς διὰ ταῦτα κινήθοντας λόγους, μακρὸν ἂν εἴη καὶ οὐδαμῶς βᾶδιον, ἐφ' ἔτετα προκειμένης μοι τῆς σπουδῆς. Τότε δὲ καὶ παρὰ Μακεδονιανοῖς πρὸς καιρὸν διχόνοια γέγονεν· ἧς ἤρξεν παρ' αὐτοῖς Εὐτρώπιός τις πρεσβύτερος, ἰδίᾳ συναγωγῆν ἔχων· πρὸς δὲν Καρτέριος ὁ τῆς θρησκείας προσώτῳ ἀντεφάρετο. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ τῆν Κωνσταντινουπόλιν Ἀρειανῶς ζήτησις ἤρετο, εἰ πρὸν εἶναι τὸν Ἰὺδν (ὡμολόγητο γὰρ παρ'

At tatione, libro versatus, compendium, veluti quamdam introductionem, de eis quibus ipsi utuntur syllogismis et ratiocinationibus editum reliquit, quod *De exercitio mentis* inscripsit. Deinde popularium suorum odio expetitus, quod ad ineptam et insanam prolapsus esset absurditatem, quippe qui in magistri sui doctrina acquiescere nollet, rejectus ab eis est. Quod namque curiosus maxime esset, ex nominibus quæ in sacris Scripturis posita sunt, **284** collegit, quod Deus, id quod non existat, præsciens, id autem quod existit, memoria tenens, non eodem semper modo se habeat: utpote qui cognitionem transferat ad præsentia, ad futura et ad præterita. Atque eam ob rem repudiatus, conventus suos sibi seorsim cogens, sub nomine suo hæresim instituit. Non multo post alius quidam, Eupsychius (1) nomine, in urbe Constantinopolitana, propter frigidam quamdam questionem ab Eunomianis se junctus, suæ ipsæ quoque hæresis auctor existit. Cum namque questio orta esset, an Filius extremam horam norit, et plurimi evangelica dicta proferentes, ne ipsum quidem horam eam scire dicerent; Eupsychius sententia sua in scriptum relata, confirmavit, Filium non expertem ejus cognitionis esse, qui a Patre omnia locupletissime acceperit. Cum autem qui hæresi ei præbant, dicta ejus non admitterent, a communione eorum descivit, et ad Eunomium exsulantem se contulit. Quo etiam alii ex urbe Constantinopolitana Eunomianæ sectæ venerunt, ut ibi eum calumniose arguerent, atque etiam, si usus ita ferret, de causa cum eo disputarent. Quod ubi Eunomius cognovit, ea quæ Eupsychius proferret, laudavit et ad communionem eum admisit: cum quidem id constitutio vetaret, quæ nefas esse decernit, peregre advenientes ad communes preces admittere, si litteras secum non afferant, quæ ad ejusdem opinionis populares, per notas ita scriptæ, ut ab aliis legi non possint, dantur. Postquam autem brevi Eunomius e vita migravit, hæresis ejus post Eunomium Constantino-poli præses, Eupsychium minime admisit. Egre enim is tulit, quod emulatione quadam ducebatur, se contraria Eupsychio, qui nondum clericus erat, sentientem, questionem propositam solvere non posse. Quapropter adversandi studio ille, cum multi ad eum opinioni suæ suffragantes confluerent, ab Eunomianis segregatus, hæresim suam induxit. Porro quod divinus etiam baptismus ita per adulterinum usum depravatus est, ut non in Trinitatem, sed semel in mortem Christi mersio fiat; non Eunomio sed discipulis ejus Theophronio et Eupsychio, multorum opinione atque sermone ascribitur. Causas hæc breviter exposuimus, ut quisque norit, quamobrem Eunomiani in diversas discesserint partes. **285** At qui Theophronium secuti sunt, Eunomiotheophroniani:

(1) Sozom. Eutychem nominat libro vii, cap. 17.

qui vero Eupsychium, Eunomioenpsychiani (1) cognominati sunt. Disputationes autem et orationes omnes quæ de his quæstionibus habitæ sunt, commemorare, perlonguin et prorsus difficile esset, præsertim cum aliud mihi propositum sit institutum. Tum vero apud Macedonianos etiam ad tempus discordia exstitit, cuius auctor fuit Eutropius quidam presbyter, seorsim conventus agens. Ei vero Carterius Macedonianæ sectæ antesignanus restitit. Eodem tempore et ab Arianis Constantinopoli illud in quæstionem vocatum est : « An priusquam Filius fuerit (profitebatur enim eum ex non existentibus exstitisse), Pater tum Pater vocari potuerit. » Et Dorotheus quidem qui Antiochia accitus, ibi pro Marino administrationem sectæ huiusmodi obtinebat, aperte decernebat, « fieri non posse, priusquam Filius subsisteret, ut Pater vocaretur : quod Patris nomen ex eis esset, quæ ad aliquid referrentur. » Marinus vero diversum censuit : et prius etiam Patrem quam Filius fuerit Patrem profitebatur : sive quod ita ex animo sentiret, seu quod Dorotheo adversaretur, ut qui ei hæresi ea gubernanda prælatus fuerit. Et talem ob causam in partes duas multitudo, quæ eos sectabatur, discessit. Et Dorotheus quidem in sacra sua sede permansit. Qui autem Marini partium erant, novis conditis ecclesiis, in eis conveniebant. Qui etiam Psathyriani sive Gothiani vocati sunt : propterea quod vir quidam ψαθυροπώλης, hoc est, placentarum venditor, quæ ex liborum genere sunt, nomine Theoctistus, opinionem hanc magnopere defendit. A Gothis autem illis nomen inditum, quod Selinas Gotthorum episcopus tantopere ei sententiæ addictus fuit, ut ad eam gentem Gothicam omnem adduxerit. Nam obsequentes sibi admodum Barbaros habuit, nimirum qui ad docendum non solum patria eorum, verum etiam Græca lingua appositus fuerit : Ulphilæ illius Gotthorum episcopi, de quo supra quoque diximus, cum res Valentis exponeremus, primum subscribita, deinde etiam successor factus. Nec ita multo post dissidium quoque intercessit ei quem diximus Marino et Agapio, qui factionis ejus ecclesiæ Ephesi episcopus a Marino creatus præfuit. **286** Quorum discessio parum absuit quin bellum prorsus, Gothis maxime Agapio faventibus, moverit. Quam ob causam permulti præfectorum suorum concertationem et dissidendi studium reprehendentes, ad catholicam se Ecclesiam contulere, qui etiam nullo discrimine ad communionem sunt admissi. Atque hæc quidem causa exstitit, cur primum Ariani segregati, in factiones abierint. Et ex eo tempore illi, in quibus sunt urbibus, seorsim suos quæque conventus secta agit. Constantinopoli vero, eos triginta et quinque annis dissidentes, tandem ad concordiam vir quidam consularis Plinthis (2), sectæ eorum sectator, eque-

(1) Alii : Eunomioeutychiani.

A αυτοις ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι) ὁ Πατήρ Πατήρ καλεῖσθαι τότε ἠδύνατο. Ἀμέλει καὶ Δωρόθεος μὲν, δὲ ἀντὶ Μαρίνου ἐκ τῆς Ἀντιόχου μετακληθεὶς, τὴν ἡγεμονίαν τῆς τοιαύτης αἰρέσεως διὰ χειρὸς εἶχε, διαβρότηδην ἀπέφρηνε, « Μὴ δυνατόν εἶναι πρὶν εἶναι Υἱὸν ὑποστῆναι, Πατέρα καλεῖσθαι· τῶν γὰρ πρὸς τι τὸ Πατήρ ὄνομα. » Ὁ δὲ Μαρῖνος τούναντιον μᾶλλον ἐδόξαζε· καὶ πρὶν εἶναι τὸν Υἱὸν, Πατέρα τὸν Πατέρα διωμολόγει· ἢ ὅτι καὶ ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἐδόξαζεν, ἢ καθότι καὶ διάφορος Δωρόθεῳ ἦν, ἀπὸ δὴ προκριθέντι τῆς αὐτῶν αἰρέσεως προστάται. Ἐκ τοιαύτης δὲ τῆς αἰτίας εἰς ἐκατέραν μοῖραν τὸ πρὸς ἐκείνους πλήθος διέσπατο. Καὶ Δωρόθεος μὲν ἐπὶ τῶν ἰδίων εὐκτηρίων ἐπέμεινε· οἱ δ' ἀμφὶ Μαρῖνον, ἐτέρας νεουργήσαντες ἐκκλησίας, ταύταις συνήγοντο· οἱ καὶ Ψαθυριανοὶ ὄνομα ἐκληρώσαντο, ἦτοι Γυθθιανοί· ὅτι περ ἀνὴρ τις ψαθυροπώλης (ψαπῶν δὲ τοῦτο εἶδος), Θεοκτιστος ὄνομα, ὑπερφυῶς τῇ δόξῃ ταύτῃ συνίστατο. Ἐκ Γότθων δὲ, ἐπεὶ καὶ Σελίνας ὁ τούτων ἐπίσκοπος οὕτω διαφερόντως τῆς δόξης ἐξείχετο, ὡς καὶ σύμπαν τὸ Γοτθικὸν πρὸς τὴν ὁμοίαν ἐφελεῖσθαι δόξαν. Πειθήνιον γὰρ τὸ βάρβαρον μάλα ἦν τούτῳ, ἅτε δὴ καὶ διδάσκειν ἀριστα ἰκανῶς, οὐ κατὰ τὴν πάτριον μόνον φωνὴν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν. Ὁ δὲ ὑπογραφεὺς τὰ πρῶτα γινόμενος Οὐλφίλα ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ ἐπισκόπῳ τῶν Γότθων, οὗ καὶ ἀνωτέρω μνημὴν ἐποιήσαμην ἐπὶ Οὐάλεντος, ὑπερῶν καὶ διάδοχος ἐκείνου καθίστατο. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ διάφορος καθίσταντο ὅτε εἰρημῶνος Μαρῖνος καὶ Ἀγάπιος τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίας παρ' αὐτοῖς προϊστάμενος. Ἡ δ' ἐκατέρου διάκρισις πλέμενον ἀνεβρίπιζεν ἀντικρυς, τῶν Γότθων μάλιστα προσκειμένων τῷ Ἀγάπιῳ· ἐξ ἧς αἰτίας λόγος πολλοὺς καταμεψαμένους τὴν τῶν προσεστώτων διαμάχην τε καὶ φιλονεικίαν τῇ καθόλου προσελθεῖν Ἐκκλησίᾳ, καὶ κοινωνίας ἀδιακρίτως τυχεῖν. Αὕτη μὲν αἰτία καὶ τὸ τοῦς Ἀρειανούς τὸ ἐξ ἀρχῆς χωρισθῆναι· ἐξ ἐκείνου τε κατὰ πόλεις ἐν αἷς εἰς ἐκκλησιαζόουσι. Τοῦ δὲ κατὰ τὴν Κωνσταντινίου διαφερομένους πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ὑπερῶν ἤγαγεν εἰς ὁμόνοιαν ἀνὴρ τις ἐξ ὀπίστων, Πλινθῆς ὄνομα, ὁμόφρων μὲν αὐτοῖς, ἴσπου δὲ καὶ πεζῆς δυνάμεως τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν· ἐπίσημος δ' ἐν τοῖς βασιλείοις μάλιστα ἦν· ὀργνίκα καὶ συνέδου τοῖς Ἀρειανῶσι γενομένης, ἐψέφιστο, μὴ ἂν ἄλλοτε τὰς τοιαύτας ζητήσεις, αἷ τὴν διάστασιν ἤγαγον, εἰς μέσον προενεγχεῖν. Ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ἐγένοντο ὑπερῶν· ἴσως δ' ἂν καὶ ἄλλοι κατὰ πόλεις αἰρέσεις καὶ διατρέσεις ἐγένοντο. Ἐμοὶ δὲ οὐ θέμις πρὸς λεπτοῖς πάντα διεξίεναι, ἀλλὰ τῶν καιρῶν μόνον καὶ ἀναγκαίων ἐφάπτεσθαι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνὰ τὴν Κωνσταντινίου, ἧς ἐγὼ καὶ ὑρέμμα καὶ γέννημα, ὡς ἐπισημοτέρων, καὶ μὴ λαθεῖν δυναμένων. Εἰ δὲ περ σκοπὸς περὶ τῶν τοιούτων μανθάνειν αἰρέσεων, οὕτως καὶ ὅπως ἤρξαντο, καὶ ἐπὶ τίσι προέκοψαν, ἐντυχεῖν προτρέπομεν τοῖς Παναριοῖς· βιβλίον δὲ τοῦτο Ἐπιφανίῳ τῷ τῆς Κύπρου ἡγησαμένῳ ἐκδόθην ἐκ-

(2) Sozom. addit consularem fuisse.

κλησίας· ἔτι δὲ καὶ Θεοδώρητῳ τῷ τῆς Κυρυστηνῶν A
προεδρεύσαντι, καὶ τῷ θεσπεσίῳ Ἰωάννῃ τῷ ἐκ Δα-
μασκοῦ· πολλὰ γὰρ καὶ ἄμφω περὶ τούτων διεξ-
ίατι.

sionem tantam attulissent, in medium proferrentur. Hæc quidem paulo post facta. Fortasse an-
tem aliæ quoque in urbibus passim sectæ et sectiones Arianorum fuere, quas mihi omnes exacte
referre fas non est. Sed satis fuerit nunc, præcipuas et necessarias attingisse, et eas potissimum
quæ Constantinopoli, cujus ego alumnus et soboles sum, fuere: quippe quæ præclariores aliis ex-
tere, et propterea latere non potuerunt. Si quis autem consilium ejusmodi ejuscemodi hæresium cognosce-
darum cepit, unde et quomodo initia sua sumpserint, et quibus auctoribus incrementa sua accepe-
rint, eum ut Panaria (4) legat hortor: liber autem is ab Epiphanio, qui ecclesiam Cypri admi-
nistravit, editus est; præterea Theodoritum Cyri episcopum, atque insuper admirandum illum
Joannem Damascenum: nam et hi ambo permulta de iis disserunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

287 CAPUT XXXI.

Ὡς καὶ Ναυατιανοὶ πρὸς ἀλλήλους στασιάζοντες διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ζήτησιν, ἑτέραν συν-
εστήσαντο αἰρεσιν τὴν τῶν Σαββατιανῶν λε-
γομένην.

B Ut etiam Novatiani, per seditionem propter quæstio-
nem celebrandi Paschatis inter se dissidentes, hæ-
resim Sabbatianorum constituerint.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον καὶ Ναυατιανοὶ πρὸς
αἰρεσὶς διενεχθέντες ἀπ' ἀλλήλων τε διεκρίθησαν, καὶ
τὴν τῶν καλουμένων Σαββατιανῶν αἰρεσιν συνεστή-
σαντο. Ἦν γὰρ τις παρ' ἐκείνοις πρεσβύτερος Σαβ-
βάτιος ἄνομα, πρὸς Μαρκιανῷ εὐληθῶς τὴν χειρο-
τονίαν· ὃς ἀπὸ Ἰουδαίων ἐλόμενος τὰ Χριστιανῶν·
οὐδὲν ἤττον τῇ προλήψει δουλεύειν ἐσπούδαζε· πρὸς
δὲ καὶ κρύφα τῆς ἐπισκοπῆς μετεχειρίζετο δρᾶζα-
σθαι· ὃς σὺνάμα Θεοκτίστῳ καὶ Μακαρίῳ, πρεσβυ-
τέροις· καὶ αὐτοῖς εὖσιν, οἱ τοῖς ἐν Πάζου κώμῃ
συνελθούσιν ἐφείποντο, ὅπηνίκα Οὐάλης ἐπὶ τῶν
σκήπτρων ἦν, ἡξίου τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἅμα
Ἰουδαίους ἐπιτελεῖν. Καὶ πρῶτα μὲν τῆς τε πολι-
τείας χάριν (ἀρίστῳ γὰρ βίῳ ἐχρητο ἀσκήσεως) τοῦ
ἐκείνων συστήματος ἐχωρίζετο· ἔπειτα δὲ καὶ τινας
ἀναξίτους οἰόμενος τῆς τῶν θεῶν μεταλήψεως μυσ-
τηρίων, τοῦτο πρόφασις δέθεν ποιούμενος, ὑπερε-
τίθει τὴν ἑορτὴν. Ὡς δὲ δῆλος ἦν νεώτερα εἰσηγού-
μενος, Μαρκιανὸς μὲν ἑαυτὸν τῆς ἀτόπου χειροτο-
νίας ἐπὶ Σαββατίῳ ἐμέμφοτο, πολλάκις εἰπὼν,
« Ἄμεινον ἄρα ἦν ἐπ' ἀκάνθαις, ἢ ἐκείνῳ τὰ χει-
ρας ἐπιβαλεῖν. » Ὡς δ' ἑώρα τὴν ὑπ' αὐτῷ ἐκκλη-
σίαν διχῆ διατεμνομένην, καὶ πρὸς ἕτερον μεταρ-
βέουσαν, τοὺς τῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας αἰρέσεως ἐπι-
σκόπους εὐθὺς εἰς Σάγγαρον μετεπέλλετο· χωρίον
δὲ τοῦτο τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας πρὸς θάλασσαν κεί-
μενον, οὐ πᾶν πόρρω διεστηκὸς τῆς Ἐλενοπόλειος·
ἔπου δὲ συνελθόντες μετεκαλοῦντο καὶ τὸν Σαββά-
τιον. Ὡς δὲ τὸ τῆς λύπης αἴτιον ἀπητεῖτο, τὴν τῆς
ἑορτῆς εἰσηγε διαφορὰν· δεῖν γὰρ ἔλεγε ταύτην
ἐπιτελεῖν ὡς καὶ Ἰουδαῖοι· τελούσι, καὶ οἱ ἐν Πάζῳ
οὐ πρὸ πολλοῦ συνελθόντες ἐτύπωσαν. Οἱ δὲ προε-
δρίας ἔρωτι τάδε αὐτὸν σκήπτεσθαι ἐν νῷ θέμενοι,
ὄρκους ἐξησφαλίζοντο, ὡς οὐκ ἂν ποτε ἔλοιτο αὐτῷ
γενέσθαι ἐπίσκοπος. Τοῦ δὲ ὄρκου ὁμολογήσαντος
μὴ τὴν προεδρίαν καταδέξασθαι, ταύτην αἰτίαν ἐκεῖ-
νοι μὴ λογισάμενοι ἰκανὴν τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν

Per idem tempus Novatiani quoque inter se
dissidentes, per secessionem, Sabbatianorum, quæ
vocatur, hæresim constituerunt. Erat enim apud
eos presbyter quidam Sabbatius nomine, a Mar-
ciano ordinatus: qui quod ex Judæis ad Christia-
nismum pervenisset, nihilominus præsumptæ et
anticipatæ Judæorum opinioni inservire studuit,
et clam etiam episcopatum affectavit; necnon una
cum Theoctisto et Macario et ipsis presbyteris,
eis adhærentibus, qui sub Valentis imperio con-
ventum in Pazo vico habuerant, festum diem
Paschæ cum Judæis celebravit. Ac primum quidem
propter vitæ institutum (quam optimam monasticis
exercitiis agebat), a Novatianorum se corpore se-
junxit: deinde vero quosdam participatione divi-
norum mysteriorum indignos reputans, talemque
prætextum obtendens, eum quem diximus diem
festum in aliud transtulit, de Judæorum sententia
scilicet, tempus. Postquam autem manifesto ap-
paruit, res novas eum moliri, Marcianus seipsum
propter importunam Sabbatii ordinationem re-
prehendit: identidem dicere solitus, « Melius se
facturum fuisse, si spinis potius quam illi manum
imposuisset. » Atque ubi is ecclesiam suam in
partes duas divisam, et quosdam ad alium descis-
cere vidit, episcopus hæresis suæ, qui cum eo
communicabant, statim Sangarum convocavit. Est
is locus Bithynorum provinciæ, ad mare, non longe
ab Helenopoli situs. Eo quoque ab episcopis con-
gregatis Sabbatius evocatus est. Ibi causam mæro-
ris sui dicere jussus, festi diei ejus dissensionem
allegavit. Nam eum cum Judæis, sicuti etiam non
ita pridem, qui in Pazo Phrygio vico convenerant,
statuissent, peragendum esse dixit. Cæterum illi
propterea hoc eum præ se ferre considerantes,
quod ad episcopatum anhelaret, jurisjurandi sa-
cramento eum obstrinxerunt, ne unquam episco-

(4) Panarium hoc opus etiam Ἀγκυρωτῶν dicitur
apud Socrat. lib. v. cap. 24. Sed utrumque et Pa-
narii et Ancyruti opus diverso nomine Græcæ et

Latine editum existat; hoc compendiosum, illud
sanequam prolixum.

patum sibi expetendum statueret. Postquam ille juravit, se episcopatum suscepturum non esse, non satis causæ esse putantes, cur ecclesia eorum factionibus divideretur, placitum eis est, ut omnes consentirent, atque eodem in loco ecclesiasticos conventus agerent; festum autem Paschæ diem, quo quis vellet tempore celebraret. **288** Et ea de re canonem promulgarunt, quem ἀδιάφορον, hoc est, arbitrarium et indifferentem vocarunt. Statuerunt quoque, ne decretum eorum qui Pazi convenerant, universali canoni præjudicaret: quod et præci illi viri, et maxime qui apostolis proximi fuere, etiamsi de Paschæ festo die plurimum inter se dissiderent, invicem tamen inter se communicassent, et aliis in rebus omnibus prorsus non dissensissent. Et quod præterea Novatiani in veteri Roma haudquaquam cum Judæis, sed post æquinoctium cum reliquis Romanis, qui Petri et Pauli apostolorum traditione, utebantur, Pascha peregrissent: nec ob eam causam, quod Paschæ festo celebrando inter se dissiderent, discessionem ab eis qui communem cum eis habent religionem, fecissent. Proinde re bene deliberata, indifferentem, quem diximus, canonem protulere, ut quilibet pro eo atque ei placitum esset, ex consuetudine aliqua, aut præsumpta opinione, Pascha celebrans perficeret: non quidem ut ea res aliquam in communione dissensionem afferret, verum ut qui sic discrimine nullo festum diem agerent, in Ecclesiæ communione concordarent. Ejusmodi canone confirmato, Sabbatius, qui scilicet jurejurando obstrictus esset, cum Judæorum observantiam sequeretur, præterquam si festus dies in idem cum illis tempus incidere(1), receptis stisque jejuniis alios præveniebat, et clam solennes ritus perficiens, Pascha peragebat, legitimoque (2) et vespertino Sabbati tempore vigiliis et preceationibus aliis interesse solitus, postridie cum reliquis communiter de festo die participavit, divinaque mysteria percepit. Hoc sic cum annis aliquot latenter faceret, diutius seipsum occultare non potuit. Cum enim brevi celebritatem ex ea re consecutus esset, per multos ex simplicioribus ad se pertractos æmulatores habuit, et maxime Phryges et Galatas. Qui quoniam patrio more sic jejunabant, morem eum ut rectiorem confirmari puterant. Itaque hunc secuti, clam etiam una cum Judæis Pascha celebrarunt. Et Sabbatius suos sibi paulatim conventus agens, a reliquis Novatianis secessit: et jurejurando pro nihilo habito, episcopatum apud sectatores suos suscepit, sicuti paulo post dicam.

289 CAPUT XXXII.

Sententia et iudicium auctoris de festo Paschæ. De Quartodecimanis et Montanistis, ut Pascha celebrarent.

Sed enim ego et Sabbatium et sectatores ejus demiror, quid eis in mentem, ut festum hunc diem innovarent, venerit: cum ab initio Judæi veteres, sicuti Eusebius Pamphili memoriam prodidit, Josephum, Philonem, Aristobulum, et non paucos alios

(1) Hoc est, si omnes eodem tempore Pascha peragere contingeret. Soz. Sic ille bis eodem anno

διαίρειν, ὁμοιοῦν μὲν ἅπαντας καὶ κατὰ ταῦτον ἐκκλησιάζειν ἐδόκει· τὴν δ' ἑορτὴν τελεῖν ἕκαστον ὅτε δὴ ποτε βούλοιο, ἐπίεμνοι καὶ περὶ τοῦτου κανόνι ὃν ἀδιάφορον κατανόμασαν· μὴδὲ τοὺς ἐν Πάσῃ συναχθέντας· πρόκριμα τῷ καθολικῷ κανόνι γενέσθαι. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐκείνοι ἄνδρες, καὶ πολλοὶ ὅσοι ἐγγυτέρω τῶν ἀποστόλων ἦσαν, περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς διαφωνοῦντες ὡς· μάλιστα, τίς ἀλλήλοῖς κεινωσύνες ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἑλλήσι οὐδ' αὖ μὴ· διεφέροντο· ὅτι γε καὶ οἱ ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ Ναυαταῖνοι οὐδαμῇ σύναμα Ἰουδαίσι τὸ Πάσχα ἐτέλεσαν· ἀλλ' ἅλι μετ' ἰσημερίαν τοῦτο ἐποίουν σὺν τοῖς λοιποῖς Ῥωμαίοις, Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων τῇ παραδόσει χρωμένοις. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τοὺς οικεῖους τῆς πίστεως διεκρίνοντο, μὴ ἐπίσης αὐτοῖς ἐπιτελοῦντας τὸ Πάσχα· διὰ τοιούτου καλῶς δὴθεν λογισάμενοι, τὸν ἀδιάφορον προῖον κανόνα· ὡς ἂν ἐκάστη βούλησις ἐκ τίνος συνήθειας τε καὶ προλήψεως, τὸ Πάσχα ἑορτάζων ἐπιτελοῖ· μὴ μέντοι τοῦτο πρὸς κοινωνίαν διάφορον εἶναι· ἀλλὰ τοὺς ἀδιαφόρους ἑορτάζοντας συμφώνως· εἶναι τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοῖνον τοῦ κανόνος τούτου βεβαιωθέντος, ὁ Σαββάτιος, ἅτε δὴ τοῖς ἑλλήσι δεθεῖς, ὅμως τοῖς Ἰουδαίοις ἐπίμενος, εἰ μὴ κατὰ ταῦτον ἐκείνοις συνέθη γενέσθαι τὴν ἑορτὴν, προφθάνων ἐνήστεινεν, ὥσπερ ἦν ἔθος· καὶ ληληθέντως τὰ νενομισμένα πράττων, ἐπετέλει τὸ Πάσχα, κατὰ τὴν τοῦ Σαββάτου ἑσπέραν καιρῷ προσηκόντι, τῇ τε ἀγρυπνίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις εὐχαῖς παρῶν, τῇ δ' ἐξῆς κοινῶς σὺν τοῖς λοιποῖς μετείχε τῆς ἑορτῆς, τῶν θεῶν μυστηρίων ἀπόδεκτος. Καὶ τοῦτο ἐπὶ ἐτη πολλὰ ποιῶν διελάθανεν· ἀλλ' οὐκ ἐπιπολὺ κρῖπτεν ἑαυτὴν ἠδύνατο· ἐπίσημος γὰρ ἐντεῦθεν ἐν οὐ πολλῷ γεγονώς, πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων ἐρείκόμενος, ζηλωτὰς ἔσχε· καὶ μάλιστα Φρύγας καὶ Γαλάτας, οἱ πάτριον ἔχοντες οὕτω νηστεύειν, ὥσπερ δικαιοῦσθαι. Τούτῳ ἐπόμενοι καὶ λάθρᾳ σύναμα Ἰουδαίοις τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐποίουν. Ἀλλ' ὁ Σαββάτιος ἡμέρα παρασυνάγων, ἐκείνων τε ἀπέστη, καὶ τοὺς ὄρκους θέμενος παρ' οὐδέν, τῶν αὐτῷ ἐπομένων τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξατο, ὡς μετὰ μικρὸν διαλύσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ἐπίκρισις καὶ διαλογισμὸς τοῦ συγγραφέως περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· καὶ περὶ τῶν Τεσσαρεσκιδεκαημερίων, καὶ τῶν Μοιταριστῶν, ὅπως τὸ Πάσχα τελούσιν.

Ἐγὼ δὲ θαυμάζω Σαββάτιον καὶ ὅσοι αὐτῷ ἠκολούθησαν, πῶς τὰ τοιαῦτα ἐνεαυτέρησαν· τῶν κατ' ἀρχὰς Ἑβραίων, ὡς ὁ Παμφίλιος Εὐσέβιος ἱστορεῖ, μάρτυρα παράγων Ἰωσήφον τε καὶ Φίλιωνα, εἰ δὲ Ἀριστόβουλον καὶ οὐκ ὀλίγους ἄλλους, μετ' ἰσημε-

Pascha celebrare quandoque solitus est. (2) More Judaico scilicet.

ρίαν ἐσρινὴν τὴ διαβ. ἡρία θούτων, κατὰ τὸ πρῶτον δωδεκατημόριον τμήμα τοῦ Ζωδιακοῦ τοῦ ἡλίου διέουτος, ὃ Κριδς τοῖς Ἑλλησιν ὀνομάζεται· τεσσαρεσκαίδεκαταίας τηνικαῦτα τῆς σελήνης τὴν πορείαν ποιουμένης, καὶ κατὰ διάμετρον τῷ ἡλίῳ καθεστηκυίας. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ Σαμαρεῖται, οἱ διαφερόντως τὰ κείρια τῆς Μωσέως νομοθεσίας ζηλοῦσιν, οὐκ ἂν τὴν τοιαύτην τελέσειν ἀνέχονται ἑορτήν, πρὶν ἢ τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπὸν. Τῶν νέων γὰρ, φησὶν, ἑορτὴν αὐτὴν ὀ νόμο; καλεῖ· ὡς μὴ θέμις ὄν ἑορτάζειν, τούτων δὲ μὴ φανεύων· ὡς ἐπάναγκες εἶναι συμβαίνειν φθάνειν τὴν ἐν τῷ ἡρὶ ἰσημερίαν. Καὶ τοῖνον τοῦ; περὶ τοῦτο μιμουμένους Ἰουδαίους, θαυμάζω διὰ μὴ τὴν παρ' ἐκείνοις ἀρχαῖότητα μᾶλλον ἐπήνεσαν. Συνάγειν οὖν εὐτιν, ὡς ἀνευ τούτων, καὶ τῶν, οἱ Τεσσαρεσκαίδεκατῆται προσονομάζονται, ἐπίσης Ῥωμαίοις καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Παλαιστῖνοις, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰρέσεων, ταύτην ἐπιτελοῦσι τὴν ἑορτήν. Οἱ δ' ἐκ τοῦ Νιυάτου τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν μόνην ἐπιτελοῦσιν, Ἰουδαίοις καὶ οὗτοι ἐπόμενοι. Εἰ; ταυτὸ δὲ τοῖς Τεσσαρεσκαίδεκατῆταις καταστρέφουσι· πλην εἰ μὴ κατὰ συγκυρίαν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης ἢ πρῶτῃ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα συνησσοῦσα τύχοι· κατ' ἴπιν γὰρ γίνονται τῶν Ἰουδαίων ὄσαις ἂν ἡμέραις συμβαίνειν τὴν ἐχομένην Κυριακὴν ὑστερίζειν τῆς τεσσαρεσκαίδεκαταίας τῆς σελήνης. Οἱ δὲ γε Μοντανισταί, οὗς καὶ Πιπουζίτας καὶ Φρύγας εἰωθὸς ὀνομάζειν, καινήν τινα ἐπινοήσαντες μέθοδον, κατὰ ταύτην καὶ τὸ Πάσχα τελοῦσι. Καὶ προηγουμένως μὲν ἐν μέμψει ποιοῦνται, ὅσοι διὰ τὸ Πάσχα τὸν σελήνατον ὁρόμον κατεξετάζουσι· χρῆναι γὰρ λέγουσι μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν ἡλιακὸν κύκλον ζητεῖν, εἰ γε ὁρθῶς ἐξετάζειν τὸ Πάσχα βούλονται. Καὶ τίθενται μὲν ἕκαστον μῆνα ἡμερῶν εἶναι τριακοντα· ἀρχὴν δὲ τούτων πρῶτην τὴν ἐσρινὴν ἰσημερίαν· ἢ ῥηθεῖν ἂν ὁρθῶς εἶναι κατὰ Ῥωμαίους πρὸ ἑννέα καλανθῶν Ἀπριλλίων. Ὅτι γε, φασὶ, τηνικαῦτα καὶ οἱ δύο μεγάλαι φωστῆρες τὴν ἀρχὴν ἔσχον, δι' ὧν οἱ τε χρόνοι καὶ οἱ ἐνιχυτοὶ μετροῦνται. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἢ σελήνη δ. ἀστατηρίδος τῷ ἡλίῳ εἰς ταυτὴν ἐνώστεως ἔρχεται, νομηνιας ἄμοτον συμβαινούσης· ἐπειπερ ἢ ὀστατηρίδς τοῦ τῆς σελήνης ὁρόμου ἑννέα καὶ ἐνενηκοντα μῆσι περαιοῦται· ἡμέραις δὲ δισηκίαις ἐννακοσίαις εἴκοσι δύο, δι' ὧν ὁ ἡλιος τοὺς ὀκτώ διαυύει ὁρόμους· ὡς συμβαίνειν ἕκαστον ἔτος λογιζεσθαι ἀνά ἡμερῶν τριακοσίων ἐξήκοντα πέντε· πρὸς δὲ καὶ τεταρτημορίου ἡμέρας μίαις. Ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸ ἑννέα καλανθῶν Ἀπριλλίων, ἅτε δὴ ἀρχῆς τῆς κτίσεως ταύτης καταλογιζομένης, συνάγουσι τὴν ἐρημένην ταῖς θείαις Γραφαῖς τεσσαρεσκαίδεκαταίαν· ἢν δὴ καὶ λέγουσι ταύτην εἶναι τὴν πρὸ ὀκτώ εἰδῶν Ἀπριλλίων, καθ' ἣν ἀεὶ τὸ Πάσχα τελοῦσιν. Εἰ δὲ πολλάκις συμβαίη καὶ τὴν ἀναστάσιμον αὐτῇ συνῆρμειν, τῇ ἐχομένην Κυριακῇ ἑορτάζουσι· γέγραπται γὰρ ἀπὸ δεκατεσσάρων μέχρις κατὰ τὸ Πάσχα

A testes laudans, τὰ διαβ. ἡρία; hoc est Paschalia pro transitu sacrificia, sacrificarint; post æquinoctium vernum, sole primam duodecimam (1) partem, quæ a Græcis Arius appellatur, zodiaci circuli ingresso; lunæ autem per diametrum (2) et rectam lineam soli opposita, tum quartæ decimæ diei cursum tenente. Ad hæc Samaritani, qui præcipue tempora secundum constitutiones Moisaicas observant, non prius festum hunc diem peragunt, quam novos fructus (3) crescentes conspiciant. Novarum enim, inquit, frugum festum in lege dicitur: ut id celebrare, antequam illi appareant, nefas sit: proindequæ vernum æquinoctium serias eas præcedere necessario debeat. Quapropter cum Judæos sibi imitandos proposuerint, eos admiror, quod non potius antiquitatem, quæ apud eos est, laudaverint. Et satis colligere licet Sabbatianis istis, atque eis qui Τεσσαρεσκαίδεκατῆται, sive Quartodecimani vocantur, exceptis, hæreses alias omnes festum Paschæ cum Romanis et Ægyptiis et Palæstinis peragere. Novatiani igitur isti Resurrectionis diem solam peragunt, Judæos et ipsi secuti (4). In idem vero cum Quarto-decimani tempus incidunt, nisi forte in quartam-decimam diem lunæ prima dies Sabbati incidat; tanto enim Judæis posteriores evadunt, quocumque diebus adveniens Dominica dies a præcedente decima quarta die lunæ abfuerit. Montanistæ vero, quos etiam Pepuzitas et Phryges appellare consuetudo est, quadam ratione inventa, juxta eam Pascha celebrant. Atque in primis eos reprehendunt, qui propter festum Paschæ lunæ cursum observant. Non illum enim, sed solis orbem, eis qui rite Paschæ diem inquirere velint, inspiciendum esse censent. **290** Et mensem quemlibet dierum triginta, atque principium earum æquinoctium vernum (5) faciunt: quæ dies, secundum Romanos, ante IX Kalend. April. dicitur. Ea namque etiam magna hæc duo luminaria initium suum habuisse allegant, per quæ tempora et anni significantur. Idque ex eo liquere asserunt, quod luna per octennium cum sole conveniat, et ambo initium novum sumant. Quandoquidem octennialis lunæ cursus nonaginta et novem mensibus perficiatur: diebus autem bis mille nongentis viginti duobus, quibus etiam sol octonos absolvat cursus, ita ut annus quilibet conseatur esse dierum trecentorum sexaginta quinque, et quartæ unius dici partis. Ex ea namque die, quæ est ante IX Kalend. April., quippe quæ principium creationis solis et primi mensis existimetur esse, colligunt atque computant eam quæ in sacris Litteris dicitur, decimam quartam diem quæ esse dicunt ante VIII Id. April. in qua semper festum Paschæ agunt. Quod si ita, ut sæpe fit, in eam Resurrectionis quoque dies concurrat, proxima Dominica die id

(1) Τὸ πρῶτον δωδεκατημόριον. Sozom.
 (2) Ἐν διαμέτρῳ, Sozom.
 (3) Πρὶν τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπὸν. Sozom.

(4) Sozom. lib. vii, cap. 18.
 (5) Æquinoctium vernum ante ix Calend. April.

festum celebrant. Scriptum enim est, inquit, a decima quarta usque ad vicesimam primam Pascha esse peragendum. Mihi sane non recte fecisse videntur, qui olim de festo hoc die tantopere dissidentes contenderunt: multo vero minus, qui hac in parte Judæos sibi imitandos esse statuerunt. Sed (1) illis, ut opinor, in mentem non venit, quod Judaismo in Christianismum mutato, ex necessitate quadam figuræ rei ipsi cesserint, sicuti hoc inde satis constabit. Nulla namque Christi lex Christianis ut judaizent præcipit: præcipit autem? Imo potius id prohibet: quemadmodum disertis verbis divinus Apostolus sanxit, non solum de circumcissione, quæ legis est caput, vetans, verum etiam de diebus festis cohortans, ut nequam discipantes segregemur. Et ad Galatas scribens: *Dicite mihi, inquit, qui sub lege esse vultis, legem non auditis*? Atque ubi de hoc pauca disseruit, deinde ostendit, Judæorum populum servum esse: libertatem autem eos obtinere, qui Christum sequuntur. Ubi etiam admonet, non observandas esse dies et annos. In Epistola autem ad Colossenses clarâ prædicat voce, umbram esse observationes ejusmodi. Quapropter infert, dicens: **291** *Nemo vos judicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbati, quæ sunt umbra futurorum*.² Ad Hebræos autem, hæc omnia veluti sigillo confirmans, dicit: *Translatio enim sacerdotio, necessario etiam legis translatio subsequuta est*.³ Satis igitur liquet, neque sacrum Evangeliorum librum, neque divinum ipsum Apostolum, Christianis jugum servitutis legis imposuisse: sed ut et Pascha et reliquos festos dies honorifice, quandocumque eis visum esset, peragant, animi gratitudinæ eorum qui beneficio sunt affecti, reliquisset. Proinde quia homines maxime ferias amant, a laboribus in eis conquiescentes, tum sicuti cuique visum erat, in regionibus passim, consuetudine quadam per traditionem accepta adducti, salutiferæ passionis memoriam colentes celebrarent. Neque enim vel Servator ipse, vel ejus discipuli, lege ulla id observandum esse statuerunt: sed neque in eum qui hoc ita non perageret, condemnationem, aut pœnam, aut execrationem, sicuti Mosæ lex facere solita fuerat, vel evangelica vel apostolica scripta induxerunt, aut comminati sunt. Divi vero evangelistæ historia sua scribenda, Mosaici Paschæ festi obiter saltem mentionem fecere: Servatorem scilicet azymorum tempore passum esse, cum celebre apud Judæos ageretur festum: ut ostenderent illi, festis potissimum diebus cædes eos perpetrare constituisse. Ipsis profecto sanctis apostolis consilium illud propositum non fuit, ut sibi de diebus festis iudicium Deo gratam vitam, virtutem et veram erga Deum pietatem traderent atque inducerent. Mihi quidem

¹ Galat. iv, 21. ² Coloss. ii, 17. ³ Hebr. vii, 12.

(1) Admiratur Nicephorus cum Socr. lib. v, cap. 22, eos qui vel pertinaciter de festo die Pa-

τελείν. Οὐ τοῖνον μοι καλῶς πρῆξει δοκοῦσιν οὐδ' οἱ ἔκπαλαι περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης φιλονεικῆσαντες, οὐθ' οἱ τότε τοῖς Ἰουδαίοις ἡρημένοι ἀκολουθεῖν· οἶμαι γὰρ, οὐκ εἰς νοῦν ἔθεντο, ὡς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετατιθεμένου πρὸς Χριστιανισμὸν, ἐξ ἀνάγκης οἱ τύποι τοῦ ἀκριβοῦς παρετρέποντο, ὡς αὐτόθεν δεῖχθήσεται· καὶ γὰρ οὐδεὶς Χριστοῦ νόμος Ἰουδαῖον προτρέπει Χριστιανοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκόλυσε, καθὰ διαβρόηδην ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἀπέφηνετο, μήτοι γε ἀπαγορεύων τὴν περιτομὴν, τὸ τοῦ νόμου κενόφαιον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑορτῶν παραινῶν μηδαμῶς διακρίνεσθαι. Καὶ δὴ Γαλάταις γράφων, ταῦτά φησι· *Λέγετέ μοι, ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε*; Καὶ βραχέα περὶ τούτου διαλαθεις, ἔπειτα δείκνυσσι, δοῦλον μὲν εἶναι τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν· τὸ δ' ἐλεύθερον ἔχειν, ὅσοι δὴ Χριστῷ ἠκολούθησαν· ἐν οἷς παραινεῖ μὴδὲ ἡμέρας παρατηρεῖν καὶ ἐνιαυτούς. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς λαμπρῶς κηρύττει φωνῇ σικάν εἶναι τὰ παραφυλάγματα· ὅθ' ἐπιφέρει, λέγων· *Μηδεὶς ὑμῶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νομηνίας, ἢ Σαββάτου· ἅτινά ἐστι σκιά τοῦ μέλλοντος*. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους ταῦτα πάντα ἐπισφραγίζων φησὶ· *Μετατιθεμένης γὰρ τῆς Ἱερουσώνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμον μετάθεσις γίνεται*. Φαίνεται τοίνυν, ὡς οὔτε ἡ ἱερὰ τῶν Εὐαγγελίων βίβλος, οὔτε μὴν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ζυγὸν δουλείας νόμου ἡμῖν ἐπέθηκαν· ἀλλὰ καὶ τὸ Πάσχα καὶ τὰς λοιπὰς τῶν ἑορτῶν τῇ ἐγγυμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων τιμᾶν κατέλιπον ὅπως δὴ ποτε βούλονται. Ὅθεν ἐπεὶ τὰς ἑορτάς μάλιστα φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, αἵτε δὲ ἐν αὐταῖς ἀνήμενοι τῶν πόνων, τηνικαῦτα ὡς ἐκάστῳ βούλησις ἦν κατὰ χώρας, τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους μνήμην ἔθει τινὶ ἐκ παραδόσεως κρατούμενοι ἐπατέλεσαν. Οὐ γὰρ πάντως νόμῳ τινὶ τὸν Σωτῆρα ἢ τοὺς μαθητὰς τοῦτο παραφυλάττειν ὀρεσασθαι· ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν, ὡς ὁ τοῦ Μωσέως εἶχε νόμος, τὰ Εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι τὸν μὴ οὕτω τελούοντα εἰσῆγαγον ἢ προσπειλίσαν· κατὰ δὲ μόνην ἱστορίαν τοῦ Μωσαϊκοῦ Πάσχα τὴν μνηστὸν οἱ θεοὶ εὐαγγελιστὰς ἐποίησαν· τὸν Σωτῆρα πεπουθέναι τῷ τῶν Ἀζύμων καιρῷ, μεγάλης ὕψης παρ' αὐτοῖς ἑορτῆς· ἐν' ἐνδειξάνται, ὅτι κατὰ τὰς ἑορτάς μᾶλλον μαινεσθῆναι ἤρουντο. Τοῖς μὲν οὖν θεοῖς ἀποστόλοις σκοπὸς οὐχὶ περὶ ἡμερῶν ἑορτασίων κρῖνειν τε καὶ νομοθετεῖν, ἀλλὰ θεοφιλέβιον καὶ ἀρετὴν καὶ θεοσεβείαν παρασχεῖν τε καὶ εἰσηγήσασθαι. Καὶ μοι δοκεῖ, ὡς περὶ ἄλλα τε κλείσται κατὰ τάπους συνθεταῖν ἔσχον, οὕτω καὶ περὶ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν συνθεθῆναι. Ἐκ γὰρ τινος συνθεταῖς παρ' ἐκάστοις ἔθεντο ἰδιόζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν· ὡς εὐδελον εἶναι τὸ μὴδένα τῶν ἀποστόλων μὴδὲν τι περὶ ταύτης νομοθετῆσαι τῆς ἑορτῆς.

sumerent, aut de eis leges ferrent: sed potius schæ disceptent, vel Judæos eo celebrando imitentur.

videtur, quemadmodum alia plurima plerisque in locis suam obtinere consuetudinem, ita id quoque de Paschæ festo accidisse; quod ex more quodam apud gentes, quæque suam habuit observationem: ut satis manifestum sit, neminem apostolorum quidquam de festo hoc die legis factione consiluisse.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Ὅτι τοῖς παλαιοῖς ἔθει ἀρχαίῳ μᾶλλον ἢ νόμῳ ἔταλείτο ἐκ πυραδόςως ἢ τοῦ Πάσχα ἑορτῆ.

A

292 CAPUT XXXIII.

Quod veteres consuetudine magis antiqua, quam lege ulla, juxta Patrum traditionem, Pascha celebrant.

Porro quod ab initio Pascha moribus magis quam legibus observatum sit, re ipsa declarabimus. Qui namque minorem Asiam incolere, plurimi ab apostolorum temporibus Sabbato despecto, decimam quartam lunæ diem observarunt. Quod cum facerent, nequaquam ab aliis, qui hoc non itidem facerent, dissidebant: quoad Victor (1) urbis Romanæ episcopus, plurimum commotus, litteris Asianos quartam decimam diem colentes damnavit atque excommunicavit. Quam ob causam e diverso Irenæus Lugdunensis in Galliis episcopus, ad Victorem litteras dedit, quibus illum objurgat, et facinus tam calidum reprehendit: perdocte exponens, quod cum antiquiores etiam communionem rerum omnium inter se in Christianismo retinerent, et de Paschæ festi tempore variarent, nullum id putaverint esse præjudicium; adjiciens præterea, Polycarpum Smyrnæ episcopus, qui sub Gordiano postea coronam martyrii recepit, Romani venisse, et cum Aniceto ejus urbis episcopo communicasse, nihil de festo Paschæ cum eo disceptantem. Nam et ipse Polycarpus patria quadam Smyrnesium consuetudine, decima quarta die Pascha celebrabat: sicuti Eusebius quoque Pamphili in quinto ecclesiasticæ Historiæ suæ libro testatur. Constat igitur, sicuti dixi, quosdam in minore Asia decimam quartam lunæ diem observasse. Alii vero, qui in superioribus Orientis partibus habitant, Sabbatum festo eo celebrando magis coluere. Cæterum de mense eis major fuit contentio. Quidam namque Judæos sequi voluerunt, cum quidem jamdudum certiore observatione illi excidissent. Aliis vero ab eo abhorrentibus, post æquinoctium vernum Pascha agendum potius visum est: celebrandum id semper esse dicentibus, cum sol in Ariete sit, secundum Antiochenos Xanthico, secundum Romanos autem Aprilii mensæ. Qui quidem non eos qui tum delirabant, Judæos, sed antiquissimos, et magnum illum in primis Josephum, 293 sicuti is hac de re in tertio Antiquitatum Judaicarum libro refert, secuti sunt. Ac illi quidem qui minorem Asiam et superiores Orientis partes tenent, ad hunc modum de festo hoc die dissenserunt. Alii vero omnes, qui Christianismum susceperunt, et Occidentales cuncti ad Oceanum usque, post vernum æquinoctium Pascha peragere inveniuntur, vetustiore consuetudinem sequentes. Qui sane universi ita festum Paschæ celebrantes, nunquam inter se discordare

Ὅτι δ' ἐξ ἀρχῆς ἔθει μᾶλλον ἢ νόμῳ τὸ Πάσχα τὴν παρατήρησιν ἔσχεν, ἐκ τῶν πραγμάτων σαφῶς παραστήσομεν. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὸ Σάββατον παραιδόντες, τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τῆς σελήνης ἐτήρησαν. Οὕτω δὲ πράττοντες, οὐδαμῶς διεφέροντο πρὸς τοὺς ἄλλως οὕτῳ πράττοντας· ἕως οὗ Βίκτωρ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, πλεῖστα διαθερμανθεὶς, γράμματι τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τιμῶσιν ὁκιοκωνησίαν κατεδίκαζεν. Ἐφ' ᾧ πάλιν Εἰρηναῖον τὸν ἐν Λουγδοῦνῳ τῶν Γαλλῶν ἐπίσκοπον Βίκτωρι τάναντια δι' ἐπιστολῆς σημῆσαι. Κατατρέχει μὲν γὰρ αὐτοῦ, ἐν μέμψει δὲ τὸ θεμελίον τῆς πράξεως τίθεται· διεξιὼν τε διδασκαλικώτερον, ὡς καὶ εἰ ἀρχαιότεροι κοινωνοῦντες κατὰ πᾶν ἀλλήλοισι τοῦ Χριστιανισμοῦ, περὶ τὸν τοῦ Πάσχα διεφώνουν καιρὸν, μηδὲν τοῦτο ἡγούμενοι πρόκριμα· προστιθεὶς ὡς καὶ Πολύκαρπος τῆς Σμυρναίων ἐπίσκοπος γεγενοὺς, ὃς ἐπὶ Γορδιανοῦ τὸν τοῦ μαρτυρίου ὑστερον ἀνεδήσατο στέφανον, τῆ Ῥώμῃ ἐπιδημήσας, Ἀνικήτῳ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ καθίστατο κοινῶς, μήτι διακρινόμενος περὶ τοῦ Πάσχα· ὅτι περὶ καὶ αὐτὸς ὁ Πολύκαρπος ἐγγυρῶν τιμὴν συνηθεία τῆς Σμυρναίων κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τὸ Πάσχα διατελῶν ἦν· ὡς καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος μαρτυρεῖ κατὰ τὴν πέμπτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Δείκνυται τοίνυν, ὡς ἔφη, ὅτι τινὲς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τῆς σελήνης ἐτήρουν· ἄλλοι δὲ τῶν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τῆς ἕω τὸ μὲν Σάββατον μᾶλλον ἐτήρουν τῆς ἑορτῆς· περὶ δὲ τὸν μῆνα διεφέροντο μᾶλλον· ὧν οἱ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπεσθαί ἤθελον, καὶ ταῦτα τῆς ἀκριθείας πάλαι διολισθήσασιν· οἱ δὲ τοῦτο μᾶλλον διὰ μίσους τιθέμενοι μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἡμερίαν τελεῖν τοῦτο ἤρουντο· δεῖν λέγοντες αἰεὶ τὸ Πάσχα ποιεῖν, ἐν Κριῷ τοῦ ἡλίου δυτοῦ, τῷ κατ' Ἀντιοχείας Ξανθικῷ, κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαίους Ἀπριλλίῳ μηνί· πειθόμενους μὴ τοῖς νῦν πλανωμένοις Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις μάλιστα καὶ Ἰωσήφῳ τῷ πάνυ· ὡς ἐκεῖνος ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας διέξεισιν. Οἱ μὲν οὖν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰ ἀνωτέρα τῆς ἑώρας οὕτω πρὸς ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἑορτὴν διεφώνουν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἅσοι τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξαντο, καὶ οἱ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἄσταν ὠκεανοῦ, μετὰ ἡμερίαν ἐαρινὴν τὸ Πάσχα τελούντες εὐρίσκονται, ἀρχαιοτέρῳ συνηθείᾳ ἐπόμεινοι· οἱ δὲ πάντες οὕτω ποιοῦντες τὸ Πάσχα, οὐδαμῶς ποτε πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διαφωνοῦντες ἐφάνησαν· καὶ οὐχ ὡς ὁ τῶν πολλῶν θρύλλοις ἔχει, ἢ ἐπὶ Κωνσταντινου ἐν Νικαίᾳ

(1) Juxta morem circa judicium Sozomenum exscribit. Lege Anicetus. Edit.

visi sunt. Neque vero quemadmodum multorum sermonibus fertur, magna illa sub Constantino Nicææ celebrata synodus, ejusmodi diei Paschæ celebrandi errorem induxit: sed ipse potius divus Constantinus, paucos illos qui a recepta observatione dissentiebant, litteris suis cohortatus est, ut partem majorem sequerentur: et eam imitantes, eodem modo cum illa festum diem peragerent. Epistolam eam imperatoris totam, in tertio libro eorum quos de vita Constantini Eusebius conscripsit, invenies. Ex ea autem particulam quæ de festo Paschæ scripta est, hic apponam: quæ de verbo ad verbum sic habet: « Est ordo quidam bene institutus, quem omnes occidentalium et meridionalium et septentrionalium orbis terræ partium, et quædam etiam orientalium regionum ecclesiæ servant. Quapropter cum in præsentia recte omnes id constitutum esse existimarunt, tum ipse solertia quoque vestræ placitum esse recepi, ut quod per urbem Romanam, et Italiam, Africam, Ægyptum omnem, Hispanias, Gallias, Britanniam, Libyam, cunctam Græciam, Asianam et Ponticam provinciam, et Ciliciam, concordia et una prorsus sententia servatur, idem quoque vestra non gravate suscipiat prudentia: quæ illud seruum consideret, non solum majorem esse in eis quos enumeravimus locis ecclesiarum numerum, verum etiam communiter maxime idem omnes velle, sanctissimum esse, accuratiorumque rationem ut nulla omnino nobis cum Judæorum perfidia intercedat communio, efflagitare. » Imperatoris epistola sic habebat. Verum enimvero Quartodecimanos ferunt a Joanne apostolo decimæ quartæ diei lunæ observationem accepisse: 294 Romanis autem et Occidentalibus partibus Petrum et Paulum, apostolorum maximos, eam quæ ibi frequentatur tradidisse consuetudinem. Scriptum quidem hac de re decretum edere nemo potest. Sapienter vero Victor et Polycarpus extinxisse de die festo contentionem videntur. Quandoquidem autem Occidentales episcopi traditionem Petri et Pauli minime dehonestandam duxerunt, et Asiani quoque Joannis evangelistæ institutum servandum esse contenderunt, de communi consilio placitum est, ut quique, sicuti assueverant, festum diem agerent, mutuam autem communionem nequaquam rescinderent. Stulium (1) quippe quam maxime esse opinati sunt, consuetudinum ejusmodi variantium gratia, a mutua conjunctione discedere, cum eis de robore religionis præcipuis per consentientem concordiam conveniret.

CAPUT XXXIV.

De variis variarum gentium et ecclesiarum consuetudinibus, per quas nullum catholicæ religioni vel offendiculum vel dissidium et discordia est creatum.

Quod vero consuetudinem potius quam legem secuti veteres plerisque in locis, ut quibusque visum erat, Pascha celebrarunt, inde facile colligitur. Non omnes etenim, quamvis ejusdem opi-

μεγάλη σύνδος τὴν τοιαύτην παρέτρεψεν ἑορτὴν. Καὶ γὰρ αὐτὸς μᾶλλον ὁ θεϊότατος Κωνσταντῖνος τοῖς περὶ ταύτην διαφωνοῦσιν ὀλίγοις οὖσι παρήγαγε γράμμασι, τοῖς πλείοσιν ἐπεσθαι, καὶ μιμουμένους, ἐπίσης ἑορτάζειν αὐτοῖς. Ἄλλὰ τὴν μὲν ἄλλην τοῦ βασιλείου ἐπιστολὴν ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι τῶν εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου γραφέντων ζητῶν εὐρήσεις. Τὸ γε μὴν μέρος, ὃ περὶ τοῦ Πάσχα διέξεισιν, ἐνταῦθ' ἐγὼ παραθήσομαι, οὕτω κατὰ λέξιν διαγορευόν. « Ἔστι τις τάξις εὐπρεπής, ἣν ἅπασαι αἱ τῶν δουκῶν καὶ μεσημβρινοῦν, καὶ ἀρκιῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἑβραν τόπων. Οὐ ἔνεκεν ἐπὶ τοῦ παρίντος καλῶς ἔχειν πάντες ἠγγήσαντο. Καὶ αὐτὸς δὲ τῆ ὑμετέρᾳ ἀγγυολίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην. Ἴνα ὅπερ δ' ἔν κατὰ τὴν Ῥωμῶν πόλιν καὶ Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἅπασαν Ἀγυπτῶν, Ἰσπανίας, Γαλιτίας, Βρετανίας, Λιβύης, ἄλλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοικήσιν καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττεσθαι γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμέτερα προσδέξεται σύνεσις· λογιζομένους, μὴ μόνον ὡς πλείων ἔστι κατὰ τοὺς προσηρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῆ πάντας ἐσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι. Ὅπερ καὶ ὁ ἀκριθὲς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιτοχίας ἔχειν κοινωνίαν. Ἄλλ' ἡ μὲν τοῦ βασιλείου ἐπιστολὴ αὕτη· οἱ δὲ Τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τὴν τῆς σελήνης τεσσαρεσκαίδεκάτην παρατηρεῖν εἰληφέναι φασίν. Οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἐσπέρια μέρη, Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς μεγίστους τῶν ἀποστόλων, τὴν τοιαύτην ἐκεῖ παραθεωκέναι συνήθειαν φάσκουσιν. Ἐγγυαφον μέντοι περὶ τούτου ἀπόδειξιν παρασχεῖν, οὐδεὶς ἂν ἔχοι δεῖξαι. Καὶ δὴ σφῶς ἄρα μοι δοκοῦσιν οἱ περὶ Βίκτωρα καὶ Πολύκαρπον τὴν περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης σέβεται φιλονεικίαν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ πρὸς ἐσπέραν ἱερεῖς· οὐ δὲν φωνῶ τὴν παραδόσιν ἀτιμάζειν Πέτρον καὶ Παῦλον, δις συχρίζοντο δὲ καὶ Ἀσιανοὶ μὴ τῆς Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἐξίστασθαι παραδόσεως· συνεδέκει κοινῆ ἐκάστοις, ὡς εἰώθεισαν, τὴν ἑορτὴν ἐκτελεῖν· τῆς δὲ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας μηδὲν χωρίζεσθαι. Καὶ γὰρ εὐθεὶς ὑπέλαβον μάλιστα, ἐθῶν ἕνεκα ἀπ' ἀλλήλων διστασθαι, συμφωνοῦντες περὶ τὰ καίρια τῆς θρησκείας.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΔ'.

Περὶ τῶν ἐν διαφόροις ἔθνεσιν καὶ ἐκκλησίαις ποιούτων ἐθῶν· δι' ὧν οὐ πρόσκομιμά τι διὰ ταῦτα τῆ καθόλου θρησκείᾳ ἐγένετο ἢ τις διχόνοια καὶ διαίρεσις.

Ὅτι δὲ συνηθεῖα τι, οὐ νόμῳ, οἱ παλαιοὶ ἐπόμνοιοι, κατὰ χώρας ὡς ἐκάτῃ ἐδέδεικε, ἐπετέλουσιν τὴν Πάσχα, ἐκείθεν τεκμηριώσασθαι γένοιτο· οὐ γὰρ ὅτι πάντες, ἂν ὁμοῦ εἴεν, τὰς αὐτὰς παραδόσεις

(1) Cæremoniarum dissimilitudine non leditur unitas Ecclesie. Gregor. papa.

κατὰ τὰς ἐκκλησίας φυλάττουσιν. Οἱ γὰρ τῆς αὐτῆς πίστεως· πολλάκις κατὰ τὴν εὐσεβείαν λυμαίνονται. Ἐν τούτοις δὲ γενομένοις, δίκαιον μικρὰ τινα περὶ τῶν κατὰ τὰς ἐκκλησίας διαφόρων ἐθῶν ἡγοῦμαι διεξελθεῖν· ἃ πρότερον μὲν εἶχον, νῦν δὲ Θεοῦ χάριτι τῷ χρόνῳ μεταβληθέντων, εἰς ἕν διωφρονῆσαι πάσας ἐγένετο. Καὶ πρῶτόν γε περὶ αὐτοῦ τοῦ Πάσχα διαληπτέον· τὰς γὰρ πρὸ τούτου νηστείας διαφόρως ἐν ἑκάστοις τὸ ἐξ ἀρχῆς φυλακτομένους εὐρίσκομεν. Ῥωμαῖοι μὲν γὰρ τρεῖς ἑξῆς συνημμένας ἑβδομάδας νηστεύουσιν ὑφαιρουμένους τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν· Ἴλλυριοὶ δὲ πᾶσα καὶ ἡ Ἑλλάς, πρῶς δὲ καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια, καὶ Αἰθιοπία καὶ Αἴγυπτος καὶ Παλαιστίνη, ἐν ἑξ ἑβδομάταις τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν περαίνουσι, Τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες. Ἐτασοὶ δὲ πρὸ ἑπτὰ ἑβδομάδων τῆς νηστείας κατάρχονται, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ ἑξ Φοινίκων· τρεῖς δ' ἐν αὐταῖς ἄλλοι πενθήμερους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες, ἐπίσης καὶ αὐτοὶ Τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσιν· οἱ δὲ δύο οἱ τὰ Μοναχοῦ. Ἐν οἷς καὶ θαυμά μοι ἔπεισι, πῶς ἅπαντες οὗτοι Τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἡμερῶν οὐδὲν ἕτερον διαφερόμενοι· καὶ ἄλλος ἄλλον λόγον συββάπτοντες, τὸ νόημα σεμνῶς ἐγκαλύπτειν περιρῶνται. Οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦσι ποσόν, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιῶ τῶν ἑβδομάτων, καὶ τῇ προσαγωγῇ τε καὶ ἀποχῇ πολλῶν διεστίχασιν· οἱ μὲν γὰρ κάμπαν ἐμφύγων οὐχ ἄπτονται· ἄλλοι δὲ καὶ ἄπτονται, ἀλλ' ἰχθύων μόνον. Εἰσὶ δὲ οἱ τῶν ἐμφύγων καὶ σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, λέγοντες ἐξ ὑδάτος καὶ ταῦτα ἐσχηκέναι τὴν γένεσιν, ὡς φησι Μωϋσῆς. Οἱ δὲ ὧν ἀπέχονται· ἄλλοι δὲ ἀκρόβρυα τροφὴν ἔχουσιν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου τροφῶν· οἱ δὲ οὐδὲ τούτου. Διάφορος δὲ καὶ ἡ ὥρα τῆς ἐστιάσεως· οἱ μὲν γὰρ ἄχρις ἐνάτης, οἱ δὲ μετὰ δύσιν ἡλίου, ἄλλοι δὲ μετὰ μίαν ἡμέραν ἐσθίουσι τὴν ἑξῆς· ἄλλοι δὲ καὶ ἐπὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας καὶ πέντε, καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ προΰσιν, ὡς ἐκάστη δύναμις τε καὶ βούλησις. Καὶ ἄλλα παρ' ἄλλοις γίνεσι καὶ φύλοισ· ἐν οἷς καὶ μυρίαί αἰτεῖαι τῶν τοιούτων εἰσὶν· ἐπ' οἷς ἅπασιν οὐδὲν τι ἐγγραφον παράγγελμα δεῖξαι τις ἔχει. Ὡς δὴλον εἶναι, ὡς τὰ ἐκάστη δεικνύουσα προέψαν οἱ ἀπ' ἀρχῆς διηρέται τοῦ Λόγου· ἐν ἑξῆς ἑκάστη, μὴ φόβῳ μὴδ' ἀνάγκῃ τινὶ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν νηστειῶν τοῦ Πάσχα καὶ τῆς τροφῆς τοσαῦται διαφωναίαι τὸ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἦσαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ συνάξεων ἄλλα πλεῖστα καὶ ἀδιάφορα ἔστιν εὐρεῖν· τῶν γὰρ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν ἐν ταῖς τῶν Σαββάτων ἡμέραις ἐξ ἑθῶν· ἔχουσιν καὶ ἑβδομάδος περιτροπὴν τὰ θεῖα μυστήρια ἐκτελεῖν, Ῥωμαῖοι τε καὶ Ἀλεξανδρεῖς καὶ ἕσοι τὴν ἠθιοπία περιαικούσι συνάξεις μὲν κατὰ Σάββατον ἐπιτελοῦσιν· οὐ μὴν ὡς περὶ τὴν ἑθὸς τότε πᾶσι Χριστιανοῖς, καὶ τῶν θεῶν ἀρισμάτων μετέχον. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἱκανῶς εὐωχῆ-

nionis essent, easdem traditiones in ecclesiis servarunt. Et qui eandem colebant fidem, sæpe consuetudinum observatione inter se variarunt. Neque id veræ pietati detrimento fuit. Porro cum ad hunc locum pervenerimus, æquum visum est, pauca quædam de diversis ecclesiarum moribus commemorare : qui antea quidem sic varie obtinuerunt, nunc autem per gratiam Dei cum tempore mutati, ad consentientem concordiam apud omnes pervenerunt. Et primum de observatione Paschalis festi dicendum. Quæ enim eas præcedunt ferias jejunia, varie apud quosque ab initio servata comperimus. Romani namque tres continuas hebdomadas, Sabbatis et Dominicis diebus exceptis, jejunarunt. Illyrici autem, et cuncta Græcia, præterea Alexandria et Libya omnis, Ægyptus et Palæstina, sex hebdomadibus ante festum Paschæ jejunium continuarunt, Quadragesimam tempus id nominantes. Alii rursus ante septem hebdomades jejunare inceperunt : sicuti Constantinopoli, et circumcirca ad Phœniciam usque, 295 tribus tantum hebdomadibus quinos dies ex intervallo (1), binis septimanis intermissis, a cibis se abstinentes, itidem Quadragesimam tempus tale vocarunt : Montanistæ vero duabus. Quos mihi demirari in mentem venit, quomodo omnes isti in dierum numero sic variantes, Quadragesimam tamen jejunii tempus vocent. Quamvis alii aliam rationem texentes, nomini ei honestum prætextum obtendant. Non solum vero de dierum numero, verum etiam de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, et abstinentia, multum inter se dissident. Quidam enim animata prorsus non attingunt : alii autem attingunt, sed pisces solos. Sunt qui animalia quoque cum piscibus volatilia degustant : ex aquis ea quoque progenita esse, ut Moses inquit, dicentes. Nonnulli ab ovis et nucibus sive baccis abstinent. Nonnulli vero arborum fructibus vescuntur. Quidam panem siccum tantum comedunt : quidam vero ne hunc quidem attingunt. Diversum etiam est cibi capiendi tempus. Aliqui namque hora nona, aliqui post occasum solum, quidam post diem unam sequenti die cibum capiunt : nonnulli vero ad tres, ad quatuor, ad quinque, et ad septem usque dies dapibus abstinentes procedunt : pro eo atque quisque cibo carere vel vult, vel potest. Et alia apud alias gentes et populos fiunt, apud quos rerum talium innumeræ exstant causæ : de quibus omnibus nullum præceptum, quod in scriptum relatum sit, ostendi potest. Ut satis constet, primos illos verbi ministros, ab initio observationes ejusmodi arbitrio quorumque reliquisse, ut quisque non metu aut necessitate quapiam adductus, quod bonum est, deligere et sequi possent. Porro in jejuniis serias Paschales præcedentibus, et in jejunantium cibis, a principio in ecclesiis hujusmodi diversitas fuit, Verum in Synaxi pluri-

(1) Τρεῖς μόνας πενθήμερους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες. Suerat.

mam varietatem fuisse invenimus. Cum enim ple-
 ræque omnes per orbem ecclesiæ diebus Sabbati
 consuetudinem haberent hebdomadis unius tem-
 pore divinis mysteriis operari. Romani et Alexan-
 drini ex antiqua quadam traditione hoc non facie-
 bant. Ægyptiï vero Alexandrinis vicini, et qui
 circum Thebaidem habitant, synaxes quidem die
 Sabbati peragebant : sed non eadem, quæ tum
 Christiani utebantur consuetudine, divinam san-
 ctificationem percipiebant. Verum **296** cum
 abunde convivati essent, et omnis generis cibis
 delicatius se replevissent, a prandio scilicet, circi-
 ter vesperam multam, mysteria oblatione peracta
 percipiebant. Quarta hebdomadis die, et ea quæ
 Parasceve dicitur, Alexandrini Scripturas legebant,
 doctoribus eas interpretantibus : omniaque quæ
 ad Synaxim pertinent, peragebant, præter di-
 vinorum mysteriorum perceptionem. Atque eam
 illi antiquitus habuere consuetudinem. Dicunt
 etenim, et Origenem plurimum diebus istis in ec-
 clesia docuisse, atque synaxes seu conventus egisse.
 Qui cum sapientia et doctrina multis præstaret, et
 perspectrum haberet, infirmiore esse Mosaicam
 legem, quam ut nullo modo ad litteram reddi at-
 que exprimi posset, rationem festi Paschæ ad specu-
 lativam contemplationem revocavit, unum solum
 esse verum Pascha dicens, quod Christus peregit,
 præclare adversus hostiles potestates re gesta, cum
 in crucem suffigeretur, longe optime eo contra
 adversarium usus tropæo. In eadem Alexandria,
 in lectorum et notariorum ordine discrimen nul-
 lum fuit, sive illi jam fideles, sive catechumeni,
 hoc est, qui sacra doctrina instituerentur, essent,
 cum ecclesiæ in locis omnibus aliæ fideles tantum
 in ordinem hunc legerent. In Thessalia et hoc fa-
 ctitatum esse liquet. Licebat clerico cuivis, prius-
 quam in ordinem eum cooptaretur, legitime uxorem
 ducere : at si postea, ut consuetudine receptum
 est, uxorem cognovisset, ordine eo movebatur :
 cum in Oriente omnes, atque etiam episcopi, si
 vellent, pro arbitrio suo, non aliqua legis neces-
 sitate coacti, uxorum congressum declinarent :
 multi etiam ipso episcopali munere fungentes, in
 episcopalibus ædibus liberos multos ex conjugibus,
 quas sibi legitimo matrimonio antea conjunxissent,
 susciperent. Nunc autem vel etiam in somnis epis-
 copus cum uxore sua concumbens, impudicus
 habetur. Sed enim consuetudo ea quæ in Thessa-
 lia servatur, ab Heliodoro (1) illo Tricensi episcopo
 ortum habuit : cujus amatorii libelli hoc quoque
 tempore circumferuntur, quæ adhuc juvenis com-
 posuit, et Æthiopica inscripsit. Nunc autem ea
 Charicleam nominant. Quo nomine etiam episco-
 patus ei adeptus est : nam cum lectione eorum
 opusculorum juvenes multi in periculum conjice-
 rentur, synodus provincialis statuit, **297** vel li-
 bellos ipsos qui amores accenderent, igni consum-

Α θῆναι καὶ παντοίοις ἐνθουθῆναι εἰδέσµασι, ἡροση-
 κίτες ἤδη, περὶ βαθεῖαν ἐσπέραν τὰ µυστήρια
 προσφέροντες µεταλάµβανον. Καὶ ἐν Τετράδι καὶ
 ἡ Παρασκευῆ λέγεται, Ἄλεξανδρεῖς Γραφάς τε ἀνε-
 γίνωσκον, τῶν διδασκάλων ταύτας ἐρµηνεύοντων
 καὶ πάντα τὰ τῆς συνάξεως ἔπραττον, πλὴν τῆς
 θείας τῶν µυστηρίων µυσήσεως. Ἐξ ἀρχαίου δὲ τοῦτ'
 ἦν ἔθος Ἀλεξανδρεῦσι. Φασὶ καὶ γὰρ Ὀριγένην ἐν
 ταύταις µόναις τὰς συνάξεις ποιεῖν ἐπ' ἐκκλησία·
 δς σοφία καὶ διδασκαλία τῶν πολλῶν διαφέρων, συνι-
 δῶν τε ὡς τὸ ἀδύνατον τοῦ Μωσαϊκοῦ νόµου ἀσθενεῖ
 πρὸς τὸ γράµµα ἀπεδοθῆναι τὸν περὶ τοῦ Πάσχα
 λόγον, εἰς θεωρίαν ἀνήγαγεν, ἐν µόνον φάσκων
 ἀληθὲς γενέσθαι Πάσχα, ὅπερ Χριστὸς ἐπέτελεσεν
 ἐνεργήσας κατὰ τῶν ἀντικειµένων δυνάµειν, ἀναρ-
 τηθεὶς τῷ σταυρῷ ᾧ δὴ ἀρίστῳ τροπαίῳ κατὰ τοῦ
 ἀντιπάλου ἐχρήσατο. Ἐγ δὲ τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρεῖς
 τὸ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ συµβολαιογράφων τάγµα
 ἐν ἀδιαφόρῳ ἐστίν, εἴτε πιστοὶ εἰσιν, εἴτε καὶ κατη-
 χούµενοι. τῶν ἀπανταχοῦ ἄλλων ἐκκλησιῶν πιστοῦς
 εἰς τὸ τάγµα τοῦτο προεβληµένων. Ἐν δὲ τῇ Θετ-
 τάλῳ καὶ τοῦτο γενέσθαι φασὶ. Κληρικὸς γὰρ ἐκεῖσε
 ἀνὴρ, πρὶν ἢ γένηται τοῦτο, νόµῳ γυναῖκα ἡγάγετο.
 Τὴν δὲ γυναῖκα, ὡς ἔθος, γνοῦς, ἀπόκληρος ἦν, τῶν
 ἀνὰ τὴν ἑω πάντων γνώµη ἀπεχοµένων καὶ τῶν
 ἐπισκόπων, εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ µὴν ἀνάγκη νόµου
 τοῦτο ποιοῦντων. Πολλοὶ γὰρ αὐτῶν τῷ ἐπισκοπικῷ
 ἱερατεῦσιν καὶ πολλοὺς ἐν τοῖς ἐπισκοπεῖσι παῖδας
 ἀπέτεκον ἐκ τῶν γαµετῶν αἱ νοµίµως ἡγάγοντο
 πρότερον. Νῦν δὲ οὐδ' ἐν δαείρῳ ἐπίσκοπος γυναῖκα
 συγκαθευδῆσας ἀκόλατος. Ἄλλὰ τοῦ µὲν ἐν Θεσσα-
 λίᾳ ἔθους προκατῆρξεν Ἡλιόδωρος ἐκεῖνος, Τρίκις
 ἐπίσκοπος· οὐ πονήµατα ἐρωτικά ἐστὶ νῦν περι-
 φέρεται, ἀ νέος ὢν συνετάξατο, *Αἰθιοπικὰ* προση-
 γορεύσα· αὐτὰ, νῦν δὲ καλοῦσι ταῦτα *Χαρικλειαν*
 δι' αὐτὴν καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀφῆρηθη· ἐπειδὴ γὰρ πολ-
 λοῖς τῶν νέων κινδυνεύειν ἐκεῖθεν ἐπέη, ἡ ἐγγύριος
 προσέτατε σύνοδος ἡ τὰς βίβλους ἀφανίζεσθαι, καὶ
 πυρὶ δαπανᾶν, ὑπαναποτίσας τὸν ἔρωτα, ἢ µὴ χρῆ-
 ναι ἱερᾶσθαι τοιαῦτα συνθέµενον· τὸν δὲ µᾶλλον
 ἐλέσθαι τὴν ἱερωσύνην λιπεῖν, ἢ ἐκ μέσου τιθεῖναι
 τὸ σύγγραµµα. Ὅ καὶ ἐγένετο. Διειτηρεῖτο δὲ τὸ
 ἔθος τοῦτο ἐν τε Θεσσαλονίκῃ, αὐτῇ τε πάσῃ Μικ-
 δονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Καὶ ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ
 ἦν· κατὰ γὰρ τὰς ἡµέρας τοῦ Πάσχα µόνον ἐβάπτι-
 ζον· διὰ καὶ πολλοὶ ἐντεῦθεν ἀµύητοι ἔθνησκον. Ἐν
 δὲ τῇ κατ' Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας τὰ θυσιαστήρια
 τὴν θέσιν τοῖς ἄλλοις ἀντιστρόφως εἶχον· οὐ γὰρ
 πρὸς ἑω, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ἑώρα τὸ θυσιαστήριον.
 Ἐν γε µὴν Αἰλίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ Ἑλλάδι τὰς ἐν
 ταῖς λυχνόκαταις εὐχὰς ἐπίσης τοῖς ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει Ναυατιατοῖς ἐποίουν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν
 Κύπρῳ καὶ Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἐν ἡμέρᾳ
 Σαββάτου τε καὶ Κυριακῆς περὶ ἐσπέραν μετὰ τὴν
 λυχνάψιν οἱ τε ἐπίσκοποι καὶ οἱ κρησβύτεροι τὰς
 ἐπὶ βρᾶς Γραφάς· τῷ λαῷ ἐρµηνεύουσιν. Οἱ δ' ἐν Ἑλλη-
 σπόντῳ τὰ Ναυάτου φρονούντες οὐ τὰς εὐχὰς ἐπίσης

(1) Hunc Heliodorum non dilutæ auctoritatis scriptorem esse scripsit Angelus Polit. *Miscellan-*
 cap. 5.

εἰσάπαν ἐπιλοῦν τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἴσα ἄρτοσ ἀβολένδος, vel qui eos composuisset auctori functionem episcopalem abrogandam esse. Ille vero episcopatum deponere, quam scripta sua suppressione in maluit. Hæc autem consuetudo Thessalonica, atque in Macedonia, et Græcia omni, servata est. Alius item in Thessalia mos fuit, ut Paschalibus tantum diebus baptismus perageretur : quapropter multi etiam eo sacramento non initiati decederent. In urbe Antiochena, quæ in Syria est, altaria (1) diversum prorsus quam alibi situm habuere. Sacra enim ara non ad Orientem, sed ad Occidentem versus collocata fuerat. Hierosolymis, et in Thessalia, atque etiam in Græcia, consuetudo fuit, ut preces in pervigiliis ad lucernas accensas eodem quo Novatiani, Constantinopoli, modo peragerent. Consimiliter in Cypro et Cæsariæ Cappadocum, in Sabbato, et Dominico die vesperi, post lucernarum accensionem, episcopi et presbyteri sacras Scripturas populo exponunt. Novatiani autem, qui in Hellesponto sunt, non eumdem orationis ritum, quem factionis eorum populares Constantinopoli, servant, cæremonias obtinentis ibi Ecclesiæ catholice plurimum sequentes. Et ut in summa dicam, in opinionibus et sectis omnibus, haudquaquam in precationibus unum aut alterum consentientem ritum servatum esse, invenire est. Scythæ qui ad Istrum colunt, multas et magnas habent civitates, et omnes uni subjectæ sunt episcopo. In aliis autem populis, non solum in urbibus, verum etiam in quibusque vicis, episcopos esse scimus. Quæ consuetudo apud Arabes potissimum, et Cyprios, et in Phrygia apud Novatianos, atque apud eos qui a Montano deducti sunt, fuit. Romæ ad hodiernum usque diem non plures quam septem diaconi sunt, ad eorum instar qui ab apostolis creati sunt, quibus Stephanus ille præfuit, qui primus martyrii reportavit coronam. Apud alios populos omnes, quem sors tulit, eorum numerus est. In Romana urbe itidem quotannis semel Alleluia, paschali Dominico die concinunt. Proinde (2) a multis iurejurando concipiendo, votisque nuncupandis, usurpatum est, ut eis Alleluia audire, et cum lætitia canere daretur. **298** Neque episcopus, neque alius quisquam in ecclesia Romæ ad populum docens verba facit. Alexandriae autem solus hoc munere fungitur episcopus : quod quidem postea, cum antea mos is non fuerit, est observatum. Causam consuetudini novæ præbuit Arius, qui quod presbyter esset, et docendi provinciam accepisset, contra veritatis doctrinam res novas inducens, Ecclesiam turbavit. In eadem Alexandrina ecclesia, quod in locis aliis omnibus novum atque insolens est, olim obtinuisse scio. Episcopus namque cum sacra Evangelia legerentur, non assurgebat. Id vero in ulla plane ecclesia antiquitus factum esse, nemo vel vidit, vel audivit. Sacrum eum librum ibi solus legit archidiaconus : in aliis autem ecclesiis

(1) Et ipsa quoque ecclesia. Socr.

(2) Sozom. lib. vii, cap. 19.

diaconi, in multis vero aliis soli sacerdotes, in nonnullis quoque diebus celebrioribus etiam episcopi. Id quod hodie quoque Constantinopoli fit, et maxime Paschaliū feriarum die prima, et primo anni ipsius ingressu. Atque ea lectio dupliciter fit. Quantum namque evangelici scripti prior ille recitat, tantum postea quoque diaconus repetit scilicet, sicuti ego existimo, ut episcopus etiam Evangelium, et non tantum qui ministerium illi sortiti sunt, prædicare videatur. Et fortasse etiam, ut id cœlitus fulminis more intonans audientes, sincere absque simulatione et depravatione omni annuntiemus. Episcopus vero etiam primum testamenti Evangelium legit, veluti perfectam personam Christi referens. Porro preces itidem et psalmodias, sicuti dictum est, non easdem ecclesie omnes habent, sed neque libros aut lectiones easdem. Nam eam quæ dicitur Petri Apocalypsim, ut subditiam et illegitimam a veteribus iudicatum, apud Palestinos in ecclesiis quibusdam semel quotannis in die Parasceves aliquandiu legi solitam fuisse invenimus: qua die populus magna cum religione et contritione salutiferæ passionis Christi memoriæ ergo jejunit. Rursum eam quæ Pauli apostoli dicta est Apocalypsim, quam ex priscis hominibus nemo vidit, monachi plures cum veneratione admirantur. Fama quidem increbuit, hoc ipso imperantis Theodosii tempore, revelatione divina reperit esse librum eum, in patria, **299** paternaque domo Pauli Tarsi Ciliciæ, in arca

marmorea repositum, et in terra defossam (1). Quod sane falsum esse, presbyter quidam ecclesiæ Tarsensis grandævus admodum (nam id canities testabatur) confessus est: nihil enim ejusmodi suo tempore evenisse confirmavit. Quod cum asseveraret, admiratus est, si non ab hæreticis fama ea conflictata esset. Id quod in multis etiam aliis libris factum esse, antea diximus. Romanis mos est, Sabbato (2) quovis jejunare. Casareæ Cappadocum, qui post baptismum peccassent, eos a communione arcebant: quod itidem Novatiani faciunt. Idem Macedoniani quoque in Hellesponto, et item Quartodecimani in Asia observare. Novatiani in Phrygia digamos, et eos qui ad secundas nuptias transiissent, non recipiunt. Qui vero Constantinopoli sunt eorum populares, propalam eos neque admittunt, neque rejiciunt. In Occidente autem id liberum est prorsus. Sed enim dissensiones tales in ecclesiis invaluisse opinor, reverentia eorum qui eis ab initio præfuerunt, et qui illis deinde successerunt. Nam ii tanquam leges quasdam ab illis acceptas, per manus posteris tradidere: non satis pium, neque ferendum esse arbitrati, si traditiones, in quibus educati essent, non honorifice colerent, sed contemptum rejicerent. At mihi valde laboriosum et difficile esset, variantes per urbes et regiones omnes ecclesiarum consuetudines enumerare et perscribere. Fere enim fieri id omnino nequit. Eandem autem priscos homines existimandum est obtinuisse de festo hoc die, cujus gratia in hunc locum digressi sumus, opinionem: quod scilicet ex consuetudine quadam diversum habuit festum Paschæ cultum.

(1) Sozom. lib. vii, cap. 19.

(2) Consulit Ambrosium hominem Dei Augustinus adhuc catechumenus, utrum secundum morem suæ civitatis mater ejus Sabbato jejunare, an Mediolanensis Ecclesiæ more prætere debere. At ille, *Quid possum, inquit, hic docere amplius quam ipse facio? Quando luc sum, non jejuno Sabbato;*

πολλοὶ τῶν μοναχῶν ἀγασθαι λόγος γε μὴν εἶχεν ἐπὶ τῆς Θεοδοσίου βασιλείας τὴν βίβλον ταύτην θεῖαν τινὶ ἐπιφανείᾳ ὁρθῆναι ἀνὰ τὴν πατρίδα, καὶ οἰκίαν Παύλου ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, μαρμαρίνην λάρνακα χρυσομένην εἰς γῆν ἐν ἣ τὴν βίβλον κεῖσθαι ὁ δὴ, ψεῦδος εἶναι Κιλίξ ἀνὴρ πρεσβύτερος ὁμολόγει τῆς ἐν Ταρσῷ ἐκκλησίας. Ὅτι δὲ πολλῶν ἐτῶν ἦν, ἐμήνυε καὶ ἡ πολιὰ. Διεμαρτύρητο δὲ μὴδὲν τοιοῦτον ἐπ' αὐτοῦ συμβῆναι· θαυμάζων δὲ διετίετο, εἰ μὴ ταῦτα πρὸς αἰρετικῶν ἀνεπλάσθη· ὡς καὶ ἐν ἱλλίαις πολλαῖς τῶν βίβλων ἐγένετο, περὶ ὧν καὶ πρότερον διελάβομεν. Ῥωμαῖοι· ἔθος κατὰ πᾶν Σιβηριανὸν κληθεῖν. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς ἡμαρτηκότας μετὰ τὸ βάπτισμα τῆς κοινῆς ἐξώθουν, ὡς καὶ Ναυατιανοὶ ποιοῦσι. Τὰ ἴσα δὲ καὶ ἐν Ἑλλησπόντῳ Ναυατιανοὶ διεπράττοντο, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ Τεσσαρεσκαίδεκαίτηται. Οἱ περὶ Φρυγίαν Ναυατιανοὶ τοὺς διγάμους οὐ δέχονται. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει οὔτε φανερώς δέχονται, οὔτε φανερώς ἐκβάλλουσιν, ἀνὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἀδεῶς τοῦτο πράττειται. Τὰς δὲ τοιαύτας διαφωνίας ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι ὁμοίαι αἰδοὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς προσώπων ἐν ταύταις, καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξομένων. Οὐ γὰρ τινα νόμον παραλαβόντες, τοῖς ἐπιγενομένοις παρέπεμψαν, οὐχ ὄσιον λογισάμενοι, οὐδὲ ἀνεκτὸν, οἱ τοῦτοις ἐντραφέντες, ἀγέραςτον καταλιπεῖν τὴν παράδοσιν. Ἐργῶδες δ' ἔμοιγε καὶ δυσπεσιχείρητον πάντα τὰ κατὰ πόλεις καὶ χώρας ἔθῃ διάφορα τῶν ἐκκλησιῶν ἀριθμεῖσθαι καὶ γραφῇ διδόναι· σθεδὸν δὲ καὶ ἀδύνατον. Ἐπίσης δὲ νομιστέον πεπονημένοι καὶ τοὺς ἀρχαίους ἀνδρας καὶ περὶ ταύτην τὴν ἑσπέρην, ἧς ἕνεκα εἰς τοὺς περὶ τούτων ἐξήχθημεν λόγους· ὡς ἐκ τινος συνηθείας· διάφορον ἔσχε τὸ Πάσχα τιμῆν. Νῦν δὲ Θεοῦ χάριτι τῶν ἐν μέσῳ πάντων τῶν χρόνων διαλυθέντων, σύμφωνος παρὰ πᾶσιν ἡ τοῦ Πάσχα ἑσπέρη ταῖς ἐκκλησίαις Χριστοῦ ἐπιγίνεται· καὶ τοίνυν ἐσφάλλαι μοι δοκοῦσιν οἱ διαβρολλήσαντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παρατρέψαι τὸ Πάσχα. Ἢ γὰρ σύνοδος σύμφωνον καταστήσαι μᾶλλον ἐσπούδασε τὸν λαόν, διαφωνοῦντα τὸ πρότερον πρὸς τοὺς πλείονας.

quando Romæ sum, jejuno Sabbato. Et ad quamcunque ecclesiam veneritis, inquit, ejus morem servate, si pñti scandalum non vultis, aut facere: custodita scilicet eorum inter quos vivimus in his rebus inoffensa societate, et cavendo, ne tempestate contentioſis serenitatis charitatis obnubilatur. Aug. epist. 86.

Nunc vero divina suppeditante gratia, impedimentis et dissensionibus omnibus temporis cursu sublati, concordibus sententiis apud omnes in ecclesiis Christi festus dies Paschæ celebratur. Errare autem illi, quemadmodum prius quoque dixi, mihi videntur, quorum sermonibus increbuit, Nicænsis fidem Paschæ ferias in errorem et varietatem ejusmodi adduxisse. Nam synodus eam operam potius navavit, ut populus qui antea a parte majore dissentiebat, ad unanimem concordiam pertraheretur.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

Ὅτι ἐξ ἀρχαίου ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων διαφωνίαι τινὲς καὶ παρατηρήσεις ἦσαν τοῖς δὲ οὐ τοσοῦτον ἐμελλε τούτων· ἀλλὰ τὰναγκύϊα καὶ συστατικὰ τῆς πίστεως φυλάττειν μάλλον ἐκέλευον.

Ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων πολλὰ διαφωνίαι διὰ τινὰς παρατηρήσεις ἐγένοντο, αὐτοὺς ἰκείνους παρέξομαι μάρτυρας. Ἰστορεῖ γὰρ ὁ θεὸς Λουκᾶς τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων· Ἐπεὶ οἱ ἀποστολοὶ ἔγνωσαν διαφωνίαν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν γινομένην τοῖς πιστεύουσιν, ὁμοῦ συναχθέντες ἅπαντες ἐθρόσκισον ἐν εἰδῆ ἐπιστολῆς δι' ἧς τοὺς τε πιστοὺς τῆς μοχθηρᾶς τοῦ νόμου δουλείας ἠλευθέρουν, καὶ τῆς περιτετῆς ἐν τούτῳ ἐρροσχελλίας ἐπέσχοι· τύπον δ' ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς πολιτείας καὶ πρὸς θεοσέβειαν ἄγουσαν ἐκδιδάσκουσι· ὅσα μὲντοι ἀναγκαῖα φυλάττειν, διαφρήδην κηρύττοντες. Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὴν ἐκείνην αὐτῶν τὴν ἐπιστολὴν δι' εἰδήσιν τῆ συγγραφῆ καταλίξαι οὐκ ἀκαιρον ἤγημαι. Ἐ Οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξελθόντες ἐξ ἡμῶν, ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις ἀνασκεινδύζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἱ οὐ διεστείλαμεθα, ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν, ἐκλεξαμένους ἀνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ὑμῶν Βαρνάβῳ τε καὶ Παύλῳ ἀνθρώποις παραδεδομένοι τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀποστάλακαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Ἑλλάαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγον ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπιτάγμων τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος, καὶ τῆς πορνείας καὶ τοῦ πικτικοῦ· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἐβρωσθε. Ταῦτα ἔδοξε τῷ θεῷ· τοῦτο γὰρ, ψῆσιν ἡ ἐπιστολῆ· Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μηδὲν ἄλλο ἐπιτίθεσθαι βάρος πλὴν τῶν ἐξ ἀνάγκης ἐφειλότων φυλάττεσθαι. Τινὲς δὲ τούτων ἀμελήσαντες, πᾶσαν μὲν πορνείαν παρ' οὐδὲν λογιζονται· περὶ δὲ ἡμερῶν τε καὶ ἑορτῶν καὶ περὶ διαίτης, ὡσάντι περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται· εἰς τὸναντίον τὰς τοῦ Θεοῦ παραγγελίας τιθέμενοι, καὶ νόμοις ἑαυτοῖς γινόμενοι· ὡσπερ ἑαυτοὺς λανθάνειν σπουδάζοντες, ὅτι θεῷ τοῖς νομοθετηθεῖσι τάναντία μάλιστα διαπράττονται. Ἐν ἡμῖν οὖν καὶ ἐτι τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον ἐκτελεῖν, καὶ ἀριδύτως δεῖξαι, ὡς οὐδ' Ἑβραίοις τὸ ἀκριβὲς περὶ τούτου διαπεφύλακται· ἀλλ' οὐδὲ τὸν τύπον, ὡς

A 300 CAPUT XXXV.

Quod antiquitus et ab ipsis apostolorum temporibus dissensiones quædam et variæ observationes in cærimonius fuerint : et quod cæremoniæ veteribus non tantopere curæ fuerint, sed necessariam tantum et fidem promoventiam constanter servare jusserint.

Enimvero quod ab apostolorum usque temporibus multæ dissensiones propter observationes quasdam fuerint, illos ipsos producam testes. Scribit namque divus Lucas in Actorum libro : Cum apostoli dissidium intercessisse eis qui ex gentibus fidem complexi fuerant, et fidelibus Judæis, cognovissent, congregati simul omnes, constitutionem factam in epistolæ formam redegérunt, per quam fideles a gravi legis servitute liberarunt, et supervacanea ea de re nugamenta inhibuerunt. Certam autem rectioris et ad veram erga Deum pietatem ducentis vitæ formam proposuerunt, quæ necessario observanda sint, disertis verbis prædicantes. Non intempestivum vero esse duxi, ut eam ipsam illorum epistolam, evidentioris cognitionis gratia, in historia hac referrem. Apostoli et seniores et fratres, his qui Antiochiæ et in Syria et Cilicia ex gentibus sunt fratribus, salutem. Quoniam audivimus, quod quidam ex nobis exeuntes, vos turbarint, verbis labefactantes animas vestras, dicendo circumcidi vos et legem servari debere, quibus id non mandavimus : placuit nobis collectis in unum, eligere viros, et ad vos mittere, cum charissimis nostris Barnaba et

C Paulo : hominibus, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi vobis eadem verbis referrent. Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, nihil amplius vobis imponere oneris, præterquam hæc necessaria, ut vos abstinere ab his quæ simulacris immolata sunt, et a sanguine, et suffocato, et fornicatione : a quibus vobis caventes, recte rem ageitis. Valet¹. Hæc Deo placita sunt. Hoc enim inquit epistola : Placuit Spiritui sancto, nihil aliud oneris imponere, præterquam quæ necessario servata oportet.

D 301 At quidam hæc nihil curantes, omnem quidem fornicationem pro nihilo habent : de diebus autem, et feriis, et institutis, perinde atque de anima ipsa decertant : Dei mandata invertentes, et sibi ipsis leges ferentes : haud secus atque si studiosè hoc agerent, ut contrarias maxime adversus decreta Dei res agitanes, latero possint. Et potuissemus nos orationem hanc de festo Paschæ magis dilatare, et clare satis ostendere, quod ne Hebræi quidem certo id et accurate servent : neque typum seu figuram ejus, sicuti eis tradita est,

¹ Act. xv, 6, 7-29.

colant : præterea quod Samaritani, qui ab eis sunt disjuncti, certissime post æquinoctium semper ferias hasce celebrent. Verum suo seorsim ad rem hanc fusius explicandam tempore est opus. Illud porro potius nunc dicendum venit : qui Judæos sibi imitandos, et exactam typi et figuræ rationem exhibendam proposuerunt, eos modis omnibus illos sequi debere. Si namque accuratam observationem inquirere volunt, non illi dies tantum observare debent, sed et alia quæcunque Christus, cum sub lege esset, Judaico more fecit, aut a popularibus et tribulibus suis injuria affectus pertulit, aut alio etiam modo omnibus benigne faciens, per figuram agere perseveravit. Siquidem navim ille sæpius ingressus, doctrinam promulgavit : et in cœnaculo Pascha primum parari curavit, et ante id asinam ligatam solvi jussit : et hominem aquam in vase fictili gestantem, eis qui Pascha parare deproperabant, signum proposuit : et multa alia, quæ varie in divinis Evangeliiis feruntur. Quæ sane omnia corporaliter observare non student, qui ferias hasce rite celebrari debere æquum esse putant. Quis enim ex doctoribus unquam juxta typum et figuram in navigio docere cepit? Neque in cœnaculo seu superiori parte domus, ut ante omnia Pascha celebrans quisquam perageret, studio habuit. Sed neque ante id asinam ligatam solvi mandavit, neque adeo quemquam aliquis vas fictile in humeris ferre jussit, ut ne quod symbolum et signum Paschæ desideraretur. Fortuita namque hæc sunt, et Judaismum potius referre existimantur. Siquidem et Judæi ea quæ sic in corporibus accidunt, majore studio, quam si animabus eveniant, observare contendunt. **302** Proinde etiam execrationi obnoxii sunt, ut qui Mosæ legem veluti typum et figuram magis quam veritatem excipiunt. Et qui illorum res admirantur et amant, talia ad sensus speculationesque arcanas et sublimes revocant. De diebus certe quidem et mensibus irreconciliabile Ecclesiæ concitant bellum, contemplationem remotiorem de eis posthabentes. Itaque necessario consequitur, et ipsos hac in parte eandem cum Judæis sustinere sententiam et condemnationem, in seipsos maledictionis calculum ferentes. Sed de his satis, ut puto, diximus. Quapropter ad institutum cursum orationem rursus convertamus. Diximus namque, Ecclesiam, cum primum factionibus esset divisa, in eo rerum statu non permansisse : verum eos deinde, qui secessionem fecissent, parva aliqua arrepta occasione, a suis descivisse, et in sectas alias abiisse. Cæterum alii aliter divisi sunt. Novatiani autem per occasionem et prætextum Paschalis festi in partes discessere. Neque illi in una partium secessione constiterunt : sed etiam de diebus et hebdomadibus, aliisque non magni momenti rebus disceptantes, in sectas alias sunt dissecti : qui quidem alicubi segregati, seorsim conventus egere, alibi autem communiter simul convenire soliti fuere.

A αὐτοῖς παρεδόθη, φυλάττουσιν. Ἔτι δὲ, ὡς καὶ Σαμαρεῖς σχίσμα τούτων ὄντας τὸ ἀκριβέστατον, αἰμετ' ἰσημερίαν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν· ἀλλ' ἰδιόζοντος δεῖται καιροῦ τὸ περὶ τούτων διεξιέναι πλατύτερον. Ἐκεῖνο δ' ἄμεινον μᾶλλον ἔρεῖν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοις ἔπεσθαι ἡρημένοι, καὶ περὶ τοῦ τύπου τὴν ἀκριβείαν ἐνδεικνύμενοι, καὶ κατὰ πάντα τρέπον τούτοις ὀφείλουσιν ἔπεσθαι· εἰ γὰρ ὅπως ζῆτεῖν αἰροῦνται τὸ ἀκριβές, οὐχ ἡμέρας μόνον καὶ μῆνας παρατηρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰλλα ὅσα Χριστὸς γενόμενος ὑπὸ νόμον, Ἰουδαϊκώτερον διεπράττετο, ἢ καὶ ὑπίμενον ὑπὸ τῶν συμπυλετῶν ἀδικούμενος, ἢ καὶ τρέπον ἕτερον πάντας εὖ ποιῶν, τυπικῶς διετέλει. Ἐν πλοίῳ γὰρ ἐκεῖνος· πολλὰκις εἰσιῶν, τὴν διδασκαλίαν ἔπραττε· καὶ ἐν ἀνώγειν τὸ πρῶτον Πάσχα ἠτύρεπισε· καὶ πρὸ ἐκεῖνου ὄνον δεδεμένην λυθῆναι πρόεταξε· καὶ τὸν τὸ κεράμιον τοῦ ὕδατος φέροντα σημεῖον ἐτίθει τοῖς περὶ τὸ Πάσχα σπουδάζουσι καὶ ἄλλα ἕτερα ὅσα ποικίλως τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίῳ ἐμφέρεται. Ἄ ὃ ἡ πάντα σωματικῶς οὐδὲν παραφυλάττειν σπεύδουσιν, ὅσοι δὴ τὰ τῆς ἑορτῆς ταύτης πράττειν δίκαια εἶναι νομίζουσιν· τίς γὰρ ποτε τῶν διδασκάλων κατὰ τὸν τύπον ἐν πλοίῳ διδασκαλίας καθήρετο; Ἄλλ' οὐδ' εἰς ἀνώγειν οἴκημα πρὸ πάντων τελείσαι τις τὸ Πάσχα σπουδῆν ἐποίησατο, ἀλλ' οὐδὲ πρὸ τούτου δεδεμένην ὄνον λυθῆναι παρασκευάσατο, οὐδὲ τῷ ἐπέτρεψε τίς κεράμιον ἐπιμάδιον ἄγειν, ἐν ἀνελλιπῇ τοῦ Πάσχα εἶη τὰ σύμβολα. Τυχαῖα γὰρ ταῦτα, καὶ Ἰουδαϊκώτερα μᾶλλον ἦγθησαν. Καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι τὰ συμβαίνοντα μᾶλλον τοῖς σώμασιν ἢ ταῖς ψυχαῖς σῶζειν σπουδάζουσιν. Ἐνθεν τοι καὶ ὑπὸ ἀράν γίνονται, ὡς τὸν Μωσῆος νόμον εἰς τύπον οὐ μὴν πρὸς ἀλήθειαν ἐκλαμβάνουσι· καὶ οἱ τὰ ἐκεῖνον φιλοῦντες τὰ τοιαῦτα ἀναγωγικῶς θεωροῦσι. Περὶ γε μὴν ἡμερῶν, καὶ μηνῶν, ἀπὸνδον τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναβρίπτιζουσι πόλεμον, ἐν δευτέρῳ τῇ περὶ τούτων θέμενοι θεωρίαν. Λέγεται τοίνυν ἐξ ἀναγκαίου καὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὴν ἴσῃν καταδίχην Ἰουδαῖοις πάσχειν, αὐτὰ ἐπ' ἐαυτοῖς τὴν τῆς κατάρας ψῆφον ἐπισπώμενοι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἀρκοῦσιν οἶμαι τὰ εἰρημένα· ἡμεῖς δὲ αὖθις ἐπὶ τὸν οἰκεῖον δρόμον τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Ἐλέγομεν τοίνυν ὡς ἡ Ἐκκλησία πρῶτως διαιρηθεῖσα, οὐκ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως ἔμεινε· ἀλλ' αὖθις οἱ διαιρεθέντες, σμικρὰς τινος εἰλημμένοι προφάσεως, κατ' ἀλλήλων ἐχώρουν, καὶ εἰς διαιρέσεις ἄλλας διμερίζοντο. Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλως διήμηνται· οἱ δὲ Ναυατιανοὶ τῇ προφάσει τοῦ Πάσχα διήμηνται· καὶ οὐκ ἐν μιᾷ διαιρέσει ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἡμερῶν καὶ ἑβδομάδων καὶ ἑτέρων εὐτελῶν εἰς ἕτερα τμήματα διηρέθησαν. Καὶ πῆ μὲν ἐπὶ τῆς διακρίσεως ἔμεινον, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπεμίγνυντο.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

A

CAPUT XXXVI.

Περὶ τῆς τῶν *Ναυατιανῶν* διυδοχῆς, περὶ Ἀγέλιου, *Μαρκιανοῦ* καὶ *Σισινίου*· καὶ ὅτι ὁ *Σισίνιος* ἀστυεὶς τις καὶ ἡδὺς ἐν ταῖς συνουσίαις ἐγένετο καὶ φιλόκαλος.

De Novatianorum doctrina, de Agelio, Marciano et Sisinio; et quod Sisinius in consuetudine quot:diana urbanus, jucundus et elegans fuerit.

Εἰδέναι μέντοι χρεῶν, ὡς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας ἐπὶ ἑτῆ τεσσαράκοντα Ἀγέλιος ἤγησάτο ἀπὸ τῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀκρι καὶ τοῦ ἔκτου ἔτους Θεοδοσίου. Ἐπεὶ δ' ἐμελλε τελευτᾶν, εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ἐχειροτόνει Σισίνιον, ὃς ὑπ' αὐτῷ ταττόμενος, πρεσβύτερος ἦν. Λίαν δ' ἐλλόγιμος ὢν ἀνὴρ, διδασκάλῳ μὲν Μαξίμῳ τῷ φιλοσόφῳ ἐχρήσατο· Ἰουλιανῷ δὲ σύνμα τὰ φιλόσοφα ἐκαιδέυετο. Τοῦ δὲ λαοῦ Ναυατιανῶν ἐν μέμφει τὴν τούτου ποιησαμένων χειροτονίαν, ὅτι μὴ *Μαρκιανῷ* μᾶλλον ἐπέτρεψε τὴν ἐπισκοπὴν, εὐλαβεῖ ἀδρι καὶ περιφανεῖ, δι' ὃν καὶ ἐπὶ Οὐάλεντος ἀτάραχοι διαμμενήκασιν, ὁ Ἀγέλιος τὸ τῷ λαῷ εὐδὲν θεραπεύσαι βουλόμενος, ἀφελὲς τὸν Σισίνιον, ἐπιχειροτονεῖ τούτοις τὸν *Μαρκιανόν*. Ῥῶν δ' ἐκ νόσου γενόμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἴων, δι' ἑαυτοῦ ταῦτα τῷ πληθει ἀνεῖπε· *Μαρκιανόν* μὲν ἔχετε μετ' ἐμέ· μετὰ δὲ *Μαρκιανόν* τὸν Σισίνιον. Ταῦτ' εἰπὼν, μετ' ὀλίγον ἐξέλιπεν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τοῦ *Μαρκιανοῦ* τελευτήσαντος, Σισίνιος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέχετο· ἀνὴρ, ὡς εἴρηται, λίαν ἐλλόγιμος, εἰς ἄκρον τε φιλοσόφων καὶ τῶν ἱερῶν λόγων, τὴν ἐπιστήμην ἀκριβωσάμενος, μάλιστα δὲ τῆς διαλεκτικῆς φροντίδα ποιούμενος· ὡς καὶ εὐνόμιον τοῦτ' ἔργον ἔχοντα, πολλάκι· τὴν μετ' ἐκείνου διάλεξιν παρατεῖχισθαί. Ἐπὶ τῶν δὲ σωφρονῶν ἐβίω, ὡς ἐπὶ ταύτῃ καὶ κρείττων γενέσθαι διαβολῆς. Τὴν δὲ αἰταν δὲ οὐ λιτὸς ὢν, ἀβρῶς μᾶλλον καὶ πολυτελεῶς· περὶ ταύτην διεκείτο· ὡς καὶ τισιν οἰεσθαι μὴ σωφρονεῖν δύνασθαι τοσαύτῃ πολυτελεῖα καὶ τρυφῇ χρώμενον· καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἐσθῆτα, καὶ τῷ ὄρι τῆς ἡμέρας ἐν δημοσίοις λουτροῖς λούεσθαι. Ἄλλως δὲ ἡδὺς ἦν τὸ ἦθος, καὶ ἐν ταῖς συνουσίαις κεχαρισμένος· διὰ τοῦτο οὐ μόνον *Ναυατιανοῖς*, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπισκόποις καὶ ἀρχαῖσι τῶν ἐν τέλει τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐπέραστός τις ἐδόκει. Σὺν ἀστυεὶς γὰρ χάριτι· σκώπτων ἀνεύχετο τοῦτο πάλιν πάσων· καὶ γε ἐκότερον ἀπεχθίας ὡς πορρωτέρω ἐτέλει πτωχῶν. Ἐτοιμῶς τ' εὐ μάλα πρὸς τοὺς πυνθανομένους καιρίαν δίδοναι σὺν κομψότητι τὴν ἀπόκρισιν, ὡς Σωκράτει δοκεῖ. Καὶ ποτὲ τινος ἐρομένου, « Ὅτου χάριν ἐπίσκοπος ὢν ὄρις λούοιτο τῆς ἡμέρας· Ὅτι τοι, ἔφη, οὐ τρὶς δύναμαι. » Τῶν τινος δ' ἀπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐπισκόπου ὅτι λευκὴν ἐσθῆτα φοροῖ, ἀνοικεῖον δὲ ἐπισκόπῳ, εὐθὺς ἀντεπήγαγε· « Σοὶ δὲ μᾶλλον δεικνύειν χρεῶν, ποῦ γέγραπται ἐσθῆτα μέλαιναν χρῆναι ἀμφιένυσθαι τὸν ἐπίσκοπον. » Ἐν ἀπόρῳ δ' ἐκείνου καθεστηκότος, ἐπιφέρει παραυτίκα Σισίνιος· « Ἀλλὰ σὺ μὲν οὐκ ἂν δυναθεῖς τοῦτο δεῖξαι· ὁ δὲ Σολομῶν ἐμοὶ τοῦτο προτρέπει οὕτως· λέγων, Ἔστωσαν σοὶ τὰ ἱμάτια ἀεὶ λευκά. Ἀλλὰ μὴ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις φαίνεται λευκοῖς χρώμενος ἱματίοις, παραδεικνύς

Illud observandum, ecclesiae eorum Constanti-nopoli ad annos quadraginta Agelium praefuisse, a Constantii temporibus ad annum Theodosii sextum. Qui cum aeger esset, et moriturum se esse putaret, successorem sibi designavit Sisinium. Is presbyter sub eo fuit, vir doctus, et qui una cum Juliano in philosophicis disciplinis Maximo philosopho praefectore usus fuerat. Cum autem Novatianorum plebs electionem talem, Marcianum potius, hominem religiosum et celebrem, cujus virtute sub Valente ecclesia eorum pacata permanserat, designatum oportuisse rata, reprehenderet : Agelius populi sententiae gratificari volens, Sisinio posthabito, Marcianum episcopum legit. At ubi ex morbo convaluit, ecclesiam ingressus, per seipsum ad populum retulit : 303 Marcianum eos ab obitu suo, post Marcianum vero Sisinium episcopum habituros. Haec verba prolocutus, brevi postea decessit. Sed et Marciano non multo post defuncto, Sisinius episcopatum recepit, vir, quem admodum dictum est, valde doctus. Simul enim philosophicas et sacras Litteras accurata diligentia ad summum addidicerat, potissimum vero singulari cura in Dialectica et disserendi arte se exercuerat. Quamobrem Eunomius etiam, cujus ars ea praecipuum opus fuit, saepe disputationem ejus declinavit. Vita adeo moderata fuit, ut obtrectatorum quoque calumnias superaret. Diæta et quotidiani victus ratio non adeo frugalis, sed lætior quodammodo et sumptuosior erat, ita ut quibusdam videretur, eum in splendore et deliciis tantis pudicitiam et continentiam colere non posse. Et vestitu in primis exquisito usus est, et bis interdum die uno in balneis publicis lavit : moribus praeterea jucundus, atque in familiaribus colloquiis graciosus. Proinde non Novatianis tantum, sed et episcopis, principibusque viris et magistratibus Ecclesiae catholicae charus esse visus est. Cum enim facere cum gratia quaedam sales et dicta in alios jecit, tum id etiam ab aliis humaniter pertulit (1). Et utrumque ea moderatione fecit, ut quam longissime ab hostili acerbitate abesset. Ut vero etiam cum venustate quadam interrogantibus, apte atque tempestive responderet, ut Socrati videtur, mirifice promptus erat. Et aliquando quodam eum percunctante : « Cujusnam gratia cum episcopus esset, bis die lavaret?— Quia ter, inquit, non possum. » Rursum quae a quodam, qui catholicae Ecclesiae erat, dicto quod candidam gestaret vestem, quae episcopum ut aliena minus deceret, perstrictus esset, statim dicacitatem in eum retorquens : « Tibi vero, inquit, ostendum potius est, ubinam scriptum sit, quod episcopum pulla

(1) Socr. lib. vi, cap. 22; Sozom. lib. viii, cap. 1.

veste uti oporteat. » Atque ubi ille cogitabundus, A
quia quod responderet non habebat, staret, subin-
tulit illico Sisinius : « Tu quidem ostendere id
non potes, at Salomon me ut id faciam adhor-
tatur, dicens : *Sint vestimenta tua semper alba*¹.
Verum et Servator, in Evangeliiis candida veste
usus esse videtur ; qui discipulis, qui secum mon-
tem Thabor conscenderant, Moesen et Eliam candi-
datos exhibuerit. » Hæc atque his similia cum
ita diceret, admirationi hominibus fuit. **304** Quin
et illud lepide, ut ego puto, ab eo dictum, recen-
sendum esse videtur. Advenerat Constantinopolim
Leontius, Ancyrae minoris Galatiæ episcopus, qui
tum ibi Novatianis ecclesiam ademerat. Convenit
hunc Sisinius, et supplicans rogavit, ut corpori
sua ecclesiam redderet. Quod ubi ille se facturum
negavit, Novatianos etiam conviciis acerbè pro-
scidit, minime eos ecclesiam habere debere dicti-
tans, quod pœnitentiam tollerent, et misericor-
diam Dei rejicerent. Talia vero, atque alia hisce
similia continuans, cum Novatianos suggillaret :
« Atqui, Sisinius inquit, et ego, ut haud sciam
an magis quisquam, pœnitentiam ago. » Cum
autem Leontius eum, quoniam modo pœnitentiam
ageret, interrogaret ; respondens ille : « Quod te
nunc inquit, ita animatum video (1). » Vitam is
ita produxit, ut ecclesiam Novatianorum adhuc
administraret, cum Joannes Chrysostomus patriar-
chatum gereret. Et ausus etiam est contra eum dis-
serere, cum scripto ille pœnitentiam introduceret, C
atque ita diceret : « Vel decies millies per pœni-
tentiam respiscens ecclesiam ingredi (2). Paratus
enim ego sum pœnitentem admittere, ut modo
deinceps similibus per peccatum non circumve-
niatur malis. » Et accidit aliquando, ut divus Joan-
nes inter deambulandum Sisinio occurreret, eique
objiceret : « Non debere unam urbem duos habere
episcopos. » Prodigat enim et ille cum splendore
et comitatu multo. Cui Sisinius respondens : « Mi-
nime eam duos habere dixit : » seipsū germanum
legitimumque episcopum esse existimans. Eo vero
dicto gravius accepto, Joannes ad illum : « Vi-
desne, ait, te solum esse velle Constantinopolita-
num episcopum ? Atque ibi rursus Sisinius : Non
hoc ego, inquit, dico : sed cum aliis omnibus epi-
scopus sim, apud te unum is esse non existimor.
Et Joanne excaescente atque inferente : « At ego
efficiam, ut qui fœdissima labores hæresi, amplius
ad populum pro concione verba non facias. » Sisi-
nius perquam facete verbis ejus occurrens : « Ego
vero, inquit, plurimas etiam tibi agam gratias, si
me labore et onere tanto liberaris. » Quo verbo
tandem Joannes flexus : « Quandoquidem, ait, tibi

¹ Eccle. ix, 8.

(1) Quod te conspicio, inquit Sozom.

(2) Μυριάκις μετανοήσας εἰσελθε. Ἐτοιμος γὰρ
ἐγὼ προσέσθαι τὴν μετανοοῦντα, εἰ μόνον τοῦ
λοιποῦ μὴ τοῖς ἴσοις περιπέσοι δεινοῖς. Hanc Chry-
sostomi sententiam cum multa admiratione et laude

τε τοῖς σὺν αὐτῷ τῷ Θαδῶριον ἀνιῶσι τῶν ἀποστό-
λων, Μωσῆν τε καὶ Ἡλίαν λευκαίμονας. » ταῦτα
καὶ ἄλλα τούτοις ἐπειπὼν, θαυμαστός τις ἐδόκει.
Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῦτο χάριεν δοῦμαι τῶν ἐκει-
νου διηγητέον. Ἐπεδήμει μὲν τῇ Κωνσταντινου
Λεόντιος. Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ ἐπί-
σκοπος, τῆνικαὶ τὴν ἐκεῖσε τῶν Ναυατιανῶν
ἀφαιρούμενος ἐκκλησίαν. Πρὸς δὲ ἔλθων ὁ Σισίνιος,
ικέτης ἦν, ἀποδοῦναι τὴν ἐκκλησίαν τῷ ἐκεῖνου σι-
στήματι. Ὁ δὲ μὴ ἀποδιδούς, ἐλοιδορεῖ καὶ Ναυτι-
τιανούς ὡς μὴ χρεῶν ἐκκλησίαν ἔχειν, ἅτε δὴ τὴν
μετάνοιαν ἀναιροῦντας καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρω-
πίαν ἐλαύνοντας. Τοιαῦτα δὲ καὶ ἕτερα ἐπισυνείρων,
κακῶς ἐκεῖνων κατέτρεχε. Σισίνιος δ', « Ἀλλὰ μὴ
κάγῳ, ἔφη, μετανοῶ, ὡς οὐδένα ἕτερον δομαί. »
B Τοῦ δὲ Λεοντίου, « Τίνα τρόπον, ἐπερομένου, μετα-
νοεῖς ; » ἀπεκρίνατο, « Ὅτι σε, ἔφη, νῦν οὕτως
ἔχοντα θεωρῶ. » Ἐπεθῶ δὲ, ὡς καὶ τοῦ Χρυσοστό-
μου πατριάρχουτος, αὐτὸν ἐτι τῆς τῶν Ναυατιανῶν
ἐκκλησίας ἠγεῖσθαι· καὶ τολμᾶν ἀντιλέγειν ἐκεῖνῳ
ἐγγράφως εἰσάγοντι τὴν μετάνοιαν, καὶ οὕτως λέ-
γοντι, « Μυριάκις μετανοήσας εἰσελθε. Ἐτοιμος γὰρ
ἐγὼ προσέσθαι τὸν μετανοοῦντα, εἰ μόνον τοῦ λοιποῦ
μὴ τοῖς ἴσοις περιπέσοι δεινοῖς. » Καὶ δὴ ποτε τοῦ
θεοῦ Ἰωάννου συμβῆν οὕτως ἐν ἀμφότρῳ τὸν Σισί-
νιον ὑπαντήσαντος ; καὶ διαγκαλέσαντος, « Μὴ χρῆ-
ναι μίαν πόλιν δύο ἐπισκόπους ; ἔχειν. » προφητὴ γὰρ
κάκεινος σὺν δορυφορίᾳ πολλῇ καὶ ἀδρότητι ὑπε-
λαβόντα Σισίνιον, « Οὐδὲ γὰρ ἔχει δύο, » φάναι,
C ἐαυτὸν μόνον εἶναι λογιζόμενος γνήσιον ἱερέα. Χα-
λεπῶς δὲ διατεθέντος ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Ἰωάννου, καὶ
« Ὁρᾶς, ἐπειπόντος, ὅτι σὺ μόνος θέλεις εἶναι τῇ
Κωνσταντινου ἐπίσκοπος ; » Ὁ Σισίνιος αὖθις, « Οὐ
τούτου, ἔφη, ἐγὼ λέγω· ἀλλ' ὅτι τοῖς ἄλλοις ἀπάσιν
ἐπίσκοποις ὦν, παρὰ σοὶ μόνῳ οὐχ οὕτως ἔχειν λογι-
ζομαι.— Ἀλλ' ἐγὼ, φησὶν ἀγανακτήσας ὁ Ἰωάννης,
παύσω σε προσομιλεῖν, αἰσχίστην νοσοῦντα τὴν αἰ-
ρεσιν. » Ὁ δὲ χαριέντως μάλα ὑπήντησεν· « Ἀλλ'
ἐγὼ καὶ χάριτάς σοι πλείστας ἐμολογήσω, τοσοῦτου
κμαῖτου με ἀπαλλάξαντι. » Μαλαχθεὶς δ' ἐντεῦθεν
ὁ Ἰωάννης, « Ἐπεὶ σε, φησὶν, ἀνιᾶ τὸ λέγειν, οὐκ
ἀν ἔλοιμι παύσαι, Θεοῦ τούτου πράξαντος. » Πολλὰ δὲ
καὶ ἕτερα χαριέντως εἰρημένα τάνδρῳ ἀπομνη-
νεύονται. Καὶ λόγους δὲ φασὶν οὐκ ἀκόμψους αὐτὴν
D συγγράφαι πολλούς. Μᾶλλον δ' ἐπὴνείτο λέγων ἡ
γράφων. Ἄριστα γὰρ ἀπεμυμείτο καὶ ὑποκρινόμε-
νος διατέλει. Ἐπεκάθητο γὰρ τι προσηγνὲς ἦθος τοῖς
χειλεσι, καὶ χάρις ἐν τῇ φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ,
τῷ τε βλέμματι καὶ τῷ σχήματι, καὶ ὅλη τῇ κινήσει
τοῦ σώματος ἐπεχόρευεν, ἰκανῆ τὸν ἀκροῦμενον
ἐφαλκῶσασθαι. Καταθύμιος μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα
πᾶσιν ἦν τοῖς περιφανέσι τῆς συγκλήτου βουλῆς,
καὶ παρὰ πασῶν τῶν θρησκείων ἐθαυμάζετο· μάλ-

apud me recitavit in familiari de rebus sacris
colloquio, 2 Junii die, anno Domini 1559, Budis-
sinæ Lusatiarum Philippus Melanchthon, quam non
timere alibi scriptam, quam hic apud Nicephorium
et Socratem, invenias.

στα δὲ ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς διὰ πολλῆς ἤγε τούτου
 τῆς. Ἄλλ' ὅλος μὲν τὸ ἦθος ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀπο-
 χρώντως οἴμαι εἰρήκαμεν, ἐκ τῶν τοῦ ἐκκλησιαστι-
 κοῦ Σωκράτου παρεπιληφότες. Καὶ ταῦτα διηγήσομαι,
 δεῖξαι θελήσαντες, ὡς διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν σφίσι
 προσηκνούντων, Ἀγγελίου, Μαρτιανοῦ τε καὶ Σισινίου,
 καὶ ὡς τῷ ὁμοουσίῳ προσκειμένων, ἀπειρατοὶ τῶν
 λοιπῶν αἰρέσεων οἱ Ναυατιανοὶ διαμεμενῆσαι· καὶ
 ἐπὶ τῆς ἐαυτῶν ἐκκλησίας οἱ πλείους ἤρῃμα εἶχον,
 πλὴν τῶν ὅσοι διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ζήτησιν διεφέροντο·
 ἦν Σεββάτιος, ὡς ἔφη, ἐνεωτέρισσε. Πολλὰ δὲ καὶ
 ἄλλα διαπέσει, ὡς εἰρηται, ἐν τε Ἀρειανοῖς καὶ
 Μακεδονianoῖς καὶ ἄλλων αἰρέσεων, ἐπιπλεῖστον
 τρηκαῦτα ἐγένοντο. Τούτων δ' οὕτω διασπαρμένων,
 ἐπι μᾶλλον ἢ καθόλου Ἐκκλησία ἐπεδίδου, ὅσμηρα
 τῇ πρὸς ἀλλήλους ἐριδι προσπιθεμένων αὐτῇ. Μᾶ-
 λον δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ὡς πλεῖστον εἰσέρρει. Ὡς γὰρ
 εἶδεν ὁ βασιλεὺς τὴν συνήθειαν τοῦ προσηκνύοντος
 χρόνου πρὸς τὸ παρρησιον σέβας, καὶ τοὺς θρησκευο-
 μένους παρ' αὐτῶν τόπους ἔλκουσαν τὸ ὑπῆκον,
 ἥδη βασιλεύειν ἀρξάμενος, πρῶτον μὲν ἐπιβαίνειν
 τοῖς βωμοῖς πᾶμπαν ἐκόλυεν· ἔπειτα δὲ καὶ νόμῳ
 πολλοὺς εἰς ἔδαφος κατέσπα, ὡσπερ εἰρήκαμεν. Οἱ
 δὲ σπάνει τῶν εὐκτηρίων κατ' ὀλίγον ταῖς ἐκκλη-
 σίαις τῶν Χριστιανῶν φοιτῶν προσεβλήθησαν. Λά-
 θρα γάρ Ἑλληνικῶς θύειν ἐν κινδύνῳ μεγίστῳ ἦν,
 εἰ τις περῶρατο· ἀφαίρεσις γὰρ κεφαλῆς καὶ οὐσίας
 νόμος ἔκειτο τῷ τομητῇ.

Macedonianos et alias sectas fuere. Illis autem ita
 crevit, quotidie se aliquibus propter mutuas illorum contentiones ad eam aggregantibus. Præcipue
 vero qui Græcam idololatriam secuti fuerant, ad eam confluxere. Nam imperator ubi consuetudi-
 nem præteriti temporis, et loca quæ apud eos religiose observabantur, cives et subditos suos ad pa-
 rium cultum pertrahere vidit, statim a suscepto imperio, primum quidem aras prorsus adire pro-
 hibuit: deinde vero lege (2) etiam lata, quemadmodum diximus, solo eas æquavit. Atque ita illi
 sacrarum ædium inopia, Christianorum ecclesias frequentare cœperunt. Clam namque Græca pera-
 gere sacra, maximi erat periculi, si quis in eis deprehensus esset. Et qui eis operari ausus fuisset,
 capitalis ei pœna et bonorum amissione constitutione imperiali proposita fuit.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

*Περὶ τοῦ συμβάντος τῷ Αἰγυπτίῳ ποτιμῶ Νεῖλω
 καὶ περὶ τοῦ ξηροειδοῦς ἀστέρου, καὶ τῶν δύο
 ἀνθρώπων ἀσπίδων τεράτων· καὶ περὶ τῆς ἐπιθό-
 σεως τῆς Χριστιανῶν θρησκείας.*

Τότε δὲ φασὶ καὶ Νεῖλλεν τὸν ἐπ' Αἰγυπτὸν μέοντα
 ὑστερησαι περὶ τὴν πρῶτην τῶν ὑδάτων ἀνάβασιν.
 Ἐφερον δὲ οὐ μετρίως τὸ πρᾶχθὲν οἱ Αἰγύπτιοι·
 χαλεπαίνοντες, ὅτι μὴ ἐπ' ἀδείας ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸ
 πάτριον ἔθος θύειν τῷ πύταμῳ· τὸ γὰρ τοῦ βασι-
 λέως δέος οὐδαμοῦ ξυνεχώρει. Ὁ δὲ τὴν ἐπιτροπὴν
 τῆς Αἰγύπτου διέπων, εἰς στάσιν χωροῦντας Αἰγυ-
 πτίους ὁρῶν, τῷ βασιλεῖ δὴλα ἐποίησεν. Ὁ δὲ μαθὼν
 ἀμεινον ἀνταπέστειλε, λέγων, πρὸς Θεὸν αἴων τὸ
 σέβας διατηρεῖν, ἢ τὰ Νεῖλω ἀρεῖθρα καὶ τὴν ἐκεῖ-
 θεν εὐετηρίαν προτιθέμεν τῆς πίστεως. Μηδὲ γὰρ
 ἂν ποτ' ἐκ γῆς ὑπέστειεν, εἰ γε, φησὶ, τοιοῦτος εἴη,
 ὥστε μαγγανείαις τισὶ καὶ γοητείαις εὐπειθῆς εἶναι·

A concionandi munus molestiam et dolorem parit,
 minime tibi, quando id Deus fecit, concionibus
 interdum (1). Multa vero alia quoque viri ejus
 urbane et scite dicta commemorantur. 305 Quin
 et libellos multos non invenustos composuisse di-
 citur. Magis vero in dicendo quam scribendo lau-
 datus est. In actione felix fuit, et pronuntiationem
 sedulo coluit. Labiis enim ejus blanditiæ quædam
 insidebant: et in voce, vultu, oculis, et habitu
 motuque corporis omni, gratia singularis inerat,
 ad auditorum animos alliciendos composita. Ju-
 cundus itaque et charus eam ob causam celebra-
 rimis quibusque ex senatu viris, et omnis generis
 religionibus in admiratione fuit. Potissimum vero
 episcopus Atticus magno eum est honore prosecu-
 tus. Sed qualis hic vir fuerit, satis, ut puto, loco
 hoc ex Socratis ecclesiastici scriptoris libris sum-
 pto, dixi. Atque hæc quidem propterea commemo-
 ravi, ut ostenderem, cum propter eorum vir-
 tutem qui eis præfuere, Agelii, Marciani et
 Sisinii, tum quod ὁμοουσίου, consubstantialis, pro-
 fessione adherent, Novatianos aliarum sectarum
 labe infectos non fuisse, majoremque eorum par-
 tem in ecclesia sua quietam mansisse: eis excep-
 ptis, qui propter quæstionem de feriis Paschalibus,
 quam Sabatius, sicuti dixi, per feris novas induxit,
 dissidebant. Multæ vero et aliæ dissectiones, quod
 et ipsum dictum est, eo tempore apud Arianos et

magis atque magis Ecclesia universalis
 distractis, distractis, magis atque magis Ecclesia universalis
 distractis, magis atque magis Ecclesia universalis

C 306 CAPUT XXXVII.

*De diminutione quæ fluvio Ægypti Nilo accidit: et
 de stella giadii speciem referente, et de duobus
 humana specie monstris, et de incremento Chri-
 stianæ religionis.*

Eo tempore Nilum Ægyptium amnem, circiter
 primum aquarum auctum et incrementum, tar-
 dasse longius dicunt (3). Quam rem Ægyptii gra-
 viter tulere, indignati, quod minus eis esset libe-
 rum, patrio more flumini sacrificare: id enim im-
 peratoris metus haudquaquam permittebat. Et
 Ægypti præfectus provinciales ad seditionem spe-
 ctare cernens, principiæ rem indicavit. Qua ille
 cognita, conducibilis esse ei rescripsit, veram
 fluminis ejus undas, et quæ ex eis proveniat, an-
 niversariam fertilitatem fidei præferre. Nun-
 quam enim amnem eum e terra promanaturum

(1) Apud Socrat. est: *At ego tibi colloquii sive concionibus non interdum, quando tibi verba facere molestum est.*

(2) *Ne quis.* C. De sacrif. pagan.
 (3) Plin. lib. v, cap. 9.

fuisse dixit, si talis esset, ut incantationibus et imposturis moveretur, nidoreque gauderet, et sanguinis undis profluentes e divino paradiso contaminaret aquas. Non longo post tempore, repente ita ille adactus est, ut aliora etiam loca inundaret. Ubi autem ad justum modum, et raro completum exerevisset, et tum nihilominus unda insuper ejus accumularetur, diversus Ægyptios cepit timor. Verebantur namque, ne Alexandriam urbem et Libyæ potiorē partem exundatione sua obrueret: tam ubertim undæ ejus profluentes excurrere. Quo tempore fama est, Græcæ superstitionis homines Alexandriæ casu tam inopinato ad ductos, ita anni illuisse, ut in theatris etiam et spectaculis exclamarint, fluvium eum ut decrepitum et delirum, postremum jam eminxisse. Eam sane ob causam quamplurimi Ægyptii patriis caeremoniis nuntio remisso, et superstitione sua damnata, ad Christum se contulerunt. Hæc hæc tunc. Tum vero et prodigia insolita visa sunt, quæ futura orbi mala portenderunt. Primum namque inopinata et insolens stella in cælo mediæ noctis tempore prope Luciferum refulgens apparuit, circa eum ipsum qui Zodiæcus dicitur, circulum. Ea quod propter coruscantes radios ingens et lucida esset, non admodum Lucifero cessit. **307** Paulatim vero ad eam ingens etiam aliarum stellarum vis aggregabatur. Spectaculum id si vidisses, apum examini, quæ circa ducem suum in orbem obvolvunt, contulisses. Et quæ veluti ex mutua et violenta concussionē ab omnibus eis emicuit lux, in unam quamdam commista flammam evaderebat: et gladii prorsus ancipitis, magni et horrendi, cum terrore quodam relucens, faciem rotabat. Quod enim reliquæ stellæ in idem reciderent visum, et una, eaque sola, quæ primum conspecta fuerat, habitu toto, veluti radix aut capulum aliquod appareret, et quodammodo fulgorem exhibitæ illius stellæ omnem proferret, perinde atque ex lucerna funicularum ardens, sic flamma in sublime tollebat. Hoc quidem visum sic novum quoddam præbuit spectaculum. Motus autem ejus prorsus a stellarum omnium cursu differebat. Primum etenim ex eo unde diximus loco moveri incipiens, una cum Lucifero et oriebatur et occidebat. Deinde paulatim ab illo absistens, segnitè et pedetentim quasi ad ursas conversum, cursum tenebat, et veluti ad spectantes oblique ad sinistram sua gradiebatur via. Ambitum quidem eundem cum stellis aliis ad quas accesserat, communem perficiebat: proprio autem motu, qui ad quadragesimum productus est diem, vix tandem ad ursam majorem pervenit. Atque in media astri ejus parte, ubi postremum refulsisset, evanuit. Quo tempore ensifera, seu potius ensis formam referens hæc stella apparuit. Eodem etiam duo hominum corpora visa sunt: alterum quidem in Syria, supra humanam naturam magnitudine excedens: alterum vero in Ægypto, infra incredibili-

κνίσταις τε χάρειν καὶ αἰμάτων ῥοαίς, τὰς ἐκ τοῦ θεοῦ παραδείσου μιαιύνειν ἐκπύροσ· Ἰ Βραχί δὲ καιρῷ πολὺς ἀθρόον ἐπιχυθεὶς, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις τῶν τόπων τὸ βεῖθρον ἤφρει. Ὡς δὲ καὶ τὸν τέλειον καὶ σπανίως πληρούμενον ἐφθάνεν, οὐδὲν δὲ ἦν καὶ ἐπὶ τὸ πρῶτον τὸ ὕδωρ ἐκορυφούτο, εἰς τοῦναντίον δὲ φόβος περιέστατο Αἰγυπτίοις. Ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν καὶ Λιβύης τὸ κράτιστον ἐκκλύσει, ἀφθονον οὕτω τὸ βεῖθρον ἐπιδοῦς· ὁπότε δὴ λόγος πρὸς τὸ παρὰ γνώμην οὕτω συμβαῖνον τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἕλληνας λοιδοροῦμένους τῷ ποταμῷ οὕτως ἐπιτωάζειν, ὡς καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ἀναβοᾶν, ὡς οἶα γέρων καὶ λήρος, ἐξούρησεν ὁ ποταμός· δι' οὗ πλείστοι τῶν Αἰγυπτίων τὸ πάτριον ἀποθέμενοι αἰσῶς, καὶ τὴν παρ' ἐκείνοις δαιτυμονίαν κατεγνωκότες, μετέθεντο πρὸς Χριστόν. Καὶ περὶ μὲν τούτου τάδε· τὴνικαῦτα δὲ καὶ ἑστ' αἴτι ξένα ὤφθη, ἃ ἔσομένων μεγάλων κακῶν τῇ οἰκουμένῃ ἄγγελος ἦσαν. Καὶ πρῶτον ἀστήρ παρόξυς καὶ ἀήθης κατ' οὐρανὸν ὤπτο, κατὰ μέσας νόκτας ἐκλάμπων τοῦ ἑωσφοῦρου ἑγγύς, κατ' αὐτὸν ἐκείνον δὲ καλεῖται κύκλος Ζωδιακός. Ταῖς δ' ἐκείθεν ἀποπαλλομέναις μαρμαρυγαῖς μέγας τις καὶ ἐκφεγγῶν, οὗ κατὰ πολὺ τοῦ ἑωσφοῦρου ἐλείπετο. Κατ' ἄλλο δ' ἐπ' αὐτὸν καὶ πολὺ τι ἄλλο πλῆθος ἀστέρων ἠθροῖζετο. Εἰκάσαις ἂν ἰδὼν σμήνος εἶναι μελιτῶν, παρὰ τὸν ἠγούμενον σφαιροῦμένιον τὸ ὄσσημα. Κάντεῦθεν εἰσὲν αὐτὸς πρὸς ἀλλήλους συνθλίψωσ· βίασαμένης, τὸ τῶν ἀπάντων φῶς εἰς μίαν τιὰν συγαρανὲν ἀνέλαμπε φλόγα· καὶ μαχαίρας ἀντικρὺς ἀμφήκους μεγάλης καὶ φοβερᾶς ἀπετέλεσεν εἶδος πηκτικῶς ἐξυγαζομένης· τῶν μὲν ἄλλων ἀστέρων εἰς τοῦτο μεταπεσόντων τῆς ὄσας, ἐνὸς δὲ καὶ μόνου τοῦ πρώτου θεωρηθέντος ἐν τάξει βίβης τινὸς ἢ λαβῆς τῷ παντὶ σχήματι ὑποφανομένου, καὶ οἷον τὸ πᾶν τοῦ δειχθέντος ἀστέρου ἀποτίκτοντος αἰῶς, ὡς ἂν ἐκ λύχνου τινὸς θρωαλλίδος τῆς φλογὸς πρὸς ὕψος ἐξαιρουμένης. Τοιοῦτον μὲν τὸ φανέν. καινὴν τινα θέαν παρέχον. Ἡ δὲ γε κίνησις παραλλήλουσ πάντη πρὸς ἅπαντα δρόμον ἀστέρου· τὴν γὰρ ἀρχὴν, ὅθεν εἰρηται, κινεῖσθαι ἀρξάμενος, συνανίσχεται τῷ ἑωσφοῦρῳ ἅμα καὶ κατεδύετο· εἶτα κατὰ βραχὺ ἐκείνου διαστάμενος σχολῇ καὶ βάδην κινούμενος, ὡς πρὸς τὰς ἀρκτους τὴν πορείαν ἐποίησεν, καὶ ὡς πρὸς τοὺς θεωμένους ἐγκάρσιον ἐπ' ἀριστερᾶς τὴν ἰδίαν ἐποίησεν ὁδόν. Τὴν γε μὴν κοινήν περιόδον τὴν αὐτὴν εἶχε τοῖς ἄλλοις, καθ' οὓς ἂν γίνετο πορευόμενος. Τῆς δ' ἰδίας πορείας ἐπὶ τεσσαράκοντα γινομένης ἡμέρας, μόλις ἐπὶ τὴν μεγάλην ἀρκτον ἐνέβαλε· κἂν τῷ μεσατάτῳ αὐτῆς τὰ ὑστάτα λάμψας, ἀπέσθη. Καθ' οὗ δὲ χρόνον ὁ μαχαίροσφόρος, μάλλον δὲ ξιφοειδὴς οὗτος ἀνεφάνη ἀστήρ, καὶ τινα δύο σώματα ὤφθη ἀνθρώπων· ἓν μὲν ἐν Συρίᾳ τὴν ἀνθρωπίνην κατὰ μέγεθος ἐκβαῖνον φύσιν, ὑάτερον δ' ἐν Αἰγύπτῳ, εἰς ἀπιστον βραχυότητα καταλήγειν. Ἄλλ' ὁ μὲν Σύρος τὸ μέγεθος εἰς πέντε ἐπεδίου πῆχεις, προστιθεμένης καὶ σπιθαμῆς, καίπερ τῶν ποδῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος μέγεθος μηδικοῦ τὸ ἀνάλογον ἐσχηκῶτων· εἶσω γὰρ καὶ

πρὸς τὸ βλαισὸν ὑπεκίμνοντο· Ἀντώνιος ἦν τῷ Ἀνθρώπῳ τὸ ὄνομα. Τοιοῦτον δὴ τινα καὶ αὐτὸς εἶδον τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀναφανέντα, τέρας οἶον ὁρώμενον, ὃν γυνὴ βραχέϊ μάλα προήγεν εἰς φῶς. Οὕτω δὲ κατεβραχύνετο ὁ Αἰγύπτιος, ὡς παραπλήσιον εἶναι πέρδικι, καὶ μὴδ' ἀχάριστον ἐν κλωθῇ τὴν ἐκείνου εἶναι προσομιλίαν, πρὸς ἔριν κινούμενος καὶ συναθύρων ἐκείνῳ. Τὸ δὲ ξένον εἰς ἀκοήν, ὅτι καὶ φρόνησις ἐντὴν, ἀνθρώπῳ καλῶ ἐφαρμότουσα, οὐδὲν ὑπὲρ τῆς βραχύτητος καταβλαπτομένη. Ἦν δὲ καὶ τὸ φθέγμα οὐκ ἄμουσι· ὅτι τε λόγιοι τοῦ νοῦ παρεῖχον ὁράσθαι τὴν γενναιοτήτητα. Καὶ ἄμφω δὲ τῷ χρόνῳ ἀκμάσαντες, οὐ ἄπτον μετῆλθον τὸν βίον· ὁ μὲν γὰρ μέγιστος τὰ εἰκοσιπέντε διεξίωεν ἔτη, ἀπεβίω· ὁ δ' ἐλάχιστος, οὐ παραπολὺ τούτων λειπόμενος. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τμηκαῦτα συνέδραμε τέρατα· ἃ κατὰ μέρος δεξιέται οὐ τοῦ παρόντος εἶναι νομίζω καιροῦ.

Maximus enim viginti quinque explevit annos, minimus autem non multum ab eis abfuit. Multa præterea alia tum concurrere prodigia, quæ sigillatim referre non hujus loci esse puto.

ΚΕΦΑΛ. ΛΜ΄.

Περὶ τῆς δι' ἀρχόντης ἀναίρεσως Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου ἐπὶ Ἀρουαγᾶστου τοῦ στρατηγοῦ.

Θεοδόσιος μὲν εὖν οὕτω τὴν πρὸς Ἐὼ ἀρχομένην ἰθύνων, λαμπρῶς τε ἅμα καὶ ἐπιμελῶς διετέλει θεραπεύων τὸ θεῖον, ταῖς καθήμεραν προσθήκαις εἰς ἐπίδοσιν ἄγων τὸν Χριστιανισμόν· ἀνὰ δὲ τὴν Ἑσπέραν τὰ δημόσια πάλιν πονήρως εἶχεν· ἠγγέλλετο γὰρ τὸν ἐν Ἑσπέρᾳ βασιλέα, τὸν νέον Οὐαλεντιανόν, ἀρχόντῃ διαφθορῆσαι. Ἐλέγετο δὲ ταύτην αὐτῷ τὴν ἐπιβουλήν καταῦσαι διὰ τῶν θαλασποδῶν εὐνοῦχων ἄλλους τε τινάς, καὶ Ἀρουαγᾶστην ἐκείνον, ὃς τῆς ὑπ' αὐτῷ πάσης στρατιᾶς τὴν ἐπιμέλειαν εἶχεν. Ἐπεὶ γὰρ εἶδον τὸν νέον ὡς τὰ πολλὰ κατ' οὐδὲν λειπόμενον τοῦ πατρὸς τῇ ἀρχῇ, χαλεπῶς τε διακείμενον οἷ· ἐκείνοις ἐδόκει, ἕκ μέρου θεῖναι διανοοῦντο. Ἀκρατῆς δ' ἦν μάλα θυμοῦ· ὃ καὶ τοῦ ζῆν αὐτὸν περιφανῶς ἐξεδίσκαυον. Τῷ γὰρ Ἀρουαγᾶστῃ εἰς λόγους ἐλθὼν κατὰ τὰ ἀνάκτορα, ἐπεὶ ὁ διάλογος εἰς ὀργὴν ἐξέμηνε, ξίφος ὤρμησε κατὰ τοῦ στρατηγοῦ σπάσασθαι· κλωθεὶς δὲ (οὐ γὰρ εἶασεν ὁ δορυφόρος οὐ τὸ ξίφος ἐπαβάλετο ἔλκειν), τότε μὲν λόγοις προσήγε τῷ Ἀρουαγᾶστῃ τὴν θεραπείαν· ὁ δὲ τοῖς λόγοις μᾶλλον τὴν σφετέρην ἠκρίβου ὑπόνοιαν, εἰς γνώσιν μεθισταμένην· ἐπερομένη γὰρ τῆς τοσαύτης ὀργῆς τὴν αἰτίαν, ἑαυτὸν διαχρήσασθαι ὁ παῖς ἀπεκρίνατο, ὅτι περὶ βασιλείων οὐ συγχωροῖτο πράττειν ἄβούλευται, καὶ διὰ τοῦτο. Καὶ ὁ μὲν τότε μηδὲν τι πλέον πολυπραγμονήσας, μὴ καταξιότα οὕτως ἔχοντα ζῆν, ὕστερον ἐν Βιέννῃ τῆς Γαλλίας τοῦτον ἤρισθηκότα, καὶ πρὸς τὰ φανῆ τῶν βασιλείων περὶ τοῦ ποταμοῦ χεῖλος μεσοῦσις ἡμέρας παιγνίους τισὶ σχολάζοντα θεασάμενος, πέμπει τῶν τινὰς ὑπ' αὐτῷ, ἀρχόντῃ τὸ μετράκτον διαφθεῖραι, οὐδενὸς τῶν ὑπηρετουμένων συμπρόντος αὐτῷ· ὁ γὰρ καιρὸς ἀριστῶν αὐτοὺς μετεστέλλετο. Καὶ ὁ μὲν οὕτω χειρῶν ἀμύνην ἀπέπνιγετο· οἱ

Alem stature brevitate consistens. Syrus in longitudinem cubitorum quinque et unius palmi exereverat, quamvis pedes ejus reliquæ corporis magnitudini proportione non responderent: introrsum enim intorti et vari erant: homini nomen erat Antonio. Talem ætate quoque nostra ipse vidi, pro monstro habitum, quem brevis admodum stature mulier in lucem protulit. Ægyptius autem tam brevis fuit, ut perdici persimilis esset. Neque ingratiū spectaculum erat, si cum illo in globo (hominum scilicet) conversaretur, et ad contentionem excitatus colluderet. **308** Porro quod mirabile dictu est, prudentia ei inerat, qualis homini formoso competit: quippe cui corporis exilitas ea de re nihil ademisset. Vox

B a Musis non abhorrebat. Sermo mentis generositatem spectandam exhibebat. Uterque eodem illo tempore vigeas, non statim vitam amitt.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo Valentinianus junior ab Arbogasto duce per suffocationem sit interemptus.

Et Theodosius quidem hoc modo Orientale gubernabat imperium, magna cura magnifice Deum colens, et quotidie novis accessionibus Christianismum adaugens. In Occidente vero respublica male habuit. Siquidem juniorem Valentinianum imperatorem gula fracta interiisse, renuntiatum est. Eadem eam per insidias ei molitos esse ferunt eubicularios eunuchos, atque alios quosdam: Arbogastemque maxime illum, qui militarium ejus copiarum omnium habuit curam et administrationem. Cum enim juvenem imperio gubernando nulla prope re patri inferiorem esse, et graviter pleraque quæ illis placuissent, ferre viderent, consilium ejus opprimendi cepere. Erat autem iræ admodum impatiens. Quæ res etiam aperte cædis ei causa fuit. Cum Arbogaste enim in regia collocatus, ubi verba in iram insanam evasere, ense magistrum militum confodere aggressus est. Sed a satellite, cui ferrum extrahere nisis fuerat, inhibitus, tum quidem verbis Arbogastem acrius objurgatum placavit. Ille autem ex verbis ejus opinionem illius in apertum productam accuratius considerando, secum ipse perpendit. Inquirenti enim tanti impetus causam: Allaturum sibi ipsi manus esse, adolescens respondit, quod cum imperator esset, facere quod vellet, non permetteretur: quapropter sibi vita talis ingrata etiam esset. Atque ille tum quidem nihil amplius curiose percontatus. **309** Postea autem Viennæ in Gallia, cum eum pransum in abditiore regie loco ad fluminis ripam meridiano tempore ludicro cuidam vacantem videret, percussores quosdam ex suis ei immisit, qui adolescentulum suffocatione necarent, cum ex ministris ei nemo adesset: tempus enim illos a l prandendum

evocaverat. Itaque ille sic crudelibus strangulatus est manibus. At cædis ejus patratores, ne si ex tempore statim percussores inquirerentur, facile deprehendi possent, sudario ejus tanquam laqueo circum collum ligato, sublimem eum suspendere, ut sua sponte sibi ipse gulam fregisse videretur. Adolescentulum istum mirifice imperio dignum visum esse aiunt, propter bonam corporis habitudinem, et virtutum multarum concursum, quibus imperator bonus exornatur. Magnitudine vero animi, et justitia summa, patrem etiam suum exsuperaturum fuisse, siquidem ei in virum evadere licuisset. Tali ille morte, cum talis esset, vicesimum ætatis agens annum, vitam finiit.

CAPUT XXXIX.

De tyrannide Eugenii in Occidente: et ut hunc quoque Deo dilectus imperator vicerit, cum eam victoriam divini viri prædixissent.

Eugenius autem, Græcæ superstitionis cultor, summam rerum involat, et imperialia sibi sumit insignia, adjuvante Arbogaste: qui quod barbarus genere esset, imperio manum injicere aggressus non est. Eugenius autem Latinas primum litteras docuit: deinde ludo literario relicto, in imperiali aula militavit. Atque ibi in ordinem antigraphiariorum et imperialis pecuniæ custodem receptus, celebris maxime et apud imperatorem in magnum honorem fuit, magistrorum etiam dignitatem consecutus. Cum autem præsentem fortunam ferre non posset, ad tyrannidem spectavit: inductus ad id a quibusdam, qui se ex victimis, extorum inspectione et astrorum scientia, futura certo scire confirmabant. Cum multi enim alii eo tempore rebus hisce vacarant, tum maxime Flavianus urbis Romæ præfectus, vir in disciplinis præclarus, atque si alius quisquam, et ipse civilium rerum valde peritus, rerumque futurarum (ut ipsi videbatur) vates præcipuus, multum in eis operæ locavit: **310** qua arte Eugenium quoque, ut bellum susciperet, permovit, certo illum quidquid aggressus esset, perfecturum pollicitus. Nam sorte fatali Romanorum imperium ad eum pertinere, eunIQUE belli victorem fore, et religionem Christianam mutaturum esse dixit. Qua spe adductus Eugenius, multitudine ingenti coacta, angustias in Italia quas Romani Alpes Julius vocant, occupavit, eisque præsidium imposuit. Unicum enim, eumque arctissimum transitum, præfractis ingentium montium rupibus, utraque ex parte firmiter munitæ habent. Et Eugenius ad tyrannidem evectus, ea in Occidentalibus partibus agebat, quæ eum facere æquum erat, qui sic imperium arripuisset. Theodosius porro imperator, ea re audita, non minoribus rursus quam antea, cum contra Maximum bellum moveret, curis est obrutus. Ubi vero et ipse magnum conscripsit exercitum, secum ipse rem dispiciens, utrum adversus tyrannum ire, an illius adventum expectare deberet, addubitabat. In ea sollicitudine, consilio Jannis enitentis in Thebaide

Α δὲ γε τὸ ἔργον διαπραξάμενοι, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ σχεδὸν ζητήσεως γενομένης κατάφωροι γένωνται, τὸ ἐκείνου ἡμιτύμιον ὡσανεὶ βρόχον τῆ τραχήλῳ περιβαλόντες, εἰς ὕψος ἀρτῶσιν, ὡς ἂν γε δόξη τῆ σφετέρᾳ γνώμῃ ἑαυτὸν τῆ ἀγχόνῃ ἐπιβαλεῖν. Φασὶ γὰρ μὴν τὸ μειράκιον τοῦτο ὑπερφῶς δόξαι τῆς βασιλείας ἄξιον, τῷ τε τοῦ σώματος εὖ ἔχειν, καὶ πολλῶν ἀρετῶν συνδρομῇ, οἷς ὁ βασιλικὸς τύπος χαρακτηρίζεται. Τῷ δὲ μεγαλοψύχῳ καὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἀκρῶ καὶ τὸν ἐκείνου ὑπερβαλέσθαι πατέρα, εἰ γὰρ συνεχωρεῖτο πρὸς ἄνδρας τελέσαι. Ὁ μὲν οὖν τριούτος ὢν, οὕτω τέθνηκεν, εἰκοστὸν ἀπὸ τῆς γενέσεως ἔτος ἄγων.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἑσπερᾷ Εὐγενίου τυραννίδος ὡς καὶ τούτου ὁ Θεοφιλῆς ἑτροπώσαστο βασιλεὺς, θάλω ἀνδρῶν προκαταγγελιάτων τὴν νίκην.

Ἀνὴρ δὲ τις Εὐγένιος, Ἕλλην τὸ σέβας, ἐπιπηδῆ τῆ ἀρχῆ, καὶ τὰ τῆς βασιλείας ἀμφιέννυται σύμβολα, συνεργούντο: Ἀρουαγάστου, ὃς βάρβαρος ὢν τὸ γένος, οὐδ' ἐπιβαλεῖν τῆ ἀρχῇ ἐπέχειρησεν. Εὐγένιος δὲ Ῥωμαϊκοὺς λόγους παιδεύσων τὰ πρῶτα, ἔπειτα διαβόλους καὶ παιδευτήρια, κατὰ τὰ βασιλεια ἐσ-ρατεύετο, καὶ ἐν τοῖς ἀντιγραφείοις τοῦ βασιλέως ἐτέτακτο ἑλλόγιμο, δὲ τὰ μάλιστα ὢν, διὰ τιμῆς πλειστοῦ τῷ βασιλεῖ ἦν, καὶ ἐς τὴν τῶν μαγίστρων ὄξϊαν διέβαινε. Τὴν δὲ παροῖσαν τύχην μὴ δυνάμενο: ἐνεγκεῖν, ἐπὶ τὸ τυρρνεῖν ἐβλεπεν ἤγετο γὰρ σφαγίους τισὶ καὶ ἠπατοσκοπίας: καὶ ἀστέρων τινῶν καταλήψεις σαφῶς εἶδέναι τὸ μέλλον εἰσχυριζόμενος τισί. Πολλοὶ τε γὰρ καὶ ἄλλοι τῆνικαῦτα τούτοις ἦσαν σχολάζοντες: καὶ δὴ καὶ Φλαβιανὸς ἐκεῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ὑπαρχος, περιδότης λόγους ἀνὴρ, καὶ εἴπερ τις περὶ τὰ πολιτικὰ συνेतὸς, καὶ τὸ μέλλον ὡς ᾤετο μαντείας ἐξεπιστάμενος ἢ δὴ μᾶλλον καὶ τὸν Εὐγένιον ὑπηγάγετο, καὶ πρὸς μὴ χην ἐκλεναι ἄσφαλῶς γὰρ κρατήρειν τοῦ ἐγχειρήματος διετεινετο, καὶ γὰρ αὐτῷ μοιρῆδιον εἶναι τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων εἰσηγεῖτο: νικήσειν τε τὴν μάχην, καὶ τῆ Χριστιανῶν θρησκείᾳ μεταβολὴν τινα ἐξεσθαι: δ' αὐτοῦ ὑπέτλει. Αἰς δὲ τῆ ἐλπίσειν Εὐγένιος βουκολούμενος, μεγάλην ἀθροίσας δύναμιν, τὰς ἐν Ἰταλίᾳ πύλας, ἃς Ῥωμαῖοι Ἰούλιας Ἄλπεις καλοῦσι, προκαταλαβὼν ἐφρούρει. Μίαν γὰρ στενωπὴν λίαν ἔχουσι διόδον, ἀποβῶντι μεγάλοις ὄρεων ἐκατέρωθεν ἀσφαλῶς πεφραγμένα. Καὶ ὁ μὲν Εὐγένιος ἀρθεὶς τύραννος: κατὰ τὰ ἐσπέριον, τοῦ αὐτὰ ἐπρωττεν ὅσα ἦν εἰκὸς τὸν οὕτως τὴν ἀρχὴν ἐραξάμενον διαπράττεσθαι. Θεοδόσιος δὲ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐν φροντίσειν αὐθις καθεστῆκαί πολλαῖς: οὐ μείους γὰρ ἦσαν, ἢ ὅτε κατὰ Μιξίμου κεκίνητο. Πολλὴν δὲ καὶ οὗτος ἀξιόμαχον στρατιὰν ἀγείρας, διττῶς ἐμερίζετο: πότερον ἐπὶ τὸν τύραννον ὁμῶς χωρεῖν, ἢ περιμένειν ἐπιόντα ἐκεῖνον. Οὕτω δ' ἔχων φροντίδος, ἔγνω δεῖν συμβούλῳ περὶ τούτου χρῆσασθαι Ἰωάννη τῷ ἐν Θηβαῖδι: διαλάμποντι μοναχῷ ὃν ἐν τῷ πρὸ βραχέος: καταλόγῳ τῶν ὁσίως βιούντων ἐπιφανίστατον γεγονέναι καὶ ἐν ἄλλοις μὲν περιβοῆτοι: ἔργοις,

μόλιστα δὲ τῇ γνώσει τῶν ἐσομένων εἰρήκαμεν. Ἄ μοναχί, utendum sibi esse statuit, quem supra Τῆς γὰρ θείας μεταλαχῶν χάριτος ὁ ἀνὴρ, πολλὰ καὶ πυνθανομένοις προὐλεγεν· οὗ δὴ πείραν καὶ ἐπὶ τῶ πρώην ἔσχε τυράννῳ, ἀναίμωτι τὴν νίκην ἐκείνην προαγορεύσας ἔσσεσθαι. Καὶ δὴ Εὐτρόπιον τὸν εὐνοῦχον, ὃς ἦν ἐκείνῳ πιστότατος, ἀνὰ τὴν Αἴ- γυπτον ἔπεμπεν· εἰ μὲν εὐχερὲς γένοιτο, αὐτὸν ἐκείνον τὸν ὄστιον μεθ' αὐτοῦ ἄξοντα· εἰ δ' ἰσχυ- ρῶς ἀπαγορεύοι τὴν ἀφίξιν, τὸ ποιητέον ἐπὶ τῇ μά- χῃ μαθεῖν βιάσασθαι. Καὶ ὁ μὲν Εὐτρόπιος εἰς Αἴ- γυπτον ἦκων, οὐδαμῶς ἔπειθεν Ἰωάννην εἰς βασιλέα ἐλθεῖν· παρηγγύα δὲ λέγειν ἐκείνος· ὡς μετὰ πολλὸν φόνον νικήσει μὲν τὸν τύραννον· μετὰ δὲ τὴν νί- κην, οὐ πολλῷ ὕστερον κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ αὐτὸς μετολλάξει τὸ ζῆν. Ἀμφότερα δὲ εἰ τέλος ἔσχον, ἢ ἱστορία δηλώσει. Ἐπεὶ γὰρ ἀρχοῦντως αὐτῶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάστο, ἀναγορεύει βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν ἐκείνου Ὀνώριον· Ἀρχάδιον γὰρ ἐφθη πρότερον εἰς τὴν βασιλείαν ἀναγαλῶν. Τούτους δ' ἀμφὶ τῇ Κωνσταντινίου λιπῶν, αὐτὸς πᾶσαν τὴν πρὸς Ἐὐ περιθαλλόμενος δύναμιν, πρὸς τὴν Ἐσπέραν ἠπειγέτο. Πολὺ δὲ τι πλῆθος καὶ τῶν παριστρίων βαρβάρων ἐφείπετο, ἐκόντες συμμαχεῖν αὐτῷ ἡρη- μένοι. Τῶν δὲ στρατηγῶν ὀλίγους εἶναι τοὺς συμμά- χους φησάντων, καὶ ἀργεῖν τὴν κίνησιν βουλευομέ- νων, ὡς ἂν ἦρος ἀρχομένου καὶ ἄλλην ἐπιλέξωνται στρατιάν, ἐν εἴῃ τῷ πλῆθει ἀνακράτος περιγενέ- σθαι τῶν δυσμενῶν, ἤκιστα ταῖς τῶν στρατηγῶν εἰσηγήσεις προσέσχεν ὁ θεϊστάτος βασιλεὺς· μηδὲ γὰρ χρῆναι τοσαύτην μὲν ἀσθένειαν τῷ παντοδύ- νάμῳ ὀπλῳ τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖν· ἀντίβροπον δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου δύναμιν τῆ τοῦ Ἡρακλέος εἰκόνι. «Τοῦ γὰρ ἐμοῦ ὁ σταυρὸς, ἐκείνου δὲ ἡγέται ὁ Ἡ- ρακλῆς.» Οὕτως εἰπὼν, ἀπεχώρει. Ἐπεὶ δ' ἐξῶν τῆς Κωνσταντινίου πρὸς τῷ Ἐβδόμῳ ἐγένετο, τῇ ἐνθάδε ἐκκλησίᾳ, ἦν αὐτὸς, διαφερόντως Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τιμῶν, ἀνεδειματο, εἰσῆει προσεύ- ξασθαι μὲν θεῷ· εἰς ἀρωγὴν δὲ μετακαλέσασθαι καὶ τὸν Βαπτιστὴν, ὥστ' αἰσίαν αὐτῷ τε καὶ τῇ στρατιᾷ Ῥωμαίων τὴν ἐκδασιν τῆς μάχης γενέσθαι· καὶ δὴ τὸ εἰκὸς ἀφοσιωτάμενος, εἰς Ἰταλίαν ἐγένε- το. Ἐξαπίνης δὲ ταῖς Ἄλπεσι προσβαλῶν, τὰς πρώτας ἐσὺλα φυλακὰς τοῦ τυράννου. Τὰ δὲ ἄκρον τῆς παρόδου παραμείψας, ἐπεὶ ἐς τὸ κάταντες ἦγε- το, ὁρᾷ τὸ πεδίον σύμπαν ἀμυθῆται πλήθει πεζῶν καὶ ἰππέων πεποικνωμένων· οὐ πάνυ δ' αὐτοῦ πόρ- ρω κατὰ νότου καὶ ἄλλους τῶν πολεμίων κατὰ τὴν κορυφὴν ἐστηκότας τοῦ ὄρους, καὶ τὸ γε νῦν ἡρέμα τέως ἔχοντας· ὡς δ' ἡ πρώτη φάλαγξ κατιούσα τοῖς ἐν τῷ πεδίῳ προσέβαλε, μάχῃ κριτερὰ καὶ ἀμ- φηριςτος ἀνεβῆγγυτο. Ἐπεὶ δ' ὅσον τὰ ἐς ἀνθρω- πίνην δύναμιν μὴ εὐχερῆ τὴν σωτηρίαν εἶναι τῷ στρατῷ κατελάμβανε, μέσον τῶν δύο στρατευμάτων ἐπιλημμένῳ· ἦδη γὰρ καὶ οἱ κατὰ τὴν ἀκρώρειαν ἔρημοῦντας κατὰ νότου προσέβαλλον· καὶ καθ' ὃ μὲν μέρος Ῥωμαῖοι Ῥωμαίοις ἐμάχοντο, ἰσοπαλῆ

in eorum qui sanctam vitam egerunt, catalogo clarissimum, et cum aliis admirandis operibus, tum maxime futurorum scientia celebrem fuisse diximus. Cum enim is gratiam divinam sortitus esset, multa eum consulentibus prædixit. Cujus rei periculum et specimen in proximo tyranno præbue- rat, incruentam illam victoriam Theodosium re- portaturum esse vaticinatus. Itaque fidiissimum sibi eunuchum Eutropium in Ægyptum misit, ut aut virum sanctum, si facile id fieri posset, ad se adduceret : aut ab illo, si constanter adventum detrectaret, quid de bello faciendum esset, cogno- scere conaretur. Eutropius eo profectus, nequa- quam Joanni ut ad imperatorem veniret, persua- sit. Quapropter illum, ut eventum belli prædiceret, rogavit. Atque ille, Theodosium quidem post cæ- dem multam, victoriam de tyranno consecuturum : non multo autem post ipsum quoque in Italia moriturum esse respondit. Utrumque hoc au even- tum talem habuerit, historia declarabit. Postquam enim ea quibus in bello opus est, abunde compa- ravit, Honorium etiam filium imperatorem re- nuntiavit : Arcadium namque antea ad imperium evexerat. **311** Ambobus filiis Constantinopoli relictis, ipse cum copiis Orientalibus omnibus in Occidentem est profectus. Ingens autem Barba- rorum, qui ad Istrum colunt, multitudo, voluntate sua auxilium ferens, cum secuta est. Porro cum ordinum duces paucitatem sociorum causarentur, et expeditionem differendam suaderent, ut scilicet primo vere exercitus alius contraheretur, et mi- litum numero hostes vincerentur, nequaquam in ductorum consilio religiosissimus acquievit impe- rator. Minime namque tantamtribuendam esse imbecillitate dixit omnipotenti crucis armaturæ, quæ ex adverso Herculis imagini opposita esset. « Exercitui enim meo, inquit, crux præit ; illius autem copias Hercules ducit. » Hæc verba prolo- cutus, iter ingressus est. Constantinopoli autem profectus, ubi in Septimo (1) ad ecclesiam venit, quam ipse Joanni Baptistæ (eum enim præcipue honorabat) construxerat, eam est ingressus, ut simul et precationem ad Deum faceret, et Bapti- stam ad ferendum sibi auxilium invocaret (2), quo optatum sibi et Romano exercitui exitum pugna haberet. Re ibi divina, ita ut par erat, peracta, postea in Italiam pervenit : et confestim ad Alpes contendens, prima tyranni præsidia cepit. Atque ubi transitu præcipiti præterito, acclivi itinere in collem quemdam conscendit, planitiem omnem innumerabili peditum et equitum multi- tudine teneri, nec ita longe a tergo alias hostium turmas in vertice montis, qui tunc quidem quieti erant, sibi imminere vidit. Postquam autem prima acies se de colle demittens, eos qui planitiem

(1) Ἐβδομον, hoc est, Septimum ex suburbiis Constantinopolitana: civitatis unum est. (Procop.) Sicuti et alia ejus urbis regio est apud eundem δεύ-

τερον, hoc est, Secundum.

(2) Σύμμαχον αὐτῷ ἐπικαλέσασθαι τὸν Βαπτιστὴν. Sozom. lib. vii, cap. 24.

occupaverant, aggressa est, ingens et dubium A praelium (1) commissum est. Et ibi, quantum in humanis viribus situm est, non facile servari posse copias suas, a duobus hostium exercitiis circumventas, intellexit. Jam enim et illi, qui in summo monte quieti constiterant, a tergo suos aggrediebantur : et qua in parte Romani cum Romanis pugnabant, æquis viribus decertabatur. Ubi autem auxiliares Barbari praeliabantur, multo illis Eugeniū milites superiores erant. Imperator ubi auxilia sua sic concidi, ut dixi, vidit, humi prostratus, lacrymis solum rigavit, Deo supplicans, ne sic Romanorum imperium in summo interneconis periculo despiceret. Eum vero Deus quamprimum exaudivit : 312 id quod belli eventus comprobavit. Intervenit nox, et exercitus animus despondebat. Imperator autem animi anxius et consilii inops, in summo montis, in quo castra et exercitum habebat, vertice, precatoriam domum invenit. In ea noctem totam, rursus rerum universarum Dominam suppliciter orans, consumpsit. Circiter vero galli cantum, contra animi sententiam somno oppressus, et in nudo solo provolutus, viros duos videre visus est, candida veste indutos, et candidis etiam equis vectos. Qui ad eum accedentes, forti esse animo, et metum abjicere, atque cum diluculo aciem rite instruere, et adversus hostes confidenter ducere jusserunt : subsidio se a Deo emissos, et in prima acie pugnuros esse, addentes (2). Et alter Joannem evangelistam, alter autem Philippum apostolum se esse dixit. Idem vero ex militibus etiam quidam vidit, qui ordinis sui dictori visionem eam indicavit. Ille eam ad tribunum, atque is ad exercitus ducem retulit. Hic porro rem talem, ut novum quidem, apud imperatorem exposuit. Quæ ille audita : « Non mea causa, inquit, miles eos vidit. Ego enim prior vidi, et victoriam mihi pollicitus credidi. Verum ne quis me sic temere et cupide ad pugnam progredi aut somnium fingere putet, universitatis hujus Dominus hoc ita procuravit, ut miles meus idem videret, et testis locuples sermonis mei esset. Proinde timore quam longissime abjecto, antesignanos istos, quæ in prima acie dimicabant, sequamur. Ne quis vero nostrum ex hostium multitudine victoriam æstimet, sed potius alacri fiducia in Deam fixa, præeuntes duces consequatur. » Ejusmodi verbis ubi militibus animum addidit, ex collis vertice aciem structam duxit. Eugenius ubi Theodosii exercitum pugnandi amore teneri vidit,

(1) Hoc praelium Claudianus poeta in Panegyrico ad Honorium. recessu imperatorem renuntiatum, pulcherrimis carminibus est complexus :

— Victoria velox

Auspiciis effecta tuis : pugnastis uterque,
Tu fatis, genitorque manu : te propter et Alpes
Invadit faciles, cauto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis : spes irrita valli
Concidit, et scopulis patuerunt claustra rerulsis.
Te propter gelidis Aquilo de monte procellis

τὰ τοῦ πολέμου ἦσαν ζυγά · καθ' ὃ δὲ οἱ σύμμαχοι
βάρβαροι, ὑπερτέρου πλείστον οἱ Εὐγενίου. Ὁ βα-
σιλεὺς τὸ συμμαχικὸν οὕτως ἔρων διολλύμενον,
πρηγῆς πεσῶν, δάκρυσι τὸ δάπεδον ἔβρεχε, θεὸν
λιπαρῶν μὴ οὕτω τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀπολλυμέ-
νην περιδεῖν. Θεὸς δ' αὐτίκα ἐπήκουεν, ὡς καὶ τὸ
ἀποδῶν ἔδειξε. Νυκτὸς γὰρ ἐπιγενομένης, ἠθῦμαι
μὲν ὁ στρατός · ἐν ἀπόρι δ' ὦν ὁ κρατῶν, κατὰ τὴν
ἀκρωνυχίαν τοῦ ὄρους ἐν ᾧ καὶ τὸ στρατόπεδον πε-
ριθροιστο, εὐκτῆριον οἶκον εὐρών, πάννουχος διετέ-
λει τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην αὐθις ἀντιβολῶν. Περὶ
δὲ ἀλεκτροδύων ὤδαξ, παρὰ γνώμην ὑπὲρ κλαπέις
ἐπὶ ψιλοῦ κείμενος τοῦ ἐδάφους, ἐδόκει δύο ἄνδρας
ὄρᾶν, λευκὰ μὲν ἀναθεβλημένους, λευκοὶ δὲ καὶ
τοῖς ἵπποις χρωμένους · οἱ προσιόντες, θορρεῖν τε
ἐκέλευον, καὶ τὸ δέος ἐλάυνειν · ἅμα δ' ἔρω ἐν κόσμῳ
καθοπλισαὶ τὴν στρατιάν, καὶ τοῖς πολεμίοις ἀνταπεξ-
ίεναι θαρβύοντως. Προσετίθεντό γε μὴν, ὡς καὶ
οὗτοι ἐπικούροι πεμφθεῖεν αὐτῷ πρὸς Θεοῦ, κα-
πρόμαχοι συνεσόμενοι. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννην εἶναι
τὸν εὐαγγελιστὴν ἔλεγεν · ἄτερος δ' εἶναι Φιλίπ-
πος ὁ ἀπόστολος. Τὰ ἴσα δὲ καὶ τις ἐθεῖτο στρατιώ-
της · ὃς τῷ λογαγῶ τὴν ὄψιν δηλώσας, τῷ χιλιάρ-
χῳ ἐμήνυεν, ὃ δ' αὐθις τῷ στρατηγῷ. Ἐκεῖνος δὲ
καινόν τι ἀπαγγέλλειν ἔχειν ὑπεμίμησε βασιλεῖ·
καὶ ὃς μαθὼν, « Οὐκ ἐμοῦ χάριν, ἔφη, ταύτην εἶδε
τὴν ὄψιν · ἐγὼ γὰρ καὶ προεώρακα, καὶ πεπίστευ-
κα τοῖς ὑπεσχημένοις τὴν νίκην. Ἄλλ' ἵνα μὴ τις
με οἰηθεῖ ἀπλῶς οὕτω τῆς μάχης ἐφίεσθαι, καὶ
πλάττειν τὸν ὄνειρον, τὸ ἴσον ἰδεῖν καὶ τὸν ἐμὸν
στρατιώτην ὑποκόμησεν ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης, ὡς
ἂν γε καὶ μάρτυς ἀξιόχρεως τῆς ἐμῆς διηγήσεως
γένοιτο. Καὶ δὴ τὸ δέος διαβρίψαντες πορρωτέρω,
τοῖς προμάχοις ἐπόμεθα. Μὴ τις δὲ τῷ πλήθει τῶν
πολεμίων τὴν νίκην σταθμάσῃω · Θεῷ δὲ μᾶλλον
θαρρεῖτω ὅλη προθυμία τοῖς ἡγουμένοις ἐπόμενος. »
Οὕτω δὲ τὸ στρατεῦμα προθυμίας ἐμπλήσας, ἐκ τῆς
τοῦ ὄρους κορυφῆς συντάζει τοῖς οὐ κατήγεν. Εὐγέ-
νιος δ' ἐκεῖθεν οὕτως ἰδὼν πολεμησιόοντα τὸν στρα-
τὸν, καὶ αὐτὸς τὴν οἰκίαν δύναμιν καθοπλίσας, εἰς
παράταξιν ἔστησεν. Ἐκεῖνος δ' ἐπὶ τινος ἀνῆει γη-
λόφου, θανατῶν τὸν βασιλέα φάσκων, καὶ ἐκόντα
τῆς παρουσίας ἀπαλλάττεσθαι ζωῆς ἡρημένον. Τοῖς
γε μὴν στρατηγῶσι αὐτοῦ ἐπέταττε, μηδὲ κτείνειν,
ἀλλὰ ζῶντα πρὸς αὐτὸν ἄγειν. « Ὡς δ' αἱ φάλαγγες
κατὰ μέτωπον ἔστησαν, τὸ μὲν πλῆθος ὑπερφυῶς
πολλῆ ἀπλάσιον τῶν πολεμίων ἦν · εὐαρίθμητον δὲ
καὶ κομιδῇ βρογχὺ τὸ ἀντιπαρατατόμενον. Ἡ δὲ
συμβολὴ περὶ τῶν ποταμῶν, ὃς καλεῖται Φρίνδος,
ἐγίνετο. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν ὁ στρατηλάτης Βακού-

Obruit adversus acies, revolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.
Alpinae rubuere nives, et Frigidus amnis
Mutatis sumavit aquis : turbaque cadentium
Staret, ni rapidus juvisset flumina sanguis.

(2) Theod. lib. v, cap. 24.

ριος ἀναβῶσθαι τὴν ψυχὴν, ἐπὶ τόσον ἐκλόνοι τὰς ἀφ' ἑαυτοῦ φάλαγγας, ὡς εἰσδραμεῖν εὐθέως καὶ διαβῶσθαι τὰ πλῆθη, καὶ ἐξουσίαν τρέψαι τοὺς πρώτους διώκοντας. Οἱ δὲ τῆς τυραννικῆς παρατάξεως ἡγεμόνες, οὐκ κατὰ νότον κείσθαι· καὶ περικαθῆσθαι τὴν ἀκρὰν εἰρήκαμεν, πρέσβιν ἐς Θεοδοσίον πέμψαντες, συμμαχεῖν ἐκείνῳ καθήγγελλον, εἰ γὰρ μείζονος τιμῆς παρ' αὐτῷ ἔσονται. Βασιλεὺς δὲ τὴν πρεσβείαν προσέτετο· καὶ ἐπεὶ χάριτον οὐκ εὖρε, δέλτον λαθῶν, ἦν τι· τῶν παρεστῶτων τυχαίως ἐφέρετο, ἐν ταύτῃ κατέγραψεν, ἦν ἐπίσημον καὶ προσίχουσαν ἕκαστοι τάξιν ἐξουσίαν παρ' αὐτῷ, εἰ γὰρ πέρασ τῆ ὑποσχέσει· αἴσιον ὁλοῦσι. Καὶ οἱ μὲν οὕτως ἐκ πολεμίων σύμμαχοι ἀρόρον βασιλεῖ ἦσαν· ἐπὶ δὲ τῆς μάχης, τῷ πεδίῳ καθισταμένης, καὶ μὴ πω κλινάσης ἐπὶ θάτερα τῆς ὁρμῆς, ἐξαισιῶς ποθεν ἐπαίγιστος ἀνεμος καὶ ἀντιπρόσωπος πνεύσας τοῖς πολεμίοις, οἷον εἶναι μηδ' ἄλλοτε ποτε ἱστορεῖσθαι πνεύσαι, τὰς μὲν τάξεις διέλυε. Τὰ γὰρ βέλη τε καὶ ἀκόντια ὅσα κατὰ Ρωμαίων ἐπέμποντο ἐξ ἀντιτύπου δυνάμεως ἀναστρέφων, κατὰ τῶν πεμπόντων μᾶλλον ἤφει· καὶ τὰς ἐκείνων ἀσπίδας σὺν πολλῷ συρφετῷ καὶ ἀμυθητῶ κόνει τῶν ἐκείνων χειρῶν ἀφαρπάζων, καὶ τοὺς ἰμάντας διαβῶσθαι, ἐπ' αὐτῶν ἐκλύει κατὰ στόμα βάλλων, καὶ ὅπου δὴ ποτε· τὰ δ' ἐκ τῶν Θεοδοσίου πεμπόμενα, σφοδρότερα ῥύμη καὶ ταῦτα κατ' ἐκείνων ἐκίνει· οἷς δὴ καὶ θαρβύσαντες, ἄτε δὴ ἀπημαντοὶ διαμμένοι, θράσει πολλῷ ῥέοντες τοὺς πολεμίους κατέχευαν. Οἱ δὲ πολέμιοι τὴν προφανῆ γνόντες ἐπικουρίαν ὡς θεῶθεν ἐπῆρι, τὰ ὄπλα ῥίπτοντες, φειδοῦς τῆς ἐκ βασιλείως ἠντιβόλου τυχεῖν. Ὁ δὲ εὐθὺς εἶκε καὶ συγγνώμην ἐδίδου. Καὶ δὴ αὐτοῖς τε καὶ τοῖς αὐτομόλως ἐλθοῦσιν ἐπαμπε τὸν τύραννον ἀγαγεῖν. Οἱ δὲ βοῆ θέοντες, τὸν λόφον ἀνήσαν, ἐφ' οὗ καθήμενος· τὰ πραχθέντα ἠγνώει. Εὐγένιος δὲ τῷ τοῦ δρόμου τάχει καὶ τῷ συχνῷ ἀσθματικαίνοντι ἀγγέλλειν ἔχειν νομίνας ἐκείνους, καὶ νίκης ἀγγέλου μᾶλλον παρ' αὐτὸν ἦκειν, εὐθὺς ἀνηρώτα, « Εἰ πεπεδημένος· καὶ ζῶν, ὡς προσετάθη, καὶ Θεοδοσίος ἀγεται. » Τῶν δ' εἰπόντων, « Μὴ ἐκείνον πρὸς σέ, σὲ δὲ μᾶλλον πρὸς ἐκείνον ἐπέμφθημεν ἀγαγεῖν· ἡ γὰρ νίκη τὸν τύραννον μισαχθεῖσα τὴν ἔνομον βασιλείαν ἠσπάσατο· τοῦτο γὰρ ὁ τῶν ὄλων ἐκέλευσε πρύτανις· » εὐθὺς τοῦ δίφρου αὐτὸν κατασπάσαντες καὶ δεσμὰ περιθέντες, αἰχμάλωτον ἦγον πρὸς βασιλέα τὸν πρὸ βραχέος μέγαλαυχον. Ὁ δὲ τὰ ἐς Οὐαλεντινιανὸν πλημμεληθέντα ἐκείνῳ παρήγεν εἰς μέσον, καὶ τὴν παράνομον βασιλείαν, τὰς τ' ἐμφυλίου μάχας, πρὸς δὲ καὶ τὸν σύμμαχον ἐκείνῳ διετάζαντες Ἡρακλίεα. Ὁ δ' ἀκούων ὁ τύραννος, τοῖς ποσὶ τοῦ κρατοῦντος ἑαυτὸν ἐλεινῶς ἐβρίπτε, καὶ ἔδειτο σώζεσθαι. Ἐν ᾧ δὲ ἰκέτης ἦν, τῶν τις στρατιωτῶν τὸ ξίφος σπασάμενος, τῆς κεφαλῆς αὐτὸν ἀφαιρείται. Ἀρρυσγάτης δὲ ὁ τοσούτων καὶ τηλικούτων κακῶν αἴτιος, φυγῆ χρώμενος· ἐπὶ οὖσιν ἡμέραις, ἐπεὶ μὴ ἔγνω τοῦ λοιποῦ αὐτῷ βιωσιμα εἶναι, αὐτόχειρ τῷ οἰκείῳ ξίφει ἐγένετο.

(1) Moriturientem et e presenti vita mox decessurum imperatorem acie secum structa congregi dixit. Theod.

ipse quoque copias suas instructas in aciem produxit. Et in tumultum quemdam conscendit, et imperatorem mori cupere (1) ac sua sponte ad mortem oppetendam properare dixit: ducibusque suis præcepit, ut ne illum occiderent, sed vivum potius ad se adducerent. Postquam acies ita adversis frontibus constitere, mirifica variarum gentium multitudo in hostium partibus esse visa est. At qui contra eos in armis ordine suo stabant, perquam pauci, ita ut eorum numerus facile iniri posset, erant. Coitio prima ad fluvium qui Frigidus dicitur, est facta. **313** Magister militum Bacurius, magno animi robore concepto, tantopere impressione sua hostium phalanges turbavit, ut statim sui incurrerent, et ordinibus ruptis in fugam eos verterent, qui persecuti eos pridie fuerant. Porro duces tyrannicæ ejus aciei, quam a tergo summum montem insedissee diximus, misso ad Theodosium oratore, ad partes ejus se transiuros esse receperunt, si majoris dignitatis eis apud eum locus esset: imperator legationem eam suscepit. Et cum claræ copia non esset, tabula, quam ex assistentibus militibus quidam casu quodam ferebat, arrepta, in ea quem quisque illorum præclarum et convenientem locum apud se habiturus esset, si promissis starent, eaque ad finem debitum perducerent, descripsit. Ad hunc illi modum simul omnes ex hostibus socii imperatoris sunt facti. Adhuc campestris pugna acriter committebatur, necdum victoriæ impetus in alterutram partem inclinabat, cum ingenti vi alicunde ventus vehementissimus adversus hostes obortus, qualem nunquam antea flavisse memoriæ proditum est, in ora illorum irrui et ordinis solvit. Et tela atque sagittas, quæ contra Romanos emittebantur, vi quadam reluctante in eos convertens qui illas emiserant, rejecit: et clypeos, cum multa purgamentorum congerie, et pulvere incredibili illatus, ex eorum manibus rapiens, et lora conscindens, eos in illorum ora et membra quæcunque concutiens provolvit. Quæ vero a Theodosianis jaciebantur tela, acriore etiam in illos impetu ferebantur. Quam ob causam animis magnis conceptis, et quod integri etiam permanserant, ingenti fiducia illi in adversarios ruentes, eos cadunt. Itaque hostes manifeste opem eam divinitus accidere cernentes, armis abjectis, ad imperatoris misericordiam, veniam ab eo petentes, confugerunt. Atque ille eos, precibus cedens, statim in gratiam recepit: eosque et transfugas alios, ut tyrannum captum ad se adducerent, misit. Illi vero vociferantes, magna celeritate in tumultum evadunt, in quo ille casus ejus etiamnum ignarus considerat. Eugenius ex incitato cursu et assiduo illorum anhelitu, novi quidquam eos afferre, atque adeo victoriæ nuntios sibi advenire ratus, statim, an vinciet et vivus, sicuti præceptum fuerat, Theo-

dosius adduceretur, interrogavit. **314** Cui illi A responderunt : « Non illum ad te, sed potius te ad illum ut adducamus, missi sumus. Victori namque tyrannum detestata, legitimum imperium est secuta. Sic scilicet hoc rerum omnium gubernator procuravit. » Cum his dictis, et curru detractum et vinctum eum, qui paulo ante magnas spiraverat gloriis, captivum ad imperatorem adducunt. Theodosius ea illi, quæ in Valentinianum cominisisset, et illegitimum atque iniquum imperium, necnon civilia bella in medium proferens, objecit. Insuper vero etiam auxiliarem tutelamque risit Herculem. Quæ tyrannus audiens, ad pedes se imperatoris miserabiliter abjecit, et ut vitam sibi donaret oravit. Cum vero ita illi supplex esset, ex militibus quidam ense stricto caput illi amputavit. Arbogastes autem talium tantorumque malorum auctor, ubi biduum in fuga consumpsit, et vitæ tædium eum cepit, manus ipse sibi suo usus gladio attulit. Talis ille fidelissimus imperator fuit, ut semper in bellis atque præliis, pro eo atque fieri debet, ex divino penderet præsidio, quo etiam nunquam est frustratus. Fertur sane et illud, quo tempore prælium hoc in Occidente est commissum, in templo Septimi (quæ suburbana Constantinopolitanæ urbis regio est, in quo precatum esse imperatorem diximus, cum ex ea urbe in bellum iret), hominem quemdam, qui dæmonis intemperitiis agitabatur, in sublime raptum, veluti cum Baptista contententem conviciis illum proscidisse, quod ei caput resectum esset, deinde etiam ferum quiddam hisce verbis exclamasse : « Tu me vincis, et meis insidiaris copiis. » Qui vero tum in eum hominem incidere opinati, diem in charta excipientes notarunt : et deinde eo ipso tempore prælium factum esse, multorum sermonibus, qui ei pugnae interfuerant, cognoverunt. Res Eugenii tyranni hoc accidere modo.

315 CAPUT XL.

De seditione et tumultu Thessalonicae orto, propter quem Theodosius septem millia virorum occidit.

Verumenimvero non proclive alicui est, omnes omnino communis adversarii nostri plagas effugere. Si quis enim forte impuræ libidinis affectum transiliat, in avaritiam incidat. Hanc vero si etiam superet, invidiæ lubrico circumveniatur : hanc autem si quoque conculcet, fortasse iram non vincat. Plures namque perniciosus hostis humano generi struit pedicas, qualicumque vitiosiore affectione per artem quamdam capere quemque satagens, et in primis qua aliquem ex naturæ inclinatione facile capi posse existimet. Quam ille machinationem ita motitur, ut corporis perpressionibus ad animarum momenta abutatur. Mens autem hominis si sedulo exebet, divino adjuvante numine, victrix abit, et machinas fraudesque illius evadit. De humana natura eum partem quoque suam admirandus iste imperator accepisset, affectiones quoque ejus communes habuit. Iræ enim justæ non moderatus, officio atque decoro excidit, et facinus crudele et inhumanum commisit. Quod sane et ipsum pro eo atque potero, referam, non tantum quod lectori id scire conducibile sit, verum etiam in eodem facto simul et crimen et laudem habeat principis tanti, id quid sit, dicam. Urbs Thessalonicensis, Achaia cuncta, et Thessalia, Illyrico toti quoque, et aliis Macedo-

Α Τοιοῦτος ἐκαίνοσ ἦν ὁ πιετότατοσ βασιλεὺσ, ἀεὶ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ τὰ πάντα τῆσ θείασ ἐπικουρίας ὡσ χροῶν ἐξαρτώμενοσ, καὶ οὐδέποτε ταύτησ ἀποτυγγάνων. Λέγεται μέντοι καὶ τοῦτο, ὡσ καθ' ὃν καιρὸν ἔπρὸσ Ἐσπέραν οὗτοσ συνεβρόγγυτο πόλεμοσ, τῷ τῷ Ἐδδῆμου νεφί, ἐφ' οὗ τὸν βασιλεία προσεῦξασθαι διελάθομεν, ἐξιώντα τῆσ Κωνσταντίνου, ἀνθρωπὸσ τισ δαίμονι μαστιγοῦμένοσ, μετάρσιοσ ἀρπαγείσ, ὡσανεὶ πρὸσ τὸν Βαπτιστὴν ἐτείνετο αὐτῷ διαλοιδορούμένοσ, ὡσ ἀποκοπέναι τὴν κεφαλὴν · εἶτα καὶ ἀγριοὺσ τωσὶ ἀνεθόβα · « Σὺ με νικάσ, καὶ τῷ ἐμῷ ἐπιβουλεύησ στρατῷ. » Οἱ γε μὴν περιτυχόντεσ διὰ πολλῆσ σπουδῆσ οὖσῃσ τηνικαῦτα τῷ πολέμῳ τούτῳ, οἶα δὴ νεώτερόν τι λέγειν τὸν δαιμονῶντα οἰόμενοι, τὴν ἡμέραν χάριτῃ ἀνέγραψαν · καὶ δὴ ἔγνωσαν τὰ περὶ τὸν πόλεμον τῷ τότε πεπραχθαι, πολλῶν τῶν τῇ μάχῃ κεκοινωνηκότων διαγγειλάτων. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆσ Εὐγενίουσ τυραννίδοσ τοῦτον συνηλέθη τὴν τρόπον.

B

C

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῆσ ἐν Θεσσαλονικῇ γενομένησ στάσεωσ, εἰ ἦν Θεοδοσίοσ ἐπτακισχιλίους ἀνδρασ ἀνείλεν.

Ἄλλὰ γὰρ οὐ ῥάδιόν τινα πάσασ ἀρδὴν τοῦ κοινῷ πολεμίου τὰσ ἀκρυσ διαφυγεῖν. Ἴσως γὰρ τισ τὸ τῆσ ἀσελγείασ πάθοσ, ὑπερπηθήσασ, τῇ πλεονεξίῃ ἐάλω. Εἰ δὲ καὶ ταύτησ ὑπερτερήσασ, τῷ τοῦ φρόνου ἀνδλίσθῳ περιπαρήσῃ. Εἰ δὲ καὶ τοῦτον πατήσοι, οὐκ ἂν τάχα καὶ θυμοῦ κρείττων γένοιτο. Πολλὰσ καὶ γὰρ ὁ παλαμναίοσ πολέμιοσ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει τίθησι μάλα τὰσ ποδοστράβασ, ὅτι δὴ ποτε τῶν παθῶν ἕκαστον ἀγρεῦσαι τεχνῶμένοσ · καὶ μᾶλλον ἢ ἐκ φύσασ ἀλώσιμοσ εἶναι ὑποτοπάσειεν, ἀποχρῆσαι τοῖσ τοῦ σώματοσ πάθεσι τὰσ κατὰ ψυχὴν ῥοπὰσ μηχανῶμένοσ. Ὁ δὲ γε νοῦσ, εἴπαρ ἐγρηγόρωσ ἔχοι, τῆσ θείασ ἀρηγούσῃσ ῥοπῆσ περιγίνεται, τῶν ἐκείνουσ μηχανημάτων ὑπεριπτάμένοσ. Φύσασ οὖν ἀνθρωπίνῃσ καὶ ὁ θαυμάσιοσ οὗτοσ βασιλεὺσ μετασχῶν, καὶ τῶν ταύτησ ἐκοινωνήσοσ παθημάτων. Ἐνθυμῷ καὶ γὰρ δικαίῳ τῇ ἀμετρίῃ χρησάμένοσ, ἐξέστη μὲν τοῦ εἰκότοσ, ὡμὸν δὲ τι καὶ ἀπὸ ἀνθρώπου διεπράξατο ἔργον · ὃ δὴ καὶ τοῦθ' ὡσ ἐνὸν διηγῆσομαι, οὐ μόνον ὅτι λυσιστελήσει τοῖσ ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι περ ἐν ταυτῷ κατηγοροῖσιν τὸ ἰμοῦ καὶ εὐφημίαν ἔχει τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέωσ · τισ δὲ ἐσσι, λέξων ἐρχομαι. Προκάθηται μὲν ἡ Θεσσαλῶν πόλισ Ἀχαίασ πάσῃσ καὶ Θεσσαλίασ, καὶ τῆσ Ἰλλυριδοσ πάσῃσ αὐτῆσ, καὶ ἄλλων ἐθνῶν ὅσα ἐπὶ Μακεδονίασ

ἐντός· μεγάλη δὲ λίαν ἡ πόλις καὶ πολυάνθρωπος. Ἦν δὲ ταύτη στάσις μεγίστη ἐγένετο, αἰτίαν σχοῦσα τοιάυτη. Ἦνίοχος Βουθερίχου δὲ τηλικαῦτα τῶν παρ' Ἰλλυριοῦς ἤγειτο στρατιωτῶν, τὴν οἰνοχόον αἰσχρῶς ἰδῶν, ἐπαίρασε. Συσχεθεὶς δὲ διὰ τοῦτο, ὑπὸ φρουρᾶν ἐγένετο. Ἐπεὶ δ' ἐπίσημος ἱπποδρομία τελεῖσθαι κατὰ τὴν πόλιν ἐμελλεν, ὁ δῆμος ἐλιπέρει συγγνώμης τὸν ἡνίοχον ἀξιοῦσθαι δεξιῶς ἔχοντα πρὸς τὸ ἔργον, καὶ ἀφίεσθαι τῷ ἀγῶνι. Ὡς δὲ πολλὰ δεηθέντες οὐδὲν ἤυον, εἰς μεγίστην ἐκινούνοτο στάσιν· καὶ χυλεπῆσαντες, πολλοὺς τε τῶν βασιλικῶν ἀνείλον ἀρχόντων, καὶ Βουθερίχον αὐτόν. Ἄλλους δὲ λίθοις κατέχουσαν. Ἐπειτα καὶ δημοσίῃ κτετέυρον. Ἐπεὶ γοῦν ἔγνω ταῦτα ὁ βασιλεὺς, εἰς ἄμετρον ἀνήθη ὄργην· καὶ τοῦ θυμοῦ τὴν ῥύμην μὴ ἐνεγκῶν, παρήκε τὰς ἡνίας τοῦ λογισμοῦ, καὶ τῆ ἀλογία τὴν ψῆφον ἐπήνεγκεν· ἡ δὲ τῆς τοσαύτης ἀδείας ἐπειλημμένη, οἷαπερ αὐτόνομος τύραννος, ἀδικα ξίφη κατὰ πάντων ἐγύμνωσε· καὶ ἀπηνῶς οὕτως οὐ τοὺς ὑπευθύνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀθίους ἀποκτείνειν ἐκέλευε. Καὶ εἰς ἑπτὰ, ὡς φασί, χιλιάδα· ἀνθρώπων ὁ φόνος προὔχωρει, ἀμῆτου δικῆν τῶν προστυχόντων θερίζομένων, μὴ κρίσεως μῆτε μὴ ἐξετάσεως ἡγουμένης. Εἰσι δὲ οἱ φασί ῥήτην προστάξει πλῆθος τὸν βασιλέα ἀναιρεθῆναι. Ἐντεῦθεν δὲ, οἷα φιλεῖ, καὶ μηδὲν προσηκόντων φόνων ἡ πόλις ἐπίμπλατο· οὐ γὰρ μόνον οἱ ἐγχώριοι, ἀλλὰ καὶ ξένοι τινὲς καταπλεύσαντες, παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐτίωσαν. Καὶ θρήνων ἄξια ἐπαγένετο πάθη, οἷον δὴ καὶ τόδε· Ἐμπόρῳ τινὶ παῖδες συνελήφθησαν δύο· ὑπὲρ ὧν παραδιδούς ἑαυτὸν, ἐκείνους ἐδεῖτο σώζεσθαι· μισθὸν δὲ, καὶ ὅσον ἦν ἐκείνῳ χρυσίον προσέλαχετο τοῖς στρατιώταις. Οἱ δ' ἀπάνθρωποι ἐκείνοι τῆς συμφορᾶς ἐλεήσαντες, θάτερον ἢ ἂν ἔληται τῶν υἱῶν λύειν ἐκέλευον, τὴν ἱκεσίαν δεχόμενοι. Ἄμφω γὰρ ἀφιέναι, οὐκ ἀκίβδονον σφίσιν ἐτίθεντο, ὡς ἐνδεοῦς καθισταμένου τοῦ ἀριθμοῦ. Τῆς δὲ πατρικῆς φύσεως καὶ εἰς ἀμφοτέρους ὀρώσης, κλαίον καὶ ὀδυρόμενος, οὐδ' ἐτέρου διέκρινεν αἵρεσιν. Οὕτω δ' ἐν ἀπόρῳ καθοστηκότος, ἐπίσης γὰρ ἀμφοῖν ἐνικαῖτο τῷ φίλτρῳ, καὶ ἄμφω τοὺς παῖδας ἀπόλεσε, ζήφει τῶν στρατιωτῶν διαχρησαμένων αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ αἰκίτης δεσπότης ἀγαθῶν τιμωρῶν ἀγομένη πρὸς τὴν σφαγὴν, ἑαυτὴν εἰς ἀναίρεσιν προθύμως εἰδίδου.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.
Περὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου παρρησίας· ὡς οὐκ ἀνήκε θεοδοσίῳ τὴν εἰς τὰ θεῖα ἀνάκτορα εἰσοδόν· καὶ περὶ τοῦ νόμου ὃν ἔθετο, καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ παλαιεσέων τε καὶ ἔργων.

Τὴν γοῦν συμφορὰν ταύτην Ἀμβρόσιος ὁ θεῖος μαθὼν, ἐπεὶ μετὰ τὴν Εὐγενίου νίκην ἤκων εἰ, Με-

(1) In Nicephori Græco exemplari Eugenii nomen positum est: sed ego pro eo Maximum reposui, propter consequentia, ubi dicitur Theodosium

nia populis præest, ingens et populosa: in hac seditio maxima est orta hac de causa. In Butherich, qui tum militaribus in Illyrico copiis præfectus fuerat, pincernam auriga oculos adjecterat, ejusque pudicitiam tentarat. Et ea de causa comprehensus, in custodia detinebatur. **316** Cum autem insigne curule certamen in ea urbe peragendum esset, supplicavit plebs, ut aurigæ, qui singulari in certamine eo erat industria, delicti gratia fieret, et is ludicro ei interesse posset. Ubi vero tam sedula deprecatione id non impetrarunt, ad maximum incitati sunt tumultum. Per iracundiam namque plerosque imperatoris principes viros et ipsam Butherichum necarunt. Alios autem lapidibus obruerunt, et postea etiam per publicas vias raptantes traxerunt. Quam rei indignitatem postquam imperator intellexit, immani ira accensus est: et furoris impetum non ferens, rationis habenas abjecit, et appetitum calculo et sententia sua comprobavit. Qui licentia tanta recepta, veluti tyrannus arbitrio suo legibus solutus vivens, gladios iniquos adversus omnes strinxit, et crudeliter non sotes tantum ipsos, verum insontes quoque et innoxios necari jussit. Ad septem millia hominum cædes ea progressa esse dicitur, non secus atque in messe quadam, ferro quos sors obtulisset obvios carpente, nec judicio, nec quæstione habita. Sunt qui dicunt imperatorem certum hominum qui interficerentur numerum statuuisse. Proinde sicuti fieri assolet, factum ut etiam eorum qui a causa essent alieni, cæde civitas sit completa. Non cives enim et incolæ tantum, sed hospites etiam, qui navibus eo appulerant, præter expectationem omnem comprehensi sunt. Et profecto ploratu digna ibi commissæ sunt facinora, quale est et illud: Mercatoris cujusdam filii duo sunt capti. Pro quibus, ut incolumes illi servarentur precatus, seipsum ad necem obtulit: pretiumque præterea quantum auri haberet, militibus se daturum pollicitus est. Feri vero et inhumani illi, casum viri miserati, alterum quem vellet ex filiis, precibus hoc ejus dantes, redimere jusserunt. Si enim utrumque dimitterent, periculum sibi ipsis creaturos esse, numero cæsorum aliquid decedente, dixerunt. Cum autem paterna natura et pietas in utrumque respectaret, flens ille et lamentans, quemnam ex utroque optaret, decernere non potuit. Atque ita animi ambiguus (utriusque enim ex æquo amore vincebatur) utrumque perdidit, militari ferro cæsum. Sed et servus quidam hero suo, quo benigno usus fuerat, cum is ad cædem duceretur, opem ferens, seipsum ad necem alacri animo obtulit.

D

317 CAPUT XLI.

De episcopi Ambrosii dicendi et arguendi libertate, ut Theodosium ab ingressu templi Dei prohibuerit: et de lege, quam posuit, et de aliis ejusdem Ambrosii egyptiis dictis et factis.

Hanc tantam ærurnam divus Ambrosius audierat. Et cum post Maximum (1) devictum Theodo-

Constantinopolim reversum esse. Ambrosius episcopus Theodosium ob tam tyrannicum facinus templo Mediolani excludit.

sins Mediolanum venisset, et in ecclesiam sicuti mos est, precatum iret, et jam ad fores ejus adesset, occurrens ei Ambrosius, et purpura ejus apprehensa, in multitudine media, ne sacrarum ædium vestibulum tangeret, prohibet. «Resiste (1), inquit: virum enim impurum, et manus sanguine innocenti fere adhuc perinique stillantes circumferentem, fas non est, ante legitimam debitamque pœnitentiam, sacram ingredi ædem, aut divinatorum mysteriorum participem fieri. Videris enim mihi, o imperator, non considerare animo tantum tot cædium scelus. Neque postquam iræ furor deferbuit, ratio ipsa tantum agnoscit facinus. Fortasse imperialis potestas impedimento tibi est, quominus peccatum perspicias: et veluti nubes quædam potentia tanta rationi objecta est. Sed peropus est, naturam te tuam fatis obnoxiam, ut scilicet caduca simul et fluxa sit, et avitum atque a primo parente acceptum pulverem, ex quo constitimus, et in quem brevi diffuentes revertemur, considerare: nec purpuræ flore, qui luminibus mentis officit, in oblivionem ejus quam illa obteggit corporis imbecillitatis adduci. Agnosce igitur, te ejusdem naturæ et conditionis hominibus, atque adeo conservis tuis imperare. Communis enim omnium dominus et imperator est rerum Conditor universarum. Quibus vero divinum intueberis oculis templum? Qualibus pedibus sanctum illud calcabis solum? Quomodo manus extolles, quæ cæde iniqua diffuunt? Quomodo etiam divinum Domini corpus eis excipies? Quomodo sanguinem pretiosum ad os afferes, per quod ira transversim actus, tantum effudisti sanguinis? Quam longissime igitur absiste, neque tibi ipsi peccatum adaugendo iniquitatem conduplica (2). Vinculum autem quod Deus coelitus calculo suo comprobavit, suscipe, quod tibi incolumitatem veram conciliabit.» Imperator autem antistitis dicendi libertatem admiratus, verbis ejus cessit; nam in divinis legibus educatus fuerat, certoque sciebat, quænam imperatorum, 318 et quæ etiam episcoporum essent munia. Et cogitavendus aliquandiu, cum lacrymis, pœnitentiæ aculeis ictus, in regiam est reversus. Et octo continuis mensibus elapsis, illustri Natalium Christi adventi dies, atque imperator in imperialibus ædibus sedebat lamentans, et lacrymarum humore faciem rigans. Quem in tanto luctu vivere ubi Rufinus magister (hunc autem supra alios omnes ille propter familiarem consuetudinem honorabat) vidit, placide ad eum accessit, et lacrymarum causam inquisivit. Et ille, altius vehementi et acri ducto suspirio, prolixius flevit. Deinde ad illum conversus: «Tu quidem, inquit, Rufine, ludis: nequaquam enim malorum meorum sensus ad te pervenit. Mihi autem cur gemam et lugeam, causæ exstant, qui tantam quæ mihi accidit, ærumnam sentiam. Quomodo vero ego non affligar, cum servis et mendi-

(1) Hæc verba Theodoritus non habet, lib. v, cap. 19.

διόλων, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἔθος εἰσῆγεν εὐξασθαι, καὶ πρὸς ταῖς θύρας ἐγένετο, ὑπαντήσας Ἀμβρόσιον, καὶ τῆς ἀλουργίδος λαβόμενος ἐπὶ μέσῳ τῷ πλήθει, τῶν ἱερῶν ἐπιβαίνειν προθύρων ἐκώλυεν· Ἐπίσχος, φάσκων· ἀνάγκη γὰρ χεῖρας ἀνδρῶν, καὶ αἵματος σταζούσας, σχεδὸν ἀδίκῃ περιφέροντι, μὴ θεμιτὸν εἶναι πρὸ τῆς ἀνηκούσης μετανοίας τῶν ἱερῶν ἐπιβαίνειν οὐδῶν, ἢ μυστηρίων θεῶν κινωδὸν ὄρασθαι. Ἔοικας γάρ μοι, ὦ βασιλεῦ, μὴ ἐν νῷ βαλεῖ τὸ τοσοῦτον τῆς μαιφονίας ἔργον, μὴ ἔ τῷ θυμῷ λήγοντι, τὴν λογισμὸν ἐπιγνώσκειν τὸ τίμημα. Ἴσως γὰρ ἡ βασιλικὴ δυναστεία ἐμποδῶν σοι καθίσταται τὸ ἀμάρτημα συνιδεῖν· οἷα γὰρ τις νεφέλη ἢ ἐξουσία τῷ σπ̄ ἐπικρατεῖται λογισμῷ. Ἀλλὰ χρεῖόν ἐν νῷ λαβεῖν τὸ τῆς σῆς ἐπίκληρον φύσεως, καὶ ὡς θνητὴ τε ἄμα καὶ ῥένουσα, καὶ τὸν προπύτορα χροῦν, ἐξ οὗ συνεστήκαμεν, καὶ εἰς ὃν οὐ μετὰ πολὺ διαρρέυσόμεν· καὶ μὴ τῷ τῆς ἀλουργίδος ἄνοιε ὡς περ ἐπιπροσθούντι εἰς λήθην ἦκειν, οὐ καλύπτει σώματος τὴν ἀσθένειαν. Γνωθὶ τοίνυν ὡς ἀθροῦσιν ἄρχαι· ὁμοφῶν τε καὶ ὁμοδοῦλων· κοινῶς γὰρ ἀπάντων δεσπότης καὶ βασιλεὺς ὁ τῶν ὅλων Δημιουργός. Τοίνυν ποίοις ὀφθαλμοῖς τὸν θεῖον βλεπέω; Ποσὶ δὲ ποίοις τὸ δάπεδον ἐκεῖνο πατήσῃς τὸ ἅγιον; Πῶς δὲ καὶ χεῖρας ἀρείς, τὸν ἀδικὸν φόνον ἀποβρῆσούσας; Πῶς δὲ καὶ τὸ θεῖον τοῦ δεσπότητος σῶμα ταύταις ἐνόθῃσῃς; Πῶς δὲ καὶ τὸ τιμὸν αἷμα προσοίσεις τῷ στόματι, δι' οὗ θυμῷ βουκολούμενος, τοσοῦτον αἷμα ἐξέχεας; Στήθι τοίνυν ὡς περὶ βωτῆρα, καὶ μὴ διπλῆν ποιεῖ σαυτῷ καὶ μακροτέραν τὴν παρανομίαν. Δέχου δὲ τὸν δεσμὸν, ᾧ Θεὸς ἀνωθεν τῆν ψῆφον ἐπήνεγκεν· ἀληθοῦς δ' ὑγίειας οὐτοσὶ πρόξενος.» Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἱερεῖα θαυμάσας τῆς παρήρσιος, καὶ τοῖς λόγοις εἶξας· θείοις γὰρ νόμοις ἐτέθηραπτο, καὶ σαφῶς ἤδει τίνα μὲν βασιλέων, τίνα δὲ ἱερέων τὰ ἴδια· σύννοος ἐπιπολὺ καὶ δεδακρυμένους τοῖς τῆς μετανοίας κέντροις νυττόμενος, εἰς τὰ βασίλεια καθυπέστρεψεν. Ὁκτώ δ' ἐφεξῆς περὶ πτωχῶν μηνῶν, ἢ περιφανῆς τῶν Γενεθλίων Χριστοῦ κατέλαθεν ἑορτῆ. Ὁ δὲ κρατῶν, ἐν τοῖς βασιλείοις καθῆστο, ὀλοφύρομένός τε καὶ δακρύων λιθάσι καταρδεύων τὸ πρόσωπον. Οὕτω δ' ἔχοντα θεασάμενος Ῥουφίνος ὁ μάγιστρος, ὑπὲρ ἅπαντας τιμώμενος ἐκ συνηθείας τῷ βασιλεῖ, ἡρέμα προσιών τὸ τῶν δακρύων ἀνεπυθάνετο αἴτιον. Ὁ δ' ἐκ βάθους βιάσθη τι καὶ σφοδρότερον ἀνοιμώξας, συχνότερον κατέρδεε τὸ δάκρυον· καὶ πρὸς ἐκεῖνον στραφείς, ἔ Σὺ μὲν, ἔφη, Ῥουφίνε, παίζεις· ἀσθησις γὰρ σοι τῶν ἐμῶν δεινῶν οὐδαμῶς· ἐμοὶ δὲ στένειν καὶ ὀλοφύρεσθαι πάρεστιν, ἐπαισθανομένῳ σφόδρα τὴν ἐπιειρησασαν συμφορὰν. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἐν δεινοῖς ἔγωγες, ὅτι περ τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ προσοίταις κατ' ἐξουσίαν ἐφέται πᾶσαν εἰς τὸν θεῖον ἀδεῶς εἰσιέναι· νεῶν· ἐμοὶ δ' οὐ μόνον οὕτως οὐ βάσιμος, ἀλλὰ καὶ οὐρανὸς αὐτὸς ἀποκλείεται; Οὐδὲ γὰρ ἀμύητος τῆς θείας ἐκείνης φωνῆς, ἢ διαβρήθην ψηφίζεται τι ἐπὶ γῆς δεδεμένα τοῖς ἱεραῦσι Θεοῦ κατὰ τοῖς οὐρα-

(2) Ambrosius, lib. Epist. v, ep. 28.

νοῖς ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθεστάναι. » Ὁ δ' εὐθύς, « Ἄλλ' εἰ τῷ σῶ, φησί, κράτει δοκεῖ, δραμοῦμαι δὴ πρὸς τὴν ἱερέα, καὶ πάντα κάλων κινήσω δεόμενος ὥστε σοι λύσιν ἐπιβαλεῖν τοῖς δεσμοῖς. » — « Ἄλλ' οὐ πέλασαι σοι, εἴ οἶδα, φησὶν ὁ κρατῶν. Ἐπ' ἀκριβῆς γὰρ ἐπίσταμαι τῆς Ἀμβροσίου ψήφου τὸ δίκαιον. Οὐδὲ γὰρ ποτε τὸν τῆς βασιλείας ὄγκον τῆς θείας προτιμήσει τιμῆς. » Ὡς δὲ πολλὰ λέγων ὑπισχεῖτο παθεῖν ὁ Ῥουφίνος Ἀμβρόσιον, πράττειν τὸ παριστάμενον ἠφείει ὁ βασιλεὺς. Καὶ ὁ μὲν ἀπήειταῖς δὲ σφοδραῖς τῶν ὑποσχέσεων βουκοληθεὶς Θεοδόσιος, μετὰ βραχὺ κατόπιν καὶ αὐτὸς ἠκολούθει. Ὁ δ' εἰς λόγους Ἀμβροσίῳ Ῥουφίνος ἐγένετο, ὑπολαβὼν ὁ θεὸς ἀνήρ, « Ἄλλ' εἰκαῖ μοι, Ῥουφίνε, ἔλεγε, τὸ τῶν κυνῶν ἀναίτιος ὡς πλείστον ἐζηλωκεῖναι· σφαγῆς γὰρ τοσαύτης παρὰ δίκην (ὦ θεῖα δίκη!) γεγενημένης, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὕμεις κατὰ τῆς θείας εἰκόνας λυτήσαντας, οὔτε δεός· εἰστρέχει, οὔτ' αἰδώς ἐπανθεῖ τοῖς προσώποις· ἀλλὰ τὸ τῆς αἰσχύνης ἀποξέσαντες κάλυμμα, τοιαῦτ' αἰτοῦντες πρόσιτε. » Ὡς δ' ἔτι Ῥουφίνος ἐπέκειτο λιπαρῶν, καὶ ὅσον οὐκ ἤκειν ἔλεγε καὶ τὸν βασιλέα, ζήλω θεῖῳ πυρποληθεὶς Ἀμβρόσιος, « Ἐγὼ, μέγα ἀνέκραξε, Ῥουφίνε, προλέγω, ὡς ἀπέριθρον καὶ αὐθις προσιόντα τῶν ἱερῶν περιδύλων. Εἰ δ' ἐκείνῳ σκοπῆς τυραννεῖν μεταθεμένην τὴν βασιλείαν, ἐγὼ δὲ ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς τὸν διὰ τοῦτο προσοίσομαι ὄνατον. » Ταῦτ' ἀκούσας Ῥουφίνος, τῷ βασιλεῖ διεπέμπετο παραινῶν τῶν ἀνακτόρων μὴ προΐναι. Ὁ δὲ καθ' ὁδοῦ τὰ ἠγγελέμενα μαθὼν, « Ἄπειμι, ἔφη, ἐκδίκως τὰς παροινίας εἰσδεδεγμένος. » Ἐπεὶ δ' ἔγγιστα τοῦ νεῷ ἐγεγόνει, εἰσὼ μὲν ἔλθειν οὐκ ἐτόλμα· πρὸς δ' Ἀμβρόσιον ἀφικόμενος, τῷ γὰρ ἀσπαστικῷ οἴκῳ καθῆστο, τῶν ἀλύτων ἦται λυθῆναι δεσμῶν. Ὁ δὲ ἀλλὰ τοὺς θεοῦς θεσμοὺς πατεῖν ἐκεῖνον διήλεγχε, τυραννικῆν τε ἐκάλει τὴν παρουσίαν καὶ θεῶν διὰ μάχης ἴεσαι. Ὁ δὲ, « Ἄλλ' οὐ ταῦτ' ἐμοὶ, ὡς φης, περισπούδαστα, μετὰ θράσους τῶν ἱερῶν ἐπιθῆνα· προδύρων. Σὲ δὲ μόνον αἰτῶ λύσαι μου τὰς πέδας, καὶ τὴν κοινὴν τοῦ δεσπότητος φιλανθρωπίαν μιμησασθαι· καὶ μὴ ἐμοὶ μόνῃ τὴν φιλάνθρωπον ἐπιζυγῶσαι κατὰ τοῦ προσώπου θύραν, ἣν κοινῆ πᾶσι μετανοσῖν ἡρημένοις καὶ πολλῶν χρωμένοις τῷ μεταμέλῳ ὁ τοῦ ἑλέους δεσπότης ἀνέψεν. » Ἀμβρόσιος δὲ, « Ἄλλὰ ποῖος, φησὶν, ὁ μετὰμελος μετὰ τοσαύτην παρανομίαν καὶ θυμῷ ἀκράτου ἀσέλγειαν; Ἄρα δὲ ποῖος φάρμακος τὰ δυσίατα ἐκαῖνα ἐθεράπευσας πάθῃ; » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἡρέμα, « Ἄλλὰ σὸν ἔργον, ὦ θεῖε ἀνερ, ταῦτα δεῖξαι καὶ κεράσαι μοι τῆς θείας ἰατρείας τὰ φάρμακα· ἐμὸν δὲ τὸ δεῖξασθαι ταῦτα, κἂν καὶ πολὺ τὸ στύφον δριμύσον ἐπέγωνται. » Τότε θεοῦ Πνεύματος πλησθεὶς ὁ Ἀμβρόσιος, « Ἐπεὶ, φησὶ, τῷ θυμῷ τὴν δίκην ἐκείνην ἐπέτρεψας, καὶ τὴν ψήφον οὐχ ὁ λογισμὸς ἐν τῷ καθεστῶτι μένων ἐξηνεγκεν, ἀλλ' ὁ θυμὸς ἀλογίστῳ θράσει φερόμενος· ἐγγράψαι σε κελεύω νόμον, καταψηφισόμενον τοῦ θυμοῦ τὰ ψήφους, καὶ τοὺς τοῖς σοῖς διακονομένους προστάγμασιν ἐπιτάττοντα ἐς τριακοστὴν ἡμέραν ἀναβιβῆσαι

A cis etiam, absque metu omni, divinum templum ingrediendi libera sit potestas: mihi porro non modo id tangere non licet, verum etiam cœlum ipsum clausum est? Neque enim divini illius oraculi non memini, quod disertis verbis statuit: Quæcumque a sacerdotibus Dei ligata fuerint in terris, ea etiam in cœlis certo esse ligata. Tum confestim ille: « At si, ait, imperio tuo videtur, conveniam quæprimum antistitem, et nihil non tentabo, ut vincula tua solvat. » — « Verum non obsequetur, imperator inquit, ille tibi, sat scio. Perspectam enim maxime habeo Ambrosii sententiæ æquitatem. Nunquam ille imperii amplitudinem divino præferet honori. » Postquam autem multa prolocutus Rufinus, pollicitus est se Ambrosium in sententiam suam adducturum, imperator eum, quod constituisset, facere permisit. Abiit ille, et Theodosius ingentibus illius promissis adductus, paulo post eum est subsequutus. Cæterum ubi Rufinus cum Ambrosio est collocutus, verba ejus interpellans vir divinus: « Tu vero, inquit, Rufine, canum impudentiam plurimum æmulari videris. Cum namque præter jus, o divina vindicta! tantam eadem perpetraveritis, et tanta rabie in imaginem Dei sævieritis, neque metus vobis incessit, neque rubor in ore vestro efflorescit: sed verecundiæ pudore deterso, cum petitione tali advenitis. 319 Ut vero Rufinus illi magis ac magis supplicando institit, et imperatorem quoque jamjam advenire dixit, divino ardore incensus Ambrosius, cum clamore magno: « Ego tibi prædico, Rufine, inquit, me iterum advenientem illum sacris ædibus prohibitorium esse. At si ille imperio æquo posthabito, tyrannidem exercere statuit, peribit ergo hac de causa mortem adibo. » His verbis auditis, Rufinus per internummiam, ne ædibus imperatoris progrediretur, imperatori significavit. Atque ille, ubi inter eundem nuntium eum accepit: « Eo, inquit, merito meo objurationem et contumeliam excepturus. » Et ubi proxime ad templum accessit, ingredi id quidem ausus non fuit. Ubi autem ad Ambrosium, qui in æde salutatoria consederat, venit, ut insolentia vincula sua solveret, eum rogavit. Ambrosius vero illum sæctiones divinas proculcare arguit, et adventum ejus, qui ita Deo repugnaret, tyrannidum appellavit. Ibi Theodosius: « At ego, inquit, non id studio habeo, ut cum temeraria confidentia sacrum ingrediar vestibulum. Te autem oro, ut vincula mea solvas, et communem Domini benignitatem imitatus, non soli mihi in faciem misericordiæ fores claudas, quas communiter omnibus rospicientibus, et pœnitentia multa utentibus, misericordiæ Dominus aperuit. » Ambrosius vero, « Verum dic age, inquit, quæ tua fuerint, post tantam iniquitatem et effrenis iræ petulantiam, pœnitentia. Qualia tandem incurabilibus affectionibus adhibuisti remedia? » Sub hæc placide imperator dixit: « Tuæ vero, o vir divine, id est operæ, indicare mihi, et tempe-

rare sacrae medicinae remedia. Menti autem fuerit, ea suscipere, etiamsi multum habeant acrimoniae et asperitatis. » Ibi tum Ambrosius divino Spiritu plenus : « Quandoquidem, ait, ira concitatus vindictam aliam praecipisti, et sententiam illam non ratio in tranquillo statu suo consistens, sed furor insana et vecordi audacia productus tulit, ut legem et constitutionem (1) promulges impero, quae irae calculos condemnent, et jussionum tuarum administris iungat, ut publica judicia et capitalium causarum poenas ad tricesimam usque diem differant (2). Et ut sententiae capitales in scriptum relatae, rectum et pacatum rationis iudicium expectent. **320** Porro diebus his elapsis, quibus judiciorum cura commissa est, scriptum proferant, ut scilicet cum jam ira deferuerit, et ratio sibi ipsi restituta fuerit, sententiam latam per disquisitionem perpendant, justane sit, an iniqua. Ac siquidem contra jus ea concepta fuerit, statim eam conscindet : sin contra, multo etiam magis confirmabit. Et dierum istorum numerus ad id quod conducit maxime cognoscendum proderit. Praequum enim est, tempus id intercedere, quod cum imperatoris iram placet, tum furore languesciente humanitati et misericordiae locum det. » Imperator igitur divini antistitis praescriptum suscepit, et optimum id esse dixit. Confestim etiam (3) constitutionem conscripsit, et ut in sempiternum robur suum obtineret, manus suae subscriptione eam confirmavit. Quo facto, vinculum quoque illius solutum est, cum quidem publice prius imperator peccatum suum in ecclesia confessus fuisset, et libenter admodum constitutum poenitentiae tempus suscepisset. Quo tempore in luctu degens, imperialibus ornamentis usus non est. Deinde in sacri templi aedes admissus, non stans ille, neque genibus flexis, rerum universarum Dominum precibus placavit : sed pronus in solum abjectus, miserabilem illam Davidis emisit vocem : *Adhaesit pavimento, anima mea, vivifica me secundum verbum tuum*¹. » Et comam insuper vellens, frontemque diverberans, et solum lacrymis madefaciens, delicti veniam ad eum modum petiit. Postquam vero tempus advenit, cum eum more recepto, munus ad sacram mensam afferre oporteret, lacrymans surrexit, et divinum sacrarium ingressus est : et dono ex consuetudine oblato, intra sacros cancellos permansit, in sanctiore sacerdotum loco, ubi antiquitus imperatores consistere mos erat, propter dignitatis sublimitatem a plebe segregatos. Quam rem quod Ambrosius adulationis magis quam ordinis recti esse putabat,

¹ Psal. cxviii, 25.

(1) Constitutio Theodosii de judiciis capitalibus non praecipitandis.

(2) Theodosius antea lege sanxerat, ut aut convictum velox poena subduceret, aut liberandum custodia diuturna non maceraret. L. De tes'. C. De custod. reor.

(3) Constitutio Theodosii talis fuit : *Imp. Valentinianus et Theodosius Aug. Flaviano P. P. Illy-*

τὰς δημοτικὰς καὶ τῶν ἐπὶ θανάτῳ καταδικαζομένων τὴν τιμωρίας· καὶ γεγραμμένα· μενέτωσαν τὴν ὀρθὴν καὶ ἀτάραχον τῶν λογισμῶν ἐκδεχόμενοι κρίσιν. Τῶν δ' ἡμερῶν τούτων διελευσῶν, οἷς τούτο μέλον. τὰ γεγραμμένα δεικνύτωσαν· ὡς ἂν τοῦ θυμοῦ λήξαντος, καθ' ἑαυτὸν ὁ λογισμὸς γενόμενος, ἐξετάσει δόξῃ τὰ ἐγνωσμένα. εἴτ' ἐν δίκῃ εἶτ, εἶτε καὶ ἀδικα· κἂν μὲν παρὰ δίκην, εὐθὺς διαβρῆξει· εἰ δ' αὖ τούναντιον, βεβαιώσει μᾶλλον. Καὶ ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς λυσιτελήσει πρὸς τῷ τὸ συμφέρον μάλιστα διαγνώσθαι. Εἰκόσ γὰρ εἶναι τὸν ἐν μέσῳ τοῦτον χρόνον, τὴν τε βασιλείωσ μαλάσσειν ὀργὴν, καὶ τοῦ θυμοῦ παρακμάζοντος, ἐλέῳ καὶ φιληλευθερίᾳ γενέσθαι χῶραν. » Ὁ βασιλεὺς τοῖνον τὴν τοῦ θείου ἱερέωσ, εἰσήγησιν ἡδέωσ δεξιόμενος, καὶ ἀρίστην εἶναι φήσας, εὐθὺς καὶ τὸν νόμον ἔγραφε· καὶ ἐς τὸ διηγεκὸς τὸ βέβαιον ἔχειν, καὶ τοῖσ οἰκείοισ· δακτύλοισ κατασφαλλίζετο. Οὐ δὴ γενόμενος, καὶ ὁ δεσμὸς διελύετο· δημοσίᾳ πρώτον τὴν ἀμαρτίαν ἐπ' ἐκκλησίᾳσ ὁμολογήσαντος· τοῦ κρατοῦντος, ἡπίωσ δ' εὐ μάλα καὶ τὸν ὀρισθέντα τούτω εἰς μετάνοιαν χρόνον εἰσδεξαμένου· ἐν ᾧ οἷάγε πενθῶν, τῷ βασιλικῷ οὐκ ἐχρήσατο κόσμῳ. Ἐπειτα τῶν θείων περιδόλων ἀξιωθεῖσ, οὐκ ἐστώσ, οὔτε μὴν γόστα κλίτων, τὸν τῶν ὀλων ἰλέωσ Δεσπότην· πρηγὴσ δ' ἐπ' ἐδάφουσ ἔβριμμένοι, τὴν Δαυιτικὴν ἐκείνην ἰλειωνῶσ ἀφῆκε φωνὴν· *Ἐκολληθή τῷ ἐδάφει ἡ ψυχὴ μου τῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου*. Τίλλων δὲ τὸσ τρίχασ καὶ τὸ μέτωπον τύπτων, δάκρυσί τε βρέχων τὸ ἔδαφος, καὶ τὴν ἐκείθεν ἦτε συγγνώμην τῷ πταλίσματι. Ὡσ δὲ καὶ καιρὸσ ἐνέσθη καθ' ὃν ἐγρήν, ὡσπερ ἦν ἔθοσ τῆ ἱερᾳ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν, σὺνδακρυσ ἐκείθεν ἀνεγερθεῖσ, τῶν θείων ἀνακτόρων ἐπέθη· καὶ τὰ εἰωθότα δῶρα προσενεγκῶν, ἐνδον τῶν ἱερῶν κιγκλίδων ἐγένετο, τῷ ἱερᾳ τελεῖρ ὅπου δὴ ἐκ παλαίου ἔθοσ ἦν τοῦσ βασιλείσ ἱστασθαι, κατ' ἐξοχὴν τοῦ λαοῦ κευρωσίμενουσ. Ὁ κολακείασ μᾶλλον ἢ εὐταξίασ εἶναι ὑπειληφῶσ· ὁ Ἀμθρόσιοσ, καὶ τὸν βασιλικὸν ὡσ χρεῶν τηρικαῖτα τόπον ἐβρῦθμιζε, τὴν πρὸ τῶν δρυφάκτων ἦτοι τῶν τοῦ ἱερατείου κιγκλίδων· ὡστε τοῦ μὲν λαοῦ τὴν προσεδρῖαν τὸν κρατοῦντα ἔχειν, αὐτοῦ δὲ προκαθῆσθαι τοῦσ ἱερέασ. Ἦν δὴ καὶ τότε μὲν ὡσ ἀρίστην ἐπήνεσε Θεοδοσίωσ· ἐκράτουναν δὲ οἱ καθεξῆσ· ἢ καὶ ἐσ δεῦρο ἐξ ἐκείνου φυλάσσεται. Ἐγῶ δὲ καὶ ἀπαξ τοῦ ἔτουσ εἶδον τοῦσ καθ' ἡμᾶσ θεοφιλῶσ κρατοῦντασ κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Σαββάτου καιρὸν τῷ μεγίστῳ δόμῳ τῆσ τοῦ Θεοῦ Σοφίασ· ἐνδον τῶν αἰῶτων εἰσιόντασ, καὶ σταυροειδῶσ τὴν θείαν τράπεζαν ἀρώμασι θυμιώντασ καινοῖσ, καὶ δῶρα ταῦτη προσάγοντασ. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἴωμεν. Ἐπί

rici. Si vindicari in aliquos severius, contra nostram consuetudinem, pro causae intuitu jusserimus, nolimus statim eos aut subire poenam, aut excipere sententiam, sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna suspensa sit. Reos sane accipiat tinctique custodia, et excubiis solertibus vigilantem observet.

γὰρ εἰρηεὶ ὁ Θεοδόσιος, ἡρέμα, εἰ τινας δέοιτο, ὁ Ἀμβρόσιος ἤρετο. Τοῦ δ' εἰπόντος τὴν τῶν θεῶν μυστηρίων ἀναμένειν μετάληψιν, ἐδήλου, τῷ τῶν δικλῶν πρώτῳ ὑπουργῷ χρησάμενος, μηνύων ὡς ἰ Τὰ ἔνδοξ, ὡ βασιλεῦ, μόνους εἰσι τοῖς ἱερεῦσι βατά, τοῖ; δὲ ἄλλοις πᾶσιν ἀπρόσψαυστα. Ἐξίθει τοίνυν, καὶ τοῖ; ἄλλοις κοινῶναι τῆς στάσεως; Ἀλουργίς γὰρ βασιλέας οὐκ ἱερέας ποιεῖ. » Καὶ ταῦτα δὲ ὁ Θεοδόσι; δεξάμενος βασιλεῦς, ἀντεδήλου, ὡ; ἰ Οὐ θοῶσαι φερόμενος, ἀλλὰ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔθει ἐπόμενος, τῶν κιγκλιδῶν εἰσω γαγέννημαι. Ἐγὼ δὲ καὶ τῆσδε χάριν τῆς ἱατρείας χάριτάς σοι ἔχω μεγάλας. » Οὕτω καὶ ὁ βασιλεῦς καὶ ὁ ἀρχιερεῦς ὑπερφυεὶ διέλαμπον ἀρετῆ, ὡς ἐμὲ μὴ βδέως ἔχειν ποτέρῳ τούτων τὸ πρωτεῖον παρέχειν. Ἄγαμαι δὲ μάλιστα τοῦ μὲν τὴν παρθύσιαν, τοῦ δὲ τὴν περι τὰ θεῖα εὐλάθειαν· καὶ τοῦ μὲν τὸν ζῆλον, ἐκείνου δὲ τὸ πρὸς Θεὸν ἀκραιφνές. Τούτους δὲ τοὺς νόμους ὡς ἐξ Ἀμβροσίου πεπαίδευτο, καὶ ἐς τὴν Κωνσταντίνου ἀνιῶν, ἀκριθῶς διεφύλαττεν. Ἐπεὶ γὰρ κάκεισε ἑορτῆς ἀγομῆνης εἰς τὴν θεῖον ἀνήκτο νέων, τὰ δῶρα τῆ μυστικῆ τραπέζῃ προσενεγκῶν, ὀπίσω χωρῶν, εὐθὺς ἐξελήλυθεν. Τοῦ δ' ἀρχιερέως (Νεκτῆριος δὲ τὴν καὶ αὐτὰ ἦν) δυσχεράνατος, καὶ ὅτου χάριν ὀπίσω ἀνέβραμα, διαμηνύσαντος, ἀχθεσθεῖς, ἰ Μόλις, ἔφη, βασιλέως καὶ ἱερέως ἔργων τὸ μέσον· μόλις εὔρον τῆς ἀληθείας διδάσκαλον. Μόνον γὰρ ἀξίως Ἀμβρόσιον εἶδον τοῦ ἐπισκοπικοῦ τετυχηκότα ὀνόματος. » Πόσον ἀγαθὸν ἐστὶν ἐλαγχῶ ἀπαθῆς, ἐγκαίρως παρ' ἀνδρὸς ἀρετῆ καὶ δικαιοσύνης διελάμποντος εἰσφερόμενος; Τῷ δ' Ἀμβροσίῳ τούτῳ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κατώρθωται ἱεραρχικῆς ἐνεργείας ἐπάξια, ἂ τοῖς ἐκείσε τῶν ἐπιχωρίων εἰκὸς ἰγνώσθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἐκείνου πυθόμενος ἔξιν μνήμης ὄν, τῆ συγγραφῆ καταλέξω. Τῶν ἐν τέλει τις Ἑλλήνων Ὀρησεκιὰ πεπεδημένος, καθύβριζε τὸν βασιλέα Γρατιανὸν, πολλῶ εἶναι τὸν ἐκείνου πατέρα κρείττονα φάσκων. Γραψαμένῳ δ' ἐκείνου τινῶν, θάνατον ἔσχε τὸ ἐπιτίμιον. Ὡ; δ' ἄγεσθαι τὴν ἐπὶ θάνατον ἐμελλε, σπουδῆ Ἀμβρόσιος κτελάμβανε τὰ βασιλεία ἰκεστὰν κινήσων ὑπὲρ αὐτοῦ. Περι δὲ θέαν κυνηγεσίῳ Γρατιανῷ ἐνασχολουμένου, ἦν ἀνέσεως ἰδίᾳ; χάριν οἱ βασιλεῖς πράττειν εἰώθαι, οὐδέεις τῶν ἐπὶ τῶν πυλῶνων τεταγμένων τὴν παρουσίαν τοῦ ἐπισκόπου ἐμήνυσε, μὴ εὐθέτου δῆθεν ἔντος χειροῦ. Ὁ δ' ὑπεχώρει μὲν ἐκείθεν· πρὸς δὲ τῆ πύλῃ γενόμενος ἦ τοὺς θῆρα; εἰσῆγον, καὶ τοῖς κυνηγέταις ἑαυτὸν παραμείξας, λαθῶν εἰσῆει. Καὶ οὐ πρότερον ἐκείθεν ἐξῆλθε, πολλὰ Γρατιανῷ καὶ τῶν περι ἐκείνον ἀντιβολούντων, ἕως τὴν τῆς καταδίκης ψῆφον ἀνθρώπῳ διεῖρήξε, καὶ ἄλλην ἐξήνεγκε, συγχωροῦσαν τὸ ἔγκλημα τῷ ἀγομῆνι πρὸς θάνατον. Εἴπερ τις δὲ περι τὴν φυλακὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων σπουδαῖος; ἀγαν ἐγένετο ὁ Ἀμβρόσιος, καταστήσαι τε τοὺς ἐν κύκλῳ καὶ παιδείᾳ θεῶν νόμων ὑπαγαγεῖν δεξιώτατος. Πλὴν ἐκ πάντων πολλῶν ὅσα κατορθῶσας; ὤφθη, τσαῶδε μοι ἐνθάδε εἰρησῶ. Ἰκανὰ γὰρ δεῖξαι; ὄσης ἡμῶζει; δεῖ τὴν

imperialis quoque stationis locum, ita ut par erat, in ordinem suum redegit, pro tabulatis seu cancellis sacrarii sede illi designata, ut imperator honorationem quidem præ populo stationem haberet, præ illo autem sacerdotes locum sublimiorem obtinerent. **321** Eum ordinem ut optimum Theodosius tum laudavit, posteri quoque confirmarunt: qui inde ad hæc usque tempora servatur. Ego vero semel annuo tempore nostræ ætatis Dei amantissimos principes, magni Sabbati die, sacra adyia maximi Dei Sapientiæ templi ingredi vidi, cum sub crucis forma, in sacra mensa nova a'tolerent aromata, et dona ei inferrent. Sed ad institutum revertamur. Postquam in sacrarium ingressus est Theodosius, blande eum, si quid vellet, Ambrosius interrogavit. Ille vero se sibi divinarum mysteriorum perceptionem expectaturum esse respondit. Antistes primario diacono internuntio usus, ei significavit sacrarium interius a solis adiri sacerdotibus, reliquos autem omnes se aditu ejus abstinerere. « Exeundum igitur sibi esse, et in communi cum aliis loco standum esse: purpuram imperatores, non sacerdotes facere, dicens. Imperator divinus illi rursus renuntiare jussit, non temeritate se adductum, sed consuetudinem quæ Constantinopoli servaretur, secutum, intra sacrarii cancellos venisse. Magnas vero eo etiam nomine de tali institutione illi gratias agere. » Ad hunc scilicet et modum imperator et episcopus mirifica enituerunt virtute, ut mihi decernere facile non sit, utrum alteri præferam. Plurimum sane illius in dicendo libertatem, hujus autem in rebus divinis religionem: et item illius ardorem, hujus sinceram in Deum fidem admiror. Leges eas quas ab Ambrosio didicerat, etiam Constantinopolim reversus diligenter servavit. Cum enim et ibi die festo divinam ingressus ædem, donum suum mysticæ mensæ inferret, statim retrocedens inde exiit. Episcopo autem (Nectarius is tumerat) factum id ægre ferente, et quam de causa ex sacrario abiret inquirente, cum quadam molestia: « Vix aliquando tandem, inquit, quod discrimen sit inter imperatorem et sacrarum antistitem cognovi. Vix veritatis doctorem inveni. Unum namque, qui pro dignitate sua episcopali nomine recte utatur, Ambrosium reperi. » Quantum commoditatis objurgatio, affectione vitiosa carens, si in tempore a viro spectata: virtutis et justitiæ adhibeatur, indicans. Ambrosii hujus multa quoque alia sunt recte facta, episcopali virtuti convenientia, quæ loci ejus incolis nota esse par est **322**. Ego autem unum quoque illud, quod de eo audivi, memoria dignum, historiæ huic inseram. Ex magistratibus quidam, Græcorum superstitioni addictus, imperatorem Gratianum convicio prosciderat, eumque a patre suo degenerasse dixerat. Quo nomine cum accusatus a quibusdam fuisset, capitis damnatus est. Et jam ille ad supplicium duci debebat, cum Ambrosius pro eo depre-

caturus, in regiam se celeritate magna confert. Ἀ ἐνούσαν ἀρετὴν παρρησίας ἐν τε Θεῷ καὶ τοῖς τρι-
 Accidit tum, ut venerationis spectaculo Gratianus καὺτα Ῥωμαίων ἀρχουσιν.
 operam daret, quæ se laxandi animi gratia principes oblectare solent : neque quisquam ex eis qui
 ad vestibuli custodiam dispositi erant, episcopi præsentiam, quod ejus rei tum opportunum tempus
 non esset, imperatori indicaret. At Ambrosius inde discedens, ad fores eas pervenit, per quas feræ
 inducebant : et venatoribus mistus, ita ut ignoraretur, ingressus est. Neque inde prius est egressus,
 multa Gratianum et eos qui cum eo erant, precatus, quàm ille condemnationis sententia de homine
 eo inducta aliam ferret, quæ illum crimine absolveret, qui jam ad mortem raperetur. Neumini vero
 Ambrosius ecclesiasticis constitutionibus magno studio et cura servandis cessit ; clero autem in
 officio continendo, et divinarum legum disciplina imbuendo, felicissimus fuit. Ex plurimis vero,
 quæ ille recte gessit, rebus, pauca hæc commemorasse satis est. Abunde enim declarare hæc pos-
 sunt, quanta propter insitam sibi virtuteum, cum dexteritate quadam, in divinis negotiis, tum apud
 principes Romanos usus sit libertate.

323 CAPUT XLII.

*De pietate et virtute Placillæ, imperatoris Theodosii
 conjugis.*

Theodosius imperator plurimum quidem Am-
 brosii doctrina et constitutionibus est delectatus.
 Non parum vero occasionis et utilitatis ei, ad pie-
 tatem scilicet etiam, attulit ejus conjux. Quotidie
 namque illi divinas leges, quibus ipsa antea eru-
 dita fuerat, in memoriam revocavit. Non enim illa
 se imperiali efferebat potentia, sed potius amo-
 rem erga Deum sibi ipsi veluti thesaurum conser-
 vabat. Quanto namque illa majora ab eo beneficia
 acceperat, tanto etiam quotidie charitatem in be-
 nefactorem suum adaugebat magis. Itaque eorum
 qui variis detinerentur morbis, et membris parti-
 busque corporis mutilati essent, omnis generis
 curam gessit, ipsa per seipsam in rebus omnibus
 eis inserviens. In illorum enim domicilia ventita-
 bat, et qua quisque indigeret re, eam illi suppe-
 ditabat. Et ecclesiarum hospitales domos circum-
 iens, eos qui gravibus morbis lecto affixi erant,
 curavit. Non enim tantum illorum attingebat ollas,
 et juscula delibabat : sed et patellas admovebat,
 panem apponebat, ciborum frustra afferebat, po-
 cula elucebat, aliaque omnia prompte et feliciter
 obibat, quæ servarum et ancillarum sunt officia.
 Ad eos vero qui ministerium ejus, quod per ma-
 nus ipsa suas peragebat, inhibere conabantur,
 dicere solita erat : « Imperio quidem convenit, ut
 aurum id largiatur ; ego vero manuum mearum
 opus pro imperio ipso, ei qui id semel contulit,
 offero. » Viro autem suo talia verba frequenter
 subiciebat : « Considerare te semper, conjux
 suavissime, oportet, et quisnam antea fueris, et in
 quæ locum te exerit universitatis hujus Deus.
 Si enim perpetuam ejus rei obtinueris memoriam,
 non prorsus te ob accepta beneficia erga eum in-
 gratum præstabis : sed ex præscripto legum Dei,
 quod ab eo accepisti, gubernabis imperium : et ita
 eum qui id tibi ut fidei ministro commisit, rite coles. » Ejusmodi verba accinens, quæ ei insit
 erant divina excitavit semina, continuo admonitionum fluxu ea rigans.

B

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ.

*Περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς Πλακίλλης τῆς
 βασιλίδος, γαμετῆς Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως.*

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδοσίος πλεῖστα ἐνῆδετο ταῖς
 Ἀμβροσίου παιδείαις τε καὶ νομοθεταῖς. Οὐχ ἥκ-
 ιστα δὲ καὶ ἡ τῶν αὐτῶν αὐτῷ κοινωνοῦσα γάμων
 ὠφέλεια ὅς σμικρᾶς ὑπόθεσις ἐκείνῳ ἐγένετο
 ὁσημέραι γὰρ τῶν θείων νόμων αὐτὸν ἀνεμιμνήσκε,
 καλῶς αὐτῇ πρότερον τούτοις ἐκπαιδευθεῖσα· οὐ
 γὰρ τῇ βασιλικῇ δυναστείᾳ ἐπῆρτο· ἀλλὰ τὸν θεῖον
 πόθον μᾶλλον ἑαυτῇ ἐθησαύριζεν. Ὅσα γὰρ εὐ-
 γέτητο μεῖζονα, τοσοῦτον καὶ τὸ φίλτρον περὶ τῆς
 εὐεργέτην ἠδύνας καθεκάστην. Καὶ τοίνυν τῶν νό-
 σοις παντοταῖς πεπεδημένων καὶ λελωθημένων καὶ
 μέλη πολλὴν καὶ παντοδαπὴν ἐποιεῖτο φροντίδα,
 αὐτῇ τὰ πάντα καθουπουργοῦσα δι' ἑαυτῆς. Ἀγ-
 κνεῖτο γὰρ, καὶ ταῖς ἐκείνων καταγωγαῖς οἷς ἐκ-
 στος εἶχε χρεῖαν πορίζουσα, καὶ τοὺς τῶν ἐκκλη-
 σίων ξενῶνας περιουσία, τοῖς δαινοῖς ἐπὶ κλιῶν
 συνεσχήμενους νοσήμασιν ἐθεράπευεν. Οὐ γὰρ μόνον
 τῆς ἐκείνων ἦπτετο χύτρας καὶ ζυμοῦ περι-
 γεύετο, ἀλλὰ καὶ τρυβλίον προσῆγε, καὶ ἄρτον
 ἐτίθει, καὶ ψωμὸν προσῆγε, καὶ ἀπένειζε κύλικα·
 καὶ ἄλλα πάντα δεξιῶς ἐπραττεν ὅσα ἔργα εὐλόγων
 καὶ θεραπειῶν εἰσι. Καὶ τοῖς τὴν αὐτοργίαν
 ἐπέχειν πειρωμένοις ἐπέφερον, ὡς ἔχρῶν μὲν τῇ
 βασιλείᾳ χρυσὸν διανέμειν· ἐγὼ δὲ τὴν δι' ἑαυτῆς
 ὑπουργίαν ὑπὲρ αὐτῆς γε τῆς βασιλείας τῷ καθάκας
 δεδωκότι προσφέρω. » Τῷ γε μὴν ἀνδρὶ τοιαύτης λέ-
 γειν εἰώθει πυκνῶς· ἔπειτα ἔπειτα γλυκύτατα
 ἄνερ, λογίζεσθαι, τί μὲν πρότερον ἦσθα, ποῦ δὲ νῦν
 σε κατέστησεν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Εἰ γὰρ τούτων σοι
 συνεχῆς ἐγγίνοντο μνεία, οὐ πάντως ἀχαριστήεις
 τῷ εὐεργέτῃ· ἀλλὰ κατὰ νόμους Θεοῦ, ἦν ἐκείθεν
 εἰλήφεις, διακυβερνήσεις ἀρχὴν· καὶ δι' αὐτῆς θε-
 ραπεύσεις τῷ ταύτην σοι ὡς πιστῷ ἐγγχειρίσαντι. »
 Τοιοῦτοις δὲ λόγοις ἐπάδουσα, τὰ ἐνόητα ἐκείνῳ
 τῶν θείων σπερμάτων ἠδύνας, τῷ συνεχεῖ τῶν λό-
 γων ἄρδουσα βέβυματι.

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

A

324 CAPUT XLIII.

Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης στάσεως ἐπὶ τῇ ἀτίμῳ καθαιρέσει τῶν ἀνδριάντων· καὶ ὡς διέλυσε τὴν τοῦ βασιλέως ὄργην, πρεσβύτους φλυβιανὸς ὁ ἐπίσκοπος.

De tumultu et seditione Antiochena, ob ignominiosam stultiarum dejectionem: et ut iram et indignationem ea de causa imperatoris Flavianus episcopus legatus lenierit.

Ἀλλὰ ξυνέβη γε προτέραν ἐκείνην τοῦ συζύγου θανεῖν· δ' ἦν καὶ τι ἐπιγενομένον τὸ περὶ αὐτὴν τοῦ βασιλέως φίλτρον μάλιστα ἔδειξε· καὶ ὅπως ἐκείνην οὐ τοῦ λέχους χάριν, ἀλλὰ τῷ περιόντι τῆς ἡμετέρας μάλλον ἐτίμα. Τί δὲ τοῦτο, λέξωμεν ἔρχουσι. Ταῖς συχναῖς μάχαις εἰς ἔνδειαν χρυσοῦ γενομένης ὁ κρατῶν, εἰσπραξὶν τινα ξίνην παρὰ τὸ εἰσὼδες ταῖς πόλεσιν ἐπιτέθεικεν. Καὶ οἱ μὲν ἀπανταχοῦ ὑπὸ ταλαίῃς τὸν φόρον, καὶ βίαιος ἦν, εἰσπραττόντο· ὁ δὲ τῆς Ἀντιόχου δῆμος τὴν καινὴν οὐκ ἤνεγκεν εἰσφορὰν. Τούτῳ δ' εἰσπραττόντας ὄρων ἄλλως τε πράττοντας, καὶ οὐδὲ μὲν ἀναρτωμένους, ἄλλως δ' ἀπηγῶς συρομένους, φρουραῖς τε καθειργομένους, εἰς στάσιν ἐχώρει· καὶ πολλὰ μὲν ἔδρασε τε καὶ εἶπεν ἅγιος ποιεῖν εἰσῶδες, πρήψασιν εἰς ἀταξίαν λαθῶν. Τέλος δὲ καὶ τὴν τῆς βασιλίδος χαλκῆν εἰκόνα Πλακίλλης (τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῇ ὄνομα) καθελόντες ἀφρόνως, καὶ σχοίνῳ προσάψαντες, ἐκ ποδῶς εἴλκον, ἐπὶ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως σύροντες· καὶ οἶα εἰκόνας δῆμον μεμηγότα καὶ χαλεπαίνοντα, ὑβρίζον τε εἰς μέγα ἅ μηδὲ λέγειν χρεῶν. Ταῦτα δὲ καθὼν βασιλεὺς, χαλεπῶς ἐνεκότει τῷ πλήθει· καὶ ὡσπερ εἰκός, τὰ ἐκ παλαιῶν προσόντα ταύτης προνομία ἀφελόμενος, τῇ γείτοσι πόλει ἀπεχαρίζετο. Οὕτω γὰρ ὤρετο σφόδρ' ἀνιάσειν Ἀντιοχεῖς· καὶ γὰρ ἐξ ἀρχαίου ζηλοτύπως ἡ Λαοδίκεα τῇ Ἀντιόχου καθίστατο. Ἰππεῖλαι δὲ πρὸς τοῦτω τὴν τε πόλιν ἐμπρήσαι, καὶ καταλύσαι, τὸν ἐνόητα ἐξ ἀρχαίου κόσμου, καὶ εἰς κώμην μεταβαλεῖν, καὶ ἄροτρον κατ' αὐτῆς ἐμπήξαι· καὶ εἰς νόον ἔκειτο πολλοὺς τῶν Ἀντιοχείων διαφθεῖραι, καὶ σωφρονίσαι μὴ τοῦ λοιποῦ τοιαῦτα διανοεῖσθαι δεῖν. Οἱ δ' ἐκέλευε τῆς ἐξουσίας ἐπιληγμένοι, καὶ τινας συλλαβόντες ἀνείλον, διαπραττομένους τὸ τὸλμημα, πρὶν ἢ τὸν βασιλέα γῶναι τὸ δρᾶμα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκέλευε μὲν καὶ ἰππεῖλαι γίνεσθαι τὰ δεινὰ· οὐ μὴν καὶ εἰς ἔργον ἐξέβαιναν· ὁ γὰρ Ἀμβροσίου νόμος ἐπέτρεπε. Τὸ δὲ πλήθος τῆς πόλεως καὶ μόνη τῇ τῶν δεινῶν φήμη καταπλαγὲν, τὴν μανίαν ἀφέντες, μετὰ μελοὶ ἦσαν, καὶ ὡς ἐνεστῶτα ὄρωντες τὰ προσδοκώμενα, βαθύστένοντες, δακρῶν λιβάδας κατέπεμπον· καὶ κατηγοροῦν θεῶν, τὸ ἀγριαίνον τοῦ θυμοῦ καταστῆλαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν ὄργην εἰς μέγα ἀναπτομένην προῦναι. Πανδήμους δὲ ποιούντες λιτὰς, μέλη τὰ ὀλοφυρμού πληρῶν καὶ συμπαθείας συνθέμενοι, ταῖς μελιπλοαῖς ἐπήδον, καὶ τὸν σφῶν ἱερὰ τὸν θεῶν φλαβιανὸν πρέσβυν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ κρατοῦντι ἀνεπέμπον. Ὅς δὲ καὶ τὴν πρεσβείαν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀνῶν, σφόδρα κατ' αὐτῶν ἀνιωμένου τοῦ βασιλέως, τέχνη δὲ τινι τοὺς νέους μετελθῶν, οἷς ἔτος παρὰ τὴν βασιλικὴν τράπεζαν ἄδειν, ἅ μὲν ἐλευθέρων ἐν ταῖς λιταῖς ἦδον Ἀντιοχεῖς, ἤρεμα ψάλλειν ἐποίησε. Ὑπ' ὧν ὁ λόγος τὸν κρατοῦντα διαλυθέντα εἰς οἶκτον μεταβάλλει τὴν ὄργην· κρατηθέντα δὲ τῷ ἔλεει, τῇ

Accidit autem ut prior hæc conjux ejus satis concederet. Propter quam cum casu quodam aliquid postea accidisset, quantus imperatoris in illam amor fuerit, id maxime declaravit: quod scilicet non conjugij tantum gratia, verum etiam propter excellentem virtutem eam plurimum honoravit. Quid id fuerit, exponam. Bellis frequentibus imperatoris fisco exhausto, tributum is, præter solitum, novum civitatibus imposuit. Et alii quidem ubique locorum tributarii populi pensionem eam quamvis extraordinariam conferabant. Populus autem Antiochenus vectigal novum non tulit. Et cum exactores cerneret cum pleraque alia facere, tum ex civibus quosdam suspendere, nonnullos crudeliter trahere, alios in vincula conjicere, seditionem movit; multaque et fecit et dixit per tumultum, quæ vulgus solet, ubi occasionem ad ordinem tollendum et rerum omnium confusionem inducendam arripuit. Postremo vero imperatricis quoque Placillæ (hoc enim illius nomen erat) stauam aream suo loco imprudente: dejectam, et funi pedibus adaptatam, per multas partes traxit, et pro eo atque plebs furens atque indignans assuevit, contumellis magnis, quas dicere opus non est, affecit. Quod flagitium postquam imperator patratum audivit, graviter in eum populum excaudit: et sicuti par erat, quæ antiquitus obtinebant privilegia illis ademit, atque ea vicinæ urbi concessit. Eo enim modo ægre se admodum Antiochenis facturum putabat: jamdudum namque Laodicea invida æmulatione adversus Antiochiam tenebatur. Comminatus præterea illis est, se urbem eam incensurum, ornamenta omnia vetustatis ei adempturum, in vicum eam mutaturum, et atro proscissurum. In animo etiam habuit, multos ex Antiochenis neci dedero et castigare, ne postea tale quidquam admittere in animum inducerent. Qui vero ibi cum potestate magistratus rem administrabant, nonnullos qui facinus tantum ausi fuerant, comprehensus prius necarunt, quam imperator factum id resciret. Et imperator mandaverat quidem, et tam graves poenas minatus fuerat, sed eas ad rem non contulit. Obstabat enim ei Ambrosii lex. 325 Porro urbis multitudo sola gravium rerum fama consternata, furore relicto in paventiam incidit, et perinde atque ob oculos versari videret, quæ in expectatione erant mala, altius suspirans, et lacrymarum vim profundens, Deo supplicavit, ut ferocientem imperatoris animum compesceret, et tantopere excitatam iram mitigaret. Et publicas peragens supplicationes, carmina quedam luctuosa, et ad commiserationem movendam composita, numeroso concentu cantavit. Episcopum autem

sum divum Flavianum, qui pro eis deprecaretur, ad imperatorem, oratorem misit. Qui legationem eam pro grege suo obiens, cum princeps vehementer Antiochenis infensus esset, arte quadam adolescentulos, qui ad imperatoris mensam canere soliti erant, aggressus, ut miserabilia illa carmina, quibus in supplicationibus Antiocheni utebantur, canerent, effecit. Eis imperatorem delibutum, iram miseratione commutasse: et misericordia victum, poculo lacrymis temperato (eventum ut tum phialam in manibus teneret), urbi ei reconciliatum esse fuerunt. Tum vero rebus omnibus vigens Antiochiæ divus quoque Chrysostomus, episcopo in legatione peregre profecto populum sedulo concionibus est consolatus. Magna enim erat doctrina ejus. Atque is, quod multitudinem propter causam tantam in metu esse videret, ad animi eam tranquillitatem et virtutem excitabat. Sensim etiam quodammodo imperatorem laudibus eis exornans, quas ad iram quidem extinguendam, ad placabilitatem autem et misericordiam inducendam, commodas esse sciebat. Multæ sunt ejus, quas hoc argumento composuit, orationes quas ἀνδριάντας, hoc est, *statuas*, inscripsit. Fama fert, ea nocte, quæ diem quo tumultus popularis commotus est, præcessit, simulacrum femine habitu visum esse sublime in aere errare, magnitudine ingenti, et aspectu adeo truci, ut horrorem multum spectantibus asserret. Id in aere per urbis plateas currens, flagello graviter sonanti aerem diverberabat: unde sonitus prodiit, qualem edere consueverunt, cum ad iram et furorem leras concitant, qui earum spectacula edunt. Proinde opinio fuit, pestiferum aliquem dæmonem seditionem eam insidiosè commovisse. Multa vero ibi quoque cædes esset peracta, nisi imperator Ambrosii cohortationibus cedens, quamprimum iram frenasset. **326** Plurimum ille etiam propter insigne pietatem episcopalem supplicationem Flaviani est reveritus.

CAPUT XLIV.

De Macedoniano clarissimo monacho: quæ imperatori Theodosio per ejus duces de statuarum everisione nuntiaverit.

Cum Antiochiam illi pervenissent, qui ab imperatore eo ad injuriam vindicandam missi fuerant, Elebechus magister militum, et Cæsarius Gregorii frater, qui tum magistri potestatem in imperiali aula obtinebat; in metu fuere cives omnes minis exterriti, et inducias per internuntios et oratores suos ab eis petiere. Monachi namque qui in summis montibus degebant (multi autem tum virtutem et pietatem exercentes mirifice florebant), tuguriolis suis relictis, in urbem venerunt, plurimisque cohortationibus simul et deprecationibus cum viris eis egerunt. Quorum unus erat Macedonius nomine, vitæ civilis prorsus imperitus, et neque sacris Litteris, neque primis litterarum elementis initiatus, sed puras die nocteque preces rerum universarum Deo offerre doctus, atque in montium cacuminibus vivere solitus. Tum vero cum reliquis descenderat, ac neque imperatoris minas, neque eorum qui ab illo missi fuerant, terrorem reputans, in media urbe alterius comprehensa

A πόλει σπεισασθαι δάκρυσι τὸ πόμα ἐγκρασαμένον. Ἔτυχε γὰρ φιλήτην τῆνικαῦτα κατέχων. Τότε δ' ἐπ' ἅπασιν ἀκμάζων κατὰ τὴν Ἀντιόχου καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος, τοῦ ἱεράρχου ἀποδήμου τῆ πρεσβείᾳ τυγχάνοντος, λόγοις παρημιθίας τὸν δῆμον κατέχευε. Πολὺς γὰρ ἦν ταῖς διδασκαλίαις βέων. Καὶ ἐν δέει τὸ πλῆθος ὄρων, ἅτε δὴ προφάσειως εἰλημένως, πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀνηρέθιζεν ἡρέμα πικρὸς καὶ τὸν ἀνακτα ἐγκωμίους καταστέφων, ὅσα σθενύζειν μὲν οἶδεν ὀργῆν, οἶκτον δὲ καὶ φιλανθρωπίαν μάλιστα ἐπεισάγειν. Πολλοὶ δ' εἰσὶν οὗς περὶ τούτου λόγους συνέταξεν, Ἄνδριάντας ἐπιθεὶς αὐτοῖς ὄνομα. Λόγος γε μὴν ἔχει κατὰ τὴν νύκτα μεθ' ἡμέλλεν ἡμέρας γενομένης κινηθῆναι τὴν στάσιν, εἰδὼλον ἐν γυναικείῳ ὀφθῆναι σχήματι μεταρσίον εἰς ἀέρα θεόν, μεγέθει μὲν μέγιστον, θεινὸν δὲ τὴν ὄψιν, ὡς καὶ φόβον ἐμποιεῖν ἱκανόν· ὃ διαέριον ἀνὰ τὰς ἀγυιάς τῆς πόλεως τρέχον, μάλιστα τινὶ δυσήξει τὸν ἀέρα ἐκκλίνει. Ἦν δ' ὁ ἦχος, οἷος ἂν τις εἰς θυμὸν προσκαλέσαιτο θῆρας, περὶ τὰ τοιαῦτα θεῶν διαπονούμενος· δι' ὧν ἔδοξεν, ὡς δαίμων τις ἀάστωρ ἐξ ἐπιθουλῆς τὴν στάσιν ἠρέθισε. Πολὺς δ' ἂν καὶ φόνος; ἐβρόύη, εἰ μὴ τάχος ὅσον ὁ βασιλεὺς Ἀμβροσίου εἶχον ταῖς παραινέσεσι, διέλυσε τὴν ὀργήν· ὡς πλείστον αἰδεσθεὶς ὑπὸ τῆς ἀγαν εὐσεβείας, καὶ τὴν ἱερατικὴν ἱκεσίαν Φλαβιανοῦ.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ Μακεδονίου τοῦ περιβοήτου ἐν μοναχίᾳ· οἷα βυσιλεῖ Θεοδοσίῳ διὰ τῶν οικειῶν ἐμήνησε στρατηγῶν διὰ τὴν τῶν ἀνδριάντων καταρσίον.

Τῶν δ' ἐκ βασιλείως σταλέντων κατὰ τὴν Ἀντιόχου γεγεννημένων, ὥστε δίκην λαβεῖν τῆς ὑβρεως· ἦν δ' Ἐλέβηχος ὁ στρατηγός, καὶ Καισάριος, ὁ Γρηγορίου μὲν ἀδελφός, ἠγεῖτο δὲ τῆνικαῦτα τῶν βασιλείων τὴν μάλιστα χεῖριζων ἀρχὴν· εἰς δὲος μὲν πάντες καθίσταντο τὰς ἀπειλὰς πεφρικότες, καὶ ἀνακωχὴν τῆ πρεσβείᾳ ἤτουν. Οἱ γε μὴν τὰ ἄκρα τῶν ὀρέων κατεληφότες, πολλοὶ δὲ τῆνικαῦτα ἠνθουον ἀρετῇ ὑπερφυῶς ἀσκούντες, τὰς καλῶδας ἀφέντες, ἐπὶ τὴν πόλιν ἦχον. Παραινέσεις δὲ πλείστας, οὐκ ἐλάττους δὲ καὶ ἱκεσίας προσήγον τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις· ὧν εἷς, Μακεδόνης, ὄνομα, μὴ δέν τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιστάμενος, καὶ τῶν θεῶν δὲ λογίων, ἀλλὰ καὶ γρημμάτων ἀμύητος· εὐχά· γε μὴν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καθαρὰς τῆ τῶν ἔλων εἰδῶς προσφέρειν ἑσπ, ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ὀρέων δίδαιτα ἔχων. Τότε δ' οὖν σὺν τοῖς λοιποῖς κατιῶν, καὶ μῆτε τὴν βασιλικὴν ἀπειλὴν ἐν ᾧ θεόμενος, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀπεσταλμένων τὸ δέος, κατὰ μέσσην τὴν πόλιν θατέρου τῆς χλανίδος λαβόμενος,

καὶ ἄμφω ἀποβαίνειν ἐκέλευεν. Οἱ δὲ βραχὺ τι γερνύοντες βλέποντες, δυστυχῆ βάρια περιβεβλημένοι, πρῶτον μὲν ἤχθηοντο· ἐπει δὲ τινες τὴν ἀρετὴν ἐσημνησαν τοῦ ἀνδρός, εὐθὺς τῶν ἱππῶν κατέπηδησαντες, καὶ τοῖς ποσὶ τοῦ γέροντος ἐαυτοὺς ἐπιβρίψαντες, ἀγνοεῖν ὅστις εἴη, διεταίνοντο· καὶ συγγνώμης τυχεῖν ἰκέται ἦσαν. Ὁ δὲ θεῖος χάριτος πλήρης γενόμενος, τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀνεφθέγγετο· « Δέομαι τάδε βασιλεῖ ἀναιπεῖν, φίλα τέκνα· Χρεῶν, βασιλεῦ, ἐκλογίζεσθαι, ὡς οὐ βασιλεὺς μόνος, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· εἰ μὴ τοίνυν πρὸς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον ὄρα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν φύσιν αὐτήν. Ἄνθρωπος γὰρ ὢν, ἀνθρώπων ἀρχεῖν ἐτάχθη· οἱ σοὶ ὁμοφυεῖς καὶ ὁμόδουλοι ἦντες, κατ' εἰκόνα θεῶν ἐν τῆς δημιουργίας τετήμηται. Τοίνυν μὴ οὕτως ἀλογιστῶ θράσει κατὰ τῆς θεῖας εἰκόνας χωρήσης. Τὸν γὰρ τῆς εἰκόνας παροξύνεις Δεσπότην, τοὺς κατ' εἰκόνα ἠρημένους κολάζειν. Συνιδεῖν γὰρ ἄμεινον, ὡς οὐ χαλκῆς εἰκόνας χαλεπαίνων τῷ πλήθει, δεῖνὰ δρᾶσαι διανοεῖς. Ὅσον δ' εἰκὼν ἐμψυχος ἀψύχου διαφέρει εἰκόνας, τί χρὴ καὶ λέγειν; δῆλον γὰρ τοῖς καὶ μέτριον εἰληχῶσι τὸν νοῦν. Ἐπὶ δὲ τούτῳ κἀκεῖνο ἐκλογιζέσθω, ὡς ἐκ τοῦ βῆστος ἡμῖν πολλὰς ἐκ χαλκοῦ δημιουργησῆαι εἰκόνας, ἀνεὶ μᾶς ἐκεῖνης ἦν ἀλογιστῶ θράσει μαρινόμενος δῆμος διέσπαται. Ἐκεῖνῳ δὲ πᾶμπαν ἄμηχανον, ἂν εἰ τι δρᾶν ἐθέλησαι, μίαν γοῦν τρίχα τῶν ἀνηρημένων δημιουργεῖν. »

« Ἄ δὴ πρὸς τοῦ σοφοῦ ἐκεῖνου διακούσαντες γέροντος, ὡς ἀφελῶς οὕτω· εἰρήκει, τῷ βασιλεῖ διαγγέλλουσαι· καὶ οὐκ ἐλάχιστα τῇ Φλαβιανοῦ προσβεία C συνήρατο, ὥστε τοῦ θυμοῦ τῷ βασιλεῖ κατασβεσσαι τὴν φλόγα. Καὶ γὰρ ἐς ὕστερον ἀφείρας τὴν ὀργὴν καὶ τὰς ἀπειλὰς, κοινὴν ἀπολογίαν τῷ πλήθει ἔγραψε, τὸ ἔγκλημα συγχωρῶν· ἐν ἧ καὶ τῆς ὀργῆς τὴν αἰτίαν ἐδήλωσε. Διεξήει γὰρ σὺν ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὡς « Ὅθι ἐχρῆν, ἐμοὶ ἴσως ἐξαμαρτόντος, γυναῖκα πάσης ἀρετῆς καὶ εὐφημίας ἀξίαν, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐνθόνδε ἀπαλλαγὴν, τῷ αὐτῆν ὀπιστῆναι τὴν παροίαν. Εἰ γὰρ ἐχρῆν, κατ' ἐμοὶ τῶς εἶδει, φησὶ, τῷ θυμῷ χρῆσασθαι. » Προσετίθει δὲ τῷ τέλει, ὡς καὶ σφόδρα χαλεπῶς διετέθη, τῶν τινος ἐπισήμων τῇ πόλει παρὰ τὴν ἐκεῖνου γνώμην ἀνηρησθαι ἀκηκόως. Τοῦτο τέλος ἔσχε καὶ ἡ κατὰ τὴν Ἀντιόχου στάσις ἐπιγενομένη τῷ ἀνδρίαντι. Καὶ γε ταύτην διεξῆλθον, ὅσον ὤνησαν δ' Ἀμβροσίου νόμος, δεῖκνύς, D τὴν τε παρρησίαν τοῦ ἀσφοῦ γέροντος μὴ συγκαλύψαι τὸν χρόνον πειρώμενος· προσέειπε δὲ δεικνύς καὶ τὴν τοῦ βασιλέως περὶ τὰ θεῖα εὐλάβειαν, καὶ τοῦ θεοῦ Φλαβιανοῦ τὴν ποιμαντικὴν· ὅπως τῆς ποίμνης ὑπεριστάμενος δεξιῶς τὴν προσβείαν μετήλθε, τὴν ἐκ βασιλέως λύσας ὀργὴν.

vindicarem : denique ut imperatoris in rebus divinis religionem, tum autem pastorem divi Flaviani curam, ut videlicet ille pro grege suo, cui principis iram sopierit, indicare.

A veste, ut n. i. que ex equo descendere jussit. Et illi exile silicernium pannis vilibus amictum cernentes, primum moleste id tulere : deinde a quibusdam de virtute hominis certiores facti, confestim ex equis desiluerunt, et ad pedes senis provoluti, non novisse se cum affirmarunt, veniamque precibus ab eo postularunt. Ille vero divina gratia repletus, hisce ad eos verbis est usus : « Ut mandata hæc ad imperatorem referatis, dilecti filii, oro. Meminisse te, o imperator, oportet, non solum principem, 327 sed hominem etiam te esse. Proinde non ad imperii tantum amplitudinem respice, sed naturam quoque ipsam considera. Cum enim homo sis, hominum tibi imperium commissum est : qui cum ejusdem tecum sunt sortis, et conservi adeo tui, tum ab ipsa creatione imagine Dei cohonestati sunt. Itaque ne tam vesana audacia adversus divinam imaginem grasseris, si in eos qui imaginem illius genuit, sævias. Tum autem illud etiam te dispicere decet, te propter æream imaginem multitudini infensum, crudeliter in eam animadvertere velle. Quanto autem imago animata inanimatæ præstat, quid dicere opus est? Nam id eis etiam, qui vel mediocre obtinent mentem, constat. Illud præterea fac cogites, nobis quidem perfacile esse, plures ex ære facere imagines pro una illa, quam recordi temeritate insana plebs comminuit : te autem nequaquam efficere posse, quantumvis contendas, ut vel capillum unum eorum qui cæsi sint, creare valeas. » Hæc illi a sene sapiente audita, sicuti simpliciter dicta erant, ita imperatori renuntiaverunt. Non parum etiam, sicuti dixi, Flaviani legatio illis profuit, ut iræ flamma in imperatore exstingueretur. Postea namque ira et minis omissis, communem populo scripsit defensionem, crimen illi condonans, in qua iræ etiam causam exposuit. Inter alia enim et illud commemoravit : « Etiamsi ego forte quidquam deliquissem, minime tamen contumeliam tantam, mulierem omnis virtutis laude dignam, idque cum jam illa ex hac vita migrarit, sustinere decuit : ac si quid factum oportuit, adversus me furore uti conveniebat. » Ad finem quoque apposuit : Gravissime se tulisse, quod præclaros aliquot in ea urbe viros, præter sententiam suam, interemptos esse audivisset. Hunc finem habuit seditio contra statuam Antiochiæ concitata. Atque hæc retuli, ut quantum Ambrosii lex emolumenti attulerit, ostenderem : et dicendi libertatem insipientis illius senis, ab oblivione et temporum vivipræfuit, laborans, legationem recte obierit, et

328 CAPUT XLV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ΄.

De Donato episcopo Euræe, item Theotimo Scytharum episcopo : et quæ ii ediderint miracula.

Περὶ Δονάτου τοῦ ἐπισκόπου Εὐρώας, καὶ Θεοτίμου τοῦ Σκυθῶν ἱεράρχου· καὶ περὶ τῶν θαυμάτων ἃ ἐτέλεσαν.

Ea ætate multi, in omnibus orbis partibus, episcopalem præclare gerentes dignitatem enituerunt. In quibus Donatus ille fuit, Eurææ in Epiro antistes : quem multa edidisse miracula, ejus loci incolæ testantur ; in primis autem illud, quod dracone interfecto exhibuit. Manebat draco iste ad viam publicam : locum eum incolæ Χαμαιγεφύρας, hoc est, Pontem terreum, nominant. Hic non oves tantum atque boves, sed equos etiam et homines prætereuntes devorabat. Adversus feram hanc cum Donatus iret, non ense aut hastam, aut aliud quodpiam armorum genus, quibus tutari nos solemus (1), secum attulit : sed signo crucis digitis in aere conformato, serpentis os percudit : qui viri sancti præsentiam sentiens, magnum quiddam sibilans, et caput in sublime tollens, tractumque corporis provolvens, devorare illum contendit. At Donatus ad crucem illud addidit, ut in os draconis expueret. Et ille saliva ore excepta, identidem se circumvolvendo complicans, statim interiit. Magnitudine fera ea eis non cedebat, quæ apud Indos esse dicuntur. Magna enim vi, ab octo boum paribus, in vicinum campum protractam, incolæ igni combusserunt, ne ita jacens atque putrescens aerem inficeret, et contagione pestiferum hominibus afferret morbum. Donati hujus celebre quoque ibi monumentum esse audivi, quod etiam orationis domus sit. Oppidum præterea de nomine ejus appellatum, ad quod fons est copiosam provolvens undam, qui antea quidem non fuerit, precatione autem ejus divinitus exsisterit. Arida namque regio ea ab initio fuerat, neque ibi humor neque latex apparuit. Et cum aliquando ex itinere fessus eo Donatus venisset, et comites suos aquæ penuria languescens vidisset, primum ille Deum est precatus ; deinde terram manu fodit, atque illico aquæ fluentia inde prosiluerunt, quæ ad hoc usque tempus profluere non desinunt. Testantur hæc vicini, qui Isoriam incolunt, in qua miraculum hoc accidit. **329** Floruit tum quoque in Tomitana urbe et reliqua Scythia Theotimus ille, genere quidem hominibus Scythæ et Barbarus, sed in præstantissima omnium philosophia educatus, et totius Scythicæ ecclesiæ administrationem sortitus : quem Hunni, qui ad Istrum jamdudum habitant, virtutem ejus admirati, Romanorum deum nominabant : multa namque divina facta in eo experti fuerant. Porro memoriæ proditum est, iter ei ibi in barbara regione facienti, prædones quosdam occurrisse, qui hostiliter ad civitatem Tomitanam excurrerant. Cum autem comites ejus discrimine eo circumventi, statim se interituros putarent, ex equo ipse descendit, et oravit. Ita factum, ut prædones eandem insistentes viam,

τηνικαῦτα δὲ πολλοὶ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἱερατικὴν ἀξίαν ἠμφισπόμενοι διέπρεπον· οἷς Δονᾶτος ἐκεῖνος Εὐρώας τῆς ἐν Ἠπειρῷ τὴν ἐπισκοπὴν κληρωσάμενος· ὃν δὴ πολλὰ τέλεια θαύματα μαρτυροῦσιν οἱ ἐπιχώριοι, καὶ δὴ καὶ ὅπερ περὶ τῶν ἀναίρεσιν τοῦ δράκοντος διεπράξατο. Ὅμοιοι δὲ ὁ δράκων οὗτος παρὰ τὴν λεωφόρον· Χαμαιγεφύραι· ὁ τόπος ἐγγχωρίως ὠνόμαστο. Οὗτος δὲ οὐ πρόβατα καὶ βόας μόνον ἀρπάξων θοίνην ἐαυτῷ ἐποιεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἵππους καὶ ἀνθρώπους παρόντας ἐδόκαετο. Ἐπι δὴ τῷ θηρίῳ τούτῳ Δονᾶτος ἤκων, οὐ ξίφος ἢ δόρυ ἢ ἄλλο τι τῶν ἀμυντηρίων ἐπεφέρετο ὄπλεον· τὸ σταυρικὸν δὲ σημεῖον εἰς ἀέρα τοῖς δακτύλοις διατυπώσας, ἀντιπρόσωπον ἔβαλε· τὴν παρουσίαν γὰρ τοῦ ὁσίου αἰσθόμενον, σφρίττον μέγα, τὴν κεφαλὴν ἐξανέστησε, καὶ τὸν ὀλίην παρεξέλιττον τοῦ σώματος, ἐπὶ χεῖρας καταπίειν. Ὁ δὲ πρὸς τῷ σταυρῷ καὶ εἰς τὸ στόμα ἀπέπτυνεν. Ὁ δὲ δράκων τὸν σίελον κατὰ τοῦ στόματος εἰσοδεξάμενος, αὐτίκα διέσθαρτο εἰς πολλὰς ἕλικας συστραφείς. Ἦν δὲ τὸ θηρίον τὴν παρ' Ἰνδοῖς Ἰσορομένω οὐκ ἐλαττον κατὰ μέγεθος· βίβη γὰρ ὑπὲρ ζεύγεσιν ὀκτώ παρὰ τῶν ἐπιχωρίων ἐξελκυσθὲν, εἰς τὸ γειτονοῦν πεδίον πυρὶ παρεδόθη, ὡς ἂν μὴ οὕτως ἐβρίμμενος διασαπείη, τὸν ἀέρα λυμανεῖται τῇ μετουσίᾳ, καὶ λοιμώδη νόσον ἐπιπέσει τοῖς ἐγγχωρίοις. Τοῦτου δὴ τοῦ Δονάτου καὶ τάφον ἐπιθόμην εἶναι ἐκεῖσε ἐπίσημον, εὐχῆς ὄκνον ὄντα, καὶ ἄστυ, εἰς ἐπώνυμον ἐκεῖνου καλούμενα· ἐν ᾧ γειτονοῦσα πηγὴ διαφαίνεται, ἀφθονα προεϊμένη τὰνάματα, ἣ πρότερον μὲν οὐκ ἦν, εὐχαῖς δ' ἐκείνου τὸ θεῖον ἀνῆκεν. Ἀνυδρὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ χώρος οὗτος· τὸ ἐξ ἀρχῆς· καὶ οὔτε νοτὶς ἢ λιβάς ἐκεῖ διεφαίνετο, καὶ ποτ' ἐξ ὀδοιπορίας ὕδωρ, τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ταλαιπωρουμένους ἰδὼν τῇ ἀπορίᾳ τοῦ ὕδατος, εὐξασθαι μὲν τὰ πρῶτα, ἔπειτα λαχῆναι τὴν γῆν τῇ χειρὶ· καὶ εὐθὺς βῆαι ὕδατων ἀνθρώπων, καὶ ἐς δεῦρο οὐ κατέλιπον ρέουσαι· καὶ μαρτυροῦσι τάδε, οἱ τὴν Ἰσωρίαν εἰσεῖν ἔλαχον, καθ' ἣν καὶ τὸ παρὰδοξον τοῦτο συνέβη. Ἠκμαζε δ' ἐν Τόραι καὶ τῇ λοιπῇ Σκυθίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ θεότιμος ἐκεῖνος, Σκύθης μὲν καὶ βάρβαρος ἄνθρωπος, φιλοσοφία δὲ τῇ ἀρίστη τραπεζίᾳ, τῆς δ' ἐν Σκυθίᾳ πόσε· ἐκκλησίας τὴν ἐπιτροπὴν ἔχων· ὃν Οὐννοὶ οἱ παρὰ τὸν Ἰστρον πάλαι ποτ' οἰκοῦντες, τῆς ἀρετῆς ἀγάμενοι, θεῶν Ῥωμαίων εἶναι ὠνόμαζον· πολλῶν καὶ γὰρ θεϊκῶν πραγμάτων ἐπ' αὐτῷ πείραν ἔσχον. Ἰσπότηται γοῦν, ὡς οὐδὲν τὴν ἐνθάδε βάρβαρον γῆν, ληϊπίας τινὰς ὑπαντῆσαι τούτῳ, ἐναντίως ἐπὶ Τόμην ἐλαύνοντας. Τῶν δ' ἀμφ' αὐτὸν ἐν περιστάσει γενομένων ὡς ἀπολουμένων αὐτίκα, ἀποδὸς τοῦ ἵππου ἠῤῥατο. Οἱ δὲ λησταὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰδοῦ διελθόντες, οὐδ' ἐκείνον, οὔτε τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἵππους ἐφ' ὧν ἐποχοὶ ἦσαν, θεασάμενοι, παρέδραμον. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι πλείστοι ὄντες· ἐπιθέ-

(1) Sozom. vii, cap. 25.

μενοι τοῖς Σκύθαις κακῶς ἔπραττον· φύσει γάρ Ἀ
 ἦσαν θηριώδεις καὶ βάρβαροι· τέχνη δὴ τινὲς ἐκ τοῦ
 ἄγαν ἀγρίου εἰς ἡμερότητα καθίστα, ἐστιῶν τε καὶ
 δώροισι φιλοφρονούμενος, καὶ λόγοις ἐπεικείσει τὸ
 θηριώδες ἐκείνων ἐκμειλισσόμενος. Καὶ δὴ τις
 ἐκείνων οὗς ἔπραττεν, εὐπορον εἶναι ὑπολαβὼν,
 ἐπίβουλος ἐκείνῳ καθίστατο, καὶ ἐλεῖν τὸν ὄσον
 ἐπειρᾶτο. Βρόχον δὲ παρασκευάσας, ἐπελ, ὡς εἰώθει,
 ἐραιδόμενος ἀσπίδι τοῖς ἐναντίοις Θεότιμος διελέ-
 γετο, ἀνασχὼν ἐκείνος τῆν χειρᾶ, ἀκουτίζειν τὸ
 σχοινίον ἐμελλεν· ὡς πρὸς ἑαυτῷ καὶ τὸ σύμπλον
 ἐκείνῳ ἐλκυστῶν φύλον. Ἄμα δὲ τῆ ἐπιχειρήσει καὶ
 ἡ χειρ οὕτω εἰς ἄερα ἐκτεταμένη διέμενε· καὶ οὐ
 πρότερον τῶν ἀοράτων ἀφείθη δεσμῶν, ἕως οὗ Θεό-
 τιμον λιπαρήσαι τὸ θεῖον, πλεῖστα τῶν ἄλλων ἰκε-
 τευσάντων βαρβάρων. Λόγος γε μὴν ἔχει κομήτην **B**
 ἐξ ἀρχῆς ὄντα, ἀφ' οὗ τῷ φιλοσοφεῖν ἐπέβαλεν, οὕτω
 διαμεῖναι καὶ ἐς τέλος· εἶναι δὲ καὶ τὴν ἄλλην
 διαίταν αὐτῷ λιτὴν πάνυ. Τροφῆς δὲ οὐχ ἕνα ἤδει
 καιρὸν· διάφορος δ' ἦν· ὠρίζετο γὰρ τοῦτον, ὅπό-
 ταν πεινοῖ ἢ διψοῖ. Καὶ γὰρ ταῖς ἀληθείαις καὶ τοῦτο
 φιλόσοφον ἦν, τοῦτοις μὴ πρὸς βραζυῶν, ἀλλὰ πρὸς
 χρεῖζν εἶκειν.

talem eum usque ad vitæ finem permansisse. Reliqua vero quotidianæ vitæ consuetudo ei simplex valde fuit. Alimenti capiendi non unum, sed diversum habebat tempus: tum enim id sumebat, cum esuriret, aut sitiret. Nam et hoc plane philosophi est, rebus his ad necessitatem, non ad voluptatem frui.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ ἐπισκόπου Κύ-
 πρου, ὁὸς ἦν· καὶ περὶ τῶν παραδόξων ἔργων **C**
 αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ δὲ ἦνθαι καὶ Ἐπιφάνιος ὁ τὴν Κύπρον
 ἱερατεύειν λαχὼν· ὃν οὐ μόνον ζῶντα ἐπισημον εἰς
 ἄχρον ἐποίησεν ἢ βιοτή, ἀλλὰ καὶ Θεοῦ τιμῶν τὸν ἄν-
 δρα, παραδόξων ἔργων αὐτοῦργον εἰδείκνυ, καὶ ἐτι
 περιόντα καὶ τελευτήσαντα. Καὶ γὰρ λόγος, ὃ μὴ
 περιόντι ὑπῆρξεν, ἀποθανόντι γενέσθαι. Πολλοὺς
 γὰρ δαιμονῶντας, παρὰ τὸν τάφον ἰόντας, ἀπαλλάτ-
 τεσθαι τῆς μάστιγος· καὶ ἰάσεις ἄλλας καὶ ἐς δεῦρο
 δὴ πράττεσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ ζῶντι τούτῳ πρᾶξι
 ἀνατιθέασιν οἱ ἐγχώριοι. Ἐγὼ δὲ τὸ εἰς ἐμὲ ἦκον
 ἐκδιηγῆσομαι. Ἦν μὲν γὰρ μεταδοτικὸς λίαν, ἦν τις
 ἐδάκτο πένης, ἢ ναυαγίῳ, ἢ ἀλλοτρόπως δυστυχῆσας·
 ὡς δὲ τὴν οἰκίαν οὐσίαν πάλαι ἀνάλωσεν ἐν τοιοῦ-
 τοῖς (πόση γὰρ ἂν καὶ ἦν;) τοῖς τῆς ἐκκλησίας χρή-
 μασις ἀπεχρήτο, καὶ εἰς θεόν, τὸ τοῦ λόγου, ἐσπάσα.
 Πολλὰ δὲ ἦσαν ταῦτα τὰ χρήματα· οἷς γὰρ μέλον
 θεοφιλῶς ἀναλίσκειν, καὶ ζῶντες καὶ τῶν ὧδε ἀπί-
 ροντες, τῆ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ πλεῖστα παρεῖχον.
 Καὶ γὰρ ἐν ἐλπίσιν ἦσαν χρηταῖς, ὡς λίαν οἰκονο-
 μικὸς καὶ θεοφίλης ὢν ὁ ἄνθρωπος, κατὰ γνώμην αὐτοῦ
 διαθήσει τὰ δεδομένα. Καὶ ποτε μετρίων καταστάν-
 των τῶν χρημάτων τῆ συχῆ μεταδόσει, χαλεπήναι
 τὸν αὐτὰ διανεμόντα, καὶ ἐπιμέμφασθαι ὡς ἄγαν
 εἰη δαπανηρὸς· ἐκείνον δὲ μηδ' οὕτω τι καθυφεῖναι,
 φιλοτίμως ἐπιχειροῦντα τοῖς ἐνδεέσι. Ἐπεὶ δ'
 ἄπαν ἦδη τὸ χρυσοῖον ἀνάλωτο, προσίων τις τῷ δω-

neque ipsum, neque comites, atque adeo equos
 quibus vehebantur, conspicati, præterirent. Et
 cum illi, utpote qui plurimi essent, in Scythas
 impetum facientes damna inferrent (natura enim
 feri et barbari erant), arte quadam, ex agresti
 admodum more ad mansuetiorem vitam eos tra-
 duxit, convivio excipiens, et donis sibi concilians,
 verbisque humanioribus ferinam illorum crudeli-
 tatem demulcens. Sed enim ex eis Hunnis quidam,
 quibus benigniter faciebat, locupletem eum esse
 arbitratus, insidias homini sancto struxit, et ca-
 pere eum contendit. Et laqueo parato, cum more
 quodam suo, clypeo innixus Theotimus ad hostes
 verba faceret, manu ille sublata conjicere in eum
 funem voluit, ut simul ad se cum eo quæ aspici-
 cia ejus sequebatur gentem pertraheret. Sed ecce
 una cum conatu manus ejus in acre extenta hæ-
 sit: neque prius illa vinculis talibus quæ in con-
 spectum non caderent, liberata est, quam Theo-
 timus Deum pro eo exoraret: quod quidem ut
 faceret, plurimum eum reliqui Barbari rogarunt.
 Fama quoque fert, quandoquidem comatus, cum
 se ad id genus philosophiæ contulisset, fuerat,

se ad id genus philosophiæ contulisset, fuerat, ta-
 lem eum usque ad vitæ finem permansisse. Reliqua vero
 quotidianæ vitæ consuetudo ei simplex valde fuit. Alimenti
 capiendi non unum, sed diversum habebat tempus: tum enim
 id sumebat, cum esuriret, aut sitiret. Nam et hoc plane
 philosophi est, rebus his ad necessitatem, non ad voluptatem
 frui.

330 CAPUT XLVI.

De sancto Epiphonio episcopo Cypri, qualis fuerit: et
 de admirandis ejus operibus.

Tum vero quoque floruit Epiphanius, Cypri
 episcopus: qui vir non solum vivens, propter
 vitæ sanctitatem clarissimus fuit; sed cum Deus
 etiam cohonestans, mirificorum operum patrator-
 rem esse ostendit, superstitem simul et defunctum
 (1). Et fama obtinet, quod vivo non evenit,
 id mortuo accidisse: ut scilicet dæmonibus agi-
 tati multi ad sepulcrum ejus accedentes, plaga ea
 liberarentur, et multæ præterea aliæ sanationes
 hodie quoque ad id fiant. Multa vero etiam viven-
 tem cum admiratione omnium fecisse, incolæ eju-
 sulte ferunt. Ego autem, quantum in mea po-
 testate situm fuerit, exponam. Fuit namque perli-
 beralis in egenos, sive naufragio, sive alio adver-
 sæ fortunæ modo jactati essent. Ubi autem
 virtute ea rem familiarem suam (quanta autem ea
 fuit?) consumpsit, ecclesiæ pecuniis est abusus,
 quas quodammodo in honestum et necessarium
 usum dilapidavit: multæ autem hæ fuerant. Nam
 quibus curæ erat, ut substantiam suam in pios
 usus erogarent, et viventes et morientes plurima
 ecclesiæ ejus donarunt. In bona enim spe erant,
 virum Dei amantem, et prudenter pecunias distri-
 buentem, ex sententia sua, quidquid ita dedissent,
 expensurum esse. Et cum aliquando propter fre-
 quentem largitionem, pecuniæ admodum decre-

(1) Sozom. Eod. cap. 26.

vissent, quosdam id moleste ferentes, et ecclesie œconomum præcipue, reprehendisse eum, quod tam sumptuosus et prodigus esset, ferunt. Cæterum ne tum quidem de more suo, quin liberaliter indigentibus largiretur, quidquam remisit. Cum autem jam aurum omne consumptum esset, accedens quidam ad eam domum, in qua dispensator iste agebat, ingentem quamdam et mirificam cramenam cum magno auri pondere ei in manus dedit : et statim abiit, neque quis ipse esset, neque qui id misisset, indicans. Perquam vero mirum visum est latere eum, qui tantam vim pecunie dedisset, voluisse : factumque id considerantes homines, divinam eam esse liberalitatem, conjecturam fecere. Atque hoc quidem sic actum. Aliud vero de eo audio, quod Gregorii illius miraculo simile fuit, qui olim Neocæsareæ in Ponto ecclesiam gubernaverat. **331** Neque propterea fidem non habere prodigii ejus testimonio æquum est, quod idem Epiphanius peregerit : quandoquidem neque Petrus solus apostolorum coryphæus et princeps, mortuum exsuscitavit, sed et Joannes Ephesi, et alii alibi, imo etiam Hierapoli Philippi filie. Sæpe namque evenit, sicuti par et credibile est, ut eadem et olim veteres, et nostræ ætatis Dei amantes homines, miracula edant. Quod autem historia commemorare jubet, sic habet : Aliquando sacrum hunc Epiphanium duo quidam in via mendicæ observarunt : et cum non pœnitendum aliquid se ab eo accepturos existimarent, aliter in solo, spiritum continens perindè atque mortuus esset, jacebat : alter autem veluti familiaris ejus lamentans et flens, inopiam eam assignabat, ut funeris impensas non haberet, et pecuniam tantam cum reprehensione ejus deplorabat. Porro Epiphanius præteriens, nihil quidem aliud quam quod jacenti illi requiem precatus est, dixit. Exiguam autem quiddam ad illum funerandum ploranti dedit, illa verba adjiciens : « Curam hujus funeris habe, et tandem flere desine. Nam hic nunc non resurget. Mortem autem, quæ communis omnium et inevitabilis, necessitate quadam obeunda est, animo te forti ferre oportet. » Hæc Epiphanius dixit, et abiit, cœptam perfecturus ambulationem. Cum autem ea in via nemo alius appareret, ille qui sic steterat et ploraverat, jacentem, indicio pedis concussionem dato, ut consurgeret, admonuit : simulque eum laudavit, qui tam egregie mortui hominis habitum retulisset ; et : « Age tandem exsurge, inquit, ut in præsentia versutis tuæ hilarius vivendo fructum percipiamus. » Ubi autem ille amplius neque dicentem audiit, neque modis omnibus significationem aliquam, se vivere, exhibuit ; alter cursu celeri episcoporum cæsti consecutus, elique fraudem quam inopia coacti commenti essent, indicavit : et jam citra fucum vere flens et lamentans, ut socium suum resuscitaret, supplicavit. Epiphanius autem, postquam illi, ne factum id graviter ferret, dixit, hominem dimissum absolvit : quod Deus rem eam retractatam nollet : fidem facere omnibus volens, ut equidem puto : qui tentare et facere talia in ministris ejus audeant, illum ipsam Deum, qui

ματίω οὐ διήγεν ὁ οἰκονόμος, μέγα τι καὶ ὑπερφύλαξάντων πολλῶν χρυσοῦ ὀκλῶ βαρυνόμενον ἀναχεῖρας βαλὼν, ἀπίων ᾤχετο, μήτε τίς ὁ δούς ἢ καὶ ὁ πεπομφῶς δῆλον πεποιηκῶς. Καὶ γε παράδοξον ἴαν ἐδόκει, ἐπιδοῦσαι τοσοῦτων χρημάτων ἀγνωστον ἑαυτὸν ὅστις ἦν ὁ δούς, καταστήσαι. Εἰς τοῦν δὲ θέμενοι, θειότεραν εἶναι τὴν πράξιν συνέβαλον ἄπαντας. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον ἕτερον δὲ αὐτοῦ πυνθάνομαι, ἐπίσης μὲν Γρηγορίω ἔχον, ὅς πάσαι τὴν ἐκκλησίαν ἐπετρέπευε τῆς κατὰ Πόντον Νεοκαισαρείας. Οὐ μὴν γε παρὰ τοῦτο ἀπιστεῖν δίκαιον, καὶ Ἐπιφάνιῳ τὰ ἴσα διαπεπράχθαι ἕπει τὸ γὰρ οὐδὲ Πέτρος μόνον ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, νεκρὸν ἀνίστατο ἄλλα καὶ Ἰωάννης κατὰ τὴν Ἐφεσον, καὶ ἀλλαχοῦ ἕτεροι ὁ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες Φιλίππου κατὰ τὴν Ἱερὰπολιν. Τὰ δ' αὐτὰ πολλὰς οἷα εἰκὸς ἐξεργάσθαι συνέβη παρὰ τε τῶν παλαιοῦν καὶ νῦν θεοφιλῶν ἀνδρῶν. Ὅ δὲ λέγειν ἡ ἱστορία ὠρμηται, τοιόδε ἐστὶ. Ποτὲ παρόντα τὸν ἱερὸν τοῦτον Ἐπιφάνιον δύο τινὲς ἐπιτηρήσαντες ἐνδοκίμηντες, καὶ λογιζόμενοι μείζον τι ἐξ ἐκείνου λαθεῖν, ὁ μὲν ἐπ' ἐδάφους ἀπλωθεὶς ἔκειτο, συστειλας τὸ ἄσθμα οἷα δῆθεν νεκρὸς ὁ δ' οἷα συνήθης διαφυρόμενος ἔκλαιε καὶ ἐσηματίζετο τὸ μὴδ' εὐπύρως ἔχειν θάπτειν αὐτὸν, τῆς ἐνδείας καταμεμφόμενος. Ὅ δ' Ἐπιφάνιος παρῶν οὐδὲν μὲν ἔλεγε, μόνον δ' ἀνάπαυσιν τῷ κειμένῳ ἐπηύχετο. Βραχὺ δὲ τι πρὸς κηδεῖαν δούς, ἡ Ἐπιμελοῦ τοῦ κειμένου, τὸ δακρύνοντι ἔφη ἡ καὶ παῦσαι κλαίων ποτὲ οὐ γὰρ νῦν ἀναστήσεται. Τὸ δὲ κοινὸν τε καὶ ἀπαραίτητον καὶ ἀποκείμενον ἐξ ἀνάγκης τέλος, χρεῶν καὶ οὐ φέρειν γενναίως. Ταῦτ' εἰπὼν Ἐπιφάνιος, παρήλαθε τὴν σφετέραν διανύων ὁδόν. Ὡς δὲ οἰοῖς ἕτερος κατὰ τὴν ὁδὸν διεφαίνετο, ὁ ἐστῶς τε καὶ ὀδυρόμενος αἰσθησὶν δῆθεν τῷ κειμένῳ εἰδίδου ἰγείρεσθαι. Ἐπήγει δὲ ἅμα τῇ κινήσει, ὡς σοφῶς μάλιστ' ἐσηματίσαστο τὸν νεκρὸν καὶ, ἡ Ἄγε δὴ, ἔλεγε, ἐξεγείρου καὶ τόγε νῦν τῆ σῆ ἐντροφησώμεν σφιστεῖα. Ἐπει δ' ἐκεῖνος οὐδὲν μᾶλλον οὔτε λέγοντος ἤκουεν, οὔτε πᾶσι τρόποις παρέχοντος αἰσθησὶν τὸ ζῶν εἶναι ὑπέφανε, σπουδῆ τὸν ἱερεῖα εἰδὼς καὶ φθάσας, τὴν-ἐξ ἐνδείας σφῶν μηχανὴν κατεμήνυε καὶ ταῖς ἀληθείαις κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, ἀνίστασθαι τὸν ἑταῖρον κατελιπάρει. Ἐκεῖνος δὲ μὴ δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ δράματι ἐπεικῶν, ὁπίσω ἀντιπεμπεν ἀναλύειν γὰρ τὸ γεγονός θεὸς οὐκ ἠθούλετο πιστώσασθαι ἄπαντας ἡρημένος, ὡς γε οἴομαι, ὡς αὐτὸν γ' ἐκεῖνον θεὸν πάνθ' ὀρώντα καὶ ἀκούοντα ἀπατῶσιν, ὅσοι δὴ τοιαῦτα δρᾶν ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἱεράτοις τὸλμη προάγονται, καὶ σφᾶς αὐτοὺς μᾶλλον ἔξαπατῶνες λαλήθασιν. Ἐν πολίῳ δὲ θανεῖν ἔργων τὸν Ἐπιφάνιον ὃν οἱ περὶ αὐτὸν μέλιτι ἐμβολόντες, ἴνα μὴ τι ἀήδης Ἰσους πάθῃ, κατὰ τὴν Κύπρον διέσωσαν. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἐπιφανίου τοσαῦτα ἐκ πάνυ πολλῶν ὀλίγα διηγησάμην.

videat et audiat omnia, eos falsum ire, seque ad eo ipsos potius inscios fallere. **332** Epiphanium vero in navi mortuum esse intellexi : quem comites ejus melle oblitum, ne quid forte ingratum corpori accideret, in Cyprum detulerunt. Hæc pauca ex multis de Epiphanio recensui.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.Ι

Περὶ Ἀκακίου τοῦ Βεβρόλαι, καὶ Ζήνωνος καὶ Ἀλαττος, ἀγίων ἐπισκόπων.

Ἀκὰ δὲ τὴν τῆς Συρίας Βεβρόλαιαν καὶ ὁ πολὺς Ἀκάκιος τῇ ἱερουσόλῃ διεπερῆεν, ἐξ ἑτι νέου πάνυ ἀκριβῶς κατὰ μοναχούς ἀσκηθεὶς· ὅψ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κατώρωτο· μέγιστον δ' ἀρετῆς τεκμήριον ἔδωκεν, ὅτι περ τὸν ἀελ χρόνον καὶ ὅπνη καὶ λοιποὺς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῷ καταγύγιον ἀνεπηγμένον ἐτύγγανεν ὅν· ὡς· ἀδεῶς αὐτὸν ὄρῃν πάντα ξένους τε καὶ ἐπιχωρίους· ὁ καὶ ὑπερφυῶς ἐγὼ μάλιστα διὰ θαύματος τίθεμαι· ἡ γὰρ εἰδείκνυε ὅτι βιῶναι ὡς ἀελ πεποιθὼς εἶναι, ἡ τοῦτο ἐπινοῆσαι λογίζομαι, τὸ εἰς κακίαν τῆς φύσεως ἑτοιμον παραιτούμενος· ἀελ γὰρ φωρηθῆσθαι προσδόκιμος ὢν ὑπὸ τῶν ἐξελπίτης εἰσιόντων τῇ πυκνῇ φυλακῇ, μὴδ' εἰ βούλοιο, ἀμαρτάνειν ἔχειν, ἀλλ' ἐν σπουδῇ ἀελ καθεστάναι. Ἐν δὲ τῷ τότε καὶ δύο τινὲς ἀδελφοὶ ἐπιστήμῳ ἦσαν· οὐκ ἐν μοναγίῳ ἐπιδαλόντες, τῷ φιλοσοφῆν, ἀλλ' ἐν τῷ παραλίῳ τῆς Γάζης, ὅψ Μαιουμά· ὄνομα. Ζήνων δὲ καὶ Ἄλας οἱ κασίγνητοι ὠνομάζοντο. Πιστοὶ δὲ περὶ τὸ καλῶς θρησκείαν ἐγένοντο· καὶ πολλάκις ὑπὸ τῶν Ἑλληνιστῶν οἶα θεῶν τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντες, ἀπηνῶς κατεξάνθησαν. Ἄλας μὲν οὖν ὄραϊα γυναικὶ συζυγίς, ἐς τρίτον αὐτῇ συνεγένετο, παρ' ὅσον ταύτῃ συνίκει χρόνον· καὶ τρεῖς παῖδας ἐπαύθεν γεννησάι λέγεται· τοῦ λοιποῦ δὲ τῇ γαμετῇ ἀποτάξασθαι τοιαύτης ἕνεκα συνουσίας· μοναχικὴν δ' ἐπιλέξασθαι βιοτήν· ἐφελκύσαι δὲ καὶ τοὺς δύο παῖδας καὶ παῖσαι μὴ γῆμι, ἀλλ' ἐπὶ τὰ θεῖα τὴν σπουδὴν μεταθεῖναι· τὸν δὲ τρίτον συνοικεῖν γυναικὶ ἐλέσθαι. Ἄλας δὲ συμφρόνως καὶ εὐδοκίμως, τῆς τοῦ Βιτωλίου ἐκκλησίας ὁ Ἄλας προέστη. Ὁ δὲ Ζήνων ἐκ νέου βίον καὶ συνάγειν γυναικὶς παρωσάμενος, πολὺς περὶ τὸ ὑπερτεῖν ἐγένετο τῷ Θεῷ· ἐπετρέπευσε δὲ καὶ τὴν τοῦ Μαιουμά ἐκκλησίαν. Γηραλέος δὲ ἤδη γενόμενος, ὡς καὶ εἰ· ἐκατὸν ἑτη παρελάσαι, μηδετώπω· ἀπολειφθῆναι ἡ καεῖπιν ἐλθεῖν τῆς ἀρχῆς τῶν νενομιμένων ὕμνων Θεῷ, ἐκωθῶν φημι καὶ ἐπεριπνῶν, καὶ τῆς ἄλλης λειτουργίας αὐτοῦ, εἰ μὴ γε νόσος μεγάλη προσβαλοῦσα ἐπέδησε. Μοναστικῇ δὲ φιλοσοφῶν βιοτῇ, ἀελ ἐν ἐστῷ μονήρει λινοῦν ἑρπαινεν ἔσθημα· ἐξ ὧν τὰ πρὸς ζωὴν ἐραυξόμενος· ἐπιτῆθαι, καὶ τοῖς ἐνδεῖσι τὸ ἀροῦν ἐχορήγει. καὶ ἄχρη· οὐ ἐταῖα, οὐκ ἀνῆκε τὴν οἰκεῖαν ἐργασίαν διέπτω, καίπερ ἀρχιτέτητι τῶν ἀνὰ τὸ ἔθνος ἱερέων πρωτεύων, καὶ μεγίστης ἐκκλησίας πρωεστῶς ἐπὶ τε πλοῦσιν καὶ πλῆθει ἀνδρῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι οὐχ ἱερατικῶς μόνον ζῶντες, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐν τοῖς ἔρεσι διατετόμενοι τηλικαῦτα θεοφιλεῖς ἐγνωρίζοντο ἄνδρες· ὧν κατὰ μέρος τὰ κατορθώματα διηγεῖσθαι εἰς πολὺ ἂν τι μῆκος τὴν ἱστορίαν ἐκτείνωμεν· ἐν εἰς ἅπασιν οἶα τις περιφανῆς ἀσθηρὸν διέλαμπεν ὁ πρὸ βραχέος· ῥηθεὶς ἡμῖν Ἀρσένιος. Ὀλίγων δ' ἐμνήσθη ἐν εἰς ἀπόδειξιν τῶν τότε ἱεραστῶν λαχόντων· ἔργον γὰρ πάντας ἐκδιηγῆσθαι, ἐπὶ οἱ πλείους χαλῶ

A

CAPUT XLVII.

De Acacio episcopo Berrhææ : item de Zenone, et Ajace, sanctis episcopis.

Berrhææ autem in Syria, magnus Acacius, episcopali munere obeundo celebris fuit ; qui ab adolescentia prima in monastica vita accurate exercitatus fuerat. Hujus multa quidem sunt alia recte acta : illud vero maximum virtutis indicium, quod perpetuo etiam vel cibi vel somni capiendi, aliarumque rerum tempore, episcopalis mansionis suæ domicilium patens et apertum esse voluit ; adeo ut ad eum videndum et cives et advenæ libere ingrederentur : id quod ego vehementer admiror. Aut enim ea re se cum fiducia semper vivere ostendit : aut eum id ita instituisse puto, ut naturæ ad vitia propensionem supprimeret. Cum namque in expectatione esset, ut frequentibus eorum excubiis, qui derepente ingrediebantur, in actionibus suis deprehenderetur, etiamsi voluisset, peccare tamen non potuit, sed studiis suis laudatis semper incubuit. Eo tempore duo etiam fratres præclari erant, qui non in solitudine, sed in maritimo Gazæ loco, qui etiam Majuma dicebatur, philosophati sunt. Zeno et Ajax, germanorum istorum fratrum nomina fuere. Egregiam autem in recta religione obtinuerunt fidem : et sæpe numero a Græcæ superstitionis sectatoribus, ut qui Christum Deum esse profiterentur, sunt diverberati. Ajax quidem, quandiu cum conjuge sum fuit, quam sibi egregia forma matrimonio junxerat, ter tantum cum ea concubuit : unde etiam tres suscepit liberos. Postea autem nuntio ei ejusmodi consuetudinibus gratia remisso, monasticam delegit vitam. Duos quoque ad idem vivendi institutum pertraxit filios : quibus, ut ne eos jugia sequerentur, sed studium omne ad res divinas conferrent, persuasit. Tertius autem cum uxore in matrimonio vixit. Sapienter vero et præclare ecclesiæ Bitolii Ajax præfuit. Zeno autem a puero conjunctionem feminæ aversatus, totus in ministerio Dei erat : administravit quoque Majumæ ecclesiam. **333** Atque ubi ad eam pervenit senectutem, ut etiam centesimum attingeret annum, haud unquam neglexit aut prætermisit receptos statosque vel matutinos vel vespertinos hymnos Dei, et reliquum sacrum ministerium suum ; principio psalmodiarum adesse, eisque præire solitus, nisi gravis interveniens morbus eum impedivisset. Et quod in cœlibatu philosopharetur, semper in solitaria lanificii officina lineam texuit telam. Ex cuius laboris fructu cum ipse necessariis rebus comparandis vitam toleravit, tum indigentibus etiam sumptus subministravit. Et quoad vixit, opus ita facere non destitit : quamvis ætate grandiore, primas apud eam gentem inter episcopos ferret, præcipueque ecclesiæ præesset, in qua et

B

C

D

copiosi et frequentes essent homines. Sed enim A tum multi alii non episcopi modo, verum etiam in montibus colentes, amantes Dei viri, illustres fuere. Quorum res bene actas si sigillatim exponeremus, in ingentem nobis prolixitatem historia excresceret. In quibus omnibus, veluti quædam præclara stella, etiam is refulsit, cujus supra meminimus, Arsenius. Paucos autem, ut specimen aliquod tantorum virorum, qui tum episcopalem functionem obiere, recensui. Laboriosum enim esset omnes referre, quandoquidem plures boni atque honesti fuere, quorum etiam vitæ institutum testimonio ipse suo confirmavit Deus. Orantes enim eos exaudivit, et prodigia nova per eos edidit. Et ab eis quoque ita Ecclesia catholica administrata, simul et clerus et populus, ad eundem cum illis virtutis ardorem et æmulationem est excitatus.

CAPUT XLVIII.

De inventione reliquiarum Abacuc et Michææ, veterum prophetarum.

Religio vero non per hos tantum majora capiebat incrementa, verum eam etiam cohonestarunt, atque ut æquum est quam maxime exornarunt, quæ tum apparuerunt veterum atque illustrium prophetarum reliquiæ. Abacuc enim primum, deinde Michæas, et tandem post hos celebre Baptistæ caput e terra exsistere. Abacuc quidem et Michææ reliquias divina visio, sicuti audivi, in somnis Zebeno ostendit, Eleutheropolis eo tempore ecclesiam gubernanti. Ea autem urbs Cela, atque etiam ante id nomen, Ceila appellata fuerat, 334 ubi Abacuc inventus est. Ab ea quasi stadiis decem locus quidam Berathpsia (1) cognominatus distat, ubi Michææ sepulcrum esse dicebatur. Quod fideles ignorantes, una cum incolis patria voce Nephsameemana vocarunt. Sed prophetæ Zebeno in somnis apparentes, quemadmodum dixi, seipsos qui essent, indicarunt.

CAPUT XLIX.

De inventione sacri capitis divi Joannis Præcursoris et Baptistæ.

Admirandum autem et celebre Baptistæ caput ejusdem imperii tempore inventum, in clarissimam urbem Constantinopolim est deportatum. Id namque Herodias, quod adhuc Baptistæ reprehensionem timeret, in Herodis regia abstruso quodam loco sepelierat. Sed rem tam sanctam divina visione admoniti monachi quidam Mæcedoniæ hæresis invenerunt: qui primum quidem Hierosolymis vixerunt, postea autem in Ciliciam commigrarunt. Atque ubi caput id ibi esse comperit Mardonius (2), qui primus inter imperiales eunuchos fuit, inventionem eam Valenti indicavit: et ille id Constantinopolim deferri jussit. Quidam igitur missi, cum splendido comitatu in imperiali curru id vexerunt. Ubi autem ad Panticonium, oppidum parvum, non longe a Chalcedone situm, perventum est, ulterius progredi quæ ad currum junctæ erant mulæ, quamvis antea eis vehementius et flagello et calcaribus ad cursum instigans

τε καὶ ἀγαθοὶ ἐγένοντο. Ἐπιμαρτύρει δὲ καὶ το θεῖον ταῖς πολιτείαις αὐτῶν· δομῶν γὰρ ἤκουε, καὶ ξένα τεράστια δι' αὐτῶν ἔπραττεν· ὅφ' ὧν θη καὶ ἡ καθόλου Ἐκκλησία ἀγομένη, καὶ λαὸς τε καὶ κλήρος πρὸς τὸν Ἰσον ἐκείνους τῆς ἀρετῆς ζῆλον ἀνηρεθίζοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΜΠ'.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῶν λειψάνων Ἀββακούμ· καὶ Μιχαίου τῶν παλαιῶν προφητῶν.

Ὅχι ἐν τούτοις δὲ μόνοις ἡ θρησκεία ἐπέδιδου εἰς μείζον, ἀλλ' ἐγέραιρον ταύτην, καὶ ὡς εἰκὸς εὖ μάλα ἐπέμνηνον, καὶ λείψανα τῶν παλαιοῦν περιφανῶν προφητῶν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἀναφανίσματα. Ἀββακούμ γὰρ πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ Μιχαίας τῆς γῆς ἀνεδίδου, καὶ ἡ περιδότης μετὰ τούτους τοῦ Βαπτιστοῦ κεφαλῆ. Ἀββακούμ μὲν οὖν καὶ Μιχαία τὰ λείψανα, ὅφισ θεῖα, ὡς γ' ἐπιθόμην, οὐκίριτος, Ζεβένω ὑπέφανιν, τηλικαῦτα τὴν Ἐλευθεροπολιτῶν ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύοντι. Κεῖλὰ δὲ, καὶ πρὸ τοῦτου δῆτοῦ ὀνόματος, Κεῖλὰ ὀνόμαστο ἡ Ἐλευθερόπολις, καθ' ἣν ἡ Ἀββακούμ εὐρέθη. Ἐκείθεν δὲ ὡσεὶ στάδιο δέκα τῆς πόλεως διεστῶς, χωρὶς τίς ἐστὶ Βηραθψία καλούμενος, ἐν ᾧ ὁ Μιχαίου τάφος εἶναι ἐλέγεται. Οἱ δὲ πιστοὶ τοῦτ' ἀγνοοῦντες, τοῖς ἐπιχωριοῖς ἐκίσης ὀνόμαζον, Νεφσαμμεμανὰ πατρίω φωνῇ τὸ μνῆμα καλοῦντες. Ἄλλ' ἐαυτοὺς οἱ προφήται διὰρ Ζεβένω ἐπιφανέντες, ὡς εἰρηται, οἵτινες· εἶεν, ἐμψυσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς τιμῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ.

Ἄλλὰ καὶ θαυμαστὴ καὶ περιδότης τοῦ Βαπτιστοῦ κεφαλῆ ἐπὶ τῆς παρουσίας εὐρεθεῖσα ἡγεμονίας εἰς τὴν Κωνσταντινίου περιφανεστάτην πόλιν ἀνεκομίσθη. Ἡ γὰρ Ἡρωδίας καὶ ἐτι τὸν ἐλεγχον δειλῶσα τοῦ Βαπτιστοῦ, κατὰ τὸ Ἡρώδου ἀνάκτορον, ἀφνεινὴν τὴν τόπῳ ταύτην κατέκρυπτεν· ἦν τινες ὅφισ θεοτέρας μοναχοὶ τῆς Μακεδονίου ἀίρεσεως εὐρηκότες· πρώτοι μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις διέτριβον· εἶτ' ἐκείθεν εἰς Κιλικίας μετεχώρουν. Ἐκείσε δ' οὖν αὐτὴν φεράσας Μαρδόνιος, ὃς πρώτος τῶν βασιλικῶν εὐνούχων ἦν, Οὐάλεντι ἐδήλου τὴν εὐρεσίαν. Ὁ δ' εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἄγειν ἐκέλευε· καὶ τινες πεμφθέντες, λαμπρῆ προπομπῇ ἐν βασιλικῶν ὀχημασιν ἤγον. Ὅς δὲ περὶ τὸ Πανταλίων ἤδη ἐγένοντο, μικρὸν δὲ τοῦτο ἄστῳ, οὐ πάνυ πόρρωτέρω τῆς Χαλικηδόνος κείμενον, περαιτέρω βαινέιναι αἱ πρὸς τοῦτο τεταμέναι ἡμίνοι οὐκ ἠβούλοντο, καὶ ταῦτα τῶν ὑπηρετουμένων κλείετα διαπειλούμενων, καὶ τοῦ ἡνιόχου χαλεπαίνοντος, καὶ σφοδροτέρω χρωμένου τῇ μάστιγι, καὶ πυκνῶ τῷ

(1) Sozom. habet Berathpsia.

(2) Τῆς βασιλικῆς οἰκίας, μεγάλῃ, hoc est, imperialis domus major. Sozom. lib. vii, cap. 21.

κάντρῳ διερεθίζοντος. Ὡς δὲ μηδὲν ἀνύοντες ἦσαν, A
 ξένον τι δηλοῦν τὸ θεῖον ἰδοῦσι οὐ τοῖς ἀγούσι καὶ
 θεωμένοις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ. Καὶ δόξαν
 οὕτως, ἀπέθαντο τὴν ἱερὴν τουτοῦ θησαυρὸν ἐν τινι
 κώμῃ γειτονοῦση· τοῦ Κοσιλάου ταύτην ἐγχώριος
 ἐγκάλει φωνή· τοῦ δὲ Μαρδονίου τὸ κτήμα ἦν. Κατὰ
 δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἢ τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ
 π. ορητοῦ κινήσαντος, τῇ κώμῃ ταύτῃ ὁ βασιλεὺς
 ἐφίπταται Θεοδοσίος. Εἰς νοῦν δὲ θέμενος τὴν κάραν
 ἐκείθεν λαβεῖν, ἀντάγχε μόνῃ Ματρῶνα· ἢ παρθέ-
 νο; ἴσα καὶ ἀφιερωμένη Θεῷ, τῇ θαίᾳ εἶπετο τοῦ
 Βαπτιστοῦ κεφαλῇ, διακονοῦσα ἐκ ἐπιτηδεια τῇ δόξῃ,
 καὶ φύλαξ καθισταμένη· ἦν δὲ γυναικίως ἀνοστια-
 μένην, οὐκ ἔπειθε δεῖν οὕτω βιάσασθαι. Ἰμασίαν δὲ
 προβάτων, συγχωρεῖν ἰδεῖτο· μόλις δὲ ἐνεδίδου
 ἐκείνη ἀνήνεκε καὶ κοῦτον ολομένη ἐπιχειρεῖν, καθὼς
 καὶ Οὐάλεντι συνέβη συμβάλλουσα. Ὁ δὲ τὴν θήκην
 ἐν ἣ ἱερὰ κατέκειτο κεφαλῇ, τῇ ἀλουργίδι περιελίξας,
 αὐτὸς ἀπὸ χεῖρας διετέλει βασιτάζων, ἀχρι δὲ πρὸ
 τῆς Κωνσταντινου τῷ λεγομένῳ Ἐβδόμῳ ταύτην
 κατέθετο· ὅπου θὴ διαφερόντος σεμνύονων τὴν Βαπτι-
 στήν, καὶ ἡσὼν μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον ἀνε-
 γείρει. Παλλὰ δὲ καὶ πολλάκις Ματρῶναν μετελθὼν,
 καὶ ὑπεσχημένος κεχρησμένα, μεταθεῖναι τὴν ἐξῆς
 ἤκειστα ἐπειθεν· ἦν γὰρ νοσοῦσα τὰ τῆ; Μακεδονίου
 αἰρέσεως· καίπερ Βινεντίου, ὃς κρεσβύτερος ἦν ἐκ
 ἰσα φρονῶν, καὶ τὰ περὶ τὴν θρησκίαν ἐπίσης αὐτῇ τῷ
 Βαπτιστῇ πρότερον, καὶ διὰ ταύτην ἱερωμένος, εὐ-
 θύς μεταβαλόντος, καὶ τῇ καθόλου προσχωρήσαντος
 Ἐκκλησίᾳ, καὶ ταῦτ' ἀπίωστον θεμένου, ὡς φασί
 M
 Μακεδονιοὶ, μήποτε τὴν οἰκείαν ἐξῆς ἀπόσασθαι,
 μετέθετο δὲ ὀρίσας οὕτως· εἰπερ ἴλοιο ὁ Βαπτιστῆς
 ἀκολουθήσαι τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὸν τὴν θρησκίαν
 ἀποθέσθαι, καὶ αὐτῷ κοινωνεῖν τοῦ λοιποῦ μηδὲν τι
 διαφερόμενον. Βικέντιος δ' οὗτος Πέρσης μὲν ἦν τὸ
 γένος· Κωνσταντίου δὲ βασιλεύοντος ἐν Περσίδι
 εὐαγωγῷ γενόμενος, φυχὰς καὶ αὐτὸς σύναμα Ἀδδᾶ
 τῷ ἀνεψίῳ, τῷ Ῥωμαίων γῆ προσφοιτῆ. Ἀλλ' ὁ μὲν
 τῷ κλήρῳ καταλείβεις, καὶ εἰς πρεσβυτέρου προήλ-
 θεν ἀξίαν, Ἀδδᾶ δὲ γυναικί συναφθεῖς, τῇ Ἐκκλη-
 σίᾳ πολὺ τι ὕψους ἐγεγόνει· παῖδα γὰρ ἐγέννησεν
 Αὐξέντιον ὄνομα, πιστὸν μὲν εἰς τὰ θεῖα, σπουδαῖον
 δὲ περὶ φίλους· βίου δὲ σώφρονος ἡμμένον καὶ ἐμ-
 μελοῦς· φιλολόγον δὲ μάλιστα, ἴδριν τε τῶν ἐν Ἐλ-
 λησι καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς συγγρα-
 φέουσιν ἐρμηνευθέντων· μέτριον δὲ ἄλλως· καὶ ταῦτα
 βασιλεῖ τε ἐπιτήδειον καὶ τοῖς ὄσοι περὶ αὐτόν· καὶ
 λαμπρῶς στρατηγήσαντα. Οὐ καὶ λόγος πολὺς παρὰ
 τε τοῖς ἀρίστοις τῶν μοναχῶν, καὶ τῶν ὄσοι σπου-
 δαῖοι ἄνδρες οἱ πείραν ἔσχον τάνδρος Ματρῶνα δὲ
 ἐκ βίου τῇ Κοσιλάου κώμῃ παρθόρευε, σεμνῶς τε
 καὶ ἱεροπρεπῶς διαζῶσα μετὰ λαμπρᾶ; καὶ μάλα
 σώφρονος βιοτῆς, καὶ πολλῶν παρθένων ἠγήσατο·
 ὧν ἡ διαδοχὴ καὶ ἐπιπολὺ τοῦ χρόνου διήρκεσε, τῆς
 Ματρῶνης παιδείας ἡθὸς τε ἀξίον καὶ περιφανῆ τὴν
 φήμην κληρωσαμένων. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων· ἃ
 ὄητα καὶ ἱκανά γε οἶμαι πρὸς δόξαν τῆ; ἡμετέρας

A immineret, nolueret. Porro cum gravi eo impetu
 nihil efficerent, novi quiddam Deum significare,
 non duetores modo et spectatores, sed ipse etiam
 imperator existimavit. Itaque placitum est, ut sacer
 iste thesaurus, tum in vicino vico, quem in-
 colae Cosilaum vocabant (erat autem in Mardonii
 dominio) deponerent. Ceterum hoc tempore ac-
 cidit, sive Deo seu Propheta ipso instigante, ut ad
 vicum hunc Theodosius veniret. Et cum caput id
 inde transferre constituisset, sola ei obstitit Ma-
 trona, Deo dicata virgo, quæ divinum hoc caput
 Baptistæ sequebatur, ut in itinere pro eo atque
 opus esset, ei inserviret, custosque ejus asset.
 335 Eam vero imperator magno animo obstisten-
 tem, minime vi cogendam ducent, preclibus est
 aggressus, ut translationem eam permitteret. Illa
 id difficile tandem annuit, rem eum, quam
 perficere nequiret, sicuti etiam Valenti contigerat,
 per conjecturam aggredi rata. At Theodosius ar-
 cam, in qua sacrum caput repositum fuerat, pur-
 pura circumvolutam, ipse manibus suis gestavit,
 usque ad Septimam quæ dicitur regionem ubi
 Constantinopolitanæ : ubi id reposuit, templo
 divo Baptistæ, quem præcipue celebrabat, maximo
 et putehorrimo constructo (1). Et cum sæpe mol-
 tumque Matronam maximis gratissimisque pollici-
 tationibus, ad fidei sententiam mutaret (Macedonii
 enim hæresis tenebatur morbo), aggressus esset,
 persuadere id ei non potuit : cum quidem Vincen-
 tius, ejusdem religionis presbyter, qui idem cum
 illa apud arcem Baptistæ præstabat ministerium,
 et quæ ob causam sacerdotalem susceperat digni-
 tatem, statim sententiam mutavisset, et ad cat-
 holicam Ecclesiam accessisset : idque antea, si-
 cuti Macedoniani dicunt, jurejurando interposito,
 nunquam se opinione suam rejecturum esse. Sed
 enim eam mutavit, hac sibi præscripta conditione,
 ut tum demum religionem suam deponeret, et
 postea sine discrimine oho cum imperatore com-
 municaret, si istam baptista sequeretur. Vincen-
 tius ista genere fuit Persæ. Cum autem in Perside
 sub Constantio persecutio esset mota, profugiens
 inde cum consobriino Adda, in Romanorum per-
 venit ditionem. Atque hic in clerum allectus, ad
 D presbyteri dignitatem pervenit. Addas autem uxore
 ducta, magnum Ecclesiæ emolumentum genuit,
 Auxentium filium, in rebus divinis fidelem, in
 amicos officiosum, vita moderatum, et sibi ipsi
 constantem, studiorum doctrinæ amantem maxime,
 litterarum profanarum atque etiam ecclesiastica-
 rum peritum, modestum præterea, et imperatoris
 aulæ commodum, præclarum etiam in bello ducem :
 ejus celebris etiam fama est apud optimos
 quosque monachos, et alios doctos bonosque viros,
 qui illum cognovere. Porro Matrona vitam in vico
 Cosilao exegit, et pluribus virginibus præfuit, qua-
 rum successio in longum tempus duravit, morem
 quamvis antea quoque in honorem S. Baptistæ con-
 ditam dixerit ecclesiam eam.

(1) Sozom. lib. vii, cap. 21, 24. Is Deo templum
 id constructum scribit. Templum enim Dei vocat,

Matronæ disciplina dignum et præclaram famam A ὀρησκέας καὶ τῆ Θεοδοσίου ἡγεμονίᾳ συνιδρα-
obtinens. 336 De his quæ commoda, ut puto, ad μιν.
religionis nostræ gloriam, in Theodosii imperium
inciderant, hactenus.

CAPUT L.

*De clarissimi imperatorum Theodosii magni
obitu.*

Theodosius autem, post Eugenium devictum, in Italia Mediolani agens, et Occidentis res pro eo atque decuit constituens, ægrotare cœpit, hydro-
pne morbo oppressus : et Joannis monachi prædicatione in memoriam revocata, finem vitæ propediem adventurum expectavit. Majoris autem sollicitudinis causa ei fuit reipublicæ status, in animo secum reputanti, quantum detrimenti civi-
lis et subditis, imperatore e medio sublato, accidere soleat, quam mors ipsa. Itaque quamprimum filium Honorium Constantinopoli accivit, imperatorem eum Occidentalibus partibus præficere volens. Quem ubi advenientem vidit, meliuscule habuit, et ad spectaculum ludorum Circensium ob victoriam celebrandorum profiit. Et cum ante prandium validior fuisset, postea repente eum imbecillitas invasit. Cumque ludicrum id perficere non posset, filio id more solito peragendum commisit, proximaque nocte satis concessit, decima septima Januarii mensis die, sempiterna laudis et gloriæ memoria post se relicta : cum ad finem vitæ satis longum pervenisset, atque cum splendidis victoriis solus Romanorum imperium monarcha gubernasset, et duorum imperatorum pater esset, eisque imperium pacatum relinqueret. Placide autem in lecto suo beata morte vitam finit, præmium id fidei erga Deum suæ, et flagrantis adversus idola et simulacra ardoris consecutus. Vixit annos sexaginta, et menses octo : quorum sedecim cum dimidio, in imperio Romano peregit. Complectitur duodecimus iste historiarum liber annos decem et octo : cum a mundo condito quinquies millesimus nonagesimus nonus (1), a nati-
vitate autem Domini quadringentesimus quartus ageretur annus (2).

ΚΕΦΑΛ. Ν.

*Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἐν βυσιλευσιν δοιδίμου
Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου.*

Θεοδόσιος δὲ μετὰ τὴν Εὐγενίου καθάρσειν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας διαγών ἐς Μεδιόλανον, καὶ τὰ τῆς Ἑσπερίας ὡς χρεῶν καθιστῶν, ἀβρώστως διετέθη τῷ τοῦ ὕδρου νοσήματι κρατηθείς· εἰς νοῦν τε ἔχων τὴν τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου πρόβησιν, δεσν οὕτως ἔκειν τὴν τελευτὴν προσεδόκα. Ἐν μεγίστῃ δὲ φρονίῳ μᾶλλον τῆς τελευτῆς καθίστατο περὶ τῶν κοινῶν ἀναπολιῶν ὅσα κατὰ ἐπιεικέει τοῖς ὑπηκόοις βασιλέως ἐκποδῶν γενομένου. Ὅσον τοίνυν τάχος τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἐκ τῆς Κωνσταντινίου μετακαλειτοῦς ἑσπερίοις μέρεσι καταστῆσαι βασιλέα βουλόμενος· ὃν ἰδὼν παραγενόμενον, ἄβην ἔσχε, καὶ ἐπὶ θέαν ἰσποδρωμίας ἐπιπικίου προῆλθεν. Ἐβρόμμένος δὲ ὢν πρὸ ἀρίστου, ἔπειτα διετέθη πονήρως· ἐξάπεινα· καὶ μὴ ἰσχύων τὴν θέαν τελείν, ἐκέλευε τῷ παιδί περαινῆν τὸ ἔθος· καὶ τῆ ἐχομένην νυκτὶ τὸν βίον μετᾶ λαξεν ἐπτακαιδεκάτῃ Ἰανουαρίου μηνός, ἀεὶ μνηστον κίβος καταλιπὼν, καὶ εἰς ὕψηλούς τοῦ βίου καταλήξας τέρμονας. Ἐπὶ τε γὰρ νίκαις λαμπραῖς καὶ μέγαρχος Ῥωμαίων γενομένος, ἑαυτὸν τε ἐπιδὼν δυοὶ βασιλεῖσιν πτέραι, καὶ ἀπτασίαστον αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν καταλειποῦς, εὐθαιμόνης τε ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κλίης τὸν βίον ἀφελς, τῆς πρὸς Θεὸν οἰμαί πιστεως καὶ τοῦ θερμοῦ κατὰ τῶν εἰδῶλων ζήλου τοῦτο γέρας ἐβνεγκῶν. Δικτῶ δὲ τὰ πάντα τῆς ζωῆς ἔτη ἐξῆκοντι σὺν μηνσὶν ὀκτώ· ὧν τὰ ἐξκαίδεκα ἡμισυ τῆ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆ διετέλεσε. Περιέχει δὲ καὶ ἡ περὶ οὔσα δωδεκάτῃ μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα· δητηνίκα κόσμου μὲν ἔτος εἴθ'· ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τέταρτον καὶ τετρακοσιοστὸν ἐπεραινέτο.

(1) Secundum recentiores 4375.

(2) Alii ponunt annum 398.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΓ΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XIII.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

A

341 CAPUT I.

Περὶ τῆς βασιλείας Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου ὡς Ἀρκαδίῳ μὲν Ρουφίνος παρεννόστειεν Ὀνωρίῳ δὲ Στελίῳ ἐν Ἐσπερίῳ τὴν αὐτὴν ἐκλήρου τῆσιν καὶ ὅπως τῆσιν αὐτὰ κοινὰ καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐφέμετο πράγματα.

De imperio Honorii et Arcadii: et ut apud Arcadium quidem Rufinus in administratione rerum primus locum, apud Honorium autem in Occidente Stilico eandem obtinuerit dignitatem: et ut tum cum publicæ tum ecclesiasticæ res habuerint.

Λαμπρῶς δ' οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν αὐξήσας ὁ μέγιστος Θεοδοσίος, ἐτελεύτα ἐπὶ διαδόχαις δυοῖς τοῖς παισίν ὧν τὸν μὲν πρεσβύτερον τῶν πρὸς Ἐὼ ἄρχειν ἔθνῶν ἔταττε τὴν δὲ τῶν Ἐσπερίων ἀρχομένην καὶ τὴν Κωνσταντινου τῷ νεωτέρῳ ἐνεχειρίζεν Ὀνωρίῳ. Καὶ ἄμφω δὲ περὶ τὴν θρησκείαν ὁμοφρονούντες τῷ πατρὶ διεγένοντο. Τελευτῶν γὰρ ἐκείνος, οὐδὲν ἄλλο εὐτοῖς παρήκει ἢ τὴν εὐσεβεῖν ἐντελεῖ φυλάττειν δι' ἧς εἰρήνην τε ἐπιγίνεσθαι καὶ πόλεμον καταλύεσθαι εἰσηγεῖτο τρόποιά τε ἀνίστασθαι, καὶ νίκην ἐκ Θεοῦ πρυτανεύεσθαι. Τοιαῦτ' ἐκείνος μὲν τοῖς παισὶ παραινῶν ἐτελεύτα οἱ δὲ οὐ τῆς βασιλείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας διάδοχοι καὶ κληρονόμοι καθίσταντο· εὐθὺς μὲν γὰρ ὁ τῆς Εὐρώπης βασιλεὺς τὰς ἐν Ῥώμῃ μονομαχίας διέλυεν, αἰτίας τοιαύτης γεγεννημένης. Ἀνὴρ τις τὸν ἥρεμον μετιῶν βίον, τῆς Ἐὼ ἀπάρας εἰς Ῥώμην ἀφίκετο ὄρων δ' οὕτω κατ' ἀλλήλων Ῥωμαίους κεχρημένους τοῖς ὅπλοις, πολλῶν τῆ μυσσαρᾶ ἐκείνη σὺρβροντῶν ὄψει, παύσιν ἐπειράτο τὸ στάδιον κατελιγῶς. Χαλεπῶς δὲ διατεθέντες οἱ τῆ μιαιφάνῳ θῆα χαίροντες, ἄλλως τε καὶ τοῦ τοῖς αἵμασιν ἐκείνοῖς ἐπιτερπομένου δαίμονος εἰσοδεξάμενοι τὴν βακχεῖαν, λίθοις τὴν τῆς εἰρήνης βάλλοντες, χυρηγὸν ἀνεῖλον· ὃ δὲ μαθὼν Ὀνώριος, τὸν μὲν Τηλέμαχον (οὕτω γὰρ ὠνόμαστο ὁ ἀνὴρ) τοῖς μάρτυσι συνηρίθμει· τὴν δὲ ποιητῶν ἐκείνην ἐργασίαν διέλυεν, ὥστε μὴ τοῦ λοιποῦ γενέσθαι διαταξάμενος. Ἄλλ' Ἀρκαδίῳ μὲν ἐπ' ἀνοτιλῆς Ρουφίνος παρεδού-

Theodosius Maximus ubi Ecclesiam splendide auxit, duobus filiis successoribus relictis, vita defunctus est. Quorum natu majorem Orientali, minorem autem, Honorium videlicet, Occidentali præfecit imperio. Uterque vero in religionis cultu patris sententiam est secutus. Moriens namque ille nihil eis aliud mandavit, quam ut veram pietatem integram servarent, per quam eos asseveravit pacem habituros, et bella sopituros, tropæaque excitaturos, et victoriam a Deo consecuturos esse. Talia ille quidem mandata filiis relinquens obiit. Illi autem non imperii modo, sed et veræ pietatis ejus successores et hæredes exstiterunt. Statim namque Europæ imperator Romæ monomachias, hoc est, singularia certamina, et gladiatorum ludos sustulit, ob causam ejusmodi: Vir quidam quietam monasticamque vitam colens, ex Oriente Romam venit, atque ubi Romanos armis ita inter se decertare, multis ad execrandum id spectaculum confluentibus, vidit, in arenam progressus, intercipere pugnam inter eos tentavit. 342 Quod ægre ferentes qui sanguinario spectaculo gaudebant, et dæmonis, qui cruore effuso delectatur, intemperis agitabantur, lapidibus conjectis pacificatorem interemerunt. Quæ res postquam est ad Honorium delata, Telemachum quidem (ita enim monachus ille vocabatur) in martyrum numerum retulit: importunum autem certamen illud abole-

vit, constitutione (1), ne id postea perageretur, A
lata. Cum Arcadio in Oriente Rufinus imperium
administravit, vir strenuus et procerus, singula-
rique prudentia præditus, quam et oculorum mo-
tus et orationis extemporanea promptitudo indi-
cabant: in Occidente apud Honorium eundem
locum Stilico quidam obtinuit. Et uterque apud
utrumque Theodosii filium, imperii nomen et habi-
tum esse permittens, summam ipse rerum manu
simul et lingua usurpavit, sub præfecti appellatione
imperatorii ipsi imperans. Verum successi istorum,
qui ei obvenerat, contentus fuit loco. Siquidem
Rufinus (2) sibi ipsi imperialem in Oriente digni-
tatem arrogare conatus est; alter autem in filium
Eucherium Occidentale imperium arte quadam
transfere studuit. Sed utrumque, amlitio et cona-
tus sefellit. Rufinum enim exercitus Romanus, qui
cum Theodosio adversus tyrannum Eugenium
pugnaverat, ad Arcadii, qui more recepto obviam
progressus ei extra portas fuerat, pedes, in loco
qui tribunal (3) dicitur, ferro necavit: propterea
quod id ut facerent, Stilico militibus suaserat: et
quod se illi suspenso naso ab eo derisos compe-
rerant; tum autem quod affectate tyrannidis sus-
pectus erat. Ferebatur quoque fama, Hunnos
cum, gentem barbaram et feram, in Romanam
ditionem immisisse. Tum enim illi Armeniam et
quasdam Orientis partes metu nullo plurimam
prædam agentes, percurrerant. Forte autem for-
tuna peropportune cædes ejus in eam diem inci-
dit, qua ei qui delectus habendi curam gerebant,
tantum non purpuram circumdatori fuerant. Eam
enim ille conoesperat spem, exercitum solo ipso
aspectu statim Arcadium, quod nec forma nec
reliqua corporis constitutione admodum imperio
aptus esse videretur, rejecturum, ipsum autem ad
imperium evecturum esse. 343 Capite vero Ru-
fini resecto, et lapide in vis ejus immisso, haste
id iussurunt, et in sublimi sustulerunt. Dextram
quoque ejus abscissam (4), per urbem circa opiti-
cum officinas circumtulurunt, verbis his utentes:
« Date stipem inexplebilis avaritiæ viro. » Et ri-
dicula ea mendicitas, multum satis auri collegit:
perlibenter enim in jucundo et grato spectaculo
homines aurum contulerunt. Ac Rufinum quidem
imperii affectatio ad ejusmodi vitæ finem præ-
duxit. Ad eundem vero modum et Stilico, qui, si
quis alius, et ipse apud Romanos simul et Barbaros
potentia multum valuit, rerum summam ad se
pertrahere volens, in Italia occisus est, sicuti suo
loco dicemus. Post Rufinum vero Eutropius eunu-

νάστευεν, ἀνήρ ἀνδρώδης τε καὶ τὴν ἡλικίῳ εὐμή-
κης· γενναῖος δὲ καὶ τὴν σύνεσιν, ἦν μάλα αἰ τῶν
ὀφθαλμῶν κινήσεις ἐδήλου, καὶ τῶν λόγων ἡτοιμά-
της. Ἀνὰ δὲ τὴν Ἑσπέραν Ὀνωρίῳ τὴν αὐτὴν ἐπέειπε
τάξιν Στελλίχων τις ὄνομα. Τούτων δ' ἐκάτερος ἐκα-
τέρῳ τῶν Θεοδοσίου παίδων τὸ τε τῆς βασιλείας σχῆμα
καὶ τὸ ὄνομα χαρίζομενος, οὗτοι τὸ τῆς ἀρχῆς κρά-
τος διὰ χειρὸς εἶχον καὶ γλώσσης, ἐν ὑπάρχῳ προση-
γορίᾳ βασιλεύον τοῦ βασιλεύοντος, Ἄλλ' οὐδὲ τις
τούτων ἐν εἰς μένειν ἔλαχε, στέργειν ἡγάπα. Ρου-
φίνος μὲν γὰρ εἰς ἐαυτὸν ἐπεχειρεῖ τὸ τῆς βασιλείας
μεταθεῖναι ἀξίωμα· ὁ δὲ τῷ υἱῷ Εὐχερίῳ περιπίπτει
τὴν τῆς Ἑσπέρας ἀρχὴν δεξιῶς ἐσπούδαζεν. Ἄλλὰ
καὶ ἔμφω τοῦ βουλομένου διήμαρτον. Τὸν μὲν γὰρ
Ρουφίνον ὁ ἐκ Ῥώμης στρατὸς, οἱ σὺνάμα Θεοδο-
σίῳ κατὰ τοῦ τυράννου Εὐγενίου ἐστράτευσαν, πρὸς
τοῖς ποσὶν Ἀρκადίου ἐν τῷ λεγομένῳ τριβουναλίῳ,
εἰς ἀπάντησιν ἤκοντα τῷ στρατῷ, εἰσθῶς θυ τοιαῦτα
ποιεῖν, μαχαίρας ἀνέβλον· τοῦτο μὲν, ὅτι τοῦτο καὶ
Στελλίχων τῷ στρατῷ παρηγγύα· τοῦτο δ' ὅτι καὶ
μυκτηρίζων ἐκείνους πεφώρταται· καὶ τὸ τρίτον, ὅτι
καὶ τύραννος ὀπωπιτεύτο· ἄλλως τε καὶ φήμη διέτρε-
χεν, ὡς αὐτὸς; εἰη Οὐννοῦς, ἔθνος τι βάρβαρον τε καὶ
ἀγριον, ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων κινήσας ὄρεα. Καὶ γὰρ
κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπὶ τε Ἀρμενίαν καὶ τινα τῆς;
Ἐὼ μέρη ἀδεῶς κατατρέχοντες ἦσαν καὶ λείαν
πλείστην ποιούμενοι. Συνέδραμε δὲ δαιμονίως τοῦτον
ἀποβραχθῆναι τοῦ ζῆν, καὶ ἦν οἱ στρατοῖοι μονο-
νουχὶ τὴν ἀλουργίαν περιβαλεῖν αὐτῷ ἐμελλον.
C Ἦν καὶ γὰρ ἐν ἐλπίσιν, ὡς ἐξ αὐτῆς καὶ μόνῃς
τῆς ὕψεως ὁ στρατὸς τὸν μὲν Ἀρκάδιον ἀποσκευά-
σεται, ἀρωγὴς πρὸς τε εἶδο; καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχοντα·
αὐτὸν δὲ βασιλεύειν αἰρήσει. Τεμόντες δὲ Ρουφί-
νου τὴν κεφαλὴν, λίθον ἐνήκαν τῷ στόματι ἐπὶ ἐπι-
λυ μετέωρον ἀναρτήσαντες. Περιελόντες δὲ καὶ
τὴν δεξιάν, περιήγον ἀνὰ τὰ τῆς πόλεως ἐργαστή-
ρια, εἰ δόξα, λέγοντες, τῷ ἀπλήστῳ. Ἐπολύ δὲ ἀρα
χρυσίον ἢ γελαιώδης ἐκείνη αἰτησις ἠρανόσατο. Ἐπὶ
γὰρ φθεῖ καὶ καταθυμῶ θεάματι εὐχερῶς οἱ ὄρον-
τες τὸ χρυσίον προδίνετο. Ἄλλὰ τῷ μὲν Ρουφίνῳ εἰς
τοῦτο εἰλους ἢ τῆς ἀρχῆς; ἔρω; προέβη. Ἐπίσης δὲ
τούτῳ καὶ Στελλίχων εἶπερ τις ἐν δυνάμει μεγάλῃ
Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων γενόμενος, συγκρούειν πρὸς
ἐαυτὸν βουλόμενος τὰ βασιλεία, κατὰ τὴν Ἰταλίαν
D ἐσφάγη, ὡς ἐν καιρῷ μοι λελέξεται. Μετὰ δὲ Ρου-
φίνον Εὐτροπιοῦς τις εὐνοῦχος τὴν τοῦ πραιποσίτου
τιμὴν ἀναβῆς, οὐδ' αὐτὸς τῆ παρ' ἀξίαν ἠρανοῦ
τιμῆ. Ἐπὶ γὰρ ἡ ἐκτομὴ τῆς ἀλουργίδος αὐτὸν ἀπε-
στέρει, ἐπειδὴ βασιλεία πείραν προσάγων, πατρικίαν
τε καὶ ὑπατον ἀναγράφειν. Καὶ τοῦ λοιποῦ κατῆρ ἦν
τοῦ κρατοῦντος εὐνοῦχος, ὁ μὴδὲ τὸν τυχόντα παῖδα

(1) Hæc constit. non exstat, sed reperitur Constantini l. unic. C. De glad. lib. II.

(2) Rufinus, dum Gotthica sollicitat arma, ut imperium metu ab Arcadio extorqueret, perfidiæ pœnas dedit. Erat hic a Theodosio tutor Arcadio datus. Egnat.

(3) Claudianus de Rufino :

— graviterque apprensa veste morantem

*Increpat Augustum, scandat sublime tribunal,
Participem ceptri socium declarat honoris.*

(4) Claudianus :

*Nextera quin etiam ludo concessa vagatur,
Æra petens, pœnasque animi persolvit avari,
Terribili Inero etc.
Desinat elatus inquam confidere rebus,
Iustabilisque deos ac lubrica numina discat.*

φῶναι θυνάμενος. Ἄλλὰ περὶ μὲν Εὐτροπίου καὶ ὑστερον ἐροῦμεν· ταῦτα δὲ τῇ ἱστορίᾳ διελάθουεν, ὅτι περ οὐκ ἐλαχίστη καὶ ταῦτα πρόφασις γέγονεν ἐπὶ μέγα τὴν θρησκίαν ἐπιδηθῆναι· οἱ γὰρ βασιλεῖς ἀσφαλῶς ἔβουλον τῶ σφῶν πατρὶ τὰς κατὰ τῶν τυράνων ἐπιγενέσθαι νίκας, ὑπὸ εὐσεβείας· μᾶλλον· καὶ Ῥουφίνον δ' ὡς ἐπιβούλον τῆς ἀρχῆς· ἄνευ ἐμφυλίου μάχης ἐκποδῶν καταστῆναι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τὰ προδεδογμένα τοῖς πρὶν εὐσεβείων βασιλέων ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τούτοις ἐπιμᾶλλον ἐκράτυναν, ἀσφαλῶς τε ἐτήρουν· καὶ ἕτερα θεοφιλῆ προστίθεντο ἔργα· μάλιστα δ' ἀφθόβους ἐπιχορηγοῦντες τὰς δωρεάς. Τὸ δ' ὑπὸ χεῖρα σύμπαν πρὸς τοὺς κρατούντας ὄρων, ὅσον μὲν ἐν Ἑλλάσιν ἦν, πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μετετίθετο· οἱ δ' αἰρετικοὶ πρὸς τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν προσεχώρουν. Οἱ γὰρ μὴ Ἀρειῶ καὶ Εὐνομῶ ἐπόμενοι διὰ τὰ πρόσθεν εἰρημμένα ἐν διχονομίαις ἦσαν· καὶ διὰ ταῦτα ἐλάττους ἐγίνοντο. Οἱ γὰρ πλείστοι μὴ ἐρόθως αὐτοὺς δοξάζειν περὶ τὸ Θεῖον οἰόμενοι, τῷ διὰ μάχης ἀλλήλοις ἴεναι καὶ ἐριστικῶς μάλα ἔχειν, πρὸς τοὺς ἐπίσης τοῖς κρατούσιν φρονούντας εὐθύς μετετίθεντο. Οἱ δὲ τὰ Μακεδονίου φρονούντες ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀσθενῶς εἶχον, βλαπτόμενοι, ὅτι μὴ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐτάττοντο. Ἀφ' οὗ γὰρ ἐπὶ Κωνσταντινοῦ παρὰ Εὐδοξίου καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὰς ἐκκλησίας ἐσφῆρητο, ὑπὸ μόνους πρεσβυτέρους ἄχρι τῆς ἐχομένης διεγέγοντο βασιλείας. Εὐδοξίου δὲ μετὰ θάνατον, ὅς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐνομιανῆς συναγωγῆς περιεστήκει, Λουκιανός τις ἀντικαθίστατο. Παῖς δὲ ἄρα οὗτος ἀδελφῆς Εὐνομίου ἐγένετο· ὃν φασιν εἰς φιλαργυρίαν καὶ τὰ συγγενῆ πάθη καταλισθῆσαντα, ὑπερορῶμένον τε διὰ ταῦτα δίκην διδόναι, ἑαυτὸν τῆς ἀλλῆς Εὐνομιανῶν διαστήσαι μοῖρα. Συμμορία δὲ ἰδίας προσεῖναι καὶ ἀρχηγὸν γενέσθαι οὐκ ἀγεννοῦς συντάγματος, πάντων ἄρδην τοῖς ἐπιβήτοις καὶ ποικίλοις πάθεσι καθωπλισμένων πρὸς αὐτὸν διεβρύχκῶτων. Λόγος δ' ἔχει, Εὐτροπίου τοῦ πραιποσίτου σπουδαί, ἅπαν μὲν Εὐνομίου σύγγραμμα, περὶ παραδίδοσθαι δημοσίᾳ· τὸν δ' ἐκεῖνου νεκρὸν μηδὲ ταφῆς ἔξασαι ἤξωμένον, ἀλλ' ἐκ Δακῶρων εἰς Τύανα μεταβῆναι. Οἱ δ' ἀπὸ Ναυάτου, ὡς γὰρ εἴρηται, τέως μὲν ἠρέμουν καθ' ἑαυτοῦ· κἄν ἡ τοῦ Πάσχα ζήτησις, ἣν Σαββάτιος ἐνεωτέρισε, μετρίως τούτους ἐτάραττεν. Οὐ μὴν τοῖς ἄλλοις ἐπιτιμίοις καὶ οὗτοι ἐνοχοὶ ἦσαν, τῷ τε Τριάδα ὁμοούσιον ἐπίσης τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ κηρύττειν, καὶ τῇ τῶν ἡγουμένων μάλιστα ἀγωγῇ· μετὰ γὰρ Ἀγέλιον Μαρκιανός· καὶ τοῦτον δὲ Σισίνιος διεδέξαστο, ὅπηνίκα Ῥουφίνος ἀνήρητο. Περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω μείλαν ἐποιήσασθην. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Tametsi enim quæstio de festo Paschæ, quam Sabbatius, res novas molitus, excitarat, aliquantum eos turbasset : non tamen illi aliis pœnis, quæ in hæreticos legibus decretæ fuerant, obnoxii fuere :

Achus præpositi sacri cubiculi dignitatem consecutus, neque ipse in honore eo, quem præter meritum gerebat, acquievit. Cum namque virilium exsultio purpuræ ei spem advenisset, imperatorem aggressus, ut patricium (1) se et consulem crearet, ei persuasit. Quopropter eunuchus demum imperatoris pater (2) fuit, qui etiam vilioris sortis filium procreare non potuit. Sed de Eutropio postea memorabimus. Hæc autem historiæ huic intexuimus, quod non exigua occasio fuerint, ut religio nostra multum caperet incrementi. Imperatores namque certo persuasum habebant, patri eorum a vera pietate victorias contra tyrannos obvenisse : cui etiam acceptum ferebant Rufini, qui imperio insidiatum fuerat, absque civili bello cædem. Proinde quæcunque decessores eorum pii imperatores pro ecclesiis statuerant, et ipsi confirmarunt (3), eaque firmiter servarunt, aliæque insuper Deo grata adiecere opera, perquam liberaliter in primis dona eis conferentes. Subditi vero omnes ad principes suos spectantes, qui Græcæ superstitioni addicti erant, ad Christianismum transierunt : qui vero hæreses sectabantur, ad Ecclesiam catholicam accesserunt. Siquidem qui Arii et Eunonii hæresim complectebantur, propter eas quas diximus causas inter se dissidebant, eaque gratia minuebantur. Plurimi namque non recte eos de Deo sentire, ex eo opinati, quod inter se vehementer contenderent atque pugnarent, eis se statim aggregarunt, qui eandem cum imperatoribus sententiam obtinebant. 344 Macedoniani autem eo tempore Constantinopoli parum valere ; quibus illud nocebat, quod episcopum suum non haberent. Ex eo namque tempore, quo eis sub Constantio ab Eudoxio popularibusque ejus ecclesiæ adeptæ fuerant, sub solis presbyteris ad præsens (4) usque imperium conventus suos habuere. Post Eudoxii autem mortem, qui Constantinopoli Eunomianæ sectæ præfuerat, in locum ejus Lucianus quidam fuerat subrogatus, Eunonii sororis filius. Hunc quod in avaritiam et cognata illi crimina alia delapsus esset, eamque ob causam pœnas se daturum suspicaretur, ab Eunomianorum factione reliqua descivisse, sodalitatique suæ præiisse, et non contemnendæ cohortis ducem factum esse dicunt, omnibus prorsus qui variis infamibusque delictis obruti essent, ad ipsum confluentibus. Fama obtinet, Eutropii præpositi opera, scripta Eunonii omnia publice cremata : cadaver autem ejus sepulcro extractum, Dacoris Tyanam projectum missumque esse. Novatiani, quemadmodum dictum est, quieti tum fuere ;

(1) Patricius, imperatoris pater. Inst. *Quibus modis jus patr. pot. sol § Filiusfamilias.*

(2) Claudianus de Eutropio isto :

— Præsidium legum genitorum vocatur Principis, et famulum dignatur regia patrem.

(3) I. *Si venerabilis.* C. De episc. et cler.

(4) Ἀχρι τῆς ἐχομένης βασιλείας. Intelligendum autem de imperio Theodosii junioris. (Sozom. lib. viii, cap. 1.)

tum quod itidem ut Ecclesia catholica, Trinitatem ἑμοούσιον (consubstantialiam) prædicarent, tum quod egregia episcoporum eorum vita esset. Nam Agelio Marcianus, Marciano Sisinius successerat, cum Rufinus cæsus est : de quibus supra etiam diximus. Hæc hactenus.

345 CAPUT II.

De vuerili institutione et vita sancti Joannis Chrysostomi, et ut doctrina simul et virtute fulgens ad sedem Constantinopolitanam sit euectus.

Ea ætate in Ecclesia Romana episcopus erat Siricius, Damasi successor. Alexandriæ ecclesias rexit Theophilus, Antiochiæ Flavianus : Hierosolymis adhuc episcopatum gessit Joannes, qui Cyrillo successit. Constantinopoli vero enituit Nectarius, de quo fusius supra diximus. Cæterum eo paulo post mortuo (1), ingens omnium cura et studium fuit, quemnam antistitem imperantis urbis legere conveniret. Atque, ut fit, aliis alios designantibus, diuque et multum consilia agitantibus, cum non eadem omnium esset sententia, et tempus extraheretur, universis tandem placitum est, ut Antiochia presbyter accerseretur Joannes, qui propter eloquentiam Chrysostomus est dictus; præclara enim de eo fama orbem pervolitabat, maxime eum ad docendum appositum, apprimeque clarum, necnon generis nobilitate et vitæ integritate præstantissimum esse. Patrem namque habuit duce[m] belli Secundum : matrem autem natalibus, aliisque ornamentis omnibus spectatam, Anthusam. In dicendo et suadendo vi multa fuit, adeo ut ætatis suæ oratores multis modis superaret. In vita quotidiana singulari moderatione et accuratissimo instituto usus est. In tantum vero æqualibus suis antecelluit, ut etiam Libanii Syri sophistæ in hac laudis parte, testimonium reportarit. Moriturum enim eum, cum sectatores ejus, quemnam in sophistica sede successorem esse vellet, interrogarent, Joannem illum respondisse fama est, nisi virum tantum Christiani rapuissent. Plures autem ex discipulis ejus ad ecclesiam adduxit ut idem secum sentirent, eis persuadens. Cum enim ex præscripto Dei vivere studeret, non mediocrem virtute sua æmulationem illius sectatoribus indidit : et facile eo modo plurimos cepit, cisque ut secum eandem complecterentur sententiam auctor fuit, non arte quapiam aut eloquentiæ vi, verum quod sæcras Scripturas juxta id quod res ipsa erat sincere exponeret, eos ad se pertrahens.

346 Oratio enim revera factis ipsis consona, perfacile fidem meretur, et assensione digna videtur. Quibus rebus contra qui caret, simulator potius, et sui ipsius accusator esse apparet, etiamsi multum studii et operæ in docendo ponat. Si cui autem contigit, ut utraque hac laude clarus sit, nihil non quod velit, efficere potest : id quod in illo etiam evenit. Vitæ namque institutum accuratum admodum et moderatum fuit. Et cum natura ingenioque præstanti fuit, tum perspicua

A

ΚΕΦΑΛ. Β.

Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἀγῶνις, καὶ διαίτης τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ὅπως λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαλάμπων, ἐπὶ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἀνήχθη.

Ἠγεῖτο δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς μὲν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Σιρίκιος διαδεξάμενος Δάμασκον · Θεόφιλος δὲ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐκράτει ἐκκλησιῶν. Φλαβιανὸς δὲ τὴν Ἀντιόχου διεπέμ. Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἱεροσόλυμα ἐπι Ἰωάννης τὴν ἐπιτροπὴν ἐκληροῦτο διαδεξάμενος Κύριλλον. Ἐπὶ δὲ τῷ τῆς Κωνσταντινου θρόνῳ Νεκτάριος ἐκεῖνος διέπρεπεν, ὃν ἀνωτέρω πρὸς λεπτόν ἢ ἱστορίᾳ διέλαθεν · οὐ μετὰ βραχὺ τελευτήσαντος καὶ πολλῆς τινοσ ἀκμαζούσης σπουδῆς περὶ τοῦ τίνα δεῖ εἰς ἐπιλογὴν τοῦ θρόνου προκρίθῆναι τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων, καὶ οἷα φιλεῖ ἄλλων ἄλλους ἐπιψηφίζομένων, ὁ μὲν χρόνος ἐτρέφετο πολλὰκις γινόμενης βουλήσ, καὶ μὴ τῶν αὐτῶν πᾶσι δοκούστων · τέλος πᾶσι δεῖν ἐδοῖκε τὸν ἐξ Ἀντιοχείας πρεσβύτερον μεταστῆλθῆναι Ἰωάννην τὸν τὴν γλώτταν χρυσοῦν. Πολλὴ γάρ τις φήμη περὶ αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν διέτρεχεν, ὡς διδασκαλικῆς μάλιστα εἶη, καὶ διαφερόντως ἐλλόγιμος, εὐπατριδῆς τε ἅμα καὶ τὴν βίον μάλιστα ἀγαθός · στρατηλάτου μὲν Σεκούνδου γεγεννημένος πατρός · μήτηρ δ' ἐκεῖνη κατὰ γένος καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπίσημος Ἄνθουσα Ἔνομα · λέγειν τε καὶ πείθειν μάλα δεύδος, ὡς τοὺς κατ' αὐτὸν πολλῶ τῷ μέτρῳ παρενεγκειν ῥήτορας · ἀγωγῇ τε βίου σώφρονι καὶ ἀκριβεστάτῃ χρῆσθαι τῇ πολιτείᾳ. Ἐπὶ τῶν δὲ τούσ κατ' αὐτὸν ὑπερέβαλεν, ὡς καὶ Λιθάνιον τὸν Σύρον σοφιστὴν ἐπιμαρτυρήσαι αὐτῷ. Ἐπεὶ γὰρ ἐμελλε τελευτᾶν, τῶν ἐκεῖνη φοιτῶντων ἐρομένων τίνι κελεύοι τὸν σοφιστικὸν ἀντ' αὐτοῦ λιπεῖν θρόνον, τὸν Ἰωάννην λόγος ἐκεῖνον εἰπεῖν, εἰ μὴ Χριστιανὸς τὸν τοσοῦτον ἄνδρα ἐσύλησαν. Πολλοὺς δὲ τῶν ἀκρωμένων ἐπ' Ἐκκλησίας ἠγάγετο, καὶ ἐπίσης αὐτῷ φρονεῖν ἐπέσειε. Κατὰ θεὸν γὰρ τὴν πολιτείαν ἐπιτηδεύων, οὐ μέτριον ἐκ τῆς οικείας ἀρετῆς ἐνετίθει ζῆλον τοῖς αὐτῷ προσφοιτῶσι · καὶ ἐχειροῦτο βραδίως ἐντεῦθεν τοὺς κλειστόους, καὶ γε ἐπειθε παραπλήσια δοξάζειν ἐκεῖνην. οὐ τέχνη δὴ τινι καὶ βῶμῃ λόγων πρὸς αὐτὸν ἔλκειν ἐκθιαζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθὲς ἦν, ὅτιπερ εὐκρινῶς τὰς ἱεράς ἐξηγεῖτο Γραφάς. Ταῖς γὰρ ἀληθεῖαις λόγοις τοῖς ἔργοις συνειδων, πρόχειρος εἰς πίστιν καὶ ἄξιος παραδοχῆς φαίνεται. Τούτων δ' ἑσπερημένος, εἰρων μάλλον καὶ κατήγορος αὐτῷ δοκεῖ, καὶν πολὺ τε σπουδῆς περὶ τὴν διδασκαλίαν εἰσάγη · ἣ δὲ κατ' ἀμφοτέρω εὐδοκιμεῖν ὑπάρχη, οὐδὲν ἐλλείπει μὴ ὁ βούλοιο δρᾶν · ἄπερ δὴ κακείνην μάλα συνέβαινε. Ἀγωγῇ γὰρ αὐτῷ καὶ ἀκριβείᾳ βίου μάλιστα σώφρων ἦν. Φύσιως δ' εὐ μάλα ἔχων, σαφεστάτῃ λιαν ἐχρήτο τῇ φράσει. μετ' ἀφράστου λαμπρότητος, οὐκ ἴσας τινὸς χάριτος

(1) Cæsarii et Attici consulatu. Socr. lib. vi, cap. 2.

διαθεύσθη· αὐτὴν, ὡς καὶ τὸν ἀκροώμενον τυραννεῖν τῇ ἐνούσῃ κατακηλούμενον χάριτι. "Ὅγκω δ' ἀφανεῖ καὶ ἀοράτῳ δεινότητι, ξένον τι μίγμα φράσεως ὑπὸ μετρίᾳ τῇ λέξει κεράννουσι· πικρὰ βρῶν τὸ νόημα· ὡ ἐξίστασθαι πάντας τῇ ἀρμονίᾳ, καὶ τινα τρόπον κατάληψιν ἀκατάληπτου τοῖς ἐκείνου λόγοις περινοεῖν. Ῥητορικῆς δ' αὐτῷ διδάσκαλος Λιβάνιος ἐχηρημάτισε· τῶν δὲ φιλοσόφων μαθημάτων Ἀνδραγάθιος καθηγῆσατο. Περὶ δὲ τὸ δίκαις ἀγορεύειν δόξας εἶναί τις δεξιὸς, τὸν τοιοῦτον βίον μετεχειρίζετο. "Αδίκων δ' ἐκείνων τὸν βίον καὶ μοχθηρὸν ἠγησάμενος, ἔγνω δέον τὰς ἱεράς πρότερον βιβλίου ἀκριδῶς ἀσκητῆσαι, τὸν ἡσύχιόν τε βίον, καὶ φιλοσόφως ἔξῃ κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμόν, ζηλώσας· Εὐάγγριον. Καὶ διδασκάλους κἀν τοῦτοις ἔσχεν, οἱ τῶν τηνικάδε ἀσκητηρίων ἐπισήμων προσετώτες ἦσαν· Καρτέριόν τε καὶ Διόδωρον ἐκείνων, ὃν καθηγῆσασθαι τῆς Ταρσῶν ἐκκλησίας φθάσαντες ἐδηλώσαμεν. Καὶ πολλὰς συγγραφὰς ἰδίων βιβλίων λόγος ἔχει καταλιπεῖν, περὶ τὸ ρητὸν μόνον γινόμενον, ἐκκλίνοντα τὸ τῆς γραφῆς ἀναγωγικόν τε καὶ θεωρητικόν· ὃ καὶ τὸν φοιτητὴν διαφερόντως μιμήσασθαι. Ἐφοῖτα δὲ πρὸς τοῦτοις Ἰωάννης οὐ μόνος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ἄλλους ἑταίρους αὐτῷ καθεστῶτας ἐκ τῆς παρὰ Λιβανίῳ διατριβῆς ἔχων, Θεόδωρόν τε καὶ Μάζιμον· ὧν ὁ μὲν ὕστερον τὴν Ἰσαύριον ποιμαίνει Σελεύκειαν, ὁ δὲ Θεόδωρος τῆς κατὰ Κίλικας Μοφουεστίας ἠγήσατο. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν τε θείων βιβλίων καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι μαθημάτων, ῥητορείας τε καὶ φιλοσοφίας, ἱκανῶς ἐμπειρὸς· πρὸς δὲ ἐκπεσόντα ὁ θεῖος Χρυσόστομος, οὐ μίαν, ἀλλὰ καὶ δευτέραν πέμπει ἐπιστολὴν. Καὶ γὰρ ἠνίκα τοῖς κατ' ἡμᾶς νόμοις ἐνέτυχε, καὶ τοῖς θεοῖς ἀνδράσι ἐμίλησε, πάντα ἐξέμενος ἐν δευτέρῳ, καὶ τὸν ἀστικὸν παρωσάμενος θόρυβον, τὴν πολιτείαν ἐκείνην ἐπήγει, καὶ τὸν βίον πρὸς τὴν ἐκείνων ἀγωγὴν μετεβύθμιζεν. Οὐ μὴν γε διαρκέσας, οὕτως ὤφθη προθυμίας ἔχων· μετὰ μελὸς δ' οἷον γενόμενος, πρὸς τὸν πρότερον κατεσύρετο βίον. Ἐναντίως δὲ διατεθείς πρὸς τὸ σπουδαζόμενον, τὸ φιλοσοφεῖν οὕτω καταλιπὼν, πρὸς τὴν πόλιν ἐπανῆλθεν αὐθις, ἀμεινον λογισάμενος τυχεῖν τῆς ἐφάσεως. "Ὁ μαθὼν Ἰωάννης, ἐν πράγματι αὐτὸν ὀλισθῆσαι, καὶ περὶ γάμους ἀπεύδειν, ἐπιστολὴν διέθελε, φράσει καὶ νοήμασι κρείττοσιν ἢ κατὰ νοῦν ἀνθρώπου διεσκευασμένην, πρὸς αὐτὸν ἐπέμπει. Ἐπειτα καὶ ἄλλην συνέγραψεν. Ἄς ἐντυχῶν ἐκεῖνος, τῆς προτέρας ἐγένετο ἀγωγῆς· τὴν τε γὰρ οὕσαν ἀφελὲς, καὶ ταῖς περὶ γάμων ἀσχολίαις ἀποταξάμενος, πρὸς τὸν φιλόσοφον ἐναντέρεχε βίον, ταῖς καλαῖς εἰσηγήσεσιν Ἰωάννου διασωζόμενος. Συνάγειν οὖν δέον, ὅση τις ἐπήνθει, δεινότης, ὅση τε χάρις τοῖς Ἰωάννου ἐπεκάθητο χεῖλεσι· ταύτη γὰρ μᾶλλον ἐκράτει, καὶ τῶν ἐπίσης αὐτῷ πείθειν τε ἅμα καὶ λέγειν πρὸς ἰσχύος ἐχόντων. Κάντεῦθεν καὶ τὰ πλήθη μᾶλλον πρὸς αὐτὸν ἐπεσπάτο· καὶ τὸ δὴ πείθειν, ὅτι καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας διελέγγων ἦν ἐπ' ἐκκλησίας· τοῖς τε ἀδικοῦσιν ἐπέκειτο, ἀγανακτῶν ὡς ἐπ' αὐτῆς ἡδικημένους ἐτύγγαζεν· ὃ δὴ καὶ τῷ μὲν πλήθει χάριεν ἦν, τοῖς γε μὴν ἀρχουσι καὶ

A valde et dilucida elocutione usus est : in qua cum incredibili splendore divina quaedam enituit gratia, ita ut ea quasi insita quadam tyrannide et dominatione auditor demulceretur. Mediocri autem dicendi generi, arcanam amplitudinem, et quæ sub oculos non caderet, vim inseruit, novamque elocutionis misturam contemperavit, frequentibus scateus sententiis : adeo ut omnes ad harmoniam convenientemque ejusmodi concentum consternerentur, et incomprehensibilem deprehensionem cum sensuum privatione orationi ejus tribuerent. In rhetorica et dicendi arte præceptorem habuit Libanium : in philosophicis vero disciplinis Andragathium. Et quod ad dicendas in foro causas appositus esse videretur, vite id genus sectatus est. At enim cum id iniquum atque improbum esse putaret, faciendum sibi esse statuit, ut primum diligenter in sacris versaretur libris : et in vita tranquilla, juxta Ecclesiæ constitutiones, philosophice viveret, Evagrium imitatus. In quo studio præceptores eos habuit, qui tum præclaris monasteriis præfuerunt, Carterium, et Diodorum illum, quem ecclesiam Tarsensem gubernasse antea diximus. Reliquisse etiam is multos scriptorum suorum libros dicitur, in quibus tantum in litteræ ipsius expositione occupatus est, abstrusiores sublimioresque Scripturæ sensum et contemplationum speculationes declinans. Qua in re eum etiam præcipue est discipulus imitatus. Non solus autem magistros hos Joannes sectatus est, sed plures etiam alios studiorum socios ex Libanii schola ad eos adduxit ; in primis autem Theodorum, et Maximum ; quorum iste postea pastor Seleucia Isaurorum, ille vero Mopsuestiæ Cilicium episcopus factus est. 347 Theodorus autem iste, vir fuit divinarum litterarum Græcarumque disciplinarum, necnon artis oratoricæ atque philosophicæ egregie peritus. Ad quem, cum a studiis religiosæ vitæ descivisset, divus Chrysostomus unam atque alteram dedit epistolam. Cum namque is leges litterasque nostras legisset, et se in divinorum virorum familiaritatem insinuasset, omnibus rebus posthabitis, et urbanæ vitæ tumultu rejecto, institutum id laudavit, et vitam suam ad illorum mores composuit. Cæterum alacritatem eam constanter non retinuit : sed veluti pœnitentia ductus, ad priorem rediit vitam. Et cum diversam de sacro studio concepisset sententiam, id genus philosophicæ reliquit, et in urbem est reversus : melius se ita id quod expeteret, consecuturum ratus. Quod ubi Joannes cognovit, ad res scilicet civiles illum esse relapsam, et animum ad nuptias adjecisse, epistolam ad eum dedit, verbis et sententiis selectioribus supra humanæ mentis captum compositam. Scripsit deinde ad eundem quoque alteram. Quas ille cum legisset, ad vitam quod antea ceperat, institutum se rursus contulit. Substantia enim sua relicta, et nuptiarum ambitioni nuntio remisso, ad philosophicam recurrit vitam,

pulcherrimis Joannis cohortationibus servatus. Unde colligere licet, quæ dicendi vis in eo floruerit, quæve persuasionis gratia in illius consederit laboribus. Ea enim eos superavit, qui tum secum a dicendo et persuadendo valere. Proinde etiam multitudinem ad se pertraxit. Et quod majus est, peccantes in ecclesia acrius obiurgavit, atque injuriam aliis inferentibus insultavit, non minus ob afflictorum vicem indignans, quam si ipsi sibi injuria facta esset. Quod quidem multitudini pergratum fuit, principibus autem viris et magistratibus acerbum visum est: quod scilicet eis delinqueret multa licuit. Eas ob causas præclarus vir habitus est, cum eis qui eum vidissent, virtutemque ejus experti essent, tum eis quoque qui illum nunquam visum fama tantum cognovissent; quæ celebris de eo vulgata, aures omnium impleverat. Idoneus sane Romanæ ditionis hominibus visus est, cui Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatus demandaretur. **348** Suffragabatur vero populi et cleri, multorumque sententiæ, Imperator etiam Arcadius. Itaque statim qui eum adducerent, misit. Multorum quoque aliorum episcoporum conventum instituit, splendidiorem ambrosiosoremque consecrationem ejus esse volens. Porro ubi Asterius Orientis præfectus Imperatoris litteras accepit, in suburbanum quemdam Antiochiæ agrum Joannem ad se evocavit, habere se arcani quiddam, quod cum eo secreto communicaret, renuntians. Eum vero advenientem illico currui impositum, Pagas, in diversorium, seu mansionem quamdam ita cognominatam, duxit. Et postquam eum ibi eis qui ab Imperatore missi fuerant, plurimum reluctantem tradidit, domum suam revertit. Id autem ita fecit, quod promptos ad seditiones Antiochenos esse sciebat. Handquaquam enim illi libentes prius se Joannis lingua orbari tulissent, quam grave quiddam et fecissent, et passi fuissent. Ubi Constantinopolim pervenere, atque ibi quicumque evocati fuerant episcopi, præsto fuere, omnes quidem alii suffragio ferendo consentire: unus tantum Theophilus Alexandrinus Joannis ordinationi obstitit, gloriæ illius detrahens, Isidoro autem episcopatum tradere studens, qui Alexandriae presbyter, curam ibi advenarum et pauperum gerebat, ab adolescentia in Sceti moralisticis laboribus exercitatus. Studiosus autem Theophilus Isidori plurimum fuit, quod is ei dudum rei satis periculose conscius esset. Cum enim Imperator Theodosius bello adversus Maximum tyrannum decertaret, Theophilus Imperatori munera mittens, binas Isidoro huic dedit epistolas, eumque Romam misit, cum mandato ejusmodi, ut ibi manens, belli eventum exspectaret, et cui victoria arrisisset, ei et litteras et donum redderet. Legationem eam suscepit Isidorus, et Romæ momento victoriæ intentus consedit. Et cum rem hanc premere conaretur, lector qui cum eo erat, epistolis clam sublatis, eam indicavit. Quapropter

ἐν δυναστείᾳ λυπηρῶν ἰδοῦσι· ὅτι γε καὶ τὰ πολλὰ τοῦτοις ἀμαρτάνειν ἔβην. Διὰ ταῦτα πάντα περιφανῆς ἦν ὁ ἀνὴρ τοῖς μὲν τῶν τε ἰδεῖν, καὶ πειραθῆναι ἐκείνου, τοῖς δὲ μήπω θεασαμένοις, τῇ φήμῃ. ἢ πολλή τις διέβρει τὰς ἀπάντων ἀκοὰς πληροῦσα. Καὶ δὴ τοῖς ἀνὰ τὸ ὑπῆκουον πᾶσι Ῥωμαίων ἐπιθῆβαιος εἶναι τῇ τῆς Κωνσταντίνου ἐπισκοπῇ ἐκρίνετο. Συνήγει δὴ τῇ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολλῶν ψήφῳ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος· καὶ εὐθὺς τοὺς ἐξόντας εὐθὺν ἔπεμπε. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἱερέων σύνοδον μετεπέσπετο, σεμνοτέραν τὴν χειροτονίαν πράττειν φιλοτιμούμενος. Ὡς δ' Ἀστέριος, ὁ τῆς ἔω ὑπαρχος τὰ βασιλικῶς εἰς χεῖρας ἐδίξτε γράμματα, ἐπὶ τινι τῶν πρὸ τῆς Ἀντιόχου ἀγρῶν τὴν Ἰωάννην μετεκαλεῖτο, μυστικῶν τε ἀγγέλλειν ἔχειν διαμηνῶν· ὃν ἐλθόντα, ὁχλήματι ἐπιδιδάτας εὐθὺς, εἰς Πάγρας σταθμὸν τινα οὕτω καλούμενον ἐφθινεν. Ἐνθα δὴ παραδοὺς τοῖς ἐκ βασιλείῳς πεμφοῖσι πλείστα διασεινόμενον, πρὸς τὰ οἰκεία ἐπανεστρεφεν ἤθη. Τοῦτο δ' ἔπραττε, θερμοὺς περὶ στάσεις εἶναι Ἀντιοχείας εἰδῶς· οὐ γὰρ ἂν ποτε ἐκόντες εἶναι τῆς Ἰωάννου ἀπηλλάγησαν γλώσσης, πρὶν τῶν δεινῶν ὁρᾶσαι τε καὶ παθεῖν. Ὡς δὲ τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβον, παρήσαν δὲ καὶ ὅσοι τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν μετεκλήθησαν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὁμονόουν τῇ ψήφῳ· ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρου Θεόφιλος· ἐμποδῶν τῇ χειροτονίᾳ Ἰωάννου καθίστατο, διατύρων μὲν τὴν ἐκείνου ἰδοῦσαν, Ἰσιδώρω δὲ σπουδάζων τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρίσαι· ὃς προσβύτερος μὲν Ἀλεξανδρείας ἦν, τῶν δ' ἐν ἐκείνῃ ἔβων τε καὶ πτωχῶν τὴν ἐπιτροπὴν εἶχεν· ἐκ νέου δὲ ἀνὰ τὴν Σκήτιν τοῖς ἀσκητικοῖς πόνοις ἐγγυμασάμενος ἦν· πάντῳ δὲ διὰ σπουδῆς τὸν Ἰσιδώρον ἐποιεῖτο, συνίστορα πράγματος ἐπικινδύνου αὐτῷ πάλαι γενόμενον. Ἦνίκα γὰρ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος πρὸς τὴν κατὰ τοῦ τυράννου Μαξιμου πόλεμον ἤγωνίζετο, δι' αὐτὰ πέμψων Θεόφιλος, δι' ἑταῖρας ἐπιστολὰς Ἰσιδώρω τουτωνὶ ἐγχειρίζων, πρὸς Ῥώμην κατῆπειγε, ἐντειλάμενος ἐκεῖσε γενόμενον, περιμένειν τῇ μάχῃ τὴν ἐκθασίαν· καὶ ὃν ἂν ἡ νίκη ἐπιγελάσοι, τὰ τε γράμματα καὶ τὰ δῶρα παρέχειν· τὸν δὲ ὑποστῆναι τὸ ἔργον· καὶ παρὰ τὴν Ῥώμην γενόμενον, ὑφηρεύειν τῇ νικῇ, καὶ μὴ λαθεῖν τὰ λοιπὰ πειρώμενον, τοῦ συνόντος αὐτῷ ἀναγνώστου καταμηνύσαντος, καὶ τὰς ἐπιστολὰς κρύφα ὑφελομένου· καὶ διὰ ταῦτα κακόν τι παθεῖν τὸν Ἰσιδώρον ὑφορώμενον, εὐθὺς φυγάδα γενόμενον, ἰτὴν Ἀλεξανδρου καταλαθεῖν· πιστέατον δ' ἐκείνον ἐνευθεῖν γενόμενον, νῦν ἀποτίσαι τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνων διανοῖτο τὴν ἀμοιβὴν, καὶ τὴν τσαούτην σπουδὴν ὑπὲρ αὐτοῦ κατετίθετο. Ἐστ' οὖν διὰ ταῦτα, ὡς λόγος, εἶτε καὶ ὡς Θεοφιλῆ ἀνδρῶν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν προσῆγε Θεόφιλος, τέλος καὶ αὐτὸς τῇ χειροτονίᾳ Ἰωάννου συνήνεσε, καὶ τοῖς κατὰ τὰ βασίλειά δοδογμένοις σύμφηρος ἦν, ἀτεχνῶς μάλιστα τῇ χειροτονίᾳ Ἰωάννου σπουδάζοντα δέσας Εὐτρόπιον τὸν προσιπόσιτον, ὃς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τε καὶ κοιτώνος τῆνικαῦτα προίστατο· ἀντικρυς γὰρ αὐτῷ διεκλήσεν, ἢ τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι σύμφηρον καὶ αὐτὸν

αὐτίκα γενέσθαι, ἢ ἔτοιμον πρὸς ἀπολογία τὸς ἰσχυροῦσι γίνεσθαι· ἔτυχον γὰρ πολλοὶ παρόντες ἐκεῖθεν βιβλία κατ' αὐτοῦ τοῖς συνελθοῦσι τῶν ἐπισκόπων παρέχοντες, ἄλλος ἄλλα ἐπαιτιώμενοι, καὶ παρανόμων ἐκεῖνον γραφόμενοι. Ταῦτα δεῖσας Θεόφιλος, οὐ μόνον σύμφηρος, ἀλλὰ καὶ χειροτονητῆς Ἰωάννου καθίστατο. Ἀναγνώστην δὲ τούτου ἐποίησε, ὡς φησι Σωκράτης ὁ ἐκκλησιαστικὸς. Ζήνων δὲ ἐπίσκοπος Γάζης, εἶπεν Μαυοῦμα, ἐξ Ἱεροσολύμων ὑποστρέφων. Συνδιήγε δὲ τηνικαῦτα, ὡς ἱστορεῖ οὐτοσί, Βασιλείῳ, τῷ πάλαι μὲν διακόνῳ ὑπὸ Μελετίου γεγεννημένῳ, ἐς ὕστερον δὲ τῆς Καππαδοκῶν Καισαρείας ἡγησαμένῳ. Ὁ παντάπασιν ἀποτρέπεται Συμεὼν ὁ τὴν βίον συγγραψάμενος τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου· ὅς δὲ καὶ ὑπὸ Φλαβιανοῦ γενέσθαι πρεσβύτερον ἱστορεῖ καὶ διάκονον· ὅσα καὶ περιστέρην θέλων ἐπικαταπαύσασαν τῇ ἐκεῖνου ἱερᾷ κορυφῇ ἐπιζῆσαι. Σωκράτης δὲ, ὑπὸ Εὐαγρίου τοῦτου λέγει τοῦ πρεσβυτέρου ἀξιώθῆναι· μετὰ γὰρ τελευταίην Μελετίου ἀναχωρησάσας μὲν τῶν ἐκεῖνου τὸν Ἰωάννην φησὶν· ἐν ἡσυχίᾳ δ' ἐπὶ τρεῖς διαίεον ἐνιαυτούς, μήτε τοῖς Μελετίῳ, μήτε τοῖς Παυλίῳ προσκειμένοις συκοινωνοῦντα· ἐς ὕστερον δὲ ὑπὸ Εὐαγρίου, ὅς τοῦ Παυλίῳ διάδοχος ἐχρημάτισε, τὴν ἱεροσύνην λαβεῖν. Ἐν τῷ τοῦ ἀναγνώστου τοῖνον βαθμῷ καθεστῶς, τοὺς κατὰ Ἰουδαίων λόγους συντάττει. Διακόνου δὲ χειροτονίαν δεξάμενος, τοὺς περὶ ἱεροσύνης καὶ πρὸς Στρατήριον, ἔτι δὲ καὶ τοὺς *Περὶ ἀκαταλήπτου* συγγράφει, καὶ τοὺς *Περὶ τῶν συνεισάκτων* Ἱεροσούνης δ' ἀξιώθεις, τὰς τῶν θείων Εὐαγγελίων ἐξηγήσεις, τοὺς τε *Ἀνθριάκτας*, καὶ τὴν *Παραμυθίαν*, καὶ τὰ εἰς τὸν *Ψαλτήρα*, καὶ τοὺς *Περὶ παρθενίας καὶ ἐλεημοσύνης*, καὶ ἄλλους ἀπείρους ἐκτίθησι. Τὸν δὲ θείον Ἀπόστολον, καὶ αὐτοῦ ἐκεῖνου μυστικῶς ὁμιλοῦντος συντάττει. Ἀλλὰ δὲ καὶ τὰς ἱερὰς Πράξεις, καὶ ἄλλα σὺν τούτοις πλεῖστα, ἑορτάς τε καὶ πανηγύρεις διαφόρους σεμνύων, ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ τελῶν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐμοὶ δ' ἐντυχεῖν λόγοις καὶ ὑπὲρ χιλίους ἐγένετο τοῦ ἀνδρός, ἀμύθητον εἶον τὴν ἡδονὴν ἀποστάζοντας· τούτου γὰρ ἐκ νέου μάλα καὶ προσετέθηκεν τῷ ἔρωτι· καὶ ὡς Θεοῦ φωνᾷς ταῖς ἐκεῖνου ἐνεκαρτέρουν. Καὶ εἰ τι δέ μοι περισσῆ, ἐκεῖθεν ἔχω λαβῶν. Πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἐμοὶ φοιτῶντων ἔπεισα, πάντ' ἀφεμέδονος αὐτῷ προσχωρεῖν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν.

350 Presbyteri vero honore cohonestatus, expositiones diviniuorum Evangeliorum, *Ἀνθριάκτας*, id est, *Statuas, Consolationem, Commentarios in Psalterium, De virginitate, De misericordia*, et plurimos alios libros edidit. Homilias vero mysticas in divinum Apostolum, et in sacra Acta, aliaque præterea plurima, festos dies et conventus ecclesiasticos varios celebrans, Constantinopoli in episcopatu condidit. Ego vero supra mille ejus viri lucubrationes legi, ineffabili quadam suavitate diffuentes. Jam enim inde ab adolescentia amore ejus flagravi, atque in illius perinde atque Dei ipsius vocibus acquievi. Atque si quid mihi est eruditionis, id ei acceptum fero. Multis etiam ex sectatoribus meis persuasi, ut omnibus relictis, illum sibi familiarem facerent. Verum ad argumentum institutum revertamur.

(1) Socr. lib. vi, cap. 3.

(2) Subintroductæ hæc in canonibus, extraneæ in legibus dicuntur.

Isidorus sibi ne quid mali pateretur timens, statim Alexandriam profugit. Proinde quod illum fidissimum sibi cognovisset, pensare tum quod pro se adierat periculum, gratia aliqua cogitabat studioque tanto pro eo laborabat. 349 Sive autem eam ob causam, ut dicitur, hoc fecerit, seu quod Dei amantem virum ad episcopatum evectum Theophilus voluerit, postremo et ipse ordinationi Joannis calculum adjecit, sententiamque imperialis aulae approbavit, quæ ordinationem Joannis obtinere manifeste studuit. Metuebatur vero Eutropium præpositum, qui imperatoris ædibus et cubiculo tum præfuit. Aperte enim is illi minabundus denuntiabat, ut vel aliis ipse quoque suffragio suo consentiret, vel se ad dicendam causam contra accusatores suos pararet. Multi enim tunc ibi aderant, qui ex Alexandria venerant, libellos adversus eum, qui coacti fuerant, episcopis offerentes: alii alia crimina ei objicientes, et divinas ecclesiasticasque leges eum violasse accusantes. Hæc vero Theophilus timens, non solum Joanni suffragatus est, sed eundem etiam per manus impositionem consecravit. Lectorem eum, quemadmodum Socrates ecclesiasticus scriptor dicit, creavit Zeno Gazæ sive Majumæ episcopus, Hierosolymis revertens. Vixit (1) autem tum diutius, sicuti idem testatur, cum Basilio; qui dudum quidem a Meletio in diaconorum ordinem lectus fuerat, postea vero ecclesiæ Cæsariensi apud Cappadoces præfuit.

Quod omnino rejicit Symeon, qui sacri Chrysostomi vitam conscripsit; nam is a Flaviano eum et diaconum et presbyterum creatum esse, memoriæ prodidit: quo tempore etiam divinam columbam advolantem, sacro ejus capiti insedissee memorat. Socrates autem ab Evagrio eum presbyteri dignitate auctum esse dicit. Post Meletii enim obitum secessisse a Meletianis Joannem, et triennium sibi ipsi quiete ita vixisse, ut neque cum Meletii, neque cum Paulini sectatoribus communionem coleret: postea vero ab Evagrio Paulini successore presbyteram creatum esse, refert. Cum in lectorum ordine consisteret, orationes contra Judæos composuit. Diaconus autem factus, dialogos de episcopali manere, et libros ad Stagirium, item alios de incomprehensibili, et alios rursum per τῶν συνεισάκτων (2), hoc est, de puellis non matrimonii neque Hoidinis causa adoptatis, scripsit.

CAPUT III.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

De cura p̄nstorali et doctrina Joannis : et ut multorum arguens et corrigens delicta, in suspicionem pervenerit improbitatis : et unde furor et persecutio adversus eum exstitit.

Joannes episcopatum adeptus, primum cleri sui mores corrigere est aggressus : progressus ejus in publicum, et quotidianæ vitæ institutum perscrutatus. Acrioreque usus castigatione, nonnullos quidem ad mores legitimos reformavit. Si quos autem sacerdotes non juxta Ecclesiæ constitutiones vivere velle cernebat, eos sacris ædibus exclusit. Neque enim sacerdotum honore eos frui debere dixit, qui verorum sacerdotum vitam æmulari nolent. Nam cum natura ad arguendum et reprehendum propensus esset, magis etiam postquam magistratum tantum cepit, mos is in eo est adauctus. Natura enim potestatem nacta, promptius etiam adversus peccantes est concitata. Neque vero clerum ille suum tantum, sed ubique locorum ecclesias, perinde atque pater quidam, ad rectum conformare statum studuit : sic scilicet Thraciam omnem, quæ in sex divisa est præfecturas, Asiamque cunctam, quæ ab undecim præsidibus regebatur, **351** atque etiam provinciam Ponticam, totidem præfectis gubernatam, eisdem legibus ad officium reducere conatus est. Ubi vero Phœnicæ adhuc simulacrorum sacrificiis insanire cognovit, missis eo qui divino zelo flagrant viris, legibus quæ dudum latæ fuerant, confirmatis, quicquid erat de superstitione eorum reliquum, idolorumque delubra, ex ipsis fundamentis evertit. Quam ad rem e domo sua impensas præbuit. Feminis enim nobilibus et locupletibus, ut pecuniam talem liberaliter conferrent, persuaserat. Ubi vero Scytharum quoque multitudinem Ariana liberaret contagione, qui ejusdem cum illis linguæ essent, eis præfecit : sæpius quoque ipse eos visens, doctrinisque suis per interpretum illustrans, ad veritatem adduxit. Eos vero Scythas etiam qui ad Istrum sunt, ubi veritatis et salutis siti teneri intellexit, eo quoque misit : et homines eos captos, in veritatis potestatem redegit. Ab Osroenis autem Marcionis morbum, qui alte apud eos radices egerat, repulit : aliaque plurima et Deo grata peregit opera, apostolicam plane de ecclesiis omnibus in animo circumferens curam. Nec iis ille quoque contentus fuit, sed dissensionem quæ inter Orientales et Occidentales ecclesias propter Paulinum et Flavianum exstitit, Theophilo concitato sustulit : et ut una Antiochiæ esset ecclesia effecit, Paulino et Evagrio vita defunctis. Quapropter facilem episcopis fuisse, cum nemo impedimento esset, conciliationem puto. Populus namque dissidiis, quibus jam fatigatus erat, remissis, qui Eustathii primum auctoritatem secuti erant, sicuti fieri assolet, paulatim ad eos qui sub Flaviano erant accedentes, per unionem eis sunt conjuncti. Talem se cum vir magnus et natura et zelo statim a

Περὶ τῆς Ἰωάννου ποιματικῆς καὶ διδασκαλίας· καὶ ὅπως τὰ τῶν πολλῶν διελέγγων πταίσματα καὶ ἐπαγεροῦμενος, οὐ καλῶς ἔδωκε· καὶ ὅθεν ἡ κατ' αὐτοῦ μαρτία συνέστη.

Τῆς δ' ἐπισκοπῆς Ἰωάννης γενόμενος ἔγκρατης, πρῶτον μὲν διορθοῦν ἐπειροῦτο τῶν ὑπ' αὐτῷ κληρικῶν τὴν διαγωγὴν. Προόδους γὰρ αὐτῶν διηρεῖνα καὶ διαίτας· καὶ σφοδρῶ χρώμενος τῷ ἐλέγχῳ, οὐ μὲν ἐπέστρεφεν, οὐδ' δὲ τῶν ἱερῶν μὴ κατὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νόμους πολυτεύεσθαι ἤρημνους· εὐρα, τῶν ἱερῶν ἀνακτόρων ἀπειργε, μὴ δεῖν εἶναι λέγων τῆς μὲν τῶν ἱερῶν ἀπολαύειν τιμῆς, τῶν δ' ἄληθῶν ἱερῶν μὴ ζηλοῦν αἰρεῖσθαι τὸν βίον. Φύσει γὰρ καὶ πρότερον ἐλεγκτικὸς ὢν, ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχὴν εἰληφώς, εἰς ἐπίδοσον μείζω προήχθη. Ἐξουσίας γὰρ ἡ φύσις ἐπιλαθομένη, ἐτοιμότερον μᾶλλον κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων κεκίνητο. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας· οἷα τις πατὴρ ἐπανορθοῦν ἔσπευδεν· ἀμέλει καὶ Θράκην ἀπασαν, εἰς ἧς δὲ αὕτη ἡγεμονίας διήρηται, καὶ Ἀσίαν ὅλην· ὑπὸ δὲ ἑνδεκα αὕτη ἀρχόντων ἰθύνετο, καὶ μὴν καὶ τὴν Ποντικὴν διοίκησιν, Ἰσαριθμοὺς δ' ἡγεμόσι τῇ Ἀσίᾳ καὶ οὗτοι ἰθύνοντο, τοῖς αὐτοῖς ἐσπούδαζε νόμοις εὐθύνειν. Καὶ Φοίνικας δ' ἔτι ταῖς εἰδῶλων θυσίαις μεμνημένοι μαθῶν, ζήλω θεῖω πυροπολούμενοις ἀνδρας πέμπων, τοὺς πάλα προτεθέντας νόμους κρατῶντων, τὸ περιλειπούμενον τῆς ἐκείων θρησκείας καὶ τὰ τῶν εἰδῶλων τεμένη, ἐκ βάθρων ἀνέσπα, οἷοθεν τὰς σαπᾶνας πορίζων· ἔπειθε γὰρ τὰς πλοῦτῳ κομώσας τῶν εὐγενῶν φιλοτίμως ταῦτα παρέχειν. Τὸν δὲ Σκυθῶν ὄμιλον τῆς Ἀρμενικῆς ἀπαλλάττων λύθης, ὁμογλώσσους ἐπιστήσας αὐτοῖς. Τὰ πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς φοιτῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ταῖς διδασκαλαῖς δι' ἑρμηνείας καταφωτίζων, εὐρὴ τὴν ἀλήθειαν ἐποδήγει. Καὶ τοὺς παριστρίους δὲ Σκύθας διψῆν μαθῶν τάληθες, πέμψας εὐθὺς ἐξήγειρε πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅσορονοῖς δὲ τὴν Μαρκίωνος νόσον εἰς βάθος ἐντετηκυῖαν ἐξήλασε. Καὶ ἄλλα πλεῖστα καὶ θεοφιλῆ διεπράττετο ἔργα, τὴν ἀποστολικὴν τῶν ἀπανταχοῦ Ἐκκλησιῶν μέριμναν τῇ ψυχῇ περιφέρων. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Ἑω καὶ πρὸς Ἑσπέραν ἐκκλησιῶν διάστασιν, διὰ Παυλίνον καὶ Φλαβιανὸν γεγεννημένην, θεραπεύσας Θεόφιλον, διέλυσε· καὶ μίαν Ἐκκλησίαν εἶναι τὴν Ἀντιόχου πεποίηκε, Παυλίνου καὶ Εὐαγγερίου τέλει χρησαμένων τοῦ βίου. Αἱ οὐ γὰρ οἶμαι εὐχερεῖς γενέσθαι τοῖς ἐπισκόποις τὰς καταλλαγὰς, μηδενὸς ἐμποδῶν καθεστῶτος. Ἀπειπῶν γὰρ ὁ λαὸς, οἱ καταρχὰς· Εὐσταθίω ἐπηκολούθησαν, οἱ φιλίη, κατ' ὀλίγους προσιόντες, τοῖς ὑπὸ Φλαβιανῶ τεταγμένοις ἠνώθησαν. Οὕτω δ' ἔχων ὁ μέγας καὶ ζήλου καὶ φύσεως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τραχὺς τις μάλα καὶ φορτικὸς ἔδωκε τοῖς ἁμαρτανόουσι· καὶ μᾶλλον ὕπο· τοῦ κλήρου τοῖς ἀτίμοις τῶν ἔργων ἔχαιρον· μίσος· τε ὑπεπέφετο, πολλοὶ τε ἀπεχθανόμενοι ἐκείνον ἐξέκλινον. Χαρίεις δὲ τῷ πλήθει μάλιστα ἦν, τῇ συνεχεῖ διδασκαλίᾳ κατακλυόμενος. Οὐδὲν τοῖσιν

καινόν, εἰ καὶ τισὶν οὐ καλῶς ἐδόκει, ἐπεὶ τοῖ γε καὶ ἄλλοι
 τὸ μέλι πικρὸν τοῖς ἰκτεριῶσι δοκεῖ. Μάλιστα δ',
 ὡς φασιν, ἐνήγεν οὖτω τοῖς πολλοῖς προσκρούειν
 Σαραπίων ὁ μαθητῆς. Ὅν ποτε παρῆσι τῶν συγ-
 κλήρων πάντων λόγος εἶπεν, ὡς ἔοικεν ἂν γε δυνη-
 θεῖς πάντα λόγους ἔλκειν, εἰ μὴ καὶ μάστιγι πάν-
 τως ἐλαύνειν προθυμηθείη. Ὁ δὲ ῥηθὲν, πολλοὺς
 εἰς μέδους κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐνήγεν οὐ μέτριον.
 Καὶ δὴ πολλῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπεωσμένων ἐπὶ
 διαφόροις τοῖς αἰτιάμασιν, ἐκείνοι, οἵσπερ φιλεῖ, καθ'
 ἑαυτοῦς συνιόντες, πρὸς τὸ δόξαν τοῖς κρατοῦσιν
 ὤρμων καὶ πατριῶν οὐκ ἀγεννῆ συστησάμενοι, οὐ
 μετρία εἰς ἑχρῶντο κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς. Καὶ γε
 πίπτειν παρεῖχε τὰ εἰρημένα, ὅτι μὴ συνεσθίων τιμὴ
 ὁ Τιμῶννης πεφώραται, μηδ' ἐφ' ἐστὶν ἰών. Ἐξ ὧν
 καὶ μείζους ἐκείνῳ διαβολαὶ ἀνηγειρόντο. Τίτι μὲν
 οὐδ' ἄλλοις ἐπὶ ἐπιπέττειν, οὐδαμῶς σαφῶς ἤγγελλον·
 οἱ δ' ἐκείνου ἀπολογοῦμενοι τὴν μακρὰν προεβάλλοντο
 ἄσκησιν, καὶ τὸ δυσφῶρος ἔχειν τὴν στόμαχον,
 ἀσθενῶς περὶ τὸ πέττειν ἔχοντα τὰ σιτία. Τέως δ'
 ὅπως εἶχεν, οὐ μικρὰν τάχα παρεῖχε λαθὴν τοῖς
 ἐναντίω; διακειμένους. Τὸ δὲ γε πλήθος διὰ τὴν
 διδασκαλίαν ἀφθονον, καὶ τὴν ἐκείθεν πηγάζουσαν
 ὄψιν, σφόδρα ἐξείχετο τοῦ ἀνδρός, ὑπερφῶς
 ἐρῶντες τῆς γλώττης, ὡς καὶ Χρυσόστομον αὐτὸν
 προσειπεῖν, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐνοουσίας χάριτος αἰ-
 νιτόμενος· καὶ οὐδαμῶς τῶν ἐρεσσεῖν ἡρημένων
 τούτων ἐφρόντιζον. Τί δὲ χρὴ λέγειν αὐδὶς ὁποῖοί
 τινες ἐκείνῳ ἦσαν οἱ λόγοι, ὅσοι μὲν γραφόμενοι
 ἐξεδίδοντο, ὅσοι δὲ λέγοντος ὑπὸ τῶν ταχυγράφων
 ἀνελαμβάνοντο; καὶ μᾶλλον οἱ πλείστοι, ὅπως τὸ
 λαμπροῦσιαν, καὶ τὸ ἐπαγωγόν τε ἅμα καὶ τὸ
 θέλγον μάλα προεβλημένοι; ἐξὸν ἐντυγχάνειν τῷ
 βουλομένῳ ἀναλέγεσθαι τε τούτους, καὶ τὴν ἐξ
 ἐκείνων καρποῦσθαι ὠφέλειαν· πρὸς δὲ καὶ τὴν
 θεῖαν ἡδονὴν ἀπαρῦεσθαι· ὡς καὶ δοκεῖν ἐξείναι
 θεῖως βακχεύειν καὶ σώφρονα μαίνεσθαι. Ἄλλ' ἔως
 μὲν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέβαλεν, ἀρρώστως εἶχεν ἡ
 κατ' αὐτοῦ μανία, καὶ ἥμισυ δρᾶν τι δεδύνητο κατ'
 αὐτοῦ· ὡς δὲ καὶ τοὺς ἐν τέλει εἰς τούμπανες ἐπει-
 ρᾶτο διελέγειν, τηνικαῦτα καὶ ὁ κατ' ἐκείνου φθό-
 νος εἰς μέγα ἀνήπτειτο, καὶ πολλὰ κατ' αὐτοῦ
 ἐκινεῖτο. Ἐνήγε δ' ἕκαστον πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ
 καὶ ταῖς διαβολαῖς πιστεύειν ἐκ τοῦ παρήκοντος,
 ὅπως ἂν ἐλέγχου ἢ μίσους πρὸς αὐτὸν εἶχεν. Προσ-
 θήκη δ' ὅτι πλείστην ἐνεποίησε τῇ κατ' ἐκείνου
 διαβολῇ ἡ κατ' Εὐτροπίου αὐτῷ ἑμίλια ἀναγνω-
 σθεῖσα.

Cæterum quandiu cum clero tantum conflictatus est, infirmior adversus eum fuit furor, neque quidquam efficere potuit. Ubi autem magistratus etiam propalium arguere cœpit, tum demum major adversus eum concitata est invidia, multaque in eum sunt tentata. Et quisque pro eo atque ei visum esset, aut forte reprehensione vel odio in illum flagraret, calumniis ei intentatis fidem habebat. Plurimum autem momenti ad obtreactionem illius attulit oratio popularis ejus, contra Eutropium ab ipso lecta.

principio exhiberet, durus quidam ei gravis admodum esse visus est peccantibus: potissimum vero eis, qui in clero absurdis gaudebant factis. Itaque magnum adversus eum odium est succensum, et multi hostiliter illum declinabant. Multitudini vero, quam assidua doctrina demulcebat, maxime gratus fuit. Neque adeo mirum est, si quibusdam minus bonus visus est: nam mel quoque regio morbo laborantibus amarum videtur. Potissimum vero, sicuti ferunt, ut multos ita ostenderet, Scrapion eum discipulus induxit. **350** Quem aliquando aperte in cleri præsentia dixisse fama est, e illum non omnes oratione allecturum esse, nisi etiam flagello omnino eos compelleret; et quod dictum in odium et invidiam non mediocrem episcopum apud multos adduxit. Enimvero multis ita ob varia crimina Ecclesia ejectis, illi sententiis se primorum et optimatum accommodabant: et sicuti fieri assuevit, in ejuscemodi eorum qui rebus præsunt impotentibus conatibus inter se conveniebant, sodalitatesque et conspirationes non contemnendas instituebant, atque eum non mediocribus expectabant calumniis. Et quæ illi in eum dicebant, fidem obtinebant: quod cum aliis cibum capere, aut convivia adire Joannes deprehensus non esset. Qua ex re crimina majora excitabantur. Quo vero consilio id ille fecerit, nemo clare dixit. Qui vero eum defendunt, diurnam prætendunt vitæ austeræ disciplinam: et quod ægrum haberet stomachum, qui non facile cibum concoqueret. Utcumque autem se res habuit, non parvam adversariis ad obtreactionem ea præbuit occasionem. Plebs autem propter doctrinæ ubertatem, et quæ inde profusebat utilitatem, ex eo viro valde pendebat, mirifice illius linguam deamans: adeo ut Χρυσόστομον, hoc est, aurci oris hominem cognominaret; tam præstantem illius gratiam eo verbo significans. Neque ille quidquam eos qui contra eum blaterabant, curabat. Quid enim rursus hic dicere attinet, quales ejus fuerint orationes, quales vel ipse scriptas edidit, vel eo dicente notarii celeses plurimas exceperet? Quam splendide namque sint, atque ad persuadendum simul et demulcendum compositæ, experiri ei licet, qui versare eas et legere, utilitatemque earum percipere et voluptatem divinam haurire ex eis velit: adeo ut seipsum divino quodam modo intemperis agitari, et moderate prudenterque insanire crediturus sit.

CAPUT III.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

De cura pastorali et doctrina Joannis : et ut multorum arguens et corrigens delicta, in suspicionem pervenerit improbitatis : et unde furor et persecutio adversus eum exstiterit.

Joannes episcopatum adeptus, primum cleri sui mores corrigere est aggressus : progressus ejus in publicum, et quotidianæ vitæ institutum perscrutatus. Acrioreque usus castigatione, nonnullos quidem ad mores legitimos reformavit. Si quos autem sacerdotes non juxta Ecclesiæ constitutiones vivere velle cernebat, eos sacris ædibus exclusit. Neque enim sacerdotum honore eos frui debere dixit, qui verorum sacerdotum vitam æmulari nollent. Nam cum natura ad arguendum et reprehendendum propensus esset, magis etiam postquam magistratum tantum cepit, mos is in eo est adauctus. Natura enim potestatem nacta, promptius etiam adversus peccantes est concitata. Neque vero clerum ille suum tantum, sed ubique locorum ecclesias, perinde atque pater quidam, ad rectum conformare statum studuit : sic scilicet Thraciam omnem, quæ in sex divisa est præfecturas, Asiamque eunctam, quæ ab undecim præsidibus regebatur, **351** atque etiam provinciam Ponticam, totidem præfectis gubernatam, eisdem legibus ad officium reducere conatus est. Ubi vero Phœnicæ adhuc simulacrorum sacrificiis insanire cognovit, missis eo qui divino zelo flagrant viris, legibus quæ dudum latæ fuerant, confirmatis, quidquid erat de superstitione eorum reliquum, idolorumque delubra, ex ipsis fundamentis evertit. Quam ad rem e domo sua impensas præbuit. Feminis enim nobilibus et locupletibus, ut pecuniam talem liberaliter conferrent, persuaserat. Ubi vero Scytharum quoque multitudinem Ariana liberaret contagione, qui ejusdem cum illis linguæ essent, eis præfecit : sæpius quoque ipse eos visens, doctrinisque suis per interpretem illustrans, ad veritatem adduxit. Eos vero Scythas etiam qui ad Istrum sunt, ubi veritatis et salutis siti teneri intellexit, eo quoque misit : et homines eos captos, in veritatis potestatem redegit. Ab Ostroenis autem Marcionis morbum, qui alte apud eos radices egerat, repulit : aliaque plurima et Deo grata peregit opera, apostolicam plane de ecclesiis omnibus in animo circumferens curam. Nec iis ille quoque contentus fuit, sed dissensionem quæ inter Orientales et Occidentales ecclesias propter Paulinum et Flavianum exstitit, Theophilo conciliato sustulit : et ut una Antiochiæ esset ecclesia effecit, Paulino et Evagrio vita defunctis. Quapropter facilem episcopis fuisse, cum nemo impedimento esset, conciliationem puto. Populus namque dissidiis, quibus jam fatigatus erat, remissis, qui Eustathii primum auctoritatem secuti erant, sicuti fieri assolet, paulatim ad eos qui sub Flaviano erant accedentes, per unionem eis sunt conjuncti. Talem se cum vir magnus et natura et zelo statim a

Περὶ τῆς Ἰωάννου ποιμαστικῆς καὶ διδασκαλίας : καὶ ὅπως τὰ τῶν πολλῶν διελέγχων πταίσματα καὶ ἐπανορθούμενος, οὐ καλῶς ἔδοκει : καὶ ὅθεν ἡ κατ' αὐτοῦ μαρτυρία συνέστη.

Τῆς δ' ἐπισκοπῆς Ἰωάννης γενόμενος ἐγκρατῆς, πρῶτον μὲν διορθοῦν ἐπειρεῖτο τῶν ὑπ' αὐτῷ κληρικῶν τὴν διαγωγὴν. Προόδους γὰρ αὐτῶν διηρέεα καὶ διαίτας · καὶ σφοδρῶ χρώμενος τῷ ἐλέγχῳ, ὡς μὲν ἐπίστρεφεν, οὐδὲ τῶν ἱερῶν μὴ κατὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νόμους πολεῦσθαι ἡρημένους, εὐρία, τῶν ἱερῶν ἀνακτόρων ἀπειργε, μὴ δεῖν εἶναι λέγων τῆς μὲν τῶν ἱερῶν ἀπολαύειν τιμῆς, τῶν δ' ἀληθῶν ἱερῶν μὴ ζηλοῦν αἰρεῖσθαι τὸν βίον. Φύσει γὰρ καὶ πρότερον ἐλεγκτικὸς ὢν, ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχὴν εἰληφώς, εἰς ἐπίδοσιν μείζω προήχθη. Ἐξουσίας γὰρ ἡ φύσις ἐπιλαδομένη, ἐτοιμότερον μᾶλλον κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων κεινέητο. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας οἷα τις πατήρ ἐπανορθοῦν ἐσπεύδεν · ἀμέλει καὶ Θράκην ἄπασαν, εἰς ἔξ ἐκ αὐτῆς ἡγεμονίας διήρτηται, καὶ Ἀσίαν ὅλην · ὑπὸ δὲ ἑνδεκα αὐτῆ ἀρχόντων ἰθύνετο, καὶ μὴν καὶ τὴν Ποντικὴν διοίκησιν, Ἰσραήλμοις δ' ἡγεμόσι τῇ Ἀσίᾳ καὶ οὗτοι ἰθύνοντο, τοὺς αὐτοὺς ἐσπούδαζε νόμοις εὐθύνειν. Καὶ Φοίνικας δ' ἔτι ταῖς εἰδώλων θυσίαις μεμνημένας μαθῶν, ζήλω θεῶν πυρπολούμενους ἄνδρας πέμπων, τοὺς πάλαι προτεθέντας νόμους κρατύνων, τὸ περιλειπούμενον τῆς ἐκείνων θρησκείας καὶ τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, ἐκ βάρβρων ἀνέσπα, ὅσσοθεν τὰς δαπάνας πορίζων · Ἐπειθε γὰρ τὰς πλοῦτον κομώσας τῶν εὐγενῶν φιλοτιμίας ταῦτα παρέχειν. Τὸν δὲ Σκυθῶν ὄμιλον τῆς Ἀρμενικῆς ἀπαλλάττων λύθης, ὁμογλώσσους ἐπιστήσας αὐτοῖς. Τὰ πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς φοιτῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ταῖς διδασκαλαῖς δι' ἑρμηνείας καταφωτίζων, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδήγει. Καὶ τοὺς παριστρίως δὲ Σκυθίας διψῆν μαθῶν ἀλήθης, πέμψας εὐθὺς ἐζώγει πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅσοιμοὶς δὲ τὴν Μαρκίωνος νόσον εἰς βάθος ἐντετηκυῖαν ἐξήλαυνε. Καὶ ἄλλα πλεῖστα καὶ θεοφιλῆ εἰεπράτετο ἔργα, τὴν ἀποστολικὴν τῶν ἀπανταχοῦ Ἐκκλησιῶν μέριμναν τῆ ψυχῇ περιφέρων. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Ἑω καὶ πρὸς Ἐσπεραν Ἐκκλησιῶν διάστασιν, διὰ Παυλίον καὶ Φλαβιανὸν γεγεννημένην, θεραπεύσας Θεόφιλον, διέλυσε · καὶ μίαν Ἐκκλησίαν εἶναι τὴν Ἀντιόχου πεποίηκε, Παυλίνου καὶ Εὐαγρίου τέλει χρησαμένων τοῦ βίου. Αἱ οὖν γε ὁμοίαι εὐχερεῖς γενέσθαι τοῖς ἐπισκόποις τὰς καταλλαγὰς, μηδενὸς ἐμποδῶν καθεστῶτος. Ἀπεικῶν γὰρ ὁ λαὸς, οἱ καταρχὰς Εὐσταθίῳ ἐπηκολούθησαν, οἷα φιλεῖ, κατ' ὀλίγους προσιδόντες, τοῖς ὑπὸ Φλαβιανῶ τεταγμένοις ἠνώθησαν. Οὕτω δ' ἔχων ὁ μέγας καὶ ζήλων καὶ φύσεως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τραχὺς τις μάλα καὶ φορτικὸς ἔδοκει τοῖς ἀμαρτανόνοισι · καὶ μᾶλλον ἴσοι τοῦ κλήρου τοῖς ἀτίμοις τῶν ἔργων ἔχαIRON· μίσθ· τε ὑπετάφετο, πολλοὶ τε ἀπεχθανόμενοι ἐκείνον ἐξέκλεινον. Χαρίεις δὲ τῷ πλήθει μάλιστα τῆ, τῆ συνεχεῖ διδασκαλίᾳ κατακλινομένοις. Ὅθεν τοῖνον

καίνον, εἰ καὶ τισιν οὐ καλῶς ἐδόκει, ἐπεὶ τοῖ γε καὶ ἄλλοι μὲν πικρὸν τοῖς ἱερατικῶσι δοκεῖ. Μάλ.στα δ', ὡς φασι, ἐνήγεν οὖτω τοῖς πολλοῖς προσκρούειν Σαραπίων ὁ μαθητῆς. "Ὅν ποτε παρρησίᾳ τῶν συγκλήτων πάντων λόγος εἶπε, ὡς ἔοικεν ἂν γε δυναθῆς πάντα; λόγοις ἔλαειν, εἰ μὴ καὶ μάστιγι πάντως ἐλαύνειν προθυμηθείης. "Ὁ δὲ ῥηθὲν, πολλοὺς εἰς μῆτος κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐνήγεν οὐ μέτριον. Καὶ δὴ πολλῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπεισμένων ἐπὶ διαφόροις τοῖς αἰτιάμασι, ἐκείνους, οἵπερ φιλεῖ, καθ' ἑαυτοῦ συνιόντες, πρὸς τὸ δόξαν τοῖς κρατούσιν ὤρμων καὶ πατριᾶν οὐκ ἀγεννῆ συστησάμενοι, οὐ μετρίαις ἐχρῶντο κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς. Καὶ γε πιστὴν παρῆγε τὰ εἰρημένα, ὅτι μὴ συνεσθίων τιμὴ ὁ Ἰωάννης πεφώραται, μὴ δ' ἐφ' ἐστὶν ἰών. Ἐξ ὧν καὶ μειζύους ἐκείνῳ διαβολαὶ ἀνηγειροῦντο. Τίτι μὲν οὖν λόγῳ τοῦτ' ἐπριττεν, οὐδεὶς σαφῶς ἠγγέλλεν· οἱ δ' ἐκείνου ἀπολογοῦμενοι τὴν μακρὰν προεβόλοντο ἄσκησιν, καὶ τὸ δυσφῶρος ἔχειν τὸν στόμαχον, ἀσθενῶς περὶ τὸ πέττειν ἔχοντα τὰ σιτία. Τέως δ' ὅπως εἶχεν, οὐ μικρὰν τάχα παρῆγε λαθὴν τοῖς ἐναντίω; διακειμένοις. Τὸ δὲ γε πλήθος διὰ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀφθονον, καὶ τὴν ἐκείθεν πηγάζουσαν δυνασίν, σφόδρα ἐξείχετο τοῦ ἀνδρός, ὑπερφύως ἐρώντες τῆς γλώττης, ὡς καὶ Χρυσόστομον αὐτὸν προσεπειν, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐνοουσίας χάριτος αἰνετόμενος· καὶ οὐδαμῶς τῶν ἐρεσχελεῖν ἡρημένων τοῦτον ἐφρόντιζον. Τί δὲ χρῆ λέγειν αὐθις ὅποιοί τινες ἐκείνῳ ἦσαν οἱ λόγοι, ὅσοι μὲν γραφόμενοι ἐξεδίδοντο, ὅσοι δὲ λέγοντο ὑπὸ τῶν ταχυγράφων ἀνελαμβάνοντο; καὶ μᾶλλον οἱ πλείστοι, ὅπως δὲ λαμπρολίαν, καὶ τὸ ἐπαγωγόν τε ἕμα καὶ τὸ θέλγον μάλ' ἀπροεβλημένοι; ἐξὸν ἐντυγχάνειν τῷ βουλομένῳ ἀναλέγεσθαι τε τούτους, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνων καρποῦσθαι ὠφέλειαν· πρὸς δὲ καὶ τὴν θεῖαν ἡδονὴν ἀπαρῦεσθαι· ὡς καὶ δοκεῖν ἐξεῖναι θεῖως βακχεύειν καὶ σῶφρονα μαινεσθαι. Ἄλλ' ἔως μὲν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέδαεν, ἀρρώστῳ; εἶχεν ἢ κατ' αὐτοῦ μανία, καὶ ἥμισυ δρᾶν τι δεδύνητο κατ' αὐτοῦ· ὡς δὲ καὶ τοὺς ἐν τέλει εἰς τοῦμφανὲς ἐπειράτο διελέγειν, τὴν καὶ αὐτὰ καὶ ὁ κατ' ἐκείνου φθόνος εἰς μέγα ἀνήπτετο, καὶ πολλὰ κατ' αὐτοῦ ἐκινεῖτο. Ἐνήγε δ' ἕκαστον πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ καὶ ταῖς διαβολαῖς πιστεύειν ἐκ τοῦ παρῆγοντος, ὅπως ἂν ἐλέγχου ἢ μίσους πρὸς αὐτὸν εἶχεν. Προσθήκη δ' ὅτι πλείστην ἐνεποίησε τῇ κατ' ἐκείνου διαβολῇ ἢ κατ' Εὐτροπίου αὐτῷ ἐμίλια ἀναγνωσθεῖσα.

Cæterum quandiu cum clero tantum conflictatus est, infirmior adversus eum fuit furor, neque quidquam efficere potuit. Ubi autem magistratus etiam propalam arguere cœpit, tum demum major adversus eum concitata est invidia, multaque in eum sunt tentata. Et quisque pro eo atque ei visum esset, aut forte reprehensione vel odio in illum flagraret, calumniis ei intentatis fidem habebat. Plurimum autem momenti ad obtreccionem illius attulit oratio popularis ejus, contra Eutropium ab ipso lecta.

A principio exhiberet, durus quidam ei gravis admodum esse visus est peccantibus: potissimum vero eis, qui in clero absurdis gaudebant factis. Itaque magnum adversus eum odium est succensum, et multi hostiliter illum declinabant. Multitudini vero, quam assidua doctrina demulcebat, maxime gratus fuit. Neque adeo mirum est, si quibusdam minus bonus visus est: nam mel quoque morbo laborantibus amarum videtur. Potissimum vero, sicuti ferunt, ut multos ita ostenderet, Serapion eum discipulus induxit. **350** Quem aliquando aperte in cleri præsencia dixisse sanā est, et illum non omnes oratione allecturum esse, nisi etiam flagello omnino eos compelleret; et quod dictum in odium et invidiam non mediocrem episcopum apud multos adduxit. Enimvero multis ita ob varia crimina Ecclesia ejectis, illi sententiis se primorum et optimatum accommodabant: et sicuti fieri assuevit, in ejuscemodi eorum qui rebus præsunt impotentibus conatibus inter se conveniebant, sodalitatesque et conspirationes non contemnendas instituebant, atque eum non mediocribus expelebant calumniis. Et quæ illi in eum dicebant, fidem obtinebant: quod cum aliis cibum capere, aut convivia adire Joannes deprehensus non esset. Qua ex re crimina majora excitabantur. Quo vero consilio id ille fecerit, nemo clare dixit. Qui vero eum defendunt, diurnam prætendunt vitæ austeræ disciplinam: et quod ægrum haberet stomachum, qui non facile cibum concoqueret. Utcunque autem se res habuit, non parvam adversariis ad obtreccionem ea præbuit occasionem. Plebs autem propter doctrinæ ubertatem, et quæ inde profuebat utilitatem, ex eo viro valde pendebat, mirifice illius linguam deamans: adeo ut Χρυσόστομον, hoc est, aurci oris hominem cognominaret; tam præstantem illius gratiam eo verbo significans. Neque ille quidquam eos qui contra eum blaterabant, curabat. Quid enim rursus hic dicere attinet, quales ejus fuerint orationes, quales vel ipse scriptas edidit, vel eo dicente notarii celeres plurimas exceperet? Quam splendide namque sint, atque ad persuadendum simul et demulcendum compositæ, experiri ei licet, qui versare eas et legere, utilitatemque earum percipere et voluptatem divinam haurire ex eis velit: adeo ut seipsum divino quodam modo intemperis agitari, et moderate prudenterque insanire crediturus sit.

551 CAPUT IV.

A

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

De Eutropio cubiculi Imperialis praeposito, et de ea quam is tulit lege: ut idem sit interfectus: et ut odium adversus Joannem quidem conceperint, et siverint.

Eutropius enim iste eunuchorum in imperiali cubiculo princeps, qui ad consularem dignitatem pervenerat; et pater imperatoris vocatus fuerat, neque praesentis fortunae magnitudinem tulit, neque quidquam de rerum humanarum mutabilitate cogitavit, sed ubi ulcisci quosdam in animum induxisset, magnopere contendit, ut imperatores constitutionem ferrent, ne quis ad ecclesiam confugeret: sed etiam si quis ad eam confugisset, et supplex Deo factus esset, atque in templis metus causa versaretur, ut inde extraheretur. Potissimum vero id fecit propter Pentadium, clarissimi ducis Timasii conjugem, quem magna gloria virum affectatae tyrannidis criminis reum a se actum, Oasim ad perpetuum exilium deportari curaverat. At ille siti, quemadmodum audivi, oppressus, aut ne pejus quidquam pateretur, veritus, arenosis ibi locis errans, statim vitam finit. Et lex quam Eutropius ferendam curaverat, ad finem suum perducta est. Brevi vero post, cum imperatorem offendisset, ut qui in conjugem ejus contumeliosus fuisset, primus ipse quam perferri studuerat legem, statim violavit. Nam ex imperialibus aedibus profugiens, supplex in ecclesia consedit; tum Joannes absurdum Eutropii conatum arguens, luculentam habuit orationem in ambone (1), seu suggestu, qui mos ejus erat, cum populum doceret, ut omnes vocem ejus exciperent, sedens. In ea oratione cum eorum qui potestatem et magistratus gerunt, supercilium et arrogantiam, quantum potuit, taxavit: tum populo rerum humanarum inconstantiam, quae eodem loco manere non soleant, proposuit. Sed enim qui hostili erga eum erant animo, et in hoc ipsum calumniose reprehenderunt, illud carpentes, cum miserari potius casum ejus qui de vita periclitatus sit, debuerit, quod insuper ærumnam arguerit, afflictionem illius adaugens, et calamitati insultans. Eutropius tam impii facinoris poenas non multo post propter multa quoque alia delicta luit, capitali affectus supplicio. **352** Lex autem opera ejus lata, ex publicis monumentis sublata, et nomen ejus in catalogo et nomenclatura consulum expunctum est. Ecclesia autem Dei legibus benedictum constitutis enituit, eo ipso scilicet Deo apertam injuriam extemplo vindicante. Ego vero non committam, quin in historia hac potissimam causam cadis Eutropii exponam, ut ne ea res fraudi sit, apud eos qui eam plane ignorant, magno illi viro: si rationem illi nesciant, per quam is virum eum, qui in Ecclesiam contumeliosus fuisset, contumelia affecerit, extrahi eum ex sacris aedibus passus. Arcadius post patris obitum ux-

Περὶ Εὐτρόπιου τοῦ κραιπνοῦ, καὶ περὶ τοῦ νόμου ὃν ἔθετο· καὶ ὡς ἀνηρέθη· καὶ ὡς τὸ κατὰ Ἰωάννου μῖσος ὠδίνετο.

Εὐτρόπιος γὰρ οὗτος πρῶτος ὠν τῶν θαλαμηπόλων εὐνοῦχων, καὶ εἰς τὴν ὑπάτων ἀναβὰς ἀξίαν, καὶ πατὴρ βασιλέως κληθεὶς, οὐκ ἤνεγκε τῆς παρούσης εὐδαιμονίας τὸ μέγεθος, οὐδὲ τι περὶ τῶν ἀνθρωπίνων μεταβολῶν ἐνενοεῖ· ἀλλ' ἀμύνασθαι τινὰς ἡρημένους, σπουδῆν ἐποιεῖτο νόμον θεῖναι τοὺς αὐτοκράτορας, ὥστε μηδένα τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγειν· ἀλλὰ καὶ φεύγοντα καὶ ἐκείτην θεοῦ γινόμενον, καὶ ἐν τοῖς νεῷ διατριβὴν κερτημένον τῷ θεῷ, ἐκείθεν ἀφέλκειν. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἐπράττε διὰ Πενταδίου τοῦ περιδουμένου ἐν στρατηγίᾳ γαματῆν· ὃν εὐδόκιμον πάνυ διαγεγνημένον, ἐγκλημα τυραννίδος ἐπαγαγῶν, εἰς Ὅασιν ἀτίθω ἐξημίω φυγῆ. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἡ δέψει, ὡς γ' ἐπιθυομένη, ἢ μὴ τι καὶ ἄλλο χεῖριστοι πάθη, δάσας, ταῖς ἐκεῖσε ψάμμοις ἀλώμενος, ἀίφνης ἀνηρέπαγῃ τοῦ ζῆν. Καὶ ὁ μὲν νόμος ὃν ἐσοῦδαζε, πέρας εἶχεν· οὐκ εἰς μακρὸν δὲ προσκρούσα; οὗτος τῷ βασιλεῖ, ὡς εἰς τὴν ἐκείνου γαματῆν ἐνωθρίσας, πρῶτος οὗτος τὸν ὃν ἐσοῦδαζε νόμον εὐθὺς παρέδρανε. Τῶν γὰρ βασιλείων εὐθὺς ἀποδράς, ἐκείτη τῇ ἐκκλησίᾳ προσέδραυε. Τότε δὲ ὁ Ἰωάννης τὸ ἄτοπον διελέγχων τῆς ἐπιχειρήσεως Εὐτρόπιου, λαμπρὸν τινα κατ' αὐτοῦ λόγον διεξέειπεν ἐπ' ἀμβωνος καθισθεὶς, ὡσπερ ἦν εἰωθὸς ἐκείνῳ ταῖς διδασκαλίαις ποιεῖν, ἐν ἅπαντα; ἢ φωνῆ ἐπιφθάνοι. Ἐν τῷ λόγῳ, κατέσπα μὲν ὡς οἶδόν τε τῶν ἐν δυνάμει τὸ τῆς ἐφρῶς μετέωρον· προσεπειδείκνυ γε μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ ἀστατον, μὴ εἰωθὸς ἔχον ἐπὶ τοῦ ταυτοῦ μένειν. Ἄλλ' οἷ γε πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἔχοντες καὶ τοῦτο διέβριον· καὶ μῶμος τῷ Ἰωάννῃ ἐτρέβετο, δέον μᾶλλον λέγοντες ἐλεεῖν τὸν ὑπὲρ ψυχῆς τρέχοντα κίνδυνον. Ὅδε πρὸς τῇ συμφροσῇ καὶ διήλεγχεν, αὖξων ἐκείνῳ τὴν λύπην, καὶ ἐπιμαθαίνων τοῖς ἐκείνου δεινοῖς. Ἄλλ' Εὐτρόπιος μὲν τῆς ἀσεβοῦς ἐπιχειρήσεως οὐ καλλῶ ὕστερον διὰ πολλὰ πταίσματα τὴν δίκην ἀνέπλησσε, τὴν κεφαλὴν ἐκτμηθεὶς· ὁ δὲ θεοῖς αὐτῷ νόμος ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομημάτων ἠφάνισται· καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου τοῦ καταλόγου τῶν ὑπάτων περιηρέθη. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία εὐ μάλα τοῖς κειμένοις νόμοις διέπρεπεν, οἷα δὲ αὐτοῦ ἐκείνου Θεοῦ ἐκ τοῦ σχεδὸν τιμωροῦ γενομένου τῷ προφανεῖ ἀδικήματι. Ἐγὼ δ' οὐκ ἀνήσω μὴ καὶ τὸ μάλιστα αἴτιον τῆς ἀναίρεσεως Εὐτρόπιου τῇ ἱστορίᾳ προσθεῖναι, ἵνα μὴ τοῖς καθάπαξ ἀγνωοῦσι πρόσκομμα τοῦτο τῷ μεγάλῳ νομίζοιτο, μὴ διειδῶσι τὸν τρόπον δι' οὗ τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὀδριντὴν περιῦδριση, ἐάσας ταύτης ἀφαιρεθῆναι. Ἄγεται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος μετὰ τελευταίην τοῦ πατρὸς γυναῖκα, ἢ Εὐδοξία ἦν ὄνομα, θυγάτηρ, ὡς μὲν τινες ἱστοροῦσι, Γρατιανοῦ, δὲ τῆς ἐσπέρας τὴν ἀρχὴν ἐκλήρουτο, ὡς δ' ἕτεροι, Βαῦδωνος, δὲ βάρβαρος μὲν ἦν τὸ γένος, στρατηγίαι;

(1) Factum id cum metu consternatus Eutropius et humi provolutus pro sacra mensa jaceret. (Socr. libro vi, cap. 5.)

δ' ἐν ἑσπέρα πλείσταις διέπρεψεν. Οὐ μέντοι δὲ τὸ γύναιον κατὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς νουθεσίαν διέκειτο· ἀλλὰ τι καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ θράτους οὐκ ἐλάχιστον ἐπέφερετο. Δύο δὲ θυγατέρας τῷ Ἀρκαδίῳ ἐγέννα. Πουλχερίαν μὲν πρότερον, ἔπειτα καὶ Ἀρκαδίαν, πρὸς δὲ καὶ τρίτην Μαρίναν· πολλῶν δὲ ὑστερον· καὶ οὐδὲν ἐκείνην ἐγέννησε Θεοδόσιον, εἰς δνομα τῷ πάππῳ κληθέντα. Ἔτι γοῦν δύο παιδῶν οὔσα μήτηρ, πρὸς Εὐτρόπιου περιουριζέτο· πρὸς γὰρ δὴ τοῖς ἄλλοις ἐπῆγε καὶ τοῦτο προσαπειλῶν, ὅτι τῶν βασιλείων ταύτην κατενεγκεῖν καὶ οἰκαδὲ ἀποπέμψασθαι, ὃ Εὐτρόπιος. Ἡ δὲ θυμῷ ὑπερῆσασα, ὡς εἶχε τὰ παιδία διὰ χειρὸς ἑκατέρας ἀγκυλισαμένη, πρόσσεισι τῷ ἀνδρὶ ὀλοφυρομένη τε καὶ κωκῶουσα· εἰς οἶκτον δὲ καὶ τὰ βρέφη προτεινομένη, δακρῶν ἠφίει λιθάδας· καὶ τὰλλα ἐποίει ὅσα εἰκὸς γυναῖκα φλεγμαινοῦσαν, πρὸς τὸ συμπαθὲς ἐφελκῶσαι τὸν ἄνδρα. Ὁ δ' Ἀρκαδίου οἶκτῳ δὴ τῆς γυναίκος καὶ τῶν παιδῶν πρὸς ὄργην ἀνήφθη· τῷ τε ζέοντι τοῦ θυμοῦ, καὶ τῷ τῶν λόγων μάλιστα ἐμβριθεῖ, ταῖς ἀληθείαις· βασιλεὺς ἦν· καὶ δῆτ' ἐκείνον τιμῆς τε περιδύει ἀπάσης, πάντα τε τὸν πλοῦτον προσαφαιρεῖσθαι, καὶ τῇ Κύπρῳ νῆσῳ φυγάδα ποιεῖ· γραφὴν δ' ὑποστὰς· ἐν βραχεῖ, ὡς ἤνικα εἰς τὴν ὑπατον ἀξίαν προέβη, κόσμοις παρ' ἀξίαν ἐχρήσατο, οὐδὲ μόνῳ ἐξέσσει βασιλεῖ ἀμφιένυσθαι, ἐκείθεν ἀχθελίς, κατὰ τὸ Παντεῖχιον καθεσθέντος συνεδρίου, Ἀύρηλιανοῦ τοῦ ἐπάρχου τὸν ἑτέροιο; ἐπιφανέσει συνδιασκοποῦντος τὰ κατ' αὐτοῦ, ἐπ' αἰτίαις φαύλαι; ἀλοῦς ὃ Εὐτρόπιος, τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν τὰ κατὰ Εὐτρόπιον. Οὐκ ἐντεῦθεν οὖν μῶμο; προσετίθη τῷ Ἰωάννῃ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν στρατηλάτην Γαῖνῶν περιούριεν ἐμφανῶς· τῆ συνήθει χρώμενος παρῆρησι· ἐπὶνῆκα μίαν τῶν ἐνδον τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν ταῖς ὁμόφροσιν ἐκείνου προσνεμηθῆναι Ἀρειανούς παρὰ τοῦ βασιλέως· αἰτήσαι· ἐτόλμησεν· ἧς μὴ τυχὼν, τυραννεῖν ἐπέβαλεν· καὶ πλείεστα ἔδρασε τὰ δεσιν· τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ἀνάστατον θέμενος. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλοις ἠτιῶντο παρ' αὐτοῦ μὴ δέον ὄν διελεγχομένου;· δι' ἃ καὶ διάφοροι τοῖς πολλοῖς καθίστατο. Οὐ μέτρια δὲ κατὰ τοῦτου καὶ ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου Θεοφίλου ἐσκαῶρει εὐθύς μετὰ τὴν χειροτονίαν· πολλὰ τε οἷς τε ἐντόχοι δι' ἐαυτοῦ ἔλεγε, καὶ τοῖς· ἀποῦσι πλείονα ἔγραψεν, ἐπιτωθάζων τὸν ἄνδρα, σκαιὸν τε καὶ ἀνήμερον ἐγκαλῶν. Καὶ γὰρ οὐ μετρίως τοῦτον ἐλύπει ὃ τε ζῆλος ἐκείνου καὶ ἡ ἐνθεος παρῆρησι· ἀλλ' ὅτι δι' ἐκείνον καὶ ὁ αὐτῷ σφόδρα ἐρίμμενος Ἰσιδωρος τῆς ἐπισκοπῆς διεκρούσθη. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν θεοτάτον Ἰωάννην οὕτως· ἐφέρετο· καὶ τὸ κακὸν εὐθύς κατ' αὐτὸν ὤδινε. Ποῦ γὰρ καὶ χωρεῖν ὁ κόσμος· εἶχεν ἄνδρα τοσοῦτον, θεῶν μόνῳ ζῶντα, καὶ μηδὲν ἄλλο ἢ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν μόνην καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πραγματευόμενον; Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ ἐκείνου προϊόντες, δηλώσωμεν.

A rem duxit, cui nomen fuit Endoxiæ: Gratiani, cui Occidentale imperium sorte, ut quidam memorie commendarunt, obvenerat: sicuti autem alii tradunt, Baudonis (1) filiam. Fuit autem is barbarus genere, in re vero militari et in imperatoris artibus plurimis in Occidente præclarus. Porro femina ea non itidem ut maritus, segnis fuit, sed non minimum de barbarica insolentia obtinuit. Duas autem filias Arcadio genuit, Pulcheriam primum, deinde Arcadium, ac tertiam rursus Marinam: longe vero post, filium quoque Theodosium, de avi nomine Ita appellatum. Cum ea adhuc duarum filiarum mater esset, contumeliosius ab Eutropio accepta est. Super alia enim convicia et illud inabundus adjecit, brevi fore ut eam ex imperiali aula abductam, ipse domum remittat. Illa autem vehementi fervens ira, filiolam utramque in utrisque ulnis ferens, ad virtutem accessit, quiritans atque lamentans: liberos etiam commiserationis gratia prætendens, proluxe collacrymavit: aliaque insuper fecit, quæ mulierem indignatione flagrantem et virum ad condolentiam pertrahere volentem, facere par est. Atque Arcadius, cohjugem et liberorum miseratus, ad iram ipse quoque accensus est, ardentique iracundia, et verborum potissimum gravitate, imperatorem verum se præstitit. Proinde Eutropium dignitate omni et opibus cunctis spoliatum (2), in Cyprum insulam exsulatum misit. Brevi vero post, quod eo tempore, cum consulatum inivit, ornamentis præter dignitatem usus esset, quæ soli imperatori gestare liceret, accusatus, atque inde abductus, et apud Pantichium, ubi iudicium consilium condescerat, 353 Aureliano præfecto, aliisque illustribus viris causam ejus cognoscentibus, gravium criminum reus peractus, capitis supplicium subiit. Res Eutropii sic habuere. Atque non ea de causa solum Joannes est reprehensus, verum etiam quod magistrum militum Gainam contumeliose propalam solita sua dicendi libertate usus, tractaverit, cum ille ab imperatore petere ausus esset ut intra urbem ecclesia una popularibus suis Arianis attribueretur: quam ubi non impetravit, ad tyrannidem aspirans plurimas Romanis intulit calamitates, ditacionem eorum devastans. Plures vero et alios præterquam decreet, ab eo reprehensos esse, sunt criminati. Quas ob res permultis adversus fuit. Non pauca in hunc etiam statim post consecrationem molitus est Alexandrinus Theophilus, multisque et præsentibus, quos conveniebat, per seipsum dixit, et plura illis absentibus scripsit, viro ei illudens, ferum atque crudelem appellans. Non parum namque illum offendeat ardor et libertas divina Joannis, atque insuper quod per illum tantopere sibi dilectus Isidorus ab episcopatu repulsus esset. Res sacratissimi Joannis in hoc

(1) Bando iste, sive Bauto, proximo a Gratiani eade anno cum Arcadio cos. fuit.

(2) Direptas quid plangis opes, quas natus habebit? Non aliter poteris principis esse pater. (C'aud.)

erant et ad hunc modum statim adversus illam plerique malum parturiebant. Quomodo enim virum tantum capere mundus posset, qui soli Deo viveret: neque aliud quidquam, quam solam hominum salutem verbis et factis lucrifacere contenderet? Sed res ejus postea persequemur.

354 CAPUT V.

Res Gothi Gainæ Barbari: et de libertate dicendi, qua pro ecclesiis et apud imperatorem et apud ipsum Gainam usus est Joannes.

Oratio autem Gainæ res referre cupide gestit: quis fuerit, unde in Romanum imperium pervenerit, quomodo Joanni negotium facessero, ut motus contra imperium concitans, quo magnus ille vir legatione apud eum fungeretur, effecerit: et tandem e medio sublatus, interierit. Sub quo res etiam nova prorsus accidit, per quam Deus ostendit providentia et ope sua urbem imperantem et imperium Romanum maximis esse periculis liberatum. Gainas iste barbarus genere fuit, ex Scythis, qui ad Istrum colunt, ortus. Hi vero amne eo, cum glacie constrictus fuisset, transitu, confertim in Romanam ditionem irruerunt, et Thraciam omnem pervagati, Europam diruperunt. At ille ubi ad Romanos transfugit, paulatim progressus, ex tenui milite brevi magister militum Romanorum factus, equestribus pedestribusque praefuit copiis. Sed enim ad tantum honorem praeter dignitatem suam evectus, loco et ordine eo contentus non fuit: sed nisi imperium Romanorum potestati suae subjeceret, gravem eam rem sibi esse putavit. Hac cum animo agitare, populares suos Gothos ex praefecturis eorum accivit, atque ex eis qui cum genere contingerent, ordinum ductores, centuriones et tribunos fecit, exercitumque universum sociis suis credidit. Ut autem Trigibildus necessarius et commodus ei maxime, perquam frequenti ordini praesesset, procuravit; eidemque Phrygiae administrationem cum comitis dignitate concessit. De quo non ita multo post cum nuntiatum esset, res eum novas moliri, urbes circa Phrygiam et Nacoliā (1) vastare, et eadem multam facere, assimilavit quidem scilicet se ea de causa indignari Gainas: iudicis autem quibusdam satis ostendit, ad res novas eum quoque spectare. Illicet ille, perinde atque Romanis bene vellet, fraudem arte comminiscitur, ut ipse bellum contra illum gerendum suscipiat, et urbibus circa Phrygiam, ita ut opus esset, auxilium ferat. Et imperator commentum credens, ei id permisit. **355** Ille porro ingentem plurium millium multitudinem ducens, statim quod celaverat consilium, ostendit, et tyrannidis regulam in medium produxit. Tantum enim abfuit, ut urbes ad quas missus erat, defenderet, ut eas etiam quæ reliquæ adhuc erant, diriperet, atque vi magna everteret: alia autem idem se ab eo passuras esse in expectatione essent. Atque inde movens, quæ in medio erant loca omnia, Mysorum quod dicitur, prædam fecit: et ad eam quæ ex adverso Byzantio est Chalcedonem, castra metatus

(1) Hanc non habent Socrates et Sozomenus, sed hodie quoque Turcæ eam Asiæ partem Nacoliā

A ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Τὰ κατὰ τὸν βάρβαρον Γότθον Γαίναν· καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πρὸς αὐτὸν παρρησίας διὰ τῆς ἐκκλησίας.

Ὅργισθαι δὲ ἡμῖν ὁ λόγος τὰ κατὰ τὸν Γαίναν διελθεῖν, τίς τε ὢν καὶ πόθεν, εἰς τὰ Ῥωμαίων εἰσέλθε, καὶ ὡς πράγματα ποιεῖεν Ἰωάννη· καὶ ὡς ἐπαναστὰς τῆ ἀρχῆς, πρεσβεύειν ὡς ἐκείνου τὸν μέγαν παρεσκευάσατο· καὶ τέλος ὡς διεφθάρη ἀναεῖς παραδοθεὶς· ἐφ' οὗ καὶ πρῶτης πάμπαν ξενίζουσα διεγένετο, Θεοῦ παραδειξάντος, ὡς ταῖς ἐκείνου προνοίαις τε ἀγαθὰ καὶ βοηθείαις τὴν τε βασιλευσάντων πόλιν καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα μεγίστων κινδύνων ἐξήρπασε. Γαίνης οὗτος βάρβαρος μὲν τὸ γένος ἦν, ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον Σκυθῶν ἑρρώμιος· οἱ παγένας τὸν ποταμὸν διαπεραιωσάμενοι, ἀθρόως εἰς τὴν Ῥώμην ἐστῆλασαν· κατὰ πᾶσαν τε ἀναχθέντες τὴν Θράκην, τὴν Εὐρώπην κατελήσαντο. Αὐτόμολος δ' οὖν προσχωρήσας Ῥωμαίοις, κατὰ βραχὺ προτὼν, ἐξ ἀτελοῦ στρατιώτου στρατηλάτης Ῥωμαίων οὐκ εἰς μακρὴν ἀναδείκνυται, καὶ τῆς τε ἱππικῆς καὶ πεζικῆς καθηγείται δυνάμειος. Τῆς τριαύτης δὲ τιμῆς παρ' ἀξίαν τυχὼν, οὐκ ἠγάπα μένειν ἐπὶ τῆς τάξεως, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὑφ' ἑαυτὸν καταστήσεται, ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο. Ταῦτ' ἐν νῦν θέμενος, τοὺς ὀμοφύλους Γότθους ἐκ τῶν οἰκείων νομῶν μετεστέλλετο, καὶ τοὺς ὄσοι κατὰ γένος ἦσαν αὐτῶν, συνταγματάρχας εἶχεν, ἐπατοντάρχους τε καὶ χιλιάρχους ἐποίησε, καὶ τὴν στρατιάν πᾶσαν τοῖς ἐταίροις ἐνεπιστεύετο. Τριγιδίλδον δὲ τῶν μάλιστα ἐν ἐπιτηρείοις αὐτῷ ὄντα πολυεὶς ὀρώπου τάγματος ἠγεῖσθαι παρεσκευάσατο· καὶ τὴν τῆς Φρυγίας ἐνεχείριζε τοῦτ' ἀρχὴν, κόμητος ἀξίον αὐτῷ περιθέμενος· οὐ δὲ καὶ ἐν οὐ πολλῷ νεωτερίζειν ἠγγελέμενον, καὶ τὰ περὶ τὴν Φρυγίαν καὶ Νακώλειαν πόλεις ἀναστατούντος, καὶ φόρον πολλὸν ἐνεργούντος, προσεποιεῖτο μὲν δῆθεν ἀγανακτεῖν Γαίνης· δῆλος δ' ἐκ τινῶν σημείων καθίστατο, συνεωτερίζειν αὐτῷ. Ἀμέλει τὸν καὶ τέχνη μετέρχεται τὴν κατ' ἐκείνου μάχην ἀναλαβέσθαι, οἷα δῆθεν εὐνοὺς μάλα Ῥωμαίοις ὢν, καὶ ταῖς περὶ Φρυγίαν πόλεσιν ὡς χρεῶν ἐπαμύνειν. Ἐνεδίδου δὲ ὁ κρατῶν, πιστεύων τῷ πλάσματι. Καὶ ὁ μὲν πολὺ τι ἐπαρθεμένος πλῆθος ἐς μυριάδας ἠριθμημένον, τὸν κεκρυμμένον σκοπὸν εὐθύς ἀνεκάλυπτε, καὶ τὸν τῆς τυραννίδος βασιλίσκου προῆγεν εἰς μέσον· καὶ οὐ τότε ἀμύνων αἱ ἐπέμθη πόλεις ἦν, ὅσῳ καὶ τὰς περιόμενας εἴθου καὶ ἀνακράτος ἠράνιζε· ταῖς δὲ προσδόκιμος ἦν ἐπιθήσεσθαι. Ἐκεῖθεν δ' ἀπάραι, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πάντα λεῖαν Μυσῶν ποιήσας, ὁ δὲ λέγεται, ἐν τῇ καταντικρὺ Βυζαντιδος Καλιπθῶν ἐστρατοπεδεύετο, καὶ δεινὰ ὄργην ἤπειλαι· τὰ δὲ ἐπραττεν. Ἐν μεγίστῳ δὲ κινδύνῳ τῶν Ἐφῶν πόλει, καὶ μᾶλλον τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας τε καὶ τῶν Εὐξείνουσιν vocant, ἀνατολῆν διέρε δεβentes, hoc est, Orietur. Vide ut itaque lege dom Nacoliā.

πόντων οὐσῶν, σὺν τοῖς ἄμφ' αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐλο-
γίζετο, μὴ δεῖν ἔτι μέλειν· μηδὲ γὰρ ἀσφαλὲς εἶναι
οὕτως ἀπαράσκευα τὰ Ῥωμαίων εἶναι, πρὸς ἄν-
δρας θαναστῶντας ἤδη, καὶ καθάπερ ἀπειρηχότας τὸ
ζῆν. Χρησάμενο· δὲ τῷ καιρῷ, γνώστη μετῆλθε τὸν
βάρβαρον· καὶ δὴ πέμψας πρὸς Γαϊνᾶν ἐπηγγέλλετο,
πράττειν ἐν ἐτοίμῳ ἔχειν, ὃ τι ἂν ἐκεῖνος αἰτοῖη, καὶ
τοῦ λοιποῦ διὰ βίου εἶναι κεχαρισμένος αὐτῷ. Ὁ δὲ
κατένευε, καὶ ἄλλο ἦν οὐδὲν ἢ Σατορνίνον καὶ Αὐ-
ρηλιανὸν ἐξ ὑπάτων ἄνδρας, ὑπονοήσας ἐναντίους
αὐτῷ καθεστάναι. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἄκων ἐδίδου.
Οἱ δ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ θνήσκουσιν αἰρούμενοι· θάπτον
ἦσαν πεποθήναι, καὶ ἐδίδοντο. Ὁ δὲ λαβῶν ἐφέδετο.
Ἄκκιζόμενος δ' ἐκεῖνος, ἐπὶ τὴν Χαλκηδόνα παρῆν·
οὐ δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς γεγωνῶς, καὶ ἀνά τὸν οἶκον Εὐ-
φημίας τῆς μάρτυρος εἰσδόντας, ὅπου δὴ καὶ ὁ ταύ-
της νεκρὸς ἔκειτο, ὄρκους τε δοῦς καὶ λαβῶν εὐνοῦς
εἶναι, τὰ ὅπλα τε κατέλιθετο· ἔπειτα καὶ πρὸς τὴν
Κωνσταντινούπολιν διεπεραιούτο, τὴν τῆς Ἰππου καὶ
περὶ τῆς δυνάμειος ἡγεμονίαν ἐκ βασιλείως αὐθις λα-
βῶν. Δόξας δὲ παρ' ἀξίαν εὐπραγεῖν, σωφρόνως φέ-
ρειν οὐχ οὐδ' ἔτι τὴν τιμῆν. Ἐπεὶ γὰρ καλῶς αἰ
ἀποθῆναι· τὸ πρῶτον παράλογον ζήτημα ἔδοξε, καὶ
δεύτερον ἐπέβαλε· καὶ θύρουδον οὐκ ἐλάχιστον τῇ
Ἐκκλησίᾳ ἐπεχείρει κινεῖν. Χριστιανὸς γὰρ ὢν, ἤκτι-
στα τὸ σέβας ἀκέραιον διετήρει· τῆς γὰρ Ἀρείου
λύθης ἀνάπλευς ἦν. Εἰρηται δ' ἡμῖν ὅπως τὸ γένος
τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους Οὐάλεντος ἐπὶ Οὐλφίλα
τὴν Ἀρειανικὴν παρὰ Εὐδοξίου εἰσεδέξαντο λύμην·
ἢ γοῦν τῇ βροπῇ τοῦ νεωστὶ μεγέθους φιλοτιμούμε-
νος, ἢ ἰσως καὶ παρὰ τῶν τῆς αἰρέσεως ἡγουμένων
ἀναπισθεῖς, μίαν ἦναι τὸν κρατοῦντα ἐκκλησίαν
ἐνδοξοῦ τῆς πόλεως· ἔχειν τοὺς τὰ ἴσα ἐκεῖνῳ θρη-
σκουσοντας· ἱερεῖς· ἐπιμεμφόμενος δ' ὡσπερ, μηδὲ
γὰρ προσήκον εἶναι ἔλεγε, Ῥωμαίων στρατηγὸν
δύναται, ἐξω τειχῶν ἐκκλησιάζοντα εὐχεσθαι. Ὁ δὲ
βασιλεὺς· τὸ τῆς ἐκεῖνου γνώμης ἄστατον δεδοικώς,
καὶ τὴν προσδοκωμένην ὑφορώμενος τυραννίδα,
θεραπεύειν ὑπισχεσθεῖτο· καὶ πέμψας τῷ θεῷ πατρὶ
διεμήνησε τοῦ βαρβάρου τὴν ἀφῆσιν· ἀνεμίμησκέ τε
τὴν δυναστείαν, καὶ τὴν μελετωμένην ὑπηνίττετο
τυραννίδα. Καὶ δηλὸς ἦν, ἰκέτης γενόμενος δοῦναι,
ὡς ἂν τῇ δώσει χαλινώσῃ τὸν τοῦ βαρβάρου θυμὸν.
Ὁ δὲ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ τῷ λεγομένῳ ἤκιστα πέρας
ἐδίδου, ἀλλ' οὐδ' ἐφησυχάζε τῷ καιρῷ· ἀλλὰ τοὺς
ἐπισκόπους λαβῶν ὅσοι τηνικάδῃ τῇ Κωνσταντινίου
παρῆσαν, πρὸς τὰ βασίλεια ἔφχετο. Καὶ πρῶτα μὲν
εἰς αὐτοῦ βασιλεῖ γενναίως τὸν ἀπόλογον ἐποιεῖτο,
εἰ μὴ δὴ οὕτω, λέγων, βασιλεῦ, ὑπισχεσθε, μηδ' αἰροῦ
ρίπτειν οὕτω τὰ ἅγια τοῖς κυρίῳ. Οὐδὲ γὰρ ἀνέξομαι
τοὺς μὲν ὀρθῶς τὸ θεῖον θεολογοῦντας ἐλάττειν, τοῖς
δὲ κατ' ἐκεῖνου βλάσφημον κινουσί γλώτταν τὸ θεῖον
τέμενος· ἐκδιδόναι. Μηδὲ τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον δεῖ-
σῃ· ἀλλ' ἄμφοι καλέσας, σὺ μὲν ἡσυχῇ τῶν λόγων
ἐπάκουε· ἐγὼ δὲ χαλινὸν ἐπιθήσω τῇ γλώττει, καὶ
πέλω ἤκιστα αἰτεῖν, ἢ μὴ συμφέρει διδόναι. ἢ
Ἡσθεῖς δὲ τοῖς εἰρηκόνοισι ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄμφοι
τῇ ὑστεραίᾳ μετεπέλλετο. Ἀλλ' ὁ μὲν Γαϊνᾶς πέ-
ρας ἦναι τοῖς ἐπηγγελλόμενοις· ὁ δὲ τὴν γλώτταν χρο-

est. Et cum gravissima quæque se facturum est
minatus, tum verba quoque ad rem ipsam conti-
lit. Cum vero ita urbes Orientales, maxime autem
quæ in Asia et ad Pontum Euxinum sunt, in summo
versarentur discrimine: imperator una cum eis
qui secum erant amicis, non diutius cunctandum
esse censuit. Quod non tutum esset rempublicam
Romanam ita a rebus omnibus imparatam esse
contra viros qui in mortem ruerent et de vita se-
mel desperassent. Tempori autem inserviens, arte
et consilio barbarum est aggressus. Et missis ad
Gainam legatis, paratum se esse, quæ ille peteret,
facere renuntiavit: tum autem, per vitam omnem
postea gratum eum sibi fore recepit. Accepit is
conditionem, neque aliud petiit quidquam quam
ut ei Saturninus et Aurelianus, exconsules, quos
adversari sibi suspicabatur, dederentur. Imperator
vel invitus ei hoc tribuit. Atque illi pro republica
mortem obire parati, se imperatoris potestati per-
misere. Itaque Gainæ dediti sunt: quibus ille re-
ceptis pepercit; et sedulo quod maxime cupiebat
dissimulans, Chalcedonem advenit, ubi etiam impe-
rator fuit. Atque ibi divæ Euphemie martyris
templum, in quo cadaver illius conditum est, in-
gressi, accepta ipse et data per jurisjurandi reli-
gionem fide, benevolum se et officiosum fore, arma
deposuit: et deinde Constantinopolim transmisit,
ubi rursus equitum et peditum curam et admini-
strationem ab imperatore suscepit. Ast ubi præter di-
gnitatem suam secundas sibi esse res vidit, hono-
rem rursus eum moderate ferre non potuit. Et post-
quam primus ei præter rationem susceptus conatus
ex sententia successit, alium quoque tentandum
sibi esse statuit, et tumultum non minimum Eccle-
siæ concitare aggressus est. Christianus ille quidem
fuit, sed religionem sinceram non servavit: Arii
enim peste infectus erat. Diximus **356** autem
antea, quo modo gens ea Valentis temporibus sub
Ulphila ab Eudoxio Arianam receperit contagio-
nem. Itaque sive recentis facinoris magnitudine
elatus, seu forte ab antesignanis hæresis persuasus,
sacram unam ædem intra urbem consentientibus
sibi in religione sacerdotibus ab imperatore postu-
lavit. Idque veluti exprobrans fecit, minime conve-
nire dicens, ut ipse Romanæ militiæ dux, in eccle-
sia extra urbis mœnia oreret. Imperator ipconstan-
tiam animi ejus metuens, tyrannidemque quæ ab
eo expectabatur, suspectam habens, deliberaturum
se, eique consulturum esse recepit. Et patre divino
accito, petitionem barbari indicavit, potentiam-
que ejusdem in memoriam illi revocavit, et meditatam
expetitamque tyrannidem insinuavit: manifeste de-
nique visus est, se illi quasi supplicem, quod pe-
teret daturum esse, significare, ut ejusmodi con-
cessione barbari furorem frenaret. Divinus autem
ille vir non passus est verba ea ad exitum perve-
nire, neque tempori cessit: sed episcopis qui tum
Constantinopoli aderant, secum ductis, regiam impe-
ratoris ingressus est. Et per seipsum primum magno

animo apud Imperatorem causam egit : « Ne sic, A
 Inquiens, o imperator, te facturum esse pollicearis,
 neque ita sanctum canibus projicere constitueris.
 Ego enim non sustinebo, ut qui recte de Dei nu-
 mine loquuntur et sentiunt, ejiciantur : atque eis
 sacrum delubrum, qui blasphemam adversus eum
 linguam cient, concedatur. Neque barbarum illum
 timueris : verum utroque evocato, tu quidem tacitus
 animum ad ea quæ dicentur adverte : ego
 autem linguam illius frenabo, et persuadebo ut mi-
 nime ille petat, quæ dare non convenit. » Imperator
 verbis his delectatus, utrumque ad se accersit.
 Erit Gainas, ad finem perducere quæ ei promissa erant,
 permisit. Auream autem obtinens linguam Joannes, illi
 resistens : « Non licet, inquit, principi quidquam
 contra Deum audere, siquidem vera pietas illi curæ
 est : sed potius bene constitutas leges servare, et
 eam potissimum quæ contra hæreses alias promul-
 gata est. Suasitque adeo imperatori, conducibilius
 esse dicitur, ut imperio potius cederet, quam per
 impietatem, ædem Dei proderet. » Atque sermonem
 ad Gainam rursum convertens, oportere se ecclesiam
 unam habere dicentem : « Omnes tibi, inquit, sacræ
 ædes patent. » * 359 Cui Gainas respondit : « At
 ego alterius religionis sum, et quod peto, recte me
 petere puto, qui plurima pro Romanis pertuli certamina. »
 « Verum tu, contra Joannes dixit, majora laboribus
 habes præmia. Permagnum enim tibi est, quod
 Romanorum magister militum et es, et nominaris, et
 quod consularia geris ornamenta. Illud vero te
 quoque considerare oportet, quisnam antea fueris,
 et qui nunc factus sis, et quanta in egestate prius
 vixeris, nunc autem quantæ tibi suppeditent opes :
 quem prius habueris vestitum, quam Istrum trans-
 listi, qui vero nunc tibi sit habitus : et minores
 quidem fuisse labores, majorem autem illorum
 mercedem esse, memineris. Age ergo, et moderationem
 obtine : et ne ingratus erga eos sis, qui te
 eohonestarunt, cave, Patriam tuam considera,
 et ut ex ea pulsus, et ab imperatoris patre servatus,
 jurejurando te, amicam Romanis, ipsi illi, ejusque
 liberis fore, et leges servaturum esse, adegeris :
 quas tu nunc ut irritas arguere, in animo habes :
 et illam maxime, quam is qui te profugum recepit
 imperator confirmavit, eos qui alienæ in religione
 sint sententiæ conventus, intra Constantinopolitane
 urbis mœnia cogere prohibentem. »

CAPUT VI.

*De defectione Gainæ, et de visione quam vidit angelorum
 urbis Constantinopolitanæ custodum : et de legatione qua
 Joannes apud Gainam est functus : et ut Gainus in
 Thraciâ captus et necatus sit.*

Hæc verba magna Joannes magna cum libertate
 constanter prolocutus, os Gainæ obturavit, et silere
 eum coegit : neque de ecclesiis quarum ipse curam
 gerebat, quidquam novari permisit. Ille vero non
 multo post ad perfidiam animum adiecit, et conceptam
 dudum meditatamque tyrannidem prodidit. Nam
 urbem vastare in animo habebat, eandemque diripere
 meditabatur. Quas insidias stella illa ensis speciem
 referens portendit, quæ supra modum splendida fuit
 (qualem nunquam antea apparuisse, in litterarum
 memoriam relatum est), supra urbem ipsam relucens,
 et a summo prope cælo ad terram ipsam pertingens.
 Ac primum quidem in argentariorum tabernis in foro

σοῦς Ἰωάννης ἀντέκλιτο, « Μὴ ἐξείναι φάσκων βα-
 σιλεὶ τῶν θεῶν κατατολμᾶν, εἴπερ εὐσεβεῖν αὐτῷ
 μέλει, ἐντελεῖς δὲ τοῦς κειμένους νόμους φυλάττειν,
 καὶ μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἄλλων ἐτέθη αἰρέσεων· συν-
 εβούλευε τε ἀμεινον τῆς βασιλείας παραχωρεῖν, ἢ
 Θεοῦ οἴκου προδότην γενόμενον ἀσεβεῖν. » Πρὸς δὲ
 τὸν Γαῖνῶν αὐτὸς τρέψας τὸν λόγον, χρῆναι φάσκοντα
 καὶ αὐτὸν ἕνα οἶκον ἔχειν, « Ἄπας σοι θεοῦ οἶκος
 ἀνεῖται, » φησὶν. « Ἄλλ' ἐγὼ, ἀντέλεγε Γαῖνῶν,
 θρησκεία· ἐτέρας, καὶ ὁ γ' αἰτῶ, δικαίως, οἶμαι,
 αἰτῶ, πλείστους ὑπὲρ Ῥωμαίων ἀγῶνας διενεγκῶν. »
 « Ἄλλ' ἔχεις, ἀντέφη, καὶ τῶν πόνων μέζους τὰς
 ἀντιδόσεις· μέγα γάρ σοι τὸ στρατηγὸν Ῥωμαίων
 καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ τὸ τῆς ὑπατικῆς
 ἡξιώσθαι στολῆς. Χρεῶν δὲ σε κάκεινο σκοπεῖν, τίς
 μὲν ἦσθα πάλαι, τίς δὲ ἄρα γεγένησαι νῦν· καὶ οὗτος
 μὲν πενίας τὸ πρὶν, νῦν δ' ὄσης περισσεύει· ἔμπλεω,
 καὶ τίς μὲν ἐσθῆς σοι προσῆν πρινή διαθῆναι τὸν
 Ἴστρον, οἷα δὲ σοι ἀρτίως ἀναβολή· καὶ σῦνες ὡς
 μικροὶ μὲν οἱ πόνοι, μέζω δὲ τούτων τὰ ἐπιθλα.
 Σώφρων τοῖνον ἔσο, καὶ μὴ γίνου περὶ τοῦς τετι-
 μηκότας ἀχάριστος. Ἐνδοξὴ δὲ τὴν πατρίδα· καὶ ὡς
 μετανάστης φυγὰς, καὶ ὡς τῷ βασιλέως πατρὶ σω-
 θεὶς, ὄρκους ἔθου εὐνοεῖν Ῥωμαίοις, ἐκέλευν τε καὶ
 παῖσι τοῖς ἐκείνου καὶ νόμοις, οὐς ἀκύρους νῦν
 ἐλέγγχειν διανοῆ· καὶ μάλιστ' ἐκείνον ὃν ὁ σὲ δεξι-
 μενος ἠσφαλίσατο βασιλεὺς, δὲ τοῦς ἐτεροδοξοῦς
 πάμπαν εἶργειν ἔνδον τῶν τῆς Κωνσταντινου ἐκκλη-
 σιάζειν τειχῶν. »

et quod consularia geris ornamenta. Illud vero te
 quoque considerare oportet, quisnam antea fueris,
 et qui nunc factus sis, et quanta in egestate prius
 vixeris, nunc autem quantæ tibi suppeditent opes :
 quem prius habueris vestitum, quam Istrum trans-
 listi, qui vero nunc tibi sit habitus : et minores
 quidem fuisse labores, majorem autem illorum
 mercedem esse, memineris. Age ergo, et moderationem
 obtine : et ne ingratus erga eos sis, qui te
 eohonestarunt, cave, Patriam tuam considera,
 et ut ex ea pulsus, et ab imperatoris patre servatus,
 jurejurando te, amicam Romanis, ipsi illi, ejusque
 liberis fore, et leges servaturum esse, adegeris :
 quas tu nunc ut irritas arguere, in animo habes :
 et illam maxime, quam is qui te profugum recepit
 imperator confirmavit, eos qui alienæ in religione
 sint sententiæ conventus, intra Constantinopolitane
 urbis mœnia cogere prohibentem. »

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

*Περὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Γαῖνῶν, καὶ περὶ τῆς
 ὀπτασίας ἣν εὐεάσατο τῶν φρουρῶν ἀγγέλων
 τῆς πόλεως· καὶ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν πρε-
 σβείας τοῦ Χρυσοστόμου· καὶ ὡς διεβύβη
 θανάτων ἐν Θράκῃ ἀλώμενος.*

Οὕτως ὁ μέγας Ἰωάννης ἀνδρείως παρῆρησασά-
 μενος, τὸν μὲν Γαῖνῶν ἐπεστόμισε, καὶ σιγῆν ἀσκεῖν
 ἐπεισε· μηδὲν δὲ νεωτερισθῆναι περὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν
 ξυνηχώρησεν ἐκκλησίας. Ἐκεῖνος δὲ οὐκ εἰς μακρὰν
 ἐπιόρχειν ἐπέδραστο, καὶ τὴν πόλιν μελετωμένην
 τυραννίδα ἐγύμνου, καὶ πορθεῖν τὴν πόλιν διανοεῖτο·
 καὶ ἐν μελέτῃ ἦν αὐτὴν παραστήσασθαι· ἦν δὴ ἤδη
 ἐπιβουλήν ὁ ξιφοειδὴς ἐκεῖνος· ἀπὸ τῆς προσημύσε,
 λαμπρὸς τις ὑπεράγαυ, καὶ οἷος οὐ πρότερον γε-
 νῆσθαι ἰστέρηται, ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀνω φανεῖς,
 οὐρανόθεν σχεδὸν εἰς αὐτὴν βιήκων τὴν γῆν. Καὶ
 πρῶτα μὲν ἐπιθέσθαι τοῖς ἐν ἀγορᾷ προκειμένοις
 διανοεῖτο ἀργυροπωλείοις, συλλέγειν σωροὺς χρυ-
 μάτων ἐν μεγάλῃ τῶν κατὰ ἐκκλήσιον ὡς δὲ φήμης

γινομένης· οἱ τὸν πλοῦτον προτιθέντες δημοσίᾳ πρὸ χειρὸν ἐφυλάξαντο, βαρβάρων σείφος πολὺ νυκτὸς ἐπιπέμψα·, τὰ βασιλεία ἐκέλευεν ἐμπιπρᾶν. Οἱ δὲ τισούτων οὐδὲν ἤνυσαν, ὥστε καὶ ἐν δέει μεγάλῃ γενόμενοι καθυπέστρεφον. Παρεδείκνυτο γὰρ τῆνικαῦτα Θεῖος, ὅπως προνοίας εἶχε περὶ τὴν πόλιν· οὐρανία γὰρ τις δύναμις προφανείσα τοῖς ἐπιβούλοις ἐν μεγάλοις τοῖς σώμασι κατέπληξε. Καὶ ἀνεχώρουν ἐκείθεν, καὶ θάττον κατεπιτήχοντες, ἤγγελλον Γαῖνᾶ νύκτωρ νήλην ἐπιέναι τῇ πόλει στρατόν. Ὁ δ' ἤκιστα τοῖς εἰρημένοισι ἤξιον πιστεύειν, μὴ τινὰς τῶν εἰωθότων ἐνδημησαί τῇ πόλει στρατιώτας εἰδώ. Ἔτι δὲ τῇ ἐχομένῃ νυκτὶ καὶ ἄλλους ἀπέστειλεν. Ὡς δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἴσα τοῖς προτέροις διήγγελλον, αὐτὸς ἤκων αὐτόπτης ἐγένετο τοῦ παραδόξου θεάματος. Καὶ δὴ νομίσας ἐκείνου χάριν τοὺς τοιούτους ἐλθεῖν στρατιώτας, καὶ κρύπτεσθαι μὲν ἡμέρας νύκτωρ δὲ τὴν πόλιν φρουρεῖν καὶ αὐτὰ τὰ βασιλεία, ἐν σκήψει τοῦ δαιμονῶν ἐγένετο· καὶ οἷα δῆτα εὐχόμενος, τὸν νεὼν κατελάμβανεν, ὃν ὁ τοῦ βασιλέως πατήρ, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τιμῶν, ἀνίστα κατὰ τὸ Ἔδωμον. Συνεξῆει δὲ αὐτῷ καὶ πολὺ τι τῶν βαρβάρων πληθὸς· λάβρα δὲ καὶ ὄπλα ἐξήγον, καὶ κέραμους· βελῶν ἐν γυναικείοις δὴμασι, καὶ ἄλλαι· χρωμένοι μηχαναῖς. Τὸ δὲ βούλευμα τοῦτο ἐπὶ βλάβῃ ἔβηεν Ῥωμαίων ἔποισι. Τὸ δ' ἐλυσιτέλει μᾶλλον, ὡς ἡ ἐκδοσις ἔδειξεν. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς τῶν φρουρούτων τὰς πύλας πεφώρανται ὄπλα ἐξάγοντες, καὶ ἐπιέχοντο τὴν τούτων ἐκκομιδὴν, ἐκείνοι τὰ ξίφη σπασάμενοι, τοὺς φρουροὺς διεχρήσαντο. Δεινοῦ δ' ὡς· εἰκόσθου τὴν πόλιν καταλαβόντος, ὡς ἀλωσομένης αὐτίκα τῆς πόλεως, ὁμοῦ γνῶμη ἀγαθὴ ἐκράτει τοῖς παροῦσι δεινοῖς. Ἡ μὲν γὰρ πόλις ἀθρόον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγεγόνει, τῶν πυλῶν κατὰ χώραν γεγεννημένων· χρηστῆ δὲ γνῶμη χρησάμενος βασιλεύς, προφανῆ τε πολέμιον εἶναι τὸν Γαῖνᾶν διαγνοὺς, ἐκέλευε τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν βαρβάρων ἔνδοσιν ἀναιρεῖν. Καὶ δῆτ' ἀνδρείως ἡ στρατιὰ ἐπιθέμενοι, τοὺς πλείστους ἀνήρουν περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γόθων· ἐκεῖ γὰρ ἠθροίσθησαν ὡς εἰς κρησφύγετον, τῶν πυλῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενομένων μὴ δυνήθοντας διαφυγεῖν. Καὶ δὴ τὴν μὲν ἐκκλησίαν σφῶν πῦρ ἐνίεντες· κατέπρησαν· πάντας δ' ἐκείνους ἀφειδώ· ἔκτειναν. Ὁ δὲ μαθὼν Γαῖνᾶς, τὸν ἐκούσιον ἀποθέμενος δαίμονα, καὶ μὴ τοῦ λοιποῦ προχωρεῖν τὰς ἀπάτας αὐτῷ, ἄρας ἐκείθεν, καὶ διὰ Θράκης ἐλάσας, ἤκειν εἰς τὴν Χερρόνησον, ἐκείθεν εἰς τὴν περαωθῆναι διανοούμενος. Ὡςτο γὰρ ὡς εἰ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις χειρώσασαιτο, ῥάδιος αὐτῷ καὶ τὰ περικύκλω ἔθνη ὑποχείρια γένοιτο. Καὶ ὁ μὲν ἐν τούτοις ἦν· ὁ δὲ βασιλεὺς πρέσβεις πέμπειν ἤρειτο· οὐδεὶς δ' ἐτόλμα τὴν πρεσβείαν· τὸ γὰρ τῆς ἐκείνου γνῶμης ὡμὸν ὑπέιδοντο ἕκαστος. Λιπόντες δὲ τοὺς ὁλοῦς, ἐπὶ τὸν μέγιστον ἐβλεπον ἀριστέα. Ὁ δὲ μὴ τὴν γεγεννημένην δέσις διαφοράν πρὸ μικροῦ, πρέσβεις αὐτίκα ἐπὶ Θράκης τῷ βαρβάρῳ ἐχώρει. Γαῖνᾶς δὲ τὸν πρέσβιν ὄσσει· εἴη διεγνωκῶς, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας· παρόρησαν γεγεννημένην αὐτῷ ἐν τῷ θέμενος· ἀδελφὸς δὲ εἶπερ τι· μὴ τὴν τοῦ

A sitas impetum facere constituit, maxima illa spe concepta, ingentes se pecuniarum acervos ibi corrasurum esse. **360** Sed enim ubi ejus rei fama vulgari cœpit, et argentarii, quod antea fecerant, pecunias suas et opes publice in mensis non proposuere, ingentem Barbarorum vim noctu ad imperiales ædes, ut eas incenderent, misit. Illi vero tantum abest ut aliquid egerint, ut eum ingenti etiam metu inde retro cesserint. Deus namque tum ostendit, quanta illi providentia et cura urbis fuerit. Cœlestis enim quedam vis ingentibus corporibus, insidiatoribus illis apparens, ita eos exterruit, ut terga verterent, et celeriter trepidi Gainæ significarent, novum ea nocte in urbem exercitum venisse. Ille autem fidem eorum dictis non habuit, quod non alios quam qui soliti fuerant in urbe milites esse sciret. Quapropter proxima etiam nocte alios eo misit. Ut vero et illi eadem quæ priores annuntiarunt, ipse eo venit, et spectator oculis suis miraculi ejus fuit. Verum sua gratia milites eos ibi adesse arbitratus, qui interdum quidem se occultarent, noctu autem vigiliis urbem et aulam imperatoriam custodirent, a dæmone se agitari assimilavit, et velut orationi vacaturus templum adiit, quod imperatoris pater in Joannis Baptistæ honorem in Septimo construxit. Exiit autem cum eo magna Barbarorum multitudo, quæ clam secum arma et vasa fictilia telis completa, in muliebribus pilentis, et præterea aliis etiam quas machinati fuerant artibus, efferebat. Et consilium hoc ille in Romanorum scilicet detrimentum cepit. Cæterum id potius imperio eorum bono fuit, ut rei exitus declaravit. Cum namque a portarum custodibus arma efferre deprehensi essent, atque ea in re inhiherentur, gladiis illi strictis excubiiores interemerunt. Atque ubi, quemadmodum fieri solet, gravis tumultus urbem, perinde atque ea illico capi deberet, occupavit, consilium tamen bonum præsentia mala explicuit atque superavit. Nam civitas portis clausis atque obfirmatis, in tutum redacta est statum. Et imperator optimum secutus consilium, publicitus Gainam hostem judicavit, et qui reliqui in urbe erant Barbaros intra muros occidi jussit. Quapropter milites magnis animis illos aggressi, plurimos apud eam quæ dicitur Gotthorum ecclesiam necarunt. Eo namque tantum ad asylum et perfugium confugerant, cum portis clausis profugere nequirent. **361** Ita ecclesiam eorum igne injecto cremarunt, et Barbaros omnes discrimine nullo conciderunt. Quod ubi Gainas rescivit, dæmone quem voluntate sua sibi sumpserat, dimisso, quod sibi fraudulentas insidias suas deinde minus procedere cerneret, inde profectus, per Thraciam in Chersonesum pervenit, trajicere ex eo loco in Orientem cogitans. Existimabat namque, si in Asia urbes cepisset, facile quoque se finitimas in circuitu gentes sibi subiecturum esse. Atque ille quidem hæc sic moliebatur. Imperator autem oratores rursum sibi ad

eum mittendos duxit: sed nemo legationem eam suscipere audebat. Omnes enim pro se quisque feritatem animi ejus suspectam habebant, adeo ut neque bello cum eo congredi quisquam vellet, neque legatione apud eum tuto se fungi posse putaret. Omnibus vero aliis relictis, in maximum illum heroem respiciebant. Ille porro nihil veritus, quod sibi non ita pridem cum eo intercesserat dissidium, orator statim in Thraciam ad Barbarum est profectus. Verum enimvero Gainas postquam legatum ad se venientem, quisnam esset, intellexit, et libertatem dicendi, qua usus apud se pro veteri pietate fuerat, in mentem revocavit, nihilominus si quid aliud, et virtutem viri ejus reveritus, quamvis et barbarus et hostis esset, longius ei honoris causa progressus est obviam, et dextram ejus oculis admovit, et osculatus est, liberosque suos adductos sacris illius genibus adhibuit. Et tum quidem ille arma deposuit, et legationi ei morem gessit. Usque adeo virtus etiam acri hosti pudorem et terrorem incutere consuevit. Brevi autem post, cum aliud quiddam accidisset, ad ingenium suum Gainas rediit. Et ubi Hellepontum trajicere, Lampsacumque occupare contendit, spes eum sefellit, cum Romani divini Numinis auxilium per imperatoris consilia rursus sibi adfuisse senserunt. Postquam enim Barbari navium copia destituti, ratibus compactis Hellepontum trajicere, et in ulteriorem continentem evadere voluerunt, imperator terra marique contra eos duxit, multis militibus triremibus subsequentibus. In hoc rerum statu vehementior derepente zephyrus afflans, rates vi magna dissolvit, atque in eas Romanorum naves impulsi. Barbari ratibus disiectis, plures cum ipsis equis in alto demersi sunt: nonnulli fluctibus rapiti atque circumacti, hinc et inde in litore ejecti, multi etiam ab invadentibus eos militibus jugulati sunt. 362 Plurimi sane ex hostibus in transitu perire. Gainas autem cum paucis incolumis Thraciam pererrans, et fugam sæpe mutans, in alias Romanorum incidit copias, atque ibi cum fugæ comitibus barbaris cæsus est. Cujus caput exsiccatum, Constantinopolim est delatum. In bello hoc, Flavita, Gotthicæ gentis vir, Romanis autem maxime fidus, et scientia militari præstantissimus, quod optime se et splendidissime gessisset, consul est renuntiatus. Quo tempore etiam imperatori filius prognatus est, modis omnibus bonus, Deoque charus Theodosius, avo, sicuti diximus, cognominis: sequenti autem consulatu etiam Augustus est renuntiatus. Idem quod Gainas, Trigivildus, quem supra nominavimus, Gotthus passus est. Postquam enim is victoriam Gaine, per collusionem scilicet, prodidit, atque ex pugna profugit, Psidium et Pamphyliam percurrans affixit. Postea plurimis pugnis, et locorum in Isauria incommoditatibus, viribus ejus accisis, vix et ipse in Hellepontum salvus evasit.

ἄνδρὸς ἀρετὴν, καὶ καὶ βάρβαρος τις ἦν καὶ πολέμιος, πόρρωθέν τε ὑπῆντετο· καὶ τὴν ἐκείνου δεξιὰν τοὺς ὀφθαλμοὺς παρετίθει καὶ κατησπάζετο· καὶ τοὺς παῖδας προσάγων, τοὺς ἱεροὺς ἐκείνου γόνασι προσεκόμιζε· καὶ τότε μὲν τὰ ὅπλα κατατίθειτο, καὶ πειθῆνιος ἦν. Οὕτω πέφυκεν ἀρετὴ καὶ τὸν σφίδρα γε δυσμενῆ αἰδοῦς τε καὶ καταπλήξωσ ἐμπιπλῶν. Ἐν οὐ πολλῶ δ' ἐτέρων ἐπιγενομένων, ἐν τοῖς Ἰσοῖς ἦν Γαῖνᾶς· καὶ ἐπὶ ἐπέβαλε τὸν Ἑλλήσποντον διαπεραιούσθαι, καὶ ἐπὶ Λάμψακον διαβαίνειν, τῆς ἐλπίδος ἐψεύσθη, θείας αἰθῆς ῥοπῆς ταῖς τοῦ βρολλῆως ἐπινολαῖς τῶν Ῥωμαίων χρῆσαμένων. Ὡς γὰρ οἱ βάρβαροι νεῶν ἐν ἀπορίᾳ καθεστηκότες, σχεδίασ συμπηγνύντες, τὸν Ἑλλήσποντον διεκπλεῖν ἐπειρῶντο εἰς τὴν καταντικρὺ ἡπειρον, ὁ βασιλεὺς δὲ γῆς τε καὶ θαλάττης τούτοις ἐπέηε πολλῶν στρατηγικῶν τριθρεων καταθεουσῶν. Ἐν τούτοις δὲ τῶν πραγμάτων ἦντων, ἐξάπινα ζέφυρός τις ἐπιπνεύσας σφοδρὸς, τὰς σχεδίας διέλυε βίᾳ, καὶ κατ' ἐκείνων τὰς Ῥωμαίων ἤλαυσε ναῦς. Καὶ οἱ μὲν βάρβαροι, διαλυθειῶν τῶν σχεδιῶν, σὺν αὐτοῖς ἵπποις οἱ πλείους, οἱ μὲν ὑποβρύχοι τῷ βοθρῷ, οἱ δὲ τῷ κλύδωνι περιζυόμενοι, ἀναβρῆπτούμενοι ἀνὰ τὰς ἀκτῆς ἐξελικμῶντο. Πολλοὶ δὲ ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀνηροῦντο. Τὸ μὲν οὖν πλείστον τῶν βαρβάρων τῷ διεκπλῶ διεφθαρτο· Γαῖνᾶς δὲ σὺν ὀλίγοις ἀνὰ τὴν Θράκην περιωθεις, ἀλώμενος· τ' ἐκεῖσε καὶ φυγαῖς χρώμενος, ἑτέρα Ῥωμαϊκῆ ἐπέπιπε στρατιᾶ, καὶ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν βαρβάροις ἀπώλετο. Οὐ ἡ κεφαλὴ ταριχευθεῖσα εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀνεκομίζετο. Ἐν δὲ τῷ πολέμῳ τούτῳ φλαστίας ἀνὴρ Γότθος μὲν τὸ γένος, εὖνους δὲ μάλα Ῥωμαίοις, καὶ τὰ πολέμια κράτιστος, λαμπρὸς τις φανείας καὶ ἀριστος, ὑπᾶτος ἀνηγγράεται· ὀπνηκα τῷ βασιλεῖ παῖς ἐτίκτετο, ὁ καλὸς τὰ πάντα καὶ θεοφιλὴς Θεοδοσίος, τῷ πάππῳ ὁμώνυμος. Τῆ δ' ἐξῆς ὑπατεία καὶ σεβαστῆς ἀνηγγόρευτο. Ἐπίσης δὲ Γαῖνᾶ καὶ ὁ ῥηθείς Τριγίβιλδος Γότθος πίπωνεν. Ὡς γὰρ ἐκείνῳ τὴν νίκην προδεδώκε Γαῖνᾶς, δῆθεν ἐκείνῳ φεύγων, τὴν Πισιδίαν καὶ Παμφυλίαν καταλαβῶν ἐλυμαίνετο. Ἐπειτα καὶ αὐτὸς κλείσται· μάχαις καὶ δυσχωραῖς Ἰσαυρικαῖς περιθραυσθείς τὴν ἰσχὺν, μόλις ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον διασώζεται. Περαιωθείς δ' ἐπὶ Θράκην, ἐν οὐ πολλῶ καὶ οὕτως διαφθερεται. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν Γαῖνᾶ τοιμημάτων, καὶ οἷω τέλει ἐχρήσατο, ἐν ἐπιδρομῇ ἀποχρώντως, οἶμαι, εἰρήκαμεν· εἰ δὲ τῷ φιλῶν ἀκριθῶς καὶ κατὰ λεπτόν διειδέναι τὰ τῷ πολέμῳ τούτῳ γεγενημένα, τῆ Γαῖνείᾳ δέλτῳ ἐντυγχάνειν τούτον καλεούμενον, ἦν ὁ σχολαστικὸς συνέταξεν Εὐσέβιος, ὁ παρὰ Τρωίῳ φοιτήσας τῷ σοφιστῆ· ὅς τοις πράγμασι παρῶν, καὶ αὐτόπτης τοῦ πολέμου γενόμενος, τέτρασι βιβλίοις ἐν ἡρώφ μετρώ λαμπρῶς ἐπεξήλωε. Νεαρῶν δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων, σφόδρα ἐπὶ τῆ συγγραφῇ ἐθαυμάσθη. Καὶ Ἀμμώνιος δ' ἕτερος ποιητῆς, τὰ αὐτὰ βραψυδῆσας, εὐδοκίμως διεκρίθη ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡγεμονίας. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων.

Atque ubi inde in Thraciam trajecit, non multo

post interit. Sed enim de audacibus Gainæ conatibus, interituque ejus, hæc cursim dicta, ut opinor, sufficiunt. Si quis autem accuratius pleniusque res eo bello gestas cognoscere velit, eum Gaineum librum legere jubemus, quem Eusebius scholasticus composuit, Troilli sophistæ sectator. Qui cum rebus gerendis spectator ipse belli interfuisset, in quatuor libellis heroico versu id luculenter exposuit: quod scriptum, propter rei novitatem, in magna admiratione fuit. Sed et Ammonius poeta alter, qui idem bellum carminibus composuit, præclarus proximo imperio, sedecimo junioris Theodosii consulatu, quem cum Fausto gessit (tum enim poema id publicavit), habitus est. De his hactenus.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ὅς Ἰωάννης τὸν λαὸν ταῖς διδασκαλίαις ἐκρά-
τει· καὶ περὶ τοῦ γεγονότος θαύματος τῷ
Ἰερῷ καὶ τιμῇ δώρῳ ἐν μιᾷ γυναικί, καὶ τὰ
Μακεδονίῳ φρονούσῃ.

Ἰωάννης δὲ ὁ θεὸς, ὡς χρεῶν, τὴν ἐπιτροπὴν
τῆς Ἐκκλησίας ἰθῦνων, πολλοὺς μὲν ἐξ Ἑλλήνων,
πολλοὺς δ' ἐξ αἰρέσεων ταῖς διδασκαλίαις ὑπῆγεν.
Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν παθῶν ὡς πορρωτέρω ἐποιοεῖ
τῇ συνεχεῖ τῶν λόγων ἀρδείξ. Ἄπειρα δὲ στίφη
καθεκάστην συνέβρει, οἱ μὲν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν λόγων
διακουσόμενοι, οἱ δὲ καὶ πείραν ληψόμενοι. Ἄπαν-
τὶς τε ἀρόρον ἤρει, καὶ ἐπίσης δοξάζειν αὐτῷ περὶ
τὸ θεῖον ἐπισθεῖν. Ἐπὶ τόσον δὲ τὰ πλήθη πρὸς αὐ-
τὸν κειχρότα ἦσαν, ἀκορέτους τῶν λόγων ἔχοντες,
ὥστε καὶ κινδυνεύειν προστῆν ἑκαίνους, ὡς τιζομένοις·
καὶ περιθλ.θόμενοις ἀλλήλων, τῷ πλησίον ἕκαστον
εἰθέλειν καὶ ἐγγὺς ἵνα βιάζεσθαι, ὡς ἂν ἀκριδέ-
στερον ἑκαίνου λέγοντος ἀκρόψο. Διὰ τοι τοῦτο
κάκεινος κοινὸν πᾶσιν ἑαυτὸν παρέχων, ἐπὶ τοῦ τῶν
ἀναγνωστῶν βήματος μέσος καθήμενος, ἀφθονον,
οἷα δὴ κοινὴν χάριν, τὴν διδασκαλίαν παρείχεν. Ἢ
δὲ πληθὺς τῷ ἡδεῖ τῶν λόγων κατακηλούμενοι,
προϋλάμβανον ἕκαστος, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὡς εἴ-
πειν, τῷ νεψ̄ παρεδρεύοντες. Οὐκ ἀκαιρον δὲ μοι
δοκεῖ καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ παράδοξον ἐγεγόνει, νῦν διη-
γήσασθαι. Ἀνὴρ τις τὰ Μακεδονίου νοσῶν γυναικί
ἐπίσης φρονούση συνψκει. Καὶ δὴ ποτε ὡς γε ἤρη
δοξάζειν περὶ Θεοῦ τῷ μεγάλῳ περιτυχῶν διαλεγο-
μένω, εὐθὺς τὴν δόξαν ἀφελῆς μετεβόλλετο, καὶ ἐπῆ-
ναι τὰ εἰρημένα. Ἐπίσης δὲ μεταθεῖναι καὶ τὴν
γυναῖκα τὴν δόξαν ἠνάγκαζεν. Ἐπεὶ δ' ἐξε,ομένη
τῆς συνθηθείας καὶ ταῖς τῶν γνωρίμων γυναικῶν
ὀμ.λίαις, ἦκιστα τὸν λόγον προσέτεο· ὡς πολλάκις
πείραν προσάγων οὐδαμῶ· ἐπειθε, τέλος ἔλεγεν, ὡς
Εἰ μὴ τῶν θεῶν καὶ τῆς δόξης ἐμοὶ κοινωρήσεις,
οὐκ ἂν σοὶ καὶ τοῦ συνοικεῖν ἐμοὶ γένοιτο. Ἢ δὲ
γυνὴ σχηματισμένη κατάνευσι, τῶν θεραπαινίδων
μιξ̄ ἐκοινοῦτο ὁ δρᾶν ἐμελλε, παραπειθεῖν εἰς ἐξα-
πάτην τὸν ἄνδρα. Καὶ παρὰ τὸν τῆς μυσταγωγίας
καιρὸν προσποιούσα, ἐέχετο μὲν τὸ δῶρον ὡς περ ἦν
ἔθος· καὶ δῆτ' ἀσφαλῶς ἔχουσα, οἶα δὴ ἔμν εὐχομέ-
νη κατέκρυπτεν· ἦ γε μὴν θεράπεινα παρεστῶσα,
λαθραλίως ἐν οἴκῳ ἐν ἀρτον κοινὸν ἐπεφέρετο, ἀντε-
δίδου· ὅν δὴ καὶ προσφέρουσα, εἰς λίθου μεταπή-
γνυσθαι φύσιν ἑκαίνου ἐμάνθανε, τοῖς ὀδοῦσι δῆθεν
πειρωμένη, λεαίνειν. Καὶ τῷ δέει ἡ γυνὴ συσταλεῖσα,
δαίσασά τε μὴ τι πάθη θεῶν ἐπὶ τῷ παραδόξῳ,
συμβάντι, οἷ τάχους εἶχε, τῷ μεγάλῳ προσεφοῖτα
Πατρὶ· τό τεπραχθὲν ἤγγελλε, τὸν τε λίθον ἐπε-
δείκνυ, ἐπ' ἀκρ.βῆς τὴν εἰκόνα τοῦ δήγματος φέ-

A 363 CAPUT VII.

Ut Joannes doctrina sua populum quo vellet, duxe-
rit: et ut miraculo, non sine Dei numine, inter-
cedente. Joannes mulierem quamdam sectæ Mace-
donianæ ad frugem reduxerit.

Divus Joannes, pro eo atque par est, Ecclesiam
gubernans, multos ex Græcæ superstitionis secta-
toribus, multos etiam ex hæresibus, doctrina sua
pellexit. Multos insuper quam longissime a vitiosis
affectibus et perpeccionibus assidua verborum
rigatione abduxit. Infinita quoque quotidie multi-
tudo ad eum confluit, partim eum auditura, et
utilitatem aliquam ex sermone ejus perceptura:
partim hominem visura, periculumque de eo
factura. Omnes autem ille simul cepit, et idem
secum de Deo sentire persuasit. In tantum vero
plebs doctrinæ ejus, qua satiari non poterat, inhiat,
ut periculum etiam sibi homines crearent,
dum inter se conserta turba premerentur, cubitis
alii alios submoventes atque repellentes, quod pro
se quisque ad eum quam proxime accedere cona-
retur, quo certius clariusque illum dicentem au-
dire posset. Quam ob causam ille quoque commu-
nem se omnibus præbuit: et in lectorum suggestu,
in media turba considens, uberem doctrinam,
quasi communem quamdam gratiam omnibus im-
pertiit. Et ex multitudine quisque suavitate ora-
tionis ejus delibutus, anticipare locum properabat,
die nocteque, ut ita dicam, in templo eum præ-
stolans. Non intempesivum vero videtur, insigne
quod sub eo accidit, miraculum hoc loco commemo-
rare. Vir quidam Macedonii morbo laborans,
uxorem eadem contagione infectam habebat. Hic
cum aliquando in magnum illum virum incidisset,
quomodo de Deo sentiendum sit, disserentem,
statim priore opinione relicta mutatus, dicta illius
laudavit: conjugemque ut itidem et ipsa senten-
tiam suam mutaret, cogere institit. Ubi vero illa
ex consuetudine et colloquiis quotidianis familia-
rium muliercularum pendens, admonitionem ejus
non susceperit, et maritus re sæpius tentata, nihil
effecit, postremo ei denuntiavit, nisi communem
atque eandem secum de Deo obtineret opinionem,
minime, se eam secum habitare passurum esse.
Mulier postquam id per simulationem annuit, ex
ancillis quam fidam sibi esse credebat, uni, quid
factura esset, credidit, ut per fraudem virum fal-
leret. Et sacrorum mysteriorum tempore, **364**
accedens illa, donum, sicuti mos erat (qui sacria
instituti sunt, quid dicam, intelligunt), accepit:
atque id retinens, perinde atque orationi vaca-

tura, se inclinata submisit, mysteriumque sacro sanctum occuluit : et quæ ei assistebat ancilla, pro eo panem communem domo allatum obtulit, quem illa ori admovens, in lapidis naturam induratum esse, dum dentibus atterere conatur, sensit (1). Itaque timore percita, ne quid gravius pater Dei vindictam pateretur, propter miraculum, quod præter opinionem acciderat, nulla interposita mora, ad magnum illum accedit Patrem, rem actam ei exponit, et lapidem ostendit, certo et aperte morsus indicium exhibentem, qui jam materiam ignotam, novumque et alienum colorem obtineret. Et venia delicti petita, deinceps in eadem cum marito opinione perduravit. Lapis iste ad fidem miraculi ejus faciendam longo tempore inter ecclesiæ donaria asservatus, spectatoribus miraculo fuit.

CAPUT VIII.

De frequentibus in divinis templis populi conventibus, et de psalmodiis hymnisque alternis decantatis; qua ex causa et quomodo morem cum psallendi primum Ecclesia Dei acceperit.

Porro populus Constantinopolitanus nocturnis matutinisque hymnis maxima alacritate incubuit, ex ejusmodi primum causa. Ariani sub Theodosio sacris ædibus expulsi, extra urbis mœnia ecclesias conventusque suos agebant. Prius autem nocturno tempore in publicis porticibus congregati, atque in chòros suos segregati, carmina quædam alternis antiphonarum modo sibi invicem respondentia, ad hæresis suæ placita accommodata, concinne canebant, et noctem multam in ejusmodi psalmodia consumebant. Sub auroram autem publice eadem concinentes, extra urbem in ea ubi ecclesias habebant loca procedebant. Faciebant id maxime solemnioribus festorum dierum temporibus, et prima eademque ultima hebdomadis die, quam Dominicam vocamus : quibus temporibus etiam synaxes in ecclesiis fieri solent. Postea vero cantus tales ad contentionem quoque instituebant (2) : « Ubinam sunt (dicentes) qui Trinitatem ejusdem substantiæ et ejusdem honoris colunt? » Hæc et alia præterea ejusmodi verba carminibus aspergebant. **365** Sed enim Joannes, ne aliqui ex ecclesia sua ejus generis cantibus demulsi, ab illis seducerentur, ad eundem modum contra illos psalmodiam suam instituit. Et brevis ea celebrior, quam adversariorum esset, facta est : ut quæ et multitudine et honorifico progressu illos superaret. Nam eam cruces argenteæ cæretoris incensos habentes præbiant, Eudoxia imperatoris conjugæ impensas ad eam rem præbente, quæ hoc Brisoni cubiculi sui prefecto injunxit, ut hymnorum cantus procuraret, et ad eum usum quam plurimum lucernarum pararet. Qua re Ariani ad æmulationis ardorem perciti, ad vindictam se contulere, et manus cum nostris conserere sunt aggressi. Adhuc enim ex ea quam ante habuerant potentia et dominatione, animis flagrabant, et ad pugnam committendam parati erant, nostrosque adeo despiciabant. Itaque nocte quadam inter se congressi, non pauci utrinque ceci-

ροντα, ἀγνώτα μὲν τὴν ὕλην, ξενίζον δὲ καὶ τὸ χρῶμα ὡς περ προεβλημένον. Αἰτήσασα δὲ συγγνώμην, τοῦ λοιποῦ διαγίγνετο τὰ ἴσα τῷ ἀνδρὶ φρονούσα. Ὁ δὲ λίθος, εἰς πίστιν τοῦ θαύματος τοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις τῆς Ἐκκλησίας ἐς πολὺν χρόνον διατηρούμενος ἦν, θυμῶν τοῖς ὀρώσει γενόμενος.

ad magnum illum accedit Patrem, rem actam ei exponit, et lapidem ostendit, certo et aperte morsus indicium exhibentem, qui jam materiam ignotam, novumque et alienum colorem obtineret. Et venia delicti petita, deinceps in eadem cum marito opinione perduravit. Lapis iste ad fidem miraculi ejus faciendam longo tempore inter ecclesiæ donaria asservatus, spectatoribus miraculo fuit.

B

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῆς εἰς τοὺς θεοὺς νεῶς συνεχοῦς σχολῆς τῶν λαῶν· καὶ περὶ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων καὶ ψαλμωδιῶν, ὅθεν καὶ ὅπως ταῦτα τὸ ἐξ ἀρχῆς ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ παρέλαβεν.

Διὰ τοι τοῦτο προθυμότερον ὁ τῆς Κωνσταντινου νεῶς τοῖς τε ἑωθινοῖς καὶ νυκτερινοῖς ὕμνοις· μάλιστα· ἐχρῶντο ἐξ αἰτίας τοιαύτας γεγεννημένης τὸ ἐξ ἀρχῆς. Οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τῶν εὐκτερίων οὐκ ἄπελαθόντες, πρὸ τῶν τειχῶν ἐκκλησιαζόμενοι ἦσαν. Πρῶτον δὲ νύκτωρ ταῖς δημοσίαις στοαῖς ἀθροισμένοι, καὶ εἰς συστήματα διακρινόμενοι, ψάλλεσθαι τινὰς τρόπων ἀντιφώνων πεποιθότες, πρὸς τὸ ἐκείνοις δοκῶν τῆς ἀπείσεως ἐμμελῶς ἦδον· καὶ τὸ πλεῖστον δὴ τῆς νυκτὸς ἐπὶ τοῦτοις ἀνήλισκον. Ἐπεὶ δ' ἐκ δημοσίᾳ καὶ ταῦτα ψάλλοντες, ἐξ ὧν πολλῶν εἰς τοὺς τόπους ἔνθα καὶ ἐκκλησιαζόντων, ἐπορεύοντο. Ταῦτα δὲ μάλιστα ἐποίησαν ἐν ταῖς ἐπισήμοις τῶν ἑορτῶν, καὶ τῇ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡμέραις, ἣν Κυριακὴν δομαζόμενοι· ἐν αἷς καὶ αἱ συνάξεις· κατὰ τὰς ἐκκλησίας εἰσθῆσαι γίνεσθαι. Ἐς ὕστερον δὲ καὶ ἐριστικῶς τὰ μέλη ἐτίθει· « Πού εἰσι, λέγοντες, οἱ Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ὁμοτιμον ὀβόντες; » καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα ταῖς ψάλλεσθαι παρεμύγγνον. Δείσας τοίνυν ὁ Ἰωάννης μὴ τινες τοῖς τοιοῦτοις κατακλιόμενοι μέλεσιν, οἱ ὑπ' αὐτῷ ἐκκλησιαζόντων, ὑπαχθῶσιν ἐκείνοις, τὸν ἴσον ἐπινοῶν τρόπον ἀντιπράττειν αὐτοῖς. Ἐν βραχεὶ δ' ἐπισημότεροι τῶν δι' ἐναντίας γενόμενοι, κατὰ τὸ πλῆθος, καὶ προὐδὲν τιμῆς ἐκείνους ὑπερβάλλοντες ἦσαν. Ὅσοι γὰρ ἀργύριοι κηρῶν ἐπ' αὐτοῖς ἀνημμένον, αὐτῶν προηγούντων, τῆς βασιλεῦς Εὐδοξίας τὴν ἀπάντην χορηγοῦσας αὐτοῖς. Καὶ Βρίσιονα τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος αὐτῆς ἔταττε τοὺς ὕμνους παρασκευάζειν, καὶ ἀφθονον εὐτερεπίσειν τὸ φῶς. Ζηλοτυπήσαντες δ' ἐντεῦθεν οἱ ἐξ Ἀρείου, καὶ εἰς ἄμωγον χωρῶντες, συμπληγάδας ἐπεχείρουν ποιεῖν. Καὶ γὰρ ἐπὶ ἐκ τῆς προλαβοῦσης δυναστείας ἔχθηρμακοὶ ὄντες, πρὸς χειροκρασίαν ἑτοιμοὶ ἦσαν, καὶ ὑπερῶρων αὐτοῦ. Καὶ δὴ ποτε μὲν τῶν νυκτῶν συγκρούσαντες ἀλλήλοις, πίπτουσιν ἐκατέρωθεν οὐκ ἐλάχιστοι. Αἰθρῶν δὲ καὶ κατὰ τὸ μέτωπον βάλλεται Βρίσιον ὁ εἰρημῆνος τῆς γαμετῆς τοῦ βασιλεῦς τηνηκαῦτα τῶν θαλαμηπόλων εὐνοῦχων προσεσηκῶς. Περιοχῆς δὲ διὰ ταῦτα γενόμενος ὁ κρατῶν, τοῦ λοιποῦ οὐ τὰς τοιαύτας

(1) Sozom. cap. 5, lib. viii.

(2) Sozom. eod. cap. 8.

τῶν Ἀρειανῶν περιεῖλε προῦς, εἶπουν συνόδους· ἄγε μὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν εἰληφότες οὕτως ὑμνεῖν ἀχρι· καὶ ἐς δεῦρο διέμειναν τὸν ἔσον ἐκτελοῦντες τρόπον. Τὴν δὲ τῶν ἀντιφῶνων συνθήθειαν ἀνωθεν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἡ Ἐκκλησία παρέλαθε. Καὶ γὰρ φασὶ τὸν θεοφόρον Ἰγνάτιον, ὃς τρίτος ἱεράρχης τῆς Ἀντιόχου μετὰ Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐγεγονέει, καὶ σὺν αὐτῷ ἀποστόλοις πᾶσι τὸν πλεῖστον χρόνον διήγαγεν, ἐν ἐκστάσει γινόμενον, ὅπασίαν ξένην θεάζασθαι· ἑώρα γὰρ τοὺς θεοὺς ἀγγέλους ἀντιφῶνοις ὄψαίς τὴν ἁγίαν Τριάδα ὕμολογοῦντας. Καὶ τὸν τύπον πρῶτος τῇ Ἀντιοχείῳ Ἐκκλησίᾳ ἐδίδου· ὅθεν ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας πάσας ἐκκλησίας Θεοῦ ἡ τοιαύτη διεδόθη παράδοσις. Τοιαῦτα καὶ περὶ τῶν ἀντιφῶνων ὕμνων πυθόμενος καθιστόρησα. Ἄλτην ἐτι σὶβι ἰνὴνικὴν ῥεσπὸνδὲντιβυς καρμίνυβυς ἁγίαν Τρινιτάτην ἡμνυς καὶ λαυδύβυς νηεντες. Ἐτι ἰπσε πρῖμος ἡνὰν ῥεσπὸνδὲντιβυς ῥεσπὸνδὲντιβυς ἁγίαν Τρινιτάτην ἡμνυς καὶ λαυδύβυς νηεντες (1). Ὑνδὲν ἡνὰν ἀπὸ ἁγίαν Τρινιτάτην ἡμνυς καὶ λαυδύβυς νηεντες, ἡνὰν ἀπὸ ἁγίαν Τρινιτάτην ἡμνυς καὶ λαυδύβυς νηεντες, ἡνὰν ἀπὸ ἁγίαν Τρινιτάτην ἡμνυς καὶ λαυδύβυς νηεντες.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὡς εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ ἱερός διέβη Χρυσόστομος, καὶ τοὺς ἐκεῖσε ἀναξίως ἱερωμένους καθείλε· καὶ περὶ Γεροντίου τοῦ Νικομηθείας· καὶ περὶ Σεραπῖωνος καὶ Σευηριανοῦ καὶ Ἀντιόχου, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ τῶν ἀπειληλαμένων τῶν ἐκκλησιῶν ὕβρεως· καὶ ὡς τὴν μετ' αὐτοῦ καὶ Σευηριανοῦ τῶν Γαδάλων διένεξιν ἡ βασιλικὴ Εὐδοξία διέλυεν.

Ἐπει δ' ὁ μέγας ἐπύθετο παρά τινων μὴ ἀξίων τὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐκκλησίας οὐ καλῶς διοικεῖσθαι, καὶ τοὺς μὲν χρήμασιν, οὓς δὲ χάριτι, τὴν ἱερωσύνην ἀπεμπολοῦντας· περὶ καὶ βάδην τὴν Ἐφeson καταλάμβανε· καὶ τρεῖς πρὸς τοὺς δέκα ἐπισκόπους καθελῶν, οὓς μὲν ἐν Λυκίᾳ καὶ Φρυγίᾳ, τοὺς δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, ἑτέροις τοῖς θρόνοις ἀντικατέστησεν. Καὶ τινὰ Ἡρακλεῖδην ἀρχidiaconon τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν τῶν ἐκ τῆς Σκήτεις, Εὐαγγέλιου τοῦ μοναχοῦ φοιτητῆν, ἀνδρα γένει Κύπριον, τῇ Ἐφeson μνητροπῆν καθίστησιν· ἔτυχε γὰρ τῆνικαῦτα θανῶν Ἀντωνίου· ὁ τὴν ἐκεῖσε ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Νικομηθείας Γερόντιον τῆς ἐκκλησίας ἐξήλαυσε· διηκονεῖτο μὲν γὰρ οὗτος Ἀμβροσίῳ τῷ πάνυ, ἐν Μεδιολάνων ἐπίσκοπον ὁ λόγος ἔφθη δηλώσας. Οὐκ οἶδ' ὁ τι δὲ παθῶν, κἄν τε τερατευόμενος, εἶτα καὶ φασματι δαιμονίῳ ληφθεὶς, πρὸς τινὰς ἔφη, ὡς νύκτωρ ὄνοσκειλὶδα λαθὼν, ξυρῆσει μὲν τὴν κεφαλὴν, καὶ μυλῶνι ταύτην ἐμβαλεῖν. Οἷα δὲ ἀνάξια ῥήματα ἐπειπόντα διοκῶν Θεοῦ, Ἀμβροσίος ἐκέλευσε, κολλάζων τὴν γλώτταν, τοῦ λοιποῦ καθ' ἑαυτὸν εἶναι, καὶ μεταμείψω τὸ ἁμάρτημα ἐκκαθαίρειν. Γερόντιος δὲ ἱατρικὴν ἐξεπιστάμενος ἀριστά, καὶ λέγειν καὶ πείθειν, φίλους τε περιποιεῖν ἑαυτῷ βραδίως ἔχων, οἷα δὲ Ἀμβροσίου καταμωκώμενος, εἰς τὴν Κωνσταντινου ἀφίκετο. Οὐ πολλῶν δὲ χρόνων τοὺς κατὰ τὰ βασιλεῖα δυναμένους εὐφρῶς μετελθῶν, βῆσται φίλους· εἶχε, καὶ τὴν Νικομηθείαν ἐκκλησίαν διοικεῖν

A derunt : et Brison, quem diximus, Imperatricis cubiculariorum eunuchorum princeps, in fronte lapide ictus est. Hac vero de causa commotus imperator, tales Arianorum processiones sive conventus sustulit. Catholica autem Ecclesia principio ejusmodi psalmodia: hymnorumque canendorum inde sumpto, ad hunc usque diem consuetudinem eam retinet, et sacris cantilenis operatur. Morem autem antiphonarum, hoc est, alternis per responsionem carminum concinendorum, Ecclesia antiquitus jam inde ab apostolis accepit. Divinum namque Ignatium, qui tertius in ecclesia Antiochena a Petro apostolo hierarcha fuit, et cum apostolis omnibus plurimo tempore vixit, cum per exstasim animi consternatus esset, visionem novam vidisse ferunt : sanctos scilicet angelos, sanctam Trinitatem hymnis et laudibus vehentes. Et ipse primus hanc concinendi formam Antiochenorum ecclesiae dedit (1). Unde quasi a fonte in alias ecclesias Dei omnes ejusmodi consuetudo est propagata. Hæc quæ de antiphonis, et respondentibus sibi invicem hymnis accepit, memorie posteritatis commendanda duxi.

366 CAPUT IX.

Ut sanctus Chrysostomus in Asiam profectus, eos qui sacerdotio non recte fungerentur, dignitate ea privaverit : et de Gerontio Nicomediæ episcopo, et de Serapione : de Severiano et Antiocho : et de injuriis quibus Joannem illi affecerunt, quibus episcopatum utrogaverat. Et ut dissidium inter Joannem et Severianum Cabalorum episcopum ortum imperatrix Eudoxia composuerit.

Postquam magnus iste vir ecclesias in Asia a quibusdam indignis perperam administrari audivit ; quod nonnulli quidem pecunia, quidam autem gratia episcopatus redemptos obtinerent : Ephesum est profectus, et tredecim episcopis dignitatem ademit, partim in Lycia et Phrygia, partim in Asia ipsa, atque in illorum thronos alios substituit. Heraclidem etiam archidiaconum, ex eis qui sub diæcesis suæ administratione erant, monachus, qui in Sceti Evagrii monachi discipulus fuerat, virum Cyprium, metropoli Ephesiorum præfecit. Mortuus enim tum ibi forte fuit Antonius, qui Ecclesie ei præfuerat. Illi vero Gerontium quoque Nicomediensi exegit Ecclesia : diaconus is magni illius Ambrosii, quem Mediolani antistitem fuisse supra memoravimus, fuerat : qui nescio quomodo affectus, sive monstra portentose loqueretur, seu spectro quopiam territus, dæmoniove afflatus esset, ad quosdam dixit, noctu se sibi ὄνοσκειλὶδα, hoc est, dæmonem asininis crucibus adjuncturum, ejusque caput tonsurum, atque in pistrinum conjecturum esse. Ambrosius igitur illum verba minime diacono et ministro Dei digna prolocutum coercens, linguam de cætero continere, et peccatum id pœnitentia repurgare jussit. Gerontius autem, qui artem medicam optime nosset, et ad dicendum atque persuadendum non ineptus, facile amicos sibi comparare posset, Ambrosium velut ridens, Constantinopolim migravit : atque ibi

(1) Socr. lib. vi, cap. S.

brevi eis se, qui in imperatoris aula aliquid possent, cum dexteritate quadam insinuans, ami is facillime usus est : quorum opera ecclesia Nicomediensis procurationem est consecutus. Manus autem sacras ei imposuit Helladius, Cæsare Cappadocum post Basilium magnum episcopatum sortitus. Eamque is illi retulit gratiam, quod auctoritate ejus filius suus splendidum in imperiali aula consecutus esset locum. Porro ubi id divus Ambrosius rescivit, ad Nectarium Constantinopolitanae Ecclesiae episcopum scripsit, ne illum ita insol-scere per contumeliam pateretur, sed episcopatum ei potius adimeret : siquidem illi, quem in ecclesiis conservatum oporteret, ordinis cura esset.

367 Et Nectarium, ut Ambrosio satisfaceret, multa tentavit. Cæterum rem aggressus est, quam, ut ita dicam, perficere non posset, Nam Nicomedienses magnis animis partes ejus tuebantur. Joannes autem vix tandem id perficere potuit. Et Gerontio episcopatu abrogato, in locum ejus Pansophium subrogavit, qui olim imperatoris conjugis pædagogus fuerat, vir perquam mansuetus, et valde religiosus, Nicomediensibus autem ingratus atque invisus. Nectarium sane tempore publice et privatim seditiosi Gerontii dotes commemorabant, affluentemque ejus doctrinam atque singularem erga omnes locupletes simul et pauperes dexteritatem atque liberalitatem, nec non reliquas quæ ei inerant virtutes referebant. Atque etiam in supplicationibus, periade quasi in terræ motibus, aliisque vel in patria ipsa sua, vel aliis in locis, iræ divinæ indicibus, psallebant, precantesque Deum orabant, ut sub illo pastore eis esse liceret. Postremo vero sane quam inviti, cum immenso luctu et dolore illum quidem amiserunt : et Pansophium, contra animi sui sententiam, cum metu et odio episcopum susceperat. Itaque non solum illi quibus ita ademptæ erant ecclesiae, verum etiam quibus aliqua cum illis intercedebat necessitudo, Joannem criminabantur, perinde atque novas in Ecclesiam res ipse princeps induceret, et antiqua ordinationum episcopalium jura abolere institueret : et dolore immoderato transversim acti, etiam ea quæ ratione optima consulto egisset, opinionem multorum sequentes calumniabantur. At Joannes amorem erga se vulgi magis atque magis accendit : odiumque potentiorum, et eorum qui clerici bene vellent, in se concitavit, quoniam homines injuriam aliis facere solitos arguendo admonebat, delicatosque et divites, et alios qui parum sancte vivebant, ad virtutem quoad fieri posset, adducere conabatur. Maxime vero hominum in clerum odium et contumelias Serapion auxit, archidiaconus ejus, genere Ægyptius, vir iracundus, et ad contumelias oppido quam proclivis. Huc accessere agitata consilia et consessus Joannis cum sacra Olympiade, de qua postea dicemus. Quin ille etiam monachorum multorum inimicitias sibi conciliavit. Quicumque enim intra monasteria philosopharentur, et res

ἐπιτρέπεται. Τὰς ἱερουργοὺς δ' ἐπιτίθει χεῖρας αὐτῷ Ἑλλάδιος ὁ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν μετὰ τὸν μέγαν Βασίλειον τὴν ἐπισκοπὴν κληρωσάμενος, χάριν νέμων ἐκείνῳ, ὅτι περ τῷ ἐκείνου παιδί αἴτιος ἐγεγόνει λαμπρῶς εὐτυχεῖσαι τοῖς βασιλείοις. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ θεὸς Ἀμβρόσιος, Νεκταρίῳ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίαις προϊσταμένῳ ἔγραψε, μὴ οὕτως ἐκείνον περιουδριζόμενον ὄρῃν, ἀλλὰ Γερόντιον τῆς ἱερωσύνης ἐκβάλλειν, εἴπερ μέλει αὐτῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας. Καὶ πολλὰ μὲν Νεκτάρτιο; ἔσπουσε θεραπεύειν Ἀμβρόσιον· ἐπεχειρεῖ δ' ὡς εἶπεῖν ἀνηνύτοις, γενναίως τῶν Νικομηθεῶν τούτου ἐξεγομένων. Ἀλλ' Ἰωάννης μόλις ἴσχυσε τοῦτο διαπραξάμενος. Καθελὼν γὰρ αὐτὸν, ἐχειροτόνηε Πανσόφιον, ὅς τῆς τοῦ βασιλείως συζύγου πάλαι παιδαγωγὸς ἐχηρημάτισεν. Ἦν δὲ οὗτος πρῶτος μὲν λιαν ἀνὴρ, καὶ εὐλαθεῖς ἐσάγαν, Νικομηθεῦσι δὲ λιαν ἀχαρις καὶ ἀνέριστος. Καὶ δὴ κοινῇ καὶ πρὸς ἕκαστον στυσιάζοντες, τὰ προσόντα Γεροντίῳ χρηστὰ ἀπηριθμοῦν, τό τε τῆς ἐπιστήμης ἀφθονον, καὶ τὸ περὶ πάντας πένητάς τε καὶ πλουσίους δεξιὸν τε καὶ μεταδοτικόν, καὶ τὰς προσούσας ἐκείνῳ λοιπὰς τῶν ἀρετῶν διηγούντο. Καὶ λιτάς δὲ ποιούντες ἐπὶ τε σεισμοῖς καὶ ἄλλαις θεοσημείαις ἀνὰ τὴν πατρίδα καὶ ἀλλαχοῦ, ἔψαλλον σὺν ἱεσάβη τὴν θεῖον δυσωποῦντες, ὅπ' ἐκείνῳ δῆτα ποιμήνι τάττεσθαι. Τέλος βιασθέντες, σὺν ἀπειρῶ πένθει καὶ ὀδυρμοῖς, ἐκείνου μὲν ἀπηλλάττοντο· Πανσόφιον δὲ ἄκοντες, μετὰ δέους καὶ μίσους ἐδέχοντο. Κάντεῦθεν οὐ μόνον οἱ τὰς ἐκκλησίας ἀφαιρθέντες, καὶ ὅσοι τούτοις ἐπιτηδεῖως εἶχον, τὸν Ἰωάννην ἐν αἰτίαις ἐποιοῦντο, ὡς νεωτέρων πραγμάτων ταῖς ἐκκλησίαις ἀρχηγὸν εὐτόν καθιστάντα, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ τῶν χειροτονιῶν ἐκ πολλοῦ δίκαια καινοτομοῦντα δῆθεν καὶ ἡρημένον ἀρπάζειν. Δύπη δὲ ἀμέτρῳ ἀγόμενοι, καὶ ὅσα λόγου ἐκείνῳ δεξία πεπραγμένα ἦσαν, διαβάλλειν ἐπεχειροῦν τῇ τῶν πολλῶν δόξῃ ἐπόμεινοι. Ἰωάννης δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον ὑπανήπτε τὸ φίλτρον· μίσος δ' ἐκ τῶν δυναμένων καὶ τῶν οὐχ ὑγιῶς τῷ κλήρῳ διακειμένων ἐκτάτο· ὅτι περ τοὺς μὲν ἀδικούντας εὐήλεως, τοὺς δ' ἐν τρυφῇ καὶ πλοῦτι καὶ ἄλλως ἀσέμνως διαβιοῦντας πρὸς ἀρετὴν ὡς ἐνδὸν ἐδιείχετο ἐπανάγειν. Μάλιστα δὲ τὴν πρὸς τὸν κλῆρον ἀπέχθειαν καὶ τὰς ὕβρεις Σερapiῶν αὐξήσαι ἐποίησεν, ἀρχιεπίσκοπος αὐτοῦ χρηματίζων, ἀνὴρ τὸ μὲν γένος Αἰγύπτιος, δύσφοργος δὲ καὶ πρὸς ὕβρεις μάλιστα ἐτομότατος· ἔτι δὲ καὶ αἱ πρὸς Ὀλυμπιάδα τὴν θεῖαν συνεδριάσεις καὶ συμβουλαι· περὶ ἧς ὕστερον ἐροῦμεν. Οὐκ αὐτὰ δὲ μόνα, ἀλλὰ καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν μοναχῶν διάφορος καθεστῆται· ἔγδοθ γὰρ τῶν μοναστηρίων ἡρημένους φιλοσοφεῖν, καὶ τὰ οἰκεία πράττειν, ἡγάπη τε καὶ διὰ τιμῆς εἶχε. Καὶ ὅπως μὴ παρὰ τινο; ἀδικοῖντο, καὶ ἐν ἀφθονοῖς τῶν χρεωδῶν ἀπολαβεῖν, σφόδρα ἐπιμελείας ἤξει. Θύραζε δὲ προϊόντας, καὶ ἀνὰ τὰς τῆς πόλεως ἀγυῖας περιιόντας, καὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἐνουδρίζοντες, λόγους εὐ μάλα ἐπιληθμένους, ὠνείδιζέ τε καὶ ἀπώσείτο. Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπιπλήθτων ἐλοιδορεῖ τοῖς προσήκουσι· καθαρπτόμενος. Ἐκείνοι τοῖς οὐ αὐτῷ διελεγχόμενοι ἤλθοντο, καὶ ἀνὸ ὕβρι-

ζον ὦμόν τε καὶ ἀπνηῆ, ὀργίλον τε καὶ ὑπερήφανον, καὶ θυμῶδη ἀποκαλοῦντες. Καὶ τὰ περὶ τοῦ βίου ἡρέμα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπεχείρουν διαβάλλειν· καὶ πείθειν εἶχον τοῖς προειρημένοις, κατατιώμενοι ὅτι μὴ τινα συνεσθίων ἐωρᾶτο, μηδ' ἐφ' ἑστίαν ἰὼν, μηδ' ἐπὶ συνουσίαν ἀρίστου· καὶ ὅτι πάστιλον μετὰ τὴν τῶν θεῶν μετάληψιν ἀπεγεύετο· ἐν οἷς ἐκείνοι ἐῆθεν ἐπειριθόμενοι, τὰς ἀρρήτους ἐξύφαινον ἐκείνω διαβολᾷ. Οὐκ ἐλαχίστη δὲ πρόφασις αὐτῷ ἐγεγόνει καὶ πρὸς τὴν βασιλείωσ γαμετὴν διὰ Σευηριανὸν τὸν Γαβάλων τῆς Συρίας ἐπίσκοπος. Καὶ γὰρ οὗτος σύνεμα τῷ Ἀντιόχῳ, Πτολεμαῖδῳ· δὲ τῆς ἐν Φοινίκῃ οὗτος ἐπίσκοπος, ἐλλογιμοὶ τε ἐγένοντο, καὶ εἰς ἄκρον τὸ ἐπ' ἐκκλησίαις διδάσκαι ἐξήσκηκότες. Ἀλλ' ὁ μὲν τοσοῦτον πρόχειρος ἦν λέγειν, καὶ εὖ μάλα στρογγύλω, τε ἅμα καὶ εὐήχως ἀπεστομάτιζεν, ὅτι γὰρ πρὸς τινῶν καὶ Χρισόστομος ὠνομάζετο· Σεθηριανὸς δὲ τῶν νοημάτων πυκνῶ, καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν θεοπνεύστων λογίων, ἀμείνων εἶναι ἰδόκει· τὴν δὲ Σύρων δασύτητα ἐπὶ τῆς γλώττης ἔφερε μᾶλλον. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίοχος πρότερον τὴν πόλιν καταλαβὼν, καὶ χρέηματα πολλὰ συλλεξάμενος, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανῆλθε πόλιν. Τοῦτο δὲ ζηλώσας καὶ Σευηριανὸς, καὶ αὐτὸς ἐκείσε ἀφίκετο. Ἐβουο δὲ Ἰωάννου τυχῶν, πολλάκις ἐξεχωρήθη καὶ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπεῖν· καὶ λέγων μάλιστα ἐθουμάζετο, καθὰ δὴ καὶ Ἀντίοχος· καὶ ταῖς ἐκείνου τιμαῖς πολὺς τε ἐν δυνάμει ἐγένετο, καὶ γνώριμος καθίστατο βασιλεῖ, καὶ τῇ βασιλίδι ἐπὶ μᾶλλον κεχαρισμένος. Ἦνικα δὲ Ἰωάννη ἰδόκει καὶ πρὸς τὴν Ἀσίαν ἀποδημεῖν, αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν σφετέραν Ἐκκλησίαν ἀνετίθει, ὥστ' ἐπιμελεῖσθαι ταύτης, καὶ ἀντ' ἐκείνου τὴν διδασκαλίαν αὐτοῖς χορηγεῖν. Καὶ γὰρ ἐνόμιζε φίλον ἔχειν αὐτὸν σπουδαίωτατον, ταῖς κοιλαιαῖς πυκνῶς περιέποντα. Ὁ δὲ χαρίζεσθαι τῷ πλήθει μᾶλλον διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο, καὶ τοῖς λόγοις ἐπάγειν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν πᾶσι τρόπος μετέλκειν καὶ ἰδιοῦσθαι. Ἄ δὲ πυθόμενον Ἰωάννην, Σεραπίωνος ἐρεθίζοντος, οὐκ ἀνασχέσθαι· ἀλλὰ θάπτον ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν Κωνσταντινου καταλαβεῖν. Ὡς δ' ἐπανῆλθε, συνέδη πρὸς Σευηριανὸν παρίεναι· ἰδόντα δὲ Σεραπίωνα μηδαμῶς ἀναστῆναι, ὥσπερ ἐξεπίτηδες τοῖς παροῦσι παραδεικνύμενον, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ φροντίδι τὸν ἄνδρα ποιεῖται. Ὁ δὲ σφόδρα χαλεπήνας ἐπὶ μέγα ἐβόησεν· *Εἰ Σεραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι, οὐκ ἐνηνθρώπησεν ὁ Χριστός.* Ἐπὶ δὲ τούτῳ παρὰ Σεραπίωνος δίκην ὑποστάς, ἐξηλάθη τῆς πόλεως ὑπὸ Ἰωάννου, ὡς δῆθεν εἰς Θεὸν ἐξυθρίσας. Μαρτύρων γὰρ παραχθέντων, οἱ μὲν ὡς εἶρηκε Σευηριανὸς ἐμαρτύρησαν· ὅσοι δὲ προσέκειντο Σεραπίωνι, πάντ' ἀποκρυψάμενοι, μόνον ἐκείνον διημαρτύραντο εἰπεῖν Σευηριανὸν, «Ὡς ἄρα οὐκ ἐνηνθρώπησεν ὁ Χριστός.» Ὁ δὲ Ἰωάννης, οὐχί εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἦν ἐν αἰτίαις ἐτίθει, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα ὅσα ἐκείνος προσθεῖναι διετίετο. Οὐδὲ γὰρ, «Εἰ Σεραπίων, ἔλεγε, μὴ ἀποθάνοι Χριστιανὸς, Χριστὸς παρὰ τοῦτο οὐκ ἐνηνθρώπησεν.» Ἡ μὲν οὖν βασιλεῖσα Εὐδοξία ἅμα τε τὴν μεταξὺ τῶν ἐπισκό-

A suas agerent, eos magnopere charos habuit, et honoravit : **368** et ne illi a quopiam injuria afficerentur, atque etiam ut rebus necessariis abundarent, plurimum curæ habuit. Circumforaneos autem, et qui per urbis plateas cursitarent, notam philosophiæ suæ inucentes, verbis ita ut decebat, reprehendens, acriusque carpens, repudiabat. Nonnunquam etiam conviciis eos corrigens incessebat, et convenienti objurgatione perstringebat. Atque illi ad eum modum reprehensi, graviter id ferre, et verba contumeliosa in eum jaccere, ferum, crudelem, iracundum, superbum et furibundum appellare, necnon quietam ejus vitam apud multos taxare, cavillari et carpere, aggredi. Et persuadere id eis quas diximus rebus potuere, reprehendentes insuper in eo quod cibum cum nemine sumere videretur, quodque neque in convivio neque in prandio alicujus esset : denique quod post divinorum mysteriorum perceptionem pastillum degustaret. Quibus illi scilicet rebus nixi, innumeras adversus eum texere calumnias. Non minima vero et illa ei ab imperatoris uxore, per Severianum Gabalorum in Syria episcopum, accidit odii occasio. Nam et hic, una cum Antiocho, Ptolemaidis Phœniciæ episcopo, præclarus fuit ; uterque sane ad summum, verbis ad populum in ecclesia faciendis, exercitatus. Antiochus quidem tanta in dicendo facilitate fuit, et tam rotunde simul et suaviter pronuntiavit, ut a quibusdam ipse quoque veluti aureum os habens, Chrysostomus diccretur. Severianus autem sententiarum frequentia et divinitus inspiratorum oraculorum testimonio melior habitus est, quod scilicet Syrorum magis densitatem in lingua ferret. Antiochus prior in urbem venerat : atque ibi pecunia multa collecta, in civitatem suam est reversus. Quem æmulatus Severianus, et ipse eo venit. Et quod benevolo Joanne uteretur, sæpe etiam is ei, ut cum populo in ecclesia ageret, permisit. Qua in re eum omnes maxime sunt, sicuti et Antiochum, admirati. Et Joannis honoribus cum multum apud populum potuit, tum in imperatoris notitiam pervenit, et ejusdem conjugii perquam gratus fuit. Atque cum Joanni in Asiam profiscisci visum esset, huic ipsi Ecclesiam suam commendavit, ut curam ejus gereret, et vicem suam populum doctrina pasceret. Putaverat enim ille optimo se eo usurum amico, qui per assentationem eum tam sedulo assectatus fuisset. **369** At ille studio magis habuit ut multitudini gratificaretur, eamque oratione duceret, et ad se modis omnibus pertraheret, suamque prorsus redderet. Quod ubi Joannes absens audivit, Serapione instigante (1), non tulit, sed quamprimum ex Asia Constantinopolim rediit. Eo reverso accidit, ut Severianus alicubi præteriret, et ei Serapion, qui illum viderat, non assurgeret : veluti ex composito cis qui aderant, osten-

(1) Zelotypia quaedam ductus. (Socr.)

deus, nihil se virum eum curare. Atque ille plurimum indignatus voce majore exclamavit : « Si Serapion Christianus diem suum obierit, Christus homo factus non est. » Et hoc nomine a Serapione accusatus, a Joanne urbe est ejectus, ut qui contumeliosus in Deum fuerit. Et cui testes in causa producerentur, quidam sicuti Severianus dixerat, testificati sunt. Qui autem Serapioni favebant, omnia alia celantes, hoc unum Severianum dixisse asseverarunt, « Quod Christus homo factus non esset. » Joannes vero non id tantum, an hoc solum dixisset, sed alia etiam quæ ille se adjecisse contendebat, in crimine esse dixit : « Non enim, inquit, etiamsi Serapion Christianus mortuus non fuerit, propterea Christus homo factus non est. » Imperatrix Eudoxia simul atque dissidium, quod episcopis intercessit, et Severiani proscriptionem ex fautoribus ejus cognovit, statim eum, quibusdam missis, Chalcedone revocavit. Joannes autem, quamvis multi pro illo deprecarentur, colloquium tamen et consuetudinem ejus detrectavit : quoad imperatoris conjux, in ea ecclesia quæ de apostolorum nomine appellata est, Theodosium etiamnum infantem, quem Joannes per baptismum sibi filium arrogaverat, ad genua ejus admovens, multaque deprecans et adjurans, vix tandem persuasit, ut se ad placabilitatem daret, et Severianum rursus in amicitiam reciperet. Atque hæc sic acta sunt.

370 CAPUT X.

De questione que tum in Ægypto est mota, An Deus humana sit forma : et de dissensione, quæ interim Theophilo Alexandriæ episcopo cum monachis Ægyptiis accidit : et de quatuor fratribus monachis, quibus cognomen erat Longorum.

Eodem tempore in Ægypto, quæ paulo ante existerat, rursus mota est questio : opusne sit Deum hominis forma et corporali specie esse, opinari, an ab humano habitu prorsus esse alienum credere. Et nonnulli quidem simplicitate imperita, ea quæ in Scriptura, ex consuetudine ejus, dicuntur, excipientes, ita ut dici audiebant, faciem et manus et alia corporis membra Deo attribuebant : alii autem abstrusiorum quæ in litteræ recessu latet, sententiam ejus considerantes, contrarium maxime sentiebant ; atque aliter opinantes, impius esse, et blasphemare in Deum dicebant ; inter quos præcipue Theophilus Alexandrinus fuit. Atque is persæpe in ecclesia etiam eos perstrinxit, qui de Deo tam crasso opinarentur, ut humana forma cum esse existimarent. Quam sententiam in epistolam quoque eam retulit, quam ex consuetudine de Paschalibus feriis scribere solitus erat : « Oportere scilicet Deum incorporeum et ab humana forma alienum mente concipere, docens. » Hoc ubi cognoverunt qui in Ægyptiis asceteriis vivebant monachi, illis relictis, quam celerrime Alexandriam venerunt, tantam eam ob causam seditionem concitantes, ut Theophilum veluti impium et blasphemum hominem e medio tollere voluerint. Ille autem consilio eo deprehenso, arte quamdam rem eam expedivit. Atque in seditiosorum conspectum veniens, assentatione eos sefellit : « Sic, inquit, vos vidi ut faciem Dei. » Hoc verbum illis, ut iram remitterent, persuasit. Profundè statim intulerunt : « Siquidem quod ore profers, corde etiam sentis, Origenis libros te

πων διαφορὰν ἔγνω διὰ τῶν Σευηριανοῦ σπουδαστῶν καὶ τὴν ὑπερορίαν, καὶ εὐθὺς πέμφασα, τῆς Χαλκηδόου αὐτὸν μετεστέλλετο. Ἰωάννης δ' ἤκιστα παρεῖχεν ἐκ τῶν εἰ, ὁμίλιαν ἐκείνων, καὶ περὶ ἰκετευόντων πολλῶν ἕως οὗ ἡ βασιλεὺς ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, Θεοδοσίον ἔτι νῆπιον ὄντα, δι' ἐκεῖνος τῷ βαπτίσματι υἱοθέτει, τοῖς γίνασιν ἐπιβρίπτουσα, δεομένη τε καὶ ἔρκους καταδεσμούσα, μόλις ἐπειθεν εἰρηνικὰ φρονῆσαι τῷ Σευηριανῷ, καὶ εἰ; φιλίαν αὐτῆς ἐλθεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν ὧδε ἐγίνοντο.

contendebat, in crimine esse dixit : « Non enim, imperatrix Eudoxia simul atque dissidium, quod episcopis intercessit, et Severiani proscriptionem ex fautoribus ejus cognovit, statim eum, quibusdam missis, Chalcedone revocavit. Joannes autem, quamvis multi pro illo deprecarentur, colloquium tamen et consuetudinem ejus detrectavit : quoad imperatoris conjux, in ea ecclesia quæ de apostolorum nomine appellata est, Theodosium etiamnum infantem, quem Joannes per baptismum sibi filium arrogaverat, ad genua ejus admovens, multaque deprecans et adjurans, vix tandem persuasit, ut se ad placabilitatem daret, et Severianum rursus in amicitiam reciperet. Atque hæc sic acta sunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ τῆς τῆνικαῦτα γεγενημένης ἐν Αἰγύπτῳ ζητήσεως, εἰ ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον ἐστὶ, καὶ περὶ τῆς μεταξὺ γενομένης διαφορᾶς Θεοφίλῳ τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοῖς· καὶ περὶ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν μακρῶν, τῶν ἐπικλητῶν Μακρῶν.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιρῷ κατ' Αἴγυπτον καὶ ἡ μικρῷ πρόσθεν ἀρξίζουσα ζήτησις; αὐτῆς ἀνεκινεῖτο· εἰ χρεῶν τὸ θεῖον ἀνθρωπόμορφον εἶναι δοξάζειν· καὶ εἰ σωματικοῖς ὑπόκειται τοῖς σχηματισμοῖς, ἢ τῶν ἀνθρωπίνων σχημάτων παντάπασιν ἠλλοτριῶται. Οἱ μὲν οὖν ἀβασανίστη ἀπλότῃ τὰ ἐν τῇ Γραφῇ φερόμενα ἐκδεχόμενοι, καὶ πρόσωπον καὶ χεῖρας καὶ ὄσα τοῦ σώματος; ἐξ ἔθους ἐκεῖνη ἀκούοντες, Θεῷ περιτρύπον· οἱ δὲ τὸ ἐγκεχυρμένον τῷ γράμματι βάλως διανοούμενοι, ἐναντίας μάλιστα εἶχον· καὶ τοὺς ἄλλω; δοξάζοντα; ἀσεβεῖς εἶναι, καὶ βλασφημεῖν εἰς τὸ θεῖον ἔλεγον, ἧς δὴ καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας δόξης μάλιστα ἦν· καὶ ἐπὶ τόσον, ὥστε πολλάκις καὶ ἐπ' ἐκκλησίας καταδραμεῖν τῶν παχυμερῶς οὕτω περὶ Θεοῦ δοξάζοντων, καὶ ἀνθρωπόμορφον αὐτὸν οἰομένων· ἐγγράψαι δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἐξ ἔθους γινομένη τῆς Πασχαλλίας ἑορτῇ· « Χρῆναι γὰρ ἀσωματον νοεῖν τὸν Θεόν, καὶ σχήμασιν ἀνθρωπίνοις ἀπὸ πλάγμῳ. » Ὡς δὲ ταῦτ' ἔγνωσαν οἱ τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἀσκητηρίοις ἐνδιαιτῶμενοι μοναχοί, ἐκεῖνα διαφέντες, ὅσον τάχος ἤκον εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Στσιαζόντες δ' ἐν ταυτῷ, ὡς ἀσεβῆ τε καὶ βλάσφημον τὸν Θεόφιλον ἀναιρεῖν ἐβούλοντο. Ἐκεῖνος δὲ φερόσας; τὸν δόλον, τέχνη δὴ τὸ πρᾶγμα μετήρχετο· καὶ τοῖς στασιώταις ἀναφανείς, κολακείᾳ ὑπάγει τοὺς ἄνδρας, οὕτως εἰπὼν· « Οὕτως εἶδον ὑμᾶς ὡς πρόσωπον Θεοῦ. » Τὸ δὲ βῆθῃν καθυφεῖναι τῆς ὁρμῆς; ἐπειθε. Καὶ αὐτίκα ἐπέλεγον· « Εἰ ἄπερ στόματι λέγεις καὶ καρδίᾳ δοξάζεις, δεῖ σε καὶ τὰς Ὀριγένους βίβλους ἀποκηρῦσαι· ἐκείναις γὰρ τῶν ἀσχυρμένων τινὲς ἐντυγχάνοντες, οὕτω φρονεῖν ἀναπειθόνται, καὶ ἡμῖν ἐναντίω; φέρονται. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο δρᾶν ἐθέλῃς;

σοις, δίκας ἄρτι δώσεις ἡμῖν, ἀσεβοῦς καὶ θεομάχου ἄδελφου ἡμετέρου· ὁ δὲ Θεόφιλος, δὲ, « Ἄλλ' ἔμοι τοῦτο ἐκ παντὸς πολλοῦ δίδοται, καὶ ὁ φιλὸν ὑμῖν δρᾶν ἔτοιμος· οὐχ ἦττον γὰρ ὑμῶν κἀγὼ τοῖς Ὀριγένους συγγράμμασιν ἀχθομαι, καὶ τοὺς αὐτὰ παραδεχομένους. » Ὁ μὲν οὖν οὕτω τὸ τε στέφος τῶν μοναχῶν ἀποδοικολήσας τε καὶ παρακρουσάμενος, τὴν στάσιν διέλυεν. Ἴσως δ' ἂν καὶ ἡ περὶ τούτου ζήτησις τῆνικαῦτα τέλος εἶχε καὶ παντάπασιν ἀπεπαύετο, εἰ μὴ Θεόφιλος ἰδίας χάριν ἐχθρας τεθηκυῖαν ὡσπερ ἀναζῆν αὔθις τὴν τοιαύτην ἐποίησε ζήτησιν, ἀντικρυς διὰ μάχης τῶν Ἀμμωνίων καὶ Διοσκόρου, Εὐσεβίου τε καὶ Εὐθυμίου, οἱ ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν, τὸ ἐπίκλητον δὲ Μακροὶ ἐπεφέροντο διὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος· οἱ εὐδοκίμοι τῶν ἐν Σκήτει πάσαι γενόμενοι, ὡσπερ ἐφημεν, τῆνικαῦτα τῶν κατ' Αἰγυπτὸν ἡγοῦντο ἀσκητηρίων, βίβη καὶ λόγῳ διαπρεπέει. Πολλὸς δ' αὐτῶν λόγος ἐν τῷ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ παρὰ Θεοφίλῳ μάλιστα ἦν· καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν μάλιστα κεχαρισμένοι ὄντες ἐτύχχανον. Καὶ τὰ πολλὰ συνομιλοῦν· τε εἶχε, καὶ ἐφ' ἑστίαν ἐκάλει, καὶ διαφερόντως ἔτιμα τοὺς ἀνδρας· ὧν καὶ ἓνα τὸν Διόσκαρον καὶ Ἐρμοπολίωσ καθίστα ἐπίσκοπον, πολλὴν βίαν ἐπαγαγών. Τοὺς δύο δὲ παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ. Καὶ μόλις μὲν ἐπεισεν· οἳ δὲ ἐπίσκοπος καὶ ἠνάγκασε· καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν κλήρω συγκαταλέξας, τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαν διέπειν ἐχείριζεν. Οἱ δὲ τῆ βίᾳ νικώμενοι, ὡς χρὴ μὲν ἦν, τῆ οἰκονομίᾳ διέπρεπον· ἀνία· δ' ἦσαν μεστοί, ὅτι, ὡς μὴ καθάπαξ προέθεντο, τῆ φιλοσοφίᾳ προσέκειντο. Ἐπεὶ δὲ προϊόντι τῷ χρόνῳ κατὰ ψυχτὴν βλάπτεσθαι ᾤροντο, τὸν Θεόφιλον βλέποντας τὸν γρηματιστικὸν βίον μεταχειριζόμενον, πάντα τ' ἐξαργυρίζεσθαι πεποιημένον σπουδῆν, καὶ πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινουῦντα ὡστε τῆς ὁσμῆς τοῦ χρυσοῦ ἀσφαλεῖναι, τὸ συνεῖναι ἐκείνῳ παραιτησάμενοι, τὴν ἐρημίαν αὐτοῖς ἱσπάζοντο, τῆς ἐν ἀσσει προτιμῶντες διαγωγῆς. Ὁ δὲ, ἕως μὲν ἐκείνοι ἐλάθανον ἄλλα προφασίζόμενοι, μένειν τε παρεκάλει, καὶ τὴν μετ' ἐκείνου ἡξίου διατριβὴν· ὡς δὲ ἔγνω κατεγνωσμένος ἐκείνοις ὧν, θυμοῦ ἐπληροῦτο, καὶ οὐκ ἔληγεν ὀργιζόμενος· καὶ ἱππῆλαι πᾶν εἰ τι δεινὸν δρᾶν ἐκείνοις. Οἱ δὲ τῶν ἠπειλημένων μικρὰ φροντίσαντες, ἐχώρουν αὐτοῖς κατὰ τὴν Ἐρημον. Θερμὸς δὲ μάλιστα Θεόφιλος ὧν, βαγδαίως ἐφέρετο κατ' αὐτῶν σκευωρήσασθαι τοὺς ἀνδρας διανοούμενος· καὶ ὅθι καὶ εἰς μίσος ἐχώρει τὰ δειλῶν Διοσκόρου, ὃν Ἐρμοπολίωσ ἐπίσκοπον καταστήσειεν. Ἦνία δὲ τοῦτον μάλιστα τὸ τοὺς ἐν ἀσκήσει διαφέροντας προσκεῖσθαι, καὶ πολὺ τι σέβας νέμειν αὐτοῖς· καὶ εἰς νοῦν ἀλτῆγεν, ὡς ἐν οὐδενί τινι τρόπῳ ἐξέσται παραδύψαι αὐτούς, εἰ μὴ καὶ τὸ τῶν μοναχῶν στέφος τοῦτο· εἰς ἐκπολεμώσεται. Ταῦτ' εὖν βουλευόμενος, τοῦ ὑπὸ τῆ χρεῖται τῆ μηχανῆ· ἐξ ὧν γὰρ πολλάκις αὐτῷ συγγινόμενοι περὶ Θεοῦ διελέγοντο, ἀκριβῶς ἤρει φρονούντας ὡς ὁ μὲν Θεὸς ἀσώματός ἐστι, καὶ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ καὶ σχήματι πάμπαν ἄλλότριος· εἰ ἀνάγκης γὰρ εἶναι τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀνθρωποπαθές. Ὁ δὲ καὶ παρὰ τῶν παλαιῶν ἐξηκρι-

damnare oportet. Nam quia ex monachis nonnulli in eorum lectionem inciderunt, ut ita sentiant, persuasi sunt, nobisque adversantur : sin id facere noles, pœnas nunc dabis, qui impiam et Deo repugnantem opinionem sequaris. » Tum Theophilus : « Sed et mea dudum, inquit, hæc fuit sententia, et quod vobis placitum est, id facere paratus sum. Non minus namque, quam vobis, et mihi Origenis scripta, quique ea recipiunt, gravem molestiam afferunt. » Atque ille quidem tum monachorum turbam deceptam a se removit, et seditionem composuit. **371** Fortasse autem quæstio quoque ista finem tum suum habuisset, nisi eam Theophilus inimicitiarum suarum gratia, veluti intermortuam, ad vitam, ut ita dicam, revocasset, aperte Ammonio, Dioscoro, Eusebio, et Euthymio adversatus, qui fratres germani erant, et cognomentum Longorum propter corporis proceritatem habebant. Illi præclari dudum, quemadmodum diximus, in Sæti fuerant : tum autem in Ægypto monasteriis præsidebant, et vita et doctrina per celebres. Multa autem eorum fama Alexandriæ et potissimum apud Theophilum erat, qui gratia et nomine supra alios Ægyptios monachos pollentes. Frequens cum eis Theophilo consuetudo fuit. Convivio enim eos excipiebat, et summo opere honorabat. Dioscorum quoque, magna vi adactum, Hermopolis episcopum constituit. Duos autem, ut secum essent, hortatus est : et vix eis tandem persuasit, seu potius ut episcopus id eos facere coegit. Itaque eis in cleri ordinem cooptatis, Ecclesiæ œconomiam seu dispensationem gerendam demandavit. Porro illi vi coacti, ita ut decuit, dispensationis ejus munere obcuendo enituerunt : mœrore autem pleni erant, quod pro eo atque non semel constituissent, philosophiæ suæ non incumbere. Postquam autem tempore procedente, in animis ipsi suis se lædi putarent, quod Theophilum, per avaritiam, quæstuosam vitam sequi, atque omnia magno studio in argentum redigere, omnemque adeo lapidem, quod proverbio dicitur, movere, ut auri odore perfrueretur, viderent : convictum ejus declinantes, in solitudinem rursus, quam urbanæ vitæ præferrebant, se contulerunt. Theophilus, quoad illi rem ipsam celantes, prætextum alium obtenderunt, eos ut manerent, et consuetudine sua uterentur, hortatus est. Ubi vero se judicio eorum condemnatum esse comperit, ira percitus, excandescere non desit, et illis se mala omnia facturum esse minatus est. At illi minas ejus nihil morati, in solos, ut dictum est, rursus locos se receperunt. Theophilus autem homo vehementissimus, quod impetu quodam ferretur, insidiosis consiliis adoriri eos constituit : et odisse etiam fratrem eorum Dioscorum cepit, quem Hermopoli episcopum præfecerat. Dolebat homini plurimum, monachorum præstantissimos quosque illis favere, magnumque præstare honorem : tum autem et illud in animo

considerabat, nihil se illis detrimenti allaturum esse, **372** nisi monachorum manum ad inimicitias contra eos suscipiendas commoveret. Re ita deliberata, ejuscemodi comminiscitur dolum. Quod namque sæpe cum eo in familiari consuetudine de Deo collocti essent, certo sciebat eos opinari, Deum incorporeum, et a forma atque specie humana prorsus alienum esse : qui enim humana forma sit eum etiam affectionibus et perpressionibus humanis necessario obnoxiam esse scientes ; id quod a veteribus accuratissime est disputatum atque decretum, et Origenes potissimum pulcherrime hoc tractavit. In qua sententia cum Theophilus maxime esset, et ulcisci tamen viros eos statuisset, veluti tempori inseriens, ut quæ recte opinaretur, everteret, grave sibi esse non putavit. Itaque monachorum turbam adversus eos concitat. E multos ex eis ad se rapit, viros moribus simplices et idiotas, plures etiam illiteratos. Et litteras ad monasteria in solitudine mittens, non parendum esse Dioscoro et fratribus ejus, quod aperte Deum incorporeum esse opinarentur, docuit. Deus namque, inquit, sicuti divina Scriptura testatur, et oculos habet, et aures, manus, pedes, et alia, sicuti et homines, membra. Dioscorus autem, et ejus sectatores, novum quoddam et blasphemum dogma asserunt, Origenem secuti : neque manus, neque pedes, neque aliud quiddam Deum habere asseverantes. Hac sic cavillans, monachos multos ad contentionem excitavit, et seditio ingens orta est : parumque decore a disputationibus inter se agitatis, postremo ad contumelias pervenere. Atque equidem qui mentem exercitatum et sensuum robur densius obtinebant, Theophili cavillatione non movebantur : et Dioscoro recte sentienti, et in primis Origeni adhærebant. Qui vero simpliciores erant, et flagrantem quidem, sed non secundum scientiam, zelum spirabant, conflictantes inter se nugabantur, et fratres illos tanquam impie sentientes proscindebant. Ita factum, ut ingens Ascetis inter se intercederet dissidium. Qui Theophili partium erant, Origenistas alios vocabant. Qui autem Deum incorporeum, et a forma alienum esse statuebant, eos qui a Theophilo concitati aliter opinabantur, Anthropomorphianos nominabant. Ita inter monachos non parvo conflictu exorto, implacabile bellum concitatum est. **373** Theophilus ubi consilium suum sibi succedere vidit, magna multitudine, militibus etiam consequentibus, montem Nitriæ, ubi plurima erant monasteria, occupat, et monachorum catervas adversus Dioscorum et fratres ejus armis instruit : igneque injecto monasterium eorum incendit, et prorsus vastat. Atque illi in summum discrimen conjecti, vix tandem nudi ex puteis, quo se abdidderant, evadentes, capitis periculum effugerunt.

CAPUT XI.

Ut fratres Longi propter inimicitias Theophili se Joanni conjunxerint. Item de Isidoro, ut Theophilo sit adversatus : et ut Augusta eos benignè susceperit.

Hæc in Ægypto agebantur, et Joannem tum latebant, qui doctissime incumbens maxime enitebat, propter consentientem omnium de eo famam

δωται, καὶ μάλιστα Ἀριγέντης περὶ τούτου ἀριστα φιλοσοφῶν διαγέγονεν. Ἄ δὴ καὶ διαφερόντως δοξάζων μάλα θεόφιλος, ἀμύνασθαι δ' ἤρημένους τοὺς ἀνδρας, ὡς χρησάμενος τῷ καιρῷ, ἀνατρέπει τὰ καλῶς αὐτῷ δεδογμένα οὐκ ὠκνησε. Καὶ δὴ συγκρούει τὸ τῶν μοναχῶν σύστημα πρὸς αὐτούς : συναρπάζει τε πολλοὺς ἐκείνων, ἀνδρας ἀκεραλοὺς μὲν τὸν βίον, ἰδιώτας δὲ ἄλλως, καὶ τοὺς πλείονας ἀγραμμάτους : καὶ γράμματα πέμπων τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητηρίοις, μὴ δεῖν πειθεσθαι Διοσκόρῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς εἰσηγέτω, ἀσώματος διεβρήθην τὸν θεὸν δογματίζουσιν. Ὁ γὰρ θεός, ὡς ἡ θεὸς λέγει Γραφή, καὶ ὀφθαλοὺς ἔχει, καὶ ὠτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς καὶ οἱ ἄνθρωποι. Οἱ γὰρ μὴν περὶ Διοσκόρον ζήνα τινὰ εἰσηγύνονται, καὶ βλάσφημον δόγμα νεωτερίζουσιν, Ἀριγένει ἐπόμενοι : μήτε χεῖρας, μήτε πόδας, μήτ' ἄλλο τι τὸ θεῖον ἔχειν ἰσχυρίζονται. Ταῦτα δὴ σφριζόμενος, τοὺς πολλοὺς εἰς ἔριν ἀνήψε τῶν μοναχῶν, καὶ στάσις ἐκράτει πολλή : καὶ οὐκ ἐν κόσμῳ πρὸς ἀλλήλους τὰς διαλέξεις ποιούμενοι, τέλος εἰς ὕβρεις καθίσταντο. Οἱ μὲν οὖν γεγυμνασμένοι τὸν νοῦν καὶ πεπυκνωμένοι τὰ αἰσθητήρια, οὕτε τῇ θεοφιλῶς σοφιστικῇ ἠρπάζοντο, καὶ τοῖς περὶ Διοσκόρον ὡς καλῶς λέγουσιν εἶποντο, καὶ πρὸ ἐκείνων μάλιστα Ἀριγένει : οἱ δὲ γὰρ ἀπλότῳ διαζῶντες, καὶ θερμὸν μὲν, οὐ μὴν κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον ἀυχοῦντες, πρὸς ἀλλήλους παρατριβόμενοι, ἐρεσχολοῦντες ἦσαν, καὶ ὡς ἀσεβοῦντας τοὺς ἀδελφούς διεύθυνον. Ὅσοι μὲν οὖν θεοφιλῶς προσέκειντο Ἀριγενεϊστὰς τοὺς ἄλλους ἐκάλουν : ὅσοι δὲ ἀσώματος τὸ θεῖον ὠρίζοντο εἶναι καὶ ἀσχημάτιστον, Ἀνθρωπομορφοφίλους τοὺς ἐρεθιζομένους ὑπὸ θεοφιλῶς καὶ τάναντια φρονούντας ὠνόμαζον. Καὶ μεταξὺ τῶν μοναχῶν πόλεμος ἀσπονδος ἀνεβράχθη, παρατριβῆς οὐ μικρᾶς γινομένης. Ὡς δ' ἔργῳ θεόφιλος εἰς ἔργον αὐτῷ τὸν σκοπὸν προχωρήσας, σὺν πολλῷ πλήθει καὶ στρατιᾷ ἐπομένης, τὸ τῆς Νιτρίας καταλάμβανεν ὄρος, ἐνθα μάλιστα πλείστα ἦσαν τὰ μοναστήρια : καὶ ἐπλήθει τὰ στήθη τῶν μοναχῶν κατὰ τε Διοσκόρου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν : καὶ πῦρ ἐνιέντες τῷ μοναστηρίῳ ἐκείνων, πόν' ἀθρόον δαπάνην αὐτοῦ ἐποιούντο. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν χρεῶν κινδύνῳ γενόμενοι, μόλις γυμνοὶ τῶν φρεσῶν ἀναθορόντες, τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς κίνδυνον ἐβρασκον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ὡς οἱ Μακροὶ τῷ Ἰωάννῃ προσῆλθον, θεοφίλῳ ἀπεχθαρόμενοι : καὶ περὶ Ἰσιδώρου, ὡς διάφορος θεοφίλῳ κατέστη : καὶ ὡς ἡ βασίλισσα αὐτοὺς ἡξίου ἀναδοχῆς.

Καὶ κατὰ μὲν Αἴγυπτον ταῦτα γινόμενα τὴν Ἰωάννην τῷ ἐλάνθανον : ἐκείνος δὲ ἀνθῶν ταῖς διδασκαλίαις μάλιστα διετέλει, περιβόητος ἀπαντα-

χοῦ τῆ ἐξ ἀπάντων φήμῃ γινόμενος. Οἱ δὲ περὶ Διόσκορον τὰ μὲν πρῶτα εἰς Ἱεροσόλυμα ἦγον· ἐκείθεν τε εἰς Σκυθόπολιν μεταχώρουν, ἐπιτηθείαν αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν οὖσαν διὰ τὸ τῶν φοινίκων πλήθος· τοῖς γὰρ φύλλοις ἐκείνων ἐχρῶντο πρὸς τὰ μοναχῶς ἀνδράσιν ἀνήκοντα ἔργα. Καὶ ἄνδρες δὲ τούτοις τῆς ἐρήμου ἐκείνης εἶποντο ἀμφὶ ὀδοθήκωντα. Θεόφιλος δὲ δεισας, εἰς τὴν Κωνσταντίνου εὐθὺς ἔπερπεν, ὥστε αὐτοὺς σκευωρῆσαι διαβολαῖς, ἐμποδῶν τε καταστήνοι, εἰ γε περὶ τινος βασιλέως δέοιτο· ὁ δὲ ἔη οἱ περὶ Ἀμμώνιον καὶ Διόσκορον διαγνόντες, εὐθὺς καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀπέπλεον. Συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰσίδωρος, δι' οὗ τῆς ἐχθρας· καὶ τοῖς περὶ Διόσκορον εἰς μίσος κατέστη Ἰσίδωρος, ὁ πάλαι μὲν ἐπὶ τῶν Θεοφίλω χαριστικός, ὅτι γε καὶ μετὰ Νεκτάριον ἐπίσκοπον τῆς Κωνσταντίνου χειροτονεῖν ἐπούδαζε· τότε δὲ ἀπηχθὴμένος τὴν μάλιστα δι' αἰτίαν τοῖκόνδε· Πέτρος τις ἦν πρῶτος τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων, ὃν ἀμόνησθαι Θεόφιλος· βουληθεὶς δὲ τινα συμβῆσαν ἀπέχθειαν, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀξίας ἐξῴσται· διανοεῖτο· μέψιν δ' ἐπήγεν αὐτῷ, ὡς γυναῖκά τινα τῆς Μανιχαϊκῆς αἰρέσεως οὖσαν, πρηνὴ ταύτην ἀπαγορεύσαι τὴν ἀφρεσιν, θείων μυστηρίων καταξίωσαι. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτῷ ἀπηχθάνετο. Ὁ δ' ἀρχιερεσύτερος, καὶ κατὰ νόμον τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνη προδῆναι τὸν νόμον ἔλεγε. Καὶ αὐτοῦ δὲ προτροπῇ Θεοφίλου, εἰς τὰ μυστήρια παραδεδέχθαι τὸ γυναικὶν διετέλετο. Ὁ δ' ἔτ' ἄνομος· ἠγανάκτει, καὶ οἷα συκοφαντούμενος διεπρίετο. Πέτρος δὲ εἰς πῖστον τοῦ πράγματός, καὶ τὸν Ἰσίδωρον μάρτυρα ἐκάλεσε, ὡς εἴη τὴν γυναῖκα κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τοῖς μυστηρίοις εἰσδεδεγμένος. Ἀπόδημος δὲ τῆνικῶτα εἰς Ῥώμην ἐτύγχανεν ὃν ὁ Ἰσίδωρος. Διερεθίζοντος γὰρ Ἰωάννου, πρὸς Θεόφιλον ἐπέμπετο εἰς τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον Δάμασον, ὥστε τὰ ἐν μίῳ διαλύσει διὰ τοῦ Φλαβίου ἔρπον γεγεννημένα, καὶ καταλλάξαι αὐτοῦς· διαφοροὶ γὰρ ἔτι οἱ Εὐσταθίου καὶ Μελετίου προκείμενοι ἦσαν Φλαβιανῶν, ὡς καὶ ἄνωτέρω εἰρήκαμεν. Ἐπειδ' ἐπανήλθεν Ἰσίδωρος, ἀληθῆ λέγειν τὸν Πέτρον· διεμαρτύρατο· ὡς κατὰ γνώμην τὰ ἐπὶ γυναῖκί γεγόμενα τοῦ ἐπισκόπου προέβη. Ὡς διαδραματίζετο δὲ χαλεπήσας σφόδρα Θεόφιλος, καὶ ἄμφοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξήλασε. Καὶ μία μὲν αὕτη αἰτία τοῦ καὶ Ἰσίδωρον διαφορὸν Θεοφίλω καταστῆναι· καὶ ἄλλην δὲ ἔγνω, ἣν δὴ καὶ ταύτην ἐκδέσθαι εὐλογον ἤχημαί. Ἐπίτροπος ἦν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πτωχῶν ὁ Ἰσίδωρος· πολλῶν δὲ χρημάτων ἐκείνων χάριν χορηγουμένων, ἀπηξίου Θεοφίλω δοῦναι, ἐπιχειροῦντες διαρπάξαι, καὶ εἰς ἐκκλησιῶν δαπάνας ἀναλίσκεν αὐτά. Εἰσῆγετο γὰρ ἔμμενον μᾶλλον εἶναι τὰ τῶν καμνόντων σώματα, ἢ δὴ καὶ νοσοῦντες κυριώτεροι, δι' οὗ· καὶ ἡ τῶν χρημάτων εἰσφορά, ταῖς ἀνηκούσαις θεραπείαις ἀνανεοῦν, ἢ τοῖς ἀφύχους ἀγειροῖν, καὶ εἰς κάλλος οἰκοδομεῖν. Ἐπ' οὖν αὕτη, εἴτ' ἐκείνη αἰτία τῆς πρὸς Ἰσίδωρον θυσμανείας ἐγένετο, τέως ἀπελαθεὶς πρὸς τοὺς ἐταίρους τῶν μοναχῶν ἀνά τὴν Σχητὴν ἐγένετο· καὶ ἐγκοτῶν Θεοφίλω καὶ αὐτὸς διετέλει. Ἀμμώνιος δὲ

ubique ecelebris et clarus. Dioscorus autem cum suis Hierosolyma primum concessit, deinde Scythopolim se contulit : quem locum idoneum sibi atque suis esse ad incolendum putavit propter palmarum frequentiam, quod earum foliis ad opera sua monachi recte uterentur. Sequebantur autem eos solitudinis illius viri circiter octoginta. At Theophilus sibi metuens, statim Constantinopolim suos misit, qui cum illis per calumnias insidias struerent, tum etiam si quid illi ab imperatore peterent, impedimento eis essent. De quo ubi Ammonius et Dioscorus certiores sunt facti, confestim et ipsi Constantinopolim navigarunt. Fuit enim cum eis Isidorus, propter cujus inimicitias Dioscorum quoque germanosque ejus Theophilus magis odisse cœpit. Hic vir quidem adeo Theophilo charus antea fuerat, ut illum etiam post Nectarii mortem magna contentione episcoporum Constantinopolitanum factum volnerit. Tum autem hostili maxime in eum erat animo, cum alias ob causas, tum propter hanc potissimum. Erat Alexandriæ primarius quidam presbyter Petrus, quem Theophilus propter similitudinem quamdam, quæ eis intercessit, ulcisci volens, abrogare homini dignitatem ecclesiasticam cogitabat, illo ei objecto crimine, quod mulierem quamdam Manichææ hæresis prius ad divina mysteria percipienda admisisset, quam illa hæresi nuntium legitime remisisset. 374 Oderat vero eum aliis etiam de causis. Archiepiscopus constitutionem Ecclesiæ in ea muliere servatam, eamque ipsius Theophili exhortatione ad mysteria admittam esse confirmavit. Episcopus indignari, et perinde atque calumniis oneratus esset, furere. Petrus ad fidem rei faciendam, Isidorum testem laudare, quod de episcopi sententia mulier ad mysteria recepta esset. Isidorus autem Romæ tum erat, instinctu Joannis a Theophilo ad episcopum Romanum Damasum missus, ut dissidium quod propter Flaviani juramentum emergerat, tolleret, et episcopos inter se in gratiam reduceret. Dissentiebant enim adhuc a Flaviano, qui Eustathii et Meletii partes secuti fuerant, sicuti supra a nobis est dictum. Postquam autem Isidorus rediit, verum Petrum dicere, ex voluntate videlicet episcopi de muliere acta esse omnia, testificatus est. Theophilus autem, voluti ei calumnia intentata esset, vehementius indignatus, utrumque ex Ecclesia deturbavit. Hæc una causa est, quam ob rem Isidoro et Theophilo dissidium intercesserit. Cognovi vero et aliam, quam et ipsam ut exponerem, convenire est visum. Pauperum in ecclesia curam gerebat Isidorus : quorum gratia cum hominum liberalitate multa esset collata pecunia, eam Theophilo rapere, et in ecclesiarum structuram impendere volenti, Isidorus dare renuit. Rectius enim esse asseruit, pecunia tali ægrorum corpora, quæ veriora essent Dei templa, quandoquidem præcipue in eum usum comportata esset, cura convenienti restituere,

quam parietes inanimatos magnifice excitare atque construere. » Sive vero hæc, seu alia inimicitiarum Theophili erga Isidorum causa fuerit, tum quidem ille Alexandria pulsus, ad monachos tanquam amicos in Scetim se recepit, et male in Theophilum et ipse animatus fuit. Ejuscemodi offensam Ammonius abolere volens, æscitis sibi aliis quibusdam monachis, ad Theophilum venit, et ut Isidoro communio redderetur, ab eo petit. Id ille se facturum recepit. Et vero satis multum temporis præterit, et illi nihil egerunt, Theophilusque aperte præ se tulit, tempore extrahendo, verbis eos ludere velle : vehementiore ardore eum aggressi, ut promissum ad finem suum perduceret, supplicando postularunt. **375** Et ille quemdam ex monachis comprehensum custodiæ inclusit, ut aliis exterritis, molestia ea qua illum frequenter impetebant, liberaretur. Tantum autem abest ut consilio eo quidquam effecerit, ut Ammonius una cum reliquis quos coegerat monachis, sua sponte carcerem sit ingressus. Cum enim eam de se custodibus præbuisset opinionem, veluti illam ob causam eo venissent, ut vinculis res necessarias præberent, liberum habuere in carcerem ingressum, atque inde egredi noluerunt. Quod ubi Theophilus intellexit, ad se eos venire jussit. Illi autem primum ei significarunt, ut ipse ibi præsto esset, et exeundi eis potestatem concederet. Oportere enim propalam eis exitum permitti, qui tam aperte contumelia ab eo affecti essent. Vix autem deinde ei cedentes, ad eum sunt progressi. Ille deprecatione interveniente, pollicitus se eis postea molestum non fore, sed re ipsa promissum expleturum esse, eos absolvit. Intra seipsum autem se excrucians indignabatur, et mali quidpiam viris eis facere moliebatur, quos antea non secus atque suam ipsius animam dilexisset. Cum autem animi dubius esset, quomodo tandem ægre illis faceret, qui præterquam corpora nihil possiderent, et res omnes monasticæ philosophiæ suæ postponerent, quietem eorum inturbare aggressus est, et questionem eam de Origenis opinione quæ dicta est, eis criminis loco objecit. Has fuisse causas cognovi, cur Isidorus, quem diximus, cum Dioscuro et fratribus ejus Constantinopolim venerit : nimirum ut publice sub imperatore ipso et Joanne iudicibus, injuriæ atque insidiæ, quibus expetiti fuerant, cognoscerentur. Existimabant enim, Joannem pro consueta sibi libertate, qua legitime utebatur, a jure et æquitate non aberraturum esse. Ille viros benigne acceptos in honore habuit, et ad communes in ecclesia preces adhibuit, ad divinorum autem mysteriorum communionem non admisit. Neque enim fas erat, ante causam cognitam ea cum illis communicare. Ad Theophilum vero pro eis litteras dedit, ut vel illis communionem redderet, qui recte de Deo sentirent : vel idoneum aliquem Constantinopolim mitteret, qui cum illis ambigeret, siquidem ei visum esset, cum eis iudicio contendere. Et cum diutius in urbe monachi morarentur, et imperatrix Euloxia in publicum progressa esset, **376** Ammonius eam

διαλύειν θέλων τὸ σκάνδαλον, καὶ ἄλλους τινὰς τῶν μοναχῶν προσεταιριζάμενος, πρὸς Θεόφιλον ἦκε· καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῆς Ἰσιδώρῳ δοῦναι εἶδειτο· ὃ δ' ὑπισχνεῖτο. Ὡς δὲ χρόνου μέντος οὐδὲν μᾶλλον ἦν, ὁ δὲ ἔγινετο καὶ Θεόφιλος ἐκείνους ταῖς ἀπάταις τῶν λόγων παρακρούμενος, θερμότερον εἰσπεσόντες, περαίνειν τὸ ἔργον κατηντιδόλου. Ὁ δ' ἓνα τῶν μοναχῶν συλλαβὼν, ἐδίδου φρουρᾶ, ὡς ἂν τοὺς ἄλλους φοβήσας, ἀπαλλαγεῖν τῆς συχῆς ἐπιθέσεως. Ὁ δὲ τοσοῦτον τοῦ σκοποῦ διημέρα· νεν, ὡστ' Ἀμμώνιος καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρροῖας τῶν μοναχῶν, ὑπὸ τὴν φρουρὰν ἐκὼν ἐγεγόνει· δόκησιν γὰρ τοῖς φρουροῖς παρασχόντες, ὡς εἰς μετάδοσιν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς καθεργαμένοις ἦγον, ἀνετον εὔρον τὴν εἰσοδον. Ἐκεῖσε δὲ γεγονότες, οὐκέτι ἐξίειναι ἠθούλοντο. Ἰνούς δὲ ταῦτα Θεόφιλος, πρὸς ἑαυτὸν αὐτοὺς μετεστέλλετο. Οἱ δὲ πρῶτα μὲν διεμήνυον, αὐτὸν ἐκείνον παραγενόμενον ἀνίειναι τὴν ἔξοδον· χροῖαν γὰρ παρρησία ὑβρισμένους, ἐν φανερῷ καὶ τὴν ἔξοδον γεγενῆσθαι· μόλις δ' ἐν δόντες, παρ' αὐτὸν ἦγον. Παραίτησιν δὲ δοῦς ὡς οὐκέτι λυπησεῖ, ἀλλ' ἐκτελεσεῖ τὸ ἔργον, ἀπέπεμπε· καθ' ἑαυτὸν δ' ἐπλήττετο καὶ ἠγανάκτει, καὶ κακὴν τι δρᾶν ἐμελέετο τοὺς ἄνδρας, οὓς ἴσα καὶ ψυχῇ φιλῶν διετέλει. Ἐν ἀπόρῳ δὲ καθεστῶς ὃ τι δρᾶσειεν, ἄνδρας πλὴν τοῦ σώματος μηδὲν κακτημένους, καὶ πάντ' ἐν δευτέρῳ πρὸς τὸ φιλοσοφεῖν ποιούμενους, τὴν ἡσυχίαν αὐτῶν ἐπειράτο ὀχλαγωγεῖν· καὶ τὸ περὶ τῆς Ἀριγένους ὁδοῦς ζήτημα, ὡς γε εἴρηται, τούτοις ἐπητηῖατο. Ταύτην μὲν οὖν ἔργον πρόφασιν τοῦ καὶ τὸν εἰρησίου Ἰσιδώρου οὖν τοῖς περὶ Διόσκορον τὴν Κωνσταντινίου καταλαβεῖν· ὡστε κοινῇ δὴ προσιόντες παρὰ τε βασιλεῖ καὶ Ἰωάννῃ κριταῖς, τὰ κατ' αὐτῶν ἐσκευωρημένα διελεγχθῆναι· καὶ γὰρ φροντο Ἰωάννην ἐνδείκω παρρησίας ἐπιμελούμενον, τῶν δικαίων μὴ ἀστοχῆσαι. Ὁ δὲ φιλοφρόνως τοὺς ἄνδρας δεξάμενος, ἐν τιμῇ εἶχε· καὶ τῶν μὲν ἐπὶ τῆς ἐκκλησιας εὐχῶν μεταδίδου, θεῶν δὲ κοινωνεῖν αὐτοῖς μυστηρίων ἀπηξίου· μηδὲ γὰρ θεμιτὸν εἶναι πρὸς διαγνώσεως, τούτων αὐτοῖς μεταδοῦναι. Γράμμα δὲ καὶ Θεοφίλω ὑπὲρ αὐτῶν ἐστειλέν, ἣ τὴν κοινωνίαν αὐτοῖς ἀποδοῦναι, ὁρῶν τὸ θεῖον δοξάζουσιν· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ τινα πέμπειν αὐτοῖς δικασόμενον, ὃς αὐτῶν ἐπιτηδεῖς· εἶγε τῶς δίκη δεῖν ἔλοιτο τὰ κατ' αὐτοὺς διακρίνασθαι. Ἐπὶ πολλοῦ δὲ καιροῦ τῆς ἐν πᾶσι διατριβῆς τοῖς μοναχοῖς γενομένης, ἐφ' ἰδοῦ προφασί τῇ βασιλίδι· Εὐδοξίᾳ, οἱ ἀμφὶ Ἀμμώνιον ἐκείνου προσήλθον, ἐπατιώμενοι Θεόφιλον οἷς κατ' αὐτῶν ἐβουλεύσατο. Ἡ δ' αἰσθημένη τὴν κατ' αὐτοὺς ἀδικίαν, τιμῶσα τοὺς ἄνδρας, τοῦ πρόσω λέγει ἔστι· καὶ τοῦ βασιλικῷ ὀχλήματος προκύψασα, τῇ κεφαλῇ ἐπένευε, καὶ· Εὐλογεῖτε, ἔφη, εὐχάς τε ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν παίδων ποιεῖτε. Ἐγὼ δ' ὅσον τάχος σπεύσω Θεόφιλον ἀφικέσθαι. » Καὶ ἡ μὲν τότε εἰποῦσα διέβη.

fratribus suis ad eam in vi accessit, Theophilum propter injurias eis insidiosè illatas accusavit. Illa autem ubi iniuriam cum eis actum esse sensit, honorem viris exhibens, constitit, atque ex imperiali curru prospiciens, capite eis annuit et, «Benedictionem, inquit, nobis impertite, et Deum pro imperatore (1), et me, liberisque nostris, orate. Ego vero quam celerrime curabo, ut Theophilus hic præsto sit.» Hæc postquam illa dixit, ulterius processit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

A

Ὡς Θεόφιλος κατὰ Ἰωάννου γερόμενος, καὶ Ἐπιφάνιον τὸν Κύπρου προσεταιρισάμενος, τὰ πρῶτα ἐκείνῳ διάφορος ὦν, ὡς Ὀριγενίαν τὴν τὸν Ἰωάννην εἰέβαλε, καὶ συνόδους ἐποίει ἀθετούσας τὰ Ὀριγένους συγγράμματα, Ἰωάννην καὶ τοὺς Μακροὺς διήθεν ἐπαιτιώμενος.

Φήμη δὲ ψευδῆς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφθανε, ὡς εἴη Ἰωάννης καὶ μυστηρίων αὐτοῖς μεταδοῦς, ἐπικουρῆσαι τε διανοούμενος. Θεόφιλος δὲ παντοῖος ἦν, οὐ μόνον ἀμύνασθαι τοὺς περὶ Διόσκορον, ἀλλ' εἰ γε δύναίτο, καὶ αὐτὸν Ἰωάννην τῆς ἐπισκοπῆς καθελθῆναι. Ἐνδομυχῶν δὲ ταῦτα καὶ συσκευάζων, τοῖς κατὰ πόλεις ἐπισκόποις ἐπέστελλε, κρύπτων μὲν τὴν ὥδιν, τοῖς Ὀριγένους δὲ βιβλίοις ἐπιμεμφομένους· οἷς δὲ πρὸς αὐτοῦ ὁ πολύθαλος Ἀθανάσιος τῆς οἰκίας πρίστως εἰς σύστασιν ἀπεχρήσατο πλειστάκις ἐν τῷ κατὰ Ἀρειανῶν αὐτῷ πονηθεῖσι συγγράμμασι. Λογισάμενος δὲ πολὺ τι συνοίσειν τῷ προκειμένῳ σκοπῷ, εἰ καὶ Ἐπιφάνιον τὸν Σαλαμίνης τῆς Κύπρου ἐπίσκοπον πρὸς κοινωνίαν τῆς σπουδῆς ἐταιρίσειτο, περιβόητον ἀνδρα τῶν κατ' αὐτὸν, ἐπίσημόν τε βίῳ καὶ αἰδοῖ ἀρετῆς λαμπρυνόμενον, εὐδὲς πέμψας, φίλον τε ποιεῖτο, καίπερ τὰ πρῶτα τοῦτῃ διαφερόμενος, ὡς ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον θεζάζοντι· τότε δ' ὡς ἐκ μετανοίας τὴν ὀρθὴν ἐσχολῶς δόξαν, ἐμόρφων δὴθεν αὐτῷ καθιεστήκει. Οὕτω τοίνυν ἔχων Θεόφιλος, καὶ διατωθάζων τοὺς ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον θεζάζοντας, διὰ τὴν πρὸς ἐτέρους ἀπεχθῆσαν τῷ φαινομένῳ παρηγεῖτο ἀ ἐδόξαζε. Τότε δ' οὖν, ὡς εἴρηται, φίλον ποιήσας τὸν Ἐπιφάνιον, ἠμοφρονεῖν προσεποιεῖτο ταῖς περὶ Θεοῦ δόξαις αὐτῷ· παρεκλίνει τε τοῦτον, εἰς τὴν τῶν Ὀριγένους βιβλίων διαβολὴν, ὡς αἰτίων δὴθεν δογμάτων διεφθορότων. Ἐπιφάνιος δ' ἐκπαλαί ἀπεχθῶς τοῖς Ὀριγένους ἔχων συγγράμμασι, ἀπλοῦς τε ὢν, καὶ ἀκρῆ εὐλαβεῖα συζῶν, βῆσται τῇ Θεοφίλου σπουδῇ πειθήνιος ἦν· καὶ τοὺς ἐν Κύπρῳ ἐπισκόπους εὐθὺς ἀθροίσας, ἀπηγόρευε τὴν τῶν Ὀριγένους λόγων ἀνάγνωσιν· καὶ τὰ τῇ συνόδῳ ἐγνωσμένα, ἄλλοις τε ἐπέμπε, καὶ τῷ τῆς Κωνσταντινίου ἀρχιερεῖ. Ἐν οἷς κάκεινον προὔτρειπετο, σύνοδόν τε ποιεῖν, καὶ τὰ ἴσα κατὰ τῶν Ὀριγένους λόγων ψηφίζεσθαι, καὶ τοῦ λοιποῦ δ' ἀπαγορεύειν τὰ Ὀριγένους ἀναγινώσκειν βιβλία. Θεόφιλος δὲ τὸν περιβόητον Ἐπιφάνιον συναρπάσας, πολλοὺς ἐπαινέτας ἔχοντα, καὶ διὰ τὸ περιὸν τοῦ βίου, ὅπερ ἂν φρονοῖη, θεζάζοντα, παραπλήσια καὶ αὐτοῦ τοὺς ὅπ' αὐτὸν ἐπισκόπους συναγαγῶν, ἐψηφίζετο· καὶ μακρὰν ἐποίησε διαβολὴν, Ὀριγένους ἤδη πρὸ διακοσίου ἐτῶν τελευτή.

CAPUT XII.

Ut Theophilus Joanni adversans, se in amicitiam Epiphanii Cyprii episcopi, cui antea fuerat inimicus, insinuaverit, et Joannem tanquam Origenistam per calumniam arguerit, synodosque coegerit, quæ Origenis scripta abolerent, in hoc ut Joannem et Longos criminando traduceret.

Fama vero falsa Alexandriam pervenit, Joannem cum illis mysteria communicasse, opemque illis ferre constituisse. Porro Theophilus varia in animo agitabat consilia, ut non solum Dioscorum et germanos ejus ulcisceretur, verum etiam Joannem, si fieri posset, episcopatu dejiceret. Atque hæc secum ipse tacitus volvens, et insidiosè moliens, ad urbium plerarumque episcopos scripsit, consilium quidem quod parturiebat occultans : Origenis autem libris insultans, quibus Athanasius ille multorum certaminum victor ante eum ad fidem suam comprobendam, in lucubrationibus suis adversus Arianos editis sæpenumero est usus. Postquam autem ei in mentem venit, multum cepto suo profuturum esse, si Epiphanium Salaminis (2) in Cypri episcopum ad conatus ejus societatem sibi ascisceret, ætatis suæ perquam celebrem, vitæque præclarum et virtutis reverentia spectatum virum, statim ad eum misit, sibi que amicum fecit, cum quidem dudum ab illo dissensisset, utpote qui Deum humana forma esse opinaretur, tum autem, veluti per pœnitentiam ipse Theophilus rectam complexus esset sententiam, suffragator ei est factus. Ea scilicet mente Theophilus fuit, ut qui humanam formam Deo tribuentes rideret, propter quorundam inimicitias aversari se ea quæ recte opinaretur, significationem per fucum de se præberet (3). Tum igitur quemadmodum dictum est, ubi Epiphanium amicum sibi reddidit, consentire ei se in opinione de Deo assimilavit, eundemque ad librorum Origenis calumniosam suggillationem, perinde atque pravorum dogmatum causæ essent, incitavit. 377 Epiphanius autem, qui dudum Origenis scripta exosa habebat, quod simplex esset, et in summa religione viveret, facillime pedibus in Theophili sententiam ivit. Et illico episcopis in Cypri congregatis, Origenis librorum lectionem edicto inhibuit. Et synodi ejus decretum cum ad alios multos, tum ad Constantinopolitanum antistitem misit : quem etiam hortatus est, ut synodo coacta, idem de Origenis scriptis statueret, ac deinceps sibi ipsi eorum lectione interdiceret. Theophilus, ubi Epiphanium, multos

(1) Et pro imperio Romano. Sozom.

(2) Constantia. Socr. Sic enim quomque ea urbs est dicta.

(3) Socr. lib. vi, cap. 10. Sozom. lib. viii, cap. 14.

habentem laudatores, qui propter vitæ ejus præstantiam, quod ipse sentiret, opinione sua (f) comprobabant, ad partes suas pertraxit; convocatis et ipse qui sub eo erant episcopis, decretum in eandem sententiam fecit, et prolixam Origeni intendit calumniam, qui etiam ante ducentos annos e vita excesserat: non ille quidem hoc præcipue propositum sibi consilium habens, sed illud maxime agens, ut Dioscorum ulcisceretur. At admirandus Joannes res ejusmodi indigniores esse putavit, quam ut eorum cura et studio occuparetur, Epiphaniique et Theophili litteras nihil prosumus est moratus, verum consuetis sibi doctrinæ laboribus incumbens, in ea maxime florebat, insidiarum quæ ei sinistre tendebantur, nullam habens rationem. Ubi autem manifesto constitit, Theophilum id studio omni conari, ut Joannem throno dejiceret, tum vero qui hostili in eum erant animo, ex clero quidem multi, non pauci vero etiam ex magistratibus et eis qui potentia et auctoritate valerent, commodum se tempus invenisse rati, quo vindictæ suæ in Joannem cupiditatem ostenderent, obrectationes undecunque calumniis et sycophantiis emendicatis texuerunt, atque ut ingens synodus in urbe Constantinopolitana celebraretur, instituerunt episcopis quibusdam ea de causa scribentes, plures autem sine scripto evocantes. Et Theophilus ea re cognita, studium etiam suum magis intendit, et Ægyptiis episcopis, ut Constantinopolim trajicerent, auctor fuit: Epiphanio autem, et aliis in Oriente episcopis scripsit, se celeriter Constantinopolim conferrent. Ipse porro pedestri itinere eo profectus est.

378 CAPUT XIII.

De Joannis et Epiphanii in urbe Constantinopolitana dissidio. et ut penitentia ductus Epiphanius in Cyprum navigans, vitam morte commutavit, ita ut Joannes prædixerat.

Parva intercessit mora, et Epiphanius primus navi advectus, ad Septimum urbi vicinum venit, decretum contra Origenem scriptum secum ferens: in quo non Origenem ipsum excommunicavit, sed libros tantum ejus damnavit. Et postquam in ejus loci ecclesia peccationem peregit, et diaconum ordinavit, Constantinopolim est ingressus: quem Joannes advenientem, clero omni honorifice ei obviam misso, excepit. Ille autem aperte præ se Theophili suasionibus se duci tulit. Nam admonitus ut in ædibus ecclesiasticis maneret, conditionem eam repudiavit, et in eundem cum Joanne locum convenire, Theophilo nimirum gratificatus, renuit. Episcopis etiam advenis seorsum ad se evocatis, abolitionem Origenis scriptorum exhibuit: non ille quidem, quod contra ea diceret, habens, sed de Theophili sententia rejicere ea tentans. Et reperi quidam sunt, qui sua erga Epiphanium observantia decretum id chirographis suis confirmarunt, plurimi vero id facere detrectarunt. Porro Theotimus Scytharum episcopus, Epiphanium etiam

(f) Mirum profecto est, quod Nicephorus, Sozomenum secutus, Anthropomorphitam Epiphanium esse scripserit, cum eum diversæ sententiæ assertorem fuisse constet, in Panario opere contra

σαντος, οὐ τοῦτο προηγούμενον πάντω, ἔχων, ἀλλ' ἀμύνεσθαι τοὺς περὶ Διόσκορον ἤρημένους. Ὁ δὲ θεσπέσιος Ἰωάννης τὸ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδάζειν οὐδὲ λόγου ἤξιωσε· τὰ δὲ γ' Ἐπιφανίου καὶ Θεοφίλου γράμματα ἐν οὐδεμιᾷ ἐποιεῖτο φρονεῖν· τῶν δὲ συνήθων τῆς διδασκαλίας εἶχετο ἔργων, καὶ κατ' αὐτὴν μάλιστα ἦνθει, τῶν κατ' αὐτοῦ σκευωρουμένων μηδένα λόγον ποιούμενος. Ὡς δὲ Θεόφιλος καταφανὴς ἦν, σπουδῆν πᾶσαν ποιούμενος τοῦ θρόνου καταστᾶσαι τὸν Ἰωάννην, τότε δὴ οἱ δυσμενῶς Ἰωάννην ἔχοντες, πολλοὶ μὲν τοῦ κλήρου, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ τὰ μέγιστα δυναμένων, καιρὸν εὐρηκέναι νομίσαντες, καθ' ὃν τὸ προσὸν τῆς ἀμύνης ἐπὶ Ἰωάννην ἐνδείξαντο, διαβολὰς συνέβραπτον ὅθεν δὴ ποτ' ἐραυρίζομενοι τὰς συκοφαντίας, καὶ σύνδοον μεγάλην ἀνὰ τὴν Κωνσταντινούγενεσθαι παρεσκευάζοντο, οἷς μὲν ἐπιστέλλοντες, τοὺς πλείους δὲ καὶ ἀγράφως μεταστελλόμενοι. Ὁ δὲ καὶ Θεόφιλος-γνοὺς, ἐτι μᾶλλον ἐν σπουδῇ ἦν. Καὶ τοὺς μὲν Αἰγυπτίους ἐπισκόπους καταπλεῖν ἐποιεῖ· Ἐγραψε δ' Ἐπιφάνιῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνὰ τὴν ἑω ἐπισκόποις σπουδῇ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινῶν διαπερᾶν. Αὐτὸς δὲ περὶ ἑλαύων ἀνῆει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου καὶ Ἐπιφανίου διαφορᾶς ἐν τῇ Κωνσταντινῶν· καὶ ὡς τὰ ἐν μέσῳ διαλύσας Ἐπιφάνιος, εἰς Κύπρον πλέων τὸν βίον μετήλλαξεν, ὡς Ἰωάννης προήγγειλεν.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καταπλεύσας πρῶτος ὁ Ἐπιφάνιος, εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως Ἐβδωμον ἦκε· καὶ τὰ κατὰ Ὀριγένους ψηφισθέντα ἐπιφερόμενος, ἐν οἷς οὐ μόνον Ὀριγένους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ μόντα τὰ βιβλία κατατιθέσθαι. Τῇ δ' ἐκείσε ἐκκλησίᾳ εὐξάμενος, καὶ διακόνου χειροτονίαν τελήσας, τῇ Κωνσταντινῶν εἰσήγετο. Εἰσιόντι δὲ ὁ Ἰωάννης τῇ ἀπαντῇ τοῦ κλήρου παντὸς πέμψας ἐτίμα. Ἐκεῖνος δὲ ὄλιγος ἦν ταῖς εἰσηγήσεσι Θεοφίλου πεπιθόμενος. Οἰκίσμασι γὰρ ἐκκλησιαστικοῖς προτραπέσι καταμένειν, ἧμιστι προεδέχετο. Ἐξέκλινε δὲ καὶ εἰς ἐκτὸν Ἰωάννην ἰδοῦν, χαρίζομενος Θεοφίλῳ. Τοῦ δ' ἐνδημοῦντος τῶν ἐπισκόπων κατ' ἴδιαν μεταστελλόμενος, τὰ καθαιρετικά τῶν Ὀριγένους ἐπεδείκνυε λόγων, οὐ κατ' αὐτῶν λέγειν ἔχων, κατὰ δόξαν δὲ Θεοφίλου ἐλαύνειν ταῦτα πειρώμενος. Καὶ τινες μὲν αἰδοὶ τῇ πρὸς Ἐπιφάνιον τὰ ψηφισθέντα καὶ ἰδίαις ἐπεκύρου γράφασι· οἱ δὲ πλείους μάλιστα παρητήσαντο. Θεότιμος δὲ ὁ Σκυθίας καὶ σχεδὸν Ἐπιφάνιῳ τοῖς λόγοις καθίκετο, εἰπὼν· Ἐγὼ, ὦ Ἐπιφάνιε, οὐκ ὀσίου ἦγγμαι τὸν πάλαι τεθνηκότα ὑβρίζειν, εὐ'

Audianos hæreticos disputantem: *Qui opinati false sunt, quod Deus ad imaginem et similitudinem suam hominem creaverit, propterea Deum hominis formam obtinere.*

ὡς ἔτυχεν ἀπορρίπτειν τὰς τῶν ἀρχαιότερων συγ-
 γραφὰς αἰροῦμαι· βλασφημίας γὰρ οὐκ ἔκτος τὴν
 ἐκείνων κρίσιν ἐκβάλλειν, καὶ τὰ καλῶς ἐκείνοις τε
 καὶ τῷ χρόνῳ δοκιμασθῆναι· ἀθετεῖν οὐ μοι δοκεῖ
 σωφρόνων εἶναι. » Ταῦτα λέγων, καὶ τι τῶν Ὀρι-
 γένους συγγραμμάτων εἰς μέσον προήγε· καὶ ὡς
 ἀναγκαῖα καὶ χρειώδη ἐκείνα ταῖς ἐκκλησίαις ἀπο-
 δεῖξας, « Ἄτοπιν, ἔλεγε, πράττουσιν οἱ ταῦτα δια-
 βάλλειν ἐπιτηδεύουσιν· οὐ ταῦτα γὰρ, ἀλλὰ περὶ
 ὧν οἱ λόγοι κινδυνεύουσι καθορίζουσιν. » Ὁ δὲ Ἰωάν-
 νης μὴ μεμψόμενος Ἐπιφάνιον, οἷς παρ' ἐνορίαν
 χειροτονίαν ἐποίει, δι' αἰδοῦς ἤγε τὸν ἄνδρα, παρε-
 κάλει τε συνεκκλησιαζέειν αὐτῷ, καὶ εἰ βούλοιο
 συνοικεῖν. Ὁ δὲ καὶ ἀμφοτέρω παρηγεῖτο, εἰ μὴ
 πρότερον καὶ αὐτὸς ἐπίσης τῶν Ὀριγένους βίβλων
 καταψηφίσηται, καὶ τοὺς περὶ Διόσκορον τῆς πόλεως
 ἀπελάσῃ. Τοῦ δὲ κοινῆς συνελεύσεως ἄνευ λέγοντος
 μὴ δεῖν εἶναι προπατεῖς τι ἄρξαι, καὶ ἀναβαλλομένου
 τὴν αἰτήσιν, οἱ δυσμενεῖς Ἰωάννη ἐπὶ ἐτέρων
 βουλήν μετήγον τὸν Ἐπιφάνιον. Εἰσπηγούνο καὶ
 γὰρ, μελλούσης μεγίστης συναζέσεως γενέσθαι ἐπὶ τῇ
 τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, ἐκεῖσε προσε-
 θεῖν ἐκείνον, καὶ δημοσίᾳ μὲν ἐκκηρῦσαι τὰς Ὀρι-
 γένους βίβλους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς περὶ Διόσκορον, ὡς
 τὰ Ἰσα ἐκείνῳ προσθεύοντας· πρὸς δὲ καὶ τὴν Ἰωάν-
 νου διασύρει δόξαν καὶ διαβαλεῖν, οἷα δὴ αὐτοῖς
 προστιθεμένου. Καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· ὦντο
 δ' αὐτὸν οὕτω πρὸς τὸ πλῆθος συγκρούειν. Καὶ δὴ
 ἐπὶ τούτῳ προελθὼν Ἐπιφάνιος, ἐγγὺς ἦδη τῆς
 ἐκκλησίας ἦν. Ἰπῆντα δὲ αὐτῷ Σεραπίων πρὸς
 Ἰωάννου ἀπεσταλμένος· ἐπιθύτο γὰρ τὰ βεβουλεύ-
 μενα τοῖς πονηροῖς· καὶ ἐμαρτύρητο μήτ' ἔνομα
 πράττειν αἰρεῖσθαι, μήτε οἱ αὐτῷ συνοίσειντα.
 « Πρῶτον μὲν γὰρ, φησὶν, ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλη-
 σίαις χειροτονεῖν εἶλου, ἰδίᾳ αὐθεντικῶς μὴ προσταγῆς
 λειτουργήσας· προτραπέεις τε αὐτοῖς κοινωεῖν, παρ-
 ηγήσῃ. Καὶ νῦν, ὡς γε πυνθάνομαι, ἄτοπα πράτ-
 τειν διανοή· φυλάττειν οὖν δέον, μὴ, στάσεως ἐν-
 τεῦθεν τῷ πλήθει γεγεννημένης, αὐτὸς τὸν ὑπὲρ
 τούτου κίνδυνον ὑποστήσῃ, αἷτις· τοσαύτης συγχύ-
 σως γεγυνώς. » Καὶ ὁ μὲν εὐλαθεῖς, τῆς ἐπὶ
 τούτῳ ἀνεκπῆ ὄρημης· ἐν τούτῳ δὲ συνέβη, νόσῳ
 τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα βληθῆναι. Ἡ δὲ βασιλις
 περὶ τῷ παιδί δεδοικυῖα μὴ τι πάθοι, πέμψασα ἤτει
 Ἐπιφάνιον ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχεσθαι. Ὁ δὲ παρηγγύα
 ζήσεσθαι τὸν παῖδα, εἰ γε τῆς πόλεως ἀπελαθεῖν οἱ
 περὶ Διόσκορον. Ἡ δὲ Εὐδοξία, « Ὁ μὲν ἐμὸς, ἔφη,
 παῖς, εἰ γε Θεῶ δοκοῦν ἔστι, ζήσεται· εἰ δ' οὖν, ὁ
 δοῦς, εἰ καὶ πάλιν ἔλοιο· ἀφελέσθαι, ταύτη ἔστω.
 Σὺ δ' εἴπερ οἷος ἦσθα νεκρὸς· ἀνίσταίν, οὐκ ἂν θαν-
 νίτην ὁ πὸς ἀρχιδιάκονος ἐτελεύτα. » Καὶ γὰρ πρὸ
 βραχέος ἐτελεύτα Κρισπίων, δὲ ἀδελφὸς ἦν Φούσκων
 καὶ Σαλάμου τῶν ἐπ' ἀρετῇ διαδοχῶν μοναχῶν,
 ὧν ἐν τῇ κατὰ Οὐάλεντα συγγραφῇ ἐμνήσθη. « Ὅν
 καὶ σύνοικον ἔχων, καὶ ἀρχιδιακόνου τάξει ἐτίμα.
 Οἱ δὲ περὶ Ἀμμώνιον καὶ Διόσκορον, οὕτω γὰρ τῇ
 Εὐδοξίᾳ ἐδόκει, ἦγον πρὸς Ἐπιφάνιον. Ἐκεῖνον δ'
 ἐρωτήσαντος, τίνες εἴεν, ὁ Ἀμμώνιος ἐπιφέρει,
 « Οἱ Μακροί, ὧ θεσποτα. Ἄλλ' εἴ ποτε συντάγμα-

A verbis prope perstringens : « Ego, inquit, o Epi-
 phani, nefas esse puto, contumelia eos qui dudum
 sunt mortui, afficere : neque ita temere vetustiorum
 scripta abjicienda censuo. Extra blasphemiam
 enim non est iudicium illorum proculcare, et quæ
 rite atque ordine ab eis statuta, et tempore ipso
 comprobata sunt, abrogare, minime mihi videtur
 prudentium virorum esse. » Cum hisce verbis li-
 brum quemdam Origenis in medium produxit, at-
 que ubi quam necessaria et utilia Ecclesiæ in eo
 essent indicavit : « Absurde, dixit, faciunt, qui
 hæc calumniari student : non enim hæc tantum,
 sed ea etiam de quibus in libris tractatur, pericu-
 lose contumelia afficere videntur. » Joannes Epi-
 phanium, quod extra ditionis suæ fines ordinandi
 provinciam sibi usurpasset, non reprehendit, sed
 potius virum reveritus, ut secum in ecclesia con-
 ventus ageret, atque etiam si placitum ei esset,
 hospitio domus suæ uteretur, hortatus est. **379**
 Me autem utrumque renuit, nisi prius et ipse
 Origenis libros damnasset, et Dioscorum cum
 fratribus suis urbe eiecisset. Postquam vero
 Joannes nihil temere et cupide extra publicum
 conventum agendum esse dixit, et causam talem
 differendam censuit, obtrectatores illius aliud
 Epiphанию suggestere consilium. Suadebant enim,
 cum synaxis maxima celebranda esset, in divorum
 apostolorum templo, ut in id progredieretur, et
 publicitus Origenis libros damnaret : Dioscorum
 etiam et sectatores ejus, ut qui cum illo eadem
 docerent, proscriberet : Joannis denique, qui illis
 conjunctus esset, existimationem ac famam, laxaret
 atque criminaretur. Hoc ita illi agebant, quod
 eum sic existimarent cum populo conflictaturum
 esse. Atque Epiphanius ejus rei gratia progressus ;
 non longe ab ecclesia abfuit, cum Serapion ei ab
 Joanne missus occurrit. Audierat is namque, quæ
 illi malevoli suasissent. Proinde illum consilia ca-
 pere attestatus est, quæ, ut illegitima, ei nequaquam
 profutura essent. « Primum namque, inquit, in
 ecclesiis meis ordinandi potestatem tuapte aucto-
 ritate, ministerio tibi eo non commisso, sumpsisti :
 deinde ad communionem invitatus, eam detrec-
 tasti. Nunc porro etiam, sicuti audio, rem indignam
 incipere cogitas. Cavendum vero tibi est, ne
 seditione ea de causa excitata, ipse causa dicenda
 periculum subeas, veluti turbæ et confusionis tan-
 tæ auctor. » Epiphanius hisce verbis cautior fac-
 tus, a cæpto destitit. Accidit interea, ut imperatoris
 filius gravi corripeteretur morbo. Et Augusta de
 puero ne quid humanitus ei accideret, eum timore
 sollicita, Epiphanium accitum, ut pro salute ejus
 oraret, petiit. Et ille, puerum convalesciturum esse
 pollicitus est, si Dioscorus cum suis urbe exige-
 retur. Eudoxia autem, « Filius quidem, inquit,
 meus, si Deus volet, vivet. Sin eum, qui dedit,
 auferre constituit, ejus voluntas fiat. Tu vero si
 mortuos exsuscitare posses, archidiaconus tuus
 defunctus non esset. » Nuper enim admodum

Crispion vitam finierat, qui frater fuerat Physconis et Salami, præclarorum virtute monachorum : horum autem in historia Valentis meminimus. **380** Crispionem sane cum familiarem habuisset, in locum etiam archidiaconi Epiphanius evexerat. Ammonius et Dioscorus, hoc sic Eudoxia jubente, ad Epiphanium venire. Et cum illos Epiphanius, quoniam essent interrogaret, Ammonius inferens : Longi, inquit, domine. Cæterum an unquam in scripta aut sectatores nostros lacideris, scire percipio. Atque illo negante, rursum Ammonius interrogans : Quid ita igitur, ait, hæreticos eos censes, quorum sententiam non exploraris aut redargueris? Quod id ita audisset, Epiphanius respondit. At nos, ille intulit, contra fecimus. Nam et cum discipulis tuis fuimus, et scripta tua legimus, et ex eis illud maxime, quod ἀγκυρωτοῦ, hoc est ancorati, inscriptionem habet. Cum autem multi conviciatrices acuerent linguas, ut id proscinderent, et tanquam hæreticum calumniari aggredierentur, nos optima ratione Patrem defendimus, atque illius scripta veluti rectissime composita propugnauimus. Proinde minime conveniebat, ut nos ita, indicta causa, veri quadam similitudine adductus rejiceret, quos ipse non condemnasti : aut talem referres gratiam eis, qui tecum sunt in rebus bonis et honestis conjuncti. » Epiphanius hisce verbis ad pœnitentiam conjectus, modestius homines et accepit et dimisit. Cum autem non diu, quasi sententia sua seipsum damnans, morandum sibi Constantinopoli duceret, aut Deus etiam, ut ego puto, mortem ei suam oraculo indicaret, in Cyprum navigavit, atque inter navigandum mortuus est. Et cum episcopi eum ad mare deducerent, et ipse navim conscendere deberet, dixisse ad eos fertur : « Urbem hanc et imperatoriam aulam, vitæque hujus actionem et fabulam vobis relinquo : ego vero abeo, in civitatem aliam transire properans. » Illud quoque sempiterna memoria dignum verbum protulisse eum dicunt, quod hodie quoque in auribus multorum personat. Quemadmodum enim Joannes Epiphania mortem in mari prædixerat, sic ipse illi episcopatus abrogationem prænuuntiavit. Nam cum inter se dissiderent, Epiphanius Joanni dixit : « Ego te episcopum mortuum esse non puto. » Ad quem Joannes contra : « Ego vero, inquit, scio te in Cyprum perventurum non esse. » Et habuit utrumque hoc dictum eventum suum. Neque enim Epiphanius in sedem suam rediit, **381** et Joannes paulo post throno suo ejectus est, sicuti hæc historia procedens docebit.

CAPUT XIV.

De dissidio inter Joannem et Eudoxiam imperatricem, et de Theophili adversus Joannem insidiis, et de Cyrino episcopo Chalcedonensi.

Postquam Epiphanius discessit, Joannes a quibusdam certior sit, Epiphanium ab imperatoris conjugis adversus eum excitatum esse, cum variis alias ob injurias quas subditis illa intulerat, tum maxime propter vineam illam viduæ Callitropæ. Quam rem Joannes cum reprehensione carpere prius non desit quam illa mulierculæ possessionem suam redderet. Et ut ille in ejusmodi delictis corrigendis ardentior atque in concionibus acrior

σιν ἡμετέροις ἢ μαθηταῖς ἐντυχεῖν σοι ἐγένετο, μαθεῖν ἐφίεμαι. » Ἀπειπόντος δ' ἐκείνου, πάλιν ἠρώτα πόθεν δὴ αἰρετικὸς; ἐκείνους νομίζοι, μὴ τῆς γνώμης ἐληλεγμένους; Εἰπεῖν δ' Ἐπιφάνιον, παραλαβεῖν ἀκοῆ· « Ἄλλ' ἡμεῖς δὲ, ἔφη, πᾶν τούναντιον ἐσμέν πάχοντες. Καὶ γὰρ συγγράμμασί τε καὶ φοιτηταῖς σοὶς ἐνετύχομεν, κάκεινῳ μάλιστα τῶν συγγραμμάτων δὲ τὴν τοῦ Ἀγκυρωτοῦ ἔχει ἐπιγραφὴν. Πολλῶν δ' ἀκονώντων λοῖδορον ἐκείνοις γλώτταν, καὶ ὡς αἰρετικὸν διαβάλλειν ἐπιχειρούντων, Ἥμεῖς, εἶπον, ὅπερ Πατὴρ εὐλόγως ἀπολογούμεθα, ὡς ἀρίστως εἴη γεγραμμένα τάκεινου ὑπερασπίζοντες. Οὐκ οὖν ἐχρῆν ἡμῶν ἐρήμην οὕτως ἀπολέγεσθαι δίκην, ὧν αὐτὸς ἥκιστα κτετέγνωσ, ἐκ τινῶν εἰκότων ἀναπεισθεὶς, οὐτ' ἀμείψασθαι οὕτω τοῖς σοι μᾶλλον προσκειμένοις ἐπὶ καλῶ. » Ἐπιφάνιος δὲ μετὰ μελὸς ἐξ ὧν ἤκουε γεγονώς, μετριώτερον τε προσήκατο καὶ ἀπέπεμπεν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τῆς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ἀφιέσεως αὐτὸν καταγνοῦς, ἦ οἶμαι καὶ Θεοῦ τὸν οἰκεῖον θάνατον χρῆσαντος, ἐπὶ Κύπρον ἀπέπλευσε. Καὶ ἐτι τῷ πλῶ χρώμενος, ἐτελεύτα. Λέγεται δὲ τοῖς ἐπὶ θάλασσαν προπέμψασιν ἐπισκόποις εἰπεῖν, ἐπιβαίνειν μέλλων τοῦ σκάφους· « Τὴν μὲν πόλιν καὶ τὰ βασίλεια καὶ τὴν ὑπόκρισιν ὑμῖν καταλείπω· ἐγὼ δὲ ἀπειμι, λίαν σπεύδων ἐπὶ ἄλλην πόλιν μεταχωρεῖν· » κάκεινο δὲ τὸ ἀειμνηστον ἐπειπεῖν, ὃ πολλῶν εἰς δεῦρο ἀκοαῖς περιφέρεται· ὡς Ἰωάννης μὲν Ἐπιφάνιῳ τὴν ἐπὶ θάλασσαν τελευτὴν προεμήνυεν, αὐτὰς δ' ἐκείνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἀφαίρεσιν. Ἐν ᾧ γὰρ πρὸς ἀλλήλους διεφέροντο, ὁ μὲν ἐδήλωσεν Ἰωάννη, ὡς « Ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν ἐπισκοπῶν. » ὁ δ' αὖθις ἐμήνυσεν, « Ἐγὼ δὲ οἶδα ὡς οὐδὲ σὺ ἐπιθήσῃ τῆς Κύπρου. » Ἄ δὴ καὶ ἀμφότερα εἰς ἔργον ἐξέβη. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνος τῆς πατριδοῦ ἐπέβη, καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον ἀπηλάθη τοῦ θρόνου, ὡς προῖουσα ἱστορία δηλώσει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου πρὸς τὴν βασίλισσαν Εὐδοξίαν διερέξεως· καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως Θεοφίλου· καὶ περὶ Κυρίου τοῦ ἐπισκόπου Χαλκηδόνης.

Ἐπεὶ δ' ἀπέπλευσεν Ἐπιφάνιος, πυνθάνεται πρὸς τινῶν Ἰωάννης, ὡς Ἐπιφάνιον ἢ βασίλισσα κατ' αὐτοῦ ἐξώπλισε, καὶ δι' ἄλλα μὲν αὐτῆς ἀδικήματα διαφόρως ἐπιγενόμενα· μάλιστα δὲ, καὶ διὰ τὸν τῆς χήρας Καλλιτρίπης ἀμπελῶνα ἐκείνου· ἢ ἐλέγχῳ χρώμενος οὐκ ἀνίη, ἕως οὗ τῇ γυναικὶ τὸ οἰκεῖον ἀποτίσειε κτήμα. Οἶα δὲ περὶ τὰ τοιαῦτα θερμώτατος· καὶ πρὸς λόγους ὀξύς, ἐπ' ἐκκλησίας κοινῶν ὑβρίων κατὰ πονηρῶν γυναικῶν διεξήλασε.

Ἔδοξε δὲ τῷ πλήθει, ὡς αἰνίγματος κατὰ τῆς βασι- A
 λίδος ἐκείνῳ μάλιστα συντεθῆναι τὸν λόγον. Καὶ ὁ
 λόγος τοῖς δυσμενεύουσιν ἐκλήφθεις, ἐπὶ τὴν βασι-
 λισσαν ἄγεται. Ἡ δὲ θάττον τάνδρῳ προσιοῦσα τὴν
 οἰκίαν ἀπωδύρατο ὕβριν. Καὶ προσετίθει αὐτοῦ γε
 τοῦ κρατοῦντος ὕβριν εἶναι τὴν ἑαυτῆς. Καὶ θάττον
 παρασκευάζει ἔλθειν τὸν Θεόφιλον, καὶ τὴν κατ' αὐ-
 τοῦ κατήπειγε σύνοδον. Συνέπραττε δὲ ταῦτα καὶ
 Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων, ὑποσμίχων ἔτι τὴν λύπην,
 καὶ μὴ τῆς κακίας ἀπαλλαγίς. Ἄλλ' εἶτε ὡς ἔτυ-
 χον Ἰωάννης τὸν τοιοῦτον ἐκκλησιάζων προφηγεῖ
 λόγον, εἶτ' αἰνίγματα ὡς τῆς βασιλίδος κατατρέχων
 ἐποίει τῇ πρὸς Ἐπιφάνιον Ἐριδί, εἰς ἀκριβείαν λέ-
 γειν οὐκ ἔχω. Ἄλλ' οὐ πάνυ πόρρω Θεόφιλός τε
 παρῆν· καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων, οἱ μὲν προστάγ-
 ματι βασιλέως ἦγον, οἱ δὲ Θεοφίλου κινουῦντος· B
 ἄλλοι δ' ἐκείνοι σπουδαίως ἔτρεχον, ὅσοι πρὸς
 Ἰωάννου κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐνδικῶς τὰς ἐπισκοπὰς
 ἀφῆρθησαν· καὶ ἄλλοι ἐτέρῳ τρόπῳ πρὸς αὐτὸν
 ἀπηχθάνοντο. Ἦδη δὲ καὶ νῆες ἐξ Αἰγύπτου κατέ-
 πλεον, ἃς Θεόφιλος περιέμενεν. Ἐπεὶ δ' ἠθροίσθη-
 σαν ἅπαντες κατὰ τὴν εἰς Βιθυνίαν Καλκηδόνα, καὶ
 συνιόντες, ὅπως ἡ κατὰ τοῦ Ἰωάννου ἐπιχείρησις
 προβαίη, βουλὴν ἐποιούοντο. Τότε δὴ Κυρίνος ὁ τῆς
 Καλκηδόνης ἐπίσκοπος, Θεοφίλῳ τε κατὰ γένος προσ-
 ῆκων, καὶ τὰ πολλὰ αὐτῷ χαρίζεσθαι ἤρημένως,
 (ἦν γὰρ Αἰγύπτιος), διάφορος τὰ μάλιστα Ἰωάννη
 καθεστηκώς, πλείστα περιῶν ἐλοιδορεῖ τὸν Ἰωάν-
 νην, ἀσεβῆ καὶ ἀλαζόνα καὶ ἀγόνατον ἐκείνον ἀπο-
 καλιῶν. Καὶ οἱ μὲν ἐπίσκοποι τούτων λεγομένων C
 ἐνῆδοντο· ταχεῖα δ' ἐκείνῳ τῶν ὕβρεων θεῶθεν μέ-
 τεισι δίκη. Ὁ γὰρ τῆς Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος
 Μαρουθᾶς ἄκων θάτερον τοῖν ποδοῖν τοῦ Κυρίνου
 ἐπάτησεν. Χαλεπῶς δ' ἐκείθεν διατεθείς, συνδιαβῆ-
 ναι τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις πρὸς τὴν Κωνσταντίνου
 οὐδαμῶς ἐδυνήθη· καίπερ ἀναγκαῖος εἶναι δοκῶν
 πρὸς τὰς κατὰ Ἰωάννου ἐπιβουλάς. Ἐπειτα πρὸς
 τὸ χειρὸν γενόμενος, διαφόρως ὑπὸ τῶν ἱατρῶν
 ἀπεπρίσθη τὸ σκέλος. Σηπεδῶν γὰρ ἐκείθεν ἐπιγε-
 νομένη τὸ πᾶν σῶμα μετῆς, ὡς καὶ τὸν ἕτερον
 πῶδα τὰ ἴσα παθεῖν τῇ μεταδόσει τοῦ πάθους. Ἄλλ'
 ὁ μὲν οὐ πολλῷ ὕστερον τῇ τοῦ σκέλους πληγῇ
 ἐτελεύτα τὸν βίον, Ἀρσακίου τὸν θρόνον διέποντος,
 ἀξίαν ἀμοιβῆν τῶν κατὰ τοῦ ὀσίου ὕβρεων εἰλη-
 φώς.

D
 Dei a medicis etiam est resectum. Putredo enim inde
 exorta ita reliquum corpus invasit, ut contagione
 alterum quoque itidem pedem occupavit. Quin non
 multo etiam post ea ipsa plaga vitam finiit, gratiam eam contumellis, quibus virum sanctum affe-
 cerat, acceptam ferens. Cujus thronum Arsacius recepit (1).

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

CAPUT XV.

Περὶ τῆς ἀθροισθείσης κατὰ Ἰωάννου συνόδου
 ἐν τοῖς Ρουφίνου· καὶ ὡς ἐρήμην αὐτοῦ κατ-
 εδίκασε.

De synodo ad basilicam, cui nomen erat Rufini, con-
 tra Joannem congregata: et uti Joannes absens
 indicta causa sit damnatus.

Ἐπεὶ δὲ καὶ Θεόφιλος τῇ Κωνσταντίνου διεπεριω-
 θη, οὐδαμῶς τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς περ ἦν
 ἔθος, ὑπήντητο κληρικῶν. ἄλλος γὰρ ἦν ἐς ἄκρον τῷ
 ἐπισκόπῳ δυσμενῆς καθεστώς. Τὸ δὲ τῆς Ἀλεξαν-
 δρέων ναυτικόν, καὶ μάλιστα ὅσον διὰ τὴν σιτηλίαν

Ubi vero Theophilus Constantinopolim pervenit,
 nemo illi, pro recepta consuetudine, ex Constanti-
 nopolitano clero obviam processit, quod omnibus
 constaret, inimicum eum episcopis esse. Nautæ vero
 Alexandrini, et maxime qui frumentum eo advehe-

(1) Hæc verba de Arsacio apud Socratem et Sozomenum non reperiuntur.

rant, congregati, cum faustis acclamationibus eum susceperunt. Et quod ecclesiasticum hospitium aversatus fuerat, in imperiales quasdam aedes, quæ instructæ ei fuerant, divertit. Placidianæ hæ nominantur. Tum vero nulla librorum Origenis mentio erat, sed ad alia absurda crimina animos converterunt. Atque ubi multi accusatores convenere, Theophilus ex voluntate sua rebus dispositis, Constantinopoli in suburbanum navale Chalcedonis transiit : cui nomen est Ἀρῶς, hoc est Quercus : quod etiam ad hunc usque diem Rufini consularis appellationem obtinet, splendidam r. giam ecclesiamque maximam et celeberrimam habens. **383** quam ille in Petri et Pauli apostolorum honorem construxit, locumque Ἀποστολεῖον, hoc est apostolatium, sive apostolorum aedem, nominavit : in propinquo quoque plurima monachorum qui in ecclesia cleri mun'ia obirent, domicilia edificavit. Ibi episcoporum conventu coacto, Theophilus librorum quidem Origenis non meminit, monachos autem, qui ex Sceti venerant, primum ad pœnitentiam invitavit, præteritarum injuriarum se obliturum, neque eos postea offensurum esse pollicitus. Et cum Theophili partium studiosi, et ipsa synodus, pro ipsis per simulationem et fucum supplicum more deprecarentur : monachi ea re seducti, et quod in multorum episcoporum præsentia, etiamsi ipsi injuria affecti essent, faciendum hoc sibi esse putarent, solitum illum verbum : « Ignosce, » dixerunt. Theophilus porro non grave tale eis indulsit, eosdemque ad communionem admisit : atque ita inquisitio de eis finem suum habuit. Quod quidem iudicio meo factum non fuisset, si Dioscorus et Ammonius adhuc vixissent. Dioscorus namque Constantinopoli prius mortuus, in templo Mocii martyris sepultus est. Ammonius autem brevi post, cum synodus adornaretur, valetudine affecta in Quercum quidem venit, sed illic morbo propter trajectionem invalescente, paulo post et ipse diem suum obiit, atque ibi a monachis suis honorifice est tumulatus. De morte ejus certior factus Theophilus illacrymasse, atque illud propalam exclamasse fertur : « Nullum jam esse, qualis Ammonius fuerit, monachum reliquum, etiamsi ille ipsi turbarum causa fuerit. » Cæterum mors quoque ea ex sententia ejus cecidit. Theophilus et synodus ipsa Constantinopolitanæ urbis clerum omnem evocavit, dignitatis abrogationem, si quis adventum differret, comminata. Illi vero Joannem quoque, ut causam diceret, ibi adesse, et cum eo Serapionem quoque et Tigrium eunuchum presbyterum (1), et Paulum quemdam lectorem venire jusserunt. Hi namque una cum illo rei agebantur. Sedenim Joannes cum alios quosdam familiares ex clero suo, tum Demetrium Pessinuntium eo misit, et concilio verba hæc re-

ἤκεν, ἀθροισθέν τῶν εὐφημῶν καὶ προθυμῶν ἐλέχοντο. Παιρητητάμενος δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκίαν ἐπὶ μίαν τῶν βασιλικῶν οἰκιῶν ἦλθεν, ἣ αὐτῷ προσηυρέπιστο, ἣ Πλακιδιανὰν ἦν ὄνομα. Τὸ δ' ἐντεῦθεν, οὐκέτι μνεία τις ἦν τῶν Ὀριγένους βιβλίων, ἀλλ' ἐπὶ ἑτέρας ἀτόπους κατηγορίας ἐτρέποντο. Ὁ δὲ πολλοὶ κατηγοροὶ συνελέγοντο, Θεόφιλος ἢ ἐκείνῳ ἐδόκει προδιαθόμενος, ἀπάρας τῆς Κωνσταντίνου, εἰς τὸ πρὸς τῆς Καλκηδόνος ἐπίγειον. ἢ Ἀρῶς ὄνομα, ἔθαινε· ὃ Ῥουφίνου τοῦ ὑπατοῦ· εἰς ὄνομα ἐς δεῦρο καλεῖται· ἐν ᾧ λαμπρὰ τε βασιλεία ἦν, μεγίστη τε καὶ περιφανὴς ἐκκλησία, ἦν Ῥουφίνος ἐκείνος, Παῦλον καὶ Πέτρον τοὺς ἀποστόλους τιμῶν, ἀντὶ γὰρ, καὶ Ἀποστολεῖον τὸν τόπον ὠνόμασεν· ἐγγειετόνων δὲ, καὶ συνοικίαν ἀκούσαν ἡθροῖζε μοναχῶν, οἱ τῆς ἐκκλησίας τὸν κλῆρον ἐπήρουν. Ἐκείσε δὲ συνελθὼν σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπισκόποις, Θεόφιλος· τὰ μὲν περὶ τῶν βιβλίων Ὀριγένους οὐδὲ μνείας ἔξιστο· ἐκάλει δὲ πρῶτον τοὺς ἀπὸ Σαχτιῶς μοναχοὺς εἰς μετάνοιαν, ὑπεσχημένους τοῦ λοιποῦ μήτε μνησικακεῖν, μήτε μὴν αὐτοὺς λυπεῖν. Ἐν προσποίησει δὲ τῶν τε σπουδαστῶν καὶ τῆς συνόδου ἰκετευόντων ὑπὲρ αὐτῶν, παραχθέντες οἱ μοναχοὶ, καὶ τοῦτο δεῖν εἶναι λογισάμενοι· ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν ἐπισκόπων εἰπεῖν κἂν ἀδικῶνται, τὸ σὺνήθες τοῦ λόγου, Συγχώρησον, ἔφασαν· ἰστομῶς δὲ παρῆχε δῆθεν Θεόφιλος, καὶ κοινωνίας μεταδοῦς τὴν περὶ αὐτῶν ἐξέτασιν διεύλετο. Ὁμοίαι δὲ μὴ τοῦτο γενέσθαι, εἴπερ αὐτοῖς ζῶντες ἦσαν Διδόσκορος καὶ Ἀμμώνιος. Ὁ μὲν γὰρ πρότερον ἐπὶ τῆς Κωνσταντίνου τελευτῇ χρησάμενος, ἐν τῷ τοῦ μάρτυρος Μωκίου κατετέθη νεφ. Ὁ δ' Ἀμμώνιος οὐ πάνυ πόρρω τῆς συνόδου εὐτρεπιζομένης ἀβρώστως διατεθείς, ἦκεν εἰς Ἀρῶν. Σφοδρότερον δὲ τῆς νόσου ἐπεισπεσούσης τῇ περαιώσει, μετὰ μικρὸν καὶ αὐτὸς ἐτελεύτα· καὶ πρὸς τῶν οικειῶν μοναχῶν ἐκεί κατετέθη λαμπρᾶ· ἔξω μένος· ταφῆς. Λέγεται δὲ μαθόντα Θεόφιλον τὸν ἐκείνου μῦρον δακρύσαι, καὶ παρρησία ἀναβοῆσαι, ὡς· Οὐδαίς ἐστιν ἕτερος μοναχός οἷός· Ἀμμώνιος, εἰ καὶ ταραχῆς αἴτιος· ἐμοὶ ἐγγόνει. » Ὁμοίως δὲ καὶ τοῦτο συμβῆν, κατὰ γνώμην ἐκείνῳ ἀπέβη. Θεόφιλος δὲ καὶ ἡ σύνοδος, καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅπαντας μετεστῆλετο κληρικούς, καθάρισεν ἀπειλήσασα τοῖς ἀναβλαλλομένοις. Παρεῖναι δὲ πρὸς ἀπολογία καὶ τὸν Ἰωάννην ἐκέλευε· σὺν αὐτῷ δὲ ἦκειν καὶ Σερραπίωνα προσέταττε, καὶ Τίτριον εὐνοῦχον πρεσβύτερον· πρὸς δὲ καὶ Παῦλον ἀναγνώστην τινά. Οὗτοι γὰρ ἐκείνῳ συμμετείχον τῶν ἐγκλημάτων. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἄλλους τέ τινας τῶν οικειῶν αὐτῷ τοῦ κλήρου, καὶ δὴ καὶ Δημήτριον τὸν Πισσινοῦντος διαπεμφάμενος πρὸς τὴν σύνοδον ἔλεγε, « μὴ φυγοδικεῖν· ἔτοιμον δὲ πρὸς ἀπολογίαν εἶναι, εἴτε τίς τις οἱ κατηγοροῦντες εἴεν, ἐκμάθοι· καὶ ὅσα γράφοιτο, πρότερον διασκέψοιτο. » Καὶ ἐπὶ μαίζῳ καὶ ἐντελεστέρᾳ συνόδῳ ἀπολογεῖσθαι ἤρειτο· μὴ δὲ γὰρ οὕτως ἀνόητον ὑπομένειν αἰρεῖσθαι πράγμα,

(1) Sozom. eunuchum non habet, Socrates habet.

ὡσθ' ὑπὸ περιφανῶν χθρῶν ἀνέχεσθαι κρίνεσθαι. Χαλεπῶς δ' ἐκείνων διατεθέντων, οἳ ἄπερ ἀπειθεῖν ἐγνωκότος συνόδῳ τοιαύτη, οἱ μὲν πεμφθέντες, οὐκ ἔτι ὀπίσω ἀνέστρεφον· Δημήτριος δὲ καὶ ὅσοι τὴν Ἰωάννου συνουσίαν τῆς κενῆς προετίμων δόξης, πρὸς τὸν ἅγιον ἐπανῆκον. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ταχυγράφος καὶ ταχυδρόμος ἐκ βασιλείως πεμφθέντες, τὸν μὲν κατήπειγον πρὸς τὴν σύνοδον ἀπαντᾶν· τοὺς δὲ μὴ ἀχθεσθαι διαμέλλοντας περὶ τὴν ἀπόφασιν. Ὡς δὲ καὶ τετράκις κληθεὶς οὐκ ἀπήντα, ὡς ἐχθροὺς ἐκείνους παραγραφόμενος, καὶ οἰκουμένην τὴν σύνοδον ἐπεκαλεῖτο, ἐκείνοι ἐρήμην τοῦ ἀνδρὸς καταψηφισάμενοι, καθέλιον αὐτὸν, οὐδὲν ἄλλο αἰτιασάμενοι, πλὴν ὅτι τετράκις κληθεὶς οὐκ ἀπήντησεν.

da negotium non facesserent, significarunt. Ut autem ille quater citatus non comparuit, iudices illos ut sibi inimicos exceptione submovens, et ad universalem synodum provocans, illi ei quod ad iudicium non adfuisset, condemnato episcopatum abrogarunt, nihil aliud ei objicientes, quam quod quater evocatus, iudicio se non stitisset.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου προτέρας ἐξορίας, καὶ τῆς τοῦ δήμου καταβολῆς· καὶ ὡς ἄκωρ, πάλιν ἐπατήκω τῷ θρόνῳ, εἰρήνην ἐπισιπῶν τῷ λαῷ.

Ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος τῆς Κωνσταντινῆος περὶ δέλιαν ὄφλιαν ἔγνω τὸ γεγονός, ἀθρόον πρὸς στάσιν μεγίστην ἀνήπειτο· καὶ τὴν ἐκκλησίαν καταλαβόντες, πλείστα τε ἄλλα ἀνέκραγον, καὶ τὸν κρατοῦντα διελοιδοροῦντο· καὶ ὡς δεοὶ μεζῶνι συνόδῳ ἐπιτρέπειν τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοῖς ἐκ βασιλείως πεμφθεῖσι καθέλειν τοῦ θρόνου γενναίως ἀνθίστατο· καὶ διανυκτερεύοντες, εἰς ἐξορίαν ἀπάγεσθαι οὐδαμῶς συνεχώρουν. Ὁ δὲ Ἰωάννης δέσας μὴ τι ἕτερον ἐγκλημα προσπλακῆ τοῦτο, ἢ ὡς θεοσίματι βασιλικῷ ἀντιπράττοντι, ἢ ὡς τὸν δῆμον εἰς στάσιν διερεθίζοντι, ἡμερῶν τριῶν μετὰ τὴν καταψήφισιν διαγενομένων, περὶ μεσημβρίαν διασπαρὲν τὸ πλῆθος ὅπου δὴ ποτ' ἐπὶ τὰ σφέτερα ἦθη, λαθῶν ἐκείνους, τοῖς ἀπάγουσιν ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν, ἐκ τῶν ἐφῶν ἀπάρας πυλῶν. Καὶ πρῶτα τὸ πρὸς τῷ στόματι τοῦ Πόντου κείμενον κατέλαβεν ἱερὸν· οὕτω γὰρ τὸ ἐπίνειον ἐκεῖνο καλεῖται· ἔπειτα διὰ τῆς Βιθυνῶν ἦγετο. Χαλεπῶς δὲ τὸ πλῆθος ἔφερε, καὶ δεινῶς ἐστασίαζε· βασιλεία τε ἔσκαπτον, πρὸς δὲ καὶ Συηριανὸν καὶ Θεόφιλον· ἄμφω δὲ ἀρχηγῶ τῆς κατ' ἐκείνους ἦσαν ἐπιβουλῆς· καὶ μᾶλλον ὅτι καὶ Συηριανὸς τηνηκαῦτα ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, ἐπήγει ὡς δικαίαν τὴν Ἰωάννου καθίρεσιν, εἰπὼν, « Εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο Ἰωάννη προσῆν ἐγκλημα τὴν καθίρεσιν σχεδιάζον, αὐτό γε μὴν τὸ ἀλαζόνα εἶναι ἀρκεῖν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν ἀμαρτημάτων τὸ θεῖον τοῖς ἀνθρώποις ἀφήσιν· αὐτὸς δὲ Θεὸς τοῖς ὑπερηφάνοις προφανῶς ἀντιτάσσεται, ὡς ἡ θεῖα λέγει Γραφή. » Τοῦτων εἰρημένων, ἐνεμέσα μᾶλλον τὰ πλῆθη, καὶ τὴν ὕργην ἀνεκαίνιζεν. Ἄσχετα δ' ἐστασίαζε· καὶ οὐτ' ἀγοραῖς, οὐτ' ἐν ἐκκλησίαις ἠνελετο ἡρεμεῖν. Ὀδυρμοῖς δὲ καὶ ὀλολυγαῖς σὺν δεήσεσιν ἀχρι καὶ τῶν βασιλείων ἤκοντες, τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ποιμένου· ἐξήτουν· καὶ ἰδεῖν

A tusque adeo ad dicendam causam sum, si modo qui accusatores mei sint, cognovero, et quæ illi mihi crimina objiciant, prius dispexero. **384** In majore autem frequentioreque synodo respondere constitui; neque enim tam sum stupidus, ut rem talem subire, et tam manifestorum inimicorum iudicium ferre velim. » Graviter hoc episcopi, perinde atque ille synodo tantæ minus parere constituisset, acceperet. Et qui ab eo legati fuerant, reversi ad eum non sunt. Demetrius autem, et qui inanem gloriam post Joannis consuetudinem habere, ad virum sanctum rediere. Eo ipso die notarius et cursor expeditus ab imperatore missi, Joanni quidem ut in synodum veniret, acriore mandato jussurunt: episcopis autem, ut sibi sententia differen-

B

CAPUT XVI.

De priore Joannis exsilio, populique ob id concitati tumultuoso clamore: et ut invitatus sedem suam receperit, pacem atque benedictionem populo precatatus.

Plebs Constantinopolitana ubi circiter crepusculum factum hoc rescivit, ad tumultum maximum excitata, atque ecclesiam ingressa, cum quamplurima alia verba vociferata est, tum imperatorem conviciis proscidit, et causam eam majori synodo committendam esse censuit. Eis denique qui ab imperatore ut illum throno suo detraherent, missi fuerant, fortiter restitit: atque ibi pernoctans, in exsiliium Joannem abduci non permisit. Porro Joannes, ne quid alterius criminis ei impingeretur, quod vel contra imperialem jussionem veniret, vel populum ad seditationem commoveret, timens, tribus a condemnatione diebus elapsis, postquam multitudo circa meridiem dispersa, alius alio in domicilium suum se contulit, illos fallens se eorum potestati, qui eum abducerent permisit: et porta Orientali egressus, primum ad id quod ad os Ponti situm est, ἱερὸν, hoc est, sacrum (ita enim statio navium illa vocatur), venit, deinde per Bithyniam ductus est. Multitudo hoc moleste ferre, graviter tumultuari, imperatorem perstringere, nec minus Severianum et Theophilum conviciis proscindere. Ambo enim insidiarium illi structurum auctores erant: **385** præcipue quod Severianus in ecclesia tum docens, condemnationem Joannis tanquam justam laudabat: « Etiamsi nihil aliud criminis esset, quamobrem ita celeriter Joannes exauctoratus esset, sufficere tamen unum hoc, dicens, quod superbus et insolens esset: quod alia quidem delicta Deus hominibus remitteret, arrogantibus autem manifeste resisteret, quemadmodum sacra testaretur Scriptura. » His ab eo verbis dictis, populus magis etiam factum propter ejus indignitatem reprehendit, iramque renovavit. Et tumultu ingenti commoto, homines neque in

foro neque in templis taciti esse potuerunt, sed A questibus atque lamentis cum precibus mistis ad imperialem domum progressi, pastoris revocationem flagitarunt, eumque videre magnopere desiderarunt, ex cujus ore quotidie aureum (ut ita dicam) lac hausissent. Et quod sæpe fieri solet, non pauci qui hostili erga eum erant animo, sententia mutata, sycophantiis virum eum expeti affirmarunt, cujus paulo ante abrogationem quam maxime concupiverant. Proinde plures contra imperatorem et synodum atque ipsos episcopos, in primis vero adversus Theophilum vociferati sunt. Latere enim is cum sinistris machinationibus suis, propter multa manifesta indicia, non potuit. Itaque Augusta ipsa, populi precibus exorata, et terræmotu qui noctu factus fuerat adducta, viro B suo persuadet, ut sancti viri restitutioni annuat : et Brisone fidissimo cubiculario suo misso, ex Præneto B.thyniæ emporio, ex adverso Nicomediæ sito, Joannem reduxit, immunem se et alienam ab insidiis contra illum structis esse testificata : atque iusuper eum de cætero se ut sacerdotem Dei, liberorumque suorum in rebus divinis doctorem, qui per divinum lavacrum sacri partus cum ea societatem atque communionem inierit, reverentiam esse pollicita. Joannes reversus, sub urbe, ad transitum, in regione quæ Marianæ dicitur, moratus est : neque ante frequentioris synodi disciplina- tionem atque iudicium urbem ingredi voluit, ut manifestio apparere per injuriam inique ei episcopatium adeptum esse. Cum autem ad eum C modum ingressum in urbem proferret, magis etiam plebs est indignata, conviciis principes perstringens. Quapropter tanta sibi imposita necessitate, oppido quam invitus urbem est ingressus. Tum navigantibus Bosphorus repletus, et piscatoriis navibus mare contectum est, **386** et plebs universa ei statim obviam prodiit, cereos accensos ferens, et psalmodias ad rem præsentem apte et eleganter compositas concinens ; eumque ad ecclesiam produxit, reluctantem admodum et affirmantem, eos qui sententia sua se inique condemnassent, episcopos, legitime rursus, pro eo atque par esset absolvere debere. Vi autem eum plurima cogentes, in sede episcopali collocarunt, ut pacem populo D ex superiore loco annuntiaret et precaretur. His rebus ita ex necessitate quadam actis, orationem tum quoque ex tempore ad populum habuit, argumentis cum magna gratia appositis usus. Dixit enim, Theophilum per contumeliam conatum esse Ecclesiæ suæ injuriam facere : perinde atque et olim Ægypti in patriarchæ Abrahæ conjuge insanierit, quemadmodum hoc Hebræorum libri commemorant. Et plebis propensam alacritatem laudibus prosecutus, benevolentiam quoque principum erga se celebravit, et multitudinem ut imperatorem et imperatricem faustis auspiciisque vocibus ornarent, adeo excitavit, ut orationem ad finem perducere non posset, sed in dimidia ejus parte desisteret.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ΄.

Α

CAPUT XVII.

Περὶ ὧν πάλιν ἐκακούργη Θεόφιλος, καὶ εἰς φυγὰς ᾤχετο, εἰς στάσις τοῦ πλήθους χωρήσαντος· καὶ περὶ τοῦ ὁσίου Νιλάμμωνος τοῦ ἀσκητοῦ, καὶ τῶν βιβλίων Ὀριγένης, καὶ τῆς ὑπὲρ Ἰωάννου συνόδου.

Ἀπορῶν δ' ὅ τι χρῆσαιτο τοῖς παροῦσι Θεόφιλος, καίπερ εἰς τὸ προφανές Ἰωάννην διαβάλλειν πρόθυμος ὢν, οὐκ ἐθάρρει, ὡς δῆθεν μετὰ καθάρσεων ἱερώμενον. Ἀκριδῶς γὰρ ᾔδει τοῖς κρατοῦσι προσκρούσων. Ἐκείνοι γὰρ αὐτὸν τῷ δῆμῳ κινούμενοι, ἐξεδίασαν παραιτούμενον. Ἡρακλείδου δὲ τοῖς κατηγοροῖς, καίπερ ἀπόντος, δικαστήριον ἦνοιγεν. Οἰόμενος γὰρ ἦν ἐντεῦθεν προχείρως ἐπὶ τὴν Ἰωάννου καθάρσεων μάλλον ἔλθειν. Ἡρακλείδης μὲν γὰρ οὐ παρήν. Κατηγόρητο δ' οὖν καὶ ἀπὼν, ὡς εἰη ἀδικῶ χειρὶ τυπτήσας τινὰς, καὶ δεσμίως ἀλύσει ὑπαγαγῶν, διὰ μέσης τῆς Ἐφεσίων ἐθριάμβουσε πόλεως. Τῶν δὲ προσκειμένων Ἰωάννην λεγόντων μὴ χρῆναι τὸν μὴ παρόντα ὑπὸ δίκην γίνεσθαι, οἱ περὶ Θεόφιλον δεῖν μάλλον ἔλεγον, τάς τε Ἡρακλείδου δέχεσθαι κατηγορίας, καὶ ἀπόντα κρίνειν τὸν ἀναξίως ἱεραζόμενον. Ἐρῖς ἐντεῦθεν ἀνήφθη μεταξὺ Ἀλεξανδρέων καὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινου λαοῦ. Καὶ συμπλοκῆς γενομένης, πολλοὶ μὲν τραυματῖαι ἐγένοντο· οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ ἀπώλοντο. Δείσας δὲ Θεόφιλος τὴν τοῦ πλήθους ὀρμὴν, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι, πλὴν τῶν Ἰωάννου ἐπιτιθεμένων, φυγῆ τὴν Κωνσταντίνου λιπόντες, ἐπὶ τὰ ὄχλοι ἕκαστος μετεχώρουν. Θεόφιλος δὲ σὺναμα Ἰσαακίῳ τῷ μοναχῷ, ἀρχομένου χειμῶνος, τὴν Ἀλεξάνδρου κατέλαθε. Συμδάν, δ' οὕτως, ἐκ πελάγους εἰς Γέρας κατήρε· πόλις δὲ αὕτη μικρὰ, ἀμφὶ στάδια πεντήκοντα τοῦ Πηλουσίου κατωκισμένη. Τοῦ δ' ἐκεῖσε τήνικαυτα τελευτήσαντος ἐπισκόπου, οἱ ἐγγύριοι Νιλάμμωνά τινα ἐπ' ἀρετῇ διαβόητον ἐκήφισαντο, ἄνδρα ἀγαθόν, καὶ ἐπὶ μοναστικῇ φιλοσοφίᾳ περιφανῆ. Τὴν δ' οἴκησιν σμικρὰν πρὸ τοῦ ἁστεος οἰκίσκῳ καθειργμένος οὗτος ἐκέκτητο, οὗ τὴν εἰσοδὸν λίθοις ἀνέφραξεν. Ἐκκλινοῦσα δὲ ἱερᾶσθαι, Θεόφιλος συνεβούλευε τὴν χειροτονίαν παρ' αὐτοῦ καταδέχεσθαι. Ὡς δὲ πολλὰκις ἀπεικόνεα οὐκ ἔδυσώπει, ἔΑῦριον, ἔφη, εἰ σοὶ βούλησις, ὦ πάτερ, πρᾶξον ὅπερ αἰρῆ· ἐμὲ δὲ σήμερον ἔα καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν διαθέσθαι. Ὡς δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἦκων Θεόφιλος, κατὰ τὰ συγκείμενα ἀνοίγειν τὴν θύραν ἐκέλευεν, ὁ Νιλάμμων, ἔΑγε δὴ, πρῶτον, ἔφη, Θεῷ τὴν εὐχὴν ἀποδώμεν. Ὁ δὲ κατετίθετο, καὶ εὐχὴν ἔπραττεν Ὁ δὲ Νιλάμμων σὺναμα τῇ εὐχῇ καὶ τὸν τῆδε βίον ἀπέλιπεν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τέως ἠγνοεῖ Θεόφιλος· ἔξω ἑστώς, καὶ ὅσοι περὶ αὐτὸν ἦσαν· ἐπεὶ δὲ τὸ πλεῖον τῆς ἡμέρας παρῴχετο, καὶ σφόδρα φωνούντων, οὐδὲν μάλλον ἤκουσεν ὁ Νιλάμμων, τοὺς πρὸς τῇ θύρᾳ καθελόντες λίθους, νεκρὸν ἐκείνον εὐρίσκουσι· καὶ ὡς χρεῶν περισσεύαντες, περιφανεστέρως ἠξίωσαν τῆς ταφῆς· εἰκόν τε εὐκτῆριον ὑπὲρ τοῦ τάφου ἀνήγειραν οἱ ἐγγύριοι, καὶ τὴν τῆς κοιμήσεως ἡμέραν ἐς δεῦρο ἐπιτελοῦσι· γηθόμενοι. Καὶ Νιλάμμων μὲν οὕτως

De iis quæ denuo Theophilus male perperamque egit : et ut fuga sibi consuluerit, populo per seditionem in partes discedente : et de sancto Nilammone monacho, librisque Origenis : præterea de synodo pro Joanne coacta.

Theophilus in hoc rerum statu consilii dubius, quamvis propalam Joannem calumniari percuperet, ut qui post abrogationem nihilominus episcopali-bus fungeretur muneribus, facere id tamen non audebat. Certo namque sciebat, se ea re principes offensurum esse. Illi enim propter vulgi motum, Joannem ut id faceret, per deprecationem reluctantem, coegerant. Itaque Heraclidæ accusatoribus quamvis absentis, iudicium injuriarum dedit. Inde enim facile se ad Joannem abrogationem perventurum esse putavit. Heraclides quidem, ut dixi, non affuit : absens tamen accusabatur, quod per vim quosdam pulsatos, et catenis vincitos, per mediam Ephesiorum urbem veluti in triumpho duxisset. Porro cum Joannis fautores (1) absentem reum agi non debere dicerent, et qui a Theophili partibus stabant, accusationes Heraclidis admittendas, iudiciumque etiam contra absentem dandum esse contenderent, qui episcopali functione indignus esset : **387** rixa inde inter Alexandrinos et plebem Constantinopolitanam exorta est : et quod res ad confictum pervenit, multi vulnerati, non pauci etiam cæsi sunt. Proinde Theophilus impetum multitudinis metuens, atque itidem qui cum eo erant episcopi, præterquam qui Joanni conjuncti erant, Constantinopoli profugientes, ad sua se quisque recepit. Theophilus una cum Isaacio monacho hieme ineunte Alexandriam venit. Accidit autem ut Geras appelleret, oppidum circiter quinquaginta stadia a Pelusio situm. Quod autem ibi tum episcopus mortuus esset, incolæ et cives in locum ejus Nilammone legerunt, virum bonum, et propter virtutem percelebrem, monasticaque philosophia præclarum. Degebat autem ante oppidum parvæ casæ inclusus, cujus aditum saxis obstruxerat : et cum episcopalem dignitatem suscipere detrectaret, Theophilus ei, ut a se consecrationem susciperet, suasit. Postquam vero eum sæpius pernegantem non expugnavit : « Cras ille tandem, inquit, si ita placet, o Pater, quod constitueris, facito : me autem hodie res meas agere atque disponere sine. » Ubi postridie Theophilus ad eum venit, pro eo atque inter eos convenerat, et fores aperire jussit, Nilammone, « Age vero, inquit, Deo primum precationem offeramus. » Approbavit hoc Theophilus, et orationem peregit. Nilammone autem inter precandum vitam finit : idque tum Theophilus, et qui cum eo foris stabant, ignorabant. Atque ubi plurimæ diei pars præterit, et clamorem eorum Nilammone non exaudivit, revolutis ab ostio saxis, mortuum illum repererunt (2) : eumque, sicuti convenit, coopertum at-

(1) Sozom. habet, ipsius Heraclidis fautores.

(2) Sozom. lib. viii, cap. 9.

que compositum magnifice sepelierunt. Super sepulchro ejus cives precatoriam domum condidere, obitusque ejus diem ad hoc usque tempus festum læti peragunt. Ita Nilammon mortem appetit : siquidem mors dicenda est, quam sibi ipsi potius precibus votisque exoptavit, quam ut episcopus fieret, indignum (1) se ea dignitate, propter modestiam et submissionem animi, esse ratus. Verum enimvero rebus bis ita gestis, Theophilus ab omnibus damnatus est : **388** qui hominum erga se odium eo etiam magis auxit, quod rursus extra dissimulationem, reformidans, libros Origenis eos in manibus habebat, quos paulo ante condemnaverat. Et interrogatus aliquando a quopiam, cur quæ antea abolenda judicasset, scripta rursus versaret : respondisse dicunt : Origenis lucubrationes praei instar esse, quod varios et bene olentes flores proferat. Quapropter se si quid in eis fructuosum reperiret, colligentem decerpere : si quid autem spinosum se ei offerret, id aversari et tanquam perniciosam præterire dixit. Hoc (2) sic Theophilus dicebat, non satis Solomonis secum reputans dictum, quod verba sapientum tanquam vom stimuli sunt ¹, adversus quos calcitrare non oporteat eos quibus contemplationum et veritatis stimulos sentire contigit. Quas ob causas in immensa omnium condemnatione Theophilus fuit. Divus autem Joannes, Constantinopolim reversus, in eum amorem et gratiam populi pervenit, ut cupiditate cum e throno suo dorentem videndi magis atque magis accensi flagrant. Convenerunt autem eo prope sexaginta episcopi, qui irrita esse quæ in Quercu acta fuerant, sanxerunt, et Joannem episcopatum nihil metuentem retinere jussurunt. Ita deinceps episcopalia munia obiens, clivum consecravit, aliaque peragebat quæ episcopum exsequi fas est, ecclesiam quam optime administrans : quo tempore etiam Serapionem, propter quem multorum in eum odium maxime accensum fuerat, Heracleæ in Thracia episcopum fecit.

CAPUT XVIII.

De altera synodo adversus Joannem convocata, et de abrogatione exsilii ejusdem.

Non longe post bellum aliud adversus Ecclesiam rursus motum est, ab hujusmodi initio : Statua argentea in porphyretici marmoris columna sub nomine Eudoxiæ Augustæ in meridionali parte ecclesiæ, pro magni consilii curia, in sublimiore loco chlamyde amicta stabat (non adeo prope, neque adeo longe a templo cui Sapientiæ nomen est). **389** Latior enim incedebat via. Ad hanc plausus et spectacula publica saltationum et mimorum ludorum, ingentesque clamores edebantur. Joannes autem cum Ecclesiæ contumelia hæc fieri arbitratus, solita libertate dicendi sua excitata, aurcam linguam adversus eos movit, qui ludicris ejusmodi navabant : atque in concione quadam vehementer est in eos invectus. Imperatrix autem priores adhuc dolores in recenti memoria retinens,

¹ Eccle. xii, 11.

(1) Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. I. Si *quemquam*. C. De

ἀπεβίω, εἰ χρεῶν θάνατον καλεῖν, ἔν ηῦξαι ὑποστῆναι πρὶν ἱερῆς γενέσθαι, ἀνάξιος διὰ τὸ μέτρον τοῦ ἤθους λογισόμενος εἶναι· τῶν δὲ πραγμάτων οὕτω γεγενημένων, κατέγνωστο μὲν παρὰ πάντων Θεόφιλος· πολὺ δ' ἔτι μάλλον τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος ἠύξανε, τὸ πάλιν αὐτὸν μηδὲν ὑποσταλλόμενον, τὰς Ὀριγένους ἀσκεισθαι βίβλους, ὧν μικρῶ πρόσθεν κατεψηφίζετο. Καὶ δὴ ποτ' ἐρωτηθεὶς παρὰ τινος πῶς ἄπερ ἀπακήρυξε περιέπει πάλιν, φατὶν ἀποκρίνασθαι, ὡς τὰ Ὀριγένους συγγράμματα λειμῶν πολυανθεῖ ἔοικε καὶ εὐώδει. Ὅσον οὖν ἐκεῖθεν χρησιμὸν εὕρω, ἐρανιζόμενος δρέπομαι· ὅσον δ' ἀκανθῶδες προσβάλλει, ἐκτρέπομαι, καὶ ὡς πλιττον παρατρέχω. Ταῦτα Θεόφιλος ἔλεγε, μὴ τὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐν νῶ θέμενος, ὅτι λόγοι σοφῶν, ὡς τὰ βούκντρα· καὶ λακτίζειν οὐ χρὴ πρὸς αὐτοῦς, οἷς ὑπὸ τῶν θεωρημάτων κεντεῖσθαι καὶ τῆς ἀληθείας συμβαίνει. Διὰ ταῦτα μὲν ἐν ἀπειρῶ καταγνώσει παρὰ πάντων ἦν ὁ Θεόφιλος. Ὁ δὲ Θεοπέσιος Ἰωάννης τῇ Κωνσταντίνου ἐπανελθῶν, ἐπὶ μάλλον ἦν ἐράσμιος τῷ λαῷ, ὡς ἐκκαίεσθαι τοῦτον ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐρᾶν ἐκδιδάσκοντα. Συνήλθον δὲ ἀμφὶ ἐξήκοντα τῆς Κωνσταντίνου ἐπίσκοποι· καὶ ἄκορα εἶναι τὰ ἐν τῇ Δρυὶ πεπραγμένα συνεψηφίζοντο· καὶ αὐτὸν τὴν ἐπισκοπὴν κατέχριν μηδὲν ὑπειδόμενον. Καὶ τοῦ λοιποῦ ἱερώμενος διετέλει, χειροτονῶν τε ἅμα καὶ τὰ ἄλλα ἢ θέμις τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀρίστως οἰκονομῶν· ὀπηνίκα καὶ Σεραπίωνι, δι' ὃν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος πλέον ἀνήφθη, τῆς ἐν Θράκῃ Ἡρακλείας τὴν ἐπισκοπὴν ἀνεχειρίζεν.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τῆς δευτέρας κατὰ Ἰωάννην συνόδου, καὶ καθαιρέσεως καὶ ὑπερορίας.

Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον πάλιν ἕτερος κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεβρίβζετο πόλεμος, ἐντεῦθεν ποθεν εἰληφῶς τὴν ἀρχὴν· ἐπὶ πορφυροῦ κίονος ἀνδριᾶς ἀργύρεος ἴστατο, εἰς ὄνομα τῆς βασιλίδος Εὐδοξίας ἐγγεγερμένος· ὃς πρὸς τῷ μεσημβρινῷ μέρει τῆς ἐκκλησίας ἦν πρὸ τοῦ οἴκου τῆς μεγάλης βουλῆς· Ἐφ' ὕψηλοῦ δ' ἐστῶς βήματος, χλαμύδα ἠμφέεστο, οὐτ' ἐγγὺς οὔτε πᾶνυ πέρρω τῆς ἐκκλησίας ἢ σοφία ἐπώνυμον. Διείργε δ' ἀμφὶ πλατεῖα κατὰ μέσον ὁδός· ἐφ' οὗ κρότοι καὶ θέατρα δημοτικὰ καὶ ὀρηγιστῶν καὶ μίμων ἦσαν βοαί. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐφ' ὕρει τῆς Ἐκκλησίας γεγενῆσθαι ταῦτα νομίζων, τὸ συνέηθε· τῆς παρβήσιας ἀναλαβὼν, τὴν χρυστὴν ἠκόνα γλύτταν κατὰ τῶν οὕτω διαπραττεσθαι ἠρημένων· καὶ ἐν τινι τῶν ὁμιλιῶν τὰ γεγενημένα σφοδρῶς περιέστυεν. Ἡ δὲ βασίλισσα ἔτι προσφάτων ὄντων

episc. et cler.

(2) Socr. lib. vi, cap. 12.

λυπηρῶν, εἰς ἐκτυτὴν αὔθις τὰ εἰρημμένα ἐλάμβανε· Ἄ
 θυμοῦ τε ἐπέμπλατο, καὶ σύνοδον αὔθις ἐτέραν ἀθροί-
 ζεσθαι ἔσπευδεν. Ὁ δ' αἰσθόμενος, τόσον οὐκ ἀνε-
 δύετο, ἀλλ' ἔτι σαφέστερον καὶ ἕτερα ἐπ' ἐκκλησίας
 λέγων, εἰς ὄργην ἐκείνην ἀνέκλειεν· ὅτηνκα δὴ καὶ
 τὴν περιθόρυτον καὶ ἀοίδιμον ἐκείνην ἐπ' ἐκκλησίας
 ὁμιλίαν ἐξείπεν, ὡδὲ πη τοῦ λόγου ἀρξάμενος·
 « Πάλιν Ἡρωδιὰ μαίνεται, πάλιν ταρασσεται,
 πάλιν ὀργεῖται, πάλιν τὴν Ἰωάννου κεφαλὴν ἐπὶ πί-
 νακος σπουδάζει λαβεῖν. » Καὶ τὸ ἐν τινι τῶν ὁμι-
 λιῶν ἐκεῖνο ἀείμνηστον, « οὐκ αἶε τὴν εὐδοξίαν ἐμί-
 σησα, τὴν δὲ ἀδοξίαν ἠγάπησα; » καὶ τὴν κατὰ Ἰε-
 ραβὲλ καὶ τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης ἱστορίαν ἐπισυ-
 νεῖρων. Ὁ δὴ τα εἰς ὧτα ἐκείνη ἐλθὼν, εἰς μέγα τὸν
 θυμὸν ἀνήπτε. Καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλοι τε παρῆσαν
 ἐπίσκοποι, καὶ Λεόντιος ὁ Ἀγχυρανῶν τῆς μικρᾶς
 Γαλατίας, Ἀμμώνιος ὁ Λαοδικεῖα; τῆς ἐν Πισιδίᾳ,
 Βρίσσαν Φιλίππων τῶν ἐν Θράκη, Ἀκάκιος ὁ τῆς
 ἐν Συρίᾳ Βερρόιας, καὶ τινες ἕτεροι, ἐφ' ὧν εἰ πρῶτον
 λόγοι αὔθις ἀνεκινουῦντο. Ἰωάννης δ' ἐπὶ τούτοις
 θαρρῶν, ἠξίου τὰ κατηγορήματα ἐπὶ μέσου ζητεῖ-
 σθαι. Ἡδὴ δ' ἐνοστάσης τῆς γαυθλίου τοῦ Χριστοῦ
 ἑορτῆς, ὁ κρατῶν ὡσπερ εἰῶθει οὐκ ἀπήντα τῇ ἐκ-
 κλησίᾳ. Διεμήνησε δὲ Ἰωάννη, μὴ πρότερον αὐτῷ εἰς
 ὕψιν ἔλθειν, πρηνὴ ἀποδύσθαι τὰ ἐγκλήματα. Ἐπεὶ
 δὲ πρόθυμος εἰς ἀπολογίαν παντὶ τῷ βουλομένῳ ἀν-
 τεδῆλωσεν, οἱ κατήγοροι δέει ληφθέντες, ἐπιθέσθαι
 τοῖς ἐγκλήμασιν οὐκ ἐθάρρουν. Τοῖς δ' ἐπισκόποις
 ἐδόκει, μὴ αὔθις εἰς κρίσιν ἀγειν τὸν ὅπως δὴ ποτε
 τὸν θρόνον ἀφαιρεθέντα. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εἰς ἐξέτα-
 σιν παρητούοντο· πρὸς δὲ τοῦτο μόνον ἀπολογίαν
 ἤτουν τὴν Ἰωάννην, πῶς μετὰ καθάρσεσιν μὴ τῆς
 συνόδου αὔθις ψηφισαμένης, αὐτὸς ἐαυτῷ τὴν ἱερω-
 σύνην ἐδίδου, καὶ εἰσπηδήσας ἀνέθι τὸν θρόνον. Τοῦ
 δὲ προβαλλομένου τῶν κοινωρησάντων ἐκείνῳ ἐξή-
 κοντα ἐπισκόπων τὴν ψῆφον, οἱ περὶ Λεόντιον,
 « Ἀλλὰ πλείους, φασίν, ἦσαν, ὧ Ἰωάννη, σοῦ κα-
 ταψηφιστάμενοι, καὶ ταῦτα καὶ Ἰσρατικῷ κανόνος
 ἀπαγορεύοντος. » Ἐκεῖνος, « Ἄλλ' οὐ τῆς Ἐκκλη-
 σίας οὗτος κανὼν, τῶν δ' Ἀρειανῶν, οἱ ἐν Ἀντιο-
 χεῖα στρατεύσαντες κατὰ τῆς ὁμοουσίου πίστεως,
 συκοφαντήσαντες Ἀθανάσιον, τὴν Ἀλεξανδρέων
 Ἐκκλησίαν ἀφείλοντο, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων δε-
 διότες μεταβολὴν, τὸν κανόνα τοῦτον ἐξέθεντο, σπου-
 δῆν τιθέμενοι, τὰ ἐπ' ἐκείνῳ τούτοις; θηρευθέντα,
 ἴνα μὴ φωραθεῖεν ὄντες κακοί, ἀνεξέταστα διαμέ-
 νειν. » Πρὸς ταῦτα ἐκεῖνοι μηδὲν ἀπολογησάμενοι,
 τὴν τῆς καθαιρέσεως ψῆφον ἐξήνεγκαν. Ἐκεῖνος δὲ
 τὰ δόξαντα ἐκείνοις μεμαθηκώς, οὐκέτι ἐκκλησίαζεν,
 ἀλλ' ἐν τῷ ἐπισκοπέῳ ἠρέμει διατελῶν. Ληγούσης
 δὲ τῆς Τεσσαρακοστῆς, κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ μεγάλου
 Σαβδᾶτου ἡμέραν πέμψας ἐμήνης βασιλεὺς Ἰωάννη,
 κτείναι τοῦ θρόνου ὑπὸ συνόδων ἤδη καθηρημένων
 δεῖν. Ὁ δὲ μέγας, « Ἐγὼ παρὰ τοῦ Σωτῆρος
 ἱερατεύειν κληθεὶς, οὐ μεθήσω, λέγει, τὸν ὄρον.
 Εἰ δέ σοι τοῦτο κατὰ γνώμην, ὧ βασιλεῦ, πρὸς βίαν
 με ἐξώσῃ. » Ἐκεῖνοι δὲ δεδεικότες μὴ τι αὔθις δεῖ-
 νον ἐπιγένοιτο, τῶς τῷ καταγωγίῳ καὶ ἔτι διατρί-
 βειν εἴασαν. Ἐκεῖνον δὲ τῇ ἐπισκοπῇ ἡρεμούοντος,

dicta ea rursum in se contulit : et ira percita,
 synodum aliam cogi quamprimum curavit. Joannes
 porro ubi id sentit, tantum abest ut verba sua
 retractarit, ut apertius etiam in ecclesia alia pro-
 locutus, ad iram illam accenderit, cum decanta-
 tam illam et celebrem orationem in templo ad
 populum habuit, ejusmodi eam verbis exorsus :
 « Rursum Herodias furit, rursum turbas ciet, rur-
 sum saltat, rursum Joannis caput in disco exci-
 pere festinat. » Atque illud insuper in Homilia
 quadam sempiterna memoria dignum usurpavit
 verbum : « An non semper εὐδοξίαν, hoc est
 veram gloriam, odi : ἀδοξίαν autem, hoc est infamiam,
 dilexi ? » de Jesabele et sacerdotibus, tur-
 pitudinalis historiam insuper adducens. Quod ubi
 ad aures Eudoxiæ pervenit, magnopere animum
 ejus ira accendit. Breve intercessit tempus, et cum
 alii plerique episcopi, tum Leontius Ancyrae mi-
 noris Galatiæ, Ammonius Laodiceæ in Pisidia,
 Brisson Philipporum Thraciæ, Acacius Berrhœæ in
 Syria, et nonnulli alii antistites adfuere : apud quos
 causa prior renovata est. Joannes autem, magnum
 obtinens animum, petiit, ut de criminibus in
 modium productis quæreretur. Et jam natalis
 Christi festus dies instabat, atque imperator de
 more suo pristino in ecclesiam non venit : et
 Joanni denunciavit, non prius se in ejus conspe-
 ctum venturum esse, quam ille se de objectis cri-
 minibus purgasset. Porro ubi Joannes se alacriter
 ad dicendam causam, quicumque eum accusaret,
 exhibuit, adversarii ejus timore capti, criminari
 eum ausi non sunt. Et episcopis visum non est,
 denuo eum in judicium trahere, cui qualicumque
 de causa thronus antea esset adeptus. Et cum de
 rebus aliis inquirere supersederunt, tum ut de eo
 solo causam Joannes diceret, postularunt : **390**
 cur post abrogationem ejus, synodi decreto et
 auctoritate non intercedente, ipse sibi episcopatum
 contulisset, thronumque involans conscendisset.
 Atque ubi Joannes suffragia sexaginta, qui cum
 eo communicaverant, episcoporum prætendit,
 Leontius et qui cum eo erant : « Sed plures,
 dixere, erant, o Joannes, qui te condemnarunt :
 et accedit, qui loc fieri prohibet, sacerdotalis
 canon. » Tum ille : « Atqui is non Ecclesia, sed
 Arianorum est canon, qui cum Antiochiæ adversus
 ὁμοουσίεω, consubstantialis, fidei professionem de-
 certarent, et Athanasio per sycophantiam circum-
 vento Ecclesiam Alexandrinam adimerent, rerum
 mutationem veriti, canonem istum ediderunt : hoc
 præcipue magno studio agentes, ut ea quæ ipsi
 contra illum insidiosè machinati fuerant, ne scilicet
 malitia eorum et improbitas deprehenderetur,
 in disquisitionem non vocarentur. » Contra hæc
 verba illi cum nihil dixissent, condemnationis sen-
 tentiam in eum tulere. Ille decreto eorum cognito,
 conventus in ecclesia amplius non egit, sed in
 episcopali domo tacitus permansit. Quadragesimæ
 vero diebus exactis, ipso magni Sabbati die, mis-

sis ad Joannem quibusdam, imperator ei, ut de throno tandem a duabus synodis exactoratus descenderet, significavit. Ibi magnus ille vir (1): « Ego, inquit, a Servatore ad episcopale munus vocatus, thronum non relinquam (2). At si tibi, o imperator, hoc ita visum est, vi me inde deturba. » Illi vero, ne grave quidquam rursus accideret, metuentes, tum quidem eum in domicilio manere passi sunt. Cum autem ipse in episcopatu quiete ageret, qui partium ejus erant, ab ecclesia, unde ejecti fuerant, secedentes, ferias Paschales in publico lavaero, cui Constantianum nomen est, celebrarunt (3). Cum quibus episcopi multi, et presbyteri, aliique ecclesiastici ordinis, ab eo tempore variis in locis conventus agentes, Joannitæ sunt cognominati. Sacra vero ea nocte, quam luculentus Paschæ feriarum dies consequitur, imperator episcopis convocatis, quid facto opus esset, et an ea quæ sic gererentur, Deo placita essent, interrogavit. Qui uno ore simul omnes exclamarunt: « In capita nostra abrogatio seu condemnatio Joannis redundet. » **391** Sectatores porro Joannis in eo quod diximus lavaero illustrem resurrectionis Christi ad lucernas peragentes conventum, perquam graviter a Joannis inimicis, dissolutisque et improbis quibusdam, qui eos aggressi fuerant, sunt accepti. Qua de re quid opus est dicere, cum eam ejus ipsius aurea lingua accuratissime commemorare liceat? Qui enim generose ea mala pertulit, vere quoque ea releret. Igitur ad Innocentium urbis Romæ episcopum, de rebus suis scribens, hæc quoque addidit:

CAPUT XIX.

Epistola divi Chrysostomi, ea quæ ei acciderunt, commemorans, et de iis qui ei exsilio tempore præsto fuere.

« Quomodo vero tandem quæ sic acta sunt, et tragædiam omnem longe superant, explicem? Quæ oratio ea recenseat? Quæ aures sine horrore excipiant? Cum enim nos ea quæ antea diximus, prætenderemus, militaris manus confertim, ipso magni Sabbati die jam ad vesperam vergente, in ecclesias irrumpens, clerum una nobiscum per vim ejecit, et armis sanctorum circumvallatum est; et mulieres eo tempore in ædibus sacris, propter baptismum vestibus depositis, nudæ, præ timore gravis ejusmodi impressionis profugere; neque eis honestum suum habitum, qui feminas maxime decet, sumere, seque amicire permissum est. Multæ vero vulneribus etiam acceptis expulsæ sunt. Lavaera ipsa sanguine repleta, et sacri latices purpureo sanguinis colore infecti. Verum ne in hoc quidem ærumna hæc constitit. Sed ubi sancta sunt reposita, eo milites ingressi; quorum nonnulli, sicuti accepimus, Christianis sacris initiati non erant; et penitus omnia perlustrarunt, et sanctissimus Christi sanguis, in tanto scilicet tumultu, in eorum qui dicti sunt, militum vesti-

οι αὐτῷ προσκείμενοι τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρήσαντες, τὸ μὲν Πάσχα τῷ δημοσίῳ λουτρῷ, ὃ Κωνσταντιναὶ ὄνομα, ἐπέτελουν· σὺν αὐτοῖς δὲ πολλοὶ ἐπισκοποὶ καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικῶν τάγματος ἐξ ἐκείνου τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις τόποις ποιούμενοι, Ἰωαννίται προσηγορεύθησαν. Κατὰ δὲ τὴν ἱερὰν νύκτα, ἣν ἡ τοῦ Πάσχα εὐθὺς διαδέχεται φωτεινὴ ἑορτὴ, ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐπισκόπους ἀθροίσας, τί δόει πράττειν, ἠρώτα, καὶ εἰ τὰ γινόμενα κατὰ γνώμην εἶη Θεῷ. Οἱ δ' ἅμα πάντες μιᾶ φωνῇ ἀνεφθέγγαντο, « Ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἢ Ἰωάννου εἶη καθάρσεις. » Οἱ τῆς μερίδος τοιγαροῦν Ἰωάννου, ἐν τῷ εἰρημένῳ λουτρῷ τὴν ἐπιλύχνιον τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως ἐπιτελοῦντες πανήγυριν, τὰ πάνδεινα πάσχουσι πρὸς τῶν δυσμενῶν Ἰωάννου καὶ τινῶν ἀτάκτων ἐπιθεμένων αὐτοῖς. Ἄλλὰ τί δεῖ λέγειν αὐτά, ἐνὸν διὰ τῆς ἐκείνου χρυσῆς γλώττης ἀκριδέστατα διελεῖν; Γενναίως γὰρ ὑποστὰς τὰ δεινὰ, καὶ φιλαληθῶς αὐτὰ διηγήσεται. Τῷ Ῥώμης γὰρ ἐπισκόπῳ Ἰννοκεντίῳ, τὰ πεπραγμένα οἱ δηλῶν, καὶ ταῦτα προσέθησιν·

quod diximus lavaero illustrem resurrectionis Christi ad lucernas peragentes conventum, perquam graviter a Joannis inimicis, dissolutisque et improbis quibusdam, qui eos aggressi fuerant, sunt accepti. Qua de re quid opus est dicere, cum eam ejus ipsius aurea lingua accuratissime commemorare liceat? Qui enim generose ea mala pertulit, vere quoque ea releret. Igitur ad Innocentium urbis Romæ episcopum, de rebus suis scribens, hæc quoque addidit:

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ θελοῦ Χρυσοστόμου, διεξιούσα περὶ ὧν αὐτῷ συνέβη, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἑξορίας καιρῷ.

« Πῶς ἂν τὰ ἐνταῦθα διηγησάμην λοιπὸν πᾶσαν ὑπερβαίνοντα τραγῳδίαν; Τίς αὐτὰ παραστήσει λόγος; Ποία χωρὶς φρίκης δέξεται ἀκοή; Ἡμῶν γὰρ ταῦτα, καθάπερ ἐμπροσθεν εἶπον, προτεινόντων, ἀθρόον στρατιωτῶν πλῆθος αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ πρὸς ἱεράραν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπιγομένης, ταῖς ἐκκλησίαις ἐπισιασθέντες, τὸν κλῆρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβαλον, καὶ ὅλους τὸ βῆμα περιεστοίχιστο· καὶ γυναικὲς τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδυσάμεναι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, γυμναὶ ἐφυγον ἀπὸ τοῦ φόβου τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐφόδου, οὐδὲ τὴν πρέπουσαν γυναιξὶν εὐσχημοσύνην συγχωρομένην περιθίσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ τραύματα λαβοῦσαι, ἐξεβάλλοντο· καὶ αἵματος αἰ κολυμβῆθραι ἐπληροῦντο, καὶ τὰ ἐπὶ ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἐφοίνισσεν νόματα. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἰστήκει τὸ δεινόν· ἀλλ' ἐνθα τὰ ἅγια ἀπίκαινο εἰσελθόντες οἱ στρατιῶται, ὧν ἔνιοι, καθὼς ἐλέγγωμεν, καὶ ἀμύητοι ἦσαν, πάντα τε ἐύρων τὰ ἔδον, καὶ τὰ ἀγνώστον τοῦ Χριστοῦ αἷμα, ὡς ἐν τοσοῦτῃ θορόδῳ, εἰς τὰ τῶν προσηγομένων στρατιωτῶν ἱμάτια ἐξέχευτο· καὶ ὡς ἐν αἰμακλωσὶ βαρ-

(1) Ἐγὼ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἱερατεύειν κληθεὶς, οὐ μεθήσω τὸν θρόνον. Εἰ δὲ σοὶ τοῦτο κατὰ γνώμην, ὃ βασιλεῦ, πρὸς βίαν με ἐξώσω.

(2) Idem verbum usurpavit Ambrosius apud Valentinianum juniorem lib. xii, cap. 19.

(3) Tempore paschali præcipue omni catechumeni

baptizabantur, per hebdomadam totam, sicuti et per septimanam Pentecostes, Beatus Rhenanus hoc observavit, in Tertull. adnotationes scribens: et constantur hoc nunc quoque cantilenæ solemnæ, hymni et precatioes Ecclesiæ.

βαρικῆ πάντα ἐτολμάτο. Καὶ ὁ δῆμος πρὸς τὴν ἐρημίαν ἠλαύνετο· καὶ ἅπας ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἔξω διέτριβε· καὶ κεναὶ ἐν ἑορτῇ τοιαύτῃ τῶν λαῶν αἱ ἐκκλησίαι ἐγένοντο· καὶ πλείους ἢ τεσσαράκοντα ἐπίσκοποι οἱ κοινωνοῦντες ἡμῖν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου εἰκῆ καὶ μάτην ἠλαύνοντο. Καὶ ὀλουγαὶ καὶ οἰμωγαὶ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ κατὰ τὰς ἐρημίας· καὶ πᾶν τῆς πόλεως μέρος τῶν συμφορῶν ἐπληρῶτο τούτων. Διὰ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρανομίας, οὐχ οἱ πάσχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν τοιοῦτο ὑπομείνοντες, συνήλθον ἡμῖν· οὐχ οἱ ἠρόδοξοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰρετικοὶ, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες, ὡς τῆς πόλεως κατακράτος ἀλούσης. Οὕτως ἐν θορύβοις καὶ παραχαῖς καὶ ὀλουγαῖς ἅπαντα ἦν. Καὶ ταῦτα ἐτολμάτο παρὰ γνώμην τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, νυκτὸς καταλαβούσης, ἐπισκόπων αὐτὰ κατασκευαζόντων, καὶ πολλαχοῦ στρατηγούντων· οἱ οὐκ ἤσχύνοντο καμπειδούκτρας ἀντι διακόνων προηγούμενους ἔχοντες. Ἡμέρας δὲ γενομένης, πᾶσα ἡ πόλις ἔξω τειχῶν μετὰκίετο, ὑπὸ δένδρα καὶ νάπας καθάπερ πρόβατα διεσπαρμένα τὴν ἐορτὴν ἐπιτελοῦντες. Ἄλλ' οὕτω μὴν ἡ χρυσῆ γλώττα, τοιαῦτα κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα οἱ καλοὶ ποιμένες καὶ τῶν ψυχῶν τὴν προστασίαν πιστευμένοι, τῷ ἀναστάντι ἐκαρποφόρου. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Διατάγματα πανταχοῦ ἐφοῖτα, τὸ τε Ἰωάννου ὄνομα καὶ τὴν κοινωνίαν ἀπέργοντα· ἃ δὲ τὸ ὑναντίον μᾶλλον ἦσαν διαπραττόμενα. Ἐπιπλείστον γὰρ τοὺς πολεμουμένους ἐβρῶννον, ὥσπερ δὲ Θεοῦ νόμος, κτεροῖς τοιοῦτοις οἰκονομούμενος. Ἀμέλει τοι καὶ αἱ ἐκκλησίαι, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκείνῃ προστιθεμένων, ὅσαι ὤραι ἤρξαν, καὶ ἐπιμήχιστον ἐπέδιδου.

est, et ejusmodi temporibus dispositione quadam præcipue exercetur. Quapropter et ecclesiæ ipsæ, et eorum qui Joanni cupiebant, numerus, in horas

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἔτι περὶ τῆς ἀδίκου ὑπερορίας Ἰωάννου, καὶ ὅσα τοῖς περὶ αὐτὸν ἀπίων διεξῆγει· καὶ περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν τοῦ λαοῦ διαθέσεως.

Ὡς δὲ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρῃ κατέλαβεν, προσέειπεν οἱ ἐπίσκοποι βασιλεῖ αὐθις· καὶ, Ἐσὺ μὲν, φασὶ, τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡ διοίκησις πρὸς Θεοῦ, τὰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡμῖν ἐπετρέπη. Ἄγε δὴ, μὴθ' ἱερέων ἱερώτερος, μήτε τῶν κανόνων ἕσο εὐθύτερος· ἀλλ' ἡμῖν ἐπισκόποις οὐσί Θεοῦ τῶν τοιούτων ἐξίστασο. Ἐφθήμεν γὰρ σοὶ καὶ πρότερον εἰπόντες, καὶ νῦν λέγομεν, Ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἡ Ἰωάννου καθαίρεσις. Σκοπεῖν οὖν θέον, μήπως ἐνδὲς περιποιούμενος, πλῆθος οὐκ ἐλάχιστον ἀπολέσῃ. Ταῦτ' εἰπόντων, πέμφας εὐθύς ἐκεῖνος, ἐδήλου τῷ ἱερεῖ· Οἱ σοὶ κατηγοροὶ τὸ σὸν κρίμα ὅπως ἂν ἔχοι, καὶ τὴν τῆς καθιέρσεως ψῆφον, ταῖς αὐτῶν ἐπιτιθέσαι κεφαλὰς. Τῷ Θεῷ τοῖνον ἐπιτρέψας τὸ σὸν, τῆς Ἐκκλησίας ἀπόστηθι. Τί τοῦτο, ἀγδρῶν εὐμεταβολώτατε, καὶ κατ' αὐτό γε τὸ κρατεῖν, βασιλέων ἀπάντων ἀγενεστάτα καὶ ἀγνωμονέστατα; Ποῦ τὸ θερμὸν τῆς πρώην σπουδῆς, ἣν ἔσχες ἐξ ἄντιοχείας μετακαλούμενος τὸν τοσοῦτον, καὶ τὴν

menta effusus : omnia denique perinde atque in barbara captivitate per audaciam acta sunt. Plures ad solitudinem ejecta, et populus universus extra urbem egit. Ecclesie in tanto die festo vacue hominibus fuere : ac plures quam quadraginta episcopi nobiscum communicantes, **392** una cum populo et clero præter causam omnem pulsati sunt. Ululatus et luctus passim in domibus et solitudinibus auditi, et quævis urbis pars calamitatibus hisce repleta est. Nam propter immensam injuriæ tantæ immanitatem, non solum qui eam ferebant, verum etiam qui nihil tale sustinebant, nobiscum dolere : nec qui nostræ opinionis sunt modo, sed etiam hæretici et Judæi, et Græcæ superstitionis cultores, non aliter quam urbe vi et armis capta. Adeo in tumultu et turba et planctu erant omnia. Atque hæc quidem audacissime, præter voluntatem et sententiam piissimi imperatoris, noctu sunt acta, episcopis procurantibus, atque in multis locis ordines ducentibus : quos non puduit campiductores pro diaconis antea mulones habere. Die porro exorta, civitas tota extra muros accessit, sub arboribus et in silvis, veluti oves dispersæ, ferias paschales celebrantes. Hæc aurea illa lingua. Cæterum ejusmodi fructum ipso Paschæ festo die boni illi pastores, quibus animarum cura et præfectura credita est, ei qui a mortuis resurrexit, obtulerunt. Quid vero præterea factum? Mandata passim divulgata, quibus populo Joannis nomine et communionem interdiceretur : quæ sane longe diversum habuero exitum. Plurimum namque eos qui affligebantur, confirmabat, quæ videlicet Dei lex et constitutio

CAPUT XX.

Plura de injusto exsilio Joannis, et quæ ad sectatores suos abiens dixerit : et de populi erga eum affectione.

Ubi autem Pentecostes dies advenit, episcopi rursus imperatorem adierunt, eumque verbis hisce sunt aggressi : Tibi quidem humanorum negotiorum administratio a Deo, nobis autem ecclesiasticarum rerum procuratio commissa est. Itaque ne tu vel sacerdotibus sacer magis, vel canonibus rector et æquabilior esse velis : sed nobis episcopis Dei taliam rerum cura cede. Diximus enim antea tibi, et nunc iterum repetentes dicimus, **393** in capita nostra condemnationem Joannis redundare debere. Quapropter te considerare æquum est, ne unum hominem defendens, non exiguam multitudinem perdas. Hæc ubi dixere, confestim ille ad antistitem misit, qui ei indicarent : Accusatores tui propter judicium tuum, quomodocumque se id habeat, et condemnationis tuæ sententiam, capita ipsi sua devoverunt. Proinde causa tua Deo commissa, ab ecclesia discede. Quid hoc rei est, virorum

omnium levissime, et ad imperium administrandum ineptissime atque inconsideratissime? Ubi est pristinum illud studium tuum, et ardor, quem tum obtinuiſti, cum ex ipsa Antiochia virum tantum evocasti, eique Ecclesiam Christi regendam attribuiſti? cujus non solum doctrinam, verum etiam virtutem plurimam expertus satis es? Tantum igitur, et tam animo tuo charum virum, temere adeo ecclesia ejectum, exsilio mactas, Ecclesiam Christi rectore tanto orbans? cum quo, juxta divinum Paulum ¹, ut comparetur, universus mundus dignus non est? Sedenim te quoque mulier seduxit, miserandumque in modum faciles aures tuas titillando decepit. Quem admodum enim Eva per serpentem, primo generis nostri auctori: sic et tibi per sodalitatem bonorum istorum episcoporum, illa clam venenum immisit. Hæc ubi magnus ille audivit, non degenerem se exhibuit, sed virum præcipue esse ostendit. Cum episcopis enim qui cum eo erant, in divinum sacrarium ingressus, ubi angelo Ecclesiæ, quæ opus erat, commendavit, et ad illos quæ conveniebat, prolocutus, et ut constanter fidem retinerent eos cohortatus est, secum ipse, quomodo absque tumultu urbe egrederetur, discepit. Jam enim multitudo confluebat, ut eo viro orbaretur, haudquaquam commissura. Jumentum igitur quod consensurus erat, occidentali porta abduci jussit, ipse autem orientali exiit. Episcopos porro et sacerdotes, qui ad eum conveniebant, plorantes atque lugentes admonuit, ne spiritum ejus affligerent, sed res præsentis boni consulere, nec ab ecclesiis discederent, per multas tribulationes parandum esse regnum cælorum docens. Atque ibi ex illis sermonem ejus excipiens quidam: « At, inquit, si in magistratibus ecclesiarum permauserimus, necessitas nobis, ut cum Ecclesia tibi adversans communicemus, et abdicationi tuæ subscribamus, incumbet. » Tum magnus **394** ille, majus quiddam quam pro hominis captu cogitans, et occasionem schismatum et dissidiorum in Ecclesia præciciens, voce submissiore subintulit: « Ut quidem cum adversariis meis communicetis, concedendum vobis esse duco: ut autem abdicationi meæ calculum vestrum adjiciatis, non permitto. Nullius enim rei, cur abdicatione dignus sim, mihi conscius sum. » Hæc prolocutus, in sacrum baptisterem ingressus est. Atque ubi ad beatam Olympiadem ejusque sectatrices pervenit, vehementer propter orbitatem et abitionem ejus plangentem, consolatus illas est, easque se amplius non visuras esse prædixit. Aliisque plurimis verbis inter festinandum congestis, postremo et illa addidit: « Hoc a vobis, inquit, postremo loco peto, ne quid de solita vestra circa Dei templum, cui assidetis, assiduitate et fide remittatis. Et quicumque thronum hunc conscen-

A Χριστοῦ Ἐκκλησίαν χειρίζων; οὐ μὴ τῶν λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς πλείστην ἔσχεας τὴν περιεραν. Τὸν τοίνυν τοσοῦτον καὶ σοὶ καταθύμιον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐξώσας τῆς Ἐκκλησίας ὑπεροχὴν καταδικάζεις, ἄνδρα τοσοῦτον τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν στερησας, οὐ κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον οὐδὲ ὁ πᾶς κόσμος ἀντάξιος; Ἄλλ' ὄντως καὶ σὲ παρεῖλε γυνὴ, καὶ ἐλεεινῶς τὰς εὐκόλους σου ἀκοὰς παρεκρούσατο· ὡς γὰρ ἔβρα διὰ τοῦ βρωῶς τῷ γεννάρχη, οὕτω καὶ σοὶ διὰ τῆς συμμορίας τῶν καλῶν ἱερέων, τὸν ἰὸν ὑπεξήμασε. Ταῦτ' ἀκούσας ὁ μέγας, μὴδὲν ἀγενεῖς ὑποδείξας, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα κυρίως δείξας, εἰσῆει σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις τὸν θεῖον σκῶν· τῷ ἀγγέλῳ τε τῆς Ἐκκλησίας ὅσα εἰκὸς συνταξιόμενος, κάκεινός ἐσ' ἐχρῆν προσειπῶν, ἔρχεσθαι τε τῆς πίστεως ἀμετ ὀέτως ἐγγυησάμενος, καθ' ἑαυτὸν διεσχοπέετο, ὡς ἂν θορύβων ἀνευ ἡ ἐξοδοῦ γένηται. Ἦδη γὰρ τὸ πλῆθος εἰσεῖρρει, οὐχ οἶόν τε τὴν στέρησιν ὑπενεγκεῖν τοῦ ἀνδρός. Τὸ οὖν ὑποζύγιον ἦ ἐπιθαίνειν ἐμελλε, διὰ τῶν δυτικῶν ἀγειν ἐκέλευεν. Αὐτῆς δὲ διὰ τῶν ἐφῶν ἐξῆει πυλῶν· τοῖς δ' ἐπισκόποις καὶ τοῖς συνελεύουσι τῶν ἱερέων ἐκέλευεν ὀλοφυρομένοις τε καὶ κωκύουσι, μὴ συνθίβειν ἐκεῖνον τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ στέγειν τὰ ἐπερχόμενα, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν μὴ ἀφίστασθαι· διὰ γὰρ πολλῶν θλίψεων τὴν τῶν οὐρανῶν δεῖν πραγματεύεσθαι βασιλεῖαν. Ἐπὶ ἄλλ' ἀνάγκη, τίς ἐκείνων ὑπολαβὼν ἔφη, ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιμένοντας, τῇ κατὰ σοῦ κοινωνεῖν Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῇ σὴ καθαίρεισιν καθυπογράψειν. Ὁ δὲ μέγας ἐκείνος, μετίζον τι φρονῶν ἢ κατὰ ἄνθρωπον, φειδοὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας σχισμάτων ἵερέα ἐπέφερε· « Κοινωνῆσαι μὲν ὑμᾶς τοῖς ἐμοὶ ἐναντίοις ἐπιτροπιῶν ἔγωγε τίθεμαι· τῇ δ' ἐμῇ καθαίρεισιν καθυπογράψειν οὐκ ἐπιτρέπω· οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ καθαίρεισας ἄξιον σύνοισα. » Ταῦτ' εἰπὼν, ἐπὶ τὸν ἱερὸν βαπτιστήρα εἰσῆει· καὶ ταῖς περὶ τὴν μακαρίαν Ὀλυμπιάδα ἐντετυχηκῶς, πολλὰ τε σφόδρα κοιτομένας τὴν στέρησιν φιλοσοφῆσας, καὶ ὡς οὐκέτι αὐτὴν θύονται προειπῶν, καὶ ἄλλα πλείστα ἐπισυναίρας τῷ καταπειγεσθαι, τέλος καὶ ταῦτα προσέθηκε· « Ταύτην δὲ ὑμῶν δέομαι δέξασθαι τὴν ἐσχάτην, μὴδὲν τῆς συνήθους περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ναὸν προσεδρείας καὶ πίστεως καθυφεῖναι, καὶ δεῖς ἂν ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀνέλθοι (τὸ γὰρ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν ἔρημον ἐπισκόπου πάντως οὐκ ἔσται), τοῦτ' ἐπεὶ, καθάπερ δὴ καὶ ἐμοί, τὰς κεφαλὰς ὑμεῖς ὑποκλίνατε, καὶ μὴ τῆς ἀγάπης ἐν προσευχαῖς μέμνησθε. » Ταῦτ' εἰπὼν, διὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐξῆει πυλῶν, τοσοῦτον μεμφομένης, ὅτι γε παρανόμως καὶ βίβη ἠλαυνέτο, μὴ ἀξιώσις χριστιανῶν, ἢς ἐκ νόμων καὶ μοιχοῖς καὶ ἀνδροφόνοις καὶ γόστ'ι μέτεστι. Καὶ καταχθεὶς ἐπλεε, σημεῖον κλητήρι εἰς Βιθυνίαν περαιωθείς τὸ τῆς σοφίας ἀνεξάντητον πέλαιος· κάκειθὲν τε τῆς ὁδοῦ εἶλετο, εἰς τι τῶν τῆς Ἀρμενίας πολίχνιον, τοῖς τέρμασι τῆς Ῥωμαίων γῆς κείμενον, πρὸς τῷ τοῦ Πόντου στόματι, δεινῶς ἔρημον, (ὃ δίκη καὶ νόμοι Θεοῦ)

¹ Hebr. xi, 58.

ἀνοσιως ἀπαλευόμενοι, βασιλείω γραμμασι τὴν ἄνοιαν οὐκ ἔχοντες κατὰ δικασθεὶς. Κούκουσο; δ' ἦν τῆ πολίτην τὸ ἐπιχώριον ὄνομα. Τῶν δ' ἐπιβούλων ἐκείνων τὸ στέφος, συνδιασχεψάμενοι ὡς εἰ πείραν τοῦ γενομένου ὁ τοῦ Θεοῦ λαὸς λήψαιτο, ἐπιδιώζοι αὐτοῖς, καὶ πάλιν βίαν προσθήσει καὶ ἐπανελθεῖν πείσει τὸν μέγαν, ἄλλοι ἄλλοι προφθάνοντες, τὰς τοῦ ναοῦ πύλας κατέκλειον. Ὡς δ' ἔγνωσαν οἱ ἀνά τὰς ἀγυῖας διέδόντες καὶ περικύχων τὸν ναὸν ἐξωθεν ἐστηκότες, ἄλλοι μὲν ἢ τάχους εἶχον, πρὸς θάλασσαν, οἴθρνοι κατατῆψιθεῖσι τὸν καλὸν ποιμένα, ἠλείγοντο· οἱ δὲ καὶ δεδοικότες, φυγάδες ἦσαν, τὴν τε στάσιν καὶ τὸν πυκνὸν θόρυβον, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκ βασιλείω ὄργην ὑπειδόμενοι. Οἱ δὲ περὶ τὸν ναὸν ἔτι μάλλον ἐφραττον τὰς εἰσόδους, ἐπὶ ταῦτα; τοῦ πληθους, συβρέοντος καὶ περιωθούτου; ἀλλήλους. Μόλις δὲ εἴη πολλῇ ἀνθολκῆ τῶν κατὰ νότου ὄχλων ἐπικειμένων, ὧν δὲ καὶ λίθοις κτεαγότων, τὰς θύρας σὺν βίξ διαπτάσαντες, χυθὲν ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἔββον. Ἐπεὶ δ' ἐκείνον οὐκ ἐφθανον, ἀλλ' ἐπὶ πελάγους ἐώρων τάχει πολλῷ τὸ ῥόθιον διαθέντα, καὶ τινες δ' ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ξιφῆραις παρήσαν, τὴν ὁρμὴν ἀνστέλλοντες παῖσι τρώποις καὶ μηχανήμασιν, ἐκείνοι ὡς περ ἀπειπόντες, τὰς ψυχὰς προσεῖναι μάλλον ἔβουλοντο. Σφιδρα δὲ τὴν τοῦ καλοῦ ποιμένου; ὀλοφυράμενοι στέρησιν, καὶ τοῖς δάκρυσι τῷ ῥοθίῳ διαμιλλώμενοι, κατηρεῖς καὶ δεδακρυμένοι, ὅσον ἐξικέσθαι τὴν ὕψιν, τὴν ἀλιτάδα θεώμενοι, μόλις ὑπέστρεφον, κοπετὸν οἶον οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐξ αἰῶνος ἢ εἶδεν ἢ παρέλαθεν ἀκοῆ, ποιησάμενοι.

protudentibus confluebat, obstruxere. Et vix tandem ingenti et adversa repressione turbatum, a tergo postibus imminentium, quarundam etiam saxis fores confringentium, magna violentia aedes sacræ aperte sunt, et populus confertim ad mare percurrit. Postquam vero illum ibi consecuti non sunt, sed in mari fluctus multa celeritate secantem viderunt, et armati quidam ex imperatoria cohorte ibi præsto fuere, qui modis molitionibusque omnibus hominum impetum inhibebant, illi veluti re desperata, vitam potius quam illum amittere optaverunt. Atque ubi orbitatem suam et boni pastoris abitionem vehementer deplorarunt, et lacrymarum vi cum fluctibus decertarunt, mæsti atque flentes, quantum oculis consequi potuerunt, naviculum intuiti, tandem ægre in urbem sunt reversi, cum eo planctu, quem nemo

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῆς κατὰ τοῦ Ἰωάννου διὰ ξίφους ἐπιβουλῆς· καὶ περὶ τοῦ οὐρανόθεν πεμφθέντος θεηλάτου πυρός τῆ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς βασιλείοις αὐτοῖς.

Οἷον δὲ με τῷ πάθει συγγεόμενον μικροῦ παράδραμεν, ἔλεγχον μὲν ἀκριθῆ τῆς τῶν μοχθηρῶν κακίας· ἔχον ἐμφανῶς περιτῆν, ὅση δ' αὐ κηδεμονία τῷ μεγάλῳ προστῆν ἐκ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ποιητὴν ἐκεῖνο συνέδριον, ἐπεὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ φονῆν αὐτοῦς ἔδει, οἰκίτην τῶν τινος πρεσβυτέρων (Ἐλπίδος; ἦν αὐτῷ ὄνομα) πενήτηντα χριστιανῶν τὴν δεξιάν μισθωσάμενοι, εἰς φόνον τῷ ἁγίῳ ἀνέπεμπον. Τῶν τινος δὲ παρατυχόντων τὸ τοῦ δρόμου τάχος; πυθόμενοι, ὡς εἶχον, ἐπέσχον. Ὁ δὲ μηδὲν εἰπὼν, ξίφει παραχρημα παῖει· εἴτα καὶ δεύτερον, τῆ τοῦ πρώτου πληγῆ ἐκβοήσαντα· ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ τρίτον ἄλλον ἐκέντη. Θορόθου δὲ, ὡς εἰκός, καὶ βροῆς ἐπιγενομένης, ἐφρευεν ἀνακράτος. Πολλῶν δ' ἐπιδικόντων καὶ

PATROL. GR. CXLVI

derit (haudquaquam enim Ecclesia episcopo prorsus carebit) ut ei ipsi non minus atque mihi capita vestra inclinatis, et dilectionis meæ in orationibus vestris memineritis. Talibus verbis dictis, orientali exivit porta, nihil aliud questus, quam quod inique contra leges per vim expelleretur, iudicio videlicet sibi denegato, quod legibus, adulteris quoque et homicidis et malefisis daretur. Cæterum ad mare deductus solvit, et celoce parvo in Bithyniam inexhaustum sapientiæ pelagus trajecit: atque inde iter cœptum prosecutus est, ad oppidulum Armeniæ quoddam, in sinibus imperii Romani, ad os Ponti, in solitudine ingenti situm (o vindicta et lex Dei) impie abductus, imperatoris litteris ad eum locum inhabitandum condemnatus.

Vernaculum oppidi ejus nomen Cucusus fuit. Insidiatorum vero ejus manus secum ipsa reputans, populum Dei qui in ecclesia erat, si factum id rescisceret, rursum illum prosecuturum, vimque adhibiturum, et viro magno ut rediret, persuasurum esse, alius alium præveniendo, templi postes clausurunt. Ut autem qui in plateis ambulabant quique extra templum circumcirca stabant, rem eam cognoverunt, partim quidem quam potuerunt celerrime ad mare, comprehensuros se esse bonum pastorem existimantes, properarunt: 395 partim vero timore perciti, fugerunt, seditionem et tumultum gravem, imperatoris etiam iram metuentes. Qui vero ad templi custodiam constiterant, magis etiam magisque exitus ipsos, ad quos multitudo aliis alios inter se

CAPUT XXI.

De subornatis Joanni percussoribus, et de igne a vindicta divina de cælo in ecclesiam et imperatoris aedes misso.

Ilud porro luctu conturbatus parum abfuit quin præterirem, quod paulo ante discessum Joannis seu potius in ipsodiscessu ejus factum certo argumento manifestoque indicio est, cum improborum illorum malitiæ et iniquitatis, tum divinæ de magno illo viro curæ atque providentiæ. Malignum namque conciliabulum illud, quandoquidem cadem etiam eos super alia facinora patrare oportebat, servum presbyteri cujusdam Elpidii nomine, quinquaginta aureis dextra ejus conducta, ad eadem sancti viri submiserunt. Cujus cum accelerati ad episcopalem domum cursus causam quidam ei forte obvius requireret, eumque, ut potuit, ætineret: ille nullo responso dato, statim hunc euse

transverberat; deinde alterum quoque jugulat, qui ad primi illius ictum exclamaverat; tertium insuper confodit. Et cum, sicuti fieri solet, tumultus et vociferatio exorta esset, ille tamen violenter effugit: multisque eum persequentibus, atque clamoribus signisque denuntiantibus, ut percussor in fuga exceptus comprehenderetur, **396** ex balneo quidam post lotionem casu quodam progressus, hominem comprehendit. Verum et hic quoque confestim pugione ictus concidit, et mortuus est. Ubi autem in partes omnes profugiens, a multitudine, quæ eum circumdedit, captus est, in imperialem domum eum illa abduxit: et cum ab eo qui unus ex illis qui Joannem odissent, esset, tum ab eis qui illum ad facinus tantum produxissent, pœnas sumendas esse flagitavit. Præfectus vero hominem suscepit, veluti ad supplicium eum conservaturus, clamoremque plebis compecevit. Alius quoque dæmonio agitari se assimilans, pugionem manu tenens ad cædem sancti viri se paravit: sed scelere nondum patrato comprehensus, tanquam ad flagitium id mercede conductus, ad præfectum itidem abductus est. Priusquam autem tormenta illi adhiberentur, Joannes missis qui cum eo erant episcopis, supplicio eum exemit, quod neminem sua causa pati quidquam vellet. Accidit quoque aliud quiddam, quod sane providentiæ Dei factum existit, ministri autem ejus esse visum est: id hic ad terrorem et commotionem hominum præcipitanter audacium et temerariorum, quantum potero, exponam. Eo namque die quo magnum Ecclesiæ sidus, veluti occidens, in exilium abiit, ignis ex medio throno, in quo doctrinæ illa lux considens coruscaverat, a nemine conjectus, emicans derepente per sacras catenas in sublime prorepsit, et ecclesiam ex omni parte carpsit, eamque prorsus percurrens depastus est: deinde tecto quoque consumpto, ad tergum sacrarum ædium conversus, et vehementi violentoque inde vento exceptus, proximam meridiem versus senatus curiam, quamvis longiuscule dissitam, invasit. Cernere erat rem divinam fere, et valde admirandam. Flamma namque veluti animata esset, ædificia quæ in medio erant, præteriens transiliit, ne videlicet proxima quæque carpendo, humanum id quispiam factum esse putaret. Tribusque horis opus tantum, quod longo durasset tempore, materia quidem longe pretiosissima, forma autem multo pulcherrima constructum, ad excidium vergens conflagravit (1). Porro incendium hoc proserpens (2), ædificiis omnibus in circuitu consumptis, ab ædificia ea sola abstinuit, ubi sacra vasa sunt asservata. **397** Ac ne id quidem absque divino numine factum esse puto, ut ne calumniatoribus occasio esset, sacrarum rerum jactura insignem sycophantiam suendi, virumque sanctum per reprehensionem carpendi. Flamma quæ circiter crepusculum grassari cœperat, ad auroram usque et ulterius progressa, materiam quæ reliqua adhuc erat, occupavit et combussit.

(1) Socrat. libro vi, cap. 18.

(2) Adversarii Joannis incendium hoc in sectatores ejus rejecerunt. At illi contra factum in adver-

σοαίς καὶ σχήμασι παρακλεισμένω) ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν τὴν φεύγοντα οἷα φόνους ἐξεργασμένον, ἐκ βαλανείου τὸς λελουμένους, ἐκ τοῦ παρήκοντος διῶν, συνελάμβανεν. Εὐθύς δὲ καὶ οὗτος τῷ παραξιδίῳ πληγῆς, νεκρὸς ἔκειτο. Ἐπεὶ δὲ πανταχοῦ διαφεύγων ὑπὸ τοῦ πλήθους θηρευθεὶς ἐκυκλώθη, ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ ἀγεται. Τῶν δ' ἀπεχθανομένων Ἰωάννη αὐτόν τε εἶναι ἕνα, καὶ τοὺς εἰ; τοῦτο προαγαγόντας δίκην ἤτουν λαθεῖν. Ὁ δὲ ὑπαρχος τοῦτον παραλαβὼν, ὡς ἐπὶ τιμωρίαν φυλάξιον, τὴν βοήν τοῦ δήμου μόλις κατέστειλεν. Καὶ ἄλλος δαιμονῶν ὑποκρινόμενος, ἐγχειρίδιον τῇ χειρὶ κατέχων, ὡς ἐπὶ σφαγῆν τοῦ ἁγίου παρεσκευάζετο. Μήπω δὲ τῇ πράξει ἐπιβλῶν φωραθεὶς, οἷάπερ ὠνήτης τῷ ὑπάρχῳ προσάγεται. Πρινῆ δ' αἰκίας λαθεῖν, Ἰωάννης ἐπισκέλους πέμψας τῶν ἀμφ' αὐτόν, τῆς τιμωρίας ἐξέλετο, μὴ τίνα πάσχειν δι' αὐτόν ἤρημένους. Καὶ ἄλλο δὲ τι συμβάν, ἔργον μὲν προνοίας Θεοῦ, δόξαν δὲ τοῦ οἴκελου θεράποντος, εἰς φόβον δὲ καὶ συναίσθησιν τῶν σφόδρα τολμηρῶν καὶ θρασέων, ὡς ἐνόν, διηγήσομαι. Καθ' ἣν γὰρ ἡμέραν ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας ἀστήρ ὡσανεὶ δύνων πρὸς τὴν ὑπερορίαν ἐχώρει, πῦρ ἐκ μέσου τοῦ θρόνου ἀναθορόν, ἐφ' οὗ τὸ τῆς διδασκαλίας προσεδρεύον φῶς κατεπύρρυσεν, οὐδενὶς ἐμβολόντος, ἐξαπίνης διὰ τῶν ἱερῶν ἀναῖρπεν εἰς ὕψος ἀλύσεων, καὶ τὴν ἐκκλησίαν πάντοθεν ἐπεβόσκειτο, πᾶσάν τε ἀθρόον διαδραμὸν ἐνεμήθη. Ἐπειτα καὶ τὴν στέγην διαφαγὸν, κατὰ κύτου τῶν σεπτῶν δωμάτων ἐχώρει. Σφοδρὸν δ' ἐκείθεν πνεῦμα καὶ βλαίον ἐκλαθόρπενον, ἐπὶ τὸν παρακείμενον πρὸς μεσημβρίαν τῆς συγκλήτου βουλής οἶκον, καίπερ διὰ μακροῦ κείμενον, ἐξέτινασσε. Καὶ ἦν ἰδεῖν πρᾶγμα θεῖον ὡς ἀληθῶς, καὶ λίαν ἐξίστιον· ἡ γὰρ φλόξ, οἷα τις ἐμφυχος παραδραμοῦσα τὰ μεταξὺ ὑπερήλατο, ὡς ἂν μὴ τῇ ἐγγύτητι ἀνθρώπινόν τις οἰηθεῖ τὸ ἔργον. Καὶ εἰς τρεῖς ὥρας εἰσάπαν τὸ τοσοῦτον ἔργον καὶ χρόνον ὑπερτερῆσαν πολλοῦ, ὕλη μὲν ἐς πολυτέλειαν πρῶτην ἀνήκον, περικαλλῆς δὲ ἄλλως καὶ ὠραιότατον, παρανάλωμα γέγονε χωρηῆσαν πρὸς τὸ μὴ ὄν. Πάντα δὲ τὰ κύκλω παρέρπον τὸ πῦρ καὶ διανεμόμενον, τοῦ οἰκίσκου μόνου ἐφείδετο, ὃ τῶν θεῶν σκευῶν εἶχε τὴν φυλακὴν. Καὶ τοῦτο οἶμαι γενέσθαι οὐκ ἀθεεῖ· ὡς ἂν μὴ τινι τῶν ἤρημένων συκοφαντεῖν γένοιτο ἀφορμὴ τῇ τῶν ἱερῶν ἀπωλείᾳ διαβολῆν γενναίαν βάπτειν, καὶ μῶμον τῷ ἁγίῳ προστρέψασθαι. Τό γε μὴν πῦρ δεληγὸς ὄψις ἀρέμμενον, μέχρις ἕω καὶ περαττέρω ἐχώρει πρὸς τὰς εἰς συνεστῶσας ὕλας ἔρπον, καὶ θοῖνην πάντα ποιοῦμενον.

sarios regesserunt: quasi eos una cum ecclesia comburere vivos voluerint. (Sozom. lib. viii, cap. 22).

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Α

CAPUT XII.

Περὶ τοῦ γενομένου διωγμοῦ τοῖς προσκειμένοις τῷ Χρυσόστομῳ· καὶ ὡς ἡ Ἐκκλησία διὰ τὴν ἐκείνου ἀδικίαν ὑπερορίαν διήρηται.

De persecutione quam ii pertulerunt qui Chrysostomo fauerunt: et ut Ecclesia propter injustum ejus exsilium sit divisa.

Οἱ δὲ πονηροὶ δέον μᾶλλον ἐντεῦθεν συνείναι τὸ δέον, μάλιστα ἀφορμῆς καὶ ἄλλης δραξάμενοι, ἐπατιώμενοι τοῖς προσκειμένοις Ἰωάννῃ, ὡς ἐκείνῳ χαριζόμενοι ἐνήκαν τὸ πῦρ, δεινῶς ἐκόλαζον· καὶ πολλοὺς μὲν τῶν ἐπισκόπων, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τῶν ἱερέων καὶ κληρικῶν, καὶ τῶν ἄλλων οἳ τῆς ἐκείνου μερίδος ἦσαν καὶ ἐκείνῳ συνεζηλυθότες, εὐθύς συλλαβόμενοι, ἐν Χαλκηδόνι καθείρξαν. Ἐτεροι δὲ καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν περιόντες ἀπανταχοῦ, εἴ τινα τὰ ἐκείνου φρονεῖν κατεμνησύνοντο, εὐθύς συλλαμβάνοντες, ὑπὸ φρουρὰν ἐποιοῦντο, καὶ ὑπὸ ἀνάθεμα τὸν ἅγιον ὑποβάλλειν ἠνάγκαζον. Τούτους δ' ἄλλους, οἳ τὴν τῶν πονηρευομένων ἐκκλησίαν ἐμίσουν, ἐξορίζαι, δημεύσεις, θάνατοι, πρὸς δὲ ποικίλαι κολάσεις διεμερῆζοντο. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς, καὶ ἄλλως τὴν ἀσκητικὴν φιλοσοφίαν ἠγαπηότες. Ἐχρῆν καὶ γὰρ τοῦ καλοῦ ποιμένος ἀνόμοις ἐκδοθέντος χειρῶν, τὰ τε πρόβατα διασκορπισθῆναι καὶ τῷ διδασκάλῳ ἐπίσης τῶν ἀνιαρῶν συμμετέχειν. Οἱ μὲν οὖν ἐπλήρουσαν τὰς ἐγγιστα φυλακάς, οἱ δ' εἰς τὴν πόλιν ἐπέτρεψον ἡπειρον, καὶ μακρὰν ἐπλεον θάλασσαν, νήσους οἰκῆσαντες, πρότερον πολλαῖς αἰκίαις κατεργασθέντες. Οἷα δὲ αὐτοῖς τὰ κατὰ τὰς ὁδοὺς συνέπιπτε, ποῖος λόγος; ἐτραγηθήσειεν; Ὡμοῖς γὰρ καὶ πονηροτάτοις ἐκδοθέντες ἀνδράσιν, ὡμῶς καὶ ἀπανθρώπως ἐπάσχον, οὐδεμίαν φειδοῦς ἀξιούμενοι. Καὶ οἱ μὲν ἀσπλάγχχνος οὕτω καθ' ὁδὸν κατετείνοντο· οἱ δ' ἐφ' ἑστρίδων δίχα φόρτων δίχην γυμναίς ἐπερρίπτοντο ἡμίονοις, ἱερεῖς καθάπερ ἡ σφάγια, κατὰ κεφαλὴν αἰωρούμενοι. Τὴν δ' ὑπερορίαν, τὰ δ' ὀνειδίδη, ἀλλὰ τὴν χλευσὴν, τὸν βαρὺν μωκτικόν, τοὺς καταγέλωτας, ἀπολύτως δ' ἄπολύτως δριμύτερον καθιένται τῆς ψυχῆς, ἢ πληγαὶ καὶ ἐπάλληλοι μάστιγες, ἀ μᾶλλον εὐκτεὶν ἐποιοῦν τὸν θάνατον, τίς ἱκανὸς διεγχεσθαι λόγος; Ἐντροφῶντες δὲ τῆς ἐκείνων ἀισχύνη, ἐν χαμαιτυπείοις ἐποιοῦντο τὰς καταλύσεις, καὶ ἄλλοις ἀισχίτοις καταγωγίσι οἱ βδελυρίας μεστοί, οὐκ ἐν ἱεροῖς οἰκίαις, ἢ ἄλλοις ἐπιτηδείως ἔχουσι τόποις ἐγκλείοντες· ἀ μικρὰ πάντως καὶ ὡς οὐδὲν ἐνόμιζον, ἢ τῆς Ἰωάννου μερίδος διαζυγῆναι. Εἰ δὲ καὶ τινες αὐτῶν διαφυγεῖν ἴσχυον, οὐδὲν ἤττον αὐτοὶ σφῶν ἐγίνοντο τιμωροὶ, ἀοίκους καὶ ἀδάτους ἐσαχτιάς ἑαυτοῖς καταψηφισάμενοι· τὴν μετὰ θηρίων οἰκῆσιν μᾶλλον ἢ μετ' ἀνθρώπων οὕτως ἀγρίως καὶ ἀπηνῶς ἐχόντων, ἔχουσιν ἐλόμενοι. Διαφερόντως μέντοι τὴν τοιαύτην ἀδικίαν οἱ τῆς Εὐρώπης ἐβδελύξαντο ἱερεῖς. Τῆς γὰρ τῶν δεδρακότων κοινωνίας ἀποκριθέντες ἦσαν καθ' ἑαυτοῦς. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ πλείστοι τῶν πρὸς ἑω ἐπίσκοποι τῆς Ἰωάννου μερίδος ἐγένοντο. Τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἐμερίσαντο ὅμα· ὥστε καὶ τοῦ μεγάλου Πατρὸς τελευτήσαντος, οὐ ἐσπέραιο ἱερεῖς, οὐ πρότερον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἑω, τῶν τ' ἐν Βοσπόρῳ καὶ Θράκῃ τὴν κοινωνίαν ἠσπάζαντο, ἀχρὶς οὐ τὴν κλήσιν τοῦ θεσπεσίου ἐκείνου ἀνδρὸς, τοῖς τεθνεῶσι συνέταξαν

Sedenim homines perversi, cum id quod æquum erat conjicere atque intelligere inde deberent, occasione potius alia arrepta, Joannis fautores criminati sunt: atque in eos, veluti illi gratificati incendium id excitassent, graviter animadvertunt: multosque episcopos, nec paucos sacerdotes et clericos, aliosque item qui in Joannis partibus erant, et cum eo urbe exierant, statim comprehensos Chalcedone in vincula conjecerunt. Alii porro in urbe passim obambulantes, si quis eis ut Joannis studiosus indicatus esset, eum quoque citra moram rapuerunt, atque custodiam mandarunt, et ut anathemate virum sanctum feriret, coegerunt. Alios autem quibus ecclesia malignantium exosa erat, exsilia, bonorum confiscationes, neces et tormenta varia disjunxerunt. Erant autem isti, episcopi et sacerdotes, et monasticæ philosophiæ sectatores. Oportebat etenim pastore bono impiorum manibus tradito, oves quoque dispergi, et earundem cum magistro ærumnarum participes fieri. Itaque alii custodias proximas compleverunt; alii in ulteriorem missi continentem, vastum trajecere mare, insulas inhabitaturi, cum quidem multis prius injuriis essent affecti. Quæ vero illis in profectione adversa acciderint, quænam oratio tragicis verbis exposuerit? Feris enim et improbissimis commissi hominibus, crudeliter et inhumaniter ab eis sunt tractati; neque eis quæpiam in re est parsum. Et nonnulli quidem præter commiserationem omnem in via ita tractati sunt. Nonnulli vero sine amiculo clitellarum instar nudis injecti sunt mulis, haud aliter quam hostiæ aut victimæ in caput deorsum versum sublatis. **398** Despicientiam vero, convicia, ludibria, graves sannas, illusiones, quæ acrius animum penetrant, aut plagas et alternata flagra, quæ mortem optabiliorem reddidere, quæ verba satis expresserint? Et quod in horum pudore et infamia sibi delicias facerent, in lupanaria atque alia foedissima domicilia, et non in honestas ædes divertunt, aliisve idoneis locis hos incluserunt, execratione pleni homines. Quæ tamen parva prorsus et pro nihilo potius isti habuere, quam ut a Joannis partibus se jungi se paterentur. Quod si nonnulli eorum profugere potuerunt, nihilominus ipsi a seipsis poenas sumpserunt, ad loca sola in viaque et extremas ad oras seipsos condemnantes. Cum feris quippe illi, quam cum hominibus tam agrestibus et truculentis, habitare maluerunt. Ejusmodi injuriam seu iniquitatem summopere Europæ detestati sunt episcopi. Nam ab eorum qui talia admiserant, communionem discreti, in partibus constitere. Illyrici quoque, et plurimi in Oriente episcopi, factionis Joannis fuerunt, Ecclesiæ autem corpus non diviserunt. Et magno hoc Patre de-

functo, episcopi Occidentales non prius Ægypti, Orientis, Bospori, et Thraciæ episcopos ad communionem suam admiserunt, quam nomen divini illius viri in mortuorum episcoporum catalogum retulere. Sed neque Arsacium successorem ejus vel compellatione sola dignati sunt. Quin et Atticum, qui Arsacio substitutus est, et legationes multas ad eos misit, sæpeque per pacificationem conciliari eis studuit, longo post tempore susceperunt, ubi magni viri nomen sacris tabulis inscripsit, sicuti paulo post dicemus.

399 CAPUT XXIII

De Tigrio presbytero, et Eutropio lectore, et ea quæ propter ipsum facta est in somnis Sisinio visione.

Eo tempore maximo excitato metu, quoniam plebem quietam deinceps per seditionem nihil moturam esse constabat, urbis præfectus Optatus publice pro tribunali, de incendio hoc, et quæ conflagraverat senatus curia, quæstionem exercuit, multosque eo sub prætextu graviter torsit. Quod enim superstitionem Græcam profitebatur, in nostris malis veluti delicias consecrans, et ecclesiasticis cladibus illudens, casu eo delectabatur; et presbyterum quemdam, cui nomen erat Tigrius, arripuit: eique vestibus detractis, nudo flagris in tergo plagas intulit: et eoque hominem excarnificavit, donec articuli ejus solverentur. Manibus enim pedibusque arcte vinctus, quam maxime fieri potuit, distentus est. Tigrius vero iste genere barbarus quidem et eunuclus, non ab ipsa nativitate, fuit. Et quoniam in herili domo, pro eo atque debuit, servitutem servivit, præclariorem quam pro servi capti laudem sibi comparavit. Quapropter libertatem donatus, propter morum humanitatem et modestiam, multo intercedente tempore ad presbyteri evectus est dignitatem. Erat namque moderatus admodum, et æquabilitate vitæ insignis. Erga indigentes, si quis alius, et ipse valde commodus, et in hospites qui ad eum divertissent, benignus. Deinde Eutropius etiam lector productus est, cum quasi incendiarius per indices delatus fuisset. Et primum quidem bovis distentis sæpius tortus est, postea autem ei fustibus et clavis ossa comminuta, unguis deinde membra, latera, et maxillæ concisæ, postremo flammam accensam inferioris corporis partibus is excepit. Atque ubi nihil est confessus, post eos qui dicti sunt cruciatus custodiæ inclusus est, cum juvenis et tenero maxime corpore esset. Ubi etiam correptis putredine membris, brevi vitam finiit. Verum enimvero grave mihi non fuerit, somnium quoque quod de eo accidit, historiæ huic attexere. Sisinio namque episcopo dormienti assistere visus est vir quidam forma et proceritate illustri, habitu etiam honesto et gravi, ad sanctam sacrificii aram, templi quod Stephano protomartyri dicatum est. **400** Conternata vero admiratione mente eum esse apparuit, quod viros bonos non invenerit, cujus rei gratia toam perambulaverit urbem: et quod in tanta

ἐπισκόποις. Ἄλλ' οὐδ' Ἀρσάκιον τὸν ἐκείνου διδάχον ψιλῆς γοῦν προσήσεως κατηξίωσαν· ἀλλ' οὐδ' Ἀττικόν, ὃς μετ' Ἀρσάκιον ἐγεγόνει· καὶ γὰρ καὶ τοῦτον πολλὰ πρεσβευσάμενον, πολλάκις δὲ τῆς εἰρήνης τυχεῖν ἀξιώσαντα, χρόνῳ πολλῷ προσέκταντο ὑπερῶν, τὴν τοῦ μεγάλου προσηγορίαν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις ἐγγράψαντα, ὡς μικρὸν προϊόντες δηλώσομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου Τιγρίου, καὶ Εὐτρόπιου τοῦ ἀναγνώστου, καὶ τοῦ διὰ τούτου ὄνειδος.

Τηνικαῦτα δὲ μεγίστου φόβου ἀνηρτημένου, ἐπειδὴ καὶ ὁ δῆμος λωφῆσας δῆλος ἦν μὴ τοῦ λοιποῦ στασιάζειν, ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος, Ὀπτάτος ὄνομα, δημοσίᾳ προκαθίσας, δῆθεν τὰ περὶ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τοῦ τῆς γερούσιας, εἶπουν τοῦ βουλευτηρίου ἄκου, ἐξήτασε. Πολλοὺς δὲ τῆ προφάσει τούτου δεινῶς ἐτιμωρήσατο· τὰ γὰρ Ἑλλήνων πρεσβεύων, ὡσπερ τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐντυφῶν, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπεγγελῶν συμφοραῖς, δι' ἡδονῆς εἶχε τὸ συμπεσόν. Καὶ δὴ τινὰ πρεσβύτερον, Τιγρίον ὄνομα, συλλαβῶν, ὑφαιρείτο τε τὴν ἐσθῆτα, γυμνῶ τε κατὰ νότου ἐπήγε τὰς μάστιγας· καὶ ἐπὶ τόσον ἤκισατο, ἕως οὗ ἐκείνῳ διελύθη τὰ ἄρθρα· οἱ τε γὰρ πόδες καὶ αἱ χεῖρες ἀσφαλῶς δεσμευθεῖσαι, ἐφ' ὅσον ἐξῆν, διετεινόντο. Ὁ δὲ Τιγριος οὗτος τὸ μὲν γένος βάρβαρος ἦν, εὐνοῦχος δὲ οὐκ ἀπὸ γαστρὸς· δυνατῆ δὲ οἰκίᾳ δεδουλευκῶς, ὡς χρεῶν, ἐπηνέθη, δόξαν οὐ κατὰ δοῦλον κτησάμενος· θῆν ἐλευθερίᾳ τιμηθεὶς, τῷ τοῦ τρόπου ἐπιεικέει πολλῷ τῷ μέσῳ χρόνῳ καὶ εἰς πρεσβύτερον προήχθη ἀξίαν. Ἦν δὲ τὸ ἦθος μέτριος καὶ ἐπιεικίστατος· λίαν δὲ δεξιῶς εἶχε περὶ τοὺς δεομένους εἰπερ τις καὶ εἰ τις ἐπιξενώθει αὐτῷ. Πρὸς δὴ τούτῳ καὶ Εὐτρόπιος ἀναγνώστης προήγετο, καταμνησθεὶς ἐσφοβεῖναι τὸ πῦρ. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν βοελαῖς κατατεινομέναις συχνάκις ἤκισατο· ἔπειτα ξύλοις καὶ ῥοπάλοις τὰ ὁστὰ συνεθλάτο· ὄνουσιν ἐπὶ τούτοις τὰ μέλη ἐβαίνετο, πλευρὰς τε καὶ παρεῖα· τέλος πυρσὸν ἀναψθέντα κάτωθεν ὑπέδέχετο. Ὡς δὲ μηδὲν εἶναι διωμολόγει, μετὰ τὰς εἰρημένους βασάνους τῆ φρουρᾶς κατεκλείετο, καὶ ταῦτα νέος καὶ ἀπαλόχρω· μάλιστα ὢν. Ὅπου δὴ συσσωπαέντιον αὐτῷ τῶν μελῶν, ἀπέθω μετὰ βραχύ. Ἐγὼ δ' οὐκ ὀκνήσω καὶ τὸ συμβῆν ἐπὶ τούτῳ ὄναρ τῆ συγγραφῆ παραδοῦναι. Σισινίῳ γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ καθέδοντι ἀνὴρ τις ἐδίκαιε παρίστασθαι, κάλλιε καὶ μεγέθει διαφανῆς· σεμνῆ δὲ τῆ ἀναβολῆ κεχρημένος ἦν, παρὰ τὴ θυσιαστήριον τοῦ νεῶ, ὃς Στεφάνῳ ἀνεῖτο τῷ πρωτομάρτυρι. Ἐξίκει δὲ ἀδημονεῖν, ὅτι μὴ ἀνδράσιν ἀγαθοῖς ἐντύχοι, καὶ ταῦτα τούτου χάριν πᾶσαν τὴν πόλιν περιεληλυθῶς· ἐπὶ σπάνει δὲ τοσαύτῃ ἀδρῶν ἀγαθῶν μόνον διαφανῆ εἶναι· Εὐτρόπιον. Ἐν ἐκκλήξει δὲ γενόμενον τῷ καινοτέρῳ τῆς θύειας τὸν Σισινίον, διαναστήναί τε εὐθέως, καὶ τινι τῶν ὑπ' αὐτῷ πρεσβυτέρων τὸ ὄναρ ἐκδιηγῆσθαι, καλεῖται τε

τὴν πόλιν περιούνητα, ἀναζητεῖν εἰ πού τις εἴη Εὐτρόπιος. Ὁ δ' εὐθύς συνέβηλεν, ἐκεῖνον εἶναι εἰπὼν, ὡς ἐναγχος τοῖς ὑπὸ τὸν ἑπαρχὸν ἐξεταζομένοις πλεῖστον διεγένετο ταῖς βατάναις ἐγκαρτερῶν. Καὶ δὴ ἀνὰ τὸ δεσμοκτήριον γενοῦνός. ἐπιμελῶς ἤρπυνα, εἰ τις ἔστιν αὐτοῖς Εὐτρόπιος ὄνομα· εὐρὼν δὲ, καὶ λόγους προσομιλήσας, τὸ Σισινίου κατέλεγεν θναρ. Δακρύων δὲ, ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχὴν πράττειν κατηντιβόλει. Καὶ τὰ μὲν περὶ Τίγριον καὶ Εὐτρόπιον οὕτως ἔσχε.

si quis ibi Eutropius nomine esset, inquisivit: quem ubi invenit, collocutus cum eo, et Sisinii somnio commemorato, flens, ut pro se precaretur, ab eo petiit. Hæc de Tigrio et Eutropio.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Ὀλυμπιάδος διακόνου γεννομένης τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως μερικὴ τις τῶν κατ' αὐτὴν διήγησις.

Ταῖς δ' ἐκκλησιαστικαῖς ταυτησί συμφοραῖς μάλα ἀνδροῖον διαγέγονεν ἐνδειξαμένη τὸ φρόνημα καὶ ἡ μακαρία Ὀλυμπιάς ἡ διάκονος. Δῆλη δὲ πάντως αὕτη καὶ μόνη τῆ κλήσει. Ἀδικίῃν δ' ἂν καὶ τὴν συγγραφὴν αὐτὴν, εἰ μὴ καὶ τὰ περὶ αὐτῆς διαλήψομαι, καὶ ἅπαξ καὶ δις ἤδη μνήμης ἀξιοθεΐσης. Ἄλλ' ἀφήσω ἤδη τὸν λόγον, ὥστε καὶ τοῖς αὐτῆς παραρρηθῆσαι καλοῖς. Γένει μὲν γὰρ τῶν λίαν ἐπιστήμων ἦν αὕτη· πλοῦτιν δὲ καὶ τοῖς κατὰ βίον ἅπασιν διαφερόντως περιφανῶς ἔχουσα, ἀνδρὶ πρὸς γάμου κωνοῖαν ἐκδίδοται μὲν, οὐ μὴν δὲ καὶ τὸ παρθένος εἶναι· προσσφαιρεῖται· εἰκοσι γὰρ ἔχειν μῆνας συμβουλεύουσα, ἐπεὶ θανάτῳ αὐτὴν ἀπέβαλε, καίπερ τὴν ἡλικίαν μὴ αἰσχύνειν δευτέρους γάμους ἔχουσαν, σωφρονεῖν τε γὰρ καὶ στέργειν διὰ βίου ταύτην ἤρειτο. Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς ἐκεῖνῳ συγγενεῖς γάμους· ἔλκοντος, καὶ γερῶν τῶν ἀνηκόντων καταξιοῦντος, ἐκεῖνη μᾶλλον εἰσάγαγε πέθελε τὸ φιλοσοφεῖν κατὰ τὸν τοῦ Ἐκκλησίας θεσμόν. Καὶ δὴ ἀπεωθεῖτο μὲν τὴν τροφήν, οἷα δὴ ταύτην μᾶλλον οἰομένη ξένην ταῖς εὐγενεσί· νηστεῖ δὲ προσκαίμενη, οὐχ ἤττον τροφῆς, ἀλλὰ καὶ ὕπνου καὶ τῶν ἐξ ὕλης παθῶν ἐπιμελῶς ἤσκει τὸ σῶμα τοσοῦτον, ὡς συνεργῶν μᾶλλον, ἀλλ' ἂ μὴ ἐπίβουλον κτήσασθαι. Τὸ δὲ σῦμφρον αὐτῆς οὐκ ἄχρι τοῦ θίγειν ἐν ὁποῖα δὴ ποτε τῶν αἰσθησίων ἔστα, ἀλλ' ἐν αὐτῇ διανοῖα. Κυρία δὲ τῆς πολλῆς οὐσίας ἐκεῖνης γεγεννημένη, πρῶτα μὲν, ὡς ἔτυχε, τοῖς αἰτοῦσι ταύτην προῖετο· ἦν οὕτω πράττουσαν ὄρων Ἰωάννης ὁ τῆς Ἐκκλησίας λαμπτήρ (διάκονον γὰρ ταύτην χειροτονήσας ἔφθη Νεκτάριος), « τὴν μὲν σὴν, εἶπε, προαίρεσιν, ὡ γύναι, περὶ τὰ τοῦ κόσμου μάταια ὑπεράγαμαί· ἀλλ' οἰκονομικὸν εἶναι χρεῶν τὸν εἰς ἄκρον ἀνίεναί τῆς τελείας ἀρετῆς σπεύδοντα. Σὺ δὲ τοῖς ἔχουσι τὸν σὸν ἐπιβάλλουσα πλοῦτον, εἰκαζ· θαλάττῃ θανείζεις ὕδωρ. Ἐκεῖνο ἐξ ἐμοῦ μάλιστα συνορᾶν προσῆκεν, ἐπεὶ ἐκούσα Θεῷ τῆς οὐσίας ἐξέστης, καὶ τῆς ἐπὶ χρήμασι δεσποτείας ὀπανεχώρησας, διοικήσαι ταῦτα μᾶλλον καλῶς δίκαιον, οἷα τοῦ λοιποῦ θεῖκά χρήματα· καὶ λόγον ἐνέχη δοῦναι, εἰ τι μὴ κατὰ λόγον ἐπὶ τούτοις ἐκβαίη. Τοῖνον πρὸς τὴν τῶν αἰτούντων χρεῖαν, ἦν ἐμοὶ πείθῃ, μετρήσεις τὴν δόσιν· πλείους γὰρ εἰ

A proborum hominum penuria solus præclarus esset Eutropius. Hac visione propter novitatem rei Sisinius ad stuporem redactus, celeriter consurrexit, et cuidam presbytero, qui sub eo erat, somnium exposuit: eundemque per urbem circumcunctum, si alicubi Eutropius quispiam adesset, inquirere jussit. Atque ille conjectura ductus, eum confestim esse dixit, qui nuper diutissime illata in quæstione sibi a præfecto tormen'a fortiter pertulisse ferebatur. Et in ipso carcere diligenter, quem ubi invenit, collocutus cum eo, et Sisinii somnio commemorato, flens, ut pro se precaretur, ab eo petiit. Hæc de Tigrio et Eutropio.

CAPUT XXIV.

De beata et sancta Olympiade, diaconissa Magni templi Constantinopolitani: et singularis quædam rerum ejus gestarum commemoratio.

In hisce ecclesiasticis calamitatibus virilis admodum animi specimen exhibuit beata Olympias, diaconissa, quæ vel solo nomine satis est clara et manifesta. Facerem vero historiæ huic injuriam, nisi ejus quoque res referrem, cujus semel jam atque iterum mentio est facta. Sed laxanda venit oratio, ut nos virtutibus quoque ejus oblectemur. Genere ipso parentibus præclaris orta fuit, divitiis, formæ venustate, et omnibus vitæ ornamentis perquam illustris. Et collocata quidem illa viro in matrimonium est, non tamen idcirco virginitate orbata est. Viginti namque mensibus in conjugio cum illo exactis, postquam illum ei mors ademit, quanquam ea esset ætate, ut secundas non dehonestaret nuptias, pudicitiam tamen complecti, atque in ea per vitam omnem acquiescere maluit. Et cum imperator eam ad cognatorum suorum connubium alliceret, præmiaque et honores convenientes deferret, nihilominus tamen illa persequendum sibi esse quam maxime juxta Ecclesiæ constitutiones philosophandi genus dixit. Proinde delicias omnes repudiavit, alieniores eas esse a præstantibus nobilitate feminis rata. Et cum abstinentiæ se non cibi tantum, 401 sed et somni et crassiorum materiæ affectionum seu perpeccionum dedisset, tam accurate corpus exercuit, ut administro illo, non insidiatore usa sit: pudicitiam vero non modo in contactu quorumcumque seu suum, sed in mente ipsa constitutam habuit. Tum autem cum domina facultatum militarium esset, primum quidem prout sors tulit, petentibus eas distribuit. Cum vero eam hoc sic facere insigne Ecclesiæ lumen Joannes videret (Nectarius enim eam diaconissam legerat): « Consilium sane, inquit, et institutum tuum, o mulier, de vanis hisce mundi rebus admiror. At dispensandi largiendique modum tenere eum oportet, qui ad perfectæ virtutis fastigium contendit. Ac tu quidem, quæ habentibus substantiam tuam distribuisti, pari ipsi aquam inferre et mutuum dare videris. Illud autem te maxime spectare decet, quandoquidem tua sponte Deo ipsi bonis tuis cesasti, et dominio possessio-

nique pecuniarum renuntiasti, ut eas de cætero veluti divini juris factas, rectius majore cum æquitate dispenses, obnoxiamque te rationi reddendæ, si quid de eis præter rationem factum fuerit, esse scias. Itaque liberalitatem, si mihi obsequeris, potentium indigentia metieris. Plures enim hoc modo abundabunt, et misericordiam simul et dispensationis curam, quam in divina pecunia consecrari convenit, conservabis, compensationemque et gratiam congruentem consequeris. » Ex eo igitur tempore in solam sanctorum curam opes suas impendere constituit, et liberali manu virtutis amatores prosecuta est, largitione convenienti cum hilaritate usa. Ac multos illa quidem alios propter excellentem hospitalitatem liberaliter et benigne excepit, in primis autem in Theophilo, amicum illum et charum Deo esse rata, magnanimitatem suam ostendit: quamvis et ipsa improbitatem et contumelias linguæ ejus non effugit, ob causam illam, quod et Dei amantes viros illos Ammonium et Isidorum hospitio excepit, eisque benigne fecit. Et cum qui pie secundum Deum viverent, omnes honoravit, flagrantique animo illos competenti cura dignata, eis inservivit: tum præcipue Chrysostomo Patri addicta et familiaris quam maxime fuit, tota ex illius nutu et ore pendens, et vestes atque cibum crassæ hujus materis expertem, cultumque illum pro eo atque decuit rite prærans, **402** nec non in aliis rebus omnibus ei inserviens, et quodammodo perinde atque Thecla altera Paulum consequens. Sedenim incendii hujus prætextu et ipsa tum ad præfecti tribunal constitit. Atque illo interrogante, « quid ita tandem Christianorum ecclesiam incendisset? » composito placidoque animi statu illa, « Non hoc, ait, o præses, vitæ meæ institutum est. Substantiam enim, quod ipse quoque nosti, meam non exiguam fere omnem in sacrorum sanorum instaurationem insumpsi. » Ubi vero ille subobscurè se illius vitam scire significaret, Olympias, « Proinde judicis munus, inquit, relinque, accusatorisque personam sume, et alius nobis detur judex. » Porro quoniam crimen objectum testimoniis confirmare non potuit, eamque legitime arguere non licuit, ad alia sensim præfectus transiit. Et quasi consilarii locum suscepisset, eam reprehendit, quod Joannis necessitudinem retineret, et propterea Ecclesiæ communionem non reciperet, cum ei resipiscenti facile esset, negotio molestiaque omni liberari. Verum beata illa nefas esse dixit, eam quæ publice per sycophantiam delata, et in judicio de crimine objecto non convicta esset, ad alterius rei, quæ in crimen atque judicium non venisset, causam dicendam transire. « Quod si tibi, inquit, videtur, jube me patronos producere criminum eorum quæ proxime mihi sunt intentata. Nam si cogere voles, ut me contra leges synaxis et conventus cum iis quos nunime decet participem faciam: facturam me non esse scito, quæ eis facere permissum non

οὕτως εὐ πράζοντες· οἴκτου τε ἴμα καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς θεικοῖς χρήμασι κατεσπουδασμένης καὶ οικονομικῆς φροντίδος· ἐπιτεύξη, ἀνηκούστης εὐτυχήσασα ἀμοιβῆς. » Ἐξ ἐκείνου τοίνυν εἰς τὰς τῶν ἀγίων θεραπείας μόνως ἐκκενοῦν ἔγνω· φιλοτίμω τε χειρὶ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐραστὰς ἐξένιζε, καὶ θεραπεία· ἡξίου τῆς ἀνηκούσης μεθ' ἰλαρότητος. Πολλοὺς μὲν οὖν καὶ ἄλλους διὰ τὸ περιὸν τῆς φιλοξενίας φιλοτιμῶς ἐδεξιοῦτο· ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ θεοφίλῳ, ὅτε ἦ φίλον οἰομένη Θεοῦ, τὸ μεγαλόψυχον ἐπεδείχαστο· καὶν εἰσάπαν καὶ αὐτὴ τὸ ἱταμὸν τῆς ἐκείνου γλώττης καὶ ἐφύθριστον οὐκ ἀπέδρασεν, αἰτίαν σχοῦσα, ὅτι καὶ τοὺς θεοφιλεῖς ἐκείνους ἀνδρας τοὺς περὶ Ἀμμώνιον καὶ Ἰσιδώρον ἐπιξενούσα εὐ ἐπαρτεν. Πάντας μὲν οὖν τοὺς κατὰ Θεὸν ζῶντας ἔτιμα, καὶ θερμῶς ἐκήδετο, καὶ τῆς ἀνηκούσης προνοίας ἡξίου· τῷ δὲ Χρυσοστόμῳ Πατρὶ διαφερόντως μάλα προσέκειτο, καὶ συνήθως εἴπερ τις ἦν, ὅλη τῆς ἐκείνου καὶ βροπῆς καὶ γλώττης αὐτὴν ἐξαρτήσασα, ἰματίᾳ τε καὶ δῦλον ἐκείνην τροφήν τε καὶ θεραπείαν ὡς εἰκὸς εὐτερεπίζουσα, καὶ τὰλλα πάντα γινομένη, καὶ τρόπον ἕτερον θέλῃ τις οἶον ἄλλη τῷ Παύλῳ ἐξεπομένη. Τῇ δὲ προσφίσει τοῦ φλέγοντος καὶ αὐτὴ τῆνικαῦτα, τῷ τοῦ ὑπάρχου παρίστατο βήματι. Ἐρομένου δ' ἐκείνου τί δὴ ποτε τὴν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν ἐμπρήσειεν, ἐκείνη ἡρεμαίῳ ψυχῆς καταστήματι, « Οὐχ αὐτὴ, ὦ ἐπαρχε, ἔφη, τῆς ἐμῆς βιοτῆς ἢ προαίρεσις. Τὴν γὰρ ἐμὴν οὐσίαν πολλὴν γε οὖσαν, ἐπίστασαι δὲ καὶ αὐτὸς, σχεδὸν τὸ πλεῖστον, εἰς ἀνανέωσιν ἱερῶν σηκῶν ἐκδαπανῆσαι ἐγένετο. » Τοῦ δ' ἀσυχρῶς αἰνιξαμένου τὸν ἐκείνης βίον εἰδέναι, « Οὐκοῦν ἀφεις δικάζειν, εἶπεν, εἰς στήναι κατηγορίας μετὰδθθι, καὶ ἄλλος ἡμῶν ἐσεῖται κριτής. » Ἐπαὶ δ' ἀμάρτυρον εἶχε τὸ ἐγκλημα, καὶ ἐν δίκῃ μὲμφεσθαι οὐκ ἐνῆν, ἐφ' ἕτερα ἡρέμα μετέβαινε· καὶ συμβούλου τόπον ὡσπερ ἀναλαθῶν, κατεμέμφετο, ὅτιπερ ἰωάννου ἐξέχοιτο, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τῆς Ἐκκλησίας κοινωνίαν οὐ καταδέχοιτο, ἐξὸν μεταμέλιω χρησασμένην, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. Ἡ δὲ μακαρία, « μὴ θέμις εἶναι ἔλεγε τὴν δημοσίᾳ συκοφαντίαν ὑποστᾶσαν, μὴ μέντοι δικαστηρίῳ διελεγχθεῖσαν τοῖς κατηγορημένοις, εἰς ἄλλην ἀπολογίαν μεταχωρεῖν μὲμφειῶν ἀνευθύνων. Ἄλλ' εἰ σοι δοκεῖ, οἷς με πρώην ἐγράφαντο, κέλευε συνηγόρους προστήσασθαι. Εἰ γὰρ με βιάσαιτο παρνόμως συνάξων συμμετέχειν οἷς οὐ χρεῖων, ἰσοὶ μὴ πράξουσιν ἀ μὴ ἐφεῖται οἷς εὐσεβεῖν ἀίρεισι. » Ὁ ὑπαρχος δ' οὖν ὡς ἔγνω μὴ παύσασθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν, τότε μὲν δὴθεν ἡφίλει συνηγόρους εὐρεῖν· ἄλλοτε δὲ τῷ δικαστηρίῳ παραγαγῶν, χρυσίου πολλοῦ καταδίκασεν· οἰόμενος· γὰρ ἦν διὰ ταῦτα μεταθέσθαι τῆς δόξης. Ἐκείνη δὲ ταῦτα παρ' οὐδὲν λογιζασμένη, οὐ κατὰ τι τοῦ σκοποῦ καθυφῆκε. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τὴν Κωνσταντινίου λιπούσα, τὴν ἐν Κυζίκῳ διατριβὴν κατησπάξαστο. Εἶτ' ἐκαίθην ὑπερορίαν φυγῆν ἐν τῇ Βιθυνῶν Νικομηδείᾳ καταδικάζετο· ἀφθόνως δὲ τὰ χρεῖώδη ἰωάννη ἐν ὑπερορίᾳ διάγοντι ἐπεμπεν, ὡς ἐκείνον ἐντεῦθεν πολλοῖς τε ἐπαρκεῖν, καὶ οὐκ ἄλλοιους ὠνούμενον τῆς τῶν Ἰσαύ-

ρων αἰμαλωσίας, τοῖς ἰδίοις ἀποδίδουαι. Ἐκεῖσε δὲ πλεῖστα διαβιώσασα ἔτη, τὰς τῶν πειρασμῶν νιφάδας ποικιλίας τῶν θλίψεων τῷ πρὸς Θεὸν ἔρωτι γενναίως ὑπενεγκοῦσα, τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀνεδήσατο στέφανον· ὁ μοναστήριον ἐν τῇ Κωνσταντινίου συν-εστήσατο, Μαρίνη καταλιποῦσα τῇ συγγενίδι, ἀπαράτρωτον ἐπισκίψασα τὸν τοῦ μοναστηρίου κανόνα διατηρεῖν. Ἐγγίστα δ' ἦν τὸ μοναστήριον τοῦ τῆς ἀγίας Εἰρήνης καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας προ-τέρου σηκοῦ· ὁ λόγος διαρκέσαι ἄχρι τῆς στάσεως ἡγίας Νίξας ἐλέγετο. Τότε δὲ τοῦ τῆς Σοφίας ἱεροῦ ἐμπρησθέντος, κάκεινο συνδιεφθάρη. Ἀλλὰ τοῦ μα-γίστου πολλῷ ὕστερον αὐθις ἀνεγερθέντος, νεῶ, κά-κεινο τὴν προτέραν εὐκοσμίαν ἔσχε, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατέστη ἀξίωμα, Σεργίας ἡγουμένης αὐτοῦ· ἡ δὲ καὶ τὸν τῆς μακαρίας βίον συγγράμ-ματι καταλόγοιεν, ἐν ᾧ δὴ καὶ τοῦτο ἱστορούσης ἔστιν ἀκούειν, ὡς ἐπεὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἡ ὁσία ἐτε-λεύτα Ὀλυμπιάς, πρὶν ἡ τάφος αὐτῆν ὑποδέξαιτο, τῷ τότε ἱερατικῶς ἐξηγουμένῳ τῆς Νικομηδους δναρ ἐπίσταται, τὸ τίμιον λείψανον γλωσσοκόμῳ ἐνθίμε-νον, τῷ βυθῷ ἐπαφείναι· ὅπου δ' ἂν ἐκεῖνο σχάσῃ τὸν π.οῦν, ἐκεῖ καὶ τὸ σῶμα τῆς ὁσίας κατασιῶν. Καὶ τὸ μὲν ἐγένετο· ἐφθανε δὲ τὴν παραλλαν, ἥ ὁ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ εὐὼς ἰδρυται· Βρόχοι ἐγχα-ρῶς ὁ τόπος ὠνόμαστα. Ἐνθα θεῖα ὕψει ἐξίοντες αἰ τὴν τίπον οἰκοῦντες, τὸ ἱερὸν ἐκείνης πρὸς τῷ ἱερῷ ὁυσιαστηρίῳ κατέθεντο λείψανον, μυρίων νόσων θεραπείας ἀξιουμένων, δαιμόνων ἀπελαυνομένων, καὶ ἄλλων τεραστίων παρὰ δόξαν γεγενημένων. Ἰσότηρηται γε μὴν μετὰ τοῦτο ἔθνους ἐπιδρομῇ συμ-μετασχέειν τῆς πυρκαϊᾶς· καὶ τὸν τοῦ ἀποστόλου νιών. Ἐγγύς δὲ πρὸς θάλασσαν τοῦ λειψίνου κει-μένου, τὸ μὲν γλωσσοκόμον δαπάνην τῷ πυρὶ γενέ-σθαι, τὰ δὲ γε λείψανα τοῖς θαλαττοῖς παρεδέρχθαι βοθοῖς· ὅπου δ' ἐκεῖνα γένοιτο, ὑφαίμον καὶ τὸ ὕδωρ καθίστασθαι, ὡσανεὶ ἐνδεικνυμένου Θεοῦ τὸ τῆς ὁμολοίας ἐκείνη μαρτύριον. Σεργίου δὲ τηνι-καῦτα πατριάρχουόντος, Ἰωάννην πέμψαι πρεσβύτε-ρον· καὶ τὰ ἱερὰ ἐκείνης ἀναλεξάμενον λείψανα, τῷ αὐτῆς μοναστηρίῳ ἐνθεῖναι, ὅπερ, ὡς εἴρηται, μέσον ταῖν δυοῖν ἐκκλησίαιν τῆς Σοφίας τε καὶ Εἰρήνης ἀνυχοδόμησε. Διετείνεται δὲ ὁ εἰρημένος πρεσβύτε-ρος, ὡς εἶδε πολὺ τι αἷμα ὑπερβλύσαν αὐτῶν, ὀπη-νίκα αὐτὰ ἀνελέγετο, ὡσθ' ὑπερδραμῆν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπιπλα, καὶ κάτωθεν βεῦσαι. Τὰ ἴσα δὲ κα' ἔτε-ρος εἶδε. Πολλῶν δὲ συβρευσάντων, λάματα πρᾶ-δοξα ὠρθη δαιμονίων κλειστων ἀπελαθέντων· ἐν δὲ τούτων ἀστραγάλῳ γυναικὸς ἐμφωλεῦον ἐξέωσεν. Ἀλλὰ τὸσαῦτα μὲν περὶ τῆς μακαρίας Ὀλυμπιάδος.

arcam quidem igni consumptam, ipsas autem in fluctus maris projectas esse. Quo vero loco illæ

e ant, undam ipsam cruentam constitisse, Deo veluti exhibente martyris illius confessionem. Sergium

porro qui tum patriarcham gessit, Joannem presbyterum eo misisse; cumque sacra ejus ossa collecta, mo-

nasterio illius intulisse, quod ipsa (sicuti dictum est) loco medio inter duo Sapientię et Pacis templa ex-

citavit. Presbyter autem, quem diximus, confirmavit, cum reliquias eas colligeret, magnam vim sanguinis

se super eis scatuerientem vidisse, adeo ut vestem quoque ejus contigerit, atque inde defluerit. 404

Eadem alius quoque vidit. Et cum multi confluerent homines, sanationes miraculę exhibitę sunt

dæmonibus plurimis ejectis: quorum unus talo mulieris incubans, abactus est. Hęc de beata Olym-

piade.

est, qui pie sibi vivendum esse statuerunt. Præ-
fectus postquam intellexit, persuaderi eam, ut
cum Ecclesia communicaret, non posse, tum quid-
dem ille eam advocatos sibi quærere permisit.
Alio vero tempore in jus citatam, magno auri pon-
dere per condemnationem multavit, sententiam
eam suam, ob causam talem, mutaturam esse arbi-
tratus. Verum illa hæc pro nihilo duxit, neque
quidquam de proposito consilio suo remisit. Quo-
circa Constantinopolim etiam reliquit, et Cyzicum,
ut ibi degeret, se contulit. Deinde vero ex eo loco
ad exsilium in Nicomediam Bithynorum est dām-
nata. Abunde vero res necessarias Joanni exulanti
suppeditavit, adeo ut ille ex ea liberalitate multo-
rum quoque inopiam sublevaret, et non paucos ex
Isaurorum captivitate redemptos suis restitueret.

Ibi cum illa annos plurimos transegisset, 403

tentationumque procellas et afflictiones varias

egregio in Deum amore fortiter sustinisset,

patientię tandem coronam suscepit. Monasterium

quod Constantinopoli constituit, Marinę cognatę

sue relinquens, eam monasterii regulam inviola-

tam conservare jussit. Fuit id prope sanctę Pacis

et Verbi Dei Sapientię pristinum templum, et usque

ad seditionem eam, quę Nίxa, hoc est, Vineę, dice-

batur, duravit. Tum vero Sapientię templo exusto,

et ipsum conflagravit. Cæterum maximo eo longe

post templo restituto, monasterium hoc pristinam

quoque recepit venustatem, atque ad veterem restitu-

tum est dignitatem, Sergia ei prædicente, quę

etiam beatę hujus feminę vitę conscriptam reli-

quit: In qua illud quoque eam commemorantem

audire licet, quod postquam Nicomedię sancta

Olympias diem suum obiit, priusquam sepulturę

mandaretur, temporis ejus Nicomediensi episcopo

in somnis præceperit, ut venerandas reliquias ar-

culę impositas alto mari committeret, et quocun-

que locorum illa cursum teneret, ibi corpus ejus

sepeliretur. Id ab episcopo factum, et arca ad

maritimum locum delata est, ubi apostoli Thomę

delubrum positum est: ab incolis locus is Brochti

dictus. Ibi divina visione admoniti qui regionem

eam incolunt, exierunt, et sacras illius reliquias

ad sanctam sacrificii aram reposuerunt, quas innu-

merabilium morborum cura, dæmonumque expul-

sione, aliisque prodigiis, quę supra hominum

opinionem ibi sunt exhibita, Deus dignatus est.

Memorię quoque proditum est, postea incursione

hostili templum hoc Apostoli incensum esse; et

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

quod reliquię istę prope maris undas sitę essent,

CAPUT XXV.

De conversatione et vita sanctæ Nicaretæ Nicomediensis.

Erant autem aliæ quoque plures eodem cursu cum illa concertantes, ealeniue erga magnum Patrem charitate flagrantes : quarum una bona admodum fuit, Nicareta Bithyna (1), nobilibus maxime parentibus apud Nicomedienses orta. Genua ei præclarum erat : perpetua vero virginitate et reliqua vitæ virtute valde celebris fuit. Fastu prorsus caruit, humilitate inter eas quæ idem studium sequebantur, præcipue insignis. Ordinem in moribus, sermone et vita quotidiana servavit. Res humanas ad mortem usque divinis posthabuit. Ad fortitudinem quoque composita fuit, et rerum difficultates facillime pertulit. Et quod divitiæ multæ ei ablatae essent, non ægre ei fuit : atque eo quod ei ex illis reliquum fuit exiguum admodum, optime dispensando ad necessitatem est usa ; cum quidem ad multam pervenerit senectutem, aliisque etiam liberaliter impertierit. Et cum munditiæ studiosa esset, remedia etiam egregia promptitudine condidit, ad variorum morborum usum commoda, quæ plurimis ægrotis dedit, qui nihil opis et adjumenti a consuetis medicis retulere. Diviniore enim quodam nutu quascunque aggredieretur res, finem bonum ille capiebant. Atque, ut in summa dicam, in feminis quæcunque apud nos laudatæ fuerit, non aliam reperire fuit moribus, sanctitate et virtutibus reliquis præstantiorem. Et talis cum esset, perpauca tamen nota fuit. Propter morum namque modestiam et mediocritatis studium, ut lateret, potissimum operam dedit, adeo ut neque diaconissæ honorem suscipere, neque sacrarum virginum cœui præesse voluerit, quamvis ad id Joannes patriarcha eam sæpe cohortatus sit et excitavit. Talis quoque suo ipsius respondens historiam redcat.

405 CAPUT XXVI.

De profetione Joannis in locum cui nomen Cucusus : et de episcopo Adelphio, et de admirabili visione quam is de Chrysostomo vidit.

Fortis ille veritatis propugnator in oppidum Armeniæ Cucusum abductus est, ad quod tum multi excurrerant Isauri. Consulto vero id quoque factum puto, ut in sæviorum hominum manibus esset, quam illi qui eum eo abduxissent, fuissent. Quamvis id divina providentia ita etiam disposuerit, ut etiam illi qui veritatis lucem non vidissent, per ipsum manu ducerentur. Id quod accidit. Siquidem doctrina et factis mirificis multas ibi cepit gentes, episcopos et presbyteros ibi creando, et sacras Scripturas eos docendo. Seilenim apud oppidum Cucusum Adelphius quidam Arabissi episcopus, visione divina admonitus, eum

(1) Hanc sibi cognitam Sozomenus Constantinopoli quoque, cum plurimis aliis in voluntarium exsilium discessisse scribit, lib. viii, cap. 25.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ΄.

Περὶ τῆς πολιτείας καὶ ἀγωγῆς τῆς ἐστίας Νικαρέτης τῆς ἐκ Νικομηδείας.

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλαι ἦσαν τὸν Ἰσον ἐκεῖνη δρόμον ἀνθρακωμέναι, ἐπίσης τε καὶ τὸ φίλτρον τῆς μεγάλης Πατρὸς τρέφουσαι· ὧν μία καὶ ἀγαθὴ λίαν ἐν ταύταις ἦν καὶ Νικαρέτῃ ἡ Βιθυνῆ· εὐπατρίδης μὲν εἶπερ τις παρὰ Νικομηδεῦσι· γένος δὲ αὐτῆ περιθόρητον· ἐπὶ δὲ αὐτῶν παρθενίᾳ, καὶ τῇ λοιπῇ τοῦ βίου ἀρετῇ, λίαν εὐδίκιμος. Ἀτυφοτάτῃ δὲ λίαν ἦν τῶν ὄσων σπουδῇ τῆς αὐτῆς ἐδίωκον. Τέτακτο δὲ αὐτῇ καὶ ἡθὸς καὶ λόγος καὶ διαίτα. Τὰ δὲ Θεοῦ καὶ μέγχι θανάτου προετίμα τῶν ἀνθρωπίνων. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως ἰκανὴ πρὸς τὴν ἀνδρίαν καὶ δυσχέρειαν πραγμάτων βῆστα ὑπενεγκεῖν· καὶ μήτε τὴν πολλὴν περιουσίαν ἀφρημένην ἀχθεσθαι· τὰ τε περιλειπόμενα ὀλίγα πάνυ ἀρίστως οἰκονομοῦσαν, τῶν ἐπιτιθέδων ἐπαπολυεῖν, καὶ ταῦτ' εἰς γῆρας προελθεῖσαν βαθῦ, καὶ ἄλλοις ἀρθῶν· μεταδιδόναί. Φιλόκαλος δὲ λίαν γεγεννημένη, προθυμῆ φιλοκάμω καὶ φάρμακα παρασκευάζειν, ἐπιτιθεῖσα πρὸς χρείαν ποικίλων νοσημάτων ταλαιπωρουμένοις ἀνδράσιν, οἷς ἐπήκει τῶν συνήθων πλείστοις, μηδὲν ἀποναιμένοις τῶν ἰατρῶν. Ῥοπή γάρ τινι θειοτέρᾳ οἷς ἐπιχειρήσειεν, εἰς χρηστὸν ἀπήντα τέλος. Ἐν συντόμῳ δ' εἰπεῖν ὄσων σπουδαίαι τῶν γυναικῶν, οὐδεμίαν ἄν τις ἄλλην εὕρην, ἦθει τε καὶ σεμνότητι καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ ἐπιδοσκουίαν. Τοιαύτῃ δὲ οὖσα, ὀλίγοις ἦν γνώριμος· ἦθει γὰρ μετριότητος καὶ τῆς φιλοσοφίᾳ τοῦ τρόπου, περὶ πολλοῦ ἐπετίθει τὸ λανθάνειν· ὧς μήτε εἰς διακονίας ἀξίωμα προελθεῖν ἐλέσθαι, ἀλλὰ μηδὲ χοροῦ παρθένων ἱερῶν καθήρησασθαι, καὶ ταῦτα Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου πολιτικῆς ἐπὶ τοῦτῳ προερεπομένου καὶ παραθήροντος. Τοιαύτην μὲν καὶ ἡ περιώνυμος Νικαρέτῃ ἐτύγχανεν· ἡμῖν δὲ ὁ λόγος· ἐπὶ τὰ συνεχῆ τῆς ἱστορίας φερέσθω.

nomini Nicareta fuit. Sed oratio nobis ad reliquam

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

Περὶ τῆς εἰς Κουκουσὸν ἀφίξεως Ἰωάννου, καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀδελφίου, καὶ τῆς παραδόξου ὁπτισίας, ἣν διὰ τὸν Χρυσόστομον ἐθεάσατο.

Ὁ μὲν οὖν τῆς ἀληθείας γενναῖος ἀγωνιστῆς εἰς τὸ τῆς Ἀρμενίας πολίχνιον τὴν Κουκουσὸν ἦγετο, πολλῶν τηνικάδε τοῦτο κατατρέχόντων Ἰσαύρων. Ἐπίτηδες οἶμαι καὶ τοῦτο, ἐν ὑπὸ χερσὶν ἀγριότεραις τῶν ἀγόντων γένηται· κἂν ἄλλως τῇ θεῷ προνοίᾳ διψκονόμετο· ἵνα μάλλον καὶ οἱ μὴ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας μετεσχηχότες δι' αὐτοῦ χειρωγηθεῖεν. Ὁ καὶ συνέβαινε. Τοῖς τε γὰρ λόγους καὶ τοῖς παραδόξοις τῶν ἔργων πολλὰ τῶν ἐκείσε ἐθνῶν ἐχειρώσατο, χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ποιῶν, καὶ τὰς ἱεράς ἐκδιδάσκων τούτους Γραφάς. Ἄλλ' εἰς μὲν Κουκουσὸν Ἀδελφίος τις ἐπίσκοπος· Ἀραβισσοῦ βῆει τινὶ θειοτέρᾳ αὐτὸν ὑπο-

έχεται· ὃν λόγος ἔχει μετὰ κοίτης· Ἰωάννου ἀδημονεῖν, καὶ Θεοῦ δεῖσθαι δεικνύειν οἱ χοροῦ καὶ στάσεως ἔκεινον ἤξιου. Ἐν ἐκστάσει δὲ γενόμενον, πάντας μὲν ἄγλους ἰδεῖν, κατὰ κύκλον ἐφεξῆς ἑστῆκότας· ἔκεινον δὲ μὴ τούτοις ὄραν ἔναρθῆμιον. Δεινῶς δ' ἀχθομένῳ, ἄγγελον αὐτῷ ἐπιστῆναι· ὃν καὶ τὸ τῆς λύπης ἀχθος ἀνέχοντα ἐπειπεῖν, ὡς Ἰωάννη ἄλλη τις ἐγγύτης Θεῷ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀγγέλοις εἰληφέναι αὐτὸν γέρας ὑμνεῖν τὸν Θεόν, ἔνθα δ' ἔκεινῳ ἢ στάσις, οὐκ ἐφείται τοῖς πολλοῖς παρακύπτειν. « Ἀπιθι τοίνυν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἄλγος· θερᾶπευε· τὸ γὰρ μὴ ὄραν σε τοῦτον οὐ τὸ μὴ παρεῖναι, τὸ δὲ τῶν πολλῶν ὑπερβαίνει, καὶ τὸ περιὸν τῆς τιμῆς ἐμποεῖ. » Ἐκεῖνος μὲν οὖν αὐτὸν ὑποδέχεται· τὰ δὲ κατὰ τὴν ὄδον ἄλλη τις τραγωδία ἢ κακῶν Ἰλιάς ἀντικρῶς ἔστιν· ὅσα γὰρ ὑπέστη παντοδαποῖς προσπαλαίων κακοῖς, τίς ἂν ἄλλου λέγοντος ἤδιον ἢ ἀληθέστερον ἀκούσειεν ἢ αὐτοῦ ἔκεινου διηγουμένου; καὶ ταῦτα γὰρ ἢ χρυσῇ γλῶττα ἀριστά καὶ ὡς ἐχρῆν διεξῆλθε. Κωνσταντῶ γὰρ προσβυτέρῳ εὐθύς ἐκ Νικαίας γράφων, ταῦτα δηλοῖ, οὕτω κατὰ βῆμα διεξίω·

optime exposuit. Ad Constantium siquidem presbyterum ex ipsa statim Nicæa scribens, hæc verbis talibus significat :

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ θείου Χρυσόστομου ὑπὲρ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν· καὶ μερικὴ τῆς κατ' αὐτὸν ἐξορίας διήγησις.

« Τῇ τετάρτῃ τοῦ Πανέμου μηνὸς μέλλων ἀπὸ τῆς Νικαίας ἐξορᾶν, ταῦτα διαπέμπομαι τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν παρακαλῶν, ὅπερ αἰεὶ παρακαλῶν οὐκ ἐπιστάμην· κἄν χαλεπώτερος τοῦ νῦν κατέχοντος γένηται ὁ χειμὼν, κἄν μεῖζονα τὰ κύματα, μὴ διαλείπειν τὰ σαυτοῦ πληροῦντα, εἰς τὴν οἰκονομίαν ἧς ἐξαρχῆς ἦψω· λέγω δὴ τοῦ Ἐλληνισμοῦ τὴν καθάρσει, τῶν ἐκκλησιῶν τὰς οἰκοδομὰς, τῶν ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν. Μὴ δὴ σε ὑπειὼν ποιείτω τῶν πραγμάτων ἢ δυσκολία· οὐδὲ γὰρ κυβερνήτης τὸ πέλαγος ὄρων μαινόμενον καὶ διανστάμενον, ἀποστήσεται τῶν οὐράων· ἀλλ' οὐδὲ ἰατρὸς τὸν κάμνοντα βλέπων τῇ νόσῳ κρατούμενον, ἀναχωρήσει τῆς θεραπείας· ἀλλὰ τότε μάλιστα ἕκαστος τούτων τῇ τέχνῃ χρῆσται καὶ τῇ προθυμίᾳ. Μὴ δὴ ὑπειὼν ποιείτω σε τὰ συμβαίνοντα· οὐ γὰρ ὑπὲρ ὧν ποιοῦσιν ἡμᾶς ἕτεροι κακῶν, λόγον δώσομεν· ἀλλὰ καὶ μισθὸν ληψόμεθα. Εἰ δὲ αὐτοὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν μὴ εἰσενέγκοιμεν, ἀλλὰ βραθυμήσοιμεν, οὐδὲν εἰς τοῦτο ἡμῶν προστήσεται ὁ τῶν πραγμάτων θόρυβος. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος δεσποτήρια οἰκῶν, καὶ τῆρ ξύλων προσδεδεμένος, τὰ αὐτοῦ ἐποίησεν· καὶ Ἰωνᾶς ἐν γαστρὶ τοῦ θαλαττοῦ θηρίου φερόμενος· καὶ οἱ τρεῖς παῖδες οἱ ἐν τῇ καμίνῳ διατρίβοντες· καὶ οὐδένα τούτων τὰ ποικίλα δεσποτήρια ταῦτα βραθυμότερον πεποίηκε. Ταῦτ' οὖν ἔνοων, δέιστά μου, καὶ Φοινίκης καὶ Ἀραβίας καὶ τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν μὴ παύση φρονεῖσθαι ἐκκλησιῶν· εἰδώς ὅτι πλείονα λήψῃ τὸν μισθόν, ὅσω καὶ τοσούτων ὄντων τῶν κωλυμάτων, τὰ παρὰ σαυτοῦ εἰσφέ-

A exceptit. Hunc fama est, post Joannis obitum, cum in mœrore ingenti esset, Deum orasse, ut sibi indicaret, quanam sede et statione illum dignatus esset; atque cum in exstasi consternatus esset, sanctos quidem omnes circumcirca ordine consistentes vidisse, illum autem in eorum numero non conspexisse. Quod ubi graviter tulit, angelum ei astantem doloris molestiam ademisse atque dixisse, aliam Joanni sedem, Deo propinquiores, honoremque præstantiores, ut una cum angelis Deum laudibus vehat, datum esse, ad stationemque eam perspicere non multis permissum esse. « Abi itaque, inquit, et animi dolorem omittite. Quod enim huic non vides, non propterea is non adest, sed potius supra multos est: atque id excellentis est honoris indicium. » Ille sane, sicuti diximus, Joannem exceptit. Quæ vero ei in itinere accidere, tragœdia alia, seu malorum Ilias prorsus sunt. Quam variis enim cum ærumnis colluctatus sit, a nemine ea quam ab ipso commemorante jucundius aut verius quisquam cognoverit. Nam ea quoque mala aurea illa lingua, ita ut decuit,

B

406 CAPUT XXVII.

Epistola divi Chrysostomi, pro ecclesiis Dei: singularis de exilio ejus narratio.

« Nicæa quarto mensis Julii die soluturus, hasce ad pietatem tuam dedi litteras, ad id te cohortans, ad quod nunquam cohortari desii: quamvis gravior præsentem tempestate procella, majoresque fluctus ingruant, ut ne intermittas ea quæ officii tui sunt, in ea quam ab initio cepisti administratione, adimplere: Græcæ superstitionis exterminationem dico, ecclesiarum ædificationes, animarum curam. Neque te supinum aut socordem rerum difficultas faciat. Neque enim gubernator, ubi mare ipsum concitari et furere videt, a navis clavo et gubernaculis discedit: neque medicus, ubi ægrum morbo corripi cernit, curatione supersedet: sed tum maxime uterque istorum artem suam et promptitudinem adhibet. Non te ad socordiam redigant præsentia mala; non enim de eis quæ nobis inferuntur calamitatibus, rationem reddemus, quin potius mercedem accipiemus. Si vero ea quæ in nobis sunt, in Ecclesiam non contulerimus, sed desides fuerimus, nihil nos ea in re adjuvabit aut defendet malorum tumultus: quandoquidem et Paulus carcerem incolens, in vinculis officium suum fecit. Et Jonas in ventre belluæ marinæ inclusus fuit, et tres pueri in canino versati sunt: neque tamén horum quemquam vincula varia ad desidiam redegere. Hæc ipsa tecum reputans, domine mi, ne omiseris Phœnicis, Arabiæ, et Orientis ecclesiarum curam gerere: illud persuasum habens, locupletem te mercedem recepturum esse, si tot et tantis intercedentibus

impedimentis, ea quæ in te sunt, eis contuleris. Neque tibi grave sit, creberrimas ad nos dare litteras. Nam sicuti nunc cognovimus, non Sebastianam, sed Cucusum exsulatum ire jussi sumus, quo tibi litteras mittere facilius erit. Scribes igitur nobis, quot anno quolibet ædificatæ sint ecclesiæ, et qui viri sancti in Phœniciam commigrarint, et si quæ majora accesserint incrementa. Etenim cum Nicænum quemdam monachum casæ suæ inclusum reperissem, ei ut ad pietatem tuam iret et in Phœniciam proficisceretur, persuasi. An is ad te venerit, fac sciam. **407** De Salamine, quod oppidum est non longe a Cyro situm, et ab hæresi Marcionistarum oppressum est, acturus cum quibus oportuit, et rem omnem recte conformaturus fueram, nisi ejectus essem. Quod si dominum meum Cyriacum episcopum Constantinopoli esse cognoveris, scribe ad eum hac de causa, et perficere is omnia poterit. Cohortare omnes, et potissimum qui fiduciam apud Deum habent, ut multum et assidue orent, ut præsens orbis naufragium conquiescat. Intolerabilia enim Asiam, aliasque urbes et ecclesias invasere mala: quæ sigillatim, ne molestus esse videar, enumerare supersedeo: atque unum illud dico, multa nunc et assidua peropus esse precatone. In alia rursus epistola ita inquit: « Quod si in carcere degitis, catenisque vincti, et cum squalidis et sordidis hominibus in custodias inclusi estis, propterea quod istorum iniquitati non consentitis, exultate eo nomine et gloriamini, quoniam ingentis lucri hæc vobis occasio sunt. Quandoquidem et nos attriti, consumpti et sexcentis mortis generibus confecti sumus: id quod renutiare certo possant, qui brevi etiam momento nobiscum fuere: cum quibus colloqui non potui, propter continuas febres, quibus sum occupatus, quibusque diu noctuque afflictus, iter tamen facere necesse habui, æstu oppressus, insomnia labefactatus, rerum necessariorum penuria, curatorumque seu defensorum inopia confectus. Nam et iis qui vel in metallis opus faciunt, vel carcerem incolunt, longe duriora et passi sumus, et etiamnum patimur. Et vix tandem Cæsaream ex tempestate in portum venimus. Sed ne portus quidem iste recreare nos ex fluctuum et undarum ærumnis potuit: adeo nos præteritum tempus prorsus confecit. Verumtamen Cæsaream cum venissem, non parum sum refocillatus, quod et puram berim aquam, et panem non sordidum atque durum sumpserim, neque in doliorum fragmentis lavarim, sed balneum quaecumque reperim, et quod in lecto tum cubare permissum mihi fuerit. Possem quidem plura istis commemorare: verum ne nimio vos dolore **408** afficiam, in his consistam, uno illo adjecto, non debere vos exprobrare eis, casum scilicet nostrum, desinere, qui nos diligunt. Nam cum tot habeamus nostri studiosos, tanta potestate et auctoritate præditos, neque eas res impetramus, quas damnati etiam

αἰεὶ. Καὶ γράφειν δὲ ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκειν, ἀλλὰ καὶ πυκνότερα. Ὡς γὰρ ἔγνωμεν νῦν, οὐκίτι εἰς Σεβάστειαν, ἀλλ' εἰς τὴν Κουκουσὸν ἐκελευσθημεν ἀπελθεῖν, ὅπου σοὶ καὶ εὐκολώτερον ἐπιστέλλει ἡμῖν. Γράφε τοίνυν ἡμῖν, πόσαι τε ἐκκλησίαι ἐπέτος ὠκρόδηθησαν, καὶ τίνες ἄνδρες ἄγιοι μετέστησαν εἰς τὴν Φοινίκην, καὶ εἴ τις πλείων γέγονε προκοπή. Καὶ γὰρ ἀπὸ Νικαίας· εὐρών τινα μονάζοντα ἐγκακλεισμένον, ἔπεισα αὐτὸν ἔλθειν πρὸς τὴν σὴ εὐλάβειαν, καὶ ἀπαλθεῖν εἰς τὴν Φοινίκην. Εἰ παραγέγονεν οὖν, δηλώσαι μοι σπούδασον. Τοῦ Σαλαμίνο, ἔνεκεν χωρίου τοῦ κατὰ τὴν Κύρον κειμένου, τοῦ ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μαρκιωνιστῶν πολιορούμενου, ἤμην διελεγμένος οἷς ἐχρῆν, καὶ κατορθωτικῶς τὸ πᾶν· ἀλλ' ἔφθην ἐκδηθείς. Εἰ τοίνυν μάθης τὸν κύριόν μου Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν διατριβῆν, ἐπίστειλον αὐτῷ ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως, καὶ τὸ πᾶν ἀνύειν δυνήσεται. Πάντας καὶ μάλιστα τοῖς παρῆρησιαν ἔχοντας πρὸς τὸν Θεὸν παρακάλει πολλῇ κεχηρηθῆαι τῇ εὐχῇ, πολλῇ τῇ ἐκτενεῖξ, ὥστε τὸ τῆς οἰκουμένης τοῦτο νουσίγιον παύσασθαι· ἀφόρητα γὰρ καὶ τὴν Ἀσίαν κατέλαθε κακὰ, καὶ ἑτέρας δὲ πόλεις καὶ ἐκκλησίαις. Ἄπειρ, ἵνα μὴ δοκῶ διανοχλεῖν, ἀφελὶς τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν, ἐκεῖνον μόνον ἐρῶ, ὅτι εὐχῶν πολλῶν χρεῖα καὶ δεήσεων ἐκτενῶν. » Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ τῶν ἐπιστολῶν οὕτω φησὶν· « Εἰ γὰρ καὶ δεσμοτήριον οἰκεῖτε, καὶ ἄλλοισιν παρίκεισθε, καὶ μετὰ τῶν αὐχμῶντων καὶ ῥυπῶντων ἐστὶ κατακεκλεισμένοι, ἔνεκεν τοῦ μὴ συνθέσθαι τῇ τοῦτων παρανομίᾳ, ἀλλ' οὖν σκιρτᾶτε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι πολλῆς ἡμῖν ἐμπορίας ὑπόθεσις ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀνηλώθημεν, ἔδαπανήθημεν, μυριοὶς ἀπελόνομεν θανάτοις. Καὶ ταῦτα ἴσασι ἀκριδέστερον ἀναγγεῖλαι οἱ καὶ βραχεῖαν ῥοπήν ἡμῖν συγγερόμενοι· πρὸς ὧς οὐδὲ διαλεχθῆναι τι ἐδυνήθη, ὑπὸ τῶν συνεχῶν πυρετῶν καταβεβλημένος· οὗς ἔχων καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὁδοπορεῖν ἠναγκαζόμεν, καὶ θάλαπτι πολιορούμενος, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ἐπιτηδείων ἐρημίας ἀπολλύμενος, καὶ τῆς τῶν προστησομένων ἀπορίας. Καὶ γὰρ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ τὰ δεσμοτήρια οἰκούντων, χλιεπώτερα καὶ πειπόνθαμεν καὶ πάτχομεν. Ὅψὲ δὲ ποτε καὶ μόλις ἐπέτυχον τῆς Καισαρείας, ἀπὸ χειμῶνος εἰς λιμένα ἐλθῶν. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ λιμὴν οὗτος ἴσχυσεν ἀνακτῆσασθαι· τὰ ἀπὸ τοῦ κλυδωνίου κακὰ· οὕτω καθάπαξ ἡμᾶς ὁ ἔμπροσθεν χρόνος κατειργάσατο. Ἄλλ' ὁμως ἐλθῶν εἰς τὴν Καισάρειαν, οὐ σμικρὸν ἀνέψυξα· ὅτι καὶ ὕδατος ἐπιον καθαροῦ, ὅτι καὶ ἄρτου οὐκ ὀδωδότης οὐδὲ κατεσκληκός μετέλαθον· ὅτι οὐκέτι ἐν τοῖς κλάσμασι τῶν πίθων ἐλούμην· ἀλλ' εὐρὸν βαλανεῖον οἶον δὴ ποτε· ὅτι συγκαχώρημαι τέως τῇ κλίῃ προσηλωσθαι. Ἐνῆν καὶ πλείονα τούτων εἰπεῖν· ἀλλ' ἵνα μὴ σφόδρα λυπήσω, μέχρι τούτων ἴσθημι, ἐκεῖνο προστίβεις, ὅτι μὴ παύσηται ὀνειδίζοντες τοῖς ἀγαπῶντας ἡμᾶς· τισούτους γὰρ ἔχοντες ἐραστὰς, καὶ τοσαύτην δύναμιν περιβεβλημένους, οὐδὲ αὐτῶν τυγχάνομεν ὧν τυγχάνουσιν οἱ καταδίκαι, ὥστε εἰς ἡμερώτερον καὶ ἐγγύτερον που καταδικασθῆναι τό-

πον. Ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπαγορεύσαντος, καὶ τοῦ φόβου τῶν Ἰσαύρων πάντα πολιορκούντος, τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς οὐκ ἐπαύχομεν χάριτος. Δόξα τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο· οὐ παυόμεθα γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες. Εἴη τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἴστε γὰρ ὡς πάντα θορύβων καὶ ταραχῆς πεπλήρωται· καὶ οὐχ ὑπὲρ Κωνσταντινουπόλεως χρῆ μόνον παρακαλεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· ἐπειδὴ περ ἐντεῦθεν ἀρξάμενον τὸ κακὸν, καθάπερ εἰρηται, πανταχοῦ τῆς γῆς τὰς ἐκκλησίας λυμαίνεται. Ἐβδομήκοντα τοῖνον ἡμέρας ἀναλώσαντες, κατὰ τὴν ἔδον, ὅψι ποτε ἀπηντήκαμεν εἰς τὴν Κουκουσὸν, τὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐρημότατον χωρίον. Ὅθεν λογιζέσθαι τῇ θαυμασιότητι ὁμῶν ἕξεστιν, ὅσα καὶ ἡλίκα πεπόνθαμεν κακῶ, πυρετοῖς ἀφορήτοις, παλαιόντες, καὶ φόβῳ Ἰσαυρικῷ πολιορκούμενοι. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἀξίων ἐνοχλῆσαι τίνα ὥστε ἡμᾶς μεταστῆσαι ἐντεῦθεν. Τὸ γὰρ χαλεπώτατον διηύσαμεν τῆς ἔδου τὴν τάλαιπωρίαν. Ἀλλ' ὑμᾶς χάριν αἰτῶ, τὸ συνελθῶς ἡμῖν γράφειν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν φροντίζειν. » Καὶ αὖθις πάλιν φησὶν· « Ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς τρίτον ἔτος ἐν ἐξορίᾳ διατρέβοντες, λιμῷ, λοιμῷ, πολέμοις, πολιορκίαις συνεχέσιν, ἐρημίᾳ ἀφάτῳ, θανάτῳ καθημερινῷ, μαχαίραις Ἰσαυρικαῖς, οὐχ ὡς ἔτυχε παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται τὸ διαρκές καὶ μόνιμον ὁμῶν τῆς διαθήσεως, τῆς παρρησίας τὸ ἀκλινές. Ὅθεν εἰ καὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐκβεβλήμεθα, τῆς δὲ κυρίως πόλεως οὐ μετῴκησθημεν. Εἰ γὰρ ὁμῶς ἡ πόλις, μεθ' ὁμῶν δὲ ἡμεῖς αἰεὶ καὶ ἐν ὕμιν, εὐδελον ὅτι καὶ ἐνταῦθα διάγοντες, τὴν πόλιν οἰκοῦμεν ἐκείνην. Καὶ γὰρ ἐνδαιτώμεθα ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς· καὶ ὅπου περ ἂν ὦμεν, πάντας ὑμᾶς τοὺς σφοδροὺς ἡμῶν ἐραστὰς ἐπὶ διανοίας περιττέρωντες ἄπιμεν. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ Ἀρσακίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁὸς ἦν· καὶ ὡς τοὺς περὶ Ἰωάννην ἐδίωκε· καὶ ὡς ἐτελεύτησεν ἐν βραχεῖ.

Ταῦτα μὲν αἱ ἐπιστολαὶ· οὐ πολλῶν δὲ ὑστερον χειροτονεῖται τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀρσακίος, Νεκταρίου τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν τοιαύτην ἐπισκοπὴν διειθύναντος ἀδελφός· ἀνὴρ πρῶτος εἶναι δοκῶν, καὶ περὶ τὸ θεῖον μάλιστα εὐλαβής. Ἀρχεῖον δὲ τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἐποιοῦν κληρικοί τινες, ἃ μὲν ἐβούλοντο δρῶντες, ἐκείνῳ δὲ τὴν αἰτίαν ἐπιγράφόμενοι. Πολλῶν δὲ χεῖρονα μᾶλλον τοῦτον ἐποιοεῖ τὰ τηνικάδε συμβάντα περὶ τοὺς Ἰωάννην προσκευμένους. Ἐπεὶ γὰρ αὐτῷ τε καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν ἢ συνεχέσθαι ἀπηξίου, ἃ τε δὴ τῶν τ' ἐπιβούλων καὶ συκοφαντῶν Ἰωάννου ἀναμειγμένων αὐτοῖς, καθ' ἑαυτοὺς δὲ ἐκκλησίαζον ἀθροίζόμενοι· ἀνά τε τὰς ἐσαχτίας καὶ στοὰς τῆς πόλεως λόγους περὶ τούτου προσῆγεν Ἀρχιδίῳ τῷ βασιλεῖ. Καὶ δὴ συνηγμένοι, πεμφθεῖς τις ἐκείθεν καὶ οὐκ ἀγεννηῖ νεολαῖαν προσεπαγόμενος, τὸ μὲν πλῆθος παύοντες ξύλοις καὶ λίθοις, ἐκείθεν ἤλαυνον· ὅσοι

homines impetrant, ut in amœniorem viciniorum que locum condemnaremur. Verum cum et corpus ærumnas hasce tolerare deneget, et metus Isaurorum omnia circumvallat, parvam hanc et tenuem gratiam obtinere non possumus. Sit eo quoque nomine Deo gloria. Non enim glorificare eum in omnibus desinimus. Sit nomen ejus benedictum in sæcula. Scitis namque, loca omnia tumultibus et turbis esse plena : nec pro Constantinopoli sola, sed pro universo orbe oratione et cohortatione opus est. Inde enim initio sumpto, sicuti dictum est, malum loca omnia pervadens, ecclesias omnes turbat. Septuaginta diebus in itinere consumptis, aliquando tandem Cucuum pervenimus : locum totius orbis, propter solitudinem, gravissimum. Proinde reverentia vestra colligere potest, quæ et quanta pertulerimus mala, insustentabilibus febribus conflictati, et metu Isaurico circumvallati. Atque hæc quidem dico, non quod velim quemquam cuiquam molestum esse, et petere ut alio inde transferar. Nam quod durissimum fuit, viæ scilicet ærumnam, pertulimus. Sed illam a vobis gratiam peto, ut crebro ad nos scribatis, et ecclesiarum curam geratis. » Et rursus inquit : « Quandoquidem et nos tertium jam annum in exilio agentes, in fame, peste, bellis, continuis obsidionibus, solitudine incredibili, morte quotidiana, ensibus Isauricis, non mediocriter animat et consolatur affectionis vestræ abundantia, et constantia, et fiducia stabilitas. Quapropter etiam si solo et mœnibus ejecti sumus, vera tamen civitate exacti non sumus. Si enim vos civitatem facitis, et nos vobiscum semper et in vobis sumus, satis constat, etiam dum hic agimus, urbem nos illam incolere. In animis enim vestris veresamur : et ubicunque sumus, omnes vos vehementer nostri amatores in mente nostra circumferimus. »

409 CAPUT XXVIII

De Arsacio patriarcha Constantinopolitano, qualis is fuerit : et ut Joannis sectatores persecutus sit, et paulo post mortuus.

Epistolæ sic habent. Non multo vero post episcopus Constantinopolitanus ordinatur Arsacius, Nectarii, qui ante Joannem episcopatum eum gessit, frater : vir placidus quidem judicatus, et erga Deum maxime religiosus. Gloriæ autem ejus clerici quidam obfuerunt, qui quidquid voluere, fecerunt, et culpam omnem in eum contulerunt. Deteriorem vero eum multo fecere ea quæ Joannis sectatoribus accidere. Postquam enim cum eo et cum ecclesia ejus, in qua insidiatores et syzophantæ Joannis multi aliis permisti essent, communicare et orare noluerunt, et suos sibi conventus in extremis locis et porticibus civitatis egerunt, rem eam ad Areadium imperatorem detulit. Itaque ad eos congregatos quidam cum non contemnenda militum manu missus. Illi multitudinem fustibus et saxis pulsantes, inde depulerunt. Quicumque autem inter illos ardentiore erga Joannem animo, et quasi multitu-

dinis columnæ, aliisque præclariore crant, eos custodia excepit. Et quod in ejusmodi turbis accidere solet, cum res novæ militibus permittuntur, mulieribus quæ ibi simul congregatæ erant, multis capitibus velamenta, aureæ zonæ, monilia, torques, et ornatus earum reliquus directus est. Erant etiam, quibus una cum infima auricula in aures ablata sunt. Et cum ingens clamor et luctus in urbe esset exortus, tantum abest ut illi suum erga Joannem amorem mutarent, ut etiam ea ex re numerus eorum auctus sit, et ad partes eorum plures accesserint. Verum enimvero publice illi deinceps non conveniebant: multi vero etiam neque in forum neque in balnea prodibant. Quibusdam etiam domi manere periculosum erat, qui sibi ipsi exilio impositio urbem reliquerunt, et quo cuique visum est, concesserunt. Multi sane et alii honesti bonique viri, sed non minus mulieres, pari in Joannem ardore inter se decertant: inter quas Olympias et Bithyna Nicareta fuit, de quibus paulo ante diximus. Arsacius porro ubi non longius quam decem et quatuor menses in sede episcopali vixisset, **410** diem suum obiit: cum quidem, ut aliquis dicat, nullum viventis hominis opus peregisset, longo tempore per frigidiorē naturæ ignaviam et stuporem quasi confectus nec minus ante naturalem finem præmortuus. Proh pudor, quis cui, inquit Eymeon, quasi quidam, ut ita dicam, vetus truncus, multa principum facilitate, substitutus est? Vir octogesimum supergressus annum, tumulo magis quam throno appositus, delirus quidam et desipiens, ad dicendum quidem ineptissimus, ad cogitandum autem de rebus decentibus stupidissimus, ad faciendum vero ignavissimus, parum admodum ab inanimatis dissidens, lecto et angulo dignus: qui cum per seipsum esset inutilis, et populus Joannis amore teneretur, quod si ei ex parte altera obstaret, ingratus prorsus omnibus et illaudatus fuit. Talis Arsacius erat; et cum brevi tempore Ecclesiæ præfuisset, ita e vivis excessit.

CAPUT XXIX.

De Attico patriarcha, et persecutione ejus tempore facta. Et quæ ecclesiis in Asia tum acciderint.

Per multis autem Ecclesiam ambientibus, quarto post Arsacii obitum mense, ex presbyteris Attico ea committitur: qui in cleri ordinem allectus, unus ex Joannis obtrectatoribus fuit, Sebastix Armeniorum ortus, ab adolescentia autem philosophiæ operam navavit, sub magistris quibusdam monachis Macedonii hæresim sectantibus, qui tum Sebastix philosophiæ suæ officinam habebant. Erat autem ipse rursus Eustathii disciplinæ, quem Sebastix episcopum et monachorum optimum ducem fuisse in superioribus exposuimus libris. Cujus scriptum pulcherrimum quidam esse ferunt, quæ Basillii Magni Ascetica, seu monastica dicuntur. Non hic autem est Eustathius, qui postea Antiochianus

A δ' ἐκείνων προθυμότερον τὸ φίλτρον περὶ Ἰωάννην ἀνέκαιον, καὶ οἰοῦντο στήριγμα ἦσαν τῷ πλῆθει καὶ ἐπισήμῳ; εἶχον. τούτους δὲ ἀρχὴ φρουρὰ διεδέχετο. Οἷα δὲ τοῖς τοιοῦτοις ἐπισυμβαίνειν φιλεῖ, στρατιωτῶν ἐπιτραπέωντων νεωτερίζειν, πολλαὶ τῶν συνηλεγμένων γυναικῶν, αἱ μὲν ὄρμου; καὶ ζώνας χρυσῶς, περιδέραϊά τε καὶ στρεπτούς ἐληΐζοντο· καὶ ἄλλοι ὅσοι κόσμος ἐντὴν αὐταῖς. Ἦσαν δ' αἱ σὺν αὐτοῖς λόβοις ἐσκυλεύοντο τὰ ἐνώτια. Βοῆς δὲ μεγάλης καὶ οἰμωγῆς ἀνὰ τὴν πόλιν γεγεννημένης, τοσούτων οὐ μετέθεντο τοῦ πρὸς Ἰωάννην φίλτρον, ὅση καὶ μᾶλλον ἐντεῦθεν ηὔξησαν; καὶ ἄλλους πολλοὺς προσελάδοντο. Οὐ μὴν δημοσίᾳ συνηΐσαν· πολλοὶ δ' ἐκείνων οὐτ' εἰς ἀγορὰν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς βουλευτῆρα ἐφοίτων. Τισὶ δὲ καὶ τὸ ἐν οἰκίᾳ εἶναι κινδυνώδες ἦν.

B Μόλις δὲ ὑπερορίαν φυγὴν τῆς πόλεως ἐπιτάξαντες, τὴν πόλιν λιπόντες, ὅπου δὴ ποτε ἐκάστη ἰδίᾳ, ἐχώρουν. Πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἀγαθοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες, ἀλλὰ μὴν καὶ γυναικες οὐχ ἤττον πρὸς τὸν Ἰσὸν ὑπὲρ Ἰωάννου ζῆλον ἀναμιλλώμενοι ὡς αἱ περὶ Ὀλυμπιάδα καὶ τὴν Βιθυνὴν Νικαρέτην τὰς μικρῶν πρόσθεν εἰρημέσας ἦσαν. Ἀρσάκιος δ' οὐ πλέον ἢ δέκα καὶ τέσσαρας μῆνας τῷ θρόνῳ ἐπιβίους, ἐτελεύτα, μὴδ' ὄτι οὖν, ὡς ἂν τις εἴποι, ἔργον ζῶντος διαπραξάμενος, τῷ πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νωχειοῦς καὶ ἐπικωφου τῆς φύσεως ὅσα καταφυγμένου οὐχ ἤττον τοῦ φυσικοῦ τέλους προεθιμῶς. Φεῦ μετὰ τίνα τις; φησὶ Συμεών· οἶον, φάναι, γερὰ δρυον κατὰ πολλὴν εὐχέρειαν τῶν κριτούτων ἀμείβεται;

C Ἀλωρωπος ὑπὲρ τὰ ἐγδοήκοντα ἔτη βεδωκῶς, σαρῶ μᾶλλον ἐπιτηδῆσις ἢ θρόνῳ, ὑπὸ πληρῶς τις καὶ τὸ φρονεῖν διαστεισισμένος· εἰπεῖν μὲν ἀμουσώτατος, ἐνοῆσαι δὲ τι τῶν δεόντων ἠκροώτατος, πρᾶξαι δὲ βραχυμότατος, βραχὺ τι τῶν ἐψύχων ἀπεικῶς, κίλινης καὶ γωνίας ἄξιος· ὅς ἔχων καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ ἀχρηστον, εἶτα προσλαθῶν καὶ τὸ πρὸς Ἰωάννην τοῦ λαοῦ φίλτρον, ἐτέρωθεν αὐτῷ προδοτάμενον, ἀπὸστοργος πᾶσιν ἦν ἀεχρῶς καὶ ἀπόβητος. Ὁ μὲν οὖν Ἀρσάκιος τοιοῦτος ὢν, καὶ ἐπ' ὄλγον τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, οὕτω τὸ βίαιον ἐξεμέτρει.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ Ἀττικοῦ τοῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν διωγμοῦ· καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ γεγενημένων ταῖς ἐκκλησίαις.

D Πολλῶν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μνωμένων, μετὰ τέταρτον μῆνα τῆς τελευτῆς Ἀρσακίου ἐκ πρεσβυτέρων ἀνὴρ Ἀττικὸς τὴν Ἐκκλησίαν πιστεύεται· τῷ κλήρῳ μὲν ταύτης κατελείγεσθαι, εἰς δὲ καὶ οὗτος τῶν Ἰωάννου ἐπιθούλων καθεστηκῶς. Τὸ μὲν οὖν γένος οὗτος ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας εἶλκεν· ἐκ νέου δὲ τὸ φιλοσοφεῖν ἐπιτηδευε. Διδάσκαλοι δ' αὐτῷ καθίσταντο μοναχοὶ τινες, τὰ Μακεδονίου μὲν φρονούντες, ἀνὰ δὲ τὴν Σεβαστείαν τηνικαῦτα τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐργαστήριον ἔχοντες· οἱ πάλιν ἐκ τῆς Εὐσταθίου ἦσαν διατριβῆς· ὃν Εὐσταθίου δηλαδὴ Σεβαστείας ἐπίσκοπόν τε καὶ καθηγεμόνα γενέσθαι μοναχῶν ἀρίστων ἐν τοῖς ἀνόπιν ἐγνωμεν λόγοις· οὗ σύγγραμμα κάλλιστον, καὶ τὰ τοῦ μεγάλου Βα-

σιλείου ἀσκητικά τινες εἰναι φασιν. Οὐχ οὗτος δ' ἔστιν Εὐστάθιος, ὁ εἰς Ἀντιόχειαν ὕστερον μεταβὰς, δι' οὗ καὶ τὰ κατὰ Παυλῖνον καὶ Φίλαβιαν καὶ Εὐάγριον τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐπισυνέβη σκάνδαλα. Ὁ δ' Ἀντιόχεις εἰς ἄνδρας ἤδη τελείους, πρὸς τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν μετέθετο, τὰ Μακεδονίου ἀποβαλὼν. Εἶχε δὲ τὸ φροεῖν, οὐ μαθήσει κτησάμενος, ἀλλὰ φύσει. Διὸ καὶ τοῖς πρακτέοις ἐπιβολώτατος ἦν· λίαν δ' ἐπιβουλεύσαι καὶ διαδράσαι αὐθις ἐπιβουλὴν δεξιότητος· τῶν δὲ τὸ φόος ἐπαγωγὸν εἶχεν, ὡς σχεδὸν πάντι κεχαρισμένος εἶναι. Τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικὸς λόγους ἀφελὴς ἦν, καὶ τοιοῦτους αὐτοῦ ἐξεπέθετο, ὡςτε μήτε παρὰ τῶν ἀκρατῶν μεταγράφεσθαι, μήτε μὴ παντάπασιν ἀμοιρεῖν παιδείας ἀνηκούσης λόγους. Ἐπιμελή: δ' εἰς ἄκρον ὦν, εἴπη καιρὸν ἐθήρα, τοὺς παρ' Ἑλληνιστῶν ἐπιβουλεύσαντας βήτορας ἤσκητο. Καὶ ἰδιώτης μὲν εἶναι ἐδόκει· ἐξ ἐκείνων δὲ μαρτυρίας παράγων, καὶ τοὺς ἐπιστημόνως μετιόντας ἐλάθανεν. Ἐπιμελέστατος δὲ πρὸς τὸ ὁμῶδες ὦν καὶ ἡπιος, τοῖς ἄλλως ἢ ὡς ἐκείνῳ ἐδόκει φρονούσαι φοβερὸς μάστιγος ἦν, ἐκ τοῦ βῆστος τε ἔχων δέος ἐκείνοιο ἐμβάλλειν μόνον βουλόμενος· πάντι δ' αὖ ἄθρονον μεταβαλλόμενος, πρὸς τὸ πρῶον μεταχωρεῖν. Ὁ μὲν οὖν τοιοῦτος ἦν, ὡς οἱ αὐτοῦ πείραν εὐληφότες ἱσθόρησαν. Τοῦτου δ' ἐπὶ τῶν οἰάκων ἦντος τῆς Ἐκκλησίας, πολὺς τις ἐγένετο τῶν Ἰωάννη προσηκείμων ὁ διωγμὸς, τοῦ πλείστου μέρους τῆς ἔω καὶ ἐσπερίου λήξεως· ἐκτριπομένου τὴν κοινωνίαν τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας. Καθ' οὗ δὴ χρόνον οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἀδείας δραξάμενοι, ἢ σφίσι ἐδόκει, πάντ' ἐκίνουν καὶ μεταστρέφειν ἐβούλοντο. Καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ τοῦ καλοῦ ποιμένους καὶ ὡς Θεῶ φίλον τοῖς ὀνόμοις ἐνδρυμένους ἐξήλανον· βεβήλους δὲ τινὰς καὶ παρμιάρους ἀντικαθίστων τοῖς θώκοις, μὴ τινος βασάνου τῆς χειροτονίας προηγουμένης· ἀλλ' οὕτως εἰκαῖον ἐδόκει τὸ πρᾶγμα καὶ πρόχειρον ὡς μόνον βούλεσθαι, ἢ τι διδόναι, καὶ εὐχερέστατα τὴν ἱεραρχίαν λαμβάνειν. Καὶ δὴθ' οἱ ἐκβληθέντες, δεξιῶς μετελθόντες τοὺς τῶν τοιοῦτων καταρρονητάς, εἰσαγωγῆς ἐτύγγανον, χρημάτων, φεῦ! τὴν ἱερωσύνην ὠνούμενοι. Οἱ δὲ καὶ Ἡρακλείδην ἐκείνον, ὃν ὁ μέγας Ἐφέσου πρόεδρος καταστήσειε, συνεπιψηφισομένων τῆ πράξει καὶ ἄλλων ἐβδομήκοντα ἐπισκόπων, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὑπὸστάτως καθέβησαντες, ἔπειτα καθελόντες τὸν κατὰπτυστον καὶ προφανῆ κίναιδον ἄνδρα, τὸν βηελυρία πύσης ἀνάμεστον, τὴν τοῦ τριβούνου Βίκτωρος εὐνοῦχον, τῷ τοῦ παρθένου ὀνόμῳ (ὃ δίκη καὶ ἀνοχὴ Θεοῦ! ἀναξίως ἐγκαθιστώσιν.

est translatus, et propter quem in Ecclesia officinula illa inter Paulinum et Meletium, et Flavianum et Evagrium existeret. Atticus ubi inter viros census est, Macedonii opinione rejecta, ad Ecclesiam universalem se contulit, non tam doctrina quam haereta prudens : quapropter in rebus agendis facile quod voluit assecutus est, instruendis simul et effugiendis insidiis dexteritate mra. **411** In moribus ejus hæ fuerunt illecebræ, ut fere omnibus gratus et charus esset. In orationibus ecclesiasticis simplex fuit, easque tales edidit, ut neque ab auditoribus transcriberentur, neque omnino doctrina liberaliore et elegantia carerent. Et cum vir summa diligentia esset, opportunum tempus nactus, subinde oratores Græcos celebriores legendo se exercuit. Tum demum, cum idiota seu rudis esse videretur, testimonia ab illis mutuatus, eos etiam qui erudite cum eo agerent, fefellit. Cumque studiosissimus et placidus maxime erga ejusdem sententiæ sectatores, tum eis qui aliter quam ipse sentirent, formidabilis plurimum fuit. Eis facillime, dummodo vellet, timorem incutere potuit : et rursum totus mutatus, ad comitatem se retulit. Talis ille fuit : sicuti qui cum cognovere, memoriæ mandarunt. Eo autem Ecclesiam gubernante, ingenium Joannis studiosi tulere persecutionem, cum quidem maxima et Orientis et Occidentis pars Ecclesiæ ejus communionem aversaretur. Quo tempore Ephesii impunitate arrepta, quæ eis visa sunt, omnia movere et mutare voluerunt. Itaque viros a bono pastore rite, et sicuti Deo gratum est, in thronis collatos ejecerunt, eisque profanos quosdam et impuros prorsus homines substituerunt, nulla exploratione manuum impositioni præeunte : quippè ita vana et facilis ea res visa est, ut ad episcopatum promptissime suscipiendum satis esset, si quis id modo vellet, aut aliquid donaret. Proinde qui dudum a Joanne exactorati fuerant, commode rerum talium contemptores aggressi, in Ecclesia sunt introducti, episcopatu (proh pudor!) pecunia redempto. Qui etiam Heraclidem illum, quem magnus Joannes Ephesi episcopum creaverat, suffragantibus ei aliis quoque septuaginta episcopis, ad annos, quatuor crudelissime carceri incluserunt : et postea dignitate ei abrogata (1), execrandum et manifestum cinædum, detestationis omnis plenum, tribuni Victoris eunuchum, in virginis viri throno (o vindicta et patientia Dei!) indignissime collocarunt.

(1) Nemo gradum sacerdotii venalitate pretii mercetur. Quantum quisque meretur, non quantum dare sufficit, æstimetur. Non pretio, sed precibus

ordinetur antistes. L. Si quemquam. C. de episc. et cler.

412 CAPUT XXX.

A

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

*De impurissimo Porphyrio, qui Antiochiæ Flaviano in episcopatu successit : et temporis ejus persecu-
tione, et de constitutione quam Arcadius promulga-
vit.*

Tum quoque magno Flaviano, Antiocheno episcopo, qui se cum Joannis adversariis non conjunxerat, et ad quietem æternam translatus fuerat, Porphyrius successit : vir quidam grandævus, non minus improbitate veterator, quippe quæ cum illo diligenti cura nutrita coarctat, quam ætate vetulus. Nam vita in libidine peracta, ne tempore quidem ipso quidquam de eo impetu remisit, atque in rebus turpibus ipsam quoque naturam vincere atque superare summopere contendit. Ubi vero eum etiam Antiochenæ ecclesiæ sedis per tyrannidem occupandæ cupido capit, cum urbs tota, more recepto, tempore suo ad spectacula in luco Daphnes effusa esset, Severiano et Acacio, necnon Antiocho in amicitiam suam allectis, et administris tyrannicæ cupiditatis assumptis (simile enim simili amicum prorsus est), prædonum more thronum conscendit, veluti lupus quidam, non pastor : eademque ipsa hora ordinationem ab eis accepit. A deo autem illis ea res deproperata est, ut receptos ritus plurimos in sacra initiatione prætermiserint. Porro operum tenebrarum patratores, sine suo maleficio tanto imposito, postea discesserunt, laxatis habenis sibi fuga consulentes, et per montes invios ad sua revertentes. At civitas ubi factum id sensit, ignem et materiam aliam incendio aptam manibus rapientes et congerentes, zelo scilicet divino et ipsi flagrantes, una omnes adversus eum iere, ipsum simul cum episcopi domo comburere volentes. Vitam namque ejus, quam improba et detestanda esset, non ignorabant. Quod sic agi postquam ille cognovit, præsi di pecunia corrupto suadet, ut et ipse furorem alium contra pietatis cœtum obarmet. Illicet armatorum manus contracta, et cohors majorum contra illos coacta est. Proinde illi in conspectum istorum contra euntium venire ausi non sunt. Interea ingens etiam persecutio excitata est adversus ecclesias Dei. Attici instinctu (neque enim cum hoc quoque communicare quisquam, propter eum quo Joannem maxime prosequerentur, amorem, volebat) jussiones imperiales passim circumferebantur, in hæc verba conceptæ : **413** « Si quis episcoporum cum Theophilo, Attico, Porphyrio communicare noluerit, extorris ecclesia esto, et facultatibus privator. Ex laicis autem seu popularibus qui magistratus gerunt, dignitate excidunt, milites cingulos deponunt. Vulgus autem et opifices auro damnantur. » Itaque qui sincere honestatem sequebantur, et res præsentibus non magni faciebant, ne quid absonum et veræ pietatis instituto indignum committerent, ad solitudines inhabitandas profugerunt. Quædam inviti etiam communicare cum illis coacti sunt, quibus scilicet gloria et opibus excidere magnum visum est. Monachi vero in Syria plurimi

Περὶ τοῦ ἀσχηστότου Πορφύριου τοῦ Ἀντιοχείας, ὃς μετὰ Φλαβιανὸν γέγονε, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν διωγμοῦ, καὶ τοῦ νόμου ὑπὸ Ἀρκάδιου ἔθετο.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὸν μέγαν Φλαβιανὸν μὴ τοῖς κατὰ Ἰωάννου συνθέμενον, ὃς τῆς Ἀντιόχου ἡγεῖτο πρὸς τὴν ἀγήριω λῆξιν μεταχωρήσαντα, Πορφύριος ἀνὴρ τις παμπάλαιος, οὐχ ἤττον δὲ γηραιὸς καὶ τὴν μαθητριαν, ἅτε δὴ καὶ σύντροφον καὶ ἡλικιωτὴν ἀκριβῶς αὐτὴν ἰσχυρῶς διεδέχετο· ὃς ἀκολασίᾳ συνεζηκῶς, οὐ τῷ χρόνῳ καθυφῆκε τι τῆς ἁφροσύνης· Ἐν γὰρ μὴν τοῖς ἀσχροῖς καὶ αὐτὴν ἐφιλονεικεῖ τὴν φύσιν ὑπερβαλεῖσθαι, καὶ ἤττω γὰρ εἶναι. Εἰς ἔφεσιν δὲ γενόμενος καὶ τῆς Ἀντιόχου ἐκκλησίας τυραννῆσαι τὸν θρόνον, ἐπέπερ ἡ πόλις ἄπισσα, εἰωθὸς δὲ, χρόνῳ εἰς τὰ κατὰ Δάφνην προὔκχευτο θέατρα, τοὺς περὶ Σεβηριανὸν καὶ Ἀκάκιον. Ἐτι δὲ καὶ Ἀντιόχον προσηταρισάμενος, καὶ ὑπουργοῦς τῇ τυραννικῇ ἐφέσει κτησάμενος (φίλον γὰρ παντὶ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον), ληστρικῶς ἀναβαίνει τὸν θρόνον, οἷά τις λύκος, καὶ οὐ ποιμῆν· καὶ ὑπ' ἐκείνων δὴ ἀΐθωρὸν τὴν χειροτονίαν λαμβάνει. Ἐπὶ τόσον δ' ἐκείνοις ἡ πράξις ἐσπούδαστο, ὡς καὶ τὰ πλείστα τῶν νενομισμένων τῇ ἱερᾷ μυσίᾳ παραλιπεῖν. Ἄλλ' οἱ τῶν σκοτεινῶν ἔργων βέταται, τέλος δὴθεν ἐπιθέντες τῇ κακουργίᾳ, ἔπειτα διεδίδρασκον ἀνέδρῳ φυγῇ κτησάμενοι δι' ἀθέτων ὀρέων οἴκαδε ἀπαγόμενοι. Ἢ δὲ πόλις ὡς εἰς ἀσθητὸν ἐγενόνη τοῦ πεπραγμένου, πῦρ μετὰ χειρὸς καὶ ὅση ἄλλη βλῆ εὐπρηστος ἐπιφερόμενοι, οὐχ ἤττον κἀκεῖνοι ζήλω βίῳ περικαίόμενοι, κατ' ἐκείνου πανδημει ἐχώρουσαν, αὐτοὶ σύνμα τῷ τῆς ἐπισκοπῆς οἴκῳ ἐμπρῆσαι σπουδάζοντες. Ἢδεῖσαν γὰρ τὸν ἐκείνου μάλιστα βίον, ὡς ἀνάγωγός τις ἄμα καὶ βδελυρὸς ἦν. Ὅ δὲ τὸ μελετωμένον διαγνοῦς, χρήμασι διαφθεῖρα· τὸν ἀρχοντα, ἐπειθε θυμὸν ἕτερον ἀνοηπλίζειν τῷ τῆς εὐσεβείας συστήματι. Καὶ δὴ στρατὸς ἐπίστατο, καὶ θίασοι κτηνῶν κατ' αὐτῶν συνηθορίζετο, μηδ' εἰς ὄψιν ἦκειν τοῖς ἀντιφερομένοις ἔων. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ διωγμὸς ἀνὲρ ἐπίστατο μέγιστος· διατάγματά τε βασιλικὰ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ὑποβαλλόντος Ἀττικοῦ, ἀπαντοχοῦ διεφροῖτων (καὶ γὰρ οὐδ' ἐκείνῳ τις κοινωνεῖν ἠξίον διὰ τὸ πρὸς Ἰωάννην μάλιστα φήτρον) τάδε κατὰ ῥῆμα διαγορεύοντα· « Εἰ τις τῶν ἐπισκόπων Θεοφίλῳ μὴ πέλιθοιο κοινωνεῖν, Ἀττικῷ τε καὶ Πορφύριῳ, ἀπόδητος ἔστω τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ὄντων ἀποστρεφείσθω. Τῶν δὲ λαϊκῶν ὅσοι μὲν ἐν τέλει, τῆς τιμῆς ἐκπιπέτωσαν, στρατιωταὶ δὲ τὰς ζώνας ἀποτιθέσθωσαν· ὅσον δὲ κοινὸν καὶ περὶ τέχνας ἐσχολακός, χρυσίῳ ἰκάνῳ προστιμηθέντες, καὶ τῇ ὑπερορῳ φυγῇ κατακρινέσθωσαν ὡς εἰκός. » Ὅσοι μὲν οὖν ἦσαν ἀπραιφνεῖς τοῦ καλοῦ, καὶ οὐδὲν μέγα ἐτίθεντο τὸ παρὸν, φεύγειν εἰσόντα, καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν, μηδὲν ἀπᾶδον οἰόμενοι δρᾶν, καὶ εὐσεβοῦς πολιτείας ἀνάξιον· οἱ δὲ καὶ ἄκοιτες κοινωνεῖν ἠναγκάζοντο, οἷς μέγα τὸ χρημάτων καὶ δόξης ἐκπεσεῖν ἐκρίνετο. Τῶν δ' ἐν Συρίᾳ πλείστα μοναχῶν τῆς Ἐκκλησίας χωρισθέντες, καθ' ἑαυτοῦς

τὰς συναῖξεις ἐποιοῦν· οὐ χάριν καὶ πολλῶν δεινῶν ἀπειράθησαν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῆς ἐς Ῥώμην προσελεύσεως τῶν εὐσεβῶν ὑπὲρ τῆς Ἰωάννου δίκης.

Ἄλλ' οὕτω κακῶς ἐχούσης τῆς Ἐκκλησίας, τῶν τινες ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ζήλω θεῖω διαφλεγέντες, ὑπὲρ Ἰωάννου καὶ τῆς πονηρῶς καὶ ἀθλῶς ἐχούσης Ἐκκλησίας, τῆς ἕω ἀπάραντες, τὴν προσθευτέραν κατελάβανον Ῥώμην, καὶ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην τραγωδίαν κατέλεγον, Ὀνωρίω παραστάντες τῷ βασιλεῖ, ἐτι δὲ καὶ Ἰννοκέντιω τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ. Μετὰ γὰρ τὸν πολλὸν ἐκείνου Δάμασον Σιρικός τὴν ἐπισκοπὴν διεδέχετο. Τοῦτου δὲ ἔτη πεντεκαίδεκα διανύσαντος, Ἀναστάσιος εἰς τὸν θρόνον ἀνήγατο. Μετὰ δὲ τοῦτον τρία ἔτη διαβιώσαντα Ἰννοκέντιος ταύτην ἐπλήρου τὴν διαδοχὴν. Καὶ ἃς ἐφέροντο δόντες ἐπιστολάς· τρεῖς δ' ἦσαν, ὧν μία μὲν τῆς χρυσῆς καὶ γλώττης ἐκείνης ἦν, τὰ συμπεσόντα πάντι κρῆς λεπτὸν διοῦσα· ἄλλη δὲ κοινὴ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως κλήρου ταντός· τρίτη δὲ τῶν τεσσαράκοντα ἐπισκόπων, οἱ τῆς Ἰωάννου μερίδος ἦσαν καὶ κοινωνίας. Ταύτας δὲ ἐγχειρίσαντες, τοσοῦτον ζῆλον ἐκείνοις ἀνήψαν περιπαθήσασιν τοῖς δεινοῖς, ὡς καὶ ἄμφω Ἀρχαδίῳ τῷ βασιλεῖ διαπέμψασθαι γράμματα, τὸν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις μακρὸν ὕπνον ἐκείνου διεγχαλοῦντας. Ἰτιῶντο δὲ καὶ τὴν δευτέραν ὑπερορίαν ὡς μὴ θεσμοῖς γεγενημένην ἐκκλησιαστικοῖς· καὶ χρῆναι, εἴπερ τι ἐκείνῳ μέλλον τοῦ τε κυρίως καλοῦ καὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν εἰρήνης, τὸν μὲν ἱερέα πάλιν εἰς τὸν οἰκεῖον ἐπανάγειν θρόνον· ἀθροῖσαι δὲ καὶ κατὰ Θεσσαλονίκην σύνοδον, ἃτε δὴ μέσον κειμένην τῶν ἐξ ἕω καὶ Ῥώμης ἠκότων· μεταστῆλλεσθαι δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Θεόφιλον, ὃς τάδε πάντα συνέχευ· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κανονικῆ καὶ ἀπαθεί διαίτη τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην ἅπαντα εὐθετησαι. Τοῦτου γὰρ χάριν πέμψαι καὶ τινὰς τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπων, συνελθῆσιν ἀγαθὴν καὶ ἀψευδῆ δίκην ταῖς καρδίαις κεκτεμένους. Ἐλεγον. Τοιαῦτα μὲν Ἀρχαδίῳ ὃ τε Ὀνώριος καὶ Ἰννοκέντιος ἐπεμπον· ἃ δὲ Ἰωάννη καὶ τοῖς ἐν κλήρῳ ἀντέγραφον, τοῦτοις τοῖς ῥήμασι περιείχοντο· ἅπερ ἐγὼ ἐκ τῆς Ῥωμαίων διαλέκτου ἐκάτερα εὐρών, εἰς Ἑλλήνα γλώσσαν μεταβληθέντα, ἐγραφε τοιαῦτα·

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Ἰννοκέντιου πᾶντα Ῥώμης ἐπιστολαὶ δύο πεμψθεῖσαι τῷ τε ἱερῷ Χρυσοστόμῳ ἐν ὑπερορίᾳ διάγοντι, καὶ τῷ κλήρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

εἰ καὶ πάντα δεῖ τὸν ἀναίτιον προσδοκᾶν τὰ χρηστά, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον αἰτεῖν, ὁμῶς καὶ παρ' ἡμῶν τὴν ἀνεξικακίαν συμβουλευόντων, τὰ καθήκοντα γράμματα διὰ Κυριακοῦ τοῦ διακόνου ἐξαπέσταλται· ὥστε μὴ πλέον δυνηθῆναι τὴν ὕβριν ἐν τῷ συντριβεῖν τὸ ἀγαθὸν συνειδῆς ἐν τῷ ἐλπίζειν. Οὐδὲ γὰρ ὀφείλει, διασχθῆναι ὁ τοσοῦτον λαῶν διδάσκαλος καὶ ποιμὴν, τοὺς ἀρίστους ἀεὶ καὶ πολλὰ

Ab Ecclesia se juncti, synaxes et conventus suos egere: quam ob causam multas etiam experti sunt ærumnas.

CAPUT XXXI.

De legatione quam pii Romam de Joannis judicio miserunt.

Cum Ecclesia ita affligeretur, episcopi quidam et clerici, divino zelo pro Joanne et Ecclesia, cujus tam malus et miserandus status esset, flagrantes, ex Oriente Romam veterem sunt profecti, gravemque tragœdiam istam Honorio imperatori et Innocentio Romæ episcopo commemorarunt. Nam post magnum illum Damasum, Siricius quindecim annis episcopatum Romanum tenuit. Ei autem defuncto, Anastasius subrogatus est. Qui ubi post triennium decessit, Innocentius locum ejus per successionem cepit. Tres illi secum attulere epistolas; quarum una aureæ illius linguæ erat, calamitates omnes exactissime recensens: secunda, totius Constantinopolitanæ urbis cleri communis; tertia, quadraginta illorum episcoporum, qui communionis et partium Joannis erant. Eis redditis, tantum in illis zelum accenderunt, propter calamitates eas dolentibus, ut ambo ad imperatorem Arcadium litteras dederint, diuturnum in rebus hujusmodi somnum ejus reprehedentes. Carpebant vero alterum quoque exsilium, quo Joannes præter ecclesiasticas sanctiones affectus fuerat: oportere affirmantes, si quæ illi veræ honestatis et Ecclesiæ tranquillitatis cura esset, **414** episcopum in sedem suam reduci, et synodum Thessaloniciæ, quæ in medio e Roma et ex Oriente venientibus sit, cogi. Theophilum etiam Alexandrinum, qui omnia ea miscuisset, acciri: atque ita demum canonico, nullisque affectionibus corrupto judicio, Joannis causam omnem rite et ordine decidi. Cujus rei gratia se Italos aliquot episcopos misisse addiderunt, conscientiam bonam et judicium rectum in cordibus suis obtinentes. Hæc sic ad Arcadium Honorius et Innocentius scripsere. Quæ vero Joanni etiam in clero rescripsere, ejuscemodi verbis continentur: quæ ego ex Romano sermone utraque in Græcam linguam translata inveni, et historiæ huic adjeci. Epistola ad Joannem sic habet:

D

CAPUT XXXII.

Innocentii papæ Romani epistolæ duæ, sancto Chrysostomo exsuli et clero Constantinopolitano missæ.

εἰ Tametsi innocentem bona omnia expectare, et a Deo misericordiam petere conveniat, tamen nos quoque, qui tolerantiam malorum suasores sumus, litteras hasce, pro eo atque decuit, cum Cyriaco diacono ad te dedimus, ne adversariorum injuria plus possit, dum affligit, quam bona conscientia, dum in spe cum illa luctatur. Non enim opus est doceri te, tot populorum doctorem et pastorem,

optinios quosque sæpe atque adeo semper probari, an in vigore patientiæ persistent, neque alicui dolorum labori cedant. Et est profecto restabilis et firma, conscientia bona in malis quæ injuste accidunt, omnibus: quæ nisi quis patientia vincat, indicium de se malæ suspicionis præbet. Omnia namque sustinere debet, qui Deo primum, deinde suæ quoque confidit conscientiæ. Quandoquidem bonus atque honestus vir exerceri ad patientiam maxime potest, vinci autem non potest. Nam mentem ejus divinæ custodiunt Scripturæ. Abundant autem exemplis lectiones sacræ, quas populo tradimus: et omnes prope sanctos variis modis et continenter malis afflictos esse, cum fide attestantur; quippe qui tanquam in aliquo judicio explorati, tandem sic ad coronam patientiæ pervenere. Consoletur igitur charitatem tuam, frater reverendissime, conscientia tua, quæ in tribulationibus solatium virtutis obtinet. **415** Inspiciente namque ipso Domino Christo, in portu pacis, pura constabit conscientia. » Hæc Innocentius ad divum Chrysostomum scripsit. Epistola autem ad clericos hæc est: « Innocentius episcopus presbyteris et diaconis, totique clero et populo Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ sub Joanne episcopo est, fratribus dilectis, salutem. Ex litteris dilectionis vestræ, quas per Germanum presbyterum et Casianum diaconum ad nos dedistis, scenam malorum, quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine cognovi: et quibus ærumnis malisque fides laboret, repetita sæpius lectione perspexi. Cui rei sola patientiæ consolatio medetur. Dabit enim brevi Deus noster afflictionibus tantis finem, quas sustinuisse proderit. Sedenim hanc ipsam necessariam consolationem, in initio epistolæ dilectionis vestræ positam, consilium propositumque vestrum laudantes intelleximus, multa patientiæ testimonia complectentem. Consolationem namque nostram, quam ad vos scribere debuimus, litteris ipsi vestris præoccupastis. Eam siquidem laborantibus Dominus noster præbere patientiam solet, ut in ipsis tribulationibus se ipsos Christi servi solentur, secum ipsi reputantes, eadem antea sanctis, quæ ipsi patiuntur, accidisse. Sed et nos ex ipsis litteris vestris afferre vobis solatium possumus. Non enim ab eo, ut vobis condoleamus, alieni sumus: siquidem et nos in vobis affligimur. Quis namque ferre possit, quæ ab illis designantur, quos maxime conveniebat pacificæ tranquillitatis et concordiæ studiosos esse? Nunc insolito more sedibus ecclesiarum suarum innocentes ejiciuntur episcopi. Quod sane primus frater et collega noster, episcopus vester Joannes, per injuriam est passus, causa iudicata, et crimine neque objecto, neque audito. Quæ vero hæc prohibita ratio est, ut iudicij specimen non servetur, aut de causa non quaratur? In locum viventium episcoporum alii subrogantur: quasi, qui ab ejusmodi delictis prorumpunt, a quopiam judicari possint recte quidquam vel dicere vel facere

Α κίς δοκιμάζεσθαι, εἰ ἐν τῇ ἐκμῇ τῆς ὑπομονῆς παραμένουσι, καὶ οὐδενὶ πόνῳ κακοπαθείας ὑποπίπτουσι. Καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς βέβαιον πρᾶγμα τὸ συνεῖδῃς εἰς πάντα τὰ ὀδίκως συμπίπτοντα· ἅπερ εἰ μὴ νικῆσῇ τις ὑπομένων, τεκμήριον φαύλης ὑπολήψεως ἐκφέρει. Πάντα γὰρ ὑπομένειν ὀφείλει, τῷ Θεῷ πρῶτον, εἶτα καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθῶς συνεδόντι· ἵπότε μάλιστα γυμνάζεσθαι εἰς ὑπομονὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δύναται, νικᾶσθαι δὲ οὐ· ἐπειδήπερ αὐτῷ τὴν διάνοιαν αἱ θεῖαι Γραφαὶ φυλάττουσι· περιτετεύουσι γὰρ ὑποδείγμασιν αἱ θεῖαι ἀναγνώστεις ἄς τοῖς λαοῖς παραδιδόμεναι· αἰτινες πάντας σχεδὸν τοὺς ἀγίους καταπεπονῆσθαι διαφόρως καὶ συνεχῶς ἐπιστάσαντο, καὶ δοκιμάζεσθαι καθάπερ ἐν τινι διαγνώσει· οὕτω τε εἰς τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ἐληλυθέναι. Παραμυθεῖτω τὴν ἀγάπην σου αὐτῷ τῷ συνεῖδῃς, ἀδελφε· τιμιώτατε, ὅπερ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχει τὴν παραμυθίαν τῆς ἀρετῆς. Ἐποπετεύοντος γὰρ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἐν τῷ λιμένι τῆς εἰρήνης καθυρισθεῖσα ἡ συνεῖδησις στήσεται. » Ταῦτα μὲν πρὸς τὸν θεῖον Χρυσόστομον Ἰννοκέντιος ἔγραψεν· ἃ δὲ καὶ πρὸς τοὺς κληρικούς, ἐν τούτοις ἔσεν· « Ἰννοκέντιος ἐπίσκοπος, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας τοῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν. Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅτινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Κασσιανοῦ τοῦ διακόνου ἀπεστάλακατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν ἣν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐθήκατε ἐν μερίμνῳ φροντίδι, κατέμαθον· ὅσαι τε ἡ πίστις κάμνει ταλαιπωρίαις καὶ πόνοις, ἐπαναληφθεῖσαι· πολλάκις τῇ ἀναγκῶσει κατείδον. Ὅπερ πρᾶγμα μόνῃ ἡ παράκλησις τῆς ὑπομονῆς ἴσται. Δώσει γὰρ ἐν τάχει ὁ ἡμέτερος Θεὸς ταῖς τοσαύταις θλίψεσι τέλος, καὶ ταῦτα συνοίσει συνεννησθῆναι. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν παράκλησιν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης· κειμένην, ἐγκωμιάζοντες ὑμῶν τὴν πρόθεσιν ἐπεγνώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑπομένειν μαρτυρίας περιέχουσαν. Τὴν γὰρ ἡμετέραν παράκλησιν, ἣν ὀφείλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, τοῖς ὑμετέροις γράμμασι προσεφάσαμε. Ταύτην γὰρ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος Δεσπότης ὑπομονὴν παρέχειν εἴωθεν· ἵνα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι τυγχάνοντες, ἑαυτοὺς οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι παραμυθῶνται, ἀναλογιζόμενοι ἐν αὐταῖς· καὶ πρότερον γεγενῆσθαι τοὺς ἀγίους ἅπερ αὐτοὶ πάσχουσι. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων δυνάμεθα ὑμῖν προσεγγεῖλαι παράκλησιν· οὐ γὰρ τοῦ συναγεῖν ὑμῖν ἔσμεν ἀλλότριος, ἐπειδήπερ καὶ ἡμεῖς κολαζόμεθα ἐν ὑμῖν. Τίς γὰρ ἐνέγκαι δύνησεται τὰ ἐξαμαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων; οὕστινας ἐχρὴν μάλιστα τοῦ γαληνοῦ τῆς εἰρήνης, καὶ αὐτῆς σπουδιστάς εἶναι τῆς ὁμοιοῦς. Νῦν ἐξηλλαγμένῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς προεδρίας τῶν ἰδίων ἐκκλησιῶν ἐξωθούνται ἀθῶοι ἱερεῖς. Ὅ δὲ καὶ πρῶτος, ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ σὺλλειτουργγὸς Ἰωάννης· ὁ ἡμέτερος ἐπίσκοπος, ἀδίκως πέποιθε, μηδεμίαν τυχῶν ἀκροάσεως· οὐδὲν ἐγκλήμα ἐπιφέρεται, οὐδ' εἰσακούεται. Καὶ τί, ἡ ἀπηγορευμένη ἐπίνοια, ἵνα

μη πρόφασις κρίσεως γένηται ἢ ζητηθῆ; Εἰ τό- A
 πους ζώντων ἱερέων ἄλλοι ἀποκαθίστανται· ὡς δυ-
 ναμένων τῶν ἐκ τοιοῦτου πλημμελήματος· ὀρωμέ-
 νων, ὀρθῶς τι ἔχειν, ἢ πεπράχθαι, ἢ ὑπὸ τινος
 κριθῆναι; Οὐδὲ γὰρ πώποτε παρὰ τῶν πατέρων τῶν
 ἡμετέρων τοιαῦτα τετολησθαι ἐγνώκαμεν· ἀλλὰ
 μᾶλλον κακωλύσθαι τὸ μηδενὶ εἰς τόπον ζώντος
 χειροτονεῖν ἄλλον δεδοσθαι ἐξουσίαν. Οὐ γὰρ χειρο-
 τονία ἀδόκιμος τὴν τιμὴν δύναται ἀφελῆσθαι τοῦ
 ἱερέως· ἐπειδὴ περ οὐδὲ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι
 ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσταται· ὅτι καὶ περὶ τῆς
 τῶν κανόνων παραφυλακῆς τούτοις δεῖν ἐπιεσθαι
 γράφομεν, οἵτινες ἐν Νικαίᾳ εἰσὶν ὀρισμένοι· οἷς
 μόνοις ὀφείλει ἐξακολουθεῖν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία,
 καὶ τούτους γνωρίζειν. Εἰ δὲ ἕτεροι ὑπὸ τινων
 προσφέρονται, οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νι- B
 καίᾳ διαφωνοῦσι, καὶ ὑπὸ αἰρετικῶν ἐλέγχονται συν-
 τετάχθαι, οὗτοι παρὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων
 ἀποβάλλονται. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν εὐρε-
 θέντα, ταῦτα οὐκ ἔστι τοῖς καθολικοῖς πρόσω-
 πᾶπται. Ἄει γὰρ διὰ τῶν ἐναντιῶν καὶ ἀθέσμων τῶν
 τῶν ἐν Νικαίᾳ μειοῦν βουλῆν ἐθέλουσιν. Οὐ μόνον
 οὖν λέγομεν τούτοις μὴ δεῖν ἐξακολουθεῖν, ἀλλὰ
 μᾶλλον αὐτοὺς μετὰ αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν
 δογμάτων εἶναι κατακριτέους· καθάπερ καὶ πρότε-
 ρον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν πρὸ
 ἡμῶν ἐπισκόπων. Τὰ γὰρ πραχθέντα κατακρίνεσθαι
 μᾶλλον προσῆκεν, ἢ ἀντικρυς τῶν κανόνων γενό-
 μενα, ἔχειν τινὰ βεβαιότητα, ἀδελφοὶ τιμώτατοι.
 Ἄλλὰ τί κατὰ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῇ παρόντι C
 ποιήσομεν; Ἀναγκαῖα ἐστὶ διάγνωσις συνοδική, ἣν
 καὶ πάσαι ἐφημεν συναθροιστέαν. Μόνη γὰρ ἐστὶν
 ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστεῖ-
 λαι καταιγίδων· ἥς ἵνα τύχημεν, χρῆσιμον τέως
 ὑπεριθῆσθαι τὴν ἱατρειάν τῇ βουλήσει τοῦ μεγάλου
 Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
 Πάντα ὅσα νῦν τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν τῶν
 πιστῶν δοκιμασίαν τετάρακται, πρᾶνθῆσεται.
 Οὐδὲν ὀφειλομεν τῇ στερόδότητι τῆς πίστεως, παρὰ
 τοῦ Κυρίου ἀπελπῆσαι. Καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκε-
 πτόμεθα, ὃν τρόπον ἡ σύνοδος οἰκουμενικῶς συν-
 αχθεῖη, ὅπως τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ καὶ ταραχῶδεις
 κινήσεις παύσωνται. Ὑπομεινωμεν οὖν τέως· καὶ
 τῷ τελεῖται τῆς ὑπομονῆς ὀχυροῦμενοι, ἐλπίσωμεν
 πάντα τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀποκατασταθῆναι. D
 Πάντα δὲ ὅσα ὑμᾶς ὑφίστασθαι εἰρήκατε, καὶ πρό-
 τερον συνδραμόντων εἰς τὴν Ῥώμην τῶν ἡμετέρων
 ἐπισκόπων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διαφόροι; χρόνοις,
 τουτέστι Δημητρίου, Εὐλυσίου καὶ Παλλαδίου, οἵτινες μεθ' ἡμῶν ἦσαν, τελεῖται ἐρωτήσῃ μεμαθῆκα-
 μαν. Ἔταῦτα καὶ τὰ πρὸς τοὺς κληρικοὺς διελάμβανον γράμματα· ἐξ ὧν συνάγειν ἔστιν, ὅποια τις ἦν
 ἐκεῖνῳ ὑπὲρ Ἰωάννου γνώμη τε καὶ σπουδῆ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

*Ἐπερὶ τῶν ἐκ Ῥώμης κρέσθων, ὅσα πεπόνθασιν
 ὑποβολαῖς Εὐδοξίας καὶ Ἀττικῆς.*

Τὰ γοῦν τοιαῦτα γράμματα, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῆς
 συνόδου ψῆφον, ἢ διὰ τὴν Ἰωάννου αἰτίαν ἐν Ἰταλίᾳ

(1) Sozom. scribit, episcopus quinque, et presby-
 teros duos Ecclesie Rom. ad Honorium et Arca-

PATROI. GR. CXLVI

posse? Nunquam sane patres nostros talia ausos
 416 fuisse, sed potius vetuisse cognovimus, ne
 cui in locum viventis per ordinationem alium sub-
 stituendi sit potestas. Minime enim ordinatio reproba
 honorem adimere episcopo potest: quandoquidem
 neque episcopus ille esse potest, qui iniique substi-
 tuitur. Nam quantum ad canonum observantiam,
 attinet, canonibus obsequendum esse scribimus,
 qui Nicææ sunt decreti: quos solos consecrari de-
 cet Ecclesiam catholicam, et eos in medium afferre.
 Sin alii a quibusdam proferuntur, a Nicænis ca-
 nonibus dissonantes, et hæreticos auctores referen-
 tes, ii a catholicis episcopis rejiciuntur. Hæretico-
 rum namque inventa catholicis canonibus non sunt
 adnectenda. Semper etenim illi per contraria et
 nefaria decreta, Patrum Nicænorum consilium nu-
 nuere intendunt. Quapropter non solum hoc dici-
 mus, istos sequendum non esse, verum etiam cum
 hæreticis et schismaticis seu dissidiosis dogmatibus
 condemnandum: quemadmodum antea in Sardicæ
 concilio ab episcopis, qui nos præcesserunt, fac-
 tum est. Nam quæ sic perperam subintroducuntur,
 magis damnare convenit, quam ut quæ directe
 contra canones statuuntur, aliquam habeant, fra-
 tres reverendissimi, firmitatem. Cæterum quid
 contra istos in præsentia agendum? Synodali co-
 gnitione peropus est, quam dudum etiam cogendam
 esse censuimus. Sola enim illa talium procellarum
 motus sopire potest: quam ut obtineamus, utile
 nunc fuerit, medicinam et opem hanc ad volunta-
 tem magni Dei et Christi ejus, Domini nostri, re-
 ferre. Omnia quæ diaboli invidia, ad fidelium ex-
 plorationem sunt perturbata, pacabuntur. Stabili-
 tate fidei nihil non sperare a Domino debemus.
 Nos quidem multum deliberamus et dispicimus,
 quomodo universalis synodus congregetur, ut de
 voluntate Dei turbulenti isti motus compescantur.
 Itaque interea sustineamus; et patientiæ muro
 circumvallati, omnia auxilio Dei nostri restitutum
 iri speremus. Quæcunque vero vos sustinuisse
 scripsistis, ea quoque omnia antea, quamvis diver-
 sis maxime temporibus, a collegis vestris episcopis,
 Demetrio, Eulysio et Palladio, qui Romam vene-
 runt, et nobiscum fuerunt, percunctatione accu-
 rata cognovimus. 417 Hæc sunt, quæ ad cleri-
 cos ab Innocentio datæ litteræ continebant: ex
 quibus colligere licet, quæ illi sententia et studium
 de Joanne fuerit.

CAPUT XXXIII.

*De legatis Roma missis, qualia ii Eudoxiæ et Attici
 suggestione sint passi.*

Litteræ ipsæ tales fuere. Insuper vero synodi
 decreto (1), quæ Joannis causa in Italia coacta fuit,

dium esse missos, qui locum et tempus synodi
 cogendæ peterent, lib. viii, cap. ult.

33

in manus recepto, Dei amans Æmylius Beneventi episcopus, Cathegius et Gaudentius, cum Valentio et Bonifacio presbyteris, Roma Byzantium profecti sunt. Sequebantur eos Cyriacus et Demetrius, una cum Palladio et Eulysio, qui Joannis partium studiosi eo venerant, et tragœdiam malorum omnem illis exposuerant. Cum autem in Græciam pervenissent, in manus tribuni cujusdam, qui insidias eis telenderat, inciderunt. Non enim latere potuerunt feminarum pessimam Eudoxiam legationis ejus mandata. Et quod eorum sententiæ seu consilio, qui legationem eam miserant, arte quadam adversaretur, actiones eorum contrariis actionibus prævenit. Quapropter Thessalonicam illis videre, atque papæ litteras, quas ad ejus urbis episcopum Anysium ferebant, reddere permissum non est. Sed duobus navigiis impositi, postquam in unum ex suburbiis Constantinopolitanæ civitatis, quod Athyras vocatur, pervenerunt, per vim in custodiam sunt conjecti : quibus per calumniam objectum est, quod ditionem alienam ultra terminos suos turbarent, et cum Orientalis imperii contumelia ibi adessent. Romani igitur, et Cyriacus episcopus, quique cum eo erant, seorsim quisque in custodias inclusi, torti sunt et ærumnis plurimis affecti, ut litteras flagitatas proferrent. Postquam autem illi se eas non prius daturus esse affirmarunt, quam imperatorem vidissent, utpote ad eum legati, postremo Valerius quidam, ex feritate et temeraria audacia nomen et celebritatem aucupans, episcopi unius, apud quem litteræ erant, pollice fracto, scripta ipsa et vascula quædam, adhæc quidquid illis ad res necessarias parandas erat argenti, ei eripuit : id quod ille non sine maligno consilio fecit, ut sumptibus omnibus spoliati, facere aliquid illi, quod prohibitum est, necessitate adigerentur. **418** Postridie ejus diei alii plurimi affuere, sive ab ipsa Augusta, seu ab Attico missi : qui ab illis petierunt, ut tribus millibus nummorum aureorum receptis, cum Attico communicarent, Joannis autem causam despicerent. Hoc illi se facturos prorsus negarunt. Accidit enim divinitus quiddam, quod eam rem prohibuit. Nam uni ex Æmylii diaconis, Paulo nomine, viro casto et moderato, divum Apostolum Paulum apparentem dixisse ferunt : « Videte quomodo accurate (seu circumspicite) ambuletis, dies enim mali sunt ; » promissam forte fraudem sic inhibentem. Sedenim cum illi promissionem seu conditionem oblatam non reciperent, sed redditum in Romanam urbem precibus peterent : Valerius, qui egregium illud viri optimi facinus in pollice patravit, ad male agendum strenuus, putri cuiquam et vetustate squalido navigio eos commissos, exitium eis struens videlicet, Romam reverti jussit. Illi cum summo periculo navigantes, ægre Lamysacum appulerunt. Inde navi mutata, quatuor mensibus elapsis Romam pervenerunt, et apud lunocentium papam sigillatim quæ eis accideret,

συνέστη, ἀνὰ χεῖρας λαβόντες οἱ περὶ τὸν Θεοφιλεῖ Αἰμύλιον, Βενεθενδοῦ δὲ οὗτος· ἐπίσκοπος, Καθήμενος τε καὶ Γαυδέντιον, σὺν Οὐαλεντίῳ καὶ Βονιφάτιῳ τοῖς πρεσβυτέροις, ἐκ Ῥώμης πρὸς τὸ Βυζάντιον ἤσαν. Εἴπετο δ' αὐτοῖς Κυριακὸς καὶ Δημήτριος, σὺνάμα Παλλαδίῳ καὶ Εὐλύσιῳ· οἱ τῆς Ἰωάννου μερίδος ὄντες, ἐκεῖσε δὴ παρεγένοντο, καὶ πάντα ἐκείνοις ἐξετραγώδησαν. Ἀνὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γενόμενοι, ὑπὸ τινι ἐνεδρευόντι τῶν χιλιάρχων εἰς χεῖρας ἐμπίπτουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἦν λαθεῖν τὴν πονηροτάτην γυναικῶν Εὐδοξίαν τὰ τῆς στελλομένης πρεσβείας. Ἀντιτεχνωμένη δὲ τῇ γνώμῃ τῶν ἀποστειλάντων πρόφθηνεν ἀντιπράττουσα. Θεσσαλονικίην μὲν οὖν οὐ συνεχώρον ἐκείνους ἰδεῖν· οὐδὲ γὰρ ἂ πρὸς τὸν ἐκείνης ἐπίσκοπον Ἀνύσιον τοῦ πάππα ἐπεφέροντο γράμματα, δοῦναι εἶων. Δυσὶ τοίνυν πλοίοις τούτους ἐπιβαλόντες, ἐπεὶ ἐς προάστειον τῆς πόλεως, ὃ Ἀθύρας καλεῖται, ἐφθάνον, βιαίως εἶργον φρουρᾶ, ἅτε δῆθεν ὑπερόριον ἐνοχοῦντας· ἀρχὴν, καὶ ἐπὶ ὕβρει τῆς ἐνθάδε βασιλείας γεγεννημένους, διαβολὴν κατεσκεύαζον. Οἱ τε οὖν Ῥωμαῖοι, καὶ οἱ περὶ τὸν ἐπίσκοπον Κυριακὸν ἐγκλεισθέντες χωρὶς, ἠτάζοντο, καὶ δεινοὶς πλείστοις περιεβάλλοντο, τὰ γράμματα ἀπαιτούμενοι. Ἦς δ' ἐκείνοι τὸ μὴ δοῦναι δισχυρίζοντο πρότερον, εἰ μὴ βασιλεὺς θεάσαιτο, πρέσβεις ὄντες, τέλος Οὐαλλέριος τις ἐκ θηριωδίας καὶ ἰταμότητος ὄνομα ἑαυτῷ περιθεῖναι βουλόμενος, ἐνὸς τῶν ἐπισκόπων τὸν ἀντίχειρα διακλάσας παρ' ᾧ τὰ γράμματα ἦν, αὐτὰ τε ἀφείλετο τὰ πυκτὰ, καὶ τινα σκεύη, καὶ ὅσα δὴ πρὸς ὧνησιν τῶν ἐπιτηδείων ἀργύρια ἦσαν, οὐκ ἄπο καὶ τοῦτο πονηρᾶς γνώμης διαπραξίμενος, ἵνα τῶν πρὸς χρεῖαν ἐνδεεῖς καταστάντες, πράξαι τι τῶν ἀπηγορευμένων ἀναγκασθεῖεν. Τῇ δὲ ὑστερατᾷ ἄλλοι τε πλείστοι παρήσαν, ἐκ' ἐκ τῆς βασιλείας, εἴτε καὶ παρ' αὐτοῦ δὴ πεμφθέντες τοῦ Ἀττικοῦ· οἱ καὶ ἤξινον, τριχιλίους λαβόντας χρυσοῦς, κοινωνῆσαι μὲν Ἀττικῷ, τῆς δὲ Ἰωάννου δίκης καταφρονεῖν· τοὺς δὲ πάμπαν ἀπαγορευῶσαι. Συνέθη γὰρ τι καὶ θεϊότερον εἶργον, μάλα τὴν πράξιν. Ἐνὶ γὰρ τῶν Αἰμυλίου διακόνων, Παύλῳ τὴν κλήσιν, σὺφρονι καὶ μετρίῳ ἀνδρὶ, τὸν θεῖον ἀπόστολον Παῦλον ἐπιφανέντα εἰπεῖν λέγεται· « Βλέπετε πῶς ἀκριθῶ· περιπατεῖτε· αἱ ἡμέραι γὰρ πονηραὶ· ὡς τὴν ὑπεσχρημένην ἀπάτην ἐπέχοντα. Μὴ τὴν εἰσηγησιν τοίνυν εἰσεδαμένων, ἀλλὰ τὴν ἐς Ῥώμην ἀντιβολούντων ἐπάνοδον, Οὐαλλέριος ὁ τὸ τοῦ ἀντίχειρος ἀριστούργημα διαεπραγμένους, δεῖνός ὢν καὶ κακοῦργῆσαι, σαπρῶ τινι καὶ γεγηρακότη πλοῖῳ τούτους πιστεῦσας, ὡς ἂν πρόνοιαν ἀπωλείας πραγματευόμενος, πρὸς τὴν Ῥώμην ἀνάγεσθαι παρηγγύα. Καὶ δὴ τῷ πλῶν ἐν χρῶ κινδύνου μόλις τῇ λαμψάκῳ προσσχέιν ἐξεγένετο. Ἐκεῖθεν δὲ τὸ ἀκάτιον ἀμειψόμενοι, τεττάρων παραψηχότων μηνῶν, τὴν Ῥώμην κατέλαθον· καὶ Ἰννοκεντικῷ τῷ πάππα ἐμφανισθέντες, κατὰ μέρος τὰ συμπεσόντα ἀνήγγελλον, μηδὲν εἰδότες, εἰ τι δὴ τοῖς περὶ Κυριακὸν ἐπεγένετο· ἀλλὰ μηδὲ περὶ Ἰωάννου, ὅ τι δὴ αὐτῷ συνέθη μαθεῖν ἐξισχύσαντες. Ἄ δὴ τὸν καθ' ὅσον Ἀρχάδιον διελάμβανε τῶς, ὡς ὕστερον ὑπέπρεξε μαθεῖν. Ἐπὶ δὲ

τούτοις πλείστα ἀγανακτήσας ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Ἰννοκέντιος, τοιάνδε συνθέμενος τὴν ἐπιστολήν, τοῖς περὶ Ἀρκάδιον, Ἀττικόν τε καὶ Θεόφιλον ἐξιπέστειλεν, ἀφορισμῶ καὶ καθαιρέσει αὐτοὺς ὑποβάλλουσαν· καὶ ταῦτα μαθὼν, οὐ πολλῶ ὕστερον καὶ τὴν τελευταίην τῷ Πατρὶ ἐπιστῆναι, ἐπὶ πόρῳ τῆς ἐξορίας ἀπαγομένῳ, ὡς μικρὸν προΐόντες δηλώσομεν. Ἡ μέντοι ἐπιστολὴ τούτοις τοῖς ῥήμασι περιελήπτο·

in longius exsilium abductum, quemadmodum hujusmodi conscripta fuit :

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Ἐπιστολὴ Ἰννοκέντιου πᾶσα Ῥώμης πρὸς Ἀρκάδιον καὶ Εὐδοξίαν, ἀφορισμῶ αὐτοὺς ὑποβάλλουσα. B

« Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου βοᾷ πρὸς Θεὸν κατὰ σοῦ, βασιλεῦ, ὡς ποτὲ Ἄβελ τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου Κάιν· καὶ παντὶ τρόπῳ ἐδικηθῆσεται. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο πέπραχας, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης διωγμὸν μέγαν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συνεστήσω. Ἐξέσωσας τὸν μέγαν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἀκρίτως, συνεκδιώξας αὐτῷ καὶ τὸν Χριστόν· οὔτε γὰρ οὕτως δούρομαι περὶ ἐκείνου (οὗτος γὰρ τὸν κληρὸν ἔλαχε μετὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ), κἄν ἦ ἀφόρητος ἡ συμφορὰ· ἀλλὰ θλίβομαι, φροντίζων πρῶτον μὲν τῆς σωτηρίας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ περὶ τῶν στερηθέντων καὶ λιμωξάντων τῆς ἐκείνου πανσόφου καὶ πνευματικῆς θείας διδασχῆς καὶ νοουθεσίας. Οὐ γὰρ μόνον ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν ἐκκλησία ἐξημώθη τῆς ἐκείνου μελιβρύτου γλώττης, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ὑψηλὸς ἐχέφραυεν, ἀπολέσασα τοιοῦτον ἔνθεον ἄνδρα, πειθηρίας μίσε γυναικὸς παραχωρησάσης τοῦτο γενέσθαι τὸ δραματούργημα. Πλὴν ἐκδέχεται τὴν ἐντεῦθεν τιμωρίαν καὶ τὴν μέλλουσαν ἀτελεστέτητον κόλασιν, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας ἐπερχομένην αὐτῇ. Εἰ γὰρ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸν βίον κατέλειπε, τὴν πίστιν τηρήσας, καὶ στηρίξας τοὺς σαλευομένους· ἀλλ' εἰς ἀληκτον αἰῶνα τὴν ἀδαπάνητον τρυφήν καὶ ἀθάνατον ζωὴν ἐκλήρονόμεν. Ἡ δὲ μία Δαλιδᾶς Εὐδοξία, κατὰ μικρὸν τῷ ξυρῷ τῆς πλάνης ξυρήσασά σε, ἐπήγαγεν εἰς αὐτῇ κατάραν ἐκ πολλῶν στομάτων, θεσπέυσασα φορτίον ἀμαρτημάτων βαρὺ καὶ δυσθάστακτον, προσθεῖσα τοῦτε τοῖς πρῶν αὐτῆς ἀμαρτήμασι. Διὸ ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος καὶ ἀμαρτωλὸς, ὡς πιστευθεὶς τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου, ἀφορίζω σέ τε κακείνην τῆς μεταλήψεως τῶν ἀχράντων μυστηρίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παντοῖον ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ὄντα τοῦ τάγματος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τομῶντας ἐπιχειρήσαι καὶ μεταδοῦναι ὑμῖν, ἀφ' ἧς ὥρας ἀναγινώτέ μου τὸν παρόντα δεσμὸν, ὅπερ καθαιρέσιν εἶναι. Εἰ δὲ βιάσθῃ τίνα, ὡς ἐξουσιασται, καὶ παρεξέλθητε τοὺς δολέντας ὑμῖν κανόνας παρὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῶν ὁγίων ἀποστόλων, ἔσεσθε ἐπιστάμενοι, ὡς πρῶτον

renuntiaverunt, nihil scientes, quid vel Cyriaco ejusque comitibus, vel Joanni ipsi acciderit. Hæc tum segnem Arcadium latuere : id quod postea animadvertere licuit. Hisce vero de causis Innocentius Romanus episcopus plurimum indignatus, epistolam compositam ad Arcadium, Atticum et Theophilum dedit, qua illos excommunicationi et exactioni subiecit, cum quidem cognovisset, non multo post Patrem illum mortem oppetiisse, paululum progressi exponemus. Epistola verbis

419 CAPUT XXXIV.

Epistola Innocentii papæ Romani ad Arcadium et Eudoxiam, excommunicationi eos subjiciens.

« Vox sanguinis fratris mei Joannis clamat ad Deum contra te, o imperator, sicuti quondam Abel justi contra parricidam Cain; et is modis omnibus vindicabitur. Nec id modo admisisti, sed etiam pacis tempore persecutionem magnam adversus Deum et Ecclesiam ejus conciasisti. Ejecisti e throno suo, re non judicata, magnum totius orbis doctorem, et una cum eo Christum persecutus es. Neque de illo ita queror (sortem enim, seu hæreditatem cum sanctis apostolis in Dei et Servatoris nostri Jesu Christi regno consecutus est), quamvis intolerabilis jactura ea sit : sed affligor propterea, quod primum de animarum vestrarum salute, deinde de eis qui sapientissima, spirituali et divina doctrina et institutione ejus orbat, fame verbi Dei conciantur, sum sollicitus. Non enim ecclesia tantum Constantinopolitana mellite illius lingue jacturam fecit, sed et orbis sub sole totus ad orbitatem redactus est, viro tam divino amisso, persuasione unius mulieris, fabulam hanc et spectaculum exhiberi sinente. Verum excipiat illa et præsentem hic pœnam et futurum sempiternum supplicium non post multos hosce dies ei adveniens. Tametsi enim beatus Joannes vitam reliquit, fide servata, et fluctuantibus confirmatis; in æterna tamen sæcula sempiternarum deliciarum et immortalis vitæ hæreditatem est consecutus. Nova autem Dalila Eudoxia, quæ paulatim te erroris seu seductionis novacula totondit, execrationem ex multorum ore sibi ipsi introduxit, grave et quod gestari nequeat peccatorum pondus colligans, atque id prioribus peccatis suis superaddens. Itaque ego minimus, et peccator, cui thronus magni apostoli Petri creditus est, segrego et rejicio te et illam a perceptione immaculorum mysteriorum Christi Dei nostri : episcopum etiam omnem, aut clericum ordinis sanctæ Dei Ecclesiæ, qui administrare aut exhibere ea vobis ausus fuerit, ab ea hora qua præsentis vinculi mei legeritis litteras, dignitate sua excidisse, decerno. 420 Quodsi, ut homines potentes, quemquam ad id vi adegeritis, et canones vobis a Servatore per sanctos apostolos traditos transgressi fueritis,

scitote non parvum id vobis peccatum fore, in horrenda illa iudicii die : cum neminem huius vitæ honor et dignitas adjuvare poterit, arcana autem et abdita cordium sub oculos omnium effundentur atque exhibebuntur. Arsacium, quem pro magno Joanne in thronum episcopalem produxistis, etiam post obitum exactoramus, una cum omnibus qui consulto cum eo communicarunt episcopis, cujus etiam nomen sacro episcoporum albo non inscribatur. Indignus enim eo honore est, ut qui episcopatum quasi adulterio polluerit. Omnis siquidem plantatio, quæ a Patre nostro in cælis plantata non est, eradicabitur¹. Ad Theophili abrogationem addimus excommunicationem, anathematismum et absolutam a Christianismo alienationem. » Hæc Innocentius pro Joanne pugnans scripsit. Neque vero etiam Atticum, qui post Arsacium thronum magni illius involavit, non accusavit. Verum ut ea res composita postea sit, historia loco suo ostendet.

CAPUT XXXV.

De incursione gentium barbararum in fines Romanos, eo tempore facta : et de exortis tyrannis, Stilicone, Alaricho, Attalo, Saro, et aliis : et ut ab Alaricho Roma sit capta : et de formosæ cujusdam Romanæ mulieris castitate.

Eadem tempestate, sicuti in omnibus episcoporum dissensionibus reperire est, res etiam publicæ tumultibus sunt repletæ. Hunni namque Istrum transgressi, Thraciam vastantes percurrerunt, Huldam (1) ducem habentes. Et Isauri quidam prædones perquam feri, ingenti coacta multitudine Phœniciam atque Cariam, et quæ in medio sitæ sunt urbes, excursionibus extremisque claudibus vexarunt. Stilico quoque, Honorii socer, opumque et copiarum illius omnium dux, vir summus, simul et Romanorum et barbarorum ad novas res spectantium studia sibi conciliata habens, cum præfectis eorum egit, et committere inter se imperatores tentavit. Atque ubi, ut Alaricho Gothorum duci ducendarum Romanarum copiarum dignitas tribueretur, suffragio suo effecit, in Illyricos movit : et eo Jovium quendam præmisit, re ita composita, ut et ipse cum Romanis Arcadii ducibus congregaretur, 421 et regionis etiam ejus populos Honorii imperio subjiceret. Alarichus autem exercitu ex Dalmatia et Pannonia, terra barbara, suscepto in mediterraneas venit (2), Græciaque et Athenis captis, vicinam quoque Dalmatiam vastavit. Deinde Illyricum ingressus, atque aliquandiu ibi moratus, per Alpes in Italiam rediit, Stilicone angustias earum illum transire permittebat, utpote qui insidias imperatori strueret. Postea Alarichus cum inde proficisci vellet, Honorii litte-

¹ Matth. xii, 15.

(1) Al. Huddin vocant.

α μὲν οὐ μικρὸν ὑμῖν τὸ ἁμάρτημα γενήσεται ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, οὔτε οὐ δυνήσεται ἀξίωμα βιωτικόν τινα ὠφελῆσαι· ἐκείνων δὲ τὰ ἐντὸς ἐκχυθήσονται πρὸς ὑπόδειγμα πάντων. Ἀρσάκιον δὲ δι' εἰσηγάγετε εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάννου, καὶ μετὰ θάνατον καθαιρούμενον σὺν πᾶσι τοῖς συγκοινωνήσασιν αὐτῷ προθέσει ἐπισκόποις· οὗτινος μὴδὲ τὸ δνομα ἐγγραφήτω τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις· ἀνάξιος γάρ ἐστιν ὡς μοιχεύσας τὴν ἐπισκοπὴν· πᾶσα γὰρ φυτεία μὴ φυτευθεῖσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἐκρίζωθήσεται. Προσιθέμεθα τῇ καθαιρέσει Θεοφίλου ἀφορισμὸν καὶ ἀναθεματισμὸν, καὶ τελείαν ἀλλοτριώσιν Χριστιανισμοῦ. » Τοιαῦτα μὲν ὁ Ἰννοκέντιος ἔγραψεν ὑπὲρ Ἰωάννου διαμαχόμενος· οὐκ ἔξω μέντοι αἰτίας ἔποιε καὶ Ἰωάννου μετ' Ἀρσάκιον τῷ θρόνῳ τοῦ μεγάλου ἐπιστηθῆσαντα. Ἄλλ' ὅπως ταῦτα χρίνω ὑστερον διαλέλυται, ἡ καθεξῆς ἱστορία δηλώσει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ ἐπιδρομῆς ἐθνῶν τηρικᾶτα γεγενημένης· καὶ περὶ τῶν ἐκπαραστάντων τυράννων, Στελίχωνος, Ἀλλαρίχου, Ἀττάλου, Σάρου, καὶ ἑτέρων· καὶ ὡς ἐάλω Ἀλλαρίχῳ ἡ Ῥώμη· καὶ περὶ τῆς σώφρονος ἐν Ῥώμῃ ὡραίας γυναικός.

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὡς ἐπίπαν ἐστὶν εἰρηρεῖν ταῖς τῶν ἱερῶν διανομίαις, καὶ τὰ κοινὰ θορύβων πλήρη γεγενημένα. Οὐννοι μὲν γὰρ τὸν Ἰστρον διαπεραιωθέντες, τὴν Θράκην δροῦντες κατέβησαν, ἡγούμενον Οὐλδῆν ἔχοντας. Ἰσαυροὶ δὲ λησταὶ τινες; θηριώδεις; ἐς πολὺ τι πλῆθος ἀθροισθέντες, Φοινίκην τε καὶ Καρίαν καὶ τὰς ἐν μέσῳ τούτων πόλεις κατέδρμον, κακοουργούντες τὰ ἔσχατα. Καὶ Στελίχων Ὀνωρίῳ μὲν κηδεστῆς, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείνου πάσης δυνάμεως ἐξηγούμενος, ἀνὴρ διαφερόντως μέγας δυνάμεως, τὸ παρὰ Ῥωμαίοις καὶ βαρβάρους νεωτερίζον ἔχων πετιθόμενος, τοῖς ἀρχουσὶν ἐκείνων εἰς λόγους ἰθῶν, συγκρούειν πρὸς ἑαυτὰ τὰ βασίλεια κείραν προσήγεν· Ἀλλαρίχῳ τε τῷ ἡγούμενῳ τῶν Γότθων πρόξενος καταστάς, Ῥωμαίων στρατηγίας ἀξίωμα περιθεῖναι, Ἰλλυριοῖς ἐπανέστησεν, Ἰδδιόν τινα ὑπαρχόν ἐκείνοις προκινεῖν στρατηγῶν, ὥστε καὶ τοὺς ἀνὰ τὸδε τὸ κίλημα ὑπηκόους Ὀνωρίῳ ὑποτάξαι δῆθεν τῷ βασιλεῖ. Ἀλλαρίχῳ δὲ παραλαβὼν τὸν στρατὸν, ἀπὸ τῆς Δαλματίας καὶ Παννονίας βαρβάρου γῆς εἰς τὰς ἡπειρούς ἐγένετο. Ἑλλάδα δὲ καὶ Ἀθήνας ἔλθων, καὶ τοὺς προσεχεῖς Δαλμάτας ληΐζεται. Ἐπιπλῶν δὲ τὴν Ἰλλυρίδα, καὶ ἱκανὸν χρόνον τοῖς ἐκεῖ διατρίψας, διὰ τῶν Ἀλπεων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπάνευσιν, Στελίχωνος αὐτῷ τὰς πύλας ἀνέντος τῶν Ἀλπεων, ἔτ' ἐπιβουλὰς παλαρωμένου τῷ βασιλεῖ. Ἐἶτ' ἐκείθεν ἐκδημῖν μέλλων, γράμμασιν Ὀνωρίῳ τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω ο-

(2) Hoc Sozom. non habet lib. ix, cap. 4.

ρείας ἐσχέθη. Ὑστερον δὲ αὐτὸς καὶ Ὀνώριον διεκώλυεν εἰς τὴν Κωνσταντινίου μέλλοντα ἐκδημεῖν φειδοὶ τοῦ ἀδελφίδου, ὥστε πιστοῦς ἄρχοντας αὐτῷ καταστήσαι· ἀρτί ὀφφανισθέντι. Δεδιώξαι καὶ γὰρ ἦν, μὴ τι διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελεῖ· πάθοι ὁ παῖς Θεοδοσίος. Ἐκώλυε μὲν οὖν ἐκεῖνον, ἀναγκαῖον λέγων εἶναι μένειν ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τὴν ἐναγχοῦ τυραννίδα γεγεννημένην ἐν Ἀριηλάτῃ παρὰ τοῦ Κωνσταντινίου· αὐτὸς δὲ πείσας καὶ θάτερον τῶν σκήπτρων λαβῶν, ὃ λάβαρον Ῥωμαῖοι καλοῦσι, τέσσαράς τε στρατιωτῶν ἀριθμοὺς εἰληφῶς, πρὸς δὲ καὶ γράμματα βασιλέως τὴν ἐπ' ἀνατολῆς ἀφίξιν ἐπιτρέποντα, ἤδη πρὸς τῇ ἐξόδῳ ἦν. Φήμης δὲ περιηγηθείσης ὡς τῷ υἱῷ Εὐχέρειῳ, συναεργούντων τῶν ἐν δυνάμει, τυραννίδα καθίστησιν, ἐν στάσει τὸ στρατιωτικὸν γενόμενον, πρῶτα μὲν κτείνουσι τὸν τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλατῶν ὑπαρχον, καὶ ἄλλους βασιλικὰς ἀρχὰς ἐπιτετραμμένους. Οὐ πολλῶν δ' ὕστερον παρὰ τῶν ἐν Ῥαβέννῃ στρατιωτῶν καὶ αὐτὸς ἀναίρεται Στελίχων· ἔπειτα δὲ καὶ ὁ τοῦτου υἱὸς Εὐχέριος κτείννεται. Οἱ μὲν οὖν οὕτω φωραθέντες κακόνους εἶναι τῷ βασιλεῖ ὥδε ἀπόλωτο· μετὰ δὲ τὴν τοῦτων ἀνίρρεσιν τὸ σὺν ἐκείνοις βάρβαρον, τῷ προειρημένῳ Ἀλλαρίχῳ τῷ Γότθῳ συμμίξαν, τὴν Ῥώμην ἐπειράτο πορθεῖν· ἔπειτα περὶ εἰρήνης Ἀλλαρίχου πρὸς Ὀνώριον πρέσβεις πέμψαντος, ἐπεὶ ἀπετύγχανε, πολλοὺς καὶ ἄλλους βαρβάρους ἐπαγαγὼν, τὴν Ῥώμην αὐθις ἐπολιόρκει παρακαθήμενος· καὶ τὸν ποταμὸν Θύμβριν συσχῶν, ὃς διὰ μέσου ῥέει τῆς πόλεως, διεκώλυε ταύτη τῶν ἐπιτηδείων τὴν εἰσοδὸν ἐκ Πόρτου ἀνάγεσθαι. Μέγιστον δ' ὁ Πόρτος τῆς Ῥώμης νεώριον τρισὶ λιμέσι περιγραφόμενον, καὶ εἰς μικρὰς πόλεως παρατεινόμενον μέγεθος (οὕτω γὰρ τὸ ἐκεῖσε ἐπίνειον Ῥωμαῖοι καλοῦσι). Λιμοῦ δ' ἐπιγενομένου τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων, πρὸς δὲ καὶ λοιμοῦ, καὶ τῷ δούλων ἤδη πρὸς Ἀλλαρίχον αὐτομολούντων, ἐδῶκε θύειν πᾶσι ναοῖς. Θεῶσχοι δὲ τινες μετακληθέντες, ὑπισχοῦντο σκηπτοῖς τινα καὶ βρονταῖς τοὺς βαρβάρους· ἐκείθεν ἐλαύνειν. Εἰργαστο γὰρ τοῦτο αὐτοῖς καὶ περὶ πόλιν ἄλλην, Ἀαρνίαν ὀνομα, ἣν οὐχ εἶλεν Ἀλλαρίχος παριῶν. Οὐ μὴν ὤνησεν ἡ τοιαύτη ἐπίνοια. Ὅσοι γὰρ εὖ εἶχον φρονήματος, κατὰ μῆνιν θείαν ταῦτα πεπονηθέναι Ῥωμαίους ἐνόμιζον τῇ πολλῇ βρῆσύνῃ καὶ ἀκολασίᾳ ἣν ἐπέδεικνυντο, ὡς καὶ αὐτὸν ποτ' Ἀλλαρίχον τοῦτ' ἐπαραδείξαι. Ἀγαθῶν γὰρ τινι ἀνδρὶ παραίνουντι Ῥώμης φεῖδασθαι, καὶ μὴ αἴτιον τοσοῦτων κακῶν γίνεσθαι, ἐκεῖνον φάναί λέγεται, ὡς ἐκῶν ἐπιβάλλει τῷ ἔργῳ· συνεχῶς γὰρ τινα ἐπικείμενον, ἐνοχλεῖ, τὴν Ῥώμην πορθεῖν. Ὁ καὶ ἐποίησε. Τότε μὲν οὖν κρήματα λαβῶν, τὴν πολιορκίαν διέλυε, συνθεμένῳ Ῥωμαίων, βασιλεῖα πείθειν εἰς εἰρήνην αὐτὸν δέχεσθαι. Καὶ πρεσβείας γενομένης, οἱ ἀναντία φρα-

(1) Similiter hæc ita dicuntur apud Paul. Diac. de ipso Alaricho: Qui cum discedere voluisset, Honorii litteris retentus est, sicut ipse confessus est.

(2) Sozomenus Alarichum præsidium militum frequens ad amnem Tiberim collocasse dicit.

(3) Συσχῶν, amne occupato. Sozom. ἐπιστήσις

aris (1), ne cœptum iter persequeretur, prohibitus est. Deinde vero et Stilico Honorium impediti, quominus Constantinopolim propter fratris filii curam concederet, ut fideles præfectos ei constitueret, qui non ita pridem pupillus factus fuerat: veritus scilicet ille, ne propter teneram ætatem Theodosius puer adversi quidquam pateretur. Impediit hunc igitur Stilico, necessario eum in Italia manere debere dicens, propter proximam tyrannidem apud Arelatem a Constantino excitatam. Hoc cum illi persuasisset, alterum ex sceptris, seu vexillis potius, arripuit, quod Romani labarum vocant: simulque quatuor militum ordines, et imperatoris litteras, quibus ei profectio Orientalis permittebatur, accepit, atque in expeditionem se dedit. Ubi vero fama increbuit, tyrannidem illum filio Eucherio, eis adjuvantibus qui cum potestate apud ipsum erant, parare; milites, seditione mota, prinum Italiæ et Galliæ præfectum, aliosque quibus imperatorii magistratus commissi fuerant, necarunt: deinde paulo post Ravennæ a militibus et ipse Stilico, mox etiam filius ejus Eucherius jugulatus est. Atque isti quidem, quod adversus imperatorem conspirasse deprehensi essent, ad hunc modum interiere. Post eorum autem interitum, qui cum illis fuerant barbari, ei quem diximus Alaricho Gottho conjuncti, Romam expugnare aggressi sunt. Ibi Alarichus de pace oratores ad Honorium misit: quam ubi non obtinuit, aliis quoque multis barbaris adductis, Romanam urbem obsedit: et Tiberim amnem (2) qui per urbem mediam fluit, cohibens (3), ne res necessariae ex portu in urbem importarentur, effecit. Portus autem maximum navale Romanorum est (sic enim illi navium stationem appellant), tres habens receptus, amplitudine parvam referens urbem. **422** Cum igitur annonæ penuria, fames (4) simul et pestis exorta esset, et jam servi ad Alarichum transfugerent, Romanis senatoribus Græcæ superstitionis, ut in Capitolio et templis omnibus sacrificia fierent, placuit. Acciti autem Thusci quidam, tonitru et fulminibus se barbaros inde propulsuros esse polliciti sunt. Nam id illi ad urbem aliam, cui nomen Larniæ (5), fecerant: quam urbem Alarichus obsessam non cepit: sed consilium cœptumque id frustra fuit. Siquidem qui rectam obtinebant mentem, vindicta divina Romanos hæc pati existimarent, propter ingentes delicias, et quas exhibebant libidines. Et quod aliquando ipse quoque Alarichus ostendit. Nam bono cuidam viro (6) eum cohortanti ut Romæ parceret, neque tot malorum auctor fieret, dixisse fertur, « invitum se eam rem aggredi. »

τόθριδι.

(4) Adeo fames Romæ invaluit, ut homines pro frumento castaneis uterentur. Creditum quoque est, quosdam humanis carnibus non abstinuisse. Sozom.

(5) Videtur legendum, *Narnia*.

(6) *Monacho*. Sozom.

Continue enim quemdam sibi imminensem, mo-
lestum esse, Romamque vastare jubere. Quod
etiam tandem fecit. Ac tum quidem pecunia ac-
cepta, obsidionem solvit: cum Romani pacti cum
eo essent, imperatori se suasuros, ut pacem cum
eo iniret. Et legatione missa, qui Alaricho adver-
sabantur, impedimento, ne pax ea constaret, fuere.
Atque Innocentio legationem obeunte, imperatoris
litteris persuasus Alarichus, ad Ariminum urbem
concessit, quæ ducentis et decem stadiis Ravenna
distat. Ibi cum eo e muro collocutus Jovius
Italiæ præfectus, petitionem ejus imperatori
ostendit, debere eum per litteras duces præfici
exercitus utriusque censens. Atque ille alia qui-
dem ei concessit: dignitatem autem eam ut con-
ferret, nondum statuit. Jovius inconsulto impe-
ratoris decretum Alaricho legi jussit. Itaque ille
propter dignitatem sibi denegatam, perinde atque
injuria affectus esset, indignatus, tula classico
cani jusso, Romam contendit. Jovius autem metu
percussus, ne in suspicionem, perinde atque bar-
baro faveret, apud imperatorem incideret, impru-
dentius etiam quam antea jurisjurandi sacramento
suos adiecit, ne pacem unquam cum barbaro face-
rent. Porro Alarichus (1), dignitate contempti,
nihil amplius quod Romani haberent, petiit. Et
ubi his episcoporum legatione missa, quod postu-
lavit, non impetravit, Romam rursus obsidione
cinxit: portuque capto, Romanos vi, ut Attalum,
urbis tum præfectum, imperatorem crearent, C
coegit. Id illi fecere. 423 Attalus autem cum
Romanis multis magistratus concessit, tum Alari-
chum utrarumque copiarum duces fecit, Adaul-
phumque conjugis ejus fratrem præfectum (2)
equitum constituit. Et multitudine convocata,
splendidam ad eam orationem habuit, patria jura
inviolata senatui se conservaturum, Orientemque
universum et Ægyptum Italis subjecturum polli-
citus. Atque ille sic elatus, non integrum impe-
ravit annum, quod Alaricho, ut Honorii militiæ
duces exauctoraret, non paruerit. Et Honorius
oratores ad Attalum misit, eumque ad imperii so-
cietatem, si arma poneret, invitavit. Ille id
respuit: et Honorium insulam incolere, privatam-
que vitam, si vivere vellet, deligere, summorum-
que corporis membrorum amputatione salutem
suam redimere jussit. Alarichus ubi Attalum non
facile vel sibi vel necessariis altis parere animad-
vertit, ab Honorio sibi metuens, clam cum eo,
conditionibus acceptis, de reconciliatione pactus
est. Atque omnibus (3) ad urbem Ravennam
congregatis, Alarichus Attalo persuasit, ut impe-
rii insignia, ducesque ejus cingulum quisque de-
poneret (4). Honorius veniam omnibus dedit,

(1) In legatione posteriore Alarichus petiit, ut in
societatem belli a Romanis susciperetur: et ut
sibi cum mediocri frumenti pensione loca aliqua,
quæ Romani non magnifacere, incolenda daren-
tur. (Sozom.)

(2) Quos domesticos vocant. (Sozom.)

νοῦντες Ἀλλαρίχῳ ἐμποδῶν τῇ εἰρήνῃ καθίσταντο.
Ἰννοκεντίου δὲ πρεσβευσαμένου, πεισθεὶς Ἀλλαρί-
χος βασιλέως γράμμασιν, εἰς Ἀρίμινον ἦκε πόλιν,
δέκα καὶ διακοσίους σταδίους διέχουσαν τῆς Ραβέν-
νης· ἔνθα εἰς λόγους ἐκ τειχῶν Ἰόβιος ὁ τῆς Ἰταλίας
ὑπαρχὸς ὁμιλήσας, τὸ βούλημα ἐδῆλου τῷ βασιλεῖ,
ὡς δεοὶ αὐτὸν δέλοις τιμῶν στρατηγῶν δυνάμει·
ἐκατέρας. Ὁ δὲ τὰλλα μὲν εἰδίδου, ἀξίας δὲ οὐποτε
μεταδώσειν κατένευεν. Ἰόβιος δὲ ἀβούλως τὸ δόξαν
τῷ βασιλεῖ ἀναγινώσκων Ἀλλαρίχῳ ἐκέλευεν. Ἐπὶ
δὲ τῇ ἀρνήσει τοῦ ἀξιώματος ὀργισθεὶς Ἀλλάριχος,
ὡς ὕβρισμένος, ἀθρόον τῇ σάλπιγγι σημήνας τὸ
ἐνωάλιον, ἐπὶ Ῥώμην ἤλαυνε. Δείσας δὲ Ἰόβιος,
παρασκευάζεν ὁμνύειν τοὺς περὶ αὐτὸν, μὴ ποτε
εἰρηνικὰ καὶ τῷ βαρβάρῳ φρονῆσαι. Ἀλλάριχος
δὲ τὸ ἀξίωμα παραιτησάμενος, ἕτερον ἦται μη-
δὲν Ῥωμαίους τυγχάνον. Ὡς δὲ δις πρεσβευτά-
μενος ἀπετυγχάνων, ἐλθὼν ἐπολιόρκει τὴν Ῥώ-
μην. Ἐλὼν δὲ τὸ ἐπίνειον Πύρρον, Ἀτταλὸν
τινα, ὑπαρχὸν τῆνικαῦτα τῆς πόλεως ὄντα, Ῥω-
μαίου· ἐβίαζε βασιλέα ψηφίζεσθαι· ὃ καὶ ἐποίησαν.
Ἐκεῖνος δὲ πολλοὺς Ῥωμαίων ἐπὶ τὰς ἀρχὰς προ-
βαλλόμενος, καὶ Ἀλλάριχον ἐχειροτόνει στρατηγὸν
ἐκατέρας δυνάμει· Ἀδαούλφον τὸν τῆς οἰκείας
γαμετῆς ἀδελφὸν ἡγεμόνα τῶν ἱππέων καθίστα.
Ἀτταλὸς δὲ συγκαλέσας τὸ πλῆθος, λόγον διεξήλυθε
μάλα λαμπρὸν, ὑπισχυόμενος τὰ πάτρια τῇ συ-
γκλήτῳ ἀθιγῆ τῆρησαι, τὴν τε ἔω πᾶσαν καὶ Αἴ-
γυπτον ὑπήκουον Ἰταλοῖς ποιῆσαι. Καὶ ὁ μὲν ὡδ'
ἐπαϊρόμενος, οὐδ' εἰς ἑναυτὸν ἤρξε, μὴ πεισθεὶς
Ἀλλαρίχῳ τοὺς Ὀνωρίου καθελὼν στρατηγού·
Ὀνώριος μὲν γὰρ πέμψας, Ἀτταλὸν κοινωνὸν ἐκέλευε
τοῦ κράτους τὰ ὄπλα ρίψαντα. Ὁ δ' οὐκ ἠθέλησε,
ἀλλ' ἐκείνῳ νῆσον οἰκεῖν ἐκέλευε, καὶ ἰδιωτεύειν
αἰρεῖσθαι, εἰ γὰρ βούλειτο ζῆν, καὶ τῇ περιτομῇ
τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ σώματος τὴν τοῦ θλου σωτη-
ρίαν ὠνεῖσθαι. Ἀλλάριχος δὲ συνιδὼν Ἀτταλὸν, οὐ
ῥαβδίως ἐκείνῳ τοῖς γὰ ἀναγκαίοις πεθεόμενον, δεῖ-
σας Ὀνώριον, λάθρα ἐκείνῳ συντίθεται συνθήκας
λαβῶν. Καὶ δὴ πάντων συνηγμένων πρὸς τῆς Ἀφρων
πόλεως, πείθει Ἀλλάριχος τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς
ἀποθέσθαι, καὶ τοὺς ἀρχοντας ἐκείνου τὰς ζώνας.
Συγγνώμην δ' ἅπασιν Ὀνώριος εἰδίδου, ὡσθ' ἐκα-
στον τιμὴν καὶ ἀξίαν ἔχων ἦν προτοῦ μετέλαχεν.

Ἀτταλὸς δὲ ὑπὸ πόδα· βήματος προτεθέντος γεγο-
νῶς Ὀνωρίου, τοὺς δύο τῶν δακτύλων μόνους
ἀφαίρειται, καὶ εἰς Αἴπαρα τὴν νῆσον φυγαδεύεται.
Ἀδαούλφος δὲ πρὸς τινος τῶν οἰκείων μαχαίρᾳ
σφάττεται. Ἀλλάριχος δὲ οὐ πάνυ πόρρω τὰς Ἀλ-
πεις καταλαβὼν (χωρὶον δὲ τοῦτο ἀμφὶ ἐξήκοντα
στάδια τῆς Ραβέννης διέχον), εἰς λόγους εἰρηναίους
ἤλυθε τῷ βασιλεῖ. Καὶ δὴ τις Σάρως ὄνομα, ὃς μετὰ
Στελίχωνα τὴν στρατηγικὴν ἀρχὴν Ὀνωρίου δέω-
κότος εἶχεν, εἰς ἀκρον τὰ πολέμια ἴσκηκώς, ὑποπτος

(3) Ad reliquas imperii Rom. clades accessit,
quod Gildo comes Africae, Theodosio defuncto, Li-
byam et bonam Africae partem per tyrannidem oc-
cupavit.

(4) Sozom. lib. ix, cap. 8.

ὦν Ἀλλαρίχῳ διὰ πρότερον ἔχθραν, ἀμφὶ τριακο-
σίους ἔχων εὐνοῦς αὐτῷ καὶ μάλα ἀρίστους, λογιζά-
μενος μὴ ἐκυτῶ γε συνοίσειν τὸς μεταξὺ Ῥωμαίων
καὶ Γότθων σπονδὰς, ἐξοπλίσας προσβαλὼν, οὐκ
ὀϊγούς τῶν Ἀλλαρίχου κτείνει· κρατήσας τε τῆ
μάχῃ, τῆς Ῥαβέννης ἀποδιώκει. Περιοργῆς δὲ
γενόμενος ὁ Ἀλλαρίχος, περικαθεσθεὶς τὴν Ῥώμην
ἔσχευε προδοσίᾳ ἔλειν· καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐκέλευε
τὴν Ῥωμαίων πλοῦτον ἀρπάζειν, ὡς δύναμις, καὶ
λιζέσθαι τοὺς οἴκους αὐτοῖς, μόνον ἄσυλον εἶναι
προστεταχώς τὸν περὶ τὴν θείαν σορὸν τοῦ ἀποστό-
λου Πέτρου νεῶν, μέγαν τε θῦνα, καὶ πολλὸν χώρον
περιλαμβάνοντα. Ὅ δὲ καὶ αἴτιον κατέστη τοῦ μὴ
ἄρδην πᾶσαν ἀπολέσθαι τὴν Ῥώμην. Οἱ γὰρ ἐνθά-
δε συβρύνετες τῷ δέει (πολλοὶ δὲ ἦσαν), αἰδοῖ τοῦ
ἀποστόλου περισιωθέντες, πάλιν τὴν πόλιν ὤκισαν.
Ἐκεῖνος δὲ, τὰ κατὰ Καμπανίαν ληϊζόμενος, νόσῳ
φθειρεται. Τῶν δὲ βαρβάρων σπεισαμένων, Ὀνώ-
ριος Ῥώμην συνοικίζει τῶν πολλῶν κακῶν ἀνασχού-
σιν· οὗ δὲ γενόμενος βασιλεὺς, τὸν ταύτης συνοι-
κισμὸν καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ ἰκανῶς συνεκρότει.
Ἐν ᾧ δὲ πόλεμῳ γυνή τις εὖ μάλα διαγέγονε τεκ-
μήριον μέγιστον σωφροσύνης ἐπιδειγμένη. Καλὴν
γὰρ οὖσαν αὐτὴν καὶ ὥραιαν σφόδρα τῷ εἶδει, τῶν
τις Ἀλλαρίχου στρατιωτῶν νέος ἰδὼν, ἤττων τῆς
ἥρας ἐγένετο, καὶ εἰς συνουσίαν ἡρέμα εἴλκεν.
Ἐσεῖνην δὲ τὸ ἄγος ἐκτρεπομένην; τὸ ξίφος γυμ-
νώσας, ἀναιρεῖν ἠπειλεῖ. Ὡς δ' ἔρωτι ἀμιλλώμενος,
φειδοῖ τινι ἐξ ἐπιτολῆς τὸν τράχηλον ἐπληττε. Τῷ
δὲ λύθρῳ περιβρομένην, τὸν αὐχένα ὑπῆγε τῷ ξίφει,
ἄμεινον ἐν σῶφρονι θανεῖν οἰομένη δεῖν λογιζοῦ,
ἢ ἄλλου πειραθῆναι ἀνδρός. Ὡς δὲ φοβερώτερον ὁ
βάρβαρος ἐπιὼν οὐδὲν μᾶλλον ἤνυε πλεῖστα διαπα-
λίτων, τὸ σῶφρον καταπλαγείς τῆς ἀνθρώπου, παρὰ
τὸ ἀποστολεῖον τοῦ θείου Πέτρου αὐτὴν ἀνέγων, καὶ
τοῖς νεωκόροις αὐτὴν παραδοὺς, καὶ ἐξ χρυσίνους
αὐτοῖς ἐπιδοὺς, τῷ ἀνδρὶ φυλάττειν τὴν κόρην ἐκέ-
λευεν. Τοιαῦτα δεινὰ ἀνά τε ἔω καὶ ἐσπέραν τνη-
καῦτα ἐπισυνέβη, Θεοῦ γε, οἶμαι, μνημότος.

(1) Attalus Gotthorum instinctu denuo in Galliis
tyrannidem arripuit. Qui dein e a Gotthis ipsis
captus, C instantio deditus, et ab Honorio Romæ
in triumpho ante currum ductus, in Liparaique
deportatus est.

(2) Dum hæc aguntur in Jebus, terribilis de Oci
lente rumor affertur, obsideri Romam, et auro
salutem civium redimi, spoliatosque rursus cru-
ciari, ut post substantiam vitam quoque amitterent.
Hæret vox, et singultus intercipiunt verba dictantis.
Capitur urbs, quæ totum cepit orbem. Imo fame
perit ante quam gladio. Et vix pauci qui caperentur,
inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium
tabies: et sua invicem membra laniantur,

A ita ut quisque quem antea habuisset honorem ob-
tineret et dignitatem. Attalus (1) ad infima tri-
bunalis subsellia positus, ubi se Honorii potestati
permisit, postea duobus tantum digitis ei ampu-
tatis, in Liparam insulam deportatus, Adaulphus
a familiari quodam suo ense postremo necatus
est. Alarichus autem non multo post Alpius
(locus is circiter sexaginta stadia a Ravenna est
situs) occupatis, de pace cum imperatore egit.
Et Sarus quidam, qui post Stiliconem præfecti
militaris dignitatem ab Honorio acceperat, in arte
bellica summe exercitatus, et Alaricho ipsi pro-
pter priores inimicitias suspectus, quod minime
sibi bono futura esse pacta inter Romanos et
Gotthos fœdera arbitraretur, circiter trecentos
sui studiosos viros fortissimos secum habens, su-
bito Alarichum aggressus, non paucos ex militibus
ejus occidit, et victoria in prælio potitus, Ra-
venna eos ejecit. Eam ob rem Alarichus ira per-
citus, Roma (2) obsessa, proditione eam cepit,
suosque Romanorum opes quantum possent diri-
pere et domos expilare, atque uni solum, in quo
apostoli Petri tumulus est, parcere jussit. Quæ res
in causa fuit, ne Roma omnis funditus interi-
ret (3). 424 Cum enim eo propter timorem
quamplurimi confluxissent, ob apostoli reverentiam
servati, urbem denno ædificiis instaurarunt.
Ille porro cum Campaniam vastaret, morbo inter-
iit. Et cum b barbaris pace facta Honorius (4), ut
Romam multa perpessam mala communiter cum
aliis incolerent, eis permisit: eamque rem manu
simul et ore magnopere applaudens comprobavit.
In eo bello mulier quædam maximum exhibuit
pudicitia specimen. Quod namque et ætatis flore
et formæ venustate præstaret, ex Alarichi militi-
bus juvenis quidam pulchritudine ejus, cum eam
vidisset, captus, ad concubitum eam sollicitavit.
Cum autem piaculum id aversaretur, miles ense
stricto mortem ei minatus, veluti cum amore con-
certans, per misericordiam summum tantum collum
vulneravit. Illa vero, cruore diffluens, jugulum
ferro subdidit, melius sibi esse rata, ut cum pudica
mente mortem oppeteret, quam cum viro alio
concuiberet. Et postquam ferociam etiam barbarus
illam aggressus est, plurimumque eam op-
pugnando nihil egit; ad castitatem ejus consternatus,
in apostolicum divi Petri templum eam
duxit, ecclesiarumque custodibus commendavit, sex
illis aureis nummis datis, ut puellam viro
suo conservarent. Tales calamitates in Oriente atque
Occidente, tum, Dei, ut opinor, ira æ-
cidere.

D dum mater non parcat lactenti infantia, et recipit
utero, quem paulo ante effuderat.

*Quis cladem illius noctis, quis funera fando.
Explicit. aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit, multos dominatu per annos.*

(Hieron. Ad Principiam.)

(3) Prima direptio urbis Romæ a Gotthis facta
an. Christi 412.

(4) Honorius barbaris Romam incolere permisit
Alarichus Gallam Placidiam, Honorii sororem
Romæ captam, Athaulpho uxorem dedit: quæ
blanditiis suis apud maritum effecit, ut ultro ipse
a Romanis pacem peteret. (Diac.)

425 CAPUT XXXVI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ΄.

De multis, quæ urbi acciderunt, malis: et admirandis prodigiis in cælo, terra et mari editis: et ut omnes qui Chrysostomo adversati fuerant, male perierint.

Tanta enim eo tempore hominum cædes facta est, quantam ætas nulla a sæculo condito novit. Eam porro cladem stella illa, gladii formam referens, obscure portendit. Non etenim milites tantum interiere, neque in aliqua orbis parte mala hæc constitere, sed omne genus hominum concisum est, et tota prope periit Europa. Asiæ quoque pars non exigua attrita est, plurima item Libyæ, potissimum vero quæ Romanis tributaria et subiecta fuit. Interitus namque multitudinem hostilis barbarorum demessuit ensis; reliquam autem famæ et pestilentiæ, necnon agrestium ferarum greges absumpsere. Præterea motus terræ ingentes, funditus urbes et domos evertentes, permultos in inevitabile exitium conjecere. Multis etiam in locis terra hiatibus rupta, sepulcrum incolis extemporaneum spontaneumque facta. Insuper aquarum pluvialium illuviones, et apud alios flammæ siccitates, apud quosdam fulmina coniecta, variam et intolerandam edidere calamitatem. Quin etiam pluribus in locis grando saxis manuariis major, et circiter octonarum librarum pondus trabens, deferri visa est. Denique nivium vis et frigoris immanitas, quos plagæ aliæ non præriperant, occupatos extinxere. Quæ omnia evidentè satis divinam deprædicarunt indignationem. De quibus sigillatim commemorare, supra vires hominis fuerit. Tum vero tantum etiam solis deliquium fuit, ut stellæ etiam medio die refulserint: quod deinde tanta siccitas est subsequuta, ut more insolito multi mortales, et alia etiam animalia interierint. Cum autem sol defecit, fulgor, fulgur simul in cælo apparuit, conis sive metæ speciem gerens: quem ineruditi quidam cometam crinitamque stellam esse duxerunt. Nihil enim, quæ in eo visa sunt, cometæ simile fuit. Nec fulgor is in comam abiit, neque stellæ prorsus speciem retulit: sed veluti lucernæ cujusdam magnæ flamma per seipsam subsistere visa est, nec radii ejus aliqui stellæ cujusquam formam subiere. Ipso quoque motu variavit. **426** Nam ea parte qua sol circa æquinoctium oritur, fulgor is moveri cœpit: et inde juxta eam quæ in Ursæ cauda sita est, stellam ultimam sensum evadens, ad Occidentem cursum tenuit. Postquam autem cælum est dimensus, motu suo quatuor mensibus longius perfecto, disparuit. Vertex ejus aliquando quidem in magnam et acutam longitudinem abiit, ut conis rationem excederet: nonnunquam autem ad mensuram illius contractus est. Alia quoque monstrosa præbuit spectacula, quibus a natura solitarum apparitionum discessit. Videri autem cœpit ab arstate media fere usque ad autumnum finem. Id ipsum quoque miraculum, ingentium bellorum et incredibilis

Περὶ τῶν συμβάντων κοσμικῶν κακῶν· καὶ τῶν παραδόξων τεράτων, ἐν οὐρανῷ καὶ τῇ καὶ θαλάσῃ γεγενημένων· καὶ ὡς οἱ κατὰ τοῦ Ἰωάννου πάντες κακῶς διεφθάρσαν.

Τοσαύτη γὰρ φθορὰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὅσην οὐδεὶς χρόνος ἐξ αἰῶνος ἔγνω· ὁ δὲ καὶ τὸν ξυφίαν ἐκεῖνον ἀστέρα αἰνίττεσθαι. Οὐ γὰρ τὸ μάχιμον μόνον ἀνάλωται, οὐδ' ἐν τινι μέρει γῆς τὰ πάθη συνέστη· ἀλλὰ πάντα μὲν διεφθέρητο γένη, πᾶσα δ' ὤλετο ἡ Εὐρώπη. Καὶ τῆς Ἀσίας οὐκ ὀλίγη διέφθορον· ἀλλὰ καὶ τῆς Λιβύης ἡ πλείστη, καὶ μάλιστα ὅση Ῥωμαίοις ὑποτελής οὖσα ἐτύχχανε. Τὸ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς πλῆθος βαρβαρικῆ ἐξεθέριζε μάχαιρα· ἄλλο δ' ἐπὶ τούτοις, λιμοὶ καὶ λοιμοί. Καὶ τινες δ' ἀγρίων θηρίων ἀγέλαι συνεπετίθειντο. Σεισμοὶ τε ἐξαισιοὶ πόλεις καὶ οἰκίας ἀνασπῶντες ἐκβάθρων, εἰς τὸ ἀφυκτότατον τὸν θάλασσαν ἐνιψίεσαν. Καὶ χάσματα δὲ γῆς πολλαχῶθι τοῖς οἰκήτορσιν ἀπορήρηγυμένης τάφος ἦν αὐτοσχεδῖος· ἐπικλυσμοὶ τε τῶν ἐξ ἀέρος ὑδάτων, καὶ κατ' ἄλλους αὐχμοὶ φλογώδεις· πρηστήρες τε ἔστιν οἷς ἐμβαλλόμενοι ποικίλον τὸ δεινὸν ἐπραττον καὶ ἀφώρητον. Ναὶ ὅη καὶ χάλειμα μείζων ἦ κατὰ χερμάδα πολλαχοῦ γῆς κατεφέρετο, ὅχρι καὶ ὀκτώ τῶν λεγομένων λιτρῶν ἔλκουσα βάρη, ὥφθη κατασκήψασα. Χιόνος δὲ πλῆθος καὶ κρυμῶν ὑπερβολαί, οὓς ἄλλη πληγὴ οὐ προανήρπασε, τούτους καταλαμβάνουσα, τοῦ βίου ἐξήλαυε· καὶ σαφῶς τὴν θεῖαν ἀνεκέρυττον ἀγανάκτησιν· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐπεξελεθὲν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀνείη δύναμιν. Τηρικαῦτα δὲ καὶ ἥλιος οὕτω βαθύως ἐκλείπει, ὡς καὶ ἀστέρας μεσοῦσης ἀναλάμψαι ἡμέρας. Τούτῳ δὲ καὶ τοσοῦτος αὐχμὸς εἶπετο, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζῶων ἀσυνήθη γενέσθαι φθοράν. Ὀπτηνίκα δ' ὁ ἥλιος ἐξέλιπεν, φέγγος τε κατ' οὐρανὸν συνανεφάνη κῶνου σχῆμα παραδιδόμενον· ὁ δὲ τινες ἀμαθῶς ἔχοντες, κομήτην εἶναι ἀστέρα φωντο. Καὶ γὰρ ὧν ἐκεῖνος παρεδείκνυ, οὐδὲν ἦν κομήτης παράσημον. Οὕτε γὰρ τὸ φέγγος εἰς κίμην ἀπέβαινε, οὐτ' ἀστέρι ὄλωσ' ἐφώκει· ἀλλ' ὅσον λύχνου τινὸς μεγάλου φλέξ ὑπῆρχε κατ' ἑαυτὴν ὀρωμένη, μηδενὸς ἀστέρος θρυαλλίδος αὐτῷ τινος μορφῆν ὑποτρέχοντος. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τῇ κινήσει παρήλαττεν· καὶ γὰρ κινήθεις ὄθεν ὁ ἥλιος κατὰ ἰσημερίαν ἀνίσχει, ἐκεῖθεν τὴν κατὰ τῆς οὐρᾶς ἀρχτοῦ τεταγμένον ἔσχατον ἀστέρα, ὑπερνεγκῶν ἡρέμα προῦθαινε πορευόμενος ἐπὶ δυσμάς. Ἐπεὶ δὲ διεμέτρει τὸν οὐρανὸν, ἀφανῆς ἦν, πλείους τεσσάρων μηνῶν ἐξανασθείσης αὐτῷ τῆς πορείας. Ἡ δὲ κορυφὴ τοῦ φέγγους νῦν μὲν εἰς μῆκος μέγα ὠξύνετο, ὡς ἐκβαίνειν τοὺς τοῦ κῶνου λόγους, νῦν δὲ πρὸς τὸ ἐκείνου συνεστέλλετο μέτρον. Ἄλλα δὲ παρεῖχε τερατώδη θεάματα, δι' ὧν τῆς τῶν συνήθων φασμάτων ἐξηλλάττετο φύσεως. Ἠρξάτο δὲ ἀπὸ μέσου θέρους σχεδόν τι μέχρι τῆς τοῦ μετοπώρου τελευτῆς. Καὶ τοῦτο δὲ ἄρα τὸ σημεῖον μεγάλων πολέμων καὶ φθορᾶς ἀνθρώπων οὐ βήτης σύμβολον. Ἐφεξῆς δὲ σεισμοὶ ἔρριξαντο, οὐ βήτης οὐτε τοῖς προλαβοῦσι παραθαλαίῃ. Τῶς δὲ σεισμοῖς

καὶ πῦρ οὐρανῶθεν συγκαταβῆγγνύμενον πᾶσαν ἐλπίδα περιέκοπτε σωτηρίας. Πλὴν γε φθορὰν ἀνθρώπων οὐκ ἐνεργάσατο· ἀλλ' ἡ θεία εὐμένεια πνεῦμα σφοδρὸν καθιέσα καὶ τὸ πῦρ πανταχόθεν περιελάσασα, κατὰ τῆς θαλάσσης ἀπέβριψε. Καὶ ἦν ἰδεῖν ξένον θέαμα, τῶν κυμάτων ἐπὶ πλεῖστον ὡσερ τινῶν θαλασσίων χωρίων τῷ πυρὶ καταφλεγόμενων, ἄχρι τελείως τὸ φλέγον τῷ πελάγει ἐναπεσθέσθη. Τῶν δὲ δὴ τοιούτων σεισμῶν κατὰ πολλά τῆς γῆς γενομένων, ὠφθησαν ὄροφαὶ οἰκιῶν ἀπ' ἀλλήλων μετὰ μεγάλων πατάγων καὶ ἀβραγμῶν διαστᾶσαι, ὡς καὶ τοὺς ἔνδον παρατυχόντας τῇ βίβει καθαρώς τὸν οὐρανὸν ὑποβάλλειν· καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην διάστασιν, οὕτω πάλιν ἀρμυοθεῖσαι καὶ συναφθεῖσαι, ὡς μηδεμίαν αἰσθησιν τοῦ νεωτερισθέντος μηδὲν παρασχεῖν. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πάθος καὶ περὶ πλοῖα καὶ περὶ τὰ τῶν οἰκιῶν ἐδάφη πολλαχού συνήχθη· καὶ γὰρ τινες τῶν σιτοθόλων τοὺς κάτωθεν οἰκούντας ἀπέπνιξαν, τὸν σῖτον αὐτοῖς ἀθρόον διὰ τῶν πᾶτων ἐπιχεόμενοι· καὶ πάλιν οὕτως παρέσχον τὸ ἔδαφος ἡρμυομένον, ὡς ἐξαπορεῖν ἅπαντας πόθεν ὁ φονεὺς ἀπερρύθη σῖτος ἐκεῖνος. Καὶ ἄλλα δὲ τοιοῦτοτροπα πάθη τηνικαῦτα ἐνεσχμῶθη, δεικνύντα, μὴ φυσικῆ τινὶ ταῦτα προελθεῖν ἀκολουθία, ὡς Ἑλλήνων παιδῆς ληροῦσιν, ἀλλὰ θείας ἀγανακτήσεως· μάστιγα· ἐπαφθῆναι. Καὶ ταῦτα δὲ τῷ τότε συμβῆναι τοῖς πολλοῖς ἐδόκει χαλεπαίνοντος τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν εἰς τὸν μέγιστον φωστῆρα Ἰωάννην προφανῆ ἀδικίαν. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως γαμετὴν Εὐδοξίαν τηνικαῦτα συνέβη ἀποβιώσασθαι, σκωλήκων γενομένην ἀνάλωμα. Καὶ τὴν λάρνακα κλονεῖσθαι ὄρᾳ ἦν ἢ ὑπετίθετο, τὸν δὲ αὐτῆς γενομένου τῇ Ἐκκλησίᾳ κλόνον αἰνιττομένου Θεοῦ. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ Θεόφιλος νόσφ περιπεσῶν πλευρίτιδι διεφθάρη. Καὶ Ἀρσάκιος, ὡς μοι προείρηται, οὐ πᾶνυ πόρρω ἀπηλλάγη τοῦ ζῆν. Καὶ Κυρίνος ὁ Χαλκηδόνας ἐξ ἧς περὶ τὸν πόδα συμφορᾶς περιέπεσεν, ἐκότερον στέλιος τρισθεις, ἐλεινῶς ἀπεβίω· καὶ ἄλλοι ἄλλως· Ἀντίοχος καὶ Σευηριανός, καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κακῶς τὸ ζῆν ἐξεμέτρησαν, ποιὴν εἰσπραττομένου Θεοῦ τῆς ἀδίκου, φεῦ! τῶν ἱερῶν ἐξορχήσεως. Ἐξ ἀνθρώπων δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος· ἐγγύοι μετὰ βραχύ. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν τελευταίαν Ἰωάννου πρότερον, ἔπειτα καὶ ὡς ἐτελεύτα Ἀρκάδιος, διῶν, σὺν τῇ τελευταίᾳ ἐκατέρου καὶ τῇ τρισκαίδεκάτῃ μοι τῶν ἱστοριῶν, ἡγουμένου Θεοῦ, ἐπιθήσω τέλος.

nam sumente, propter sacra (proh dolor!) inique cadius brevi desiit. Verum Joannis primum, deinde sine, decimo tertio quoque historiae hujus libro, Deo adjuvante, imponam finem.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Περὶ τῆς ἀφ' ἑωυτέρω ἐξορίας τοῦ Χρυσόστομου, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· καὶ ὡς πρός Θεὸν μετεχώρησε, τὸν βίον λιπῶν.

Ἐν τοίνυν τῇ Κουκουτῷ γενόμενος Ἰωάννη· πρὸς τὸ ἐπισκοποῦ Ἀδελφίου καλῶς ὑποδέχεται· ἐνθα

(1) Soer. lib. vi, cap. 19, hæc exempla occulto Dei judicio judicanda permittit.

A hominum interitus indicium fuit. Deinceps vero terræmotus esse cœperunt, qui non facile cum eis qui antea exstiterant, conferri possent. Cum terræmotibus ignis quoque, cœlo quasi rupto delapsus, salutis spem omnem præcidit, cladem tamen hominibus non intulit. Divina namque benignitas vento vehementi demisso, et igne undequaque provoluta, in mare eum abjecit. Videre tum erat spectaculum novum, fluctus ipsos perindè atque regiones quasdam marinas plurimum igni ardere, quoadusque flamma prorsus in undis extincta est. Cum in multis terræ locis tanti essent terræmotus, laquearia et tecta ædium a se ipsis ita magno cum sonitu et fragore dirimi visa sunt, ut qui intus in domibus erant, clare oculis cœlum conspicerent. Et post ejusmodi rupturam ita rursus sunt inter se apte conjuncta, ut nemini tam novæ rei significationem aliquam præberent. Idem etiam in navibus et domorum pavementis, multis in locis accidit. Quædam namque granaria in partibus inferioribus habitantes, frumento confertim et subito in eos per rimas patentes effuso, suffocarunt, solumque ipsum tam commode compactum reddiderunt, ut homines addubitarent, unde frumentum illud quod cædem talem patrarit, profluxerit. Ad hæc, alia quoque generis mala tum novo prorsus modo exstiterè; quæ satis ostenderunt, non naturali aliqua ratione hæc, sicuti Græcæ superstitionis sectatores delirantes dicunt, provenire, sed divinæ indignationis flagella ea hominibus immitti. 427 Multis certe quidem eo tempore visum est, irato ea Deo accidisse, propter tam apertam, quæ maximo illi Ecclesiæ luminari Joanni illata est, injuriam (1). Siquidem et imperatoris conjugem Eudoxiam tum vita excedere contigit, verinibus escam factam: et urnam, cui imposita est, moveri cernere erat, Deo videlicet eum qui per illam in Ecclesia concitatus fuerat, motum ostendente. Et Theophilus paulo post laterum morbo correptus interiit. Arsacius etiam, quemadmodum a me dictum est, parvo intercedente tempore satis concessit. Et Cyrinus Chalcedonis episcopus, ex eo casu quo in pede circumventus est (2), utroque crure dissecto, miserabiliter vita est defunctus. Et alii aliter vitam finire. Antiochus et Severianus, sectatoresque eorum male quoque diem suum obiere, Deo ab ipsis prodita. Inter homines quoque esse imperator Arcetiam Arcadii obitu exposito, una cum utriusque Deo adjuvante, imponam finem.

CAPUT XXXVII.

De ulteriore exsilio Chrysostomi, librisque ejus: et ut vita hac relicta, ad Deum migraverit.

Cucusi Joannes cum esset, ab Adelfio episcopo benigne exceptus atque tractatus est. Atque ibi

(2) Sozom. lib. viii, cap. 27.

multos quidem pane, plurimos vero divino verbo, quod vere corda confirmat, et mentes illustrat, pavit. Permultos vero etiam utiles atque necessarios libros composuit. Nullæ enim quæ ei accidere ærumnæ linguam ejus, fluminis instar fluentem, cohibere potuerunt. De patientia quoque et de eo quod non solum nos ad socordiam non dare, verum etiam ob res adversas, quæ accidunt, non offendi debeamus, non pauca conscripsit. Plurimas etiam tum ad sanctam Olympiadem epistolas dedit. Universæ hæ quindecim sunt, mirificam patientiæ gratiam complectentes. In quibus solum peccatum esse (1), ad quod exhorrescere nos conveniat, dicit. Ærumnas etiam quas in itinere per tulit, in eis commemorat: **428** et ut eam a desperatione revocatam, ad spem bonam futuri congressus erexerit: atque ut fervente maxime ætate iter faciens, cum vehementissima feбри sit colluctatus, scribit. Refert insuper stomachi ipsius vitia: et improbum, qui virum justum in exsilium abduxit, Galatam: necnon diversiorum mansionumque incommoditatem, ministrorum inopiam, rerum necessariorum penuriam, item quod medicum non habuerit, et de Isaurorum terrore. Quemadmodum etiam monachi (2), adversus eum furentes, domicilium ejus incendere voluerint: et quomodo rebus ejus in itinere comploratis, non solum ipsi ejus miserti non sint, sed etiam misericordiam aliorum, extrema omnia comminati, impediērent. De via denique queritur, utpote ardua, lapidosa, difficilis et molesta: quam ob causam beatam illam feminam rogat, ut illa curet ne longior ejus fiat profectio, sexcentis exsiliis laborem itineris faciendi graviolem sibi esse dicens. Hæc omnia atque alia hisce similia epistolæ istæ et aliæ præterea ad episcopum Cyriacum datæ complectuntur. Porro cum ei adversarii, quod Cucusi maneret, inviderent, Arabissum abductus est. Ductoribus enim ejus hoc studio fuit, ut transitione frequenti labefactatus ille vitam misere finiret. Sedenim quo pluribus objectus est ærumnis, eo casibus omnibus propter sanctiorem philosophiam superior fuit, splendidisque refulsit: quemadmodum in igne flamma, si materiam copiosiore sibi injectam habeat. Inde vero Pityuntem (3) (ita enim mandatum fuerat) ductus est. Oppidum id est gravis solitudinis, ad sinem Pontici maris situm, sævissimis barbaris conterminum. Eo cum duceretur, et jam ad Deum migraturus esset, noctu ei oranti, qui vitæ ejus duces fuerant, et Petrus et Joannes, assistentes, perquam amice cum eo sunt collocuti: eique cum adversus dæmones victoriam, tum postremo migrationem

(1) Tu tibi persuade, præter culpam ac peccatum, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. (Cicero.) — Scimus ea mente, quam ratio et veritas præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum, præter culpam, putemus: eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. (Idem.)

πολλοὺς μὲν ἄρτι, πλείστους δὲ καὶ τῷ θεῷ λόγῳ διέτρεφε, τῷ ὡς ἀληθῶς καρδίαν στηρίζειν καὶ φωτίζειν εἰδότες διάνοιαν · πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἀνακαίων λόγους συνέταξεν. Οὐδὲ γάρ τι τῶν ἐπισυμβαίνοντων δεινῶν ἐπισχέειν τὴν γλῶτταν ἐκείνου ἠδύνατο Ἰσα καὶ ποταμοὶς βρέουσαν. Καὶ περὶ ὑπομονῆς οὐκ ὀλίγους συνέθετο · καὶ τοῦ μὴ μόνον χρῆναι βῆθουμειν, ἀλλὰ μηδὲ σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ τοῖς προσπίπτουσι τῶν ἀνιάρῶν. Αἱ πλείσταί τε αὐτῷ καὶ τῶν πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἐπιστολῶν τρηναυτὰ συντάττονται τὴν ὁσίαν. Πεντεκαίδεκα δὲ εἰσὶν αἱ πᾶσαι, ὑπερφυῆ χάριν ἐπιμονῆς ἔχουσαι · ὅπου δὴ φοβεράν μόνον εἶναι τὴν ἁμαρτίαν φησὶν. Ἐν αἷς διέξεισι καὶ περὶ τῶν συμπετόντων αὐτῷ ἐνοδίων ἀνιάρῶν · καὶ ὡς ἀθυμοῦσαν ἀνακτώμενος, οὐκ ἀνέλπιστον τὴν εἰσέπειτα ἐντυχίαν ποιεῖται · καὶ ὡς ἀκμῆ θέρους τὴν ὁδὸν ἀνύων, πυρετῷ προσεπάλασε λάδρωφ. Ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τοῦ στομάχου κακὰ, καὶ ὁ πονηρὸς Γαλάτης ἄγων τὸν δίκαιον, καὶ τὰ ἐν ταῖς καταγωγαῖς λυπηρὰ, τῶν θεραπόντων ἡ ἐρημία, τῶν ἐπιτηδεῶν ἡ ἀπορία, τὸ μὴ εὐπορεῖν ἰατροῦ, ὁ Ἰσαυρικὸς φόβος · ἐτι δὲ οἱ ἐπιμανέντες αὐτῷ μοναχοὶ ἐμπρήσειν αὐτῷ τὴν οἰκίαν βουλόμενοι · ὅπως τε ἀπαγορεύσαντα ἐν ὁδῷ, οὐ μόνον αὐτὸν ἐλέους ἤξειον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους βουλομένους εἶργον, τὰ ἔσχατα πάντων διαπειλούμενοι. Τὰ δὲ τῆς ἰδοῦ, ὡς ἀνάτης, ὡς λιθώδης, ὡς δυσχερῆς τε καὶ χαλεπῆ · περὶ τῆς ἀξιοῦ μελετῆσαι τὴν μακαρίαν, μὴ μακροτέραν ἑαυτῷ τὴν ὁδοπορίαν γενέσθαι · Ἐμοί, λέγων, μυρίων ἔξοριῶν τὸ ὀδεῖν ἐστὶ χαλεπώτερον. Ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἄλλα παραπλήσια αἱ ἐπιστολαὶ αὐταὶ διαλαμβάνουσιν · ἐτι δὲ καὶ αἱ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κυριακόν. Ἐν τοίνυν τῇ Κουκουσῷ φθονηθεὶς, εἰς Ἀραβισσὸν ἤγετο · σπουδῆ γὰρ ἦν τοῖς ἀπάγουσι ταῖς πυκναῖς μεταβάσεσι ταλαιπωρούμενον κακῶς ἀποθέσθαι τὸ ζῆν. Ὅσῳ δὲ πολλαῖς ταλαιπωριαῖς ἐβέδοτο, τοσοῦτον κρείττων ὑπὸ φιλοσοφίας ἦν παντὸς τοῦ προσπίπτοντος, καὶ φαιδρότερον ἀποστειλῶν, ὡς περὶ τὸ ἐν πυρὶ φῶς ὕλης αὐτῷ πλείονος ὑποβαλλομένης. Ἐκεῖθεν δὲ πάλιν εἰς Πιτυοῦντα οὕτω κελυσθὲν ἀγεται · πολὺ γινόν δὲ τοῦτῃ δεινῶς ἐρημον, ἐν τέρματι τῆς Ποντικῆς θαλάσσης διακεῖμενον, βαρβάρους ἄμορτον ὠμοτάτοις · ὅπου δὴ ἀπαγόμενος, καὶ πρὸς Θεὸν ἤδη ἐκδημῆν μέλλων, νυκτὸς εὐχομένη, ἐφίστανται οἱ τοῦ βίου αὐτῷ ὁδηγοὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης · προσειπόντες τε ὅσα φίλα καὶ τὴν κατὰ δαιμόνων νίκην, τέλος καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν εὐαγγελίζονται, καὶ τὴν τῶν ἐκδεχομένων ἀπόδουσι ἀγαθῶν. Ἐἶτα τροφῆ οὐρανίᾳ καὶ ἀπορρήτῳ τούτου σιτίζουσι καὶ ἐξ ἐκείνου διέμεινε μηδὲν τι προσνεγχάμενος. Ἐἴρηται ταῦτα, οἷς ἐκεῖνος συνῶν κατεπίστευσεν. Ἐκεῖνος δ' ἐντεῦθεν πρὸς μείζονα σκάμματα μάλ-

(2) Fortasse pro *monachis* legendum *monomachi*, hoc est gladiatores: ut milites intelligantur, qui eum in exsilium abduxerunt.

(3) Plin. lib. vi, cap. 5, de regione Colchica: *In intimo eo tractu, Pityus oppidum opulentissimum ab Heniochis direptum est.*

λων ἐχώρει. Οἱ δὲ πιστευθέντες ἄγειν τὸν μέγαν **A** μακρὰς ταῖς ὁδοπορίαις κατέτεινον, ὑετῶν ἔστιν δτε ἐπικλυζόντων, καὶ ἡλίου τὸ ἀκμαιότατον φλέγοντος· μισθὸς γὰρ τῆς ἐπ' ἐκείνῳ ὠμότητος ἐπηγγέλλετο μειζόνων τιμῶν εὐμοιρία. Ἀλλὰ Πιτυοῦντα μὲν οὐκ ἔσχεν ἰδεῖν, ὡς ἡ Ἐπιφανίου εἴρηκε πρόβρησις. Ἐν Κομάνοις δὲ γενόμενος, πρὸς τῷ εὐκτηρίῳ Βασιλλέου τοῦ μάρτυρος ἄγεται· ὃν ἐπίσκοπον μὲν λόγος γενέσθαι, ὑπὸ δὲ Μαξιμίνου κατὰ τὴν Νικομήδους τὸ μαρτυρικὸν στάδιον ὕπελθειν. Ἐκείσε τοῖνον δυαρ ἐπιστὰς ὁ μάρτυς, « Θάρσει, ἔφη, ἀδελφε Ἰωάννη, ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἡ ἐπιούσα συνάψει » ἐπισκῆψαι δὲ καὶ τῷ νεωκόρῳ, τόπον ἐτοιμάσαι τῷ Ἰωάννῃ. Ἐκείθεν δὲ σταδίου τριάκοντα ζιανύσαντες, πλάνην παρὰ δόξαν ὑποστάντες, ἐπανέρχασθαι πάλιν κατὰ τὸν τοῦ μάρτυρος σηκὸν **B** ἐγένετο. Καλῶς οὖν τὰ κατ' αὐτὸν διαθέμενος, καὶ τὴν γλῶσσαν πρὸς διδασκαλίαν κινήσας, καὶ πρὸς τὸ φαιδρότερον ἄχρι καὶ ὑποδημάτων μετακομήσας ἑαυτὴν, τῶν θείων κοινωνήσας ἀγισμάτων, καὶ « Δόξα σοι, Κύριε, πάντων ἔνεκεν, » ἐπειπὼν, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ τύπῳ ᾧ συνέζη ἐπισφραγισάμενος ἑαυτὸν, τὴν μακαρίαν ἐπορευθῆ πορείαν, Χριστῷ συνῶν καὶ συμβασιλεύων, ὑπὲρ οὗ τοὺς μακροὺς πόρους ὑπήνεγκεν· ἑαυτῷ μὲν τῆς ἐκδημίας μακάριος, σφόδρα δὲ τοῖς ἐγνωκόσιν ἔδουνηρδς, οὐς καὶ μετρίως τοῦ οἰκείου μέλιτος ἔγευσεν. Ἡμέρα μὲντοι τῆς τελευτῆς, καὶ ἦν δὴ καὶ τὴν τοῦ ζωφόρου σταυροῦ ὕψωσιν ἐορτάζομεν, τεσσαρεσκαίδεκάτη Σεπτεμβρίου μηνός. Ἐχρῆν καὶ γὰρ τὸν ἕλον **C** ἐσταυρωμένων ζῆσαντα βλον, καὶ τὸ καύχημα μὴ ἐν ἄλλῳ ἢ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ θέμενον, κατ' αὐτὴν γε τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ ἐορτῆς, ὃν ἐκ τῆσδε τῆς ὕλης ἐπεφέρετο χούν, ἀποθέσθαι, καὶ πρὸς Θεὸν ὑψωθῆναι. Τότε δὴ πλῆθος ἀπειρον συβρέυσαν ἀνδρῶν τε ἄμα καὶ γυναικῶν εὐσεβῶς ζώντων ἐκ τε Συρίας καὶ Κιλικίας, Πόντου τε καὶ Ἀρμενίας, καὶ ἰσθαίς καταθέμενοι τοῦτον χειρὶν ἐγγιστά που Βασιλλέου τοῦ μάρτυρος, ἀπηλλάττοντο.

gerat, et gloriam non in alia re quam in cruce Christi collocaverat, festo ipsius die, quem ex materia ista acceptum circumferebat cinerem deponere, atque ad Deum in sublime ferri et exaltari. Eo vero tum innumerabilis pie viventium virorum et seminarum multitudo ex Syria, Cilicia, Ponto et Armenia confluit: qui postquam eum piis manibus prope Basiliscum martyrem sepelierunt, rursus inde abierunt.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗΨ.

Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως Ἀρκαδίου.

Τρίτη δ' ἔπει μετὰ τὴν τελευτὴν Ἰωάννου καὶ Ἀρκαδίου ἐτελεύτη, διὰδοχον τῆς ἡγεμονίας καταλιπὼν Θεοδόσιον τὸν υἱέα, ὡσπερ δὴ καὶ ἡ μήτηρ πρότερον, ἄρτι γάλακτι πεπαυμένον τρέφεσθαι· θυγατέρας δὲ Πουλχερίαν καὶ Ἀρκαδίαν καὶ Μαρίναν ἔτι κομιδῇ νέας, αἱ καὶ ἐν παρθενίᾳ διέμειναν. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ Ὀνώριος ὑδέρψ θνήσκει ἐν Ρώμῃ, τὸν τῆς ἀδελφῆς Γάλλας Πλακιδίας καὶ Κωνσταντίνου υἱὸν, τὸν τρίτον Οὐαλεντινιανὸν καὶ Ὀνωρίαν τῆς Ρώμῃ καταλιπὼν. Πρὸς δὲ τῷ τῆς

(1) Comana oppidum est Cappadociæ. (Plin. lib. vi, cap. 3.) Secundum Strabonem lib. xii, in

ad Deum, et quæ cum exceptura essent bonorum perceptionem cum lætitia annuntiarunt. Dein cœlesti et ineffabili eum esca paverunt: ex quo tempore nihil postea cibi sumpsit. Dicta hæc ab eis sunt, quibus ille ea secum versantibus concedidit. Hinc etiam ille ad majora progressus est certamina. Illi porro quibus magnus vir ducendus commissus fuerat, magnis itineribus proficiscabantur, aliquando immensis pluviis exundantibus, aliquando solis radiis maxime urentibus: **429** merces enim eorum crudelitati in illo exercendæ majorum dignitatum honores proposita fuerat. Cæterum Pityuntem videre non potuit, sicuti Epiphanius vaticinium prædixerat. Ad Comanenos (1) autem Armeniæ cum venisset, ad templum Basilisci martyris ductus est, qui episcopus fuisse, et sub Maximino Nicomediæ martyrii certamen obiisse dicitur. Ibi in somnis ei apparens martyr, « Bono, inquit, animo esto, Joannes frater, nos ambos crastina dies conjunget. » Ille etiam custodi templi ut locum Joanni pararet, præcepit. Ex eo loco cum triginta stadiorum iter confecissent, præter opinionem recta via excidentes, errabundi ad martyris ædem reversi sunt. Itaque cum res suas disposuisset, linguam ad docendum movisset, lætius se, ita ut calceos quoque indueret, vestibus suis ornasset, et per communionem divinam sanctificationem percepisset: « Gloria tibi, inquit, Domine, de rebus omnibus. » Et seipso signo crucis, sub qua vixerat, obsegnato, beatam illam ingressus est protectionem, cum Christo vivens et regnans, pro quo labores longos pertulit, suo quidem nomine per migrationem talem felix et beatus, eis autem qui eum cognoverunt, et vel mediocriter mellitam ejus doctrinam degustarunt, deplorandus. Obitus ejus in eam diem incidit, qua vivificæ crucis exaltationem celebramus, Septembris mensis decimam quartam. Sic enim conveniebat, eum qui vitam omnem sub cruce transe-

D

430 CAPUT XXXVIII.

De obitu imperatoris Arcadii.

Post Joannis mortem, Arcadius quoque anno tertio defunctus est, sicuti et antea conjux ejus Eudoxia. Imperii successorem is filium Theodosium reliquit, jam pridem a lacte remotum. Reliquit etiam filias, Pulcheriam, Arcadium et Marinam, admodum teneras, quæ in virginitate cælibes permansere. Dehinc multo post Honorius quoque Romæ hydrope periit, sororis suæ Gallæ Placidie et filii Constantii Valentinianni tertium, et filiam ejusdem Honoriam, post se in ea urbe re-

convallibus Antitauri. Comanensium mentio est L. Cum antea. C. De agric. et censit. lib. ii

linguens. Arcadius ante finem vitæ, Deo chari A
hominis opinionem, talem ob causam obtinuit.
Ædes quædam Constantinopoli est maxima et
pulcherrima, Καρύαν, hoc est Nucem, eam inco-
læ nominant, quod in ea media, nux arbor, specta-
culum non contemnendum, stetit : ex qua arbore
Acacium martyrem suspensum martyrium suum
peregisse ferunt. Propter hanc ædem alia preca-
toria domus contigue exstructa est, ad quam spe-
ctandam Arcadius venit : precibusque in ea per-
actis, inde abscessit. Concurrit ad locum eum, ad
imperatorem videndum, multitudo innumerabilis,
et plena erant foris et intus hominibus loca omnia.
Simulatque vero imperator paululum est progres-
sus, confestim maxima illa ædes funditus diruta
concidit, ita ut neminem detrimento aliquo affice-
ret. Itaque clamor statim exortus est, imperatoris
precibus cunctos præsentis exitio esse liberatos.
Atque hoc sic actum. Mortuus est autem Arcadius,
cum octennis filius ejus Theodosius esset. Una
cum patre is tredecim, solus autem quatuordecim
alios imperavit annos. Quos annos etiam tredecim
hic liber continet : cum a mundo condito
quinquies millesimus noningentesimus vicesimus
tertius (1) : a nativitate vero Domini quadringen-
tesimus decimus octavus ageretur annus.

ζωῆς τέλει θεοφιλοῦς δόξαν ἐκτέτο Ἀρκάδιος ἐξ
αἰτίας τοιαύτης· Οἰκός τις ἐν τῇ Κωνσταντινῶν ἐστὶ
μέγιστος καὶ περικαλλέστατος· Καρύαν αὐτὸν κα-
λοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι· ἐπὶ γὰρ αὐτῇ μέση δένδρον
εἰστέκει καρύα, θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον· ἐφ' ἧς
κρεμασθέντα τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον, τῷ μαρτυρίῳ
λόγος τελειώθη· δι' ἣν καὶ εὐκτήριος οἰκίσκος
παρωκοδομήθη τῷ οἴκῳ. Ἐπὶ δὲ τοῦτον ἦκει Ἀρ-
κάδιος θεασόμενος· καὶ δὴ εὐξάμενος, ἀπεχώρει
αὐθις· πολλοῦ δὲ καὶ ἀπειροῦ στίφους συνδραμη-
κός· ὥστε τὸν βασιλεῖα θεάσασθαι, πλήρης ὁ οἶκος
ἦν ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν· ὁμοῦ δὲ τῷ τὸν βασιλεῖα
βραχὺ ἐξίναται, εὐθύς καὶ ὁ μέγιστος ἐκεῖνος οἶκος
ἐκ βάθρων ἀνασπασθεὶς ἐπιπετε, μηδενὶ βλάβης πρό-
ξενος καταστάς· βοή δ' εὐθύς ἐξηχέτο, ὡς ἡ τοῦ
Β βασιλείως εὐχή πάντας τῆς ἀπωλείας ἐβρόσατο.
Τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο. Ἐτελεύτησε δὲ Ἀρκάδιος,
ὄκταετῆ καταλιπὼν τὸν υἱὸν Θεοδοσίον· τρισκαίδεκα
μὲν ἔτη τῷ πατρὶ συμβασιλεύσας, ἔτη δ' ἑτερα
τέσσαρα πρὸς τοῖς δέκα μόνος τὴν ἡγεμονίαν ἰθύ-
νας· Ὅσα δὲ καὶ ἡ παρούσα μοι τρισκαίδεκάτη τῶν
ἱστοριῶν περιέχει· ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος εἴχαρ',
ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τετρακο-
σιοστὸν ὄκτωκαίδεκάτον ἐπεραίνετο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΔ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS XIV.

437 CAPUT I.

De imperio Theodosii Junioris, ut id a tutore Isidgerde Persarum rege sit administratum, rebus plerisque omnibus ab Anthemio, cui Troilus socius familiaris fuit, gestis.

Joannes igitur, aurea lingua vir, labore certaminum pro Christo obitorum, veluti aurum obry-

(1) Secundum neotericos, 4588.

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νέου Θεοδοσίου· ὡς ὑπὸ ἐπιτρόπῳ Ἰσδιγέρδῃ τῷ Περσῶν βασιλεὶ διωκεῖτο· τὰ δὲ πράγματα διὰ χειρὸς ἤγειν Ἀνθέμιος τὰ πολλὰ Τρωλιῷ τῷ σοφιστῇ συγγνημόνῳ.

Ἰωάννης μὲν οὖν τὴν γλῶσσαν χρυσοῦς τῷ πολλῷ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνων καμάρῳ ὀλίπερ χρυσοῦς

δδρυζον εις ακρον δοκιμαθεις, ουτω τον βιον μετα-
 ηλλαξεν· επι δε τούτω και ο βασιλευς Ἀρκάδιος
 ετελευτα, κοιμηθη νεον θεοδόσιον τον παιδα λιπών,
 αρτι τον υγδρον ενιαυτον παρελθόνοντα. Τριτη δ'
 δυνα και η μητηρ αυτον καταλειψασα, προς τας
 εκειθεν δικας μετεβαινει. Ἐπι δε διαθηκαις τελευ-
 τήσας Ἀρκάδιος, δείξας περι τῷ παιδι μή τι πάθος,
 Ἰσδιγέρδην τον Περσῶν βασιλέα, κουράτωρα οἶον
 και κηδεμόνα τῆς ἀρχῆς, εως οὐ ἀνδρωθειη ο παις,
 ταις γραφαῖς ενετιθει. Ὁ δῆτ' εκεινος μαθών, ἀλο-
 γήσας μηδεν, καινήν τινα και Ουμουσιαν ἐπεδείξατο
 ἀρετήν. Ἀφθόνῃ γάρ ειρήνῃ προς Ῥωμαίους χρη-
 σάμενος, ὡς εκατοντούτεις πρᾶξαι σπουδῆς, ἀπεί-
 ρατον θεοδόσιῳ την βασιλείαν διέσωζε. Καί ἐη τινα
 Ἀντιοχον θαυμάσιον ἀνδρα και λογιώτατον εκλεξι-
 μενος, ἐπίτροπον οἶον και παιδαγωγόν εκεινῷ ἀπέ-
 στελλε, τάδε προς λέξιν τῇ Ῥωμαίων συγκλήτῳ
 δεδηλωκώς· « Ἀρκάδιου τοῦ ὑμετέρου βασιλέως
 κουράτωρά με τοῦ παιδὸς καταστήσαντος, τον ἀν-
 πληροῦντα τον ἐμὸν ἀπέτειλα τόπον. Μή τις οὖν
 εις ἐπιβουλήν τοῦ παιδὸς ἐπιχειρήσει, ἵνα μή πόλε-
 μον ἀσπονδον κατὰ Ῥωμαίων κινήσω. » Καί ο μὲν
 Ἀντιοχος ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμενος, βασιλι-
 κῶς ἀνῆγε τον παιδα, περι τε τὸ κόσμιον ἐν προσ-
 δοις προμηθεύμενος, και ὡς ἀν ἄριστος· τὰ πολέμια
 εἶη· τέσσαρα δ' ἔτη αὐτῷ συνδιαγαγών, ἀπῆλλάγη.
 Ἡ δὲ τῶν ὄλων διοικήσεις ἐπ' Ἀνθεμίῳ τῷ ὑπάρχῳ
 ἐτάττετο, δε παις παιδὸς ἦν Φιλίππου· δε Παῦλον
 τον τῆς Κωνσταντινου ἐπίσκοπον ἐκβαλὼν, τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ τὸν φρενοῦλαθῆ Μακεδόνιον ἀντεισήγαγεν,
 ὡς ἐν τῇ δεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν διελάθομεν. Οὗτος
 δῆ ο Ἀνθέμιος· και τῆς Κωνσταντινου τὰ τεῖχη πα-
 ριελών, και μεῖζον εὐρύνας, τὰ νῦν ὀρώμενα μεγάλα
 χερσαῖα τεῖχη ταύτην περιεβάλλετο, δύο μῆνας τῷ
 ἔργῳ τῷ πολλῷ και σχεδὸν ἀπίστῳ τάχει ἐκδαπανή-
 σας. Φρονήσει δὲ τῶν πολλῶν διαφέρων, βουλῆς
 ἀνευ οὐδὲν πράττειν ἤροίτο. Καί πολλοῖς μὲν και
 ἄλλοις ἀνεκονοῦτο περι τῶν πρακτικῶν· μάλιστα δὲ
 τὰ πολλὰ Τρωίῳ τῷ σοφιστῇ συνην· ὃ μετὰ τῶν
 προσόντων καλῶν και πολιτικῆ τις φρόνησις ἐφά-
 μιλλος· Ἀνθεμίῳ οὐχ ἤττον ἦν. Εἰδὼναι μέντοι χρεῶν,
 ὡς προστάγματι βασιλέως σύναμα Κύριῳ τῷ ἐπάρχῳ
 τὰ κατὰ την πόλιν διέποντι, πολλῷ ὑστερον τὰ τῆς
 πόλεως ἀνήγειρε τεῖχη· Ἀλλὰ περι μὲν Ἀντιοχου
 και Ἀνθεμιου τῶν βασιλέως παιδαγωγῶν ἀποχρών-
 τως ειρήσθω.

urbi, longo post tempore urbis mœnia construxisse. De Antiocho et Anthemio imperatoris
 pædagogis hæc dicta sufficiant.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ.

Περι βίου και ἀγωγῆς και τῆς τῶν κοινῶν πραγ-
 μάτων διοικήσεως· ἔτι δὲ θεοφιλίας και ἀρε-
 τῆς Πουλχερίας τῆς βασιλίδος, ἀδελφῆς θεο-
 δοσιου τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρόνοια προῖδοῦσα εὐσεβέστατον
 εἶσεσθαι τον βασιλέα Θεοδόσιον, και ἄλλον ἐπίτροπον
 γενσιώτερον τούτῳ ἐπέστρεσε τῆς ἡγεμονίας, Πουλ-
 χερίαν την ἀδελφῆν, ἐν νέῃ πάνυ τῇ ἡλικίᾳ σοφί-
 σασαν, ὡς μηδὲν ἐλλείπειν ἐκείνη ἐπὶ τε ἀρετῇ και
 πολιτικῇ φρονήσει και τῶν περι ταῦτα πλεῖστον

A zum ad summum per explorationem probatus, ad
 hunc modum vita est defunctus. Post hunc et
 imperator Arcadius mortuus est, adolescentulo
 admodum Theodosio filio, octavum videlicet in-
 grasso annum, relicto : qui cum trimulus esset,
 mater quoque eum relinquens, ad futuras transit
 pœnas. Arcadius porro, puero ne quid contingeret
 metuens, ante mortem, Isdigerdem Persarum re-
 gem curatorem ejus et simul imperii, donec ille
 in virum evaderet, testamento instituit. Quod ubi
 Isdigerdes cognovit, re ea minime neglecta, no-
 vum quoddam admirandæ virtutis exhibuit speci-
 men. Pace namque proluxa, centum annorum ju-
 duciis cum Romanis initis, imperium Theodosio,
 quominus periclitaretur, conservavit, et Antio-
 chum quemdam, virum admirandum et eruditissi-
 mum, delectum veluti tutorem et pædagogum, ad
 eum, cum litteris in hæc verba ad senatum Roma-
 num conceptis, misit : **438** « Cum Arcadius im-
 perator vester me filii sui curatorem institerit,
 qui officio meo fungatur, virum isthuc misi. Ne
 quis igitur puero insidias struere audeat, ne bel-
 lum ipse implacabile adversus Romanos moveam. »
 Et Antiochus ubi Constantinopolim venit, puerum
 ita ut imperatorem decet, educavit, illud provi-
 dens et curans, ut simul puer et magnificentiam
 in publicum progressus retineret, et rebus bellicis
 optimus esset. Cum autem quadriennium cum eo
 fuisset, discessit. Rerum autem omnium admini-
 stratio Anthemio præfecto commissa est : qui ex
 filio nepos ejus Philippi fuit, qui Paulo Constan-
 tinopolitano episcopo ejecto, vesanum Macedonium
 pro eo in Ecclesiam induxit, sicuti libro decimo
 Historiarum diximus. Anthemius iste mœnia Con-
 stantinopolis demolitus, pomœria urbis prolaturus,
 lateritio ingenti qui nunc cernitur muro eam
 circumdedit, opere eo per menses duos magna et
 fere incredibili celeritate confecto. Et cum pru-
 dentia multos antecelluit, tum inconsulto nihil sibi
 agendum duxit. Ac cum multis quidem ille aliis
 de rebus gerendis consilia communicavit ; Troilo
 tamen sophista familiariter maxime usus est : in
 quo, præter cæteras virtutes, prudentia etiam
 quædam reipublicæ administrandæ Anthemii
 æmula fuit. Illud sane animadvertendum, Anthe-
 mium, imperatoris jussu, una cum Cyro præfecto.

De Antiocho et Anthemio imperatoris
 pædagogis hæc dicta sufficiant.

CA: UT II.

De vita, institutione, administrationeque rerum pu-
 blicarum. Item de divina pietate et virtute Pul-
 cheriæ, sororis Theodosii imperatoris.

Providentia autem divina, illud præcipue curans
 ut pius maxime Theodosius imperator fieret, alium
 quoque tutorem germanum magis imperio ejus
 præfecit, Pulcheriam nimirum sororem, quæ a
 prima statim ætate ita sapuit, ut virtute et civili
 prudentia eis non cederet, qui in his rebus maxime

excellunt. Unde colligere satis possumus, principibus ad salutem solam satis veriore[m] esse pietatem : sicuti contra absque illa nihil prosunt exercitus, equi, satellites, ensium vis, virorumque innumerabiles copiarum, aurum item **439** et argentum, plurima terrarum jugera, et quicumque alius præterea est apparatus. Etenim ipsa nondum quindecim nata annos, sapientiore[m] divinioremque quam ætas ferret, obtinuit mentem. Et primum quidem virginitatem se per vitam omnem conservaturam esse Deo vovit : deinde, ut idem facerent sorores, eis quoque persuasit, ne æmulationem atque contentionem in imperialem aulam induceret (1). Quare omnem insidiarum occasionem præcidit. Sedenim cum consilium decretumque suum pignore aliquo stabilendum esse putaret, Deo ipsi, sacro sacerdotum ordini, et subditis civibus, certum sententiæ suæ testimonium exhibuit. Nam admirandum quoddam incredibili pulchritudine ornamentum, ex auro et pretiosis lapillis confectum, in sacræ mensæ formam redactum, pro virginitate sua fratrisque imperio catholicæ Constantinopolitanæ ecclesiæ dedicavit, in corona quadranguli ejus (2), consilio causaque consecrationis ejusmodi, novis quibusdam litteris insculpta. Itaque ubi pro virili sua natura imperii curam suscepit, quam optime, ita ut convenit, cum ingenti decore rem Romanam administravit : quam celerrime de rebus agendis consultavit, simulque eas in scriptum retulit. Nam et in scribendo, et in dicendo, summopere erat exercitata, sermone utroque, Latino scilicet et Græco. Et quæ ipsa agebat, perinde atque a fratre constituta essent, in illum retulit. Illud plurimum curavit, ut in imperatoris artibus educaretur, atque disciplinis ætati cuique convenientibus institueretur. Ita ille rem militarem et equestrem, ab eis qui rerum talium accurate periti erant, didicit. Ut autem in publicis progressibus, quovis tempore, ita ut imperatorem decet, magnificus esset et splendidus, ab ipsa edoctus est : quemadmodum scilicet vestem sibi ipsi circumdare, quomodo considerare, incedere et risum moderari deberet ; ut in rebus quibusque se, prout tempus ferret, vel placidum vel terribilem exhiberet, et commodum audiendis supplicantium precibus præberet. Potissimum vero eum docuit justitiam et veram pietatem, sicuti convenit, colere, precari continenter, templa adire frequenter, ædes sacras Deo constructas vasis, donariis et ornamentis locupletare : sacerdotum ordinem, simulque viros bonos, qui Christianorum legibus optime viverent, plurimi facere. **440** Hæc ejus erant institutiones. Quin etiam nonnullis religionem adulterinis dogmatibus, novisque rebus depravare conantibus, eamque in magnum periculum adducentibus, ut firmiter illa in statu suo permaneret, ipsa quoque effecit. Et quominus eo

(1) Per suas scilicet aut sororum suarum nuptias. (Sozom.)

διενεγκόντων. Ὡς ἂν εἰδέναι ἔχοιμεν, ἀρκεῖν πρὸς σωτηρίαν τοῖς βασιλεῦσι καὶ μόνῃν αὐτὴν τὴν εὐσεβείαν· ὡς αὐτοῖς ἐκείνης· ἀνευ μὴδὲν εἶναι σπράτευμά τε καὶ ἵππων, καὶ δορυφόρους, ἰσχύον τε ἐφῶν, ἀνδρῶν τε ἀπειρα στίφη, χρυσόν τε καὶ ἀργυρον, καὶ πλέθρα γῆς, καὶ ὅση ἄλλη ἐπὶ τούτοις παρασκευή. Καὶ γὰρ αὕτη μῆκω πεντεκαίδεκατον ἄγουσα ἔτος, σοφώτερον καὶ θεῖον ἢ καθ' ἡλικίαν ἐκτίσαστο νοῦν. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα παρθένος εἶναι διὰ βίου ὠμολόγησε τῷ Θεῷ· ἐπίσης δὲ φρονῆσαι καὶ τὰς ἀδελφὰς· ἔπεισαν, ἵνα μὴ ζῆλον καὶ ἐριδί εἰσάγη τοῖς βασιλεῖσι· κἀντεῦθεν πάσαν πρόφασιν ἐπιδοῦλου φρονήματος ἀπέωαστο. Τό γε μὴν ὄξαν ἐκείνη καὶ βέβαιον οἰομένη δεῖν θείναι, Θεῷ τε καὶ ἰσπεῦσι, καὶ τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς, μαρτύριον ἀκραιφνὲς τῶν ἐκείνη βεβουλευμένων τότε ἐποίησε. Θαυμάσιόν τι χρῆμα καὶ εἰς κάλλος ἀφραστον, ἐκ τε χρυσοῦ καὶ τιμαλφῶν λίθων τῆς σφετέρως χάριν παρθενίας καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ βασιλείας εἰς ἱερὰν κατασκευάσασα τράπεζαν, τῇ καθόλου τῆς Κωνσταντίνου Ἐκκλησίᾳ ἀνέθετο, ἐπὶ τῷ στεφάνῳ τοῦ τετραγώνου ταύτης, τὴν σκοπὸν τῆς ἀναθείσεως καινοῖς τιπὶ γράμμασιν ἐχαράξασα. Καὶ δὴ τῷ τῆς φύσεως ἀνδρικῷ τὴν φροντίδα τῆς ἡγεμονίας ἀναδεξαμένη, ἀριστα καὶ ὡς χρεῶν γε ἦν, σὺν πολλῷ τῷ κόσμῳ τὴν Ῥωμαϊκὴν διόφει ἀρχὴν, ἔσον τάχος τὰ πρακτέα καὶ βουλευομένη καὶ γράφουσα· καὶ γὰρ καὶ γράφειν καὶ λέγειν εἰς ἄκρον ἤσκητο· καὶ κατ' ἀμφω τὰς διαλέκτους, τῇ τε Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων φημί. Τὰ γε μὴν ἐκείνη πεπραγμένα, ὡς τάδελεφῶ δοκοῦντα, εἰς ἐκείνον ἀνήγε· κλειίστα γὰρ δι' ἐπιμελείας ἔχεν, ὡς ἂν βασιλικῶς ἀχθεῖη, τοῖς ἐκάστη τῶν ἡλικίων μαθήμασιν ἐκπαιδεύουσα. Καὶ τοῖσιν ὅσα μὲν περὶ ὄπλα καὶ ἵππικὴν, παρὰ τῶν εἰδησιν ἀκριθῆ ἔχόντων περὶ ταῦτα ἐμάθησε· βασιλικῶς δ' εἶναι καὶ περὶ τὰς ἐκάστοτε προόδους κόσμος τε καὶ ἐκφανῆς παρ' αὐτῆς ἐρρυθμίζετο· ἐσθητὰ τε ἢ περιστελλῆεν αὐτὸν χρῆσαι· καὶ εἴη χρῆ τρόπῳ καθῆσθαι, καὶ αὐθις βαδίζειν, γέλωτος τε κρατεῖν· πρὸς τε καὶ φοβερός ἦν ἵκα καιρὸς ἐφ' ἐκάστῳ δοκεῖν. Ἐτι δὲ ὡς ἀρμοδίως πυνθάνεσθαι τῶν περὶ τοῦ δεομένων· μάλιστα δὲ τὸ εὐσεβεῖν αὐτὸν ὡς χρεῶν ἐδίδασκε, καὶ εὐχεσθαι μὲν συνεχέστερον, φοιτᾶν δὲ ταῖς ἐκκλησίαις πυκνῶς, σκεῦεσί τε καὶ κειμηλίοις καὶ ἀναθήμασι τοὺς τῷ Θεῷ ἀνετιμένους οἴκους σεμνύνειν· περιπλεῖστος δὲ ποιεῖσθαι ἱερέας τε ἄμα καὶ ἀγαθοῦ ἀνδρας, καὶ τοῖς ἀρίστως φιλοσοφούντας νόμοις Χριστιανῶν, ἐκείνης ἦσαν μελέται. Καὶ μὴν καὶ τὴν θρησκείαν νόμοις ἰδύμασι τινῶν πειρωμένων νεωτερίζειν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν μεγάλῳ καθεστώσαν κινδύνῳ, ἐν τῷ βεβαίῳ μένειν ἐποίησε. Ὅθεν καὶ τὸ μὴ καινὴν αἵρεσιν ἐπιειφρῆσαι τηνικαῦτα αἰτία αὐτῆ μάλιστα· ἐγένετο, ὡς ἡ καθέξῃ· ἱστορίᾳ δηλώσει. Διαπύρωσ δὲ τὸ θεῖον θρησκείουσα, σχολῇ γ' ἂν τις ἀριθμῆσαι ἰσχύσεια καὶ ὄσουσ θεοῦς νεῶς μεγαλοπρεπῶς ἤγειρεν, ὅσα τε καταργεῖα θεοφιλῶν ἀνδρῶν, καὶ συνοικίας μο-

(2) Ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς τραπέζης, in fronte mensæ. Sozom. lib. ix, cap. 1.

ναστικᾶς συνεστήσατο, αεναον τὴν περὶ ταῦτα δα-
πάνην, καὶ τῶν περὶ ἐκεῖνα ἐσχολακῶτων τὴν ἅπα-
σαν ἐπιτάξασα χρεῖαν. Δείξει δ' ἐκ πάνυ πολλῶν
ὄλγιστά τοῦ χρόνου κατορησάμενα ἔργον γὰρ αὐτῆς,
ὅτε τῶν Βλαχερνῶν θεῖος τῆς Θεοτόκου νεώς, αὐτῇ
γ' ἐκείνη τῇ τοῦ Λόγου μητρὶ ἕξιος εἰς κατοικίαν
κρίθει· ὡσπερ τῷ ταύτης Παιδί ὁ τῆς Σοφίας ἐπι-
κλήθει· ἧς τὴν θεῖαν σορὴν καὶ τὰ ἐντάφια σπάρ-
γανα ἐψυροῦσα, ἐκεῖσε ἀνέθετο, διαφερόντως μάλα
τιμῶσα· ἔτι δὲ καὶ ὁ τῶν Ὁδηγῶν ἀρχήσας
ἐπωνυμίαν, ἐφ' ᾧ πάλιν τὴν τε θεῖαν ἐκείνης μορ-
φῆν, ἦν Λουκάς ὁ ἀπόστολος σάνδι γραφῆς κατέλι-
πεν εὐτυχήσασα· τό τε θεῖον ἐκείνης γάλα, καὶ τὸ
ἱερὸν ἄτρακτον, καὶ τὰ τοῦ Σωτῆρος σπάργανα,
ἐθησαύρισεν, Εὐδοκίας πεμφάσης τῆς βασιλίδος,
ἠνίκα δὴ ἀφίκτο εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ τὸ τῶν Χαλ-
κοπρατέων αὐθις ἱερὸν ἔειλε, ᾧ ἅγια σορὴ
ὄνομα· περιφανεῖς δὲ καὶ ἄμφω, καὶ εἰς κάλλος καὶ
μέγεθος φιλοτίμοις ἐξεργασμένοι. Θεὸς δὲ ἕρα που
διὰ τὴν πολιτείαν τὴν γυναῖκα κεχαρισμένην ἔχων,
ὑπήκουσ δεομένης, κἀν τοῖς πρακτέοις αὐτῇ πολ-
λαχοῦ διαφαίνετο. Καὶ μοι δοκεῖν ἔστι, μηδ' ἂν ποτε
θεοφιλίαν ἀνθρώποις ἐγγενέσθαι, ἦν μὴ γ' ἐκεῖνοι
σφᾶ; αὐτοὺς ἀξίως τοῖς ἔργοις παρέχωσι. Ταύτῃ δ'
ἐπίσης ἠγμέναι καὶ αἱ ἀδελφαί, τὰ ἴσα περὶ τε τοὺς
ἱεράς καὶ τοὺς νεώς, καὶ τοὺς ἐν ἐνδείᾳ, πτωχοὺς
τε καὶ ξένους διέκειντο τὸ φιλότιμον ἐπιδεικνύμε-
ναι. Δίαιτα δὲ ἀγωγὴ τε καὶ πρόδος καινῆ πάσαις
ἦν, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ὕμνειν τε καὶ γερα-
ρεῖν θεῶν, καὶ ἀσχολίαν περὶ ἐργασίας ὕφασμάτων
θεῶν, καὶ τῶν τοιοῦτων ἔχειν. Καὶ γὰρ βρασιῶν
καὶ ἀργίων, δι' ἣν μετήσσαν παρθενίαν, ἀναξίαν ἡ-
γήσαντο. Ὅθεν καὶ ξενηλασίαν τοῦ βίου τῶν τοιού-
των παθῶν καὶ τῆς ἄλλης βασιλικῆς διαίτης ἐποίη-
σαν. Ἐνθεν τοι καὶ Θεοῦ ἰλω καθεστῶτος, ὁ μὲν
οἶκος αὐτῶν εὐθνηεῖτο· ἐπεδίδου γε μὴν καὶ τῷ
κρατοῦντι τὰ τῆς ἡλικίας καλῶς· καὶ δὴ πάντα μὲν
ἐπιβουλή καὶ κόλεμος συνιστάμενος· αὐτομάτως
ἐλύετο, Θεοῦ συναρῆγοντο· ὁσημέραι δ' ἐκείνος αὐ-
ξάνων τοῖς ἀγαθοῖς ταῖς χρησταῖς τῆς ἀδελφῆς εἰσ-
ηγῆσαι, ἀγαλαμοῖον καὶ ἀνδριάς βασιλείας· εἰς
κάλλος ἀπεξεσμένο; ἀληθῶς διεγένετο
a vita sua repererunt. Itaque factum, ut quod Deus
eis propitius esset, domus earum recte ad-
ministraretur, ætasque imperatoris optata caperet
incrementa, et adversariorum insidias, bellaque
orta, omnia sua sponte, Deo adjuvante, solverentur, et imperator ipse in dies rebus bonis accumu-
latus, laudatis sororis consiliis, veluti vera effigies et statua in optimi imperii formam expolita
esset.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς ἐκ νέου ἀρετῆς καὶ ἄλλης διαίτης, ἔτι
ἐκ καλοκαγαθίας καὶ ἀοργησίας Θεοδοσίου,
καὶ τῆς εἰς τὰ θεῖα εὐλαβείας αὐτοῦ.

Ἄλλὰ καὶ σιγῇ τὰ τοῦτου διδόναι ζημία πάντως,
μὴ τοῖς πολλοῖς γνωσκόμενα· πρῶτον μὲν γὰρ
βρασιλικῶς ἀναχθεῖς καὶ τραφεῖς, οὐδὲν τι βρασιῶν;
καὶ βλακείας ἐπεδείκνυτο· ἀλλ' οὕτως ἦν τὰ τε
ἡμέτερα καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς συνετός, ὡς τοῖς ὁμο-
λοῦσι λογίζεσθαι, καὶ ὑπὲρ φύσιν ἀνθρώπου εἶναι
τοῖς πράγμασιν. Οὕτω δ' ἦν μάλα γενναῖός τε καὶ

A tempore nova quædam hæresis Ecclesiam invase-
rit, in causa ipsa maxime fuit, quemadmodum
suo loco historia ostendet. Et quia ardenti animo
divinum numen coluit, non facile quisquam enume-
rare possit, quæ illa sacra templa magnifice ex-
citarit, quæve Dei amantium virorum domicilia
atque monachorum cœnobia construxerit, perpe-
tuas in ea impensas, et res omnes eorum qui in
eis pietati vacarent, necessarias constituens. Ex
multis vero pauca quædam, quæ vim temporum
superarunt, id indicabunt. Opus enim ejus est sa-
crum Dei Genitricis templum, quod Blacherna di-
citur, dignum ipsa illa Verbi matre, quod inhabi-
taret, judicatum domicilium, sicuti Filio ejus,
quod Sapientiæ vocatur. Cujus divinum loculum,
et sepulcrales fascias inventas cum veneratione
maxima ibi reposuit. Templum item, quod τῶν
Ὁδηγῶν, hoc est Viæ ducum, cognomine clarum
est, in quo divinam illius imaginem, quam Lucas
apostolus in tabula depictam reliquit, divinumque
ipsius lac et sacram eolum, et Servatoris ipsius
fascias, perinde atque thesaurum, quem ad eum Eu-
docia Augusta, cum Hierosolyima profecta est, misit,
servandas curavit; præterea et sacrum Chalcopra-
torum delubrum, cui sancti loculi nomen est.
Utraque vero hæc lana pulchritudine simul et am-
plitudine ambitiosa, magnifice sunt constructa. Deus
sane feminam eam, propter vitæ institutum charam
habens, preces ejus exaudivit, et in rebus agendis
sæpe ei apparuit. Et ut mihi quidem videtur, amo-
rem Dei homines non consequuntur, nisi seipsum
idoneos factis ipsis præbeant. Ad eundem etiam
modum sorores institutæ, eadem studia erga sacer-
dotes, erga templa, præterea erga egenos, mendicos
et advenas liberaliter præstiterunt. Vita quotidiana,
instituta, atque progressus, novi omnibus fuerunt:
dium noctuque hymnis laudibusque Deum celebra-
runt; otium, sacram telam texentes, et id genus
opus facientes, vitarunt. Institutum namque, pro-
pter quod virginitatem erant complexæ, non de-
cere ignaviam existimaverunt. 441 Proinde vitia
ejusmodi, et reliquam imperialem consuetudinem,
Deus eis propitius esset, domus earum recte ad-
ministraretur, ætasque imperatoris optata caperet
incrementa, et adversariorum insidias, bellaque
orta, omnia sua sponte, Deo adjuvante, solverentur, et imperator ipse in dies rebus bonis accumu-
latus, laudatis sororis consiliis, veluti vera effigies et statua in optimi imperii formam expolita
esset.

D

CAPUT III.

De virtute, quam a puero plucibit Theodosii: et de
moribus, beneficentia, placabilitate, et de insigni
religione et pietate ejus.

Verum res quoque ejus, sine dispendio et ja-
ctura, silentio committere non possumus, non
omnibus prorsus notas. Primum namque ita ut
imperatorem oportet, institutus atque educatus,
nullum de se ignaviæ et mollitici indicium præ-
buit, sed ita cum nostrarum tum earum quæ supra
nos sunt rerum peritus fuit, ut qui eum eo collo-

querentur, humanæ mentis captum eum exsuperare judicarent. Adeo etiam fortis et laborum patiens, ut facile vicissitudinem et mutationem temporum sustineret, cumque æstu juxta et frigore concertaret. Jejunio frequenti se assuefecit, et maxime quarto hebdomadis, et eo qui Parasceves nomen sortitus est, die, Christianismum ad summum excolere volens; atque ut aula ejus imperialis re nulla a monasterio differret, sedulo curavit. Mane consurgens, hymnos Deo cum sororibus alternis cecinit, et Spiritus verba semper in ore habuit. Cum episcopis et sacerdotibus congressus, obscuros locos et nodos Scripturarum, haud aliter quam si sacris ipse initiatus esset, explicuit. Sacrorum librorum eorundemque interpretum congerendorum adeo fuit studiosus, ut ea laude Ptolemæo inferior non esset. Noctu eis legendis operam navavit: lucerna se sponte sua, in machina quadam movente, sibi que ipsi oleum infundente, comparata; ut ne quis ministrorum ejus in laboribus ejusmodi molestiam quampiam subiret, neque vim naturæ cum somno collectans inferret. Manu ipse sua pulcherrime scripsit; ac multa scriptorum ejus ad hoc usque tempus sunt conservata, temporum vi superiora: **442** Evangelia videlicet, et alia quædam auris omnino litteris distincta, quorum paginæ crucis formam referunt. Quo labore eum vitæ sumptus tolerasse, fama est. Malorum tolerantia omnibus, præcipue autem qui eo nomine apud Græcos clari fuere, post se relictis, multis modis eos prætergressus est. Illi siquidem cum verbis se philosophiam exhibituros esse polliciti essent, re ipsa cum præstare nequiverunt; ipse autem Aristotelis perplexibilibus involucris vale dicto, factis philosophiam exercuit, iræ, dolori et voluptati moderando. Iram adeo in potestate habuit, ut neminem unquam a quibus læsus fuisset, ultus sit, neque cum quisquam succensentem viderit. Atque aliquando ex familiaribus cuidam dicenti, neminem ab eo illorum morte multatum esse, qui injurii ei fuissent, respondens: «Ultimam, inquit, eos etiam in vitam revocare possem, qui jamdudum mortui sunt.» Ad alium quemdam eadem prope referentem, dixit: «Nihil esse novi, si quis homo cum sit, e vita excedat. Unius autem Dei esse, eum qui semel mortuus sit, per penitentiam ad vitam revocare.» Usque adeo autem virtutem hanc coluit, ut si quando quispiam capitale crimen admisisset, neque eum condemnationis sententia usque ad urbis portas produxisset, statim enim misericordia prosequeretur. Et cum aliquando Constantinopoli in amphitheatro venationis spectaculum præberet, et populus exclamaret, adversus gravem feram generosum quemdam periclitatorem, qui cum ea congredieretur, mittendum esse: «An nescitis, inquit, nos humanioribus spectaculis delectari solere?» Et deinceps humanioribus itidem populum spectaculis uti docuit. Religione tanta cum sinceriore pietate usus est,

καρτερικῶς, ὡς ἀντέχειν ζαδίως ταῖς μεταβολαῖς τῶν καιρῶν, καὶ πρὸς καὶ ψυχὸς διαγωνίζεσθαι, τὰ πολλὰ τε νηστεύειν αἰρεῖσθαι, καὶ μάλιστα τῇ Τετράδι, καὶ ἡ Παρασκευὴ ὄνομα ἐκλήρωσται ἄκριως Χριστιανίζειν ἐθέλων. Τὰ δὲ γε βασιλεῖο κατ' οὐδὲν διαφέρειν ἀσκητηρίου παρεσκευάσται. Καὶ δὴ σὺν ταῖς ἀδελφαῖς ὀρθρίζων, ὕμνους ἀντιφώνους ἐξῆθε Θεῷ· καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ῥήματα ἐπὶ στόμα φέρων εἶχεν ἀεὶ. Τοῖς δ' ἐπισκόποις ἐντυγχάνων καὶ ἱερεῦσι, τὰ γρίψα τῶν Γραφῶν διηρημήνευεν, ἅτε δὴ ἱερεὺς καθεστῶς. Ἐπὶ τόσον δὲ καὶ τὰ ἱερὰς συνῆγε βιβλίου καὶ τοὺς αὐτῶν ἐρμηνεῖ, ὡς οὐχ ἦττον ἢ Πτολεμαῖος ἐκεῖνος. Ἐπὶ ταῦτα νύκτωρ, λύχνον ἐκ μηχανῆς κατεσκευασμένος αὐτόματον, τῇ θρυαλλίδι τοῦλαιο ἐπιχέοντα ὡς ἂν μὴ τίς τῶν ὑπηρετουμένων τοῖς ἐκείνου πόνους ταλαιπωρεῖν ἀναγκάσσοιτο, καὶ τὴν φύσιν βιάζεται πρὸς τὸν ὕπνον διαμαχόμενος. Ἐγραφε ἔτι καὶ εἰς κάλλος ἐξαισιον, ὡς καὶ ἐς δεῦρο πολλὰ τῆς ἐκείνου χεῖρὸς διασώζεσθαι, τὴν τοῦ χρόνου φύσιν ὑπερνεκίησαντα· Εὐαγγέλια καὶ ἄλλ' ἅττα χρυσοῖς κατεστιγμένα διδού τοῖς γράμμασιν, ἐν σταυροῖς σχήματι τὰς σελίδας τῶν γραφομένων διατυπῶν. Ἐξ ὧν λόγος πόνους ἰδίους καὶ τὸ ζῆν ἐκπορίζεσθαι. Ἀνεξικακία δὲ πάντας θέμενος ἐν δευτέρῳ, μάλιστα τοὺς παρ' Ἑλλήσιν εὐδοκίμους πολλῶ τῷ μέτρῳ παρήνεγκεν. Οἱ μὲν γὰρ λόγους ἐπαγγελιάμενος φιλοσοφεῖν, οἱ ἔργου τοῦτο εἶδει· οὐκ ἴσχυσαν· ὁ δὲ ταῖς Ἀριστοτέλους πλεκτάναις χαίρειν εἰπὼν, τῆς δ' ἔργων φιλοσοφίαν ἴσχυετο, ἐν τῷ ὀργῆς τε καὶ λύπης καὶ ἡδονῆς κρατεῖν. Ἐπὶ τόσον γὰρ ὀργῆς ἔγκρατῆς μάλιστα ἦν, ὡς μηδένα ποτὲ τῶν λειυπηκότων ἐλέσθαι ἀμύνασθαι, καὶ μηδέ τινα ἰδεῖν ποτε αὐτὸν ὀργιζόμενον. Καὶ δὴ τινος τῶν συνήθων ἐρομένου, ὅτι μὴ τινα τῶν ἀδικούντων ἐζημίῳ θανάτῳ, ὑπολαβόντα εἰπεῖν, «εἶθε μοι πρὸς ἰσχύος ἦν εἰς ζωὴν ἐπανάγειν μᾶλλον καὶ τοὺς πάλαι ποτὲ τελευτήσαντας;» καὶ πρὸς ἕτερον τὰ ἴσα ἐρόμενον, «οὐδὲν, εἶπε, κινῶν ἀνθρώπων θντα ἀποδιώωναι. Θεοῦ δ' ἂν εἴη μόνου τὸν ἅπαξ θανόντα τῇ μετανοίᾳ ἀνακαλέσασθαι.» Ἐπὶ τόσον δὲ τοῦτο αὐτῷ κατέρθηται, ὡς εἰ καὶ ποτε συνέθη τινα κεφαλαικῆς τιμωρίας ἄξια πλημμελῆσαι, οὐδ' ἐν ταῖς πύλαις τῆς πόλεως ἐφθάνεν ἢ ἀπόφασις· καὶ τὸ φιλόανθρωπον εὐθύς εἶκετο. Κυνήγια δὲ που ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Κωνσταντινου πόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος κατέβη, δεινῶ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφύων παραδόλων μάχεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, «οὐκ οἶδατε, εἶπε, ὅτι ἡμεῖς φιλόανθρώπως εἰθίμεθα θεωρεῖν; ἢ Φιλόανθρωπα δὲ καὶ τὸν δῆμον θεωρεῖν ἐξεπαίδευσεν. Ἐλαθεῖς δὲ τοσαύτῃ μετ' εὐσεβείας ἐκέχρητο, ὡς πάντας μὲν Θεοῦ ἱερέας τιμᾶν, μάλιστα δὲ οὓς ἐμάνθανε σεμνότῃ βίου διαπρεπεῖς. Καὶ γε λόγος ἕνα τῶν ἐπισκόπων ἀποδιώωναντα, δὲ ἐλέγετο μάλα εἶναι κεχαρισμένος Θεῷ, τὸ ἐκείνου σάγιον αἰτήσαι, πολλῶν ῥύπῳ συγκεχωστῆμενον, καὶ ὑποκάτω τῆς βασιλικῆς χλαμύδος φορεῖν, εὐέλπεις ὦν, ὡς τι θηράσει τῆς ἐνούσης τάνδρῳ ἀγνόσητος. Καὶ χειμῆρας δὲ ποτε σφόδρα τῆς ἕρας γεγεννημένης, αὐτῆς τὰ συ-

νῆθη τῶ Ἰππικῷ ἐπετέλει, τὰ εἰωθίτα πράτων τῶ A
 ὁμοῦ. Ὡς δ' ἐπιπέθειον ὁ χειμῶν κατεβράβη, τὴν
 οἰκίαν γνώμην ὅπως περὶ τὸ θεῖον ἔχει σχέσεως,
 ἀπεγύμνου, διὰ τῶν κηρύκων τῶ λαῷ ἐπειθόν·
 ἄμεινον εἶναι τὴν θεῖαν παρωσαμένους, ἴκτων πρά-
 τειν θεῶν, ὡστ' ἀπαλλάττειν ἡμᾶς τοῦ νῦν ἐπι-
 μένου δεινοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν εὐθύς εἰς ἔργον ἐξέ-
 θαινε· καὶ προήεσαν λιτνοσύνους, ὕμνους θεῶ
 ἀναπέμποντες, καὶ μὴ ἐκκλησία σύμφωνος ἀθρόον
 ἢ πόλις ἐγένετο. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος μέσος ἐξήρχε τῶν
 ὕμνων, ἐν ἰδιούτου σχήματι πορευόμενος· ἤχιστα
 δὲ τῆς προσδοκίας ἡμάρτανεν. Εὐθύς μὲν γὰρ ὁ
 ἄηρ πρὸς τὸ εὐδεινότερον μετεβάλλετο· καὶ πολλή
 τις εὐετηρία ἐκράτει τοῖς σύμπασιν ἐκ σιτοδείας·
 μάλα πολλῆς. Πᾶσι μὲν οὖν, ὡς εἰπεῖν, ἐκείσμητο
 τοῖς καλοῖς· οὐχ ἤχιστα δὲ φιλανθρωπία τούτου B
 ἐκόσμηε καὶ πραότης καὶ γαλήνη ψυχῆς ζάλην οὐ
 δεχομένη· ἔτι δὲ πίστις ἀκραιφνῆς τε καὶ δόκιμος
 μετ' εὐλαθείας ἀνυποκρίτου, ὡς ἐντεῦθεν τεκμη-
 ριώσασθαι ἐξεστίν. Ἄνῆρ γάρ τις τὸν τραχὺν καὶ C
 ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς μετῴν βίον, αὐθάδει γνώμη
 πρόσσειε τούτῳ περὶ τὸν δεησόμενος. Ὡς δὲ πολ-
 λάκις πείραν προσαγῶν ἀπετύγγανε τοῦ αἰτήμα-
 τος, δεσμοῖς ὑπῆγε τὸν κρατοῦντα ἐκκλησιαστικοῖς,
 τῆς κοινωνίας ἐπέχων. Ἐπεὶ δ' εἰς τὰ βιζύλεια
 ὤχετο βασιλεὺς, εὐχίαια τε προύκειτο, καὶ ὅσοι συ-
 σιτεῖν ἐμέλλον ἤδη παρήσαν, οὐδεὶν ἔκρινε πρὶν τῶν
 ἐπικειμένων λυθῆναι δεσμῶν, τροφῆς μετασχεῖν·
 καὶ τῶ τῆς Κωνσταντίνου ἀρχιερεῖ τῶν τινα θερά-
 πόντων ἔπεμπε, παρακαλῶν ἐπιτρέψαι λύσιν ἐπιδα-
 λεῖν τοῖς δεσμοῖς ἐκεῖνον αὐθις, ὃς δήσας ἔλαχεν.
 Ἐκεῖνος δ' ἀπειπαμένου, καὶ μὴ ᾄδωναι μνηύσαν-
 το παρ' ὅτουσιν τὸν δεσμὸν εἰναί τι λογίζεσθαι,
 καὶ ὡς ἤδη λέλυται εἰρηκότος, οὐκέτι τῆ ψήφῳ
 ἐκεῖνος ἀρκεῖν ᾄετο. Πολλῶ δὲ πόνῳ ζητηθεὶς ὁ
 δεσμῆσας, τὴν λύσιν ἐδίδου· καὶ οὕτως ἐδέχετο ὁ
 κρατῶν. Οὕτως εὐλαθῆς τις ἦν καὶ τοῖς θεοῖς νό-
 μοις ἱκρίθωτο. Οὐδὲ χάριν, καὶ ὅσα τῶν εἰδωλείων
 περιελείφθη, ἐξ αὐτῶν ἀνέσπα τῶν βάθρων, ὡς ἂν
 γε εἴη τοῖς μετ' ἐκεῖνον μὴ δι' ἴχνος τῆς προτέρας
 ἐξαπάτης θεᾶσθαι. Τῆδε γὰρ τὴν διάνοιαν τῶ περὶ
 τούτων νόμῳ ἐνέταξεν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὁς θεὸς τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως ὑπερασπίζων,
 τὰ τῶν πολέμων τοῖς παραδόξοις τῶν ἐργῶν
 ἅαυτων διέλυεν.

Εἰ δὲ ποτε καὶ πόλεμος ἐκινεῖτο, ἐπίσης καὶ οὗτος
 θεῶ προσεχώρει, τὸν θεῖον ζηλῶν μουσοργῶν Δαυὶδ,
 εἰδῶς αὐτὸν εἶναι τῆς μάχης ταμίαν. Ἐχῶν δ' ἐκεῖ-
 νον ἀκριθῶς προμηθεύμενον, ἀξίους τῶν ἀγαθῶν
 ἐλπίδων ἐδρέπετο τοὺς κερπούς. Ἐγὼ δὲ τάληθες·

(1) L. *Omnia loca*. C. De sacrili. pag. et templ.

ut sacerdotes omnes apprime honoraret, maximo
 vero quos sanctitate vitæ enitere cognovisset. Et
 cum ex episcopis quidam, qui Deo charus fuisse
 perhibebatur, diem suum obiisset, sagum illius
 squalore multo imbutum, eum petiisse, et sub im-
 periali chlamyde gestasse dicunt : quod bona spe
 esset, se aliquid de viri ejus imitatione consecutu-
 rum. Longior aliquando pluvialis tempestas exsti-
 tit, et ipse solitos Circenses ludos populo more
 recepto gratificans exhibuit. Cum vero uteriores
 etiam deciderent imbres, ibi tum egregiam suam
 erga Deum pietatem declaravit, 443 per præ-
 cones populo denuntiari jubens, conducibilis
 videlicet esse, ut spectaculo repudiato, Deum qui
 presentī calamitate eos liberaret, precibus placen-
 rent. Id quod confestim est factum. Litanía insti-
 tuta est : supplicantes processere, laudes Deo red-
 dentes, atque una concors ecclesia civitas tota
 facta, et ipse medius hymnis canendis præiit
 habitu privato incedens. Minime vero eum opinio
 suffellit. Statim enim cælum ærem turbidum ser-
 renitate commutavit, et frumenti non mediocrem
 inopiam ingens quædam frugum copia et ubertas
 est consecuta. Atque omnibus ille quidem, prope
 modum, exornatus fuit bonis : non minus vero
 eum cohonestavit misericordia, placabilitas, et
 animi serenitas, tempestatis procellam non ad-
 mittens ; atque insuper fides sincera et probata,
 una cum religione non ficta, sicuti inde conjicere
 licet. Vir quidam asperiores durioresque virtutis
 vitam consecrans, præfracto eum adiit animo, ut
 ab eo quicquam peteret. Atque ubi id sæpius ex-
 pertus non impetravit, vinculis ecclesiasticis im-
 peratorem a communione arcus subdidit. Post
 quam autem imperator in regiam suam venit, et
 epulæ appositæ sunt, convivaque omnes affuerunt,
 non ille prius cibum sumendum esse, quam vincu-
 lis sibi injectis solutus esset, censuit. Quapropter
 ad antistitem Constantinopolitanum famulum quem-
 dam misit, petens, ut eum ipsum solvere se, qui
 ligasset, juberet. Cum id episcopus recusaret, et
 pro vinculo habendum non esse, quod a quocun-
 que ligatum esset, significaret, solutumque adeo
 jam esse diceret, nondum calculo ejus acquiescen-
 dum esse duxit. Multo vero labore is qui ipsum
 ligaverat inquisitus, eum absolvit. Ac sic tandem
 imperator cibum sumpsit. Adeo religiosus Theodosius
 fuit, vitamque suam accuratissime ad di-
 vinas leges composuit. Quam ob causam quidquid
 fuit ex idolis reliquum, ita est funditus disjectum,
 ut posteris ejus ne vestigium quidem prioris
 fraudis et seductionis cernere sit datum. Sententiam
 vero de eis suam in constitutionem (1) retulit.

444 CAPUT IV.

Ut Deus pium principem defendens, bella omnia in-
 speratis admirandisque rebus statim confecerit.

Si quando bellum motum est, ad Deum confu-
 giebat, divinum melodumque Davidem æmulatus,
 quod in illius veluti promi condi potestate bella
 esse sciret : et quod illum certum haberet cura-
 torem, condignos spe bona percepit fructus. Ego

vero veritatem promulgans. ex plurimis pauca referam, quamvis extra institutum argumentum ferri videar. Roilas ingenti Scytharum Nomadum exercitu coacto, et Istro transito. Thraciam vastavit, et ad reginam quoque urbium venit, subito primo clamore atque impetu, sicuti ipse putabat, eam directurus atque excisurus. Verum Deus cœlitus imperatorem propugnans, violento tonitru et fulmine demisso, non modo ipsum ustulatum in cineres redegit, sed innumeras quoque copias ejus concidit. Idem etiam adversus Persas fecit. Cum enim prædatoria illorum manus, pace repudiata, derepente finitimos aggredieretur populos, neque auxilia aliqua, quæ oppressis opem ferrent, alesent, ducibus copisque militaribus aliis bellis occupatis, imbre vehementissimo et grandine maxima Deus illos persequens, progredi ultra passus non est: equosque eorum ita pedicis cohibuit, ut diebus viginti totidem stadia cursu perficere non possent, quoad usque exercitus congregatus fortiter hostibus restitit. Antea quoque cum Persæ quidam Goranne duce, cognominem imperatori urbem oppugnarent, omnisque generis machinis adorirentur, et turres extra muros contra eam excitarent, neque quidquam efficerent, ridendos se dedere, Eunomio urbis episcopo machinas hostium omnes perfringente. Cum namque nostri propter oppugnationum multitudinem animos desperatione desponderent, precibus ipse contra illos pugnans, urbem salvam conservavit. Ex satrapis tum ibi qui sub Goranne erant, quidam ad blasphemias conversus, itidem ut Rabsaces et Sennacherim, animo furibundo minatus est, sacrum se ejus civitatis ten plum igne consumpturum. Contumeliam eam non ferens divus Eunomius, tormentum bellicum saxa jaciens ad propugnaculum cui apostoli Thomæ cognomen fuit, disponi, ingentemque lapidem eo in os blasphemii illius emitti jassit.

445 Illicet saxum balista ea tortum, maledici illius satrapæ os detestandum percussit, faciemque ejus omnem comminuit, capite rectissime attrito, cerebroque omni disperso. Quem ubi Gorannes conspexit, expugnatione urbis desperata, fugiens inde discessit, re ipsa victum se esse clamans. Metuque correptus, de cætero per pacta conventa cum Romanis inita pacem est complexus. Tantam Deus ipse fidelis ministri sui imperatoris curam gessit: qui eo nomine illi gratias egit, eundemque religione debita coluit Porro bella in Occidente contra ipsum et patrum adhuc vivum mota, quomodo

CAPUT V.

De tyrannia in Occidente contra imperatorem Honorium coortis, et de sororio ejus Constantio.

Cum (1) etenim in regionibus Occidentalibus plurimi tyranni exorti essent, partim alii alii collectati, atque ipsi inter se concisi, partim di-

(1) Vandalorum, Alanorum Suevorumque duces, legatos ad Honorium cum hujusmodi mandatis misere: Tu cum omnibus pacem habe, ab omni-

proutaneών, ὀλίγα ἐκ πάντων πολλῶν διηγήσομαι, γὰρ καὶ πέρα δόξω τοῦ προκειμένου σκοποῦ φέρεσθαι. Ῥωμῆας γὰρ στρατιᾶν πλείστην ἐκ Σκυθῶν νομάδων περιβαλλόμενος, τὴν Ἴστρον διαπεριωθεὶς, Θράκην τε δηώσας, ἤκε δὴ καὶ τὴν βασιλίδι πόλιν πορθήσων, καὶ αἰρήσων αὐτοβοεὶ καὶ ἀνάστατον δράσειν διανοούμενος. Ἄλλ' ὁ ἄνωθεν τῷ βασιλέως ὑπερασπίζων, σκηπητοῖς καὶ προσηῆρσι βάλων, οὐ μόνον ἐκείνον εἰς τέφραν κατέφλεξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείνου ἀπειρον στρατιᾶν παρανόλωσεν. Ἐπίσης δὲ καὶ Πέρσαις ἐποίησε. Ἐπεὶ γὰρ ἐκείνοι τὴν εἰρήνην διωσόμενοι ἀθρόον τοῖς πλησιοχώροις ἐπέθεοντο, οὐδεμία δὲ τις ἐπικουρία ἐκείνοις ἦν, τῶν στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν εἰς ἄλλους μεταχωρησάντων πολέμους· ὑετῶ λαθροτάτῳ καὶ χαλᾶζῃ πεπαιγμένοι βάλων θεός, ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν ἀνεχαίτιζε· καὶ πῆδη τοὺς ἵππους κατεῖχεν, ὡς ἐν ἡμέραις εἰκοσι μὴ δυνηθῆναι ἰσάριθμα στάδια διελθεῖν, ἕως ὁ στρατός τε ἠθροίσθη, καὶ γενναϊότερον ἀντετάξαστο. Καὶ πρότερον δὲ τὴν ἐπὶ ὠνόμου βασιλῆος πόλιν Πέρσας πολιορκούντας, ἡγουμένου Γοράννου, καὶ πάσαις δὴ προσβάλλοντος μηχαναῖς, καὶ πύργους ἐξῶθεν ἀντειράντας, μὴδὲν ἀνύσαντας γελασθῆναι, Εὐνομίου τοῦ ταύτης ἱεραρχούντος ἀπάσας τὰς μηχανὰς διαλύοντος. Ἀπειρηκτότων γὰρ τῶν ἡμετέρων τῷ πλήθει τῶν πετροδόλων, ἐκείνος εὐχαῖς ἀντιπράττων, ἀθιγῆ τὴν πόλιν ἐφύλαττε. Τῶν δὲ σατραπῶν ἐνός, οἱ ὑπὸ Γοράννην ἦσαν, βλασφημεῖν ἐπιτάλλοντος, ἐπίσης τε Ῥαφάκη καὶ Σαναχρηῖμ μανικῶς ἀπειλούντος τὴν ἐκείσε θεῖον νεῶν πυρπολεῖν, τὴν ὕβριν μὴ ἀνασχόμενος ὁ θεῖος Εὐνόμιος, τὸ λιθοδόλον ἔργανον παρὰ τὴν Ἐπαλξιν ἐπέθηται προπέτασεν, ὁ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ ἐπὶ ὠνόμου ἦν, λίθον τε μέγαν παρηγγύα ἐπὶ τῷ τοῦ βλασφημῆσαντος στόματι ἐπέπεμπεν. Καὶ ὁ εὐθύς κατιῶν, καὶ τῷ βλασφημῶ τοῦ σατράπου ἐκείνου μισθῷ στόματι προσβαλὼν, τὸ μὲν πρόσωπον ἅπαν ἤφανίζε· συνέτριβε δ' εὖ μάλα τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν ἐγκέφαλον πάντα τῇ γῆ διέσπειρεν. Ὅν θεασάμενος ὁ Γοράννης, ἀπ' ἐλπίδος γενόμενος τὴν πόλιν ἐλείπεν, ἕκαστο φεύγων πράγμασι τὴν ἦσαν ἀναβοῶν. Εἰς δέος τε καταστάς, εἰρήνην ἠγάπα, καὶ τουλοιποῦ Ῥωμαίοις ἐσπέμδεναι. Οὕτω θεός τοῦ πιστοῦ θεράποντος ἐκήδετο βασιλέως, ὁμολογούντος τὴν χάριν, καὶ τὴν ἀρμόττουσαν θεραπείαν προσφέροντος. Τὰς δὲ πρὸς Ἐπιέραν μάχας αὐτῶ καὶ τῷ θεῷ ἐτι ζῶντι γεγεννημένας ὡς διέλυσε, εἰ χρῆ καὶ λέγειν;

Deus solverit, quid dicere attinet?

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τῶν ἐπαυαστάντων τυράννων ἐν ἑσπέρῃ ἐπὶ βασιλεῖ Ὀρωρίῳ καὶ περὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου.

Τῇ γὰρ πρὸς Δύσιν ἀρχομένη πλείστων δὴ τυράννων γεγεννημένων, οἱ μὲν ἀλλήλοισι συγκρούμενοι καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλισκόμενοι, ἢ καὶ θεῖα δυνάμει bus obsides accipe: nos nobis conδίgitimus, nobis perimus, tibi vincimus: tuæ erit quæstus reipub. si omnes pereamus. (Diac.)

εις χείρας τοῖς κρατοῦσι γινόμενοι, πολὺ τὸ θεοφι-
 λές· ἐκεῖνοις ἐπεμαρτύρου. Φθάσαντες γὰρ διελάβο-
 μεν τὰ κατὰ Στελλίωνα καὶ τὴν Γότθον Ἀλλάριχον,
 τοῦτο μόνον παραλιπύνας, ὡς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ
 Ῥώμῃ ἐκ τινος συμβάντος, Ὀνωρίῳ στασιάζοντων
 τῷ βασιλεῖ, ἐκεῖνος εἰς Ῥάβενναν ἀπεχώρει. Ἀλλά-
 ριχον δὲ τοῦτον εὖνον ἐκείνῳ ἐτι δοκοῦντα, καὶ
 στρατηγὸν Γαλλίας καθεστηκότα, σὺν στρατοῦ μυ-
 ριάσι δίκην ληψόμενον εἰς βασιλέα ὕβρεως,
 ἐπεμπεν. Ὁ δ' ἐκεῖσε γενόμενος καὶ τέχνη μετελ-
 θῶν Ῥωμαίους, τὴν Ῥώμην εἰσήει· καὶ πολλὰ μὲν
 ἐκ τῶν δημοσίων περιβαλλόμενος χρήματα, τέλος
 καὶ τὴν ἀδελφὴν Ὀνωρίου Γάλλαν τὴν καὶ Πλακι-
 δίαν, νέαν οὖσαν, καὶ μήπω γάμψ προσομιλήσασαν,
 ἀφαρπάξας, ὤχετο ἀποστάς· Κωνσταντίῳ δὲ κόμητι
 τὸ ἀξίωμα παρεδίδου ταύτην φυλάττειν, οἷά γε πι-
 στῷ αὐτοῦ μάλα καθεστηκότι. Ὁ δὲ ταύτην λαθῶν
 καὶ τὰ χρήματα, τῷ βασιλεῖ προσφορῆσάς Ὀνωρίῳ
 μεθ' οὗ ὑποστρέψας, καὶ τοῖς περὶ Ἀλλάριχον συμ-
 βαλλόν, ἐκράτει τῇ μάχῃ· καὶ δὴ τῆς εὐνοίας καὶ
 τῆς περὶ ἐκείνον σπουδῆς ἀμειβόμενος, εἰς γυναῖκα
 Κωνσταντίνου Πλακιδίαν ἐδίδου· ὃν ὁ βασιλεὺς,
 γεραίρων τὴν ἀδελφὴν, στεφάνῳ καὶ ἀλουργίδι καὶ
 τῇ κοινῶνι τοῦ κράτους ἐτίμα. Καὶ τὴν μὲν Ῥώ-
 μην αὐτῷ κατελίμπανεν· αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Κωνσταν-
 τίνου ἐπὶ συστάσει τοῦ ἀδελφιδοῦ ἐχώρει Θεοδοσίου,
 ἄρτι Ἀρχαδίου τοῦ πατρὸς τελουτήσαντος. Ἐν Ῥα-
 βέννῃ τοίνυν οἱ στρατιῶται στασιάζαντες, Μάρκον
 ἀνηγόρευον τύραννον. Οὐ πάνυ δὲ πόρρω τοῦτον ἀνε-
 λόντες, Γρατιανὸν προήγον εἰς τὴν ἀρχὴν· ὡς δὲ
 καὶ οὗτος τέσσαρας διαρκέσας μῆνας παρ' αὐτῶν
 ἀνῆρέθη, Κωνσταντίνον τῇ ἀρχῇ ἐπιστώσιν, οἰόμενοι
 τῇ προσηγορίᾳ ἐπ' ἀσφαλές τῆς βασιλείας κρατήσιν.
 Ἦκε γὰρ ὡς τοιαύταις δὴ τισὶν αἰτίαις καὶ τοῖς
 λοιποῖς ἐπελέξαντο. Ἀπὸ δὲ Βρεταννίας, Κωνσταν-
 τίνος ἐπὶ πόλιν Βονονίαν τῆς Γαλατίας περαιωθεὶς
 (ἐπὶ θάλασσαν ἢ πόλιν), τὸ περὶ Γαλατίας καὶ Ἀκoi-
 τανοῦς στρατιωτικὸν ἅπαν καὶ ὑπήκοον προσηγάγε-
 το· καὶ τὸ μέχρι μεταξὺ Γαλατίας καὶ Ἰταλίας, ὃ
 δὴ Ῥωμαῖοι Κοιτίας Ἀλπεις καλοῦσι· καὶ τὸν πρῶ-
 τιστον τῶν υἱῶν Κώντταντα, ὃν ἐς ὕστερον καὶ
 βασιλέα ἀνείπε, τότε Καίσαρα χειροτονήσας, εἰς
 Ἰσπανίαν ἐπεμπεν. Ὁ δ' ἐκεῖσε γενόμενος, οὗς μὲν
 εὖρε τὰ ἐκεῖσε διέποντας, πρὸς γένος δ' Ὀνωρίῳ
 ἦσαν, Διδύμον καὶ Βερονιανὸν εἰς μάχην ἐκείνῳ γε-
 νομένους περὶ Λυστανίαν, ζωγράφος τὸν ἄνακτα
 γαμεταί· ἀνείλεν· ἰδίους δ' ἐκεῖσε κατέστησεν ἄρ-
 χοντας. Θεοδοσιῶλος δὲ καὶ Λαγώδιος, οἱ τῶν ἀνή-
 ρημένων ἀδελφοὶ ἦσαν, φυγάδες γενόμενοι διεσώζον-
 το· ὁ μὲν εἰς Ἰταλίαν πρὸς Ὀνωρίον, Λαγώδιος δὲ
 εἰς Ἐω Θεοδοσίῳ. Τοῦτο πρόξας Κωνσταντίνος, πρὸς
 τὸν πατέρα Κωνσταντίνου ἦλθε, μὴ φρουρὰν ἀντι-

vina vi in imperatorum manus delapsi, satis illis
 Dei in eos amorem sunt testificati. Jam enim antea
 de Stilicone et Alaricho Gottho diximus : illo tantum
 omisso, quod cum in Italia et in ipsa urbe Roma,
 casu quodam seditiosi homines imperatori Honorio
 rebellarent, ipse Ravennam se contulerit : Alari-
 chum autem istum, quem idum adhuc sibi esse
 putabat, Gallix scilicet ab eo ducem creatum, cum
 frequentissimo exercitu, ut injurias imperatori
 factas ulcisceretur, miserit. Ille vero cum eo venis-
 set, arte civibus deceptis, Romam ingressus est :
 atque ibi publica pecunia ablata, tandem et Hono-
 rii sororem Gallam, quæ etiam Placidia dicta est,
 adolescentulam adhuc et innuptam, rapuit, atque
 inde discessit, eamque Constantio, comitis digni-
 tatem gerenti, sicut admodum sibi amico, servan-
 dam dedit. Constantius porro illa una cum pecu-
 nia accepta, ad imperatorem Honorium venit. Quo-
 cum ad hostes reversus, cum Alaricho pugnam
 commisit, victoriamque obtinuit (1). Quam illius
 erga se benevolentiam et fidem ut Honorius remu-
 neraretur, in matrimonium ei Placidiam colloca-
 vit : eundemque, sorori talem honorem habens,
 corona et purpura ornatum, ad societatem imperii
 extulit. Atque illum quidem Romæ reliquit :
 446 ipse vero Constantinopolim ad res Theodosii
 fratris filii ordinandas, Arcadio illius patre non
 ita pridem mortuo, profectus est. Sed enim in
 Britannia milites seditione mota, Marcum tyran-
 num renuntiarunt. Non multo vero post eo occiso,
 Gratianum (2) ad imperium evexerunt. Sed cum et
 hic quatuor exactis mensibus, jugulatus ab eis
 esset, Constantinum summæ rerum præfecerunt,
 nomine ipso imperium illi certum tutumque fore
 opinati. Quam ob causam reliquos etiam ita legisse
 videntur. Constantinus ex Britannia Bononiam,
 maritimam Gallix civitatem trajecit, militesque
 Gallix et Aquitanix omnes, civesque et subditos
 usque ad eas quas Romani Cottias Alpes nominant,
 inter Galliam et Italiam sitas, ad se pertraxit : et
 maximum natu filium Constantem (quem postea
 imperatorem renuntiavit) data tum ei Cæsaris
 dignitate, in Hispaniam misit. Is ibi quos in rerum
 publicarum administratione invenit, Honorio ge-
 nere conjunctos, Didymum et Veronlanum (3),
 prælioque (4) secum in Lusitania congressos, et
 vivos captos, una cum conjugibus interemit, et
 suos ei provincix rectores præfecit. Theodosiolus
 vero, et Lagodius, qui eorum quos modo necatos
 esse diximus, fratres erant, fuga sibi consulentes,
 salvi permansere. Et Theodosiolus in Italiam ad
 Honorium, Lagodius autem in Orientem ad Theo-

(1) Hoc tempore apud Bethlehem sanctus Hieronymus, uno et nonaginta annis expletis, ad Christum migravit. (Diac.)

(2) Eadem ætate Pelagius Brito, Celestino et Juliano adjutoribus, hæreticum dogma contra gratiam Christi instituit : quod in Carthaginiensi ducentorum decem et septem episcoporum concilio

est damnatum.

(3) Pro Veroniano alii legunt *Viridianum*.

(4) Hi cum antea inter se dissensissent in periculo supremo ad concordiam rediere. (Sozom.) Barbaris enim Pyrenæi montis claustra credidit. (Diac.)

dosium pervenit. Hac re sic acta, Constans ad patrem Constantinum transiit. Cæterum cum incommo- dum præsidium in Hispaniarum aditu collocasset, maxime cladis et excidii regionibus eis illi causa fuit. Postquam enim Constantini copię conciderunt, Vandali, Suevi, Alani, gentes feræ, transitu eo occupato, multas urbes et multa castella Galliarum et Hispaniarum, et aliquot tyranni duces ceperunt. Constantinus, cum ei adhuc ex sententia et opinione sua res procederent, filium Constantium Augustum declaravit, et transire in Italiam voluit. Et Cottis Alpibus superatis, Liberonem Ligurię civitatem venit. Eridanumque trajecturus, ubi de Alavichi morte certior factus est, retrocessit. Alavichus (1) iste, dux quidem Honorii, proditionis autem suspectus, quasi Constantino Italice imperium pararet, fuit. 447 Quam rem ubi Honorius cognovit, ex progressu seu deambulatione quadam reversus, simul atque ab equo descendit, statim gratiarum actiones et laudes Deo obtulit, velati a manifesto proditore liberatus. Constantinus autem tyrannus, et filius ejus Constans, profugientes, in urbe Arelatensi conclusi sunt. Exercitu namque illorum disperso, gentes quas diximus barbarę, loca circa Pyrenæum montem opibus atque divitiis referta occuparunt: atque inde, præsidii negligenter ad transitum ipsum dispositis, in Hispaniam transferunt.

CAPUT VI.

De Maximo tyranno, et Gerontio, et Constantino, abisque a Constantio interfectis: et ut Constantius rem administravit, Valentiniano tertio post Honorium imperatore Romę relicto.

Et tempore Gerontii, Constantini ducum præstantissimus, susceptis contra eum inimiciis. Maximum quemdam sibi familiarissimum, quod eum imperio commodum esse existimaret, ad imperialem sustulit dignitatem, purpurea ei veste data. Atque illum quidem Taracone versari permisit: ipse autem copiis acceptis, adversus Constantinum progressus est: atque ex itinere Viennam digressus, filio ejus Constanti necem struxit. Ea res de Gerontio ubi ad Constantinum est delata, Edovichum ducem suum ad auxilia ex Francis et Alamaniis contrahenda trans Rhenum misit. Et Viennam filio Constanti, nondum Gerontii insidiis sublato, servandam commisit. Gerontius ad Arelatem duxit: camque urbem, ubi Constantinus profugus erat, obsedit. Honorius autem exercitum iugentem adversus Constantinum tyrannum misit, duce Constantio, quem sororis ejus Gallę Placidie virum fuisse, antea diximus: atque is postea Valentinianum tertium, et Honoriam filiam ex ea genuit. 448 Ea re territus Gerontius, cum paucis celeriter fugit. Reliqui autem milites ejus ad Constantinum transierunt. Hispani Gerontium propter eubitam fugam contemnendum esse censentes,

ακουσαν καταστήσας τῆς ἐπὶ τὰς Ἰσπανίας παρόδου. Ὁ καὶ μεγίστης ἀπωλείας αἴτιον τοῖς ἐκεῖτε χωρίοις κατέστη. Καταπεσοῦσης γὰρ τῆς δυνάμεως τῷ Κωνσταντίνῳ, Οὐάνδαλοι, καὶ Σουῖται, καὶ Ἄλανοι, ἄγρια ἔθνη, τὴν ὁδοὺν χειρωσάμενοι, πολλὰς τε πόλεις καὶ φρούρια τῶν Γαλλῶν εἶλον, καὶ τινὰς ἔρχοντας τοῦ τυράννου. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐπὶ τοῖς κατὰ γνώμην ὤν, βασιλεῖα τὸν υἱὸν ἀναγορεύει Κωνσταντῖνον, καὶ εἰς Ἰταλίαν ἀφικέσθαι ἐβούλετο. Καὶ δὴ τὰς Κοττίας παραμείψας Ἄλπεις, εἰς Λιθερῶνα, πάλιν τῆς Λιγυρίας, ἦκε. Περᾶν δὲ μέλλων Ἡρεβανόν, τὸν Ἀλαβίχου μεμαθηκῶς θάνατον, ὀπίσω ἀνέτρachen. Ἐδδύχος δ' οὗτος στρατηγὸς μὲν ἦν Ὀνωρίου ὑποπτος· δ' ἦν ὡς Κωνσταντίνῳ τὴν τῆς Ἰταλίας κατασκευάζων ἀρχὴν. Ὁ μαθὼν Ὀνώριος, εἰς ἐφόδου ἐπανὴν, αὐτίκ' ἀποβὰς τοῦ ἵππου, εὐχαριστήριον ἀφωσίου Θεοῦ, οἷα προφανοῦς ἐπιβοῦλου ἀπαλλαγείς. Ὁ δὲ τύραννος Κωνσταντῖνος καὶ ὁ παῖς τοῦτῳ Κωνσταντῖνος φεύγοντες, εἰς Ἀριήλατον συνεκλείοντο. Τοῦ γὰρ στρατοῦ ἐκείνων διαχυθέντος, τὰ προειρημένα βάρβαρα ἔθνη τὰ περὶ τὸ Πυρρήναϊον ὄρος χωρῖα κατέλαβον, εὐδαίμονιας καὶ πλοῦτου ἀνάμεστα· τῶν φρουρῶν ἀμελῶς τῇ ἐκείσε παρόδῳ διαταθέντων, ἐκεῖθεν εἰς Ἰσπανίαν παρήλθον.

C

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ Μαξίμου τοῦ τυράννου, καὶ Γερωντίου καὶ Κωνσταντίνου, καὶ ἄλλων ὑπὸ Κωνσταντίνου ἀναιρεθέντων· καὶ ὡς ἤρξε Κωνσταντῖνος, Οὐαλεντινιανὸν τὸν τρίτον μετὰ Ὀνώριον βασιλεῖα ἐν Ρώμῃ καταλιπών.

Τότε τοίνυν Γερόντιος ὁ τῶν στρατηγῶν Κωνσταντίνου κράτιστος, εἰς δυσμένειαν ἐκείνῳ γενόμενος, Μάξιμόν τινα οικειότατον αὐτῷ ὄντα, πρὸς ἀρχὴν διεξιδνεῖναι νομίσας, ἐπὶ τὸν βασιλικὸν ἀνήγε θρόνον, καὶ τὴν ἀλουργὸν ἐσθῆτα ἐδίδου. Κάκεινον μὲν ἐν Ταρακόνῃ διάγειν εἰσαεὶ αὐτὸς δὲ τὰς δυνάμεις ἀναλαβὼν, κατὰ Κωνσταντίνου ἐχώρει. Καὶ δὴ ἐκ παρόδου τῇ Βιέννῃ γενόμενος, τῷ ἐκείνου πατρὶ Κωνσταντῖνι παρεσκευάζε θάνατον. Ὡς δὲ Κωνσταντῖνος τὰ κατὰ Γερόντιον ἐπυθάνετο, τὸν μὲν στρατηγὸν ἐκείνου Ἐδδύχον ἐς τὸ πέραν τοῦ Ῥήνου ἀφίει συμμαχίαν συλλέγειν, ἐκ τῆς Φράγγων καὶ Ἀλαμανῶν· τὰ δὲ περὶ Βιένναν, τῷ πατρὶ Κωνσταντίνῳ, μήπω ἐκ τῆς συσκευῆς Γερωντίου θανόντι, φυλάττειν ἀφήκεν. Ὁ μὲν οὖν Γερόντιος ἐλάσας ἐπὶ τὴν Ἀριήλατον, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, ἧς ἔνδον ὁ Κωνσταντῖνος φυγὰς ἦν. Ὁ δ' Ὀνώριος στρατιὰν ἀξιόμαχον πέμψας κατὰ τοῦ τυράννου Κωνσταντίνου, ἧς ἡγεῖτο Κωνσταντῖνος· ὃν φθάσαντες εἰπομεν γυμθρὸν ἐπὶ Γάλλῃ Πλακιδίᾳ Ὀνωρίῳ γεῖσθαι, ὃς καὶ Οὐαλεντινιανὸν τὸν τρίτον ἐγέννα καὶ θυγατέρα Ὀνωρίαν· διαθροισθεὶς ὁ Γερόντιος, ἀνακράτος μετ' ὀλίγων ἐφυγε, τῶν ἄλλων στρατιωτῶν αὐτοῦ προσρυντων τῷ Κωνσταντίνῳ. Οἱ δὲ Ἰσπανοὶ εὐκαταφρό-

(1) Fortasse hic rectius legatur Alarichus, urbis Romę expugnator.

νητον τῆ ἀθρόα φυγῆ δόξαντα τὸν Γερόντιον, ἀνα-
 ρεῖν ἐβουλεύσαντο. Μύκτωρ δὲ τῆ καταγωγῆ ἐπι-
 στάντες, τοῖς ὄπλοις ἰκανῶς πεφραγμένοι, ἀνελεῖν
 ἐπιχείρουν. Γερόντιος δὲ μεθ' ἑνὸς Ἀλανοῦ καὶ τισι
 τῶν ἐπιτηδείων ὑπὲρ στέγης γενόμενοι, οὐκ ἤττον
 ἢ τριακοσίους τῶν ἐπικειμένων ἀνείλον στρατιωτῶν.
 Ἐπεὶ δὲ τὰ βέλη ἐπιλελοιπότα ἐκείνους ἦσαν, οἱ μὲν
 οἰκείται δρασμῶ ἐχρήσαντο, λάθρα καθέντες διὰ τοῦ
 οἴκου αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ Γερόντιος ἐπίσης διασωθῆναι
 πρὸς ἰσχύος ἔχων, ἀπέπειτο ἔρωτι συνεσχημένος
 Νουνοχίας τῆς γαμετῆς. Ἄμυ δ' ἔφ, πῦρ κάτωθεν
 ὑφαπάντων τῶν ἐπιθούλων, ἐπεὶ σωτηρίας ἐκείνῳ
 ἐλλίπυ οὐδαμῶς ὑπέλειπετο, πρῶτον μὲν τοῦ συνόν-
 το· αὐτῷ Ἀλανοῦ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται οὐκ ἄκον-
 το· ἔπειτα καὶ τῆς γαμετῆς, αὐτῆς ἐκείνης ὀλοφυ-
 ρομένης καὶ δάκρυσι προσωθούσης ἑαυτὴν τῷ ξίφει,
 δεομένης τε πρὶν ὑπὸ χερσὶν ἄλλων γενέσθαι, τοῦτο
 ὕστατον δῶρον λήψεσθαι, ὑπὸ τῷ ξίφει θανεῖν τοῦ
 ἀνδρός. Ἢ μὲν οὖν ἀξία τῆς θρησκείας πράττουσα
 (Χριστιανὴ γὰρ ἦν), ἀνδρείῳ ψυχῆς παραστήματι
 οὕτω ἀνήρηται, κρείττονα λήθης τὴν περὶ αὐτῆς
 μνήμην τῷ βίῳ καταλιπούσα· ὕστατον δὲ καὶ Γε-
 ρόντιος, τρίτον ἑαυτῷ τὸ ξίφος κατενεγκῶν, ἐπεὶ μὴ
 καιρῶς καθήπετο, τὸ παρὰ τὸν μηρὸν ἐξηρητημένον
 ξιφίδιον σπατάμενος, κατὰ τῆς καρδίης ἐλεύθει.
 Ἄλλ' οὕτω μὲν καὶ Γερόντιος ἀπέβίω. Τῆς δ' Ὀνω-
 ρίου στρατιᾶς, ἧς Κωνσταντίου ἠγεῖσθαι δηλώσαντες
 ἔχουμεν, παρακαθημένης τὸν Κωνσταντίον, ἐκείνος
 μὲν ἐπέμενε τῆ πολιτοκίᾳ, Ἐδοβίχον δὲ ἐπεπόμφει
 πέραν Ῥήνου πρὸς τε Φράγγων καὶ Ἀλαμανῶν
 συμμαχίαν ἐκδεχόμενος. Ὁ δὲ δεισαντες οἱ περὶ Κων-
 σταντίον, ἐβουλεύοντο εἰς Ἰταλίαν ἀναχωρεῖν, κάκει-
 τε Ἐδοβίχῳ συμβάλλειν· τοῦτο δόξαν, ἐπεὶ καὶ
 πηλοῖον στρατοπεδεύεσθαι τὸν Ἐδοβίχον ἐπυθάνον-
 το, διεπεραιούοντο τὸν Ῥοδανόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταν-
 τιος ὅσον περὶ ἀναλαβῶν τοῦ στρατεύματος, τοὺς
 πολεμίους ἐνήδρυσεν· Οὐλφίλας δὲ ὁ στρατηγὸς τὴν
 ἵππον προσεπαγόμενος, οὐ πάνυ πῆρβῶ λόγον ἐκεί-
 νους καθίστα κρυπτόμενος. Ἐπεὶ δ' οἱ πολέμιοι λα-
 θόντι Οὐλφίλαν παρήμειψαν, καὶ ἤδη εἰς μάχην
 εἶναι τοῖς ἀμφὶ τὸν Κωνσταντίον ἐμελλον, σημεῖον
 δεινόντος, Οὐλφίλας ἀθρόον ἀναφανείας, κατὰ νότου
 τῶν πολεμίων ἤλαυνε. Τροπῆς δὲ γενομένης, οἱ μὲν
 ἐφρευγον, οἱ δ' ἀνηροῦντα· οἱ δὲ τὰ ὄπλα ρίψαντες,
 συγγνώμην ἤτουν, καὶ φειδοῦς ὡς τάχιστα ἤξιούοντο.
 Ἐδοβίχος δ' ἀναβὰς τὸν ἵππον, ἐπ' ἀγρόν τινα ἤλαυνε
 Ἐκδοκίου τινός, φίλου μὲν αὐτῷ οἱ πάλαι καθε-
 στηκότος, πολλὰ δ' εὐεργετηθέντος. Ὁ δὲ οἷα φίλον
 δεξάμενος, νύκτωρ τὴν ἐκείνου κεφαλὴν ἐκτεμῶν,
 τοῖς περὶ Κωνσταντίον προσῆγες, μεγὰλα λήψεσθαι
 προσδοκῶν. Κωνσταντίος δὲ χάριν εἰπὼν εἰδέναι
 ἐκείνῳ τῆς πράξεως, τὴν κεφαλὴν ἐλάμβανε. Συνεί-
 ναι δ' ἐκείνους ἐπιχειρῶν, ἀναχωρεῖν ἐκελεύετο· μὴ
 γὰρ ἀγαθὴν εἶναι αὐτῷ τε καὶ στρατιᾷ ἡγήσαμένῳ
 κακοῦ ξενόδοχου τὴν συνουσίαν. Ὁ μὲν οὖν ἐπ' ἀνδρὶ
 ξένῳ καὶ φίλῳ δυσπραγοῦντι ἀνόσια δράσας, λύκος
 ὤθη, τὸ τοῦ λόγου, χανὼν εἰς κενόν. Μετὰ δὲ τὴν
 νίκην ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ διαπεραιω-
 θέντος, τὰ συμβάντα Ἐδοβίχῳ μαθὼν Κωνσταντίος,

A consilium ejus occidendi ceperunt : et noctu ho-
 spitio ejus imminentes, cum armis satis muniti
 essent, interficere eum sunt aggressi. At Gerontius
 et Alanus unus, cum quibusdam illius necessariis,
 tectum ejus domus conscendentes, non pauciores
 quam trecentos qui eos oppugnabant, interfecere
 milites. Atque ubi tela eis defuere, famuli quidem
 clam se ex ædibus demittentes, in pedes conjece-
 runt. Gerontius autem cum et ipse itidem salvus
 evadere posset, facere id recusavit, Nunychie
 conjugis amore obstrictus. Cum ipso autem dilu-
 culo, hostes domum in inferiori parte incenderunt.
 Et cum Gerontio nulla salutis spes reliqua esset,
 primum ille Alanus caput non illibentis resecutus,
 deinde et uxoris ; cum illa lamentaretur, et lacry-
 mans se ferro admovent, precareturque, ut prius
 extremum hoc munus a marito ferret, ejusque
 gladio interiret, quam in aliorum perveniret po-
 testatem. Atque illa dignam se religione sua exhibens
 (Christiana enim erat), virili prorsus animi
 instituto, ita vitam finit : præclariorem, quam ut
 oblivione premi possit, memoriam ad posteros
 transmittens. Postremo vero Gerontius, cum ter-
 tio sibi ipsi ferrum adegisset, nec lethale vulnus
 infixisset, quem ex femore suspensum habebat,
 pugione stricto, cor convulneravit. Et sic Geron-
 tius quoque interiit. Enimvero Honorii exercitu,
 cui Constantium præfuisse indicavimus, Constantium
 circumvallante, ille obsidionem sustinuit,
 Edovichum, quem ultra Rhenum ad Francos et
 Alamanos auxiliares adducendos miscrat, exspec-
 tans. Quod veritus Constantius, retrocedere Ita-
 liam versus, ibique confligere cum Edovicho
 voluit. Idque ita constituit, quod in propinquo
 Edovichum castra habere audiverat. Itaque cum
 copiis Rhodanum transiit. Et ipse quidem cum
 peditatu omni hostibus exitium molitus est : nec
 minus Ulphilas equitum præfectus, non longe ab
 eis loco alio clam in insidiis constitit. Postquam
 autem hostes Ulphilam inscii prætergressi sunt,
 449 et jam pugnam inire cum Constantio debe-
 rent, signo dato ille subito se ostendit, et hostes
 a tergo aggressus est. Ordinibus ergo turbatis, alii
 se in pedes dederunt, nonnulli trucidati sunt :
 D quidam abjectis armis veniam petiere, qui etiam
 quamprimum in gratiam sunt recepti. Edovichus
 autem equo conscenso, in agrum Ecdicii cujusdam
 veteris amici, qui multa ab eo acceperat beneficia,
 pervenit. Et ille quidem ut amicum eum excepit.
 Noctu autem capite ei amputato, ad Constantium
 id, magna se pro eo munera accepturum sperans,
 pertulit. Constantius gratias homini de facinore
 eo egit, et caput recepit. Cum vero manere cum
 eis ille conaretur, discedere inde jussus est. Mi-
 nime namque sibi et exercitui bono putavit fore
 infidi hospitis consuetudinem. Quapropter Ecdi-
 cius in amico et hospite adversis rebus presso,
 cum flagitium tam impium designavit, lupus (quod
 in proverbio dicitur) frustra hians esse visus est.

Post victoriam istam, ubi exercitus ad urbis ob-
sidionem ante transmissio rediit, et Constantinus
ea quæ Edovicho acciderant, cognovit, sua sponte
imperatoria deposuit insignia : ecclesiamque in-
gressus, presbyteri suscepit dignitatem. Et cives
oppidi iurejurando prius accepto, portas Constau-
tio aperuere : qui etiam omnes servati sunt :
atque ex eo tempore, subditi ejus regionis omnes
in pristinum statum restituti, Honorio fideles
fuere : tyrannus autem cum filio Juliano in Italiam
ducti, priusquam ad destinatum locum pervenire,
trucidati sunt. Brevi quoque post Jovianus (1);
Maximus, quem diximus, Sarus, alique præterea
qui Honorii imperio insidiati sunt, cæsi interi-
ere. Qui sane Honorius, sicuti dictum est, per sororem
Gallam Placidiam, in affinitatem Constantium, qui
Constantini tyrannidem exterminavit, ascrivit :
eundemque propter plurimas præclare bello res
gestas in imperii societatem recepit. Ipsius etiam
filio Valentiniano, quem illi Placidia progenuerat,
nobilissimi dignitatem concessit. Constantii ima-
gines, id quod eis facere mos erat qui pridem ad
fastigium imperiale erecti essent, in Orientem
missæ sunt : easque cum junior Theodosius non
admitteret, et ob talem contumeliam bellum Con-
stantius moliretur, 450 simul et vita et curis
longius quam mensibus sex imperasset.

CAPUT VII.

*De tyrannide Joannis Gotthi : et de Aspare et Ar-
daburio, belli ducibus.*

Interea vero Joannes, unus ex iis qui impera-
tori commentarios scribunt (2), præsentis secunda-
rum rerum statu non contentus, imperio arrepto
tyrannus alius exstitit. Placidiam is et Valentinia-
num expulit, qui etiam Byzantium ad Theodosium
navigarunt. Ea re Honorius (3) cognita, dolore
immense correptus, postea hydropis morbo periit.
At Joannes tyrannidi incubans, legationem ad
Theodosium misit, quæ ut ipse imperator recipe-
retur, peteret. Legati vero nihil egere, sed pri-
mum in custodiam conjecti, deinde in Propontidem
exsulatum missi sunt. Porro Placidiam et Valenti-
nianum Thessalonicam duci Theodosius curavit,
atque ibi Cæsaris dignitatem sororis filio tribuit :
bellum autem adversus tyrannum gerendum Ar-
daburio duci et filio ejus Aspari commisit. Qui
sane Placidiam et Valentinianum secum ducentes,
postquam ad Pæones et Illyricos pervenere, Salo-
nas Dalmatiæ oppidum vi ceperunt. Ex eo loco
Ardaburius classe contra tyrannum profectus est.
Et primum ille quidem secunda fortuna usus est,

(1) Nonnulli hunc Jovinum, alii Jovium nominant :
cujus frater Sebastianus itidem est cæsus.

(2) Vocantur ii hypomnemmatographi. L. Si quis
spontaneos. C. de decurion. lib. x.

(3) Honorius cum patre, fratre, et fratris filio,
triginta imperavit annis et tricennalia celebravit.
Ab eodem Placidia Augusta, Constantio marito

ἐκὼν τὰ τῆς βασιλείας ἀπέθετο σύμβολα· καὶ τῇ εκ-
κλησίᾳ προσέειπεν, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίαν ἐλάμ-
βανεν. Οἱ δ' ἐν τῶν τευχῶν ὄρκους πρότερον λαβόντες,
τὰς πύλας Κωνσταντινῆ ἀνοίγουσι, καὶ φερούσας ἅπαν-
τες ἔξιστύντο. Ἐξ ἐκείνου τε ἅπαν τὸ τῆδε ὑπῆκουσεν
εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ἦλθε κατάστασιν Ὁνωρίῳ
φιλα φρονήσαν. Ὁ δὲ τύραννος ἅμα Ἰουλιανῷ παιδί
εἰς Ἰταλίαν ἀγόμενος, πρὶν ἢ τὸν ὠρισμένον φθάσει
τόπον, ἀναίρειται. Μετ' ὀλίγον δὲ ἀδελφῶν Ἰουλιανῶν
τε καὶ Μάξιμου ὁ προσηρημένος, Σάρου, καὶ ἄλλων
τῆ Ὁνωρίου ἀρχῇ ἐπιβουλεύσαντες, ἀναίρουσιντα.
Ὅς δὴ τα Ὁνώριος, ὡς γε εἴρηται, κατὰ κήδος ἐπὶ
τῇ ἀδελφῇ Πλακιδίᾳ Γάλλῳ γαμβρὸν ἄγειται Κων-
στάντιον, τὸν τὴν Κωνσταντινῆ τυραννίδα καθήρη-
κότα· καὶ τοῦτον διὰ πλείστα τὰ στρατηγήματα εἰς
τὸ τῆς βασιλείας προσλαμβάνεται σκήπτρον, ἡδὲ καὶ
παῖδα Οὐαλεντινιανὸν τῆς Πλακιδίας γενομένης
αὐτῷ· ἣ καὶ τὴν τοῦ ἐπιφανεστάτου ἀξίαν περιῆψεν
Ὁνώριος. Αἱ δὲ τοῦ Κωνσταντινῆ εἰκόνας, ὡς γε ἦν
ἔθος τοῖς ἀρχαίοις παρελθοῦσιν εἰς τὰ βασίλεια πράττειν,
ἀνεπέμποντο πρὸς τὴν Ἐω. Θεοδόσιος δὲ ὁ νέος οὐ
προσέειπε ταύτας· παρασκευαζομένη δὲ Κωνσταντινῆ
εἰς μάχην διὰ τὴν ὕδριν, καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν
φροντίδων ἐπιστάς ὁ θάνατος τὴν ἀπάλλαγὴν πα-
ρέσχε, μῆνας οὐ πλείους τῶν ἑξ βασιλεύσαντι.

ejusmodi cum mors adveniens solvit, cum non

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

*Περὶ τῆς τυραννίδος Ἰωάννου τοῦ Γότθου· καὶ
περὶ Ἀσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου τῶν στρατη-
γῶν.*

Ἐν τούτῳ δὲ Ἰωάννης εἰς τῶν τὰ ὑπομνήματα
βασίλει γραφόντων μὴ τὴν παρούσαν ἀντυχίαν ὑπε-
νεγκῶν, τὴν βασιλείαν ἀρπάσας, ἕτερος τύραννος
ἤρθη· καὶ ἐλαύνει μὲν Πλακιδίαν καὶ Οὐαλεντινια-
νὸν, οἱ καὶ ἐς Βυζάντιον πρὸς Θεοδόσιον ἐπέλευσαν·
ὁ μὲν Ὁνώριος, ἀμέτρον λύπῃ σχεθεὶς, νόσῳ ὑπέ-
ρφη ὑστερον τελευτᾷ. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπιθέμενος τῇ
τυραννίδι, διαπροσθεύεται πρὸς Θεοδόσιον, δεχθῆναι
ὡς βασιλεῖα δαήμενος. Τῆς δὲ προσβείας ἀπράκτου
γεγενημένης, οἱ μὲν πρὸς αὐτὸν φρουροὶ, ἐπειτα ὑπερό-
ριοι κατὰ τὴν Προποντιδα ἐγένοντο. Πλακιδίαν δὲ
καὶ Οὐαλεντινιανὸν εἰς Θεσσαλονικίην ἐπεμπε, κίχαι
τὴν τοῦ Καισαρος ἀξίαν τῷ ἀνεψιῷ παρετίθει. Τὴν
δὲ κατὰ τοῦ τυράννου στρατηγίαν Ἀρδαβουρίῳ τῷ
στρατηγῷ καὶ τῷ τούτου υἱῷ Ἀσπαρι ἐχειρῆζε·
οἱ δὲ Πλακιδίαν τε καὶ Οὐαλεντινιανὸν συναπαγά-
μενοι, ἐπειδὴ Πίλονα καὶ Ἰλλυριῶν διήλασαν, τοὺς
Σάλωνας, πόλις δὲ Δαλματίας αὕτη, κατὰ κράτος
αἰρούσιν. Ἐκείθεν ὁ μὲν Ἀσπαρ νηϊτῇ στόλῳ κατὰ
τοῦ τυράννου ἐχώρει. Καὶ πρῶτα μὲν ἀγαθὴ τύχη
ἐχρήτο· ὁμοίως δὲ ὑστερον οὐ καλῶς οἱ ὁ πλοῦς ἐκείνῳ

ejus mortuo, cum Valentiniano et Honoria liberis
pulsæ, a Theodosio in Oriente suscepta est. (Diac.
Pomp. Cassiod.) Huic soboles nulla fuit. Nam duæ
Siliconis filia, Maria et Thermania, altera post
alteram ei nuptæ, Dei judicio inopinata morte
præventæ, ex hac luce migrarunt. (Diac.)

ἀπέβη· βίαιος γὰρ ἄνεμος καὶ οὐκ εἰσίοιο· ἐκπνεύσας ἄθρόον, εἰς τὰς χεῖρας αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦ τυράννου. Ὁ δὲ πρὸς σπονδὰς ἀφορῶν, φιλανθρωπῶς Ἀρδαβουρίῳ ἐκέχρητο· ἐν ἀδείᾳ τε πολλῇ τοὺς ἀποστρατήγους τοῦ τυράννου λελυπημένους εὐρών, τὴν κατ' ἐκείνου μᾶλλον κρατῦναι ἐπιβουλήν· καὶ κρύφα τῷ παιδί Ἀσπαρι διεμήνυεν, ὡς ἐφ' ἑτοίμῳ τῷ κατορθώματι τάχιστα παραγίνεσθαι. Ὁ δὲ τύραννος ἐλπῖσι μετέωρος ἦν, συλλαβὼν Ἀρδαβούριον, εἰς ἀνάγκην ἐλάσαι τὸν αὐτοκράτορα, ψήφῳ κοινῇ περαινὲν τὸ αἶτημα, καὶ αὐτὸν βασιλεῖα εἰσδέχεσθαι, εἴ γε βούλοιο τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ σώζεσθαι· καὶ γὰρ ταῖς ἀληθείαις ἐν μεγίστῳ ἀγῶνι καθίστατο βασιλεὺς, μήτι πάθῃ πρὸς τοῦ τυράννου ὁ Ἀρδαβούριος. Ὁ δὲ Ἀσπαρ τὴν ἰππικὴν ἀναλαβὼν δύναμιν, καὶ τῷ τάχει τὰς αἰσθήσεις κλέψας, τῆς Ἀκυλητίας μαύτην πόλιος ἐγκρατὴς γίνεται, ἀταλαιπώριος· αὐτὴν παραστειλάμενος, συνόντων αὐτῷ Πλακιδίας καὶ Οὐαλεντινιανοῦ. Δέος δὲ εἰσῆει ἐπὶ τὸ πρόσω εἶναι, πολλὰς μυριάδας στρατοῦ ἀθροῖσαι πεπυσμένους τὸν βάρβαρον. Ἄλλ' ἢ τοῦ βασιλέως εὐχὴ καὶ τότε μάλιστα διεφαίνετο. Θεοῦ γὰρ ἄγγελος σχῆμα ποιμένος ὑποδυάμενος, ὠδήγει τοὺς ἀμφὶ τὴν Ἀσπαρ· καὶ διὰ τῆς παρακειμένης τῆς Ῥαβέννης λίμνης διῆγεν (ἔκει γὰρ διατρίβων ὁ τύραννος κατεῖχε τὸν Ἀρδαβούριον), ὅθεν οὐδεὶς οὐδέπω διαβῆναι ἰσθόρηται. Θεὸς δὲ ἄρα ἐπίσης τῇ Ἐρυθρᾷ τέμνων τὸ ὕδωρ, τὴν ἄβατον πᾶσιν ἀνεδείκνυ βατήν. Ἐπὶ γὰρ τοῦ τῆς λίμνης ὕδατος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς διαβάντες σὺναμα παντὶ τῷ ἰπποτῆ στρατῷ, καὶ τὰς τῆς πόλεως πύλας ἐξ ἐφίδου συσχόντες, τῆς πόλεως ἐγκρατεῖς γίνονται. Μάχης δὲ σὺρβραγείσης ὀλίγης, προσοσια τῶν ἀμφ' αὐτὸν ὁ τύραννος συλλαμβάνεται, καὶ πρὸς Ἀκυλητῶν Πλακιδίᾳ καὶ Οὐαλεντινιανῷ πέμπεται. Κάκει τὴν χεῖρα πρῶτον διατμηθεῖς, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται, ἕνα πρὸς τῷ ἡμίσει τυραννήσας ἐναυτόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς συνήθως· καὶ πάλιν ἦν εἶχε περὶ τὸ θεῖον εὐλάθειαν ἐπεδείκνυτο. Ἐπει γὰρ ἐν Ἰπποδρόμῳ ἡ τοῦ τυράννου νίκη ἠγγέλλετο, προσεφώνει τῷ δήμῳ, « Δεῦρο, λέγων, εἰ δοκεῖ, τὴν τέρψιν παρέντες, ἐπὶ τὸν εὐκτῆριον τόνδε οἶκον γυνόμενοι, χαριστηρίου φάδος τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ θεῷ ἀναπέμψωμεν. » Ταῦτ' εἰπόντος, ἡ μὲν θεὰ ἡμέλητο· διὰ μέσου δὲ τοῦ Ἰπποδρόμου ἰόντες, ἅπαντες ἐν ὕμνοις συμφώνως καὶ ψάλλε εὐχαριστοῖς ἐπὶ τὸν παρακείμενον οἶκον θεῷ ἐπορεύοντο· καὶ μὴ ἐκκλησία ἢ πᾶσα πόλις ἀθρόον ἐγίνετο, τοῦ λαοῦ παντὸς τῷ εὐκτηρίῳ χώρῳ διημερεύσαντος. Ἐν φροντίσι δ' ἔπειτα ἦν ὁ κρατῶν, τίνος δέοι βασιλεῖα τοὺς ἐσπεριοῖς μέρεσι καθιστᾶν ὡς ἐπίπαν διασκεπτόμεοι.

postea autem navalis expeditio ei non bene cessit. Nam subito violentus et incommodus ventus exortus, in tyranni manus eum coniecit. Et ille ad pacificationem spectans, humaniter Ardaburium tractavit. Ardaburium in securitate multa, cum eos qui a tyranno ducum ordine moti et exauctorati fuerant, necesse esse videret, insidias etiam contra illum magis struxit : et filio Aspari clam denuntiavit, ut quam celerissime ad occasionem rei bene gerendæ adveniret. Tyrannus Ardaburio capto spelatus, in eam necessitatem imperatorem cecidisse censuit, ut communi calculo petitionem suam approbaret, et se imperatorem reciperet, si quidem ducem suum salvum esse vellet. Et profecto in maximo imperator erat discrimine, ne quid a tyranno adversi Ardaburio accideret. Aspar equitatu accepto, celeritate adventus sui sensum prævenit, et Aquileiam urbem magnam recepit : 451 eamque facile, Placidiam et Valentinianum secum habens, confirmavit. Metus autem ei ulterius progrediendi, quod barbarum plurimorum millium exercitum contraxisse audisset, incescit. Verum tum quoque maxime imperatoris precum efficaciam enituit (1) : nam angelus Dei, pastoris habitu sumpto, copiis Asparis præiit, et per lacum eas, qui Ravennæ (ibi enim tyrannus in potestate sua Ardaburium habens agebat) subjectus est, duxit, unde neminem unquam advenisse memoriae proditum est. Deus sane ipse qui in mari Rubro undas discidit, quod invium erat, omnibus pervium exhibuit. Sed enim perinde atque solum siccum copiam Asparis una cum equitatu omni, lacus undas transeuntes, primo adventu urbis portis captis, potiti ea sunt. Ibi cum prælium exiguum commissum esset, tyrannus prodicione suorum captus est, et Aquileiam ad Placidiam et Valentinianum missus. Ubi ei primum manus resecta, deinde etiam caput amputatum est, cum annum sesquialterum tyrannidem exercuisset. Imperator more suo rursum qua esset erga Deum religione ostendit. Postquam enim ei victoria de tyranno reportata, ludis Circensibus renuntiata est, ad populum vociferans : « Agite, inquit, si ita videtur, ludicro hoc dimisso, in ædem hanc precatoriam eamus, et carmina gratiarum agendarum auctori victoriae Deo concinamus. » Hæc ubi dixit, spectaculum neglectam est : et per circum medium euntes omnes, concentu uno cum hymnis et carminibus pulcherrimis gratissimisque, in proximam Dei domum sunt ingressi, formamque prorsus eccle-

(1) Consideret lector æquus, quod in Albi flumine ad oppidum Mulbergam an. Domini 1547 acciderit.

*Hostes ut Albis cedere terribis
Conspexit, alto fluminis alveo
Progressus agrestem coloni
Induitur faciem Menalææ,
Et vada monstrat pervia Cæsari,
Illumque Cæsar consequitur ducem,
Casto sibi credens ab alto*

*Omne dexteriore missum.
Eques deinceps trajicit impiger,
Nymphis nutantum frena regentibus
Quas Martis insuetas furentis,
Dulcis amor stimulabat Orci.
Nec ante servens desinit impetus
Tenere cursum saltibus avivis.
Victoribus quam det supinus
Ipse manus inimicus hostis.*

I. L. De bello Saxonico, 1547.

sic unius cuncta retulit civitas, populo omni in templo diem eum consumente. Postea cura illa animum subiit imperatoris, ut quemnam Occidentis imperatore omnino præficeret, deliberaret. Quapropter Valentinianum sororis filium, idoneum ei imperio iudicavit, quod matrem haberet, quæ curam ibi rerum administrationis ferre posset. Properabat vero et ipse in Italiam proficisci, ut nepoti imperium constitueret, provincialesque ibi, ne facile tyrannis se committerent, doceret. Et ea de causa Thessalonicam progressus est. Sed quominus ulterius procederet, morbo impeditus est. Proinde per Helionem patricium imperii insignibus illi missis, ipse Byzantium est reversus.

452 Actius vero, qui secundum ducendis militibus copiis locum apud tyrannum habuerat, post tertium a cæde illius diem sexaginta Barbarorum millia ducens advenit (1). Cum quo ubi Aspar conflictum habuit, et cædes utrinque ingens facta est, postea pacificatione inter ipsum et Placidiam atque Valentinianum interveniente, Comitatus dignitatem tulit. Qui vero cum eo mercede conducti erant Barbari, auro corrupti, et ipsi simul et iram et arma abjecere, obsidibusque datis, et fide rursus accepta, in patriam rediere suam.

CAPUT VIII.

Ut Deus, imperatorum delectatus virtute, multa corpora illustrium olim sanctorum sub terra latentia, in lucem produxerit: et de propheta Zachariæ inventione.

Verum de tyrannis qui tum exstiterunt, et providentia Dei diffluxerunt, satis dictum esse puto. Neque nos illorum obiter, et quasi per digressionem meminimus, sed ut certo declararem, sufficere principi, maxime ad præsidium et custodiam imperii, rerum divinarum curam diligentem, et cultum rectum: quæ in Theodosio et sorore ejus Pulcheria fuere. Deus etenim omnino administratione eorum delectari visus est: non eo solum quod bella ita composuit, ut subditi eorum ab hostibus liberarentur, atque iidem præter opinionem omnium, cum ingenti magnificentia recte gubernarentur: **453** verum etiam, quod multa sacra corpora eorum qui olim veriore pietate excelluerunt latentia, imperii illorum tempora honore prosequens, visionibus quibusdam e sinu terræ produxit, et publice in apertum protulit. Id quod eo tempore accidit in Zacharia veteriore propheta, in Stephano primo diacono et martyre, atque in Sebasteensibus quadraginta sub Licinio gelu concrevis martyribus. Quorum omnium cum nova sit inventio, ut eam Deus exhibuerit, necessario dicendum esse videtur. Ac primum de propheta, ut qui primum apparuerit, memorabo. Circa Eleutheropolim Palæstinæ, vicus quidam est Chophar dictus, upde Zacharias ortus fuit. Præfuit huic Calemerus quidam agricola (2), erga agri possessorem quidem benevolus maxime, in finiti-

A Τὴν ἀδελφιδουὴν δὲ Οὐαλεντινιανὴν ἀρμόδιον ἔκρινεν, ἰκανῶς τῆς μητρὸς ἐκείνῃ ἐχούσης τὴν τῶν ἐκείσε πραγμάτων φροντίσειν διοίκησιν. Σπεύδων δὲ καὶ αὐτὸς τὴν Ἰταλίαν καταλαβεῖν, ὥστε τὴν βασιλείαν τῷ ἀνεψιῷ καταστήσαι, παιδεύσαι τε καὶ τοὺς ἐκεῖ μὴ βραδίως ὑπὸ τυράννοις γίνεσθαι· ἄχρι τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενος, νόσῳ τὴν ἐπὶ τὰ πρῶτω πορεύειν ἐπέχετο. Διὰ δὲ τοῦ πατρικίου Ἠλίωνος τὰ τῆς βασιλείας πέμψας ἐκείνῳ παράστημα, αὐτὸς αὖθις πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐξυπέστρεφεν. Ἄετιος δὲ τοῦ τυράνου καθεστὼς ὑποστράτηγος, μετὰ τρίτην ἡμέραν τῆς τελευταίας, ἐξήκοντα χιλιάδας βαρβάρων ἄγων, ἤχε. Συμπλοκῆς δὲ τοῖς περὶ τὸν Ἀσπαρον γενομένης, φόβος ἐκατέρωθεν ἐβρόχῃ πολὺς. Ἐπειτα πρὸς Πλακιδίαν καὶ Οὐαλεντινιανὴν σκεισάμενος, τὴν τοῦ κόρητος ἀξίαν ἐλάμβανεν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν μεσθῶτοί βάρβαροι, χρυσίῳ καὶ αὐτοὶ τὴν ὄργην καὶ τὰ ὄπλα βίψαντες, ἀκήρους τε δόντες καὶ τὰ πιστὰ λαβόντες, πρὸς τὰ οικεῖα ἀπεχώρησαν ἤθη.

B atque Valentinianum interveniente, Comitatus dignitatem tulit. Qui vero cum eo mercede conducti erant Barbari, auro corrupti, et ipsi simul et iram et arma abjecere, obsidibusque datis, et fide rursus accepta, in patriam rediere suam.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Ὡς ὁ Θεὸς τῇ τῶν κρατούντων ἡδόμενος ἀρετῇ, καὶ πολλὰ σώματα τῶν πάλαι περιφανῶν ἁγίων ὑπὸ γῆν κρυπτόμενα ἐποίησεν ἐπιφανῆ κατὰ θελήσασθαι· καὶ περὶ τῆς τοῦ προφήτου Ζαχαρίου εὐρέσεως.

C Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐπαναστάντων τῆνικαῦτα τυράνων, καὶ Θεοῦ προνοία διαβρῦντων, ἀποχρώντως, οἶμαι, εἰρήκαμεν· οὐ παρεργῶς μέντοι τούτων ἐμνήσθημεν, ἀλλ' ἐν ἀκριβῶς δεῖξαιμεν, ἀρκεῖν βασιλεῖ πρὸς τὴν τοῦ κράτους μάλιστα φυλακὴν τὸ περὶ τὰ θεῖα ἐπιμελῶς ἔχειν καὶ θρησκειῖν μάλα ὕβρως· ὁποῖος δῆτα καὶ Θεοδόσιος καὶ ἡ ἀδελφὴ Πουλχερία ἦν. Ὡς ἐπίπαν γὰρ ἐδόκει Θεὸς τῇ ἐκείνων ἀρχῇ ἤδουσαι, οὐ μόνον τὰ περὶ τοὺς πολέμους ὧδε διατεθεῖς, ὡς ἀπαλλάττειν πολεμίων τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένην, καὶ σὺν κόσμῳ πολλῶν πρὸς τῆν πάντων δόξαν ἰθύνεσθαι· ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὰ περὶ σώματα τῶν πάλαι ἐπ' εὐσεβείᾳ διενεγκόντων κρυπτόμενα, τὴν ἐκείνων γεραίρων ἀρχῆν, προίχεν ὀπτασίαις τισὶν ἀπὸ γῆς, καὶ παρῆρσιζ ἐδημοσίευσεν. Ὅποιον δὲ τῆνικαῦτα συνέθη ἐπὶ τῇ Ζαχαρίᾳ τῷ παλαιτέρῳ προφήτῃ, Σεφάνῳ τε τῷ πρῶτῳ καὶ ἐν διακόνις καὶ μάρτυσι, καὶ τοῖς ἐν Σεβαστείᾳ ἐπὶ Λικινίου τῷ κρῦβι παγεῖσι τεσσαράκοντα μάρτυσιν· ὧν ἀπάντων ξένης τῆς εὐρέσεως οὐσης, ὅπως ταῦτα παραδείκνυ Θεὸς, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ δὴ τὸ τοῦ προφήτου πρῶτον διέξιμι, ὡς καὶ πρῶτως μάλα φανέν. Περὶ τὴν τῆς Παλαιστίνης Ἐλευθερόποιον κώμη τίς ἐστι Χωφάρ ὄνομα, ἐξ ἧς Ζαχαρία, ὁ προφήτης ἐγένετο· ἦν δὲ Καλήμερός· τις ἐπιτροπῶν ἀγρότης, εὐνοῦς μὲν τῷ τὸν ἀγρὸν κικημένῳ μάλιστα, χαλεπὸς δὲ λίαν καὶ δύσκολος περὶ τοῖς ἀγροίκους ἦν ὁμόρους· ᾧ δὲ καίπερ τοιοῦτῳ γε θντι,

(Diac.)

(2) Ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ, *seruus gl'ca. Soz. l. ix, c. ult.*

(1) Hunnos fuisse scribit Diac. Castinus magister militum apud Joannem cujus consilio potissimum is tyrannidem invaserat, exsilio multatus.

ἐπιστά· ὁ προφήτης, ἑαυτὸν κατέμηνυσε· καὶ παρά
 τι κηπίον αὐτὸν ἀγαγών, « Ἐνθάδε, φησὶν, ὄρυξον,
 δύο πήχεις ἀναμετρήσας ἀπὸ τῆς αἰμασιᾶς ἐπὶ τὸν
 κῆπον πρὸς τὴν ὁδὸν ἣ δὴ ἐπὶ Βιθρρεβὶν ἄγει τὴν
 πόλιν. Καὶ γε ὄρυξας, λάρνακα διπλὴν εὐρήσεις,
 ἥς τὸ μὲν ἕσω ἐκ ξύλου ἐσκεύασται, μολιβδίνη δὲ
 ἀτέρα ἐστί. Καὶ τι δὲ σκεῦος πλήρες ὕδατος προσ-
 ευρήσεις· τῇ λάρνακι, οὐ παρ' ἐκάτερα μέτριοι δύο
 ἀβλιθεῖς καὶ πρᾶσι θφεις περιεπίσσονται, καὶ ὄιον
 χειροῦθεις εἰπεῖν. » Ταῦτα μὲν ὁ φανείς ἔλεγεν·
 ἐπὶ δὲ τῷ φάσματι παραγενόμενος ὁ Καλήμερος,
 ἐπεχείρει τῷ ἔργῳ. Τῆς δ' ἱερᾶς ἐκείνης θήκης ἀνα-
 φανείσης· ἐπὶ τοῖς προμηνυθεῖσι συμβόλοις, ὁ θεῖος
 ὤφθη προφήτης, ἱερατικὴν ἡμφιεσμένος στολὴν·
 οἶα, οἶμαι, καὶ ἱερέως ὢν. Τῆς δὲ θήκης ἐκτὸς περὶ
 ποιοὺς πόδας· καὶ τι παιδίον κομιδῇ νέον ἐκείτω·
 ἐδόκει δὲ ἄρα τοῦτο εὐγενέ· τε εἶναι, καὶ ἐς βασι-
 λείαν τὸ γένος ὀρίζειν. Στέφανος γὰρ χρυσοῦς ἐδόξ-
 σμει τοῦτω τὴν κεφαλὴν λίθοις καὶ μαργάραις
 κατάστικτος. Ἐπίχρυσά δὲ αὐτῷ καὶ τὰ ὑποδήματα
 ἦσαν· οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσθῆς αὐτῷ τιμία τις
 μῆλα καὶ κατάχρυσος ἦν. Ἐν ἀπόρῳ δὲ τῶν τότε
 σοφῶν καὶ ἱερέων καθεστῆκότων, περὶ τοῦ τίς ἂν
 εἴη οὗτος ὁ παῖς οὕτω σχήματος ἔχων, λέγεται· Ζα-
 χαρίαν ἐκείνον εἰπεῖν, ὃς τῆνικαῦτα τῆς ἐν Γερά-
 ροις μοναδικῆς ξυναυλίας ἤγειτο, Ἑβραίων παλαιᾶ
 τινι γραφῇ ἐντυγεῖν οὐ τῶν παραδεδομένων καὶ ἐκ-
 κλησιαζομένων· ἢ τις δὴ πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα
 διηγείλειεν, ὡς ὅτε Ἰωᾶς ὁ τῆς Ἰουδαίας κατάρχων
 τὴν προφήτην Ζαχαρίαν ἀπέκτεινε, μεθ' ἐβδόμην
 ἡμέραν περὶ τὸν οἶκον χαλεπῇ χρήσασθαι συμφορᾶ·
 ἀποβαλεῖν γὰρ θανάτῳ τὸν μάλιστα κεχαρισμένον
 τῶν παιδῶν αὐτῷ. Καὶ συνελθὼς Θεοῦ κατὰ μῆνιν τῷ
 τοιῷδε πάθει περιπέσειν, ὑπὸ τοὺς πόδας εὐαπτε τῷ
 προφῆτῃ τὴν παιδα, ὡς περ ἀπολογούμενος ὑπὲρ ὧν
 εἰς ἐκείνον ἠμάρτανε. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως ἐκρίθη.
 Ὁ γε μὴν προφήτης ἐπὶ πολλαῖς ἡδὴ γενεαῖς κείμε-
 νος ὑπὸ γῆν, οὐδὲν τι τοῦ σώματος ἔλλειπῶν ὤφθη,
 ἐν χρωῖ κεκτρημένος, ἐπ' εὐθείας ἔχων τὴν ῥίνα,
 γενειάδα τε καθευμένην μετριῶς· βραχέα δ' ἦν
 αὐτῷ καὶ ἡ κεφαλὴ· οἱ δ' ὀφθαλμοὶ ἐν ὀλίγῳ βάρει
 ταῖς ὀφρῦσι κατεκαλύπτοντο. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν
 τρόπον ὁ θεῖος ἐφανερωτο προφήτης.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

*Περὶ τῶν λειψάνων Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυ-
 ρος· καὶ ὡς περιφανῶς αὐτὰ Πουλχερία ἐτίμα
 ἢ βασιλεῖς, καὶ τῶν ἐκείνῳ ἐκτὸς τῶν ἀνακτό-
 ρων ἀριστά.*

Πόλις δὲ Καπαργαμάλα ἐστίν, ἐν ἣ μετὰ τὸ μαρ-
 τύριον Γαμαλιὴλ ὁ Παῦλον τὸν ἀπόστολον παιδαγω-
 γήσας, σὺν Ἀβίβῳ υἱῷ τὸ σῶμα Στεφάνου τοῦ
 πρωτομάρτυρος ὑπὸ γῆν θέμενοι, χρόνῳ ὕστερον καὶ
 αὐτοὶ τεθνηκότες, ἔγγιστα τοῦ λειψάνου ἐτέθησαν.
 Ἄλλ' ὅπως μὲν ἐκείνο εὐρεθὲν εἰς τὴν Κωνσταντι-
 νου διοκομιζέτο, ἐκδηλον· ὡς ἀνὴρ τις συγκλήτου
 βουλῆς πολλῶν Ἑρωτα τρέφων αὐτῷ, εὐκτέριον οἶκον

A mos autem rusticos durus admodum et gravis. Et
 quamvis ille talis esset, propheta tamen ei insti-
 stens, seipsam aperte ostendit, et ad hortulum
 quemdam eo ducto, « Hic, inquit, in duorum
 cubitorum altitudinem fodito, a septo in hortum
 ipsum, eam viam versus quæ in Bithrerebin
 oppidum ducit : et arcas duas invenies, exteriorem
 ligneam, interiorem plumbeam. Reperies præterea
 apud loculos eos vas quoddam aqua repletum :
 ad cuius partem utramque mediocres duo innoxii
 et placidi serpentes (cicures eos dicas) circumvol-
 vuntur. » Hæc quidem, qui per visionem apparuit,
 dixit. Calmemorus vero viso ei obsecutus, imperatum
 opus perfecit, atque ubi sacra illa arca juxta præ-
 dicta signa manifestata est, divinus propheta appa-
 ruit, sacerdotalem indutus stolam : quippe qui
 etiam, ut puto, sacerdos fuerit. Extra urnam eam,
 ad pedes, puer etiam quidam tener admodum
 jacuit, qui quidem ex nobilitate fuisse, et ad reges
 genus referre visus est. Caput enim ejus corona
 aurea lapillis et margaritis distincta redimitum erat.
 Calceos quoque deauratos habuit : vestis item
 magni pretii, et auro exornata fuit. Porro cum
 sapientes ejus temporis et sacerdotes de eo puero,
 quisnam in tali habitu esset, addubitarent : Za-
 chariam illum, qui tum in Geraris monastico
 contubernio præfuit, dixisse seruat, se in vetustam
 Hebræorum scripturam quandam, non ex eis quæ
 a majoribus sunt traditæ, et in Ecclesiam receptæ,
 sed aliam incidisse; quæ scriptura præter alia
 454 illud quoque complexa sit : Cum Joas Ju-
 dææ rex Zachariam vatem occidisset, gravem eum
 septimo post die domi suæ accepisse eadem, et
 ex filiis quem gratissimum habuerat, morte ami-
 sisse. In quam ærumnam cum se ira divina con-
 jectum esse intellexisset, puerum eum ad prophete
 pedes sepelisse, veluti causam de injuria illi
 illata dicentem. Hoc quidem sic judicatum est.
 Ipse vero propheta cum multis hominum ætatis
 seu generationibus in terra jacuisset, nihil tam n
 in corpore ejus deficere visum est. Ad cutim
 usque tonsus, rectum habuit nasum, mentum me-
 diocriter demissum, caput parvum, et oculos
 paulo altius superciliis contactos. Sic quidem divi-
 nus propheta est manifestatus.

CAPUT IX.

*De reliquiis Stephani primi martyris : quam magni-
 fice eas Pulcheria venerata sit, templo ei in regia
 exstructo.*

Civitas autem Capargamala est, in qua post
 martyrium absolutum, Gamaliel, qui Paulum
 apostolum veluti pædagogus instituit, una cum
 Abibo filio, Stephani primi martyris corpus sepe-
 liit. Ubi vero et ipsi postea mortem oppetiere,
 proxime circa reliquias eas positi sunt. Ceterum
 quemadmodum ille reperta Constantinopolim
 deportatae sint, satis constat. Senatorium videlicet

virum (1), propter singularem ejus adversus primum martyrem amorem, precatoriam domum in Palaestina ei construxisse, eundemque mandasse, ut et ipse post obitum eum juxta sanctum Stephanum tumularctur : ita jue in simili urna positus est. Postea vero cum conjux virum Byzantium transferre deberet, inter properandum illa imprudens pro viri urna Stephani loculos recepit, et quam potuit celerrime Constantinopolim contendit (2). Sed enim quod ipsa secum in itinere ferebat, latere minime potuit, quod id novus quidam odor, et innumera miracula proderent. Ubi Constantinopolim pertigit, urbs effusa thesaurum talium obviis excepit ulnis. Comitatu et satellitio plurimo in aulam imperatoriam ducebatur. Martyr autem eo loco manere dedignabatur. Cum enim mulæ, quæ eum vehebant, ad Constantinianas thermas venissent, ulterius progredi haudquam sustinuerunt.

455 Ubi vero plurimum flagris atque stimulis sunt concitatæ, humana usæ lingua, eo loco martyrem reponi jusserunt. Ita ille ibi conditus est, locusque sano pulcherrimo coonestatus. Hoc sic factum esse sub Constantio, proditum est. Pars vero quædam reliquiarum istarum nescio qua de causa a quibusdam fidelibus occultata fuerat : quæ et ipsa cum primo Pulcheria princeps lucem hanc solis aspexit, in Palaestina in apertum producta est, Joanne episcopatus munere Hierosolymis fungente ; producta autem, cum eam martyr ipse ineffabili quadam visione noctu presbytero cuidam Dei amanti viro, cui Luciano nomen erat, apprensens ostendisset. Pulcheria ergo incredibili erga primum diaconum amore flagrans, et quod simul atque ipsa nata esset, pars ea e terræ recessu in lucem prodixisset, desiderio illius marcescens, summo studio in hoc incubuit, ut partem reliquam sacrarum illius ossium nancisceretur. In incerto enim locus erat, ubi in Constantinianis deposita fuerant. Itaque Theodosio frairi suasit, ut Prayllio episcopo Hierosolymitano pecuniam, quam ille ibi egenis largiretur, mitteret. Theodosius (3), persuasus non solum pecuniam, sed et cruceam auream magni ponderis, lapillis et margaritis exornatam, ut ea in Calvariæ loco reponeretur, misit. Prayllius episcopus rebus eis acceptis, ut gratiam aliquam imperatori ejusdemque sorori referret, reliquias, dextræ manus primi ab apostolis constituti diaconi, ejusdemque primi martyris, sancto Passarione diacono administro usus, remisit. Passario itinere peracto, postquam in navale Chalcedonis e regione Byzantio sitæ pervenit, martyrum princeps eum præveniens, noctu Pulcheriæ seipsum ostendit, talibus eam alloquens verbis : « Oratio tua ad aures Domini Sabaoth virtutum pervenit, petitioque tua optatum consecuta est exitum : et ipse in

Α τῷ πρώτῳ τῶν μαρτύρων ἀνίστα ἐν Παλαιστίνῃ, ἐντεταμένους καὶ αὐτὸν ἐκείνον μετὰ τελευτην τῷ θεῷ παραθεῖναι Στεφάνῳ. Ἐπ' ἰση τοῖνον καὶ ἑμοῖα τῆ λάρνακι κατετίθετο. Χρόνῳ δὲ ὕστερον δεῖσαν τῆ γυναίκα τὸν ἄνδρα μετακομίζουσιν εἰς τὸ Βυζάντιον, λειηθῶτως ἡ γυνὴ τῷ σπεύδειν τὸ γλωσσόκομον Στεφάνου ἀντὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀλάμβανε· καὶ οἱ ποδῶν εἶχεν, ἀνὰ τὸ Βυζάντιον ἔτρεχεν. Ἄλλ' ἐνόδιον λανθάνειν ἤκιστα εἶχεν, ὁμοῦς τινος ξένης, καὶ τοῖς ἀπειροῖς τῶν θαυμάτων διαλεγχόμενον. Ἐπει δ' ἔφθανε τὴν Κωνσταντίνου, ἐξεχέτο μὲν ἡ πόλις, καὶ τὸν θησαυρὸν ἠγαλλίζετο· ὡς δὲ δορυφορεῖα πλείστη πρὸς τὸ ἀνάκτορον ἤγετο, ὁ μάρτυς ἀπηξίου παρ' αὐτῷ μένειν. Ἐν γὰρ Κωνσταντινιανῶν γενόμεναι αἱ ἀγροῦσαι ἡμίονοι, περαιτέρῳ βαίνειν οὐδαμῶς ἠνέλιχοντο. Πλείστον δὲ ταῖς μάστιγι καὶ τοῖς ὤπισμοις ἐλαυνόμεναι, ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ χρησάμεναι, ἐκέλευε δὴ βούλεσαι τεθῆναι τὸν μάρτυρα παρηγγύων. Καὶ οἱ μὲν ἐκεῖσε κατέθεντο, καὶ νεῦ περικαλλεῖ τὸν χῶρον ἐσέμνουσαν. Τοῦτο μὲν οὕτω γεόμενον ἐπὶ Κωνσταντίνου ἰσθόρησα. Τινῶν δ' ἐκείνου λεῖψάνων οὐκ οἶδ' ὅπθεν παρὰ τισι τῶν πιστῶν κρυπτομένων, ἠγίκα Πουλχερία ἡ βασίλισ κα πρώτα προσεῖπε τὸν ἡλίον, ἐν Παλαιστίνῃ καὶ αὐτὰ ἐψάνη, Ἰωάννου τὸν θρόνον τῶν Ἱερουσολύμων ἐκτροπεύοντος. Ἐψάνη δὲ, τοῦ μάρτυρος ἐπιστάτης ἐν ἀπορήτῳ ὁμοῦ νυκτὸς, κρεσδυτέρ· τιλ θεοφιλεῖ ἄνδρῃ, ᾧ Λουκιανὸς ἦν ὄνομα· ἡ δὲ Πουλχερία ἀρβήτων τινα πόθον τῷ πρώτῳ τῶν διακόνων ἔτρεπε· καὶ οἱ μάθοι, ἅμα τῇ γεννήσει ταύτης κακείνον τῶν λαγῶνων ἀναδοθῆναι τῆς γῆς. Καὶ τῷ ἐκείνου ἔρωτι ἐκτετηκυῖα, διὰ πολλῆς ἐποιεῖτο σπουδῆς μίρει τιλ τῶν θείων ἐκείνου ὀστέων περιτυχεῖν. Ἐν ἀόληφ καὶ γὰρ ἦν ὁ τόπος, ἐνθα δὴ ταῖς Κωνσταντινιανῶν κατετέθη. Εἰσηγετο τοῖνον τῷ ἀδελφῷ Θεοδοσίῳ, χρήματα Πραῦλλίῳ πέμπειν τῷ ἐπισκόπῳ ἀνὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἂν τοῖς ἐκείσε τῶν ἐνόδιων ἐπιρκεύουσι. Καὶ δὴ παρθόμενος ἔπεμπε· πρὸς δὲ καὶ σταυρὸν, λίθοις καὶ μαργάρους καὶ πολλοῦ χρυσίου ὀλίγη βαρυνόμενον, ὥστ' ἐκείνον τῷ τοῦ Κρανίου τύπῳ καταπαγγῆναι. Δεξιόμενος δὲ τὰ εἰρημένα Πραῦλλιος ὁ ἐπίσκοπος, ἀντίχαριν καὶ αὐτὸς βασίλει τε καὶ βασιλίδι ἀπέμπε λείψανα τῆς δεξιᾶς ὄνα χειρὸς τοῦ πρώτου διακόνου τῶν ἀποστόλων καὶ πρωτομάρτυρος, τῷ ὁσίῳ Πασσαρίῳ διακόνῳ χρησάμενος. Ὡς δὲ Πασσαρίων τὴν ὁδὸν ἀπασαν διανύσας, ἐπει ἐς τὸ καταγεκρῦ Βυζαντίου Χαλκηδόνος ἐπίνειον ἐγεγῶνει, ὁ τῶν μαρτύρων πρώτιστος προφθάσας, νύκτωρ τῆ βασιλίδι ἑαυτὸν κατεμήνευε, ταῦτα δὴ ἐπειπών· ἡ μὲν σὴ εὐχὴ εἰς ὧτα ἤκει Κυρίου Σαβαὸθ τῶν δυνάμεων, καὶ τὸ αἴτημα πέρας αἴσιον ἔσχε· καὶ σοὶ ἐγγιστα πάρεμι κατὰ τὴν Χαλκηδὸνα σκηνώσας. Τῆς δὲ τᾶδελφῷ κοινωσμένης τῆ· ἔψιν, αὐτίκα ἡ πόλις πᾶσα ἀνέβαινε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ὡς ἤπειρω τῷ παλάγει ἐχρητο·

(1) Alexandri ei nomen erat, conjugii autem ejus Juliana.

(2) Factum id ab ea an. 7 elapsis.

(3) Sub Theodosii junioris imperio reliquias

S. Stephani, Laurentii, et Agnes, in martyrio S. Laurentii depositæ sunt. Et celebratur illic ipsorum memoria usque in hunc diem. (Theodor. Lector.)

καὶ αὐτῇ δὲ σύναμα τῶν ἀδελφῶν εἶπετο· τὰ λείψανά τε εἶδεξαμένην, ἐπὶ τὸ ἀνάκτορον σὺν αἰδοῖ πλείστη καὶ κοσμοῦντι προήγεν ὑπερφῶς ἡδομένη. Καὶ ταῦτα καταθεμένη, καὶ νῶν πολλῶν τῷ κάλλει χρυσῶν καὶ λίθων αὐγῇ ἀπαστρέπτοντα ἀνεγείρει, διαφερόντως τιμῶσα τὸν πρωτομάρτυρα. Ἀλλὰ καὶ περὶ μὲν τούτων ὧδε ἔγνω.

et magnificentia produxit, ibique reposuit : tempore fulgore relucenti, propter præcipuum quo protomartyrem prosecuta est honorem, exstructo. Quæ de his comperi, hæc sunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ τῆς εὐρέσεως τῶν λειψάνων τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ λίμνῃ μαρτυρησάντων.

Ὁ δὲ προφανὴς θεοφιλίας ἔλεγχος τῆς βασιλίδος ἐστὶ, καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας οὐκ ἀμυρεῖ, δώσω ἤδη τῷ λόγῳ, εἰ καὶ χρόνῳ ὑστερον συνείδη, περὶ τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων τῶν τεσσαράκοντα τῆς εὐρεσιν, ξενίζουσαν ἔχον διήγησιν. Εὐσεβία τις γυνὴ τὰ Μακεδονίου φρονούσα, καὶ τὴν διακόνου τάξιν τῇ ἐκείνων ἐκκλησίᾳ ἀποπληροῦσα, πρὸ τοῦ τεύχους τῆς Κωνσταντινίου οἰκῆμά τι καὶ κηπίον ἐκέκτητο. Ἐνθα δὲ λείψανα φυλάττουσα εἶχε τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῇ λίμνῃ διαγωνισαμένων ὑπὲρ Χριστοῦ στρατιωτῶν τεσσαράκοντα. Ὡς δὲ τελευτῶν ἐμελλεν, ὁμορθήσκους τισὶ μοναχοῖς τὸν χώρον ἔωσα, ὅμοιοι αὐτοῖς κατεδέσμευ, ἐκίσε μὲν αὐτὴν θάπτειν, ἰδίαν δὲ σορὸν ἔξαστας, καὶ τὰ τῶν μαρτύρων ἐνθεμένους λείψανα, ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῆς καταθεῖναι· μηδὲν δὲ τὸ πραχθὲν ἀπαγγεῖλαι. Οἱ μὲν οὖν ὧδε ἐποίησαν· ἐκεῖνοι δὲ τοῖς μάρτυσι χαρίζόμενοι καὶ τὴν προσήκουσαν θεραπείαν ἀπονεύειν βουλόμενοι, πρὸς δὲ καὶ τὰ ὑπεσχημένα φυλάττειν ὀκνησιμότητα, ὥστε μηδένα εἰδέναι τῶν ἐξωθεν, ὑπὲρ τινος οἴκον εὐκτιήριον περὶ τὴν θίβην ἐγείρουσιν Εὐσεβίας, ἀνοθεν πλίνθοις ὅπταις ἰσοπέδως ἀμφιασάμενοι, καὶ τινα λεληθῆσαν κατάβασιν ἐπὶ τοὺς μάρτυρας ἐποιοῦντο. Χρόνῳ δὲ ὑστερον, Καισάριός τις ἀνὴρ ἐπὶ μέγα δυνάμειος προελθὼν, ὡς καὶ ὑπάτου καὶ ὑπάρχου τετιμῆσθαι ἀξίῳ, τὴν οἰκίαν γαμετὴν θανούσαν παρὰ τὴν σορὸν Εὐσεβίας ἔθαπτε· τοῦτο γὰρ συνεδόκει ταῦται· ἔτι περιούσιαι, σφόδρα δὲ ἄλλήλαις κεχαρισμέναις, καὶ περὶ τὸ δόγμα τῆς θρησκείας ὁμοφρονούσαις. Ὁ δὲ καὶ Καισαρίῳ πρόφασις ἐγεγόνει τὸν χώρον ἐκεῖνον κληρώσασθαι, ἐν νῶ ἔχων καὶ αὐτὸς σύναμα τῇ γυναικὶ ταφῆς κοινωνεῖν. Οἷ γε μὴν μοναχοὶ μηδὲν τι περὶ τῶν μαρτύρων καταμηνύσαντες, κατὰ τὰ συγκαίμενα, τῆς Κωνσταντινίου ἀπάραντες, μετέβαινον ἀλλαχοῦ. Τοῦ δὲ ὑπὲρ τὴν σορὸν προφανοῦς οἰκῆματος τῷ χρόνῳ κεκμηκός· καὶ καταπιστότος, πολλοῦ τε φορτοῦ ἐπισωρευθέντος, πᾶς ὁ τῆδε χώρος διαλάθῃ· ἐπεὶ τοῖς ὁ εἰρημῶν, Καισάριος Θύρῳ τῷ μάρτυρι χριζόμενος, νῶν μεγαλοπερεπῆ ἐκεῖσε ἀνίστα. Ἐδόκει δὲ ἄρα Θεῷ, ἐξεπίτηδες ἀφανισθῆναι τὸν χώρον, καὶ τοσοῦτον χρόνον διαγενέσθαι περιφα-

A propinquo præsto tibi sum, Chalcedonis hospitio utens. » Visionem eam simul atque cum fratre communicavit, festim civitas tota se in mare dedit, undisque perinde atque continenti usa est : ipsaque etiam Pulcheria cum fratre subscuta est, reliquisque exceptis, in regiam eas lætitiæ summæ plena, cum maxîma observantia

456 insuper ingenti et pulchro, auri et lapillorum

CAPUT X.

De inventione reliquiarum sanctorum quadraginta martyrum, qui ad Sebastiam in lacu martyrio sunt perfuncti.

Verum enimvero, quod manifestum est pietatis femine ejus indicium, et propterea ecclesiasticæ historiæ insertum, quamvis aliquo post tempore accidit, novum quiddam et admirandum habens, de inventione reliquiarum quadraginta martyrum, sibi persequar. Eusebia quædam femina Macedonii sectæ, et diaconissæ in Macedonianorum ecclesia munere fungens, extra muros Constantinopolitanæ urbis domicilium et hortulum habuit : ubi reliquias quadraginta militum, qui in lacu ad Sebastiam temporibus Licinii certamen pro Christo obiere, asservavit. Ea moritura, quibusdam ejusdem religionis monachis locum eum relinquens, jurejurando eos adegit, ut eam ibi sepelirent, et supra caput ejus tumulo exciso, martyrum ossa in eo reponerent, neque cuiquam rem eam revelarent. Id illi ita fecere : martyribusque gratificari, et culum debitum præstare, tum autem promissa integra servare volentes, ne externorum quispiam id sciret, subterraneum delubrum circa tumulum Eusebiæ excitarunt, superioremque ejus partem solo quodam plano ex latere cocto contegentes, scalas latentes quæ ad martyres ducebant, struxerunt. Postea autem Cæsarius quidam vir, qui ad magnas opes pervenisset, ita ut et consulatus et præfecturæ honore functus sit, conjugem suam mortuam juxta Eusebiæ tumulum humavit. Hoc enim sic utrique adhuc sperstiti, pro mutua inter se gratia, et concordia ejusdem religionis observantia placuerat : quæ res in causa fuit, ut Cæsarius locum cum emeret (1), in animo et ipse habens, communem ibi cum uxore sepulturam sorti.

457 Monachi, cum nihil de martyribus indicassent, sicuti convenerat, Constantinopoli discedentes, alio migrarunt. Postquam vero ædificium super tumulo eo antea aperte constructum, temporis vi dirutum concidisset, et ruderibus locus congestus esset, tota ea regio exæquata est : cum videlicet quem diximus Cæsarius Thyrsu martyri gratificans, magnificum ibi Deo ædificavit templum. Deo autem ipsi visum est, ex composito locum eum ita obscurum fieri : et tam longum tempus intercedere, ut eo illustriorem inventionem et inventricis erga se

(1) Sozom. lib. ix, cap. 2.

amorem redderet. Erat ea Pulcheria princeps, cui tertium noctu imminens martyr Thyrsus, cooper-tas terra martyres indicavit, eosque ex sinu terræ extractos eodem secum loco et honore ornari jussit. Non ille vero solum, sed et ipsi quadraginta, insolitas novasque induti chlamydes, seipsos ei ostenderunt. Res ipsa dubia atque admiranda erat, filemque excedere videbatur. Neque enim quisquam, qui ætate multa in clero provec-ti erant, de martyribus quidquam dicere : neque etiam externorum aliquis ubi illi essent, ostendere potuit : donec desperantibus omnibus ex familiaribus Cæsarii Polychronio cuidam viro decrepito, qui olim presbyter factus fuerat, in memoriam Deus revocavit monachos illos, qui aliquando locum eum incoluerant. Hic Macedonianos clericos, qui nimirum ejusdem cum monachis opinionis essent, convenit, et an quisquam illorum in vita adhuc esset, percunctatus est. Ubi reliquos quidem defunctos, unum autem duntaxat superstitem esse cognovit (Deus porro hunc inter vivos ad rem eam de qua ambigebatur ostendendam conservasse visus est), Polychronius eum, num reliquæ martyrum in loco designato conditæ essent, ut diceret rogavit. Ille silentii arcanaum Eusebiæ conservans, rem eam se scire subnegavit. Polychronius contra ei apparitionem divinam, negotiumque quod martyres Pulcheriæ hanc ob causam exhiberent, nec non dubios desperantesque omnium animos exposuit. Hoc postquam ille intellexit, veram esse principis visionem professus est. Adolescentulus enim, inquit, cum essem, et a senioribus monachis monasticæ 458 vite institutum addiscerem, probe novi, martyres hic ad Eusebiæ tumulum conditos esse. Loco autem ipso in aliam quam nunc videre est formam redacto atque mutato, et maxime multo interea tempore exacto, certo scire nequeo, sub Cæsariine sano an alibi defossi sint. Ego vero, Polychronius subintulit, non idem quod tu patior. Quia enim cum Cæsarii uxor sepulturæ mandaretur, affui, ex publica quæ hic proxime est via conjecturam faciens, illam sub ambone, qui lectorum suggestus est, sitam esse puto. Tum monachus, Quærendus igitur, ait, Eusebiæ quoque tumulus est, qui non longe a conjuge Cæsarii abest. Quandoquidem superstites ipsæ multam inter se habuere consuetudinem : et pactum eis intercessit, ut defunctæ contigua haberent monumenta. Itaque ubi ex signis et conjecturis ejusmodi, sacras hasce reliquias, Pulcheria jubente, inquisite foderi cœperunt, primum quidem circa ambonem conjugis Cæsarii arca apparuit, quemadmodum conjecturis quibusdam collegerat Polychronius. Deinde vero pavementum quorūdam latere coctili distinctum exstitit, sub quo marmorea tabula ejusdem magnitudinis jacuit. Et sub ea Eusebiæ tumulus, atque subterranea illa sacra ædōs reperta est, affabre atmodum constructa, candidaque simul et porphyretico marmore incrustata. Operculum

νεστέραν εὐσπερίζων τῶν μαρτύρων τὴν εὐρεσίαν, καὶ τῆς εὐρηκίας τὸ περὶ αὐτὸν φίλτρον. Ἦν δὲ Πουλχερία ἡ βασίλει· ἢ τρίτον νύκτωρ ἐπιστάς ὁ μάρτυς Θύρσος, τοὺς κρυπτομένους ὑπὸ γῆν κατεμήνυσε μάρτυρας· ἐκέλευέ τε τῶν μυχῶν τῆς γῆ· ἀνέλκειν αὐτοὺς, καὶ τῆς ἰσθῆς θέσεως καὶ τιμῆ· ἐκείλους μεταλαγχάνειν. Οὐ μόνον δ' ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τεσσαρῆκοντα, παραξένους ἠμφισπένονοι· χλαμύδας, σφᾶ· ἐδήλου. Τὸ δὲ πρῶτον ἀπορῶν τε καὶ ἐξείσιον ἦν, καὶ πιστεῦσθαι κρεῖττον ἐδόκει. Οὕτε γάρ τις χρόνῳ πολλῷ προσήκων τῶν ἐν κλήρῳ λέγειν τι περὶ τῶν μαρτύρων εἶχεν, ἀλλ' οὐδὲ τις τῶν ἐξυθεν, ὅπου δὴ οἱ μάρτυρες εἶεν, ἐμήνυσεν· ἕως οὐ πάντων ἐν ἀμηχανῶν καθεστηκότων, Πολυχρονίῳ τινὶ παλαιτάτῳ ἀνδρὶ, καὶ προεσπετέρῳ γενομένῳ τῶν τινος Καισαρίῳ μάλα οικείων, εἰς νοῦν ἤγε θεὸς τοὺς μοναχοὺς ἐκείνους· οἱ πάλαι τὸν τόπον ἔρηξαν· ὅς δὴ τοῖς Μακεδονιανῶν προσίων κληρικοῖς, ἅτε δὴ ὁμόφροσι τοῖς μοναχοῖς περὶ ἐκείνων εἰ πού τις περιέλειπτο ἀνηρέυνα. Ὡ· δ' ἐμάθανε τελευτῆσαι πάντας, ἕνα δ' ἔτι· περιεῖναι τῷ βίῳ (ἐφίκει δὲ ἄρα κρύπτειν ἐν τοῖς ζῶσι τοῦτον θεὸς ἐπὶ καταμηνύσει τῶν ζητουμένων), προσίων ἐδείτο φράζειν, εἶγε μαρτύρῳ· λείψανα τῷ δηλωθέντι· χίρῳ εἶη κρυπτόμενα. Ὡ· δὲ τὸ ἀπόρρητον Εὐσεβίᾳ φυλάττων ὑποπαρητεῖτο τὴν εἰδήσιν, ὁ Πολυχρόνιος· τὴν τε θείαν ἐμφάνειαν εἶλε, καὶ ὡς πράγματα διὰ τοῦτο τῇ βασιλίδι πρὸς τῶν μαρτύρων γίνεται, ἔτι δὲ τὸ πάντων ἀμηχανῶν τε καὶ ἀπορον. Ὁ συνιδὼν ἐκεῖνος, συνωμολόγει ἀληθῆ γε εἶναι τὴν εὐψιν τῇ βασιλίδι· βούπαις γάρ, φησὶν, ὦν, καὶ ὑπὸ γέροισι μοναχοῖς τὴν μοναστικὴν ἐκδιδασκόμενος ἀγωγὴν, ἀκριβῶς ἔγνω ἐνθάδε κείσθαι τοὺς μάρτυρας παρὰ τὴν τῆς Εὐσεβίας σορὸν. Ἐπ' ἀσφαλῆς δὲ μὴ διειδέναι τοῦ χώρου ἀλλοιωθέντος, καὶ εἰς τὸ νῦν φαινόμενον ἀμειψθέντος· καὶ τῷ μάλιστα πολλὴν τὴν ἐν μέσῳ χρόνον διαβρύθηναι, εἶθ' ὑπὸ τὸ τέμενος Καισαρίῳ, εἶτ' ἀλλαχῶθι κατορωρύχεται. Ἄλλ' ἐγὼ, ὑπολαβὼν ἔφησε Πολυχρόνιος, οὐ τὰ ἴσα σοι πιάσω. Καὶ γὰρ ἤνικα ἡ Καισαρίου γαμετῆ ταφῆ παρεδίδοτο παρατυχῶν, εἰκάσω τῇ παρακειμένη τεκμαιρόμενος· λιωφόρῳ κείσθαι ταύτην ὑπὸ τὸν ἀμβωνα, ὃ βῆμι τῶν ἀναγνωστῶν ἐστιν. Οὐκοῦν, φησὶν ὁ μοναχός, ζητητέον ἄρα καὶ τὴν τῆς Εὐσεβίας σορὸν παρὶ γὰρ τὴν γαμετῆν Καισαρίου ἐστίν· ἐπεὶ τοὶ γε καὶ περιούσαι, τὰ πολλὰ συνῆσαν ἀλλήλαις, καὶ τέλει χρησάμεναι, συνέθεντο παρ' ἀλλήλας τὰ· θίχας ἔχεν. Ἐπεί οὖν τῶν συμβόλων δοθέντων τῇ ὀρυγῇ ἐπέβαλον, τὰ ἱερὰ ἀνιχνεύοντες λείψανα, ἐπιτεπούσης τῆς βασιλίδος, πρῶτον μὲν περὶ τὸν ἀμβωνα ἡ θίχη τῆς Καισαρίου γαμετῆς διεφαίνετο, καθὼς συνέβαλεν ἐκ τινῶν τεκμηρίων εἰδὼς Πολυχρόνιος· ἐφεξῆς δὲ κατὰ τρωμά τι ἐφαίνετο πλῆθος διηρημένον ὅπταις, ἐφ' αἷς καὶ πλῆξ μαρμαρίνη ἰσόμετρος τῇ ἐκείνων περιβολῇ ἔκειτο, εἰς ἣν ἡ σορὸς Εὐσεβίας ἐδείχθη, καὶ τὸ ὑπόγειον ἐκεῖνο εὐκτήριον, ἐπιεικῶς μάλα ἐσκευασμένον, λευκοπορφύροις μαρμαροῖς ἠμφισπένον. Τὸ γε μὴν τῆς θίχης ἐπιβολῆ-

μα ὡς περ εἰς ἱερὰν τράπεζαν διεσκευάστο. Ἐπὶ ἄκρῳ δὲ τῆς κεφαλῆς, ἐφ' ᾧ οἱ μάρτυρες ἔκειντο, ὅπῃ τις βραχεῖα ἠνολίγετο τῇ πλακί, ἐν ἧ τρις τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ παρεστῶς ἦν ἐπεφέρετο λεπτήν βλάβδον καθήσιν· εἶτ' ἀνιμήσας, τῇ βινί προσήγε, καὶ ἀβρόβητου τῆς εὐωδίας ὡσφραίνετο. Δι' οὗ τοῖς τ' ἐπεστῶσι τῷ ἔργῳ, καὶ τοῖς διαπονουμένοις, ἀγαθαὶ προὑπήντων ἐλπίδες. Τάχος δ' ὅσον ἀνακαλύψαντες τὴν σολὴν, εὗρισκον τὴν Εὐσεβίαν, εὐπρεπῶς μόλα κειμένην· καὶ τὸ πρὸς κεφαλὴν κείμενον, εἰς κιθωτοῦ σχῆμα ἐξέχον, ἀριστα περιεξεσμένον, ἐτέρῳ πώματι ἐνδοθεν ἐκαλύπτετο. Ἐκατέρῳ δὲ χεῖλει τοῦ ἐπιθέματος σιδήρος ἐπέκειτο μοιέδῳ διαχυθέντι συμπεπηγῶς. Τὸ δ' ἴσον τῆς προτέρας ὅπῃς καὶ τοῦτο ἐδείκνυ· ὃ δὴ καὶ κήρυξ ἀντικρυς ἦν, ἐκείσε τοῦς μάρτυρας κατακρύπτεσθαι. Ὡς δὲ ταῦτα ἤγγέλλετο, σπουδῇ πάσῃ ἦ τε βασιλὶς καὶ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος Πρόκλος, εἰς τὸ μαρτυρεῖον συνέδραμον. Καὶ δὴ τῶν σιδηρέων ἐκείνων ἐπιστημόνως διαλυθέντων δεσμῶν τὸ μὲν ἐπίθεμα εὐχερῶς, ἐξεϊκύνθη· ὑπὸ δ' ἐκείνῳ μύρα ἦσαν πολλὰ, καὶ ἐν τοῖς μύροις δύο ἀλασαστροθήκαι ἀργύρου πεπονημέναι εὗρηται, ἐν αἷς τὰ ἱερὰ σεβασμίως ἔκειτο λείψανα. Ἡ μὲν οὖν βασιλὶς, ὅτε δὴ τοσαύτης ἐμφανεῖας ἤξιωμένη, χρυσήρια εἶσε τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ τῶν ἱερῶν λειψάνων εὐρέσει· ἔπειτα πολυτελεῖ στήλην ἐνθεῖσα, χαριζομένη τοῖς μάρτυσι, παρὰ τὸν μάρτυρα Θύρσον καὶ τούτους κατέθετο· οἷά γε εἰκόσ ἐορτῆς μεγίστης σὺν τῇ προσηκούσῃ γεγεννημένης τιμῇ, πομπῆς τε περιφανοῦς σὺν εὐφημαῖς καὶ μύροις ἐπιτελεσθείσης, ἀπάσης σχεδὸν ἡλικίας καὶ τῆς πόλεως, αὐτῆς προχυθείσης τοῦ ἄστεος ἐπὶ τῇ τῶν μαρτύρων τιμῇ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὧδε ἔγνω γενόμενον. Λόγος γε μὴν εἶχε καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἄλλοις τὸ μέλλον προφήγει τῇ βασιλίδι τὸ θεῖον, πλείστην θεοφιλίαν αὐτῇ ἐπιμαρτυροῦν καὶ ταῖς ἀδελφαῖς· ἐπεὶ καὶ αὐταὶ τὸν ἴσον τρόπον πολιτευόμεναι διεγένοντο. Ναὶ μὴν καὶ τὰ λείψανα Λαυρεντίου τοῦ μάρτυρος καὶ Ἀγνῆς εὐρούσας, ἐν τῇ Κωνσταντινου κατέθετο· ἐφ' ᾧ καὶ μέγιστον οἶκον μέγθει μέγιστον καὶ ἀλλοῖς περικαλλέστατον ἀνεγείρει. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐχομένης βασιλείας, Γενναδίου τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινου ἐπιτροπεύοντος, καὶ τὰ λείψανα τῆς ἀγίας Ἀναστασίας τῆς φαρμακολυτρίας ἀπὸ Σιρμίου ἠνέχθη, καὶ ἐν τῷ μαρτυρίῳ αὐτῆς κατέθετο, ὃ ἐγγιστα τοῖς καλούμενοις Δομνίνου ἐμβόλοις ἐστίν. Ἐπὶ μέντοι Ἀττικοῦ καὶ τοῦ προφήτου Σαμουὴλ λείψανον ἐκομίσθη· καὶ ἐτίθη καὶ τοῦτο ἐν τῷ προφητείῳ αὐτοῦ τῷ πλησίον τοῦ Ἐδδόμου ἀνεγερθέντι. Ἀλλὰ περὶ μὴν τούτων ἀποχωρώντως, οἶμαι, εἰρήκαμεν· ἐπὶ δὲ τὰ συνεχῆ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας αὐτοῖς ἐτέον.

A vero loculi in formam sacrae mensae elaboratum erat. Porro in summo capitis loco, ubi martyres siti erant, parvum quoddam foramen patebat, in quod ex comitatu imperiali quidam ibi assistens, virgam quam tenuem secum ferebat, dimisit : deinde eam reductam ubi naribus admovit, incredibilem suavitatis odorem percepit. Unde iis qui operi praerant, quique ei incumbabant, bona concepta spes est : nullaque interposita mora, monumento aperto Eusebiam invenerunt, pulchre admodum collocatam. Et monumentum ad caput ejus situm et ad arcae formam ita ut emineret pulcherrime exsculptum, operculo etiam alio intus obfirmatum erat. Utrumque vero operculorum labrum, ferrum impositum habebat, plumbo diffuso compactum, atque id quod interius erat in medio simile priori foramen ostendit. Quod sane manifesto indicio fuit, martyres ibi conditos esse. **459** Haec ubi renuntiata sunt, cum festinatione omni et Pulcheria et urbis ipsius episcopus Proclus ad martyrium accurrit. Et postquam ferrea illa vincula arte quadam soluta, et operculum facile dimotum est, unguenti multum sub eo fuit : et in unguento ipso vascula duo, sive pyxides argento elaboratae, inventae, in quibus religiose sacrae reliquiae positae erant. Proinde Pulcheria, quam Deus revelatione ejusmodi dignatus esset, sacrificia gratiarum actionis, de sanctarum reliquiarum inventione, ei obtulit. Deinde pretiosae arcae impositas, martyribus gratificans, juxta martirem Thyrsium collocavit. Festusque maxime dies is, pro eo atque par fuit, cum decenti honore actus : et pompa (1) atque apparatus splendidus, faustis acclamationibus unguentorumque odoribus additis celebratus est, omni prope urate et civitate propter martyrum honorem extra urbem effusa. Haec quoque sic gesta cognovi. Fama sane obtinuit, in aliis quoque multis rebus Deum principi huc puellae futura praedixisse, maximeque religionis et pietatis ei atque sororibus ejus, quae et ipsae idem vitae institutum coluere, testimonium perhibuisse. Nam et Laurentii martyris et Agnes reliquias inventas Constantinopolim intulit, cujus rei gratia et amplitudine maximum et structura ipsa pulcherrimum delubrum construxit. Ejusdem imperii tempore Gennadio ecclesiam Constantinopolitanam curante reliquiae etiam sanctae Anastasiae incantatrici (2) ex Sirmio allatae, in martyrio ejus sunt repositae, quod proxime ad porticum quae Domini dicitur, situm est. Attico vero episcopatum gerente, prophetae quoque Samuelis ossa allata, et in propheticis ejus sano, quod prope Septimum conuinitum est, collocata. Ceterum de his abunde satis a nobis dictum esse puto. Proinde ad reliquias ecclesiasticae historiae res nobis redeundum.

(1) Pompae huic se adfuisse testatur Sozom. lib. ix, cap. 2.

(2) De ea vide Suidam.

460 CAPUT XI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

De successione magnarum episcopatum sedium : et ut Synaxæ Theodosius ejus loci episcopus admodum per persecutionem Macedonianos afflixerit, et potissimum Agapetum eorum episcopum. Postquam autem Theodosius Byzantium percurrat, ut Agapetus orthodoxa religione suscepta. Theodosii sedem receperit : illo, ab Attico, qui scere, et privatim vivere jussu.

Ea tempestate Romæ ecclesias Innocentius rexit, Anastasio subrogatus, qui Siricio, Siricius autem Damaso successerat. Alexandriæ adhuc Theophilus ecclesiis præfuit. Apud Antiochenos execrandus Porphyrius episcopatum, post divum Flavianum gessit. Hierosolymis post Cyrillum, Joannes etiam num sacrum munus administravit. Constantinopolitanam ecclesiam post admirandum illum Joannem, et Arsacium, Atticus curavit. Qualis vero is genere, vita, eruditione et doctrina fuerit, proximo exposuimus libro. Quæ vero res ecclesiasticæ memoria dignæ sub eo acciderint, nunc commemorabo. Synaxa Patavianæ Phrygiæ urbs est, ubi tum Theodosius quidam pastorale sortitus fuerat munus. Hic Macedoniæ religionis sectatores (perquam frequentes autem ibi erant) crudeliter ibi non urbe tantum ipsa, sed proximis etiam agris expulit. Fecit autem id, neque de orthodoxæ recteque sentientis Ecclesiæ more, quæ semel persecutioni omni nuntium remisit : neque zelo aut æmulatione probatæ fidei : sed avaritiæ morbo captus, ad pecuniam undequaque, atque etiam ex eis qui aliter atque ipse sentirent, corradendam, plurimum præsuit studii. Proinde omnem contra Macedonianos, quod dicitur, lapidem movit, bellum cum ipso clero gerens, sexcentasque instituens vias, in jus eos vocavit, atque in vincula et custodiam conjecit. Præcipue vero Agapeto ecclesiæ eorum præsidii gratia fuit. Atque ubi et provinciæ rectores ad illos persequendos minus sufficere visi sunt, ad imperatorem confugit, jussiones præfecti petens. Et cum ille ea de causa Constantinopoli moraretur, tempusque ita extraheretur, Agapetus una cum clero suo optimum tenuit consilium. Populo namque qui sub eo erat, congregato, inventum solers proposuit ; persuasitque adeo, ut patria hæresi relicta, ὁμοουσίου (consubstantialis) fidem complecterentur. Qua re satis confirmata, una cum ea ipsa multitudo in ecclesiam se contulit, **461** atque ibi precatione peracta, cum pacem populo, sicuti mos est, precatus esset, thronum conscendit, in quo Theodosius sedere solitus erat. Et plebe inter se conjuncta, deinceps ὁμοουσίου (consubstantialis) fidem docens, ecclesias Synaxæ in potestatem suam redegit. Hac re sic acta, paulo post Theodosius Constantinopoli eo venit, et auxiliium a præfecto secum ferens, neque eorum quidquam quæ ibi acciderant sciens, cum instituto propositoque suo ecclesiam est ingressus : atque inde ab omnibus expulsus, rursus se Byzantium

Περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν ὑψηλῶν θρόνων· καὶ ὡς ἐν τῇ πόλει Συνάδων Θεοδοσίος ὁ ταύτης ἐπίσκοπος ἐλύπει μάλ᾽ αὐτῶν Μακεδονιανῶν, καὶ μάλιστα Ἀγαπητὸν τὸν ἐκείνων ἡγούμενον. Ἐπεὶ δὲ Θεοδοσίος ἀνέδρομεν εἰς Βυζάντιον, ὁ Ἀγαπητὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει προσκείμενος, τὸν Θεοδοσίου θρόνον ἐλάμβανεν· ἐκεῖνος δὲ ἡσυχίαν ἀγειν πρὸς Ἀττικῷ ἐπέτατετο.

Την καῦτα δὲ τῶν μὲν ἐπὶ Ῥώμῃ ἐκκλησιῶν Ἰννοκέντιος τὴν διαδοχὴν εἶχε μετ' Ἀναστάσιον Σιρίκιον διαδεξάμενον, δὲ Δάμασον τῶν δ' ἐν Ἀλεξανδρίᾳ Θεόφιλος εἶη ἡγήτο. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀντιόχου Πορφύριος ὁ μωσαρὸς ἱεράτευε μετὰ τὸν θεῖον Φιλιανόν. Μετὰ δὲ Κύριλλον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ Ἰωάννης τὰς ἱεράς ἡγίας διακατεῖχεν. Ἀττικὸς δὲ μετὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην τε καὶ Ἀρσάκιον τὴν τῆς Κωνσταντινίου εἶχεν ἐπιτροπήν. Ἄλλ' ὅμοιοι Ἀττικὸς οὗτος τὸ τε γένος καὶ βίον καὶ ἦθος, καὶ τὰ περὶ λόγον τε καὶ διδασκαλίαν, ἐν τῇ πρὸ ταύτης διελάδομεν ἱστορίᾳ. Ὅσα μὲντοι μνήμης ἐκκλησιαστικῆς δέξια καὶ ἐπ' αὐτοῦ γέγονε, νῦν διαλέξομαι. Σύναδα πόλις τῆς Πακτιανῆς Φρυγίας ἐστίν ἧς τῆν καῦτα Θεοδοσίος τις ἀνήρ τὴν ποιμαντικὴν ἐκκληρεῦτο· δὲ τοὺς ἐκεῖσε τῆς Μακεδονιανῶν θρησκείας (πολλοὶ δὲ ἦσαν ἐπιχωριάζοντες) ἀπηνῶς ἤλαυνεν, οὐ τῆς πόλεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ ἀγρῶν. Ἐπράττε δὲ, οὕτε εἰωθότα ποιῶν τῇ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίᾳ, καθάπαξ ἀπειπαμένη διώκειν, οὕτε μὴν ζήλω τῆς ὀρθῆς πίστεως· τῷ δὲ τῆς φιλαργυρίας πάθει ἄλοῦς, πλείστην εἰσήγε σπουδὴν χρήματα ἔθεν δῆποτε ἐρανίζεσθαι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐτέρως ἢ ὡς ἐδόκει φρονούντων. Ὅθεν ἂ πάντα λίθον ἐκίνει, τὸ τοῦ λόγου, κατὰ τῶν Μακεδονιανῶν, στρατευῶν σὺν αὐτῷ κλήρω· καὶ μυρίας περιβάλλον ὁδοὺς, δικαστήρια κατ' αὐτῶν ἵστα, καὶ δεσμοί· ὑπήγε, καὶ φρουρὰ περιέκλειε. Διαφρόντως δ' ἦν λυπηρὸς Ἀγαπητῷ τῷ τῆς σφῶν ἐκκλησίας καθηγεμόνι. Ὡς δ' οἱ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντες οὐχ ἱκανοὶ πρὸς ἐκδικήσιν ἐκείνῳ ἐδόκουν, εἰς βασιλεῖα ἀνέτρεχεν, ἐπαρχικῶν προσταγμάτων δεόμενος. Ἐκεῖνος δὲ τῇ Κωνσταντινίου περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντος τὴν διατριβὴν, ἐπεὶ παρεῖλκεν ὁ χρόνος, Ἀγάπητος σὺν τῷ κλήρω βουλὴν ἀρίστην ὑφαίνει τῷ ἐκρυτοῦ. Τὸν γὰρ ὑπ' αὐτῷ σύμπαντα λαὸν ἀφροίσας, ἐπίνοιαν ἀγαθὴν εἰσηγεῖτο. Ἐπειθε γὰρ τὴν πάτριον αἵρεσιν ἀφεμένους, τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσίσθαι. Καὶ τοῦτο βεβαιωσάμενος, σὺναμα τῷ περὶ αὐτὸν πλήθει ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐγένετο. Εὐχὴν δὲ τελέσας, καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς ἔθος εἰπῶν, τὸν θρόνον κατέλαβεν, ἐφ' ᾧ εἰώθει καθέζεσθαι Θεοδοσίος. Εἰς ἐν δὲ τοὺς λαοὺς ἐνώσας, καὶ τουλοπού τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὲρ Σύναδα ἐκκλησιῶν ἐγκρατῆς ἦν. Ἐπεὶ δ' οὕτω ταῦτα προέβη, οὐ μετὰ πολὺ ἐκ τῆς Κωνσταντινίου κατὰ Θεοδοσίον ἦκει, τὴν ἐπαρχικὴν βοήθειαν εἰληφώς· μηδὲν μὲντοι τῶν ἐνηθῶς πεπραγμένων εἰδώς, ὡς εἶχε φρονήματος, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐχώρει· ἐκεῖθεν δ' ἐξελαθεῖς ἄκασιν, αὐτοῖς τὴν Βυζάντιος

κατελάμβανεν. Καὶ παρὰ τὸν ἐπίσκοπον γενόμενος Ἀ
'Αττικόν, τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπωδύρετο, ὡς παρὰ
τοὺς εἰωθότας καὶ κειμένους τῇ καθόλου Ἐκκλη-
σία νόμους τοῦ θρόνου ἀπελαθεῖς. Ἀττικὸς δ' ἐν νῶ
θέμενος πρᾶγμα πρὸς λυσιτέλειαν τῇ Ἐκκλησίᾳ
γενόμενος, εἰ καὶ τι τέως παράλογον ἐπεμίγνυτο,
ἐκείνον μὲν τοῖς παραμυθητικοῖς ἐμάλαττε λόγοις,
καὶ τουλοῖπου παρήγει τὴν ἐν ἡσυχίᾳ μᾶλλον ἀσπάζ-
εσθαι βιοτὴν, εἰσηγούμενος τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων
μάλιστα προτιμᾶν. Τῷ δ' Ἀγαπητῷ γράφει μάλιστα
κυρῶν αὐτῷ τὴν ἐπισκοπὴν, ἐν δευτέρῳ τιθέμενος,
ὅσα λυπηρὰ ὑποφράσθαι συνέθανεν ἐκ τῆς ἀσχυθείας
Θεοδοσίου. Ἐν μὲν δὴ τούτῳ λίαν ὠφέλιμον ἐπὶ τῶν
Ἀττικῶν χρόνων τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισυνέβη.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

*Περὶ τοῦ βαπτισθέντος Ἑβραίου παραλυτικῷ
καὶ ἀθρόον λαθόντος ἐπὶ τῆς ἱερατείας Ἀττι-
κού τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κωνσταντινου.*

Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ θαυμάτων ἐξαισιῶν ἢ ἰάσεων
παραδόξων ἕμοιρος ἢ τῶν τότε πραγμάτων κατὰ-
στασις ἦν. Καὶ γὰρ τις Ἰουδαῖος ἐκ πολλῶν ἐτῶν
παράλυτος γεγονώς, ἐπὶ κλίνης φέρτος οἶον κατέ-
κειτο. Ἐπεὶ γοῦν καὶ εὐχὴ Ἰουδαϊκῆ πᾶσα καὶ ἱα-
τρῶν τέχνη παρητεῖτο ἐκείνῳ τὸ ζῆν, τέλος ἅπασιν
ἀπειπῶν, νοῦν ἀνελάμβανε θεῖον τῷ Χριστιανικῷ
βαπτίσματι προσελθεῖν, ἐλπίσας δὴ τούτῳ μόνῳ
τουλοῖπου πρὸς βοήθειαν προσήκοντι χρῆσασθαι τῷ
φαρμάκῳ. Ὡς δ' ἀνηγγέλη τοῦτο τῷ Ἀττικῷ, κατη-
χῆσας ὡς ἔθος, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα καλῶς
εὐαγγελισάμενος, οὕτω κλίνης ἔχοντα, κελύει περὶ
τὴν ἱερὰν ἀπάγεσθαι κολυμβήθραν. Ὁ δὲ εὐκρινε-
νεῖ πίστει τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν προσεληψ-
φῶς, τῷ βαπτιστηρίῳ ἐπαφῆκε τὴν νόσον εὐθὺς,
ὕγιης ὄλος ἐκείθεν ἀνοδραμῶν, ὡς μηδὲν τι τοῦ
λοιποῦ περιφέρειν τῷ σώματι τῆς προτέρας ἐκεί-
νης καὶ πολλῶν χρόνων ἐνοικουρούσης λύμης τῆς
παραλύσεως. Τοιαύτην δύναμιν ὁ παντοδύναμος
Κύριος τῆ τοῦ βαπτίσματος χάριτι καὶ τότε παρὰ
δέξιν ἐνήκε· δι' ἣν πολλοὶ μὲν Ἑλλήνων ἡμῶν
προσεβρόησαν βαπτισθέντες. Τοῖς γε μὴν Ἰουδαίοις
καθ' ἅπαρ σημεῖα ἐπιζητοῦσιν οὐδὲ τὸ προδήλως
γενόμενον ἐπειθε. Τοιαῦτα τεράστια καὶ τότε Χρι-
στὸς τοῖς ἀνθρώποις ἔτι παρεῖχεν ἔργα. Οἱ δὲ
πολλοὶ, καὶ τούτων γινόμενων, ὁμῶς ταῖς οἰκείαις
μοχθηραῖς καὶ αὐθις οἰάπερ χοῖροι ἐκαλινδοῦντο.
Οὐ γάρ τοι μόνον ἐκεῖνοι τοῖς παραδόξως γενομέ-
νοις ἤπιστον, ἀλλὰ δὴ καὶ ὅσοι ἐρεσχελεῖν ἐσχη-
κότας ἔθος, κάκεινοις ἐπεισθαι, ἐράμιλλα φρονούν-
τες ἠλέγχοντο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

*Περὶ τῆς Νουατιανῶν καὶ Ἀρειανῶν διαδοχῆς·
καὶ οἱ αὐτοὶ παραχαὶ καὶ τούτοις ἐγένοντο διὰ
Σαββάτιον τὸν παραλόγως ἐπισκοπήσαντα.*

Καὶ γὰρ Σαββάτιος ἐκεῖνος οὐ· καὶ ἔκτισθεν μνηστὴν
ἐποιήσαμην, μὴ ἐπὶ τῆς οἰκείας τάξεως μένειν

contulit, et apud episcopum Atticum casum suum
deploravit, videlicet quod contra receptos mores
et Ecclesiae catholicae constitutiones, e throno
suo deturbatus esset. Atticus secum ipse rem eam
in Ecclesiae utilitatem cecisisse considerans, quam-
vis ei praeter rationem nonnihil admistum esset,
illum quidem oratione benigna consolatus, et ut
de caetero privatam quietamque ageret vitam co-
hortatus est, publica privatis maxime praeferenda
esse docens. Ad Agapetum autem, episcopatum
ejus auctoritate sua confirmans, scripsit, postpo-
nendum despiciendumque esse, quidquid illi ex
inimicitias Theodosii accidisset adversi. Hoc sic
Ecclesiae perquam utile Attici temporibus even-
nit.

B

CAPUT XII.

*De Judæo paralytico baptizato : qui in ipso baptismo
sanitatem recepit. sacris praesidente Attico episcopo
Constantinopolitano.*

Caeterum nec insignium miraculorum, sanatio-
numque mirificarum expers temporum eorum sta-
tus fuit. Judæus enim quidam multis jam inde ab
annis paralyticus, in lecto veluti pondus quoddam
jacebat. Et cum Judaica precatio omnis et medi-
corum ars de vita ejus animos despondissent,
postremo ille rebus omnibus desperatis, divinum
cepit consilium, baptismi Christiani subeundi :
illo solo se deinde ad opem et salutem commodo
remedio usurum esse sperans. Hoc ubi Attico re-
nuntiatum est, de rebus sacris more nostro eum
instituit, et spem bonam in Christum habere per
Evangelium rite docuit, lectoque ita affixum, ad
sacrum ferri lavacrum jussit. Ibi ille fide sincera
baptismi gratia suscepta, 462 in baptisterio sta-
tim morbum reliquit, salvusque inde prorsus re-
diit, ita ut deinceps nihil in corpore suo de prioro
illa, quae longo tempore sedes in eo fixerat, peste
paralysis circumferret. Tantam vim omnipotens
Dominus, praeter opinionem omnium, tum baptismi
gratiae immisit, per quam multi quidem ex super-
stitutione Graeca ad baptismum complectendum con-
fluxerunt. Judæis vero, qui semel sibi signa re-
quirenda statuerunt, ne hoc quidem tam evidens
miraculum, ut idem facerent, persuasit. Tanta
predigia tum quoque Christus hominibus spectanda
exhibuit. Verum tamen permulti signis quoque
editis, ad improbitatem suam et malitiam rursus
veluti sues revoluti sunt. Non solum enim illi sig-
nis admirandis non crediderunt, sed si quibus
etiam nugari mos esset, eos sequentes, opinionem
eamdem et sententiam complecti animadversi
sunt.

CAPUT XIII.

*De Novatiorum et Arianorum successione : et
quae turbæ Novatianos quoque exagitaverint,
propter Sabbatium, qui illegitime episcopatum
invasit.*

Nam Sabbatius ille, cujus antea quoque memini-
mus, ordine atque honore suo non contentus, sed

episcopatum affectans, cum non haberet apud quos episcopatum gereret, a Novatianorum ecclesia discessit, sub festi Paschæ observationis prætextu. Itaque illegitimos conventus agere incipiens, apud Arcadii forum, cui Xerolophi (1), hoc est, sicci tumuli cognomen est, multum fuit : ibique facinus aggredi ausus est, gravissimo supplicio dignum. Cum enim in quodam frequenti conventu partem illam evangelicæ lectionis pronuntiare deberet, quæ dicit : *Erat autem dies Judæorum festus, qui dicitur Pascha*, divinis verbis alia de suo atroxuit, quæ neque scriptura, neque auris quæpiam unquam percepit. Quænam vero sunt ista? « Exsecrandus (inquit) est, qui sine azymis Pascha celebrat. » Quod dictum ex eo auditum, et ad multos divulgatum, ad illum ipsum etiam eos qui sinceri apud Novatianos erant, quodammodo rapuit atque pertraxit. Verum non diu homini talis profuit cavillatio; nam in deterius ei commentum hoc cessit. Non multo post per anticipationem de concepta sententia sua is festum agebat diem, et ad eum ingens confluerat multitudo. Cum vefo in pervigilio solito, pro eo atque conveniebat, sacras ceremonias obirent, **463** rumor ad eos perlatus est dæmoniacus, Sisinium episcopum cum multitudine magna contra eos venire. Proinde ingenti excitato tumultu, cum et nox esset, et angustię loci eos premerent, illi inter se conflictati, et supra septuaginta eorum ænecti sunt. Quæ sane res fecit, ut multi a Sabbatio discederent. Non pauci tamen cum eo manentes, agrestem illius opinionem sunt secuti. Porro Sisinio mortuo, Chrysanthus ad præfecturam Novatianorum ecclesiæ vocatus est, Marciani, cui Sisinius in episcopatu successerat, filius, qui cum ab adolescentia in aula imperiali militasset, et sub Theodosio primum consularis Italiæ, dein etiam Britannię insulæ vicarius factus esset, in rerum publicarum administratione admirationem et laudem meritus erat. Ætate vero jam proventus Constantinopolim venit, et præfecturam ejuspiam urbis ambiens, ad episcopatum est protractus. Sisinius enim e vita excedens, mentionem ejus viri fecerat, idoneum eum esse ad episcopatum gerendum dicens. Quam illius vocem perinde atque certam legem populus ejus excepit, atque Chrysanthum invitum per vim ad præfecturam ecclesiasticam traxit. Cum autem ille profugisset, Sabbatius opportunum sibi id tempus esse ratus, ut quod studebat perficeret, episcopis quibusdam obscuris ad amicitiam suam adductis, ut sibi manus imponerent persuasit, jurejurando quod antea juraverat posthabito. In consecratoribus eis Hermogenes etiam ille fuit, qui propter blasphemia quædam scripta composita, ab eo damnatus atque excommunicatus erat. Verum ne sic quidem Sabbatio ambitiosa episcopatus petitio successit. Populo namque exosus fuit : et quod improbo con-

Α ἐθέλων, ἀλλ' ἐπισκοπῆς ὀρεγόμενος. μὴ ἔχων δὲ ὄπωρος καὶ τινὰς ἐπισκοποίη, τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ὑπανεχώρει, ἐπὶ προφάσει διῆδεν τῆς τοῦ Πάσχα παρατηρήσεως. Καὶ δὴ παρασυνάγειν ἀρξάμενος, παρὰ τὸν Ἀρκαδίου φόρον, ᾧ Ξηρόλοφος ἡ ἐπωνυμία, τὰ πολλὰ διέτριβε· καὶ δὴ ἐπεχείρησε πράγματι μεγίστης ἀξίῳ κολάσεως. Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὴν σύναξιν πολυάνθρωπον ἔκεινο τὸ μέρος τῆς ἐναγγελικῆς περικοπῆς διελεθεῖν ἔδει, ὁ φησιν, Ἦν δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων ἡ λεγομένη Πάσχα· προσύφαινε τῇ θεῖα ῥήσει καὶ οἰκθὲν ἕτερα· ἃ μῆτε γραφῆ, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούη παρέλαβε πώποτε. Τίνα δὲ ἦσαν; « Ἐπικατάρatos, φησιν, ὁ ἐξω ἀζύμων τὸ Πάσχα ποιήσας. » Ὁ δὲ ἄκουσθην, καὶ πρὸς πολλοὺς ἐκδοθὲν, συνήρπαεν ὄσον καὶ μεθεῖλε καὶ ὅσοι δὴ ἀκέραιοι παρὰ Ναυατιανῶς ἦσαν, πρὸς αὐτὸν ἔκεινον. Οὐ μὴν ἐπὶ πλείον συνέθη ὀφύνασθαι τῷ σοφίσματι· καὶ γὰρ εἰς κακὴν αὐτῷ ἴδι τὰ τοῦ πλάσματος ἀπεχώρει. Μετ' ὀλίγον γὰρ τὸν ἐκ προλήψεως αὐτῷ γενόμενὴν ἑορτὴν ἐπέτελει. Συνέρρει δὲ πρὸς αὐτὸν πλῆθος πολὺ. Τῇ δὲ εἰωθίᾳ παννυχίδι τὸ προσῆκον γέρας ἀφοσιουμένων, ὁροῦς εἰσέρρει δαιμόνιος, ὡς ἀρξεῖν Σισίνιος ὁ ἐπίσκοπος σύναμα πλῆθει πολλῷ κατ' αὐτῶν ἦκον. Καὶ θορύβου μεγάλου ἀναβράγνεντος, οἷάπερ ἐν νυκτι καὶ στενῷ κομιδῇ τόπῳ ἀποληφθέντες, ὑπ' ἀλλήλων συβραγέτες, ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔθησκον· ὁ δὲ γενόμενος, πολλοὺς ἀναχωρήσαι τοῦ Σαββατίου ἐποίησεν. Οὐκ ὀλίγοι δ' ἐπιμείναντες τῇ ἀγροικίᾳ ἐκείνῃ προλήψει κατεῖχοντο. Σισίνιου δὲ τελευτήσαντος, Χρύσανθος εἰς τὴν τῶν Ναυατιανῶν προστασίαν ἐκλήθη· ὃς νῆς μὲν ἦν Μαρκιανοῦ τοῦ πρὸ Σισίνιου ἐπισκοπήσαντος, ὃς ἐκ νέου κατὰ τὰ βασιλεία ἐστρατεύετο· ἐπὶ δὲ Θεοδοσίου τοῦ πρώτου ὑπατικὸς τῆς Ἰταλίας γενόμενος, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν Βρετανικῶν νήσων βικάριος, θαυμασίως ἔδοξε ταῖς κοινὰς διοικήσει. Προΐκων δὲ ἦδη, τὴν Κωνσταντινου κατέλαθε· καὶ ὃς τινος πόλεμος ἐπαρχικὴν ἀξίαν προμνώμενος, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν καθελκύσθη. Σισίνιος γὰρ τελευτῶν, μνείαν ἐποιεῖτο τάνδρος, ὡς ἐπιτηδῆος εἶη πρὸς τὸ ἐπισκοπεῖν. Ὁ δ' ὑπ' αὐτὸν λαθ, οἷα νόμον ἄλυτον τὴν ἐκείνου φωνὴν ἐκλαδόμενος, καὶ ἄκοντα βίαν προσάγων, εἶλκεν ἐπὶ τὴν προεδρίαν. D Ἐκείνου δὲ διαδράντος, εὐκαιρον εἶναι νομίμας Σαββάτιος τοῦ σπουδαζομένου τυχεῖν, τινὰς ἀτιμους τῶν ἐπισκόπων προσεταιρισάμενος, παῖθει χεῖρας ἐπιθεῖναι αὐτῷ, ἐν δευτέρῳ Θέμενος ὡς πρότερον ὠμωμόκει ὄρκους. Εἰς δ' ἦν τῶν χειροτονητῶν καὶ Ἐρμογένης· ἐκεῖνος δὲ ἐκκήρυκτος αὐτῷ ἐγγόνει, βλάσφημα συγγράμματα ἐκτιθέμενος. Οὐ μὴν Σαββατίῳ ἀπέθη εἰς τέλος ἡ τῆς ἐπισκοπῆς ἐπιχειρήσεις· διὰ μίσους γὰρ γενόμενος τῷ λαῷ, διῆπερ δυστρόπῳ γνώμῃ πάντα κάλων ἐκίει τῇ ἐπισκοπῇ παρεσθῶναι, ἐξώσθη. Χρύσανθον δ' ἀνεζήτει αὐθις· ὃν περὶ Βιθυνίαν εὐρόντες κρυπτόμενον καὶ ἄκοντα πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνήγον. Φρό-

(1) Xerolophus, Ξηρόλοφος. Hic locus declarat locum § Item lex Cornelia. Inst. de pub. jud.

νιμος δ' ἐσάγαν καὶ σώφρων ὢν ὁ ἀνὴρ, ἐπιμᾶλλον ἅμα τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας αὐξήσαι καὶ εἰς μέγα ἐπιδοῦναι παρεσκευάσατο· οἰκοθεν μὲν τοῖς πένθις χρυσίον καταβαλλόμενος, οὐδὲν μὲντοι τῆς ἐκκλησίας ἐλάμβανε, πλὴν ὅτι μὴ τῶν δύο ἄρτων τῶν εὐλογιῶν ἄς κατὰ Κυριακὴν εἶχεν. Ἐπὶ τόσον δὲ σπουδαῖος περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐγένετο, ὡς καὶ Ἀβλάδιον τὸν γενναϊότατον ῥήτορα τοῦ σοφιστοῦ Τρωῖλου ἀκροατάμενον, συλλαβεῖν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν προχειρίσασθαι· οὐ καὶ προσομιλῆσαι γλαφυραὶ καὶ σύντονοι μέχρι πολλοῦ διεφέροντο· ὅς ἐς ὕστερον καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας προέστη, μηδὲ τὸ σοφιστεύειν ἀφείξ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ αἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαι ἐκλείοντο· καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς κειμήλια δημόσια ἐγεγόνει. Γυμνὸς δὲ καὶ Θεόπομπος ὁ ἐκείνων ἐπίσκοπος ἦν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν Ῥώμῃ εἶχον· ἀφηρημένοι γὰρ τὰς ἐκκλησίας, ἐν παραθύστῃ που συνῆγον. Μέχρι γὰρ τοῦ παρόντος ἀνήσαντες ἐπὶ πολλαῖς ἐκκλησίαις καὶ ἀφθόνοις τοῖς πλήθεσι, παρὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς καθόλου Ἐκκλησίας πάντ' ἀφηρέθησαν, μὴ ἐπ' ἀδείας συνάγειν συγχωρηθέντες· καὶ πάντα τὰ αὐτῶν ἀφελόμενοι, ἐπαίνῃ δῆθεν προσήγοντο. Οὐ μὴν δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦτο πεπόνθασιν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ στέργειν καὶ ἔνδον συνάγειν αὐτοὺς εἶσαν, κατὰ μόνον τὸ κηρύττειν τὸ ὁμοούσιον, ὡς καὶ πρότερον ἀρχοῦντως διέλαθον. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ναυατιανῶν τσαυτὰ. Ἐτελευταία δὲ τὸν βίον τηνικαῦτα καὶ Θεόδωρος ὁ τῆς Ἀρειανικῆς θρησκείας κατὰ τὴν Κωνσταντινίου προσηκῶς, εἰκοσι πρὸς τοὺς ἑκατὸν εἴη βεβιωκώς· ἔν ὡς δραστηρίον περὶ τὴν θρησκείαν, ἐκ τῆς Ἀντιόχου Ἀρειανῶν ἐπὶ τὴν Βόζαντος ἤγαγον. Οὗ διάδοχος· καθίσταται Βάρβας ὄνομα· ἐφ' οὗ ἡ τῶν Ἀρειανῶν θρησκεία δύο ἔλλογιμων ἀνδρῶν ἠμοίρησε· καὶ ἄμφω δὲ πρεσβύτεροι ἦσαν· ὢν τῷ μὲν ἐνὶ Τιμόθεος, θατέρῳ δὲ Γεώργιος ὄνόματα ἦσαν. Ἀλλὰ Γεώργιος μὲν τὴν Ἑλληνικὴν μᾶλλον παιδείαν ἤσκητο· Τιμόθεος δὲ τοῖς θείοις λόγοις πλέον δέεικτο. Κάκεινος μὲν Ἀριστοτέλει καὶ Πλάτωνι συνῆν ἀεὶ· ὁ δὲ τὸν Ὀριγένην ἐπὶ γλώττης ἔπνευ· καὶ τὰ ἑρὰ γράμματα διδιδάσκων παρήρησα, καὶ τὴν Ἑβραίων γλώτταν ἤσκητο. Ὁ μὲν οὖν Τιμόθεος τῆς Ψαυριανῶν αἰρέσεως μετελήφει· Γεώργιος δὲ ὑπὸ Βάρβας χειροτόνητο. Ἐτοιμος δ' ἦν ὁ Τιμόθεος ἀποκρίνασθαι καὶ λύσιν ἐξ ἐτοίμου παρασχεῖν ὅσα δῆτ' ἀσαφῆ τοῖς θείοις λόγοις εὐρίσκοντο· καὶ μάρτυρι ἐπὶ πᾶσι μάλιστα τῷ Ὀριγένει ἐχρήτο. Ὁ καὶ θαυμάζειν καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἔπεισέ μοι, πῶς τοῖς Ἀρείου δόγμασιν εἶποντο, ὁ μὲν Πλάτων, Τιμόθεος δὲ τὸν Ὀριγένην ἀντικρυς πνέοντες. Οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον, ὡς αὐτὸς καλεῖν εἰσθεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησίν. Ἀλλὰ καὶ Ὀριγένης ἀπανταχοῦ τῶν λόγων διαβρήθη συναιδίων φησι τὸν Υἱὸν Πατρὸς. Πλὴν εἰ καὶ τῇ ἐκείνων

silio, omnem funem movens, episcopatum conserui contenderet, ab eo rejectus est. Chrysanthus autem rursus inquisitus. Qui in Bithynia, ubi latebat, inventus, etiam reluctans ad episcopatum est erectus. Is quod prudens admodum et castus vir esset, ecclesiam Novatianorum magnis incrementis auxit. Pecuniam enim ipse suam in pauperes erogans, nihil ex ecclesia percipiebat præterquam duos benedictionis panes, quos diebus Dominicis habebat. Adeo autem ecclesiasticæ rei promovendæ studiosus fuit, ut Ablabium nobilissimum oratorem, Troili sophistæ auditorem, sibi adjunxerit, et in presbyterorum ordinem cooptarit: 464 cujus etiam conciones populares, suaves et vehementes, diu exstiterunt. Hic postea Novatianorum Ecclesiæ in Nicæna urbe præfuit, sophisticatedam etiam tum professus. Sed enim Alexandriæ Novatianorum ecclesiæ clausæ, et donaria ornamentaque eorum publicatæ fuerant. Nudus etiam Theopompus episcopus eorum erat. Neque illi Romæ melius habebant; ecclesiis enim eis ademptis, in locis obscuris conventus agebant. Hactenus namque cum et multis et frequentibus ecclesiis florissent, per episcopos catholicos illis eis tum ademptis, neque conventuum cogendorum liberæ permissa fuerat. Et cum ablata eis omnia, tum in judicia ipsi quoque sunt protracti. Constantinopoli vero non eadem passi sunt. Præterquam enim quod expulsi non sunt, intra urbem etiam ecclesias cogere eis licuit, propter unam hanc causam, quod ὁμοούσιον, consubstantialia, deprecarentur, sicuti fuisus antea a nobis est dictum. Hæc de Novatianis. Eo tempore defunctus etiam est Dorotheus Arianae religioni Constantinopoli præfectus, cum ad centesimum et vicesimum vitæ annum pervenisset: quem quod strenue sectam suam tueretur, Ariani ex Antiochia Constantinopolim transtulerant. Cujus successor fuit Barbas, sub quo Ariana religio duos eximios habuit viros, presbyteros ambos: alteri Georgio, alteri Timotheo nomen erat. Georgius Græcorum magis disciplinis pollebat, Timotheus divinis litteris plus delectabatur. Et ille in Aristotele et Platone semper versabatur: hic Origenem spirans in ore habebat, et sacras Litteras publice docens, in Hebræorum quoque lingua desudabat. Timotheus quidem Pspathyrianorum hæresis particeps fuerat: at Georgius a Barba fuerat ordinatus. Timotheus promptus paratusque fuit de sacris Litteris respondere: et facile quæ in divinis oraculis obscura invenirentur, solvere et explicare potuit, atque in locis omnibus Origene maxime teste usus est. Quapropter utrumque admirari mihi in mentem venit, quomodo scilicet ut Arii dogma sequerentur, animum induxerint, alter Platonem, alter Origenem prorsus spirans: quod et Plato (1) secundam et tertiam

(1) Plato τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἴτιον initium substantiæ ὑπάρξεως; accepisse negavit. Unde Ju- PATROL. GR. CXLVI

stinus martyr aliquam notionem Trinitatis sanctissimæ Platonem habuisse opinatus est.

causam, ut ipse nominare solet, initium essentiae cepisse non dicat : **465** et Origenes ubique in scriptis suis, verbis disertis coeternum Patri Filium esse (1) profiteatur. Nihilominus tamen in ecclesia illorum permanserunt, nisi quod Arianorum religionem sensim et clam corrigendo in melius traduxerunt. Multas namque Arii blasphemias in libris suis repudiaverunt. De his satis.

CAPUT XIV.

Ut post Theophilum Cyrillus, nepos sororis ejus filius, ejus sedem Alexandrinam sit consecutus, et de Judaeorum Alexandriae concitata seditione.

Quinto Theodosii imperii anno, lethargico morbo correptus Alexandriae Theophilus, quindecima Octobris mensis die diem suum obiit. Et cum de episcopatus petitione contentio exorta esset, quibusdam placebat, ut Timotheus quidam, qui archidiaconus ejus ecclesiae erat, episcopus legeretur; alii Cyrillo magis favebant, qui Theophili fratris filius erat, profanarumque simul et sacrarum litterarum peritia multis modis omnes superabat: virtutis etiam genere omni, in qualibet laudem et gloriam consecutus, excellebat: cujus ad haec usque tempora scripta plurima circumferuntur, quorum longe optimum est, quod *Thesaurus* inscripsit, ex omnibus sacrarum litterarum scriptis, syllogismorum ratiocinationibus et demonstrationibus mysterium sanctae Trinitatis ostendens. Aliud praeterea, cujus titulus est τὰ Γλαφυρά, hoc est, scita seu elegantia, in quo ea quae in veteribus Scripturis figurate dicta sunt, ad Christum et Ecclesiam nostram refert. Liber item alius, qui *De spirituali cultu* titulum habet. Alius etiam *Ad Palladium*, in dialogo pro Spiritu sancto compositus. Alius insuper, quem contra Julianum pro sacro Evangelio conscripsit. Alii denique plures, atque etiam epistolae. Qualis autem is vir fuerit, cum res Nestorii et tertii synodi persequemur, satis liquebit. Enimvero seditione in populo de episcopi electione mota, Timothei partibus non parum momenti attulit Abundantius, qui tum militarium ordinum dux erat. Tertio vero die, post Theophili scilicet mortem, factio altera quae Cyrillum designaverat, vicit: et ad episcopatum majore fastu, profanorum magistratuum more, Cyrillus, quam decessores ejus episcopi, progressus est. **466** Unde adeo initium sumptum est in Ecclesia Alexandrina, ut episcopi magis etiam profana negotia curarent. Porro Cyrillus jam inde a principio haeresium nullam Alexandriae publice coli passus est. Judaeorum quoque gentem inde ob ejusmodi causam exegit. Cum vulgus omne, ut in summa dicam, seditiosum est, facillimeque ad tumultus bellicos permovetur: cum Alexandrinus populus eis maxime gaudet, et proclivis ad turbas est: ac si exiguam saltem occasionem arripuerit, illico accenditur: nec prius abssistit, quam intolerabilia deciderit mala: et citra sanguinem fusum non facile dirimi atque componi

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὡς μετὰ Θεοφίλου Κύριλλος ὁ ἀδελφιδεὺς αὐτοῦ τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον ἐλάμβανε· καὶ περὶ τῆς γενομένης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν Ἰουδαίων στάσεως.

"Ἐπει δὲ πέμπτῃ τῆς Θεοδοσίου ἀρχῆς Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας τέλει τοῦ βίου ἐχρησάτο πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ Ὀκτωβρίου μηνός. Τῆς δ' ἐπισκοπῆς ἐπιμάχου γεγεννημένης, τοῖς μὲν ἐδόκει Τιμόθεον τινα χειροτονεῖν, ὡς ἀρχιδιάκονος τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας ἐτύχχανεν ὧν· οἱ δὲ Κυρίλλῳ μᾶλλον προσέκειντο, ὡς ἀδελφιδεὺς μὲν ἦν Θεοφίλου, τῇ δὲ Ἑλληνικῇ παιδείᾳ καὶ τοῖς κατ' ἡμᾶς λόγοις πολλῶ τῷ μέτρῳ διαφερόντως πάντα ἐνίκα· ἀρετῇ δ' ἀπάσῃ πρέεβεν ἐφ' ἐκάστῃ κληρωσάμενος τὸ εὐδοκίμον· οὗ καὶ συγγράμματα πλεῖστα ἐς δεῦρο ἐμφέρεται, ὧν ἄριστον, ὃ Θησαυροὺς ὠνόμασεν, ἐξ ἀπάσης Γραφῆς θειοτέρως ἀποδεικνύς· συλλογιστικαῖς ἀποδείξει τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον. Ἄλλο ἐπὶ τούτῳ, τὰ *Γλαφυρά*, τὰ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς τυπικῶς εἰρημένα, εἰς Χριστὸν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν ἀνάγον. Ἔτερον βιβλίον, ὃ *Περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας* τὴν ἐπιγραφὴν ἔχει. *Τὰ πρὸς Παλλάδιον*, ἕτερον, διαλογικῶς συντεθὲν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὃ κατὰ Ἰουλιανοῦ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου συντάξεν. Καὶ ἄλλα ἐπὶ τούτοις πολλὰ καὶ ἐπιστολάι. Δειξέτω δὲ οἷος ἀνὴρ, ἠνίκα διέζηεν τὰ κατὰ Νεστόριον καὶ τὴν τρίτην σύνοδον. Τῷ τότε δὲ στάσεως γενομένης τῷ δήμῳ περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου, τῷ μέρει Τιμοθέου οὐ μικρὰν ἐδίδου βόηθην Ἀθουδάντιος· ὃ τῆνικαῦτα τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων ἡγούμενος. Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν ἕτερον ἐνίκα μέρος, ὃ τὸν Κύριλλον ἐπελέγετο. Καὶ προήλθεν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀρχικώτερον Κύριλλος ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἱερεῖς· ὡς ἐκείθεν καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῶν πραγμάτων μᾶλλον ἀντιποιεῖσθαι. Εὐθὺς δὲ Κύριλλος οὐδεμίαν τῶν ἀιρέσεων ἐπὶ τῆς Ἀλεξάνδρου παρῶρησάσεσθαι εἶπεν· ἀλλὰ καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐκείθεν ἤλασε τοιαύτης γεγεννημένης αἰτίας. Καὶ πᾶς μὲν δήμος, ὡς ἐπίπαν εἶπεν, στασιώδης· καὶ πρὸς μάχην βῆστα κεινημένος· πολλῶ δὲ μᾶλλον ὃ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῖς τοιοῦται· μάλιστα χαίρει, καὶ ἐτόιμωσ ἔχει πρὸς ταῦτα. Εἰ δὲ καὶ σμικρὰς τινας ἀφορμῆς ἐπιλάβοιτο, εὐθὺς ἀνάπτεται· καὶ οὐκ ἂν πρότερον ἀποσταίη, πρὶν εἰς ἀφόρητα περιελαθῆναι κακὰ· καὶ ἀνευ αἵματος οὐκ ἂν βῆσιως διακριθεῖη. Ἐστασιαζέ μὲν οὖν αὐτὸ τὸ πλῆθος πρὸς αὐτὸ οὐ διὰ τι ἐπάναγκες, ἀλλὰ διὰ τὸ τῆνικαῦτα σχεδὸν πάσῃ πόλει ἐπιπολάσαν κακόν. Τὸ δὲ ἦν, πάντ' ἀφεμένους, πᾶσαν περὶ τοὺς ὀρηχτάς ποιεῖσθαι σπουδὴν. Ἐπὶ μέντοι Σαββάτῳ πλείον τὸ

(1) Secundum Origenem Filius Patri συνατὲρος.

θεάτρον τοῖς ὀρχηστῆσι συνηγείρετο, ἅτε δὴ τῶν Ἀ
 Ἰουδαίων οὐ πρὸς τὴν τοῦ νόμου ἀκρόασιν τὴν ἀρ-
 γίαν καταχρωμένων, ἀλλὰ τὸ τοῖς θεάτροις μᾶλλον
 ἐνασχολεῖσθαι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐπιμαχος ἡ ἡμέρα
 αὕτη τοῖς τοῦ δήμου καθίστατο μέρεσι· καὶ τούτου
 χάριν ὑπὸ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου ἐν τάξει
 καταστάντος, οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲν ἤττον ἐπέκειντο,
 θατέρῳ τῶν μερῶν ὡσπερ ἀντιπαθοῦντος. Ἀεὶ μὲν
 οὖν πολέμιον τοῦτο τὸ φύλον Χριστιανῶν, καὶ εὐσε-
 βειν ἀναπεπισμένον, ἦν ὅτι πλείστον αἴτιον γένοιτο
 κακῶν τι πάσχειν ἡμᾶς· τότε δὲ καὶ μᾶλλον διὰ τὴν
 εἰρημμένην αἰτίαν τῶν ὀρχηστῶν καὶ πλείστον καθ'
 ἑαυτῶν ἦσαν ἐκπεπολεμημένοι. Καὶ δὴ τινα πολι-
 τεῖαν πρυτανεύοντος Ὀρέστου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας
 ἐπάρχου τῷ δήμῳ (οὕτω γὰρ εἰσοὺς ὀνομάζειν τὰς
 δημοτικὰς διατυπώσεις), παρήσαν καὶ ὅσοι περὶ Β
 τὸν ἐπισκοπον Κύριλλον φίλα ἐκείνῳ φρονούντες,
 τὰς τοιαύτας διατυπώσεις ὀψόμενοι· ἐν οἷς ἦν καὶ
 τις Ἰέραξ ὄνομα. Ὁς γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν
 διδάσκαλος ἦν, τοσοῦτον δὲ ταῖς τοῦ Κυρίλλου διδασ-
 καλαῖς ἐξήρητο, ὡς μηδὲν ἄλλο αἰρεῖσθαι ἢ τὴν
 ἐκείθεν ἀκρόασιν, καὶ κρότους ἐγείρειν τοῖς ἐκείνου
 νοήμασιν ἐπισπεύδειν. Ὅν ἰδόντες τὰ πλῆθη τῶν
 Ἰουδαίων, εὐθύς ἐχρῶντο βοῇ, διὰ μηδὲν ἄλλο τῷ
 θεάτρῳ ἐκείνῳ παραβαλεῖν, ἢ ἵνα στάσιν ὑπανάψῃ
 τῷ δήμῳ. Ὁ δ' ἐπάρχος Ὀρέστης, καὶ πρῶτον μὲν
 τὴν παράλογον τῶν ἐπισκόπων δυναστείαν διὰ μί-
 σους εἶχεν· ὅτι περ πολὺ τι παρῳφέλειν ἤροῦντο
 τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνῳ δημοσίων πραγμάτων·
 μάλιστα δ' ὅτι τότε καὶ Κύριλλος εἰς λεπτόν δια-
 θρεῖν τὰς τοῦ ἐπάρχου διατυπώσεις ἤρετο, καὶ ὡς C
 ἄν τις φαίη περιεργάζεσθαι. Εὐθύς οὖν ἀνάρπαστον
 τὴν Ἰέρακα ποιησάμενος, πληγαῖς ὑπέβαλε, καὶ
 σφόδρα ἤκισατο. Ὁ γούος ὁ θεοτάτος Κύριλλος,
 τῶν παρὰ Ἰουδαίους τοῦς πρῶτους μεταστειλάμενος,
 παρήνει ὅσα εἰκός· καὶ τέλος διηπελεῖ δεινὰ δρά-
 σειν, εἰ μὴ παύταιντο τὸν δῆμον ἀνακινούντες, καὶ
 κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὡς πλείστον διερεθίζοντες. Οἱ
 δὲ τὰς ἀπειλὰς διακούσαντες, μᾶλλον ἀνρηθίζοντο,
 καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν Χριστιανῶν πλείστας ἐπενόουν
 τὰς μηχανὰς· ὡν τὴν κορυφαϊοτάτην καὶ τῶν ἄλλων,
 ὡς εἶπειν, ἐπὶ κακῷ διαφέρουσαν, ἢ δὴ καὶ αἰτία
 κατέστη Ἰουδαίους τῆς Ἀλεξάνδρου ἐξελαθῆναι, ὡς
 ἐνὸν διηγῆσομαι. Κοινῇ γὰρ συνελθόντες, σύνθημα
 πρὸς ἀλλήλους ἐποίουν, ὡσθ' ἕκαστον δακτύλιον φέ-
 ρειν ἐκ φλοιοῦ φοινίκων θαλοῦ, καὶ νύκτωρ ἐπιθέ-
 σθαι Χριστιανῶν. Καὶ δὴ μιᾶ τῶν νυκτῶν, ἀνὰ τὰ
 κλίματα τῆς πόλεως προῆσαν βρώντας τινας, ὡς εἶη
 πυρὶ καιομένη ἡ Χριστιανῶν ἐκκλησία, ἢ ἐπώνυ-
 ρον Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου κλησίς ἐστιν. Ὁ εἰς
 ὧτα ἐκείνοις ἀθρόον ἐλθὼν, ἄλλος ἄλλαχού διατρέ-
 χοντες ἦσαν, τὴν σφῶν ἀλεξήσοντες ἐκκλησίαν. Ἰου-
 δαῖοι δ' εὐθύς ἐπιθέμενοι, ἔκτεινον· ἀλλήλων μὲν
 ἀπεχόμενοι τῇ τῶν δακτυλίων περιβολῇ, οἷς δ' ἐντύ-
 χουεν Χριστιανῶν ἀναιροῦντες. Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἐγέ-
 νετο, ἐκδηλον τοῖς εἰργασμένοις τὸ πρᾶγμα ἦν. Ζή-

motum patitur. Itaque multitudo tumultuari inter
 se cœpit, non necessitate quapiam abducta, sed
 propter communem, quæ tum omnes prope urbes
 invaserat, calamitatem. Relictis scilicet rebus om-
 nibus, studium omne in saltatorum spectaculis
 ponebant. Sabbati die in theatro ad saltatores spect-
 andos frequentiores convenerant homines, Judæis
 nimirum otio non ad legem audiendam abutentibus,
 sed in spectacula potius incumbentibus. Quam ob
 causam eo die major inter populi factiones exstitit
 pugna. Et quamvis ejus rei gratia Alexandrinæ
 urbis præfectus, cum instructa cohorte sua ibi
 adesset, nihilominus tamen Judæi iminebant,
 veluti alteri factioni resistentes. Quorum natio
 cum infesta semper Christianis est, pietatemque
 se præstare Deo persuasum habet, si quampluri-
 morum nobis malorum causa sit: tum eo potissi-
 mum tempore, propter eos quos diximus saltato-
 res, plurimum etiam adversus seipsos sunt conciti-
 tati. Et cum Orestes Alexandriæ præfectus populo
 politelæ, hoc est, institutum quoddam civile (ita
 enim edicta seu ordinationes publicas nominare
 mos est) ederet, affuerunt etiam quicumque epi-
 scopo Cyrillo favebant, instituta ejusmodi visuri.
 In his nomine Hierax erat humilioris litteraturæ
 magister, tantopere ex Cyrilli doctrina pendens,
 ut nihil aliud faceret libentius, quam illum ut
 audiret, et plausus eiere ad illius sententias stu-
 deret. Hunc ubi Judæorum multitudo conspexit,
 statim vociferari cœpit, non aliam ob causam illum
 in theatrum venisse, **467** quam ut seditionem in
 populo excitaret. Præfectus Orestes antea quoque
 præter rationem usurpatis episcoporum potentiam
 oderat (†), quod illi multa ex publicis negotiis,
 quæ ad jurisdictionem ejus pertinebant, ad se per-
 trahere volebant: potissimum autem, quod tum
 quoque Cyrillus instituta sibi exacte perspicienda,
 curiositatemque (ut aliquis dicat) in aliena re exer-
 cendam statuerat, commotus, rapi confestim Hie-
 racem jussit, verberibusque subditum valde afflixit.
 Quod ubi divinissimus Cyrillus cognovit, primores
 Judæorum ad se accitos, ita ut par erat, admonuit:
 postremo etiam male se eos accepturum esse mi-
 natus est, nisi populum commovere, et adversus
 D Christianos plurimum concitare, desisterent. Mi-
 narum denuntiatione ejusmodi audita, illi magis
 etiam exacerbati, plurimas ad perniciem Christia-
 norum excogitarunt fraudes et machinationes.
 Quarum præcipuam, aliasque, ut ita dicam, mali-
 ginitate excellentem (quæ etiam in causa fuit, ut
 Judæi Alexandria ejicerentur) sicuti potero expo-
 nam. Nam communi concilio coacto, de signo et
 tessera inter se convenerunt, ut unusquisque vide-
 licet aunulum e cortice surculi palmæ gestaret, et
 noctu Christianos aggredetur. Proinde nocte
 quadam, nonnulli per urbis vicos procedentes

(1) Apud Suidam theologi veteris sententia reperitur: Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερῶσύνῃ συνάπτειν, συγκλῶθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: hoc est: Civilem

virtutem episcopali functioni applicare velle, ea conjungere est, quæ inter se maxime natura dissi-
 dent, et connecti nequeunt.

exclamarunt, Christianorum ecclesiam quæ nomen ab Alexandro episcopo habet, ardere. Quod ubi ad illorum aures statim pervenit, alius alio discurret, ecclesiæ suæ opem laturus. Quos Judæi subito aggressi occiderunt, a seipsis quidem propter annulorum tesseram manus abstinentes: Christianos autem, in quos incidebant, jugulantes. Postquam autem dies illuxit, ex strage ea flagitium in aperto fuit: et Cyrillus zelo percitus, cum multitudine magna ad synagogas eorum venit, easque illis ademit, et substantiam eorum omnem multitudini diripiendam dedit, ipsosque simul omnes urbe expulit. Ita Judæi, qui ab ipsis usque Alexandri temporibus urbem eam incoluerant, rerum omnium egeni, inde discessere, quo quemque sors tulit dispersi. Unus autem ex eis Adamantius nomine, artis medicinæ peritus, Constantinopolim venit, ibique episcopum Atticum adiit, 468 et Christianorum sacra complexus, multo post tempore Alexandriam reversus, eam urbem incoluit.

CAPUT XV.

De dissensione Cyrilli contra præfectum Orestem: et ut lapide Orestes in fronte ictus sit, et de zelo Nitriensium monachorum.

Orestes autem Alexandriæ præfectus graviter id ferens, et pro ingenti detrimento habens, civitatem tam præclaram tot hominibus orbari, rem ad imperatorem retulit. Ipse quoque Cyrillus non cessavit; nam Judæorum is quoque absurdam audaciam ad principem scripsit: nec minus de redintegranda cum Oreste amicitia egit: quod ut faceret, plebs Alexandrina eum coegit. Postquam vero Orestes orationem de gratia reconcilianda non admisit, Cyrillus sacrorum Evangeliorum codicem protulit, ob reverentiam ejus se Oreste placabiliore usurum putans. Cæterum cum tum quoque ille iram non remitteret, atque inter eos implacabile bellum commotum esset, illud evenit. Monachi quidam montes finitimos incolentes, et Nitrienses maxime, zelo et æmulatione accensi, eodem modo pro Cyrillo pugnarunt, quomodo et patruum ejus defenderant, cum eos Theophilus præter rationem omnem contra Dioscorum et Ammonium armavit. Hi cum plures quam quingenti essent, monasteriis relictis Alexandriam venerunt, et Orestem curru vectum in publicum prodire invenientes, conviciis eum affecerunt, idolorum sacrificabile et Græcum appellantes, aliisque ejus generis contumeliis proscindentes. Ille quod hæc instinctu Cyrilli fieri existimaret, Christianum se esse professus est, et Constantinopoli ab Attico baptismi mysteriis initiatum (1). Monachi autem eum ne responso quidem dignati sunt. Atque unus ex eis, cui nomen Ammonii erat, saxum quoque in præfecti faciem conjecit: unde ille totus sanguine conspersus est. Porro apparitores militesque ejus, paucis exceptis, alius alio, lapidum ictus metuentes, diffugerunt. Quod ubi populus audivit, ad opem præfecto ferendam omnes confluxere.

(1) Socrat. lib. vii, cap. 14.

λου δὲ πληθεὺς Κύριλλος, σύγαμα πλήθει πολλῶ ἐπὶ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν ἦκει· καὶ ἀφαιρεῖται μὲν ταύτας, τὰς δὲ οὐσίας ἀναρπάστους τῷ πλήθει ἐποιεῖ· ἐκείνους δ' ἅμα πάντας τῆς πόλεως ἤλαυνεν. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι, ἐκ τῶν Ἀλεξάνδρου χροῶν τὴν πόλιν οἰκῆσαντες, γυμνοὶ τότε τῶν δειπῶν ἐξῆσαν· καὶ ἕκαστος ὅπῃ ἔτυχε διεσπείροντο. Εἰς δ' ἐκείνων Ἀδαμάντιος βνομα, ἐπὶ σοφιστεῖα λατρικῶν λόγων ἔμπειρος, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινίου ἀφίκετο· Ἀττικῶν τε τῷ ἐπισκόπῳ προσίων, καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐπανηροημένος, πολλῶ χρόνῳ ὕστερον ἀναστρέψας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὄκησεν.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῆς πρὸς τὸν ἐπαρχὸν Ὀρέστην Κυρίλλου διαφορᾶς· καὶ ὡς λίθῳ ἐβλήθη Ὀρέστης κατὰ τὸ μέτωπον, καὶ περὶ τοῦ ζήλου τῶν τῆς Νιτρίας μοναχῶν.

Ὀρέστης δὲ ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου ὑπαρχὸς σφόδρα χαλεπήνας ἐπὶ τῷ παρόντι, συμφορὰν ἐποιεῖτο τὸ γεγονὸς, πόλιν οὕτω περιφανῆ τοσοῦτων ἀρχῶν στερηθῆναι ἀνθρώπων, καὶ τὸ συμβᾶν βασιλεῖ ἐδήλω. Οὐκ ἡμέλει δὲ ἀρα καὶ Κύριλλο,· καὶ αὐτὸς γὰρ τὰ τῶν Ἰουδαίων ἀτοπα δῆλα βασιλεῖ καθιστῶν, ὡς ἦν καὶ τῆς πρὸς Ὀρέστην φιλίας ἀντεποιεῖτο, τοῦ πλήθους τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦτο προσαναγκάζοντος. Ἐπεὶ δ' Ὀρέστης τοὺς περὶ φιλίας οὐ προσίετο λόγους, Κύριλλος τὴν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων βιβλίον προλαχέτο, νομιζῶν ἐντεῦθεν τῇ αἰδοῖ πρασιτέρῳ Ὀρέστου πειράσθαι. Ως δ' ἐκείνος αὐτίς οὐκ ἔβλεπεν τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἀσπονδὸς μάχῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦτον ἀνεβρίπιζετο, καὶ τοῦτο συνέβη γενέσθαι. Τινὲς τῶν περὶ τὰ ἐκεῖσ' ἦν δρη, καὶ μάλιστα τῶν τῆς Νιτρίας μοναχῶν, ζήλῳ διαθερμανθέντες, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ὑπὲρ Κυρίλλου ἐμάχοντο, καθὰ δῆτα καὶ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ· ὀπηνίκα Θεόφιλος ἐκείνους σὺν οὐδενὶ λόγῳ, κατὰ τῶν περὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώνιον ὤπισεν. Ἀφέντες τοῖνον τὰ μοναστήρια ἄνδρες ὑπὲρ πεντακοσίων ὄντες, τὴν Ἀλεξάνδρου κατέλαβον. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὀχλήματος ἐκείνον προδόντα εὐρόντες, ὕβρισιν ἔβαλον, θύτην ἀποκαλοῦντες καὶ Ἑλληνα, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀσχερῶς περιῦδριζον. Λογισάμενος δ' ἐκείνος ταῦτα Κύριλλον σκευωρήσασθαι, Χριστιανὸν ἑαυτὸν ὠμολόγει, καὶ πρὸς Ἀττικῶν ἐν τῇ Κωνσταντινίου τελεσθῆναι τὰ μυστικά. Οἱ μέντοι μοναχοὶ οὐδὲ λόγου ἤξιουν. Εἰς δ' ἐκείνων, Ἀμμώνιος βνομα, καὶ χερμάδι κατὰ τοῦ προσώπου τὸν ἐπαρχὸν ἔβαλε· καὶ ὄλος ἦν αἵματος ἔμπλεως. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ταξίζονται ἄλλος ἄλλοχθὸν διεδίδρασκον, τὰς τῶν λίθων δεδιότες βολὰς. Ἀκουσθὲν δὲ τῷ δήμῳ, συνέρρεον ἅπαντες ἀμύνειν αἰρούμενοι τῷ ἐπάρχῳ. Οἱ μὲν οὖν μοναχοὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. Ἀμμώνιον δ' ἐπὶ τὸ δικαστικὸν βῆμα συμβαλόντες ἦγον·

ὄν νόμοις ὑπαγαγῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ἤλιστα, ἄχρις αὐτῶν τὸν βίον μετέλλαξε. Γνώριμα μὲν οὖν βασιλεὶ ταῦτα καὶ Ὀρέστης ἐποίησεν· ἀλλὰ καὶ Κύριλλος. Τὸ σῶμα δὲ Ἀμμωνίου ἀναλαβὼν, ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἐτίθει, ὄνομα ἕτερον περιθέμενος· ἀντὶ γὰρ Ἀμμωνίου Θαυμασίον μετωνόμασε, καὶ μαρτυρικῆς τῆς αὐτοῦ τιμῆς· καὶ ἐπ' ἐκκλησίας τὴν παρόυσαν αὐτοῦ καὶ τὸν ζῆλον ἐθαύμαζεν, ὡς ἀγῶνα δῆθεν ὑπὲρ εὐσεβείας διενεγκόντα. Κἂν τοῖς πολλοῖς τῶν ὁμοφύλων οὐκ ἐνδοκίμοι εἴδονται ἢ ἐς τὸσον τιμῆ. Προπετείαι γὰρ χάριν ἔλεγον δεδωκέναι τὴν δίκην ἐκείνου, καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Χριστῷ ἀρνήσασθαι βιασθῆναι θανεῖν ἐλέσθαι. Ἐνθεν τοι καὶ Κύριλλος ἡρέμα ἔων, ἐν λήθῃ τὰ κατὰ τὸν Ἀμμώνιον ἐποιεῖτο. Οὐ μὴν τῆς ἐπ' Ὀρέστη καὶ Κυρίλλῳ διενέξεως μέχρι τούτου τὸ δεινὸν προήλθεν· ἀλλ' ἐπελθὼν ἕτερον οὐχ ἤττον ἤπερ ἐκεῖνο γρόνῳ προῖδεν, ταύτην ἡμαύρωσε. Τί δὲ τῷ ἐκείνῳ, λεκτέον.

absistens, oblivioni Ammonii res mandavit. Verum eo tantum indignitatis processit: sed accedens aliquid ista non minus quod postea accidit, absurditatem eam obliteravit. Quid autem id sit, dicendum.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, ὡς ἀνῆρέθη ὑπὸ τῶν κληρικῶν Κυρίλλου· καὶ περὶ τῆς δίκης ἣν Ἰουδαῖοι ἔδοσαν τὰ Χριστιανῶν διαπαίζοντες.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γυνὴ τις Ὑπατία ἦν, πατέρα μὲν αὐχίσασα θέωνα τὸν φιλόσοφον, μαθητευθεῖσα δὲ καλῶς τῷ πατρὶ· ἐπὶ τὸσον παρήνεγκε τοῖς μαθημασί, ὡς ὑπερβῆναι βῆτοι γε τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πολλοῦ γεγενημένους· χρηματίσαι δὲ καὶ διάδοχον τῆς Πλατωνικῆς ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένης διατριβῆς. Πρῶτος δ' ἦν πῖσι τοῖς βουλομένοις τὴν τῶν μαθημάτων γῶνσιν ἐκτίθεσθαι· ὅθεν καὶ ὅσοι φιλοσοφεῖν ἐρωτικῶς εἶχον, παρ' αὐτὴν ἔτρεχον, οὐ μόνον διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ σεμνὴν παρόυσαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ἀρχουσι σωφρόνως προσήρχετο. Καὶ οὐκ ἀσχημον εἴδοι αὐτὴν ἐν μέσῳ παρεῖναι ἀνδρῶν· πᾶσι γὰρ δι' αἰδοῦς ἦν τῇ τῆς σωφροσύνης ὑπερβολῇ, καὶ ἀνὰ στόμα πᾶσι καὶ διὰ θαύματος ἤγετο. Τότε δ' οὖν ὁ φθόνος καὶ κατὰ ταύτης ὠπλίετο· συχνότερον γὰρ παρὰ τῷ Ὀρέστη φοιτῶσα, διαβολὴν κατ' αὐτῆς ἐκίνει τοῖς περὶ Κύριλλον κληρικοῖς, ὡς ἄρ' ἐκεῖνη εἴη μὴ συμῆναι πρὸς καταλλαγὰς ἕως αὐτῆς τὸν ἐπαρχόν. Καὶ δὴ τινες ἐκείνων ἐνθερμον Κυρίλλῳ τρέφοντες ἔρωτα, ὧν ἤγειτο Πέτρος τις ἀναγνώστου τάξιν πληρῶν, ἐπανιούσαν ποθεν συντηρήσαντες, τοῦ δίφρου καθελόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἣ Καίσαρος ἐστὶν ἐπώνυμος, εἶλκον· ἐκατέε τε περιούσαντες αὐτῇ τὴν ἐσθῆτα, ὀστράκοις ἀνεῖλον· ἔπειτα εἰς μέλη διασπάζαντες, ἐπὶ τὸν δεξιὸν Καναρῶν ἐκαλεῖτο, χώρον ἀγαγόντες, θαλάσσης ἐπαφῆκαν περὶ. Τοῦτο πρῶτον, οὐκ ἐλάχιστον μῶλλον περιήψε Κυρίλλῳ

(1) Hypatiam istam ad stuprum promissis et persuasionibus nullis sollicitavit juvenis venustus. Illa vero cum dissuasionibus aliis a cœpto suo repellere nequiret hominem, pannum mensium suorum protulit, et læditate inconcessi et libidinosi

A Itaque monachi salutis suæ fuga consuluerunt. **469** Ammonius autem comprehensus, ad iudicis tribunal ductus est: in quem ille lege agi iubens, eo usque exerciciandum curavit, donec vitam morte commutaret. Rem hanc imperatori et Orestes et Cyrillus significavit. Cyrillus Ammonii corpus in ecclesia quadam sepeliit, mutato illius nomine. Pro Ammonio enim Thaumasiū, hoc est, *Admirandum* vocavit, eundemque martyris honore dignatus est: atque in ecclesia libertatem et zelum illius, qui certamen videlicet pro veriore pietate pertulerit, cum admiratione deprædicavit. Sed enim permultis popularibus Christianis illegitimus honor tantum esse visus est, præcipitis audacia: pœnas eum dedisse, et non vi aliqua adductum, quæ ei nulla, ut Christum pernegaret, allata esset, moriendum sibi in tormentis esse statuisset, dicentibus. Quapropter et Cyrillus paulatim consilio suo enimvero dissidium inter Orestem et Cyrillum non aliud isto non minus quod postea accidit, absurditatem eam obliteravit. Quid autem id sit, dicendum.

CAPUT XVI.

De philosopha Hypatia, ut a clero Cyrilli sit necata: et de vindicta quam Judæi pertulerunt, propter irrita Christianorum sacra.

Alexandriæ femina quædam Hypatia erat (1), patrem habens Theonem philosophum, a quo recte instituta, tantum disciplinis excelluit, ut non solum temporis sui, verum etiam qui longe antea exstitissent, philosophos superarit, et in Platonicæ scholæ a Plotino deducta, successerit. Prompta illa erat, quibuscumque studiosis, disciplinarum cognitionem proponere. Proinde quicumque philosophiæ amore tenerentur, ad illam veniebant, non tantum propter eam quæ illi inerat honestam gravemque in dicendo libertatem, sed etiam quod caste et prudenter principes adiret viros. Nec indecorum esse videbatur, eam inter viros median adesse. Reverebantur et observabant eam omnes propter excellentem pudicitiam, et omnibus illa cum admiratione in ore erat. Adversus hanc tum se invidia armavit. Quod namque frequentius cum Oreste esset, calumniam id ei apud Cyrilli clericum peperit perinde atque ipsa, quominus gratia inter Cyrillum et præfectum coalesceret, impediendum esset. **470** Quapropter ex illis quidam flagrantibus Cyrillum prosequentes amore, quibus Petrus quidam ex lectorum ordine præiit, redeuntem eam alicunde insidiosè observantes, ex curru detraxerunt, atque in ecclesiam quæ a Cæsare (2) nomen habet, rapuerunt: atque ibi vestibus nudatam, tatarum fragmentis enecarunt: deinde membratim dissectam (3), in locum qui Cinaron dictus est,

concupitus commonstrata illum absolvit. (Suidas.)

(2) Cæsariam dictam esse, ait Socr.

(3) Suidas potius Alexandrinorum audacia et tumultu necatam esse putat: qui de ea plura scribit.

duxerunt, atque ustularunt. Facinus hoc maxime in Cyrillo et ecclesia ejus reprehensum est. Nam a Christi sectatoribus alienæ prorsus sunt invidiæ, dissidia, contentionis studia, pugnae, caedes, et quæcunque sunt generis ejusdem. Facta hæc sunt quarto episcopatus Cyrilli Alexandrini, Theodosii autem sexto imperii anno, mense Martio, cum jejuniorum sacra celebrarentur. Non ita multo post Judæi rursus, cum detestandum in Christianæ commississent flagitium, dignas persolverunt pœnas, in loco quodam cui Inmestar nomen est, inter Chalcidem et Antiochiam, quæ ad Orontem amnem est, sito. Consueto namque ludicro operam navantes Judæi, lasciva protervitate atque ebrietate extra decorum progressi sunt, et non solum Christianos, sed ipsum quoque Servatorem Christum illudentes traduxerunt: et salutiferum crucis lignum, eosque qui spes suas in eo sitas habent, ridentes, horrendum ejusmodi quiddam instituerunt. Puerum enim Christianum comprehensum in cruce suspenderunt, eumque ludibrio et sannis primum persecuti, deinde alienatis prorsus mentibus, flagris ad mortem usque considerunt. Quid vero postea factum? Multi quidem ab illorum, multi etiam a nostra parte inter se concurrentes depugnarunt, et conflictus utrimque gravis factus, adeo ut plurimi trucidarentur. Atque id factum ubi imperator rescivit, ad provinciæ magistratus scripsit, ut in auctores maxime mali tanti, ita ut par esset, animadverterent. Et Judæi comprehensi, justas flagitii per ludum commissi solverunt pœnas, mulcta, ferro, et aliis pœnis mactati.

471 CAPUT XVII.

De Judæo qui dolo saepe baptizatus, postquam ad Paulum etiam Novatianorum episcopum venit, lavacro baptismi rite parato, ut subito aqua evanuerit. De importunitate eam miraculo coarcente.

Chrysanthus Novatianorum episcopus, ubi septem annos munus suum administravit, vita defunctus, successorem in episcopatu habuit Paulum. Quicum primum Latinarum litterarum doctor esset, remisso illis nuntio, ad vitam asceticam se contulit: et philosophorum virorum monastico instituto, præstantiorem quam qui in solitudine degunt, vitam egit. Talis enim erat, quales Evagrius eos esse debere dicit, qui in solis locis versantur, monachos, ad quorum mores vitam quoque suam Paulus composuit, jejuniis continenter, pauca admodum loquens, ab animatorum cibo abstinens, plurimum neque vino neque oleo utens, indigentes quam maxime amore prosequens: custodiæ inclusos, si quis alius et ipse frequenter visitans: pro eis qui injuria affecti essent, apud principes viros deprecans: qui etiam non gravate, quod ille petebat, faciebant, propter insignem quæ in illo erat religionem, Res sub eo accedit digna prorsus quæ oblivioni et silentio non committatur: quam apud Socratem inventam (1), ipse quo-

(1) Lib. vii, cap. 17.

καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· τοῖς γὰρ αἰρουμένοις Χριστῷ ἔπεσθαι ἀλλότριον πάντῃ φθόνος, καὶ φιλονεικίας, καὶ ἐριδῆς, μάχαι τε πρὸς τοῦτοις καὶ φόνοι, καὶ ὅσα δὴ παραπλήσια. Τετάρτῃ μὲν οὖν ἔτει Κυρίλλου τὴν Ἀλεξάνδρου ἐπιτροπεύοντος, ταῦτα ἐπράχθη, Θεοδοσίου δὲ ἕκτου ἔτος διανύοντος τῇ ἀρχῇ, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τελουμένων τῶν νηστειῶν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πάλιν Ἰουδαῖοι κατὰ Χριστιανῶν ἐναγῆ διαπεπραγμένοι, ἀξίαν ἔδοσαν δίκην, ἐν Ἰνμestάρ οὐτωσὶ καλούμενῳ χώρῳ, ὃς μετὰ ξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀντιοχείας τῆς πρὸς τῷ Ὀρόντῃ ἐστὶ. Τῆς ἐξ ἔθους γὰρ παιδαίης ἐνασμενίζοντες Ἰουδαῖοι, καὶ τῷ πολλῷ τῆς παροιρίας ἐξω τῶν εἰκότων τριπλαῦτα γεγενημένοι, οὐ Χριστιανούς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα Χριστὸν τοῖς πιγνίοις διέσυρον. Ἐπεγγελῶντες δὲ τὸ ζωοποιῶν τοῦ σταυροῦ ξύλον, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ τὰς ἐλπίδας ἔχοντας, τοιοῦτόν τι πληκτικώτερον διεσκεύαζον. Παιδίον ἐκ Χριστιανῶν συλλαβόμενοι, σταυρῷ προσανήρτων. Καὶ πρῶτα μὲν γέλωτι καὶ χλεύῃ συνῆσαν· εἶτα τῶν φρενῶν ἐξω γενόμενοι, ἐπὶ τόσον ἐμάστιξαν, ὥστε καὶ ἀνελεῖν. Τί τὸ ἐπὶ τοῦτοις; Πολλοὶ μὲν ἐκεῖθεν, πολλοὶ δὲ ἐντεῦθεν συβραγέντες πρὸς ἀλλήλους ἡμύοντο· καὶ χαλεπῆ συμπληγὰς ἐπ' ἀμφοτέρα τὰ μέρη ἐχώρει, ὡς καὶ πλείστους ἀναιρεθῆναι. Ἐπεὶ δ' ὁ κρατῶν τὸ συμβῆν ἐμάνθανε, τοῖς κατ' ἐπαρχίαν ἀρχουσιν ἔστειλε, τοὺς μάλιστα αἰτίους ὑπὸ δίκην, ὡς εἰκός, ἀγειν. Καὶ συλληφθέντες Ἰουδαῖοι δίκην ἀξίαν ὧν παίζοντες ἐκακούρησαν, ἔδοσαν, ζημίαν, καὶ ξίφει, καὶ ἄλλαις κακώσεσιν ὑπαχθέντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ Ἐδραίου, ὃς ὀλίγῃ πολλῆς βαπτισθείς, ἐπεὶ καὶ παρὰ Παύλον ἦκεν τὸν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον, τῆς κολυμβήθρας εὐτρεπισθείσης, ἀφ' ἧς τὸ ὕδωρ ἀφανῆς ἦν, τὸ ἀτοπον τοῦ Θεοῦ διελέγχοντος.

Ἐν δὲ τούτῳ ἐπὶ ἔτη διανύσας τῇ ἐπισκοπῇ Χρύσανθος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος ἐτελεύτα· τὴν δ' ἐπισκοπὴν διεδέχθη Παῦλος· ὃς πρῶτον μὲν Ῥωμαϊκῶν λόγων διδασκαλὸς ἦν· χαίρειν δ' ἐκείνοις· εἰπὼν, ἐπὶ τὴν ἀσκητικὴν ἀγωγὴν τὸν βίον μετέθετο. Μοναστήριον δὲ συσττάμενος φιλοσόφων ἀνδρῶν, καὶ κρείττον ἤπερ οἱ ἐν ἐρήμῳ βιῶν διετέλει. Τοιοῦτος γὰρ ἦν, οἷους Εὐάγριος δεῖν εἶναι φρεσι τοὺς ἐν ἐρημίᾳ διατριβῆν ἔχοντας μοναχοῦς· οἷς κακείνος παραπλήσια ἐπραττε, συνεχῆ νηστείαν ἔχων, ὀλίγα πάμπαν φεαγγόμενος, μὴ βρώσεως ἐμφύχων μετέχων· τὰ πολλὰ δὲ ἥκιστα ὀνη καὶ ἐλαίῳ ἐχρήστο φιλόπτωχος· δὲ τὰ μάλιστα ὦν, τοῦς ἐν φυλακῇ; εἰ καὶ τις ἄλλος ἐν ἐπισκοπῇ ἐποιεῖτο. Καὶ πρὸς ἀρχοντας δὲ ὑπὲρ ἀδικουμένων ἰκεσίαν προσῆγεν. Οἱ καὶ θάττον ἐτέλουν τὸ αἰτηθῆν διὰ τὴν ἐνοῦσαν εὐλάβειαν τῷ ἀνδρὶ. Πρῶγμα δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐπράχθη, οἷον εἶναι μὴ ἀξίον λήθη καὶ σιγῇ δοθῆναι· ὃ δὲ παρὰ Σωκράτει εὐρών, καὶ αὐτὸς καθιστόρησα. Ἰουδαῖός τις τὰ Χριστιανῶν ὑπελθὼν, οὐκ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πάλαι;

μετῆι τὸ βάπτισμα, τέχνη μετεργόμενος ὡς ἂν χρήματα ἑαυτῷ προσπορίζοιτο. Ὡς δὲ σχεδὸν ἐπὶ πάσας τὰς θρησκείας προήλθεν, Ἀρειανῶν τε καὶ Μακεδονιανῶν βαπτισμοὺς ἔλαβεν, ἐπεὶ μὴ εἶχεν οὐς τουλοικοῦ ἀπικτήσσει, τέλος ἐπὶ τούτῳ Παῦλον τὸν τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ἤκε· πλάσάμενός τε ἐπιθυμῆναι τοῦ διὰ τῶν χειρῶν ἐκείνου βαπτίσματος, εἶδειτο τυχεῖν τῆς ἐφέσεως. Ὁ δὲ τὴν θερμὸν τῆς σπουδῆς ἀπεδέχεται, οὐ ξυνεχώρει δὲ τοῦ βαπτίσματος, προινή ὡς ἔθος κατηχηθῆναι τὸν λόγον τῆς πίστεως, μετὰ τὴν προηγησάμενην ἐξ ἔθους νηστείαν. Ἐκεῖνος δὲ τῇ παρὰ γνώμην νηστείᾳ πιεζόμενος, συχνότερον ἐπέκειτο τοῦ σπουδαζομένου τυχεῖν. Ἐπεὶ δ' ὁ Παῦλος οὕτως ἐνθερμον ὄρων λυπεῖν οὐκ εἶτο ἐβούλετο τῇ παρολκῇ, τὰ πρὸς τὸ βάπτισμα εὐ-ρεπίζει. Καὶ δῆτα ἐσθῆτα παρασκευάσας περιφανῆ, καὶ τὸ βαπτιστήριον πλησθῆναι ὡς ἔθος κελύσας ὕδατος, ἐπ' αὐτὴν προήγε τὸν Ἰουδαῖον, ὡς βαπτίσων γυμνόν. Ἀβρόχτω δὲ τινι θείας προνοίας δυνάμεως τὸ ὕδωρ αἰφνης ἀφανὲς ἦν. Ὡς δὲ τοῖς παροῦσι καὶ τῷ ἐπισκόπῳ μηδὲν διεϊδοῖσι τοῦ γενομένου ἐκρεῖν ἐδόκει τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὑποκειμένου πόρου, ἔθεν εἰώθασιν ἐκεῖνο προπέμπειν μετὰ τὴν τελεστὴν, ἕτερον ὕδωρ προσήγον, προνοία πολλῇ τὰς ἐκράς τῆς κολυμβήθρας ἀσφαλίσάμενοι· ὡς δὲ αὐθις ὁ Ἑβραῖος προσήγετο, πάλιν ἐπίσης ἀφανὲς τὸ ὕδωρ ἦν. Συνεῖς δ' ὁ Παῦλος, « Ἦ κακουργεῖς, φησὶν, ἄνθρωπε, ἢ ἀγνοεῖς, ὡς ἔσικε, τυχῶν τοῦ βαπτίσματος. » Πολλῶν δὲ συνδραμόντων τῇ φήμῃ, εἶ τις ἐπέγνω τὸν Ἰουδαῖον, ὡς εἶη πρὸ καιροῦ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικοῦ τὸ βάπτισμα δεξιόμενος. Τοῦτο δὲ οὐ παρέργως ἰστόρησα, ἀλλ' ἵνα εἰδῶναι ἔχομεν, ὡς πολλάκις ἡ χάρις καὶ παρὰ τῶν ἀλαξίων τὰ ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται, μηδὲν λυμαιομένη ἐντεῦθεν. Μάλιστα δὲ καὶ θαυμάζεσθαι ἀξιοχρεῶς ποικίλως τοῖς καινότεροις ἐπιβάλλουσα πράγμασι καὶ διὰ τῶν ἁγίων, καὶ διὰ τῶν ἀναξίων ἔστιν ἕτε, χρεία· καλούση·

A que historiae huic apposui. Judæus quidam Christianismum complexus non semel, sed sæpius baptismum subiit arte quadam et nundinatione usus, ut aliquid pecuniæ conquereret. Atque ubi fere ad religiones omnes, Arianorum videlicet et Macedonianorum, baptismum apud eos suscepto, transisset, neque alii quos deinceps deciperet, reliqui essent, postremo ad Paulum hunc Novatianorum episcopum venit. Et postquam confictis verbis cupere se, ut manibus illius baptizaretur, dixit, ut desiderio suo satis fieret rogavit. Porro ille ardorem hominis complexus, non prius ad baptismum eum admisit, quam more recepto in verbo fidei institutus esset, solitumque etiam jejunium complexisset. Ille cum jejunio eo quod præter opinionem suam ei impositum erat, premeretur, frequentius ut voto suo potiretur institit. Paulus ardorem ejus videns, mora longiore perturbare illum noluit, et ea quæ ad baptismum pertinent, rite paravit. Veste namque insigni subornata, et baptisterio aqua sicuti mos erat, repleto, Judæum nudum baptizaturus ad id adduxit. 472 Ecce autem ineffabili quadam divinæ Providentiæ vi, unda derepente evanuit. Ubi vero aqua alia (episcopo ipso et eis qui ibi astabant, rem eam nescientibus, sed aquam per subjectum meatum quo emitti illa post initiationem solebat, effluxisse putantibus) infusa: diiigenterque ne ex lavacro illa proflueret provisum, et Judæus denuo adhibitus est, rursum eodem quo prius modo aqua disparuit. Paulus re cognita: « Aut flagitium, inquit, o homo, facis, aut ignorare videris te baptismum aduisse. » Ad ejus rei famam multi accurrunt mortales, quorum unus Judæum agnovit, quod scilicet antea ab episcopo Attico baptismum suscepisset. Non obiter hoc quidem recensui, verum ut scire possemus gratiam divinam persæpe etiam se apud indignos exhibere, nullo inde contracto detrimento. Maxime vero illa admiratione digna est, simul: et aliquando etiam, si hoc usus postulet,

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Ὅπως καὶ ἐν Πέρσαις ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλα-
τύνθη διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μεσοποταμίας Μα-
ρουθῆ, καὶ Ἀβδῶ τοῦ ἐπισκόπου Περσίδος.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Περ-
σῶν χώρα εἰς μέγα ἐπιδοῦναι τὸν Χριστιανισμὸν.
Ἐπεὶ γὰρ ἐπίτροπος Ἰσδιγέρδης Θεοδοσίῳ ἐκ πα-
τρὸς γέγονε, φίλος τε τὰ μάλιστα Ῥωμαίοις κατέστη·
καὶ συνεχεῖς αἰτίαι γεγόνασι, δι' αἷ καὶ μεταξύ
Ῥωμαίων καὶ Περσῶν πυκνὰς συνέβαινε γίνεσθαι
τὰς πρεσβείας. Χρεῖας τοίνυν ἀναγκαίως καλοῦσης,
καὶ Μαρουθῆς ὁ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος πρέσβεις
ἐπέμπετο· ὃν ἦδη ἐφημεῖν πρὸ μικροῦ, Κυρίνου
τοῦ ἐπισκόπου Χαλικηδόνος, πατήσασιν τὸν πόδα. Ἐπεὶ
δὲ ἤκε, περιφρῶν ὁ Πέρσης διὰ πολλῆς ἤγε τιμῆς
Μαρουθῆν, οἷάπερ ἄνδρα θεοφιλῆ καὶ πολλῆς εὐλα-
θείας ἀντιποιούμενον. Οἱ δὲ Μάγοι τῶσαύτην ὁρῶν-
τες τιμὴν περὶ τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον (πλείστα

CAPUT XVIII.

Ut etiam apud Persas Christianismus sit propagatus,
per Marutham Mesopotamiæ, et Abdam Persidis,
episcopos.

Eodem tempore in Persarum quoque regione ma-
gna Christianismus cepit incrementa. Cum namque
Isdigerdus Theodosii a patre institutus tutor, et Ro-
manis amicus maxime esset, frequentes exstiteret
causæ, quamobrem inter Romanos et Persas cre-
bræ ultro citroque mitterentur legationes. Itaque
necessitate flagitante, Maruthas quoque Mesopota-
miæ episcopus, quem paulo ante Cyrini Chalcedo-
nensis episcopi pedem protrivisse diximus, orator
eo est missus. Et postquam is ad Persas venit,
propalam rex eum in magno habuit honore, ut
virum Deo charum et multa pietate præditum.
Magi ubi tantum honorem Romanæ dit' onis episcopo
haberi viderunt, qui plurimum apud regem aucto-

ritate valent, apud seipsos macerabantur, variisque cogitationibus æstuabant, ne una cum ea qua illum prosequeretur affectione, religionem quoque ejus complecteretur, metuentes. Nam capitis quoque dolorem gravem et diuturnum, quo Isidigerdes afflictus fuerat, Maruthas precatione, Deo exorato, statim curaverat: **473** quod Magi cum omnia tentassent, atque egissent, efficere se posse desperaverant. Quapropter dolo regem aggredi statuerunt. Quandoquidem Persæ ignem tanquam Deum colunt, et magos eos appellant qui elementa in numerum deorum referunt, et rex ex consuetudine perpetuum ignem adoravit, virum quemdam in fossam sub terra eo tempore quo rex advenire solitus erat demiserunt, eumque verba hæc Magi proclamare jusserunt: « Exire oportere regem quem Deus impium judicaret, quod tantopere episcopum Christianorum Deo charum existimans, amaret. » Quod ubi Persa audivit, Marutham honeste quidem et reverenter, omnino tamen a se rejiciendi consilium cepit. Maruthas pro suo erga Deum amore precationibus vehementius incumbens, perfacile Persarum dolum edoctus est: et Isidigerdem adiens: « Ne ita illud tibi, ait, patere, o rex. Sed sacrarium ingressus, cum ad te perferri vocem senseris, effodi terram jubeto, et dolus ipse statim patebit. Ignis enim vocem edere, ut qui inanimatus sit, haudquaquam potest: sed fraude humana fabula hæc instituta est. » Rex verbis eis obsequitur. Atque ubi rursum in ædiculam eam in qua perpetuus ignis asservabatur, ingressus, et eadem vox ad eum delata est, illico effodi eum iocum jubet, et qui sub terra deum se assimilaverat, mortalis esse deprehenditur. Itaque ira percitus Persa, magorum genus decimavit. Qua re ita acta, Maruthæ præceptum est, ut quocumque vellet loco, in Persarum terra ecclesiam exstrueret. Unde Christianismus in dies, propemodum, etiam in Persarum finibus libere propagatus est. Maruthas legatione eo tempore recte confecta, Constantinopolim est reversus. Et cum iterum oratorem in Persidem mitti oporteret, denuo legationem eam obiit. Magi autem idem quod antea moliebantur, hoc agentes, ut ne rex eo sicuti prius uteretur, neve, apud eum in tanto esset honore. Et arte atque machinatione quadam eo loco intolerandum excitarunt scetorem, quo rex more suo deambulabat: atque insuper calumniam confinxerunt, scetorem eum a Christiani episcopi comitibus esse subornatum. **474** Princeps vero Magos, ex eo quod antea fecerant judicans, et eorum quoque id inventum esse suspectos habens, studio omni auctores ejus rei inquisivit. Tibi illi rursum pessimi illius odoris patratores esse comperti sunt, permultos denuo suppliciis subdidit: Marutham autem majore etiam persecutus est honore. Proindeque Romanos dilexit, et mirifice amicitiam eorum coluit. Qui etiam amore desiderioque ingenti ductus Christianus fieri voluit,

A δ' οὗτοι παρὰ τῶ σφῶν ἐσχόρουν βασιλεῖ. καθ' ἑαυτοὺς ὑπεκνίζοντο, καὶ ἀνωμάλως εἶχον τῶν λογισμῶν, δεδοικότες μὴ τῇ πρὸς ἐκεῖνον στοργῇ καὶ τὸ ἐκεῖνον σέβας ἀσπάσθηται. Καὶ γὰρ καὶ κεφαλῆς ἀλγος χρόνιον καὶ δεινῶς πιέζον Ἰσθιγέρην, Μαρουθᾶς εὐχαῖς τὸ θεῖον ἐκδυσωπιῶν, εὐθύς ἐθεράπευεν· ὁ Μάγοι πάντα πράξαντες ἀπηγόρευον. Ἀπάτη γοῦν μετελοθεῖν ἐπειρῶντο τὸν βασιλέα. Ἐπεὶ γοῦν οἱ Πέρσαι τὸ πῦρ ὡς ἐπίπαν λατρεύουσι, καὶ μάγους ἐκεῖνους καλοῦσιν οἱ τὰ στοιχεῖα μᾶλλον θεοποιοῦσιν· εἰωθὸς δ' ἦν βασιλεὶ τὸ διτνεκῶς καίμενον πῦρ προσκυνεῖν, ἀνδρα τινὰ ὑπὸ γῆν κατορύξαντες, ᾧ εἰώθει· ἐκεῖνος καιρῷ ἔρχεσθαι, φθέγγεσθαι παρηγγύων οἱ μάγοι· « Ἐξίω θυρῶν τὸν βασιλέα χρῆναι γενέσθαι, ἀσεβῆ γὰρ τῷ θεῷ κρινεσθαι, διτιπερ οἷα θεοφιλεῖ τὸν ἱερέα Χριστιανῶν νομίζων διαφερόντως φιλοῖ. » Ὁ δὲ ἦν ἀκούσας ὁ Πέρσης, ἐβουλεύετο τὸν Μαρουθᾶν, αἰδοῖ μὲν, ἡμῶς δ' οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ βάλλειν. Ὁ δὲ Μαρουθῆς τῷ πρὸς θεὸν φίλτρῳ ταῖς εὐχαῖς μᾶλα προσκείμενος, βῆδως ἐμυσίτο θέν ὁ δόλος τοῖς Πέρσαις ἐγένετο· καὶ προσιῶν Ἰσθιγέρην, « Μὴ οὕτω παίζου, φησὶ, βασιλεῦ· ἀλλ' εἰσιῶν, ὅτε σοι προσυπαντήσῃ τὴν φωνὴν ἀσθαιο, ὑπορῦξαι κάτωθεν κέλευε· καὶ ὁ δόλος πρόχειρος ἔσται φαινόμενος. Τὸ γὰρ πῦρ φθέγγεσθαι οὐδαμῶς ἔστι· πῶς γὰρ, ἀψυχον ἔν; ἀλλ' ἀνωρωπίνῃ τέχνῃ τοῦτο δραματούργει. » Πείθεται τοῖς βήμασιν Ἰσθιγέρης. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν οἰκίσκον εἰσῆσι, ἐνθα τὸ ἀσβεστον πῦρ ἐφρουρεῖτο, καὶ τῆς Ἰσθῆς μετελήχει φωνῆς, αὐτίκα τὸν τόπον ὀρύττειν ἐκέλευε· καὶ ὁ κάτωθεν θεὸς εἶναι ὑποκρινόμενος ἀνθρωπος εἶναι ἠλέγχετο. Περιτορῆς οὐκ ἐγένετο διὰ τοῦτο ὁ Πέρσης, τὸ τῶν μάγων γένος ἀπεδεκάτωσεν. Οὐ γενομένου, Μαρουθῆς ἐνετέλλετο, ὅποι δὴ βουλομένην εἴη τῆς Περσῶν γῆς, ἐκκλησῆσαν ἐξανιστῆν. Κάντεῦθεν ὁ Χριστιανισμὸς καθημέραν ὡς εἰπεῖν καὶ παρὰ τοῖς Περσῶν ὄροις ἀδεῶς ἐπαύνητο. Καὶ ὁ μὲν Μαρουθᾶς, τότε μὲν τῆς πρεσβείας οἱ τελεσθεῖσθαι· ἐφ' ᾧ παρεγένετο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ὑπέστρεψε· δεῖσαν δὲ πάλιν ἐλθεῖν, ἀντεπέμπετο πρεσβῆσαν πράττων. Οἱ δὲ μάγοι αὐθὺς τὰ ἴσα σκευωροῦντες ἦσαν, οἰκονομοῦντες ὡς ἀν μὴ ἐπίσης αὐτῷ χρῆτο ὁ βασιλεὺς, ὅσα γε τὰ ἐς τιμῆν. Καὶ δὴ μηχανῆ τινι ἀφόρητόν τινα δυσσοδίαν ἐνήργουν, ὅθεν εἰωθὸς ἦν ἐκείνῳ διέρχεσθαι. Καὶ σὺβρίπτοντες ἐν διαβολαῖς ἦσαν, ὡς ἄρα ταύτην οἱ τῷ ἱερεῖ Χριστιανῶν συνόντες ἐποιοῦν. Ἐν ὑποψίᾳ δὲ ὦν· ὁ κρατῶν τοῖς φθάσας καὶ ταύτην τοὺς μάγους βῆδιουργῆσαι, σπουδῆ τῇ πάσῃ τούτῳ αὐθέντας τῆς πράξεως ἀνιχνεύων ἠρεύνα. Ὡς δ' ἐξ ἐκεῖνων καὶ αὐθὺς οἱ δραματοῦργοι τῆς κακίτης ἑδμῆς ἐγκωρίζοντο, πολλοὺς τῶν μάγων καὶ αὐθὺς τιμωρίαις ὑπῆγε· τὸν δὲ Μαρουθᾶν καὶ ἐν μέλῳ ἀνήγε τιμῆν. Κάντεῦθεν τε Ρωμαίους ἠγάπα, καὶ ὑπερφυῶς τὴν πρὸς ἐκεῖνους φιλίαν ἠσπάζετο. Τῷ δὲ πολλῷ φίλτρῳ καὶ Χριστιανίαις ἐν νῷ ἔθετο, ἄλλη πείρα τοῦ Μαρουθᾶ, ἦν ἐποίησε σὺναμ' Ἀβδῆ τῷ ἐπισκόπῳ Περσῶν, εὐχαῖς συντόνους ἐγκαρτερήσας, καὶ τὸν

ἐνοχλοῦντα δαίμονα τῷ ἐκείνου παιδί προφανῶς ἀπα-
λάσας.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὡς Ἀβδῶς τὸ παρὰ Πέρσαις πυρεῖον κατέλυε·
κἀντεῦθεν αὐτὸς τε καὶ ἄλλοι τὸν τῆς μαρτυ-
ρίου ἀγῶνα διήνεγκαν· καὶ περὶ τῶν πικροτά-
των βασάνων ἃς Πέρσαι κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν
πιστευόντων ἐξεῖρον.

Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰσδιγέρδης πρὶν ἢ τελείως Χριστιανί-
σαι, φθάνει ἀποθίουσ· ἡ δὲ ἀρχὴ πρὸς τὸν υἱὸν
αὐτοῦ Βαράνην μετέβαινε. Ὁ δ' οὐκ ἐπίσης τῷ
πατρὶ ἐχρήστο Χριστιανοί;· τοῖς γὰρ μάγαις ἀπεχθῶς
ἔχουσι ἀναπεισθεῖς, τὰς τε πρὸς Ῥωμαίους σπου-
δᾶς ἔλυε, καὶ τοὺς ἐκείσε τὰ Χριστιανῶν θρησκείων-
τας ἀπηνῶς ἤλαυνε, ζῆνας Περσικῆς κολάσεις τοῦ-
τους ἐπινοῶν. Ὅθεν δὲ τὴν αἰτίαν ὁ κατὰ τῆς Ἐκ-
κλησίας ἐκείσε πόλεμος· ἔσχε τὸ κατ' ἀρχαίς, ἀνωθεν
ἀναλαβὼν ἐγὼ διηγῆσομαι. Ὁ τῆς Περσίδος ἐπίσκοπος,
ὃν Ἀβδῶν καλεῖσθαι πρὶ βραχείας εἰρήκαμεν,
πολλοῖς τις διαλάμπων ἀρετῆς προτερήμασι, μά-
λιστα τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ ζῆλῳ διέπρεπε. Καὶ δὴ
ποτε οὐκ εἰς δέον τοῦτω χρησίμενος, τὴ παρὰ Πέρ-
σαις πυρεῖον κατέλυσε. Εἴη δ' ἂν πυρεῖον παρ'
ἐκείνου ὁ νεῶς· τοῦ πυρός· Θεὸς δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ
τὸ πῦρ. Τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν μάγων καὶ Περσῶν
βασιλεὺς Βαράνης, μετεστῆλετο τὸν Ἀβδῶν. Καὶ
τὰ μὲν πρῶτα μετρίως αὐτοῦ κατεφέρετο, τὴ πρα-
χθὲν αἰτιώμενος· ἐπειτα τὸ πυρεῖον αὐθις οἰκοδομεῖν
ἐκέλευεν ἐπὶ στήματος. Ἐκείνου δ' ἐνισταμένου καὶ
ἥμιστα δράσειν τοῦτο διασχυρίζομένου, ἐκείνος τὰς
τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίας πάσας καταλύειν ἠπέλιπε·
καὶ τῇ ἀπειλῇ τέλος ἐτίθει. Καὶ αἱ μὲν ἐκκλησίαι
ἀρδὴν ἐλύοντο. Ὁ δὲ θεῖος ἐκείνος ἀνὴρ πρότερον
ἀνηρεῖτο τοῦ μαρτυρικοῦ στεφάνου ἡξωμένους· ἐμοὶ
δὲ οὐκ εἰς δέον γενέσθαι τὴν τοῦ πυρεῖου κατάλυσιν
κρίνετα· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ τὴν
κατεδωλὸν Ἀθηνῶν πόλιν κατελιψότε οὐδεὶς τῶν
ἐκείσε τιμωμένων βωμῶν κατελύετο· ἀλλὰ λόγοις
τὴν τοῦ ψεύδους ἀνομίαν διελέγων, τὴν ἀλήθειαν
παρεῖσηγε, καὶ διὰ τοῦ βωμοῦ μᾶλλον ἐχευράγωγε
πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Τό γε μὴν τὸν καταλυθέντα
τοῦ πυρεῖου νεῶν μὴ θελῆσαι αὐθις ἐγείρειν ἐκ τοῦ
ῥάστου ἔχων καὶ ταῦτα, ἀλλὰ τὴν σφαγὴν προκρί-
ναι, τοῦτο μᾶλλον ὑπερφυῖς θαυμάζω, καὶ πολλῶν
ἂν ἐτιμησάμην ἔγωγε τῶν στεφάνων· Ἰσον γάρ ἐστι
τό τε πῦρ προσκυνεῖν καὶ τὸ τέμενος, ἐκείνου οἰκοδο-
μεῖν. Ἐκείθεν τοίνυν ὁ κλύδων ἤρμενος, ἄγρια καὶ
πάνυ χυλεπὰ κατὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων
ἐξήγειρε κύματα· καὶ εἰς τριάκοντα ἑνιαυτοὺς ἡ
ζῆλι ἐτάραττεν, οἷά τινων καταγίδων τῶν μάγων
βριζότων αὐτήν. Μάγους δ' ἐκείνους πάντως
εἰρήκαμεν Πέρσας καλεῖν, ὅσοι δὴ τὰ στοιχεῖα θεο-
ποιοῦσι. Τὸ δὲ τῶν τιμωριῶν μέγεθος τὰς τ' ἐπι-
νοίας καὶ ἰδέας τῶν πικρῶν κολαστηρίων οὐ πρόχει-
ρον γλώσση διατρανοῦν, ἅς τοῖς εὐσεβέσιν ἐπιγα-

Alio Maruthæ facto allectus, quod ille una cum
Abda Persidis episcopo fecit. Nam orationibus con-
tinuis incumbens, a filio ejus dæmonem, qui illi
molestus erat, propalam expulit.

CAPUT XIX.

Ut Abdas templum sacrali ignis demolitus sit, unde
et ipse et alii martyrii certamen pertulerunt: et
de acerbissimis tormentis, quæ Persæ contra Chri-
stii fideles excogitarunt.

Sed Isdigerdes prius vita excessit, quam omnino
Christianus fieret, regnum autem ejus ad filium
Varanem devolutum est, qui non eodem quo pater
in Christianos animo fuit. A magis enim, qui illis
hostiliter infensi erant, persuasus, cum sædera cum
Romanis icta solvit, tum Christianos qui ibi erant,
novis Persicis suppliciis excogitatis crudeliter perse-
cutus est. Quæ autem belli ibi adversus Ecclesiam ab
initio causa exstiterit, paulo altius repetens expo-
nam. Episcopus Persidis, quem paulo ante Abdam
nominatum esse diximus, multis præcipuis virtutis
ornamentis refulgens, zelo et æmulatione pro
Christo maxime enituit. Quo aliquando in re mi-
nus necessaria usus, πυρεῖον (1), hoc est, sacrum
focum, Persarum demolitus est: πυρεῖον namque
apud illos ignis templum, et ignis apud eosdem
deus est. Hoc ubi magorum et Persarum rex Va-
ranes intellexit, Abda accito, mediocriter primum
eum, factum id reprehendens, perstrinxit: postea
autem sacram etiam ignis ædem in speciem re-
staurare jussit. Cum autem ille resisteret, minime-
que se id facturum esse confirmaret, Varanes ec-
clesias Christianorum omnes se eversurum minatus
est, minasque eas ad rem ipsam contulit. Ita
ecclesiæ dirutæ prorsus sunt, cum quidem divinus
ille vir prius necatus, coronam martyrii reportasset.
475 Mihi vero parum recte sacri foci eversio
facta esse videtur: quandoquidem a divo Paulo,
cum idolis addictas Athenas venisset, nulla quæ
jsthibi colebatur ara destructa est. Et ille verbis
mendacii amentiam arguens, veritatem pro eo in-
duxit, et per aram adeo ipsam homines potius ad
veram pietatem manuduxit. Quod autem eversum
ignis delubrum, cum id facillime facere posset,
restaurare noluerit, sed potius quam id committe-
ret, cædi se obtulerit: hoc ipsum admiror maxime,
et multis dignum duco coronis. Idem namque est,
ignem ipsum adorare, et fanum ejus constituere.
Sed enim ea ex re tempestas coorta, graves
et sanos admodum adversus Ecclesiæ alura-
nos fluctus excitavit. Et ad triginta annos
procella ea duravit, magis tanquam turbulentis
quibusdam ventis eam augmentibus. Magos autem
apud Persas eos vocari diximus qui elementa pro
diis colunt. Suppliciorum autem magnitudinem
inventionesque et formas acerbiorum tormentorum,
non facile lingua clare expresserit, quibus pios

(1) Ignem Persæ sacrum et æternum vocant. (Q. Curtius.)

homines sunt persecuti. Quibusdam enim manus utraque securi resecta, nonnullis terga excoriata sunt, aliorum capitibus pellis detracta a fronte ad mentum usque: quorumdam corpora tota calamis discissis illi operientes, cuspidibusque eorum acuminatis carni infixis, et vinculis solidioribus insuper a capite ipso ad pedes usque circumligatis, magna vi calamum quemquam extrahebant, vinculis ipsis altius carnem subeuntibus: ut tractione tali eam corporis partem, quæ cuti propinqua est, dividentes, acerbiores dolores redderent. Sed et fossas magna cura sepientes, murium examina multa in eas demisere, et deinde alimentum eis veræ pietatis alumnos præbuerunt, manibus pedibusque eorum arctiore vinculo constrictis, ne a se illos abigere cõari possent. Mures autem fame acriore confecti, sanctorum carnes, intensum admodum et gravem illis dolorem inferentes, vorarunt. **476** Multas vero et alias hisce sæviore ærumnas, pernicioso et veritatis inimico dæmone magistro in rebus ejusmodi utentes, excogitarunt. Verum tamen generosam virorum illorum fortitudinem non retulerunt. Sua namque sponte illi se certamini, ad immortale et sempiternæ vitæ conciliatorem aspirantes, obtulerunt.

CAPUT XX.

De Achæmenide, et Saane, et Benjamin diacono: ut ii apud Persas savissime excruciatii, martyrii sint adepti coronam.

Achæmenides quidam apud Persas erat, qui et Hormisdes dictus est, præfecto patre genitus, vir admodum illustris et locuples: quem ubi Christianum esse rex audivit, in medium produxit, et Servatorem abnegare jussit. At ille regis imperata non solum iniqua, verum etiam illi ipsi incommoda esse respondit. « Cui enim ea necessitas imponatur, ut facillime universitatis hujus Deum abjuret, huic longe facilius fore dixit, regem despiscere, atque ad alium transire. Regem namque etiam, homo cum sit, naturam fati obnoxiam sortitum esse. Quod si, inquit, animadvertendum tibi esse in eum videtur, qui dominationem tuam abneget, sceptrumque nihili faciat, rectius multo, ut puto, supplicium pendet, qui rerum universarum Dominum abjiciat. » Rex cum obstupescere potius ad tantam viri libertatem debuisset, opes ei adimi, dignitateque insuper privatum, nudum, et subligari tantum præcinctum, aulici comitatus camelos ducere jussit. Perpauci intercessere dies, cum rex ex superiore porticu prospectans, præclarum illum virum æstu solis adustum et pulvere obsitum vidit: et patris ejus gloriam in mentem revocans, eum reduxit, et linea tunica vestivit. Et cum labore et ærumna illum confectum humanitateque et misericordia ei exhibita adductum, faciliorem jam eum et propensiosem ad gratiam a se ineundam fore putaret: « Vel nunc tandem, inquit, errore priore

γον. Οἱ μὲν γὰρ ἄμφω χεῖρας πελέκει ἀφήρηται, τῶν δὲ τὰ νῦτα ἀπέδειραν· ὦν δὲ καὶ τὰ κεφαλῆς γυμνὰς τῆς δορᾶς ἀπειργάσαντο, ἐκ μετώπων ἀρξίμενοι ἄχρι δὴ ἐς πώγωνας ἔληξαν· ἄλλους δὲ καλάμους εἰς δύο διαιροῦντες, καὶ τὸ σῶμα σύμπαν τοῦτοις καλύπτοντες, καὶ τεμνούσας τοῦτοις ἀκίδας τῷ σώματι· προσαρμόσαντες, ἔπειτα δεσμοῖς τισὶ στερότεροις ἐκ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν περικύκλω θέμενοι, σὺν πολλῇ βίᾳ τῶν καλάμων ἕκαστον εἴλκον, τῇ δεσμῷ κατὰ βάθος τῆς σαρκὸς εἰσδύομενοι· ὡς ἂν τῇ ἐλκύσει τὸ πρὸς τὸ δέρμα ζεινιάζον τοῦ σώματος παρασύροντες, πικροτέρας τὰς δούνας ἐργάζονται. Ἀλλὰ καὶ λάκκους ἄκριβῶς ἀποφράζαντες, ἀγέλας μυῶν μεγάλας ἐν τοῦτοις ἐνήκταν· εἶτα τροφήν αὐταῖς παρεῖχον τοῦς τροφίμους τῆς εὐσεβείας, **B** τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας δεσμῷ σφοδρότερον πιέζοντες, ἵνα μὴ τὰ θηρία ἀπὸ σφῶν ἐλαύνειν πειθόντο. Οἱ δὲ μῦες λιμῷ σφοδρῶς πιεζόμενοι, τὰ τῶν ἁγίων σάρκας διαπάνην αὐτοῖς ἐποιούοντο, ἐπιπταμένην μάλα καὶ χαλεπὴν τὴν δούνην προσφέροντες· πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας καὶ χεῖρονας ἧ αὐταὶ ἐπειθόνον ταλαιπωρίας, τὸν τῆς ἀληθείας ἀλάστορα διδάσκαλον τοῖς δεινοῖς ἐπαυχοῦντες. Ὅμως δ' οὖν τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οὐκ ἤμβλυοναν γενναϊότητα· αὐτάματοι γὰρ ἔτρεχον τῷ ἁγίῳ τὸν ἀθάνατον καὶ ζωῆς αἰδίου τὸν πρῶτανιν ἐφιέμενοι.

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ Ἀχαιμενίδου, καὶ Σαάνου, καὶ Βενιαμὴν διακόνου· ὡς παρὰ Πέρσαις πικρῶς κολασθέντες, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδέησαντο.

Ἦν δὲ τις παρὰ Πέρσαις Ἀχαιμενίδης τὴν κλήσιν ἀνὴρ καὶ Ὁρμισδῆς καλούμενος, πατὴρ ὑπάρχου γεγεννημένος, περιφανὴς ἐτάγαν καὶ πλοῦτερ βρισθὼν πολλῶ· ὃν δὴ Χριστιανὸν εἶναι πυθόμενος βασιλεῦς, προῆγεν εἰς μέσον, καὶ τὸν σεσωκίτα ἀρνεῖσθαι ἐκέλευε. Καὶ ὃς πρὸς τῷ μὴ ἔλκειαι, ἀλλ' οὐδὲ συμφέροντα εἶναι ἅ προσέτατε βασιλεῦς, ἔλεγεν· « Ἡ γὰρ ἀνάγκη ἐπίκειται ἐκ τοῦ βῆστου ἀρνεῖσθαι τὸν τῶν ὄλων Θεόν, τοῦτον μάλιστα βῆδιον γένοιτο καὶ βασιλέα καταφρονεῖν, καὶ μεταπίπτειν εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ καὶ βασιλεὺς ἀνθρώπος ὢν, ἐπικέρῳ φύσει κεκλήρωται· εἰ δὲ σοι κολαστέος ὁ τὴν σὴν δεσποτεῖαν ἀρνούμενος, καὶ τὰ σκήπτρα παρ' οὐδὲν λογίζομενος, πολλῶ γε οἶμαι κολάσεως δίκην ὑπόσχοι, τὸν τῶν ὄλων δεσπότην ἀποσειόμενος. » Ὁ δὲ βασιλεὺς, θέον ὃν μᾶλλον ἐκπλαγῆναι τὸν ἀνδρὶ τῆς παρῆρησίας, ὃ δὲ γυμνοὶ μὲν τοῦτον τοῦ πλοῦτου, καὶ τῆς περιχειμένης ἀξίας ἀποστερεῖ· γυμνὸν δ' ἔλκειν τὰς καμῆλους· τῆς στρατείας ἐκέλευε, διαζώματι μόνῳ χρώμενον. Ἡμερῶν δ' ὀλίγων διελθουσῶν, τῆς στοᾶς ἀνωθεν διακύψας τὸν περιφανῆ ἐκεῖνον ἀνδρα ἑώρα, ὑπὸ τῷ φλογμῷ τῆς ἀκτίως διακαυόμενον, καὶ κόνει περιαντλούμενον· καὶ τὴν πατρικὴν εὐκλειαν εἰς νοῦν ἐνεγκῶν, ἔγαγεν αὐτῷ, καὶ χιτῶνι λίνου πεποιημένῳ ἐνέδουε. Νομίτας δ' ὑπὸ τοῦ πόνου καὶ τῆς ταλαιπωρίας, καὶ τῷ ὄθεν φιλανθρώπῳ νῦν γοῦν βῆνος πειρᾶσθαι καὶ εὐκόλου πρὸς συγκατάθεσιν, « Ἀλλὰ νῦν, φησί, τίως

τὴν προτέραν ἐξαπάτην ἀποδέμενος, τὸν τοῦ τέκτο-
 νος υἱὸν ἀπόβριψον τῆς ψυχῆς. » Ὁ δὲ διαθερμαν-
 θείς, τὸν μὲν χιτωνίσκον διχῆ διελὼν ἀπέβριψε,
 μέγα ἀνακραγών. « Εἰ τοῦτου χάριν οἶμαι με τῆς
 ἀρίστης μεταθέσθαι θρησκείας, δέχου δὴ τὸ δῶρον
 μετὰ τῆς ἀσεβείας. » Οὕτω δ' ἀνδρείως ἔχοντα βα-
 σιλεὺς θεασάμενος, γυμνὸν τὼν βασιλείων ἐξήλαυ-
 νεν. Ἐτερον δὲ Σάηνην ὄνομα ἀντειπόντα αὐτῷ,
 καὶ μηδαμῶς εἰς ἀρνησιν ἐλθεῖν τοῦ τῶν ὄλων Δε-
 σπότου ἐλόμενον, ἀπολεξάμενος τὸν χεῖριστον τῶν
 οἰκετῶν, τὴν μὲν ἐξουσίαν τῶν συντρόφων, χίλιοι δὲ
 ἦσαν, ἐκέλευε δίδωσι, καὶ αὐτὸν ἐκέλευε δουλεύειν
 προσέταττε, καὶ τὴν κοινωνὸν τοῦ λέχους καὶ δέ-
 σποιναν ἐκέλευε συνῆπτεν. Οὕτω γὰρ ἐδόκει πείσειν
 ἀποθέσθαι τὴν γνώμην τῆς ἀληθείας τὸν ἔραστην.
 Ἄλλ' ἥκιστα πέρας εἶχεν αὐτῷ ἡ ἐπίνοια. οὐ γὰρ
 ἐπὶ τῆς ψάμμου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πέτρας ὁ οἶκος ἐκέλευε
 ἐρήρειστο τῆς ψυχῆς. Καὶ τίνα δὲ Βενιαμὴν διάκονον
 συλλαβὼν, εἰρηκτῆ παρεδίδου. Ὡς δὲ δύο ἔτη
 ἐξήνησε τῇ φρουρᾷ, πρέσβις Ῥωμαίων κατὰ τινα
 χρεῖαν τῷ Πέρσῃ γενόμενος, μεσίτης ἐγένετο τὴν
 λύσιν τῷ διακόνου αἰτῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπηγγέ-
 λετο δοῦναι τῷ πρεσβευτῇ, εἰ μόνον Βενιαμὴν ὑπο-
 σχέσει πεδῆσειεν ἑαυτὸν, ὡς οὐδένα τῶν μάγων
 πείσει τὴν Χριστιανῶν ἐλέσθαι θρησκείαν. Ὁ μὲν
 οὖν πρέσβις τῷ Βενιαμὴν ἐκινουτο τὸν λόγον, καὶ
 ὁ ζητοῖη ὁ Πέρσης. Ὁ δὲ μὴ δυνατὸν ἔλεγε εἶναι,
 μὴ δυνάσειεν τὸ φῶς οὐ ἀφθόνηος μετέσχε. Τῷ γὰρ
 τὸ τάλαντον κατακρύψαντι ὁπόση τις ἐπαγγένητο τι-
 μωρία, λαμπρῶς ἄγαν ἡ τῶν θεῶν Εὐαγγελίων
 ἱστορεῖ βίβλος. Ἄν οὐδὲν γνοῦς ὁ βασιλεὺς, τῶν
 δεσμῶν ἐκέλευε ἀνιέναι. Ὁ δὲ τὰ συνῆθη ἔδρα καὶ
 πάλιν, τοῖς τῷ ζῶφῃ τῆς πλάνης κατεχομένους ζω-
 γρῶν, καὶ τῷ θεῷ καὶ νοερῷ προσάγων φωτὶ. Ὡς
 δ' ἑναιαυτὸς ἐξίκετο, τὰ πραττόμενα τῷ Βενιαμὴν
 ἐμνήνετο βασιλεῖ. καὶ δὴτ' ἀγαγὼν αὐτὸν, προσ-
 ἔταξεν ἀρνηθῆναι ὅν γνησίως ἐκήρυττε Κύριον. Ὁ
 δὲ τῷ βασιλεῖ ἔφη, « Τίνος ἂν ἄξιος εἴη, ὃς τὴν
 σφετέραν ἀπαρνούμενος βασιλείαν, ἑτέραν ἔλοιτο; »
 Ὁ δὲ, « Θανάτου καὶ τιμωρίας ἐσχάτης. » Πρὸς
 ταῦτα δὴ ἐπάγει Βενιαμὴν, « Ἄρ' οὖν πόσης ἂν
 ἐπαξίας μεταλαχοί τῆς δίκης ἄνθρωπος, τὸν τῶν
 ὄλων μὲν ἀρνούμενος Δεσπότην, καὶ σωτῆρα καὶ
 κηδεμόνα, ἐνὶ δὲ τῶν ὁμοδούλων τὸ σέβας προσάγων,
 καὶ τὴν προσήκουσαν ὀφειλὴν μὴ ἐκέλευε ἀποτινῆς; »
 Ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς βήμασι χλιπεθήνας, Ἰσαριθμοὺς
 καλὰμοὺς τοῖς δακτύλοις τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν
 ἀποξύνων, ἐμπεῖρειν τοῖς δρυξίν ἐκέλευετο. Ὡς δὲ
 παιδιὰν τὴν τσσαυτήν τιμωρίαν τὸν στεφανίτην
 εἴωρα δεχόμενον, κάλαμον ἕτερον παροξύνων, τῷ
 παιδογόνῳ ἐνῆκε μορίῳ ὅν πυκνότερον ἀνέλκων
 καὶ προσωθῶν αὐτοῖς, ἀρῆρτον καὶ ἀφόρητον ἔποιε
 τὴν ἀλγιδόνα. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πυκροτάτην βάσα-
 νον γενναίως διεκαρτέρει, ἑτέραν προσῆγε, δευτέ-
 ρας τὰς προτέρας ἀποδεικνύουσας. Ῥάβδον γὰρ
 παχείαν ἄγειν ἐκέλευε, ὃζους πανταχόθι προβαλλο-
 μένην πυκνοῦς. ταύτην δὲ διὰ τῆς ἔδρας ἐμβάλλειν
 τῷ ἀθλητῇ, ἔπειτα ἐξαιρεῖν τε καὶ ἐνείρειν κατ'
 αὐτῆς μάλα σφοδρότερον. Ἐφ' ἧ μὴ πλέον στέγειν

repulso, fabri filium ex animo tuo ejice. » Atque
 ille exardescens, tunicam illam conscissam abjecit,
 et voce magna: « Si hujus, inquit, gratia me reli-
 gionem longe optimam mutaturum putas, en munus
 tuum tibi, una cum impietate habe. » **477** Rex
 autem tam forti illum animo esse cernens, nudum
 regia exegit. Alius erat Saenes nomine, qui regi
 restitit, neque rerum cunctarum Dominum perne-
 gare voluit. Rex ex famulis illius multo deterrimum
 elegit, potestatemque in mille ministros illi adem-
 ptam, ei attribuit, atque etiam huic illum servire
 jussit, consorte quoque thori et domina isti con-
 juncta. Nam ita demum se persuasurum veritatis
 amatori, ut animum et sententiam suam mutaret,
 existimabat. Verum minime ei consilium succes-
 sit. Non enim in arena, sed in petra mentis illius
 domus fundata fuerat. Benjamin etiam diaconum
 quemdam comprehensum custodiæ mancipavit, in
 qua cum duos exegisset annos, et orator Romanus
 ex causa quodam apud Persam esset, medium se
 is interposuit, ut diaconum vinculis solveretur pe-
 tens. Rex hoc se legato daturum promisit, si modo
 Benjamin se obligaret, se nulli ex Magis, ut Chri-
 stianam susciperet religionem, suasurum esse. Le-
 gatus porro rem eam et quid Persa quæreret, ad
 Benjamein retulit. Atque ille fieri non posse dixit,
 ut luce ea quam copiosam recepisset, non fœneret.
 Quæ enim pœna ei constituta sit, qui talentum
 sibi datum defoderet, aperte admodum divi-
 norum Evangeliorum codicem ostendere. Quam
 rem ignorans rex, liberum eum esse jussit. Et ille
 rursum solitum officium suum fecit, eos qui erro-
 ris caligine detinerentur capiens et ad divinam
 atque intellectualem lucem adducens. Præterit
 annus, et quæ Benjamin agebat, regi indicata sunt:
 qui eum ad se productum, pernegare quem sincere
 prædicaret Dominum jussit. Atque ibi ille ad re-
 gem: « Quidnam, inquit, commereatur, qui impe-
 rium tuum abnegans, ad alium se conferat regem?
 Mortem, rex ait, et supremum supplicium. » Tum
 Benjamin: « Quodnam igitur, intulit, satis dignum
 homo ferat supplicium, qui universitatis hujus
 Domino Servatore et rectore abjurato, non illi
 cultum honoremque debitum, sed ex conservis
 suis uni præstet? » Verbis hisce rex graviter com-
 motus, æqualem cum digitis manuum atque pedum
 calamorum numerum exacui, et unguibus illius
 infligi præcepit. **478** Ut vero athletam corona de-
 corandum, tormentum id perinde atque ludum
 jocumque excipere vidit, calammum alium in cuspi-
 dem acuminatius membro ejus virili immisit:
 quem frequentius subinde infigens atque retrahens
 incredibilem intolerabilemque illi creavit dolorem.
 Postquam autem hoc quoque acerbissimum sup-
 plicium generose pertulit, aliud intulit, quod pri-
 ora illa secundas partes ferre ostendit. Virgam
 enim crassiorem afferre, ex parte omni densos ra-
 morum uncus prætendentem, et in sedem decerta-
 toris injici, ac deinde identidem per eam atrahi

et retrahi jussit. Quem cruciatum cum amplius tollerare non posset, spiritum, fortis ille veritatis propugnator et athleta, reddidit. Infinita vero alia ab audacibus et impiis illis quoque tentata sunt. Quale videlicet et illud est in Jacobo Persa patratum. Is enim cum Christianus antea fuisset, propter intercedentem sibi cum Isidgerde Persarum rege amicitiam, paternam religionem rejecerat. Postquam autem per matrem et conjugem rursus ad fidem Christi admonitus revertit, et eam rem principis agre tulit, acerbam quamdam, et propter novitatem admirandam, post supplicia multa, subivit mortem. Nam ubi articulis et juncturis quibusque, in commoda et apta totius corporis membrorum conformatione, ex manibus, brachiis, pedibus et suris ei resectis, reliquum nihil quam una cum ventre caput solum habuit, quoniam ne tam quidem fidem in Christum abjecit, et id ipsum postremo ferro amputatum est. Minime vero mirandum, si rerum universarum Dominus feritatem illorum sustinuit. Nam et qui Constantini imperium præcesserunt principes, rabiem suam adversus veræ pietatis amatores evomuerunt. In primis vero Diocletianus, omnium gravissimus, ipso augustæ et venerandæ Passionis die ecclesias sub imperio Romano ubique omnes evertit. Et novem elapsis annis, illæ quidem ad priorem florentes redire statum, ac potius et pulchritudinem et amplitudinem multo præstantiorem recepero. Diocletianus autem postremo disperiit, et cum impietate extinctus est. De bellis autem et persecutionibus hisce, ipse vaticinatus est Dominus. Nec id modo, verum etiam Ecclesiæ ipsius invictum et insuperabilem etiam prædixit. **479** Res ipsa hoc testatur. Quodammodo namque pace ipsa nobis bellum utilitatem offert majorem, propterea quod tentationes istæ, ut Ecclesia magis etiam refulgeat, efficiunt. Pax enim molles nos, desides et timidos reddit. Bellum autem, cum animos nostros acuit, tum rebus præsentibus nos affligi non patitur : sed ut eas despiciamus, et fluxa hæc atque caduca pro nihilo habeamus, suadet.

CAPUT XXI.

Ut propter Christianorum persecutionem pace cum Persis fracta, ingens certamen inter Persas et Romanos sit commissum ; cum autem Romani virtute vicissent, simul et bellum et persecutio Christianorum finem habuerit, pace de novo inter Romanos et Persas firmata.

Christiani apud Persas intolerandis, quæ aliæ super alias inducebantur, ærumnis pressi, ad Romanos confugerunt, opeiq̄ eorum petentes, et ne ipsi ita afflicti despicerentur, rogantes. Episcopus Atticus benigne supplices eos suscepit, et ut quantum posset eos adjuvaret propensus fuit : et imperatorem Theodosium pro eis compellans, ad eos vindicandos excitavit. Eo tempore alia quoque acciderunt, ut Romani non mediocriter a Persis affligerentur, propterea quod Romanæ ditionis hominibus qui mercede in aurifodinis opus ibi faciebant, redire inde non permittebatur, et Ro-

δυναμένοι, τὸ πικρῶμα παρεδίδου ὁ γενναῖος τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆς· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα μυρία παρ' ἐκείνων ἐτολμήθη τῶν δυσσεβῶν· ἔποιον ἔητα καὶ Ἰακώβῳ τῷ Πέρσῃ γεγενῆσθαι. Χριστιανὸς γὰρ οὗτος τὸ πρότερον ὢν, διὰ τὴν πρὸς Ἰσοδιγέρδην τὴν Περσῶν βασιλέα φιλίαν, τὴν πατρίαν θρησκείαν ἀποβαλὼν, ἐπέει διὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς γαμετῆς εἰς τὴν πρὸς Χριστὸν πίστιν αὐθις ἀνέβραμεν, χαλεπήναντος δι' αὐτὸ γε τοῦτο τοῦ κρατοῦντος οὐτις, πικράν τινα καὶ ξενίζουσαν μετὰ πολλὰς κολάσεις ὑφίσταται τελευτήν. Κατὰ γὰρ μίαν ἐκάστην τῆς ὀλομελείας τοῦ σώματος ἀρμονίαν ἐμπεθεῖς, ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ βραχιόνων καὶ ποδῶν καὶ κνημῶν, ὡς μόνην αὐτῷ περιλειφθῆναι μετὰ τῆς κοιλίας τὴν κεφαλὴν· ἐπεὶ μὴδ' οὕτως τῆς πρὸς Χριστὸν μετέθετο πίστεως, ξίφει καὶ ταύτην τὸ τελευταῖον ἀφῆρηται. Θαυμάζειν δ' ἤκιστα χρὴ, εἰ τῆς ἐκείνων ὀηριωδίας ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης ἤνεγκετο. Οἱ γὰρ πρὸ τῆς ἀρχῆς Κωνσταντινίου γεγεννημένοι κατὰ τῶν τῆς εὐσεβείας προμάχων ἐλύττησαν. Ὁ δὲ πάντων δεινότετος Διοκλητιανὸς καὶ ἐν τῇ τοῦ σεβαστέου Πάθους ἡμέρᾳ τὰς ἀπανταχοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐκκλησίας κατέλυσεν. Ἐννεὰ δὲ διωδραμόντων ἐτῶν, ἐκείναι μὲν εἰς τὴν προτέραν πάλιν ἤκον κατὰστασιν ἐξανθήσασσι· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ὑπερβολὴν τὸ κάλλος ἐδείξαντο, καὶ τὸ μέγεθος· ἐκεῖνος δ' εἰς τέλος ἐβρόχη, καὶ μετὰ τῆς δυσσεβείας ἐσβέθη. Περὶ δὲ τῶν νυνὶ πολέμων φθάνει προσιπῶν ὁ Δεσπότης· ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐθις ἀήτητον καὶ ἀνάλωτον. Καὶ αὐτὰ δὲ μαρτυρήσει τὰ πράγματα· καὶ γὰρ πως πλεονά τινα ὁ πόλεμος τῆς εἰρήνης ἡμῖν περιποιεῖ τὴν ὠφέλειαν, τῶν πειρασμῶν τούτων ἐπὶ μείζον λάμπειν τὴν Ἐκκλησίαν παρασκευαζόντων. Εἰρήνην μὲν γὰρ ἀβροῦς καὶ δείλους ἡμᾶς ἀπεργάζεται· ὁ δὲ πόλεμος τὸ τε φρόνημα θήγει, καὶ μὴ προστετρῆναι τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ καταφρονεῖν πείθει, καὶ ἐν μηδενὶ ποιεῖσθαι τὰ βέροντά τε καὶ παρατρέχοντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὡς διὰ τὴν πρὸς Χριστιανούς μάχην τῶν πρὸς Πέρσας σπονδῶν λυθειςῶν, μεγάλη μάχη μετὰ τῶν Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἐγένετο. Τῶν δὲ Ῥωμαίων κατὰ κράτος νικησάντων, ἦτε μὴ καὶ ὁ διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν τέλος εἶχε· καὶ πρὸς ἀλλήλους αὐθις Ῥωμαῖοι καὶ Πέρσαι ἐσπένδοτο.

Οἱ δ' ἐν Πέρσις Χριστιανοὶ, τῇ τῶν ἀνοσιπῶν δεινῶν ἐπαγωγῇ πιεζόμενοι, Ῥωμαίοις προσέφευγον, ἐπικουρεῖν δεόμενοι, καὶ μὴ οὕτω φθειρομένους ὑπερρῆν. Ὁ δ' ἐπίσκοπος Ἀττικὸς ἀσμένως τοῖς ἐκείτας προσέειπε, καὶ ὅσα τὰ εἰς δύναμιν ἐπαύειν πρόθυμος ἦν· καὶ αὐτίκα βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τοῖς ὑπὲρ ἐκείνων λόγους προσῆγε, καὶ εἰς ἄμυναν ἀντιβέβηκε. Κατ' ἐκείνο δὲ καιροῦ συνέβαινε καὶ ἄλλο τι πῶς οὐ μέτρια λυπεῖσθαι Ῥωμαίους πρὸς Πέρσας· ὅτι περ τοῖς ἐπὶ μισθῷ παραγενομένοις χρυσορρύχτας Ῥωμαίους ἐκεῖσε ὀπίσω ἵνα Πέρσαι οὐκ εἰδῶν· ἐπὶ δὲ καὶ ὡς τὰ τῶν ἐμπόρων Ῥωμαίων φορτία διήρ-

πασαν. Συνεκρίτει τούτων τῆ λύπη ταύτη καὶ ἡ πρὸς Α τῆ Κωνσταντινίου τῶν ἐκέισε Χριστιανῶν καταφυγῆ· καὶ εἰς μάχην τὸ ἔργον ἐχώρει. Ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, πρέσβεις πέμπων, τοὺς πρόσφυγας Ῥωμαίων ἦται· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐδ' αὖτως δίδουσι ἐβούλοντο, οὐ μόνον δτι οὐκ ἐπέβουλον ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπὲρ τῆς σφῶν θρησκείας πάντα δρῶν ἔτοιμοι ἦσαν, ἢ τοὺς τῆς Ἰσῆς πίστειω κρινωνοῦντας ὑπερβῶν. Καὶ δὴ τῶν σπονδῶν λυθισῶν, μάχη δεινὴ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἤρτο· περὶ ἧς βραχεῖ διαλαθεῖν ἄμεινον ἤγηται. Ἀρδαβούριος μὲν γὰρ ἐκεῖνος ἐκ βασιλείων σταλεὶς στρατηγός, σὺν οὐ πολλῇ δυνάμει, διὰ τῆς Ἀρμενίων εἰς τὴν Περσῶν εἰσβαλῶν, μίαν τῶν ἐκεῖνης ἐπαρχιῶν (Ἀζαζηνή καλεῖται) ἐπόρθει· ὧ ἀντιπράττειν ἐκ τοῦ Περσῶν ἡγουμένου Ναρσαῖος ἕτερος στρατηγός ἀντεπέμπετο, βαρεῖαν ἐπαγόμενος δύναν. Συμβαλῶν δ' ἐκεῖνῳ καὶ σὺν ἡττῇ λαμπρᾷ φυγῇ χρησάμενος, ἀντιστρέφας διὰ Μεσοποταμίας, ἀφυλάκτῳ ἔγνω ἀθρόον ἐπιβρῦναι τῇ Ῥωμαίων γῆ, καὶ οὕτω τὴν ἤρτην ἀνακαλέσασθαι· οὐ μὴν Ἀρδαβουρίῳ λαθεῖν εἶχεν ἂν Ναρσῆς ἐβούλευετο. Ὅσον οὖν εἶχε τάχους, τὴν Ἀζαζηνὴν ἐσχάτως πορθήσας, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἤλασεν. Ἐκεῖνος δὲ πολυπλασίω τὴν δύνανμιν ἐπισωρεύσας, ὅμως τοῖς ὀρίοις Ῥωμαίων οὐκ ἴσχυσεν ἐμβαλεῖν. Φθάσας δ' ὁμοῦς τὴν Νισιδίαν, ἢ δὴ πόλις μεθόριον ἐστὶ Περσῶν καὶ Ῥωμαίων, Πέρσαις δ' ὁμοῦς ὑποκειμένη, πέμφας ἐκεῖθεν Ἀρδαβουρίῳ ἐσήμαινεν ἐπὶ συνθήκαις τὸν πόλεμον γίνεσθαι, τόπον καὶ ἡμέραν ὀρίσας, ὀπνηίκα συρβᾶ γῆναι τὴν μάχην χρεῶν. Ὁ δὲ τοῖς πρέσβεσιν Ναρσαῖῳ εἰπεῖν ἐκέλευεν· Ὅχι δτε σὺ βούλει πολεμητέα εἶναι Ῥωμαίοις, ἀλλ' ὀπότεν ἐκείνοις εὖ ἔχειν δοκοῖ. Μεγάλῃ δ' οὖν δυνάμει προσθαλεῖν Πέρσῃν οἰόμενος, Θεῷ τὴν τοῦ πολέμου ἐλπίδα πᾶσαν ἀκριβῶς ἀνετίθει μεγίστην καὶ αὐτὸς δύνανμιν κπρεσκευασμένος. Ἄλλ' ὅπως τῆς θείας ἡμοίωρησεν ἀγωγῆς ἐκεῖνον πιστεύσας, ἐντεῦθεν κατάδηλον ἦν. Ἐν μεγίστῃ ἀγωνίᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καθισταμένων, ἀμφιβαλλόντων ποτέρῳ τῶν μερῶν ἡ νίκη ἐπιγελάσοι, ἄγγελοι θεοὶ τισὶ περὶ Βιθυνίαν ὀφθίντες, κατὰ τινα χρεῖαν τῇ Κωνσταντινίου ἐπιδημοῦσι, λέγειν ἐκέλευον, εὐχῇ μάλα προσκεῖσθαι καὶ θάρρος ἔχειν σπερβῶν, καὶ πιστεῦειν Θεῷ ὡς ἡ νίκη Ῥωμαίων ἐσται. Προσετίθεσάν γε μὴν, ὡς καὶ αὐτοὶ βραβεύται πεμφθεῖν ἐκεῖθεν τῆς νίκης, καὶ Ῥωμαίοις τὰ μάλιστα συναρῆγοντες. Ὁ δὲ καὶ εἰς ὧτα ἔλθον, οὐ μόνον τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐθάδρουνεν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν φρονήματα μᾶλλον ἐπέβρῶσεν. Ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς Ἀρμενίων εἰς Μεσοποταμίαν μετεχώρει ὁ πόλεμος, Ῥωμαῖοι κατακλείστους ποιησάμενοι τοὺς περὶ Νισιδίαν πόλιν, ἐπολιόρχουν, πύργους ξυλίνους ἐσκευασμένοι, οἱ τροχοῖς τισὶν ἐκ μηχανῆς βαδίζοντες, τοῖς τεύχεσιν ἤγοντο· καὶ τῇ μακρᾷ τοιχομαχίᾳ πολλοὺς τῶν ἀνωθεν ἀμυνομένων ἤπᾶνίζον. Ὁ δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Βαράνης πεπορθῆσθαι μὲν

manorum mercatorum merces diripiebantur. Ad quas injurias Christianorum in urbem Constantinopolitanam accessit perfugium. Et res in bellum evasit. Persa namque, legatione missa, perfugas sibi dedi a Romanis petiit. Romani autem id facere noluerunt, non modo quod illos tanquam supplices et precatores servare vulerint, sed etiam quod pro religione sua facere quidvis et pati potius parati fuerint, quam ut eos quibuscum communem fidem haberent, despicerent. Proinde pace soluta, bellum grave inter Romanos et Persas est ortum : quod paucis perstringere commodius esse visum est. Ardaburius ille ex imperiali aula cum non ita multis copiis missus dux, per Armeniam in Persidem excurrit, et provinciam ejus quosdam Azazenem vocatam vastavit. Adversus quem a rege Persarum dux alius Narses venit, ingentem secum ducens exercitum. Hic commissa cum Ardaburio pugna, cum ingenti suorum clade victus in fugam se dedit. Ex qua conversus, per Mesopotamiam Romanorum dittonem, presidio omni vacuam invadere, et sic acceptæ cladis ignominiam abolere statuit. **480** Verum consilium quod Narses ceperat, Ardaburium latere non potuit : qui quam maxima potuit celeritate, regione Azazena summe vastata, et ipse Mesopotamiam petiit. Narses quamvis varii generis copias coacervasset, ingredi tamen Romanorum fines ausus non fuit. E Nisibi autem civitate, quæ in finibus Persarum et Romanorum sita est, Persis tamen subjecta, hominibus certis ad Ardaburium missis, de conditionibus pugnae committendæ, loco et die constituto, certiore eum fecit. Cui ille renuntiare jussit : Romanos, non quando ille vellet, sed quo tempore ipsis commodum visum esset, prælium facturos. Et cum Persam magnis viribus copias suas invasurum putaret, spe belli omni summopere in Deum collocata, maximas et ipse vires contraxit. Sed enim divino auxilio, quo maxime fidebat, adjutum eum esse, inde satis constat. In urbe Constantinopolitana, in anxia sollicitudine cum cives essent, et addubitarent cuinam parti victoria arrisura esset, angeli Dei quibusdam in Bithynia, propter negotium certum Constantinopolim petentibus apparuere, eosque ibi annuntiare jussere, ut illi precautioni admodum incumbere, et animum fortem obtinerent, ac Deo crederent, victoriam Romanorum fore (1); illud insuper addentes, indices ipsos inde et nuntios victoriae, qui Romanis presentem maxime opem ferant, a Deo missos esse. Quæ res ubi ad aures hominum pervenit, non modo civibus ipsis animum addidit, sed etiam militum fortitudinem confirmavit. Itaque ubi bellum, sicuti dictum est, ex Armenia in Mesopotamiam translatum est, Romani eos qui in urbe Nisibi clausi atque circumvallati erant, obsidione prementes, tur-

(1) Socrat. lib. vii, cap. 18.

res ligneas fecerunt, quæ rotis quibusdam et machinis provolutæ, mœnibus admovebantur : et ex eis longiore, pro muro, pugna commissa, multi e superiore loco urbem propugnantes cædebantur. Varanes autem Persarum rex ubi Azazenam regionem excisam, et suos Nisibi incluses muralium tormentorum vi affligi cognovit, copiis quas tum paratas habebat omnibus, fortunam belli experiri aggressus est. Cum vero Romanorum virtutem metueret, Saracenorum auxiliis usus est, quos Alamundarus vir fortis et bellicosus duxit : **481** qui cum multa eorum millia (1) secum adduxisset, bono animo regem Persarum esse jussit, quamprimum se primo conflictu Romanos superaturum, atque ipsi una cum magna Syrorum urbe Antiochia subjecturum esse, dicens. Hæc ille quidem jactabat, sed verba ejus minime ad exitum pervenere. Quibus namque rex fidebat, Saraceni præter rationem terrore correpti, et per imaginationem se a maximis Romanorum copiis circumdatus propelli opinati, atque in magnum tumultum conjecti, ita ut neque quid faciendum esset, scient, una cum armis in Euphratem ansem se præcipitarunt. Opinio sane obtinet, centum ibi virorum millia periisse. Atque hoc sic quidem accidit. Romani vero, qui excitatis expugnatoriis urbium machinis Nisibim obsidebant, cum audissent, Persam magnam elephantorum multitudinem adducere, et ea de causa metu consternati essent, machinis eis omnibus igne consumptis, ad loca sua sunt reversi. Cæterum quot postea prælia sint commissa, et quomodo alius Romanorum dux Areobindus singulari certamine eum qui apud Persas omnium fortissimus habitus est, interemerit : et quomodo Ardaburius septem Persarum ductores insidiis exceptos trucidarit ; adhæc ut Vitianus, alius Theodosii dux, reliquias Saracenorum optime exstinxerit, prætermittendum esse censeo, ne longius extra propositum digrediar. Imperator Theodosius res in eo bello gestas, Palladio quodam cursore celeri usus, quamprimum cognovit. Vir is cum corpore robustus, tum animo adamantinus fuit : qui tanta celeritate equo insidens vectus est, ut diebus tribus in fines, qui medii inter Persas et Romanos sunt, pervenerit, totidemque postea diebus Constantinopolim reversus sit. Ob eam vero celeritatem, non ad Persarum fines tantum, sed ad reliquas etiam orbis partes, quo eum imperator misit, expeditissime pervolavit. Quapropter aliquando ex præclaris viris quidam, celeritatem ejus admiratus dixit : Virum eum tam amplam Romani imperii ditionem, angustam expedita celeritate sua reddidisse. Ad hanc etiam Persarum rex obstupuit, quod legatione fungens, multorum dierum iter tam celeriter perficeret. **482** Hæc de Palladio. Theodosius imperator Constantinopoli degens, ubi Romanorum divinitus

την Ἀζαζηνῶν χώραν μαθῶν, καὶ τοῦ ἀνὰ τὴν Νίσιβιν εἰρχθέντας συνέχεσθαι ἤδη τῇ βίᾳ τῶν ἐλεπόλεων, τῇ προσοῦσῃ πάσῃ δυνάμει ἀποπειρῆσθαι παρεσκευάζετο· τὴν δὲ Ῥωμαίων δυνάμιν ὑποδειλιάσας, συμμάχοις Σαρακηνοῖς ἐχρήτη, ὡν Ἀλαμουੰδαρος ἠγεῖτο, ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀρείκῃς τὰ πολέμια· ὃς πολλὰς μυριάδας Σαρακηνῶν ἐπαγόμενος, θαρρῆν παρηγγύα τῷ Περσῶν βασιλεῖ· μὴ γὰρ πολὺ διελθεῖν, καὶ Ῥωμαίους μὲν πρώτη προσβολῇ παραστήσεσθαι, καὶ ὑπ' αὐτῷ ποιεῖν καὶ τὴν παρὰ Σύροις μεγάλῃν πόλιν τὴν Ἀντιόχου. Ταῦθ' ὁ μὲν ἔλεγεν· ἤκιστα δὲ καὶ εἰς τέλος ἐκείνῳ ὁ λόγος ἤρχετο. Οἱ γὰρ ἐφ' οἷς θορῶν ἤτε, Σαρακηνοὶ ἀλογον δέος εἰσδεδεγμένοι, καὶ φαντασίᾳ ληθύνοντες μεγίστη πρὸς Ῥωμαίων δυνάμει περιελαύνοσθαι, καὶ ἐν ταραχῇ καταστάντες μεγάλην, μῆτε δρᾶν, μῆδ' ὅπως φυγῇ χρῆσασθαι ἔχοντες, αὐτοῖς ὅπλοις παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην ἐνέβαλον ἐκ τούτους. Καὶ γε λόγος περὶ δέκα μυριάδας ἀνδρῶν ἐκεῖσε διαφραγῆναι. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον συνέβαινεν. Οἱ ἔξ περι Νίσιβιν τὰς ἐλεπόλεις ἰστώντες Ῥωμαῖοι, πυθόμενοι ὡς ὁ Πέρσης ἐλεφάντων πολὺ τι πλῆθος ἐπάγοιτο, καὶ τῷ δέει παγέντες ἀπίσας τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς πυρὶ δεδωκότες, πρὸς τοὺς οἰκείους τόπους ἀνέστρεπον. Ἄλλ' ὅπως μὲν ἔπειτα συμβολαὶ τῷ μετὰ ταῦτα συνέβησαν, ὅπως τε ὁ Ῥωμαίων ἕτερος στρατηγὸς Ἀρεόβινδος, μονομαχίᾳ τὸν παρὰ Πέρσαις ἀνέτε νομιζόμενον γενναϊώτατον, ἔτι δὲ καὶ ὡς Ἀρδαβούριος τοὺς ἐπὶ τῶν Περσῶν στρατηγούς δι' ἐνέδρας ἐλὼν ἀνέπε, πρὸς δὲ δὴ τούτοις, καὶ ὡς Βιτιανὸς ἄλλος Θεοδοσίου στρατηγὸς ἀρίστῳ τρόπῳ τοὺς ἐπιλοίπους διέφθειρε τῶν Σαρακηνῶν, παρήσειν δοκῶ μοι, ἵνα μὴ τοῦ προκαίμενου ἐκτὸς γένωμαι· ὅσα μὲντοι τῷ πολέμῳ ἐγένετο, θάπτον ἐγνωρίζε βασιλεῖς, Παλλαδίῳ τινὶ ταχυδρόμῳ χρώμενος, ἀνδρὶ γενναίῳ μὲν τὸ σῶμα, ἀδαμαντίνῳ δὲ καὶ ψυχῇ· ὃς εἰς τόσον μεθ' ἱκπο ἐλαύνων ἐφέρετο, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις ταχὺ καταλαμβάνειν τοὺς δροῦς, οἱ μεταξὺ Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἦσαν· ἔπειτα δὲ Ἰσαρίθμους ἀναλίσκοντα πάλιν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινίου ὑποστρέφειν. Τῇ δὲ ταχυετῇ χρώμενος οὐ μόνον εἰς Περσῶν ὄρια, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς οἰκουμένης τμήματα, ταχέως διέπτατο, ὅπου δ' ἂν ὁ κρατῶν ἐξαπέστελλεν· ὡς καὶ ποτὲ τινὰ τῶν ἐλλογίμων σφόδρα τὸ τάχος θαυμάζοντα περὶ αὐτοῦ φάναι, ὡς· Ὁ ἀνὴρ οὗτος μεγάλην οὔσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν σμικρὰν τῇ ταχυετῇ ἀπέδειξεν· ὃν δὲ καὶ Περσῶν βασιλεὺς ἐξεπλήττετο, πολλῶν ἡμερῶν θάπτον τῷ προσθεῦεν ἀνύοντα. Καὶ περὶ μὲν Παλλαδίου τοσαῦτα. Βασιλεὺς δὲ Θεόδωστος τῇ Κωνσταντινίου διατρίβων, καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ Ῥωμαίοις ἐπιγενομένην νίκην εἰδὼς, οὕτω καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἦν, ὡς καίπερ εὐτυχῶς πραξάντων Ῥωμαίων, ὁμῶς καὶ οὕτως εἰρηνικὰ φρονεῖν καὶ σπένδουσαι βούλεσθαι. Καὶ ὅθι τὸν στρατηλάτην Ἠλίωνα πέμψας, ὃ διὰ περιφανοῦς ἦγε τιμῆς, εἰρήνην πρᾶττειν πρὸς Πέρσας ἐνεκελεύετο. Καὶ ὃς τὴν Μεσοπο-

(1) Μυριάδας Socr.

ταμίαν καταλαβών, ὅπου δὴ Ῥωμαῖοι βαθεῖαν ἀφρον ὀρύττοντες οὐκείαν φυλακὴν ἐποιοῦντο, Μαξιμίον ἀνδρα ἐλλόγιμον ἐπεμπε τὴν εἰρήνην πραγματευσόμενον. Ἐπίσης δὲ Ἀρδαβουρίῳ τῆς καθέδρα· μετείχε· καὶ πρὸς τὸν Περσῶν βασιλεῖα γενόμενος, παρὰ τῶν στρατηγῶν σταλῆναι, οὐ μὴν παρὰ τοῦ βασιλέως ἔλεγε· μηδὲ γὰρ ἐγνωσθαι τυτονί τὴν πόλεμον βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ γνωσθέντα ἐν οὐδενὶ νομίζεσθαι. Τοῦ δὲ Βαράνου τὴν πρεσβείαν εἰσδεχομένου· λιμῶ γὰρ πλείετω ἢ στρατιὰ ἐπιέζετο, οἱ παρ' ἐκείνων κεκλημένοι Ἀθάνατοι (ἀριθμὸς δὲ οὗτος μυρίων ἐκλεκτῶν μάλα καὶ γενναίων ἀνδρῶν) προσιόντες, μὴ πρότερον καταδέχεσθαι τὴν εἰρήνην βασιλεῖ ἔλεγον, πρὶν ἂν Ῥωμαῖοι ἀφυλάκτως ἔχουσιν ἐπεισπέσωσιν. Οἱ δὲ καὶ παραπεισθεὶς βασιλεὺς, Περσῶν τὸν μὲν πρέσβυν ἐν ἀπορρήτῳ κατακλείσας ἐφύλαττε· τοὺς δ' Ἀθανάτους ἐκείνους, λόγον ἐποίησε Ῥωμαῖοις· οἱ καὶ εἰς δύο γενόμενοι τάγματα, μέσον περικλείειν ἐπειρώντο· Ἰραν οὐκ ἐλαχίστην Ῥωμαίων τινά. Ῥωμαῖοι δὲ πρὸς μὲν θάτερον, ὃ δὴ καὶ ἑώρων, πρὸς ἐκεῖνο καὶ οὗτοι παρεσκευάζοντο· οὕτω γὰρ θάτερον εἶδον· ἐξαπίνης γὰρ ἔδραμεν· ἤδη δὲ συρρήγυσθαι μελλόντων τῶν στρατευμάτων, πρὸς ἄλληλα Θεοῦ προνοίᾳ τὴν στρατὸς Ῥωμαίων ἕτερος ἐκτενος γυλόφου προῦφαίνετο, Προκοπίῳ τῷ στρατηλάτῃ ἀγόμενος· ὃς ἐν κινδύνῳ ἀπειλημένους τοὺς ὁμοφύλους ἰδὼν, τοῖς Πέρσαις ἐπιθέμενος, κατὰ νότου ἐχώρει. Καὶ οἱ πρὸ βραχείας μεσολαβεῖν μέλλοντες μεσολαβοῦνται Ῥωμαῖοις. Καὶ κτείναντες ἅπαντας, ἐκεῖθεν πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπιόντας ἐτρέπησαν. Ἐπίσης δὲ κάκεινους τοῖς ἀκοντίοις διέφθειραν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ παρὰ Πέρσαις Ἀθάνατοι θνητοὶ πάντες ἐξαπίνης ἐδείχθησαν, αὐτοῦ Χριστοῦ τὴν δίκην Πέρσαις εἰσπραξαμένου· οἷς οὐκ ἐλαχίστους τῶν ἐκείνου θεραπευτῶν εὐσεβεῖα διενεγκόντας πικρῶς τοῦ ζῆν ὑπέξηγαγον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Περσῶν οὕτω δυστυχῆσας προσεποιεῖτο μὲν μηδὲν εἰδέναι τῶν γενομένων, καὶ τὸν πρέσβυν λύσας, τὴν πρεσβείαν προσίετο ἐπειπῶν· Οὐ Ῥωμαῖοις χαριζόμενος τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι, ἀλλὰ σοὶ γε πάντων περιόντι φρονήσει τὴν χάριν ταύτην εἰδώς. Ὁ μὲν οὖν Περσικὸς πόλεμος διὰ τοὺς κινήθοντας ἐκέισε Χριστιανικοὺς διωγμοὺς· τὴν ἀρχὴν εἰληφῶς, τότε δὴ καὶ τέλος ἐλάμβανεν· ἐπὶ δὲ τῷ πολέμῳ καὶ ὁ διωγμὸς καταπαύετο.

(1) Ἀθάνατοι, hoc est, immortales. lectissimi decies mille Persarum viri, quos Xerxes Darii habuit. Hos sub Theodosio Ardaburius concidit atque exstinxit. (Suid.) — Proximi ibant, quos Persæ Immortales vocant, ad decem millia. Cultus

A concessam victoriam rescivit, tam bonus honestusque fuit, ut etiam secundis rebus suis, pacis tamen consilia caperet, et cum hostibus fœdus inire vellet. Helionem igitur ducem illustri præditum dignitate, ad pacem cum Persis faciendam misit. Atque is postquam in Mesopotamiam pervenit, ubi Romani fossam altam, quæ præsidio eis esset, duxerant, Maximinum, virum præclarum, et ejusdem cum Ardaburio dignitatis, qui de pace ageret, ad Persam legavit. Maximinus apud regem se a ducibus, non ab imperatore ipso missum esse dixit: illum enim bellum hoc nescire; atque etiam ut id maxime sciret, parvi tamen facere. Porro Varane legationem eam recipiente, quod fame maxima exercitus ejus premeretur, qui apud eum B Immortales (1) vocantur (decem millium numerum ii, delectorum admodum et fortium virorum, complent) eum adiere: et ne prius pacem susciperet, quam impetum in Romanos parum cautos ipsi fecissent, admonuere. Quibus rex obsecutus, oratorem quidem in abdito loco clausum asservavit: Immortales autem illos insidias Romanis struere jussit. Qui bifariam divisi, in medio partem quamdam Romani exercitus non minimam, circumventam concludere voluerunt. Romani ad turmam hostium eam, quam conspexerant, conversi ferebantur. Nondum enim alteram, quæ de repente procurrerat, videbant. Et jam inter se acies concurrebant, cum Dei providentia, aliæ Romanorum copiæ ex colle quopiam prospicientes apparuere, Procopii ducis signa sequentes, qui cives suos in discrimen coniectos videns, contra Persas duxit, eosque a tergo aggressus est. Ita factum, ut qui paulo ante intercipere Romanos voluerint, ipsi ab illis sint circumventi. Nostri omnibus illis occisis, ad eos inde qui ex insidiis prodibant, conversi, itidem illos quoque jaculis confecerunt. Ad hunc igitur modum qui apud Persas sunt Immortales, subito mortales omnes esse comperti sunt, ipso a Persis pœnas sumente Christo, propterea quod plurimos ejus cultores insigni pietate præstantes, acerba morte multarint. 483 Rex autem Persarum clade ea accepta, nihil se earum rerum scire assimilavit, et oratore D et custodia emisso, legationem recepit: pacem se non ut Romanis gratificaretur, sed oratori ipsi proumplecti testatus. Porro bellum Persicum, quod motas sumpsit, finem tum habuit. Cum ipso autem

opulentiā barbaræ non alios magis honestabat. Illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas gemmis etiam adornatas. (Q. Curtius.)

CAPUT XXII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

De Acacio Amidensi episcopo, ut is ex sacris Ecclesiae vasis nummis factis, Persarum captivos redimens, domum eos remisit: quæ res magnæ Persis fuit admirationi.

Erat autem in civitate Amidensi episcopus Acacius nomine, quem tum facinus pulchrum illustriorem omnibus atque clariorem reddidit. Cum enim exercitus Romanus Azazena regione vastata, supra septem millia Persarum cepissent, eosque nullo modo Persæ redimere vellent, atque illi fame paulatim afflicti interirent, eaque res non parum molestiæ regi afferret; Acacius ea cognita, non ita prætermittendam censuit, sed qui sub eo erat, clero coacto: « Deus, inquit, noster, filioli, neque discis indiget, neque pocula curat. Egestati enim minime obnoxius, non edit, neque bibit. Cum igitur multa sint ecclesiæ ejus donaria, aurea quidem plurima, multa etiam argentea, quæ benignitate et liberalitate eorum qui se ad eam contulerunt, paravit, utendum eis censeo ad Persas captivos redimendos, et famelicos alendos (1). » Hæc atque alia huiusmodi locutus, statim divina illa donaria conflagavit, atque ex eis æstimationem militibus quæ eis visa fuerat, persolvit, et captivos recepit: deinde alimentis eos abunde refectos, viatico etiam prosecutus, ad regem suum misit. Id episcopi factum, plurimum Persarum regem ad consternationem adiecit: **484** quod Romanis utrumque hoc studio esset, ut simul et bello et benefactis egregie vincerent. Dicitur vero, Persam etiam desiderium cepisse viri ejus videndi, ut ejus et conspectum frueretur, et colloquio dignaretur. Idque sic imperatoris Theodosii jussu factum esse, fama obtinet. Victoriæ hanc tantam postquam Deus concessit, quicumque eo tempore eruditione pollebant, libros in laudem imperatoris publice conscripserunt, eique obtulerunt: alii quidem, ut eloquentiæ vim quam longo collegissent tempore, ostenderent: alii autem, ut se in notitiam illius insinuarent, atque alii item causam aliam prætententes. Eadem porro illi virtutis ornamenta testimoniis suis imperatori tribuerunt, quæ et nos de eo supra commemoravimus, ex plurimis pauca saltem breviter perstringentes. Non solum autem hoc, qui in arte dicendi studium posuerant fecere, sed et ipsa Augusta imperatoris conjux, heroico versu poemata marito et principi suo composuit. Erat enim præclara admodum, et docta. Quandoquidem vero ejus memini, opportune hoc loco me expositurum puto, quæ ea, et unde fuerit: et quomodo præ aliis quæ in communionem connubii imperatoris Theodosii veniret, delecta sit. Res sic habet.

(1) Si necessitas fuerit in redemptione captivorum, tunc et venditionem sacratissimorum atque canonicorum vasorum vel vestium, cæterorumque honorariorum quæ ad divinam religionem necesse saria

Περὶ Ἀκακίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀμίδης, ὡς τὰ ἰσρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς κέρμα κόψας, τοῖς Περσῶν αἰχμαλώτους πριάμενος, ἀπέλυσε τὸν οὐκ ἐπὶ ἔργον εἰς ταῦτα μέγα τοὺς Πέρσας ἤγαγε.

Ἦν δὲ τις ἐν Ἀμίδῃ τῇ πόλει ἐπίσκοπος Ἀκάκιος ὄνομα· ὃν τηνικαῦτα πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον τοῖς πᾶσι μᾶλλον ἐποίησε καὶ περιδόητον. Ἐπεὶ γὰρ ἐ τῶν Ῥωμαίων στρατῶς τὴν Ἀζαζηνήν πορρήξαντες, καὶ ὑπὲρ ἑπτακισχιλίου Περσῶν αἰχμαλώτους συσχόντες, κατ' οὐδένα τρόπον ἀπιδέσθαι τῷ Πέρσῃ ἤροῦντο, λιμῶ δ' ἐξετρίβοντο κατ' ὀλίγον διαφθειρόμενοι (τοῦτο δὲ οὐ μέτριον ἐνείη τῷ βασιλεῖ Περσῶν ἄχθος)· ὁ Ἀκάκιος ταῦτα ἀναμαθὼν, οὐ παρέδραμε τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τὸν ὑπ' αὐτῷ ταπείνομενον ἀθροίσας, « Ὁ Θεὸς, ὦ τέκνα, φησὶν, ὃ ἡμέτερος οὕτε δίσκων ἐν χρεῖα ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ ποτηρίων αὐτῷ φροντίς· ἀπροσδεῆς γὰρ ὢν, οὕτ' ἐσθίει, καὶ τῆς ὑγρᾶς ἐλεύθερός ἐστι πόντος. Πολλῶν τοίνυν προσόντων κειμηλίων τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, χρυσοῦ μὲν πλεῖστα, πολλὰ δὲ καὶ ἀργύρου πεποιημένα, ἃ δὴ καὶ ἐκτέησατο εὐνοίᾳ καὶ προσεγγῆ τῶν προσηκόντων αὐτῷ, χρῆναι νομίζω τοῖς τοῖς αἰχμαλώτους Περσῶν ῥύεσθαι καὶ διατρέφειν πεινῶντας. » Ταῦτα δὴ ἐπειπὼν, καὶ πρὸς τοὺς τοῦτους ἄλλα τε παραπλήσια, χωνεῖα μὲν εὐθύς ἐδίδου τὰ θεῖα ἐκεῖνα κειμήλια· ἐξ ἐκεῖνων δὲ τιμήματα ἰοικῶτα τοῖς στρατιώταις προσῆγες, καὶ τοῖς αἰχμαλώτους ἐλάμβανεν. Ἐπειτα διατρέφων ἀρχόντως, ἐφοδοῖς ἐδεξιούτο· καὶ ἐς τὸν οἰκεῖον βασιλέα Γοράνην ἀπέπεμπεν. Ἦ δὴ πρᾶξις τοῦ ἐπισκόπου ἐπιπλεῖστον ἐκπαγῆναι τὸν Περσῶν βασιλέα ἐποίησε ὅτι περ ἀμφότερα Ῥωμαῖοι ἐσπούδαται, τῷ τε πολέμῳ, καὶ τῷ εὖ ποιεῖν κατακράτος νικᾶν. Φασι δὲ καὶ ὡς εἰς ἐπιθυμίαν ἦκεν ὁ Πέρσης καὶ κατ' ἄψιν ἐντυχεῖν τῷ ἀνδρὶ, ὥστε καὶ εἰδούς ἐπαπολαῦσαι, καὶ ὁμιλίας ἀξιοῦσθαι. Καί γε τοῦτο λόγος· ἔχει γενέσθαι βασιλέως προστάξαντος. Τοιαύτης δὲ τῆς ἐκ Θεοῦ νίκης πρυτανευθείσης, ὅσοι τήνικαῦτα λόγοις ἀνοῦντες, δημοσίᾳ τοὺς αἰνετηρίους τῶν λόγων βασιλεῖ ἔγραφον παρίοντες· ὁ μὲν ἦν ἐκ πολλοῦ συνυθροισαίε λόγων δύναμιν ἐπιδειγμένος, ὁ δὲ γνώριμος ἐκεῖνῳ καταστήναι βουλόμενος, καὶ ἄλλοι δ' ἄλλην προβαλλόμενος τὴν αἰτίαν. Ἐκεῖνα δὲ τῶν κλιῶν προσημαρτύρου τῷ βασιλεῖ, ἃ καὶ ἡμεῖς ἀθρόα περιεῖληφαμεν ἀνωθεν, ὀλίγα ἐκ πάντων πολλῶν συντόμως διεξελθόντες. Οὐ μόνον δὲ οἱ περὶ λόγου· ἐσχολακότες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βασιλὶς καὶ γαμετὴ τοῦ κρατούντος ἐν ἠρωτικῷ μέτρῳ ποιήματα τῷ ἀνδρὶ καὶ βασιλεῖ ἔγραφον. Ἦν γὰρ μάλα ἐλλόγιμος. Ἐπεὶ δὲ ταύτης ἐμνήσθη, εἰς καιρὸν ἀν' ὁκῶ μοι διεξελθεῖν, τίς τε ἦν αὕτη, καὶ ὅθεν, καὶ ὅπως τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ εἰς κοινωνίαν γάμου τῶν ἄλλων ἐκρίθη. Ἐχει δὲ οὕτω.

sunt, et hypothecam et pignorationes fieri concedimus. Quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque vasis vel vestimentis præferri. L. Sacerdotis. C. De sacro anct. Eccles.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

A

Περὶ τῆς βασιλίδος Εὐδοκίας, τῆς καὶ Ἀθηναίδος, ὅσα καὶ ὄθεν ἦν· καὶ ὅπως εἰς γάμον κοινωρίαν τῷ βασιλεὶ Θεοδοσίῳ συνήχθη· καὶ ὡς ὑπέσχετο εἰς Ἱεροσόλυμα διαβῆναι· καὶ περὶ τοῦ μῆλου· καὶ ἄλλων γεγενημένων αὐτῇ.

Πουλχερία ἡ βασιλὶς φιλόκαλός τις οὖσα, ἤδη τῷ βασιλεὶ πρὸς ἡλικίαν γενομένη, διεσκοπεῖτο, πῶς ἂν καὶ γυναικί προσηκούσῃ τοῦτον συνάψει· καὶ τὰς ἐκάστου γένους ἐφυλοκρίνει θυγατέρας, καὶ ὅσαι δὴ ἐξ ἔθνων κάλλει καὶ πλοῦτι καὶ τοῖς λοιποῖς τὸ διαδόητον εἶχον. Οὕτω δ' ἐχούσῃ ταύτῃ συμβῶν οὕτω· καὶ γυνὴ τις Ἀθηναῖς ὄνομα, παρθένος ἔτι οὖσα, ἐξ Ἀθηνῶν ἦκει τῇ βασιλίδι· ἥτις δὴ Λεοντίου μὲν ἦν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ, εὐφυῆς δ' εἰς ἄκρον οὖσα, διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων ὑπὸ τῷ πατρὶ παιδευθεῖσα, οὐ μόνον Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαϊκῶν, καὶ τσαυτῆς φιλοσοφίας πεπειραταί, πρακτικῆς τε ἅμα καὶ θεωρητικῆς, καὶ ὅση τις ἔστι περὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις καὶ ἀντιθέσεις, ὅτην οὐδεὶς ἕτερος ἐκλήρωσατο. Ἀστρονομίας δὲ καὶ γεωμετρίας καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας τοσοῦτον ἔσχεν, ὅσον οὐδεὶς τῶν κατ' αὐτὴν ἕτερος. Οὕτω δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀχθεῖσαν, ἐπεὶ τελευτᾷν ἐκεῖνος ἐμελλε, τοὺς ἐκεῖνου παῖδας Οὐαλέριον καὶ Ἀέτιον κληρονόμους τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατελίμπανε. Ταύτην δ' ἀπὸ κληρονόμοις, λέγων ἀρκεῖν αὐτῇ τὴν τύχην καὶ τὴν ἐνοῦσαν χάριν ἐκ τῆς παιδείσεως. Ἐν στενῷ δὲ κομιδῇ γενομένη Πουλχερία προσῆει τῇ βασιλίδι, καταδομένη τῆς ἀδικίας τῶν ἀδελφῶν. Ἡ δὲ βασιλίςσα τὴν τε σύνεσιν καὶ τὸ κάλλος, ἔτι δὲ καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ὡς εἰπεῖν δεξιὸν τῆς κόρης καταμανθάνουσα, ἐβουλεύσατο τὰ δελφῷ συνοικεῖν. Καὶ δὴ τὰ Χριστιανῶν πείσασα ἀνελθεῖναι, Ἀττικῶν τὸν ἐπίσκοπον μετεστέλλετο· καὶ ἐν τῷ προειρημένῳ σηκῷ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος τοῦ θείου βαπτίσματος ἀζιώσασα, καὶ θυγατέρα οικεῖαν ἐαυτῇ ἐκ τε τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ ἄλλοις τρόποις πολλοῖς ἀναδείξασα, εἰς γυναῖκα ἐδίδου τῷ ἀδελφῷ, Εὐδοκίαν ἐξ Ἀθηναῖδος μετονομάσασα. Αὐτὴ δὲ καὶ παῖδα Εὐδοξίαν ὄνομα Θεοδοσίῳ ἐγέννα· ἥτις δὴ Οὐαλεντιανῷ τῷ Πλακιδίας παιδί, Ῥώμης τῆνικαῦτα κραιοῦντι, συνήπιετο, εἰς Θεσσαλονικίην διὰ τὸ κῆδος γεγενημένη. Ἐκεῖνῳ δὲ θυγατέρας αὐθις δύο αὐτῇ ἐγέννα, Πλακιδίαν καὶ Εὐδοκίαν ὄνομα. Ἡ μὲντοι βασιλίςσα Εὐδοκία, δι' ἐφάσεως ἔχουσα τὴν τῆς θυγατρὸς Εὐδοξίας συνάφειαν κατεῖναι, εὐχῆ ἐαυτὴν κατεδέσμευε, ὅπηνκα τῇ παιδί πραχθεῖη ὁ γάμος, αὐτὴν ἐκείνην εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀφικέσθαι, εἰς τε τῶν ἁγίων τόπων προσκύνειν· καὶ τὴν ἀνήκουσαν εὐχαριστίαν τῷ Σωτῆρι ἀφοσιώσασθαι τῶν ἀπειρῶν χάριν αὐτῇ δωρεῶν· προσπειγενομένης καὶ τῆς τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου μῆλου προφάσεως, ὅπερ ὅσα λίαν μέγα τε καὶ ἐξαισιον, κατὰ τὴν Φῶτων ἑορτὴν, Φρυγισκοῦ τινοῦ ἀγαγόντος, βασιλεὺς τῇ βασιλίδι ἀπεχαρίζετο Εὐδοκίαν, ἑκατὸν τῷ ἀγαγόντι νομισματα παρασχών. Ἡ δ' αὐθις ἀπλῆ διαθέσει (φιλοτίμως γὰρ ἦν ἔχουσα) τῷ μαγίστρῳ Παυλίῳ ἐπὶ μᾶλλον ἔρωμένῳ τῷ βασιλεὶ ἐπεμπεν ἐν ἀγρῷ ποδαγωγῶντι.

ΡΑΤΒΟΙ. Ga. CXI.VI

CAPUT XXIII.

De Eudocia Augusta, quæ Athenais est dicta, qualis ea et unde fuerit, et quomodo matrimonio Theodosio imperatori sit conjuncta : et ut noverit, se religionis ergo Hierosolyma profecturam : et de malo magnitudinis admirandæ, aliisque quæ ei accidere rebus.

Pulcheria Augusta quod honestatis studiosa esset, cum imperator jam ad ætatem maturam pervenisset, ut ei conjugem matrimonio jungeret, deliberavit. Et generis cujusque et familiæ puellas, eas etiam quæ ex gentibus forma, divitiis, et aliis dotibus præclaræ essent, dispexit. Atque hoc cum illa sic ageret, percommode accidit, ut mulier quædam, cui nomen Athenais erat, adhuc virgo, ex Athenarum urbe ad Augustam veniret. Ea Leontii philosophi filia, et quidem ingeniosissima, omni genere non solum Græcarum, **485** sed etiam Latinarum disciplinarum a patre erudita, tantum in philosophia effectrice simul et contemplatrice, atque ea quoque quæ circa dicendi artem, probationesque et confutationes versatur, quantum alius nemo, profecit. In astronomia etiam, geometria, et numerorum proportionibus, plus quam alius ætate sua quisquam, est assecuta. Hanc ubi pater ita educavit atque instituit, moriturus ille, filios suos Valerium et Aetium honorum suorum hæredes reliquit, filiam autem exhæredavit, fortunam ei, et quam ex doctrina consecuta esset gratiam sufficere dicens. Cum vero ei res esset perangusta, ad Pulcheriam Augustam de fratrum injuria conquerens accessit. Illa prudentiam, venustatem, et miram in rebus (ut ita dicam) omnibus dexteritatem puellæ cum cognovisset, fratri eam connubio jungendi consilium cepit. Atque ubi ei ut Christianorum sacra coleret persuasit, accito Attico episcopo, ad divinum baptismum eam in eo quod diximus Stephani protomartyris templo adhibuit : et per eum ipsum baptismum, aliosque item plures modos, in filia locum sibi arrogatam, uxorem fratri dedit, pro Athenaide Eudocia cognominatam. Hæc Theodosio Eudoxiam filiam genuit, quæ Valentiniano Placidia filio, Romæ rerum summam obtinenti, et propter affinitatem nuptiarum Thessalonicæ, quo ex Occidente **D** venerat, agenti, in matrimonium est collocata. Atque ea Valentiniano filias duas, Placidiam et Eudociam, progenuit. Verum Eudocia Theodosii conjux, cum desiderio conjugii Eudoxiæ filia vendendi teneretur, voto seipsam obligavit, ubi nuptiæ filia consecræ essent, se Hierosolyma adituram. Et simul et loca sancta veneraretur, et debitas servatori, ob innumerabilia ab eo accepta dona, ageret gratias. Ad quas causas præclari etiam illa mali occasio accessit, quod utpote ingens et admirandum, festo Luminum die a Phrygisco quodam oblatum, cum illi eam ob rem imperator centum numismata præbuisset, imperatrici Eudociæ dono dedit : idque illa deinde simplici annio (perliberalis enim erat) magistro Pauliano, qui prin-

36

cupi apprime charus, domi ex podagra decumbentibus, misit. **486** Paulinus autem, quod de malo factum fuerat, ignorans, eo perinde atque miraculo quopiam imperatorem muneratus est. Qui postquam illud agnovit, conjugem explorando, de eo, an illud ipsum esset, salutem suam verbis præterdicens, percontatus est. Eudocia vero, quod imperatoris consilium explorandique voluntatem non intelligeret, cum esse negasset, illud se libenter comedisse dixit. Qua re cum in gravem suspicionem apud imperatorem incidisset, Paulinus quidem statim in Cappadociam relegatus, capitali supplicio est affectus. Ipsa autem ea de causa immenso correpta dolore, votum Deo nuncupatum solvit, et illico Hierosolyma concessit. Dispositione divina id profecto factum, ut ibi quidquid esset bonum atque utile, perliceret. Quid namque opus est admiratione digna dicere opera, quæ eo loco in sacris templis, monachorumque domiciliis, atque apud sacerdotes et pauperes, de quibus paulo post referam, peregit? Unum illud in præsentia memoria dignum de ea et Pulcheria recensebo. Quod namque natura apertus et simplex Theodosius esset, et omnibus benigne facere cuperet, sæpe etiam litteris, quibus minime oportuit, sententia earum non perspecta, subscripsit. Quæ vero ei divinius quasi fidelis custos data erat, in rebus omnibus magnifica, moderata, et sapiens Pulcheria Augusta, id ipsum quoque, morem absurdum coarguens, correxit. Syngropham enim inter eum et seipsam venditæ conjugis ejus raptim compositam ei proposuit, eamque ille scripturæ vim nesciens, confestim manus suæ adnotatione confirmavit. Postridie ejus diei imperator conjugem ad se vocavit, quam Pulcheria se ei reddituram, plurimum negavit, emptionis libellum, ut testem qui illa prudentia atque festivitate fuit. Atque illa negligentiam ejus arte quadam arguens, moderatione mira improvidam litterarum subscriptionem sic in eo emendavit. De his hactenus.

487 CAPUT XXIV.

De Attici patriarchæ episcopali administratione. Et quod is urbanus admodum et facetus, nec non in imponendis rerum nominibus acutus fuerit

Atticus autem episcopus Constantinopolitanus, ut Ecclesia incrementa sua caperet, mirifice operam dedit. Summa enim prudentia eam administrans, continua doctrina populum ad studium virtutis excitavit. Et ad misericordiam atque largitionem tam proclivis fuit, ut non modo eis qui in paræciis ejus erant, egenis providendum duceret, sed etiam vicinis Constantinopoli ecclesiis pecuniam multam ad pauperum consolationem mitteret. Porro ex una ejus epistola, quam ad Calliopium presbyterum Nicæam dedit, missis simul trecentis aureis, qualis ea re vir fuerit, satis patebit. Ea sic habet : « Calliopio presbytero Atticus in Domino salutem. Decies mille in urbe vestra egenos piorum commiseratione indigere cognovi. Decies mille dum dico, multitudinem ipsam, non

Ὁ δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀγνοῶν, ὡς τι τέρας αὐθις τῷ βασιλεῖ δῶρον προσῆγεν. Ὁ δ' ἀναγούσ, ὁπλόν δῆτα τὸ μῆλον, πείραν προσῆγε περὶ τούτου τῆ γυναικί, τὴν σφετέραν σωτηρίαν προβεβλημένον. Ἐκείνης δὲ τῷ ἀγνοεῖν τὴν πείραν διαψευδομένης, καὶ ὡς οὗτις ἰδέω, μάλᾳ φάγοι αὐτὴ ἀνειπούσης, εἰς ὑπόνοιαν ἄτοπον ἤγειρε τὸν κρατοῦντα. Καὶ αὐτίκα Παυλῖνος μὲν ἐξόριστος ἐν Καππαδοκίᾳ γεώμενος, κεφαλικῆ τιμωρίᾳ ὑπῆγετο. Ἐκείνη δὲ ἀμέτρη διὰ ταῦτα ληφθεῖσα τῇ λύπῃ, τὰ ὑπεσχημένα ἐπιήρου Θεῷ· καὶ αὐτίκα διέβαινεν εἰς Ἱερουσόλυμα. Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα οἰκονομία, ἵν' ἐκεῖ γενομένη, πᾶσι εἴ τι χρηστὸν διαπράξῃται. Τί γὰρ χρὴ καὶ λέγειν ὅσα ἐκεῖ θαύματα; ἄξια διετέλεσεν ἔργα ἐν τε θεοῖς ναοῖς καὶ μοναχῶν καταγωγίοις, καὶ ἱεροῦσι, καὶ πένησι; περὶ ὧν μικρὸν ὕστερον διεξέλθω, τοῦτο μόνον τό γε νῦν ἔχον περὶ αὐτῆς μνήμης ὃν ἄξιον τῆ ἱστορίᾳ διηγησάμενος. Ἄπλοῦς γὰρ φύσει ὡν Θεοδόσιος, καὶ πάντας εὐεργετεῖν προθυμούμενος, πολλάκις καὶ οἷς οὐκ ἔχρην, μὴ τὰ γραφόμενα διασκεπτόμενος, καθυπέγραψεν. Ὁ δὲ ἢ πάντα κοσμίᾳ καὶ σώφρων καὶ σοφῆ οἰκουρὸς πρὸς θεοῦ δεδομένη Πουλχερία ἡ βασίλισ, καὶ τοῦτ' ἐπηνώρθου, τὸ τῆς πράξεως ἄτοπον διελέγχουσα. Καὶ δὴ πρᾶσιν ὡς ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς ἰδίας γυναικὸς σχεδιάσασα Εὐδοκίας, προσῆγε τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ τὴν τῶν γεγραμμένων δύναμιν μὴ εἰδὼς, εὐθὺς καθυπέγραψε. Τῇ δ' ἐξῆς ἡμέρᾳ τὴν γαμστὴν ἐκάλει ὁ βασιλεὺς· Πουλχερία δὲ μὴ δοῦναι μάλᾳ σφοδρῶς διετίνατο, τὸν τῆς πράσεως χάρτην προβαλλομένη ἀπαράγραπτον μάρτυρα. Οὕτω σοφῆ τῆς ἦν καὶ ἀστία μάλᾳ· κἀντεῦθεν τὸ ἀνειμένον ἐκείνου τεχνικῶς διελέχσασα, μετρίως τὸ ἐν ταῖς τοιαύταις γραφαῖς ἀπερὶσκεπτον διωρθώσατο. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

accusari aut rejici non posset, præterdicens. Tanta illa prudentia atque festivitate fuit. Atque illa negligentiam ejus arte quadam arguens, moderatione mira improvidam litterarum subscriptionem sic in eo emendavit. De his hactenus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς τοῦ πατριάρχου Ἀττικῶν διοικήσεως· καὶ ὡς ἀστειὸς μάλᾳ ἦν, καὶ περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων θέσεως φιλόκαλος.

Ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπος Ἀττικῶν θαυμασῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ποιεῖν ἐπέδου, ἀρίστη μὲν φρονήσει ἐπὶ τὴν αὐτῆς διοίκησιν χρώμενος· τῷ δὲ συνεχεῖ τῆς διδασκαλίας τὸν λαὸν εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς μεταλήψιν προετρέπετο. Οὕτω δὲ εἶχε προχείρως εἰς ἔλεον, καὶ εἰς μετάδοσιν ἔτοιμος ἦν, ὡς μήτοι γε τῶν ἐν ταῖς προκίαις αὐτοῦ προνοεῖσθαι πτωχῶν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀγχιυρούσαις τῇ Κωνσταντινίου πόλει ἰκανὰ χρήματα πέμπει, εἰς παραμυθίαν τῶν ἐκεῖ δεομένων. Ἐκ δὲ μίᾳ τούτου ἐπιστολῆς, ἣν Καλλιόπῳ πρεσβυτέρῳ εἰς Νίκαιαν ἐστέλλει, τριακοσίους χρυσίνους συναπτελλας, καταφανῆς ὁποῖος ἦν καὶ περὶ ταῦτα γινῆσθαι. Ἔστι δὲ αὕτη· « Καλλιόπῳ πρεσβυτέρῳ Ἀττικῶς ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐμαθὸν μυρίους ἐν τῇ πόλει πεινῶντας δεῖσθαι τοῦ παρὰ τῶν εὐσεβῶν

των ἐλέου· μυρίους δὲ λέγω τὸ πλῆθος, οὐ τὸν ἀκριβῆ δηλῶν ἀριθμὸν. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτοὺς μὲν ἔχω λαβῶν ἀριθμὸν παρὰ τοῦ δαψιλεῖ τῇ χειρὶ διδόντος τοῖς οἰκονομοῦσι καλῶς, συμβαίνει δὲ τινὰς ἀπορεῖσθαι δοκιμασίας, χάριν τῶν ἐχόντων μὲν, μὴ παρεχόντων δὲ τούτοις, λαβῶν, ὧ φησὶ μοι κεφαλῆ, τοὺς τριπλοῦς τούτους χρυσοῦς, ἀνάλωσιν ὅπως ἂν θελήτοις. Βουλῆσθι δὲ που πάντως τοῖς αἰσχυνομένοις τὴν αἰτησιν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ἐμπόριον διὰ βίου τὴν γαστέρα προτεθεικῶσι. Διδούς τοίνυν, μηδὲ θρησκείαν λογιστῆ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· ἐνδὸς καὶ μόνου γενόμενος, τοῦ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, ἀλλὰ μὴ λογιστεύειν τοὺς τὸν ἡμέτερον τρόπον φρονούντας. Ἐ τῶν μὲν οὖν δευρῶν καὶ πόρρωθεν ὄντων οὕτω φρονεῖς εἶχεν ὁ Ἀττικὸς· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς τινῶν δεισιδαιμονίας περὶ πολλοῦ ἀναστῆλιν πρόνοιαν ἐποιεῖτο. Καὶ δὴ πυθόμενος Σαββάτιον ἐκεῖνον, ὃς διὰ τὸ Ἰουδαϊκὴν Πάσχα τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποβράχαις, ἰδίαν συνεστήσατο ποιμνῆν, τὸν βίον ἐν Ῥόδῳ ἀπολιπόντα· ἐκείσε γὰρ ὑπερβόριος γενόμενος ἐτελεύτα· καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰβίου συστήματος ἐκείθεν τοῦ σώματος μετακομισθέντος, περὶ τὸν ἐκεῖνος τάφον εὐχὰς ποιεῖν, καὶ ὡς ἀγίῳ δῆθεν τὸ σῆμα νέμειν, νύκτωρ τινὰς ἀποστείλας, τὸ Σαββατίου σῶμα εἰς ἕτερον τόπον ἔθαπτεν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐλθόντες, καὶ τὸν τάφον ὀρωρυγμένον εὐρόντες, τοῦ λοιποῦ σέβειν καὶ δεισιδαιμονεῖν περὶ τὸν τάφον ἐπαύοντο. Λίαν δὲ καὶ φιλόκαλος ἐγεγόνει περὶ τὰς τῶν ὀνομάτων θήσεις, εὐστόχως αὐτὰς συντιθεῖς. Περὶ γὰρ τὸ κατὰ τὸν Ἐβζεῖνον πόντον στενὸν οὐ πόρρω που τοῦ ἀνάπλου ἐπίνειον ἦν, ὃ ἀρχαῖοι ἀνδρες Φαρμακία ἐκάλουν. Ἐκεῖνος δ' ἐκείσε τὰς συνάξεις ποιούμενος, ἵνα μὴ δυσφήμῳ ὀνόματι καλοῖτο ὁ χώρος, εἰς Θεραπείαν μετετίθει τὴν κλῆσιν. Καὶ προάστειον δ' ἕτερον ἀντιπέραν τῆς Κωνσταντινίου κείμενον Ἀργυρόπολιν μετωνόμαζε, τοιαύτη αἰτίας ἡγήσαμένης. Χρυσόπολις ἐπίνειον ἀρχαῖον ἐστίν. Ὁ καίτοι μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ Βοσπόρου, ἀντιπέραν δὲ τῆς Βυζαντιδος ἐστίν. Τούτου δὲ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν μὲνηται, ὡς περὶ Στράβων ὁ γεωγράφος, Νικόλαός τε ὁ Δαμασκόθεν, καὶ ὁ τὰ Κύρου συγγραφεὺς ἄριστος, ὁ πολὺς ἐν λόγων δυνάμει, καὶ συγγραφικῇ χαρακτῆρι θαυμαστὸς Ξενοφῶν, ἐν τε τῇ ἕκτη τῶν ἀναβάσεων Κύρου· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ἐν ᾧ καὶ τὰδε περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ, ὡς Ἀλκιβιάδης ἐκεῖνος τὰ τεῖχη περιεῶν Χρυσόπολεως, δεκαδευτήριον ἐν αὐτῇ καθίστα. Ὅσοι γὰρ ἔμποροι ἐκ Πόντου κατέπλεον, ἐν αὐτῇ τὰς δεκάτας παρεῖχον τῶν φόρων. Ὁ τοίνυν Ἀττικὸς, τὸν κατανακρὺ Χρυσόπολεως τόπον ἰδὼν ἐν εὐθέτῳ κείμενον καὶ τέρψιν οὐ μετρίαν παρέχοντα, χρῆναι ἔφη τὸν τόπον τοῦτον Ἀργυρόπολιν ὀνομάζεσθαι· ὃ αὐτίκα βῆθην, τὴν ἐπωνυμίαν ἐδίδου τῷ χώρῳ. Λεγόντων δὲ τινῶν ἀσύμφορον εἶναι Ναυατιανούς ἐνδὸν τῆς Κωνσταντινίου ἐκκλησιάζειν, Ἄγνοεῖτε, ὡς ἔοικεν, ἔφη, ὅσα ἡμῖν συνέθη παθεῖν ἐπὶ Κωνσταντινίου καὶ Οὐάλεντος. Ἄλλως τε δὲ καὶ μάρτυρες οὗτοι τῆς

certum pauperum numerum ostendo. Quandoquidem vero certum pecuniæ numerum ei acceptum fero, qui perliberali manu rite eam dispensantibus donat, et nonnulli indigent, explorandorum eorum gratia, qui habent quidem, sed illis non dant, acceptis a me, o charum mihi caput, trecentis aureis istis, ut voles eos expende. Voles autem eis maxime, qui mendicare erubescunt : non illis, qui in vita ventrem ad nudationem proponunt. Cum igitur pecuniam largieris, religionis hac in parte rationem non habebis : hoc unum spectans, ut indigentes alas, neque eos præferas qui moribus nostris vivunt. Pauperum sane etiam qui longius abessent, ita curam Atticus gessit. Verum ille quoque ut quorundam superstitionem minueret, magnopere curavit. Et cum audisset Sabbatium illum, qui propter Paschæ diem Judaico more celebrandum a Novatianorum ecclesia secesserat, et gregem sibi suum coegerat, Rhodi, ubi exulare jussus fuerat, vitam finisse, popularesque factionis ejus, corpore illius inde translato, circa sepulcrum ejus precatationes peragere, et veluti viro sancto reverentiam cultumque præstare : noctu hominibus certis missis, cadaver Sabbatii sepeliri in loco alio curavit. Porro sectatores illius ubi tumulum effossum repperunt, cæremonias superstitionemque suam ad sepulcrum ejus deinceps omiserunt. Et quoniam in nominum inventione, apte illis rebus ipsis imponendis, elegans et felix fuit, navale quod ad angustias Euxini ponti non longe a transitu situm, veteres φαρμακία, id est veneficum appellarunt, quod ipse ibi conventus cogeret, ne locus is infamem obtineret appellationem, nomine mutato θεραπείαν, hoc est, curam seu medicinam vocavit. Ex suburbii etiam Constantinopolis aliud, Argyropolim, per mutationem nominis ob causam ejusmodi appellavit. Chrysopolis antiqua navium statio est, contra Byzantium, in Bospori initio posita. Multi ejus antiquorum historicorum meminere, sicuti Strabo geographus, Nicolaus Damascenus, et qui Cyri historiam optime conscripsit, vi eloquentiæ magnus, et historico stylo admirandus Xenophon, in sexto Cyri expeditionis : sed et in primo Hellenicorum, seu Græcæ Historiæ libro, ubi de ea hæc quoque memorat, quod Alcibiades ille muro Chrysopoli munita, decimarum accipienzarum sedem ibi constituerit. Quicumque enim mercatores ex Ponto præternavigarent, decimas eo loco mercium præbuerunt. Atticus igitur locum e regione Chrysopoli, commode cum non mediocri amœnitate situm cernens, Argyropolim eum nominari oportere dixit, quod verbum regioni statim cognomen indidit. Quibusdam dicentibus, incommodum esse, quod Novatiani intra urbem Constantinopolim conventus agerent : Ignorare videmini, inquit, quæ sub Constantio et Valente perpessi sumus. Præterea vero testes ibi nobis sunt fidei veraces. Cum enim jamdudum ab Ecclesia universali seces-

serint, nihil illi aliud de fide quam pœnitentiam novarunt. Et cum Nicæe aliquando esset, ordinandi ibi episcopi gratia, Asclepiadem Novatianorum ecclesiæ antistitem, senem admodum conspicuatus, quotnam annis episcopatum gessisset, interrogavit. Atque ubi ille quinquaginta dixisset, sermonem excipiens Atticus: Beatus, inquit, es, o Pater, qui tam longo tempore bonum opus curaris. Apud eundem Asclepiadem illud quoque intulit, **489** « Ego, inquit, Novatum quidem valde laudo: qui vero ab eo provenere, eos minime recipiendos esse duco. » Vocem hanc ut novam et insolitam, postquam ille audivit: « Quomodo, ait, hoc dicis, episcopo? Propterea, Atticus inquit, illum probo, quod ad communionem eos qui diis sacrificaverant, non admisit: id namque et ipse, si affuissem, fecissem. Novatianos autem aversor, quod exiguarum rerum gratia homines a communionem excludunt. Ad quæ verba Asclepiades respondit: At non sacrificia deorum tantum, sed multa etiam alia sunt peccata ad mortem. Quorum causa vos quidem clericum, nos vero etiam laicos rejicimus, soli Deo, qui novit omnia, omnia committentes. » Dicunt etiam obitum eum summi prævidisse, et ad Calliopium Nicææ presbyterum ab eo discedentem, verbis hisce usum esse: « Quod si me rursus vivum videre voles, ante autumnum exactum celeriter Constantinopolim te venire oportebit. Sin tardius eo concesseris, superstitem me non invenies. » Id quod ita accidit. Nam vicesimo primo ministerii sui anno, decimo Octobris mensis die mortuus est, undecimo Theodosii consulatu. τῆς λειτουργίας ἐτι δεκάτην ἄγοντος Ὀκτωβρίου τοῦτος.

CAPUT XXV.

De Alexandro Antiochiæ episcopo: ut primus ipse memoriam et nomen divi Chrysostomi in sacros codicillos reulerit, atque Atticum, itemque alios idem facere curaverit, et Joannis studiosos tranquillitati et paci restituerit: id quod Cyrillus facere detraxit.

Novum autem et admirandum quiddam, quod prius perfecit, quam defunctus est, ita ut reprehensionem eam qua expetitus est, quod Joannis sectatores male acceperit, a se amolitus, aliis obvelaverit bonis, exponam. Antiochiæ Porphyrius, cujus supra meminimus, decessit: et sedem Ecclesiæ Alexander sortitus est, congruentem episcopatum agens vitam. Monasticis enim antea studiis exercitatus, fortis admodum decertator exstitit, consona vitæ facta exhibens, pietatis sanctiorisque philosophiæ meditatione, divitiarum contemptu, eloquentia, et multis aliis donis atque ornamentis mirifice abundans. Alexander iste, eos qui propter Eustathium suos sibi celebrabant conventus, **490** cohortatione et persuasione tandem reliquo Ecclesiæ corpori (quod Paulinus, et post illum Evagrius, impediarent) conjunxit, conventumque ecclesiarum per unionem tantum coegit,

Α πίστεως ἡμῶν ἀληθεῖς καθεστήκασι. Ἐκ πολλοῦ γὰρ τῆς καθόλου διακριθέντες Ἐκκλησίας, οὐδὲν τι ἄλλο περὶ τὴν πίστιν ἐνεωτέρισαν. Καὶ τότε δ' ἐν Νικαίᾳ παραγεγόμενος, χρείας καλούσας χειροτονεῖν ἐκεῖσε ἐπίσκοπον, Ἀσκληπιάδην τὸν τῶν Ναυατιανῶν ἐκεῖσε δὴ προϊστάμενον θεασάμενος γηραῖν μάλα ὄντα, ἤρετο πόσους ἐνιαυτοὺς τῆς ἐπισκοπῆς καθηγόητο. Πεντήκοντα δ' ἐκεῖνος εἰπόντος, ὁπολαδῶν δ' Ἀττικὸς ἔφη· Εὐδαίμων ἔρα τυγχάνεις, ὦ ἄνθρωπε, ἐπὶ τόσῳ χρόνῳ καλοῦ ἔργου ἐπιμελούμενος. Πρὸς δὲ τὸν αὐτὸν Ἀσκληπιάδην καὶ τοῦτο ἐπένεγκεν, « Ἐγὼ, λέγων, τὸν μὲν Ναυατὸν σφοδρῶς ἐπαίνω, τοὺς δ' ἐξ ἐκεῖνου ἤκιστ' ἀποδοχῆς ἀξιώ. » Οἶα δὲ ξένον τὸν λόγον διακούσας ἐκεῖνος, « Πῶς τοῦτο, ἔφη, λέγεις, ἐπίσκοπε; » Ὅτιπερ, ἔφη δ' Ἀττικὸς, ἐκεῖνον μὲν ἐπαίνω, οἷς τοῖς ἐπιθύσασι κοινωνεῖν παρηρτεῖτο· τοῦτο γὰρ καὶ εἰ ἐγὼ παρήμην, ἔπραξα ἄν. Τοὺς δὲ Νικητιανούς ἀποστρέφομαι, ὅτιπερ εὐτελῶν χάριν πραγμάτων τῆς κοινωνίας τοὺς λαοὺς ἀποκλείουσι. » Πρὸς δὲ ἄπρ' Ἀσκληπιάδης ἐπήγαγεν· « Οὐ τὸ ἐπιθῆσαι δὴ μόνον, ἀλλὰ πολλαὶ καὶ ἄλλαι ἀμαρτίαι εἰσι πρὸς θάνατον, δι' ἃς τοὺς ἐν κλήρῳ μὲν ὑμεῖς, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλειόμεν, μόνῳ τῷ πάντα εἰδοτῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. » Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ τὴν τελευταίην ἑαυτοῦ προγόντα, Καλλιόπῳ τῷ πρεσβυτέρῳ Νικαίᾳ εἰπεῖν ἐκεῖθεν ἀναχωροῦντα· « Ἐπερ βούλει με αὖθις ζῶντα ἰδεῖν, πρὶν ἢ εὐθὺν ὀπίωρα, τάχος ὅσον τῇ Κωνσταντίῳ σε χρεῶν προσφοιτᾶν. Ἐτὶ γὰρ κατόπιον γένοιτο τοῦ καιροῦ, οὐκέτι περιόντα με καταλήψῃ. » Ὅ δὲ καὶ εἰς ἔργον αὐτίκα ἐξέβαινε. Τῷ γὰρ εἰκοστῷ πρώτῳ μηνὸς ἐτελεύτα, Θεοδοσίου τὸ ἑνδέκατον ὠπατεύοντος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ Ἀντιοχίας Ἀλεξάνδρου, ὡς πρώτος τὸ μνημόσυνον τοῦ θεοῦ Χριστοστομοῦ τοῖς ἱεροῖς διατύχοις ἐπέταξε, καὶ Ἀττικὸν καὶ τοὺς ἄλλοις οὕτω ποιεῖν παρεσκεύασε, καὶ τοὺς περὶ Ἰωάννην εἰρήνευσε· Κύριλλος δὲ τοῦτο ποιεῖν ἀπετρέπετο.

Ὁ δ' οὖν ξένον πρὶν ἢ τελευτᾶν διεπράξατο, καὶ τοῦ ἐντριβέντος αὐτῷ μώμου ἀπήλλαξε, δι' ἃ πρὸς τοὺς προκειμένους τῷ Ἰωάννῃ κακῶς ἔπραξεν, ἀπελαύνων, καὶ ἄλλοις περιεπίστων κακοῖς διηγῆσομαι. Φθάνει μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ τελευτήσας Πορφύριος, περὶ οὗ ἀνωτέρω μνείαν ἐποιήσαμεν· τὴν δὲ τῆς Ἐκκλησίας καθέδραν ἐκλήρουτο Ἀλέξανδρος, συμβαίνουσαν ἔχων τῇ ἀρχιερωσύνῃ τὴν πολιτείαν. Ἀσκητικὸς γὰρ πρότερον ἀγῶσιν ἐγγυμασάμενος, ἀγωνιστὴς ὄφθη γενναῖος μάλα, ἔργος τὸν βίον δεικνύων συνάδοντα, ἀσκήσει καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ τῷ ἀκτῆμονι βίῳ, καὶ τῷ τῆς γλώττης βεύματι, καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπερφυῶς πλεονεκτηῶν τοῖς χάρισμασιν. Οὗτος τοιγαροῦν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοὺς Εὐσταθίου χάριν κατ' Ἰβίαν συνάγοντας, οὐς συνάπτεσθαι Παυλῖνος οὐκ εἶπας, καὶ μετ' ἐκεῖνον Εὐάγγριος, μόλις πειθοῖ καὶ παρακλήσει χρώμενος, τῷ λοιπῷ τῆς Ἐκκλησίας συνήρμοσε σύμματι καὶ

τοιαύτην πανήγυριν τῆ ἐνώσει τῶν ἐκκλησιῶν ἐσχέ-
 διάζειν, ὡς οὐ τις πώποτε ἐθέασατο. Τοὺς γὰρ
 ὁμόφρονας ἐκείνῳ λαβῶν, καὶ τοὺς ἐν κλήρῳ καὶ
 τῷ πολλῷ πλήθει ἠριθμημένους, πρὸς τὴν ἐκείνων
 ἦκεν ὁμήγυριν· ἐκεῖθεν τε ἐκείνους· παραλαβὼν
 ὑπὸ ψαλμοῖς καὶ ὕμνων ᾠδαῖς ἐν ταυτῇ ἐναρμο-
 νίως μίαν ᾠδὴν ᾄδοντας, ἀπὸ τῆς πρὸς ἐσπέρας
 τετραμμένης πυλίδος μέχρι τοῦ μεγίστου νεῶ πλῆ-
 σαν τὴν ἐν μέσῳ τούτοις ἀγορὰν ἀνθρώπων πλήρη
 ἐδείκνυ, ποταμὸν ὅσον λογικόν τινα σχεδιάζων, κατ'
 οὐδὲν εἰς ὁμοιότητα διαφέροντα τοῦ παραβρέοντος
 ποταμοῦ. Ἄ δὲ ὁρῶντες οἱ τε Ἰουδαῖοι καὶ ὅσοι
 τῶν Ἑλλήνων βραχεῖς ὑπελείποντο, πρὸς δὲ καὶ
 ὅσοι τὴν Ἀρείου εἰσεδέξαντο λῶδην, ἔτι δὲ καὶ
 τοὺς ὅθεν δῆποτε βέοντας ποταμούς, εἰς τὴν τῆς
 καθόλου Ἐκκλησίας ἐισβάλλοντας θάλασσαν, σφόδρα
 ἔστενον καὶ ὠδύροντο. Οὗτος τοίνυ δὲ τὰ πάντα
 Ἄριστος καὶ βίον καὶ λόγον Ἀλέξανδρος, πολὺν τινα
 ζῆλον τρέφων ὑπὲρ τῆς Ἰωάννου δίκης, πρῶτος
 τὴν ἐκείνου προσηγορίαν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δι-
 θύροις ἐνέταττε· καὶ βασιλεῖ, καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ
 ἔγραψεν ἐπισκόποις, τὰ ἴσα καὶ αὐτοὺς πράττειν,
 καὶ τὴν εἰρήνην τῆ Ἐκκλησίας ἐντεῦθεν ἀσφαλῶς
 πρυτανεύειν. Ὁ δὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς συν-
 ιδῶν διὰ τοὺς Ἰωαννίτας, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ
 διεβρῆγμένην τὴν ἐκείνου μνηστῆρ ἡρώων τῶν κρα-
 τούντων καὶ αὐτὸς ταῖς εὐχαῖς ποιῆσθαι ἐκέλευε·
 καθάπερ εἰωθὸς ἦν γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν
 ἐπισκόπων ἀπολελοπόντων τὸν βίον. Καὶ γ' ἐξ ἐκεί-
 νου τὰ τῆς εἰρήνης ἀνῆπτετο· ἔως χρόνῳ ὕστερον
 καὶ τὰ ἐκείνου λεύανα εἰς τὴν βασιλεύουσαν πάλιν
 μετεκομίζετο. Ὁ μὲν οὖν Ἀττικὸς τοῦτον τὸν τρό-
 πον τὸ προστριβὲν αὐτῷ μίσος διὰ τὸν θεσπέσιον
 Ἰωάννην λαμπρῶς ἐπανώρου. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος
 τοῦτ' ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπειθεν, ἀν-
 τιτεινόντας τὴν Ἰωάννου μνήμην ταῖς εὐχαῖς ἀνα-
 φέρειν, καὶ μάλιστα Κυρίλλῳ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου
 τὸν θρόνον διέποντι, ἀπεχθῶς μάλα ἔχοντι πρὸς
 Ἰωάννην, ὅτι διάφορος Θεοφίλῳ τῷ πρὸς πατρός
 τὰς ἐπιστολάς τῷ συγγράμματι παραθεῖναι διὰ τὸ

A quantum nunquam aliquis vidit. Eis enim qui idem
 sentiebant, et ex clero et ex populo ipso assum-
 ptis, ad illorum venit conventum : atque illis etiam
 inde, ita uti psalmis atque hymnis Deum lauda-
 bant, receptis, cantilenam eandem uno ore con-
 cinne canente, ab ea quæ ad Occidentem versa est
 porta, usque ad templum maximum, totum quod
 in medio est forum, hominum multitudine com-
 plevit : veluti spiritualem quemdam amnem in-
 stituens, re nulla ad similitudinem, ab eo qui
 urbem præterfluit sumine differentem. Quod ubi
 Judæi, et qui adhuc pauci reliqui erant Græcæ
 superstitionis sectatores, et Ariani ipsi, fieri.
 fluviosque undecunque promanantes in catholicæ
 Ecclesiæ pelagus inferri viderunt, vehementer
 ingemuerunt atque lamentati sunt. Alexander
 itaque et vita et doctrina optimus, zelo ingenti
 Joannis causam fovens, primus illius nomen in
 ecclesiasticum retulit album : atque ad imperato-
 rem omnesque ubique episcopos, ut idem et ipsi
 facerent, et ea re pacem certam et constantem
 Ecclesiæ conciliarent, scripsit. Cæterum cum Atti-
 cus quoque episcopus propter Joannitas Eccle-
 siam esse scissam videret, de principum sententiâ
 ipse quoque mentionem illius fieri in precationibus
 jussit : quemadmodum id et in aliis episcopis qui
 vita excessissent, fieri solitum erat. Atque ex eo
 tempore pax exstitit, donec postea quoque reli-
 quia ejus urbi imperanti illata sunt. Atticus in-
 vidiam in quam propter divinum Joannem deci-
 derat, hoc modo magnifice atolevit. Nec ille modo
 id fecit, sed aliis quoque Joannis memoriam pre-
 cibus inserere recusantibus, et Cyrillo maximo
 Alexandria præsulî, qui hostiliter Joannem oderat,
 quod ille a Theophilo patruo suo dissensisset, per-
 suasit. Sed non intempestivum fuerit, historiæ
 huic epistolas eorum, certioris fidei gratia, adne-
 ctere : quæ de verbo ad verbum sunt tales :
 θεῶν καθίστατο. Οὐκ ἀκαιρον δὲ καὶ αὐτὰς ἐκείνων.
 ἀξιόπιστον. Ἐχουσι δ' ἐπὶ λέξεως οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Ἐπιστολὴ Ἀττικοῦ τοῦ πατριάρχου τῆς Βασι-
 λίδος πρὸς τὸν ἅγιον Κύριλλον Ἀλεξανδρείας,
 ὑποτιθεῖσα καὶ αὐτὸν τὴν προσηγορίαν τοῦ
 μακαρίου Ἰωάννου τοῖς Ἰσραεῖς διπτύχοις ἐγ-
 γράψαι.

Ὁ Ἀττικὸς Κυρίλλῳ εὖ πράττειν. Περιπεπτώκαμεν
 οἱς μὴ προσηρήμεθα· καὶ στέργειν ἀναγκαζόμεθα τὰ
 μὴ κατὰ γνώμην ἡμῶν ἀπηνηχῆστα, τοῦ δικαίου τὸ
 λυσίτελές προτιμήσαντες, καὶ πρὸς τὴν τῶν λαῶν
 ὁμόνοιαν ἐπικλιθέντες τοῖς λογισμοῖς· κινῶν μὲν
 τοῖς τῶν Πατέρων μὴ λυμηνάμενοι, τῆς δὲ ἀκρι-
 βουῆς λεπτολογίας τὴν τῆς οἰκουμένης εἰρήνην προ-
 τεθεικότας. Οἶδα μὲν οὖν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον
 ἐν τῷ θεσμοθετεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς σαφῶς ἕως ὑπο-
 θέσεις οἰκονομήσαντα· οἶδα δὲ καὶ τὸν ἐν ἁγίοις
 πατέρα τῶν ὄντων, τὸν ἱσαπόστολον Θεόφιλον, ἐπὶ
 τῆς Ἑλληνικῆς συγκύσεως τὴν εἰρήνην τῆς παρὰ

491 CAPUT XXVI.

Epistola Attici patriarchæ imperantis urbis, ad
 sanctum Cyrillum Alexandrinum, in qua eum
 ille cohortatur, ut nomen beati Joannis sacro albo
 inserat.

Atticus Cyrillo felicitatem. Incidimus eo, quo
 non putaveramus : et acquiescimus necessitate in
 eo quod minus ex sententia nostra processit, utili-
 tatem justitiæ præponentes. Et cogitationibus nos-
 tris ad populi concordiam inclinati, canonibus
 quidem Patrum detrimentum nullum asserimus,
 exactæ autem verborum observationi, universi
 orbis pacem præferimus. Non ignoro equidem et
 beatum Paulum, cum ecclesiasticas ederet consti-
 tutiones, sapienter occasionibus provida dispen-
 satione usum esse. Scio etiam, quæ in sanctorum
 numero censentur, patrem tuum apostolicum.

Theophilum, in confusione et turba a Græca superstitionis studiosis excitata, exactam ad breve tempus observationem paci posthabuisse. Maximæ enim quæque urbes pelago fluctibus exagitato per similes, ex sententia civium, non tam summa legum et constitutionum observatione, quam expeditissimis consiliis atque judiciis, ad pacem et concordiam facientibus, regi atque administrari solent. Qua vero de causa litteras hasce scribam, accipe. Novit sanctitas tua, ac potius illis ipsis oculis intuetur, quibus qui in sanctis est, Pater noster Theophilus, conspexit, qualis et quam ingens turba, magnam hanc invaserit urbem : atque ut in ea sanctior fides et pietas, ne funditus erueretur, periclitata sit : adeo etiam ut populus majore ex parte per factionem scissus, extra muros conventus egerit : et plerique sacerdotes et collegæ nostri episcopi, a mutua communione desciscentes, bonam plantationem Domini Jesu Christi, parum abest quin evulserint, pacis commoditate scilicet aliquantulum distracta. Sedenim multo sane labore, multo sudore, et periculis multis desperationis plenis, plurima et maxima quæque communium Patrum nostrorum atque etiam pietatis tuæ precibus et conspiratione sopita sunt mala. Et turba quidem illa conquievit, concordia vero et serena tranquillitas in orbis universi ecclesiis obtinet. Cum vero nonnulli nomen tantum beati Joannis mysticis tabulis inscribi vellent, beatus episcopus Alexander, Antiochenum istum dico, **492** Constantinopolim venit, et multa ore confidenti verba fecit : vehementerque excitare populum voluit, ut vel nobis invitiss, necessario ejus quem diximus, nomen ita inscriberetur. Quam rem accurate prorsus pietati tuæ, ministri Dei religiosissimi diaconi, Petrus et Edesius exposuerunt. Præterit tempus longum, et nos necessitate ea quæ a populari rerum administratione provenit, premi incipiebamus, neque tamen quidquam schismatis et dissidii reliquias curabamus : cum ad nos ex Oriente Dei amatissimi episcopus Acacius litteras dedit, religiosissimum antistitem Antiochiæ Theodotum a populo, ut nomen Joannis in sacras tabulas referret, coactum esse, ut veniam rei ei quam necessitate ille adductus fecisset, daremus, petens. Et tum bonus ille qui litteras ad nos pertulit presbyter, causam adventus sui indicans, rem hanc in vulgus magnæ urbis propalavit, et sententiam datæ ad nos epistolæ populo vulgavit : adeo ut parum abfuerit, quin tumultu plebis universæ urbs repleta sit. Ibi vero ego, ibi demum perturbatus, et de rebus maximis discrimen summum veritus, piissimum imperatorem adii, et cum eo de pace et tranquillo rerum statu egi. Atque ille nihil esse periculi aut incommodi respondit, si defuncti viri nomen, tranquillitatis, pacis et populi concordia gratia inscriberetur. Itaque ego ea re persuasus, (quomodo enim necessitate præventus id non facerem?) ne religionis nostræ res

Β βραχὺ ἀκριβείας προτετιμηκότα. Αἱ γὰρ δὴ μέγιστα τῶν πόλεων κυμαινομένης θαλάσσης κύμασιν εὐκυβίαι, κατὰ τὰς γνώμας τῶν οἰκητόρων, οὐ τοσοῦτον νόμοις καὶ διατάξεσιν ἀκριβέσι πεφύκασιν πείθεσθαι, ὅσον διακρίσεσιν εὐμεταχειρίστοις βλεπούσαις πρὸς εἰρήνην καὶ σύμπνοιαν. Ὅτου δὲ χάριν ἐκτίθημι ταῦτα τὰ γράμματα, μάνθανε. Ἐγὼν που πάντως ἢ σὴ σοιότης, μᾶλλον δὲ τεθέεται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκείνοις· οἷσπερ οἶδεν ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεόφιλος, οἷα καὶ ὁση ταρχῆ κατέλαθε τὴν Μεγαλόπολιν· καὶ ὅπως ἐκ τῶν βάρθρων αὐτῶν ἐκινδύνευσεν ἢ εὐσεβῆς πίστις· κατασεισθῆναι· ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν λέων τμηθέντα τῷ πλείονι μέρει, τῶν τειχῶν ἐκτὸς συναθροίζεσθαι, καὶ τοὺς ἱερέας τε καὶ συνεπισκόπους ἀποβράχηναι τῆς πρὸς ἄλλήλους κοινωνίας, τὴν ἀγαθὴν φυτείαν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, τὸ τῆς εἰρήνης λέγω καλὸν, μικροῦ διασπάσαντας. Διὸπερ πολλῶ μὲν πόνη, πολλῶ δὲ ἰδρώτι καὶ κινδύνοις γέμουσιν ἀπογνώσεως τὰ πλείω καὶ προτιμότερα, προσευχαίς τε καὶ συμπνοίαις τῶν κοινῶν Πατέρων ἡμῶν, εἴη μετὰ τῆς θεοσεβείας, ἐκείνη μὲν κατηνύσθη· ὁμόνοια δὲ καὶ γαλήνη κατέχει τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ τινες τὴν προσηγορίαν μόνον τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ταῖς μυστικαῖς δέλτοις γραφῆναι ἠθέλησαν· ὥστε καὶ τὸν μακάριον ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν τῆς Ἀντιοχείας φημι, ἐπιστάνατα τῇ Μεγαλοπόλει, πολλὰ θρασυσομηῆσαι, πολλὰ δὲ καὶ τοὺς λαοὺς ἐπεγεῖραι θελήσαι· ὥστε καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν ἀναγκάσαι γραφῆναι τὸ τοῦ μνημονευθέντος ὄνομα. Ἄπερ μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης ἐξηγήσαντό που πάντως τῇ σῇ θεοσεβείᾳ οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι· εὐλαδέστατοι διάκονοι Πέτρος καὶ Αἰδέσιος. Χρόνου δὲ πολλοῦ παρεληλυθότος, καὶ ἡμῶν βιασσομένων τὴν ἐκ τῆς δημοκρατίας ἀνάγκην, καὶ κατὰ μὴδὲν ἐπιστρεφομένον πρὸς τὴν τοῦ σχίσματος λείψανον, γέγραphen ἡμῖν ἐκ τῆς Ἐφῶς ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀκάκιος, τὸν εὐλαδέστατον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείας Θεόδοτον συναναγκασθῆναι παρὰ τῶν δῆμων τὴν προσηγορίαν Ἰωάννου γράψαι· καὶ ἤπειτο συγγνώμη ἡμᾶς παρασχεῖν τῷ ὑπὸ ἀνάγκης τοῦτο πεποιηθέντι· ὅτε γενναῖος ἐκείνος τῶν γραμμάτων διακομιστῆς πρῶτος ἐβῆ κατασπεῖραι τὸν λόγον τῷ πλήθει τῆς Μεγαλοπόλεως, τῆς ὑποθέσεως χάριν ἢς ἀφίκετο· τὸν τε νοῦν τῶν πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων διεπρόθμευσε τοῖς λαοῖς, ὥστε συγχύσεως μικροῦ δεῖν τὸν ὄχλον πάντα ἀναπλησθῆναι. Τότε δὴ, τότε θορυβηθεὶς ἐγὼ, καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων κίνδυνον ὑποπτεύσας, καὶ περὶ τὸν εὐσεδέστατον βασιλέα γενόμενος, περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας ἐποιούμην τὸν λόγον. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο μὴδὲν εἶναι βλάβος γράφειν ἀπειληθότος ἀνδρὸς ὄνομα ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς τῶν λαῶν ὁμονοίας τε καὶ εἰρήνης. Καὶ τοίνυν ἐγὼ τούτοις πεισθεὶς, καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον προφθάσαι τὴν ἀνάγκην; ὥστε μὴ γενέσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀκολουθίαν τοῦ πλήθους, μήτε μὴ ἐθισθῆναι εἰς δημοκρατίαν τὴν πόλιν· γραφῆναι παρεσκευάσασα τὴν προσηγορίαν· οὐδὲν, ὡς οἶμαι, εἴτε εἰς αὐτοὺς

τοὺς κανόνας ἡμαρτηκῶς, οὕτε μὴν τῇ κρίσει τῶν Πατέρων διαλυμηνάμενος. Μνημονεύεται γὰρ μετὰ τῶν ἀπεληλυθόντων οὐ μόνον ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, καὶ λαϊκῶν, καὶ γυναικῶν πρὸς οὓς ἅπαντας οὐκ ἔστιν ἡμῖν κοινωνία Ἰερωσύνης, οὐδὲ μετάδοσις τῶν ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης μυστικῶς τελουμένων. Πολλὸν γὰρ τὸ μέσον τῶν ὑπελθόντων τὴ πέρας, καὶ τῶν ἔτι ὑπὲρ γῆς τυγχανόντων, ὥστε καὶ συνδιαίρεσθαι τὰς βίβλους πρὸς τὴν τῶν μνημονευομένων κατάστασιν. Οὕτε γὰρ τι τὸν Δαυὶδ ἔδωκεν ἢ ἐντιμος τοῦ Σαοὺλ κηδεῖα, οὕτε τοὺς ἀποστόλους ὁ τῆς τοῦ Ἀρείου ἀσεβείας ἀπαθὲς Εὐδόξιος, ὑπὲρ τὸ αὐτὸ θυσιαστήριον κείμενος· οὕτε Παυλῖός τε καὶ Εὐάγριος, οἱ γενόμενοι ἀρχηγῆται τοῦ σχίσματος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας· ὅτι μετὰ θάνατον, πολλὸς ἐξέστου χρόνος, τοῖς μυστικοῖς διπτύχοις διὰ τὴν τῶν λαῶν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν ἐνεγράφησαν. Διόπερ καὶ αὐτοὶ κέλευσον ἐγγραφήναι τὴν προσηγορίαν τοῦ ἀπεληλυθότος ταῖς κατ' Ἀγυπτῶν ἐκκλησίαις τῆς οἰκουμένης χάριν εἰρήνης, μήτε Πατέρων λύων κανόνας, καὶ τὴν ὁμόνοιαν πασῶν ὁμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν περὶ πλείστου παιούμενος. Ὅτι δὲ καὶ ἡμῖν γράψεις τὰ πρόποντα, πεπληροφόρημαι, πρὸς τε τὴν ὁμοψυχίαν καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀδελφότητος ἀποβλέπων. Πᾶσαν τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύομεν. » Καὶ πρὸς μὲν Κύριλλον ταῦτα ἐγραψεν· ἔτι δὲ διεπρόβλεψεν, καὶ ἄλλην πρὸς Πέτρον καὶ Αἰδέσιον τοὺς ἐκεῖνον διακόνους ἀπέστειλε, τάδε διεψεύσαν· « Ἐπέσταλται μὲν τὰ εἰκότα πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Κύριλλον τῶν γενομένων ἕνεκεν τῆς προσηγορίας Ἰωάννου, τῆς ἐν τοῖς διπτύχοις γραφείσης τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς. Οὐδὲν δὲ ἦτον καὶ τῇ ἡμετέρᾳ γράφῃ εὐλαβεῖα πλέον τῶν ἄλλων ἐπισταμένη τὰ ἐνταῦθα, εἰρηρικῶς τε τὴν ὑπόθεσιν ἀποθῆναι, τῷ μάλιστα τοῦτο δοῦναι, προηγουμένως μὲν τοῖς εὐσεβεστάτοις βασιλεῦσιν, ἔπειτα δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνατολικῶς ἐπισκόποις. Οὐ μὴ δὲ ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς ἐσπερας αὐτῆς οὐχ ὡς ἐπισκόπου γραφομένου, ἀλλ' ὡς πάλα μὲν τούτου γενομένου, μνήμης δὲ ἀξιοῦσθαι διὰ τὴν οἰκουμένην εἰρήνην ὀφείλοντος. Γράφω δὲ, ὥστε μὴ τῆς ὁμονοίας τὸ πᾶν ὡς εἰπεῖν νεμηθείσης, μόνους ὑμᾶς μὴ συνθεμένους, καὶ τοῖς εὐσεβεστάτοις βασιλεῦσι δοκεῖν ἀντιλέγειν, καὶ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις πράγμασι ἡμῶν, ἀντιπνοίας τινὸς γενομένης, βλάπτεσθαι τὰς ἐκκλησίας Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· σφόδρα δὲ ἡμᾶς ἠγάγεον εἰς συναίσθησιν ἢ ἀποδημία ὑμῶν, τῶν νῦν συνόντων ἡμῖν ἀνθ' ὑμῶν οὐχ οὕτως ἡμῖν συμβιούντων, ὥσπερ δὴ καὶ ὑμεῖς, ὡς τῷ ξενισμῷ τῶν τρώπων τούτων τε καὶ ὑμῶν μικροῦ δεῖν ὑμᾶς ἀνίστασθαι. Διόπερ πάντα ὑπερβέμενοι, σπουδάσατε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δρᾶμεν πρὸς ἡμᾶς, ἐκ τῆς συγχρίσεως, σφοδροτέρων εὐρίσκοντες ἢ πρότερον παρ' ἡμῖν τὴν ἀγάπην. » Τὰ τοίνυν τοιαῦτα γράμματα δεξάμενος Κύριλλος τοσοῦτον παρηγεῖτο τὴν πράξιν, ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων δη-

ex multitudinis arbitrio, exemplo uno permisso, penderent, neve urbem ipsam populari administrationi assuefaceremus, nomen id in album referri jussi. Quare, ut equidem puto, neque in sacros canones commisi, neque iudicio Patrum fraudem feci. Mentio namque ejus fit cum defunctis non solum episcopis, sed et presbyteris, diaconis et laicis ipsis, mulieribusque, cum quibus omnibus nobis sacerdotii communio, aut earum rerum quæ in sacra mensa mystice percipiuntur, participatio non est. Magna enim est inter defunctos et superstites differentia, ita ut etiam libri, propter differentiam eorum quorum memoria conservatur statum, discreti sint. **493** Nihil enim Davidi obfuit honorifica Sauli sepultura, neque apostolis Arij impietatis sectator Eudoxius, sub eadem sanctorum sacrificii ara positus : neque Paulinus et Evagrius. Ecclesie, qui schismatis et dissidii duces in Ecclesia Antiochena fuere, quod post obitum, non paucis hinc ab annis, propter populi pacem et concordiam mysticis tabulis sunt inscripti. Quam ob causam ipse quoque Ægypti ecclesiis, ecclesiarum orbis totius pacificandarum gratia, ut mortui illius nomen inscribant, præcipe. Ita enim cum Patrum canones non transgredi, tum ecclesiarum simul omnium concordiam plurimi facies. Te vero ea nobis, quæ convenit, rescripturum esse, ad communem consensum et fraternitatem, respicientem, persuasum habeo. Fraternitatem, quæ tecum est, omnem, ego quique necum sunt, salvare jubemus. » Ad Cyrillum Atticus hæc scripsit. Rem autem istam magis etiam urgens, aliam quoque epistolam ad Petrum et Ædesium diaconos ejus, hisce verbis dedit : « Ad Dei amatissimum episcopum, fratrem nostrum Cyrillum, ita ut decuit, per epistolam scripsimus ea quæ nomine Joannis in ecclesiasticis tabulis relato acta sunt. Nihilo vero minus et ad pietatem vestram scribitur, quæ melius quam alii res nostras novit, ad pacem videlicet et tranquillitatem eas evasisse, de sententia præcipue piissimorum principum, et omnium deinde Orientalium episcoporum, ipsorumque adeo Occidentalium quoque, de Joanne sacris tabulis, non ut episcopo, sed qui aliquando episcopus fuerit, inserto, ut memoria ejus, propter communem orbis univarsi pacem coleretur. Scribimus autem, ne, concordia ubique propemodum obtinente, solis nobis ei non astipulantibus, simul et piissimis principibus adversari videamur, et summe necessariis rebus nostris, ventis aliquibus adversis obortis, et Ecclesie Christi noceamus. De his hactenus. In magnum vero desiderium nos profectus vestra adduxit, quod non eandem ex eorum qui nunc nobiscum sunt, quam ex vestro convictu percipiamus jucunditatem, adeo ut novitate familiaritatis eorum quæ a consuetudine vestra multum differt, sere perturbemur. **494** Quapropter rebus omnibus postpositis, ope-

ram date, ut deinceps ad nos recurratis, propter A λον γενέσθαι. "Α δ' οὖν ἀντέγραψε, τούτοις διετί-
 morum, quod experti sumus, discrimen, apud nos ληπτο.
 vehementiorem quam antea reperturi charitatem. » Litteris ejusmodi Cyrillus receptis, maximopere
 rem eam aversatus est, sicuti ex litteris ejus satis liquet. Nam quæ Attico rescripsit, sic habent :

CAPUT XXVII.

*Epistola contraria sancti Cyrilli ad Atticum, nomen
 Joannis admittere detractantis.*

« Lectis quæ a pietate tua ad me missæ sunt, litteris, Joannis nomen sacris inscriptum esse tabulis intellexi. Ubi vero eos qui inde ad nos venire, interrogavi, non in laicorum, sed episcoporum catalogo ascriptum esse audiui. Porro dispicienti mihi, atque in animo reputanti, an qui hoc fecere, Nicænorum Patrum decreta sequantur, et aliquantulum mentis luminibus in magnam illam synodum intendenti, universum sanctorum illorum Patrum collegium, quibusdam veluti oculis renuere, et viribus omnibus, quominus ad rem eam comprobendam accurram, obsistere videntur. Quomodo namque inter sacerdotes Dei censebitur, illorumve feret sortem, cui sacerdotalis dignitas abrogata est? Quomodo vero in catalogo sacrorum ministrorum erit, qui ecclesiasticis mœnibus ejectus est? Aut enim professione nostra indignum est, ut sacerdotii nomen nihil esse, et rem ipsam communem omnibus esse, quæ tamen eis solis qui ad eam vocati sunt, asservata est, dicamus: aut si magnum quiddam est, quod sacerdotalem functionem a populi multitudine dirimit, non miscenda quæ misceri non possunt, sed eorum quæ diximus quolibis in ordine suo conservandum, et honore debito cohonestandum nobis erit. Quomodo igitur aut inter episcopos laicus, aut inter germanos et legitimos, qui talis non sit, consistet? Honora, te hortor, eos qui magnarum et splendorum recte actarum rerum tulere testimonium, ne contumelia sanctum Patrum chorum afficias. Considera eos qui supersit'is adhuc in vita manent, quomodo rem hanc acceperint. An non illi dolore se omni repletos esse recte dicant, 495 si in eundem cum eis ordinem, is cui dignitas adempta est referatur? Verum id pietati quoque tuæ persuasum esse puto. Quamobrem et illis et nobis mœroris abole causam. Tolle omnium tristitiæ occasionem. Nam facile et expedite ea quæ præter opinionem accidunt, disponere et administrare, boni et sapientis esse dixerim: sed tum demum, cum nihil detrimenti afferat. Non enim, quamvis gregem Christi propagare, frequentioreque efflicere studeamus, examina hæresium, si errorem suum non repudient, recipimus. Et proinde non omnino prompta quadam dispensatione facilem cum eis complecti pacem debemus, adversus quos pugnare præstet. Dispensationis sane laudatæ opus fuerit, si quandoque ita a debita ratione deflectere videamur, ut in rebus utilibus et commodis de-

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

*Ἀνταπιστολὴ τοῦ ἀγίου Κυρίλλου πρὸς τὸν Ἀττικόν, ἀπαγορεύουσα τὸν Ἰωάννην εἰσεδέ-
 ξασθαι.*

« Τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοφιλείας ἐπεσταλμένοις ἐντυχῶν, ἐγγεγράφαι μὲν τὴν Ἰωάννου προσηγορίαν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐμάνθανον δέλτοις· ἐρωτήσας δὲ τοὺς ἐκείθεν ἤκοντας, ἐπιθυμῶν οὐκ ἐν τοῖς τῶν λαϊκῶν καταλόγοις, ἐν δὲ τοῖς τῶν ἐπισκόπων ἐντετάχθαι αὐτὴν. Διασκοπούμενος δὲ καὶ κατ' ἐμαυτὸν ἐννοῶν, εἰ ταῖς τῶν Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀκολουθοῦσι δόξαις οἱ τοῦτο πεπραχότες, καὶ βραχὺ τι τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀνατείνας σύνοδον, ὅλην ὀρῶ τῶν ἀγίων Πατέρων ἐκείνων τὴν ὁμήγουριν ὡσπερ τισὶν ὀφθαλμοῖς ἀνεύουσας, καὶ παντὶ σθένει διακωλύουσας ἡμᾶς τρέχειν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συναίνεσιν. Πῶς γὰρ τοῖς ἱερεῦσι Θεοῦ συντετάξεται, καὶ τὸν ἐκείνων φυράσει κληροῦ, ὁ τῆς ἱερατείας ἐκβεδλημένος; Πῶς δὲ ἐν καταλόγοις ἔσται λειτουργῶν ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιβόλων ἔξω τεθείς; ἀνάξιον γὰρ ἡμᾶς ἢ μηδὲν εἶναι λέγειν τοῦ τῆς ἱερατείας ὄνομα, καὶ πρᾶγμα κοινὸν εἶναι πᾶσι τὸ μόνους τετηρημένον τοῖς εἰς τοῦτο καλουμένοις· ἢ εἰ πολὺ τι τὸ διατειχίζον ἐστὶν ἱερουσύνην καὶ λαὸν, μὴ μιγνύσιν τὰ ἄμικτα, τηρεῖν δὲ ἐν τῇ οἰκειᾷ τάξει τῶν εἰρημένων ἑκαστον, καὶ τῆς αὐτῷ προεπιστάσης τιμῆς ὀξείων. Πῶς οὖν ἐν ἐπισκόποις ὁ λαϊκὸς, ἢ πῶς ἐν τοῖς γνησίοις ὁ μὴ τοιοῦτος ἀναφανείς; Τίμησον, παρακαλῶ, τοὺς ἐπὶ λαμπροῖς καὶ μεγάλοις τοῖς κατορθώμασι μαρτυρηθέντας. Μὴ ὑβρίσης τὸν ἅγιον τῶν Πατέρων χορὸν. Ἐνδοῖα παρόντας ἐτι καὶ συνδαιτυμένους, πῶς ἂν ἐπὶ τῷ γεγονότῳ διετέθησαν. Ἄρ' οὐχὶ πάσης ἀναπεπλήσθαι λύπης εἶπον ἂν εἰκότως, εἰς τὴν ἴσθη αὐτοῖς τάξιν εἰσπερομένου τοῦ καθηρημένου; Ἄλλ' οἶμαι καὶ αὐτὴν τοῦτο πεπεισθαι τὴν σὴν θεοσίθειαν. Διὸ δὴ σθένος αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν τῆς ἀηδίας τὴν πρόφασιν. Λύσον τῆς ἀπάντων κατηφείας τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ μὲν γὰρ εὐμεταχειρίστως τὰ παρμπύπτοντα διοικεῖν καλὸν ἂν εἴποιμι καὶ σοφόν· τότε δ' ἔσται σοφόν, ἂν μὴ τι βλάβος εἰσφέρῃ· οὐδὲ γὰρ ἐπειδήπερ μερίζονα τὴν Χριστοῦ πόλιν ἂν ἀποτελοῦμεν, τοὺς ἐν ταῖς αἰρέσεσι προσλαβόντες ἔσμοὺς, καὶ εἰ τῆς οἰκειᾶς μὴ μεταθεῖεν πλάνης, διὰ τοῦτο χρὴ πάντως οἰκονομικὴν τινα καὶ ἀπεριέργαστον εἰρήνην ἀσπάξασθαι, πρὸς οὓς ἐστὶ κρείττων ἢ μάχη. Ἔργον δὲ ἐν τῷ οἰκονομίας ἐστὶ τὸ δοκεῖν ἐσθ' ὅτε βραχὺ τι ποῦ κρέποντος ἐξίστασθαι λόγου, μετὰ τοῦ τὴν ἐν τοῖς χρησίμοις παρατεῖσθαι ζημίαν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῖς πᾶσιν ἐγένετο πάντα· οὐχ ἵνα κερδῶν μὲν τι βραχὺ, ζημιωθῆ δὲ μέρος, ἀλλ' ἵνα πάντας κερδῶσῃ. Ἴδωμεν τίονον διὰ ταύτης τῆς ἐρεῦνης τῆς ἐν τοῖς πράγμασι βαδίζοντες, εἰ μὴ πλεῖον ἔχει τὸ βλάβος ἢ ὑπόθεσις τῶν

δοξάντων εἶναι χρηστών. Τοσούτος ἤδη διηπεύει ἅ
 χρόνος τῆς σῆς θεοσεβείας διεπούσης τὸν θρόνον· ἅ
 καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ συνάγεσθαι παραιτούμενος. Ἄλλ'
 εἰ καὶ ποῦ τινες περὶ τὴν ἀρχὴν φιλονεικώτερον
 πράττοντες ἑαυτοὺς ἀπεμείριζον, καὶ οὗτοι κέκληνται
 διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύν τε καὶ χάριν. Τῶν
 δὲ ἐν τέλει τίς ὁ μὴ τῆς σῆς εὐλαβείας ἀκροώμενος;
 τίς δὲ ὁ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἔξω μεμενηκώς;
 Οὐκ ἐστὶν οὐδεὶς. Μὴ γὰρ δοῖη ὁ Θεός. Τίνα τοιγαρ
 οὖν ἀνασώζων, ἢ εἰς τὸ συνάγεσθαι καλῶν, ὅλην
 ἔξω θεῖς τῶν τῆς Ἐκκλησίας περιδόλων, τὴν τε
 Αἴγυπτον, καὶ Αὐγουσταλικὴν, καὶ Ἀρκαδίαν, καὶ
 Θηβαΐδα, καὶ Λιθύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοσαύτας
 Ἐκκλησίας λυπεῖς; ἵνα μηδένα κερδάνης· πάντας
 γὰρ προεκέρθανε τοῦ Σωτῆρος ἢ χάρις. Καὶ ἀνα
 τίθημι τὸν ἐπὶ τούτῳ πόνον τοῖς τῆς σῆς θεοσεβείας
 διδάγμασι. Μὴ τοίνυν κατηγόρει σαυτοῦ τοὺς ἀπὸ
 φιλονεικίου γνώμης μεμερισμένους, καὶ μὴ καταδε
 χομένους ποτὲ τὸ ἐπ' ἑκείνῳ δίκαιον κρίμα. Ἡ γὰρ
 εἰς τοσοῦτον νυστάζειν ἡμᾶς ὑπέστηψεν ἡ σὴ θεοσε
 βεία, ὥστε μὴ πειρᾶσθαι μανθάνειν ἐσπουδασμένως
 τὰς τε σὰς εὐδοκιμήσεις, καὶ ὅπως τὰ τοῦ Σωτῆρος;
 χειραγωγεῖται ποίμνια· μία γὰρ ἡ τῶν ἱερῶν
 φροντίς, καὶ εἰ τοικῶς διηγήμεθα. Ἄλλ' ἵνα μὴ
 δοκοῖεν ἐπὶ τούτῳ διατεινεσθαι λίαν, καὶ τοῖς ἀπὸ
 τῆς σῆς εὐλαβείας φρονεῖν ἐναντία, ἔστωσαν τινες
 ὀλίγοι κομιδῇ διαστασιάζοντες; ἔτι καὶ τῆς ἐκείνου
 κακίας προκινδυνεύοντες. Τοσαῦται δὲ παρ' ἡμῶν
 ἐκκλησίαι, ὅτι χρὴ τὰ ἐπ' ἑκείνῳ δεδογμένα κρατεῖν
 διασχυρίζόμεναι. Τίσιν οὖν τὴν ψήφον ἀπονέμεσθαι
 δίκαιον; Τίνας δὲ εὐφρανεσθαι μᾶλλον ἀρέσκει
 Θεῷ; τοὺς ἐκείνῳ συνηγοροῦντας τοιαῦτα πεπραχότι,
 ἢ τοὺς ἐπὶ τιμῆς ἐγνωκότας, ἢ τὸ λυπεῖν λελόγι
 στα: παρ' οὐδέν; Εἰ τοίνυν τὸ σώζεσθαι τὴν ὁμόνοιαν
 τῶν ἐκκλησιῶν οὐκ εὐκαταφρόνητον φαίνεται, λύσον
 τὸ τέμνον ταύτην, παρακαλῶ· βάλε τὴν μάχαιραν
 εἰς τὴν θήκην αὐτῆς. Κέλευσον τοῦ καταλόγου τῶν
 ἐπισκόπων ἐξαίρεθῆναι τὴν Ἰωάννου προσηγορίαν.
 Εἰ γὰρ οὐδὲν εἶναι τοῦτο λογιούμεθα, μὴ λυπεῖται
 τὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν ὁ προδότης αὐτοῖς συγ
 καταταττόμενος. Εἰσφερομένης δὲ τῆς Ἰουδα προ
 ηγορίας, ποῦ λοιπὸν ἡμῶν ὁ Ματθίας γε κέλτεται;
 Εἰ τοίνυν οὐδεὶς τὸν Ματθίαν ἐκβαλὼν ἐγγράψοι τὸν
 Ἰούδην τῶν τῶν ἀποστόλων χορῶν, μενέτω καὶ σωζέ
 σθω, παρακαλῶ, μετὰ τὸν τῆς αἰοδείμου μνήμης
 Νεκτάριον δεύτερος ὁ τοῦ πανευφήμου Ἀρσακίου
 βαθμός· ἵνα μὴ τι βίβη παρεισαχθὲν, ἐξώσῃ τοῦ
 μακαρίου τὴν μνήμην. Ἄλλ' ὀλίγοι τυγχὸν ἐπὶ τούτῳ
 δυσχεραίνουσι· δίδου μοι μετὰ παρῆρησίας εἰπεῖν.
 Πάντας μὲν εὐχόμεθα σώζεσθαι· εἰ δὲ τις ἐξ οικείας
 ἀμαθίας χωρίζεται, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀντι
 τείνει θεσμοῖς· τίς ἡ τούτου ζημία; Ἡ γὰρ οὐχὶ
 καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον καὶ
 τύπον ἐν πᾶσι τίθει, ἐλάλει μὲν τοῖς προσιοῦσι τὰ
 συμφέροντα· ἀπειθοῦντας δὲ καὶ ἀνανεύοντας ἠψίει
 χωρίζεσθαι; καὶ τοσοῦτον ἀφειστήκει τοῦ ποιεῖσθαι
 τίνα τῶν τοιούτων λόγον, ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰ
 πεῖν τοὺς μαθητάς, Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπά
 γειν; τοῖς μὲν εὐπειθίστι· πολλὴν τίνα δίκαιον ἀπονέ

trimentum evitemus. Sic et beatus Paulus omni
 bus factus est omnia, non ut exiguum quiddam
 lucrifaceret, partem autem quampiam damno affi
 ceret, sed ut omnes lucraretur. Videamus ergo,
 ejusmodi rerum investigationi insistentes, an non
 plus huic causæ insit mali, quam illa videatur
 habere boni. Tot jam præterfere anni, ex quo
 pietas tua thronum suum tenuit: neque quisquam
 est, qui conventus in Ecclesia tuos vitet, quin
 etiamsi ab initio nonnulli dissidendi amore seip
 sos ab illis segregarunt, tamen et illi per vim et
 gratiam Christi revocati sunt. Ex magistratibus
 vero quis non pietatis tuæ dictis audiens est? quis
 ob hanc ipsam causam est, qui extra ecclesiam
 maneat? Nemo profecto est. Non enim hoc det
 Deus. Itaque quemnam ad salutem revocans, aut
 ad legitimos in ecclesia conventus reducens, quin
 omnem potius ecclesiæ mœnibus ejiciens Ægyptum,
 regionem etiam Augustalem, et Arcadium, et The
 baiden, et Libyam, et Pentapolim et tot ecclesias
 dolore afficis? non ut quemquam lucrifacias: omnes
 namque lucrifecit gratia Servatoris. Remitto te
 hac in re ad ipsam pietatis tuæ doctrinam. Ne igitur
 contra te ipsum celebres atque illustres eos qui
 adversandi studio in partes discessere, neque unquam
 justum de seipsis iudicium accipiunt. An ita connivere
 et cessare nos pietas tua suspicatur, ut non diligenter
 de præclara fama tua, et quomodo Servatoris greges re
 gantur atque manuducantur, inquiramus? **496**
 Una namque hæc, etiamsi locorum intercapedine
 disjuncti sint, episcoporum est cura. Sedenim
 ne in hoc prolixior esse, et pietati tuæ contraria
 sentire videar: esto ut pauci admodum sint adhuc
 seditiosi, qui se pro illius malignitate periculo
 exponunt: apud nos autem tot sunt ecclesiæ, quæ
 de Joanne decreta obtinere debere contendunt.
 Quibus igitur suffragari æquum est? Quinam ut
 latentur, Deo placitum est? Illine qui Joanni pa
 trocinantur, cum tanta designaverit: an qui pœ
 nam homini interrogant ei qui cum aliis dolore
 afficeret, pro nihilo duxit? Quod si concordiam
 ecclesiarum conservare, minime contemnendum
 videtur, solve id rogo, quod eam scindit. Mitte
 gladium in vaginam suam. Jube ex episcoporum
 nomenclatura Joannis nomen eximi. Nam si parvi
 id facimus et dicimus, non afferat dolorem apo
 stolorum choro Judas proditor, in eodem cum illis
 ordine census: Judæ autem nomine in eorum nu
 merum relato, quo deinde loco Matthias nobis
 ponetur? Cum igitur nemo Matthia ejecto apo
 stolorum choro-Judam ascripserit, maneat et ser
 vetur, hortor, post celeberrimi memorix Nectarium,
 secundus laudatissimi Arsacii gradus, ne quid per
 vim perperam et illegitime inductum, memoriam
 beati viri explodat. Sed pauci fortasse hoc ægre
 ferunt. Permitte autem mihi ut libere quæ volo
 dicam. Omnes equidem salvos fieri optem. Si
 quis vero imperitia sua ab Ecclesia secedit, et

idius constitutionibus refragatur, quæ ejusmodi hominis est jactura? An non ipse quoque Servator nos, idipsum docens, et formam in omnibus proponens, conducibilia quidem ad eos qui eum accesserunt locutus est, inobedientes autem et renuentes discedere permisit? Atque tantum abest ut aliquam talium hominum rationem habuerit, ut etiam ad ipsos dixerit discipulos: *An et vos abire vultis*? Obsequentibus sane multam nos impendere curam æquum est. Adversarius autem et inobediens malevolentiam ipse suam accuset, medicinam odio habens. Audiet ille vero justam judicem, dicentem: *Quandoquidem locutus sum, et non obedivistis: et extendi sermones, et animam non advertistis*¹, et quæ sequuntur. **497** Nos quidem, qui docemus, quibusnam rebus aliquis laudem sibi apud Deum paret, studiose admodum id facere atque instituere decet, atque cum Paulo resistentibus dicere: *Obsecramus per Christum, reconciliamini Deo*², inobedientes vero potestati Dei commendare, illud usurpantes: *Curavimus Babylonem, sed sanata non est: relinquamus eam, quoniam pervenit in cælum judicium ejus*³. Consequentibus igitur non est, propter adversos quorundam sermones, siquidem prorsus aliqui sunt, funditus sanctiones ecclesiasticas convelli, ut laicus sacerdotali dignitate enitentibus accenseatur, et honorem eundem consequatur. Neque enim hoc communem orbis universi pacem, sed concisionem potius quidam vocent. Ego quidem tum demum obtinere debere et nomen et rem ipsam pacis censeo, cum sanctorum sententiis non adversemur, neque illorum decretis repugnemus. Quod si enim beatus Alexander, confidentis prorsus oris vir, juxta pietatis tuæ verba, aliquis ex religiosissimis fratribus et collegis nostris Orientalibus episcopis inani dictorum fuco decipit, et ad hujus rei comprobationem raptos pertraxit, non propterea morbus hic prorsus obtinere, et animas omnium depascere, sed potius veluti quædam lippitudo, Ecclesiæ oculum infestans, a vobis repurgari debet. Ut illa rursus directe ad Patrum decreta respiciens, merito a Christo audiat: *Oculi tui columbæ*. Accepi et ego a Dei amantissimo, qui ad extremam feliciter pervenit senectutem, Acario litteras, in quibus religiosissimum Antiochiæ antistitem vi coactum a quibusdam esse, ut Joannis memoriam celebraret, asseverat: atque illud præterea aperte commemorat, valde eum virum ea in re dolore affectum fuisse, viamque qua a tam præfracta audacia liberaretur quæsiisse: et litteras hac de causa a nobis et pietate tua, ne simul cum quibusdam in eundem errorem duceretur, neve ejusceinodi consilia agitantibus cederet, impetrare voluisse. At nos, qui ad curam et medicinam faciendam vocati sumus (da enim hoc mihi, ut pro animi mei

μεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν φροντίδα· ὁ δὲ δυσμενῆς καὶ ἀνήκοος τὴν αὐτοῦ κακόνοιον αἰτιάσασαίτο, μισήσας τὸ θεραπεύεσθαι. Ἀκούσεται δὲ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, Ἐπειδὴ ἐλάλουν, καὶ οὐχ ὑπηκούσατε· καὶ ἐξέτεινα λόγους, καὶ οὐ προσείχατε, καὶ τί τοῦτοις ἐξῆς. Ἡμῖν μὲν γὰρ τοῖς διδάσκουσι τὰ ἐφ' οἷς ἂν τις εὐδοκίμοιή παρὰ Θεοῦ, καὶ λίαν ἐσπουδασμένως εἰσηγεῖσθαι πρέπει· καὶ τοῖς ἀντιτείνουσι λέγειν μετὰ τοῦ Παύλου· Δεδόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας λοιπὸν ἀνατιθέναι τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει λέγοντες· Ἰατρῆυσουμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἴάθη. Ἐγκατελίπομεν αὐτὴν ὅτι ἡγήκεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρίμα αὐτῆς. Οὐκ ἀκόλουθον τοιγαροῦν διὰ τὰς τιμῶν ἀντιλογίας εἶπερ τινὲς ὄλως εἰσίν, ἐκ βάθρων ὥσπερ κατασειεσθαι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῦς, λαϊκοῦ συνταττομένου τοῖς ἐν ἱερατεία διαπρέψασι, καὶ ἐν ἴσῳ μέτρῳ τιμῆς εἰσβαίνοντος. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο καλείτωσαν οἰκουμένην τινες εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον κατατομήν. Ἐγὼ γὰρ τότε φημι κρατύνεσθαι τὸ τῆς εἰρήνης ὄνομα καὶ πρᾶγμα, ὅταν μὴ ταῖς τῶν ἁγίων γνώμαις ἀντιταττώμεθα, μήτε τοῖς ἐκείνων ἀντιπράττωμεν ὄρους. Εἰ γὰρ εἴ τινας τῶν κατὰ τὴν ἐφ' ἡμῶν εὐλαβεστάτων ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος, θρασύστομος ὢν ὄντως, κατὰ τῆς σῆς θεοσεβείας φωνήν, πεφηνάκιε, καὶ συναρπάσας εἶλεν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συναίνεσιν, οὐ διὰ τοῦτο πάντως καὶ κρατεῖν ὀφείλει τὸ νόσημα, καὶ ταῖς ἀπάντων καταδόσεσθαι ψυχῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι τις λήμη τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὀφθαλμὸν παραλύουσα, παρ' ὧν ἐκκαθαίρεσθαι· Ἰνα δὴ πάλιν ὀρθῶς πρὸς τοὺς τῶν Πατέρων ὄρους ἀποβλέπουσα δικαίως ἰσχύῃ περὶ Χριστοῦ· Οἱ ὀφθαλμοὶ σου περιστέραί. Δέδειγμα: ὅν γράμμα καὶ γὰρ παρὰ τοῦ εὐηγητάτου καὶ θεοφιλεστάτου Ἀκακίου· ἔνθα τὸν εὐλαβεστάτον τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἡναγκάσθαι παρὰ τιμῶν δισχυρίζεται τὴν Ἰωάννου μνήμην ἐπιτελέσαι· καὶ δάκνεσθαι μὲν ἐπὶ τούτῳ σφόδρα, λύσιν δὲ τινα τῶν ἐκ προπτείας εὐρασθαι ζητοῦντα· καὶ γράμματα περὶ τοῦτου κομίσασθαι βουλόμενον παρὰ τε ἡμῶν καὶ τῆς σῆς θεοσεβείας, σαφῶς διαγορεύοντα, μὴ συναπάγεσθαι τισι, μηδὲ εἶκειν τοῖς τοιαῦτα συμβουλευούσιν. Ἄλλ' οἱ πρὸς θεραπείαν κεκλημένοι (δίδου γὰρ μοι λέγειν μετὰ παρρησίας πονέσαντι τὴν ψυχὴν), τραυμάτων προσθήκη μὴ γενώμεθα, ἵνα καὶ τὸ εἶναι παρακολούθημα τῆς ἐτέρων προπτείας ἀποφύγωμεν. Θαυμάζω δὲ κακίῳ, εἰ, τοσοῦτος ὢν εἰς πολυλογίαν ὁ μνημονευθεὶς Ἀλέξανδρος, καὶ χρόνον οὐ μικρὸν διατριψας ἐκεῖσε, οὐχ ὅπως ἰσχύσας ἀναπεισάι τινας πρὸς τοῦτο φαίνεται· εἰς δὲ γραμμάτων διακομιστῆς τοσοῦτον ἰσχυσεν, ὡς τεθρύλληται, ὥστε δῆμον ἀνάψαι τοσοῦτον, καὶ κατηνασμένην ὑπόθεσιν χρόνῳ μακρῷ διεγείρει πάλιν, ὅπερ ἐστὶ παντελῶς ἀπίθανον. Ἄλλ' ἔστω καὶ τοῦτο καὶ πιστεῦσθω γενόμενον. Ἄλλ' οἶδα τὴν σὴν θεοσεβείαν ἀρσιτεύουσαν ἐν λόγοις. Διδάξεις

¹ Joan. vi, 68. ² Jerem. xxxv, 14. ³ II Cor. v, 20. ⁴ Jerem, li, 9.

πάντως τὰ δέοντα τοὺς τεθορυθημένους. Ἐχεις ἄρ- A
 κοῦσαν τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων τὴν χάριν. Πείσεις, οἶδα, καὶ τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς, ἀγαπᾶν
 συνήθως, τὸ τοῖς κανόσι δοκοῦν. Εὐσεβεῖς γὰρ ὄντες καὶ φιλόχριστοι, θεσμοῖς ἰδίοις ἐπιτρέψουσι διοικεῖ-
 σθαι τὰς ἐκκλησίας, καὶ τῆς πατρῴας ἀρετῆς ὑπάρ-
 χοντες ζηλωταί, τὰ ἐκείνων μιμήσονται. Μὴ τατ-
 τήσῃ τοιγαροῦν ὁ ἐκβεβλημένος Ἰεχονίας μετὰ
 Δαυὶδ τε καὶ Σαμουὴλ τῶν προφητῶν· μὴδὲ εἰ τισὶν
 ἀδίκως ἔδωξεν τὸ Εὐδοξίου λείψανον ἐν αὐτοῖς ἀποτε-
 θεῖσθαι τόποις, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὸν ἀνέρα ὡς
 ἱερὸν εἰσφέρωμεν. Ἐχρῆν γὰρ δῆπου μᾶλλον κά-
 κεινο διόρθωσιν ἐπιζητεῖσθαι παρ' ἡμῶν, οὐκ αὐτὸν
 μορφοῦσθαι τὰ δεύτερα. Καὶ ταῦτ' ἄφαμεν οὐχ ὡς
 ἐπεμβαίνοντες τῷ κειμένῳ· μὴ γὰρ δοῖη Θεός· οὐδὲ
 ἐπιχαίροντες ὡς γέγραπται τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς· B
 οὐ γὰρ οὕτως Χριστιανῶν σκοπός· ἀλλὰ τῆς πρὸς
 ἀνθρώπων συμπαιδείας, τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρον
 πράττοντες, καὶ τῶν ταύτης κανόνων οὐδὲν ἡγού-
 μενοι προτιμότερον. Εἰ μὲν ἐξῆν οὐδὲν μὲν τούτοις
 λυμήνασθαι, κατατάττειν δὲ ἐν ἐπισκόποις τὸν καθη-
 ρημένον· ἦν ἂν εἰκότως εἶπειν, ἀγρίους τινὰς καὶ
 ἀνημέρους τοὺς τοῦτο γενέσθαι διακωλύοντας· ἐπειδὴ
 δὲ ἀνάγκη κρατοῦντος ἐνδὸς τῆν τοῦ ἐτέρου παρα-
 λῦσθαι δύναμιν, νικᾶτωσαν οἱ τῆς Ἐκκλησίας
 θεσμοί, καὶ ἀποχωρεῖτω τῶν ἱερατικῶν καταλόγων
 ὁ μὴ λειτουργῶν. Τοῦτο γὰρ συνάπτει πρὸς εἰρήνην
 τὰς ἐκκλησίας· τοῦτο πᾶσαν ἡμῖν ὁμοφυλίαν ἀνερ-
 γάζαιτο. Δίδου τοιγαροῦν ἡμῖν τὸ συνάγεσθαι καθα-
 ρῶς μετὰ τῆς σῆς θεοσεβείας, ἐνδὸς καὶ τούτου C
 τελευτήσαντος, ἀμείνω ποιούμενος τὴν πρὸς τοὺς
 ἐτι ζῶντας ἀγάπησιν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλη-
 σίας θεσμούς. »

consilium et institutum; sed id quod homini condolemus, ad utilitatem Ecclesiæ conferimus, canonibus illius nihil præstabilius esse ducentes. Si namque illos sartos tectos conservare, atque exauctoratum inter episcopos censere liceret, recte profecto, qui id quominus fieret impedi-
 rent, feri atque immites dicerentur. Quandoquidem vero altero obtinente, alterum consistere non
 posse necesse sit, sanctiones Ecclesiæ vincant: et ex sacro catalogo, qui sacrorum minister non est,
 moveatur. Hoc enim ecclesias ad pacem servandam conjungit: hoc animorum consensum omnem
 perficit. Itaque illud nobis dato, ut pure nos conventus agere, et communicare cum pietate tua
 possimus: 499 atque tu unius, ejusque defuncti, amorem, post eorum qui adhuc vivunt dic-
 tionem, ac potius post Ecclesiæ sanctiones, habeas. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ'.

CAPUT XXVIII.

Ὁς ὁ θεὸς Κύριλλος διαποῖα θειοτέρα τὴν D
 Ἰωάννου προσηγορίαν ἐδέξατο· καὶ ὡς διέ-
 λυσε διὰ τῆς Θεοτόκου τὸ μεταξὺ γενόμενον
 μῖσος.

Ὁ μὲν οὖν Κύριλλος τοιαῦτα κατὰ τοῦ ἱεροῦ
 Χρυσοστόμου ἔγραψε καὶ ἐφῆρνε, προλήψει δου-
 λεύων, ἦν ἐκ πολλοῦ ἔσχε τῷ θεῷ αὐτοῦ Θεοφίλῳ
 ἐπόμενος· ἐπεὶ δὲ ζῆλος ἦν τὸ πραττόμενον, εἰ καὶ
 μὴ χριτ' ἐπίγνωσιν τέως, οὐ φθόνος οὐδ' ἐνστασις
 διαβολικὴ τὸ μαχόμενον, οὐ δεινὴ ἐκρίθη Θεοῦ, το-
 σοῦτον λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαφέροντα ἐν τούτῳ δὴ μὲ-
 νον σκάζειν, καὶ μὴ τὸ ἄκρον φθάνειν τῆς τελειό-
 τητος· ἀνθρώποι γὰρ ἦσαν, καὶ ἀνθρωπίνους ὑπέ-
 κειντο πάθεσι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ χρόνῳ ὕστερον,
 πολλῶν καὶ ἄλλων συνελαυνόντων, τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ

A dolore, libere dicere possim), ne accessio vulne-
 rum flamus, sed potius opinionem eam, qua temeritatem aliorum secuti esse videri possimus,
 fugiamus. 498 Demiror vero hoc quoque, si Alexander, quem diximus, tam ad dicendum
 promptus et copiosus, et qui non parvo tempore vobiscum isthic versatus sit, aliquos ad hanc rem
 suasionem sua adducere non potuisse visus est, quam tabellarius unus efficere tantum, sicuti ru-
 moribus fertur, potuit, ut populum commoverit, causamque tempore longiore sopitam denuo ex-
 citarit. Quod omnino est incredibile. Verum sit hoc quoque, et ita factum esse credatur. Sed novi
 pietatem tuam præclaram in eloquentia esse. Docebit ea prorsus, quæ opus est, homines ad
 tumultum excitatos. Uberem habes sacrarum doctrinarum gratiam. Persuadebis, scio, piissimis
 etiam principibus, ut more suo in canonum decretis acquiescant. Quod enim veræ pietatis stu-
 diosi et Christi amantes sunt, constitutionibus suis ecclesias administrari permittent, paternæque
 virtutis æmulatores majorum exempla imitabuntur. Ne igitur Jechonias rejectus cum Davide et
 Samuele prophetis censeatur: neque si quibusdam inique placitum est, ut Eudoxii reliquias eo quo
 scripsistis reponeret loco, propterea nos quoque profanum ut sacrum in album referamus. Opor-
 tuit namque a nobis res illius corrigi, non illum nobis præscribere, et quæ post eum acta sunt
 constituere. Atque hæc dicimus, non quod jacenti et mortuo illi insultemus: non enim hoc det
 Deus: neque quod alienis, sicuti scriptum est, lætemur malis: non enim hoc Christianorum est

Ut divinus Cyrillus per visionem divinam nomen Joannis susceperit: conceptumque antea odium, Dei Genitricis intercessione, ei remisit.

Hæc quidem Cyrillus de sacro Chrysostomo et scripsit et sensit, præsumptæ opinioni inserviens, quam dudum patrum suum Theophilum secutus conceperat. Quoniam vero dissidium hoc quidem ex æmulatione, quamvis non secundum scientiam, non autem ex invidia, neque diabolica contentione manavit, non oportere virum et doctrina et virtute præstantem, hac una in re claudicare, quominus ad summam perfectionem perveniret, Deo visum est. Homines enim illi erant, et humanis affectionibus obnoxii. Quapropter aliquanto post,

Cyrillus cum magno illo viro, etiam post ejus mortem, in gratiam rediit, erroremque suum cum multis aliis concitantibus, tum maxime Isidoro Pelusiota nunc reprehensione nunc admonitione eum cohortante, divina etiam et arcaniora quadam revelatione accedente, correxit. Videre namque visus est, seipsum sacris ædibus expulsus esse a Joanne, comitatu et divino, qui circa eum erat, satellitio maxime freto: et matrem Domini pro ipso deprecantem Joannem, atque cum multa etiam alia tum illud præcipue quod pro ipsius gloria plurimum ille decertarit, sicuti dicitur, referentem, ut in sacra templa reciperetur, orare. Hanc visionem cum divus Cyrillus cogitabundus in animo secum volveret, se ipsum quod in sanctum virum invectus esset, damnavit: et deinde ipse quoque re cognita, Ecclesiæ Chrysostomi addictus, virum eum admiratus est, valdeque eum, quod contra illum imprudens prorsus irritatus fuerit, pœnituit. Proinde diversum omnino a priore consilio faciens, synodum provincialem coegit, et Joannis nomen simul et ipse et reliqui magnarum sedium antistites, in sacro albo proposuerunt. Illi vero minus vere dicere videntur, qui Cyrillum libros alios magni Patris aboluisse perhibent. Nam si qua scripta ejus abolenda erant, hæc quæ adhuc exstant, quod consilium institutumque ejus in eis maxime expressum est, abolita oportuisset: nisi Deus utilitatis hominum curam gerens, ea **500** conservasset. Hoc cum in arcana Nicetæ philosophi, qui et David dictus est, historia, et apud alios item invenerim, operi huic meo inserendum esse quoque duxi: ne cui ambigere in mentem veniat, quomodo tanta luminaria, inimicitias mutuas exercentia, ambo ad summam sanctitatem pervenerint, et Ecclesiæ columnæ exsisterint, inimicitias hujusmodi nullum illorum gloriæ detrimentum afferentibus. De his haec tenus.

CAPUT XXIX.

Post Atticum ad sedem episcopalem Sisinius est evectus, Philippus Sidites ei postpositus. Qualis is Philippus fuerit. Ut Proclus Cyzicenorū episcopus ordinatus, et tandem non receptus, privatus otiosusque Constantinopoli egerit.

Attico autem, quemadmodum diximus, defuncto, iugens de legendo atque ordinando episcopo contentio exstitit: quod unusquisque prout alicui faveret, ei thronum committi cupiebat. Proinde quibusdam Philippus presbyter ad sacram sedem evehendus esse videbatur: nonnulli Proclum ei, Chrysostomi discipulum, præferebant. Erat autem et is presbyter. Communiter vero omnes Sisinium idoneum maxime censuerunt. Qui ipse quoque presbyteri dignitate enitebat, non equidem Constantinopoli, sed in suburbano ejus vico, cui nomen est Olea (1), qui ex adverso urbi situs est: quo in loco urbs ipsa cum civibus omnibus festum diem Servatori Christo, quo in cælum assumptus

(1) Ἐλαία, Olea, suburbana Constantinopolis regio.

καὶ μετὰ θάνατον σπένδεται· καὶ μάλιστα Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου, πῆ μὲν ἐλέγχω, πῆ δὲ καὶ παραινέσει χρωμένον, διορθώσεως ἀξιοῦται θεῖα τιλ καὶ μυστικωτέρᾳ ἀποκαλύψει. Ἐδόκει γὰρ ὁρᾶν ἑαυτὸν μὲν τῶν ἱερῶν ἐξωθούμενον ὑπὸ Ἰωάννου, παρρησίας μεγίστης ἠξιωμένου τῆ περὶ αὐτὸν πομπῆ καὶ θεῖα δορυφορίᾳ, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου μητέρα ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἀντιβολοῦσαν, καὶ ἀξιοῦσαν τοῖς ἱεροῖς ἀνακτόροις παραδεχθῆναι αὐτὸν, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα προβαλλομένην, πρὸς δὲ καὶ ὡς πλείστα ὑπὲρ τῆς αὐτῆς δόξης ἀγωνισάμενον, ὡς λελέξεται. Ὡν ἐν μισθῷ γενόμενος ὁ ἐπισκόπος Κύριλλος, καὶ ἀναπολήσας τὰ ὑπολογισμοῖς, κατέγνω μὲν ἑαυτοῦ τῆς ἐπὶ τῷ ἁγίῳ καταδρομῆς· καὶ τουλοῖπού συνελθὼν καὶ αὐτὸς, τῆ κατὰ τὸν Χρυσόστομον Ἐκκλησίᾳ προσέκειτο, καὶ διὰ θαύματος ἐποιεῖτο τὸν ἄνδρα, πολλῶν χρωμένος μεταμύθω, οἷς κατ' ἐκείνου τοκαράπαν ἡρέμιστο ἀγνοῶν. Ὅθεν ἀντίρροπα δρῶν, σύνθετον ἡθροῖς τοπικῆν· καὶ τοῖς ἱεροῖς δέλοισι τὴν Ἰωάννου κλησιν καὶ οὗτος καὶ οἱ λοιποὶ τῶν μεγάλων θρόνων ἐνέγραφον. Οὐ μοι δὲ δοκοῦσιν ἀληθῆ λέγειν οἱ φασὶ καὶ βέλους ἄλλας Κύριλλον ἀφανίσαι τοῦ μεγάλου Πατρὸς. Εἰ γὰρ ἀφανίσαι ἐδεῖ τὰς νυκτὶ σωζόμενας· πρὸς τὸ σκοπιμώτατον ἐκείνῳ ἐχρῆν· εἰ μὴ που θεὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ὠφελείας κηδόμενος, αὐτὰς διεσώσατο. Τοῦτο μὲν οὖν ἐν ἀποκρύφῳ ἱστορίᾳ εὐρῶν Νικήτα φιλοσόφου τοῦ καὶ Δαυῖδ, καὶ ἄλλων, καὶ αὐτὸς δειν ἔγνω τῆ παρούσῃ ἱστορίᾳ ἐντάξει· ὡς ἂν μὴ τινι ἀμφιδάλλειν γένοιτο, πῶς οἱ τοσοῦτοι φωστῆρες δι' ἔχθρας ἀλλήλοισι ἴοντες, ἀγισσύνης καὶ ἀμφω εἰς ἄκρον ἤκον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιοι ἐχρημάτισαν, μηδαμῶς τὸ τῆς ἔχθρας μέγα τὴν κρατοῦσαν δόξαν λυμῆνασθαι δυνθείσης. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

Ὡς μετὰ Ἀττικὸν Σισίνιος εἰς τὸν θρόνον ἀνήχθη· παρώφθη δὲ Φίλιππος ὁ Σιδίτης, καὶ οἶος ἦν. Ἐτι δὲ καὶ ὡς Πρόκλος Κυζικίου χειροτονηθεὶς καὶ μὴ δεχθεὶς, σχολαίως τῆ Κωνσταντίνου διήγετο.

Ἀττικοῦ δ' ὡς εἰρηται τὸ βιοῦν ἐκμετρησαντος, πολλή τις ἐρεσχέλια περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου ἐγένετο· ἕκαστος γὰρ ᾧ προσπαθῶν ἦν, τὸν θρόνον ἀπεχρῖζετο. Τοῖς μὲν γὰρ Φίλιππον τὸν πρεσβύτερον ἐδόκει ἐπὶ τὴν ἱεράν καθέδραν ἀνάγειν, τισὶ δὲ Πρόκλος ὁ τῷ Χρυσόστομῳ μαθητευθεὶς ἐκρίνετο προτιμότερος. Πρεσβύτερος δὲ καὶ οὗτος ἐτύγχανεν ὢν. Κοινῆ δὲ πᾶσιν ἐδόκει Σισίνιος εἶναι ἀρμοδιώτερος. Πρεσβυτέρου δὲ καὶ οὗτος ἀξία διέπρεπεν, οὐκ ἐν τῇ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἐν τινι τῶν αὐτῆς προστασίων, ᾧ Ἐλαία ἦν βνομα, κεκληρωμένος· ἔπερ ἀντικρῦ μὲν κείται τῆς πόλεως· πάνδημον δὲ τῷ χώρῳ ἐορτὴν ἐκεῖσε ἡ πόλις τῷ Σωτῆρι ἀνήγε Χριστῷ· ὀπηνίκα ἀναληφθεὶς, παλίνδρομος τῷ Πα-

τρού ηγε. Τῷ δὲ πολλῶν πλῆθει καὶ διαφερόντως· μάλα
 κεχαρισμένος ἦν ὁ Σισίνιος· ὅτι περ ἅμα τε περι-
 θήτος ἐν ἀρετῇ ἦν, καὶ πολλὴν ὄτι τῶν πτωχῶν
 πρόνοιαν καὶ ὑπὲρ δυνάμιν ἐποιεῖτο. Ἐνθεν τοι καὶ
 τοῦ λαοῦ βιασμένου καὶ ἐκνικήσαντος, Σισίνιος
 ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβαινεν· ἐφ' ᾧ χαλεπήνας ὁ πρεσ-
 βύτερος Φίλιππος ὅτι αὐτοῦ προεκρίθη, πολλὰ τῆς
 χειροτονίας ἐκείνου καθήπτετο ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ
 συγγραφείσῃ Χριστιανικῇ ἱστορίᾳ. Οὐ μόνον γὰρ
 ἐκείνον διέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας
 καὶ τὸν δῆμον· καὶ οὕτω κατέδραμεν, ὡς μηδ'
 ἐλῆσθαι τινὰ τὰ εἰρημένα συγγραφῆς ἀξιώσαι·
 ἐπεὶ τοι γε οὐδ' ἐκείνῳ τις συγγνώη τῆς πρόπε-
 τείας, τοιαῦτα γράψαι ἀνασχομένῳ. Ἐπεὶ δὲ τούτου
 ἐμνήσθη, μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ διαλαθεῖν δίκαιον.
 Φίλιππος οὗτος· ἐκ Σίδης μὲν τῆς Παμφυλίας ὄρ-
 ματο, ὅθεν καὶ ὁ σοφιστῆς Τρωῖλος ἦν, οὗ καὶ συγ-
 γενῆ ἑαυτὴν εἶναι ἔλεγε· διάκονος δὲ ὢν, ταπολλὰ
 τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ συνῆντην Κωνσταντίνου ἐπι-
 τροπεύοντι. Περὶ δὲ λόγους πονῶν, πολλὰ καὶ παν-
 τοῖα βιβλία περὶ αὐτὸν ἤσθριζε. Τὸν δ' Ἀσιατὴν
 χαρακτῆρα ζητήσας, πολλὰ συνέγραψε. Τὸ δὲ Ἰου-
 λιανοῦ κατὰ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀνασκευάζων σύγ-
 γραμμα, λαμπρὸν ἐξεδίδου. Καὶ ἄλλο δὲ πυκτίον
 συντεταχώς, *Χριστιανικὴν ἱστορίαν* ὠνόμασεν·
 ἦν εἰς ἕξ καὶ τριάκοντα διεῖλε βιβλία, ὧν ἕκαστον
 τόμος περιεῖχε πολλούς· ὡς εἶναι πάντας χιλίους
 σφῶδόν. Τῷ δὲ τόμῳ ἰσάζει ἕκαστον τόμου ὑπόθεσις.
 Πολλὰς δὲ τῶν ὀλῶν τῷ συγγράμματι ἐπιεσφέρει,
 δεῦν δεικνύειν βούλεται ἐμπειρον ἐκ τῶν τῶν Ἐλ-
 ληνικῶν μαθημάτων· πυκνῶς γὰρ γεωμετρικῶν,
 μουσικῶν τε καὶ ἀστρονομικῶν θεωρημάτων ἐν
 μνεῖα γίνεται· νήσων τε θέσεις ἐκφράζει, καὶ ὄρειων
 καὶ δένδρων, καὶ ἄλλων, μὴ προσηκόντων τῷ προ-
 κειμένῳ· οὗ χάριν ἐκλυτος αὐτῷ καὶ χαύνη πρόει-
 σιν ἡ πραγματεία. Διὸ καὶ ἰδιώταις καὶ παιδείας
 μετεσχηκόσιν ἀχρεῖον καθίστα τὸ σύγγραμμα. Οἱ μὲν
 γὰρ ἰδιώταις τὸ κομψὸν οὐ συνωρῶσι τῆς φράσεως·
 οἱ δὲ παιδείας μετεσχηκότες τὸ ταυτολογεῖν καὶ
 ἄκαιρα συγγράφειν ἐν μέμψει τίθενται. Ἀλλὰ περὶ
 μὲν ἐκείνων ὡς ἕκαστῳ βούλησις ἔσται, κρινεῖ·
 συγγείει δὲ τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας· τῆς γὰρ
 Θεοδοσίου βασιλείας εἰς μῆνην γενόμενος, αὐθις
 τὰ κατὰ τὸν πολὺν Ἀθανάσιον ὀπίσω γενόμενος διη-
 γεῖται· καὶ τὸ ἦθος τούτου, οὐκ ἐπ' ἐκείνου μόνου,
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐτέρων ποιῶ. Καὶ περὶ μὲν
 Φιλίππου τοσαῦτα. Σισίνιος δὲ, τοῦ Κυζικηνῶν
 προέδρου θανόντος, τὸν θεῖον Πρόκλον τῇ Κυζικῆ
 ἐχειροτόνει. Καὶ δὴ Πρόκλῳ ἐν παρασκευῇ ὄντι
 περὶ αὐτὴν χωρεῖν, φθάνουσιν ἐκείνοι καὶ χειροτο-
 νοῦσιν ἄνδρα σεμνόν τινα, Δαλματίον ὄνομα, ἀσχη-
 τοῦς πόνοις ἐγγεγυμνασμένον. Καὶ τούτου ἔδρων,
 ἐν δευτέρῳ τὸν νόμον θέμενοι· ὃς ἐκέλευε παρὰ
 γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κωνσταντίνου χειροτο-
 νίαν μὴ γίνεσθαι. Ὁ μὲν οὖν Πρόκλος, τούτου γε-
 νομένου, κατ' ἑαυτὸν συνεστέλλετο, ἐκκλησίας μὲν
 μηδεμιᾶς προϊστάμενος, ταῖς δὲ τῆς Κωνσταντίνου

ad Patrem revertit, celebrat. Populo universo
 charus præcipue Sisinius fuit, cum propter virtu-
 tis claritatem, tum ob eximiam in pauperes, supra
 vires etiam ejus, curam. Quapropter plebs vi ef-
 fecit atque evicit, ut is in thronum sit sublatus.
 Qua re offensus Philippus presbyter, quod ille
 scilicet sibi prælatus esset, electionem et ordina-
 tionem ejus plurimum reprehendit, in ea quæ ab
 ipso conscripta est Christiana historia. Non Sisi-
 nium vero tantum, sed et consecratores ipsos et
 populum calumniose perstrinxit : atque in eos ita
 invectus est, ut quæ ille dixerit, nemo historia
 digna judicet : neque quisquam ei tam temerariæ
 audaciæ, qui scribere talia sustinuerit, veniam
 concedat. **501** Et quia ejus mentionem fecimus,
 æquum est ut pauca de eo dicamus. Philippus
 iste Sidæ in Pamphylia ortus est, unde etiam so-
 phista Troilus genus duxit, ejusque adeo cogna-
 tum se Philippus esse dixit. Diaconus cum esset,
 cum magno Joanne episcopatum Constantinopoli
 gerente, multum fuit. Quod vero in scribendo
 elaboraret, multos et varios collegit libros. Multa
 etiam, Asianum affectans dicendi genus, conscrip-
 sit. Opus vero magnificentum, in quo Juliani contra
 sacra Biblia scriptum evertit, reliquit. Aliud quo-
 que volumen composuit, quod *Christianam Histo-*
riam nominavit. In eo triginta et sex libri sunt,
 quorum quisque tomos plures habet : adeo ut
 omnes ad millenarium fere numerum pertingant,
 et habet suum tomos quisque argumentum. Mul-
 tam vero in opus id materiam congressit, declarare
 volens, non imperitum se Græcarum disciplina-
 rum esse. Frequenter namque geometricarum,
 arithmeticarum, musicarum et astronomicarum
 commentationum mentionem facit. Prosequitur
 quoque insularum situs, et montium. Arborea de-
 scribit, et alia quædam, ad argumentum institut-
 um nihil pertinentia. Proinde lucubratio ea, ut-
 pote ad ostentationem composita, laxa et soluta
 est : et propterea indoctis simul et doctis inutilis
 esse videtur. Indocti enim styli elegantiam non
 perspiciunt : eruditi autem, eandem rem aliis
 verbis repeti, et multa intempestive scribi, repre-
 hendunt. Verum de scriptis ejus, ut quisque volet,
 judicabit. Historiæ vero tempora confundit. Nam
 imperii Theodosii memoriam faciens, actiones
 magni Athanasii tanto post tempore repetit : et
 consuetudinem hanc non in illo tantum, verum
 etiam in multis aliis servat. Hæc de Philippo.
 Porro Cyziceno episcopo mortuo, Sisinius divi-
 num Proclum ecclesiæ Cyzici episcopum ordi-
 nat (2). Sedenim cum Proclus, ut eo transiret, in
 prociuctu esset, homines ibi episcopum præve-
 nientes ordinarunt Dalmatium quemdam, virum
 venerandum et in monasticis laboribus exercita-
 tum. Id illi fecerunt, sanctione illa contempta,
 quæ præter sententiam episcopi Constantino, poli-

(2) Socrates dicit, legem hanc de unius Attici persona constitutam fuisse. Lib. vii, cap. 28.

tani ordinationem fieri vetat. Hoc ubi ita est factum, Proclus non oppugnavit : et ecclesie quidem nulli præfuit, **502** in Constantinopolitana autem Ecclesia docendo floruit. De quo postea loco suo dicam.

CAPUT XXX.

De maximarum episcopialium sedium præfectis, aliisque virtute atque doctrina præstantibus divinis viris.

Sisinius postquam in episcopatu non duos integros exegit annos, decessit, castitate vitæ et pauperum cura, quemadmodum diximus, celebris. Moribus affabilis et simplex fuit, a negotiis et rerum actionibus abhorrens, quam ob causam in eos qui curiose se negotiis immiscent, æcerbior erat, apud quos contra et ipse non admodum decentem gloriam est consecutus. Innocentio, optimo urbis Romæ episcopo, Bonifacius successit : atque huic Zosimus, Zosimo rursum admirandus Celestinus. Alexandriæ Cyrillus adhuc enituit. Antiochiæ vero, divino Alexandro Theodotus in episcopatu subrogatus est, castitatis decus et ornamentum, morum vir mansuetudine (si quis alius) et ipse et præterea exacta vivendi ratione maxime ornatus. Hic sodalitatem Apollinaris scissam reliquo orthodoxorum et recte sentientium gregi, precibus apud Deum interpositis, immiscuit, una Ecclesia facta. Verum sic quoque multi in instituto suo permanserunt, labem pristinam veluti præclarum quiddam retinentes. Hierosolymis Cyrillo divinus Joannes successerat. Deinde autem post Nepotem, Ecclesie ibi habenas sibi commissas gubernaverat Prayllius, re ipsa suo nomini respondens : quo mortuo, locum ejus per successionem Juvenalis obtinuit. Eis ipsis annis ecclesiam Cyri quoque gubernavit sapientiæ et doctrinis magnus Theodoretus, vir in Græcis juxta et Christianis disciplinis præclarus, qui libros multos Ecclesie utiles reliquit. Viguit tum etiam Theodorus ille Mopsuestiensis Ecclesie antistes, qui cum ecclesiarum omnium doctor fuit, tum adversus hæreticorum phalanges fortiter, ut primarium virum decet, rem gessit : quique cum Diodoro magno familiariter vivens, doctore eo usus est : et sodalis atque condiscipulus divi Joannis, **503** pariter cum eo Diodorum audivit. Sex is et triginta annos contra Arianam factionem aperto Marte pugnavit, et adversus Apollinaris prædonum more structas insidias constanter decertavit : hæreditarium autem Christi populum doctrinis optimis et præceptis fovit. Erat huic etiam frater Polychronius, qui optime vixit, et itidem optime docuit, vitæ scilicet ex æquo doctrina respondente. Apamenorum hic ecclesie pastorale munus sortitus est. Ecclesie vero Edessensæ divinus ille præfuit Nonus, qui primariam in urbe Antiochena luxu perditam Menadem, verborum persuasione adductam, et præter opinionem omnem Deo consecratam, nympham et sponsam purissimam illi repræsentavit, pro Mar-

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν ἁγίων προεδρευόντων, καὶ ἄλλων ἀρετῇ λόγοις διακρίστων θείων ἀνδρῶν.

Σισίνιος δὲ, οὐδὲ ὅλους δύο διαρκέσας ἐνιαυτοῦ, ἐτελεύτα, ὀρθότῃ βίου σώφρωνος καὶ φιλοπτοχίᾳ, ὡς εἴρηται, περιώνυμος : τὸ δὲ ἦθος εὐπρόσitos καὶ ἀπλοῦς, καὶ ἀπραγμοσύνη συζῶν· ὅθεν καὶ τοῖς φιλοπράγμοσι λυπηρὸς ἦν, δι' ὃ καὶ παρ' αὐτοῦ δόξαν εἶχεν οὐκ εὐκρεπῆ. Ἰννοκέντιον δὲ ἐκείνου τὸν ἀριστον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον Βονιφάτιος διεδέχετο· τὸν δὲ Ζώσιμος· τὸν δὲ Ζώσιμον αὐθις ὁ θεσπέσιος Κελεστίνος. Κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου Κύριλλος ἐτι διεκρεπεν. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ μετὰ τὸν θεῖον Ἀλέξανδρον Θεόδοτος ἱεράτευσε, τῆς σωφροσύνης ὁ μαργαρίτης, πρῶτος εἶπερ τις ὢν καὶ ἀκριβείᾳ βίου μάλα κοσμούμενος· ὃς δὴ καὶ τὸ διεβρώγος τῆς Ἀπολλιναρίου φατριας, τῇ λοιπῇ τῶν ὀρθοδόξων ποιμνῇ λιπαρηθεις, ἀνέμιξε, μίαν Ἐκκλησίαν ποιήσας. Πολλοὶ δὲ καὶ οὕτω διέμειναν τὴν προτέραν λώβην οἷά τι ἐπίσημον ἔχοντες. Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην, ὃς μετὰ Κυρίλλον ἦν, Πραῦλλιος μετὰ Νέπωτα τοῦ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἀκρας πιστευθεὶς διεδέχετο, ἀνὴρ τῷ ὄντι φερώνυμος· οὗ τελευταίησαντος, Ἰουθενάλιος τὸν τόπον τῆς ἐκείνου διαδοχῆς ἀπεπλήρου. Τοῖς δ' αὐτοῖς ἔτεσι καὶ ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ καὶ λόγοις Θεοδώρητος τὴν Κυρεστών ἐπιτρόπευεν ἔκκλησίαν, ἀνὴρ καὶ κατ' ἄμφω τὰς παιδείας τῇ θ' Ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν ἐπίσημος, καὶ πολλὰς τῇ Ἐκκλησίᾳ βίβλους πολὺ τὸ ὠφέλιμον ἔχουσας καταλιπών. Ἦκμαζε δὲ καὶ Θεόδωρος ἐκεῖνος Μοψουεστίας τὴν ἔκκλησίαν διέπων, διδάσκαλος μὲν πάσης Ἐκκλησίας ὢν, κατὰ δὲ πάσης αἰρετικῶν φάλαγγος ἀριστεύων· ὃς Διοδώρῳ μὲν τῷ πάνυ συγγενόμενος, τῆς διδασκαλίας ἀπήλαυσε, συγκοινωνῶς δὲ καὶ συμφοιτητῆς τοῦ θεσπεσίου Ἰωάννου ἐγένετο· ἐπίσης γὰρ καὶ ἄμφω τῆς Διοδώρου γλώσσης ἀπήλαυον. Ἐπὶ ἑξ δὲ καὶ τριάκοντα ἔτη οὗτος διετέλει κατὰ τῆς Ἀρειανικῆς συμμορίας παραταττόμενος· καὶ κατὰ τῶν λόγων Ἀπολλιναρίου ληστρικῶς ἐπιβουλεύοντων στεβρῶς ἠγωνίζετο· τὸν Χριστοῦ δὲ κληρον ταῖς ἀρίσταις διδασκαλίαις διέτρεφεν. Ἦν δὲ τούτῳ καὶ ἀδελφὸς Πολυχρόνιος ὄνομα, ἀρίστῳ μὲν χρόμηνος βίῳ, καὶ τὸν λόγον σύμφωνον τῷ βίῳ πλουτών, τῆς δὲ Ἀπαμίων ἔκκλησίας τὴν ποιμαντικὴν κληρωσάμενος. Τῆς δ' ἐν Ἐδέσσει ἔκκλησίας Νόνος ἐκεῖνος προειστήκει ὁ θεοφόρος· ὃς τὴν πρώτην τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ μαινάδων λόγους ὑπαγαγών, καὶ ἀφιερῶσας παρὰ δόξαν Θεῷ, σύμφων ἄγνοτάτην προσήγεν αὐτῷ, ἀντὶ Μαργαρίτῳ Πελαγίαν κατονομάσας· δι' ἧς τὸ τῶν θείων κριμάτων Θεοῦ πῆλαγος ἐν τις θαυμάσειεν. Ἦκμαζε δὲ μάλιστα διαφερόντως ἀσκητικῇ παλαίστρᾳ καὶ βίῳ διαφανεὶ Εὐθύμιος ἐκεῖνος

ὁ μέγας ὁ τὴν Ἐρημον εἰς πόλιν μετασκευάσας· Συμεὼν τε ὁ τὴν ἐπὶ στύλου πρῶτος κατοικήσιν ὑποδείξας· Νελλὸς τε ὁ θεσπέσιος ἀσκητῆς· ὃ τε τοῦ Πηλουσίου Ἰσιδώρου, καὶ ὁ πολυθρύλλητος ἀσκητῆς Μάρκος, Ἰωάννη τῷ πάνυ μαθητευθέντες· καὶ Πρόκλος ὁ θαυμαστός, σχολαῖος διδάγωγ· καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, περὶ ὧν ἐς ὑστερον διαλήφονται.

Isidorus Pelusiotæ, et decantatus monachus Marcus, Joannis magni discipuli. Proculus præterea ille admirandus, quietam degens vitam, et alii quamplurimi, de quibus postea et dicam.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ΄.

Ὡς μετὰ Σισίνιον Νεστορίος ὁ αἰρετικὸς χειροτονεῖται ἐπίσκοπος· καὶ ὡς συγγεῖν ἐξ ἀλαζονείας τῆς Ἐκκλησίας ἐπέβαλεν.

Τοῦ δὲ πατριάρχου Σισίνιου, ὡς εἴρηται, τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, δεῖν ἐδόκει τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς μηδένα τῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπίσκοπὴν προάγειν, διὰ τοὺς ὡς ἔτυχε χαριζομένους ἐπιγενῆς. Ἦσαν γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν Φιλίππου, οἱ δὲ Πρόκλου σπουδάζοντες· ἐξ ἀλλοδαπῆς δὲ τινα προχειρίζεσθαι ἤθελον. Ἦν δὲ τις κατ' ἐκεῖνον καιροῦ, ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιοῦμενος τὰς διατριβὰς, τὸ γένος Γερμανικεὺς, εὐφρονὲς τε καὶ εὐλαὸς, τὴν κλήσιν Νεστορίος· ὃν ὡς περὶ τὸ διδάσκειν δεξιῶς ἔχοντα, ἐκ τῆς Ἀντιόχου μεταστέλλεσθαι ἔγνωσαν. Περιβόητος δὲ καὶ ἐν σωφροσύνῃ μάλιστα ἦν. Τριῶν δὲ παραβουέντων μηνῶν, ἀγεται καὶ αὐτίκα εἰς τὴν τῆς Κωνσταντινίου ἐπίσκοπὴν προχειρίζεται. Ὅποιος δὲ τὸ ἦθος ἦν, ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ διδασκαλίας κατεμνηστέτο. Μετὰ γὰρ τὴν χειροτονίαν τὴν περιβόητον ἐκείνην ἀφῆκε φωνὴν ἐπὶ παρῆσίᾳ τοῦ πληθους, πρὸς τὸν βασιλεῖα τὸν λόγον ποιοῦμενος· « Δός μοι, λέγων, ὦ βασιλεῦ, καθαρὰν τὴν γῆν τῶν αἰρετικῶν· κἀγὼ σοὶ τὸν οὐρανὸν ἀντιδώσω. Σύ μοι τοὺς αἰρετικοὺς κάθελε· κἀγὼ συγκαθελῶ σοὶ τοὺς Πέρσας. » Ὡν εἰρημένων, οἱ μὲν πολλοὶ καὶ ἀποδοχῆς ἤξιον· τοὺς δ' ἀκριβῶς εἰδὼτας γνώμην ἐκ λόγου κρίνειν οὐ διεδίδρασκον οὔτε τὸ κοῦφον τῆς διανοίας, οὔτε δ' αὖ τὸ θυμικὸν ἐν ταυτῷ καὶ κενόδοξον· ὅτι μὴδὲ καλῶς τῶν ἐνταῦθα γευσάμενος, εἰς τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων προήχθη λόγους. Ζῆλον δ' ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας δῆθεν αὐχῶν, τὸν τῶν Ἀρειανῶν εὐκτῆριον οἶκον κατέσπα. Οἱ δ' οὕτω κατασπώμενον ὄρωντες αὐτὸν, πῦρ ἐμβυλίντες, οὐ μόνον ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὴν μέρος τῶν παρακειμένων τῷ τόπῳ ἀνῆλσκον. Πρὸς δὲ καὶ Ναυατιανοὺς ταραπτεῖν ἐπέβαλεν. Οὐ μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ ὅσοι περὶ Ἀσίαν καὶ Λυδίαν καὶ Καρίαν Τεσσαρσκαίδεκαετίαι ἦσαν, ἐτι δὲ καὶ περὶ Μίλητον καὶ Σάρδεϊς, ὧν πολλοὶ, καὶ στάσεως δι' αὐτὸν γενομένης, τὸν βίον ἀπέλειπον. Προφάσεως δ' ἐληημένους, ὅτι περὶ οἱ Μακεδονίους Ἀντώνιον τὸν Γέρμης ἐπίσκοπον, σφόδρα ἐκείνους κλεῦσαι Νεστορίου ἐλαύνοντα, διεχρήσαντο, ὑποβαλόντες τινὰς, ἐν δευτέρῳ τάγαθὲν τῷ ἡδέος ποιούμενους, καὶ τὰς ἐκεῖνων ἐκκλησίας ὑφείλετο· τὰς τε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Κυζίκῳ, καὶ τοῖς Ἑλλησποντίοις ἀγροῖς· ὧν τινες βιαζόμενοι καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου πίστει συνέ-

A garita Pelagiam eam cognominans, in qua certe merito aliquis divini iudicii pelagus admiretur. Viguit vero tum maxime quoque in ascetica palaestra præcipuus, et vita monastica illustris, magnus ille Euthymius, qui solitudinem in urbis formam redegit. Et Symeon qui primus domicilium in columna habere instituit : insuper Nilus, Ascetes venerandus : Isidorus Pelusiotæ, et decantatus monachus Marcus, Joannis magni discipuli. Proculus præterea ille admirandus, quietam degens vitam, et alii quamplurimi, de quibus postea et dicam.

CAPUT XXXI.

Ut post Sisinium Nestorius hæreticus episcopus ordinatus, per arrogantiam turbis et tumultibus complere Ecclesiam instituerit.

B Sisinio patriarcha defuncto, sicuti dictum est, eis qui honores et magistratus gerebant, placuit, neminem ex ejus Ecclesiæ clero episcopum creare, propter vanam eorum, qui honorem talem temere, quibus ipsi faverent, mandatam volebant, gratiam. Rursus enim alii Philippo, alii vero Proclo cupiebant, sed aliunde quempiam designare visum est. Erat tum Antiochia, Germanicensis patriæ, vocalis et facundus Nestorius : hunc quod in dicendo promptus et facilis esset, Antiochia accersendum statuerunt, qui laudem etiam castitatis meruerat maximam. Præterierant menses tres, et ille adducitur, et episcopus Constantinopolitanus creatur. Qualis vero is vir fuerit, prima statim ejus concio indicavit. Illico namque post consecrationem, decantatam **504** illam propalam apud populum, ad imperatorem verba dirigens, emisit vocem : « Da mihi, inquit, o imperator, terram ab hæreticis liberam et puram, et ego tibi cælum vicissim reddam. Tu mihi hæreticos exstirpa, et ego tibi Persis delendis adero. » Hæc ejus dicta multi quidem comprobant. Qui vero certo sciunt animum ex verbis dijudicandum esse, illi mentis ejus levitatem, animum arrogantem, et vanam gloriam affectantem, deprehenderunt : propterea quod, cum nondum quidquam ibi satis degustasset, ad ejusmodi productus sit verba. Zelum vero et æmulationem deinde pro Ecclesia spirans, adtem prætoriam Arianorum demolitus est. Atque illi templum suum dirutum cernentes, igne insuper coniecto, non id modo, sed et magnam vicinorum ædificiorum partem concremarunt. Deinde Novatianus quoque turbare aggressus est. Non eos vero solum, verum etiam qui per Asiam, Libyam et Cariam, et qui præterea Miletum et Sardis erant, Quatuordecimanos, quorum multi seditione et tumultu propter ipsum concitato interiire. Et cum Macedoniani Antonium episcopum Germensem, qui eos Nestorii jussu admodum affligebat, percussoribus quibusdam submissis, qui voluptatem honesto præferunt, jugulassent, occasionem eam et causam arripuit, et ecclesias eis Constantinopoli, Cyzici, et in Hellesponto ademittit. Ex quibus nonnulli vi ea adacti, se ad ὁμοουσίου, consubstantialis,

fidem contulere. Accidit porro ut qui alios ita ecclesie expelleret, ipse quoque ejiceretur, cum repente bellum acre adversus Ecclesias concitasset. Id bellum inde sumpsit exordium.

505 CAPUT XXXII.

Ut Nestorius in ipso flagranti crimine per discipulum suum Anastasium sit deprehensus, Christum Dominum nudum hominem dicere, et sanctam Christi Deiparam matrem Christi genitricem appellare. Et quæ de eo memoria prædiderit Socrates, ecclesiasticus historicus. Et de prodigio quod in ecclesia accidit.

Anastasius quidam presbyter in maximo apud Nestorium honore factus, comes professionis ejus, cum ille se ad episcopatum ineundum conferret. Quo tempore etiam ad Theodorum Mopsuestiensem divertit, dogmatibusque ejus auditis, a vera pietate Nestorius ipse transversim actus est: quem admodum Theodulus in epistola scribit. Anastasius igitur iste, acer Judaicorum dogmatum et actionum Nestorii suator, verba aliquando in ecclesia Constantinopolitana ad Christi fidelem populum faciens, hoc propalam et aperte dicere ausus est: Mariam θεοτόκον, hoc est Deigenitricem, nemo vocato. Maria enim homo fuit. Ut autem ab homine Deus signatur, fieri non potest. Dolui hunc cum primum Eusebius rhetor deprehendisset, eundemque deinde et clericus, et pietate in populo præstantissimus quisque graviter ferret, et elocutionem ejusmodi blasphemiam esse putaret, non parvus tumultus excitatus est. Dudum enim de theologia et Christi divinitate edocti fuerant, quod videlicet ille œconomiae seu administrationis gratia veluti homo purus, haudquaquam a divinitate secesserit, ea in re apostoli Pauli verbo fidem habentes, qui dicit: *Etiam si Christum secundum carnem cognovimus, nunc tamen non cognoscimus*¹, et rursus: *Quapropter relinquentes eum qui de Christo instituit sermonem, ad perfectionem contendamus*². Turba tali, sicuti fieri assolet, gliscente, Nestorius impietatis dux non solum Anastasium non reprehendit atque inhibuit, verum etiam studiose laudavit, et dictis ejus assensum prorsus suum præbuit: eum quem in pretio habebat, ut blasphemum arguere volens. Et quod contendendi studio teneretur, frequentius in ecclesia docuit, et ubique vocabulum Dei Genitricis exterminavit, a seipso pleraque illegitime et subrepticie statuens atque conflingens, aperteque animi sui venenum eructans, ad blasphemiam se dedit. Proinde quaestione hujus rei apud omnes divulgata, atque aliis aliter eam accipientibus, dissidium in Ecclesia ortum est: atque homines sicuti in nocturna pugna inter se sunt conflictati, nunc hæc nunc illa affirmantes et negantes. **506** Nestorius vero a multis existimatus est, Dominum merum hominem esse opinari, atque olim Pauli Samosatani et Photini intermortuum dogma renovare, et in Ecclesiam

θεντο. Οὕτω δ' ἐκείνῳ Ἰλλοῦς τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαύνοντι, καὶ αὐτὴν ἐξελαθῆναι συνέβαιναν, ἀκήρυκτον πόλεμον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐγείραντα. Ἡρξάτο δὲ ὁ πόλεμος ἐνθὺνδε σχῶν τὴν ἀρχήν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Ὅπως ἐφωράθη Νεστόριος δι' Ἀναστασίου τοῦ μαθητοῦ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον λέγων, καὶ Χριστοτόκον καλῶν τὴν ἁγίαν Χριστοῦ Θεομητορά. Καὶ ὅσα περὶ αὐτοῦ Σωκράτης ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορεῖ συγγραφεύς· καὶ περὶ τοῦ γεγονότος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καιροῦ τεραστίου.

Ἀναστάσιος τις πρεσβύτερος, Νεστορίῳ διὰ τιμῆς μάλιστα ὢν, ὃς καὶ συνέκδημος αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἀπαίροντι ἐγεγόνει· ὅτε καὶ Θεοδώρῳ τῷ Μοψουεστίας παραγενόμενος, τοῦ εὐσεβεῖν παρετρέπη, τῶν ἐκείνου δογμάτων ἀκροασάμενος ὁ Νεστόριος, ὡς ἐν ἐπιστολῇ Θεόδουλου ἱστορεῖ· ὁ τοῦνυ Ἀναστάσιος· οὗτος διάπυρος τῶν Νεστορίου Ἰουδαϊκῶν δογμάτων, καὶ σύμβουλος τοῖς πρακτέοις καθεστηκῶς δι᾿ ἐξίν ποτε ἐπ' ἐκκλησίας τῷ φιλοχρίστῳ λαῷ ἀνὰ τὴν Κωνσταντινου ποιοῦμενος, ἀναφανδὸν τάδε εἰπεῖν ἐτόλμησε· Θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλεῖτω μηδεὶς· Μαρίζ γὰρ ἄνθρωπος ἦν. Ὑπὸ δὲ ἀνθρώπῳ θεὸν τευθῆναι ἀδύνατον. Τοῦ δὲ βήτορος· Εὐσεβίου τὸν ὄλον πρώτως φωράσαντος, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν κληρον καὶ ὅσων ἐν εὐσεθείᾳ ἐγκριτων, χαλεπῶς ἐνεγκόντων, καὶ βλασφημίαν ἠγγισάμενων τὴν δι᾿ ἐξίν, τάραχος οὐκ ὀλίγος ἤγειρετο. Ἦσαν καὶ γὰρ πάλαι τὴν κατὰ Χριστὸν θεολογίαν ἐκδιδαχθέντες, ὡς μηδαμῶς αὐτὸν τῆς οἰκονομίας χάριν οἵαπερ ἄνθρωπον ψιλὸν ἀποδιστᾶν τῆς θεότητος, πεπιθόμενοι τῇ τοῦ Ἀποστόλου φωνῇ, *Εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, λέγοντες, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν*· καὶ αὐθις· *Διὸ ἀφέντες τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερόμεθα*. Τῆς δὲ παραχῆς ὡς εἰκὸς ἀκμαζούσης, Νεστόριος ὁ τῆς ἀσεβείας καθηγῆτης οὐ μόνον τὸν Ἀναστάσιον οὐκ ἐξηλεγγεῖ τε καὶ διεκώλυεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κυροῦν ἔσπευδε· καὶ τοῖς ἐκείνῳ εἰρημένους ἀτεχνῶς τὴν βροπὴν εἰδίδου, μὴ ὡς βλάσφημον τὸν αὐτῷ τιμώμενον διανοοῦμενο· ἐξελέγεσθαι· φιλονεικότερον δὲ διακείμενος, συνεχέστερον ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκε· καὶ πανταχοῦ τὴν Θεοτόκος φωνὴν ἐξώριζεν ἐξ ἑαυτοῦ παρεγγράφων καὶ συντιθείς· καὶ βλασφημότερον διετίθετο, τὸν τῆς ψυχῆς ἴν διαρρήδην ἐξερευγόμενος. Διὸ τῆς περὶ τούτου ζητήσεως ἐπὶ πάντας διαδοθείσης, καὶ ἄλλων προστιθεμένων, διαίρεσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο· καὶ ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ καθεστηκότες, ἀλλήλους ἐβάλλον, νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δ' ἐκεῖνα ἐπιφθεγγόμενοι καὶ ἀρνούμενοι. Νεστόριος δὲ δόξαν εἶχε παρὰ πολλοῖς, ψιλὸν ἄνθρωπον δογματίζων τὸν Κύριον, καὶ τὸ πάλαι τεθνηκὸς δόγμα Πύλου τοῦ ἐκ Σαμοσάτων καὶ Φωτεινοῦ αὐθις ἀνανεῶν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡρέμα εἰσάγων. Καὶ ἐπὶ τὸσον ἡ περὶ τούτου ζήτησις ἐκινήθη, ὡς καὶ οἰκουμενικῆς δεηθῆναι συνόδου. Σωκράτης δ' ὁ

¹ II Cor. v, 16. ² Hebr. vi, 1.

τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συντεταχώς, τάδε ἀπερὶ τῆς δόξης Νεστορίου διέξεισιν· « Ἐγὼ, φησὶ, τοῖς παρὰ Νεστορίου ἐκδοθεῖσι λόγοις ἐντυχῶν, ἀγνοοῦντα τὸν ἄνδρα ἐφεύρισχον, καὶ μετὰ ἀληθείας ἔρω. Οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος, πρὸς αὐτὸν, ὡς εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην, οὔτε χαριζόμενός τιςιν, ἀ ἐλαττοῦντα ἐφεύρον ἐκθήσομαι. Οὐ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος, οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον, οὔτε μὴ Φωτεινὸν μιμούμενος, ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ μορμού-
 κεια πεφόδηται. Καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ ἀμαθίας πολλῆς· φυσικῶς γὰρ εὐλαὸς ὢν, πεπαιδευθῆναι μὲν ἐνομιζέτο, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀνάγωγος ἦν, καὶ τὰς τῶν παλαιῶν ἐρμηνεῶν βίβλους, ἀπηξίου μανθάνειν. Τυφόμενος γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας, οὐκ ἀκριθῶς προσεῖχε τοῖς παλαιοῖς, ἀλλὰ πάντων κρείττονα ἐνόμιζεν ἑαυτὸν. Αὐτίκα γοῦν ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου γέγραπται ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι Πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. Ταύτην γὰρ εἴη διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζοντες ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα, διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἐρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημάναντο, ὡς τινες εἶεν ῥαδιουργήσαντες τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες. Συνανειληπταὶ δὲ ἡ ἀνθρωπότης τῆς θεότητος, καὶ οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ ἓν· τοῦτο θαρβύοντες οἱ παλαιοὶ, Θεοτόκον λέγειν τὴν Μαρίαν οὐκ ὤκνησαν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ τῷ εἰς τὸν Βίον Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτά φησι· Καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένειν ὁ μεθ' ἡμᾶς Θεὸς δι' ἡμᾶς ἠνέσχετο· καὶ τόπος αὐτοῦ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως ὀνομασεῖ παρ' Ἑβραίοις ἡ Βηθλεὲμ ἐκηρύττετο. διὸ δὴ καὶ ἡ βασιλισσα Ἑλένη ἡ θεοφιλεστάτη τῆς Θεοτόκου τὴν κύψιν μνήμασι θαυμασίοις ἐκόσμηε, παντοίως τὸ τῆδε ἱερὸν ἄντρον φαιδρύνουσα. Καὶ Ὀριγένης δὲ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους τοῦ Ἀποστόλου Ἐπιστολῆν, ἐρμηνεύων πῶς Θεοτόκος λέγεται πλατέως ἐξήγησε. Φαίνεται αὖ τῶν ὁ Νεστόριος ἀγνοήσας τὰς πραγματείας τῶν παλαιῶν· διὸ, καθὼς ἔφη, τὴν λέξιν μόνην περιστάται. Οὐ μόνον δὲ τὴν λέξιν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς Θεὸν εἶναι τὸν γεννηθέντα ἠνέσχετο. Ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ἐστὶν ἐσταυρωμένος, ὅστις Κύριός ἐστι τῆς δόξης, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν*. Νεστόριος δὲ λέγει· « Μὴ καυχῶ, Ἰουδαίε· Θεὸν οὐκ ἐσταύρωσας, » ὡς τοῦ Κυρίου τῆς δόξης οὐκ ἐσταυρωμένου. Ἐπεὶ δὲ ψιλὸν οὐ λέγει ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, ὡς Φωτεινὸς ἢ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι αὐτοῦ προσομιλῆαι διδάσκουσιν· ὡς οὐδαμῶς τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον ὑπόστασιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ, καὶ ἐνούσιον. Οὐ μὴν, ὡς Φωτεινὸς καὶ ὁ Σαμοσατεύς, ἀναιρεῖ αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν· τοῦτο γὰρ καὶ Μανιχαῖοι καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανῶ δογματίζοντες ἐτόλμησαν.

A sensim inducere. In tantum sane quæstio hæc agitata est, ut universali etiam opus esset synodo. Porro Socrates, qui *Ecclesiasticam historiam* conscripsit, de Nestorii opinione hæc commemorat. « Ego, inquit, cum edita a Nestorio scripta legere imperitum hominem esse reperi: atque id ita vere dicere possum. Neque enim odio ductus, tenuitatis ejus qua aliis inferior fuit, meminero; neque cuiquam gratificatus, quibus alios superavit doctæ exponam. Non mihi videtur Nestorius vel Paulum Samosatenum, vel Photinum imitatus, merum hominem Dominum dicere, sed vocabulum ipsum tantum sicuti larvam reformidat, idque propter multam imperitiam facit. Cum namque naturali quadam facundia præditus esset, probe quidem eruditus esse putabatur: re autem ipsa indoctus, et veterum interpretum libros versare noluit: siquidem expetita linguæ volubilitate elatus, animum ad illorum scripta non accurate intendit, sed seipsum omnibus præstantiorem esse duxit. Itaque illud statim ex catholica Joannis Epistola, quod in vetustis exemplaribus scriptum est ignoravit: *Quod spiritus omnis, qui Jesum solvit, ex Deo non est*. Nam sententiam hanc, qui ab administratione hominis in Christo divinitatem segregare voluerunt, ex antiquis exemplaribus sustulerunt. Quapropter et prisca interpretes hoc ipsum indicant, fuisse nimirum quosdam, qui Epistolam eam depravarint, hominem a Deo solvere volentes. Assumpta autem est a divinitate humanitas, et jam non duo sunt, sed unum: quo veteres freti, Mariam Θεοτόκον, hoc est, Dei Genitricem dicere non dubitarunt. Sic enim et Eusebius Pamphili in tertio de Vita Constantini libro, hæc de re ad verbum inquit: « Nam et nativitatem qui est nobiscum Deus, nostra causa subire sustinuit, et locus nativitatis ejus in carne nominatim apud Hebræos Bethleem prædictus est. Quamobrem etiam Dei amatissima Helena Augusta, gestationem uteri Dei Genitricis admirandis monumentis cohonestavit, et sacrum illud antrum multifariam exornavit. 507 Origenes vero et ipse in tertio Commentariorum, in Epistola ad Romanos, tomο, quomodo Dei Genitrix dicatur exponens, copiose id explicat. Apparet igitur, Nestorium lucubrationes veterum ignorasse. Proinde, sicuti dixi, locutionem solam oppugnat. (Quin ille non vocabulum ipsum modo, sed prorsus etiam Deum esse, qui genitus est, negavit. Qui enim ex Virgine sancta natus est, idem crucifixus quoque est, qui quidem Dominus est gloriæ, quem a Jnodum Apostolus ait: *Si enim cognovissent, Dominum utique gloriæ non crucifixissent*. Nestorius autem inquit: « Ne glorieris, Judæe, Deum non crucifixisti: » perinde atque Dominus gloriæ crucifixus non esset. Quandoquidem quod Christum, non purum hominem dicat, sicut Photinus, aut

¹ Joan. iv, 3. ² I Cor. ii, 8.

Paulus Samosatenus, homilæ seu populares ejus conciones editæ docent. Nunquam enim Dei Verbi subsistentiam tollit, sed ubique id in carne subsistere, et carni inesse profitetur. Nec ille, sicuti Photinus et Samosatenus, subsistentiam ejus abolet : nam id Manichæi et Montanistæ quoque opinari sunt ausi. Sic ego Nestorium sentire invenio, atque id simul et ex libris ejus quos legi, et ex sectatorum ejus dictis animadverti. Non parvam vero turbam orbi universo ineptiæ Nestorii peperere. » Hæc Socrates. Et cum ille sic blaterans nugaretur, ut detestandum quiddam in Ecclesia fieret, accidit. Nam primarii cujusdam magistratus servi, crudeliter ab hero accepti, ad ecclesiam confugere : et ferrum in manibus habentes, ad sanctiorem sacrificii aram irruere : cumque inde juberentur et cogerentur exire, haudquaquam paruerunt, divinas cæremonias impediennes : et diebus pluribus strictos et coruscantes enses præ se ferentes, ut obvios omnes ferirent, parati fuere. Atque ubi clericum quemdam trucidarunt, aliumque insuper vulnerarunt, postremo tandem seipsos interemerunt. Porro ex eis qui adfuerunt, quidam mali ominis esse, templi profanationem et iniquationem, prædixit : poetæ cujusdam iambos allegans ejuscemodi :

*Assuevit omen ferre triste, sanctius
Si forte templum polluat piaculum.*

508 Nec ille prorsus non vera dixit. Cum enim divisionem populi et dissidium, tum ejus qui seditiosæ ejusmodi discessionis auctor esset, abrogationem prædicere visus est. Enimvero Nestorius non aliis tantum, sed Proclo quoque per dissensionem adversatus est. Cum enim ille in ecclesia docens, Nestorio præside, orationem in hæc verba conceptam haberet : « Virginalis hodie, o fratres, celebratur conventus : exsulet natura, chorus ducat hominum conditio : coegit et convocavit nos sancta Dei Genitrix, impollutum decus atque ornamentum virginitatis ; » ob eam causam ad contentionis studium delapsus Nestorius, dissidere quam maxime a Proclo cœpit.

CAPUT XXXIII.

De epistolis sancti Cyrilli ad Nestorium : item de duodecim capitibus, in quibus illius carpit perveram opinionem. Præterea quæ de Nestorio scripserit Cælestinus.

Sed enim divinus quoque Cyrillus, ubi Nestorii blasphemias audivit, unam atque alteram ad eum dedit epistolam, in quibus disertis verbis eos qui non aperte Christum Deum profiterentur, sed blasphemis verbis hominem deiferum atque organum seu instrumentum divinitatis esse dicerent, anathema esse proclamavit. Cui Nestorius litteris rursus obviavit, conviciis simul et blasphemis rem agens. Eis vero Nestorii litteris, **509** ingentes hæresis fluctus eructantibus, acceptis, cum quatuor quibusdam aliis, provincialem Alexandriæ synodum congregavit, atque ei utriusque ultro citroque datas epistolas exhibuit, quarum exempla et synodi ipsius decreta ad veteris Romæ episco-

Οὕτω μὲν τὸν Νεστορίου ἐγὼ φρονούντα εὗρισκω ἔκ τε ὧν ἀνέγνων αὐτοῦ λόγων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ ἐρασταὶ αὐτοῦ λέγουσιν. Οὐ μικρὰν μὲν τοὶ παραχρῆν τῆ οἰκουμένη ἡ ψυχολογία Νεστορίου ἐκίνησεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὁ Σωκράτης· ἐπὶ δὲ τῆ ἐκείνου ἐρεσχέλια καὶ τι τεκμηρίον μουσαρὸν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν συνέβη γενέσθαι. Δούλοι γὰρ τινος τὰ μεγάλα ἰσχύοντος, ἀπηνόως τοῦ δεσπότητος πειρώμενοι, τῆ ἐκκλησίᾳ προσήσαν, ξίφεσι δὲ τὰς δεξιὰς καθοπλίσαντες, εἰστρέχουσι τὸ θυσιαστήριον. Ἐκείθεν δ' ἐξίεναι ἀναγκασόμενοι, οὐδενὶ τρόπῳ ἦσαν πειθήμενοι, ἀλλ' ἐμποδὸν ταῖς θείαις λατρείαις ἐγίνοντο· καὶ ἐν πολλαῖς ἡμέραις στιλβούμενα τὰ ξίφη προέβλημένοι, ἑτοιμοὶ βάλλειν ἦσαν πάντα τὸν προσίδοντα. Καὶ δὴ τινα τῶν κληρικῶν κτείναντες, καὶ ἄλλων τραυματίαν ποιήσαντες, τέλος ἀποσφάττουσιν αὐτούς. Τῶν τις δὲ παρόντων μὴ καλὸν εἶναι τεκμηρίον τὸν μολυσμὸν τοῦ νεῶ διτηγόρευεν, ἐπιφέρων καὶ τινὰς ἰάμβους ἀνδρὸς ποιητοῦ, τὰδε διεξίοντα :

*Σημεῖον καὶ γὰρ ταῦτα γίνεσθαι φίλι,
Ὅταν τι τοιοῦτος ἐγκατασκήψῃ μῦθος.*

Καὶ πάντως οὐκ ἠτέχει τῶν λόγων· ἐδόκει γὰρ τὴν τοῦ πλήθους προσημαίνειν διαίρεσιν, καὶ τὴν τοῦ αἰτίου τῆς διαίρεσεως ταύτης καθαίρεσιν. Νεστόριος δὲ οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ Πρόκλῳ εἰς διάστασιν ἦκε· διδάσκοντι γὰρ ἐπ' ἐκκλησίας ἐκείνῃ Νεστορίου προκαθημένου, τοιάνδε συνθεὶς ὁμιλίαν ἀνέγνω· « Παρθενικὴ πανηγυρις σήμερον, ἀδελφοί· σκιρτάτω ἡ φύσις· χορευέτω ἡ ἀνθρωπότης. Συνεκάλεσε γὰρ ἡμᾶς ἡ ἀγία Θεοτόκος, τὸ ἀμύλωντον κειμήλιον τῆς παρθενίας. » Διὰ τοῦτο φιλονεικῶς ἐκείνῃ διατεθεὶς, εἰς μεγίστην κατέστη διαφορὰν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Περὶ τῶν πρὸς Νεστορίου ἐπιστολῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου· εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν δυοκαίδεκα κεφαλαίων, δι' ὧν τῆς ἐκείνου κακοδοξίας καθάπτεται· καὶ περὶ ὧν Κελεστίνος ἐγράψε περὶ Νεστορίου.

Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ Θεοπέσιος Κύριλλος τῶν Νεστορίου διακοχῶν βλασφημιῶν, πρώτην καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν ἔπεμπεν· ἐν αἷς διαβρήδην κατέδοτο, τῶν μὴ σαφῶς ὁμολογούντων Θεὸν τὸν Χριστὸν εἶναι, βλασφημίας δὲ ῥήμασι λεγόντων ἀνθρώπον Θεοφόρον εἶναι καὶ ὄργανον θεότητος, ἀνάθεμα εἶναι. Νεστόριος δὲ, γράμμασιν αὐθις ἐκείνῃ ἀνέπιπτεν, ὑβρίζων τε ἅμα καὶ βλάσφημα προϊέμενος. Ἄ δὴ γράμματα Νεστορίου δεξάμενος Κύριλλος· πολὺν τὸν σάλον ἐξερευγόμενα τῆς αἰρέσεως, μετὰ καὶ τινων ἐτέρων τετραδῶν τοπικῆν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδον ἠθροικῶς, τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἀλλήλους γράφοντα ἐμφανῆ ἐποίησε παρρησίᾳ τῆ συνόδῳ γυμνάζων. Ὡν τὰ ἴσα καὶ τὰ τῆ συνόδῳ ἐδόντα τῷ τῆς

πρεσβυτέρα· Ῥώμης ἐπισκόπῳ Κελεστίνῳ ἀπέπεμπε. Τρίτην δ' ἄλλην ἐπιστολὴν Νεστορίῳ ἐπέστειλεν· ἐν ἧ καὶ τὰ πολυθρύλητα ἰβ' κεφάλαια μετ' ἀναθεματισμῶν συμπιρρίζουεν. Ἄ δὴ καὶ τῷ παρόντι ἐκθεῖναι δίκαιον ἤγημαι, οὕτω διεξιόντα·

« Εἰ τις οὐχ ὁμολογῆι Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἄγλιαν Παρθένον (γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν Λόγον), ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις οὐχ ὁμολογῆι σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνώσθαι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕνα τε εἶναι Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἀνθρωπῶν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν ἀθθεντίαν ἢ δυναστείαν, καὶ οὐχὶ μᾶλλον συνειδίδοι καθ' ἕνωσιν φυσικὴν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσεις, τὰς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς συγγράμμασι διανεμει φωνᾷς ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῖς, περὶ ἑαυτοῦ· καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἰδικῶς νοουμένας προσάπτει, τὰς δὲ ὡς Θεοπρεπεῖς μόνῃ τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τολμᾷ λέγειν Θεοφόρον ἀνθρωπῶν τὸν Χριστὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, ὡς Ἰῶδν ἕνα καὶ φύσει καθ' ὃ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ κακοκινήθηκε παραπλησίως ἡμῖν αἵματο· καὶ σαρκὸς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις λέγει Θεὸν ἢ Δεσπότην εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν αὐτὸν, Θεὸν ὁμολογῆι καὶ ἀνθρωπῶν, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου κατὰ τὰς Γραφὰς, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις φησὶν ὡς ἀνθρωπῶν ἐνηργησθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν περιῆφθαι ὡς ἑτέρῳ παρ' αὐτῷ ὑπάρχοντι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις τολμᾷ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἀνθρωπῶν συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ συνδοξάζεσθαι, καὶ συγχρηματίζειν Θεὸν, ὡς ἕτερον ἑτέρῳ (τὸ γὰρ σὺν ἀεὶ προστιθέμενον τοῦτο νοεῖν ἀναγκάσει), καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προσκυνήσει τιμᾶν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀνάπτειν καθὼς γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις φησὶ τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν δεδοξάσθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἄλλοτρίᾳ δυνάμει τῇ δι' αὐτοῦ χρώμενον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντα τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημίας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἰδίῳ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα φησὶ, δι' οὗ καὶ ἐνήργηκε τὰς θεοσημίας, ἀνάθεμα ἔστω. Εἰ τις ἀρχιερεῖα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν, ὡς ἡ θεία λέγει Γραφή (προσκαχόμενικε γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ἔσμην εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ)· εἰ τις τοίνυν ἀρχιερεῖα καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γενέσθαι οὐκ αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον ἰδικῶς ἀνθρώπων παρ' αὐτὸν ἐκ γυναικὸς· εἰ τις λέγει καὶ ὑπὲρ ἑκτουῦ προσενεγκεῖν αὐτὸν τὴν προσφορὰν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ μόνων ἡμῶν (οὐ γὰρ

pum Cœlestinum misit. Ad Nestorium insuper tertiam dedit epistolam, cui multum celebrata illa duodecim capita, una cum anathematismis adiunxit: quæ ut hic insererem, æquum esse duxi. Ea sic habent : « Si quis non profiteatur verum Deum esse Emmanuelem, proindeque virginem Mariam Dei Genitricem (genuit enim illa carnaliter eum qui caro factus est, Deum scilicet ex Deo Verbum) anathema sit. Si quis non profiteatur carni secundum subsistentiam unitum esse id quod est ex Deo patre Verbum, unumque esse Christum cum propria carne, eundem scilicet Deum simul et hominem, anathema sit. Si quis in uno Christo subsistentias dividit post unionem, sola eas connectens conjunctione, quæ secundum dignitatem sive auctoritatem aut potestatem est, et non potius unione naturali, anathema sit. Si quis duabus personis sine subsistentiis in Christo, voces in evangelicis et apostolicis scriptis, vel a viris sanctis, vel ab ipso de seipso tributas dividit, et alias quidem ut homini, extra id quod ex Deo Patre est Verbum, proprie convenientes, alias vero veluti Deo congruentes ei soli quod ex Deo Patre est Verbo accommodat, anathema sit. Si quis dicere audeat hominem Deiferum Christum, et non potius verum Deum esse, utpote unum et quidem natura Filium, quatenus Verbum caro factum est, et nobiscum æqualiter de sanguine et carne (extra peccatum) participavit, anathema sit. Si quis dicit Deum aut Dominum Christi esse, quod ex Deo Patre est Verbum, ac non potius eundem Deum profiteatur et hominem, cum Verbum caro factum sit, secundum Scripturas, anathema sit. Si quis dicit veluti hominem Jesum a Deo Verbo agitatum, eique præclarum Unigeniti gloriam circumdatam esse, ut qui alius ab ipso existeret, anathema sit. Si quis dicere audeat, hominem assumptum una cum Deo Verbo adorari et glorificari et laudari, dicique Deum debere, sicuti alterum cum altero **510** (particula enim Con adjecta, semper id cogitare atque intelligere cogit), ac non potius Emmanuelem adoratione una honorandum, et unam ei glorificationem tribuendam esse, quatenus Verbum caro factum est, anathema sit. Si quis dicit unum Dominum Jesum Christum glorificatum esse a Spiritu, perinde atque aliena virtute usus sit, et ab illo acceperit, ut efficax contra impuros spiritus esset, et divina miracula inter homines edere possit, ac non potius proprium ipsius Spiritum profiteatur, per quem divina fecit miracula, anathema sit. Si quis pontificem et apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, sicuti divina refert Scriptura (obtulit enim seipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo Patri), si quis, inquam, pontificem et apostolum nostrum factum esse, non ipsum Dei Verbum, cum caro et sicut nos sumus homo factum est, sed tanquam alium propria et peculiari quadam ratione ab eo qui ex muliere est, hominem : præterea si quis eum etiam pro seipso, et

non potius tantam pro nobis oblationem obtulisse dicit (neque enim oblatione opus habuit, qui peccatum non novit), anathema sit. Si quis non proficitur carnem Christi vivificam et propriam ipsius, quod ex Deo Patre est, Verbi, sed alterius cujusdam ab ipsa esse, veluti ei juxta dignitatem conjuncti, sive quasi solam divinam habitationem in ea habnerit, et non potius (quemadmodum diximus) vivificam, quæ Verbi propria facta sit, omnia vivificare valentis, anathema sit, Si quis non proficitur Dei Verbum carne passum esse, et carne crucifixam, et carne mortem gustasse, atque primogenitum ex mortuis factum esse, quatenus vita et vivificans est, utpote Deus, anathema sit. » Cœlestinus autem Romanus episcopus, divini Cyrilli litteris acceptis, et sinistra præterea de Nestorio fama audita, ad eum scripsit : decem exactis diebus, si adhuc in eadem impietate perseveraret, non amplius eum ad communionem admittendum, sed potius omnino sacerdotum Christi catalogo eximendum : illosque adeo ad communionem recipiendos esse, qui propterea ab eo, quod pro fide recta stetissent, excommunicati fuerant. Porro non Nestorio modo Cyrillus et Cœlestinus, sed etiam Joanni Antiocheno, Theodoti successori, et Juvenali Hierosolymitano, hæresim Nestorii exponentes, scripserunt. **511** Ipse quoque Joannes ad Nestorium epistolam dedit, admonens hominem, ne a patria fidei professione deficeret, sed recte Filium Dei ex sancta Dei Genitrice Maria genitum esse profiteretur, neque in duo eum partiretur, neque etiam juxta progressum seu profectum deificatum esse diceret, apostolicam illi etiam vocem subjiciens, quæ est : *Misit Deus Filium suum factum ex muliere* ¹. Et simul illi suavit, ne sententiam ipse suam ut rectam et certam retineret, sed potius quod in commune commodum atque utile esset, sequeretur. Misit insuper ad eum quas Cœlestinus et Cyrillus scripserant litteras. Nestorius sibi ipsi obsecutus est. Et quoniam sciebat ecclesiarum præsules Ecclesia ita turbata haudquaquam tacituros, Theodosium permovit, ut sacram ad Cyrillum mitteret, in qua multa illi objiciebat, et multa minabatur, nisi in Nestorii decretis aquiesceret. Et cum talibus litteris se illum pessumdatum existimaret, magis etiam commotum excitavit. Accepto namque Spiritu divino Cyrillus, ad ipsum imperatorem et Augustas libellos docte compositos misit, quibus simul certam rectæ fidei professionem, et perversam Nestorii recordiæ opinionem ostendit : tum autem, ut synodus universalis cogeretur petiit, ut Nestorii res certo in apertum proferreantur.

CAPUT XXXIV

De tertio sancto universali Ephesio concilio, in quo Nestorio episcopatus est abrogatus.

Theodosius imperialibus litteris suis in metropoli Epheso locorum omnium episcopos convenire jussit, sacram Pentecostes diem, qua convenirent,

¹ Galat. iv, 4.

ἀν ἰδεήθη προσφορᾶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν), ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἴ τις οὐχ ὁμολογᾷ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ζωοποιὸν εἶναι, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτόν· συνημμένον μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἦγουν ὡς μόνην θεῖαν ἐνοικήσιν ἐσχηκότος, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιὸν, ὡς ἔφημεν, ὅτι γεγόνει τοῦ Λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωογονεῖν ἰσχύοντος, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐἴ τις οὐχ ὁμολογᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκί, καὶ ἔστω- ρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γε- γονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, καθὼς ζωὴ τέ ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεός, ἀνάθεμα ἔστω. » Κελε- στίνος δ' ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὰ τοῦ θεοῦ Κυ- ρίλλου δεξάμενος γράμματα, ἔτι δὲ καὶ τὰς δυσφη- μίας Νεστορίου, γράφει Νεστορίῳ μετὰ δέκα παρα- δρομῆν ἡμερῶν, εἰ ἔτι τῇ ἴσῃ δυσσεβεῖα ἐπιμένει, μηκέτι εἶναι κοινωνικόν, ἢ ὅπως τοῦ καταλόγου τῶν ἱερῶν Χριστοῦ· ἐκείνους δὲ μᾶλλον εἶναι παραθε- κτέους εἰς κοινωνίαν, οἱ τῷ τῆς ὀρθῆς πίστεως ὑπερ- ἵστασθαι, ἀκοινωνήτοι ὑπ' ἐκείνου κατέστησαν. Οὐ μόνον δὲ Νεστορίῳ Κύριλλος τε καὶ Κελεστίνος ἔγραψαν, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννη τῷ Ἀντιοχείας, ὃς Θεό- δοτον διεδέξατο, καὶ Ἰουδηνάλῳ τῷ Ἱεροσολύμων, τὰ τῆς αἰρέσεως Νεστορίου παραδιδόντες. Ἀλλὰ μὴν καὶ Ἰωάννης καὶ αὐτῆς Νεστορίῳ ἐπιστολῆν ἐπεμπε, παραινοῦν, μὴ τῶν πατρῶν ἐξίτασθαι, ὀρθῶς δ' ὁμολογεῖν τὴν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας γεννηθῆναι Θεοτόκου Μαρίας, καὶ οὐκ εἰς δύο αὐτὸν μερισθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ προκοπὴν θεωθῆναι ὑποβάλλον καὶ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν ἣ φησιν, *Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενομένον ἐκ γυναικός*. Βισηγεῖτό τε ἅμα, μὴ τὸ δόξαν ἐκείνῳ ὡς ἀσφαλὲς κατέχειν, ἀλλὰ τὸ κοινῇ συμφέρον μᾶ- λον αἰρεῖσθαι. Συναποστέλλει μὲντοι ἐκείνῳ καὶ ἄπερ Κελεστίνος τε καὶ Κύριλλος διεπέμψαντο γράμμα- τα. Εἰς ἑαυτὸν δὲ γενόμενος ὁ Νεστόριος, καὶ γνοὺς ὡς οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες οὐκ ἀνέχονται σιω- πᾶν οὕτω τῆς Ἐκκλησίας παραττομένης, πρερκεύα- ζε Θεοδόσιον, σάκραν πέμψεν Κυρίλλῳ, ἐν ἣ κλει- στα ἐμέμφετο καὶ διεκπελεῖ, εἰ μὴ τοῖς ὄροις Νε- στορίου ἐμμένει. Καὶ κατακυτυπεῖν ἐντεῦθεν δοκῶν, ἐκείνον μᾶλλον ἐρεθίζων διήγειρε· Πνεῦμα γὰρ θεῖον ἀναλαβὼν Κύριλλος, αὐτῷ τε βασιλεῖ καὶ ταῖς βασι- λίσσαις γενναίους μάλα λόγους συντεταχώς, ἐπεμ- πεν, ἐν οἷς τό τε τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀκριδὲς ὑπο- δείκνυσιν, καὶ τὸ τῆς Νεστορίου φρενοβλαθείας κακό- δοξον· ἅμα δὲ καὶ εὐνοδὸν οἰκουμένην ἦτι συνγκροτηθῆναι, ὡς ἀν τὰ κατὰ Νεστόριον ἀσφαλῶς γυμνασθεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας τρίτης καὶ οἰκουμη- ρικῆς συνόδου· καὶ ὡς καθιρέθη Νεστόριος.

Καὶ δὴ βασιλικῶς γράμμασιν ἀνὰ τὴν Ἐφεσίῳ μητρόπολιν ἀλειθῆναι τοὺς ἀπανταχοῦ ἱερεῖς· ἔγραψε Θεοδόσιος, ἀποφῆνας καὶ τῆς συναλεύσεως τὴν ἡμέ-

ραν εἶναι τὴν ἀγίαν Πεντηκοστὴν, ἐν ἣ τὸ ζωοποιὸν ἅγιον πνεῦμα καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους ἐπεφοίτησε πνεῦμα· καὶ ταῦτα τοῖς γράμμασι προστιθείς· «Ὡς οὐδεμίαν ἔξει πρὸς Θεὸν, οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς ἀπολογίαν, ὃ μὴ παραχρῆμα κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς εὐρισκόμενος· ὃ καλούμενος γὰρ, φησὶν, εἰς ἱερατικὴν σύνοδον καὶ μὴ προθύμως συντρέχων, οὐκ ὀρθῆς δεικνύεται συνειδήσεως.» Ὁ μὲν οὖν Νεστόριος ἄτε δὴ οὐ πρόβρω τῆς Ἐφεσίων ἀφαστηκῶς, σὺν δ' ἄλλω πολλῶ εὐθύς μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἀνὰ τὴν Ἐφεσον ἔφθανε, πολλοὺς ἐκεῖσε συνιόντας τῶν ἐπισκόπων εὐρών. Ἀπήντα δὲ καὶ Κύριλλος σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ πρὸ τῆς ἀγγελθείσης ἡμέρας. Ἰουβενάλιος δὲ μετὰ πέμπτην ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἔφθανε σύναμα τῆς Παλαιστίνης ἐπισκόποις· οἱς ἀθροισμένοι οὗτοι ἐπισκόποι καὶ μέγας Εὐθύμιος Πέτρῳ τῷ τῶν Σαρακηνῶν ἐπισκόπῳ ἀπὸντι ἐνεκελεύετο, Κυρίλλῳ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου προέδρῳ καὶ Ἀκακίῳ τῷ Μελιτινῆς ἐπισκόπῳ καθάπαξ ἐπεσθαι, ἐπειπὼν, ὅτι στυλοὶ καὶ ὄροφοι τῆς ὀρθῆς οὗτοι ὑπάρχουσι πίστεως. Κελεστίνος δ' ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος διὰ τὰ κατὰ θάλατταν προσδοκώμενα παρητεῖτο δι' ἑαυτοῦ τῇ συνόδῳ παραβαλεῖν. Ἐγραφε δὲ Κυρίλλῳ, προτρέπων καὶ τὸν ἐκείνου τόπον ἐπέχειν· ἐξ οὗ λόγος καὶ τὸ τῆς μίτρας ἐπιθεμα εἰληφέναι, καὶ τὴν τοῦ πάππα προσηγορίαν λαβεῖν, καὶ τῆς οἰκουμένης κριτὴν ὀνομάζεσθαι· κάκειθεν ἐπὶ διαδοχὴν προσελθεῖν ταῦτα, καὶ τοὺς κατὰ κλήρον εἰληχῶσι τὸν τῆς Ἀλεξάνδρου θρόνον ἱεροῦς ἐπισκόποις. Μόνος δ' Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιόχου πρόεδρος πολλῶ τῆς προθεσμίας ὑστέρησε, καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν ἔφοι ἐπίσκοποι· οὗτοι ἐκὼν, ὡς πολλοὶ ἀπολογούμενος ἔλεγεν· ἀλλ' ὅτι μὴ τάχος ἀθροῖσαι τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπίσκοπους αὐτῷ ἐξεγένετο· πολλῶ γὰρ δισταύονται διαστήματι αἱ ὑπ' αὐτὸν πόλεις τῆς πάλαι μὲν Ἀντιοχείας, νυνὶ δὲ Θεουπόλειως· ὡς εἶναι τὸ διάστημα ἡμερῶν ἀνδρὶ εὐζώνῳ δυοκαίδεκα καὶ μικρόν τι πρὸς· διέχειν δὲ καὶ τὴν Ἀντιόχου τῆς Ἐφεσίων μητροπόλεως ὄδον ἡμερῶν τριάκοντα μάλιστα· καὶ γὰρ δις χυρίζετο, μὴ ποτε φθάσαι τὴν ὠρισμένην, εἰ τὴν νέαν καλουμένην Κυριακὴν οἱ περὶ αὐτὸν ἀνὰ τοὺς οἰκίους διετέλεσαν θρόνους. Ὡς δὲ μετὰ τὴν προθεσμίαν καὶ ἡμέραι διππευσαν πεντεκαίδεκα, καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀντιοχείας οὐκ ἔφθισαν, πολλῶν ἐπισκόπων νόσοις καὶ ἄλλοις δὴ τισὶ πιεζομένων δεινοῖς, ἀλίζονται κοινῇ ψήφῳ κατὰ τὴν εἰκοστὴν τοῦ Ἰουνίου μηνὸς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπίσκοποι, ἔπει μὲν ἀπὸ κτίσεως κόσμου πεντακισχιλιοστῶ ἑννακισιοστῶ πεντεκαίδεκάτῳ, ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας συνόδου ἐνὸς ἑτους καὶ τεσσαρακοστοῦ διεληθόντος· Ἰουβενάλιος τὸν πρῶτον καὶ τοῦ θείου Κυρίλλου, καὶ τὸν τὸν τόκον ἐπέχοντος· Κελεστίνου τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τὸν θρόνον, ὡς εἴρηται, πρυτανεύοντος. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην παρῆν καὶ Νεστόριος. Καὶ ἐπει ἀνεκινεῖτο τὸ κατ' αὐτὸν ζήτημα, Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξάνδρου γενναίως βάλ-

A constituens. In ea quippe die Spiritus vivificator ad sanctos Apostolos pervenit. Literis ipsis illud quoque adjecit, neminem se vel apud Deum vel apud homines excusaturum esse, qui non statim ad designatam sanctæ Pentecostes diem præsto ibi esset. **512** « Qui namque, inquit, ad episcopalem sacrum conventum vocatus non alacriter accurrit, non bonæ is conscientiæ esse apparet. » Nestorius, qui non longe ab Epheso abesset, cum turba multa statim post festum Paschæ diem Ephesum venit, multos ibi jam congregatos episcopos reperiens. Cyrillus quoque vero cum suis ante destinatum diem affuit. Quinta post Pentecosten die, Juvenalis cum Palæstinis episcopis venit. Quibus ita convenientibus, celebris et magnus ille Euthymius Petro Saracenorum episcopo abeunti præcepit, ut Cyrilli Alexandrini et Acacii Melitinenis omnino sententiam sequeretur, columnas et fastigia rectæ fidei eos esse testatus. Coelestinus autem Romæ episcopus, propter navigationis pericula, ipse synodo adesse detrectavit : ad Cyrillum tamen, ut locum ibi suum obtineret, scripsit. Ex quo tempore, fama est, mitram illum et papæ appellationem, atque ut orbis universi iudex appellaretur, accepisse ; quæ deinde omnia per successionem ad eos etiam pervenerint, quibus sorte Alexandrinæ ecclesiæ thronus legitime obvenisset, sacros episcopos. Solus Joannes Antiochenus antistes cum Orientalibus suis episcopis, longe etiam post diem constitutum, tardius affuit : non dedita ille opera moratus, sicuti se pluribus verbis excusavit : sed quod tam celeriter episcopos qui sub eo essent, cogere non potuit. Magis enim locorum intervallis dittonis ejus urbes distant, ab ea quæ olim quidem Antiochia (1), nunc autem Theopolis dicta est. Duodecim namque dierum itinere, et aliquo præterea exiguo, homini expedito et succincto absunt. Tum autem Antiochia ipsa Epheso triginta dierum via maxime distat. Confirmavit ille etiam, ad designatum se non venturum fuisse diem, si novo qui dicitur Dominico die collegæ sui in sedibus suis esse perseverassent. Ubi vero post diem constitutum dies quindecim præteriere, et Antiochenus præsul non advenit, multique episcopi morbis et ærumnis aliis pressi sunt, de communi sententia vigesimo mensis Junii die episcopi congregati sunt circiter centum et triginta, a condito mundo quinquies millesimo noningentesimo decimo quinto (2), **513** a secunda autem synodo quadragésimo et uno anno, præsentate Juvenali et divino Cyrillo, qui Coelestini locum tenuit, seniores Romæ (ut diximus) episcopi. Die primo Nestorius etiam præsto fuit. Atque ubi de quæstione ejus agi cœptum est, Cyrillus Alexandrinus in prima velitatione jacula fortiter jaciens, Nestorium admodum perstrinxit. Hostili enim

(1) Justinianus Antiochiam post terræmotum auspiciore nomine Theopolim vocavit.

(2) Secundum neotericos 4412, qui in compu-

tatione annorum secundæ et tertię synodo intercedentium cum hac quoque ratione non conveniunt.

iudicium erga eum erat animo. Et cum Christo sententiis suis divinitatem multi tribuerent, unumque et eundem esse Filium, ex Patre quidem ante sæcula genitum, extremis autem temporibus ex perpetua Virgine hominem factum, neque alium atque alium, sed unum atque eundem, et virginem Mariam proprie et vere Θεοτόκον Dei Genitricem dicendam esse assererent, assurgens Nestorius : « Ego, inquit, bimestrem aliquem et trimestrem Deum non dixerim. Proinde purus sum a sanguine vestro, et amplius ad vos non veniam. » His verbis dictis, cum sex episcopis egressus est, et deinceps cum illis convenire solitus fuit : aliis quoque assumptis, qui pravam ejus fidem suam sequebantur. Ita synodus deinceps in partes duas divisa est. Cyrillus, et qui cum eo erant, postridie concilio coacto, ut mos est, tribus episcopis missis, Nestorium ut in conventum veniret citarunt. Ille id contempsit et haudquaquam comparuit, synodum in Antiocheni episcopi adventum differens. Ut autem ille iterum atque tertio vocatus, responsum nullum, quo se defenderet, dedit, et conviciis atque contumeliis eos qui ad se miseri erant remisit : synodus sancta trecentorum illorum et decem octo divinorum Patrum symbolum in medium, et Cyrilli atque Nestorii, quas ultro citroque de dogmate dederant litteras, sacram item illam Cœlestini ad ipsum Nestorium scriptam epistolam protulit. Atque ubi Theodotus Ancyranus et Melitenensis Acacius blasphema ejus verba, quibus aperte Ephesi multis præsentibus usus fuerat, indicavere, et multæ eximiorum et sanctorum virorum voces audire, insuperque alia Nestorii impie dicta congesta sunt, impium illum exauctoravit, sententia hisce verbis concepta : **514** « Cum præter alia reverendissimus Nestorius, neque vocationi nostræ audiens esse voluerit, neque a nobis missos sanctissimos et piissimos episcopos admiserit, necessario eo descendimus, ut de impietate ejus inquireremus. Et quoniam cum ex epistolis et scriptis ejus, quæ lecta etiam sunt : atque item ex verbis, quibus in metropolitana hac urbe usus est : tum ex testium dictis, impie eum et sentire et docere, deprehendimus : necessitate nobis a canonibus, et sanctissimi Patris collegæque nostri Romani Ecclesiæ episcopi epistola, imposita, diu multumque lacrymantes, ad tristem hanc pervenimus sententiam. Qui igitur ab eo blasphemiiis expetitus est, Dominus noster Jesus Christus, per præsentem sanctam synodum decrevit, Nestorium a dignitate episcopali, et sacerdotali conventu omni esse alienum. »

λων τοῖς ἀκροβουλισμοῖς, ἐκείνου μάχα καθήπετο· καὶ γὰρ ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐκ πολλοῦ εἶχε. Πολλῶν δὲ τὸν Χριστὸν θεολογούντων, καὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι ὕδιν, τὸν ἐκ Πατρὸς μὲν πρὸ αἰώνων πρότερον γεννηθέντα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων, ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου γενόμενον ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, καὶ Θεοτόκον κυρίως καὶ ἀληθῶς τὴν παρθένον Μαρίαν ἀποφαναμένων, παρῶν ὁ Νεστόριος, « Ἐγὼ, φησί, τὸν γενόμενον διμηνιαῖον καὶ τριμηνιαῖον οὐκ ἂν Θεὸν ὀνομάσαιμι· καὶ διὰ τοῦτο καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐλεύσομαι. » Ταῦτ' εἰπὼν, μετὰ ἕξ ἐπισκόπων ἐξῆλθε, καὶ τοῦ λοιποῦ μετ' αὐτῶν συντηροῦζετο, καὶ ἄλλους προσειληφῶς τῆ ἐκείνου κακοπιστία ἐπεπονήτους. Καὶ διχῆ τὸ λοιπὸν ἡ σύνοδος διηρῆετο. Οἱ δὲ περὶ Κύριλλον ἦν ἐξῆς συνέδριον ποιησάμενοι, ὡς εἶθός, τρεῖς τῶν ἐπισκόπων διαπεμφάμενοι, μετεστάλλοντο Νεστόριον εἰς τὴν σύνοδον ἀπαντᾶν. Ὁ δὲ κατωλιγῶρει καὶ οὐδαμῶς παρεγίνετο, μετεωρίζων τὴν σύνοδον εἰς τὴν τοῦ Ἀντιοχείας δῆθεν ἐπέλευσιν. Ὡς δὲ καὶ δις καὶ τρις κληθεὶς, οὐδὲν μὲν πρὸς ἀπολογία ἐδίδου, σκώμμασι δὲ καὶ ἀτιμιαῖς καὶ τοὺς ἀποσταλέντας ὁπίσω ἀνέπεμπεν· ἡ ἀγία σύνοδος τὸ τῶν τριακοσίων δεκαοκτῶ θεοφόρων Πατέρων σύμβολον προῆγεν εἰς μέσον, καὶ τὰς ἐπιστολάς Κυρίλλου καὶ Νεστορίου ἄς ἀλλήλοις περὶ τοῦ δόγματος διεπέμποντο· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνην τοῦ Κελεστίνου ἐπιστολήν πρὸς αὐτὸν Νεστόριον. Ἐπειπόντων δὲ τοῦ τε Θεοδότου Ἀγκύρας καὶ τοῦ τῆς Μελιτινῆς Ἀκακίου καὶ ἄπερ παρῆσι πολλῶν ἐπὶ τῆς Ἐφεσίων ἐβλασφήμησε μητροπόλεως, καὶ ἑτέρων δὲ πολλῶν ὁρίσεων ἐκκρίτων ἁγίων ὑφανθεισῶν, καὶ μὴν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν Νεστορίου βλασφημιῶν ἐπισωρευθέντων ῥημάτων, ἡ θεία σύνοδος καθέλε τὸν δυσσεβῆ, τάδε λέξασιν αὐταῖς κατ' αὐτοῦ ἀποφῆνας· « Πρὸς τοῖς ἄλλοις μῆτε ὑπακοῦσαι βουληθέντος τοῦ τιμιωτάτου Νεστορίου τῆ ἡμῶν κλήσει, μῆτε μὴν τοὺς παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντας ἁγιοτάτους καὶ θεοσεβεστάτους ἐπισκόπους προσαδεξάμενου, ἀναγκαιῶς ἐχωρήσαμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν δυσσεβηθέντων αὐτῷ· καὶ φωρῶσαντες αὐτὸν ἐκ τε τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν καὶ ἀναγνωσθέντων, ἐκ τῶν ἄρτιως παρ' αὐτοῦ ῥηθέντων κατὰ τήνδε τὴν μητρόπολιν, καὶ πρὸς μαρτυρηθέντων δυσσεβῶς φρονούντων καὶ κηρύττοντων, ἀναγκαιῶς κατεπειχθέντες ἀπὸ τε τῶν κανόνων, καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιοτάτου Πατρὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, θαρσύναντες πολλάκις, ἐπὶ ταύτην τὴν σκυθρωπὴν ἐχωρήσαμεν ἀπόφασιν. Ὁ βλασφημηθεὶς τοίνυν παρ' αὐτοῦ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὤρισεν διὰ τῆς παρουσίας ἁγίας συνόδου ἀλλότριον εἶναι τὸν αὐτὸν Νεστόριον τοῦ τε ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ παντὸς συλλόγου ἱερατικοῦ. »

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ΄.

Α

CAPUT XXXV.

Ὅς μετὰ τρίτην ἡμέραν Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχείας καὶ Θεοδώρητος ἐλθόντες καθείλον Κύριλλον καὶ Μέμνονα τὸν Ἐφέσου· ἡ δὲ σύνοδος τοὺς καθελόντας αὐτοὺς καθείλε· καὶ ὡς ἀντίπε Θεοδώρητος τοῖς δώδεκα κεφαλαίοις Κυρίλλου, καὶ αὐτὸς τοῖσι ἀντίπε Κύριλλος· καὶ εἰς Ὅασιν ὑπερόριος Νεστόριος γίνεται· καὶ Ἰωάννης καὶ Κύριλλος ἔμορθεῖν ἔγνωσαν· κυρώσαντες ἄμφω βασιλέως κελεύσει τὴν Νεστορίου καθαιρεσίν· καὶ ἐπιστολῇ Κυρίλλου ἢ διὰ Παύλου· Ἐμέσης τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείων ἔγραψεν.

Μετὰ γοῦν τὴν ἔνομον ταύτην ἀπόφασιν καὶ Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσταται, ὑστερήσας τρίτην ἡμέραν τῆς καθαιρέσεως σὺν τοῖς ἄμφ' αὐτὸν ἱερεῦσι, δύο πρὸς τοῖς εἰκοσιν οὔσι· καὶ γνοὺς τὰ γεγενημένα, Κυρίλλῳ λίαν ἀπήχθετο, θερμῶς οὕτω **Β** τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν σχεδίασαντι. Καὶ δὴ τῆς συνόδου ἑαυτὸν ἀποδιαιρήσας, καὶ σὺναμα Νεστορίῳ καθίσας συνέδριον, καθαιρεῖ Κύριλλον, ὡς ἐδόκει, καὶ Μέμνονα τὸν Ἐφέσου. Λιθέλλων δὲ παρὰ Κυρίλλου καὶ Μέμνονος δεδομένων τῇ ἅμᾳ σφίσι ἀβροισθαίση συνόδῳ, εἰ καὶ Σωκράτης ἄλλως ἀγνοήσας ἱστῆρσε, μεταστέλλεται Ἰωάννης, καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν λόγους δώσαντες ἐπὶ τῇ παραλόγῳ καθαιρέσει, ἣν διεπράξαντο. Ἐκείνου δὲ μηδαμῶς ἀπαντήσαντος μετὰ τρίτην κλῆσιν, ὡς εἶθε, Κύριλλος μὲν καὶ Μέμνων τῆς παραλόγου καθαιρέσεως ἀπολύονται παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης συνόδου· οἱ δὲ καθελόντες μάλιστα δεσμῶται γίνονται· τῆς τε γὰρ θείας ἀποκρίνονται κοινωρίας, καὶ πάσης ἱερατικῆς αὐθεντίας βάλλονται πορρωτέρω· ὅτε Ἰωάννης δηλαδὴ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἱερεῖς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Κύρου σοφὸς Θεοδώρητος· ἔως οὗ κατεγνωκότες αὐτῶν, τὸ οἰκεῖον σφάλμα ἐμολογήσωνι. Ὁ γὰρ μὴ Θεοδώρητος ὑπὲρ Ἰωάννου δεῖθεν ἀχθόμενος, Κυρίλλου κατέτρεχεν· ἀνατρέπων καὶ δ' ἐν τῇ τρίτῃ πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῇ κεφάλαια γέγραφε δυοκαίδεκα Κύριλλος, ταῦτα παρεξηγούμενος· ἐν οἷς οὐ καλῶς ὄρων, εὐθύνηται Νεστορίῳ τὰ μάλιστα συναϊρόμενος. Πρὸς ἅπαντας γυναικίως διαναστάς Κύριλλος, ὑπὲρ τῶν εἰρημένων κεφαλαίων διαγωνίζεται, ὡς χρεῶν ἐρμηνεύων αὐτὰ, καὶ τὸν ἐγκείμενον τοῖσι ἀνακαλύπτων σκοπόν. Τούτων δὲ πάντων βασιλεῖ ἐξ ἀμφοτέρων ἀνεχθέντων μερῶν, παρήσαν ἐπίσκοποι τὰ παρ' ἐκάστοις γενόμενα διαγγέλλοντες. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ μὲν πρῶτα τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν οὐ προσέτε· οἱ γὰρ τῆς Ἐφῆς ἀρχιερεῖς Νεστόριον μεθ' ἑαυτῶν συλλαβόμενοι, ἐπὶ τρίτον χρόνον βίξ ἐπίσκοποῦντα εἶχον· τῷ δὲ τετάρτῳ τῆς ἐκείνου καθαιρέσεως ἔτσι ὁ τῆς Ἀντιόχου Ἰωάννης τὸ τοῦ Θεοῦ δέισμα, ὄρων δὲ καὶ πολλοὺς τῇ ἐκείνου κακοδοσίᾳ διεφορότας, ἐδήλου Θεοδοσίῳ τῷ αὐτοκράτορι, ὅσον τάχος τῆς Ἐφῆ αὐτὸν ἀπελαύνειν. Καὶ δ' τὴν ἐκείνου βλασφημίαν ἀκριβῶς ἐγνωκὼς, εὐθύς αὐτὸν μὲν εἰς Ὅασιν φυγάδα ἐποίησεν· γράμμασι δ' εὐσεβέσιν ἐχρήσθη πρὸς τὸν Κύριλλον καὶ Ἰωάννην, ὥστε πρὸς ἀλλήλους συμβῆναι, ἐπικυροῦν τε ἄμφω τὴν Νεστορίου καθαιρέσιν, καὶ διχονοῖαι πάση· ἀπαλλάττειν τὰς ἐκκλησίας Θεοῦ. Νεστόριος

Ut triduo post Joannes Antiochenus et Theodoritus advenientes, Cyrillum et Memnonem Ephesium episcopali dignitate privarint: synodus autem ipsos id uos, rursus episcopatu abire jusserit. Ut Theodoritus contra duodecim Cyrilli capita dixerit, huicque rursus Cyrillus responderit. Ut Nestorius Oasim exsulatum ierit. Ut Joannes et Cyrillus in gratiam reducti idem senserint, et jussu imperatoris Nestorii abrogationem ratam haberint. Epistola Cyrilli, quam per Paulum Emesenum ecclesie Antiochenae scripsit.

Post latam hanc legitimam sententiam, Joannes Antiochenus cum sacerdotibus et episcopis suis duobus et viginti, triduo a Nestorii exauctoratione advenit. Et re sicuti acta fuerat cognita, Cyrillo **Β** valde succensuit, qui sic ad Nestorium exauctorandum deproperasset. Et facta a synodo discessione, consilioque cum Nestorio coacto, Cyrillo et Memnoni Ephesi episcopo, sicuti illi videbatur, dignitatem abrogavit. Cyrillus et Memnon, postquam libellos suos synodo, quæ cum eis congregata fuerat, obtulerunt (quamvis Socrates per ignorantiam aliter scripserit), Joannes una cum suis evocatus est, ut rationem de exauctorationis sententia, quam illegitime tulisset, redderet. Ubi vero ille non comparuit, post tertiam citationem, sicuti mos est, Cyrillus quidem et Memnon a sancta universali synodo, ab exauctorationis sententia præter rationem lata absoluti sunt: et qui eos exauctoraverant maxime vinculis obstringuntur. Nam **С** et a divina communione sunt exclusi, et sacerdotalis eis auctoritas omnis adempta, **515** Joanni videlicet, et qui in partibus ejus erant episcopis, in quibus etiam fuit sapiens ille Theodoritus Cyri episcopus: donec seipsos condemnantes, erratum suum profiteantur. Theodoritus sane Joannis vicem ægre ferens, in Cyrillum invectus est: confutans etiam, quæ tertiæ ad Nestorium epistolæ duodecim capita Cyrillus adjunxerat perperam ea exponendo. Quod cum non rite fecerit, Nestorio quam maxime patrocinari judicatus est. Adversus quod scriptum Theodoriti, ea quæ diximus capita Cyrillus docte tutatus est, ea pro eo atque decuit interpretando, et latentem in eis sententiam declarando. Hæc **D** omnia cum ab utraque parte ad imperatorem sunt relata, tum episcopi eidem præsto fuerunt, qui acta factionis utriusque renuntiaverunt. Imperator primum Nestorii exauctorationem ratam non habuit. Orientales enim episcopi Nestorium secum abductum in annum tertium per vim in episcopatu retinere. Quarto autem ab illius exauctoratione anno, Joannes Antiochenus judicium Dei metuens, et multos præterea prava Nestorii opinione corruptos videns, Theodosio imperatori, ut quamprimum eum ex Orientali ditione eiceret, significavit. Et imperator postquam blasphemiam illius certo cognovit, confestim Nestorium quidem Oasim deportari jussit. Ad Cyrillum autem et Joannem pie scriptas litteras dedit, ut cum inter se consen-

tirent, tum uterque latam adversus Nestorium exauctorationis sententiam confirmaret, et dissidio omni ecclesias Dei liberaret. Porro Nestorius ubi communionem, quæ sibi cum Joanne Antiocheno intercesserat, in contentionem et dissidium evasisse cognovit, pœnitentia ductus, Mariam Θεοτόκου, Dei Genitricem vocavit: Dicatur, inquit, etiam Dei Genitrix Maria, et contentiones tristes facessant. Verum nemo prorsus id eum per pœnitentiam dixisse arbitratus est. Joannes Antiochenus episcopus imperiali jussioni cedens, Paulum Emesenum episcopum Alexandriam ad Cyrillum cum libello misit, in quo germana et sincera fidei professio, necnon amicitie conciliatio, et scandalorum seu offendiculorum amolitio expressa est. Venerandus autem ille Cyrillus libello accepto, atque professione fidei ei inserta comprobata, et veteres sanctos Patres, et seipsum ita sensisse confirmavit; atque epistola ea vehementer laudata, **516** hisce verbis Joanni rescripsit: « Latentur cœli, et exultet terra. Dirutum enim est interstitium maceris: et quod mœrorem fecit, conquievit: modusque discordiæ omnis sublatus est, eo quod Servator omnium nostrum Christus, ecclesiis suis pacem conciliavit, et ad eam nos piissimi et Dei amantissimi principes vocarunt. Qui majorum pietatis æmulatores optimi, cum ipsi in statu suo certam atque immotam conservant fidam rectam, tum præcipuam de sanctis ecclesiis gerunt curam, ut simul et præclaram in ævum gloriam habeant, et quam celeberrimam imperii sui administrationem reddant. Quibus etiam ipse virtutum Dominus manu liberali bona tribuit: simulque dat, ut et adversariis imperent, et victoriam ab eis reportent. Non enim fallit is qui dicit: *Vivo ego, dicit Dominus* ¹, *quoniam glorificantes me glorificabo*. Cum igitur Alexandriam venisset dominus meus, piissimus frater et collega Paulus, animi voluptate et gaudio repleti sumus: ac merito quidem, quod tantus scilicet vir partes suas ut mediator interponeret, et supra vires tantum laborem adiret, ut diaboli invidiam superaret, ea quæ divisa erant conjungeret, et sublatis e medio scandalis atque offendiculis, concordie et pacis corona vestras simul et nostras cohonestaret ecclesias. » Et post alia. « Quod vero superflua prorsus et importuna Ecclesiæ, præterque causam suscepta discordia fuerit, nunc maxime certiores facti sumus, ex quo piissimus dominus meus Paulus episcopus libellum extra calumniæ aleam positum attulit, fidei professionem complectentem: quem a sanctitate tua et piissimis isthic episcopis compositum esse confirmavit. » Libellus is quibus conscriptus orat verbis, epistolæ adjunctus fuit. Porro de Dei Genitrice, et quæ sequuntur: « Sanctis hisce vocibus vestris lectis, ita nos quoque ipsos sentire invenimus. Unus enim est Dominus, una fides,

¹ Reg. n. 30.

A δὲ γνοῦς τὴν κοινωνίαν εἰς φιλονεικίαν προβάσσειν, μεταμέλω χρώμενος Θεοτόκου τὴν Μαρίαν ἐκάλει. Λεγέσθω, λέγων, καὶ Θεοτόκος ἡ Μαρία, καὶ παυσίθω τὰ λυπηρὰ. Ἄλλ' οὐδεὶς αὐτὸν τοιαύτ' ἐκ μετανοίας λέγοντα δῆθεν τὸ παράπαν προσίετο. Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς Ἀντιόχου τῷ βασιλικῷ κελεύσματι εἰκων, Παῦλον τὸν Ἐμέσης ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς Κύριλλον ἐπεμπε χάρτην φέροντα· ἐν ᾗ ἦ τε τῆς πίστεως ὁμολογία ἀνόθευτος ἐγγεχάρηκτο, καὶ λόγοι φιλίας καὶ σκανδάλων ἀπόθεσις. Ὁ δὲ θεσπέσιος Κύριλλος τὸν χάρτην εἰς χεῖρας λαβὼν, καὶ τῇ ἐγκειμένη τῆς πίστεως ὁμολογία στοιχήσας, διεβεβαίουτο ἐπίσης ταβητῆ, καὶ τοὺς ἐκ πάλαι ἁγίους Πατέρας πεφρονηκέναι καὶ ἑαυτὸν. Σφόδρα δ' ἐπαινέσας τὴν ἐπιστολὴν, ἐπὶ βήματος καὶ αὐτὸς τῷ Ἰωάννῃ ἔγραφε τοιαύδε· « Εὐφρανέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιέσθω ἡ γῆ· λέλυται γὰρ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ πέπαυται τὸ λυποῦν, καὶ διχονομίας τρόπος ἀνήρηται πάσης, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ταῖς ἑαυτοῦ ἐκκλησίαις τὴν εἰρήνην βραβεύσαντος· κακλήκωτων δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφιλεστάτων βασιλέων, οἱ προγονικῆς εὐσεβείας ἄριστοι ζηλωταὶ γεγονότες, ἀσφαλῆ μὲν καὶ ἀκατάσειστον ἐν ἰδίαις τύχαις τὴν ὀρθὴν φυλάττουσι πίστιν, ἐξαιρέτων δὲ ποιοῦνται φροντίδα τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, ἵνα καὶ διαδόχον ἔχουσιν εἰς αἰῶνα τὴν δόξαν, καὶ εὐκλεεστάτην ἀποφαίνωσι τὴν ἑαυτῶν βασιλείαν. Οὗς καὶ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος πλουσία χειρὶ διανέμει τὰ ἀγαθὰ· δίδωσι μὲν κρατεῖν τῶν ἀνθεστηκότων, χαρίζεται δὲ τὸ νικᾶν. Οὐ γὰρ ἂν διαφεύσαιτο ὁ λέγων· *Ὁ ἰσχυρὸς, λέγει Κύριος, ὅτι τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω*. Ἀφικόμενον τοίνυν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοῦ κυρίου μου τοῦ θεοσεβεστάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ Παύλου, θυμηδίας ἐμπεπλησμεθα· καὶ σφόδρα εὐχόμενος, ὡς ἀνδρὸς τοιοῦτου μεσιτεύοντος, καὶ τοῖς ὑπὲρ δυνάμιν πόνοις ἐλομένου προσομιλεῖν· ἵνα τὸν τοῦ διαβόλου νικῆσιν φθόνον, καὶ συνάψῃ τὰ διηρημένα, καὶ τὰ μεταξὺ σκάνδαλα περιελῶν, ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ στεφανώσῃ τὰς τε παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ὑμῖν ἐκκλησίας. » Καὶ μεθ' ἑτέρα· « Ὅτι δὲ περιττὴ παντελῶς, καὶ οὐκ εὐάφορος τῆς Ἐκκλησίας ἡ διχοστασία γέγονε, νυνὶ μάλιστα πεπληροφορήμεθα, τοῦ κυρίου μου τοῦ θεοσεβεστάτου Παύλου τοῦ ἐπισκόπου χάρτην προκομίσαντος ἀδιάβλητον, ἔχοντα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν· καὶ ταύτην συντετάχθαι διαβεβαιωσαμένου παρά τε τῆς σῆς δαιότητος, καὶ ἐὼν αὐτόθι θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων. Ἐχει δὲ οὕτως ἡ συγγραφή, καὶ αὐταῖς λέξεσιν ἐντέθειται τῆδε τῇ ἐπιστολῇ. Περὶ δὲ τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς ἐξῆς· « Ταῦταις ὁμῶν ἐντυχόντες ταῖς ἑραῖς φωναῖς, οὕτω τε καὶ ἑαυτοὺς φρονούντας εὐρίσκοντες· εἰς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα· ἰδοῦσάμεν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Θεόν. ἁλλήλοις συγχαίροντες, ὅτι ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς καὶ παραδόσει τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν συμβαίνουσιν ἔχουσι πίστιν αἴ τε παρ' ἡμῖν καὶ αἱ

παρ' ὑμῖν ἐκκλησίαι. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν φιλοπόνως ἅ

εὐρεῖν ἔστι τῷ βουλομένῳ, τοῖς τηλικαῦτα πεπρα-

γμένοις ἐπιστῆσαι θελήσαντι.

inspiratis Scripturis et traditione sanctorum Patrum nostrorum nostræ simul et vestræ ecclesiæ habeant fidem.) 517 Verum hæc qui inquirere volet studiosius, in synodi ejus actis reperiet.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὅσα πεπονθέναι Νεστόριος αὐτὸς περὶ αὐτοῦ γράφει· καὶ ὡς εἰς Ὅασιν μυστὰ κατὰ παθῶν, τέλει σκώληξι τῆν γλώτταν βρωθεῖς, διεφθάρη.

Ὡς δὲ Νεστόριος ἐξεληλάται, τί τε εἰσέπειτα αὐτῷ ἐγεγόνει, ὅπως τε τὸν τῆδε βίον κατέστρεψε, καὶ τὰ ἐπάξια τῶν βλασφημιῶν ἀκεκλήρωται γέρα, τοῖς ἱστορήσασιν ἐν ἀδήλω· καὶ γε ἂν ὁ χρόνος λήθης βυθοῖς συνεκάλυψε ταῦτα, εἰ μὴ βίβλω ἐκείνου περιτυχεῖν συνέβη· ἐξ ἧς τὴν περὶ τούτων ἱστορίαν ἀνελεξάμεν. Καὶ τοίνυν αὐτὸς ὁ τῆς βλασφημίας πατήρ, ὁ μὴ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ψάμμου τὸν τῆς ἐκείνου πίστεως θεμέλιον κτίσας, πρὸς τινὰς διεγκαλοῦντας μὴ κατὰ τὸ δέον τι καινουργῆσαι, μὴδ' ἐπὶ συμφέροντι τὴν ἐν Ἐφέσῳ αἰτήσασαι σύνοδον, γράφει ὑπὲρ τῆς ἰδίας βλασφημίας ἀπολογούμενος, ὡς δ' ἀνάγκης εἰς τοῦθ' ἦκε, τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας εἰς δύο διαιρεθείσης· καὶ τῶν μὲν ἀνθρωποτόκον δεῖν λέγεσθαι τὴν Μαρίαν, τῶν δὲ Θεοτόκον· αὐτὸν μέσην ἐπινοῆσαι λέξιν τὴν Χριστοτόκον. Διαλαμβάνει δὲ τῇ ἀπολογίᾳ, ὡς τὰ μὲν πρῶτα Θεοδόσιος προσπαθῶν αὐτῷ, τὴν ἐκείνου ἀποβολὴν οὐκ ἐκύρωσεν, ἐπισκόπων δὲ τινῶν ἐκείθεν ἐλθόντων, εἰς τὸ οἰκτεῖον ἐπανελαθεῖν μοναστήριον ἐπετρέπη δὲ πρὸ τῆς Θεουπόλεως ἐκεῖτο· ὅπερ ὀνομαστὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσε· τὰ Εὐπρεπίου δὲ, ὡς ἔγνω, ὀνόμασαι· δυοὶ σταδίοις διέχον τῆς πόλεως· ὅπου δὴ καὶ τετραετὴ αὐτὸς φησι διανῦσαι τὸν χρόνον πάσης ἀπολαύων τιμῆς. Ἐπειτα διηγείται, ὡς Θεοδοσίῳ θεσπίσασαι φυγὰς εἰς Ὅασιν γίνεται. Τὸ δὲ καίριον ἀπεκρύψατο· ὅτι περὶ οὐδ' οὕτως ἔχων τῆς βλασφημίας ἤρέμει. Καὶ τινὰ δ' ἕτερον λόγον διαλογικώτερον πρὸς τινὰ Αἰγύπτιον γράφει, ἐν ᾧ τὰ περὶ τῆς εἰς Ὅασιν φυγαθείας πλατύτερον διεξέρχεται. Καὶ μὴν καὶ ἐξ ἄλλων γραμμάτων ἐλεῖν ἔστιν ὅτι διὰ τῆς βλασφημίας ἀπήλαυσε, τὸν πάντων ἕφορον ὀφθαλμῶν μὴ λαθῶν· ἀ πρὸς τὸν τηλικαῦτα τῶν θηβαίων ἠγούμενον ἐδήλου· ὡς ἐπειδὴ μὴ τῆς ἀνηκούσης ἐπεξελεύσεως παρ' ἀνθρώπων ἔτυχε, δίκη Θεοῦ τοῦτον ἀξίως μέτσει, ἢ συμφορὰ καὶ ἀγχαλωσίᾳ ἐλευνοτάτῃ περιβαλοῦσα· ὡς δὲ καὶ μειζρόνων ἔχρη ἐκείνου ἀπολαῦσαι ποινῶν, τῆς μὲν ἐκ τῶν Βλεμμύων πείρας ἀφίετο· ἐκείνους γὰρ ἔτυχε γενόμενος δορυάλωτος· Θεοδοσίῳ δ' ἔγνω· κότες αὐτοῦ τὴν ἐπάνοδον, θεσπίσασιν ἐκείνου ταῖς θηβαίων ἐσχαταῖς γῆν ἐκ γῆς ἀμείβων ἦεν· ἐν οἷς τῇ γῆ προσρηγνύμενος, καὶ καταπατούμενος, ἀξίως τῆς βλασφημίας τὸν τῆδε βίον κατέστρεψεν· ἄλλοις τις Ἄρειος τῇ τοῦ βίου καταστροφῇ χρηματίσας, ὅσα τὰ πείριρα τῆς εἰς Θεὸν βλασφημίας ἐκδιηγούμενος. Καὶ γὰρ καὶ ὁμοῦ ἐπίσης Χριστῶν

CAPUT XXXVI.

Qualia se passum esse Nestorius ipse de se scribat ; et ut ad Oasim innumerabilibus toleratis ærumnis, postremo corrosa et consumpta a vermibus lingua, interierit.

Postquam Nestorius ejectus est, quid postea ei contigerit, ut vitam præsentem finierit, et digna blasphemiarum præmia tulerit, historici non prodiderunt. Et profecto vis temporis oblivionis profundo hæc immersisset, nisi in librum ejus incidissem, ex quo historiam ejus decerpsi. Itaque ipse blasphemix pater, qui non super petra, sed in arena fundamenta fidei suæ jecisset, ad quosdam qui ei objecerant, non recte illum res novas molitum esse, neque ex reipublicæ utilitate, ut Ephesi synodus ageretur, petiisse, defensionem blasphemix suæ scripsit, ad eam scilicet necessitatem se pervenisse, Ecclesia sancta in partes duas scissa, dictitans. Et cum alii quidem Mariam Ἀνθρωποτόκον, id est, *Hominis Genitricem*: alii autem Θεοτόκον, hoc est, *Dei Genitricem*, dicendam assererent, se mediam excogitasse vocem Χριστοτόκον, id est, *Christi Genitricem*. In ea defensione refert, Theodosium, propter eommiserationem, primum rejectionem ejus auctoritate sua non confirmasse; ubi vero episcopi quidam Constantinopoli venissent, ut in monasterium suum reverteretur, permissum ei esse, quod extra Theopolim situm est. Nomen quidem illius non expressit: ab Euprepio tamen appellationem accepisse legi. Stadiis id duobus ab urbe ea distat, ubi annos quatuor se in honore omni exegisse ait. Deinde commemorat, ut Theodosii sanctione apud Oasim exulare jussus sit, sed causam exsilii primariam celat: quod videlicet tali etiam rerum suarum statu a blasphemia non destiterit. Alium quoque librum ad Ægyptiam quemdam disertius scripsit, in quo de exsilio ad Oasim fusius agit. Ex aliis quoque litteris colligere est, quæ mala propter blasphemias tulerit, cum inspectorem rerum omnium oculum fallere non potuerit, quas litteras ad Thebarum tum præfectum dedit, indicans quandoquidem hominibus condignas pœnas non dederit, divinitus se justa vindicta expetitum esse, atque in ærumnam et captivitatem miserandam maxime incidisse. 518 Cum vero eum majores calamitates experiri oporteret, ex potestate quidem Blemmyarum ille dimissus est (eorum enim captivus fuerat), Theodosii autem, qui rediisse eum intellexerat, jussionibus, in extremis Thebanorum oris, locum ex loco mutans, versatus est. Ubi terra rupta coopertus atque oppressus, vitam hanc pro

eo atque blasphemiae ejus conveniebat. amisit : A Arius alter ultimo vitæ suæ actu habitus, qui quidem satis quæ præmia in Deum jactas blasphemias mancant, declaravit. Uterque sane ex æquo in Christum blasphemus fuit : quem Arius quidem creaturam, iste autem merum hominem esse dixit. Ad quem acta Ephesiæ synodi, quasi Cyrilli verus et nefanda rerum novatione instituta sint, reprehendentem, perlibenter dixerim : Cur tandem a Theodosio, qui vicem tuam valde miseratus est, postea nullo relicto veniæ loco, expulsus es, et tot ostracismis atque exsiliis multatus, turpiter vitam finivisti, si non de sententia et judicio divino Cyrillus, et qui cum eo fuere episcopi, detretum suum fecere? Et ambo vos quidem jam ex vita hac excessistis : quo tempore, sicuti quidam ex profanis sapientibus dixit, nihil obstat quo minus libera quisque hominum benevolentia, nullo intercedente adversario, colatur (1). Ac tu quidem ut blasphemus, et hostis Dei extremus, ab omnibus damnatus es : ille autem veluti quædam Ecclesiæ tuba, fines terræ personans, et propugnator Ecclesiæ fortissimus, ab omnibus celebratur, et omnibus in ore est. Sedenim ne crimen falsi apud quospiam sustineamus, age illum ipsum in medium producentes, verbis ejus res ejus exponamus ; et tu epistolam fac audias, quibus illam litteris, ad quem diximus Thebanorum præsidem composuisti, ex Ephesiis de religione sanctissima recentibus actis prolatam. « Oasim, quæ et Ibis dicitur, imperiali sanctione incolimus. » Et post quædam verba infert : « Quandoquidem locus, quem diximus, Barbarorum incursione, captivorum abductione, atque igne et cædibus ex ipsis fundamentis dirutus atque vastatus est, et nos a barbaris de repente nescio quo modo misericordiam consecuti, ita liberi dimissi sumus, ut illi attestatione conjunctis minis nos terrerent, et quamprimum regione ea excedere, utpote quam 519 Mazici (2) post eos, nulla interposita mora, occupaturi essent, juberent, in ditionem Thebanorum. cum captivorum reliquiis, quos ad nos Barbari misericordia moti (quid sibi vulerint, dicere nequeo) adduxerunt, venimus. Atque illi quidem ad optata et placita quisque loca se receperunt. Nos autem ad Panis (3) urbem divertimus, manifesto id indicantes. Veremur namque, ne quis captivitatem nostram consultam molitionem et fraudem esse dicens, calumniose profugisse nos accuset, et alterius criminis machinationem confingat. Ferax enim generis omnis calumniarum est malitia. Quapropter amplitudinem tuam rogamus, ut tibi captivitas nostra, pro eo atque legibus constitutum est, curæ sit : et ne malevolentiae et fraudi hominum captivum ad injurias et contumelias dedas, ne videlicet omnibus

ἄβλασφημησάτην. Ἄρειος μὲν γὰρ κτίσμα, οὗτος δὲ φίλῶν ἀνθρώπων ἀπεκάλει. Πρὸς δὲ τὰ ἐν Ἐφῆσῳ μεμφόμενον ὡς οὐ καλῶς γεγενημένα, πανουργία δὲ Κυρίλλου ἄθεσμα ταῖς καινοτομίαις τεχνάζοντος, ἔροισι ἀν' ἡδῆως· Τί δὲ ποτε καίπερ σφόδρα συμπαθῶς σοι διακειμένου Θεοδοσίου ἐξήλαται, μηδεμιᾶς ἡξιωμένος φειδοῦς, 'καὶ τότε: ἐξοστρακισμοῖς παρεβλήθης αἰσχροῦς καταλύσας τὸν βίον, εἰ μὴ θελῶ κίρσει Κύριλλος καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῖς ἐπραξαν; καὶ γὰρ καὶ ἀμφω τοῖς ἀπελοῦσσι συνηριθμήθητε, ὅτε ὡς τινὶ τῶν ἐξω σοφῶν εἰρηται, τὴ μὴ ἐμποδῶν ἀνταγωνίστην εὐνοία τετιμῆται. Σὺ μὲν, ὡς βλάσφημος καὶ θεομάχος, ἐσχάτως ἅπασι κατακρίσται· ἐκεῖνος δὲ οἷά τις τῆς Ἐκκλησίας σάλπιγξ περιηχοῦσα τὰ πέρατα, καὶ τῆς Ἐκκλησίας πρόμαχος ἀβραγέστατος τοῖς ἀπάντων χεῖλεσι φέρεται ἅμα καὶ περιφέρεται. Ἴνα τοίνυν καὶ μὴ τισὶ ψεῦδους γραφῆν ἐνεγκώμεθα, φέρε αὐτὴν ἐκεῖνον εἰς μέσον ἀγαγόντες, τὰ περὶ αὐτοῦ διεξέλθωμεν. Καί μοι τῆς σῆς ἐπιστολῆς ἄκουε αὐτοῖς γράμμασιν οἷά σοι συντέθειται πρὸς τὸν εἰρημένον τῶν Θηβαίων ἡγούμενον, ἐκ τῶν πρώων περὶ τῆς ἀγιωτάτης θρησκείας ἐν Ἐφέσῳ γεγενημένων. « Ὅασιν τὴν καὶ Ἴβιν ἐκ θεσπίσματος βασιλικῆς κατοικοῦμεν. » Καὶ τινῶν ἐν μέσῳ λεγομένων ἐπάγει· « Ἐπειδὴ δὲ ἐκ βάρων μὲν ἡ προσειρημένη καὶ βαρβαρικῆς αἰχμαλωσίας καὶ πυρὶ καὶ σφαγαῖς ἐκλεικμηται· ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν βαρβάρων οἰκτον οὐκ οὐδ' ὅπως ἐξαίφνης ἐπ' ἡμῖν ἀναλαβόντων ἀπολελυμένα, μετὰ τοῦ καὶ διαμαρτυρίας ἡμᾶς ἀπειλητικαῖς καταπλήξαι διὰ τάχους τὴν χώραν ἐκδραμεῖν, ὡς Μαζίκων αὐτὴν μετ' αὐτοῖς ἀμελλῆτι παραληφομένων, ἤκομεν εἰς τὴν Θηβαίων μετὰ τῶν αἰχμαλώτων λειψάνων, οὗς ἡμεῖς οἱ βάρβαροι κατ' οἶκτον προσήγαγον, τί βουλόμενοι λέγειν οὐκ ἔχω. Οἱ μὲν οὖν πρὸς τὰς καταθυμίας; ἐκστη διαγωγὰς ἀπολέλυνται· ἡμεῖς δὲ φανεροῦς ἐαυτοῦ ἐγκαθιστώμεν τῇ Πανὸς ἐπιστάντες. Δεδοίκαμεν γὰρ μὴ τις ἡμῶν πραγματεῖαν τὴν αἰχμαλωσίαν ποιοῦμενος, ἢ φυγάδα καθ' ἡμῶν ἀναπλάτῃ διαβολῆν, ἢ τινος ἄλλης μηχανήμα μέμψως. Ἐσπορος γὰρ διαβολῶν παντοδαπῶν ἡ κακία. Διὸ δὲ ἀξιοῦμεν τὸ ὑμέτερον μέγεθος τῆς ἡμετέρας αἰχμαλωσίας φρονεῖσαι κατὰ τὸ τοῖς νόμοις δοκοῦν, καὶ μὴ ἐπιδοῦναι κακοτεχνίας ἀνδρῶν αἰχμαλώτων εἰς κακίαν ἐκδοτον· ἵνα μὴ πάσαις ἐκ τούτου γεγενης τραγηδῆται, κρείττον εἶναι βαρβάρων αἰχμαλωτον ἢ πρόσφυγα βασιλείας Ῥωμαικῆς. » Καὶ ὁρκους ἐπαγαγῶν, ἤτησαν· οὕτως ἀνενεγκεῖν τὴν ἡμετέραν ἐξ Ὁάσεως ἐνταῦθα διαγωγὴν ἐκ βαρβαρικῆς γενομένην ἀφέσεως, ὥστε τὴν τῷ Θεῷ δοκοῦσαν καὶ νῦν ἐξενεχθῆναι περὶ ἡμῶν διατύπωσιν. » Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ ἐπιστολῇ καὶ ταῦτα πρὸς τὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων· « Εἶτε ὡς φιλικῶν παρ' ἡμῶν πρὸς τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν γράμμα, εἴτε ὡς

(1) Evagrius, lib. 1, cap. 7.

(2) Apud Stephan. Mezyes nomades Libyæ sunt. Similas autem sub Anastasio urbes Libyæ excursionibus eorum qui Lazici dicuntur, vexatas scri-

bit : ut fortasse hic etiam *Lazici* sit legendum.

(3) Panopolis urbs et nomus Panopolites apud Plin. est, lib. v, cap. 9.

ὁπὸ μνήσιν παρὰ πατρὸς πρὸς υἱὸν τὸ παρὸν τοῦτο λογισάμενος, ἀνάσχου, παρακαλῶ, τῆς ἐν αὐτῷ διηγῆσεως περὶ πολλῶν, καθ' ὅσον ἐν ἡν γεγραμμένῃς παρ' ἡμῶν βραχυλογίας οὐσης· Ὁάσεως τῆς καὶ Ἰβείως ἐκ πολλῶν πρώην ἀφανισθείσης τοῦ τῶν Νομάδων πλήθους· ἐπ' αὐτὴν ἀναδραμόντος. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Τούτων δὲ οὕτως συμβαίνοντων, οὐκ οἶδ' ἐκ ποίας ἀφορμῆς ἢ ποίαν ἀφορμὴν λαβούσης τῆς σῆς μεγαλοπρεπέλας, πρὸς ἐλεφαντίνην τινὰ τῆς Θηβαίων ἐπαρχίας πέρας οὐσαν βαρβαρικῶν διὰ στρατιωτῶν ἐκ τῆς Πανὸς ἐκεκτόμεθα, σύρρομενοὶ πρὸς αὐτὴν διὰ τῆς προδρόμῃσιν· στρατιωτικῆς βοήθειας· καὶ τῷ πλείονι τῆς ὁδοῦ συντριβέντες, πάλιν ἄγραφον τῆς σῆς ἀνδρίας καταλαμβάνομεν κέλευσμα εἰς τὴν Πανὸς ὑποστρέψειν. Συγκοπέντες δὲ τοῖς τῆς σῆς ὁδοπορίας συμπτώμασιν ἐν νόσσοις καὶ γηράσαντι σώματι, καὶ τὴν χεῖρα, καὶ τὴν πλευρὰν συντριβέντες, ἀφικόμεθα πάλιν εἰς τὴν Πανὸς τρόπον τινὰ ψυχοβραγυοῦντες τοῖς συμπτώμασιν, ἔτι τοῖς τῶν ἀληθῶν μαστιγούμενοι κακοῖς. Μετ' ἧς δὲ πάλιν ἡμᾶς ἐκ τῆς Πανὸς πρὸς τὴν ὑπ' αὐτὴν ἐνορίαν ἕτερον τῆς σῆς ἀνδρίας ἔγραψον ἰπτάμενον πρόσταγμα. Ταῦτα στήσεσθαι καθ' ἡμῶν λογισομένων, καὶ τὸ τοῖς καλλινίκοις βασιλεῦσι περὶ ἡμῶν δοκοῦν ἀναμενόντων, ἐξαίφνης πρὸς ἄλλην ἐξορίαν καθ' ἡμῶν τετάρτην πάλιν ἀφειδῶς ἄλλο συνετίθετο. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἄλλ' ἀρκέσθητι τοῖς πεπραγμένοις, παρακαλῶ, καὶ τοσαύτας καθ' ἐνός σώματος ἐξορίας ὀρίζειν, καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀναχθεῖσι παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπέλας· καὶ παρ' ἡμῶν δὲ δι' ὧν ἐχρῆν γνωριθῆναι τοῖς καλλινίκοις ἡμῶν βασιλεῦσι δοκιμασίας ἐπιεικῶς, παρακαλῶ, παραχώρησον. Ταῦτα παρ' ἡμῶν παρὰ πατρὸς ὡς πρὸς υἱὸν συμβουλευόμενα. Εἰ δὲ ἀγαπητικῆσαι, καὶ νῦν ὡς πρότερον, πράττε τὸ δοκοῦν· εἰ γὰρ τοῦ δοκοῦντος λόγος οὐδεὶς δυνατώτερος. » Νεστόριος μὲν οὖν οὕτω κἀν τοῖς γράμμασι πῦξ λάξ παῖσι, βαίνει· καὶ αὐτὴν βασιλείαν ἐξουσίαν, ὡς ὄρας, βλασφημῶν, μηδέπω σωφρονήσας, καὶ ταῦτα τηλικαῦτα παθῶν. Συγγράμματι δὲ τινος ἐντυχόντες, καὶ τὴν τελευτὴν ἐκείνου διηγούμενου, καὶ ταύτην τῇ συγγραφῇ παραδώσωμεν· ἔλαγε γὰρ ὡς τὴν γλῶσσαν διαβρωθεὶς σκώληξιν, ἐπὶ τὰ μείζω καὶ ἀθάντα κολαστήρια, τὰς ἀνηκούσας ἀποτίσων εὐθύνας, στένων καὶ ὀδυρόμενος μετεχώρησεν. » Ἐπειτα δὲ καὶ Θεοδόσιος θεοδὸν κινούμενος ἀπάσαις ψήφοις τὸν ἀσεβῆ καταδέχασθε περιθαλῶν ἀναθέματι, οὕτω πρὸς λέξιν ἀποφηνάμενος ἐν διατάξει, ἢ τῇ βίβλῳ Ἰουστινιανοῦ ἔγκειται· κῶδιξ δὲ τὸ βιβλίον ὠνόμασται, τρίτη τὸν ἀριθμὸν τοῦ πρώτου τίτλου συγγάνουσα· « Ἐστὶ, φησὶ, θεοπίστομεν τοὺς ζηλοῦντας τὴν ἀσεβῆ Νεστορίου πίστιν, ἢ τῇ ἀθεμίτῳ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἀκολουθοῦντας, εἰ μὲν ἐπίσκοποι· εἴτε ἢ κληρικοί, τῶν ἐκκλησιῶν ἐκβάλλεσθαι· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι. » Πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας νομοθεσίας τῆς ἡμετέρας χάριν θρησκείας ἐντίθεισι τὸν περὶ Χριστοῦ διάπυρον

A deinceps generationibus et ætibus tragica vociferatio seu quiritatio invalescat, melius esse ut in Barbarorum aliquis potestate captivus sit, quam ad Romanorum imperium supplex confugiat. » Et juramento interposito, petitionem talem subjunxit: « Patere nos hic ex Oasi reversos manere, sicuti id nobis Barbari permisere: ut nunc etiam, quod Deo visum est, de nobis constituatur. » In alia rursum epistola ad eundem hæc scribit: « Sive scriptum hoc, ut amici, ad magnificentiam tuam, epistolam, seu ut patris ad filium commotionem accipias, non rejice, te quæso, quæ in eo est, quam fieri potuit brevissimam de rebus multis narrationem: cum Oasis, quæ etiam Ibis dicta est, dudum a Nomadum multitudine, qui in eam excurrerunt, vastata sit. » Et postea: « Hæc cum sic acciderint, nescio qua de causa, aut qua arrepta occasione, magnificentia tua nos per Barbaros milites ex Panis oppido ad quamdam Elephantina (1), quæ Thebanæ provinciæ finis est, deportari curaverit. Et cum ad illam per ea quæ diximus militaria auxilia raperemur, et majore itineris parte confecta affligeremur, rursum a fortitudine tua jussionem sine scripto accepimus, ut in civitatem Panis reverteremur. Et itineris, quod jussu tuo susceperamus, casibus confecti, corpore morbo simul et senio labefactato, necnon manu et latere convulso, in Panis oppidum reversi sumus, 520 animo quodammodo viæ laboribus deficientes. Adhuc cruciatibus dolorum affligebamur, et ad aliud rursum fortitudinis tuæ advolans scriptum mandatum, ex Panis urbe in alium ditionis ejus locum translatisum. Et cum talia adversus nos conquiritura putarem, et quid de nobis victores principes stauerent, expectarem, aliud subito sine gratia omni, de longinquo alio, et quarto jam exsilio, mandatum compositum est. » Et paulo post: « Sed acquiesce tandem in eis quæ facta sunt, rogo, et tot adversus corpus unum exsilia decernere desine, et tot calamitatibus quæ a magnificentia tua pertulimus, contentus esto. Et nobis per homines, quos convenit, sententiam victorum principum nostrorum explorare humaniter, quæso, permittite. Hæc nostra, veluti patris, ad te tanquam filium consilia sunt. Sin ea indigne feres, tum tu nunc quoque, sicuti antea, quod placitum tibi est, facito: siquidem sententiam tuam oratio nulla necere aut vincere potest. » Nestorius igitur in litteris quoque ipsis, pugnis et calcibus impetit atque insultat, imperatoriam etiam potestatem, sicuti vides, blasphemans: atque tot quoque mala passus, non tamen respiscit. Pervenit in manus meas scriptum quoddam, obitum ejus exponens, quem et ipsum litterarum monumentis mandare in hac historia visum est. Commentor enim, lingua ejus a vermibus corrosa, ingemiscentem et lamentantem, ad majora et sempiterna supplicia

(1) Elephantina 820 stadiis a Thebis Ægyptiæ distat.

eum pœnas debitas soluturum migrasse. Deinde et A Theodosius divino nutu commotus, sententiis et calculis omnibus, impium illum anathemate jugulatum condemnavit, hisce verbis in constitutione usus (1), quæ Justiniani volumini, quod Codex nominatur, inserta est, tertia numero, in primo primi libri titulo. « Præterea, inquit, sancimus, qui impiam Nestorii fidem æmulantur, aut nefariam ejus doctrinam sequuntur, ut siquidem episcopi sint, aut clerici, ecclesiis ejiciantur: sin vero laici et populares, anathemate feriuntur. » Sed plures quoque alias constitutiones religionis nostræ gratia edidit, quæ flagrantem illius erga Christum ardorem ac zelum declarant. Hunc impius Nestorius finem vitæ habuit, atque hæc sic in tertia quam diximus universali Ephesia synodo, sunt acta. **521** Porro pernicioso Nestorio exauctorato, gravis rursus contentio in Constantinopolitanæ urbis ecclesiis mota est. Populus enim de Nestorii placitis agens, in duas partes abiit. Clerici sane omnes communi suffragio eum anathemati subditum rejecerunt: sic namque Christianis mos est sententiam contra blasphemum ferre, cum eam tanquam columnæ incisam, omnibus publicitus proponere volunt.

CAPUT XXXVII.

Ut post Nestorium Maximinus, ac deinceps Proclus patriarcha Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfectus fuerit.

Illo vero sublato, non mediocris de episcopi electione quæstio exstitit. Multi enim ad eum qui dictus est, Sidensem Philippum respiciebant: omnes autem fere Proclum cathedra ea maxime dignum esse judicabant. Et exitum suum consilium horum habuisset, nisi qui multum tum apud imperatorem valebant, impedimento fuissent, ecclesiasticum canonem perperam prætexentes, qui designatum civitatis alicujus episcopum in civitatem aliam rursus transferri vetare debeat. Is est hujusmodi: « Si quis episcopus ordinatus in parœciam, cui destinatus est, non ierit, non culpa ille quidem sua, sed propter populi rejectionem, aut aliam non ab ipso ordinato provenientem causam, is cum dignitate ministerio fungi (ut modo rebus ecclesiæ, ubi conventus agit, nihil afferat turbæ) et acquiescere in eo debet, quod provinciæ synodus de controversia in medium producta judicans decreverit. » Hic canon publicatus plebem, quæ Proclum episcopum designabat, vel invitam quiescere coegit. Quatuor menses a Nestorio exauctorato fluxerant, et ecclesiæ procuratio Maximiano commissa est, qui in ordine presbyterorum erat, et in monastica vita vixerat. **522** Religionis hic maxime laudem consecutus fuerat, ex eo quod propriis sumptibus monumentis constructis, in eis pie defunctorum reliquias reponeret. Et propterea quod doctrina exigua fuit, alienam a rebus agendis delegerat vitam. Quam ob causam ecclesia sub eo externis rerum fluctibus libera, pace multa lætata est. Atque ubi annos duos et menses quinque pacifice ecclesiam administravit, septima jejunii dierum septimana, ea quæ dicitur Magna

B

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Ὁς μετὰ Νεστορίον Μαξιμιανός, εἶτα Πρόκλος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινίου προβάλλεται.

Ἐκείνου δ' ἐκποδῶν γενομένου, πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου οὐ μετρία ζήτησις ἦν. Καὶ πολλοὶ μὲν εἰς τὸν προειρημένον Σιδίτην ἀπέβλεπον Φιλίππον· οἱ δὲ πάντες σχεδὸν Πρόκλον μάλιστα τῆς καθέδρας ἄξιον ἔκρινον εἶναι. Καὶ γὰρ ἂν εἰς πέρας προέβαιεν, εἰ μὴ τινες τῶν τηλικαῦτα μέγα παρὰ βασιλεῖ δυναμένων ἀπεκώλυσαν, προκαλλόμενοι κανὼν ἐκκλησιαστικὸν, ὃς κελεύει τὸν ὀνομασθέντα πῶλεως τινος ἐπίσκοπον εἰς ἕτεραν αἰθίς μὴ μεταφέρεισθαι. Ἔστι δὲ οὗτος· « Εἰ τις ἐπίσκοπος γεροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐχειροτονήθη, μὴ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἦτοι παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἕτεραν αἰτίαν οὐ παρ' ἑαυτοῦ γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας, μόνον μηδὲν παρενοχλοῦντα τοῖς πράγμασι τῆς ἐκκλησίας, ἐνθα ἂν συνάγοιτο· ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν, ὅπερ ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος κρίνασα, τὸ παριστάμενον ὕριση. » Ὅς δὲ τα κανὼν παρῆρσιασθεὶς, ἡσυχάζειν καὶ ἀκοντα τὰ πλήθη ἠνάγκαζε Πρόκλον ἐκλέγεσθαι. Τετάρτου δὲ παραβρέντος μηνὸς μετὰ τὴν Νεστορίου καθάρσειν, ἐπιτρέπεται τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐπιτροπὴν, Μαξιμιανός· τῷ χορῷ μὲν τῶν πρεσβυτέρων κατελεγμένος, ἀσκητικῶς δὲ βίῳ χρησάμενος, εὐλαβείας δὲ μεγίστης ὄνομα περιέκειτο· οἷς οικείοις ἀναλώμασι μνημεῖα κατεσκευακώς, ἐν αὐτοῖς κατετίθει τὰ τῶν εὐλαβῶς τελευτώντων λειψάνα. Ἰδιώτης δὲ ὢν τὸν λόγον, ἀπραγμονέστερον βίον ἤρειτο· διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ τούτου βαθείας εἰρήνης ἀπήλαυσε, τῶν ἔξωθεν ἡρήμεσασα σάλων. Ἐπὶ δυσὶ δ' ἐνιαυτοῖς καὶ μῆσι πάντε εἰρηνικῶς τὴν ἐκκλησίαν ἐθύνας, ἐτελεύτα τὸν βίον κατὰ τὴν ἐδδομένην ἐδοξμάδα τῶν νηστειῶν, τῆς Μεγάλης ἀγομένης πέμπτης.

(1) Hæc constitutio hodie non exstat. Damnat autem Nestorianos hic imperator, l. *Damnato*. C. De hæret. et Manich.

Τότε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεοδοσίος, καὶ μάλιστα **A** Πουλχερία ἡ βασίλισ, τοῦ πράγματος πρόνοιαν ἐποίησαντο. Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν πράγματα ἔχῃσι περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου οἷς συγγεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἔμελλε, μελλήσας μηδὲν, ἐτι προκειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ, τοὺς παρευρεθέντας τῶν ἐπιτροπῶν ἀθροίσας, ἐνθρονίζειν τὸν Πρόκλον προὔτρεπετο. Τῆς γὰρ περὶ ἐκείνου σκέψεως πρότερον οὕσης, καὶ Κελεστίνος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος σύμφηφος δι' ἐπιστολῶν ἦν, πρὸς τε Κύριλλον τὸν θεσσαλονικεὺς, καὶ Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Θεσσαλονικῆς Ῥούφον γράφων, καὶ πᾶσι ἑτάροις ἀναδιδάσκων μηδὲν ἐμποδῶν καθίστασθαι, τὸν ἐτέρως πόλεως ὄντα ἢ καὶ ὀνομασθέντα μόνον ἐπίσκοπον εἰς ἐτέραν μετατίθεσθαι πόλιν. Ἐνθρονισθεὶς οὖν ὁ Πρόκλος, ἐπεὶ τὴν ἐκκομιδὴν καὶ κηδεῖαν **B** τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ ἐποιεῖτο, τὰ τῆς πατριαρχίας ἅπαντα περιθέμενος σύμβολα. Ἄξιον δ' οἶμαι καὶ περὶ τούτου βραχέα τῇ ἱστορίᾳ ἐνθεῖναι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Περὶ Πρόκλου, οἷος τὸν λόγον καὶ τὸ ἦθος· καὶ ὅτι μάλα τῷ βασιλεὶ κεχαρισμένος ἦν· καὶ ὅτι ἐπὶ τοῖς τότε παραδόξως γεγενημένοις Θεῷ, Πρόκλος ὀμιλίᾳ ἀρμόζουσιν διεῖθῶν, ἐθαυμάσθη.

Πρόκλος, ἐκ πρώτης τριχῆς εἰς διδασκάλους φοιτῶν, ρητορικῆς ἐπὶ πλείστον ἐπεμελήθη. Εἰς ἀναγνώστου δὲ τελέσας βαθμὸν ἐν νέᾳ πάνυ τῇ ἡλικίᾳ, **C** καὶ ἤδη παραμείψας τὸν μείρακα, πρῶτα μὲν τῷ θεῷ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ ἱεραρχοῦντι τῆς Κωνσταντινου παρέπιετο, ὑπουργὸς αὐτῷ καὶ συνεργὸς τῶν λόγων γινόμενος, καὶ ὅση χρεια τοῦ σώματος ἐκείνῳ γινόμενος. Οὗτος δὲ καὶ Παύλῳ πρὸς οὓς τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ διαλεγόμενῳ, καὶ τὸν νοῦν τῶν ἐκείνου ἐπιστολῶν ἐκκαλύπτοντι μυστικώτερον, ἐνέτυχε τῇ τῆς θυρίδος παρακύπτων ὀπῇ. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ὑπερβόριος ἦν, μὴ τῆς ἐκείνου σχέσεως ἀποστῆς, τῷ μετ' ἐκείνον ἐπίσκοπῳ Ἀτικῷ συνῆν, ὑπογραφεὺς τῶν ἐκείνου λόγων καθεστηκῶς· ὃν δὲ τῇ κατὰ Θεὸν προβαίνοντα ἀγωγῇ, καὶ τοῦ τῆς διακονίας ἡξίου βαθμοῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων ἀνέσας τὸν Κύριον, ὑπὸ Σισινίου τῆς κατὰ Κύζικον ἐκκλησίας προεβλήθη **D** ἐπίσκοπος. Πολλῷ δὲ ὕστερον ὡς γε ἡμῖν εἰρηται, καὶ τῆς Κωνσταντινου ἐκκλησίας τὴν ἐπισκοπὴν ἐπιτρέπη. Χρηστὸς δὲ ὢν ἀνὴρ μάλιστα κατὰ τὸ ἦθος καὶ τρόπον, ὅσα δὲ Ἰωάννῃ καὶ Ἀτικῷ προσῆσαν χρηστὰ, ἀνεμάξατο. Ἀνεξίκακος δὲ καὶ πλέον ἤπερ ἐκεῖνοι ἐγένετο. Ἀτικὸς μὲν γὰρ πολλάκις καὶ τοῖς διαφόροις τῆς πίστεως φοβερὸς μάλα ἔδοκει. Οὗτος δὲ κάκεινοις καὶ πᾶσιν ἤπιος· καὶ προσηγῆς μάλα ἦν, τούτοις· μᾶλλον ἢ βία ἔλκειν ἐκείνους διανοούμενος. Μηδενὶ γὰρ ταραχῆς αἴτιος καταστῆς, τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀξίωμα, τὸ ἐπισκεπῆς, φημί, καὶ πρᾶον, ἀθιγῆς διειρησεν, ἐν τούτῳ δὲ τῷ μέρει τὸν βασιλέα μιμούμενος· Θεοδόσιον· καὶ γὰρ κάκεινος οὐδαμῶς τῇ βασιλικῇ αὐστηρίᾳ κατὰ

quinta die, mortuus est. Tum vero imperator Theodosius, et Pulcheria Augusta maxime curam ejus rei suscepit. Ne enim rursus negotium eis exhiberetur de electione episcopi, unde misceri ecclesiæ res et confundi potuissent, nulla interposita mora, episcopos quoscunque invenire potuerunt, coactos, intronisare atque in vacuam ecclesiæ possessionem inducere Proclum jussit. Cum namque deliberatum antea de eo esset, Cælestinus quoque Romæ episcopus suffragatus ei per epistolas fuerat, ad magnum illum Cyrillum et Joannem Antiochenum et Rufum Thessalonicensem scribens, et modis omnibus docens, nihil obstare, quominus qui alterius urbis aut sit, aut saltem designatus sit episcopus, in aliam transferatur urbem. Proclus igitur in sede sua collocatus, postea funus et exequias Maximiani, omnibus patriarchæ insignibus usus, curavit. Sed de hoc quoque pauca quædam historiæ adnectenda duxi.

CAPUT XXXVIII.

De Proclo, qua doctrina, quæve vita fuerit; et ut illum imperator charum gratumque habuerit; et quod idem competenti et debito sermone, res quæ eo tempore præter opinionem hominum mirificæ acciderunt, in Deum auctorem referens, apud omnes in admiratione fuerit.

A primo is capillo præceptoribus usus, in arte dicendi potissimum elaboravit. Et post adolescentiam exactam, in juvenili admodum ætate, in lectorum ordinem cooptatus, primum divi Joannis Chrysostomi Constantinopolitanam ecclesiam administrantis sectator, minister, librisque scribendis adjutor, et corporis ejus curator fuit. Hic Paulum Joanni magno in aurem dictitantem, atque arcaniorem epistolarum suarum sensum revelantem, per januæ rimas prospectans vidit. **523** Atque ubi ille in exilio vixit, ab illius affectione non desciscens, cum successore ejus Attico episcopo fuit, orationum illius scriba. Quem ille in divino vitæ instituto progredientem, in diaconatus gradum sustulit. Deinde vero cum in presbyterorum cathedra Dominum laudaret, a Sisinio ecclesiæ Cyzicenzæ designatus est antistes. Longo vero tempore post, quemadmodum diximus, Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatus ei commissus est. Et quod moribus atque institutis placidus maxime vir esset, quæcumque in Joanne et Attico eximia erant, expressit. Malorum tolerantia illis etiam superior fuit. Atticus namque sæpius etiam eis qui in fide a se non dissentirent, terribilis esse visus est. Hic vero et erga illos, et in alios omnes placidus et lenis admodum fuit, benevolentia potius quam vi pertrahere illos ad se in animo habens. Et quoniam nemini turbarum causam præbuit, Ecclesiæ dignitatem in humanitate et mansuetudine consistentem, integram conservavit. Hac in parte Theodosium imperatorem imitatus: nam et is haudquaquam imperiali severitate, adversus eos qui

supplicia commeriti essent, usus est. Iste autem A minus curavit, si quis de Deo non itidem ut ipse sentiret. Sed doctrinæ jugiter incumbens, placide, non violenter, plebem sibi devinxit. Qua ex causa et Theodosius magnopere eum est complexus. Nam et imperator ipse sacerdotali, ut ita dicam, animo fuit : eosque qui persequendos homines esse suaderent, minime audivit : Dixit vero aliquis, quod et aliis rebus, in primis autem mansuetudine, aperte episcopus ejus temporis omnes longe superavit. Et quod de Mose Numerorum liber dixit, eum supra homines omnes in terra longe mitissimum fuisse : id si de Theodosio etiam dicas, haudquaquam, ut puto, fallaris. Unde quispiam colligat, Deum illo valde delectatum, etiam extra bellorum certamina hostes ei imminentes abolevisse. Declaravit hoc in Joanne tyranno, et qui cum eo excurrerant, Barbaris. Quæ namque antiquitus in viris justis accidisse audimus, ea quoque præter opinionem omnem in eo Deus per egit. Cum enim multi, atque adeo innumerabiles Barbari excurrere, et imperatori atque Romanis negotium facessere aggressi essent, 524 Imperator, sicuti facere solitus erat, res illorum Deo commisit, et frequentius orationibus vacans, confestim quod petiit, confecit. Dux siquidem eorum Roilas nomine (quod antea quoque retulimus) fulminis telo ictus, ex hominibus sublatus est. Et postquam sæva pestis exercitum ejus invasit, crudeliter eum est depasta. Quidquid vero ex eo superfuit, id cælesti igne crematum est. Itaque in timorem magnum Barbari deciderunt, non tam quod contra generosam et fortem gentem Romanorum ad manus consorendas ire ausi fuissent, quam quod Deo adjuvante, illos tropæa statuere, victoriamque reportare deprehendissent. Tum sane et admirandus Proclus, in tanta a Deo concessa victoria, ad populum in ecclesia verba faciens, et Ezechielis prophetiam ingeniose et apte verbis suis accommodans, in magna fuit admiratione. Prophetia talibus verbis concepta est : *Et tu, fili hominis, vaticinare contra Gog, et principem Ros (1), Mosoch et Thobel. Judicabo enim eum morte, et sanguine, et imbre demergenti, et lapidibus grandinis. Atque ignem et sulphur pluam super eum, et omnem exercitum ejus, superque populos multos qui cum eo sunt. Et magnificabor atque glorificabor, et notus ero in conspectu multarum gentium, et cognoscent quod ego sum Dominus. Talis quidem Proclus erat, peropportunos et commodos in omnibus, mansuetudine autem et humanitate quam maxime excellens.*

(1) Ros. Hoc sacra Biblia nostra non habent. Reperitur tamen apud Socrat. quoque lib. vii, cap. 43. Nomine autem isto universa Russorum sive Ruthenorum gens, quæ magna ex parte nunc Christiana est, et Slavonica utitur lingua, intelli-

tῶν κολάσεως ἀξίων ἐκέχρητο. Οὗτος δὲ ἑλαττον ἐφρόντιζεν, ἢν μὴ τις περὶ Θεοῦ ἢ αὐτῷ ἐδόκει ἐφρόνει. Διδασκαλίᾳ δὲ συνχείη χρῆσιμος, ἡρέμα καὶ οὐ βίᾳ τὰ πλήθη προσήγετο, ὧν δὴ χάριν καὶ βασιλεὺς ἀποδοχῆς μεγάλης ἤξιον τὸν ἄνδρα. Ἱερατικῇ γὰρ ψυχῇ καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς εἰπεῖν ἐκέχρητο, καὶ τοὺς διώκειν ἡρημένους ἤκιστα ἀπεδέχετο. Εἴποι δ' ἄν τις, ὅτι κἀν τοῖς ἄλλοις, μάλιστα δὲ τῇ πραότητι, περιφανῶς καὶ πάντας τοὺς τότε ἱερέας ἐνίκα· καὶ ὁ δὴ ψῆσι περὶ Μωσέως ἡ βίβλος τῶν Ἀριθμῶν, ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος Μωυσῆς πρῶτος σφόδρα παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦτο καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου τις εἰπῶν, οὐκ ἂν, οἶμαι, ἀμάρτοι. Δι' ἧς καὶ τις τεκμηριώσαιο Θεὸν ἐπ' ἐκείνῳ μάλα ἡδόμενον, καὶ πολεμικῶν ἀγώνων ἐκτὸς τοὺς ἐπανισταμένους ἀφανίζειν ἐχθροῦς. Ἔδειξε τοῦτο ἐπὶ τε τῷ τυραννήσαντι Ἰωάννῃ, καὶ τοῖς μετ' ἐκείνου καταδραμοῦσι βαρβάροις. Οἷα γὰρ τοῖς πάλαι δικαίως γενέσθαι ἀκούομεν, τοιαῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνῳ παραδόξως ἐνήργει Θεός· πολλῶν γὰρ καὶ ἀπειρίτων βαρβάρων κατατρέχειν, καὶ πράγματα βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις ὠρημένων παρέχειν βασιλεὺς, ὡς περ εἴωθει, τὰ κατ' ἐκείνους ἡΐει Θεῷ· αὐτὸς δὲ πυκνότερον ταῖς εὐχαῖς σχολάζων, εὐθύς ἐξῆνε τὸ αἰτούμενον. Ὁ μὲν γὰρ ἐκείνων ἡγούμενος, Ρούγας ὄνομα, ἐξ ἀνθρώπων ἦν, βέλει βληθεὶς κεραυνῷ· εἰσπηθήσας δὲ καὶ λοιμὸς ἄγριος, ἀφειδῶς τὸ ὑπ' ἐκείνον στρατεύμα διεδόσκατο. Ὅσον δὲ κρεῖττον ἐκείνον ἐγένετο, οὐρανίῳ πυρὶ κατηθάλωτο. Καὶ εἰς δέος μέγα τὸ βάρβαρον περιστατῶν οὐ τοσοῦτον ὅτι πρὸς γενναῖον ἔθνος τὸ Ῥωμαίων ἐτόλμησαν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, ἀλλ' ὅτι περ ὑπὸ Θεῷ συναρῆγοντι κατελάμβανον ἐκείνους ἰσχυρῶς τρόπαιον. Τότε δὴ καὶ Πρόκλος· ὁ θαυμαστός ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἐκ Θεοῦ γενομένῃ νίκῃ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, τὴν τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητείαν εὐφυῶς προσαρμόσας τοῖς εἰρημένοις, ἐξεπίτηδες περιφανῶς ἐθαυμάσθη. Ἡ δὲ προφητεία τούτοις τοῖς ῥήμασι περιεβλήθητο· *Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προσήτευσον ἐπὶ Γῶγ, ἄρχοντα Ῥώς, Μοσόχ, καὶ Θόβελ. Κρινῶ γὰρ αὐτὸν θανάτῳ καὶ υἱατι καὶ ὑετῷ κατακλύζορτι, καὶ λίθοις χαλάζης· καὶ πῦρ καὶ θεῖον βρέξω ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ μεγαλυνοῦσμαι, καὶ συνδοξασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γνώσορται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τοῦτο μὲν ὁ Πρόκλος ἦν, καίριος ἐπὶ πάσι καὶ εὐστοχος, πραότητι δὲ καὶ ἐπιεικεῖ μάλιστα διαφέρων.*

in omnibus, mansuetudine autem et humanitate quam maxime excellens. Vulgo Ruiss dicantur. Nec in Genesi, nec in alio Scripturæ loco, ac ne in Josepho quidem, qui omnia Hebraicarum gentium in primo *Antiquitatum* libro exponit nomina, hæc gens inveniri potuit. (Hieron. sup. *Ezech.* xxxviii.)

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Α

525 CAPUT XXXIX.

Περὶ μεταθέσεων ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον, ὅτι ἔθος τοῦτο ἀνωθεν ἐκκλησιαστικόν, καὶ οὐδὲν τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐταξίᾳ λυμνίσταται τοῦτο, μόνον καλῶς καὶ ὡς χρὴ γινόμενον.

De translationibus episcoporum ex sede in sedem aliam, et quod consuetudo ea antiquitus in ecclesiis obtinuerit. Quodque talis translatio bene instituto ecclesiastico ordini nihil afferat detrimenti, ut modo ea rite et ordine fiat.

Ἐπειδὴ δὲ τινες φθόνῳ φερόμενοι ἐν αἰτίαις ποιῶνται τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, μῶμον ὡσαυτεῖ τῷ θεῷ τούτῳ ἀνδρὶ προστιθέμενοι· ὅτι περὶ Κυζίκου ἐπίσκοπος χεῖροτονηθεὶς, εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετετέθη θρόνον, δίκαιον ἤγημαι βραχὲ ἅττα καὶ περὶ μεταθέσεων ἐν ταῦθα διαλαβεῖν, ἵν' ἐξω μὲν αἰτίας καὶ Πρόκλος γένοιτο, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ εἴη τοῦτο Θεοῦ ἱκανὸν παράδειγμα εἰς ἀσφάλειαν, ὡς ἂν μὴ βλάβον εἴη βουλομένῳ παντί τοις ἑλλόγως αὐτῇ πεπραγμένοις μέμψιν ὡς ἔτυχε περιάπτειν. Καὶ γὰρ ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ τότε λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἢ φθόνῳ φέρεσθαι, ἢ ἀγνοεῖν τὸν τε νοῦν τῶν κανόνων, καὶ τὰ διαφόρους ἐπὶ τῷ εἰκονομαίᾳ καὶ χρειωδῶς ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα. Οἷ τε γὰρ θεοὶ κανόνες, καὶ οἱ πάλαι τῆς Ἐκκλησίας προστάται, ἀδιάφορον εἶχον, ὁσάκις ἂν εὐλόγως χρεῖα καλοῖη, τὸ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μεταγάιν ἐπίσκοπον· καὶ ταῦτα εἰ περὶ εὐσεβείας ἦν ἡ μετάθεσις, ἢ περὶ εἰρήνης ἰσως καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως. Ἦν γὰρ μετὰ θάσιν ὁ κανὼν εἴργει, οὐ τὴν μετὰ θάσιν. Ἡ μὲν γὰρ τὸ ἀβουλήτων πάντως ἐμφαίνει καὶ ἀπροαίρετον· ἐπὶ γὰρ τῶν ὡσανεὶ ἀψύχων ἢ λέξις προάγεται· ἡ δὲ γε μετὰ θάσιν ἐπὶ τῶν ἐμψύχων καὶ ὡσανεὶ ἐπιπηδώντων τοῖς θρόνοις δι' Ἐπαρσίν ἰσως καὶ σύγχυσιν· ἦν μάλᾳ καὶ ὁ κανὼν εὐλόγως ἐπέχει, ὡς μικρόν ὑστερον πλατύτερον διαλήφομαι· τὴν δ' εὐλόγων μετὰ θάσιν οὐδὲ μωμῶς· καὶ γὰρ πρῶτος ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος τῆς Ῥωμαίων καθιγήσατο πόλεως· εἶτα καὶ ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου πάλιν πρῶτος κλήρω μετέβαινεν· ἐν αἷς Λίνον καὶ Μάρκον χεῖροτονήσας, ἐφ' ἑτέρας πόλεις ἀνέτρεχεν. Εὐσεβίος δ' ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἕκτη τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραμῶν Ἀλέξανδρον τινα ἱστορεῖ ἐπίσκοπον μιᾶς τῶν περὶ Καππαδοκίαν ἐκκλησιῶν ὄντα ἀφίχθαι μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ θέαν καὶ εὐχὴν τόπων τῶν Ἱερῶν, ὑπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε Ἱεροσολυμιτῶν κατασχεθέντα, τῷ θρόνῳ τοῦ Ἱεροῦ Ναρκίσσου εἶπε περιόντος ἐνθρονισθῆναι, καὶ διὰ βίον τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας προστεῖναι· περὶ οὗ καὶ ἡμεῖς μνεῖν ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἱστοριῶν πεποιήμεθα κεφαλῆν δεκάτῃ. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ χρεῖας ἀναγκαίας κλοῦσης εἰς ἑτέρας μετεχώρησαν ἐκκλησίας, εὐδῆλον. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ μὴ πάντας, ἀλλ' οὖν τινὰς τῇ συγγραμῇ παραθήσομαι. Ὁ μέγας Εὐστάθιος ἀπὸ Βεβρόιας, εἴη δ' ἂν αὕτη τὸ Χάλεπ, εἰς Ἀντιόχειαν μετετέθη, τοῦ πρώτου ἐν βασιλεῦσι Χριστιανῶν Κωνσταντίνου τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἰθύνοντος. Ἐπὶ δ' αὐτοῦ καὶ Μάξιμος ἀπὸ Διοσπόλεως εἰς Ἱεροσόλυμα μετετέθη, τὸν πολὺν καὶ μέγαν διαδεδεγμένον Μακάριον. Ἀλλὰ καὶ Εὐδόξιος ὁ κακδόξος ἐκ Γερμανικίας πρῶτον εἰς Ἀντιόχειαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετατίθεται. Ὁ δὲ θεῖος Μελέτιος πρότερον Σεβαστείας τῆς κατὰ

Quandoquidem autem nonnulli invidia ducti, divinum virum reprehendunt, ecclesiasticum canonem prætendentes, quod Cyzici episcopus ordinatus, in Constantinopolitanæ urbis thronum translatus sit: æquum esse duxi, pauca quædam de translationibus ejusmodi hic perstringere, ut simul et Proclus crimine absolvatur, et Ecclesia classicum hoc ad certitudinem divinitus proditum habeat exemplum, ne cuivis facere id volenti proclive sit, res Ecclesiæ rite atque ordine actas, temere per reprehensionem carpere. Nam qui tum rem hanc taxare conati sunt, vel invidia ferri, vel ignorare mihi visi sunt, canonem sensum et mentem, atque ea quæ varie in ecclesiis per dispensationem et utilitatem servata sunt et gesta. Divini siquidem canones, et veteres Ecclesiæ antistites liberum esse voluerunt, quotiescunque legitima suaderet utilitas, ex urbe una in aliam episcopum transferre: videlicet si sincerior pietas, vel ecclesiasticæ forte tranquillitatis constitutio translationem flagitaret. Transitionem namque prohibet, non translationem. Hæc enim, id quod præter voluntatem et præter institutum sit, omnino significat, et vox ea veluti in inanimatis usurpatur: illa vero, de animalis, et quodammodo de eis dicitur qui per arrogantiam forte miscendarum rerum gratia, in thronos insiliunt. Eam vero recte canon, sicuti paulo post fusius exponam, inhihet: legitimam autem translationem nequaquam. Nam primus apostolorum ille princeps Petrus, Romanæ urbis gubernavit Ecclesiam: deinde primus etiam Alexandriam sorte transiit. In quibus ecclesiis ubi Linum et Marcum episcopos creavit, alias rursus urbes adiit. Eusebius autem Pamphili in sexto Ecclesiasticarum Historiarum libro, Alexandrum quemdam ecclesiæ in Cappadocia ejusdem episcopum, Hierosolyma sacrorum locorum spectandorum et precationis ibi faciendæ gratia profectum, atque a Hierosolymitanis retentum, in throno sacri Narcissi adhuc superstitis collocatum esse, et per vitam omnem Hierosolymitanæ Ecclesiæ præfuisse, memoriæ mandavit: **526** cujus et nos in quinto operis hujus libro, capite decimo mentionem fecimus. Quod vero et multi alii, necessaria utilitate vocante, in alias transierint ecclesias, satis patet. Ego vero, etsi non omnes, aliquos tamen in historia hac recensebo. Magnus ille Eustathius a Berrhæa (quæ est ipsa Chaleb) in Antiochiam translatus est, Constantino primo Christiano imperatore imperium Romanum administrante: sub quo et Maximus ex Diospoli Hierosolyma transiit, magno Macario succedens. Sed et Eudoxius ille, pravæ prorsus contra nomen suum opinionis, ex Germa-

nicia primum Antiochiam, et inde postea Constantinopolim est translatus. Divus Meletius primum Sebastiae episcopus est renuntiatus, deinde autem cum magna gloria Antiochiam ad Orontem est vocatus. Item divus Gregorius Sasimorum primum Cappadocum urbis, deinde Nazianzi, patriæ suæ, episcopatum sortitus : postea a secunda synodo et Meletio Antiocheno, pro eo atque decuit, in præclaram Constantinopolis sedem translatus est. Patris in Achaia Perigenes episcopus designatus est : quem ubi civitatis ejus incolæ non receperunt, Romanus episcopus in thronum metropolitane urbis Corinthi, ubi sacrorum antistes nuper admodum vita defunctus fuerat, induci jussit : atque ille ita translatus, pacifice ibi per vitam omnem ecclesiam rexit. Dositheum Seleuciæ episcopum, Alexander Antiochenus Tarsum Ciliciæ transtulit. Alius autem nomine Reverentius Arcis Phœniciæ episcopus lectus, Tyrum inde transiens, episcopali ibi munere est functus. Ex Gordo, quæ in Lycia est (1), in Proconnesum Joannes transmissus, magnifice episcopatum ibi gessit. Et Palladius ab Helenopoli Bithyniæ Aspunam transiit. Et alius ex ejusdem urbis ecclesia episcopus Alexander, Adrianos traductus est. Ex Apamea Asiæ Philippus Eudoxiopolim missus est, cui vetus nomen Salambria fuit. Polycarpus ex Antapristena Mysiæ urbe, Nicopolim Thraciæ : 527 Hierophilus ex Trapezunte urbe Phrygiæ, Plotinopolim Thraciæ venit. Optimus ex Agdamea Phrygum, Antiochiam Psidiæ. Troadem ex Philippopoli Thraciæ Sylvanus transiit, de quo admirandum quiddam memorabo. Is cum artem oratoriam primum apud sophistam Troilum didicisset, studium postea omne ad Christianismum transtulit, asceticamque consectans vitam, pallium gestare recusavit. Hunc abreptum Atticus episcopus, Philippopolis episcopum declaravit : in qua urbe postquam triennium exegit, loci ejus hibernum rigorem non ferens (exiguum enim et imbecille ei prorsus corpus erat), Atticum ut alium in locum suum episcopum substitueret, rogavit, non aliam quam frigoris causam petitioni suæ prætendens. Porro episcopo alio ei subrogato, Sylvanus Constantinopoli degens, cura summâ monasticam coluit vitam, humilitatis et paupertatis tam studiosus, ut in urbe frequentissima obambulans, sparteis sit sandaliis usus. Eo tempore non multo exacto, Troadis episcopus mortuus est. Quapropter Troes Constantinopoli affuere, episcopum petentes. Cum autem Atticus, quemnam illis antistitem designaret, deliberaret, Sylvanus visendi ejus gratia ad eum venit. Quem ubi conspexit, statim ei Trojæ episcopatum mandavit. Atque ad eum conversus : Deinceps, inquit, omnis tibi ecclesiasticæ functionis defugiendæ præcisa est occasio. Multus enim Troade calor est, opportunusque et commodus tibi a Deo paratus

Κιλικίαν ἀνεκηρύχθη ἐπίσκοπος· μετὰ δὲ τοῦτο εἰς Ἀντιόχειαν τὴν παρ' Ὀρόντη εὐκλεῶς μετετέθη. Ὁ δὲ θεὸς Γρηγόριος Σασίμων πρότερον τὴν ἐπισκοπὴν ἐκλήροῦτο· Καππαδοκίας δὲ αὐτὴ ἡ πόλις· καὶ Ναζιανζοῦ δὲ τῆς οἰκίας πατρίδος τὴν ἐπισκοπὴν εἰληχῶς, ἔπειτα παρὰ τῆς δευτέρας συνόδου καὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας εἰς τὸν περιβόρον τῆς Κωνσταντινου θρόνον ὡς χρεῶν μετατίθεται. Ἐν δὲ Πάτραις· τῆς Ἀχαίας ἐπίσκοπος Περιγένης χειροτόνητο. Ὡς δὲ οἱ τῆς πόλεως αὐτὸν οὐ προσέεντο, ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἐν τῇ μητροπόλει Κορινθίων ἐνθρονίζεσθαι τοῦτον ἐκέλευεν, ἄρτι τέλει χρησαμένου τοῦ βίου τοῦ ἐκεῖσε τὸ ἱεραῦσαι λαχόντος· καὶ εἰρηκῶς τῆς ἐκκλησίας δ.ά βίου προέστη μεταστειθεῖς. Τὸν δὲ Σελευκείας ἐπίσκοπον Δοσίθεον Ἀλέξανδρος δὲ τὴν Ἀντιόχου ἐπιτροπεύων εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας μετήνεγκεν. Ἐτερος δὲ Ῥεβερέντιος· ὄνομα Ἀρκῶν τῆς Φοινίκης ἐπισκοπεῖν ἐξελέγη· ἐκείθεν δὲ τῆς Τυρίων ἱερατικῶς καθηγήσατο. Ἀπὸ δὲ Γόρδου τῆς ἐν Λυκίᾳ καίμενης εἰς Προικίνησον μετήνεχθη Ἰωάννης· καὶ λαμπρῶς τῆς ἐπισκοπῆς διὰ βίου τοὺς οἴκας ἐκλήρωσατο. Ἄλλος δὲ τις Παλλάδιος· ἀπὸ Ἐλενουπόλεως τῆς κατὰ Βιθυνίαν εἰς Ἀσποῦναν μετετέθη. Καὶ ἕτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος εἰς Ἀδριανούς προήχθη. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀπαμείας Φιλίππος εἰς Εὐδοξιοῦπολιν ἤγετο, ἣ τὸ ἀρχαῖον Σαλαμβρία ὄνομα ἦν. Πολύκαρπος ἀπὸ Σεξάνταπρίστων τῆς Μυσίας εἰς τὴν τῆς Θράκης Νικόπολιν μετεχώρει. Καὶ Ἰερόφιλος ἀπὸ Τραπεζοῦντος πόλεως Φρυγίας εἰς τὴν τῆς Θράκης Πλαυτινοῦπολιν ἦλθεν. Ὅπιμος ἀπὸ Ἀγαμείας τῆς Φρυγίας εἰς τὴν τῆς Παισιδίας Ἀντιόχειαν μετήνεχθη εἰς δὲ Τρωάδα ἀπὸ τῆς ἐν Θράκῃ Φιλιππουπόλεως Σιλβανὸς μετεχώρησε. Περί οὗ τι καὶ θαυμασίον γενόμενον διηγῆσομαι. Ῥητορεῖαν γὰρ ἀσκήσας οὗτος· πρότερον παρὰ τῷ σοφιστῇ Τρωίλῳ, τὴν σπουδὴν ἄπασαν πρὸς τὸ Χριστιανίζεῖν ἐτίθει· ἀσκητικὸν δὲ μετερχόμενος βίον, τρίδωνα φορεῖν παρητεῖτο· ἐν ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς συναρπάσας, Φιλιππουπόλεως ἐδείκνυ ἐπίσκοπον· ἐν ἣ τρίτον ἔτος διαγαγὼν, τὸ τοῦ τόπου μὴ ὑποφέρων δυσχειμερον (ἐξέτηλον γὰρ ἦν ἐκείνῳ τὸ σῶμα καὶ παντάπασιν ἄπορον), ἱκεσίαν Ἀττικῷ προσῆγεν, ἕτερον εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἐπίσκοπον καθιστᾶν, ἄλλο μὴδὲν προβαλλόμενος ἢ τὸ κρῦος αἰτιον τῆς παραιτήσεως γίνεσθαι. Καὶ δὴ ἑτέρου ἐπισκόπου εἰς τὸν ἐκεῖνον τόπον καταστάντος, Σιλβανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινου τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο, ἄκρω τὸν ἀσκητικὸν μετῴν βίον. Ἐπὶ τὸσον δὲ αὐτῷ τὸ ἄτυφον καὶ ἀπέριττον ἦν, ὡς καίπερ ἐν πολυανθρώπῳ πόλει στρεβόμενος, χόρτινα ὑποδεέσθαι σανδάλια. Ὀλίγου δ' ἐνικυτοῦ παρίοντος, ὁ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐν Τρωάδι ἐκκλησίας κεκληρωμένος ἐτελεύτα. Οἱ δὲ Τρωῆς παρῆσαν ζητοῦντες ἐπίσκοπον. Τοῦ δὲ Ἀττικοῦ ἐν συνοίᾳ καθεστηκότος· τίνα χειροτονήσοι, παρῆν Σιλβανὸς τηνικαῦτα κατὰ θεῖον αὐτοῦ. Ὁ δὲ κατιδὼν, εὐθὺς ἐκείνῳ τῆς Τροίας τὴν προστασίαν ἐτί-

(1) Socrat. in Lydia.

θει. Καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστραφεὶς, τοῦ λοιποῦ σοι, ἔφη, πᾶσα περιήρηται πρόφασις προστασίαν ἐκκλησίας ἀποδιδράσκειν· πολλὸν γὰρ τὸ φλέγον ἐν τῇ Τρωάδι· καὶ σοι εὐκαιρὸς τόπος ἠντρέπεται πρὸς Θεοῦ· καὶ τοίνυν μὴ μέλλε, ἀλλ' ἐπὶ Τροίαν ὄσον τάχος πορεύου. Μετέστη τοίνυν ἐκεῖσε ὁ Σιλβανός· καὶ θαῦμα ἐξαίσιον ταῖς ἐκεῖνου διεπράχθη χερσίν· ὃ καὶ ἄξιον ἡγήσασθαι διηγήσασθαι. Τῷ τῆς Τρωάδος αἰγιαλῷ ἄρτι ναῦς παμμεγέθης μεγάλων ἀγωγῆς κινδῶν ἐσκεύαστο· πλάτην αὐτῆν οἱ περὶ θάλατταν ὀνομάζουσι. Ἐπεὶ δὲ ταύτην ἔδει καθέλκεσθαι εἰς τὴν θάλασσαν, πολλοὶ συνέβρεον καλωδίους τισὶν ἔλκοντες ἐπὶ τὴν ὑγρὰν. Ὡς δ' ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἀκίνητος ἦν, ἐνέργειαν δαιμονίαν φήθησαν εἶναι τῆς νηὸς τὴν ἀκίνησιαν. Καὶ δὴ ἀφικόμενοι παρὰ τὸν ἐπίσκοπον Σιλβανὸν εὐχὴν ἤσπον αὐτὸν ἐπ' ἐκείνη γενέσθαι· ἐκείνην γὰρ ἐπίστευον μόνην ἀποχωρῶσαν εἶναι πρὸς κίνησιν. Ὁ δὲ μετρίῳ τῷ ἦθει μὴ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἔλεγεν εἶναι, ἀμαρτωλοῦ γε ὄντος, ἀλλὰ τινοῦ ἄλλου, ᾧ καὶ τὸ θεῖον ἐπαναπαύεται. Ὡς δ' ἐκεῖνοι πολλὰ λιπαροῦντες ἐπέκειντο, μόλις εἶκει· καὶ παρὰ τὴν αἰγιαλὸν γενοῦνός, ἐνδὸς τῶν καλωδίων καὶ αὐτὸς ἤπτετο· καὶ τοῖς ἄλλοις ἔχεσθαι τοῦ ἔργου παρηγγυᾶτο. Βραχὺ δ' ἐκείνων ἐπωθησάντων, ἡ ναὺς ὡσπερ ἐμψυχὸς τάχει πολλῶν τῶν ὑπερκειμένων διολισθαίνουσα, ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπορεύετο. Τοῦτο γενόμενον ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἐπαρχίαν διέβαινε, καὶ πολλὴν εὐλάβειαν ἐπεμαρτύρει τῷ Σιλβανῷ. Ἀγαθὸς δὲ ἀνὴρ τὰ μάλιστα ὢν, ἐπεὶ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς ἐώρα ὡσπερ ἐμπορίαν ποιουμένους τὰς ὁδὸν δὴ ποτε προσηπιτούσας ἐρεσχελίας τῶν δικαζομένων, ἐκύρου μὴδένα τῶν κλήρων δικάζειν δικτὴν ποτέ· ἀλλὰ τοὺς τῶν αἰτούντων χάριτας λαμβάνων, ἐνὶ τῶν πιστῶν, ὃν ἤδει διαφερόντως πολλὴν πρόνοιαν τοῦ δικαίου ποιούμενον, μετεστέλλετο· καὶ τὰς δίκας ἐγχειρίζων ἐκεῖνῳ, τὰς τῶν δικαζομένων ἐρεσχελίας ἀπήλαυεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ Σιλβανοῦ, εἰ καὶ παρεκβατικώτερον, ἀλλ' οὐν γε, ὡς οἴομαι, τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ προσήκοντα· ἐξῆς δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀπὸ θρόνων εἰς θρόνους μετέχθησαν· οἷς ὁ σοφώτατος οὗτος Πρόκλος, ἀπὸ Κυζίκου μετατεθείς εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τοῦ πάππα Ῥώμης Κελεστίνου τῇ πράξει συνευδοκοῦντος, καὶ δι' ἐπιστολῶν τριῶν πρὸς τε τὴν Ἀλεξανδρείαν Κύριλλον, καὶ τὴν Ἀντιοχείαν Ἰωάννην, καὶ Ῥούφον τὸν Θεσσαλονίκην· γράρων συνίστησι, τὸ κατὰ μὴδὲν τι προσίστασθαι τοῖς κανόνι τὴν τῶν ἐπισκόπων μεταθεσὶν ἀπὸ τῆσδε πόλεως εἰς ἑτέραν. Ἐγὼ δ', εἰ καὶ παρεκβατικώτερον, καὶ τοὺς ἐξῆς· ὅσοι δὲ μετετέθησαν προσθεῖναι τῇ ἱστορίᾳ μάλα βιάσσομαι, προσήκοντά γε, οἶμαι, δρῶν τοῖς περὶ ταῦτα φιλομαθεῖσι. Πρὸς γὰρ δὴ τούτοις ἐπὶ Ζήνωνος καὶ ὁ Μογγῆς Πέτρος εἰσηγήσειεν Ἀκακίου τοῦ τῆς Κωνσταντινίου προέδρου ἀπὸ Εὐχαιτῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετατίθεται· ὡς ἐξῆς περὶ τούτου τε καὶ τῶν ἄλλων, ἣν Θεῷ βουλομένῳ εἴη, ῥηθήσεται. Ὁ

(1) Socrat. lib. vii, cap. 37.

(2) Absurdum clericis est, imo etiam opprobriosum, si peritos se velint ostendere disciplina-

A est locus. Proinde nihil morare, sed protinus Trojam proficiscere. Itaque Sylvanus eo transit: atque ibi miraculum insigne manibus ejus editum est, quod profecto dignum est ut commemoretur. In littore Trojano ingens oneraria navis, quæ magnas columnas ferret, constructa fuerat: platem, a latitudine, eam nautæ nominant. Hanc cum opus esset in mare provolvere, multi qui funibus eam in undas traherent, consuxere. Illa (1) vero diebus pluribus moveri loco non potuit: et homines immobilem ejus stationem dæmonis efficacitæ ascripserunt: **528** quapropter episcopum Sylvanum adierunt, et ab eo ut precationem super ea faceret, petierunt, eam ipsam solam ad commovendam navim suffecturam esse credentes. Ille pro modestia sua non ipsius, ut hominis peccatoris, id opus, sed alterius cujuscumque in quo divinum numen conquiesceret, esse dixit. Ubi vero illi magis etiam ei multa peccati institere, petitioni eorum vix tandem cedens, ad littus advenit: et oratione peracta, funem unum attigit, et alios operi ei insistere jussit. Paululum navis ab illis impulsæ est: et illa perinde atque animata esset, celeritate multa provoluta, ad mare pervenit. Hæc res in provinciam omnem vulgata, religionem magnam Sylvano est attestata. Et cum vir optimus esset, quoniam qui sub eo erant clerici, in causis et nugis, undecunque inter eos qui judicio contenderent, provenientibus veluti nundinationem instituerent (2), ne quis ex clero postea causam quampiam judicaret, constituit. Sed supplicantium libellos acceptos, uni ex fidelibus laicis, quem præcipue justus et æqui studiosus esse sciret, accito dedit, eique judicio causarum commisso, jure contententium nugamenta rejecit. Hæc de Sylvano (3), quamvis per digressionem, non tamen, sicuti puto, ab historia nostra aliena, dicta sint. Deinceps vero multi quoque alii ex throno in thronum sunt missi. Sicuti sapientissimus iste Proclus Cyzico Constantinopolim est translatus, Celestino Romano papa rem eam comprobante, epistolis tribus ad Cyrillum Alexandrinum, et Joannem Antiochenum, et Rufum Thessalonicensem scriptis: in quibus asserit, canonibus non obesse episcoporum ex urbe in urbem legitimam ejusmodi translationem. Ego vero ab instituto digredi, eosque qui deinde translati ita sint, operi huic adnectere cogor, rerum talium studiosis, ut equidem puto, gratificaturus. Præter eos, quos diximus, Zenone imperante, Petrus Mongius, Acacii Constantinopolitani episcopi suggestionem, ab Eucharitis Alexandriam transmissus est: sicuti postea de hoc et aliis, si Deo visum fuerit, dicemus. Anthimus Trapezuntius, sub Justino imperatore, in sedem Constantinopolitanam traductus est. **529** Rem hanc confirmat admirandus etiam ille con-

(3) II Tim. ii, et 21, quest 5, *Placuit*, etc.

fessor Germanus, qui Anastasio imperante, Cyzico quoque Constantinopolim transit. Item Thomas Thessalonica Alexandriam, de septimæ synodi sententia, Constantino et Irene imperantibus. Divinissimus quoque patriarcha Ignatius, sub Basilii Macedonis imperio, Basilium Cretensem episcopum Thessalonicam transmisit. Sub eodem imperio Joannes Majumæ episcopus Alexandriam, et Amphilocheus Cyzicenus Nicæam, atque inde beatus Theodorus Laodiceam translati sunt. Porro Leone Sapiente imperium regente, et Photio sacrum munus administrante, Gregorius Syracusanus in metropolim Nicænam transit, et ejusdem urbis episcopus Nicon Hierapolim. Præterea Daniel Nicopolis, quæ in Græcia est, antistes, Ancyram Galatiæ : et Symeones novis Patris Laodiceam : et Joannes Larissæus Synadam translatus est. Ad hæc ex Amasena urbe Stephanus eviratus Constantinopolim patriarcha transit, sub Romani senis imperio. Et Antiochenus pæmenarches, hoc est primarius pastor, ad ecclesiæ Magnæ primum officium se transtulit. Ex episcopatu autem Flaviadis, qui sub Anazarbes metropoli est, Nicephorus Phocas episcopum ejus Eustratium transferens, Antiochiæ patriarcham fecit : cum quidem episcopatum eum ab Anazarbe divulsum, patriarchatui Antiocheno univisset. Agapius Seleuciæ in Pieria antistes, Antiochiam et ipse translatus est, Basilio Porphyrogenneta Romanis imperante. Sub ejusdem imperio, Theophylactus Sebastia Rosiam, et Alexander Antiochia Hierosolyma ; tum autem Joannes, cui Codonati novum et celebre cognomen fuit, ex magna Antiochia in metropolim Tyri transit. Et rursum Tyri episcopus castratus, ut Ecclesia ejus a Persis capta est, Hierosolyma profugit. Et cum thronum ibi vacuum esse, episcopo suo orbatum, contingeret, Hierosolymitani, Persarum principi ut illi ecclesiam **530** Hierosolymis committere possent, supplicarunt. Qui etiam Constantinopolim, sexies millesimo sexingentesimo et decimo quinto a condito mundo anno, Alexio Comneno imperante, adveniens, a sacra susceptus est synodo, cum Nicolaus Theoprobletus patriarcham ageret. Eodem Nicolao Ecclesiam Constantinopolitanam gubernante, Pentaclas ille Rosianus archiepiscopus Lemni factus est, eidemque etiam Maronis Ecclesia addita. Nicephorus vero metropolitanus Gæthgræ veluti feriatas, metropolim etiam habuit Amastrin. Ad eundem modum et Leontopolis antistes, Arcadiopolim tenuit. Episcopo item Alexiopolis otianti Abydus tradita, postea etiam Apros. Multæ etiam Ecclesiæ unitæ sunt, sicuti Parus et Naxus, Sugda et Phula, Alama et Soteriopolis, Angelo Isacio imperante. Dositheus Hierosolymitanus Constantinopolim est translatus : cum Hierosolyma inde Marcus, qui Florus dictus est, transiisset. Deinde Dositheus rursum, Constantinopoli relicta, in Æliæ thronum reversus est, eo qui Florus nominatus est, inde

Τραπεζεύοντος Ἀνθίμου ἐπὶ Ἰουστίνου εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινίου θρόνον μεταδιδίδεται. Συνίστησι τὸν λόγον καὶ ὁ θαυμασίος ὁμολογητῆς Γερμανός, ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Ἀναστασίου ἐκ Κυζίκου καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντινίου μετατεθῆς. Καὶ Θωμᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου μετάρχεται, τῆς ἑβδόμης συμπρατεύουσης τὴν ψῆφον συνέου, Κωνσταντινίου καὶ Εἰρήνης τὰ τῆς μεγάλης διαπόντων ἀρχῆς· Βασιλείου δὲ τοῦ ἐκ Μακεδόνων καταρχόντος, καὶ ὁ θειότατος πατριάρχης Ἰγνάτιος τὸν τῆς Κρήτης Βασίλειον εἰς τὴν Θεσσαλιῶν μετατίθειν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ τοῦ Μαΐουμα ἐπίσκοπος Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου μετάρχεται· ὁ Κυζίκου τε Ἀμφιλόχιος μεταβαίνει εἰς Νίκαιαν· καὶ Θεόδωρος ὁ μακάριος ἐκείθεν εἰς Λαοδικεῖαν. Λέοντος δὲ τοῦ Σοφροῦ τῆ βασιλεῖα ἐμπρέποντος, καὶ Φωτίου τῆς ἱερᾶς ἡγίας διακατέχοντος, ὁ Συρακούσης Γρηγόριος εἰς τὴν Νικαίων μητρόπολιν μετατίθεται. Ναὶ μὴν καὶ Νίκων τῆς αὐτῆς ἐπίσκοπος πόλεως εἰς Τερέπολιν ἀνεισιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἑλλάδι Νικοπόλεως ἐπίσκοπος Δανιὴλ εἰς τὴν τῆς Γαλατίας Ἀγκυραν προδιδίδεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ Συμείωνος ὁ νέων Πατρῶν τὴν μετῆσιν ἔσχεν εἰς Λαοδικεῖαν. Ὁ Λαρίσης τε Ἰωάννης εἰς Σύναδα μετηνέχθη· ἐπὶ δὲ τούτοις ἐκ τῆς Ἀμασῶν πόλεως Στέφανος ἐκτομῆς εἰς κατρίαρχην τῆς Κωνσταντινίου χειροτονεῖται, Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος τὰ σκήπτρα διακατέχοντος. Καὶ ὁ τῆς Ἀντιόχου δὲ ποιμενάρχης εἰς τὸ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας πρῶτον ὄφφικιον μετατίθεται. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐπισκοπῆς Φλαβιάδος ἧτις ἐστὶν ὑπὸ τὴν Ἀναζάρβης μητρόπολιν, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς τὸν ἐπίσκοπον ταύτης Εὐστράτιον μεταγαγὼν ἐκείθεν, Ἀντιοχείας πατριάρχην καθίστησιν· ἀποσπᾶσας καὶ τὴν εἰρημίνην ἐπισκοπὴν Ἀναζάρβης, καὶ τῷ τῆς Ἀντιοχείας πατριαρχεῖν ἐνώσας. Ὁ τε Σελευκείας τῆς Πιερίας Ἀγάπιος εἰς τὴν Ἀντιόχου καὶ αὐτὸς μετατίθεται, τοῦ Πορφυρογεννήτου Βασιλείου τοῦ Ῥωμαίκοις σκήπτρου ἐνδιαπρέποντος. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας Θεοφύλακτος ἐκ τῆς Σεβατηνῶν εἰς Ῥωσίαν ἀνάγεται. Ἀλέξανδρος τε ὁ τῆς Ἀντιόχου ἐπίσκοπος εἰς Ἱεροσόλυμα προδιδίδεται. Ὁ τε Ἰωάννης, ᾧ Κωδωνᾶτος ὄνομα, τὸ καινὸν δὴ καὶ ἐξάκουστον, ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας εἰς τὴν μητρόπολιν Τύρου κατάγεται. Καὶ αὐθις ὁ Τύρου ἐπίσκοπος, εὐνούχος ὢν, παρὰ Περσῶν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἀλούσης· φυγὰς εἰς Ἱεροσόλυμα γίνεται. Συμβάν δὲ χηρεύειν τὸν θρόνον, εἰ Ἱεροσολυμίται τὸν κρατούντα Πέρσην καθικετεύσαντες, τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν τούτῳ πιστεύουσιν· ὅς καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινίου γενόμενος κατὰ τὸ ἐξακισχιλιοστὸν ἐξακοσιοστὸν πεντακαυδέκατον ἔτος, Ἀλεξίου τοῦ ἐκ Κομνηνῶν βασιλεύοντος, παρὰ τῆς ἱερᾶς εἰσεδέχθη συνόδου, Νικολάου τοῦ Θεοπροβλήτου πατριαρχούντος. Τοῦ δ' αὐτοῦ Νικολάου τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινίου διέποντος, Πεντακλῆς ἐκείνος ἀπὸ Ῥωσιῶν εἰς ἀρχιεπίσκοπον Λήμνου καθίσταται. Προσεδόθη δὲ οὕτῳ καὶ ἡ Μάβρωνος. Νικηφόρος· δὲ ὁ μητροπολίτης Γάγγρης, οἷα σχολάζων, τὴν μητρόπολιν ἔσχεν Ἀμαστριν. Ἐπὶ

σης δὲ καὶ ὁ Λεοντουπόλειος ἔσχεν Ἀρκαδιούπολιν. Ἀ πρæter jus et æquum omne expulso. Postea vero utraque et Æliensi et Constantinopolitana sede posthabita, Dositheus privatus vixit et decessit. Τῷ Ἀλεξιουπόλειος σχολάζοντι ἡ Ἀδουὸς ἐπεδόθη· ἐς ὑστερον δὲ καὶ ὁ Ἀπρως. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἤνικται, ὡς περὶ ἡ Πάρως καὶ ἡ Ναξία, τὰ τε Σούδα καὶ τὰ Φούλα, ἡ τε Ἀλιανία καὶ ἡ Σαυτηριούπολις. Τοῦ δ' ἐξ Ἀγγέλων Ἰσαακίου τὸν τῆς βασιλείας πρυτανεύοντος θρόνον, ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινου θρόνον μεταγεται· ἐκείσε δὲ Μάρκος ὁ κατὰ Φλώρον προάγεσται. Εἶτα πάλιν Δοσίθεος τὴν Κωνσταντινου λιπὼν, εἰς τὸν τῆς Αἰτίας θρόνον ἐπάνεισι, τοῦ κατὰ Φλώρον ἐκείθεν παρὰ πᾶσαν δίκην ἀπελαθέντος. Ἐς ὑστερον δὲ καὶ ἀμφω τοὺς θρόνους τῆς τ' Αἰτίας καὶ Κωνσταντινου παρηγεῖτο Δοσίθεος· καὶ καθ' αὐτὸν γενόμενος ἐτελεύτα. Ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις ἐγένετο· ἐν δὲ τῷ κατ' ἐμὲ χρόνῳ καὶ τοὺς τέσσαρας τῶν ὑψηλῶν προεδρεύοντας θρόνων ἐκ μεταθέσεων οἶδα γεγεννημένους. Μετὰ γὰρ τὸν πολὺν ἐκείνων Ἀρσένιον ὁ τῆς Ἐφεσίων Νικηφόρος, καὶ ὁ τῆς Ἀδριανου Γερμανός, εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινου μετατίθενται θρόνον. Πολλῶ δὲ ὑστερον καὶ Νίφων ἐκ τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ Κυζικίου εἰς τὸν αὐτὸν ἀναγόμενον θρόνον ἰθεασάμην. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ὃς τὸν Νικόλαον διεδέξατο, ὁ τῆς Αἰγύπτου ἐπίσκοπος Γρηγόριος διαδέχεται. Ἀνὰ δὲ τὴν Ἀντιόχου κατὰ διαδοχὴν καὶ τέσσαρας ἔγνω ἐκ μεταθέσεων· μετὰ γὰρ Εὐθύμιον καὶ Ἀρσένιον ἐκ Τριπόλεως τὸν ἐκείσε θρόνον κληροῦται. Τοῦτον δὲ ὁ τῆς Τύρου Κύριλλος διαδέχεται· καὶ τοῦτον δὲ ὁ τῆς Ἡομπητουπόλεως Διονύσιος· τὸν δ' αὖθις Κύριλλος ἕτερος, οὗ διάδοχος ὁ Μοφουστίας λαμπρὸς Διονύσιος· καὶ τοῦτον πάλιν ὁ Τύρου Σωφρόνιος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκ μεταθέσεως δύο τεθίαμαι. Σωφρονίου γὰρ τελευτήσαντος, ὁ τῆς Φιλίππου Καισαρείας Ἀθανάσιος διάδοχος γίνεται. Ὁ γὰρ Γαβριὴλ τις Καισαρείας τῆς Φιλίππου καὶ οὗτος πρῶην ἐπίσκοπος ἀνακηρυχθεὶς, δόλω τὸν θρόνον Ἱεροσολύμων ἀρπάξει· καὶ μετὰ βραχὺ τελεῖ τοῦ βίου χρησάμενος, τῷ πρῶην Ἀθανάσιῳ καὶ ἄκων καταλείπει τὸν θρόνον. Ταῦτα μὲν περὶ μεταθέσεων· ἀ ἐγὼ καὶ πρῶην καὶ ὑστερον γνοὺς, τῇ συγγραφῇ παρεθέμην. Πολλοὺς δ' ἂν καὶ ἄλλους εὔροι τις [ως ταῖς ἱστορίαις φιλοπονῶν. Ὁ γὰρ κανὼν, ἡπὲρ μοι εἴρηται, μεταθεσὶν τὸ τοιοῦτον ὀνομάζει, καὶ οὐ μεταστάσιν ἢ μετάθασιν. Ταῦτα γὰρ ὡς ἂν τις εἴποι ἐπὶ ἐμφύχων λαμβάνονται, καὶ ἐξ οικείας προαιρέσεως κινουμένων· τὸ δὲ γε μετατίθεσθαι καὶ ἡ μετάθεσις ἐπὶ ἀψύχων, καὶ ὕφ' ἐτέρων ὡσαυὲ κινουμένων. Εἴη δ' ἂν μετάστασις ἐπὶ τῶν οἰκοθεν ἐπιπηδώντων τοῖς ὑψηλοτέρους τῶν θρόνων· μετάθεσις δὲ ἐπὶ τῶν ὕφ' ἐτέρων ἀκουσίῳ τῇ γνώμῃ τρόπον τινὰ προδιβαζομένων. Ὁ δὲ καὶ Κελεστίνος ὁ τῆς Πρώμης ἐπίσκοπος ἐν τοῖς παρ' αὐτῷ καλουμένοις σεκρέτοις ἐν κεφαλαιῷ δευτέρῳ παραδεικνύς τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν· « Εἰ-

(1) De hac re ipse Nicephorus in catalogo episcoporum Constantinopolitanorum: Ἀρσένιος ἄριστος ἐν ἀρχιθύταις, τῆς Ἐφεσίου πρόεδρος ὁ Νικηφόρος, τῆς Ἀδριανου Γερμανός ἀρχιεπίσκοπος. Hoc est:

In archimystis optimus Arsenius, Ephesique præsul inclitus Nicephorus, Germanus urbis Adriani episcopus..

transiit, ut qui isthic prodesse magis Ecclesiæ posset. Eusebius autem ex oppido quodam parvo, apostolica auctoritate Alexandriam est traductus. Atque eodem modo et Felix ex civitate quæ ei civium electione obligerat, propter eam, qua præditus erat, egregiam doctrinam et vitam, de communi episcoporum reliquorumque sacerdotum atque apostolicorum virorum consilio, Ephesum transiit. Non enim civitatem civitate mutat, qui id non cupiditate sua aut vanæ gloriæ studio facit: **532** verum propter utilitatem aliquam, aut necessitatem, aliorum auctoritate majore pollentium cohortatione et consilio, ex minore in majorem urbem transit: non inani gloria aut voluntate ipse sua ductus, sed auctoritati potentiorum obsecutus, aut sede sua expulsus, aut etiam utilitate loci vel populi permotus: et quidem non arroganter, sed humiliter ab aliis productus. » Cæterum de translationibus istis hæc, iudicio meo, satis prolixè dicta sunt. Quapropter ad reliquum historiæ contextum revertamur.

νοδοξία τοῦτο ποιῶν· ἀλλ' ὠφελείη τινί ἢ ἀνάγκη διὰ τῆς τῶν ἑτέρων προτροπῆς καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἰσχυροτέρων μετατίθεται ἐξ ἐλάττονος πόλεως πρὸς μείζονα ὁ τοῦτο μὴ κενοδοξίῃ, μήτε μὴ οικεῖψ θελήματι ποιῶν, ἀλλ' ἢ δυναστείᾳ ἢ τῆς οικείας καθέδρας ἐξωσθεῖς, ἢ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τόπου ἢ τοῦ λαοῦ· οὐχ ὀπερηφάνως, ἀλλὰ ταπεινωτέρως παρ' ἑτέρων. » Ἀλλὰ περὶ μὲν μεταθέσεων ἀρκαί γε, οἶμαι, τὰ εἰρημένα· ἡμεῖς δὲ αὖθις ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας ἐπαναδράμωμεν.

CAPUT XL.

De Judeis qui in Creta vagati, post ea Christianismum sunt complexi. Item ut tum ultra flumen Rhenum gens Burgundionum Christi religionem suscepit.

Et divinus quidem Proclus ad sacra Ecclesiæ gubernacula consedit, et res ecclesiasticas composuit. Eo autem tempore multi in Creta Judæi Christianorum sacra sunt complexi, per causam ejusmodi. Vir quidam ex eorum genere erat, qui cum per fraudem et dolum vitam peregrisset, postremo se etiam Mosen illum esse assimilavit, et cœlitus in Cretam a Deo propterea missum esse confluxit, ut ejus loci Judæos ipse per mare, perinde atque olim Israelitas per rubrum sinum, duceret. Et passim insulam ipsam anno toto peragrans, ut se illum esse crederent, suavit: atque ut opes quas haberent, pecuniasque et possessiones omnes aspernarentur, cohortatus est, se illos per mare non aliter quam in arida, in promissionis terram ducturum esse pollicitus. Atque illi vanis illius promissis decepti, res operasque suas ubique neglexerunt, et facultates suas temere quibuscunque diripiendas permisere. Ubi dies constituta advenit, qua proficisci debebant, ipse quidem confidentia et fastu plenus eis præiit: illi vero hominem una cum conjugibus et ætate imbecilliore consecuti sunt. Itaque eos in summum quemdam scopulum in pelagus excurrentem duxit, atque inde conjicere seipsos in mare, veluti natantes et urinantes, jussit. **533** Idque ex illis quidam, statim ut imperatum eis erat, fecerunt, neque deinceps apparuerunt:

Ἀ περ ἐπίσκοπος ὠφελείας χάριν μεταθεῖται, μὴ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιεῖτω· ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν ἀναγκάζοντων, καὶ τῇ αὐθενσίᾳ τῆς ἱερᾶς τῆσδε καθέδρας τὴν πρᾶξιν τελείτω, μὴ κενοδοξίας χάριν, ἀλλ' ὠφελείας ἕνεκεν ἢ ἀνάγκης. » Τὰ ἴσα δὲ καὶ Ἄντιόριος ὁ συνεπίσκοπος τοῦτο διαγορεύει, οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιῶν· « Τὴν μεταθέσιν τῶν ἐπισκόπων γινώσκετε, κοινῆς ὠφελείας ἕνεκεν ἢ ἐξ ἀνάγκης ἐξεῖναι γίνεσθαι, οὐ μὴν ἐπιθυμίᾳ τοῦ τυχόντος ἢ καὶ δυναστείας. Πέτρος γάρ ὁ ἱερὸς ἡμῶν διδάσκαλος καὶ ἑξαρχὸς τῶν ἀποστόλων ἐξ Ἀντιοχείας ὠφελείας χάριν μετετέθη εἰς Ῥώμην, εἶτ' ἐκεῖθεν μετέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἐκεῖσε μᾶλλον ὠφελῆσαι δυνάμενος. Εὐσέβιος δὲ ἐκ τίνος μικρᾶς πόλεως τῇ ἀποστολικῇ αὐθενσίᾳ μετετέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὁμοίως καὶ Φηλίξ ἐκ τῆς πόλεως καθ' ἣν ἐτάχθη τῇ ἐκλογῇ τῶν πολιτῶν, διὰ τε τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν ἀγαθὸν βίον ὃν εἶχε, τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων, καὶ τῇ τῶν ἀποστόλων συμβουλῇ μετετέθη εἰς Ἐφεσον. Οὐδὲ γὰρ μεταδίδει εἰς πόλεως εἰς πόλιν ὁ μὴ τῇ οικείᾳ ἐπιθυμίᾳ ἢ κενοδοξίᾳ, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἰσχυροτέρων μετατίθεται ἐξ ἐλάττονος πόλεως πρὸς μείζονα ὁ τοῦτο μὴ κενοδοξίᾳ, μήτε μὴ οικεῖψ θελήματι ποιῶν, ἀλλ' ἢ δυναστείᾳ ἢ τῆς οικείας καθέδρας ἐξωσθεῖς, ἢ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τόπου ἢ τοῦ λαοῦ· οὐχ ὀπερηφάνως, ἀλλὰ ταπεινωτέρως παρ' ἑτέρων. » Ἀλλὰ περὶ μὲν μεταθέσεων ἀρκαί γε, οἶμαι, τὰ εἰρημένα· ἡμεῖς δὲ αὖθις ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας ἐπαναδράμωμεν.

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

Περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ πλῆρη ἔντων Ἰουδαίων, καὶ ὡς ὕστερον ἠσπασάντο τὰ Χριστιανῶν· εἰ δὲ καὶ ὅπως τινικαῦτι τὸ πέρας Ῥήνου τοῦ ποταμοῦ ἔθνος οἱ Βουργουντιῶνες τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξατο.

Ὁ μὲν οὖν θεῖος Πρόκλος ἐπὶ τῶν ἱερῶν οἰκῶν κηθῆστο, καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡσυχάζει πράγματα· ἐν τούτῳ δὲ πολλοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατησπάζοντο, αἰτίας τοιαύτης γεγενημένης. Ἄνθρωπος γάρ τις τῆς ἐκείνων φυλῆς, ἀπάτη καὶ δόλῳ τὸν βίον διηγουκῶς, τέλος καὶ Μωϋσῆν ἐκεῖνον εἶναι ἑαυτὸν ἀνεπλάτατο· καὶ οὐρανόθεν τῇ Κρήτῃ πρὸς Θεοῦ πεμφθῆναι, ὡς ἂν γε τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους διὰ τῆς θαλάσσης ἀγάγοι, ὡσπερ πάλαι τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς. Καὶ δὴ περιεβίη τὴν νῆσον ἀπανταχοῦ, πείθων ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος· εἰη πιστεῦσθαι. Παρήγει δὲ πάντα μὲν ὅσα ἐκεῖνοις προσήσαν χρήματά τε καὶ κτήματα, μηδεμίαν φροντίδος ἀξιοῦν, ὀπισθοκούμενος διὰ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ ξηρᾶς εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν ἀγαγεῖν. Οἱ δὲ ταῖς κεναῖς ἐκεῖνου παραβουκοληθέντες ἐγγύαις, παντάπασι τῶν ἰδίων ἔργων ἡμέλουν· καὶ τοῖς παρατυχοῦσι τὰ ἑαυτῶν εἶων ὡς ἄρα βουλομένοις εἰη λαμβάνειν. Ὡς δ' ἤκεν ἡ τῆς προθεσμίας ἡμέρα καθ' ἣν εἶει ἐκεῖνους ἀπαρεῖν, ὁ μὲν φρονήματος πλήρης καθηγεῖτο· οἱ δ' ἅμα πάντες εἶποντο σὺνάμα γυναιξὶ καὶ τῇ ἀδρανείᾳ ἡλικίᾳ. Καὶ δὴ ἐπὶ τι ἀκρωτήριον ἐκτρέχον εἰς πέλαγος ἤγαγε· κικεῖθεν ἐπιπρίπτειν ἑαυτοὺς ἐκέλευε τῇ θαλάττῃ ὡσπερ ἔγκυδοιστῶντας. Οἱ μὲν οὖν προφθάσαντες, εὐθὺς ἐπραττον τὸ ῥῆθὲν, καὶ οὐδαμῶς τοῦ λοιποῦ ἐμφανεῖς ἦσαν· ἄλλοι δὲ καὶ τοῖς

κρημνοῖς διεφθείροντο· καὶ ἐφθασαν ἂν ἅπαντες A τοῖς ὕδασι καὶ κρημνοῖς ἀπολλύμενοι, εἰ μὴ Θεοῦ προνοίᾳ μάλι· ἀλίεῖς ἄνδρες καὶ ἐμπορίᾳ συζῶντες ἀναφανέντες Χριστιανοί, πᾶσι τρόποις ἀνέλκοντες ἔσωζον, τότε Ἰσω; τῆς ἀνοίας λαμβάνοντας ἀσθησιν· τοὺς δὲ ἄλλους ἀνεῖργον σφᾶ; αὐτοὺς ἐπιρρίπτειν τῷ κύματι, ἐπιλέγοντες; τὴν τῶν προρριψάντων ἀπώλειαν· καὶ μόλις ἐν νῶ γενόμενοι, καὶ τῆς ἀκρίτου πίστεως τὴν ἀπάτην φωράσαντες, ἀνέσχον ἀθλιῶς; ἐκπλεῖν· καὶ τὸν Ψευδομουσῆν ἐκείνον ἐπειρῶντο συστῆναι. Ἄλλ' οὐκ ἔσχον εἰς ἔργον ἀνῴσαι τὸ σπουδαζόμενον· εὐθὺς; γὰρ ἐκεῖνος ἀφανῆς ἦν, καὶ πολλὴν παρέσχευ ὑπόνοιαν, ὡς ἀλάστωρ τις δαίμων ἀνθρωπιεῖαν μορφήν περιθέμενος, ἐπὶ λύμῃ τὸ ἔθνος προῆγεν. Ἐνθεν τοι καὶ πολλοὶ τὰ Ἰουδαίων χαίρειν φράσαντες, τῶν ἐν Κρήτῃ, τὰ τῶν Χριστιανῶν βεβαίως ἠσπάζαντο, εἰς ἀπειρόν τι πληθος ἠριθμημένοι. Παραπλήσιον δὲ τι καὶ ἄλλο κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἐγένετο· ὃ καὶ αὐτὸ διηγήσομαι. Βάρβαρόν τι ἔθνος παρὰ τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου τὰς διατριβὰς ἔχει. Βουργουντζῶνες τῷ ἔθνει τὸ ὄνομα· λίαν δὲ τὸ ἔθνος τοῦτο ἀπραγμονέστατον· τέκτονες γὰρ πάντες σχεδόν εἰσιν· ἐξ οὗ καὶ τὸ ζῆν μισθοῦ πράττουσι. Τὸ οὖν ἔθνος τῶν Οὐννων παρακείμενον ἐπιδρομάς αὐτοῖς ἐποιεῖτο πυκνὰς, καὶ τὴν ἐκείνων ἔχειρας χώραν λεηλατοῦν· καὶ πολλοὶ ἀνήρηντο συρρήγνυμένοι μάχῃ. Ἐν ἀμυχάνῃ δὲ τοῖς δεινοῖς καθεστῶτες, θεῶ τινι ἐπιτρέψαι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐβουλεύοντο. Ἐν νῶ δὲ θέμενοι ὡς ὁ τῶν Ῥωμαίων καὶ Χριστιανῶν Θεὸς πλεῖστα C τοῖς ἐκείνῃ προσκειμένοις ἀρήγει, δέξτατος γινόμενος βοηθός, κοινῇ ψήφῃ πάντες ἐκείνη τῇ πίστει προσήσαν. Καὶ δὴ κατὰ μίαν τῶν Γαλιῶν πόλιν γενόμενοι, ἰκέται τοῦ ἐπισκόπου ἦσαν, καὶ αὐτοὺς τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἀναδιδάξαι, καὶ τοῦ Θεοῦ καταξιῶσαι βαπτίσματος. Ὁ δ' ἑπταήμερον νηστεῖαν ἐπιτρέψας αὐτοῖς, καὶ ἡ χρεῶν κατεχήσας, κατὰ τὴν ὀγδόην βαπτίσας, οἰκτιρεῖ ἀπέναι ἐκίλευεν, ἐπίσκοπον αὐτοῖς παραδούς. Ἀναβαρρότησαντες οὖν ἐντεῦθεν ὁμόσε κατὰ τῶν τυραννούντων ἐχώρουν ἐχθρῶν· καὶ τῆς προσδοκίας ὀδύμῳς ἠστόχουν· ὑπὸ γὰρ πολλῶν σιτιῶν τροφῆς Οὐπτάρου διαβραγέντος, οὗτος γὰρ τῶν Οὐννων κατήρχε, σφίσι ἀνωστῆ ἐπιθέμενος, σφόδρα πολλοὺς κατηκόντισαν· τρισχίλιοι γὰρ ὄντες, μυρίους ἀπέκτειναν. Καὶ ἐξ D ἐκείνου τὸ ἔθνος τοῦτο διάπυρον ἔσχε πρὸς τὸ ἀκριθῶς Χριστιανίζειν τὸν ἔρωτα. Οὕτω Θεὸς δι' ἄλλων ἕτερα πανσόφως οἰκονομεῖ, βυθοῖς προνοίας ὡς εἰκὸς τὸ πᾶν διοικῶν. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἐγὼ δὲ καὶ ἐτέραν τῷ λόγῳ δώσω διήγησιν, ἐν ἑξῆ πᾶσι γινώσκεις, ὡς καὶ δι' ἀναξίων πολλὰκις Θεὸς τὰ συνήθη πράττων τεράστια δείκνυσι.

amore flagravit. Ita Deus alia per alia quam sapientissime dispensat, providentiæ arcana longe optime omnia administrans. Hæc hactenus. Ego vero aliam quoque rem commemorabo, ut cognoscere omnes possint, Deum persepe etiam per indignos solita consuevisse prodigia exhibere.

quidam etiam in præcipitio saxis allisi interierunt. Et universi illi vel in undis, vel in præcipitibus saxis periissent, nisi Dei providentia, vix piscatores et alii mercatura victum quæritantes, Christiani homines, subito extrahentes servassent, tum primum fortasse qua dementia capti essent, sentientes. Hi alios, quominus se in fluctus projicerent, prohibuerunt, eorum qui antea id fecissent, interitum illis indicantes. Qui sane ægre in animo rem secum reputantes, et fraudem sine iudicio susceptæ fidei et credulitatis deprehendentes, ut miserabilem in modum enatarent, sustinuerunt: et tandem Pseudomosen illum comprehendere sunt aggressi. Verum perficere id minime potuerunt: confestim enim ille disparuit, et magnam suspicionem præbuit, perniciosum quempiam demonem sub humana specie gentem eam in exitium produxisse. Proinde multi Judæorum superstitioni nuntio remisso, in Creta Christianam religionem constanter susceperunt. Horum innumera prope fuit multitudo. Simile quiddam aliud quoque eodem tempore accidit, quod et ipsum commemorabo. Gens quædam barbarâ ulteriorem Rheni amnistris accoluit. Burgundiones dicuntur, tranquillitatis et otii valde studiosi. Fabri namque tignarum omnes fere sunt, et ea arte vite sumptus tolerant. Porro Hunnorum natio eis imminens, frequentes excursions in eos faciebat, et regionem eorum diripiendo vastabat. Multi etiam ex illis, cum hostibus pugna congressi, interficiebantur. Cum ergo propter cladem ejusmodi de rebus suis desperarent, ut deo alicui res suas committerent, consilium cepere: cumque in mentem eis veniret, Christianorum Deum cultoribus suis ut acerrimum auxiliatorem plurimum opis ferre, de communi omnium consensu, ad religionem ejus et fidem accesserant. Quam ob causam et in quadam Galliarum civitate episcopum, ut eos Christianorum religionem edoceret, et divino baptismo dignaretur, obtestati sunt. Ille vero ubi eis septem dierum jejunium indixit, eosque quæ opus erat de sacris rebus instituit, octavo die baptizatos, una cum episcopo quem eis attribuit, domum redire jussit. 534 Et ex ea re fiducia concepta, contra hostes tyrannidem tantam exeroentes processerunt: neque eos spes et exspectatio sua fefellit. Nam Uptaro Hunnorum duce ex crapula nimia rupto, de improvise hostes duce orbatos adorti multos admodum telis confecerunt; atque ipsi cum trium tantum millium numerum explerent, decem Hunnorum millia interemerunt. Ex eo tempore Burgundionum gens ardentem ad Christianismum summe conservandum

CAPUT XLI.

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

De Paulo Novatianorum episcopo, et quæ ille admiratione et memoria digna ediderit.

Et enim tempore Novatianorum episcopus Paulus, Chrysanthi successor, miraculum quoddam edidit, et præclaram sibi per id pietatis et amoris divini apud suos famam paravit. Grave in urbe grassatum est incendium, quale haud unquam alias illa sensit. Plurimam namque ejus partem flamma pervasit, adeo ut maxima quæque horrea et frumentis granaria conflagrarent, atque in eis publicum quoddam, cui Achillei (1) cognomen fuit. Porro ignis, ædificia circumquaque depastus, etiam contra Novatianorum ecclesiam, quæ prope eum locum fuit, qui Pelargus dicebatur, versus est. Cum autem ea sic in periculo esset, Paulus in sanctius sacrarium ingressus, Deum, ut ecclesiam conservaret, suppliciter oravit, pro urbe ipsa simul et templo precari ibi non intermittens. Et Deus, nescio, quo modo precibus ejus exauditis, delabrum id inviolatum servavit. Ignis namque per januas et fenestras jam omnes involans, ei non nocuit: sed cum circum circa ædificia simul multa consumpisset, templum præterit, intactum id atque inviolatum a tanto flagello relinqueus. Et quod maximum est, cum incendium biduum totum grassatum ubique esset, ne vestigiū quidem fumi in muris et tignis ecclesiæ ejus apparuit. 535 Novatiani ex eo tempore quotannis 17 Augusti mensis die observatum templum sacra celebrantes, celebrem eum locum reddidere; et multos etiam ex gentilibus superstitionis cultoribus in sano eo, propter factum id Augusto, rem divinam facientes ad se pertraxere. Aliud item memoria dignum facinus Paulus iste jam moriturus fecit, quod et ipsum non intempestive historiæ huic inseretur. Illud namque nobis propositum est consilium, ut ex omnibus quod commemorandum est et utile, colligamus, et nonnunquam etiam ex serpentibus Andromachen conficiamus. Paulus, sicuti dixi, moriturus, sacerdotum qui sub eo erant, ordiue omni accito, « Curæ, inquit, vobis sit, dum ego adhuc spiro, ut episcopum designetis, ne in ecclesia vestra, me defuncto, turba aliqua oriatur. » Atque ubi illi non sanum rectumque ea in re se judicium habere, propterea quod alius alii pro affectione faverent, dixerunt, electionemque ei permisissent, inferens ille, Sententiam, inquit, consensumque vestrum in scriptum relatum mihi date, in eo scilicet vos quem ego delegero acquiescitur esse, et ego id facere sum paratus. Illi imperata statim faciunt, et Paulus in lecto sedens, charta accepta, Marciani cujusdam nomen in ea

Περὶ Παύλου τοῦ Ναυατιανῶν ἐπισκόπου, οἷα διασπράξατο λόγου καὶ μνήμης ἀξία.

Τηνικαῦτα γὰρ ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος Παῦλος, ὃς μετὰ Χρῦσανθον γέγονε, παράδοξόν τι ἐνήργει, καὶ ὄνομα ἐντεῦθεν θεοφιλίας παρὰ τῶν οἰκείων ἐκτάτο πολὺ· χαλεπὸς μὲν γὰρ ἐμπροσθὸς τῇ πόλει συνέβαινε, οἷον μὴ ἄλλον ἐπισκεψαί ποτα· τὸ κλειῖον γὰρ τῆς πόλεως ἐπέδραμεν, ὡς καὶ τὰ μέγιστα τῶν ὠρειῶν καταναλωῖται, καὶ τὸ δημόσιον ᾧ Ἀχιλλεύς ἐπώνυμον ἦν. Ἔρπον δὲ τὸ πῦρ καὶ τὰ κύκλω θανατούμενον, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν ἐχώρει, ἣ τὰ Πελαργοῦ ὄνομα εἶχεν. Οὐτῶ δ' ἐν κινδύνῳ τὴν ἐκκλησίαν Παῦλος ἰδὼν, εἰστρέχει τὸ ἱερὸν, Θεῷ τὴν ἐκείνης σωτηρίαν ἐκλιπαρῶν· κάκεισε ὧν οὐ διέλιπε δεόμενος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ τοῦ νεώ. Καὶ Θεὸς οὐκ οἶδ' ὅπως εἴλας ἐκείνῳ, τὸ ἱερὸν ἀλύμντον διεσώσατο· διὰ γὰρ πατρῶν τῶν θυρίδων λάθρως εἰσφρήσαν τὸ πῦρ, τὴν δύναμιν οὐκ ἐνήργησεν· ἀλλὰ τὰ μὲν πολλὰ τῶν περὶ εἰς ἐκείνου ἀθρόον κατεδαπάνησε· τὸν δὲ νεῶν παρέδραμεν ἀθιγῆ, ἀλώθητον τῆς τοσαύτης ὑπερβαλλούσης μάστιγος διατηρήσας· καὶ τὸ ὅτι μέγιστον, ὅτι περ καὶ ἐπὶ δυσὶν ἡμέραις τοῦ πυρὸς διατρέχοντος πάντη, οὐδ' ἶχνος καπνοῦ τοῖς ἐκείνου τοίχοις ἦ ξύλοις ἐνὶν κατεδαίην. Καὶ ἐξ ἐκείνου Ναυατιανοὶ σώστρα θύοντες, περιφανῆ τὸν τέπον ἐποίησαν, πολλοὺς καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφέλκοντες, ὡς σεβάσιμον τῷ γενομένῳ τὸν χώρον ἐπιθειάζοντες. Καὶ ἄλλο δὲ μνήμης ἀξίον Παῦλος ὁ εἰρημένος· εἰργάσατο, ἀπολείπειν μέλλων τὸν βίον, ὃ καὶ αὐτὸ οὐκ ἂν ἄκαιρον εἴη παραθεῖναι τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ πάντων γὰρ σκοπὸς ταύτῃ τὸ χρήσιμον ἐκπορίζεσθαι. Ἔσται γὰρ ὅτε καὶ ἐξ ὅσων τὴν Ἀνδρομάχην διασκευάζομεν. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς εἰρηται, τελευταῖον ἔμελλε Παῦλος, πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτῷ ἱερωσύνην μεταστειλόμενος, « Φροντίς ὑμῖν γενέσθω, φησὶν, ἕως ἐτι καὶ ἔτι ἐμπνεύσω εἰμὶ, ἐπίσκοπον ἀναδείξει· ἵνα μὴ ἐμοῦ ἀπογενομένου, τὰ τῆς ἡμῶν ἐκκλησίας ἐν συγχύσει γίνηται. » Ἐκείνων δ' εἰρηκίτων μὴ ὑγιᾶς ἔχειν τὸ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πράξει κριτήριον, ἄλλων ἄλλῳ προσκειμένων ἐκ προσπαθείας, κάκεινῳ μᾶλλον ἐπιτερεπόντων τὴν ἐκλογὴν, ὑπολαβῶν ἐκεῖνος, « Ἐγγραφόν μοι λοιπὸν, ἔλεγε, τὴν ὁμολογίαν ἐπίδοτε, ὡς, ἔν ἂν ἐλοίμην ἐγὼ, στέρεξετε· καὶ γὰρ τοῦτο ἀρᾶν ἵτομος. Τῶν δ' εὐθύς δεδρακίτων, τῆς κλίνης ὑπερκαθείας ὁ Παῦλος, καὶ χάριτην λαθῶν, λεληθότως ὄνομά τινας τοῦτω ἐγγράφει Μαρκιανῶν· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν, ὑπ' αὐτῷ δὲ τὸν ἀσκητικὸν βίον μετήλαθεν, ἀπόδημος δὲ τῆνικαῦτα ἦν. Τῇ σφετέρᾳ οὖν σφραγίδι τὸν χάριτην ἐπιστημηνάμενος, εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους τῶν πρεσβυ-

(1) Tripart. historia et Paul. Diac. habent, *Thermas Achilleas*. Et est *Therमार* mentio que Achilleæ dicuntur. in *I. Omnis Servitus*. C. De aquæ duct. Sed nescio an ea lex ad urbem Constantinopolitanam pertineat, quod in ea aqueductus Hadriani mentio fiat: ut fortasse ibi de aquæductibus Antiochiæ agatur, quam urbem præcipue

Hadrianus ornavit. Ἀχιλλεῖαι κριταί, καθαροί καὶ εὐγενεῖς, h. e. *farre pura et generosa*. Suid. Aristoph. Ἀχιλλεῖων ἀπομάττη, h. e. *primario vesceris pane*, ἀντι τοῦ, σιτήσεως τῆς ἐν Πρυτανείῳ μετέχεις, h. e. *pro eo quod est, in Prytaneo epularis*.

τέριον σφραγίσαι παρασκευάσας, τὸ βιβλίον Μάρκου Ἀ τῷ Σκυθίας ἐπισκόπῳ παρετίθει, τῇ κέλει τῆν- καύται ἐπιδημοῦντι, καὶ ταῦτα δὴ ἐπειπὼν· « Εἰ μὲν θεὸς κελεύει ἔτι με παρῆναι τῷ βίῳ, τότε δὲ τὸν χάρτην ὡς παρακαταθήκην φυλάξας, αὐθις ἀπίδος· εἰ δὲ ἐκεῖνον δοκεῖ ἐμὲ μεταστῆλθαι, ἀνε- λίσσας τὸ βιβλίον, εὐρήσεις ὃν ἐγώ, κοινῇ ψήφῳ ὁμῶν, ἡγεῖσθαι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐκριναι. » Ἐπει δ' ἐτελεύ- τα, καὶ μετὰ τρίτην ἡμέραν τὸ βιβλίον ἠνολύετο, πολλοῦ πλήθους παρόντος, ἀξία ἡ Παύλου ἐπιλογῆ καὶ παρ' ἐκείνων ἐκρίνετο. Καὶ μηδὲν ὑπερθέμενοι, τοὺς ἐκεῖνον συλληφθέντους ἐξέπεμπον. Οἱ δ' ἀγα- θῶ δόλῳ ἐν Τιβεριουπόλει τῆς Φρυγίας τοῦτον ἐδ- ρόντες, καὶ ἀκουτὰ ἀγοῦσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐ- τῶν ἐνθρονίζουσι. Καὶ περὶ μὲν Παύλου τοσαῦτα εἰρήσῃω.

Tiberiopolis in Phrygia inventum, dolo bono usi, vel irritum adduxere, et in Ecclesiæ throno collo- cavere. Hæc de Paulo dicta sint.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

Ὁς ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος Θαλάσσιον τὸν ὑπαρ- χον συσχών, εἰς Ἰλλυρίδα μέλλοντα διαβαί- νειν, μετὰ Φίρμῳ Καισαρείας ἐχειροτόνει ἀπόρον ἐπίσκοπον.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον (ἐπτακαίδεκάτῃ δὲ ἦν ὕπερτα Θεοδοσίου) καὶ Πρόκλος ὁ πατριάρχης και- νότερον ἢ κατὰ συνήθειαν ἐκκλησιαστικὴν διεπρά- ξαν ἔργον. Ἐπει γὰρ Φίρμος ὁ τῆς ἐν Καππαδο- κίᾳ Καισαρείας ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, οἱ Καισα- ρεῖ; κέρησαν, ἐπίσκοπον σφίσι χειροτονηθῆναι δεό- μενοι. Ἐν νῷ δὲ ἀναπολῶν Πρόκλος, τίνι τὴν ἐπι- σκοπιὴν ἐχειρίσοι τῆς Καισαρείας, Σεβῆτου δ' ἦν ἡμέρα, κατὰ ταυτὸν ἄμα πάντας τοὺς τῆς γε- ρουσίας συνέθη θέας χάριν παρὰ τὸν ἐπίσκοπον ἀφ' ἰκέσθαι ἐν οἷς καὶ Θαλάσιος ἦν, τὴν ὑπαρχον ἀξίαν ἐπειλημμένος τῶν πύλων, αἱ περὶ τὴν Ἰλλυ- ρίδα εἰσίν. Ἦδη δ' ἐκεῖθεν καὶ πρὸς Ἔω μετα- θαίνειν μέλλοντι, ὥστε τὰς ἐκεῖσε φροντίδας πρὸς βασιλέω; διέπειν, τὰς χεῖρας δ' Πρόκλος αὐτίκα τούτῳ ἐπιβαλὼν, ἀντὶ τῆς ὑπάρχου ἀξίας εἰς τὴν Καισαρέων ἐχειροτόνει τοῦτον ἐπίσκοπον. Ὁ μὲν οὖν καὶ ἄκων τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὑπέσχετο βαθμὴν, καὶ καλῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν διώκησε· χαλε- πῆναντο; μὲν τοῦ βασιλέως τῷ ἀθρόῳ τοῦ πράγμα- τος, στέφαντος δ' ὁμοῦ τὴν τοῦ Πρόκλου πρᾶξιν θεσπίσματοι. Τοῦτο μὲν τοιοῦτον Πρόκλου τὸ ἔργον, σπάνιον μάλα καὶ ξενίζον εἰς ἀκοήν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Ἠερὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ πανσόφου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐτερον δὲ περιφανὲς μάλα καὶ τῇ ἐκεῖνου δόξῃ προσήκον ἐνήργει. Συνιδὼν γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν πά- λαί διαίρουμένην διὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου καθαι- ρεσιν, ἐμηχανᾶτο δι' ὧν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγμα- τεύσοι τὸ ἀστασίαστον, κακέινους τὴν λύπην παρα- μθῆσαιτο. Καὶ γε θαυμαστῶς μέτεισι τὸ πρᾶγμα, θεόθεν ἡγμένος. Πέμπτω γὰρ τῆς ἐκεῖνου πατριαρ- χίας ἔπει τὸ καλῶς στασιάζον ὑπὲρ Ἰωάννου εἰς ἐν ἀθροισθῆν, ἐπειθὸν Πρόκλον ἐς βασιλεῖα πρεσβεύειν,

clam conscribit: qui presbyter quidem erat, et sub eo monasticam vitam coluerat, tum autem peregre profectus fuerat. Paulus postquam ipse sigillo suo chartam obsignavit, idemque et presbyteri alii jussu ejus fecere, libellum Marco Seytharum epi- scopo, qui tum in urbe erat, credidit, hisce eum allocutus verbis: « Si Deus me diutius in vita manere voluerit, libellum hunc perinde atque de- positum asservatum mihi reddes: sin illi, ut me ad se evocet, visum est, ciarta resignata, quem ego communi omnium calculo episcopum delegerim, invenies. » Ubi illa mortuus est, et triduo post libellus magna multitudo presente apertus est, legitima ab omnibus etiam Pauli electio judi- cata est. Atque illi, nulla interposita mora, homi- nes qui Marcianum adducerent, misere: qui eum

vel irritum adduxere, et in Ecclesiæ throno collo-

536 CAPUT XLII.

Ut episcopus Proclus Thalassium præfectum cor- prehensens, jamjam in Illyricum profecturum, post Firmum Cæsareæ ordinavit episcopum.

Eadem tempestate, decimo septimo consulatu Theodosii, patriarcha Proclus novum quiddam præter ecclesiasticam consuetudinem fecit. Cum namque Firmus Cæsareæ Cappadocum episcopus mortuus esset, et Cæsarienses Constantinopolim, ut episcopus eis ordinaretur, petentes venissent, cuius episcopatum eum committeret Proclus deliberavit. Sabbati dies erat, et commodum tum accidit, ut una senatores omnes ad episcopum vi- sendi ejus gratiâ venirent: in quibus etiam The- lassius fuit, urbium earum quæ in Illyrico sunt, præfecturam gerens. Et jam is inde in Orientem profecturus fuerat, munus sibi ab imperatore com- missum administraturus, cum Proclus, subito manibus injectis, eum pro præfecto episcopum Cæsariensem ordinavit. Atque ille etiam contra animi sui sententiam in Ecclesiæ gradum conscendit, eamque rite administravit: cum quidem tam subitum factum imperator ægre ferret, mox tamen id sanctione sua comprobaret. Facinus hoc Procli in- solitum et audita admოდum mirum est.

CAPUT XLIII.

De reductione sacrarum reliquiarum sapientissimi Joannis Chrysostomi.

Fecit præterea præclarum aliud quiddam, gloria- que ejus prorsus dignum. Cum enim sciret Ecclesiam dudum scissam esse, propter abrogatam Chrysostomo dignitatem, consilium quærsivit, quo- modo Ecclesiam a dissidio et seditione conservaret, et hominum morosorem consolaretur. Rem eam Dei ductu mirabiliter est aggressus. Quinto patriar- chatus ejus anno plebs, quæ pie propter Joannem tumultuata fuerat, congregata, 537 Proclo per-

suasit, ut legatione apud imperatorem fungeretur, ut sanctus ille vir ab injusto exsilio revocaretur, populusque et Ecclesia orbitate liberaretur, petiturus. Id Proclus státiim non gravate fecit. Et qui corpus ejus adducerent, missi sunt. Loculus autem immobilis prorsus fuit, et cum multæ multorum manus ad eum movendum adhibitæ essent, nihilo magis loco moveri potuit. Quod ubi imperator cognovit, statim causam ejus rei intellexit. Itaque litteris rubrica scriptis, virum sanctum ut adduci se pateretur, obtestatus est. Litteræ ipsæ supra pectus ejus positæ, et pervigilium actum, precesque ad Deum fusæ sunt. Ita loculus se abducentibus facilem præbuit, et sanctus ipse, pondus ejus levius reddidit, una cum bajulis simul ferre visus est. Litteras Theodosii ad eum scriptas hic referre visum est. « Orbis totius doctore, et spiritali Patri, Joanni sancto, et aurei oris patriarchæ, Theodosius imperator. Corpus tuum itidem ut aliorum mortuum esse putantes, Pater honorande, transferre id et adducere ad nos, sicuti filii parentum amantes, desideravimus. Cum autem debitum prorsus honorem, et quantam opus fuit submissionem et modestiam, eam in rem non contulerimus, imperialis fortasse fastus leges in rebus, quibus nos magis quam imperio ipso honestos esse decuit, secuti, non immerito voto nostro excidimus. At tu, Pater Patrum vere reverendissime (nunc enim veluti viventem alloquimur), ad desiderium potius nostrum quam ad cœptum tuum spectans, veniam da pœnitentibus, qui longe magis quam alius quisquam pœnitentiam docuisti, et nos vicisti: idoneumque castigationis, desiderio flagranti erroremque suum agnoscenti animæ, eo quod huc usque reductum ad nos tuum detrectaris, exemplum exhibuisti; redde teipsum nobis, quæso, redde. Ut enim longiore mora et dilatione nos amplius etiam affligas, neque commiserationis visceribus tuis, neque amoris et expectationi nostræ dignum est: qui non solum corpus et cineres, sed solam etiam umbram tuamcernere cupimus. » Litteræ tales fuerunt. Postquam autem itinere confecto, in littus ex adverso Constantinopoli ad Chalcedonem cum reliquiis sancti viri pervenere, transit eo imperator, et senatus imperatorius: transit etiam patriarcha, et sacerdotes, clerusque omnis, **538** deinde generis et ætatis homines omnis, per fretum in mari perinde atque in continente vadentes, et ad Propontidem os Bospori ardentibus funalibus tugentes, sacrum loculum imperatoria triremis excepit. Tum sane miraculum quoddam edidit Deus, prodigiisque unquam visa sunt longe majus. Cum enim certa et constans esset in mari tranquillitas, repente subito exorta est procella, et naves innumerabiles illius classis aliæ alio diversæ salutis suæ consulentes dispersæ sunt. Ea autem quæ sacrum illud pondus et præclarum thesaurum vehebant imperatoris triremis, funibus repente ruptis, veluti divina gubernata manu ad viduæ agrum appulsi:

καὶ τῷ μὲν ἁγίῳ λύειν τὴν ἄδικον ἐξορίαν, τὴν ὀρφανίαν δ' ἐκείνοις, καὶ τὴν χηρείαν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὁ δ' εὐθύς ἔτοιμος ἦν. Καὶ οἱ μὲν ἄξοντες τὸ σῶμα ἐπέμποντο· ἡ δὲ σορὸς καὶ ἄλλα ἀκίνητος ἦν. Πολλῆς δὲ συγκροτηθείσης τῇ κινήσει χειρὸς, ἐν τοῖς ὁμοίοις καὶ αὐθις ἦν. Ὡς δ' ἐμάνθανε ταῦτα ὁ βασιλεὺς, αὐτίκα τὴν αἰτίαν συνίει· καὶ γράμμασιν ἐρυθροῖς ἰδωτόπει ἀφίχθαι τὸν ὄσιον. Τὰ μὲν οὖν γράμματα τῷ τοῦ ἁγίου στήθει ἐτίθεντο· πάνυχος δ' ἰκεσία ἐπράττετο. Καὶ ἡ μὲν σορὸς ἔτοιμος τοῖς ἀπάγουσιν ἦν, τοῦ ὄσιου ὡς περ ἐπικουφίζοντος καὶ τῆς σοροῦ τὸ βάρος συνδιαφέροντος· ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὰ ἐκείνου Θεοδοσίου τὰ γράμματα ἐνόησα τῇ συγγραφῇ, τοῖσι περιεχόμενα· Ἐτῷ οἰκουμένικῳ διδασκάλῳ καὶ πνευματικῷ Πατρὶ Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ καὶ Χρυσοστόμῳ πατριάρχῃ Θεοδοσίου βασιλεὺς. Νεκρὸν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις τὸ σῶμα τὸ σὸν νομίσαντες εἶναι, Πάτερ τίμιε, μετακομίσαι μὲν αὐτὸ καὶ ὡς ἡμᾶς ἀγαγεῖν οἶα παῖδες φιλοπάτορες ἐποθοῦμεν· οὐ τὴν προσήκουσαν δὲ πάντως τιμὴν, οὐδὲ ὅσον εἶδει τὸ ὑποβεβηκὸς ἐν τούτῳ καὶ μέτριον εἰσηγγέκαμεν, τύφου τάχα βασιλικῶν νόμοις ἀκολουθοῦντες ἐν τοῖς πολλῶν μείζον ἢ βασιλείᾳ τιμᾶσθαι δικαίως. Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τοῦ ποθομένου δικαίως ἡμάρτομεν. Ἀλλὰ σὺ γε, Πάτερ Πατέρων ἀληθῶς τιμιώτατε, νῦν γὰρ ὡς ζώντα σε προσφθεγγόμεθα, πρὸς τὸν ἡμῶν πόνον, μὴ πρὸς τὴν σὴν ἐγγέτησιν ἀποβλέψας, σύγγνωθι μεταμελομένοις, ὁ καὶ τὴν μετάνοιαν εἰ καὶ τις ἄλλος καὶ διδάξας, ἡμᾶς τε κρατύνας, καὶ παιδείαν ἱκανὴν τοῦτο κρίνας, ποθοῦση ψυχῇ καὶ τοῦ σφάλματος ἐπαισθημένη, τὴν μέχρι τοῦ νῦν τῆς ἐκπνοῦ τῆς σῆς ἀνάνευσιν. Ἐπίδος σεαυτὸν, ἐπίδος. Καὶ γὰρ τὸ πλείονι βραδυτῆτι καὶ ἀναβολαῖς ἡμᾶς ἐτι μαστίξαι οὕτε τῶν σπλάγγνων τῶν σῶν, οὕτε τῶν σπλάγγνων τῶν ἡμετέρων ἄξιον· οἱ γε καὶ σκιάν σὴν μόνην, μὴ τὸ γε σῶμα καὶ κίνιν, ἐπιποθοῦμεν ἕψεσθαι. » Τὰ μὲν οὖν γράμματα ταῦτα· ἐπεὶ δὲ τὴν μεταξὺ πᾶσαν ὁδὸν διανύσαντες, καὶ ἐς τὴν καταντικρὺ τῆς Βυζαντίδος πρὸς τῆς Χαλκηδόνος κατήχθησαν ἡπειρον, περαιοῦται μὲν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ περὶ αὐτὸν σύγκλητος· περαιοῦται δὲ καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὅσον περὶ τὸ βῆμα· ἔπειτα γένος ἅπαν καὶ ἡλικία πᾶσα, ὡς ἡλείρω τῷ πελάγει διὰ τῶν πορθομένων χρησάμενοι, καὶ τὸ πρὸς τῇ Προποντίδι τοῦ Βοσπόρου στόμα ταῖς λαμπάσι κατακρυψάμενοι. Καὶ δὴ τὴν μὲν θείαν σορὸν ἡ βασιλικὴ τριήρης εἰσδέχεται. Τότε δὴ θαυματουργεῖ τι Θεός, τῶν πώποτε γενομένων παραδοξότερον. Ἐν γὰρ σταθῆρᾷ γαλήνῃ τῆς θαλάσσης καθεστηκυίας, ἐμπίπτει μὲν ἄθρόον καταγίγς τῷ πελάγει, καὶ τὰ μὲν πλοῖα, καὶ ὁ μυριόναυς στόλος· ἐκεῖνος ἄλλο ἀλλαχοῦ διεσχιδνато, τὴν σωτηρίαν πραγματευόμενα· ἡ δὲ τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον φόρτον καὶ τὸν ἐνδοκον θησαυρὸν ἐπιφερομένη τριήρης βασιλικὴ, τῶν κάλων ἀφνης διαρραγέντων, οἷα τινι θεῖᾳ κυβερνωμένη χειρὶ, τῷ τῆς χήρας προσοκέλλει ἀγρῷ· χήρας ἐκείνης, δι' ἣν ἡ νόμφη Χριστοῦ Ἐκκλησία τοῦ τοσούτου ποιμένος ἐχέρρυσσε. Καὶ δικάζει πάλιν

δικαιώς και μετὰ θάνατον, τῇ χηρᾷ τῶν ἀγρῶν
 προσκυρῶν, τοῦ Θεοῦ τὴν μέγαν δοξάζοντος, καὶ
 τὸ τῆς ὑπερβολῆς ἔδεικον διαβρόχῃν κηρύττοντος. Καὶ
 ὅσον ἦν ἐγχοροῦν τῇ νηϊ, σχιζοῖ τὴν πέτραν ὃ καὶ
 εἰς δαῦρον θεώμενον, τὴν τοῦ μεγάλου ζῆλον ἀνακη-
 ρύττει καὶ κήρυκος διαπύσιον. Ἐπει δὲ τοῦτο
 ἐπέπρακτο, ἀλήθην πάλιν ἐπέτρεχε· καὶ τὰ πλοῖα
 ἄλλο ἀλλαγῶθι ἠγείροντο· καὶ σὺν πομπῇ καὶ δορυ-
 φορίᾳ μεγίστῃ, ὄψαίς τε ἀνηκούσαις, τῇ βασιλι-
 δι τὸν ἅγιον παραπέμποντες ἤγαγον. Καὶ πρῶτα
 μὲν ὁ περὶ τοῦ Ἀμαντίου τοῦ μεγάλου Θωμᾶ
 ναδ᾽ αὐτὸν ὑποδέχεται· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὸν τῆς ἁγίας
 Εἰρήνης νεῶν φέρεται· ἔπειτα ὀγκύματι βασιλικῷ ἡ
 σορῆς ἀναχθεῖσα, εἰς τὸν τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων
 στήλην ἄγεται. Ἐνθα ὁ βασιλεὺς τῇ χλαμῶδι τὴν
 θείαν καλύψας σορῆν, καὶ τῇ λάρακι· τὴ μέτωπον
 καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιθεῖς, κοινὴν ἱκεσίαν ὑπὲρ
 τῶν γεγεννηκότων προσῆγε. Πάλαι μὲν γὰρ ἐκεῖνοι
 τεθνηκότες ἦσαν, κομιδῇ νέον ἐν ὄρφναξ τοῦτον
 καταλιπόντες. Ἦτα δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἐλι-
 κάρει στῆσαι ταύτην τὸν κλόνον τῆς λάρακος, τρια-
 κιστὸν ἤδη καὶ πέμπτον ἔτος κινούμενον, ὅσον δὴ
 κἀκείνη χρόνον τὴν Ἐκκλησίαν συνέσειε. Καὶ ἤκι-
 στα ἡμάρτανε τῆς δεήσεως· αὐτίκα γὰρ Ἰστατο. Τοῦ
 γε μὴν ἱεροῦ Πρόκλου τὸν ἅγιον τῷ συνθρόνῳ ἐγ-
 καθιδρῦσαντος, τὸ περιβρῦσαν πλῆθος, μιᾷ γλώσση,
 Ἀπόλαυέ σου τὸν θρόνον, Πάτερ, φησί. Λέγεται δὲ
 κἀκεῖνον τὰ μεμυκότα χεῖλη διέραντα, τῷ λαῷ
 ἐπειπεῖν, Εἰρήνη ὑμῖν· ὡς οἱ περιεστῶτες ἀκούσαι
 καὶ Πρόκλος ὁ πατριάρχης διεμαρτύρατο. Τῆς δὲ
 ἱερᾶς τελεσθεῖσης μυσταγωγίας, ἐπὶ τὴν τοῦ λειψά-
 νου κατάθεσιν ἔσπευδον· καὶ χερσὶν ἱερῶν ὁ μέγας
 ἀρχιερεὺς πρὸς τῇ βάσει τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τρα-
 πέζης ὡς ἱερὸς καὶ θσαυλὸς θησαυρὸς κατατίθεται,
 τοῖς ἱερεῦσιν ὁ ἱερεὺς, τοῖς μάρτυσιν ὁ μάρτυς, εἰ
 καὶ χωρὶς αἵματος, τῆς τοῦ Χριστοῦ προφήταις
 καὶ ἀποστόλοις ἡ μεγάλη καὶ χρυσία τῆς Χριστοῦ
 Ἐκκλησίας ἀλπιγῆ, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς
 ἐνηχος, καὶ τὰ εὐσεβῆ ὀγκύματα καὶ διδᾶγματα δια-
 πρυσίως πᾶσι καὶ μουσικῶς ᾄδουσα, περὶ τὴν ἐβδό-
 μην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. Τοῦτω δὴ
 τῷ μεγάλῳ ἔργῳ καὶ οἱ δι' αὐτὸν χωριζόμενοι πει-
 σθόντες, τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντες ἠνώθησαν. Θαυμάσαι
 δέ μοι, φησί Σωκράτης· ὁ ἐκκλησιαστικὸς, ἔπεισιν,
 οἶμαι, ὡς Ναυατιανὸς ἠρέμα σκώπτων, πῶς ὁ φθό-
 νος Ὀριγένους μὲν τελευτήσαντος ἤψατο, Ἰωάννου
 δὲ ἐφείσατο. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακρίσει ἔτη του
 τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινωνήτος γέ-
 γονεν· Ἰωάννης δὲ τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ
 τὴν τελευτὴν εἰς κοινῶν τῶν ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη.
 Τοσοῦτον Πρόκλος Θεοφίλου τῷ τρόπῳ διήγεγεν.
 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπως γίνονται τε καὶ αἰεὶ γίνονται,
 τοῖς σωφρονοῦντας οὐ διαφεύγει. Περὶ μὲν οὖν τῆς
 τοῦ Θεοῦ Χρυσοστόμου ἀνακομιδῆς· τοσαῦτα εἰ-
 ρήσθω.

Adeo diversis a Theophilo moribus Proclus fuit. Sed hæc quomodo et antea acta sint, et adhuc semper agantur, viros prudentes non fugit. De reductione divi Chrysostomi hactenus.

A viduæ, inquam, illius, propter quam sponsa Christi
 Ecclesia pastore tanto viduata fuerat. Et rursum
 post mortem quoque justo iudicio legitimam ille
 tulit sententiam, agrum viduæ auctoritate sua at-
 tribuens atque confirmans : Deo nimirum magnum
 illum glorificante, et iniquum exsilium ejus aperte
 deprædicante. Et quoad ejus fieri potuit, petram
 navis discidit, quod miraculum hodie quoque cer-
 nitur, et egregii illius viri ardorem eximium quovis
 præcone clarius attestatur. Hoc ubi factum est,
 serenitas rursum advenit, et naves aliæ aliunde
 collectæ, cum apparatu et comitatu maximo, car-
 minibusque debitis, virum sanctum prosequentes,
 in urbem imperantem deportarunt. Eumque pri-
 mum circa Amanantium magni Thomæ templum
 excepit : inde vero in sanctæ Pacis delubrum de-
 latus, postea porro imperiali curru tumulus ve-
 tustus, in sanctorum apostolorum fanum illatus est.
 Ibi imperator sacro loculo chlamyde tecto, et
 fronte atque oculis urnæ impositis, communem
 supplex precationem pro parentibus fecit. Dudum
 enim illi mortui fuerant, in pupillari ætate eum
 tenerum adhuc relinquentes. Seorsim vero pro ma-
 tre quoque precatus est, ut tumuli ejus motus
 atque strepitus consisteret. Triginta enim et quin-
 que annos jam is quatiabatur, quo tempore scilicet
 et ipsa Ecclesiam concutiebatur. Nec ille id non exo-
 ravit. Confestim namque urna ejus constitit. Atque
 ubi sacer Proclus virum sanctum in eundem secum
 thronum collocavit, plebs circumfusæ ore uno exclamavit :
 Recipe, inquit, thronum tuum, o Pater. Fertur ipse
 quoque tum, quæ dudum clausa fuerant, labris
 rursum apertis, ad populum dixisse, Pax vobis :
 539 sicuti id circumstantes homines, et Proclus
 patriarcha, se audivisse testati sunt. Porro sacris
 mysteriis peractis, ad reliquiarum ejus repositionem
 itum est. Et episcopium manibus magnus antistes
 ad basim sacræ et divinæ mensæ, veluti sacer et
 inviolabilis thesaurus, conditus est, episcopis epi-
 scopus, martyribus quamvis sine sanguine martyr,
 prophetis Christi et apostolis magna atque aurea
 Ecclesiæ Christi tuba, omnes omnium aures perso-
 nans, et pia dogmata et præcepta clare musicis
 piano modulis accinens. Factum id vicesimo
 septimo mensis Januarii die. Ingenti autem faci-
 nore isto, illi etiam qui propter ipsum secesserant,
 persuasi, Ecclesiæ omnes conjuncti atque
 uniti sunt. Admirari vero, Socrates ecclesiasticus
 inquit, mihi libet (ut Novatianus clam virum san-
 ctum, ut opinor, perstringens) quomodo invidia
 Origenem defunctum impetierit, Joanni autem
 pepercerit. Ille namque post ducentos fere annos,
 ab obitu suo, a Theophilo excommunicatus est :
 Joannes vero tricesimo quinto anno post mortem
 suam a Proclo in communionem est receptus.
 Sed hæc quomodo et antea acta sint, et adhuc

CAPUT LXIV.

Ut etiam sit relatus divinus Ignatius Roma Antiochiam.

Eisdem temporibus divinus quoque Ignatius Roma Constantinopolim delatus est. Cum namque ille, sicuti optaverat, in amphitheatro Romæ in ferarum alvis sepultus esset, quæcunque superfuere firmiora solidioraque ossa, condita ibi sunt. Theodosius autem Dei optimi maximi præstantissima suggestione, magnopere ingenti atque illustri cum honore ea ad gregem suum referre studuit. Quapropter reliquias eas inde receptas, cum magnifico apparatu post tempus longum Antiochiam reduxit, et in eo loco quod cæmeterium vocatur, veneratione magna reposuit, et delubrum ingens dæmonibus olim dicatum, quod ab incolis Τυχίων, 540 quasi Fortunæ templum dicas, vocabatur, in sacrosanctum sanum mutatum, divino martyri consecravit : in quo etiam reliquiarum locus repositus est, curru imperiali cum sacro apparatu et satellitio per urbem eam illatus, ubi quoque anno quolibet publice et magnifice festus dies est actus, Deo diligentium se memoriam sancte a funere etiam ipso glorificante, sicuti antea quoque in Babyla accidit. Deo namque invisus Julianus, propterea quod Daphneus Apollo oraculum ejus consulenti nihil respondisset (martyre quippe qui in propinquo loco conditus erat, divina potentia os illius obturante, sicuti id dæmon invitus confessus est) nova quadam translatione martyrem dishonestavit, ut commodius faciliusque dæmones res suas agerent, quemadmodum Juliano obscure polliciti fuerant. Sed id, sicuti videtur, providentiæ divinæ fuit, ut simul et martyrum potentia manifesta fieret, et sacræ eorum reliquiæ longe ab idolorum nidore abessent, et sacro loco repositæ, debito, pro eo atque convenit honorarentur delubro; sicuti et accidit. Templum enim ei ante urbem et magnitudine amplum, et forma pulchrum exstructum est, in quod etiam ejus urna illata est.

CAPUT XLV.

De sanctis septem pueris, qui Ephesi resurrectionis stabilierunt, ad fidem communis resurrectionis stabilierunt.

Sub idem tempus, disputatio ingens in urbe imperante de mortuorum resurrectione exstitit, et populo maxima incessit concertatio. Quidam enim, una cum Sadducæis, resurrectionem proæsus non esse opinati sunt: quidam autem ægre quidem, sed crediderunt tamen, defunctos excitatum iri, apertis et irrefragabilibus sacrarum Scripturarum testimoniis adducti, alio mentis et mutato corpore. Ut primum enim corpus illud, quod variis modis solutum abolitumque sit, resuscitetur, fieri non posse: sed præter id aliud, nulla præcedente materia, divina, quæ omnia perficit, voluntate denuo restitutum, una cum anima resurrecturum esse existimaverunt. Huic tantæ ætatis

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ΄.

Ὡς καὶ ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετεκομίσθη.

Ἐν δὲ τῷ τότε καὶ ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Κωνσταντινου ἀνεκομίζετο. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἐκείνω βούλησις ἦν, τάφω ταῖς τῶν θηρίων ἐχρήτο γαστράσιν, ἐν τῷ τῆς Ῥώμης ἀμφιθεάτρῳ, ὅσα δὴ στερότερα καὶ ἀδρότερα περιέλειπτο τῶν ὀστέων, ἐκεῖσε πη ἐκρύπτοντο. Θεοῦ τοῦ παναγάθου ἀρίσταις ὑποθήκαις Θεοδόσιος πολλὴν ποιεῖτο σπουδὴν εἰς τὴν Ἰδ' αὐν ἐπανάγειν ποιμνὴν μείζουσι καὶ περιφανέσι τιμαῖς. Καὶ δὴ ἐκεῖθεν ἀρῶμενος· σὺν λαμπρᾷ τῇ πομπῇ, ἐπὶ τὴν Ἀντιόχου ἀνήγαγε, χρόνου παραβρούεντος πολλοῦ· καὶ ἐν τῷ καλουμένῳ κοιμητηρίῳ σεμνῶς κατατίθειν ἱερῶν τε μέγα δαίμοσιν ἀνειμένον, ὃ τοῖς ἐπιχωρίοις Τυχάϊον ὠνόμαστο, τῷ θεοφόρῳ καὶ μάρτυρι ἐχαρίζετο, εἰς σηκὸν μεταβληθὲν εὐαγῆ. Ἐνθα δὴ καὶ ἡ τῶν λειψάνων ἐναπετέθη σορὸς, ὀχθήματι βασιλικῷ σὺν ἱερᾷ πομπῇ καὶ δορυφορίᾳ περιμενεχθεῖσα τῇ πόλει, ἕπου δὴ καὶ ἡ δι' ἔτους δημοτελής μεγαλοπρεπῶς ἐγένετο ἑορτὴ, τοῦ Θεοῦ πάντως τῆς τῶν ἡγαπηκώτων ἐκείνου μνήμας ὀσῶς δοξάζοντος, ὡσπερ δὴ καὶ Βαβύλα συνέβαινε πρότερον. Ἐπεὶ γὰρ ὁ θεοστυγῆς Ἰουλιανὸς, μὴ ὁ Δαφναῖος Ἀπόλλων χρησητηριαζομένῳ φωνῆν ἤρειε, ἅτε δὴ τοῦ μάρτυρος ἐκ γειτόνων ὄντος, καὶ θεῖς δυναστεία ἐπιστομιζόντος, ὡς ὁ δαίμων καὶ ἄνω ἀνωμολόγει, καινῇ τιμῇ μεταθήσειε ἐτίμα τὸν μάρτυρα, ὡς ἂν ἐν εὐθέτῳ εἴη τοῖς δαίμοσι τὰ οὐραῖα δρᾶν, ὡσπερ Ἰουλιανῷ σκιωδῶς ἐπηγγέλλοντα. Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα, ὡς σοικε, πρόνοια, ὁμοῦ μὲν, ἕνα καὶ τῶν μαρτύρων ἡ δύναμις ἐκδηλος κατασταθῆ, καὶ τὰ θεῖα ἐκείνων λείψανα πόρρω τῆς εἰδωλικῆς γένοιτο κλίσεως, χώρῳ τε θεῖῳ μεταταθῆ, καὶ ταμένους ἀξιώθειν προσήκοντος· ὡσπερ δὴ καὶ συνέβαινε. Νεῶς γὰρ αὐτῷ πρὸ τοῦ Ἰστοεὸς μέγας τε καὶ περιφανῆς εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἀνηγείρετο· ἔνθα δὴ μεταβρούηται συνέβαινε τὴν θύβην τοῦ μάρτυρος.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ΄.

Περὶ τῶν ἀγίων ἐπὶ καὶ τῶν ἐν Ἐφέσῳ ἀναστάντων εἰς πίστωσιν τῆς κοινῆς ἀναστάσεως.

D

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ κολλῆ τις ἀντιλογία ἀνὰ τὴν βασιλῖδα ἐκράτει τῶν πόλεων περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ μεγίστη ἀμφιβολία εἰσέβη· τῷ πλήθει, τῶν μὲν ἰσα τοῖς Σιδδουκαίοις δογματιζόντων, μηδ' ὅλων εἶναι ἀνάστασιν, τῶν δὲ μόλις μὲν, περὶ θομένων δ' ὁμοῦ τοὺς κοιμημένους ἐγείρεσθαι τῷ σαφῆ τε καὶ ἀναντιβρήτῳ τῆς τῶν κερῶν Γραφῶν μαρτυρίας, ἐν ἄλλῳ μέντοι καὶ ἡλιωμένῳ πάμπαν τῷ σώματι. Τὸ γὰρ πρῶτον ἐκεῖνο πολυτρόπως διαλυθὲν καὶ ἀφανισθὲν, μὴ εἶναι ἐγείρεσθαι, ἀλλ' ἕτερον παρὰ τοῦτο, ἐξ οὐδεμιᾶς προὑποκειμένης ὑλῆς τῷ παντουργῷ καὶ θεῷ θελήματι καινοουργούμενον, ταῖς ψυχαῖς συνανίστασθαι. Τὴν δὲ τοιαύτην τῶν τηλικαῦτα ἀνθρώπων ἄγνοιαν

καὶ ἀμφισβήτησιν τοῦ προκειμένου ὁ πρὶν γενέσθαι
 τὰ πάντα εἰδὼς Κύριος, οἷάπερ ἄριστος ἰατρός, τὰ
 πρόσφορα προητείμασε φάρμακα· ἴν' ἐν καιρῷ τῇ
 θεραπείᾳ χρησάμενος, τὴν τῶν ψυχῶν ἀρρώστιαν
 λάσσηται. Πρὸ δύο ἰουῶν καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τρια-
 κοσίων ἐνιαυτῶν πρᾶγμα ἐνήργει, οἷον εἶναι μὴδὲν
 ἄλλο· κρινεῖν παραμιλλώμενον τοῖς ἐκ παλαιῶν θαυμα-
 σίαις, καὶ ὑπὲρ φύσιν διαπεπραγμένοις οὐτῶ· ὁ
 δὲ ὅσα ὡς ἔσχε, τῇ συγγραφῇ παραδοῦναι πεπράστο-
 μαί. Ἐν Ἐφέτῳ τῆς Ἰωνίας ἐπὶ τὰ παῖδες ἦσαν,
 ἀδελφοὶ οὐχ ἦττον τὰ σώματα ἢ τὰς ψυχὰς, ἐκ
 πατέρων τὴν ἡμετέραν ἐπανηρημένοι θρησκείαν.
 Ἐπὶ τῶσόν δ' ἐκείνοις ὁ πρὸς Χριστὸν ἐνέστηκεν
 ἔρωσ, ὡς θεῖναι μὲν ἐν δευτέρῳ τὸν βαρύτερον
 διωγμὸν, ὃν Δέκιος ὁ τηνικαῦτα τὴν βασιλείον
 ἐξουσίαν ἡμφισμέμενος ἀπηνῶς ἔπραττε· παρῆρα δ'
 ὁμολογήσαντας, ἔπειτ' ἀναχωρῆσαι τῆς πόλεως
 οὐδὲ πᾶν πῶρῳ, καὶ τινι τῶν ἐκ γειτόνων σπηλαίῳ
 διὰ τὸν ἐπηρητημένον κίνδυνον σφᾶς αὐτοὺς κατακρύ-
 ψαι· ἐπελθόντας δὲ τοὺς διώκοντας, τὴν τοῦ σπη-
 λαίου θύραν ἐξωθεν ἀσφαλῶς καταφράσαι. Οἱ δ' ἀθη-
 μοσύντες, εἰς ὑπνον βαθὺν τινα τραπῆναι ἐδόκουν,
 καὶ γε οὕτως ἐπὶ τριακόσια καὶ ἑβδομήκοντα καὶ
 δύο διέμειναν ἔτη ὑπνοῦντες, οἷάπερ ἀγγελιοθεῖα
 προνοία καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ἐπισκιαζόμενοι. Ὅσπερ
 γὰρ ἀναισθητοῦντες, ἤδει καὶ μαλακῶ ὑπνῷ ἐπὶ
 τοῖς εἰρημένοις χρόνοις συνείχοντο, μήτε τῶν σω-
 μάτων, μήτε μὴν τῶν ἱματίων τοῦτοις διαβρύν-
 των. Χρόνῳ δὲ τῆς θύρας ἀναπραγείσης ἐπὶ τῆς
 παρούσης ἡγεμονίας, τοῦ ὑπνου ἀνέιντο. Ἐνα δὲ
 τοῦτων ἐπὶ τὴν πόλιν ἐπ' ἀγορᾷ τῶν ἐπιτηδείων
 ἔστειλλον. Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἐπ' αὐτῆς τὸ Δεκίου προ-
 βάλλετο νόμισμα, ἐκεῖνοι ὀησαυρῶ ἐντυχεῖν ἐκείνον
 νομισαντες, τῷ ξένῳ καὶ ἀγνοεῖ· τοῦ κόμματος παρὰ
 τὸν ἄρχοντα ἦγον τὴν νέον· καὶ πεῖραν οὐκ ἀγεννή
 προσήγον, ὡσθ' ὄνπερ εὖροι παραδεικνύειν χρυσόν.
 Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἱμαῖσι κατέτεινον ἱκανῶς, εἰς ἑαυτὸν
 μόλι· γενόμενος, ἀνεθόησε· Τίς δὲ ἄρα τῶν σκήπ-
 τρων ἡγεῖται ἀρτίως, διδάξατε. Τῶν δὲ ἡδύ τι καὶ
 μάλα ἀστείον διαχυθέντων, εἰ δὲ ἀγνοεῖς ὡς νῦν
 Θεοδόσιος τὸ βασιλεῖον εὐτυχῶς βιοικεῖ; Τὸν δὲ
 ὡσπερ ἐκπληγέντα, Εὐφήμει, φάναι. Οὐχὶ Δέκιος
 Ῥωμαίων, ἀλλὰ Θεοδόσιος ἄρχει· ὅς ἐμέ τε καὶ
 τοὺς σὺν ἐμοὶ εἴη, δεῖ κατασεῖσας πολλῶν, διὰ τοῦ
 ὑπάρχου τῆς πόλεως εἰς τόδε τὸ σπήλαιον κρυθῆναι
 παρεσκευάσατο; Ἐμὲ δὲ ἐκεῖνοι προήκοντο πείνη
 σχεθέεντες ὥστε ἄρτους ὠνήσασθαι. Ταῦτ' ἐκεῖνοι
 ἐνωτισάμενοι, ἀτάπεπλεγμένοι, δρόμῳ πολλῶν παν-
 δρμει ἐπὶ τὸ σπήλαιον ἔθεον, καὶ τὴν εἰσοδὸν ἐπι-
 μάλλον ἀναστομώσαντες, καὶ τοὺς λίθους ἔνθεν
 κάκειθεν διαβρίπτοντες, πλακὶ ἐντυγχάνουσιν, ἐν
 ἥπερ τὸ πρὸς Δεκίου ὄνομα, καὶ ἡ αὐτῶν παρβύσις,
 καὶ ἡ φυγὴ τε ὁμοῦ καὶ κρυθῆ, καὶ ὁ τῆς ταφῆς
 προσφόρος ἐδηλοῦτο καιρός. Καὶ ὅσα τιμῇ τῇ
 προσηκούσῃ ἐκεῖθεν ἀράμενοι, ὅπλα διὰ τάχους
 τὰ περὶ τούτων ἐποιοῦν τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ πιστότα-
 τος βασιλεὺς τὰ περὶ αὐτῶν ἐγνωκῶς, ἀεὶ τὰ θεο-
 φιλῆ πράττων, ἀνάξιον τῆς ἐκείνου εὐσεβείας ἐνό-
 μεζεν ἢ πρὸς ἑαυτὸν αὐτοὺς μεταστῆλασθαι, ἢ ἄλ-

A ejus hominum ignorantia, et de proposita qua-
 estione ambiguitati, qui priusquam existant, omnia
 novit Deus, perinde atque medicus optimus, idonea
 praepravit remedia, 541 ut tempore suo curam
 adhibens, animarum sanaret imbecillitatem. Itaque
 ante annos trecentos septuaginta duos rem fecit,
 quae nulla ex parte miraculis antiquitus ab eo
 supra naturae captum editis cedat. quam hoc loco
 commemorare aggrediar. Ephesi in Ionia septem
 pueri, corporibus juxta et animis fratres fuere, a
 parentibus per manus eis traditae religionis nostrae
 cultores. Tanto vero illi erga Christum flagrant
 amore, ut persecutionem eam quam Decius Ro-
 manus eo tempore imperator gravissimam per-
 quam crudeliter exercuit, parvifacerent. Et cum
 propterea Christum confessi essent, postea non
 longe ab urbe ea secesserunt, et in vicino quo-
 dam antro propter imminens periculum seipsos
 occultarunt. Ejus antri aditum et fores persecu-
 tores a parte exteriori probe circumvallatas mu-
 niverunt. Illi porro praeanxio animi moerore in som-
 num sibi profundum delabi visi sunt, atque ita
 ad annos trecentos septuaginta duos dormierunt.
 Perinde enim atque angeli providentia divina et
 Spiritu sancto obumbrati, et veluti sensu orbiati,
 suavi et molli somno, eo quo diximus tempore, ita
 sunt detenti, ut neque corpora neque vestimenta
 eorum dimiserunt. Ubi autem tempore suo sub
 praesenti, de quo nunc agimus, Theodosii imperio
 speluncae fores reclusae sunt, e somno illo evigila-
 runt, unamque ex eis in urbem rerum necessa-
 riarum comparandarum gratia miserunt. Cum
 autem is civibus Decii numisma proferret, nova
 atque insolita monetae forma adducti, in thesaurum
 eum illi incidisse opinati sunt, juvenemque ad
 urbis rectorem duxerunt, neque levia ei, ut aurum
 inventum indicaret, adhibuerunt tormenta. Et
 postquam flagris abunde concisus, vix apud se-
 ipsum esset, exclamans: Quis tandem, inquit,
 imperium nunc obtinet? mihi dicite. Atque illi
 suaviter et facete subridentes, Num tu, responde-
 runt, Theodosium nunc feliciter imperium admi-
 nistrare ignoras? Tum juvenis, Bona verba quaeso,
 ait: an non Decius, sed Theodosius Romanum
 obtinet imperium, qui me et sex alios mecum
 multo timore territos per praefectum urbi spe-
 luncam hanc ubi occultaremur, subire coegit,
 unde me illi fame percitum ad panes emendos pra-
 emisere? 542 His illi verbis auditis consternati,
 celeriter omnes ad antrum illud accurrerunt,
 adituque magis dilato, lapidibusque hinc et inde
 disjectis, in tabulam inciderunt, in qua Decii
 nomen, ipsorum in Christi religione profutenda
 libertas, fuga simul et occultatio, nec non sepul-
 turae tempus percommode expressum erat. Proinde
 cum reverentia debita eos inde duxerunt, et de
 re omni celeriter imperatorem certiore fecerunt.
 Caeterum imperator fidelissimus, ubi eam rem
 cognovit, quod semper quae grata Deo et accepta

essent faceret, pietate sua indignum duxit, vel illos ad se transferri curare, vel alios ad eos videndos mittere, ipsum autem domi manere : alterum enim arrogantiae, alterum autem socordiae omnino esse iudicavit. Et rebus omnibus, praeter eo ut ad illos veniret, contemptis, quam potuit celerrime Ephesum contendit, atque ibi illorum conspectu se oblectavit, et cum eis collocutus, et ad satietatem consuetudine eorum usus est : tum autem in communi etiam mensa cum eis, ita ut par erat, cibum cepit, septemque totos dies cum eis fuit, omne eis curae et officii genus praestans. Ubi vero etiam longiore rursus somno et obitu sancto in Christo obdormierant, debito eos prosecutus est honore : et praeclearo ea de causa triumpho acto, magnificeque rursus eis in antro repositis, Constantinopolim est reversus. Ea re quaestio de dogmate sospita est. Satis enim constabat, qui ut pueri illi tot anpos, veluti noctem unam nullo corporum detrimento quiescentes superessent, effecerit, eosque una cum animabus excitarit, eum quoque potestatis suae abundantia, omnes homines cum suis, non alienis corporibus, in momento uno, veluti ex somno, tempore suo excitaturum esse (1). Haec hactenus.

543 CAPUT XLVI.

De maximis terrae motibus : et ut propterea in campo supplicationes factae : quibus cum imperator et Proclus adesset, subito puer in aerem surreptus, ter sanctum hymnum audiverit : id quod ita rursus demissus populo retulit, et statim concidens exspiravit. Et ut Theodosius urbem renovavit, pluraque aedificia Antiochiae construxerit.

Adhuc Theodosius imperabat, et terrae motus (1) magnus et admirandus exstitit, qui priores omnes magnitudine, celeritate et temporis diuturnitate facile superavit. Nam ad menses sex maxime duravit, et non ex intervallo, sed motu continuo omnia concussit, idque per orbem fere universum : adeo ut non solum in urbe imperante turres in praecipua ierint, et murus variis in locis ruptus sit, verum etiam circa Chersonesum aedificium, id quod μακρὸν τεῖχος, hoc est longum murum, vocant, simul omne conciderit : et innumerabilia D ubique locorum, magnorum operum templorumque aedificia pessum ierint. Terrae motus iste Alexandriam quoque attingit. Antiochiae autem impetu vehementiore imminens, praecipua quoque spectacula maxime comminuit. Et innumerabiles accidere casus, non terra tantum, verum etiam mari. Alicubi enim terra dehiscens vicos frequentes absorbit : alicubi fontes non exigui subito exaruerunt ; quibusdam in locis ubertim aqua profluxit, quae ibi antea esse solita non fuerat. Arbores multae una cum truncis suis radicitus evulsae. Aggeres plurimi derepente existentes,

(1) Simile quiddam Paulus Diaconus de septem quoque dormientibus in Germania refert, *De gestis*

λοῖς τὴν περὶ αὐτῶν ἐπιτρέπειν θεῶν, αὐτὸν δ' ἐπ' οἴκου μένειν· τὸ μὲν γὰρ ὑπεροφίας, θάτερον δὲ βραθυμίας ἀντικρὺς εἶναι ἔκρινε. Πάντα δὲ δεύτερα τῆς πρὸς ἐκείνους ἀφίξεως λογιζόμενος, ὡς εἶχε τάχους, τῆς πρὸς τὴν Ἐφεσον ἤπειτο. Καὶ τοῖσιν τῆς ἐκείνων ἐμφορηθεὶς ὕψεως, λόγων τε κοινωνήσας, καὶ τῆς ἡδίστης ὀμιλίας ἐκείνων εἰς κόρον μεταλαβὼν, κοινῆς τε τραπέζης προσηκόντως ἐκείνοις συμμετασχῶν, ἐβδόμην ἡμέραν αὐτοῖς συνδιήγαγε, θεραπείας πάσης καταξιών. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν μακρὸν ὕπνον αὐθις δόσιψ τέλει ἐν Κυρίῳ κεκοιμηγῆται, τιμῇ τῇ προσηκούσῃ ἐτίμα, περιφανῆ κατὰ τὸν ἐκείνους τὸν θριαμβόν· μεγαλοπρεπῶς τε αὐθις τῷ σπηλαίῳ κηδεύσας, ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πάλιν ὑπέστρεψε. Κάντεῦθεν ἡ περὶ τοῦ δόγματος ἀμφισβήτησις ἔληγε· δῆλον γὰρ ἦν· ὁ γὰρ τσαῦτα ἔτη ὡς μίαν νύκτα παρασκευασάς τοὺς παῖδας διαθιθεῖσαι, μὴ τι λύμης μετεσχηκίας τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ σύναμα ταῖς ψυχαῖς τοῦτους ἐξαναστήσας, δῆλος ἂν εἴη, ὡς καὶ πάντας ἀνθρώπους περιουσίᾳ ἐνδύμεως μετὰ τῶν οἰκείων καὶ οὐκ ἀλλοτρίων σωμάτων πάντως ἐξίναστήσει ἀναρριαιῶς, ὡσπερ ἐξ ὕπνου, καιρῷ τῷ προσήκοντι. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Περὶ τῶν γεγονότων ἐξαισίων σεισμῶν· καὶ ὡς λιτῆς ἐν τῷ κάμπῳ γινομένης διὰ τούτους, τοῦ τε βασιλέως καὶ Πρόκλου πυρόντος, ἐξαίφην παιδίον εἰς ἀέρα ἤρπαγῆ· καὶ ἀκούσαν τὸν τρισάριον ὕμνον, κατελλθόν, τῷ λαῷ ἔφη· καὶ παραντίκα πσοὶν ἐτελεύτα. Καὶ περὶ τῆς πόλεως ὡς ἀνεγέσως ταύτην, καὶ πολλὰς οἰκοδομίας ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου ἀνήγειρε Θεοδοσίος.

Ἐτι δὲ Θεοδοσίου κρατοῦντος, σεισμὸν ἐπισυνέβη γενέσθαι μέγαν τε καὶ ἐξαισιόν· οἶον εἶναι καὶ τοὺς πρόλαβόντας ἅπαντας ἀποκρύπτειν τῷ μεγέθει καὶ τάξει, καὶ τῇ τοῦ χρόνου παραδρομῇ. Εἰς γὰρ μῆνας μάλιστα δέξ διατέγονεν ὁ σεισμὸς, οὐκ ἐκ διαλείμματος, ἀλλὰ συνεχῶς τὰ πάντα κυκλῶν, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σχεδόν· ὡς μὴ μόνον τοὺς ἀνὰ τὴν βασιλίδα πύργους ἐνεχθῆναι πρηνεῖς, καὶ τὸ ἄλλο ταύτης τεῖχος κατὰ διαφόρους τόπους διαβραγῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ Χερβρόνησον οἰκοδόμημα, ὃ μακρὸν καλοῦσι τεῖχος, συμπεσεῖν ἀθρόον, καὶ μυρία δὲ ἀπανταχοῦ γενέσθαι συμπτώματα, μεγάλων ἔργων, νεῶν τε καὶ οἰκοδομιῶν. Ἦψατο δὲ ὁ σεισμὸς καὶ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ βραδαιότερον ἐπιθέμενος, τὰ ἐν αὐτῇ τῶν θεαμάτων ἐξαισία κατέβραζε μάλιστα. Πολλὰ τε καὶ ἀναρίθμητα συνέβη πάθῃ γενέσθαι, οὐ κατὰ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν· καὶ πῆ μὲν διαγυθῆναι τὴν γῆν, καὶ κώμας συχνὰς ἐν αὐτῇ καταδύναι, καὶ τῶν πηγῶν δὲ οὐκ ὀλίγας ἐξίπινα φανῆναι ξηράς· ὄλλαχού δὲ ἀφθονον ἀναβρῆναι τὸ ὕδωρ, μὴ πρότερον εἰωθὸς ἔν. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν δυνδρῶν ἐκ τῶν βάρων σὺν τοῖς πρέμνοις ἀναδρα-

Longobar. lib. 1, c. 13.

(*) Evagr. lib. 1, cap. 17.

σθῆναι· καὶ χύματα πλείστα αἰφνῆ· ἀνοδοθῆναι, A
 εἰς ὄρη τε μεγάλη σχεδιασθῆναι· ὑπερδῆναι δὲ καὶ
 τὴν θάλασσαν τοῦς οἰκίους ὄρους· καὶ νεκροῦς
 ἰχθύας καὶ τῶν μάλα μεγέθει ἐπιστήμων ὡς ἀπὸ
 σφενδόνης ἐκπέμπειν· πολλάς τε νῆσους τῶν ἐν αὐ-
 τῇ καταδύναι, ἐς δεῦρο ἀφανεῖς γενομένας· καὶ
 πλοῖα τῶν ὑδάτων ἀήρουν ὑπονοσησάντων ἐπὶ ξηρᾶς
 ὄφθῆναι, μέσῳ τῷ πελάγει ἐπ' ἀκινήτοις ἐστῶτα.
 Μίστεσε δὲ τῶν ἐκ σεισμοῦ δεινῶν τὰ πολλὰ Βιθυ-
 νία τε καὶ Ἑλλάσποντος, ἑκατέρω τε Φρυγία, καὶ
 τῆς ἐν τὰ πλείστα, ὡς εἴρηται. Καὶ τὸ πλεόν δὲ τῆς
 ἐσπέρας ἐπέδραμε. Πολλῶν δὲ χρόνῳ τὸ πάθος ἐπι-
 κρατήσαν, οὐχ ὥσπερ τὸ καταρχὰς ἐπέβαλεν, οὕτω
 καὶ διέμεινε σφοδρότερον ἐπιόν· ἀλλ' ἔληγε κά-
 καινο ἡρέμα τῷ χρόνῳ, ἕως οὗ παντάπαν ἀπέ-
 λιπε. Τὸ μὲν οὖν πάθος τοιοῦτον· οἱ δὲ τὴν Βύ-
 ζαντος οἰκοῦντες, εἰς δέος μέγιστον καταστάντες, B
 καὶ τὰ συμπτώματα δεδοικότες, τὰ τεῖχη λιπόν-
 τες, ἀκτὸς τῆς πόλεως ἦσαν, ἐν τῷ λεγομένῳ
 Κίμπῳ ποιούμενοι τὰς διατριβὰς, συνεχεῖς δεήσεις
 σύναμα βασιλεῖ Θεοδοσίῳ καὶ Πρόκλῳ τῷ πατριάρ-
 χῳ ποιούμενοι, ἐκδυσωπώντας ἰσχυρὰ γενέσθαι Θεόν,
 καὶ τῶν ἐπικειμένων ἀπαλλάττειν δεινῶν. Καί
 ποτε βαγδαιότερον τοῦ σεισμοῦ ἐπιβρίσαντος, σφό-
 δρα τε παλλομένης καὶ ὥσπερ κωματιζομένης τῆς
 γῆς, καὶ ἐκ βάθρων ἀνασπασθῆναι προσδοκωμένης,
 λιτῆς ἀγομένης, πάντες σύνδακρυς ἦσαν, ἐκ βάθους
 τὸν ἄνωθεν ἔλεον ἐκκαλούμενοι. Τηνικαῦτα δὲ θαῦμα
 παράδοξον ἠκολούθει, πάντα νοῦν ἐκβαίνον ὥσπερ
 καὶ διάνοιαν. Αἴφνης γὰρ ἐκ μέσου πάντων ὁρῶν-
 τω, θεῖα τινὶ δυνάμει, παίδιον εἰς ἀέρα μετέωρον
 ἦρτο· καὶ τῷ οὐρανίῳ κύματι προσπελάσας ὡς
 ἀφηνᾶς τοῦ λοποῦ εἶναι, θείας ἐν μεθέξει φωνῆς
 γίνεται, ὅπως ἀγγέλοις ἔθος Θεοῦ ἀνυμνεῖν. Ὡς δὲ
 ταῦτ' ἤκουσεν, ἔπισω πάλιν ἐπιτραπῆναι τὴν αὐ-
 τὴν ἀερίαν ὑδὸν κατελθεῖν· ἀναγγεῖλαι τε καὶ τῷ
 ἐπισκόπῳ Πρόκλῳ, βασιλεῖ τε αὐτῷ, καὶ τῷ πλήθει
 παντὶ, λιτανεύοντάς τε καὶ ἄλλως ἀνυμνεῖν ἡρημέ-
 νους Θεόν, καὶ ταυτὶ κατὰ λέξιν λέγειν τὰ ῥήματα,
 ἅπερ ἀκούσεις καὶ φθόντων ἀγγέλων· Ἄγιος ὁ
 Θεός, ἄγιος ἰσχυρός, ἄγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.
 Ἄ ὄητα Πρόκλος ἀκούσας, αὐτίκα οὕτω ψάλλειν τῷ
 πλήθει ἐκέλευεν. Ὁ δὲ σεισμός εὐθὺς ἔστη, λήξας
 παντάπασιν. Βασιλεὺς δὲ Θεοδόσιος καὶ ἡ θαυμαστὴ
 γυναικῶν Πουλχερία, τῷ παραδόξῳ ἀγαθέντας τοῦ
 θαύματος, βασιλικῷ θεσπίσματι εὐθὺς ἐπεκύρουν
 κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν θεῖον τουτοῖν ἕμνον
 ἐξῆδεσθαι. Ἐξ ἐκείνου τε ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία
 τοῦτον παραλαβοῦσα, οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, κατὰ πᾶσαν ἐναρξὴν ἕμνου
 Θεοῦ τοῦτον πρὸ πάντων πλατεῖ τῷ στόματι καθη-
 γείται. Τὸ μέντοι παιδίον μετὰ τὴν τῶν λόγων δια-
 κονίαν εὐθὺς ἐτελεύτα τὸν βίον· καὶ κατὰ τὴν Με-
 γάλῃν ἐκκλησίαν, ἣ τῆς Εἰρήνης ἐστὶν ἐπάνωμος,
 κατετέθη. Ὁ δὲ τόπος ᾧ διαέριον ἦρθη, Ὑψωμα
 θεῖον τοῦ λοιποῦ ἐπεκλήθη, πρὸς νότον ἄνεμον τῆς
 Κωνσταντίνου ὁρῶν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ τῶν σεισμῶν δέους
 ἀπ᾽ ἄλλο βασιλεὺς, αὐτίκα τὰ τῆς Κωνσταντίνου
 τεῖχη ἐπέβαλλεν ἀνίστασθαι. Καὶ τὰ μὲν τῆς ξηρᾶς

in montes ingentes conformati. Mare, terminos suos
 transgressum, pisces ingentis magnitudinis mor-
 tuos veluti funda eiecit. Insule plures, una cum
 incolis suis submersæ, hodie quoque non appa-
 rent. Naves undis confertim decedentibus in arida
 medio mari immobiles consistere visæ. Cladem
 ex eo terræmotu plurimum sensere Bithynia, Hel-
 lespontus, utraque Phrygia, et Orientis pars maxi-
 ma: sicuti dictum est. Invasit quoque Occidentis
 regiones plures. Et cum longo duraret tempore,
 non ea qua cœperat vehementia grassari perse-
 veravit, verum sensim de impetu aliquid remisit,
 donec prorsus conquievit. Clades ea talis fuit.
 Byzantii autem in maximum conjecti metum, a
 ruinis ædificiorum sibi timentes, muros relique-
 runt, et extra urbem in Campo, qui dicitur, mo-
 ratii sunt, una cum imperatore Theodosio, 544
 et patriarcha Proclo continuis precibus incum-
 bentes, Deumque ut propitius eis esset et ab im-
 minenti calamitate orbem liberaret, obtestantes.
 Et cum aliquando, motu eo grassante, terra veluti
 fluctuans concuteretur, et homines per metum
 eam ex fundamentis ipsis exstirpatum iri vereren-
 tur, et omnes litanis et supplicationibus dedit
 collacrymarent, et ex profundo intimoque animo
 misericordiam divinam implorarent: tum mira-
 culum præter opinionem omnium, quod sensum
 et mentem omnem excedat, subsecutum est. Subito
 namque e medio inspectantibus omnibus, divina qua-
 dam vi puer in aerem sublimis ad cœlestem usque
 tractum, ita ut jam non appareret, sublatus, divi-
 nam vocem qua angelis Deum laudibus ferre mos
 est, audivit: eaque voce percepta, rursum priore
 per aerem via reversus descendit; et episcopo
 Proclo, ipsique imperatori et multitudini omni
 supplicationibus operanti, Deumque hymnis cele-
 branti, ab angelis canentibus se verba hæc audisse
 renuntiavit: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus
 immortalis, miserere nostri. Quæ ubi Proclus in-
 tellexit, statim ad eum modum populum psallere
 jussit: et terræmotus statim etiam constitit, om-
 ninoque conquievit. Imperator porro Theodosius,
 et inter feminas admiratione omnium digna Pul-
 cheria, tanto miraculo perculti, constitutione im-
 periali confestim, ut per orbem omnem divinum
 hymnus iste concineretur, decreverunt. Et ex eo
 tempore Ecclesia Christi eum acceptum non quo-
 libet tantum die usurpat, sed etiam (ut simpliciter
 dicam) cujuslibet carminis et laudis Dei initio
 ante omnia pleno ore præmittit. Puer verborum
 eorum ministerium exsecutus, statim vita defun-
 ctus est, et in Magna ecclesia quæ Pacis nomen
 obtinet, conditus. Locus autem in quo ille in sub-
 lime actus est, postea Divina Exaltatio vocatus
 est, notum ventum pro urbe Constantinopolitana
 spectans. Imperator ubi terræmotus timore libera-
 tus est, illico Constantinopolitanæ urbis muros
 reficere aggressus est: et majorum mœnium par-
 tem, quæ in sicco loco sunt, per dies sexaginta,

in eam quæ nunc cernitur formam Anthemius A restauravit, ingenti urbi amplitudine pomeriis prolatis adjecta. Cyrus autem præfectus urbi 545 reliquum qui conciderat, et vi temporis labefactatus fuerat, murum renovavit, atque in sublimem altitudinem, urbe veluti in novam redacta formam, construxit. Et cum aliquando imperator in Hippodromo equestre exhibens certamen staret, Byzantii structura Cyri delectati magnificam illam emisere vocem: Constantinus condidit, Cyrus restauravit. Quæ ex causa ira percitus princeps, præfecti dignitatem, illo sub prætextu quod gentilis superstitionis cultor esset, homini ademittit, et substantiam ejus omnem publicavit. Ille animum despondens, ad Ecclesiam confugit, et in sacrum sacerdotum ordinem allectus, Smyræorum præfuit urbi. Smyræi ubi illum audire gentilium sacra coluisse, communionem ejus sunt aversati. Cyrus (1) autem ad eos in ecclesia talia verba fecit: « Viri amici, nativitatem Dei et Servatoris nostri Jesu Christi silentio colamus, quoniam auditum etiam solo in virgine sancta conceptum est Dei Verbum. Ei gloria sit in sacula. Amen. » Ac deinde gratius civibus fuit, et Ecclesiam pie gubernavit. Hujus quoque opus est templum Dei Genitrici dicatum, quod Cyri dicitur: in quo fama est et Romanum illum cantorem eximium, propter carmina decantata, honorem et præmium virtutis a Dei Genitrice recepisse. Templum autem id hujusmodi occasione isthic est erectum. Cupressus in eo loco ingens et procera fuit, in qua superioribus temporibus nescio quomodo imaginem Dei Genitricis quidam occultavit. Cum autem multum præterisset temporis, et imago lateret, ipsa scipsam indicavit. Cupressus enim immenso coruscans lumine, perinde atque fax una ardere visa est, et ingens etiam miraculorum vis ab obscura et latenti efficacia manavit. Ubi autem quidam curiositate laudata arborem conscendit, imago ea, unde miraculorum vis profluxit, apparuit. Quapropter Cyrus loco ei honorem habens, pulcherrimum et maximum Dei Genitrici construxit delubrum. De his hæctenus. Verum enim vero imperator magnam exhibens liberalitatem, non imperantem tantum, sed et alias restauravit urbes, quæ valde dirutæ fuerant. Et alias quidem aliter restituit: Antiochiam vero Memnonium et Zoitum et Callistum, religione nostra admodum præstantes viros, rectores misit. 546 Ibi Memnonius perquam decenter et magnifice, quod Pæphium dictum est, ab ipsis fundamentis restituit: in cujus loco medio hypæthram et subdialem aulam reliquit. Zoilus autem imperialem erexit porticum, ad austrum

(1) De Cyro isto hæc apud Suid. reperiuntur: *Cyrus Panopolites poeta sub Theodosio juniore vixit. Apud quem præfectus prætorio et præfectus urbi, consul et patricius fuit, in admiratione ab Eudocia Augusta, quæ poematum studiosa erat, habitus. Eudocia autem, cum aula relicta, in Oriente Hierosolymis esset, Cy-*

μεγάλα τεύχη Ἀνθέμιος δὲ ἐξήκοντα ἡμερῶν ἐπὶ τὸ νῦν ὄρωμενον διεσκευάζε, περιβάλλον καὶ πολὺ τι μεγέθους τῇ πόλει· ὁ δ' ἐπαρχὸς Κύρος τὸ συμπεικωκὸς τοῦ λοιποῦ τεύχους, καὶ τῷ χρόνῳ γεγενηκὸς ἀνεύωσεν, καὶ εἰς ὕψος ἐπέδωκε, καὶ νῆν τινα ὡσπερ καταστήσας αὐτὴν. Καὶ ποτε τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Ἰππικῷ καθεστῶτος, οἱ Βυζάντιοι τῇ ἐργασίᾳ Κύρου ἠδόμενοι, φωνὴν ἀφῆκον λαμπράν· Κωνσταντίνος ἔκτισε, Κύρος ἀνεύωσεν. Ἐφ' ᾧ περιστορῆς γενόμενος ὁ κρατῶν, τὴν μὲν ὑπερῶν ἐκέλευε ἀφέλαι τιμὴν, πρόσφασιν εἰληφώς, ὡς εἶη τὰ Ἑλλήνων φρονῶν· δημεύει δὲ καὶ τὴν εὐσίαν εὐθύς. Ὁ δὲ ἀμχανήσας, τῇ Ἐκκλησίᾳ προστρέχει· καὶ ἱερωσύνης μεταλαβὼν, τῆς τῶν Σμυρναίων καθηγῆσατο πόλεως. Σμυρναῖοι δὲ καθ' Ἑλλήνας τοῦτον ἠνωτισμένοι φρονεῖν κοινωσέν ἐξετέροντο. Ὁ δ' ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν οὐτιῶς πᾶσι ἐφη· « Ἄνδρες φίλοι, ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῆ καὶ μόνῃ συνελήφθη ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Αὐτῆς ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην. » Καὶ τοῦ λοιποῦ καχαρισμένους αὐτοῖς ἦν, καὶ εὐσεβῶς τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν διώκησε. Τοῦτου δὲ ἔργον καὶ ὁ ἐν τοῖς Κύρου λεγομένοις ἀνειμένος τῇ Θεοτόκῳ νεώ· ἐν ᾧ λόγος καὶ Ῥωμαῶν ἐκείνων τὸν θαυμάσιον μελωδῶν, γέρας εἰληφέναι τῆς ἀρετῆς πρὸς τῆς Θεομήτορος τῆς μελωδίας τὴν χάριν· κατὰ πρόσφασιν δὲ τοιαύτην καὶ τὸν νεῶν ἐκέλευε γενέσθαι. Ἀμφιλαφῆς κυπάρισσος περὶ τὸν χώρον ἦν, ἐν ᾗ τοῖς ἄνω χρόνοις οὐκ οἶδ' ὅπως· εἰκόνα τις τῆς Θεομήτορος ἐκρυπτεν. Ὡς δὲ πολὺς ἔρρει χρόνος, καὶ ἀφανῆς ἦν ἡ εἰκόνα, αὐτὴ ἑαυτὴν κατεμήνησε· λαμπρά· γὰρ μία ἡ κυπάρισσος διεφαίνετο, ἀπέριφ καταλαμπομένη φωτὶ. Πολλὴ δὲ καὶ θαυμάτων χύσις ἐπέρρει ἐξ ἀφανῶν ἐνεργείας. Ἀγαθὴ δὲ περιεργία τινὸς ἀνιδόντος τὸ δένδρον, ἡ εἰκὼν διεφαίνετο· ἐξ ἧς καὶ ὁ τῶν θαυμάτων ἔρρει κρουός. Τῶν δὲ Κύρος τὸν χώρον, περικαλλῆ τε καὶ μέγιστον τῇ Θεοτόκῳ ἰδρύετο τέμενος. Τσαυτὰ καὶ περὶ τούτων. Βασιλεὺς δὲ πολὺ τὸ φιλότιμον ἐνδεικνύμενος, οὐ τὴν βασιλίδεα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἐπηνώρθου πόλεις σφόδρα διαβραβεύσας. Καὶ ἄλλας μὲν ἄλλω ἠνώρθου. Μεμνόνιον δὲ καὶ Ζοῖλον καὶ Κάλλιστον ἐπὶ τῇ καθ' ἡμᾶς θρησκείᾳ μάλα διαπρεπεῖς ἄρξοντες τὴν Ἀντιόχου ἀνέπεμπεν. Ὁ μὲν οὖν Μεμνόνιος εὐπρεπῶς μάλα καὶ περιέργως τὸ παρ' ἐκείνη Ψηφίον ὀνομαζόμενον ἐξ αὐτῶν ἀνίστα κρηπίδων· ᾧ καὶ ὑπαιθρον αὐτὴν κατὰ μέσον εἰσαε· Ζοῖλος δὲ τὴν βασιλείον ἐγείρει στοᾶν πρὸς τὸ νότιον ἀκονεύουσαν κατὰ τὴν Ῥουφίνου πλευράν, τὴν ἐκείνου προσηγορίαν καταλείψας τῷ χώρῳ. Οὐ σμικρὰν δὲ καὶ ὁ ἐμοὶ συνώνυμος Κάλλιστος καταλέλοιπε τὴν οἰκοδομίαν τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ λίαν περιφανῆ τε

rus ab adversariis insidiis circumventus, in Phrygia Cotyæi episcopus factus est, et usque ad Leonis imp. tempora duravit. Mentio ejus sit l. Si quis C. ut nem. ad suum patroc. lib. 11. Et ad hunc scripta est L. Qui sub prætextu. C. de sacros. Eccles.

ἄμα καὶ μεγαλοπρεπῆ, ἡ Καλλίστου στοὰ ὠνομά- A
 ζετο, πρὸ τῶν ἐδῶν ἂ ταῖς δίκαις ἰδρῦετο, κατ' εὐθὺ
 τοῦ φόρου· οὐ ἡ περικαλλῆς οἰκία ἐγήγερτο, εἰς
 καταγῶγια κεκληρωμένη τοῖς στρατηγῶσι. Ἐπὶ δὲ
 τούτοις ὁ στρατηγὸς Ἀνατόλιος, τῶν ἐψῶν ταγμα-
 τῶν ἡγούμενος, ἐκεῖσε πεμφθεὶς, καὶ οὗτος τὴν
 ἐκείνου ἐπώνυμον στοὰν περιφανῶς ἀνεγείρει, ὑλαί-
 παντοίαις καὶ φιλοτίμῳ ταύτην κατακαλλύνας χειρὶ.
 Ταῦτα μὲν εἰ καὶ πάρεργα τῆ ἱστορίᾳ εἶναι δοκεῖ,
 ἄλλὰ τοῖς γε φιλομαθέσιν οὐκ ἄκομψα, παλὺ δὲ καὶ
 μάλιστα περισπούδαστα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὡς μετὰ Πρόκλον Φλαβιανός, μετὰ δὲ Κύριλλον
 Διόσκορος τὴν Ἐκκλησίαν ἐλάμβανε. Καὶ
 περὶ τῆς διαφορᾶς Πουλχερίας καὶ Εὐδοκίας
 διὰ Χρυσάφιου· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ τοῦ
 δευτέρου Ἀρηστρικῆς συνόδου.

Μετὰ δὲ τοῦτο Πρόκλος μὲν ὁ θεοτάτος δέκα πρὸς
 τῷ ἐνὶ διαπρέφας ἔτη τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 θρόνῳ, καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας θεσπίσιος Κύριλλος
 δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα, κατὰ ταυτὸν καὶ ἄμφω
 πρὸς τὴν ἀγήρω μετέβαινον βιοτήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς
 Ἀντιόχου Ἰωάννης, Ἀδμόνῳ τὸν θρόνον λιπῶν, ἀπὴλ-
 λακτο τῆς ζωῆς. Καὶ μὴν καὶ Λέων ὁ μέγας, Κελε-
 στίμου τοῦ θεοῦ μετῆλαχότος τὸν βίον, ἐπὶ τὸν τῆς
 πρεσβυτέρως Ῥώμης θρόνον ἀνήγατο. Ἰουβενάτιος
 δ' ἔτι περιῶν, τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἡγεῖτο ἐκκλη- C
 σιῶν. Τὸν μὲν οὖν Πρόκλον ὁ τῶν ἱερῶν φύλαξ τῆς
 Μεγάλης διεδέχετο ἐκκλησίας Φλαβιανός, πρεσβυ-
 τέρου μὲν ἀξίαν ἡμφετισμένως, οὐρανόθεν δὲ κεχη-
 μένος· τῆ βιοτῇ. Μετὰ δὲ Κύριλλον τῷ τῆς Ἀλεξάν-
 δρου θρόνῳ Διόσκορος τὸ τῆς ἀσεθείας καθιδρύεται
 ἐργαστήριον· ὃς καὶ τέλλα μὲν χειριστός ὢν, μά-
 λιστα Κυρίλλῳ τῷ θεῷ καὶ Φλαβιανῷ δι' ἔχθρας
 ἰῶν, τὴν τρίτην οὐ προσέτετο σύνοδον. Τῷ δὲ τῆς
 Κωνσταντινου ἀρχιμανδρίτῃ τῷ δυστυχῶσι Εὐτυχῆ
 φίλῳ ἔς τὰ μάλιστα χρώμενος, ἔτι δὲ καὶ Χρυσά-
 φιῷ τῷ πρώτῳ τῶν ἐν βασιλείῳ θαλαμηπόλων, τὴν
 ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν συγκροτηθῆναι σύνοδον παρ-
 εσκευάσεν, ἡ καὶ ληστρικῆ ἐπεκλήθη, ἐντεῦθεν τὴν
 ἀρχὴν εἰληφῆσα. Ὁ Χρυσάφιος οὗτος τὰ μέγιστα
 δυνάμενος παρὰ βασιλεῖ, τῆ Φλαβιανοῦ χειροτονίᾳ
 ἐκ τινος προλήψεως ἀπαρεσκήμενος, ὑπετίθει τῷ
 βασιλεῖ, σημαίνειν τῷ πατριάρχῃ τὰς ὑπὲρ τῆς χει-
 ροτονίας διαπέμπεσθαι εὐλογίας. Ὁ δὲ θεὸς Φλα-
 βιανὸς ἀρτους καθρούς ἐπεμπε. Χρυσάφιος δὲ
 χρυσᾶς πέμπειν εὐλογίας ἐδήλου. Πατριάρχης δ'
 ἀντίλεγε, μὴ τῶν τοιοῦτων εὐπόρως ἔχειν, εἰ μὴ
 που εἰς τοῦτο τοῖς ἱεροῖς χρήσαιτο κειμηλίους· τὰ
 δὲ τῆς ἐκκλησίας κάκεινον πάντως ἀκρετέστατα
 διείδναι, ὡς θεῷ καὶ τοῖς πῆνησιν ἀρωσιῶται. Καὶ
 δὴ ἐντεῦθεν ἡ παραλύπησις χώραν ἐλάμβανε, μηδὲν
 τι Πουλχερίας τῆς βασιλίδος ἐπισαισθημένης. Ἐντεῦ-
 θεν ὁ Χρυσάφιος φθόνῳ βληθεὶς, πάντα κλίων
 ἐκίνε τὸν πατριάρχῃν ἀπελάσαι τοῦ θρόνου. Τῆς δὲ
 Πουλχερίας κρατούσης, ἐπεὶ ἀδύνατον ἔφακε εἶναι,

spectantem, in Rufini posticus latere, cognomine
 suo loco ei relicto. Qui vero mihi cognominis fuit
 Callistus, præclarum et magnificentum urbi ei reli-
 quit ædificium, quod Callisti porticus nominatur,
 pro judicium curia, ex adverso ei foro ubi pul-
 cherrimæ constructæ sunt ædes, in quibus duces
 belli habitant. Insuper Anatolius quoque dux,
 militarium in Oriente ordinum præfectus, eo mis-
 sus, cognominem sibi porticum, omnis generis
 materia et arte præcipua exornatum, splendide exci-
 tavit. Hæc etiam si per digressionem historiæ inserta,
 non tamen studiosis inveniusta aut ingrata erunt.

B

CAPUT XLVII.

Ut post Proclum Flavianus, post Cyrillum Diosco-
 rus Ecclesiæ suscepit administrationem. De
 dissidio inter Pulcheriam et Eudociam, propter
 Chrysaphium. Item de synodo iterum Ephesi cele-
 brata, et prædatoria cognominata.

Postea cum divinus Proclus undecim annis in
 Constantinopolitana sede, et admirandus Cyrillus
 in Alexandrina triginta duobus enituisent, eodem
 tempore ambo ad immortalem transiere vitam. Sed
 et Joannes Antiochenus moriens Domino thronum
 reliquit: et Leo Magnus, Cœlestino ad cœlestem
 recepto vitam, in veteris Romæ Ecclesiam est in-
 ductus. Porro Juvenalis adhuc superstes. Ecclesiis
 Palestinæ præfuit. Proclo Flavianus successit, sac-
 rorum donariorum ecclesiæ Magnæ custos, digni-
 tate presbyter, vita autem cœlesti præclarus. Post
 Cyrillum in Alexandria throno Dioscorus impieta-
 tis officinam instituit: qui cum rebus aliis pessimus
 fuit, 547 tum divino Cyrillo et Flaviano inimi-
 cissimus, tertie synodi decreta non recepit. Et
 quod Constantinopolitano archimandrita infelici
 Eutychete, et præterea Chrysaphio primario inter
 imperiales cubicularios eunucho amicissime utere-
 tur, ut secunda Ephesi synodus cogereur effecit,
 quæ ληστρικῆ, hoc est prædatoria, dicta est. Ejus
 celebrandæ tale fuit initium. Chrysaphius iste (1)
 multum apud imperatorem auctoritate valuit, et
 quod ordinationem Flaviani, propter anticipatam
 opinionem, minus gratam probatamque haberet,
 D imperatori subjecit, ut patriarchæ significaret,
 quo ille, ordinationis gratia, benedictionis munus
 sibi mitteret. Divus Flavianus panes puros misit.
 Chrysaphius contra aureum benedictionis donum
 mittendum esse dixit. Cui patriarcha respondit,
 non esse sibi talium: rerum copiam, nisi forte ad
 hoc sacris uteretur templi donariis. Ipsum vero
 Chrysaphium optime nosse, Ecclesiæ sacra vasa
 Deo et pauperibus esse consecrata. Atque inde
 offensio locum habuit, cum ejus rei Pulcheria Au-
 gusta nihil animadvertisset. Chrysaphius eam ob
 rem invidia percitus, omnem movit funem, ut pa-
 triarcham sede sua deturbaret. Cum autem id om-
 nino, Pulcheria summam rerum administrante,
 fieri non posse videret, Eudociam Augustam, quæ

(1) Apud Suidam est, plurimum auctoritate eunuchos aulicos apud Theodosium valuisse, et res
 plerasque ex arbitrio eorum perperam actas esse.

nondum in Palestinam ierat, sollicitavit, eamque paulatim adversus matrem Pulcheriam concitans, ut præpositum illi ademptum sibi ascisceret, suadere ei cœpit. Præpositus enim Pulcheriæ parebat, ut quæ rerum summam administraret. Eudocia non parum imperatoris tentavit animum, ut præpositum a Pulcheria abduceret. At ille ab ea persuasus non est, petitionem Eudociæ refellens: quod Pulcheria soror ejus in imperio genita atque educata esset, et quam optime reipublicam administraret. Postquam Chrysaphio cœptum id non successit, aliud est expertus, et rursus Eudociæ molestus fuit, imperatorem ut instigaret, quo ille patriarchæ secreto insinuaret, ut Pulcheriam diacônissam ordinaret. Hoc Eudocia cum ageret, frequenti suggestionem tandem mitissimum imperatoris animum flexit. Nam et lapidem aquæ gutta frequentius defluens excavare solet. Theodosius patriarchæ ad se vocato arcanum indicavit. **548** Et ille in mœrorem conjectus imperatori quidem quod ei gratum esset, facturum visus est: Pulcheriam autem litteris secretioribus certiorum fecit, ut nequaquam in conspectum ejus veniret, ne scilicet quod et sibi ipsi et illi parum gratum esset, facere cogere. Pulcheria statim quid ageretur intelligens, præpositum transire ad Eudociam jussit: et ipsa urbe egressa, ad Septimum tranquillam privata vitam egit. Imperator autem et Eudocia Flaviano deinceps, quod arcanum illi consilium propalasset, maxime succenerunt. Pulcheria ad hunc modum ejecta, per Eudociam manus reipublica administrabatur: quo tempore etiam suspitionis illius occasio locum habuit, de celebri illo malo, propter Paulinum magistrum, quemadmodum supra dictum est. Hæc cum sic gererentur, Eusebius, de quo in synodo tertia antea diximus (nam primus ipse Nestorii vesaniam deprehendit atque redarguit, si quis alius, et ipse artis rhetoricæ peritus: tum autem Dorilæus episcopus erat), quod Eutychetis familiaris esset, de fide aliquando cum eo est collocutus. Atque ubi eum non recte sentire animadvertit, libellum ea de re patriarchæ Flaviano obtulit. Flavianus synodo provinciali Constantinopoli coacta, ad quam quadragesima episcopi venerant, Eutychetem citavit. Ille porro primum sistere se recusavit. Ubi autem coactus advenit, sædissimo morbo laborare deprehensus est. In medio enim consessu, « Ego, inquit, ex duabus naturis genitum esse profiteor Dominum nostrum Jesum Christum, ante unionem. Post unionem autem, unam ejus esse naturam, et divinum ejus corpus neque consubstantiale nobis, neque eisdem nobiscum perpassionibus obnoxium esse prædico. « Quæ verba postquam synodus audivit (1), illico quod ille pœnitentia non duceretur, legitime et juxta certum canonum judicium, hominem, dignitate ei adempta, rejectit. Ille

(1) Synodos provinciales patriarchæ et archiepiscopi olim, cum hoc sic usus ferret, cogere potue-

τήν βασιλισσαν Εὐδοκίαν ὑπέρχεται, μῆπω ἀφιέμενήν εἰς Παλαιστίνην, καὶ ἡρέμα κατὰ τῆς μητρὸς Πουλχερίας διερεθίζειν. Καὶ ἐπειθεὶν ἀφελῶσθαι μὲν αὐτῆς τὸν Πραιπόσιτον, ἑαυτῇ δὲ προσποιῆσαι· ὅπ' ἐκείνη γὰρ οὗτος ἐτάττετο, ἅτε δὴ ἐπισταμένη τοῖς πράγμασι. Καὶ πείραν οὐ μικρὰν προσῆγεν ἡ Εὐδοκία τῷ βασιλεῖ, τὸν Πραιπόσιτον ἀποστῆσαι τῆς Πουλχερίας. Ἄλλ' οὐδαμῶς πεπιθῆναι ἦν ὁ κρατῶν, ἀποτρέπων ὡς τε τῇ βασιλεῖ γεννηθεῖν τε καὶ τραφεῖν, καὶ ὡς χρεῶν τὰ τῆς πολιτείας· ἡ ἀδελφῆ διαχειρίζεται πράγματα· ἐπεὶ δ' ἡ Χρυσάφιος τῆς πρώτης ἀπετύχχανε πείρας, δευτέραν ἄλλην προσῆγε. Καὶ αὐθις τῇ Εὐδοκίᾳ ἠνώχλει· βασιλέα διερεθίζειν ἐν ἀπορρήτῳ πατριάρχῃ δολοῦν, διάκονον τὴν Πουλχερίαν χειροτονεῖν. Οὕτως οὖν ἔχουσα, κάμπτει μόλις τῷ πυκνῶς ὑποβάλλειν τὴν τοῦ βασιλέως πραυτάτην ψυχὴν. Καὶ γὰρ τὴν πείραν κοιλῶναι ἡ τοῦ ὕδατος συχνῶς κατιῶσα βανίς· καὶ τὸν πατριάρχῃν μεταστειλόμενος, ἐν ἀπορρήτῳ ὑπεσῆμαινε. Ὁ δ' ἐν λύπῃ γενόμενος, βασιλεῖ μὲν κεχαρισμένα πρῆξαι ἐδόκει· γράμμασι δὲ μυστικῶς τῇ Πουλχερίᾳ ἐδήλου, μηδαμῶς ἐλεύσθαι αὐτῇ εἰς πρόσωπον ἀφικέσθαι, ἵνα μῆτι, φησί, τῶν οὐ καταθυμίων ἐμοὶ τε καὶ σοὶ ἀναγκασθῶ διαπράξισθαι. Ἡ δ' εὐθὺς συνείσατο τὸ μελετώμενον, τὸν μὲν Πραιπόσιτον παρὰ τὴν Εὐδοκίαν λέναι ἐκέλευεν· αὐτῇ δὲ τῆς πόλεως ἐξελευσῶσα, περὶ τὸ Ἔθρονον γενομένη, καθ' ἑαυτὴν ἡσυχῇ διῆγεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ ἡ Εὐδοκία κατὰ Φλαβιανοῦ τὰ μέγιστα ὄδιον τοῦ λοιποῦ ὡς τὸ ἀπορρήτῳ ἐκκαλύψαντος. Τῆς δὲ Πουλχερίας ἐκποδῶν γενομένης, διὰ χειρὸς τῇ Εὐδοκίᾳ τὰ τῆς πολιτείας ἤγετο πράγματα· ὁπνήκῃ καὶ ἡ κατ' αὐτῆς πρόφρασις χώραν ἔσχε τῷ περιβοίῳ ἐκείνῳ μῆλιρ ἐν Παυλίῳ τὸν μάγιστρον, ὥστε προεῖρηται. Τούτων οὕτω γεγενημένων, ἔκατὰ τὴν τρίτην σύνοδον προεῖρημένος Εὐσέβιος (ὃς καὶ πρῶτος τῆς Νεστορίου φρενοβλαβείας καθήψατο, καὶ ταύτην διήλεγξε, ῥητορικῆν εἰπερ τις ἀσκήσας· τότε δὲ τὴν Δορυλαίου διέπων ἐπισκοπῆν), συνήθησεν Εὐτυχεῖ περὶ πίστειώσ περὶ λόγους ἐκίνει. Ἐπεὶ δὲ μὴ ὑγιῶς φρονούντα ἐφεύρισκε, λίβελλον γράψας, Φλαβιανῷ τῷ πατριάρχῃ ἐδίδου. Ὁ δὲ μερικῆν σύνοδον κατὰ τὴν Κωνσταντινοῦ ἀβροσία, ἣν τεσσαράκοντα ἐπλήρουν ἐπίσκοποι, μεταπέλλετο Εὐτυχῆ. Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἔρχεσθαι παρητεῖτο· ἐπεὶ δὲ βιαζόμενος παρεγένετο, φωρῶτα ἀισχίστην νότιον προειλημμένος. Ἐφη γὰρ ἐν μέσῳ τῷ συνεδρίῳ· « Ἐγὼ ἐκ δύο φύσεων ὁμολογῶ γεγενησθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν αὐτὸν εἶναι κηρύττω· καὶ τὸ θεῖον ἐκείνου σῶμα μὴ ὁμοούσιον ἡμῖν καὶ ὁμοιοπαθὲς καθεστάναι. » Ἄδητα ἡ σύνοδος διακούσασα, εὐθὺς ἐκείνον μεταμέλῳ μὴ χρωμένον, ἐνθέσμως καὶ κατὰ κανόνων ἀκριδῆ διαταγὰν ἀπέσταντο καθελόντες. Ἐξείνος δὲ βασιλεῖ προσῶν, ἔδειτο ἀνακρίνεσθαι αὐθις, οἴκπερ τῶν κατ' αὐτοῦ ὑπομνημάτων πλαστουρηθέντων Φλαβιανῷ. Καὶ δὴ

runt: concilia œcumenica et universalia, sine voluntate imperatoris, minime.

κελεύσει τοῦ κρατοῦντος πρὸ τῆς Κωνσταντινίου ἄ
 ἑτέρα συναλλίξεται σύνοδος· ἐν ἧ καὶ ἄλλοι τε τῶν
 ἱερέων παρήσαν καὶ τῶν τῆς συγκλήτου τινές. Ὡς
 ἀληθῆ δὲ εἶεν τὰ ὑπομνήματα κυρωσάντων, Χρυσά-
 φιος ὁ εὐνούχος ὁμόφρων ἐκείνων τὰ μάλιστα κρη-
 εστῶς, τὴν ὕβριν φέρειν οὐχ οἶός τε ὢν, ἐπιπλεῖον
 τὴν κατὰ Φλαβιανοῦ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς
 Ἀλεξανδρείας Διοσκορίῳ ἐδήλου τῷ δυσσεβῆ, εἰς
 ἅπαντ' αὐτῷ εἶναι κεχαρισμένος· τὰ καταθύμια, εἰ
 γε Εὐτυχῆος μὲν ὑπεραγωνίσθαι κινουμένουτος,
 κατὰ δὲ Φλαβιανοῦ καὶ Εὐσεβίου τοῦ Δορυλαίου
 γλῶτταν κινήσοι. Ἐπίσης δὲ καὶ τὴν Αὐγούστην
 Εὐδοκίαν διερεθίζει, πολλὰ μὲν ἐπιλέγων καὶ ἄλλα,
 μάλιστα δὲ τὰ διὰ Πουλχερίαν αὐτῆς λυπηρὰ προσαγε-
 νόμενα· ὅτι μὴ τὸ ἀπόρρητον Φλαβιανὸς ἐταμίευε.
 Καὶ δὴ ἄμφω γενόμενοι, κινουσι τὴν Θεοδοσίον, καὶ
 δευτέραν αὐτῆς σύνοδον κατ' Ἐφῆσον συγκροτεῖν, ἣ
 δὴ τὰ κατὰ Εὐτυχῆ καὶ Φλαβιανὸν διασκήψεται, καὶ
 τῶν ψήφων τὴν δίκαιαν Διοσκορίῳ τῷ δυσσεβῆ ἐπι-
 τρέπειν, καὶ τῆς συνόδου κατάρχειν· πέμπειν δὲ
 καὶ στρατὸν ἀξιόμαχον τοῖς ψηφισομένοις προσθη-
 θήσονται. Ὡς δὲ τοῦτο βασιλεὺς ἐκείνου, καὶ ἡ ἡγε-
 στερικὴ κληθεῖσα σύνοδος κατ' Ἐφῆσον ἤθροιστο,
 προκαθίσας Δίσκορος, τοὺς ἄλλους παρωσάμενος
 νοταρίους, τοὺς ἰδίους μόνους προῆγεν, ὥστε τὰ
 πραττόμενα, ἣ ἐκείνῳ ἔδοκει, χάριται διατυποῦν.
 Παρήσαν δὲ τῇ συνόδῳ οἱ καὶ ἄνωθεν εἰρημόνοι τῶν
 ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες μετὰ τῶν ἄμφ' αὐτοὺς ἱερέων
 κλῆν Λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ποιμέ-
 νος. Τοῦτου γὰρ τὸν τόπον ἐπίσκοπος Ἰούλιος πεμ-
 φθεὶς ἀνεπλήρου, σὺν ἄλλοις καὶ ταῦτα πρὸς λέξιν
 Θεοδοσίου θεσπίσαντος· « Τῶν πρὶν δικασάντων
 Εὐτυχεῖ τῷ ἐλαβεστάτῳ ἀρχιεπισκοπῆ, παρόντων
 μὲν καὶ ἡσυχάζόντων, τάξιν δὲ δικαστῶν μὴ ἐπαχόν-
 των, ἀλλὰ τὴν κοινήν πάντων τῶν ἁγιωτάτων Πα-
 τέρων περιμενόντων ψήφον· » ἐπειδὴ τὰ παρ' αὐ-
 τῶν κεκριμένα νῦν δοκιμάζεται. Ζητήσεως δὲ γενο-
 μένης, ἀπηγγέλλοτο Εὐτυχῆς ἅ παρ' Θεοῦ φρονοῖη,
 ὅηλα καθιστᾶν τῇ συνόδῳ. Ὡς δ' ἐκεῖνος ἅ καὶ πρό-
 τερον εἰρηκεν ἐπὶ μέσου διωμολόγει, ἐκ δύο μὲν
 φύσεων γεγενῆσθαι πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ ταύ-
 τῃ μίαν εἶναι τῆς φύσεως αὐτῆς, ὑπλαθῶν Δίσκο-
 ρος εἶπε· Καὶ ἡμεῖς πάντες τῆς αὐτῆς δόξης ἐσμέν.
 Οἱ δὲ τοῦ πάππα Λέοντος τοποτηρηταὶ τὰς ἐκείνου
 ἐπιστολάς, τὴν τε πρὸς Φλαβιανὸν καὶ τὴν σύνοδον
 ἀναγνωσθῆναι ἰδέοντο. Ὡς δὲ κάκεινας Δίσκορος
 ἀπαπέλετο, συνιδόντες ἐκείνοι τὸ παράφορον τῆς
 ὁρμῆς Διοσκοροῦ, φυγόντες τὴν σύνοδον, εἰς τὴν
 Ῥώμην ἀνέτρεχον. Δίσκορος δὲ καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν
 Εὐτυχεῖ τὴν ἱερωσύνην ἀπέδωσαν· Φλαβιανὸν δὲ καὶ
 Εὐσεβίον τὸν Δορυλαίου ταύτης ἀφείλοντο· χρησά-
 μενοι τῷ κανόνι πρὸς ἀρωγὴν, ὃν ἐκεῖνοι τάχα παρ-
 ἔστησαν, ὃς κελεύει μὴ δεῖν ἑτέραν πίστιν πρὸς τὴν
 ἐν Νικαίᾳ ἐκτιθεσθαι. Φλαβιανὸς δὲ ὁ ἀγιώτατος,
 μετὰ τὴν παράνομον ἐκείνην καθάρσει, ὠτισμοῖς
 καὶ λακτίσμασι παρὰ τῶν περὶ Δίσκορον καὶ Χρυ-
 σάφριον τῆς συνόδου ἀπελευθόμενος, μετὰ τρίτην

imperatorem adiit, et ut causa denuo iudicaretur,
 perinde atque acta et decreta contra eum facta a
 Flaviano conficta essent, rogavit. Itaque principis
 jussu alia in suburbano Constantinopolis coacta
 est synodus, in qua multi etiam alii episcopi et
 ex senatu quidam adfuerunt. Porro ubi illi acta et
 decreta legitima esse auctoritate sua comprobarent,
 Chrysaphius eunuchus, qui idem cum illo sentie-
 bat, cum contumeliam ferre nequiret, **549** iram ad-
 versus Flavianum suam maxime auxit: et Dioscoro
 Alexandrino impio illi indicavit, se illi in rebus
 quæ ei placitæ essent, gratificaturum omnibus, si
 Eutychem periclitantem defenderet, Flavianum
 autem et Eusebium Dorylæum oppugnaret. Eodem
 etiam modo Eudociam Augustam excitavit, cum
 multa alia, tum ea potissimum dicendo quæ ei a
 Pulcheria acerba accidissent, propterea quod Fla-
 vianus rem secreto sibi creditam, tectam tacitamque
 non servasset. Hi ambo Theodosium permovent,
 ut alteram Ephesi synodum, quæ Eutychetis et
 Flaviani causam disceptaret, celebrari jubeat,
 sententiarumque ferendam iudicium Dioscoro im-
 pio committat, et eundem synodo præficiat: copias
 etiam militares, quæ satis sint, mittat, quæ rem
 judicatam exsequerentur. Ubi id imperator mandavit,
 et synodus quæ prædatoria vocatur, Ephesi
 congregata est: præsidens ei Dioscorus, notariis
 aliis rejectis, suos tantum adhibuit, ut acta ex
 sententia ejus in scriptum referrentur. Adfuerunt
 concilio ei quos supra nominavimus ecclesiarum
 antistites cum sacerdotibus suis (1): Leone ve-
 teris. Romæ pastore excepto, cujus locum Julius
 episcopus eo missus obtinuit. Theodosius inter
 alia hoc sic verbis ejuscemodi sanxerat: « Qui
 antea iudices religiosissimi archimandritæ Euty-
 chetis fuere, adsunt quidem et tacento, iudicium
 autem ordinem non habento: cæterum communiem
 sanctissimorum omnium Patrum sententiam ex-
 spectanto, quandoquidem de rebus ab eis iudicatis
 nunc iudicium agitur. » Ubi autem de quæstione
 actum, ab Eutychete petitum est, ut ea quæ de Deo
 sentiret, apud synodum exponeret: tum ille, quæ
 antea quoque dixerat, in medium proferens pro-
 fessus est. E duabus quidem naturis genitum esse
 D Salvatore ante unionem, post hanc autem unam
 ei esse naturam. Dioscorus porro subinferens, Et
 nos omnes, ait, ejusdem opinionis sumus. Ibi
 Leonis papæ locum tenentes illius ad Flavianum et
 synodum ipsam datas litteras legi petierunt. Ut
 vero Dioscorus eas rejecit, mandatarii transversum
 Dioscori impetum animadvertentes, e synodo disces-
 sere et Romanam recurrere. Dioscorus, cum factio-
 nis suæ popularibus, Eutychem reddita ei sacer-
 dotali dignitate, in integrum restituit: **550** eam
 vero Flaviano et Eusebio Dorylæo abrogavit, cano-
 nem illum, quem ipse forte transgressus est,
 obtendens, nullam aliam fidei formulam, præter

(1) Juvenalis scilicet, Dominus, etc.

quam quæ Nicææ est facta, promulgandam esse statuentem. Porro Flavianus, vir sanctissimus, post ejusmodi illegitimam exactionem, turbulentis impulsione et calcium ictibus a Dioscori et Chrysaphii factione ex synodo ejectus, tertio post die vitam feliciter finiit, cum ille ipse Dioscorus calcibus in ventrem etiam veritatis ipsius propugnatoris defuncti insiluerit. Et postridie episcopi, militum qui eos armis sublatis circumsteterant, vi actis adversus sanctum illum editis subscribere sunt coacti. Cum quibus et Dominus, Joannis in Ecclesia Antiochena successor, adnotatione sua ea tum confirmavit. At idem protestati suæ redditus, quod illis cessisset, retractavit, Dioscoro et principibus ex aula imperiali viris resistens, et contra decreta, utpote quæ adversus ecclesiasticas constitutiones facta essent, vociferans, synodumque impiam appellans, et subscriptionem denique suam reddi sibi flagitans. Verum synodus ea de causa huic quoque sacerdotalem ademit dignitatem: in qua et Ibas ille Edessenorum episcopus, et sapiens eruditusque Theodoritus Ecclesiæ Cyri pastor, præterea Daniel Carrarum, item Irenæus Tyri, et Aquilinus Bybli episcopi exactionati sunt. Decrevit hæc synodus quoque de Sophronio quædam, qui tum Constantinopolim, visendæ ejus gratia, venerat, et alia insuper quæ in actis continentur. Prædatorium Ephesi concilium ad hunc solum est modum.

551 CAPUT XLVIII.

Confutatio eorum qui Christianorum sacra maligne exagitant: et Græcarum gentiliumque nugarum traductio.

Ne vero eis quisquam qui aliter opinantur et idolis addicti sunt, nos rideat, perinde quasi per res novas semper aliquid ad fidem afferamus, et apud nos posteriores prioribus derogent. Nos etenim ineffabilem atque incomprehensibilem Dei erga nos benignitatem et misericordiam inquirentes, eamque summopere colere atque magnificare contententes, eo quod rem eam assequi non possumus, huc atque illuc nos convertimus. Nullus sane eorum qui in hæreses delapsi sunt, illud in concilio præcipue habuit, ut divinum Numen blasphemus maledicto aut contumelia afficeret: sed præstantius quidquam se prolatum esse, quam majores fecerint, si hoc vel illud promulgaret, existimavit. Universi equidem communi omnium concordia, quæ (1) præcipua religionis nostræ sunt, et quæ cultus divini causam continent, capita, profiteamur. Trinitas enim in unitate naturæ divinæ a nobis deprædicatur: et ante luciferum supersubstantiali Patri genitus Deus Verbum, quod nativitate altera incorrupte propter immensam erga creaturam suam misericordiam carnem assumpsit. Quod si præterea propter obscuram Numinis cognitionem homines novi quidquam afferunt, non novum, id est, quod Deus, ut equidem puto, propterea libero arbitrio locum dederit, ut Ecclesia ejus catholica

ἡμέραν τὸν βίον μακαρίως μετέλλαξε, καὶ αὐτοῦ ἐκείνου Διοσκοῦρου, λὰξ ἐναλλομένου κατὰ τῶν κενεῶνων τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆ. Τῇ δ' ἐξῆς βία τῶν περικύκλιω στρατιωτῶν ἐπανελημμένων τὰ ξίφη, τοῖς κατὰ τοῦ ὀσίου ὑπομνήμασιν οἱ ἐπίσκοποι ὑπογράφειν κατηναγκάζοντο. Μεθ' ὧν καὶ Δόμνος ὁ τῆς Ἀντιόχου μετὰ Ἰωάννην γενόμενος καθυπέγραψεν. Εἰς ἑαυτὸν δὲ γενόμενος, ἀναπλαίειν ἐπειράτο τὴν ἤταν· Διοσκοῦρω τε καὶ τοῖς ἐκ βασιλέων ἀνθίστατο ἀρχουσι· κατεβόα τε τῶν πραχθέντων ὡς παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄρον γεγενημένων· καὶ ἀσεβῆ τὴν σύνοδον κατωνόμαζεν, καὶ τὴν οἰκείαν ὀπίσω ἀνεζήτηε ὑπογραφῆν. Ἄλλ' ἡ σύνοδος καὶ τοῦτον διὰ ταῦτα καθελούσα, τῆς ἱερωσύνης ἀφίστα. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ συνόδῳ καὶ Ἰβας ἐκείνο· τῆς Ἐδεσσηῶν προεδρεύσας, ἀποκτρύττεται. Ἔτι δὲ καθαιρεῖται καὶ ὁ πολὺς ἐν λόγῳ σοφὸς Θεοδώρητος, τὴν Κυρυσίων ποιμαίνων λαχὼν πρὸς τοῦτω δὲ καὶ Δανιὴλ Καρίας ἐπίσκοπος· ὁ τε Τύρου Εἰρηναῖος· καὶ πρὸς γε Ἀκυλῖνος ὁ Βύβλιου. Διητήθη δὲ ταύτῃ καὶ τινα Σωφρονίου χάριν, ὃς τὴν Κωνσταντιναίων ἐπεσκόπει τῷ τότε, καὶ ἄλλα τινὰ ἃ τοῖς γεγραμμένοις ἀνεληφται. Καὶ τὸ μὲν ἐν Ἐφέσῳ ληστρικὸν συνέδριον τοῦτον διελύθη τὸν τρόπον.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ἀντιλογία πρὸς τοὺς διατωθάζοντας τὰ ἡμέτερα· καὶ κατάλογος τῶν Ἑλληνικῶν ὕβλων.

Ἄλλὰ μὴ τις ἡμᾶς τῶν ἄλλως δοξαζόντων, καὶ ἐιδώλοισι προσηγορευτῶν ἐπιγελάσει, ὡς ἀεὶ καινότερα τῇ πίστει ποριζομένους, καὶ τῶν προτέρων τοῦς δευτέρους καθαιροῦντας. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀδιήγητόν τε καὶ ἀκατάληπτον Θεοῦ φιλοπρωπῆσαν ἀναδιφῶντες, καὶ ὑπερφῶς γεραίρειν καὶ μεγαλύνειν βουλόμενοι, τῷ δυσκαταλήπτῳ τοῦ πράγματος ἐνθεν κἀκεῖθεν περιτρεπέμεθα· οὐδεὶς μὲντοι τῶν εἰς αἵρέσεις ὀλισθησάντων αὐτὸ τοῦτο βλασφημεῖν τὸ Θεῖον ἠθέλησεν ἢ ἀτιμάσαι· προσηγομένους· ἀλλὰ λογισάμενος· κρεῖττον ἐφευρεῖν ἢ περὶ τῷ χρόνῳ προσηλιφότες, εἴγε τόδε πρεσβεύσειε. Τὰ γε μὴν κοινὰ καὶ καίρια καὶ συνεκτικώτερα τῆς θρησκείας· ἅπασιν ὁμολόγηται· Τριὰς γὰρ τὸ κηρυττόμενον, ἐν μονάδῳ φύσεως γνωριζόμενον· καὶ ὁ πρὸ φωσφόρου γεννηθεὶς Θεὸς· Λόγος τῷ ὑπερουσίῳ Πατρὶ, σάρκα προσειλημμένος, δευτέρα γεννηθεὶς ἀβρυέστως φεῖδει τοῦ πλάσματος. Εἰ δ' ἐπὶ τούτοις καινὰ τινὰ τῷ περὶ τὸ Θεῖον ἀδὴλῳ τοῖς ἀνθρώποις νεωτερίζεται, τὸ καινὸν οὐδὲν· Θεοῦ γε, οἶμαι, τῷ αὐτεξουσίῳ χώρῳ διδόντος, ἐν ἐντεῦθεν ἢ αὐτοῦ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ, κἀκεῖθεν τὸ εἰς διάφορα μεταβρέπειν, πρὸς τὸ δέον καὶ εὐσεθέστερον μᾶλλον τὰ λεγόμενα αἰχμαλωτῆσαι, καὶ πρὸς μίαν ὁδὸν εὐθεῖαν καὶ ἀπεξεσμένην τὴν τοῦ ἀληθοῦς δηλαδὴ εὐρεσιν αὐτῆ ποδηγήσει, ἐφ' ᾧ καὶ μάλα σύμφωνον ἐκείνο τὸ τῷ

(1) Συνεκτικὰ καὶ κύρια. Evagr. lib. 1, cap. 2.

Ἀποστόλω βῆθην εὐρηται· Δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις ἐν ἡμῖν εἶναι, ἵνα καὶ οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γίνωνται. Ἐμὸν δὲ κἂν τοῦτω θαυμάζω τὴν ἀβήτην ἐπεισι τοῦ Θεοῦ σοφίαν, διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου πάλαι προειπούσαν· Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Τῇ γὰρ ἀσθενείᾳ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως διεβήωγα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τὸ εὐθὲς καὶ ἀπεξεσμένον τῶν δογμάτων ψυχοδομήθη, καὶ πρὸς μείζονα τὴν αὖξιν ἐπέδωκε, πρὸς οὐράνιον τε ἀνέδραμεν ὕψωμα ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς τερθραίας ἐντραφέντες τῇ πλάνῃ, οὕτε Θεὸν ὃ τί ποτέ ἐστι βουλόμενοι ἐξευρεῖν, ἢ τὴν ἀφραστον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον κηδεμονίαν, ἀλλήλους τε καὶ ἑαυτοὺς ἔστιν ὅτε καταλύουσιν· ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους ἐπινοοῦντες Θεοὺς, προσφύρους τοῖς σφῶν ἐπιφημίζουσι πάθει· συγγνώμην, ὡς ἂν τις εἴποι, ταῖς ἰδίαις ἀκολασταῖς προσποριζόμενοι, ἄλλους ἐπ' ἄλλους χειροτονοῦσι. Καὶ δῆτα ὁ παρ' αὐτοῖς ὑστάτος πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τὸν νεανίσκον Φρύγα εἰς ὄρεον τὴν φύσιν μεταβλῶν, ἀνάρπαστον ἐξ ἀσελγείας ἐποίησε· καὶ τὴν ἀντιμισθίαν τῆς αἰσχρουργίας κύλικα ἐχαρίζετο, ἐπιτρέψας προπίνειν τὴν φιλοτησίαν· Ἰν' ὁμοῦ τῷ νέκταρι καὶ τὰ ὀνειδῆ τῆς ὕβρειος κοινῇ πίνοιεν. Ὅς δῆτα καὶ πολλοὶ ἄλλοις τῶν ἀθέσμων ἔργων καὶ πράξεων, ἃ καὶ τοῖς λίαν οὐδενὸς ἀξίους ἀπηγόρευται, εἰς παντοίας ἰδέας ἀλόγων μετασηματισθεὶς, αἰσχρῶς ἤρειτο βιοῦν· καὶ θεὸς ἀνδρόγυνος γίνεται, εἰ καὶ μὴ τῇ γαστρὶ, τῷ γε νῦν μηρῷ, κροφορῶν τὸ ἀτελὲς ἔμβρυον· ἵνα πως κἂν τοῦτοις ἐξω φύσεως τὸ πρατόμενον εἴη· ἐξ οὗ προήλθε καὶ τὸ διθύραμβον κύημα· ὡς ἂν καὶ πρὸς ἐκτέραν ἐυθρότοι φύσιν θεὸς ὀρχούμενος ἐν ἀνδρογύνους λιγύσματιν, ἔξαρχος μέθης, κραιπάλης τε καὶ οἰνοφυγίας, καὶ γε ἐωλοκρασίας, καὶ τῶν ἐκ τῶν τοιοῦτων ἀποβέδων δαινῶν. Τοῦτω δὴ τῷ Θεῷ τῷ ἐριδρμέτῃ, τῷ αἰγιόχῳ, καὶ ἄλλο ὑπέρεσμενον χαρίζονται ὄνομα, πατραλοῖαν ἀποκαλοῦντες τὴν ἐσχάτην καὶ πρῶτην παρ' ἀνθρώποις ποιήν· ἅτε δὴ Κρόνον τὸν οἰκεῖον πατέρα προσήκοντα δρῶν ὡς τοιοῦτον τῷ βίῳ παραγαγόντα καὶ αἰσχρῶς τῆς ἀρχῆς ἐξωθήσαντα. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῆς θεουργείας παρ' αὐτοῖς πυρνείας; ἢ ἔφηρον Ἀφροδίτην τὴν κοχλογενῆ τὴν Κυπρίαν ἐφιστῶσιν· ἢ τὴν μὲν σωφροσύνην ὡς ἐναγὲς ἀπεσεῖσατο, ἀτόποις δὲ πᾶσι σχεδὸν αἰσχρουργήμασιν ἠδομένη, διὰ τούτων καὶ ἐξιλάσκεισθαι βούλεται· μεθ' ἧς Ἄρης ἀσχημόνῳ, τέχνῃσι Ἡραίστου, καὶ μηχανήμασι τοῖς λοιποῖς τῶν θεῶν θεατρίζεται, παιζόμενός τε ὁμοῦ καὶ γελώμενος. Οἱ δὲ φαλλοὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ἰθύφαλλοι καὶ τὰ φαλλαγώγια πόσου ἂν εἴη τοῦ γέλωτος; ὁ δὲ Πάν, ὁ δὲ Πρίηπος, τῷ παρὰ φύσιν ἀσχήμονι μορῶν χριέντως τιμώμενος. Τί δέ σοι βούλεται καὶ τὰ ἐν Ἐλευσίῃ μυστήρια; ἃ διαφερόντως μισῶν, καθ' ἑν μόνον ἐπαινέσαι βουλομένην, ὅτι μὴ ὄραν ταῦτα τὸν ἥλιον ἐδοκίμασαν· μάλα δὲ τῷ ἔργῳ οἰκεῖα πράττοντες, τῇ ἀφανείᾳ τοῦ σκότους κατέκριναν. Ἀλλὰ ταῦτα τοῖς αἰσχρῶς τιμῶσι

A et apostolica hinc et inde ad diversas opiniones appellens, dicta omnia, pro eo atque decet, captivet, et ad veriozem pietatem referat, eaque ad unam rectam planamque viam, veritatis scilicet inventionem, deducat. Cui sententiæ illud dictum valde consonum ab Apostolo est prolatum: *Oportet autem hæreses etiam in vobis esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant* ¹. Qua in re ineffabilem quoque Dei sapientiam mirari libet, quæ olim per Apostolum suum prædixit: *Virtus enim mea, in infirmitate proficitur* ². Ex eo namque quod propter imbecillitatem veræ cognitionis partes quædam ab Ecclesiæ structura resectæ sunt, dogmata recta et plana per adificationem constituta sunt, et incrementis majoribus ad cœlestem sublimitatem universalis et apostolica Ecclesia excurrit. Qui vero in seductione et errore Græcæ superstitionis educati sunt, **552** propterea quod neque Deum, quidnam sit, neque ineffabilem ejus et incomprehensibilem curam atque providentiam invenire velint, alii aliorum inter se, atque ipsi quandoque suas etiam ipsorum sententias refellunt. Et multos variasque comminiscentes deus, nominibus eos quæ affectionibus suis convenienti prosequuntur. Et cum alios super alios sibi ipsi designant et eligunt, veniam, ut aliquis dicat, impuris libidinibus suis aucupantur. Sic qui apud illos est summus

...*Hominum pater atque deorum,*

C natura sua in avem versa, sædi stupri gratia adolescentulum Phrygem rapuit, et pro mercede impuri flagitii poculum ei dedit, potestate illa permissa, ut sibi ille benevolentiam et amorem propinaret, et uterque simul cum neclare constuprationis probrum et dedecus potaret. Qui insuper multis aliis nefariis sceleribus, quæ etiam nullius pretii hominibus concessa non sunt, in varias irrationalium animantium species transformatus, turpiter sibi vitam degendam statuit: et androgynus, accipitique inter marem et feminam sexu deus factus, non equidem in ventre, sed femore uterum gestans, imperfectum tulit fetum, ut ea quoque res præter naturam fieret. Unde dithyrambus seu D bis genus infans prodiit, qui utrique naturæ ignominia inureret notam, muliebri motu saltans semivir deus: ebrietatis, crapulæ, vinolentiæ, temulentæ gravedinis aliorumque inde profluentium malorum auctor. Hinc deo altitonanti et argidem ferenti admirandum etiam aliud nomen indiderunt; nam parricidam vocarunt, cui apud homines extremum et primum constitutum est supplicium: ut qui Saturnum patrem suum, pro eo atque decuit faciens, quod talem ipsum ille in vitam protulisset, turpiter regno exuerit. Quid vero de meretricia fœditate apud eos in numerum deorum relata dicam? cui tutelarem deam Venerem ipsam Cypriam

¹ I Cor. xi, 19. ² Cor. xii, 9.

concha genitam præficiunt. Ea vero, pudicitia A
veluti piaculo quodam repudiata, absurdiset turpi-
bus flagitiis omnibus fere delectatur, atque eis
ipsis etiam coli atque placari vult: cum qua Mars turpiter se dans, arte et fallacia Vulcani, diis re-
liquis ludendus atque ridendus tanquam spectaculum exhibetur. Phalli vero, et ithyphalli, et obsce-
nitatis omnis domicilia apud illos, quem non merentur risum? 553 Quid Pan ipse et Priapus,
qui præter naturam in formi membro cum magna gratia colitur? Quid mysteria et arcana sacra
Eleusinæ deæ volunt? quæ cum quem maxime oderim, uno tamen nomine tantum laudaverim,
quod talia ipsi ea esse, quæ sol non aspiceret, judicant: et cum re ipsa se digna patrarenti fa-
cinora, quod ea tenebrarum caligine et obscuritate condemnarunt. Verum nos turpibus hæc cultoribus
relinquentes, orationem ad metam constitutam reducamus, quæ reliquæ sunt Theodosii imperii res,
memoriæ prodituri.

CAPUT XLIX.

Ut post prædatoriam synodum Theodosius, cognitis
quæ ibi gestæ sunt rebus, Chrysaphium quidem B
occiderit, graviter autem in conjugem Eudociam
commotus fuerit. Idem sororem Pulcheriam re-
vocat: quæ Flavianum secum adducens sepelit, et
in foro ærario magnifice Dei Genitricis templum
condidit.

Post prædatoriam illam synodum Leonis papæ
legati vix Romam venerant, cum illi quomodo
ipsius litteræ rejectæ, et iniquæ sententiæ latæ
essent, præterea Dioscori et Chrysaphii arrogan-
tem confidentiam, et ut illi divinum virum Flavia-
num necaverint, exposuere. Eisque rebus
perturbatus Leo, lacrymabundus Valentinianum
Placidia filium, Romæ adhuc imperantem, et
simul Theodosii atque Eudociæ, quæ etiam Athe-
nais dicta fuerat, filiam Eudoxiam adiit, et ab
ipsis petiit, ut ad Theodosium litteras darent,
quibus ille ad universalem synodum aliam cogen-
dam moveretur: in qua synodo, quæ Ephesi
præter ecclesiasticas constitutiones perperam acta
fuerant, rite corrigerentur. Illi a Leone persuasi,
statim ad Theodosium scribere, petitione papæ
litteris inserta. Et Theodosius filia Eudoxiæ
rescribens, hæc quoque verba addidit: « Illud vero
suavitatem tuam scire volo, Flavianum divino
iudicio ex rebus humanis sublatum esse, ut con-
troversia et contentio sanctorum ecclesiarum
omnis conquiescat. » Deinde vero Theodosius, ubi
re secum perpensa, se Chrysaphii astutia deceptum
esse comperit, perquam graviter et impietatem in
Flaviano perpetratam, et aliis episcopis nefarie
illatam contumeliam et condemnationem tulit. Et
cum dolori suo mederi non posset, in Chrysaphium
legitimum iustumque effudit furorem. Itaque illum
primum dignitate, mox etiam substantia omni
spoliatum, in insulam quamdam relegavit. 554
Cujus iudicium quod cælestis quoque calculus
comprobaret, in mari navigantem assecutus est.
Postea conjugem quoque Eudociam per acrem
objurgationem male admodum accepit, quippe quæ
malorum invalescentium causa fuisset. Ad hæc,
injuriam quoque germanæ suæ Pulcheriæ, quæ
ejus opera imperiali aula ejecta esset, factam ad-
jecit: atque insuper illam de Paulino suspicionem,
et contentionis malum, vehementer eam perstrin-

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΘ΄.

Ὡς μετὰ τὴν ληστρικὴν σύνοδον τοὺς Θεοδο-
σιος τὰ γερόματα. Χρυσάφιον μὲν κτείνει·
βαρῶς δὲ πρὸς τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν φέρε-
ται· ἀνακαλεῖται δὲ τὴν ἀδελφὴν Πουλχερίαν,
ἢ Φλαβιανὸν ἀγαθοῦσα θάπτει· ἀριστῶ δὲ καὶ
τὸν ἐν τοῖς χαλκοκρυταίοις κολυτεῶς τῆς
Θεοτόκου γῶν.

Μετὰ τὴν ληστρικὴν σύνοδον οἱ τοῦ Λέοντος πάππα
τοποτηρηταί, μόλις τὴν Ῥώμην καταλαθόντες, τῷ
Λέοντι πάντα ἀνήγγειλαν, ὅπως τε τὰ ἐκείνου παρ-
ώφθη γράμματα, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἄδικον ψῆφον,
καὶ τὸ θράσος Διοσκόρου καὶ Χρυσάφιου, καὶ ὡς ὁ
θεὸς ἐφρονούθη Φλαβιανός. Οἷς ὁ Λέων περιπαθῶς
γεγονώς, Οὐλαεντινιανῶ τῷ Πλακιδίᾳ υἱῷ· ἔτι τῆς
Ῥώμης κατάρχοντι σύναμα τῆ τοῦ νέου Θεοδοσίου
θυγατρὶ Εὐδοξίᾳ, καὶ Εὐδοκίᾳ τῆς καὶ Ἀθηναῖδος,
προσεῖσι δάκρυσι πλήρης· ἦντι τε βασιλεῖα καὶ βα-
σιλίδας αὐτάς, ὥστε πρὸς Θεοδοσίον γράφειν, ἑτέραν
σύνοδον οἰκουμένην ἀπορίζειν, καὶ τὰ παρὰ θε-
σοῦν ἐκκλησιαστικὴν ἐν Ἐφέσῳ γεγενημένα διορθοῦν
ἀσφαλῶς. Οἱ δὲ πεισθέντες, Θεοδοσίῳ εὐθύς ἐτελε-
λον, τὴν τῷ πάππα πρῆσθειαν δὴλην ἐγκαθιστῶν-
τες. Ὁ δ' ἀντιγράφων τῆ θυγατρὶ Εὐδοξίᾳ, καὶ ταῦτα
κατὰ λέξιν ἐπέφερεν· « Τοῦτο δὲ τῆ σῆ γλυκυτέρῃ
γνωρίσαι βούλομαι, ὅτι Φλαβιανός θεῖα κρίσει τῶν
ἀνθρωπίνων ἀφῆρέθη πραγμάτων· ὅπως πᾶσα ἀμ-
φιβολία καὶ φιλονεικία τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀπο-
παυθῆ. » Ἐντεῦθεν ἐπιλογισάμενος Θεοδοσίος ὡς τῆ
Χρυσάφιου πανουργίᾳ ἀπατηθεὶς, λίαν ἐχαλέπαινε
τῆς τε εἰς Φλαβιανὸν ἀσεβείας, καὶ τῆς εἰς τοὺς ἄλ-
λους τῶν ἐπισκόπων ἀδέσμου παροινίας καὶ κατα-
κρίσεως. Καὶ δὴ μὴ οἶός τε ὦν τὸ λυποῦν ἐξέταρα-
σθαι, κατὰ Χρυσάφιου τὸν ἐνδικον ἐκένου θυμόν.
Γυμνώσας οὖν αὐτὸν πρώτιστα τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν
δυντῶν ἀποστερήσας, εἰς τινα τῶν νήσων ἐξέπεμπε.
Ἐπικρίνουσα δὲ καὶ ἡ ἄνωθεν ψῆφος τὴν δίκην, ἐν
ταῖς θαλατταῖς κατελάμβανε τρίβοις. Ἐπειτα καὶ
τῆ γαμετῆ Εὐδοκίᾳ σφοδρῶς μᾶλα προσφέρεται,
οἷάπερ αἰτεῖα γεγενημένη τῶν ἐπεισφρησάντων δει-
νῶν· οἷς καὶ τὰ κατὰ τὴν κτιστὴν Πουλχερίαν
προσήγε, δι' αὐτῆς τῶν βασιλείων ἀπελαθίσαν.
Προσήγε δὲ καὶ τὰ κατὰ Παυλῖνον, καὶ τὸ μῆλον
ἐκεῖνο τῆς ἐριδος, ὀνειδίζων σφόδρα καὶ καθαπτόμε-
νος. Ἡ δ' ἀπογνοῦσα καὶ ἐν πολλῷ δέει γεγενη-
μένη, τὴν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἦντι στέλλεσθαι· ἦν
τοῦτο καὶ πρότερον ἐπηγγελημένη Θεῷ, εἰ γε μνη-

οτσοῦσαν γνοίη τὴν θυγατέρα. Βασιλεὺς δ' εὐθὺς ἄ
πέμπων ἐξ Ἑβδόμου τὴν ἀδελφὴν Πουλχερίαν ἀνε-
καλεῖτο, ἔβδομον ἔτος ἐκεῖ ἐκπεράνασαν. Ἡ δὲ σὺν
πομπῇ πολλῇ καὶ δορυφορίᾳ μεγάλῃ πρὸς τὰ βασι-
λεια ἦγατο. Ἐξ αὐτῆς δὲ εἰς Ἐφεσον πέμψασα, τὸ
Φλαδιανοῦ θεῖον σῶμα ἐκείθεν εἰς τὴν βασιλίδαν μετ-
ήνεγκε· καὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐκκομίσασα
σὺν αἰδῶ καὶ δορυφορίᾳ περιφανεῖ, ἔνδον τῶν ἀδύ-
των τοῦ ἱεροῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ σεμνῶς καὶ
εὐλαβῶς κατατίθημα. Ἐπειτα εἰς σχῆμα ναοῦ τὴν
ἐν τοῖς χαλκοπρατείοις τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν
μεταστρατήσασα, καὶ εἰς κάλλος ἅμα καὶ μέγεθος
ἐκλαμπρύνασα, περιφανῆ θεῖον οἶκον τῇ Θεομήτορι
ἀνεγείρει. Ἐνθα δὴ καὶ ἑτέρα βραχύτερα προσοικο-
δομήσασα, τὴν τιμίαν τῆς Θεομήτορος καὶ ἱερὰν
ζώνην κατέτετο ἐν αὐτῇ τῇ τῆς ἁγίας τραπέζης
σοφῶ· καὶ ἐξ ἐκεῖνου ἁγία σοφῶς ὁ τῆς Θεοτόκου
οἶκος οὕτως ἐπάνωμον ἐκκληρώσατο. Καὶ τὰ μὲν ὧδε
ἔγένοντο.

sanctioris mensæ loculo zonam reposuit : et ex eo tempore ea Dei Genitricis ædes sacri loculi
nomen est consecuta. Atque hæc quidem sic acta.

ΚΕΦΑΛ. Ν΄.

Ὡς ἡ Βασιλὶς Εὐδοκία εἰς Ἱεροσόλυμα διέβη·
καὶ περὶ τῶν ἐκείσε οἰκοδομημάτων αὐτῆς.
Καὶ περὶ ἀγωγῆς καὶ διαίτης τῶν ἐν Παλαι-
στίνῃ μοναχῶν· καὶ ὡς ἐτελεύτα ἡ βασιλίσσα
Εὐδοκία.

Ἡ δὲ βασιλὶς Εὐδοκία ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ
πόλιν ἐπιειγομένη, μόλις ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ δὴ
τοῦ ἐκείσε λιῶ κατὰ θέαν ἐκείνης συνερρηχότος,
τέλος πρὸς ἔπος καὶ τοῦτ' ἀπεφθέγγατο·

Ἵμετέρης γενεῆς τε καὶ αἱματος εὐχομαι εἶναι,

τὰς ἐξ Ἑλλάδος ἀποικίας· ἐκ παλαιῶν ἐκεῖσε γεγε-
νημένας αἰνισσομένη. Ἄς εἴ τῃ βούλητι καταδεῖν,
Στράβωνι ἐντυγχάνετω τῷ γεωγράφῳ· ἐπεὶ δὲ Φλέ-
γοντι καὶ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ· πρὸς δὲ Ἀρβιανῶ
τε καὶ Παισάνδρῳ τῷ ποιητῇ· καὶ πρὸς γε Οὐλ-
πιανῶ, Λιβανίῳ τε καὶ Ἰουλιανῶ, τοῖς ἐκκρίτοις
τῶν σοφιστῶν· οὗτε καὶ τὴν Ἀντιόχου διουῶσαν,
Ἀντιοχείς εἰκόνη ἐκ χαλκοῦ ἀριστῶς πεποιημένη
ἐτίμων, ἣ καὶ μέχρι τῶν κατωτέρω χρόνων διήρκε-
σαν· ἐξ ἧς ἑραβισθεὶς Θεοδόσιος, μέγιστην μοῖραν
τῷ τείχει προσήπτα. Διανοίξας γὰρ πρὸς εὖρος,
μέχρι τῆς πύλης τῆς ἐπὶ Δάφνην ἀγοῦσης ἐφελικυ-
σε· καὶ πάρεστι τὸ προάστειον τοῖς βουλομένοις
ὄρεθ· ἐς δεῦρο γὰρ τὸ παλαιὸν ἰχνηλατεῖται τείχος,
τῶν λεψάνων ξεναγούτων τὰς ὕψεις· ἄλλοις δὲ
δοκεῖ τὸν μέγιστον Θεοδόσιον τὸ τείχος εὐρῦναι. Καὶ
τοῖς λουτροῖς Οὐάλεντος ἐπὶ τι τῶν μερῶν λυμῆναν-
τος τοῦ πυρὸς, χρυσὸν παρασχεῖν ὀκλῶ διακοσίων
λιτρῶν βρυνόμενον. Καὶ δις δὲ λόγος ἔχει ταύτην
ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀφικέσθαι· ἔνθα γεγεννημένην,
πλεῖστα πρὸς τιμὴν Χριστοῦ διακράξασθαι· πολλά
τε τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ἀνήγειρε, καὶ τὰς κα-
λουμένας λαύρας καὶ φροντιστήρια θεῖα ἐδείματο·
ὧ· διάφορος μὲν ἡ ἀγωγή καὶ ἡ διαίτα, ἡ δὲ γε-
πολιτεία πρὸς ἕνα θεοφιλῆ σκοπὸν τελευτᾷ. Οἱ μὲν

A gens, in medium protulit. Illa consilii dubia, cum
in magnum esset conjecta metum, ut sibi Hieroso-
lyma petere liceret, petiit : ad quam profectionem
se voto nuncupato Deo obligaverat, si in matrimo-
nium collocatam filiam vidisset. Imperator confe-
stim in Septimum misit, et sororem Pulcheriam
septimum jam ibi annum agentem revocavit : que
quamprimum cum apparatu comitatuque multo in
imperiale aulam rediit. Ephesum certis homi-
nibus missis, sacrum Flaviani corpus inde in
urbem imperantem transtulit, atque id per mediam
civitatem cum observantia et pompa celebri illa-
tum, intra adyta sanctorum discipulorum Christi
templi splendide et religioso reposuit. Postea
Judæorum synagoga, Chalcopratiis, in templi for-
mam redacta, pulchritudineque simul et amplitu-
dine exornata, insignem Dei Genitricis ædem se-
cram construxit. Ubi minoribus aliis adjectis ædi-
ficiis, venerandam et sacram Dei Matris in ipso
eo tempore ea Dei Genitricis ædes sacri loculi

CAPUT L.

Ut imperatrix Eudocia Hierosolyma petierit, et quæ
ibi construxerit ædificia. De vita et conversatione
Palaestinarum monachorum; et ut imperatrix Eu-
docia e vita migrarit.

Eudocia vero Augusta profectionem in sanctam
Christi civitatem adurgens, tandem huc pervenit.
Et cum populus illic ad spectandam eam conflu-
ret, postremo ad verbum illud perquam scite car-
men dictis aliis adjecit :

Et stirpis vestræ me dico et sanguinis esse,

subobscuræ eo antiquitus colonias ex Græcia ductas
esse significans. Eas qui cognoscere vult, Strabo-
nem geographum, et Phlegontem, et Diodorum
Siculum, tum etiam Arrianum et Pisandrum
poetam, 555 præterea Ulpianum, Libanium et
Julianum sophistas egregios legat. Quo tempore
etiam Antiochiam eam profectam, cives ibi statua
ærea faberrime facta cohonestarunt, quæ ad poste-
riora etiam tempora perduravit. Qua re Theodosius
permotus, maximam mœnibus partem adjecit,
usque ad portam quæ in Daphnem fert in latitu-
dinem eis promotis. Eamque suburbanam regio-
nem cernere quisque potest. Nam ad hoc usque
tempus vestigia veteris muri, reliquiis ejus sese
cum admiratione oculis inferentibus, deprehen-
duntur. Aliis autem videtur, a maximo Theodosio
mœnia esse dilatata. Atque ab eodem in lavacri
Valentis, aliquibus ex partibus incendio diruti.
profectionem, aurum ducentorum pondi librarum
datum esse dicitur. Fama vero est, his Eudociam
Hierosolyma perrexisse, ubi plurima ad honorem
Christi peregit. Nam et multa sacra monasteria
excitavit : et lauras quæ vocantur, angustas scilicet
monachorum cellas, scholasque divinas condi-
dit : quarum varium quidem est institutum, et

varia vivendi ratio : sed hæc ad unum prorsus A pietatis finem spectant. Quidam namque simul eisdem in ædibus vivunt, re nulla quæ homines in terram deprimit distracti. Apud hos neque aurum est, neque aliud quodpiam metallum; sed neque vestis alicujus propria, neque rerum aliarum quidquam, quod ventrem demulceat. Quod namque hodie pallium aut humerale hic fert, eo cras alium indutum conspicias : adeo ut unius vestem unam omnium, et rursum omnium unius esse putes. Omnibus autem communis proponitur mensa, non conditis variisque et exquisitis cibariis, eas quæ sub ventre sunt corporis partes ad lasciviam irritans, sed paucis quibusdam oleribus atque leguminibus, quantum ad vitam saltem tolerandam satis sit, convivas excipiens. Communes itidem eis sunt ad Deum supplicationes et preces, quas interdum, et sæpe etiam nocte tota, cum timore, habitu statuque corporis submisso, peragunt. Labore se ipsos ita conficiunt, ut viventes adhuc super terram mortuos prorsus esse dicas. Hi sæpius in biduum et triduum jejunium proferant. Sunt qui diebus quinque, et longius, cibum non attingunt : **556** cumque tandem necessitate urgente, et quidem cum parcimonia multa, sumunt. Aliqui vero diverso ab eis qui ita simul vivunt modo, scipsum a multis segregantes, solitarii degunt, exiguis maxime adiculis se includentes, quæ ea sunt latitudine et altitudine, ut neque directe stare, neque facile cubare possint, speluncis quibusdam C et terræ cavernis, sicuti Apostolus inquit ¹, incubantes. Nonnulli sub dio cum feris habitantes, aliqui vero occultis sub terra hospitibus utentes, ibi cum solo colloquuntur Deo. Verum enimvero aliud quoque genus conversationis divinæ ab illis excogitatum est, quod omne virilis constantiæ et fortitudinis specimen longe superat. In solitudinem enim quamdam sole adustam se abducentes, et eam solam corporis partem quam naturæ necessitas tectam esse vult, velantes, non viri modo, sed et femine, eodem inter se vitæ instituto concertantes, nullam reliqui corporis gerunt curam, frigori ingenti atque æstui, variisque aeris mutationibus se ipsos committentes, algorem juxta et calorem tolerant, et quovis loco, ita ut sors tulit, stant et cubant : omnique humano alimento omnino repudiato, herbis quibusdam et radicibus, quas terra sua sponte fert, vivunt : qui etiam ab ejuscemodi victus genere βοσκοί, hoc est, pabulatores dicti sunt. Illi etiam tempore ipso specie eorum mutata, feris assimilantur, et mentem quoque a reliquis hominibus alienam obtinent. Quos si quando forte conspicati fuerint, fugiunt. Quod si etiam insequentem quempiam sentiant, celerius se in pedes conjiciunt, propter levitatem prorsus in aere sublimes volantes. Nonnunquam quoque inaccessa sub terra loca subeuntes, subito disparent : plurimi-

γάρ ὁμοῦ διαζῶσι, μηδενὶ τῶν ἐς γῆν νευόντων κατασφύρομενοι· ἐν οἷς οὐ χρυσὸς, οὐδὲ τι τῶν ἄλλων μεταλλικῶν, ἀλλ' οὐδ' ἐσθῆς ἰδιόζουσα, οὐδέ τι ἄλλο τῶν ὅσα σάλειν οἶδε γαστέρα. Ὁ γάρ οὗτος σήμερον τριδώνιον ἢ ἑξωμίδια φέρει, αὐριον ἔβρις ἂν ἕτερον ἀμπεσχόμενον· ὡς λογίζεσθαι ἐνὸς καὶ μίαν εἶναι τὴν πάντων ἐσθῆτα, καὶ τὴν ἀβίος ἐνὸς ἀπάντων. Ἀπασὶ δὲ κοινῆ τράπεζα πρόκειται, οὐ καρυκαλαίς τισὶ καὶ ποικίλοις ἐδέσμασι τὰ ὑπογάστρια γαργαλιζουσα, ἀλλὰ βραχέσι λαχάνοις, καὶ τισὶν ὄσπριοις, καὶ τούτοις, ὅσον ἀποζῆν μόνον δεξιουμένη. Κοινὰ δὲ αὐτοῖς εἶσι καὶ αἱ πρὸς Θεὸν λιταί, δι' ἡμέρας καὶ ὅλης νυκτὸς πολλάκις δέει καὶ κατασταλμένῳ τῷ ἤθει γινόμενα. Οὕτω δὲ καὶ τοῖς βόνοις σφᾶς αὐτοὺς ἐκπιέζουσιν, ὡς ἀντικρυς ζῶντας εἶναι νεκροὺς ὑπὲρ γῆν. Οὗτοι δὲ πολλάκις καὶ δις καὶ τρίς ὑπερθέμενοι τῶν ἡμερῶν· εἶσι δὲ σὶ καὶ πεμπταῖοι καὶ πρὸς διατελοῦσιν ἀγευστοί· μόλις δὲ τῶν ἀναγκαίων καὶ τούτων φειδὼς πολλῆ ἀπτονται. Ἄλλοι δ' ἀπ' ἐναντίας τοῖς ἑμιλαδὸν συνοικοῦσιν ἰόντες, σφᾶς αὐτοὺς τῶν πολλῶν ἀπεκρίνοντες, καθ' ἑαυτοὺς διαζῶσιν, οἰκίσκοις τισὶ βραχυτάτοις ἑαυτοὺς ἐργοντες, ἐπὶ τόσον εὐρυνο, ἐνοῖς καὶ εἰς ὑψὸς ἐκφερομένοις, ὡς μηδ' ἀνορθοῦσθαι οἴοντε καὶ τὰς κλίσεις εὐχερῶς πράττειν· σπηλαιῶσι δὲ τισὶ καὶ τῆς γῆς ταῖς ὄπασι, ἢ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐμφωλευόντες· οἱ δ' ὑπαίθριοι θηρίοις συνοικίαν ποιοῦντες· οἱ δὲ καὶ ἀτεκμάρτοις ὑπὸ γῆν οἰκίας κεχρημένοι, ἐκεῖ δὴ μόνοι μόνῳ προσλαλοῦσι Θεῷ. Ἀτὰρ δὴ καὶ ἕτερον εἶδος· τῆ περὶ Θεὸν στρεφῆ τούτοις ἐπινενοῦνται, δειγμα πάσης ἀνδρίας καὶ καρτερίας ἐν δευτέρῳ τῆσιν. Ἐπὶ γάρ τινι ἐρήμῳ τῷ φλογμῷ τοῦ ἡλίου ἐκκεκαυμένοι σφᾶς διαφέντες, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἐξ ἀναγκαίου περιστέλλεσθαι εἰωθῶτα μόνα περικαλύπτοντες, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα πρὸς τὴν ἴσην πολιτείαν ἀναμιλλώμενα, τὸ λοιπὸν ἕως ἰσῶμα προμηθείας πάσης ἐκτός, κρυμοῖς ἐξαιτίοις καὶ καύσοι καὶ ταῖς ποικίλαις τοῦ ἀέρος μεταβολαῖς ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, ἐν ἰσῶ καὶ κρύο· καὶ θάλασσαν καὶ στάσιν καὶ κλίσιν ἐπὶ τοῦ τυχόντος ποιοῦμενοι· πᾶσαν δ' ἀνθρωπίνην ἀποσειόμενοι τέλεον, πῶσι καὶ ρίζαις ἄς ἢ γῆ αὐτομάτω· ἐκδίδωσι τρέφονται· οἱ καὶ βοσκόλ ὄνομα ἔσχον τῷ τοῦδε τῆς ζωῆς πορισμῷ. Καί γε θηρίοις τῷ χρόνῳ ἀφομοιοῦνται, παρατρεπομένης μὲν τῆς ἰδέας, τῆς δὲ γνώμης μηδαμῶς συμβαινούσης τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων· οὗς καὶ εἰ ποτε συμβαίῃ θεάσασθαι, διαδιδράσκουσιν· εἰ δὲ καὶ γνοίεν οὐκ διώκοντο, ἐπιμᾶλλον τῷ τάχει κέχρηται τῶν ποδῶν ἀντικρυς αἰθέριοι τῆ λεπτότητι διηπάμενοι. Ἔστι δ' ὅτε καὶ δυσσεβόλοις χωρίοις τῶν ὑπὸ γῆν ἀφανεῖς γίνονται, τὸ λαθεῖν οὕτω βιοῦντες περὶ πλείστον ποιοῦμενοι· καὶ ἕτερον δὲ εἶδος ἀσκήσεως διηγήσομαι, ὃ μικροῦ μετέδρασε, καίτοι γε τὰ πρᾶξις κατὰ πάντων φερεσθαι δίκαιον ἔχον· ἐν ἐλαχίστοις δὲ μάλιστα τὸ ποιοῦτον ἐγγίνεται. Εἶσι γὰρ δὴ τινες οἱ, ἐπὶν διὰ πολλῶν μόχθων τῆς ἀρετῆς τὸ ἀπαθῆ:

¹ Hebr. xi, 37.

εἶναι κληρώσασιντο, πρὸς τὴν κόσμῳ ἐπανήκουσιν αὐθις. Παραφόρους δ' ἑαυτοὺς εἶναι σχήμασι τισιν ἀτάκτοις ἐπαγγελλόμενοι, οὕτω τὴν κενὴν δόξαν περιφρονοῦσιν. Ὁν τελευταῖον χιτῶνα, Πλάτων φησὶν ὁ φιλόσοφος, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι. Καὶ γε φιλοσεφοῦσιν ἀπάθειαν, ἀπαθῶς εἶπεν ἐσθίοντες, κἂν ἐν καπηλείῳ ἢ μαστροπέῳ εἰ τοῦτο δεήσει δρᾶν, οὕτε γινώσκον οὗτοι δι' αἰδοῦς τιθέμενοι. Προσβάλλουσι δὲ ἀθρόον καὶ βαλανεῖοις γυναιξὶ συλλογόμενοι, πολλάκις εὐρισκομέναις καὶ ὡς ἔχουσι φύσεως, καὶ σὺν ἐκείναις ἀλλίζονται. Οὕτω δὲ τῶν παθῶν περιγίνονται, ὡς καὶ τῆς φυσικῆς ὑπερκαίθηται δυνάμει, καὶ τυραννεῖν αὐτὴν· οὗτ' ἔφει, οὕτε ἀφῆ, πολλῶν γε μὴν αὐτοῖς φιλήμασι τεχνικοῖς καὶ περιπλοκαῖς ταῖς τοῦ θήλεος πρὸς τὰ τῆς φύσεως ἀποκρίνεσθαι ἰδιώματα· ἀλλ' ὥσπερ μετ' ἀνδρῶν διατρίβοντας, ἄνδρας εἶναι, γυναιξὶ δ' αὐθις προσομιλοῦντας, γυναικας· φύσεως τε ἐκατέρως μετέχοντας, δοκεῖν εἶναι ἐπὶ μιᾷ· καὶ τέλος εἰπεῖν, ἐν τῷ τοιοῦτῳ ὑπερφυεῖ βίῳ τὴν ἀρετὴν ἀντιπράττουσαν φύσει καταπῆσαι νόμους, ὥστ' ἐν μηδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἐφεῖναι αὐτὴν κόρον σχεῖν. Πεινῆν δὲ πάντα καὶ διψῆν, καὶ δι' ἐγκρατείας ἔχειν ἀπάσης ὁ σῶν νόμος νομοθετεῖ. Ἐπὶ τόσον δὲ καὶ τὸ σῶμα περιστέλλειν ὀρίζει, ὅσον βίᾳ τὴν ἀνάγκην συνεχεῖν. Καὶ ἐπὶ τόσον αὐτοῖς ἠκριωμένοις σταθμοῖς ἀντιταλαντεύεται, ὡς ἐκ διαμέτρου χωροῦσιν, ἀνεπαίσθητον αὐτοῖς τὴν ῥοπήν καθεστάναι. Καὶ τόσον δὲ τὰναντία κρατεῖ παρ' αὐτοῖς καὶ ὑπερφυῶς κέρραται, τῆς θείας χάριτος· εἰς ἐν συναγωγῆς τὰ ἄμικτα, καὶ αὐτὸ πάλιν καιρῶν προσήκοντι διαιρούσης, ὥστε τὸ ξένον εἰς ἀκοήν ζωὴν ἐν ταυτῷ καὶ νέκρωσιν αὐτοῖς κατοικεῖν, φύσει ἐναντιώτατα καὶ λόγῳ καὶ πράγματι. Ὅπου μὲν γάρ τι τῶν παθῶν ὑφέρπει, ἴδοις ἂν σῶμα νεκρὸν μηδὲν δρῶν ὅσα καὶ τάφῳ κείμενον· ἐνθα δ' ἀρετῆ· ἐργασία καὶ πρὸς θεὸν ἰκατεία βώμην καινὴν καὶ σῶμα ξένως σφριγῶν τὴν ἀκμήν· κἂν καὶ γεγηρηκὸς εἴη σφόδρα καὶ ἔξωρον. Καὶ γ' ἐκάτερος βλος οὕτως ἐκείνοις συμπλέκεται, ὥστ' ἀμέλει καὶ τὴν σάρκα πάμπαν νεκρῶσαντες τε καὶ ἀποθήμενοι, ζῶσιν ἀεὶ· καὶ μετὰ τῶν ζώντων ὥσπερ συνδιαγοῦσι, τὰ ἐκείνων παντοίως θεραπεύοντες σώματα, καὶ τὰς τῶν δεομένων λιτὰς θεῶν ἀναφέρουσι, ἐπίσης τῇ προτέρᾳ βιοτῇ διαζῶντες, πλὴν ὅσα μὴ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς εἶναι καὶ τόπῳ περιουρίεσθαι, πᾶσι δ' ἀκαρεῖ συνεῖναι, καὶ τὰς ἀπάντων ἀκούειν φωνάς, καὶ πᾶσι συγγίνεσθαι· ὧν συχνὰ γόνάτων κλίσεις τὸ ἔργον, σύμπονοι τε ἐπιναστάσεις, τῆς ἐφέσεως· μόνης τὴν ἡλικίαν ὑπερφυῶς, καὶ τὴν ἐκούσιον ἀσθένειαν ἀναζωπυρούσης· ἄσκαρκοί τινες ἀθληταὶ καὶ ἀναίμονες παλαισταί. Οἷς ἀρίστη πανδαισία καὶ τρυφὴ νηστείας τὸ κράτιστον, καὶ σφριγῶσα τράπεζα τὸ μηδὲν ἐλέσθαι ὡς οἶόν τε ἀπογεύεσθαι. Εἰ δὲ που ξένος ἐπιδημοῖ κἂν ἐξ ἐθινοῦ, οὕτω φιλαφρόνως διακίβνεται φιλοτησίαις καιναῖς δεξιούμενοι, ὡς εἰκάσαι μηδὲν ἄλλο σφᾶς διὰ βίου σπουδάσαι, ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο τρυφᾶν· παρῆλλαγμένον εἶδος νηστείας ἐπινοοῦντες· ἀδεῶς οἶθ' ἐσθίειν μὴ βροχόμενους· ὡς ἐκπληξιν τὸ

A que id, si ita vitam ducentes lateant, faciunt. Aliud præterea monastici exercitii genus, quod parum abluit quin præterirem, commemorabo. Id præ aliis merito primas ferre censetur, et apud paucissimos reperitur. Sunt namque nonnulli, qui cum per multos virtutis labores eo evaserint, ut ἀπαθεῖς, hoc est, indolentes, et affectionibus perpeccionibusque omnibus liberi sint, in mundum recurrunt. Et gestibus quibusdam incompositis dementes se esse assimilantes, ita vanam contemnuunt gloriam, quam extremam tinnicam (juxta Platonem philosophum) anima deponere solet. In ἀπαθείᾳ, hoc est, indolentia philosophantur, **557** sine affectione atque animi commotione, in caupona aut, si opus sit, in lupanari cibum capientes, et neque conspectum cujusquam, neque locum aliquem reverentes. Balnea quoque ingreduntur, et cum mulierculis sæpe etiam, ut natura fert, nudis lavant, et cum eisdem habitant. Adeo vero affectionibus perpeccionibusque superiores sunt, ut naturæ vim superent, et tyrannidem in eam exercent: denique ut neque aspectu, neque contactu, neque adeo ab arte petitis oculis, atque muliebribus complexibus, ad eam que propria naturæ est concupiscentiam commoveantur. Cum viris illi versantes viri sunt, cum mulieribus mulieres. Et cum utriusque sexus vim obtinere videantur, unum obtinent. Atque ut semel dicam, in hoc vitæ genere, quod captum naturæ superat, virtus naturæ adversas leges fixit, ut in nulla earum rerum quæ necessariæ sunt, satietas ipsa locum habeat. Ita illi semper esuriunt et sitiunt, temperantiamque et continentiam in rebus omnibus retinere leges eorum jubent. Adeo etiam illæ corpus constringere præcipiunt, ut vi etiam necessitas comprimatur. Tam æqua etiam per exactissimam rationem statera vita eis libratur, ut dum lanx utraque per diametrum et lineam mediam inter se distat, nihil sentiat momentum. Et tantopere res inter se contrariæ in eis et existant et miscentur, divina gratia ea quæ misceri nequeunt conjungente, et tempore rursus suo disjungente, ut quod auditu mirum est, in eodem corpore et vita simul et mortificatio habitet, quæ natura, ratione et re ipsa inter se maxime sunt pugnantia. Cum enim affectio quæpiam seu perpeccio subrepsit, tum corpus videas mortuum et nihil agens, perinde atque in sepulcro repositum esset. Cum autem egregium virtutis opus peragendum, et preces ad Deum fundendæ sunt, tum robur novum et corpus mirifice vividum cernas, etiamsi id senio jam confectum et exoletum admodum sit. Vitam utraque illi, præsentem videlicet et futuram, ita complicant et conjungunt, ut carne prorsus in obitu mortificata atque deposita, semper vivant, et quodammodo cum viventibus simul conversentur, corpora illorum varie curantes, et supplicantium preces ad Deum referentes: itidem ut in priore vita degentes, præterquam quod rebus necessariis non indi-

geant, et loco nullo circumscribantur. Omnibus in momento adsunt, omnium voces audiunt, et cum omnibus versantur. **558** Horum opus est frequentes genum inclinationes et graves rursus stationes, desiderio solo corpora eorum sustinente, et voluntariam imbecillitatem recreante. Illi athletæ quidam sunt carne carentes, et luctatores sanguinis expertes. Illis convivia splendida et deliciæ summæ sunt, assiduum jejunium : et mensa opipara, ut quoad ejus fieri potest, nihil cibi degustent. Quod si alicunde hospes adveniat, matutino etiam tempore, tam benigne et amanter novo hospitalitatis genere eum excipiunt, ut nihil aliud eos per vitam, quam ad eum modum deliciari studuisse putes : aliud mox rursus jejunii genus excogitantes, cibumque arbitrato suo capere nolentes, adeo ut res ea omnibus in stuporem evadat, cum ad victum sufficientem tantum eis desit, quomodo tam exiguo alimento vivere possint. Inimici ii sibi ipsis sunt, voluntatisque propriæ et naturæ destinatione animi jamdudum concepta, praelitores, ut in rebus omnibus delicias carnis longe a se rejiciant, et anima eis in statu suo pulcherrime consistat : quæcunque Deo placita sunt, prudenter diligens atque conservans. Felices illi prorsus ejuscemodi conversatione et vitæ instituto : longe autem feliciores sua ex hac vita migratione, ad quam illi semper aspirant, ad optatum illum desideratumque vivendum anhelantes. Itaque Eudocia Augusta cum multis id genus monachis collocata est, et multa (sicuti dictum est) monachorum domicilia et habitationes construxit. Hierosolymorum etiam muros protulit et renovavit. Episcopalem præterea domum ibi ex fundamentis ipsis erectam pulcherrime exornavit, eidemque mille numismatum redditum attribuit. In Phordisiis pauperum domicilium ædificavit, ubi quadringenti sacro morbo laborantes habitarent. Alia item pauperum hospitem et viduarum diversoria condidit, eisque substantiam suam donavit. Ecclesiis, nosocomiis seu ægrorum domibus, sacrosanctis ædibus, et monasticis virorum et mulierum domiciliis, vicesies mille quandringentis et octoginta aureæ monetæ libras dedicavit : præter alios quos alio convertit sacros proventus, et varii generis donaria, quæ sanctis quibusdam locis consecravit. Et aliquando die festo Paschæ templum ad sanctam Christi Resurrectionem celebrandam ingressa, in lucernarum rationem decies mille sextarios olei retulit. **559** Et choris memoriam sacræ Christi Resurrectionis colentibus, annum proventum quadringentorum numismatum constituit. Postremo templum ingens amplitudine et forma præclarum, ex ipsis fundamentis, admirando illi et primo diacono simul et martyri Stephano stadio uno ab Hierosolymis creavit : quo loco a percussoribus Domini saxi ille obrutus, immarcescibilem coronam reportasse dicitur. In quo templo aliquo post tempore et ipsa, cum ad

πραττόμενον εἶναι, πόσον ἐς τροφήν αὐτάρκη δεόμενοι, κομιδῇ βραχυτάτῃ διαζῶσι τροφῇ· ἐχθροὶ αὐτοῖς καθεστῶτες, καὶ τῶν ἰδίων βουλήσεων καὶ τῆς φύσεως ἐκδοτοὶ τοῖς πάλοι θελήμασιν· ὡς ἂν διὰ πάντων αὐτοῖς τὸ ἥδον τῆς τερχῆς ἀποσφαιρισθεῖη, καὶ ψυχὴ διεξάγῃ τὰ κάλλιστα, ὅσα δὴ Θεῷ πρὸς ἀρέσκειαν νουεχῶς ἐπιλεγομένη καὶ διασώζουσα. Μακάριοι οὕτως τῆς τ' ἐνταυθοῖ διαίτης καὶ πολιτείας· πολλῶν δὲ μᾶλλον μακαριώτεροι τῆς ἐντεῦθεν μεταναστάσεως, ἐς ἣν διὰ πάντες χαίνουσιν τὸ ποθεύμενον ἰδεῖν ἐπιγόμενοι. Καὶ τοίνυν ἡ βασιλεὺς Εὐδοκίᾳ πολλοῖς τοιούτοις περιτρυχούσα, πολλὰ τε, ὡς εἴρηται, μοναστῶν ἐνδιαίτηματά τε καὶ καταγωγὰ εὐμαρμένη, καὶ τὰ τῶν Ἱεροσολύμων τελεχὴ εὐρύνασα καὶ ἀνανεώσασα, καὶ πρὸς τὸ εὐπρεπέστερον διασκευασαμένη, καὶ τὸ ἐπισκοπεῖον ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνίστα, ἀποχαρισσαμένη ταύτῃ καὶ πρόσδοτον νομισμάτων χιλίων. Ἐν δὲ Φορδισίοις πτωχεῖον ἀνίστη, ἐν ᾧ τετρακόσιοι τῆ ἱερᾶ νόσῃ προσελημμένοι ἐνδιαίτημα εἶχον. Καὶ ἄλλα δὲ πτωχεῖα καὶ ξενώνας καὶ γηροκομεῖα ἀνήγειρε· καὶ τὸ περιὸν αὐτῇ τῆς οὐσίας τοῖς τοιούτοις ἀπεκλήρωσεν· ἐκκλησίαις, νοσοκομείοις καὶ σεμνεῖσις εὐαγέσι, καὶ διαίτημασι μοναχῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, δύο μυριάδας καὶ τετρακόσια καὶ ὀγδοήκοντα χρυσοῦ λίτρας νομισμάτων τοιούτοις ἀφιερῶσασα, ἄνευ τῶν ἄλλοτε προσαρπηρευθέντων ὀρίων προσόδων, καὶ τῶν διαφόρων αὐτῇ κειμηλίων ἱερῶν γεγεννημένων, τέποικς εὐαγέσι τισί. Καὶ ποτε τῇ τοῦ Πάστρα ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν εἰσελθοῦσα, εἰς λόγον φῶτων ἐδώρετο ἐλαίου ξέστας μυρίους· καὶ τοῖς χοροῖς τῶν σπουδαστῶν τῆς ἀγίας Χριστοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως πρόσδοτον ἐνιαύσιον νομίσματα τετρακόσια. Τσλευταῖον δὲ πάντων τέμενος· μέγα ἀνίστη, ἐξοχὴ τε καὶ κάλλει προύχον. τῇ πρώτῃ ἐν διακόνοις καὶ μάρτυσι Στεφάνῳ τῷ θαυμαστῷ ἐξ ἐσχάτων χρηπίδων αὐτῶν, οὐ πάνυ τι διεστῶς· Ἱεροσολύμων, κλήν ὅσον σταδίου ἐνός· ἔνθα λόγος ὑπὲ τῶν Κυριοκτόνων βλεθόντα λήθοις, τὸν ἀμαράντινον κομίσασθαι· σέφαρον· ἐν ᾧ καὶ αὐτὴ πολλῶν κατατίθεται ὑστερον, πρὸς τὴν ἀγίῳ μεταχωρήσασα βιοτήν, τετάρτῃ ἔτει τῆς τοῦ μεγάλου Λέοντος βασιλείας, εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως βιώσασα. Ἐτελεύτα δὲ τὸν βίον ἡ τῶν ἐξίχοντα καὶ ἑπτὰ γενομένη· εἰκοστὸν γὰρ ἔτος ἤγουσα, τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συνήφθη· καὶ διεβίω τοῖς ἀνακτόροις, ὑπὸ μητρὶ καὶ Αὐγούστη τῇ Πουλχερίᾳ ἔτη εἰκοστένέα· καὶ μόνη Πουλχερίας ἄνευ τῆν βασιλείαν διέθυσεν ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ· καὶ ἑνδεκά ἔτη ἐν Ἱεροσολύμοις διήγαγεν. Ἐκ τούτων δὲ τέσσαρα διεβίβασεν ἔτη τὴν ἐν Χαλκηδόνι μῆθρμῶ· παραδεχομένη σύνοδον οἰκουμένην, ὡς προφέντες ἐγλῶσομεν. Μετὰ δὲ τὸ τὴν σύνοδον παραδέξασθαι, καὶ ἄλλα τέσσαρα ἐπιβίω ἔτη· ἔπειτα ἐτελεύτα· περὶ ἧς φασὶ καὶ τὸν προφήτην εἰρηξέναι Δαυὶδ· Ἀγάθυνον, Κύρις, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών· καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τελεχὴ Ἱερουσαλήμ. Ἄλλα τὰ μὲν κατὰ τὴν βασιλισσαν Εὐδοκίαν τοῦτον γενέσθαι ξυνηγῆθη τὸν τρόπον.

immortalem emigrasset vitam, condita est, quarto magni Leonis imperii anno, cum hic piam Deoque placitam exegisset vitam. defuncta autem est ætatis sexagesimo septimo anno: nam viginti annos nata, imperatori Theodosio conjuncta est. Et in aula imperiali sub matre, eademque Augusta Pulcheria, viginti novem transegit. Ipsa vero sola, absque Pulcheria, imperium annis septem administravit. Porro Hierosolymis undecim transegit. Ex eo tempore quatuor vixit annos, universalis Chæcedonis synodi acta non approbans, sicuti postea dicemus. Postquam autem synodi ejus decreta rata grataque habuit, alios etiam transegit quatuor; et tandem mortua est. De qua prophetam Davidem illud etiam dixisse ferunt: *Bene fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, et ædificentur muri Jerusalem*¹. Res Eudociæ imperatricis ad hunc se habuere modum.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

Α

CAPUT LI.

Περὶ τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ὃς πρῶτος τῆρ ἐπὶ τοῦ κίονος ἐπεσῆσε στάσιν.

De sancto Symeone, qui primus vitam et stationem in columna invenit.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Συμεῶνης ὁ πᾶν, ὁ τῆς ὁσίας καὶ ἀοιδίμου μνήμης, πρῶτος τὴν ἐπὶ κίονος στάσιν ἐπινοήσας, ἤμαζέ τε καὶ ἐγνωρίζετο, ἔχων τὸ ἄνωθεν τοῦ κίονος ἐνδιαίτημα, δὲ πηχὺ τὸ ὅλον περιμέτρον ὀπηνίκα Δόμνος τὰς ἱεράς ἡνίας τῆς Ἀντιόχου διεχειρίζετο. Ὅς καὶ ἐπειδὴ ἀκούσας τὸ ἔργον παρ' αὐτὸν ἐγεγόνει, ἐκπληκτο; ὄλος ἦν, καὶ μυστικωτέρως ἐψέτο συνελθεῖν. Ἐπεί δ' οὖν ἄμφω συνῆλθον, τὴν ἔχραντον καὶ ἀναίμακτον θυσίαν τελέσαντες, τῆς ζωποιοῦ κοινωνίας ἀλλήλοις μετέδοσαν. Καὶ τοῖνον ὁ μέγας αὐτος μετὰ τοῦ κάτω βριθοντος σώματος, τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν ἐκμιμησάμενος, πᾶσιν ἀποτάσσεται πράγμασι· βίξ δὲ φύσεως τὰ μετέωρα καταλαβεῖν ἐπειγόμενος, μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸ ἐνδιαίτημα πηγυσιν, ὥστε Θεὸν ἀταράχως δοξολογεῖν, καὶ μετ' ἀγγέλων ἀσίστητον ἐκείνῳ πλέκειν τὴν ὑμνωδίαν· ἐκ μὲν γῆς τὰς τῶν ἀνθρώπων δεήσεις οἷα τις μέσος καθεστῆκώς, προσάγων Θεῷ, ἐκείθεν δὲ τὴν ἀφθονον χάριν καὶ τὸ ἀπειρον τῆς εὐμενείας κατὰ γων-αυτοῖς. Οὐ τὰ παράδοξα τῶν ἔργων πολλοῖς μὲν ἰσθόρηται αὐτόπταις τῶν παραδόξων γεγεννημένοι; ἔπαξίως δὲ μάλα καὶ λογίως καὶ Θεοδώρητος κητισθόρησεν ὁ τὴν Κυρεστηνῶν ἐκκλησίαν ἐπισκοπήσας ἐν τῇ παρ' αὐτῷ *Φιλοθέῳ ἱστορίᾳ* ἐπιγραφείσῃ. Ὅτε τοῖνον ὁ ἐπίγειος οὗτος ἄγγελος Συμεῶνης, καὶ ἐν σαρκὶ τῇ ἀνωτάτῳ πολιτευσάμενος Ἰερουσαλήμ, τὴν ἀρετῆ καὶ ξένην ταυτηνὴ τρίτον ἀνύειν ἐπέβαλε, φιλανθρώπως οἱ τὰς τῶν ὁρέων κορυφὰς κατειληφότες Πατέρες διατεθέντες, τῶν τινὰς ἑαυτῶν ἀποκρίναντες, στέλλουσι παρ' αὐτὸν, ταῦτ' εἰπεῖν ἐντειλάμενοι· Τί σοι βούλεται ἡ ξενοπρεπῆς αὐτῆ οἰκισίς; Τί τὴν τριμμένην καὶ σχεδὸν τοῖς πᾶσιν ἁγίοις πεκατημένην ὄδον διαφείς, παρηλλαγμένην τινὰ καὶ ἀγνώστα καθάπαξ εἴλου ὀδεύειν; Πρὸς δὴ τοῦτοις ἐπιτετράφασι, καταβαίνειν ἐκεῖθεν κελεύσαι, καὶ τὴν τῶν ἐκλεκτῶν Πατέρων ὀδεύειν αἰρεῖσθαι· κἂν μὲν πρόθυμος γένοιτο πρὸς τὴν ἐκεῖθεν κατάβασιν ἑαυτὸν ἀκιδῶναι, συγχωρεῖν ἐκέλευον, καὶ τρέχειν ἦν ἡρετίσασα· δῆλον γὰρ τῇ ὑπακοῇ ὡς Θεὸς ὀδηγός ἐστιν ἴδε διαθεῖν ἡρημένῳ· εἰ δὲ γε δοῦλος ἰδίας ὀρέξεως γένοιτο, καὶ ἀντιβαίνειν πειρώτο, καὶ μὴ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ὀξείως εὐθυδρομήσειε πρὸς βίαν ἐκ ποδᾶ; ἔλκειν, καὶ εἰς

Hoc ipso tempore etiam magnus Symeones, sanctæ et celebris recordationis, qui primus stationem in columna invenit, vixit: et celebrè consecutus est nomen, domicilium super columna bicubitale undequaque habens, quo tempore Dominus sacras Antiochenæ urbis habenas tenuit: qui etiam ea re audita, cum ad eum venisset, totus consternatus est, et cum eo mystico arranoque congressu convenire exoptavit. Conveneruntque adeo ambo, et sacrificio immaculato atque incruento peracto, alter alteri vivificam communionem porrexit. **560** Magus igitur vir iste, etiam in corpore deorsum versum vergente, angelorum vivendi institutum imitatus, rebus negotiisque omnibus nuntium remisit: et vi naturæ illata, ad sublimia aspiravit, atque medium inter cælum et terram domicilium sibi fixit, ut extra turbam et tumultum omnem positus, Deum glorificaret, et perpetuis cum angelis hymnorum laudibus celebraret. Hinc quidem veluti mediator quidam supplicantium hominum preces ad Deum referens, inde autem affluentem atque immensam benignitatis gratiam illis impertiens. Cujus admiranda opera a multis quidem, qui ea oculis ipsi suis viderunt, memoriae prodita sunt. Commodè autem et pulchre ea Theodoritus Cyri episcopus, in Dei amantum historia est prosecutus. Sed enim ubi terrenus iste angelus, atque etiamnum in carne supremæ illius Jerusalem civis et incola Symeones, a nemine antea tritam novamque plane viam ingressus est, summos montium vertices incolentes Patres perbenigne erga eum animati, delectos ex eorum numero quosdam ad eum misere, eique hæc renuntiare jussere: Quid sibi vult insolens hæc et peregrina habitatio? Cur tritam hanc et a sanctis fere omnibus calcatam viam relinquens, aliam quendam et prorsus ignotam semitam iniisti? Illud præterea mandatam eis dedere, ut descendere illum, et electorum Patrum vestigia sequi juberent. Ac siquidem promptum se, ut ex columna descenderet, præberet: permittere ei, ut quam vellet vivendi rationem persequeretur, præceperunt. Obedientiam namque ejus, si Deus instituti ejusdemodi dux esset, declaraturam esse censuerunt.

¹ Psal. L, 20.

Sin cupiditati ipse suæ inserviret, et contra sibi nitendum esse duceret, neque celeriter statim mandatum hujusmodi exsequeretur, pedibus vi arreptum illico detrahere jusserunt. Ut illi ad eum venerunt, et Patrum mandatum exposuerunt, confestim ille altero pede prolato, ad descendendum, et absque ulla deliberatione et dissensione, ad præceptum eorum implendum promptus paratusque fuit: et gratias illis egit, qui tantam de eo gererent curam, veluti quidquam præter voluntatem et sententiam Dei facere occõpisset. Porro illi eum in instituto, quod sibi proposuerat, permanere sunt passi: potestati ejus permittentes, ut quem cepisset cursum teneret: illud insuper adjicientes, **561** Fortis esto, et viriliter age. Videris namque divinitus ad hanc vivendi viam perductus esse, antea ignotam. Itaque deinceps magna ille concepta fiducia, cõptum id magis est prosecutus. Tam proluxe autem divina in eo viro enituit gratia, ut cum Theodosius sanctione quadam Judæis synagogas in urbe Antiochena a Christianis eis ademptas restituere jussisset, et Symeones magna dicendi et objurgandi libertate usus, litteras ad eum dedisset, princeps is, jussionibus suis abolitis, ea quæ sancto viro et Christianis placuissent, fecerit, atque præfecto ei, cujus suasu res ea instituta fuerat, tum dignitatem ademerit: precatoresque maximos ad aereum martyrem miserit, qui illum ut pro se Deum exoraret et preces suas secum communicaret, rogarent. Quæ autem ille admiranda ediderit facinora, et quam commode cum quibusque collocutus sit, quis sigillatim exponat? Quæ si quis nosse velit, eum ad historiam ejus legendam remittimus, quæ post magnum Theodoritum optime cognominis ei Symeon Metaphrastes conscripsit, novum quoddam et admirandum in ea ex omnis generis cibariis convivium omnibus proponens. In hoc vitæ instituto decertans, quinquaginta et sex peregit annos. Novem enim in priore, ubi principiis sacræ religionis imbutus est, schola consumpsit: quadraginta autem et septem, in ea quæ dicitur Mandra: sive ut alii tradunt, decem hic in angustiis quibusdam peregit; septem vero in minoribus columnis, et tandem in columna quadraginta cubitorum longitudinis undetriginta transegit annos. Cujus sacrum cadaver post tot certamina, et mortem ipsam obitum, postea sub Leonis Magni imperio Antiochiam est perlatum, Martyrio, qui tum ibi episcopatum gerebat, atque Ardaburio Orientalium copiarum ductore, cum militibus suis, et aliis plurimis magistratibus præsentibus. Qui simul omnes, maximo eos comitante exercitu, ad divinum illud tugurium advenere, et venerandum illius cadaver cum reverentia et comitatu multo (multi namque etiam ex monasticis philosophis undequaque ex vicinis locis ad sacram corporis illius productionem et pompam eo se contulerant) **562** asservarunt, ne finitimæ urbes confluentes id raperent: quo! ille inter se, quænam illud sortire-

A γῆν εὐθύς κατασπῆν. Ὡς δὲ πρὸς αὐτὸν ἐγένοντο, καὶ τὴν τῶν Πατέρων ἐντολὴν ἠγγέλλον, εὐθύς θάτερον τῶν ποδῶν προτείνας, κατιέναι τοῦ στυλοῦ ἔτοιμος ἦν, καὶ τὴν τῶν Πατέρων ἐπιτροπὴν ἀδιστακτικῶς ἀνύειν· καὶ χάριν εἶδέναι τούτοις διωμολόγει, οὕτω κηδομένοις ἐκείνου, μὴ κατὰ τὸ δόξαν Θεῷ ὡσανεὶ πράττοντος. Οἱ δ' οὕτως ἔχοντα μᾶλλον, ὡς γε ἦν ὠρισμένον, εἰων, ἐπιτρέποντες τὴν ἦν προῦθετο πορείαν ἀνύειν· ἐπειπόντες, Ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου· ἔοικα; γὰρ θεοῦ ἐν πρὸς τὴν τρίθον ταύτην ποδηγηθῆναι, ἀγνώτα πρότερον οὖσαν. Ὁ μὲν οὖν τουλοικοῦ θαρρῆσας, ἐπιμᾶλλον τῷ ἔργῳ ἐπέβαλε. Τόσον δ' ἡ θεία χάρις ἐνέσκηψε τῷ ἀνδρὶ, ὡς καὶ Θεοδόσιον, γράμματι θεσπισάντα τὰς ἀφαιρεθείσας πάλαι Ἰουδαίων συναγωγὰς κατὰ τὴν Ἀντιόχου παρὰ Χριστιανῶν αὐθις ἀποδοθῆναι, οὕτω σὺν παρρησίᾳ πολλῇ γράψαι καὶ ἐπιτιμήσαι σφοδρότερον, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνον τὸν κρατοῦντα τὰς σφετέραις ἀνακαλεσάμενον προσταγὰς, τὰ πρὸς χάριν τῷ ὀσίῳ καὶ Χριστιανοῖς ἐκτελέσαι· παραλύσαι δὲ καὶ τὸν τρηκαῦτα ὑπαρχόν τῆς ἀξίας, τὴν πρᾶξιν εἰσηγησάμενόν· καὶ μεγίστην ἐπιπέμψαι τῷ ἀερίῳ μάρτυρι δέησιν, ὥσθ' ὑπὲρ αὐτοῦ Θεὸν δουραεῖν, καὶ τῶν οἰκείων μεταδιδόναι εὐχῶν. Ὅσα δὲ κατὰ μέρος ἐπραξε τῶν ἔργων παράδοξα, καὶ ὠμίλει ἐκάστῳ τὰ πρόσφορα, τίς ἂν κατὰ μέρος ἐκδιηγῆσαιτο; Τῷ γε μὴν βουλομένῳ τῇ κατ' αὐτὸν ἱστορίᾳ ἐντυχεῖν προτροπέμεθα, ἣν ἄριστα μετὰ τὸν πολὺν Θεοδώρητον ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς ἐπεξῆλαθε, πᾶσι καινὴν τινα καὶ ξένην πανδαισίαν τὰ ἐκείνου προθέμενος. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ διατριβῇ ἀεθλεύων, ἕξ καὶ πεντήκοντα διετέλεσεν ἔτη· ἐνένα μὲν τῷ προτέρῳ φροντιστηρίῳ ἔθια καθήχεται, ἕπτὰ δ' ἐν τῇ καλουμένῃ Μάνδρᾳ καὶ τεσσαράκοντα· δέκα μὲν ἔτεσι στενωπῷ τινὶ τὸν ἀγῶνα διηγουκῶς, κίσει δὲ βραχυτέροις· ἕπτὰ· ἐπὶ δὲ τὸν τεσσαρακοντάπηχον ἔτη τριάκοντα. Οὗ τὸ ἱερὸν καὶ πολυάθλιον σῶμα μετὰ τὴν ἐνθῆνδε ἀπαλλαγὴν χρόνῳ ὑστερον Λέοντος τοῦ μεγάλου τὰ σκήπτρα Ῥωμαίων διέποντος κατὰ τὸν Ἀντιόχου εἰσῆχθη, Μαρτυρίου τε ἐπὶ τῶν ἱερῶν οὐράων προκαθημένου, Ἀρδαβουρίου δὲ τῶν Ἑφῶν ἔχουμένου ταγμάτων μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ ἄλλων πλειστων τῶν ἐν τέλει παρόντων. **D** Οὗ δὴ πάντες ἅμα καὶ ἀπέλρου σίφους· ἐφεπομένου, κατὰ τὴν θεῖαν μάνδραν γενόμενοι, τὸν πάνσεπτον ἐκείνου νεκρὸν σὺν αἰδοῖ καὶ δορυφορίᾳ πολλῇ διεσώσαντο (πολλοὺ δὲ πλήθους φιλοσόφων ἀνδρῶν ἐκ τῶν περικύκλω καταφατησάντων τῇ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου σκήνου ἱερᾷ προπομπῇ), ὡς ἂν μὴ αἱ περίε πόλεις ἐπιρρῦνται τὸν ζυγφόρον νεκρὸν διασπάσωσι, φιλονεικοῦσαι, ποῖα ποτὲ γένοιτο τοῦτον κληρώσασθαι. Μόλις δὲ διαφυγὼν τοὺς ἀρπάζοντας σὺν θαύμασι κατὰ τὴν ὁδοπορίαν γεγεννημένοις, κατὰ τὴν Ἀντιόχου ἐτέθη. Ὁ καὶ Λέων ὑστερον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντιοχείων ἐδεῖτο ληψέσθαι. Οἱ δὲ δέησιν ἐπιπέμψαντες, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα τῇ δεήσει γεγράφασι· Ἐὰν τὸ μὴ ὑπάρχειν τείχος τῇ πόλει (πέπτωκε γὰρ ἐν ὄργῃ σεισμοῦ μεγάλου γεγεννημέ-

νου) ἡγάγομεν τὸ πανάγιον σῶμα τοῦ Συμεών, ὅπως ἂν ἡμῖν γένηται τείχος καὶ ὀχύρωμα· οὗ μὲν ἰσχυροῦς δυνάμει, ἐνδοῦς τε τῇ δεήσει ἐκείνων, τὸ σεπτὸν ἐκείνοις εἶπε σῶμα τοῦ Συμεών, ὃ καὶ μέχρι τῶν κατωτέρω χρόνων ἐκεῖσε δὴ φυλάττεσθαι καὶ ἐς δεῦρο ἔγνω. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ τι παράδοξον ἱστορεῖται τοῖς θεωρήσασιν. Τὰς γὰρ κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος προσούσας τρίχας μὴ διαπεσεῖν, μήτε μὴν τῷ χρόνῳ διαφθαρήναι, φασί· νικήσασαι δὲ τὸν χρόνον, ἔτι διαφαίνονται σώζουσαι τῷ ἁσίῳ τὸν χαρακτῆρα, ὡς περ ζῶντι καὶ ἀνθρώποις διομιλοῦντι· περισώζεσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἅπαν τὸ δέρμα, τῷ μακρῷ πόνῳ καὶ χρόνῳ ἐβρύτιδωμένον τε καὶ ἀπεσκλήρῳ· πρὸς δὲ καὶ οἱ κατὰ τοῦ στόματος ὀδόντες, πλὴν ἐκείνων ὅσοι πιστῶν χερσὶν ἀνεσπάσθησαν φιλτρῶ τῷ πρὸς αὐτόν. Ἄ θη πάντα κηρύττουσι διὰ τοῦ σχήματος, οὗτος τε καὶ πόσιος, πηλίκος, τε ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἦν Συμεών. Παράκειται δὲ τῷ σώματι καὶ ὁ ἐκ σιδήρου πεποιημένος κλοιός· ὃς καὶ αὐτὸς, σύναμα τῷ καρτερικῷ ἐκείνου καὶ πολυάθλων σώματι συναεθλεύων, καὶ τῶν ἐκ Θεοῦ μετέσχηκε δωρεῶν. Οὐδὲ γὰρ καίπερ ἀποθανόντα τὸν Συμεών ὁ ἐραστής αὐτῷ, εἶπε δ' ὅτι καὶ ἐρώμενος σίδηρος ἀπεκλέλοιπεν, ὡς περ ἀποσακρήσας τῆς καλῆς ξυναυλίας· ἀλλ' ἐκείνῳ παράκειται, ὅσα δὴ καὶ τὸ ἐκείνου σῶμα διαπραττόμενος. Οὕτως ἔμοιγε τοῖς καθέκαστον τῶν ἐκείνου ἔρω· ἐπεξελεύειν, ὡφέλειαν προσενηύσουσι διηγουμένῳ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, εἰ μὴ προειρημένους θεοῖς ἀνδράσιν ἀξίως· καὶ μάλα λαμπρῶς καὶ εἰς πλάτος πάντα πεπόνθηται· ἄλλως τε καὶ πρὸς ἄλλα τῆς ἐπαγγελίας ἐμοὶ προκειμένης, τίς ὅπερ ἐκείνοις παραλέλειπται διηγῆσομαι. Μάνδραν μὲν, ὡς εἴρηται, τὸν χώρον καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τῆς ἀσκήσεως, τοῦ ὅσιου τὴν κλησιν αὐτῷ ἐπιδεδωκότος. Διέστηκε δὲ Θεοῦ πόλεως σταδίοις μάλιστα τριακοσίοις πρὸς αὐτὸ τὸ ἄναντες τῆς κορυφῆς τοῦ βρους διακειμένη· τὸ δ' ἐπέκεινα πρόσαντες διήκει σταδίοις εἰκοσίν· ἐφ' ὃ καὶ νεῶς ἀνέστη τῷ ἁγίῳ ἐς σταυροῦ σχῆμα διατυπούμενος, ἐκ τεσσάρων πλευρῶν θόλιος κοσμούμενος. Κίονες δὲ ζεστοῦ λίθου πεποιημένοι παρατετάχεται ταῖς στοαῖς πρὸς τὸ εὐπροπέστερον, εὐ μάλα τὴν ὀροφὴν εἰς ὕψος· ἐπαίροντες· τὸ δὲ μέσον αὐτῆς τίς ἐστιν ὑπαύριος, τέχνη δὴ τινι πλειοση ἄκρως ἐξεργασμένη· ὅπου κατὰ μέσον ὁ τεσσαρακοντάπηχυς ἐκείνος ἔδρυτο κίων· ᾧ χρησάμενος ὁ ὄσιος κλίμακι, ὁ ἐνσαρκῶς ἄγγελος πρὸς τὸν οὐράνιον ἀνέδραμε χώρον. Τῶν δ' εἰρημένων μισί στοῶν πρὸς τῇ κορυφῇ κλειθριδίᾳ τινα καθεστᾶσιν, ἅπερ ἐνίοι θυρίδας καλεῖν εἰώθασιν. Πρὸς αὐταῖς δὴ ταῖς στοαῖς καὶ τὸ βῆθρον προαύλιον ὑπαίθριον ἀποκρίνεται, καὶ χώρον διδούσας τοῖς ἡρημένοις ἐκτὸς ὄρᾳν ἔσωθεν, καὶ ἔσω πάλιν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. Ἐνθα τὸν παρακλύπτοντα ὄρᾳν ἐστὶν ἀστέρα τινὰ ὑπερμεγέθη καθ' ἅπαν τὸ θυρίδιον διαοίοντα καὶ περιφανῶς σελαγίζοντα, καὶ ὡσανεὶ παυ-

(1) Corpus Simeonis usque ad Evagrii Scholastici tempora integrum duravit. Hujus caput se cum multis sacerdotibus vidisse scribit Evagrius episcopi Antiochiæ agente celeberrimo Gregorio.

lar, decertarent : atque id vix tandem salvum, multis in itinere miraculis exhibitis, Antiochiæ repositum est. Id etiam postea imperator is ab Antiochenis sibi dari petiit. At illi precatoribus ad eum missis, inter alia et hæc precibus suis addidit : « Propterea quod urbs nostra murum non haberet, qui magno terræmotus impetu corruit, sacrosanctum Symeonis corpus huic adduximus, ut nobis pro muro et vallo esset. » Quibus verbis ægre Leo exoratus, precibus eorum cessit, et sanctum Symeonis corpus eis reliquit. Quod ibi posterioribus temporibus ad hoc usque tempus servatum esse scimus (1). De hoc mirandum quiddam, qui id viderunt, memorant. Nam capitis ejus et barbæ capillos non excidisse, neque tempore longissimo intercidisse aiunt : qui vi temporis superata, formam adhuc viri sancti veluti viventis et inter homines versantis conservarint. Integra etiam ejus dicta est fuisse cutis omnis, atque in fronte præcipue labore et tempore multo rugosior atque durior facta. Oris item dentes, illis exceptis quos fidelium manus propter egregium in eum amorem abstulere. Quæ sane omnia staturam ejus et habitum, qualis et quantus Dei homo Symeones fuerit, declarat. Juxta corpus ejus etiam torques ferrens positus est : qui et ipse, quod constanti illi et forti in certaminibus variis corpori adfuerit, honorem eum a Deo consecutus est. Nam quantumvis defunctum Symeonem amans illius, dicam etiam amatum ab illo ferrum, non reliquit, tanquam ab illius pulchra consuetudine resiliens : sed juxta illum situm est, veluti corpus illius perficiens. Iugens vero mihi captum inaccesserat, res ejus sigillatim recensendi, utilitatem et mihi commemoranti, et historiam hanc legenti allaturas : nisi ab eis, quos dixi, sanctis viris pro eo atque decet, luculenter et copiose essent descriptæ : præcipue cum ad alia quæ instituti promissique nostri sunt referenda nobis properandum sit. Quare unum saltem quod ab illis prætermisum est, nunc commemorabo. Mandram, sicuti dictum est, monastici exercitii ejus locum incolæ nominant, appellatione tali ei a sancto ipso viro imposita. 563 Distat a Theopoli stadiis plurimum centenis, ad acclivem montis verticem sita. Ascensus arduus stadium viginti est, ubi et templum viro sancto, in crucis speciem conformatum, et ex quatuor partibus porticibus exornatum, excitatum est. Juxta porticus eas ex saxo polito columnæ decentissime constructæ sunt, quæ summam testudinem perpulchre in sublime atollunt. In medio hypæthra, sive subdialis aula est, arte exquisita at summam elaborata. In media ea, columna illa quadraginta cubitorum stat, qua sanctus ille vir et carnalis angelus tanquam scalis usus, ad cœlestem conscendit regio-

cum Philippicus orientalium copiarum dux præsidii causa sibi sacras sanctorum reliquias mittere possit.

nem. In eis quas dixi porticibus, ad fastigium summum cancelli (quidam fenestras appellare consuevere) sunt, porticibus ipsis et subdiali quæ dicta est aulæ respondentēs, locumque volentibus dantes, ut ex ipso templo extra, et rursum ab exteriori templi parte in templum prospicere possint. Ubi ad lævum columnæ latus in cancellorum uno emicantem cernere est immensam quamdam stellam (1), per fenestram discurrentem et splendide coruscantem, et modo veluti cessantem, mox vero rursum derepente affulgentem. Id quod eis tantum diebus fit, quibus memoria sancti viri colitur. Sunt etiam qui memoriæ prodiderunt, ipsius quoque Symeonis faciem illam huc atque illuc volitantem, ad columnam videri, barba, sicuti eam gestaverat, submissiore, et capite tiara tecto; nam sic quoque ille incedere solitus fuerat. Miraculum hoc spectant omnes, mulieres quoque, sed extra templum ac postes stantes. Janna enim una ex adverso stellæ fulgenti locata est. Ne enim mulier quæpiam sacram ædem forte ingrediatur, etiam atque etiam nescio quam ob causam per custodiam loco ei impositam cavetur. Viri autem, etiam ex rusticis, una cum jumentis suis ingrediuntur, sæpius columnam ipsam circumeuntes. Hæc de Symeone.

564 CAPUT LII.

De sancto et magno Euthymio, aliisque qui sancte pieque vitam exegerunt.

Sub eodem imperio magnus etiam ille et inclutus Euthymius in Palæstina excelluit. Qui sub Valente quidem ex promissione natus, a magno autem Otreio Acacio Melitiniensis Ecclesiæ episcopo rito doctus atque æductus: deinde in presbyterorum ordinem allectus, sacrarum tantum rerum curam gessit. Postea in Palæstina una cum admirando Theoctisto in antro quodam virtutis statuit officinam: multisque et variis cellis, sanctioris philosophiæ mellis stipandi gratia constructis, ingens condidit monasterium. In tantum autem virtute enituit, ut cum canon esset, et formula instituti monastici, tum miraculis etiam edendis præclarum obtineret nomen. Nam Persarum cujusdam tribuni filium morbo liberatum ad incolumitatem reduxit, et cæli januas aperuit, atque sterili terræ fertilitatem orationibus conciliavit. Effecit etiam, ut ex paucissimis plurimi panes fierent, quibus quadringenti viri refecti sunt: mulieres steriles secundas reddidit. Cum sacris mysticis operaretur, lux cœlitus perinde atque columna affulgens, eum circumdedit: veluti voce emissa, quanta vitæ puritate vir is esset indicans. Et quo quisque eorum animo esset, qui ad sacram communionem percipiendam accedebant, per arcanam revelationem perspiciebat, quod clarissimum prorsus sanctimoniam ejus summæ indicium fuit. Migravit autem vir beatus ad Dominum, cum nonaginta et septem annos exegisset, Leone magno imperante. Vita moderatus et moribus perquam simplex fuit: colore candidus, et ad femora usque promissam, eamque densam habens barbam. De quo illud historiæ memorant: cum monachus quidam moreretur, qui egregiam virtutis et castitatis famam obtineret,

όμενον, καὶ οὐθὶς ἐξαπίνης ἀναφαίνόμενον τοῦτο δ' ἐν τῇ μνήμῃ μόνον τοῦ ἀγίου ἐγγίνεσθαι. Εἶτα δὲ οἱ καθιστόρησαν, καὶ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τοῦ ὁσίου πρόσωπον ὡδε κάκεισε περιεπτάμενον, ἀνὰ τὸν στῦλον θεῖσθαι, τὴν ὑπήνην κλιθεῖσθαι ὡς σχήματος εἶχε, καὶ τιάρα τὴν κεφαλὴν καλυπτόμενον, ὡς γὰρ ἦν εἰωθός. Ὅρωσι δὲ πάντες τὸ θαῦμα, καὶ γυναῖκες ἔξω περὶ τὰς φιλίας ἐστῶσαι· ἡ γὰρ μία τῶν θυρίδων ἀντικρῦ τοῦ σελαγίζοντος ἀστέρως ἐστὶ. Πολλὴ γὰρ τις ἔνεστι φυλακὴ τῷ χώρῳ, ὡς ἀν μὴ λάθῃ γυνὴ τῶν ἱερῶν περιδύλων ἔσω φοιτήσασα. Οἱ δ' ἄνδρες καὶ τῶν ἀγροτικῶν εἰσάσιν ἔνδον μετὰ τῶν νωτοφόρων σφίσι, πολλάκις περιπολοῦντες τὸν κλίονα. Τοσαῦτα περὶ τοῦ Συμεῶν.

B ΚΕΦΑΛΑ. ΙΒ'.
Ἐπι τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου Εὐθύμιου, καὶ ἄλλων θεοφιλῶς τὸν βίον διηγουμένων.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡγεμονίας καὶ Εὐθύμιος ἐκεῖνος ὁ μέγας καὶ περιδότης ἀνὰ τὴν Παλαιστίνην διέλαμπεν· ἐξ ἐπαγγελίας μὲν γεγεννημένος κατὰ τοῦ χρόνου Οὐάλαντος, Ὁτρητῆρ δὲ τῷ πάνυ καὶ Ἀκακίῳ τοῖς τῆς Μελιτινῶν ἐκκλησίας θεοῖς καθηγεμόσι τραφεὶ ἀξίως καὶ παιδείας μετεπιηγῶς· εἶτα τὴν τοῦ πρεσβυτέρου δέχεται χειροτονίαν, καὶ τῶν ἱερῶν μονῶν τὴν ἐπιμέλειαν ἐκλήρουτο. Ἐπειτα κατὰ Παλαιστίνην γενόμενος, ἐν πινι σηλαίῳ σύνεμα τῷ θυμαστῷ θεοκτίστῳ τὸ τῆς ἀρετῆς πηγνυται ἐργαστήριον, καὶ τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐκπονεῖται σύν ἐκείνῳ μέλι ὑπὸ πολλοῖς καὶ διαφόροις καταγωγίσι· καὶ λαύραν ὑπερμεγέθη συνίστησι· καὶ ἐπὶ τόσον προελθεῖν ἀρετῆς, ὡς κανόνα καὶ τύπον γενέσθαι τὸν βίον μοναδικῆς καταστάσεως· περιφανῆ δὲ γενέσθαι τοῖς θαύμασι. Τοῦ γὰρ ἱεροῦ φύλαρχου τὴν παιδα ἀρετιμελῆ καὶ σῶον εἰδείναι, καὶ τὰς τοῦ οὐρανοῦ θύρας ἀνέψξε, καὶ γόνιμον τὴν γῆν ἀκαρπῆσαν νοσοῦσαν παρειαυέασα τοῖς εὐχαῖς. Πλήθος δὲ ἄρτων ἐκ πάνυ βραχυτάτων πηγάσαι ἐπόλησεν, ἐξ ὧν καὶ τετρακόσιοι ἄνδρες ἐτρέφθησαν· γυναῖξί δ' ἐστειρωμέναις τὰς μήτρας εὐτεκνοῦσας καθίστα. Τὴν δ' ἱερὰν ἐπιτελοῦντος μυσταγωγίαν, φῶς οὐρανόθεν οἷάπερ στῦλος περιλάμπων ἐκ αὐτὸν καθεῖτο συμπαρεστώς· καὶ οἰοῦναι φωνὴν ἀφίεξις, οἷος τῆ τοῦ βίου λαμπρότητι ὁ ἀνὴρ· καὶ τῶν προσιόντων τῆ θείῃ κοινωνίᾳ οἷος· ἕκαστος τὴν διάθεσιν νοερώς ἐμυεῖτο, δεκτικῆριον ἐμφανέστατον ἀτεχνῶς τῆς εἰς ἄχρον ἐκείνου καθ' ἰρσεως. Ἐξεδήμει δὲ πρὸς Κύριον ὁ μακάριος· ἐκατὸν ἐτῶν γεγονῶς δεόντων μόνων τριῶν, Ἀέφντος τοῦ μεγάλου τὴν ἀρχὴν διειθύοντος· μέτριος ὧν τὸ ἦθος, καὶ τὸν τρόπον μάλα ἀπλοῦστατος· τὸ δὲ χρώμα λευκὸν, ἄκρι τῶν μηρῶν δασεῖαν κλιθεῖσθαι τὴν ὑπήνην ἔχων. Ἰστορεῖται μέντοι

(1) Hanc stellam se vidisse scribit Evagrius, lib. 1, cap. 14.

περὶ αὐτοῦ, ὡς τινὲς τελευτᾶν μοναχοῦ μέλλοντος, ἔς δόξαν ἀρετῆς μάλιστα καὶ τὸ πλεόν σωφροσύνης δῆθεν εἶχε, μὴ τοιοῦτός γε ὢν, ἀλλὰ τούναντίον μᾶλλον ἀκόλαστος, ὄρᾶν τὴν μακάριον ἀγγελὸν τινα φοβερὸν ἐν τριαίνῃ δεινῇ τὴν ἐκείνου ψυχὴν ἀπηνῶς ἀνασπῶντα· καὶ ἕμια φωνῆς ἀνωθεν ἐπαισθάνεσθαι, τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης ἔργα διαβρῆδην ἐκκαλυπτούσης. Ἄλλον δὲ τινι πίνητα γυμνὸν ἐπ' ἑδάφους ἐβρίμμενον καὶ διεβρωγῶτα πάμπαν καὶ δύστηνα βάρια ἠμφισσέμενον σὺν αἰδοῖ τὴν ψυχὴν ἐκκαλεῖσθαι πολλῶν παρόντων ἀγγέλων· παρῆναι δὲ καὶ Δαυὶδ τῇ παναρμονίῳ κιθάρᾳ χρώμενον, καὶ εἰσὶν κατακλιθεὶς ταύτην καὶ σὺν ᾧδαί· παραπέμποντα. Ἰπὸ δὲ τὸν ἐκείνου χρόνον καὶ ἄλλοι πλείστοι συνήκμασαν· οἷος ἐκείνος Θεόκτιστος καὶ Γεράσιμος, κοινοβίων μεγάλων ἡγεμονεύοντες, καὶ νόμι· τε ζένην κεχρημένοι· ἃ πρὸς λεπτὸν καταγράφειν ἔμοι καιρός. Ἰπὸ δὲ τούτῳ καὶ ἡ βασιλεὺς Εὐδοκία, τῆς ὀρθῆς πρότερον παρατραπέισα δόξης, τάλιθδὲ ὑστερον διαγνοῦσα, τῆς τῶν Εὐτυχιανιστῶν συμμορίας διέστη. Τούτῳ δὲ καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν πολλὸς Σάββας· νέος ἔτι ὢν πρόσειπεν· ὃν ἰδὼν, ὅποιος ἔσται σαφῶς προεφοίθασε. Καὶ Τίτος· δ' ὁ Βόστρων ἐπ' ἐκείνοις ἤκμαζε τοῖς καιροῖς· Βάσσα τε καὶ Τατιανὴ καὶ Μελάνη ἡ θαυμαστὴ· πρὸς δὲ καὶ Ξένη ἡ περιδότης, ἧς τὴν τῆς ἀρετῆς τελειώσιν ἰδαίνουστέφανος ἀστρασιν ἐπισήμοις περιπλακεῖ· πρὸς δὲ καὶ Ξενοφῶν ἐκείνος ὁ πολυύμνητος τῆς συγκλήτου τὰ πρῶτα τελῶν, οὐχ ἦττον τῷ ἔξωθεν πλούτῳ ἢ τῷ ἔνδοθεν μᾶλλον ὠραϊζόμενος. Ἐπι δὲ μίαν τῶν κατὰ Φοινίκην πόλεων Βήρυτον ἐπὶ παιδείᾳ καὶ μελέτῃ νόμων τοῦς οἰκείους παῖδας Ἀρκάδιον καὶ Ἰωάννην ἐκπέμφας, ἐπει τῷ κατὰ θάλατταν περιέπεσον ναυαγίῳ, πρὸς τὴν ἐκείνων ζήτησιν σὺναμα γυναϊκὶ ἐξῶν, ἐπει τὰ μοναχῶν μνησθέντας ἐν Ἱεροσολύμοις ἐνέτυχε, τὸ τῆς ἡσυχίας ἐνδύμα καὶ αὐτὸς καὶ ἡ σύζυγος ὑποδύονται. Ἐπι τὸσον δ' ἐπισκευῆς συνέθη πάντας πρὸς ἀρετὴν, ὡς καὶ θαύματα δρᾶν γέρας εἰληγέναι παρὰ Θεοῦ. Διὰ βίου δ' εὐάρεστοι Θεῷ γεγονότες, πρὸς αὐτὸν μετεχώρησαν. Προσεχώρει δὲ τὴνικαῦτα τῇ ἀρετῇ ἐπαυξάνων καὶ Λυξέγιος ἐκείνος ὁ πολυύμνητος· ἀσκητής, κατὰ τὸ ἀντικρὺ Βυζαντίου διακείμενος ὄρος ἀπὸ τὴν Βιθυνῶν, πάντας τοῦς περικύκλῳ βουνοῦς ὑπερκαίμενον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου· καὶ ὅλα Κυρίλλῳ καὶ ἄλλοις ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου γράφει.

Οὐκ ἀρετῆς δὲ μόνον ἄνδρες τὴν·καῦτα διέλαμπον, ἀλλὰ καὶ λόγος ἐν ταυτῷ συνδέων τοῖς ἔργοις ἐκείνοις διέπρεπε. Διττὴ γὰρ φιλοσοφία συνδραμοῦσα ὁππῶν ἀνάγει τὸν νοῦν, καὶ τῷ ποθομένῳ ἐνοῖ. Οἷα γὰρ τισι δυοὶ πτέρυξιν, ᾧ καὶ ἄμφω συγγένοιντο, χρῆσθαι συμβαίνει· καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνέπτασθαι ὀλιγαῖ· ἀναβάσσειν ὡς τάχος ἐπαίρει. Οἷους ἄδρας καὶ ὁ τὴνικαῦτα χρόνος προήνεγκεν, ἀρετῇ καὶ λόγῳ τὸ εὐδόκιμον ἐσχηκός· οἷος ἐκείνος Ἰσιδωρος ὁ τοῦ Πηλουσιῶτου ὄρους καθηγγητάμενος,

A impudicus autem prorsus esset, sanctum hunc virum angelum horrenda specie tridentem gravi animam illius, crudelem in modum, e corpore extrahentem vidisse : et vocem simul cœlitus, occulta turpitudinis facinora aperte revelantem, audisse. 565 Alium quoque pauperem quemdam nudum in solo jacentem ab eo conspectum esse, lacerum prorsus et pannis vilibus obsitum : cujus animam, qui multi ei præsto aderant angeli, reverenter evocarint ; cui David quoque cum summi concentus cithara sua adfuerit, carminibus illam veluti demulcens atque producens. Sub idem tempus alii itidem plurimi floruerunt : qualis ille fuit Theoctistus et Gerasimus, magnorum cœnobiorum præsides, qui ad novum quemdam canonem B vitæ suæ rationem instituerunt. De his singula scribendi nunc locus non est. Tum quoque Eudocia Augusta, quæ a recta via aberraverat, veritate rursus cognita ab Eutychianorum factione secessit. Ad Euthymium etiam virtute præclarus Sabbas, adolescens adhuc, venit : quem ubi ille vidisset, qualis futurus esset clare prædixit. Eisdem temporibus et Titus Bostrensis viguit : item Bassa, Tatiana et admiranda Melana. Præterea celebris illa Xena, in qua virtutis perfectionem satis corona illa insignibus stellis contexta declarat. Decantans quoque Xenophon ille, qui in senatorum ordine prius fuerat, non minus internis animi dotibus, quam externis divitiarum opibus enitens. Miserat is Berytum, quæ Phœnicis urbs est disciplinæ et legum discendarum gratia, Arcadium et Joannem filios suos. Cum autem naufragium eos in mari passos esse intellexisset, ad inquirendos eos una cum conjuge sua profectus est. Porro ubi eos Hierosolymis monasticam exercentes reperit, ipse quoque, et una cum illo uxor, tranquillioris vitæ vestitum sumpsit. Ad eam vero omnes virtutem pervenere, ut a Deo miraculorum edendorum honorem et præmium acceperint ; et cum per vitam placiti Deo fuerunt, tum ea exacta ad illum emigrarunt. Eodem etiam tempore virtutis incrementis longe processit celeberrimus ille monachus Auxentius, in monte Bithyniæ eo qui ex adverso Constantinopoli situs, omnes circumcirca colles D altitudine superat.

566 CAPUT LIII.

De sancto Isidoro Pelusiota. Et quæ Cyrillus, et item alii de sacro Chrysostomo scripserunt.

Non virtute tantum egregii tum florere viri, sed et doctrina factis ipsis consona enituit. Utraque enim philosophia si concurrat, celerius mentem in sublime tollit, et bono ei quod desiderio votumque omni expetimus, unit atque conjungit. Nam veluti duabus alis, cui utraque illa contigit, uisitur : atque in cœlum evolans, quam celerrime progressu pleno pervenit. Quales viros ea tempestas protulit, virtute et doctrina maguam gloriam consecutos : talis Isidorus ille fuit, qui in Pelusio

monte monachis præfuit : Nilus et Marcus præclari ascetæ, et sapiens item Cyri (1) ecclesiæ antistes Theodoritus, quorum magna gloria est, ut poetæ verbis utar. Præceptore ii in utraque philosophia magno usi sunt Chrysostomo. Igitur divinus Isidorus jam inde ab adolescentia ita in monasticis laboribus desudavit, et ita carnem, animam arcanis sublimioribusque doctrinis fovens, maceravit, ut evangelicam prorsus degeret vitam; et viva animataque monastici instituti divinæque contemplationis columna, et veluti primarium quoddam exemplum flagrantis æmulationis doctrinæque spiritalis esset. Multa ab eo scripta sunt, variæ utilitatis plena: potissimum autem, epistolarum omnis generis divina simul et humana gratia referatarum, prope millia decem, in quibus Scripturam omnem clarius exponit, et omnes omnium hominum mores instituit, quippe qui dicendi genere ad docendum accommodato in eis utatur. Satis quoque ille declarat, quo ardore erga honestatem, erga Ecclesiam, et eos qui temere injuria afficerentur, flagravit. Multum præterea in lucubrationibus suis invehitur in eos qui non rite episcopali sacerdotalique munere fungentur. Et quod aperte Chrysostomum defenderet, vehementer Arcadium et Cyrillum, atque hujus patrum Theophilum perstringit, eorumque sinistras adversus virum cum susceptas molitiones taxat: quæ illum eodem cum eis tempore viguisse testantur. Cyrillum sæpe quidem ut hominem turbulentum refellens, hæc quoque scribit: « Favoris quidem affectio acutum non videt, hostilis vero animi odium nihil prorsus cernit. 567 Quod si utroque hoc vitio te purgare ipsum et liberare vis, ne violentas sententias extorquetis, sed justo judicio causas committito. Quandoquidem et Deo, qui omnia priusquam fiant novit, perhumaniter et benigne placitum fuit ut descenderet, et clamorem Sodomorum videret, certæ et exactæ inquisitionis nobis proponens exemplum. Multi namque qui Ephesi tecum congregati fuere, publice te traducunt, quod inimicitias tuas persecutus sis: et non rite atque ordine, juxta rectæ fidei sententiam, ea quæ Jesu Christi sunt, quæsieris. Theophili, inquam, cum fratris filius sit, mentem ac sententiam quoque illius imitatur. Quemadmodum enim ille apertam insaniam in sanctum et Deo dilectum Joannem effudit, ita et iste gloriam eodem affectat modo, quamvis causæ ipsæ et res de quibus controversia est magnopere inter se dissideant. » In alia rursus epistola hæc scribit: « Terrent me quæ in divinis Scripturis prodita sunt exempla, et quæ opus est necessario scribere cogor. Sive enim pater, sicuti

Νεῖλός τε καὶ Μάρκος οἱ περιβόητοι ἀσκηταί· ἐτ δὲ καὶ ὁ τὴν σοφίαν πολὺς Θεοδώρητος τῆς Κυρεστώ, ἐκκλησίας ἱερατεύσας· ὧν εὐρὺ κλέος κατὰ τὴν ποιήσιν· διδασκάλῳ τῷ μεγάλῳ Χρυσοστόμῳ καὶ κατ' ἄμφω φιλοσοφίας χρυσάμενοι. Ὁ μὲν οὖν θεὸς Ἰσιδώρος ἐξ ἔτι νέου τοῖς ἀσκητικοῖς οὕτω πόνοις ἐνίδρωσε, καὶ τὴν σάρκα κατέτηξε, τὴν ψυχὴν τοῖς ἀναγωγικοῖς πιάνας τῶν λόγων, ὡς ἀγγελικὸν ἀντικρυς μετελθεῖν βίον, καὶ στήλην ζῶσάν τε καὶ ἐμψυχον τῆς τε μοναστικῆς διαίτης καὶ τῆς εἰς Θεὸν θεωρίας, καὶ οἶόν τι ἀρχέτυπον ζήλου καὶ διδασκαλίας πνευματικῆς ἐγγενέσθαι. Καὶ δὴ πολλὰ μὲν αὐτῷ ἐγράφη ὠφέλειας ἀπάσης ἐμπλειῶ· μάλιστα δ' ἐπιστολαί, χάριτος παντοίας μεσται, θείας τε ἅμα καὶ ἀνθρωπίνης, ὡσεὶ χιλιάδες δέκα δι' ἄν πᾶσάν τε Γραφὴν σαφηνίζει, καὶ σύμπαν ἦθος παιδεύει, διδασκαλικώτερον ποιούμενος τὴν ὑφήγησιν. Ἐμφαίνει δὲ καὶ ὃν εἶχεν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ζῆλον ὑπὲρ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλως ἀδικουμένων. Πολλὴν δὲ καὶ καταδρομὴν ἔστι τοῖς ἐκείνῳ πονηθεῖσιν εὐρεῖν οἷς ἱεραῶσαι παρ' ἀξίαν συνέβη. Ἐντικρυς δ' ὑπὲρ τοῦ Χρυσοστόμου πνέων, πολλὰ τε Ἀρχαδίου καὶ Κυρίλλου καὶ τοῦ θεοῦ ἐκεῖνῳ Θεοφίλου καθάπτεται, διελέγχων τὴν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῶν σκαιωρίαν· δι' ὧν δεικνύται καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνοις συνακμάσαι χρόνον. Κύριλλον γοῦν ὡς ταραχώδῃ δῆθεν ἀναστέλλων, καὶ τὰς ἐπιστέλλει· Ἐπιπάθεια μὲν οὐκ ὀξυδορκεῖ· ἀντιπάθεια δὲ ὅλως οὐχ ὄρα. Εἰ τοίνυν ἐκατέρως λυμῆς βούλει σαυτὸν καθαρεῦσαι, μὴ βίαίαις ἀποφάσεις ἐκβιάζε, ἀλλὰ κρίσει δικαίᾳ τὰς αἰτίας ἐπίτρεψον. Ἐπειδὴ καὶ θεὸς ὁ πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως καταβῆναι καὶ τὴν κραυγὴν ἰδεῖν Σοδόμων φιλανθρωπῶς τρυβόκησεν, ἡμᾶς ἀκριβοῦς ἐραύνης διδάσκων ὑπόβησιν. Πολλοὶ γάρ σε κωμωδοῦσι τῶν συνειλεγμένων εἰς Ἐφεσον, ὡς οἰκείαν ἀμυνόμενον ἔχθραν, ὅλ' οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξῳ ζητοῦντα. Ἀδελφίδου ἔστι, φασί, Θεοφίλου μιμούμενος ἐκεῖνοῦ τὴν γνώμην. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος μανίαν σαφῆ κατεσχέδασε κατὰ τοῦ Θεοφόρου καὶ Θεοφιλοῦς Ἰωάννου, οὕτως ἐπιθυμεῖ καυχῆσθαι καὶ οὗτος, εἰ καὶ πολὺ τῶν κρινόμενων ἔστι τὸ διάφορον. » Καὶ αὖθις, ἐν ἑτέρῳ, « Φοβῆί με, φησί, τὰ τῆς θείας Γραφῆς ὑποδείγματα, καὶ γράφειν τὰ χρεῶν ἀναγκάζομαι. Ἐπεὶ γὰρ πατὴρ εἰμι, ὡς ἔφησ' αὐτὸς, δέδωκα τοῦ Ἠλεὶ τὴν κατάκρισιν, ὅτι τοὺς υἱοῦς ἁμαρτόντας οὐκ ἐσωφρόνισεν· ἐπεὶ υἱὸς σου τυγχάνω, ὡς μᾶλλον ἐπίσταμαι τὸν μέγαν σχηματίζοντος Μάρκον, ἀγωνίῳ τοῦ Ἰωάνθαν τὸ ἐπιτίμιον· ὅτι τὸν πατέρα ζήτησαντα ἐγγαστρίμυθον οὐκ ἐκώλυσε· καὶ πρότερο; τοῦ ἁμαρτήσαντος ὁ κωλύσαι δυνάμενος τέθνηκεν εἰς τὸν πόλεμον. Ἴνα τοίνυν κἀγὼ μὴ κατακριθῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ Θεοῦ μὴ κριθῆς, παύσον τὰς ἐρι-

(1) Cyri oppidi, ubi Theodoritus ecclesiasticus historicus episcopatum gessit, sæpe in his libris facta est mentio. Situm est in Syria, a Judæis, cum ex Palæstina a Medorum exercitu in captivitate abducti, et a Cyro rege Persarum in patriam restituti essent, ut aliquam illi pro tanto beneficio

memoris animi referrent gratiam, conditum. Id admodum aliquandiu neglectum, Justinianus postea instauravit, munivit et exornavit, propter sanctos Cosmam et Damianum, qui ad id oppidum sepulti erant. (Procop.)

δας· μή οικείας ὑβρεώς ἀμυσαν, ἢ παρὰ θνητῶν
 κεχρεώσεται, τὴν ζωσαν Ἐκκλησίαν μεθόδους, καὶ
 αἰώνιον αὐτῇ διχόνοϊαν ἐν προσήματι εὐσεβείας
 μετασκεύαζε. » Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Χρυσοστόμου·
 « Ἐρωτᾷς τὴν περὶ τὸν Θεοπέσιον Ἰωάννην τραγῳ-
 δίαν· ἀναφράσαι αὐτὴν ἀπορῶ. Νικᾷ γὰρ αὐτὴν ἡ
 μέθη τοῦ πράγματος. Μικρὰ δὲ μάνθανε, ἃ ἡ γείτων
 Αἴγυπτος συνήθως ἠνόμησε, τὸν Μωσῆα παραιτου-
 μένη, τῷ Φαραῶ οικειουμένη, τοὺς ταπεινοὺς μα-
 στίζουσα, τοὺς κοπτομένους θλίβουσα, πόλεις οἰ-
 κοδομοῦσα, καὶ τοὺς μισθοὺς ἀποτρεαῦσα, καὶ μέχρι
 τοῦ νῦν τούτοις ἐμμελεῖτοσα. Τὸν λιθομανῆ γὰρ καὶ
 χρυτολάτρην προβαλλομένη Θεόφιλον, καὶ τέσσαρσι
 συνεργοῖς ἢ μᾶλλον συναποστάταις εἰπεῖν ὄχυρω-
 θέντα, τὴν θεοφιλῆ καὶ θεολόγον κατεπολέμησεν
 ἀνθρώπων, τὴν περὶ τὸν ἐμὸν ὁμώνυμον ἀπέχθειαν
 ὀρμητήριον τῆς οικείας ἀθεότητος εὐρηκότας. Ἄλλ’
 ὁ οἶκος Δαυὶδ κραταιοῦται· ἀσθενεῖ δὲ ὁ τοῦ Σαοῦλ,
 καθὼς ὄρας, εἰ καὶ τῆς ζάλης ὑπεξῆλθεν ὁ ἀνθρώ-
 πος τοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν ἀνω γαλήνην μετετέθη. »
 Ὅπως δὲ τὸν μέγαν τοῦτον ἐπαίνου καταξιοῖ τῆς
 ὑπερφυοῦς φράσεως, καὶ ταῦτα πρὸς Ὁφέλιον
 τὴν γραμματικὸν διεξέρχεται· « Τοῦ καταπεπληχθαι
 οὐ φημι τοὺς ἄλλους (μικρὸν γὰρ ἴσως πολλοὺς τοῦ-
 το), ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Λιβάνιον τὸν ἐπ’ εὐγλωττίᾳ
 παρὰ πᾶσι βεβοημένον, τὴν τοῦ ἀοιδίμου Ἰωάννου
 γλῶτταν, καὶ τὰ κάλλη τῶν ὀνομάτων, καὶ τὴν
 πυκνότητα τῶν ἐνθυμήσεων, τεκμήριον εἶναι νέφ-
 οντι καὶ βασιλικὸν εἰπόντι λόγον γραφεῖσα ἐπιστολῆ.
 Οὐ μόνον γὰρ αὐτὸν μακαρίζει οὕτω δυνάμενον
 εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐγκωμισθέντας, καὶ ταῦτα
 βασιλεῖς τυγχάνοντας, εἶτι δὴ τοιοῦτου ἐπαινέτου
 τευχῆκασιν. Ἔστι δὲ αὕτη· « Λιβάνιος Ἰωάννη. Δε-
 ξάμενός σου τὸν λόγον τὸν πολὺν καὶ καλὸν, ἀνέγνω
 ἀνδράσι λόγων καὶ αὐτοῖς δημιουργοῖς· ὧν οὐδεὶς
 ἦν ὃς οὐκ ἐπήδᾳ τε καὶ ἐβόα, καὶ πάντα ἔδρα τὰ
 τῶν ἐκπεληγμένων. Ἦσθην δ’ ὅτι τὸ δεικνύναι τὴν
 τέχνην ἐν δικαστηρίοις προτιθεὶς τὰς ἀποδείξεις.
 Καὶ μακαρίζω σε μὲν οὕτω διαμένειν δυνάμενον
 ἐπαινεῖν, ἐπαινέτου δὲ τοιοῦτου τευχῆκῆτος ἐκεί-
 νους, τὸν τε δόντα πατέρα καὶ τοὺς λαβόντας υἱεῖς
 τὴν βασιλείαν. » Καὶ ταῦτα μὲν Λιβάνιος γέγραφε·
 Πλουτάρχῳ δὲ τὸ σαφὲς καὶ λεῖον δοκεῖ εἶναι γνησίον
 Ἀττικόν· « Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἐλάλησαν οἱ ῥήτορες.
 Γοργίας δ’ ὁ Λεοντίνος πρῶτος τὴν νόσον ταύτην
 εἰς τοὺς πολιτικοὺς λόγους εἰσῆγαγε τὸ ὑψηλὸν καὶ
 τὸ τροπικὸν ἀσπασάμενος, καὶ τῇ σαφηνείᾳ λυμη-
 νάμενος. Ἦψατο δὲ, φησὶν, ἡ νόσος αὕτη καὶ τοῦ
 Θουμαστοῦ Πλάτωνος. » Εἰ τοίνυν χρὴ δὲ ἐν τούτῳ
 Πλουτάρχῳ παθεσθαι, πλεονεκτεῖ τοὺς ἄλλους
 ἅπαντες ὁ ἀοιδίμος Ἰωάννης, καὶ κατὰ τὴν φωνὴν
 Ἀττικίστας, καὶ σαφηνείᾳ ὡς οὐκ οἶδ’ εἰ τις ἄλλος
 χρησάμενος. » Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ θεός· Ἰσίδωρος.

tuisti, ad hujus generis demonstrativi orationes
 tepere principes laudibus ornare potueris : nec

A ipse dicis, iudicium et condemnationem Heli me-
 tuo, quod filios peccantes non coererit : seu filius
 tuus, qui magni Sauli personam refers, sum, id
 quod magis agnosco, Jonathæ pœnam trepidus
 exhorresco, quod patrem Pythonissam (1) quæ-
 rentem non impedierit : et propterea prius ipse
 qui prohibere id potuerit, quam qui peccaverat,
 pater, in bello occidit. Itaque ne ego quoque con-
 demneris, et ne adeo ipse etiam a Deo condemneris,
 contentiones sopito : nec injuriæ propriæ vindicta,
 quæ ab hominibus provenit, viventem Ecclesiam
 per astutas actiones fallito, neque ei perpetuam
 sub pietatis prætextu dissensionem conciliato. »
 Et de Chrysostomo rursus : « De divini Joannis
 tragœdia quæris. Eam vero exponere nequeo, pro-
 pter rei ipsius insolentiam atque indignitatem.

B Pauca tamen sic habeto, quæ vicina Ægyptus
 more suo designavit. Musen aversata est, Pha-
 raoni mancipata : humiles flagris concidit, labo-
 rantes afflixit : civitates extruxit, et mercedem
 operis non persolvit. Et cum ad hoc usque tempus
 in studiis istis se exercuisset, insano lapillorum
 amore flagrantem, aurumque veluti Deum colen-
 tem, produxit : Theophilum quatuor sociis, seu
 potius defectionis sodalibus suis circumvalla-
 tum, qui Dei amantem Deumque deprecantem
 virum hostiliter opprimeret, cum quidem
 illi eas quas adversus cognominem meum
 gesserunt inimicitias, occasionem et causam im-
 pietatis suæ arripuissent. 568 Sed demus David
 confortatur : Sauli autem, sicuti vides, infirmatur :

C quamvis ex viâ hujus tempestate ille evaserit, et
 ad cœlestem tranquillitatem transierit. » Idem vero
 mirificam Chrysostomi dictionem laudibus vehens,
 hæc quoque ad Ophelium grammaticum scribit :
 « Celebris Joannis linguam, dictionisque venusta-
 tem, et sententiarum densitatem, non aliis dico
 (parum enim hoc fortasse apud multos esset), sed
 ipsi Libanio, qui apud omnes in eloquentia præ-
 clarus habetur, magnæ admirationi fuisse, iudicio
 est Libanii ipsius epistola, ad illum etiamnum
 juvenem, cum orationem in imperatorum laudem
 habuisset, scripta : in qua non ipsum modo felicem
 esse prædicat, qui sic dicere potuerit, verum

D etiam principes ipsos quos laudavit beatos putat,
 et quidem qui imperatores essent, quod laudato-
 rem talem nacti essent. Ea sic habet : « Libanius
 Joanni. Orationem tuam prolixam et pulchram
 accepi, et viris qui et ipsi orationes conscribunt
 legi. Nullus in eis fuit, qui non exsiluerit, et voci-
 feratus sit, eaque omnia fecerit, quæ per stuporem
 consternati solent. Me illud delectat, quod dicendi
 artem, quam agendis in foro causis exhibere po-
 conferre malueris : teque beatum iudico, qui tan-
 minus fortunatos illos esse puto, et patrem scilicet

(1) Ἐγγαστριμῦθοι γυναῖκες τὰς τῶν τεθνηκό-
 των ψυχὰς ἐξεκαλοῦντο· μετὰ δὲ αὐτῶν ἐχρήσατο
 Σαοῦλ, ἥτις ἐξεκαλέσατο τὴν ψυχὴν Σαμουὴλ τοῦ
 ποσρῆτου· hoc est, Ventriloquæ mulieres mortuo-

rum animas evocabant, quarum una usus est Saul ;
 ea animam prophetæ Samuelis evocavit. Su d.
 Ἐγγαστριμάντις, πύθων. Idem.

qui dederit, et filios qui acceperint imperium, quod laudatorem talem sint consecuti. » Hæc Libanius. Plutarchus vero orationem dilucidam et facilem vere et germane Atticam esse censet. « Sic enim, inquit ille, oratores dixerunt. Gorgias autem Leontinus primus vitium hoc in orationes civiles, sublime et figuratum dicendi genus affectans, inexit, et perspicuitatis luminibus obstruxit. Vitium hoc etiam admirandum Platonem contigit. » Quod si hac in re Plutarcho credendum est, ut profecto est credendum, multis modis alios omnes præclarus superat Joannes, qui in orationibus suis Atticismum refert, et perspicuitatem ita, ut haud sciam an alius quisquam magis, retinet. » Hæc divinus Isidorus.

569 CAPUT LIV.

De sancto Nilo : de Marco monacho et de Theodoro Cyri episcopo.

Admirando autem Nilo patria Constantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam generis nobilitatem præfectus fuit. Potentia autem et opibus affluens, asceticam illis prætulit vitam; quippe qui ad exemplum divini Davidis, ad domum Dei abjici, quam in tabernaculis peccatorum habitare maluerit. Et cum eloquentiæ vi polleret, divinaque gratiæ nervis validus esset, scripta varia, quæ vitæ monasticæ exercitium instruunt, reliquit, verbis et sententiis ita composita, ut lectoris animum gratia incredibili recreent. Scripsit quoque divinorum Patrum in monte Sina obitum martyrium, sacundia et affectu tanto, ut satis inde colligere liceat, quam eximia doctrina juxta et virtute vir is fuerit: ubi etiam suas et filiorum res paucis commemorat, miserabiliter veluti in tragœdia captivitate eorum exponens, cum Barbari Blemmyæ excursionem sua eadem ingentem fecere: quod opusculum tanquam spirituale quoddam oblectamentum studiosis reliquit. Alios item libros optimos edidit, spiritualis gratiæ non expertes: inter quos primas eum ferre puto, quem adversus gentiles scripsit, et rursus qui ab eo ad Eulogium compositi sunt. Capita autem colligit aliqua quidem fusions, multa autem compendiosius tractata, in quibus spiritualem fructum, perinde atque nectar aut ambrosiam aliquam, oculis subjectum, ita ut facile percipi posset, proposuit. Quem vita defunctum, Justinus posterior inde translatus, in fundamento sacratoris mensæ, in eo quod ab ipso, Petro et Paulo apostolorum principibus, ad orphanotrophium constructum est, templo reposuit. Ipse quoque Marcus in monastica prius versatus, multa post se reliquit scripta. Eorum qui ad nos pervenerunt, libri octo sunt, universalium affectionum numerum æquantes: et alii triginta et duo, in quibus vias totius asceticæ vitæ omnes prosequitur, ad quæ loca secedendum, et quomodo ad voluntatem Dei gressus dirigendi sint: **570** quomodo etiam homo dæmonum tentationes superet, mentemque repurget, atque ad veterem dignitatem progrediatur, et cum Deo cœlesti institutum sectatus vivat. Theodoretus vero natione quidem Syrus fuit, sectator autem magni Joannis Chrysostomi, illumque sibi quasi primarium exemplar stylo conformando propositum habuit. Etenim fluidus admodum et copiosus, in elocutione facilius, et Atticam gratiam redolens. Lucubrationes ab eo

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ΄.

Περὶ τοῦ ἁγίου Νελλου, καὶ Μάρκου τοῦ ἀσκητοῦ καὶ Θεοδώρητου τοῦ ἐπισκόπου Κύρου.

Τῷ δὲ Θεοπεσίῳ Νελλῷ πατρὶς μὲν ἡ τῆς Κωνσταντινίου ἐτύγχανε πόλις, ἧς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας καὶ ἑπαρχος ἐχηρημάτισε· πλουτέψ δὲ βιβλί καὶ δυναστείᾳ περιβρέμενος, ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγὴν, κατὰ τὸν θεῖον Δαυὶδ, οὐκ μάλλον Θεοῦ παρεβρίθθαι αἰρούμενος ἢ σκηνώμασιν ἀμυρτωλῶν κατοικεῖν. Λόγου δὲ δυνάμει κρατῶν, καὶ τῇ θεῖᾳ νευρούμενος χάριτι, συγγράμματα διάφορα καταλείπει πρὸς ἀσκησιν ὑπαλειφοντα, οὕτω φράσεως καὶ νοημάτων μετέχοντα, ὡς τὸν ἀναγινώσκοντα χάριτος ἀφράστον ἐμπλεῶ καθιστάναι. Μεθ' ὧν καὶ τὸ ἐν τῷ Συναίῳ ὄρει τῶν θεῶν Πατέρων μαρτύριον ἀναγράφεται, οὕτω λαμπρῶς τε ἀμυρτωλῶν καὶ περιπαθῶς, ὡς ἱκανὸν εἶναι ἐντεῦθεν θηράσει, οἷος κατ' ἀμφο γέγονεν ὁ ἀνήρ, ἐν τε λόγων καὶ ἀρετῆς περιουσίᾳ. Ἐκεῖ δὴ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας μετρίως διέξεισιν, ἐκτραχυδῶν λίαν περιπαθῶς τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, βαρβάρων καταδραμόντων οἱ Βλέμμυες ἐκαλοῦντο, καὶ φόνον οὐκ ἐλάχιστον δεδρακότων· ὃ καὶ ἡδυματιὰ τι πνευματικὴν τοῖς φιλομαθεῖσι καταλείπειν. Ἄριστοι δὲ αὐτῷ καὶ ἔτεροι λόγοι πεπόνηται, πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος· ὧν οἷμαι πάντων τὰ πρῶτα φέρεσθαι, ὃν πρὸς Ἑλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον. Κεφάλαια δὲ συντάττει, ἄλλα μὲν εἰς πλάτος ἡπλωμένα, πολλὰ δὲ συντεμῶν, εὐσύνσκοτον οἶον καὶ πρόχειρον τὸν πνευματικὸν καρπὸν, οἷα τι νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν, προβάλλεται. Ὅν τέλει βίου χρησάμενος, Ἰουστίνος ὁ ὕστερος ἐκείθεν ἀνακομίσας, ἐπὶ τῷ βάρῳ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τοῦ παρ' αὐτῷ δομηθέντος οἴκου Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων τῷ ὀρφανοτροφίῳ κατέθετο. Μάρκος δὲ καὶ αὐτὸς, πολλὰ μὲν συγγράμματα καταλείπειν, ἀσκητικῆ πρότερον πολιτεία ἐγγυμνασάμενος· ἃ δ' οὖν ἡμῖν συνέπεσον ἐντυχέτην, λόγοι ὀκτώ, ἰσάριθμοι τοῖς καθολικοῖς πάθεισιν εἰς χεῖρας ἦγον· καὶ ἔτεροι δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα, δι' ὧν πᾶσαν ἀσκητικῆς πολιτείας ὁδὸν διεζέρεται, διδάσκων ἢ χρεῶν τε τὰς ἀντιχωρήσεις ποιεῖν, πῶς τε ρυθμίζειν τὰ κατὰ Θεὸν διαδήματα· καὶ ὡς περιγίνεται τῆς τῶν δαιμόνων πείρας ὁ ἀνθρώπος· ὅπως τε ὁ νοῦς καθαίρεται, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα πρόεισι, καὶ Θεῷ συγγίνεται, ἐπὶ γῆς τὴν οὐράνιον μετιῶν πολιτείαν. Θεοδώρητος δὲ Σύρος μὲν ἦν γένος· τῷ μεγάλῳ δὲ φοιτήσας Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ, ἀρχέτυπον οἶον ὅσον τὰ ἐς λόγους ἐγένετο. Εὐρους γάρ ἐστι μάλα καὶ γόνιμος, τὴν τε φράσιν λείος, μετὰ τῆς Ἀττικῆς χάριτος, προηγμέ-

νος. Ἄ δὲ συνεγράφατο, ταῦτά ἐστιν· Ἐξηγήσεις εἰς τὴν παλαιὴν Γραφήν· ἤς καὶ τὰ ἄπορα λύων, εἰς ἴδιον βιβλίον ἐγκαθίσταται. Εἰς τοὺς δεκαεξὶ Προφήτας ἕτερον τεῦχος ποιεῖ, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν Ψαλτήρα ἕτερον σύγγραμμα καταλείπει. Καὶ περὶ προνοίας ἕτερον συντάττει βιβλίον· καὶ εἰς τὸν Ἀπόστολον· καὶ κατὰ πασῶν τῶν αἵρέσεων ἕτερον, ὃ *Ψεύθους καὶ ἀληθείας ἐπιγράφει διὰ γνωσιν*. Ἀντιλέγει Κυρίλλῳ ἐτέρῳ συντάγματι κατὰ τῶν ἐβ' κεφαλαίων ἐκφωνηθέντι. Ἐπονήθη αὐτῷ καὶ ἕτερα· δύο, ὧν τὸ μὲν *Ἐκκλησιαστικὴν, Φιλόθεον δὲ ἱστορίαν* λέγει τὸ ἕτερον, ἐν ᾧ βίους τῶν τηλικαῦτα δόξως βεβιωκότων διέξειςιν. Ὡσαύτως καὶ λόγοις τρισὶ περὶ θεῶν δογμάτων, οἵπερ αὐτῷ διαλογικῶς συνετάχθησαν. Καὶ ἐπιστολαὶ δὲ τούτου ὑπὲρ πεντακοσίας ἐνέτυχον, ἀρίστως καὶ κατὰ λόγον Ἑλληνα συχαιμέναις. Ἐν τούτοις μὲν καὶ προλογοῦσα δηλώσει.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ Συνέσιου τοῦ Κυρήνης ἐπισκόπου, καὶ ὅπως δόξης ἔχων, εἰς τὴν ἱερουσόνην προήχθη.

Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ Συνέσιος, οὗ κλέος ἄπασαν τὴν ὑφήλιον διατρέχει, συνήκμαζεν· δ; ἦν, εἴπερ τινὲς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ λόγιος. Οὕτω δὲ τῇ Πλατωνικῇ προσεχώρησε φιλοσοφίᾳ, καὶ εἰς τὸν ἀκρότατον ὄρον ἦκεν αὐτῆς, ὡς μὴ μόνον παρ' Ἑλλησι θαυμασθῆναι, ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ Χριστιανοῖς, ὅσοις μὴ προσπαθεῖα κρίνειν συμβαίνει τὰ πράγματα. Τοιοῦτον δὲ ὄντα καὶ ἄλλως ἡμερον τὸν τρόπον καὶ μέτριον, πείθει τούτον Θεόφιλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρου καὶ τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι. Ὡς δὲ τοῦτ' ἔδρασεν, ἔπειτα ἐπειράτο καὶ τὸ τῆς ἱερουσόνης ἐκεῖνον δέξασθαι χρίσμα. Ὁ δ' ἐν τοῖς ἄλλοις, ἃ δοξάζειν θέμις Χριστιανούς, πρόχειρος ἦν. Ἐκ γὰρ μὴν τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων παρατρεπόμενος, ἤχιστα τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον προσέτετο, ἀπόβρῆζον τὸ τοιοῦτον δόγμα καὶ ἀποτρόπαιον μάλα ἡγούμενος. Ἡ δ' Ἐκκλησία, καὶ οὕτω γνώμης ἔχοντα, ξυνεχώρει τὸ ἐπαρῆσθαι· εὐθυδῶως στοχασαμένη, ὡς ταῖς λοιπαῖς τάνδρος ἀρεταῖς μόλις καὶ πρὸς τοῦτο δὴ μαλαχθεὶς κατανεύσει. Μηδὲ γὰρ ἂν τῆς θεῖαν χάριν οὕτως ἐλλιπῆ γὰρ εἶναι ἀνέξεσθαι, πολλοῖς καὶ μεγάλοις κομῶντα τοῖς προτερήμασι. Καὶ τῆς ἐλπίδος οὐμένου οὐκ ἠστόχησαν· μικρῶν γὰρ ὑστερον καὶ ἔστρεψε καὶ ἀνωμολόγησε βεβαίαν εἶναι μάλα καὶ προσήκουσαν τὴν δόξαν ταύτην τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὅσοι γὰρ καὶ ὀποιοὶ γέγονε, τεκμηριώσιν αὐτὰ μετὰ τὴν ἱερουσόνην κομῶντες γεγενημένοι τούτῳ ἐπιστολαί, καὶ τᾶλλα τῶν συγγραμμάτων, τῷ ἀπαραμίλλῳ τῆς συνθήκης καὶ ἀρμονίας καὶ φράσεως, καὶ τῆ τῶν νοημάτων πυκνότητι, ἐν δευτέρῳ πάντα τιθεῖσιν. Ἄ δ' οὐκ καταλείποι, ταῦτά εἰσιν· Ἐπιστολῶν βιβλίον, ἅπερ εἰσὶ πρὸς ταῖς ἑκατὴν καὶ ἑξήκοντα· ὃ περὶ βασιλείας πρὸς Θεοδόσιον ἐκπεφωνημένος τὸν νέον, ἀντικρὺν διδασκαλίᾳ καὶ τύποι· βασιλικῆς ὧν καταστάσεως· ὃ *Περὶ ἐνυπνίων* ἔχων ἐπιγραφὴν· ὃ πρὸς Παλίμην *Περὶ τοῦ δώ-*

PATR. GR. CXLVI

A compositæ hæ sunt : Enarrationes in Vetus Testamentum, cujus etiam obscurorum locorum expositiones in peculiarem contulit librum. Opus aliud in sedecim prophetas, aliud itidem in Psalterium. De Providentiâ liber alius. Alius in Apostolum. Adversus hæreses omnes volumen, quod *Mendacii et veritatis discrimen* inscripsit. Liber quem contra duodecim capita Cyrilli conscripsit. Item, *Ecclesiastica historia*. Et rursum *Φιλόθεος*, hoc est, *Dei amantium Historia* : in qua institutum eorum qui ætate sua vitam sancte transegerunt, persequitur. Libri tres de divinis dogmatibus in dialogo conscripti. Legi præterea supra quingentas ejus epistolas, Græco sermone optime compositas. Hæc de Theodorito. Quæ autem ei acciderint, postea indicabimus.

ὁ Θεοδώρητος· οἷα δὲ τούτῳ ξυνέπεσον, ἡ ἱστορία

CAPUT LV.

De Synesio Cyrenensi episcopo : et quam is opinionem obtinens, ad sacerdotalem proventus sit dignitatem.

Cum his et Synesius, cujus magna toto terrarum orbe gloria est, floruit : qui, si quisquam alius, et ipse ætate ea doctus fuit. Tantum vero operæ navavit philosophiæ Platonicæ, et adeo ad summum ejus pervenit fastigium, ut eum non solum gentiles, verum etiam Christiani sint admirati, qui de rebus nulla affectione infecti sincere judicant. Huic tanto viro, qui præterea placidus et modestus esset, Theophilus Alexandrinus, ut salutarem susciperet regenerationem, persuasit : postea vero etiam, ut idem sacerdos ungeretur, cum eo egit. Atque ille ad alia quæ Christiani profiterentur, promptum se et facilem præbuit : 571 Platonicis autem sententiis seductus, resurrectionis doctrinam primum minime recepit, nefandam eam et detestandam esse judicans ; et quamvis ea esset opinione, Ecclesia tamen, ut sacerdotii obiret munus, homini permisit. Quæ hoc tum fecit, illa certa conjectura adducta, quod propter reliquas ejus virtutes, eum etiam aliquando tandem flexum resurrectionis professionem comprobaturum, divinamque gratiam rem illi tantam deesse, qui multis magnisque primariis donis emereret, passuram non esse putaret. Neque illa opinione et spe sua falsa est. Paulo namque post resurrectionem et credidit, et professus est, certam hanc esse, maximeque convenire Ecclesiæ ipsi sententiam. Qualis autem et quantus vir fuerit, testantur quæ ab eo post sacerdotalem susceptam dignitatem perquam eleganter scriptæ sunt epistolæ ; et alii insuper libri, qui incomparabili ipsa compositione, dictione et sententiarum frequentia scripta alia omnia longe post se relinquunt. Lucubrations ab eo editæ hæc sunt : Epistolarum volumen centum et sexaginta. Theodosio juniore de imperio administrando dicatus liber, doctrinam et

40

formam reipublicæ ab imperatore regendæ complectens. Opusculum *De insomniis*. Ad Pæonium *De dono* liber. De Providentia libri duo, quos *Ægyptios* nominat. Item *Laus calvitii*. Et hynni quidam ad Deum perquam scite ab eo compositi. Cæterum ego, qui veritatem proferre studeo, epistolam ipsius hic apponam, quam ad fratrem Evopium dedit: unde intelligere licet, de quibusnam rebus illi ambigenti, per commodam dispensationem sacerdotii dignitatem suscipere permissum est. Ea est talis: « Inconsideratus sane essem, nisi multam haberem Ptolemaidis civibus gratiam, qui me honore eo, quo meipsum indignum puto, honestum esse volunt. Verum non an illi magna tribuant, sed potius an ea a me recipienda sint, spectare convenit. Quod si enim homo divino prope fruatur honore, siquidem justus sit, dulcissimum percipit fructum: sin dignitate ea longe sit indignior, acerbam futuri sustinet expectationem. Porro non novus hic, sed vetustus admodum est metus, ne quid in Deum committens, honorem ab hominibus commissum feram. Ego sane qui meipsum novi, ineptiorem omnino comperio, quam ut sacerdotali dignitati gerendæ idoneus sim. 572 Præinde apud te de animi mei motibus et cogitationibus agam. Non enim alium habeo, apud quem id rectius faciam, quam te, percharum mihi mecumque educatum caput. Te namque æquum est participem esse curarum mearum, ac noctu vigilantem deliberare, et interdum cogitantem considerare, ut et boni mihi aliquid contingat, et mali quid iam effugiam. Accipe igitur quo loco res meæ sint, quæ tibi etiam majore ex parte, opinor, cognitæ sunt. Fasce exiguo sublato, pulchre mihi videor hucusque philosophiam ipsam pertulisse. Cum vero ab hominibus non prorsus perperam in ea versatus esse censear, laudatum a quibusdam, ampliore nunc honore me ornatum esse volunt, qui de idoneis animi mei viribus judicare non possunt. Vereor autem ne si per ineptam ambitionem dignitatem oblatam recipiam, neutrum consequar: videlicet neque laudem ex honore contempto, neque gloriam ex dignitate minus recte gesta. Rem ipsam sic necum considera. Rebus duabus semper tempus omne tribuo, studiis et ludo. D Litteris vacans, et præcipue divinis, solus sum. Ludo operam dans, quam plurimos admitto. Nosti enim, cum a libris exsurgam, totum me in ludis esse, a civilibus autem curis et natura et animi destinatione abhorere. Sacerdotem autem oportet esse virum divinum, et ad ludum omnem perinde atque Deum difficilem et durum, qui ut propositum institutumque suum teneat, innumeros in se plurimorum conversos habet oculos. Ad quos nulla ut certe parva pervenit utilitas, nisi aliquis probe instructus et cordatus sit, et a suavitate animi omni alienus. In iis autem quæ ad Deum pertinent, non privatim solus esse potest, sed in communi conventu inter plurimos versatur, cum legis

A ρου· οἱ δύο περὶ προνοίας, οὓς Αἰγυπτίους καλεῖ· καὶ ὃν ἐπιγράφει Φαλάκρας ἐγκώμιον· καὶ τινες πρὸς Θεὸν ὕμνοι εὐτόνως τούτῳ πεποιημένοι. Ἐγὼ δὲ τάληθῆς ἔειπεν πρυτανεύων, καὶ αὐτὴν ἐκείνην αὐτοῦ τὴν ἐπιστολὴν παραθήσομαι, ἣν πρὸς Εὐόπιον γράφει τὸν ἀδελφόν, τίνα ζητῶν ἐξεχωρήθη κατ' οἰκονομίαν τὴν ἱερωσύνην λαβεῖν. Ἔστι δὲ αὕτη· « Ἀνόητος· ἂν εἴην, εἰ μὴ πολλὴν χάριν εἶδισην Πτολεμαίοις, ὅτι με τοσοῦτων ἀξιοῦσιν ὅσον οὐδ' ἂν αὐτὸς ἔμαυτόν. Ἄλλ' οὐκ εἰ μεγάλα χαρίζονται, τοῦτο προτρέπει σκοπεῖν· ἀλλ' εἰ λαβεῖν ἔμοι δυνατέ· τὸ γὰρ ἀνθρώπων ὄντα μικροῦ θείας καρποῦσθαι τιμᾶς, δικαίῳ μὲν ὄντι τυγχάνειν, ἥδιστον εἰς ἀπόλαυσιν ἔρχεται, λειπομένην δὲ παραπολὺ τῆς ἀξίας, ἐλπίδα πικρὰν ὑποταίνει τοῦ μέλλοντος· οὐ γὰρ νεώτερόν ἐστι τὸ δέος, ἀλλὰ λίαν ἀρχαῖον· τὸ μὴ τι περὶ Θεὸν ἀμπλακῶν, τιμᾶς πρὸς ἀνθρώπων ἐφεύρω. Ἐγὼ δὲ καταμανθάνων ἑμαυτὸν, εὐρίσκω παντάπασιν ἐνδείκτερον, ἢ ὡς ἀρμοσαι τῇ τῆς ἱερωσύνης σεμνότητι. Καὶ δῆτα διαλέξομαι πρὸς σε περὶ τῶν τῆς ἑμαυτοῦ ψυχῆς κινήματων· οὐ γὰρ ἔχω πρὸς ὄντινα ἄλλον ἀντὶ τῆς σῆς φίλης καὶ συντρόφου μοι κεφαλῆς. Σὲ γὰρ εἰκὸς καὶ μετέχειν μοι τῶν ἰσῶν φρονεῖδων· καὶ νύκτωρ ἀγρυπνεῖν, καὶ μεθήμεραν σκοπεῖν, ὅπως· ἂν ἀγαθόν τι μοι γένοιτο, καὶ ὄπως ἂν κακόν τι διαφύγοιμι. Ἄκουσ' τοίνυν ὡς ἔχει τὰ μὰ· τὰ πλείω δ' ἂν αὐτῶν καὶ εἰδείης. Μικρὴν ἀράμενος φορτίον, καλῶς ἐνεγκεῖν μοι δοκῶ τὸ μέγρι τοῦδε φιλοσοφίαν. Διὰ δὲ τὸ δόξει μὴ παντάπασιν αὐτοῖς ἀμαρτάνειν, ἐπαινεθεῖς ὑπ' ἐνίων, ἀξιοῦμαι μειζόνων παρὰ τῶν οὐκ εἰδόντων κρίναι ψυχῆς ἐπιτηδεύματα. Φοβοῦμαι δὲ, μὴ χαῖνος γενόμενος καὶ προσέμενος τὴν τιμὴν, ἀμφοῖν διαμάρτω· τοῦ μὲν ὑπεριδῶν, τοῦ δὲ τῆς ἀξίας οὐκ ἐφικόμενος· σκόπει γὰρ οὕτω. Δύο τούτους ἐκάστοτε μερίζω τὸν χρόνον, παιδείᾳ καὶ σπουδῇ. Καὶ σπουδάζων, ἰδίως εἰμι, μάλιστα· γὰρ τὰ θεῖα· καὶ παύλων, κοινώτατος. Οἴσθα γὰρ ὡς ὄντα ἀνακίπων τῶν βιβλίων, ἐκίρρηπής· εἰμι πρὸς ἅπασαν παιδείαν, πολιτικῆς δὲ φρονεῖδος ἀμοιρῶ καὶ φύσει καὶ μελέτῃ. Τὸν δὲ ἱερεῖα ἄνδρα δεῖ θεοσέσιον εἶναι, πρὸς μὲν παιδ. ἂν ἅπασαν, ἴσα καὶ θεῶ ἀμειλικτον εἶναι χρῆ, ὅς ἵνα τηρῇ τὴν ὑπόθεσιν ὑπὸ μυρίων ὀμμάτων φρουρεῖται· ὄν οὐδὲν ἢ μικρὸν ὄφελος, εἰ μὴ τις εἴη κατεσκευασμένος, σύννοος τε καὶ πρὸς ἅπασαν γλυκυθυμίαν ἀνένδοτος. Τὰ δὲ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν οὐκ ἂν ἴσως, ἀλλὰ κοινώτατος εἴη νομοδιάσκαλος ὢν, καὶ νενομισμένα φυγγόμενος. Χρῆ δὲ αὐτὸν καὶ πράγματα πράττειν ὅποσα πάντες ἔμα. Τὰ γὰρ ἀπάντων μόνον δεῖ πράττειν, ἢ πάσαις αἰτίαις ἐνέχεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ εὐμεγέθους ψυχῆς καὶ κρατίστης ἐνέχγει τοσοῦτον ἔγκον φρονεῖδων, καὶ μὴ κατακλύσαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ κατασθεθεῖσιν ἐν τῇ ψυχῇ περιδῆ· τὴν θεῖαν, οὕτω παντοδαπῶν ἐπιτηδεύματων ἀπαγόντων αὐτόν; Εὐ οἶδ' ὅτι δυνατόν ἐνίοις τοῦτο, καὶ μακαρίζω τὴς φύσεις αὐτῶν· κάκεινους ἀληθῶς· εἶναι ἡγοῦμαι τοὺς θεῖους ἄνδρας, οὓς τὸ ἐμίλειν πάνυ πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἑμαυτὸν οἶδα εἰς ἄστῳ τε κατιόντα, καὶ ἐπ' ἄσπετος

ἀνόντα, καὶ ἐναυλούμενον τοῖς πρὸς τὴν γαίαν με
 ἔλκουσιν· καὶ ἐμπιπλάμενον κηλίδος οὐκ ἂν εἴποι
 τις ἴσῃς· τῷ γὰρ οἴκελος εἶναι μοι καὶ μάλα μο-
 λυσμούς, καὶ τὸ τυχὸν μέρος ἐπιγενόμενον, εἰς
 προσθήκην συμβάλλεται. Ῥώμη δ' οὐκ ἔστι μοι,
 τὰ τε ἔνδον οὐχ ὑγιῆ, καὶ τὰ πρὸς ἐκτὸς ἀρκεῖν οὐχ
 οἷός τε εἶμι· καὶ πολλοῦ θέω τὴν ἐκ τοῦ συνειδότητος
 φέρειν ἀνίαν. Καὶ δόσις ἂν μὲ τις ἐρηται, διαρ-
 βήδην λέγειν οὐκ ἀναδύομαι, ὡς τὸν ἱερέα διὰ πάν-
 των ἀκλήλιων εἶναι προσήκει πολλῶ τῷ περιόντι,
 ὡς καὶ ἑτέροις τῶν μισμάτων ἐκπλύνοντα κάκεινο
 δεῖ προσεῖναι τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμμασι. Πάν-
 τως δὲ ἀναγκάζονται συχνοὶ τὴν ἐπιστολήν. Καὶ
 γὰρ οὐχ ἥμισυα τοῦτου χάριν αὐτὴν ὑπηγόρευσα
 τοῦ πᾶσι καταφάνε· εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἴν' ὅ τι ἂν
 ἀποβῆ καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνακτιος ὦ,
 καὶ ἥμισυα πρὸς τοῦ πατρὸς Θεοφίλου. Τιθεὶς γὰρ
 ἐν μέσῳ τὰμ, καὶ διδοῦς ἐξ ἀπάντων αὐτῷ βου-
 λεύσασθαι περὶ ἡμῶν, πῶς ἂν ὑπάκτιος εἴην; Ἐμοὶ
 τοιγαροῦν ὁ τε Θεός, καὶ ὁ νόμος, ἡ τε ἱερά Θεο-
 φίλου χεῖρ γυναικᾶ ἐπέδωκε. Προζορεύω τοῖσιν
 ἅπασιν καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἔγωγε ταύτης οὔτε ἀλ-
 λοτριώσασθαι καθάπτει, οὐθ' ὡς μοιχὸς αὐτῇ λάθρα
 συνέσσομαι· τὸ μὲν γὰρ ἥμισυα εὐσεβῆς, τὸ δὲ ἥμι-
 συα νόμιμον. Ἀλλὰ βουλήσσομαι τε καὶ εὐξομαι,
 συχνά μοι· πᾶσι καὶ χρηστὰ γενέσθαι πατρίδα. Ἐν
 δὴ τοῦτο δεῖ τὸν κύριον τῆς χερουστείας μὴ ἀγνοῆ-
 σαι. Μαθέτω δὲ αὐτὸ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν ἑταῖρον
 Παῦλον καὶ Διονύσιον· οὗς πρεσβυτάς ἤρῃσθαι
 παρὰ τοῦ δήμου πυθάνομαι. Ἐκείνο δὲ οὐδὲν δεῖ
 μαθεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι. Διαλέξομαι δὲ
 πικρῶ περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἂν ἅπαντα τέλλα μικρὰ
 πρὸς ἔν τις τοῦτο θεῖτο, χαλεπὸν ἔστιν, εἰ μὴ καὶ
 λίαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι' ἐπιστήμης εἰς ἀπό-
 θειξιν ἔλθόντα δόγματα σαλευθῆναι. Οἶσθα δ' ὅτι
 πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θουλλουμένοις τοῦτοις ἀντι-
 τᾶνται δόγμασιν. Ἀμέλει καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξιώσω
 ποτὲ σώματος ὑστερωγενῆ νομίζειν. Τὸν κόσμον οὐ
 φέρω καὶ τέλλα μέρη διαφείρεσθαι. Τὴν καθωμι-
 λημένην ἀνάστασιν ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον ἤγημαι·
 καὶ πολλοῦ θέω ταῖς τοῦ πικροῦς ὑπολήψεσιν ὁμο-
 λογησάσαι. Νοῦς μὲν οὖν φιλόσοφος, ἐπόπτης ὢν τὰ
 ληθεῦς, συγχωρεῖ τῇ χρεῖα τοῦ ψεύδεσθαι· ἀνάλογον
 γὰρ ἔστι φῶς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἕμμα πρὸς δῆ-
 μον. Ἦ οὖν ὀφθαλμὸς εἰς κακὸν ἂν ἀπολαύσεται
 ἀπλήστου φωτός, ἡ ἢ τοῖς ὀφθαλμῶσι τὸ σκότος
 ὑπελειμώτερον, ταύτη καὶ τὸ ψεῦδος· δεῖλος τίθεμαι
 δῆμῳ· καὶ βλαβερόν τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐκ ἐχούου-
 σιν ἐνατενίσαι πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐνάργειαν. Εἰ
 ταῦτα καὶ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερουστίνης συγχωροῦ-
 σιν ἔμοι, δυναμένη ἂν ἱερᾶσθαι, τὰ μὲν οἴκοι φιλο-
 σοφῶν, τὰ δ' ἐξω φιλοσοφῶν· εἰ μὴ διδάσκων, ἀλλ'
 οἷδὲ μέντοι μεταδιδάσκων· μένειν δ' ἔων ἐπὶ τῆς
 προλήψεως. Εἰ δὲ φραίν οὔτω δεῖν καὶ κινεῖσθαι
 καὶ δῆμον εἶναι τὸν ἱερέα τοῖς δόξαις, οὐκ ἂν φθά-
 νοιμι φανερόν ἅπασιν καθιστάς· δῆμῳ γὰρ δὴ καὶ
 φιλοσοφία τί πρὸς ἄλληλα; Τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀπόρ-
 ρητον τῶν θεῶν εἶναι δεῖ· τὸ δὲ πλῆθος, ἑτέρας
 ἔξεω; δεῖται. Ἀῖθις δὲ καὶ πολλάκις ἐρῶ· μηδεμιᾶς

A doctor sit, et nihil aliud quam quod legitimum
 sit, sonet. Negotia cum gerere oportet, que
 simul omnes tangunt. Quæ enim communia
 omnium sunt, unum ipsam curare opus est, nisi
 criminibus omnibus obnoxius esse velit. Quomodo
 igitur non maximi fortissimique animi sit, tan-
 tam curarum molem ita ferre, ut mens non obru-
 atar, et extincta in anima particula divina non
 negligatur, si quis tot studiis et actionibus variis
 distineatur? Neque ignoro esse quosdam, qui hoc
 præstare possint: et felicem eorum naturam atque
 beatam, ipsosque vere divinos viros esse censeo, qui
 cum in multis humanis versentur negotiis, non tam-
 en divini Numinis cura excidunt. Ego vero meis
 B soleam, 573 rebus involutum quæ ad terrenas cu-
 ras trahunt, atque iniquationibus repletum esse,
 quarum non facile quisquam magnitudinem dixe-
 rit, scio. Nam quæ ad nativa et propria aliunde ad-
 veniunt piacula, in accessionis rationem conferun-
 tur. Corporis robur mihi non est, interiora mea
 non recte se habent. Ab externis etiam aliqua ex
 parte destitutor: tum autem conscientia mœrorem
 ferre nequeo. Et quotiescunque me quisquam
 rogat, disertis verbis statim dico, sacerdotem in
 rebus omnibus maxime a probis debere esse
 alienum, multum ut ei supersit, quippe qui alio-
 rum quoque sordes expiet. Verum enimvero illud
 quoque litteris ad fratrem datis inserere convenit.
 C Permulti enim epistolam hanc legent, et ea gratia
 illam potissimum dictavi, ut cum res ipsa nota
 omnibus fiat, tum nuncunque ea procedat, et apud
 Deum et apud homines, nec minus apud ipsum
 patrem Theophilum culpa caream. Siquidem cum
 res meas in medium protulerim, et potestati ejus
 quidquid velit de me statuendi permiserim, quo-
 modo crimini alicui obnoxius sim? Mihi et Deus
 ipse, et leges, ipsaque sacra Theophili manus ux-
 orem dedit. Quapropter omnibus prædico, testa-
 tumque esse volo, me illam prorsus deserturum
 non esse, neque cum illa veluti mœchum clande-
 stinam consuetudinem habiturum. Alterum enim
 minime pium, alterum minime legitimum est. Quia
 potius et volo et opto, plures mihi et probos nasci
 D liberos. Hoc ipsum ordinationis auctorem et
 principem ignorare non oportet. Sciant id amici
 etiam nostri Paulus et Dionysius, quos legatos
 hanc ob causam a populo lectos esse audio. Illam
 vero rem Theophilo non significari, sed in memo-
 riam tantum revocari opus est. De ea autem plu-
 ribus dicam, cum qua quidem una quisquam alia
 omnia celsa parva esse judicet. Difficile est,
 atque adeo fieri omnino non potest, ut animus
 dogmata, quæ per eruditionem et scientiam in
 certam necessariamque persuasionem evaserint,
 fluctuare et in dubium vocari sinat. Nosti porro,
 philosophiam admodum divulgatis istis Christiano-
 rum adversari opinionibus. Itaque haud unquam
 adducar, ut posterius animam quam corpus gigni

credam, neque mundum ipsum et partes ejus alias A interituras esse dicam. Resurrectionem deprædicatam sacrum quiddam et minime vulgandum esse duco, neque conceptis vulgi opinionibus assentiri possum. 574 Mens philosophia exulta verum perspicit. Ea necessitate adducta, mendacium permittit. Et habet rationem seu proportionem suam lumen ad veritatem et oculus ad populum. Quatenus ergo oculus lumine copiosiore in deterius abutatur, aut lippis tenebræ commodiores sint, hactenus mendacium quoque populo utile esse, et veritatem noxiam eis puto, qui aciem mentis in evidentem rerum claritatem intendere nequeunt. Quod si sacerdotes nostri hæc mihi permittunt, potero sane ego quoque sacerdotis munere fungi, qui domi quidem philosophiæ incumbo, in publicum autem progressus sermonibus et colloquiis hominum delector, ac neque docens neque dedocens, sed in anticipata opinione quemque persistere permittens. Sin illi sacerdotem ita animatum et opinionibus manifestum esse oportere dicant, omnibus me palam ostendere intermiserim. Quid enim rei est populo cum philosophia? Rerum quippe divinarum veritatem minime vulgari oportet. Populus autem more et assuetudine alia indiget. Rursum igitur et sæpius repetens dicam, nulla cogente necessitate, neque arguere neque argui sapientis esse. In sacerdotum autem ordinem cooptatus, non committam ut dogmata præter animi sententiam assumam. De his Deum, de his homines testes invoco. Veritas Dei propria est, apud quem in rebus omnibus iuculpatus esse volo. Hoc unum tantum non dissimulo. Quandoquidem joci et ludorum studiosus sum: ita ut jam inde a puero crimen illud sustinuerim, plus quam deceret, armis me et equis delectatus esse, tristis quidem ero. Quid enim cum charissimos canes feras nullas persequi, et sagittas a teredinibus exesas esse videro, faciam aliud? Sed tamen constantiam, si Deus voluerit, obtinebo: atque, quamvis a curis alienus, macerabor, causarumque et negotiorum quantumvis grave ministerium hoc, Deo serviens, sustinebo. Dogmata autem per dissimulationem non legam, neque mihi mens a lingua dissentiet. Hoc sic cum et sentiam et dicam, Deo placere puto: neque sermonis illius de me occasionem relinquere volo me quod qui fuerim ignoratus sim, ordinationis suffragia rapuisse. Cæterum Dei amantissimus pater Theophilus, cum me norit, postquam mihi se id quid statuat, capiat. Tum enim aut in instituto ut me; in iudicium vocet, vel sacerdotum ordine Aliæ insuper opiniones et sententiæ omnes nugæ tissimam. Sed enim sacrum caput tuum, atque in primis veritatis tutorem et inspectorem Deum testor, ægre mihi esse. Quomodo enim non sit, cum quodammodo ex vita solita in viam alienam transeundum mihi sit? Quod si rebus his in publicum prolatis (latere enim eas et premi non potest cui potestatem hanc concessit Deus, in ordinem sacerdotum me legerit, subibo eam necessitatem, et veluti tesseram divinitus oblatam suscipiam. Sic enim existimo, si vel imperatore, vel infelici Deoque invisio Augustali quopiam jubente, imperata non facerem, in obedientiæ penas me datu-

ανάγκης παρουσίας, οὐδ' ἐλέγχου παρὸν οὐτ' ἐλέγχου-
 χεσθαι. Καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύην, οὐκ ἀξιῶ
 προσποιεῖσθαι δόγματα. Ταῦτα θεῖν, ταῦτα ἀνθρώ-
 πους μαρτύρομαι. Οἰκτεῖον ἀλήθεια θεῶν, ἢ διὰ πάν-
 των ἀναίτιο; εἶναι βούλομαι. Ἐν τούτῳ μόνον οὐχ
 ὑποκρίνομαι· ἐπεὶ καὶ φιλοπαίγων ὢν, ὡς γε παι-
 δόθεν αἰτίαν ἔσχον ὀπλομανεῖν τε καὶ ἵππομανεῖν
 πέρα τοῦ δέοντος, ἀνιάσομαι μὲν· τί γὰρ καὶ πάθω
 τὰς φιλότατας κίνας ἀθήρους ἔρων, καὶ τὰ τότᾳ
 ὀριπηδέστατα; Καρτερήσω δὲ, ἂν ἐπιτάτῃ θεός·
 καὶ μισόφροντις ὢν, ὀδυνήσομαι μὲν, ἀλέξομαι δὲ
 δικιδίων καὶ πραγμάτων λειτουργίαν τινα ταύτην
 εἰ καὶ βαρεῖαν ἐμπιπλᾶς τῷ θεῷ. Δόγματα δὲ οὐκ
 ἐπηλυγάζομαι· οὐδὲ στασιάζει μοι πρὸς τὴν γλῶσ-
 σαν ἡ γνώμη. Οὕτω φρονῶν, οὕτω λέγων, ἀρέσκων
 οἶμαι θεῷ. Οὐ βούλομαι δὲ καταλελειφθαι παρὸν ἐκ τοῦ
 λόγου, ὡς ἀγνοηθεὶς ἤρπασα τὴν χειροτονίαν. Ἄλλ'·
 εἰδὼς ὁ θεοφιλέστατος πατήρ θεόφιλος, καὶ ὡς
 ἐπίσταται σαφῆς μοι ποιήσας, οὕτω βουλευσάσθω
 παρὸν ἐμοῦ. Ἡ γὰρ κατὰ χώραν ἔλασι με ἐπ' ἐμου-
 τοῦ φιλοσοφοῦντα, ἢ τοῦ μετὰ ταῦτα κρίνειν καὶ
 διαγράφειν τοῦ χοροῦ τῶν ἱερέων ἡμᾶς, ἐαυτῷ
 χώραν οὐχ ὑπολείπει. Πρὸς ταῦτα λήρῃς ἐστὶν
 ἅπασα γνώμη· τὸ γὰρ ἀληθές εἰ οὐδ' ὅτι τῷ θεῷ
 προσφιλέστατον. Καὶ νῆ τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν, καὶ
 εἰ πρὸ ταύτης νῆ τὸν ἔφορον τῆς ἀληθείας θεῶν,
 ἀχθομαι μὲν, πῶς γὰρ οὐ μέλλω, δεῖσαν ὡσπερ εἰς
 βίον ἀπὸ βίου μετασκευάζεσθαι; Εἰ δὲ τούτων φα-
 νερῶν γενομένων, ἅπερ οὐκ ἀξιῶ λανθάνειν ἐγκρί-
 νειν ἡμᾶς ἱερεῦσιν ἢ τούτῳ δέδωκεν ὁ θεός, ὑπο-
 δύσομαι τὴν ἀνάγκην, καὶ ὡς θεῶν σύνθημα κατα-
 δέξομαι. Λογίζομαι γὰρ ὅτι καὶ βασιλεύς ἂν ἐπιτά-
 ξαντος, καὶ κακοδαίμονός τινος; Αὐγουστταίου δίκην
 ἂν ἔδωκα μὴ πειθόμενος. Τῷ θεῷ δ' ἐθέλοντῶν δεῖ
 πείθεσθαι. Εἰ δὲ προσέταί με λειτουργεῖν ὁ θεός,
 ἐκ προοιμίῶν δεῖ τὸ θεούτατον ἀγαπᾶν τὴν ἀλήθειαν·
 ἀλλὰ μὴ διὰ τῶν ἐναντιωτάτων ὁποῖόν ἐστι τὸ ψευ-
 δός, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ παραδύεσθαι. Γενεῶ
 δὴ τοῦ τοὺς σχολαστικούς εἰδέναι τε ταῦτα, καὶ
 πρὸς ἐκεῖνον ἐξεγγεῖλαι. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα λέ-
 γων καὶ ἐμφανῶς παραιτούμενος οὐδ' οὕτω διεῖρα
 τὸ ἱεραῖσθαι· ταῦτα δ' ἐγὼ παρεθέμην, ἵν' εἰδέναι
 ἔχοιμεν ὅσα λόγοις οἰκονομίας διαφόροις ἢ Ἐκκλησία
 ἐτέλεσεν, οὐ νόμοις ταῦτα τιθεῖσα, ἀλλὰ τοῖς και-
 ροῖς τὰ προσήκοντα πράττουσα. Τοιαῦτα καὶ τὰ
 κατὰ τὸν πάλιν ἐν φιλοσοφίᾳ συνέπειν. Πολλοὶ δὲ
 καὶ ἕτεροι τῆνικαῦτα ἐπιλοσόφουν λόγῳ καὶ ἀρετῇ
 διασπρέποντες· ὦν πρὸς λεπτὸν μὲλαν ἐποιησάμην,
 εἰ μὴ πόρρω τοῦ προκειμένου βαίνων ἐλογιζόμεν.
 scire significaverit: sic tandem de me consilium
 meo vivere me et philosophari patietur, aut postea
 moveat, 575 sibi ipsi potestatem non reliquet.
 fuerint. Veritatem enim satis scio Deo esse pro-
 in primis veritatis tutorem et inspectorem Deum
 fuerint. Veritatem enim satis scio Deo esse pro-
 in primis veritatis tutorem et inspectorem Deum
 fuerint. Veritatem enim satis scio Deo esse pro-

rum esse : Deo autem ipsi volentes nos parere convenit. Sin me ad sacrum obeundum ministerium non admittit Deus, ab ipso statim initio in me rem divinissimam veritatem ipsam complecti neque per id quod illi maxime repugnat, mendacium scilicet, functionem ipsius suscipere decet. Fecit igitur ut scholastici hæc sciant, et ad illum referant. Synesius quidem hæc scribens, aperte sacerdotalem dignitatem aversatus est, sed tamen sacrum munus non effugit. Hæc ego eo consilio hic adieci, ut scire possimus quæ varie per dispensationis rationem Ecclesia egerit, non illa leges certas statuens, sed prout tempus ferret, quæ decerent et commoda essent faciens. Hæc de eximio philosopho Synesio. Multi vero præterea alii tum philosophati sunt, doctrina simul et virtute celebres : quorum omnium mentionem facerem, nisi me longe ab Instituto digressurum esse scirem.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

A

CAPUT LVI.

Περὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ ἐν Ῥώμῃ βασιλεύοντος· καὶ περὶ τοῦ ἔθνους τῶν Γότθων, εἰς πόσα διήρηται, καὶ πόλους ἔσχον τόπους· ἔτι δὲ καὶ περὶ Βονιφατίου καὶ Ἀετίου καὶ Ἀσπαρῶς τῶν στρατηγῶν· καὶ ὡς ἡ πρὸς ἑσπεραν Λιβύῃ ὑπὸ Οὐανδήλου ἐγένετο.

De Valentiniano, qui Romæ imperavit. De gente Gothorum : in quas nationes divisa, et quæ tenuerint loca. Præterea de Bonifacio, Aetio et Aspare ducibus : et ut Libya occidentalis Vandalis subdita fuerit.

Οὐαλεντινιανὸς δὲ ὁ Πλακιδίας μὲν υἱὸς, Θεοδοσίου δὲ γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εὐδοξίᾳ, ἣν αὐτῷ Εὐδοκία ἐγέννα, καὶ τῆς ἐσπερίου λήξεως· αὐτοκράτωρ, οὐδαμῆ μὲν τῶν Ἐκκλησίας ὑγιῶν δογμάτων ἐξέκλινε, ἵαν δὲ καὶ τῆς εὐσεβοῦς ἠρησκείας ἀντιποιεῖτο. Ἐπὶ μέντοι τὴν διαίταν πολλῇ τῇ ἀδιαφορίᾳ ἐχρῆτο· συχνῶς γὰρ γόησιν ὁμιλῶν, φαρμακείαις ἔχαιρε. Καὶ δὴ ὑπὸ τοιούτων καὶ ἐτέρων παθῶν ὀχλούμενος, οὐ μόνον Βρεττανίαν, Ἰσπανίαν τε ἅμα καὶ Γαλλίας τῆς ἀρχῆς πρὸ βραχέος ἀφαιρέσεις ἀνασώσασθαι ἴσχυσεν· ἀλλὰ πρὸς ταύταις καὶ τὴν ἐσπερίαν πᾶσαν Λιβύην, ἣ δὴ τῶν Ἀφρων καλεῖται, προσαπόλεσεν, ἕτοι πεντεκαίδεκάτῃ τῆς ἐκείνου ἀρχῆς, αἰτίας ἡγισσαμένης τοιαύδης. Στρατηγῶν δύο ἦσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει· Βονιφάτιος καὶ Ἀέτιος τοῦτοις ἡ κλήσις· οὗ· Θεοδόσιος βασιλεὺς Οὐαλεντινιανῷ αἰτήσαμένῳ εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν. Ἐπεὶ δὲ Βονιφατίῳ εἰς ἀρχὴν ἡ πρὸς ἑσπεραν ἐκλήρουτο Λιβύῃ, μετρίως ἐνεγκεῖν τοῦτ' Ἀέτιος οὐχ ὁλῶς τε ἦν. Κέντροις τοίνυν φθόνου βληθεὶς, διαβολῇ ἐκείνῳ συνέβραπτεν, ὡς εἰη ἀνταρσίαν μὲν μελετῶν, οὐκ ἀγαθὰ δὲ καὶ τοῖς κρατοῦσι διανοοῦμενος. Καὶ ταῦτα μὲν τῇ τοῦ βασιλέως μητρὶ Πλακιδίᾳ κρύφα εἰσήγε, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου μετῆσθαι συνεβούλευεν· ἐκείνῳ δ' αὖθις ἕτερα γράφων εἰσηγεῖτο, μηδαμῶς ἐλέσθαι ὀπίσω ἐλθεῖν, εἴγε δόξει τοῖς κρατοῦσιν αὐτὸν μεταστéλλεσθαι· διαβληθῆναι γὰρ, καὶ πανουργίᾳ τῶν κρατούντων ἀνάγκην εἶναι διαφραρῆναι. Ἄ δὴ γράμματα εἰς χεῖρας λαβῶν Βονιφάτιος, καὶ οἶα παρ' ἀνδρὸς φίλου τε καὶ γνησίως μάλα ἐχοντός πιστεύσας αὐτοῖς, οὐδαμῶς ὑπήκουε τῆς ἀρχῆς ἀποστῆναι, καὶ περὶ πολλάκις ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταστéλλόμενος. Ἐντεῦθεν οἱ βασιλεῖς οἶα πιστῶ καὶ εὐνῶ τὰ μάλιστα Ἀετίῳ προσεῖχον, ἐκ πολλοῦ τὴν ἐκείνου δυσμένειαν προμηγύσαντι, καὶ δὴ σὺν ἐκείνῳ τὴν κατὰ Βονιφατίου ὁπως ἀποβαίῃ συσκευῆν ὑφαίνον. Τηνικαῦτα δὲ πολλὰ τε καὶ μέγιστα Γοθικά ἐθνη κατὰ τὴν πέραν τοῦ Ἰστροῦ ἀνὰ τὰ ὑπερβόρσα μέρη πανταχοῦ διεσκέδαστο· οὗτοι πρῶτα παρ' ἐκείνοις λόγου πολλοῦ ἄξια τέσσαρά εἰσι· ταύταις ὀνομασμένα ταῖς

Porro Valentinianus Placidijæ filius et Theodosii gener (nam Eudoxiam filiam ejus, quam ei Eudocia genuerat, in matrimonio habuit), Occidentalis imperii habenas obtinens, haudquaquam a sanis Ecclesiæ dogmatibus descivit, verioris pietatis atque religionis acer sectator. Quod autem in consuetudine et vita quotidiana nullum certum servaret modum, multisque uteretur impostoribus, atque incantationibus gauderet, et aliis ejuscemodi vitiis transversim ageretur, **576** non solum Britanniam, Hispaniam et Gallias, quæ imperio ejus adeptæ fuerant, recuperare non potuit, sed Libyam etiam omnem et Africam perdidit, quindecimo imperii sui anno, ob causam hujusmodi. Duo belli duces Constantinopoli fuerunt, Bonifacius et Aetius, quos Theodosius imperator ad Valentinianum, qui hoc petierat, misit. Cum autem Bonifacio Occidentalis Libya provincia obtigisset, Aetius id æquo animo ferre non potuit : sed invidiæ stimulis actus, calumniam adversus eum concinnavit, ad rebellionem eum spectare, imperatoribusque parum fidum esse, criminatus. Hoc sic clam apud imperatoris matrem Placidiam, ut provincia ei adimeretur suadens, egit. Atque interim etiam longe alia ad illum scripsit : videlicet ne provincia, si principes eum revocarent, decederet. Delatum enim eum apud illos esse, necessitatemque illi eam incumbere, ut fraude eorum pereundum sibi esset, affirmavit. Litteris talibus Bonifacius acceptis, Aetio, quem sibi verum et fidum amicum esse putabat, credidit : et quamvis sæpius ab imperatore revocatus, haudquaquam tamen ut provinciam relinqueret, jussionibus ejus paruit. Quapropter principes Aetio, tanquam homini fido et benevelo, qui dudum hostilem illius animum indicasset, faverunt, et cum eo contra Bonifacium dolum texere. Ea tempestate plurimæ maximeque Gothicæ gentes in septentrionali parte ad Istrum passim dispersæ erant. Inter quas præcipuæ quatuor judicio ipsarum celebres fuere. Gotthi scilicet, Vissegotthi,

Gepides et Vandali, non alia re quam nominibus suis inter se dissidentes. Omnes enim lingua una et eodem vivendi instituto utebantur, detestandam Arii doctrinam sequentes, sicuti in historia Valentis commemoravimus. Hi Honorio et Arcadio imperantibus Danubium transgressi, in finibus Romani Orientalis imperii conседerunt. Gepides quidem, qui in duos populos divisi sunt, Longobardos et Abares, oram eam quæ ad Singidonem et Sirmium est, incolere: **577** Vissegotthi autem Alaricho, de quo supra diximus, duce, Romani et Italiam populati, atque in Galliam inde profecti, cum omnia isthic in potestatem suam redegerunt, tum Constantinum Britannicæ tyrannum occiderunt. Porro Gotthi, qui antea Pannoniam eique circumquaque vicina loca occupaverant, Theodosii junioris decimum nonum annum imperantis permissu, in finitima Thraciæ regione habitantur. Atque ubi isthic annos quinquaginta octo transegere, Zenone Romanum imperium administrante, atque jubente, Theoderichi principis eorum ductu inde transeuntes, Occidentalem occuparunt Imperium. Vandali vero Alanis sibi et Germanis, qui nunc Franci dicuntur, conjunctis, Gongidiselum (1) ducentem habentes, amnem Rhenum transierunt, atque in Hispania sedes fixerunt: quæ prima ab Hesperio Oceano Europæ regio est. Bonifacius igitur jam memoratus, Occidentalem Libyam obtinens, ubi quæ contra eum struerentur intellexit, profectus inde fretum trajecit, atque in Hispania cum Vandalis fuit: et quod Gongidisclus vita defunctus fuerat, filios ejus Gontarem et Genserichum (2), qui paternum regnum administrabant, ut communiter secum bellum gererent, hortatus est: occidentalem Libyam eis se daturum pollicitus, in tres ita divisam partes, ut cuique eorum pars una sorte cederet. Sive autem ob hanc, seu aliam ob causam bellum motum est, frater certe uterque se ei conjunxit: et ejusmodi societatis conditionibus acceptis, Vandali freto transmissi, ex Hispania in Africam venere: eamque ab Oceano ipso ad Tripolim usque in ditionem suam redegere. Cæterum illis digressis, Vissegotthi ex Gallia in Hispaniam profecti, eam cepere: postea vero Galliam etiam rursus occupare. In senatu imperiali Bonifacii amici quidam dolum Aetii, quem adversus illum struxerat, **578** Placidiam et Valentiniano indicarunt, epistolamque illam ad Bonifacium ab eo scriptam exhibuere. Illi ad tantam fraudem et improbitatem Aetii consternati, apud illum quidem se quidquam ejus rei scire dissimularunt: ad Bonifacium vero jusjurandum in scriptum relatum, quo injuriarum præteritarum omnium oblivionem induxerunt, misere: Interea Gontare mortuo, Vandalorum regnum ad unum Genserichum pervenit. Bonifacius imperatoris juramento recepto, bellum

κλήσει· Γότθοι, Ούσαίγοιθοι, Γήπεδες και Ουάνδηλοι· ὀνόμασι μόνοις και ἄλλω οὐδενὶ παραλλάσσοντα. Ἄπαντες γὰρ μιᾷ διαλέκτῳ και διαίτη κλημένοι, τοῖς μυθοῖς Ἀρείου συνεπήχθησαν δόγμασιν, ὡς ἐν τῇ κατὰ τὸν Οὐάλεντα διελάσσομεν ἱστορίᾳ. Οἱ δὲ πάντες Ὀνωρίου και Ἀρκαδίου τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων ἐκπειλημένων, τὸν Δάνουβν εἶπουν Ἰστρον διαπαραισάμενοι, τοῖς καθ' ἑμᾶς τῶν Ῥωμαίων διεσώθησαν ὄροις. Ἀμέλει τοι και Γήπεδες μὲν, ἐξ ὧν δύο διηρέθησαν γένη, Λαγγόβαροι τε και Ἀραβες, τὰ περὶ Σιγγιδόνα τε και Σέρμιον χωρία κατέκρησαν. Οἱ δὲ Οὐσαίγοιθοι, σὺν Ἀλλαρίχῳ τῷ προειρημένῳ στρατηγούμενοι, Ῥώμην και Ἰταλίαν πορθήσαντες, εἰς Γαλλίαν ἐκείθεν ἐχώρησαν, και τῶν ἐκεῖ πάντων ἐκράτησαν, τὸν ἐκεῖτε Κωνσταντῖνον τύραννον τῆς Βρεττανίας διαχρησάμενοι. Γότθοι δ' ἐπὶ τούτοις πρότερον μὲν Παννονίαν και τὰ περίεξ πάντα κατεσχηκότες, Θεοδοσίου τοῦ νέου ἐπιτροπαις ἕνεκακιδέκατον ἔτος τῇ ἀρχῇ ἔχοντος, τὰς περὶ Θράκην ὤκρησαν χώρας· ὀκτῶ δὲ και πεντήκοντα ἔτη τῇ Θράκῃ διαγαγόντες, Θεοδερῖχῳ τῇ αὐτῶν ἡγεμονίαν κεκληρωμένου, Ζήωνος τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διεπόντος και κελεύοντος, ἐκείθεν μετασκηνώσαντες, τὴν ἐσπέριον κατέστησαν ἀρχὴν. Οἱ δὲ Οὐάνδηλοι Ἀλανούς τε και Γερμανούς, οἱ νῦν Φράγγοι καλοῦνται, προσεταιρισάμενοι, τὸν ποταμὸν Ῥῆνον διαπεράσαντες, ἤγειτο δὲ αὐτῶν τῆνικαὐτὰ Γογγιδίσκλος, ἐν Ἰσπανίᾳ τὰς οὐκῆσεις ἐποίησεν. Πρῶτῃ δὲ αὕτη χώρα τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ ἐσπερίου Ὀκεανοῦ. Ὁ τοίνυν Ῥῆθεις Βονιφάτιος και τῆς ἐν ἐσπέρα Λιθύης τὴν ἀρχὴν ἔχων, τὰ κατ' αὐτοῦ μαθὼν τυρευόμενα, ἀπάρξας ἐκείθεν, τὸν πορθμὸν διέβη, και πρὸς Οὐάνδηλους ἐγένετο κατὰ Ἰσπανίαν. Ἐπεὶ δὲ Γογγιδίσκλος τὸ βιοῦν ἐκμετρήσαντος οἱ ἐκείνων παῖδες τὴν πατρικὴν ἀρχὴν διεπόν, Γόνθαρις δὲ και Γιζέριχος ἔσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα, προὔτρέπετο συμμαχεῖν· και τὴν ἐσπέριον Λιθύην αὐτοῖς ἐπιδοῦναι καθυπισχεῖτο, εἰς μέρη ταύτην διελθόμενος τρία, ὡς ἂν ἐκάστω μίᾳ εἴῃ μερὶς ἐκείνων τῷ κλήρῳ. Εἰ δὲ που διὰ τοῦτο ἦ και ἄλλοι πόλεμος συμβαίη γενέσθαι, πρὸς τοῦτον και ἄμφω πάντας κοινῶς ἀπαντᾶν. Ἐπεὶ δὲ ταῖς τοιαύταις ὁμολογίαις τὸν πορθμὸν διαβάνας Οὐάνδηλοι, ἀπὸ Ἰσπανίας ἐπὶ Λιθύην ἐχώρησαν, D και ἀπὸ Ὀκεανοῦ μέχρι Τριπόλεως κατεκράτησαν. Οἱ δὲ Οὐσαίγοιθοι ἐκείνων μεταχωρησάντων ἀπὸ Γαλλίας τὴν Ἰσπανίαν ἐχειρώσαντο, ὕστερον δὲ και τῶν Γαλλίων ἀλὶν ἐκράτησαν. Τινὲς δὲ τῶν Βονιφάτιου φίλων τῆς συγκλήτου τυγχάνοντες, τὴν Ἀετίου βασιουργίαν κατὰ Βονιφάτιου τῇ βασιλεῖ Πλακιδίᾳ και Οὐαλεντινιανῷ δῆλῃν ἐποίησαν, και τὴν ἦν Βονιφάτιῳ ἐστὲλλεν ἐπιστολὴν ἐπιδεικνύμενοι. Οἱ δὲ τὸ δρᾶμα τῆς Ἀετίου πονηρίας κατακληττόμενοι, ἐκείνῳ μὲν ὡς οὐδὲ εἰδότες εἶησαν τὸ πραχθὲν ἐσηματίζοντο· Βονιφάτιῳ δὲ ὄρκιον ἐστὲλλον, ἀμνηστῖαν κακῶν μνηστευόμενοι. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ Γόνθαρι τελευτήσαντος, ἐπὶ μόνον Γιζέριχον τῶν

(1) Alii Madogisclum vocant.

(2) Aliis Gizerichus.

Οὐανδήλων ἦλθε τὸ κράτος. Βονιφάτιος δὲ τῶν ἐκ Α
 βασιλέως ὄρων πεμφθέντων, κατὰ Οὐανδήλων
 ἐστράτευσε, στρατοῦ μεγάλου ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ
 Βυζαντίου ἐπιγενομένου Βονιφάτιου πρὸς ἀρωγὴν,
 ἡγουμένου τούτων τοῦ Ἀσπαρος. Πολέμου δὲ συρ-
 ραγέντος μεγάλου ἡ νίκη πρὸς Οὐανδήλους ἐχώρει·
 Ῥωμαῖοι δὲ κατακράτος ἡττώντο φυγῆ τὴν σωτη-
 ρίαν πραγματευόμενοι. Βονιφάτιος δὲ σύνμα τῷ
 Ἀσπαρι καὶ τοῖς ἀποβράσαι τοῦ στρατοῦ, εἰς
 Ῥώμην διασωθεὶς, τὴν ὑπόψιν διέλυσε. Αὐτῇ δὲ ἡ
 καὶ Ἀφρικὴ πᾶσα ὑπὲρ Οὐανδήλους ἐγένετο, Γιζέρι-
 χου μόνου, ὡς εἴρηται, τὴν ἐκείνων διεζωσμένου
 ἀρχῆν. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον τῇ Ἀφρικῇ ὑπὲρ
 Οὐανδήλους ξυνηνέχθη γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

Περὶ Ἀτίλα, Ἀλαρίχου τε καὶ Γιζέριχου τῶν
 Γόθων· καὶ ὡς τῆς αὐτῶν ἐπιθέσεως ἡ τε
 πρεσβυτέρα καὶ νεωτέρα Ῥώμη ἀπὴλλαχται.
 Καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν, οὓς ποιεῖται διάφο-
 ροὶ συγγραψάντο.

Γιζέριχος δ' οὕτω τῷ Οὐανδαλικῷ πλήθει κρα-
 ταιωθεὶς, καὶ πολλὴν γῆν καὶ θάλασσαν ἐντεῦθεν
 περιβαλλόμενος, ῥῆγα πρῶτος· ἐαυτὸν ἀνείπε· καὶ
 οὐ Ῥώμην μόνον τὴν πρεσβυτέραν, ἀλλὰ καὶ αὐ-
 τὴν ἐλύπει τὴν νεωτέραν, καὶ τὸν ταύτης κατάρ-
 χοντα Θεοδοσίον. Καὶ ὅς τὴν παροινίαν μὴ ἐνεγκῶν,
 στόλον ἡτῆρτιζεν ἀξιόμαχον, ἐδομήκοντα καὶ ἑκα-
 τὴν καὶ χιλίας ναοὶ συμπληρούμενον. Ἐξηγεσθαι
 δὲ τούτου ἐπέταττεν Ἀρεοδίνδον τε καὶ Γερμανὸν
 τοὺς ἀρίστους τῶν στρατηγῶν. Ὡν δὴ καὶ ἐν Σικι-
 λίᾳ γενομένων, δαίσας Γιζέριχος, περὶ σπονδῶν
 Θεοδοσίῳ λόγους ἔπεμπε. Τοῦ δὲ στόλου ἐκεῖ παρα-
 κλέοντος, ἕως οὐ ἔβασίλευς τὸ ποιητὸν κελεύσειεν,
 ἄλλης ἐπιβρύσεως ἀνάγκης, τὰς μὲν σπονδὰς προσ-
 ἴατο Θεοδοσίος, ὅπως δ' ἀναστρέφειν τὸν στόλον
 ἐκέλευεν. Ἀτίλας γάρ ὁ Γόθος ἐκ τοῦ τῶν Γηπέ-
 δων καταγόμενος ἔθους, Νουμιδίου δὲ παῖς ἦν,
 καὶ τὸ κράτος μόνος ἔχων τῶν Οὐννων, μυριάσι
 πλείσταις στρατοῦ ὀρμηθεὶς, ὁμόσε κατὰ τῶν δύο
 ἐχώρει ἀρχῶν ὑφ' ἑαυτῶν καὶ ἄμφω τὴν τε πρε-
 σβυτέραν καὶ νεωτέραν Ῥώμην θεῖναι διανοούμενος
 ἀμυθητῶ φρουράγματι. Θρασύς δὲ καὶ ἀνδρείος μάλα
 γενόμενος, τὴν Θρακῶν ἐπιών, ἔχειρα· καὶ τὰς πό-
 λεις πάσας ὅσαι τὴν ἡπειρώτιδες, καὶ περὶ Ὀλάτταν,
 ὑφ' αὐτὸν ἐποιεῖτο, ἀχρις Ἀθύρου ἄπαντα ληϊσά-
 μενος. Ἀνθίστα δὲ αὐτῷ Θεοδοσίος στρατῷ ἀξιο-
 μάχῃ Ἀσπαρά τε καὶ Ἀρεοδίνδον. Ἐπεὶ δ' ἐκαίνες
 ὁσημέραι κραταιότεροι ἦν, Θεοδοσίος εἶγε τῶν οἰ-
 κείων ὄρων ἀποχωρήσειεν, ἑξακισχιλίας λίτρας
 χρυσοῦ δοῦναι κατεπηγγέλλετο. Προσωμολόγει δὲ
 καὶ ἐτήσιον ἄλλο δοῦναι χιλίων μνῶν, εἰ τοῦ λοι-
 ποῦ ἐφ' ἑαυτοῦ μένειν καὶ ἡμεῖν ἔλοιτο. Ἀτίλας
 μὲν οὖν τὰ εἰρημένα λαβὼν, ἀνεχώρει τῆς Θρακῆς·
 ἐπεὶ δὲ τοῖς ὄροις τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πολὺς

(1) Genserichus in Africa Carthaginem et urbes
 alias expugnavit: Hipponem quoque regium obsedit.
 Obsidionis ejus mense tertio, divus Augustinus, ejus
 civitatis episcopus, Deum precatus, ut vel urbem
 Hipponensem ærumna expugnationis libera-

Vandalis intulit. Nam exercitus ingens Roma simul
 et Byzantio, Aspare duce, qui Bonifacio auxilium
 ferret, missus fuerat. Et pugna forti commissa,
 victoria Vandalis favit, et Romani devicti, fuga
 salutis suæ consulere. Bonifacius autem cum
 Aspare et aliis qui se fugæ commiserant, Romam
 salvus pervenit, atque ibi conceptam de se sus-
 picionem diluit. At Libya, quæ et Africa dicitur,
 omnino in potestate Vandalorum fuit, Genseric-
 cho solo, quemadmodum dictum est, regnum
 apud eos obtinente. Ita a Vandalis Africa occu-
 pata est.

CAPUT LVII.

De Attila, Alaricho et Giserico Gothis: et ut ad
 eorum expeditione bellica vetus simul et nova
 Roma sit liberata. Et de aliis bellis, quæ variis
 scriptores memoriæ commendarunt.

Genserichus (1). ubi Vandali ad tantas vires per-
 venerunt, et tantum terræ atque maris sibi subjecere,
 regem se primus renuntiavit: et non veterem
 solum, sed et novam ipsam Romam, et qui ei im-
 peravit Theodosium affixit. Theodosius insolentem
 Barbarorum audaciam non ferens, classem maxi-
 mam mille centum et septuaginta navium instru-
 xit, etique Areobindum et Germanum præstantissi-
 mos belli duces præfecit: qui cum in Sicilia essent,
 Genserichus sibi metuens, ad Theodosium lega-
 tos, qui de pace cum eo agerent, misit: et classis
 Africam præternavigavit, quid imperator facien-
 dum statueret, expectans. Verum cum neessitas
 alia supervenisset, Theodosius pacem cum Gense-
 richo fecit, et classem retrocedere jussit. Attilas
 enim Gotthus ex Gepidam gente originem ducens,
 Numidii filius apud quem Hunnorum imperium
 erat, 579 cum multorum millium exercitu simul
 contra utrumque imperium bellum movit, expe-
 ditione et impetu incredibili, et veterem et novam
 Romam potestati suæ subijcere aggressus. Et quod
 vir fortis et confidens admodum esset, Thraciam
 ingressus vastavit, urbibusque omnibus, quæ vel
 maritimæ, vel in continentis sitæ essent, subactis,
 ad Athyrem amnem usque omnia depopulatus est.
 Adversus quem cum copiis non penitendis Theo-
 dosius Asparem et Areobindum misit. Postquam
 autem Attilas quotidie viribus validior factus est,
 Theodosius ei sexies millo auri libras, ut ditionis
 suæ finibus excederet, se daturum, atque insuper
 mille minarum stipendium annuum pensurum esse
 pollicitus est, si de cæteris sorte sua contentus
 quietusque esset. Ille auro eo accepto, Thraciam
 reliquit. Ubi autem vi magna in fines veteris Romæ

ret, vel si hoc non fieret, e vivorum se numero
 eximeret, ætatis septuagesimo sexto anno, clerica-
 tus quadragesimo, in Christo obdormivit. (Paul.
 Diaconus.)

irrupit, Aetius, quem antea diximus, primum Romæ dignitatis locum tenens, et barbari insolentiam non ferens, ad Alaricum Galliam administrantem, quamvis Romanis, pro eo atque supra diximus, inimicum, se contulit: magnisque et variis promissis barbaro persuasit, ut ingentes vires suas cum copiis suis conjungeret. Itaque ex improvviso Attilam ultra Danubium castra habentem aggressus, ingentem eadem (1) fecit, multaque hominum millia interemit. Ubi etiam (2) Attilas (3) hasta confossus interiit, sicuti et ipse Alaricus sagitta ictus occubuit. Ita ope divina eo tempore et vetus et nova Roma Gotthorum impressione liberata est. Et Genserichus solus nationibus eis imperavit. Verum enimvero plurimi quoque alii motus sub Theodosio in Oriente et Occidente exstiterunt, quos terrestribus et navalibus copiis oppressit. A Persis quoque magnam illam quam retulimus reportavit victoriam: in quibus etiam cum legationem ad se misissent, pacem concessit. Quo bello Ardzanes Persa et Arcobindus Gotthus singulari certamine congressi, prælium diremere: et Gotthus Persam in aquo campo equo insidentem et cataphractum vicit et occidit. Ea pax ad longum duravit tempus, usque ad duodecimum videlicet imperii Anastasii annum. De quibus rebus cum multi alii scripserunt, tum eleganter eas in compendium redegit Eustathius Epiphaniensis (4) Syrus, 580 qui etiam Amidæ expugnationem descripsit. Quo tempore Claudianus et Cyrus poetæ floruerunt. Cyrum vero fama est summum etiam præfecturæ honorem gessisse, qui præfectus aulae antea dictus erat, et Occidentalium copiarum dux fuerat, Carthagine a Vandalis capta, cum Genserichus Barbaros eos regeret. Plurima porro et magnifica ædificia in urbe imperante et alibi imperator iste construxit (5), et Alexandriæ maximum templum crexit.

CAPUT LVIII.

De obitu Theodosii junioris, ut in monumento patris sui sit sepultus, in celeberrimo sanctorum Apostolorum templo.

Et cum obitus ejus appropinquaret, Ephesum venit, divum Joannem illum virginem et evangelistam honoraturus: templumque illius ingressus, orationi sese dedit: in qua etiam, quis ei in imperio Romano successurus esset, edoceri se a Deo petiit. Quod ubi per visionem ei Deus ostendit, Constantinopolim rediit. Nec ita multo post exercitu ex bello adversus Attilam gesto reverso,

(1) In campis Catalaunicis sive Gottalanicis. (Egnat.)

(2) Certamen et prælium hoc, cujus post hominum memoriam simile nullum reperitur, circiter nonam diei horam coeptum est. Et utrinque centum octoginta millia hominum ceciderunt, Gotthorum rege cæso, et Attila fugato. Romani Aetio duce vicerunt. (Diac.)

(3) Attilas deinde viribus recuperatis, Aquileiam expugnavit, Honeriam Valentiniani germanam uxorem

κατεβράγη, ὁ προσηρμένος Ἀίτιος τῆς Ῥώμης τὰ πρῶτα φερόμενος, καὶ τὴν ὕβριν τοῦ βαρβάρου μὴ ἐνεγκῶν, πρὸς τὸν τῶν Γαλλῶν κατάρχοντα Ἀλλάρικον ἀφικνεῖται, καίπερ Ῥωμαῖοι εἰς ἔχθραν ὄντα οἷς πρότερον διελάβομεν. Ὅμως πολλοὶ καὶ διαφόροι ἐπαγγελίας πείσας τὸν βάρβαρον, στρατῷ γενναίῳ τούτῳ συστρατευσάμενος, αἰφνης τῷ Ἀτίλᾳ πέραν Ἰστρου ἐσκηνωμένῳ συνεπιτίθεται· καὶ πολλὸν ἐκείνῳ φόνον ἐποίησεν, ὡς πολλὰς χιλιάδας διαφθάρῃ. Ἐνθα δὲ καὶ Ἀτίλλας αὐτῶν δόρατι κεντηθεὶς διεφθάρη· ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς Ἀλλάρικος· τόξῳ βληθεὶς. Καὶ οὕτω θεοῦ νεύμασι τῷ τότε ἦ τε παλαιὰ καὶ νέα Ῥώμη τῆς τῶν Γότθων ἐρμῆς ἀπῆλλάττοντο, Γιζερύχου τῶν ἐθνῶν τούτων μοναρχήσαντος. Πλείστα δὲ καὶ ἄλλαι ἐπαναστάσεις ἐπὶ Θεοδοσίου ἐγένοντο ἐν τε ἐξῆς καὶ ἐσπερίῳ τῇ λήξει, ἃς καθεῖλε περὶ αὐτῶν καὶ νητη στρατῶν. Καὶ πρὸς Πέρσας δὲ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἤρατο νίκη· οἷς καὶ συμπεροσευσαμένοις, τὴν εἰρήνην ἀπεχαρίζετο, Ἀρδαζάνου Πέρσου καὶ Γότθου Ἀρεοβίνδου μονομαχίᾳ τὴν μάχην διαλυσάντων, τοῦ Γότθου κατακράτος τὸν Πέρσῃν νικήσαντός τε καὶ ἀνελόντος ἐν πεδίῳ, ἐπιπτον ὄντα καὶ ἑνοπλον. Ἡ καὶ μέχρι πολλοῦ προῆλθεν ἄχρι δυοκαίδεκάτου ἔτους Ἀναστασίου. Ἄ δὲ πολλοὶς μὲν ἰστόρηται, ἐπιτέμνηται δὲ μάλα κομψῶς καὶ εὐσταθίῳ τῷ ἐξ Ἐπιφανείας τῷ Σύρῳ, ὃς καὶ τὴν Ἀμιδῆς ἄλωσιν συνεγράφατο· ἐν ᾧ συνήκμασαν Κλαυδιανὸς τε καὶ Κύρος οἱ ποιηταί. Κύρον δὲ λόγος ἔχει καὶ τὸν ὑπέρατατον τῶν ὑπάρχων ἀναθῆνας θρόνον· ὃς καὶ τῆς αὐτῆς ἐλέγετο ὑπαρχος πρότερον, καὶ τῶν ἐσπερίων δυνάμεων καθηγῆσατο, Καρχηδόνας ὑπὸ Βανδίων κρατηθείσης, Γιζερύχου τῶν βαρβάρων ἡγουμένου. Πλείστας δὲ καὶ περιφανεῖς οἰκοδομίας, ἀνά τε τὴν βασιλίδαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ βασιλεὺς οὗτος ἤγειρε· καὶ τῇ Ἀλεξάνδρου δὲ μέγιστον ἀνίστη νεώμ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'.

Περὶ τῆς τελευταίας Θεοδοσίου τοῦ νέου, ὡς ἐν τῇ θήκῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐτάφη, τῷ περιωρῶν μῦθῳ νεῶ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων.

Ἦδη δὲ τῆς τελευταίας ἐγγιζούσης αὐτῷ, εἰς Ἐφεσον ἦκεν Ἰωάννη τῷ παρθένῳ καὶ εὐαγγελιστῇ συνταξόμενος. Καὶ τὸν ἐκείνου νεῶν εἰσῶν, προσευχῇ αὐτὸν ἐδίδου· ἐν ᾗ καὶ ὅστις μετ' αὐτὸν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἴθυσεν, εἶδειτο μαθεῖν τοῦ θεοῦ. Καὶ δὴ τοῦτο θεοῦ ἐν ὄραματι χρῆσαντος, ἐπανῆκε τῇ Κωνσταντινίου. Καὶ μετὰ μικρὸν τοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἀτίλλαν μάχης ἐπαναστρέ-

rem sibi dari postulavit. Atque insuper aliam Ildiconem nomine duxit: novisque nuptiis crapulae et vino indulgens, in Pannoniis mortuus est. (Cass., Diac.)

(4) Eustathius Epiphaniensis compendium sive Epitomen Chronicam novem tomis condidit, ab Aenea usque ad Anastasium imperatorem. (Suid.)

(5) Sub Theodosio Venetiæ mediis in aquis habitari coepit. (Egnat.)

φαντος, Θεοδόσιος τῆς πόλεως ἐξῆλθεν ἰππάσασθαι, καὶ κυνηγίους ἑαυτὸν ἀνεῖναι. Ἐν οἷς δ' ἰππάζετο τοῦ ἵππου ἐκσφαιρισθεὶς, τὰ περὶ τὸν σπόνδυλον πλήττεται· καὶ κατακλιθεὶς λεκτικῶν, εἰσφέρει τὴν πύλιν. Ἐπεὶ δὲ ἦσθετο ἀπιῶν, ἐν ἀπορόρητῳ τὴν ἀδελφὴν Πουλχερίαν μεταστειλάμενος, περὶ Μαρκιανοῦ τοῦ ἀπὸ τριβοῦνων αὐτῇ διελέγετο, ὡς ἄρα φίλον εἶη Θεῷ μετ' αὐτὸν ἐκείνον τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διοικεῖν. Καὶ ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν, ἐτελεύτα. Ἔτι δ' ἀγνοουμένης τῆς ἀποθνήσκουσας τῷ κρατοῦντι, τὸν Μαρκιανὸν Πουλχερία ποιησαμένη μετὰ πεμπτον, ἄνδρα σωφροσύνη καὶ σεμνότητι βίου διαπρεπῆ, καὶ γῆρᾳ ἤδη κοσμούμενον, περὶ τῆς ἀρχῆς ἐκοινοῦτο· Καὶ σὲ, φησὶν, ἐγὼ τῶν ἄλλων τῆς συγκλήτου ἄρχην προκρίνω. Ὅρκω τοίνυν ἀσφαλίσάμενος ὡς οὐκ ἂν ἐπιβουλον ἐμοὶ τῆς ζωῆς τε καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ μάλιστα τῆς παρθενίας φρονήσῃς, ἦν ἐκ νέου ἀνεθέμην Θεῷ, λάμβανε τὴν ἀρχὴν. Τοῦ δὲ γ' ὡς ἐδόκει τῇ βασιλίδι πράξαντος, τὸν πατριάρχην Ἀνατόλιον (οὗτος· γὰρ μετὰ Φλαβιανὸν ἐγεγόνει), μεταστειλαμένη καὶ τὴν σύγκλητον ἵπασαν, κατὰ τὸ Ἐβδόμον, βασιλείᾳ Ῥωμαίων εὐθύς ἀνηγόρευε. Θεοδόσιος δ' ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ πατρὶσὶ θήκη ἐτίθειτο, κατὰ τὸ δεξιὸν ὑπερῶν τοῦ τῶν Ἀποστόλων σηκοῦ ἐν λίθῳ Ῥωμαίων, ἧ δηλαδὴ ὑπερῶν τῶν Ἰσῶν λίθῳ καὶ ὁ πατὴρ Ἀρκάδιος, καὶ ἡ μήτηρ Εὐδοξία, καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ Θεοδόσιος κατετίθεισαν. Ἐν δὲ τῷ καταντικρῷ καὶ ἀριστερῷ ὑπερῶν τοῦ θείου τεμένους Ἰουλιανὸς τε καὶ Ἰοβιανὸς κεῖνται. Τελευτᾷ δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος, ἐτῶν γενόμενος ἐνδὲ καὶ πεντήκοντα· ἀφ' ὧν τὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα εὐσεβέστατα ἤρξεν, ὄρον βασιλείας τὸν βίον καὶ τὴν ἀρχὴν ἀντικρὺς καταλειπὼς. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα τεσσαρεσκαιδεκάτη μοῖ τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τεσσαράκοντα πρὸς δυσὶν ὀπηνίκα κόσμου μὲν ἔτος εἴξῃ, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τετρακοσιοστὸν καὶ ἐξηκοστὸν ἐπεραίνετο.

A urbe egressus est, ut equitatione et venatione se recrearet. Atque inter equitandum equo delapsus, spinæ vertebra luxavit. Quapropter lectica in urbem relatus est. Atque ubi se moriturum esse sensit, cum Pulcheria sorore secreto ad se evocata, de Martino ex tribunis locutus est : Deo gratum placitumque esse dicens, ut ille post se Romanam administraret ditionem. Et ille quidem cum hæc dixisset mortuus est. Nondum autem imperatoris morte comperta, Pulcheria Martianum accersit, virum temperantia et gravitate morum præclarum, et senio jam venerandum, et consilio de imperii successione cum eo communicato, **581** Te, inquit, ego ex senatu omni præ cæteris imperio dignum judico. Proinde jurisjurandi religione interposita, te vitæ et potestati, maxime autem virginitati meæ, quam a prima adolescentia Deo consecravi, non insidiaturum esse, imperium ipsum cape. Postquam ille quod Augusta volebat peregit, patriarcha Anatolio, qui Flaviano successerat, et universo senatu convocatis ad Septimum, statim eum imperatorem creavit. Theodosius autem postea mox in paterno monumento Romani lapidis repositus est, in dextra sublimi sanctorum Apostolorum templi porticu : in qua porticu, eodemque lapide, pater quoque Arcadius, et mater Eudoxia, necnon avus Theodosius siti sunt. In sinistra autem, quæ ex adverso est porticu sacri ejus templi, Julianus et Jovinianus jacet. Mortuus est imperator Theodosius annos quinquaginta et unum natus : ex quibus quadraginta et duos maxima cum pietate imperavit, ita ut vitam ipse et posteritati administrationem suam tanquam imperii formam reliquerit. Complectitur decimus quartus iste liber annos quadraginta duos, cum a mundo condito quinquies millesimus noningentesimus sexagesimus quintus (1), a divina autem Domini natiuitate quadringentesimus et sexagesimus ageretur annus.

(1) Secundum neotericos 4431.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

NICEPHORUS CALLISTUS CPOLITANUS PATRIARCHA.

ECCLESIASTICA HISTORIA (Continuatio).

LIBER OCTAVUS.

CAP. I. — Repetitio eorum quæ dicta sunt, et dicendorum propositio.	9
CAP. II. — Brevis commemoratio rerum apostolis æqualis Constantini, a nativitate ejus usque ad Imperii initium.	11
CAP. III. — Ut Constantinus tyrannus vicerit, et Christianam æmplexus sit religionem.	15
CAP. IV. — De conditu urbis Constantinopolitanæ, ædificisque ejus : et ut res Christianorum aucta sint, et de pietate, virtute ac constitutionibus sancti Constantini.	18
CAP. V. — De Arij cum Alexandro contentione : de Melitio : unde et quomodo, et per quas causas et occasiones ea contentio existierit.	22
CAP. VI. — Qui ea tempestate magnarum urbium fuerint episcopi : et de episcopis qui ab initio llyzantii Ecclesiam rexerunt.	27
CAP. VII. — Epistola Alexandri Alexandrini episcopi ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum, de Arianis.	50
CAP. VIII. — Alia ejusdem epistola publice universis scripta, in qua Arius excommunicatur : in qua etiam Eusebius Nicomedis episcopus perstringitur.	58
CAP. IX. — Quibus de rebus Arius ad Eusebium Nicomedis episcopum scripserit.	45
CAP. X. — Quæ Eusebius idem Paulino Tyrio episcopo scripserit.	46
CAP. XI. — De synodis pro Ario coactis, et de turba et confusione quæ orbem propter Arium invasit.	50
CAP. XII. — Ut Constantinus audita Ecclesiæ contentione, Hosium Hispanum in Orientem miserit, ad concordiam inter dissidentes conciliandam.	51
CAP. XIII. — Epistola Deum diligentis imperatoris, ad Alexandrum et Arium missa.	54
CAP. XIV. — De prima universali sancta Nicæna synodo, quæ de ea Eusebius scribat.	58
CAP. XV. — Quæ ante synodum sint acta : et de duobus philosophis qui præter omnium opinionem in Christum crederunt.	62
CAP. XVI. — Ut imperator synodum ipsam ingressus sit : et oratio ejus, quam ad sacrum episcoporum ordinem habuit.	66
CAP. XVII. — De quibus rebus synodus decreta fecerit, et de sancto fidei nostræ symbolo.	70
CAP. XVIII. — De episcopis qui per dissidium contra decretum synodi pugnarunt : et quæ contra eos ipsumque Arium synodus et ipse imperator constituerunt.	71
CAP. XIX. — Quæ de Paschate et heresiarcha Melitio synodus decreverit, et de sacris divinisque canonibus. Item quid Paphnutius confessor suaserit.	75
CAP. XX. — Quod etiam Acesium Novatianorum episcopum imperator in synodum acciverit.	78
CAP. XXI. — Qualia Eustathius Antiochensis, et Athanasius Alexandrinus, episcopi, veræ pietatis propugnatores, de synodi actis historiæ monumenta prodiderunt.	78
CAP. XXII. — Epistola Eusebii Pamphili ad Ecclesiam suam, acta synodi exponens.	85
CAP. XXIII. — Ut duo etiam mortui episcopi et Patres decretis synodi subscripserint, Chrysanthus et Musonius.	90
CAP. XXIV. — Quæ ipsa sancta synodus Alexandrinæ scripserit Ecclesiæ de rebus in synodo gestis.	90
CAP. XXV. — Epistola magni imperatoris Constantini ad omnes ubique ecclesias de sanctæ synodi actis, et adversus Arianos.	94
CAP. XXVI. — Quod Constantinus benedictionis causa, Constantinopolim synodo transiata, publicum ei præbuit	

epulum et muneribus omnes honoris gratia prosecutus, domum quemque dimiserit.	99
CAP. XXVII. — Epistolæ magni Constantini de ecclesiarum restauratione, et sacrorum librorum comparatione.	105
CAP. XXVIII. — Quæ magnus Constantinus Marcario Hierosolymorum episcopo de vivifico Christi sepulcro scripserit.	106
CAP. XXIX. — Ut imperatoris mater Helena Hierosolymis fuerit, et ibi crucem sanctam inveniret, et quæ circa eam inventionem sint acta.	110
CAP. XXX. — De ecclesiis quas Helena et Constantinus Hierosolymis et circa ea loca construxerint.	111
CAP. XXXI. — De Deo gratis operibus beatæ Helenæ, ejusdemque obitu. Item de cognomine et urbe : præterea historia fidem prope excedens de sancto martyre Luciano.	118
CAP. XXXII. — De tribus magnificis crucibus quas in magnis columnis Constantinopoli Constantinus collocavit : et mirifica de una earum narratio.	119
CAP. XXXIII. — Ut Constantinus Christianismum ubique terrarum propagari curaverit.	125
CAP. XXXIV. — De Iberis, ut ii ad piam Christianæ fidei professionem sint adducti.	126
CAP. XXXV. — Ut etiam interioris Indiæ populi Christianismum sint amplexi, et natio itidem Armeniorum.	151
CAP. XXXVI. — Quid Sapor regi Persarum acciderit : de episcopo Symeone, deque iis qui cum eo martyrio sunt affecti.	155
CAP. XXXVII. — De Tarbula Symeonis sorore : de Apepsima et Mite episcopis, aliisque in Perside sedecim millibus martyrum.	143
CAP. XXXVIII. — Quæ Constantinus Sapor Persarum regi pro Christianis scripserit.	146
CAP. XXXIX. — De vita monastica, unde ea initium sumpserit, quid ea profiteatur, et quos habuerit auctores.	147
CAP. XL. — De vita et instituto clarissimi inter monachos Antonii Magni, et sectatoribus ejus, et de Paulo Simplicio.	151
CAP. XLI. — De sancto Amone; et Eutychno qui in Olympo Bithyniæ monte versatus est.	158
CAP. XLII. — De sanctis magnorum miraculorum editoribus, Spyridone, Nicolao et Parthenio.	162
CAP. XLIII. — Quemadmodum Eusebius et Theognis Ariani, libello penitentiam exhibito, suas receperunt ecclesias : eosque qui in eorum locum subrogati erant, ejecerint.	167
CAP. XLIV. — Ut post Alexandrum Athanasius Alexandriæ episcopatum susceperit, et de ejus a pueritia institutione; et ut selpso magistro sacerdos sit factus, et magno Antonio charus fuerit; et de Arianorum contra ipsum calumniis et insidiis.	171
CAP. XLV. — De synodo Antiochiæ congregata, quæ episcopatum Eustathio magno abrogavit : et de episcopis qui ei successerunt.	175
CAP. XLVI. — De Romano et Hierosolymitano patriarchis. Item de Arianorum et Melitianorum conjunctione atque unione.	182
CAP. XLVII. — Ut Arius sit revocatus ab exsilio, recalam deinde doctrinam et religionem se sectaturum pollicitus.	185
CAP. XLVIII. — Ut Athanasius, quod Arium non susceperit accusationem sustinuerit ab Arianis et Melitanis et de decantata Arsenii manu.	190
CAP. XLIX. — Desynodo Tyri contra Athanasium coacta, et ut accusationes contra ipsum institutas falsas esse Athanasius arguerit.	194
CAP. L. — De consecratione seu dedicatione templi Hierosolymitani epistola imperatoris ad synodum Tyri Phœnicæ congregatam : et ut Athanasius exsul sit factus.	199
CAP. LI. — Ut Arius ex Alexandria Constantinopolim adveniens negotium facerent Alexandro Constantinopolitano episcopo : et ut Alexandri precibus Arius sit	

ruptus, et quomodo Athanasius obitus ejus in scripta retulerit. 206
 CAP. I. II. De iis quæ postea Alexandriæ acciderunt, et de constitutione quam imperator contra omnes tulit hæreses. 211
 CAP. I. III. — De Marcello qui Ancyrae minoris Galatiæ episcopus fuit et de Asterio sophista. 214
 CAP. I. IV. De obitu et testamento magni Constantini. 218
 CAP. I. V. — De sepultura ejus: item quibus moribus, qua statura et forma corporis fuerit. 219

LIBER NONUS.

CAP. I. — Proœmium totius libri argumentum exponens. 223
 CAP. II. — Ut Eusebius Nicomediæ episcopus, et jusque sectatores Arii dogma confirmare volentes per quemdam Ariarium presbyterum turbas in Ecclesia concitavit. 226
 CAP. III. — Ut Athanasius ex Gallis redierit cum litteris Constantini Cæsaris; de obitu ejusdem Constantini. Item de Acacio qui successor Eusebii Pamphili fuit. 226
 CAP. IV. — Ut Alexandro Constantinopolitano episcopo defuncto, Paulus et Macedonius piorum et Arianorum electione locum ejus obtinuerint; et ut Paulo in exsilium acto, Eusebius Nicomediensis in ejus locum sit successus. 230
 CAP. V. Ut Eusebius coacta Antiochiæ synodo, aliam fidei promulgavit expositionem: Et ut episcopatum abrogavit magno Athanasio. Item de Eusebio Emeseno. 231
 CAP. VI. — Ut Athanasio ejecto, Gregorius militari manu stipatus ecclesiam occupavit. De Julio Romano episcopo, quomodo is Athanasii casum ægre tulerit. 238
 CAP. VII. — Ut post Eusebium Paulus rursus sedem receperit, Ariani autem Macedonium contra eum foviverit, et de cæde Hermogenis ducis: et ut denuo Paulus sit ejectus. 239
 CAP. VIII. — Ut Athanasius et Paulus litteris Julii fratris sedes suas receperint. 242
 CAP. IX. — Ut imperator Paulum per Philippum profectum in exsilium agi curaverit, Macedonium autem in throno collocavit: et ut Athanasius iuga sibi consuluerit. 243
 CAP. X. — Quomodo Julius Romanus pontifex episcopis Orientalibus scripserit ut mitterentur, qui pro Athanasio et Paulo rationem redderent; et quæ scripserit Constantio fratri Occidentis imperator Constantis: et quomodo qui ex Oriente in Italiam venerant, aliam fidei vulgaverint expositionem. 247
 CAP. XI. — Ut Occidentalibus et Orientalibus partibus de doctrina fidei triennium dissidentibus episcopi Orientales expositionem fidei composuerint, quam longiorem nominarunt, et Occidentalibus miserunt. 250
 CAP. XII. — De Sardicensi synodo. 258
 CAP. XIII. — Quæ Socrates scriptor ecclesiasticus de opinione Eusebii Pamphili memoriæ prodiderit, et quæ Occidentis Orientalisque de fide Nicæna fuerit sententia. 262
 CAP. XIV. — De Aegyptiis monachis, Scetiis scilicet et Tabennesiis. Atque imbi de duobus sanctis Macariis. Item de Pambo et Pachomio. Item de Apollonio et de Auhio. 267
 CAP. XV. — De Palæstinae et Syriae monachis. 273
 CAP. XVI. — De monachis Ponti, Europæ et Italiae, et imbi de Eustathio Sebastia episcopo qui auctor et athenianus eorum fuit; item de sancto Ephraim. 278
 CAP. XVII. — De Didymo; item de Aelio et Apollinari hæreticis. 287
 CAP. XVIII. — De Theophilo Indo 294
 CAP. XIX. — De Philostorgio et quæ scripta reliquerit: de Felici Arabia, de quatuor magnis fluminibus et de paradiso. 298
 CAP. XX. — De egregio in Christianam religionem florum Constantini Magni studio, et opinionibus eorum; et ut aliquantulum Constantinus transversum actus fuerit, et de dissidio seu contentione super consubstantiali et simili substantiali: et de fignito Ariarum. 307
 CAP. XXI. — Ut post Sardicensem synodum minus Constantis Cæsaris adductus, Constantius ab exsilio revocaverit Paulum et Athanasium et quæ Constantius Athanasio scripserit. 311
 CAP. XXII. — Epistola Julii Romani pro sancto Athanasio Alexandrinis missa. 315
 CAP. XXIII. — De Antiochenis episcopis, et de malevolentia Stephani cui Leontius successit. 318
 CAP. XXIV. — Ut Athanasius sit receptus atque sectatores ejus sedes suas receperint. 319

CAP. XXV. Epistola Constantii ad Alexandrinos pro Athanasio. 322
 CAP. XXVI. — Ut civitates Athanasium exceperint, et de synodo Hierosolymis propter eum coacta et quæ ea synodus Alexandrinis pro Athanasio scripserit. 326
 CAP. XXVII. — Ut Ursinus et Valens Ariani libellum pœnitentiæ Juliano Romano pontifici obtulerint; et ut Nicænam fidem amplexi cum Athanasio ingratiam redierint. 327
 CAP. XXVIII. — Ut eo tempore res quoque publica male habuerit; et de Saporis Persarum regis contra Nisibim expeditione: et de occidentibus tyrannis Magnifico, Britanione aliisque qui post mortem Constantii Cæsaris exstitero. 331
 CAP. XXIX. — Ut rursus Arianorum opera Athanasius sit expulsus, ipseque se fugæ commiserit: et ut denuo Georgius Alexandriam sit perdoctus, Alexandrinisque infinita mala conciliarit: quemadmodum ea de re in oratione de fuga sua Athanasius scriptum reliquit. 334
 CAP. XXX. — Ut eadem et Macedonius Constantinopolim, circumque ea loca fecerit: et ut martyrio perfuncti sint Marcianus, Martyrius et Paulus Constantinopolitanus episcopus. 338
 CAP. XXXI. — De hæresiarca Photino, et de tribus fidei formulis in Sirmio editis, et maxime de Marci Aretiusi episcopi fidei expositione. 342
 CAP. XXXII. — Ut tyranni Occidentales sint devicti. Britannio sciocret et Magnentius. De Judæis Diocæsarensibus, et ut Gallus Cæsar sit interfertus. 351
 CAP. XXXIII. — Ut denuo Ariani synodes Antiochiæ et Mediolani celebrantes, Athanasium oppugnaverint: et quæ consilia de perversione fidei Constantius cepit. 355
 CAP. XXXIV. — Quas calamitates sub imperio Constantii magnus pertulerit Athanasius, et ut Deus saepe eum ex maximis liberarit periculis, et ut is multa divinitus præviderit. 359
 CAP. XXXV. — Ut Liberius Julii Romani successor, quod se Constantio opposuerit, in exsilium sit actus, et Felix locum eius occupavit. 363
 CAP. XXXVI. — De blasphemia Actii Syri, et item Eudoxii Antiocheni. Item de synodo Ancyrae coacta. Et quæ Georgius Laodicensis episcopus et Constantius imperator contra Aetium et Eudoxium ad eam synodum scripserint. 366
 CAP. XXXVII. — De rebus in Sirmio actis: et ut Liberius Romanus reversus, cum Felice successore suo episcopatum administravit, donec paulo post e vivis Felix excessit. 371
 CAP. XXXVIII. — Ut institutam Nicomediæ propter Eudoxium et Aetium synodum motus terræ coortus solverit: et ut tum synodum in Orientem et Occidentem scindit atque dividi placuerit. 374
 CAP. XXXIX. — De Ariminensi synodo, in qua Occidentales ab Orientalibus discesserunt. 378
 CAP. XL. — Epistola Ariminensis concilii Constantio imperatori missa. 382
 CAP. XLI. — De episcoporum Arimini congregatorum cum imperatore dissensione: et de synodo dolo malo Nicææ, quæ Thracia civitas est, coacta. 386
 CAP. XLII. — Quæ mala Ariani intulerint consubstantiali colubibus: de Macedonio crudelitate. Quas etiam mala Novatianus propter consubstantiali acciderint. Ut Macedonium translatis in aetium: cum Constantium reliquis, tumultum populi concitavit: quam ob causam Constantius est indignatus. 390
 CAP. XLIII. — De synodo Seleuciæ congregata, et alia fidei formula quam Acacius dictavit. 394
 CAP. XLIV. — De rebus Constantinopolim post Seleuciæ synodum actis. Ut Actii episcopatus abrogatus sit: et ut qui Seleuciæ congregati fuerant, et simul Occidentales Ariminensi subscripserint fidei: ac deinceps Constantinopoli quinquaginta in synodo congregati episcopi, Ariminensem fidem comprobantur, quibusdam illi verbis ab Acacio additis. Catalogus variarum fidei expositionum. 403
 CAP. XLV. — Ut Acacius et Eudoxius episcopatus privarent Macedonium, Eleusium, Basilium, et Sophronium, non doctrinae causa, sed propter privata quædam crimina. 407
 CAP. XLVI. — Ut etiam Cyrillus Hierosolymitanus episcopus episcopatu dejectus sit, et qui in locum abrogatorum episcopi successit. De improbo et importuno sophismate Eudoxii Constantinopolitani, et de persecutione tum ab Acacio profecta. 414
 CAP. XLVII. — De hæresi Macedonii, et Marathonii Nicomediæ, et Eustathii Sebastia episcoporum, qui primi contra Spiritum sanctum blasphemiam preferre verba ceperunt, et propterea Pneumatomachi appellati sunt. 418
 CAP. XLVIII. — Ut Eudoxio Constantinopolim tracto,

Meletius ex Sebastia Antiochiam sit translatus: et ut eo ejecto, Euzoïus sedem ibi obtinuerit. 419

CAP. XLIX. — Ut Acacius Antiochiæ etiam verbum simile ex Arimæusium fide eximere contenderit: et ut idem, cum præstare id non posset, conquieverit: et de Georgio Alexandrino, ut is Alexandrinis gravis molestusque fuerit. 425

CAP. I. — De imperatoris Constantii obitu, et quæ Gregorius Theologus de eo scripta reliquerit. 425

LIBER DECIMUS.

CAP. I. — De vita et institutione prævaricatoris Juliani, et ut permissione Dei, Romanorum imperator sit renuntialis. 434

CAP. II. — Ut prævaricator et apostata per Thraciam prolificescens, Constantio defuncto, Constantinopolim pervenerit. 442

CAP. III. — Ut Christiano abjurato, Julianus in idolorum fanis versaretur: et ut inter sacrificandum in horrenda spectra incidere. 443

CAP. IV. — Ut idolorum templis apertis, vetusta privilegia et proventus Christianis ademptis illis dicarit: et quæ Gazæ et Cæsareæ propter idolorum templa fecerit. 446

CAP. V. — Quomodo, ut favorem plebis aucuparetur, omnes passim episcopos a Constantio in exilium pulsos revocari, cum propter Constantii odium, tum quod Ecclesiæ turbare vellet. 450

CAP. VI. — Ut etiam magnus Athanasius tum apud virginem pudicam occultatus, publico se commiserit, et Ecclesiam receperit, Georgio Ariano a populo interempto. 451

CAP. VII. — Juliani epistola ad populum Alexandrinum missa, propter Georgii eadem. 455

CAP. VIII. — De Eusebio, Nestabo et Zenone fratribus, qui Gazæ martyrium sustinuerunt: et de sancto Hilarione, miraculorum editore. 459

CAP. IX. De calamitatibus in Phœnicæ et Heliopoli et Emesa toleratis; et de Amvliano, et Dorotheo, et Domitiano, et Marco Arethusionum episcopo. 463

CAP. X. — De Theodulo et Tatiano Phrygiis: præterea de iis qui Ancyra in Galatia martyrio sunt affecti, Busiride et Basilio: item de Eupsycho Cappadoce. 467

CAP. XI. — De sancto Artemio: item de sanctis Manuel, Sahel, et Ismael: et de beata Publica virgine. 471

CAP. XII. — Ut apostata res venales in foro polluendas contamineandasque mandarit. De sancto Theodoro Tirone: et de sanctis martyribus, Juventino et Maximino. 474

CAP. XIII. — De reliquiis sanctorum prophetarum, Elisei, et Joannis Præcursoris et Baptistæ. 475

CAP. XIV. — De Luciferi et Eusebio: ut Antiochiæ in locum Meletii Paulinus sit subrogatus. Item de Alexandrinæ synodo, quæ consubstantialem Patri et Filio sanctum Spiritum divinitus asseruit, Athanasio præsentente. 478

CAP. XV. — Quæ eadem synodus Alexandriæ de istis verbis, substantia, et subsistentia, evidenter et clare decreverit. 479

CAP. XVI. — Quæ Athanasius in oratione quam de fuga sua inscripsit, commemoret. 482

CAP. XVII. — Ut eo tempore Antiochiæ tres episcopi fuerint, Meletius, Paulinus, et Euzoïus: et ut Lucifer propter Eusebium offensus, hæreses aus auctor existerit: et ut Eusebius Vercellensis et Hilarus Pictaviensis episcopi in Occidente, Illyricis, Gallis et Italis Romana simul et Græca lingua sanam Nicænæ fidei doctrinam annuntiarint. 487

CAP. XVIII. — De Macedonianis, ut tum magna libertate impietatem suam docuerint. Quid ii senserint, et quibus defensionibus adversus accusatores suos sint usi. 490

CAP. XIX. — De sancto Athanasio, ut ab apostata inquisitus, arte mirifica profugus evaserit. 491

CAP. XX. — Ut Julianus denuo idololatram Græcorum vehementius et acrius comprobaret, et de Eleusio Cyziceno, Tito Bostreusi, et Mari Chalcedonensi, episcopis. 494

CAP. XXI. — Quomodo Julianus arte et dolo idololatram confirmaturus, religionis nostræ proprios ritus idolorum fanis accomodare instituit. 498

CAP. XXII. — Epistola Juliani ad Pontificem Galatiæ Arsacium, ut Christianorum mores imitando consecetur. 499

CAP. XXIII. — Quæ contra pietatem nostram impius egerit, et ut dolo exercitum ad deorum sacrificia, donativo ea de causa dato, pellicere tentarit. 502

CAP. XXIV. — De constitutionibus ejus contra nos publicatis, et ut pecunias colligere cœperit. 506

CAP. XXV. — Ut insuper apostata, lege lata, Christianis Græcorum artium et institutionum litteris interdixere: et ut Gregorius magnus, et duo Apollinæ Syri, sacras Scripturas omni genere carminum expolientes, consilio et instituto ejus obstitere. 510

CAP. XXVI. — De Græcis et ethnicis artibus et litteris, etiam Christianis pietatem consecrantibus eas utiles esse, easque Christianos addiscere oportere. 511

CAP. XXVII. — Ut Julianus expeditione in Persas suscepta, Antiochiam venerit: atque ibi propter barbam prolixam ludibrio habitus, contra Antiochenos librum, Misopogona, hoc est, Barbe-osorem, composuerit. 518

CAP. XXVIII. — Quæ prævaricatori huic in Antiochenorum loco Daphne acciderint: et de tumulo sancti Babylæ martyris, et de sancto Theodoro confessore. 519

CAP. XXIX. — De fraude Græcorum oraculorum. Commemoratio eorum quæ per vindictam divinam passi sunt, qui sacra Christianorum et res divinas contumelia affecerunt. 527

CAP. XXX. — De statua Christi, quam in Paneade Phœnicæ mulier illa quæ fluxu sanguinis laborabat, erexit. 531

CAP. XXXI. — De fonte qui Nicopoli sive in Emmaus est: et de Persæ arbore Hermopoli, morbos incurabiles incolatu Christi sanante. 535

CAP. XXXII. — Ut impius religionem nostram extinguere conatus, etiam Judæis permisit Hierosolymis templum restaurare: et quæ tum ibi fidem prope omnem excedentia venerint. 535

CAP. XXXIII. — De igne, qui in ibidem repente est exortus, et de his quæ vestimentis hominum figura crucis adhererunt, signis; et de divino Evangelio in fundamentis invento. 539

CAP. XXXIV. — Ut Julianus impetu in Persidem facto, per errorem naves ad Euphratem exusserit: et prælio commisso, occulta plaga istuc interierit. 546

CAP. XXXV. — Quod visiones divinæ quibusdam apparentes, Juliani apud Persas necem portenderint. 551

CAP. XXXVI. — Quæ Libanius in funebri oratione Juliani contra nos scripserit. Et responsum, dicta ejus refellens. 555

CAP. XXXVII. — Ex secunda Gregorii Theologi in Julianum invectiva, de ingenio, moribus, gestu corporis, morte et sepultura Juliani. 566

CAP. XXXVIII. — De imperio pii imperatoris Jovianiani, in Perside. 570

CAP. XXXIX. — Ut Jovianianus episcopis exsulantibus exilium remiserit, et ut stata Christianorum sacra in ecclesiis honorifice restituerit, et idolorum cultum aboleret. 571

CAP. XL. — Ut Jovianiano etiam Macedoniani Antiochiæ libellum supplicem obtulerint; et ut synodus ibidem Nicænâ fidem approbarit, confessionemque suam scriptam ad imperatorem miserit. 571

CAP. XLI. — De sancto Athanasio, ut ab exilio revocatus, in magno honore apud Jovianianum fuerit, et res ecclesiarum Ægyptiarum denuo cum potestate administrarit. 575

CAP. XLII. — De synodo Alexandrinæ, cujus decretum magnus Athanasius ad imperatorem misit: et ut professio fidei Nicænâ multo jam tempore exagitata, in pristinum statum sit restituta. 578

CAP. XLIII. — Ut imperator Jovianianus in Dadastanis, cum magna plorum omnium jactura, vitam finierit. 582

LIBER UNDECIMUS.

583

CAP. I. — De vita et moribus imperatoris Valentiani, et de fratre ejus Valente. 586

CAP. II. — Qui eo tempore in magnis urbibus ecclesiarum curam per successionem sortiti sint. 590

CAP. III. — De concilio Lampaseno, et ut in exilium pulsati sint consubstantialis cultores. 590

CAP. IV. — De tyrannide Procopii; et de muro Chalcedonis, ibique invento oraculo: et de aqueductu Constantinopolitano. 594

CAP. V. — De Eleusio Cyziceno et Eunomio; item de Agelio Novatiano episcopo. 598

CAP. VI. — De Macedonianis, et τῶ ἁποστολῆ, consubstantialis, cultoribus, et de legatione piorum Romanam missa. 599

CAP. VII. — Confessio legatorum Liberio episcopo Romano exhibita. 601

CAP. VIII. — Epistola Liberii, episcopis orientalibus missa. 601

CAP. IX. — De synodis Tyanæ et in Caria conactis. 603

CAP. X. — De ea quæ tum grassata est persecutione: et de sancto Athanasio, ut is solus sede sua non sit ejectus. 603

CAP. XI. — Ut Ariani et Eunomiani per dissidium sint sejuncti: et de Eunomio et Aetio, et quæ ii contra orthodoxam fidem novarum rerum studio sint conati. 607

CAP. XII. — De hæresi Apollinarianum patris et filii, et quomodo in suam declinarint hæresim. 609

CAP. XIII. — Ut Basilium et Gregorium uterque libros refutatorios contra Eunomium et Apollinarianum scripserint : et quæ istorum hæreticorum fuerint opiniones. 611

CAP. XIV. — De hæresi Anthropomorphitarum et Massilianorum : præterea de Novatianis, quod et jam in multas sectas sint divisi propter feriarum Paschæ mutationem. 613

CAP. XV. — Ut Eudoxio Constantinopolitano episcopo mortuo, Ariani Demophilum, Catholici autem Evagrium, Eustathio Antiocheno episcopo hunc ordinante elegerint : et quæ his acciderint. 617

CAP. XVI. — De crudelitate Arianorum, et ut Valens circa Astacenum Nicomedis portum octoginta ecclesiasticos viros una cum navigio in medio mari igni combusserit. 617

CAP. XVII. — De vita, institutione, studiis, et intima amicitia magni Basilii et Gregorii Theologi : et ut ad sacerdotalem sedem sint proveci. 619

CAP. XVIII. — Ut post Eusebium Basilio Ecclesia Cappadocum sit commissa : et de insigni ejus adversus Valentem dicendi libertate. 622

CAP. XIX. — De fraternæ conjunctione et amicitia Basilii et Gregorii, et de sancto Gregorio Nysseno : et quod tres in Ecclesia fuerint Gregorii, sanctitatis omnes participes : et præterea quartus quidam hæreticus. 627

CAP. XX. — De sancto Amphiloquio episcopo Iconii, ut is per angelum sit ordinatus : et ut tum divinus Chrysostomus etiamnum adolescens, gratiæ ejus quæ ei inerat, egregium de se præberit specimen. 630

CAP. XXI. — Ut Valens Antiochiæ maximam persecutionem contra pios moverit, in fluvio eos submergens : et divinum Meletium et Pelagium et Samosatenum Eusebium, de cujus rebus gestis brevis inserta est narratio, in exilium egerit. 631

CAP. XXII. — De Barse, et tyrannide ea quam in civitate Edessa Valens in martyrio seu templo sancti Thomæ perpetravit. 635

CAP. XXIII. — De Eulogio et Protogene, ut magnifice pro fide decertaverint : et ut post reditum ab exilio, alter Edessæ, alter autem Carris Ecclesiæ episcopi præfuerint. 639

CAP. XXIV. — De sancto Flaviano et Diodoro, ut ipsi gregem Meletii rexerint, cum nondum episcopalem dignitatem suscepissent. 643

CAP. XXV. — De sancto Apraate et Juliano : ut monasticam in solitudine vitam relinquentes, gregem Christi sint tutati. 646

CAP. XXVI. — De obitu Athanasii, cujus successor fuit Petrus. Præterea de crudelitate Lucii Ariani : quæ Ariani Alexandrinæ Ecclesiæ, Petro pulso, præceperunt. 650

CAP. XXVII. — De persecutione quam Lucius monasteriis Egypti intulit, et de discipulis Antonii magni : et de duobus sanctis Macariis, ut propter fidem exsules, multa miracula ediderint. 654

CAP. XXVIII. — Epistola Petri Alexandrini episcopi, exponens quæ mala et clades Valens et Ariani in Egypto perintulerint. 658

CAP. XXIX. — Ut propter excellentem virtutem ejus temporis episcoporum hæresium non invaluerit tempestas : et mentio Britannienis Scytharum episcopi. 670

CAP. XXX. — De Valentiniani in religionem divinam reverenti observantia : et de Romana synodo, quæ Trinitatem consubstantialitatem esse promulgavit : et de Damasco et Ursicio Romanis episcopis, qui Liberio successerunt. 671

CAP. XXXI. — De hæresi Auxentii Mediolanensis episcopi, ut a Damaso exactoratus sit : et quæ synodus de eo episcopis Illyricis scripserit. 682

CAP. XXXII. — Ut exorta Mediolani seditione, Ambrosius, qui tum prætorum curam gessit, eam seditionem sedare volens, a multitudine episcopus electus sit, et de eis in dicendo libertate. 686

CAP. XXXIII. — Ut magnus Valentinianus et vita exererit. De Valentiniano juniore, et de Justina et Severa imperatricibus, et de liberis utriusque narratio. 687

CAP. XXXIV. — Qui eo tempore in Egypto floruerint philosophi et divini viri, discipuli et discipulorum discipuli Antonii magni : Joannes, Or, Amon, Theonas, Benus, Copres, Helles, Elias, Apelles, Isidorus, Serapion, Dioscorus, Eulogius et Apollon. 691

CAP. XXXV. — De Dorotheo, Piammone, Joanne, Benjamin, Marco, Macario et Apellonio. 693

CAP. XXXVI. — De Mose Æthiopo, Paulo, Pachone, Stephano, et altero Mose. 699

CAP. XXXVII. — De Pior, Didymo, Arsesio, Ammonio, et fratribus qui Macri seu Longi appellati sunt. 703

CAP. XXXVIII. — De monte Nitria, et loco a Cellia dicto. Item de alio loco, cui nomen est Rinoocura, et de sanctis Dionysio, Mela et Solone. 707

CAP. XXXIX. — De Palæstinæ monachis, Hesycha, Epiphonio Cyprio, Salamine, Ammonio, Sylvano et Zacharia. 710

CAP. XL. — De Syriæ et Edessæ monachis, Ephraim, Apraate, Juliano, Barse et Eulogio, qui episcopatum in monasteriis gesserunt. 711

CAP. XLI. — De Cælesyriæ et Antiochiæ monachis. Item de monachis qui in Galatia, Cappadocia, Bithyniæ, et ad Pontum Euninum philosophati sunt, et causa cur veteres monachi longævi fuerint. 714

CAP. XLII. — De Evagrio philosopho, et vita institutisque ejus. 718

CAP. XLIII. — Quæ Evagrius in quibusdam libris de ejus temporis monachis de verbo ad verbum scripserit. 722

CAP. XLIV. — Brevis commemoratio tanquam in summa clarorum ejus ætatis virorum, ut eos divina providentia id tempus tanquam scopulos contra immensos fluctus et tempestates tulerit. 726

CAP. XLV. — De interitu Græcorum idololatrarum, propter oracula quædam litteris distinctæ designata, initio facto a littera θ usque ad δ. De astronomia, et Themistio philosopho : et quibus is verbis Valentiem lenierit, ut de persecutione non nihil remitteret. 727

CAP. XLVI. — De Mavia Arabiæ regina, ut ea belum contra Romanos cepit, ac mox cum ipsam pacem sanxerit : et de Mose primo Arabum episcopo. 731

CAP. XLVII. — De Ismaelitarum et Agarenorum sive Saracenorum gente, unde initium sumpserint, et quomodo Christianismum susceperint. 734

CAP. XLVIII. — De Gotthorum et Hunnorum gente, quomodo et qua ex causa Istrum transgressi, in Romanorum ditionem impelsum fecerint : et de Athanarico et Fridigerne. Præterea de Ulphila, eorum episcopo : et ut postea motu contra Romanos bello, Valentem ex Antiochia Constantinopolim pertraxerint. 735

CAP. XLIX. — Quomodo Valentinianus Valentem arguerit : item quomodo eidem Terentius libere restiterit : id quod Trajanus quoquo, et alii duces ordinumque ductores fecerunt : et ut Gotthis Thraciam vastantibus, cives Valentem conviciis incesserint. 742

CAP. L. — De sancto Isaacio, qui liberrime Valentem est allocutus, et ut Valens alicubi circa Adrianopolim cum Gotthis acie congressus, ex fuga in tugurium rusticum, in quo multum stramenti fuit, pervenerit, ibique igni consumptus perierit. 743

LIBER DUODECIMUS.

CAP. I. — De imperio Gratiani et Valentiniani junioris, et ut socium imperii Theodosium Magnum admiserint. 747

CAP. II. — Qui eo tempore magnarum urbium sacras habenas rexerint : et de Macedonianis, ut rursum illi Ecclesiam catholicam turbarint. 751

CAP. III. — Ut Gratiani constitutione Ariani relegati, et ὁμοουσιου, consubstantialis, fidei professores ecclesis sint præfecti, et quæ propter Paulinum et Meletium Antiochiæ acciderint. 754

CAP. IV. — De Apollinaris errore, et de sancto Flaviano, et Meletio : quæque sedi Antiochenæ evenerint : et de Sapore duce, et Eulalio Amasenorum episcopo. 755

CAP. V. — De Meletio, et Diodoro Tarsensi episcopo. Item de Acacio Berrhææ episcopo, et aliis : et de sancto Eusebio Samosateno episcopo, ut certamen martyrii impleverit. 759

CAP. VI. — Ut imperatores Theodosius et Gratianus, hic quidem Alemanorum, ille vero Barbarorum ad Istrum colentium, res composuerit : et ut Theodosius cum Thessalonice esset, postea æger ab Ascholio ut baptizatus : et ut idem Theodosius professionem fidei suæ publicaret, omnibusque mandarit, Trinitatem ὁμοουσιου (consubstantialitatem) colere, et divum apostolum Petrum in fide sectari. 761

CAP. VII. — De sancto Gregorio Theologo, ut Constantinopoli in parva domo Synaxes et collectas celebrans ὁμοουσιου, consubstantialis, fidei præferat : et de templo sanctæ Anastasiæ. 766

CAP. VIII. — De Arlanis et Eunomianis, ut ex ecclesiis ejecti in proprias redierint patrias : et ut Gregorius Ecclesiæ catholice præfuerit, et de Eunomii vi et gravitate. 767

CAP. IX. — De Amphiloquio Iconii episcopi ad Theodosium dicendi libertate. 771

CAP. X. — De sancta secunda universali synodo, quæ

Theodosii imperatoris et Meletii episcopi Antiocheni studio et opera Constantinopolitanum episcopatum Theologo demandavit. 774

CAP. XI. — Ut Gregorius, quosdam ex Aegyptiis offendit cernens, propter episcopatus sui mutationem, seu translationem, sedem Constantinopolitanam repudiavit: et concordia ecclesiarum nihil habens antiquius, in propriam redierit patriam: et de Maximo Cynico philosopho. 775

CAP. XII. — De vita et moribus Nectarii, Gregorii successoris: et ut nuper baptizatus, cathedram episcopalem conscenderit. 778

CAP. XIII. — De quibus rebus sancta secunda universalis synodus decreta tulerit, dioceses et provincias ecclesiasticas ordinans: et ut Nicenam a selem comprobans, et de Spiritu sancto sententiam exponens, canones condiderit. 782

CAP. XIV. — De Cyriaco Adanorum, et Martyrio Cilicum episcopo: et ut reliquias sancti Pauli episcopi Constantinopolitani Constantinopolim sint relatae: et de Meletio Antiocheno, et ut Meletio Flaviano successerit: et de officiculis quae propter sedem episcopalem rursus Antiochia sunt concitata. 783

CAP. XV. — Ut Theodosius imperator secundum rursus coegerit concilium, ad concordiam redigere volens ecclesias. Et quae Sisinius Novatianorum episcopus de concordia suaserit: et ut ad exsilium haereticos, ubi voti compos fieri non potuit, Theodosius damnarit. 786

CAP. XVI. — Epistola Constantinopolitanæ synodi, ad Occidentales episcopos scripta. 791

CAP. XVII. — Synodalis epistola Damasi episcopi Romani, contra Apollinarem et Timotheum scripta. 798

CAP. XVIII. — Aliud synodale ejusdem edictum, contra varias hæreses compositum. 799

CAP. XIX. — De rebellionibus Maximi, et ut Justina mater Valentini, negotium facerent Ambrosio episcopo Mediolanensi, et populus propter eum seditionem moverit: et de Cleobulo subnotario. 803

CAP. XX. — De Gratiano, ut dolo ab Andragathio sit interfectus: et ut Valentianus junior tyrannum Maximum timens, in Illyricum pervenerit. 806

CAP. XXI. — Ut Theodosius sine pugna et sanguine tyrannum vicerit, et de fama ab Arianis contra Theodosium sparsa: et de Symmacho philosopho, et ut Theodosius venia sit dignatus. 807

CAP. XXII. — De fœdis consuetudinibus et moribus, quos ex urbe Roma egerit imperator Theodosius. 811

CAP. XXIII. — De angelica Arsenii Magni vita, qui antea imperatorum præceptor fuerat. 814

CAP. XXIV. — De episcoporum successione, et de tumultu qui denuo Antiochia obortus est, propter Flavianum, Paulino defuncto: et ut post multum tempus, imperatoris et Theophili Alexandriæ episcopi opera, Ecclesiam ejus dissidium sit sopitum, magna cum difficultate populo in concordiam redacto. 815

CAP. XXV. — De seditione Alexandriae propter demolitionem templorum idolorum orta: et de singulari ea in re Theophili episcopi Alexandrini studio et opera. 822

CAP. XXVI. — Ut templo Serapidis, solo æquato, hieroglyphicæ litteræ crucis forma inventæ sint, venturam vitam indicantes: et ut Theophilus errorem idolorum manifesto indicaverit, et statum Serapidis securi sit demolitus. 826

CAP. XXVII. — De variis apud varias gentes propter abolitionem altarium, idolorum, seditionibus et tumultibus, et de Marcello Amaseno episcopo, quanto studio demolendi idolorum tempus usus, postremo martyrio sit defunctus. 830

CAP. XXVIII. — Ut Nectarius primus presbyterum in ecclesiis antiquitus propter penitentes ordinatum functione sua moverit: et de loco et modo penitentium in Romana Ecclesia. 834

CAP. XXIX. — Ut hæreses et sectæ in varias dissectæ et divisa sint hæreses: et quod Theodosius solum Eusebium proscriperit: quibus moribus et institutis Eunomius fuerit, et ut in Cappadocia patria sua mortuus sit. 838

CAP. XXX. — Eunomianorum, Macedonianorum, et Arianorum hæreses, in multas alias hæreses esse divisas: et quibus ex causis quæque earum ab aia sit sejuncta. 839

CAP. XXXI. — Ut etiam Novatiani, per seditionem propter questionem celebrandi Paschæ inter se dissidentes, hæresim Sabbatariorum constituerint. 846

CAP. XXXII. — Sententia et judicium auctoris de festo Paschæ, de Quartodecimanis et Montanistis, ut Pascha celebrent. 847

CAP. XXXIII. — Quod veteres consuetudine magis au-

tiqua, quam lege ulla, juxta Patrum traditionem, Pascha celebrant. 851

CAP. XXXIV. — De variis variarum gentium et ecclesiarum consuetudinibus, per quas nullum catholicæ religioni vel offendiculum vel dissidium et discordia est creata. 855

CAP. XXXV. — Quod antiquitas et ab ipsis apostolorum temporibus dissensiones quædam et variæ observationes in caeremoniis fuerint: et quod caeremoniæ veteribus non tantopere curæ fuerint, sed necessaria tantum et fidei promoventia constanter servare jusserint. 865

CAP. XXXVI. — De Novatianorum doctrina, de Agellio, Marciano et Sisinio; et quod Sisinius in consuetudine quotidiana urbanus, jucundus et elegans fuerit. 870

CAP. XXXVII. — De diminutione qua fluvio Aegypti Nilo accidit: et de stella gladii speciem referente, et de duobus humana specie monstris, et de incremento Christianæ religionis. 874

CAP. XXXVIII. — Quomodo Valentinianus junior ab Arbogasto duce per suffocationem sit interemptus. 878

CAP. XXXIX. — De tyrannide Eugenii in Occidente: et ut hunc quoque Deo dilectus imperator vicerit, cum eam victoriam divini viri prædixissent. 879

CAP. XL. — De seditione et tumultu Thessalonice orto, propter quoniam Theodosius septem milia virorum occidit. 887

CAP. XLI. — De episcopi Ambrosii dicendi et arguendi libertate, ut Theodosium ab ingressu templi Dei prohibuerit: et de lege, quam posuit, et de aliis ejusdem Ambrosii egregiis dictis et factis. 891

CAP. XLII. — De pietate et virtute Placidie, imperatoris Theodosii conjugis. 899

CAP. XLIII. — De tumultu et seditione Antiochena, ob ignominiosam statuarum dejectionem: et ut iram et indignationem ea de causa imperatoris Flaviani episcopus ægatus lenierit. 902

CAP. XLIV. — De Macedoniano clarissimo monacho: que imperatori Theodosio per ejus duces de statuarum eversione multaverit. 905

CAP. XLV. — De Donato episcopo Euxinæ, item Theotimo Scytharum episcopo: et quæ si ediderint miracula. 907

CAP. XLVI. — De sancto Epiphanio episcopo Cyri, qualis fuerit: et de admirandis ejus operibus. 910

CAP. XLVII. — De Acacio episcopo Berrhææ: item de Zenone, et Ajace, sanctis episcopis. 914

CAP. XLVIII. — De inventione reliquiarum Abacuc et Michææ, veterum prophetarum. 915

CAP. XLIX. — De inventione sacrali capitis divi Joannis Præcursoris et Baptiste. 915

CAP. L. — De clarissimi imperatorum Theodosii Magni obitu. 919

LIBER DECIMUS TERTIUS

CAP. I. — De imperio Honorii et Arcadii: et ut apud Arcadium quidem Rufinus in administratione rerum primum locum, apud Honorium autem in Occidente Sitticus eandem obtinuerit dignitatem: et ut tum cum publicæ tum ecclesiasticæ res habuerint. 922

CAP. II. — De puerili institutione et vita sancti Joannis Chrysostomi, et ut doctrina simul et virtute fulgens ad sedem Constantinopolitanam sit evehctus. 927

CAP. III. — De cura pastoralis et doctrina Joannis: et ut multorum arguens et corrigens delicta, in suspicionem pervenerit improbitatis: et unde furor et persecutio adversus eum existerit. 933

CAP. IV. — De Eutropio cubiculo Imperialis præposito, et de ea quam is tenuit legē: et ut idem sit interfectus: et ut odium adversus Joannem quidem conceperit, et loverint. 939

CAP. V. — Res Gotthi Gainæ Barbari: et de libertate dicendi, qua pro ecclesiis et apud imperatorem et apud ipsum Gainam usus est Joannes. 945

CAP. VI. — De defectione Gainæ, et de visione quam vidit angelorum urbis Constantinopolitanæ custodum: et de legatione qua Joannes apud Gainam est factus, et ut Gainas in Thracia captus et necatus sit. 947

CAP. VII. — Ut Joannes doctrina sua populum quo vellet, duxerit: et ut miraculo, non sine Dei numine, intercedente, Joannes mulierem quendam sectæ Macedonice ad frugem reduceret. 954

CAP. VIII. — De frequentibus in divinis templis populi conventibus, et de psalmodiis hymnicisque alternis decantatis; qua ex causa et quomodo morem eum psallendi primum Ecclesia Dei acceperit. 955

CAP. IX. — Ut sanctus Chrysostomus in Asiam profectus, eos qui sacerdotio non recte fungerentur, dignitate ea privaverit: et de Gerontio Nicomediæ episcopo, et

de Serapione : de Severiano et Antiocho : et de injuriis quibus Joannem illi affecerunt, quibus episcopatum adrogaverat. Et ut dissidium inter Joannem et Severianum Gabalorum episcopum ortum imperatrix Eudoxia composuerit. 958

Cap. X. — De questione quæ tum in Ægypto est mota, An Deus humana sit forma : et de dissensione, quæ inter Theophilo Alexandriæ episcopo cum monachis Ægypti accidit : et de quatuor fratribus monachis, quibus cognomen erat Longorum. 963

Cap. XI. — Ut fratres Longi propter inimicitias Theophili se Joanni conjunxerint item de Isidoro, ut Theophilo sit adversatus : et ut Augusta eos benigne susceperit. 967

Cap. XII. — Ut Theophilus Joanni adversans, se in amicitiam Epiphaniæ Cyprî episcopi, cui antea fuerat inimicus, insinuaverit, et Joannem tanquam Origenistam per calumniam arguerit, synodosque coegerit, quæ Origenis scripta aboleverunt in hoc ut Joannem et Longos criminando traduceret. 974

Cap. XIII. — De Joannis et Epiphaniæ in urbe Constantinopolitana dissidio : et ut poenitentia ductus Epiphanius in Cyprum navigans, vitam morte commutavit, ita ut Joannes prædixerat. 975

Cap. XIV. — De dissidio inter Joannem et Eudoxiam imperatricem, et de Theophili adversus Joannem insidiis, et de Cyrino episcopo Chæcedonensi. 979

Cap. XV. — De synodo ad basilicam cui nomen erat Rufini, contra Joannem congregata : et uti Joannes absens indicta causa sit damnatus. 982

Cap. XVI. — De priore Joannis exsilio, populi que ob id concitati tumultuoso clamore : et ut invitus sedem suam receperit, pacem atque benedictionem populo precatus. 986

Cap. XVII. — De his quæ denuo Theophilus male perperamque egit : et ut fuga sibi consuluerit populo per seditionem in partes discedente : et de sancto Nilamone monacho librisque Origenis : præterea de synodo pro Joanne coacta. 990

Cap. XVIII. — De altera synodo adversus Joannem convocata, et de abrogatione exsilioque ejusdem. 991

Cap. XIX. — Epistola divi Chrysostomi ea quæ acciderunt commemorans, et de his qui ei exsilio tempore præsto fuerunt. 995

Cap. XX. — Plura de injusto exsilio Joannis, et quæ ad sectatores suos abiens dixerit : et de populi erga eum affectione. 998

Cap. XXI. — De subornatis Joanni percussoribus, et de igne a vindicta divina de caelo in ecclesiam et imperatoris ades misso. 1002

Cap. XXII. — De persecutione quam ille pertulerunt qui Chrysostomo fuerunt : et ut Ecclesia propter injustum ejus exsilio sit divisa. 1006

Cap. XXIII. — De Tigrio presbytero, et Entropio lectore, et ea quæ propter ipsum facta est in somnis Sisidio visione. 1007

Cap. XXIV. — De beata et sancta Olympiade diacônissa Magni templi Constantinopolitani, et singularis quædam rerum ejus gestarum commemoratio. 1010

Cap. XXV. — De conversatione et vita sanctæ Nicereæ Nicomediensis. 1015

Cap. XXVI. — De profectioe Joannis in locum cui nomen Cucucus : et de episcopo Adelphio, et de admirabili visione quam is de Chrysostomo vidit. 1015

Cap. XXVII. Epistola divi Chrysostomi pro ecclesiis Dei : singularis de exsilio ejus narratio. 1018

Cap. XXVIII. — De Arsacio patriarcha Constantinopolitano qualis is fuerit, et ut Joannis sectatores persecutionem sui paulo post mortuus. 1022

Cap. XXIX De Atticopatriarcha et persecutione ejus tempore facta. Et quæ ecclesiis in Asia tum acciderint. 1023

Cap. XXX. — De impurissimo Porphyrio qui Antiochiæ Flaviano in episcopatu successit, et temporis ejus persecutione et de constitutione quam Arcadius promulgavit. 1027

Cap. XXXI. — De legatione quam pii Romani de Joannis judicio miserunt. 1030

Cap. XXXII. — Innocentii papæ Romani epistolæ duæ sancto Chrysostomo exsuli et clero Constantinopolitano misse. 1030

Cap. XXXIII. — De legatis Roma missis, qualia ii Eudoxiæ et Attici suggestionem sint passi. 1034

Cap. XXXIV. — Epistola Innocentii papæ Romani ad Arcadium et Eudoxiam excommunicationem eos subjecit. 1038

Cap. XXXV. — De incursione gentium barbararum in fines Romanos eo tempore facta : et de exortis tyrannis,

Silicone, Alaricho, Attalo, Saro, et aliis : et ut ab Alaricho Roma sit capta : et de fornossæ cujusdam Romanæ mulieris castitate. 1039

Cap. XXXVI. — De multis quæ urbi acciderunt, malis et admirandis prodigiis in celo terra et mari editis : et ut omnes qui Chrysostomo adversati fuerant male perierint. 1047

Cap. XXXVII. — De ulteriore exsilio Chrysostomi, librisque ejus : et ut vita hac relicta ad Deum migraverit. 1050

Cap. XXXVIII. — De obitu imperatoris Arcadii. 1054

LIBER DECIMUS QUARTUS.

Cap. I. — De imperio Theodosii Junioris, ut id a tutore Isidgerde Persarum rege sit administratum, rebus plerisque omnibus ab Anthemio, cui Troilus sophista familiaris fuit, gestis. 1055

Cap. II. — De vita, institutione, administrationeque rerum publicarum. Item de divina pietate et virtute Pulcheriæ sororis Theodosii imperatoris. 1058

Cap. III. — De virtute, quam a puero imbibit, Theodosii : et de moribus, beneficentia, placabilitate et de instigri religione et pietate ejus. 1062

Cap. IV. — Ut Deus pius principem defendens bella omnia insperatis admirandisque rebus statim confecerit. 1066

Cap. V. — De tyrannis in Occidente contra imperatorem Honorium eortis, et de sororio ejus Constantio. 1067

Cap. VI. — De Maximo tyranno et Gerontio et Constantino abisque a Constantio interfectis : et ut Constantius rem administravit, Valentiniano tertio post Honorium imperatore Romæ relicto. 1071

Cap. VII. — De tyrannide Joannis Gotthi : et de Aspare et Ardaburio, belli ducibus. 1075

Cap. VIII. — Ut Deus imperatorum delectatus virtute multa corpora illustrium olim sanctorum sub terra latentia in lucem produxerit, et de prophetæ Zachariæ inventione. 1079

Cap. IX. — De reliquiis Stephani primi martyris : quam magnifice eus Pulcheria venerata sit templo ei in regia exstructo. 1082

Cap. X. — De inventione reliquiarum sanctorum quadraginta martyrum qui ad Sebastiam in lacu martyrio sunt perfuncti. 1086

Cap. XI. — De successione magnarum episcopatum sedium, et ut Synade Theodosius ejus loci episcopus admodum per persecutionem Macedonianos affixerit, et potissimum Agapetum eorum episcopum. Postquam autem Theodosius Byzantium percurrit, ut Agapetus, orthodoxa religione suscepta, Theodosii sedem receperit : illo, ab Attico quiescere et privatim vivere jussu. 1091

Cap. XII. — De Judæo paralytico baptizato, qui in ipso baptismo sanitatem recepit, sacris presidente Attico episcopo Constantinopolitano. 1094

Cap. XIII. — De Novatianorum et Arianorum successione, et quæ turbæ Novatianos quoque exagitaverint, propter Sabbatum qui illegitime episcopatum usavit. 1094

Cap. XIV. — Ut post Theophilum Cyrillus, nepos sororis ejus filius, ejus sedem Alexandriam sit consecutus, et de Judæorum Alexandriæ concitata seditione. 1099

Cap. XV. — De dissensione Cyrilli contra præfectum Orestem, ut et lapide Orestes in fonte ictus sit, et de zelo Nitriensium monachorum. 1105

Cap. XVI. De philosopha Hypatia, ut a clero Cyrilli sit necata, et de vindicta quam Judæi pertulerint propter irrita Christianorum sacra. 1104

Cap. XVII. — De Judæo qui dolo sæpe baptizatus, postquam ad Paulum etiam Novatianorum episcopum, venit, lavacro baptismi rite parato, ut subito aqua evanuerit, Deo importunitatem eam miraculo coarguente. 1107

Cap. XVIII. — Ut etiam apud Persas Christianismus sit propagatus per Marutham Mesopotamiæ et Abdan Persidis episcopos. 1110

Cap. XIX. — Ut Abdas templum sacra ignis Jemolitus sit, unde et ipse et alii martyrii certamen pertulerunt, et de acerbissimis tormentis quæ Persæ contra Christi fideles excogitarunt. 1114

Cap. XX. — De Achæniense, et Saaniæ, et Benjamin diacono : ut ille apud Persas savissime excruciat, martyrii sint adepti coronam. 1115

Cap. XXI. — Ut propter Christianorum persecutionem pace cum Persis fracta, ingens certamen inter Persas et Romanos sit commissum ; cum autem Romani virtute vicissent, simul et bellum et persecutio Christianorum finem habuerint, pace denuo inter Romanos et Persas firmata. 1119

Cap. XXII. — De Acacio Amidensi episcopo, ut is ex

saceris Ecclesiæ vasis nummis factis, Persarum captivos redimens, domum eos remisit: quæ res magnæ Persis fuit admirationi. 1127

CAP. XXIII. — De Eudocia Augusta, quæ Athenais est dicta, qualis ea et unde fuerit, et quomodo matrimonium Theodosio Imperatori sit conjuncta: et ut noverit, se religionis ergo Hierosolyma profecturam: et de malo magnitudinis admirandæ, aliisque quæ ei accideret rebus. 1130

CAP. XXIV. — De Attici patriarchæ episcopali administratione. Et quod is urbanus admodum et facetus, nec non in imponendis rerum nominibus acutus fuerit. 1131

CAP. XXV. — De Alexandro Antiochiæ episcopo: ut primus ipse memoriam et nomen divi Chrysostomi in sacros codicillos retulerit, atque Atticum, itemque alios idem facere curaverit, et Joannis studiosis tranquillitati et paci restituerit: id quod Cyrillus facere detrectavit. 1133

CAP. XXVI. — Epistola Attici patriarchæ imperantis urbis, ad sanctum Cyrillum Alexandrinum in qua eum ille cohortatur, ut nomen beati Joannis sacro albo inserat. 1138

CAP. XXVII. — Epistola contraria sancti Cyrilli ad Atticum, nomen Joannis admittere detrectantis. 1143

CAP. XXVIII. — Ut divus Cyrillus per visionem divinam nomen Joannis susceperit: conceptumque antea odium, Dei Genitricis intercessione, et remisit. 1150

CAP. XXIX. — Post Atticum ad sedem episcopalem Sisinius est evectus. Philippus Sidites ei postpositus. Qualis is Philippus fuerit. Ut Proclus Cyzicenorum episcopus ordinatus, et tandem non receptus, privatus otiosusque Constantinopoli egerit. 1151

CAP. XXX. — De maximarum episcopalium sedium præfectis, aliisque virtute atque doctrina præstantibus divinis viris. 1155

CAP. XXXI. — Ut post Sisinium Nestorius hæreticus episcopus ordinatus, per arrogantiam turbis et tumultibus complere Ecclesiam instituerit. 1158

CAP. XXXII. — Ut Nestorius in ipso flagrante crimine per discipulum suum Anastasium sit deprehensus, Christum Dominum nudum hominem dicere, et sanctam Christi Deiparam matrem Christi genitricem appellare. Et quæ de eo memorias prodiderit Socrates, ecclesiasticus historicus. Et de prodigio quod in ecclesia accidit. 1159

CAP. XXXIII. — De epistolis sancti Cyrilli ad Nestorium: item de duodecim capitibus, in quibus illius carpit perversam opinionem. Præterea quæ de Nestorio scripserit Cælestinus. 1163

CAP. XXXIV. — De tertio sancto universali Ephesio concilio, in quo Nestorio episcopatus est abrogatus. 1167

CAP. XXXV. — Ut triduo post Joannes Antiochenus et Theodoritus advenientes, Cyrillus et Memnonem Ephesium episcopali dignitate privarint: synodus autem ipsos in ausos, rursus episcopatu abire jusserit. Ut Theodoritus contra duodecim Cyrilli capita dixerit, huicque rursus Cyrillus responderit. Ut Nestorius Oasim exsolutum lerit. Ut Joannes et Cyrillus in gratiam reducti idem senserint, et jussu imperatoris Nestorii obrogationem ratam habuerint. Epistola Cyrilli, quam per Paulum Emeseum ecclesiæ Antiochenæ scripsit. 1174

CAP. XXXVI. — Qualis se passum esse Nestorius ipse de se scribat: et ut ad Oasim innumerabilibus toleratis ærumnis, postremo corrosa et consumpta a verbibus lingua, interierit. 1178

CAP. XXXVII. — Ut post Nestorium Maximinus, ac deinceps Proclus patriarcha Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfectus fuerit. 1183

CAP. XXXVIII. — De Proclo, qua doctrina, quæve vita fuerit: et ut illum imperator charum gratumque habuerit: et quod idem competentem et debito sermone, res quæ eo tempore præter opinionem hominum miracula acciderunt,

in Deum auctorem referens, apud omnes in admiratione fuerit. 1186

CAP. XXXIX. — De translationibus episcoporum ex sede in sedem aliam, et quod consuetudo ea antiquitus in ecclesiis obtinuerit. Quodque talis translatio bene instituta eccl-astico ordini nihil afferat detrimenti, ut modo ea rite et ordine fiat. 1190

CAP. XL. — De Judæis qui in Creta vagati, postea Christianismum sunt complexi. Item ut tum ultra flumen Rhenum gens Burgundionum Christi religionem suscepit. 1199

CAP. XLI. — De Paulo Novatianorum episcopo, et quæ ille admiratione et memoria digna ediderit. 1203

CAP. XLII. — Ut episcopus Proclus Thalassium præfectum comprehendens, jamjam in Illyricum profecturum, post Firmum Cæsareæ ordinavit episcopum. 1206

CAP. XLIII. — De reductione sacrarum reliquiarum sapientissimi Joannis Chrysostomi. 1206

CAP. XLIV. — Ut etiam sit relatus divinus Ignatus Roma Antiochiam. 1211

CAP. XLV. — De sanctis septem pueris, qui Ephesi resurrexerunt, ad fidem communis resurrectionis stabilendam. 1211

CAP. XLVI. — De maximis terræmotibus: et ut poterea in campo supplicationes factæ: quibus cum imperator et Proclus adessent, subito puer in aërem surreptus, ter sanctum hymnum sudverit: id quod ita rursus demissus populo retulit, et statim concidens expiravit. Et ut Theodosius urbem renovavit, pluraque ædificia Antiochiæ construxerit. 1215

CAP. XLVII. — Ut post Proclum Flavianus, post Cyrillum Dioscorus Ecclesiæ susceperit administrationem. De dissidio inter Pulcheriam et Eudociam, propter Chrysaphium. Item de synodo iterum Ephesi celebrata, et prædatoria cognominata. 1222

CAP. XLVIII. — Confutatio eorum qui Christianorum sacra maligne exagitant: et Græcarum gentiliumque nugarum irraductio. 1227

CAP. XLIX. — Ut post prædatoriam synodum Theodosius, cognitis quæ ibi gestæ sunt rebus, Chrysaphium quidem occiderit, graviter autem in conjugem Eudociam commotus fuerit. Item sororem Pulcheriam revocat: quæ Flavianum secum adducens sepelit, et in foro ærario magnifice Dei Genitricis templum condit. 1231

CAP. L. — Ut imperatrix Eudocia Hierosolyma petierit, et quæ ibi construxerit ædificia. De vita et conversatione Palestinorum monachorum; et ut imperatrix Eudocia e vita migravit. 1234

CAP. LI. — De sancto Symeone, qui primus vitam et stationem in columna invenit. 1243

CAP. LII. — De sancto et magno Euthymio, aliisque qui sancte pieque vitam exegerunt. 1247

CAP. LIII. — De sancto Isidoro Pelusiota. Et quæ Cyrillus, et item alii de sacro Chrysostomo scripserunt. 1250

CAP. LIV. — De sancto Nilo: De Marco monacho et de Theodoro Cyri episcopo. 1253

CAP. LV. — De Synesio Cyrenensi episcopo: et quam is opinionem obtinens, ad sacerdotalem proventus sit dignitatem. 1258

CAP. LVI. — De Valentiniano, qui Romæ imperavit. De gente Gothorum: in quas nationes divisa, et quæ tenerint loca. Præterea de Bonifacio, Aetio et Aspare ducibus: et ut Libya occidentalibus Vandalis subdita fuerit. 1266

CAP. LVII. — De Attila, Alaricho et Giserico Gothis: et ut ab eorum expeditione bellica vetus simul et nova Roma sit liberata. Et de aliis bellis quæ varii scriptores memoria commendantur. 1270

CAP. LVIII. — De obitu Theodosii junioris, ut in monumento patris sui sit sepultus, in celeberrimo sanctorum Apostolorum templo. 1271

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI SEXTI.